

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

OL 41500. 1.5 (1-4)
A

Harvard College
Library

THE GIFT OF
Archibald Cary Coolidge, Ph.D.
Class of 1887
PROFESSOR OF HISTORY

ЭМИНСКИЙ ЭТНОГРАФИЧЕСКИЙ СБОРНИКЪ

ИЗДАВАЕМЫЙ

при Лазаревскомъ Институтѣ Восточныхъ Языковъ

Выпускъ I.

Этнографическія матеріалы, собранные Ал. Мхитарянцъ.

ԷՄԻՆԵԱՆ

ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՄԲ

ԱԶԱՐԵԱՆ ԺԵՄԱՐԱՆԻ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԼԵԶՈՒԱՅ.

ՀԱՏՈՐ Ա.

ՓՇՐԱՆԻ ՇԻՐԱԿԻ ԱՄԲԱՐՆԵՐԻՅ.

ՀԱՒԱՔԵՅ

ԱՂ. ՄԻԻԹԱՐԵԱՆՅ.

ՄՈՍԿՈՒԱ—ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼ.

ՌԻՄ—1901.

Въ Правленіи Лазаревскаго Института Восточныхъ Языковъ имѣются для продажи слѣдующія большею частію рѣдкія изданія *):

- 1) Նկարագիր Գաղթականութեան Հայրոց ի Պարսկաստանէ
ի Ռուսաստան, (Описание переселенія Армянъ изъ Персіи
въ Россію) Մսկուա, 1832. . . . . 1 р. — к.
- 2) Գոթգրիա, եղբերգութիւն, Թարգմ. ի Գաղղ. (Говогія,
трагедія) Սար. Տիգրանեանց, Մսկուա, 1834. . . . . 1 » — »
- 3) Գերականութիւն Հայկական լեզուի, (Грамматика армянск.
языка) Մսկուա, 1846. . . . . 1 » — »
- 4) Յովհաննու Վանանդացոյ ծառ ներբողական ի ս. Խաչն
Բրիտանի, (Похвал. слово І. Ванандскаго) Մսկուա, 1853. — » 50 »
- 5) Վերջին Ժամբ կենաց Նիկողայոս Ա. Կայսեր, (Послѣдніе
часы Императора Николая) Թարգմ. ի Ռուս., լեզ. ի Հայ.
Մսկուա, 1855. . . . . — » 25 »
- 6) Մովսէս Կարանկատանցի, Պատմութիւն Աղուանից աշ-
խարհի, (Исторія Ахванъ Моисея Каханкатуаци) Հրտ. Մ.
Էմին, Մսկուա, 1860. . . . . 2 » — »
- 7) Ստեփաննոս Եզր. Սրենաց, (Исторія Сюнійской области
Стеф. Сюнійскаго) Պատմութիւն Տանն Սրական, Հրտ. Մ.
Էմին, Մսկուա, 1861. . . . . 2 » — »
- 8) Մեծին Վարդանայ Բարձրերգեցոյ Պատմութիւն Տիե-
ղեբական (Исторія Вардана В.) Հրտ. Մ. Էմին, 1861. . . . . 1 » 50 »
- 9) Յիշատակարան բարձրախա Տոգարարձուի Լազարեան
ձեմարանի Արևել. Դեղուաց. Յովհաննու Յովակիմեան
Լազարեանց, (Памяти попечителя Института І. Я. Лаза-
рева) Մսկուա, 1859. . . . . — » 50 »
- 10) Краткая російская грамматика, составленная іеродіак.
Авраамомъ Вагаршанатскимъ, М. 1827 (въ переплетѣ). . . . . 1 » — »
- 11) Исторія литературы среднихъ вѣковъ Вильмена, перев.
съ франц. К[роткова] и Э[мина], въ 3-хъ том., Москва.
1836 (въ переплетѣ). . . . . 3 » — »
- 12) Историческіе памятники вѣроученія армянской церкви,
относящіеся къ XII столѣтію, перев. на русскій языкъ
Ал. Худобаишева, Спб., 1847. . . . . 4 » — »
- 13) Послѣдніе дни жизни Императора Николая І. Переводъ съ
русскаго на грузинскій яз. М. 1855. . . . . — » 25 »
- 14) Чинъ священ. и божест. Литургіи Арм. церкви, пер. съ арм.
арх. Іосифа кн. Аргутинскаго-Долгорукаго, Спб. 1857, (изд. 2-е) — » 50 »
- 15) Histoire, Dogmes, Traditions et liturgie de l'Eglise Armé-
nienne orientale, avec des notions additionnelles, par E.
Dulaurier, éd 3-me. Paris, 1859, pp. 186. . . . . — » 75 »
- 16) Recherches sur la chronologie Arménienne technique et
historique, par E. Dulaurier, Paris, 1859, 4°, pp. 427. 6 » — »
- 17) De l'Arménie et des Arméniens, Paris, 1845. . . . . — » 50 »

*) Цѣны книгъ названы съ включеніемъ стоимости за ихъ пересылку; выпи-
сывающіе наложены платѣжомъ прилагаютъ сверхъ того отъ 15 до 30
кон. за каждую книгу, смотря по вѣсу.

ЭМИНСКИЙ ЭТНОГРАФИЧЕСКИЙ СБОРНИКЪ

ИЗДАВАЕМЫЙ

при Лазаревскомъ Институтѣ Восточныхъ Языковъ.

Выпускъ I.

Этнографическіе матеріалы, собранные Ал. Миктарянцъ.

ԷՄԻՆԵԱՆ

ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՄԲ

ԱԶԳԱՐԵԱՆ ԺԵՄԱՐԱՆԻ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՋՈՒՆՑ.

ՀԱՏՈՐ Ա.

ՓՇՐԱՆՔ ԴԻՐԱԿԻ ԱՄԲԱՐՆԵՐԻՑ.

ՀԱՒԱԳԵՑ

ԱՂ. ՄԻԻԹԱՐԵԱՆՑ.

ՄՈՍԿՈՎԱ—ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼ.

ԴԵՂՅ—1901.

~~OL 4000.12~~ 5

✓
OL 41200.12

✓ A.

HARVARD-YENCHING LIBRARY

CHINESE

ARCHIBALD CARY COOLIDGE

JULY 1, 1922

OL 41500.1.5 (1-4)

✓ A

На основаніи опредѣленія Совѣта Специальныхъ классовъ Лазаревского Института
восточныхъ языковъ, отъ 10 Марта 1901 г. печатать дозволяется.

Директоръ *Вс. Миллеръ.*

Գրքի երեսը և յառաջաբանը տպագրուած են Մոսկուա, իսկ միւս մասն (1—338 եր.)
Ալեքսանդրապոլ, Գ. Սանայեանի տպարանում:

Типографія Варвары Гатцуны, Москва, Арбатъ, Б. Афанасьевскій пер., д. Ефремовой.

Отъ редакціи.

Настоящее изданіе выходитъ въ свѣтъ, какъ первый выпускъ «Эминскаго Этнографическаго Сборника», согласно § 7 Положенія Высочайше утвержденнаго «Эминскаго Фонда» *). Оно заключаетъ въ себѣ этнографическіе матеріалы, собранные среди населенія Александропольскаго уѣзда (Эрив. губ.), извѣстнаго въ древности подъ именемъ Ширака. Матеріаламъ этимъ самъ собиратель даетъ скромное названіе—«Крохи изъ Ширакскихъ амбаровъ», славившихся въ древности **). Они раздѣлены на двѣ части: I. Устная народная литература и II. Вѣрованія, семейные нравы и обычаи, образъ жизни и занятія. Въ концѣ сборника помѣщенъ краткій словарь того же нарѣчія.

Задача редакціи въ этомъ случаѣ состояла въ томъ, чтобы *сдѣлать выборъ* изъ представленнаго собирателемъ разнообразнаго матеріала и это отобранное *расположить* въ научномъ порядкѣ. Поэтому и стиль изложенія въ описательныхъ статьяхъ, который, б. м., не всегда достигаетъ желательной гибкости, мы оставили безъ измѣненія, усматривая главное достоинство этого сборника въ сыромъ матеріалѣ, заключающемся въ немъ. Само собою понятно, что нельзя счесть

---

*) „Комиссія принимаетъ на себя работу по возможности чаще предпринимать изданія... а сверхъ того, если средства позволяютъ, отпуская на печатаніе одобренныхъ ею, по разсмотрѣніи рукописныхъ трудовъ, нужную сумму, съ предоставленіемъ самаго печатанія авторамъ послѣднихъ“.

**) Исторія Арменія М. Хоренскаго, кн. I, гл. 12.

за совершенно новое все то, что заключаетъ настоящій выпускъ во всѣхъ своихъ отдѣлахъ: подобно всякому другому этнографическому сборнику, въ немъ могутъ найтись такія вещи, которыя въ разное время были сообщены въ газетахъ и журналахъ или въ отдѣльныхъ изданіяхъ въ той же или сходной формѣ по поводу этнографическаго описанія той или другой области. Но и это повтореніе, изложенное по извѣстной системѣ, безспорно имѣетъ свое значеніе, провѣряя и подтверждая предыдущія сообщенія и тѣмъ подготавливая обильный и надежный матеріалъ для сравнительнаго изученія армянской этнографіи.

Несомнѣнно одно, что это—первый опытъ изученія Александропольскаго уѣзда и, какъ таковое, онъ заслуживаетъ вниманія нашихъ этнографовъ.

Въ частности, слѣдуетъ отмѣтить *сказки*—всѣ мифологическаго или чудеснаго содержанія, имѣющія интересъ и съ точки зрѣнія общей литературы сказокъ. Считаю пріятнымъ долгомъ упомянуть здѣсь, что изъ нихъ четыре, а именно—*Габрмани*, *Рыба въ образъ челоѣка*, *Сынъ охотника Шабура* и *Младшій царевичъ* (стр. 22—73) еще въ 1880 г. были записаны и присланы мнѣ, согласно моей просьбѣ, другомъ моего дѣтства, кореннымъ Александропольцемъ, безвременно скончавшимся въ послѣдній холерный годъ на Кавказѣ, Александромъ Африкянцемъ, который предпослалъ имъ и небольшое предисловіе, не потерявшее своего значенія и понынѣ; оно приведено ниже въ примѣчаніи. Опытный глазъ, несомнѣнно, замѣтитъ, насколько вѣрно понималъ покойный любитель этнографіи трудное дѣло записыванія матеріаловъ по устной народной литературѣ и насколько правдиво и даже художественно сумѣлъ воспроизвести рассказы изъ устъ народа.

Привожу содержаніе настоящаго сборника.

ЧАСТЬ ПЕРВАЯ.

Устная народная литература.

I. *Сказки* (стр. 1—90) 1) Крестьянскій сынъ; 2) Счастливый сынъ; 3) Габрмани; 4) Рыба въ образѣ челоѣка; 5) Сынъ охотника Шабура; 6) Младшій царевичъ.

II. **Разсказы** (стр. 90—126) 1) Безжалостный Петръ (апо-
столь); 2) Попадья-пекарша; 3) Древо познанія добра и зла;
4) Мачеха и ея пасынокъ; 5) Остроумный крестьянинъ;
6) Совѣтъ воробья; 7) Ученый котъ; 8) Котъ и мыши; 9) Кошка
и левъ; 10) Безстрашная лягушка; 11) Признательность льва;
12) Левъ и мышь; 13) Кающійся разбойникъ; 14) Зять, жи-
вущій у тестя; 15) Юноша-воръ; 16) Совѣстливый судья;
17) Честолюбивый князь; 18) Дервишъ-обманщикъ; 19) Шаль-
ной попъ; 20) Завѣтъ крестьянина; 21) Обѣднѣвшій богачъ.

III. **Пословицы** (стр. 90—126)—(до 1500 номеровъ, распо-
ложенныя въ алфавитномъ порядкѣ).

IV. **Присловія** (стр. 127—151)—Пожеланья (1—260); Про-
клятья (1—220); Заклинанья (1—150); Ласкательныя выра-
женія (1—112); Угрозы (1—110); Материнскія наставленія
(1—16); Плачъ по умершимъ.

V. **Загадки** (1—146) и Скороговорки (1—10)—стр. 152—161.

ЧАСТЬ ВТОРАЯ.

Вѣрованія, семейные нравы и обычаи, образъ жизни и занятія.

I. **Вѣрованія** (стр. 162—237). 1. *Суевѣріе* (стр. 162—187);
а) Изъ разсказовъ бабушки (Нанэ, 1—9); б) Изъ разсказовъ
дѣдушки (Або, 1—34); в) Молитвы бабушки и дѣдушки (1—12).

2) *Предразсудки* 1—94 (стр. 188—204) и Легенды (стр.
204—208):—Объ Иисусѣ, какъ Красилицкѣ и плотникѣ, о св.
Георгіи, о Богородицѣ, объ епископѣ Григоріи Агрикандаци.

3) *Сны* и толкованіе ихъ 1—81 (стр. 208—210).

4) *Лѣченіе* (стр. 210—218): а) Отрывки изъ лѣчебника ба-
бушки (1—22); б) Дѣтскія болѣзни (1—7).

5) *Колдовство*, чародѣйство и ворожба—1—63 съ 19-ю ли-
тографическими снимками образцовъ талисмановъ (стр.
219—233).—Изъ разсказовъ дѣдушки (1—13) (стр. 233—237).

II. **Семейные нравы и обычаи**: 1) Свадьба («посольство»,
«башлутъ», сговоръ, обрученье, свадебный праздникъ, стр.
238—253).—2) Народные обычаи 1—20 (стр. 254—261).—3)
Важнѣйшіе праздники въ году: 1. Новый годъ.—2. Рождество.
—3. Св. Саргисъ.—4. Срѣтеніе Господне.—5. Великій постъ.

VI

—6. Серетка.—7. Вербное воскресенье.—8. Великій пятокъ.—9. Пасха.—10. Вознесение.—11. Св. Карапетъ (Предтеча).—12. Праздникъ розъ (Преображение Господне).—13. Успение Богородицы.—14. Воздвижение св. Креста (стр. 262—275).

III. Образъ жизни и занятія: 1. Жизнь земледѣльца (стр. 275—296). 2. Образцы условій, касающихся земледѣлія (стр. 296—300). 3. Дѣленіе на классы въ сельской общинѣ (стр. 300—301). 4. Оброки, уплачиваемые крестьянами (301—302).

ПРИЛОЖЕНІЕ.

Краткій словарь Александропольскаго или Ширанскаго нарѣчія
(стр. 305—).

Печатаются и скоро выйдутъ въ свѣтъ слѣдующіе выпуски «Эминскаго этнографическаго сборника»:

Выпускъ II. Этнографическіе матеріалы, собранные въ Турецкой Арменіи С. Айкуни: часть I—Народный эпосъ и сказки.

Выпускъ III. Заимствованныя изъ турецкаго языка слова въ армянскомъ языкѣ, лингвистическое изслѣдованіе Г. Ачаріана.

Г. X.

1 Октября 1901 г.
Москва,
Лазаревскій Институтъ
Восточныхъ языковъ.

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԻՑ.

Ներկայ հաւաքածուն լոյս է տեսնում ինչպէս «Էմինեան Ազգազրական Ժողովածուի» առաջին հատորը՝ համաձայն Բարձրագոյն Հաստատուած «Էմինեան Դրամագլխի» կանոնադրութեան 7-որդ յօդուածին *)։ Նա բովանդակում է ազգազրական նիւթեր Ալէքսանդրապօլ գաւառի կամ՝ Հին առմամբ, Շիրակի ժողովրդի կենսքից, որոնց ինքը հաւաքողը «Փշրանքներ Շիրակի ամբարներէից» համեստ կոչումն է տալիս նիւթերը բաժանուած են երկու մաս. 1) Ժողովրդական բանաւոր գրականութեան տեսակները և 2) Նկարագիր—հաւատք, ընտանեկան բարք ու սովորոյթ, կենցաղ և զբաղմունք։ Ժողովածուի վերջում դրուած է և նոյն գաւառաբարբառի մի համառօտ բառարան։

Խմբագրութեանս գործը այս դէպքում եղել է—Էմինեան անէլ հաւաքողի ներկայացրած բաղմաթիւ նիւթերից և ընտրածը դասաւորել գիտական սիստեմով. ուստի գրութեան ոճը նկարագրութիւնների մէջ, որ գուցէ ոչ միշտ ցանկալի ձկունութիւնը ունի, մենք անփոփոխ ենք թողել՝ ժողովածուիս գլխաւոր արժէքը առաւելապէս իւր ներկայացրած հիւսիսային մէջ տեսնելով։

*) «Էմինեան Դրամագլխի» դրածագիր «Յանձնաժողովը կարող է հարկաւոր համարուած դէպքում դումար յատկացնել անագիր ժողովածուների տպագրութեան՝ նախապէս դոցա քննելուց և իւր հաւանութիւնը տալուց յետոյ, բուն տպագրութեան դարձը յանձնելով դոցա աշխատասիրողներին»։

Ըստ ինքեան հասկանալի է, թէ կարելի չէ բոլորովին նոր համարել, ինչ որ բովանդակում է ներկայ հատորը, (ինչպէս և առհասարակ ամեն մի ազգագրական ժողովածու,) իւր ամեն մասերում: Նորա մէջ գուցէ կը գտնուին այնպիսի բաներ, որոնք այլ և այլ ժամանակ հաղորդուած են եղել մեր թերթերի կամ առանձին գրքոյկների մէջ՝ նոյն կամ նման ձևերով—այս կամ այն զաւառի նկարագրութեան առիթով: Բայց նաև այս կրկնութիւնը՝ որոշ սիստեմի հետ միասին, իւր անհերքելի արժէքն ունի՝ վերաստուգելով և հաստատելով նախընթաց հաղորդածները և հայ ազգագրութեան համեմատական ուսումնասիրութեան համար աւելի առատ և ապահով նիւթ պատրաստելով: Անտարակոյս է սակայն, որ սա առաջին փորձն է Ալէքսանդրապօլ զաւառի ուսումնասիրութեան և՛ իբրև այդպիսի, նա արժանի է մեր ազգագրագէտների ուշադրութեան:

Մասնաւորապէս պէտք է շեշտել հետևեալները—բոլորն էլ չին՝ դիւցարանական կամ հրաշալի բովանդակութեամբ, որոնք ոչ պակաս հետաքրքրութիւն ունին և ընդհանուր հէքեաթային գրականութեան տեսակէտից:

Բազոր պարտականութիւն եմ համարում յիշել այստեղ, որ զոցանից չորսը — Հաբրճանի, Մարդակերպ յուլը, Ասի Եաթուրի Կողէն և Թագաւորի պղտի Կողէն (երես 22 — 73) դեռ 1880 թուին էին գրի առնուած և ուղարկուած մեզ մեր խնդրանքով մեր մանկութեան ընկեր և վաղաժամ վախճանուած վերջին քօլերայի տարին բնիկ Ալէքսանդրապօլցի Ալէքսանդր Ափրեյեանից՝ մի համառօտ առաջարկով *), որ

*) ՍՆՀ՝ ուղարկում եմ մեզ մի ծրար, որը պարունակում իւր մէջ մի գրուածք չորս հէքիւթների — «Հաբրճանի», «Մարդակերպ 2ուկը», «Ասի-Եաթուրի Կողէն» և «Թագաւորի պղտի Կողէն», — ընդ ամենը բաղկացած 53 երեսներից: Այն ամեն թերութիւնները, որոնք վերաբերում են առհասարակ գրականական կանոններին, յանձնում եմ ձեր քննադատութեանը և ուղղելուն, իսկ ինչ որ կը վերաբերի այս հէքիւթների ժողովրդական ոճին և բարբառին, ես աշխատել եմ, որքան հնարաւոր է, հետու թաւ գրականութեան ամենայն մի արհեստականութիւնից, թողնելով նրանց անփոփոխ իրանց պատմական օրիգինալ ձևի մէջ: Բայց ժողովրդական բարբառ առեւելով մենք չը պէտք է հասկանանք մի որոշ լեզու, որով ժողովուրդը պատմում

այսօր էլ դեռ չէ կորցրել իւր հետաքրքրութիւնը: Եւ որով հետեւ զոքա զրի էին առնուած նոյն Ալէքսանդրապօլի ժողովրդի բերանից, ուստի մենք օգտուելով ներկայ դէպքից՝ յարմար համարեցինք՝ ամբողջութեան համար, կցել նրանց պ. Ալէք. Մխիթարեանցի հաւաքածուին, որ նոյն գաւառին է նուիրուած: Հետաքննին ընթերցողը կը դիտէ անշուշտ, թէ որքան ուղիղ է ըմբռնել հանգուցեալ բանահաւաք ժողովրդական գրականութեան զրի առնելու զժողարին զործը և որքան ճիշտ, թոյլ կըտամ ինձ ասել՝ նաև գեղարուեստօ-

իւր աւանդական հէքիաթները, այլ մի լեզու, որ ներկայացնումք մեր յառաջ մի բազմաանակի, խառնիճաղանձ բարբառների խօսք: Մի այսպիսի եզրակացութիւն ժողովութեամբ կարելի է անել մանաւանդ մեր Շիրակայ գաւառի ժողովրդական լեզուի վերաբերութեամբ, ուր ազգաբնակչութիւնը կազմակերպուած լինելով՝ զանազան երկիրների գաղթական ժողովուրդներից, իւրաքանչիւր գաղթական տարբը գեա-
մինչև այսօր պահպանել է այստեղ իւր բարբառի որոշ ձևերն ու զարկածները՝ իւր տարօրինակ ոճերով ու բառերով: Պարզ բան է ուրեմն, որ մեզանում յժողովրդա-
կան հէքիաթներ⁶ զրէ անցնել ցանկացողը չէր կարող արձանագրել սրանց միայն մի որոշ բարբառով, այլ տարբեր բարբառներով: Մասնաւորելով խօսքս՝ այս կետի վերա-
բերութեամբ այսքան միայն կասեմ, որ մեզանում իւրաքանչիւր հէքիաթ ստողը համա-
բեա ունի իւր խօսակցութեան առանձին ոճերն ու վերջապէս լեզուները:

Մի որեւիցէ լեզուի բազմաբարբառ լինելը, որը ծնունդ է առնում և զարգանում զանազան աշխարհագրական և պատմական պատճառներից, թէ և մի կերպով նպաստում է նոյն իսկ լեզուի հարստանալուն, շնորհելով այդ լեզուին միեւնոյն միտքը և իմաստը բացատրող տարբեր ոճեր, տեսակ-տեսակ զարծուածքներ, միեւնոյն նշանակու-
թիւնը կամ ստուգաբանութիւնը ունեցող տարբեր բառեր, — բայց միւս կողմից, ի՞նչ է այն ազգութիւնը, որ չունի մի որոշ ժողովրդական լեզու, այլ գաւառական տարբեր բարբառներ միայն: Այսպիսի ազգութիւնը չէ մի ձոյլ զանգուած, այլ մի ջարդ ու փշուր եղած զանգուածի բեկորներ, ինչպէս մենք՝ հայերս: Հարուստ ենք մենք, այո, որ ունինք մի բազմաբարբառ լեզու, բայց աղքատ ենք, որ չունենք մի որոշ ժողովրդական լեզու, մի ընդհանուր գրականական լեզու:

Ամենից աւելի անտանկի են օտար՝ պարսկական կամ տաճկական բառերը, որոնք մուտք են գործել և նրանցից շատերը պատշաճաւոր տեղ են բռնել արգէն մեր լեզուի մէջ: Գարբերով է ընդունվել այս անմաքրութեան էլէմենտը մեր լեզուի մէջ և դարերով դուցէ զուրս դոյ նրա միջից: Արտաքսել, գուրս քշել այժմ միանգամից օտար բառերը մեր ժողովրդական հէքիաթների միջից, նշանակումք բուրրովին քամել նրանցից ժողովրդական ոգին, ջնջել նրանց վրայից ժողովրդական տիպարը: Եւ այս հանգամանքը այնքան ոյժ ունի, որ հարկադրումք հէքիաթներ զրէ անցնողին լինել օտաւարիւն և համբերութեամբ գասաւորել օտար բառերն էլ մայրենի բառերի շարքում: Եւ էլ հաշտուցի այս անհրաժեշտութեան հետ, ազնիւ ընկեր, և դրա համար ի՞մ գրած հէքիաթներն էլ բաւականին հարուստ են օտար բառերով:»⁶

(Եւ. իւ. Հանգուցեալը ազատ միջոցներում զբաղվում էր գրականութեամբ և, ի միջի այլոց, երկար տարիներ աշխատակցում էր ՊՄՀակ՝ լրագրին յՇիրակացի⁶ և այլ կնքած աշուանների սակի)

րէն կարողացել է վերաստեղծել մեր առաջ ժողովրդի բուն պատմածը:

Գնահատելի են մանաւանդ առաջները (1500 հատ), օրհնանքները (260), անէքսերը (156) և երբո՞՞քները (150) հաւաքումները՝ այբբենական կարգով դասաւորուած: Պակաս ուշադրաւ չեն և հաւասարի և կենցաղո՞ւ զբաղմունքի բաժինները:

Վերջապէս, ժողովրդական բանաւոր գրականութեան գրականական հետաքրքրութիւնից զատ, նկատելու է և նորա լեզուաբանական նշանակութիւնը գաւառաբարբառների ուսումնասիրութեան տեսակէտից, որի համար նիւթերի վերջում տեղաւորած համառօտ Բաւարանը որոշ ծառայութիւն կարող է մատուցանել մասնագէտին:

Մամուլի տակ են և շուտով լոյս կը տեսնին «Էմինեան Ազգագրական Ժողովածուի» յաջորդ հատորները:

Բ.—Ազգագրական նիւթեր ծաճկահայաստանի գաւառներից. հաւաքեց Ս. Հայկունի. Մասն Առաջին — Ժողովրդական վէպ և հէքեաթ:

Գ.—Թուրքերէնէ փոխառեալ բառեր հայերէնի մէջ. լեզուաբանական ուսումնասիրութիւն հրազեայ Աճառեանի:

Գ. Խ.

1 Հոկտեմբերի, 1901 թ.

Լազարեան Ճեմարան Արեւելեան Լեզուաց.

Մոսկուա:

ՆԻՒԹԵՐԻ ՑԱՆԿ.

Իմենեան Ազգազրական Ժողովածուի խմբագրութեան
կողմից. . . . . Ա.—ԺԶ

Մ Ա Ս Ն Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն

ԺՈՂՈՎՐԻՄԿԱՆ ԲԱՆԱԽՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.

Ա. ՀԷՔԵԱԹՆԵՐ.

1. Ռանչպարի տղէն	1
2. Բաղդաւոր տղայ	15
3. Հարմանի	22
4. Մարդակերպ ձուկը	35
5. Աւճի Շարուրի տղէն	50
6. Թագաւորի պղտի տղէն.	68

Բ. ԱՌԱԿՆԵՐ.

1. Անողորմ Պետրոսը (Առաքեալ)	73
2. Հացթուի իրիցկինը	74
3. Ծառ գիտութեան բարւոյ և չարի	—
4. Խորթ մայրն ու իւր զաւակը.	75
5. Սրախօս գիւղացի.	76
6. Ծնճղուկի խրատը.	77
7. Կրթուած կատու	—
8. Կատուն ու մկները	78
9. Կատուն ու առիւծը	79
10. Քաջասիրտ գորտը	80
11. Առիւծն ու մահապարտը	—
12. Առիւծն ու մուկը.	81
13. Խոստովանող աւազակը.	82

րէն կարողացել է վերաստեղծել մեր առաջ ժողովրդի բուն պատմածը:

Գնահատելի են մանաւանդ առաջները (1500 հատ), օրհնանքներ (260), անէծքներ (156) և երգումներ (150) հաւաքումները՝ այբբենական կարգով դասաւորուած: Պակաս ուշագրաւ չեն և հառաքի և Կենցաղ ու Վարդապետի բաժինները:

Վերջապէս, ժողովրդական բանաւոր զրականութեան զրականական հետաքրքրութիւնից զատ, նկատելու է և նորա լեզուաբանական նշանակութիւնը զաւառաբարբառների ուսումնասիրութեան տեսակէտից, որի համար նիւթերի վերջում տեղաւորած համառօտ Բառարանը որոշ ծառայութիւն կարող է մատուցանել մասնագէտին:

Մամուլի տակ են և շուտով լոյս կը տեսնին «Էմինեան Ազգագրական Ժողովածուի» յաջորդ հատորները:

Բ.—Ազգագրական նիւթեր Տաճկահայաստանի զաւառներից. հաւաքեց Ս. Հայկունի. Մասն Առաջին — Ժողովրդական վէպ և Հէքեաթ:

Գ.—Թուրքերէնէ փոխառեալ բառեր Հայերէնի մէջ. լեզուաբանական ուսումնասիրութիւն Հրազեայ Աճառեանի:

Գ. Խ.

1 Հոկտեմբերի, 1901 թ.

Լազարեան Ճեմարան Արեւելեան Լեզուաց.

Մոսկուա:

ՆԻՒԹԵՐԻ ՑԱՆԿ.

Իմրենեան Ազգագրական Ժողովածուի խմբագրութեան
կողմից. . . . . Ա.—ԺԶ

Մ Ա Ս Ն Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՆԱԻՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.

Ա. ՀԷՔԵԱԹՆԵՐ.

1. Ռանչպարի տղէն	I
2. Բաղդաւոր տղայ	15
3. Հարրմանի	22
4. Մարդակերպ ձուկը	35
5. Աւճի Շարուրի տղէն	50
6. Թագաւորի պզտի տղէն.	68

Գրի առաւ
Աւէքսանդր
Ափրիկեանց
(† 1892).

Բ. ԱՌԱԿՆԵՐ.

1. Անողորմ Պետրոսը (Առաքեալ)	73
2. Հացթուի իրիցկինը	74
3. Մառ գիտութեան բարւոյ և չարի	—
4. Խորթ մայրն ու իւր զաւակը.	75
5. Սրախօս գիւղացի.	76
6. Ծնճղուկի խրատը.	77
7. Կրթուած կատու.	—
8. Կատուն ու մկները	78
9. Կատուն ու առիւծը	79
10. Քաջասիրտ գորտը	80
11. Առիւծն ու մահապարտը	—
12. Առիւծն ու մուկը.	81
13. Խոստովանող աւազակը.	82

	Էր-
14. Տնփեսայ.	83
15. Գող երիտասարդը	—
16. Բարեխիղճ դատաւորը	84
17. Փառասէր իշխանը	—
18. Խարերայ գաւրիշը	85
19. Դալի բէշիշը	86
20. Երկրագործի կտակը	87
21. Աղքատացած հարուստը	88

Գ. ԱՌԱՅՆԵՐ. (Այբուբենական կարգով դասաւորուած՝

մօտ 1500 հատ). . . . . 90—126

Դ. ԱՍԱՑՈՒԱՅՆԵՐ.

1. Օրհնանքներ (260).	127—134
2. Անէծքներ (220)	134—139
3. Երգումներ (150)	140—143
4. Փաղաքշանքներ (112).	144—146
5. Սպառնալիքներ (110).	147—150
6. Մայրական խրատներ (16)	150—151
7. Մեռելոց սուգ (ողբ)	151

Ե. ՀԱՆԵԼՈՒԿՆԵՐ (146) և ՇՈՒՄԱՍԵԼՈՒԿՆԵՐ (10). . . 152—161

Ս Ա Ս Ն Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ

ՀԱՒԱՏՔ. ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲԱՐՔ ՈՒ ՍՈՎՈՐՈՅԹ. ԿԵՆՑԱՂ ԵՒ ԶԲԱՆՄՈՒՆՔ.

Ա. ՀԱՒԱՏՔ.

1. Մնոտիապաշտութիւն.—

Ա. Նանէի պատմածներէց (1—9) . . . . . 162—167

Բ. Աբղի պատմածներէց (1—34) . . . . . 167—183

Գ. Նանէի ու Աբղի աղօթքները (1—12) . . . . . 183—187

2. Նախապաշարմունքներ (1—91) և Աւանդու-

թիւններ (կրօնական) (1—8) . . . . . 204—208

3. Երազներ (1—81)՝ բացատրութիւններով . . . 208—210

4. Բժշկութիւն.—

Ա. Հատուածներ Նանէի բժշկարանից (1—22).—

Վէրք. Ուռուցք. Կարմիր քափ. Բեղնառ. Մատնա-
շունչ. Քարեւծ. Խլուրդի ետրա. Իւաննդ. Դեղնու-

Թիւն. Ալու. Ականջացաւ. Աշխատաւ. Գլխացաւ.
Սանճու. Կապը. Գողկապ. Ղօլինճ. Ծննդի ցաւ. Հագ.
Սրտացաւ. Վարցաւ. Մայասիւ. . . . . 211—216

Բ. Մանկական հիւանդութիւններ (1—7).

Ծագիկ և կարմրուկ. Վերնուց. Կապուտ հագ. Մկնա-
տամ կամ Էրեթիկ. Զրկուկ. Հարինք. Բկուտուց. 217—218

Տ. Կախարդութիւն, թովջութիւն, բժժանք (1—63)
Թլիսնների (19) վիմաստիպ օրինակներով. . 219—233

— Արդի պատմածներից (1—13)՝ դաժն նստելու
մասին . . . . . 233—237

Բ. ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲԱՐԲ ՈՒ ՍՈՎՈՐՈՅԹ.

1. Հարսանիք (սկսած, բաշխուի, հարսանիս-
տութիւն, նշանդրէք, բուն հարսանիք). . 238—253

2. Ժողովրդական սովորութիւններ (1—20) . . 254—261

3. Տարուայ նշանաւոր տօները

ա. Նոր տարի.— Բ. Ծնունդ.— Գ. Սարգիս.— Դ. Տեառն-
ընդ առաջ.— Ե. Մեծ պատ.— Զ. Միջուկ.— Է. Ծաղ-
կազարդ.— Ը. Աւագ-հինգշաբթի.— Թ. Զատիկ.— Ժ.
Համբարձում.— Իա. Սուրբ Կարապետ.— Իբ. Վար-
դապետ.— Ժգ. Վերափոխման տօն.— Ժդ. Սուրբ Խաչ. 262—275

Գ. ԿԵՆՑԱՆ ԵՒ ԶԲԱՆԱՄՈՒՆՔ.

1. Երկրագործի կեանքը . . . . . 275—296

2. Օրինակներ երկրագործութեան մէջ եղած
պայմանների . . . . . 296—300

3. Գիւղական ժողովրդի դասակարգերը. . . . . 300—301

4. Ժողովրդական տուրքեր . . . . . 301—302

ՅԱՒԵԼՈՒՄԺ.

Ալէքսանդրապօլի կամ Շիրակի գաւառաբարրառի համառոտ
Բառարան. 305

Մ Կ Ր Տ Ի Չ Է Մ Ի Ն Ի

ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ.

Մ Ա Ս Ն Ա.

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՆԱԽՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ա. ՀԷՔԵԱԹՆԵՐ

1) ԻՍՆՉՊՈՐԻ ՏՂԷՆ

Ժամանակաց ռանչպարի մէկը գնացել էր արա վարելու. ցորեկուան ընտուր կնիկը ուզեց որ հաց տանի մարդուն: Էդ մարդը զխտը տարեկան մէկ ազայ ունէր: Տղէն մօքն ըստու. — «Անա, հօքս հա մար գու հաց մի առնի, Թագ ես տանեմ»: Մէրն ըսաւ, «օղուլ, դու հըլա պզտիկ ես, պառն Բնչ դիտես, որ հաց տանես»:

Տղէն մօրը շատ արագեց ու ըսաւ, «քալա ջան, հոգալդ մեռնիմ, ես արտը կը գանեմ, գու մի վա-

խենդ»:

Վերջապէս մէրը կամաւորաւ, հացք դրեց դաստախունի մէջ, կապեց տղի մէջքին, կերակուրն էլ լցրեց արմանը ու համբու գրեց: Տղէն հացն առաւ գնաց ու առանց շեկեղա գիւղ տարաւ հասցրեց հօր մօտ:

Հէբը հարցրեց. — «Ուղի, դու արտն Բնչ գիտէիր, որ ընծի հաց բերիր... որ էղպէս է, դէ գնա հացը հապրէ, գանք ուտենք»:

— «Զէ, ափար, ըսաւ տղէն, մէկ քիչ համբերէ. հիմի մե-

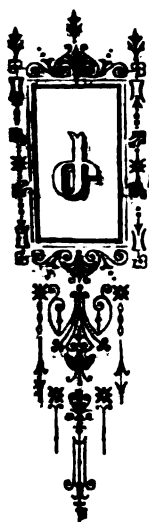

Մ Ո Ս Ն Ա.

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՆԱԽՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ա. ՀԵՔԵԱԹՆԵՐ

1) ԻՆՆՉՊՈՐԻ ՏՂԵՆ

Թամանակոց ռանչպարի մէկը գնացել էր արա վա-
րկու. ցորեկուան ընտօւր կնիկը ուզեց որ հաց
տանի մարդուն: Էդ մարդը զխտը տարեկան մէկ
ազայ ունէր: Տղէն մօքն ըստւ. — «Անա, հօրս հա-
մար դու հաց մի տանի, թող ես տանեմ»: Մէրն
ըսաւ, «օղուլ, դու հըլա պղտիկ ես, արտն թնչ
գիտես, որ հաց տանես»:

Տղէն մօրը շատ ազաչեց ու ըսաւ, «քաւա ջան,
հոգաւդ մեռնիմ, ես արտը կը գանեմ, դու մի վա-

րկնայ»:

Վերջապէս մէրը կամաւորաւ, հացը դրեց դաստախուռի
մէջ, կապեց տղի մէջքին, կերակուրն էլ լցրեց քմանը ու
համբու գրեց: Տղէն հացն առաւ գնաց ու առանց շշկելա
գիւղ տաքաւ հասցրեց հօր մօտ:

Հէրը հարցրեց. — «Ուրդի, դու արտն թնչ գիտէիր, որ ըն-
ծի հաց բերիր... որ էդպէս է, դէ գնա հացը հալլէ, գանք
ուտենք»:

— «Զէ, ափաք, ըսաւ տղէն, մէկ քիչ համբերէ. հիմի մե-

գի էրկու ձիաւոր զօնազ պտի գան, երբոր էկան՝ նոր ուտենք»:

— «Մենք ռանչպար մարդ ենք, ըսաւ հէրը, մեզի ո՛վ պըտի զօնազ գայ... քեզի հազար եմ ըսել թէ՝ գլխէդ դարտակ խօսքեր մի դուս տայ. վնահ հաց դիր ուտենք՝ մէկ քիչ դինջանանք»:

Հէր ու տղայ երբոր իրար հետ էսպէս կը խօսէին, տեսան որ ահան՝ էրկու ձիաւոր զըպա իրանց կուգան...:

Երբոր ձիաւորները հասան ըտանց քովը, տղէն ըսաւ. — «Աղաներ համեցէք հաց կերէք»:

Ձիաւորները իրար երես աշեցին ու՝ աչքով ունքով իրար հասկացրին թէ, «էս պզտի տղայ է ու իրանք էլ ռանչպար մարդիկ, ըստոնք ինչ պտի ունենան, որ մենք ուտենք»:

Ըտոնք հլա էդ մտքի հետ էին, որ տղէն էն սահաթը հօր հմար բերած հացի բօղչէն բացեց ու խօսքը թաքցրեց, որ գան ուտեն...:

Ձիաւորները շատ էլ չէին ուզի՝ հմա ինչ էնէին. իլլածսզ ձիաներուց վեր էկան, հաց կերան ու շնորհակալութիւն տուին իրանց պատուող մարդոցը:

Հացից ետե՛ տղէն ուժ ու կուղ էրաւ — հարցուց. «Աղաներ, դուք ուրտից կուգաք ու էդպէս ուր կերթաք»:

Ըստոնք էլ պատասխան տուին թէ. — «Մեր թագաւորի տղէն շատ սաստիկ բէ իլլած — նեկած հիւանդ է. Լոխմանի հէքիմը հալապ քաղաքն է, կերթանք ընտուր ետեից, որ բերենք, բալքի թէ գայ սաղցնէ»:

Տղէն նորից ըսաւ. — «Լոխմանին հիմի հալապ չէ, Չամ է»:

Ըստոնք էլ ըսին թէ. «Մենք իմացել ենք որ հալապ է, դու ընչից պիտես թէ Չամ է գնացել»:

— «Ընչից որ գիտեմ, չեմ գիտի՝ էդ թող մնայ. հըմա դուք իմ խօսքիս հաւատացէք, ըսաւ տղէն, գուր տեղը մի շարչրվէք. գնացէք դըպա Չամ. նա քաղքի դրաղը — մէկ նշա-նով տեղ, ձեզի ռաստ կուգայ կառնիք հետներդ կըտանիք. »:

Ինչպէս որ էդ տղէն ըսել էր, ձիաւորները գնացին էնպէս էլ Լոխմանուն գտան ու առան հետները տարան:

Ճամբէն գնացած վախտը՝ Լոխմանին ձիաւորներուն հար-

ցուց թէ՛ «Բնչպէս էղաւ, որ դուք էկաք ընձի գտաք. քանի՛ որ ես Հալապ էի. ձեզի հոյ ըսաւ թէ Չամ եմ գնացել»:

Զիաւորները ըսին.—«Ճամբէն մէկ ռանչպարի ռաստ էկանք որ իրան հմար վար ու ցանք կենէր. էն մարդը մեզի հաց կերցուց պատուեց: Ընտուր մէկ օխտը տարեկան պզտի ագէմ՝ ունէր, նա մեզի ըսաւ քու տեղդ: Ընտուր ըսածի պէս էլ էկանք քեզի գտանք:

էս բանը որ լսեց Լոխմանին, ինքն իրան մէջը ռխակալաւ ու ըսաւ թէ.—«Հիմիկուց որ էդ տղէն իրան պզտի հասակի մէջ էդքան պիտուն ու իմաստուն է, էպուց որ մենծացաւ Բնչ պտի էղնի իմ հալըս. անպատճառ հացս ձեռիցս պտի խլէ: Զէ, ես պէտքէ ըտուր գլխուն մէկ լաւ խաղ խաղամ՝ որ փշանայ ու չ'եղնի թէ յետնաւուր իմ հացս խլէ ու տնունս կոտրէ»:

Վերջապէս երբոր հասան թագաւորի քովը՝ (թագաւորը Բաղդատ կը նստէր.) թագաւորն հարցուց Լոխմանուն թէ.— «Ի՞նչ է հարկաւոր՝ որ տղէս լանայ»:

Լոխմանին սարից, քօլից բաներ հարցուց հիւանդին... եանի թէ քննեց—իմացաւ ցաւը (հըմա իրան փորի ցաւը ուրիշ էր—դարտը կապուտ էր.) ու ըսաւ թագաւորին. — «Անատօլու երկրի մէջ մէկ ռանչպարի օխտ տարեկան տղայ կայ, (քու ձիաւորներդ տեղը գիտեն,) ընտուր պէտք է բերել տաւ մօրթենք, պլոճիկներն ու սիրտը հանենք տղիդ ուտեցնենք, որ սաղնայ - մօրէ մէկ էղնի. թէ որ չէ՛ էլ ուրիշ հնարք չկայ»:

Թագաւորը էն սհաթին ձիաւորներ հանեց, շատ օսկի տուեց ու հրամայեց որ էլթան Անատօլու երկիրը, էն ռանչպարի օխտ տարեկան տղին թէ խաթրով, թէ գօռով ու թէ փոցով առնեն գան. «Զէղնի թէ, ըսաւ, ըսէք սպանելու հմար է. հըպա ըսէք թէ թագաւորին պէտք է ու ժամանակին էլի թէգ դառնայ կուգայ»: Էսպէս թամրեհնիրով ձիաւորներուն ճամբու դրեց:

Զիաւորները ճամբայ ընկան գնացին. գնացին, շատ ու քիչն Անտուած գիտէ, հասան Անատօլի. Ռանչպարին գտան ու թագաւորի հրամանը յայտնեցին:

Ռանչպարը էս որ իմացաւ, կէծակի զարկած՝ դառաւ, ու ըսաւ. — «Թագաւորը սող էղնի. նա ինչ գիտէ թէ ես ով եմ, իմ տղին ինչ կը ճանչնայ... Ես մէկ քեասիբ մարդ եմ, իմ աղիս ընչի՞ պէտքէ ուզէ...»:

Հրմա տղէն շատ իմաստուն ու գիտնակ էր, էն սհաթին հասկցաւ բանի էութիւնը. հօրը գողտուկ ըսաւ թէ՛ — «դու մի վախենայ, քու բաւականութիւնդ թագաւորի մարդոցէն ան ու քէֆիդ ապրի. ընծի թող էրթամ: Աստուած օղորմած է, ես կերթամ ու էլի սաղ — սալամաթ յետ կուգամ...»:

Ռանչպարն էլ, տղի խօսքերից սիրտ առնելով, բաւականին օսկի առաւ ու տղին օրհնելով՝ թողեց որ էրթայ:

Զիաւորները տղին հետներն առած, ուրախ ուրախ գնացին հասան թագաւորի երկիրը: Էդ տանող մարդիկը տղին հանեցին թագաւորի ու Լոխմանու երեսը՝ ընտոնք էլ տեսան. Զունքի էդ օրը ուրիշ բաներ ունէին — պարապ չէին՝ թագաւորը վազիրին ըսաւ, որ տղին տանի պահէ մինչև առաւօտ:

Վազիրն էր, տղին առաւ գնաց իրանց տուն, մէկ ջուկ օտի մէջ տեղ տուեց, ինքն էլ պահապանի պէս քովը մնաց: Հրմա անվերջ ան ու վախ էնելով օտի մէջ գետհ կը պտըտէր, գետհ կը նստէր միտք կենէր ու չէր կրնայ դադար մնայ:

Տղէն էս բանը վաղուց վարավորդ էր էրել, հրմա ահուն ձէն չէր հանի: Մէկ էլ ինքն իրան ըսաւ. — «գետ ու ջահնամ, ինչ կեղնի թող էղնի, ես էս մարդու ցաւը պտի հարցնեմ իմանամ: Դարձաւ ըսաւ. — «Աղա-Վազիր, քու ցաւդ ինչ է, որ դու էդքան կը տրորուիս»:

Վազիրը սրտից մէկ խորունկ ան քաշելով ըսաւ, — «Աստուած էլ գիտէ, այ տղայ, որ ես դարտ ու պակասութիւն չունիմ: մենակ իմ դարտս ու կրակս էն է՝ որ Լոխմանու հրամանով առաւօտ քեզի պըտի սըպանեն. պլոճիկներդ ու սիւտդ թագաւորի աղին կերցնեն, որ հիւանդութիւնից ազատուի»:

— «Թէ որ էդպէս է, ըսաւ ռանչպարի տղէն, որ ընծի վրայ էդքան կը ցաւիս, ըտուր հնարքը շատ զօլայ է: Էս զօճայ քաղաքի մէջը մէկ պղտի — իմ հասակիս — մեռելմ չկայ, ընտուր պլոճիկներն ու սիւտը հանել տուր տար թագաւորին»:

ու Լոխմանուն. Ընտոնց էլ հաւատացրու, եանի թէ ես քու տնիցդ կը փախնէի, հոտիցս ընկար, զարկիր օրպանեցիր ու տարածդ իմ պլոճիկներս ու սիրտս են. էդպէսով ես էլ կապառւիմ, դու էլ»:

Էս բանը Վաղիրի խելքը մտաւ, տեսաւ որ տղէն շատ խելօք կըսէ: Ընտոռ խօսքին հաւատալով՝ գնաց թագայ մեռել գառ, պլոճիկներն ու սիրտը հանել տուեց, դրաւ մէկ լանկեառու մէջ՝ և տարաւ թագաւորին ու Լոխմանուն:

Երբոր տեսան հարցուցին թէ, — «էս ինչ բան է, դու ընչի՞ սրբաճեցիր...»:

Վաղիրը առանց տհ ու երկիւղի ըսաւ. — «Թագաւորն ապրած կենայ. էդ տղէն ընծնից գողտուկ տնից փախել էր. ընկայ ետեիցը՝ արուն քրտինք մտնելով հասայ — բռնեցի ու բարկութիւնս չըկրցի զաւթել՝ թրով զարկի գլուխը կտրեցի, պլոճիկներն ու սիրտը առայ բերի. գիտէի որ մէնակ ըստոնք են ձեզի հարկաւոր: Հիմի բանը որ էսպէս էղաւ. ինչպէս կուզես՝ էնպէս հրամայէ...»:

Լոխմանու սրտի ուզածն էլ էդ էր, ինքն իրան ուրախացաւ, վաղիրի խօսքերին հաւատաց ու իրան գիտեցածի պէս դեզ էրաւ թագաւորի տղին սապցուց...:

Էտուց ետև վաղիրը երբոր միամտաւ, ռանչալարի տղին գողտուկ փախցուց, որ գնաց հասաւ իրան հօր երկիրը...:

Չատ ու քիչն Աստուած գիտէ, մէկ վախտ ու ժամանակ որ անցաւ, Մսրայ երկրի թօռչիքը, (ձկնորսները) մէկ օր առաւօտնից մինչև իրիկուն թօռ քցելով հոգիքը դուս կուզայ՝ հըմա՛ մէկ ձուկ էլ չեն կրնայ բռնի: Իրիկուայ գէմ տուն դառնալու վախալ, թօռչու մէկը կըսէ. — «էս մէկ թօռն էլ կը գցեմ. իմ բախիքս՝ ինչ դուս կուզայ — թող գայ»: Երբոր թօռը ջրից դուս կը քաշէ՝ կը տեսնի որ, ինչ տեսնի. էնպէս մէկ պառտական — գեղեցիկ ու նաշխուն ձուկ դուս էկաւ, որ սիրունութիւնից, օխտը դանատ չես կրնայ երեսն աշի, էնքան որ՝ անլման սիրուն էր...:

Թօռ քցողը դառնայ ընկերներուն կըսէ. — «Թամամ քսան ապրի ես թօռչի եմ. էսպէս սիրուն ձուկ չեմ տեսած. ես

ըստուր ոչ կը սըպանեմ, ոչ էլ նորից կը թողնեմ. ամանով ջրի մէջ կը գցեմ ու կը տանեմ թաղաւորին, հալքաթ մէկ բան ընծի փէշքէշ կուտայ: Խօսք մէկ էնէլով ընկերների հետ կառնեն կ'տաննն թաղաւորին:

Երբոր թաղաւորի մարդիքը իրան յայտնեցին ձկի բերելու համար՝ հրաման տուեց թէ՛ — «բերէք տեսնեմ ինչպէս ձուկ է»:

Թօռչիքը ձուկը ներս տարան. թաղաւորը տեսաւ զարմացաւ ըստուր գեղեցկութեան ու նախշունութեան վրայ. շատ ուզեց — սիրեց ու իրան վազիրներին էլ կանչեց, որ դան թամաշ էնէն...: Ընտուց ետև հրամայեց, որ տանին մէկլ օտէն, թաղուհին էլ տեսնի:

Թօռչիքը թաղաւորի քովէն դուրս գալով՝ գնացին գրպա թաղուհու սարայները: Ղուլուղտարները թաղաւորի զրկած ձկի հրմար յայտնեցին թաղուհունկ թէ՛ կուզէ որ էդ ձուկը բերեն ինքն էլ տեսնի:

Թաղուհին կը հրամայէ որ, — «թէ ձուկը էգ է՝ թող ներս բերեն, թէ որձ է՝ թող չը բերեն»:

Ձուկը թաղուհու էգ խօսքն իմանալու վրայ, էն սհաթին ամանի ջրի միջից գրպա վեր կը թըռնի ու բանձը կը ծիծաղայ:

Ձկի ծիծաղալը էն սհաթին թաղաւորին կը յայտնեն թէ՛ «հալ-ահվալ, ըսման-էման. ձուկը վեր թռաւ ու թաղուհու խօսքի վրայ ծիծաղաց. անպատճառ էդ տեղ բանըմ կար, որ ձուկը իրան հայվան տեղովը ծիծաղաց...»:

Էս բանը թաղաւորի սրտին շատ մեծ վէրք էղաւ. ուզեց որ անպատճառ իմանայ ձկի ծիծաղալու պատճառը: Ըստուր համար էլ թօփ էնել տուաւ իրան երկրի՝ մէջ էղած չ'էղած բոլոր խելօք ու գիտնական մարդիքը, որ բալքի թէ էգ ծիծաղելու պատճառն ըսեն իրան, սիրտը մէկ քիչ հանդարտի: Հըմա հէշ մէկն էլ չ'կրցան էնպէս բանըմ ըսել, որ խելքի մօտիկ էղնէր...: Չատ հարց ու փորձ էնելուց ետև՝ կիմանան որ Անատուու երկրի մէջը մէկ ռանչպարի իմաստուն տղայ կայ. թէ որ իմանայ՝ էն կիմանայ, թէ որ չէ՝ էլ մարդ

ի կրնայ իմանայ:

Թագաւորը էս որ իմացաւ՝ էդ տղի ետևից մարդ դրկեց կանչելու:

Էս անգամ էլ տղի հէրը, էլի առաջուայ պէս գէմ էր կայնել, չէր թողնի էրթըլու. հըմա տղէն հօրը միամտցրեց թէ. — «դու քու բաւականութիւնդ ան ու ընծի թող էրթամ, Աստուած ողորմած է, ընծի չի կսրցնէ, ես էլի շուտ սլըրծ-նիմ կուգամ»:

Տղի խօսքի վրայ ռանչաւորը կամք տուեց. մէկ քանի բեռ օսկի առաւ ու տղին օրհնելով ճամբայ դցեց:

Թագաւորի մարդիքը տղին առան գնացին. երբոր հասան իրանց երկիրն ու թագաւորի երեսն ելան՝ ռանչաւորի տղէն օխտը տեղ թամալլահ էրաւ, վրայ ութին թագաւորի փէշը համբուրեց ու ձեռները բարև բռնեց կայնաւ:

Թագաւորը ձկի ծիծաղալը մէկ մէկ գլխից պատմեց, ինչպէս որ էղել էր. ու ետև տղից հարցրեց, որ պատճառն իրան ըսէ, բալքի թէ մէկ քիչ ուշաթի:

Ռանչաւորի տղէն էր, երբոր ամեն ընչէն լաւ գլխու ընկաւ՝ դարձաւ թագաւորին ըսաւ. — «Թագաւորն ապրած կե-նայ, ձկի ծիծաղալը գիտեմ ընչի հըմար է, հըմա չեմ ըսի»:

Թագաւորը շատ ստըպեց որ ըսէ, հըմա էդ տղէն էր, մէկ անգամ ինտտին կայնաւ ու չըսաւ:

Թագաւորը տեսաւ որ չի ըսէ՝ ան ու երկիւղ տալու հը-մար, հրամայեց որ տանին բանդ դնեն ու առաւօտը գլուխը կտրեն:

Առաւօտ լուսացաւ. տղին նորից բերին թագաւորի քովը. թագաւորն ու իրան մարդիքը էլի շատ ստըպեցին տղին որ ըսէ, հըմա չ'եղաւ ու չ'եղաւ:

Էս անգամ թագաւորը շատ բարկացաւ, ջանլաթներին հրամայեց, որ տանին գլուխը կտրեն:

— «Թէ որ էդպիս է, Տէր Թագաւոր, խնդրեց տղէն, ըն-ծի հրաման տուր մէկ առակմ ըսեմ, էլի հրաւանը քուկդ է, գլուխս զարկել կուտաս՝ տուր»:

Թագաւորը էս խօսքի վրայ համաձայն էլաւ:

— «Թագաւորն ապրած կենայ, ըսաւ տղէն, Թագաւորի մէկը ավուլուշի գնաց. շատ պտտելուց ետև սաստիկ ծարվըցաւ ու հետի մարդոցն ըսաւ, ով որ ընծի մէկ աման ջուր տայ՝ ինչ մալ ու դուլվաթ որ ուզէ կուտամ. (էնքան որ ծարաւ էր). հետի մարդէրը էս որ լսեցին՝ էս կողմ, էն կողմ ընկան—ման էկան, որ ինչ է ջուր գտնին... Վերջապէս մարդի մէկը, մէկ փոս քարի մէջ ջուր գտաւ ու Թագաւորին ձէն տուեց, որ զայ խմէ. Թագաւորն էկաւ. Ջուրը լցին ամանը ու տուին իրան, որ էն է պտի խմէր՝ Թագաւորի զաղարը, որ քովը բանձը քարի վրայ կայնած էր, Թաթով էնպէս զարկեց Թագաւորի ձեռի ջրով ամանը մէկ քով քցեց, որ հազար փշուր էղաւ, ու չ'թողեց խմելու. էս բանի վրայ Թագաւորի բարկութիւնը էկաւ. Թուրը քաշեց զարկեց զաղարին մէջից կիսեց—էրկու կտոր էրաւ ու ըսաւ.

— «Անպիտան կենդանի, միթէ դու արժան չ'տեսար, որ ես էս մէկ Թաս ջուրը խմէի, ծարաւս կտարէր»:

Քովի կայնած խելօք մարդիքն ըսին. — Տէր Թագաւոր, Թէն ըստեղ մեզի խօսք չի հասնի որ ըսենք. հըմա զուր տեղը էդ անասուն—հայվանին ընչի՞ սըպանեցիր. հըլքաթ մէկ բան կար, որ էդ հայվանը իրան անլեզու-անբերան տեղովը էղպէս էրաւ... Բերէք առաջ մեր ձիանոց մէկին խմցնենք—փորձենք, տեսնենք ինչ է, ետև դու էլ խմէ. էն սհաթին ձիանոց մէկի գեամը հանեցին, քաշեցին ջրի վրայ. մէկ էրկու էր—ս' խմել—չէր խմել, մէկ էլ յանկարծակի տեղնուտեղը տրաքաւ ու սատկաւ:

էս բանը Թագաւորը որ տեսաւ՝ իրան էրածից շատ փոշմնաւ ու ըսաւ. — «հազար ափսոս, որ իմ զաղարիս նըհախ տեղը սըպանեցի»:

— «Հիմի քուկդ է, Տէր Թագաւոր, մուղաթ կեցի որ ընծի սըպանել տալուդ հըմար վերջը չը փոշմնես ու ըսես Թէ, ես ռանչպարի տղին ընչի՞ սըպանել տուի, կարելի է մէկ օրըմ ընծի պէտք գար... Դու զիտես, հըմա վերջը լաւ մտածէ»:

Թագաւորը էս խօսքերի վրայ, հըմայեց որ էլ չը սըպանեն, նորից տանեն բանդ դնեն:

Էքսի առաւելօտը տղին էլի բերին թագաւորի քովը: Թագաւորը շատ սաստեց—ստրպեց, որ ձկի ծիծաղալու պատնառն ըսէ. Հըմա տղէն սատանի ձիուն մէկ անգամ նստել էր... ինչ որ էրին—չէրին՝ չըսաւ. ու էլի իրան էն էր քշում թէ.— «գիտեմ, հըմա չեմ ըսի»:

Թագաւորը սաստիկ բարկացաւ ու ըսաւ.— «Տարէք էդ անպիտան տղի գլուխը զարկէք, որ աչքս էլ ըտուր չ'տեսնի»:

Ռաշտարի տղէն էս անգամ էլ խնդրեց որ, — «Թագաւորն ապրած կենայ, հրամանը քուկդ է, ինչպէս որ կուզես էնպէս էրա. հըմա մէկ առաւով էլ կայ, թող ըսեմ, ընտուց ետե էլի սրպանել տուր»:

Թագաւորն էս անգամ էլ համաձայնեցաւ:

Տղէն ըսաւ.— «Թագաւորի մէկը մէկ մենծ վազիրմ ունէր. էդ վազիրը մէկ օր թագաւորին իրան անով—տեղով ու աթպահով իրան տունը դոնաղ կանչեց: Ճաշը վերջանալուց ետե, որ քէֆերը թամամ էղաւ, ուզեցան մէկ քիչ ուրախանալ. քերել տուին մէկ մէյմունըմ ու գուռը խաղցնել տուին: Էս ժամանակ թագաւորը որ տեսաւ թէ, լաւ խաղ ու խնտում կայ՝ թագուհուն էլ դուռ կանչեց, որ մէկ քիչ էլ նա ուրախանայ: Թագուհին հրեխէն օրօցքի մէջը քնած թողեց ու ինքը դուռ գնաց սէյր տնելու: (Հըմա էդ վախտը թագաւորի զաղարը մնաց օրօցքի քովը մենակ): Մէկ էլ տեսնես՝ մէկ մենծ վիշապ — օձ պատի ծակից դուռ էկաւ ու կուգէր որ երեխին խեղդէ...: Հըմա, բաշընա դեօնիմ զաղար, էս որ տեսաւ թէ չէ՝ վրայ հասաւ, վիշապի բկից բռնեց՝ հետը փանչալամի՜չ էղաւ — կռուաւ ու վերջը էդ դօճայ-աղբայէլ զաղանին յաղթեց — կտոր կտոր էրաւ...: Զամգաքը օրօցքի կողքը կիտուկ — թօփ էրաւ ու ինքը գնաց շեմի վրայ նստաւ, արնոտ թաթիկները կը լիզէր, որ իստակի:

Պառն քովի մարդիքը զաղարին արնթաթախ որ տեսան՝ դարմացան. հըմա թագաւորը էնպէս իմացաւ թէ՝ իրան որդուն կերել է էդ անպիտան հայվանը...: Էն սհաթին լտրանոց թուրը քաշեց՝ զաղարին զարկելով, մէջից կէս էրաւ:

Ըտուց ետե, ներս մտած վախտը տեսան, որ օրօցքը

մէկ կողքի է շրջած. շիտկեցին տեսան՝ որ երեխէն իրան հրմար սաղ սալամաթ քնած է: Մէկ էլ յանկարծ աչքերը օրօգքի էն մէկէլ կողմը առաւ՝ տեսան որ, ինչ տեսնեն, մէկ ահագին աթղըհալ վիշապ կտրտած—վեր լցած է, իմացան որ զաղարի էրածն է: Էս բանի վրայ Թագաւորն իրան էրածիցը թէ և շատ փոշմնաւ՝ հրմա էլ ինչ օգուտ, արեն երգկիցը թռել էր, էղածն էղած էր: Քանի—քանի անգամ ըսաւ, «հաղար ափսոս, որ իմ հաւատարիմ զաղարիս զուր տեղը սրպանեցի»:

«—Հիմի քուկդ է, Տէր Թագաւոր, մուղաթ կեցիր, որ ընծի սրպանել տալուդ հրմար, վերջը չը փոշմնես ու ըսես թէ, ես ռանչպարի տղին ընչի՞ սրպանել տուի, կարելի է մէկ օր ընծի շատ պէտք գար...»:

Էն մէկէլ առաւօտը տղին նորից բերին Թագաւորի քովը: Թագաւորը էս անգամ շատ սաստիկ նեղեցաւ, ոտները գետին ծեծեց ու ստըպեց, որ անպատճառ ձկի ծիծաղն իրան մէկնէ:

Հրմա էդ տղէն էլի իրան զօռին էր տուել թէ՛—«գիտեմ, չեմ ըսի»:

Էս անգամ Թագաւորի հոգուն հասաւ, հրաման տուեց թէ՛—«տարէք էդ սայմազ տղի պուկսը — զարկէք. թող էլ իմ աչքիս չերևայ ու ես ըսուր կրեսն էլ չը տեսնիմ»:

Ռանչպարի տղէն էր, էս հեղին էլ Թագաւորի ոտ ու ձեռն ընկնելով՝ խնդրեց աղերսեց ու ըսաւ. «Թագաւորն ապրած կենայ, մէկ առաւրժ մնաց, թող էն էլ ըսեմ, ընտից ետեւ արունս քեզի հալալ էղնի, ինչըդ որ կուզես՝ էնպէս էրա»:

Թագաւորի ճարը կտրած՝ էս անգամ էլ համաձայնեցաւ:

Ռանչպարի տղէն ըսաւ. — Թագաւորի մէկը մէկ աւշ—շէ՛ ունէր, որ շատ կուղէր—կընդունէր: Մէկ օր էդ զուշը Թագաւորի ծնկին նստած՝ վախտը շատ տխրեցաւ քիթն ու թևերը կախեց: Թագաւորը էս բանը տեսնելով՝ հարցուց թէ՛ «իմ զուշս, ընչի՞ էդպէս տխրեցար. կուտ ու ջնկող է պակաս, թէ՛ ապրուստդ լաւ չէ, որ էդպէս քէֆդ բոզմիշ էրիր. ախրը քեզի ինչ էղաւ»:

Աստծու հրամանքով զուշը լեզու հլաւ ու ըսաւ. «Թա-

գաւորն ապրած կենայ, դու դիտես որ ես էլ հէր ու մէր, էլ ու գիւն ունիմ, պատի ծակից խօ չեմ գուս էկել. ախրը մէկ օր էլ չես ըսի թէ՛ գնա հօրդ ու մօրդ տես ու էլի ետ արի... Բնչ էնեմ որ չը տխրիմ:

Թագաւորն էս խօսքերն իմացաւ թէ չէ՛ հրամայեց որ գռնեքը բանան, ու դշին քսաւ. — քու հէրդ օրհնուի, ըտուր հրմար էլ ընչի ես հեռէ կախել. դէ, թռի գնա ծնողացդ տես ու ընծնէն էլ շատ բարեւ էրա... »:

Ղուշն էր. էս խօսքի վրայ ուրախ ուրախ գուս թռաւ ու գնաց հօրն ու մօրը գտաւ. Խնչքան որ չեղնի՝ ծնողաց գալթ էր. փաթթուան իրանց տղին, սիրեցին սիրուան, պա-
ռիւ տուին ու 15-օրից ետեւ՝ նորէն ճամբու դրին գնաց:

Դառնալով օրը՝ ղուշը հօրն ու մօրն ըսաւ. — ախրը ես էկայ ձեզի տեսայ ու նորէն կերթամ, իմ թագաւորիս Բնչ փէշքէշ տանիմ:

• Հէրն ու մէրը էս անգամ բերին էրկու հատ խնժորի կուտ տուին թէ՛ թագաւորին փէշքէշ տար:

Ղուշը կտերը կտուցով բռնած, թռաւ էկաւ թագաւորի դօնախնների (պալատի) պատրհանից ներս մտաւ, գլխը գնաց թագաւորի քովը նստաւ ու կտերը ընտուր ծնկի վրայ վեր դրեց:

Թագաւորը դշի հալն ու անվալը հարցնելուց ետեւ՝ կտե-
րը ձեռն առաւ տեսաւ, իրան մարդկերանցն էլ տեսցուց ու տուաւ բաղմանշուն, որ տանի էս քաշէն տնկէ, տեսնին թէ ինչ կէզնի:

Բաղմանչին էլ տարաւ էդ կտերը տնկեց, քաշէն էրաւ, էրկու — իրեք տարուայ մէջ էդան էրկու հատ էնպէս ֆիտան ծառ՝ որ ըտոնց թայը խաս բաղչի մէջը չ'կար...: Էդ տարին աճեն մէկի վրայ մէկ հատ խնժոր էր բուսնել. Բաղմանչին էս մարի հետ էր թէ՛ խնժորները լաւ հասնին կարմրին, թա-
գաւորին փէշքէշ տանի, որ ինչ է՝ իրան խալաթն առնի:

Մէկ օր էլ գնաց տեսաւ, որ խնժորի մէկը ծառից վեր է ընկել. առաւ գնաց թագաւորին: Թագաւորն ու իրան մար-
դիքը խնժորը որ տեսան՝ զարմացան ընտուր տեսքին, մեն-

ծուլթեանը ու գունին էլ շատ հաւնեցան:

Ետև վագիրներէից մէկն ըսաւ. — «Տէր թագաւոր, խնծորը տեսանք, ամեն ընչով շատ լաւ է. հըմա կտրէ ուտենք ու տեսնենք թէ համն ինչպէս է»:

Թագաւորը ջիպից հանեց արմատ կոթ դանակը, խնծորը կըպնեց — կտրեց ու էն է մէկ կտոր բերանը պտի գնէր որ ուտէ՝ էն սհաթին ալպէ ալպ — դուշը թնով էնպէս գարկեց թագաւորի ձեռին, որ խնծորի դիւրմը օխաւ գազ գնաց թագաւորից հեռու ընկաւ...: Էս արարմունքի վրայ բոլորը շուարած մնացին:

Թագաւորը էնպէս բարկացաւ, որ մէկէն բռնեց դշի տոներէից ճէշ — էրկու կտոր էրաւ դէն գցեց ու ըսաւ. — «Հաւալամիշ անտէր, քու բերածդ էր դէյի՝ արժան չ'տեսնար որ ես էդ մէկ բրդունն ուտէի»:

Թագաւորի մարդիքը զարմացք առած ըսին. — «Թագաւորն ապրած կենայ, շատ կարելի է թէ բանըմ կար, որ էդ անասուն հայվանը էդպէս էրաւ. դու նըհախ տեղը ըտուր ընչի էդ օրը քցեցիր... Մէկ գառմ բերել տուր թող էս կըպնենքն ուտէ, փորձենք — տեսնինք թէ ինչ կեզնի»:

Թագաւորը հրամայեց որ մէկ գառմ բերեն:

Գառը բերին. խեղճ հայվանը մէկ քանի կպնճ կերել — չէր կերել՝ մէկ էլ տեսան, որ էն սհաթին տրաքաւ ու տատկաւ:

Էս բանը որ թագաւորը տեսաւ, իրան էրածից ինքն էլ փռչմնաւ. հըմա էլ հարաւ օրա, բանը բանից անցել էր ըսաւ. — «Հազար ափսոս իմ դշիս, որ նըհախ տեղը արունքը մտայ...»:

Ըտուց ետև, սրտի հեռսուն, թագաւորը հրամայեց որ էքոի օրը բազմանչու ու ընտուր կնկայ գլուխը զարկեն:

Բազմանչին էս բանը որ իմացաւ, քիթ ու մուկ զախած — չայրէն թթուեցրած գնաց տուն:

Կնիկը տեսնելով որ մարդի «աւաշ» տեղը չէ, ունքեղը կախ են՝ հարցուց թէ՝ — «Ընչի ես տխուր»:

Մարգն ըսաւ որ. — «Խնշըդ տխուր չեղնեմ, երբոր այս ինչ բանի հըմար (բոլոր եղելութիւնը պատմեց). թագաւորը է-

զուց մեր էրկուսի գլուխն էլ դարկել պտի տայ...»

— Թէ որ էդպէս է, ըսաւ կնիկը, գնա էն մնացած մէկ խնժորն էլ բեր, քան թէ մեզի սըպանեն, մենք ուտենք ու մեռնինք»:

Մարդը տեսաւ որ կնիկը լաւ կըսէ, գնաց խնժորը բերեց - կտրեցին կերան. հըմա մեռնելու տեղակ՝ ամեն մէկն էզան 15 տարեկան ջահէլ մարդիք...:

էն մէկէլ օրը թագաւորը մարդ դրկեց բաղմանշու ու ընտուր կնկայ ետևից, որ բերել տայ գլխները զարկէ... տեսաւ որ էրկուսն էլ էղել են 15 տարեկան... Հարցուց իմացա՞ւ՝ որ մնացած խնժորը կերել են, որ դառի պէս սատկին, հըմա իրանց բաղդից ջահելցել են...:

Վերջը բաղմանշին ըսաւ.— «Թագաւորն ապրած կենայ, էդ խնժորները անմահական խնժոր են... էն մէկը որ ծառից ինքն իրան վեր էր ընկել՝ շատ կտրելի է թէ, օձը էկել է— շտէ էր. ընտուր հըմար գառը կերաւ թէ չէ՝ սատկաւ»:

էս բանի վրայ, թագաւորը բաղմանշու կեանքը բաշխեց իրան...:

— «Հիմի, Տէր թագաւոր, ես իմ առակս ըսի պրծայ, ըստուց ետև հրամանը քուկզ է. թէ կուղես՝ ընծի սըպանել տաւր. հըմա մուղաթ կեցի, որ վերջը չը փոշմնես ու ըսես թէ - «ես ռանչպարի սղին ընչի՞ սըպանել տուի. կտրելի է մէկ օր ընծի պէտք գար»:

Թագաւորը էս սննդամ տղին անուշութիւնով ըսաւ որ, դէ ձկի ծիծաղալու պատճառն ըսա, որ կեանքդ քեզի բաշխեմ,

Տղէն պատասխան տուաւ թէ.— «Ես իմ իրեք առակս ըսի պրծայ. գողի էդ բանն էլ պտի ըսեմ. հըմա ըստեղ չեմ ըսի: Մէկ ձմերուկմ տու էրթանք թագաւորու քովը, ընտեղ ուտենք ու ըսեմ, որ թագաւորն ինքն էլ իմանալ»:

Թագաւորը էն սհաթին մէկ ձմերուկմ բերել տուաւ, իրան ալմաստ կոթ դանակը դարկեց վրէն. Տղէն ձմերուկը տաւ թևի տակն ու գնացին:

Ներս մտած վախաւ, թագաւորը որ թագուհու հետ կը խօսէր, ազէն մէկ կերպով «հի քցեց՝ թագաւորի դանակը

գողցաւ պահեց:

Խօսալը որ վերջացրին, թագաւորն ըսաւ. — «դէ հիմի ըսա տեսնենք ինչ էր ձկի ծիծաղալու պատճառը»:

— «Շատ լաւ, ըսաւ տղէն, առաջ ձմերուկն ուտենք, ետեւ ըսեմ թէ ինչ էր»:

Երբոր ձմերուկը պաի կտրէին, տեսան որ դանակը չկայ: Էսքով դանակ, էնքով դանակ, դանակն էղաւ մէկ փշուր հացի կտոր ու կորաւ, չկայ որ՝ չկայ:

Ռանչպարի տղէն ըսաւ. — «Թագաւորն ապրած կենայ, ըստեղ մեզնէն շատ էլ մէկ ուրիշ մարդ չկայ, որ մեղքն առնենք թէ, դանակը էն մարդը գողցաւ. թէ գողցանք՝ մենք գողցանք: Եկէք առաջ իմ վրէս աշեցէք. թէ որ չը գտաք՝ ետեւ ալ (հերթով) ամենքի վրէն էլ կաշենք...»:

Էս որ ըսաւ, իրան շորերը բիրադի հանեց՝ մէկ մէկ ամեն տեղ աշեցին, տեսան որ չկայ:

Երբոր թագաւորը կուգէր իրան շորերն հանել, տղէն չը թողեց թէ՛ — «չըլա դու կեցիր, Տէր թագաւոր. ես գիտեմ ունիմ թէ, դանակը թագուհու քովը կայնոգ, կանանչ շորերով ջուրի (նաժիշտ) քովն էլնի. թող առաջ ընտուր վրէն աշենք»:

Երբոր ուզեցան աշել՝ թագուհին վրայ էկաւ ու բարկանալով ըսաւ. — «էդ ինչ կենէք, պլիններուդ հետ կը խաղաք. ո՞վ է տեսել, ես թէ չէ լսել, որ տղամարդի քով կնիկարմատը, էն էլ աղջիկ, շորերը հանէ, ամօթ չէ՛, էս ինչ ուրսկայութիւն է»:

Ռանչպարի տղէն էս որ իմացաւ՝ ըսաւ. — «Թէ որ էդ պէս է, ես էլ ձեզի ձկի ծիծաղալու պատճառը չեմ ըսի...»:

Էս պատճառի վրայ թագաւորը շատ սաստիկ բարկացաւ ու հրամայեց որ, ինչ էլ կուգէ էղնի՝ անպատճառ պէտք է ջառիէն շորերն հանէ, որ վրէն աշեն — կորած դանակը ման գան:

Թագաւորի հրաման էր, ո՞վ կրնար դիմադարձ կայնի. էն սհաթին թեից քաշելով՝ գոռով առաջ բերին ու շորերն հանել առին, տեսան որ, օհօ... Աղամայ զաւակ էր, չէ թէ

Յւայի գուատը:

Էս օրինակով, մնացած քառասուն ջառիէրին էլ տեսան՝ որ բիրադի էն ջրով ջաղացն են՝ տեղնուտեղը պաղան մնացին....:

Ըտուց ետև տղէն ըսաւ. «տեսնո՞ւ, Տէր թագաւոր, թէ ձկնի ծիծաղալը ընչի հըմար էր: Քու թագունհիզ հաւատարիմ էրեալու հըմար՝ ձկն էգ ու որձը կը հարցնէր, հըմա ինքը իրան խօսքին տէր չէր... Էդ պատճառով էլ խեղճ անբան առաստաւնը վրէն ծիծաղացել է...»:

Թագաւորը օրաի հեռսից տղի խօսքը կտրեց ու էն սհաթին հրամայեց, որ թագունհու, ու ինչ որ կայ—չկայ, բոլոր Զառիէքի գլուխները զարկեն—հոտերը աշխարհքի երեսից կըտրեն....:

Ռանչպարի տղին էլ իրան տղայ էրաւ, բոլոր մալ ու գոլվաթը ընտուր ճակատը դրեց... իրան անցմանից ետև թախտն ու թագը տուեց ընտուր՝ էրաւ թագաւոր....:

Էդ տղէն էլ գիր գրեց հօրն ու մօրը բերեց իրան քովը... Առածու տուած մէկ կտոր հալալ մալ ու գոլվաթը, ձեզնով անուշ, քանի որ սաղ ու կենդանի էին—կերան, խմեցին ու վայելեցին, մինչև իրանց մեռնելու օրը....:

Երկնքից իրեք խնժուր իջաւ. մէկն ըսողին, մէկը լսողին, մէկն էլ սրտով ուզողին....:

2) ԲԱՂԴԱՆՈՐ ՏՂԱՅ

Մէկ գեղից իրեք հատ աղքատ տղայ իրար հետ խորհուրդ կեննն, որ էրթան դարիբ-դուրբաթ (օտար) աշխարհք գառտւմ ու աշխատանք էնելու, որ ինչ է՝ բերեն իրանց քիւֆ-լաթը (ընտանիք) պահեն:

Օրուայ մէկը էդ տղէքը ոտ ու ձեռ դայիմցրին, մէկ քիչ ճամբու պաշար գրին տաւարճուղները, կապին շալակները, իրանց հօրն ու մօր ձեռը պագեցին, օրհնէնքներն առան՝ ու Առաքուած յիշելով ճամբայ ընկան գնացին:

Գնացին—գնացին, շատ ու քիչն Աստուած գիտէ, գնացին հասան թագաւորի երկիրը: Տունը քանդուի, երկիր մի ըսի՝ մէկ աշխարհք ըսա, ոչ ծէրը կայ, ոչ գլուխը, էնքան որ մենք էր....

Էդ խեղճերը, իրանք դարիւր մարդիք, դուռ—երգիկ չի տեն, ոչ էլ մարդի կը ճանշնան: Իրիկուայ մուլթն որ ընկաւ—հշուէր գետինն առաւ, ըտոնք դըռ հըլա մուլրած հաւի պէս մնացել էին բազարի մէջ կայնած. չիտէին թէ՛ ուր էրթան: 2է, չէ, մէկ քիչ երեսները պնդելով՝ ըստուց—ընտուց հարցնելով, գնացին մէկ խաճ (քարվանսարայ) գտան: Գիշերը լաւով—գէշով էդ տեղ անցուցին, մինչև որ բարիլուսը բացուաւ. (բացուի ամենիդ վրէն) ելան գնացին որ իրանց հըմաք աշխատելու գործ գտնեն:

Էսքով—էնքով ընկնելով, գլուխը քարին, քարը գլխին տալով ամենն իրան հըմար մէկ գործ ճարեց ու սկսեցին բանել աշխատել: Մինչև իրիկուն կը բանէին, իրիկուն որ կեդնէր՝ կուգային իրար գլխու թօփ կեղնէին, Աստուած իրան առատ ողորմութիւնից ինչ որ տուել էր, ախպօր պէս իրար հետ կուտէին ու փառք տալով կը պարկէին քնելու:

Էսպէս անցաւ մէկ օր, հինգ օր, թէ ինչքան՝ Աստուած գիտէ, մէկ օր իրեքն էլ պարապ էին մնացել: Միտք էրին, որ էդ օրը էրթան իրանց հըմար քաղքի մէջը ման գալու, որ տեսնին թէ աշխարհք ինչ կայ—չկայ....

Երբոր մէկ պատի տակ կայնած իրանց հըմար կը խօսէին, (սատանօք էդ օրն էլ թագաւորը Խաղաղ շուշ—ծըպտեալ մանկուգար). ընկերոջ մէկը խօսքի մէջ ըսաւ. «էրնէկ թէ, թագաւորն աղջիկն ընծի տար, իրան փեսայ էգնէլ ու եսվաճ կավաճ մալ—դովլաթն ուտէի...»:

Մէկէլ ընկերն էլ ըսաւ.—«ես թագաւորի աղջիկը չեմ ուզի, թող ընծի մէկ է֊֊ օսկի տար՝ հերիք էր. ես ընծի կը կառավարցնէի. »:

Հըմա էն վերջի ընկերն էլ ըսաւ թէ.—«ես ոչ թագաւորի աղջիկը կուզեմ, ոչ էլ ընտուր կուտմ օսկին... ես իմ դամաթս էն թագաւորաց—թագաւորից կուզեմ, որ ձեռի վը-

լայ ձեռ չկայ...»:

Էս տղոց խօսած խօսքերը, մահ պալու վախար, թագա-
արը բսլորը լսել էր: Տուն օր դարձան՝ վաղիրին ըսաւ թէ,
— «այս ինչ տեղը, էն իրեք տղէքն, որ իրար հետ կը խօսե-
ին, թէ՛զ գնա կանչէ»:

Վագիրն էր. էն սհաթին թռաւ գնաց, մէկ աչք խփել —
բանալու չափ շանցած՝ աղոցը բերեց կայնեցուց թագաւորի
առաջը:

Թագաւորը հարցուց թէ. — «դուք պատի տակ կայնած
վախաւոր ինչ էիք խօսում»:

Առաջ վախեցան ու ինչ-որ էրին թէ. — «մենք դարիւր մար-
դիք ենք, բան չէինք խօսայ»:

Երբոր թագաւորը միամտցուց թէ՛ — «միք վախենայ, ըն-
ծէն ձեզի ոչ մէկ շուշ չի հասնի, դուք արխէին եղէք՝

էդ խօսքերից տղոց մէկը սիրտ առաւ ու ըսաւ. — «թա-
գաւորն ապրած կենայ, ես ըսի թէ՛ թագաւորն աղջիկն ըն-
ծի տար՝ իրան փեսայ էղնէի ու Կապաշ ետվաշ մալ-դովլաթն
աւաէի»:

Մէկէլ ընկերն էլ ըստուր հետեաւ. — «ես էլ ըսի թէ
թագաւորի աղջիկը չեմ ուզի, թող ընծի մէկ կոտ օսկի տար՝
հերիք էր, ես իմ գլուխս կը պտտէի»:

Վերջի ընկերն էլ ըսաւ. — «ես էլ, Տէր թագաւոր, ըսի
թէ՛ ոչ թագաւորի աղջիկը կուզեմ, ոչ էլ ընտուր օսկին...
թէ՛ իմ դամթս էն թագաւորաց թագաւորից կուզեմ, որ ձե-
ռի վրայ ձեռ չկայ...»:

Էս ետի խօսքի վրայ, թագաւորը տարաւ բերեց, խօսք-
դի բերնին էնպէս մէկ խօսքի օղջալ գարկեց, որ օխտն ակռէն
մէկէն թափաւ փորն ու ըսաւ. — «գէ թող հիմի քու թագա-
ւորաց թագաւորդ քեզի դամթ տայ...»:

Ըտուց ետեւ, աղջիկ ուզողին՝ աղջիկը տուեց, օսկի ու-
ղողին՝ օսկին ու ճամբու դրեց:

Երբոր էդ էրկու ընկերն հազրվան իրանց երկիրն էրթա-
լու՝ աղջիկ առնող տղէն ըսաւ. — «ախր մենք իրար հետ բե-
հերով աղ ու հաց ենք կերել, մեր էն մէկէլ ընկերին, Աս-

տուած ինչըդ դաքուկ կենէ, որ թողնենք ըստեղ խեղճ ու աղքատ, ու մենք ըսման փառքի հասած էրթանք մեր տները: Գնա ընտուր էլ կանչէ, բուռմ օսկի ես կուտամ, բուռմ էլ դու տուր՝ հետներս կառնենք կը տանինք...»:

Ընկերոջ խօսքը լսեց. գնաց մէկէլ ընկերին էլ գտաւ, անուշ խօսքերով սիրտը շահեց, հետն առաւ էկաւ ու Աստծու անունը յիշելով՝ ճամբայ ընկան դրպա իրանց երկիրը:

Գիշով մարդու քէֆն ինչպէս որ կը թողնի ու խելքը գլուխը գալով—ինքն իրան էրածից կը փռմնի, էնպէս էլ էս թագաւորն էղաւ: Ինքն իրան կըսէր. — «ես էս ինչ էրի... աղջիկս տուի անտես—անճանանչ մէկ խեղճ ու աղքատ տղի. օսկիքս էլ մէկէլ ընկերոջը բաշխեցի... Տէր Աստուած, դու փռմնութիւն չ'տաս ընծի...»:

Թագաւոր էր, խօ իրան խօսքը չէր սըտի: Մէկ անգամ խօսքը որ բերնէն դուս ելաւ՝ ըսածը ըսած էր, կտրածը կտրած...:

Հըմա ինչքան որ չ'եղնի՝ ծնողաց գուլթ էր. աղջիկը որ ճամբու դրեց, ԴՊԷԷԷ առաւ ելաւ բանձր այվանը ու դրպա աղջկան կաշէր, որ տեսնի թէ՝ որ կողմը կը տանին... «Տեսաւ որ ինքը իրեք հոգի է ճամբայ գցել, հըմա հիմի լտոնք չորս են»:

Մէկ ձիաւոր կանչեց ու թանրահ էրաւ թէ.— «կերթաս էդ ճամբուց էրթցողների հտեից կը հասնես. ամենից վերջի մարդը՝ ով որ էլ էղնի՝ գլուխը կտրես ու յետ կուգաս»:

(Էդ ժամանակ թագաւորի փեսացուն ձիու գէտ առել էր՝ էն խեղճ տղին թէ.— «դու ձին քաշելով առաջ գնացէք, մինչև որ ես կուգամ ձեր հտեից՝ կը հասնիմ» ու ինքը յետ էր ընկել հարկաւոր գործի հըմար):

Ձիաւորը աչքերը արունը կոխած, արալթափալ էկաւ լտոնց մօտեցաւ ու առանց խօսալու յետ ընկած մարդու դըլուխը կտրեց ու դարձաւ գնաց...:

Էդ օրը իրիկունը գնացին հասան մէկ գեղ. աղքատի մէկի տունը ղօնախ էղան: Հըմա ձախորդութիւնը որ գայ՝ ձիւն անգամ իրար յետից կուգայ .. Օսկիքը ստացող տղէն էլ,

ճամբէն էր մըտել, թէ ինչ է՝ էն էլ էդ գիշեր աղքատ պա-
ռաւի տունը մեռաւ...: Մնացին մենակ, թագաւորի աղջիկն
ու շամար ուտող տղէն:

Առաւօտը որ լուսացաւ՝ ելան, Աստուած յիշեցին ու ճամ-
բայ ընկան... Չատ ու քիչն Աստուած գիտէ, իրիկունը գնա-
ցին հասան մէկ ^{հիշման} սարի գլուխ, որտեղ ճամբորդների հը-
մար մէկ ^{իշման} կար շինած: Տղէն ձիուց թռաւ իջաւ,
ներս գնաց խանի տիրոջէն մէկ տեղ ուզեց, որ գիշերը մնան:

Խանի տէրն ըսաւ.—տեղ չունիմ, օտէքս բիրադի բըռ-
նուած են»:

Տղէն շատ որ խնդրեց, — աղաչեց, (ընտեղ մէկ վնասա-
կար դարտակ օտա կար, որ գիշերը մէջը մնացողը, անհնար
էր որ սաղ դուս գար, անպատճառ կը մեռնէր)։ Խանի տէրը
ճաքահատեալ էդ օտէն տուեց ըտոնց, որ գնացին մէջը տե-
ղաւորան...:

Գիշերը շատ էր անցել թէ քիչ՝ մէկ էլ յանկարծ տեսան,
որ դուռը ինքն իրան բացուաւ ու մէկ ^{հարաւոր} անծանօթ
մարդ ներս մտնելով՝ մէկ բալնիք երկնցուց դըպա էդ տղին
ու ըսաւ. — քու ամանաթղ շատ պտի պահեմ, առ, որ ես էլ
մէկ քիչ դինջանամ...» ու կորաւ—անյայտացաւ:

Էս անցքի վրայ, էդ խեղճերը մէկ քիչ ժամանակ շփո-
թուած մնացին... հըմա տղէն, էլի տղամարդ էր, շատ ու քիչ
խելք ունէր. ելաւ էսքով—էնքով ընկաւ. տեսաւ որ մէկ փակած
դուռ կայ: Էդ ձեռի բալնիքով բացեց, տեսաւ որ, ինչ տեսնի,
մէկ քովը ակնունանք, մէկէլ քովը օսկի, արծաթ, մալ—մա-
լալ չորս կողմը թէ՛ն տուած են...: Էս որ տեսաւ՝ էլ ձէն
չ'հանեց. ^{հարաւոր} էկաւ ու թագաւորի աղջկան պատմեց թէ՛
հալ—ահլալ ըսման բան կայ. հիմի ինչըդ էսենք...:

Ինչքան որ չեղնի, թագաւորի աղջիկը շէն տնից ելած
էր, իրան գետրայ խելք կունենար: Տղին ըսաւ.—«գնա տիրո-
ջից հարցրու թէ՛ էս խանը չի՞ ծախէ. երբոր ծախելու էլաւ՝
ինչ որ կուզէ, տուր ու առ»:

Տղէն գնաց խանի տիրոջ քովը, հարցուց իմացաւ, որ
կը ծախէ. տիրոջ՝ հետ բազար էրաւ ու խանը ծախու առաւ...:

էդ տեղ ինչքան որ մարդ կար, առաւօտը բիրադնին դուս էրաւ. մնացին մենակ ինքն ու թագաւորի աղջիկը:

Աղջիկն ըսաւ թէ. — «խանը քանդել տուր ու տեղը իմ հօրս սարայներու պէս, սարայներ շինել տուր. էնպէս որ, իրարուց հէշ մէկ բանով չը ջոկնուին»:

Տղէն էնպէս էլ էրաւ...: Հըմա քովը մէկ խէչր-Բլահայ (աղքատանոց) էլ շինել տուեց էդ թագաւորի անունով, որ գնացող էկող աղքատ ճամբորդները կառավարուին:

Էս բանի ձէնը աշխարհք տարածուաւ — չաւ էղաւ. մինչև անգամ թագաւորի անկաջն ընկաւ:

Մէկ օր թագաւորն իրան վազիրին ըսաւ. — «էս ինչ բան է. ես էգպէս խէյրաթլամայ շինած չունիմ. հըլա էսօր արի էրթանք տեսնինք ու դանք»:

Թագաւորն ու վազիրը աղքատի շորեր հագան, ելան ճամբայ ընկան, գնացին հասան էդ տեղ...: (Հըմա թագաւորի աղջիկը հօրն ու վազիրին պատրհանից տեսել ճանչցել էր):

Աղջիկը տղին ըսաւ. — «էս նոր էկող էրկու աղքատները իմ հէրս ու իրան վազիրն են. գնա դօնախ էրա բեր վերև, մի թողնի էրթան խէյրաթլամէն. հըմա չեղնի թէ ճանչուորութիւն տաս»:

Տղէն էն սհաթին նարտիվաններից արաթլթափալ ցած իջաւ, գնաց ընտոնց քովն ու քաղաքավարի դօնախ էրա վերև իրանց տունը... Ինքն առաջներն ընկած, ամեն մէկին տարաւ իրան լայեղ տեղը...: Թագաւորի աղջիկն էլ, եւեթ թէ չէր ճանչնայ՝ էկաւ բարովեց ու գնաց իրան օտէն:

Անցաւ մէկ քանի օր. թագաւորն ու վազիրն ամեն բանի վրայ զարմանք էին առել: (Էդ օրերը թագաւորի աղջիկը շորերը փոխել տղամարդի շոր էր հագել): Իրանց աչքերով կը տեսնէին, որ էս օտէքն էլ, ամեն բանն էլ իրանց ունեցածի պէս են. էս հաց ու ջուր բերող — կերակրող մարդաւ աչքերն էլ մէկ քիչ նման են թագաւորի աղջկայ աչքերին... հըմա ինչ կենես որ էսիկ տղամարդ է. օլլուշալ չէ: Էս պատճառով իրանք էլ էին մնացել մոլորած. ոչ իրարու բան կը սէին, ոչ էլ կ'իշխընային տան տիրոջից բան հարցնել, որ

ընտոնց հաւանքն ու բռնաբեր իմանան...:

Թագաւորի աղջիկը տեսաւ, որ հէրը շատ միտք կենէ ու աւելաւ հէշ չի բացուի. ցաւաց հօր վրայ...: Մէկ օր էլ շորերը փոխեց, իրան առաջուայ կնիկարմատի շորերն հագաւ հօր ու վազիրի համար հաց տարաւ:

Հէրը երբոր աղջկան տեսաւ՝ ճանչցաւ. էն սհաթին տեղից վեր թռաւ ու փաթթուաւ աղջկայ վիզը... լաց էղաւ, երեսը կը պազէր ու էլ չէր ուզի թէ գրկից բաց թողնի...: Վազիրը խօ, սառած մարդու պէս հեւաշէ մնացել էր ու բերնին գողի բար գիպած մարգու պէս չէր խօսայ:

Վերջապէս երբոր հաց կերան պրծան... վայ էն ուտելուն որ կերան. հացը իրանց կերաւ՝ քան թէ իրանք հացին... Թագաւորը ամեն բան հեշտէտէ մէկ մէկ հարցուց իմացաւ, ինչ օր իրանց տնից ոտ դուս դրած օրից անցել էր:

Թագաւորը որ իրան խօսքը վերջացուց՝ տղէն առաջ էկաւ ու ըսաւ. «Թագաւորն ապրած կենայ, ամեն բան աղջկանէդ հարցուցիր — իմացար... ես քեզնէն մէկ խնդիրք ունիմ... Աղջիկդ քու տնից ինչպէս որ աշխէ Գուշ դուս է էկել՝ էն օրից մինչև էսօր, մենք իրար հետ քուր ու ախաօր պէս ենք մնացել, նա իմ բերնիս սրբութիւնն է՝ եղել...: Էստից ետե՛ք էլի իրաւունքը քուկդ է. մեր գլխու տէրը դու ես. ինչպէս որ կուզես՝ էնպէս հրամայէ, մենք հնազանդ ենք ու քու հրամաններուդ հազր կայնած. »:

Հըլա տղէն խօսքը վրա չէր վերջացրի՝ որ թագաւորն ըսաւ. — «Ես կը տեսնիմ որ Աստծու մասը էս բանի մէջն է, ինչ էլ որ ըսենք դարտակ բան է...: Երբոր թագաւորաց թագաւորը, որ ձեռի վրայ ձեռ չկայ, էսպէս է արժան տեսել ու տնօրինել, ես էլ ինչ կարող եմ ըսել. Թող Աստուած ձեզի օրհնէ. գնացէք մուրազներիդ հասէք...»:

Ընտուց ետեւ քառասուն զօր, քառասուն գիշեր հարսնիք էրին, ձեղաճով անուշ, կերան խմեցին:

Ընտոնք հասան իրանց մուրազին, գուք էլ հասնիք ձեր մուրազին:

3) ՀԱՐԻՄԱՆԻ

Ժամանակոց մէկ խեղճ հալիւորմ կար. էս աղքատ հալիւորը հէշ բան. չունէր, ինքն էր ու մէկ պառաւ կնիկ. Ամեն օր կերթար մէշէն էս հալիւորը, չալի—չուփի թոփ կենէր կը բերէր քաղաք, որը կը ծախէր, որն էլ տունը կը վառէր. էսպէսու թիւնով կը կառավարուէին: Մէկ օրմ էլ էս հալիւորը գնաց էլի մէշէն. չալի—չուփի, ինչքան կրցաւ, թոփ էրաւ բերեց տուն, քեօշէն վար դրեց, որ առաւօտուն տանի քաղաքը ծախէ, մէկէլ տեսաւ՝ որ մէկ շահար օձմ միջէն դուրս ելաւ, էկաւ թնտրայ չուրթը կլորուաւ, ծանտը-ազիղ նստաւ:—«Մարդ Աստու, էս օձն ի՞նչ էր, — ըսաւ պառաւը մարդուն, — մենք մեզի համար ուտելու շատ հաց ունինք, որ էսոր էլ տանք»:

—«Կնիկ, ես խօ չեմ բերել, ինքն է մտել ցախերու մէջն էկել, վիաս չունի, մեզի գօռ չի տայ, Աստուած էնոր զսմալթը կը հասցնէ»:

Գիշերը քնան, առաւօտուն ելան վեր, հալիւորը չալի չուփին շալկեց տարաւ բազարը ծախեց, էկաւ տուն իրիկուան, էնէ նստաւ հաց ուտելու, օձը բիրդան բիրայ մարդու պէս լիզու չեւաւ:—«Գիտես ի՞նչ կայ, հալիւորին ըսաւ, առաւօտուն պտի էրթաս ընձի համար թագաւորի աղջիկն ուզես»:

—«Ա՛յ օձ, խելուար, ի՞նչ էդար, ըսաւ հալիւորը, ես հմ, թաղաւորն ով. կուզես գլուխս էլ զարկել տայ թագաւորը... դու օձ, աղջիկը քու ի՞նչ բանդ է»:

—«Ես օձ չեմ, դու հըլա խաբար չես թէ՛ ես հմ եմ, - դու գնա ուզէ քու ի՞նչ բանդ է, թէ որ չը տուեց էն վախտը ես գիտեմ ինքը»:

Հալիւորը առաւօտուն լուսը բացուաւ թէ չէ. ելաւ խեղճ, խեղճ դնաց թագաւորի քովը:

—Տօ քիստո հալիւոր, կորի դնա, ճվճացին վրէն չորս թարաֆից թագաւորի նօթեալները (ծառայ):

—Ախպէր, Աստու խաթեր, թագաւորին խնդիրը ունիմ, ընձի թագաւորի երեսն հանէք, - աղաչեց պաղատեց խեղճ

հալիւորը, ես ցաւ ունիմ, դարդ ունիմ:

Ինչորիսա տարան թաղաւորի քովը, օխտն անգամ գլուխ տուեց հալիւորը, բարի բռնեց թաղաւորի դէմը կայնաւ:

— «Ինչ խնդիրք ունիս հալիւոր, ըսաւ թաղաւորը:»

— Հապա չըսի ես, թաղաւորն ապրած կենա՞, ես մէկ տղէմ ունիմ, էկերեմ աղջիկդ ուզեմ տղիս համար:»

— «Հը՛... խելառ կ'ընի էս մարդը, մտքի մէջն ըսաւ թաղաւորը:»

— «Լաւ, ըսաւ թաղաւորը, աղջիկս կուտամ տղիդ. հըմա՛ պտի էրթաս էս գիշերուանս մէջը էնպէս մէկ լաւ պալատմ շինես, որ իսկ իմ պալատիս պէս. թէ որ առաւօտուն պալատը հագը էցաւ, զաթի աղջիկս կուտամ, թէ որ չէ՛ գլուխդ կը զարկեմ...»:

Հալիւորը յետ դարձաւ փոր, — փոշման էկաւ տուն: — «Հա՛, Ինչ ըսաւ թաղաւորը, հարցրեց օձը:

— «Ինչ պտի ըսէ, էնպէս մէկ բանմ ըսաւ օր, հէշ էղնելու բան չէ. էս գիշերուայ մէջ, թէ օր իմ պալատիս պէս պալատըմ շինեցիր, զաթի լաւ, աղջիկս կուտամ, ըսաւ, թէ օր չէ, գլուխդ կը զարկեմ, ըսաւ:

— «Հէշ դարդ մի էնի դու, հալիւոր, ըսաւ օձը. էն աւուր շալի — չուփի ժողվածդ տեղը միտքդ է: — «Միտքս է», ըսաւ հալիւորը: — «Գերթաս, ըսաւ օձը, մէկ ծակմ կայ էնտեղ, էն ծակը կը գտնես՝ — մեծ խաթո՛ւն, պզտի խաթո՛ւն, կը ճվաս էն ծակիցը, հարբմանին էն մեծ պալատը ուզում է կըսես...»:

Հալիւորը ելաւ գնաց մէշէն, փնտռեց՝ օձի ծակը գտաւ. — «մեծ խաթո՛ւն, պզտի խաթո՛ւն», հարբմանին էն մեծ պալատը ուզում է, — ճվաց ու յետ դարձաւ էկաւ, տեսաւ որ Ինչ՝ իրան տան տեղը էնպէս մէկ պալատմ է շինվել, որ թաղաւորի պալատն էլ էնոր քովը հէշ բան չէ:

Ոռաւօտ եղաւ թէ չէ — «դէ հիմի գնայ թաղաւորի քովը աղջիկն ուզէ», ըսաւ օձը հալիւորին:

2է, էս անգամին հալիւորի սիրտը պնդեց, ելաւ գնաց թաղաւորի պալատը:

— «Էլի երեկուայ հալիւորը էկել է», ըսին թաղաւորին:

— Ներս քերէք տեսնենք, ըսաւ թագաւորը:

Հալիւորը զընկ ներս մտաւ, օխտն անգամ զլուխ տուեց ու բարև բռնեց կայնաւ:

— «Հա, ինչ է. էկել ես որ զլուխդ զարկեմ»:

— «Թագաւորն ապրած կենայ, ուղածդ պալատը հազր է. շինեցի, ըսաւ հալիւորը»:

Թագաւորը փանջիրից աչեց, որ ինչ,— հալիւորի տան տեղը օդորդ օր, էնպէս մէկ պալատ մէկ կայնել, որ իրան պալատը էնոր քովը հէշ բան չէ:

— «Էս քեօփակ հալիւորը մէկ հունարմ ունի, աղջիկս վերջը պտի տանի, չէ». մտքի մէջն ըսաւ թագաւորը: «Պտի տանի հըմա, եսկաշ ուրիշ բաներ էլ ուզեմ, թող էնքն էլ էնէ. յետև տամ»:

— «Լաւ, պալատը շինեցիր, ըսաւ թագաւորը հալիւորին. դէ հիմի պտի էրթաս, տէյմօրի էգուց էնպէս մէկ բաղչեմ շինես պալատիդ առաջն, օր իսկ իմ բաղչիս պէս: Իմ Խաս Բաղչէս տեսեր ես, մառմառէ հաւուզները, «հազարան բիւրիւնները» մէջը, որ աղջիկս էնի էնտեղ ման գայ... դէ գնա»:

Հալիւորը ելաւ էլի փոր — փոշման էկաւ տուն:

— «Հա, ինչ է, հարցրեց օձը, ընչի՞ ես նիաթդ կախել, թագաւորը աղջիկը չը տուեց»:

— «Ուրդի, հիմի էլ թագաւորը կայնել է թէ՛ իմ բաղչիս պէս մէկ խաս բաղչեմ պտի շինես, օր աղջիկս տամ տղիդ»:

— «Լաւ, էդ էլ կենենք, ըսաւ օձը, դէ հիմի գնա, էլի էն ծակիցը՝ «մենն խաթհուն, պզտի խաթհուն», ճվա, հաբրմանին էն իրան լաւ, խաս բաղչէն ուզում է. »:

Հալիւորը ելաւ գնաց մէշէն, հաբրմանու ըսածի պէս ծակից ճվաց, յիտ էկաւ տուն տեսաւ որ՝ էնպէս մէկ բաղչայ է զուռմիշ էղել պալատի առաջն, օր էլ մառմառ հաւուզներ, էլ «հազարան բիւրիւններ», թագաւորի բաղչիցը լաւ:

Ըռըհաթ քնաւ, առաւօտուն ելաւ գնաց թագաւորի քովը՝ — «Թագաւորն ապրած կենայ, ըսաւ, բաղչէն էլ շինեցի, դէ աղջիկդ տուր»:

Թագաւորն էկաւ իրան աչքովը տեսաւ, որ օգորթ հալիւորը էնպէս մէկ բաղէմ է շինել, որ իրան բաղէն էնոր քովը հէշ բան չէ:

— «Է՛հ, ըսաւ Թագաւորը, դէ հիմի պտի էրթաս էնպէս մէկ խալիմ գոնիս, որ հէշ կտոր շունենայ, իմ դռնիցս տէյմօրի քու դուռդ պտի փռես, որ աղջիկս վրայից քելելով գայ ձեր տունը»:

Հալիւորը գնաց տուն՝ Հաբրմանուն ըսաւ: — «Դէ. գնա, էլի էն ծակիցը ճկայ, ըսաւ Հաբրմանին, «մեծ խաթոն, պզտի խաթոն», Հաբրմանին էն մեծ խալին ուզում է. Հալիւորը գնաց ծակից էսպէս ճկաց ու յետ էկաւ: Խալին էլ հազրուաւ, Թագաւորի դռնից մինչև հալիւորի դուռը փռուաւ, պրծաւ: Սաւաւօտուն հալիւորը գնաց էլի Թագաւորի քովը: — «Թագաւորն ապրած կենայ, ըսաւ, խալին էլ հազրուաւ, հիմի քու ուզածներուցդ պրծա՛նք, թէ հըլա չէ»:

— «Մէկ բանմ մնաց, ըսաւ Թագաւորը. էնէլ կատարէ պրծի՝ աղջիկս տա՛ր: Քեզնից, էգուց առաւօտուն, իմ դռանս առաջը, էնպէս մէկ օխտը ձեռք դափուլ գուռնայ կուզեմ, որ չալուի, ձէնը բիրադի իմանան. հըմա իրանք՝ դափուլ գուռնաչիքը հէշ մարդու աչքի չերևան»: Հալիւորը էլի դարտակ յետ գարձաւ, էկաւ Հաբրմանու քովը:

— «Հա, հալիւոր, էլի աղջիկը չը տունց Թագաւորը. հիմի քնշ է ուզում, հարցրեց օձը:

— «Որդի, ով գիտէ, Թագաւորը մէկ անգամ սատանի ձիուն է, հեծել հիմի էլ կայնել է թէ՛—էնպէս օխտը ձեռք դափուլ գուռնայ կուզեմ քեզնից, որ չալեն, ձէնները դուս գայ, իրանք մարդու աչքի չերևան»:

— «Վնաս չունի, ըսաւ օձը, գնայ էլի էն ծակիցը ճկայ թէ՛—«մեծ խաթոն, պզտի խաթոն, Հաբրմանին էն իրան օխտը ձեռք դափուլ գուռնէն ուզում է»:

Հալիւոր գնաց Հաբրմանու խրատ տուածի պէս՝ ծակից ճկաց՝ յետ էկաւ տուն:

Սաւաւօտուն Թագաւորը քնից վեր էլաւ, տանից դուս գնաց, տեսաւ որ՝ դափուլ գուռնի ձէնը, գմրգմրոցը սաղ քա-

դաքը բռնել է՝ ու դավուլ գուռնայի չի էրեւում:— «Զէ, հալի-
ւորը աղջիկս տարաւ, ինքն իրան, ըսաւ մտքի մէջը թագա-
ւորը:

Հալիւորը վեր ելաւ առաւօտուն, օձը առաւ գնաց թագա-
ւորի պալատը:— «Թագաւորն ապրած կենայ, դէ, աղջիկդ տուր
տանիմ»:

— «Լաւ, տղէդ հւր է», հարցրեց թագաւորը:

— «Տղէս էս օձն է, թագաւորն ապրած կենայ, ըսաւ հա-
լիւորը, ես ուրիշ տղայ չունիմ»:

Է, ինչ էնէր խեղճ թագաւորը, մէկ անգամ խօսք էր
տուել աղջիկը տալու:— «Լաւ, ըսաւ, տանք, ինչ էնեմ, ինքն ու
իրան բաղդը»:

Օխտը զօր, օխտը գիշեր, ախպէր, դավուլ գուռնայ չա-
լեցին, հարսնիք էրին ու թագաւորի աղջիկը էս օձի հետ
պսակեցին: Հարսնիքւորը որ բիրադի քաշուաւ պրծաւ, էս մեր
օձը, մէկէլ բիրդանբիրայ շապիկը հանեց ու մէկ էնպէս ան-
նման ջահէլ տղայ դարձաւ, որ թագաւորի աղջկայ խելքը դը-
նաց:— «Աղջի, ըսաւ, գիտես, ես օձ չեմ. ես թագաւորի տղայ
եմ, մախսուս օձի գէյիմ եմ մտել: Զօրը օձ կը դառնամ, գի-
շերը որ մենակ մնացինք, ան էսպէս, օձի շապիկս կը հանեմ,
կը դառնամ մարդ, գուքամ քովդ: Համա չեղնի՞ թէ բերնիցդ
խօսք թուցնես. ուրիշները, եաքուրերդ քեզի շատ բան կսեն՝
մենք ըշտա էսպէս լաւ մարդիք ունինք, դու մարդ չունիս, գու-
գնացիր օձի հետ պսակուար, քու մարդը օձ է, կսեն,— դու
հէշ տէրը մի էղնի: Բերնիցդ որ խօսք թուցրիր թէ, իմ մարդս օձ
չէ, թագաւորի սիրուն տղայ է, ձեր մարդոցն հազար անգամ
լաւ է, իմ թրլըսումս խարապ կեղնի, էս պալատն էլ՝ բանն
էլ բիրադի ձեռքիցս կերթան»:

— «Լաւ, ըսաւ աղջիկը. խօսքիցդ դուս չեմ գայ»:

Անցաւ քանիմ վախտ, քաղքի մէջը ջիլիթի խաղ սոր-
բուաւ: Ինչքան մեծամեծների կային՝ մտան խաղի մէջ. թագաւո-
րի էրկու փեսէն էլ էնտեղ էին: Հարմանին էլ հանեց իրան
օձի շապիկը, թագաւորի լայնի շորեր հագաւ, հեծաւ կապուտ
ձին ու դնաց մտաւ ջիլիթի մէջ: Թագաւորն էլ իրան իրեք

աղջկայ հետ թամաշայ էր էնում պոլիսի և խաղին: Խաղը սկսուաւ: Մտապուտ ձիաւորը ամենքից լաւ էր խաղում: Հէշ մարդ չէր ճանաչում էս կապուտ ձիաւորին: Թագաւորը դարձեալ էր թէ՛ էս ով է, իրան մեծամեծների մէջն էսպէս մարդ հէշ չկար: մէնակ հարմանու կնիկը գիտէր, որ՝ կապուտ ձիաւորը իրան մարդն է:

— «Տես, տես, աղջիկ, — ըսին թագաւորի մեծ աղջիկները, իրանց պզտի քուրծը, — աչք տես, ինչդ մեր մարդիքը ջիլիթ կը խաղան, անճաղ քու մարդդ է, որ հէշ, օձ է, ոչ տնէն կրնայ դուս գայ, ոչ էլ մարդու մէջ խառնուի: Սաքի կսես աշխարհք մարդը կտրվի էր, գնացիր էկաք օձին առար դու էլ»:

Հարմանու կնկայ արտին շատ դժար թուացին էս խօսքերը, էլ չը կրցաւ համբերէ:—«Ոյ հողը ձեր գլխուն, ըսաւ քուրերուն, եանի դուք էլ ձեր խելքովը գիտէք թէ մարդ ունիք ու կը պարծենաք էլ: Դուք էնպէս գիտէք թէ իմ մարդս օձ է, հա, էն դօշազ կապուտ ձիաւորը իմ մարդս չէ, հապա՛հւմ մարդն է»:

էս խօսքի վրա՝ հարմանուն ջիլիթով դարկին, ձիաւոր վաղ քցեցին: Հարմանու ուշքն անցաւ, չալկած տուն բերին: Խելքն որ վրէն էկաւ՝

—«Աղջիկ, ըսաւ կնկան, քեզի էլ ուրիշ բան չեմ ըսի, էրկաթէ շարուխ հագնիս, պողպատէ էլ գաւազան առնիս ձեռք, օխտը տարի ման գաս, օխտը բերդ անցնես, շարուխներդ մաշի, գաւազանդ էլ մէկ թիզմ մնայ, նոր գաս ընձի գտնիս»:

Պալատն էլ գնաց ձեռքից, բաղչէն էլ: մնաց էլի էն առաջուայ բլրած տունը: Հարմանին էլ ելաւ մէկ թարաֆի քաշուաւ գնաց: Մնաց խեղճ կնիկը փոր-փոշման իրան էրածից: լացաւ, շատ լացաւ խեղճը: վերջն ելաւ հագաւ էրկաթէ շարուխները, պողպատէ գաւազանն էլ առաւ ձեռն ու ընկաւ ճամբայ... Հարմանի ուրտեղ ես՝ որ պաի գայ քեզի գտնի:

Հարմանին շատ գնաց թէ քիչ՝ շատ ու քիչն Աստուած գիտէ, գնաց ընկաւ մէկ ջատու պառտուի ձեռք: էգ պառտուն էլ մէկ աղջիկ ունէր, ուզում էր որ էս աղջիկը տայ հարմանուն, հրմա՝ հարմանին էլ հէշ իլլաճ չունի, ընկել է էրուց

քի մէջ, եռման կրակը ընկել է խեղճի ջանք. էս պառաւի աղջիկն էլ առաւօտնից տէյօր իրիկուն գիւգիւմներով ջուր է կրում, բերում լցնում է Հաբրմանու վրայ. Մէր ու աղջիկ մեռնում են զոպացնելէն. հէշ օգուտ չի էնում... «վառայ, վառայ, վառայ...» ճվում է Հաբրմանին էրուցքի մէջ:

Հաբրմանուն թողնենք էսպէս էրուցքի մէջ, էրթանք կնկայ քովը: Էս կնիկն է, ելաւ ճամբայ ընկաւ սարէ սար, ձորէ ձոր, մէկ սաղ տարիմ ման էկաւ, վերջն եկաւ մէկ հոգէ բերդիմ դէմ առաւ. տեսաւ որ մէկ ջահիլ աղջիկ հողէ գիւգիւմները ձեռքը՝ վազում է դէպի աղբուրը:

— «Աղջի ջան, աղջի, դուրբան քեզի, աղջի, Հաբրմանուն տեսել ես»:

— «Չէ, չէ, գնա շուշեցէ բերդը, Հաբրմանին ըստեղ չէ», ըսաւ աղջիկն ու վազեց գէպի աղբուրը ջուր տանելու:

Խեղճ կնիկը էլի ընկաւ ճամբայ, սար ու ձոր չը մնաց չափեց, տէյօրի հասաւ շուշեցէ բերդին, տեսաւ որ էլի էն աղջիկը շուշեցէ գիւգիւմները ձեռքը վազում է աղբուրը ջուր տանելու:

— «Աղջի ջան, աղջի, դուրբան քեզի, աղջի, Հաբրմանուն տեսել ես»:

— «Գնա պղնձէ բերդը, Հաբրմանին ըստեղ չէ»:

Էլի ընկաւ ճամբայ խեղճ կնիկը, դնաց մէկ սաղ տարիմ էլ ման էկաւ, տէյօրի հասաւ պղնձէ բերդը, տեսաւ որ՝ էստեղ էլ էն աղջիկը պղնձէ գիւգիւմները ձեռքը վազում է աղբուրը ջուր տանելու:

— «Աղջի ջան, աղջի, հոգուդ մատաղ. Հաբրմանին բերդըն է»:

— «Գնա, գնա, քու փնտռածդ ըստեղ չէ, գնա էրկաթէ բերդը»:

Էլի ճամբայ ընկաւ կնիկն ու գնաց. գնաց, գնաց՝ հասաւ տէյօրի էրկաթէ բերդը, տեսաւ որ՝ աղջիկը էրկաթէ գիւգիւմները ձեռքը վազում է աղբուրը ջուր տանելու:

— «Աղջի ջան, աղջի, — Հաբրմանին բերդն է»:

— «Չէ, չէ, Հաբրմանին էս բերդը չէ, գնա պողպատէ

բերդը»:

Էլի ճամբայ ընկաւ էս խեղճ կնիկը. մէկ սաղ տարիմ ճամբայ գնաց, տէյմօրի հասաւ պողպատէ բերդը, տեսաւ էլի էն աղջիկը պողպատէ գիւգիւմները՝ ձեռքը վազում է աղբուրը ջուր տանելու:

— «Աղջի ջան, աղջի, Հաբրմանին բերդն է»:

— «Էստեղ Հաբրմանի չը կայ, Հաբրմանին արծաթէ բերդըն է»:

Գնիկն ընկաւ ճամբայ դէպի արծաթէ բերդը. գնաց սաղ տարիմ էլ ման էկաւ, տէյմօրի հասաւ բերդին, տեսաւ որ աղջիկը արծաթէ գիւգիւմները ձեռքը՝ էրթում է ջրի:

— «Աղջի ջան, աղջի, հոգուդ դուրբան, Հաբրմանին բերդըն է»:

— «Չէ, չէ, Հաբրմանին էս բերդը չէ, գնա օսկեցէ բերդը»:

Տարիմ էլ ճամբայ գնաց խեղճ կնիկը՝ տէյմօրի հասաւ օսկեցէ բերդին. կայնաւ տեսաւ, որ Հաբրմանու ըսածի պէս՝ իրան հագած էրկաթէ շարուխները մաշել են, պողպատէ գաւազանն էլ ձեռի մէջ մէկ թիղմ է մնացել. «Չէ. — Ասաուծով Հաբրմանուն էս բերդի մէջը կը դանեմ» ըսաւ մտքի մէջը:

Գնաց նստաւ աղբրի քովը, տեսաւ որ էլի աղջիկ: օսկէ գիւգիւմները ձեռքը հաւարով գալիս է դէպի աղբուր: ջուր տանելու:

— «Աղջի ջան, աղջի, հոգուդ դուրբան, Հաբրմանին բերդըն է»:

— «Հա, հա, բերդն է, պրծանք... մեր հալը տես, քու հայհայդ. Հաբրմանին ընկել է էրուցքի — եռման կրակի մէջ ջանը կը վառի .. էս օխտը տարի է, ես մեռայ ջուր կրելով, վրէն լցնելով, էդ անաշէնը մէկ չը հովցաւ»:

— «Աղջի ջան, իմ քովս թըլլսում կայ, ես Հաբրմանու ցաւի դեղը գիտեմ, ըսաւ կնիկը. էդ լցածդ ջրիցը մէկ քիչմ տուր խմեմ, յետն տար Հաբրմանուն լողցուր, էն սհաթին կը լաւնայ»:

Աղջիկը գիւգիւմով ջուրը տուեց կնկան. կնիկը ջուրը խը-

մեց ու գողտուկ Հաբրմանու տուած մատնիքը մատից հանեց քցեց գիւգիւմի մէջը։ Աղջիկը միամիտ ջուրն առաւ տարաւ բերդը, Հաբրմանու վրէն լցեց թէ չէ, մատնիքը գլորաւ ընկաւ Հաբրմանու գիրկը... մատնիքն էն սհաթին վերցրեց՝ տեսաւ, ճանչցաւ ու ըսաւ.— «հովցայ, հովցայ, էլ միք լցնի, հերիք է, հովցայ»։

— «Աղջի, դարձաւ Հաբրմանին, շիտակն ըսն, էս գիւգիւմի ջրից հէշ ուրիշ մարդ խմեց»։

— «Մէկ խեղճ կնիկմ կար աղբրի քովը, ըսաւ աղջիկը, — էնիկ ուղեց ու ես թըլսում ունիմ, ըսաւ, տէւը էդ գիւգիւմի ջրից խմեմ, յետե տար լից Հաբրմանու վրէն, էն սհաթին էրուցըր կանցնի. ես էլ տուի խմեց»։

— «Դէ էն կնկան բերէք ըստեղ, ըսաւ Հաբրմանին։

Պառաւը բանը հասկցաւ։ — «Ձէ, կնիկը վերջն էկաւ գտաւ Հաբրմանուն, ըսաւ մտքի մէջը, հըմա թող գայ, վնաս չունի, ես էնոր գլուխը կաղամ»։

Պառաւը դրկեց աղջկան, որ կնկան բերէ։ Գնիկն էկաւ Հաբրմանուն տեսաւ։ Հաբրմանին նկատեց, որ իրան ըսածի պէս կնկայ էրկաթէ չարուխները մաշել էր, պողպատէ գաւազանն էլ մնացել էր մէկ թիղմ։ — «Աղջի, ըսաւ կնկան, վերջը լաւ էկար ընձի գտար, հըմա, տեսնենք հալա էս ջատու պառաւի ձեռքից ինչդ պտի ազատինք»։

Գիշերը քնելու վախտ էղաւ թէ չէ, — «Աղջի, ըսաւ Հաբրմանու կնկան պառաւը, ես որ կը պառկիմ քնելու, դու պտի գաս ոտներս մաժես, տէյմօրի քունս տանի. յետե էլ ոտներիս տակը պտի պարկիս, գիտես»։

— «Աղջի, գողտուց կնկանն ըսաւ Հաբրմանին, որ կերթաս պառաւի ոտները մաժելու ու կը տեսնիս որ քունը տարաւ, չեղնի թէ ոտների տակը քնիս. մէկ մնե՞ծ քիւթիւկմ դիր ոտների տակը ու դու արի քովս. թէ չէ որ պառկեբես ոտների տակը, գիշերը գիշի պառաւը, մէկ էնպէս թակմուկմ կը գարկէ քեզի. որ անդունդի օխտը դաթը կիջնես»։

Հաբրմանին կնկան ինչպէս որ խրատ տուեց՝ էնպէս էլ էլաւ։ Գնաց պառաւի ոտները մաժեց, տէյմօրի քունը տարաւ։

ուսուլով վեր ելաւ, մէկ մեծ քիւթիւկմ բերեց դրեց ոտներին
տակն ու ինքն էկաւ Հաբրմանու բովը: Գիշերը պառաւն ելաւ
յժ... էրեց ու էնպէս մէկ թակմուկմ գարկեց քիւթիւկին, որ
քիւթիւկը անդռնդի օխտը դաժն իջաւ:

Առաւօտուն պառաւն ելաւ տեսաւ, որ Հաբրմանու կնիկը
տան մէջ սաղ-սալամաթ կը պտըտի, «այ, քու խրատ տուողիդ
վիզը տակը մնայ, ըսաւ»:

Մէկ քանիմ օր, որ անցաւ, աղջի, ըսաւ էլի Հաբրմանու
կնկան պառաւը, գիտես, աղջկաս ջհէղի եօրդան դօշակը
պտի կարեմ, ընձի շատ բմբուլ է հարկաւոր. էսօր պտի էր-
թաս հինգ բարդան բմբուլ բերես»:

Խեղճ կնիկը մորաւ մնաց, ելաւ դնաց Հաբրմանու քովը.
հիմի էլ պառաւը էսպէս կսէ, ըսաւ, — «էսօր պտի ընձի հինգ
բարդան բմբուլ բերես, որ ես աղջկաս ջհէղի եօրդան դօշա-
կը լցնեմ: Ես բմբուլ, էն էլ հինգ բարդան, հրտեղիդ բերես»:

— «Բարդ մի էնի, ըսաւ Հաբրմանին, — գնե՛մ ել է՛ս դէմու-
դէմի սարի գլուխը՝ — «ղշեր, ղշեր, ճվա՛ն, Հաբրմանին մեռել է:
Աշխարհքի երեսն ինչքան որ դուշ կայ, բիրադի գուրան, փե-
տուրները կը թափեն կիրթան. դու ժողովէ, լից բարդաններն
ու բեր»:

Կնիկը վերցրեց բարդաններն ու գնաց դէպի սարի գլու-
խը — «ղշեր, ղշեր, ճվաց, — Հաբրմանին մեռել է...»: Ինչքան
որ գուշ կար աշխարհքի երեսը, բիրադի էկան իրանց փե-
տուրները թափեցին ու թռան գնացին: Հաբրմանու կնիկն
ուրախ, ուրախ հինգ բարդանն էլ բմբուլ լցրեց ու բերեց
տուեց պառաւին. — «ահան ըստւ, պառաւ, քու ուզածդ հինգ
բարդան բմբուլը»:

— «Ա՛յ, քու խրատ տուողիդ՝ վիզը տակը մնայ, ըսաւ պա-
ռաւը. Հաբրմանին քեզի խրատ տուեց»:

Մէկ քանիմ օր էլ որ անցաւ, էս անգամ պառաւը կայ-
նաւ, Հաբրմանու կնկանն ըսաւ թէ՛ — «աղջկաս ջհէղի հաճար
էնպէս տառուերկու ձեռք չոր պտի գտնիս, որ թագաւորի աղ-
ջիկն էլ չունենայ»: Էլի կնիկն էկաւ Հաբրմանուն ըսաւ:

— «Աղջի, ըսաւ Հաբրմանին, — էդպէս չի էղի. ել էդ

անաստուած պառաւի ձեռքից փախնենք, թէ չէ էսպէսութիւնով մէկ օրմ գլխուդ դիւզանմ կը բերէ»:

Ելան մարդ ու կնիկ, պառաւից գողտուկ, ընկան ճամբայ: Խէյլիմ որ գնացին,—«Աղջի, ըսաւ կնկան Հաբրմանին, հըլա յետ աչէ տես, մարդ—մուրդ չի գայ: Գնիկը յետ աչեց.— «Թող ու դումանի պէս բանմ, ըսաւ, կուգայ յետններիցս»:

—«Էդ եկողը պառաւի աղջիկն է, ըսաւ—Հաբրմանին, գիտեմ»:

Էն սհաթին կնկան էրաւ ջաղաց, ինքն էլ եղաւ ջաղացպան... երեսը, վրէն, գլուխը ալոտեց՝ ելաւ կայնաւ ջաղջի դուռը:

Պառաւի աղջիկը վռազ—վռազ էկաւ—«Ջաղացպան՝ ախպէր, ըսաւ, էստից մէկ մարդմ ու կնիկմ չանցան, չը տեսար»:

—«Հա, նօթաթ է, սուտ խուլ ձևանալով, ըսաւ Հաբրմանին,—կաղամ ընչի չէ»:

—«Ի՞նչ կեսս, ըսաւ աղջիկը, ես քեզի հարցնում եմ թէ՛ մէկ մարդմ ու կնիկմ անցան էս տեղից, տեսար թէ չէ»:

—«Գուզես ցորեն բեր, կուզես գարի, ո՞րը կուզես էրկուսըն էլ կաղամ»:

—«Ի՞նչ ախմախ մարդ ես. ցնդերես ի՞նչ է, ըսաւ—աղջիկըն ու հերսոտ հերսոտ յետ դնաց, բիրադի մօրը պատմեց»:

—«Տօ, էնէ ք, իսկ էն ջաղացպանն էր Հաբրմանին. այ վիզդ տակդ մնայ, ըսաւ պառաւը, չուտ գարծի գնա, բռնէ, բեր»:

Աղջիկը էլի յետ դարձաւ, ընկաւ Հաբրմանու ու կնկայ յետնէն. Հաբրմանին էլ, պառաւի աղջիկը որ վազն էկաւ իրանցից ու գնաց թէ չէ, էլի ջաղացը դարձրեց իրան կնիկն ու հետն ընկաւ ճամբայ: Խեյլիմ տեղ որ գնացին, Հաբրմանին էլի կնկանն ըսաւ—«Աղջի, հըլա յետ դարձի, տես, թէ մարդ մուրդ կուգայ»: «Գնիկը յետ դարձաւ—վրվ է, ըսաւ, էն առաջուայ թող ու դումանի պէս բանը, էլի յետններիցս կուգայ»:

—«Վնաս չունի, ըսաւ Հաբրմանին, էլի պառաւի աղջիկըն է»:

Էն սհաթին կնկան էրաւ բոստան, ինքն էլ եղաւ բոստանչի:

Աղջիկն էլի էկաւ վռազ — վռազ — «Բոստանչի ախպէր, ըսաւ, էստից ջաղացպանի հազուստով մարդմ իրան կնկայ հետ էկան անցան, տեսա՞ր»:

— «Կայ, ընչի՞ չէ, քանի գրուանքայ փուրչուլուկ կուզես»:

— «Ի՞նչ կը խօսի, ըսաւ աղջիկը, ես, քեզի ի՞նչ կը հարցնեմ, դու ընձի ի՞նչ ջուղար կուտաս. ես կըսեմ թէ՛ էստից ջաղացպանի հազուստով մարդմ իրան կնկայ հետ էկան անցան թէ չէ»:

— «Հա, էս տարի շատ լաւ է բուսնել բոստանս, ինչ ուզես կայ, որից սիրտդ կուզէ էստից տամ»:

— «Ձազայ ես, խնւ կս, ի՞նչ ես, հարի՛ֆ, ըսաւ աղջիկն ու էլի հերսոտ հերսոտ յետ դարձաւ գնաց մօր քովը, ինչպէս որ էղել էր, էնպէս պատմեց պառաւին»:

Տօ, էն էր Է, իսկ էն բոստանչին էր Հաբրմանին... էս անգամին ինքն էղել է բոստանչի, էն դանջղին էլ էրել է բոստան. վիզդ տակդ մնար հա. բռնէիր Է...»:

Պառաւի հերսն ելաւ, էս անգամին ինքն ելաւ ընկաւ Հաբրմանու ու կնկայ յետեւէն:

Հաբրմանին էլ, որ պառաւի աղջիկը գլխից ըռատ էղաւ գնաց, բոստանն էլի փոխեց իրան կնիկը ու հետն ընկաւ ճամբայ:

Խելիմ տեպ որ գնացին՝ — «աղջի, ըսաւ էլի Հաբրմանին, հըլա յետ դառի տես՝ խօ մարդ — մուրդ չի՞ գայ յետններիցս»:

Կնիկը յետ դարձաւ, աչեց. վի՛վ է, ըսաւ, էս անգամին էնպէս մէկ թող ու դումմանմ կուգայ որ, երկինք, գետինք կը պեր — խառնուեր է իրար»:

Հաբրմանին էլ յետ դարձաւ, աչեց որ, օղորդ՝ էս անգամուայ թող ու դումմանը ուրիշ թաւուր քան է:

«էս գալողը պառաւն ինքն է կնիկ, ըսաւ. մուղաթ կեցի, շատ դժար է էդ անիծածի ձեռքից պրծնելը»:

Թող ու դումմանը որ մօտեցաւ. — «Կնիկ, ըսաւ Հաբրմանին, թէ՛դ էրած քովիդ սանտրը գետին քցէ, անիծած պառաւը հաւաւ»:

Կնիկը սանտրը գետին քցեց թէ չէ՝ չորս դին սար ու ձոր՝ դարձաւ մէշայ, իրանք մէջը. Հաբրմանին էլ էն սհաթին

կնկան դարձրեց մէկ բարակ ֆիլիզ, ինքն էլ էղաւ մէկ օձ, փաթտուաւ էդ ֆիլիզին ու գլուխը դրեց ֆիլիզի ծէրին:

Գոռգռալէն էկաւ հասաւ պառաւը, սասումի պէս չոքաւ մէշի վրէն:—«Ա՛յ օյինբազ, ըսաւ, ես էլ աղջիկն եմ, որ խաբես, ըսաւ... չոքս բոլորդ դարձրել ես մէշայ, էն դանդղին էրէլ ես ֆիլիզ, դու էլ դարձել ես օձ ու փաթտուելես վրէն, գիտէ՞ք թէ՛ չը պտի հասկնամ, հա՛... Հաբրմանին էս խօսքերի վրայ լիզուն դուրս հանեց. —«Պառաւ, ըսաւ, դու քու Աստուածդ, իմ ճամբէս մի կտրի, ես մուրազ ունիմ, թո՛ղ էրթամ իմ մուրազիս հասնիմ»:

—«Դէ՛ որ բանը էդտեղ հասաւ, ընձի աղաչեցիր, ըսաւ պառաւը, բաշխեցի քեզի. բեր լեզուդ դիր բերանս ծծեմ, հաւասս առնեմ, յետև գնան, որդի»:

Հաբրմանին լեզուն դրեց պառաւի բերանը. պառաւը լաւըմ ծծեց՝ կարօտն առաւ, ու յետ դարձաւ էկաւ իրան օսկեցէ բերդը: Հաբրմանին էլ՝ էլի փոխուաւ մարդ, ֆիլիզն էլ փոխեց իրան կնիկը, ընկան ճամբայ ու գնացին: Գնացին, գնացին, տէյմօրի հասան իրանց քաղաքը, մտան իրանց բլբլած տունը: Հալիւորն ու պառաւը մեռել էին: Հաբրմանին էս տունը դարձրեց էլի առաջուայ պալատը, բազէն, բանը, ամենքը իրան սարքով, ինչպէս որ առաջ կար, էլի էնպէս: Խաբարը գնաց թագաւորին. —«Թագաւորն ապրած կենայ, — ըսին, աչքդ լոյս պզտի փեսէդ ու աղջիկդ էլի էկան, էլի իրանց առաջուայ բազէն, բանը, պալատը սարքեցին, մէջը նստան»:

Թագաւորն ելաւ իրան ոտքովը եկաւ տեսաւ որ՝ օղորդ ամեն բան էլի առաջուայ պէս սարքուած կը կենայ. մտաւ ներս՝ տեսաւ աղջկան ու փեսին. տեսաւ որ փեսէն օձ տեղից էնպէս մէկ աննման տղայ էր գարձել, որ իրան սաղ հողի մէջը մէկ հատ էլ չէր գտնուի:

Թագաւորը հրամայեց որ՝ թաղաղան հարսնիք էնեն ու իրան աղջկան Հաբրմանու հետ պսակեն: Օխտը զօր, օխտը գիշեր հարսնիք էրին ու Հաբրմանուն թաղաղան թագաւորի աղջկայ հետ պսակեցին: Էնոնք հասան իրանց մուրազին, դուք էլ հասնիք ձեր մուրազին:

4) ԲՆԻԳՆԵՐԳ ԶՈՒԿԸ

Փամանակոց՝ մէկ հէրմ ու տղէմ կային, էսոնք թօռչի էին. ամէն օր կերթային ծովի քեանարը. թօռը կը քցէին ջուրը, ձուկ կը բռնէին բերէին քաղաք, որը կուտէին, որն էլ կը ծախէին, իրանց ձեռքը քանիմ գոռչ կանցնէր՝ տան պակասութիւնը կը հոգային ու էսպէսով էլ կապրէին:

Մէկ օրմ էլ՝ էս հէրն ու տղէն էլի թօռն առան ելան գնացին ձուկ բռնելու. գնացին հասան ծովի քեանարը թէ չէ՝ թօռը քցեց ջուրը, քիչմ կեցաւ, ջրից հանեց, տեսաւ որ, էտ անգամին էնպէս մէկ աննման ձուկմ է ընկել թօռի մէջն՝ որ չ'ուտես չը խմես, էդոր սէյր էնես, վրէն օսկու պէս կը փայլէր: Տղէն հօր ձեռքից ձուկը խլեց, աշեց—աշեց,—«ափ-տաւ է որ, ըսաւ, էս ձուկը մարդիքն ուտեն» ու քցեց էլի ջրի մէջը:

Հէրը հերսոտաւ տղի վրէն, էլի թօռը քցեց ծովը, քիչմ անցաւ՝ դուրս հանեց, տեսաւ՝ որ էլի էն ձուկն է մէջը. թօռչու քէֆը շատ էկաւ, էլի ձուկն առաւ ձեռն ու սէյր էրաւ խէլիմ: Էս անգամին տղէն էլի խլեց հօր ձեռքից ձուկը՝—«անաստուածութիւն է, ըսաւ, էսպէս ձուկն ուտել» ու էլի քցեց ծովը:

Հէրը էտ անգամիս շատ հերսոտաւ տղի վրէն, էլի թօռը քցեց ջուրը.—«ես էդ ձուկը մախսուս պտի բռնեմ, ըսաւ, էդ ուրիշ թաւուր ձուկ էր, ըսաւ... թապաւորին որ փէշքաշ տանիմ, ընձի էն քիչը տասը օսկի կուտայ»:—Քիչմ կեցաւ, թօռը դուս հանեց ջրից, աշեց տեսաւ, որ էլի էն ձուկն է մէջը.—«էս ձուկը մեր դամաթն է, ըսաւ թօռչին,—էս իրեք անգամ էղաւ՝ որ ընկաւ մեր թօռի մէջը»:

Տղէն էս անգամին էլ մհանայ սէյր էնել էրաւ, մօտեցաւ աշեց ու հօր ձեռքից խլելով ձուկը՝ քցեց ծովը:—«էս ձուկը, ուտելու ձուկ չէ, ըսաւ, ես էս ձուկը պտի ազատեմ»:

Հէրը հերսոտաւ, տղին ծեծեց. —«կորի գնահ, ըսաւ, փուշ

կենդանի, դու իմ աշխատանքս քցեցիր ջուրը, քեզի պէս բէ-
ղովաթ տղէն ընծի պէտքը չէ, կորի գնահ քովէս, որտեղ կու-
զես էստեղ կեցի»:

Տղէն հէշ ձէն չը հանեց, գլուխը կախեց, խեղճ, — խեղճ
հօր քովից հեռացաւ. էս կողմ աչեց, էն կողմ աչեց ու քիւնց
դէպի դէմն էրեցող մէշէն, Մէշէն որ հասաւ՝ էստեղ մէկ
ուրիշ տղիմ գէմ դիպաւ:

— «Բարն, ըսաւ թօռչու տղին էս մարդը, էդ ուր կեր-
թաս»:

— «Հէշ, ըսաւ տղէն, ըշտա ընկեր եմ ճամբայ կերթամ.
հէրս ընծի վոնտեց քովէն, կերթամ ուրիշ երկիր ընծի համար
գործ գտնելու»:

— «Ծն էլ քեզի պէս եմ, ընծէլ հէրս տնէն վոնտեց, արի
ընկեր դառնանք, մէկտեղ էրթանք, տեսնենք Աստուած ինչ
կաջողէ»:

Թօռչու տղէն ու էս մէկէլ տղէն դարձան ընկեր ու ըն-
կան ճամբայ: Գնացին գնացին, շատ ու քիչն Աստուած գիտէ,
տէյմօրի հասան մէկ քաղաք: Տղէն գնաց մէկ դասապի քով
աշկերտ մտաւ, թօռչու տղէն էլ բաղնիքի մէջը դուլլուղչի (ծա-
ռայող) էղաւ:

էս քաղաքի մէջը էնպէս սովորութիւն կար, որ դասապ-
ները օրական ինչքան որ մալ մորթէին, մալերու սրտերը՝
թոքերը, պլոճիկները բիրադի պտի զրկէին թագաւորին փէշ-
քաշ: Առաւօտուն ուստէն ելաւ մալերը մորթեց, սիրտ, թոք —
մոք բիրադի ժողովեց լցեց մէկ սինում մէջ ու տուեց աշկեր-
տին՝ որ տանի թագաւորին: Տղէն սինին առաւ գնաց դիպաւ
թագաւորի պալատը, ներս մտաւ, էս կողմ աչեց, էն կողմ ա-
չեց՝ դարմացաւ մնաց. պատերը բիրադի մարդու գլուխներով
էին շարած, առիքն էլ՝ ջամդակով էին ծածկել:

— «Լալա, ըսաւ տղէն թագաւորի լալին, էս ինչ բան է,
ես էս բօյրս քաշել էի, հըլա էսպէս բան չէի տեսել. տունն էլ
մարդու գլխով ու ջամդակով շինուի, մակեար ձեր երկրի ա-
ղաթն էսպէս է, ըսաւ»:

— «Էսոր պատմութիւնը էրկան է, ըսաւ լալէն, — դու սի-

նին տար թագաւորի առաջը դիր, արի, քեզի բիրադի կսեմ»։

Տղէն ներս մտաւ օխտն անգամ գլուխ տուեց, սինին դրեց թագաւորի առաջը ու յետ էկաւ էլի լալի քովը։ — «է, հիմի պտտմէ, ըսաւ, լալա»։

— «էս մեր թագաւորը, ըսաւ լալէն, մէկ աղջիկմ ունի, աղջիկ խօս չէ, Աստծու կրակ է հօր ջանին։ Թագաւորը ինչ կենէ — չի էնէ. չի պսակուի, հէշ տղի չի հաւնի, հէշ մարդու հետ էլ չի խօսայ. էնպէս երդում է կերել, որ՝ թէ որ էնպէս մէկ տղէմ էղաւ, որ էկաւ, կրցաւ իրան խօսեցնել տայ, զաթի լաւ. էնոր կառնի, հետը կը պսակուի, թէ որ չէ՝ աշխարհք չը պտի մտնի։ Էս քանի տարիս արարոց աշխարհք էլ տղայ չը մնաց, ինչ տղէք... բիրադի թագաւորի, իշխանի ու մեծամեծի տղէք, — էկան էս աղջկայ քովը, ինչքան աշխատան, ինչքան հնարքներ բանցրին, չը կրցան էդ անիծածին խօսացնել, խօսքմ չը կրցան բերնէն հանել։ Աղջիկն էլ, էս տղէքին, որ չէին կրնայ իրան խօսեցնի՝ հերսը գելնէր ու գլուխները զարկել կուտար. գլուխները մէկ տեղ, ջամդակներն էլ ուրիշ տեղ թօփ էնել կուտար։ Գլուխ ու ջամդակ շատ որ թոփ էղաւ, արթող էս պալատը շինեց, Հիմի ինքն էլ, էս սհաթիս էլի առաջուայ պէս՝ ոչ մարդու հետ կը խօսայ, ոչ էլ կը պրտակուի, չումքի տէյմօրի էսօր հէշ մէկ տղէմ չեղաւ, որ էդոր կրնանար խօսացնել։ Հիմի բիրադնի աչքն էլ վախեցաւ՝ հէշ մէկ տղէմ էլ սիրտ չի էնէ՝ որ գայ փորձէ, բալքի թէ կըրնանայ խօսացնել էդ անիծածին։ Ի՞նչ էնեն, բիրադի էլ կը վախենան, թէ գլուխները զարկէ»։

— «էս էդ աղջկան կրնամ խօսեցնի, լալա, ըսաւ տղէն»։

— «Ա՛յ որդի, քու բանդ չէ, ըսաւ լալէն, խեղճ տղայ ես, գլուխդ կը զարկէ, գնա՛ բանիդ»։

— «Ձէ, լալա, Աստուած վկայ, ես էդ աղջկան կրնամ խօսացնի, ըսաւ տղէն, քու ի՞նչ բանդ է, չը կրցայ՝ իմ գլուխս պտի զարկէ. դու գնա՛ թագաւորին իմաց տուլ՝ մէկ ընձի ներս թողնեն էդ աղջկայ քովը, տեսնեմ հըլա ընչի՛ չը պտի խօսայ էդ աղջիկը»։

— «Ա՛յ որդի, ըսաւ նորից լալէն, արի կեղնի դու վազն

արի էդ անիծածից. ես գիտեմ, որ գլուխդ կուտէ: Տես, դու գիտես. ես թագաւորին իմաց տալը՝ կերթամ իմաց կուտամ, քեզի էլ աղջկայ քովը կը թողնեն, հըմա վերջը դու կը փռշմընիս, մայ»:

— «Վնաս չունի, դու գնա՛ թագաւորին իմաց տուր, ըսաւ տղէն. էտքան տղէքի գլուխ կտրել է տուել՝ հիմի թող իմ գլուխս էլ կտրէ, իմ արունս խօ էնոնց արունից կարմիր չէ»:

Լալէն ներս գնաց թագաւորին ըսաւ. պատմեց թէ տըղէն ինչդ տղայ է: Թագաւորը կանչել տուեց տղին իրան քովը. խօսացրեց, տեսաւ:

— «Տղայ, ըսաւ թագաւորը, տես, ես ահա՛ն առաջուց կսեմ, որ մեղքիցս պըծնիմ, յետե դու գիտես: Իմ աղջկաս խօսացնելը շատ գժար է. էտքան վախտ ինչքան տղէք էկան, քեզից շատ խելօք ու ճարտար տղէք, հէշ մէկը չկրցան խօսացնել, բիրադնի գլուխները կտրել տուեց. ահա՛ն էս սաղ պալատն էլ էնոնց գլխներովն ու ջամգալներով է շինած: Հիմի թէ դու էնքան մարիֆաթ ունիս, որ գիտես թէ կրնաս խօսացնել, գնա՛ աղջկաս քովը, թէ չէ՛ մի էրթայ. տես քու գլուխդ էլ զարկել կուտայ»:

— «Թագաւորն ապրած կենայ, ըսաւ տղէն, ես հաստատ գիտեմ, որ աղջկադ պտի կրնանամ խօսացնել. թէ որ չը կըրցայ, իմ գլուխս էլ թող զարկել տայ, ինչ էնենք, ինքն ու իրան Աստուածը»:

— «Լաւ, մեղքը քու վիզդ, դու գիտես, ըսաւ թագաւորը:

Յետե թագաւորը կանչել տուեց իրան քովը էդ քաղքի դատաւորին. — «էս տղի հետ մէկտեղ կերթաք աղջկաս քովը, ըսաւ. — դու էս բանի մէջը վկայ պտի էղնիս, թէ որ էդ տըղէն էնտեղ քու առաջդ կրցաւ աղջկաս խօսացնել, քու ահանջովդ իմացար իմ աղջկանս ըսած խօսքերը, քնձի էն սհաթին մուտտայ (աւետիս) բեր, որ ես աղջկաս տամ էդ տղին. թէ որ չէ, չը կրցաւ խօսեցնի, զաթի գլուխը պտի զարկուի»:

Դատաւոր, տղին հետն առաւ գնաց թագաւորի աղջկայ օդէն: Ներս մտան թէչէ՛ տղէն բարե տուեց. «բարե քեզ թագաւորի աղջիկ»:

Աղջիկը հէշ տէրը չեղաւ. — «Բարե ձեզի, ըսաւ,

տնն, պատեր, քարեր, տներ.. էլի հէջ ձէն հանող չեղաւ։
Ազախնի մէկը ընկեց էրկու հատ աթոռ դրեց, նստան ինքն
ու դատաւորը։ Քիչմ որ մնացին,— «պ. դատաւոր, ըսաւ տղէն,
ես քեզի մէկ բանմ պտի պատմեմ. էսոր վճիռը դու տուր, դու
սող քաղաքիմ դատաւոր էս, քեզի պէս խելօք մարդն էլ որ
էսիկ չը հասկնայ, էլ ո՛վ պտի հասկնայ, — Ըսած տեսնեմ ինչ է,
ըսաւ դատաւորը։

— «Թրեք մարդ, ըսաւ տղէն, — դարիպութիւնից (պանդի-
տութիւն,) յետ կուգային իրանց տները։ Էսոնցից մէկը շատ
գլխաւոր դիւրկեար էր, մէկը լաւ թարգի էր. մէկէլ ընկերն
էլ՝ հէջ զանիաթ — բան չէր գիտի, Էնպէս խեղճ մարդ էր, ճամ-
բէն էսոնք մէկ օրմ չը կրցան լուսով տեղ հասնի— շէնլիկ հաս-
նի. մութը կոխեց ու իրանք մնացին մէշի մէջը։ Խորհուրդ
էրին, որ գիշերը մնան էդ մէշի մէջը, առաւօտուն ելնին,
էլի ընկնին իրանց ճամբէն։ Իջած տեղերը շատ ահոտ էր,
խորհուրդ էրին, որ իրանցից, ամեն մէկը փոխէ փոխ դա-
բադու (պահապան) քաշէ, էրկուսը քնին։ Կրակ էրին իրանց
համար ու ճամբու պաշարից քիչմ առաջ բերին կերան, յետե
թարգին ու Էն խեղճ մարդը ընկան քնան, մնաց զարթուն
դիւրկեարը, որ դարադու քաշէ։ Դիւրկեարն որ մենեկ մնաց,
ինքն իրան մտածեց— «ջանմ, ըսաւ, ես էս էրկու սհաթը
մենեկ, պարապ ինչպէս դարադու քաշեմ. կացին ունիմ ու-
րազ ունիմ, սողոց ունիմ, ըրադի հաճաթհերս (գործիքներս)
քափս է, ես դիւնիմ մէկ բանմ կը շինեմ, մինչև իմ քնելուս
սըլէն գայ. հազը տեպն էլ մէշայ, փէտը լիբը, պարապ
ընչի մնամ։ Ելաւ վեր դիւրկեարը, կացինն առաւ, մէշի մէջն
ընկաւ, մէկ լաւ փէտմ ջոկեց, կտրեց, էդ փէտի վրա էրկու ի-
րեք սհաթ աշխատաւ ու փետէ մարդմ շինեց կայնեցուց, յետե
թարգուն ձէն տուեց, որ դարադու քաշէ ու ինքն ընկաւ քնաւ։
Թարգին ելաւ, աչքերը տրորեց, օրոճկաաց, աչեց որ՝ — «հան
մէկ փետէ մարդմ։ — «Եյ, էս մեր դիւրկեար ախպօր բանն է.
ըսաւ, — մէկ շորերն ու հոգին է մնացել պակաս, որ իսկ մարդ
դառնայ. ես ընչի պարապ էրկու իրեք սհաթ դարադու յա-
շեմ. հազը ասեղ, թել, կտոր՝ ամեն բանն ունիմ, ես էլ մէկ

ձեռք շար կը կարեմ, հագցնեմ էս փետէ մարդուն, մինչև քնելու սրէն (հերթը) գայ, ըսաւ: Տոպրակը բացեց թարզին, մկրատ, կտոր, ասեղ, թել բիրադի գուռ հանեց, չափ ու ձև էրաւ, կտրեց ու տէյմօրի քնելու սրէն էկաւ՝ մէկ ձեռք չորը կարեց պրծաւ: հագցրեց էս փետէ մարդուն: այլին օյինը էլի ժողովեց լցեց տոպրակը, մէկէլ ընկերին ձէն տուեց, որ երնի դարադուլ քաշէ ու ինքն ընկաւ քնաւ:

էս խեղճ մարդն ելաւ դարադուլ քաշելու, աշեց տեսաւ՝ որ մէկ ուրիշ մարդմ կայներ է իրանց քնած տեղի քովը, համա հէշ ժած չի գայ տեղից: Վախով խելով քիչմ մօտեցաւ, լաւ աշեց, տեսաւ, որ իսկ մարդ չէ, փետէ շինած է: էն սհաթին հասկցաւ, որ իրան ընկերներու բանն է: — «Դիւրկեար ընկերս, ըսաւ ինքն իրան, էս մարդը, փետից շինել է, թարզի ընկերս էլ չորերն է կարել հագցրել: Ես էլ Աստուած կաղաչեմ, որ էս փետէ մարդուն հոգի տայ — իսկ մեզի պէս մարդ դառնայ»: Էս խեղճ մարդը չորաւ, աղօթք էրաւ, արտասունք թափեց, մէկ, էրկու սհաթ լալով, սկաղատելով աղաչեց Աստծուն, որ հոգի տայ էդ փետէ մարդուն: Աստուած էլ անտես չէրաւ էդ մարդու աղաչանքը, հոգի տուաւ փետէ մարդուն ու իսկ մեզի պէս մարդ դարձուց:

Յետեւ էս իրեք ընկերը, առաւօտուն էս թագայ շինած մարդու, համար իրար հետ կուտան: Ամենքն էլ կսէին թէ, «Իմ շինածս է էդ մարդը» ու իրարու ձեռքից կը քաշըշէին:

— «էս բանի վճիռը, հիմի դու տհեր, պարոն դատաւոր, ըսաւ տղէն, էդ մարդը հիմի որ մէկի շինածը պտի հաշուել: դիւրկեարի, թարզի, թէ մէկէլ ընկերի:— «Իմ խեղճովս, ըսաւ դատաւորը, դիւրկեարի շինածն է, չումքի դիւրկեարն որ չը մտածէր, փետէ մարդ չը շինէր, ոչ թարզինէ նոր չոր կը կարէր կը հագցնէր, ոչ էլ էն մէկէլ ընկերի մտքից կանցնէր՝ որ Աստծուն աղաչէր՝ փետէ մարդուն հոգի տար: Ես էդ մարդը դիւրկեարին կը հասցնեմ, պատճառը դիւրկեարն է էղել»:

«2է, պարոն դատաւոր, դու սխալ ես, ըսաւ տղէն, իրաւունքով թարզուն պտի հասնի էն շինած մարդը: չումքի թարզին որ չոր չը կարէր, հագցնէր փետէ շինած մարդուն,

էն մէկէլ դատաւարու քաշող ընկերի հէշ մտքիցն էլ չէր անցնի թէ, աղօթք էնէր, Աստուած էն փետին հոգի տար:

— «Չէ, ըսաւ դատաւորը, — թարգում չոր կարելը հէշ. դիւր կեանքն որ առաջուց չը շինէր փետէ մարդը, թարգմին մտքից երբ կանցնէր, որ չոր կարէր, հագցնէր: Պատճառն իսկ դիւր կեանքն է էգիւ, դիւրեարին կը հասնի մարդը, թարգմին էդ տեղ մարիֆաթ չունի»:

— «Համա՛ դատաւորութիւն կուտար հա... բարեութիւնից մէջ մտաւ աղջիկը: Քեզի էլ, եանի ոչ բարով քաղքի դատաւոր ես, բան պատմեցին, որ վճիռ տաս, դու էլ էդ էր որ տուիր. էդ խելքով ես. էղել քաղքին դատաւոր: Այո, հըլա ըսենք դիւր կեանքը փետից շինեց փետէ մարդը, թարգմին էլ ելաւ էդ փետէ մարդը տեսաւ, մէկ ձեռք չոր կարեց հագցրեց. էն մէկէլ ընկերն որ շինէր, Աստուծն աղաչէր, որ էդ փետէ մարդուն հագի տայ, Աստուած էլ հոգի չը տար, դիւրկեարի շինած փետէ մարդը ընչի պէտք կուգար, էլի փէտ չէր լինշ էր»:

Դատաւորն էլ չը մնաց, էն սհաթին առաւ աղին ու գնաց թաղաւորի քովը: — «Թաղաւորն ապրած կենա, ըսաւ, աչքդ լուս աղջիկդ խօսաց»: Թաղաւորը հէշ չը հաւատաց դատաւորի խօսքին. Թաղաւորի համար իրան աղջկայ խօսալը մէկ տեղամ անկարելի բան էր թուացել: — «Իմ աղջիկս խօսացողը չէ, ըսաւ Թաղաւորը, ես գիտեմ, տղէն քեզի կաշառք է տուել, որ գաս ընծի էղպէս ըսես»: Դատաւորը երդում — պատու էղաւ. մէկ — մէկ ըսաւ, տղի ու աղջկայ խօսած խօսքերը, էլի չեղաւ. Թաղաւորը էլի չը հաւատաց: — «Էդ էղնելու բան չէ» ըսաւ:

Յետեւ թաղաւորը դարձաւ աղին. — «այ տղայ, ըսաւ, մէկ անգամ էլ քեզի իրաւունք կուտամ, որ էլի էս դատաւորի հետ էրթաս աղջկաս քովը, փորձես, բալքի խօսացնել տաս: Էս անգամին ուրիշ իրեք մարդ էլ կը գրկեմ էնտեղ, որ գտն դըւան յետեից ձեր խօսքերին անկաջ դնեն: Թէ որ դատաւորի ըսածի պէս՝ հաստատ աղջկաս խօսացնել ես տուել, զաթի էս անգամին էլ կը խօսայ: Թէ որ հիմի չը խօսաց ու էն իրեք մարդիքը ընծի մուժտայ չը բերին, իմացի որ քու գլուխդ էլ ու դատաւորի գլուխն էլ կը գարկեմ»:

Դատաւորն էլի առաւ տղին զնաց աղջկայ քովը, մտաւ ներս: Էն իրեք մարդն էլ օտի դռան տակը պահ մտան, որ անկաջ դնեն: Տղէն էլի բարե տուեց՝ «Բարե քեզ թագաւորի աղջիկ, ըսաւ»: Բայց աղջիկը հէշ ձէն չը հանեց: — «Բարե, ըսաւ, ձեզի տուն, պատեր, քարեր, սներ ու էլի հէշ ձէն՝ ձուկ չելաւ: Աղախնի մէկը էլի բերեց էրկու հատ աթոռ դրեց, զնաց: Դատաւորն ու տղէն նստան. քիշմ կեցան. — «պարոն դատաւոր, ըսաւ տղէն, էս օր էլ մէկ բանըմ պտի պատմեմ քեզի, տեսնեմ կրնամ վճիռ տայ, թ չէ»:

— «Ըսած տեսնեմ, որդի, ըսաւ դատաւորը»:

— «Ժամանակոց իրեք հատ ախպէր կեղնին, սկսեց տղէն: Էս իրեք ախպէրն էլ մէկ աղջկայ վրա աչք կուռնենան: Մենծ ախպէրը կուզէ, որ աղջկան ինքն առնի, օրթանջիլը կուզէ՝ ինքն առնի, պզտի ախպէրն էլ կուզէ, օր էնոնք չառնին, իրան մնայ աղջիկը: Էսոնց խօսքերը մէկ չի գայ, զարկն կը կուռնին: Չատ որ կը կուռնին, մենծ ախպէրը դառնա կսէ թէ՝ «ախպրտիք ուրիշի աղջկայ համար մենք ընչի՞ իրար գուլիս կը ջարդենք... էսպէս չի էղնի, արիք մէկ բանմ էնենք: Մենք որ իրեքս էլ էդ աղջկանից անցնողը չենք, կսէ... արէք բաժնուինք ու ամէն մէկս էրթանք մէկ կողմ մարիֆաթ (արուեստ) սորվելու. յետե գանք մէկ տեղ թօփ էղնինք ու էրթանք աղջկայ քովը. որ մէկիս սորված մարիֆաթին որ հաւնաւ աղջիկը, թող էնիկ առնի»:

— «Չատ լաւ, ըսին մէկէլ էրկու ախպէրը, — էրթանք»:

Ճամբայ ընկան էս իրեք ախպէրն ու զնացին. զնացին հասան էնպէս տեղըմ. որ ճամբէն իրեք տեղ կը բաժնուէր: «Վայնէք, ըսաւ էստեղ, մեծ ախպէրը. արէք էստեղ բաժնուինք ու ամէնս մէկ կողմ էրթանք. հըմա առաջուց խօսք տանք իրարու. որ յետ դառնալուս էլի գանք էստեղ թօփ էղնինք իրեքս էլ, յետե էրթանք աղջկայ քովը»:

Ախպրտանքը խօսք տուին իրարու, ու ամէն մէկը ճամբէն բռնեց, զնաց: Մենծ ախպէրը զնաց ելաւ մէկ քաղաքըմ, հերթըմ գտաւ, քովը աչկերտ մտաւ: Միջնեկ ախպէրն էլ հասաւ մէկ քաղաքըմ, ըռամ քցողի (վհուկ) քով աչկերտ մտաւ:

Մնաց պզտի ախպէրը: Պզտի ախպէրն էլ մէջ տեղի ճամբէն բրո-
նեց ու գնաց, շատ գնաց. քիչ գնաց, շատ ու քիչն Աստուած
գիտէ, գնաց հասաւ մէկ մէշէմ, տեսաւ որ մէշի մէջ հեռւանց
մէկ կրակմ կը փլփլայ.— «ես, ըսաւ, կերթամ էդ կրակի քո-
վը, տեսնեմ հըլա էդ ինչ կրակ է»: Պնաց հասաւ կրակի քո-
վը, տեսաւ որ ինչ իրեք ածղահար գէ մէշի մէջը կրակ են
վառել քառասուն կանթանի զազանը գրել են վրէն՝ որ իրանց
համար կերակուր էփեն. իրանք էլ կրակից քիչմ հեռու կայ-
նել են ու կռիւ կենեն, գիւրդ կը քցեն իրարու: Դեւերն որ էս
աղին տեսան.— «ահան, ըսին, հողածին էկաւ, կեցէք ախպէր,
էլ չը կռուինք, էս հողածինը մեր գաւին կը վերջացնէ, Հո-
ղածին, դարձան սղին ըսին գեւերը, առաջ արի, մի վախե-
նայ. քեզի չենք գիպնի. արի մեր դաւին (վէճը) վերջացու»: Տղէն
առաջ էկաւ.— «ըսէք տեսնեմ ինչ է ձեր գաւին, դէ ախ-
պրտանք, ըսաւ.— «Մենք իրեքս էլ հալալ ախպէր ենք, ըսին
գեւերը, իրեք բան ունինք կիսելու. մէկ հատ քօլոզ, մէկ
դամչի, մէկ հատ էլ խալի: Էսոնք ամենն էլ, մէկ մէկ մարի-
ֆաթ օւնին... մարդ որ նստի խալու վրա, քօլոզը դնէ գը-
լուխը, դամչին էլ առնի ձեռն ու դարկէ խալուն՝ որտեղ որ
ինքն ուզեց, կը տանի էնտեղ կը հասցնէ, Հիմի մեր գաւին
էսոր վրա է, չենք ուզի ամէնս մէկ բան վերցնի, չումքի էդ
իրեք բանն էլ որ իրար հետ մէկիմ չընկնի, չի կրնայ մարի-
ֆաթը բանցնէ: Հիմի դու կրնաս էս մեր սնեցած իրեք բա-
նը էնպէս բաժնի, որ համ իրեք ախպօրս էլ փայ հասնի, համ էլ
էդ բաներու թլըսումը (գիւթականութիւն) խարապ չեղնի...
Տղէն ինքն իրան քիչմ մտածեց, յետե գեւերուն ըսաւ թէ՝
«կրնամ. էդ իրեք բանն էլ բերէք էստեղ իմ առաջս ու դուք
հեռու քաշուէք, իրարուց հեռու կայնէք, ամենքդ մէկ թարաֆ.
ես կը կիսկսեմ ու երբ որ ձեզի կանչեցի, արէք ամենքիդ
բաժինը իրան տամ»:

Դեւերը բերին բաները տուին սղին ու իրանք քաշուան
ամէնը մէկ թարաֆ՝ հեռու կայնան: Էս սղին էլ քօլոզը դրեց
գլուխը, նստաւ խալու վրէն, դամչին առաւ ձեռքը, զարկեց
խալուն ու ըսաւ.— «խալի, քեզնից կուզեմ, որ էս սհաթիս ըն-

Դատաւորն էլի առաւ տղին գնաց աղջկայ քովը, մտաւ ներս: Էն իրեք մարգն էլ օտի դռան տակը պահ մտան, որ անկաջ դնեն: Տղէն էլի բարե տուեց՝ «Բարե քեզ թագաւորի աղջիկ, ըսաւ»: Բայց աղջիկը հէշ ձէն չը հանեց:— «Բարե, ըսաւ, ձեզի տուն, պատեր, քարեր, սննր ու էլի հէշ ձէն - ձուկ չելաւ: Սղախնի մէկը էլի բերեց էրկու հատ աթոռ դրեց, գնաց: Դատաւորն ու տղէն նստան: Քիչմ կեցան:— «պարոն դատաւոր, ըսաւ տղէն, էս օր էլ մէկ բանըմ պտի պատմեմ քեզի, տեսնեմ կրնան վճիռ տայ, թ չէ»:

— «Ըսած տեսնեմ, որդի, ըսաւ դատաւորը»:

— «Ժամանակոց իրեք հատ ախպէր կեղնին, սկսեց տղէն: Էս իրեք ախպէրն էլ մէկ աղջկայ վրա աչք կռնենան: Մենծ ախպէրը կուզէ, որ աղջկան ինքն առնի, օրթանջիլը կուզէ՝ ինքն առնի, պզտի ախպէրն էլ կուզէ, օր էնոնք չառնին, իրան մնայ աղջիկը: Էսանց խօսքերը մէկ չի դայ, զարկեն կը կռուին: Զատ որ կը կռուին, մենծ ախպէրը դառնա կսէ թէ՝ «ախպրտիք ուրիշի աղջկայ համար մենք ընչի՞ իրար զլուխ կը ջաթղենք... էսպէս չի էղնի, արիք մէկ բանմ էնենք: Մենք որ իրեքս էլ էդ աղջկանից անցնողը չենք, կսէ... արէք բաժնուինք ու ամէն մէկս էրթանք մէկ կողմ մարիֆաթ (արուեստ) սորվելու: յետե գանք մէկ տեղ թօփ էղնինք ու էրթանք աղջկայ քովը: որ մէկիս սորված մարիֆաթին որ հաւնաւ աղջիկը, թող էնիկ առնի»:

— «Զատ լաւ, ըսին մէկէլ էրկու ախպէրը,— էրթանք»:

Ճամբայ ընկան էս իրեք ախպէրն ու գնացին: գնացին հասան էնպէս տեղըմ: որ ճամբէն իրեք տեղ կը բաժնուէր: «Գայնէք, ըսաւ էստեղ, մեծ ախպէրը, արէք էստեղ բաժնուինք ու ամէնս մէկ կողմ էրթանք: հըմա առաջուց խօսք տանք իրարու, որ յետ դառնալուս էլի գանք էստեղ թօփ էղնին իրեքս էլ, յետե էրթանք աղջկայ քովը»:

Ախպրտանքը խօսք տուին իրարու, ու ամէն մէկը ճամբէն բռնեց, դնաց: Մենծ ախպէրը գնաց ելաւ մէկ քաղաքըմ, հերթըմ պտաւ, քովը աշկերտ մտաւ: Միջնեկ ախպէրն էլ հասաւ մէկ քաղաքըմ, ըռամ քցողի (վհուկ) քով աշկերտ մտաւ:

Մնաց պզտի ախպէրը: Պզտի ախպէրն էլ մէջ տեղի ճամբէն բռնեց ու գնաց, շատ գնաց. քիչ գնաց, շատ ու քիչն Աստուած գիտէ, գնաց հառաւ մէկ մէշէմ, տեսաւ որ մէշի մէջ հեռւանց մէկ կրակմ կը փլփլայ.— «ես, ըսաւ, կերթամ էդ կրակի քովը, տեսնեմ հըլա էդ ինչ կրակ է»: Գնաց հասաւ կրակի քովը, տեսաւ որ ինչ իրեք աժդահար գէ մէշի մէջը կրակ են վառել քառասուն կանթանի պաղանք: գրել են վրէն՝ որ իրանց համար կերակուր է փոխ. իրանք էլ կրակից քիչմ հեռու կայնել են ու կոխ կեննել, գիւրդ կը քցեն իրարու: Դեկն որ էս աղին տեսան. — «ահան, ըսին, հողածին էկաւ, կեցէք ախպէր, էլ չը կուտինք, էս հողածինը մեր դաւին կը վերջացնէ, հողածին, դարձան աղին ըսին դեկը, առաջ արի, մի վախենայ. քեզի չենք դիպնի. արի մեր դաւին (վէճը) վերջացրու»: Տղէն առաջ էկաւ.— «ըսէք տեսնեմ ինչ է ձեր դաւին, դէ ախպրաւոր, ըսաւ: — Մենք իրեքս էլ հալալ ախպէր ենք, ըսին դեկը, իրեք բան ունինք կիսելու. մէկ հատ քօլոզ, մէկ դամշի, մէկ հատ էլ խալի: Էսոնք ամենն էլ, մէկ մէկ մարիֆաթ ունին... մարդ որ նստի խալու վրա, քօլոզը դնէ գըլուխը, դամշին էլ առնի ձեռն ու դարկէ խալուն՝ որտեղ որ ինքն ուզեց, կը տանի էնտեղ կը հասցնէ: Հիմի մեր դաւին էսոր վրա է, չենք ուզի ամէնս մէկ բան վերցնի, չումքի էդ իրեք բանն էլ որ իրար հետ մէկիմ չընկնի, չի կրնայ մարիֆաթը բանցնէ: Հիմի դու կրնաս էս մեր սնեցած իրեք բանը էնպէս բաժնի, որ համ իրեք ախպօրս էլ վայ հասնի, համ էլ էդ բաներու թլրսումը (դիւթականութիւն) խարապ չեղնի... Տղէն ինքն իրան քիչմ մտածեց, յետեւ դեկուն ըսաւ թէ՛ «կրնամ. էդ իրեք բանն էլ բերէք էստեղ իմ առաջս ու դուք հեռու քաշուէք, իրարուց հեռու կայնէք, ամենքդ մէկ թարաֆ. ես կը կիսկսեմ ու երբ որ ձեզի կանչեցի, արէք ամենքիդ բաժինը իրան տամ»:

Դեկը բերին բաները տուին աղին ու իրանք քաշուան ամէնը մէկ թարաֆ՝ հեռու կայնան: Էս տղէն էլ քօլոզը գրեց գլուխը, նստաւ խալու վրէն, դամշին առաւ ձեռքը, դարկեց խալուն ու ըսաւ: — «խալի, քեզնից կուզեմ, որ էս սհաթիւս ըն-

ձի տանիս մենձ ախպորս քովը վար իջեցնես։ Փնեք, տեսան, որ աղէն իրանց խափեց, բաներն առաւ ու պնաց. — «այ հողածին, բախն յեանից, հազար չեղնի հում կաթնակեր ես, քնշ պտի էգնի... ու փոր — փոշման էկան նստան իրանց տեղ։ Խաչին էլ տարաւ աղին իրան մենձ ախպոր քովը վար իջեցուց. — «Բարս ախպէր, ըսաւ էս աղէն մենձ ախպորը. . հէշ բանմ արվել ես թէ չէ» — «Ասա հէքիմութիւն եմ սորվել, ըսաւ մենձ ախպէրը. «Օր էգպէս է, դէ քելէ էրթանք, ըսաւ պզտի ախպէրը... նստի էտ խալու վրէն, էրթանք մեր միջնեկ ախպոր քովը. տեսնենք հըլա էնիկ քնշ է սորվել»։ Էրկսով նստան խալու վրէն, պզտիկը էր զամշով վարկեց՝ — «խալի, բաւ, էս սհաթիս քեզից կաւզեմ, որ տանիս մեղի մեր միջնեկ ախպոր քովը»։ Խալին աարաւ էն սհաթին միջնեկ ախպոր քովը էրկաւին էլ վար իջեցուց։ Բարս աուին ախպորն ու — «հէշ բան ման, բախն, արվել ես, ախպէր, թէ չէ» — «Ասա բռամ քցել եմ սորվել, ըսաւ միջնեկ ախպէրը. էս միջնեկ ախպորն էլ առան իրանց հետ ու իրերով նստան խալու վրէն էկան էլի էն իրեք համբու գլուխը վար խշան, որաից որ բռմուել էին։ Էտեղ պզտի ախպէրը դարձաւ ըսաւ թէ, — «ախպրտիք, հիմի էսպէս թախաքեալի աղկայ քովը քնշպէս էրթանք, ըսաւ. բալքի աղջիկը տէյմօրի հիմի հէշ սաղ էլ չի մնացել. ու հազր չաւ բռամ քցել գլուխ, ըսաւ միջնեկ ախպորը, հըլա բռամ քցէ, աչէ թէ՛ աղջիկը անդ է, մեռած է, քնշ հալի է... մէկ քմանանք, յետեւ էլի էրթանք։ Միջնեկ ախպէրը բռամ քցեց ու ըսաւ. — «ախպրաիք, աղջիկը շատ նեղութեան մէջ է, հիւանդ է — բարակացաւ է ընկել, իրեք սհաթ ետ ապրի, ետ չապրի»։ «Ասա, ես աղջկան կը սազցնեմ, ես էդ ցաւի դեղը գիտեմ ըսաւ մենձ ախպէրը... ես գեղը կը շինեմ, հըմա, մէկ սհաթուայ մէջ կրնանք հասնի աղկայ քովը, որ ժամոնակը չանցնի, սաղցենք»։ — «Ես կը հասցնեմ, ըսաւ պզտի ախպէրը, դու թէկ էրա դեղը չինէ»։ Մենձ ախպէրը դեղը շինեց պրծաւ թէ չէ, պզտի ախպէրը ձեռքէն առաւ, քօղզը գրեց դուխը, նստաւ խալու վրէն, զամշով վարկեց ու ըսաւ. — «խալի, քեզից կաւզեմ, որ էս սհաթիս, ընձի ուղածս աղկայ քովը հասցնես»։

էրկու ախպօրն էդ տեղ իրան յետեից աշելով. թողեց ու ինքը
գնաց հասաւ աղջկայ քովը... գեղը տաւեց, սաղցրեց, աղջկան
էլ առաւ ու իրան քէֆին աշեց: Քանիմ օր յետեւ էս էրկու
ախպէրն էկան հասան ու դավի — դառաբայ սարքեցին պղտօ
ախպօր հետ: Մենք ախպէրը կուզէր, որ ինքն առնի աղջկան.
միջնեկ ախպէրն էլ կուզէր՝ ինքը իսկ պղտօ ախպօր ձեռքից
աղջիկը, իսկ պղտօ ախպէրն էլ հէշ մէկին չէր մօտեցնի թէ,
աղջիկը իսկ ընծի կը հասնէր, որ առել եմ: Էսպէս էս իրեք
ախպօր գործը մնաց դավու մէջ ու շիտակուաւ:

Յետեւ տղէն պարծաւ դատաւորին. — «պարոն դատաւոր,
ըսաւ, հիմի էս իրեք ախպօր վճիռը դու տուր, դու մէկ քաղ-
քիմ դատաւոր ես, քու խելքդ էլ որ չհասնի էս բանին, էլ
եւ խելքը պտի հասնի... Էն պղտօ ախպօր էրածը մարդկու-
թիւն է. ըռամ քցող, աղջկայ հիւանդութիւնն իմացողը, միջնեկ
ախպէրը. դեղ չիտող մենք ախպէրը, էն էրկուսը չարչրկին,
հիւանդին սաղցնեն, հիմի աղջկան պղտօ ախպէրը էրթայ
առնի, էդ օրէնք է. հա՛. Ըսենք էն էրկու ախպէրը էտեղ չեն,
խօ՛ իրանց փայ Աստուածն էստեղ է»:

— «Շատ մենք փշուկիւն է պղտօ ախպօր էրածը, ըսաւ
դատաւորը: Էս սհաթիս էտեղ որ իմ աչքիս առաջը կայնած
էղնէր, գլուխը զարկել կուտայի ու աղջկան ձեռքէն կառնէի
կուտայի մենք ախպօրը»:

— «Ձէ, պարոն դատաւոր, ընչի՞ էղպէս կսես, յետեւ դար-
ձաւ ըսաւ տղէն. մենք ախպէրն ինչ էրաւ, որ աղջկան տայի
էնոր: Օգորդ է էնիկ ցաւի գեղը դտաւ, չինեց, համա, տէյմօ-
րի միջնեկ ախպէրը ըռամ չը քցէր, աղջկայ հիւանդ էղնիլը
չիմանար, էնիկ ճրտեղից աղջկայ հրժար դեղ կը չինէր: Ձէ,
պարոն դատաւոր, օրէնքով ըռամ քցող ախպօրը կը հառնի
աղջիկը»:

— «Էլի ինչ երեկուայ պէտ խելքէ դուս խակ դատողու-
թիւններ կուտաք, համբիրութիւնը հատած խօսքի մէջ մտաւ
Քաղաւորի աղջիկը: — Տղի ըսածը, էլի միտա չունի, քիչմ խի-
րի մօտիկ գուզայ. բայց քու ըսածդ հէշ բանի պէտք չէ,
պարոն դատաւոր: — Վայ էս քաղքին, որ դու ես դատաւորը:

Ախր հէքիմ ախպէրն էդ բանի մէջ ինչ մէկ երևելի հնարմ է բանցրել, եա ըռամ քցող ախպօրն ընչի՞ պտի հասնի աղջիկը։ Լաւ, հըլա ըսենք թէ՛ միջնեկ ախպէրը ըռամ քցեց, իմացաւ որ աղջիկը հիւանդ է։ մենծ ախպէրն աղջկայ ցաւի դեղն իմացաւ, շինեց, տուեց պզտի ախպօրը։ պզտի ախպէրն որ էն մարիֆաթը չունենար, էն խալին, քօլողն ու դամշին որ ձեռք բերած չլիներ, էնպէս խեղճով, էն էլ դեհրու ձեռքից, ու մէկ սհաթուայ չը կրնանար դեղը հասցնել աղջկան, աղջիկը ինչպէս պտի ազատուէր իրան ցաւից։ աղջիկն որ մեռնէր էն էրկու ախպօր ձեռքը ինչ պտի ընկնէր։ հիմի էլ թոյլ էն-պէս իմանան թէ, սաքի աղջիկը պզտի ախպօր ձեռք չէ, մեռել է— չը կայ։

Դռան տակը պահ մտած իրեք մարդիկը, մէկ մէկ իմացան աղջկայ ըսած խօսքերը։ Դատաւորն ու տղէն էլ շատ ուրախցան, էլ չը կայնան, էն սհաթին ելան էն պահ մտած իրեք մարդուն էլ առան ու գնացին թաղաւորի քովը։

— «Թաղաւորն ապրած կենա, ըսաւ դատաւորը, — աչքդ լուս, աղջիկդ էս անգամին էլ խօսաց»։

Թաղաւոր, էն իրեք մարդուն էլ հարցուց. «հա, ըսաւ, օյմրդ է դատաւորի ըսածը, աղջիկս խօսաց»։ — «Հա, թաղաւորն ապրած կենա, ըսին իրեքն էլ միաբերան, խօսաց, մենք մեր անկաջովն իմացանք»։

Թաղաւորը շատ ուրախցաւ, տեղիցը վեր ելաւ, էկաւ տղի ճակատը պաքեց. — «կեցցե՛ս, ըսաւ, աժես, գնա՛ վայելէ։ Զաթի ես տղայ չունիմ, համ աղջիկս քեզի, համ թաղաւորու թիւնս»։

էս խօսքի վրա, տղէն չորաւ թաղաւորի օտը պաքեց. «Թաղաւորն ապրած կենա, ըսաւ, ես հէր, մէր օւնիմ, չեմ կրնայ էնոնց թողնի, ընձի իզին տուր էրթամ իմ երկիրս. աղջիկդ էլ, թէ որ կուտաս տանիմ, դու գիտես, չես տայ էնէլ դու գիտես»։

— «Լաւ, որդի, ինչպէս կուգես՝ էնպէս էրան աղջիկս մէկ անպամ խօսք եմ տուել, որ քեզի տամ, զաթի ուրիշ մարդու կնիկ՝ չի էլ կրնայ էդնի, դու ես խօսացրել, քեզի պտի առնի,

հիմի դու գիտես. զօռ չեմ էնի, կուղես էստեղ կեցի, կուղես առ հետդ տանք քու հօրդ երկիրը. ինչպէս կուղես, էնպէս էրա»:

Յետեւ թագաւորը կանչեց լալին հրամայեց, որ աղջկայ ջհէղի թատարուքը տեսնի, քաւսուն դաւայ հազր էնէ, որ աղջկան ու տղին ճամբու դնեն:

Թագաւորի փեսէն ուրախ . ուրախ վազեց բաղնիք, գտաւ իրան ընկերին՝ թօռչու տղին. --«դու էդ ինչ հալի հետ ես, ըսաւ, հազրուի, որ մէկ քանի՛մ օր յետեւ, ճամբայ պտի ընկնինք, էլի էրթանք մեր երկիրը: Աստուած մեզի տուեց ու լաւ տուեց. էստեղ կենալը էլ մեզի ձեռ չի տայ, ախպէր, հազրուի էրթանք»:

— «Ինչ կայ, էդ ինչ էղաւ, հարցուց թօռչու տղէն»:

«Յետեւ գիմանաս, յետեւ. դու հիմի հազրուի, ճամբու թատարուք տես, ահան քեզի բոլում էլ օսկի, թէ փարայ չունիս. իրեք օր յետեւ ես գուքամ քեզի հետս կառնեմ կերթանք մէկտեղ»:

Իրեք օրը թմմաւ թէ չէ, աղջկայ ջհէղը բարձան քառասուն դաւի. տղէն ու թագաւորի աղջիկն էլ բազման լաւ ձիանների վրա ու առօք — փառօք ճամբայ ընկան: Քեարվանն որ հասաւ բաղնիքի դռան առաջը — «թօռչու տղայ, թօռչու աղայ», ճվաց ձիու վրայէն թագաւորի փեսէն, դուս արի էրթանք»:

Թօռչու տղէն դուս ելաւ բաղնիքէն, իրան շէհ — չալակը մէջքին կապած ու քեարվանի հետ քելեց գնաց՝ բանից բէխաբար: Քնացին, գնացին՝ շատ ու քիչն Աստուած գիտէ, տէյմօրի հասան ծովի քեանարը — մէշի մէջը, էն տեղը՝ օրտեղ որ թօռչու տղէն հանդիպել էր էս մարդուն, որ հիմի թագաւորի փեսայ էր դարձել: էս տեղն որ հասան, «կայնէք», ըսաւ թագաւորի փեսէն. քեարվանը կայնաւ: Ինքը ձիուց վար իջաւ, թագաւորի աղջկան էլ ձիուց վար բերեց, բռններն էլ բիրադի վար թափել տուեց դավէքի վրայից: --«Եէ, թօռչու աղայ, ըսաւ, հիմի առաջ արի, էս դովաթը հալալ ախպօր պէս կիսենք իրար հետ, կէսն ընձի, կէսը քեզի»:

Թօռչու տղէն զարմացաւ.— «ախպէր, ըսաւ, էդ դուքա-
թը դու ես աշխատել, Աստուած քեզի է տուել էդ դուքաթը,
խօ ընծի չի տուել. ես մէջն ինչ ունիմ, որ զամ քեզի հեռ
կիսեմ»:

— «Մէկ է, ըսաւ Թագաւորի փեսէն. մէկտեղ ընկեր դալ-
ձանք, էկանք ընկանք էս դարիպ երկերը, չարչքուանք. հիմի
էնպէս հաշուենք թէ՛ դու էլ հետս ես աշխատել. ընկեր չենք՝
մէկ չէ. քու ձեռդ որ ընկած էդիէր էս դուքաթը, դու էլ ըն-
ծի հեռ կը կիսէիր, ես զիտեմ»:

Չեմ—չո՛ւմ, շատ նազ ծախեց էս Թօռչու տղէն:— «Ես
չեմ ու մեմ չեմ զիտի, ըսաւ Թագաւորի փեսէն, - ես հալալ
կը կիսեմ, կէսը քեզի զօռովէն կուտամ, տեսնիմ հըրա դու
ինչդ չը պտի վերցնես»:

Էս խօսքից յետե հրամայեց, էն սհաթին քառասուն բեռն
էլ բիրադի քանդեցին, շէհերը դուս հանեցին, բիրադի կիսեց —
էրկու հալալ բաժին էրաւ. «հաճն, ըսաւ, մէկ բաժինն ընծի,
մէկն էլ քեզի, Թօռչու տղայ»:

— «Է՛, դարձաւ ըսաւ, հիմի մնաց մէնակ աղջիկը կի-
սեռու, էդ էլ կիսենք՝ կը պըծինք, էլ բան չի մնայ»:

Թագաւորի փեսէն Թուրք դուս քաշեց ու «դաւաշի» ճվաց.
Դաւաշոց մէկն առաջ էկաւ:— «Էս աղջկայ մէկ թևից բռնէ,
ըսաւ: Դաւաշին աղջկայ թևից բռնեց:— «Դէ, էս մէկէլ թևից
էլ դու արի բռնէ, Թօռչու տղայ, ըսաւ:

— «Ես չեմ բռնի, ըսաւ Թօռչու տղէն, խեղճ աղջկան՝ զուր
տեղը ընչի կապանես, ախպէր. մի կիսի, կէսն ընծի պէտքը չէ...
ինչ լաւութիւն որ էրի՛ր՝ հերիք է. աղջիկը բիրապի դու վերց-
րու, Թո՛ղ հաղ մնայ քեզի, ո՛վ կսէ որ կիսես»:

— «Լաւ, լաւ, ըսաւ Թագաւորի փեսէն, պէտք չէ, մի բռնի.
զաթի դու էդպէս խլճով մարդ ես. ես քեզի վաղուց եմ վոր-
ձել. «Դաւաշի, էլի ճվաց, մէկն ու մէկդ արէք էստեղ»:

Դա-
վաշոց մէկն առաջ էկաւ:— «Աղջկայ մէկէլ թևէն էլ դու բռնէ»,
ըսաւ: Դաւաշին թևից բռնեց. էս վախտը Թօռչու տղէն քիչմ
հեռու կայնել էր ու խեղճ—խեղճ կաշէր Թագաւորի փեսի
էրաժներին:

Թագաւորի փեսէն թուրը վեր վերցուց, գնաց էկաւ ու հասաւ աղջկայ վրա, թուրը վրա բերեց՝ որ զարկէ։ Աղջիկն էնպէս իմացաւ թէ՛ տղէն թրով իրան հաստատ էրկու կտոր պիւ էնէ, շատ վախենալուցն որ օրձկաց ու յօ էրաւ, մէկ մենծ շահմար օձըմ էն սհաթին, էկաւ բերնից վար ընկաւ։ — Թօռչու տղայ, ըսաւ թագաւորի փեսէն, դէ հիմի առաջ արի ու աչքովդ տես, ըսաւ։ Էս օձը լաւ կը տեսնես, քանի որ էդ աճիծածը աղջկայ փորի մէջը մնար — դուս չը գար, էդ աղջիկն իրան մարդու հետ հէշ չը պտի հնաւորէր (վարուէր)։ Էս քան վախտ էլ, որ հէշ մէկ տղիմ հետ չէր ուզեցել խօսայ, ընծնից ասվայի, էլի էդ օձի պատճառովն էր։ Հիմի օձն որ փորից դուս էկաւ պրծաւ, ապրեշուրի պէս կը կակղնայ, ինչպէս ուզես էնպէս քու կամքովդ գնինի, կը նստի... Էսոնց հէշ մէկն էլ ընծի հարկաւոր չէ, հշ գովածը, ոչ աղջիկը, Էսոնք բիրադի քուկդ են, թօռչու տղայ։ Էս կիսկոսելն էլ որ մէջ քցեցի, էլի աղջկայ պատճառովն էր, որ օձից ազատեցի, չեղնի թէ քեզի վնասէր...։ Դու ընծի ժամանակոց լաւութիւնն էրիր, քու լաւութեանդ տկիցը ես պտի դուս գայի...։ Ես էն ձուկն եմ, որ հօրդ ձեռքիցը իրեք անգամ խլեցիր, ազատեցիր. ես էնտեղ փորձեցի քու հոգիդ։ Մնաս բարով, աղջիկն էլ քեզի, գովածն էլ քեզի, գնան վայելէ։ Ես ինչպէս որ ձուկ էի, էլի էնպէս ձուկ կը դառնամ, կերթամ իմ ծովիս մէջը...։

Ինչպէս որ ըսաւ, օդորթ՝ էնպէս էլ ձուկ դարձաւ ու չըրբալէն գնաց ընկաւ ծովի մէջը։

Թօռչու տղէն էլ շէհերը բիրադի թօփէրաւ, լցեց բեռներու մէջը, քարձաւ էլի դավէքի վրէն. ու աղջկայ հետ մէկ տեղ ընկան ճամբայ, քանիմ օրից յետե հասան իրան հօր տունը։ Շէրը տղին որ տեսաւ՝ ուրախութիւնից խելքը թուցուց։ Հաթահուլթով զրուլթի հարսնիքմ էրաւ, քառսըն օր, քառսուն գիշեր ուրախութիւնն էրին, տղին պատկեցին. սաղ քաղաքը թամաշայ կայնաւ էս հարսնիքին. բիրադի զարմացել էին թէ՛ ճրտեղից է ձեռք քցել թօռչու տղէն էս աղջիկն ու քառսուն դավի բեռ գովածը...։ Էսոնք հասան իրանց մուրադին...։

5) ԱՃԻՑ ԹԵՐՈՒՆԻ ՑԳԼԵՆ

Կեղնի, չի էղնի՝ Զաբուր անունով մէկ մարդ կեղնի։ Էս մարդը շատ գլխաւոր աւճի էր։ Էս աւճի (որսորդ) Զաբուրը կունենայ մէկ կնիկ, մէկ տղայ ու մէկ հատ էլ հալիւոր հօրոխպէր։ Էս հալիւորը ամեն բանից հասկցող իմաստուն մարդ էր։

Աւճի Զաբուրը մէկ օր կեղնի կերթայ աւճութեան. էս դին կընկնի. էն դին կընկնի, բան չի անցնի ձեռքը, յետև՝ յետ դառնալու որ կեղնի, կաշէ որ՝ ահան ճամբու վրա մէկ ջանաւարմ կայնել է, հըմա, էսքան վախտ, էդ բոյը քաշել էր աւճութեան մէջ, հըլա էդպէս ջանաւար չէր տեսել։ Ոչ ջրի շան պէս էր, ոչ աղուէս էր... մէկ խօսքով, վրայի մորթին էնպէս մէկ սամուրմ էր, որ արեգակի պէս կը փէլքստար։ Ինչօրիսա էս աւճի Զաբուրը ուրախցաւ. — «էս լաւ էղաւ. Աստուած էսօրուայ յամաթս. էլի հասցուց, ըսաւ սւ թվանքն երկնցուց՝ որ զարկէ։

— «Եւ, աւճի Զաբուր, ըսաւ ջանաւարը, էդ ինչ կենես, ընձի զարկելուն կը դատիս. ես քեզի բան պտի ըսեմ, ուրիշ բան պտի ըսեմ, արի քովս» ըսաւ։

Աւճի Զաբուրը զարմացաւ՝ «Էս ինչ թավուր ջանաւար է, ըսաւ, որ մարդու պէս լեզու ելաւ կը խօսի»։

— «Ջանմ, ըսաւ, ես մարդ՝ դու ջանաւար, դու ընձի հետ ինչ գործ պտի ունենաս, ու էլի թվանքն երկնցուց, որ զարկէ։ — Աւճի Զաբուր, ըսաւ ջանաւարը, տես, կուգես զմրկ, յետև դու կը փոշմնիս. ես միտք ունիմ քեզի մէկ մենմ լաւութիւնմ էնեմ. ուրիշ բան պտի խրատ տամ ես քեզի. թէ խեղ ունիս՝ թվանքդ քեզի քաշէ. արի քովս»։

Էս անգամ աւճի Զաբուրը անկաջ էրաւ, էկաւ քովը. քովն էկաւ թէ չէ՝ էն սհաթին վրայ թռաւ բկէն բռնեց, խեղդեց, վար դրեց՝ լաղաթին կերաւ. «Տեսար, ըսաւ, ահան քեզի աւճութիւն, դէ հիմի վնա աւճութիւն էրաւ»։

Աւճի Զաբուրի հօրոխպէրն ու կնիկը աչեցին, որ էս ան-

գամին Չաբուրը յետ չեկաւ... մէկ օր, էրկու օր, իրեք օր, տեսան՝ չէ, ձէն ու ձուք չը կայ: Հօրոխալէրը բանը հասկցաւ, որ գլխուն դադիւմ էկել է, հըմա կնկան հէշ բան չըսաւ: Քանիմ օր լաց—չիւտն էրին, էլի նստան ամենքն իրանց տեղը. ադէն գաթի պզտիկ էր, հէշ բան չը հասկցաւ... էսպէս անցաւ գնաց:

Խէլիմ վախտ, որ անցաւ, էս տղէն մենծցաւ, խելը բանի հասաւ, ընկաւ մէկ օրմ իրանց տան քունջ ու պուճախը, մէկ քոշայ տեղ գուռըմ գտաւ, զարկեց բացեց, մտաւ ներս, տեսաւ որ՝ լիքը սիլլահ է. —«էս իմ հէրս ինչ գանիաթի՝ էր որ, ըտաւ մօրը, էպրան սիլլահ կը պահէր»։ —«Աւճուլթիւն կենէր, ըտաւ մէրը»։ —«Ես էլ, ըսաւ, աւճուլթիւն կենեմ հօրս պէս»։ Հօրոխալէրը շատ խրատեց էս աղին, որ հօր գանիաթը չը բանցիւէ. հօր գլխու գալաթը ըսաւ, վախեցուց, հըմա չեղաւ: Մէկէլ օրը ելաւ, սիլլահները կապեց՝ գնաց աւճուլթիւն: Ըանիմ հատ դուշ գարկեց, էկաւ տուն: Էսպէս քանիմ յախտ գնաց, տէյմօրի լուս սորվաւ աւճուլթիւնը: Մէկ օրմ էլի կանուխ ելաւ գնաց իրան բանին. էս դին, էն դին շատ ընկաւ, հէշ բան չանցաւ ձեռքը, նիաթը կախեց, յետ գարձաւ, որ գայ տուն... յետ գառնալու վախտը տեսաւ, որ ճամբու վրա մէկ ջանաւարմ կայնել է, վրէն արեգակի պէս կը փէլքստայ, թվանքը բռնեց որ գարկէ:

—«Աւճի Չաբուրի տղայ, կեցի, մի գարկի ընձի, ըսաւ ջանաւարը, կեցի գամ քովդ՝ բուն պտի ըսեմ, ուրիշ բան, ըտաւ, ու ետվաշ—ետվաշ մօտեցաւ:

—«Վայ ես քու էն... ըսաւ աղէն. դու ինչ գիտես թէ ես աւճի Չաբուրի աղէն եմ... ես ու իմ Աստուած՝ դու ես կերել իմ հօրս, ըսաւ ու թվանքը բացեց թէ չէ, ջանաւարն ընկաւ:

էս աղէն մօտեցաւ, քերթեց, մորթին քցեց ումուզին ու ուրախ—ուրախ ընկաւ ճամբայ գնաց տուն: Հօրոխալէն որ մորթին տեսաւ՝ զարմացաւ. —«էս որտից ձեռք քցեցիր, հարցուց: Տղէն արթող պատմեց, —հալ հէքիաթ, ըսաւ, էսպէս, էսպէս էղաւ...»:

— «Է՛, լաւ ես էրել, ըսաւ, որդի, զօրանաս, հօրդ հայի-
ֆը հանել ես: Հըմա էս մօրթին, չեղնիմ, չիմանամ էթան
ծախես էգուց. էս ուրիշ թափուր մօրթի է, ըսաւ, եռսուն քի-
սից պական չը ծախես»: Առաւօտուն տղէն մօրթին առաւ,
ընկաւ քաղաքը. էտր տարաւ, էնոր տարաւ՝ հէջ գին տուող
չեղաւ: Որը էրկու քիսայ տուեց, որն էլ իրեք: «Տճ — էդ ինչ
գին կուտաք, ըսաւ տղէն, վրէս կը ֆնդաք, կը հասկնանք էս
ինչ մօրթի է, ըսաւ, ու էլի յետ քերեց տուն: «Հէջ գին
տուող չեղաւ, ըսաւ հօրոխպորը»:

— «Տար. թագաւորին փէշքաշ, ըսաւ հօրոխպէրը, գաթի
էդիկ թագաւորի լայեղ բան է. հըլթթ էնէլ քեզի բանմ կը
բաշխէ»:

Տղէն անկաջ էրաւ հօրոխպոր խօսքը, առաւ ու տարաւ
թագաւորին. — «Թագաւորն ապրած կենայ, ըսաւ, էս մօրթին
քեզի փէշքաշ եմ բերել»:

— «Լաւ ես էրել, որդի, շնորհակալ եմ. Լալայ, ըսաւ Դե-
տե թագաւորը, խաղնադարին ըսմ՝ էս տղին տատը քիսայ
փարայ տայ»:

Լալէն խաղնադարին ըսաւ. խաղնադարն էլ տատը քիսի
տեղ, տատը փարայ տուեց ու մէկ շամար էլ բերնին զարկեց
ու ճամբու դրեց:

Էս տղէն էլ լալով գնաց հօրոխպոր քովն ու գլխուն էկածք
պատմեց: — «Ո՛չ բարով, ըսաւ, տանէի թագաւորին փէշքաշ...
ձեռս տասը փարայ ընկաւ ու հըլա մէկ շամար էլ բերնին
զարկին ու ճամբու դրին»:

— «Վնաս չունի, ըսաւ հօրոխպէրը, դու համբերէ. խօ
թագաւորին գանգատ չէրի խաղնադարի վրայ»:

— «Ձէ, ըսաւ տղէն, բան չըսի»:

— «Լաւ ես էրել՝ որ բան չես ըսել»:

Հիմի էրթանք թագաւորի քովը. էս թագաւորն, իրիկու-
նը որ մուծն ընկաւ, աեսաւ որ, ինչ տեսնի, էս փէշքաշ բե-
րած մօրթին չորս գին լուս կուտայ. Զարմացաւ. «լալայ, ըսաւ,
էս ինչ բան է, էս մօրթին ինչ մօրթի է, որ էսպէս լուս
կուտայ»:

— «Թագաւորն ապրած կենայ ըսաւ, լալէն, էս հըլա հէշ. էսպէս օտի մէջն էնքան լուս չի կրնայ տայ: Էս մորթին էնպէս մարիֆաթ ունի, թէ որ, ըսաւ, ֆիլի ոսկորից մէկ հատ պալատ շինուի ու մէջը կախուի, էլ էն վախտը հէշ ճրագ վառել չի ուզէ. շամշրագի պէս շորս բալորը լուս կուտայ»:

— «Է՛, էղբան ֆիլի ոսկոր. հրաից պալի գտնուի, որտից պալի բերել տանք, որ պալատ շինուի, ըսաւ թագաւորը»:

— «Ի՛նչ կայ որ, թագաւորն ապրած կենայ, ըսաւ լալէն. էգպէս մորթի գանոդ բերող տղէն, ֆիլի ոսկոր էլ կրնայ բերէ, էնտր համար էաիկ ինչ մէկ դժար բան է որ»:

Մէկէլ՝ օր առաւօտան կանուխ էկան Խւճի Շաբուրի տղին կանչեցին. — «Բալէ էրթանք, ըսին, թագաւորը քեզի կը կանչէ»:

Էս աղէն առաջ ընկաւ գնաց, ներս մտաւ, գլուխ տուեց, բարեւ բռնեց. ու թագաւորի առաջը կայնաւ:

— «Տղայ, ըսաւ թագաւորը, գիտես ինչ կայ. պալի էրթան ընձի համար էնքան ֆիլի ոսկոր բերես, որ ես մէկ պալատըմ շինեմ, բերածդ մորթին մէջը կախեմ, որ շամշրագի պէս լուս տայ»:

— «Թագաւորն ապրած կենայ, ըսաւ տղէն, էղբան ֆիլի ոսկոր ես որտից բերեմ, ֆիլի տեղ բիւայ ես չեմ գիտի»:

— «Է՛գ քու բանդ է, ըսաւ թագաւորը, որտեղից օր է՝ պալի էրթա. բերես, թէ չէ գլուխդ կը գարկեմ»:

— «Դէ որ էգպէս է, թագաւորն ապրած կենայ, հէշ չէ ընձի իրեք օր մօհուլ (միջոց) աուր, էրթամ մտածեմ, տեսնեմ, յետեւ դամ քովդ. թէ որ կըցայ, կերթամ կը բերեմ, թէ չէ՝ գլուխդ գարկ»:

Տղէն նիաթը կախ էրած էկաւ տուն, ոչ խօսալ, ոչ հաց ուտել, ոչ բան: — «Էսօր ընչի ես էգպէս նիաթդ կախել, օրդի, հարցուց հօրոխալերը»:

— «Ես նիաթս չը կախեմ, ըբա ո՛վ կախէ. ոչ բարով էգնէր, որ ես էն մորթին էն օրը տարայ թագաւորին: Հիմի էլ կայնել է թէ՛ գնա ընձի համար էնքան ֆիլի ոսկոր գտի բեր, որ ես պալատ շինեմ, բերածդ մորթին մէջը կախեմ, որ շամշրագի պէս շորս դին լուս տայ. Ես հիմի որ ջահնամից էրթամ

Ֆլի ոսկոր գտնիմ բերեմ... իրեք օր յետև էլ՝ պտի գլուխս
զարկէ, որ չը գնացի»:

— «Էտոր համար դարդ մի էնի, ըսաւ հօրոխալէրը, դու
հիմի Աստուած կանչէ, լուսնաթ քնի, առաւօտուն ել, ես քե-
զի ինչ խրատ որ կուտամ, էնպէս էրա»:

Տղէն քնաւ, առաւօտուն ելաւ, հօրոխալորից խրատն ա-
ռաւ ու դուզ գնաց թագաւորի քովը: «Թագաւորն ապրած կե-
նայ, ըսաւ, քեզնից կուզեմ քառսուն դավա, քառսուն բարդան
բամբակ, քառսուն տիկ գինի, քառսուն հողի. էլ դառապ
իրանց սարք ու սուրբովը. էս ուզածներս բիրադի թաքմիլ
կուտաս ընձի, որ էրթամ Ֆլի ոսկորներ բերեմ: Հրմա էս բա-
ներու վրա, դու ջէբիցդ հէշ փարա չը պտի խարճես. էսոնք
բիրադի լալի փարսովը պտի գլուխ գայ, թէ չէ թլըսումը խարապ
կեղնի, յետև Ֆլի ոսկորները էլ չեմ կրնայ բերի»:

— «Լալա, ըսաւ թագաւորը, տղի ըսածները լաւ իմա-
ցանք»:

— «Իմացայ, թագաւորն ապրած կենայ»:

— «Դէ գնա, էսոնք բիրադի հազր էրայ ու էգուց ճամ-
բու գիր թող էրթայ»:

Լալէն գնաց բիրադի հազրեց ու թասլիմ էրաւ տղին:
Մէկէլ օրը էս տղէն, առաւօտուն կանուխ, դասպնէրը, դավէ-
քը, բեռ ու բարխանայ առաւ ընկաւ ճամբայ: Էս քեաքվանն
ընկաւ ճամբայ գնաց. շատ գնաց, քիչ գնաց շատ ու քիչն
Աստուած գիտէ, զօր գնաց, գիշեր գնաց, տէյմօրի հասաւ Հըն-
դու երկիրը: Ինչպէս որ հօրոխալէրը խրատ էր տուել, աւճի Շա-
բուրի տղէն գնաց հասաւ ըսած տեղը... Քառսուն հաւուզի
քովը բեռ ու բարխանէն թափել տուեց, դավէքին դրկել տու-
եց հեռու տեղ, հաւուզներու ջրերը բիրադի դուա թափել
տուեց, բամբակով ջրի ծակերը բիրադի կալնեց ու քառսուն
տիկ գինին բերեց լցեց էդ հաւուզներու մէջը՝ ամեն տիկը
մէկ հաւուզի մէջ: Յետև դասպնէրուն առաւ, քաշուաւ քիչ
հեռու, ծառներու տակը պահ մտաւ:

Ճորեկուայ վախտ որ էլաւ, շորեց թէ չէ՝ մէկէլ աւճի
Շաբուրի տղէն տեսաւ որ՝ օդորդ, ինչպէս հօրոխալէրն իրան

բոլոր էր, քառասուն հաս ֆիլ տոնիկ տալով, սարերուց պրծան էկան, հաւուղներու վրա թափան. որ ջուր խմեն: Բերանները մօտեցուցին. հոտմտացին, տեսան որ, էս ջուր չէ, ուրիշ բան է, յետ դարձան ու էլի տոնիկ տալով ելան սարերը: Յրուան ելան սարերը, հրմա քիչմ էլ որ անցաւ, ծարաւութիւնը շատ զօռեց, շօքն էլ մէկ թալափից. էլի յետ դարձան, էկան ընկան հաւուղներու վրա. էս անգամին՝ էլ գինու—մինու չաշեցին, կուշտ խմեցին. էհ, գինի ու անսովոր անասուն, բիրադի էն սհաթին հարբան ու խաշըլ խոտի պէս վար թափան: «Դէ, զառպներ, ըսաւ աւճի Չարուրի տղէն, հիմի ձեր վախտն է, վեր ելէք ու գործի աշէք»:

Ղասպները էս քառասուն ֆլին էլ մորթեցին, քերթեցին, ոսկորները բիրադի մսից բաժնեցին, լցին բռններու մէջը, բարձան ու էլի յետ դարձան գնացին: Գնացին հասան իրանց երկիրը՝ տղէն տարաւ բռնները թաղիմ էրաւ թագաւորին: Թագաւորը շատ ուրախացաւ, շնորհակալ էղաւ.—«Ջօրանաս ըսաւ, որդիս, ու դարձաւ գէպի լալին.—«լալայ, ըսաւ, խաղնադարին ըսաւ, թող էս տղին քսանըհինգ քիսայ փարայ տայ»:

Լալէն խաղնադարին ըսաւ. խաղնադարն էլ քսանը հինգ քիսայ փարի տեղը, քսանը հինգ փարայ տուեց ու մէկ հատ էլ բերնին զարկեց՝ ճամբու դրեց տղին:

Տղէն փոր—փոշման. տրտում գնաց իրանց տուն, բարեւով հօրախագօր, մօր հետ, քէֆերը, հալերը հարցուց, նստաւ.—«է՛, ըսաւ հօրախագօրը,—ֆլի ոսկորները բերի՞ր, թագաւորին տուի՞ր: —«Տուի, ըսաւ տղէն».—«է՛, թագաւորը քեզի ինչ փէշքաշ տուեց».—«է՛, ինչ, ըսաւ տղէն, թագաւորը լալին ըսաւ, որ խաղնադարին ըսէ՛ ընձի քսանը հինգ քիսայ օսկի տայ. խաղնադարը քսանը հինգ քիսի տեղ, քսանը հինգ փարայ տուեց ու մէկ հատմ էլ բերնիս զարկեց, ճամբու դրեց»:

—«է՛յ, թագաւորին խօսու չը գանկտար, բան չըսիր».—«Չէ, ըսաւ տղէն».—«Լաւ ես էրեւ, որ բան չես ըսել թագաւորին, ըսաւ հօրախագօրը, հըլա վախտը չէ, համբերէ»:

Քանիմ վախտ անցաւ՝ թագաւորը պալատը շինեց պրծաւ,

մորթին կախեց մէջը. օղորդ որ՝ լարի ըսածի պէս չամչրտղի պէս չորս դին լուս տուեց. — «Թագաւորն ապրած կենայ, ըսաւ լալէն, էսպէս պալատի մէջ, որ մէկ հատմ էլ «հազարան բիւլբիւլ» էղնի, էլ թայը աշխարհքի երեսը չի գտնուի. — «Է՛, որտից գտնինք «հազարան բիւլբիւլ», հարցուց թագաւորը. — «Ի՛նչ կայ որ, թագաւորն ապրած կենայ, էսքան ֆլի սսկոր գտնող բերող տղէն, էնիկ էլ կը գտնի կը բերէ. «հազարան բիւլբիւլ» բերելը աւճի Չաբուրի աղի համար ինչ մէկ գժար բան է:

Թագաւորը մարդ զրկեց աւճի Չաբուրի աղի յեանը, կանչեց. տղէն էկաւ, գլուխ տուեց, բարև բռնեց, թագաւորի դէմը կայնաւ. — «Ֆիտնս ընչի համար եմ կանչել քեզի», ըսաւ թագաւորը, աւճի Չաբուրի տղայ. պտի էրթաս ընձի համար մէկ «հազարան բիւլբիւլ» ճարես բերես, թագայ շինածս պալատի մէջը պահեմ, որ իմ պալատիս թայը էլ աշխարհքի երեսը չը գտնուի»: — «Հազարան բիւլբիւլ» ես ճրտեղից գտնիմ բերեմ, թագաւորն ապրած կենայ. — «Ո՛րտեղից կուզես գտի բեր, էգ քու բանդ է. չը բերես դուխդ կը վարկեմ». ըսաւ թագաւորը: Տղէն տեսաւ, որ ուրիշ չարա (ճար) չը կայ. — «դէ՛, թագաւորն ապրած կենայ, ըսաւ, հէշ չէ իրեք օր ընձի մօհուլ տուր, էրթամ մտածեմ, տեսնեմ»: — «Լաւ, ըսաւ թագաւորը, գնա մտածէ, իրեք օր քեզի մօհուլ:

Տղէն էկաւ տուն, էլի նիաթը կախ. — «հա՛, էլի ինչ կայ, ընչի ես էդպէս նիաթդ կախել, հարցուց հօրոխպէրը. — «Ի՛նչ պտի էղնի, Սստու կրակն եմ ընկել. էսօր էլ թագաւորն ընձի կանչել էր թէ՛ պտի էրթաս ընձի համար հազարան բիւլբիւլ գտնիս բերես. ես հիմի ճրտեղից էրթամ էդոր համար հազարան բիւլբիւլ բերեմ. չերթամ էլ գլուխս պտի վարկէ. «էս անգամիս դժար տեղ է կապել քեզի թագաւորը, ըսաւ հօրոխպէրը, հրմա մնաս շունի, ես էլի էդոր հնարքը կը գտնիմ, գու հէշ մի մտածի:

Իրեք օրը թմամաւ թէ չէ՛ հօրոխպէրը մէկ, — մէկ խրատ տուեց աղին, ինչ որ պտի ըսէր թագաւորին. մէկ հատ էլ թուղթ գրեց իրան բերնից, որ տանի իրան ըսած «Կախ ջողին» տայ ու բարեւ մտայ էրաւ հետը: Տղէն գնաց դիւղ թա-

գաւորի քովը, դէմն ելաւ, գլուխ տուեց, բարեւ բռնեց, առաջը կայնաւ: — «Թագաւորն ապրած կենա, ըսաւ, կերթամ ուզածդ «հազարան բիւրիւլը» բերելու, հըմա ընձի պտի տաս քառսուն արածք՝ իրանց ուղլահ ասպաբով, բիթտուն ձիով... Էտներ բիրադի լալի փարովը պտի գլուխ գայ, դու որ քու քիտիցդ մէկ փարէմ խարճեցիր, թլըսումը բօզմիշ կեղնի, ես էլ չեմ կրնայ «հազարան բիւրիւլը» բերել: — «Լալայ, ըսաւ թագաւորը, գնա աւճի Չարուրի տղի ուզածները բիրադի հազը էրա, թասլիմ էրա իրան, թող էրթայ, Լալէն գնաց բիրադի սարքեց, թասլիմ էրա տղին ու ճամբու գրեց: Աւճի Չարուրի տղէն առաւ քառսուն արաքն ընկաւ ճամբայ. գօր գնաց, գիշեր գնաց՝ տէյմօրի հասաւ «Քաշանց երկիրը»: Աշից տեսաւ որ՝ ահման, ճամբու վրէն մէկ հալիւոր մարգմ է նստել: — «բարեւ քեզի», ըսաւ, «Կախ ջոջ»: — «Վայ դու բարով, հազար բարի, վարդ ըռէհանով, աւճի Չարուրի տղայ, էս դու, էս տեղրանք ինչ բան ունիս: Տղէն թուղթը ծոցից հանեց տուեց, որ կարդայ իմանայ: «Կախ ջոջը» գլխէ գլուխ թուղթը կարդաց, բիրադի իմացաւ: «Չատ չաթին բան է ուղածգ, աւճի Չարուրի տղայ, հըմա ինչ էնեմ, հօրոխպօրդ խաթեր հըմար պտի էնեմ: Յետե «Կախ ջոջը» մէկ — մէկ խրատ տուեց տղին՝ թէ ուր պտի էրթայ ու ինչ հնարքով. կամ թէ՝ «հազարան բիւրիւլն ինչդ պտի բերէ: Խէլիմ որ էրթայ՝ պտի մէկ կարմնջի հասնի, էդտեղ ինչ պտէ ըսէ, որ անցնի էրթայ. յետե պտի մտնի մէկ քաղաք, էդտից ինչդ պտի անցնի: յետե պտի մէկ հասարիմ առաջ հասնի, ինչ պտի ըսէ, որ արաքները թօլնին անցնի: յետե կը հասնի մէկ քաղիմ առաջ, դէր չի թողնի. պտի դէին օպանէ, թէ ինչդ պտի սպանէ՝ էնէլ ըսաւ: յետե պտի մտնի բադի մէջը, «հազարան բիւրիւլը» սալվի ծառի վրայից վար առնի բերէ: ինչդ պտի բերէ... ինչօրիսա, ինչ էրկնցնենք, ինչ որ պտի էնէր՝ բիրադի մէկ — մէկ խրատ տուեց տղին, ճամբու քցեց ու արաքներուն էլ չը թողեց, որ հետը տանի, իրան քովը պահեց: Տղէն ընկաւ ճամբայ գնաց, խէլիմ տեղ գնաց՝ աշեց որ, օլորդ՝ «Կախ ջոջի» ըսածի պէս կարմունջմ էկաւ առաջը: Կարմունջ հըմա, հէշ անցնելու հուար չը կար:

վրէն բերադի գլխէ դուլս էնպէս արծլի շարխեր էին շինել,
էդ շարխերը էնպէս կը ֆուտային, որ մարդ մօտենար քիմի՝
կը կտրտէին:— «էս ինչդ լաւ շարխեր են», ըսաւ աւճի Չարու-
րի տղէն. տեսնես հըլա ինչդ մարդ է էդել էս կարմնջի չի-
նողը, էս ըսելուն պէս՝ շարխերն էն սհաթին կայնան, ճաժ-
բայ տուին, տղէն անցաւ գնաց: Խէլիմ գնաց՝ հասաւ «Կախ
ջոջի» ըռած քաղաքը: Քաղաքը մտաւ թէ չէ՝ - «վայ, հողածինը
մտաւ մեր երկիրը, հողածինը մտաւ մեր երկիրը» ճվացին
էս քաղքի մարդիքն ու շորս թարաֆից, որը թրով, որը մըղ-
րախով (նիզակ) վագին էդ աւճի Չարուրի տղի վրա, որ կառօր
կառօր էնեն, սպանեն— մենք կառօրը անկաջը թոզնեն: Էս տղէն
էլ ինչդ որ «Կախ ջոջն» իրան իրատ էր տուել, էնպէս ճվալէն
գնաց— «հողածինը էկել է ձեզի ախպէր էլնի՛, հողածինը էկել
է ձեզի ախպէր էլնի՛... էսպէս ըսելով գնաց՝ տէյմօրի քաղքէն
դուս ելաւ: Քաղքէն դուս ելաւ՝ խէլիմ տեղ գնաց, հասաւ հա-
սարին: Մօտեցաւ դարպագին, տեսաւ որ ինչ՝ «Կախ ջոջի»
ըսածի պէս՝ դարպագի էս թարաֆն ու էն թարաֆը էնպէս
արարներ են կայնել, մզրախները ձեռքերը՝ որ մարդ սալթ ա-
շելուս, օդորդ ուր, սիւմսիւկը կը շորնայ: Աւճի Չարուրի տղէն
էստեղ քիչմ օհմաւ, հըժա յետն էլի իրան ժողգից, «Կախ ջո-
ջի» ըռածը միտըը բեքից. - «դարբազը բացէր էրթամ, ձեզի
հիւրի աղջիկ բերեմ, ըսաւ. դարբազը բացէր էրթամ, ձեզի
հիւրի—աղջիկ բերեմ»: Իրեք անգամ որ էս խօսքն ըսաւ
թէ չէ՝ արարները էն սհաթին դարբազների դանտոնները (փեղկ)
բացին, ճամբայ տուին գնաց: Աւճի Չարուրի տղէն էլի խէլիմ
տեղ գնաց. հասաւ «հազարան - բիւրիւլի» բաղի դռան առա-
ջը՝ տեսաւ որ՝ մէկ ղոջայ, իրեք գլխանի աժդահար դիմ գիւր-
զը ձեռքը կայնել է բաղի դռան առաջը: «Ա՛յ, հայ, հողածին,
ճվաց դեր, օձն իրան պորտով, ղուշն իրան թևով հըլա էս-
տեղ չէր էկել, դու էդ ինչդ էկար. կայնի որ գիւրզո էկաւ.
դնն ըսաւ ու գիւրզը քցեց թէ չէ, տղէն կզաւ, գիւրզը էկաւ
փրայից անցաւ:— «Դէ հիմի, դէ ախպէր, դու կայնի, որ իմ
արէս է, ահան էկա, ըսաւ աւճի Չարուրի տղէն ու դիֆիթար
թուրը դուռ քաշեց, հասաւ վրա ու մէկ գտրկելու պէս՝ դէի

իրեք գլուխն էլ մէկէն թուցուց։ — «Մէկէլ զանրկ, մէկէլ զանրկ, այ հաղածին, ճմաց դեր»։ — «2է, ըսաւ տղէն, էլ չեմ վարկի, ես իմ մօրէս մէկ անգամ եմ էղեր»։ Յետեւ ինչո՞ր «Վախ ջոջն» իրան խրատ էր տուել, էնպէս դերի սիրտը ճղեց, միջէն դուրսէկ հառնեց, բացեց աչեց որ, օգորդ՝ իրեք հատ ճնճողիկ կար մ.ջը. էդ իրեքի էլ գլուխները կտրեց թապլեց. որ չեղնի թէ յետեւ դեր էլի սագնայ. չումբի էսոնք դերի հոգիքն էին. յետեւ բազի դուռը բացեց մտաւ ներս։ Ընկաւ էս դին, էն դին, տալի ծառը գտաւ, ելաւ վրէն «հաղարան—բիւրբիւլ» իրան դափտաւ (վանդակ) վար առաւ ու յետ դարձաւ էկաւ։ Յետ դառնալն իմացաւ էս խեղճ տղէն... մէկէլ սա՛ր, քա՛ր, ձա՛ր՝ բիրտդի լիգու ելան, զլլոցն ընկաւ չորս դին, չորս թարափից ճմացին թէ՛ «տարան, տարան, տարան»... Հըմա էս աղէն էլ, ինչո՞ր «Վախ ջոջն» իրան խրատ էր տուել, էնպէս էլ հէշ յետեւ չաշեց, գլուխը կախեց, ճամբէն բռնեց ու թէպ թէպ էկաւ. էկաւ՝ տէյմօրի հասաւ «Վախ ջոջի» քովը։ — «Հա, բերբեր», ըսաւ «Վախ—ջոջը»։ — «Բերի, ըսաւ տղէն. — Դէ, գնա, Առաւուծ հետդ։ Աւճի Չարուրի տղէն էլի իրան քառսուն ձիաւոր արարն առաւ ընկաւ ճամբայ, էկաւ ելաւ իրանց քաղաքը. գնաց դիւզ թաղաւորի դռան առաջը ձիուց իջաւ, ներս մտաւ, գլուխ տակեց թաղաւորին ու «թաղաւորն ապրած կենայ», ըսաւ. հահն ուղածդ. «հաղարան—բիւրբիւլ» բերի։ — «Վա՛յ զօրանան դու, շատ ապրի՛ս», ըսաւ թաղաւորը. յետեւ դարձաւ լալին՝ լալայ ըսաւ, խաղնադարին ըսա՛՛ որ աւճի Չարուրի տղին 35 քիսայ փարայ տայ, Լալէն խաղնադարին ըսաւ։ Խաղնադարն էլ կանչեց տղին, 35 քիսայ փարի տեղ՝ 35 փարայ տակեց, մէկ հատ էլ բերնին զարկեց ու ճամբու գրեց։

էս աւճի Չարուրի տղէն էլի նիաթը կախ, ձեռը ծոցը գնաց իրանց տունը, բարեկաւ մօր, հօրոխպուր հետ։ — «Բերբեր «հաղարան—բիւրբիւլ», հարցուց հօրոխպէրը։ «Բերի հա՛, ոչ բարով բերէի. չարչարանքս էլի գնաց կտրաւ։ Թաղաւորը թամբահ էրաւ լալին, որ խաղնադարին ըսէ ընձի 35 քիսայ ոսկի առայ. խաղնադարն էլ ընձի կանչեց, 35 քիսի տեղ, 35 փարայ տակեց ու մէկ հատ էլ բերնիս զարկեց, ու ճամբու գրաւ։

ես էս անգամին աստա (անշուշտ) պտի երթամ թագաւորին գանգատուիմ. Բնշ կուլէ էղնիս: Տօրոխպէրը իմաստուն մարդ էր, չը թողեց. — «Կեցի, ըսաւ, հըլա վախտը չէ, համբերէ, էտոր էլ սրէն գուգայ»:

Հիմի երթանք թագաւորի բովը. էս «հագարան» — բիւրբիւն որ էղաւ, պրծաւ... յանիմ վախտ անցաւ, մէկ օր էլ խօսքի մէջ, էս լալէն կայնաւ թագաւորին ըսաւ թէ՛ — «Թագաւորն ապրած կենա, հիմի բեզի մէկ բան մենակ մնաց պակաս, էրկուս ըսիս չէ. մէկ հատ էլ որ «հիւրի — աղջիկ» ձեռք բերես՝ թագուհի էնես, էլ քու թայդ թագաւոր սաղ արարոց աշխարհքը չի ճարուի, մէկ հատմ կեղնիս... «է՛, հիւրի — աղջիկ» որտից ձեռք բերենք, — «Ի՛նչ կայ որ՝ թագաւորն ապրած կենա, ըսաւ լալէն. — «հագարան» — բիւրբիւլ՝ գտնող բերող տղի համար, «հիւրի — աղջիկ» դտնել բերելն Բնշ դժար բան է»:

— «Դէ, ղրկեցէք, կանչէք աւճի Ջարուրի տղին, ըսաւ թագաւորը»: Լալէն մարդիք ղրկեց տղի յետեից. էս մարդիքը զնացին, «քելէ էրթանք, ըսին, թագաւորը քեզի կը կանչէ»: Էո տղէն էլ՝ էլի ընկաւ առաջ էկաւ, ներս մտաւ, գլուխ տուեց, բաթն բռնեց ու թագաւորի առաջը կայնաւ:

— «Քեզի գիտես ընչի՞ համար հմ կանչել, աւճի Ջարուրի տղայ, ըսաւ թագաւորը, — էս անգամին պտի երթաս ընձի համար մէկ հատ «հիւրի — աղջիկ» բերես, թագուհին էնեմ, որ իմ թայըս թագաւոր արարոց աշխարհքի երեսը էլ հէշ չը ճարուի — էս մէկ հատ էլնիմ»: — «Թագաւորն ապրած կենա, էս որտեղից «հիւրի — աղջիկ» գտնիմ բերեմ»: — «Էդ քու բանդ է, ըսաւ թագաւորը. «հագարան» — բիւրբիւլ՝ գտնող բերողը՝ «հիւրի — աղջիկ էլ կրնայ բերէ. դու գիտես. չը գնացիր բերելու՝ գլուխդ զարկել կուտամ»: Տղէն տեսաւ որ ուրիշ չարա չըկայ, էլի իրեք օր ժամանակ ուզեց թագաւորից, որ մտածէ, տեսնի. ու էլի կոտրած սրտով յետ դառաւ էկաւ տուն, հօրոխպորը գանգատուաւ. — «Աստու կրակն եմ ընկել, ըսաւ, հիմի էլ թագաւորը կայնել է թէ՛ — «Գնա ընձի համար մէկ հատ «հիւրի աղջիկ» պտի բեր, որ թագուհին էնեմ. «հիւրի աղջիկ» էս հիմի որտեղից բերեմ... չերթամ էլ՝ իրեք օր յետե գլուխս

զարկել կուտայ։ — «Բարդ մի էնի, ըսաւ հօրոխաւերը. էտոր բերելը «հազարան—բիւթիւ» բերելուց շատ դուրայ է. ես քեզի բիրադի խրատ կուտամ. ինչդ որ կսեմ, դու էնպէս էրան»։

Իրեք օրը թմմելու էղաւ թէ չէ՝ հօրոխաւերը էս տղին բիրադի խրատ տուեց, ինչ որ պտի ըսէր, ու զրկեց թագաւորի քովը։ Տղէն գնաց թագաւորի քովը. — «Թագաւորն ապրած կենա, ըսաւ, կերթամ «հիւրի—աղջիկ» բերելու, հըմա ընձի պտի տաք քառսուն հատ գեամի, (նաւ), քառսուն հատ ջա՛հէլ ազապ տղէրք, միայն քառսունն էլ պտի մենծամենծ մարգու տղէրք էղնին, քառսուն հատ աղջիկ, քառսուն ձեռք դավուլ զուռնայ, ամէն գեամու մէջն էլ մէկ—մէկ հատ լաւ օտէք պտի սարքել տաս։ Էսոնց բիրադնի հացը, ջուրը, եմակը—ամեն բանը տեղակի պտի հազր էնել տաս, ու քու ջէքիցդ փարէ՛մ էլ չը պտի խարճես. էս ուղածներս բիրադի լալի քիօիցը պտի էղնի. դու որ փարէ՛մ խարճեցիր, թլըսումը խարապ կեղնի, ես էլ չեմ կրնայ «հիւրի—աղջիկ» բերել»։ — «Լալայ, ըսաւ թագաւորը, —տղի ըսածները լաւ իմացար. պտի էրթաս էսոնք հազր էնես, տաս իրան, ճամբու դնես՝ էրթայ»։ Լալէն քիթ ու մուկը կախած գուս ելաւ. էլ ինչ պտի էնէր... Թագաւորի խօսքը խօ չէր կրնայ գետին քցի. գնաց տղի ըսածները, քանիմ օրուայ մէջ, բիթտուն հազրեց, թափում էրաւ իրան ու ճամբու դրեց։

Անճի Չարուրի տղէն քառսուն գեամին էլ բաց թողէց ծովի երեսը՝ գնաց. գնաց տէյժօրի հասաւ ծովի օրթէն. էստեղ կայնեցնել տուեց գեամիքն ու սկսեց հարսնիքներ էնել։ Աստու իրան օրը մէկ ձեռք դավուլ զուռնէն զօր ու գիշեր զարկել տուեց, մէկ աղջիկը մէկ տղի հետ պսակեց ու մէկ գեամու ջուկ օտէն տուեց իրան... Էսպէս քառսուն օրուայ մէջ, քառսուն աղջիկն ու տղէն էլ բիրադի իրար հետ պսակեց, ամէնքին մէկ—մէկ օտայ տուեց ու ինքն էլ, ինչպէս որ հօրոխաւերը խրատ էր տուել, քաշուաւ իրան օտէն։ Էն պինդ վերջի օրը ինքը մենակ նստաւ ու քառսուն ձեռք դավուլ զուռնէն էլ զարկել տուեց... Իրեք զօր, իրեք գիշեր դավուլ զուռնէրի ձէնը հէշ կտրել չը տուեց, դմբդմբոյը սալ ծովը

բռնեց: «Հիւրի — աղջիկնե՛րն» էլ ծովի տակը գիւտադադար էղան... Էսոնք իրեք քուր էին: — «Ջանձ, ըսաւ մենծ քուրը մէկէլոնց. աւճի Շաբուրի աղի էրածը էս ինչ բան է. քառսուն օր դավուլ գուռնայ չալեց, իրան համար հարսնիք էրաւ հէրիք չէր, էսօր քառսուն ձեռք պալուլ գուռնէն էլի գարկել կուտայ. էս մեր քունն ու դադարը կտրեց... էսպէս բան չի էղնի, համ մեր սինոռի մէջը դայ ու համ էլ մեր գլխուն էս օյինը խաղա՞յ... աղջի, դարձաւ ըսաւ պզտի քուրոջը, գնա էդ տղին մէկ դաքուլթենովմ իմ քովս բնք. հետք խաթրոյ խօսա՛ս. ըսա՛ թէ մենծ քուրս քեզի կը կանչէ, բան պտի ընէ. մէկ բեր իմ ձեռքս քցէ, տես էնոր գլխուն ես ինչ օյին կը հանեմ»:

Պզտի հիւրին ելաւ ջրի երեսը, մտաւ աւճի Շաբուրի տղի կեցած գեամին: — «բարե քեզի, ըսաւ, աւճի Շաբուրի տղայ, մենծ քուրս շատ բարե էրաւ՝ ըսաւ թող գայ քովս բան պտի ըսեմ... Տղէն հէշ տէրը չեղաւ, եանի գիւլայ հէշ բան չիմացաւ. եաստման չիբուզը ձեռքը քաշելէն կերթար գուքար օտի էս գլխէն էն գլուխը: — «Են, աւճի Շաբուրի տղայ, նորից ըսաւ աղջիկը, քեզի հետ եմ, չես իմանայ, մենծ քուրս քեզի շատ բարե էրաւ, ըսաւ թող գայ քովս բան պտի ըսեմ...» Տղէն էլի հէշ տէրը չեղաւ, եանի գիւլայ իրան հետ չեն: Աղջիկը նեղացաւ. — «շատ մենծ մարդ ես, հա՛, ըսաւ, որ թանազուկ չես էնի, հետս բիւլայ խօսալու: Էլի գեամուց ելաւ ընկաւ ծովը, սըկաւ, գնաց մեծ քուրոջ քովը. — «Ջանձ, ըսաւ քուրսջը, հէշ թանազուկ չերաւ բիւլայ հետս խօսար. մարդ չի գիտէ թէ՛ ինչ թալուր տղայ է. լալ է, խուլ է, ինչ է... ինչ էրի չէրի՝ հետս չը խօսաց»... — «Ա՛յ լաչառ, ըսաւ մենծ քուրը. սիրուն տղայ տեսար, հա՛, չը դմբշար որ հետգ բերէիր... աղջի, յետեւ ըսաւ միջնեկ քուրսջը, հիմի դու գնա՛. գնա հըմա, չեգնի թէ դու էլ էնպէս էնես, բալքի թէ, մէկ դաքուլթենովմ մախսուս խաբես բերես»:

Միջնեկ հիւրին ելաւ ծովի երեսը, մտաւ գեամու մէջը. «Բարե քեզի, ըսաւ, աւճի Շաբուրի տղայ. մենծ քուրս քեզի շատ կարօտով բարե էրաւ, ըսաւ թող գայ, մէկ երեսը տես»:

նիմ, էլի էրթայ. Թէ օտի պատերուց ձէն ելաւ, աւճի Շաբու-
րի տղի բերնից էլ խօսք ելաւ. աղջկայ վրէն. չաշեց բիւայ.
Ետեւման շիբուղը ձեռքն, էլի կերթար գուքար օտի էս գլխէն
էն գլուխը. — «Ծա, քեզի հետ եմ է, աւճի Շաբուրի տղայ. դու
հէշ ձէն չես հանի», Տղէն էլի հէշ տէրը չեղաւ. Ետնի գիւլայ
իրան հետ չեն. «Ո՛վվէ, Խնշ մենծ մարդ ես էղել, ըսաւ աղ-
ջիկը, որ թանազուկ էլ չես էնի մեզի պէք աղջկներու հետ
խօսալմաւ. քեզի մարդու տեղ դրին, դուն էլ շատ ուռաք ջա-
նիդ վրայ», Տղէն էլի հէշ տէրը չեղաւ. Հիւրին ինքն իրան
շատ նեղացաւ, դուս ելաւ. տղի մօտից, ընկաւ ծովը, սրկաւ ու
գնաց քուրերու քովը. — «Դու էլ չը կրցար բերէիր էդ տղին,
աղջի, հարցուց մենծ քուրը», — «Ջանմ, ըսաւ հիւրին, Ետեւման
շիբուղը դրել է բերնին ու. օտի էս գլխէն էն գլուխը կերթայ
ու գուքայ. Խնշ կսես, հէշ տէրը չի էգնի, մարդու վրայ բի-
ւայ չի աշէ», — «Գեցէք, կեցէք, ըսաւ մենծ քուրը, կեցէք ես
էրթամ բերնմ, էդ ձեր բանը չէ»:

Էս անգամին մենծ հիւրին ելաւ ծովի երեսը իրան ազա-
թիւններով, ծովը տալգալամիշ էգաւ (ալեկոծուեցաւ.) ներս
մտաւ գեամու մէջը, աղախիններն էլ յետեցը. — «Աւճի Շաբուրի
տղայ, ըսաւ հիւրին, — գու էդ Խնշ մենծ մարդ ես էղել, որ էս
քառասուն օր է մեր սինոռի մէջը դալուլ զուռնայ չալել տա-
լով. գիւադադար էրիր մեզի. յետե էլ քուրերուս կը դրկեմ,
քեզի կը կանչեմ քովս, հէշ թանազուկ չես էնի բիւայ հե-
տեքը խօսալու. քու միտքդ Խնշ է», Տղէն էլի հէշ տէրը չե-
ղաւ, Ետնի գիւլայ իրան հետ չեն», — «Խնշ ես, լմ ես, փէտ
ես, քնք ես, Խնշ ես, ըսաւ հիւրին, որ չես խօսայ. հիմի
պտի քաշուիս էրթան սինոռիցս՝ թէ չէ. մէկ ջուղաքմ տուր
ընձի», — Տղէն էլի հէշ տէրը չեղաւ. Հիւրին կատղաւ. — «Աւճի
Շաբուրի տղա, ըսաւ. էս սհաթին ընձի մէկ սաղ ջուղաքմ
կուտաս՝ տուր. թէ չէ, ահան էս է, գեամուց դուս ելայ,
ծովի ջրերուն կսեմ, որ քառասուն գեամիդ էլ բաթքմիշ է-
նեն», Տղէն էլի հէշ չը խօսաց — ջուղաք չը տուեց: Հիւրին
էն է յետ դարձաւ. որ գեամուց դուս գայ ընկնի ծովը՝ աւճի
Շաբուրի տղէն էն սհաթին շիբուղը թապից ձեռքից, հասաւ

յետեից մազհրից բռնեց, փաթթեց թեր՝— «գեամըչիք ճվաց, գեամիքը բաց թողէք: Գեամըչիքը քառսուն դեամին էլ բաց թողին, ընկան ճամբայ...» աղախինները բիրաղի իրանց քցեցին ծովը, խլըսան, հիւրին մնաց տղի ձեռքը: Առաջ քիչմ չարչարուաւ հիւրին՝ բալքի թէ մազերը պրծցնէ տղի ձեռքից, իրան քցէ ծովն ու պրծնի... «բաց թող մազերս, աւճի Չաբուրի տղայ, ճվաց քանիմ անգամ, հըմա յետե, երոր տեսաւ, որ տըղէն իրան անկաջ չի էնէ, ծոցից մահրամէն (թաշկինակ) հանեց, քցեց ծովը.— «ծովի ջրեք, ծովի տալղէք, ճվաց, բաթմիչ էրէք գեամիքը: Ծովի ջրերը կատղան-փրփրան, տալղէքը չորս թարաֆից սարի պէս էկան զարկուան գեամէքին. էնէ քիչ մնաց որ բաթմիչ պտի էնէին: Տղէն վախեցաւ, ըռանկ-մռանկը քրցեց, ձեռները դուրացին: — «Հա, աւճի Չաբուրի տղայ, ըսաւ հիւրին, հիմի լինչ կեսս, պտի բաց թողնես մազերս, թէ չէ գեամիքդ բաթմիչ էնել տամ»: Տղէն բաց չը թողեց մազերը.— «կուզես բաթմիչ էնել տուր, ըսաւ, էլի բաց չիմ թողնի»: Տալղէքը շատցան. չորս թարաֆից էկան թոփ էլան սարի պէս, էնէ որ պտի զարկէին գեամէքին ծովի օխտը դաթը անցնէին, մէկէլ էն թարաֆից Ասսու հրամանով մէկ «զմրութ դուշմ» էկաւ, աղջկայ մահրամէն ջրից հանեց, բերեց տուեց աւճի Չաբուրի տղին ու ինքն էլի թռաւ գնաց: Էս մահրամէն տղէն դրեց ջէբը, ծովը հանդարտաւ, հիւրին էլ խեղճցաւ, ձէնը կտրեց... իրան սինոռից դուս ելան պրծան, Քանիմ օր էլ գնացին, գեամիքը հասան իրանց երկիրը... բիրաղի դուս ելան գեամուց. տղէրքն առան կնանիքն ու գնաց ամեն մէկն իրանց տունը: Աւճի Չաբուրի տղէն էլ առաւ հիւրին տարաւ թագաւորի քովը.— «թագաւորն ապրած կենա, ըսաւ, ահան քու ուզածդ «հիւրի աղջիկն» էլ: Թագաւորը հիւրին որ տեսաւ՝ խեղքը գնաց.— «այ գօրանան դու, ըսաւ, գօրանաս»: Յետե դարձաւ լալին՝ «Լալայ, ըսաւ, խաղնադարին թամբայ էրան՝ աւճի Չաբուրի տղին թող քառսուն քիսայ փարայ տայ»: Լալէն խաղնադարին ըսաւ. խաղնադարն էլ կանչեց տղին, քառսուն քիսայ փարի տեղը՝ քառսուն փարայ տուեց ու մէկ հատ էլ բերնին զարկեց ու ճամբու դրեց... Էս՝ էստեղ թող մնայ,

մենք էրթանք հիւրու քովը: Իրիկուն՝ որ էղաւ, թագաւորն ելաւ գնաց «հիւրի—աղջկայ» օտէն, որ հետը տեսնուի... Թագաւորն որ ներս մտաւ, հիւրին էն սհաթին բանը հասկցաւ, ելաւ կայնաւ.— «Թագաւորն ապրած կենն, ըսաւ, ես մէկիմ վրա գանգատ ունիմ, տէյմօրի էն գանգատս չը վերջացնես, չեմ թողնի մօտիկ գաս... զոլայ բան չէ «հիւրի—աղջկան» կնիկ էնելը. աչէ, մօտիկ ես էկել թէ չէ՝ «ջիներուս» կսեմ, քեզի կը խեղդեն: Էգուց քու սինօդապետներուդ, լալիդ, իշխաններուդ բիրադի թօփ կենես. ընձի բերող տղին էլ կը կանչես. ես ինչ որ ըսելու ունիմ, էնտեղ կսեմ: Էս խօսքերու վրա՝ թագաւորը կայնաւ մնաց... փոր—փոշման յետ գառաւ թաքրար էլի էկաւ իրան օտէն:

Յետև հիւրին կանչեց լալին.— «լալա, ըսաւ, էս սհաթին կերթաս քու ոտքովդ էն ընձի բերող տղին կանչես գուգայ էստեղ»:

Լալէն գնաց ամի—Չաքուրի տղի յետևը.— «Քեզ էրթանք, ըսաւ, «հիւրին» քեզի կը կանչէ: Տղէն ելաւ էկաւ, ներս մտաւ «հիւրու» օտէն.— «Յառաջ արի, ըսաւ հիւրին, աւշի Չաքուրի տղայ, նստի էսպէս դէմ ու դէմ: Դու ընձի բերիք թագաւորի հրմար, հրմա ես էնպէս մարդու կնիկ դարձողը չեմ: Դու ես բերել ընձի, քեզի էլ պտի առնեմ. քեզնից ոսկայի մարդ իրաւունք չունի ընձի առնելու: Ընձի յայտնի է, թէ դու ինչդ տղայ ես, գլխուդ գալածը բիրադի ես գիտեմ. թագաւորին սամուր փէշքաշ էնելդ էլ, ֆլի ոսկոր բերելդ էլ, «հազարան—բիւբիւլ» բերելդ էլ, լալի էրածն էլ, խազնադարի էրածն էլ... էսոնք բիրադի ընձի այան է: Հիմի իմ միտքս էն է, որ թագաւորին, լալին ու մէկէլ խաղնադարին խեղդել տամ, քեզի էս երկրին թագաւոր դնեմ, ես էլ քեզի թագուհին էլնիմ: Հրմա խօսքիցս պտի դուս չը գաս...»:

— «Դուս չեմ գայ, «հիւրի—աղջիկ», ըսաւ տղէն, ինչդ կուգես՝ էնպէս էրա: — Էգուց թագաւորը պտի իրան սինօդապետներուն թօփ էնէ, լալէն ու խաղնադարն էլ պտի բնտեղ էղնին, քեզ էլ պտի կանչեն. ես էլ պտի գամ էնտեղ, ինչ որ խօսելու եմ՝ պտի խօսամ: Էնտեղ որ քեզի բան կը հարցնեն,

չեղնի՝ թէ թագաւորից բանից վախենաս, դիւզ չըսես. լալէն ու խաղնադարն ինչ օյին որ հանել են գլխուդ, բիրադի էնտեղ մէկ—մէկ ըսա, թող սինօդապետներն իմանան:—«Ես վախեցողը չեմ, «հիւրի—աղջիկ», ըսաւ տղէն:—Դէ, հիմի էն մահրամէն, որ ես թապլեցի ծովը, յետեւ «Ջարուլթ դուշին» բերեց քեզի տուեց, տուր ընձի. էնիկ թլըսում ունի, էգուց էնտեղ ինչ մարիֆաթ որ ես բանցնելու ունիմ, էնով պտի բանցնեմ»: Տղէն հանեց մահրամէն տուեց:—«Դէ հիմի գնա, ըսաւ, տղին. էգուց ինչ վախտ որ կը կանչեն՝ արի»: Տղէն ելաւ ուրախ-ուրախ գնաց տուն:

Մէկէլ օրը թագաւորը թէգօք իրան սինօդապետներուն թօփ էնել տուեց, հըլա հէշ խաբար չէր թէ՛ բանը ճիտեղ պտի կայնի. լալին ու խաղնադարին էլ բերել տուեց: Մարդ զըրկեց աւճի Չարուրի տղին կանչել տուեց՝ էնէլ էկաւ. բիրադի որ թօփ էղան, մնաց մէկ «հիւրին»:—«Դէ գնացէք հիմի «հիւրի աղջկան» իմաց տուէք թող գայ, տեսնենք հըլա ինչ գանգատ ունի, ըսաւ թագաւորը: Գնացին էն սհաթին «հիւրի—աղջկան» էլ իմաց տուին, էնէլ ելաւ էկաւ, ներս մտաւ, չորս թարաֆն աչեց, տեսաւ որ՝ բիրադի թօփ են էլել:—«Թագաւորն ապրած կենա, ըսաւ, էս ընձի բերող տղէն, որ սամուրը բերեց քեզի փէշքաշ, ինչ տուիր իրան»:—«Տասը քիսայ փարայ տուի, ըսաւ թագաւորը: Դու քու ձեռքովդ տուիր. թէ թամբան էրիր, որ ասն:—«Լալին ըսի, որ խաղնադարին թամբան էնէ՛ տղին կանչէ տայ:—«Է՛, տղայ, ըսաւ հիւրին, խաղնադարը քեզի տասը քիսայ փարէն տուեց:—«Ձէ, ըսաւ տղէն. լալէն խաղնադարին ըսաւ, խաղնադարն էլ ընձի կանչեց, տասը քիսայ փարի տեղը, տասը փարայ տուեց ու հըլա մէկ հատ էլ բերնիս զարկեց ճամբու դրեց:—«Է՛, խաղնադար, էս տղի ըսածն ողճրթ է, հա:—«Խաղնադարը կմկմաց:—«Դիւզ էղածն ըսա, ըսաւ «հիւրին», թէ չէ էս սհաթին «ջիներուս» (չար ոգիներ) կսեմ՝ քեզի խեղդեն:—«Հա, ըսաւ խաղնադարը, օղորդ է տղի ըսածը, «հիւրի—աղջիկ». տասը քիսի տեղ՝ տասը փարայ տուի ու մէկ հատ էլ բերնին զարկի, ճամբու դրի:—«Է՛, ընչի էգպէս էրիր, թագաւորի խօսքը ընչի գե-

«ին քցեցիր» — «Լալէն ըսաւ էդպէս էնեմ, որ փորէն մէկ տեղ կ'սենք»։ — «Լաւ, ըսաւ «հիւրին»։ Է թագաւորն ապրած կենա, ֆլի ոսկորներն որ բերեց, ինչ տուիր էս տղին»։ — «Քսանըհինգ քիսայ փարայ տուի, ըսաւ թագաւորը»։ — «Քու ձեռովդ տուիր, թէ էլի թամբաս էրիր՝ որ տան»։ — «Չէ, լալին ըսի, որ խաղնադարին ըսէ՝ տղին կանչէ տայ»։ — «Է՛, տղայ, խաղնադարը քեզի կանչեց, քսանը հինգ քիսայ փարէն տուցի»։ — «Չէ, ըսաւ ալէն», քսանըհինգ քիսայ փարի տեղը քսանըհինգ փարայ տուեց ու մէկ հատ էլ բերնիս զարկեց ճամբու դրեց»։ — «Լաւ, ըսաւ «հիւրին»... «հազարան բիւրբիւ» բերելուս ինչ բաշխեցիր տղին, թագաւորն ապրած կենա»։ — «Լալին ըսի, որ խաղնադարին թամբաս էնէ, տղին կանչէ՝ եռսունըհինգ քիսայ փարայ բաշխէ»։ — «Տղայ, էս փարէն խաղնադարից գնացիր տուա»։ — «Խաղնադարը ընձի կանչեց, եռսունըհինգ քիսայ փարի տեղը՝ եռսունըհինգ փարայ տուեց ու էլի մէկ հատ բերնիս զարկեց, ճամբու դրեց»։ — «Է՛, ընձի բերելուդ համար, որ թագաւորը թամբաս էրաւ լալին՝ խաղնադարին ըսէ, քեզի քառսուն քիսայ փարայ տայ, խաղնադարը քեզի էս փարէն տուցի, հարցուց «հիւրին»։ — «Էլի քառսուն քիսի տեղը՝ քառսուն փարայ տուեց ու մէկ հատ էլ բերնիս զարկեց, ճամբու դրեց»։ — «Է՛, թագաւորն ապրած կենա, յետն դարձաւ ըսաւ թագաւորին «հիւրին»։ հըլա ըսենք էս լալէդ ու խաղնադարըդ մէկ տեղամ իրանց խճամառը մտեհան էին էլեւ, էդպէս տնաստուծութիւն կենէին. հապա դու, որ էս տղին կը զրկէիր՝ հա էս է, գնա ընձի հըմար ֆլի ոսկոր բեր, «հազարան» — բիւրբիւ բեր, ըշտա «հիւրի» — աղջիկ» բեր... մէկ օրմ էլ չը պտի կանչէիր հարցնէիր, իմանայիր թէ, էդ բաշխածդ փարէքը՝ տղի ձեռքը կ'ընկնէր, թէ չէ։ Ե՛ս գիտեմ թէ, էսոնք բերելուս ինչքան շարշարանք է կերել էս խեղճ տղէն. էս օրէնք է քու էքածդ։ Եա (կամ) դու էդ ինչդ թագաւոր ես, որ խաղնեդ տուել ես էս գողերու ձեռքը»։ Թագաւորը, լալէն, խաղնադարը կուռ էրկաթ կտրան, էսոր պէմը հէշ բան չը կ'ըցան ըսէին. «ինչդապետներն էլ ամօթուց՝ բիրադի քթերը կախեցին»։

«Հիւրին» հանեց ծոցից թլրսումի, մահրամէն, թափ

տուեց. — «Ծովի ջիւներ, ծովի քաջքեր, ճվաց, էս սհաթին ձեզի էստեղ կուգեմ»։ Չորս թարաֆից ներս թափան ծովի ջիւները. Բնչ կայ ըսին, «հիւրի — խաթուն»։ — «Թագաւորին, լալին, խազնադարին, էս իրերին էլ տարէք, ծովի ջրերու տակը խեղդեցէր»։ Իրերին էլ՝ էն սհաթին ամփոփեցին, տարան ջիւները. Յետեւ «հիւրին» դարձաւ սինօդապետներուն՝ սինօդապետներ, ըսաւ. հիմի իմ միտքս էն է, որ աւչի Չաբուրի տղին թագաւոր դնեմ, ես էլ էդնիմ ձեզի թագունի, ինչ կսէք. հիմի իմ խօսքիս պտի անկաջ էնէք, թէ չէ «ջիւներուս» ըսեմ, ձեզ էլ տանին խեղդեն»։ Սինօդապետները բիրադի ընկան ոտները. — «դու գիտես ըսին, «հիւրի — աղջիկ», ինչոյ կուգես, Բնչ որ քու կամքդ է՝ էնպէս էրա. դու թագունի, էնիկ թագաւոր... էրկուսդ էլ մեր գլխու վրա տեղ ունիք»։

Բանը վերջացաւ. բաշլայեցին (սկսեցին) հարսնիք. քառսուն զօր, քառսուն գիշեր հարսնիք էրին ու էս էրկուսին իրար հետ պսակեցին. Աւճի Չաբուրի տղէն դարձաւ թագաւոր, «հիւրին» էլ էլաւ հողածիննիրուն թագունի. Երկնքից իրեք խնձոր ընկաւ. մէկը՝ ըսողին, մէկը՝ լսողին, մէկն էլ՝ էս հէքեաթը դրողին։

6) ԹԱԳԱՎՈՐԻ ՊԱՏԻ ՏՂԷՆ

Գեղնի չի էդնի՝ թագաւորմ կեղնի. էս թագաւորը կու-նենայ իրեք հատ տղայ. էս տղերքի՝ էրկուսը պսակուած կեղ-նին, մէկն ազապ. Թագաւորը էս իրան պզտի տղին ինչքան կուզէ թէ պսակէ, Բնչ կենէ, չի պսակուի. 2Է, կսէ, ես չեմ պսակուի. տէյմօրի, կսէ, ես ուրիշ հրկիր չերթամ, ընձի համար գործ չը ճարեմ, փարայ, — դովաթ թօփ չենեմ, ընձի համար մարդ չը դառնամ, ես պսակուողը չեմ։

Մէկ օր էլ՝ էս տղէն՝ հօրը մնաս բարով կսէ ու գել-նի կընկնի ճամբայ, կերթայ կերթայ կերթայ, տէյմօրի մէկ բարակ ճամբում կը հասնի. կը տեսնի որ՝ ահան, ուրիշ վեց մարդ էլ էկել՝ էդ ճամբու գլուխը կեցել են. — «Բարեւ ձեզի

կէ, ախպրա՛ք, ուր կերթաք: — «Մենք վեց հոգիս էլ իրար հալալ (հարազատ) ախպէր ենք, կ'սեն էս մարդիկը, — մեր երկիրը գործ ու աշխատանք չը կրցանք գտնէինք, քանի գնացինք՝ ետ գնացինք, տեսանք որ՝ էդպէս չի էղնի, մէկ օր էլ խարհուրդ էրինք իրար հետ ու ելանք ընկանք ճամբայ, որ ուրիշ աշխատանքի երկիր գտնինք, բալքի մարդ դառնանք»:

— «Ես էլ ձեզի պէս, կ'սէ թագաւորի տղէն, — արիք ընձի էլ ձեզի հետ ընկեր էրէք, մէկտեղ էրթանք էս ճամբով, տեսնենք հըլա Աստուած մեզի ինչ դուռ կը բանայ»: Էս վեց հոգին թագաւորի տղի խօսքին անկաջ կեննն, ընկեր կը վերցնեն իրանց, կ'եղնին օխտը հոգի ու էդ բարակ ճամբէն բռննն, կերթան: Զօր կերթան, գիշեր կերթան, տէյմօրի կը հասնին մէկ քաղաք: Քաղաք հըմա, կաշեն մէջը հէլ մարդ չըկայ. շարսու-բաղար, մէյգան, լաւ տներ, բաղչէք, դիւքեաններ. բագազի դիւքեանը իրան սարքովը, ասթարինը, բախալինը իրանց սաւրքովը. էլ դաղաղի դիւքեան, մկիտան, ֆուռն, դամբընոց, դիւքեանարխանայ, բիրադի լաւ — իրանց դայտի սաւրքած, հըմա հէլ մէկ գիւքնիմ մէջ էլ մարդ չեն տեսնի: Էս մարդիկը կը զարմանան. — «ախպրտիք, կ'սեն իրարու, էս ինչդ տեղ ընկանք, ասիւր, առանց մարդու էլ քաղաք էգնի. էս դուքեան, բաղար ասմեն բանը կայ ու էս մարդ ընչի չը պտի էղնի մէջը. չէ, էստեղ բանմ կայ, ըսին, տեսնենք հըլա վերջը ի՞նչ պտի դուս գայ: Յետև խորհուրդ էրին էս մարդիքն իրար հետ, որ էդ գիշերը մէկ տան մէջ քնին, առաւօտուն ելնին, լաւ ման գան քաղքի մէջը, աշեն, տեսնին հըլա, օղորդ հէլ մարդ չը կայ էդտեղ:

Գնացին շարսուից իւանց հըմար հաց, միս, ամեն հարկաւորութիւն դիւքեաններուց թօփ էրին, էկան դիւզ իջան էդ քաղքի թագաւորի պալատը... լաւ կերան, խմեցին ու յետև ամենը քաշուտու գնաց իրան համար ջոկ օտէմ քնաւ: Առաւօտուն ելան աշեցին, որ իրանցից մէկը պակսել է, մնացի են վեց հոգի: Ելան ընկան էս դին, էն դին, սաղ քաղաքը ասին ու վրա էրին, իրանց ընկերին չը կրցան գտնէին. ուրիշ մարդու երես էլ հէլ չը տեսան, ու էլի փոր — փոշման հո

էկան իրիկուայ դէմ պալատը, կերան, խմեցին ու էլի ամեն մէկը գնաց իրան օտէն քնաւ: Առաւօտուն ելան, աշեցին տեսան, էլի իրանցից մէկը պակսել է չը կայ, մնացել են հինգ հոգի: Էս անգամիս պալատից քաշուան, գնացին ուրիշ տուն քնան իրիկունը. առաւօտուն ելան տեսան, որ էլի մէկը չը կայ. մնացել են չորս հոգի. Խոչօրիսա ամեն գիշեր էս օխտը ընկերից մէկ հոգի պակսելով՝ մնաց վերջը մէնակ թագաւորի տղէն: Էս տղէն էլ, մէնակ որ մնաց, ելաւ ընկաւ քաղքի մէջը. — «Ի՞նչ կուզէ էդնի, ըսաւ, ես պտի իմանամ թէ՛ էս իմ վեց ընկերիս գլխուն ի՞նչ փորձանք էկաւ, ի՞նչ էղան էտոնք: Ով գիտէ, էդնի որ էս քաղքի մէջը, հըլթաթ մէկ վիշապ, մէկ դև, ես ուրիշ մէկ ջանավար (գազան) կայ, որ էս իմ ընկերներուս կերաւ, ինչ էրաւ, պարպեց. թէ չէ՛ խօ երկինք չը քաշեցին, ես գետնի տակը խօ չանցան էտոնք: Զատ ման էկաւ, քաղքի մէջ տեղ չը թողեց՝ աշեց, հէշ բան չը կրցաւ գտնի, ոչ ջանավար, ոչ բան. էլի դարձաւ ետ էկաւ թագաւորի պալատը, ամեն քունջ ու պուճախ, ամեն դուռ բացեց, մտաւ թագաւորի բարուժխանէն, սիլլահի օտէն գտաւ, չորս դին ման էկաւ, տեղ չը թողեց, աշեց՝ ոչ դև գտաւ, ոչ վիշապ, ոչ էլ ուրիշ ջանավար: Էս տղի սիրտը շատ ելաւ, ինքն իրան շատ նեղացաւ, դուս ելաւ քաղքից, ընկաւ ճամբայ ու գնաց: — «Ես պտի էրթամ էս քաղքից պրծնիմ, ըսաւ, թէ չէ էս գիշեր իմ գլուխս էլ կուտեն»: Խէլիմ (բաւական) տեղ գնաց, հասաւ մէկ շայիմ (գետ) քեանար (ափ), աշեց տեսաւ որ՝ ի՞նչ տեսնի. մէկ դօջայ վիշապ կլորուել, էղտեղ քնել է. — «Պայ—չը կայ, ըսաւ տղէն, — էս վիշապը կերաւ իմ ընկերներուս, էս քաղքի մարդիկներուն էլ՝ էլի էս վիշապը կերած կեղնի: Տղէն կայնաւ էստեղ, քիչմ միտք էրաւ. — «Է՛, ի՞նչ էնեմ, ի՞նչ չ'ենեմ էս վիշապին. ըսաւ ինքն իրան մտքի մէջ... Էն սհաթին մտքի միջէն բանմ անցաւ, ետ դարձաւ էդտեղից, վաղեց գնաց քաղաքը, մտաւ թագաւորի բարուժխանէն, մէջոք գտաւ, լիքք բարուժ (վառօդ) լցեց, շալկեց բերեց վիշապի քովը վար դրեց, վիշապը հէշ չիմացաւ, խորունկ քնել էր. հըլա գիշերը պտի զարթէր՝ որ գար քաղաք մարդ ուտելու: Տղէն ետ դարձաւ,

էլի մէջօքը բարուժ լցեց, բերեց վիշապի քովը վար դրեց: Էսպէս տէյմօրի իրիկուն կրելով՝ վիշապի չորս բոլորը բարու-
թը թէջ էրաւ: Որ թէջ էրաւ պրծաւ, ֆիթիլըմ շինեց, քիչմ
հեռու իրան համար էլ փոսըմ փորեց, մաաւ մէջն ու կրակը
ֆիթիլին տալու բաշդան (պէս)՝ վիշապը հազար կտոր էղաւ,
եղաւ երկնքի օխտը դաթն ու կտոր, կտոր վար թափաւ: Տղէն
մօտեցաւ վիշապի պարկած տեղին, տեսաւ որ՝ իրան վեց ըն-
կերն էլ էղտեղ վար են թափել, վեցն էլ մեռած, իրեքի
կէտերը կար, կէսերն էլ հալիլ էր փորի մէջը, իրեքի էլ գըլ-
խներն էր մնացել: Թագաւորի տղէն արթոյ թրխէինն ընկաւ:
փառք տուեց Աստուն, յետ դառաւ էկաւ քաղաք, մտաւ թա-
գաւորի պալատը, թագաւորի իրան օտէն ընկաւ քնաւ:

Մէկ օր, էրկու օր՝ մէկ ամիս, էրկու ամիս էս տղէն էս-
պէս կեցաւ էս քաղքի մէջը: Մաղ վերվերի (թափուր) քաղքի
մէջը մէնակ ինքն էր. վիշապըմ կար, դաթի էնոր էլ սպանեց
պրծաւ: ման գուգար, կուտէր, կը խմէր, կը քնէր, ուրիշ բան
ու գործ չունէր: Էղքան վախտ որ մարդու երես չը տեսաւ
էդ տղէն, մէկ թարաֆից էլ որ պարապութիւնը շատ գո-
ռեց, շատ զգուաւ էդ քաղքիյ: Մէկ օր էլ — «ջանմ, ըսաւ
ինքն իրան, ախր էսպէս էս քաղքի մէջը մնալով՝ մարդու ե-
րես չը տեսնելով ինչ կը դառնայ իմ օրս»: Սիրաը շատ նե-
ղացաւ, ընկաւ խորունկ մտքերու յետեւ ու էսպէս միտք էնե-
նելով մտաւ թագաւորի խառ բախշէն, մօտեցաւ մառմառ
հաւուզին ու ծառի տակը նստաւ: Շատ միտք էրաւ, քիչ միտք
էրաւ, շատ ու քիչն Աստուած գիտէ, մէկ էլ տղէն գլուխը վեր
վերցուց էն տեսաւ, որ իրեք հատ աղունիկ, որտից որ էր,
թռան էկան էղտեղ հաւուզի քովը վար իջան, թեպուրները
թափեցին, դարձան իրեք հատ աննման աղջիկներ ու մտան
հաւուզի մէջը լողցան: Էս թագաւորի տղէն էլ գողտուց մօտե-
ցաւ հաւուզին, էգոնց մէկի թեպուրները գողցաւ դրեց ջէքն
ու ուսուլով հեռու քաշուաւ, վնաց բաղչի մէկ քեօշէն ծա-
ռի ետեը պահ մտաւ ու էնտից ծկլատեց:

Աղջիկները լողցան պրծան, դուս էկան հաւուզէն. էր-
կուսը իրանց թեպուրները հագան, էլի աղունիկ դարձան թը-

ռան գնացին, մնաց մէկը խեղճ ու շիւար: Էս դին ման էկաւ, էն դին ման էկաւ,—«Թեպունե՛րս, Թեպունե՛րս...» ճվաց, Թեպունը չը գտաւ.— «Ա՛յ մարդ, ինս ես, ջինս ես, ով որ ես դուս արի, Թեպունե՛րս տհւր, ես Թունիմ էրթամ»:

Տղէն դուս ելաւ ծառի ետեից, էկաւ աղջկայ քովը.— «Ծ'ս պահեցի Թեպունե՛րդ լողանալուդ վախտը, «հիւրի—աղջիկ», ըսաւ, ահան քովս է».— «Դու էդ լինչդ սրտի տէր տղայ ես, որ էս քաղքի մէջը սաղ ես մնացել. վիշապը մարդ չը Թողեց էս տեղ՝ կերաւ, հօրս, մօրս, ախպրտանցս բիլայ կերսաւ. ես էս քաղքի Թազաւորի աղջիկն եմ, էն էրկու Թունոդ աղունիկներն էլ իմ քուրերս են. մենք իրեք քուր ենք, վիշապի ահուց էսպէս աղունիկի կերպ մտանք դուս ընկանք: Էս լինչդ բան է, որ վիշապը քեզի չը կերաւ».— «Վիշապին հազար կտոր էրի, երկընթի օխտը դաթը հանեցի, Թազաւորի աղջիկ. մենք որ էս քաղաքը էկանք՝ օխտը ընկեր էինք. վեց ընկերիս կերաւ, հըմա ընձի Աստուած աղատեց. հիմի էլ ոչ վիշապ կայ, ոչ բան. սաղ քաղքի դուլվաթը մեզի է մնացել, Թազաւորի աղջիկ, արի կեդնի ընձի առ, էս մալ ու դուլվաթը վերցնենք էրթանք հօրս երկիրը, իմ հէրս էլ Թազաւոր է»: Աղջիկը ինքն իրան միտք էրաւ, միտք էրաւ,—«լաւ, ըսաւ, գուգամ. գէ հիմի բեր աղունիկի Թեպունե՛րս էստեղ աչքիս առաջը վառէ, որ չեղնի Թէ, նիղենալուս Թունիմ էրթամ»:

Տղէն ու աղջիկը աղունիկի Թեպունե՛րը բռնեցին էդտեղ վառեցին. աղջիկը միամտաւ, պրծաւ, ելան գնացին Թազաւորի պալատը, իրանց համար տուն ու տեղ էլան, էդտեղ կեցան: Քանիմ վախտ որ կեցան, ելան մէկ օր էլ էդ քաղքի միջէն ինչ որ կրցան, մալ, դուլվաթ Թօփ էրին, ընկան ճամբայ, գնացին տղի հօր երկիրը: Զօր գնացին, գիշեր գընացին, տէյմօրի հասան տղի քաղաքը: Մէկէլ՝ Թազաւորին մուծտայ տարան Թէ,—«Թազաւորն ապրած կենա, աչքդ լուս, ըսին, տղէդ էկաւ, մէկ «հիւրի—աղջիկ» ու մալ, դուլվաթն էլ հետը բերեց»: Թազաւորը «քէֆ, քէֆ» էղաւ, ելաւ իրան ձիաւորներովը գնաց տղի ու հարսի դէմը, առաւ էկաւ քաղաք, հարսնիք էրաւ, պսակեց ու հասցուց իրանց մուրազին:

2) ՀԱՅԹՈՒՆԻ ԻՐԻՑԿԻՆԸ

Մէկ անգամ մի իրիցկին նստած՝ հաց է թխում. այդ ժամանակ աղքատը ներս մտնելով ողորմութիւն է խնդրում. Բայց նախ քան ողորմութիւն ստանալը, նկատում է որ հացթուխը շատ սքանչելի ու գեղեցիկ արաքած է. ուստի հրապուրուելով նրա գեղեցկութեամբ, սիրտ է անում, ու ողորմութեան փոխանակ. «քու Աստծու սիրու համար» ասելով՝ մի համբոյր խնդրում. Հացթուխը այնքան զգած-վում է յիշեալ խօսքերից ու այն աստիճան խոր ցաւաւորվում են նրա սրտի վերայ այդ խօսքերը, որ նա համեստաբար պատասխա-նում է աղքատին թէ. - «Ես Աստծու սիրոյ համար՝ ամեն ուրիշ տե-ռակ ընդունեմ ու զոհողութիւններ կարող եմ անել, բայց ձեր այդ առաջարկութիւնը ոչ մի կերպ չեմ կարող ընդունել ու կատարել»:

Թշուառական աղքատը տեսնելով իւր առաջարկութեան մեր-ժումն ու հացթուխ կնոջ ունեցած սէրն ու հաւատը դէպ Աստուած, իսկոյն վրայ է բերում. - «Եթէ դու Աստծուն այդքան սիրում ես, ուրեմն նրա սիրոյ համար քեզ գցիր այդ թնդրի կրակի մէջ»:

Աստուածասէր կինը, առանց ժամանակ կորցնելու, անմիջապէս իրան գցում է թնդիր. բայց Աստծու հրամանով կրակը դառնում է ջուր և ինքն էլ լինում է ձուկ ու մինչև այսօր մնում: Նրան տես-նել ցանկացողները գնում կանգնում են թնդրի ափին ու ասում. — «Իրիցկին, քու Աստծու սիրու համար էղնի, մէկ դուրս արի տես-նեմ: Իսկոյն ջրի միջից գլուխը դուրս է հանում մէկ պատուակա՛ն ձուկ, իրան ցոյց տալիս ու ապա դարձեալ ջրի մէջ անյայտանում:

Աւանգուծիւնն այս օրինակով ցոյց է տալիս, սր Աստծու ա-պաւինողներն ամեն դէպքում ու պարագայում միշտ անվտանգ կը մնան, ինչպէս հաւատացեալ իրիցկինը:

3) «ԵՈՒ ՎԻՈՒԹԵՆ ԲԵՐՈՒՑ ԵՒ ԶԵՐ»

Աւանգուծիւնը մեզ է հաղցրել յիշեալ ծառի գոյութեան, կամ ստեղծագործութեան մասին, հետեւեալ հետաքրքիր տեղեկութիւնը: Երբ Աստուած սկսում է արարչագործութիւնն ու հերթը հասնում բոցորդի անեղծելուն, ամեն տեսակ սերմեր առանձնապէս յանձնում է հրեշտակին ու պատուիրում Իւր յետևից գնալ. Հրեշտակը հպատա-

կելով Տիրոջ կամքին, յեանից գնում է ու այդ սերմերից ցանում այն տեղերում, ուր մատնացոյց է անում Տէրը. առկայն այդ բոսքին հրեշտակի մէջ մի միաբ է ծագում թէ՛ — «լաւ կ'լինի. եթէ ես այս սերմերից մի մի հատ վերցնեմ ու արանձին իմ ուղած տեղը ցանեմ ինձ համար»։ Այսպէս մտածելով՝ իւրաքանչիւր սերմից մի հատ ծածուկ վերցնում է ու լեզուի տակին պահում... Բնչ կտակած, որ նորա այդ արածը՝ մեր Տէր Աստծուն շատ լաւ յայտնի էր։ Նրբ բարբ սերմերը ցանում պրծնում են, Աստուած հրեշտակի այդ աղած գազանի գողութիւնը իրան հասկացնելու համար, հրամայում է թշուղ գետնին։ Թէ և հրեշտակը շատ էլ չի ուզում, որ իր արած գողտնիքը յայտնուի, առկայն հրամանը Աստուածային էր, ընդդիմանալ չէր կարող. առաջ տաւնց գանդաղելու իսկոյն թշում է՝ ու անմիջապէս թրած տեղում (լեզուի տակ պահած խառն սերմերից) գոյանում է «կարգաւ բարդ եւ շէշ» առում ծառը. որի պտուղներից հաշակելով տիեզերքի նախաճաշը Ազամը՝ արտաբնեցաւ դրախտից, իւր պտտսերանապանցութեան համար։ Ահա թէ, ըստ ասանդութեան, ինչ բացառիկ դէպքով է ստեղծուել այն աշխարհահաշակ սրբազան ծառը, որի պտուղները Ազամ պապի ուտելով, ամբողջ մարդկութեան զաւակներին երջանկութիւնից զրկելով, ենթարկեցին յաւիտենական տառապակիւր աշխատանքի ու շարշարանքի։

4) ԽԱՐԺ ՄԱՐԴԻ ԱՅ ԻՄ ԶԵՆՈՎ

Մի կին այրեանալուց յետոյ, նաքից մարդի է գնում. առաքաղաքար այդ մարդը ունենում է մի հատիկ արտ. գոււալի Գինը մարդի աչքից չընկնելու համար, առ երեսս կեղծաւորութեմ է ու շաղքաթթելով ցոյց տալիս, որ ինքը շատ ու շատ սիրում է նրա միամոր որդուն։ Մի անգամ մարդը ուզելով փորձել կնոջ ունեցած սերը գէպի իւր որդին. ծածուկ պառաւելում է տղին, որ հիւանդ ձեռնաց ու պարկի. իսկ ինքը մի կենդանի աքաղաղ խառն փետրահան է անում ու կնոջից ծածուկ թաղցնում պահաքանում։ Հետեւալ օրը աղան արգէն անկողնում պարկած՝ ծանր տնքում է ու ինչ որ առաջարկում են ուտելու՝ ամենէին երեսն էլ չի նայում. Խեղճի հիւանդութիւնը, իբր թէ, օրէց օր ծանրանում է ու դէպի վառն է գնում... հայրն էլ շարունակ նստած անկողնի մօտ մօրմարում է ու հիւանդի պահանջները կատարում։ Գինը տեսնելով մարդի վիշտն ու տխրութիւնը, որպէս ցաւակից նրա ցաւերին, ստէպ ոտէպ գալիս է շո-

քում անկողնի մօտ ու անվերջ կրկնում. «Ձարդ տանեմ, որդի, քու ցաւդ ինձ գայ. գլխովդ պտոյտ գամ... Աստուած քու ցաւ ու շող թող ինձ տայ ու իմ հոգին առնի, միայն թէ գու ողջանառ ու մեզ միւրթարեա...» Դեռ խօսքը չ'վերջացրած, յանկարծ կեղծեալ հիւանդը տեղից վեր է կենում փախչելու ու շփոթուած ասում. - «Մայրիկ ինձ պահէ, հոգիաւոր եկել է հոգիս առնելու. 'ի սէր Աստուծոյ մի թող տայ... անա զնաց մտաւ պահարանը...»: Այս խօսքերի վրայ հայրը պահարանի դուռը բանալուն պէս՝ պոպկած արագադր դուրս է գալիս ու վազում այս ու այն կողմ. Չփոթուած կիներ անսնելով, որ հոգիաւոր դէպ իրան եկաւ՝ այլայլուած իսկոյն մատը տնկում է դէպի հիւանդն ու ասում. - «Ում համար որ եկել ես, նրա մօտ գնայ. հիւանդը նա է, ես չեմ»: Այս փոքրիկ դրաման խաղալուց յետոյ՝ հայր ու որդի ծիծաղում են ու պատմում, թէ ինչո՞ւ և ինչ նպատակով էին այդպէս բան արել:

Ներկայումս էլ այդպիսի շողորթութները պակաս չեն մեր միջից. բայց թող դիտենան, որ անշուշտ ամօթապարտ պիտի մնան ճշմարտութեան առաջ:

5) ՍՐԵԽՈՍ ԴԻԻՂՆՈՒ

Աղբատ գիւղացին մի օր ճանապարհ գնալիս յոգնում է ու կամենում է մի քիչ հանգստանալ: Նստելով ճանապարհի մօտ գտնուած ծառի տակ, հաց է ուտում ու կողքին թիկն ընկած հանգստանալիս քունը վրայ է անցնում՝ քնում է: Այդ իսկ ընկածին, սատանօք երկու աւազակներ որովորեք որտեղ՝ գալիս են ու նրա ունեցած — չունեցածները կողոպտում: Խեղճը մերկ ու ողորմելի, ճանապարհը շարունակելով հասնում է քաղաք ու անմիջապէս դիմում դատարան բողոքելու: Դատաւորը գիւղացու գանգատը լսելուց յետոյ հարցնում է. — «Ինչո՞ւ հետք գէնք չէիր վերառնում, կամ ինչո՞ւ էիր քնում, որ քեզ կողոպտէին»:

— «Ողորմած եղէք, պարոն դատաւոր. ես չէի կարծում, որ դուք քնած էք ու ամեն շարութիւն ձեր թուլութեան նրեսից, աներկիւզ գործովում է երկրիդ մէջ. եթէ ոչ՝ ամեն կարեւոր պատրաստութիւն հետս կունենայի ու զգուշութիւնը ձեռքից բաց չէի թողնիլ»:

Այս անապասելի պատասխանը լսելուց յետոյ՝ դատաւորը հրամայում է, թէ գիւղացու վնասը տալ և թէ երկրի ապահովութեան համար անհրաժեշտ միջոցների ձեռնարկել, որպէս զի միւս անգամ այդպիսի բողոքներ չ'լսէ:

6) ԺՆՃՂՈՒԿԻ ԽՐԸՏԸ

Ճնճղուկն իւր ձագերը մեծացնելուց յետոյ՝ երբ ուզում է թռուցնել ոռվորեցնել, նրանց տանում է մի դաշտավայր տեղ ու կամաց կամաց թռչելու վարժեցնելուց յետո՝ ընդհանուր պատուէր է տալիս ձագերին, թէ «երբ տեսաք, որ մարդիկ կուացան գետնից քար վերցնելու, իմացէք որ ձեզ պէտք է խփեն, ուրեմն շտապեցէք թռուչել, որ աղատուիք նրանց ձեռքից»։ Ձագերից մէկն, իսկոյն ճարպիկութեամբ վրայ է բերում. — «մայրիկ, թէ որ քարը նախապէս ծոցը պահած եղաւ, այն ժամանակ ի՞նչ անենք»։ Միամիտ մայրը պատասխանում է. — «էլ խօսք չունիմ ասելու, որդիս, դու խրատը բնումդ ես առել, գնա, ինչպէս ուզում ես՝ այնպէս ապրիր» ասելով՝ նրանց ազատ արձակում է։

7) ԿՐԹՈՒԸ ԳՇՏՈՒ

Գօլտի հայոց Գատրիարզն ու հրէից Բաբունին մէկ անգամ միմեանց հետ վիճաբանում են։ Վիճաբանութեան նիւթը լինում է այն, որ ստացական կրթութիւնը բնականին կարող է արդեօք փոխարինել՝ թէ ոչ։ Գատրիարզը պնդում է որ՝ «չի կարող. այգպիսի բանը անհնարին ու միանգամայն անբնական է. որովհետեւ մինչև այժմ չէ տեսնուած, որ ստացականը գերազանցէ բնականին ու նրան տեղի տայ»։ Իսկ Բաբունին ընդդիմանում է թէ. — «Դուք սաստիկ սխալվում էք. շատ գէպքերում ստացականը բնականից միշտ նախադաս է ու գերազանց»։ Այդ բանը նա հիմնում է իւր կրթուած կատուի վերայ, որ մի քանի ծառայական (սպասաւարութեան) գործերի մէջ հմուտ ու քաջաժարժ է լինում։

Գատրիարզը իւր ասածներն ապացուցանելու համար, մի օր գիտմամբ վեր է առնում մէկ մուկ, փաթաթելով թաշկինակի մէջ՝ գնում է Բաբունուն այցելութեան։ Բարեբաղգաբար այդ տեղ են պատահում տեղական դատաւոր Փաշան ու մի քանի ուրիշ պատուաւոր անձինք։ Երբ այդ երկուսը դարձեալ սկսում են մի և նոյն բանի վերայ վիճաբանել՝ այդ միջոցին Բաբունու կրթուած կատուն մատուցաբանով հիւրերի համար սուրճ է բերելիս լինում։ Գատրիարզը յարմար միջոց համարելով, բոլորից ծածուկ մկանն արձակում է, որ շփթեալ այս ու այն կողմ վազելով՝ ծակ է որոնում։ Գատուն յան-

կարծ տեսնելուն պէս՝ ձեռքի մատուցարանը, գաւաթներով հանդերձ, խօսոյն բաց է թողնում ու անմիջապէս վազում միան յետեւից:

Այս դէպքի վրայ Պատրիարքը ծիծաղելով ասում է. «Պատուական Բարունի, այս ըոպէիս ձեր քաջակիրթ կատուն ապացուցեց, որ իմ աւածներս ճշմարիտ են. ոչ մի դէպքում ստացականը բնականին չի կարող դերազանցել: Որովհետեւ անբնական կ'լինէր, որ կաթուն մկանը տեսնելու ժամանակ՝ նրան թոպէք ու մեզ տուրճ մատուցանէր»: Համոզուելով Բարունին որ ինքը սխալ է, ու կարմրատակելով, բոլոր հիւրերի ներկայութեամբ, ներողութիւն է խնդրում Պատրիարքից՝ իւր սխալանքի համար:

Յ) ԳՐՏԱՌՆ ԱՌ ՄԱՆՆԵՐԸ

Գատուն տեսնելով որ մկները շատ զգոյշ են ու ամենեկին ծակելից չեն դուրս գալիս, մտածեց մի խորամանկ հնար գործ դնել, որպէս զի կարողանայ իւր նպատակին հասնել—նրանց որսալ: Մի օր նրանց հրաւիրաթերթ է ուղարկում, որի մէջ գրում է թէ. «Միբելի բարեկամներ, մեր նախնիքը, մի ժամանակ, տգիտաբար զինուած են եղել ձեր դէմ ու շարունակ հալածել. որոնց օրինակին, խոտոտվանում եմ, որ հետևում էինք և մենք: Բայց մեր բռնած այդ ուղղութիւնն ու դիրքը, իսկապէս պէտք է ասել, որ շատ սխալ էր. բռնութեամբ պէտք է գիտենալ, որ մենք բոլորս էլ մի ենոյն Արարչի ոտեղծութենքն ենք. բայց տարբերութիւնը միայն նրանում է, ոք միմեանցից զանազանվում ենք մեծութեամբ, տեսակով, գունով և ուրիշ յատկութիւններով: Այս ամենը գիտենալով... ես այժմ ծերացել եմ ու մտադիւր եմ մօտ օրերս ուխտի գնալ և այսուհետեւ միայն հանգերձեալի մասին մտածել: Ուստի խնդրում եմ, որ բարեհաճիք զայլ ինձ մօտ, աղ ու հաց հալալ անէք և 'ի սրտէ ներք իմ այն յանցանքները, որոնք երբ և իցէ անգիտակցաբար գործել եմ ձեր դէմ, որպէս զի, թէ միամիտ սրտով գնամ ուխտ անելու և թէ Առտուած չ'բարկանայ մեղաւոր անարժանիս վերայ...»:

Մկները տեսնելով այս խոտոտվանաբար զղջումն ու հրաւէրը, սաստիկ ուրախացած, մի ժողով են կազմում, ուր միաբերան վճռում են անվախ ու համարձակ գնալ կատուի մօտ, — — — — — և ներել նրա յանցանքները: Երբ խուռն բազմութեամբ դիմում են դէպի նրան, նա, Փանահ — Խանի նման, սրտի թոյնը լեզուի տակ պահելով, սկզբում ընդառաջ վազելով նրանց գրկում, համբուրում է ու հրաւիրում, որ գնան միասին բարեկամաբար ճաշելու: Տեսնելով որ

իր գցած նշանը տեղն առաւ, մինչդէն որոգայթի մէջ ընկել պըծել են ու այլ ևս ազատուելու ոչ մի յոյս ու ճար չկայ՝ դուռը կամաց հետ է տնում ու յարձակուելով նրանց վրայ՝ սկսում է մի առ մի խեղդել ու դէն գցել։ Մի քանիսի հետ այսպէս վարուելը տեսնելով, մկները զղջում են ու նկատում, որ իրանք թէ և խաբուած են, բայց արդէն ուշ է ու այլ ևս ոչ մի ելք չկայ այդ որոգայթից ազատուելու...:

Խնդրենք որ բարեբաւրն Աստուած մեզ այդպիսի շողորորթ ու խաբեբայ սուտ բարեկամներից ազատ պահէ:

9) ԿՈՏՈՒՆ ԱՒ ԱՌԻԻԺԸ

Առիւծը կատուաճեռ կենդանեաց դառակարգին պատկանելով՝ մի օր կատուին հանդիպելիս հարցնում է թէ. — «Սիրելի ազգակից, արդեօք ինչն է պատճառը որ դուք այդքան փոքր էք մնացել»:

Կատուն պատասխանում է. — «Որովհետեւ մարդի ձեռի տակն ենք ապրում, միակ պատճառն այդ է»:

Առիւծը խնդրում է կատուից, որ մարդ կոչուած արարածին իբրանց ցոյց տայ: Երբ միասին մտնում են անտառը, կատուն տեսնում է, որ մի փայտահատ փայտ է կտրում: — «Տէր իմ, ասում է կատուն, մարդ որ ասում են, ահա այդ փայտ կտրողն է, գնա մօտն ու ան»:

Առիւծը մօտենալով մարդին՝ բարեւ է տալիս ու առաջարկում է, որ միմեանց հետ մենամարտեն. — «Որովհետեւ յսկ եմ, ասում է, որ դուք մարդիք շատ ուժեղ էք. ուրեմն եկէք միմեանց հետ մի փորձ անենք»:

— «Շատ բարի, թագաւոր առիւծ, պատասխանում է մարդը, շատ լաւ էք հրամայում. բայց մի բան կայ, որ մենամարտելու հանգերձներս հազիս չեն. եթէ կ'հաճիք մի փոքր համբերել, որ գնամ բերեմ, այն ժամանակ ինչո՞ւ չէ, ուրախութեամբ կը կատարեմ ձեր առաջարկութիւնը...: Բայց գիտէ՞ք ինչ կայ, աւելացնում է. այժմ երգում պիտի տաք, որ այստեղ սպասէք մինչև իմ դալը»:

Այս ասելուց յետոյ, ահագին գերանի հաստ ծայրից «չւչւ» տալով — երկու կանգուն երկարութեամբ ճեղքում է ու առիւծին ասում. — «Գէ արե՛ երկու թաթդ այս ճեղքուածի մէջը դիր, որ չ'գնալուդ համար երգում արած լինիս»:

Առիւծը հաւատարմով նրա ասածին, այնպէս էլ անում է: Մարդըն անմիջապէս շիվին դուրս դարկելուն պէս, բացուածքը վրայ գա-

լով այնպէս է սեղմում թաթը, որ այլ ևս առիւծին այդ թակարդից ազատուելու ոչ մի հնար չի մնում: Յետոյ վեր առնելով մի հաստ ամրկենի փայտ, ընկնում է առիւծի ջանին ու սկսում լաւ բարաթին վերհատել:

Այդ միջոցին առիւծը տեսնելով, որ կատուն հեռուն կանգնած հանդիսատես է պատահած անցքին՝ ասում է. «կատու եղբայր, արդեօք ծեծ ուտելով որ բեզ չափ փոքրանամ, մարդը ինձ թող կտայ»:

«Ո՛չ, պատասխանում է կատուն. քու մորթիդ աւելի թանկագին է, երբոր մաշկեց՝ հապա թէ թող կտայ»:

Այս խօսքն իմանալով՝ առիւծն ասում է. — «յիբաւի, մարդի ձեռի տակին ոչ թէ միայն առիւծներն ու միւս կենդանիք, այլ և սաբերն էլ կը փոքրանան»:

10) ԶԱՆՔԱՅԻՆ ԳՈՐԳԸ

Գիւղացին դաշտից սայլով խոտ տանելիս, քամրաղդաբար այդ միջոցին մի գորդ ճանապարհի վերայ ման գալիս է լինում: Թէ ինչպէս է պատահում՝ ընկնում է սայլի ակի տակ ու ջնջխուելով խուրդուխուշքի է դառնում: Այս անբաղդութեան համբաւը իսկոյն տարածուելով շրջակայքում, չորս կողմից գալիս հաւաքվում են դրացի ու ազգական գորդերն և սաստիկ ցաւ ու կարեկցութիւն յայտնելով, ափսոսում ու մի ևնայն ժամանակ, աւելի քաջասիրտները, սպառնում, որ վրէժխնդիր պէտք է լինին իրանց բարեկամին այդ օրը գրցողից:

«Գուք անհոգ կացէք, ասում է, ջախջախում չնչասպառ գորդը, ես էլ պարտքի տակ չ'մնացի. թէ որ նա ինձ այս օրը գցեց, ես էլ նրան (սայլի ակին) մի լաւ շանկռեցի. այնպէս օր, քանի սաղ ու կենդանի է, երբէք չի մոռանայ»: Սրա համար է ասած — «էրուած սրտին մանանելս»:

11) ԱՌԻՒԹՆ ՈՒ ՄԱՆԳԱՐՏԸ

Մի մարդ անտառով ճանապարհորդելիս, հիւանդի տնքոցի ձայն է լսում: Մի փոքր առաջ գնալով տեսնում է, որ առիւծը ճանապարհի մօտ, կողքին թեք ընկած ու թաթը վեր բարձրացրած սոսկալի կերպով գոռում է. այնպէս որ՝ ամբողջ անտառում սարսափ է տիրել

ու բոլոր կենդանիք երկիւղից քաշուել են որջերը, կամ թփերի տակ ծածկուել: Հաղարտ կենդանու աղաչողական հայեացքից ստիպուած, ճանապարհորդը որսապնդուելով մօտենում է նրան ու տեսնում, որ մի փայտի սուր կտոր խրուել է նրա թաթի մէջ, որից ուռել է ամբողջ սաքն ու քիշ է մնում որ արարուի: Ճանապարհորդը մտածում է մի հնար գտնել ու խեղճ կենդանուն ազատել այդ անհնարին տանջանքից: Առամենբրով ամուր խածում է փայտի ծայրից ու գուրս քաշում. այդ միջոցին վէրքի մէջ եղած բոլոր արիւնն ու թարախը գուրս թափուելով, վէրքը հանգստանում է:

Դրանից յետոյ մարզը շարունակելով ճանապարհը, հասնում է իր մտադրուած տեղը: Մէկ անգամ, թէ ինչ պատճառով, գրա ու մի այլ մարդի մէջ վէճ է ծագում և վիճարանութիւնն այն առափճան սաստկանում է, որ առ խփելով սպանում է իր հակառակորդին: Այդ անցքի վրայ մարդին բանտարկում են... Բայց երկրի սովորութեան համեմատ, մահապարտներին պէտք է ձգեն քաղցած առիւծների առաջ, որ պատառասեն: Մի և նոյն օրէնքին, իբրեւ մահապարտ, ենթարկվում է և այդ մարդը. Երբ նրան գուրս են բերում հրապարակ ու քաղցած առիւծին թող տալիս նրա վերայ՝ առիւծը սկզբում ուղում է յարձակուիլ, բայց մի փոքր զննելուց յետոյ, գրկում է մարդին ու սկսում լիզել և առանց վնասելու թող թալիս: Բոլորեւելքը կանգնողները մնում են զարմացած իրար երես մտիկ տալով:

Այս տարօրինակ անցքը տեսնելով, երկրի դատաւորը հարցնում է թէ.— «Երբ և իցէ տեսել կամ ճանաչում է այդ առիւծին»:

Մարդը մի քննողական հայեացք ձգելով առիւծի վրայ, պատասխանում է որ, սչ: Բայց իր ճանապարհորդութեան միջոցին պատահած դէպքը մի ըստ միով է պատմում է: Այդ պատմութիւնից յետոյ, առիւծի թաթը վեր բարձրացնելով ու քննելով, վէրքի սպիւններից ստուգում են, որ սա այն առիւծն է, որին ինքը օգնել էր:

Դառաւորը տեսնելով որ ահռելի գազանը մինչև անգամ իւր քաղցած միջոցին երախաագիտութեան պարտքն ու իրաւունքը ճանաչում է, այդ պատճառով ինքն էլ ներում է նրա յանցանքն ու ազատ թող տալիս՝ որ զնայ:

12) ԱՌԻՐԹՆ ՈՒ ՄԱՐԿԸ

Առիւծն իր փառաւոր ճաշը վերջացնելուց յետոյ, անտառում իբր ու ստուար թփերի մէջ պարկել էր հանգստանալու: Այդ միջոցին մի մուկ ծակից գուրս գալով, մօտենում է նրան ու կամաց կա-

մաց սիրտ անելով բարձրանում մէջքին ու սկսում ամեն տեղ պր-
տըտիլ. մինչև անգամ մտնում է ականջի մէջը: Առիւծը մի թեթե
անհանգստութիւն զգալով, թաթը տանում է դէպի գլուխն ու շօշա-
փելով բռնում այդ շնչին արարածին: Տեսնելով որ իր վեհանձնու-
թեանը չի ընկնի, եթէ ամեն ձեռքն ընկած տկար արարածին պատ-
ժէ, ազատ արձակում է:

Այդ օրից անցնելով մի ժամանակ, տառիւծն ընկնում է թակար-
դի մէջ ու ոտքերի ռառտիկ սեղմուելուց այնպէս է գոռում ու մռն-
չում, որ լսողները երկիւղից սարսափում են ու ոչ ոք սիրտ չի
անում մօտ գնալու:

Առիւծի ստոկաի ձայնն ընկնելով թշուառական մկան ականջը՝
մօտ է վազում ու ինչ տեսնի, իր վեհանձն բարերարն արդէն թա-
կարդումն է: Մտածում է երախտապարտ չ'մնալ ու մի կերպ օգնել
նրան այդ նեղ դրութեան մէջ. ուստի անհշմարելի կերպով սողալով՝
մտնում է թակարդը սարքած փոսի մէջ ու սկսում թակարդի կապ-
կապած բոլոր կաշէ փոկերը կրծելով կտրատել, որով ազատում է
կենդանեաց սէզ թագաւորին իւր անելանելի բանդարգելութիւնից:

Առիւծը տեսնելով մկան արած բարիքն իր կեանքի դէմ՝ ա-
ռում է. — «Աշմարիտ որ, ամենափոքրիկ արարածներն անգամ իրանց
տեղին մեծ են ու անգնահատելի»:

13) ԽՈՅՏՈՎԱՆՈՂ ԴՈՒՆԵՐ

Աւազակը մի եղ գողանալուց յետոյ, երբ բաւականին ժամա-
նակամիջոց է անցնում, իր մեղքերը քաւելու համար, գնում է քա-
հանայի մօտ խոտոտվանելու: Քահանան «մեղան» ասելուց յետ, հարց-
նում է խոտոտվանողից, թէ այլ ևս ուրիշ ինչ մեղքեր է արել:
Խոտոտվանողը մի առ մի մեղքերի հաշիւը տալուց յետոյ, ի միջի
այլոց աւելացնում է. — «Տէր Հայր, թէ և մի ուրիշ մեղք էլ եմ գոր-
ծել, բայց նրա փոխանակ չորս բարեգործութիւն եմ արել: Խոտ-
տովանահայրը պահանջում է, որ այդ էլ խոտոտվանի:

Աւազակն ասում է. — «այս ինչ ժամանակ մի եղ գողացայ ու
ընաանեացս հետ միասին կերանք, բայց որպէս զի այդ գողութիւնը
խղճիս վրայ չ'ծանրանար ու գործածս էլ մի մեծ յանցանք չ'համա-
բուէր, գողացած եզի չորս ոտները բաժանեցի չորս աղքատի. ահա
այս է իմ արած յանցանքն ու տուած ողորմութիւնը»:

Քահանան տեսնելով, որ արած ողորմութիւնով նրա գործած
մեղքը չի թողուի, ենթարկում է աւազակին մի քանի օրեայ եկե-

դեցական տաղաշխարանքի, որ այդ մեղքը քաւէ:

Այսպիսի ողորմած աւագակներ ներկայումս էլ թէև շատ կան, բայց արդեօք երբ պիտի խոստովանին իրանց յանցանքները:

14) ՑՆՓԵՍՈՆՑ

Մէկ հայր երեք աղայ ու մի աղջիկ է ունենում: Իւր ժամանակին աղջկանն ամուսնացնում է. բայց որովհետև փեսացուն հայր, մայր ու ուրիշ ոչ մի ազգական չի ունենում, այդ պատճառով ընդունում է անփեսայ:

Մի օր յանկարծ հոգիաւ Գարբիէլ հրեշտակը օրը ցերեկով գալիս է դրանց տուն ու յայտնապէս ասում. թէ «ձեզանից երկուսը պատրաստուեցէք, որ հոգիքդ պիտի առնեմ»: Այս խօսքերից զարհուրած ու շփոթուած, բոլորը անփեսի երեսն են նայում:

Փեսան նկատելով, որ բոլոր ընտանեաց աչքերը դէպի ինքն են գործած, հրեշտակագետի ներկայութեամբ քաջաբար ասում է. — «Կատարելի մէկը ես պատրաստի կանգնած եմ. ուրկմն միւսն ճվ է, թող առաջ գայ որ հոգիքս առնը...»:

Սա օրինակ է այն կեղծ մարդկերանց, որ զովեստի համար երեակայութեամբ բերդեր ու ամրոցներ են շինում, բայց երբ հերթը գալիս է ճշմարիտ գործող լինելու, սրա նրա երեսն են նայում:

15) ԳՍՂ ԵՐԻՑԸՍԱՐԳԷ

Վատ ընկերներով շրջապատուած երիտասարդը, անբարոյականութեան թխտով այն աստիճան վարակուած էր, որ խեղճ հօր, իւր որդուն բարոյական հիւանդութիւնից ազատելու համար, գործ դրած բոլոր միջոցներն ապարդիւն էին անցնում: Նորա ունեցած թխտերի զլիւստըրը գողութիւնն էր, որի համար հայրը շատ էր հազում. բայց նաք չէր գտնում յետ կացնել նրան այդ ամօթալի սովորութիւնից: Մի օր անճարացած, զարձեալ սկսում է խրատել ու ի միջի այլոց ասում. — «Տղա, խնդրում—աղաչում եմ, որ այդ ամօթալի սովորութեանը զերջ տաս, որովհետև բոլորի մօտ ամօթապարտ ու աներես մացիկնք: Գննէ մէկ անգամ աչքդ դէպ երկինք բարձրացրու ու նրա վերայ նստող արեգ Արարչից պատկառի ու երկիւղ կրէ, որ քու բոլոր արածներդ տեսնում է»:

Այս վերջին խօսքերն այն աստիճան տալաւորութիւն են անում երիտասարդի վրայ, որ այնուհետեւ փոխելով իր վատ ընթացքը, լինում է կատարեալ մարդ:

16) ԲԱՐԵՍԻՂԱՎ ԳՆՏԱՆՈՐԸ

Մէկ անգամ գատաւորը ծպտեալ ման գալիս, որ իմանայ իւր ժողովրդի դրութիւնը, հիւր է լինում մի այգեգործի տան: Ցանտէրը նախապէս գիտենալով իր հիւրի ով լինելը, արժանաւոր յարգանքը տալուց յետ՝ բերում է մի հատ նուռ ու այդ նուռից երեք բաժակ գինի քամում ու մատուցանում դատաւորին... Այդ տեղից գնացած ժամանակ, ճանապարհին դատաւորը ինքն իրան մտածում է. եթէ իմ երկրիս մէջ այսպիսի առատութիւն կայ, որ մէկ նուռից երեք բաժակ գինի են քամում, ուրեմն ինչ յիմարութիւն է, որ ես օգուտս կորցնում եմ ու հարկերը չեմ ծանրացնում: Այս դէպքը նրան առիթ տալով այն օրից սկսում է հարկերը կրկնապատկել: Բայց ժողովուրդը հետ զհետէ հարկերի ծանրութեան տակ ճնշուելով, ամեն տեսակ աջողութիւն կորցնում է ու ժողովուրդը մնում խեղճ վիճակի մէջ:

Անցնում է ժամանակ. նոյն գատաւորը մի օր դարձեալ հիւր է լինում այգեգործի տանը: Բայց այս անգամ տան տէրը երեք նուռ քամելով, հազիւ կարողանում է մէկ բաժակ գինի քամել: Դատաւորը հարցնում է.— «պատճառն ինչ էր, որ մի քանի տարի առաջ մէկ նուռից երեք բաժակ գինի քամեցիր, իսկ այս անգամ երեք նուռից հազիւ մէկ բաժակ»:

«Դատաւորը ողջ մնայ, պատասխանում է այգեգործը, այն ժամանակ գու միամիտ էիր, սիրտդ մաքուր էր ու աչքդ էլ քաղցր դէպի մեզ, այդ պատճառով, Առտուած մէկին տասն էր տալիս: Բայց քանի որ սիրտդ փոխեցիր ու աչքդ դարձրիր ժողովրդի ունեցածի վրայ՝ Առտուած էլ իր առատութիւնը պակսացրեց»:

Այս խօսքերը լսելով, դատաւորը հրաման է արձակում, որ հարկերն իջեցնեն իրանց նախկին դրութեանը:

17) ՓԼԻՍՍԷԻ ԻՅԽԱՆԸ

Մի իշխան փառացից անցնելիս, տեսնում է որ՝ մի ողորմելի աղքատ, նստած ճանապարհի վրայ, անցուղարձ անողներին աղորմու-

Թինն է խնդրում: Գարեկցելով աղքատի վիճակին, իշխանը, իբրեւ ողորմութիւն, մի Թոր (ճիկէք) է առնում ու տալիս նրան: Աղքատը շնորհակալութիւն անելով, իր ստացած այդ տարօրինակ ողորմութեան համար՝ տանում է տուն:

Հետեւեալ օրը, իշխանը նոյն տեղով անցնելիս, տեսնում է որ աղքատը, իր տուած ողորմութեան փոխարէն, տեղից չը վերկացաւ ու չը պատուէր իրան: Այս բանը ծանր գալով իշխանին, սկսում է մի լաւ նախառել ու իւզալի հայոյանքներ թափել խեղճ աղքատի գլուխին: Այսպէս, իշխանը ամեն օր անցնելիս, միշտ աղքատի հետ կը վում է ու շատ խիստ վարժում, որ իր առած ողորմութեան փոխանակ, աղքատը նստած տեղից չի վեր կենում ու արժանապէս պատվում իրան:

Յուսահատելով այսպիսի վարմունքից, աղքատը մի օր առնում է մէկ Թոր ու մօտը վեր գնում: Երբ իշխանը գալիս է ու դարձեալ սկսում իր սովորական նախատալից հայոյանքները, վեհանձն աղքատը վեր է առնում Թորը տալիս է իշխանին ու յանդիմանելով ասում. — «Ա՛ռ, ոչ քոյ տուած ողորմութիւնն եմ ուզում, ոչ էլ ամեն օրուայ Թուք ու մուրդ»:

Իշխանը ամաչելով այս խօսքերից, թողնում հեռանում է ու միւսանգամ այլ ես այն ճանապարհով չի անցկենում:

18) ԽՈՐԵՐՈՅ ԴՈՒՐԻՅԸ

Դաւիթը խաբեւայութիւնն իր համար արհեստ արած, զանազան հրաշալիքներ պատմելով՝ ման է գալիս ու լաւ ոռոտում—խմում: Իւր ժողովրդի մէկը հասկանալով պատմածների ստույթիւնն ու զրգունելով այդ արարմունքից, աշխատում է մի կերպ ազատուել դրա այլանդակ պատմութիւնները լսելուց:

Մի օր այս բանը պատմում է հայ քահանաներից մէկին, որը այն ժամանակներում շատ հռչակուած է եղել իւր սրախօսութիւններով: Գտառէր է ստանում քահանայից թէ, երբ որ մէկ անգամ էլ պատահի քեզ մօտ, ինձ հրաւիրէ, ես կգամ ու կազատեմ քեզ:

Դաւիթը, ըստ սովորութեան, անէ տուն ման գալով, դարձեալ պատմում է իր զգուելի հրաշալիքները: Երբ հերթը հասնում է այդ մարդի տանն ու դաւիթը գալիս է, տանտէրը ծածկաբար քահանայի յետեից մարդ է ուղարկում, որ գալով պանդուխտ օտարականի նման բոլորից ցածր է նստում:

Ցանաւէրն իրան անծանօթ ձեացնելով նորեկ հիւրին ու իրը

Թէ, տեսնելով որ սա էլ հոգեւորական է, յարգելու ու մեծարելու համար՝ հրաւիրում է վերեւ նստել:

Դաւրիշը սկսում է իր սովորական խաղը.... աչքերը խփում է ու մի փոքր յետոյ, իբրեւ քնի միջից սարսափահար եղած՝ վեր է թռչում ու պատմում երազում տեսած սարսափելի բաները...: Մի քանի անգամ այսպէս անելուց յետոյ, մէկ անգամ էլ քտհանան հարցնում է.—«Այս անգամ խիտ շատ սարսափեցար, բարձր դաւրիշ, արդեօք տեսածդ՝ ինչ սոսկալի բան էր»:

—«Սեւ ու սպիտակ ծովերի մէջ երեք նաւ խորատուղվում էին, գոռոզարար պատասխանում է դաւրիշը, մէկ բռպէտում գնացի աղատեցի ու կրկին յետ եկայ...»:

Մի փոքր յետոյ տանտէրը հաց է բերել տալիս հիւրերի համար, բայց կերպուզուք՝ միայն լոկ մածուն է լինում: Քահանան ներկայ եղողներին ասում է.—«որովհետեւ ամենքս միասին պէտք է ուտենք, ուրեմն միասին էլ բրդենք»:

Առաջարկութիւնը ճշդութեամբ կատարվում է:

Յետոյ աւելացնում է.—«Ուրեմն թող ամեն մարդ իր բրդածն ուտէ, որ ուրիշի վրայ մուննաթ չգայ»:

Այս տարօրինակ առաջարկութեան վրայ բարկանալով դաւրիշն՝ ասում է.—«Ի՞նչպէս կարելի է այդպէս բան անել»:

Իսկ քահանան նոյնպէս բարկանալով ու մի կողմից էլ ծիծաղելով՝ ասում է.—«եթէ իմ ասածս չի կարելի անել, հապա դու մէկ բռպէտում ինչպէս նստած տեղիցդ կարողացար գնալ սեւ ու սպիտակ ծովերի մէջ խորատուղուց նաւերն աղատել ու կրկին յետ գալ»:

Դաւրիշը տեսնելով՝ որ խայտառակուհեց ռոտախօսութեան մէջ, աճապարանօք հեռանում է այն տեղից. այնուհետեւ միանգամայն ընդ միշտ վերջ տալով՝ իր ստախօսութեանը:

19) ԳՈՒԻ-ՔԵՅԻՅԸ

Տղեկ ու ալլանգակ իշխանի մէկը, մի անգամ իւր հարուստ պալատում հրաւեր է տալիս. ի թիւս հրաւերելոց՝ լինում է և Դալի-Քէշիշը: Գերուխումի տաքացած միջոցին, տանտէրը խնդրում է նրանից, որ ծիծաղելու համար իւրաքանչիւր հիւրին մի մականուն տայ՝ ու հարցնում է.—«այս ինչ աղան ինչո՞ւ նման է»:

—«Դալի, պատասխանում է Քէշիշը»,

—«Այն ինչը»:

—«Աղուէտի»:

—«Միւսը՝»:

—«Զկան»:

Այսպէս բոլոր հիւրերին զանազան անուններ տալուց յետոյ՝ հերթը հասնում է տանտիրոջն ու հարցնում է. — «հապա ես ինչմէ նման եմ»:

Լաւ զննելուց յետոյ, առանց քաշուելու ասում է. — «դու էլ առջի նման ես»:

Այս անգուր պատասխանից վերաւորուելով իշխանի սիրտը՝ քաշում է սուրն ու ընկնում յետեից՝ որ սպանէ:

Դաւիթ-Քէշիշը փախչում մանում է իշխանի կանանցը: Գանայք չփութում և զարմացած հարցնում են. — «ինչ է պատահել, Քէշիշ»:

Գաւառում է անցքն իւր բոլոր եղելութիւնով:

Յետոյ կնոջ մէկը նկատում է. — «Միթէ չէիր կարող մի լաւ բանի նմանցնել մեր աղային»:

Սրան ես նոյն անվեհերութեամբ պատասխանում է. — «զարչելի տղայիսն ոչ մէկ բանի նման չէր, ինչ անէի...»: Գանանց հովանաւորութեան ներքոյ՝ Քէշիշն ազատվում է իշխանի բարկութիւնից:

20) ԵՐԱՐԱՆԻ ԿՑԵՎԸ

Ազրատացած ու կարողութիւնից զրկուած երկրագործը, երկու շաբաթան զաւակ ունէր, որոնք այնքան անառակ ու անպիտան էին, որ իրանց ծնողին անտէր-անտիրական երեսի վրայ վայր ձգած, որ համարեա ողորմութիւն խնդրելով էր ապրում, իրանք չռայլ ու անշափաւոր կեանք վարելու յետեից էին ընկել:

Մի օր երկրագործը պատահաբար հանդիպելով իր նախկին բարեկամներից մէկին՝ սկսում է յուսահատ ու դառն կերպով գանգատիլ իր վիճակից ու որդոց վարմունքից. աւելացնելով թէ. — «ես ինձ պէտք է սպանեմ, որ այս ողորմելի գրութիւնից ազատուիմ»:

Բարեկամը արտաշահ ու յուսազրական խօսքերով սփոփում քի իր բարեկամի դառնացած սիրտն ու հետեւեալ խրատը տալիս. — «Գերթա, առումէ, գրել կտաս թէ՛ — քով որ առանց ըննելու ու վերջը մտածելու իր իրաւունքը նախապէս կը յանձնէ իրայ որդոցը՝ այս գոմէշի կոտորը նրա աչքը մնայ»։ ու այդ կտակը գոմշի կոտորի մէջը դնելով՝ տանդ սան տակը կը թաղես: Յետոյ մեծ որդուդ առանձնապէս կասես, որ տան մեծ սան տակը մէկ կճուճ ասկի եմ թաղել. իմ մահունից յետոյ՝ թող բոլորը քիզ լինի: Միայն զգոյշ կաց՝ որ փոքր եղբորդ չ'յայտնես այս բանը. որ մի գուցէ նա էլ բաժին ուղէ ու դու

զրկուեա: Որովհետեւ ես չեմ ուզում, որ նա իմ կարողութիւնից մասն ու բաժին ստանայ. միայն քեզ է արժան, որ ինձանից յետոյ վայելեա ժառանգութիւնս:

Այս միկնայն բանը, առանց փոփոխելու, ծածկաբար կասեա նա և փոքր որդուդ. միանգամայն խիստ պատուիրելով որ մեծ եղբորը ոչինչ չասէ: Այնուհետեւ անհոգ եղբւր, որ որդիքդ իրանց զլխի վրայ քեզ տեղ կտան ու երջանիկ կապրիս...»:

Երկրագործն այս խրատն ստանալուց յետ, գնում իր բարեկամի ասածները խոհեմութեամբ գործադրումէ: Այնուհետեւ տեսնում է որ, յիբուի, որդիքն ամեն կերպ իրան մեծարում են...:

Մինչգեւ կենդանի էր, որդիքը մեծ յարգանքով էին պահում հօրը. երբ որ մեռաւ՝ փառաւոր հանդիսով ու չքեզ յուղարկուորութեամբ տարան թաղեցին:

Թաղմանից կարճ ժամանակ յետոյ՝ եղբարց մէջը խռովութիւն է ընկնում, կամենում են միմեանցից բաժանուիլ: Բոլոր շարժական կահ — կարասիքն ու իրեղէնները բաժանելուց յետոյ, հերթը գալիս է անշարժ կալուածքներին: Այն տունը, որի մէջ իբր թէ հօր կտակած գանձը թաղուած է, մեծ եղբայրն ասում է, որ ես վեր կառնեմ. իսկ փոքրը պնդում է թէ, չէ, ես կառնեմ: Երկար ժամանակ, այդ տան մասին եղած վիճարանութիւնից, եղբայրները նկատում են, որ անհնարին է միմեանց խաբել: Վերջապէս իրանց սրտի զապտնիքը միմեանց հաղորդելով՝ համաձայնում են ու սկսում միասին ռան տակը փորել, որ գանձը հանեն: Խոստացեալ գանձի փոխանակ, գուրս է գալիս յիշեալ գոմշի կոտորչը. որի միջից հանում են իրանց հօր կրտակն ու կարգում: Այդ ժամանակ տեսնում են, որ իրանց արած անառակութեան փոխարէն՝ իրանք խաբուած են:

Նրանց գտած գանձն այն է լինում, որ հօր թողած կտակի համաձայն, զեղիս ու անբարոյական կեանքից ձեռք վեր առնելով՝ զգուշանում են ու իրանց իրաւունքի ղեկը չեն յանձնում իրանց որդոց, որ մի գուցէ իրանք էլ վերջը թշուառ ու ապերջանիկ մնան:

21) ԱՂԶԱՆՈՐԺ ԿԱՐԱՆՈՐԺ:

Անաջող բաղդի բերմամբ, հարուստի մէկն աղքատանալով՝ ընկնում է յետին թշուառութեան մէջ: Իր նախկին բարեկամները, աղքատութեան պատճառով, հեռանում են ու երես դարձնում իրանից: Թէ և շատ է այս ու այն կողմ ընկնում, շատ էլ շարշարվում է, բայց

ոչ մի ելք չի գտնում այդ խեղճութիւնից ազատուելու: Վերջապէս վճռում է՝ երեսը պնդել ու իւր մի հարուստ բարեկամից օգնութիւն խնդրել:

Ցանկացած օժանդակութիւնը գտնելով՝ գործի է սկսում. բայց դարձեալ հանդիպում է անաջողութեան:

Նորից դիմում է այդ բարեկամին, բայց այս անգամ օգնութիւն է գտնում հետեւեալ պայմանով.— «եթէ, առում է օգնող մարդը, ճիշտ նշանակած ժամանակին չ'կարողացար փոզս վերադարձնել՝ ես իրաւունք ունենամ մարմնիդ որ ե իցէ տեղից մի ֆունտ միս կտրել: Այս առաջարկութիւնն ընդունելուց յետոյ, փողերն ոտանում է ու գնում: Բայց դարձեալ գործը անաջող է անցնում:

Ցեանելով որ պարտքի լրանալու ժամանակամիջոցը մօտ է ու ինքը ոչինչ չունի վճարելու, մտածում է փախչել ուրիշ տեղ, որ կարողանայ ազատուել: Բացք Աստուած մի արասցէ, որ մարդի գլուխը մէկ անգամ ծռուի, եթէ ոչ՝ այնուհետեւ չիտկելը շատ գծուար է:

Փախչելու ժամանակ տեսնում է, որ մի ձի արշաւելով գէպի իրան է դալիս ու տէրն էլ յետեից վազելով բղավում է, որ յետ դարձնեն: Գտմնալով օգնել ձիու տիրոջը, վեր է առնում մէկ քար ու զցում գէպի ձիուն, որ յետ դառնայ. բայց հաղառակի պէս քարը գիպում է ձիու աչքին ու քօռացնում:

Զիւռ տէրը տեսնելով պատահած փորձանքը, միանում է առաջին պարտատիրոջ հետ ու երկուսով ընկնում են փախտականի յետեից: Իսկ փախտականը տեսնելով մի տեղ իրար վրայ դարձած թախտակներ, շտապում է մտնել դրանց տակը, որ աղատուի: Միայն այդտեղ երբ ուզում էր պատռալուրդի, տախտակներն յանկաթ չուռ են դալիս ու տանտիրոջ կինը, որ կանգնած էր, երկիւղից վիժում է: Այդ կնոջ ամուսինն էլ միանալով առաջինների հետ, երեքով ընկնում են վնասառու մարդի յետեից:

Այս անգամ խեղճ փախտականը ճարահատած, իր հալածողների ձեռքից ազատուելու համար, փախչում մտնում է Մէջիտը: Բայց հալածողները մտնում են այնտեղ, որ բռնեն: Թշուառականը տեսնելով որ այլ ետ հնար չկայ ազատուելու, բարձրանում է Մինարէի գլուխն ու իրան այն ոռակալի բարձրութիւնից վայր զցում: Սակայն բաղդը նրան մէկ անգամ հալածել էր. ընկնում է մօլի գլխին եւ նրա ձեռքն ու ոտքը ջախջախում...:

Վերջապէս բռնում են նրան ու յանձնում գատաւորին, որ դառէ այդ վնասակար մարդուն:

Գատաւորը հարցնելով տեսնում է, որ տուած վնասները բաղդի անաջող գիպումներից է. ուստի առանց պատժելու արձակում է:

Գ. ԱՋԳԱՅԻՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

Ագռաւին առին ղշերի մէջ հում ձաղն է սիրուն. առաւ իմ.
Ագռաւի ծեռաը արատու տեղ կ'ժերցնես.
Ագռաւի ձէնը որ Աստուած լսէ, Վարդգէորին ձիւն կգայ.
Ագռաւի պէտ թագն իր ձագի գլուխն է գնում.
Ագռաւի տեսած սերմը չի կանանչի.
Ագամ խաբուաւ դրախտէն ելաւ.
Ադամ պուպուղ է տեսել.
Աղապն աղապին հախ է, աղապն որբեարուն նըհախ.
Աղատուաւ, թող աղջիկ լինի.
Ազգիցդ է յայտնի ով լինելդ.
Ալու դարտը փաւն էք.
Ալու դտակը Վալու գլուխն է գնում.
Ալին էինք լալիս, Վալին էկաւ կարպետով.
Ալլի ջուալին թայ շինելուն խօս չեմ.
Ալ ու զումաշ բողջայ է, մէկ օր էլ ձեր առաջը կ'բացուի.
Ախ Աստուած, որին կուտաս Նախչաւան, որին չես տայ Հաբիւի չուան.
Ախ Աստուած, վախ Աստուած, որին կուտաս սէլով փէտ, որին չես
տայ ցախ, Աստուած.
Ախ ու վախով կանցնի աղքատի օրը, էլի կըսէ Աստուած ողորմած է.
Ածան հաւը՝ կշկշան կնի.
Ակաս—մակաս՝ դու էիր պակաս.
Ակօսը մենծ եզից կ'ծռուի.
Ահը կուտան, բայց ոչ մահը.
Ահի տարին բնչ էր, թէ մահի տարին ինչ ըլնի.
Ահը վեր է քանց մահը.
Աղ կայ, մաղ կայ, յորժի չըս էփի գաթայ.
Աղբրի գիւռ գալը, կտրելու նշան է.
Աղբէրն ըսաւ քուր շունիմ, քուրն ըսաւ աղբէր ունիմ.
Աղբէրն աղբօրն ըսաւ, հալա հետապ տեսնենք, էլի աչքիս լոյսն ես.
Աղբիւրը որ մնւածառես, ջուրը սրտեղից պտի խմես.
Աղն է պակաս կամ թէ մաղը.
Աղուէսի վկան իր պոչն է.
Աղուէսի աղբրութիւն կենես.

Աղուէսի գունչը հաղողին չ'հասաւ, ասաց խակ է.

Աղուէսի գունչը մտին չ'հառաւ, ասաց հոտած է.

Աղուէսը մաքազը բուն է դքել, մեր թազու հիւքմիցն է.

Աղուն՝ աղի կըսեն, ալնուն էլ ալնի.

Աղբատ հալարտ, քիթդ էլ մենծ, բու դարտդ ո՞վ կ'քաշէ.

Աղբատ իրիցու քարոզը չի անցնի.

Աղբատ՝ աղբատ, քիթդ սրբէ, էլի աղբատ էղիր.

Աղբատը շաբաթ օրը կուդայ.

Աղբատը հաց ու պանիր ունէր, դիշեր քունը չ'տարաւ.

Աղբատի կով էղնէր կ'ցամքէր.

Աղբատին ծեծում էին, վայ կռնակս էր գոռում.

Աղջիկ քեզի կսեմ, հարս դու իմացիր.

Աղջիկ շեղած, հարս էղաւ.

Աղջիկը կորել է, մայրը փուլերու համար կուլայ.

Աղջիկը մենծնայ, մենծ փառքի տիրանայ.

Աղջիկը չ'կտրած ձմերուկ է, ոչ լաւը կ'իմացուի, ոչ վատը.

Աղջկայ կամքին որ թողնես, դէպի գուռնաշուն կերթայ.

Աղջկայ գէշը չ'տեսանք, հարսի լաւը.

Աղջկան կամ մարդը կ'տանի, կամ մահը.

Ամանաթ հացը փոր չի կշտացնէ.

Ամանաթ ձի նստողը, թէզ վեր կգայ.

Ամանաթը տէրը կուզէ.

Ամառ ձմեռ մէկ խելքն ինչ անէ.

Ամառուայ փուշը՝ ձմեռուայ նուշ է.

Ամէն ծաղիկ իրայ հոտն ունի.

Ամէն մարդ իր փոռը կ'լցնէ.

Ամէն մարդի դարտը իրան համար դաժտ է.

Ամէն մարդի հաւատալ չի լինի.

Ամէն սրտի մէջ մէկ ասլան է պարկած.

Ամէն քայլի հետ մօտենում ենք մահին.

Ամէն մարդի իրայ շուանով կը կախեն.

Ամէն մարդի մեղք իրանից կուզեն.

Ամէն բանի պին մի դնիր, տէրն է խապար.

Ամէն ձորից մէկ ձէն կուզայ.

Ամէն ինչի մէրը ձագ կ'ըբրէ, սրա (խմբի) ձագը մէր կ'ըբրէ.

Ամէն ամալ անձրեւ չի բերէ.

Ամէն խաղ խաղցանք, մնաց տանանան.

Ամէն բան իրայ տեղն ունի.

Ամէն ինչ բաց ներկելը լաւ չէ.

Ամէն թուրքացող աղայ չի դառնայ.
Ամէն պատ ուտող շարիֆ պղայ չի լինի.
Ամէն Ղազար՝ Ղազար չի լինի, ամէն տակաւի գազար.
Ամէն կլոր խնձոր չէ.
Ամէն ջուր գերան չի բերէ.
Ամէն ծակ իր նափաղէն կուզէ.
Ամէն անգամ գետը գերան չի բերէ.
Ամէն զանիաթքեար կապրի, դամուրչու մուրն իրան քեար կ'մնայ.
Ամէն տեղ յուս ընկնելը լաւ չէ.
Ամէն դուշ թունի բան չկայ, լորը թուա թէ չէ՝ հէլհէլը ետեկցն է.
Ամէն փորձանքին մէկ մէկ խրատ.
Ամէն օր իծունն է բաց, թող մէկ օր էլ ոչխարինը բաց լինի.
Ամէն օր կուժը ջուր չի բերէ.
Ամէն օր տատը գաթայ չի ուտէ.
Ամէնին աղաթ է մեզի բէղանթ.
Այրը տեսնելիս մարդակ զայն (կըկարծես.) կենես
Այսչափս բաւ է կրօնաւորաց.
Այսօրուան գործդ վաղուան մի՛ ձգիր.
Ամպ օրը գէլը կուրախանայ.
Ամպի գոռալը անձրեւի նշան է.
Ամպը գոռալու գետրայ՝ անձրեւ չեկաւ.
Անբանը հաց ուտելիս առողջ է, բանելիս հիւանդ.
Անզգամի սրտին Աստուած չկայ.
Անզգամի երեսին թքին, առաւ անձրեւ կուզայ.
Անզգամի շառից Աստուած ազատէ.
Անզգամի մատաղն էլ չի ուտուի, չէ թէ հացը.
Անգլուխ սամի է, ուր ասեռ կ'մանի.
Անլեզու անբերան հայկան է.
Անլուայ գզալի պէս ամէն աման կ'մտնի.
Անպօշ դդալի պէս ամէն աման կ'խառնէ.
Անծինը կըծնեցնէ.
Անկն ընկայ, մանկն ընկայ, ազուաների ճանկն ընկայ.
Անէծքն անիծողին կ'դառնայ.
Անէծքն երկու բերնանի սուր է.
Անէծքը բերնիցդ դուրս գայ ծոցդ թափի, գօտիկդ դայիմ էզնի վար
չ'թափի.

Անկաջդ կտրէ ետեղ դիր, տես ինչեք կիմանաս.
Անկաջն ընտուր չի մենծանում, որ շատ բան է լուռ.
Անկաջով մէկ թան չաժէ.

Անհաւատի հախիցը, անաստուածը կգայ.

Անունաբ մարդի լեզուն՝ երկար կլինի.

Անամ, անհաւ, անժուռ կօրկոտ.

Անաց բողկի տէր է.

Անհաւատ բանին մի հաւատայ.

Անձրեկ օրը հաւերին ջուր տուող շատ կլինի.

Անգամի դամը Աստուած է քաշել.

Անճարն է կերել չաչ բանջարը.

Անողը պրծաւ, ասողը ձեռք մնաց.

Անունը կայ, ամանումը չկայ.

Անունը տուր, տեղը քցէ.

Անուտայ փէշակը հարամ է.

Անշուն գեղ, առանց դադանակի ով ասես ներս կ'մտնի.

Անուշ լեզուն օձը ծակից կըհանէ.

Անուշ լեզուն մեղրից քաղցր է.

Անջուր մի բոբկանայ.

Անջուր ջաղաց, անկրակ բաղարջ.

Անցանք դարձանք, մեղայ Աստուծոյ.

Անցեալն էանց, յետ չի դայ.

Անցկացած օրին, օր չի գայ.

Անցկացած բանին մի ամսոսայ.

Անցուկ մուցուկ.

Աշխարհք քեզի աղա ըսէ, քու հալդ քեզի մալում է.

Աշխարհք իրան մեռելը կուլայ, մենք մեր սաղը.

Աշխարհք խելքով են կերել.

Աշխարհք կարգացուորի ձեռից պտի քանդուի.

Աշխարհք շահով կ'պտըտի.

Աշխարհք ըսէ օղորդ է, դու մի հաւատայ.

Աշխարհք որ վառի, մէջը մէկ խորոմ խոտ չունես.

Աշխարհքէն ով ինչ է տարել, որ մենք տանենք.

Աշխարհքը դմակ է, միջի մարդը դանակ.

Աշխարհքը դմակ է, թէ խելք ունիս կտրէ կեր,

Աշխարհքը փոխ հաց է, ինչպէս բռնեցիր, էնպէս էլ կուտես.

Աշխարհքում որ սատանայ չլինի՝ դու հերիք ես.

Աշխատողը անօթի չի մնայ.

Աշխատանքը լեռներ կ'հաւաւարէ.

Անողը խաղը պրծնելիս նէյնիմ նէյնիմը կընկնի.

Անխալ մէկ Աստուած է.

Անտէր ոշխարը՝ գէլը կուտէ.

Անտէր ժամին սատանէքը տէր կլնին.

Անտէրի տէրն Աստուած է, անհէրի տէրն Աստուած է. անտէրին
տէրը տարաւ, անհէրին գէլը.

Աչքն արդար լաւ է, քանց սիրտը մեղաւոր.

Աչքդ հանողի հոգին հանէ.

Աչք է տեսնի՝ սիրտ է կուզէ.

Աչք ունի, լոյս չունի երեսն աշելու.

Աչքս քեզի համար կ'պաղէր.

Աչքն ինչքան մենծանայ, ունքից վեր չի բարձրանայ.

Աչքի տեսնելն հաստատ է, քանց անկաջի լսելը.

Աչքի չ'տեսնելը, անձի կուսութիւն է.

Աչքից էլ պրծանք, աչքացաւից էլ.

Ապրիլ կայ էրկաթ է, ապրիլ կայ արծաթ.

Աջով տուր, որ ձախով առնես.

Աջողութիւնն ու ձախորդութիւնը աղբէր են.

Առաջ գլուխը, յետոյ ոտքը.

Առաջ մեզի, յետոյ մերոնց.

Առաջ մորթուս, յետեւ որդուս.

Առաջ մտածէ, յետոյ սկսէ.

Առաջի խօսողը չ'գիտէ թէ յետինն ինչ կասէ.

Առաջ ասեղը քեզ խրէ, յետոյ մախաթն ընկերիդ.

Ա՛ռ վեց շահին, ելի քաւորութիւնէն.

Ա՛ռ քու մեռել, տուր զիմ փիլոն.

Առանց իշի գլուխ հարսնիք չի լինի.

Առանց խօրօզ էլ լուս կելնենք.

Առանց Աստուած բան չի լինի.

Առանց չալելու կ'խաղայ.

Առաւօտուայ արեւն ինչ տաքացրեց, թէ իրիկուանն ինչ տաքացնէ.

Առաւօտուայ շառը լաւ է. քանց իրիկուայ խէրը.

Առուովը որ մէկ անգամ ջուր է գնացել, էլի կերթայ.

Ասել են առուտուր, ոչ թէ առուկուր.

Ասեղ կերած շուն է դառել.

Ասի որ լսես, չասի որ իմանաս.

Առողին էլ լսող է պէտք.

Աստուած դէշ մարդի երեսին փշով ծեծէ.

Աստուած դաքաը նրան տայ, որ դարմանը գիտէ.

Աստուած մատաղը տեսնի, էն գեօթայ փէտը կուտայ.

Աստուած կանչողը մաղբուն չի մնայ.

Աստուած հալալին կուտայ.

Աստուած ստորը տեսնի, ձուներ կ'դնէ.

Աստուած փլաւն ում է տուել, իշտահն ում.

Աստուած թշնամուս շանց չ'տայ

Աստուած քու տունդ դավուլ գուռնով քանդէ,

Աստուած որ տայ, չի հարցնէ ում տղէն ես.

Աստուած որ տայ, ոչ ծռին կաշէ, ոչ շիտակին.

Աստուած որ տայ, ոչ աջին կաշէ, ոչ ձախին.

Աստուած որ կամենայ, չոր քարիցն էլ դամաթ կուտայ.

Աստուած մենծի շուաքը մարգի գլխից անպակաս անէ.

Աստուած մենծի պակսութիւնը չտայ.

Աստուած խեղքն ընձի է տուել, գովաթը քեզի.

Աստուած իշտահն ում է տուել, փլաւն ում.

Աստուած մանկութեան մեղքը երեսը չ'տայ.

Աստուած հախը նըհախին չտայ.

Աստուած դատաստանը քաղցը էնէ.

Աստուած երկէն ձեռքը չ'կարճացնէ.

Աստուած գիտէ, թէ գառն ումն է, ուլն ումը.

Աստուած մարգի տեցածից չ'զրկէ.

Աստուած մեղրամամ ուզողին մեղրամամ կտայ, ճրագուէ մոմ ուզողին
ճրագուէ.

Աստուած մարդի ահը սրտից չ'տանի, ամթն երեսից.

Աստուած նըհախ շառից ազատէ.

Աստուած մէկ, հազար ու մէկ անուն.

Աստուած հազար ու մէկ դուռ ունի, հազարը փակէ՝ մէկը կ'բանայ.

Աստուած էս ձեռը մէկէլին էհտաջ չանէ.

Աստուած դարտն էն մարդին տայ, որ դեղը գիտէ.

Աստուած տայ էնքան ապրի, որ ճանճ էղնի պատից կպնի.

Աստուած չորը խափանէ, բարին առաջնորդէ.

Աստուած գէշ մարդին բոց տայ, բղունկ չ'տայ:

Աստուած հոգի է տուել, չի կարող առնիլ.

Աստուած պահած գառը՝ գէլը չի ուտիլ.

Աստուած լուսը հասնի.

Աստուած արու և էգ արար, վարդապետներին ո՞վ արար.

Աստուած որ մէկի տունը քանդէ, առաջ խեղքը կառնի.

Աստուած պճխելով փոր չի կշտանալ.

Աստուած կը հանէ անդամը.

Աստուած քչփորելով մարդ չի լիանայ.

Աստուած անուշ բան չկայ, որ շատ ցաւեց, հանեն դէն կ'զցեն.

Արարի արուն խօմ չէ.

Աբաժ ցեխին մէկ փարշ ջուրն էլ հերիք է.
Արագը թարկել, առմ կ'իմէ.
Արևն 'ի մուտ, ժամն 'ի կորուստ.
Արի մեր մէշէն, սովբի մեր փեշէն.
Արունը արնով չեն լուանայ.
Արտը խախուտ, մահանէն կարկուտ.
Ա'րտ, քու բուսըդ ըսա, թէ չէ մեր զսմաթը Հնդկասանից կուգայ.
Արան է թուրքացել.
Արևը գէշ տեղ է մթնել.
Արևը երգկից թռել է.
Արջը գէլի փայ գառաւ, նրա բանը խտրար էլաւ.
Արջն իր տհէն կ'դռնայ.
Արջը խաղով էլաւ, տանձը մտիցն ընկաւ.
Արջը տանձին չ'հասաւ, ասաց կենայ իմ հօր խէրին.
Արքայութիւնը իշի տեղ չէ.
Աւել պակաս Աստուած հաւսարէ.
Աւելի մալը փոր չի ծակէ.
Աւտորանը տուեց, տամբուրէն առաւ.
Բանի վախտը թող փախնեմ, հացի վախտը գամ պուպուզիմ.
Բանն անելով, էշը քշելով.
Բանն արա, յետոյ պարծենցիր.
Բանն ո՞վ անի, ես ու դու. հացն ո՞վ ուտի, ես ու դու.
Բաղնիսից անքրտնել չեն դուրս գայ.
Բանուորի մանգաղ գողցող է.
Բան ասան, բան հասկանանք.
Բանը որ կայ էշ է, քշելով պտի առաջ տանես.
Բարեկամի հետ կերուխում արա, առուտուր մի անիլ.
Բարեկացող մարդը շուտ կ'ծերանայ.
Բարեկենդան օրեր է, խելքներս կորեր է.
Բարեկամացանք՝ բարեբարացանք.
Բարեկամդ շատ արա, դոնախանէդ մէկ արա.
Բարձր կակուղ է, ընտուր է տաղ արել.
Բարևը բանձրանայ, արևը ցածրանայ.
Բարին բանձրանայ՝ քեզ տակով անի.
Բեր ոտակ, որ բանն անէ խտակ.
Բերանդ անկաջներդ է հասել.
Բերան չէ, տաճար է.
Բեր էն աջը, որ բռնէ խաչը.
Բղի դլխին բռունցքով չեն տալ.

Բիզը բառնցքի հետ գլուխ չի ելնի.
Բիճն իր կնուները կուզէ.
Բալար խօսքը տանձի գլխին է.
Բազազ, ախ բողազ, ինչ որ տեսնես կը դողաս.
Բազազը բերնէդ ցած է.
Բաւրուլն իր դարաը կուլա, ազուարը դայ—դայ կանի.
Բողկի նօսրը լաւ է, քանց որխը.
Բողկը որքան սէհլակ ընի, էնքան գլուխը մենծ կ'ըռնէ.
Բուկը գլուխն է ծեծել.
Բուրգ դրեց, բամբակ գզեց.
Բուրգ ու բամբակ չեմ, որ գզես,
Բուրգը բարեբարն ելաւ.
Բրդի հոխէն փայլէմ է.
Բրդին տալով հախից կուգայ.
Բրուար կժի ունկը որ կողմն ուզէ, էն կողմը կը դնէ
Բրուարի տանը կուժ չի ընի.
Բոչէն փաշայ չի դառնայ.
Բոչի պէս խօսքը ջէրը հաղիւր է.
Բոչի պէս հազար տաշտից հաց է կերել.
Բոչի հարս գլմանի.
Բոչին էշ վրայ չեկաւ, մեղի տուն.
Բոռաանշուն սերմ չեն ծախի.
Դաթէն ծոցդ պաս պահէ.
Դառը դարնան, ձունը ձման.
Դառը գիտու բերանն է ընկել.
Դառը գիտուն պահ են տուել.
Դառից շուն ծնանի, չնից գառ.
Դառն ու գէլը մէկտեղ կարածեն.
Դառն ու գէլը որ իրար աաստ գան, վայ գառի օրին.
Դարի հաց, թթու թան, պապէն ուտէ՝ էրթայ գութան.
Դարնան գառն է գովելի, աշնան հաւը.
Դգալ գդալ թօփ է արել, չերեփ չերեփ դուս կտայ.
Դգալով առայ, չերեփով դուրս տուի:
Դեզ գեղի վրայ կլնի, տուն տան վրայ չի ընի.
Դեզ մտնելիս խաբարը պստկիցն ան.
Դեզ կայնի, գերան կը կոտրէ.
Դեզ նստեր, գաւառ կ'հաչէ.
Դեզացի է, մարդ չէ,
Դեզացու գեղեցիկը շատ կայ.

Գեղինն որ քաղաք էրթայ, ֆարսերէն կ'հաչէ.
 Գետն անցել է, առուն կ'խեղդուի.
 Գետինը ձէնը տեղ կ'հասցնէ.
 Գդերը քեօլ վի վկան է.
 Գէլն ուր էլ որ էրթայ, էլի գէլ է.
 Գէլն ամպ օրը փութախանայ.
 Գէլն ընկաւ սուրուի մէջը, վայ մէկի տիրոջը.
 Գէլ եղայ ուրիշի գառը կերայ, քեզ թնշ աքի.
 Գէլերու չը կերած՝ հօրն ու մօր հոգու հաց.
 Գէլից փախաւ, արջի ճանկն ընկաւ.
 Գէշ դրկիցը մարդի հաջաթի տէր կանէ.
 Գէշ խապարը թէզ տեղ կըհասնի.
 Գէշ լեզուն, ածելուց սուր է.
 Գըմբգմբան ջուրը մարդ չի խեղդէ.
 Գժի աղունն Աստուած կաղայ
 Գժի համար ամեն օր նոր տաքի է.
 Գժից դրուստ խաբար.
 Գիժ աղջիկը խելօք հարս կլնի, գիժ հաբար խելօք կնիկ.
 Գիժը գնաց հարսնետուն, առաւ էս լաւ է քանց մեր տուն.
 Գիժը գժին տեսաւ, իր գժութիւնը թորկ արաւ.
 Գիժը չի ամանչի, գժի տէրը կամանչի,
 Գիլի գլխին աւետարան կարդացին, ասաւ թէզ արէք ոչխարը գնաց.
 Գիլի շլինքն ընդուր է հաստ, որ իր բանն իր ձեռով է տեսնում.
 Գիլի բերանը ջիկեար մի քաշի.
 Գիլի աղբրութիւն մի անի.
 Գիլի ձագը տամազլղ չի լինի.
 Գիլի անունն է ելել, աղուէսը աշխարհք քանդեց.
 Գիտենալը բան չէ, պահելն է բան.
 Գիտես թէ մէջ լօշին հալված կայ.
 Գիտենայի պապս կը մեռնի, ծախէի գինը կուտէի.
 Գիտուն աղուէսը ջուխտ ոտով տուգախ կընկնի.
 Գիտունին գերի, անգէտին սիրելի մի լինի.
 Գիտունի հետ քար քաշելը հեշտ է, քան անգէտի հետ փլաւ ուտելը.
 Գինի խմողը կ'հարբի, կռիւ գնացողը կ'մեռնի.
 Գինի է՝ թան չէ, ամեն մարդի բան չէ.
 Գինի, խմէ ու քնի.
 Գինի, էրմանն գինի.
 Գինի խմողը՝ գողութիւն էլ կանի.
 Գլխիս տալու տէրն ես, աչքս դուրս գալու տէրը չես.

Գլխիս գլխի աւետարան մի կարդայ.
Գլխիս չը հաւքած տեղը, ջանդ մի ներս տանի.
Գլխիս ամէն բանից դուրս կգայ.
Գլխիս չէ, գլխի պատիժ է.
Գլխիս քիւլլահ տետար, քնորդ կարծեցիր.
Գլորաւ խաւփը, գաւա պաւառկը.
Գողդ նստիմ միրուքդ փետեմ.
Գող, սիրար դող.
Գող կատուն պառաւի կողքին կը նստի.
Գողը մէկի մեղքն առաւ, կորցնողը հագարի.
Գողը ռանգից էլ մաշուր կանի.
Գողը գողէն գողացաւ, Առտուած վերէն զօրմայաւ.
Գողն ինչ կուզէ, մութ գիշեր.
Գողն որ տանից ընի, եզն երգիկից կ'հանէ.
Գործելուն հոգի տուողն Աստուած է.
Գոմը քնել է, Սուլթան Մուրաա երազում կ'տեսնի.
Գոմշատիրոջը կաշու գինը կտան.
Գոմշատիրոջը կաշի փոխ կտան.
Գոմէշ պտի մորթես, որ արուն գուրս գայ.
Գոմշի լէն ճակարին դուրբան, որ երեսդ պարզ է արել.
Գոգս նստել միրուքս կը փետես.
Գոնեմ հալվի համար, բօլուկմ մեռել պոչիցն է կապել.
Գնա մեռի, արի սիրեմ.
Գրակալով ծեծեցին չամանչեց, թուք ու մուրն ինչ պտի անէ.
Գրեացին խաբել չի ընի.
Գրբի մէկ երեսը կը կարդայ.
Գրբից փոխ առածը թէզ կը կարգացուի, քան գրսից՝ գնածը.
Դաբազը ուզած կաշին դեսնէ գետին կ'ղարկէ.
Դալլաքութիւնը իմ գլխիս պտի սովրի.
Դանկին մի նայի, կոթին նայէ.
Դանակը սակաւին է հասել.
Դանակը եզի քովը կ'տանեն, ոչ թէ եզը գանակի.
Դամբու տունը խաչըկաթ չի գանուի.
Դավա է ամէն մարդի դուռ էլ կ'չգրի.
Դավին հեծնել կուզէկուզ ման դալ չի լինի.
Դավէն իրան բորիկ շատ է տեսել.
Դարտ անողին՝ դարաղ չի պակսի, քէֆ անողին քէֆը.
Դարմանի տակի շուր է.
Դարմանը տանք քուկդ չէ, դարմաննոցը խօմ քուկդ է.

Դարտակ կարասը մենծ ձէն կտայ.
Դարտակ փէտին շուն չի հաչի.
Դարտակ կարասը լիքը կճճին պտի գարեւմ.
Դարբնին դանակ չի ընի, ջուլհակին պատանք.
Դավին փուշ է պէտք, թող վիզը երկնցնէ.
Դեք դարբնոց չէր էրթայ, գօռով տարան.
Դմակ չի ուտէ, թէ ոչխարի ետեկին մօտիկ է.
Դմակով ոչխար ես, քու ետեղ ծածկէ.
Դու ինձ պահէ բողջամիջի, ես քեզ պահեմ մարդամիջի.
Դու վզդացրու, նա կ'տղզացնէ.
Դու պզտիկ, մենծ երազ կ'տեսնես.
Դուռը մենծ քանալը հեշտ է, պզտիկցնելը դժար.
Դուշմանիս տաշտը մի հաց չընի.
Դուռդ փակ պահէ, գրկցիդ զող մի բռնի.
Դուրսը սուրբ, տունը սատանայ.
Դու էս սանտրին կտաւ շունիս.
Դուս չի էկի ճրագ կընցու, օր դուս էկաւ աշխարհք կընցու.
Դրկցի պագածը չէն առնի, ուրիշի սիրածը կառնեն.
Դրկցի հետ թէկուզ մարդի կախեն.
Դրկցի հետ սե օրը տօն է.
Դրկցի հաւկիթը հեռուից մենծ կերեայ,
Դրկցի հաւը, դրկցի աչքին դագ կերեայ,
Դրկցի աշխատանքին, ոչ թէ ունեցածին թամահի.
Դրկցիդ համար մէկ ուզէ, որ Աստուած քեզ երկուօր տայ.
Դրուստ խօսողի գտակը ծակ կ'լնի.
Դրուստ խօսողի ձին թամքած պտի ընի, որ փախչի
Եադը գնալ գալով կ'բարեկամանայ, բարեկամը հեռու մնալով կը
եադանայ.

Եայանը ձիաւորի վրայ կ'խնդայ.
Եառ պտի բլի, որ ձոր լցուի.
Եարանը եարա կը բանայ.
Եզը վերցնեն, տակը հորթ ման կգան.
Եզը վեր ընկնելիս, դանակաւորը կ'շատանայ.
Եզի բեռը որ չը ծռուի, քարը դարբնութիւն չի դնայ.
Եթում փխսկիւլ է պէտք...
Եթումին հաց տուող չի ընի, իբրատ տուող շատ կ'լնի.
Ելած աչքը տեղը չի գտայ.
Եղ ունիս, գլխիդ քսէ, բաքմազ ունիս սրտիդ.
Եղ ու մեղրը շան տկումն է.

Եղն ելաւ՝ մոխիրը տարաւ.

Եղ ու հաւկիթից խաբար տուր, ձուածեղ շինելն իմ բանն է.

Եղ ու հաւկիթը քեզնից, ձուածեղդ եփելն ինձնից.

Եղը թանկ է, ճմուռն էժան.

Եղը կերաւ, մոխիրը պռնկներուն քսեց.

Եղիան փլաւ չի ուտէ.

Եղբօր օրդի՝ իւր օրդի, քրոջ օրդի, շան օրդի.

Ես փաշայ, դու բօշայ, բարեկամացանք՝ բարեբարացանք.

Ես գիտեմ թէ մարդ ես դառել, դու մի ասի մարգակ ես.

Ես քու կապովդ խեղդուայ.

Ես տանձ եմ սսում, դու գանձ.

Ես քուն՝ մեղքս արթուն.

Ես աղա, դու աղա, մեր բնադունն ո՞վ աղա.

Ես էն օձի փուշը չեմ, որ հեշտ կուլ տաս.

Երազում սովածը հաց կը տեսնի, ծարաւը ջուր.

Երեխին բան խոստացար՝ պէտք է կատարես.

Երեխի ձեռի հացը շանը չեն տալ.

Երեխին բանի դիր, հետը դնայ.

Երեխի փորացաւը, երեխէն կիմանայ.

Երեխին առին ընչի՞ ես լալիս, առաց ընդուր, որ խօսքս անց ա
կենում:

Երեխէն մըհանայ, մէրը կշտանայ.

Երեսս ալրոտ տեսար, ջաղացպան կարծեցիր.

Երես տուինք, աստառ էլ կուզէ.

Երեսից մէկ լու վեր ընկնի, հազար կտոր կլնի.

Երկաթը տաք տաք կ'ծեծեն.

Երկաթն իմը, անծողն իմը, քու թախքաթուկքին ինչ եմ տալիք.

Երկէն մարդի խելքը ծնկներումը կլնի.

Երկնքի պարտքը գետնին չի մնայ.

Երկնքից մէկ քար է կախած, ով իրան չը հաւանեց գլխին կընկնի.

Երկու գժին մի խելօք է պէտք.

Երկու ձեռն եմ արել մի գլուխ, էլի չեմ սպրում.

Երկու էրնէկ մի տեղ չի ըլնի.

Երկու ժամի լուսարար, մէկին սեերես.

Երկու ձեռը երես կը լուանայ, մէկն ինչ կանի.

Երկու աչքը մէկ գրողի բազալ է.

Երկու շահուն չըհաւնողը, աբասի պտի հանէ.

Երկու շուն կռուելիս, ճամբորդի բանը կաջողի.

Երկուսն էլ մի ոշխարի կոճի են.

Երկուն էլ մէկ սանտրի կտաւ են.

Երուսաղէմ գնացինք, քօռ վարդապետի ձեռ պաշեցինք.

Երուսաղէմ շուն չկայ.

• Եփած կերակրի վրայ՝ պաղ ջուր չեն ածի.

Եջայ աղամայ էչ ա դառել.

Եօրդանիդ գետից առդ մեկնի.

Ջաբուն կովը նախրի անունը մուռտառել ա.

Ջանգակի ձէնը հեռուից անուշ կգայ.

Ջարաբի կիտից յետ դառնալը ի էլ է.

Ջարկան Խզին Աստուած պոզ չը տայ.

Ջալումին Աստուած պատիժ տայ.

Ջանիաթ, դանիաթ, գնա բանի՝ կաց ըռհաթ.

Ջանիաթը որ կայ, օսկէ բիւզուկ է.

Ջանիաթքեարը ընչանք ճաշ որ քաղցած մնայ, ընդուց յետը կը
կշտանայ.

Ջանիաթքեարի մէկ ոտը կոտրած պտի ըլնի.

Ջառի դադըրը զարկարը գիտէ.

Ջոնքչի սիրած փէսին, աները կատէ.

Ջուռնաշու կնկան հարցրին, թէ պար խաղալ դիտես, ասաց չան ու
գործս ինչ է.

Ջուտը օսկին՝ բովի մէջ բալլու կանէ.

Էդ բերնովդ պտի սուրբ Կարապետ գովաս.

Էդ հաթաթէն ձեր կովին տուր, որ կաթ տայ.

Էդ քեզ խրատ, որ էլ չը ցանես կտաւատ.

Էժան մտի շորվէն չի ուտուի.

Էժան մտի շորվէն շունն է կերել.

Էլի ձագը, պատի ծակը.

Էլի աչքը մարդի լոյս չի տայ.

Էլի էն ջուրն է, էլի էն ջաղացը,

Էլի հացը փոր չի կշտացնէ.

Էծը կտաւին դուրս.

Էծը որ գէլը չը տանի, Երուսաղէմ կերթայ.

Էծը սատանի հօրօղբօր տղէն է.

Էծն իր ոտովը կը կախեն, ոչխարն իր.

Էծն իծու հաճար լաւ է, քանց մի սուրու ոչխարը.

Լնպէս ծիծաղի, որ ես էլ ծիծաղեմ.

Լն կշտին ինչ ասեմ, որ քառսուն անօթու հախից չի գայ.

Լն հանաքին ինչ ասեմ, որ կէսը դուրթ չէ.

Լն ջրիցը վախեցի, որ ոչ խշշում ա, ոչ թշշում.

էն վաղ էր, ինչ էլ կաղ էր.
էն օձի ձագը չէ, որ պահես մենծացնես.
էլ որ լաւ էլ ըլնէր, տիրոջ դուռը կը սատկէր.
էլը գարու հորն է ընկել.
էլը ասենք թէ էլ է, յիմարն իշիցը գէլ է.
էլը ծախէ, չճ-չճ-էն պրծի.
էլը էլի էն էն է, փալանն է փոխել.
էլը նստել, իշնն ման կուգաս.
էլը չի ուտուի, համա գինը կուտուի.
էլը մատաղ չի ըլնի, էշագինը հօ կլնի.
էլը դատի, ձին ուտէ.
էլը որ պոչ չունենայ, կասեն քուռակ է.
էլը որ մի տեղ ցեխն ընկաւ, էլ էն տեղովը չի անցնի.
էշից վարունք չեն հարցնիլ.
էշ կերել է, էշ մենծացել.
էշի գերեզմանը գիւու փորն է.
էշն ընկաւ գարու հորը, ասաւ էս լաւ է քանց մեր ախոռը.
էշն ինչ գիտէ նուշն ինչ է.
էշն իշի մօտ կապես, կամ առոցը կ'սովորի կամ փառոցը.
էշն ի փալան մարդն ի հալաւ.
էշն իրայ սատկելը կուզէ, թաք տիրոջը դատը ըլնի.
էշն իր չ'կերած խոտն որ ուտէ, գլուխը կուռի.
էշն ինչ է, որ մութ տեղը վարի ուտէ.
էշն իր մտին, տուրակն իր հտին.
էշն ինքն է, խոտն ուրիշի առաջ կ'դնէ.
էս պատին, էս ծեփն էլ հերիք է.
էս էլ խառնենք փառք ի բարձումին.
էս էն սատանէն չէ, որ մէկ խաչակնքելով հալածուի.
էս էն դէր չէ, որ մէկ սուրբ աստուածով ռադ ըլնի.
էս օրուայ խօսքը, էգուցման կարմունջ է.
էտքան յիմարին, մէկ խելօք պէտք է.
էթթանք սաղին, էղաւ՝ լաւ, չէղաւ՝ քօռը հաղիք է.
էրկան քօղ հարսին, մի ասի եաշմաղդ կարճ է.
էրնակ էն տղին, որ հէրը դժոխք կերթայ.
էրված սրտին սխտոր մի ցանի.
Ընկած եզի դանակաւորը կ'շատանայ.
Ընկած մարդի կանգնելը դժուար է.
Ընկածին ետրան չեն ըլնի.
Ընկերդ գտիւր, հետը խաղայ.

Ընկերդ գեղից վեր ան, հացդ տաշտիցը.
Ընչանք երեխէն լաց չընի մէրը ծիծ չի տայ.
Ընչանք հաստը բարակի, բարակի հոգին գուրօ կգայ.
Ընչանք հերթը մեզ հառաւ. լիսը վրայ էկաւ.
Ընչանք շառը միտք չանես, խէրը չի գայ.
Ընչանք չգայ յետինը, չի յիշուիլ առաջինը.
Ընչանք ամպը չը գոռայ, անձրև չի գայ.
Ընչանք դու էդ հասկանաս, ուղտի պոչը գետնին կ'հասնի.
Ընչանք մարդի սիրտը չ'ցաւի, աշքերից արտասունք չի գայ.
Թագաւորն էլ թագի լայեղ պտի.
Թագաւորութիւնը որ ինքն իրան չ'քանդուի, քանդող չի ըլնի.
Թագին էլ շուն է, շունն էլ թագի
Թագին էն թագին է, մենակ չուլն է փոխել.
Թաղած մեռելդ, քեզնից առաջ տուն հասաւ.
Թաղած մեռելը, թաղած օրը կուլան.
Թամբուլթենէդ իշուն քեռի կես.
Թարս մարդը իր թարսութիւնը կանէ.
Թափած բանը, տեղը չի լցնէ.
Թելը որ բարակեց՝ կը կտրի.
Թէ որ ոտքիս տեղ կանեմ, տես թէ գլխիդ ինչ կանեմ.
Թէ Աստուած չաջողէ, թէզ վեր կենալը սուտ է.
Թէ վառեմ, թող պլրթա (տրաքուի).
Թէ Աստուած չօգնէ, վիզ ծռելը բօշ բան է.
Թէ դու սատանէն ես, ես էլ պոչն եմ.
Թէ փող ունես, սրտումդ էլ եղ ունես.
Թէ խաչն իմն է, գօրութիւնը ես դիտեմ.
Թէզ ճամբայ ելնողն ու թէզ կտրդվողը չեն փոշմանի.
Թէկուզ էրած, թէկուզ կերած, մէկ է.
Թթու թան, բազկէ թթու, հա՛ կեր, հա՛ զկուտայ.
Թմբուլիկ իշուն, բեռն ապրեշում.
Թող սե ընի, բօլ ընի.
Թող փորս կուշտ ընի, թող ասեն անօթի շուն,
Թուղթը շուռ տուր աբասին կուլ տուր.
Թունդ քացախն իր տիկը կ'պատուէ,
Թունաւոր օձի գլուխը քանի շուռ ջարդես օգուտ է.
Թունդիրը տաք տաք, հացը կողը կտան.
Թուրքն անիրաւ, խօսքերն իրաւ.
Թուրքին ընչանք չ'ծեծես, դոնախայ չի դառնայ.
Թուրքին ընչանք չ'ծեծես, հախդ չի տայ.

Թռչուն կայ որ միտը կուտեն, թռչուն էլ կայ՝ որ միտ կուտէ.

Թրի կտրածը կ'աղանայ, լեզուինը չի աղանալ.

Թքելը մէկ ամօթ է, լիզելն էրկու.

Թքէ բուռս, զարկեմ երեսդ.

Ժամ քանդելը լաւ է, քանց աղջկայ անսւն կտաբելը.

Ժամը հօրս պտի, հարսանիքն ազբօրս.

Ժամանակն արծաթ է, ամեն վախտ ձեռք չի անցնիլ.

Ժամի դուռը բաց է, շունն էլ պտի երես ունեննայ թէ ոչ.

Ժամիցը ես եմ գալիս, ողորմի Աստուածը դու ես ասում.

Ժնգժնգացող մարդից փախիլը.

Իմ խաչիս զօրքը ես գիտեմ.

Իմաստունի հետ քար քաշէ՛, յիմարի հետ փաւ մի ուտի.

Իմացել է որ Խորասան խալի կ'զործեն, լէնքն ու երկէնքը չի գիտէ.

Իմացել են, որ Ալին մեռել է, բայց չեն իմանում, թէ որ Ալին է.

Իմ ատեն ծառայ, սւրիչին ազայ.

Իմ չը գնացած դրախտը, թող իշանն էրթան.

Իմ ու քուն, աուն է քանդում.

Իմ հալին, նրա առճինդ տալին.

Ինաստ ինաս է, անուս քօռ Մուրատ.

Ինձ տես՝ քեզ լաց, որտեղ ես՝ դայիմ կաց.

Ինձնէն ելեր, ինձի լող խրատ կուտայ.

Ինձի համար կրակ, ուրիշի համար ճրագ.

Ինձի չի հաւատում, իշին է հաւատում.

Իննը չ'ատուած, տառը ձեռք չի անցնի.

Ինչ էծն արաւ թիրիմին, թիրիմն արաւ էծին:

Ինչ կասես, էն կ'լսես,

Ինչ կ'բրդես, էն կ'խրթես.

Ինչ կ'ցանես, էն կ'հնձես.

Ինչ տեսել էինք տեսել, քօռ հրեշտակ չէինք տեսել.

Ինչ կամիս ինձ, Աստուած կամի բեզ.

Ինչ կուզես արա, Գօղոսը Գեարոս չի ըլնի.

Ինչ կանեմ աշխարհքի մալը, որ ոտնամանս նեղ է.

Ինչ չէր տեսել պատէն կախ, հիմի տեսաւ ճակտէն կախ.

Ինչ կատս ձեռնով, կտտանաս հագւով.

Ինչտեղ փորդ չի կշտանալ, անօթութիւնդ մի յայտնիր.

Ինչտեղ գինի, ընտեղ քնի.

Ինչտեղ հաց, ընտեղ կաց.

Ինչտեղ պանիր, ընտեղ բանիւր.

Ինքը չկայ թիզ ու կէս, արարմունքը գազ ու կէս.

Ինքը քուն, մեղքն արթուն.

Ինքն հոտած է, հէնց գիտէ բունն է հոտած.

Ինքն իրան վեր ընկնողը, լաց չի ընի.

Իշիցը չեն կարող ինաղը հանել, փալանին են ծեծում.

Իշուն նստելը մէկ այիպ է, իջնելն երկու.

Իշուն հարսնիք կանչեցին, ասաց. — հալբաթ ջուր կրելու են տանում.

Իշու քացուցը մի խռովի.

Իշու բռնն ինչքան ծանտը ընի, էնքան երիշը կաւելացնի.

Իշուն հարցրին ինչ մարիֆաթ ունիս, պոշը վերցուց դռաց.

Իշուն գէլը կերաւ, գէլն էլ մի գէլ ըլնէր, սով գարտ կանէր.

Իշուն նստի, որ ձիուն հասնես,

Իշուն գարի տուր, թէ կուտէ՝ էլի տուր.

Իշուն աչէ, որ չարւորեր բաղնիք կերթայ,

Իշուց վեր արի, խօսքից յետ մի մնայ.

Իշուց վեր է ընկել, չօշ չօշը չի թողնում.

Իշտահը ատամի տակին է.

Իսանի աչքը մէկ բուռ սև հողը կը կշտացնէ.

Իրան համար քնում է, ուրիշի համար երազ տեսնում.

Իրան աչքի գերանը թողած, ուրիշի աչքի չօփն է ման գալիս.

Իրան հացն ուտում է, ուրիշի վրէն խօսում.

Իրան դատրը չիմացողը, էլի դատրը լինչ կիմանայ.

Իրան ժամ չի անէ, ուրիշին պատարագ կանէ.

Իրան գլուխը չի կապէ, կերթայ հարսնիքտունը հարսի գլուխը կը կապէ.

Իրան կալը թողած, ուրիշի կալը կ'ծեծէ.

Իրան ոտով եկած դօնաղը՝ պատիւ չի ունենալ.

Լալն էլ է աղաթ, էրթալն էլ.

Լալու մեր էշն է, որ նոշ չունի.

Լակլակի ումրը, լախախով կանցնի.

Լաւ տղէն ընկերիցն է մաշուր.

Լաւ ձագը ձուումը մաշուր կանի, լաւ տղէն օրօրօցումը.

Լաւ ձին եմը (կերակուր) կաւելացնէ, վատ ձին քօթակը.

Լաւ եզը լծան տակին բալլու կանի.

Լաւ լողնորդը վերջը ջրի փայ կլնի.

Լաւ դալլաք ես, քու միրուքդ վեր արա.

Լաւ հաւը իրայ ձագերի վրայ ման կգայ.

Լաւ հնձուորը դաշտումն էլ կ'հնձի, սարումն էլ.

Լաւ վարպետը առանց պատանք կ'մեռնի.

Լաւ է մեռնիս, քանց ծերանաս աղքատանաս.

Լաւ է գէշ ասեն, քան թէ էշ.

Լաւ է մէկ անգամ Աստուծոն աղաչել, քան հարիր սրբի:
Լաւ է գիտուն մեղաւորը, քանց անգէտ արդարը:
Լաւ գէշին, գէշը լաւին՝ գրուած է:
Լաւութիւնն աքա ջուրը գցի, ձուկը շիմանայ, Աստուած կիմանայ:
Լեզուդ էլ որ շէնի, ագռաւները աչքերդ կ'հանեն:
Լեզուն տակը սակոռ չունի, որ սուտ խօսելիս ծաղէ:
Լեզուն դանակից սուր է:
Լեզուի պարտքը՝ խէր խօսալն է:
Լեզուիդ լեզու չի հասնի, անկաջիդ խօսք:
Լեռ քարը լաւ է, քանց անգութ սիրտը:
Լէն օրին, նեղ օր էլ կայ:
Լէնին ճար կայ, նեղին ճար չկայ:
Լուսն ելած վախճալ, էլը կորցրիր:
Լսողաց եմ, տեսողաց չեմ:
Լօ լօ, լօ լօ, քրդի տղին էլ լօ լօ:
Խալին վերուցէք, խսիրը փռէք:
Խալի աչքը քեզ լոյս չի տայ:
Խալի վրէն չուն կը հաշայ, մեր վրէն կատու:
Խալի բերանը ջուլի բերանից մենծ է:
Խաղ շատ գիտեմ, ձէնս չի դայ:
Խաղաղութիւնը գերեզմանումն է:
Խաբաւանք դամուրչիմ սիրեցինք, օխալ տարի մուր շռեցինք:
Խաչիւն առաւ տակս սկի է, չերեփն ասաւ ես ճւրտից կուգամ:
Խաչը տէրը գորաւոր կանէ:
Խանչալիդ քարը հօ վեր չընկաւ:
Խաւիժ—խաւաւորիժ, պապէն ուտէ ընկնի ոտից:
Խելաւի հացը՝ խելօքի փոքր:
Խելաւի համար ամէն օր տօն է:
Խելաւն ըսաւ, խելօքն էլ հաւատաց:
Խելօքը մինչև կ'մտածէ, խելաւը տղին կ'պսակէ:
Խելքէ թեթեւ, աքէ չափուկ:
Խելքը հասակումը չէ, գլխումն է:
Խելքը բնովի է պէտք, ոչ թէ գնովի:
Խելօքին մէկ, խելաւին ինչքան կուգես:
Խէին խրատ, սէին սապան:
Խէրը իրար դառաւ:
Խէրն արել ես՝ կարմնջովն էլ անցկացրու:
Խիարը ծուռն է դուրս եկել:
Խմոր ուտելիս դավա կլնի, բեռ տանելիս աւանակ:

Խնքոտ քթին ծուխն էր մահանայ:
Խնկով մոմով արքայաթիւն գնալ չի ընի:
Խնացիք հարէ, տղայ նշանելը քու բանդ չէ:
Խոզի գլուխը խալըչին չի կայնի:
Խոզն ասաց, ճուտերս որ շատացան, պարզ ջուրը գլխիցս կտրուեց:
Խոնարհ մարդից Աստուած էլ հազ կանէ, մարդն էլ:
Խորթ մօր եփած կերակուր է դառել:
Խորհուրդ մարդկան, կամք Աստուծոյ:
Խունկ ու մոմով սուրբ Կարապետ կ'խաբես:
Խունկ ու մոմով ման եկայ, անջախ գաայ:
Խունկ ու մոմ էի սրբերին, ձութ ու ծամոն եզայ լրբերին:
Խոփդ սուր է, հանդը բաժանովի է:
Խրատ ունիս գլխիդ տուր, սապոն ունիո չորիդ:
Խփած աչքին բէֆայ չկայ:
Խօսքը էշ հեծնելը չէ, խօսքը վեր գալն է:
Խօսքը մենծինն է, ջուրը պստկինը:
Խօսքը խօսք առաջ կ'բերէ, հալապին՝ կտու:
Խօսքը թէզ վեր կենալը չէ, խօսքը Աստծու աջողելն է:
Խօսք կայ՝ որ մարզի սարի գլուխը կ'հանէ, խօսք էլ կայ՝ որ ներքե
կ'բերէ:

Խօսքը ցան փռելը չէ, մարիֆաթ թօփ անելն է:
Ծակ բուկ է, ինչ լցնես ներս կերթայ:
Ծակ հլունը գետնին չի մնայ:
Ծաղիկը թփի տակը վեր կընկնի:
Ծանտը կեցիր, լիտը գաս:
Ծառ ընի, որ քամի չ'գիպչի:
Ծառը որ վեր ընկնի, կացնաւորը կ'շատանայ:
Ծառը քանի բար շատ ունենայ, գլուխը կախ կը քցի:
Ծառը կացնին ասաց. ընդուր ես կարենում ինձ կտրել, որ կտրի
ինձանից է.

Ծառի տակը պարկելով, մարզի բերան խուրմա չի ընկնի:
Ծատուրը խաղի կարօտ չէ:
Ծեծը դրախտիցն է դուրս եկել.
Ծերանաս, ծերի դագըրը իմանաս:
Ծիծը ծոցի մէջ իրար կ'գիպչի:
Ծովը գնաց, ծարաւ յետ եկաւ:
Ծովից մի գդալ ջուր վերցնես, քնշը կը պակօթի:
Ծովն է ընկել, ձեռը փրփրներին է քցել:
Ծոծրակս քերեմ, տեղը կ'բերեմ.

Կաթի հետ մտածը, հոգու հետ դուրս կգայ:
Կաթ տուող կովի պտուկը շին կարի:
Կաթուղիկէն մենծ, զօրութիւնը փորը:
Կալ մանող աղուէսը, ծեծը պտի շինքն ապնի:
Կալէն ինչ տեսանք, թէ կալառակէն ինչ տեսնինք:
Կալի կուտը, մամին ու պապին հարսանիք:
Կաղ իշին էլ, քօռ նալքանդ կրնի:
Կաղ իշով քաղվան է խառնուել:
Կամ դժի հետ խօսել ես, կամ գարի հաց կերել ես:
Կամ աղն է պակաս, կամ մաղը:
Կամաց բանիք, բայց կամաց մի ուտեր:
Կան նստեր, Մուտուրկան կ'հաչէ:
Կանանչ հաւի հաւկիթ խօմ չէ, որ չճարուի:
Կանանչումն ու կարմրումը կենաս, օխտը պղղուէս հեռու մնաս:
Կայ աշխարհի, չկայ տնապառնի:
Կանց պուտը կարմիր չկայ, որ ճղես՝ սիրտը ու է:
Կանց հա առեմ մէջը մնամ, չէ կարեմ ու կը պրծնեմ:
Կաշառքը մութ տեղը լոյս կաայ:
Կաշառքը ուտողի աչքը կ'քօռացնէ:
Կերան պապերը, թռռների ակռէքը հարվաւ:
Կառուրները դուրս էլան, մկները հախս էլան:
Կառուի դունչը մօին չ'հասաւ, ասաց էսօք ուրբաթ է:
Կառուին առին աղղղ գեղ է, խորունկ թաղեց:
Կառուին առին հէրդ է լաւ, թէ մէրդ. առաց, նաճ, նաճ:
Կառուին խաղ է, մկին մահ:
Կառուի մանկղիւր, մինչև մարագն է:
Կարմիր ձուն, զատկին կ'առաղի:
Կառուի մուկ բռնելը՝ իր փորի համար է:
Կարասին ինչ ձէն որ տառ, էն ձէնը կ'լսես:
Կարմնջից անցնելիս փէշերը իրար է քողուել:
Կարկուտը ծեծած տեղը կ'ծեծէ:
Կարմիր կովը իրայ կաշուց չի դուրս գայ:
Կարմիր կովի պէս կաթդ գետին մի կ'լթի:
Կարգուածի աչքով աղջիկ մը, ազապի աչքով ձի:
Կարօն հաւնաւ Մարօյին, Մարօն չ'հաւնաւ Կարօյին:
Կարմիր գառակ չեմ, որ ում դլուխն ուղենաք դնէք:
Կարպետի շորս պոչը ջրին է տուել:
Կացինը վերցնես, գող շունը կիմանայ:
Կարաւի երթիչ է ուղում ման գալ, դառդառինն էլ է մտահան անում:

Գետուքս մեռաւ, տեղս լէնցաւ:
 Գեղծաւորութիւնը կէտ առաքինութիւն է.
 Գծի առաջը հալա շատ կճուռն կ'զլօրի:
 Գիրակուայ դանգանը, երկուշաբթի էլ պէտք կ'գայ:
 Գծողի ետեւը կայնի, քացի տուողի առաջը:
 Գծուկծմալ չեմ, որ կ'պչեա ուտեա:
 Գնկայ բերած փողը դրան զանգակ է, ներս ու դուրս անելիս ճակատիդ կը դիպչի:
 Գնկայ մազն երկէն է խելքը կտրճ:
 Գնկայ խելքով նստողն էլ կնիկ է:
 Գնկայ բերած փողը մայա չի դառնայ.
 Գնքելու տէրն եմ, խօմ ապրեցնելու էլ տէրը չեմ:
 Գոչտը նստել, բարի գլուխը կտուայ:
 Գովը մեռաւ, խաբը վերցաւ:
 Գովը ջուխտ ստով հորթի փօրին չի կայնի:
 Գովի աղբը՝ սուտդ չի բռնէ:
 Գովը հորթին, հորթը կովին, գլուխը ցաւի տաւարածին:
 Գորկոտիդ միտ գտիր, ինչի ումուտ մի անի:
 Գուժ քեզի կատեմ, կուլա գու իմացիր:
 Գուժը արեւի զօրութիւնը չի իմանալ:
 Գուժը ջրի ճամբէն կը կտորի:
 Գուշտն անօթուն մտնը կ'ըրգէ:
 Գուկուն բերում է, ջուշուն տանում:
 Գուտ ուզող հաւը, առունը կ'մնայ:
 Գուտը տունը կուտէ, հաւկիթը դռները կածէ:
 Գուռի մէջ չիր ու չամիչ չեն փայ անի:
 Գտաւատը բերանս դիր, յետոյ պուլիկը գէմ տրա:
 Գտրած հացը չի սաղանայ:
 Գտրած մատի դեղ ես, էլի:
 Գրակի առաջը, չախմախ չեն դարկի:
 Հա տեսած, հա կերած, մէկ է:
 Հա ուրիկը, հա աուրիկը, հա նախընթին, հա իր կնիկը:
 Հազար կնիկ հաւաքուին, ցաւը ծննդկանինն է:
 Հալալ մալը, գէլը չի տանի:
 Հալալ մաղը չի կտրօւի, հարամ գերանը կը կտրօւի:
 Հալըթ մէկ օր էլ իմ հէրս կ'մեռնի, ես էլ քեզ փաւ չեմ տայ:
 Հալը հնանայ, տէրը շնանայ:
 Հախրնայ շատ ծնաւ, մնաց փիճինայ:
 Համբերէ, տանտէրը բան բերէ:

Համբերութիւնը կեանք է:
Համ անու կորկոտէն եղանք, համ տանու:
Համ խոտու ժամէն եղանք, համ շինու:
Համ նալին կտայ, համ մեխին-
Հայ գէյի հազորդեցի, որ իմանայի թուրք էր...
Հայհայը գնացել է, վայվայն է մնացել:
Հայը մինչև չը բեզարի, չի նստի:
Հայը ծեծ է Վարդանին, թուրքը ծեծ է Վարդանին:
Հայը հային դատար է, թուրքը թուրքին մաստար:
Հայացանք՝ հաւատ չ'անասնք, թուրքացանք՝ տուննաթ.
Հայի աղօթք, թուրքի շուն, որ չի հասկանում ինչ անեմ.
Հայի պոռակ խօս չէ, որ չ'քանդուի:
Հայի ետի խելքն իմն լընի:
Հայի խելքը գլխումն է, Վրացունը աչքերում:
Հանգամէջ արտ ունեցիր, ետոյ խօսա:
Հանաքը շանաք կ'դառնայ:
Հաչող թաղին որս չի անի:
Հոռը հոտին օրէնք է, չ'հասը սատանի կարգադրէք:
Հոտակգ էր հոտաւ, միրուքգ էր բուսաւ:
Հոտո ու բարակ է մի գին, վայ բարակ մանողի գլխին:
Հարեանի ոչխարը գէլը տաբաւ, հարեանն իրը մուղաթ կտցաւ:
Հարեանին ընտուր կ'սիրեմ, որ հաւկթիս աղ ցանէ:
Հարիւր հակ բամբակ կայ, հարիւր ու մէկ ծռակ կայ:
Հարիւր միրքից որ մէկ մէկ մաղ պոկեա, մէկ միրուք կը դառնայ:
Հարսը իշուն է նստել, քաւորի դռնից չի անցկենում:
Հարոնիքաունը չիտէ, աման կը կրէ:
Հարս քեզի կսեմ, աղջիկ դու իմացիր:
Հարոնիքից յեա՝ դաժուլ զուռնայ չի սաղի:
Հարամը կուգայ հալալն էլ կ'տանի:
Հարկս հարկաւորաց, պատիւս արժանաւորաց:
Հարոնիքն աղբօքս պէտք է, հոգու հացը հօբս:
Հարուստ տանից աղջիկ առնելը դժուար է, պահելը հեշա:
Հարուստ տներունք, սիրուն նշանած:
Հարուստ տներ, մենծ մենծ շներ:
Հարուստը օձ կերաւ, տոին դեղ է, աղքատը կերաւ, տոին քաղցած է:
Հաց գնեմ հառի, բան գնեմ փախի:
Հաց ու պանիր, կեր ու բանիր:
Հաց վրը ծնկան, աչք վրը կնկան:
Հացգ դիր հացիս վրէն, համ աակիցը կեր համ վրիցը:

Հացը հետաւորել է, մենք փետաւորել, էլի ետեիցը չենք հասնում:
 Հացի կտրածը՝ թուրը չի կտրիլ:
 Հացը դրած, բանն անիծած:
 Հացը հացարարին տուր, մէկն էլ աւել տուր:
 Հացս թող դարի ընի, անկաջս էլ գինջ:
 Հաւը երազումը կորեկ կը տեսնի:
 Հաւը տունը կենայ, կուտն ուտէ:
 Հաւը որ շողանայ, հաւկթից կը կտրի:
 Հաւը որ դադին աչէ հաւկթի ածէ՝ կ'պատուի:
 Հաւը ջուր խմելիս՝ Աստծուն կաչէ:
 Հաւը կաւալիս, իմացիր որ փորացաւ ունի:
 Հաւի պէս... կուտէ, կտուցը գետնին կը քռէ:
 Հաւնողը հաւանքի կոթը, չ'հաւնողը մզրախի ճոթը:
 Հաւնոց մտնող աղուէսը, փոսթը շինքիցը պտի հանի:
 Հեռու տեղի հացը մենծ կերեայ:
 Հեռու զանգի ձէնը անսւշ կգայ:
 Հեռուից ուրիշի աչքն է հանել, մօտիկից տիրոջ:
 Հէնց արա, որ առուի ջուրը չ'փախցնես:
 Հէնց արա, որ ոչ շամբուրն էրվի, ոչ խորովածը:
 Հէնց բան ես ասում, որ էշն ախոռում դռում է:
 Հէնց դարտ տամ, որ դարտդ մոռանաս:
 Հէնքի մէջը շուն է ընկել:
 Հէշ խաղ որ չ'գիտենամ, քեզ համար աշուղ կ'դառնամ:
 Հէրը ուտէ՝ որդին վճարէ:
 Հին բարեկամը թշնամի չի ընի:
 Հինգ թուրքի խաբելը հեշտ է, քանց մի ջհուտի:
 Հիւանդ է ու լավանդ է:
 Հիւանդը որ առողջանալու ընի, բժիշկը մօտ կգայ:
 Հիւանդը որ գնալու ընի, մատաղը չի օգնէ:
 Հիւսիս նստեք, հարաւ կ'հաչէ:
 Հիւրն էկաւ, հիւրը գնաց, տեղը գարտակ չ'մնաց:
 Հոր փորողը մէջը կընկնի:
 Հպարտին դուրսը ծեծեցին, տանը բան չասաւ:
 Հոռովէլ տալով արտը չի վարուի:
 Հպարտը պարկը կ'մտնի:
 Հոտած ընի, հատած չ'նի:
 Հորթը որ կովի առաջն ընկնի, գէլը կուտէ:
 Հորթիս աշելու կերթամ, որ գէլը չ'տանի:
 Հօրիքը մենծ եղից կը ծռուի:

Հօ կայ՝ ներս կ'ըրէ, հօ էլ կայ՝ դուրս կ'տանի.
Հօր տան թեյն ու ասեղն է պէտք որ կարէ.
Հօր առնը ինչ որ էր, էլ էն է.
Հօրն ողորմի կայ, որ շան որդի ասելուց վատ է.
Հօրն ու մօր պատիւ չիմացողը, Աստծու պատիւը չի իմանալ.
Հօրն անունը ինձ կ'ծախէ.
Չաւարդ ծեծէ, ձու կռուեցնելը քու բանդ չէ.
Չեւքը գործումն է, աչքը խաղումը.
Չեւքի մէկ թռչունը լաւ է, քան ծառի վրայի երկուսը.
Չի նստաւ՝ Աստուած մօռցաւ, ձիուց իջաւ՝ ձին մօռցաւ.
Չին ու ջորին կռուան, էշը ոտատակ դնաց.
Չին էլ է նրան սագում, սիլլահն էլ.
Չին բհիրը պոկեց, առաջ իրան դիպաւ.
Չի ու ոտներն որ ջրումն ընի, շուացնել պէտք չէ.
Չի ու բազարը էշը թող չ'կեղտոտէ.
Չի ու չէ, համա իշու հէքն ու մէքն է.
Չի ու առջեկց անցիր, շան ետեկց.
Չի ուց վեր էկաւ, իշի վրէն նստաւ.
Չի ուց ընկնողը չի վնասուի, իշից ընկնողը կ'վնասուի.
Չու չէր, որ ակռէքիս դարկէի.
Չու չեմ որ կոտորուեմ.
Չութ չեմ որ ծամես.
Չմեռը համամշի դառնաս, ամառը բաղմանչի.
Չմեռը կատու ընես, ամառը շուն.
Չմեռուայ վարդը կրակն է.
Չուկը գլխիցը կը հոսի.
Չուկը գլխիցը պտի բռնես, որ չ'փախչի.
Չուկը երբ բռնես, թաղայ է.
Չուկը ծովումը կմնծանայ.
Չուկը ջրումը՝ բաղար չի ընի.
Չուկն ու միտը մի պղնձում չի եփուի.
Չուածեղի խաթեր թաւի կոթը կ'պաշէ.
Չուի գողը, ձիագող կղառնայ.
Չուն է եկել, որ ձեռ ու ոտ մըսի.
Չնից սիպտակ բան չկայ, բայց ոտնատակ են տալիս.
Չափուն չէր, որ ճոթից հոտ քաշէի.
Չառարխանի դուռը, բաց է, չունն էլ երեսատեղ պտի ունենայ թէ ոչ.
Չարիք գեղ մտնողը էրկէն դազանակ պտի ունենայ.
Չարիք մաքդը օտաւ տեղ երես չի ունենայ.

Հաղարը գիտէ իր բազարը.
Հաղը դադի հետ, հաւն էլ խօրօղի հետ.
Հայիմ մարդի աղն՝ աւելի հետ կերթայ.
Հնկի ու մսի արանքը չեն մանիլ.
Հնճուղը չիկիտամի բարեկամն է.
Հուկասը դիտէ իր դիտսը.
Հուշը ձեռքից թռաւ, էլ ձեռք չի անցնի.
Հուռանին որ խենք, պտի թուրքանանք.
Հօնաղը ասն տիրոջ վարդն է.
Հօնաղը ղօնաղին չէր սիրում, տան տէրը ոչ մէկին
Հօնաղին տեղ չէին տալիս, ասում էր սիլլահս ճրտեղ կախեմ.
Ճամբից, գուրս եկողի, աչքը գուրս կգայ.
Ճան չունի, ճիգ կը քաշէ.
Ճանճը թէ և ոչինչ է, բայց սիրտ է պղտորում.
Ճանճն ինչ է, թէ ճենճն ինչ ըլնի.
Ճամբորդի գնալի իր ձեռն է, դառնալն Աստու.
Ճարպիկ գողը, տան տիրոջն է գող բռնում.
Ճղըզ եմ, ճան չեն խաղցներ.
Ճնճղկան ինչ աղօթրան, որ կողմ դառաւ՝ իր աղօթրանն էն է.
Ճնճուղն իր ղանթարով բեռ կտանի.
Ճշմարտախօսի ձին թամբած պէտք է.
Ճրագն իր տակը լոյս չի տայ.
Մազմանի աշկերտի պէս հետն ու հետը յետ կերթայ.
Մալ բաղարի չէ, ջան բաղարի է.
Մալն արա տէրն ի հետ, որդին արա հէրն ի հետ.
Մանկուց գատումը, ծերուց գաւազան է.
Մահն ընկերով հարսնիք է.
Մահը մարդի անկաջի ետեն է.
Մահը մէկ օր, լացը մէկ օր.
Մահլի ոսկոռը, մահլի շանը կ'հասնի.
Մալին տէր, որդուն հէր.
Մալտիրոջը երգում չի հասնի.
Մաղում թէ զօրութիւն ըլնի, էծը մարգարէ կլնէր.
Մախաթ եմ ու եախադ եմ.
Մանէն մանած է, պատէն կախած է.
Մաշկակարի մաշիկը ծակ կլնի.
Մատանիքին չեն տայ, մատին կտան:
Մարդ մարդի երեսին կաշէ, Աստուած սրտին.
Մարդա չ'ման, մարդա չ'հաւան.

Մարգամիջի մարդս ընի, հազար թուման պարտքս ընի.
Մարդ էլ կայ, մարդակ էլ.
Մարդ ու կնիկ կռուեցին, կառուն թնգիր գցեցին.
Մարդ մարդի բաղ կտայ, մարդ էլ կայ՝ մի ճուրհ հաղող չի տայ.
Մարդ մարդի գարտ չիտէ, կէս գիշերին ժամ կը կանչէ.
Մարդ մարդի քահանայ, մարդ մարդի սատանայ.
Մարդ կայ՝ տէրտէր կ'սիրէ, մարդ էլ կայ՝ տէրտէրակին.
Մարդ չէր մարդանման, խօսքերն էր մարդասպան.
Մարդը հորթը կ'պարպէ, սնտուկը երեխէն.
Մարդի աչքը մենակ հողը կը կշտացնէ.
Մարդի նամուսը գդալին է, կնկանը լաշակը.
Մարդի ինչաեզը ցաւեց, հոգին էնտեղն է.
Մարդը մարդի մօտ դրկեցին, ինձ էլ քեզ մօտ.
Մարդի հետ կռուելիս վերջի բանը միտք արա.
Մարդի փէշը իրան դուռման է.
Մարդի էշը որ չընի, իշի գինը հարիւր թուման կ'ընի.
Մարդի աչքը խորունկ փորոզը իր բարեկամն է.
Մարդի աչքը դուրս գայ լաւ է, քան թէ անունը.
Մարդին ջուր խմելիս, օձն էլ հարամ չի անէ.
Մարդութիւնը մարդից կուգեն, անուշ հոտը վարդից.
Մարմնիս գլուխը էն բանը բռնեցին, որ հոգիս էլ մտահան արի.
Մարիֆաթից խաբար տուր, թէ չէ գժութիւն սվ պսես կանէ.
Մեզը ծախողը, մաար կը լիզէ.
Մեզաւորի մեղքէն, թմրի արդար.
Մեզաւորին սվ է աուել արքայութիւն.
Մեղբամոմ չեմ, որ ոլորես.
Մեղբը շան ալի մէջ է լցրած.
Մեղքը որ ոսմոյի քուրք ընի, մարդ վրէն չի առնի.
Մենձ էշը, ախոռումն ենք մոռացել.
Մենձ խօսելով փլաւ չի եփի, եղ ու բրինձ է հարկաւոր.
Մենձ տուն, մենձ ցաւի բուն.
Մենձ մենձ դռներ, սոված շներ.
Մենձի մէկ աչքը քօռ պտի, անկաջն էլ խուլ.
Մենձի խօսքը լսողի ոտքը քարի չի գայ.
Մենձի առած, պոտկի լսած.
Մեւիլը թաղած օրը կուլան.
Մեւիլի ոտքը մեղրի մէջն է.
Մեւիլից խաբած չեն ուզի.
Մեւիլից սատանէն ձեռք է վերցրել.

Մեռելները գիտեն թէ, սաղերն ամեն օր գաթայ կուտեն.
Մեր թագու ղօշաղուծիւնից՝ աղուէսը մարագը բուն է դրել.
Մեր շեմը շլոցի, ով որ գայ՝ գլորի.
Մեր գուռը փոս է, ինչքան խելառ կայ հոս է.
Մեր վռիկը չեղան, քանց ձեր ըսկին.
Մզրախ գողցողը, առաջ տեղը կ'պատրաստէ.
Մզրախը չուալ չի մտնի.
Մէկ Աստուած, հազարանաստեղծ.
Մէկ բանից որ չես կշտանայ, անունը մի տայ.
Մէկ մի տալ, որ երկուս չուզեն.
Մէկ խելքը լաւ է, երկուսն ևս առաւել.
Մէկ կայ հազար աժէ, հազար կայ մէկ չաժէ.
Մէկ խնձորին տասը մարդ քար կ'զցէ.
Մէկ աչքը պէտք է, երկուսը չնորհրի համար է.
Մէկ գիծ քարը հորը գցեց, հազար խելօք չ'կարացին հանել.
Մէկ խելքը գարնան ձմռան ինչ անէ.
Մէկ կովի թանն անիծած, մէկ կնկայ բանը.
Մէկ ասեղ պտի առնի, երկաթի փութն է հարցնում.
Մէկ ձեռք որ չես կարող կտրել, պաշէ ճակատիդ գիր.
Մէկ ձեռքով էրկու ձմերուկ չեն բռնիլ.
Մէկ ձեռք ծափ չի տալ.
Մէկ դուշ կերթայ, մէկ չալուի տալտէն կ'մտնի.
Մէկ շէնը լաւ է, քանց էրկու աւերը.
Մէկ լուի համար կարպետը պտի վառէ.
Մէկ փորը, էրկու մուննաթ չի ուզէ.
Մէկ կօտ կորեկ շարելը հեշտ է, քանց մէկ տղայ մեծցնելը.
Մէկ տնով չենք, համա մէկ հալով ենք.
Մէկ փոր հացը, մէկ հոր հաց կը կորցնէ.
Մէկը մէկով, էրկուսն Աստուծով.
Մէկը հազարի անունն է կոտրել.
Մէկ դայիմ երեսը լաւ է, քանց տանու գութանը.
Մէկ մարդի փողը որ աւելնայ, սները ծուռ կերեան.
Մէկ տանից չէինք, համա մէկ ձէնով էինք.
Մէկ ծաղկից օձը թոյն է չինում, ճանճը մեղր.
Մէկ ծաղկով զարուն չի գալ.
Մէկ ծառից թի էլ կ'շինեն, հորսելի էլ.
Մէկ շէն՝ հազար վորձանքից կազատէ մարդի
Մէկ մուկը օխտը կարաս կը մուռտառէ.
Մէկի արածը, հազարը չի անէ.

Մէկն ուտելով կը մեռնի, մէկն աշելով.

Մէյտանիդ գեօրայ ձի քշէ.

Մէյվի խառը արջը կուտէ.

Մի գողար ձեռքս, մի գողար, եթէ չառնես՝ չես էլ տայ.

Մի առեր, մի լսեր.

Մինչև թուրը եկաւ, լեզուն գլուխը կտրեց:

Մինչև հերթը մեզ հասաւ, լոյսն էլ վրայ հասաւ.

Մինչև լապլապու առելը, դուքանները փակուեցին.

Մինչև քուրքի անուն տալը, ձմեռն եկաւ անցկացաւ.

Մինչև հաստը բարակի, բարակի հոգին գուրս կգայ.

Մինչև ճուշանը զարգարուի, պատարագը կաքձալուի.

Մինչև չիբը կ'թրջի, հիւանդի հոգին կ'թռչի.

Մինչև սէլը չը չըջի, ճամբէն չի գրստուիլ.

Մինչև ադն եկաւ, մատաղը վերցաւ.

Մինչև մէկը չ'մեռնի, միւսը չի յառաջիլ.

Մինչև չ'գայ ետինը, չի յիշուիլ առաջինը.

Մինչև առուն ջուր կգայ, գորգի աչքերը դուրս կգայ.

Մինչև հէրը դժոխք չերթայ, տղէն արքայութիւն չի գտնի.

Միսն առանց ոսկոռ չի ընիլ.

Մինարի գլխին հազար բեռ կակալ լցնես, մէկը վրէն չի մնայ.

Միթուք չունիմ, խօսքս չի անցնիր.

Մկան չեռը ջաղցին օգուտ է.

Մնջի լեզուն տէրը կը հասկանայ.

Մուկը ծակը չէր մտնում, ցախաւելն էլ պոչից կապեցին.

Մուկը կատուի համար գէշ երազ կ'տեսնի.

Մուկն ու լուսը գիտես, ջաղացի ճամբէն չիանս.

Մուռառա մուկ է, որտեղ ընկաւ կը մուռատուէ.

Մուկն էլ որոճալ գիտէ.

Մուրը երեսին է քսել, հայլին էլ ձեռը տուել.

Մուֆթա պատանք կուզէ, որ ոտները մեկնէ.

Մսուրք չունի, ձի կառնի.

Մտնելուց առաջ միտք արա, թէ ինչպէս դուրս գաս.

Մրոտ պուտկին քսուողը՝ կ'մրոտի.

Մրէն հանեց, մըջուրը գցեց.

Մօտիկ հարեանը լաւ է, քանց հեռու բարեկամը.

Յիմարի ձեռքից՝ բուն անուպատ է փախել.

Յիմարը տալիս է, խելօքն էլ առնում.

Յիմարին հազար, իմաստունին մէկ.

Յոպոպն ինքն է հոտած, հէնց գիտէ թէ բունն է հոտած.

Նա էն գեւը չէ, որ երկու խաչակնքելով հալածուի.

Նազ կանէ, բայց հազ կանէ.

Նախիրը մտաւ, իշու ճակատը պաշեց.

Ներսը ինձ է վառում, գուրսը ուրիշին.

Ներսը սուրբ, գուրսը սաաանայ.

Ներքն չի նստի, վերնն էլ տեղ չկայ.

Նոր հաւ են էղել, երկաթէ հաւկիթ են ածում.

Նոր հաւերին ջուջու-ջուջու, հին հաւերին քշա—քշա.

Ջան եաթաղը հացի վշրունը չի ընի.

Ջան կաղալը՝ մինչև աղուէսի տաննելն է.

Ջան պոչը հազար մանկեանէն դնես՝ չի չիտկի.

Ջան հաչալուն մի հաւառայ.

Ջան պոչը կտրելով՝ գառ չի գառնայ.

Ջան բերանը ոսկոռ գցէ, որ ձէնը կտրէ.

Ջան սատկելը որ գայ, կերթայ ջամու դուռը կ'պարկի.

Ջան հաչելն էլ մի փեշակ է.

Ջան հետ աղբէրացիք, փլաը ձեռիցդ վեր մի գցիր.

Ջանը զօռով աւի (որոի) չեն դարկի.

Ջանը քար չեն գցի, տիրոջը խաթր կանեն.

Ջունը տէք ունի, գիւտն էլ Աստուած կայ.

Ջանը քանի քար գցես՝ կ'հաչայ.

Ջանիցը լակոտ վեր առ, ոչխարիցը գառ.

Ջունն իրանց դռանը դոչաղ կլնի.

Ջունը շանից, երկուսը մի տանից.

Ջահ էիր, շահազ գառար.

Ջատ դատողին շալէ շապիկ, քիչ դատողին շիւայ շապիկ.

Ջատ ապրողը շատ բան կիմանայ, շատ մանեկողը շատ բան կ'գիտենայ.

Ջատ դատաւ, մաղպուն նստաւ.

Ջատ աշխատելն անօգուտ է, տուրքը Աստուծոնն է.

Ջատ գիտեցողը, շատ էլ կը սխալի.

Ջատը շատին, իչի պոչը աղքատին.

Ջատ անգամ հանաքը չ'անաք է դառնում.

Ջատ լաւին ման եկողը, գէշին ռաստ կուգայ.

Ջատ հօ հօն կովին կը խրտնացնէ.

Ջատ մի սիրիլ ատել կայ, շատ մի ատիլ սիրել կայ,

Ջատ փարչեր հլա կժի առաջը կը գլորին.

Ջատի ետեից ընկնողը, քիչն էլ կը կորցնէ.

Ջաքարը ինչքան էլ անուշ է, էլի ամեն օր չի ուտուիլ.

Ջաքարը որ ամեն օր ուտես՝ չպի համ կտայ.

Չաքարը շան բերանն է.

Չէն տան հարս, տաք հացի կարօտ.

Չխաղ խօսքը՝ հանաքի միջով կտսեն.

Չսերն իրար հետ կռվում են, բայց զայլի գէժ միանում են.

Չսերն իրար հետ կռուելիս, ճամբորդի բանն է աջողում.

Չնորհք ունենամ լաւ է, քան թէ չոր.

Չողոմբօր գառը՝ օխաը մէր կը ծծի.

Չօրը շնորհքի համար է.

Չուն խաղցնողի ձեռը փէտ կլնի.

Չուն ու կատու գառան իրար գոգեցին.

Չունը կաղալով՝ չի սատկի.

Չունը կը հաչէ, քարվանը կը քօչէ.

Չունը շան միտը կերաւ, սոկսուր դէն չը գցեց.

Չունը գնաց դասարխանէն, օր օտ բերէ, իրանն էլ տուրը տուեց.

Չունը սպանողին քաշ տալ կտան.

Չունը շալկուորին կ'հաչէ.

Չունը հաչելով եկեղեցին չի մուտառի.

Չունը սատկել շունի, գէշ մարդը մեռնիլ.

Չունը շան միտը չի ուտէ.

Չունն իրայ փխսածին չի դառնայ.

Չուշանը շփոթ էփեւ չ'գիտէր, վանքի խաւածարար դրին.

Չուշանի շլինքը, Մարթայի քթի խլինքը.

Չուտ արած շուռ տնւր, հետէն էլ կուլ տուր.

Չուտ վեր կացողի դոմաթն երկուս է.

Չուտ վեր կացողը՝ շառից կազատի.

Չուտ կ'քեւեմ, կասեն ծուռ է, եւվաշ քեւեմ, կասեն քուռ է.

Ողորմութիւնն էնպէս տուր, որ չապիկդ չիմանայ.

Ոչ հայի խռնկ է, ոչ թուրքի ուզարլուկ.

Ոչ սատանին տես, ոչ աղօթք կարգայ.

Ոչ էծ ունինք, ոչ ուլ, սատանի անկաջը խուլ.

Ոչ հարսնիքը կը պակսի, ոչ սուգը:

Ոչ լաւին պատիւ կայ, ոչ վատին անարգանք.

Ոչ դու քօռ առա, ոչ ես քաշալ.

Ոչ դիր ու լաց, ոչ առ ու փախիր.

Ոչ շառին ուրախ եղիր, ոչ քչին տրտում.

Ոչ աօն է, ոչ գատիկ, խեն է հագել չալէ չապիկ.

Ոչ կուտեմ ձեր կոմչին, ոչ կը քշեմ ձեր գոմչին.

Ոչ խաչին խռնկ խոստացիր, ոչ սրբին մատաղ.

Ոչ էնքան կազուղ եղիր որ կուլ տան, ոչ էլ չոր՝ որ կուլ չերթաս.

Ոչխարի դմակը իրան բեռ չէ.

Ով ալարի, ոչ դալարի.

Ով որ հաղայ, նա կը կաղայ.

Ով կը կարգայ, նա մարդ ա.

Ով փող ունի, խելք չունի, ով խելք ունի, փող չունի.

Ով շուտտ, փորը կուշտ.

Ով մեզ չար, Աստուած իրան բարի.

Ով կերաւ եղն ու ճմուռը, ով զարկեց գլուխը դուռը.

Ով գիտէ թէ, ով է աշխատում, ով ուտում.

Ով էշ, մենք փալան,

Ով հարս, դու հարսնոր.

Ով որ ասէ մատս խիար է, աղը մի առնիր վազիր.

Ով պասն ուտէ, դու բերանդ մի ծփծփացնի.

Ոտնաւորն ուտենք, անոտը մեր ծաւառն է.

Ոսկին պստիկ է, բայց գինը մենծ.

Ոսկոռ բերող չունը, ոսկոռ էլ կ'տանի.

Որ երկիրը որ տեսար թէ բոլորը քօռ են, դու էլ աչքերդ ի վի.

Որ կ'ձախէ, տար ու ծախէ.

Ո՛ր մատդ կարեն, որ չ'ցաւի.

Որը գառը թէ մենծցնես, բերանդ կը եղոտի. որք տղին թէ պանպա-
նես՝ բերանդ կ'վառի.

Որ ջուրն ինչ խեղդեց, ես նրան ծով կասեմ.

Որդին որ բռնումը ձուածեղ եփէ, էլի մօր պարտքի տակից չի դուրս գայ

Որտեղ երկու շուն լծեն, դու ընտեղ արաբաջի ես.

Որտեղ տանձ կայ, պոչը հետն է.

Որտեղ հարսնիք ընի, դու հարսնոր ես.

Որտեղ որ գնաս, էն երկրի գտակը ծածկէ.

Ուզողի մի երեսն է սե, չ'տուողի երկու.

Ուժդ չ'յաղթած քարը, մի վերցնի

Ուլ տեսած՝ սատանայ տեսած, երկուսն էլ մի բան է.

Ուլը մորթէ հարկ արա, հարսնութիւնդ թարկ արա,

Ուլը կողովի տակ չի մնայ.

Ուղտը գդալով չեն ջրի.

Ուղտը կորցրել ես, լուին ման կուգաս.

Ուղտը որքան էլ որ սաակի, կաշին իշի բեռ է.

Ուղտին ասին շինքդ ընշի է ծուռ, ասաւ ինչա է շիտակ, որ վիզս
չիտակ ընի.

Ում ձեռքը որ մեղրի մէջն է, մատը կ'լիզէ.

Ում սէլին նստի, ընդուր հոռովէլը կը կանչէ.

Ունքը շինելու տեղ, աչքն էլ հանեց.
Ում ասի իմը գու ես, ասաւ իմ մենծ դեր գու ես.
Ուտէ օրդին, վճարէ հոգին.
Ուտէ չուտէ կաղապարն էգ է.
Ուրազն իր կոթը չի տաշիլ.
Ուրբաթը շուտ եկաւ, քանց շաբաթը.
Ուր է էն աջը, որ բռնէ խաչը.
Ուրիշի աշխատանքը փոր չի կշտացնէ.
Ուրիշի ձեռով՝ փուշ քաղէ.
Ուրիշի շուանով խեղդուաւ.
Ուրիշի ձեռով՝ օձ բռնէ.
Ուրիշի շուանով, հորը մի մանի.
Ուրիշի տղէն մարդիս տղայ չի ընի.
Չամշիկ հատ հատ, մեղրիկ մատ մատ.
Չալ օձը տեսնողը, չալ թռկից կ'վախենայ.
Չեմ ուտի, ջէքս գցէ.
Չը ծնած երեսին, չոր մի կարիլ.
Չը հաւնած քարը աչք կ'հանէ.
Չի տեսել պատիցը կախ, տեսել է ճակատիցը կախ.
Չը փորձած ձիու ետեից մի անցնիլ.
Չի իմանում ով է մեռել, պապի գլուխն է լաց ըլում.
Չիպուդի էրկու ճոթը մուռտառ է, մէջն էլ շունն է շռել.
Չունիս փող՝ մտիր ի հող.
Չուտողի մալն՝ ուտողին հալալ է.
Չրին մէկ կ'խօսի, չամշին էրկուս.
Պապը ժուռ կերաւ, թոռի ատամն առաւ.
Պառաւն իր թանին թթու չի ասիլ.
Պառ ուտեմ պաս, էն էլ թանջ սպտս.
Պատ է պէտք, որ ծեփ վերցնէ.
Պատէն ընկնողը, պատէն ընկնողի հալից կ'հասկանայ.
Պառը բլած օրը թողը կելնի.
Պարը մանողը պտի շորորայ.
Պարկիր եզս, պարկիր, պարտատէրը կամ ինձ կ'տանի, կամ քեզ.
Պարկած շանը քար չեն գցիլ.
Պարոք շունիս՝ քեաֆիլ. եղիր, գործ շունիս՝ վկայ.
Պարոք որ հազարին հասաւ, հաւի մտով փլաւ կեր.
Պարոքը խոզի պէս բան է, քանի պահես կը ցնկցնկնոտի.
Պարոքը տալով, մեղքը լալով.
Պարոքը որ կայ, զավի ձագ է, բանի պահես կ'մենծանայ էլ դռնից
չի հաւքի.

Պստիկ ժամումն էլ պատարագ կ'ընի.
Պստիկ է՝ բայց շտաիկ է.
Պստկից սկսէ, որ մենծին հասնես.
Պղինձն ընկաւ չ'կոտորուեց, բայց ձէնն ելաւ.
Ջաղացը ջուրը տարել է, տէրը շախշախն է ժառ գալիս.
Ջան ունիմ անելու, պահում եմ բաժանելու.
Ջուալ շունի, տանձի կերթայ.
Ջուր բերողն էլ է մէկ, կուժ կտարողն էլ.
Ջուրը չ'տեսած, մի բորկանայ.
Ջուրը տարաւ՝ ծարաւ յետ բերեց.
Ջուրը կերթայ, աւազը կ'մնայ.
Ջուրը մի տեղ որ շատ կենայ՝ կ'հոտի.
Ջուրը պատից վեր չի բարձրանայ.
Ջուրն անուշ է, քանց նռան գինին.
Ջուրն ընկնողը անձրեկից չի վախենայ.
Ջուրը մտնողի փէշերը կ'թռչի.
Ջուրն իր գնացած տեղովն՝ էլի կերթայ.
Ջիկեարին ջամբարութիւն չի ըլնի.
Ջրի բերածը, ջուրը կ'տանի.
Ջրի ու կրակի բաւը չի ըլնի.
Ջրի տարածը՝ ծեղն է բռնում, քամու տարածը՝ փոռ.
Ռանչպար մարգը լաւ է, քանց նըխը քչխանը.
Ռանչպարի գօշակը սե հողն է. բարձր չոր քարը.
Ռեհանը. թողած, եօնջէն կուտէ.
Ռեհանը իշուն տուին հոտ անելու՝ կերաւ.
Սաղերը քանի կան, մեռելներին փայ չկայ.
Սաղութիւն՝ սուլթանութիւն, մի առէք կայ աղքատութիւն.
Սառած օձը՝ առաջ տաքացնողին կը խածէ.
Սատանէն մեռելից փախել է.
Սատանէն գետնի տակը կերակուր եփելիս, աղ զցողը եօ եմ.
Սատանէն ոչ մեռել է, ոչ էլ կ'մեռնի.
Սատանէն կիրակմտին չարութիւն կանէ.
Սատանի խրայ տունն է, մտնի էլ՝ դուրս էլ գայ.
Սատանի ճամբին կայ, Ստոծու ճամբին չկայ.
Սատանի հետ ճամբայ գնայ, համա պոչը բաց մի թողա.
Սատկած էջ ման կուգայ, որ նալերը բռնէ.
Սատկած կռփը կաթնոտ կլնի.
Սատկած իշուն գին շունի.
Սատկածը լուանալու տեղը, դօշը մուտառնց.

Սար ու ձոր, տէրտէրի փոր.

Սարերի տեղ, ձորերն են գոռում.

Սարը սարին չի դիպչի, մարդը մարդին կ'դիպչի.

Սարը փուլ եկաւ, հորը լցրեց.

Սերը սովորը կուտէ, թանը մոլորը.

Սե կովը վեր ընկաւ, սե սրտերը թօփ էլան.

Սե ձութը դեղ է, որին կօզնէ, որին չի օզնէ.

Սեին սապոն, խեին խրատն ինչ անէ.

Սե ու ճերմակը՝ ջուրն անցնելիս բալլու կանէ.

Սե ու դեղին, ով որ տեսնի պատռի լեզին.

Սե օրին էլ՝ սե շոր է պէտք.

Սէլը գնաց փէտի, բերեց՝ լաւ, չ'բերեց՝ ինքը տեղովը փէտ է.

Սէլը գոռալու տեղ, սէլապանն է գոռում.

Սէլը կտարելուց ետեւ, ճամբայ ցոյց տալն անօգուտ է.

Սէլը որ շուռ գայ, ճամբէն բաց կլնի.

Սէրն աթարից է կպել, աթարը պատից.

Սէրը սիրով կլնի, քաշքաշելով բան չի դառնալ.

Սիպտակ միսն երևալուց, սե կարկատանը լաւ է.

Սիպտակ շունը բամբակ ծախողին գնաս է.

Սիպտակի անունը կայ, ունի համր.

Սիբորը շուշա է, որ կտաքուեց՝ էլ չի սաղնայ.

Սիբոս սուֆրա չէ, որ ամէն տեղ բանամ.

Սիբունի երեսին փլաւ չեն օւտիլ.

Սոխ ու հաց, սիրտը բաց.

Սոխ չես կերել, սիբադ ընչք է կսկծում.

Սոխի անուշը չի ըլնի.

Սոխի կշտին, սխառը չեն ծեծիլ.

Սոված մարդին խիզ չի ըլնի.

Սովորին մի պակսացնի, անսովորին մի սովորցնի.

Սուտը կը ոտնաւորի, բայց առաջ չի գնայ.

Սուտ ասողի տունը կըրակ ընկաւ, օշով չ'հաւատաց.

Սուրը Աստուած չէ, որ երեք անգամ ասեմ.

Սպասը լաւ ա, դու խի չես ուտում.

Ստի մանկգիլը կարճ կլնի.

Սրբի խունկ ու մօմն էլ կ'պակսի.

Վաղդ ձիու գլխին չեն զարկի. .

Վախոտ շունը որս չի անի.

Վախը վախտին, թէ չէ ժամանակն անց է կենում.

Վայ քեզ բողազ, ինչ որ տեսնես կը դողաս.

Վատ բանը, վատ մարդից դուրս կգայ:

Վարդապետին տաին որդիդ մեռնի, առաց, ես որդի չունեմ, համա
բառդ բառ չէ:

Վարդը առանց փշի չի ընի:

Վարդը վերցրու, փուշը կրակին տուր:

Վարդից հոտ բաշէ, երբ թառամեց դէն դցէ:

Վեր թքեմ ունքս է, վար թքեմ միրուքս է:

Վէճդ նաղտ էլաւ, հալբաթ կուրախանաս:

Վռադողին տղայ չի ընի:

Տախտակի գետքա մեխ կ'զարկեն:

Տանձ էիր հասար, խնձոր էիր կարմրար:

Տանձն ինձի, խնձորն ինձի, պոչով սերկելին էլ ինձի:

Տանձն քնչ արաւ, թէ կոթն ինչ անի:

Տաշած քարը գետնին չի մնայ:

Տաշած է սունը, խելառ կայ տունը:

Տան խօսքը, դուրսը չի անցնի:

Տանը՝ սունը կ'պահէ:

Տան տիրոջը օրհնեա տէր չկայ:

Տանուտէրի հետ հաշուի նստողը, պարտքով դուրս կգայ:

Տասը շափէ, մէկ կտրէ:

Տարի կայ՝ օրուան կ'պահէ, օր կայ՝ տարուան:

Տարին մէկ զատիկ, էն էլ նաւակատիկ:

Տեղից վեր կացողը, գլխիս դալլաքութիւն է սովորում:

Տեսաւ՝ հանաք է, չ'տեսաւ՝ գերշակ:

Տեսար որ ջուրը քեզ հետ չի գայ, գու նրան հետևիր:

Տէրտէր աշէ վրը փիճերուդ, սե է էկեր վրը արեուդ:

Տէրտէր արա գեղը գցէ, թէ որ չապրաւ՝ գետը դցէ:

Տէրտէրին հարսնիք կանչեցին, մաշտոցը հետը տարաւ:

Տէրը տարածին է փռչման, դէլը թողածին:

Տիրաւորին տէրն է պահել, անտէրին դէլը կերել:

Տիրոջ մալը կ'երթայ, ծառայի հոգին դուրս կգայ:

Տկլորը երազում չոր կ'տեսնի, քաղցածը հաց:

Տկլորի մտքից օրը տասնութինգ՝ գազ կտաւ է անցկենում:

Տկլորը սարն ելաւ, սարի անունը բէգնամ արաւ:

Տղամարդ եղիր՝ գլուխ պատռէ:

Տղէն կուտէ՝ խաղալու կերթայ, չոպանը կուտէ՝ ոչխարը կերթայ:

Տղէն որ հօրն ու մօրը չ'քաշէ, գողունի կ'ընի:

Տղէն տղուց պիտի, որ մարդի մատից փուշ հանէ:

Տնտես՝ հաւսար տես, թէ չէ դատաստանին կերթաս սևերես:

Տնքալը որ չլնի, հիւանդը հիւանդ չէ:
 Տուն փոխեա՝ անով մէկ կը քանդուիս, գեղ փոխեա՝ գեղով մէկ:
 Տունդ որ կրակ ընկնի, ձեռներդ էլ վրէն տաքացրու:
 Տուն ու տեղ սե փող չարժի, մարդիս անունն է գովելի:
 Տունը չկայ տաք ապուր, ինքը կերթայ արարու:
 Տունը թէ վառաւ, մկներին էլ չ'մնաց:
 Տուր զօրութիւն, փորձէ հաւատ:
 Տուր օսկէ դօտեորին ու մի քննիր:
 Տուտօն բարուճի սովոր չէ:
 Տօնօն ով՝ ձին ով. գայլը ով՝ պար գալն ով:
 Տաւ քաշողը գիտէ, թէ ինչ է ցաւը:
 Տաւը տիրոջը կերեայ, դիմացնի պէտքը չէ:
 Տաւը թէզ դուրս կգայ, թէ որ չը ցանցընես:
 Տան փռելը հեշտ է, ժողովելն է դժուար:
 Տարեն հաց չենք կերել, համա ցորենի արտի կշտով անցել ենք:
 Տարեն հաց չունես, ցորնի լեզու ունեցիր:
 Փախած ձուկը՝ մենծ կլնի:
 Փարէմ տուինք խօսեցուցինք, էրկուս կուտանք՝ ձէնը չի կտրէ:
 Փեսի շուաք՝ փշի շուաք, մէկ է:
 Փէշքաշ ձիու ատամներին չեն մտիկ տայ:
 Փէտը վերցնես, գող շունը կիմանայ:
 Փէտի ցեցը իրանից կլնի:
 Փիտ մարդը՝ զատկին էլ փիս կլնի:
 Փիտ շանը մէկ քարն էր պակաս:
 Փիտ մարդը ոչ ինքը կուտէ, ոչ ուրիշին կուտացնէ:
 Փլաւ եփողի ապուրը կեր, ապուր եփողի փլաւը մի ուտի:
 Փլաւ ուտելը լաւ բան է, բայց մի օր մեր տանը, մի օր ձեր:
 Փողատէրն ընկել է, տղատէրը կայնել:
 Փող եմ տուել, պտի ուտեմ:
 Փողը որ կայ՝ ձեռաց աղտ է, էսօր կայ, էգուց չկայ:
 Փող, հող—էրկուսն էլ մէկ է:
 Փորը հորի նման է, ինչ որ լցնես չի երևայ:
 Փորը փողին շահ (օգուտ) չէ:
 Փորձած թանը լաւ է, քանց անփորձ մածունը:
 Փորձած սատանէն լաւ է, քանց անփորձ հրեշտակը:
 Փուշ հօր պատիժը, փուշ տղէն է:
 Փւրս փշողի խօսքը չի անցնի:
 Քամին առաւ մարազին, դուռդ բաց դարման բերեմ. առաց, ոչ բու
 բերածը կուզեմ, ոչ բու տարածը:

Քամին քարից ինչ կ'տանի:
Քամու բերածը, քամին կ'տանի:
Քանգեւն ամէն մարդի գործ է, չինելը քշերի:
Քաչալը գեղ գիտենայ, իրայ գլխին կանէ,
Քառսուն գողը մէկ չալաղի շեն կարօղացել թաւին:
Քարը վերցուր, ձէնը տակը դիր:
Քարը տեղը ծանր կ'լինի:
Քարն էլ է իրան ձեռը, կակալն էլ:
Քեզ լացացնողի մօտը գնայ, ոչ թէ ծիծաղացնողի:
Քեհի վրայ լոյս է իջել, ով տեսաւ, գգիրը:
Քեռի, էշը ծախէ հարսնիք արա:
Քեաստանիցն է դուրս եկել, կպեճին չի հաւնում:
Քիչ բարձի, թէզ գարձի:
Քիչ էին մտել դռնից, մէկն էլ ընկաւ երգկից:
Քոստա էծը ազրրի ակից ջուր կ'խմէ:
Քոսին տնաղ անողը, լաւ միրուք կունենայ:
Քու աչքիդ գերանը թողած, ուրիշի աչքի չփը մի ման գայ:
Քու խունկ ու մօմդ չեմ ուզի, թաքիւլայ իմ ժամս մի գայ:
Քու ծառդ ծարաւ թողած, ուրիշինը մի ջրի:
Քու ձեռներդ կապեն, իմ ոտներս, ետոյ փաւ տան ուտելու:
Քու մէկ կովդ լաւ է, բանց հարեանիդ տաւը:
Քու եղը քեզ ըլնի, իմ չորթանին մի դիպչի:
Քչին դանիաթ անողը, շատը կունենայ:
Քրիստոս Մահմատէն դոհ է:
Քրիստոսի դուռը հաց կուտէ, Մահմատի դուռը կ'հաչէ:
Քօռ եզը խայալով ման կգայ:
Քօռի ինչ վէճն է, թէ մոմը թանկ է:
Քօռն ինչ կուզէ, ջուխտ աչքով լոյս:
Քօռն ինչպէս կաշէ Աստծուն, Աստուած էլ էնպէս կաշէ քօռին:
Օխտը գոմէշ կուտամ, մեղսք Աստծու չեմ ասի:
Օխտը ծովից՝ մէկ կովից:
Օխտը վարդապետ մէկ ազջիկ կնքեցին, անունը դրին Կերակոս:
Օձը իր շապիկը կը փոխէ, բնութիւնը չի փոխի:
Օձը ամեն տեղ ծուռը ման կգայ, բնի առաջը կ'շիտկի:
Օձը մանիշակի հոտից կ'փախնի, կգայ ծակի առաջը կ'բռտնի:
Օձի գլուխը որ ցաւի, ճամբի մէջ տեղը կը պարկի:
Օձի ձագը՝ առաջ պահող — մենծացնողին կը խածէ:
Օրերը կանցնին ինչպէս գետ, մենք կ'վազենք նրանց հետ:
Օրհնեմ օրհնելու չես, անիծեմ անիծելու:
Օտկի անունը փուլ արաւ:

**Գ. ՅՐԶՆԱՆՔՆԵՐ, ԱՆԷԺՔՆԵՐ, ԵՐԴՈՒՄՆԵՐ, ՓԱՂԱՔՈՒՆՔՆԵՐ,
ՍՊԱՌՆԱԽՔՆԵՐ ԵՒ ԱՅԼՆ**

1) ՅՐԶՆԱՆՔՆԵՐ

Եբէլի մատաղն ընի ձեր մատաղը:
Ապրին որդիքդ ու թողնենք:
Երբայութեան փայ ու բաժին ընես:
Ապրի արեղ, ըմբռով զօրանաս:
Ենփորձ անքեատար միտ աշխարհում:
Ատառւած երկէն ձեռքդ չը կարճացնէ:
Ատառւած դուշմանի արտովը չանէ:
Ատառւած էլ քու խաթրդ պահէ:
Ատառւած դուշմանիս անառակ տղայ շտայ:
Ատառւած ձեր ննջեցեալի հոգին լուսաւորէ:
Ատառւած բանիդ — գործիդ բարի աջողութիւն տայ:
Ատառւած քեզ երկար կեանք տայ:
Ատառւած փորձանքից հեռու պահէ:
Ատառւած քեզ հոգւով խնդացնէ:
Ատառւած քեզ բարի յիշատակ պահէ:
Ատառւած քեզ ամուր ձեռքով պահէ:
Ատառւած քեզ հոգով դարդարէ:
Ատառւած հացը տանիցդ անպաղտոտ անէ:
Ատառւած օրհնէ տունդ ու տեղդ:
Ատառւած խեղճ հոգուդ խնամք անէ:
Ատառւած հիւանդիդ լաւութիւն տայ:
Ատառւած վերջդ բարի անէ:
Ատառւած չարը խափտնէ, բարին տուայնորդէ:
Ատառւած չարից փրկէ — ազատէ:
Ատառւած ողորմի հօրդ ու ժօրդ հապուն:
Ատառւած նըհախ շառից ազատէ:
Ատառւած մէկդ հազար անէ:

Աստուած որդիքդ քեզ բաշխէ:
Աստուած որդիքդ չար աչքից պահէ:
Աստուած հախը նըհախին շտայ:
Աստուած ձեռնէդ անպակաս անէ:
Աստուած սրտիդ հովութիւն տայ:
Աստուած գնացողին բարի ճամբայ տայ:
Աստուած սիրտդ հովահարէ ու մխիթարէ:
Աստուած բոլորիդ պարզերես պահէ:
Աստուած իրան ստեղծած հոգին չը կորցնէ:
Աստուած քեզ հօրդ ու մօրդ բաշխէ:
Աստուած ունեցածիդ բարաքեաթ տայ:
Աստուած քեզ մէկ բարի դուռ բանայ:
Աստուած իրայ անհուն ողորմութիւնից տայ:
Աստուած ձէնդ լսէ, խնդիրքդ կատարէ:
Աստուած ուժ ու կարողութիւն տայ:
Աստուած օխտն աթոռով քեզ օրհնէ:
Աստուած հալալիդ հարամ չը խառնէ:
Աստուած իրայ հալալ դարգեահիցը տայ, որ ոչ հատնում ունի, ոչ փտնում:
Աստուած իրայ առատ սեղանից պարգեւէ:
Աստուած հախ աթոռին նստի՝ քեզ օրհնէ:
Աստուած իրայ արքայութիւնից չը զրկէ:
Աստուած թշնամու էլ վարլի պահէ:
Աստուած իրան տեսութեանն արժանացնէ:
Աստուած դամաթդ լի ու առատ անէ:
Աստուած մենծ ողորմութիւնով ապրիս:
Աստուած շնորհքը վրիցդ անպակաս ըլնի:
Աստուած ամանաթ ըլնիս, որ զաւալ չգայ:
Աստուած բարաքեաթը ունեցածիդ մէջն ըլնի:
Աստուած բարութիւնով լցուի տունդ ու տեղդ:
Աստուած աջն ու խաչը՝ վրէդ պահապան ըլնի:
Աստուած խնամքը քեզ հասնի ու աչքը վրէդ ըլնի:
Աստուած օրհնէնքը գլխիդ արևիդ թափի:
Աստուած գիւան դարգեահիցը չը զրկուիս:
Աստուած ողորմութիւնը հասնի քեզ ու որդկերանցդ:
Աւուր շնորհքը տանիցդ անպակաս ըլնի:
Բազարիդ խէրը բարով տեսնես:
Բաղգով ծերանաս ու շատ տարիք ապրիս:
Բարելի սեղան նստես որդկերանցով:
Բաղդաւոր մանուկ ըլնի նորածինդ:

Բարով կանանչ ու կարմիրդ կապենք:
 Բարով խէրով սրտիդ մուրադին հասնիս:
 Բարի յիշատակ մնաս հօրդ օջաղի վրայ:
 Բարով խէրով ուտես ձեռիդ աշխատանքը:
 Բարով վայելես թագ ու պսակդ:
 Բարով մաշես շորերդ, նորին արժանանաս:
 Բարերար տէրը օրդ մէկ անէ՝ տարիդ հազար:
 Բարաքեաւոր ընի կալդ ու կուտդ:
 Բարի լուտը ճղճղնոտած՝ վրէժ բացուի:
 Բարի սհաթի ու հրեշտակի ռաստ գաս:
 Բարին քեզ բանձրացնէ, ինչքան որ սիրտդ կուզէ:
 Դարձէլ հրեշտակը հաւարիդ հասնի:
 Դարձէլական փողի ձէնին արժանանաս:
 Դաւստական փորձանքներից Աստուած ազատէ:
 Դատաստանդ քաղցը ընի Աստծու առաջին:
 Դուշմանիդ բարով յաղթես — սկերես թողաս:
 Դուշմանիդ սրտովը շանէ բարերարն Աստուած:
 Դօստդ ուրախանայ, դուշմանդ քօռանայ:
 Դուռդ բաց ընի, Աստծու բարաքեալթը տանդ մէջը:
 Դուշմանդ քեզ տեսնելիս՝ վար աշէ:
 Դէպի ուր գնաս, Աստուած բանդ աջողէ:
 Երկնքի երկրի Արարիչը քեզ զօրացնէ:
 Երկար կեանքով ու արեւով ապրես:
 Երկուսդ՝ Աստուծով մէկ չը դառնայ:
 Երկնաւոր Թագաւորից կը խնդրեմ, վատ օր չը տեսնես:
 Զօրանաս, երկար ու շատ ապրես:
 Զաւակներդ Աստուած պահէ զօրացնէ:
 Զաւալի ռաստ չը բերէ քեզ Աստուած:
 Զինաւոր սուրբ Դէորդը մուրազդ տայ:
 Զօրդ զօրանայ, արեւ կանանչի:
 Զընգզնգան ժամերը բարեխօս ընին քեզ:
 Էն օրնէ քեզ, որ ձեռի վրայ ձեռ չկայ:
 Էն գոլվաթն ունենաս, որ անհաւանելի ընի:
 Էն բաղն ունենաս, որ դուշմանդ տեսնելիս քօռանայ:
 Էս բարիքը թեղանիցդ անպակաս ըլնին:
 Ըմբող շատանաս, օրերդ երկաթին:
 Ըմբող սուրբ Դարապետ քօմակ ընի:
 Թագաւոր, մամալէդ բարով վայելես:
 Թագդ ջուխտ ձեռով պահէ Աստուած:

Թախտիդ ու Թաջիդ հաստատ մնառ.
Թասն ընծի, Աստծու բարին քեզի.
Ժամանակը երկարի, ցաւդ ու չօռդ անհեռ գնայ.
Ժամը պահէ գեանջ ու բուրջ արեւդ.
Ժողուած հողդ՝ ծիլ-ծիլ ոսկի դառնայ.
Ինչ որ կամիս ինձ, Աստուած կամի քեզ.
Ինչ մտքի ես՝ Աստուած բարին կատարէ.
Ինչ որ մենք պակսացրինք, Աստուած փոխարէնը լցնէ.
Ինչ բանի ձեռք զարկես՝ Տէր Աստուած աջողէ.
Ինչ խորհրդի ես՝ Աստուած բարին առաջնորդէ.
Ինչ մօլբազ ունիս՝ Աստուած կատարէ.
Իննք դաս հրեշտակը քեզ քօմակ ըլնի.
Իմ տարսը հասնես — ծերանաս.
Լաց ու Թաց՝ Աստուած քեզ ցոյց չտայ.
Լաւ օրեր ու արեւ շատ տեսնես.
Լաւ օրերի մէջ միշտ ապրես.
Լաւ բաղդ ունենաս, լաւ օրեր տեսնես.
Լաւ բարեկամը՝ Աստուած անպակաս անէ.
Լաւ հարեանին Աստուած երկար կեանք տայ.
Լոյս դերեզմանին արժանի ըլնես.
Լոյսից Տէր Աստուած քեզ չը զրկէ.
Խաչը քեզ պահապան — օգնական ըլնի.
Խաչը քեզ ու տանդ բարեխօս ըլնի.
Խաչած դերեզմանի արժանի ըլնես.
Խէրն ու բարին որդուդ արեւ.
Խէր խապար լսես՝ ուրախանաս.
Խէրդ Աստուած դարուլ անէ.
Խնդրենք Աստծուց՝ վատ օրեր ցոյց չտայ.
Խնդրենք Արարչից՝ անքեատար պահէ.
Խօքդ ամենքի մօտ՝ Աստուած կտրուկ անէ.
Ծառդ դալար մնայ, արեւ կանանչ.
Ծառդ ծիլ ծաղկի ու փրփնջնոտի.
Ծաղկներով փնջփնջնոտես ու դալարիս.
Ծիծաղերես ու միշտ ուրախ մնաս.
Ծառդ միշտ ծաղկած պահէ Աստուած.
Ծում ու պասդ հաճոյ ըլնի Աստծու մօտ.
Կանանչ մեռոնի շնորհքը տան ու տեղիդ վրայ ըլնի.
Կարմիր ու կանանչ օրերում շատ ապրես.
Կեանքիդ մէջ իսկի ախ ու վախ չանես.

Կեանքդ ու օրերդ Աստուած երկարէ.
Հախ միայն Տէրը՝ բոլոր խնդիրքդ կատարէ.
Հայր Արարամու օրհնութիւնը որդւոցդ վրայ ըլնի.
Հայր Արարամու մատաղն ըլնի ձեր արածը.
Հացը տաշտիցդ, անպակաս անէ Աստուած.
Հէնց տեսնեմ, որ դիտովդ օրթում ուտեն.
Հէրդ էն կեանքումը, լուսը գրկէ պարկի.
Հէրն ու մէրդ լսի փայ դառնան.
Հագին սուրբ քեզ օգնական ըլնի.
Հագում խնդաս, ըմբռով զօրանաս.
Հոգ բռնես՝ ոսկի դառնայ.
Հօրդ օճաղին՝ հաստատ մնաս.
Հօրդ օճաղին՝ ոսկէ սուն դառնաս.
Հօրով մօրով, երկար ըմբռով՝ զաւակ ըլնի.
Չախով աւածդ աջով առնես, գործդ միշտ աջ դնայ.
Չեր մեռելը լսի փայ ըլնի.
Չեռքդ չոր քարի տակ չ'մնայ.
Չեռքիցդ միշտ անպակաս ըլնի.
Չէնդ Աստուած լոէ, խորհուրդդ կատարէ.
Չնծաղկի պէս ծլիս ու ծաղկիս.
Չանի՛ դանի՛ Աստուած ողորմի հոգուն.
Չասումդ ամօթհար մնայ, դօտադ ուրախանայ.
Չառք իմացող որդիք շատ ունենաս.
Չամթի՛դ Աստուծոց առնես ու վայելես.
Ճամբիդ փունջ փունջ մանիշակ դուրս դայ.
Ճակատդ ամեն տեղ մէլտանի պէս բաց ըլնի.
Ճանանչներդ օրաին սուն դառնաս.
Մարդամիջից չը ջոկուես, փառւամիշ ըլնես.
Մարդկանց միջին սար ու սարտար ըլնես.
Մեղաւոր բերնովս կը խնդրեմ Աստուծոց, մուրադդ կատարէ.
Մենծանաս, մենծ անուն ունենաս, փառքի տիրանաս.
Մէկի փոխաբէն՝ հաղար առնես.
Մէկ բարձի ծերանաք, միասին ապրէք.
Մէկդ հաղար ըլնի, հաղարդ անհամար.
Մէկուճարդ Աստուած ջուխտ ձեռով պահէ.
Մի բուռը ուն՝ հողի արժանանաս.
Յոնուն հօրը քեզ պահէ պահպանէ.
Կորածանուկիդ Աստուած՝ պահէ զօրացնէ.
Կորի պէս նաւանաս, լուսնի պէս հնանաս.

Ձէն ես ու շէն մնաս, քանի աշխարհք կայ.
Ձէն օճաղդ շէն մնայ, որքան դու կուզես.
Հատ տեսնես, շատ ունենաս ու վայելես.
Ընորհաւոր նոր տարի ըլնի քեզ համար.
Ընորհաւոր ուրախ հարսանիք ըլնի.
Ընորհքի մէջ մնաս, շնորհալի դառնաս.
Ընորհքդ անպակաս անէ Աստուած.
Որ կողմը դառնաս՝ կանանչի.
Ոտդ քարի չգայ անքեատար մնաս.
Ոսկին ծիլ ծիլ, սարէսար ունենաս.
Որդոցդ ալ ու եշիլը տեսնես.
Որդիքդ ապրին ու զօրանան.
Որդկերանցով լի առատ սեղան նստես.
Ուր որ գնաս՝ Տէրը գործդ աջողէ.
Ուր որ գնաս՝ ճամբէքիդ ծաղիկ բուսնի.
Ուր որ դիմես՝ Աստուած բարին առաջնորդէ.
Ում որ ձեռք մեկնես՝ դատարկ յետ չը դառնայ.
Ուղուրով ու դադամով հարսնիք ըլնի.
Չարդ չքանայ՝ բարիդ առաջէ.
Չորն էրթաս կանանչի, կանանչդ ծլի ծաղկի.
Չրուին ու չորանան քոյ չարկամներդ.
Պապանձուի քեզ անիծողի բերանն ու լեզուն.
Պապիդ օրհնէնքին յարժանանաս.
Ջիւան ումբը ու արեգ երկարի.
Ջխտերդ ապրին երկար կեանքով.
Ջխտերդ ամուր ձեռով պահէ Աստուած.
Ջրի պէս պարզերես մնաս.
Ջրի պէս երկէն արեւ ըլնիս.
Սաղ ջանով, ուրախ սրտով ապրես.
Սեղանդ բարելի ըլնի, ու ամեն բարութիւնով լցուի.
Սեղանդ անպակաս ու լիառատ մնայ.
Սերորէք քերորէք քեզ բարեխօս ըլնին.
Սիմէօն ծերունի դառնան որդիքդ.
Սրբոց բարեխօսութիւնը գլխիցդ անպակաս ըլնի.
Սրտիդ սիրածին բարով արժանի ըլնիս.
Սրտիդ մուրազն ու խորհուրդը՝ Աստուած կատարէ.
Սուրբ ու սրբորանք քեզ բարեխօս ըլնին.
Վարդարար մնաս տան ու տեղիդ վրայ.
Վարդ դառնան որդիքդ ու փրփնջնոտին.

Վարդի պէս հոտ ու բանդ ունենաս.
Վատ օրդ Աստուած միշտ ուրախութիւնով անցկացնէ.
Վատ օրդ էս ընի, էլ ուրիշը չը տեսնես.
Տառօսը ձեր տունն ընի, որ դու էլ ուրախանաս.
Տէրը փրկէ ազատէ ամեն շարից ու փորձանքից,
Տիրամայր Աստուածածինը մուրադիդ հառնի.
Տուածդ ողորմութիւնդ Աստծու հախ կշեռքն ընկնի.
Տուրքդ Աստծու արդար զանձանակն ընկնի.
Տունդ Աստուած շէն ու հաստատ պահէ.
Տուն ու գուռդ շէն ու կանանչած տեսնեմ.
Տանածդ սերմը անհատնում ընի, բարով ուտես.
Տանածիդ մէկի փոխարէն՝ հարիւր առնես.
Տամաք աչքով՝ ուրախ սրտով ծերանաս.
Տաւզ գէշ մարդիքն առնեն տանեն.
Տաւն ու չոռը դուշմանիդ փաքին ընի.
Փայ ու բաժինդ Աստծու մօտ շատ ընի.
Փառաւորիս ու կարգիդ հաստատ մնաս.
Փորձանքից ու նըհախ շառից Աստուած ազատէ.
Փռէ բռնես՝ վարդ չառնայ.
Փրկիչ տէրը հաւարիդ հասնի քեզ օգնէ.
Քանի աշխարհք կայ՝ օճաղդ շէն ու հաստատ մնայ.
Քաթին ձեռք զցես՝ ակնունանք դառնայ.
Քեզ պէս որդի՝ թող Աստուած դուշմանիս էլ տայ.
Քիչ դառես՝ շատ ուտես. քեզ ումար ու արե ընի.
Քրիստոս Տէրն օրհնէ հանդ ու հանգատանդ.
Քրիստոս Աստուածը տուն ու տեղդ իր բերանով օրհնէ.
Քրիստոս թագաւորաց թագաւորը՝ քեզ ամեն փորձանքից ազատէ.
Քրիստոս հախ դատաստանին՝ խեղճ հոգուդ ողորմի.
Քրիստոս Աստծու ձէնին արժանանաս.
Օղորմի հօրդ ու մօրդ հոգուն.
Օխտը որդով լիքը սեղան նստես.
Օխտն անուն ս. Պարպեալը՝ մուրադդ տայ.
Օխտն անուան գերեզմանը համբուրելու արժանանաս.
Օճաղիդ անկոտրում սուն դառնաս, որդի.
Օճաղիդ մօւխն ու ծուխը անպակաս ընի.
Օրհնութիւնով ու փառքով տուն ու դուռդ լցուի.
Օրհնէնքը տանիցդ ու գլխիցդ անպակաս ընի.

2) ԵՆԵԺՔՆԵՐ

Ազիզ բալէդ առաջիկ թփռտայ մեռնի
 Աղիքներդ կտրտի գուրս թափի.
 Անդունդն իջնեո, էլ գուրս չգտո.
 Անկաջդ խլանայ՝ ձէն չիմանաս.
 Անունդ աշխարհքից վերնայ.
 Անէծքը բերնիցդ գուրս դայ՝ ծոցդ թափի.
 Աշխարհքում լաւ օր չը տեսնեո ու չը լիանաս.
 Անորդի մէր ըլնեո, որդու ձէն չիմանաս.
 Աչք ունենա՛ լոյս շաւնենայ տեգնելու.
 Աչքդ երգկին ըլնի, կռնակդ դեմնին մաշի.
 Աչքերիցդ մայիֆ ու գիւկիւրտ նստեո.
 Աչքիդ լուսը սիպտակի, քօռանաս—խաւարիւ.
 Աստուած դիւան—գատաստանդ անէ, հսդիդ առնի.
 Աստուած քեզ փշացնէ—չը զօրանաս.
 Աստուած քեզ փշով ծեծէ՝ դարձուորիւ.
 Աստուած գլխիդ քար զցէ, տակից չելնեո.
 Աստուած գլխիդ խռով կենայ.
 Աստուած ինձ տեսնի՝ քեզ վերցնէ.
 Աստուած քեզ աշխարհքից բնաջինջ անէ.
 Ասածու հուր կրակն ու պատիժը վրէդ թափի.
 Ասածու կէծակին ռաստ գաս.
 Արենկօլօլմեռնեո, չը ժառանգես.
 Արեզ լորի պոչ գառնայ—փշանայ
 Արեկդ կանանչ թելը կտրի, խէրը չը տեսնեո.
 Արուն գայ բերնէդ, բաթմիշ ըլնեո.
 Բարով խանչիկ խանչիկ վաս դեմնի երեսին.
 Բարով քօռանաս, լուս չը տեսնես.
 Բարով յիշատակդ աշխարհքի երեսից կտրի.
 Բարով հէքն ու մէրդ մեռնին, եթում մնաս.
 Բերանդ կռփուի, չորանայ ու շռուտի,
 Բեմուրատ—բէհասրաթ մեռնիւ.
 Բերելական կրակը գլխուդ թափի.
 Բէխաֆիլ շառի ռաստ գաս—չազատուիւ.
 Բօյրդ գետնին մտնի, արեզ թաղեմ.
 Բօյրդ խամ թելով չափեմ, չը բանձրանայ.

Բայրդ սե կարաւոր քաշեմ ու պատանքը դնեմ.
Դեռինը պատուի քեզ մէջը տանի.
Դեռնի օխար դաթն անցնիս, գուս չգաս.
Դիւլլախորով ըլնես, գեարտանդ խուրդ ըլնի.
Դրող ու մահ ուտես, փորիցդ գուս չգայ.
Դրողը կողքիցդ բռնէ, քեզ խեղդէ.
Դրողը երեսդ տեսնի, քեզ տանի.
Դրողը ինձ տեսնի՝ քեզ վերցնէ.
Դրողի հօր ծոցն էրթաս, էլ յեա չգաս.
Դրողի թիքէն ու բրդուճը բերանդ ըլնի.
Դրողն ու մահը լերդ ու ջիկեարդ մանի.
Դեօնաւորմայ դունդ ու կծիկ ըլնի ձեռներդ.
Դեռուդ չը գադարիս — խուլխուլա ըլնես.
Դատածդ բարձիդ տակն ուտես.
Դժխրի փայ ըլնես, ստատնէքը քեզ տանեն.
Դու էլ հօրիցդ յեա չընկնէիր քիչ կըլնէր.
Դաւը դատես, մաղբուն նստես.
Դուռդ սե քարով շարուի.
Դռնէգուս ընկնես, դարտակ դուրս գաս,
Դռնէգուս ման գաս՝ մի ճոթ հաց չը ճարես,
Դիւան գատաստանդ Աստուած անէ.
Երեսդ առնակաւոր շները լիզեն.
Երկէնքիդ ու լէնքիդ նստեմ, քեզ գովամ.
Երկինքը քեզ անիծէ ու տակով անէ.
Երկնքից գետին ընկնես, էլ չը վեր կենաս.
Ջաւակներդ առաջիդ թալիկ թալիկ դան.
Ջինաւոր ուրբ Դէորդի մզբալսը սիրտդ խրի,
Էն օրն ընկնես, որ շունը ձեռնիցդ հաց չառնի.
Էրթալդ ըլնի ետ գալդ չըլնի.
Էնքան ապրես, որ ասեղը տնկես՝ հովը նստես.
Էնքան ապրես, որ ճանճ ըլնես պատին կպչես.
Էն օրը սե ըլնէր, որ աշխարհք եկար.
Էն ադ ու հացը աչքդ բռնի քօռացնէ.
Էնքան ապրես, որ դարտ ու գամի մէջ մնաս.
Ըմբիդ խէրը չը տեսնես — դարտակ մնաս.
Բաղեմ գլուխդ ու արեդ, անիծած նեռ.
Թումբէ թումբ ըլնես, գետինն մաշես.
Թե ու թիկունքդ խուրդ ըլնի թափի.
Թուք ու նալլաթը երեսդ, Աստծու կրակն էլ հետը.

Թերմաշ մնայ գլխիդ... Թեյիկ—ժելիկ մեռնես.
 Ժանգը ծոցդ թափի, ետի օրդ հաց չը գտնես.
 Ժամը պատիժդ տայ, խտի պաւճազն էրթաս.
 Իդ ու թողդ աշխարհքում չերևայ.
 Իսանի կերպարանքից ընկնես, բնաջինջ ըլնես.
 Լաւդ լարեմ, պատանդդ կարեմ.
 Լաւ լարանի գաս, սլ պարանի.
 Լերդ ու թողդ դուրս թափի, լեզուդ պապանձի.
 Լեզուդ ծոծրակիցդ դուրս գայ.
 Լեզուդ սև շներն ու թրթուրները կրծեն.
 Լէն աշխարհքի մէջ նեղ պարես, էն էլ լաւ օր չ'տեսնես.
 Լուս գերեզման տեսնելու չաքժանանաս.
 Խաշած գերեզման չը մտնես.
 Խաշը քեզ քօռացնէ, գլխիդ խռով կենայ.
 Խակ ու ժուռ մեռնես, ժահրակալես ու խռվխուլա ըլնես.
 Խելլուիս, չօլէ չօլ ընկնիս, մտերդ կրծես.
 Խելքդ Առտուած առնի, հացի հետ ուտես.
 Խաւարիս ու քօռանաս, լոյս չը տեսնես.
 Ծակծկիս գեզին ջրերդ էրթայ.
 Ծիծդ ծոցիդ մէջ ծակծկուի—քրքրի.
 Ծովն էրթաս չորնայ, պապակած մնաս.
 Կայէնի օխտն անէծքն ու պատիժը վրէժ թափի.
 Կայէնի կոտոշ բուռնի գլխիդ վրայ.
 Կայէնի մատաղն ըլնի ձեր արած մատաղը.
 Կանայ հողերը գլխիդ քաշես, տակը մնաս
 Կատողես միսդ ուտես, սարէսար—չօլէ չօլ ընկնես.
 Կարմիր գիւլի ռաստ գաս, կերածդ քթիցդ դայ.
 Կայնես՝ միսդ վեր թափի, նստես՝ ոսկոռներդ.
 Կերածդ փորիցդ դուրս չգայ, հաբամ ըլնի.
 Կերածդ հաբամ, առաջին ու վերջին թիրէն ըլնի.
 Կէծակը կրակ դառնայ գլխիդ թափի.
 Կուշտ փորի հէջ ձեռ չը գնես.
 Հախմիան Տէրը տունդ քանդուքարափ անէ.
 Հախմիան Տէրը քել փշացնէ, հասրաթդ փորդ թողնի.
 Հէրն ու մէրդ մեռնին, բարով եթում մնաս. —
 Հինէդ սև քամին տանի հողերին խառնէ. —
 Հողեմ գլուխդ, որ էլ տակից դուս չգաս.
 Հողն ու մոխիրը գլխիդ տամ, բաթմիշ ըլնիս.
 Հոտդ աշխարհքից կտրուի, օր էլ չերևաս.

Հոտիս փթիս, քրքրուիս ու ծակծակիս, ջրերդ էրթան.
Չեւներդ քաշուի, չոնթ ու չորախ մնաս.
Չեւդ կանանչին տաս՝ փուշ դառնայ.
Չէնդ Աստուած կտրէ, փորդ մնայ.
Չեր տունը Աստուած քանդէ, տակն ու վրայ անէ.
Չեր դուռը սե քարով շարուի, էլ չը բացուի.
Հարա դուրգուշունի ռաստ գաս, ձէնդ տեղ չը հասնի.
Ճամբէքիդ փուշ ու տատասկ բուսնի.
Ճննճդ բարով քամուն տամ՝ տանի կորցնէ.
Ճիտդ տակդ պրծնի, դարախապարդ գայ.
Մահի իօր շալակը նստես. ճաշակի շարժանանաս.
Մահի բերանն էրթաս. էլ յետ չը գաս.
Մահի շալակը քեզ դնեմ, առնի տանի.
Մահի ու գրողի տարած, մանուկ մուսնես.
Մէկուճարդ բարով մեռնի, երեսը չը տեսնես.
Մէկուճարդ թաղեմ, նստես վրէն կուշտ լաւ.
Մօղնու եարէն վրէդ թափի, քրքրուիս.
Մօրազդ փորդ մնայ—մուրազաշօր ըլնես.
Մօրազիդ չը հասնես, բէխաֆիլ շառի ռոստ գառ.
Յանկարծակի մահը քեզ ափուլ ուփ անէ.
Յաւուր դատաստանին կալած—կապած, սեւերես մնաս.
Հոտ դատիս՝ քիչ ուտես, սովամահ մեռնես.
Հլինքդ կոտորուի, տակդ մնայ, էլ վեր չիլնես.
Հլինքդ փորդ պրծնի, շանսատակ ըլնես.
Հունը երեսդ էրծէ, որ էլ մարդ չաշէ.
Հնօֆօրը վրէդ դնեմ, տակը մնաս.
Ոչ բարով աշխարհք գայիր մենծանայիր.
Ոչ լաւ օր տեսնես կիանքիդ մէջը.
Ոչ ու փուշ ըլնես. ումբր ու արեղ մեռնի.
Ռոններդ պաղ ջրով տախտակին լուանամ.
Ռոններդ կօտրի անկեալ մնաս, դուս չգաս.
Ռմբրդ միջից կէս ըլնի, չքուիս չսրանաս.
Ռաւես փորիցդ դուրս չգայ.
Չունենամ քեզ պէս անառակ գաւակը.
Չոր գեանին գերի ապրես, չոր կոճ դառնաս.
Չօւ ու ցաւը, դարտ ու բալէն կողքիդ դիպչի.
Չօքէջօք օխտը սրբի դուռ էրթաս, էլի մուրազդ չառնես.
Չոր քարին նստես, անմուրազ մնաս.
Պատէպատ բռնած ման գաս, պատանքդ կարեմ.

Պապդ գօռը չը դադարի, որ քեզպէսին թողեց.
Պատանքը վիզդ ման գաս՝ տեղ չը գտնես դադարելու.
Պատարադի ու ժամի սուրբ երես չը տեսնես.
Պասդ Աստուած դարուլ չանէ.
Ջխտերիդ խէրը չը տեսնես, մի օր մեռնեն.
Ջանիդ վրէն տրորուիս, եաման եարա ընկնես.
Ջհանդամն էրթաս, իստի պուճախը, էլ յետ չ'գաս.
Ջրի տակից սև խաբարդ գայ.
Ջիկեարդ սատանէն տանի ու սև շունն ուտէ.
Սատանէն սիրտդ մտնի, դադար չը թողնի քեզ.
Սատանի դասը դառուիս ու չքանաս.
Սատանէն հոգիդ առնի՝ տանի դժոխքը.
Սև կօսպանտը բուկդ կապեմ, սև հողը դնեմ քեզ.
Սև հողի շարժանանաս, սև ոիրտ մնաս.
Սիրտդ մեռնի, սևալաշակ հօտես.
Սև օճօրքի տակին՝ սևաբաղդ մնաս.
Սև օճօրքի տակին լաւ օրդ անցկացնես.
Սուրբը թէ զօրք ունի՝ քեզ կը վերցնէ.
Սրտիդ սիրեկանը, ջանիդ գութեկանը մեռնի.
Սրտիդ սունը կսարուի, սովածահ մեռնես.
Սօնդ ու սուալ շունենաս, օրդ սեւժ անցնի.
Վատ օրից հէշ աչք չը բանաս.
Վարամ բերես՝ էլ պէշ օրի մեռնես.
Վարամը բերնէդ գայ, սիրտդ լցուի.
Վար խալտակուես, չքանաս աճեն օր.
Վրէդ եանի դարա դուրս գայ, քրքրուես.
Տուն չը գտնես, օձի բուն մտնես.
Տուն ու տեղդ մոխիր դառնայ՝ քամին տանի.
Տունդ քանդուի, գուռդ շարուի.
Տունդ վերանայ ըլնի, բրիշակ դառնայ.
Տունդ հրէղէն սուրը մտնի, տակն ու վրայ անէ.
Տուր ու դմբոցն Աստուած գլխիցդ անպակաս անէ.
Յաւը կողքիդ դիպնի, լերդ ու թօքդ դուս թափի.
Յնկցնկնոտես, շան պէս սատկիս - վերջանաս.
Փաւրջի պէս կոտրուիս փշուր փշուր ըլնես.
Փորիդ ցաւից՝ բարով չազատուես.
Փորիդ օձը փօթումդ ցընկնի՝ քեզ խեթէ.
Փորձանքից լարով խէրով աչք չը բանաս.
Փողդ հող դառնայ, սառանի քամին տանի.

Փառքդ երկնքից ու գետնից կտրուի.
Փորձանքը գլխիցդ միշտ անպա՛լաս ընի.
Քարէ քար ապրիս լաւ օր երբէք չը տեսնես.
Քամու բերած ընես, էլի բամին տանի.
Քանի ապրիս՝ վատ օր չատ տեսնես.
Քեզի պէս յիշատակը թաղեմ հէշ շունենամ.
Քեզ որ թաղեմ, ո՛ւմ խաթրը կը մնայ.
Քեզ ջուրը՝ գցեմ, դարի դուս ժան գամ.
Քու երեսդ գրողը տեսնի, որ էլ չերևաս.
Քու եղած սհաթդ խաւարէր, աշխարհը չը գայիր.
Քու հօրդ յիշատակը աշխարհքից որ պակսի՝ ի՞նչ կ'ընի.
Քու հօրդ օճաղը քանդուէր՝ դու միջից դուրս չգայիր.
Քրքրուիս — միսդ վրիցդ թափի.
Քրքրուիս — միսն սակոռիցդ ջնկուի.
Քուանաս ու կուրանաս, լուսդ խաւարի.
Քօրդ աղանձուի — չորնայ, անորդի մնաս.
Քօրահան ըլնես — չորնաս, օրերդ սե անցնին.
Օխտը տարի մէկ կողքի տքաս, իլլամ չը գտնես.
Օխտը գազ գետինը խոր մտնես, էլ չերևաս.
Օխտդ բարով մէկ դառնայ.
Օխտն աղբօրից դարտակ նստես.
Օձի բնին նստես ձազ հանես.
Օձի փուշը բկիդ կայնի — կուլ չերթայ.
Օճաղիդ ծուխը կտրուի, վերանայ մնայ.
Օրերդ միշտ ախ ու վախով անցկացնես.
Օրդ խաւարի՝ դու մէջը նստես մնաս.
Օր տեսնես, արեւ չ'տեսնես ու չուրախանաս.
Օր ու մէջ ապրես, էն էլ սե օրով ու դարտով.

3) ՆՐԴԱՌՄՆԵՐ

Ամենափրկիչը վկայ, որ գու զրսւարտում ես.
 Անարատ կաթը գիտենայ, որ գողը դու ես.
 Անուն հօրը վկայ, որ ման էկայ՝ չը գտայ.
 Աստուած, երկինք, գետինք, ծով, ցամաք, որ չը գիտեմ.
 Աստծու անունը գիտենայ, որ նա տարաւ.
 Արեւ վկայ՝ որ չը գիտեմ, բէգիւման եմ.
 Արեւնկօլի գեղարդը վկայ, որ չեմ տարել.
 Աստուած գիտէ, որ բանից խաբար չեմ.
 Արեւ մեռնի՝ թէ ես տեսայ ու չասի.
 Բաժկին վկայ, որ սուտ չեմ ասում.
 Բարի օրը գիտենայ, որ իսկ ինքը գիտէ.
 Բերեւական Խրակին գամ, թէ ուրանամ.
 Գունդ ու կծիկ ըլնեմ, թէ որ տիրոջը չասեմ.
 Գլուխս քարին տամ, թէ էլ էզպէս բան անեմ,
 Գետինն անցնիմ, թէ սուտ եմ ասում.
 Գեօնտուրմայ ըլնեմ՝ թէ ես տարայ.
 Գեօնս չը դադարիմ, թէ խոստումս չը կատարեմ.
 Դու ըլնես էն արնթաթախ Գեղարդը, մի մօտանայ.
 Դու ըլնես քու Աստուածը, էլ մի խօսա.
 Դու ըլնես ջիւան ջանդ, մի էրթայ - դայ.
 Դու ըլնես էն զնգզնգան ժամերը, մարդի մի բորբոքի.
 Դու ըլնես էն մայրիկ Աստուածածինը, ձեռք մի տայ.
 Դուռդ փակուի, թէ սուտ խօսաս, չասես.
 Ես իմ Աստուած, որ մարդ իւրօր չէ.
 Ես իմ հոգին, որ գու ամեն բան գիտես.
 Ես իմ Քրիստոս, որ քարը դու տարար.
 Ես փչանամ, թէ դու գիւմանտայ չես.
 Ես ըլնեմ իմ հոգին, գառը դու գողացար.
 Երեխանցս միտն ուտեմ, թէ սուտ ասեմ,
 Երկինք գետինք վկայ, որ չգիտեմ ու չեմ տեսել.
 Երեսո ետես դառնայ, թէ պահեմ - չասեմ.
 Եօթն վէրքը վկայ, որ ասածդ իմ մօտս չէ.
 Զինաւոր սուրը Գէորգը քեզ չալնմիչ անէ, թէ բարկանաս.
 Զօրաւոր Խաչը վկայ, որ չիտեմ, ինչ որ ասում ես.
 Էն ժամը վկայ, որ դու խաբար ես ու չես ասի,

էն պաշտում պատարագը վկայ, որ սուտ չեմ ասի.
էս հացը վկայ, որ չիտեմ—խապար չեմ.
էս հացը հոգուս չը գտնուի, թէ չասեմ.
էս հացի բարաքեաթը վկայ, որ գտնեմ բերեմ.
էս ճրագի լուսը վկայ, որ դու գիտես.
Ըստուց թէ հեռանամ, պատժուիմ—բըքըուիմ.
Ըստուց ետև թէ սուտ ասես՝ Աստուած բալէդ տայ.
Թէ օխտնանունը սիրես՝ մի առնի սանի.
Թէ հօրդ գերեզմանը կը սիրես՝ առ գնայ.
Թէ խաբար ես, Գրիստոս քեզի սպանէ.
Թէ դու շուար, գունդ ու կծիկ ըլնիւ.
Թէ տեղը չասես՝ սուրբ Կարապետ քեզի բըքը.
Թէ չ'տաս, քըքըուես՝ դեղին ջրերդ էրթայ.
Թէ Գրիստոս կը սիրես՝ մի բռնի, թող էրթայ.
Թէ հաւատաս, Աստուած քեզ պատժէ.
Թէ սուտ ասես, որդիքդ մեռնիւ.
Ժամը վկայ, որ դու գողցար կերար.
Ժամի զօրքը գիտենայ, որ բէխաբար եմ.
Իմ ու քու արևը վկայ, որ առածս պտի անեմ.
Լուսաւորչու լուս հաւատը վկայ, որ բանից խաբար չեմ.
Լուսաւորիչ պատիժս տայ, թէ ձէն հանեմ.
Լոյս գերեզմանը վկայ, որ ես անգիւման եմ.
Խաչը վկայ, որ ցօրենը դու գողցար տարար.
Խաչած գերեզման չը մանեմ, թէ քեզ խաբեմ.
Խաչը ինձ պատժէ, թէ որ տեղիցը ժաժ սամ.
Ծիծռ ծակծկուի,, թէ ականջովս չիմացայ.
Ծանոթ քարը վրէս ընկնի, թէ չը բռնեմ.
Կարօյիս արևը մեռնի, թէ ես բանի տեղ գիտեմ,
Կանանչ արևդ վկայ, չեմ թողնի էրթաս.
Կանանչ մեռոնը գիտենայ, որ դու կոտորեցիր լուծը.
Կաթդ հարամ ըլնի, քթիցդ գայ՝ թէ սուտ ասես.
Հալալ օճաղիդ բարաքեաթը վկայ.
Հախ Աստուած գիտէ, որ ձեռ չը տուի.
Հոգիս սատանի փայ ըլնի, թէ գիտեմ չեմ ասի.
Հացին քօռ աչեմ, թէ ես էդ բանն ասել եմ.
Հոգուցդ զրկուիմ, թէ քեզ զրկում եմ.
Հօրով մօրով եթում մնաս, թէ որ իօտքդ յետ առնես.
Հօրս գերեզմանը վկայ, որ քեզ բաց չեմ թողնի.
Փոքիս վկայ, որ բնաւ սուտ չեմ ասում,

Ձեռդ հոգուդ դիր ու խղճով ասա.
Ձեռդ սրտիդ դիր ու հոգովդ ասա, որ սուտ չէ.
Ձեռդ խղճիդ դիր երդուիր, որ հաւատամ.
Ճրագի լուսը վկայ, որ ասածիս մէջ խաֆ չկայ.
Ճշմարիտ Աստուածը վկայ, որ փախցրիր տարաբ.
Ճղճղնոտած աղօթրանին քօռ աշեմ, թէ խաբեմ.
Մարմառ գերեղմանը վկայ, որ ես քնած էի, չ'տեսայ.
Մէկուճարիս խէրը չը տեսնեմ, թէ ես ասել եմ.
Մէկուճարիս կանանչ արեւը վկայ, որ դու ասիր.
Միսս վեր թափի, թէ էլ ժած գամ, ձէն հանեմ.
Մուրազիս չը հասնեմ, թէ սուտ եմ ասում.
Մուրազս փորս մնայ, թէ վերջ չ'տամ էս բանին.
Մարիամ Աստուածածինը վկայ, ձեռք վերցնեմ.
Մուղնին վկայ, էլ չուզեմ, թող էրթայ կորի.
Նահատակի լուսաթաթախ շորերը վկայ.
Նահատակի լուս գերեղմանը վկայ, որ չեմ տայ.
Նստած տեղէս չեղնեմ, թէ էգպէս չէ.
Չան կաթ կերած ըլնեմ, թէ ուղիղը չառեմ.
Չան ծիծ ծծած ըլնեմ, թէ նա չը տարաւ եղը.
Չանից ծնուած ըլնեմ, թէ սուտ է ասածներս.
Չառ է արածդ, ես ու իմ Աստուածս.
Ոտդ կոտորուի՝ թէ որ չերթաս, չառես.
Ումուտդ մեռնի, թէ որ խօսքը տեղ չ'հասցնես.
Ոչ ու փուշ ըլնես, թէ որ թարկը չը տաս.
Որձէղէնի ձէն չը լսես, թէ ինձնից խօսք պահես.
Չալնմիշ ըլնես, թէ տեղիցդ ժած գաս, էրթաս.
Պարտական մնամ, թէ սուտ ասեմ.
Պապանձուիմ, թէ սրանից յետ ձէն հանեմ.
Պաշտում պատարագը վկայ, որ նա կերաւ.
Պասը գլխիս խռով կենայ, թէ ասածիս պէս չէ.
Ջանս վրէս քրքրուի, թէ ձեռը տամ.
Ջանիցս զրկուիմ, թէ որ խօսքս չը պահեմ.
Սող ջան չունենամ, թէ թող տամ գնալու.
Սըկին սրբութիւնը վկայ, որ քու արածդ է.
Ստի աչքը դուրս գայ, թէ դու տաբար.
Ստի տունը Գլխադիրը տակն ու վրայ անէ.
Ստի օճաղը Աստուած մաբէ՛ անցկացնէ.
Սուտ ըսողին, թող Աստուած փչացնէ.
Սատանէն հոգիս տանի, թէ գիտեմ չեմ ասի.

Սուրբ Դէորդ վկայ, որ չը տեսայ թէ ով էր.
 Մաղ սալամաթ տունն չը հասնեմ, թէ ուրանամ.
 Սող ջան չը գտնուի վրէս, թէ ուտեմ, ուրանամ.
 Վատ օրի մէջ մնամ, թէ բոլորը սուտ չէ.
 Վրէս խաչը չը գտնուի, թէ մնամ չերթամ.
 Վերնամ աշխարհքից, թէ մոռնամ արածներդ.
 Վկայ է Աստուած, որ ասի, բայց չը լսեց.
 Տունս քանդուի, թէ չը քերեմ տամ քեզ.
 Տունս տակն ու վրայ ըլնի, թէ ինտոս չը հանեմ.
 Տնով տեղով ոչնչանամ, թէ խօսքս չը կատարեմ.
 Տիրամօր ետէն վրէս դուրս գայ, թէ ասեմ.
 Տանս վրայ օխտ անէծք թափի, թէ ես գիտեմ.
 Տիրամայրը պատիժս տայ, թէ խօսքիցս ետ կայնեմ.
 Տասը ցաւ ջանիս թափի, թէ թողնեմ գնալու.
 Տաւ ու չոռը վրէս թափի, թէ խնայեմ շտեմ.
 Տաւ ու՛ղարտի տէր գառնամ, թէ ծպտու հանեմ.
 Տամաք հացի կարօտ մնամ, թէ ուղիղ չէ առածս.
 Տաւզ վրէս դայ, թէ էգպէս չէ, ինչ որ ասի.
 Տաւը կողքիցս տայ, թէ մնամ ու առածս չանեմ.
 Փորձանքի աաստ գամ, թէ ինտոս չ'հանեմ նրանից.
 Փայ ու բաժինս Աստուած կտրէ, թէ քեզ զրհեմ.
 Քաւ հալալ հացը վկայ, որ նա փախցրեց տարաւ.
 Քրիստոս քեզ փշացնէ, թէ խաբեո ու չը բերես.
 Քրիստոս վկայ, որ սուտ ես առում, ինձ խաբում ես.
 Քրիստոսի մամառ զարկողը դու ըլնես, թէ չը գաս.
 Քրիստոսի առէք կերէքը վկայ, որ չը բերեց.
 Քրքրուիմ, թէ դու էգ բանիցը խաբար չես.
 Քար կտրիմ, թէ դու նրա տեղը չը գիտես.
 Քօռանամ, լուսս խաւարի, թէ որ քեզ խաբեմ.
 Քօռանամ, թէ տեսայ ու հետո չը բերի.
 Քօռ աչեմ քեզի, թէ միտքս բան կայ ու չեմ սուի.
 Օրտ աանկ ցաւ վրէս գայ, թէ ես գիտեմ էգ բանը.
 Օխաը պատժի դամ, թէ ես գիտեմ ու չեմ ասի.
 Օրտն անուներ պատիժս տայ, թէ յետ մնամ գործիցս.
 Օրտ խաւարի, թէ ետխիցը չը բռնեմ բերեմ.
 Օճաղս մարի, թէ խօսքս յետ առնեմ՝ չը կատարեմ.
 Օխտն անուներ ինձի քրքրէ, թէ ուղիղը չասեմ

4) ՓԵՂԵՔՅԵՆՔՆԵՐ

Անունիդ դուրբան ընեմ, բալա ջան.
Արեհդ մեռնեմ, ազիդ չարդ տանեմ.
Բերանիդ դուրբան, գլխիդ մեռնեմ.
Դուխս գլխիդ տեղակ տամ, Թաք դու գինջացի.
Դրողը Թող ինձ տանի, մենակ դու ողջ կաց.
Դրկումդ վարդ մանիշակ բուսնի, որ ուրախանաս.
Դու կաց, ես մեռնեմ, գլխովդ պտիտ գամ.
Դու ես իմ սիրտն ու հոգին, ազիդ ջան.
Դրախտումը մենակ դու տեղ ունենաս:
Դրախտն էլ քիչ է քեզ համար, արեհդ դուրբան.
Ես մեռնեմ, դու ապրես, անուշ որդի ջան.
Երկինքը չեմ ուզիլ, Թաք դու ողջ կաց.
Եարար երբ կլնի, որ ինձ ձեռովդ Թաղես.
Երեսս օտիդ սակը փիանդազ Թող ընի.
Հարգարուած դրախտ ես ինձ համար.
Հօրքիդ էլ դուրբան, գեօրքիդ էլ, բալա ջան.
Էնպէս ընես, որ աշխարհքին լուս տաս.
Էն օրին մեռնեմ, որ դարիւր տեղից տուն կգաս.
Ընչանք չը մեռնեմ, որ ալ ու եշիլդ տեսնեմ.
Ընչանք ապրես, քանի սիրտդ ուզում ա.
Թեաւոր դու ընես, գլխիս վերեւ պտիտ գաս.
Թող քեզ ունենամ, ոչինչ չեմ ուզի աշխարհքումը.
Թագ ու պռակ ընես իմ գլխին վրայ.
Թևիդ տակն ապրեմ, Թող գերի ընեմ քեզ.
Ժամումը աստղի ու ճրագի պէս լուս տաս.
Իմ փայ դրախտին՝ դու արժանի ընես.
Ինձ Թաղիր, յետոյ ինչ ուզում ես արւ.
Իմ հոգին Աստուած քու առաջն առնի.
Իմ լուսը խաւարի, Թաքլի քեզ դաւալ չգայ.
Լաւ օրդ տեսնեմ, յետոյ Թող մեռնեմ.
Լեզուդ լեզուիս դիպչի, Թող Աստուած հոգիս առնի.
Լեզուիցդ դուրս էկած խօսքին դուրբան ընեմ.
Լուս աղբուր բերնիդ ու երեսիդ մեռնեմ.
Լուսս խաւարէր, քեզ էդ օրին չը տեսնէի.
Խաւարիմ, քեզ գէշ օրում հէշ չը տեսնեմ.

Խաչը քեզ պահի, Թող ես դժոխքումն ըլնեմ.
Ծառզ կանանչած տեսնեմ, Թող ինչ ըլնում ա ըլնի.
Ծաբաւ հանգիս դու պտի ջուր տաս.
Ծէքելիս, արեի պէս ես ծէքում ինձ վրայ.
Ծաբաւ սրտիս, անմահական աղբուր մենակ դու ես.
Ծիւղ ինձ համար դրախտի ծառ է մշտական.
Գրակը ինձ գայ, Թաք դու անքեասաբ կաց.
Գամբդ Թող կատարուի, հէնց գիտեմ աշխարհք լմն ա.
Հոգուդ դուրբան ըլնեմ, արեիդ մատազ գնամ.
Հոգիս հոգուդ փոխ ըլնի, իմ ազիդ ջան.
Հովհարանք ըլնես մեր տան ու տեղի վրայ.
Հոգիառ հրեշտակս մենակ դու ըլնես.
Հոգիս Աստուած քու առաջն առնի.
Հոռով ծաղիկ դառնաս աշխարհքի համար.
Հով ըլնես՝ ինձ Թողի պէս տանես՝ աշխարհքիցը.
Հովումդ ապրեմ, Թող ցամաք հաց ուտեմ.
Չէնդ լսեմ, Թող դժոխքումն ապրեմ ես.
Չեռովդ մի բուռ հող գցես երեսիս՝ հէրիք ա.
Ճամբիդ վրէն վարդի պէս գուրս գամ.
Ճղքներիդ հովի տակը ապրեմ, էլ բաժն չեմ ուզի.
Ճակատիդ քեզկումն ապրեմ, որ ուրախանամ.
Մատաղ որ ինձ դիպնի, էն էլ հերիք ա.
Մեռնելիս որ մօտս ըլնես, դրախտը կերթամ.
Մահից ու գրողից չեմ վախի, Թէ որ մօտդ ըլնեմ.
Մահը քեզ տեսնելիս, ինձնից հեռու կը փախչի.
Մատիդ մօտ՝ փուշը, Թող իմ աչքը մտնի.
Մոմի պէս կաղնեմ առաջիդ լիս տամ.
Նեռով որ խփես, հէնց գիտեմ վարդով խփեցիր.
Նեղ օրումս պահապան հրեշտակ, մենակ դու ըլնես.
Շողքը քեզ վրայ դիպչի, Թող ես անլիս մնամ.
Շուարզ գլխիցս անպակաս ըլնի, ոչինչ չեմ ուզի.
Ճէն օճաղիդ ծուխն էլ ինձ բաւական է.
Ռեկու պէս Թանկ ըլնես աշխարհքի համար.
Ռոգ քարին դիպչելիս, իմ գլուխը Թող դիպչի.
Ռոճ տակին որ մեռնեմ, ինձ համար փառք է.
Ռմուտս աշխարհքի երեսին մենակ դու ես.
Ռիչն չունեմ աշխարհքումը, բացի քեզանից.
Ռը ծեփ անես ապառին տաս, ձէն չեմ հանիլ.
Ջոր գեանին ուր ոտ դնես՝ կը կանանչի.

Զոր քարին որ ձեռը տաս՝ հողի կառնի:
 Պահապան հրեշտակ ինձ համար՝ մենակ դու ես:
 Պատէպատ որ դիպչեմ, էլի մի կտորս քունն ա:
 Զրից սառն ես իմ էրուած սրտի համար:
 Զանս ջանիդ որ բաղա ու ղուրբան տամ, էլի քիչ ա:
 Զնշուի քեզ իօռ աչքով մտիկ անողը:
 Սաղ աշխարհքի համար արե ու լուսին դառնաս:
 Սիրտդ բայց սուփրա ընի ամենքի համար:
 Սրտումդ ըղունկի չափ տեղ ունենամ, հերիք ա:
 Սիրտդ մաքուր սրբի սեղան է ինձ համար:
 Սիրտդ որ կայ, էլ ժամն քնչ եմ անում:
 Սիրտդ իմն ըլի, թող սաղ աշխարհք քանդուի:
 Վարդի կոկոմի պէս բացուիս — փրփնջնոտիս:
 Վարդաբար ջուր ըլնես իմ ծաղկների համար:
 Վարդը չեմ ուզում, քանի որ դու կաս:
 Վերի դիհը ընչիս ա պէտք, քանի դու կշտիս ես:
 Տանս դայիմ սներից մէկը դու ըլնես՝ հէրիք ա:
 Տանիցս խնկահոտ կգայ, որ ոտդ շէմից ներս դնես:
 Տուն ու դուռս կը կանանչի, որ շուաքդ տեսնի:
 Տասնի փոխարէն, լաւ ա մենակ քեզ ունենամ:
 Յաւ ու շողդ որ ինձ գայ՝ նոր կը հանգստանամ:
 Յաւ էլ որ կամենաս, ինձ համար փառք է:
 Յաւդ թող իմ ջանին թափի, մենակ դու ծաղկի:
 Փառք էլ ես ինձ համար, ու մենձ պարծանք էլ:
 Փառք չեմ ուզում, թաք դու սաղ ըլնես:
 Փուշ էլ որ տաս, ինձ համար վարդ ու ծաղիկ է:
 Փորձանքի մէջ քեզ տեսնելիս, գիտեմ թէ դժոխքումն եմ:
 Բանդուած տան համար դու ամուր սուն ես:
 Բեզ վրայ արե ծագի, թող ես մթնումը մնամ:
 Բու գուռը թող բացուի, իմը փակուի:
 Բեզ տեսնելիս, գիտեմ թէ հրեշտակ եմ տեսնում:
 Բու ոտը ցաւալիս, թող իմ պուխը ցաւի:
 Բու տուած անէծքը, ինձ համար օրհնէնք ա:
 Բանի դու կաս, աշխարհքի արեը ինձ վրայ կը ծագի:
 Բեզ որ ունենամ, էլ աշխարհքն ընչիս ա պէտքը:
 Օխտը մհալից աւելի թանկ ածես ինձ համար:
 Օճաղիդ մոխիրը որ ըլնեմ, ինձ համար հերիք ա:
 Օրհնէնքդ որ անէծք դառնայ, էլի ռազի եմ:

5) ՍԳՈՒՆՈՒԹԵՆԵՐ

Աստուած որ մարդի խելքն առնի, կգայ ինձ կը մօտանայ,
 Ասածս թէ կլի, էն վախառ ես դիտեմ ու դու:
 Բօլբօլ բրդեղն էդպէս չի ընի, ա՛յ էսպէս կլնի:
 Բրդողին էնպէս կուտացնեն, որ աչքը բան տեսնի:
 Բշիբի դէմը՝ բահ էլ ունեմ ու փետատ էլ:
 Գլուխս կոխողի փորը վեր կածեմ, որ հասկանայ:
 Գլխիս ձեռը տուողին՝ թիբայ թիբայ կանեմ:
 Դու արեցիր ես մնացի, Աստուած վերջը փոշմանութիւն չտայ:
 Դու քու արածից չը փշմանես, ես էլ իմ:
 Դու հալա կաց, տես թէ ես քեզ ինչ կանեմ:
 Դուշմանիս թողը քամուն կտամ, որ էլ չերևայ:
 Ես թէ նրան հալալացնեմ, թող նա էլ պարծենայ:
 Ես իմ հօր տղէն չլնեմ, թէ որ նրա հախիցը չ'գամ:
 Ես էն օձի փուշը չեմ, որ նա ինձ կուլ տայ:
 Ես իմ արածը կանեմ, թող նա ինչ ուզու՛մ է անի:
 Ես մեռած պտի ըլնեմ, որ նա արածը մարսի:
 Ես հլա չեմ մեռել, որ իմ թելին դակմիշ ըլնին:
 Զօրք էլ ունիմ՝ գեօրք էլ, թող ինձնից հեռու կենայ:
 Էն ճւճ շուռն է, որ խօսքը շուռնի դնեմ:
 Էնքան մեռայ, որ նա էլ վրէս ոս բարձրացրեց:
 Էն օրը Աստուած խելքն առաւ, որ եկաւ ինձ քսուեց:
 Ընչանք չը մեռցնեմ, չեմ մեռնիլ, անհող կաց:
 Ընչանք նա ժաժ գայ, ես այգը կը կարդամ:
 Ընչանք էսօր կուլ չեմ գնացել, ըստուց ետը Աստուած գիտէ:
 Թէ արածգ մարտեցիր, գնայ պարծենցիի:
 Թող ինձ լաւ ճանանչի, թէ ո՞վ եմ, կամ ինչ օձի փուշ:
 Թող հալա սպասէ, տեսնի ինչ կուտէ իմ ձեռնից:
 Թեւ թափ տամ, գետնի օխտը դաթը 'կանցնի:
 Ժուռ ու մուռ քեզ կուլ տամ, որ իմանաս թէ ո՞վ եմ:
 Ինձ վրայ հաչողը գամբու պտի ըլնի, ոչ թէ զաղար:
 Ինձ վրայ հաչացողի ատամները փորը կածեմ:
 Իմ թելին տօլաշմիշ ըլնողի՝ տուն ու տեղը տակն ու վրայ կանեմ:
 Լաւաշի պէս կուլ կը գնամ, փէտի պէս՝ դէմ կառնեմ:
 Լէնք ու երկէնքիդ էնպէս պար գամ, որ դու էլ զարմանաս:
 Լուի պէս չեմ խածի, առլանի պէս փառշալամիշ կանեմ:

Խնկի պէս ծուխը քամուն կտամ, որ հէշ չերեայ:
 Խելքը թէ հացի հետ կերել է, թող ինձ հետ ընկնի:
 Ծովը խմեմ օֆ չեմ անիլ, չէ թէ իրան ուտեմ:
 Ծանտը որ մնայ, լաւ կանի, թէ չէ ես գիտեմ իմ բանը:
 Ծոծրակիս դիպչողի՝ լեզուն ծոծրակից կը հանեմ:
 Գաց փորին էնպէս սլմեմ, որ հոգին ոչ աայ՝ ոչ առնի:
 Գաց փորին էնպէս քար դնեմ, որ տակից դուրս չգայ:
 Գալը էնպէս կասեմ, որ ինքն էլ զարմանայ:
 Կանանչ կանանչ հնձիմ, որ ծուխը քթերիցը դուրս գայ:
 Կաց կորեկի պէս ցանեմ՝ ու գարու պէս հնձեմ նրան:
 Հալա սպասէ հոգիդ հանեմ, որ ինձ ճանանչես:
 Հասկ կացիր աչքիդ երեւամ, որ ինձանից հեռու մնաս:
 Հէնց համ տամ, որ քանի կաս, էլ մտեհան չանեմ:
 Հէնց հուփ տամ, որ հոգին քթիցը դուրս գայ:
 Ձեռնն էլ գիտեմ՝ կարելն էլ, ես էնպէս վարպետ եմ:
 Ձեռը տամ, երկինք կը հանեմ, թող ինձ լաւ մտիկ տայ:
 Ղասաբի պէս կը մորթեմ ու կաշին կը քերթեմ:
 Ղաստ արածս՝ ձեռիցս չի պրծնիլ, ուր մնաց նա:
 Ղիմա դիմա կանեմ, հում ու լում կուտեմ:
 Ղուրդ ու զշի փայ կանեմ տանով տեղով:
 Ծենճդ ճրագի վրայ հալեմ, որ ինձ լաւ ճանանչես:
 Ծուտի պէս մորթեմ, որ իզն ու թողը չերեայ:
 Մատս էնպէս աչքը կոխեմ, որ էլ խելքը գլուխը չ'դայ:
 Մազիս մօտացողի՝ գլուխը կը կտրեմ:
 Մեռած էլ որ ըլնեմ, նրան հում հում կուտեմ:
 Մեռելս տեսնելիս էլ, նա ինձանից պտի փախչի:
 Մօտս գալիս՝ մահուան դողը պտի բռնէ:
 Նրա աչքի փուշը էնպէս կտրեմ, որ ինքն էլ հաւանի:
 Նրան որ իր կամքին թողնեմ, հօրս էլ կը մօտանայ մօրս էլ:
 Նրա թողը քամուն կտամ, օֆ չեմ անիլ:
 Զէմիս ոտ դնողի, շինքը կը կտրեմ:
 Զուաքիս պտտողի շունչը փորը կը թողնեմ:
 Զանս քար գցողի, դունչը փշուր փշուր կանեմ:
 Ոտս կոխողի՝ գլուխը կը կոխեմ, որ հասկանայ:
 Ոտիդ էնպէս մամառ դառնամ, որ եարէն չը սաղանայ:
 Ոսպի պէս աչքիդ միջին դուրս գամ, որ ինձ ծուռը չը մտիկ տաս:
 Ոչովի չեմ առիլ, թէ քեզ Աստուած է ստեղծել:
 Ոչով չի կարող իմ չքովը անցկենալ:
 Չամշի պէս ծամեմ կուլ կտամ ու կը մորսեմ:

Զուլ ու չափութը կրակ կտամ կը վառեմ:
 Զափուց գուրս՝ էկողին՝ մօրից մերկ կանեմ:
 Գատէ պատ որ չտամ, էլ ես ինչ տղայ եմ:
 Գտուղը որ չը փորեմ, տեղը քար դնեմ, մակամ կը գինջանամ:
 Գորտիցը չառղ պաի, որ ինձ մօտանայ, հախիցս դայ:
 Գօղոսն էլ որ Գետրոսին վէքիլ դառնայ, էլ ինձ ինչ կը մնայ:
 Գասդ հէնց խօռեմ, որ սառես ու պաղած մնաս:
 Զօւրդ որ պղտորի, իմացիր որ խառնողը ես եմ:
 Զօւրդ որ եփ չգայ, էլի կրակն հանդցնողը ես եմ:
 Զիկարիդ ծէրը որ կծկծայ, իմացիր որ ես եմ խածել:
 Սիրտդ էնպէս վառեմ, որ ծխի հոտը քթիցդ չը կտրուի:
 Սրտիդ էնպէս դադ դնեմ, որ մաքիցդ դուրս չգայ:
 Սօնդ ու սուալդ էնպէս կարեմ, որ իմանաս թէ գիմացինդ ով ա:
 Սոխաջուր կաթացնեմ աշքերդ, որ կսկիծը սրտիցդ չը կտրուի:
 Սունկի պէս քեզ քօջահան կանեմ ու կուտեմ:
 Սխտորի պէս սղկեմ, որ լեզուդ քեզ քաշես:
 Սալջարդ տամ, որ օխտը տարի մի կողքիդ պարկես:
 Վարդուորին որ օձը քեզ խեթեց, իմացիր որ ես եմ:
 Վարդդ որ թռումեց, իմացիր որ իմ տաք քամին դիպաւ:
 Վայրդ մի օր կը կարգամ, տեսնենք թէ երբ է:
 Վզիդ հէնց հուփ տամ, որ բանհոգի քնես:
 Վար ու եօխդ քամուն տամ, որ խեքդ գլուխդ գայ:
 Տանձի պէս կուտեմ նրան, պանտի պէս դուրս կտամ:
 Տղի պէս խեղդեմ, որ ծուռը դուրս չգայ:
 Տօւնն էնպէս տւլեմ, որ հաւի կուտ էլ չը ճարուի:
 Տառօսը գլխիդ բերեմ, որ հարսանիքիդ էլ չես տեսել:
 Տաւն ու տեղդ շան աղբով այրեմ, որ իմանաս ես ով եմ:
 Տափանդ հէնց սանտրեմ, որ դալլաքն էլ չը կալողանայ:
 Տանի պէս թնդիր ածեմ, որ ծուխդ երկինք բանձրանայ:
 Տաւի պէս կողքիցդ բռնեմ, որ բերանդ մի անգամ բաց ու խուփ անես:
 Տօւրտը որ բօստանդ տանի, իմացիր որ էդ ես եմ:
 Տանածդ էնպէս հնձեմ, որ դու էլ չիմանաս:
 Փորիդ ճենճ ու մենճը թէզ կիստակեմ, հալա կնց:
 Փոշմանողն ու խօքից յետ կայնողը նամարտ է:
 Քեզ էնպէս պաղած թողնեմ, որ ասես բարաքեալայ:
 Քթերիցդ մազ անցչացնեմ, որ շափդ ճանաչես:
 Քնած տեղս էլ քեզ կուտեմ, ու օֆ չեմ անիլ:
 Յաւը տեղով դադ դնեմ սրտիդ, որ մտեհան շանես:
 Փահրատի փշի պէս քթիդ օղազը բուսնեմ, որ փախչես:

6) ԾԱՅԻՐԱԿԱՆ ԽՐԱՑՆԵՐ

1) «Պատի ու քարափի գլխին մի կանգնիր, որ ոստանէն քեզ վայր չը զլորէ»:

2) «Հաց թխելիս՝ թնորից ու կրակից հեռու կացիր, որ հացի հրեշտակը քեզ չը գարկէ գցէ կրակի մէջը»:

3) «Թէ որ անլուայ հայ ուտես՝ վաւղառնիրը աչքերդ կտցով կը հանեն»:

4) «Սրբութիւն (հայորդ) առնելիս՝ կուլ տուր, մի ծամիր, որ ատամներիդ արանքները մնայ. ոչ էլ գետնին թքիր ու հահոյանքներ արա, կամ խմած ջրիցդ աւելցուր, որ քեզ չը պատժէ»:

5) «Նղբօրդ ու քրոջդ պարկած կամ քնած ժամանակ, զգոյշ կացիր, որ վրներից չեքելով շանցնես, եթէ ոչ՝ փորձանքի կամ վտանգի կը պատահեն»:

6) «Զը լինի թէ դռնից հեռու գնաս խաղալու կամ ման գալու, որ ԶԵՆԵՐ քեզ չը բռնեն տանին»:

7) «Թէ որ խորունկ գետի կամ ճիւղմի մօտենաս՝ ճօճի պառաւը դուրս կգայ ու քեզ ներս կը քաշէ»:

8) «Նոր եկած ձիւն շուտես, եթէ ոչ՝ մէջը աղու (թոյն) կայ, քեզ կսպանէ»:

9) Իրիկունները, տանը ելած ժամանակ, մի չվշկացնի, եթէ ոչ՝ սատանէքը կգան գլխիդ կը հաւաքուն»:

10) «Պրակի վրայ թէ որ թքես՝ երեսդ եարա կլնի»:

11) «Գորդ սպանելիս՝ մէջքի վրայ գցած մի թողնի, եթէ ոչ՝ Աստծուն գրող կը շափէ»:

12) «Զինի թէ անգգուշաբար թաղա համեմ կամ քար-թու խեծալ ուտես, եթէ ոչ՝ քօռիզան կլնես»:

13) «Առաւօտ իրիկուն որ ժամ չերթաս, աղօթք չանես, Աստուած քեզ շնորհք չի տայ»:

14) «Հօրն ու մօրդ, կամ մեծերիդ պատիւը պահէ, որ Աստուած էլ քեզ պատուի մէջ պահէ»:

15) «Ներսէսդ դէպ աղօթրան արած, կամ արեգակի դէմ մի ցեթի (միգել), որ չը պատժուես»:

16) «Հայ ուսեցիս մի խռովի, որ ուսերիդ նստած հրեշ-տակները քեզ չը խփեն»:

7) ՄԵԹԵԼՈՑ ՍՈՒԳ

(Ո Ղ Բ)

«Անունիդ դուրբան թառլան, ջիւան ջանիդ մեռմամ... քու տեղակ ես մեռնէի... յետ թողած սիրուն բալէքիդ չարը տանեմ... աչքս քօռանար, լոյսս խաւարէր՝ էս օրին քեզ չը տեսնէի... Ֆիտան բօյիդ դուրբան, որ նոր էր ծլել — ծաղկել... անուշ լեզու բալա ջան: Մէկ խօսիր իմանամ, որ սրտիս դարդ չը մնայ... անխ, խեղճ սիւլաչակ մօրդ կրակ ու բոցերի մէջ թողիր, դու հըր կերթաս... հր կողմն աչեմ, որ դու միտս չընկնես... էս բոլոր բաներին քու ձեռդ դիպել է, էստից յետե կրակ պտի պառնան ինձի էփեն ու խորովեն: Քիթը կաշնած՝ ալ քօղքով հարսիս, ջանս դուրս գայ, ես ինչպէս պահեմ, որ դիւլը սօյմիշ չլնի ու քու ազիդ խաթրդ չը մնայ, խակ ու ժուռ՝ եղած բալա ջան... Ո՛ր պապանձած լեզուն անիծեց քեզ ու ինձ, որ մուրազներս փորներս մնայ, կիսկատար մուրազիդ մատաղ ըլնի, լուսը խաւարած մէրդ... անխ, թե ու թիկունքս կոտրեցիր, աչքս արտասունքով թողիր, ումուտս աշխարհքից կոտրուեց, իմ օրս ու արես սե եղաւ, իմ փայ արեգակս թուալ գնաց, սե հօյը գլխիս եկաւ, տունս քանդուաւ, դուռս սե քարով շարուեց, մօրդ մէկ ու ճար անուշ բալա ջան: Աստուած ջան, ես հւմ էի խոռ աչքով մըտիկ տուել որ ինձ անիծեց, ձեռս ծոցս էս սե օրերին մնացի»:

Ե. ՀԱՆՆԵԼՈՒԿՆԵՐ ԵՒ ԾՈՒՏԱՍՏԵԼՈՒԿՆԵՐ

1) ՀԱՆՆԵԼՈՒԿՆԵՐ

Գլուխ. ունի, աչք, խել, բերան, աստիճան.

Ծառքում ունիմ մէկ ճղանի,
ձուղքի տակը կամար ունի,
Գամարի տակ հայլի կայ,
Հայլու տակը զուռնայ կայ,
Զուռնի տակը մարագ է,
Մէջը լիքը ուրագ է:

Ծխածան

Ծիւ - ծիւ չուան,
Էստից նախջուան,
Նախջուանու Երևան,
Երևանու վարդը,
Սաղ աշխարքի զարդը:

Ըսն, իռլ, Լուս

Ութն ունի մօլլան,
Զորսն ունի արըթի ֆլլան,
Հէշ չունի ֆաթիկ - մաթիկ,
Ինչդ պահէ ձագիկ - մագիկ:

Աստղեր ու ասի

Բուռքում աւագ ունիմ,
Թիւ համար չունի,
Գովի կաշիմ ունիմ,
Ծալուելիք չունի:

Կ շ Ե - Գ

Ութն ութէն,
Էրկու թաթէն,
Վեց անկաջէն,
Էրկու պոշէն:

Ձիւկանի

Ալահայ միզար,
Դիվանայ բազար,
Բանձր եկեղեցի,
Խորաններ չունի,
ձուկ աղբուր ունի:

Առաջաշ

Թագուրմ ունիմ հնոց նորոց,
Գլուխն ունի օսկէ քորոց,
Ելաւ կանչեց ննջեցելոց,
Քրիստոս յարեաւ ի մեռելոց:

Ո - շ Գ

Զուր ջրին աղբէր,
Փէտին հօրօղբէր,
Դաւիթ բազրկեան,
Զի կրնայ վեր գայ:

Կ Գ Պ Ե Գ

Տիգը կաւա պատին,
Մինչև տղզան աղէն
Տուն չը մտաւ:
Տիգը պատից վեր չեկաւ:

Ըստարի գլուխ

Բոլոր հագուստը կապուտ,
Մարմինը զուտ սպիտակ,
Գլուխը սուր, վեղարի պէս,
Ուրբերը խոնշի պէս տափակ:

Երեւոյ, օրօրոյ, ծծէր

Երկնքէն մէկ մարդ իջաւ,
Փէտէ ձին աակը,
Օրը էրկու գառ կուտէ,
Բայց էլի չի կշտանայ:

Հրայան

Լուն թաւ կարպետին,
Ձէն տուաւ վարպետին,
Ձէնը գնաց Հընտատան,
Ինքը մնաց Գիւրճատան:

Օ չ

Գերթայ կուգայ՝ իդ չունի,
Ետ կը դառնայ՝ թող չունի,
Ղուշ է՝ բայց զանատ չունի,
Գոմէշ է՝ առնաղ չունի:

Յ օ շ

Մարդու շինած՝ հլուն չէ,
Ծովէ ելած՝ մարջան չէ,
Անգին քարից շատ թանկ է,
Թէ որ գիտես՝ էն ի՞նչն է:

Հ օ Ի

Առանց նրան մարդ չկայ,
Առանց մարդի նա չկայ,
Ոչ կուտէ, ոչ կը հագնի,
Միշտ անդադար կը խօսի:

Ս օ շ

Փէտէ տղայ, քանի զարկես կ'վզվզայ: Երկէն սօխախ, ծէրը պուտուկ:

Ք օ օ

Մեղրից անուշ է,
Ջաքարից ուժով,
Ոչ բազրկեան կը բերէ,
Ոչ բազարում կը ծախէ:

Մ օ օ

Երկու եղբայր երկուորեակ,
Ասէն գլխից մի օղակ,
Երկու բերան հաւասար,
Ոչ հաստ ունի, ոչ բարակ:

Ձ Տ Ե ր օ օ

Մանտը մանտը եկեղեցի,
Դանկով զարկի դուռը բացի,
Մտայ ներսը համբուրեցի,
Ելա դուրսը թօփ բցեցի:

Ա Տ օ

Ծովէն գերնի՝ ծով կը մտնի,
Հարուր չէչիտ ըռանկ ունի,
Ամէն օր՝ կուլ կուտայ,
Հազարից մէկ՝ վեր կուտայ:

Ն օ օ

Փէտ փէտին աղբէր,
Ջրին հօրօղբէր,
Աւաղ սարկաւագ,
Ձի մտնի քաղաք:

Գ օ Ի շ

Հոգի չունի՝ կը խօսի,
Ձեռներ չունի՝ կաշխատի,
Անգլուխ է, անոտ է,
Ինչ որ տաս իրան՝ կուտէ:

Ծ Խ օ Կ օ Դ

Խ է Ն +

Ոչ կը տեսնենք, ոչ կը բռնենք,
Ոչ կրնանք ծախու առնենք,
Թէ թազւորն ու թէ գերին,
Ամէնքը նրանով կապրին:

Ս Գ Լ Ե Բ

Քանի վազես՝ նա կուգայ,
Բարեկերս՝ բարե կուտայ,
Ոչ մարմին է, ոչ հոգի,
Կը ցընդի իբրեւ չոգի:

Ս Խ Ե Բ Ե Բ

Պապըմ ունիմ, փոր ունի,
Ոտ չունի, ակուայ ունի,
Բերան չունի, շաա սուտ է,
Ինչ որ տաա իրան կուտէ:

Ձ Ի - Ն

Էկաւ ասլանի պէս,
Չորաւ խըսրի պէս,
Գնաց եսրի պէս:

Ա Ն Կ Ե Լ

Ալաճայ զաղար,
Բաղչատայ գեազար,
Ինքը աւի՝ պոչը թաւի:

Ջ Ը - Բ

Օրան օրան չուռ է գալի,
Ոտներ չունի՝ ման է գալի,
Բերան չունի՝ կուլ է տալի:

Խ Ե Դ Ե Դ

Գովըմ ունիմ, հանի - հանի,
Պտկըները մըսրիւանի,
Կաթ կուտայ՝ տուն չի կայնի:

Մ Ի Կ +

Ջօր ու դիշեր չի քնի,
Մարդի բով քիչ կը կայնի,
Ինչքան էլ կուգես վազէ,
Ետեիցը չեո հառնի:

Գ Ի Ե Բ

Թէ որ խօսես՝ կը խօսի,
Եթէ թողնես՝ կը քնի,
Թէկուզ ինչ էլ որ լինի,
Նա յաւիտեան չի մեռնի:

Փ Ե Գ Լ Ե Բ Ե Դ

Գլուխս կտրեցին,
Սրտիկս հանեցին,
Գինի խմցուցին,
Լեզուս բացուեցաւ:

Կ Ե Լ Ե Բ

Ելայ լեռը,
Քաշեցի թեւը,
Թափաւ կլոր սիսեռը:

Կ Ե Դ Ե Բ

Ուտելիք ուտմանելիք,
Մէջն ուտելիք,
Դուրսը թափելիք:

Գ Ե Լ Ե Բ Ե Դ

Հինդ աղբէր են,
Չորսը պատ կը շարեն,
Մէկը խիպար կը կրէ:

Զ Ե Լ Ե Բ Ե Դ

Օխտն աղբէր են,
Տարիքը մէկ է,
Անունները ջուկ ջուկ:

Զաշար

Մէրդ էկաւ մեր տունը,
Մինաբըր դրինք տակը,
Դագուոյն ընկաւ բակը:

Գաւառի եղբեր

Չորս են չորաթան,
Ցառներկաւ սուլթան,
Չարուեր են կերթան:

Զգու լի ահա

էս դին դար -
էն դին դար,
Մէջն անդադար:

Կաշաճի

Գաղս հարուր տարեկան է,
Հազար գաթ չոր կը հաղնի,
Ելի կըսէ, թէ մըրոայ:

Տիկ

Քանի սող էր՝ կաթ կուտար,
Երբոր մեռաւ՝ հուփ կուտար,
Գայնած մարդուն՝ թափ կուտար:

Կաշաշաճի

Սե է՝ ոտթի նման,
Միպտակ է՝ կաթի նման,
Գուր խէշրկաթի նման:

Հրադան

Մութը տուն,
Դուրթը քուն,
Էրկաթէ սուն:

Ընչոյ

Մութ պատրհան, մէջն աւետրան: Գապը մտաւ հորը, պորը մնաց փորը

Աւել

էստեղ պուպուզ,
էստեղ պուպուզ,
Դուան ետեւ կուկուզ:

Խաշար

Մնծակ մարգարիտ,
Աստուած կը շինէ,
Մարգը կը քաղէ:

Չմերուի

Գատերը քանդեցի,
Մտայ մէջը կերայ,
Քարերը գէն թափեցի:

Սառուր

էն ինչն է.—նիւթ չունի,
Չատ կը վազէ՝ ոտ չունի,
Բունողին՝ օգուտ չունի:

Սե քոյւճ

Սե է՝ դառդառ չէ,
Թե ունի՝ դուշ չէ,
Թօփ կը շինէ՝ դուրեկար չէ:

Կով, ոչտը, հա-

Չորսն ունի՝ չօլոն,
Էրկուս ունի՝ էվտի հօլոն,
Հէշ չունի՝ սէֆիլ դարօն:

Փշաք

Սէլով փէտ՝ կացին չի գիպել.
Թօփով ատլազ՝ մկրատ չի տեռել,
Ջուալով ալուր՝ ջաղաց չի մտել:

Բաշիք և չոլպիք

Լաւին առ աստղեր

Ճերմակ քօլօզով քուրաբ,
Մէկ սուրու ոչխար կուշտը,
Զօր գիշեր աշխրթին կաշէ:

Օ չ

Ճամբայ կերթայ՝ ոտ չունի,
Գետնին նստի՝ դռ չունի,
Գլուխ ունի՝ մաղ չունի:

Վարդաշ

Մէրը իրեք ամսեկան,
Տղէն բազարը ման կուգայ:

Աւրճաշ առ աշխարհ

Աման օրօրայ - օրօրայ,
Ամպի տակը ձին տօրօրայ:

Ծիւսարճ

Ինքը փետէ, գլուխը կաւէ,
Խոտերու մէջ, միշտ կարածէ:

Թար

Փռտած փէտը փորեցին,
Ասլանը մէջը հորեցին:

Սիւս

Ուն ունի, բուն ունի,
Գաբաւի պէս՝ կտուց ունի:

Փշար

Պղտիկ—պղտիկ մարդիք,
Հագել են կաշէ վարտիք:

Կովի դուռ, դուռ, դուռ. ծծերը

Երկու ցից, մէկ տըմբիչ,
Ձորս կոխիչ, չորս կախիչ:

Կովն առ իւրաք

Տասը վըր չորսին, չորսը վըր ծովին
Ծովը վըր ծնկան. ով որ չը հաւնի,
Ղուրպան էղնի ուր կնկան:

Մարտ, Դուռ. Գերեշահ

Խառնիխուռը էլըմ տեսայ,
Մէկ անսրունի՝ սէլըմ տեսայ,
Անօթի մենծ գէլըմ տեսայ:

Փէլեւ

Գովըմ ունիմ էրլըթէ,
Մարդ է պէտք որ վար կթէ:

Արաճ

Երկինքը հով, գետինը ծով,
Ինպչէս եղ էր, որ բերեց կով:

Ենեւեյ

Երևան. երևան, Վան երևան,
Օսկէ շատը, մէջը դիվան:

Դ առ

Ինքը փետէ, դունչը մագէ,
Մարդի ետէն միշտ կը վագէ:

Ս շ էր

Ալ եղներ, պալ եղներ,
Չիւարած կայնած եղներ:

Չերեք

Դավէն գնաց բաղնիք,
Պոչը մնաց դուրսը:

Աշխարհ

Գատուն կայնել է դիզին,
Պոչն օլըրել է վզին:

Անիւնէր

Չորս աղբէր իրար հտեից կ'վազեն, հանք — հանք, հանգամանք,
Բայց իրարու չեն հասնի: Օխաւ դռան՝ դէմ առանք:

Երէւս

Իմ կռակ, քու կռակ,
Իմ սուղուլիկ քու դռակ:

Ծ ա — Խ

Երկու աղբէր ջուխտ կռուան,
Ջուխտն էլ իրար հետ փռուան:

Չ — Է

Էն ինչն է. — ջրի մէջ կապրի,
Ցամաքի վրայ չի ապրի:

Տ ա — Ղ

Քրտի ազջիկն արեին,
Ճընկլ մընկլն երեսին:

Խ ա — Ե

Էն ինչն է. — էրթայ ու դայ,
Մօրդ փորին բարե տայ:

Մ Էր — Գ

Երկու աղբէր ջուխտ կերթան,
Ես էլ գիտեմ ուխտ կերթան:

Վ շ — Գ

Դիլ էրայ, դիլբար էրայ,
Ցար բանեցուր՝ բեր կախ էրայ:

Տ ա — Բ

Ոն ունի, բուն ունի,
Ցակ ունի, տերեւ ունի:

Մ ա — Բ

Երկէն աղիք, պաշք ծագիկ:

Մենձ պառ

Հ ա — Է

Էն ինչն է. մէկ պուտուկ կայ,
Մէջն էրկու տեսակ ջուր կայ:

Ք ի — Լ ա — Բ

Երկու աղբից ջուր կերթայ,
Հինդ աղբէրը դէմ կերթայ:

Դ Եր — Բ

Դեղին ջրդմէն հագել է,
Սրտի ափը կայնել է:

Մ Էր — Գ

Ինչն է. — հոտոտայ. պոտոտայ,
Հոգի չունի՝ ման կուգայ:

Ծ Է — Բ

Սարի ետէն ախած է,
Երկու բոզոն կախած է:

Ծ ա — Բ

Բերան չունի հաց կուտէ,
Անկաջ չունի՝ խօսք լսէ:

Ա ա — Բ

Թուրքի ազէն վազէվազ,
Դօտիկը կախ քառասուն դադ:

Ք ա — Բ

Սրաբ խանը բեխն օլբրեց,
Քսան հազար մարդ գլորեց:

Հ ա — Լ ա — Բ

Սաղից մեռած, մեռածից սաղ:

Զեւնեք

Ք ի ք

Առակ — առակ, դատառակ, Մարդը դարին կայնեցուցին,
Կէսը գործած, կէսը չը գործած: Երկու մասով, ծակը սրբին:

Հ ա յ

Գլաւի

Ածեցի — ածմբծեցի,
Բկիս ծակին գէմ արեցի:

Մէկ ձմերուկ կայ,
Օխտը ծակ ունի:

Ա չ +

Ուղիւ

ձերմակ խաթուն, ու խաթուն,
Մէջը խլիւան դեօլ է բիթուն:

Մի տուն ունիմ, մէկ սինանի,
Հարուր հազար տախտակ ունի:

Ա շ, ջրէ, ջր

Լոսին ու սաղէք

Անծինը՝ անծինն բարձեցին,
Անդադարենց երգկէն անցուցին:

Հանք — հանք, հրամանք,
Բերդի բոլոր՝ մտնար վանք:

Խաշող

Սգուտք

Ինքն է մէկ, աչքը հազար,
Էթիշամով կերթայ բազար:

ձամբայ կերթայ՝ իդ չունի,
Նո ուր կաշէ՝ թող չունի:

Կայծակ

Կարէրու

Ոչ կրակ է, ոչ էրկաթ,
Մարդի կենէ հազար դաթ:

Ոչ մարդ է, ոչ անտուն,
Վնաս կուտայ ամենուն:

Կարճ. Ժողը և Իսրայել

Կրակ ու ծուխ

Փէտէ բալնիք, ջրէ կողպանք,
Աւը փախաւ, աւճին բռնուաւ:

Սև թաղին ընկել է՝
Կարմիր թաղու ետևից:

Ս ա շ

Ս ա ն չ

Օրօցքի մէջ հինգ տղայ կան,
Օրօրես կուլան, թողնես՝ կը մնան:

Չոր գնեմ, թաց հաշիմ,
Երկու կշտէն կախ անեմ:

Վաստարու

Սրէ և սծէլի

Մէկ աղբատ կայ, անով — բնով,
Ինչ տառ կուտէ, ոտով գլխով:

Կալը կաշէ, կամն էրկաթէ,
Քանի կընաս՝ շուր առւ քշէ:

Սրէի և օրօց

Գեղ և խոհանարակ

Ոչ երկնքէն կախ է, ոչ գետնի վրայ,
Թաղին գնաց՝ թամբը մնաց:

Զահրայ

Հապտորակ, փէտէ վասանակ,
Քանի վազէ, փսրը դարտակ:

Օ չ

Օլորման, նախշուն թումբան,
Ոչ գին ունի, ոչ էլ իման:

Աբադ

Աբե չէ, լուսնեակ չէ,
Նրանց նման կը փայլէ:

Տ ի չ

Ինքը կուռի խիսա լալով,
Մարգ կը խաղցնէ ուրախնալով:

Մախալ

Էն ինչն է. — էշըմ ունիմ,
Գոչէն կը գեամուի:

Գաւաճի

Գաւաւը կայնել է առուին,
Քառասուն կարկտան դօշին:

Գէլ. նորի

Մարէն կուգայ ուվլալէն,
Օսկէ պելխեր պլպլալէն:

Զահրայ

Ալեմ իռակեմ, կօնաօլ բէգը նսաի: Զին ձորը, քուռակը փորը:

Բէր. ադաճի

Գզիկ պատրհան, չեղջով լիքը:

Նախաճի

Սե ստանէն՝ պտտէն կախ:

Սպանդ

Քանի քսեմ՝ սուր չունի,
Քանի թռջեմ՝ ջուր չունի:

Զահրայ

Քանի տաշեմ՝ կը լէննայ,
Քանի կտրեմ՝ կերկննայ:

Գաճ, եփեճ, ճարդ

Վրէն տախտակ, տակը քար,
Ցասը ոտ ունի, իրեք գլուխ:

Փինելոյդ

Էն ինչն է. բերնով կուտէ,
Գլխէն գուրո կուտայ:

Մաքանի

Մէկ ծակ գտայ՝ մէջը մտայ,
Գորցրեցի, էլ չը գտայ:

Ա չ

Ես ու աշօն՝ սարը գնացինք,
Աշօն չեղնէր՝ ես սարը կը մնայի:

Նալ ու ճի

Ցափակը դնեմ տափակին,
Քսանըչորս աստղն էլ ծակին:

Զ ի ռ

Ասդ. ու լուս.

Մողըմ ճան կայ՝ մէջն անաքեայ:

Զահրայ

Քանի դալայ՝ քիթը կուռի:

Ն ա -

Դուրեկարի շինած, քաղաք չը մտած:

Ան-ն

Էն Բնչն է. - ուր դրի կպաւ:

Քո-բնի

Չորս աղբէր են, մէկ եօրդանի տակ:

Ա-ն - ջ-ն

Անթէր թռտու, անտուր գնաց:

Երէն

Մէկ տուն՝ էն էլ անտուն:

Ն ա -

Նեղիկ կլորիկ, մէջը լիքն ուլունք:

Չ ա - ի

Պլստան լեւան, ջրէն անցան չը տեսան:

Երէն, - բն

Մենծ ծաթին, մենծ բողոնըմ կայ:

Տ ր է ի

Կապեմ կերթայ, արձկեմ կը կայնի:

Թէլ ա - աւել

Ինչն է. - ծծեմ - ծծեմ, ծակն անցընեմ:

Քլ-նոս

Պզտի երդիք, փշեմ խեղդիք:

Ս ա ի ա

Քուրտը ձորը, բհիւրը փորը:

Ո - շ ա

Լարը քաշեմ, սարը ժած գայ:

Հա-ն - հա-նիլ

Ջանովից անջան, անջանից ջանով:

Ջ ա շ ա յ

Ինչն է. - կրնկիդ չռեմ տռճրկես:

2) ՇՈՒՏԱՍԵԼՈՒԿՆԵՐ

Մեր դուռը կայ տասը ծանար . մանուր տանձի ծառ,
2եր դուռն էլ կայ տասը ծանար—մանար տանձի ծառ.
Մեր դռան տասը ծանար տանձի ծառը ձեր դուռը,
2եր դռան տասը ծանար տանձի ծառը մեր դուռը:

2ուկ—մուկ քցեմ ու ձուկ ուտեմ,
Մուկ—ձուկ քցեմ ու ձուկ ուտեմ:

Ես պագեմ ձեր որահի ու սան ճակատը,
Դու պագես մեր սրահի սև սան ճակատը:

Գնչանաւի պարկապղուկ պզգզալէն,
Գնչօշ պապէն կիզայ պապտալէն, տզտզալէն:

Սանաօյ սնտուն կալէ, ել որահը սանտ ծեծէ,
Սանաօն սնտուն կալեց, ելաւ սրահը սանտ ծեծեց:

Քիտաը մտաւ մեր կիստուկի քիթը,
Պիտաուկը քիտաը քշտեց ու գնաց:

Թմբուկ սմբուկ խմբուկ թմբուլիկ,
Թմբառառուուկ թուկ կմբուլիկ:

Հառատ Սարօն շուրվէն շրջեց . շահատը,
Հուրվէն շրջեց շառատ Սարօն շահատը:

Ուլն էլաւ ուռի ծառին,
Ուլն իր ոտով ուռ օլըրեց,
Ուռ առ օլօթ, ուռ առ օլօթ:

Քեռի էլի էն անուշ ալրէն առ:
էն անուշ ալրէն էլի առ քեռի:

Մ Ա Ս Ն Բ.

ՀԱՒԱՏՔ, ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲԱՐՔ ԵՒ ՍՈՎՈՐՈՑՔ,
ԿԵՆՑԱՂ ԵՒ ԶԲԱՐՍՈՒՆՔ.

Ա. ՀԱՒԱՏՔ .

ՆՆՈՏԻԱԳԱՅՈՑՈՒԹԻՒՆ

Նանկէ պարհաճելոյ

աւատամ խոստովանիմ, երեսոս ոտաց տակը հող ու մոխիր, նախ սկսեց նանէն. էս գիշեր էրաղիս մէջ Գօշայ սուրբ Գէորգին տեսայ. բօզ ձին նստած, մզրախը մէկ ձեռը՝ Թօփաղուղն էլ մէկէլ ձեռը, ալ բինիշը վրէն, մուղէի սեփափախը գլուխը. ինքը ճերմակ մուրուք, վրէն գլուխը Թրնտաղ (կոկ մաքուր) հագած, հրեղէն ձին խաղցնելով էկաւ առաջս կայնաւ, մզրախը գետնին դարկեց ու ըսաւ.— «հողածին, ի՞նչ մուրազ ունիս՝ ուզէ տամ»: Ես էլ ըսի.— «Աղա, ետիդ տակը մեռնեմ, էս իմ գլխուս ու ոտներիս ցաւին մէկ ճարըմ էրա, բալքի Թէ պրծնիմ»: Էս խօսքիս վրայ՝ ծոցէն էրկու կանանչ եափրազ հանեց ու էն է՝ որ ընձի պտի տար, մէկ էլ գրողի խեղդած աղէս օրօցքի մէջը լաց էղաւ. լացի ձէնն անկաջս ընկաւ Թէ չէ՝ էն սհաթին վեր Թռայ տեսայ, որ տեղիս մէջն եմ: Հլա գիտեմ Թէ, եափրաղները բռնած կայնած է, որ ընծի պտի տայ...: Ա՛խ, բէմուրատ աղիս էրէսէն մուրազս չառայ. տեսնենք Թէ՝ մէկէլ պտի գայ Թէ չէ»:

2, «Անընանը մեռնիմ, ասաց Գիւլգեաղ Խաթունը, սուրբ Գէորգի Մատնըհարը տիւս մեր տունը չէ: Ինքը (իւր ամուսինը) ամէն գիշեր կը տեսնի, որ քու ըսածիդ քեազալիկ, (պէս) հագած կապած կուգայ մեր տունը, շուշփէքը իրան ձեռով քանդէ, բանայ կաշէ ու էլի տեղըտեղ Թաքրար վրէն կ'փաթթէ ու Թողնի կերթայ: Մէկ օրըմ էլ իրան (դարձեալ ամուսնուն) ըսել էր Թէ՝ իմ տեղս իստակ պահէք, կանթեղս Թող մինչի լուս վառ մնայ. Թէ չէ՝ մզրախս կտրեմ

աչքդ կ'հասնեմ. էն օրուրնէն էսքով, էլ մենք օտէն չենք քնի ու կանթեղն էլ մինչի լուս վառ կը թողնենք: Գիտես թէ ձէթ կը վառի, քա ջան. հըմա ինչ էնենք, մեր Աղի սիրու հըմար է: Տղէդ (ամուսինը) կոէ թէ, որ գիտենամ օլուր — օլաճադս (ունեցած — չունեցածս) էդ ուղուրին պտի էրթայ՝ էլի պտի վառեմ. խօսքէս ետ կայնողը չեմ»:

3, «Հա, քա ջան, միւս կողմից վրայ բերեց Ջավօ հօրքուրը, զօրքին մեռնիմ, մէկ օրըմ գնացել էինք Ջաջուռ, Փատիշահ Աւետարանը ուխտ: Ուխտերս էրինք պրծանք, գիշերը մնացինք էնտեղ՝ որ առաւօտը մատաղ էնենք: Գէս գիշեր էղած՝ չէղած, մենք հլա քնած չէինք, ափաշկեարա (յայտնի կերպով) մէկ էլ տեսանք, որ գռնեքը շախկ—չուխկ ինքն իրանց բացուան ու մէկ սիրուն աղունիկըմ թռաւ իջաւ օթեանի տօլապի վրայ: Քիչըմ կեցանք, մէկ էլ էլի թեքերը ծափ դարկեց՝ թռաւ գնաց. էրթլէն յետև դռները էլի իրանք իրանց թաքրար շիկրտալէն փակուան: Առաւօտը օթեանի տիրոջը որ պատմեցինք՝ էնիկ ըսաւ թէ՝ ձեր տեսած աղունիկը Աւետարանն է էղել. էլի տեսնես թէ, որտեղ նեղեալ մարդ կայ՝ կանչել է, որ էրթայ նեղութենէն փրկէ: Մեռնիմ հրաշքին, ամէն գիշեր հալն էդ է, զօր գիշեր քուն ու դարբար (հանգստութիւն) չունի, մինչի լուս կեքթայ ու կուգայ. անունը արւին թէ չէ՝ էն սհաթին քովերը կայնած է... ախ, ըտոր սր մէկ բաներն ըսեմ»:

4, «Ջավօ հօրքուր, խօսքը ընդհատելով՝ առաց քեռեկին Մառջանը, եանի էս սրբերն ու Աւետրները մէկ տեղէն որ քաշեն կ'տանին ուրիշ տեղ, ինչ կ'հասկնան. չիտմն որ էնոր զօրքը օթեանը կը մնայ, ընչի էդպէս կենեն: Ահա իմ աչքով տեսածս պատմեմ, որ հաւատար: Մէկ տարիմ Վարդեալին գնացինք Ղփչաղ ուխտ. չունքի «Ծօթվիրաց պատկերքի» օթեանն է. առաւօտը զանկերը դարկեցին, էլանք ժամ գնացինք. քա մէկ էլ աչքս բիրդանքիրա (յանկարծ) բեմն ընկաւ, տեսնեմ որ, մեռնիմ սուրբ անրնանը, Ծօթվէրքը օսկեցէ աթոռքի վրայ բեմին նստած է: Մէկ քիչըմ մնացինք չ'մնացինք, աշեմ որ աթոռքն էնտեղ է, հըմա ինքը չկայ. ես էլ հայիլ—մայիլ էղած (ափշած) էդ աթոռքի հազարան շէշիտ ծաղկունանցը սէյր կենեմ: Քիչըմ անցաւ, մէկ էլ տեսնիմ, որ էրկու ճերմակ միրուք հալիւոր թեքն ընկած, էլի թաքրար բերին տեղը նստեցուցին, իրանք էլ էրկու կողքը կայնան. մէկէլ միտքս վրէս էկաւ, էլ բան չ'տեսայ...»:

5, «Հլբաթ որ էդպէսէ, Մառջան ջան, շարունակեց սանամէր Մարթան. էս Ամենափրկիչը որ բերեր են միւր Գալմիր վանքը, հողս զլլինքուն, եանի թէ ինչ. ինքը էստեղ է, հըմա զօրքը օթեանն է: Գանի քանի իրանց աչքով տեսնողներ են էղել, որ ամէն օր զիդէս թռնի կեքթայ օթեանը. սաքի զօրքն որ էնտեղ է, էլ իրան

էտտեղ դարտակ պահելը որն է: Մեր բէմուրատ Ջողանը քանի հեղ իրան աչքով, ժամի մէջ կայնած տեղը տեսիլ է, որ խորանէն մէկ դուշըմ էլաւ ու գնաց...»:

6, «Քա ամէնն էլ էդպէս չէ, մէջ ընկաւ խնամի Ջարդարը, և քանի հեղ է, որ Օսկէ կող ու Կարմիր Աւետրանները տէրտէրներուն էրազ կուզան թէ՛ մեղի մեր տեղը - մեր օթեանը տարէք, թէ չէ աչքերդ կը հանենք: Խեղճ տէրտէրները վախենալնեւրուն ուզեցել էին տանել, հրմա էն գրողի խեղդած կուզուզուրիկ տէր Սըմօնը չէր թողել, թէ՛ մեղի ինչ պտի էնեն: Մեռնիմ սուրբ զօրութենին, տէյմօր չալնմիշ չէրաւ, ոտ ու ձեռը գունդուկծիկ չ'չինեց՝ չ'հաւատաց: Էնտից յետե նոր վեր առան ամէն մէկը տարան իրան տեղը, որ պըրծնիս՝ օր պըրծան...»:

7, «Աստուած սիրես, խնամի Ջարդար, ասաց Մանիշակը, դու պառաւ կնիկ ես կը գիտենաս, էս որ կսեն թէ, աստանայ Սարգսնեց Թուխմանուկը ջահէլ տղի պէս է ու ամէն օր կերթայ Բասեն, իրան օթեանը հանդիպի կուզայ, օղորդ է...»:

8, «Վո՛ւյ, քա, ինչ կսես, հողը գլխուս, քանի հեղ գեօզգեօքա ես էս իմ քօռացած աչքովս եմ տեսել: Մէկ օրըմ էլ որ շատ ջանիս հասաւ, Աստուած օղորմի հոգուն՝ ընտոնց մէկ պառաւըմ կար, դուք չ'տեսաք, շատ բարի կնիկ էր. հարցաւ թէ՛ քաւորկին Աննիկ, էդ ջահէլ տղէն սփ է, որ ամէն օր ձեր տունը մտնի կեկնի: Երեսը խաչ հանեց ու ըսաւ. ընդուր գնացած գալած ճամբէքին մեռնիմ, էնիկ մեր Աղէն - Թուխմանուկն է. ամէն օր կերթայ Բասեն մեր թողած տունն ու էլի կուզայ, սիրտը օթեանէն չի կտրի: Քանի քանի հեղ կէսըարբիս էրաղի մէջ ըսել է թէ՛ ընծի տարէք իմ օթեանս. էդ տնաչէնի մարգն էլ անկաջի ետեն է գցել ու էնպէս թողել է. ես իմանիս պէս գիտեմ, որ անկաջ չէնելով մէկ օրըմ մեր տան գլխուն մէկ փորձանքըմ կուզայ, հրմա տեսնենք թէ եր է...: Քա, որ տեսնէք, մէկ ջահէլ, ֆիտան, բօյո՞վ բուսաթով նորահառ տղէմ է. հազած — կապած, սե ճալվեբը էրեսին թողած. գիտես թէ էրեսէն լուս կը թափի, էնքան օր տեղակին սիրուն է...»:

9, «Էրնէկ ձեզի, որ ըզոնց բաց աչքով կ'տեսնիք, գըլուխը երեբցնելով ասաց Գէլխեղդողենց Վառօն: Մէկ օրըմ էլ Առոու կրակի էկած Մուկուշենց Հօռոմն ըսաւ թէ՛ ինքը ափայան Օճագուլու Հալիւոր Աւետրանն է տեսել: Գսէ թէ, ժամի մէջը կայնած էի, շսրո բոլորս լիբը ըխտաւոր էր, մէկ էլ տեսնեմ մէկ դլզլած հալիւորըմ դագինակը ձեռքը, կուզը դուս ընկած, դողդալով շէնլիկի միջէն անցաւ գնաց խորանը. ես էյ տղիս ձեռնէն բռնած, միամիտ էտոր ետեմէն գնացի, որ Աւետրնին ուխտ էնեմ: Քա, ինչ կսէք, էդ հալիւորը

էղաւ մատըմ հաց ու խորանի մէջը կորաւ. էլ ինչքան էսքով էնքով աշեցի, աչքիս շերեաց... գուռ ելա գնացի, որ օթեանը համբուրեմ, մէկէլ քնշ տեսնեմ, հիմի էլ էդ հալիւորը էգտեզ է կայնած. մէկ աչք խփել բանալուս, բիրդանբիր էնպէս դայիպ էղաւ, որ էլ հէշ չ'տեսայ... Հողը իմ միամիտ գլխուս, նոր իմացայ որ էդ հալիւորը Աւետարանն է էղել, հրմա էլ քնշ ֆայտայ, ձեռնէս թռել գնացել էր...»:

10, «Մեռնիմ էգտնց սուրբ զօրացը, սկսեց Կաթին տալան, ազ-ջիկ վախտս լուսահագի հէքս պատմէր կը թէ, Աւետարան գրողները օրը մէկ ոսպի հատըմ կուտէին, ես թէ չէ, շատ շատ՝ մէկ նշխար-քըմ, ու նստէին աչքի լուս թափելով, աղի արտասունք լալով, զօր գիշեր անքուն մնալով կը գրէին. էտոր հմար էլ, կոէր, էգպէտներու գրած գրքերը շաա զօրաւոր կեղնին: Իրենք էնքան արգար մարդ են, որ իրենց զօրքէն կուտան գրած գրքերուն, էնոնք էլ էգպէս զօրա-ւոր կ'էղնին: Տիա, քնշ էնեմ, Խամճուկենք էլ Աւետարանաւորն, հրմա օր զօրք չունի, ինչո՞ւն է պէտք... Ախր, քա ջան, զօր գիշեր մէկ ասպըմ ուտել ու գրել, հանաք խօշ չէ. հլրաթ որ զօրաւոր կ'էղնի...»:

11, «Հա կեցիք ըսեմ, խանութ մարիկ, վրայ պըծաւ Մանանը. կտեն թէ՛ Լորիոյենց համային էլ շատ զօրաւոր է. մեռնիմ հրաչքին, քնշ ծննդկանի ու հիւընդի վրայ որ տանին, մէկոց մէկ է—էն սհա-թուն կազատի: Մէկ հեղըմ Եղսանն ըսաւ թէ, եանի գիւզա էդ հա-մայիլ գրողը կանանշ խոտ է կերել ու գրել, բերանը հէշ հացի նը-խաւը չի մտել մինչի պըծնելը: Գսէր թէ, գրողը՝ չիտեմ ինչդ ճըզ-նաւոր է էղել. մտգէ խարար է հագել ու գետնի վրայ ծնկին չօքած, մէկ գիէն լացել—աղօթք է էրել, մէկէլ գիէն աչքի արտասունքովը գրել է... Ախր էգտից է, երոր կերթան համբուրելու՝ անմահական ինկի հոտ կուգայ վրայէն: Մէկ օրըմ գրողի տարած տէրտէքները չեն էլ բազմեցնի թէ, էրթանք համբուրենք, ուխտերս էնենք...»:

12, «Աստուած օղորմի ձեր անցանաց հոգուն, առաց Մէհրի բա-ջին, լուսահագի կ'սորարս կսէր թէ՛ Ձէկ Աւետարանն էլ շատ զօրաւոր է: Մէկ գիշերըմ էրգի մէջ հետը խօսացել—ըսել էր թէ՛ իմ տիրոջս ըռա, թող օթեանս իստակ պահէ, թէ չէ ես գիտեմ ինչ կենեմ: Ինչքան որ խօսք էգնէր, ամէն հեղի կսէր թէ, Ձէկ Աւետարանը սիրուն լիրա-սով, չէկ քեանքիւններով, վրէն գլուխը իստակ, օրթահատակ աղա-մարդ է: Ամէն շաբաթ իրիկուն ջուխտըմ մոմ առած կերթար կ'համ-բուրէր՝ յետե տուն կուգար...»:

Սյո բալտրից վերջը դարձեալ յառաջ գալով մեր դիօթի (լեզուա-խոս) կերած նանէն ու ամէնքի իօսքն ընդհատելով՝ իւր խօսքի կը-ծիկը բաց թողեց ու երեսը խաշակնքելով այսպէս սկսեց. — «մէրիկ-ներ քուրիկներ, ձեր ջանին մեռնիմ. էդ սրբորանց, ծառայեմ իրանց

գօրքին, որ մէկ բանը մարդ ըսէ՝ ինքն էլ չիտէ։ Ահա՛ն իմ աչքով տեսածներս մէկ մէկ ըսեմ՝ դուք անկաջ էրէք, էն վախտը կիմանաք ըդոնց գօրքն ու քեարամաթը... Իշալլահ իրանց չ'հաւատացողներու ոտ ու ձեռը գեօնտուրմայ պտի էղնի, աչքերէն էլ մաղպուն ու մայիֆ նստին, որ նոր իրանք էլ հասկնան թէ՛ ինչն ընչոց է։ Դէ լսէք։—

13, Մեր տղի ջուլիտ աչքին էլ հատ էր էկել։ Չուխտըմ արծթէ աչք չինել տուինք, տղին հետներս առած գնացինք, սուրբ Մինաս. աչքերը դրինք դերեզմանի վրայ, ուխտերս էրինք պրծանք. մինչի տուն հասնելը, թէ ձեր աչքերուն բան կայ՝ ընտուրն էլ կար. մէկոց մէկ սաբասաղ պրծաւ տղէն։

14, Յարոյենց Սավկիւլի տղէն վեց տարեկան էր՝ նստած տեղէն չէր կրնայ կայնի, որ քելէ. Չուխտըմ արծթէ ոտը չինել տուին, տաբան ժամ, կախեցին Ամենափրկչի վրայ։ Մէկ քանի օր անցաւ — չանցաւ՝ տղէն ոտ ելաւ վազվղեց. ու հիմի էլ 10 կոտնոց ջուալը մենակ դուս ու տուն գնող տղամարդ է դառել։

15, Ջնտոնեց հարսը հալ ու հիւալ էր կտրել, էնպէս օրի էր, որ թել ու դերձանը քեզի օրինակ։ Ինչքան էսքով էնքով ընկան, դեղ — գեղորանք էրին, գիր աշիւ տուին, էլ աշխարհք բան չը մնաց, որ չենեն, հրմա ճար ու իլլաճ չեղաւ. ումուտները կտրած՝ հարօից ձեռք վերցրին ու կսէին, ես հիմի է՝ ես թէ չէ ուրտեղ որ է՝ մէկ սհաթէն կ'մեռնի։ Հրմա ծառայեմ գօրքին, էդ դիշեր Աղա սուրբ Գէորգը էրաղ կուգայ մարդուն, կսէ թէ՛ ընծի թողած ընչի՛ չապալամի՛չ կեդնիս. ֆլանքեասի ոշխրի մէջը մէկ ճիպ ճերմակ աննչան ոշխարըմ կայ, մէկէլի սուրուի մէջն էլ ճնտրիկ սե էլի աննչան մէկ ուրիշ ոշխարըմ կայ. էդ էրկուսն էլ բեր դուռս մատղէ, թող կնիկդ էլ էրթայ լուսադրները լողանայ՝ կը սաղնայ։ Մարդը գնաց էդ ոշխրները գտաւ, տաբաւ մատղեց, կնկան էլ տաբաւ Դիրաքլարու, Սեօկիւտուի լուսադրները լողացուց, խեղճ օղլուշաղը էն պրծնելն էր՝ որ պրծաւ. հիմի մարալ ու ջէյրան դմանի։

16, Հեռուն չերթանք, մեր խնամոնց տղէն կօխ էր էղել՝ չէր կրնայ քելի... ես ինչ գիտեմ, 3—4 չէշիտ ցաւ խեղճ էրէխին փաթթել էին ու աչք բանալու չէին թողնի։ Մէկ օրըմ հօրը բազարը էս ու էն բաներ էին խրատ տուել... տղի բօյովը մէկ Չուխտըմ կեքոն առաւ տաբաւ ժամը վառեց, տղին էլ տաբան գերեզմները ոտներն, ու ձեռները Չախալօղլու ու Տէր-Սհակի գերեզմանի վրայ լուացին. գերեզմանի ջուհարէն (հօդից) էլ խաշալուայ էրին տղին խմցուցին ու ջանին քսեցին... ցաւ ու չօրը ընտեղ մնաց՝ իրանք սաղ սալամաթ առան տուն էկան...։

17, Խելառ Խնտըլըմենց Ծաղգիւլը էնպէս գլխու ցաւ ունէր՝ որ

բռնած վախառ երկինք դետինք կը քանդէր ու դետնները կը պըռ-
նակէր: Խրատ տուին իրեք հեղ Խղաքերից Աւետարնի տակը նստաւ,
իրեք հեղ էլ պատարագի զգեստը ժամարարը վըէն թափ տուաւ. մէ-
կէն, խլըօրո՝ որ խեղճը խլըօաւ ու հլա գլխու ցաւ պտի տեսնի:

18, Մղդսոնց աղջկան գէշ շօրշօփ էր դիպել, վախտ վախտ սար-
տալամիշ կէղնէր. իլլահի կիրակմուտը, շարեքմուտը ու ուրբըթմուտը
իրիկունները. էնպէս կէղնէր, որ ատրտի կը խելլուէր, անէն դուս
կը փախնէր, հօրն ու մօրը չէր ճանչնայ, էտոր էնոր զարկէր ու կը
քվրտէր... մէկ խօսքով, ինչ որ ըսես կենէր: Էլ տէրտէր, տիրացու,
մօլլա չ'թողին՝ գիր էնել տուին. հըմա հէշ իլլամ չեղաւ: Մէկ օրըմ
էլ մօր միտքը կընկնի՝ կառնի կերթայ նահատակի արնթաթախ շո-
քերը համբուրել կուտայ. էնտից յետե էրկու իրիկուն էլ ջուկ կերթայ.
Աստու կարող զօրութենով խեղճ աքսիզեադակը պըծնիս՝ որ պըծաւ
էն գէշ ցաւէն:

19, Թանակերենց հարօը 15 տարի հէշ չէր պտղել (գաւակ ծնել).
գնաց Փամբի աղբրի մէջ էրկու քար զցեց, Ղարախանու ուռի ծա-
ռին էլ օխա ռանգ ապրեշումէ թել կապեց, էնտից յետե գնաց Չանկ-
լուայ սուրբ Խալիշէն վըէն առաւ ու համբուրեց... հիմի էնպէտ էր-
կու թոթիկ տղայ ու մէկ աղջիկմ ունի, որ տեսնող մարդը տէրը
տիրօջը էրնէկ կուտայ... Գրողի զարկած Գիրգոր վարդապետ էր,
ինչ զահրուզըխում էր. մէկ հեղըմ սուրբ Խալիշէն ոտներու տակը զցէ
կը կոխկուտէ... մեղայ, մեղայ Տէր... Աստուած էլ էնպէս պատիժը
կուտայ: Հոգեւոր Տէրը (Պաթուղիկոսը) չիտեմ ընչի հըմար էջմիածին
կը կանչէ միրօքը կը թրաշէ... ծառայեմ սուրբ աջին, անջաղ որ
էգ զարկուորածին բանմ է էրէլ...»:

Ընդի պատմածներէց

1, ՎՊուրադ աղբէր, դու կսես թէ Մարտէի ըսածները վայ թէ
քիլըմ սուտ էղնին հմ, ասաց Արոն ու թինկ տուած տեղից շար-
տուիով շարունակեց. տնաշէնի մարդ, գիտես թէ դու էս աշխարհ-
քէն չէղնիս. հըպա դու չիտես որ Գրողը իրան գզրի հետ զօր գիշեր
ընկի է աշխարհքէ աշխարհք, քաղքէ քաղաք, գեղէ գեղ ու տնէ տուն
մօն կուգայ. հա մարդոց հետէն կը գրէ ու հետէն, որի ճակտի գիրն
որ թմնի է, կ'ջարդէ՝ կառնի կերթայ: Օղորմածիկ պապս նազլ կե-
նէր թէ, Գրողը, շունքի ինքն աչքով տեսել էր, օրը մէկ չէշիտ լի-
թոլ (տեսք — կեքապարանք) կառնի ու մէկ չէշիտ գէշիմ կը մտնի. վախտ

կէդնի տղամարդ կերեայ, վախտ էլ կայ՝ օղուշապ: Ձեռը մէկ դաստայ կանանչ, կարմիր ու սև չիպուղ ունի: Թէ որ ձախ ձեռով, սև չիպուղ զարկեց՝ մարդը էլ մաջալ չի տայ արէալը (խսկոյն) կը մեռնի: Թէ որ կանանչով զարկեց՝ ուզածիդ պէս կ'հիւընդնայ մահուան դուռը կերթայ ու էլի ետ կուգայ, հրմա չի մեռնի: Թէ որ աջ ձեռով, կարմրով զարկեց՝ քիչըմ քէֆը կը փոխէ—ռաւուշը կ'դառնայ, հրմա հէշ բան չի էդնի: Գրողը մարգու մէջքին կը զարկէ, ու զարկած տեղն էլ մրի պէս կ'սկենայ: Օգորմածիկը կսէր Թէ՝ Մահն ու Գրողը հալալ ազբէր են: Մահը մենծն է՝ Գրողը պզտիկը: Գզիրն էլ որ կայ՝ ընգանց ծառէն է, ամեն բան ընդուր ձեռով կիմանան... Գզիրը կը մտնի տնէ տուն, ամեն բան կուգայ խաբար կուտայ Գրողին: Էն էլ ինչ որ էնելու է՝ կէնէ ու Թափշուրմիշ կէնէ մենծ աղբօրը: Գզրի հրմար շատ գէշ սալղ կուտար: Ըդուր հրմար է, կսէր, որ գէշ մարդըմ տեսած վախտը կոսն «Գրողի գզիր գլմանի»...: Գիշերները մտնի շները որ շատ օռնացին՝ իմացէք որ Գրողը էն մահլէն է, ու տեսնես Թէ Գզրի հետ էլի ում տունը պտի քանդեն - սուղ ու չիւան պցեն:

2, «Էս հլա Գրողն էր էսպէս. հրպա սատանէն՝ որ իմանաս ըստուր էրած բաները, միսդ վրէդ կը սուսայ, ջանդ կը փշաքաղուի ու մազերդ գլխուդ վրայ բիզ բիզ կէդնին: Դէ հիմի անկաջ էրա՝ առաջ իմ գլխուս էկած փորձանքը պատմեմ...: Մէկ տարիմ, սուրը Յակոբայ պասի ելի ուրբաթ օրն էր. օգորմածիկ մէրս հերիսա էր դրել, որ էքոի առաւօտն ուտենք: Իրիկուորէ վախտ անցաւ՝ էլանք քնանք. հրմա էգ դիշեր մէկ Թողալըմ ձուն էր էկել... Չատ էինք քնել Թէ քիչ՝ Աստուած գիտէ. մէկ էլ եանի Թէ՝ հօրօղբօրս ձէնի անկաջս ընկաւ, որ անունս տալով հաւաքով ընծի կը կանչէր: Էս ձէնի վրայ տեղէն ելայ, վռազով շորերս հագայ, հրմա բունը գլուխս է —խելըռ-թփածի պէս եմ, էլ չեմ գիտի Թէ ոտներս չեմ հագել, ու դուրս Թռայ դնացի: Մնուշ, լուսնիակ գիշերմ էր. ընծի էնպէս կերեալ Թէ՝ հօրօղբէրս առաջէն կերթայ, ես էլ ընտուր ըզովն ետէն ընկած կերթամ: Դուրսը ձէն - ծպտուն չկայ. հրմա, հա, ես էլ հօրօղբօրս ետէն հասէհաս եմ. չունքի էնպէս չափուկ կերթար, որ չէի կրնայ իրան հասնի: Մէկ էլ, էն սհաթը էրթայ ու ետ չգայ, Աստուած գուշմնիս ռաստ չը բերէ. մօտեցայ քովը որ պտի հարցնեմ Թէ՝ ընչի՞ կանչեցիր. ինչ տեսնեմ, ոչ հօրօղբէր կայ՝ ոչ բան. մէկը գէմո կայնել է, մարգու պէս է, հրմա մարդ չէ. ինքը սև, էրկու չաթալ կոտոշ ու մանար բիզ բիզ անկաջներ ունի, պոչը բարակ ու կեռ է, ոտները Թարս, ոտից գլուխ փոշոտ մազի մէջ կորել է, մանտըր—ըզով ծակած աչքերը կրակ գլմանի... Էս որ տեսայ՝ իմս ընծի հա-

սաւ, լեզուս բերնիս մէջը կապ ընկաւ ու մնացի սառած, հայվանի պէս աշելով: Մէկ էլ էգ այլիբէղադ մարդը՝ անխօս էկաւ ձեռնէս բռնեց տարաւ առուի վրայ նստեցուց ու ոտներս ջրի մէջ կախեց. էլ ընտից ետե շիտեմ թէ ինչ եմ էղել, եա թէ չէ էդ մարդը սւր գնաց, դամ քնչ էղաւ:

Առաւօտը լուսը կը բացուի, մերոնք կ'տեսնեն որ ես չ'կամ. հարօին կը հարցնեն, էն խեղճն էլ ձեռով ոտով կը հռակցնէ թէ՝ տեղը չիտեմ... Մէկ խօսքով էլ Խնչ գլուխ ցաւցնեմ, դէս ու գէն կընկնին ընծի ման գալու. մէկէլ կը տեսնեն, որ թազայ էկած ձան վրայ բորիկ ոռի տեղեր կան. ոտներիս իզը բռնելով կուգան ընծի կը գլտնեն—ոտներս ջրի մէջ կախած, կառնեն տուն կ'տանին. հրմա ես տասն օր ոչ կը խօսամ, ոչ հաց կուտեմ, ոչ էլ նստել կայնելու կը գիտենամ: Ցէրտէր կը կանչեն, նարեկ, Աւետրան կարդալ կուտան, համայրիներ կը բերեն վրէս կ'ըրգմացնեն, մատաղ կենեն, մէրս սուրբ Կարապետին ուխտ կը խոստանայ, որ սաղնամ՝ էրթամ իրան գուռը... էլ քնչ երկնցնեմ, ինչ որ ըսես կենեն. հրմա ես չեմ սաղնայ, բանի կերթայ՝ դըպա գէշը կերթամ: Հէրս կ'տեսնի որ էս չեղաւ, բանը գէշ դառաւ՝ ձին կ'նստի կերթայ Քիտտիկլարցի մօլլին կը բերէ: Հնյ, բաշընայ գեօնիմ մօլլայ. դալու պէս էրեսիս կաշէ թէ չէ՝ էն օհաթը հօրս կսէ, —«աղիդ սատանէն խաբել տարել է, հանդիբոի (փորձու-թեան) է ոստտ էկել»: Իրեք օր վրէս սողոմոնի ու վեցհազարեան կը կարգայ, իրեք էլ գիր կենէ. մէկը ջուր կենեն կը լսցնեն, մէկով էլ կը լողացնեն, մէկն էլ համայիլ կենեն վրէս կը կարեն. ըտուց ետե կ'պրծնիմ ու էլի առաջուայ պէս կեղնիմ: Երօր էդ դարտից ազատայ՝ մերոնք էրգածներս մէկ մէկ կ'պատմէին, ես կը մնայի չըշմած, թէ եր եմ էղպէս բաներ էրել. ետե ես էլ իմ գլխուս գետալաջաղը իրանց նաղլ կենէի... Հըպան, Մուրատ աղբէր, Աստուած օխտը պորտէս հեռու պահէ. ըշտայ ըսման բաներ կան աշխարհք. հիմի իմացոր դուրբան...»:

3) «Յիսուս Քրիստոս. անընհօր ե որդու ե հոգու սրբու, դէմքը խաչակնքելով ընգմիջեց Աբոյի խօսքը՝ ծուռվիդ Մանուկը. սատանէն էնպէս բան է, որ կսեն օրը օխտը հեղ կը մտնի դետնի օխտը գաթըն ու էլի սաղ սալամաթ դուրս կելնի...: Մէկ էլ կսեն թէ, մարդ որչկտալիս որ բերանը չը խաչանկըէ, սատանէն բերնէն ներս կերթայ փորը կը մտնի... աշար օղմրգ է էս ըսածները, հէշ տեսնողներ կան՝ թէ դնչոց բաներ են... ըշտա ույտուր ույտուր՝ սօյլա...»:

4, «Գիտեմ Աբօ, վաղի ըսածի պէս, էս էլ մեր Մուրատ աղբօր Թաքն է էղել, տաքացած վրայ էկաւ Թօփալ Խչիկը. հիմի գիլու երկէն աւետրանմ էլ ըստուր գլխուն պտի կարդանք, որ բէյիը բան

կէդնի տղամարդ կերևայ, վախա էլ կայ՝ օղլուչազ: Ձեռը մէկ դառտայ կանանչ, կարմիր ու սև չիպուղ ունի: Թէ որ ձախ ձեռով, սև չիպուղ զարկեց՝ մարդը էլ մաջալ չի աայ ալբէալը (խսկոյն) կը մեռնի: Թէ որ կանանչով զարկեց՝ ուզածիդ պէս կ'հիւրնդնայ մահուան դուռը կերթայ ու էլի ետ կուգայ, հըմա չի մեռնի: Թէ որ աջ ձեռով, կարմրով զարկեց՝ քիչըմ քէֆը կը փոխէ—աւվուչը կ'դառնայ, հըմա հէշ բան չի էդնի: Գրողը մարդու մէջքին կը զարկէ, ու զարկած տեղն էլ մըի պէս կ'սենայ: Օգորմածիկը կսէր Թէ՝ Մահն ու Գրողը հալալ աղբէր են: Մահը մենծն է՝ Գրողը պղտիկը: Գզիրն էլ որ կայ՝ ընգոնց ծառէն է, ամեն բան ընգուր ձեռով կիմանան... Գզիրը կը մտնի տնէ տուն, ամեն բան կուգայ խաբար կուտայ Գրողին: Էն էլ ինչ որ էնելու է՝ կէնէ ու Թափչուրմիշ կէնէ մենծ աղբօրը: Գզրի հըմար շատ գէշ սալղ կուտար: Ըդուր հըմար է, կսէր, որ գէշ մարդըմ տեսած վախտը կսեն «Գրողի գզիր գլմանի»...: Գիշերները մահի շները որ շատ օսնացին՝ իմացէք որ Գրողը էն մահլէն է, ու տեսնես Թէ Գզրի հետ էլի ում տունը պտի բանդեն - սուգ ու չիւան գցեն:

2, «Էս հլա Գրողն էր էսպէս. հըպա օստանէն՝ որ իմանաս ըստուր էրած բաները, միսգ վրէդ կը սուտայ, ջանգ կը փշաքաղուի ու մագերդ գլխուդ վրայ բիդ բիդ կէդնին: Դէ հիմի անկաջ էրա՝ առաջ իմ գլխուս էկած փորձանքը պատմեմ...: Մէկ տարիմ, սուրը Յակոբայ պտսի ելի ուրբաթ օրն էր. օգորմածիկ մէքս հերիսա էր դրել, որ էքսի առաւօտն ուտենը: Իրիկուորէ վախտ անցաւ՝ էլանք քնանք. հըմա էդ գիշեր մէկ Թողախըմ ձուն էր էկել... Չատ էինք քնել Թէ քիչ՝ Աստուած գիտէ. մէկ էլ եանի Թէ՝ հօրօղբօրս ձէնն անկաջս ընկաւ, որ անունս տալով հաւարով ընծի կը կանչէր: Էս ձէնի վրայ տեղէն ելայ, վռազով շորերս հագայ, հըմա բունը գլուխ է —խելըռ-թփածի պէս եմ, էլ չեմ գիտի Թէ ոտներս չեմ հագել, ու դուրս Թռայ գնացի: Անուշ, լուսնիակ գիշերմ էր. ընծի էնպէս կերևար Թէ՝ հօրօղբէրս առաջէս կերթայ, ես էլ ընտուր ըզովն ետէն ընկած կերթամ: Դուրսը ձէն - ծպտուն չկայ. հըմա, հա, ես էլ հօրօղբօրս ետէն հասէհաս եմ. չունքի էնպէս շափուկ կերթար, որ չէի կրնայ իրան հասնի: Մէկ էլ, էն սհաթը էրթայ ու ետ չգայ, Աստուած գուշմնիս ռաոտ չը բերէ. մօտեցայ քովը որ պտի հարցնեմ Թէ՝ ընչի՞ կանչեցիր: Ինչ տեսնեմ, ոչ հօրօղբէր կայ՝ ոչ բան. մէկը դէմս կայնել է, մարդու պէս է, հըմա մարդ չէ. ինքը սև, էրկու շաթալ կոտոչ ու մանար բիդ բիդ անկաջներ ունի, պոչը բարակ ու կեռ է, ոտները Թարս, ոտից գլուխ փռոտ մազի մէջ կորել է, մանտը—բզով ծակած աչքերը կրակ գլմանի... Էս որ տեսայ՝ իմա ընծի հա-

տաւ, լեզուս բերնիս մէջը կապ ընկաւ ու մնացի սառած, հայվանի պէս աշխով: Մէկ էլ էգ այլիբէդադ մարդը՝ անխօս էկաւ ձեռնէս բռնեց տարաւ առուի վրայ նստեցուց ու ոտներս ջրի մէջ կախեց. էլ ընտից ետեւ շիտեմ թէ ինչ եմ էղել, եա թէ չէ էգ մարդը ուր գնաց, դամ քնչ էղաւ:

Առաւօտը լուսը կը բացուի, մերոնք կ'տեսնեն որ ես չ'կամ. հարսին կը հարցնեն, էն խեղճն էլ ձեռով ոտով կը հասկցնէ թէ՛ աւագը չիտեմ... Մէկ խօսքով էլ քնչ գլուխ ցաւցնեմ, գէս ու դէն կընկնին ընծի ման գալու. մէկէլ կը տեսնեն, որ թազայ էկած ձան վրայ բորիկ հոռի տեղեր կան. ոտներիս իզը բռնելով կուգան ընծի կը գըտնեն—ոտներս ջրի մէջ կախած, կառնեն տուն կ'տանին. հրմա ես տասն օր ոչ կը խօսամ, ոչ հաց կուտեմ, ոչ էլ նստել կայնելու կը գիտենամ: Ցէրաէր կը կանչեն, նարեկ, Աւետարան կարդալ կուտան, համայիլներ կը բերեն վրէս կ'բազմացնեն, մատաղ կենեն, մէքոս ուրբ Կարապետին ուխտ կը խօստանայ, որ սաղնամ՝ էրթամ իրան դուռը... Էլ քնչ երկնցնեմ, ինչ որ ըսես կենեն. հրմա ես չեմ սաղնայ, բանի կերթայ՝ դըպա գէշը կերթամ: Հէքս կ'տեսնի որ էս չեղաւ, բանը գէշ դառաւ: ձին կ'նստի կերթայ Քիտտիկլարցի մօլլին կը բերէ: Հնյ, բաշընայ գետնիմ մօլլայ. գալու պէս էրեսիս կաշէ թէ չէ՝ էն սրաթը հօրս կռէ, —աղիդ սատանէն խարել տարել է, հանդիբոի (փորձութեան) է ոստտ էկել: Իրեր օր վրէս սօղոմոնի ու վեցհազարեան կը կարգայ, իրեք էլ գիր կենէ. մէկը ջուր կենեն կը լամցնեն, մէկով էլ կը լողացնեն, մէկն էլ հումայիլ կենեն վրէս կը կարեն. ըտուց ետե կ'պրծնիմ ու էլի առաջուայ պէս կեղնիմ: Երբ էգ դարտից ազատայ՝ մերոնք էլպածներս մէկ մէկ կ'պատմէին, ես կը մնայի չըշմած, թէ եր եմ էղպէս բսներ էրել. ետե ես էլ իմ գլխուս գեալաշաղը իրանց նազլ կենէի... Հըպան, Մուրատ աղբէր, Աստուած օխտը պորտէս հեռու պահէ. ըշտայ ըսման բաներ կան աշխարհք. հիմի իմացալ դուրբան...»:

3) «Յիսուս Քրիստոս. անընհօր ե որդու ե հոգու սրբու, դէմքը խաչակնքելով ընդմիջեց Արոյի խօսքը՝ ծուռվիդ Մանուկը. սատանէն էնպէս բան է, որ կսեն օրը օխտը հեղ կը մտնի գետնի օխտը դաթըն ու էլի սաղ սալամաթ գուրս կելնի...: Մէկ էլ կսեն թէ, մարդ արօշկտալիս որ բերանը չը խաչանկըէ, սատանէն բերնէն ներս կերթայ փորը կը մտնի... աշար օղորդ է էս ըսածները, հէշ տեսնողներ կան՝ թէ դնշոց բաներ են... ըշտա ուշտուր ուշտուր՝ սօյա...»:

4, «Գիտեմ Արօ, վաղի ըսածի պէս, էս էլ մեր Մուրատ աղբօր Թաքն է էղել, տաքացած վրայ էկաւ Թօփալ Խշիկը. հիմի գիլու երկէն աւետարանմ էլ ըստուր գլխուն պտի կարդանք, որ բէյինը բան

կէզնի տղամարդ կերեայ, վախտ էլ կայ՝ օղլուչազ: Ձեռը մէկ դաս-
այ կանանչ, կարմիր ու սև չիպուղ ունի: Թէ որ ձախ ձեռով, սև
չիպուղ զարկեց՝ մարդը էլ մաջալ չի աայ արէալը (խսկոյն) կը մեռ-
նի: Թէ որ կանանչով զարկեց՝ ուզածիդ պէս կ'հիւրնդնայ մահուան
դուռը կերթայ ու էլի ետ կուգայ, հըմա չի մեռնի: Թէ որ աջ ձե-
ռով, կարմրով զարկեց՝ քիչըմ քէֆը կը փոխէ—ռավուչը կ'դառնայ,
հըմա հէշ բան չի էզնի: Գրողը մարգու մէջընի կը զարկէ, ու զար-
կած տեղն էլ մըի պէս կ'սենայ: Օգորմածիկը կսէր Թէ՝ Մահն ու
Գրողը հալալ աղբէր են: Մահը մենծն է՝ Գրողը պղտիկը: Գզիրն էլ
որ կայ՝ ընգանց ծառէն է, ամեն բան ընգուր ձեռով կիմանան...
Գզիրը կը մտնի տնէ տուն, ամեն բան կուգայ խաբար կուտայ Գրո-
ղին: Էն էլ ինչ որ էնելու է՝ կէնէ ու Թափչուրմիշ կէնէ մենծ աղ-
բօրը: Գզրի հըմար շատ դէշ սալղ կուտար: Ըգուր հըմար է, կտէք, որ
դէշ մարգըմ տեսած վախտը կսեն «Գրողի գզիր գլմանի»...: Գիշեր-
ները մահի շները որ շատ օռնացին՝ իմացէք որ Գրողը էն մահլէն է,
ու տեսնես Թէ Գզրի հետ էլի ում տունը պտի քանդեն սուգ ու չի-
ւան պցեն:

2, «Էս հլա Գրողն էր էսպէս. հըպա սատանէն՝ որ իմանաս ըս-
տուր էրած բաները, միսդ վրէդ կը սուռայ, ջանդ կը փշաքաղուի
ու մազերդ գլխուդ վրայ բիզ բիզ կէզնին: Դէ հիմի անկաջ էրա՝ ա-
ռաջ իմ գլխուս էկած փորձանքը պատմեմ...: Մէկ տարիմ, սուրբ Յա-
կոբայ պասի ելի ուրբաթ օրն էր. օգորմածիկ մէրս հիւրիսա էր դրել,
սը էքսի առաւօտն ուտենք: Իրիկուորէ վախտ անցաւ՝ էլանք քնանք.
հըմա էդ գիշեր մէկ Թողալըմ ձուն էր էկել... Չատ էինք քնել Թէ
քիչ՝ Աստուած գիտէ. մէկ էլ եանի Թէ՝ հօրօղբօրս ձէնի անկաջս ըն-
կաւ, որ անունս տալով հաւարով ընծի կը կանչէր: Էս ձէնի վրայ
տեղէս ելայ, վռազով շորերս հողայ, հըմա բունը գլուխս է—խելըռ-
թփածի պէս եմ, էլ չեմ գիտի Թէ սաներս չեմ հագել, ու դուրս
թռայ գնացի: Մնուշ, լուսնիակ գիշերմ էր. ընծի էնպէս կերեար Թէ՝
հօրօղբէրս առաջէս կերթայ, ես էլ ընտուր ըզովն ետէն ընկած
կերթամ: Դուրսը ձէն — ծպտուն չկայ. հըմա, հա, ես էլ հօրօղբօրս
ետէն հառէհաս եմ. չունքի էնպէս շափուկ կերթար, որ չէի կրնայ
իրան հառնի: Մէկ էլ, էն սհաթը էրթայ ու ետ չգայ, Աստուած
գուշմնիս ռաստ չը բերէ. մօտեցայ քովը որ պտի հարցնեմ Թէ՝ ըն-
չի՞ կանչեցիր. ինչ տեսնեմ, ոչ հօրօղբէր կայ՝ ոչ բան. մէկը դէմ
կայնել է, մարգու պէս է, հըմա մարդ չէ. ինքը սև, էրկու շաթալ կո-
տաշ ու մանար բիզ բիզ անկաջներ ունի, պոչը բարակ ու կեռ է,
ոտները թարս, ոտից գլուխ փոշոտ մազի մէջ կորել է, մանտր—
բղով ծակած աչքերը կրակ գլմանի... Էս որ տեսայ՝ իմս ընծի հա-

սաւ, լեզուս բերնիս մէջը կապ ընկաւ ու մնացի սառած, հայժանի պէս աշկուով: Մէկ էլ էգ այլիբէզադ մարդը՝ անխօս էկաւ ձեռնէս բռնեց տարաւ առուի վրայ նստեցուց ու ոտներս ջրի մէջ կախեց. էլ ընտից ետեւ շիտեմ թէ ինչ եմ էղել, եա թէ չէ էգ մարդը սւր գնաց, գամ քնչ էղաւ:

Առաւօտը լուսը կը բացուի, մերոնք կ'տեսնեն որ ես չ'կամ. հարսին կը հարցնեն, էն խեղճն էլ ձեռով ստով կը հասկցնէ թէ՛ տեղը չիտեմ... Մէկ խօսքով էլ թնշ գլուխ ցաւցնեմ, գէտ ու գէն կընկնին ընծի ման գալու. մէկէլ կը տեսնեն, որ թաղայ էկած ձան վրայ բորիկ օտի տեղեր կան. ոտներիս իզը բռնելով կուզան ընծի կը գլտնեն—օտներո ջրի մէջ կախած, կառնեն տուն կ'տանին. հըմա ես տառն օր ոչ կը խօսամ, ոչ հաց կուտեմ, ոչ էլ նստել կայնելու կը գիտենամ: Ցէրտէր կը կանչեն, նարեկ, Աւետարան կարդալ կուտան, համայնիւնք կը բերեն վրէս կ'բազմացնեն, մատաղ կենեն, մէրս սուրբ Գարապետին ուխտ կը խօստանայ, որ սաղնամ՝ էրթամ իրան գուռը... էլ քնչ երկնցնեմ, ինչ որ ըսես կենեն. հըմա ես չեմ սագնայ, բանի կերթայ՝ դըպա գէշը կերթամ: Հէրս կ'տեսնի որ էս շեղաւ, բանը գէշ դառաւ՝ ձին կ'նստի կերթայ Քիտտիկլարցի մոլլին կը բերէ: Հայ, բաշընայ գեօնիմ մոլլայ. գալու պէս էրեսիս կտշէ թէ չէ՝ էն օհաթը հօրս կսէ, —«ազիդ սատանէն խաբել տարել է, հանդիրսի (փօրձութեան) է ոռոտ էկել»: Իրեք օր վրէս սողոմոնի ու վեցհազարեան կը կարգայ, իրեք էլ գիր կենէ. մէկը ջուր կհսնեն կը խմցնեն, մէկով էլ կը լսզացնեն, մէկն էլ համայնի կենեն վրէս կը կարեն. ըտուց ետեւ կ'պրծնիմ ու էլի առաջուայ պէս կեղնիմ: Երոր էգ դարտից ազատայ՝ մերսնք էրթածներս մէկ մէկ կ'պատմէին, ես կը մնայի շըշմած, թէ եր եմ էղպէս բսնեք էրել. ետեւ ես էլ իմ գլխուս գեալաշաղը իրանց նաղլ կենէի... Հըպա, Մուրատ աղբէր, Աստուած օխտը պորտէս հեռու պահէ. ըշտայ ըսման բաներ կան աշխարհք. հիմի իմացնը դուրբան...»:

3) «Յիսուս Քրիստոս. անընհօր և որդու և հոգու սրբու, դէմքը խաչակնքելով ընդմիջեց Աբոյի խօսքը՝ Ժուռվիզ Մանուկը. սատանէն էնպէս բան է, որ կսեն օրը օխտը հեղ կը մտնի գեանի օխտը դաթըն ու էլի սաղ սալամաթ դուրս կենին...: Մէկ էլ կսեն թէ, մարդ որօշկտալիս որ բերանը չը խաչանկըէ, սատանէն բերնէն ներս կերթայ փորը կը մտնի... աշար օղորդ է էս ըսածները, հէշ տեսնողներ կան՝ թէ դնչոց բաներ են... ըշտա ույտուր ույտուր՝ սոյա...»:

4, «Գիտեմ Աբօ, վաղի ըսածի պէս, էս էլ մեր Մուրատ աղբօր թաքն է էղել, տաքացած վրայ էկաւ Թօփալ Խչիկը. հիմի գիրու երկէն աւետարանմ էլ ըստուր գլխուն պտի կարդանք, որ բէլինը բան

մանիւ՝ Տօ շիմացան մարդն ինչ ըսաւ, քեզի գեղգեօրա պատմեց թէ, սատանէն ինչդ բան է, ինչեք կենէ. դու էլի գօռիդ ես տուել՝ թէ «աջար օղորթ է»։ Էդտեղ օղորթի ու ստի էլ ինչ կը մնայ, եր որ ըսիր սատանայ՝ ամէն բան թմաւ։ Հէշ չեն իմացել. մարդ որ բանըմ կը կորցնէ՝ կսէ.— «սատանայ պոշիդ տակը բանըմ կայ, կէսն ընծի կէսը քեզի»։ Իրեք հեղ էս խօսքը թաքրըրեց թէ չէ՝ էն սհաթին կորած բանը կերեայ... Մարդ ուր որ էրթայ՝ սատանէն հետը կը պտըտի, չունքի մենծ անդամ է. Էդտից է, որ շատ ամգամ կը տեսնիս՝ դարտակ բանիմ հըմար մարդ գարկէ գարկուի ու մենծ դավի — դառաբայ կը հանէ, չունքի սատանէն կողքը մտած միշտ կը բռթէ, թէ դինջ մի մնայ... Էդտից էլ ջուկ, ջրի՝ ես թէ չէ իշքու (խմիշք) ամանը կիսատ թողիր թէ չէ՝ վայն էկաւ քեզի տարաւ. էն սհաթին սատանէն ես ոտները պտի մէջը կախէ՝ ես թէ չէ մէջը մտնի լողանայ... Էդ ահուց չէ՝ օր մէր բէմբուրատ Գէորը թէ ջաղացը, թէ ձիթիհանըր, թէ գոմի մէջ, թէ խարապա տեղըմ օր քնելու էղնի, եօրդանի վրէն՝ ես թէ չէ ետիին՝ կոտրած մենծ ասեղմ կը շուլըլէ, օր ինչ է՝ սատանէն իրան շը մօտենայ։ Է՛հ ջանըմ, մարդ սատանի ո՞ր մէկ բանն ըսէ. հաղար ըռանգ սատանութեն գիտէ. ընդուր հախից գալ եր կեղնի...»։

«Հլա ըսենք թէ, քաւոր Խշիկ, մէ եօլըմ էդ ըսածներդ բիրադի օղորդ են, ասաց ձանձիկենց Յարութը. հըպա էս դեբըր, հօթօթները ճօճի պաուրնեքն ինչ են ջանըմ. էտոնք ուրտեղ կը կենան, ես չէ ինչ կենին։ Չեղաւ՝ չեղաւ, Աստուած օղորմի հօրերուդ հոգուն, մէկ պատմէք իմանանք թէ՝ Էդոնք ինչ բաներ են. հէշ չէ շատէն՝ քչէն քանիմ բան էլ մենք կիմանանք, որ աւօլը գալուս Գոսենք, անօթի հայկանի պէս իրար երես չ'աչենք...»։

Ե, «Գեների պատմութիւնը, լուսահողի տիրացու Մարգարը լաւ գիտէր, ասաց Խշիկը. չունքի էնիկ գեների հետ շատ էր դօնուշմիշ էղել, նստել կայնել։ Մէկ հեղըմ, ըսաւ, դեների հետ նստել խօրաթայ կենէինք, մէկ էլ տեսանք մէկ պղտի սև դերմ ջիկեարը ձեռը բռնած էկաւ մէկելոնց պատմեց թէ՝ չիտեմ ում հարսը թագայ ծննդկան է էղել, ինքը գնացել ջիկեարը գողցել բերել է։ Մէկէլ դեներն ըսել են թէ, տղին ընչի շը գողցար բերիր. դէ գնա՛ այս ինչ դևի պղտի տղէն տար էնոր տեղը դիր՝ էնիկ սա արի... էլ չի կայնել, էն սհաթին դնացել մէկ ցուցանքըմ (հրէշ) տարել էնոր տեղն է դրել ու էն տղին բերել տուել է իրանց գլխաւորին։ Դեբըր, կսէր էդ լուսահողին, էնպէս խոշոր բաներ են, որ տեսնողը կը զարհուրի. գլուխները մենծ, օխտը գլուխ ունին, պոռօշները հաստ, օխտը թիղ կախ ընկած՝ մինչի ծնկներուն կը հասնի, ամէն ոտը մէկ դերանի ղտար է, աչքերը

կաւէ քեարտանկ գլմանին, էնքան որ խոշոր են. էնպէսն էլ կայ, որ մէկ աչքըմ ունի. բիրադի սե, ճեւմակ ու կարմիր են: Էլ ինչ ըսեմ, գե՛ թի գե. Աստուած կարօտ պահէ, որ դուք ընդոնց գարշելի էրեսը տեսնելու շարժանանաք... Կս էլ՝ ըշտայ մէկ բանմ էր, որ ռաստ էկայ, ետխա ձեռք տուի, էլ չեմ կրնայ սղատի ընդոնց ձեռնէն...: Ինչ կէնէինք՝ չէինք էնի, էդ օղորմածիկի բերնէն չէինք կրնայ խօսք դուրս առնի թէ՛ ինչդ է էղիլ, որ ընդոնց մէջն է ընկել, Ինչ որ ըսէինք, եա բանըմ հարցնէինք, հէշ ջուղար չէր տայ, գլուխը կախէր միտք կէնէր. մենք էնպէս վարավուրդ կէնէինք, որ կը վախենայ ընդոնց հըմար բան ըսելու: Աղբէր, ինչդ էլ չը վախենար. դեերի հետ նստել կայնել՝ ես ու իմ Աստուածս հանաք բան չէ. էվալլա էդ մարդուն, որ օիրա կէնէր էն ջանավարների մէջը մտնել ելնելու. էդպէս սըրտին բերդ չիսնելու է. չունքի, մարդ քարէ սիրտ պտի ունենայ, որ էդպէս բան էնէ: Հըմա մէկ ուրիշ բանըմ կայ. էդ էրածները բիրադի «սողոմոնու ու վեցհազարեանի մարիֆաթն է. թէ չէ իրան բերնի՞ն էր ընկել, որ դեերի ու սատանոց հետ նստէր կայնէր, իրան հումուլում սազ սազ կուլ կուտային, հէշ կը թողնէին որ շունչ բաշէ...»:

6, «Հօթօթները սատանի պէս են՝ հըմա սատանայ չեն. ընդոնց հըմար Յարդեն քեռին կսէր թէ, ձմեռ, գարուն չայերու (գեա) եա ճիմճիմոց մէջը կը բնակուին: Գոմէշը ինչպէս որ տի (տիղմ) մէջ կը թապլաի ու չամուկոյու էղած դուրս կուգայ՝ էնպէս էլ հօթօթները ոտքէ գլուխ սե չամուկ ծեփած են. — աչք, էրես, բիթ, պըռուռնկ արի մէջ չի էրկայ: Ըստոնք սատանի պէս չեն խաբի մարդու, հըպա՝ օրով — ցերեկով, հանաք էնելով, չէշիտ չէշիտ պար խաղալով (ծամածուլթիւնով) դաշմըութիւն էնելով դըպա իրանց կողմը կը քաշեն. մարդն էլ միամիտ՝ խնդալու հըմար հետը կկրթայ, սաքի ո՞վ էդնի որ չերթայ... իրան տեղին մօտեցաւ թէ չէ՝ մարդուն հըրնտելով ու քաշելով ներս կը տանի. էգտից ետե ո՞վ գիտէ. թէ ինչ կենէ, եա ինչ չէ... Լոզանալիս չես տեսել, որ մեր հօտոնները ոտէ գլուխ տիլ կը քոտին, հօթօթ կը դառնան, ընկերներին վախեցնելու հըմար:

7, «Ճօճի պառւերներն էլ միշտ ճիմճիմոց ու գեօլերու մէջը կը մնան. ես էլ մէկ հեղ մէկին տեսայ, էնպէս վախեցայ՝ որ թամամ մէկ ամիս հիւանդ պարկայ: Իմ տեսածս, մէկ չալլաղ, հաստ ու շաղ պառաւ էր. գլուխը որ բիրդանբիր ջրէն դուրս չ'հանեց՝ լեզուս կապ ըկաւ, լեղիս ցամքաւ... Ինչ գլուխ, ջանըմ, բաղնըրի դուրբէն քեզի օրինակ. ծծերը էնքան մենծ էին, ինչդ որ դօշին մէկ մէկ դառ կապաւ... ընտուր գեօրայ էլ ոտ ու ձեռն էր. շունքի ջրի մէջն էր՝ ես դոյտին չ'տեսայ: Գսեն թէ գեօլերու քով ինչ որ ռաստ գայ՝ ձի, եզ, գոմէշ, մարդ, իւլահի պղտի տղէք, բռնէ՝ ներս կը քաշէ ու կը խեղ-

դէ: Տեսածս օրից հլա էն է, էս է՝ ես էլ պտի էն կողմը էրթամ ու գեօլի քովը ոտ դնեմ. քանի որ միտս կընկնի, գիտեմ թէ աչքիս առաջ հլա կայնա՞ծ է. էնպէս որ միսս վրէս կը դողդղայ:

8, «Տօ Զանըմ, մարդ ըզոնց որ մէկ բանը պատմէ, դարձեալ կոկորդն իտակելով շարունակեց Արոն. համէլ մենակ պատմելով չի էգնի, մարդ պտի բաղի էլ աչքովը տեսնի, որ նոր իմանայ թէ՛ ինչ կայ՝ ինչ չկայ: Ըզոնց հըմար մեր տիրացու Յարէին պտի խօսեցնէիր, որ խօսալու ծուծն հանէր. չուքի էնքան էր մէջները մտել ելել, որ ընդուր հըմար մէկ էր, թէ ընծի ու քեզի հետ էր նստել կայնեմ՝ թէ հարուր հատ դեկ ու սատանի: Էն լուսահոգին էլ գիտեա թէ մարդ էր, հմ. էյ գիդի ժամանակ. մէկ գրով ու դալամով աշխարհք բռի մէջ թօփ կէնէր, մատի վրայ կը խաղցնէր... Դեկըն ու սատանէքը, ինս, ջիւնս բերադի ընդուր ծառայ էին... մարդու դալմի ճոթէն աքուն կը կաթար. հէշ մարդ կընա՞ր պէմը հայր ու որդի էնէր. բիրադնի բերանը մէկ խօսքով կը բռնէր ու լեզուն կապ գցել կուտար...: Ինչօրիսա, մէկ քիշ էլ ուրիշ բաներից խօսէք անկաջ էնենք. համա շատ էզպէս բաների վրայ խօսելն էլ լաւ չէ...: Մանհէր Բադալ գու աշխարհք տեսած, ընկած էլած, հազար շար ու բարի գլխովդ անցած մարդ ես, մէկ քիշ էլ դու դէսից դէնից խօսա անկաջ էնենք, տեսնենք թէ վերջերս ուր կերթայ, եա թէ չէ՝ էս փուշ աշխարհքի վերջը ուրտեղ կը պարպի...»:

9, «Աշխարհքի վերջն ո՞վ է առել, որ մենք առնինք, սկսեց ծածր ու բարակ սանհէր Բադալը. Սատուած մարդուս ճակտին ինչ որ գրել է՝ մինչի չ'տեսնի՝ դերեղման չի մտնի. ախր ընչի է ըսած — «եազըլան փօղուլմազ (գրուածը չի ջնջուի): Մարդ կայ հարուր տարի կապրի, մարդ էլ կայ, որ մօրից ծնալ թէ չէ՝ էրկօր կապրի, մարդ կայ մալի — գուլվաթի մէջ փթել է, մարդ էլ կայ իրկուանից առաւօտ քիւլֆաթի հըմար ապրուստ չունի. էս ընչիցն է, մէկի ճակտին էսպէս է դրած՝ մէկէլինն ուրիշ չէշիտ...: Հըմա մէկ բանը շատ գարմանալի է. մարդը մեռնի՝ փթի կերթայ, վրէն հարուր տարիք կանցնի, էլի ճակտի գիրը չի խաւարի, կայ ու կայ, գիտեա թէ էսօր է գրած — դալմի տակէն դուրս էկած...: Էդ ընդուց է, որ Սատուած իրան ձեռով է գրել. թէ որ մարդու գրած էղնէր՝ հողի մէջ տաս տարի էլ չէր դիմանայ, էնպէս փթէր քիւլուֆայ կէղնէր, որ նշանն էլ չէր մնայ տեղը, կօբէր կերթար...»:

10, «Էս հլա մնայ, հիմի էլ ուրիշ բանմ ըսեմ: Գիտէք էս ընչիցն է, որ թուրքերը մեռնելուց ետե դռնափշտիկ կէղնեն. ըսածս էնպէս բան է, որ բիրադիրդ էլ տեսած կէղնիք: Թէ սաղ է՝ Սատուած բանն աջողէ, թէ մեռած է՝ օղորմի հոգուն, Գիւլաշենց Ակօն կսէր

Թէ՛ մեր «հաւատամքն» ու «փառքիբարձումը» Թուրքերը չեն ըսի, ըդ-
տուց է որ գոռնափշտիկ կէդնին: Դիշերը Թուրքերի գոռնների քովէն
որ անցնիս, գոռնափշտիկները կննեն զաղաբի պէս ետեկդ կուգան.
Ղրբից որ անցար՝ էլ հրաժանք մասու չէ, չեն կրնայ ետևիցդ գայ.
կ'մնան միգոտալով: Ընդոնցից, ես ջուր առաւ գալով պտի պրծնիս,
եա Թէ չէ՝ բահով պտի զարկես՝ գլուխը կտրես, ջամգաքի ու գլխի
տրանքով իրեք հեղ էգրով էնքով անցնիս ու ըսես. — «Աստուած քու
գործքովդ քեզի տայ, գնա ընծէն ապ չդի» որ նոր խլըսիս. Թէ որ
չէ՝ քեզնից վաղ էկողը չեն...: Էս էլ պտի ըսենք, որ մարգու մնաս
չեն տայ, ետեից կընկնին խելօք կերթան...: Փառք Աստծու, որ մենք
հայ քրիստոնեայ ենք, մեր սուրբ հաւատի գորութիւնով՝ մէջներս
էգպէս բաներ չկան. մեր հաւատի պէս հաւատ՝ արտորոց աշխրջի
մէջ չկայ. հրժա հողը մեր գլխուն զաղրը չիտենք...»:

11, «Աստուած օղորմի ձեր անցուորաց հագուն՝ իմ պապիս. օ-
ղորմածիկն իրար վրայ էրկու հեղ Երուսաղէմ էր գնացել, հրժա ետև
փռչմենէլ էր: Երբոր կը հարցնէինք Թէ՛ հաջի տմի ընչի՞ ես փռչմենէլ,
մեզի կտէր. — «օղուկ ինչդ չը փռչմիմ, տիրացու Մարկոսը ուշ հառ-
կըցուց՝ ես էլ ետև գլխու ընկայ. էս գունչէն մարմնով Երուսաղէմ էրթ-
ցողը՝ էն գունչէն, էլ հոգով չի էրթայ, վերին Երուսաղէմէն կը
զրկուի: Վայ իմ աղբաւ չոր հոգուս. ընչուն էր պէտք էտեղի Երու-
սաղէմը, ընծի էն քովն էր պէտք. հրժա էլ Ֆայտա չունի, բանը բա-
նէն անցել է...»: Հէքո Թաղաբի էր Երուսաղէմ էրթլու, պապէս էդ
բանն իմացու Թէ չէ՝ ես կայնու — չ'գնաց...»:

12, «Հիմի էլ մէկ ուրիշ բանըմ պատմեմ, դարձեալ շարունակեց.
ըսածս 4—5 ամսուայ բան անճաղ կայ: Մեր քիլթօքեանը (կինը)
միշտ հարոններուն կտէր Թէ՛ կիրակմուտը իրիկունները մեռելներու
փայ խունկը ծխէր, Ժալքի երեսը բացէր ու էլ բանի միք ձեռ տայ.
չունքի, մեռելները էդ օրը կաշեն Թէ՛ իրանց հրժար խունկ կը ծխեն.
մէկէլ օր, խնկի հոտէն՝ Ժալքին նոտած ուտանէն հաղ չի էնէ՛ կը փախ-
նի. վրայ երբորդը՝ կերակմտին բան էնողը հաւկուր կէդնի... էս բա-
նքի հրժար խնկըն ամէն վախա կտէր, կը խօտար: Հրժա Ժամանա-
կիս պզտիկները մենծին եր անկաջ կենեն... Դիւններդ էլ ինչ ցաւ-
ցենմ, պզտի հարոս քիշմ Թիք կոլթ է (բարձրսմիտ) կիտրոջ ըսած-
ները տնկաջ չի էնէ: Մէկ օրմ էլ իմանանք, տեսներք, որ արեւ մէր
մանկէն ետև, էս հարօր էլ բան չի տեսնի. իմացանք որ հաւկուր է:
էտրդ էնքով շատ հարցուցինք. գեղ — դարման ինչ ըսես էրինք՝ իլլամ
չդու: Օղորմի ձեր էլ հօրը, Քրտնածենց Պետրոսինն էլ. խրատ
տուց Թէ, իրեք իրիկուն հաւերու հեա Թող կուտ ուտէ՛ կաղատի:
կպէս էլ էրինք. իրեք իրիկուն կը չոքէր՝ հաւերու պէս կուտը գետ-

նէն բերնով ժողովէր կուտէր. օղորմի սապըպի հօրը, էդտից յետե սաղ սալամաթ պըծաւ, որ մինք է դարտից ազատանք...»:

13, «Թէս Գէվոյին բռնել, մօտենալ, ես ձեռ աալ հէշ չի էղնի, հնարք Աստու չէ, շունքի Արգինու մօլլին գիր է էնել տուել... էդ անօրէնն էլ պախաս գիր էնող չէ: Մեր ուէսի հըմար լաաղ ու պար է, եր որ կուռի մէջ կ'մանի, ես թէ չէ մախքեամէն (դատարան) կերթայ. բնտուր հըմար՝ որ իրան մօտեցող մարդիքը քովն էկան թէ չէ՝ թեկերն ու ձեռները կը թուլնան, էլ չեն կրնայ ժած գայ: Որ դատաւորի երեսն որ էլաւ՝ էն սհաթին դատաւորի ոտ ու ձեռը դող կելնի, լեզուն կը կապուի ու էլ չի կրնայ ծպտու հանէ. պտի ձեռնէն բռնէ, տանի վերի գլուխը նստեցնէ ու վերջն էլ մէկ լաւ փէշքէշ տայ՝ նոր ճամբու դնէ...»:

14, «Էդ մարդուն չար աչք, չաք նիաթ էլ չի դիպնի. էլի գիր է էնել տուել: Աշխարհքի վրայ ինչքան որ մօլլայ մուտարիս, տէրտէր, տիրացու, դրբաց, թիակի, ֆալի, ըղունկի աշող... մէկ խօսքով երկինք գետինք քննող մարդ կայ՝ բիրադնի քովն էլ գնացել ու ամէն մէկին բանըմ գրել տուել՝ կարել է վրէն. որին գլխացաւի, որին դօլինճի, գիւլլա չը բանելու... էլ ես ի՛նչ գիտեմ, ինչքան ցաւ ու շուռ որ կայ՝ ամէնի հըմար մէկ համայիլ ունի: Հիմի ըղուր շորերը որ քըքրելու էղնիս, էլի քշէն, կարերու արանքից, 2 հօխայ էդպէս զըրեր, համայիլներ, թլտումներ ու հազար տեղից կապ գցած մազէ, դերձանէ թեկներ ու լարեր դուս կուգան: Աղբէր, հլքաթ ըղոնց մարիֆաթն է, որ մարդը էդպէս առաջեց ու քանի կերթայ՝ հետնուհետը դաւ կը դառնայ (հարստանայ) ու մէկ օր էլ դըռ հլա գլուխը բարձի չի դրել — օֆ էրել: Մարդ թէ պտի ապրի՝ թող մէկ օր ուէսի պէս ապրի...: Հերու ձմեռ գեղից քաղաք էրթլու վախտը, Լավանտօտուրանու փոսի մէջ օխտը գէլ առաջը կտրեն՝ վրայ կուտան. ինքը հէշ տէրը չի էղնի, դիւանը ձիու պոչի հետ կը խազան, էսքով կը թռնին, էնքով կը դառնան, ոտներից կ'հոտմտան, կ'լիզեն ու էլի թողնեն կերթան...: Էդ, թէրմշները, աղքտի կով էղնէր՝ էն սհաթը կը փռըթէին. հըմա ուէսի ձիու մազին էլ չեն գիպել: Հըպա, Մուրատ ջան, մենք էլ մարդ ենք՝ էն էլ. մենք էլ պտի մեռնինք՝ էն մարդն էլ. հըմա ինչ էլ կուգէ էղնի՝ աշխարհքը դարտակ է՝ վերջերս էլ բօշ: Ախր ընչի հըմար է ըսած. — «Դունիայ Սուլթան Սուլէյմանա դալամիշ՝ քիմմ դալամդ» (Աշխարհքը Սողոմոն թագաւորին չ'մնաց, էլ ում կ'մնայ). Էհ ըստա, մենք էլ մէկ ժամանակըմ էսպէս քաշ կուգանք, մինչի վատէքս գայ, կը մեռնինք ու աշխրքի ամէն դարդ ու դասաֆաթից կը պրծնինք...»:

15, «Էդ հլա մէկ քով մնայ, դարձեալ շարունակեց. ես մէկ բանի

վրայ դարձացել եմ ու չեմ կրնայ խելք հասցնի, թէ ինչդ կէդնի, որ մարդ իրանց չի տեսնի՝ իրանք ուրիշներուն կ'տեսնին: Գտնե՛ք թէ «որո՞ւ քիւլլար» կայ, էնիկ որ մարդ գլուխը դնէ ու հազար մարդու մէջ մտնի՝ հէշ մէկն իրան չի տեսնի, հըմա ինքն ուրիշներու էրածը, դրածն ու ժած գալուածքը մէկ մէկ կը տեսնի: Մէկէլ կոտն թէ, չիտեմ ինչի մօրթու վրայ թըլլուում կէնեն. էնիկ որ վրէժ կարեա, էլ հէշ մարդ քեզի չի տեսնի... ւայ, ըստոնք լաւ բաներ են. մէկ մէկ հաա ձեռներս ընկնէր՝ մենք էլ տեսնէինք, թէ ինչ կայ չկայ աշխարհք: Հեռու չերթանք, աշքերուս տեսն ըսեմ. գիտեցողները կսեն թէ Աղու-նիկենց Գողգորն ունի. չիտեմ, սրուի քիւլլար՝ թէ կաշէ թըլլուումը. հարեայիտա որը կուզէ թող էդնի. բիրադիքդ էլ դիտէք, որ մարդը անթաթեմէն առջի իրիկուորէ կը քնէր. հըմա էս տաօը տարուայ մէջ էնքան կարողութեն թօփ էրաւ, որ ջհուտ Գապօյին էլ մոռցուց: Աղբէր, հըրաթ էդպէս բանմ կար, թէ չէ մենք Գողգորին խօ հինդ մտաներուս պէս գիտենք. ընդուր աշխատելը, գործ բանելը, խելք ու քեամալը, բիրադի մեզի ափաշկեարա այան է: Էդ մարդը ինչ էրաւ, որ էդքան կարողութիւն դիզեց... հըմա տեսնես թէ, սատկելուն սււրաից ձեռ բերեց էդ բանը: Իմ թահմինովս էլի էն Դամուրչոնց քօա Խաշօյի բանն է, էն շունը շատ սատանայ էր, տեսնես թէ որ քեօշայ պուճախէն ձեռ քցեց տուեց էդ աղուէսին. էն էլ Ալլահ իշուն էնպէս էրաւ, որ Էրկուսն էլ էսօր իրանց կռնակները դայիմցրին. թօփ որ կապես՝ էլ բեար չի էնէ...»

16, «Նս, էդ քիւլլար է ինչ է, չեմ ուզի, ասաց Մառանճի Սու-քօն. մէկ բան որ էտիկ օւնենայ էլ՝ էլի պտի մեռնի. մարդ թէ որ պտի օւնենայ՝ անմահական խնծոր ու ջուր. ունենայ, որ ըսեմ թէ, հա՛, աժէ... Մենծցաւ թէ չէ՝ մէկ խնծորմ ուտէ, պուտմ էլ ջուր խմէ, էդնի քօան տարեկան... քանի մենծնայ՝ ուտէ; խմէ ու թաքարը ջա-նիւնայ. էն վախտ նոր գիտեմ, որ աշխարհքն աշխարհք է՝ ապրելն էլ՝ ապրել: Թէ որ չէ, ինչքան կուզես զանկնցի, աշխրբի մալ-դուլ-վաթն էլ քովդ թօփ էրա, մէկ բան որ փորովդ մէկ հաց պտի ու-տես, վրովդ մէկ շոր հագնիս ու վերջն էլ ընկնիս մեռնիս. էլ ընչո՛ւ է պէտք քիւլլար: Օղորթ, մարդ գիտենայ թէ, շատ հեռու է էդ աշխարհքը. էրնէկ ընտեղի խալխին, ոչ հալիւորնալ կայ՝ ոչ մեռնիլ. նչքան քէֆդ ուզէ, հա՛ ապրի, հա՛ կեր, խմէ ու վայելչութեն տես. եր էլ կուզես՝ անմահական բաներից մի ուտի խմի՝ կը մեռնիս: Տե-ռա՛ր աշխարհքը, աղբէր. անճաղ էս մեր բրիշակ դառած երկիրն է, որ շոր մաուրք գլմանի, հէշ էնպէս բանըմ չկայ՝ որ մարդու մէկ քիշ ուրախցնէ... Սարի կսես շատ լաւ օրի ենք, էս անաէր ձմեռն էլ 5—6 ամիս աւելի կուզայ վրէններս դարադմիշ կէնէ, թիփի -բորանը

չի թողնի, որ գլխներս գունդ գուրս հանենք. սե առքի տակը փը-
թելով կը մնանք... Որ գիտենամ թէ էգ անմահական աշխարհքը ուր-
տեղ է՝ ես ու իմ Աստուածս մէկ սհաթ՝ չեմ մնայ ըստեղ. օլուք օլա-
ջադս ծախեմ—ծախծխեմ, օղուշաղիս ձեռնէն բռնած կեքթամ ըն-
տեղ. ջհաննամի գետը, ինչդ կէզնի՝ թող էզնի. հըմա բանն էս է՝ որ
տեղը չիտեմ. համէլ չկայ եթ զուռուշ, թէ որ չէ՝ ես գիտեմ արեք
ուրաից կը ծագի, ուրտեղ մէքը կ'մտնի»:

17, «Էրէկ որ ըստեղ նստած էինք, բիրզանբիր մտքէս անցաւ,
սիրտս ու հոգիս (նախազգացմունք) վկայեցին թէ, էսօր մեզի մէկ
գետալջաղմ կայ: Ի՞նչ կսէք, դըռ հլա տուն չ'հասած՝ ճանքէն խա-
բարն էկաւ թէ՝ մաքազը բլել է, կոզն էլ կ'ստակի. մինչի տուն հաս-
նելս՝ էն էլ սատկել էր: Էս ինչդ բան է սրտի վկայելը. էգտից օղորթ
բան աշխրքի էրեսին չկայ, մաքէդ ինչ որ անցաւ՝ էն բանը անպատ-
ճառ պտի էղնի: Լուսահոգի հէրս կսէք թէ, հոգին ու սիրտը մարդու
որ օրը մեռնիլն էլ կիմացեն, հմա շատ մարդ չի հասկնայ: Բողի
մարդ կը տեսնէք, օր առաջ իրան հոգու թափարուքը կը տեսնի,
սաղիքեան ժամ—պատարագ կենէ, իրան ձեռովը տուրք—ողորմու-
թիւն, տէրաէր, տիրացուի յիշելքը կուտայ, պատանքը կառնի, գե-
րեզմանը փորել կուտայ հաղը կենէ, չունքի հոգին իմացել է, թէ
եր կը մեռնի... Մտքերդ չէ, մեր խնամի Վարդանն ու Քաւարհէր
Մնօն՝ ըսածիս պէս էրին. չունքի իրանց մեռնելու օրը գիտէին...»:

18, «Մէկ բանիմ հըմար մարդուս սիրտն որ վկայեց՝ էն բտիը
անպատճառ պտի էզնի, ըդտեղ սուտ ու խափ չկայ, գլուխը շարժե-
լով ասաց Պետիկը. հմա ուստայ Սուքօն, որ անմահական խնծուքի
բասն էրաւ՝ նոր զէինս բացուաւ, միտքս բանմ ընկաւ: Սնցնօղ շար-
թու մեր Պօղէի հետ դնացինք լօշտակ հանելու. չորս բոլորը լէն
փորեցինք, քօքը բացինք, շան վիզն էլ չուան դրինք դայիմ կապեցինք
քօքէն ու առաջը հացի մանտրօք լցինք, որ ուտէ՝ ետենեքէս չգայ:
Մենք անկաջներս բռնեցինք, քանի ոտներին ու ծնկներին թաղտթ
կար՝ սկսեցինք ուժով վտղել փախնիլ. չունքի էգ անտէրի ձէնն ում
անկաջն որ ընկաւ, էն հազազա հոգին թափում կենէ, բանից կը պըլծ-
նի—կաւանդէ... Յէքսի օրը գնացինք, որ խեղճ հայկան չունը սառ-
կել - չօր փէտ էր դառել. չունքի, հացը որ կերել պըծել էր, տեսիլ
էր որ ոչ մենք կանք, ոչ էլ բան կայ ուտելու՝ ուզեցել էր որ տուն
գայ. չապտլամիշ էղնելով չուանը որ գայիմ քաշել էր թէ չէ՝ էգ միւս-
թը քօքից կտրուել ու էնպէս էր ճուացել, որ չունը ձէնն իմանալու
պէս՝ տեղոցտեղ սատկել էր: Թովը շան վրից բանդեցինք... էգ ան-
տէրի քօքը իստակ վեց ամական տղայ գլմանէր. մարդու պէս ամլն
բանը թամամ էր - ձեռ, ոտ, թե թիկունք... Էլ ինչ ըսեմ, իստակ

մարդ էի... վերցրինք բերինք տուն: Լօշտակը էնպէս խտսիւթ ունի, էնպէս հէքիմ բան է, որ աշխարհք էլ էգպէս բան չկայ: Մարգու հաբ ինչ տեղը որ ցաւայ՝ ոտը, գլուխը, փորը, թէ սիրտը... լօշտակի էն տեղից դանակով մէկ քիչ կտրէ տուր թող ուտէ՝ մէկոց մէկ կը սազնայ: Մեր Գօգէի փորը միշտ սանճու կը բռնէր. կտորըմ լօշտակի փորից կերաւ՝ պրծաւ: Էնպէս էլ մեր գրկից Մկօյի թիւր կը ցաւար. թիւից մէկ կտորըմ կերաւ՝ սաղցաւ: Սոսու բաներն անքննելի—անիմանալի են. անե թէ մարդու հրմար ընչեր է ստեղծել. Ինքը մէկ՝ հաղարանստեղծ. հմա մենք՝ հաստ բէյին ենք, չենք հասկնայ մեր ստեղծողի էրած բարութիւնը...»:

19, «Շաբաթմ առաջ մեր հարսը ոտաց էր (երկանց մէջ) մէկ քիչ դժար աղատուաւ. մեր գրկից հաջի Խաթունը, ընդուր հէրն ու մէրը լուս դառնայ, Աստուած իրան ծնունդն օրհնէ, վազեց իրանց անէն «Աստուածածնայ թաթը» բերեց գցեց ջրի մէջ, կուշ էկած էր, մէկ քիչ բացուաւ, ու ջուրը տուեց հարսին խմելու. ջուրը պակին հտանելն ու աղատուելը մէկ էղաւ: Տեա՛մք աղբէր, թէ Աստուած մարգուն դարա է տուել՝ դարմանն էլ հետն է տուել. հրմա մենք որ յիմար ենք, ո՛վ է մեղաւար. բանն Աստուած հմա, թէ որ էն ակտիգեաթակը չէզնէր, օլաքի հարսս մեռնէր. էն վախտը պաի ըսէինք թէ՝ անաթն էկել էր մեռաւ...»:

20, «Հիմի էլ մէկ քիչ ուրիշ բաների վրայ խօսանք, ասաց ու շարունակեց. մեր էրէխի երեսը ջրջրուկ էր էղել, տարանք՝ օդորմի հօրը, Տկլօրենց հարսը իրեք հեղ շախմխեց, շունքի «կէծակի շօրշօփ» է գիպել իրան, ըտուր վրայ եարէն շորցաւ թափաւ, էրէխէն մօրէ մէկ էղաւ (իսպառ առողջացաւ): Տէտէք թէ ինչդ բաներ կան աշխարհք, որ մենք բանից բէխարար ենք... փա՛ռք քեզ Աստուած...»:

21, «Անցած օրը սալիկ Մատօն կտէր թէ՝ «չամշրաղը» (ամենաթանկագին գոհար) օձի թաղաւորի գլխուն կէղնի Սօղանլուայ մէջն փէաի էրթիս, Բակլաւաւաու շայիւրների մէջ իրան աչքով իսկ տեսել էր: Մուլթ գիշերը սէլերը շայիւրի մէջ թողել էինք կտէ, մէկէլ տեսանք՝ որ մեզնէն քիչըմ հեռու մէկ բանըմ ճրագի պէս կ'վառի ու հետն էլ ժաժ կուգայ. մենք էնպէս գիտեցանք թէ կրակ է, ինչ է. մօտիկ վազեցինք որ անցընէինք՝ չէզնի թէ խանձ (հրդեհ) ընկնի շայիւրների խոտերը վառէ: Քովը մօտեցանք թէ չէ՝ գլխներս ու արեւներս մտահան էրինք. օտներուս ձէնն առնելու պէս՝ մէկ խօջայ աղբայէլ շահմարմ, որ գլուխը չ'վերցուց ու շաթալ լեղուն հանած չըվըժալով գըպա մեզի դարձաւ, լեղիքս ջուր կտրաւ ու մէկի տեղ օխտը սո էլ փոխ առանք ու փախի որ պրծնիս՝ անճաղ պրծանք... էգ տնտէր շամշրաղը մէկ էնպէս գեղեցիկ բան էր, որ ես ըսեմ ճրագ՝

դու ըստ անգին քար ու արմատոտ. էլ դուտուր տեղ չունէր... Էնպէս բան էր, որ մութ տեղը կը վառեմընէր ու ճրագի պէս լուս կուտար: Էրնէկ թէ քանիմ հատ ձեռներս ընկնէր խաղչէինք...»:

22, «Օձի անուն տուի բանմ էլ միտքս ընկաւ: Մէկ տարի կեր-թայինք Գողը աղի. հաստնք անտէր մնացած Թալինու տակի բրշակ էրած Բողութլուայ չօլ—վերան դաշտը, որ ոչ ջուր կայ՝ ոչ բան, էն-պէս էլ շոք օրըմ էր, որ թոքերս չորցել՝ լեզուքս դամաղներին էր կպել: Ինչօրիսա, սէլերը վեր թողինք, մալը տարանք հեռու ձորը ջը-րելու (Սիւրեան գետը): Ձորի պակին մօտեցանք՝ չ՝մօտեցանք, մէկ էլ տեսներ, որ ձորից դպա դարիդուս, իրար ետեկից շարուած, մէկն էլ էրկու շահմարի վրայ նստած, ետ ըսեմ հինգ՝ դու ըստ տասնու-հինգ հազար օձ, վեր կելնեն: Էս որ տեսանք, դուտումներս կտառու, աչքերս մթնեց, գլխներուս կանանչ ու կարմիր ձուն վրայ էրաւ, ծնկներս դողաց, ամէնս լեղապատառ էրած փախտիք մէկ կողմ: Ես-նի թէ վայնաշարի մալը ջրեցինք ու հետով ափալթափալ հասանք սէլերի քովը, հըմա մերն էլ մեղի հասաւ, տեսածներս պատմեցինք: Մեր գլխամեռ դանանդա Համբօն, մէկ տալիքեամիլ—հատկցող մարդ էր, ըսաւ թէ. — «ձեր տեսածները Ղարսայ սանճախի օձերն են, իրանց թագաւորի հետ կերթան Էրեւանու օձերի վրայ կռիւ...»: Ես էս ետ-չիս մարդ էի՝ հա չէի իմացել թէ, օձերն էլ թագաւոր ունին ու իրար վրայ կռիւ կերթան. էս բանը էդտեղ մենակ Համբօյից իմացայ.. »:

23, «Տղէք՝ գիտէք, ըսաւ ունկնդիրներին. մեր լուսահողի մենծե-րն ըսել են, որ օձի վրայ խօսք էղնելիս՝ անպատճառ դիարներուս խօսողներ կան: Էգ անիծածի անունը տալիս՝ իմացողներն իրեք տն-գամ պտի ըսեն—«գէլ կուգայ», ետ թէ չէ՝ «օխտը պարտէս հեռու թող մնայ՝ Սասունած իրան հետ», որ չար խօսքը Սասունով բարի դառնայ ու վնաս չգայ...»:

24, «Դէ անկաջ էրէք մէկ էրկու բան էլ ես ըսեմ, քուցին-քուցին անելով ասաց պսպօս Սիմոնը. չիտեմ թէ, որ տարին է էղել, ներսի կողմերէն մէկ դարիք մարդ էկել է մեր տունը: Յէրս կտէր թէ՝ էգ մարդը աշխրքի երես էլ տեղ չէր թողել՝ ման էր էկել. ինս—ջինս, թաթ—մուլթաթ ամէնին էլ տեսել էր: Գսէ, էնպէս գիտուն էր՝ որ աշխարհք թօփ էր էրել՝ խնծորի պէս կռիւ էր փորը. հըմա ինչ էնես՝ որ շատ դառն աղքատ էր: Մէկ օր խօսք կը բացուի, շատ նազ կենէ ու վերջի խօսքը կը բերէ Թափագեօղներու գլխուն կը կայնեց-նէ... հէրս էդ մարդուց սորվել էր, մենք որ մենծցանք մեղի կը պատ-մէր: Թափագեօղների աշխարհքը, իրանցից դայրի՝ էլ մարդ չկայ կտէր. իրանք մենծ մենծ անվերի մաղարէքի մէջ կը բնակուին: Ցերեկ որ կէղնի՝ կելնին մաղարի երգիկը կ'նստին, որ բալքի թէ, մէկ ճամ-

բորզ, անտառն, թաշուն, ջին, ջանաժար ձեռ գցեն ուտեն... ձեռները բան չընկնելիս, կերթան սաղ դեղքմ թօփ կեննն ու բերեն կուտեն... Թափազեօղները մարդու պէս են, ձեռ, ոտ, քիթ, բերա ամէնն էլ մեղի պէս ունին, հըմա — առաջինը՝ հարուր մարդու չափ ծանարութիւն ունին ու վրայ երկրորդը՝ ճակատներու օրթլաղը մէկ մենծ թաք աչքքմ կայ, որ տեսնողի լեզին կը պատռի: Ըստոնց հըմաք էլի ուրիշ թափուր բաներ կսէր, հըմա ափսոս որ մտահան եմ էրեւ, հէշ միտքս չի գայ...»:

25, «Հիմի հարցրէք թէ, էդ մարդն ընգոնց մէջն ինչդ է գնացել: 25 որ ըոի թէ, շատ գիտուն է էղել. իրան ըղունկի վրայ էնպէս գիր է գրել, որ էն սհաթին էղել է մէկ մենծ զուշքմ (կերպարանափոխուել է). թռել գնացել է ընգոնց աշխարհքը, բանձրից ման է էկել, պատել, տեսել է ու թաքրար ետ է գարձել, ըղունկի վրի գիրը լիղել է՝ ու էլի էղել է մարդ...»:

26, «Ըգտուց ետե էլի ըղունկին գրել է, էս անգամ գարձել է մէկ տօգհար օձ՝ ու գնացել է ջագունների աշխարհքը: Տեսել է որ ջագու պառւըները օձերով լիք կարասների վրայ նստած, մէկ մէկ օձ էլ ձեռներին զամշի էրած, կը վռնտեն էտքով — էնքով ու իրարու վրայ մէկ չէշիտ թող կը փշեն: Ինչդ կէզնի՝ փշած թողից մէկ պաղունցքմ բերդանբեր կընկնի էդ մարդու աչքը, էն սհաթին տեգոցտեղ փշիկ — կը քօտանայ... Հէրս կսէր որ, խեղճի աջ աչքը օդորթ որ քօտ էր, հէշ բան չէր տեսնի...»:

27, «Հէրս էդ մարդու զուշ ու օձ էղնելուն չէր հաւատացել, սուտ կէզնի ըսել էր: Վճյ, դու էն զգար էզնիս, որ իմ ըսածներուս չ'հաւատա՞ս՝ նեղեցել էր հօրս վրայ, գօտիցը գիվիթ զալամն հանել էր, ըղունկի վրայ գրել էր թէ չէ՝ էն սհաթը հէրս կէզնի քիթը կալնած մէկ նար հարս ու քովը կը կախի... Ըգտուց ետե էլ՝ խօրօղ էր դարձել... էս փորձանքները հօրս գլխուն գալուց ետե, վախենալուց խեղրել, աղաչել, ոտ ու ձեռը պագել, սիրտն առել — հանգարտեցրել էր. մէկ շատ թանկագին փէշքէշ տուել, էրկու ամիս էլ լաւ կերցրել — խմցրել ու էնպէս ճանբու էր գրել, որ չէզնի թէ ինտու էնէ ու էս տեգամ էլ էշ գարձնէ ու թողնի էրթայ...: Էզպէս մարգու հըմար ինչ գօտք բան է, աղբէր. մէկ էլ տեսար՝ էրկու ճիղ գրեց, իրան ըսածն էրու ու գլուխն առաւ մէկ քովի ջհանդըմաւ, ինչ պտի էնէս, ոչ ունքըն է բալլու՝ ոչ բունքը... ամէնից լաւն էն չէ, որ մարդ էզպէսնեբի խեբիցն էլ հեռու մնայ՝ շառիցն էլ: Ես իմ Աստուածս շատ լաւ է ըսած. — «ոչ սատանին տես՝ ոչ էլ պարզեն ուղէ...»:

28, «էլի էդ մարդն ըսել է թէ՝ չախալ աչքեր մարդու հետ ոչ գործ ունեցի, ոչ բարեկամ էղի, ոչ էլ բարե Աստու բարին էրա հետը.

չունքի էդպէսի աչքն ու նաֆառը (չունչը) ում որ դիպաւ՝ էն սհաթին անպատճառ ետ մէկ վնաս պտի էղնի՝ ետ թէ չէ շար նիւթ ու շար նազար առնի... էդպէսներու աչքէն, լեռ քարերն էլ կը տրաքին ու աշխարհը կը վառի»:

«Մէկ քիչ էլ դու խօսա փեսայ Մանուկ, տեսներ թէ դու ինչ խաբար կ'ուտաս աշխրբէն. դու էլ ընկած էլած մարդ ետ, շատ քիչ բան կը գիտենաս» ասաց՝ ու ինքը լռեց:

29, «Օղորմածիկ հէրդ կսէր թէ՛ էլի էդ մարդը շատ լաւ «Թիակի» ու «ըղունկի» աշել գիտէր, շունքի Ջատկի Ախարի առաւօտն էր էղել (ծնել): Ե՛դ առաւօտը, ետ Ջրօխնէքի իրիւնը ծնուողները՝ իմաստուն կէղնին: Հեռուն չերթանք, տիա Ծառուկի տղէն, իլա ութ տարեկան մատըմ անասուն է՝ հիմիկուց ըղունկի կաշէ. հրմա աշելուս կ'վախենայ, կուլայ, շատ վախտ չի ուզէ աշել: Մէկ օր շատ որ հետն ընկանք, սխմեցինք—հարցուցինք՝ բաւա.—«Ետ որ ըղունկի կաշեմ, ընծի արնծովի վրայ կը կայնեցնեն ու աշխրբի մէջ ինչքան մարդ, ջին—ջանաժար, ինս, ջինս, դուշ, դշորանք, էրունք, թռչունք ու անասուններ կան՝ բիրազի մէկ մէկ կուգան էրեսս կաշեն ու առաջէս կանցնին կերթան: Հրմա սրէն գողին հասաւ թէ չէ՝ էրեսս աշելու պէս, էլ չի կրնայ մէկէլոնց պէս անցնի, ծովը ոտը կը բռնէ ու ինքը անժաժ կայնած կը մնայ. նոր ետ կիմանամ, որ գողը է՛դ մարդն է... Մինչի կը պրծնիմ՝ իմա ընծի կը հասնի, արուն քրտինքի մէջ կը ջղջրբամ... Էնպէս անասուններ ու ջանաժարներ կուգան առաջէս կանցնին, որ թուքս կը չորնայ... բազի վախտ էլ էրազիս մէջ որ կը տեսնեմ, վախենալուս եօրդանը գլխուս կը քաշեմ ու էնպէս ուժած կ'մնամ...»: Գսեն թէ մէրը հինայ պտի գնէ տղի ձեռները, որ էլ ըղունկի շաշէ, շունքի ըղունկը հինոտաւ թէ չէ՝ փողուլմիշ կէղնի—էլ բան չի էրեայ մէջը... Ըստուց ետև մենակ թիակի պտի աշէ, շունքի, թիակ աշելիս՝ կսէ, արնծով—բան՝ չկայ. ինքը խոտոտ, ծաղկոտ դաշտի վրայ կայ. նած կէզնի՝ մենակ աշխրբի մարգիկը կուգան առաջէս կանցնին. գողը որ վալու կէղնի՝ խոտերն ու ծաղկները ոտները կը փաթթուին, էլ չի կրնայ էրթայ, նոր կիմանայ՝ թէ գողը ով է...»:

30, «Մէկ քիչ էլ հագու բաներից խաբար տանք, սիրտը քաշելով ասաց: Էս գիշեր էրազիս, եանի գիւվա (իբր թէ) հէրս ու մէրս էկել էին իմ ու հարսի հետ կը կուռէին թէ՛ «ընչի՞ մէկ օր հիրիսայ շէք դնի, որ գանք ուսներ...»: Վաղուց է որ հօրս ու մօրս ժամ—պատարագ չեմ էրել, օղորմիս չեմ առել, ետ գիտեմ որ էտօրէն է. միտքս կայ էս պտի ելի պատարագը առնեմ, մէկ բօլ—բօլմայ հիրիսայ դնել տամ, սաղ գեղը գայ ուտէ ու օղորմի յայ, բալքի թէ խեղճ մեռելների աչքը կշտանայ, մեր տնէն կտրի, էլ չգան: Թէ որ չէ՛

մէկ օր էլ կուգան աղոցս մէկի ձեռնէն բռնեն կը տանին. էն վախ-
աւոր դուռումի պօշը զրմբդ կ'հասնի...: Մեռելը որ գիշերը էրազին գայ
ու տնեցոց մէկնումէկին կանչէ, եա ձեռնէն բռնի տանի՝ անպատ-
ճառ տնէն մէկը պաի մեռնի, հէշ հնարք Աստու չէ...»:

31, «Անցնող շարթու էրկու պոռնիկ իւտը հետ մեռել էին, մէկը
կնիկ՝ մէկն էլ աղամարդ. էրկուսին էլ առանց քահանի, մէկ քանի
հոգի, խէրի հրմար թօփ էղան տարան գերեզմներից օխտը ատում
(քայլ) հեռու՝ բողկի պէս հողը վրայ տուին—թաղեցին ու էկան, որ
ընգոնց հողը մէկէլ մեռելների օրհնած հողին շխառնուի...: Հողը
խաբար չայ, էրկուսն էլ էնպէս անառակ էին, որ տները ոչ տէր-
աէր զներթար, ոչ կօրհներ, ոչ էլ սրբութիւն կուտար... Դրկցներն էլ
մինչև անգամ, հացն ինչ է՝ փոխ չէին տայ ու հետները չէին խօսայ.
էղպէս ապրելուց, հրպա մեռնելը հազար դաթ փառք ու պաաիւ չէ:
Հող գլուխները էս դունչէն մէկ խաշած գերեզմանի էլ հէշ չէ շար-
ժանացան, որ բալքի թէ էն գունչէն Աստու ողորմութիւնն հասնէր,
եա ինչ գիտեմ, մէկ հալ ու եօլըմ էգնէր: Աստուած տնէ—դռնէ, էգէ,
որձէ հեռու պահէ, դուշմնի ու էղպէս մահ չ'կամենայ՝ ինչ որ ըզոնց
կամեցաւ. քանի միտո կընկնին՝ կը սոսկամ...: Օ՜ֆ, հերիք է... Աս-
տուած օղորմի էրկուսի էլ հոգուն»:

32, «Աստուծաւ բաները օղորդ որ անքննելի—անիրմանալի են, դար-
ձեալ շարունակեց. տեսէք թէ երկնքի վրայ ինչ օրինակ է գրել: Մէկ
անգամ դարման չեն ունեցել, սանտմէրը գնացել է իրանց կովի հը-
մար քաւորի կալից դարման գողնալու: Ետ դառնալիս որ շատ վա-
ղել է՝ դարմանը գօգից տեղտեղ շարքով թափել է ճանրու վրայ ու
էգ օրինակը տալու է երկնքի էրէսին. ըզուր հրմար էլ «սանամօր
ճանրայ»¹⁾ կոսն էն ճերմակ շերտին, որ պարզ գիշերները կերեայ
երկնքի վրայ»:

«Էդ ամէնը ըսիք անկաջ էրինք, օղորմի ձեր հօրը, Աստուած ձեր
օրդիքը ձեզի բաշխէ. հիմի էլ հլա ըսէք թէ՝ էս ընչիցն է, որ արևն
ու լուսնեակը կը խաւարին, աստղերը երկնքէն կը թափին, ախր
պատճառն ինչ է, դարմանքով ասաց Գանկօյեց Մարգարը»:

33, «Հազար հեղ էգ բաներն աչքով տեսել ու փորձել ենք, բո-
ղազն իստակելով մէջ ընկաւ սև Յարոն. արևն ու լուսնեակը որ բըռ-
նուին՝ (խաւարին) եա թագաւոր կ'մեռնի, եա սով ու թանկութեն
կէզնի, եա թէ չէ՝ կոխ ու ժաժք... հրմա աստղերն որ թափին, էն
էլ աշխարհքը ցաւ կընկնի՝ մարդ, անասուն կը ջարդուին: Միտդ չէ՝
«մենծ սովը»²⁾, եա էն վախտը հլա 6 - 7 տարեկան աղայ էի, էլլազի

1) «Երբ կաթին» կամ «յարգդդի ճանապարհ»:

2) «Մեծ սովը» 1810 թ. Բարձր Հայքում պատահած ընդհանրական սովն է:

պէս անճաղ միտս կուգայ, որ սովի էրեւն շէնլիկը ցրուաւ աշխրջէ աշխարհը դիպիկ ճարելու: Բիրադնիզ էլ միտն է, շունքի էրէկ մէկէյօր էր «Ակոռու» աւիրելը,¹⁾ «շումէն»²⁾, «խօլերը»³⁾, «շաքիւրկէն»⁴⁾ Պատկերիչ⁵⁾ ու Բեքութովի⁶⁾ կռիւները... գիտէք թէ էս մեր հողգլուխները ինչ սե օրեր են տեսել: Խնդրենք Աստուած պետականէն, որ էնպէս օրեր էլ չ'տեսնենք, էրթան ու էլ ետ չգան: Էն ինչդ գէշ տարիք էին. գիտէք թէ մենք էլ ինչդ բալալի բաշ մարդիք ենք: Էլ Աստուց գալած սե օր, պատիժ ու պատուհաս չ'մնաց, որ չը տեսնենք: Էս ամէն պատուհասին մէկ բան կ'էղներ. եա արնն ու լուսնեակը կը բռնուէին, եա ասաղերն իրար հետ կը կռուէին, եա չէ երկնուց մէկ ուրիշ փորձանք կուգար աշխրջի գլխուն: Ինչքան որ Աստու օրհնած է էս մեր Զօրագեալը՝ էնքան էլ անիծած է, շունքի ծակ տեղ չկայ՝ որ արնոտած չ'էղնի. որտեղ կուգես՝ գետինը փօրէ, անպատճառ մեռելի օսկօռներ դուրս կուգան»:

34, «Էդ խօսքն որ ըսիր՝ մէկ ուրիշ բան էլ իմ միտս էկաւ, իսկոյն ընդհատեց Տօնօն. Հասանխանն որ էկաւ էս մեր Խի-Ղարաքիլիսին վրայ տուեց՝ ես էն վախտը հասած կատարած նշանուելու տղայ էի. մօտիկ 800 եսիր տարաւ Զօրագեալից ու 400 հողու շափ էլ—մանտր ու խոշոր սըպանեցին... քանի որ էն ծովի պէս արունը միտս կուգայ՝ ու բազի վախտ էլ, որ էսպէս խօսք կ'ընկնի կը խօսանք՝ հլա դիտեմ թէ մեռելները աչքին առաջ փռուած են, ու խեղճ եսիրներին էլ մալի պէս առաջ էրած ծեծելով, եարալի էնելով կը տանին: Էլի Աստուած էս Թուօի Թուրը կտրուկ էնէ, Թախտ ու Թաջին հաստատ պահէ, թէ որ չ'գային անիծած Ղզըաշին ու Ղարափափախին մեր երկրից վռնտէին, հիմի ես իմ Աստուածս՝ դեղի հըմար սը ման գայիր, մէկ հայ չէիր գտնի: Գիտես թէ էդ կռիւներին մեր ազգէն մէջտեղը բեհուտա (իզուր) ինչքան փշացան. գիտես թէ ինչդ վանքի պէս (հարուստ) տներ քանդուան - աւիրան... իլլահի էն դեղերն ու տեղերը, որոնք զօշունի օղրախն էր՝ (անցնելու ճանապարհը) եա սոմթի կռուելու տեղը. իստակ տակն ու վրայ կ'էնէին բաց կը թօղնէին...: Մէկ քանի ամիս ետեւ որ մարդ էրթար էդտեղրանք տեսնէր՝ գիտէք թէ Ադամայ օրէն մնացած չօլ - վերան երկիր է, հէշ իսանօղլու ոռ ու ձեռ չի դիպել, էնպէս որ կոխկոտելով կը դգէին: Ինչօրիսա, աշ-

1) Ակոռու շարժը պատահել է 1840 թ. յունիսի 20-ին:

2) 1841—42 թ. մեր կողմերում պատահած ժանապարտ:

3) Նոյնպէս մեր կողմերում պատահած 1847 թ. խօլերան:

4) 1847—48 թ. մօրեխը Զիրակում սարսափելի կերպով կտրել է:

5) Գոմս Պատկերիչ մեր կողմերում—պատերազմել է 1825—28 թ.

6) Գնեազ Բեհրութեանը պատերազմից 1853—55 թ.

խաբքի ստեղծումից էն շարշամբէքն ու զաւմաղալները որ մեր ազգի գլխուն է անցել ու ոտից գլուխ չենք կտրել, դըռ հլա շատ ու քիչ էլի կանք աշխրքի վրայ ու կը ճտպըտանք՝ շնորհակալ էգնինք մեր ստեղծողից, որ մեր սան սնեն էլ իսանի օսկօռից չեն բհամ էկել: Էս դտար բաները տեսնելուց ետեւ, հիմի դուք ըսէք, էլ ի՞նչ կայ զարմանալու, որ փորած անդիւրից օսկօռ դուրս կուգայ: Էս բաները թող-նենք, մէկ քիչ էլ ուրիշ դից խօսանք, տեսնենք վերջերս ուր կերթայ:

ԵՐԵՒԻ ՈՒ ԲՐԱՅԻ ՈՅԼ ԵՒ ՈՅԼ ԱՂՈԹՔՆԵՐԸ

Աղօթք «չար աչի և չար նեղութի»

Հայր Եր որ յերկնս ես 1)...

Չար աչքը՝ չար փշին,

Չար փուշը չար կրակին,

Չար աչքը շիտկուել է ձեր դուռը,

Աչքը քօռ՝ ձեռքը չօլախ,

Լեզուն բիրառ, էլ չգայ ձեր դուռը: 2)

Աղօթք դարձեալ «չար աչի և չար նեղութի»

Սե օձն էկաւ կշկշալով,

Սե ամպն էկաւ որոտալով,

Կլծեցինք ու մերեցինք,

Խարկած կժիր լցեցինք,

Ետատակ ծովեր գցեցինք,

Չար աչքի տիրոջ կերպուցինք,

Թէ էգէն, թէ որձէն,

Թէ աղզէն թէ տակէն,

Թէ չար. թէ բարի սրտով.

Չար աչքին՝ չար փուշ: 3)

1) Բոլոր Աղօթքների փափն ու բանալին «Հայր Երն» է. նրանով սկսում են ու նրանով վերջացնում:

2) Ամէն աղօթք, օտանց բացառութեան երեք անգամ պէտք է կրկնել:

3) Այս աղօթքն երեք անգամ աղ ու հացի վերայ կրկնելով, տալիս են շանն ուտելու:

Աղօթք «Բէփ»

Ծառի տակին մի բուն կայ,
Բնի միջին մի զուշ կայ,
Անդանակ մորթեցին,
Անկրակ էփեցին,
Անբերան կերան,
Աստծու կարող զօրութիւնով,
Հիւրնդի թիբէն հալածաւ: 1)

«Աղօթք» Ծննդանի

Վերեւէն էկաւ իրեք ձիաւոր,
Իրեքն էլ կանանշ կապաւոր,
Մէկն էր Յիսուս, մէկն էր Քրիստոս,
Մէկն էլ մեր Տէրն ինքն էր...:
Տէրն ըսաւ, հւր կերթաս. —
Դուռն հիւրնդին, էրդիբը ծննդկանին.
Բաշիք քցեմ վերան բարձին,
Որ չը վախենայ սիրտը փորին,
Չը թլորի լեզուն բերնին,
Ինչարի գալոցն Քրիստոսին:

Աղօթք «աչի հափ»

Մեր Տէրն խաչին չարչարեցաւ,
Հաւատացող մարդը զօրացաւ,
Անօրէն չարչարողը տկարացաւ,
Գոյրին աչքերը բացուեցաւ,
Վրայէն հատը վերցուեցաւ,
Աստծու զօրութեամբը լաւացաւ,

1) Այս Աղօթքն ասելուց յետոյ, աղօթողը բերանը դնում է հիւանդի բերնին և ուժով փչում ներս, որ դէմ առած թիբէն վար իջնի — անհետանայ կորչի:

Աշխարհս բոլոր աչօք տեսաւ,
Իր տէր Աստուծմէն գոհացաւ: 1)

Աղօթք «սահմանի»

Մեր Տէրն էկաւ մեզի հիւր,
Տեղն էր մսուր՝ շանազն էր խոռ,
Գդալն էր պոչատ՝ թանն էր թըթու,
Հացն էր գարի... կինն էր բարի,
Իր անհաւատ մարդն էր չարի...
Տէր Աստծու կարող զօրութենով,
Կտրի—չքուի Մուրաւի սանճուն:

Աղօթք «հաւանդութի»

Սառայի մարդը քար կը կրէ,
Գօղոս Գեարոս պարիսպ շարէ,
Քրիստոսը տաճար կը շինէ...
Վար անցաւ՝ հառկուատեցի,
Վեր անցաւ՝ արձրկեցի,
Իմ Տիրոջս սուրբ կամքով,
Ամուր ցաւը տեղէն քակեցի—
Մտահանգուհաւն աղատեցի:

Աղօթք «հաւանդութի»

Մըշմուկը հըկըկէ—մըկըկէ...
Քրիստոսը վերնէն անցաւ,
Կայնաւ հիւրնդին նայեցաւ,
Տեսաւ ու շատ զարմացաւ,
Վրէն թքեց՝ փէրքը չորացաւ,
Մէկէն իմէկ հիւանդին առողջացաւ: 2)

1) Այս աղօթքն ասելիս, աղօթողը հիւանդի ճակատի վրայից բրնձի
գարու, ցորենի հատիկները մի առ մի կամաց կամաց թափում է
ձեռքում բռնած ամանով ջրի մէջ:

2) Այս աղօթքն ասելիս, աղօթողը փետուրով թանաք է քսում վրէրին:

Աղօթք «Գեղեցիկ» 1)

Գայլը կապեմ էրկու բլծով,
Հայր Յօսէփի ութը մատով,
Աստուածածնայ քաղցր կաթով,
Սուրբ Սարգսի ձիու ձորով,
Տէր Մօսէսի գաւազանով,
Լուսաւորչի սուրբ հաւատով,
Լիզուն կապուի, ակուն թափի,
Էկած ճամբէն զայ մուրրի,
Մեր Տիրոջը խաշը տեօնի,
Գլանոնց պէս՝ էրթայ կորի:

Աղօթք դարձեալ «Գեղեցիկ»

Բօլ ձիաւոր սուրբ Սարգիսը,
Ճերմակ մուրուս սուրբ Մինասը,
Մզրախ ձեռին էկան կայնան,
Աջերը դրին մալի վրան,
Չար գազան, ակուն սրած,
Մնաց տեղը չորցած կայնած,
Մենծ սերօբէն թրով պարկեց,
Գլու բերանը ճղեց — պատուեց,
Տեղնուտեղը ընկաւ սատկաւ,
Անասուններն ազատուցաւ:

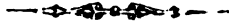
Աղօթք «Խաղաղութեան»

Գնացիներ լեռը, բռնեցիներ մէկ սև օձ,
Գլեցիներ 12 պտկէն, կէսը լցինք անկաջը,
Գէսն էրինք պանիր, կերաւ հիւանդը,
Խէթքը կտրաւ, հիւանդն առողջացաւ:

1) Այս աղօթքներն ասելիս, չերեփը երեք տեղ հանգոյց արած դա-
գիով կապում են սան երեսից ու թողնում մինչև կորած կեն-
դանու գտնելը: Գտնելուց յետոյ նոր չերեփն արձակում են, որ
գայլի փակուած բերանը բացուի:

Աղօթք «Գողթապի»

Սուրբ Գաբրէլի կրակէ սրով,
Սուրբ Գիւղորի աղօթքներով,
Գիպրանոսի անսուտ խօսքով,
Սուրբ Գէորգայ անյի լարով,
Որովայնը կալի — կապուի,
Սիրտը թռի. փորը պայթի,
Մէզն ի փորին հանգուտ ընկնի,
Միսն օսկօռէն ջուրի թափի,
Գողն իր բերնով խոստովանի,
Մինչի կորուստն յայտնուի: 1)

---

1) Այս աղօթքն ասելիս, թրջած զուգիւր իրեք տեղ հանգոյց անելով
կապ կը գցեն ու կը դնեն քարի տակ, մինչև կորուստի գտնելը:

Բ. ՆԱԽԱԳԱՅԱՐԱՐՈՒՆԵՐՆԵՐ

1, Եղոան հարսիկը լաւ «քետտակ» կընկնի. նա «Փառիշահ Աւետարանի դուլն է, նրան տուածուրիկ է, ասածներից ոչ մէկը սուտ չի դուրս գայ: Քեատակ ընկած ժամանակ, իւրաքանչիւր գաղտնի նպատակ ունեցող կին, նրա ձեռքը մի բռնէ՝ ապա ինչ որ իմանայ թէ «Աղէն» (սուրբը) իւր խոսք-հրդի ու մտքի իրազօրժման ու կատարման համար ինչ կ'ուզէ... Յանկարծ կ'իտացնոր քեատակը փոքր ինչ կ'սխալի ու զառանցելով ամենին մի բան կ'ուզէ: Որին կը հրամայէ, որ այս ինչ հօտի մէջ մի ճնտրիկ սե կամ սպիտակ ոչխար կայ, գնայ բեր մատաղ արա՝ մուրադդ կը հասնիս: Որին էլ թէ՛ մինչև 7 անգամ բորիկ ոտքով Աղի դուռը չ'զատ՝ մուրադդ չես առնի...: Սոյն ձեռք ամենին յարմար մի բան կ'ուզէ: Բայց Եղոանի քեատակ ընկնելը հանաք մատխարութիւն չէ. նա ինչ որ գուշակեց ու ասաւ՝ անթերի պիտի կատարուի, եթէ ոչ՝ Աղէն տաօը տեսակ պատիժ կը թափէ իւր հրամանները իսկութեամբ չը կատարողի գլխին:

2, Հոռոմ քուրիկը լաւ «նետ» դնել գիտէ. ցաւի ու գարտի տէր կանայք հաւաքուել են նրա մօտ: Վեր է բերել իւր նետ դնելու ալիւրի մազը, մեծ գլխով մեխը ամրացրել է մազի կողին և երկու ցուցամատով բարձր պահել է ու սպասում, որ կանայք ձեռքերը քսն՝ մազին ու մաքերումը խորհրդածեն, որպէս զի այնուհետև ինքն իւր գործն սկսէ...: Դիւլի բաշին ձեռքը քսում է մազին և որ սրբից ու Աւետարանից որ կարծում է որդու, ամուսնու և իւր հիւանդութիւնը, նորա անունը մաքումը պահում է: Ապա Հոռոմ քուրիկը ցուցամատերով մազը բարձրացնելով ասում է. — «Եւ, քեզի մեռնիմ Հալիւոր Աւետարան, դու Կարօյի ցաւին մէ իլլաճրմ էնետ». բայց մազը ամենեին իւր գիրքից չի շարժվում: Այս ձև խնդրուածքներով, աղաչանքներով ու բարեմաղթութիւններով մի քանի սրբաց ու Աւետարանների անուն տալով մազը բարձրացրեց, բայց դարձեալ նոյն անշարժ դրութեան մէջն է: Վերջ 'ի վերջոյ ասում է. — «Դէ՛ մեռնիմ քեզի Կօշայ գինաւոր սուրբ Դէորդ, ճար ու իլլաճը քեզի մնաց, դու գիտես... Կարօյի ցաւին մէ փարատութեան տուր, որ լուցաւ՝ մատաղով, խունկ ու մոմով, եայան քու դուռդ գայ — լուսաթաթախ գերեզմանդ համբուրէ...» Դեռ խօսքը չ'վերջացրած՝ մազը կռկռի փոքր ինչ այս ու այն կողմ ճօճալ. երբ ուխտ ու խնդրուածքը վերջացրեց՝ այն ժամանակ

Կիւրի ֆալտալով, մինչև անգամ մէկ մատի ծայրին՝ պտտիւ։ Մի և մի խօսքերը երեք անգամ կը կրկնէ, մտղն էլ երեք անգամ նոյն նով կը պտտի։ (Մի և նոյն գործողութեան երեք անգամ կրկնելը, սպասուցութեան և հաւատարի լինելու նշանն է)։ Դրանով կիմանան թէ՛ խեղճ Գարօյի ցաւը, որ որբի տուածն է...։ Այն սրբերը, որ մեզ ամբար միշտ բաքնխօսում են, այսօր նախապաշարման շնորհիւ, բամբակում են, թէ մարգի ցաւ են տալիս։

3, Գալերի - Մաքէն լաւ «թիզ» կը չափէ. գնանք նրա մօտ տեսնենք թէ՛ մեր կորուստի համար ինչ կառէ։ «Հօրքուր Մաքէ, մէկ թիզով չափէ տեսնենք մեր կորուստն ո՞ւմ բռն է»։ ասաց Մայրամ խաթունը...։ Հօրքուր Մաքէն թիզը մի քանի անգամ յետ ու առաջ տարաւ — բերեց, բայց «կարճ» եկաւ։ Միւս անգամ որ թիզն ուժով վրայ բերեց ու կուշ արած մատները լայն բացեց՝ մէկ ձեռքը բարձրացաւ միւսի վրայ։ - «Ախի Մայրամ, կորուստդ մալ է, ապրանք է, ինչ է՝ չեմ գիտի։ հրժա, Աստու կարող գորութենով շատ թէզ կը գրանուի, հէշ գարտ մի էնէք։ Տեսնա՞ր թիզս ինչդ էրկնցաւ... անան մէկ էլ չափեմ տես, որ հաւատաս»։ ասում է ու սկսում նորից թիզ չափել։ Մայրամը տեսնելով որ թիզը այս անգամ իւր կարծածից աւելի երկարեց՝ շնորհակալութիւն անելով՝ վարձահատոյց եղաւ Մաքէին և ուրախ ու յուսալից օրտով վերադարձաւ տուն։ Բայց կորուստը պարձեալ մնում է յաւիտենական ու անվերադառնալի։

4, Հօրքուր Մաքէն «գարի գցել» էլ գիտէ. երկու շնորհքն էլ ծիրամօր տուածն է։ Նա իւր թաշկինակի ծայրում պատրաստի կապած ունի եօթը հատ գարի, որոնք առանձնապէս նշան արած են։ Այդ գարիների 3 հատի ծայրը կտրած է. որոնցից մէկը նշանակում է կորուստը, միւսը կորուստի տէրը և երբորդն էլ գողացողը. իսկ մնացած չորսը, որոնք ամբողջ են, նշանակում են այլ և այլ մարդիկ...։ Խնամի Սովկիւր խնդրում է, որ իրանց կորուստի համար «գարի դցէ»։ Հօրքուր Մաքէն, որ միշտ պատրաստ է իւր ծառայութիւնը մատուցանել այլոց՝ բաց արաւ թաշկինակի ծայրը, գարիքը լցրեց ափի մէջ և միւս Բոֆը վրայ բերելով՝ սկսեց փակած ձեռքերը, մի քանի անգամ ցնցելով, ծնկանը խփել ու բաց արաւ։ (Իհարկէ, որ ձեռքերի շարժումից ու ցնցումից՝ գարիքը միմեանցից անջատվում ու օրոշվում են, կամ այս ու այն գիրքն ստանում)։ - «Ահա տես, խնամի Սովկիւր ջան, գողը կուզէ ձեր մալը բերէ ապ, հրժա էս էրկուսը մէջ են առել՝ չեն թողնի... Կեցիւր մէկ էլ գցեմ»։ Նոյն ձևով կրկնում է գարի գցելը։ «Էս անգամ էլ տես, մէկ ընկերը հեռեցաւ, մէկը մնաց լսվաւ։ Երբորդում է գործողութիւնն՝ Աստուծոյ կարողութեանն, ու որոց բարեխօսութեանը գիմելով։ - «Էս անգամ էն մնացած մէկ շար

մարդն էլ հեռեցաւ ու գողը թաք մնաց. Ստործով դու հլա տունն չ'հասած՝ կորուստող բերեն կուտան, հէշ թալաշ մի էնի...»: Այսպիսի յուսադրական խօսքերով ճանապարհ է գցում Սափէիւլին. բայց անիծած փոքրոգի գողը չի էլ գժվում, որ իւր գողացած իրեզէնները բերէ յետ տայ:

5, Խանամիրենց Գուրուհը, որի շնորհքը «Օխտն անունն» է տունել, թէ «աղօթել» գիտէ ու թէ «վախ» բռնել... Նրա աղօթքը քեռակիւն է — մէկէն ի մէկ ցաւը դանակի պէս կը կտրէ: Այդ պատճառով էլ՝ ամեն օր նրանց տունն ու դուռը առաւօտեից մինչև իրիկուն լիքն են: Որի երեսան վախեցել է՝ կամ նրան է բերել վախը բռնել տալու, կամ վախեցողի գօտիկը: Որի մարգու կամ որդու գլուխն է ցաւում, նրանց գդակն է բերել աղօթել տալու: Որոնք էլ՝ իրանք են վախեցել կամ գլխներն է ցաւում, եկել են բժշկուելու: (Աղօթելն ու վախ բռնելը մեղանում ընդունուած է իբրեւ բժշկական միջոցներ): Գուրուհ Ապլան այնքան գործ ու զրադմունք ունի, որ շատ ժամանակ ամբողջ օրը անսուղա՞ծ ու պատ է մնում, որովհետև չի կարողանում գործից աչք բանալ...: Մէկին շոքացրել կամ նստացրել է առաջը, ինքը դանակը կամ մենծ ասեղը ձեռին այնպէս տարտափելի արշափառով ու շուտ շուտ թնւ, թնւ անելով, մի կողմից էլ ձեռքի ասեղով սաէպ սաէպ խաչակնքելով աղօթում է, որ քիչ է մնում թէ՛ բերանը պատուռի ու Լեւիթանը իւր ամբողջ բանակով ներս գնայ: Աղօթելիս շուտ շուտ կրկնում է. — «վո՛ւյ, քօռանայ էդպէս աչքը. կապուտ — չախալ — չար աչք է գիպել, տղէն նազար է առել: Թէ որ քիչըմ էլ ուշ բերէիր՝ տղէն բանէ պրծնիր կը: Էլ իլլաճ չէր մնայ վրէն...» ասելով՝ ասեղը երեք անգամ քաշում է հիւանդի բերանը, կամ խաչակնքում ու արձակում է: Սոյն ձեռով էլ գդակներն է աղօթում ու տալիս տիրոջը: Նրբեմն «աղ ու հաց» էլ է աղօթում, որ աչք առած տաւարներին են տալիս:

6, Այժմ հերթը վախեցողներինն է: Վախեցողի գօտիկի մէկ ծայրից ինքն է բռնում, միւս ծայրից վախեցողը կամ նրա մայրը, սղըսում է աղօթել ու կանգունով բռնած գօտիկը, ձեռքը թարս ու շիտակ դարձնելով՝ չափել: Թէ որ կանգունը վախեցողի բռնած ծայրից շատ այն կողմն անցաւ՝ այն է որ շատ է վախեցել. իսկ եթէ քիչ անցաւ, կամ հաղիւ վախեցողի ձեռքի երեսին հասաւ՝ քիչ է վախեցել: (Ի՞նչ կարծիք որ, այնպէս վարպետութեամբ պիտի շարժէ կանգունը, որ ցոյց տայ թէ՛ շատ է վախեցել): Նրեք անգամ վախը լուսնուց յետոյ, գօտիկը կուլուած երեք անգամ էլ կուրծքին ու մէջքին կը խփէ և կը պատուիրէ, որ երեք օր իրար վրայ գայ վախը բռնել տալու, որ ցաւը վրէն չը հաստատուի:

7, Այսօր հրապարակի վրայ — ժողովրդի բերսնում մի անասելի ու մեծ սուտ է պատժում. անշուշտ «բոյախանի կարաս է աւերած»: Այդ կարասի ներքեւ շտկելու համար՝ կարեւոր է մի սուտ հնարել ու այսօր — այնպէս խօսել. եթէ ոչ ուրիշ միջոցաւ չի կարելի այդ վնասի սևաջն առնել:

8, Երբ մանր երեխէրը «լուսնուց առած» կամ «վերնուց» կը լինին. և նոյն թակ հասակաւոր կանայք «լուսնոտութիւն» կունենան, նրանց միակ բժշկուելու միջոցը «բոյախանի կարասն» է: Գիրակմուտ երեկոներին երեխանց գրկած, մի գոյգ մեղրամոմ էլ հետը, կը տանեն կարասի վրայ. երեսները խաշակնքելով ու կարասի շրթունքը համուրելով, մամբրը կը վառեն կարասի հանգէպ: Քեռի — Յակոն (վարպետը) կգայ, կարասի մէջ եղած լեղակի կապուտ փրփուրով երեխի ճակատը, այտերը, ծնօտը, բերանն ու բերանի մէջ — վերի դամաղը խաշաձե կը դրօշիւ: Այս մի և նոյն դրօշմը անփոփոխ կերպով, հաւատաւոր լուսնոտ կանայք, կ'ստանան նոյնպէս բոյախանում:

9, Զըվոտ. — Ժողովրդի մէջ մի սովորութիւն էլ կայ, որ երբ Փետրուար ամիսը վերջանում է և հետեւեալ օրը Մարտի մէկն է, նոյն երեկոյին մի ամանով լիջը ջուր գնում են տան դասն շէմի վրայ, ու մի քանիսը ձեռներին բռնած պարկ, շորեր և փալասներ սկսում են առն աղատերին ու անկիւններին շարունակ ծեծելով ասել. «Զըվոտը՝, գուրս՝ Մարտը ներս»: Այս միջոցին, եթէ շէմի վրայ ամանով դրած ջուրը թափուեց՝ կիմանան որ Զըվոտը տանից գուրս գնաց. (Նրի թափուելը՝ Զըվոտի տանից գուրս գնալու նշանն է): Իսկոյն դռները խաշակնքելով ամուր կը փակեն: Զատերը մինչև անգամ, իբր ականաւետ՝ պնդում ու հաստատում են, որ նոյն երեկոյին իրանք աշքերովը տեսած են եղել այդ Զըվոտներին մի անդ ժողովուած լաց լինելիս. ու ապառճաւը հարցնելով պատասխան են ստացել թէ, «մենք ձեզ քնէ էինք անում, կամ քնէ վնաս տալիս, որ մեզ այս ձնովը դուրս տրիք»: Բացի սրանից, նոյնպէս շատերն էլ, որպէս թէ փորձով, հաստատում են, որ այդ Զըվոտները Փետրվար ամսին տներից թանկագին շորեր տանում հագնում են և կեղտոտելուց յետոյ՝ կրկին վերագործնում անգը:

10, Աստուած մարդին որ ստեղծել է, նրա աջ ու ձախ ուսերին երգու պահապան — քարի ու շար՝ հրեշտակներ է նստեցրել: Որոնցից մէկը մարդու քարի գործերը «ճերմակ դաւթրի» մէջ կը գրէ. իսկ միւսը՝ «սև դաւթրի»: Որովհետև դատաւարանի օրը պէտք է ներ-

1) Զըվոտ, ժողովրդի կարծիքով նշանակում է սատանայ. իբր թէ այդ սատանան իւր որդիներնց հետ կամենում են առն բոլոր ուսելիքներն ու իրեղէնները սեփականել իրանց. ուստի ծեծելով տանից վռնում են:

կայացնեն Աստծուն, որ ըստ այնմ զձիւ տայ արքայութիւն կամ դժոխք գնալու համար:

11, Մարդուս կեանքի մէջ պատահելիք բոլոր փորձութիւնները մէկ մէկ նրա ճակատի ոսկորի վրայ գրուած է...: Միթէ մարգուզանկ չէք տեսել, որ խաշաձե գրուած է. բայց բանն այս է, որ «Աստծու գրած գիրը մարդ չի կրնայ կարգայ»:

12, Բացի այս, երկնքի անհամար աստղերը անտէր չեն. իւրաքանչիւր մարդի համար Աստուած մէկ աստղ է գրել երկնքում: Ինչքան որ աստղ կայ, նոյն թիւով էլ մարդիկ կան աշխարհի մէջ: Երբ որ մարդ մեռնելու լինի, նրա աստղը մի օր առաջ երկնքից վայր կընկնի գերեզմանատեղի վրայ ու մարդի հետ կը մեռնի...: Փայլուն աստղերը հարուստներինն ու մեծամեծ մարդկանցն են, իսկ խաւարները՝ աղքատներինը:

13, Լուսահոգի մամս պատմում էր թէ՛ «արեւն ու լուսինը քոյր ու եղբայր են»: Մէկ օր խօսակցութեան ժամանակ եղբայրը (լուսինը) իւր քրոջն (արեւին) ասել է թէ՛ «դու գիշերները դուրս արի, որ մարդիկ քեզ չ'տեսնեն, ամօթ է, որովհետեւ կնիկարմատ ես»: Իսկ քոյրը պատասխանում է, որ «ես գիշերները մենակ դուրս գալուց կը վախենամ. դու տղամարդ ես, գիշերները դու դուրս արի, իսկ ցերեկները ես»: Եղբայրը տեսնելով որ քրոջ ասածը ճշմարիտ է՝ համաձայնում է ու մէկ քանի բուռ ասել նրան տալով՝ պատուիրում է թէ՛ «սա այս ասեղները մօտդ պահիր, ով որ յանդգնի երեսիդ նայել (որովհետեւ՝ չատ աննման գեղեցիկ է). նրա աչքերը ծակծկէ»: Այն օրից կարգ է ընկնում, որ լուսինը գիշերն է գուրս գալիս, իսկ արեւը ցերեկը...: Երբեմն մարդկանց աչքերին խնայելով՝ չի ուզում ծակծրկել. այլ մտնում է ամպի տակ, որ երեսը չը տեսնեն:

14) Հէնց որ ամպը սկսեց գոռգոռալ — որոտալ ու կայծակին տալ, ծերունի Աբօն երեսը խաշակնքելով և Յիսուս Քրիստոս անելով կասէ. — «Կայծակը չարին պէտք է խփէ»: Նա հաւատացած է, որ կայծակը ոչ թէ բնութեան երեսութիւններից մէկն է, այլ Աստուծուց նախասահմանուած մի պատիժ, որ Աստուած պատրաստել է չարերի գլխին թօթափելու և նրանց աշխարհից բնաջինջ անելու համար:

1, Մի և նոյն մարդը առանց երկմտելու կասէ ու կը պնդէ, որ «արեւի և լուսնի խաւարումն ու երկրաշարժը մեղաց պատուհաններ են»: Աստուած այդ պատիժները մարդկային ազգին այն պատճառով է տալիս, օր մեղքերը միտք բերելով՝ դարձի գան: Ահա թէ ինչու համար է ասած. — «մեղաւորի մեղքէն՝ թմբրի արգար»: Մեր անօրէնութեան մեղքից, այդ արդար ու անմեղ արարածների երեսներն էլ է տեսնում ու խաւարում: Աստուած մեզ այնքան է սիրում, որ մեր մեղքը անբանների երեսովն է տալիս:

16, Գառաւ Նանէն կատուին շատ է փայփայում, փաղաքշում, սիրում ու կերակրում: Եթէ պատճառը հարցնելու լինիս՝ «հաւատամ խոտովանիմ, կը պատասխանէ, կատուն Քրիստոսի աղուխն է»: Մեր Յէր Յիսուս Քրիստոսը մէկ անգամ մի տեղ հիւր է գնացած լինում. ճաշին հաց ուտելու ժամանակ, մկները նրա չորս կողմը շատ են պտըտվում ու անհանգիստ տնում: Այդ պատճառով, Քրիստոս իր աղուխը գցում է գէպի մկները, որը իսկոյն ե.եթ կատու է դառնում ու մկներին խեղդում—«ոչնչացնում...: Հէնց այդ է պատճառը, որ ատում են թէ. — «կատուին ոպանողը եօթը եկեղեցի պէտք է չինէ, որ նրա մեղքի տակից դուրս գայ ու փրկութիւն գտնի»:

17, Երածանը կամ Աղեղը «Աստծու կանանչ ու կարմիր գօտիկն է», ըստ ժողովրդական բացատրութեան, որ իր մեծ կարողութիւնը ցոյց տալու համար, գօտիկը երեցնում է՝ թէ տառ տեսէք, այն՝ ինչ որ ես ունիմ, ոչ մէկդ չունիք ու չէք էլ կարող ունենալ:

18, Արօյի պապը ժամանակոց առատանայ է բռնել: Կրտսէ՛: Նրանք ունեցել են մէկ լաւ քեռհլան ձի, որ ամեն գիշեր գամի մէջ կապած տեղը քրտնելիս է եղել: Հարցնելով պատճառն իմացել են, որ սատանէքը գիշերները հեծնում ու շարշարում են: Վեր են առնում մէկ չոր, լաւ լազաթին սև ձիով կպրում գցում են ձիու վրայ ու իրանք էլ ծածուկ տեղից հսկում: Մէկ էլ տեսնում են, որ արա՛՜ «քանց մեր աղէկներին» մէկը — սատանէն եկաւ նստեց ձիու վրայ ու ոկոսեց գամի մէկ ծայրից միւսը անվերջ շափ գցել ու վաճտել: Այնքան ձայն չեն հանում, որ կուպրը տաքանում է ու սատանի չորերը կպչում նրանից: Նոր առաջ է գալիս Արօյի պապը, նրան տեսնելիս սատանէն թէև ուղում է վեր գալ փախչել, բայց չի կարողանում պոկ գալ, մնում է ձիու վրայ կպած — անշարժ. սատանին բռնում ու եաթէն (օձիքը) մախաթ կամ մենծ տսեղ խրելով՝ աանում տանը ծառայեցնում: Երբ սատանի եախէն մախաթ խրեցիր, նրա թլըսումն այդ է, նա այլ ես չի կարող աներեւութանալ ու հաւատարմութեամբ միշտ կը ծառայէ մարդի:

19, Սատանի ոչ թէ միայն կրօնիկն է թարս, այլ ե լեզուն էլ է թարս: Որովհետև, եթէ ասես—«գնայ ջուր բեր՝» նա չի բերէ. իսկ եթէ ասես — «ջուր մի բերի՛» նա կը բերէ: Մէկ անգամ էլ, երբ տանը ոչ որ չի լինում բացի երեխից, սատանէն երեխին աղաչում է, որ մախաթը իրայ եախից դուրս քաշէ: Երեխան չիմանալով բանի էութիւնը, միամտաբար դուրս է քաշում մախաթը: Սատանէն կռնգնելով դրան մօտ անիծում է, թէ — «քանի աշխարհք կայ՝ այս տան գրգայների ու ամանների պառնկները միշտ կտարած լինին» ու աներեւութանում է: Արդարև, ասում էր Յրօն, ես աչքս բացի—չ'բացի,

մեր տանը մի սաղ գգալ ու աման — չաման չ'տեսայ, բոլորի պառնկներն էլ կոտրած էին:

20) Աբօյի քաւորը մէկ անգամ գիշեր ժամանակ ճանապարհ գնալիս, տեսնում է որ շօյի մէջ, մէկ հին ջաղացի աւերակի մօտ, հարսանիք կայ: Գանգնում ու յափշտակուած մտիկ է տալիս՝ թէ ո՞ւմը պէտք է լինի: Մէկ էլ յանկարծ հարսանիքի միջից եր'ու աննման — հրեշտակի պէս կանայք գալիս են ու նրան հրաւիրում հարսանիք: Հրապուրուելով նրանց գեղեցկութիւնից՝ համոձայնում է. բայց ճանապարհին հարցնում է թէ՛ — «գուք ո՞վ էք ու այս հարսանիքն ո՞ւմն է»: Նոքա պատասխանում են, որ «մենք Հիւրի - Փերի ենք ու հարսանիքն էլ մերն է»: Հարսնեւորներին մօտեցած ժամանակ տեսնում է, որ մէկ կողմում աշխարհքի բարութիւններով լիքը մէկ սեղանի վրայ հաղարան տեսակ կերակուրներ կան ու դրանց հետ խառը դրուած է «անմահական խնժորն ու գինին», որոնց ուտողն ու խմողը՝ էլ յաւիտեան չի մեռնի: Միւս կողմը դաժուլ զուռնայ, պար, խաղ խնգում և ալ ու խաչխաչ հագած — կապած, երկնային լսի էտոր հարս ու աղջիկներ պար բռնած խաղում են: Թէ և ինքն էլ է ուզում դրանց մէջ մտնել խաղալ, բայց երեսը չի բռնում — ամանշում է: Մօտենում է սեղանին, որ էն անմահական գինուց մի քանի բաժակ խմէ, գուցէ թէ երեսը մի քիչ պնդի ու ինքն էլ կարողանայ դրանց հետ խաղալ: Բայց թեկիցը բռնում յետ են քաշում թէ՛ մինչև որ երեք անգամ — «հացն ու գինին — Տէր կենդանին» չասես, երգում չ'տաս ու մեզանից մէկին էլ կին չառնես, չես կարող ոչ ուտել և ոչ խմել: Յափշտակուած իր տեսածներից՝ ճարահատեալ երգում է տալիս ու հիւրիներից մէկին էլ կին առնում: Մէկ քանի տարի մնում է դրանց մէջ ու երկու զաւակ է ունենում: Վերջապէս մէկ օր էլ յանկարծ իր առաջին կինն ու որդիքը միտքն են ընկնում. ուխտ ու դաշինք ոտքի տակ տալով դժբուք է ու ծածուկ փախչում գալիս իրանց տուն և այն անմահական փառքերից զրկվում: Աբօյի քաւորը պատմելիս է եղել, թէ «Հիւրի - Փերիների բնակարանը միշտ հին աւերակներն են եղել. մանաւանդ ջաղացներն ու ձիթիհանքները: Եւ թէ, դրանց մէջ ամենակին տղամարդ չի եղել, բոլորը կանայք են:

21, Ամեն տուն իր «դուլվաթն ու տանտէրն» ունի. այդ դուլվաթը կամ տանտէրը՝ «օձն» է: Գիւղերում օձը տան մէջ համարձակ ել ու մուտ ունի. ոչ ոք նրան չը վնասիլուց զատ՝ նաև կերակրում էլ են: Մէկ անգամ Աբօն չիմանալով, թէ օձը տան դուլվաթն է, ներս մտած ժամանակ տեսնում է, որ մէկ ազրայէլ գազան օձ, երգկից ներս ընկած արևի շողքի մէջ կուտակուել — պարկել է: Ձեռքի գաւազանով դուրս է ձգում ու վռնտում է: Այն օրից մինչև այսօր՝ իրանց տան

դովաթը խռովել է ու մօտ չի գալիս. իսկ իրանք էլ այն ընկնելն է, որ կարողութիւնից մէկ անդամ ընկել են ու այլ ես չեն դրողովում: Թէ ե երբեմնապէս դովաթը գալիս աչքերին երևում է, բայց ինչ օգուտ՝ որ խռովել է ու ներս չի մտնում:

22, Աւագ հինգշաբթի - Քրիստոսի շարշարանաց ու խաշելութեան գիշերը. դարբինները անխօս գնում են իրանց կրպակները բաց անում, նախ մուրճով մի քանի հարուած տալիս են սալերին (դադգահ) և ապա պողպատից - «անժըմի մատնիքներ» շինում ու սրան նրան ծախում: Ում մօտ որ այս մատնիքներից գտնուեցաւ, կայծակը նրան տմենեկին չի խփէ ու չարերն էլ չեն մօտենայ:

23, Համբարձման տօնի գիշերը՝ բոլոր բնութիւնը կը լռուի. ծովերի, գետերի, առուների ու աղբիւրների ջրերի հոսանքը կամ գնացքը մի առ ժամանակ կը դադարի: Ծաղիկներն ու թուփերը կսկսեն իրար ողջոյն տալ - միմեանց հետ խօսել: Մէկը կտսէ, ես այս ինչ ցաւի դեղն եմ. միւսը թէ՛ ես այն ինչ հիւանդութիւն եմ բժշկողն եմ. երրորդն էլ թէ՛ ես էլ այս ինչ օգտաւէտ փոշին եմ և այլն: Ամեն մէկն իրանց ունեցած յատկութիւնը միմեանց հաղորդելով՝ կը դադարեն և բնութիւնը դարձեալ իր առաջին դիրքը կստանայ. ջրերը առաջուան կարգով կսկսին հոսիլ: Ծաղիկների միմեանց հետ խօսելու ժամանակ, եթէ մարդ հանդիպի ու ձեռքի թիակը, բահը կամ գաւազանը ջրի մէջ գնելով ասէ. - «Աստու հրամանով այս բանը օսկի դառնայ» իսկոյն և եթէ կը փոխարկուի օսկու:

24, Զատիկ առաւօտը, երբ որ արեւը նոր պիտի մօրից գուրս գայ, եթէ լաւ նկատես՝ կը տեսնես որ, սովորականից դուրս, յանկարծ մի քանի մղբախարօյ ցատկելով՝ դուրս կը թռչի, և 'ի պատիւ սուրբ Յարութեան, երկու ամբողջ ժամ անշարժ կանգնելով՝ աշխարհի չորս կողմին բարև կտայ ու Քրիստոսի սուրբ Յարութիւնը արարող աշխարհին աւետելով, նորից կսկսի առաջ գնալ: Այդ է պատճառը, որ Զատիկի օրը միւս օրերից երկու ժամ աւելի երկար է:

25, Այժմ այլ ես վախ ու երկիւղ չկայ, բարեկամ, այդ գազանի - արջի ընին մօտենալու. որովհետեւ, Աստու հրամանով նա քառասուն օր «չլայ» է մտել: Քոտն օր մէկ կողքի ու քսան օր էլ միւս կողքի վրայ պիտի պարկի: Երկնուց մանանայ կիջնի նորա թաթերին և նա լիզելով կը կշտանայ: Այս բոլէիս եթէ նորա գլուխը տրորես ու ջախջախես՝ ամենեկին տեղից չի շարժի, ըստօրում քառասնից մէջ է ու գառան բնաւորութիւն է ստացել:

26, Մօտիկ հարևանի հարօր նոր ծննդկան է եղել, գլխի տակը «համայիլ» ու «Գիպլիանոս» չեն դրել. տան մարդիկն էլ իրանց գործով զբաղուած լինելով՝ «դեն եկել նրա ջիկեարը (լիարդը) տարել է»

և նա իսկայն աւանդել է հողին: Այժմ այդ լացն ու թացը նորա մահուան արուր որդեցդակն է, որ կատարում են նրա ցուակից ազգականներն ու բարեկամները:

27, Աբոն գնաց Փոշոտենց ծառավիկ Սաքոյի քովը, որ «գէլկապ» անել տայ. որովհետև իրանց կովը առն չի եկել, գիշերը դուրսն է մնացել: Սաքոյ ամին առաւ մանած է թելը, մաքի մէջ գէլկապի աղօթքն ասաց, թելը երեք տեղ հանգոյց գցեց, շերտիւր գլխիվայր կապեց սան երեսից ու Աբոյին ասաց. «գէ գնայ շուր լուս արխէին քնի. գիլու շանէքն էման գալիմ կապեցի, օր էլ չուր ծառ ասարին ըսկի չի բացուի»:

28, «Նաման Սաքոյ ամի, քու օճազն իմ ընկի, քու ազէկներու արև սաաաղէն էզնի, քու հոգու խաթեր հրմար, գողկապմ էրա. մեր հարսի օսկիւր գողցած ասարած են, բայքի թէ բերին ետ տան»։ մէկ անգամ լալազին առում էր պառաւ Նանէն: Սաքոյ ամին զազիլն առաւ ձեռքը, մաքի մէջ գողկապի աղօթքը պապըտաց. զազիլը թաթիւնց ջրի մէջ, երեք տեղ հանգոյց գցեց ու Նանէին տալով ասաց. — Աստու կարող զօրութենով շուր իրիկուն գող կը պատուի ու կը տրաքի. օսկիքն էլ ուր ձեռով բերէ կուտայ՝ դուք ըսկի դարա մէնէք»:

29, Ցաւոց — հիւանդութեանց աղօթքները, եթէ տղամարդը տղամարդին սովորեցնէ, նա իւր գօրութիւնն ու նշանակութիւնը անշուշտ կը կորցնէ: Գէտք է որ, կինարմատը տղամարդին՝ կամ տղամարդը կինարմատին սովորեցնէ, օք աղօթքը հիւանդի վրայ ազդէ ու ներգործութիւն ունենայ: Հակառակ գէտքում, աղօթելը ապարդիւն կ'անցնի ու դատարկ:

30, Աքաղաղը սովորականից դուրս — անժամանակ կանչեց: Ահա մի կողմից էլ անիծած հաւը կանչեց, միւս կողմից էլ անպիտան շուներ կտրան վրայ նստած առնաց: Սրանք շատ վատ նշաններ ու գուշակութիւններ են: Զատ անգամ փորձուած է, որ անշուշտ տան գլխին մի մեծ փորձանք ու վնաս կայ կատարուելու, կամ թէ չէ՝ այդ տանից մի մարդ պէտք է մեռնի:

31, Ցես թէ շներն ինչպէս իրար յետեից առնում են. — «Աստու աջն ու խաչը մեր տան ու դռան վրայ էդնի. մահն էկել է մահլէն ման կուգայ, տեսնես էլի ում տունը պրաի աւիրէ ու առնի էրթայ»:

32, Աչքը, ականջը, յօնքը եթէ խաղաց՝ անշուշտ մէկ բարի կամ չար բան պէտք է պատահի: Իսկ եթէ «անկաջը կանչեց»... խէբ, խէբ, անկաջս խորունկ կանչեց, հեռու տեղից մարդ յիշաց... աղբէրս է, հէրս է, քեռիս է, Գիրազոսն է, Փիլոսն է...: (Որ բառը արտառանելիս որ ականջի ձայնը կտրուեց, յիշողը նա էր):

33, Ում մօտ որ «գիլու մագ» գտնուու կամ պահուած եղաւ, նրա

բազմը թէ տառաւորի մէջ, թէ դատաւորի և թէ ամեն մարդի ժառանգ ու կարող կ'ընի: Դրա համար է որ տառած են արել ու ասում են. — «գիրք մ'աղ կայ վրէն...»:

34, Էս կնիկը որ անցաւ զնաց, ցոյց տուց Սրոն, մեր գրկից հարոն է. բոտուց քառասուն տարի տառջ, մէկ գիշեր մերկ դուրս կելնի թէ չէ՝ երկնուց գազանի շագիկը կիջնի վրէն, էղաւ մարդագէլ ընկաւ տարերն ու քարերը: Գիշերները, որ փակած գռան քովն որ էրթար՝ Աստու հրամանքով ինքն իրան—կրնկի վրայ կը բացուէր. ներս կը մտնէր մանտը տղէքը կուտէր ու դուրս կուգար: Մինչև որ հագի շագիկի ետիջն չը պատռի՝ գէլութիւնից չի պրծնի: Յիտը տարի գէլութեն էրաւ: Մէկ օր էլ կերթայ ոչխրագոմը քանիմ հաա ոչխար կուտէ. դուրս գալու վախառ շագիկը կընկնի դռան կեռին կը պատռի, էն պրծնելն է՝ որ պրծաւ սէֆիր օղլուշաղը: Գէլ փախաւայ պատմութիւններն որ կենէ՝ մարդու միտը կը սառըռայ ու մագերը գլխու վրայ բիզ բիզ կէղնի:

35, Նայիր թէ, այս երեխի շնորից ինչ սիրուն—գոյնգոյն ու խառնուտիկ ուլունքներ է քաշ արած: Դրանք հառարակ ուլունքներ չեն, ոչ էլ զարգի համար է: Որը աչքի հլուն է, օրը ծմբահլուն, որը թաղահլուն է, որը դեղնահլուն է, որը իւանճղի հլուն է և որն էլ շար աչքի կամ շար նազաքի: Այդ ուլունքներից ում վրայ որ դրտնուի՝ նրան շար աչք, շար նիաթ չի դիպչի. ամեն տեսակ շար նաֆտից անվնաս կը մնայ:

36, Արօյի երեսն ու գլուխը որ արխառն սպիպակ է, ոչ թէ հառակի մեծութիւնից է, ոչ. նա դեռ ևս շատ մեծ չէ, այլ խաղնի վրայ է պարկել, կամ շար աստղի տակ ծնել, որ իրանց աղղնցութիւնը թողել են նրա մազերի վրայ:

37, Անձրեկից յետոյ, երբ Աղեղը կը գիալի, եթէ մէկը նորա տակից անցնի, կամ կարողանայ ծայրը պագել, եթէ ազայ է՝ աղջիկ կը դառնայ. եթէ աղջիկ է՝ տղայ: «Աբարառնու Մ. գիւղի չօբանը մէկ տնգամ Աղեղնակի տակէն անցել ու աղջիկ է դառել»:

38, Արև ժամանակ եթէ անձրև գայ, գէլ կը ցընկնի—կամ մարալ կը ծնի, որ գազանի ձագը կամ կենդանու հոգթիկը չ'մրսին:

39, Անձրև գալիս, կամ անձրևից յետոյ, վիշապը երկնքից կախ կընկնի ու միշտ կաշխատի իր պոչը գետնին հասցնել, որպէս զի աշխարհը տակ ու վրայ անէ: Բայց հրեշտակները նրա զնշից բռնած միշտ վեր են քաշում ու չեն թողնում որ ցած իջնի: Ամպի միջի այն օտառիկ գոռգոռոցն ու որոտումը նրա վերև քաշելու ազաղակն ու շղթաների ձայներն են:

40, Անձրև ժամանակ քարափների տակ ու այրերի մէջ մտնել

պատասպարութիւն չաա վտանգաւոր է. որովհետեւ չարը գիտէ, որ կայ-
ծակը պէտք է իբրան խփէ՝ այգպիտի ժամանակ գալիս մտնում է մար-
դի փէշերի տակ, որ կայծակը խփելիս ինքն աղատ մնայ: Այդ է պատ-
ճառը, որ կայծակը երբեմն խփում է այն մարդկանց, անասուններին
ու քարափներին, որոնց տակը չարը պահ է մտել:

41, «Արեգակի երեկոյեան վերջալոյսը «մեռելի փայ արեն է», որ
նոսիմ ու աղօտ լուսով խոնարհում է մայր մտնել: Արեւ մայր մտնե-
լիս, մտնում է ծովը և ապա նրա տակից չըջան առնելով, արեւելեան
կողմից դուրս է գալիս մեր աշխարհքը:

42, Լուսնեակն օխտն անգամ թէ գեղեցիկ ու թէ լուսով է արե-
գակից. բայց երկուսի մէջ եղած տարբերութիւնը նրանից է, որ բոյ-
րը (լուսինը) չի ուզում եղբօրը նսեմացնել աշխարհքի առաջ. դրա
համար էլ «օխտը դաթ քօղով ծածկել է երեսը»:

43, Մէկ տղայ, թէ որ քօռիգան է, քնելիս նորա բարձի տակ
հաց պէտք է դնել ու «առաւօտեան տալ սե շանը» որ ուտէ: Այս բա-
նը երեք անգամ կրկնելով՝ տղայի իգանը տեղը կուգայ ու կ'լինի
ընդունակ և յառաջագէմ:

44, Երեքնուկ բոյսի մէջ, եթէ գտնեն մէկը, որ չորս տերեւ ունե-
նայ ու դնեն փոզի քսակի մէջ, այնուհետեւ ինչքան առատութեամբ
որ ծախսեն, երեկոյեան դարձեալ աներեոյթ կերպով փողը կը վե-
րադառնայ տիրոջ մօտ: Իսկ եթէ հնար լինի «քիմիա» կոչուած խո-
տից գտնել ու դնել քօակում, էլ բանից պրծար. որքան կուզես շը-
ռայլաբար ծախսէ, դարձեալ քօակումդ փողը կայ ու կայ—անսպա-
ռելի ու անհատնելի կը լինի:

45, Եթէ ուզում են, որ հիւտնդը շուտով առողջանայ, պէտք է
նորա բաժին կերակուրից ուրիշներն էլ ուտեն:

46, Եթէ մէկը ցանկանում է, որ իր ճանապարհորդը գնացած տե-
ղից շուտ վերադառնայ, պէտք է նրա ճանապարհի պաշարից, նախ
քան գնալը, գողանան ուտեն:

47, Նորահաս տղերանց ու աղջկերանց չափաւորութեան և քա-
ղաքավարութեան օրէնքներին ծանօթացնելու համար՝ ասում են. —
«ով որ կերակրի ամանի տակը լպտէ, նրա հարսանիքի օրը օսատիկ
բուք ու բորան կըլինի»:

48, Խարբուզ ընկած մարդը, երեք օր իրար վրայ, օրը մէկ ան-
գամ, թէ որ գլուխը դէպի յիտ ծռէ ու թքելով ասէ «խարբուզս ան,
սաղութենս տուր» կազատուի ցաւից:

49, «Փրողը նախընտն ջողանի էրեսը, ասում էր նանէն, աչքը էն-
պէս գէշ է, ինչ բանի որ աչք տնկեց՝ տեղոց տեղ կը տրաքի: Էրէկ
եղ հալելուս էկաւ տեսաւ. ոտքը դռնէն դեռ դուռ չը դրած՝ էն սհա-

Թին եզի գնդանը շախալամիչ էղաւ: Գրողի տարածի ոտքն էլ շատ ծանաւ է. անցած օրը ջահրիս տակը նստայ Թէ չէ՝ մէկ էլ տեսնիմ ներս մտաւ. գալուն պէս՝ գիտես Թէ սատանէն նստաւ ջահրիս վրայ: Եզ օրը մինչի իրիկուն անջազ Թէ ձեռիս իրեք քուէն մանեցի պրծայ:»

50, Լուսնի երեսի բծերը նրանից է, որ մէկ անգամ մայրը խմոր հունցելիս, լուսինը գնացել է մօտն ու մի ինչ որ բան է ուզել. բայց խնդրածը չ'ստանալով՝ սկսել է ԹնկԹնկալ ու լաց լինել: Մայրը չ'համբերելով որդու այդպիսի վարմունքին՝ «խմորոս ձեռքով ապաակ է խփել նրա երեսին»: Այդ պատճառով էլ մինչև այսօր խմորի բծերը երեսի վրայ տպուած մնում են:

51, Մի պառաւ, գիշերը Թելի կծկի նման ձեռքն է առել ու անդադար բաց է Թողնում, որ գիշերը երկարի ու ամենեին լոյս չը լինի: Իսկ մի ուրիշ պառաւ, նորա բաց Թողած կծկիւր արագութեամբ կծկում է, որ լոյսը շուտ բացուի—ցերեկ լինի:

52, Աբարոց աշխարհքը մէկ եզի կտուռի վրայ է շինած. երբեմն այդ եզի կտուռը որ սկսում է եւ գալ՝ նա գլուխը ցնցում է ու Թափ տալիս՝ որ դինջանայ: Այդ իսկ ցնցումից աշխարհք ժած է գալիս ու երկրաշարժ լինում:

53, Աշխարհքի ստեղծման օրից, երբ օձը Ադամին խաբեց. Աստուած օձին անիծելով ըսաւ.—«քանի որ աշխարհք կայ՝ բոլոր օրերուդ մէջ հողը դողանիաթ (խնայելով) ուտես»: Այն օրից մինչև այսօր, օձը հողը միշտ խնայելով է ուտում, որ չը հատնի:

54, Վիշապներն առաջ աշխարհքի մէջն են եղել ու սկսել են մարդկանց ուտել և ամբողջ գեղեր բնակիչներով միասին կուլ տալ: Այս բանը Աստուած տեսնելով, բոլոր վիշապներին լցրել է մէկ մեծ այրի մէջ ու գուռը ամբացրել: Այստեղ էլ հանդարտ չեն կացել. մէկ անգամ կռնակները դէմ են արել, որ սարը շրջեն—դուրս գան ու աշխարհք տակնուվրայ անեն: Աստուած էս բանը տեսնելով, հրամայել է հրեշտակներին, որ գութանի բնատէնից հաստ զընջիլներով կապեն ու քաշեն երկինք: Հիմա ամպը որ գոռում է, այդ վիշապների ձայնն է, որ գոռալով ուզում են շղթաները կտրատել ու դուրս գալ, որ աշխարհքին վերջ տան. Դրանք երբ գոռագոռում են, Աստուած իր ձեռի «կրակէ դամբին» (փայլակը) Թափ տալով սպառնում է՝ որ լռեն, եթէ ոչ՝ բոլորին մէկ վայրկենում կ'ոչնչացնէ: Այդ երկիւղից սասառնում են ու լռում:

55, Մեղանից առաջ մարգիկն ազրայէլ (հոկայ) են եղել, այնպէս որ մեր հինգ մարդը նրանց մէկի չափ հազիւ լինէր: Մեղանից յետոյ էլ պիտի գան «Հաջուջ՝ Մաջուջներ», որ նրանց տառը մարդը՝ մեր մէկի չափ պէտք է լինի: Սրանց գալուց յետոյ երկիրը տակնուվրա պիտի լինի ու աշխարհքը վերջանայ:

56, Լուսինը երբ մէկ կամ երկօրեայ է՝ «նոր» կանուանեն. և առաջին անգամ տեսնելիս՝ երեսները կ'խաշակնքեն: Այդ քապէին ում երեսը որ նայեցին՝ կասեն. — «Նորի հետ քու երեսդ տեսայ, տեսնեմ գործս կ'աջողի թէ ոչ»: Նոյնպէս նորա դիւրբից ուրիշ գուշակութիւններ էլ կանեն. «նորը պողին է ընկած, այս ամսու չոր կանցնի. կամ կանակին է պարկած, անձրեային կ'լինի»:

57, Երաշտ տարիները փոքրիկ տղայք փայտի վրայ քուռներ փաթաթած — «պուրպատիկին» (նուրին-նուրին) կ'չինեն և երկու մանուկ բռնած՝ զոնէ գուռ ման կածեն: Իւրաքանչիւր տանտիկին մի թաս ջուր ցփնելով պուրպատիկինի և շրջողների վրայ՝ յետոյ մի բան կտայ, հաւկիթ, եղ, հաց կամ այլ ինչ: Այդ ժողոված իրեղէնները ծախելով, նոցա գնով մատաղ, խունկ, մոմ կառնեն ու տեղական եկեղեցում կ'վառեն, որ անձրե գայ:

58, Մի գործի մասին խօսելիս, կամ գործ սկսելիս, և մինչև անգամ որ և է բանի վրայ խորհելիս, թէ որ մէկը զոյգ փոնգտաց՝ «Ճահտ» էկաւ, իշալլահ գործերս աշոգ է կասեն. թէ որ մէկ անգամ փոքնդտաց՝ «սարք» է, Աստուած իւրին ու բարին կատարէ. իսկ եթէ ճրագվառոցին մէկ հատ փոնդտաց՝ այն ժամանակ — «ճրագի հետ ջուխտ է» կասեն... Աստուծով բարի կ'լինի:

59, Թէ որ մէկը ձիով ճանապարհ գնալու լինի և նրա համար «գալտաական փորձանք գայ» ձին իմաստուն հայվան է, առաջուց կիմանայ ու իրան գուրս քաշելիս՝ չի ուզէ արտոնից դուրս գալ: Մինչև անգամ, եթէ ծեծելով յակամայից գուրս բերեն, նա յայտնապէս կուլայ — կարտասուէ ու վաանդ դալը կիմացնէ:

60, 2ար հրեշտակները երբ Աստուծոյ դէմ արատամբեցան, իրանց այդ չարութեան համար Աստուած երկնքից վայր թօթափեց ու երկրի անդունդներում բնակութիւն հաստատեցին: Իսկ նրանց մէկ դասը երկնքից կախ ընկած մնացել է մինչև այսօր. այդ պատճառով կիրակմուտ երեկոններին եկեղեցիներում «Կեցո Ցէր» են ասում, որ նրանք էլ չ'թօթափին վայր ու իրանց ընկերների հետ միանան աշխարհքին վնասելու:

61, Աստուած աշխարհքի չորս կողմը, չորս հրեշտակներ է կանգնեցրել, որ իւրաքանչիւրը մի կողմից քամի են փչում: Իսկ բարակ դեփիւռը, որ շնկշնկալով գալիս է ու մարդի երեսին դիպելով անցնում, նրանց քնած ժամանակուայ շնչի հահդարտ տուրեւառութիւնն է:

62, Սողոմոն իմաստունը, որ տեսաւ թէ դէտը հակառակ են ու իր կամքը չեն կարարում, բոլորին լցրեց պղնձէ կուժերի մէջ ու բերանները ամուր փակելով, իր մատանիքով կնքեց ու թափեց ծովը: Այդ շարերը այնքան պէտք է մնան ծովում, մինչև որ Քրիստոս դատաւորան գայ:

63, Այս տարի ամենեին անձրեւ չի եկել և բոլոր բուսականութիւնը երաշտութիւնից չորացել ու աղբիւրների առունների ջրերը ցամաքել են: Դրա պատճառն այն է, որ «կախարդները իշխ շորացած գանգի վրայ իրանց կախարդական գիրը գրել ու գցել են գետը»:

64, Յողոմ Գամորը երբոր Աստուած հրով ու ծծումբով այրեց, բնակիչների անառակ վարքի ու բարքի համար, նոյն օրից մինչև այսօր՝ այդ տեղերից դարչահոտութիւնը բուրում է ու ծուխը անվերջ գուրտ գալիս:

65, Մուղանշաղրադու ձորը առաջ գիւտց բնակարան է եղել, այնպէս որ՝ դրա մօտով մարդ չի կարողացել տնցնել: Մէկ օր հրեշտակը ճգնաւորին թեքերի վրայ նստեցրած՝ բերում ու այդ գետի գլխին կանգնեցնում է: Ճգնաւորը մէկ երկու խօսքով դրանց անիծում է թէ չէ՝ բոլորը խոյոյն աներևոյթանում են: Մինչև այսօր էլ ճգնաւորի գերեզմանը այնտեղ է:

66, Տեսիլք գնացող տիրացու Յօհանը պատմում էր որ, թէ և կրակը գոթիքից են առել աշխարհը բերել, բայց էլի գոթիքի կրակը եօթին աստիճան աւելի թէժ է մեր կրակից: Որովհետեւ, կրակը աշխարհը բերելիս՝ «օխտը ջուր լուացել» յետև են բերել, որ իրան սաստիկ թէժութիւնով մարդու շատ չը վնասէ:

67, Ով որ անդգուշութիւնից աղը գետին թափէ, դատաստանի օրը այն թափած աղը պէտք է իրան աչքերի թերթերունքներով ժողովէ ու տեղը լցնէ:

68, Մարդ ըզունկները կտրելիս, մաղերը խուզելիս ու ցաւած առամը քաշելիս, պէտք է հետեւեալ խօսքերն առէ. «դատաստանին հետս արէք». և գետինը փորելով՝ առաջին երկուսը հողի մէջ թաղէ, իսկ վերջինը տանի եկեղեցին ու սան ճեղքուածի մէջը դարկէ, որ չը կորչին. որովհետև դատաստանի օրը իրանից կուզեն. Նթէ չ'կարողացաւ ներկայացնել՝ հուրն յաւիտենական կը տանջուի գոթիքի մէջ:

69, «Մեղայ Քեզ Տէր, մեղայ, ասաց մէկ անգամ նանէն, բնակը աշէք թէ՛ շունն ու կատուն կանանչ խոտը ինչըդ կարածեն. էս տարի ետ թանգութեն կեղնի, ես չէ սով»:

70, Տես թէ կատուն ինչպէս հաւարով (շտապօք) իր թաթիկներով երեսը կը լուայ. անա՛ բրգունն էլ իմ ձեռքէս թաւաւնկաւ. անպատճառ էսօր մեր տունը զօնաղ պէտք է գայ: Նկող զօնաղն էլ անպատճառ ձիաւոր է, որովհետև Աբօյի սանամանի մէկը միւսի վրայ է հեծած:

71, «Աստուած օխտը պօքտէս յետ ու հեռու էնէ. Զամատանց տղին շարը դարկել է, կը թալկտի. չունքի հող գլուխ մէքը մթանը յուրը գուս թափելիս «Յիսուս Քրիստոս» չէ էրել»:

72, Կնքահայրը սանամօրը այն ժամանակ միայն պէտք է տեսնի, երբ սանիկը եկեղեցուց առն է բերում: Նրանից յետ, երբ և իցէ՝ տանամէրը քաւորի աչքին չը պէտք է երևայ: Եթէ յանկարծակի պատահեց որ իրար հանդիպեցան, այն ժամանակ սանամէրը մկան ծակը հարիւր թումանով պէտք է գնէ, կամ փոխ առնի ու ծածկուի, մինչև քաւորի հեռանալը: Եթէ ոչ՝ երկինք գետինք օխտը դաթ՝ դոզ կ'հիսի ու ժաժ կուգայ:

73, Ապրիլի 23-ին «Ծառտօն» է. ով որ աշխատի — դործով գրադի, նրա քիթը, աչքը, բերանը, կամ մարմնի որ և է անգամը կը ծռի: Մէկ տարի այդ օրը Արցախէն ականջ չեն արել, գնացել են չութը՝ նոյն օրուայ ցանած ցօրենների բոլոր հասկերը ծռուել՝ գլխիվայր են բուսնել: Նոյնպէս և գոմէշի շինքն էլ է ծռուել: Իսկ Նանէն, որ այդ օրը լուացք է արել, գրանից մի ամիս յետոյ՝ ծնուած երեխի ոտքերն ու քիթը ծռուն են եղել:

74, Թուրքերն ու Քրդերը լողանալիս, նրանց մարմնի վրայ ջուրը պառուզ՝ պառուզ (կաթիլ — կաթիլ) չի կանգնում. պատճառն այն է, որ նրանք թէ քրիստոնեայ չեն և թէ Մեռոնով չեն մկրտուած:

75, Եփած հաւկիթը թէ որ սառը ջրի մէջ գցես՝ կարկուտ կըգայ: Նոյնպէս հոտած հաւ: իթը, եթէ արեւի մէջ կոտրես՝ կարկուտ կըգայ:

76, Թըթխմօրը գրացին տանելիս՝ պէտք է ծածկէ՝ որ «արև չը գիպի» վրէն. եթէ ոչ, խէր ու բարաքեաթը միջից կերթայ և խմօրը չի թթուի, այլ կը հոտի ու կ'որդնոտի:

77, Գիշեր ժամանակ թըթխմօրը գուրս չեն տայ, որովհետեւ՝ «մէկ հաւկիթի չափ վրայից կը պակսի»:

78, Մաղադործների թըթխմօրը չի թթուի. ոչ էլ նրանցից մէկը կարող է քահանայ լինել, որովհետեւ «անիծած ազգ են»:

79, Ռամիկ կանայք երեխանց լացը կտրելու կամ չարութիւններից ազատ պահելու համար, հետեհալ անունները տալով. — «ճօճի պառուն էկաւ քեզի կը խեղդէ». «գալմուղն էկաւ քեզի տանելու». «առջ կտտուն կուգայ քեզի կուտէ». «Բօբօլը Խաչօյին տտրաւ». «մուկը Գիրգորի անկաջը խածեց». «սատանէն դռան յետը կայնել է, որ քեզի տանի» և այլ այսպիսի հազար ու մէկ հրէշային և անհեթեթ խօսքերով սպառնալիք ու երկիւղ են պատճառում երեխանց, որ լացից ու չարութիւնից զգոյշ մնան:

80, Երեխան նոր ատամներ հանելիս, հէնց առաջին ատամը որ դուրս է գալիս՝ «ակառատիկ» են անում ցօրենից ու երեխի գլխին ածում, որ մնացած ատամները չուտ ու հեշտութեամբ գուրս գայ:

81, Հարսանեաց, ննջեցելոց յուղարկաւորութեան և նոր մկրտեալ երեխի եկեղեցուց տուն տանելու ժամանակ, ճանապարհի վրայ գլու-

նուած տների նոր հարսներին ու նոր ծնած մանուկներին խնայն դուրս են հանում, որ «կոխ» չը լինին, այսինքն չենթարկուին որ և է փորձութեան կամ վտանգի:

82, Ալաշկերտի և Մշու գաղթականների մէջ դեռ ևս սովորութիւն կայ, որ դուռը թրաշելիս, գաղթի մէջ տեղը 5 կողէկանոցի մեծութեամբ կլոր վեր են տնել տալիս ու անուանում են «կայ»: (Ձառերից լոել եմ, որ տրեկի փոխանակ են ընդունում): Ծակ այդ կալի շուրջը գտնուած մագերը — բրջամները թողնելով միւս մնացած բաւոր մագերը մաքուր վեր կանեն:

83, Մեծ Զատիկից անմիջապէս յետոյ, դիւղերում սովորութիւն կայ, որ տմեն հինգշաբթի օր — մինչև Համբարձման տօնը — անխափան կիրակի են պահում ի պատիւ Նդիայ մարգարէին, որպէս զի կորկուտ չգայ և իրանց անդաստանները փշացնէ: Այդ կիրակին կոչվում է «Կարկտի կիրակի»: Ժողովուրդը հաւատում է, որ կարկուտը, անձրեւն ու կայծակը յիշեալ Մարգարէի իրաւանց տակն են, և նա երբ որ կամենայ՝ այն ժամանակ կը հրամայէ նրանց վեր գալ երկրի վրայ:

84, Կարկուտ գալիս, եկեղեցեաց զանգակները հնչեցնում են. որով ժողովուրդը ցոյց է տալիս իւր արթնութիւնը, և աղօթելով դէպ ու Առտուած՝ իւր ունեցած հաւատքը: Մի և նոյն ժամանակ «խաչըրկաթները» գուրս են ձգում, որ կարկուտը կտրուի ու փոխարկուի անձրեւի և արեւի:

85, Փոքրիկ երեխի լեզուն եթէ ուշ բացուեց, կնքահօր թաշկիւնակը կամ ստնամանը երեխի բերնին են քսում, որ շուտով լեզուն բացուի — խօսի: Գամ թէ չէ՝ եկեղեցու դրան բանալին բերանն են քաշում. և կամ մի մեծ մարդու, այն է՝ եպիսկոպոսի կամ վարդապետի աջը համբուրել տալիս ու նրա թաշկինակով բերանը որբում, որ շուտ լեզու ելնի խօսի:

86, Եթէ երեխան սովորականից ուշ ոտք ելաւ, մի սրբի, նահապտիկ, կամ վերան լոյս իջած արդար մարդի գերեզմանի վրայ երեւի ոտքերը երեք անգամ լուանում են ու մի ապակեղէն անօթ գերեզմանաքարին խփելով փշրում, որ շուտ ոտք ելնի:

87, Գանանցից մէկը «թաղահալուս» կամ «բարսգուլի» է պահում մօռը, որ իրա երեխաները մնացական լինին ու չը թալցնեն. բայց նա, որ նորածին երեխայ գտնուած տունը որ մտաւ ու նստեց ծըննդկանի անկողնի վրայ՝ մի քանի ժամից յետոյ՝ էլ «երեխան տիրոջը խէր շունի», կսկսի ամբողջովին սեանալ թալկտիլ (նուաղիլ) ու մի քանի րօպէից յետոյ մեռնիլ:

88, Երեխի թեկին կամ վզին մի քանի հատ «ծմրահալուս» է կապած, որպէս զի նրա վրայ գտնուած «ծմրուկները» (մանր փշանման

վէրքեր կամ կռիւթներ, որ գլխաւորապէս թիկունքի վերայ են դուրս գալիս ու բոքի նման բոք գալով՝ տանջում են խեղճ երեսաներին)։
կորչին—անհետանան։

89, Նորապսակ փեսան, երբ բարեկամների ու զրացիների տներն է մտնում՝ տանաէրերը նրա վերայ ալիւր են շող տալիս, որ տունը չը մկնոտի»։

90, Ֆղէն նշանաւելու կամք չունենալիս, «չերեփը տանում սանիցն են կապում»։ այնուհետեւ այնպէս է խելօքանում, որ բնաւ ձայն չի հանում, թէկուզ ինչ էլ որ անես։

91, Աղգականից կամ բարեկամից, որ երկար ժամանակ նամակ, կամ որ և է տեղեկութիւն չունենաս, «վարտիքդ տար թնտրի ազը կոխէ» մի երկու օրից յետոյ կամ նամակ կտանաս՝ կամ տեղեկութիւն կունենաս։

Ե Ի Շ Ն Գ Ի Թ Ի Ն Ի Ն Ե Բ

1, Յակաւին ժողովրդի բերանում մի երկու աւանդութիւններ են պտըտվում մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսի մասին։ Նախ՝ իբր թէ երեսայ ժամանակ Քրիստոսին տուել են «ներկարաբի» (բոյախշու) մօտ աշակերտ։ Մի օր վարպետը տեղ գնալիս, թել է յանձնում Քրիստոսին ու պատուիրում, որ մինչև իւր վերագաւնալը ներկէ—պատրաստէ, որպէս զի թելի տէրը գալիս՝ տան իրան։ Թելը ներկում է։ Գալիս է վարպետը, նոյնպէս գալիս է և թելի տէրը, որ տանի։ Բայց ո՞վ հրաշք մարդը որքան է զարմանում, երբ տեսնում է, որ թելերը իւր ասած գոյներով չեն ներկած։ Զօրօրինակ. եթէ նա պատուիրել էր կապոյտ ներկել՝ ընդհակառակը սրանք դեղին են ներկել։ Վարպետը բարկանում է աշակերտի վրայ և ուզում է ծեծել։ Բայց նա փախչում է դուրս։ Վարպետը բարկութիւնից տոփանը (թոխածը) քցում է նրա յետեից, որ քարին պիպչելով՝ կոտրում—երկու կտոր է լինում և իսկոյն ընկած տեղը երկու ծառ դուրս գալիս, որ մինչև այսօր պաշտվում են։ Վարպետի բարկութիւնը իջնելուց յետոյ, աշակերտը իւր սխալն ուղղելու համար, նոթից պալիս է ու նրանց ներկայութեամբ, թելը նորից քաշում է կարառի մէջն ու իսկոյն դուրս բերում

կարմիր գոյնով: Վերջապէս ներկելը մի քանի անգամ կրկնում է մի և նոյն կարասի մէջ, բայց ամեն անգամ մի ուրիշ գոյն է ստանում թելը: Հուսկ ամենայնի, վերջին անգամ մարդի ուզած գոյնովը ներկում է ու տալիս իրան: Այս հրաշքը վարպետը տեսնելով — «ես չեմ կարող ինձանից հազար անգամ բարձր վարպետին աշակերտ պահել ինձ մօտ» ասում է՝ ու իւր մօտից արձակում հրաշագործ աշակերտին: Գուցէ այս աւանդութիւնից է առաջ եկել բօյախանի կարասին ուխտ գրելը, որ մեզ աւելի հաւանական է թուում:

2. Ներկարարութիւնից դուրս գալուց յետոյ, իբր թէ՛ մտնում է հիւսնի մօտ աշակերտ: Մէկ անգամ վարպետը գերանի չափը տալիս ու պատուիրում է, որ իր նշան արած տեղից կտրէ: Բայց Քրիստոս ընդհակառակն երկու թզաչափ որոշած տեղից կարճ է կտրում: Երբ վարպետը գալիս է ու գէրանը օւզում են տեղը դնել, ո՞վ անբաղդութիւն, տեսնում է որ չափից կարճ է կտրած, սկսում է բարկանալ աշակերտի վրայ: Բայց Յիսուս աշակերտը, տեսնելով վարպետի բարկութիւնն ու նեղարտութիւնը, գերանի ծայրից բռնում քաշում է և մեղրամօմի նման երկարացնելով՝ տեղն է դնում ու դառնալով դէպի վարպետը՝ ծիծաղադէմ ասում է. — «նր է թէ կարճ է»: Սա էլ այս հրաշքը տեսնելով՝ առաջին վարպետի նման, քաղցրութեամբ իւր մօտից արձակում է ամենագէտ ու հրաշագործ աշակերտին:

3. Մէկ անգամ մի դուրգար գոգը փող լցրած տուն առնելիս, ճանապարհին պատահում է Քրիստոսին, որը հարցնում է թէ՛ — «գոգիդ լցրածն ի՞նչ է»: Դուրգարը նրան խաբելով՝ պատասխանում է թէ՛ «տաշեղ» է: Քրիստոս խեղճին վրայ է բերում. — «Աստուած ձեր տաշեղին բարաքեալ տայ»: Մի և նոյն ժամանակ մի գաբաղ (խաղախորդ — կաշեգործ) գոգով ներկ տանելիս է լինում: Սրան նոյնպէս հարցնում է թէ՛ «տարածդ ի՞նչ է»: Նա էլ համարձակ պատասխանում է ո՞ր՝ «փող»: Քրիստոս ասում է. «Աստուած ձեր փողին բարաքեալ տայ»: Այդ է պատճառն, ասում են, որ գուրգարի տաշեղն է շատ, իսկ դաբաղի փողը:

4, Ժողովրդի մէջ աւանդութիւն կայ, որ իբր թէ մէկ անգամ երեկոյեան պահուն՝ Յիսուս ծերունու կերպարանքով հիւր է լինում մի աղքատ մարդի տան. բայց խստասիրտ տանտէրը ներս չի բնդունում: Իսկ նրա բարեգութ կինը խղճաւով նրա վրայ, մարդիցը ծածուկ, տանում է աստուծոյ ու մսուրի մէջ պահում, որ միւս օրը ճանապարհ ձգէ: Մի քիչ հաց ու ջուր է դնում մօտն ու թողնում հեռանալ: Գէս գիշերին մօտ, այդ կնոջ մարդը փորայաւից այնպէս սաստիկ սանճու է բնկնում տանջվում, որ գետնի վերայ թապալ տալով, քիչ է մնում որ երկինք գետինք պաճովէ: Գինը տեսնելով որ մարդը ձեռից գնաց, հոգին աւանդում է, վազում է ծերունու մօտ ու յայտնում մարդի դրութիւնը: Քրիստոս բարի գէմքով ասում է նրան. «գնա, աղնիւ կին, մարդիդ ոչինչ չկայ, նա առույջ է»: Այս խօսքի վրայ գնում տեսնում է, որ մարդը բոլորովին առույջացել է: Իսկոյն վերադառնում է որ շնորհակալութիւն յայտնէ իւր բարի հիւրին, բայց տեսնում է որ ծերունին չկայ: Մարդ ու կին նոր իմանում են, որ իրանց հիւրը Քրիստոսն է եղել, բայց էլ ինչ օգուտ որ դադրը չեն իմացել:

5, Աւանդութիւն կայ, իբր թէ ս. Գէորգը իւր մատը դրոշմել է մեղրամոմի վրայ և այդ մատամբ դրոշմած «Մատներհարը» մինչև այսօր կայ ու պաշտովում է իբրեւ սրբութիւն և մասուկ: Ժողովուրդը նոյնպէս առանձին նշանակութիւն է տալիս Տեառնընդառաջի տօնի երեկոյեան վառած մոմերին ու քառասնից մանկանց տօնի օրուայ լիճքի ձէթին, որոնք փրկարար միջոցներ են համարվում:

6, «Աստուածածնայ թաթը», որ սև կեղևով, մանրիկ ու խճճուած ճղնեքով մի բոյսի արմատ է, և ուխտաւորները Երուսաղէմից հետներն են բերում, նրա մասին հետեւել աւանդութիւնը կայ: «Աստուածածին Քրիստոսին ծնանելիս, երկանց մէջ եղած ժամանակ, ձեռքը գցել այդ բոյսից բռնել է ու իսկոյն ազատուել»: Այդ պատճառով էլ այժմ այդ արմատը ձրգում են ջրի մէջ ու տալիս են խմելու այն դժուարածին կանանց, որոնք օրերով երկունքի մէջ տանջվում ու տապալկվում են, որ չուտ ազատուին իրանց ցաւից:

7. «Աստուածածնայ կաթը».— Սա էլ սպիտակ գունով մի փխրուն քար է, որ ջրի մէջ բռնելով մասամբ լուծվում է ու ջուրը կաթի գոյն ստանում, որը տալիս են խմելու սակաւ կաթ ունեցող կանանց, որ կաթնեքը առատանայ։ Սրա մասին հետեւեալ ականդութիւնը կայ ժողովրդի մէջ։ Աստուածածնի կաթն այնքան առատ է լինում, որ Քրիստոս ծծելով չի կարողանում սպառել։ այդ բանից ստիպուած՝ օրը մի քանի անգամ Աստուածածինն այրի մօտ, մի որոշ տեղ, կաթը միշտ կթելիս է եղել, որ ծծերն հանգստանան. դրանից էլ գոյացել են այդ փխրուն—կաւիճանման քարեքը, որ Նրուսադէմ գնացող ուխտաւորները հետեւեքը բերում են ու ժողովուրդն էլ գործ է ածում։ Այս երկու սրբութիւններն («Թաթըն» ու «կաթը») ունեցողներն առանց գրաւականի չեն դուրս տալիս. մի յայտնի գրաւական են վերցնում և ապա տալիս, որ ուրիշները չը սեփականեն իրանց։

8. Մաղադործների մասին էլ այս ականդութիւնն է պատմվում։ Մի ինչ որ Գրիգոր եպիսկոպոս Արտականդացի, սրբակեաց կրօնաւոր և շատ իմաստուն ու երևելի մարդ է եղել և մէկ քաղաքի առաջնորդ։ Այդ քաղաքի Սաբիոս անուն քահանան, Գելեսկինտոս սարկաւազը և ուրիշ 12 հատ աշխարհական անձինք նախանձելով եպիսկոպոսի փառքին ու վիճակին, ուզեցել են մի կերպ արատաւորիլ նրա անունն ու իրան խայտառակել։ Մի օր եպիսկոպոսից ծածուկ, անառակ կնոջ մէկին կաշառելով, բերում ու նրա անկողնակալի տակ պահում են։ Վերջը մի ինչ որ պատճառով եպիսկոպոսին զրպարտում են թէ՛ «դու քեզ ձևացրել ես սրբազան մարդ, բայց մենք քոյ բոլոր զաւտնիրներդ գիտենք»։ Այդ յանդուգն ու համարձակ խօսքերի համար, եպիսկոպոսը երբ դրանց նախատում է, իսկոյն անառակի թևից բռնած, ծածկուած տեղից քաշում դուրս են բերում։ Խեղճ եպիսկոպոսը այս անսպասելի զրպարտանքը տեսնելով՝ մնում է շուարած։ Իսկ յիշեալ քահանան ու իւր համախոհները, կատարուած իրողութեան անցքի մասին գրում են կաթուղիկոսին, որ եպիսկոպոսին պատժէ ու ապաշխարանքի ենթարկէ։ Բայց եպիսկոպոսը, իրան վրայ բարդուած

գրաբարասնքը տեսնելով, սրտի բարկութիւնից, քահանային ու իւր ընկերակիցներին չարաչար անիծում է թէ՛ «ոչ ձեր ազգը (սերունգը) ուրիշ ազգի խառնուի, ոչ ձեր լեզուն լեզուի և ոչ էլ այսուհետև ձեր միջից քահանայ լինի»։ Առաջին երկուսը (քահանան ու սարկաւազը) իսկոյն չարաչար մահով մեռնում են. բայց 12 անձանց մէկ մէկ երեսները ածուխի նման սևանում է։ Երեսների սևութիւնից պնդում են քաղաքից դուրս, մօտիկ անտառի մէջ բնակութիւն հաստատում ու այնտեղ սկսում ծառի ճգններից սալայ, բաղադ գործել և ձիու մազից ու բարակ որեմից մաղեր հիւսել, սրոնց ընտանիքները գաղտնի՝ այդ գործուածքները տանում են քաղաք ծախելու, որ թէ իրանց և թէ անտառաբնակների ապրուստը դրանցով հայթայթեն — հոգան։ Այդ օրուանից սովորութիւն է դարձել, որ մաղագործները մուրացկանի նման գոնէ գուռ ման գալով, իրանց ձեռագործները ծախում են ու ապրուստ անում։ Նա և իրանց առանձին բարբառն ունին ու անիծուած է՝ որ իրանց սեփունդից ոչ ոք չի կարող քահանայ լինել։

Գ. Ե Ր Ա Ջ Ն Ե Ր

Մեռել տեսնելը՝ շատ կապրի։

Սիպտակ առարկայ տեսնելն՝ արդարութիւն է։

Էշ տեսնելը՝ դուրս թէ։

Գարի, ցորեն տեսնելը՝ խօսք ու զրոյց է։

Օձ տեսնելը՝ թշնամութիւն է։

Օձին սպանելը՝ թշնամուն յաղթել է։

Ձուկ տեսնելը՝ չար լեզու կամ վատ խօսք լսել է։

Ձուկ ուտելը՝ փառսի հանդիպել է։

Թել կամ չուան տեսնելն՝ երկար ճամբայ կը գնայ։

Սև իր կամ առարկայ տեսնելը՝ սգի նշան է։

Արագ, գինի խմելը՝ տրտմութիւն է։

Ստպոն ու աղ տեսնելը՝ կսկիծ է։

Գաղայ և չամիչ տեսնելը՝ կամ ուտելը, հիւանդութիւն է։

Զրի մէջ լողանալը՝ նեղութիւն է:
Ծաղիկ կամ ծառ տեսնելը՝ ուրախութիւն է:
Խնձոր տեսնելը՝ կամ ուտելը գաւազ է:
Բոյս կամ կանանչ տեսնելը՝ բարութիւն է:
Փոք տեսնելը՝ ժանգ է ու տառապանք:
Բարեկամին տեսնելը՝ նրանից նամակ կստանայ:
Նոր հանդերձ հագնելը՝ աղքատութիւն է:
Լաց լինելը՝ ուրախութիւն ու ցնծութիւն է:
Հարսանիքը՝ խռովութիւն ու դաւմադալ է:
Գլուխ սանդղելը՝ սուգ ու կտրիժ է:
Աղջիկ տեսնելը՝ անբաղդութիւն է:
Կրակ տեսնելը՝ չար է ու վտրձութիւն:
Թուանք տեսնելը՝ կամ դատարկելը ձէն է:
Թուր տեսնելը՝ արիւնահեղութիւն է:
Մածուն ուտելը՝ վատ խօսք կը լսէ:
Հեղեղ տեսնելը՝ հոգս ու ցաւ կը պատճառէ:
Ամպ գոռալը՝ թշնամուց վնաս կգայ:
Ըան ապանելը՝ թշնամուն յաղթել է:
Կառու տեսնելը՝ կինը կը մեռնի:
Զինուոր տեսնելը՝ յաղթութիւն է:
Նկեղեցի տեսնելը՝ կամ գնալը՝ բարութիւն է:
Քահանայ տեսնելը՝ յոյս ու հաւատ է:
Սուրբ տեսնելը՝ բարութեան կը հանգրգի:
Ցաւար տեսնելը՝ ցաւ ու հիւանդութիւն է:
Ոչխար տեսնելը՝ հարստութիւն դիզել է:
Վանք տեսնելը՝ աստիճանի բարձրանալ է:
Ճամբայ գնալը՝ բարի լուր ու համբաւ է:
Բարեկամին մեռած տեսնելը՝ նրանից լուր կստանայ:
Գիրք կարդալը՝ սրբոց հետ խօսել է:
Թեւ առնել թռչելը՝ արդարութիւն է:
Մեռնելը՝ մարդս երկար կապրի:
Մեռել տեսնելը՝ ուրախութիւն է:
Հաց տեսնելը՝ առատ դամաթ է:
Հաց ուտելը՝ վիշտ ու նեղութիւն է:

Գերակուր ուտելը՝ սրտնեղութիւն է:
Ուտնաման հագնելը՝ ճանապարհ գնալ է:
Խաղող տեսնելը՝ լաց ու արտասուք է:
Սար բարձրանալը՝ թշնամուն յաղթել է:
Ձոր իջնելը՝ թշնամու դէմ տկարանալ է:
Ձի հեծնելը՝ մուրազ է ու խիստ լաւ:
Մեղր ուտելը՝ նեղութիւն և հիւանդութիւն է:
Ուղտ տեսնելը՝ հոգսերի տակ մտնել է:
Գազան տեսնելը՝ թշնամուց վնաս կգայ:
Թռչուն ձեռին բռնած՝ բարի զաւակ ծնանի:
Արևը կամ լուսինը խաւարած, մեծամեծաց մահ է:
Հրդեհ տեսնելը՝ տան վնաս կամ աւերումն է:
Աղեղ տեսնելը՝ աշխարհքին լիութիւն է:
Թիւերը կապած տեսնելը՝ նեղութեան մէջ կընկնի:
Արտ հիւծելը՝ նեղութիւնից կազատուի:
Օձը անկողնի վրայ՝ կինը հետը կը թշնամանայ:
Գտուրի վրայ մարդիկ հաւաքուած՝ տան բաժանումն է:
Եթէ տունը բլի կամ գերան կոտրի՝ տանից մարդ կը մեռնի:
Ատամի հանելը կամ ցաւելը՝ տանը մահ կը պատահի:
Սոխ կամ սխտոր տեսնելը՝ մեծ կսկիծի կը պատահի:
Ալբիւրից ջուր խմելը՝ բարւոյ կը հանդիպի:
Գայլ կամ ալուէս տեսնելը՝ թշնամուց պէտք է զգուշանալ:
Պտուղներ ուտելը՝ նեղութեան մէջ կընկնի:
Համբուրելը՝ բարի համբաւ կամ լաւ լուր կը լսէ:
Անձրեղ՝ առատութիւն է և լաւ:
Գարկուտը՝ տանը վնաս կը պատահի:
Գաթ խմելը՝ նեղութիւնից կազատուի:
Բեռ շալակելը՝ ծանր հոգսերի մէջ կընկնի:
Շան հաչելը՝ թշնամու զօրանալն է:
Վառած ճրագը՝ աւետեաց լուր կը լսէ:
Նամակ ստանալը՝ բարի համբաւ է:
Սայլի նստելը՝ նեղութեան մէջ կընկնի:
Գառքի նստելը՝ աստիճանի բարձրանալ է:
Սև հանդերձ հագնելը սգի նշան է:

Գ. ԲԺՇԿՈՒԹԻՒՆ

Հարստանի Նանկի Բժշկարանի

1, ՎէրՔ. — Նոր կտրած վէրքի արիւնը դադարեցնելու համար վերան կապում են այրած և փոշիացրած շիպ. (երբեմն էլ շիպը կարգով են չաղում.) կամ ծեծած ազ են լցնում վէրքի մէջ ու պինդ կապում: Նոյնպէս շատ անգամ օարանդօստ (օարդի ոստայն.) այրած ծխախոտի փոշի և խանձրծուկ էլ են դնում, որ արիւնը դադարի:

Նոր վէրքը շատ անգամ հեշտութեամբ առողջացնում են, վերան մի քանի անգամ միայն՝ վայրի ծեծած կապոյտ եօնջա գնելով: Իսկ եթէ անդգուշութիւնից և այլ պատճառից վէրքը մրսաւ, ուռաւ ու թարախակալաւ, այն ժամանակ վերան կապում են ձիթով դաղած սոխ, աւելուկով, կտաւառով, վարդով, տուզտով ու բազադուկով եփած լափայ, կամ եղով ու մեղրով շաղած թթխմոր:

Երբ ուռուցքը անհետացաւ, ճրագուէ մօմի եղ կամ «եղան լեզու» (բայտեարարդի) բոյսն են դնում, որ միջի թարախը դուրս քաշէ ու մօքրէ: Իսկ առողջացնելու համար, եթէ թրի կամ խանջալի վէրք է, գետնաձթով եփած մօհլամ են վրէն դնում. թէ որ գանակով կտրած է, կամ ուրիշ պատճառներով վիրաւորած ու միսը ջախջախած, այն ժամանակ իծի ճրագուով ու օե կպրով (ձիւթ) պատրաստած մահլամ են գործածում:

2, ՈՒՌՈՒՑՔ. — Մարմնի որ և է մասը ուռելիս, անխտիր փոփոխակի գործ են ածում վերոյիշեալ լափաները, մինչև որ ուռուցքը հասնի ու բլի. այնուհետև հոգում են վէրքը առողջացնելու մասին: Բացի յիշեալ միջոցներից, ուռուցքը հասցնելու համար գործածում են նաեւ ծեծած (մաշուն արած) թութ, բաղադու խաւրմայ, օե կատուի մօզ ու բախի օսպոն, թթու հաց՝ կարմիր գինով եփած, և վերան մեղր քոած թութունի տերեւ... Այս բոլորը, բացի ուռուցքը հասցնելուց՝ ծակելու դօրութիւն ևս ունին: Ուռուցքը իջեցնելու համար, նմանապէս վերան կապում են քաֆուրի ցանած օշխարի և իծի մորթի, կամ օշխարի թարմ չրտան ու փոր...:

3, ԿՈՐՄԻՐ ՔՈՄԻ. — Ուղեբերի, ձեռների ու գլխաւորապէս երեսի վերայ լոյս ընկած կարմրագոյն մի տեսակ փայլուն ուռուցք է: Այս հիւանդութիւնը բուժում են միմիայն իշու արիւնով, որ եօտի նման բոսւմ են ուռուցքին, կամ գէյթաղով ու քիրիշանով:

4, ԲԵՆՆՈՒ. — Մի անօակ թիւնալի ուռուցք է, որ լոյս է ընկնում անբի երեսին ու շատ անգամ մատների արանքներում. և այնքան

սաստիկ տաքութիւն է ապրիտ հիւանդին, որ դօր գիշեր անհանգիստ է և մորմոքալով անդադար ոտքի վրայ ման է զալիս ու չի կարողանում քնել: Այս ուռուցքը, որ պինդ է լինում, հասցնելու և բխելու համար կենդանի դօրդ, կամ շան օպանած փոքրիկ լակոտ ջնջխում ու փորոտիքով հտնդերձ կապում են վերան: Վերքը պատռելուց յետոյ, հիւանդը հանգստանում է ու ռովորակա՛ն մահլամներէջ մէկը դօրծածելով՝ աւաղջացնում են:

5, ՄԱՏՆՁՈՒՆ2. 2եռքի մատներէջ մէկի ծայրում—եղունկբերանը, նախ սկսում է աղբնաւ—մզմզալ, արբփալ և ապա լոյս է ընկնում շարաւալից մի պինդ շողշողուն դեղնագոյն ուռուցք, որը այնքան սաստիկ է լինում, որ յայտնուած օրից հիւանդի ամբողջ թիւր սկսում է ուռիլ և չափազանց տաքութիւն է պատճառում: Այս հիւանդութիւնը բուժելու համար, կամ դժալի սաստիկ տաքացրած պօշով դադում են, կամ եռ եկած ջրի մէջ մի երկու ակնթարթ թօղնելով խաշում, և կամ մի քանի անգամ դեղին հաւի ծերա վերան դնում, որ հասցնէ ու պատռէ: Այնուհետև վերքը աւաղջացնում են սովորական մահլամով:

6, ՔՍՐԻՆԾ. - Ոտքի կրունկի տակը քարի դիպչելուց կամ մի այլ պատճառից շարաւ է դոյանում և սկսում է եռ գալ ու սաստիկ ցաւ պատճառել հիւանդին: Մինչև որ, կրունկի հաստ կաշին նախ ածելիով տաշում բարակացնում են և ապա - կամ ածելու քթով ծակում՝ կամ թէ չէ վերան սև ձութ կպցնում, որ պատռուի ու թարախը դուրս դայ. այնուհետև վերքի աւաղջացնելը դժուար չէ:

7, ԽԼՈՒՐԴԻ ՆՍՐԱ. - Եթէ չեմ սխալվում, իսկապէս «գօլադուխա» կոչուած յայտնի հիւանդութիւնը պէտք է լինի, կամ նրա մի ուրիշ տեսակը: Սկզբում յայտնվում է ականջի մօտ, կամ ծնօտի տակ. երբեմն այլ և այլ պատճառներով անհետանում է ու երբեմն դարձեալ լոյս ընկնում կամ նոյն տեղերում, կամ մարմնի ուրիշ մասերում. օրինակ—ծնկան մօտ, ոտքի կոճիկի վրայ և կամ մի ուրիշ տեղ: Վերքը ոչ այնքան շարաւալից է ու ոչ էլ սաստիկ ցաւում է. բայց և այնպէս, հետզհետէ սկսում է գոյնը փոխել—կապտանալ ու խորունկնալ. Հիւանդութիւնը բուժելու համար, հիւանդից ծածուկ, խլուրդ մկնասեռ կենդանին մէկ երկու անգամ խորովում կամ ապակում ու տացնում են: Այս միջոցը ամենազօրեղ գեղն է համարվում. և եթէ չօգնեց՝ երկրորդ միջոցին են ձեռնարկում, այն է՝ աղուէսի թարմ չրտան են կապում. եթէ այս էլ չօգնեց՝ այն ժամանակ փափկացուցիչ սպեղանիք՝ կամ կարագով օծած չօրի կտոր վրէն դնելով, յուսակաուր թօղ են տալիս խեղճ հիւանդին, որ անվերջ տառապում է:

8, ԻԼԱՄՆ. Դժուարաբուժելի մի վերք է, որ լոյս է ընկնում ոտ-

քի երեսփց՝ մինչև ծնկան հասնելը՝ մի որ և է տեղ: Այս վերքը իւր համաձայն վերքից որդեկու համար, ենթարկուած են հետեւեալ փորձին: Փորքիկ գորշագոյն լիժ քարեր կան, իբր թէ էգ ու որձ. (վերքի համար էլ տեսում են, որ էգ ու որձ է լինում). այդ քարերից մէկը կամ միւսը փոփոխակի գնում են վերքի վրայ ու կապում, եթէ դրանցից մէկնումէկը կապու վերքին՝ այն է՝ որ իւանճդ է, իսկ եթէ չը կապու՝ ուրեմն իւանճդ չէ, այլ շատ հաւանական է, որ կերցու (քողցկեղ) լինի: Իւանճդի համար պառաւական կարծիք կայ, իբր թէ գերանի հաստութեամբ օձը վերքի մէջ շտաւած միշտ կրծում է: Հէնց այդ համոզմունքով էլ տնրութեյի են համարում ու թողնում անխնամ: Չատ անգամ էլ նետ են գնել տալիս, և կարծելով իբրև այս ու այն որբի տուած ցաւ՝ տառապեալ հիւանդին վանքերը ուխտի տանելով հիւծում ու մաշում են:

9, ԴԵՂԵՆԻԹԻՆ. — Ուրբան հարցուփորձից երևում է, մրտելուց յառաջացած մի հիւանդութիւն է: Այս հիւանդութեան ենթարկուողները ամբողջ մարմինը գեղին գոյն է ստանում, մինչև անգամ աչքերի սպիտակուցը գեղնում է, և կարծես մարմնի վրայ գեղին փոշի է ցանած: Այս հիւանդութիւնը բուժում են հետեւեալ միջոցներով. — կենդանի ձուկը մի տման ջրով դնում են հիւանդի առաջ և նա երկար ժամանակ տնթարթ աչքը նայում է վերան. պատմում են, որ ձուկը հիւանդի գեղնութիւնը քաշում է գէպ իրան ու սատկում: Եթէ այս միջոցը տպարգիւն անցնի, մի կտոր քեահրուբար (խէժ է) մոմի նլման վառում են ու տալիս հիւանդի ձեռքը, որ նրա բոցին նայէ: Եթէ այս էլ չօգնեց՝ այն ժամանակ վերջին միջոցն են գործադրում: Հիւանդից ծածուկ, շնփինը (շան ազր) փոշիացնելով խառնում են մածոնի հետ ու այնպէս ուտացնում: Թէ և այս վերջին միջոցը, որբան էլ դուռելի է ու վատ, այնու ամենայնիւ հիւանդներից շատերը պատմում են, որ այդ հիւանդութիւնից փրկուելու միակ միջոցը զա է:

10, ՍՋՈՒ. — Սմին տեսակ ջղային ու սսկըային հիւանդութեան սղու են տեսում: Այսպիսի ցաւերը բուժելու համար գործադրում են նախ՝ «իւզարլիկ» կոչուած դառնահամ բոյսը, որ լաւ խաշում են ու դիմանալու չափ հովացնելուց յետ, ջրախառն փաթաթում հիւանդի ամբողջ մարմնով: Եթէ այս միջոցն անաջող անցաւ՝ ոչխարի պըտըտորն են եփում լցնում լուացքի մեծ տաշտը և հիւանդին մէջը պարկացնում (վաննա դնում) ու չորս կողմը վերմակով կարգին փաթաթում: Թէ որ այս էլ չօգնեց՝ այնուհետև հետզհետէ մարմնի ցաւած մասերին քաշում են արջի եղ, դարաղի օխտը տարուան հնացած եղ, կամ կարմիր տաքտեղով (պղպեղ) խառնած թունդ օղի:

11, ԱՅԱՆՋԱՅԱՆ. — Սրտ առաջն առնելու համար գործադրում են.

նախ՝ ձիթի պուլիկը թնորում տաքացնելով՝ կործում են ցաւոյ ականջի վրայ. եթէ չօգնեց՝ տաք հացի կուտը մէջտեղից ճեղքում են ու դնում ականջին, որ գոյորշին ներս գնայ. թէ որ այս էլ չօգնեց՝ բողկի ջուր, աղաջուր, որ սոսկալի ցաւ պատճառով բանք են, և ձէթ են կաթացնում ականջի մէջ ու ակնամած դնում վերան, որ թարախը, եթէ կայ՝ դուրս քաշէ:

12, ԱՉՔԱՅԱՅԱՅ.—Առանց քննելու ու որոշելու, թէ հիւանդութիւնը ինչ պատճառից է առաջացել և որ տեսակին է պատկանում, անխտիր մէկը միւսի յետեից գործադրում են հետեւեալ միջոցները, որ շատ անգամ թէ և վնասում է, սակայն խրատ չի լինում: Ցաւը նոր սկսած ժամանակ՝ աչքերը աղամարդի մէջով լուանում են, յետոյ ծըմօր կաթով թրջած բամբակ վերան դնում: Եթէ չօգնեց կամ աւելի բորբոքեցաւ՝ արաղ են կաթացնում, կամ դինով թրջած քարթու հաց կապում վերան: Եթէ այս էլ անօգուտ անցաւ՝ կոպերին կապոյտ քար են քսում, կամ թէ չէ բամբակով հաւկթի սպիտակուցի մէջ տրորած շիպ (չպլիզ) դնում....:

13, ԳԼԽԱՅԱՅ.—Նոր որ սկսում է գլուխը ցաւել, բարակ տապակ արած բողկ կամ սոխ են ճակատին դնում ու աղլուխով պինդ կապում: Յետոյ փռնգտալու համար, որ գլխացաւի օգնող միջոց է համարվում, երբեմնապէս նաքաթ չաքարով պատրաստած քթախոտ են քաշում, կամ «փռչուկի» փռչիացրած արմատ: Երբեմն էլ ռաւը կամ գողջ ջրով գլուխը լուանում են ու պինդ փաթաթում: Իսկ եթէ գլխացաւը չար աչքից կամ նիաթից է՝ այն ժամանակ հիւանդի գլուխը կամ զգակը աղօթել են տալիս:

14, ՅԱՆՃԱՅ.—Երբ աղիքները այլ և այլ գաղերից կամ ուրիշ պատճառներից գալարվում են և բնական քամին արգելվում է ու անհանգիստ անում մարդի. այդ հիւանդութեանը օտանձու են տեսում: Սրա գէմ իրրե գօրեղ միջոց, հիւանդին խմացնում են մի երկու բուսական թուղ օղի. եթէ չօգնեց՝ այնուհետեւ փորին կապում են լաւ տաքացրած աղիւս կամ աղ: Վերջին ժամանակները ռովորել են հիւանդին տալ նաև լուծողական դեղ ու թուլացուցիչ կերակուրներ:

15, ՂԱՅԱՅ.—Ամբուսիւն կոչուած հիւանդութիւնն է: Մեծերը ամբուսիւն ունենալիս, մի հացի գդալ կտաւատի ձէթ են խմացնում, կամ «գալի փուրչուկի» արմատ ուտացնում, որ լուծէ. իսկ փոքրերին հում կաթ են խմացնում, կամ որովայնից—ձէթում թաթախած սաւան ներս տանում:

16, ԳՈՋԿԱՅ.—Միզարգելութիւնն է, որի գէմ գործադրում են այս միջոցները. նախ մաղատանոց (քարսոն) խաշում են ու ջուրը ռաւոցնելով՝ խմացնում հիւանդին. կամ թէ չէ մայիսի սև բօլօճը

լու չորացնելուց յետ՝ փռչեացնում են ու մի բաժակ ոտուը ջրում խառնած տալիս հիւանդին որ լուծէ:

17, ՂՕԼԻՆՃ.— Մի տեսակ ծակոց է, որ երբեմնապէս անբակի և ողնաշարի մէջտեղը սկսում է տատակ ծակել. երբեմն տոնքան խիտ է բռնում, որ համարեա հիւանդի շունչը կտրում է ու մերձ 'ի մահ գրութեան հասցնում: Ղօլինճը մշտապէս հիւանդութիւն չէ, այլ պարբերաբար 2—3—4 շաբաթը մէկ անգամ, այն էլ հազիւ մի քանի բողէ միայն, բռնում է ու հիւանդին դժուար գրութեան ենթարկում: Հիւանդութիւնը բռնած ժամանակ մի կտոր արեթ (զաւ) հիւանդին կուլ տալ են տալիս, որ ցաւը կտրի, կամ թէ՛ ծակող տեղը եղով տրագ և ուժեղ կերպով տրորում են: Բացի այս միջոցը, ղօլինճի համար յատկապէս «թուզթ ու զիր և կապ» էլ են անում, որ հիւանդութիւնը յաւիտեան անհետանայ: (Այս թղթերից իւր նշանագրերի հետ միասին իւր յարմար տեղում առաջ կը բերենք):

18, Ծննդական կտանց արգանդը կամ դաւակատունը բորբոքելիս, մեր նանէի կործիրով, դարձեալ օտանճու է: Այս գլպրում հիւանդի տակը շուտ շուտ տաք մոխիր են փռում ու փորին տաքացրած աղբիւս կամ աղ կապում: Հակառակ դէպո, եթէ այս միջոցները չօգնեցին, կեչի ծառի կճեպով, ճերմակ թիթենով, սև ձթով ու բահաբով ծուխ են (թիւսի) տալիս արգանդին: Այս բանը ատամէրների վերջին բժշկական ու ամենագօրեղ միջոցն է համարվում:

19, ՀԾՁ.—Թէ հիւանդութիւնը ինչից է յառաջացել և որ տեսակին է պատկանում, այդ մի և նոյն է. առանց որոշելու սկզբնապատճառն ու տեսակը՝ մէկը միւսի յետևից անխափան գործադրում են հետեւեալ միջոցները. —նախ՝ հիւանդին ուտացնում են խորոված ռոս կամ բողկ մեղրում թաթախած. ապա խմացնում են խնկախառն եփած կաթ, կամ առանց որ և է խառնուրդի եփած «միսնպալի» ու զազրին: Նոյնպէս խմացնում են կտաւատի ձէթ, կովի եղ ու հալած ճրագու. իսկ կուրծքին դնում են տաք փաթեթ կամ ճրագուով օծած կապ:

20, ՄԲՑԾՑԾ.—Ընդհանրապէս կուրծքի, թոքերի, որտի, փայծաղի ու լեարդի հիւանդութեանը, մի առմամբ, անուանում են որտի ցաւ. յիշեալ ներքին գործարաններից թէկուզ որն էլ որ ցաւի, առանց բացառութեան կասեն «սիրտս ցաւում է»: Սրտացաւի համար գործ են ածում այս միջոցները. — մի բանի անգամ հիւանդին խմացնում են զըս ձիու կտու իշու թարմ կաթ. Եթէ չօգնեց՝ այս անգամ խմացնում են տաք կոճի, դարչնի ու դարաֆիլի եփած թէյ: Եթէ աս էլ չօգնեց՝ այնուհետև մէկը միւսի յետևից տալիս են եփած դադձի, մաղառանոսի ու «շահթարա» (անծխոտ) ծաղկի ջուրը: Սրտացաւ ունեցողներին միշտ աշխատում են արդար եղով (կովի իւղ) կերակուր

ուտացնել, որ աստեղը փափուկ մնայ: Իսկ գաբնան ժամանակ, ամեն տեսակ - վայրի թէ մշակած—բանջար, եփած՝ թէ հում, անխափը ուտացնում են, որ հիւանդի սիրտը մաքրուի: Եթէ յիշեալ միջոցներէն ոչ մէկն էլ չօգնեց՝ այն ժամանակ «իշխանութիւն» կաթ են խմացնում, կամ դալի փուրչուկով ուտացնում, որ սրտի աւելորդ մազը քանդուի ու իտակուի: Թէ այս փխտողականները որքան թունաւոր են ու վտանգաւոր՝ կարող են քիմիական փորձի ենթարկել և իմանալ նրանց մէջ պարունակած թոյների քանակութիւնը:

21, ՎՍՐՅՈՒՔ. Ինքն ըստ ինքեան հասկանալի է, որ «աիֆ» կոչուած հիւանդութիւնն է: Բժշկական խորհուրդներին նայելով հիւանդին պէտք է պահել շատ մաքուր և առաւելապէս սառը պայմաններին մէջ, որովհետեւ, առանց այն էլ հիւանդը սաստիկ տաքութիւն է ունենում. և մանաւանդ ստամոքսը չը պէտք է ծանրաբեռնել դժուարամարս ու օտարօտի կերակուրներով: Բայց մեղանում այդպէս չէ, բոլորովին դրա հակառակն է դարձադրվում. հիւանդին փոխանակ բարակ վերմակով ծածկելու՝ հաստ ու տաք վերմակ և դեռ մի կտրպետ էլ վերան աւելացնելով են ծածկում: Բացի այդ, գլուխը ազլուխներով ու բրդեայ շալով էլ փաթաթում են, որ չը մրսի ու հիւանդութիւնը ծանրանայ, «չունքի տաքութիւնը՝ տաք պահելով պատիւազ էնես»: Նանէի խորհրդով թթու, կծու ու պող բան չ'պէտք է տալ ուտելու, իսկ դրանցից դատ, մանաւանդ իւղալի կերակուր, ինչքան կուզէ թող ուտէ, որ աստին նըթիւ էղնի մէկ քիչ տալազ տայ: Հիւանդի միակ մխիթարանք ջուրը, որ զօր գիշեր, դառանցիլիս անգամ, անդադար ջուր է կրկնում և ուզում, թէ ինչ է պապակած ու չորացած լեզուն, բերանը, քիմքն ու այրուած սիրտը մի փոքր զովացնէ, բոլորովին արգելվում է տալ: Ահա այսպիսի պայմանների մէջ է գտնվում վարցաւոր բնուած հիւանդը, որ պարկել է գոմի օթախի ծանր ու վարչահոտ օդի մէջ, կամ բարելոնեան հնոց փառած թնտրի վերայ և կամ քուրսու տակ՝ ու անվերջ դառանցում է, կամ գժուածի նման տեղից վեր կենում փոխչում: Այս հիւանդութիւնը բուժելու համար, համարեա դեղեր չեն զօրծագորում և ոչ էլ ուրիշ կողմնակի միջոցների գիմում: Միայն նոր հիւանդացած ժամանակ մէկ անգամ տաք ջրով լողացնում են ու ամեն հետը դործ դնում հիւանդին տաք պահել և շուտ քրանացնել. որովհետեւ— ռալալ քրտինքն էկաւ թէ չէ՝ սաղցած պըծած է, էլ վախ չկայ:

22, ՄՈՅՈՍՈՒՆ. —Երբոր որովայնը քոր եկաւ ու պղուկները լոյս ընկան - երեացին՝ մուրտասանքը, քիբիշանն ու գէյթողին իրար հետ եփած քոէ՝ շուտով կառօղջանայ:

Մանկան հիւանդութիւններ

1, ԵՄՂԻԿ և ԿՍՐՄՐՈՒԿ. — Այս երկու հիւանդութեանց համար էլ՝ ոչ մի գեղ ու միջոց չեն գործադրում, այլ հիւանդութիւնները լոյս ընկած օրից, մինչև առողջանալը, ամեն կերպ աշխատում են հիւանդին մաքուր ու տաք պահել: Ետդիկը յայտնուած օրը երեկոյան, լծողկամօր տիրոյն՝ մի մեղրամոմ են վառում տան դռան յետեն ու 40 օր էլ հիւանդի շապիկը չեն փոխում կամ լուանում:

2, ՎԵՐԵՈՒՑ. Այսպէս են կոչում նոր ծնունդ առած լուսնի աղ-դեցութեան ենթարկուած երեխանց հիւանդութեանը: Այս հիւանդու-թիւնը լուսնի հնանայով ինքն էլ հետզհետէ առողջանում է. բայց երբեմն պատահում է, որ վատառողջ երեխոց հիւանդութիւնը շա-րաթներով երկարում է ու ճիւրք դցում հիւանդին: Այսպիսի գէպ-քում հիւանդին շորերմուտք, ուրբաթմուտք և կիրակմուտք երեկոնե-րը, մի զոյգ մեղրամոմ հետն առած, տանում են ներկարարի (բոյա ջու) խանութը, մոմերը վառում կպցնում կարտսի շրթուներին և հի-ւանդի գոմաղն ու դէմքը լեղակի փրփրով խաշանիչ դրոշմում... որով իբր թէ փրկվում է հիւանդը:

3, ԿՍՊՈՒՑ ՀԱՋ. — Այս անունը տալիս են այն պատճառով, որ երբ հազալը անընդհատ շարունակվում է և քիչ է մնում որ հիւանդը չնստապա լինի, ու այդ սաստիկ հազալուց արիւնը խառնվում է և գէմքն սկսում կապուտ գոյն ստանալ...: Բացի այս, մանկանց համար կայնա և չոր հազո, որ հիւանդը մերթ ընդ մերթ, առանց խուխելու ցամաք հազում է: Առաջինը որքան որ ծանր ու վտանգաւոր է, վեր-ջինն էլ նոյնքան թեթեւ ու անվնաս է: Մանկանց այս հիւանդու-թեան միակ գեղը նրանց կուրծքի տաք պահելն է:

4, ՄԿՆԱՑԱՄ կամ ԷՐԷԹԻԿ. — 2օր ու թեփոտ վէրք է, որ լոյս է ընկնում միայն ձեռների ու երեսի վրայ, միշտ քոր է գալիս և քո-րելու ժամանակ կաշու երեսը սպիտակ մանր թեփով ծածկվում է: Այս վէրքը բուժելու համար, «ձիթհանուկ» կոչուած սե միջատը դը-ցում են կարագի մէջ՝ որ լուծվում ու խառնվում է նրան. այնուհե-տե իբրեւ մահլամ քսում են վէրքին: Բացի այս, «գեարմաշա» ճիւղտը բռնելով կրակի բոցի վրայ՝ այրում են, որից դուրս է գալիս մի տե-ռակ չիկագոյն հեղանիւթ — «գեարմաշի եղ». այդ եղն ևս քոնելով վէր-քին առողջացնում են: Երբեմն էլ մի տէրտէրի կամ տիրացուի աղո-թել կամ թանաքով գրել են տալիս. այսինքն դրող մարդը փետուրէ դրչի հակառակ կողմը թաթախելով թանաքի մէջ, մի աղօթք մըտ-քումը մըմնջալով, քսում է վէրքին: Այս բանը թէ և մի քանի անգամ

կրկնվում է, սակայն վերջը տեղնուտեղը դարձեալ անբուժելի է մնում։
 5, ԶՐԶՐՈՒԿ.— Մի ժահրայի ու ջրոտ վերջ է, որ գոյանում է նախ երեխանց ծնօտին և ապա հետզհետէ վիրալից ջուրը քսուելով այս ու այն մասերին՝ տարածվում է ու ծածկում ամբողջ երեսը։ Այս վերջը սկզբից աշխատում են բուժել ջրի, թուրի և կարագի մէջ լուծած «մուրտառանքով»։ Եթէ չօգնեն՝ կապայտ քարը ղէյթաղու մէջ լուծելով «առլազիտ» կոչուած դեղն են պատրաստում ու քսում։ Վերջին, որ շուտով աւողջացնումէ։

6, ՀՈՐԻՆՔ.— Ամեն հասակի մարդկանց փորը լուծելուն այս անունն են տալիս, և այդ հիւանդութեան առաջն առնում են հետեալ միջոցներով.— հիւանդին չոր չոր ուտացնում են փախինդ, սեխաբճայ, տանձի դալո, դղջուղի ալշի, փշառ։ Կամ խմացնում են ծեծած գխտորի՝ կամ նռան կեղեի եփած ջուր ու թունդ դայֆու։ Այդ բոլոր միջոցները մէկը միւսի յետեից անընդհատաբար գործադրում են, մինչև որ հիւանդն առողջանայ։

7, ԲԿՈՒՌՈՒԾ.— Ըստ բժշկական գիտութեան, այս հիւանդութիւնը թէպէտ մի քանի աեսակների է բաժանվում, բայց այդ տեսակները մեր հասարակական կեանքի մէջ տակաւին որոշուած չեն։ Հիւանդութիւնը սկսած օրից, ուռուցքը ներօրից է եղել՝ թէ գրեթե, լոկ մի աղլաւի են կապում պարանոցին, կամ երբեմն խաշած բաղադուկ, աւելուկ, կամ կաթնով եփած տուղտ ու վարդ գնում ուռուցքի վրայ, մինչև որ պատուվում է ու կամաց կամաց մաշվում տահետանում, կամ շատ անգամ էլ վնասումէ։

Ե. ԿԱՄԱՐԴՈՒԹԻՒՆ, ԹՈՎԱՌԻԹԻՒՆ, ԲԺՅՈՒՆՔ

Սկսենք այն համայութիւններից, որոնք 150 — փոխ Սաղմոսներով են սկսվում ու վերջանում. և որոնք բաժանվում են նոյնպէս 150 առանձին գլուխների ու կրում այսպիսի վերնագիր —

«Պանոնոֆիւս որ Դաւթեան Մարգարէին ասացեալ զսաղմոսն, որ թին լիցեաց, Լե զնարան, քանադէտան և սաղմոսարանան: Արդ քիչէ խոյնաբար զզօրութիւն սաղմոսին, որ ճծ. փոխ է և խղճիւ (Գաբզա): Մենք ոչ երկարացինք՝ Բայց ասիւ-ափայն ասացանք և գրեցանք, Բայց Բաւական լինի խոյնաց»: Եւ այս այսպիսի համառօտ յառաջարանով Սաղմոսի առաջին գլխից կարգով սկսվում է 1):

Վասն Թայրայտի

«Ժանից իմոց ունկնդիր Տէր» սաղմոսն կարգայի վերայ պարզ ջրին և դայն ջրովն լուսացուի, ազատիս Աստուծով:

Վասն չախորդութեան

Եթէ կախորդութիւն արած ընայ՝ ծիծեռնակի բունի վերայ չոր լից և կարգայ.— «Տէր մի որամտութեամբ բով» խաղսի:

Վասն Գողութեան չանելոյ

Առ գետէն աւազ կամ հող և վրան կարգայ.— «Գոհեա դիս Աստուծ իմ» և ցտնէ մալիզ վրայ կամ կողմն, գողն ոչ կարէ մերձենալ:

Վասն օջի և չարիճի

«Տեառն է երկիր լրիւ իւրով» սաղմոսն կարգայ, որ ոչ վնասն բեզ ամենայն զեռունք... Դարձեալ եթէ որ վախեցած լինի կամ իւ, օրն Խ. հեզ կարգայ այս, դեն փախչի Աստուծով:

1, Թէպէտ մենք այդ 150 գլուխն էլ լրիւ ընդօրինակած ունէինք, (վերայիշեալ Դաւթեան կանոնադրէից) ոսկայն աւելորդ համարեցինք բոլորը միանուագ առաջ թերեւ, այլ մի քանի հոտ միայն, իբրեւ օրինակ, դնում ենք այստեղ:

Վասն հապածի և հետադարձի

Տանն զ. անկիւնն կարդայ—«Առ քեզ Տէր կարդացի Աստուած իմ»
և արձակի յամենայն կապից...: Դարձեալ, գրէ ի վերայ թղթին և
արորեա ի ջուրն և զմարդն լուայ... ապա զայն ջուրն ամէն փոսն
լից և ծղուակն 'ի վերայ գլխոյդ՝ ամէն բան պաղալից լինի կամօքն
Աստուծոյ:

Վասն բարակոյտի

Կարգայ - «Մատուցէք Տեառն որդիք Աստուծոյ» ի վերայ ձի-
թապաղի եղին և ած արգանգն՝ ողջանայ...: Դարձեալ, շարկամիդ
դէմն կարգայ՝ կու կապուի շարկամիդ ոտքն և ոչ կարէ չաբու-
թիւն անել:

Վասն ամենայն յառոյ

Ջրհորէն կամ ակէն տակաւ մի ջուր ան և դիր մէջն է. շիւղ
արմաւենի և Ե. օր, օրն զ. անգամ կարդայ ի վերայ ջրին - «Բարձր
առնեմ զքեզ տէր» և աստղն դիր ու լուացվի հիւանդն. մէկէն ա-
ղուսը լինի և ողջանայ Աստուծով:

Վասն անանսոյ

Գրէ ի վերայ թղթին - «Դատեա տէր զայնօսիկ, ոյք զատեն
զիս» և թաղէ ախոռի շէմին տակը. ձի և ջօրի թէ թանայ (մի
հատ) մի ունիս՝ անժնաս մնայ ի փօրձանաց:

Վասն ոջողութեան տոռաբարի

Եթէ ուղեւ որ ամէն ծախքն քեզ զայ՝ օրն զ. անգամ կարդայ
— «Աստուած եկաց ի ժողովս Աստուածոց, և ի միջի նոցա զառէր
ղնոսա». և մէկ հատն գրէ ու վերադ փակցուր՝ աջողի քեզ:

Վասն քն-ջ ծնանելոյ

Եթէ կինն դժար ծնանի, ա. աման ջրի վերայ կարգայ — Տէր
ապաւէն եղեր մեր ազգէ մինչև յազգ» և տուր որ այր և կին խմեն
և բարի է Աստուծով:

Վասն ահեղայն պատահարի

Գրէ 'ի վերայ մազազաթի—«Եկալք ցնծասցուք ի տէր» և կապէ ի ցից տանն, որ պատուհասն իտունն ոչ մտանէ...: Դարձեալ, գրէ նորափետային վերայ պահէ, ոչ կարեն կապել զնա:

Վասն չաւելան

Եթէ չարութիւն անեն քեզ, դու առ գեր ճիկէր մի և է. հառ ասեղ. ամէն ասեղին վրայ կարգայ—«Աստուած օրհնութեան իմոյ մի լսեր, զի բերան մեղաւորի և բերան նենգաւորի բացաւ ի վերայ իմ» և խօթէ ճիկէրին ու տար թուրքի գօռն դիր՝ տեսանես շնորհքն Աստուծոյ:

Վասն գոշուկան

Թէ կամիս գիտենալ, արդեօք գողն ո՞վ է, դու գրէ կարծիք արած մարդոցդ անուններն ի վերայ թղթի և թուղթն ծալէ դիր կտրակ արած խմորին մէջը և պինդ չորցուր. յետոյ դիր լէկէնի մէջը և վերան ջուր լից ու խփ. անգամ կարգայ—«Երանեալ է այր՝ որ երկնչի ի Տեառնէ, ըզ պատուիրանս նորա նա կամի յոյժ»։ Եթէ բաց (դադարկ) թուղթ ելանէ՝ կարծիք արածդ սուշ (լանցանք) չուի. և եթէ անուն ելանէ, որ նա է՝ գողն գտանես Աստուծով:

Վասն գլխացաւի

Գրէ ի թղթին՝ «Տէր ոչ բարձրացաւ սիրտ իմ, և ոչ զբօսան արք իմ» սաղմոսն և ա. խանկեալ (կծիկ կամ փունջ) սիմ դիր կրակն և ապա վերցուր խանկեալն՝ դիր 'ի վերայ ցաւած զլխոյն և շարունակէ կարգալն՝ լաւանայ Աստուծով:

Վասն լեղւաւորի

Եթէ ուզես որ չարկամիդ լեզուն ի դէմս քո կապվի, նախ կարգայ և ապա գրէ սաղմոսս զայո—«Տէր փորձեցեր զիս և ծանեար զիս» ու գրածդ տար տունն թաղէ, որ չարկամդ այլ ևս ոչ կտրասցէ քեզ հետ խօսել:

Վասն արամիայաւի

Առ հոգ ի գերեզմանէն և մանր աղով թաւայի մէջը տարցուր,

զ. հեղ վրան կարգայ—«Գո՛վեա Երուսաղէմ զաւեր» և ցաւած գին կողմը) ի թուշն կապէ. գ. օր այրալէս արա և յետոյ դհողն ազոգն ՚ի տեղն գարձս, փրկի Առառութով:

Վասն աշայ ցաւի

Ցալախն (փայծաղ) դիմայ (կտոր-շերտ) քաշէ, շէքերով խառնէ և վերան կարգայ գ. անգամ «Օրհնեցէք զաւեր՝ զի բարի են սաղ-մոսք Առառութոյ մերում. քաղցր եղիցի օրհնութիւն» ու բամբակով վերան գիր՝ աշքն բժշկի Առառութով: 1)

Վասն գոդայածն գառնելոյ և ծածուկն իմանալոյ

Առ գետէն աւազ և գետնէն հող, իբար խառնէ և զայս փոխս—«Գահեա դիտ Առառութ իմ, զի ես ի քեզ յուսացայ» ի բարի սհաթին է. հեղ վերան կարգայ և երեկոյի ննջման ժամուն սնաբք գիր ու պարկէ... գիրշերն յերազիզ դգողն և տարած տեղն տեսնես և իմանաս... և այլ ինչ նիւթ որ անես՝ ամենայն բան իմանառ Առառութով:

Վասն փեսայի կապի

Զայս փոխս—«Յէր ի զօրութեան քում ուրախ եղիցի թաղաւորն ի փրկութեան քում ցնծասցէ յոյժ» կարգայ շորեքշաբթի իրիկուայ պահուն, կամ իրեն ծնած օրն, ի վերայ է. ցեղ իփէկի (7 աանկ ապրեշումի) է. անգամ, և ամէն տակուն մէկ հանգոյց արտ և տուր նոր փեսային, որ առ յինքն պահէ և երթայ պսակուի: Նա ՚ի շաբա-գործաց և ի կախարդաց անմնառ մնայ... և յետ հարսանեացն՝ անա արձակէ:

Վասն գելջապի

«Առառութ, Առառութ իմ նայեաց առիտ, ընդէր թողեր դիտ» սաղ-մոսն գրէ ի թղթի և ոչխարի-կամ այլ ամենայն շորքոտանի կենդա-նեաց վիզն կախէ, գայլն ոչ կարէ վնաս առնել նոցա:

Վասն կապ արջալելոյ

Եթէ բանրգ և գործգ արգելած է՝ դու ընտրէ բարի սհաթ մի,

1) Այսքանը յիշեալ անթուական «Գանձագրքից» ընդօրինակեցինք, իսկ հետեւեալ-ներն էլ մի ուրիշ ձեռագիր տնտրակից, որ տարաբաղաբար անուն և թուական չունէր. բայց յայտնի երեւում էր՝ որ հազիւ 50—60 տարուայ ձեռագիր կրնէր:

վաւէ մեղրամամն և ծը. անդամ կարգա—«Բարձր առնեմ զքեզ Տէր»
ստորմոսն. ամենայն շար կապանքն՝ արձակին և պատառին Աստուծով:

Վասն շնորհի տալանաւոյ

«Ի Տէր յառաջայ, մի ամաշեցից յաւիտեան» կարգայ ի վերայ
զող ջրին և խմէ՝ շնորհքդ տւելանայ... Դարձեալ ջերմին բռնած
ժամուն կարգայ, կամ զրէ բազուկն կապէ՝ ազատի:

Վասն հարգածի անասնոց

Եթէ կամիս որ թշնամոյդ անասունքն կոտորին, զրէ ի վերայ
մազաղաթի—«Դասեա տէր զայնոսիկ» փոխն և տար թշնամոյդ
սիրտի շէմքի տակն թաղէ, որ միջի եղեալ բալոր անասունքն
ստատկին:

Վասն աշայ ցոյսի

«Ի կարգայ իմում լուար ինձ Աստուած» Գ. անդամ կարգայ
ի վերայ ջրոյ և Գ. հայրմերիւ լուայ աշքն, ամենայնիւ բժշկի Աստու-
ծով:

Վասն խեղի և դիւտարի

Յեր նոր շէօլմէկ (պատուիկ—կճուճ) մի լեցուն ջրով իւր ծնած
օրն և սկսէ կարգալ զայս փոխս—«Տէր, մի կացցէ ի խորա-
նի քում, կամ մի բնակեցցէ ի լեառն սուրբ քոյ» ի վերայ ջրին,
մինչև իւ. օր՝ օրն է. անդամ. և խունկ ծխելով, անունն տալով և
ուռը հրեշտակին միջնորդ բռնելով՝ ջուրն աաքցուր և լուայ
դմբղն. նա խելօքանայ և ազատի Աստուծով:

Վասն փորայտի

Եթէ Գ. անդամ առես—«Դաստ արա ինձ Աստուած և իբաւ արա
ի դասաստանի իմում»—փրկի Աստուծով:

Վասն Ժամ—որ է սըշա

Յրն է. հեղ ասա—«Ընդէր արտում ես անձն իմ, կամ ընդէր
խաղկես զիտ» փոխն՝ բժշկիս յայդմ ցաւէ... Դարձեալ, եթէ վասն
պատաստանի առես է. անդամ, ամենայն գործդ աջողի և խօքդ
իբաւանայ առ դատաւորն... Դարձեալ եթէ ի վերայ արճճի զրեռ

դայս փոխս ե ի ջուրն ձգես, ամենայն թիւնալից զեռուիք—օձք, կարիճք ե այլք ոչ մերձենան քեզ ե ոչ խայթեն:

Վասն ամենայն շէտնոյ

«Երանի ում թողութիւն եղև մեղաց ե ծածկեցան ամենայն յանցանք նորա» սաղմոսն, երեքշաբթի առաւօտուն կարգայ ի վերայ ջրոյն ե այն ջուրն ցանկ ուր որ կամիս. ամենայն օձք, կարիճք, իժք ե լուք ելանեն ի յայն տեղէն փախչին ե միւսանգամ ոչ մտանեն... Դարձեալ, վասն գողի մինչ իւ. անգամ առա՛ նա գողն գայ ե գողացածն առ քեզ բերէ:

Վասն յշի կանանց

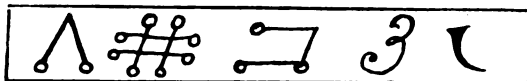
«Տէր լուր ազօթից իմոց, ունկնդիր խնդրուածաց իմոց ճշմարտութեամբ քով» սաղմոսն պրէ աուր, որ յղի կինն ուտէ ե չանցնէ (վիժէ) զտղան զօրութեամբն Աստուծոյ:

Վասն նախադիւր Տարդոյ

Եթէ նախատեալ ե արհամարհեալ ես ի մարդկանէ, գրէ աղաւնիի արիւնով ե պահէ առ քեզ զփոխս դայս - ռորհնեա անձն իմ զտէր, օրհնեցից զտէր ի կեանս իմ...: Դարձեալ կարգայ ի վերայ տաք ջրին խա. անգամ ե լուացուի...: Դարձեալ կարգայ վարդի իւղին վերայ խա. անգամ ե գլուխդ օծէ, ամենուն քաղցր երևիս ե ամենեցուն սիրելի լինիս:

Վասն արհամարհի

«Առացի թէ պահեցից զճանապարհս իմ, զի մի մեղայց լեզուաւ իմով... ե զատամունս մեղուորաց փշրեսցես» թաղմոսն գ. անգամ կարգայ ե դայս թլըսումս գրէ վրադ պահէ՛ ազատիս:

Վասն դիւտարի

Եթէ ումեք դիւական ցաւ հանդիպի՝ «Որպէս փափագի եղջերու յաղբերս ջուրց, այնպէս փափագի անձն իմ առ քեզ Աստուած»

փոխն Ժ. անգամ կարգայ ի վերայ ապք ջրոյ և խմցուր և դայս
Թլըսումս գրէ տուր որ առ յինքն պահէ... շատ փորձած է:

ՅՅ Լ Ժ Գ Զ Լ Ն

Վասն տպանայի և դիւի

«Այս ազգ է որ խնդրէ զտէր, խնդրէ տեսանել զերեսո Ստուծոյ
Յակոբայ» ոտգմոտն գրէ դայս Թլըսումիս հետ չորս կտոր Թղթի
վերայ և տան գ. կողմն փակցուր, ոտտանան և դեն հալածին
իյայն տանէն:

Ժ Լ Ճ Ա Խ

Վասն ամենայն յաւոյ

Աւաւտաւն—յառաջ բան զհաց ուտելն—կարգայ—«Ի քեզ տէր
յուսացայ, մինչեւ... ուրախ եղիցի ի փրկութեան քում» սաղմոտն Ի.
հեզ և դայս Թլըսումս գրէ հետն պահէ՝ փրկի յամենայն ցաւոց:

ՅՅ Լ Գ Մ Բ Բ

Վասն չար աչոյ և չար նիւթի

«Ճեծացէք արդարք ի տէր ուղղոց վայել է օրհնութիւն» փոխն
կարգայ և դայս Թլըսումս գրէ առ քեզ պահէ, Ստուծով ազատիս
ամենայն չար աչոց և այլ ազգ չար նիւթից:

Ղ Լ Յ Բ Դ Շ Վ

Վասն աւերման քան լշնամայն

Առ կանաչ չանաղով ջուր և դայս Թլըսումս
չանաղին բոլորք գրէ. և «Թշնամիք յարեան»

ՅԲԴԵ

ի վերայ իմ սաղմոսն Բ. հեղ կարգայ, և ապա շանտղով ջուրն տաք
ցանէ թշնամոյդ դռան վրայ և զայս թլըսումս ալ գրէ ի թղթի և
դռան շէմին ներքէն թաղէ... Աւերի թշնամոյդ տունն և ոչնչանան,
կորնչին ամենայն ինչք նորա:

V P Y Z 4 E 7F 4

Վասն պատերազմի

Յորժամ պատերազմ երթաս՝ կարգայ սաղմոսն— մինչև չի թեոց քոց
յուսացիտ», և զայս թլըսումս գրէ և առ քեզ պահէ. ամենակարող
Աստուծով յաղթող և անվնաս լիցիտ:

7F 7F 9 : Y 4

Վասն դեմաւորի

Գարգայ— «Տէր մի սրտմտութեամբ քով յանգիմաներ դիտ» փոխն
իւր ծնած օրն, մինչև ի՛. օր՝ օրն Գ. անգամ և զայս թլըսումս
գրէ, թող առ յինքն պահէ, ազատի Առաւելծով:

6F 7F Y Y 9

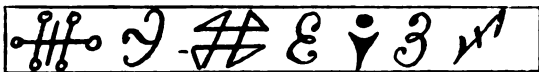
Վասն Դուռի և Զէրի

Առ ջրհորէն, կամ աղբրէն ջուր և նախ քան արեգակի ծագելն՝ լից
ա. նոր պուտուկի մէջ ու այն ջրի մէջն դիր է. ճիւղ մրտենայ և Գ.
տերեւ արմաւենայ. որ դեռ պտուղ չէ տուել. և «Բարձր առնեմ զքեզ
տէր» փոխն ի՛. օր՝ օրն Գ. անգամ կարգայ ի վերայ ջրոյն և ապա
լուայ գոգուորի երեսն և սակաւ մի ալ խմել տուր. և թող զայս
թլըսումս ալ վրան պահէ:

66 7F 9 8F 8 9

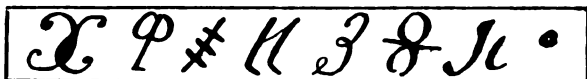
Վասն սրբայտաի

«Ջցանկաւթինն սրտի նորա ետսւր նմա և զկամո շրթանց նորա ոչ արգելեր ի նմանէ» փոխն իա. հեղ կարգայ ի վերայ կաթին և տուր սրտացաւ ունեցող մարգոյն՝ որ խմէ և բժշկի. զայս թլըսումս ալ զրէ և ասւր, որ վերան պահէ:

Վասն յաւի Դրասլոյ

«Յէր տէր մեր զի սքանչելի է անուն քոյ ի վերայ ամենայն երկրի», զայս թլըսումին հետ մէկտեղ զրէ և կախէ ի վերայ թոռին ձրկ-նորսաց և ձդէ ջուրն ու քարչէ գուրս՝ որս ձկանց բազում գայ:

Վասն խելագարի

«Դոհացայց զրէն ատր բալորով սրտիւ իմով, պատմեցից զամե-նայն սքանչելիս քոյո սաղմոսն զրէ ի վերայ խոմ կառաի և «մարիա-մայ բանջարն» քաղէ լից մէջն և տուր խելագարին՝ այս թլըսումին հետ մէկտեղ պահէ վրան, փրկի Առտուծով: 1)

Գիր զօրտաք լասն դիւտհարի, այսահարի և չար նիւթի

Քանն անծախելի, լոյսն անճառելի, թագն անպարագրելի, օր հրեշ-տակաց զարհուրելի, մատանին Սօզոմոնի, տախտակն Մովսէսի, պատ-մունանն Սհարոնի, իք. պատուիրանն Մովսէսի, սուրբ արիւնն ման-

1) Մէկ հարուստ մաս էլ վերջին անանունն ու անթուական ձեռագրից բաց թո-ղինք: Իսկ այսուհետեւ զբուսիք ազօթքներն ու թալիսմանները հանած ենք զանազան ձեռագիր համայնիւններից և մարդկանց զգեստների վերայ կարած կա-խարդական բժժանքներից:

կանց Ռեթզենէմի, քահանայութիւնն Մեքսիկեցիի, աւետիքն Գարիէլի, չորեքկուսեան աթոռն — մինն մարդ — մինն առիւծ — մինն արծիւ և մինն եղին կերպարան, որոյ վերայ բաղմի անդատեսին Աստուած: Այս ամենայն անուանքս երբ յիշին — կամ կարդան. դէքն հալածին, սատանայքն սարսին, չար ակն պատառի, չար նիաթն խափանի, չար աչքն կուրանայ, չար սիրտն չորանայ ի գէմս ծառայիս Աստուծոյ Սիմօնին. Ամէն:

Վասն տէնայն յառոյ

Գայր ի գետոյն Յորդանանու և բերէր ծառ մի գեղեցիկ. և կայր ի մէջ գետոյն խաշանման օերովքէք և քերովքէք, որք չուրջանակի բարձրաձայն աղաղակէին և ասէին — սուրբ, սուրբ, սուրբ տէր զօրութեանց, լի են երկինք և երկիր փառօք հօր...: Վասն ականահարին, տանակին, դրուշակին, խաժակին, մեղուշակին, և այլ ազգ չար ակին... գլխացաւին և ականջացաւին, լերգացաւին, թևացաւին, մէջքացաւին, ծնկացաւին, ոտացաւին և այլ ամենայն 366 պիղծ ցաւոցն ազատեալ եզիցի ծառայս Աստուծոյ Ափրէն. Ամէն:

Վասն չար աշոյ և չար լեզուի

«Հրանիւթ, Հրափայլ, Հրատն, Համակէզ, որ էք սպասաւորք Աստուծոյ, դուք կապէցէք և պապանձեցուցէք դամենայն չար աչքն, չար լեզուն, չար նիաթն, չար կապանքն և չար կախարդութիւնք ի գէմս ծառայիս Աստուծոյ...: Չար աչքն՝ ի չար փուշն, չար փուշն՝ ի չար կրակն, բարկ կրակն՝ ի լեռ քարն, լեռ քարն՝ ի յանառակ ծովն... ամենայն չար աչք, չար նիաթ, չար զգայարանք պատառի և խաւար գառնայ ի գէմս ծառայիս Աստուծոյ Միային. Ամէն:

Վասն Լակոտակոտայ

«Գարրիէլ, Միքայէլ, Ռափայէլ, Դակուէլ, Ցածիէլ, Սուգիէլ և տմենայն հրեշտակք և հրեշտակապետք, որք ունիք իշխանութիւն ի վերայ ամենայն ցեղ անձանց... հակառակողն չորանայ և չոր փայտ գառնայ ի գիմաց ծառայիս Աստուծոյ Թաթոսին. Ամէն:

Վասն չար լեզուայ Կադի

«Ահա Եշտահի, Թուրէաւպուտի, Ապաճեմ, Չամալպունի, Փայլական, Փայլանկարէն, Ուզմէն, Սուլամէ, Ալունէ, Մուսէ... այսօրիկ են

եփրայեցիներէն անուանը հրեշտակաց, զորս կարգաց Մովսէս եւ պատա-
ւեաց զԺողովն Կարմիր եւ անցոյց զԻսրայէլ... Այսպիսի են զորս յիշեաց
Յեսու - որդին Նաւեայ եւ խորտակեաց զերկաթի պարիսպսն Երիքո-
վի Այս կապանաւքս կապած կենայ չար լեզուն եւ չար կամքն ի դէմս
Ժառայիս Աստուծոյ Սահակին. Ամէն:

Վասն Բաղայի եւ Ալի

Սուրբն Սիօզն, սուրբն Սիսի, սուրբն Սիսիանէ, սուրբն Նովիէլ,
եւ սուրբն Տաժիէլ հրեշտակը՝ հրամանաւ Աստուծոյ յորս էին ելեր եւ
առին զձայն երեխային եւ զնացին տեսին զԱլին ի չարութեան. բռնե-
ցին եւ կալեալ կապեցին զԱլն ի յԱլին վէմն. Եկեալ մայրն Ալին
եւ տէ. — «զի՞նչ իցէ այս»։ — «Գառառխանի տայցեն». — «այս ի՞նչ է, որ
մտնէր յարգանդ մօրն երեխային, զմիտն ուտէր, զարիւնն խմէր եւ
զայս աշտցն խաւար դարձուցանէր»։ Ասէ մայրն Ալին. — «Թողէր
զորդին իմ. յոր աուն անուն ձեր յիշին՝ անդ ոչ մերձենամք ի Ժա-
ռայսն Աստուծոյ... Ամէն: Յանուն հօր եւ որդւոյ եւ հոգւոյն սրբոյ...:

Վասն Ղաւթի Ժնանելոյ

Հնայեա յազաշանս Ժառայի քոյ եւ աղախնոյ, որպէս հաճեցար յա-
զաշանս Աննայի եւ ետուր նմա զաւակ զմեծն Սամուէլ, եւ Եղիսաբե-
թին՝ զսուրբն Յովհաննէս Մկրտիչ, եւ Յովակիմայն եւ Աննային ըզ-
ուրր Աստուածածինն Մարիամ, եւ որպէս բղխեցեր զՅուրսն առ Եղի-
սէիւ մարդաբէիւ՝ նոյնպէս եւ տուր զաւակ աղախնոյս քոյ այսորիկ...

Վասն Եփրայի Ժաղարացոյանելոյ

Յորժամ գառաւտաւն երթառ եւ յանգիման լինիս չար դառաւո-
րաց՝ առ կթխայ (բաժակ) մի գինի եւ ի վերայ գինոյն առա. Գա-
րիէլ՝ սուրբը Աստուծոյ, Ռաֆայէլ՝ դառապետ հրեշտակաց, օղնեցէր
Ժառայիս Աստուծոյ. զայս տեսլով՝ գինոյն կէտն խմէ եւ կէտն ի վե-
րայ զլիսոյզ ի վայր լից... Որպէս մոմ հալի եւ քաղցրանայ սիրտ բըռ-
նուոր եւ չար դառաւորաց ի վերայ քոյ:

Վասն անդիտանելի հաւոյ

Կամքս մարդ քեզ չտեսնի եւ դու նորան տեսնուս. զայս
տնուաւքս - Գաբրիէլ, Մայէլ, Ուրիէլ, Զիթայէլ, Բաղիէլ, Աթակուէլ եւ
Ալլին, ազուէտի մորթու վրայ - կիրիւրայի արիւննով զրէ եւ ձախ բա-
զուկ կտպէ՝ անտեսանելի մնառ ի մարդկանէ:

Վասն Գողթապի և Նեֆի

Սյոէ մարդուն շեռ կապելուն և եայէն (աղեղէն) ելած ըիբիշի (նետի) նուխտան... Առ խա. հեղ ըլխաս կարդայ. ամէն մէկին ա. ա. հանկուրց արա՝ կապէ արգանտին... յետոյ անունը տալով ա. մախաթ առ ծռէ Բ. դաթ արա ու Գ. ըլխաս վրան կարդայ և տար քարի ներքև գիր՝ որ կապուի... քչէն խա.-ին Գ.-ն տար մարդուն տան շէմքին տակը թաղէ: Գարդալուն և գրեղուն այս է. Վիտտին, տէհլախին, տէմուխին, չկակակն, տէվճէպին, կալմառին, թահմառին, ֆիհիմա, այնանին, թէճիան եճրի էհպապէհու, առաւմա՝ վէ անդալնա, մինէլ, մուրսաթի մայէն, սաճճաճան—սաճճաճան սաճճաճան եճրի առաւմ, ֆիլան օղի... Ամէն:

Գիր վասն Վերոյ

Որպէս Հայրն Աստուած առաքումն որդւոյ իւրոյ ոչ խնայեաց և սիրտն քաղցրացաւ ի վերայ Ազամայ և առաքեաց զսիրելի Միածինն յաշխարհ, նոյնպէս քաղցրանայ Գարանին սիրտն Յարութիւն վրայ:—Ալամլաւի, Ռիլամլաւի, Թիլամլաւի, սիլամլաւի, ահաբրիմի քեարիմըն... Յարութիւն խօսքն անցանի սիրականին և անեցոնց քովն, յաւիտեանս. Ամէն:—Դարձեալ, Սարտիմոս, Մաղքոս, Գինէոս, Ամագքոս, Յովհաննէս, Վանդաք և Հեկակիոս, որ էք սպառաւորք Աստուծոյ և սուրբ՝ բարեխօս լիբուք Յարութ ծառայիդ... քան զնուշ քաղցրանայ զգրանչին սիրտն Յարութիւն վրայ: Ասոր Թլըսումն ալ այսէ...

ՏՐՐԵՆԳԻԼԷՆԷՐԵՄ

Դարգեալ Գիր Վերոյ

Որպէս քաղցրացաւ սիրտն Ազամայ ի վերայ Նւայի, որպէս Փարաւնին ի վերայ Յովսէփայ, որպէս խօսքն Նւայի յականջն Ազամայ, այնպէս քաղցրանայ սիրտն Քաղունին ի վերայ Յօհաննէսին...: Նս սիրտն զգրանչին քան զնոճի հոտաւէտ, քան զմեղր քաղցր, քան ըզմեղրամոմ կակուղ և քան զջուր իտակ լինի և քաղցրանայ Յօհաննէսին վրայ՝ մինչի պալուստն Քրիստոսի... Ամէն: Ահա ասոր Թլըսումն ալ այս է:

331(.)21E9E356

Յէր Ղօլինճի

Այս դիրս գրէ և բամբկէ գերձան թելն եօթն տեղ հանկուրց
զցէ, թող կապէ ձախ բազուկն: — «Ախմիլլա հիլա, պալ պիւլ լահի
Ալլահ. ավարդ լահդ ուլա իլայ, քաշքաշ լահի Ալլահ. բաղրի բորի,
հաւհաւ առկի, հասիայ բառինայ, թանաքսուճի — թանաքսուճի սայիմայ.
զվտապարմ խաւարմար, խուտան ուռայ. զօլինճո շարնայ և շոր
զառնայ ի գէմս ծառայիս Աստուծոյ Սարգիսին... Ամէն:

Դարչեալ Գիւր Ղօլինճի

«Հէմ սէրատէր փերվերտիկէր, մարխառ իճիպա, առկէ իսա, պա-
ղաղէ մուսա, արթուլ վինարաթին, առպաղան առաւելարի, վերմիշ-
լէբի, արշիւքիւր ռէլէվարի, փիւր մէքետրի. քարքարլան պաճու—պա-
ճու, պիանա, բիտնա, շարճի — շարճի, շարքա — շարքամնա դօրա,
զօլինճո շարնայ ի գէմս ծառայիս Աստուծոյ Յակոբին... Ամէն:

Դարչեալ Գիւր Ղօլինճի

«Օլանդի աթի, սուֆհան ֆալի, միրաթի իթանուն ահվալի, արնայ
բիհի. ջուհան աթա աթու, այսար ֆաթու, ալլա բարաքետաթու. քա-
շաթէլին, տութ պէինի, տութ տէրմանի, Ալլահապ զուրթաբանայ
— միսմիլլահ... Ամէն: Այս է նուխտան. —

Յէր լւան Գողաթեան

Եթէ նշանաւոր բան մի գողացեալ են, դու բարի տեսիլն — լու-
րնկայ գիշերն սկսէ կարգալ. «Յեհառաւ տուր բիւր ետնա, մարբում
ֆլա խրթմառաֆի դղլա, որամմար ֆանիա գուլքաճամ մալիա, ֆա
բուֆանի գիւրքառա, Խ. անգամ առա մինչև Իէ. օր. նա գողին ճա-
նապարհն կապուլի և գառնայ գայ առ քեզ ու զգողոնիքն անվնաս
հետ բերէ:

Գիր լատին շեման

Երբ սկսե մարգուն վրայ շեմութիւն դալ՝ այս նուխտան թող
կարմիր դէնէվուզի մէջ հեմայիլ ընէ կարէ և վզէն կախէ:

↖	Ј	Ј	Ф	Л	Л	↗
Ф	:	б	з	Ј	Ј	Ф
Л	Ј	16:	Д	Р	б:	Л
↖	У	У	Х	З	У	↗

Գիր լատին գանգ գառնելոյ

Թէ կամիտ գիտել, եթէ երկրիտ մէջ մըր գոյ գանձ՝ գայտ թլըտումս
գրեա ի վերայ մազազաթի և ծալլէ գիր ի մէջ կանանչ դէնէվուզի,
պինգ կարեա և կախէ խօրօզին վզէն ու թող տուր. ուրտեղ կանգնու,
թեներն թափտալով կանչեց՝ հոն փորէ, և գանձն գտանետ Ըտտուծով:

б	И	Д	Р	Н	Х	Д
У	У	б	Ф	У	У	У
У	~~~~~					У

Երբ գանձին երեսը բանաս, տակաւին խուփը չը վերուցած, նախ
այս նուխտան խփին վրայ գիր և ապա է. անգամ կարգայ—«խրտուպի,
նառֆա զէնդ դիրիան, Փատտալաւա նէմրա թօգուր իլիճէ՝ հէնգ հաշմ
ազնա սվարագ, նէ բուտ բապախ... որ թլըտումը չը գիտնալովգ, գանձն
յանկարծ հող կամ այլ ինչ չը փոխարկի և աշխատանքդ զուր էրթայ:
նուխտան այս է. —

У	У	У	И	У	У	У
У	У	У	У	У	У	У

Վասն պահպանութեան

Սարսիւլ, Սարազմիւլ, Սեզրաք, Միսաք, Միոսայէլ, Ռւրիւլ, Սննա-
յէլ, Դաննիւլ... ուր այս անուանքս յիշիմ՝ ոչ մերձենայ կապանք ե
կախարդութիւնք ծառայիս Աստուծոյ Մուրելիին. Ամէն:

Գիր Վասն Ժամանակ Տաւրոյ

Եթէ կամիս մէկ տեղ երթալ, որ մարդ քեզ ոչ տեսանէ, ին-
չման կաշին ու վերան գրէ, «ազ, բէզ, թու, հայ—հայ աթ, բիթ,
լա, մուռ» և շորի մէջ կարած կապէ մէջքիդ, ոչ որ բնաւ չի տեսա-
ներ զքեզ:

Դավթի Նապելու Դերոյ

Լուսնի առաջի կիրակին պահք կեցիր՝ մինչև շաբաթ օրն՝ և օրն
մէկ ժամ կեր: Արեգակի երես մի տեսաներ, փակ կեցիր. շաբաթ
օրն մտիւր մէկ առանձին սենեակ, գուռն փակէ և լուռ նստէ, ինչ-
քան կարես: Մէկ աւարի ծխէ էօտ աղածի, անպէք խունկ, մէզաւքի
պուխուր և լաւէն ու մաօք կարգայ զայս ագօթքս. — «Բարեբանեալ
Աստուած երկնաւոր...»: Մէկ անգամ կարգացած ժամանակը Գ. հոգի
գէմզ կուզան է. կերպ կանաչ հագնուած, գլուխներն ալ թաղ ունին:
Գառառա կեցիր՝ որ չը զրուցես. մինչև առաջ անոնք չը զրուցեն՝
գուն մի խօսիր, անդադար կարգայ: Երբոր պրծնիս՝ երեսն ալ գէմզ
կուզան, բարե բանեն կը կայնին ու կանն թէ. — «Աստուծոյ ծառայ,
մեզ այսպիսի հեռու ճանապարհէն այդ աղօթքիդ զօրութենով բերիր
հոս, ինչ խնդիրք որ ունիս նէ՝ ուզէ որ տանք քեզ: Այն ժամանակ
կեսն թէ. — «Աստուած ձեզնէն խօշնէթ լինի. ինձի ա. նշան մի տուէք,
երբոր բանիս պիտենաք նէ, այնով կանչեմ ձեզ՝ գաք: Այն ժամանակ
քեզի ա. ոսկի մէօհիւր (կնիւր) կուտան, որ վրան գիր ունի և գիրն
ալ կուսուցանեն քեզի. յորժամ անոնք քեզ պիտոյանան, զայն կար-
գաս նէ՝ իսկոյն կուզան քովդ: Գարդալիքն այս է. — «Գիտմիլլար, բահ-
ման քահիմ եարա... Եֆիւլ, Մուսի, եղմահ, ելիդէ, մինէտայա, ֆաղլ
լահ... Ամին»:

*
* *

1) Հազարից մէկ մարդ չի կարող դաւաթ նստել, երգմամբ հաւա-
սացնում էր Աբօն: Դաւաթ նստելու պէս դժուար բան չկայ աշխարհի
երեսին. բառաւուն օր, զօր ու գիշեր, առանց քնելու և առանց հաց
ու ջրի, մարդը պէտք է նստի մէկ մութ սենեկի մէջ, ճրագը վա-
ռ

ուած, առանց մէկի հետ խօսելու, անդադար վեցհոգարեան ու սոգոմոնի պտի կարգայ. Այս բանին շարերը շատ հակառակ են. կուգան մարդին կը շարչարեն, նեղութիւն կուտան, անհանգիստ կանեն, հա-
կառակ ու դիմադարձ կայնելով՝ ժիժի կուգան, որ բալքի թէ բարկացնեն ու մարդը խօսա, որ նրա դավաթ նստելը զուր անցնի—
ռչնչանայ: Թէ որ այս բաներին գիմացաւ— ասարաւ ու քառոտն օրը լրացրեց՝ այն է որ իրան նպատակին ու փափագին կհասնի. այնուհետեւ աշխարհքի բոլոր դեերն ու սատանէքը նրա հպատակն ու դե-
րին կլինին. ինչ որ հրամայէ, մէկ րոպէում իսկոյն կը կատարեն: Եթէ մինչև անգամ հրամայէ, որ աշխարհք տակն ու վրայ արէք, մէկ օրուայ մէջ բոլորը՝ քարուքանդ կանեն: Իսկ եթէ չկարողացաւ դիմանալ ու ժամանակից, մինչև անգամ մէկ— երկու ժամ պակաս մնաց՝ նրա բո-
լոր շարչարանքները զուր կանցնին: Միայն տիրացու Յօհանն արաբանը կատարեալ գլուխ էր հանել, որ աշխարհքին յայտնի էր: Մէկ օր չգիտեմ ինչ բանի համար, Փաշի վրայ բարկացել է և ուզեցել, որ Յաճկի թագաւորութիւնը կործանել տայ: (Տիրացու Յօհաննէր բուն Մշու միջիցն են եղել.) բայց Փաշէն իմանալով այս բանը, յե-
տեկից մարդ է ուղարկում, կանչել տալիս և ու ձեռն ընկնելով հաղար տեսակ աղաչանք անում, խաթրը տռնում, լաւ ուտացնում խմացնում ու վերջն էլ ծանաոր ընծաներ տալով կրկին յետ ուղարկում իրայ տեղը: «Իեներն ու սատանէքը ամէն օր կուգան կը ժողովին դավաթ նստողի դուռն՝ ու կը հարցնեն թէ՛ բան ունի իրանց հաղց-
նելու կամ հրամայելու»:

2) Դավաթ նստող մարդը՝ «Տեսիլք» էլ կերթայ, կամ կը տանեն: Տե-
սիլք գնացած ժամանակ, նա կերթայ երկինք. դրախտն ու գոթիքը, «մաղէ կարմունջն» 1) ու «կպրէ կարասը» կը տեսնի: Բացի որանցից, նա կը տեսնի իրան մեռած բարեկամներին, հետները խօսելով հարց ու բարե կանէ: Վերջապէս բաց աչքով կը տեսնի իրայ համար պատրաստած տեղը, որ միռնելուց յետոյ պիտի գնայ: Իրայ տեղը հա-
ղար տեսակ ծաղկունանքներով զարդարուած մէկ փառաւոր բաղչայ է, ուրտեղ մէկ կողմը՝ խնկի ծառերի վրայ լուսաթաթախ բիւլբիւլները ծլվլալով խաղ ու տաղ կասեն. մէկէլ կողմը անմահական խնձորի ծառերն են, որոնց ճղքներից կախ են ընկած կասկարմիր խնձոր-

1) «Մաղէ կարմունջը» դրախտի ճանապարհին, հրեղէն գետի վերայ, միայն մէկ հատ բարակ մաղից կապած կամուրջ է. որի տակ, հրեղէն գետի մէջը, զբուռած է սև ձրթով եռացրած պճպճոտ «կպրէ կարասը»: Հոգիքն այդ կամուրջից անցնե-
լիս, թէ որ արդար են, էն է որ անվտանգ կանցնեն կերթան դրախտը. իսկ թէ որ մեղաւոր են՝ մաղը կը կարտի, իրանք կընկնին կպրէ կարասի մէջն ու հաւրե
յաւիտենական կը վառին:

ները. չորս կողմից անմահական տղերքներն ու առունները կը վազեն կերթան գրախտի ծաղիկները ջրելու: Մէկ խօսքով, լեզուով, պատմելու բան չէ. պէտքէ մարդ աչքով տեսնի, որ իմանայ ու հաւատայ, թէ ինչպէս տեղ է: Երանելեաց աշխարհն որ կայ՝ այդ է:

3) Հոռուց ջոկ՝մեր տիրացու խնամի Յօանն լաւ ճշգրտակի ու թասի աշխ էլ գիտէր,» առաւ ծերունի Աբօն: Ում որ մէկ բան կորէր՝ վազէր կերթար տիրացու Յօաննի քովը. էն սրաթին ըզունկին կամ թափն կաշէր ու կոէր. — ձեր գողը այս ինչ մարդն է ու տարածն էլ այս ինչ բաներն են, որ աարել այն ինչ տեղը, ֆլանի մօտ պահ է տուել: Յիրաւի, կերթային ու տեղքետեղ նրա ասածի պէս կը գտնէին ինչպէս որ մարդ իրան ձեռով պահած լինի ու տեղը գիտենայ:

4) Հատ գժուար բաներ իմանալու համար, միայն թափ կաշէր: Թուր լիքը ջուր ցնելով կը դնէր առաջը. սողոճոնին կառնէր իւր ձեռքը և թղթերն էս ու էն կողմը գարձնելով՝ կսկսէր կարդալ: Յան. կարծ մէկ էլ տեսնեա, որ ջուրը ժած էկաւ ու «քանց մեր աղէկները» (ստանայ) սկսեցին մէջը լողանալ (թէ և մարդի չեն երեայ, բացի տիրացու Յօաննից): Այդ ժամանակ ինչ բանի համար որ կուզէ, մէկ մէկ կը հարցնէ: Նրանք էլ պատասխան կուտան թէ՛ այս ինչ բանը այն ինչ տեղն է պահած, կամ թէ՛ այս բանը այսպէս պէտքէ լինի: Եր ուզած տեղեկութիւնները իմանալուց յետե՛ կը հրամայէ որ չըուին էրթան. նրանք էլ իսկոյն աներևոյթ՝ կը լինին: Մեր տղէքը մեղի էն բան հնազանդ չեն, որքան ստանէքը էգ մարդուն»:

5) Աբօյի հերը լուսահողի Կարօն իրան աչքով տեսել է, որ իրանց բուր տիրացու Յարէն նստած տեղը, (բաս են բռնած եղել Ղզրօյնց Մուրաթի հետ) ըզունկի վրայ քանիմ ճիգ քաշեց. (գրել — գծել) մէկէլ արան, մէկ քանի օղլուշող մօրէ մերկ, շաքերը բողշա կապած գլխներին դրած, իրար հետ հահաւորով — քաքաւորով ու հանաքներ տնելով գալիս են գէպի իրանց, բայց մարդկերանց չեն տեսնում: Նոսող մարդիկը ամօթներուն աղաչում — պազաւում են ու բասն էլ տալիս, որ տիրացու Յարէն ըզունկի վրայի գիրը սրբէ: Երբ նա գիրը սրբում է, օղլուշողներն զգում են իրանց ինչ զրութեան մէջ լինելը՝ էն սրաթին իլում — իլում (անհետ) կորչում են, այնպէս որ՝ իզն ու թաղերն էլ չի երևում:

6) Մէկ անգամ էլ, դարձեալ այդ տիրացու Յարէն, բոս է բռնում, որ «գոմշի կաշին» ու «գարին» քելցնէ: Մէջ են բերում չորս ծաբուայ մորթած, չորցած ու քուրուրթ գառած գոմշի կաշին և մէկ բուր էլ դարի: Տիրացու Յարէն էլ առաջ է բերում իրան «սողոճոնին» ու «կեցրագարեանը», սկսում է կարդալ ու մէկ կողմից էլ ծուռտիկ — մուռտիկ գրելը գրել: Մէկ էլ տեսնեա որ, արան՝ գոմշի կաշին ոտք

եկաւ և քօթքօթալէն ու թխկթխկալէն քեւեց զնաց... զարթնէ էլ էն միւս կողմից առք ելան ու իրար ետեւ շարուեալով, ոտն երեսն ի վեր բարձրացան գէպի դարիզուս օճառքը: — «Աստուած սգորմի հոգուն, տիրացու Յարէի պէս գիտուն մարդ չի եղել աշխարհի երեսին ու չի էլ էզնի. իսկ երկինք զետինք քննելիս է եղել: Մենք ազգմանն ու նաքեկը, իլլահի ժողովածուն, ջրի պէս կը կտրկար կունեն: Ընդուր դալմի ձէնը (զրեւու մէջ քաջազարծալթիւնն է ցոյց տալիս.) մինչև Չինուսաշինն ու Ճնգստանն էր հասել. թաթ, մուսթաթ, փահլեվան, քանդաքաղ, թրի ու զօւթ տէր մարգիք (քաջերը) բոլորը նրա մօտ են գալիս եղել, որ ազիրա ու համայիքն անել տան՝ վրնեքը կարեն: Ընդուր դրած համայիւններից, թլըսումներից ու փիթիկներից ում մօտն ու վրէն սր գտնուէր, նրանն ոչ գիւլլայ, ոչ թուր ու ոչ մէկ բան կը գիպէր կամ կը բանէր: Մէկ անգամ Ռէս Մեքրոնը (չունքի ընտուր գրած համայիւններից ու թլըսումներից մէկ քանի հաստ վրէն կարած սնէր.) թուրը քաշէ կընկնի Օսմանլուի գոշունի մէջն ու կսկսէ բրգել—Չարգել. չորս բոլորից թուր է՝ որ գլխին կիջնեն, լուսանք է՝ որ կը բաժան վրէն, բայց հէշ քեաֆարաթ (ներգործութիւն) չի էնէ. ինքը թուրը էս փողմ, էն կողմ փարտելով՝ գլուխը կազատէ ու զուրս կուգայ մէջներից: Երբոր չորեքը թափ կուտայ՝ մօտ երկու հօխայ գիւլլայ կը թափէ: Համայիւններու մարիֆաթը ընտեղ կերևայ, որ հէշ մէկը ջանք չէր ծախել—անցել. հըպա՝ տեղացեակ տափկել մնացել էին»:

7) Նանէ, այն բազմութիւնն ու երեսները ինչու և՛ հաւաքուել այնտեղ, ինչ կայ:—«Երեսների գաղթէն է. տղոցը կը փարպուէ, (թուփել) որ օձերն ու կարիճները չը խեթեն իրանցս: Գաղթէնը մի առաքակ լիքը թոված օձերով քաշ է տրել կողքից. ով որ իրան ընծայ է տալիս, հանում է օձերից մէկն ու փաթաթում նրա սրգու վզովը և բարձրաձայն, աղաբազան լեզուով, մի աղօթք կարդում և ապա օձը կըկին զնում առաքակը: Այս մի և նոյն ձևով օձերը փոխ ի փոխ փաթաթում է այս ու երեսի շինքին ու փողերը առնում լցնում իր գրգռանք:

8) Կուշափորինց տիրացու Մարկոսը զնացել է խաղնա հանելու: Սե կատունն ու ակ խօրօղը նա տարել թողել է «Մուղանշաղրադի խաբապի մէջ. սուրտեղ որ այդ երկուսը միասին կուռեցան՝ խաղնէն այնտեղ է, փորել կտայ ու կը հանէ: Խաղնա գտնելը շատ դժուար բան չէ, գժուար է միայն թլըսումը գտնելը: Մէկ անգամ Աբօյի պապը օխար կարաս խաղնա է գտել, համա ինչ օգուտ, որ թլըսումը չեն իմացել, բոլորը գեղինն ու ճերմակ հող են զարձել:

9) Նանէենց գրացու կինը վաղուց թշնամացած լինելով իրանց հետ, և կամենալով վրէժխնդիր լինել՝ ծնագարեցի մօլլին ակէպա (կա-

խարդաղան գիր — փթիկ) է անել տալիս ու գիշերը տանում իրայ ձեռքով թաղում Նանէնից տան կտրի ափին, որ կովերի կաթը նուազի — ցամքի ու հարած խնոցուց քիչ կարագ դուրս գալ: Նանէն, ինչպէս ուրիշ շատ բաներում, նոյնպէս և այսպիսի բաների մէջ էլ անփորձ չէր: Երբ նկատում է որ կովերը «կաթը քաշում» են ու հետ գնեալ նուազում է՝ իսկոյն հասկանալով, թէ բանը որտեղից է ծուել, վազ է տալիս երգկի ափը քանդում ու լէպը գտնելով հանում այրում: Այնուհետեւ կովերը զարձեալ իրանց սովորական չափով կաթ են տալիս:

10) Թէ որ մարդս անբաղգ է, կամ թէ բաղգը խռովել է իրանից կամ տանից, կտէր խնամի Եարէն, յետ դարձնել բերելը շատ զօլալ է, թէ որ մարդս խելք ու քեամալ ունենայ: Մուշկով ու զաֆրանով սև հաւի հուկիթի կամ թէ մագաղաթի վրայ գրէ էս խօսքերը. — հո, գի, ցա, դափ, լաշ, մու, ֆան, գա, բար, նա, ու շորի կտորի մէջ կարած ծոցդ պահէ կամ կարէ կանսկիդ, նրանից յետ, ուր օր երթաս, կամ ինչ բանի որ ձեռք դարկես, բաղգը ինքն իրան քովդ կուզայ ու գործդ կաջողի...: Կամ թէ չէ թղթի վրայ գրէ. — «Ծա՛ն բապակի, եմ ֆալաք, խաւամ լա բահի մուֆանա թաքթան բահաւաւ մաֆթուն» ու կաթի մէջ քցէ եփէ. նրանից յետ տրորէ որ խառնուի կաթի հետ ու պղպեղով և խմէ... այնուհետեւ խառնած կամ երես զարձրած բաղգը՝ էլի գաւնա կուզայ քեզ առա ու յաւիտեանս յաւիտենից քեզինից էլ բնաւ չի հեռանայ:

11) Ի՞նչ լուսահոգին որովիշ ըդանդ մարդ էք, բաւաքեցեք Աթոն: Ի՞նչք քաած բա՛նը ընդուր քովք անհատնելի ու անպարպելի ծով էք. աշխարհքի երեւոք բա՛ն կա՛ր, որ ընտրա ձեռնէն պրծնէր, եա խեղճնաթ առկը մաթր — թկէն չէնէր...: Մէկօր կերթայ գերեզմանները, կը տեսնի՝ որ փոսի մէջ մէկ «շոր — դուռի դաֆա» (մարդու գանգ) է ընկած: Վեր կառնի «ճակաի վրայ գրած գիրը» կը կարգայ՝ կիմանայ, որ էդ մարդի մահը սպանելով պրտի էղնի, շունքի էգպէս է գրած եղել...: Պղտղդ որ պլանած էր, ասել ու հաւատացրել է. զաֆէն որ ձեռիս մէջն էրքով էնքով կը զարձնէի՝ բերդան աշքիս ընկաւ — ահաայ, որ անկողնի ու ծածրակի մէջտեղը ծակ էր, գիւլով եմ թէ չէ՝ մէկ ուրիշ բանով էր զարկած սըպանած խեղճ մարդին...: Կարեալս, էօպէս բաների վրայ որ խօսելու էղնինք, ծէր ու պոշ չիայ...: Առաւառած օգոստի ձեռ անցաւորաց, յետեւ էլ Յօհանի ու Յարէի հոգուն... հայ գիտի գովբան, ըտոնք էլ մէկ բան էին, աշխարհք էլան ու գնացին... իրանց թայ մարդ՝ էլ չկայ մեր մէջը:

Բ. ԸՆՑԱՆՆԵԿԱՆ ԲԱՐՔ ԵՒ ՍՈՎՈՐՈՑԹՅՈՒՆ

1) ՀԱՐՍԱՆԻՔ

Երբ տղատէրը մտադրվում է իր որդու հետնանշն ու կարմիրը կապել՝ այսինքն ամուսնացնել. նախ խորհրդակցում է իւր ընտանեաց և ապա իւր մի քանի մերձաւորների ու բարեկամների հետ: Երբ խօսքերը մի ամանում դուրսեցաւ—համաձայնեցան, մի երեկոյ կանչում է բարեկամներից երկու կարուկ ու աղգեցիկ մարդ և ուղարկում Գիկոյի տունը «պատգամ» (խնամախօս.) նրա, առաջուց տեսած ու հաւանած աղջիկը՝ իւր տղին ուղկուլ:

Պատգամաւորները խաչեղբօր հետ միասին վեր են գնում ու Աստու անունը յիշելով գնում Գիկոյի տունը:

Քաղաքում այդ պարտքը կանայրն են կատարում, որոնք նրան հաւանելուց ու նրա ծնողաց համաձայնութիւնն ստանալուց յետոյ՝ 4—5 հոգով մի սոկէ մատանիք ու մի քօղ, իբրև հարսնախօսութեան նշան, տանում թողնում են հարսնացուի մօտ ու գնում:

Սովորական հարց ու բարեից և մի փոքր խօսակցութիւնից յետոյ, պատգամաւորներից մէկն, ի միջի այլոց յայտնում է իրանց գնալու նպատակը և աւելացնում, որ «Աստու կոյս կողմանէն եկել են իրանց չէն օջաղից մի բուռը հող վերցնելու»: Այնուհետև սկսում են գովել աղային, նրանց տուն ու տեղը և սւնեցած—չսւնեցած կարողութիւնները:

Աղջկայ ծնողները այս առաջարկութեանը մէկ անգամից չեն պատասխանում. այլ զանազան պատճառաբանութիւններից յետոյ, քաղցրութեամբ ասում են. —«բարով հազար բարի էք եկել, խնդրենք մի երկօր մեզի ժամանակ տաք, մենք էլ խորհուրդ էնենք, վերցնենք—վեր գնենք, Կօստ ու զուլմանի տէր ենք, մեր բարեկամների էլ միւրքի տակովն անցնենք, որ չը նեղանան. թէ որ Աստուած զսմաթ է արել, մենք ինչ պտի ասենք. էգուց մէկէլ օր ձեզի սաղ ջուղաղ կուտանք»: Այս յուսադրական պատասխանով պատգամաւորները վերադառնում են տուն:

Երկօրից յետ նորից հաւաքվում են պատգամաւորներն ու գնում վերջնական խօսք իմանալու: Նստում են և տալու ու չը տալու մասին խօսք բաց անում: Երկար ու բարակ ձգձգելուց յետոյ՝ աղջկայ

հայրը հետեւեալ առաջարկութիւնն է անում. եթէ համաձայնեցան՝ լաւ, այն է որ աղջիկը կայայ, իսկ եթէ չը համաձայնեցան՝ «Աստուած իբրանց հետ, իբրանց կորուստը նրանց տանը չէ»:

Առաջարկութիւնները սրանք են. — «100 մանէթ բաշլուզ 1), 5 հատ խալաթ—1 թօփ լաւ Սպահանի շալ, մէկ մահուա շուխացու, մէկ լաստիկ արխալղցու, 12 գազ դանավուզ ու մէկ «սիւտ հախի» (կաթ-նագին): Իսկ մնացածներն էլ քեանսումի օրը կը խօսենք. էս բաները թէ որ կուտաք, մեր փայն Աստուած շնորհաւոր անէ. թէ որ չէք տայ՝ Տէրը ձեզի հետ, բարով էկաք՝ հազար բարի. որպէս եկել էք՝ էնպէս էլ գնացէք, ձեր կորուստը մեր տունը չէ»:

(Բաշլուզ տանելու սովորութիւնը քաղաքում վաղուց իսպառ վերջացած է և աղջկայ բոլոր օժիտը, հարսուտ թէ աղքատ, ծնողքն են տնում իբրանց հաշուից):

Ողորմելի տղատէրը շատ լաւ գիտէ, որ միանգամից այդքան ծանր տուրք վճարելը իւր ուժից վեր է. բայց չի էլ ուզում հեշտութեամբ ձեռք վերցնել այդ «չէն օճաղի մի բուռը հողից». մանաւանդ որ դէմը հակառակորդ—մրցողներ էլ ունի, և մի և նոյն ժամանակ իւր աչքի սև ու սիպտակ Մուրաթի աչքը թողնել Գիկոյի դուռը: Վերջապէս ստիպուած կամայ ակամայ յօժարում է ու հետեւեալ խօսքերն ասում. — «Նանգ ոտդ էղնի, էդպէս տասն որ ուզես, էլի կայնած եմ, գու հէշ գարտ մի էնի, քու գլուխդ սաղ մնայ»:

Ներկայ եղողները երկու կողմի համաձայնութիւնը տեսնելով՝ բըղաղում են — տնաշէններ քնչ էղաւ ձեզի. Ղարսայ բերգն առնելը ըստուց հեշտ էր, մինչի վերջացրիք, հագիքս կտրեկի հատ դառաւ. դէ տըրադ բերէք՝ աչքալուսի թասը խմենք»:

Իսկայն արադ են բերում ու երկու նոր խնամիրը բաժակները ձեռներն առած բարեմաղթում են, որ «Աստուած իբրանց բարեկամութիւնն անխզելի անէ, գօտտն ուրախացնէ՝ գուշմանին քօռացնէ. Աստուած գուշմանի սրտովը շանէ, իբրանց հարսին ու փեսին էլ, բարով խէրսով սուրը անթառամ պտակին արժանացնէ»: Այս և որանց նման բարեմաղթութիւններով բոլորեքեան խմում են ու մի ճոթ հաց ուտելով՝ շնորհակալութեամբ գնում իբրանց տները:

Այդպէս տհա, հարսնախօսութիւնը վերջացաւ, բայց մեր նշանադրեալները կամքն ամենեկին հարցնող չկայ թէ, արդեօք նրանք էլ համաձայն են այդ նշանադրութեանը և իբրանց կամքովն է թէ ոչ: Այս գէպքում երկուսի ծնողաց կամքը սուրբ է, ինչպէս ցանկան՝ այնպէս էլ կանեն, ոչ օք ընդգիմանալու ու նրանց գործին խառնուելու

1) Այս քրտակտն սովորութեանը, մինչև անգամ Հայրապետական կոնգրէսներն ու նոյնքներն. էլ չը կորուցած վերջ գնել:

իրաւունք չունի. անպայման կեբազով պէտք է հնազանդին նրանց «կտրած կապածին»:

Հարսնախօսութիւնից մի քանի շաբաթ յետոյ՝ թէ բազարում և թէ գիւղերում ընդհանրապէս «հարսնախօս» անկողն ազդարարութիւն կայ, որ հարսնացուին, բացի նշանադրութեան քօղից ու մատանուց, շաբաթով ոսկի, արծաթեղէն, ակնեղէն ու այլ և այլ իրեր ընծայ են առնում. իսկ «փեսայի» անկողն ազդարարութիւնը՝ միայն բազարում կայ. որ ինչպէս հարսին՝ նոյնպէս և փեսային՝ ոսկեղէն ու արծաթեղէն թանկագին ընծաներ են տանում: Երկու դէպքումն էլ բաւականին չափ ծախքեր են լինում աչջկայ ու ազգայի ծնագոյց կօզմից, որովհետեւ երկու կողմի բարեկամներին էլ բաւականութիւն պէտք է աւան: Հանդիսի ժամանակ ինչ կարգով որ հարսին, նոյն կարգով էլ փեսային, մի հարս կամ երիտառարդ առաջններն ընկած, ազդարար գոյն զգոյն շաբաթեղէն և տանձ ու խնձոր ձեռներին բռնած, վառած մեղրամոմերով, առաջ են բերում «Ղալանտարի» անուանած հայերէն կամ տաճկերէն երգը երգելով ու նուագելով և նոսրած հանգիստակաների առաջին կանգնացնում: Բոլորեքեան մի մի իւր բաժակ ձեռներին բարեմաղթում են. — «խնամտեք աչքերդ լուս, էս տառօսը ամենիդ տունն էղի, էս ուրախութիւնը երկնային ճէր Թագաւոր Առաւածը՝ ազգասնանց կամենայ, բարով խէրով ընտոյց թ ու եշիլն էլ կապենք... բարեկամաց աչքը լուս... ճէր Աստուած անփսրձ - անքեռա տուր պահէ ու անթառան պահկին արժանացնէ»:

Այնուհետեւ հարսին ու փեսին ազատ թողնելով, իրանք ամբողջ գիշերը ուտել խմելով քէֆ ուրախութիւն են անում ու լուսազէմին ցրվում - գնում իրանց տները:

Գիւղերում նշանդրէքի հետեւեալ առաւօտը, փեսացուի ծնագոյցը մի քանի բարեկամների հետ հրաւիրում են հարսնացուի տունը ուրախ ժամոհմակ անցկացնելու: Ուր հացկերոյթից յետոյ՝ հրաւիրեալները «թաւրնկէց» են անում, այսինքն իւրաքանչիւրը մի բան նուիրում է հարսնացուին:

Այդ օրից սերտ յարաբերութիւն է սկսվում երկու բարեկամ ընտանեաց մէջ ու մինչև պսակուելու օրը, իւրաքանչիւր տաղաւարի (տօն օրերին) հարսնացուի փայ ու բաժինը դնում է կէսբանց առնից: Այնուհետեւ սկսած մեծից մինչև փոքրը՝ գնում են հարսնացուին տեսնելու. (գիւղերում խնամոնց տանից կամ նրանց մերձաւոր բարեկամներից երբեմնապէս հարսնացուին այցելողների խօսքերը՝ հարսնացուն լուսնում է, և լուսնալուց յետոյ՝ ոտքը համբուրում ու մի զոյգ հովիտն զուլպայ էլ դնում նրա ծնկանը՝ որ հագնի: Իսկ այդ բարեկամը նրա արած ծառայութիւնը փողով է վարձաւարում. բայց

այդ փոքր, նա ոչ թէ ուղղակի իրան է տալիս, այլ գցում է սաքերը լուացած տաշտակի ջրի մէջ՝ օր նա ջուրը գուրս թափելիս վերցնում է)։ Միայն խեղճ ու անճար փեսին է արգելուած գնալ աներանց տունն ու իր նշանածին տեսնել, կամ մի քիչ խօսել նրա հետ։ Աներանց գուռը նրա համար ամեծ պատ է, չը պիտի տեսնի։ Եթէ գիշերով ծածուկ գնալիս (գիւգերում միշտ այսպէս է լինում)։ Աստուած մեղքը երեսօքը տունց՝ գրացիներից տեգնողները եղան, այն ժամանակ արբի տուր ու գմբաց տես։ Մինչև անգամ պատահել է, որ «նշանած տան» գնալու համար, աղջիկը աղայից յետ են արել — չեն տուել։

Մրա հակառակ, քաղաքում այս բանը խիստ ազատ է. փեսացուն երբ կամենայ — զօր թէ գիշեր — իբրև տան անգամներից մէկը, առանց որ և է արգելքի, ազատ ու համարձակ ելումուտ կտնէ աներանց տունն և երբեմն էլ նշանածի հետ զրօռնելու կը գնայ տանեցոնց մէկի կամ միւսի հետ։

Վերջապէս մօտենում է հարսանեաց օրերը։ Տղատէրը վեր է առնում խաչկործն ու մի ուրիշ բարեկամի, գնում են խնամոնց տուն ճշեռտումս կարելու, (վերջին խօսք իմանալու, թէ մեր, կամ մը օրն են տանում իրանց «հախլուն» — հարսնացուն)։

Այս արարողութիւնը քաղաքում կատարվում է փեսացուի տան մէջ, մի քանի բարեկամների ներկայութեամբ. ուր ի միջի այլոց, սրբօղում է, թէ պտակի օրը հարսնացուի համար քնչ ընծաներ պէտք է տանեն կէտրանը։ (Թէպէտ այս սովորութիւնն էլ վերջանալու մօտ է)։

Արդէն ժամանակն է, մեր գեղացին «բաշուզն» ու խալաթները պէտք է տայ։ Մրա վերայ տւելացբու և ճշեռտում աղշտսին», որ 10 — 15 մանէթ է լինում, ու միւս բաները, այսինքն հարսնացուի պտակի հանգերձները, անկողնի երես — աստառն ու բուրգը, մացու ուխտը, իդ, բրինձ ու արագ։ Այս բոլորը աղատէրը անպայման աղջկայ տիրօջը պէտք է տայ։

Քաղաքում այս տուրքերից իսպառ ազատ է աղատէրը։

Նշանագրութեան օրը «չանդ սաղ էղնի» ասողը, այժմ ինչ անեմ, անց անեմն է ընկել...։ Ինչ և իցէ պարտքով — փոխով, լաւ ու վատով խոտաւցածները հոգին գուրս գալով վճարում է։ Բայց հիմի էլ հարսանիքի ծախսի համար է փող հաքկուելու։ Նրկար մտածելուց յետոյ՝ վերջապէս գիմում է հարուստ վաշխառուններից մէկին և հաղար ու մէկ աղաշանք — պաղատանքով հազիւ կարողանում է 40 — 50 բուլրի դարձը վեր առնել. խոտաւանլով որ փողի տեղոսի տեղակ՝ «փոսի երեք օրաժար մննծ արտը», որ գութանի հերկ է, ինքը ցանէ, քաղէ յնիէ ու գոյացած բոլոր արգիւնքը բերէ յանձնէ իրան (փողատիրոջը)։

Սյնուհետեւ սկսում է հարսանիքի պատրաստութիւն տեսնել. առ-

նում է մտացու, բրինձ, արաղ, չայ, շաքար և ուրիշ հարկաւոր բաներ, որոնք այդ օրը անպայման պէտք են:

Հարսանիքի առաջին օրը, շաբաթ երեկոյեան պահուն, դավաւ զուռնով փեսացուի ներկայութեամբ, մտացուն մորթում են 1) ու «տաշտադրէք անում: (Քաղաքում այս սովորութիւնները իսպառ վերջացած են): Տաշտադրէք լինում է հետեւեալ կերպով. մի կին հագնում է հարսնացուի նոր շորերից մէկն ու մի մաղ չոր միջոց հետք վեր առած գնում է տղայի բոլոր բարեկամների տունը և մի բուռը միջոց տալով, տան կանանցից մէկին հրաւիրում տաշտադրէք անելու: Հրաւիրեալ կանայք գնում են փեսացուի տունը, ուր առաջուց պատրաստի դրած է խմորի տաշտը, որի մէջ ալիւրմաղ՝ կիսով չափ ալիւր լցրած: Ամեն ներս մտնող կին մի քիչ մաղում է և աւղուրով—դատամով հարսնիք էղնի, էսպէս ուրախութիւններ շատ տեսնէք, էս տառօքը մնացած պղտիկներուն էղնի, Սատուած խնամի Զանօյիս էլ մէկ բարի զուռն բանայ, ընտուր դարա ու զասաժաթէն էլ էսպէս ուրախութիւնով պրծնինք» ասելով՝ նստում է: Էսպէս ամեն մինը իր պաշտօնը կառարելուց յետոյ՝ նստում են ու հաց ուտում և վերջը տանտիրոջը մի քանի կոպէկ նուէր տալով, վեր են կենում մի քիչ պարում են ու գնում:

Նոյն օրը իրիկնապահին «խնդրակ» կնոջ հետ — դավաւ զուռնով— հարսնացուի համար կէսրանց տանից հինայ» են ուղարկում, որ հարսնացուն իւր ընկեր աղջկերանց հետ ձեռները գնեն: Իսկ քաղաքում սովորութիւն է, որ հինայ տանող խնդրակի ձեռքով, աներանց կողմից էլ փեսացուին «չապիք վարաիք» են ուղարկում:

Նոյն գիշերը ազապ տղերքը հաւաքվում են փեսացուի մօտ ժամանակ անցկացնելու. Առաւօտեան գալիս է խաչեղբայրն ու փեսացուին իւր բոլոր ազապներով հրաւիրում իրանց տուն, որ լողացնեն: Գնում են խաչեղբօր տունը, ուր առաջուց պատրաստած է մեծ կաթսաներով տաք ջուր: Տաք զոմումը մերկացնում են փեսացուին ու նստացնում մեծ տաշտի մէջ. յետոյ ազապները հերթով մի առ մի մերկանում են ու մէջքը փեսացուի մէջքին կպցրած լողանում: Խեղճ փեսացուն այսպէս այնքան պէտք է պրպրկած մնայ, մինչև որ բոլորը լողանտն պրծնեն: Նրանից յետոյ հաւաքվում են բոլորեւջօրջ և իւրաքանչիւրը մի թատ ջուր լցնելով փեսացուի գլխին՝ լողացնում ու շորերը հաղցնում են:

- 1) Սյգ բոպէին մի կողպէք կամ երեք տեղ հանգոյց արած մի զազիլ բռնում են մորթած կենդանու արեան օտակ ու կողպելով տանում պահում են մինչև առաւօտի գիշերը, որ թշնամիք կախարդական միջոցներով «կապ» շանեն նորապօկեալներին ու տնրադպցնեն:

Քաղաքում բոլոր ազգայները փեսացուն հետները վերառած՝ դր-
նում են բաղանիս լողանալու. բայց բոլորի բաղանիսի ծախքը խաչ-
եղբայրն է վճարում: Դուրս գալով այդ տեղից, կամ խաչեղբոր տունն
են գնում նախաճաշիկ անելու՝ կամ փեսացուի տունը:

Նախաճաշելուց յետոյ՝ գիւղերում դավուլ զուռնան առաջները
դրած, փեսացուն ազգայների հետ միասին, բարեկամների տները,
ման են գալիս՝ երեկոյեան հարսանիք հրաւիրելու: (Քաղաքում հար-
սանիքից մի կամ երկու օր առաջ բոլոր բարեկամներին հրաւիրատու-
ներով են հարսանիք հրաւիրում): Գիւղացիք էլ, որոնք ազգակիցներն
ու մօտիկ բարեկամներն են՝ մի մի «կօսպանդ», կամ «ուսպանդ» (մե-
տաքօռայ կամ հասարակ թաշկինակ) են կապում փեսացուի պարա-
նոցը, ոմանք մի քիչ եղ կամ միւրգ են տալիս, որ ազգայներն իսկոյն
չափազուլի (յափշտակօղի) նման փռքուում — ուտում են: Սյա հրաւի-
րակաւ պաշտօնը վերջացնելուց յետոյ՝ բռնաւորած փեսայի հետ վե-
րադառնում են տուն:

Գիւղերում փեսացուն, այսօր բացառապէս, անձամբ պէտք է գնայ
խաչեղբոր տունն և նրանց բոլոր հարս ու աղջիկներին հրաւիրէ իրանց
տուն հարսանիք, իսկ տան մեծերին էլ գալուլ զուռնով երեկոյեան
են հրաւիրում: (Քաղաքում խաչեղբայրն էլ իւր ընտանեաց հետ միա-
սին, միւս բարեկամների նման հրաւիրատուսով է կանչում հարսանիք):

Քաղաք թէ գեղ, հարսանիքից մի քանի օր առաջ, հարսնա-
ցուի բոլոր բարեկամները նրան հերթով տուն են հրաւիրում ու մի
օր պահելուց յետոյ՝ ընծայ տալով ճանապարհ ձգում:

Մինչ այս՝ որ նոյն գիշերը կամ հետեւեալ առաւօտը պէտք է պը-
սակեն, հարսնացուի ամենամօտիկ ազգականներէց կամ բարեկամնե-
րից մէկը, հարսնացուին տանում է տուն «պուխը պօղելու». համար:
Բոլոր ազգալ աղջկներն ու նոր հարսները հաւաքվում են նրա մօտ,
զլուխը մաքուր լուանում և սե սաթի նման մազերը թանրում ու
փռում ուտերին: Երաժիշտ աղջկերանց խումբը նրան շրջապատած՝
ողբաձայն ու սրտաճմլիկ եղանակաւ երգ երգելով, սկսում են մա-
զերը հրետել: Ահաւասիկ այդ երգերից մի երկուսը: —

Ողջի հինէդ էկաւ վերի կալերէն,
Վար է թափեր նշխուն թղթի ծալերէն.
Բազդդ լաւ է՝ գնայ էնօր յետեւէն,
Թող դուռմանը հալի — մաշի աշելէն:

Հէք մէք ունիս, ջուխտ աղբէրդ սաղ էղնի,
Կիսուր, կէսրար, տէքրտիրդ սաղ էղնի:

Հիմի քեզի կը գովենք օր հարս էրթառ,
Փայ—բաժինդ ու ղսմաթդ շատ էղինի:

Վարդի ջրով գլուխդ լուացեր ենք,
Ղումաշ մագերդ էլ ուսերիդ փռեր ենք,
Ընկերտանքդ նստեր դայտով հիւսնեկը.
Խանութներուն լայեղ քեզի գուգենկը:

Փուշին բերէք քուրոջս գլուխը կապենք,
Հայրին բերէք գիլիֆները լաւ կոկենք,
Ստուռած սիրես մեզի մտեհան չէնես,
Մնուշ քուրեր էսօր մեզինէն չը ջոկենք:

Դէ ել կայնի՝ ընկերտանքդ թող տեսնեն,
Հիւրիմալք բօյդ ու բուսաթդ գովեն,
Բարով էրթառ, մեզի մտքէդ չը հանես,
Հէրդ ու մէյդ քեզի արտանց թող օրհնեն:

Երբ գլուխը գովում պըծնում են ու հարս կանգնեցնում, կէտ-
րանքը իրանց բարեկամների հետ միասին, գալու գունդով գալիս են
ու մի քանի աղջկերանց հետ հարսնացուն վեր առած, ճանապարհին
պարելով, տանում են հէրանց տունը, որ վաղը պսակեն:

Այս սովորութիւնն էլ շատերի նման քաղաքում վաղուց վերջացած է:

Մի և նայն միջոցին աղապները փեռի ու խաչեղբօր համար տան
կամ գումի, որանդ որ յարմար է, մի անկիւնում «թախա» են շինում
հետեւեալ կերպով. կարպետի մի ծայրը միում են առատադից ու
միւս ծայրը քաշ գցում պատի նքսով: Կարպետի կախ ընկած Ծա-
պերից քաշ են անում, թելի վերայ մէկ ու մէջ խառը շարած, փշառ,
չիբ, խնձորի կտորանք, շամիշ, բամբակ և այլն: Մըան անուանում
են «բաղ»: Գատի տակին երկարացրած «կամի» կամ տախտակի վե-
րայ նստում են միայն փեսացուն ու խաչեղբայրը թաւը ձեռին. իսկ
միւս աղապները կամ կանգնած են միում, կամ չըջաղաւում որ և է
տեղ նստում: Առջներին սեղանախաակի վերայ դրած է լինում
մեղրախառն կարագ, որից մի մի դրդուն աղապներն են ուտում ու
իրանց ձեռքով մի մի բրդուն էլ թագաւորին ու խաչեղբօրն են ու-
տացնում, որ միմեանց հետ քաղցը լինին: (Այս սովորութիւնն էլ բա-
ղաւում չկայ):

Այս միջոցին բոլոր հրաւիրեալները ծառայատիկ նստած են և ձեռնաւորներին (սպառաւոր—ծառայ) մինը սկսեալ վերի ծայրից մինչև վերջին մարզուն հասնելը մի քանի կարգ օղի է բաժանում, երբեմն էլ սրտաշար ու ծաղրական խօսքերով հանաքներ անում ուրախացնում, որովհետեւ մեր գիւղերում գինի գործածելու սովորութիւն չկայ. միւս կողմից էլ զուռնաշէրն են փողերը փչելով խմողներին ոգեւորում: Այդ ոգեւորուած միջոցին, մէկ էլ տեսնես, յանկարծ մի տնկիւնից մի հրամայողական ձայն եկաւ. — «Սանհէր Խաչօ, մէ խաղմ ըռա ուրախանա՛ր»: — «Տօ խնամի Յարութ, դու ըստա՛ ձայն է տալիս մի ուրիշը: — «Չէ, չէ, թող քաւոր Գարօն ըսէ՛» ասում է մի երբորդը: Բայց խաղ տսողները — «մէջլիսի ծաղիկները» բաւականին լուրջ են — շատ խմած չեն: Բողոքներն իտակելով՝ մէկը միւսի յետեւից, հերթով սկսում են փողին յարմար ու ներգաշնակ ձայնով երգել հայերէն և առանկերէն «գիվանի, դօշմայ, քէշիշօղլի, հիճրանի, վանաղլի, թէճնիւ, գուրէիգ» և ուրիշ շատ եղանակներ:

Այս պարտքը քաղաքում ընդհանրապէս կատարում են սաղանդարները, որոնք առանց բացառութեան հայերէն են երգում:

Իսկ աղապները փեսին նստացրել են մի աթոռի վրայ ու իրանք շրջապատել: Դալլաքը սապոնի փրփուրով նրան սպիտակ մօրուք է շինել — «Միմէօն ծերունի» է դարձրել ու երեսը չի վեր անում — թրաշում, մինչև որ ծնողն ու ազդականները գան և փրան ընծաները տան: Վերջապէս դալիս են ամենքն ու իրանց ընծան տալիս, — փող, աղլուխ, գուլպայ, գաթայ և այլն: Դալլաքն այնուհետև սկսում է նրանք քիշ — քիշ սափրել — ժաղերը վեր տնել:

Քաղաքում էլ, հասարակ դասակարգի մարդկանց տներում, դեռ ևս ժողովրդային սովորութիւնը գոյութիւն ունի:

Այս արարողութիւնից յետոյ դալիս է քահանան, փեսի հանդերձ. ներս ու խաչնորթ թուրը օրհնում 1) և օրհնելուց յետոյ աճուրդով ծախում է աղապներից մէկի վրայ մի քանի ապաստով: Հանդերձները գնողը այնուհետև կոչվում է «աղապաւաշի» (աղապների դիւաւոր): Վեր են առնում կիսամերկ փեսին ու օրհնած հանդերձները, գնում են թախտի մօտ, կամ շատ անգամ հէնց հրաւիրեալ բազմութեան առաջին և զանազան զովստաներ ու օրհնութիւններ տալով, մի առ մի հանդերձները հագցնում:

Ազգայնաշէն կամ աղապներից մէկը — ամենից ճարպիկն ու աշրա-

1) Իշխողայրը միշտ թուրը ձեռին փառացուի հետ պատում է, որ վերջինս ներս ու դուրս գնացած ժամանակ, թուրը անցկացած գրան վերի շէմքին է դէմ անում, որ նա առեւտրի անցնի, որպէս զի շարերը չը գորկեն, ու որ և է փորձանքի հանգիստ:

բացը փեսի հանդերձներից մէկը, օրինակի համար չուխէն վեր բարձրացնելով բղավում է.— «Յէրտէր, օրհնեա ի Յէր, ջամբաթ անկաջ էրէք, մեր թագաւորն լինչ ունի»։ շրջապատողները միաբերան ձայն են տալիս «լինչ ունի»։— «Մէկ լաւ չուխայ ունի, Սաամբօլու բուրգն է, Ինկլիզի մանածն է, Փռանկսզի գործածն է, Թիֆլիզու ձեածն է, Թարգի Փիլոսի կարածն է ու Աստծու օրհնածը. Աստուած շնորհաւոր անէ»։ Վերջին խօսքերը յօլորը միասին կրկնում են ու զուռնաչիք սկսում են ածել, իսկ շրջապատողները երգում են. —

Ասենք շրնհաւոր, ասենք շրնհաւոր,
Մեր թագաւորի չուխէն շրնհաւոր:
(Դիախ միւլարաք, գիախ միւլարաք,
Բիզըմ գիւլագեա. ալ եշիլ գեարաք):
Հայ նազինան — նազինան,
Քեապապ բիշար քեօզինան,
Շու եարանլարն ուէօզինան,
Գեաթըն չուխայի գէյտըլն:
Գէյտըն հա գէյտըն,
Բիւմազ իսա՝ բիւտըն,
Օղլան հալալատայ սան,
Ղօրիւիրամ եալտաա սան: 1)

Այսպիսի շատ գովեստներով ու ձևով, երբ բոլոր հանդերձները հագցնում պրծնում են, զուգուած ու զարդարուած փեսին կանգնացնում են մէջ տեղն ու իրանք շրջապատած, փողին յարմար, միասին երգում—

«Սուրբ Գարապետի սուրբ զօրութենով,
Զօրութենով, ծառս ծաղիկ է.
Ծառ ծաղկեցաւ, ծառ կայնեցաւ,
Կանանչ ու կարմիր»։ 2)

Յետոյ իբրեւ յորդորակ աւելացնում են. —

«Մեր թագաւորն է աջ,
Աջն է խաչ ու մաչ,
Սօլերն է կարմիր,
Արևն է կանանչ»։

1) Քաղաք թէ գեղ այս մի և նոյն երգն են երգում:

2) Մի քանի սրբոց անուն տալով՝ այս տունը մի քանի անգամ կրկնում են:

Մի և նոյն երգերն ու արարողութիւնները անփոփոխ կատարվում են և քաղաքում:

Երկուշաբթի առաւօտ երբ լուսանում է, իրիկուան հանդիսականները նորից հաւաքվում են փեսի տունը: Մի երկու բաժակ օղի վայելիւց յետոյ, դավալ զուռնան ածել տալով, խուռն բաղմութեամբ, հարս ու աղջիկ ճանապարհին պարելով, հարսանեաց զարդարուած «ծառը» մի պատանի բռնած, փեսին հետները վեր առնելով՝ դիմում են հարսնացուի տունը, որ տանեն եկեղեցի պսակելու:

Քաղաքում պսակ տանելու հանգէսը կատարվում է կիրակի դիշեր — լոյս երկուշաբթի, և աղջկերանց փոխարէն, թէ եկեղեցի գնալիս ու թէ վերադառնալիս, ջահլ երիտասարդներն են պարում նորապսակեալների առաջին:

Հարսնացուն առաջուց զարդարուած պատրաստի կանգնացրել են տան վերի անկիւնում ու թանձր քօղով երեսը ծածկել, որ ոչ ոք նրա գէմբը չը տեսնի: (Քաղաքում բարակ շղարշով են քօղարկում հարսնացուի երեսը): Միայն քաւոր լաղէն պէտք է գայ, որ ռանամօր գօտիկը կապէ, թէ որ չէ՝ ուրիշը իրաւունք չունի այս պաշտօնը կատարելու: 1)

Մինչև քահանայի գալն ու ձեռնադրէք անելը, (նշան օրհնելը) յառկապէս խնամոնց համար պատրաստած զանազան խորտիկներով լի սեղանը հանդիսականները վայելիւց ու այս օրհնութիւնները՝ — «խնամաճիք օջաղներդ չէն ու հաստատ մնայ մինչև գալոցն Քրիստոսի, չէն էք ու չէն մնար. մենք երկնուց գետին շնորհակալ ենք ձեզնից, որտանց օրհնէք ձեր ջահէլ ջիւան փեսին ու աղջկան, որ մուրազներին հասնին, ամակներդ հալալ էրէք. ինչ որ մենք պակսեցրինք, փոխաբէրը Աստուած հարկւրապատիկը տայ, ունինք շնորհակալութեն» տալուց յետոյ, հարսնացուի ծնողացն ու մերձաւորներին լացացնելու համար բղաւելով երգում են «Ցանումեն, տանումեն Ատէ ջան» երգը:

Գալիս է քահանան նշանն օրհնում և հարսին ու փեսին ձեռք ձեռքի տուած, (չատ անգամ փոխանակ ձեռքի՝ թաշկինակի մի ծայրից հարսն է բռնում, միւսից փեսան). իւաշեղբայրը թուրը ձեռքին կողքերին կանգնած, տանից դուրս են բերում: Այս միջոցին աղջկայ ծնողքն ու բարեկամներից սմանք լաց են լինում, իսկ տղայի բարեկամները ուրախութեան աղաղակներով ու հարահրոցով, հարս ու աղջիկ աղյուխները ձեռներին, թևերը բարձրացրած, նաղաճեմ գնացքով ու կտաբառելով, նոր զոյգերի առջևից պարելով՝ տանում են

1) Նշագէտ անելու նպատակն այն է, որ խաչեղբորից մի քանի կողէկ առնեն: Գոյն է խաչեղբայրն ու մի քանի կողէկ տալով հարսնացուի մօտիկ աղապահան կանանցից մէկին, խնդրում է որ գօտիկը կապէ:

եկեղեցի: (Մշմ քաղաքում, մեծ մասամբ առանց դաժուլ զուռնի, կառքերով են դնում եկեղեցի):

Եկեղեցուն մօտեցած ժամանակ, դաժուլ զուռնի ձայնը կտրել են տալիս և բոլորը լուռ ու մունջ ներս մտնում եկեղեցին: Պալիս է քահանան ու նորընծայ զոյգերին խոստովանացնելուց յետոյ՝ պսակի խորհուրդը ըստ պատշաճին կտաարում պրծնում է: Աւարտելուց ու եկեղեցուց դուրս գալուց յետոյ, դարձեալ երկուսն ջտհիւները, ըստ առաջնոյն պարելով՝ ճանապարհները շարունակում են գէղի տուն: Ճանապարհի վրայ գտնուած բարեկամ ու տղապան մարդկանց աներից, ի պատիւ նորապսակ զոյգերի, դանաղան խորտիկներով պատարաստած սեղան են դուրս բերում, հանգիստկանաց հիւրասիրելու և ուրախացնելու համար:

Փեսայի դրան մօտ հասնելով, նորա մայրը երկու լաւաշ հաց ձեռին բռնած, պարելով ընդառաջ է գալիս, որին հետեւում են և փետի քոյրերն, ու նորապսակ զոյգերին համբուրում: (Այս վերջին ոտով-բութիւնը քաղաքում մասամբ վերջացած է):

Նորահարսի ոտնամուտը շնորհաւորելու համար, կեսուրը մի որ և է ընծայ է խոստանում, կամ կանխիկ տալիս: Այնուհետև սկսում են դրան առաջ երկար ժամանակ պտել:

Այդ միջոցին բաղմուլեան միջից աղմուկ բարձրացնելով ու մտախարուլիւն անելով, յանկարծ լոյս է ընկնում գոլերն ու մէջտեղը կտնգնում: Որովհետև ամենից առաջ ընծայ տալու կարգը խաշնգրօրն է ու մերձաւօր աղագականներինը, այդ պատճառով էլ խաշնգրայրը մի որոշ գումար տալիս է գոլերին, որ հրապարակապէս յիշեցնէ: Պղբն տաջարկած ընծան առնում է ձեռքն և ի տես բաղմուլեան վեր բարձրացնում ու բարձրաձայն գոռում. — Յէրաէր, օրհնես ի Յէր, ջամիաթ անկաջ էրէք, չէն կենայ քաւօր աղէն, տանաժօր քողքը, օտնամանները, պսակի մոմերը, հինէն, շարաղը ինքն առնելէն յետև, մէկ կարմիր տասնոց էլ փէշքաշ տուաւ, չէն կենայ շառելով ընծան դնում է հարսնացուի գլխին: Չորս բոլորից լովում է. — չէն կենայ քաւօրը, էս տաւօրը իրան տղին էգնիս: Բոլոր հրաւիրեալները մի և նոյն կարգով իրանց ընծաները տալիս են: 1)

- 1) Ընծան առհասարակ լինում է փող, սկսեալ 10 մանէթից մինչև 10 կողէկ: Աղքատ դասակարգի մէջ պատահում է, որ երբեմն մի աղուլի, կամ երկու արշին չիթ էլ են ընծայ տալիս: Ցուած ընծաները գարտում են հարսնացուի գլխին. երբ տեսնում են, որ այլ ևս ընծայ տուող չկայ՝ նոր վեր են առնում ու տալիս փեսացուի հօրը: Պան մարդիք էլ որ հարսանիքը «տաշուով» (սոսկ գրամական տուրք) են տնում, այսինքն պողկանաշը ուսելուց անմիջապէս յետոյ, մի պնակ գնում են սեղանի մէջտեղն ու ամեն հրաւիրեալ իւր ընծայ—տուրը գնում է նրա մէջ, որ մասակարարներից մէկը ձեռքն առնելով յիշեցնում է, թէ ո՞վ թիշ տուցի:

Քաղաքում այդ սովորութիւնը, հարսանիքը վերջանալուց յետոյ, երբ պատարաստվում են տուն գնալու, այն ժամանակ ծածուկ է կատարվում: Իսկ այժմ այդ ընծայարարութիւնը հոգեվարք դրութեան մէջ է ու կամաց կամաց վերջանալու վրայ:

Ընծայարարութիւնը դադարելուց յետոյ՝ քահանան շարական տոնելով առաջնորդում է տուն: Դռնից ներս մտած ժամանակ, երկու հատ կերակրի կաւէ ամաններ են դնում շեմի մօտ. որոնցից մէկը հարսն է օտքով խփում կոտորում, իսկ միւսը փեսան: Յա նշանակում է չաքի գլուխը՝ կոտրել, որ երկու ամուսինների մէջ շարութիւն չը սերմանէ: Տուն մտնելիս, թնարի վերայ պսակաճաշի կերակուրները շարուած են մեծ կաթնափերով: Նորապսակեալներին գրանց շուրջը երեք տնգամ պտտելուց յետոյ՝ (առ մի նահապետական սովորութիւն է. որ հարսն ու փեսան դամբով լինին ու նրանց ամանները միշտ այդպէս լէքը մնան). բաժանում են միմեանցից՝ հարսին տանելով կանանց մէջ, իսկ փեսան գնում է տղամարդկանց մօտ:

Քաղաքում, եկեղեցուց վերազառնալիս, նախապէս ճոխ սեղան են պատարաստած լինում. հարս ու փեսան շրջապատած հանգիստակներէքով՝ դնում կտնդնում են այդ սեղանի շուրջը: Քահանան շարականն ու պահպանիչը վերջացնելուց յետոյ՝ իսկոյն կենաց բաժակներ են առաջարկվում նորապսակ զոյգերի համար՝ այսպիսի բարեմաղթութիւններով. — «պարոններ, խմենք մեր երկու ծաղիկների կենացը. Աստուած կենօք կենդանի՝ ջուխտ պահէ, մէկ բարձի ծերացնէ. սիրով ապրին, կեանքերու մէջ ախ ու վախ չենեն ու հէշ գէշ օր չը տեսնին. նրանց տեսած վատ օրը միշտ էսպէս անցնի. իրանց օջաղի վրայ վարդաբար (հաստատուն) մնան... Թագաւոր ջան մամալէդ վելիս, բազարիք խէրը տեսնիս, Աստուած փռչմանութիւն չտայ. անփորձ — անքետաբ մնաք. խնդրենք Աստուած պետականէն դուշմանի սրտով չանէ, դօտան ուրախացնէ՝ դուշմանին քօռացնէ»: — «Ամէն» ամէն՝նա՝ ձայն են ալիս ամեն կողմից: Այս կենաց բաժակը դաաարկելուց յետոյ՝ հարս ու փեսան բաժանում են միմեանցից, իրանք նստելով սեղանի վերայ, շարունակում են իրանց քէֆն ու ուրախութիւնը մինչև լոյս:

Գիւղերում հարսը փեսից բաժանելուց յետոյ, մի աւել են տալիս հարսի ձեռք, որ տներն աւել: Բայց նա առաջուց խրատուած լինելով, տան չորս անկիւնը միայն սրբելով՝ աւելը դնում է տակն ու վերան պինդ նստում. մինչև որ գալիս է կէսուրն ու իրան թառան հարսին մի ընծայ խոտաւնում, որ տեղից վեր կենայ: Նա էլ իսկոյն վեր է կենում կէսօրջ ձեռքն համբուրում ու կանգնում:

Այս գործողութիւնից անմիջապէս յետոյ՝ գալիս է երկրորդը: Հարսին նստացնում են մի բարձի վրայ ու զիրկը տալիս մի նորածին

տրու մանուկ, որպէս զի նրա անդրանիկ զաւակն էլ տրու լինի:

Պակը տուն բերելուց յետոյ, բացի հրաւիրեալները, ամբողջ գիւղի իւրաքանչիւր տանից մի մի մարդ հրաւիրում են պօսկածաշ ուտելու, որ նորապսակեալները բոլոր գիւղացոց օրհնութիւնն առնեն:

Քաղաքում այս ճաշը շատ հանդիսաւոր է անցկենում: Փետայի հրաւիրեալ բարեկամներն արդէն կան ու կան. հարսնացուի բոլոր բարեկամներն էլ—այբ ու կին միասին—այդ օրը փետայի կողմից, իբրև «ջնէզուոր», հրաւիրվում են ճաշին մասնակցելու: (Գիւղերում ջնէզուոր գնալու սովորութիւն բնաւ չկայ): Երկու կողմի բարեկամները միացած, այդ մարդիկ ջուկ սենեակում ու կանայք ջուկ՝ սկսում են նստել նախապէս պատրաստուած անուշամամ խորտիկներով լի սեղանների շուրջն և երգերով ու նուագներով սկսում իրանց քէֆն ու ուրախութիւնը՝ հետեւեալ բարեմաղթութիւններով. —«կենդանութիւն, ողջ մնաք՝ ուրախ, խմենք մեր նոր ծագիկների կենացը. Աստուած նրանց անհաւանքի հաց տայ. Խորֆիրազ (ուրախ, կայտառ) միտն, օխտն անուեն իրանց քեօմակ էղնի, չօլումն էթթան կանանչի, կոնանչումն էթթան՝ էլի կանանչի. հոդ բռնեն սկի գառնայ. Թաժայ հարսի օտն ուզուրով էղնի էս օջաղի վրայ... խնամի Գրիգոր ջան տըքդ լոյս, տառօքը միացած տղոցդ էղնի. ուրախ որտօ՞ց ցամաք տըքով նրանց Թազ ու պսակն էլ տեսնես. բոլորեքտն սաղ էղնիք ուրախ...» որ մօտուորապէս տեսւմ է 8—10 ժամ շարունակ: Երբ լիովի բաւականութիւններն առնում են ու այլ ևս հնար չկայ քէֆը շարունակելու, մի վերջին բաժակ էլ ձեռներին բռնած հետեւեալ բարեմաղթութիւնն են տնում ու շնորհակալութիւն յայտնում տանիքօջը. —«սուսփրին լիութիւն, Աստուած օրհնէ չէն պահէ, հացին բարաքեաթ տայ, ինչ որ մենք պակսեցրինք, փոխարէնը հազար սատանաք. էս օջաղին մինչի օրն դատաստանի՝ հէջ դուալ չդայ. սժ էս ուրախութիւնը չի ուզէ՝ իբայ տունն էղնի. Աստուած գուշմանիս էլ էսպէս ուրախութիւն կամենայ՝ որ մեղի մտեհան էնէ. ունինք շնորհակալութիւն ձեր պատուից ու մարգավարութիւնից»: Այնուհետև սկսում են սեղաններն հաւաքել, իսկ յգփացած հանգիստկանները պատրաստովում են «հարօք պարը քաշելու»: Սաղանդարներն սկսում են ածել. ամուսինները զօյգ զօյգ միմեանց ձեռք բռնած, վառած մեղրամոմերը ձեռներին, խաշեղբօք առաջնորդութեամբ, որ «պարաշու» պաշտօն է կատարում, նորապսակեալներին հրաւիրում են պարին մասնակցելու: Այլ և այլ պարեր բաւականին երկար ժամանակ պարելուց յետոյ՝ մօտ կէս գիշերին, հարսնացուի կողմի բարեկամները շնորհակալութիւն յայտնելով գնում են տուն, իսկ փետայի բարեկամները գնա ևս իրանց քէֆը շարունակում են, համարեա մինչև

առաւօտաւայ լուսարացին և ապա գնում իրանց տները հանգստանալու:

Իսկ գիւղերում առականաշի ժամանակ, հաւաքվում են գիւղացիք ու նստում. վայ կգայ Մարկոսի դիւին, եթէ Գիրակոսից վեր նստեց. այն ժամանակ արի տես թէ ինչ վէճ ու աղմուկ և ասուր դմբոց է գուրտ գալիս: «Յօ դու ինչ մարդ ես, քու հէրդ ո՞վ է, ես դու ընչի՞ տէր ես, որ ինձնից վերե նստեցիր... մեղայ քեզ Աստուած... բերանս ինչեր է գալիս...»:

Վերջապէս ուրիշների միջամտելով, վէճը հաղիւ դադարում է. ուրիշներ փռում են ու ճաշ առլիս: Արագի շիշերը շուտ շուտ դատարկվում են ու նորոգվում. քէֆ ուրախութիւնն ամենքին տիրել է: Բայց այս անգամ էլ փլաւի պղնձի բերանը չի բացվում, քաւորը պէտք է գնայ որ բացուի: Խեղճ քաւորը մի քանի կռպէկ առլիս է կերակուր եփող տիկնոջը, որ փլաւի պղնձի բերանը բաց է անում: Այս ընդհանուր ուրախութեան միջոցին, մեր գիւղացիք էլ իրանց բարեմագթութեան տապալկի բերանն են բաց անում. — «Խնամի՛ Մելիք, աչքերս լոյս. բարեկամներ որդ էգնիք. Թասն ընձի՛ Աստու բարին ձեզի. իշխաններ — քաթթխուաէք սող էգնիք վարդաբար մնաք. մեզի վրա ինչ աչք որ ունիք՝ Աստու աչքն էլ ձեր վրայ էգնի. Աստուած չարը խափանէ՛ բարին առաջնորդէ. աշխարհին խաղաղութիւն տայ, հացին էժնութեն ու մահին Թանգութեն. սրտեղ նեղած մարդիք կան՝ ընտաց հաւաքին ինքն հառնի... խմողաց՝ խումն անուշ, լողաց՝ ծաւայ ենք»: Մեղանակիցներն առում են — «Ասում ծաւայ ես՝ նա պահէ քեզ, խմէ քեզ անուշ»: Մինչև սեղանի վերջանալը՝ այսպիսի բարեմագթութիւններով շարունակում են իրանց կերուխումը:

Ճաշը վերջանում է. հանգիստականները վեր են կենում գնալու: Բայց մէկի գգակը չկայ, միւսի արեխը. ում ձեռքն ինչ ընկաւ՝ այն հագնում է ու շտապում առն: Ազապներն էլ յետ չեն մնում մեծերից, միայն տարբերութիւնը նրանում է, որ սրանք փոխանակ առնը՝ գոմի մուրըներումն են հանգստանում, որ մեծերը իրանց այդ օրին չը տեսնեն: (Սա պատուապահութեան մի ցոյցն է, որ տակաւին գիւղերում շատ ու քիչ կայ):

Գոտկանճաշը ուտելուց յետոյ, համարեա հարսանիքը վերջացած է համարվում. միայն աղապները դեռ ևս մի ուրախութիւն էլ ունին անելու, այն է՝ «հաւթաւներ»: (Այս սովորութիւնն այժմ քաղաքում բնու չկայ):

Նայն օրը երեկոյեան պահուն, բոլոր աղապները փետի ու խաշեղբօր հետ միասին հաւաքվում են փետի տան կուրն, ուր ածում է գափօլ գուռնան, և իւրաքանչիւր աղապի տանից մի հաւ են բերում: Նախ փետան ձախու ձեռով պահում է Թուրք, իսկ աջու ձեռով, բըռ-

նելով հաւի ոտքերից ու պոչից, պարանոցը խփում է թրի բերնին ու գլուխը կտրում: Սյո մի և նոյն ձեով՝ ամենքը կտրում են իրանց բերած հաւի գլուխն ու կտուրից չպուտում ցած, որ տանտիկինը եփէ պատրաստէ:

Հաւերը պատրաստուելուց յետոյ՝ սեղան են գցում, ուրախութիւն անում և ապա վեր կենում, առանց խորութեան, հարս, աղջիկ, ազայ—մեծ ու փոքր խառն - իրար ձեռք բռնած պարում են մինչև կէս գիշեր: Այգ միջոցին, ինչպէս քաղաքումն էր նոյնպէս և գիւղերում, մի և նոյն սովորութեամբ ու կանոնով «նոր հարսին պարն են քաշում» խաղացնում: Պարը վերջանալուց յետոյ, շնորհակալութիւն յայտնելով գնում են:

Թէ այժմ և թէ ուրիշ հանգէսների ժամանակ պարելիս, երբեմնապէս տղայքն ու աղջիկները ռուսնձին իմբերի բաժանուած՝ «եայլի» են ասում ու պարում. այնպէս որ, մէկ իւրմբը՝ կամ միւսի ասածը կրկնում է, կամ թէ չէ՝ իրրեւ սլառասիւն, նրա հակառակն ասում: Այսպէս ահա՝ վերջանում է քաղաքի և գիւղական հարսանիքի հանգէսը:

*
* *

1, Նորապսակ հարսն ու փեսան ութն օր «փարաի տակից» (առաջաստից) չը պէտք է գուրս գան տան մէջ ու ոչ ոքի երես տեսնեն, որովհետեւ ամօթ բան է:

2, Նորապսակ զոյգերի, իրանց ծնողաց կամ բարեկամաց մօտ, միմեանց հետ խօսելը մեծ ամօթանք է: Եթէ նրանք վստահացան այդպիսի բան անել, կը նշանակէ ամօթն ու պատկառանքը աշխարհքից վերացել է. օրովհետեւ «հարսը օխտը տարի ալ քօղբով պէտք է մնայ ու պռունկը պռնկից յետ չը տանի»:

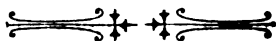
3, Հարսներից ամեն մէկը պարտական է օխտը տարի «ալլի փուլլի հարսնութիւն անել»։ Նրանից յետոյ՝ թէ և քօղբը վեր է գնում, բայց չխօսքանութիւնը և գունչ ու պռնկի չիթ ու լաշակով փաթաթելը, գեռ ետ երկար է տեսում: Նանէի մենծ հարսը — Եազգիւլը, այն ժամանակ է միայն կեսուր կէսրարի ու մենծ աէգեր հետ խօսացել, երբ իր 22 տարեկան տղին պսակել տուն են բերել. այն էլ հարիւր միջ-նորգների մէջ ընկնելով ու մուննաթ անելով, հաղիւ հաղ աջողել են համոզել, որ գնացել ձեռները համբուրել ու ամօթխածութեամբ աչքալոյս է տուել:

4, Նոր հարսն ու ազապ աղջիկը չեն գնոյ քնելու, մինչև որ տան մեծահասակ անդամների ոտքերը չը հանեն, շօրերը բարձի տակին կամ կողքը տեղաւորեն ու սկսեն ոտքերն ու կռնակը (թիկունքը) մօժել — տրորել, որ նրանք քնեն:

5, նոյնպէս առաւօտեան, սրանք այնքան վաղ պէտք է վերկենան, գնան աղբիւրից կամ գետից տան հարկաւոր ջուրը բերեն, տուն ու գուռ աւելն - իտակեն, դեռ մի քիչ էլ ուրիշ գործով գրադուին, մինչև որ ուրիշները քներից զարթնին - վերկենան: Այդ ժամանակ պէտք է պատրաստ կանգնած լինին, որ շորերը հագցնեն, լուացուելու ջուր տան ու երեսորբիշը առնելով՝ ձեռքերը համբուրեն: Նորահարսները այսպէս են վարվում ոչ թէ միայն մեծերի՝ այլ և մի տարեկան, կամ տեղի փոքրահասակ երեխաների հետ անգամ: Նրանց շորերն ու գուլպէրը հագցնում են, երեսները լուանում - սրբում ու ձեռքը համբուրելուց յետ՝ նոր հեռանում:

6, Երբ և իցէ, թէ տանը—թէ հարկիրներն մէջ, ծնողքը գտնուած ժամանակ, «հրաման Աստու չէ», որ նրանց որդիքն ու հարսները իրանց մօտ համարձակ նստեն ու խօսեն. այլ պէտք է ձեռները կուրծքին գրած միշտ բարև բռնեն և լուռ ու անխօս սպասեն նրանց հրամանը հնազանդութեամբ կատարելու:

7, Որդիքն էլ շատ պարկեշտ ու համեստ պէտք է լինին հարսների նման: Նշանադրուած օրին՝ մինչև պտակուելը, նրանք էլ իրանց հարսնութիւնն ու չ'խօսքանութիւնն են անում: Աներանց տան անդամներէ, գլխաւորապէս աներոջ, զքրանչի և մեծ աներձագի, գուրոր հսն. գիպած ժամանակ, (որովհետեւ փեսէն մինչև պտակի օրը աներանց տունը գնալու իրաւունք չունի). պէտք է փախչի մի տեղ պահուի— ծածկուի, մինչև նրանց հեռանալը: Իսկ եթէ այնպէս պատահեց, որ փախչելու յարմարութիւն չը գտաւ՝ այն ժամանակ լուռ ու անխօս կանգնած կը մնայ՝ մինչև հեռանան: Փեսի չ'խօսքանութիւնը, օրքան որ համեստութեան ու մեծարանքի նշան է, նոյնքան էլ զբերանբացէքի՝ համար է. ըստորում մինչև որ յիշեալ անձնաւորութիւններից մի մի ընծայ (չուխայ, արխալուղ, ստնաման, պուլպայ, պաճիճ և այլն) շտանայ՝ հեռանալը չի խօսի:

2) Ժողովրդական սովորութիւններ ¹⁾

Ժողովրդական սովորութիւնաց մէջ առաջին տեղը բռնում են տարուայ նշանաւոր տօներն ու հանդիսաւոր օրերը—«Նոր-
գորի» — «Ծնունդ» «Ս. Սարգիս» (առաջաւորաց պահք) «Տեառներ-
առաջ» — «Մէծ պահ» — «Միջուն» — «Ծաղկալար» — «Առաջ հինգ-
շաբթի» — «Զատիկ» — «Հոգեհարկ» — «Ս. Գորգիսի փոք» — «Վարդա-
վառ» — «Ս. Աստուածածնի վերաբոխում» ու «Սուրբ Խաչի փոք»։ Այս
բոլորի հետ ժողովուրդը մի առանձին սովորութիւն կապել է ու
անխափան գործադրում իւր տեղին։ Բացի այս, ժողովուրդը
դեռ էլի ուրիշ շատ ու շատ սովորութիւններ ունի, որոնց ան-
կորուստ պահպանում է մինչև այսօր։

1) Նորածին. — Նորածին երեխայի մօրը տեսութեան գնալիս,
պզգականները՝ բարեկամներն ու գրացիք նրա համար ձուռ-
ածեղ, խաւիժ, օշարակ ու անուշ մրգեղէններ ընծայ են տա-
նում, կամ առաջուց ուղարկում։ որոնք երեխայի մկրտութեան
օրը հրաւիրվում են ճաշի։ — Իսկ կնքահայրը սանիկին մի քա-
նի արշին չիթ «սաւան» է տանում, որը եկեղեցուց տուն տա-
նելիս՝ փռում են երեխի երեսին։ — Բայց ամենից հետաքրքիրն
այն է՝ որ միայն անդրանկի ծննդեան ժամանակ, օրօրօցն ու
մի ամբողջ ձեռք հագուստ պապոնց (մօր հերանց) տանիցը
նուէր է ուղարկվում նորածնին։

2) Նորածին երեխին և նրա ծննդեան մօրը այցելութեան
գնացող մերձաւորներն ու բարեկամները տուն ներս մտնելուն

1) Նախապէս պէտք է գիտենալ, որ մեր նկարագրելիք թէ սովոր-
ութիւններն ու թէ միւս բոլոր բաները՝ միմիայն «Ներսէս» գա-
ւառին են վերաբերում, ուր զանազան տեղերից բազմաթիւ գաղ-
թականներ կան եկած, որոնք իրանց հետ բերել են այս և այն
սովորութիւններն ու այլ և այլ բաները։ Դժուար է մեզ որոշել,
թէ որքան որոշեց եկած ժողովրդին է պատկանում։ այդ պատ-
ճառով էլ՝ մենք ըստ կարելոյն կը նկարագրենք այն ամենը, ինչ
որ ընդհանրապէս ընդունուած է այստեղի ժողովրդի մէջ ու մին-
չև այսօր գործադրվում է։

պէս՝ տատմէրը իտեղոյն երեխին դնելով նրանց գիրկն ասում է՝ «թող աճեց փէշքաշ»։ Վերջինս երեխին համբուրելուց յետ, յանձնում է տատմօրն ու մի քանի կողակ նուիրում նրան։ Կերթաճաշի հրաւիրուածները հոյնպէս առանձին կերպով վարձատրում են տատմօրը։

3) Նորածին երեխին լողացնելու ժամանակ տատմէրն ու երեխի մայրը ձեռքերը սեղմելով երեխի ախանջներին ու ճուղակ արած, վեր բարձրացնելով «երկէն վզիկ, թեթուաջրիկ» են անում, որպէս զի երեխի ջղերը կազդուրուին։ Նա և ծնած օրից, մօտ երկու տարի, քնացնելիս երեխի տակը մաղած խամռն հալ են դնում, և գոգն ու թեւերի տակը՝ դօլթուղներում նոյն հողից լցնում, որ չը «խարուի» (հարուի — տրորուի) և երեխի այդ տեղերում օլալարներ ու վէրքեր դուրս գայ։

4) Սանամէրը զաւակ ծնանելիս, երեխի մկրտութիւնից մի օր առաջ, տատմօրը մի փոքրիկ շիշ օղի տալով, ուղարկում են կնքահօր տունը, որ հրաւիրէ հետեւեալ օրը կնքահայր լինելու։ Կնքահայրը եկեղեցի գնալիս, բացի «մեռոնլաթից», նաև «սաւանի» համար, նայելով կարողութեանը, տանում է սանիկին 2 3 արշին չիթ կամ դանավուզ, որը մկրտելուց յետոյ, հէնց եկեղեցում, փռելով երեխի բարուրի վրայ, կնքահայրը գրկած տանում է տուն։ Քաղաքում վերջին 15—20 տարուայ ընթացքի մէջ, այդ սովորութիւնը փոփոխութեան է ենթարկուել՝ և օղու փոխառնակ կամ 6—7 ֆունտանոց մի փոքր դլսխ շաքար են սղարկում և կամ դատարկ հրաւիրում. սանիկի և մօր ընծան՝ առանձնապէս տուն են ուղարկում։

5) Բէշիկ-բէհայ։ Մի ամենայ աղջկայ արախշինի վրայ մի հատ օսկի է կարած, և դա աննպատակ չէ, մատը մախուումը այդ հասակի մէջ արդէն նշանադրուած է։ Դրա ծնողքը և մի ուրիշներ, իրանք պեռ չը ծնուած, միմեանց հետ ուխտ ու դաշինք են կապել. — եթէ իրանց ծնած զաւակներից մէկը տղայ եղաւ ու միւսը աղջիկ, «խօսք մէկ — Աստուած մէկ»։ անպատեճառ իրար տան։ — Ծնուելուց յետոյ՝ տղայի մայրը «Բէշիկ-քեարթմայ» է արել ու այդ օսկին բերել իբրեւ «նշանտուէք»։

6) Մահ և Ռազմա. — Ննջեցեալի թաղման օրը, գերեզմանատանը կամ վերադառնալիս հոգու հաց» (քելեխ) են տալիս յուզարկաւորներին: Հետեւեալ օրը բարեկամ և ազգական կանայք մի քիչ սապոն ու բրինձ հետներն առած՝ գալիս են ննջեցեալի տունը լուացք անում ու ապա գնում են գերեզմանատուն «էգեհահող» — ննջեցեալի այգը կտաւարել տալու՝ ու այնտեղից վերադառնալիս՝ գարձեալ հաց են ուտում: Այդ օրից մինչև եօթն օր լրանալը, ամէն գիշեր ձիթի ճրագը կամ մօմ մինչև լոյս ննջեցեալի հոգու համար վառ պիտի մնայ: Թաղմանից եօթն օր անցնելուց յետո՝ «օխտը» կամ «փետլտի» հացն են տալիս, որ թէ և վերջինն է, բայց ահագին ծախս է նստում սգաւորների վրայ: Քաղաքում հաց տալու սովորութիւնը համարեա վերջացած է. բայց գիւղերում տակաւին շարունակվում է ըստ հին սովորութեան:

7) Երկրագործը իւր առաջին կալը հանելիս, անմիջապէս այն ցորենի ալիւրից «Զաւաթ» կամ «Ցապաթ» 1) կանէ ու առաւօտեան լուսումթին — արշալոյսի ժամանակ, որ խէր ու շառը նոր կորոշուի, իւրաքանչիւր հանգիստողին, իւրն մատապ, մի լաւաշ հաց կտայ: Սա օրինակ է Աբէլի իւր երկրագործութեան արդիւնքից՝ առաջին ու ընտիր ընծան կամ պատարագը նուիրելու Տէր Արարչին: Այս սովորութիւնը ընդհանրապէս գիւղացոց, մանաւանդ հին ու մեծ տներում, որոց ուղի ժառանգաբար անխափան շարունակվում է ամեն տարի:

8) Հայաստանի բարձրաւանդակ երկիրներում, ուր ձմեռը սովորաբար երկարատև է լինում, գարնան ու ամռան ժամանակ խոյերը մաքրիներէջ որոշում — առանձին են պահում, մինչև աշունք, օխտ շաբաթների կէսը, որ ոչխարները ձմռան մէջ ծնին ու գաւռները ցրտից վնասուին: Զիրակը պատկանելով այդպիսի բարձրաւանդակներին, ենթարկվում է նոյն սովորութեանը: Բայց այն օրը, որ խոյերը մաքրիներին պէտք է խառնեն՝ բաւականին հեաքքբէր ու զուարճալի տեսարան է լինում: Այդ օրուան ասում են «շշշ» — խոյերի եղջիրները

1) «Զաւաթ» և «Ցապաթ» բաժանած հացին են տոտում:

կարմիր ներկում են, դոյն գոյն բրդէ թելերից փունջեր են շինում եղջիւրներից, ականջներից ու կողքերից քաշ պցում. երբեմն էլ, գտնուած ժամանակ, դաշտի աշնանային թարմ օդին հերով ամբողջ մարմինը ծածկում պարզարում են: Խորոված գառ. փլու, ձուածիկ և ուրիշ ուտելիքներ հետեւը վեր առած, դաւով գոռնով - քէֆ ուրախութիւնով. խմբովին՝ խոյնը տանում խառնում են ոչխարի հօտին: Այնտեղ դաշտի վրայ ուտում խմում են ու «Աստուած տամազլիկն բարաքետի տայ» համառօտ բարեմաղթութիւնն անելով՝ վերադառնում տուն:

9) Երբ կերակուր ուտելիս միջից մազ է գուրս գալիս ու երեսան կամ մեծահասակ մարդը գտնելով (զգուելով) «մոլոքոր» է լինում, նրան տանում են երեք առաւօտ «պոռնիկի» (երեք անգամ ամուսնացած) կտրի վերայ ու թապալ են տալիս, որ առողջութիւն գտնի: Բացի այդ միջոցից, մոլոքորի համար, ասում են. այլ ևս ուրիշ ոչ մի հնար չկայ—այդ ցաւի «փորպուն» (բժշկական միջոցը) դա է:

10) Ինչպէս, Համբարձման, նոյնպէս և Եղիական պահոց շորերը թիւ և միւս մեծ տօների երեքշաբթի օրերը, յառկապէս կանանց համար սէյրանի օրեր են: Այդ օրերում հարեան ու բարեկամ կանայք, թէ և հեռու թափերից էլ լինին, նախապէս միմեանց խմաց հն տալիս, մանաւանդ հարսնացու ու հասած աղջիկ ունեցողները, վեր ուռած հաց, կերակուր ու ամեն պատրաստութիւն, իրանք էլ հագած կապած խումբ խումբ գնում են այլ և այլ գրօսավայրեր սէյրան անելու: Մեր նոր փեսացուք ու ամուրի երիտասարդներն, առիթից օգտուելով, բան ու գործ թողած, հետեւում են զբօսառէր կանանց խումբերին, թէ և շնն մասնակցում նրանց ուրախութեանը: Սա մի անմեղ աքշաւանք է փեսացուների ու երիտասարդների կողմից, որոնք մի քանի ընդէ օգտուելով յարմար ժամանակից, ազատ ու համարձակ, առաջիններն իրանց նշանածներին և աներանց ընտանիքին ու միւս բարեկամներին՝ և երկրորդներն ազապ աղջկերանց անանելու և ապագայում աջող ընտրութիւն անելու համար, զոհում են գործն ու ժամանակը՝ իրանց լիա-

յոյս նպատակին հառնելու համար և միամիտ ձևանալով, թափառում են խմբակների մէջ ու աչքի տակով նայում օրիորդներին: Կամ գրանցից ոչ հեռու մի ուրիշ խնջոյք ու քէֆ էլ իրանք են սարքում և շատերի ուշադրութիւնը գործնում դէպ իրանց: Հասարակ դասակարգի մարդկանց շատ փեսացուների ու հարսնացուների ընտրութիւնը մեծ մասամբ այդպիսի օրերում են լինում: և որքան փորձը ցոյց է տուել՝ ընտրութիւնը բաւականին աջող է անցնում ու ապագայի զոյջման տեղիք չի տալի: Երանի թէ հայկական այս համեստ ու ամօթխած ձևը այսուհետև ուրիշ կերպարանք չստանար ու վարակէր մարդկանց բարոյական սրբութիւնը:

11) Երբ երեխէքը «ծաղիկ» են հանում, ծնողները պէտք է միշտ իրանց սուրբ պահեն և ուրախ ու ծիծաղերես մնան, դուռ ու երդիք սրբեն — իստակեն, զգոյշ լինեն, որ բերաններից վատ խօսք գուրս չգայ: Տանը ամեն օր պէտք է խօսակ ծխեն ու անուշահոտ ծաղիկներ փռեն, որ «ծաղիկ» ներս մտած ժամանակ, անմաքրութիւն չը տեսնի, բարկանայ ու իրանց ծաղկահան երեխին «*Բարեկարգ*» զարկէ մեռցնէ: Ծաղկահան երեխաներից ոմանք որ մեռնում են, պատճառը ծնողաց դէպի վերոյիշեալ պայմաններն ունեցած անտարբերութիւնն է: Իսկ որոնք որ կիսով չափ անտարբեր են դէպի այդ նախազգուշութիւնները, ծաղկամլրը նրանց որդոց միայն աչքերն է կուրացնում ու երեսները չեչոտացնում, որ ծնողքը խրատուին ու իր պատիւը պահեն:

12) Մեղանում սովորութիւն է, որ «խաչը ջուրը գցելի» ասում են թէ, «*պէտէ Գուշ Ընէ*» (ըստ օրացոյցի՝ օր իջանելոյ արեգական ի ջուրս): Իսկ Տեառնընդառաջին կասեն, «*Քնծ Գուշ Ընէ*» (օր իջանելոյ արևու ի հոգս)՝ այսինքն թէ, այդ օրերից սկսեալ, ձմռան ցրտերի սառուկութիւնը մեղմանում է ու տեղի տալիս գարնան տաքութիւններին: Նոյնպէս ասում են, որ ջրօրհնէքից յետոյ «օրը մի գարու հատի չափ երկարում է», իսկ գիշերը՝ նոյն չափով կարճանում:

13) Փետրվարի վերջերին ու Մարտի սկիզբներին, եօթն

օր և ութը գիշեր բքախառն ցրտեր են լինում, որոնց ժողովորդն անուանում է «պառաքել քիտեր»: Իբր թէ մի անիրաւ պառաւ է լինում, Սասուլաժ դրա շարութիւնը պատժելու համար, եօթն օր անընդհատ ցրտեր է անում, որ նրա ուլերը ստտակին:

15) Նոյնպէս ապրիլի սկզբին, երեք օր բուք է լինում, որին անուանում են «ջահ-շահ»: Որպէս թէ այդ երեք օրերը այնպէս սաստիկ բուք է լինում, որ մարդիք չեն կարողանում տանից դուրս գալ և երկրագործները դժուարանում են արտերից տուն վերադառնալ. և սաստիկ ցրտից ու բուքից նրանց գոմէշներն այնպէս են կոտորվում, որ մէկն անգամ չի ազատվում այդ սարսափելի կոտորածից:

16) Ծառկազարդի մօտիկ օրերում սաստիկ քամի բարձրանալիս՝ դորան «գոմ-գոմ» են ասում: Այդ սլատճառով մինչև այսօր էլ գիւղերում ասում են—

«Փոթոթորիկ փոթեցաւ, Ծառզարդարը մօտեցաւ»:

16) Մարտի ինն օր եկաւ, նոյն իսկ հասակաւոր տղամարդիկն անպիտան նոյն օրը աչքերն յառած դէպ երկինք՝ շարունակ նայում են այս ու այն կողմ, թէկուզ ցուրտ ու բուք էլ լինի, որ տեսնեն թէ, գարնան գուշակ արագիլը կգայ իւր բունը նորոգելու: (Ժողովրդի գարնան աւետաբերներն են արագիլը, կռունկն ու սարեկը): Այդ նպատակով էլ ասած է—

«Մարտա ըննին՝ լակլակ վըր բնին.

Մարտա տաս՝ կանգառն էր պաս,

Մարտա քսան՝ դարտ խլըսան»:

Նախընթաց ու մի և նոյն օրուայ եկած ձնին էլ ասում են «վալ-վալ քիտ»:

17) Մեզանում շատ փորձերի վերայ հիմնուած՝ չեն կարող հաւատալ, որ «Մեծ զատկից» առաջ կարող է գարուն գալ. և այդ հիման վերայ էլ ասում են—

«Կարմիր Զատիկն ինձ տուր,

Կարմիր օրերը քեզ տամ»:

18) Երկրագործը իւր վարուցանքի արգիւնաբերութեան

վրայ, մինչև «ամառնային արևադարձը» հաստատուն յոյս չունի. չ'նայելով որ բաւականութիւնը մինչև անգամ բաւարար և յուսատու աստիճանի միջ դասուի: Արևադարձից յետոյ, գիւղացւոյ յոյսը, իր փորձնական նշաններին նայելով, կամ կը հաստատուի հացաբոյսի առատութեան մասին՝ կամ զը ոչնչանայ: Եյս իսկ հիման վրայ էլ նա միշտ կրկնում է—

«Յունիս՝ ունիս, չունիս՝ չունիս»:

Այսինքն թէ՛ յունիս ամսում յայտնի կ'ընի հացի առատութիւնն ու նուազութիւնը. կամ կ'ունենաս՝ կամ չես ունենալ:

19) Հայաստանի մի քանի գաւառներում, ինչ որ և Չիբակում, եկեղեցական օրէնքով հաստատուած մի քանի շաբաթական պասերին, ըստ տեղական սովորութեան, բացառական կամ դէպքերին յարմար անուններ ևն տուել: Զօրօրինակ, «Եղբական» պասին ասում են «Իւրիւն» պաս. «Լուսաւորչի» պասին՝ «Գարիւն» պաս. «Յիսնակաց» պասին՝ «Գրիւն» պաս. «Ս. Յակովբայ» պասին՝ «Երիւն» պաս. «Առաջաւորաց» պասին՝ «Ս. Սարգիս» պաս և «Ծննդեան» պասին՝ «Աւրիւն»։— Խոտհնձի պաս ասում են այն պատճառով, որ երկրագործը այդ ժամանակ է հնձում իւր խոտերը: Գարիսաչի պաս ասում են նրա համար, որ գործքը այդ ժամանակ են հասնում ու հնձվում: Հորթթողի ու նախթողի պաս անուանում են այն պատճառով, որ հորթերն ու նախթորներ, աշնան ցրտերի պատճառով, այդ օրերին դադարում են արօտ գնալուց: Առաջաւորաց պասը Ս. Սարգսին են վերագրում նրա համար, որ այդ պասի շաբաթ օրը Հայաստանեայց եկեղեցին՝ սուրբ Սարգսի աօնն է տօնում. իսկ Ծննդեան պասին ութօրէք են ասում այն պատճառով. որ հակառակ միւս շաբաթական պասերին, որ միայն հինգ օր է լինում, սա լրիւ ութն օր է: Նոյնպէս և պասի եկից յետոյ էլ, լրիւ ութն օր անխտիր ուտիս է:

20) Գիւղերում սովորութիւն կայ, որ եթէ Հ. գիւղից Ա. գիւղը հարսնացւոյ տանելու լինին. անշուշտ Հ. գիւղացի փեսայի հայրը, Ա. գիւղի տանուտէրին ու երեցփոխին, երկու պատուաւոր մարդի հետ, պէտք է գնայ տեսնի ու մեծարելու

համար. մի մի զոյգ մաշիկ ընծայ տայ: Աթէ սխալմամբ, կամ թէ գիտութեամբ չը մեծարեցին՝ այն ժամանակ հայաստանի տարախոսութեան մէջ տհաճին խռովութիւն է ընկնում: Մինչև անգամ գէպրեք են պատահել, որ բանը հակառակութեան հասնելով, տանուտէրը իրան իրաւունք է համարել՝ ամբողջ օրով, այդ շնչին նուէրի համար, արգելել հարսնացուին պիւղից գուրա տանելը, և մինչև որ չէ ստացել իր այդ անխառ հասոյթը՝ չէ լծոյլաւորել տանելու 1 :

ՅԱՐԱՐՈՑ ԵՐԿՐՈՐԻ ՔՈՆԵՐԸ

Նոր տարուց երկու օր աւաջ, ամեն տուն «Գողանգի հաց» են տնում: Այդ օրուայ հացը ոտկորակաւ հացի նման չէ, այլ խմորից չիւնում են մարգամէ, կամ գարու, ցորենի հոր, քիտայ 2) քեանքուլի նման. և վերջապէս «աւրի հաց». և այդ բոլորի երեսները շամշով ու ընկուղով նախշելուց իզատ, նաև անիտոն ու կանեփ էլ են բռնում «Ցորի հացը» 3) ամեն բանով միւսներից բացառութիւն է կազմում:

- 1) Գիւղական տանուտէրը ռոճիկ չունի. նրա տարեկան վարձն այն է, որ իւրաքանչիւր ծուխ հնձի ժամանակ, միայն մի օր մշակ է ու դարկում տանուտէրի արտը աշխատելու կամ թէ չէ՝ մշակի փոխանակ 20 կոպէկ է տալիս. ճանուտէրը գիւղի բոլոր հողան ու ցաւը քաշում է այս շնչին վարձատրութիւնով. բայց թէ յարմար տեղին, որքան կաշառ է ուտում, այն էլ Աստուած գիտէ: Այդ է պատճառը, որ տանուտէր լինելու համար, բաւականին մեծ դումար են ծախսում ու միմեանց գլուխ կոտրում, թէ ինչ է՝ մէկը կամ միւր տանուտէր լինին: Գլրի վարձը նայնպէս ժողովուրդն է վճարում, բայց ոչ թէ փողով՝ այլ ցորենով ու գարով:
- 2) Դարու, ցորենի հոր և քիտայ չինելու նպատակն այն է, որ եթէ հփելու ժամանակ այդ հացերը բշտեցին և ուռան՝ այն է որ առատութիւն կը լինի, իսկ եթէ նշտութեամբ մնացին՝ սղութիւն է:
- 3) Ցորի հացը Շլաշկերտի և Մշու գողթակուն գիւղերում «Միջունքին» են տնում. մինչև անգամ տներանքի ու կլարանքը իրանց նշանադրեալ հարսնացուներին ու փեսացուներին էլ առանձին բաժին են հանում ու մի ընծայի հետ ուղարկում նրանց:

Նա երկանաքարի մեծութեամբ ձիթով հունցած մեծ բաղարջ է, որի մէջ քաղաքացիք խորիս են լցնում, իսկ գիւղացիք, միասին ծեծած չամիչ ու ընկոյզ: Խմորը հունցելիս 10—20 կոպէկանոց արծաթ փող մէջն են գնում, որ տեսնեն թէ՛ «տարին ում գլուխը դուրս կգայ»: Թէ որ թիւեւու ժամանակ, Աստուած մի արասցէ, տարի հացը կուտ գնաց (կիսուեց), Ժողովրդի կարծիքով, անշուշտ այն տան գլխին մի մեծ փորձանք է գալու: Նոր տարուց երկու օր յետոյ՝ երեկոյեան, տան մեծը առաջ է բերում հացը, գլուխը բաց արած «հայր մեր» ասում ու տան անգամների թուին համեմատ բաժիններ տնում և իւրաքանչիւրի բաժինն իրան տալիս: (Ցան կատուն, շունը ու միւս կենդանիքն էլ այդ հացից, իրանց առանձին բաժինն սւնին): Վերոյիշելով փողը ում բաժնի միջից որ դուրս եկաւ՝ «տարին նրա գլուխն» է, այսինքն տարին նրա համար առատ ու աջողակ կանցնի:

Յ. — ՆՈՐ ՑԱՐԻ. Սյուր ամեն տուն շատ կանուխ վեր են կացել, տունն ու գուռ տւել — իտակել, միմեանց ձեռք ու երես համբուրել, իրարու կողանդել և հաղար բարութիւնով լի սեղան գցել նստել, որ եկող հիւրերին պատուեն ու տարիքը շնորհաւորեն: Սյուր «հրամանք Աստու չէ» որ առաւօտնից մինչև իրիկուն սեղանը վերցուի. որովհետեւ նշանաւոր օր է, ամեն խէր ու բարաքեաթ էսօր կը թափի մարգուտան ու գւռան վրայ և մարդի հացի ձէնը կը հասնի աշխարհի էն ծէրը: Ցնո թէ սեղանի վերայ ինչքե կան դրուած — լոբիայ, բակլայ, սպով բոֆթայ, բլղուրով ու բընձով տօլմայ, թելուկով, պարանբանջարով, աւելուկով ու կաղամբով աղցան, եփած չիք, թութ, խոշտպ, կաղամբով քաշիկ ու կոնշու, ձիթով հալվայ ու գաթայ, մէկ խօքով զանազան ձեւ ու տեսակի հացեր և այլն:

Սյուր քաղաք թէ գիւղ պատերազմական կերպարանք ունի, բոլորը իրար են խառնուած, անխտիր ամեն տուն կարելի է մանել, ծանօթի թէ անծանօթի: Նայիր, այս եկողը նոր փեսայ է, մէկ գլուխ արագի չիչը գրած և միւսը մրգով լցրած եկաւ, որ աներանց ձեռքերը համբուրէ, կողինգը շնորհաւորէ և տան մեծ ու փոքրին — ըստ արժանաւորութեան կաղանդէ: Էն միւս եկողը սանահէրն է. նայնպէս գրպանները արագի չիչով ու մրգեղէններով բեռնաւորուած, եկել է քաւորի նոր տարին շնորհաւորելու: Այս մի քանիսն էլ հաբոնացուի տէգրաիքն ու մօտիկ ազգականներն են, որ գնում են իրանց նաղանի հարսին կաղանդելու և ուրախացնելու: Իսկ այս խումբն էլ որ «թաթ ու կրունկ» (հարբած) եղած գալիս են, մեր իշխաններն են, որ գնում են ատէրտէրի, իրիցփոխի ու քեօխվի տալիսմուսը շնորհաւորելու. որովհետեւ այդ երեքն էլ գեղի վրայ շատ ամակ ու աշխատանք ունին:

Գիւղերում նոր տարւոն ու մեծ պտտի երկուշարթի օրը՝ նորա-
փետայր մի շիշ օղի վեր առած գնում են աներանց առնել, նրանց
նոր տարին կամ պասը շնորհաւորելու։ Նա բոլոր մեծերի ձեռքերն
առանց սեռի խտրութեան համբուրում է ու միւսներին խոնարհ դը-
լուիս տալով նստում։ Աներանքը հնար եղածի չափ պատիւ ու յար-
գանք աւելաց յետ՝ մի տղուիս կամ մի գոյգ պաճիճ դուլպայ ընծայ
են տալիս ու ճանապարհ ձգում։

Բ. ԾՆՈՒՆԳ. Ծննդեան ճրագայօյցի երեկոյին տիբուցուններն ու կար-
գացուօր տղէքը ժամաշապիկները հագած ու վառած մեղրամոմերը
ձեռներին, անէ տուն «Աւետիս» են ման գալիս, Քրիստոսի հրաշա-
փառ ծնունդն աւետելու ժողովրդեան Իսկ փառքիկ մանուկները
կամ կարգաւ չը գիտեցող պատանիք, գուլպի բերանից երկար թել
կապած, երգիկներից քաշ են անում ցած ու մի կերպ երեխայական
անմեկ կատակով, առանց ձայն հանելու, ասան ամբողջ իմաց են առ-
լիս, որ նոր տարւոց յետ ընկած իրանց փայ ու բաժին մրգեղէնը
տայ։ Ցան աէքը բաջ գիտէ, որ այդ երեկոյ աղգական ու մօտիկ գրա-
ցի կրկնէր պէտք է գան. աչքերը երբեմնապէս ուղղում է դէպի եր-
գիք և գուլպէն տեսնելուն պէս՝ մի բուռը միրգ լցնում նրա մէջ, որ
վեր քաշելով տանում են։ Սրան կասեն «Մընջ ալէլուիայ»։ Գան տե-
ղեր էլ, որ հետեւեալ ընդհանրացած երգն են երգում.—

Ալէլուիա — ալէլուիա.

Հրէս էկաւ մի ձիաւոր,

Լախտը ձեռին բօզ ձիաւոր,

Աջու ձեռին Աւետարան,

Ձախու ձեռին սալմոսարան,

Աջով գրէր՝ ձախով ջնջէր,

Ձախով գրէր՝ աջով ջնջէր... և այլն։

Ծննդեան—Մկրտութեան առաւօտը, պատարագից յետոյ, «Խաչը
չօրը քցելիս», քահանայի յատուկ քարոզութեամբ ժողովուրդը հրա-
ւիրվում է Խաչին և Մեռոնին բաւոր լինելու։ Այդ սրբադան պաշա-
ռին ցանկացողները, եկեղեցու մէջ հրապարակապէս, յօգուտ եկե-
ղեցւոյ, աճուրդ են սկսում. 1) ով որ բարձր գին առնեց, 2) նա ար-

1) Քաղաքի մէջ—բացի գիւղացոց թաղի Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոց, միւս եկեղեցի-
ներում աճուրդ չկայ։ Ցանկացողները նախապէս ծխատէր կամ Առաջ քահանայի
միջոցաւ ծածկաբար իւր նպատակը յայտնում է երեցփոխանին ու նրա համա-
ձայնութիւնն ստանալուց յետոյ՝ եկեղեցու պատկանեալ կամուրը նուէրը յանձ-
նում նրան։

2) Գիւղերում օտարութիւն է ցորեն, գարի, ձէթ և մատաղացու տատը աւալ, իսկ
քաղաքում փող։

ժառանգում է Խաչին և Մեռոնին քաւոր լինելու: Յառաջ են գալիս քաւորները, մէկը խաչն է պահում և միւսը մեռոնը, մինչև որ եկեղեցական խորհուրդը կատարում են և խաչը շուրջ գցում — պրծնում: Մինչև մեռոնաջրի կամ խաչալուի ժողովրդին բաժանել — պրծնելը, նրանք դարձեալ խաչն ու մեռոնը սկսւածեղով բռնած, սեղանի վրայ կանգնած մնում են: Խաչալուի բաժանելուց յետոյ, եկեղեցական խումբը զգեստաւորուած՝ խաչով — խաչվառով, վառած կերոններով, երգեցողութեամբ և հանգիստաւոր թափարով Խաչն ու Մեռոնը առնում են քաւորների տունը. ուր ութն օր մնալուց յետոյ, նոյն պաշաճաւոր թափարով ու արարողութեամբ, կրկին վերադարձնում են եկեղեցին: 1)

Եննդեան և Ջատկի ճրագալոյց երեկոներին, Դանիէլ Մարգարէի «Թամին ութուտառանբորդի» գիրքը եկեղեցում փողով է կարգացվում: Քահանայի քարոզութեան և հրաւիրանաց համաձայն, դարձեալ աճուրդ է սկսվում և ով որ աւելի վճարեց՝ հրամայում է իւր որդուն կամ աղագականերից մէկին, որ բարձրանայ սեղանը ու սկսէ կարգաւ: Պ. — ՍՈՒՐՐ ՍՈՐԳՍԻ : ՕՆԸ. Նախ՝ որ ամբողջ շաբաթը անսուտդ և ոճանք միատուն ծոմ պահողներ կան ի պատիւ սուրբ Զօրավարին, որ նեղութեանց մէջ ընկած ժամանակ իրանց օգնութեան հասնի: Երկրորդ՝ պատի ուրբաթ օրը փոխինգ են անում, որի մի մասը, նոյն օրը երեկոյեան մեղրով կամ բաքմագով շաղվում ուտում են, և մի մասն էլ ալիւրի նման մաղում տեփուլ՝ սէջ ու անձեռնմխելի կերպով զգուշութեամբ դնում տան մի անկիւնում, որ սուրբը իւր ձիով, անեղութեամբէ հիւր եկած ժամանակ իմանան: (Իբր թէ ձին իւր ոտքը սեղմում է արժանաւոր անձանց փոխինգի վերայ և նախ նշանը թողնելով հեռանում): Յերեմն սրբի գալը, նրա ձիու՝ փոխինգի վերայ օտքով նշան դնելուց պէտք է իմացուի: Իսկ փոխինգի մի մասն էլ, հետեեալ օրը — շաբաթ առաւօտեան, խաչիլ են անում ուտում. և այդ խաչիլից մի գդալ կամ հէնց առաջին պատառը փախցնում տանում գնում են պատի վրայ կամ մի ուրիշ բարձր տեղ ու ծածուկ հսկում, թէ քնէ թռչուն կամ կենդանի կգայ ու կը առնի այդ բաժինը՝ և ուր: Դրանից կը դուշտկեն մի լաւ կամ վատ բան:

Բացի որանից, ծօմապահ ամուսնի երիտասարդներն ու աղջիկները սուրբաթ երեկոյեան, փոխինգ ուտելուց յետոյ, «աղի բլիթ» (փաքրիկ

1) Այդ սովորութիւնը մի քանի տարի առաջ քաղաքիս գիւղացաց թաղի եկեղեցում կար, որին մենք մի քանի անգամ ակնատես ենք եղել. բայց վերջին տարիներս, շնորհիւ լաւ փոխանորդի, այնտեղ էլ այդ սովորութեանը վերջ տրուեցաւ: Սակայն որքան լուր ևնք, շատ գիւղերում տեղական շարունակվում է այդ մարգահանոյ սովորութիւնը, շնորհիւ ազէտ քահանաների:

նկանակ, որի մէջ խորիսխի փոխանակ աղ են (ցնում) էլ են ուտում ու առանց ջուր խմելու քնում, որ տեսնեն թէ երազի մէջ, որ օրերը կամ տղան իրանց ջուր կտայ խմելու: Այդպիսով իբր թէ կիմանան իրանց ապագայ ամուսնու ով, կամ ում աղջիկ ու աղայ լինելը:

Դ. — ՏԾՈՒՆԸՆԴՈՒՌԱՅ. Տօնի նախընթաց օրուայ (փետրվարի 13-ին) երեկոյեան ժամասացութեան ժամանակ բոլոր նորապսակ փեսացուք զնում են եկեղեցի և մի կարգով իրար կշտի կանգնում: Երեցփոխը նախառօնակի ժամանակ դրանց բոլորի ձեռքը վառած մոմեր է տալիս, որոնք եկեղեցուն մի բան են նուիրում: 1) Եկեղեցին արձակուելուց յետոյ, դրանք և ժամաւորների մեծամասնութիւնը, մի մի վառած մոմ ձեռներին զնում են տուն, ուր կտրան վերայ առաջուց պատրաստած կէս խուրձ խոտը՝ այդ կրակով վառում են և մեծ ու փոքր կրակի վրայով երեք անգամ թռչում, այն կողմից այն կողմը: Բացի այդ՝ մեծահասակ տղամարդիկ կամ ալեորները, խոնջանների ծայրը կրակով այրում են ու կրակախառն մոխրից էլ գոմի երգիկներէր ներս թափում և հետեւեալ խօսքերը կրկնում —

«Մեր հաւերը գրութան էղնին,
Մեր կովերն էլ ճրութան»:

(Մեր հաւերը թուխտ ընկնին ու կովերն էլ շատ կաթ տան): Մօխրից մի մաս էլ պահում են և դարնանը խառնում սերժացու ցորենի հետ ու ցանում, որ հունձը առատ լինի: Մինչև անգամ հետաքրքրութեամբ նայում են, թէ վառած խոտի ծուխը գէպի օր կողմի վերայ է զնում. նրանց կարծիքով այդ նշանակում է, թէ ծուխը զնացած կողմի հացաբոյսը նոյն տարին շատ առատ կը լինի: Բացի այս՝ մի և նոյն տարուայ նորապսակ զոյգերը խաշեգրօր հետ միասին, վառած մոմերով, դավուլ զօւռնան ածելով, մի կին էլ ափսէով խէծաղը, օտպը կամ բոված սիսեռը շամշխառը ձեռին, առաջներն ընկած, կրակի շուրջը երեք անգամ պտտում են և մտնում տուն: Բայց փոռէով խէծաղը՝ կանգնած թամաշաւորներին են բաժանում, կամ շարճճիները փախցնում ուտում են:

Ե. — ՄԵԾ ԳՈՍ. Մեծ պասի առաջին երկուշաբթի օրը, սովորութիւն կայ, որ նոյն օրը դեռ լոյսը չը բացուած, տան անդամներից մէկը՝ մի օտխի գլխի կամ գետնախնձորի վերայ ամրացնում է եօթը հատ հաւի թէկերի մեծ փետուրներ, որոնցից երեքը օպիտակ է լինում, իսկ չորսը սեւ: Վեր են առնում այդ փետրազարդ օտխը, վերէից մի թել կապելով և տակի կողմից մի փոքր քար կախ անելով, տանում

1) Այս սովորութիւնը մի քանի տարուց հետէ քաղաքում վերջացած է, բայց դիւրեւում նախնական սովորութեան պէս տեղաւին անխափան շարունակվում է:

տան երգկիցը քաշ են անում, Ծրբ լուսանում է և տանը գանձուած երեխայքը քներից զարթնում են, տանեցիք իսկոյն մատնացոյց են լինում թէ՛ ահա տեսէք, պասը 1) եկել մեր երգկիցը քաշ է ընկել, ով որ պասն ուտէ, քարը նրա գլխին կընկնի: Խեղճ երեխայքը այդ նորանշան բանը տեսնելով՝ երկիւղներից սարսափում են ու տազ անում, և այլ ևս ուտիսուց կերակուր չեն պահանջում ուտելու:—Այն երեք սպիտակ փետուրները նշանակում են, թէ դեռ ևս երեք շաբաթ ձիւն պէտք է լինի մեծ պասին. իսկ սե փետուրները՝ նոյնպէս նշանակում են, որ պասի չորս շաբաթը սե պէտք է անցկենայ և գարուն լինի: Բացի սրանից, այդ բանը ժողովրդի համար ծառայում է նա և՛ օրացոյցի տեղ. ըստորում իւրաքանչիւր շաբաթի լրանալուն, մի փետուր պոկում—դէն են գցում, որ իմանան թէ՛ պասի քանի շաբաթը անցաւ և քանիսը մնաց:

Մի և նոյն օրը գիւղացիք ձիթով անեկ (ամիմօր) բաղարջ են անում ու հատիկ եփում: Ծրբ առաջ են բերում ուտելու, շատերը՝ մեծ ու փոքր կըկնում են—

«Խուկլի բաղարջ ու հատիկ,
Բարով իդայ մենծ Զատիկ»:

Քաղաքացիք էլ «պոչով ապուր» (էրիշտով, սիսեռով ու օսպով) են էփում և ուտելիս ասում —

«Պոչով ապուրն էկաւ մէյտան,
Ուտեն՝ կուշտ փորով զըկուտան»:

Մի և նոյն օրը, երբ տանտիկինը ամանները լուանում է, այդ ջուրը սովորական կերպով զուր տեղը չի գուրծ թափում, այլ տանում ու երգկի չորս կողմն է շաղ տալիս: Սրանից յետ մի քար զընում է երգկի ափին և մի քար էլ ձեռին պահում ու վերեից ձայն տալիս տանը գտնուող անձանց, թէ — «Ինչ աղա՛մ». նրանք ներքեից պատասխանում են, որ «մուկ աղա՛, կարիճ աղա՛, օձ աղա՛, մօրեխա աղա՛» և այլն: Ամեն մի վնասակար զեռունի անուն տալիս, նա սկըսում է իւր ձեռի քարը երկանաքարի նման քսել երգկի ափին գրած քարին՝ և փոքր ինչ յետոյ վեր գալիս: Այսպէս անելու պատճառն ասում են այն է, որ յառաջիկայ տարուայ մէջ, այն զեռունները, որոնց անունը տալով աղացին՝ թէ գաշտելում և թէ տնեւում երբէք չեն գտնուի:

Զ.—ՄիՋՈՒՆՔ. որ մեծ պասի ուղիղ կիսին են անուանում, սովորութիւն կայ, որ նշանադրածների ընտանեաց կողմից փոխադարձաբար

1) Ոմանք էլ «Եսեղով» կամ «Եկլատիզ» են ասում:

հարոնացուին ու փեսացուին ընծաներ և անուշեղէններ են ուղարկում...: Ալաշկերտացոց և Մշեցոց մէջ սովորութիւն է, որ «ճարի» կոչուած հացը, կամ լաւ է առել բաղարջը, այսօր են անում. այն ինչ որտեղ հակառակ, ուրիշ տեղերի գաղթականները՝ անխափան նոր տարուն:

Մեծ պատի առաջին երկուշաբթի օրը սովորութիւն կայ, որ «Մկի կիրակի» են պահում, որպէս զի մկները տանը և արտերին չը վնասեն: Երեքշաբթի օրը՝ «կատղած շան կիրակի» են պահում, որ կատղած շները իրանց չը խածեն ու թռնաւորեն: Չորեքշաբթի օրը՝ «Գէծակի կիրակի» են պահում, որ կայծակը իրանց չը խփէ ողանէ: Իսկ շաբաթ օրը՝ Թուգորոս զօրավարի տօնին, «Թալալոսի կիրակի» են պահում, որ իրանց մանկահասակ գաւակները չը «թալցնեն», այսինքն չը նուաղին և ուշագնաց լինին:

Մեծ պատի մէջ, «Քառասնից Մանկանց» տօնի նախընթաց ուրբաթ երեկոյին, պառաւ կանանց առաջնորդութեամբ ու յատուկ կարգադրութեամբ, թաղի նորահաս աղջկունք, «Լիճք» են կազմում ու շրառուն մանուկ» կատարում: Լիճքն օրինակ է այն գործողութեան, որ Սերառտիայում քառասուն մանուկները, մեծն Գոստանգիանոսի օրով, անօրէն Լիկիանոսի կարգադրութեամբ, նախ լիճը ձգուեցան և ապա նահապետուեցան: (Լիճքը կազմում են հետեւեալ կերպով. մի մեծ ամանում լցնում են ջուր և ջրի երեսին ձէթ ածում ու եղէգնի բարակ ծեղերից հիւռում վանդակ և նրա ծակերից անցկացնում 40 պատրոյգներ և զցում ջրախառն ձէթի երեսին ու բոլոր պատրոյգները վառում, որ աստղերի պէս փայլում են: Նշանադրեալ փեսացուք գալիս են եկեղեցի, մօմ առնում ու Լիճքի կրակից վառելով՝ տանում են միւս պատկերների առաջին կպցնում, ու գալիս լիճքի շուրջը կանգնում: Այդ տօնի օրը բոլոր գիւղական եկեղեցիներում, առանց բացառութեան՝ լիճք կայ, սրի ձէթից հիւանդները տանում քսում են ցաւած աչքերին, ականջներին ու վէրքերին: Այդ երեկոյին հաւաքվում են տան բոլոր անդամները, որոնք մի կարգ—ինչպէս եկեղեցում, կանգնում են (իւրաքանչիւրը ձեռին մի համբիշ ունենալով, որ ամեն մի ծուներ գնելիս մի հատ զցում է). ու սկսում հետեւեալ խօսքերը կրկնելով աղօթել—

«Քառասուն մանուկ, քառասուն կուս,

Քառասուն մանուկ բարեխօս.

Լիճքը—լիճքը լճեցաւ,

Քառասուն մանուկ լմմեցաւ»:

Ամբողջ մեծ պատի շաբաթ և կիրակի օրերի պատարագները գիւ-

դերում «աւերանի» են լինում, այսինքն իւրաքանչիւր տարի այդ օրերում, որոշ ընտանիքներ ամբողջ գիւղին հաց են տալիս ու իրանց ննջեցելոց հոգիքը յիշում: Քանի որ այդ ընտանեաց ունեւորը կայ ու կարողութիւն ունի, որոշուած օրուայ պատարագը անխափան ներանց ննջեցելոց հոգու փրկութեան համար է մատուցանվում: Մեծ գիւղերում այնպէս է պատահում, որ մի և նոյն օրուայ պատարագին 4—5 ընտանիք տէր են լինում և գիւղին հաց տալիս:

Է. — ԵԱՂԵՈՋՈՐԴ. Այս տօնի աւուր առաւօտեան ժամերգութեան ժամանակ, ինչպէս Հայաստանի շատ երկիրներում, նոյնպէս և մեր կողմի գիւղերում, բացառապէս, եկեղեցու մէջ «Փառք ի բարձունս» երգելիս, փոքրիկ ու մանկահասակ երեխաները «ճեռ» ու «կարկաշտ» են շալում և քահանայ օրհնած ուռննու ոտտեր բաժանում ժողովրդեան, որ Քրիստոսի հանդիսաւոր կերպով նրաւսողէմ մտնելու խորհուրդն է նշանակում կամ յիշեցնում. որի համար Հայաստանեայց եկեղեցու Ընդհանրացում գրուած է. — «Եւերն ոստովք ձիթենեօք և աղայքն ոստովք արմաւենեօք» և այն: Ուրեմն վերոյգրեալ փայտեայ առարկաները ծառայում են ձիթենեաց և արմաւենեաց ոտտերի փոխանակ:

Այդ օրը առաւօտեան ժամերգութեան ժամանակ, գիւղերում նշանադրեալ հարսնացուք տանում են եկեղեցի և կանանց յետի դասում կանգնացնելով, երեսը մեծաքսեայ Թանձր կարմիր քօղով ծածկում ու զոյգ վառած հաստ մօմերը՝ հինայով ներկած ձեռքն են տալիս: (Պարագում էլ թէ և հարսնացուք եկեղեցի են տանում, բայց ոչ քօղարկում են և ոչ ձեռքերը մօմ տալիս): Իսկ բարեկամնոր հարսներն ու աղապ աղջկերքը շրջապատած՝ սպասում են մինչև ժամերգութեան աւարտը, և ապա խմբովին ապնում տուն: Այդ օրը, առանց բացառութեան, հարսներ, աղջիկներ և երեխայք առհասարակ հաղորդվում են:

Նոյն օրը առաւօտեան ժամերգութիւնից յետոյ, 6—10 տարեկան մանր երեխայք, ընկերով կամ մենակ «ճեռը» ու «կարկաշէքը» ձեռներին ածելով, տնէ տուն ման են գալիս ու հետեւալ երգերը երգում —

- 1) «Ճեռ — ճեռ ճեճենակ,
Աստու հալալ պեպենակ,
Ընկերս ընկաւ ծովը,
Ծովը դառաւ ծիրանի,
Պատկերքը դառաւ հայի.
Խունկ առէք, մօմ առէք,
Տասերկու պատարագ էրէք,
Ջատկիւ հաւկիլմս դուրս բերէք»:

2) «Կարկաշա, կարին կաշա,
Սև եզան՝ սև սամոտէն,
Կարմիր եզան՝ օղն ու կոճակ.
Կարմիր հաւկիթս դուրս բերէք,
Թէ չէ կսեմ պօլտտ Իրիցուն,
Կիզայ կոտրէ ձեր ձրձում»:

Երգն աւարտելուց յետոյ, մի բուռ հատիկ, կամ մի երկու հատ ձու են ապիս մանուկներին:

Ծագկաղարդի երեկոյին մի և նոյն անուրդով, բացվում է «Դռն-բացէք» վարագոյրը: Ով որ աւելի օգուտ է տալիս եկեղեցուն, քահանայի հրաւիրմամբ գալիս և ներքեից վարագոյրի ծայրից բռնում է, երբ գլխըններն երգում են—«Բաց մեզ Տէր զդուռն ողորմութեան» շարականը, յուսարարը վերեից քաշում բաց է անում վարագոյրը:

Մեծ պատի վերջին—Աւագ շաբաթի հօթն օրն էլ իւրանց առանձին խորհրդաւոր անուններն ունին, որոնց առանձին նշանակութիւն տալով ժողովուրդը, իւրաքանչիւր օրուան համեմատ մի գործ կամ ուժորութիւն կատարում է: Ահա ժողովրդի օրերին տուած անունները: «Սև երկուշաբթի».—«Հիւ երեքշաբթի».—«Չիք չորեքշաբթի» 1) —«Աւագ հինգշաբթի».—«Յուզի ուրբաթ».—«Ջատկի շաբաթ».—«Ախար կիրակի»:

Ը. ՍԻՍԳ ՀԻՆԳԸՍԲԹԻ. Այսօր երեկոյեան «ոտնալուսայի» խորհուրդը կատարելիս, աւագ քահանան եկեղեցական դասի (քահանաների ու զգիրների) ոտքերը ծունկ չորած լուանալուց յետոյ, սկսում է թրք-լած մանածէ կաթով մեծահասակ ժողովրդականներից ոմանց ոտքերը կամ ձեռքերն էլ լուանալ, իսկ փոքրահասակների միայն աջ ձեռքի երեսը թրջել. քահանայի կողքին չորած աիրացուն էլ, որ ափռէով օրհնած կարագը ձեռին է՝ մատով վեր է առնում այդ կարագից ու գնում լուացած ոտքի կամ ձեռքի վրայ: Մի կողմ քաշուելով, օրհնած կարագը զգուշութեամբ ու երկիւղածութեամբ վեր են առնում, մի մասը քսում գլխին, աչքերին ու երեսին. իսկ մի մասն էլ թղթում փաթաթած ասնում տուն, որով օծվում են այդ երեկոյին եկեղեցի չը գնացող—տանը մնացած մանր ու խոշոր անդամները: Մի փոքր մաս էլ այդ օրհնած իւղից զցում են եղի կըճըճի մէջ, որ առատ ու անհատնելի լինի, Նդիայ մարգարէի ժամանակակից Սարկիթացի այրի կնոջ եղի նման: Այդ օրուան կաթերն ու օրհնելու կարագը, շատ կօվաթէր պառաւ կանայքն են ընծայաբերում եկեղեցուն:

1) Այդ օրը «օձի թթուն» հփում ուտում են, որ օձերը իրանց չը խաթեն:

Մեծ պատի Աւագ շահթու մէջ կանայք ամենեկին դադար չեն տա-
նում: Երկուշաբթի օրը իննոցի են հարում, որ առնալուայի համար
նոր կտրագ պատրաստ լինի: «Զիք» շորեքշաբթի՝ աներն ու կահ կա-
րասիքն են լուանում, սրբում — մաքրում: Հինգշաբթի՝ եօթը հատ ձու
են ներկում, ի յիշատակ պատի եօթ շաբաթ անցնելուն և Ջատկի
մօտանալուն. իսկ «Յուզի» ուրբաթ օրը՝ ոչինչ չեն անում — սուգ են
պահում, Քրիստոսի շարշարանաց յիշատակը պահելու համար ու գը-
նում իրանց ննջեցեալների գերեզմաններն օրհնել տալու:

Թ. — ԶԱՅԻՅ. Գեղ ու քաղաք ընդհանուր մասնակցութեամբ, անհատական
բացառութիւնները մի կողմ թողած, Ջատկի սօնին հառարակաց մա-
տաղ են անում. իհարկէ իւրաքանչիւր գեղ առանձին և քաղաքի իւ-
րաքանչիւր թաղ առանձին, որին ատում են «Ախար» կամ «Ախարի
մատաղ» ու առանց խտրութեան բաժանում ամենքին: Բացի այդ,
Վարդավառի, Աստուածածնի ու ս. Խաչի տօներին էլ ժողովրդից
չատ շատերը դառն ու ոչխար մաթաղ են անում:

Նոյն օրը պատարագի «ողջոյնի» ժամանակ շատերը «ողջում քոյր
ու ողջում տղէք» են լինում: Ողջոյնի ժամանակ եկեղեցում գրքա-
կայի վրայ դնում են Խաչ ու Աւետարան, զոյգ շապկաւոր կերտնակիւր-
ները աջ ու ձախ՝ մի տէրտէրի կամ տիրացուի հետ կանգնում են:
Գալիս են ողջում քոյրերն ու ողջում տղէքտիւնքն համբուրում են
խաչն ու աւետարանը, միմեանց ողջոյն տալիս ու իրանց աշահամ-
բոյրը 1) զցում այնտեղ գրած զանձանակն և հեռանում: Այնուհետեւ
հարազատների նման, շատ սերտ ու մօտիկ յարաբերութեան մէջ են
լինում եղբայրացած ու քոյրացած ընտանիքները: Մինչև անգամ այդ
ինքնակամ կրօնական ծէսը, կամ սիրոյ փոխադարձ յարգանքն ու հա-
մակրութիւնը, դրանց մէջ կատարելապէս օրէնքի զօրութիւն է ստա-
նում: Այդ օրից խնամութիւն անելն ու միմեանց աղջիկ տալ առնելը,
ինչպէս հորազատ արեւնակիցների, իսպառ արգելում է դրանց հա-
մար: Իւրաքանչիւր տարի, Ջատկի տօնին, ողջում քոյրերն ու եղ-
բայրները փոխադարձաբար, իրանց կարողութեան չափով, միմեանց
ընծաներ են սւղարկում, որ իրանց ուխտին հաւատարիմ մնալու տա-
հաւատչեան է:

Աւագ հինգշաբթի օրից սկսած մինչև Ջատկի ամբողջ շաբաթը,
առաւօտից մինչև երեկոյ, մեծ ու փոքր առհասարակ, ներկած հաւ-
կիթ են կռուացնում: Իսկ փոքրահասակ մանուկներն էլ՝ «հօր» կամ
«գլորմանչ» են խաղում:

1) Գիւղերում սովորութիւն է, մանաւանդ փոքրահասակների մէջ, որ աշահամբոյրի
փոխանակ, մի երկու ներկած ձու են տալիս: Նոյնպէս և անօրհնէքներին քահա-
նային ձու են տալիս՝ և ոմանք էլ հաւ:

Ժ. — ՀԱՄԱՐԱԶՄԱՆ. Համարաձման տօնի հետ ժողովուրդը կապել է Վիճակ հանելու սովորութիւնը: Ցօնի նախընթաց օրը հաւաքվում են ջահիլ աղջիկներն ու հարսները, գնում են գաշաբերից ծաղիկներ ժովում բերում ու «ջանդիլումներ» առելով բերած ծաղիկները փրջում: Նոյն օրը երեկոյեան յուր ու անխօս մի երկու աղջիկ գնում են «օխան աղբրից ջուր գողանալու»: Միայն այնպիսի ժամանակ ու այնքան զգայ, որ ոչ ոք իրանց չը տեսնի, որպէս զի փնջած ծաղիկների տրամատները մէջը գնեն, որ չը թառամին, հետեւեալ օրը ծախելու համար. էն միւս օրը ծաղիկները դռնէ գուռ ման տծելով ծախում են բարեկամների ու դրոսցիների վերայ, որից գոյացած արգիւնքով հաց, եղ, պանիր, կաթ, բրինձ և ձու գնելով ճաշի պատրաստութիւն են տեսնում ու միասին մի տեղ հաւաքուած վայելում: Գողացած ջրի մէջ լցնում են մի բուռ մանր խճախառն աւազ ու զգուշութեամբ ծածուկ տեղ պահում, մինչև յառաջիկայ կիրակի օրը, որովհետեւ Համարաձման տօնը անխափան հինգշաբթի օր է լինում: Պիրակի օրը, ճաշից յետո, հաւաքվում են բարեկամ, գրացի կանայքը, հարսներն ու աղջիկները, հետներն առնելով աւագախառը պուլիկով ջուրը, դուրս են գալիս գալտ ու մի կտաննչ ծագկաւէտ տեղ բոլորեշուք շատառում: Մէջտեղը նստացնում են «վիճակի հարսը» — մի փոքրիկ անմեղ աղջիկ, որ աշխարհի գործերից բէխաբար է, և կարմիր մետաքռէ հաստ քօղը գլխին գցում ու ջրի պուլիկը տալիս իրան, որ քօղի տակը պինդ պահէ չը թափէ: Նստողներից ամեն մինը մի խորհրդաւոր նշան — մատանիք, կոճակ, գանակ ու այլ այսպիսի բաներ գցում են պուլիկի մէջ: Յետոյ պառաւ կամ միջհաստակ կանանցից մէկը փնթփնթալով «հայր մեր» է ասում և լաւ բազդ ու վիճակ ունենալու համար ջերմեւանդ խնդրուածքներ ու բարեմաղթութիւններ անում: Ազօթքը վերջացնելուց յետոյ, նստողներից մէկը մի առն մանի — բայաթի կամ ջանգիլում է ասում և վերջացնելուց յետոյ, իսկոյն հրամայում են վիճակի հարսին, որ խորհրդաւոր նշաններից մէկը հանէ: Եթէ ասած բայաթին դուրս եկած նշանի տիրոջ մօքին կամ խորհրդին յարմար էր կամ մօտիկ, այն է որ կուրախանայ ու փառք կտայ Աստուծոն, որ իր վիճակը լաւ դուրս եկաւ և որտի խորհուրդն ու մուրադը կը կատարուի: Իսկ եթէ ասած բայաթին իր խորհրդի հակառակն էր, այն ժամանակ, Աստուած հեռու տանի, տիրում ու պառչները օխտը դադ քաշ է գցում: Ում վիճակը որ լաւ դուրս չեկաւ, իրաւունք ունի երկրորդ ու երրորդ անգամ գցելու, որպէս զի՝ գոնէ մէկ անգամը լաւ դուրս գայ: Հատեալ մինչև անգամ իրանց ընտանեաց բոլոր անդամների համար առանձին վիճակ են գրցում: Այսպէս շարունակվում է մինչև աւարտը. վերջանալուց յետոյ

ջուրը կամ թափում են, կամ շատ անգամ պատահում է, որ հիւանդատէրերը տանում քսում են իրանց հիւանդի գլխին, որ շուտ առողջանայ ու կազդուրուի, որովհետեւ «վիճակի ջուրը փարպու է»:

Հոգեգալութեան պատից առաջ՝ կանանց մէջ սովորութիւն կայ, մի ամբողջ շաբաթ «Խնը դաս հրեշտակաց» անունով պաս պահել, որ այդ հրեշտակները իրանց համար բարեխօսեն: Բացի այս, հինգ նաւակառեաց տօներին, սովորական կամ պարտաւորական շաբաթապահերից դուրս, մի շաբաթ էլ աւելորդ (կամաւօր) «ստը» կամ «աթուր» տնուանեալ պատերն են պահում իւրաքանչիւր տարի, գլխաւորապէս պատաւ կանայք: Գանայք ընդհանրապէս պահեցողութեան մէջ աւելի պինդ են ու ջերմեւանդ, քան տղամարդիք: Մինչև անգամ կանայք պինդ են ու ջերմեւանդ, մանաւանդ դիւղականաց մէջ, որ ամեն տարի, առանց բացառութեան, — «սուրը Գարապետի» քառասունօրեայ կամաւոր պասը, քանի որ կենդանի են՝ աւանդարտը պահում են:

ԺԱ. ՍՈՒՐԲ ԿԱՐԱՊԵՏ. Այս տօնը, ըստ օրացոյցի, անխափան կատարվում է յունվարի 15 ին. բայց այստեղ դնելն իւր առանձին պատճառն ունի: Համբարձմանից մինչի Վարդապա, ամբողջ եօթ շաբաթ, շատերն առանց լուծելու ինչպէս մեծ պասը, (ոմանք էլ շաբաթ կիրակի լուծում են) «Սուրը Գարապետի» կամ «Օխտն անուան» տնուանով պաս են պահում եօթ տարի շարունակ և անընդհատ: Եօթ տարին լրացնելուց յետոյ, գնում են Մշու կամ Ցարօնոյ Գլակայ կամ Իննակնեան վանքը «Մշու սուլթան» — Յովհաննու Մկրտչի «Մարմառ գերեզմանին» ուխտ ու երկրպագութիւն, որ մուրադները տայ և սրտերի խորհուրդներն ու խնդրուածքները կատարէ: Չատերը նպատակ են դնում գերեզմանի վերայ խնդրել, որ իրանց «օխտ դոմչի ոյժ տայ». ոմանք լարախտադատութիւն են խնդրում, ոմանք սող ածել ու բանաստեղծական տաղանդ, ոմանք իրանց ցաւերին փարատութիւն, ոմանք էլ այլ և այլ շնորհներ: Իսկ անգաւակ ծնողները, գօտիները դնում են գերեզմանաքարի վերայ, ջերմեւանդ աղօթում, ու անծանօթ մէկին հրաւիրում, որ գօտին մէջքը կապէ, այն նպատակով՝ որ գաւակ ծնանելիս՝ քաւորը նա լինի: Այդ ճանապարհով գաւակ ստացողները և միամօր զաւակատէրերը, զաւակները ծնած օրից ուխտում են իրանց զաւակների գլխի մազերը այնքան ժամանակ չը խուզել, մինչև որ նրանք գնան Ս. Գարապետի գերեզմանին ուխտ անեն. ապա այնտեղ գերեզմանի վերայ վեր են անել տալիս, այդ մազերից բարակ պարան են ոլորում ու կապում այն աւելի վերայ, որով աւելում են վանքն՝ ու գերեզմանի շուրջը սրբում — խտակում: Չատերն էլ խնդրում են, որ իրանց զաւակներին խելք ու շնորհ տայ, որպէս զի իրանց մահուանից յետոյ՝ օճաղները ծխացնեն ու վառ պահեն:

ԺԲ. — ՎԱՐԴԱՎԱՌ. Այս տօնի օրը ժողովուրդը սովորութիւն ունի գետերի և աղբիւրների մօտ միմեանց վերայ ջուր սրսկելու. մինչև անգամ աներում ու պառանքի տակին միամիտ կանգնած մարդկերանց գլխին կծերով ու այլ ամաններով ծածուկ ջուր են լցնում և ոտքից գլուխ թրջում, հետև էլ ծիծաղելով ասում. «էսօր վարդեալ է ամօթ է որ էսօրուայ օրը աշխարհի երեսին չոր մարդ էգնի»: Այդ մի և նոյն օրը գիւղերում սովորութիւն կայ, որ թռչուններից - հաւ, արաղաղ և աղաւնի մտաաղ են անում, այն ինչ մի և նոյն գիւղերում և ուրիշ տեղեր էլ, սրբան լսել ենք, աղաւնիների և ուրիշ թռչունների ազատ թռցնում են:

Ջուր սրսկելու սովորութեան մի մասը մեր Շիրակեցիք թողնում են գարնան սկզբին: Երբ երկրագործը ցանքի համար առաջին օրը իւր բոլոր պտարառութիւնով դուրս է գալիս դաշտը խամահանուկ անելու, արտից տուն վերադարձած ժամանակ, տանեցիք՝ բոլոր արտ գնացող շթուորների վերայ ջուր են ցանում, որ տարին անձրեային լինի: Բացի այս, սկսեալ այդ օրից մինչև հունձն ընկնելը, պատահելի՞ս՝ միշտ հատիկ են անում, իսկ «խեծաղ» ամիսին չեն անում. քոտորում հատիկը անձրեային լինելու նշանակ է, իսկ խեծաղը՝ չոյ՝ ային:

Երաշտ տարիներում փոքրահասակ մանուկները աւելի վերայ չուլ ու փալաւ փաթաթելով «Պուրպառիկին» (նուրին) են շինում ու ձեռներին բռնած խմբովին դռնէ դուռ ման են գալիս ու հետեւեալ երգը երգում —

Նուրին—նուրին եկել է,
Աջբայ հուրին եկել է.
Շիլայ չապիկ հագել է,
Գարմիր գօտիկ կապել է,
Եղ բերէք մէջքին քսենք,
Ձու բերէք ճակտին խփենք,
Մեր նուրինի փայլ տուէք,
Ուտենք խմենք քէֆ անենք».

Ցանեցիք ամանով ջուրը բերում սրսկում են նուրինի գլխին և մանածոք երեխաների վերայ ու բաժին տալիս նրանց:

ԺԳ. — ՎՆԲՄՓՈՒՄԱՆ 80Ն. Մինչև այդ օրը խաղողը, համաձայն եկեղեցական օրինաց, ժողովրդի համար պաւս է և բնաւ չեն ուտում: Թրհնուելուց յետոյ՝ անխաբ պաւս և ուտիս օրեւում, առանց բացառութեան, ուտում են: Այդ օրը շատ տներ, ինչպէս Վարդապառն ու Ս. Խաչին, «Նաւաւաւատեաց մատաղ» են անում:

ՉԴ. — ՍՈՒՐՔ ԽԱՅ. Այս տօնին, թէ քաղաքում և թէ մանաւանդ գիւղերում, սակաւ բացառութեամբ, համարեա իւրաքանչիւր տուն մի ուլ է առնում մորթում և առանց մաս մաս կտրատելու ամբողջովին կախում թնտրի մէջ ու խորովում, որի տակը նախապէս մեծ կճուճով եփած ձաւար են գրած լինում, որ ուլի մսի հալած ճարպը կաթկաթի ոչ թէ կրակի, այլ նրա վերայ: Այդ եփած ձաւարին տառմ են «քաշկակ» իսկ այդ օրուան՝ «ուլան զաւան» կամ տաճկերէն «օղլադ զաւան» (ուլերի կոտորումն) անունն են տալիս, որ ժողովրդի բերանում աղաւաղուելով՝ այժմ ասում են «օղլան զաւան» (տղայոց կոտորումն): Ուլն ու քաշկակը եփելուց յետոյ՝ երկուսը միասին մատաղի նման բաժանում են մօտիկ գրացիներին, կամ մարդիկ տուն հրաւիրելով՝ նրանց են ուտացնում: Գիւղերում սովորութիւն կայ, որ լաւաշ հացերում փաթաթած ուլի մսից ու քաշկակից, իբրեւ ննջեցելոց բաժին. տանում դնում են գերեզմանատան քարերի վերայ. երբ քահանան գերեզմանատան շորս անկիւնը, թափօրի նման, խաշաձն օրհնում պըծնում է, նոր այնտեղ գտնուող մարդիքը, քահանայի հետ միասին ուտում են այդ կեքակուրները: Այդ օրը նոր ննջեցելատիւրջ տները, մօտիկ ազգականներից ու բարեկամներից տմանը, նրանց մխրթարելու համար շորեղէն սե գունով ընծաներ են ուզարկում, իբրեւ ոգի նշան, որոց հետ անշուշտ և մի կենդանի ուլ:

Ընդհանրապէս, բացի սուրբ Սարգսի տօնից, վերոյիշեալ օրերում նշանագրեալ հարսնացուներին կէսրանց կողմից ընծաներ են ուզարկվում մի օրիորդի կամ նոր հարսի ձեռքով: Ընծայքը լինում են ոսկի, արծաթեայ քամար, ոսկէ մատանիք, ապարանջան, վզնոց, քօղ, տանաման և այլն: Այս ընծաները շոր ու ցամաք չեն տանում, այլ մէկ ափսէի մէջ լցնում են զանազան տեսակ չաքարեղէններ, շոր մրդեր և ընծան էլ վերան դրած՝ այնպէս են տանում. որովհետեւ դատարկ ընծայ տանելը ամօթ բան է. «և խնամոնք խարապայ ջաղացից խօծ չեն գնում իրանց հարսնացուին տեսնելու»:

Գ. ԿԵՆՏԵՆՆ ԵՒ ԶԲԱՆՄՈՒՆՔ

ԵՐԿՐԱՆԻՔԻ ԿԵՆՆՔԸ

Վաղը մարտի մէկն է. այդ օրից երկրագործը այլ եւս դադարում չունի, մինչեւ աշնան ձիւնը գետին դնելը: Ամեն բան իւր տեղին հերթակալ կերպով, առանց իրար խառնելու ու շփոթելու, մէկը միւսի ետեից կտրգով առաջ կը տանի:

Այսօր նրա խամահանուկ գնալու օրն է. այդ պատճառով էլ լծկանը զուրա է հանել պատում է, որ խամով չընկնին. իսկ միւս հարկաւոր բաների համար, նա օր առաջ իւր բոլոր պատրաստութիւնները տեսել է:— Սերմացուն հարից հանել լցրել է ջուալները. մի աման սերմացու, մի սամոտէն ու մի հում հաւկիթ վրէն գրած, ժամումը քահանային օրհնել է տուել: Օրհնած սերմը խառնել է ցանքի սերմացուի հետ, որ առատ ու պտղաւոր լինի. իսկ հաւկիթը պէտք է զարկէ մարալ եզի ճակատին ու ոտմոտէնն էլ փաթաթէ սամու վրայ, որ եղներին աչքով չտան:

Ճեռեկայ օրուայ արտ տանելու սերմը նա լցրել է մի խարտրի մէջ, ցանքի միզարն էլ վրէն է գրել ու բերանը զազիւով ամուր կապել: Նա խոփն էլ է գողել տուել ու ամբացրել է արօթի ոռաւորմի վրայ. իսկ գործնորը, միւս հարկաւոր գործիքների հետ, գրել է խուրջինը, որ գործը խափան չ'մնայ:

Նրա հրաւիրակ արտուաւոր քնից վաղուց դարձել է բարձրացել է օդի մէջ. թեւերը գոգցուորի նման թափ տալով, իւր գոհացողական ու փառաբանական շարականներն ու մեղեդիքը երգել վերջացրել: Այժմ նա ոկտել է ճիւղալով խաղ ու տաղ ասել եւ իւր սիրելի երկրագործին հրաւիրել դաշտ, որ գնայ արաի մէջ 'նախ' առափ ու կորի քաշէ, ցանէ, եւ ապա մաճը բռնած ակօսի հետ դունդունալով գնայ դայ:

Բայց ափսո՛ս, որ արաւ հարստ է կամ խոզան, մի քիչ դժուար է վարկում ու մեր երկրագործի քիթը կախի է. որովհետեւ վախենում է, թէ եղները խամով ընկնին: Եթէ արաւ լինէր հերկ կամ հերկոտ (հերկայադի) այն ժամանակ նա ոչ մի բանի համար չէր մտածի ու հոգայ: Բայց ինչ էլ կուզէ լինի, նա կամաց կամաց կը վարէ եւ անսթա է լաղաւին հասնելու, որ ամբողջ արաւ վարելուց պրծնի ու գնայ ուրիշ արտ:

Ահա այն միւս կողմը նրա դրացին կառաւատ, առորիկ ու սեռակ է ցանուծ, որ ձմեռը իրանց ուտելու և վառելու համար ձէթ հանեն ու տաւարի համար էլ այդ ընդեղէններից կողպտոն պատարասան, որ ուտեն գիրանան, հետեւեալ տարուայ աշխատելու համար:

Իսկ ահա այնտեղ էլ սրանց միւս դրացին է, որ հերկի մեծ փոցիւր լծել ու հերկը փոցիւում է: 1) Այն միւսն էլ նրա եղբայրն է, որ ետեւից տափանը լծել ու ինքը վերան կանգնած՝ արտը տափանում է, որ երեսի կոշտերն ու փոսերը հարթուին — կոկուին: Այն լծի մէջ տեղից, երկու կոտի կամ պտտօքի արանքից, բաշ արած փայտէ օղակն էլ կանտրիֆն է, որ հօքիքի շղթան շը ծռուի այս ու այն կողմ:

Թող մեր երկրագործը իրան արտ ու ափը վարէ ցանէ ու աշխարհքի համար հաց պատրաստէ: Նրանից ետոյ, որը իր քօշ ու բարխտնէն եայլէն տանի, ուրը քերայ քեարված, որը մէրի — մէշայ էրթան... մէկ խօսքով ամեն մէկն իրայ կարեւոր գործերով զբաղուին: Իսկ մենք տեսնենք թէ մեր շուրջը, բնութեան մէջ, այլ ևս ինչ հետաքրքիր բաներ կան:

Արի բարեկամ, մի փոքր ժամանակ էլ դաշտը դուրս գանք, այժմ գարունն է, մրտելուց ու հիւանդանալուց երկիւղ չկայ: Այնտեղ սկսեալ բանաւորից մինչև անբանին հասնելը՝ կեանք ու կենդանութիւն կայ:

Տես թէ, հարս, աղջիկ ու պատանիք, այդ գաղան բանաւոր ծագիկները, ինչպէս են փռուել սար ու դաշտ. բանջրբաղը, շաղիկը կամ լեստը ձեռներին, հրեշտակային ձայնով լէլէ տոնով, որը կառ է քաղում, որը կանկառ, փշփշուկ, ջրակոտեմ, փրփրկօթի, սինձ, գառնանկաջ, թթուաշ, բողկուկ և այլն. սրն էլ սիւղեղ, կարմիր բանջար կամ բազկուկ է քաղում, որ տանին թաղայ թաղայ խաշեն ու այնպէս համով աղցան անեն, որ մատներդ էլ հետը ուտես: Պտտանիքն էլ իրանց սուր բհիրներով ձնծաղիկ, չիկիտամ, դրծիկ ու մտաուկ են հանում, որ տանեն իրանց տանը մնացած փոքրիկ քոյրերին ու եղբայրներին բաժանեն: Իսկ փոքրիկ մանուկներն էլ փայտի կտորով գետինը փորելով ճնճղպաշար են ժողովում:

Սրանց լէլէին նախանձելով՝ առաջ են եկել լսրը, ճթճթանը, արտուաը, հօտաղխաբուկը, բրուկը, արօտը, գեղձանիկը, ծիծեռնակը, մանկղաթին ու սարեկը... սրանք էլ իրանց լէլէն են սկսել: Բայց տարբերութիւնը նրանումն է, որ սրանց երաժշտութեան մէջ արհեստական ոչինչ չկայ, բոլորը բնական է:

Ահա այն կողմից, դալարեաց — թուփերի ու խոտերի միջից նոր դուրի են բարձրացրել և մարդի երեսն իվեր քաղցրագէմ ժպտում ու ծիծաղում են բացուած և կիսախուփ կուժկտարուկը, խնկանծա-

1) Հերկերի հողը փափուկ լինելով՝ դուրսանով կամ արօքով չեն վարում:

դիւր, խնձորուկը, պուտապուտը, օշօշն ու գամշիկոտաշը: Գարծես թէ որանց նայելով, կամ ոտցա վիճակին նախանձելով, ոտի են կանդնել և ուզում են աւելի բարձր իրանց ցոյց տալ՝ սեսիրտ — կարմիր կապաշը, կապուտ դանգակը, աղբրանց արունը, մայիսի ծաղիկը, խու. թիէն, օձածաղիկը, հաւաժիվէն, փոթոթը, տըտիպը, լուածալիւր, վայրի մանիշակն ու այլ հազարաւորը:

Հանգուոր հարոններն ու աղջկերքը. բազած բանջարները բողջայ կապեցին ու ճօլակները շալակած վերադառնում են տուն, որ նսնէի եփած թանապուրն ու հառլա ապուրը ուտեն:

Արի մենք էլ տուն գնանք, քաղցած ենք, տեսներ թէ նանէն մեզ քնշ կտայ ուտելու... Օ՛հ, դրանց ձեռք մի տայ բարեկամ, եթէ ոչ՝ մեր նանէն շատ բարկացկոտ է, մէկ էլ տեսար՝ լափոտ շերեփը գլխիդ այնպէս իջաւ, որ աչքերդ բնից դուրս եկան... Այդ խաշիլն ու փլաւը՝ նա գուլթանաւորի համար է պատրաստել. միւսուն ու ձուածեղը՝ գուլթի եղնարածների, կամ թէ չէ նոր փեսի. այս քեալա-ճօշը, բազկով բօրանին ու քեալամով կօնշօյն էլ հիւրերի համար են: Ուրեմն մեզ ուտելու համար մնում է մի քիչ խաւիժ, չլպուր, չամրուկ, պտնիր ու լոռ: Արի այսօր սրանցով բաւականանանք, մինչև որ պա-սի ելի շարաթ օրը՝ նանէն մեզ հարիսայ, կորկոտ ապուր ու կաթ-նապուր կուտացնէ...:

Հաց կերտնք պրծանք. այժմ էլ մի փոքր գնանք Չլտրի լճի ափե-րը ման գալու, տեսներ թէ ինչեր կան: Օ՛հ, նայիր թէ կարմրա-կտուց սագը, կանանչ գլուխ բագը, երկարավիզ կարապի հետ մէկ տեղ, քնշպէս են ջրի երեսին թիավարում ու սողում, որ ամենեին ջուրը տեղից չի շարժվում. կարծես թէ կենդանի նաւակներ լինին: Հապտ սեռգլուխ ու երկաթոտ արագիլը, չախալ կռունկն ու ագահ ձկնկալը, ձուկ ու օձ չը մնաց քծծեցին ու աչքերը դուքս տուին: Ցես թէ գանգաղ կրիաները, սնկլի անկաջները, խիշափառները, ձկնականջները, գօրանրի հետ միասին ինչպէս արագ ու աջող լող են տալիս. այնպէս որ, հաւանական է կարծել՝ թէ մարդիկ դրանցից են սփռել թենլող, ոռնլող, գօրանլող, մկնլող տալը և քամակների վրայ, ջրի մէջ, առաջ ու քեալակ ընկնելու: Իսկ այստեղ նայիր, թէ ինչպէս են իրար խառնուել մեծ ու փոքր ձկները — լօքը, ճանառը, կոճը, կապուտը, սեաձուկը, կողակը, մուրդին, կարմրախէտը, լէնրե-րտնը, թեփուկն ու փիշիւուրը: Արի սրանցից մի քանի հատ վեր առ-նենք եփենք, որովհետեւ այսօր մինչև երեկոյ ման պէտք է գահր, տուն չենք կարող գնալ:

Հիմի էլ այս նուակով վեր բարձրանանք դէպի սարը. չոր է, թէ սառը ջուր կը խմենք զովանալու՝ ու թէ մի քիչ պարզ ու մաքուր

օգ կը ծծենք հսկանալու համար: Մանաւանդ թէ այնտեղից լաւ տեսարաններ կընկնին մեր աչքերին...: Բայց տես թէ թորթոխին ու զզուունը ինչպէս են կանգնել յեռան դապարի քարի վերայ ու իրանց գառան, աղուէսի ու նապաստակի որսը փառաց ի փառս ճաշակում: Ահա ուրուրն ու չալաղանն էլ էն կողմից են գլխից ձեռք վեր առած ազունիկին ու ձնճղուկին կալմէջ արել և ուզում են թեփուել ու բնաջինջ անել...:

Բայց տես թէ, օրքան հրաշալի են այս արտերը. նոր հաւթաղ են եղել և հազիւ թէ 2 3 շաբաթից յետ փրփրից գուրս գան ու քիսաքշեն և մածուն բռնեն...:

Հիմի էլ մեր հարս ու աղջիկները արտերը ռաի տակ արորելով, ազը գնելու ու թթուացնելու համար, արտերից քաղում են զոխ, ժախ, բէղայ, բոճախ, օգորմակոթ, բոլի, վարդապոի ժախ, դմի ու էրժնակ: Իսկ ձմռան տապակելու ու աղցանի համար, տես որքան չրէշ, աւելուկ, պարոնբանջար, թելուկ ու խրխնաուկ են հաւաքել: Բացի որտեղից, աշնանը ձմեռուայ համար կը գնեն նաեւ քալամէ թթու, չոր թթու, կարմիր տակէ մաճառ, ճերմակ բաղկէ ճաւիկ ու շախկամէ թթու...:

Բաւական է որքան այստեղ մնացիներ, արի գնանք այն ծմակի կաթնաղբից, որ կրային խաւերից է գուրս գալիս, մի կուշտուկուշտ ջուր խմենք ու սէգերը արորելով՝ արխանկներից ցած իջնենք դէպի դաշտն ու կտմաց կտմաց գնանք խոտ հնձոգների մօտ, տեսնենք նրանք ինչ են անում:

Այս շաբաթ խոտհնձի կամ Նղիակնայ պանն է, հարոսները շապով քաղում են, որ չուտ պըծնեն ու խոտերը կրեն գէղ գնեն. որովհետեւ այս տարի ոչ թէ կիսահալսո՝ այլ թամամ քառասուն օր զօր ու գիշեր գութան պէտք է լծեն: Որը ուժով է, տաւարի ու մարդի կողմից քգմակ ունի, նա մենակ — աանստանու կը լծէ. իսկ որի լծկանը որ պակաս է՝ մօտկամով կը լծէ...:

Բայց մեղք չէ բարեկամ, կամ սո Սոտուածը կընդունէ, որ մենք այսքան դեղ ու դեղրանքի պէտքական խոտերը թողնենք ու անցնենք: Վաղը կամ միւս օր, Սոտուած անէ դռնէ հեռու պահէ, հազար տեսակ ցաւ ու չօռ կը պատահին. էս է՝ վարցաւք կամ չոպի հիւանդ է, բարիբան է, կերցաւ կամ եաման եարա է, կարմիր քամի է, կապուտ հազ ու չօր հազ է, խլուրդի եարա է, իլանճ է, գանճրդայ է, թաթարխամի է, սանճու է, զոլինճ է, ջրջրուկ է, էրէթիկ կամ մկնատամ է, հարինք կամ իօալ է, բոր ու քոս է, քաշիկ է, ծալիկ է, կարմրուկ է, չիպան է, սե ցաւ է, մայասուլ է, գեգնութիւն է, իջուածք է, ձմուկ է, ծմրուկ է, քրանխաշ է, մօլորօր է, ելփուր է, վիրնուց է, բարակացաւ է և ուրիշ հազար տեսակ ցաւեր կան, որ

մէկի անունը տամ: Էգուց մէկէլ օր, սր ձիւնն եկաւ սար ու ձոր բլր-
նեց, մենք էլ էս քօլ ու քօսը — գեղ ու դարմանք, սրտեղից կարող ենք
ձեռք բերել, որ մեր հիւանդներին սպասցնենք...: Տես ինչ լաւ տուղտ,
նուղլի խոտ, մայրամախոտ, եղան լեղու, պատպատ կամ ուղչբանք,
գինարբու, կապուտ եօնճայ, խռնտատ, դանթափայ, դալի փռւռու-
լուկ, փռչտուկ, անթառան ծաղիկ, բագատուկ և այլ տեսակ բայտեր
ու խոտեր կան. արեւ ամենից մի քիչ քաղենք, տանենք տուն թող
շորացնեն պահեն: Աստուած պէտք չը բերէ, երբոր պէտք եկաւ՝
ամենն իրան տեղին գործ կածենք:

Այժմ վերկաց, մի քիչ շտապիր հասնինք այն գուլթանաւորի մօտ,
որ աշրգ հազար ու մէկ բարի տեսնի: Դէ, մի ծուլանար, հինգ ար-
տաբօյ եկել ենք, մնացել է երկու գուլթանաբօյ. մի քիչ ուժ ու կուղ
տրա, որ հասնինք նրանց մօտ:

Այն կօյմ նայիր, տես թէ հօրիքներն ինչպէս, կրթուած գի-
նուորների նման, ուղիղ դժով քաշում են գուլթանը ու ետեից բաց
տրած լայն ակօսը՝ կարծես գրախափ ճանապարհը լինի, իսկ թեկն
շուռ տուած սև հողը՝ Վենետիկում տալուած գրքի երեսներ, այնքան
որ մաքուր ու հատոր հատոր է:

Այնտեղ մօտիկ տուր, թէ երեսէքը ինչպէս շտապօր հերկի երե-
սից ժողովում ու գրպաններն են լցնում կոճղէզը, քետթմաթն ու
ատաբը: Այս վայրի արմտեղէններ՝ մեր գիւղացի երեսոց մրգե-
ղէններն են, որանք, ոմանց կեղևը կաշելով են ուտում ու ոմանք
հատիկ անելով: Աշունը որ մօտացաւ երեսէքը կորուղ էլ քօլ կուտեն:

Տես բարեկամ, ինչպէս սրառով են քաշում խարաղանի, մաճքաշի,
ճիլթի, դարաղայիշի, գեօքակի, սարկեսհի, հօրիքի ու բաքալուծի
եղները 1: Գարծես թէ իրանք էլ են հառկանում, որ լէտք է շու-
տով ռազէլը գուրօ դան ու հանգստանան, մինչև որ մաճկալը ձեռի
ռափաղէլով խոփի ու ձեռի վրայ կպած հողերը մաքրէ խտակէ ու
նորից գառնան միւս թեկն գործ գնելու:

Այժմ լաւ նայիր, թէ ինչպէս հօրիքներն, իրանց հօտաղների հետ
միասին, կիսաշրջան կաղմեցին ու պատրաստվում են աջ թեւ վարե-
լու...: Բայց այս շօլ վերան դաշտի մէջ, այն հեռու տեղից, ինչ երաժշ-
տութեան ձայներ են լսվում. լսում ես որքան քաղցր ու ներդաշնակ
են երգում: Ե՛կ գնանք նրանց մօտ... բայց չէ, մի քիչ սուս կանց,
լսիր... Ծհ, հագիս գրավում են, այլ ես չեմ կարող համբերել, ես
կշտապեմ նրանց գտնելու, որ իմանամ թէ ովքեր են:

Մի շտապիր բարեկամ, փոքր ինչ համբերութիւն սւնեցիր և այդ
երաժշտական համերգը այժմ մեզ մօտ կսկսուի...: Դեռ խօսքը չը վեր-

1 Գուլթանի ութը լծերի տնուններն են:

ջացրած, ահա մեր Արօն, որ մաճկալ էր, կոկորդը մաքրեց ու բարձր ձայնով սկսեց հռուովէլի տուտը, օրին խմբով ձայնակցում էին ամբողջ գուլթանաւորները, մեծ ու պզտիկ առհասարակ:

Ահա թէ որոնք են այդ երգած հռուովէլները:

«Օրհնեալ է Աստուած,
«էլի օրհնած է Աստծու զօրքը:

«Փառք քեզ Տէր:

«Մարինն հոգեւ է,

«Տէրը քեզ դովել է:

«Թափ տուր թե արա,

«Շուռ տուր սե արա:

«Վարենք շատանայ,

«Տէրն ուրախանայ:

«Շալակ ես արել,

«Շալակդ ռավէլ:

«Մաճկալը մաճին,

«Գինդերն անկաջին:

«Լուսը լուսացաւ,

«Թարին շատացաւ:

«Փառք քեզ, փառք:

«Միջակը գալիս է,

«Հօտաղը լալիս է:

«Հօրիքը ելաւ,

«Զօրանաւ հօտաղ:

«Վերքաղի արա,

«Շնչալուդ դուրբան,

«Մ'յ ռավել ա,

«Շալակդ ռավել ա:

«Վարենք արտ անենք,

«Դուռմանին դարտ անենք:

Փափագիդ հասնը, այժմ մի վախենայ, Արօն բան չի տես, արի մի քիչ մօտ գնանք, տես թէ գուլթանը ինչպիսի մասերից է կազմուած: Մ'յ, սա գուլթանի էջն է կամ օխը. սա էլ ուստումն է, էն միւսը խոփն է ու ձեկիչը. իսկ սա՝ թուրը, մաճը, մաճաղբէրը կամ ձագմաճը, մաճբուռը, թեքը, թեքաղբէրը, կաքաւը, կոռանը վղիկը, փանփալը, պլորը, խալազանը, բարձը, գործեորը, ճամբարակը, բնատէնը, ծէրատէնը, հորքատէնը, իշկիւրը, սիւրբէն, զօղէն, սանին, մեծ ակը, փոքր ալին ու լծները....:

Այս գրահաւորուած եկողները գիշերուան եղնարածներն են. կէտ ժամից յետոյ գուլթանը վեր կը թողնեն, որ տաւարը տանեն արածելու. իսկ գուլթանաւորները քնեն հանգստանան: Բնութեան այս հարապատ օրդուց համար ոչ անկողին կայ և ոչ այլ ինչ. իւրաքանչիւրը իւր շուխէն վրէն առած, թեք կամ մի բար բարձի տեղ ծառայացնելով, կանանչ գետնի վրայ անուշ բնում են, որ էն բաշտէն, մինչև քարվանդաւանի կամ լուսառտղի 1) գուրս գալը, լծկանը բերեն գուլթանի մօտ նորից լծելու:

Այսօր մենք էլ բաւական տեղ ոտքով ման եկանք, բեղաբեցինք. արի գնանք տուն մի քիչ հանգստանանք, որ վաղը գուլթանի հախար Արօյենցն է, մի կուշտ խաչիլ ուտենք ու գնանք գէպի եայլէն, տեղներէք ինչ կայ չկայ, քանի որ յարմար ժամանակն է: Եթէ ոչ՝ վաղը

1) Այս երկու աստղերը երկրագործի գիշերուայ ժամացոյցն են:

կամ միւս օրը երկրագործի հունձն ու կալը կընկնի և մենք այնպէս կաշկանդուած կը լինինք, որ այլ եւս գլուխ քերելու ժամանակ չենք ունենալ: Այդպիսի ժամանակ երկրագործը քիչ է մնում, որ մնուելը գերեզմանից հանէ բանացնէ, թող թէ մենք, որ կենդանի մարդիք ենք: Այն ժամանակ էս ազատ ու անհոգ բոլորներն էլ ո՛վ կտայ մեզ, որ բէգդաւոր պէս ուտենք խմենք ու քէֆներին ման գանք: Բայց գուցէ տեսն թէ, ես քաղաքացի եմ, ինչ բանի պէտք կգամ: Սխալ ես բարեկամ. երկրագործը այնքան բազմակողմանի պարապմունք ունի, որ ինձ ու քեզ նման քսան քաղաքացի էլ որ ձեռքն ընկնի, նա դարձեալ կաշխատացնէ: Քեզ կուղարկէ աշխատողներին համար հաց ու ջուր բերելու. կը հրամայէ որ թիակով կամ փոցխով կալի զրազը վրայ գցես, ցաք ու ցրիւ գործիքները հաւաքես մի տեղ ու օրանով ծածկես: Երբեմն էլ, գիշերնուր թեղը բամբիս, քեզ կը պատուիրէ, որ աշտանակի կամ ճրագթաթի տեղ ծառայես — ձիթի ճրագը բռնես կանգնես, որ լոյս լինի: Ահա այսպիսի հարկւրաւոր թեթեւ աշխատութիւններ ունի երկրագործը, որ պահել է ինձ ու քեզ նման փափուկ մեծացած մարդկանց համար, որպէս զի աշխատանքի մէջ շատ չը ճնշուինք ու լեթուինք...:

Խաշիլը կերար՝ փորդ կշտացաւ. դէ հիմա տա ու ձեռք ամբացրու, որ ոտքով եայլէն գնանք: Տրեխներդ սրեմները պինգ կապէ, գոգանակը ձեռքդ ան ու ճանապարհ ընկնենք, քանի որ հով է, հիթէ ո՛չ՝ չոգին գլուխներս կուռի, կէս ճամբին կը մնանք...:

Եի քիչ էլ որ գնանք, կը հասնենք Առթափի տակը — Ղզղունի ձորն ու քիչ կը մնայ եայլէն հասնելու: Բայց տես թէ ցաքուտների միջից՝ ինչպէս զգզվալով ու զզվալով ահագին խուճրներով թռան կաքաններն ու չիլերը. կարծես թէ ամեն մինը մի գողամա հաւի մեծութիւն ունի: Հապա այն փոքրիկ ծառաստունի մէջ՝ տես թէ ինչպէս մէկ ծառից միւսն են թռչում՝ բազմագունեան ճանճորսը, չիկագոյն դռգոնը, մոխրագոյն առաքալն ու չլալտրուն կաշաղակը: Իսկ այս իշկաթնուկների և միւս թռուփերի գլխին կաած մեծ ու փոքր օլրծուն սպիտակները որ տեսնում ես՝ օրօճներ են. դրանց մէջը պատենից կաած լարծուն ճիճուներ կան: Երբ այդ ճիճուները սատկում ու չորանում են, այն ժամանակ պատենանները ժողովելով ծակում ու իբրեւ զարդաքնք, առանձին ձե տալով շարուածքին, կարում են փոքրիկ երեխոնց արախճիներին. երբեմն էլ հարսներն ու աղջկերբը իրանց միղարներն են սրանցով նաշխում:

Այժմ եայլին մօտացանք: Այն բլրի կողին երեսցող տները, բարեկամ, մեր եայլի տներն են. ահա այն դաշտի մէջ երեսցող տաւրի մեծ խուճրը նախիրն է. այս ձորակի միջի խուճքն էլ հէրվեհկ,

կալեկ ու ծին էրինջներն ու մողիքն են, որոնց եօղ կառեն. իսկ այս՝
գէպի գեղը գնացող մօտը ոտ խումբն էլ, այս տարուան փոքրիկ հոր-
թերն են, որոնց տանում են մէր անելու:

Ահա մեր Նանէն, մէկ ձեռքը կճուճ ու միւսը բուլայ բռնած՝
ջուր է տանում, որ աման — չաման լուանայ ու ձրձուձ հարէ:

Արի ներս մտնենք հանգստանանք, մի քիչ հաց ուտենք և յետոյ
մի առ մի Նանէի ունեցածների ու գործունէութեան հետ ծանո-
թացիր և տես թէ ինչեր կան աշխարհքում:

Նախիրն եկաւ գիւղը լցուեցաւ. բայց Նանէի Խաթունն ու Նանօն 1)
չկան: Նանէի թոռը — ծամ կտրած ու քրքրուած 2) Նարնգիւլը մի
ակնթարթում գնաց գտաւ ու առաջ խառնած վռնտելով բերեց
արաւ աղալը: Յետոյ Նարնգիւլը ցցերից կապած հորթերին մէկ մէկ
մէր էր անում (ծծեցնում) իսկ Նանէն կոժկիթը ձեռին բռնած նըս-
տում էր կթելու: Գաթը օպիտակ ամպի նման կոժկիթի միջից փըր-
փըրով վեր էր բարձրանում ու քիչ էր մնում որ թափի. բայց աշա-
լուրջ Նանէն իսկոյն տանում էր ու զատարկում պտտրաստի վեր գը-
րած խաղրամանի մէջ և նորից գալիս կթելու:

Գովերը կթել պրծնելուց յետոյ, մի ետընկիթ էլ Նարնգիւլն արտա-
ւ ու կովերը առաջ արած՝ տարաւ յանձնեց նտխրճուն և շտապօք վե-
րադարձաւ տուն, որ կաթերը տեղաւորեն:

Դրացի իսափչի 3) կնիկը իրանց կաթը բերեց քենճեց 4) ու յանձ-
նեց Նանէին և ինքը գնաց իր գործին:

Նանէն օր առաջուց կաթի տաշտերն ու կաւէ քարանակները բուա-
ցել ու կաթնատանը շարել էր, բոլոր կաթը տարաւ լցրեց այդ տաշ-
տերի ու քարանակների մէջ և խաղրամանն ու կոժկիթը ցօղուանքով
ողողեց ու շուռ առաւ կաթի վերայ:

Յետոյ Նարնգիւլին պատուիրեց, որ գնայ բղիկը բերէ իրան մօտ,
երեկուան փռած կաթի երեսները քաշելու համար, որովհետեւ հասել է:
Իսկ ինքը գնայ ջրոսի միջի հումսերը լցնէ խնոցին ու կամաց կամաց
հարէ, մինչև Նանէն պանիրը քաշէ պրծնի: Նարնգիւլը հլութեամբ
գնաց իր գործի ետեւից:

1) Գովերի տնուններ են:

2) Ժրութեան տխրոսներ են:

3) Գաթի փոխատու կին:

4) Գաթը միմեանց փոխ տալու ժամանակ՝ լցնում են իրանց մի յայտնի ամանի մէջ
ու մի ճիպտ ուղղահայեաց գիրքով զգուշութեամբ իջեցնում կաթի մէջ. կաթը
ճիպտի որտեղը որ հասաւ, այնտեղ դանակով գծում են: Այդ գծած ճիպտով
կաթի քանակութիւնը որոշելուն ասում են «քենճել». իսկ գծած ճիպտին ան-
ուանում են «քենճա»:

Նանէն կաթերի երեսները քաշեց պրծաւ. տարաւ դրեց կաթնա-
տունը, որ լաւ թթուի յետոյ հարեն 1) ու ինքը թնտիրը վառեց,
մայա պղինձը 2) վրայ գրեց ու տաշտերով կաթը մէկ մէկ բերեց շուռ
տուեց պղինձի մէջ. փոքր ինչ տաքանալուց յետոյ, տալա կաթի քա-
նակութեան չափով մայա 3) լցրեց մէջը, որ մի բիշ յետոյ փոքրաւ—
լերգացաւ: Այդ ժամանակ Նանէն սկսեց երկու ձեռքով լերգացած
կաթը շիճուել 4) մէջ դարձնել այս ու այն կողմ: Երբ մասնիկները
լաւ խառացան—միացան միմեանց հետ, Նանէն քաջաբար վեր առաւ
զանրի գունդն ու տարաւ գցեց թառի վրայ, որ շիճուքը քամուի:
Իսկ պղինձի մէջ մնացած շիճուքը այնքան եփեց, որ լոռ դարձաւ:

Լոռը տեղաւորելուց յետոյ, եկաւ Նարնգիւլի հարած խնոցին էլ
դաբառակեց, որովհետեւ հասել էր: Գարազը վեր առաւ: ջուկ բղիկի մէջ
տեղաւորեց և թանն էլ լցրեց կտաւէ տոպրակները ու պատերի երես-
ներին դարկած ցցերից քաշ արաւ, որ քամուի—պնդանայ՝ յետոյ
շորթան շինեն:

Երբ բոլոր գործը աւարտեց պրծաւ, նոր Նանէի միտքն ընկաւ՝
որ հիւրեր ունի 5): Եկաւ բարովեց ու Նարնգիւլին հրամայեց, որ
հիւրերի համար հաց բերէ:

Զօրանայ Նարնգիւլը, առաջուց հումներով խաւիժն եփել պատ-
րաստել էր ու բժուտով դրել թնտիր՝ որ չը հոգնայ: Լցրեց քառէն
ու մի սաֆի մէջ էլ նոր քաշած ջրաթաթախ պանրից գրեց ու փըն-
փուխ բողոնների հետ միասին բերեց հիւրերին որ ուտեն:

Հետեւեալ առաւօտ - արեածագից առաջ, Նանէն վեր էր կացել ու
Նարնգիւլի հետ մի քանի կարեոր գործով զբաղուած էին: Արեւ մի
քանի մղբախբոյ բարձրացել էր, որ Նախիրը դուշուխի եկաւ: Գովիրը
կլթեց, կաթը առաջուան պէս տեղաւորեց ու թնտիրը միսեց (վառեց):
Բլգուքով փաւը վրայ դրեց եփելու, ուխալով սոխառածն էլ դադեց
լցրեց փաւի վերայ: Յետոյ պուլիկով բաքմազը թարնքից վեր բերեց
ու զգալով ցտենց ոչխարի կաթից մակըզած (մէրած) մածնի վրայ.
հալած արգար եղը լցրեց տաք կաթի մէջ, խառնեց ու խաժուժ շի-

1) Եթէ հումները կարգին չը թթուի կարագ չի գուրս գալ:

2, Գանիւր քաշելու մեծ պղինձին այսպէս են անուանում:

3, Մայա պտորատում են հետեւեալ կերպով. վեր են առնում տաւարի և ոչխարի
հում չըտանը (ստամոքսը) և Նայնպէս որոշ քանակութեամբ չամիչ, շաքար, բրինձ,
ուրց ու չիպ. այս բոլորը միասին գնում են մի ամանի մէջ և վերան տաք ջուր
ածում ու մի քանի օր թողնում որ թթուի, կամ լաւ է տալի հոտի. անա այս է
այն գեղեցիկ ու համեղ պանրի մակարգը:

4, Շիճուք կաթնից բաժանուած ջրին են ասում:

5, Միշէ այդ ժամանակ թէկուզ հէրն էլ որ պատանքը ուսին գերեզմարից գար,
նա չէր ճանաչել:

նեց և հրամայեց նաընգիւլին, որ հիւրերին հաց դնէ. որովհետեւ օրը ցորեկ դառաւ՝ դեռ նրանք հաց չեն կերել:

Քաւական է ուրբան կերանք, բարեկամ, թող նանէն իրայ ջահրէն մանէ, նարնգիւլն էլ իրայ թեշիկն ուորէ, իսկ մենք գուրօ գնանք. որովհետեւ ոչխարը բլրը կթուելու է եկել: Գնանք տես թէ՝ ուլերն ու գառները հիմա ինչպէս են մկկալով ու բռռալով իրար խառնուել բազարի ամբոխի նման. և շատերը, պատերազմական դաշտում դասալիք եղած զինուորների պէս, մայրերին կորցրած՝ ապուշի նման կանգնել ու շուարած այս և այն կողմն են նայում: Մտիկ տուր թէ, այս հոիկ, քուիկ ու կեաւրկ գառներն՝ և այս սատանի ձագ ուլերն՝ ինչպէս են այս ու այն կողմ վազում ու շփոթուած կանգնում մայում և օտար մայրերի ծծում, օրօնք պողպատեղծ վանում են...: Արդարեւ ինչ գեղեցիկ տեսարան է:

Ահա այստեղ էլ հովիւը որձերի, սէիզների, շիշակների, թոխլոց ու պառների ստքերը կապել գունգ ու կծիկ արել վեր է գցել և զրխըլըզով (մկրատ) բրդերը, գիւզամներն ու մագերը խուզում:

Արի այստեղից զգուշութեամբ հեռանանք, եթէ ոչ չօպան հասօյի գիշերուայ ու ցեբեկուայ հաւատարիմ ընկեր Քօղուրը, Քասաթն ու Մրօն մեզ այնպէս կը բզբկտեն, որ բուրդերս բարերարը կելնի:

Մեր ժիր նանէն ձեռքի քուլէքն ու պատրոյգները մանել պրծել է. թելը կաժրարի կամ վիլիանքի վրայ դուրս տուել կաժ շինել: Այժմ էլ քթօցի ձիւրից ամուր բռնած աղալից շալակով թրիքը դուրս է տանում, որ խրխուր ձեռնթուխ թխէ վառելու համար: Իսկ նաընգիւլը՝ սանտերքն առաջին դրած բուրդ է գզում, որ յետոյ էլ անեղը, շաքն ու մատնչպուղը ձեռքն առնի՝ բամբակ գզելու, որպէս զի տան հագնելու համար շալ ու կտաւ հագնեն:

Տես թէ ձմռան ուտելու ու ծախելու համար, նանէն որքան պտնիր ու դայմաղ է լցրել սկերն ու կճըճները: Այն միւս ամաններն էլ, որը կարագի խիար է, որն էլ շեշիլ ու թել պանիր է... այն մեծ բդիկն էլ քամած մածուն է և այն ծափերն ու շինիքն էլ հալած արդար եղ են... այն թարեքի վրայ շարած գնդերն էլ սապօն են, որ նանէն իր ձեռքով է եփել լուացքի համար. իսկ այն պատից կախած կանանչ հիւսերից մէկ քանիսը ճերմակ բանջար են ու միւսներն էլ աւելուկ, որ շորանալուց յետոյ նանէն կարգով կը գալէ ու կը պահէ: Բացի այս, նա իւր ժամանակին սոխուկ ու սխտորուկ էլ քաղել զըրկել է տուն, որ թթու դնեն:

Մէկ խօջով մեր նանէնց տունը շէն օճաղ է ու համբայ տուն. բացի հաւի կաթից, Աստծու տուած ամեն բարին կը գտնուի ուսպ, սիսեռ, բակլայ, քուրուշնայ, գլուլ, մօրացօրեն և այլն:

Գործեմ արդէն ժամանակ է այստեղից գէպի տուն վերադառնալու. որովհետեւ այսօր գիւղից նոր եկողները պատմում էին, որ արտերը խնկազունեկ հասել են և զազը կամ միւս օրը բոլոր դրացիք կերթան հնձելու: Ուրեմն մենք էլ անապարհներ տուն հասնել, որ տեսնենք թէ Աբօն հնձի համար ինչ նախապատրաստութիւններ է տեսել ու կարգադրել:

Յուլիսի վերջերն է: Աբօն գերանգին, մարանգուն, մանգաղը, լեսանը, եզամանը, խարաը, խորոմի շիպուղը, խորոմի շապիկն ու շաւկարը, փոցիւկը, բարգաձ կեմ և այլն, բոլոր միւս գործիքների հետ պատրաստել է արաբ տանելու համար:

Երկուշաբթի առաւօտեան լուսումթին՝ Աբօյի տղէքը, Թռռներն ու գրացիներից մէկ քանի փոխնակ հաց ու ջուր հետներն առած գնացին արաբ քաղելու: Արաբ հասնելուն պէտ, բոլորը շորերը հանեցին, մնացին միայն շապիկ վարտիքով. աղլուխները գլուխները կապեցին ու տմեն մէկը իւր պատկանեալ գործիքն առած՝ գնացին արաբի ձախ թեի վերի դուխը կանգնեցան: Աբօն որ հնձուոր էր, լեսանով գերանգին օրեց, երեսը խաշակներէով, օրհնեալ է Առտուած տաւ և օկոց գերանգին աջ ու ձախ փարտել — հնձել: Իօկ արաբի մէջ տեղ տեղ պատահած կործ ցորենը՝ մանգաղով էին հնձում: Փոցխաւորները նրա յետեից շարքով լաօը խոցխում — մուրը էին անում. իօկ փոցխաւորներից մէկը այդ լաօերից Թափուլներ էր անում ու խորոմներն գալիս կամ օլորում խորոմ էր անում ու տանում արտի մէջ եղն գնում, կամ թէ չէ կեմով խուրձեր էր կապում ու տանում բարդ գնում:

Այս կարգով շարունակեցին հունձը մինչև վերջին օրը: Բայց այն վերջին րոպէն, որ հազիւ մի քանի վայրկենի բռն է մնացել, որ հունձը իսպառ վերջանայ, բռնող մշակները Աբօյի ետևից բռնեցին, թէ արտախլիս առ: Աբօն խոստացաւ նրանց համար մի քաղ առնել: Բոլոր հունձը վերջացաւ. բանուորները մի հեղի կապեցին տարան նանէին աչքալուօի քնծայ՝ ու բարեմաղթութիւններ արին, թէ — «բարով — իւրով, ուրախութիւնով, դուրով — գրկցով, ցամաք աչքով և ուրախ օրով արժանանաք Թազայ հացը ուտելու:

Նանէն որ այս կեանքին անծանօթ չէր ու շատ անգամ էր տեսել օլորիսի բաներ. մանաւանդ որ գիտէր, թէ այն օրը հնձից կը պլըծնեն, առաջուց նրանց համար կերակուրներ էր պատրաստել ու փլաւի գլխին էլ 30 հակիթից շինած մի ձուածեղ դրած հացաւորեց մշակներին. որոնք հացը վերջանալուց յետոյ՝ «Առտուած հացին բարաբեաթ տայ, սեղաններդ լիառատ մնայ, աշխատաւորները երկար կեանք ունենան» առելով գնացին:

Այսօր հունձը վերջացաւ. այժմ հերթը կալինն է: Ամենից առաջ տան բոլոր անդամները հաւարուեցան գնացին կալի աթարը ժողովելու, որ կալի շուրջը պատի պէս ամուր շարեն 1): Մանաւր ցանը ջուկ տեղ են թօփ տնում ու խուշքին էլ ջուկ. յետոյ թիակ, ցախաւել առած կալը մաքրում — իտակում են ու ջրում, որ հողոտ ու աւազոտ չը լինի:

Մինչդեռ օրանք այս շարշարանքի հետ են, Աբօն էլ տանը ուրիշ կարեւոր գործով է զբաղուած: Օրանը պէտք է կալը կրեն, բայց պատրաստի սէլ չկայ: Նա առաջ է բերել սէլի քաշողները (ղօլերը) ջամբերը, լակտանները կամ արլամէրը, անկաջը, ակուէքը, գետադ գետակուն, անաջ գետակուն, առաջի կոփը, ետի կոփը, կոճակները կամ ասեղները, դազուխները, բոսխուրը, թառները, տախաակները և այլն. ու քրտնփչած աշխատում է սէլը շինել պրծնել, որ գործը յետ շընկնի:

Վերջապէս սէլի թափը շինեց աւարտեց. ակները զարկեց սրունու վրայ, բուլիքը ամբացրեց, լուծ ու փոկը սէլի գլխին լարխեց, լծի կէնճակներին հակիթ ու ձէթ քոնց, որ եզներէ ուսերը չը տլորուին: Այս ամենից յետոյ, ճոպանը, զրկեանն ու փոցիւր զրեց սէլի վրայ, սապոնլուղը կոփից քաշ արաւ, եզներն էլ լծեց ու հրամայեց, որ գնան բուրաստանից, խնձորտանից ու խաչգաթից 2) օրան բերեն կալը լցնեն:

Միւս օրը կալը արդէն օրանով լցուած էր: Աբօն հաւաքեց եղանները, հոռսէլիքը, թիակները, հալը, կառափը, կամերը և այլ հարկաւոր գործիքներն ու գնաց կալը: Թափած օրանը հաշան տրին — կալ դրին. կամնատէնի մէկ ծայրը մալուխով ամբարըին կամերի գլուխին և միւս ծայրերը փաթթեցին լծերին. կալեկ ու ծին աշտանները կամ լծեով սկսեցին աջ ու ձախ շուրջանակի կամերը պտտել, որ օրանը մանրի — գարման դառնայ ու ցորենը հասկից բաժանուի:

Գալը երեւ եղաւ, պէտք է շըջել: Ամենը մի եղան առած՝ սկսեցին իրար ետեից կարգով շարուած, արագութեամբ ամբողջ կալը շըջել — տակն ու վրայ անել: Այժմ կալը զրումա է, պէտք է թիակով շըջել: Օրական 6—7 անգամ այդպէս շըջելով, կալը բոլորովին կը մանրի: Գառափը կը լծեն ու մանրած կալը քաշելով թեղ կանեն. այնուհետեւ առաջուան պէս, դարձեալ նոր կալ կը գնեն: Երեկոյան, երբ թեղի յարմար բամին սկսեց փչել, խաքանչիւրը մի հոռսէլի առած կը բարձրանայ թեղի գլուխն ու կոկոսն էրնել: Երբ թեղն իջաւ — դօշակն ընկաւ ու նամլուն հաւաքուեցաւ մի կողմի վրայ, հարս ու

1, Գան տեղեր որ այդ սովորութիւնը չկայ, ըստորում կոկերը շըջապատած են քարէ պարիսպով:

2, Արտերի անուններն են:

աղջիկ սառաւորները կամ շատարները ձեռներին կղան ու մի կողմից ցորենը քօզառահան կանեն, մինչև որ աղամարդիկն էլ թեղը էրեն-լուց կը պրծնեն:

Այնուհետեւ Աբօն թէ՛ճի թիակը ձեռքը կառնի ու նամուսն հետ գհեռէ վեր զցելով, որ միջի մկեղը քամին տանի, կեկոի մաքուր ցօրենը բրդաձէ չեղջիւ:

Աբօյի չեղջիւուց անմիջապէս յետոյ, հարսներն ու աղջիկները քարմաղներն առած, հանգիպահայեաց կանգնելով, ցորենը մաքուր կը մազեն: Իսկ տղամարդիկ մաղած ցորենը, որոնք քարէ կամ փայտէ ամբար չունին, սաքլամներով գետնափոր հորերի մօտ կը տանին որ հորեն:

Աբօն մտել է հորն ու նրա ատկը հաստ դարման է փռել, որ վերեւից ցորենը շուռացնելով վաղեցնում են հորի ուղիղ կեղբոնում: Երբ ցորենը այնքան բարձրացաւ, որ հորի կողքերին (պտտերին) հասնելու եղաւ, նա ցորենի ու պտտի արանքը շուրջանակի կուղբ լցնելով վեր կը բարձրանայ, որ հորի խոնաւութիւնը ցորենին չը ոչլտացնէ, մըլտցնէ, կամ ծլեցնէ որ ւծիկ գառնայ և կամ փտի:

Հորը լցուաւ բերինն դէմ առաւ: Աբօն երեսը հաստ դարմանով կը ծածկէ, ձեռքով խաշաղրօշ կանէ և Աստծու խէրն ու բարաքեաթը մէջն էղնի, աջն ու խաշը պահապան էղնի» ասելով՝ քարէ խուփը կը կռածէ հորի բերնին՝ ու հողը վրայ տալով և սաքով ամուր տրորելով՝ կերթան իրանց բանին:

Կալը վերջանալու վրայ է. այո ձեռներինը յետի մնացած կալն է: Աբօն հրամայում է որ չուլ ու փալառ բերեն աղուն փռնն չորացնելու, որ բնաղուն անեն... Ցորենը չորացել է. հարսներից սմանք կանգնած քարմաղով են մաղում, որ քարը ջնկնուի, սմանք նստած փոկեմաղով են մաղում, սմանք էլ տեփում են ու լցնում ջուալները, որ տանին ջաղաց աղալու: Մաղածի տականք ու դլխանքն էլ ջոկ տեղ են լցնում, որ հաւերի բաժին կուտն է:

Իսկ մեր Աբօն շալաղանի պէս գլխներին պտրտվում է ու շտապեցնում, թէ շուտ արէք պրծէք, ամպերը գլխներին վերևը ալտփուշիկ են խաղում, հիմի որտեղ որ է անձրեղ կզայ ու բոլորը եաղատար կանի: Ցղերանցն էլ մի կողմից հրամայում է կամերը թողնեն, կալը ժողովեն— բուլուլ անեն, քանի որ անձրեղ չի եկել թռջել: Իսկ ինքը կարծեա ծերունի չը լինի. ամեն բանի ձեռնարկելով. կամ սրան է օգնում կամ նրան: Վերջապէս Աբօն ամեն բան կարգին անելուց յետ, աղբրանց հետ բնաղունը ջաղաց ուղարկեց աղալու ու ինքը ուրիշ գործի ձեռնարկեց:

Կալը վերջացաւ. կտաւատը գետհրա արին. ձենձենը գիղեցին ու քօզառը կամ խզուզն էլ ծեծեցին պրծան, որ սրա քետրտիկայ

ցորենից փոխինդ պէտքէ անեն... Դարմանն էլ քթոցով և շաթանով կրեցին, կամ կառափով բաշեցին մարագը:

Այսուհետեւ կայր կամ գաշառ այլ ևս ոչինչ գործ չունին. ըստ որում Արօյենց կողմերում աշնանացան չկայ, որ աշնանը դաշտային պտրապմունք ունենան: Յը մնայ տնային պարապմունքները, սրոնց հետ այժմ կարգով կը ծանօթանանք:

Արօն տաւարի գիւղիկի կողմից բուրբոզին միամիտ ու անհոգ է. որովհետեւ այնքան խոտ 1) դարման ու եօնջա է հաւաքել գիղել, որ օխտը տարի ուտացնեն շի հասնի: Բացի այս, նա տաւարի փաղաղի կամ փոլի համար մի քանի սօմար էլ գարի է աղացել. իսկ ձէթը հանելիս, տես թէ բանի որիւի էլ կռպտոն կունենայ:

Չինութեան կողմից Արօն նոյնպէս պահառ բան չունի. գլխատուն, գոմ, գոմի օտա, մարագ, շուագ, գհուկ, հորթնոց, մառան, քօխ - քօխ տիկ ամենն էլ թամամ են:

Ելժմ Արօն զբաղուած է տան գիւղիկով: Նա աթարը կամ ոչխարի տարթը բերել զալաղ կամ ամբողջ է գրել, որի մէջտեղաւորել է ձեռընթուիւր, թիթենը, մանաթ ցանն ու քօղառը: Նա և չէ մտաւցել թոնարի կաշտի համար մի քանի ոէլ էլ գաղ բերել:

Աշնան ցրտերն ընկան. վաղը կամ միւս օրը մայր եայլից վեր կը գայ: Արօն մոլորանները ամրացրել, փռած կապերը փօխել ու կըռկաշները անց է կացրել նրանց վրայ, որ տաւարը գալիս հաղիբ լինի, ամենն իրան տեղը կապեն ու խառկեալա վեր չը վարեն գոմի մէջ, որ միմեանց վնասեն:

Նանէն էլ, որովհետեւ Արօյի թէի թեւըներն է, նա էլ մի կողմից իրան վերաբերեալ տնային պակասութիւնները կը հոգայ, կարգադրութիւններ կանէ, որ էգուց հորի պէս ձմեռը դուռն տանելիս, բանի խեղճութիւն չը բաշեն: Ինքը փէշը կուտ լցրեց գնաց հաւերին կուտ ու ջուր տալու որ թաւին: Նա մէկ անգամ իր սլըլիկ ձէնով ջու ջու ջու ձայն հանելուն պէս, էն բոպէին հաւերը այս ու այն քօշա պուճախից հաւաքուեցան նրա մօտ ու չըջապատեցին: Գուառ ցանեց գետնին, ջուրը լցրեց կրէճը կամ գուռը ու ինքը մէջ տեղը կանգնած համարում էր. Բայց անպիպան գարափղիկ, գարախիկ, կանփերիկ, փուփուշիկ, բըբուշիկ, չլպարբուն, փունփունլի հաւերը չկան...: Ահա որտեղից որ էր նրանք էլ եկան կուտ ու ջուր կերան խմեցին ու նանէն քըշ՝շ՝ տո՛ւն տո՛ւն անելով հաւնոցը արաւ ու գնաց իր գործին:

1) Խոտերի տեսակներն են-խափուկ, բուզէի խոտ, որձ խոտ, փալախ, չէլման օթի, գառան խոտ, ու իւմադ:

Վաղը հաց պէտք է թխէ. այսօրուանից ալիւրը ամբարից կամ փթակից 1) գուրս քաշել տունեց ու ալրմաղով մաղեցիկն խմորի տաշտի մէջ: Երեկոյին խմորը հոնցեցիկն ու պրծնելուց յետոյ, ձեռքով խմորի երեսին խաշ քաշելով, դառտախունով ծածկեցին, որ թըթուի: Էն բաշտէն նանէն շատ վաղ վերկացաւ, հարս ու աղջկան ձէն տունեց, որ վեր կենան խմորը գնդեն. իսկ ինքը գնաց մօխիրը թընարից գուրս քաշեց մօխրատի մէջ, աթարը բերեց թնտրայ շուրթը, թնտիրը շէնքեց, անթեղը թաղած տեղից — մօխրի միջից հանեց, թնտիրը մօխ գցեց ու թաւ գնաց երգիկկալը յետ քաշաւ, քթոցը երգչի ափին մխքաշ գրեց ու կրկին եէաւ տուն: Հարսները խմորը գնդել պրծել էին. հրամայեց որ բաղաթը, ռաֆատէն, փարտիշը, անթրոցը, շիշը, ակիշը, թաթակիշը, գրտնակը, սեղանտախտակը ու մի աման ջուր բերեն թնտրի մօտը հագիր անեն: Ինքն էլ կապուտ կտաւէ մխնոցը հագաւ, թենոցները թեւ քաշեց, գուրս ելաւ ալօթբտնի առաջ երեսը խաշ հանեց, մի երկու ծունը դրեց, եկաւ թընտիրը ետ առաւ, փարտիշով մէջը — կողերը սրբեց ու սկսեց հացը թխել: Ահա նանէի եփած հացի տեսակները. յօշ կամ լաւաշ, թափթափա, բոգոն, մառնքաշ, ծակուլիկ և այլն: Վերջն էլ կրակի վրայ մի քանի հատ փուռնիկ գցեց ու փէշը թափ տուաւ տեղից վեր կացաւ, որ հարսները տախտ ու տուն աւլեն, հորթեն — իտակեն:

Տնակտն գործը աւարտեցին. հիմա էլ հարս ու աղջիկ նստած տղամարդկանց համար չուխայ, շալվար, արխալուդ, շապիկ, կուռտիկ, արտ ու չիկին թաւիկ են կարում. մի կողմումն էլ պաճիճ, պաճըճթել ու գուրպայ գործում: Իսկ իրանց համար էլ սայա, կապայ, քաթիկայ, գոգնոց կամ նաչխուն միզար, թենոց, կրծկալ կամ սրտանոց կարում: Միով բանիւ ընտանեաց մէջ իւրաքանչիւրն իր առանձին պարագմունքն ունի և զբաղուած է:

2 մեռ է. ձիւնը եկաւ դուռ ու երդիկ բռնեց. սար ու ձոր ձնով ծածկուեցան, բոլոր բնութիւնը համարեա մեռած գրութեան մէջ է: Գուրսը այլևս ոչ մի շարժում չկայ. ցրտի ձեռից բոլոր կենդանիք փախել մտել են իրանց որջերն ու ծակերը, որ պատասպարունն ու տատկելուց ազատուին: Մէկ խօսքով բոլոր արարածները սկսել են հանգստանալ ու գազարիլ: Բայց ընդհակառակը մեր գիւղացու շարժման ու գործելու օրերը կարծես նոր են եկել: Նա այսուհետեւ դեռ նոր մի բիշ օր ու արե պիտի տեսնի, քէֆ ուրախութիւն անէ, տղայ,

1, փթակը 2¹/₂ արշ. բարձրութեամբ և 1¹/₂ արշ. լայնութեամբ դարձանախտոն ուղիտակ կտուց շինած մի քառանկիւնի առարկայ է, որի մէջ գիւղացիք ալիւր կամ արմատեղէն են լցնում:

ազնիկ նշանէ ու կարգէ: Նա մինչև այսօր դործից տչք չի բաց արել, անգազար աշխատել ու գործել է, որ հիմա էլ այդ աշխատութեան արդիւնքը հանգիստ սրտով ու խաղաղ կեանքով վայելէ: Նրա գարունն ու ամառը նոր պիտի սկսուի, նորա համար վարդերն ու ծաղիկները նոր պիտի բացուին ու ինքը նոր զուարճանայ և զրօռնի: Որովհետև քաղաքացու համար եղած գարունն ու ամառը, նրա համար տանջանքի ու շարշարանքի օրեր էին: Այդ օրերում նա արեւի, անձրեւի, կարկուտի ու քամու առաջ էր զուլ ու տապալկում էր. գործըն ու աշխատանքը նստան այնպէս էին ճնշել ու խեղդել, որ ոչ հաց ուտելն էր իմանում, և ոչ քիթը սրբելու ու դուխը վեր բարձրացնելու ժամանակ ունէր: Այսուհետև խեղճ գիւղացին բնութեան այդ հարազատ դաւակը, նոր մի քիչ շունչ պէտք է քաշէ ու հալալ հաց ուտելով հանգստանայ:

Ձմռան օրերից մէկն էր. աղօթքանը նոր սկսել էր ճղճղոտով, որ մեր նանէն բնից զարթնելով, տեղից վեր կացաւ, չախմախը զարկեց, քուքուրթի ծեղը կպցրուց ու ձեռքը մօլթ տեղը ափսօրելով ձիթի ճրագը ճրագթաթից վեր բերեց վառեց: Ինքը չորերը հագաւ, մի քանի անգամ սուտ հազաց ու նրանից յիտ առանձին առանձին գնաց աղերանց տեղաշարերի մօտ. առանց ձայն հանելու, օտքով հորանների կողքին բռնեց որ զարթնին, ու ինքը հեռացաւ:

Արօն էլ որ վաղուց զարթուն էր, տղերանց անունները աւելով ձէն տուեց ու ինքն էլ—«մեղաւոր անարժան ծառէդ եմ, Տէր Առտուած. Դու քու ոտեղծած հոգիդ չը կորցնես, Տէր... Առաւօտուայ բարի լուսու Քրիստոս թագաւորաց թագաւոր Առտուած, բու փէշն եմ բռնել, Դու գիտես... Դու իմ անասուններուս (որդոց) բանին գործին բարի աջողութիւն տաս. . աւուր փորձանքներէն ու անզգամի նըհախ շառէն Դու հեռու պահես...» կարճ աղօթքը քիթի աակ փրնփնթալով՝ չորերը հագաւ: Գնաց գոմը ջրի գուի մօտ կանգնաւ և «Հայր մեր» ասելով մի քանի շօք ջուր զարկեց երեսին - լուացուեցաւ, շուխի փէշով երեւը սրբեց ու ճանապարհին. աղօթք անելով դիմեց դէպի եկեղեցի:

Տղերքը բնատեղից վեր կացան չորերը հագան. որը գնաց մարագից քթոցով դարման բերելու, որը ցախաւելով տաւարի տակը օղբերեց—մաքրեց, որն էլ թրիքը շալակով տարաւ բասմէն լցրեց: Մէկն էլ գոմի օտի օճաղը կրակ դրեց սարքեց, բէշէրը թափ տուեց ու ալկեց խտակեց, որ մի քիչ յետոյ Արօն ժամից իր ընկեր հալիւորների հետ կգան, չլին թէ բարկանայ իրանց վրայ:

Նանէն էլ իրան գործով է զբաղուած. թնտիքը վառել է ու կե-

բախուր է պատրաստում որ ուտեն 1)։ Իսկ հարսներից ամեն մէկն իր տւանձին գործով է պարապած։ Որը նանէի կշտին կանգնած ու պատարում է, որը տուն ու դուռն է աւելում, որը տեղաշարժերն է ժողովում ծալք դնում, որն էլ երեկուան կերակրի լափոտ ամաններն է լուանում։ Նարնգիւն էլ իր մատղաշ աղբօք տեղն է պատրաստում, որ քնացնեն։ Նա բօխչի մէկ ծայրը վրայ է բերել—ծալել ու եռանկիւնի ձեով փռել է օրօցքի մէջը, նրա վրայ, բարձի կողմը, փռել է թաթաշորը, թեւորը կամ թեւթը. մէջ տեղը փռել է հողշորը ու առ բոցն էլ վրէն լցրել։ Բինգը կամ կապանը նոյնպէս պատրաստել է, որ մայրը երեխան բերէ քնացնէ։ Սրանից յետոյ դնաց պղտի հարսի երեխի ճօճքն էլ պատրաստեց պրծաւ ու մի կողմ քաշուելով՝ դանաւուդ չիկին թաւիկը ձեռքն առաւ կարելու, կամ շամբիարի ու եղանչիկ նաշխուն գուլբէքը գործելու, որ աղբէրափնքն հագնեն։

Նանէի կերակուրները արգէն պատրաստ էր։ Նա հացը դրկեց գոմի օթախը, որ ազամարդիքը հիւրերի հետ միասին ուտեն։—Քանդուի էն տունը, որ օրական հինգ դօնախ մէջը հաց չի ուտէ. էլ էն տան խէրն ու բարաքեաթը ինչ պտի էղնի՝ միշտ առում էր նանէն իր սովորական խօքերով։

Ազնիւ բարեկամ, Աբօյենց դուռ ու երդիկը ինչքան որ պատեցինք, ման եկանք ու բաներ տեսանք բաւական է։ Քանի որ յարմար ժամանակն է, արի գնանք Աբօյենց ջաղացն էլ տես, որովհետեւ այնտեղ էլ բաւականին հետաքրքիր բաներ կան տեսնելու։ Իսկ այնտեղից վերադառնալիս կը մտնենք ձիթիհանքը, որ նրանից էլ կարօտ չը մնաս։ Բայց այսքանը գիտեցիր, որ ձիթիհանքը ջաղացի նման չէ. նա շատ յողթանգամ ու անուշի բան է։ Սակայն ոչնչից մի վախենար. ետ քեզ հետ եմ ու ամեն բան ինձ վաղուցուանից ծանօթ են, որոնց հետ քեզ էլ մի առ մի կ'ծանօթացնեմ ըստ տեղւոյն։

Ձիթիմն եկ այստեղ ու տես, թէ ջուրը ինչպէս հարդի միջով հանգաբա գալիս է ու կանտարի գլխից «նաւերի» (օլուղների) միջով խշշալով ցած է իջնում ցուտունը։ Այժմ արի ներս մտնենք։ Ահա ուտանէն բարը վեր է բերել կուսում է, որ այիւրը լաւ աղաւ ճակի քաղը կուսնել պրծել է, այդ ձեռքինը վրայի բարն է։ Այս քարերի միջի շաքշտձե տափակ հաստ երկաթները «կարմնջակ» կամ «տապաբոկներն» են, որոց մէկի մէջ անց է կացրած ցցի վերին ծայրը. իսկ վարի ծայրին (ցուտունի մէջ) ամրացրած է շարխի թօփը, որի փռերին ջուրը ռաստկուլթեամբ դիպչելով՝ քարը սկսում է արագու-

1, Մեր գիւղացոց սովորական ընտիր ճաշը առաւօտեան 8—9 ժամին է լինում, իսկ երեկոց յետոյ եղած հացկերութիւն՝ պատահական է։

Թեամբ պտտի: Սրանց տակը - ջրի մէջ, զըտնվում է փայտեայ «տտ-
փանը»: Այդ կողքի փոքրիկ կարճ սիւնակն էլ, իւր պարագայիւր հառ-
դերձ, ջաղացի «ոան» է, որ մի փոքր բարձրացնելիս՝ ալիւրը խոշոր է
աղում, իսկ ցածրացնելիս՝ մանր: Ուղիղ քարի կեդրոնում, չորս սիւ-
նեակների վրայ բարձր հաստաւուածն էլ՝ ամբարն է, որի մէջ լըց-
րած է աղալու ցորենը և որից Թափուկով տակից կախած գուշի
մէջ, այնտեղից էլ հետ գհետէ Թափվում է քարի ծակից վար ու
աղացվում իսկ ալիւրը Թափվում է ալրտան մէջ, որտեղից նորաա-
չին ձեռաց կարճակոթ փոքրիկ Թիակով հանում լցնում է ջուալները:
Քայայ տես թէ, քարի տակից նոր դուրս եկած ալիւրը որքան տար է,
կարծես թէ յատկապէս կրակով տաքացրած լինին: Մեր սուտի կար-
ծիրով այդ տաքութիւնը ոչ թէ քարերի իրար սաստիկ շփուելուց է
առաջացել՝ այլ քարի վառութիւնից: Լաւ տեսակի քարը միշտ ալիւ-
րը սառը գուլու կտայ: Այս տայաղը, որի փայտէ կտրմնջակի՝ մէկ
ծայրը զրած է թևին և միւսը գուշի վրայ՝ դա «չախչախն» է, որ
քարը պտտուելիս իրան վարի ծայրը քարին գիպելով միշտ շարժ-
վում է ու հատիկները անընդհատ վայր Թափում և չխկչխկալով ձայն
հանում: Սրա, և մանաւանդ իւր օգնական հին նալի կտորաանքների
պաշտօնն այն է, որ գանը (ցորենը) հատնելիս, եթէ մարդ չկայ
այնտեղ կամ քնած են, այն վրայի Թելով բաշ արած նալի կտոր-
տանքը, որոնց Թելի ծայրը ամբարի ցորենի մէջն է սեղմուած, կընկ-
նին քարի վրայ և ձայն ու աղաղակ բարձրացնելով՝ մարդկանց իմաց
կտան, որ գան նորից դան տուելացնեն:

Այժմ արի դնանք այն անկիւնը, տես՝ մարդիկ ինչ են անում: Ցո-
րենը Թուշի լցրել են «գինկն» ու ձաւար կամ կորկոտ են ծեծում:
բայց տեսնում ես, որ դնկի քարը ջաղացի բարի նման, ոչ թէ տտ-
փալ՝ այլ գլխի վրայ է պտտվում: այն էլ ոչ թէ կտրմնջակով, այլ
փայտէ փոքրիկ լծակով է ամրացրած սիւնեակի վրայ: Նայիր Թէ նա-
նէն իր Թոռների հետ միասին, Թիակներով ինչպէս արագ արագ
խառնում են ձաւարը, որ հաւասար ծեծուի և շուտ Թեփահան լինի
ու չը կոտորուի կամ փշրուի: Այստեղ նշանաւոր բան այլևս ոչինչ
չկայ: ուրեմն գնանք գէպի ձիթիհանքը:

Ձեռք տուր ինձ ու առանց խարխափելու աներգիւղ առաջ արի:
Թէ և մի քիչ մութն է, բայց փոքր ինչ յետոյ աչքերդ կը լուսանան:
Արի այստեղ ուստայ Մանուկի մօտը նստենք մի քիչ խօսենք, մինչև
հերթը հասնի զննելուն: Ցաքացար ու աչքերդ էլ լուսացան: ուրեմն
ժամանակ է ամեն ինչ կարգին նայելու, որ դնանք, որովհետեւ էլի
գործ ունինք:

Ահա այս մարդը ձիթիհանքի կառավարիչ վարպետն է. որա ձեռ-

բով է կառավարվում ամբողջ ձիթիհանքը: Այս երեք անձինքն էլ «Յութիւն» են, որոնց իւրաքանչիւրը իւր տեղում մի որոշ ծառայութիւն է անում: Այդ մէկ հոգին էլ Ֆոնճին է, որ կտաւատը բովում է ծեծելու համար: Այն միւսն էլ Չամուշին է, որ ձիթիհանքում աշխատող գոմէշներին պահում — պահպանում է: Իսկ այն քնոյ մարդը նօրտաշին է, որ իւր կտաւատները բերել է ձէթ հանելու:

Այդ բոլոր աշխատուորների վարձը, մինչև անգամ գոմէշների ու տելու կտպանը, ըստ հնաւանդ սովորութեան, նօրտաշին է վճարում, այն էլ ձէթ ու կոպտոն աւալով. որովհետև փողով վարձատրելու սովորութիւն չկայ: Նա ձիթահանքի տիրոջն էլ առանձին է վարձատրում, նայնպէս ձէթ ու կոպտոնով:

Այս գոմէշներից մէկ քանիսը կալ են ծեծում, կտաւատը փոխինգ անելու համար: Բայց այն ծայրի երկու յաղթանգամ գոմէշները յատկապէս «գելատի» ու զտաւանքը հանելու համար են, որովհետև ամեն գոմէշ չի կարող այդ ծանրութիւնները վերցնել:

Հիմա արի այստեղ: Այս բաւանկիւնի փոքր մեծ «եալադն» է. ուր բոված կտաւան է լցրած. այս էլ փոքր «եալադն» է, որ հում կտաւան է լցրած. իսկ այս մէջտեղի սրբատաշ քարով շինած կլորակն էլ «կալն» է, ուր բոված կտաւատը ծեծում — փոխինգ են անում: Գալի մէջ, մօտ 30 ոտք արամագծով, բարձր կանգնածն էլ «կալաբար» կամ «ծեծբարն» է: Գալի ուղիղ կեդրոնում, կալաբարի առջև անկուած փայտն էլ «ծառն» է, որի վրայ երկաթէ ցցով ամրացրած է շնետիկը. իսկ նետիկի ծայրին կապած է լուծը, որ գոմէշը լծում ու կալաբարը պտտում են: Ահա տես, ջութը փոխինգը կալից կոտով հանեց ու տարաւ լցրեց եալադը. իսկ միւս ջութը այն բարձր տեղը նստած ոտքերը քաշ է արել «փոխինգտան» մէջ, փոխինգը մտղում է ու «ճռճեմը» (տականքը) դէն լցնում:

Արի գնանք վերի ծայրից մէկ մէկ նայելով գնալ հասնենք մինչև վարի ծայրը: Այժմ լաւ նայիր. ուր տեղաւորուած են զօշտանների ծայրերը՝ «օճադ» է կոչւում: Օճադի երկու կողմի հանգիպանայեաց զոյգ մեծ քարերը «չաքուրկէքն» են: Վերջիններիս վրայ հորիզոնական գիրքով տափակ դրած ու աւելի քան 5—600 փութ ծանրութիւն ունեցող քարը՝ «բաղգաբարն» է: Նօրա վրայ չալ ու շափառաւ չաքած մեծամեծ քարերի ահագին կուտակութիւնը՝ «բեռն» է, որ զօշտանները հանելիս ու իջեցնելիս բաղգաբարը տեղից չը շարժի: Դօշտանների վերի ծայրին դրած ու բալտաբարին չղթայով կամ պարտնով ամրացրած տափակ կոճղիկները՝ «աղուէններն» են. իսկ նոյս վրայ դրած իւրը՝ «լաւկոտները»: Այս ոտքերիս մօտի (անմիջապէս զօշտանների տակը) երկար ու նեղլիկ փոքր, որ մօտաւորապէս 3 ար-

չին խորութիւն ունի, որի վերին ծայրը հաստ տախտակներով կը թնտրածն է շինած՝ «խաղնէն» է, ուր ձէթը ճակ աղբիւրի պէտ հոսում է նորա յատակում թաղած կարասի մէջ: Խաղնի ակերին ամրացրած քառանկիւնի գերանները, կոշվում են «փարվաղներ»:

Արի մի փոքր գնանք կալի մօտ նոր բաներ տես, ապա կրկին անգամ կը վերադառնանք այնտեղ:

Բոլոր մտաւած փոխինգը լցրել են կալը. ուստի մի բանի «դարալ» 1) ջուր է լցրել վրէն ու իրար խառնել - խաշիլ են շինել: Գոմէշը լծել՝ կալաբարը այդ խառնած փոխինգի վերայ պտտում են — գելաոտ են անում, ու մի կողմից էլ ջութերը թրակներով խառնում են, որ ջուրն ու փոխինգը միմեանց հետ լաւ միանան: Երբ փոխինգը հասըլ եղաւ ու թանձրացաւ, բերում են ուռննու կամ դեարմաշի հաստ ու բարակ ճիւղերից գործած «սալէքը» որոնց ակերին կեմ է փաթաթած, փոխինգը լցնում են մէջները, ոտքերով տրտում ամրացնում են ու տանում խաղնի մէջ — «լագանի» վրայ կարգով իրար վրայ դարսում, մինչև բարձրանում հասնում է խաղնի բերանից մի երկու թղաչափ ցած:

Դէ հիմի արի գնանք խաղնի մօտ՝ տես ինչ են անում: Սալէքի վրայ իրար կողքի տհա շարեցին մի բանի հատ սաթ (տափակ կոճղիկ) ու մեծ բոթուկը դրին սաթերի վրայ. «Թիրբաշին» էլ հորիզոնական դիրքով երկարացրին բոթուկի վրայ ու ջութերը բնկոխը կամ դիմադիրը առան, մէկ ծայրը անցկացրին ղօշտոների ու թիրբաշու արանքը և իրանք ձեռքերով կամ փորերը պցած բնկոխի վրայ, խիտա ուժով սեղմում ու ցնցում են, որ սալէքը նստին — տեղաւորին: Սրանից յետոյ բնկոխի մէկ ծայրը գէմ տուին բոթուկին ու միւս ծայրը խաղնի վարի գլուխը գետնում թաղած մեծ քարին, որ բոթուկն ու թիրբաշին տեղից չը խախտուին — առաջ դան ու սալէքը ծռուին, որ ձէթը քամուելուն մեծ վնաս է:

Հիմա գործողութիւնը կը փոխուի. ուրեմն արի գնանք «կախտունը» կամ «բուրդատունը»: Բայց նախ քան նրանց գործ կատարելը, տես թէ այստեղ ինչեր կան: Նայիք թէ այս 4 ահուելի ղօշտոները, որ ամեն մէկը համարեա 10 սաժէն երկայնութիւն ունին. (որոնց երկուսը իրար վրայ, միւս երկուսն էլ առաջնոց պէս զուգահեռական ուղղութեամբ երկարացրած են). ինչ սոսկալի բաներ են: Սրանց հաստ ծայրերին «փանփալներով» ամրացրած ու գութանի բնատէններով ամուր փաթաթածը՝ առջն է, որի մէջ տեղը ծակած ու բուր-

1, 2 թիրբաշի չափերը հետեւեալներն են — «դարալ» (20 ֆունտ.) «նուկի» (3 ֆ.) «կէս նուկի» (1 1/2 ֆ.) «թուխա» (1 ֆ.) «կէս թուխա» (1/2 ֆ.)

դին կամ պողոտայի տնային կացարան մէջը: Բուրգու վարի ծայրի, ջա-
ղացի բարի մեծութեամբ, ամբարացած բարն էլ՝ «կախ բարն» է: Իսկ
զրա տակը գրած բառակուտի հաստ երկաթի կտորը՝ «լիթոն» է,
որի վրայ, կախ տալիս, նստում—հանգչում է բուրգու վարի ծայրին
ամուր հաստատուած երկաթէ ցիցը: Այս երկու հանդիպահայեաց ե
միջակ հաստութեամբ սնեքը՝ «ճոճկալներն» են, որ ղօշառները վեր
հանելիս, օգնում ու չեն թողնում այս ե այն կողմ ցնցուելու կամ
ճօճալու: Ղօշառներից կեմով բաշ արած փոքր կոճղիկն էլ նշանն է,
որով իմացվում է ղօշառների բարձրանալու աստիճանն ու չափը...
Ցնանում են բարեկամ, կախաունը իւր կլորակ ձեռով, դիրքով, մեծու-
թեամբ ու բարձրութեամբ, մեր հին ամբողջներին, աշտաբակներին
ու բուրգերին որբան նմանութիւն ունի. կարծես ճիշդ նրանց մա-
կարդակով շինած լինին. միայն այն դանազանութեամբ, որ սա ան-
տաշ է ու կոպիտ:

Այժմ հերթը ջոթերինն է. թող դրանք մի գործողութիւն կառա-
րեն, որ մենք մասամբ ծանօթանանք նրանց խաղի հետ...: Ջոթերը
եկան, կախքարի լծակը որ կախտան պատի մէջ ամբարացած էր, դուրս
հանեցին թէ չէ՝ բարը բուրգու հետ միասին սկսեցին սառտիկ արա-
գութեամբ պտտել. բայց ջոթերը լծակից ամուր բռնելով դէպի յետ
կախ են ընկել ու արգելում, չեն թողնում պտտելու, եթէ ոչ այդ
տահազին ծանրութիւնը ջաղացի քարի արագութեամբ պտոյտ կգայ
ու սառտիկ ցնցուելուց՝ մի բռնում ամբողջ ձիթհանքը քարուքանդ
կանի... Մի կողմից էլ խեղճ ջոթերը քարի հետ պտտուելով, ջեր-
մեռանդօրէն ու երկկողածութեամբ բարձրաձայն աղօթում են—«օգ-
նական Աստուծոն, պահապան Աստուծոն, Տէր դու բռնակ էղնիս, Աս-
տուծոն գու անվնաս անքեատար պահես»: Այս ժամանակ ղօշառները
հետ գնեալ մի քանի բռնում ճոճուելով վեր են գալիս իջնում ու
այնպէս սաստիկ սեղմում թիրբաշուն ու բօթուկին, որ համարեա
օտայէրի մէջ եղած փոխինդի ամբողջ ձէթը միանուագ քաշվում ու
բարակ աղբիւրի նման ճլճալով վազում կարասի մէջ:

Այնտեղ խաղնի մէջ նայիր, որ ջոթը կաւէ ձիթի ճրագը բռնել
մտիկ է տալիս, թէ ձէթը կարասից չը բարձրանայ ու դուրս թա-
փի...: Ցես թէ քնչպէս պինդ ու գեղին ձէթի աղբիւր է վազում:

Մի առ ժամանակ ղօշառները այսպէս կախ կտան, մինչև որ բո-
լոր ձէթը քամուի, յետոյ գոմէջը լծելով ղօշառները վեր կը հանեն
ու քամուած փոխինդը, որ աղաւթի նման իրար է կպել, որին «բուսպ»
կամ «կոպտոն» կասեն, սալէքով խաղնից դուրս կը բերեն ու տա-
նելով տուն՝ տառաքին կուտացնեն, որ խոտից ու դարմանից տաս-
նապատիկ աւելի գիրացնել գիտէ:

Մրանով մեր երկրագործի կեանքը մասամբ պատկերացրինք, այժմ գառնանք նրա միւս կողմերից մի քանի օրինակներ տալու:

ՕՐԻՆԱԿՆԵՐ ԵՐԿՐԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՄԷՋ ԵՂՈՒ ՊԵՏՐՈՍՈՒԹՅՈՒՆ

Երկրագործութիւնը մեր երկրում ընդհանրապէս պարունակում է իր մէջ մի քանի կարևոր պայմաններ, որոնք գործադրելով՝ երկրագործի աշխատանքը մասամբ թեթեանում է և բաւականին օգտաւետ է նրա համար: Եթէ իւրաքանչիւր տուն միայն ինքն իրանով ձեռնարկէր գործի, այն ժամանակ երկրագործութիւնը շատ տնաջոյ պայմանների կը հանդիպէր. որովհետեւ մեր երկիրը Եւրոպայի նման հարուստ չէ, թէ գործը հեշտացնող երկրագործական գործիքների 1) և թէ նիւթական կողմից, որ կարողանային առանձնապէս — ամեն մինը իրայ համար գործել: Այս իսկ դժուարութիւնները միշտ ի նկատի առնելով, երկրագործները մի քանի ծանր ու դժուար պարագաներում, միմեանց փոխադարձ պայմանական օգնութիւն են տալիս. որպէս զի կարողանան ըստ չափու կարողութեան օգտուիլ: Այդպիսի պայմանական գործերից մինը մեղանում գութան լծելն է, որը յիշաւի շատ դժուար էր, եթէ բոլոր ծանրութիւնը բարդուէր մի ընտանիքի վերայ:

Գութան լծելու համար հարկաւոր է 10—12 զոյգ եղ ու գոմէշ և 8—10 հոգի մարդ, որ հնար լինի մեր կողմերում գութան բանացնել. իսկ այդքան պատրաստութիւն մի ընտանիքում շատ դժուար է գտնել. դրա համար էլ հետեւեալ պայմաններով են լծում գութանը:

- 1) Մեղանում համարեա գեռ չը գիտեն, թէ Եւրոպայում երկրագործութեան մեծ մասը, ոչ թէ մարդով՝ այլ կատարելագործուած մեքենաներով են կատարում: Չերջին տարիքս, բարեմիտ մաքրակերանց խորհրդով, երկրագործներից մի քանիսները, թէպէտ փորձի համար երկաթէ գութաններ բերել տուին Եւրոպայից, բայց նրան էլ չը հաւանեցին, թէ «մեր պապական հին գութանի նման չի վաքում»:

1, Երբ գալիս է ժամանակը, (յունիսի սկիզբներին) դու-
թանատէրերը կանչոււմ են դրացիներէից, որոնք տաւարից և
մարդից այնքան պատրաստութիւն ունենային, որ համապա-
տասխանէր լրացնել մեր վերև յիշած թիւը: Ամեն ինչ պատ-
րաստելով՝ դուրս են գալիս դաշտ և սկսում գիշեր ու ցերեկ
վարել: Գութան լծելու պայմանները վաղուց յայտնի է ամե-
նին. «Թամամ հախս» (24 օր) լծելիս՝ նախ և յառաջ երեք
օր գութանատիրոջ համար են վարում, իբրև դութանի վարձ.
Երանից յետոյ հետքով «մօտկամնիրի» համար. — իւրաքանչիւր
հօտաղին մի օրավար. մաճկալին երկու օրավար. մի զոյգ գո-
մէշին երկու օրավար և մի զոյգ եզին մի օրավար: 24 օրը
լրանալուց յետոյ՝ մի օր էլ ուրիշի համար փողով «մատաղի»
են վարում և այդ փողով մատաղ անում բաժանում: Այսպէս,
25 օրը լրանալուց յետ, երեկոյեան պահուն, հօտաղները աղ-
լուխները ճիւղտոնների ծայրին կապած դրօշակ են անում և
ամեն մինը իր հօրիւն լծին նստած, ուրախութեան երգերով
գալիս են դիւղ ու գութանը տանում յանձնում տիրոջը. ուր
արդէն ընթրիքը պատրաստ լինելով, ընթրում են և շնորհա-
կալութեամբ գնում իրանց բան ու գործին:

2, Գիւղատնտեսութեան մէջ արդիւնաբեր, սպառւելու և
աչքի ընկնող ճիւղերից մէկը անասնապահութիւնն է, որ մի-
այն կաթնից պանազան ուտեստներ—եղ, պանիր, պայմաղ,
թան, մածուն են պատրաստում: Այս ամենը պատրաստելու
համար, մի տուն բաւականին տաւար պէտք է ունենայ և այդ
շատ դժուար է մեր երկրացոց համար. որովհետև փողի և հո-
ղի պակասութիւնը որ կայ՝ ամեն ինչ լրիւ է: Այդ իսկ պատ-
ճառով էլ կոտորվով տները, իրանց ունեցածի հետ, մի քա-
նի կով էլ ուրիշներից վերառած, (իւրաքանչիւր կովին մի
փութ եղ և մի լիտր պանիր վճարելով տիրոջը). Մայիսից
մինչև Սեպտեմբերի վերջը դուրս են գալիս հաշու ու այնտեղ
2—3 ընտանիք, նայելով ունեցած տաւարների քանակութեա-
նը, միմեանց հետ «խօս» են անում. (տաւարի կաթը չափով
փոխարինաբար տալիս են միմեանց): Այդքան ժամանակամի-
ջոցում ամեն մի ընտանիքին երկու անգամ կաթ ստանալու

հերթ է գալիս. ուրեմն միջին թուով, երկու նուագում, իւրաքանչիւր ընտանիք $1\frac{1}{2}$ ամիս իր փոխատուներից 40—50 կովի կաթ է ստանում, որից ահագին քանակութեամբ եղ ու պանիր է պատրաստում իր ընտանեաց և ծախելու համար. իսկ սրա հակառակ, եթէ գիւղացին իր սեփական տաւարից պատրաստելու լինէր յիշեալ ուտելիքները, այն ժամանակ չէր կարող. որովհետեւ շատ քչերը կան, որ 6—7 կով ունին, իսկ մնացածները 2—3 կովից աւելի չունին. Մսեղէն և այլ կերակուրներից զուրկ, միայն կաթնեղէնով կերակրուող գիւղացու համար այդքանը շատ քիչ է. Թող թէ՛ նա այնքան եղ ու պանիր կարողանար պատրաստել, որ թէ իր ընտանեաց բաւէր և թէ մի մասն էլ վաճառէր. Գիւղացիք վազուց հաշուած ու մտածած լինելով իրանց օգուտն ու վնասը, այդպիսի դէպքում ուրիշների կովերը «հասող» տանելն են մէջ բերել, որ իրանց արդիւնաբերութեան համար ամենաօգտաւէտ և ձեռնաու պայմաններից մէկն է:

3, Երկրագործ ժողովրդեան աղքատ դասակարգի մարդկերանցից ոմանք, տաւարի և նիւթական միջոցների սակաւութեան պատճառով, չեն կարող իրանց պատկանեալ սեփական հողը անձամբ մշակել. այլ տալիս են կարողատէր անձանց այս և այն պայմաններով մշակելու, որից հագիւ թէ $\frac{1}{3}$ մասը օգտվում են. Զօրօրինակ. մէկը իր ունեցած 5—10 օրավար հողը մի քանի տարի ժամանակով տալիս է իր դրացուն, որ մշակէ—վարէ, ցանէ, քաղէ և ծեծէ. նա այդ բոլորը յանձն է առնում. նախ՝ որ գոյացած արդիւնքի միջից ցանած ամբողջ սերմը վերցնում է. երկրորդ՝ իր հնձելու և ծեծելու փոխարէն բոլոր դարմանն է վերառնում. և երրորդ՝ մընացած արդիւնքը մէջտեղից նոր հաւասար կէս է անում հողատիրոջ հետ. Ահա այս է կիսովի ցանելու պայմաններից մէկը:

Ի դէպ է յիշել Չիրակի պտղաբերութեան որքանութեան մասին. Մեր երկրում ամենաառատ տարին երկրագործը ստանում է ոչ աւելի քան 10—12% արդիւնք. (մէկ սօմարին 10—12 սօմար). իսկ նուազ տարիներում 4—6% և երբեմն աւելի սակաւ. Այսպիսի աննշան արդիւնաբերութիւնը պէտք է

վերագրել երկու գլխաւոր սլաւոնաւի, հողի պակասութեան և անջրդի լինելուն, Շիրակում հողը եթէ հաւասարապէս բաժանելու լինինք, իւրաքանչիւր անհատին հազիւ թէ կէս օրովար հող բաժին ընկնի, որի արդիւնքով թէ պիտի կերակրուի ե թէ ընտանեկան ու արտաքին միւս կարևոր ծախքերը հոգայ. ուրեմն դուրս է գալիս որ բնակչաց թաւի հետ համեմատելով հողը շատ քիչ է: Մի և նոյն հողը ամեն տարի անընդհատ պէտք է ցանեն, ըստորում, եթէ թողնեն հանգստացնելու, պարարտացնելու և ըստ կարգին մշակելու՝ այն դէպքում մարդիկ—իւրանք պէտք է քաղցածութիւնից մեռնեն. քրովհետև այնքան հող չկայ, որի մի մասը ցանելու համար զործադրեն և մի մասն էլ ամառը հերկելու: Իսկ ջուրը (ոչ թէ խմելու, այլ երկիր ջրելու) այնքան սակաւ է, որ դրա մասին խօսք ասելն անվամ աւելորդ է:

4, Բացի սրանցից, կայ և մի այլ պայման, որ երկրագործ աղքատ դասակարգը գործադրում է ոչ իւր դրացեաց, այլ կոյմնակի վաշխառուների հետ, որոնք խեղճ գիւղացուն հարստահարելու ոչ մի ստոր ու անարգ միջոց չեն խնայում: Գիւղացին տնական անհրաժեշտ պէտքեր ունի հոգալու. ունեցած մասնաւոր արդիւնաբերութիւնները գլին չեն անում, փոյլ ստիպողական կարիքները հարկադրում են նրան դիմել փոխառութեան: Խեղճը յաւանայից դիմում է վաշխառուներից մէկին. իր կամքը ենթարկում նրա կամաց և ամեն մի անխիղճ առաջարկութեան, «հրամանք ես, լաւ կէլնի, թող քու ըսածիդ պէս էղնի... ջուխտ աչքիս վրայ...» միշտ ստրկօրէն պատասխանում, որպէս զի չ'զլանայ փող տալու: Անգութ մարդը 40—50 ռուբլի տալով, գիւղացուն պարտաւորում է, որ յիշեալ գումարի տոկոսիքի փոխարէն, 20—25 կոտ ցորեն ցանէ իր արտի մէջ, քապէ, ծեծէ և գոյացած բոլոր արդիւնքը—ցորեն թէ դարման ամբողջապէս բերէ յանձնէ պարտաւորութեանը. և կալից յետոյ էլ մայր գումարը վերադարձնէ՝ կամ մուրհակը նորոգէ, ամսական թումանին մէկ ապասի տոկոս տալով: 2ը մոռանանք ասել, որ նրա այդքան աշխատութեանց՝ (եթէ հաշուելու լինի մարդ, մայր գումարից աւելի արժէք

ունի)։ պարտատէրը անխղճաբար տիրանում է միայն իր տուած փողի շնչին տոկոսիքի համար։

Հասարակ երկրագործը վերոյիշեալ պայմանների նման մի քանիսի մէջ գտնուելով, որոնցից ոմանք իրան ձեռնտու են և ոմանք ոչ, համարեա միշտ ենթարկուած է թշուառութեան և աղքատութեան։

ԳԻՐԱԿԱՆ ԺԱՂԱՎՐԻ ԳՆՈՒՆՈՐԳՆԵՐԸ

Գիրական հասարակութիւնը, իրանց մէջ նախասահմանեալ օրէնքով, բաժանվում են 4 գլխաւոր դասակարգերի, այոիւնքն՝ «հաճա», «էֆ-հաճա», «չաւէ» և «առա»։ Եթէ ուրիշ խօսքով ասելու լինինք, համապատասխանում են ազնուական, հարուստ, միջակ և աղքատ դասակարգերին։

Գիրական բոլոր ծախքերն ու գործերը, այն է՝ ծխի պատկանեալ հողը, արքունի հարկը, կոռն ու բէգարը և գիւղի բոլոր համայնական ծախքերը բաժանուած են յիշեալ դասակարգերի վերայ, իւրաքանչիւրի ձեռքն եղած հողի քանակութեան չափով։

Բաղի այս, ընդհանուր առմամբ, մի գիւղի ժողովուրդ դարձեալ բաժանվում է երկու որոշ դասակարգի, որ իրանց լիզուով կոչվում են «հաֆաշ-աֆաշ» և «էօշ»։ Մատաղ ուտողները՝ օրէնքի առաջ ճանաչուած հարկատու և համայնական բոլոր ծախքերին, առանց բացառութեան, մասնակցայնելն են։ Իսկ եօղերը, թէ և ըստ կարողութեան դարձեալ հարկատու են, բայց բացառապէս, գիւղի հասարակական ծախքերին չեն մասնակցում իրանց աղքատութեան պատճառով։

Գիրապոց հողերի տակաւութեան պատճառով, իւրաքանչիւր 3—4 տարին մի անգամ, իշխանութեան թոյլտուութեամբ և հստարակական վճռով, նոր հողաբաժութիւն է լինում «ջաւէ» կամ «ֆաֆա» վերայ, որ տան անդամաց թուին համեմատ, ոմանց հողն աւելանում է և ոմանցը պակասում։

Երկրագործի ամբողջ կարողութիւնը կազմում է միմիայն նրա ունեցած հողը, նա հողը մշակելով պէտք է ստացուածք ե կարողութիւն ձեռք բերէ ապրելու համար. բացի այդ րն-տիւր արդիւնաբերութեան ճիւղը՝ նա այլևս մի ուրիշ աչքի ընկնող արդիւնաբեր եկամուտի աղբիւր չունի, որով ապահովութիւն ստանար:

Գիւղացին հող չունենալով՝ ուրեմն ոչինչ չունի: Նա չի կարող վաճառել կով, եզ, ձի, աւանակ, ոչխար, այծ, ե այլն, որ գիւղացու հարստութիւններն են և գիւղատնտեսութեան մէջ եղած արդիւնաւէտ վաճառելի նիւթեղէնները. որոնցով թէ ինքն ու ընտանիքը պիտի ապրին և թէ ուրիշները:

Հող չունենալով, չունի բաւական թուով և եզներ ու ձի-աններ, որոնցով հնար ունենայ քիւրայ քարվան գնալու և իւր տնական երկանուաւոր սայլերով ապրանքներ մի տեղից միւսը փոխադրելու: Ունեցածով հազիւ թէ ինքը վայնաչարի ապ-րում է, որ չ'մեռնի: Լծկան ու բեռնակիր անասուններ չու-նենալը հէնց նրանից է յայտնի, որ միջին ու աղքատ դասա-կարգի կանայքն ու մարդիքը իրանք՝ այդ անասնական պաշ-տօնը կատարելով, ծախու մթերքները թեւալակ արած փո-խադրում են մի տեղից միւսը. մինչև անգամ ջուալով լիքը ցօրեն չալակած տանում են ջաղաց և այնտեղից բերում տուն:

Չիրակում թէ և՛ անասնապահութիւնը բաւականին զար-գացած վիճակի մէջ է, բայց պէտք է ասել, որ ընտանի անա-սունների քիչ կան, ինչպէս որ պատճառը վերևում բացատրե-ցինք: 2՝ նայելով որ ամեն տեսակ կենսական առարկայի մի առանձին սէր ու ձգտում ունի Չիրակեցին, բայց ափսոս, որ անձեռնհաս է նպատակին հասնելու և շօշափելի կերպով մարմ-նացնելու. որովհետև ասած է—«միջոցը կարդարացնէ նպա-տակը». և այդ միջոցից այսօր զուրկ է մեր գիւղացին:

ԺԱՂԱՎԻՐՈՒՄՆ ՏՈՒՐՔՆԵՐ

Որովհետև Չիրակի ժողովուրդը այլ և այլ երկիրներից եկած գաղթականներ են, այդ հիման վերայ էլ իրանց տուած

տուրքերին, պապական կամ նախկին բնակութեան տեղի անու-
նով, այս է այն անունն են տալիս... 2) նայելով որ տուրքերի
անունները ըստ նոցա հնշման զանազան են, բայց այնու ամե-
նայնիւ ժի է նոյնն են: Այդ պատճառով մենք նոցա տուած
անուններից մի քանիսը անփոփոխ ենք թողնում այժմու է
ապագայի հարկաւորութեան համար:

Յուրքերը բաժանվում են երկու տեսակ, կամաւոր և պար-
տաւորական: Կամաւոր տուրքերը պարունակվում են ժիշն
հոգեւորական շրջանում, իսկ մնացեալները, ըստ օրինաց է
քաղաքական կարգ ու կանոնաց, պարտաւորական են: Ուրեմն
այդ հասարակական տուրքերը կ'բաժանենք ըստ հետեւելումն —

Ա. — Մարմնաւոր պարտաւորական տուրքեր. — 1) Արքունի
ծխական հարկ — «*գլխահարկ*»: 2) տնահարկ — «*տ-
խարկ*»: 3) Առևտրական հարկ — «*գլխահարկ*»: 4) «*առևտրի*» կամ «*շա-
քահարկ*»: 5) «*օթիւն*» — (կապալ կամ արենտ): 6) «*բռնակալի*»:
7) «*հաշի*»: 8) «*կլիւս*» և 9) «*խաբան*» — (հասարակաց կշեռ-
քի վարձ)....

Բ. — Հոգևոր պարտաւորական տուրքեր. — 1) «*Աթոռահաս
պատկի*»: 2) «*Պտի արդիւնք*»: 3) «*Գաւազանապտուղ*»: 4) «*Պը-
սակարամ*»: 5) «*Բաղման ղարձ*»: 6) «*Հոգեբաժին*»: 7) «*Ծօթ-
նօրէից*»: 8) «*Մկրտութեան վարձ*»: 9) «*Եկեղեցու լուսազին*»:
10) «*Տնօրհնէք*»: և 11) «*Գերեզման օրհնէք*»:

Գ. — Հոգևոր կամաւոր տուրքեր. — 1) Գանձանակապարտմ:
2) Շղթատաց զանձանակ: 3) Եկեղեցու համար մոմ և ձէթ ծառնել:
4) Աջահամբոյր: 5) Ժամոց: և 6) լուսարարի, տիրացուի և
ժամակալի տուած տուրքերը:

Ահա որանք են այն տուրքերը, որոնք ժողովուրդը ըստ տեղ-
ւոյն և արժանաւորութեան, միշտ ուրախութեամբ վճարում է:

ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ

ՀԱՄԱՌՕՏ ԲԱՌԱՐԱՆ

ԺԱՂՈՂՐԳԱԿԱՆ ԲԱՌԱՐԱՆ

Բ Ա Ռ Ա Ր Ա Ն

Ա.

Արա.—բրդէ թելից գործած կոշտ ու լայն թե վերարկու.

Արաթարալ.—շտապօք, արագ, շուտափոյթ, վազ.

Արօ.—հայր, մեծ հայր—պապ, հասակով մարդ.

Արափուշիկ —ամպերի իրար խառնուիլը, կուտակուիլը, տակն ու վրայ լինելը:

Այրմազ.—ալիւրի մաղ. ևս թիթեռնիկ—պեպենակ քեափանակ.

Այրտուն.—Չաղոցի քարի առջևի փոսը՝ ուր ալիւրը մէջը կը թափի.

Ախել.—գուռ ու պատուհան փակել—գոցել.

Ածիկ.—ծլած ցորեն, կամ նոյն ցորենից բամած ջրով եփած խաշիլ.

Ածմծել.—ձեռքերով շօշափել, որոնել, ման գալ.

Ակաթաժիկ. բերանբացէրի ընծայ. ևս խոտտում—կաշառք.

Ակահատիկ.—երեսէն նսր ատամներ հանելիս հատիկ են անում ու բաժանում բարեկամներին և զրացիներին.

Ազբրանց տրուն.—երեքթերթեան թաւշանման անհոտ վայրի ծաղիկ.

Ադիշք.—հալած եղի տկանք, գիրտ, մրուր, թորթայ.

Ազրանք.—պատապառ, թունաւոր վայրի բոյս, որի մանրիկ հունտերը կը ծխեն ատամնացաւի համար.

Ազու.—թոյն, մահադեղ, թունաւոր իր, զահր.

Ազուէս.—գեղական հարսանիքաւորի յառաջընթաց—կարապետ, աւետաբեր. ևս ձիթիհանքի գործիրներէից մէկը. նա և ազուէս կենդանին, թիւքի.

Ազուն.—բնազուն—ալիւր աղալու համար պատրաստած ցորեն.

Ազունիկ—Էղջունիկ.—աղանի, աղանեակ, դոխ.

Ազլիկ գլուխ.—օրիորդ, կոյս, անարատ.

Ազամուզտ.—խաւար, աղջամուզջ, արշալոյս.

Ադթրտն.—առաւօտեան արշալոյս. ևս արեւելեան կողմը.

Աճառ.—հաճար հացաբոյսը. ևս աճառքի ծառի եռանկիւնի պտուղը.

Աճառքի.—անտառի հաստաբուն վայրի ծառ.

Աճիղըճի.—վայրի գառնահամ բոյս, որի քամած ջուրը հիւանդ հորթի հրին կը խմացնեն աղիքները մաքրելու համար.

Ամանլուիկ.—անթեղէնները լուտնալու ջնջոց.

Ամբրոց.—դալազ, աթարների կոնաձև շարքը. ևս կուէ փեթակ.

Ամեն.—անմեղ, խելօք, հարգարտաբարոյ, զգոյշ, միամիտ.

Ամուսնկեալ.—ծոյլ, թոյլ, անդամալոյծ, անհնգ.

Ամպակ ջուր.—մաքուր, անարատ, զուլալ և խտակ ջուր.

Անահուն.—մեծ, անազին, լայնատարած, անպարագիր.

Անթեղ.—մոխրի մէջ թաղած կիտայրած աղաք.

Անթրոց.—բարակ ձողի, որով թնտրի կրակը կը խառնեն.

Անիծ.—ռչի ու լուի ձուանները.

Անիծած.—Անիծուկ.—մուկ, մկնասեռ կենդանի. ես չտը մարդ.

Անկամարդ.—բարիք չը կամեցող, խեռ, նտխանծ.

Անկաջ.—սայի ականջը՝ որ զսկերը միմեանց հետ կապում է. ես ականջ.

Անկաշմասուկ.—նարնջագոյն բազմաոտ ու երկու շօշափուկներով դե-
ռուն.

Անկաջրաշուկ.—աւետարեբի ընծայ. ես մանկական խաղի տնուն.

Անանասի.—յատուկ, ստոյգ, խկապէս, ճշմարիտ.

Անճրկիլ.—չուտրի մնալ, անճարացած, անելանելի գրութիւն.

Անոպեռ.—լիբբ, լկաի, անզգամ, անամօթ.

Անվէրի.—անտպաս, անմարգարեակ, աւերակ, չզվերան.

Առափ.—արտի եղբրի երկայնութեամբ վարած մի քանի տկօսը.

Առնակաւոր.—կատաղի, կծան, անզուտպ, վայրահաշ.

Առնուիլ.—նեղանալ, վշտանալ, ցաւիլ, վերտուորիլ.

Առուփախ.—սերահարներ միմեանց հետ ծածուկ փախչիլը.

Առչկան.—թեղիկ, բօք, բուրդ ու բամբակ գզելու գործիք.

Առօրիկ.—Յէմիկ.—կտաւատի մի տեսակը, որից ձէթ կհանեն.

Առուիլ.—արգելի հանգիպիլ, գէմ առնել, կտօրիլ.

Աստղափուշ.—որածայր փուշ, որի մասին աւանդութիւն կայ՝ իբր թէ
Քրիստոսի փշեայ պսակը դրանից էր հիւսած. այդ պատ-
ճառով էլ ո. Կարապետի պատ պահողները չեն ուսում.

Ատուլ.—վայրի արմտեղէն, կոճղէղի մի այլ տեսակը.

Արխանգ.—փապար, լեռների կուրծքերին գտնուած շերտերը փոռերը.

Արմազան.—հեռու տեղից բերած ընծայ, պարզե.

Արնբերուն.—մատնիչ, գաւաճան, չարտխօս.

Արնկոլուլ.—արնաշտղախ, թոթաւեալ յարեան.

Արնքամ.—արիւնը բամուած, ցամաքած, մզուած.

Արնքաւէր.—մարգտոսպան, արեւապարտ, եղեւնագործ.

Արուս.—նորահարս, նոր ամուսնացած կին.

Արաբայ.—գիւղական երկայնութեան չափ (մօտ 120 սոսէն)

Արտախլիս.—հունձը վերջացած օրուայ մշակների տուած ընծան.

Արօս.—հաւից մեծ թռչուն, որ արտերում բոյն է դնում.

Աւելուկ.—բազկատերե վայրի բանջար, որ աղցան կանեն.

Ափլըփորել. — մօւթ ժամանակ ձեռքերով շօշափել.

Արանցաբան. — ցաք ու ցրիւ, առտ և անդ թափած, վերածած.

Բ.

Բագադ. — ռաֆատայ, ռուկնու ճղներից գործած ձուռնակ տաւարկայ, որի
երեսին շոր կարելով ու մէջը խոտ լցնելով՝ հաց կեփեն.

Բագկուկ. — կարմիր բանջար, որ համեղ աղցան կը լինի.

Բաժ. — հասակ, բարձրահասակ, բոյ.

Բայտան. — վայրի ծաղիկ, որի ընտրելադոյնը Արագածի վրայ կ'գտնուի.

Բալաք. — խայտաբղէտ, խատուտիկ, շալ, ալաճայ.

Բամբաշել. — արագ արագ գլխին հարուածել, զարկել, ծեծել.

Բամբառակ — ծաղրածու, կատակաբան, գուարճախօս, զաւեշտ.

Բանթող. — գործ աղուկ, մշակները հանգստանալը, գործելուց դադարելը.

Բանհոգի լինել — աւանգել, անշնչանալ, ըոպէաբար մեռնել.

Բանջրբոսուկ. — խորիկ, խշրիկ, մանր կարկուտ.

Բանջրխի — Բանջրքաղ. — երկաթէ գործիք, որով բանջար կը քաղեն,

Բառին. — Արաբխայի բարբոսն քաղաքը, Բաղդադ.

Բառոժ. — արեգունի, արեկող, հարաւակողմ.

Բարգ. — եղն, 36 խուրձից դրած խոտի կամ ցորենի դէզ.

Բարիբան. — խէրբան, ժանտամահ, տարափոխիկ ցաւ.

Բարկ. — խիստ, թունդ, տաք, զօրեղ, ոգելից.

Բարձ. — գլխիտակ դնելու բարձ. ևս գութանի մի գործիրը.

Բարե ըռնել. — ձեռքերը կտրծքին դնել, իբրեւ հնազանդութեան նշան.

Բզրգալ. — կամաւոր գործել, հանգիստ աշխատել, ակամիշ լինել.

Բզել. — տաւարներին խթանով առաջ վարել, խայթել, շարժել.

Բէզ. — մեծ, խոշոր, անագին. ևս կոպիտ, վատ, գէշ.

Բէզա. — վայրի մանրաթուփ բոյս, որ գոխի նման աղը կը դնեն.

Բէբ — ոչխարը կթելու բացօթեայ տեղը.

Բերուկ. — ցըցունաւօր գորշագոյն փոքրիկ թռչնակ.

Բերուշիկ. — ցըցունաւօր վայրի ու ընտանի հաւեր, փունփուլի.

Բըռմ. — խոււմբ, գունդ, բաւականին, բազմաթիւ.

Բժժած — Բժոռո. — խելացնոր, խելագար, խելից թեթև.

Բժուտ. — կաւէ փոքրիկ անօթ, եղուխալ.

Բիզ. — փայտէ կամ երկաթէ խթան, վարիչ.

Բիճ. — անհարազատ զաւակ, պոռնկորդի.

Բինդ. — մանկանց օրօրոցի փորքաշ, կապան.

Բլիթ. — փոքրիկ նկանակ, անխմոր բաղարջ.

Բհիբ — Բիբ. — մօտուր, սրածայր գաւազան, սեպ, փայտէ շիվի.

Բըրուճ. — ուռած, բշտոռած, պղպճակաւորած.

Բճատիլ.—անհարազատ զաւակ ծնանիլ, բիճ բերել.

Բճբեր.—անառակ կիւն, անհարազատ զաւակի մայր.

Բճկոխ.—ձիթիհանքի գործիք, որով սալէքը վայր կը օեղմեն.

Բնատէն.—գութանի հաստ շղթան, որի վրայ կամրացնեն լծերը.

Բնբնալ.—մի բանի շուրջ նպատակով պտտիլ.

Բնդաւտել.—**Բնդել.**—խոշոր խոշոր կարել, իրեղէնները միմեանց հետ վայրիվերոյ կապել.

Բնութք.—բնաւորութիւն, թէպիէթ.

Բշտել.—մէկի պատիւը շօշափել վիրաւորել. ևս մարմնի որ և է մառը ուռիլ.

Բորիկ. յիմար, տգէտ, խելքից պակաս. ևս առանց ոտնամանի.

Բողի.—դանթափա կոշուած վայրի բոյսը կամ նրա հաստ ցողունը.

Բողոն.—բոլորակ ու հասակեկ թնտրում եփած հաց.

Բոխրկի.—**Բոխի.** սեակեղև ու ամրապինդ անտառի ծառ.

Բողկուկ.—Շախկըմուկ. վայրի բողկ, որի հասունացածը աւել էանեն.

Բոցկալ.—խեցատի կամ խիթեկի կտոր, որ դնում են վառած թնալի վերայ.

Բուբու.—յօպոպ, խառնուտիկ ու ցըցունաւոր թռչնակ.

Բուլամա.—ոչխարի կաթից եփած ջրալի դալ.

Բուլուլ. անձրև ժամանակ, կոյտ կոյա ժողոված կալ.

Բուլք.—մեծ արջ կոշուած ատենդատունը.

Բուլխերիկ. ծխնելոյզ, օճախ, պատի միջի վառարան.

Բուհուր.—գետի հուն, անցք, կէշուտ.

Բուճ.—գուլպայ, չօրապ.

Բուքչ.—երեսանց շօշ մանգալը — բերանքովայր երթալը.

Բուքրա.—ջահրի փայտէ ճախարակը, որի վրայից լարը կը սահի.

Բւալ.—ոչխարների մայելը, ձայնով բարաւը.

Բռլ.—բիրտ, վայրենի, անհասկացող, տգէտ, յիմար.

Բռնցկելիք.—այրելու մանր վառելիք — ցախ, տաշեղ.

Բրդգզել.—ծեծել, արորել, ակմրտել, գանակածել.

Բրդին տալ.—համոզել, շողջորթել, գլուխը եղել, խաբել.

Բրդոն.—կերակրի մէջ բրդած — մանրած հաց.

Բրդունճ.—պատառ, դուռում. ևս սակաւ, նուազ, քիչ.

Բրիշտկ.—աւեր, քարուքանդ, ամայի, տակնուվրայ.

Բրոր.—պղտոր, անմաքուր, խառնակ, վրդովեալ.

Բօբօլ. երեակայական հրէշ, որով մանկանց վախեցնում են.

Բօլի.—վայրի դառնահամ բոյս, խելառ ժախ.

Բօլօճ.—ճիճու, միջատ, գեռուն.

Բօճալի.—ժախի մի ուրիշ տեսակը, որ աղը կը դնեն.

Բօնգօ.— Կառաւրիկ կլորիկ ու գեր աջառ:

Բօրանի.— Թարմ բազկով, եզով, մածունով ու սխառով պատրաստած
կերակուր:

Գ.

Գոր.— մեծ տիւօս, մեծ արեւան. ես մարգի սրունքները:

Գոր.— փշոտ բոյս, որ իբրեւ վառելիք են գործածում:

Գու.— աւելուկի նման բանջարեղինաց հիւս:

Գահ.— Գաթ.— Ժամ, ժամանակ, միջոց, վախտ:

Գռնանկաջ.— վայրի բոյս, որ համ կուտեն:

Գորախիկ — Գարավղիկ. վիղը սեախառ դեղնագոյն հաւ:

Գորագի.— անսյշ լեզու, քաղցրաբան, գուրեկան:

Գլինց.— գգալաման, գգալները դնելու արկղիկ:

Գեհրա տենել.— միմեանց կապած եղներով կտաւառը արորել:

Գեարմաշա. գեարմշտի կոշտած ճկուն ճիպոտը:

Գելոտ տենել.— կտաւատի ջրախառն փոխինդը տորրել — հասլ անել:

Գեղավրայ.— ընգհանքապէս, միահամուռ, միակամ, ամբողջովին:

Գերամտաթ.— բարակ գաւազան, կամ հաստ ճիպոտ:

Գիրբ.— գիւղի կողմից տանուէրին յառկացրած ծառայ, չափուշ:

Գիթուիլ.— Թմրիլ, ձանձրանալ, տաղտկանալ, յոգնիլ:

Գինտորու.— համեմի նման վայրի բոյս, որւի փոշիացրածով ձիանոնց
վէրքերը կառողջացնեն:

Գիւզամ.— 6-7 ամսական գառան բուրդ:

Գլլած.— գառամեալ ծերունի, ուժառաւ ալեար:

Գլլիւն.— ծերանալ, գառամիլ, տկարանալ, ուժից ընկնիլ:

Գլխաղլր.— Երուսաղէմի ոտեր Յակովբայ (Տեառն եղբօր) գերեզմանը.
եւ անուն տուեալ Յովհաննու Մկրտչին:

Գլխակապ.— այն փէշկիլը, որով բաղնիսում գլխները ցամաքեցնում են:

Գլխուտը.— այր, ամուսին, տան մեծ:

Գլխել.— աւտորտել — գլուխ հանել, վերջացնել. եւ լիքը լցնիլ:

Գհուկ.— ոչխարադոմ, ուր ոչխարները կը պատուարուին:

Գմբալ.— շառաշեով ձայն տալ, գորգալ, ուժգին վայր ընկնել:

Գոգեկ — Գոգի.— ուրուկ, ախտաժէտ, գոգեցուկ, անբուժելի վէրքով
բռնուած:

Գոգ.— մէզ, ցամաք շեռ:

Գոգկապ.— միգարգելութիւն, մէզը փակուած:

Գու.— կիսահոգ, գազջ, հովգուլ:

Գոմբ.— բռունցք, բռունցքի հարուած, մուշտի:

Գոմիլ.— Ժողովել, գիգել, հաւաքել, ի մի գումտրել:

Գոմշիկոտոշ.—մանիշակագոյն ծաղիկ, որի արմատը նման է գոմշի
եղջիւրի:

Գոնչ. մեծագլուխ, հաստագլուխ:

Գոնչիկ—թեչիկ, բոք, որով բուքդ կը մանեն:

Գովլնդ.—անուն Մշեցոց ծանր պարի:

Գործեար.—արօրի այն մասը, որին փոկը անցկացնելով լսւծը արօրի
հետ կը կապեն:

Գործրար.—ջուլհակ, կտաւագործ. ևս սարգ:

Գորսել—Գրսել.—դանակոծել, գանահարել, ծեծել:

Գորտնուկ.—ձեռքի երեսին դուրս եկած փորրիկ կոծիծնակ:

Գուգ.—ընկոյզ, կակալ, պոպոք, ջալուզ:

Գուլթանարօյ.—երկայնութեան չափ երկրագործաց (150 սաճէն):

Գուլթնի էշ.—գուլթանի օխը, որի վրայ հաստատուած են միւս մա-
սունքները:

Գուռ.—քարից փորած փորրիկ աւազան կամ տաշտակ:

Գուգուլ.—որոտալ, ձայն տալ, ամպերի գոռգուռալը:

Գեղզուփել.—յա իշտակել, անիրաւաբար տիրել, պահութեամբ խլել:

Գռել.—ժահր, թարախ, շարաւ. ևս կղկղանք:

Գռլան.—թուխս, թխսեալ հաւ:

Գռլալ Գռլխտալ.—թուխսերի կըթկըթալը. ևս ծերոց տրաքալը:

Գումալ.—չնբերի մոմաւը, խուլ հաշիւը. ևս սպառնալ:

Գուռզ.—գանգուր, խոպտալիք, գանգրահեր, խիտ մագեր:

Գուտալ.—զգայալի, զկուտալ, կուրծքից անախորժ ձայն հանել:

Գրծիլկ.—սնձանման բոյս, որի արմատը կուտեն:

Գրկանոց.—մատաղ մանուկ, մանկիկ, երեխայ:

Գռ.—թուրքի կամ քրտի գերեզման:

Գունաթափ.—խորթլաղ, գունափշտիկ, խրտուիլակ, ուրուական:

Գ.

Գահ.—մեծ, մեծահասակ, պառաւած, հասունացած:

Գահլ.—փոքր անտառակ, ծառաստան, ցաքուտ:

Գանանդա.—բանիմաց, գիտուն, հասկացող:

Գառտախուն.—գառտառակ, սաւան, մեծ բողշայ:

Գավիզանկուլակ.—գանգակաձև դեղնագոյն վայրի անհոտ ծաղիկ:

Գավիսապոն. մանրիկ թփերով բոյս, որ ձեռքի մէջ տրորելիս սապո-
նի նման փրփրում է:

Գար.—զառիվայր, գարիվեր, բլրակ:

Գարձուոր.—այլանդակ, այլակերպ, գէմքը վէրքերով ծածկուած:

Գարտաժար.—անհանգիստ, անդադար անել, խռովել, վրդովել:

Դարաքառշ. — հոգաասուր, Ժանրութիւն կրող, խնամակալ:
Դեղապետի. — հաղորդակալ, անգիւս, անգին:
Դերերալ. — հաղիւ շարժիլ, գողգողալ, ուժից ընկնիլ:
Դէշ. — բզէզ, բռ, իշամեղու, գողտցող ճանճեր:
Դէլ. էգ շուն կամ գայլ (օրինակ տնդդամ ու իրր կանանց):
Դըրբ. — զարկ, հարուած, իւմրուղ — մուշտի:
Դիմագիր. — նեցուկ, օգնական, օժանդակիչ, տայագ:
Դինկ. ջողացի ձաւոր Ժեծելու մեքենան:
Դիպուկ. — այտահարեալ, հարուածեալ ի սառանայէ:
Դիւլիկ. — կեր — կերակուր, սւտեստ, պաշար:
Դիվոտ. — դիւահար, այտահար, գիժ, խենթ:
Դիր. — այս անգամ, հեղ, ժամանակ:
Դիրբ. — շարժուն, առողջ, ժիր, առողջակազմ:
Դիւլիկ. — փափուկ, քնքայլ, պարարտ, գեր:
Դիւկի. — լէնատերեկ կաշուած անասուի Ժառը:
Դհալ. — թմրուկ, դավուլ:
Դմբ. — թմրած, ապուշ, գում, սղորմիլի, խեղճ:
Դմզուկ. — ճակատը դուրս ընկած, բարձրագիր ճակատ:
Դնկանիլ. — գանակոծել, հարուածել, Ժեծել, քօթակել:
Դօգտամ. — հաւի մի մեծ տեսակը, սաւղի հաւ:
Դօր. — Դօր. — ժամ — ժամանակ, հերթ, միջոց:
Դօր. — սւր, դէպի սւր, առ սր:
Դուգուկ. — փող, սրինգ, դաւալ. ևս եղէգ, մէջը դառտորկ ցօղուն:
Դուխուրիլ. — հանգստանալ, առ ժամանակ զազարիլ:
Դուման. — թուղպ, մէգ, մառախուղ, թօղ, փռչի:
Դուրան. — հարթ, գաշտափայլ, տափաբակ, կռի:
Դուրանալ. — հանգստանալ, գինջանալ, ըռնաթիլ:
Դուրդրկից. — գրացի, հարեան, համշիրակ:
Դուրիլ. — հաւաստարիլ, կռիլ, հարթանալ:
Դուդան. — կարաւի մեծութեամբ շիկագոյն թռչուն, կարաւի մի ուրիշ տեսակը:
Դուգու. — երեսը ուռած, գնդաճած, չեշտ, անգուր:
Դուգիկ. — Ժեծել, գորկել. ևս բուրգ կամ բտմբակ գդել:
Դէշգէշ. — կամաց կամաց, հեանուհեա, յուշիկ յուշիկ:
Դրինա. — բոյթ մատի արմատը:
Դրկեան. — եռաժանի, երեք մատնանի եղան.
Դօլ. — սլաքներէ ու այծերի ծնունդը. ևս սեռ, տեսակ:
Դօնիկ. — մատնքաշ հաց, երկայնաձև բոգոն:
Դօրակ. — փայտէ կուժ, գօլակ — ջրաման:

Դոմէիկոտաշ.—մանիշակագոյն ծաղիկ, որի արմատը նման է գոմշի
եղջիւրի:

Դոնշ. մեծագլուխ, հաստագլուխ:

Դոնշիկ — թիչիկ, ըոր, որով բուրդ կը մանեն:

Դովընդ.—անուն Մշեցոյ ծանր պարի:

Դործեռ.—աբօրի այն մասը, որին փոկը անցկացնելով՝ լուծը արօրի
հետ կը կապեն:

Դործրար.—ջուհակ, կտաւագործ. ևս սարգ:

Դորսել — Դրսել.—դանակոծել, գանահարել, ծեծել:

Դորտնուկ.—ձեռքի երեսին դուրս եկած փոքրիկ կոծիծեհու:

Դուզ.—ընկոյզ, կակալ, պոպոք, ջալուզ:

Դուլթանարոյ.—երկայնութեան չափ երկրագործաց (150 սաժէն):

Դուլթի էշ.—գուլթանի օխը, որի վրայ հաստատուած են միւս մտ-
սունքները:

Դուռ.—քարից փորած փոքրիկ աւազան կամ տաշտակ:

Դուգուալ.—որոտալ, ձայն տալ, ամպերի գոռգոռալը:

Դուկզուփել.—յա իշտակել, անիրաւարար տիրել, ադահութեամբ խել:

Դուխ.—ժահր, թարախ, շարաւ. ևս կղկղանք:

Դուլան.—թուխ, թխսեալ հաւ:

Դուլալ. Դուլտալ.—թուխների կըթկըթալը. ևս ծերոց տըաքալը:

Դումալ.—շների մումալը, խուլ հաշելը. ևս ոպառնալ:

Դուուզ.—գանգուր, խոպոպիք, գանգրահեր, խիտ մագեր:

Դուսալ.—զգայալի, զիւտալ, կուրծքից անախորժ ձայն հանել:

Դրծիկ.—սնձանման բոյս, որի արմատը կուտեն:

Դրկանոց.—մատաղ մանուկ, մանկիկ, երեխայ:

Դու.—թուրքի կամ քրտի գերեզման:

Դուռնաթափ.—խորթուղ, գոռնափշիկ, խրտուիլակ, ուրուական:

Դ.

Դահ.—մեծ, մեծահասակ, պառաւած, հասունացած:

Դահլ.—փոքր անտառակ, ծառաստան, ցաքուտ:

Դանանդա.—բանիմաց, գիտուն, հոռկացող:

Դառտախուն.—գաստառակ, սաւան, մեծ բողշայ:

Դավիզանկուլակ.—գանգակաձև դեղնագոյն վայրի անհոտ ծաղիկ:

Դավիսապոն. մանրիկ թփերով բոյս, որ ձեռքի մէջ տրորելիս սապո-
նի նման փրփրում է:

Դար.—զառիվայր, դարիվեր, բլրակ:

Դարձուր.—այլանդակ, այլակերպ, գէմքը վէրքերով ծածկուած:

Դարտաժար.—անհանգիստ, անդադար անել, խռովել, վրգովել:

Դարաքաջ. — հոգատար, ծանրութիւն կրող, խնամակալ:
Դեղապետ. — հազուադէպ, անգին:
Դերերալ. — հազիւ շարժիլ, գոգոտողալ, ուժից ընկնիլ:
Դէզ. — բէզ, բօռ, իշամեղու, գզգռցող ճանճեր:
Դէլ. — էզ շուն կամ գայլ (օրինակ անգգամ ու լիբբ կանանց):
Դըբբ. — զարկ, հարուած, իւմբուզ — մուշտի:
Դիմադիր. — նեցուկ, օգնական, օժանդակիչ, տայազ:
Դինկ. — ջաղացի ձուար ծեծելու մեքենան:
Դիզուկ. — այսահարեալ, հարուածեալ ի սատանայէ:
Դիւլիկ. — կեր — կերակուր, ուտեստ, պաշար:
Դիվոտ. — գիւահար, այսահար, գիժ, խենթ:
Դիբ. — այս անգամ, հեզ, ժամանակ:
Դիրի. — շարժուն, առողջ, ժիր, առողջակազմ:
Դիլիկ. — փափուկ, քնքոյշ, պարարտ, գեր:
Դիկի. — լէնատերեւ կոշուած անտառի ծառը:
Դիւլ. — թմբուկ, դավուլ:
Դմբօ. — թմբած, ապուշ, գում, ողորմիլի, խեղճ:
Դմզուկ. — ճակատը գուրս ընկած, բարձրագիր ճակտոտ:
Դնկսիլ. — գանակածել, հարուածել, ծեծել, քօթակել:
Դոգամա. — հաւի մի մեծ տեսակը, սաւզի հաւ:
Դօր. — Դօր. — ժամ — ժամանակ, հերթ, միջոց:
Դնր. — ուր, գէպի ուր, առ ուր:
Դուգուկ. — փող, սրինդ, դաւալ. եռ եղէզ, մէջը դատարկ ցողուն:
Դուխուրիլ. — հանդատանալ, առ ժամանակ գողարիլ:
Դուման. — թուղպ, մէզ, մառախուղ, թօզ, փոշի:
Դուրան. — հարթ, գաշտաժայր, տափարակ, կոկ:
Դուրանալ. — հանգստանալ, դինջանալ, ըսհաթիլ.
Դուրդրից. — գրացի, հարեան, համշիրակ:
Դուրիլ. — հաւատարիլ, կոկիլ, հարթանալ:
Դուզան. — կաքաւի մեծութեամբ շիկազոյն թռչուն, կարաւի մի ուրիշ տեսակը:
Դուզոշ. — երեսը ուռած, գնդաձեւ, չեշտա, անգուր:
Դուգիկ. — ծեծել, գարկել. եռ բուրդ կամ բամբակ գզիլ:
Դըլլըլ. — կամաց կամաց, հետնուհետ, յուշիկ յուշիկ:
Դըրնա. — բոյթ մատի արմատը:
Դըկեան. — եռաժանի, երեք մասնանի եզան.
Դօլ. — ոչխարների ու այծերի ծնունդը. եռ սեռ, տեսակ:
Դօնիկ. — մատնքաշ հաց, երկայնաձև բոգան:
Դօրակ. — փայտէ կուժ, գօլակ — ջրաման:

Ծ.

Ծապանի մանիշակ. — ընտիր վարդագոյն վայրի փորրիկ ձաղիկ:
Ծգան լեզու. — գաղտնիութեամբ, բայտ ետքադի:
Ծղան. — հեծանոց, երկու մատնանի եղան, չաթալ փայտ:
Ծղուխալ. — սորառած եփելու համար կաւէ փորրիկ անօթ:
Ծտինք. — իրիկնապահ, մթնշող, վերջալոյս:
Ծտնկիթ — կռիւների երկրորդ անգամ կթելը:
Ծրգրկկալ. — այն խոտը կամ ցնցոտին, որով գեղացիք գիշերները տան
կտուրը ծածկում են:
Ծրեսնոց. — ճթիկ, կանանց արծաթեղէն զարդ. եւ ձիթի հանքի մի փայ-
տեղէն գործիք:
Ծրկնճուկ. — երկայնաձև, երկայն, երկնկեկ:

Զ.

Զաղար — փորրիկ շուն — շնիկ, սկունդ-
Զարուր. — վախ, նիհար, հիւժեքալ, մաշուած:
Զիւֆիխար. — թուր, հալունի թուրը, որ իբր թէ շինած է կայծակի
հալած երկաթից:
Զմալի. — կեմից կլոր ձեռք գործած հաստ մինտար, որը գիւղերում
ծառայում է աթոռի տեղ:
Զնար. — մեծ բար, սեպացած քարածայռ, քարափ:
Զոխ. — սիպեղ բոյսի զէքը — ուրձալէն, որ աղը կը դնեն:
Զուլալ. — պարզ, վճիտ ու մաքուր ջուր, կամ այլ հեղանիւթ:
Զպուն. — փնգրավարափք, երկայնաբղանց հանդերձ, անթարի:
Զպառուկ. — ջրալի բան, սպուր. եւ թեթեամբիտ:
Զպիլի. — յամառիլ, ընդգիմանալ, ինտա անել:
Զպպիս. — ջրալի աղմ, ջրալի ցել:
Զափի. — անտաշ, յիմար, կռպիտ մարդ:
Զժռնել. — դրօննուլ, մանգալ, պտտիլ:
Զրխկալ. — ուժգնութեամբ վայր ընկնիլ:
Զրնկ. — ժիւր, աշխոյժ, առողջակաղմ:
Զրնկալ. — զարկելիս կամ վայր ընկնելիս մետաղների ձայն տալը:
Զօգօ. — բարձրահասակ — երկայնաբոյ մարդ:

Է.

Էման. — այնպէս, նրա նման:
Էններ. — նորա, նրանք, նրանց պէս:

Էմման.—այսպէս, սոյնպէս, սոցա նման:
Էրէթիկ.—կաշու հիւանդութիւն, թեփոտ չոր վէրք:
Էրէմուկ.—ամուկ կամ անծին դոմէշ:
Էրժնակ.—փշոտ բոյս, որի զոխը ազը կը գնեն:
Էրկէն անկաջ.—էշ—աւանակ. ես յիմար, ազէտ:
Էրկու հոգիս.—յդի, ծոցուտը կամ պատճառաւոր կին:
Էրնել.—թեղը քամուն տալ, ցորենը դարձանից դատել:
Էցրել.—գցել, թալիլ, հեռացնել, ի բաց վանել:

Ը.

Ընկնաւոր.—գիւահար, գիպուկ, խելագար—խելացնոր:
Ընկներաւոր.—կանթ կամ բռնատեղ ունեցող անթեղէն:
Ընտեղ.—այնտեղ, նորա մօտ:
Ընտներ.—նորա, նրանք, նրանց մօտ:
Ընքուր ընքուր.—հեծեծելով ռառաիկ լաց լինել:
Ըմման.—այսպէս, սրա նման:
Ըտտներ.—սորա, սրանք, սրանց պէս:
Ըաման.—այդպէս, դրա նման:
Ըասներ.—գորա, դրանք, դրանց պէս:

Թ.

Թարաւոր.—(երգիծական բառ) ոչինչ, անպիտան, բանի չը նման:
Թողաւոր.—արքայ. ես նորապետի փեսայ:
Թաթաշոր.—օրօրոցի մէջ մանկան թիւերը փաթաթելու չոր:
Թաթուկըունկ.—հորբաժ, գինովցած, խենէշ. ես դուրպի կարկառամ:
Թալաթոսիլ.—խարել, յարմարցնել, դործը մի կերպ եօլա տանել:
Թալիլ.—գցել, նետել, չպռակել, հեռացնել:
Թալիկմալիկ գալ.—մազկտալ, նուազիլ, խելքն անցնիլ:
Թալցնել.—անշնչանալ, խելագնաց կամ ուշաթափ լինել:
Թազալա.—պարերգ—եայլի, երգեցողութիւն:
Թանապուր.—թանով եփած սպաս—ապուր:
Թառ.—հաւերի թառելու ձողը. ես սայլի թառները:
Թառժաժ անել.—տեղափոխել, տեղից շարժել, անհանգստացնել:
Թափթափայ.—թնորի հացի մի կլոր ու հաստ տեղափել:
Թափուլ. չը կապած կամ չգործած ցորենի ու խոտի խուրձ:
Թիլիկմիլիկ.—բարակ, քնքոյշ, վայելուչ, նազուք, տնկող:
Թիլու:իլ.—վայրի գալար բոյս, որ ազցան կանեն:
Թերլոաշ թերլոորով. կիսահիփ, կիսահում:

Թե.— գութանի վարած հողը յետ շրջող տախտակը.
Թեաղբէր.— յիշեալ տախտակի օժանդակ երկայն կտորը.
Թեքնկեր.— օգնական, ցաւակից, կարեկից, բարեկամ.
Թեշոր.— թաթաշոր, թեկաթ.
Թեփոտ.— բարկացկոտ, գիւրազուգիւ, զայրացկոտ,
Թեփուկ.— ձկան մի տեսակը. ևս ձեան մանրիկ հատիկները.
Թեփուել.— փեարահան անել, պլուկել. ևս գանել—ծածել.
Թէճ.— ցորենի, գարու և այլ ընդեզինաց շեղջ.
Թըթխմոր.— հացի մայէն. ևս մի բոյս՝ որ ապուրի մէջ կը լցնեն.
Թըթուաշ.— թըթու և տըտիպ համ ունեցող. ևս հաստ տերեւներով
մի թըթուահամ բոյս.
Թիթեն.— գաշտերում շորացած տաւարի ազը.
Թիրրաշի.— ձիթի հանքի մի գործիք—բջկոխի տակի քօթուկը.
Թլօղել.— խաբել, համոզել, գլխից քցելով՝ խօսք դուրս առնել.
Թնթոց.— հարիսա կամ կորկոտապուր խառնելու փայտը.
Թնկթնկալ.— հեկեկալ, ժնկժնկալ, երելոց մի տեսակ լացը.
Թնջուկ.— գործի խառն ու անաշող գնալը. ևս թելի ու մազի խառ-
նուել—խճըճուելը.
Թոթխար.— անհոգ, թոյլ, բանի չը հետեող.
Թոթու.— կակուղ, գիրուկ. դալար.
Թոխլի.— 6—7 ամսական գառ.
Թոնթորալ.— քթի տակից մոժաւ—խօսել, անբաւական լինել.
Թութիւ.— գեղնագոյն ողկուղաձև անուշահոտ վայրի ծաղիկ.
Թուխթ.— նուկի, ձիթի շափ (1/2 հօխայ.)
Թումբան.— ծնկաշոր, վարաիք, չապկընկեր, փոխան.
Թումնթափ.— անվարաիք, առանց ծնկաշորի.
Թուր.— գութանի մի գործիք. ևս մի զէնք—սուր.
Թաթփալ.— կենդանիների մերթելուց յետոյ արած ցնցումները.
Թռիվաի.— թեթեամիտ—թեթեաւբարոյ, անմիտ.
Թրիք.— եզան և կովի աղբ, կու.
Թրծել.— կաւեղէն անօթները կրակով եփել.
Թփուել.— ծլիլ, ծաղկիլ, բողբոջել, տերեւներ արձակել.
Թօրուն.— գումարտակ, գունդ, միասին ժողոված, բօլուկ.
Թօճկնալ.— կենդանեաց ձագերի մեծանալ—զարգանալը.
Թօռ.— ձուկ կամ թռչուն որսալու ուռկան.

Ժ.

Ժաժիկ.— պինդ եփած թան, լոռ—չոռ.
Ժախ.— բոխ, վայրի բոյս՝ որ ազը կը զնեն.

Ժանկաւք. — մթնշող, մղրըք, վերջալոյսից յետոյ.

Ժեխ. — աղբ, աղաեղութիւն կղկղտնք, զիւլի.

Ժիժի գալ. — ներհակիլ, հակառակիլ, ընդիմանալ, անաղ անել.

Ժիբ. — գործունեայ, քաջ, առողջակազմ, ամրապինդ.

Ժղլել. — զբուցել, զբաղիլ, զուարճանալ, ժամանակ անցկացնել.

Ժմժմի. — կասկածոտ, անհաստատ բնասորութեան տէր.

Ժուկ. — ժամանակ, միջոց, վախա ու վատա.

Ժում. — մէկ անգամ — մէկ հեղ, միանուագ.

Ժուռ. — ահառ, խազ, ազոխ.

Ժուռ գալ. — ման գալ, որոնել, պտտել, փնտռել.

Ժրել. — զօրանալ, կազդուրուիլ, առողջանալ, ամբանալ.

Ի.

Իզը — Իսը. — սա, այս, էս.

Իզը - Իսման. — այո այսպէս, շուրջանակի, բոլորեքտն.

Իզման. — այսպէս, որա պէս.

Իլիկ. — մարդի ու կենդանեաց սրունքը և նրա միջի ծուծը. ևս ջահ.

րի երկաթէ բարակ շիշը, որի վերայ մանածը կը փաթաթուի.

Իլիմ Իլիմ կորել. — անյայտանալ, անհետ կորնշիլ, ծածկուիլ.

Իշխնալ. — համարձակիլ, վստահիլ, իբաւունք համարել.

Իշտտիկ. — փայտեայ առարկայ, որի վրայ քթոցը դնելով կը շալակեն.

Իբիկ. — էրիկմարդ, այր, ամուսին, դիւաւոր.

Իբիշկել. — նայել, հայել, մտիկ տալ, աշել.

Լ.

Լաբ. — աչքերի լայն բանալը, ապուշ կթիլը.

Լալազար. — կակաշագոյն և ծիրանեզոյն վայրի անհոտ ծաղիկ.

Լակ. — հոտած ու ոշնչացած հաւկիթ. կամ ձմերուկ.

Լակոտ. — շան և գաղանի ձագ — կորիւն. ևս տայլի մի որոշ մասը.

Լաղառ. — կեզբոնադիծ, հերկած արտի միջակէտի փոսը.

Լաղոզել. — ապականել, քսել, սուաղել.

Լամուկ. — սեռզէմ քրտի կամ թուրքի տղայ.

Լանկա. — արացի — քացի, ոտրի տուած հարուած.

Լաս. — հնձած ցորենի չը ժողոված շերտ.

Լարինտիլ. — սիրտը լցուիլ. զգածուիլ, կիսալաց լինել.

Լաւաշ. — թնտրում թխած բարակ հաց, լօշ, իւխա.

Լափագ, — բարին քսած ու կոկած կեճի. ևս ստահակ, չարաճճի, եր-
ես առած երեխայ.

Լափոտ. — անմարուր ու աղտոտ ամանեղէն.
Լափուկ. — ասփակ ու ողորկ բար, որով երեսայք կը խփեն կճաներին.
Լեռա. — շողիկ, փալինք, ևս կերակրի աղտոտ փրփուրը, բեափ.
Լերաօ. — բացբերան, յիմար, գեալղէշ.
Լեթուիլ. — որ և է բանից — գործից զգուիլ.
Լեսա. — հին դանակի բերան — շխաիկ, անկոթ դանակ.
Լէնքերան. — մեծախօս, մեծարան. ևս ձկան մի տեսակը.
Լըբ. — ափ, բուռ, կուց, շանչ.
Լըփոտա. — փոխբոտ կամ թքոտ բերան երեսայ.
Լժկցած. — երես առած, յանդգնած, սրուած, մաշած, կոկուած.
Լիմա — լիմա. — մաս մաս — կտոր կտոր, մանրիկ.
Լիսեռ. — ջահրի իրիկին անցկացրած կլօր կաշին. ևս սայլի սըռնի.
Լիսել. — զարկել, հարկանել, խփել, հարուածել.
Լծբաշ. — հաւատար իրաւունքներով դոյզ առած գնացող. ևս լծարար եղ.
Լկղտած — Լկուտած. — յանգուզն, անամօթ. երես առած, լիբբ.
Լզղել. — փշրել, մանրել, տրորել, ոշնչացնել.
Լզճած. — տրոշուած — ոշնչացած թարմ միբզ, կամ այլ իր.
Լդպոր. — վառուժ, տկար, նիհար, առ ոշինչ.
Լժել. — բրդեղէն գործուածքները խտանալու համար ձեռքով ու ոտ-
քով տրորելը. ևս ծեծել — գանակոծել.
Լմլմորել. — ծամծմել, ուսելիքը լնտեքքով մանրել. ևս կակազել — խօս-
քի թելը կորցնել.
Լոխկել — Լաղկել. — պլոկել կաշին բերծել.
Լորխել. — լուծը սայլի գլխին փակով ամրացնել.
Լորխիլ. — գայթիլ, սորոսթ տալով վայր ընկնիլ.
Լուածագիկ. — լուախոտ, վարդագոյն հոտաւէտ ծագիկ.
Լպուղ. — լերկ, անմազ — անմօրուս, քոռայ.
Լօլմել. — աղահաբար կամ ախորժանօք խժրել — ուտել.
Լօրբիլ — Լօրբ. — սե կեղևով կակուղ ու թոյլ անտառի ծառ.

Խ.

Խազրաման. — փայտէ մեծ քուղայ, որի մէջ կաթ կը լցնեն.
Խաժուժ. — իրար խառնած կաթ ու եղ. ևս խաժակն, չախալ.
Խալ գնել. — մի բանի վերայ նշան անել, կնքել.
Խածան. — կծոզ, վիբաւորոզ. ևս ազդեցիկ կամ դիրք ունեցող.
Խամահանուկ. — գարնան գլուխ լծկանի խամից հանելը.
Խանկաւած. — գոյնը ձգած, գունատ, խանգարած.
Խանձ. — լեռներէ աւելորդ խոտերի տյրել՝ հրդեհելը.

Խանձրձուկ.—այրած ցնցոտիք, որ գործ են անում արիւնը դադարեցնելու համար.

Խաճրամիլ.—կերակրի այրուիլ— միտտիլը. ես միմեանցից նեղանալ, սրտամնայ լինելը.

Խաշ. տաւարի ու ոչխարի ոտքերից պատրաստած կերակուր. ես թթիւմոր.

Խաշիլ. փոխնդից, ալիւրից ու ձաւարից պատրաստած կերակուր. **Խաշծաղիկ.**—վարզագոյն խաշածն վայրի անհոտ ծաղիկ.

Խաշմերուկ.—պարանով խաշածն փաթաթուած իրեր ու առարկաներ. **Խառկեալա.**—իրար խառնուած, խառնաշփոթ, տեկարգ.

Խարդան.—գութանի ակները իրանց բոլոր պարագայիւք. **Խարբ.**—այծի մազից գործած ջուալ.

Խաւքծիլ. վայրի բոյս, որի թթուածը խիստ ախարժեի է. **Խելառխոտ.**—դառնահամ բոյս, որ տաւարներն ու տեղիտ ուռչում տրաքում են.

Խելութիլ.—չափազանց ուրախութիւնից ինչ անելը չիմանալ. **Խելքարժուկ**—**Խելքաթափ.**—ուշագնաց, խելքամաղ, խելացնոր.

Խելեցնել.—չտախտեցնել զգուցնել, գլուխ տանել. **Խեծաղ.**—աղանձ—բռնած ցորեն ու այլ ընդեղէնք.

Խեմ.—խնացու գլխների փայտէ օղակները, դառնաղ. **Խեշել.** դուռը կողքել փակել, ախել.

Խդուգ.—կալառակ. քօղառ, կալի խոշոր գլխանքն ու տկանքը. **Խըշմ.**—պատահար, փորձանք, պատուհառ, ցաւ, դարտ.

Խթում.—Ջատիկ ե Ծննդեան հրապալոյց երեկոյ, թաթախում. **Խժիլ.**—մանրել, փռլեցնել, ծեծել, ջարդել—ջախջախել.

Խիժ.—նոր ծնած կովի առաջին կաթը, դալ. **Խիլ.**—ծեղ, ծղոտ, բարակ ցողուն, չոփ.

Խլէղ. մողէս, օձառեռ փոքրիկ գեռուն. **Խլվիկ.**—գուարթ, կայառ, շարժուն, աչքաբաց.

Խխիլ.—կակղնալ, փխրիլ, ցրուիլ, թմրիլ, ոչնչանալ. **Խծպել.**—հանդերձեղինաց եղերքները վրայ ծալելով կաշել.

Խմրիլ.—հանգստանալ, դադարիլ, նիրհել, թմրիլ, դուրանալ. **Խնգրակ.**—հրաւիրակ, պատգամաւոր, ինդրող—հրաւիրող.

Խնձորուկ. երեքնուկ բոյսի մի ուրիշ տեսակը. **Խնկագունել.**—աքտերի հասնիլ—դեզին գոյն ոտանալը,

Խնկածաղիկ.—անթառամ ծաղկի մի խիստ հառաւէտ տեսակը, **Խնցիկ.**—ձըձում, որի մէջ հումսերը հալելով կարագը թանից կը բաժանեն,

Խշխշուկ.—տաւարի ե հորթերի վարակիչ հիւանդութիւն,
 Խոզան,—հնձած արտ կամ դարաշոփ. ես ցորենի ծոցոտ,
 Խոզուկ,—սամբիթի նման վայրի դառնահամ բոյս,
 Խուլոռ, —թշնամաբար կամ անհաշտ աչօք նայելը,
 Խուլատալ,—սպառնալ, շեշտակի նայել, երկիւղ ազդել,
 Խոլոտնիլ,—հանգստանալ, նիրհել, լուռ մնալ,
 Խոնջան—Խոնջան, շալվարի կապ, բարակ երիզ, ուշխուր,
 Խոնջանդարձ,—շալվար փող, շալվարի վերին մասը,
 Խոռ,—կիսատ—պատտ, պակասաւոր, վնասուած. ես ծուռ աչքով նայելը,
 Խոտհունձ,—հոտունացած խոտերը հնձելու ժամանակ,
 Խորոմ,—սլորած ցորենի կամ խոտի խուրձ,
 Խուլ.—մտադունտ, մտանք, ուռուցք. ես տկանջները ծանր լսող,
 Խուլ,—հիւզ, խրճիթ, ամարանոց, եայլա,
 Խուլջի,—փթիթ, ձիու չորացրած աղբ, փէյին,
 Խուրել,—կողբէքների ե այլ իրեղենաց վնասուիլը. ես միմիանցիր նե-
 դանալ—անբաւական մնալը.
 Խութէշ,—կենդանեաց վերայի կոշտ թեփը,
 Խուկալ, խամփալ, քնած ժամանակ կոկորդային ձայն հանել,
 Խռնտատ,—թունաւոր հաստաբուն վայրի բոյս, սղըր գույրուղի,
 Խտուտ,—վայրի բոյս, որի կաթից աչքի դեղ են պատրաստում,
 Խրինտուկ,—դարչտհոտ ե դառնահամ բոյս. ես գիծ, յիմար.
 Խրխուր,—գիւրափխրելի, գիւրաբնկ, հեշտ մանրող, կակուղ.
 Խօլ,— թեք կամ պոչը կտրած, պոչատ, գոլիին,
 Խօրօտ—մօրօտ.—հօրօտ—մօրօտ, վարդազոյն անուշահոտ ծաղիկ,

Ծ,

Ծառ,—կաւէ մեծ պուտուկ, եղաման,
 Ծալպակաս,—խելքից պակաս, անխելք, յիմար,
 Ծալք,— իրար վրայ կարգին դարձած անկազին,
 Ծակուկիկ.—մէջը ծակ—օղակաձև հաց, եական,
 Ծեծքար,—ձիթիհանքի կտաւատ ծեծելու կալաքար,
 Ծէգ—Ծէք,—այգ, արշալոյս, լուսագէժ,
 Ծէրաւէն,—գութնի բնատէնի ծայրը կցած չզթան,
 Ծիծեռնուկ,—տաւարների ամբուլթիւն, եզանց հիւանդութիւն,
 Ծին,—կովի սրբունք—հորթատուն. ես չօրսամեայ արջառ,
 Ծլանկ,—պատառստած ու կախ ընկած շորի կտորներ,
 Ծլկիլ,—փախչիլ, անյայտանալ, կորչիլ,
 Ծլուլ, ցրտի կամ խարփուղի ժամանակ քթից վազած ջուր,

Ծծմէր, — դայեակ, ստնառւ, խնամատար մայր,
 Ծծուկ, ծագկանց անուշահամ հիւթը. ես ոլորի եզը — ծուծը,
 Ծղզղալ, որոճալ. անախորժակ կերակուր ուտել,
 Ծղողնած, — քրքրուած, պատառոտած, մասերը բաժանուած,
 Ծնաման, — արգոնդ, զաւակատուն, որովայն,
 Ծնկահար, — մի բանի բարձրութիւն մինչև ծնկան հասնիլը,
 Ծուար, — ձմեռ ժամանակ ձկանց սառուցի տակ ի մի գումարուիլը,
 Ծուարիլ, — կուշուրիլ, հաւի ձագերի մօր թէի տակ պատուարիլը,
 Ծուռ, — խենթ գիժ. ես անուղիղ — անհաւատար,
 Ծպտուն, — ամենախոյլ ու նուազ ձայն. ես լուռ անխօս մնալ,
 Ծռալ պռտի, — աննշան, ոչինչ, դատարկ ու անպէտք բան,
 Ծօծ, — տան ծածկի վերայ լցրած տաշեղ կամ խոտ,
 Ծօծը պակաս, սղէտ, յիմար, խենթ, անխելք մարդ,

Գ,

Գաթնապուր, — կաթնով, կաթ ու բրնձով եփած ապուր,
 Գաթբաժ, — փօրքիկ մաղ, որով կաթ ու այլ հեղանիւթեր կը քամեն,
 Գաժ, — բամբակէ մանածի վիւայ. ես բլուր — բլրակ,
 Գաժբար, — վիլեանք, կարժառ — կաժարար,
 Գալեկ, — երեքամեալ արջառ կամ երիիջ,
 Գալմառ, — կալի ժամանակ քահանայից բաժին տուած ցօրեն,
 Կախառն, — ձիթիհանքի բուրդատուն,
 Կաղճին, — կաւիճք, մածուցիկ հող, կաւ:
 Կամակ, — արտուղելիք, հիւանդի ցանկացած ուտելիքը:
 Կամնայ, — այն պարանը, որով լուծը կապում են կամին,
 Կանաւարայ, — այն պատը, որի վրայ հաստատուած են ջաղացի խողո-
 վակներէ գլուխը,
 Կանարիւ, — փայտէ օղակ, որի մէջ կանցկացնեն հօրիքի շղթան,
 Կանփտիկ. — կանեփագոյն — կանաչ գորշագոյն.
 Կապան. — կիրճ, գժուարագնաց ճամբայ, ժայռապատ անցք. ես օրօյ-
 քի բինդ.
 Կապուտ. — ձկան մի տեսակը. ես կապտագոյն.
 Կապուտ գանգակ. — մանիշակագոյն գանգակաձև վայրի ծագիկ.
 Կապտոն — Կառափ. — երկրագոծական գործիք, որով մանրած կալը հա-
 ւաքում են.
 Կառկարմիր. — բոսորային, դուտ կարմիր, արենագոյն.
 Կաստամանի. — գայլի շարական, խարեբայ միջոց, գաջուղուբարայ.
 Կարկաշա. — երեք տախտակից պատրաստած մի առարկայ, որը Ծաղ-
 կազարդի օրը մանուկները շիշխկացելով անէ տուն ման կզան.

Գարձաթիւ.— մէկ կողմը երկար ու միւսը կարճ արտ.

Գարմիր քամի. գէմքի վրայ լոյս ընկած շողջողուն ուռուցք.

Գարմնշակ.— լծակ. ևս ջաղացի բարերը միմեանց հետ կապող երկաթը, տապաքակ.

Գարաւ.— կաքաւ թուշունը— քեարիկ. ևս գութանի մտերից մէկը.

Գեխ.— փայտեայ համէտ՝ միայն աւանակների համար.

Գենճակ.— լծան երկու ծայրերը— եզան ուստեղը.

Գեշի.— անտառի ծառ, որի ճղներից ցախաւել կը պատրաստեն.

Գեռ.— Գեռուճիկ.— ծուռը, մանգաղաձև, լուսնաձև.

Գթոն.— ընկուզի և ուրիշ կորիզների միջուկ.

Գրնծ.— փալախ խոտի ճմախառն արմատները.

Գրորար.— կիսովի, ընկերովի, պայմանաւորեալ.

Գրտուռ.— մարախ— մորեխ, շաքուրկայ.

Գլնծ.— սաղանի և նման իրեղինաց գունդ, աղբի կոյտ.

Գլոյ.— արեւ— արեղակ.

Գծկթիլ.— կուշ գալ, խեղճանալ, քաշուիլ.

Գծստող.— չուս և նմանիք. նա և աղգեցիկ, ուժեղ.

Գճայ.— կճղակ— պճեղ, եզների և այլ կենդանեաց եզունկները.

Գճուճ.— միջակ մեծութեամբ կաւէ անօթ.

Գմկմալ.— կակաղել— թոթովել, խօսելիս տկարանալ.

Գնքուարտել.— վայրիկ մի ներհել— քնել, մրտփել.

Գշկառը.— ցանց, ճղներից դարձած— վանգակապառ դուռ.

Գորուղ— Գոպուղ.— մատուկ կոշուած փշոտ բոյսի արմատը.

Գոլաթ.— լուսնաձև կանանց գլխի զարդ, կօտ.

Գոլոն.— գունդ, շեղջ, կոյտ, կռռփ.

Գոկուլ.— պոչատ, անպոչ հաւ կամ թռչուն.

Գոկա.— շորերի և այլ իրեղինաց վրայ բռնած հաստ աղտը.

Գոկառտ.— շափաղանց աղտոտ— անմաքուր.

Գոդակ.— ձկան մի տեսակը, որի աղ դրածը խիստ համեղ է.

Գողել.— հաց թխել, կամ հացը թնորի կողին խփել.

Գոճ.— ձկան մի տեսակը (սագան). ևս կոճղ, կոճղիկ. նաև գեղնագոյն անուշահոտ արմատ.

Գոճակ.— սայլի մի գործիք. ևս նոր բուսած պտուղներ.

Գոճղէղ.— աչքաճպուռ կոշուած ծողկի արմատը, որ կուտեն.

Գոնգ.— տան գերանները. ևս թումբ. բլրակ. նա և անգամալոյծ.

Գոշկոռ.— շորացած ցեխ, անհարթ— անհաւասար գետին.

Գոշտուպլոշտ.— կողիտ, անտաշ, խորդուրդող, անհաւասար.

Գոպոն.— բուսալ, ձէթը բամած կտաւատի սեղմած փոխինդ.

Գոռա.— եղի, գոմէշի և այլ խոշոր կենդանեաց կոճին.

Գոռան. — զուլթանի մասերից մէկը.

Գոռծել. — քարէ կափարիչով, կամ այլ բանով ծածկել.

Գոռոփ. — զուռզ, կտոր, մաս (ձուլթ, մոմ, թուր).

Գոռ. — ցորենի ե այլ արմատեղինաց փթանոց չափ. ես զլուխ կամ գանկ.

Գոռչանել. — պողահարել, հարուածել, անհանդստացնել.

Գոտողզով. — ամբապինդ, հաստ. ես հարուստ, ընչաւէտ, ուժեղ.

Գորի. — արտերի առանձին բաժանած մարգեր.

Գուզուզուրիկ. — մէջքը կոր, կռացած, սապառող.

Գուժկոտարուկ. — նարկզաձև վայրի կարմիր ծագիկ.

Գուդ. — օգնող, օժանդակ, օգնական.

Գուդը. — ցորենի գետնափոր հորերի կողքերին լցրած զարմանը.

Գունառ. — աւաարի հարթած աղբը, բառմա.

Գունք. — նստած տեղը մի բանի վայրկեան քնելը.

Գուշտուկուռւշտ. — լաւ կերած կշտացած, լիացած, յգփացած.

Գուռիկ. — փոքրիկ կաւէ աման, որով գինի կամ ջուր կըխմեն.

Գուտ. — մրգեղէնների կորիզ. ես հաւերի բաժին ընդեզէն.

Գուտուքերիչ. — ջղերը գոսացած, կծկթած, անգամայն յոյժ. ես այրած հաց.

Գոփ. — սայլի առաջի ու վերջի կողմում դրած հաստ առխառակները.

Գռինճ. — գառան խուճուճ մօբթի. ես կեռացած ծռուած մազեր.

Գռկալ. — տաւարի կապիւռ կամբարձե փայտէ օգտելը. ես նիհարած մարդ կամ կենդանի.

Գռնել. — ջուրը ամանով մի տեղից մարբել, գուրս հանել.

Գռնոն. — տաւարի կերած խոտի ու դարմանի մնացորդը. տկանք.

Գռութ. — ցորենի ե գարու հասկ, սմբուլ.

Գռտել. — ներքինացնել, ամորձիքները ոչնչացնել — հանել.

Գարակցոն. — կցկտուր, ընդհատ, ոչ շարունակ.

Գրէճ. — քարից փորած փոքրիկ գուռ.

Գրկիտ. — կծծի, ժլատ, անբարեխիղճ, անզուլթ.

Գրկշալ. — կարկաշել, հաւերի ձայն հանելը. ես ախորժանօք ծիծաղիլ.

Գօնչօլ. — թթու կաղամբից պատրաստած կերակուր.

Գօսպանդ. — նոր փեսայի ժգին կտպած թաշկինակը.

Գօտա. — պօտօք, փքի, լծան միջակէտի կոճղիկները.

Հ.

Հալ. — երկրագոծական գործիք, որ ծառայում է մեծ թիակի տեղ.

Համձող. — արօրի ձողը կամ օխը, գլխաւօր մասը:

Հայրան մնալ. — հիանալ, զարմանալ, ապուշ կթիլ, յափշտակիլ:

Հանք. — հանելուկ, պահուստ. ես ոսկու, արծաթի հանք:

Հանջալ—մանջալ. գող.—մագողի ցեղը, կարճահասակ—թզուկ,
Հառլա ապուր.—ալիւրով եփած կերակուր, չփոթի
Հաճկլ.—կաթի փոխառուութիւն, կաթը չափով փոխ տալ առնելը,
Հառիկ.—խաշած ցորեն, բլղուր:
Հառոռ.—մի երկու տարի չը հերկած անմշակ թողած արաւ:
Հացի—Հացկի.—դարչագոյն կեղեւով անտառի ծառ:
Հաւաթիվա. մութ կարմրագոյն ծաղկով վայրի բոյս:
Հաւալա. վայր թափուող ջրերի բարձրութիւնը. եռ օդի մակերեսէն:
Հաւթաղ.—այն աստիճան բարձրացած արտ, որ հաւերը մէջը կորչին,
Հաւկուր.—աչքերի հիւանդութիւն, որի համար ասում են, որ հիւան-
դը հաւերի հետ կուտ պիտի ուտէ որ առողջանայ:
Հեծկան.—հեծնելու համար վարժեցրած եղներ ու արջառներ:
Հեծկալալ.—հեծեծել, հառաչել, լալ, ողբալ:
Հեղի.—խակ, տհառ ցորեն ու գարի. ես խաչփունջ:
Հեռկընկիւն—Հեռհեռին.—նոյն ժամայն, անյապաղ, իսկոյն ե եթ:
Հերկոռ.—երկամեայ հերկած արաւ, հերկայաղի:
Հէրու.—անցեալ տարի—մի տարի առաջ:
Հերժրենկ. մի տարեկան հորթ, մողի, կամ էրինջ:
Հոգեպահուստ.—գաղեալ, օգեպահիկ փող կամ այլ ինչ,
Հոգետուն.—մանկանց գազաթի առաջակողման փափուկ մասը:
Հոլ.—մանկական խաղերից մէկի անունն:
Հողածին.—հողից ծնուած, մարդ, ագամողի:
Հողբերան.—ննջեցեալ, մեռեալ, դիակնացեալ:
Հողշոր. այն լաթը, որի վերայ մանկանց տակը գնելու հող են լցնում:
Հոռովէլ.—գութանի կամ գութանաւորների երգ:
Հովաբառ. դատարկապորտ, անբան անգործ, ծոյլ:
Հուզը—Հունը.—առաւ և անդ, այստեղ ու այնտեղ:
Հուրհուրալ.—կրակի փայլփիլը. ես ականց շողշողալը:
Հռիկ. ոչխարի մի ցեղը, փոքրադմակ գառ:
Հռհռալ.—ախորժանօք ծիծաղիլ, կրկնալ, զուարճանալ:
Հրամգահ.—իբրկնապահ, իրիկուն, վերջալոյսից առաջ:
Հրնտել.—մէկուսի մղել, վանել հեռացնել:
Հօտողխափուկ. ամենափոքրիկ թռչնակ, որ կարճ թռչելով հօտաղ-
ներին խաբում է:
Հօրբառէն.—հօրերի շղթան, կամ երկար հաստ փուկը:

2.

Չաղ մաճ.—գութանի մեծ մաճի երկրորդ ընկերը. մաճաղբէր:
Չար.—ձիու պոչի երկայն մաղկուր. եռ մօրուր:

Ձաւար.— ցօրենից ծեծած կորկոտ, բլղուր:
Ձաւրիլ.— չառախօսել, ճողմամբանել, խօսքը երկարացնել:
Ձենծոն.— կտաւատի տրորած կամ ծեծած ցօղուն:
Ձեռնթուլս.— տաւարի աղբից ձեռով թխած աթար:
Ձերչ.— գութանի երկաթէ սուր գործիքը, որ հողը պատռելով առաջ
կերթայ:
Ձէնել.— ձայն տալ, կոչել, հրաւիրել, գոռալ:
Ձիբ.— ըթոցի պարանէ կապը, որից բռնած կը շալակեն:
Ձիթհանք.— ձէթ հանելու մեծ գործարան, բաղիրխանայ:
Ձիթհանուկ.— ու բոլոճ, որ սեղմելիս կանաչ դեղնագոյն հիւթ կաթ-
տահոտէ:
Ձիթաւ.— իւղերը պնդանալ՝ կաշուն գառնայր:
Ձկնկուլ.— գետերի ափին ձուկ որոացող մեծ թռչուն:
Ձմուկ.— սպիտակ գունով մկնառեւ կենդանի, արիտի մի տեսակը:
Ձմաւուկ.— ձմեռ ժամանակ ցրտից ձեռքերի ուռելը:
Ձոճոր.— գլուխ, դանկ—գազաթ, խելապատակ:
Ձուլթը գողնալ.— հնարքով խօզը գաւրո առնել, որոալ, խորամանկու-
թեամբ խարել:

Ղ.

Ղազար.— հառարակ կանաչագոյն ճոթ, կանաչ կտաւ:
Ղաղիլ.— այծի մազից ոլորած բարակ պարան:
Ղաղմա.— քլունկ, սրածայր մուրճ հող փորելու համար:
Ղէք.— ընդհանրապէս բոլոր բոյսերի գոխը—տրձալէն:
Ղժժալ—Ղժղժալ.— շառաշել, աժժալ, գոռալ գաշել:
Ղժման.— ուժգին, սաստիկ, արագութեամբ:
Ղժվժալ.— գետուների խառնուիլ—տակն ու վրայ լինելը. շարժուիլ:
Ղմի.— վայրի անուշահոտ բոյս, որը աղը կը գնեն:
Ղմաքիկ.— ճարպիկ, աչքաբաց, խորամանկ, սողացող:
Ղնճուղ.— վայրի բոյս, որի ատոլ կոշտած արմատը կուտեն:
Ղզբուն.— անասնոց ջարդ—կտորած—հիւանդութիւն:
Ղոլինճ.— շնչարգելութիւն, մէջքի ներքին հիւանդութիւն:
Ղօլիկ—Ղօլլո.— անպոշ—պոշը կտրած—առանց ագի:
Ղօշի պտր.— վայրի բոյս, որի հունտերը խոյի տմորձիքի կը նմանի.
Ղութգուղշի փայ.— հօտաղների պաշարի աւելցուկը:
Ղոճիկ.— կռճիկ, մարմնի աճառային մասը:
Ղոմա.— կիսածեծ, դեռ ևս չը մանրած կալ:
Ղօղա.— գութանի անիւների փայտէ խողովակը:

ձ.

ձաթ.—կորեկի կամ որմինտրի (Նգիպտացորեն) հաց:
ձակտնոց—ձլպինտ. —ռոկեթելից կամ ապրեշուժից կարած ճակատի
աղլուխ, բամբինդ:
ձամբարակ. գութանի մեծ շղթան կամ փոկը:
ձանառ. ձկան մի տեսակը. ես հսկայ, վիթխարի:
ձանկ.—ճիրան—ժպիլ. ես կեռ երկաթ—շանկալ:
ձանճաքչիկ.—ձիանների ճակատից կախած որեմից գործած ցանցը:
ձաշ.—ձաւարով եփած խաշիլ. ես միջօրէ—ցօրեկ:
ձապկտալ. գժուարանալ, ուժից վեր ծանրութեան տակ մտնիլ:
ձարեկ.—ծտի նման փոքրիկ թռչնակ:
ձարի.—գործունեայ—ժիր, աչքարաց:
ձարճատուկ —նարգզաձե բաց կապուտ գունով վայրի ծաղիկ:
ձաւ—ձաւիկ.—ճերմակ բազուկ և նրանից պատրաստած թթու:
ձենճ.—ճաբպ ճրագու, տաւարի եղ:
ձենճօտ.—ճարպալի—իւզօտ. ես հարուստ—ընչաւէտ:
ձեպա.—ճպուռ, աչաց բիժ:
ձեռ—ձշանակ.—փայտէ առարկայ, որ Ծաղկազարդի օրը մանուկները
ձեռներին ածելով տնէ տուն ման կգան:
ձեռ.—աքաղաղ, արլոր, խօրօզ. ես սերունդ—ժառանգ:
ձերերալ.—նուաղ ձայն հանելը, հաւի ձագերի ճրճրալը:
ձերմտկ բանջար.—չրէշի կամ ռոխուկի նման վայրի բոյո:
ձգտալ.—մկան նման ձայն—ծուռց հանելը:
ձթճըթան.—ծտի նման խտտուտիկ թռչնակ. ես բոված ընդեղէնե-
րի ձայն տալը:
ձիդ.—կլոր շրջանաձե գիծ—խաղ:
ձիժ.—մանուկ—մանկիկ, անշափահաս երեխայ:
ձիճիլ.—փորճաթիք աղիքներ. ճոճեմ:
ձիմ.—մարգագեոտիներէց քառակուսի ձեով կտրած աթարներ:
ձիմճիմա.—ճախնային, ճախճախուտ, եղտիւր, ճօճլախ:
ձիա,—վիզ—պարանոց—չլինք:
ձիրեկ.—մզեկ—քամեկ—ցամաքեցնել:
ձլէզ.—վտիտ, նիհար, բարակ:
ձլի.—գատարկ, ոչինչ, հոտած հաւկիթ:
ձլոթ.—ապտակ—շամար, երեսին տուած հարուած:
ձլոր. կաւէ փոքրիկ անօթ, ուխալ:
ձլորթի.—ճօճանակ, մանկանց մարմնամարդական խող:
ձխալ.—հրճուիլ, ցնծալ, ուրախանալ. ես հարստանալ ճօխանալ:

միան. — դռան կրօնկը, որի վրայ դռանալով բացուխուի կլինի:
մլխած. — ճմլթած, կոտրած, տափակացած:
մխտել. — սեխմել, զետեղել, դնել, ստիպել, հարկադրել:
մզզալ. — բռնած ժամանակ ճշալ ձայն արձակելը:
մզմզոտիլ — ծառերի ճիւղեր արձակելը. ես արշալոյսի բացուիր:
ձնլմորթ. — կիսակենդան — կիսառաւան. շնչասպառ:
ձմռաւ. — մանրած հացը իւղի մէջ տրորած կերակուր:
ձմեռ. — մի բան ձեռքի մէջ տրորել — մածել, ողալել:
ձնաւ. — կեշի փայտի մի տեսակը, անտառի ծառ:
ձնճուլ. — կերակրի մնացորդ — տկանք. ես անտեղի ակնկալած բան:
ձնաթիկ. — առարկայի մաքուր իսկական գոյնը. (ճնտրիկ ու, սպիտակ.)
ձշնարօտ. — վարդից մեծ, գեղեղիկ և հոտաւէտ վայրի ծաղիկ:
ձղած. — փորը պատռած, ամբռձիքները վայր եկած:
ձռա. — ծռուր, պատռւած. ես դարբինի գործիք — զըսզանճ:
ձուռդուլիւն. — չափից դուրս գալ, խօսքի թելը կորցնել, լրբանալ:
ձուռ. — ծընկէն վեր, ազգը — դալշա:
ձուրճուր. — հնդուհաւ — մորահաւ:
ձուրուր. — ցաւաւ կամ մանրիկ աչքեր. ես խեղճ, ողորմելի:
ձուք անցնել. — ոտքը յանկարծ մէկ կողմի ծռելով ցաւիլ:
ձչգոհիլ. — դժգոհ լինել, յուսահատիլ, վիրաւորիլ, մեղանշել:
ձռալ — ձռճռալ. — ճռնշալ, ճլվտալ, ձայն տալ:
ձռիկ. — բարակ — նուազ աղբիւր. ես ճպուռն:
ձռճեմ. — տկանք, կղկղանք, չը ծեծուած հունտեր:
ձռնիկ. — մի առարկայ, որը բռնելով մանուկները քայելու կը վարժին:
ձվտել. — շերտել, փեղկել, կիսել, կտոր կտոր անել:
ձրազթաթ — ճրագակալ, մի փայտէ առարկայ, որի վերայ ճրագը կը դրնեն:

ձօլակ. — բանջարէղէնով լիքը բողշայ, միզար:
ձօճ. — եղտիւր, ճիմճիմայ, խոտոտ ջրոտ տեղ:
ձօճք. — պարանով ու շօրերով պատրաստած օրօրոց:

Մ.

Մազզալ — մաքուր դարման լցնելու լայն երդիր:
Մաթ մնալ. — դմայիլ, ափշիլ, շուարիլ, դարմանալ:
Մաղկաւալ. — կսկծալի կերպով սաստիկ լաց լինել:
Մաճառ. — կարմիր բազկէ թթու. ես նեկտար:
Մաճբուռ. — մաճի կոթը կամ բռնատեղը:
Մայրամախոտ. — մանրիկ թփերով մի հոտաւէտ լոյս:
Մանզղաթե. — ծիծեռնակի մի ուրիշ ցեղ թռչուն:

Մանկեա. — հերկերը փոցխելու՝ խոշոր առամնաւոր փոցխ:
 Մանիշ. — այն կլոր պտուտակը, որով ջահրէն պտտացնում են:
 Մանկայօտ. — ննջարան, առանձնասենեակ
 Մառ. — փշերի խայթոցը, տախտակների սուր փշերը. ես օձի մի տե-
 սակը:
 Մաս. — դեղին սեկից կարած կանանց ոտնաման. ես փայ, բաժին:
 Մատրմ անասուն. — զեռահաս, անշափահաս, արբունքը չառած:
 Մատնշունչ. — ժահրալի վէրը, որ մատների ծայրերին է գոյանում:
 Մատուկ. — մի տեսակ փշոտ բոյսի դաղարածե արմատները.
 Մարանտու. — մեծ մանգաղ, կամ փոքր գերանդի:
 Մարխօշ. — քաղցրահամ թթու, թթեւաշ:
 Մարմանդ. — հեղասիւք քամի, կամ հանդարտագնաց ջուր:
 Մեհեան. — տուն, բնակարան. ես կռատուն բաղին:
 Մեղըրաբերան. — քաղցրաբան, բաղցրախօս, անուշ լեզու:
 Մըժ. — մառախուղ, մէգ, թռկալ, դուման:
 Մթուիլ. — տխրիլ — արտմիլ, քիլ ու մուլթը կախիլ:
 Միզար. — գոգնոց, բողջայ, սաւան:
 Մխլու. — ձուածեղի մի կեսասփ ու ջրալի տեսակը:
 Մխնոց. — կտաւէ վերնադգեստ, որ կանայք աշխատելիո հագնում են:
 Մխըաշ. — երգիկ ակին դրած առարկան, որ մուխը անարգել դուրս գնայ:
 Մկլօր. — միւս՝ կամ նախանցեալ օրերը:
 Մկնատամ. — էրէթիկ կոշուած քէրէշտ կամ թեփոտ վէրքը:
 Մղեղ. — փոշիանման մանր ու բարակ դարման:
 Մղմղալ. — դայլայել, ձայնը ելեէջներով խաղացնել:
 Մղըրը. — վերջալոյսից յիտոյ եղած մութը, շամանդաղ:
 Մոգոնել. — մի կերպ յարմարցնել, զրպարտել, ստեղծել:
 Մոզզոլ. — խրճիթ, նեղ ու անձուկ բնակարան, նեղ անցք.
 Մոզտկել. — տեղից յանկարծ վեր թռչել, խրանիլ:
 Մոլոքօր. — զգուելուց մարմնի վերայ լոյս ընկած բշտիկներ:
 Մոխրատ. — կոճի աղբից շինած առարկայ, որի մէջ մոխիր ու ազր
 կը լցնեն:
 Մուլիկ. — ծակամուտ, հետամուտ, խորամանկ:
 Մուրդի — սրաքիթ ու երկայն շօշափուկներով մի համեղ ձուկ:
 Մութմութայ. — խոզի խառանշելը. ես քթի տակից փնթփնթալ:
 Մռմռալ. — դառնանալ, կսկծալ. ես զինիլ — վրէժխնդիր լինել:
 Մռու. — դառն, կծու, դառնահամ, լեղի:
 Մոխլել. — սեղմելով կամ հրելով ներս տանել, ստիպել:
 Մսրբան. — մսուրքի տախտակը, որից աւաւըներին կը կապեն:
 Մրափ. — թմրութիւն, նիրհումն, նինջ, քուն:

Մըլիկ.— բորբոսնիլ, փտիլ, ոչնչանալ. ես վշտանալ, վիրաւորիլ:
Մըլիկիլ.— ամպերի թանձրանալ— բարդուիլը:
Մօտկամ.— միտտին գուլթան վարդոյնն, գուլթանի ընկերներ:

Յ.

Յարուկիլ. կատաղիլ, սաստիկ բարկանալ, տնդգամտնալ:
Յանգնալ.— յետանալ, ուշանալ, անժամանակ մնալ:
Յէվար.— մթնշող, երեկոյ— ճրագվառոց:
Յիշիլիք. ժամաբարին տուած աջահամբոյր. ես յիշատակ տուած իր:
Յոնկուց.— այնտեղից— նրանից (ի նմանէ— յայնմանէ):
Յուզցայետեւ.— այսուհետեւ— որանից յետոյ (յայսմհետէ):
Յուշիկ. կամաց, հանգաբոտ, դանդաղ, յամբ:
Յուտա.— տստ— այստեղ, հոս:
Յորբ.— էր, ընդէր, դիմիդ, վառն էր:

Ն.

Նագուք.— կաժրար, վիլեանք. ես մատնքաշ հաց. նաև բարակ — քնքոյշ:
Նաղըլ.— խօսք, զրոյց, պատմութիւն, առասպել:
Նաժլու.— թեղը քամելիս՝ դարմանից ջոկուած ցորեն:
Նանէ.— մայր, մեծ մայր, տատ, պառաւ կին:
Նաժրուզ.— կապտագոյն քնքուշ վայրի անհոտ ծաղիկ.
Նաւ.— ջաղացի մեծ խողովակ— օլուխ. ես նաւ, գետմի:
Նետիկ.— ձիթհանքի կալաբարի մէջ ամբացքած լծակը, մանիչ:
Ներքնագործ.— որոգայթ կամ դարան լարող, խորտաժող, տատանայ:
Նժնժալ.— առկայծիլ, մարելու մօտ լինել. ես հոգեվարք լինել:
Նխնիալ.— վրէժխնդիր լինել, վրիժառութեամբ լցուիլ, թշնամանել:
Նդդալ.— թմրիլ— թուլանալ, ուժից ընկնիլ:
Ննջալ.— ննջել, նիքհել, վերան քուն գալ:
Նոր.— ծնունդ առած լուսին. ես այժմ, հիմա.
Նուակ.— ծմակ տեղ, կաճ լեռանց վերայի նեղ ձորակները:
Նուզլի խոտ.— գառնահոտ վայրի բոյո, որ գործ կածեն աստամնա-
ցաւի համար:
Նուիկ.— վայրի բոյո, որ իբրեւ հաճեմ գործ կածեն:
Նոնուալ.— կատուի քնած ժամանակ ունգային ձայն հանելը:

Զ.

Զալկի.— սուրպուռ, որից դառնահամ ձէթ կը հանեն:
Զալկուք.— շալակին բեռ կըսող, բեռնակիր— համալ:

Շարդուռուց.—ցօղաթաթախ կանաչ ուտելուց, տաւարների ուռիլ—
փքուիլը.

Շանթութ.—կարմիր բանջարի թթանման հունտերը.

Շանհաղող.—բաղեղանման վայրի բոյսի պտուղները.

Շ.սնսոխուկ.—սխտորի նման գարշահոտ վայրի բոյս.

Շաշփառ.—գլխի առաջակողմը ճակատով հանգեցրած.

Շապկեյ.—պլուկեյ, քերթեյ, կաշահան անեյ.

Շատրար.—սառառ, հաստ օրեմից լայն ծակերով գործած մազ.

Շարողիկ.—սղնաշար, միջասիւն, մէջքի սեւը.

Շաւղ.—շողք, ճառագայթ. ես մետաքսեղինաց փայլը.

Շենք.—թնտրի միջ շարած աթորի շարքը—բունը.

Շետիկ.—կաթքամ, շարմազ, որով խմորեղէնների ալիւրը կը մաղեն.

Շէքեյ.—մի բանի վրայից լոք տալ անցնել, կամ կանգնել.

Շիլայ.—կարմիր ներկած կտաւ. ես բքնձով եփած պինդ կերակուր.

Շիշակ.—տարեկան էգ գառ. ես ջահիլ մարդ կամ ծառ

Շյիթի.—ամեն բանի մէջ ընկնող, խառնակիչ, քսու

Շյորքի շուն.—վայրաբան, խօտք տանող բերող.

Շխպիկ.—կունտ ու կուտա, կարճահասակ, մանրիկ.

Շնթուկիլ.—շների և ուրիշ դադանների քնիլը.

Շնկշնկալ.—քամու մեղմ ու անուշ փշել—սուկիլը.

Շնոխկիլ.—շնորհակալ լինել գոհ մնալ.

Շնոֆոր.—ժանտամար—բարբրան, ցաւ ու շոռ.

Շնպնեղ.—իգամոյ, վատաբարոյ, անառակ, պիղծ.

Շշմել.—մոլորիլ, ինքն իրան կորցնել, չելեմակիլ.

Շոպա.—ջերմ, տաքութիւն—ջերմութիւն, դուրքչի.

Շոպի հիւանդ.—վարդահիւանդ, վարցաւքով հիւանդացած.

Շոռախ.—աղային զանգուած—բաղադրութիւն ունեցող երկիր.

Շոքվա.—ջրայի ապուր, մոխի ջուր, արգանակ.

Շուարա. ինքնուս բանաստեղծ, անգրագէտ հեղինակ.

Շուլալիլ.—չորեղէնների մասերը միմեանց հետ կարելի.

Շուշփա. աւետարանի կամ մատենց ծածկոց—քօղ.

Շռել.—միդել թորել, բնական կարիքը արտահոսել.

Շռալ—Շռշռալ.—չաչել, շառաչել, շռինդ հանել.

Շրիք.—ընտանիքի անգամ, հաւասար իրաւունք վայելող.

Ո.

Ոռառամ.—արօրի այն մասը, որի վրայ ամբարցրած է խոփը.

Ոտնգնայ. նոր ոտք ելած երեխայ, քելկան.

Որթութ.—խաղողի ողկոյզ—օրթ, ճութ.

Որձ.—արու. ևս երկամեայ ոչխար. նաև խօսքի տէր մարդ.
Որձկալ.—փխտելու ժամանակ տակնուվրայ լինիլ—զգայաբիլ.
Որոմ ցանել.—քսութիւն անել, թշնամութիւն սերմանել, խառնակել.
Ուզնկան.—հարսնախօս—խնամախօս, պապազամուտը.
Ուզուտը.—աղբատ, մուրացկան, չքաւոր.
Ունկ.—կանթ, բռնատեղ, կոթ.
Ունն ու բունը.—մի բանի խելութիւնը—տակն ու վրէն գիտենալը.
Ուռիլ.—նեղանալ, վշտանալ, մեծամտիլ, հպարտանալ. ևս բշտիլ.
Ուռց—Ուրց.—վայրի անուշահոտ ծեթբոն—ծոթբոն.

2.

2ալազան.—ցին թռչունը—չայլազ. ևս յափշտակիչ, կողոպտող.
2ալուշափութ.—ունեցած շունեցած իրեղէններ.
2արօց.—դիւական, սատանայակաւ, կախարդական.
2ափալախ.—ապտակ, շամար, հարուած.
2ափուկ.—փոքրիկ քթօց, զամբիւղ—չափաւն. ևս արագ, շուտ.
2ափռնել.—չքշապատել, պարսպել, բոլորել.
2բեր.—ամուլ, անծին, անպառուղ, անբերբի.
2եռնալ.—անկարանալ, դժուարանալ, մի բանում տկարանալ.
2իլ.—հաւի մեծութեամբ թռչուն. ևս շեշտ—ծողկատոր, ծակոտկէն.
2իկին թառիկ.—գոյն զգոյն թելերով դանավուղից կտրած արախչին.
2իկիտամ.—ձնծաղիկի մի տւելի ազնիւ տեսակը.
2լպուր.—հաւկթով ու սորաւաւածով եփած պանրխաշ.
2լպրորուն.—նախշուն, գունագոյն, խայտաբղէտ, խառնուտիկ.
2նթել.—խել, յափշտակել, փախցնել.
2նչհաւատ. անհաւատ, անօրէն, հեթանոս.
2ոմբուկ.—փստրած, ոչնչացած պանիր. ևս փտած, օրդնոտած փայտ.
2ոնթ.—չալախ, ջղերը կարկամած, գոսացած.
2ոռոտ.—ցաւազար, ախաւժէտ, հիւանդոտ.
2օք.—ծուռկ, ծնկանգլուխ.
2ուչիկ.—երեսաների հագուստ—թեւերով գոգնոց.
2ուռ.—հանաքով խլած բան. ևս ճաները տարուողին տուած մի կո-
ճին, որ խաղը դարձեալ շարունակէ.
2ուր — 2ուրբի.—մինչ — մինչև, տէյմօր.
2ուրուկ.—փտած—անցած, հին, կեղծ.
2ուրնդել.—վայրիվերոյ փաթաթել, կտալել, պարաւանգել.
2ուրկած.—չը զօրացած, նպատակի չը հասած.
2ուիկ.—այն խողովակը, որ տանիքների անձրևի ջուրը միջից վայր
յը հոսէ.

2ռչըռ.—բարձրից հոսող աղբիւր. ևս փորրիկ ջրվէժ.
2ռջօլ.—կակուզ ճղներէից պատրաստած ցախաւելի կապ, օղակ.
2տես.—գործին անհմուտ. ևս բան չ'տեսած—գետրմամիչ.
2րխէ.—պարապ ման եկող, տնգործ—գատարկաբան.
2քիլ.—փշի կամ մի բանի խրիլը, մտնելը, ծակելը.
2օբ.— լուացուելիք բռով երեսին դարկած ջուրը.
2օմայակ.—հաւերի և թռչունների հիւանդութիւն—ժանտախտ.

Գ.

Գտն.— հառկից թափած, բայց չը ծեծուած թեփահտն չեղած հա-
տիկներ.
Գանճըմիւ.—յառուկ դանկապանների համար գործած կապ.
Գանճիճ.— դանկապան — սախ, կամ երկայնավիզ գուլպայ.
Գանտայ.—վայրի ասնձ, քարճին.
Գապուկ.—գորշագոյն բազմոտանի ճիճու, թենանճիճու.
Գառեկ.—թիկունք, մէջք, կռնակ.
Գառվու միզար.—վայրի բռնջար աղցանի համար.
Գատիլ.—վայր ընկնիլ, գլորիլ, գահավիժել.
Գատկար.— տակից ու վրայից հաւառար կարել—թակալել.
Գարկապղուկ.—եղջերափող, ակի՝ որ ածելով կը պարեն.
Գարոնբանջար.—վայրի գալար բոյս, որ աղցան կանեն.
Գեծ.—կրակի կալծ. ևս շորեղինաց փառ—շաւաղ.
Գեշելով.—տնմիջապէս, շտապօր, շուտափոյթ.
Գղուկ.—կոծիծ, ժահրալի փորրիկ վէրք, շիրան.
Գինչ.— ունդունք, քիթ, քթածակեր—ունչ.
Գլըթալ.—ճաքիլ, արաքիլ, պայթիլ, արաքելով ձայն առլ.
Գլոր.— ամորձիք, կենդանեաց ձուեր. ևս գուլթանի մի գործիք.
Գնպճալ.—թըթուիլ, եռալ, հառունանալ, խմորիլ.
Գնչատ.—քիթը կարած, կարճունչ, կարճաքիթ.
Գնչատալ.—խօլուտալ, նեղանտլով ուրիշի վերայ խօսիլ.
Գնտուկ կազին — ախիլ, ֆընտղ.
Գոծառ.— պայծառ, փայլուն, լուսաւոր.
Գորտաւեր.— վիրաւոր պորտ ունեցող կենդանի—եզ, գոմէչ.
Գուլիկ.—կաւէ փորրիկ անօթ եզ ու մեղր լցնելու համար.
Գուճ.—տհաս, նիհար ցօքեն, պաճ. ևս փոսացած, գունդ.
Գուճուճակ.—ծոճբակ—գլխի յետի կողմի փոքր.
Գուշ. աշքերը ծուռ, չիլ, շաշ, խումար, գեօղախառ.
Գուտրմ ջուր. մատաղ, անշափահաս, արրունքը շառած.

Գուտպուտ. — կտկաշի կամ խաշխաշի մի տեսակը, որ կուտեն.

Գուրակ. — բամբակի ու մադի փոքրիկ մաս. ես անտառի կամ արտի մի փոքրիկ բաժին.

Գլըզել. — տարեքի զբայ կիտանաւած գիրք.

Գլըզկիլ. — անշարժ նստիլ մնալ. ես յանկարծ յայտ գալ — երեւալ.

Գընկնտիլ. — ազաշել, պազատիլ. ես երեխանց շրթունքները ծղռ-
մահլով կիսալաց լինելը.

Գըտոր — ոշխարի ու այծի աղբ, կտըտոր.

Գողալ. — հաւերի քճէն տնելը. ես Յնիլ — ծնանիլ.

Գողի. — քահանաներին ու վանականներին տուած ցորենի հոգեոր
տուրքը.

Գողունց. — մատների միացումն. ես քիշ, տակաւ, նսւ ե լաւ ձեռագործ
գիտեցող.

Գոտտել. — ման ածել, գլորել — շրջել, գարձնել.

Գոտուզ. — տըքի բիբ. ես ծառաց պատուզ. նեւ ե գաւակ ժառանգ.

Գոլաւ. — կոլաւ, կարճ — կարճահասակ.

Ջ.

Ջախել. — մէկ կողմի ծակ, դարձնել, ոլորել.

Ջախջաւեր. — տատմները թափած — խախտած կենդանիք.

Ջամբ. — ապլի մի մասը — տաւանքի կտրկատանը.

Ջանջալ. — ծոյլ, թոյլ, անհոգ, տնրան.

Ջատու. — վհուկ — կախարգ ու խորամանկ պառաւ կին.

Ջերկայ. — առարկաների շարք — դասաւորութիւն.

Ջին. — տներեայթ ոգի. ես նարտու պարերով խաղացած մի խաղ.

Ջիլըքել. — ազոտոտ շորերը լսանալիս ուժով տրորել.

Ջիտակ. — գոյգ. երկուտորակ — էքիդ — էքիդթայ.

Ջնտիլ. — բարկանալ, վիրաւորիլ. ես գիւահարիլ.

Ջնջիլ. — ջախջախել, կոտորել, փշրել. ես գանահարել.

Ջնակ. — հաւաքել — ժողովել, վերջադել.

Ջոթ. — ձիթիհանքի մէջ բտնող մշակ.

Ջոջ. — հաստ, մեծ, մեծահասակ.

Ջոջո. — պառաւ կին, տատ — մամ.

Ջորել. — խռովիլ, նեղմնալ, անբաւական լինել.

Ջորի. — երկտոտեւ կենդանի — դաթբ.

Ջորով. — հողիւ հող, հողիւ ուրեմն, դռով, օտիպմամբ.

Ջուրակ. — կտաւագործ — օստայնանկ. ես սարգ.

Ջուտամ. — անպէտք, անշնորհ, անպիտան.

Ջութիկ.— փորձիկ— փորձի կնիքարկիկ.
 Ջվտիկ.— Թռիչք— քայլք, ցայտմունք.
 Ջրահոտեմ.— վայրի բնյո, որ վրէն աղ արած կուտեն.
 Ջրի լոր.— ճախճախուտներում ապրող փոքրիկ թռչնակ.
 Ջրջրուկ. մանկանց ծնօտներին գոյացող ջրալի վէրք.
 Ջրվշտիկ.— առուի կամ փոռի վերայից թռչող— անցնող.
 Ջրտուկ.— ջրեւը— մի բանի ջուր տալը, ոռոգումն.

Ռ.

Ռառտ.— պատահմունք, հանդիպումն.
 Ռավէլ.— արտերի միջակք, բաժանման կէտ, արտի գլուխ.
 Ռըսվայ լինիկ.— անարգուիլ, անպատիւ լինիլ— խայտառակիլ.
 Ռըքիլ.— խռովիլ, նեղանալ— վշտանալ.
 Ռունտ— Ռնտիկ.— սիրուն, գեղեցիկ, վայելուչ, աղուոր.

Ս.

Սաթ.— սե քահարուպար. ևս ձիթիհանքում գործադրած կոճղիկներ.
 Սալա.— ուռնու ճղներից գործած տափակ սակաւ.
 Սամախեղգ.— տմուր կապ ու պինդ հանգոյց.
 Սայա.— կանացի կապայ— անդրապարտիք, անթարի.
 Սանտերք.— մախաթաձև ատամներով բուրդ գղելու գործիք.
 Սապի.— անխելոհաս, մանուկ, անդէտ.
 Սատանխար.— երազափորձ լինիլ, երազում գիճուիթեան պատահիլ.
 Սարանդօտարիկ.— սարդի ստայն, էօրումճակ.
 Սարեկ.— տարեակ թռչունք. ևս պուլիկի բերնին կապելու մորթի կտորը կամ լաթը.
 Սարկեհար.— հօրիքի շղթան չ'ծռուելու համար շինած փայտէ օղտկը.
 Սափադէլ.— գուլթանի վրայի հողը քերելու տապարաձև երկաթը.
 Սարլամ.— կիսատ լցրած ջուլալ կամ պարկ.
 Սերեկիկ.— հեղանիւթերի երեսին բռնած սերը, կամ վէրքի երեսը ծածկող բարակ կաշին
 Սերտ.— ամուր— պինդ, հաստատուն, անխզելի.
 Սեռլ.— մանրիկ ու հունտ, որից ձէթ կը հանին.
 Սէզ.— մազանման բարակ ու կարճ խոտ, կամ խոտերի արմատները.
 Սիլիզ. մեծահասակ, երկայնամաղ արու այծ.
 Սէքուր.— մաքսը, գեղեցիկ, ընտիր, իստակ.
 Սըթար.— պատասպարան, տեղ, բնակարան.
 Սիթամ.— զրկանք, վնաս— անբաղդութիւն.

Սլըխիկ. — Ժիր, աշբարաց. ևս բարակ — ասւր ձայն.
Սլալ. — չոր ու ցուրտ քամի — սառնամանիք.
Սիւրբիլի անել. — շողորորթել, կեղծաւորել, գլուխ եզել.
Սիւրխիւրի — երեքնուկ բոյոր, որ նման է խնձորուկին.
Սխմրանի. — նեղել, ճնշել, չարշարել — անհանգստացնել..
Սխտորել. — կերակրի վրայ սխտոր ածել. ևս անպատուել — անարգել.
Սխտորուկ. — սխտորի համով ու հոտով վայրի բոյո.
Սկիւ. — սուգանիւ, ջրի տակը իջնիւ — մանիւ.
Սզկել. — փշրել, մանրել, փռշիացնել. ևս ծեծել, գտնակոծել.
Սմբիլ. — ցամաքիլ, իջնել, ցածանալ. ևս սւռուցքների նստելը.
Սնկիլանկաջ. — ձկնականջ — մի տեսակ ձուռածէ ջրային խեցի.
Սոխառած. — եղով տապակած սոխ.
Սոխուկ. — պռասի նման վայրի բոյո.
Սորսորիկ. — որտի հառտ խոզովակը.
Սուսան. — վայրի խոտ՝ մանրիկ անուշահոտ ծաղկով.
Սուռալ. — աւազի և ընդեղինաց հանգարա վայր հոռիլը.
Ստեպուն. — այնուհետե, այս անգամ, նրանից յետոյ.
Սքեմ. — արեխների կաշէ բարակ կապերը.
Սքսուռ. — հատոր — հատոր, գուտ, մարուր, ընտիր.
Սքաւմնայ. — անբաւական. ևս արտերի մէջ խամ թողած — չ'վարած տեղը.
Սքտանոց. — կրծկալ, գօշուկ.
Սփայ. — իշու ձագ — քուռակ, փոքրիկ աւանակ.
Սփարթնիլ. — մրսելուց կամ վախենալուց գոյնը ձգել — գունատիլ.
Սքիւլ. — լուռ մնալ, տաղ անել — ձայն չը հանել.
Սօղնակ. — դառն յետեի փայտէ ատամնաւոր փականքը.

Վ.

Վարդապետի ժախ. — հաստացողուն վայրի բոյո, որ ազը կը դնեն.
Վարոց — հաստ ճիւղոտ, բարակ գաւաղան, ամրկենու ճիւղ.
Վեցնիկ — արօր — չուլթ, գուլթան. ևս վեցամեայ.
Վզիկ. — փոքրիկ՝ մալուխ, չիփի, մօտուլ.
Վզնոց. — մանեակ, ուլունքների շարք, բողմաղ.
Վզվզալ. — հողմի ձայնով օուլիլը. ևս արագ գնալ — վալ.
Վժալ — Վժվժալ. — ճշալ ագսդակ բառնալ, լաց լինել.
Վիբունի. — վայրենի, սոպա, անընտել ետպանի.
Վլվլալ. — արագ խօսելով վրայ տալ, խախտիլ, իրար անցնիլ.
Վլկալ. — զարկելիս աղիքների կամ փոքր ձայն տալը.

Վնկալ. — Վնկատալ. — շան ձագերի լաց լինելը.
Վախկ. — անժուր տպուր. ևս ստախոս — ստիկ.
Վռչնել. — երեսը քրանիլ — շառագունիլ կարմրատակիլ.
Վազալ. — բամու սուլելով փշիլը, ևս շատախօսել, երկարաբանել.

8.

Տակ. — ճակնգեղ — կարծիք բազուկ. ևս տակը ներքևը.
Տակաթագ անել. — մի բան դադել — տակով անել, ծածկել.
Տաղաւար. — նշանաւոր ասեւր — հանգիստաւոր ուխտի օրեր.
Տաշտաքերիկ. — ծնողաց վերջին — կրտսեր զաւակը.
Տառարկ. — փափուկ տերեւով բոյս. ևս զումրի թռչունը.
Տափան. — երկրագործական և ջրադացի գործիքներից մէկը. ևս մօրուք.
Տափել. — արտերը հարթել, տափանել. ևս ծածկաւիլ — պահուիլ, կուշ գալ.
Տափուկ. — խորամանկ, ծածկապէտ, խաբէրայ, գրաւիչ.
Տենդել. — ջերմով բռնուիլ, գոլացնել, աստանիլ.
Տղաթիւ. — մանրիկ ձագերի թևերի կախ զցելը. ևս խեղճանալ — ակա-
րանալ.
Տղկիլ. — անձրեի տակ մնալ թրջիլ, ջրաթաթախ լինել.
Տղման. — մեծ հասակաւոր, տհազին, վիթխարի, հսկայ.
Տիգ. — ոչխարի ու տաւարի ոջիլ.
Տլըպել. — ձգտիլ, շարշարուիլ, ջանալ — աշխատիլ.
Տուած ուրիկ. — Աստուծոյ կամ սրբերից ոտաքած շնորհք. ևս արածնեալ.
Տուրտուրալ. — ինքն իրան լոսել. ևս անբուական մնալ.
Տուլանգ — Տուլէջ. — խաղանայած ու անմշտկ արտ բեզարած երկիր.
Տռնկել. — կենդանեաց ցատկելով խաղալ վերսկզպր թռչկոտիլը.
Տռպէլ. — ծոյլ, անգործ, թուլամորթ — անբան.
Տռաւղալ — Տօրտօղալ, — պարեկիս մանրիկ կերպով ցատկել — տակտով
շարժիլ.
Տաւրաւալ. — մէկի մասին անբաւական կերպով խօսել — վայրաբանել.
Տախալ. — կծու, թթուահամ. ևս վայրի բոյս, որով բրդեղէնները սե-
կը ներկեն.
Տփել. — ծեծել, գանակծծել, դարկել — հարկանել.
Տփիկ. — քաղցրախօս չոգորորթ, փափուկ խօսքերով գրաւող.
Տքալ. — հլուանդի տնքալը. ևս ցաւիլ — անբաւական մնալ.
Տօ. — բացականչութիւն (էյ, ո՛վ մարդ, մյ տղայ).

8.

Տան. — վարուցանք. ևս աթարի փշրտած կտորաւանք.
Տաքուտ. — վայրի մանրիկ ծառներ՝ ու թփեր, բրմուտ.

Յընկցընկնոտիւ, — անսուրբ կենդանեաց ծնանիլը, ևս աճիլ, բազմանալ.
Յըփնել. — սրսկել, ցանել, սփռել տարածել.
Յոփ. — վայրարան. ևս մէկէն ի մէկ, յանկարծակի, անդնուտեղը.
Յոփցած. — գուրս բնկած — անառակ կեանք վարող, լիբբ, անամօթ.
Յուցանք. — հրէշային — հրէշաւոր, ալիանդակ, անհեթեթ.
Յաթիլ. — չան ու կտտուի ծնանիլը. ևս տրտահոտել.
Յառուն — Յառոն. — ջաղացի այն մտոր, ուր շարխերն են զետեղած.
Յօգուտնք. — կաթնոտ անօթեղէնների լուացած — սղոցած ջուրը.

Փ.

Փալա. մշակ, բանուոր, աշխատուոր, իրգտտ.
Փալան. — համէա, համայնների հասա թիկնացը բնա շալտկելու համար.
Փալափուշա. փտմբաշա — փուշիկ, ուռած իր.
Փազազ — Փլու. տաւարի համար գարի ալիւրից պատարտտած կե-
րտկուր.
Փամփալ. — մեծ մալուխ, ցից բայլի.
Փարատիշ. ցնցոտիք, սրով թնտրի կողերի մուրը սքրում են.
Փաւա. — բնաւ, ամենեին, բալտրովին, երբէք.
Փերթ — շորի և այլ իրեղինաց կտոր մաս, պուրակ.
Փէճ. — ուռ, ուսազուխ. ևս առարկայի ծռնութիւն — անուզիզ.
Փէրաւա. — անտտամ — աղուէրը թափած, քաւթառ.
Փըթառուկ. — փաած — որդնոտած, ցամաքած, ոշնչացած.
Փիլոն. — ցորենի հատիկ վրայի կեղեր. ևս բահանայի փիլոնը.
Փիծեզ. — փայծազ — աւալախ.
Փինկ. բազմաբոյլ վայրի բոյս, որի աակ դազանները կը պատապարին.
Փիսիկօթի. — վայրի անանուխի մի ուրիշ տեսակը.
Փիցել. — սառկել, մեռնիլ, վաղճանիլ, տնշնշանալ.
Փնթփնթալ. — քթի տակից մամուլ — խօսիլ, տրտնջալ.
Փնկի արջ. — յիշեալ բոյսի տակ պատապարտուող արջը. ևս օրինակ գէր
ու հաստափոր մարդի.
Փնշալ Փնշփնշալ. — անասնոց խոշոր շունչ բաշիլը. ևս մարդոց լուռ
վշտանալ միմիալը.
Փշփռուկ. — փշոտ փափուկ բոյս, խամուրքեասան.
Փթ. — շորեղէնների և ուրիշ իրեղէնների ծալքերը.
Փսխնդ. — բոված հատիկների ալիւր — դավաւա.
Փսխնակ. երկրորդ ամուտին. ևս փոխարինաբար աշխատողներ.
Փսխնգաուն. — ձիթի հանքի այն մասը, որի մէջ փոխինդը կը մազեն.
Փոկեմազ. — այն մազը, որով ցորենի միջից հողն ու հնաթկը կը մաքրեն.

- Փող.—գրամ—փաբայ. հո շալելու գործիք. նա և շալվարի փողը.
Փորսող.—փորի վրայ ողողալով բերանքովայր երթալը.
Փորոռւզ.—իշգար կոչուած գեր ու պարարտ կենդանին.
Փորցալ լինել.—փորացալ ընկնիլ. հո նեղանալ, վշտանալ, նախանձիլ.
Փոցիլ.—առամնաւոր երկրագործական գործիք, որով հնձած բոյսերը
կը ժողովեն.
Փուլ.—փոքրիկ թումբ - եռա. հս հասարակ գեղին մետաղէ գրամ.
նա և հնացած լուսին.
Փուռնիկ.—թնտրի հացի մի գնդաձե տեսակը.
Փռթել.—փեռնելիլ—յօշոտել, կեղեքել, ցրուել.
Փռթ.—կապուտ—կողոպուտ, յափշտակած իր—կահ կարասիք.
Փռթիկ.—կտոր—մաս, բաժին, ծուռտած շորեղէն.
Փռթկալ.—ինքնին յանկարծ ոստիկ ծծծաղիլ.
Փշտուկ.—հաստաբոյն վայրի բոյս, որի փռիացրած արմատը գործ
կածեն իրքե քթախոտ.
Փռոց.—սփռոց—կարպետ, խալիչա, միզար.
Փռորիլ.—կաթնեղէնների ոչնչանալ—ուրուիլը. հս մէկից անբաւական
մնալ.
Փոփոալ.—միմեանց ականջն ի վայր ծածուկ խօսիլ.
Փոփան.—պոպուս—փայլուն իր. հո ծածուկ փոփոացող.
Փոփոտուկ.—կտրճ—վտտ բուսած արտ, մանրահասակ բոյս.
Փրո.—ուռած, գիրուկ, հաստափոր մարդ.
Փռթ.—ոչխարի և այծի կաշի—մորթ.
Փռթալ.—հաստերակ կաշուց կարած ոտնաման—չուտտիկ.

Ք.

- Քարտր.—քաւոր—կնքահայր, խաչեղբայր. հս խորոված.
Քաթմաթ.—վայրի բոյս, որի արմատները կուտեն.
Քաշկակ.—ձաւարով ու գառան մտով եփած փլաւ.
Քաշոգներ.—սայի թեքը զօլեր.
Քառաթայ.—սակաւ քանակութեամբ վառ ապացած ալիւր.
Քառափուլ.—կողոպուտ, յափշտակեալ իր, ոտացուածք.
Քասայ.—կերակրի կուէ անօթ, քարդան, շանազ.
Քատակ.—գուշակող կին որրի գուլ. հս նման—օրինակ.
Քար քալ. քարքարուտ տեղ—առապար վայր.
Քարեկապան.—կիճ, գծուաբամտոյց կամ անմատչելի տեղ.
Քարկապ. անքակտելի, տմուր ու պինդ հանգոյց.
Քարլէծ.—մարդի կրնկի տակ գոյացած ժահրալի վէքք.

Քարկտիկ — մանկական խաղ, որ հինգ հաս կլորակ քարերով կը խաղան:

Քարհէլէծ. — քարերով վանել—վանտել, քարկոծել:

Քարմաղ. — այն մաղը, որով քարերն ու խոշոր հնարկները ցօրենի միջից կը մարբեն:

Քարման. բուրգ մանելու թելիկ— առչկան:

Քարոտնկ.—կաւից շինած կլորաձև առաջադաս.

Քարտիկա. — ցօրենի և դարձալի խառնուրդ:

Քափանակ.—թիթեռնիկ—պեպենակ. ևս ոչխարաց հիւանդութիւն:

Քերել.—որբել—մաքրել, կոկել, հարթել, խտակել:

Քերբէշ.—զոմէշների կամ վէրքերի վրայի թեփը—խռթէշ:

Քթնքաշ.—ափսիթերս կամ բերանքոթվայր երթալ:

Քիւ.—ամօթանք—նախատինք, պատուի արատ բերող գործ:

Քիոթի.—ընտանիքից ծածկած աշխատանք, շահ—վաստակ:

Քիսաւ.—պատահաւ, դիպաւ, հանդիպաւ, քսուաւ:

Քծիբբի.—կծծի—ժլատ, քսու—խառնակիչ—խռովարար:

Քշտապնդի.—պատրաստութիւն, աշխատելիս փէշերը ժողովել:

Քոթոթ.—արջի ձագ. ևս մտալից գեր մանուկ:

Քոթթոթ.—վայրի մեկոնի հունտերը. ևս խոշոր ոտնաձայն:

Քոմել.—ժողովել, գիգել, հաւաքել, բարգել:

Քոնթի. ցանկական կրքով գրգռուած կատու:

Քոնքոռագ.—հպարտ, ինքնահաւան, բարձրավիզ, ամբարտաւան:

Քոփետի.—ծուռ—թեքուած, մի կողմի ընկած, հարկանցի:

Քութուլի.—խառնել, որոնել, պշխել:

Քուզայ.—փայտէ ընկներաւոր ջրաման—քիւլակ:

Քուշ.—կուրծք, հաւի ստամոքսը—քարանձիկ:

Քուշուրիլ.—կծկիլ մնալ. ևս հաւի ձագերի ծուարիլը:

Քուռ.—անառակ, ստահակ, շար—շարանձի:

Քուրուշնայ.—մի տեսակ սե հունտ—գլուխ:

Քուցին քուցին.—անտեղի շարժում—ցնցում:

Քուլ.—շար, անհանգիստ—անզաղար:

Քութել.—մաքուր որբել—խտակել. ևս քերթել—կաշահան անել:

Քութիկ.—սապոնի մաշուած կտոր. ևս բիշ—սակաւիկ:

Քութիկ.—ականջները կտրած—կարճ—գառ ու ոչխար:

Քաշ.—գուրշ հնար—ցնցոտիք, հին շորեղէն:

Քաշիկ.—թթու կաղամբով պատրաստած աղցան:

Քափշուռն.—անհարթ, քերծուած, վնասուած, անհաւասար:

Քաքաւ.—մասնաւոր օգուտ բերող մի ակնանի ջաղաց:

Քաքաւ.—հահաւ—բարձրաձայն ծիծաղիլ, ծաղրել:

Քոպել.—հրել, սեղմել, ներս աանել, զետեղել:
 Քրտնխաշ.—քրտնելուց դուրս տուած մանրիկ խոցեր:
 Քրտնփշած.—այլեայլ պատճառներով սառտիկ ըրանած:
 Քցիւր.—ըղունկներէ արմատի կաշու պոկ գալը:
 Քցմած.—մատները մրտելուց կուշ եկած. ես անշնհորք—անբաշարք:
 Քօլիկ.—անեղջիւր, անկոտոր—առանց պոզերի:
 Քօխ—Քօխտիկ.—խրճիթ, հիւզ, անակ:
 Քօրքօշանալ.—թռչնոց թռփահարուիլը. ես ուռիլ—հպարտանալ:

Յ.

Օլրծուն.—մանուածապատ, ոլոր մոլոր, ծուռումուռ:
 Օլրտիլ.—պտտիլ—չըջագայիլ. ես աղիքների գալարումն:
 Օխէ՛շ.—օխա՛յ, օ՛ֆ. ես հանգստանալու մի եղանակ.
 Օհմկիլ.—զարհուրիլ սարսափիլ, սոսկալ, վախենալ:
 Օհօ.—էհէ՛, զարմանք, զարմանալի բան:
 Օհօ՛.—տաւարներին կանգնեցելու համար գործածական բառ:
 Օձածաղիկ. վայրի կարմիր ծաղիկ, որ օձի թոյնը ոչնչացնում է:
 Օձի կաթ.—սաստիկ դառնութեան առտիճան ցոյց առնող բառ:
 Օղին.—չըէշ բոյսը, որ աղցան կամ կերակուր կանեն:
 Օշօշ.—լուսխոտի սպիտակ ծաղկով մի հասարակ տեսակը:
 Օ՛շ օ՛շ օ՛շ.—չների ձայնելու կամ կոչելու մի բառ:
 Օշտ—օշտ.—չներին վռնտելու կամ հետ ածելու մի ձեւ:
 Օվիտ.—հովիտ կամ ձորակ լերանց մէջ:
 Օրան.—չը կալսած չը ծեծած հացարոյսեր:
 Օրօճ.—բոյսերի վրայ կպած սպիտակ մանրիկ խիւունջներ:
 Օրօճալ.—տաւարների որոճալը. ես զբաղուիլ. —նա է թել մանել
 կամ ոլորել:

- 18) Письма графа М. Сперанскаго къ Х. Лазареву, Спб. 1864 (переп.) — р. 50 к.
- 19) Собрание Высоч. указовъ и актовъ, относ. до Арм. Лазар. Инст. В. Я., съ обзоромъ объ основ., составѣ и цѣли Инст. Спб. 1839. — » 50 »
- 20) Историч. очеркъ Лазарев. Инст. В. Я., съ краткою біограф. учредителей Института — состав. *Зиновьевъ*, М. 1863. — » 50 »
- 21) L'Institut Lazareff des Langues Orient., fondé par la famille de Lazareff, par *E. Dulaurier*, Paris, 1864. — » 50 »
- 22) Очеркъ 50-ти лѣтней дѣятельн. Лазар. Инст. В. Я. въ связи съ ист. водворенія армянъ въ Россіи, *Г. Канапова*, М. 1865, 4°. — » 75 »
- 23) 75-лѣтіе Лазарев. Инст. Вост. Яз. (1815—1890), историч. очеркъ *Г. Канапова*, съ приложеніями и портретами, М. 1891. 1 » 50 »
- 24) *Портреты Лазаревыхъ*: Ивана и Якова Лазаревичей, Артемія Иванов., Артемія, Ивана и Христофора Якимовичей и Ивана Христофоровича, (гравюры больш. форм.) . . . по — » 75 »
- 25) *Видъ Лазаревского Института В. Я.* (грав. б. форм.) . . . — » 75 »
- 26) *Каталогъ книгъ и рукоп. библіотекъ Лазарев. Инст. В. Я.*:
а) Библ. Спец. клас. и вост. отдѣл. фундам. библ. М. 1888. —
б) Библиотека Н. О. Эмина, М. 1896. — в) Библиот. Г. И. Канапова, М. 1901. . . . . за 3 вып. — » 75 »
- 27) *Г. Халатъницъ*. Армянскій эпосъ въ Исторіи Арменіи Моисея Хоренскаго. Опытъ критики источниковъ: ч. I. Исслѣдованіе, ч. II. Матеріалы. М. 1896. . . . . 3 » — »
- 28) «Розовый кустарникъ» Саади, пер. *С. Назарълица*, М. 1857. 2 » — »
- 29) Книга *Персидско-русско-французскихъ* разговоровъ, сост. Мирза-Джафаромъ, изд. 2-е, Москва, 1896. . . . . 3 » — »
- 30) *Персидская грамматика* Мирзы-Джафара и акад. *Θ. Е. Корша*. М. 1901. . . . . 2 » — »
- 31) Объ искусствѣнномъ образованіи парныхъ словъ — М. Джафара М. 1900. . . . . — » 25 »
- 32) *М. Антая*. Практ. руков. для изуч. арабскаго яз. Каз. 1900. 3 » — »
- 33) *Его же*: Арабская христоматія. Казань, 1886. . . . . 1 » 50 »
- 34) «*Калила и Димна*». Сборникъ басенъ Бидная, пер. съ араб. М. Антая и М. Рябинина, съ введ. М. 1889, стр. XLIV + 285. 2 » 50 »
- 35) *А. Крымскій*: а) Мусульманство и его будущность. М. 1890. — » 80 »
- 36) » б) Очеркъ развитія суфизма. М. 1895. . . . . 1 » — »
- 37) » в) Шаг-наме. Львів. 1896. . . . . — » 50 »
- 38) » г) Малор. перев. Popular tales and fictions and their migrations Клаустона. Льв. 1896. — » 60 »
- 39) » д) (и *Горстержъ*). Къ исторіи 1001 ночи. М. 1900. — » 50 »
- 40) » е) По поводу сказки объ удачлив. самозванцѣ — темѣ перваго научнаго труда Вс. Миллера, и здѣсь же *Вл. Гордлевскаго*: Обзоръ турецкихъ сказокъ. М. 1900. . . . . 1 » — »
- 41) *Вс. Миллеръ*: а) Осетянскіе этюды, т. I—III (въ перепл.) 3 » 50 »
- 42) » б) Матеріалы для изуч. евр.-татскаго языка, со словаремъ. Спб. 1892. . . . . — » 80 »
- 43) » в) (и *Θ. Клаузъ*): Руководство къ изученію санскрита. Спб. 1891. . . . . 1 » 50 »

Изданія Высочайше утвержденного Этнографическаго Фонда
имени Н. О. ЭМИНА.

Выпускъ I: Исторія Арменіи Моисея Хоренскаго, *новый переводъ* Н. О. Эмина, съ примѣч. и приложениями: (посмертное изданіе); Москва, 1893, стр. XXXVI+323. Цѣна **2 руб.**

Выпускъ II: Исслѣдованія и статьи Н. О. Эмина по армянской миеологіи, археологіи, исторіи и исторіи литературы (за 1858—1884 гг.), съ приложен. переводовъ изъ армянскихъ историковъ. Москва, 1896, стр. VII+431. Цѣна **2 руб.**

Выпускъ III: Переводы и статьи Н. О. Эмина по духовной армянской литературѣ (за 1859—1882 гг.): апокрифы, житія, слова и др. Съ тремя приложениями. М., 1897, стр. XXII+367. Ц. **2 р.**

Выпускъ IV: Исслѣдованія Н. О. Эмина по армянскому языку, литературѣ и исторіи (за 1840—1855 гг.)—на *армянскомъ языкѣ*—съ портретомъ Эмина и матеріалами къ его біографіи. Москва, 1898, стр. VIII+272. Цѣна **1 руб. 50 коп.**

Покупающіе **четыре выпуска** вмѣстѣ платятъ **6 руб.**

ԱՐԵՏԱՐԱՆԻ ՀԱՅ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԵՆԱՅ ՄԵՐՈՅ զՐԵՄԼ ԹԼԶ Թ. Հայոց
և յամի Տեառն 887, լուսաւորիչ Հրատարակութիւն զրազրի Լազարեան
Ճեմարանի տրեւել. Ընդունաց. Մանկուան, ՌՅԽԸ—1899. Գինը Ճանապարհա
ծախանով 20 րուբլի (60 ֆրանք). (Евангеліе въ древне-армянскомъ переводѣ,
написанное въ 887 году. Фототипическое изданіе рукописи Лазаревскаго
Института вост. язык. Москва. 1899. Цѣна съ пересылкой 20 р. (60 франк.).

Цѣна настоящаго выпуска

1 РУБЛЬ.

Складъ изданій въ Правленіи Лазаревскаго Института В. Яз., въ Москвѣ.

ЭМИНСКІЙ ЭТНОГРАФИЧЕСКІЙ СБОРНИКЪ

ИЗДАВАЕМЫЙ

при Лазаревскомъ Институтѣ Восточныхъ Языковъ

Выпускъ II.

Армянскій народный эпосъ и сказки, собр. С. Айнуни.

ԷՄԻՆԵԱՆ

ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՄԲ

ԼԱԶԱՐԵԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆԻ ԱՐԽԻԵԼԵԱՆ ԼԵՋՈՒԱՑ.

ՀԱՏՈՐ Բ.

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՎԷՊ ԵՒ ՀԷՔԷԱԹ.

ՀԱՒԱՔԵՑ

Ս. ՀԱՅԿՈՒՆԻ

ՄՈՍԿՈՒԱ—ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏ.

№ 88—1901.

Изданія Высочайше утвержденного фонда Н. О. ЭМИНА.

Выпускъ I: Исторія Арменіи Моисея Хоренскаго, *новый переводъ* Н. О. Эмина, съ примѣч. и приложеніями: (посмертное изданіе); Москва, 1893, стр. XXXVI+323. Цѣна 2 руб.

Выпускъ II: Исслѣдованія и статьи Н. О. Эмина по армянской мифологіи, археологіи, исторіи и исторіи литературы (за 1858—1884 гг.), съ приложен. переводовъ изъ армянскихъ историковъ. Москва, 1896, стр. VII+431. Цѣна 2 руб.

Выпускъ III: Переводы и статьи Н. О. Эмина по духовной армянской литературѣ (за 1859—1882 гг.): апокрифы, житія, слова и др. Съ тремя приложеніями. М., 1897, стр. XXII+367. Ц. 2 р.

Выпускъ IV: Исслѣдованія Н. О. Эмина по армянскому языку, литературѣ и исторіи (за 1840—1855 гг.)—на армянскомъ языкѣ—съ портретомъ Эмина и матеріалами къ его біографіи. Москва, 1898, стр. VIII+272. Цѣна 1 руб. 50 коп.

Покупающіе четыре выпуска вмѣстѣ платятъ 6 руб.

ԱՄԵՏԱՐԱՆ ԸՍՏ ԲԱՐԳՈՒՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԵՅՈՅ ՄԵՐՈՅ

գրեալ ՅԼԶ Թ. Հայոց և յամի Տեառն 887. լուսաւորի Հրատարակութիւն գրչադրի Կաղարեան ձեմարանի արեւել. լեզուաց. Մասիստ, ՌեթԷ — 1899, in 4°. Գինը ճանապարհածախսով 20 րուբլի (60 ֆրանք): (Евангеліе въ древне-арм. переводѣ, написанное въ 887 г. Фототипич. изданіе рукописи Лазаревскаго Института восточ. языковъ. Москва, 1899, in 4°. Цѣна 20 руб. съ пересылкой (60 франковъ).

Складъ изданій въ Правленіи Лазаревскаго Института В. Яз., въ Москвѣ.

ሆኔ ሰጥቶ ነፃነት

ፀሐፊው ሲሆን፡

ЭМИНСКИЙ ЭТНОГРАФИЧЕСКИЙ СБОРНИКЪ

ИЗДАВАЕМЫЙ

при Лагзревскомъ Институтѣ Восточныхъ Языковъ

Выпускъ II.

Армянскій народный эпосъ и сказки, собр. С. Айкуни.

ԷՄԻՆԵԱՆ

ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՄԲ

ԱԶԳԱՐԱՆ ԺԵՄԱՐԱՆԻ ԱՐԽԻՆԵԱՆ ԼԵՋՈՒԱՑ.

ՀԱՏՈՐ Բ.

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՎԷՊ ՆԻ ՀԷՔԷԱԹ.

ՀԱՒԱՔԵՑ

Ս. ՀԱՅԿՈՒՆԻ

ԾՈՍԿՈՒԱ—ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏ.

ՌԵՄ—1901.

На основаніи опредѣленія Совѣта Специальныхъ классовъ Лазаревского Института
восточныхъ языковъ отъ 10 Марта, 1901 г. печатать дозволяется.

Директоръ *Вс. Миллеръ.*

Типографія Варвары Гатцуны, Москва, Арбатъ, Б. Афанасьевскій пер., д. Ефремовой.

Отъ редакціи.

Еще въ концѣ прошлаго года извѣстный собиратель по армянской этнографіи, С. Айкуни, предоставилъ въ распоряженіе редакціи «Эминскаго этнографическаго сборника» свои обширные рукописные матеріалы, собранные имъ въ теченіе многихъ лѣтъ въ различныхъ областяхъ турецкой Арменіи.

По разсмотрѣніи этихъ матеріаловъ, редакція рѣшила по частямъ напечатать ихъ, распредѣляя ихъ въ извѣстномъ порядкѣ и, для удобства, предоставляя самое печатаніе г. Айкуни, согласно § 7 Высочайше утвержденнаго Положенія «Эминскаго фонда».

Настоящая книга, составляющая второй выпускъ «Эмин. этногр. сборника» и первую часть изъ собраній С. Айкуни, заключаетъ въ себѣ два отдѣла устной народной словесности, а именно — *народный армянскій эпосъ* и *народныя армянскія сказки*. Въ виду изобилія матеріаловъ по послѣднему отдѣлу, вторая книга также будетъ посвящена сказкамъ; въ третью книгу войдетъ передаваемый у турецкихъ армянъ *курдскій эпосъ*, представляющій особый интересъ, какъ увидимъ въ своемъ мѣстѣ. Остальные матеріалы г. Айкуни будутъ помѣщены въ послѣдующихъ книгахъ.

Изъ напечатанныхъ въ этой книгѣ шести эпическихъ сказаній въ особенности заслуживаетъ вниманія Мокскій вариантъ «Давида и Мхера» (стр. 19 — 50), представляющій новыя подробности и, вмѣстѣ съ вышедшими до сихъ поръ въ свѣтъ другими вариантами *), образующій одно прекрасное

---

*) Достойный памяти еп. Сруанцтіанцъ первый познакомилъ специалистовъ съ этимъ любопытнымъ эпосомъ (Константинополь, 1874); варианты издавы — М. Абехіаномъ (Шуша, 1889), дьякономъ Гарегиномъ (Тифлисъ,

цѣлое.—«Апузетъ» и «Ширинъ-шахъ и Бахръ», несмотря на упоминаніе въ нихъ нѣкоторыхъ курдскихъ обычаевъ, не чужды армянскимъ преданіямъ, почему мы и помѣстили ихъ въ отдѣлѣ армянскаго эпоса. Впрочемъ, у г. Айкуни записаны и другіе варианты тѣхъ же сказаній, носящіе чисто курдскій характеръ: послѣдніе войдутъ въ «Курдскій эпосъ».

Сказки всѣ въ высшей степени интересны по содержанію, затрогивая многочисленные сходные мотивы изъ общей сказочной литературы, и заслуживаютъ особеннаго вниманія со стороны языка (хотя онѣ и не записаны специально съ лингвистической цѣлю), представляя образцы болѣе 15-ти армянскихъ нарѣчій и говоровъ.

Встрѣчающіяся въ сказкахъ, а равно и въ эпосѣ иностранныя (турецкія и персидскія) слова, въ отличіе отъ армянскихъ, набраны въ текстѣ *курсивомъ*; а для объясненія всѣхъ вообще областныхъ армянскихъ словъ, употребляющихся въ собраніи С. Айкуни, будетъ приложенъ къ послѣдней книгѣ его матеріаловъ пространный *словарь*.

Г. Х.

.1 Декабря 1901 г.

Москва,

Лазаревскій Институтъ

Восточныхъ языковъ.

1892), Б. Халатьянцемъ (Вагаршапатъ, 1899). Русский переводъ „Давида и Мхера“ по изданію Сруанцтіанца, сдѣланный Г. А. Халатьянцемъ, былъ напечатанъ въ журн. Мин. Нар. Просв. за 1881 г. (октябрь) и перепечатанъ затѣмъ въ обоихъ изданіяхъ „Братской Помощи“ покойнаго Г. А. Джаншіева; нѣмецкій переводъ помѣщенъ въ IV книжкѣ „Armenische Bibliothek“ (Leipzig, 1887).

Содержаніе.

	Стр.
Отъ Редакціи „Эминскаго этнографическаго сборника“	I—X

Ч А С Т Ъ I.

Устная народная литература.

I. Народный эпосъ.

1. Санасаръ и Багдасаръ (<i>Мокскій вариантъ</i>) . . .	1— 17
2. Давидъ и Мхеръ (<i>Мокскій вариантъ</i>)	19— 50
3. Юсепъ-Бекъ и Цахикъ-Ханумъ (<i>на Арчэшскомъ наръчии</i>)	51— 62
4. Апузетъ (<i>на Буланыхскомъ наръчии</i>).	63— 72
5. Халантаръ (<i>на литературн. языкъ</i>).	73— 88
6. Ширинъ-Шахъ и Бахръ (<i>на Кулапск. наръчии</i>) .	89—104

II. Народныя сказки.

1. Чудный конь Лалазаръ (<i>на Кулапск. наръчии</i>). .	107—114
2. Митиль-Хавкъ „ „ „	115—123
3. Безногий „ „ „	124—134
4. Меликъ-шахъ, Гурія-пэри и Измѣнница-мать (<i>на Кулапск. наръчии</i>)	135—150
5. Чуко и Чэйранъ—волшебное колечко (<i>на Чарсан- чакск. наръчии</i>)	151—163
6. Волшебница Блэлъ (<i>на Чарсанчакск. наръчии</i>). .	163—182
7. Туманъ „ „ „	183—197
8. Лягушка „ „ „	198—216
9. Огненная чечевица „ „ „	216—227
10. (Человѣкъ) съ голубымъ глазомъ и безбородый (<i>на Чарсанчакск. наръчии</i>)	228—233
11. Артучъ и царь Хахахъ (<i>на Чарсанчакск. наръчии</i>). .	233—240
12. Городъ Джагинъ и Разрыватель цѣпей (<i>на Чар- санчакск. наръчии</i>)	241—256
13. Ловецъ Айрапетъ (<i>на Чарсанчакск. наръчии</i>) . .	257—267
14. Врачъ Лохманъ „ „ „	267—276

15. Царица Елена и Гико (на Чарсанчакск. нарѣчій)	276—283
16. Атаманъ разбойниковъ Искендеръ и царь Осъ (на Абаранск. нарѣчій)	284—288
17. Братецъ-товарищъ и Пэри въ сорокъ локоновъ (на Котайск. нарѣчій)	289—299
18. Ловецъ Муратъ (на Хойскомъ нарѣчій)	300—304
19. Царица-разбойница (на говоръ села Амиджанъ).	305—314
20. Вѣрная и невѣрная жены (на говоръ села Грамбъ).	315—317
21. Самъ-булатъ (на Арчэшск. нарѣчій).	318—320
22. Звѣзда Зуаль, Гранатная косточка и Злато- кудрая (на Багэшск. нарѣчій)	321—333
23. Дарчинъ (Корица) и Китайская царевна (на Багэшск. нарѣчій)	333—336
24. Трое безбородыхъ и разоритель Аро (на Алаш- кертск. нарѣчій)	337—342
25. Мельникъ Диланъ (на Алашкертск. нарѣчій)	343—345
26. Попъ и братецъ-персіяннинъ (на Алашкертск. на- рѣчій).	345—347
27. Пышко-Нырно (на Алашкертск. нарѣчій)	348—353
28. Красавица всего міра (на Хлатскомъ нарѣчій)	353—360
29. Искусникъ Муратъ » » »	361—369
30. Хаджи Сайатъ » » »	370—375
31. Царь Синамъ и Гюль » » »	376—381
32. Горемычный старшина Муратъ (на Хлатскомъ нарѣчій).	382—384
33. Кроткій и задорный братцы (на Хлатскомъ на- рѣчій).	385—386
34. Охэшъ! (Ахъ!) (на Хлатскомъ нарѣчій)	387—389
35. Охэшъ! (на Буланыхск. нарѣчій)	390—394
36. Открой, мой черный камешекъ! (на Буланыхск. нарѣчій).	395—400
37. Огненная-Гурія (на Буланыхск. нарѣчій)	401—416
38. Молчащая дѣва » » »	417—422
39. О Хикарѣ » » »	422—427
40. Жена, превращенная въ мула (на Арчэшск. на- рѣчій).	428—432
41. Братецъ-барашекъ (на Ванскомъ нарѣчій)	432—442
42. Сынъ Ходжа Юсепа (на Мокскомъ нарѣчій).	443—447

ԽՍՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԻՏ.

Ծանօթ բանահաւաք և բանասէր Ս. Հայկունին, որ ունի ժողոված Տաճկահայաստանի գաւառներում բազմաթիւ ազգագրական նիւթեր, դու անցեալ տարի ներկայացրել էր «Էմինեան Ազգագրական Ժողովածուի» խմբագրութեան իւր հաւաքածուները:

Խմբագրութիւնը աչքէ անցընելով այդ 'նիւթերը՝ վճռեց մաս-մաս նոցա հրատարակել, դասաւորելով նոցա որոշ կարգով և դիւրութեան համար յանձնելով բուն տպագրութեան գործը իրեն՝ պ. Հայկունուն՝ համաձայն Բարձրագոյն Հաստատուած Էմինեան Դրամագլխի կանոնադրութեան 7-որդ յօդուածին:

Ներկայ գիրքը, որ «Էմինեան Ազգագրական Ժողովածուի» երկրորդ հատորն է կազմում, իսկ իրեն՝ պ. Հայկունու հաւաքածուներէն՝ առաջին մասն, — պարունակում է իւր մէջ ժողովրդական բանաւոր գրականութեան տեսակների երկու բաժինը, այն է՝ ժողովրդական վէպը եւ հէքեաթը: Հէքեաթների բաժինը շատ ճոխ լինելով մի գիրք ևս կը յատկացուի նոցա. իսկ երրորդ գիրքը կը նուիրուի Հայ ժողովրդի բերանում շրջող Դրդական վէպին, որ առանձին կարեւորութիւն ունի, ինչպէս կը տեսնենք իւր տեղում: Պ. Հայկունու անցեալ նիւթերը կը կազմեն յաջորդ մասերը:

Լոյս ընծայած վեց վէպերից մանաւանդ արժանի է ուշադրութեան «Դաւիթ և Մհերի» Մոկաց ճիւղը կամ վարիանտը (19—50), որ ամփոփում է մի քանի նոր մանրամաս-

նութիւններ և մինչև այժմ լոյս տեսածների *) հետ կազմում է մի գեղեցիկ ամբողջութիւն:—«Ապուզէթ» և «Շիրին շահ և Բահր», չը նայելով իրենց քրդական կեանքի մի քանի պարագաներին՝ հայկական աւանդութեան բաւական կէտեր են շոշափում, ուստի տեղաւորեցինք նոցա հայ ժողովրդական վէպերի բաժնում: Թէև կան յիշեալ վէպերի այլ ձիւղեր՝ բուն քրդական բնաւորութեամբ, որ գրի է առել պ. հայկունին և որ կը տպագրուին Քրդական վէպերի մէջ:

Հէքեաթները բոլորն էլ վերին աստիճանի հետաքրքրական են ըստ բովանդակութեան՝ շոշափելով բազմաթիւ նոյն և նման եղանակներ ընդհանուր հէքեաթային գրականութիւնից, և արժանի առանձին մտադրութեան լեզուի տեսակէտից (թէև գրի են առնուած նոքա ոչ յատկապէս լեզուաբանական նպատակով), ներկայացնելով 15՝ ից աւելի հայ բարբառների օրինակներ:

Թէ՛ հէքեաթների և թէ՛ վէպերի մէջ պատահած օտար բառերը (տաճկերէն կամ պարսկերէն)՝ հայերէնից որոշելու համար, շարուած են բնագրում նոտր տառերով. իսկ պ. հայկունու հաւաքածոների մէջ գործածած բոլոր գաւառական բառերի բացատրութեան համար՝ կը կցուի վերջին գրքին մի ընդարձակ ըառարան:

Գ. Խ.

1 Դեկտեմբերի, 1901 թ.

Լազարեան Ճեմարան Արեւելեան Լեզուաց.

Մոսկուա:

*) Արժանաւերջաւորակ Սրբանձտեանցը առաջինն էր, որ ծանօթացրեց հայ ընթերցող հասարակութիւնը այդ պատուական վէպի հետ իւր «Գրոցուբոց» գրութեամբ (Գ.-Պօլլա, 1874). Ձիւղերը հրատարակել են — Մ. Արեւեան՝ Շուշի, 1889, Գարեգին Սարկաւազ՝ Թիֆլիս, 1892, և Բ. Խալաթեան՝ Վաղարշապատ, 1899: Վէպի Ռուսերէն թարգմանութիւնը՝ ըստ հրատարակութեան Սրբանձտեանցի, լոյս ընծայեց Գր. Խալաթեան «Լուսաւորութեան նախարարութեան օրագրում» 1881 թ. (Հոկտեմբեր), որ և յետոյ արտատպուեց հանգուցեալ Գր. Զանչեանի «Եղբայրական օգնութեան» երկու հրատարակութիւնների մէջ: Գերմաներէն թարգմանութիւնը լոյս տեսաւ «Armenische Bibliothek»-ի Դ-որդ հատորում՝ Լապպիշ, 1887 թ.:

ՆՈՒՄԵՐԻ ՑԱՆԿ.

Էմինեն Ազգազրական Ժողովածուի խմբագրութեան
կողմից . . . . . Ա—Ժ

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՆԱԻՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՏԵՍԱԿՆԵՐ.

Ա. ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՎԷՊ.

1. Սանասար և Բաղդասար (Միայ ճիւղ) . . . . . 1— 17
2. Դաւիթ և Մհեր (Միայ ճիւղ) . . . . . 19— 50
3. Յուսէփ Բէկ և Մաղիկ Խանում (Այնլի բաբար) . . . . . 51— 62
4. Ապուղէթ (Բաւնընթայ բաբար) . . . . . 63— 72
5. Խալանտար (Գրոն. լիւր) . . . . . 73— 88
6. Շիրին Շահ և Բահր (Աւնընթայ բաբար) . . . . . 89—104

Բ. ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԷՔԷԱԹ.

1. Լաւալար (Աւնընթայ բաբար) . . . . . 107—114
2. Միթիլ Խաւք , , ... 115—123
3. Փոկոտն (Պալարղայի) , , ... 124—134
4. Բաբըն , , ... 135—150
5. Ճուկօ և Ճէյրան (Չորանթիլ բաբար) . . . . . 151—163
6. Բըլէլ աղջիկ , , ... 163—182
7. Ամպ (Տուման) , , ... 183—197
8. Գորտ , , ... 198—216
9. Կրակոտ ոսպ (Աթաշլի Մէրճիմէր) , , ... 216—227
10. Ջիլ ու բօսէ , , ... 228—233
11. Արտուճ և Խաղաղ Թազաւոր , , ... 233—240
12. Ճամին բաղաբը և շղթայահատ , , ... 241—256
13. Որսորդ հայրապետ , , ... 257—267
14. Բժիշկ Լոխման , , ... 267—276

15. Դշխոյն Հեղինէ և Գիբոն (Զոսանձափէ Բարբառով) . . . 276—283
16. Աւազակապետ Իսկէնտեր և Օս Թագաւոր (Աղաբանայ Բարբառով) . . . . . 284—288
17. Աղբէր-տղա և բառսուն ծամ Փարի (Կոտայից Բարբառով) 289—299
18. Որսորդ Մուրատ (Խոյեցոյ Բարբառով) . . . . . 300—304
19. Թելուզակ Թագուհին (Ալէճան գիւղի Բարբառով) . . . 305—314
20. Անհաւատարիմ և հաւատարիմ կիները (Գրաճեայ գիւղի Բարբառով) . . . . . 315—317
21. Անձը պողպատ (Զան փօլատ) (Աջճէշի Բարբառով) . . . 318—320
22. Զուալ աստղ և նոան հատ ու ոսկեծամ (Բաղչու Բարբ.) 321—333
23. Դարչին և իրեք չարէք , , . 333—336
24. Իրեք բօսայ ու տուն աւիրող Յարօն (Աւշիկեթի Բարբառով) 337—342
25. Զախճպան Դիւան , , 343—345
26. Տէրտէր ու Աճամ Աղբէր , , 345—347
27. Փըշկօ - նըռնօ , , 348—353
28. Արար աշխարհի գեղեցկուհին (Դունեայ Գիւզալի) (Խլմայ Բարբառով) . . . . . 353—360
29. Ուստա Մուրատ (Խլմայ Բարբառով) . . . . . 361—369
30. Հաճի Սայաթ , , . 370—375
31. Սինամ Թագաւոր և Գիւլ , , . 376—381
32. Դարգոտ ոէս Մուրատ , , . 382—384
33. Խեղճ ու զաւլ աղբէր , , . 385—386
34. Օխէշ , , . 387—389
35. Օխէշ (Բաւանիս Բարբառով) . . . . . 390—394
36. Բացսե քարս , , . 395—400
37. Հուրնիկ և հրեղէն , , . 401—416
38. Անխօս աղջիկ , , . 417—422
39. Խիկարի խըսէն , , . 422—427
40. Կնիկը ջորիի փոխուած (Աջճէշի Բարբառով) . . . . . 428—432
41. Մարգրտաշար (Վանայ Բարբառով) . . . . . 432—442
42. Խօճա Թիւսեփի Գեառնիկ տղէն (Մոխայ Բարբառով) . . 443—447

Ա.

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՎԵՊ

Վ.

1

ՍԱՆԱՍԱՐ ԵՒ ԲԱՂԴԱՍԱՐ

Ժողովրդական վէպ *)

(Մ ՝ Կ Ե Գ Դ Ի Դ)

ամանակով կըլներ, չէր ըլներ, մէկ խա-
չապաշտ թագեաւոր. գինք շատ դով-
լաք ունէր, ասլլաս ու քալլաս չունէր.
մէկ աղջրկ կէր յիւր:

Ադ թագեաւորն էլ Սինաքերիմ
կռապաշտ թագեաւորըն խաւրհաս
(հարկատու) էր:

Օրմ ադ կռապաշտ թագեաւոր
էլաւ էրկու մարդ կլլալուզ (առաջնորդ,
պատդամաւոր) յուրուղկից խաչապաշտ թագեաւորուն.— Դեացէք,
իմ խաւրհ ժողուեցէք, բիրէք:

Կլլալուզնիր էկան ընցան թագեաւորու բեռէկ ու սարի առ-
ջէն. օր կընցնէն, լուսմ անիւնց իրեաց. ըրչկըցըն ինչ տանըն.—
անցկոն խօրոտ աղջրկմ իրեաց, արեւուն կըսէր՝ «գիւ գիւս մ'ըլլիր,
իս գիւս ըլլիմ»: Աղջրկ ընցկուն խօրոտ,— «ըրպէր հիււ չարդաղափի,

*) Պատմողն է Մովսէս Սախով. մանրամասնութիւններ սորա մասին տես
վէպիս վերջում տեղաւորած ծանօթութեան մէջ:

պրօք հաւք ճիւղն դարձեալի, մեծ այնիւն դրչա դր քեալաւ, հաճօք փարատույի պրօք մեծիկ դրօքիւն:—Ընցկուն խօրոտ՝ վուր (որ) տըսնուչուրս յաւիւր լուսնըկի կը նմանի, վուր եօթ սարի խոնէն գիւս կիւգեայ, ճանճ վուր ճակատին վրայ ման գեայ, կընկնի, ճանճի եօթ կուղաչար կը կուտոր:

Ադ կլավուզնիր ինչ տիսան գէդ աղջըկ, էրկունն էլ անյիւշ, անակեախ ընկեան:

Մէկ սահաքէն Թագեաւուր մարդ յուրուղկից, էկան տարըն յիւր կօնախ:

Ադ կլավուզնիր բան չասըն, էլան սուս ու փուս գարձան ուրինց Թագեաւուրու մօտ: Թագեաւուր խարցրից.

—Խաւն բիրիք, չբիրիք:

Ասըն.—Թագեաւուր ապրած, ինչ խաւն, ինչ բան. ընցկուն բան մինք տիսիր, աղէկ էր մինք չմեռանք.—գիւ ըլլէր, իրիք ամիս անյիւշ կընկնէր գետըն:

Թագեաւուր էսաց.—Ի՛նչ էր ձի տիսած:

Անիւնք ասրցըն.—Խաչապաչտ Թագեաւուրու աղջըկ տիսանք, վուր գիչեր, ցիրեկ չուտիս, չխմիս, հաւա անիւ ջիւղ ու ջաւալ (տեւք, պատկեր) քաւաւաւ էնիս:

Թագեաւուրն էսաց.—Հա՛, ասկեա՛ր. ասկեաւ էրէք, գեացէք. աղջըկ կտայ—կտայ, չլտայր.—քեար քեաղեցէք, աւաղ մաղեցէք. ժողվեցէք, բիրէք ինչ կայ:

Էլան ասկեաւ էրըն խաչապաչտ Թագեաւուրու վրայ:

—Ահա՛, Թագեաւուր, քու աղջըկ եան կըտաս տանըք, եան քեար կը քեաղընք, աւաղ մաղընք . . . :

Թագեաւուր ըրըչկից—Ի՛նչ ըրըչկի—քեանց աստղ երկընք ասկեաւ ի Թափուի. ճուղապ յուրուղկից մատ (մօտ) յիւր աղջըկ:

—Նա՛ քեօ խամար ի էկած. եան տ'էրթաս, եան էրկիր տ'աւիրին:

Աղջըկ մէգից (զգաց, մտածեց).—Վուր չէրթամ, իմ խօր երկըր քեար քեաղըն, աւաղ տը մաղըն. իս մէկ ջան իմ, էրթամ կուրսըլիմ աղիկ ի, քեանց իմ խուր էրկըր աւիրի:

Աղջըկ խօք իտու:

Առաւուտ ասկեաւ քեաչուաւ. Թագեաւուր յիւր աղջկէ ձեռք ոտք տիսաւ (պատրաստութիւնը հոգաց). մէկ վարդապիտ իրի, կընկեան շուր խազիւց, էսաց.

—Վարդապիտ, կէրթաս խատ իմ աղջկէն, գեօղտիւկ չըս թղնի Աստուած մոռանայ:

Իլան խիծըցըն, տարըն խասիւցըն կուսապաչտ Թագեաւուրու քեաղաք: Կուսապաչտ Թագեաւուրու քեաւուտն պակաս մէկ կնիկ կէր: Յըրկուն Թագեաւուր էկաւ վուր գեայ յիւր կեօղվինք:

Աղջըկն էսաց.— Թագեաւոր, մինք խաչապաշտ ինք, դիւ կուսպաշտ իս. մի դնի (կրօն, հաւատք) մէջ ընցկուն ի, մինք քեառսուն օր քեառսունք տը բունինք:

Թագեաւոր էսաց.— Իս չըմ կէրի ապրի չուր քեառսուն օր:

Աղջըկն էսաց.— Ի՛նչ կայ, քեօ տուն չաւրը, քեառսուն նպակաս մէկ կնիկ կայ քե, յօր մէկը մօտ գինայ, չուր քեառսուն օր քմի, դօր կգեայ ըմի:

Թագեաւոր իբի փարսեմ կապից յիւր մէջ՝ աղջկէն. յօր գիրմ կըգէր յիւր փուր կը Թալէր վըր փարսին, խատ աղջկէն խապար կըտէր, բէյն կըլէր, կըլէր (կը գնար):

Անցկուն էրըն չիւր եռսուն ինը օր:

Աղջըկ էսաց Թագեաւորուն.

— Վաղ իմ դօ՛րն ի. քեօ կնկտիք վաղ յըմէն էլ յուրուղկի. խաձի, էրթանք դաշտ, քեօ, սէյրան անինք:

Թագեաւոր անցկուն էրաւ:

Խըլուսուն էլան. Թագեաւորու աղջըկ եռսուն ինը կնկնով ու վարդապիտով գեացըն դաշտ:

Թագեաւորու աղջըկ կնկտիրուն էսաց.

— Գեացէք, ձի խամա քեօ էրէք:

Էն ու վարդապիտ գեացըն, ծովու պուռկ նստան ու լացըն:

Հագմագա (յանկարծ) աղբուրմ բացուաւ, Թագեաւորու աղջըկ կուց էգար յէգա աղբուրը. մէջ, մէկ լիք խմաւ, մէկ կիսատ:

Յաղբուր ցամքաւ. յանտից դարձան, էկըն:

Մէկ օր դօր իբի Թագեաւորու աղջկէն. կուսպաշտ Թագեաւոր իբի օր տը գէր կեօղվինք, աղջըկ էսաց.

— Թագեաւոր, չըս ըսի՝ իս տղովայիր իմ, իմ մօտ տը չգեաս, մեղք ի մի դնի մէջ:

Թագեաւոր նիյաք կախից, էսաց.

— Աս ի՛նչ բան ի, իս քեօ մօտ չը՛մ իկի, նա քեօ փուր վնձի լցիր:

Աղջըկ էսաց.— Քեօ տուն չաւրը, դիւ զօրպաղասս (յաղթանգամ, կտրիճ) մարդ իս, փուր դիւ փուր Թալիր իս փարսին, խա ձի խապար իս տուի, քեօ չորան (զօլ, տաքութիւն) գեացիր իմ փուր, տղովայիրըմ:

Թագեաւոր հաւատաց, չմօտացաւ:

Մնաց ինը ամիս, ինը օր, ինը սահաք, ինը դափա փուր քմաւ, Թագեաւորու աղջըկ էրկու տղայ իբի, մէկ քամամ, մէկ կիսատ:

Վարդապիտ իբի վըր Թորլան գեաղտիկ կնքից. ան քամամու անուն իդի Սանասար, ան կիսատըն Բաղդասար:

Թը յալք տարը կը ճիւղանայըն, անիւնք օրէ ճիւղացան:

Թագեաւոր ըրընկից գէրկու տղէն, աչքիր կուրցաւ:

Թագեաւոր մէկ օր իրի, էսաց.

— Թագեաւորու աղջրկ, գիտի՛ս, ինչ կայ:

— Հա՛, ինչ կայ:

— Ըպա չըս ըսի, իմ կռքիր մատաղ կուզըն:

Թագեաւորու աղջիկ էսաց.

— Քեօ տուն չաւրը, քզի չկայ էրինջ, չկայ ուխար, չկայ տաւար, գինի՛, էրա մատաղ:

Թագեաւոր էսաց. — Չէ՛, չէ՛, մարդ կուզըն:

— Ե՛, մարդ կուզըն, չկա՛յ քեօ քեաղքի մէջ անտէր տղայ, գինի, էրա մատաղ:

Թագեաւոր էսաց. — Չէ՛, չէ՛, իմ աղէկներ կուզըն:

Թագեաւորու աղջրկ էսաց. — Քեօ տուն չաւրը, վրի՛, իմ աղէկներ քեօ աղէկներ չը՛ն, տար, էրա մատաղ:

Թագեաւոր աղէկներ առից, գինաց:

Ինչ Բաղդասարն էր, պատիկ էր, խեղճ չըր կտրի. ինչ Սանասարն էր, ճիւղ էր, խեղճ կը կտրիր, էսաց.

— Թագեաւոր, ղուրպան իմ քի, վուր մի դէսուր տաս, իս, իմ աղբէր էրթանք ծովու պուռկ, փշում քեօ էնըք, գանք, նուր մի գինի:

Թագեաւոր էսաց. — Դեացէք, լէ չիւտ իկէք:

Սանասար, Բաղդասար իլան գեացըն ծովու պուռկ, էրկուսն էլ նստան անտեղ՝ լացըն:

Սանասար կասը. — Աղբէր, արը մի թալընք էնա ծով, խիղղուինք աղիկ ի, քեանց Թագեաւոր մի տանը էնի կռքիրու մատաղ:

Բաղդասար էսաց. — Աղբէր, խոզըն քեաղցր ի, իս ձի չըմ թալ:

Սանասար էլաւ գինք իթալ ծով. մէկ Աստըծու անուն իտու, զընք չալապուտիկ (գլխով սուզիկ) էրաւ ծովու մէջ. գինաց խասաւ ծովու տակ, տիսաւ, ինչ տիսնը. — Քեօել ու սարեմ կայ յանտե, հաւվուզմ՝ կիւ մանջ ան քեօել ու սարին կը թալը. ձիւմ անտեղ կապուռկ, ձիու չուրս օտան մէջ թուր-կէծակին, կապէն-արքալին, կիւտիկնը գլխին, քեօելնը-մէջը:

Մտաւ մէջ, լողկացաւ, էլաւ նակիր կապից յրմէն:

Քիւռկիկ-Ջալալին խիծաւ, թուաւ գիւս ծովուց:

Սանասար ճիծ էր, վուր մտաւ ծով, էլաւ՝ լցուաւ, դարձաւ հրեղէն. էկաւ տիսու, Բաղդասար նստիր կըլայ, էսաց.

— Ե՛ տղա, վըրի՛ կըլաս:

Բաղդասար էսաց. — Ե՛ աղա՛, ապա իս չըլամ, վո՛ւմ լայ. իս՝ իմ մէկ աղբէր, Թագեաւոր ղմի կը տանէր էնէր մատաղ, փախանք ըսդա. իմ աղբէր զընք իթալ ծով, գինաց խիղղուաւ, իս էլ մացի ըսդա. ապա իս չըլամ, վո՛ւմ լայ. մկայ Թագեաւոր կիւզիայ, ձը կը տանը, կէնը մատաղ:

Սանճասար էսաց.— Է՛ տղան, մկայ քեօ աղբէր տըսնիս, կը ճանչընան:

— Ըպա չը՛մ ճանչնար, քընց իս մէ լարմ՝ ճիւշ էր:

Էսաց.— Տղան, իս քեօ աղբէրն իմ:

— Իմ աղբէր ճիժ էր, դիւ էլեր իս ճիւշ մարդմ. իմ աղբէր ձի՛ յուստ գնտաւ, ճակի՛ր յուստ գնտաւ, խալան յուստ գնտաւ:

Սանճասար էսաց.— Իս քեօ աղբէրն իմ, մը՛ վախճնայ. էրթանք մատ թագեաւուր, մի էնի մատաղ:

Էլան էկին քեաղաք. Սանճասար էսաց.

— Բաղդասար, ձիու գլեօլս բռնի. իս կէրթամ, վուր իս կը կանչիմ, ձին կը խասըցիս ձը:

Սանճասար գնաց մատ թագեաւուր, թագեաւուր էսաց.

— Է՛ որդի, քեօ աղբէր յիւր ի, վրի՛ շուտ չէկըք:

Սանճասար կասը.— Իմ աղբէր ճիժ ի, յետի-յետի կիւգեայ. ձը տար զինի, չիւր իմ աղբէր կիւգեայ:

Թագեաւուր էսաց.— Դը՛ կիւղ ըլլի՛ (պարկէ), քի զինիմ:

Սանճասար էսաց.— Թագեաւուր, վրբի՛, մարդ մատաղ սրբու դիւռ կը զինի, թը չուլ տեղ:

Թագեաւուր էսաց.— Խան, վալա քեօ խապարն (խօսք) ի. իլի՛, եանք (գնանք) սրբու դիւռ:

Իլան գեացըն, Սանճասար կիւղ-կուղ էլաւ, թագեաւուր դանակ իխան, վրգ տը կտրէր:

Սանճասար տիսաւ՝ աղուրդ վիղ տը կտրի, ագուցմ իզար թագեաւուրուն, վուր գինաց իրեք շալաղութիկ վար մէ մէկը էտեռ:

Սանճասար կանչից.— Բաղդասար, ձին:

Բաղդասար ձըն խասուց:

Սանճասար խիժաւ գձըն Տիսաւ, ինչ տիսաւ.— քեաղաք քեաղքով թափան վերայ կռիւ. Քեաղաք յըմէն սպանից. թագեաւուր բռնից, իբի մատ ուր մէր. չուանովմ թագեաւուր կապից, ոտնէն չուր գլեօլս փաթըթից սան:

Նստան տակ Սանճասար, Բաղդասար, վարդապիտ, ուրինց մէր. նուան զինին դրին սեղնի վրէն, սօղպաք էրին:

Թըղ ինուըք մնան խա ուրինց սօղպլթի. մինք խապար վիրմնէ տանք.— խապար տանք Սանճասարը պողկից— խաշապաշտ թագեաւուրից:

— Հաւաք հասաւ՝ թը Սանճասար Բաղդասար զօրացիրըն, կուպաշտ թագեաւուր կապիրըն, նստած սօղպաք կէնըն:

Խաչապոչտ Թագեաւուր էլաւ թողթմ գրից, էտուր քեամուն, էսաց.

— Իմ թողթ կը տանիս իմ խաւրզայ (քրոջ որդի) Սանասարը ձեռ կըտաս:

Քեամին թողթ իբիւր՝ յականատըց իթալ Սանասարի ձեռ:

Սանասար զթողթ կարգաց, վուր թղթի մէջ գրիւր ի.

— «Խազար բարին իմ թուռ Սանասարին, վուր թողթ կը խասնը քեօ ձեռ զլեօխդ յէսդի թրչիս, ըսդաս կնտիս»:

Սանասար զձին քեաչից գիւս, խիծաւ, գինաց խաչապոչտ Թագեաւուրու— յիւր սլապկէ քեաղաք:

Պապըկ մօր նմուշի վրայ զՍանասար ճանչըցաւ. կեազմ ուր- խըցան:

Մէկ օր մէկը անիւնք անտեղ ուրինց-ուրինց ուրինալու մէջ ըլնըն. Մինք խօսք վրի մէնէ տանք.— Խօսք կռապաչտ Թագեաւուրուց, վարդապտից ու Բաղդասարից տանք:

Վարդապտի ու Բաղդասար յըմն օր կըլլին ու կէրթէն Գեչիւր, յօր մէկ վիւրու մաւալ կը բիրըն, կիւզեան կը նստըն սօղալթի, Բեք ուրախութիւն կէնըն:

Մէկել օր անիւնք իլան գեացըն Գեչիւր: Թագեաւուր փաթու- Թած տեղէն Թագեաւուրու աղջկէն էսաց.

— Չէ իս խեղճ իմ, քեօ տուն չաւը, փշում իմ կապիր թուլ- ցըցու:

Թագեաւուրու աղջիկ էլաւ զկապիր արձկից, էդիւր անդին:

Թագեաւուր իլաւ, ինչ իլաւ.— գինաց քեաղաք, դըամ մարդ տիսաւ, էսաց.

— Էկէք, եօթ դիւլի բեռ. եօթ տալուան քեացախ գինի լցէք, տարէք Ախմախու սար, վուր իս վաղ զԲաղդասար խաբըմ, բիրըմ անտեղ, գինը տանք, խմցըցինք, սաւխօօցինք, սպանըք:

Մարդիւր իլան, ընցկուն էրըն:

Յըրկուն վարդապտ, Բաղդասար Գեչիւրից էկան:

Թագեաւուր էսաց.— Բաղդասար, գիտիս, ինչ կայ:

Էսաց.— Խնչ կայ, Թագեաւուր:

Էսաց.— Ընցկուն Գեչիւրի տեղմ իմ գնտիր, վուր վիւրու մաւալ- քիւր յըմէն լցուիրըն յընտե, վաղ յըմէն բռնընք, բիրընք:

Բաղդասար էսաց.— Թըղ ըլնը, եանք (գնանք):

Մէկել օր Թագեաւուր, Բաղդասար խիծան ուրինց ձիանք, դեացըն. վուր խասան Ախմախու սար, աստեղէն, անտեղէն գինու կթխէք (բաժակ) ձիւքիւր— «Խազար բարի քի, Բաղդասար», ասըն, չուրս տեղէն տուըն:

Բաղդասար խմաւ, անցկո՛ւն սաւխօճցաւ, վուր աճյուշ, անա-
կեախ ընկեաւ:

Թագեաւուր էսաց.—'Ի՛է, կիւրզիւր առէք, էլէցէք ինի:

Անցկո՛ւն զարկիցըն, Բաղդասարի չուրս տեղէն անցկո՛ւն խան-
ճակ-փուս շնըցըն, վուր քեառսուն կեազ փուս կըրնրր:

Աստըծու խրամանքեօվ մէկ կիւրզ Բաղդասարին չղպնը:

Թըղ անիւնք մնան ուրիւնց կիւրզիւրու խիտ. մինք իապար
վիրմէնէ տանք.

— Խապար Սանասարից տանք:

Սանասար իլաւ դիւս, իրիշկից Բաղդասարի աստղ նժուղիւր
իր. դարձաւ յիւր պապկին էսաց.

— Ա վա՛, պապիկ, իմ ձըն քեաշեցէք, եան իս իմ աղբօր լեւըն
(դիակ) կը խասնըմ, եան նաւըն (զագաղ):

Պապիկ էսաց.—Քեօ տուն չաւրը, քեօ աղբիւր մկայ նստիւր ի
յիւր մօր ու վարդապըտու խիտ քեօ կէնի սօլպլքի մէջ:

Սանասար քրպէք չէրաւ (այլ ես չհամբերեց), իլաւ յինք յիւր
ձըն քեաշից դիւս, խիծաւ, ասաց.

— Մուրազ Աստուած, մուրազ ձի, ձի յնր կը խասցնիս իմ
աղբօր:

Ձըն կասը.—Կալօն (զայլան) լից, դարտըկի:

Սանասար էսաց.—Բիրանդի կուտրիր, իս լեւըն խասնիմ թէ
նաւըն:

Ձըն էսաց.—Աչքիւր խփի՛ ու բնց:

Սանասար աչքիւր խփից, ձըն քեառսուն աւուր կօնախ դինաց:

Սանասար կռապաշտ Թագեաւուրը մարդիւր յըմէն սպանից,
դինաց կայնաւ Բաղդասարի վրայ, կանչից.

— Բնդդասար, Բնդդասար:

Բաղդասար գլիօխ վիրուց.—Հնյ քեօ տուն չաւրը, չթուղիւր
իս քնիմ:

Ասաց.—Քեօ տուն չաւրը, մհէա իլի՛, քեօ չուրս բիւլուր աչքի:

Բաղդասար իլաւ, յիւր չուրս բիւլուր աչքից, անցկո՛ւն խան-
տակ էրած՝ հսապից դէն:

Նիւր էկան քեաղար:

Սանասար Թագեաւուրու տեղ էլաւ Թագեաւուր:

Մէկ ժամանակ նստան անտեղ. օրմ Սանասար էսաց.

— Ըլեցէք երթանք մէկ կարիւղ էրկիրմ, մի խամա մէկ տեղ
դնտնիւք, տըօնմ *) շնըք, նստընք:

*) Տրօն - տուն, մրօխ - մուխ, մրա - մօս եւ սոցա նման շաւր, սր
եղիւ ձայնաւոր ունիւն, սակայն միահնչիւն են:

Նլան գեացըն, շատ-քիչ Աստուած գիտի, դաշտմ գնտան:
Սանասար էսաց.—Ըսդա շատ խօրոտ ի, մի խամա բիրընք,
չնընք:

Սանասար էլաւ ուսթա, շարից պատ, Բաղդասար քեար կրից,
վարդապիտ տընլ (տիղմ, ցեխ) շնըց, անիւնց մէր տընլ կրից. մէկ
մէկը յօգնիցըն, անցկուն բերդմ շինըցըն, վուր շատ տեղ . . . :

Մնաց բերդի անուն, վուր մարդ չկայ դնի:

Սանասար իլաւ բերդի գլեօխ, ըրընկից մանջ դաշտը. տիսաւ
բարակ մըօխմ կէշնը. էկաւ խիծաւ, նիւր գինաց տիսաւ խինգ խա-
րիր տարեկան խալվուրմ կայ յատն, կուշտմ ցան դրիր կրակ, տքիր
վրայ կը վառվը. ձեռքիր կտայ վրայ, կէնի—«ըխօշ, ըխօշ, ըխօշ»:

Սանասար խասոււ, սուս ու փուս բունից, ձեռը վրայ առից,
էբիր մըա բերդ, էսաց.

—Խալվուր, գիտնա իս քի ընչը խամար իմ բիրի:

Խալվուր էսաց.—Ընչը՞ խամար իս բիրի:

—Իս քի բիրի իմ, վուր իմ բերդի անուն դնիս:

Խալվուր էսաց.—Թըղ ընի:

Խալվուր կանիւր ի բերդը բիւլուր, չուրս գիւխէն իբի մըա դըօռ
կայինըաւ, էսաց.

—Ըվան, քեանի սասում (ցասում) բերդ մի:

Սանասար էսաց.—Խալվուր, իմ բերդը անուն մնաց Սասում:

Բերդը անուն դրին, պրծան:

Սանասար էսաց.—Խալվուր, ըսդա մնացի, իս քի խօրոտ կը
պախիմ:

Խալվուր էսաց.—Աստուած վուր կը սիրիս, էլմ ձը կը տանիս
դնիս իմ տեղաց վրայ, իմ կուշտ կրակացցիս, դնիս իմ յառէջ, ըն
վաւրանն ի, ըսդա իմ սապը չգեայ:

Սանասար ղխալվուր վրցուց, տարաւ յիւր տեղ, ցանը կուշտ
էգիր, կրակ իբի գէմ, դարձաւ:

Անիւնք մնան ուրինց ուրախութենի խիտ, մինք խապար
վիրմէնէ տանք.

—«Խապար Զընմաչընայ Թագեաւուրու աղջկէ—Կըրխասաչուէն
(Քեաւուսուն-ձեօղ-ծամ) տանք»:

Սանասարը ձէն վուր ընկեաւ տնէն, խօսք-խապար խասաւ
Կըրխասաչուէն, իլաւ մէկ գիր գրից, էտու քեամուն, էսաց.

—Քեամը, նա Թողթ կը տանըս կըտաս իմ տէգը Բաղդա-
սարըն, գեայ ձը տանը Սանասարըն:

Քեամին գթողթ իբի էտու Բաղդասարը ձեւ:

Բաղդասար թողի՞ կարդաց, ծալից, էդիր յիւր ծուց, էսաց.

— Տը զանեմ զՍանասար սպանեմ, էրթամ բիրիմ ձի խամա:

Բաղդասար մանջ յիւր սըիրտն էրաւ իուց. խատ Սանասարի խապար չըտար:

Սանասար ինչ կըսի, էն նուղապ չըտայ.— կըրնը իմ աղբէր բան մի լսիր ի, ըլնեմ, իմ աղբէր առնեմ, էրթամ դաշտ, փըշում ձիա-թոխս խաղանք, բալֆի իմ աղբօր սըիրտ (սիրտ) իջնը:

Իլաւ առւց յիւր աղբէր, գինաց. ձիանք խիծան, ձիաթոխս խաղացըն կիւրզով:

էն ինչ Սանասարն ի, հանամ կտնը, էն ինչ Բաղդասարն ի, սրտով կը զանի. կիւրզ ձեռնի, Բաղդասարը էրկու աչքը կը զանի, ան ինչ Սանասարը կիւրզ բանձը կընցը:

Չիւր կէս օրին խաղցըն, չկէրցըն մէկմէկը վերայ, կէս օրէն իջան, առնն քողրը:

Սանասար վրցուց գԲաղդասար էդիր գետրն:

Բաղդասարը յաչ գնաց. Սանասար ձեռ տարաւ բնու սըիրտ մածից, պեօրտ ուլուրից. աչքից՝ թողթն ի ջիւր կայ, կարդաց. մէկ թարզով էխան վի, էսաց.

— Աղբէր, ընու յապով էր, վուր դիւ խա ձի խապար չըր իտայ, ձի լազլմ (պէտք) չի, գնա, բի քի խամար, մայա դիւ իմալ տը բիրըս: Նայխա բաբուճան. Բաղդասար մնաց տըսն, Սանասար խիծաւ յիւր ձըն գինաց:

Շատ-քիչ գինաց, տիսաւ վուր աղուիսմ ընը սարից կը թռնը վէր սարըն, կըսը՝ «խամ խիալ, բարվան խիալ»:

Սանասարը ձըն ընցաւ գինաց: Տեղ մ'էլ տիսաւ մարդմ. կզոււի ի, եօթ ջաղըր ջիւր կը խմի, կըսի՝ «եւամա՛ն, իս ծարաւ միռայ»:

Ձըն ընցաւ գինաց տեղ մ'էլ. տիսաւ եօթ փուռ խաց կը թխի, մարդմ կուտի, կըսի՝ «իս անօթը միռայ»:

Յանտից էլ ընցաւ գինաց տեղ մ'էլ. տիսաւ, վուր եօթ դէվ նստած մէկտեղ, մէկ խնձուր կայ, ըն կը թալը ընու, ընը կը թալը ընու, կըսի՝ «խազար բարին քի»:

Սանասար պրծաւ գինաց, անկաջ չէրաւ:

Յըրկուն խասաւ Ձընմաչընի քեաղաքը կուշտ խանմ կէր, իջաւ: Ըդա խսնճին խալվուր մարդ մ'էր. ձըն կապից յատի, նստաւ: Գիշիւր իր. Սանասար էսաց.— Խալվուր, նաղկիմ ասա, անկաջ էնինք:

Խալվուր էսաց.— Իս բան չըմ գիտի:

Սանասար էսաց.— Խալվուր, նա քեաղքը թաղեաւուրը աղջըկ յիմալ աղջըկ ի:

Խալվուր էսաց.— Ուրը, քի յինչ կայ խիտ, իմալ կըրնը թըղ ընը:

Էսայ.—Պապէ, կը խարցընիմ:

—Ո՛րդը, մի թագեաւորուն աղջիկմ կայ, սրնէր կէնի, քեանը-քեանը թագեաւորը տղայ էկին, վուր զան առնէն՝ սրնէր էրաւ, էթալ սարիր. մէկ էրիր ի աղուիս, մէկ էրիր ի եօթը ֆաղացը ֆուր կը խմի, կըսի՝ «իս ծարաւ մեռայ». մէկ դըսա, մէկ դընա. չընը՞ դիւ իկիր իս՝ վուր զան առնիս: Իս կըրըչկիմ գիւ ափսուս տղէ միս. Թը ան յապով իս իկիր, իրեք նա խանով մեղք ընիմ, քեօ վիզ ընը. Թոգ-դարձը, խեղճ իս:

Սանասար էսայ.—Չէ, պապէ, իս ան յապով չըմ իկի. ձը յինչ կայ խատ անիւ: Պապէ, ըպա ընու սեհր չալա՞քլի (չեղծուիր):

—Ո՛րդը, ընու սեհր եօթ ծովու կղզին մատ . . . վապը բերնը մէջ ի. խրեղէն մարդմ տ'ընի, վուր էրթայ, մանը ծով, վապը բեր-նէն խանը, բիրի, վուր անիւ սեհր պաքալ ընը:

Սանասար էսայ.—Խալվուր, ձէնդ կտրի, ձը քեօն կըզեայ:

Տեղ իցկըցըն, քնան:

Խալվուր քնաւ, համա Սանասար չը քնի: Սանասար տիսաւ վուր խալվուր քնաւ, ան գիշիրով գիւաց քեաղըր մէջ քեառսուն դաւա դնտաւ, քեառսուն բեռը գինը, գիշիրով տարաւ էթալ ծովու պը-ռուկ, դաւեք դարձան, էնի մնաց յանտե. զան քեառսուն բեռը գի-նըն ըլից մանջ ծովուն, վըչապ սարխօցցաւ: Ընի գինաց, մտաւ ծո-վու տակ. տիսաւ վըչապ գլեօխ բարձրացըցիր ի. չանգալ վերալանց էթալ, վըչապը բերնէն զմատնիք իխան, դարձաւ, իրի խան, կուղ էլաւ, քնաւ:

Առաւուտ լուս բացուաւ, ծով կատղաւ, վըչապ յամի քեա-ղաք կըր՛ի:

Թագեաւորը դալալ խտու կանչի.—Մհա վո՛վ ի մատնիք վըչապը բերնից խանիր ի:

Անցկուն կան էկըն, մարդ չգնտան, խալվուրը խարցըցին:

Խալվուր էսայ.—Աս գիշիր իմ խան մարդ չէկիր քեանց նա տղէն. յանիկ էլ իմալ իկիր ի, ընկիր ի, քնուկ ի:

Սանասար էսայ.—Էն ինչ ի:

Անիւնք էլ ասըցըն:

Սանասար էսայ.—Իս իմ էրիր. ինչ ձի ձեռնէն կիւզեայ, էրէք: Մէկ անիւցմնէ, մէկ Սանասարը մնէ, կռուան:

Թըլ անիւնք խատ ուրիւնց կռուուն ընին, մինք խապաւ Բաղ-դասարից տանք:

—Բաղդասար գիշիր իլաւ գիւս, տիոնայ՝ ինչ տիսնայ.—Սանա-սարը աստղը նծուաղիւր՛ի. էսայ.

—Մարէ, իմ ձըն քեաշի, իս իմ աղբօր լեւըն կը խասնըմ, եա նաւըն:

Մէրն էսաց.—Քեօ տուն չաւրը, Սանասար մկայ Քեառսուն-ճեօղ-ծամի ծծերու մէջ քնիր ի, դիւ . . . :

Բաղդասար անկաջ չէրաւ, յիւր ձըն քեաշըց, խիծաւ, քշից:

Գնաց խասաւ յանտե, վուր աղուիս ան սարից կը թըռնը ան սարը վրայ, կըսի՝ «խաւ խիալ, փաւլաւ խիալ»:

Բաղդասարն էսաց.—Կանի, քեօ տիրուջ, խաւ իմն ի, խիալ քիւն: Թուրը էզար, աղուիսու վըզ կտրից, կտուրմ յուրուղկից էրեւլ, մէկ արեպատք. ընցաւ գինաց:

Դինաց, տիսաւ ըն մարդ, վուր եօթ ջաղցը ջուրը կը խմի, կըսի.

—Անման, իս ծառաւ մեռայ: Թորմ էթալ անիւ վըզն էլ կտրից: Յանտուց ընցաւ, գինաց ըն մարդու մօտ, վուր եօթ փուռ խոց կուտէր, կասէր՝ «իս անօթը մեռայ»:

Թորմ էթալ անիւ վըզն էլ կտրից, էսաց.

—Քեօ խէր անիծած, եօթ փուռ՝ եօթ քեաղաք կը կշտացըցի. դիւ եօթ փուռ կուտիս, դալ կըսիս «անօթը մեռայ»:

Անտիւց ընցաւ, գինաց խասաւ մատ ան եօթ դէվ, ձիուց իշաւ տակ, նստաւ անիւնց կուշտ. խնձուր վուր կը թալըն մէկ մէկը, դօր իրի, խասաւ անիւ. հաւնա զխնձուր էդի ծուց, իլաւ խիծաւ յիւր ձըն, գինաց խասաւ խաւնու մօտ, էսաց.

—Խա՛ննի, ան յինչ կուի ի, աս յինչ տնկտնկուց ի:

Խաւննին էսաց.—Վալա չըմ գըտի. յերէկ յրրկուն քեօ նմուշին ձիաւուրմ իրի ըսդա. առուտուն էկըն, խապարմ անիւցմնէ, խապարմ անիւմնէ, կուռան, խալա ան կուիւն ի կը կուռըն:

Բաղդասար քշից յիւր ձըն, գինաց աղջկէ պատխանի յառիջէն ընցաւ, էսաց.

—Աղջի, կուի թըզ դիւրն ի:

Աղջիկ ճանչցաւ, էսաց.—Կուի թըզ քեաղքով դէն ի:

Բաղդասար քշից գձըն, գինաց մտաւ մանջ կուռուն. ճութիցմ ան կտրից, ճութիցմ Սանասար. կէս գիշիւրուան մէջ խառուան մէմէկը, ձիանքտերաց թռան տակը, առին յիրուր:

Սանասար վիրցուց գԲաղդասար, էտու գետըն. ծըօնգ էզար վըր սրտին, վըզ տը կտրէր, Բաղդասար էսաց.

—Հա՛յ գճի, դիւ տըսպանիս ձի, ըպա իմ կտրճի ձեռնէն դիւր տը պըծնըս *):

Սանասար էսաց.—Դիւ վո՛վ իս:

*) Այժմ եւս սովորութիւն է, նեղը մնացողը իր ցեղով երկիւղ կազդէ. քրե-նամու վրան:

Եսաց.— Իս Բաղդասարն իմ:

Սանասար Էսաց.— Այ՛ն, իմ աչքիր տը կուրցուցի, իմ աղբէր տըսպանի:

Իլան խիծան ձիանք, քչիցըն, էկըն վըր թաղեաւորու դռան. զիւռով գկրըխտաչուէն քեաչիցըն դիւս, խիծրցըն ձին, քչըցըն:

Շատ էկըն, քիչ էկըն, տիսան կապուտ ձիաւորմ անտիղէն էրի, կանչից.

— Հա՛ գիտի փարախնիր (սըիկայ, լօթի), աղա՛, հուրուփիւրն իմ պապարն ի, դիւր կը տանը:

Սանասար Էսաց.— Աղբէր, դիւ էնա ձիւս գլեօխ բռնի, իս իեամ, մահա սն ինչ կըսի:

Բաղդասար Էսաց.— Ի՛կ գրող տուն, յրմէն գրուն էլ գիւ տի-
հաս, աս գրուն էլ իս տիւտմ:

Սանասար Էսաց.— Ի՛կ գնա, վըր կը նեղանաս:

Բաղդասար զձրն քչից գինաց յատէջ. խօսքմ անիւմնէ, մէկմ անիւմնէ, իջան թռան թախ յիրուր:

Բաղդասար վիրուց դան, էդրր գիտրն, չուք էղար վըր սըրի-
տին, վըզ տը կտրիր. հաւնա գփողպատ քեակից, ծծիւր էիան դիւս, էոաց.

— Բաղդասար, նահա վուր կը տանը իմ քիւրն ի. նա եօթ տարը կայ իս անիւ դարտէն փախիր ի, վուր անցկուն սեհր կը թա-
լէր վըր խալղըն. իս գեացիրը Գլան սարը մէջ, էլըր ի հաւամիք, դեալող-էրթըցող վըզ տը կարի. սոօր վուր լսայ դիւ գանիւ սեհրին
պաթլլիցիք, բիրք Սանասարը խամար, իս էլ էկայ քի խամար:

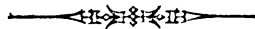
Իլան չուրսով խիծան ձիանք, քչիցըն էկըն Սատուն. անկաջ-
կալայ էրի:

Նստան անտե. չատ-քիչ Աստուած գըտի, Սանասարին Աս-
տուած էտու լաճմ էլաւ, անուն գրին Մհեր:

Բաղդասար անուրդի մնաց:

Անիւնք խասան ուրինց մուրազ, գիւ էլ խասար քեօ մուրազ:

Էրկնիւց իրիք խնձուր իրի, էրկուս սատղին, մէկ անկաջ էրողին:

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ

Ցարդ ունեցած հետաքրքրութենէս այն եղրակացութեան հասած եմ, որ Սասունայ Գաւիթ և Մհր դիւցազնական վէպը Մոկացի գրարարներ տարածած են հեռու գաւառներ, նաև փոքր մասամբ Կումանցի և Ումնցի գրարարները:

Սոքա իրենց արհեստը ուր որ ի գործ կը դնեն, անդ ևս կը պատմեն Սանասար ու Բաղդասար, Գաւիթ և Մհր, նաև այլ և այլ հեքիաթներ:

Գարուն, ամառ, աշուն սոքա կը տարածուին Բչերի, Ռափանդա, Մահմաճ, Մուշ, Բուլանլիս, Խլաթ, Արծկէ, Արճէշ, Ապաղա ելն. իսկ ձմեռն ևս Աճամ (Երևանայ նահանգ):

Խումբ խումբ կը տարածուին սափն կողմեր, իւրաքանչիւր խումբ 5—10—15 հոգի կը լինին:

Այն խումբը առաջի տարին որ դիւզի մէջ գրարարութիւն արած է, յաջորդ տարիներն ևս նոյն խումբը պիտի անէ. ո և է մի օտար խումբ չէ կարող այդ դիւզը մտնել. եթէ համարձակի մտնել թէ և յանկարծ՝ ձայն չեն հաներ, կռիւ ևս տեղի չունենար, սակայն երբ յարմար վայր մի (իրենց հայրենիքի մէջ) այդ խմբի որ և է մէկին պատահեցան, կսպանեն:

Գրարարներն խիստ չարքաշ կեանք ունին. դիւզէ դիւզ, տնէ տուն ման կրդան, ցրաին և անձրեկն երբեմն դուրսը երբեմն ներսը, երբեմն նօթի, ծարաւ և առանց անկողնոյ շատ անգամ չոր հողի վերայ, գլխու ներքե և իրիւ լարձ մի քար դրած կը մրափեն:

Իւրաքանչիւր խումբ ունի մի հատ լիալլ ասող, որովէս զի թէ իրենք այդ չարքաշ կեանքի մէջ զրաղուին և թէ որ դիւզ զնան բզրաղեցնեն նոյն դիւզացիքը:

Ո՛ր մէկ խմբի մէջ որ լաւ լիալլ ասող կայ, այդ խմբի պատիւը շատ է, նոյն խմբին լաւ և առատ ուտելիք կը տրուի:

Մի խումբ երբ առաջին անգամ մի դիւզ մտաւ, դիւզի օգայի տէրը կամ ռէսը կը հարցնէ, եթէ իրենց մէջ լաւ լիալլ ասող լինի, կընդունէ:

Այդ գրարարներու չարքաշ կեանքն թէ ազահութիւնն ասեմ, գիրենք մղած են զոգութեան:

Փողութիւնն արհեստ դարձած է իրենց համար:

Իրդի փողութիւնը շատ ճարակիւթեամբ կը կատարեն, այնպէս որ ցարդ ոչինչ զգալի անել տուած չեն:

Շատ անգամ կշիռքով բուրդը կտանան, թաղիք կը ձգեն, ապա թաղիքը կշիռքով կը յանձնեն տիրոջ, սակայն դարձեալ կը գողանան:

Աշուխու միջոցին կը խարդախեն. գզելու, ձգելու միջոցին երբ տէրը վերան կանգնած է, տիրոջ ուշադրութիւնն այլ կողմ կը դար-

ձընէ մի վայր ցոյց տալով. սոյն միջոցին գգրարն այնչափ բուրդ մի կողմ կը ձգէ, որչափ որ կշեռքի մէջ խարդախած էր:

Ապա ձայն կտայ իւր ընկերոջ, կասէ.

—Մուխսին զնաց Երուսաղէմ:

Ընկերը կը հասկանայ, որ բուրդ դրուած է մի կողմ, պայն պահել պէտք է. իւր մի գգհատը կը ձգէ բրդի վերան, բուրդը շորով վերցնելով իբրեւ հագուստ կը զետեղէ խրձերու մէջ:

Արդէն երբ տուն մի պիտի գան, խրձի մէջ խոտ լեցած կը մտնեն այդ տունը, տանտէրը կը կարծէ թէ բուրդ է, այլ տներէ իբրեւ վարձք ստացած են:

Միջոց մի գործ չեն աներ, այս այն կողմ կը տնտնան, մի յարմար ժամանակ խրձի մէջի խոտը կը դատարկեն, որպէս զի գողացած բուրդը այնտեղ գետեղեն:

Նաեւ երբ գգրարարներէն մին զգաց, որ եղած գողութիւնը տէրը պիտի իմանայ, միւսին կը հասկացնէ—«խուզ դը մանկ» (մարդը պիտի իմանայ):

Այս միջոցին վարպետը յանկարծ վեր կը թռչի, աշակերտին քանի ապտակ կը դարնէ, աշակերտը կուլայ, բրդի տէրը կը միջամտէ որ չծեծէ. այս միջոցին երրորդ ընկերը կը պահէ գողացուած բուրդը:

Երբեմն կը պատահի, որ բրդի կէսը կը գողանան:

Բուրդը չոր կստանան կշեռքով և թաց կը յանձնեն:

Դգրարարները ունին իրենց գաղտնի խօսակցութիւնը, զորս մասնաւոր ինչ գրի առած եմ:

Չէքին, որ 3 ֆունտ է, 20 փարայի կը ձգեն:

Վերջին տարիները դգելու իրաւունքը քիչ կըրտան, սակայն իրենք ևս գողութեան հնարները աւելացուցած են:

Այսպիսի գգրարարներէ լսած եմ Սանասար Բաղդասարի վէպն, զոր գրի առի:

Սանասար և Բաղդասարը պատմողն է Սախօն:

Սախօյի հայրն Ջաղացպանենց տղան—Դգրար Թումաս:

Թումասի հայրը՝ երգիչ Պօղոս:

Պօղոսի հայրը Մուրատ, որ գեղեցիկ սրինգ կածէր:

Մուրատ նաեւ վեց եղբայրներ ունէր, որք վեց տուն եղան:

Մուրատի հայրը Մարկոս, որ Մոկաց մեկը կարգած էին, նա կիչխէր, ըստ ասութեան Սախօյի, Մոկաց գաւառի հայոց վրայ:

Սոյն Մարկոսի միւս որդին (Մուրատի եղբայրը) Վարդան և Կիրակոս, որք անուանի որսորդ էին. սոցա եղբայրը Քեմալ, որ հօտատէր եղած է, ոչխարի ու այծի վրայ շատ սէր ձգած է:

Սախօյի ազգատոհմ, վերէնն առնելով ա. մեկը Մարկոս, բ. Մուրատ որ սրինգ կածէր, որոյ ժամանակ հարուստ եղած են, ունէին 400 կթու մագի, 2 ջրաղաց, բազմաթիւ եզ և կով:

Մուրատ իր վեց եղբայրներով այսօր քառասուն տուն եղած է, որք կը բնակին 10 տուն իրենց բնիկ երկիրն Առինճ, 2 տուն Խանիձոր, 4 տուն Կարս՝ Կիւտէյլու, 6 տուն Բագէկանդայ Ղուսիկ-պունճիս, 3

տուն Արճէշ, 1 տուն (Սախօն իր եղբօր հետ) Ղըրխբուլախ (Շաւարչան), 2 տուն Դաշբուռուն:

Սուրառի որդին Պօղոս, որ լաւ երգիչ էր, ծաղիկներու և բոյսերու վրայ երգեր կը յօրինէր, Դաւթի եօթ ճիւղն խիստ մեծ յաջողութեամբ կասէր, սա 150 տարի ապրած է և վերջին տարիները աչքերը վնասուած:

Պօղոսի 4 որդիքն են Դալուստ, Սխան, Թումաս և Փոխան:

Թումաս ունի այժմ երկու որդի, Սախօ և Յարութիւն:

Սախօն լսած է սոյն Սանասար Բաղդասարը իր պապէն (Պօղոսէն), որ 14 տարի առաջ Արճէշ մեռած է:

Սախօն Դաւթի ցեղէն և ճիւղերէն կը համարէ «Բալաք աչառ», «Նիրին չահ ու Բարակ չահ», որ մենք այլ վէպերու շարքը դասած ենք:

Սախօյի հօրեղբայրն այժմ Դաշբուռուն կը բնակի և կը պատմէ Դաւթի չորս ճիւղն:

Սախօն Արճէշու Կտրած-քար գիւղը մնացած է 21 տարի, ուր փոքր ինչ գրեւ կարգաւ սովրած է. վերջին տարիները 1890 թուին հետաքրքիր եղած է մեր աշակերտ պ. Շաւարչի մօտ ուսումը զարգացնել:

Սա 12 տարի գիւղ արած է. գիտէ գորարարներու գաղտնի լեզուն և հմուտ է անոնց գողութեան ձեւերուն:

Արճէշի 1896 թուի կոտորածէն վերջ տնով պանդխտած և Ղըրխբուլախ (Մակուայ սահմանի մէջ) գիւղը հիմնողներէն մին եղած է:

Ջինք լաւ կը ճանաչեմ. քաջ ու եսասէր է նաև խիստ նախանշոտ, ևս առաւել չահասէր:

Շահասիրութիւնը այն աստիճան մոլորեցուցած է գիւնք, որ մի կողմէ կրայ բծախնդիր է, որով չէ կարող վարուիլ այլոց հետ:

ԴԱԻԻԹ ԵՒ ՄՅԵՐ՝)

(Մ ՝ Կ ա ց ձ Ի ւ ղ)

Օղորմի քամ Սանասար Բաղդասարին,
 Օղորմի քամ Ձենով Յովան, Յուան Վերգոյին,
 Օղորմի քամ ձիւշ Մհերին, Քեառսուն-ճեօղ-ճամին,
 Օղորմի քամ Քառլան Դաւթին, Խանդիւք խաթունին,
 Օղորմի քամ Պօսիկ Մհերին,
 Օղորմի քամ Սասունայ քան ճիւշին ու փուրին.
 Դառնանք ասընք Դաւթի ճաղլը:—

սրայ Մելիք գինք մեռաւ:

Մելիքի կնիկ էլաւ գիր գրեց Մհերին,

ասաց.

—Պէտք է գաս, ըզի առնիս, Մարրն

էլ թագեաւորութին էնիս:

Գիր որ կարդացին, էնտեղ խօսքն
 էղաւ, ասին Մհերի այանքները:—էնի

տանիկ ի, պէտք չէ գիւ էրթաս:

—Մհերն էնտեղ ինչ գրուցից:—Ասաց.

—Խող տամ էնուր կիւտիկ (գլխին), որ կտայ կօտիկ, չառնը
 կիւտիկ:

Պ) Պատմած է Մոկացի Վարդան: Սոյն Վարդան երկար տարիներ եղած է
 Արմէ, Ապաղայի Նազարովա գիւղն եւ 3—4 տարի եւս յԱրագ մեծ Թաղեոս
 առաքելոյ Ղրթբուլախ գիւղն, որով իւր բարբառն խառնուրդ մը կը կազմէ:

1) Ժողովակսնք, մեծաւորներ:

Մհերն ինչ էրաւ:—Սասուն թողըց, գնաց Մարր ու Մարրայ Մեղիքի կնիկն առաւ:

Կնիկն էրկու խոզեօվ էղաւ, տղա իբրի. աղի անուն գրին Մեղիք, խօր անուն վերէն:

Էնտեղ որ մնաց մէկ տարի, Մհեր միտք արաւ թէ.

—Ինչ արբմ, իմ ճրագ ընցուցիմ, էնու ճրագը վառիմ:

Էլաւ Մարրայ դուս, ընկեաւ, գաստ էրաւ էկաւ Սասուն:

Ճուղապ էկաւ էնու կնկեան՝ թէ Մհեր էկաւ:

Քեառսուն-ճեօղ-ծամ էլաւ դարկեախնիր խողից, չէթող Մհեր մտէր քեաղաք:

Մհեր էկաւ տեսաւ դարկեախնիր փակուկ, դուռ գոցուկ. դուռ բան չերևար:

Մհերն ասաց.—Պատճառն ինչ ի, դռներ իմ վրայ չինած ի, չըն թողըն որ իմ տուն էրթամ:

Ասաց.—Պատճառն էն ի, որ մնացեր իս աղաղգի կնկեան մօտ ուխտը տարի քեառսունք տը պախիս, սօքա քեզի խրամանք կայ իմ օղէն դեպուս:

Մհեր մնաց չիւար. ասաց.—Ուխտը տարի էլ բան բանից չըխասնի. Մեղիք կընը կատարեալ մարդ:

Վարդապիտքիր էկան ընկեան օքալախ. ուխտը տարին արին ուխտը ամիս, ուխտը ամիսը արին ուխտը չարաթ, ուխտը չարաթը արին ուխտը օր, ուխտը օրը արին ուխտը սահաք:

Ուխտը սահաքը որ քմմաւ, Քեառսուն-ճեօղ-ծամ իղին էտուր Մհերին, գնաց յիւր օղէն:

Մհեր որ գնաց յիւր օղէն, Քեառսուն-ճեօղ-ծամ էրեխով մնաց:

Որ մնաց էրեխով, ինը ամիս, ինը օր, ինը սահաք, ինը դաղիկան որ քմաւ, Աստուած էտուր սողէ մի:

Տղէն բիրին կնքիցին, անուն գրին Դաւիթ:

Որ անուն գրին Դաւիթ, ամիս չքաչըց, Դաւիթի մէրն մեռաւ. խէրն էլ ընկեաւ մեռաւ, տղէն մնաց անտէր յեթիմ (որր):

Մհեր մեռնելու գախ ինչ վասիաք էրաց:

—Տղի մէր մեռաւ, էտեղ շահացադ պահացող չունի, յողորկէք էրթայ Մարր, Մարրայ Մեղիքի կնիկ իմ խաքի խամար չախի:

Բաթմանայ բիւղին, Չարբախայ քեամին՝ էնու խօր Մհերայ դէվիրն ին. էրին բալուկ, տաքըն Մարր:

Տարըն տուըն Մեղիքի կնկեան:

Մեղիքի կնիկ առըց, դըրց յիւր գիրկ:

Գիրկ դնելուն՝ ծիծ խանից դըրց բերան՝ ծիծ տէր Դաւիթին. Դաւիթ ծիծ չկերաւ:

Մեղիք զինքն էկաւ, ասաց:

—Էնի խոյ ի, մինք տաճիկ ինք, քեօ ծիծ չուտի. էնու, դէվիր չամբիս էրթան Սասուն, բիրին էրկու տիկ մեղր ու կարագ, Մհերի խաբրի խամար պախի:

Բաթմանայ բիւլեն, Չարբախայ քեամին էկուն Սասուն. առն էրկու տիկ մեղր ու կարագ, գեացըն Մարր, տուրցին պախի:

Դաւիթ ճիւղըցաւ, էղաւ իրեք տարեկան:

Որ էղաւ իրեք տարեկան, Մեղիք էղաւ ուխտը տաքեկան:

Մեղիքն ինչ կանէր.

—Էնու բան հոյիկ էր շնոր, կառնըր մէկ տաք, քսան յընկիր-նիր, դաշտ հոլ կը խաղըր:

Մէկ օր օրերուց Դաւիթ ասաց.

—Յիմ մէր (մայր իմ), չուր յիրկուն Մեղիքը յիւր կէրթայ, յիւր կուն դառնայ կիւղեայ:

Ասաց.—Կէրթայ հոլ կը խաղայ յիւր խամար:

—Ապա ըզի յընչի չտանը, որ իմ բէյն բացուր, մարդ չունիմ դրուցիմ խիտ, աղբօրս ասես, գի (ձի) տանը խիտ:

Մեղիք յիրկուն էկաւ. մէրն ասաց.

—Խըլուտուն որ կէրթաս խաղալիւ, աղբէրդ խիտ քի տար:

Ասաց.—Իմ մէր, տանըմ, վախնամ մէկ զաւաւ դպիր, անիւ խօր, մօր ճուղապ չընք կեարնայ տայ:

Ասաց.—Քեօ աղբէրն ի, տանըս խաղցըցիւ, թալըս քեօ քարին, առնըս բիրիս:

Խըլուտուն Մեղիք առըց գնաց, թալըց մէկ լեռի գլեօխ, ինք գնաց դաշտ, խաղաց. Դաւիթ չտարաւ յիւր խիտ:

Դաւիթ չուր կէսօր էնտեղ կեցաւ, իսկի բան մը չխասկցաւ յիւր նստելուց. թող տուրց էկաւ տուն:

Մէրն ասաց.—Դաւիթ, յընչի էկար:

Ասաց.—Իմ մէր, ձի դրըց սարի գլեօխ, էնի գնաց դաշտ, կը խաղէր, բան չտեսամ. թողիմ էկամ:

Յիրիկուն որ Մեղիքն էկաւ, մէրն Մեղիքին ասաց.

—Քիւ աղբէր ընչի չտարար խիտ քի. տարրը դրիր սարի գլեօխ, փախաւ էկաւ:

Ասաց.—Իմ մէր, քի կասըմ, անիւ մէկ զաւաւ դըպնը:

Ասաց.—Որդի, աղբէրդ խիտ քի կը տանըս, յիրկուն կառնըս բիրիս:

Մեղիքն արարաւ-դնաց Դաւիթին. արարաւ էնտեղ դրըց ուր քօզ, ուրանք էնտեղ էլան խաղցին՝ չուր կէս աւուր ժամանակին:

Դաւիթ յիւր տեղ նստիւ իր, պտի Մեղիքն յիւր նօպաթին հոլ դարկիր. Դաւիթ գնաց նստաւ հոլտան մէջ:

Մեղիք ասաց.—Դեացէք Դաւիթ խանէք վիր, որ ես իմ հոլ դարկիմ, չդպնը Դաւիթին:

Գեացըն, ինչ արին, Դաւիթ չկրցան խանին վիր։
 Մեղիքն ասաց թէ.—Վազն էկէք (թոյլ տուէք) մօտէն, էն յինք
 էջնը. իմ գլխու դատախազ է. կազնը, զանիմ հոլ, թող էնի սպաննը
 էնու հողը քեառսուն դիտր մըւրբ (արոյր) էր. Դաւիթ վիր
 չիւաւ. Մեղիք յիւր հոլ զարկից։
 Որ Մեղիք յիւր հոլ զարկից, Դաւիթ նստած տեղ ձեռ թալըց,
 էնու հոլ բռնից։
 Հոլ բռնից ձեռաց մէջ, քիչ մը խաղաց։
 Պտտացուց ձեռքով, պտտացուց ու զարկից։
 Որ զարկից, իրեք մարդ սպանից։
 Տղաքներաց քե՛ն բօզմիւր էղաւ (խանգարեցաւ). չխաղցըն։
 Մեղիքն ասաց.—Դու ձղի քե՛ն արէք, իմ աղբէրն էր, զարկից
 իմ նօգաւնիւր սպանըց. բան չկայ։
 Խաղն բաթըլաւ (խանգարեցաւ), էլ չխաղցըն. Դաւիթ զինք
 յէլաւ յառէջանց, էկաւ տուն։
 Մէրն ասաց.—Դաւիթ, ընչի՛ էկար։
 Ասաց.—Մարէ, էսօր մէկ քե՛ն արեմ, մէկ անուշ խաղմ խաղցիմ։
 Յիրկուն Մեղիքն էկաւ, ասաց։
 —Մէրս, իս չասը՞մ էնի չըմ տանըմ խիտ, էսենց կազիյիմ (փոր-
 ձանք) էկաւ։
 Մէրն ասաց.—Ընչի՛ խամար։
 —Դաւիթ զարկից իրեք մարդ սպանից, իմ լե՛ն կոտրաւ։
 Մէրն ասաց.—Էն տղայ ի, ճի՛ծ ի, էնի ի՛նչ գինայ. թէ կը չա-
 խիս, չախիր, թէ չիս չախիր, ճամբախիս էրթայ յիւր խօր խէրանին
 (հայրենիք, հայրենական տուն)։
 Ասաց.—Չէ, կսպանըմ էնու։
 Ասաց.—Ի՛նչպէս կսպանըս, ցերիաթով, կանոնով թէ զօռով։
 —Էնու այանքտիր թող գան, կասիմ էն տղայ ի, վճիւ կտրին։
 Էնու այանքտիր էկան, վճիւ կտրին, թէ կրակ ինան՝ ոսկը դը-
 նինք, տըսնինք ո՛ր մէկին ձեռ կտայ։
 Դաւիթ կանչին բերին դիւանը մէջ. ասաց։
 —Տղա՛, էսա ինչ ինան՝ էնա մէկ քի խամա վիր կալ։
 Դաւիթ գնաց որ ձեռ պարզէ ոսկին ¹⁾ առնէր՝ հրչտակնիւր
 զարկին ձեռ, տարըն մտուցին կրակի մէջ, ձեռ իրիցաւ, տարաւ

1. Մոկոց բարբառով բառերու մէջ զօնուած ամեն ի ծառը ք-ի կը փոխուի, երբ ասովն յաջող բառն արագաբար իառնէ առօջի ի ունեցող քա-
 ռին. իսկ երբ բառերն հանգարտ եւ պարզ կը հնչէ, ի-ի մերձ ձայն մը կը հանէ։

մտուց բերան, լիզուեն էլ իրիցաւ: Համ մատ, համ լիզուեն իրիցաւ: Մէրն ասաց.

—Ի՛նչ կասիր, ես Դաւթին կսպանեմ, տղայ չէ. տըմնան, Ֆահմ չարաւ, կրակ իդիր յիւր բերան:

Իլաւ, ինչ էրաւ Մելիք.—

Բիրից տուրց Բաթմանայ բիւղին, Չարպախայ քեամին դէվքե-
րաց. քապիւմ էրաց, ասաց.

—Էսու կը տանըք, կէրթըք Բաթմանայ կարմնջի վերէն, կապա-
նըք, ձի մէկ շուտա էրուն կը բիրիք. էնու ջանդակ կը թալըք գիտ
կէրթայ, էնու էրուն կը բիրիք, որ ես խմիմ, իմ սիրա խոմնայ:

Էդ էրկու գէվ՝ էնու խօր դէվիրն ին:

Տարըն որ Սասուն քապիւմ էնին, առն էկան ճամպլը խիա,
խկի չասին, Վաւիթ, դիւ անօթի իս, Դաւիթ, դիւ ծարաւ իս:

Դաւիթ էտեանց կիւզեայ:

Էկան խասան չուր Բաթմանայ կարմնջի վերէն, չասին. Վա-
ւիթ, դիւ անօթի իս, ծարաւ իս:

Բաթմանայ կարմնջի վերէն կանգնան. Դաւիթ ասաց.

—Ընչի՛ կայնիր իք, չէք էրթար:

Ասին.—Էստեղ կարմունջ կայ, կայնիր ինք, քի ընցուցինք,
չինիս գիտ:

Ասաց.—Չուր մենք Մարայ էկանք, չուր էսա տեղ գէլ կէր,
արջ կէր, դիւ չասիք Վաւիթ տղայ էր, կը վախենէր:

—Էկեր ինք քեօ ումուտով կայնիր ինք:

—Ի՛նչ գեացէք, ասաց, ես կիւզեամ:

—Չուր մկայ մինք միր էրկիրն ինք, մկայ էկեր ինք ձիւ էր-
կիր, քի խորոտ պահպանելով տանըք:

Մէկ գէվ ընկեաւ առէջ, մէկ գէվ ընկեաւ Էտեւանց, Դաւիթն
էլ օրթալախը՝ գեացըն խասան կարմնջի օրթալախ տեղը:

Էրկու դիվքիր ձեռ թալըն, Խախալաւիտ արըն (օձիք բռնեցին),
որ բռնըն, ապանըն Դաւիթ:

Դաւիթ ինչ արաւ.—Ձեռ թալըց մէկ մը էնու Խախն, մէկ մը
էնու Խախն. էրկուս դրից դետին, չոք մը զարկից մէկ էնու վերէն,
մէկ էնու վերէն:

Էրուն պննեռուց թալըց դիւս:

Դիվքիր էստեղ շատ աղայեցին Դաւթի մօտէն. «մենք քեօ
բախք, մեզի մի սպանի, մենք քեօ խօր դիվքիրն ինք, փնն (զար-
ձեալ) քիզի խզմաք (ծառայութիւն) կէնինք»:

Թողըց, էրկու գէվ էլան, կանգնան. Դաւիթն առն, էկան Սասուն:

Սասուն ակնջկայ (աւետիք) գնաց.—Վաւիթ էկաւ:

Դաւիթ բիրին, տարըն գեացըն տուն:

Քեաղքի տղէք թափան լըէն, յուրախութին էրըն, աւըն գեացին յէգիք:

Դաւիթն ինչ արաւ.—

Էնտեղ ըրըշկաց, մէկ կալամի ծառ կէր, ձեռ թալից, բռնից, կոռից, բիւրից ցած-գետին էնու գլեօխ. տղէքներաց ասաց.

—Էկէք էսա ճեօղերու վերէն:

Տղէք տաս-քսան ճիծ էն. էկան յէլան ծառի ճղերու վերէն բաժուան, չըն գիտիր թէ՛ Դաւիթ կոռիր ի:

Դաւիթ թողից ծառը. որ Դաւիթ թողից, ծառ կանգնաւ, յըմէն ճեօր վերացուց, տփից գետին. որին ձեռ կտորաւ, որին ոտք կտորաւ, որին գլեօխ կտորաւ, որին կողը ջարդաւ, որը սալամաք պրծաւ:

Խըլուսուն ճեօրու խէր, մէր գեացըն գանգատ Ձէնով Յովանի մօտ, ասըն.

—Դաւիթ յերէկ ճեօր առաւ գնաց, ծառ կոռիր ի, ճեօր չարուածըն վրէն, ծառը թողիր ի, ճեօր բիթուն կոտուրից, կը խընդրինք՝ մէկ գործ դիր Դաւիթի առէջ, էրթայ յիւր գործն:

Ձէնով Յովան ասըց.—Ի՞նչ անինք:

Խըլուսուն գեղական բիթուն ժողնուան, էկան խրօղբօր մօտ, ասըն.—Դաւիթ բերինք, էնինք գեառնարած, որ ճեօր չտանը կոտուրի:

Դաւիթն ասաց.—Դիւ ընծի կանէք գեառնարած, որ գու կանուխ ձի խանըք՝ դիւս՝ իմ հախ քամամի (ամբողջովին) կառնըմ ձի մօտէն. ձի ջան կուզի արէք գեառնարած, ձի ջան չուզի մ'անէք:

Դաւիթ խրուսուն էլաւ, ուր փէտ բռնից ձեռ, էնու խրօղբէր ջուխտ մը էրկթէ սօլ առաւ, Դաւիթ խաղեաւ. գեառնիր թողից, տարաւ չօլ:

Դաւիթ ինչ էրաւ.—Լապըստարակներ կը ժողվը բերի գեառներու մէջ. սար աղուիզ կը տըսնայ, ժողվը բիրի. էնու սարսափէն չըն իշխընը փախըն:

Խըլուսուն խրօղբէրն էլաւ, էնու կէս աւուր խաց տարաւ, ասաց.—Դաւիթ, գեառնարածութեն անո՞ւշ ի:

Ասաց.—Խա, վալլա (Աստուած վկայ) անուշ ի. ամա սիւ ուլիբ միամիտ ին, բեօզ (մօխրագոյն) ուլիբ չըն կանգնի, բեօզ ուլիբ ձի շատ կը չարչըրին:

Ասաց.—Ո՛ր մէկ ուլիբ:

Ասաց.—Էսա քեարի տակի յանկանջները խլուզ (ականջները տնկած), բէաւ ուլիբ չըն կանգնը:

Խրօղբէր թողից իկաւ տուն, ասաց.

—Դաւիթ ինչ արիւր ի. էնկանցաւ լապատրակ, աղուիդ ժող-
վիր ի, լցիր ի գեառներու մէջ. կեասի՝ յիրկուն որ 'Դաւիթ կիւգեայ
գեղի քով, կեասի՝ այլեք ձի գեառներ տարէք, տեղաւորէք». վիր
մէկն տաս խատ էր, քսան խատ բիրիր ի, վիր մէկն քսան խատ էր,
եռսուն խատ բիրիր ի:

Գեղական յէլան դռնիր փակին. չգեացըն գեառներու առէջ.
Դաւիթ յըռգեաւ էնտեղ, ասաց.

—Ջաննամին էգնը. իս չօլերուց ազատիր իմ, բիրիր իմ տուն,
մալ չըք էգնը, յիւր կէրթան, թող էրթան:

Մնաց խըլուսուն, 'Դաւիթ փէտն առաւ ձեռ, յէլաւ կանգնաւ
գեղին մէջ, ասաց.—Գեառնիր թողէք:

Գեղական ասըն.—Դաւիթ, մինք գեառնիր չընք թողը, քեզի
գեառնարած չընք էնը:

Ասաց.—Ընչի՞ խամար:

Ասըն.—Ի՛նչ գեառնիր, ջանալար մէկմէկից չըս ճանչնար. ջա-
նալարնիր գեառնիրու խիտ կը բիրիս, կը լցիս մեր ճօրրու մէջ,
մեր ճօր կը վախենան. դնա քիւ տուն:

Ասաց.—Որ էնենց ի, իս առաջի օր կրար (պոյման) իմ էրիր,
բերէք, իմ հախ տուէք:

Բռնից յիւր հախն առաւ:

Գեղական ասըն.—Ապա ինչ էնինք 'Դաւթի խիտ:

Բիրինք նախորդ էնինք:

Դաւիթ ասաց.—Ձի բիրէք, էրէք գեառնարած, խանըք դիւս,
միայ նախորդ կէնիք. ձի որ խանըք դիւս, էլ իմ հախ կառնըմ:
Գեղական կեապիւլ էրին (ընդունեցին):

'Դաւիթ խըլուսուն էղաւ, տաւար քչից, տարաւ սար:

Մնաց կէս առուր, խրողէր 'Դաւթի խամար խաց տարաւ:

Գնաց, խրողէր ինչ տեսաւ:

Ըրըչկից նախիր տիսաւ, զատու (հեռու):

Ի՞նչ տիսի որ, նախիր չուրս խարիր ի՝ էլեր ի ութ խարիր.
էնկանդար արջ, խոզ, գէլ, ինչ ջանալար կէր, ժողվիր ի, բիրուն
բիրիր լցիր ի նախիրի մէջ. էդու զարպէն (սարսափ) մէկ կարող չէ
յիրաք դըպնը, որ յիրար դըպնը, էնենց կը գանի գիտին, գիտին
կը մտնը:

Խրողէր էկաւ տուն, կանչից գեղացիք, իշխաններ, ասաց.

—Գինաք, Դաւիթ ինչ ի արիր:

Գեղական ասըն.—Ի՞նչ ի արիր:

Ասաց.—Դաւիթ արջն, խուզն, գէլն սարըր չթողիր ի, ինչ կան-
գար կայ, բիրիր, լցիր ի նախիրի մէջ. ասաց, յիրկուն որ կիւգեայ,
նախիր կը բիրի, քեաղքի դարկեախներ զարկէք, փակէք, որ էդ ջա-

նավարքիր չլցուն քեաղքը մէջ. Դաւիթ կը կանչը, չկանչը, մտիկ միք անի. բռնքի, ինչ կանի. ջառնավարքիր Թող էրթան, յէլէք մալ ձի բիրէք, տեղաւորէք:

Դաւիթ նախիր բիրից գեղի քով, կանչից, ասաց.

— Էլէք, ձեր մալ տարէք, տեղաւորէք, ասաց. վիր կով չունէր, կով իմ բիրիր, վիր իզ չունէր, իզ իմ բիրիր:

Գեղական մարդ գիւս չէլան:

Ջառնավարքիր գեացին, տաւար, մալ մնացին դարկեախի առէջ. հաւրեաւ յիւր մալն գնաց բիրից:

Դաւիթ բռնքեաւ, գնաց:

Դաւիթ հալա խինգ տարեկան ի:

Մնաց խրլուսուն, գեղական նախիր չթողըն:

Ասաց.— Յընչի նախիր չըք Թողի:

Գեղացիք ասըն.— Ջանրիւ, նախիր ինչպէս Թողնրք. արջիր, գէլիր, խուզիր կը ժողվըրտիս, բիրիս, կը լցիս քեաղքին մէջ, մեր ճօր մէկ օր բիրուն կը կուտուրին:

Ասաց.— Որ էնենց ի, բիրէք, իմ հախ տուէք.

Բռնից յիւր հախ առաւ:

Ասըն.— Եսա չէլաւ, Դաւիթ չկանգնը. բիրինք ինչ անընք. բիրինք մէկ նիտ-անեղ չնընք, տանք Դաւթին, որ էրթայ յիւր խամար ցէչիր (որս) անի, գայ յիւր տուն, դիմզ (հանդարտ) նստը:

Խրլուսուն չնըն, տուըն յիւր ձեռ. առից յիւր նիտ-անեղ Դաւիթ, գնաց յիւր խամար քեաւեանը (սահման) մէջ ցէչիր:

Մէկ Ֆուխաւաւ պառաւ մը յիւր խամար կուրիկ էր ցանը. ճընճըղկիր էն կուրկը մէջ շատ կէրթէն, կը մտնէն. Դաւիթ էլ կէրթէր էն ճնճղկիր կը գանէր:

Կուրիկ բիրուն ոտով ջարդից Դաւիթ:

Պառաւ խրլուսուն գնաց յիւր արտի քասալլըն. բըրչկից տըսաւ, որ Դաւիթ նետուանեղ ձեռ, կուրկու մէջ կը պտտի, ճնճուղ կը գանի, ասաց.

— Դրող քի տանը, Թլու Դաւիթ, քեօ ցէչիր էկիր, մտիր ի իմ կուրկու մէջ, իմ կուրիկ բիրուն ջարդիր քեօ օտաց առէջ. ասաց. որ ցէչիր կանիս, քեօ խօր ցէչիրատեղ Մովասարն ի, գնա էնտեղ Մովասար:

— Մովասարն ճրտեղն ի, պառաւ, իս չըմ գինայ:

— Դաւիթ, գնա, քեօ խրողբօր եախեն բռնը. քիզի կը տանը քեօ խօր ցէչիրատեղ շանց կտայ:

Դաւիթն էկաւ տուն, ասաց.— Խրողբէր:

— Էն ինչ ի, ասաց:

—Մովսսար սրտեղն ի, քարքիպ էրա (պատրաստութիւն տես), խրլուսուն էրթանք Մովսսար Գեշիւր:

Խրոզէր ասաց.—Որդի, հեռու ի, չընք կանայ էրթայ:

Ասաց.—Մեռիս կէրթամ, քիզի էլ իմ խիտ կը տանըմ. հալա տաս մարդ էլ կը տանըմ. իմ խօր սեյրանատեղ (գրօսավայր) կէրթամ, Գեշիւր կանիմ:

Պատրաստութիւն տեսան, խրլուսուն յէլան, գեացըն, գեացըն, խասան Մովսսար:

Դաւթի խէր՝ Մհեր, սարիւրու չորս բիւլիւր բաղան էր քեաշիր. էնքան ժամանակ որ Մհեր մեռնելուց խիտ ինչ կանդար օղիւն, թէ ֆիւլի օխչար (այծեամ), մնացիր ի մէջ Մովսսար:

Եղա մարդիր ինչ որ խիտ գնացիր ին, պաի գարկէն ոպանըն էն օխչարքերուն:

Դաւթ չթողրց, ասաց.—Էն իմ խօր բռնաւորներն ին. եալաւ իս էնոնք բալխ էնիմ, մեղք ին, էսա կանդար. մնացած ին բռնատուն. դիւ սրն իք կտրիճ, գեացէք դիւս, գարկէք, սպանէք:

Դիււ բացից, էղա բռնաւորքիր բիթուն թողրց:

Ասաց.—Գեացէք, ձի ազատ էրի:

Էլան ուրինց խամար Գեշիւր էրին:

Օր մտաւ-գնաց. չուք տուրց, յիրկուն էլաւ. էլ չխասան տուն. նստան ճամբիսու մէջ, կրակ էրին, ուրանց խամար ֆեապապ (խորոված) էրին, խաց կերան, պարկան քնան:

Էնտեղ ինչ արաւ Ձէնով Յովան:

Բիրից Դաւթի արխալըխի փէշը թալըց-դրրց յիւր տակը, պարկաւ վերէն, որ չէղնը Դաւթ գիշիր էլնը, էրթայ:

Գիշերուայ ժամանակի մէկը Դաւթ գարթեցաւ քնուց. էլաւ նստաւ. ըրչկից, տըսաւ սարի գլխօխ ճրագ մը կը վառուը. ասաց.—

—Էսա մէկ ինչ ճրագ ի:

Էնտեղ կուգէր որ կանգնը՝ թառալից անը:

Արխալըխի փէշը խրոզոր չոքը տակն էր, դանակ թալըց, կրտրրց՝ էն կտուը մնաց էնու տակ, էն եալաւ նիտուանեղ առըց, քաշուաւ գնաց, գնաց էլաւ սարի գլխօխ:

Դաւթ որ գնաց էլաւ սարի գլխօխ, տեսաւ մարմար քեարի վերէն լիւս ի կանգնիր, կը բոխայ, բանձրնայ, կիջնայ քեարի վրայ. նիտ-անեղ թալըց, բիւլիւր ջղիզ (գիծ) քաշըց, նշանրց, դարձաւ էկաւ էնդիւց. էկաւ, կայնաւ խրոզոր գլխու վերէն, երգից.—

Խեռախիւս խրոզէր, խեռախիւս խրոզէր,

Խեռ չուցիմ, ընծի առա խեռութիւն.

Վի'ր էլի, վի'ր էլի, խեռախիւս խրոզէր.

Վի՛ր ելի, լիւս կամար ի կանգնիր մարմար քեարին:
Իս խեւ չունիմ, ձի՛ արա խեռութիմ:
Խեռախիւս խողբեւ, վի՛ր ելի:

Խրօղբէր զարթնաւ, էնտեղ ասաց:

— Դաւիթ, էսա ինչ ի, էլմ չրս կանգնիր:

Ասաց.— Տնաւեր, ինչ կանգնում, էնկանդար կը քնիւ, ընչի՛
խամար ի, ասաց. «գեացի Մարութայ բանձր Աստուարածին, լոյս
կամար ի կայնիր վր մարմար քեարին»:

— Խրօղբէր, ասաց Դաւիթ, խրլուսուն իս քիզնէ ուսա, սա-
րակ կուզիմ, որ իս էն վանքը չինիմ:

Խրօղբէրն ասաց.— Էն վանքն ինչպէս տի չընրս:

Ասաց.— Ընչի՛ խամար:

Ասաց.— Էն վանքն ուրաթ օր խիմն պտի թալրս, չարաթ օր
լմացըցիս, կիրակի պատարագ մատրցիս, ժխօ (արդէն) էն վանքը
կը չընուր:

Ասաց.— Ինչ կուզիս էդա խօսքերուց, իս քիզնէ ուսա կու-
զիմ, իս քիզնէ սարակ կուզիմ, որ իս էն վանքը չընում:

Խըլուսուն խրօղբէրն էլաւ, գնաց էնու խամար սարակ, ուսա
ժողվորդից, իրի, առաւ գնաց սարի գլեօխ:

Դաւիթ ասաց.— Ուսա, քեար բիրին իմ վրէն, չինին քիւ
վրէն, սարակնիրն էլ ջիւր բիրին, կաւ էնին, կաւ տան. յէսօր ուր-
բաթ ի, խիմը գնիս, չարաթ օր էն վանքը լմացըցիս:

Դաւիթ գնաց քեար բիրիլիւ:

Քեար կը բիրի, կը գնի. մէկ քեար մէկ բաժ կը կանգնր:

Շարաթ օր ժամ լմնցաւ. հրողկից տէրտէր, վարդապիտ, սար-
կաւագնիր բիրից: Կիրակի պատարագ մատուցից յիւր խամար:

Դաւիթ էնտեղ օրէնքն (հաղորդութիւն) առաւ:

Դրից ժամուն մէջ քեառսուն վարդապետ, քեառսուն տէրտէր,
քեառսուն աւագ սարկաւագ, քեառսուն մէկ պակաս սարկաւագ:

Դրից վանքի առէջ Բաթմանայ բիւլէն, Զարպախայ քեառֆն
պախացող, գինք թողից, էկաւ տուն:

Ճուղապ տարըն, գեացին Մարր, ասըն.

— Մարրայ Մեկիք, ինչ կէնիս, Դաւիթ գեացիր ի յիւր էրկիր,
վանք ի չընր իրան խամար, էսինց-էսինց բանիր ի չինիր: Դիւ
ուխտը տարի կայ Սասունայ էրկրէն խարն չրս աւբը, ճամբխի ուխտը
տարուայ խարնը Դաւթի մօտէն ուզի. տանանք կուտայ, չտայ:

Էլաւ Մարրայ Մեկիք ուխտը մարդ ճամբխից:

Իրան մարդիր ասըն.

— Մեկիք, քեօ խարն ինչ ի, մինք ժողվինք, բիրինք:

Ասաց.—Իմ խաբն ուխտը տաբի կայ չտուրք. ուխտը դավու
րեռ փառայի, ուխտը աղաղ աղջիկ էլ արմաղանի (պարզե). ուխտը
կարճ կնիկ էրկանք աղան, ուխտը էրկէն կնիկ ուղտ բառնան,
ուխտը անծին էրինջ մատաղ, ուխտը բիւղա-աչառ լծկան:

Ելան էդ ուխտ մարդ տուին ճամբախ, էկան Սասուն:

Պաւիթ ինչ արիւր ի էն օր.—Նիտուանեղ առիւր ի, գեացիւր ի
էն պառուռ կուրկու մէջ, կէնէ ճնճուղ կապանը: Եդ մարդիւր ուր
էկած ի Սասուն, էկած խաբն կուղի, էրածի զօռ էնիւնց վրէն, Պա-
ւիթ խապար չի:

Սասունայ ժողլըրտեցին ուխտ աղջիկ արմաղան, ուխտ կարճ
կնիկ էրկանք աղան, ուխտ էրկէն կնիկ ուղտ բառնան, ուխտ
աչառ, ուխտ էլ խամ էրինջ:

Ինչ արըն, բիրին մէկ խաղինա, որ էնոց խօր խաղինէն էր, որ
ժամանակով պախիր էր. խրօղբէր բացից դուռ, որ ուխտ դավու
րեռ փառա բռնի:

Պառաւ գնաց յիւր կուրկու մէջ, տըսաւ Պաւիթ գէնէ յիւր
կուրկու մէջ ճնճուղ կապանի. ասաց.—Դրող քի տանը, Թլու Պա-
ւիթ, Մարայ Մելիք յորողկիր ի, քիւ խօր խաղինէն կը չափը, տանը,
ուխտը աղջիկ կուղի արմաղան, ուխտը կարճ կնիկ կուղի էրկանք
աղան, ուխտը էրկէն կնիկ կուղի ուղտ բառնան, ուխտը անծին
էրինջ կուղի մատաղ, ուխտը իդ կուղի լծկան:

Պաւիթ ասաց.—Պառաւ, էդոնք սրտեղն ին:

Ասաց.—Դրող քի տանը, բիթուն ժողլըրտած՝ լցած ին տնի-
րու մէջ. խաղինէն էլ կը չափըն, կը տանըն:

Պաւիթ ասաց.—Պառաւ, էլի ըլի նշանք տու:

Պառաւ տարաւ գնաց նշանք տուրց:

Պաւիթ տըսաւ Ձէնով Յովան փառէք կը չափը, կոտով կը լըցի
թեռան մէջ:

Պաւիթ կայնաւ խորու բերան վրէն, կանչից խրօղբօր.—Ընչի
էլս փառէն կը խանըս:

Ասաց.—Ձէ, Մարայ Մելիք յորողկիր ի, խաբն կուղի, էնու
խաբն պտի տանք:

Պաւիթ խրօղբօր ասաց.—Դիւս իլի:

Ձեռ թալըց, ճըւէն բռնըց, թալըց դիւս:

Էդա Մարայ Մելիքի մարդիւր տարն.

—Շուտ արա, մեր խաբն տու, մենք էրթանք:

Պաւիթ էդտեղ ինչ արաւ.—

Կտոր ձիւնէն սուաւ, դարկից վից մարդու սպանից. մնաց
մէկ մարդ. էնի բռնից, էդա մէկի առմնիւր քեաչից բիթուն, զար-
կից յիւր ճակատ, ասաց:

—Տար, գնա, քեօ Մեղիքի խամար, ինչ կարող է, քախսիր չանը։
Էդա մարդն գնաց Մարը, Մեղիքի մօտ։

Մեղիք ասաց.—Խառն բիրբր։

Ասաց.—Խառն չառուց։

Ասաց.—Յընչի՞ չառուց։

Ասաց.—Ձարկից, վից մարդ սպանից. իմ աստաճիր էլ ճակատս
դարկից, ասաց՝ «գնա քեօ Մեղիքին ասա»։

Մեղիք դալալ (մունետիկ) կանչիլ տուլց քեադքին մէջ, ասաց.

—Ո՛ր կիւգեայ, կէրթայ Սասունայ խառն կը բիրբի։

Կուզ Բատին էկաւ, դիւան օրթալախ կայնաւ, ասաց.

Մեղիք, տուր ընծի. քեառսունն ձիււոր, իս կէրթամ Սասունայ
խառն կը բիրբի։

Քեառսունն ձիււոր վիր կալից, գնաց դըն Սասուն։

Գնաց Սասնայ մօտ խասաւ, ասաց.

—Միք կարող չընք մտնիք Սասուն, Սասուն քեար ու կա-
պան ի. էրթանք, բունիք վանքի վրէն, թաւնընք, առնընք էրթանք։

Ասըն.—Չէ, չընը, Բաթմանայ բիւղեն, Չարպախայ քեամին
պահացող ին, չըն թողըն։

Ասաց.—Բիրբիք ինչ անինք, էստեղ մէկ խեղի գարկինք, մէկ
արջ սպանինք, անկանջնիր կտրինք։

Ձարկին, մէկ արջ մը սպանըն, անկանջնիր կտրըն, առըն գեացըն։

Առըն գեացըն, որ վանքին մօտխաս էլան՝ Բաթմանայ բիւղեն,
Չարպախայ քեամին ձեռ տուըն կիւրգեր, էկան յառէջ։

Որ էկան յառէջ, էնոնք ինչ էրին.—Բունին արջու ականջքիր
նչանք տուըն էնոնց, ասըն.

—Էդ կուլ կանէք վի՛ր խամար. քիւ աղէն սպանիր ինք, ան-
կանջքիր կտրիր ինք, միգի ճամբախ տուէք։

՚Իէվիր քաշուան, մէկ եանի վրէն գեացըն. էդոնք դեացըն վանքի
դիււ կոտրին, մտան նիրս։

Որ մտան նիրս, սպանըն քեառսունն վարդապիտ, սպանըն
քեառսունն տէրտէր, սպանըն քեառսունն աւագ սարկաւագ, սպանըն
մէկ պակաս քեառսունն տիրացու (մէկ խսիր փաթուլթաւ, պախկաւ).
վանքը լողպտին, բիթուն ինչ կէր, առըն գեացըն։

Որ էնոնք գեացըն, տիրացուն ինչ արաց.—մէկ ժամու չապիկ
էր մնացիր, թաթիւըց յէրինի մէջ, որ տանը ՚Իաւթին նչանք տայ։

՚Իաւթին ինչ էրիր ի էդ օր.

Լեկանդար գինի խմիր ի, քեօ շարիսօ (գինով) յիւր օղի մէջ
ընկեր ի, խապար չունի աստնուորիս։

Տիրացուն գնաց օղի դռան վերէն կանգնաւ։

՚Իաւթի ըլըչիկից տիրացուն.—Խեք ըղը, յընչի՛ էկար, ասաց.

յրնը՝ վանքին պակսութիւն ընը. խոնկ կուզիս, մոմ կուզիս, ձէթ կուզիս, շուտ առ գնահ, քիւ ժամուն խասիս:

—Դաւիթ, ասաց տիրացուն. սպանըն քեռուսուն վարդապիտ, սպանըն քեռուսուն տէրտէր, սպանըն քեռուսուն աւագ սարկաւագ, սպանըն քեռուսուն մէկ պակաս սարկաւագ. վանքը լոպկին, քալըն, առն գեացըն:

—Է՛, ասաց Դաւիթ, յընչի՛ գլեօխ կը ջաւցըցիս. խոնկ, մոմ, ինչ պակաս է, առ, գնահ:

Դաւիթ որ էդենց ասաց, չխասկըցաւ. տիրացուն ժամու չապիկ տփից յառէջ:

—Տղահ, էդա ի՛նչ ի, ասաց:

—Դաւիթ, քի մեռնիմ, ասաց. սպանին քեռուսուն վարդապիտ, սպանին քեռուսուն տէրտէր, սպանին քեռուսուն աւագ սարկաւագ, սպանին քեռուսուն մէկ պակաս սարկաւագ. վանքը լոպկին, քալըն, առն գեացըն:

Դաւիթ որ տեսաւ յէրնիւտ չապիկ, գինին գլխուց թափաւ. դժարցաւ, լացից, ասաց.—

Խզա՛ր ափսուս, խզա՛ր ափսուս իմ վարդապիսնիւր,
Որ վեղար կը դնեն, քառոգ կսեն իմ ժողովրդին.
Խզա՛ր ափսուս, խզա՛ր ափսուս իմ տէրտէրիւր,
Որ պատարագ կանեն, օրենք կսեն իմ ժողովրդին.
Խզա՛ր ափսուս, խզա՛ր ափսուս իմ սարկաւագին,
Որ փուռվար կառնեն, խոնկ կը ձխեն իմ ժողովրդին:

—Տիրացու, ասաց Դաւիթ, էնոնք չիւտ ի գնացած՝ չէ յանագեան: Ասաց.—էնոնք էնտեղ ի գացած՝ կեօ իս էստեղ էկայ:

Դաւիթ էլաւ կանգնաւ, իսկի ո՛չ բան խագեաւ, ոչ չոր. վազից գնաց, մեռայի (անտառ) մէջ ձեռ թալըց մէկ ծառ, հեռեախան քաւըց, դրըց փիճին (ուսին), գնաց խասաւ Բաթմանայ դիտու վերէն. էդա փէտն որ ձեռաց մէջն էր, դարկից էստեղ, դարկից էնտեղ, էստեղ, էնտեղ անթէօլկից:

Զարկելուն բիրուն ջարդից, կուղ Բատին մնակ պրծաւ, փախաւ: Ինչ կէր չկէր վանքին, Դաւիթ առըց, բիրըց:

Կուղ Բատին փախաւ գնաց Մսրը:

Որ գնաց Մսրը, տեսաւ կընկտիք էկիր յաղրրի վրէն ջուր կը տանէն, ասըն.—

Կիւղ Բատին քեռաքեռան,
Յիւս կիւղեսս լեռն-լեռն.
Դիւ գնացիր բիրէր քալան.—

Ուխտը ազապ աղջիկ արմատան,
 Ուխտը կարն էնիկ երկանք աղան,
 Ուխտը երկեք կնիկ դեպ քառնան,
 Մկայ դիւ եկար, միւ մարդիւ յիւր ին:

Կուգ Բատին ասաց.—

Հիւզիւր-բիւզիւր,
 Իս գնացիմ Սասուն.
 Իս գիտիմ, դաւս եր մէյսան,
 Իս գիտիմ թէ քեար եր կապան.
 Մարդ կար ինի գեազանական,
 Նիսիւր կը զարկին
 Ռիս կը բանեն քեան պատուխան:
 Զի մարդիկ ընկեած ին քեաքեախորիկ կը օքեան.
 Գարնան գիտիւ որ կելնան,
 Էնոց ճիւղն ու պլուր
 Բիրին ձի խամար եղն ու չորթան:

Մեկը բլրից Թուղթ գրից, յորողից յարեւելք, յարեւմուտք, հարաւ, հուսիս, թէ՛ Դաւիթ անուոր Սասունցի՝ ընծի էականդար մարդ ի կուտուրիւր, ընծի իմաստ տուէք, իս էրթամ կուիւ անիմ էնու խիտ:

Ժողովից բոլորով, կուտուն (բանակ) առաւ էկաւ Լորուայ դաշտ—
 Բաթմանայ ջրու վերէն:

Էնու կուտուն էնքան էր, որ գիտու վրէն առաջ էկողը ջուր խմաւ, խմելով դիտ կտրաւ, ցածը մարդիկ առանց ջուր մնացըն:

Մեկը էնդուց նուղապ տուեց Դաւթին թէ՛ քիւ հոգն էրան, իս էկամ, քիւ խող, քեար վերուցիմ կէրթամ, իսկի չարա չկայ:

Դաւիթ ինչ իրիւր ի էն օր.—

Դաւիթ կենե գեացիւր ի պառու կուրկու մէջ ճնճուղ կը դանի:

Պառաւ գնաց տըսաւ Դաւիթ արտին մէջ ի, ասաց.

—Դրող քի տանը, Դաւիթ, աղէկ արիւր, Մարայ Մեկքի մարդիւր սպանիւր, մկայ կուտուն արիւր ի, Սասունայ մարդիւր բիթուն պտի կոտուրի:

—Է՛, պառաւ, Մարայ Մեկք էկիւր ի, իս կէրթամ կուիւ, կը զարկիմ, կը զարկուիմ, եան Աստուած կուտայ էնու, եան ընծի:

Ասաց.—Գրողը քի տանը, Դաւիթ, դիւ փէտով յիմալ կէրթաս Մեկքի խիտ կուիւ կինիս:

Ասաց.—Պառաւ, իս ինչ ունիմ, փէտով տէրթամ կուիւ:

Ասաց.—Յընչի՛ չունիս, քիւ խօր յըմէն քախում կայ.—Քիւռկիկ Զալալին ունի, Թուր-կէծակին ունի, կիւտիկնի-գլխուն ունի, կապէն աթմանին ունի, քեամարնի-մէջքին ունի:

Ասաց.— Պառաւ, էդա դ'աւրնը:

Ասաց.— Կէրթաս քիւ խրոզոր եսիսն կը բռնիս, էն զինայ դ'ուրնը:

Դաւիթ էկաւ, ասաց.

— Խրոզբէր, Մարայ Մելիք իկիր ի, կռիւ կուզի, իմ խօր սիւանիր (զէնքեր) տուր, իս էրթամ կռիւ:

Ասաց.— Ո՛րդի, սիլան չունինք:

Ասաց.— Ի՛մալ չունինք, իմ խօր սիլանիր պախիր իս, տ'տաս, իմ խօր սիլանիր քիզնէ կուզիմ. քիզնէ կուզիմ Քիւռկիկ-Ջալալին, քիզնէ կուզիմ Թուրնի-կէժակին, քիզնէ կուզիմ կապէն-աթմանին, քիզնէ կուզիմ կիւտիկնի-գլխին, քիզնէ կուզիմ Բեամարնի-մէջքին:

Ասաց.— Քի ասողի բերան կուտար. էդա վո՛ւ ի սալրդցուցիր ի (տեղեկացրել) քիզի էդոնք:

Դաւիթ ասաց.— Էլ զրուցք չուզեր, չաւնաչաւ պտի առնիմ քիզնէ էդոնք:

Գնաց, պախարան կէր, պախարանայ դիւռ բացից, նշանք տուրց:

Դաւիթ մտաւ նիրս, տիսաւ քեառսուն խառ ձի, չգիտը ո՛ր մէկն էր, ասաց.

— Խրոզբէր, տըսնամ Քիւռկիկ-Ջալալին ո՛ր մէկն ի:

Ասաց.— Վուրը քեամկին վերէն ձեռ տուրը, չուժքին (ազացի) զարկից, պատէն կրակ տուրց, էն ի:

Դաւիթ ջեղկով (կարգաւ) ձեռ զարկից քեամկնիրու վերէն, չուր գնաց խասաւ ջեղկի գլխօխ:

Որ խասաւ Քիւռկիկ-Ջալալուն, ձեռ տուրց քեամկին, չուժքին զարկից պատին, պատէն կրակ թռաւ:

Դաւիթ քեաշից խանըց դիւս, թիւաւ իտուր:

Ձէնով Յովան ասաց.

— Դաւիթ, ձիւ օտաց տակ քեար կայ, գնա քեար խան:

Դաւիթ գնաց, քեար բացից, խանըց, առըց իբի խօր սիլանիր: Խօր սիլանիր ծանտը էր, չէր կանայ ման տայ:

Կապէն-աթմանին խազեաւ, ուխտը դիր փաթըթից, յիւր բիւլիտ-չափուստ անճախ ընկեաւ, էնու բիւլուր կայնաւ:

Քեամպար կապից, ուխտը փաթ փաթից, անճախ էկաւ վեր ուր:

Կիւտիկնի-գլխօխ՝ էրկու-իրեք լիտր բամբակ լցից մէջ կիւտիկ, անճախ կայնաւ:

Թուր-կէժակին կապից, էլաւ գնաց տէրտէրոջ մօտ. խոստովանաւ, օրէնք առաւ, ուր խամար էրկու խառ նդչարք առաւ, էկաւ խէժաւ ձին:

Խրոզբէր էնտեղ լացից, ասաց.—

Խզար ափսո՛ւս, գնաց Քիւռկիկ-Ջալալին,
 Խզար ափսո՛ւս, գնաց քուրնի-կէծակին,
 Խզար ափսո՛ւս, գնաց կապէնի-աքումանին,
 Խզար ափսո՛ւս, գնաց քեամպարնի-մէջքին,
 Խզար ափսո՛ւս, գնաց կիւսիկնի-գլխին,
 Խզար ափսո՛ւս, գնաց մեր Թառլան Դաւիթ:

Որ ասաց «գնաց մեր Թառլան Դաւիթ»,

Դաւիթ ասաց.— Խրոզբէր, դիւ դուրպան էդիս էդ մէկ խօսաց.
 էդա մէկ խօսք որ չասիր, քիւ վիզ պտի զարկի. տուր՝ էդա մէկ
 խօսքի խաբր. յընչի՛ յառէջ դիւ յըմէն բան ափսուսիր, յիտիւ ընծի,
 յառէջ թըղ ընծի ափսուսիր, յիտիւ էնոնք: Իս իմ ափսուս թէ թուր-
 կէծակին, իս իմ ափսուս թէ քեամպարնի-մէջքին, իս իմ ափսուս
 թէ Քիւռկիկ-Ջալալին:

Ասաց ու խէծաւ Քիւռկիկ-Ջալալին, քչից:

Ձէնով Յովան կանչից.— Քեօ ձին որ մէկ տեղ կայնը, էնտեղ
 զանկու (ասպանդակ) մի թալիր, էնտեղ իջի:

Դաւիթն ու Քիւռկիկ-Ջալալին գեացըն, խասան Աաթնաղբուր,
 էնտեղ ձին կանգնաւ:

Դաւիթ ձիուն զանկու թալըց:

Ձին ասաց.— Դաւիթ, յընչի՛ ձի զանկու կը թալըս. չէ՛ քի խա-
 նիմ էրկնուց դէմ, վառիմ էրեզական յառէջ:

Ասաց.— Խաղամ, ձի կը թալըմ քիւ փոլու տակ, կը կայնիմ:

Ասաց.— Քի կը զարկիմ գետին, կը տանըմ յանդիւնդ:

Ասաց.— Կըլիմ քիւ քեամակ:

— Որ էնենց ի, ասաց ձին, ինչ չուտ քեօ միտ կապուաւ, ըզի
 զանկու կը թալիս. Դաւիթ, իջիր ցած, քեօ մուրազատեղ էսա տեղն ի:

Դաւիթ էնտեղ իջաւ ձիուց, նստաւ յաղբրի վերէն, վլացուաւ,
 մէկ նղչարք կէրաւ, պարկաւ, քնաւ:

Որ պարկաւ, քնաւ, չըմ գիտի ինչ կանսար:

Ջարթաւ, նստաւ:

Աստուծոյ շնորհքով շնորհքն առաւ էնտեղ:

Էլաւ բամբակ բիթուն թափից, կիւտիկ ճխտից գլեօխ, չմտաւ
 գլեօխ. քեամպար ուխտը փաթ քեակից, մէկն աննախ խասաւ յի-
 րար. կապէն-աթմանին ուխտը փաթ քեակից, չափրաս աննախ
 խասաւ յիրար:

Խէծաւ ձին, քըչից, գնաց պողվըտէ սուն լուսս էկաւ, թուր-
 կէծակին քեաչից, ասաց.— «Խաւատամ, խոստովանիմ», թուր թալըց

սան, Թուր-կէժակին էնենց կտրից, մէկ մէկից ընցաւ, սուն կալամի վերէն կանգնաւ. Դաւիթ չիմցաւ թէ կտրիւր ի:

Դաւիթ էնտեղ ասաց.

—Ձեռնիկ, դիւ կուտուր էլնէր, որ դիւ էդ սուն չկրցար կտրէր:

Դաւիթ յիւր ձեռ անիծըց, ձեռ թուցաւ:

Աստրժու խրամանքեօվ քեամին զարկից, սուն չըջից. չըջիւիւ բաւեան՝ Դաւիթ դարձաւ յիւր թիւ օրչնից:

Թիւ սաղցաւ, Դաւիթ Քիւռկիկ-Ջալալին քչից, գնաց ընկեաւ Լորուայ դաշտ, կուռունի դիմաց:

Դաւիթ որ ըրըչկից, կուռուն տըսաւ, զարգանդ առըց էնտեղ, ասաց.

—Ո՛վ Տէր Աստուած, էսոնք ըլըն գեառ, իս ըլըմ գէլ, չըմ կանայ էսոնց յաղթը. էսոնք ըլըն բամբակ, իս ըլըմ կրակ, էսոնք չըմ կեառնայ վառը:

Էնտեղ Քիւռկիկ-Ջալալին ասաց.

—Ի՛նչ կտրիւր իս ախու, քզի կանչի Աստուած, քչի կուռունի մէջ, մի վախենայ:

Որ էրկու գլեօխ կուռունի մէջ գնաց-էկաւ, յարնէ գետ կայնաւ, բիթուն ջանդակ քչից տարաւ:

Մարդ մը էնտեղէն էկաւ, կանչից.

—Փօ՛ւս, փօ՛ւս:

Դաւիթն ասաց.

—Կօռունախ, իս հալա ուխտը տարեկան իմ, իս որտեղ փեսուքին իմ արիւր, դիւ ըզի «փուս» կասիս:

Ասաց.—Դաւիթ, քի մեռնիմ, իս քի «փուս» չըմ ասը, «փուս» կասըմ, որ ընծի ճամբախ տան, որ գամ քիզի տըսնամ:

Ասաց.—Արը՛, տըսնիք ի՛նչ կասըս:

Ասաց.—Դաւիթ, քի մեռնիմ, դիւ յընչի՛ էսա գօրք բիթուն կը ջարդիս, էսոնք բիթուն զիւռով ի բիթիւր. էսոնց որ մօրէն մէկ ի, որ խեղճ մարդ ի. յընչի՛ էսոնց մեղք ու յէրիւն կը մտիս, ասաց. կեօ գնա՛, Մեկիքը էնա շաղրոբի (վրանի) տակ քնիր ի, ուխտը դառապաւ (աղաթիւն) գէնու ոտքիւր կը մածին, էնի պառկիւր քնիր ի. գնա՛, դիւ, էն կռուեցէք, զարկէք յիրար. որ մէկդ թաղեաւուրութիւն առաւ, մեկք էնու ըռայեաքն ինք (հպատակ):

Դաւիթ քչից, գնաց, Մեկիքի գլխու վերէն կանգնաւ, ասաց.

—Խանէք վի:

Ղառապաւեճիք ասըն.—Էնի շատ կը քնի, չէլնը վի:

Ասաց.—Քեանշուեցէք, ձրդի տուէք մէկ եան, իս կարող իմ խանիմ վի:

Աղջիկները քեանշուան. Դաւիթ կանչից.

—Մեղք, յընչի՞ պառկիր իս, իլի՞ գի, կռիւ իմն ու քումն ի. եան Աստուած ձի կուտայ, եան քի կուտայ:

Դաւիթ որ կանչից վերէն, էնի քնու մէջ վի՞ թռաւ, նստաւ, ասաց.—Է՛ն վով ի ձի կանչից, չթողից իս քնիմ:

Դաւիթ ասաց.—Ի՛ս իմ, Մեղք:

Ասաց.—Ի՛նչ անիմ, ըլիմ քիզի ակրաստ (նախաճաշ) ուտիմ՝ կէսօրն չմնար, կէս յօրն ուտիմ՝ յիրկուն չմնար, դիւ ի՛նչ իս:

—Վիր իլի, ասաց. ակրաստ էլ ուտիս կը կշտանաս, կէսօր էլ ուտիս կը կշտանաս, յիրկուն էլ ուտիս կը կշտանաս, քիզի պիւլ ի. կի, սօրա գոհացիր:

Ասաց.—Ի՛նչ կասըս մկայ:

Ասաց.—Կռիւ կուզիմ:

Ասաց.—Ի՛մալ կռուինք իս ու դիւ:

Ասաց.—Քիւ քէֆն ի. նօպարով կռիւ էնինք, չէ՞ զիւռով էնինք:

Ասաց.—Ձէ, նօպարով կռիւ էնինք:

Դաւիթ ասաց.—Իս պզտիկ իմ, իս կը կանգնիմ, դիւ իրեք դիր կը զանիս. իրեք դիր դիւ կը կանգնիս, իս կը զանիմ:

Մեղքն ասաց.—Առէջ դիւ ընծի զաւր:

—Ձէ, ասաց. իս յեթիմ իմ, ոչ խէր ունիմ, ոչ մէր, մարդ չու- նըմ իմ վերէն լայ. քիւ մէր, քիւ քիւր, քիւ խէրն ի. կըլնը քի կըս- պանըմ, էնոնք կուլան:

Դաւիթ թռաւ, կանգնաւ:

Մեղք յէլաւ, յիւր ձին խէծաւ, զնաց միջոցի գլեօխ, էկաւ, մէկ կիւրզ զանից Դաւիթին:

Դաւիթ յիշաց «զՄարութայ բանձը Աստուարածին, խաչ պատ- րաստին յիւր աջ թևին, օգնական էղիս իմ թևին» *): Որ կիւրզ զար- կից, խաչ բռնըց առէջ, կիւրզ զնաց դալաւ գետին, քանդից, թօզ, ղոււման էղաւ, կայնաւ վերէն:

Մեղքն ի՛նչ ասաց էնտեղ:

—Ափսոս, խզար ափսոս, Դաւիթ չախինք, պախինք, զար- կինք կուրուսցուցինք:

Թօզ որ վիրցաւ, Դաւիթ կանգնաւ յառէջ, ասաց.

—Ձի կուրիսիր ի, էսա տեղն ի, հազր ի:

* Մօռուք որ կեղնը մսէ խաչ կեր էնու աջ թևի վերէն. մէկ էլ խաչ պատ- րաստին, որ յիւր վանքի խաչը կապուկ էր թելին:

Ասաց.—Ի՞նչպէս էղաւ, կըլնը իմ ձեռաց մանգիլ կարճ էղաւ, մօտխասս չուտ դարձայ, իմ կիւրզ չյաղթից էնու:

Էրկու հեղ էլ գնաց էկաւ Մեղիք, զարկից:

Էնի իրեք կիւրզ Դաւթին զարկից, խաչի զօրութին չթողից Դաւթին բան էղնէր:

Իրեք դրբայ որ քմրմաւ, Մեղիք ասաց.

—Աղբէր, դորիսի նօպաք քումն ի:

Ասաց.—Դորիսի նօպաք իմուն ի, իս պտի զարկիմ:

—Աղբէր, ասաց Մեղիք, կը խնդրիմ, ուխտը սահաք ընծի մօհլաք (միջոց) տաս:

—Գնա՛, ասաց, քեզի ուխտը սահաք ժամանակ տուը, գնա՛, քեօ քեօսպիք արա:

Մեղիքն ինչ արաւ էնտեղ.

Գնաց լազմչին բիրից, ուխտը կեազ գետին փուրից, զինք մտաւ էն խորու մէջ, ուխտը ջաղչի քեար. կուրծին էնու գլխու վերէն, ուխտն էլ չոր գմշու կաշի կուրծին էն քեարերու վերէն:

Մեղիք ասաց.—Նօպաք Դաւթին ի, թըղ գայ յիւր դրբայ զանի:

Դաւթին էկաւ, էն խորու վերէն կանգնոււ. Մեղիքի մէքն էկաւ, ասաց.

—Դաւթ, քեօ աղբէրն ի, իս քի ծիծ իմ տուը, պէտք ի ընծի խաքր տաս մէկ դրբայ:

Ասաց.—Մէկ դրբայ տըւըմ քեզի խաքր, մէկ էլ տուըմ Աստը-ծուն խաքր, իս մնացի՝ մէկ. Աստուած ընծի իտա՛ւ, իտա՛ւ. չիտա՛ւ, չիտա՛ւ:

Դաւթ «անուն խօր» էրաց, թուր-կէծակին թալըց, զարկից խորու բերնի վերէն:

Կտրից ուխտը կաշին, ուխտը ջաղչի քեար, աուըց էնու գըլ-խուց, էնը էրկուտակից, դիւս իլաւ:

Ասաց.—Դաւթ, յընչի՞ չըս զարկի քեօ դրբայ:

Ասաց.—Ջարկիմ, իմը էն մէկն էր. Մեղիք, ասաց, գիւս իլի:

Մեղիք խապաք չէր՝ թուր կտրի իր, էրի իր էրկու կուտուր: Էրաւ որ դիւս պտի էլըր, մէկ կտուր ընկեաւ մէկ եան, մէկ կտուր ընկեաւ մէկ եան:

Դաւթ որ էդիկ սպանըց, էնդիւց յիտ դարձաւ, իկաւ որ գայ յիւր տուն:

Դաւթ որ յիւր տուն գալու էղնը, ճամբախ ըռաստ իկաւ մարդում. էսա մարդ բարիւ էտուր Դաւթին.

—Բարիւ քի, ասաց:

—Աստու բարին քի, ասաց Դաւիթ. էն ինչ իս կախիր քիւ թիւէն:

Ասաց.—Էնի դամբիւր ի:

Ասաց.—Դամբիւր ինչ ի:

Ասաց.—Դամբիւր ի, ձէն կէշնը մօտէն, անուշ-անուշ:

Ասաց.—Մէկ խան տանանք, էնու ձէն ինչպէս ի:

Աշըղ դամբիւր թիւէն վար առըց, բռնըց ձեռ, քաղանէն զար-
կից, շատ անուշ ձէն խանից. Դաւթին շատ դուր էկաւ, ասաց.

—Քի կը տանիմ իմ կօնախ (հիւր):

Ասաց.—Դիւ ո՞րն իս, իս իկիր իմ, կէրթամ Դաւթին կօնախ:

Ասաց.—Դիւ յընչի՞ կէրթաս Դաւթին կօնախ:

Ասաց.—Կէրթամ Դաւթին կօնախ, Խանդիւթ խաթուն Թաւրի-
զից ընծի հօրեողկիր ի Դաւթի խամար, կէրթամ էնու կօնախ:

Խատրաց (միասին) գեացըն տուն:

Ասաց.—Վարպիտ, սազ էրա, տանանք քիւ սազ ինչ կեասի:

Աշըղ սազ առըց ձեռ, էնու խամար Խանդիւթ գողաց. էսենց
խօրոտ ի, էսենց խօրոտ ի, ասաց:

—Վարպիտ, ասաց Դաւիթ. հալա իս ուխտը տարեկան իմ,
Խանդիւթի խաբրի խամար կէրթամ էնու տիսութին:

Դաւիթ խըրուտուն էլաւ, խէծաւ յիւր ձին, ալըաստին էկաւ
Պէնտիմահու կարմունջ. տըսաւ գիւթնճիք էնտի գիւթան կանին. ասաց.

—Բար յաջողում, գիւթնճի:

—Ասու բարին, ասաց, բարով էկար:

Ասաց.—Ակրաստ կայ, ըզի տուէք, իս ուտիմ. կէրթամ,
ճամբխորդ իմ:

Գիւթնճին ասաց.—Տղան, սղան, տար խաց շանք տու, Թըղ
ուտի, էրթայ:

Տղէն խաց շանք իտու.—Խաց կի, ասաց, գինք դարձաւ-գնաց
գիւթնի յառէջ:

Դաւիթ խաց կէրաւ, էլաւ վի:

—Խաց կէրամ, իս կէրթամ դօրիսի, ասաց:

Խօտաղ գնաց, տըսաւ խաց չկէր, բիթուն կերիր ի. էկաւ գիւ-
թընճուն ասաց. գիւթնճին իկաւ իրըչկից, խաց չկէր, ասաց.

—Տնաւէր, մի քի ասըք՝ գնա խանց կի, ալըաստ, մի քի չաւընք
գնա, ուխտը գիւթնի խաց բիթուն կի:

Գիւթնճին դարձաւ Դաւթին, ասաց.

—Դիւ յո՛ւստ իս:

Ասաց.—Իս Սասընայ իմ:

Ասաց.—Քեօ տուն աւիրի, չողգըմակեր, դիւ ուխտը գիւթնի
խաց կերար, մենք ինչիս անինք:

Ասաց.—Դիւ քեանի՞ օր գիւթան կանիք:

Ասաց.—Էրկու, իրեք օր գիւթան կանինք, էլ վո՛վ կէքթայ մի խամար խաց կը բիրի:

Ասաց.—Որ էնենց ի, էն մեղք ընկեաւ իմ վիզ. ձի գիւթիւն-քիր թողէք:

Դաւիթ էլաւ ձին խէծաւ, գիւթան կապից ձիու կողիւր, ձիով գիւթան արաւ, ասաց.

—Ձի արտ պրծընիմ, թողէք, գեացէք:

Չուր կէսօրին արտ գիւթան արաւ, մէ քիչ տեղ մնաց. գիւթընէին ասաց.

—Էդ մարիֆաթ քուժուէն չի, էդ ձիուն ի:

Ձիուց իջաւ. գիւթնի խարազնադավուշ (կղան) թալըց ուր թիւ, էն մնացածը զինք գիւթան արաւ ինասու, արտը պրծաւ:

Ասաց.—Մնացի բարի, կեօ իս գեացի:

Չուր կէսօրին գիւթան արաւ, ձին խէծաւ, իրիկուան ժամուն զնաց Թաւրիզ:

Դնաց Թաւրիզ, յիրիկուան ժամուն խասաւ դռան վերէն. որ էնի խասաւ դռան վերէն, դարկիվան դիւռ զարկից (գոցեց):

Դաւիթն ասաց.—Դիւռ բաց:

Էնի ասաց.—Ձրմ բանայ:

Ասաց.—Դիւռ բաց, քեօ մաաֆրն իմ (հիւր) էսօր:

Ասաց.—Էսօր վաղթ գեացիր ի, զնա գեղի մէջ:

Ասաց.—Իմ կօնախատեղ էստեղնը, դիւռ բաց, գամ նիրս:

Ասաց.—Ձէ, դիւռ չբանամ:

Ասաց.—Որ չբանաս, քիւ մէկ մատ պարզի, իս տընամ. իս փափաքով իմ, տընամ, էրթամ:

Դարկիվան որ մատ պարզից, էնու մատ բռնից. որ բռնից, քեաշից, ասաց.—Դիւռ բաց:

—Աման իմ մատ կտրաւ, իմ մատ թո՛ղ, դիւռ բանամ:

Մատ թողից. էնի դիւռ բացից, մաաւ նիրս, ասաց.

—Իմ ձին քեաշի:

Ասաց.—Տեղ չունիմ:

Ասաց.—Յընչի՛ տեղ չունիս:

Ասաց.—Քեառուտուն ձի ախտախանէն (ձիանոց) կապուկ ին, տեղ չկայ կապիմ:

Ասաց.—Քեառուտուն ձի յընչի՛ կապուկ ի:

Ասաց.—Քեառուտուն խատ ուզնկան ի իկած Խանդիւթ խաթունի խամար, էնոնց ձիանքն ի բիրուն կապած:

Ասաց.—Որ էնենց ի, դիւ իմ ձիու կեամ (սանձ) բերնէն խան, մըլլ նիրս. կարցաւ, թըղ յիւր տեղ կանգնի, չկարցաւ, թըղ մնայ դիւս:

Դաւիթի ձին որ մտաւ ներս, չուճաքա զարկելով բիթուն
դիւս խանրց:

Դաւիթ էլաւ վի, գնաց օդէք:

Ճուղապ տուրն Խանդիւթ խաթունին՝ «Դաւիթ էկաւ»:

Ասաց.—Որ էկաւ, գեացէք, մէկ օդա պատրաստ տեսէք, թող
գայ, նստի չուրի լուսուն:

Դաւիթ գնաց յիւր օդէն:

Էդա ուզնկաններ—քեառսուն մարդ Դաւթին կանչին, տարան
պատիւ. խացն ու գինի, կիրակուլ կիրան, ուրանց խամար մօհպաթ
(սէք, ուրախութիւն) արին:

Ինչ կանգաւ Էդա գինին կը խմէն, Էդա մարգերուն քաս կի-
տէն, մարդիր ուրանց քաս Դաւթին իքամ կանին. կուզին շա-
խօցնայ, որ զարկըն, սպանըն:

Գինին խման, պրծան. Դաւիթն ասաց.

—Մէկ եմիւ (սեխ) մը բերէք, ուտինք:

Դեացին ձմրուկ բերին:

Դաւիթն ասաց.—Մէկ չախու տուէք, էսա կխինք:

Բիթուն ինքեար արըն (ուրացան), ասըն. —Չախու-դանակ
չունինք:

Դիւ մի ասի, էնոնց քեառսուն թուր չըտած (մերկացրած)՝
մինցորի տակ դրած ի, որ Դաւիթ ընկնը, զարկըն սպանըն:

Դաւիթ մինջաւը վիրցուց, Էդա թրիւ բիթուն տկէն խանրց.
Էդա քեառսուն թուրն էլ կամիայ պէս օլըրից, տուից դաւկիվա-
նին, ասաց.

—Տար, թալէ իմ ձիու հայպէն, տանըմ ձիու խամար օօլ
(պայտ), բիպիւ (բեհա) շինըմ:

Դաւիթ էնտուց էլաւ, քեաշուաւ, գնաց Խանդիւթ խաթունի
օդի դիւռ բացից, մտաւ ներս, նստաւ:

Դաւիթ ու Խանդիւթ խաթուն նստան, կիրան, խման, նիւմ-
բիւ արին:

Դաւիթ ասաց.—Խանդիւթ, դիւ, իս յիւ իրար տըսնինք, մէկ
մէկու խիտ զրուցք էնինք. դիւ իմ յիտիւ ճամբսիր իր, իս էլ իկիր իմ
քի խամար:

Ասաց.—Մկայ յիրկուն ի, գնա, քնի, խըլուսուն գնա յիգին
հալուզի վերէն. իս կիւգեամ, մէկ մէկու խիտ զրուցք կէնինք:

Խըլուսուն Դաւիթ գնաց հալուզի վերէն:

Խանդիւթ խաթուն էլ էկաւ հալուզի վերէն:

Էնտեղ, յաղբիւ վերէն, ձեռ թալին մէկ մէկի վզով, նստան:

Դաւիթն էսու ճակատ պագնից, էրիսն էլ պագնից. դարձաւ
էրկու ծծի օքթալալը պագնից:

Որ էրկու ծծի օրքալախ պագնից՝ Դաւթին էդտեղ մէկ սիլա (սպտակ) զարկից Խանդիւթ:

Ասաց.— Խանդիւթ, դիւ յընչի՞ն զարկիր:

Ասաց.— Իրիս, ճակատ խրաման կէր, ամա էնտուց ցած խրաման չկէր դիւ պագնէր. ինչ ժամանակ իս դիւ պսակուանք, իս քիւկն իմ, դիւ իմն իս. ո՞ր տիղ կը պագնիս, դիւ գիտիս:

Դաւիթ էդտեղ խնդիրք մը արաւ, ասաց.

— Խնդրիմ Աստըծուց, գիշիրս էս քեաղքի բիւլիւր էնկանդար ասկեաւ լըցուր, էնկանդար կուտուն դնի, տրսնանք քեօ խէր ո՞ր կը պրծուցի:

Խըլուսուն էլան վի. տըսան, որ էնկանդար ասկեաւ քեաղքի բիւլիւր բռնիր ի, անհրսաւ, անբրքաւ (անհաշիւ, անթիւ):

Դաւալ էցգիւն քեաղքի մէջ, կանչիլ տուըն.

— Կտրիճ մարգ, ո՞ր մէկն ի, թըղ գեայ, էրթայ կռիւ:

Էդա քեառսուն մարդիրուց կռիւ էրթցող չէղաւ, ասին.

— Ո՛ր գեացիր ի, Խանդիւթի ծիւց քնիր ի, էնը թըղ էրթայ կռիւ, միք կռիւ գեացող չինք:

Դաւիթն էլաւ յիւր ձին քեաշից դիւս. խէծաւ Քիւռկիկ-Ջալալին, Խանդիւթի մենէ խաքր ուզից.

— Իս գնացիմ կռիւ, իրեք օր օ լմացաւ, էկամ էկամ, որ չէկամ, իս սպանուայ. գաս ջանդակներու միջէն իմ ջանդակ վիրիցիս, տաս թաղը: Իմ նշան էլ ինչ ի, իմ աջ թիւի վերէն մսէ խաչ կայ, խաչ պատրաստին էլ կապուկ ի իմ թիւի վերէն:

Դաւիթն ի, գնաց բռնուաւ կռու, ընկեաւ մէջ կռուուն:

Չէնով Յովան գիշերուայ ժամանակ դիւս էլաւ. ըրչկից Դաւթի աստղը մծղաւիր իր. էկաւ տուն, ասաց.

— Կնիկ, ճրագ էրա, Դաւիթ նեղ տեղն ի:

Ասաց.— Խա՛, Դաւիթ մկայ Խանդիւթ խաթունի ծիւց քեօ կանը, դիւ էսա տիղ էրագ կը տըսնաս:

Ի՛ր մ'էլ էլաւ դիւս Չէնով Յովան. էլաւ ինչ տըսաւ.— տըսաւ որ Դաւթի աստղը շատ էր մծղաւիր իր, բան չէր մնացիր:

Ձինքը ճրագ էրաւ. դնաց ալսեալսանին մէկ ձիու ձեռ զարկից, ասաց.

— Իմ ձի, իս յի՛ր կը տանըս Դաւթի մօտ:

Ասաց.— Չուր կանուիս.

Ասաց.— Չէղաւ:

Փոխուաւ մէկեւ ձիուն, ասաց.

—Իմ ձի, իս յի՛ր կը տանիս Դաւթի մօտ:

Ասաց.—Էրկու սահաթէն:

Ասաց.—Չէղաւ:

Փոխուաւ մէկել ձիուն, ասաց.

—Իմ ձի, ըզի յի՛ր կը տանիս Դաւթի մօտ:

Ասաց.—Դիւ որ իմ քամակ բռնիս, աչք խփիս բանաս, քի կը տանիմ խոտուցիմ Դաւթին:

Քեաշից ձին խէծաւ, խասաւ Թաւրիզու խողի մէջ. էնտի կանչից, ասաց.

—Դաւիթ, բիրանդի կուտրի, յիշա՛ Մարութայ բանձը Աստուա-
րածին, խաչ պատրաստին վեր քեօ աջ թիւին:

Ընտէ որ կանչից, էնի լսից, ասաց.

—Ձէն էկաւ, չըմ գիտիր, յընծի իմսա՛ս (օգնութիւն) էկաւ թէ՛
դիւօման էկաւ:

Որ խրօղոր ձէն ճանչըցաւ, միտը ընկեաւ, յիշաց Մարութայ
բանձը Աստուարածին, խաչ պատրաստին վեր աջ թիւին: Որ յիշաց՝
զրննիլնիր (չղթանիր) կտրաւ. կէնա յիւր կռիւ արաւ:

Ձէնով Յովանը խասաւ. խիտրացով կռիւ արին. էդ ասկեաւ բի-
թուն զարկին, ջարդիցին, կուրիսցուցին, բիթուն սպանըն:

Դաւիթ ընկեաւ յիտիւ, գնաց Սղան-Տօղանայ Թագեաւուր բըռ-
նից, կապից, բիրից խրօղորը քալիմ արաց, ասաց.

—Էսա պախի, որ Խանդիթ խաթունին հասիյէ (ընծայ) տանըմ:
Թես արաւ դինք, ընկեաւ յիտիւ կուռունի:

Չուր Դաւիթն էկաւ, Ձէնով Յովան վախեցաւ, քեար մը առից,
զարկից Սղան-Տօղանայ Թագեաւուրի գլխու մէջ, սպանըց:

Դաւիթ էկաւ, տրսաւ, ասաց.

—Խրօղրէր, յընչի՛ սպանըր, չէ՛ քի ասի հասիյէ պտի տանըմ:

Ասաց.—Դաւիթ, չապալաւիւ էղաւ, իս վախեցայ, ասի ձեռքիւ
արձըկուր գիսի սպանի՛ իս զարկի, սպանը:

Ասաց.—Քիւ տո՛ւն աւըրը, մեռե՛լ սպանող. էնու ձիոքիւր կա-
պուկ իր, կապուկ մարդ սպանուկ ի զաթի:

Ասկեաւ կըռմիւ (կոստրել) արին, յիտ դարձան:

Որ յիտ դարձան, տըսան մէկ ձիաւոր մը, մգրախ ձեռն, էղա
ջանդակներու մէջ կը պտըտի. մգրախ կը դարկի ջանդակ, կը վիրիցու
կըրըչկայ, էն կը թալը, մէկ էլ էնենց կը զարկի, կըրըչկայ:

Դաւիթն ասաց Ձէնով Յովանին.—Դիւ գիտիս, էսա վո՛ւ ի:

Ասաց.—Չէ:

Ասաց.—Էդա Խանդիւթն ի. էկեր ի իմ ջանդկի յիտիւ կը պը-
տըտի. դիւ ձէն մի խանը, ընծի մէ հայիթ (վրէժ) կայ էնու վերէն,
իս իմ հայիթ մէ առնըմ էնու մօտէն:

Դաւիթ քչից, գնաց կանգնաւ էն ձիաւորի վերէն, ասաց.

— Յընչի՛ կը պտըտիս:

Ասաց. — Ըսկի:

Ասաց. — Հալպաթ՝ մէկ մարդիւ կը պտըտիս, էսա ջանդակներ կը բռնէ:

Ասաց. — Խն, մէկ մարդու կը պտըտիմ:

Ասաց. — Էն մարդ իս զարկըմ, սպանըմ, վո՛ւ գիտի, էնա ջան-
ցակ սրտիդն ի:

Ասաց. — Ռիւանդի շատ մի ցրուը. քղնէ յաւիլ ի դիւ էն մարդ
սպանըս. քսան քի պէս, տասն էլ իմ պէս դուրպան կէնիմ էն մար-
դիւ եղընդին:

Դաւիթ եկաւ, մօտացաւ, ձեռ թալըց, էդու ծիծն բռնից, քեա-
մից, ծծից էրին կաթաւ:

Խանդիւթ ճանչըցաւ, ասաց. — Դաւիթ, ետաւա՛ն, էդս դիւ իր.
դիւ քիւ հայիճն առըր:

Դաւիթ ինան Խանդիւթ ու Ձէնով Յովան խիտ յիրար էկան տուն:

Դաւիթ ասաց. — Խանդիւթ, էսա իմ խրեօղրէրն ի, խօրոտ փա-
ռով նստի կանգնը (համեստօրէն վարուէ):

Խանդիւթ գնաց քաւանցաւ էղաւ (բարեկեց) Ձէնով Յովանին:

Դեպքին խասան չուր տան մօտխաս. Խանդիւթ ասաց ուրին
ուրին. — Էէս էրկու մարդ իմ մաւնըրն ին, տուն մարդ չկայ քավսիր
(պատրաստութիւն) անի, իս էրթամ, չուր էսոնք գան:

Խանդիւթ ձին քչից, դ՛աւիթ ինան Ձէնով Յովան ընցաւ
գնաց տուն:

Դաւիթ էնտեղ ըռըգեաւ էնու մօտէն, տուն չգնաց:

— Դաւիթ, ասաց Ձէնով Յովան, էրթանք Խանդիւթ տըսնանք:

— Ձէ, ասաց. էն իմ խօսքին անկանջ չէրաց, իս չըմ էրթայ
էնու տուն:

Դաւիթ, ընցան որ էրթըն դըխ Սասուն:

Խանդիւթ էլաւ ըրըչկաց, տըսաւ մարդ չկայ. տըսաւ հեռուն
Դաւիթն կէրթայ. բիւրիկ ոտնիրով ընկեաւ յիտիւ, կը կանչի. մկայ
Դաւիթ ինաց արիւր՝ չդառնար վեր ինուը. կանչից.

— Դաւիթ, Ասու սիրուն խաբրի խամար, դարձի մէկ յիտիւ
ըրըչկա՛, կէրթա՛մ՝ գնա՛, Աստուած քիւ բան յաջողի:

Դաւիթ ըրըչկաց ինչ տըսնը՝ բիւրիկ ոտքիւր էնքան տփի գետին,
էրուն ի լըցուը օտաց տեղ:

Դաւիթ որ տըսաւ Խանդիւթի օտքիւր, վիրցուց, թալըց յիւր
քաւիկ, առաւ, տարաւ. գնաց Սասուն, յիւր տուն:

Դաւիթ ու Խանդիւթ կարգեւման. չորս-թինդ ամիս մնաց՝ Խանդիւթի ոտք ծանտը մնաց (յղացաւ). Դաւիթ ասաց.

—Մէկ ժամանակ կէղի, ձի տղայ կէղի, մի տան գործ կատարող վճիւ ի. էրթամ մէկ էրկիր, մէկ խալալեղ բիրիւմ, ետեւալ ո՛ր էրկիր խօրոտ կայ:

Սալըդ տուին. —Կիւրճըստան խօրոտ խալալեղ կայ:

Դաւիթն ասաց. —Կնիկ, իս կէրթամ:

Բազպանդ արձրկից, տուից կնկեան ասաց.

—Որ իս գեացի, յիւշ էկայ, որ քղի աղջիկ էլաւ, բազպանդ կը ծախիք, չուր մեռնիլու էնու փառէն բօլ ի ձիգի. որ տղայ էլաւ՝ կարիս թիւի վերէն. իս շատ ու յուշացամ՝ յէնիկ ճամբիս թըղ գեայ, բազպանդ տիւնիւմ, կը ճանչնամ:

Դաւիթ տուից ճամբախ առէջ գնաց դընս Կիւրճըստան:

Աստուած տուից էղու մէկ տղայ. էլան անուն գրին Մհեր:

Խինգ տարին, վից տարին լմացաւ, խէր չէկաւ. մէկ օր Մհեր ասաց.

—Իմ մէր, իմ խէր յիւր ի. ճօիր ընծի կասին յեթիւմ ի (որը). ընծի խէր չկայ, կէրթամ իմ խօր յիտիւ. իմ խէր յիւր ի կանգնիր:

Մհեր էլաւ, ընկեաւ գնաց: Մէկ ժամանակ ճամբախ քէլից գնաց, ընկեաւ օտար էրկիր:

Որ կէրթար ճամբախ, աըսաւ մէկ մարդ էկաւ էնտեղէն:

Դաւիթն որ գնաց՝ տըսնանք ինչ արաւ. —

Կիւրճըստան թագեաւուրու աղջիկ Չընմաչնայ թագեաւուր ուզիր իր յիւր տղի խամար: Դաւիթ գնաց զօռով քեաչից, աուրց իրի ձուղապ գնաց թագեաւուրին.

—Մէկ մարդ զօռով էկաւ քեօ խարս քեաչից տարաւ. կտրիճ իս, գնա՛, ձիունէն առ:

Չընմաչնայ թագեաւուր ընկեաւ յիտիւ, չխասաւ էղու:

Մինք դառնանք Մհերին:

Մհեր ըրըչկաց մէկ ձիաւուր մը էկաւ, առաց:

—Բարիւ քի, պապիկ:

Ասաց. —Ասու բարին:

Ասաց. —Էդ ինչ աղջիկ ի, թալըր իս քեօ քարկ, էդ քեօ լայիլն (յարմար) չի:

Ասաց. —Յընչի:

Ասաց. —Դիւ ծիրունը մարդ, էն ազապ աղջիկ, էն ընծի լայիլ ի:

Ասաց. —Տղայ, դիւ կեաթե մը (համբակ, սրիկայ), քի լայիլ ի, ըզի լայիլ չի:

Ասաց.— Էնդուց ըզի լայիլ ի, իս ազապ, էն ազապ, մկայ քի Բնչ ջայիդ ի (յարմարութիւն ունի) էն աղջիկ:

Դաւիթ արաւ որ պտի ընցնէր, Մհեր ձեռ թալըց:

— Զըմ իտար, տ'առնիմ քեօ մօտէն, ասաց:

Դաւիթ ասաց.— Հայ-հօ, հայ-հօ, ըրըչկացէք. ծովիր ընցիր իմ, իմ ձիու ոտքիր չթացուրը. գիտիր ընցիր իմ, իմ ձիու նալիր չթացուրը, մէկ առուը մը ըռաս էկեր իմ, էն առուը մէջ պտի խեղդիմ: Մհերն ասաց.— Զըմ գիտի, չըմ. աղջիկ կը գնիս ցած, կէրթաս: Զեռ թալըց, աղջիկ իբի տակ:

Աղջիկ որ քարկէն իբի, Մհեր ու Դաւիթ էնտեղ խառուան յիրար. որ խառուան՝ էդ էրկուս, շատ կուռան, շատ մէկ մէկու ինչ արին. Դաւիթ անճախ-անճախ Մհերին բռնից, գրից գետին: Որ Մհերին գրից գետին, Մհեր ասաց.

— Ո՛վ մարդ, դիւ կարո՞ղ իս, դիս սպանըս:

Ասաց.— Թընչի:

— Դիւ որ ըզի սպանըս, իմ խօր ձիունէն դո՞ր կը պրծնըս:

Ասաց.— Քեօ խէր վո՞վ ի:

Ասաց.— Իմ խէր Դաւիթն ի:

Ասաց.— Անունդ Բնչ ի:

— Իմ անուն Մհեր ի:

Էնտեղ Դաւիթ զՄհեր առըց յիւր գիրկ. իրեք օր ուրախութիւնէ անյուշ էղաւ. որ իրեք առուր յիտ դարթնաւ, նստաւ տըսաւ, որ Զընայ թագեաւոր յիւր կուռուցով էնու չիւրս բիւլիւր բռնիր, նստիր ի:

Զընայ թագեաւոր ասաց.— Ո՛վ մարդ, դիւ ինչ գօռպա (գօրեղ) մարդ իս, որ դիւ գաս իմ ուզած խարս առնըս, բիրիս, ընծի իսկի սայմիւ չէնիս (կարեւորութիւն չտաս). մէկ մէկու կը զարկինք, եան Աստուած ընծի կուտայ, եան քզի:

Ասաց.— Կու՛լ կուզիս:

Ասաց.— Խն:

Ասաց.— Իս փլփաք (կին) ունիմ, փլփրքի մէջ կուլ չէլնի. ուխտ օր ընծի մօհլաք տուր:

Ասաց.— Յէրդիւմ էրն:

Ասաց.— Վաղղա էղնը, փլփաք տանըմ տուն, գեամ կուլ:

Դաւիթ գնաց տուն. ուխտն օրը մոռցաւ, գնաց ուխտը տարի. ուխտը տարին որ լմացաւ, նիւր ընկեաւ միտքը:

Ինի թըղ մնայ էնտեղ:

Մհերին խինգ խատ քեռի ունէր, էկան Թաւրիզու, գեացին Խանդիւթին տըսութին:

Էնոնց սովորութին կէր, կէրթէն Գեշիր կանէն, ամէն օր Մհեր խիտ ուրանց կը տանէն:

Մհեր շատ դօշախ, թեթե ու կարեմ էր. կէրթէր վերի օխշըր-նիր կը բռնիր. քեռիքն կը մորթին, կը չկին բիրին տուն:

Մէկ օր Խանդիւթ ասաց.

—Մհեր:

Ասաց.—Էն ինչ ի, մարէ:

—Ինչ կըրնը, կառնն դիւ կտրիմ իս, ամէն օր քիւ քեռիք Գեշիր կէնին, կը բիրին, դիւ մէկն ընդի չըս բիրի:

Ասաց.—Ամէն օր իս կանիմ Գեշիր, մէկե՛ր չըն բիրի իմ քեռիք մի խամար:

Ասաց.—Չիւնքի Գեշիր դիւ կանիս, դիւ բի մեր տուն. յընչի՛ քեօ քիռուն կուտաս բիրի:

Էլան խըլուսուն գեացըն Գեշիր. ուր գեացըն, Մհեր էն օր իսկի քեռեցնեւուն անկաջ չէրաւ. վերու օխշար մը բռնից, զիւօխ կըտրից, դրից թիւի վերէն, գնաց տուն: Էնկանդար քեռիք ասին.

—Մհեր, մէկ էլ բռնի, մէկ էլ բռնի. չըռնից:

Ասաց.—Էսկանդար ընծի բօլ ի, գեացէք, ձի խամար բռնեցէք:

Առից յիւր օխշար, էկաւ, քեռիք մնացին դարտակ. էկան խասան, ասին.

—Միք դարտակ էրթանք ամօթ ի, էրթանք ձիունէն առնինք, էնի էրթայ Գեշիր անի յիւր խամար. միք մարդ իք, էնի տղայ:

Էկան ասին.—Մհեր, տո՛ւ միք չլկինք, դիւ դարտակ գնա կեցեք քի խամար:

—Չէ, իս կը չլկիմ, իմ մօր խամար կը տանիմ, ասաց:

Խինգ քեռիք ձեռ բռնին, ասըն.—ձիունէն առնիք, թը լայ, էրթայ տուն, ինչ պտի էղի:

Ուր արին Գեշիր ձիունէն առնին.

Նեշիր գրից գիտին, ասաց.

—Չըմ իտամ իմ Գեշիր:

Ձեռ թալին, Գեշիր պտի վիրուցէն, էնի գինէն թէ պտի լայ ու էրթայ տուն: 'Իարձաւ քեռու վերէն, ձիւ թալից, մէջէն բռնից, անթէօկից, զարկից գիտին. ուր զարկից գիտին՝ չուրի մէջք թաղուըց գիտին. խինգ քեռին էլ էնեց զարկից, խինգն էլ սպանից: Զիւր Գեշիրն առաւ, էկաւ տուն:

Մէլըն ասաց.—Տղա՛, դիւ էկար, քեօ քեռիք յիւր ին:

—Ասաց.—Իմ քեռիք կանգնած ի ճամբխու մէջ, կը ծծղան, չըն իգեայ:

Դաւիթ համա էնտեղ յիմացաւ, ասաց.

—Վայ, Աստուած քեօ տուն աւիրի, աղիկ շարիաթ (դատաւտան) էրիր, Խանդիւթ զարկիր, քեօ աղբրդիք սպանիր ի:

Դաւիթ էլաւ զինքը գնաց.—տէսիմ, էսա ինչ բախս ի, ինչ դաւի ի:

Գնաց տիսաւ ինչ ի.—տիսաւ խինգն էլ մեռած ի:

Դաւիթ դարձաւ էկաւ, էկաւ տուն. Մհեր Թորուան կող նըստիր, նստած տեղ մէկ սիլա (ապտակ) զարկից Մհերին, որ զարկից, խկի տեղաց չդպաւ յիրար (անշարժ մնաց), ճֆ չէրաւ:

Մհեր ասաց.—Էն մէկն դիւ իմ խէրն էր, քի խաբր. մէկն էլ Աստըծուն խաբր էլաւ, էս էրկուս. ասաց՝ էսա իրիքն դիւ յընչի՞ ըզի զարկիցիր, ինչ հախով:

Նստած տեղ ձեռ Թալից Դաւիթ մէջկապ, բռնից, վիրիցուց, ասաց.—Ինչպէս քեռիք տեղն ու տեղ չորցուցի, քիզի էլ կը վիրիցում, կը զարկիմ գիտին, որ չուրանաս:

Զգարկից, դրից վար:

Դաւիթ էնտե գանդա (սարսափ) կապից, շատ վախեցաւ մօտէն: Էնտե Դաւիթ բռնից Մհերին անիծից, ասաց.

—Անմախ քնըս, քիւ ժառանգն էլ դիւս չընկը, որ ընկնը՝ աշխարք կաւիրի:

Միք դառնաճք Զընայ Թագեաւուրին, ուխտ տարի դահա կուռուն էն տեղն ի:

Զինայ Թագեաւուրից Թուղթ էկաւ Դաւիթ խամար.—«Ուխտ օր քիզի ժամանակ տուընք, էս էլաւ ուխտ տարի. յընչի՞ քեօ խօսքին տէր չըս ըլը»:

Դաւիթ ասաց.—Խանդիւթ, յէլդիւմ իմ արիր, պտի չըթամ կռիւ. քիչ մը ջիւր տաքցուր, լողկնամ:

Զուր տաքցուց, տարաւ գնաց դսլի վերէն, որ լողկընայ:

Դաւիթն ասաց.—Խանդիւթ, իս կը լողկնամ, ինչ էյիսլ (Թերու-թիւն, ամօթի վերաբերեալ նշան) իմ ջանի վերէն կը տեսնիս, չասիս: Տկլոզցաւ, նստաւ:

Խանդիւթ ջուր լցից էնու քեսմակ. տեսաւ մէկ էրակ վզից կապուտացիւր ի, գեացիւր խասիւր ի միջաց վերէն, ասաց.

—Դաւիթ, էսա ինչ ի, քեօ քեամակ կապուտացիւր ի:

Ասաց.—Բերանդի կուտրի, չէ՞ քի սսի՝ մ'ասի:

Ասաց.—Իս կէրթամ կախի, ամա իս պտի միռնըմ, չաւա չկայ:

Էլաւ գնաց կռիւ. որ գնաց կռիւ՝ չուր կէս օրին կռիւ կինէր, կէս օրին քեաշուէր կիւզէր կարմնջի տակ գեօլ կէր. էնտեղ կը լողկընէր, ետեւ կը սաղնէր, կը դառնար կռիւ էլմ:

Մէկ պառաւ վարավուրդ արաւ (հետազոտեց), թէ էնի կէր-թայ կարմնջի տակ, գեօլ կը լողկընայ:

Պառաւ էնտեղ ինչ մահանայ արաւ. գնաց էնտեղ շիւր յուսլիւ խամար կրակ արաւ. որ կրակ արաւ, գիւթնի խուփ մից կրակի մէջ. էն ժամանակ որ Դաւիթ գնաց էն գեօլ որ լողկընէր, որ տկոզցաւ, մտաւ ջրու մէջ որ լռնաթի: Պառաւ ինչ արեց.—կէօ իմացաւ ջրու մէջ պարկած ի, գեօղտիկ էդա կրակած խուփը վիրցուց, նշան բռնից, զարկից Դաւիթին, զարկից էնու միջաց, սրտից տուրց գիւս խուփ: Դաւիթ մեռաւ էնտեղ:

Դաւիթ որ մեռաւ, նուղալ էկաւ՝ «Դաւիթ սպանըն»:

Դաւիթ ջանդակ բիրին թաղըն:

Մհեր մնաց եթիմ: Մէկ ժամանակ Ձէնով Յովանի տան մէջ ընցուց. կը չախէն, կը պախպանէն:

Մնաց ժամանակ մը. Ձէնով Յովանի կնիկ աչք թալից Մհերին. էնկանդար արաւ-չարաւ, չէղաւ. ասաց.

—Ձէղնը, իմ խրեօղբօր կնիկն իս, իմ մօր տեղն իս:

Էլաւ կնիկ ինչ արաւ.—տարաւ Մհեր որ ջուր լցի յիւր վերէն լողկնայ, որ բալիի Մհեր տեսնի, քմահ ընկի (ցանկանայ):

Գնաց Ձէնով Յովանի կնիկ, տկոզցաւ.—Ջուր լից, ասաց:

Էնի աչքիւ բռնից, ջուր լցից վերէն:

—Իմն ու քում թը մնա, Մհեր, ասաց Ձէնով Յովանի կնիկ: Յիրկոււն որ Ձէնով Յովան էկաւ, կնիկ ասաց.

—Յովան:

Ասաց.—Էն ինչ ի:

Ասաց.—Դիւ կասիր իմ աղբօր տղէն ի, խեղճ ի, եթիմ ի. քի կասեմ եթիմ որ եթիմ ի, զիւռովէն ընծի ձեռ կը թալի:

Ասաց.—Կնիկ, սուտ մ'ասի, դիւ չըս ուզի իմ աղբօր տղէն կտուր մը խաց ուտի:

Յըրկոււն որ էլաւ, հալա Մհեր չըր իկէր, գիւռ չինին վերէն: Մհեր ձեռ իտու գիւռ, չինուկ էր:

Ասաց.—Դիւռ բացէք:

Ասաց.—Կուրիսի, շուն շանորդի. իս ասի եթիմ իս, խեղճ իս, գնա, քի տեղ շունիմ էդա տեղ:

Մհեր լացից, դարձաւ յետ, ասաց.

—Խրեօղբէր, դիւ բեօղիւ խաբած իս, էդա խօսք էնենց չի, դիւ գինաս:

Մհեր գնաց ինչ արաւ.—գնաց ընկեալ խօր գերեզմնի վերէն, էնտեղ շատ լացից, երգ ասաց.—

Հայր իմ, ընծի Սասնայ սնէն դիւս ի արած.
Հայր իմ, ընծի Սասնայ սնէն բեբարի արած.
Հայր իմ, ընծի Սասնայ սնէն բեփայ ի արած:

Դաւթի գերեզմնէն ձէն կիւգեայ.

—Մհեր, քեօ ձին գետին չկանգնր. խեծիր քեօ ձին, գնա՛ Վանայ Աղբրփու քեար, քեօ տեղ էնտեղն ի, չուր «անծին ծնանի, անմախ մեռանի»:

Մհեր էլաւ, խէծաւ գնաց. քեար բացուաւ, դինք քեաշուաւ նիրս, քեար էկաւ յիրար, դինք մնաց մէջ:

Տարին էրկու դիր գիւղ կը բացուը, դինք աշխարհ բամաւաւ կանի: Մէկ դիր Վարդեմարին կը բացուը:

Դաւթի ձին խրեշտակ նալըց. Դաւիթ ասաց.

—Խօրոտ նալը՛:

Ասաց.—Ինչ խօրոտ նալըմ. քեօ ձիուն, քեօ իւմ մէկ էղնը:

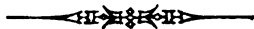
Դաւթը ազգ դերստաննիրուց ի:

Դաւթի տղայ Մհեր Համբարձման գչեր դիւս կըլնը, քեառսուն յաւիւր ճամբախ՝ մէկ սանաքու կէրթայ, քեար օր բացուը, քեառսուն օր վեր քեարերու կէրթայ, ինչ խուղը վրէն ընկնը՝ ձին կը խընդկի, չկէրի քէլայ, յիտ կը դառնայ:

Համբարձման գչեր Մհեր էրկու սանաք ժամանակ ունը, մէկ սանաք դիւս կըլնը, մէկ յիտ կը դառնայ:

Ձիու սօլ (պայտ) մեծ սինու (պղնձեայ սեղան) կանդար ի, վուր խուղ վի՛ բունը, աշխարք պտի աւիրայ:

Դաւթի տղայ Մհերին կասըն. — Դաւիթ-Մհեր (Դաւիթեան Մհեր):

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ

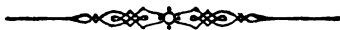

Սոյն Դաւիթ և Մհեր թէև համառօտ՝ սակայն կերեւի այլևայլ ճիւղերու խառնուրդէ զերծ է, վասն զի պատմողը—Վարդան, զայն «Հայր մեր»-ի պէս սերտած էր, կասէր շատ վարժ:

Նա Մովսէս գաւառէն դուրս գալէն վերջը բնակած է այնպիսի կղզիացած-նահապետական գիւղեր, որ չէր կարող իւր գիտցածին վերայ մի նստադատութիւն անգամ աւելացնել կամ պակասացնել. նա իբրև Աստուծոյ շնորհեալ մի աւանդ կը պատմէր, շատ անգամ լրջաբար կը զայրանաց այն անձանց վերայ, որ իւր գիտցածէն աւելի կը պատմեն և այդ աւելին յերկրուած, չինծու կը համարէր, հետեալաբար ասելն ևս մեղք, քանի որ «ողորմիներ» կան, ինչ որ աւանդուած է, այնպէս ասելու է, կասէր նա:

Վարդան լուրջ կը հաւատար որպէս թէ Դաւթի ցեղն հսկայ դեերէն յառաջ եկած է և այդ ցեղի մարդիկներ ևս հսկայ եղած են, այնպէս որ այժմու մարդիկ անոնց զրպանը կը հաւաքուէին. նաև թէ Դաւիթ ճանապարհին մի մարդ կը տեսնէ, կը դնէ զրպանը, կը բերէ հօր դիւանը, ցոյց կըրտայ, կը հարցնէ թէ ինչ պիտի լինի այս կենդանին. հայրն ևս կասէ՝ թէ սոքա ևս իրենց պէս մարդիկ են, թէև փոքրիկներ են, սակայն խելքով են. աշխարհ ուժով պիտի չկառավարեն, այլ խելքով և հանճարով:

Վարդան՝ որպէս Սանասար և Բաղդասար պատմող Սախօն՝ Դաւթի սյորտերէն կը համարեն. 1. Սանասար և Բաղդասար, 2. Դաւիթ և Մելիք, 3. Մհեր, 4. Սաֆար փաշէն, 5. Սամ, 6. Բալաք աշառ, 7. Շիրին շահ և Բարակ շահ: Վերոյիշեալներն բացի Վսամէն ամբողջն ևս գրի առած եմ:

ՅՈՒՍԷՓ ԲԵԿ
 ԵՒ
 ԾԱՂԻԿ (Զ Իշակ) ԽԱՆՈՒՄ

(Արձեօի բարբառով.)

ամանակաց մէկին Հարճէչու մէջ Զիւ-
 նաձոր¹ մէ մարդմ կեղի:

Էդ մարդ յէլաւ առաւ ուր բեռ,
 դնաց սարի միջու ջաղաջ աղալու: Բալա
 ջաղջի մօտ չը խասեր էր, ջաղջկան
 դուռ յէլաւ, չուան եզնից պրծուց, բեռն
 խուրհու պէս թալեց ուր շալակ, տարաւ
 ներս:

Էդ մարդ որ էդ բան տեսաւ, շատ
 վախեցաւ, ասեց.

—Վալա, էսիկ ինձ էլ կսպանայ, բեռն էլ կուտայ, եզն էլ
 խետ. ապա ինչ էնիմ, Աստուած. որ էնպէս ա, ես պտի փախիմ:

¹ Զիւնաձոր գաւառակ մ'է, որ այժմ բոլորովին քղաքնակ է. յատուկ է
 Թազուրեան (Թազուլցի) ցեղին: Կր գտնուի Արեւիսու եւ Տիադինայ միջավայրն
 բարձրացած Ծաղկանց լեռներու մէջ:

Ջաղջական բեռան բերանը քակեց. ցորեն լցեց օղունի մէջ, իրիչկեց տեսաւ, օր բեռան տէր չէկաւ, յէլաւ դուս, տեսաւ՝ որ էն մարդ կը փախի, բռնաց.

—Տօ աղբէր. մի փախի, արի-արի:

Էն մարդն էլ ասաց.—Տօ վալլա, ես քո դուվաք տեսայ, քեզնէ վախեցայ, դո՛ւ քու Աստուած. բեռն էլ քեզի, եզն էլ քեզի, ինձի բան մ'ասեր, ես թողեմ էրթամ:

—Մի վախենար, ասաց Ջաղջական. ես մարդ սպանող չեմ, մէկ էլ խաբամ ուտող չեմ:

Էն մարդ էլ չը վախեցաւ. խաւատաց, եկաւ մտաւ ջաղաջ:

Չուրի էկաւ, բեռան կէս յիջեր էր. Ջաղջական ասեց.

—Աղբէր, կոտ բեր, իմ հախա աղուր առնենք, էնենք կլօճ, ես էլ ուտեմ, դուն էլ կեր:

Ջաղջական կուռիկն առաւ՝ չափեց. տաս կուռիկն առաւ, տաս բախշեց: Ապա բեռան տիրոջ յողորկեց ցախի, ինքն էլ կլօճ չիքեց: Ցախ որ էկաւ, թոնիր վառեց. կլօճ զարկեց թորուան կող, էփաւ: Նոր էկան նստան, յիրարու խետ կերան:

Բեռան տէր էլ սիրտզնգաւ, չը վախեցաւ. առաւ զլուցել խետ ջաղջակին.

—Աղբէր, ասաց. քեզի բանմ ասեմ. էս քո դուվաք որ քո վրէն ա, յորի մացեր ես էսա սարի մէջ, էղեր ես ջաղջական. քեզի պէտք ա, որ եան Շահի հառէջ, եան Սուլթանի հառէջ, եան Ուռուտու թագաւորի հառէջ էղնիս փայլեվան. ուտածդ, խմածդ շափաւ, շափաւրամա էղնի, խագածդ էլ չուխա խապուս էղնի. յօրի ես մացե էսա քօզերու մէջ:

—Հէյ ախմախ (տիմար) մարդ, ասեց Ջաղջական. յորի, իմ դօլ-վաքն ա շատ, թէ Շահին. ես իմ դօլվաք հմէն աղբտներուն ցրուի, մէկ էսա ջաղաջ խեղաքլամա իմ չիքէ, ինչ մարդու որ ցորեն աղամ, ցորենի հախ կէս կը բախչեմ, կէս կառնեմ կուտեմ, չուր իմ յօր մեռնելուն. իմ դարսն էլ շատ ա, իմ դարսից վնգն արե:

—Դու քո Աստուած. քո դարդն ինչ ա, խարցուց բեռան տէր.

—Ըսկի մի խարցուր, քեզնէ ըռնու կենեմ, ընձէն վնգն արե:

—Չէ, ասաց բեռան տէր, չէղիր, պտի ընձի խրսա էնեա:

—Հէյ, մարդ, ասեց Ջաղջական, որ էնպէս ա, կասեմ. դէ, անկաճ էքա:

«Հայոց ջոջուորութէնի վաղթին, ես էլ մի ջոջուոր ի, իմ անուռ Յուսէփ բէկ էր. իրեք խազիա (գաւառ) իմ ձեռն էր. մէկ Յարծկէն, մէկ Բերկըրի, մէկն էլ Հարճէշ: Իմ խէր էնոնց ջոջն էր. եղաւ որ խէրս մեռաւ, էն մեծաւոր մարդեր ժողովան, էկան, ընձի դրին իմ խօր տեղ: Սա հալա տըսուիրեք տարեկան ի. ես էդոնց ջոջուորութեն

էնպէս կէնի, որ մէկ մախուլ հալա իմ պէտ ըսկի չէրեր էր: Ութ տարի ջոջուորութեն էրեցի. ես հալա ազապ ի: Էդ իրեք խազեսներու մէջ մէկ խատ հրմալ աղջիկ չըկէր, որ իմ աչք ինկէր ինոր, որ ես առնի: Ես էղայ քսան ու մէկ տարեկան: Մնաց որ ամռան մէջ, ամսու մէկին, գիշեր մենք քնուկ ինք, աղօթքնի մէջ իմ մեծաւորներ հմէն էկած ու լցուած ին իմ դիւան-խանէն: Ընձի իմացում տուին, ըսին.

—«Յէլլի, տնաւեր չեղած, էնքան տուն էկեր, լցուեր, մեր եայլէն դեր ա. չենք գիտեր, դօսք ա, դուուման ա, ինչ ա»:

Ես էլ քնուց հէլայ վեր, չորս ձիաւոր հողորդի, գնաց որ ընձիկ պատասխան բերէն՝ տեսնանք ինչ մարդ էն: Գացին ձիաւորտանք պտտացին, ջուապ բերին, ասեցին.

—Յուսէփ բէկ, դու սաղ մնաս, էսա գալած մարդեր դուուման չեն, բարեկամ մարդ են: Մեզի ասեցին, որ դուք գացէք, մենք կուգանք Յուսէփ բէկին տեսութէնի: Մեզի պատիւ տուին, կերցուցին, խմցուցին, մենք էլ հէլանք, թորկեցինք էկանք:

Հէլայ էդ մարդերու պատրաստութեն տեսայ, դայվից, չաքրից, բրնձից, վէրու մից: Հալա սահաքմ չէր քամլլիք, տեսայ որ խարիր ձիաւորով, ըռախք ու ըռըւմով, էդոնց ջոջուորն էլ խետ էդոնց՝ էկան: Հալա չեկած ին շասրի մօտ, մարդեր խազրուան, գացին էդոնց ձիաներու գլխներ բռնեցին, ուրէնք էլ հէլան, էկան իմ շասրի մէջ, ձեռ ձեռաց տուեցինք, բարկանք նստանք: Էն մարդերուն ասեցի.—բարով էք էկէ, աղբրտիք, խազար բարով, դու հոգստէն էք, որ տեղէն կուգաք, դոր պտի էրթաք:

Էդոնց ջոջուոր վէրուց, ընձի ասեց.

—Դու սաղ մնաս, Յուսէփ բէկ. վերև Աստուած, ներքև քե ենք էկե, որ մեզի պախես, տեսնենք, Աստուած ինչ պտի էնայ մեր ու Հարէշին:

—Հարէշն ինչ ա արէ ձեզի, որ փախեր էք, էկեր էք, խարցուցի: Վերուց էդոնց մեծուորն, ասեց.

—Ես Արապու իշխան եմ, էսա չորս տարի ես, Հաբաշտան խքա ընձիկ կուի ա. չը կարցայ որ էնոր հառէջ կայնի. չատ մարդերս սպանեց, չատ մարդեր կրօնափոխ արեւ, չատ մարդեր պէտ անցուց, մենք էլ փախանք-էկանք. որ տեղ էկանք, էրկրներ նեղին, տեղ չկէր, մեզի ասեցին թի՛ Յուսէփ բէկի էրկրներ լէն ու հարցակ ա, գացէք, թէ էնի ձեզի պախալանայ, չէ ուրիշ մարդ չի կանար պախեր. մնաց որ վերև Աստուած, ներքև քե ենք էկեր, որ մեզի պախալանես, չուրի տեսանք, Աստուած ինչ կէնայ:

Ես էլ ասի.—բարով էք էկեր, վըր իմ գլխուն, վըր իմ էրեսին, քեանի տարի որ ուզէք, ձեզի կը պախալանեմ:

Կերանք, խմանք չուր հիրիկուն. ապա իմ մօտէն իզիմ առան որ հէլնին էրթան:

Հէլան գացին. Արապու իշխան ընձէն խօսք առաւ, որ վաղն էլ ես էրթամ էնոր դօնախ:

Էնոնք օր գացին, իմ ջոջուորներուն բերի, քամբխեցի.

— Տեն, ձեզի կասեմ, էդ մարդ իմալ յուր իշխանաւոր մարդերով էկաւ ընձիկ դօնախ, դու էլ էնպէս իշխանաւոր մարդերով խազրուէք, էրթանք էն մարդու դօնախ:

Հէլայ առաւօտուն, թէ էնի խարիր ձիաւորով էկաւ, ես էրկու խարբրով, ըռախս ու ըռըմով, հէլայ գացի էն մարդու դօնախ: Մի ասեր, էդոր մէկ ազապ աղջիկ կէր, անուն Զիչակ-խանըմ:

Արապու իշխան կիմանայ որ ես ազապ ի, քամբախ կենայ ուր աղջկան, որ հեքօր ես էրթամ, հէլնի իմ հառէջ, իմ ձիու գլօխ բռնայ:

Մնաց որ մենք գացինք չաղրի հառէջ, աղջիկն էկաւ ձիու գլօխ բռնեց. իմ աչք օր դիպաւ աղջկան, ես գիցայ իմ սիրտ ճղեցին, էն աղջիկ դրին մէջ, աչքերս պաղաւ, ջանս թուլցաւ, դուդում էլ չը մնաց իմ չօքեր, չը կարցայ ձիուց հիջեր ի, աչքս մնաց աղջկայ աչքեր: Էս քսան ու մէկ տարի որ մէկ էնպէս բան չեղեր էր իմ էրկրի մէջ, իմ աչք հընկէր էնոր:

Ի՛նչ գլօխ ցաւցուցեմ, մէկ խալար դուպարով ձիուց հիջայ, Զիչակ-խանըմն էլ իմ ձին տարաւ, կապեց:

Սա գացի Արապու իշխանի չաղրի մէջ, ձեռ ձեռաց տուեցինք, բարեանք, նստանք:

Էդ Զիչակ-Խանըմ էկաւ մեր հառէջ, խզմաք էրեց, չուրի մենք էկանք: Ապա ինչ կասես, որ իմ ուտած-խմած խաւամ էղաւ Զիչակ-խանըմի հապով:

Հալա չը խասերի տուն, չորս ձիաւոր էն սրհաքուն ելի հողոր-կեցի Արապու իշխանի մօտ, թի կը խնդրեմ որ բարեկամութեն դնենք հիրայ մէջ:

Արապու իշխան խօսք տուեց, ելչիք դարձան էկան:

Առաւտուն հելայ պատրաստութեն տեսայ, չորս բեռ չաքեար բառցի, տաս բեռ երաղ, գինի, խարիր խատ ըստերջ օխար, յիթ-սուն բեռ ալուր հողորկի, տարան քաւլիմ արեցին Արապու իշխանին, թի հէսօր չէ, վաղ կուգանք, նշան տուէք էնենք:

Էն մէկել օր առաւօտուն հէլայ առայ, տաս ձեռք դումբ ու գուռնայ, խինք խարիր ձիաւորով գացինք նշանտուէք. քվանկ կրակելով, փեցով դարտկելով, էնպէս որ, կասեր թէ օրդու ես՝ էկաւ: Էդոնք հէլան, մեր ձիաներ բռնեցին, խուրեր ցրուեցին, հապա ժող-վանք, էկանք Արապու իշխանի շատ, էն տեղ կերանք, խմեցինք, չուրի իրեք օր ուրախութեն արեցինք:

Ապա իմ իշխաններ վերցին, Արապու իշխանին ասին.—Թի քո աղջկայ դալանն ինչ ա. ասա որ շուտով հոգորկենք դայ, մեր խարսն էլ շուտով տանենք:

Արապու իշխան էլ վերցուց, ասաց.

—Մէկ աղջիկ ա, ես դուրսպան արի իմ Յուսէփ բէկին, հինք ուր մարդութեն:

Հէլանք հմէնովս իզիմ առանք, էկանք տուն. համա ինչ էնեմ որ Զիչակ-խանըմի սէր ձի վառեց, ժողվեցի իմ իշխաններ, ասեցի.

—Դու գիտէք որ իմ տուն կնիկ չկայ, իմ մէրն էլ պառաւ ա. չուտ էրէք, որ Զիչակ-խանըմ բերինք:

Իշխաներն էլ ասեցին.—Յուսէփ բէկ, խալան ինչ կուտաս, առնենք էրթանք, որ խարս բերենք:

Սա էլ հէլայ տուի խարիր հօկրն, յիսուն խատ որձ ձի, խազար խատ դեղին օսկի, խարիր խատ շուխա-չաբենազի, երկու խարիր քօփ դուքնի, երկու խարիր էլ փրման-օալ տուի: Էդ մարդեր առան գացին, տարան քաւիմ որեցին Արապու իշխանին, էն էլ ուրախութէնով վերցեց դալան: Իրեք օր մնաց. խարսնրսի քասառուֆ տեսանք, գացինք բերինք. եօթն օր, եօթն գիշեր, եօթ ցերէկ խարսնիս էրի, դումբ ու զուռնայ զարկի, կերանք, խմանք, ուրախութեն էրեցինք:

Մնաց օր վեց տարի պախպանեցի էդ Աքապու էլ մեր էրկբրներու մէջ. վեց տարուց սօրա՝ Թուրքման զօռեց Շահ-Յազկերտին, ես էլ Շահ-Յազկերտու ջոջուրքի մէկն ի. Թուրք գրեց Յազկերտ ընձի թէ. «Ինչ կանես, Յուսէփ բէկ, Թուրքման իմ էրկրներ քանդեց, աւերեց, քիչ մնաց որ իմ քախսն էլ ընձնէ տունի. ինչ կենես, քո քախսն եմ, ընձի իմդաս խասիր»: Սա էլ հէլայ, ինչ դղար ասեաւ կէր, առայ գացի էնոր հիմդաս: Զիչակ-խանըմն էլ էկան խօր տուն տարան դարձ: Սա որ գացի կռիւ, հրլաչր խասերի, Թուրքման կուրեցի, Շահի խողից խանեցի, քսան ու չորս գեղ ու քաղաք էլ Թուրքմանից առայ: Վեց ամսուց սօրա յետ դարձանք, էն էր, ձուն գրեց, ապա դարձանք: Էկանք Շահի մօտ. Շահ շատ ընդունեց, հազ էրեց, շահ ուրախացաւ վրը մեզիկ, իմ ասերին ամէնուն մէկ-մէկ նշան էտուր, ինձ էլ մէկ փօն էտուր. նոր հետ դարձանք, էկանք մեր տներ:

Էկանք մեր տներ, չօքմ ձուն դրեր էր. գեղին որ մօտեցայ, քեանի կիրիչկիմ, Զիչակ-խանըմ ոչ դուռն ա, ոչ տանիս: Մէկ էլ տեսայ որ մէրս դուռ էկաւ տնէն, խարցեցի թէ.—«մէրիկ. յուր ա, Զիչակ-խանըմ»:

—Աչքս ֆօռնայ, ասաց մէրս, որ դու գացիր կռիւ, Զիչակ-խանըմ խօր տուն էր, էրկրէն ջուապ էկեր էր թէ «Հարաշատան հետ քաշուեր ա, էլման էրկիր մացեր ա արապներուն, քեմ արապներու

ֆեֆն առ. էդ խօսք որ լսելուն պէս, դու էլ տուն չէր, ձուն դրեր վրը շատե՛րուն. Արապու իշխան. առաւ ուր էլ, գնաց. Զիշակ-խանըմն էլ խեղ ուրե՛նց առան գացին: Քո շատե՛ր մնաց ձան տակ, մարդ չկէր որ բառէր, եօթն օր, եօթ գիշեր, մացի մինակ ձան մէջ. նոր հովուներ էկան, բարձանք, շատե՛ր առանք, էկանք տուն. Զիշակ-խանըմն էլ էնպէս գնաց:

Արի-տես, ըս անգամիս, որ տեղս մըռմըռաց:

Գիշեր չը գիցայ իմալ հընցաւ վրէս. առաւօտուն հէլայ վեր, իրեք խարիր ձիաւոր ժողովի, խուրճի մէլ լիք օսկի լցի ճամբաւ խամար, ինկեանք ճամբախն ու գացինք:

Խինգ օր որ գացի, խուրճու մէկ քայ օսկին գնաց. տեսայ որ անօգուտ էր էսա ասփնար խրտ ընձի տանել, իրեք գոմշու դուվաթ ունիմ, ասի. որ էնպէս ա, ես մինակ կէրթամ: Ասփրներ հետ դարձուցի, խանչի իմ Աստուած, մինակ ընկեայ ճամբախ, գացի: Քսան օր քչի ձինս, Արապու իշխանի քաղքին անցալ խասայ: Արապու իշխան ու ուր տնեցիք, ձի որ տեսան, ձիուց ցածր բերին, վերցուցին, տարան նարդիւներով վերին ֆօֆ, շատ ուրախութեն արեցինք. Զիշակ-խանըմն հաղով էղայ աստուարով մէկ: Քեանիմ աւուր սօրա, հէլայ առայ պոտաւ, կէրթէք խրտ մարդերաց հօրէ մէկ սար, մէկ ձոր կը պոտաւ: Մնաց որ հիբիկուան վաղքն էր, թուրը թեւ հէլայ, գացի շաբուն, մէկ ջոջ երևելի քունարմ կէլ էն տեղ, գացի նստայ էնոր կուշտ դուխան, մէկ ձեռքի վրը թրին, մէկ ձեռք էլ շղարա կը քաշի: Մէկ էլ էն տեսայ որ գոռում, գոչում ինկեաւ քաղքի մէջ. «Հնայ Կօլոտ բէկն էկաւ, հնայ Կօլոտ բէկն էկաւ». որ կը փախէր, զլօխ կառնէր դուխան գրընդին, փափայս կ'իկնէր. որ սօրի մէկ քայ կը խազէր, մէկել քայ տեղ կը թողէր փախէր. որ դուխան դուռ փակեց, որ անփախ թորկեց փախաւ, հէմալ օրոտում մ'իկնեաւ քաղքի մէջ, որ մէր մանուկ ուրացաւ.

Խարցուցի—զօանըմ, էս ինչ բան ա, դու հէմալ կը փախիք:

Էդ փախնողներուց մէկ ընձի ջուլապ չէտուր, նոր քունար վերցեց, ասեց.

—Էդի Կօլոտ բէկն ա, կուգայ, եօթ գոմշու դուվաթ ունի, հինքն էլ գրէհ ա խազուկ, սիլահ, թուր, քվանք, քնար չէներ էնոր:

Մէկ էլ իրիշկեցի, տեսայ որ Կօլոտ բէկ էն գեխէն էկաւ. հինք օղորթ Կօլոտիկ էր, ապա էդոր ճակտի լէնութեն էրկու թիգ կէր, խինք թիգ էլ էդոր թիկնքի լէնութեն: Դուխներ հն քալանքով էկաւ չուրի իմ մօտ. բարեւ էտուր ձիկ, ասաց.

—Յուսէփ բէկ, յնք կէրթաս:

Ասի—Աստուած յաջողայ էրկուշաբթի պտի էրթամ:

—Թէ որ կէրթաս, ասաց. բիլա ձիկ չէրթաս, ընչի որ մարդ

չկայ քո խեղճ. ես գամ, քե, քո կնիկ ընցուցեմ Արապի սիճոնից, ես հետ դառնամ, դուք գացէք, մէկ աղեկութեն էլ ես թ'չենեմ խըտ ձեզիկ:

Ես էլ ասի.—«բարի, խաղար բարի»:

Կօլոտ բէկ թողեց գնաց:

Ձէն խասու Արապու իշխանին, թի—Յուսէփ բէկն, Կօլոտ բէկ խըտ հիւրար դրուցին, որ Կօլոտ բէկ խըտ հուրանց կէրթայ ճամբխու դնելու:

Արապու իշխան կանչեց ձիկ, ասաց.

—Աստուած քո տուն աւերւ, քո ձեռնով քո տուն քակեցիր, Ձիչակ-խանըմ քո ձեռնէն խանեցիր. հելիւր, մո. Ձիչակ-խանմ որ փախիս, պրծիս:

—Ջանրմ, ասեցի, մի ծիծաղէք վրը ձի, Կօլոտ բէկն քնչ ա, որ իզնէ առնի Ձիչակ-խանըմ, էնոր մէկ դրացի լուրպան կտենամ:

Էդ որ ասեցի, Արապու իշխան ծըծղաց վրը ձի.

—Հէյ, ախմախ, ասաց. խարիւր խաղար քե պէս մարդ չի կանար վրը էնոր, դո՛ւ պտի կարաս, հել, փախիր քեանի աչքերդի չոր ա, իրեք օր կայ ձեր դաւրլ, իրեք աւուր մէջ կը փախիս, պրծիս:

Արապու իշխանի խըստին լսեցի. քաշեց իրեք խատ առապստան քանակ դուս. մէկ ես խէծայ, մէկ Ձիչակ-խանմ, մէկն էլ մեր բար-խանէն բարձինք, բարևանք ու քչեցինք:

Իրեք օր, իրեք գիշեր, իրեք ցերէկ քչեցինք, մէկ տեղ չը դադրանք. վերջինք էր, խասանք մէկ հաղբրիմ վրէն, Ձիչակ-խանըմին ասեցի.

—Խոզիս հէնի էսա իրեք օր՝ գիշեր, ցերէկ կը քչենք. դու կնիկ դաւակ ես, չես կանար դէմ տար քնու, հիջնինք վրը էսա հաղբրին. չայմ չինեմ, խմա, գլօխդի գլիւ վրը իմ չօքին, փշուճ քնիր, նոր հէլինք էրթանք:

—Ականջ մ'ի՛նէ, ասեց Ձիչակ-խանըմ, քչա՛ որ պրծինք չուն Կօլոտ բէկից:

Մեզեցի, տեսայ որ էդոր խօսք աղէկ էր, մենք էլի քչեցինք. հմա քնչ անեմ որ հա՛ Ձիչակ-խանըմի աչք հետեն ա: Մէկ էլ բիրտան ձիկ վէրուց, ասաց.

—Տնաւեր չեղած, մէկ իրիչկա՛ հետեղ, վալլաքի՛ Կօլոտ բէկն էկաւ:

Ես էլ դարձայ հետեա իրիչկի, տեսայ օդորթ որ փոթորկի պէս Կօլոտ բէկ կուգայ:

Խասաւ, ձեռ զարկեց իմ զանգուին, բարև էտուր, ասաց.

—Հէյ, բէբախս, ընչի՛ քո խօսքի տէր չեղար, դու ասիր էրկուշաբթի պտի էրթամ, ըպա էրկուշաբթի հէսօր ա, հօրի՛ կը փախիս:

Նա էլ վերցի, ասի—բան չկայ, քչա էրթանք:

Հինք ինկեաւ մեր հառէջ, կէրթայ, մերք էլ հետեանց. հմա ինչ էնեմ, որ մեր ձիանք չեն խասնիր էնոր:

Քիչմ ճամբախ դացինք, մեզեցի, ասի.

«Ջանեմ, էսա մէկ ոչինչ մարդ ա. էնոր ախ ինկեր ա վրը մեզի, վալլա էսոր մէկ դրբի կապանեմ»:

Կիրիչկեմ, տեսնեմ որ Ձիակ-խանմի աչքերուց էլ մէկ գեխացէն չըռկի պէս արցունք կը թափի. կրակ լցուաւ վրը ջանիս, խանչի իմ Աստուած. գողտուկ հետեանց խասայ Կօլտ բէկին, մէկ քօփուզ զարկի էդոր գլխուն, քօփի մի ձէն էտուր, օղն կտրաւ, օղ մնաց իմ ձեռ, քօփուզ բանձրցաւ, ինկեաւ գետին:

Կօլտ բէկ ըսկի ուր վրէն մալ չէրաց, ասեց.

—Քչա, Յուսէփ բէկ, խանազի վաղք չէ:

Նա ձիկ մեզեցի, զարմացայ.—հէյվախ, ասեցի, որ էսիկ իմ քօփուզով չը մեռաւ, էլ բանով չը մեռի:

Փշուս տեղ էլ քչեցինք, ասեցի.—վալլա, իմ թուրն էլ վրը էդոր պտի ջըռբեմ. տեսնանք ինչ կուզայ դուս:

Քչեցի վրէն, գողտուկ հետեանց մէկ թուր էլ զարկեցի մըջ գլխուն. էլմը ասեց.

—Քչա, ջանրո, խանազի վաղք չէ:

Մէկ փշուր էլի քչեցինք. ես մացի մէկ մզրաղ, մզրաղն էլ հետեանց գանեցի, էլըմ բեար չարեց, մզրաղ կոտրաւ:

Նոր Կօլտ բէկ հետ դարձաւ վրը ձիկ.

—Ձէ ասաց, ես քե կասեմ՝ խանազի վաղք չէ, կանի, տես, խանազն էսպէս կանեն.

Ձեռ թալեց իմ փողպատ (օձիք), ձիուց քաշեց ցածր, մէկ գօմբ (բռունցք) զարկեց իմ պուպուճկին (ծոծրակ), իրեք օր մեռուկ մացի գետին, մէկ ատամ ասես մնաց իմ բերան, չը մնաց:

Կօլտ բէկ առաւ Ձիակ-խանմ, իրեք ձին հուր խետ՝ գնաց:

Իրեք օրէն սօրս խեղք էկաւ գլօխս, հէլայ նստայ, փշուս լացի Ձիակ-խանմն հապով, նոր դարձայ: Գացի Արապու իշխանի տուն: Ձիկ որ տեսան, ֆօբից վազեցին, էկան իմ հառէջ.

—Տեսա՞ր, ասեցին, մեր խօսքն իմալ էկաւ գլօխ, դէ՛ հե՛լ էրթանք վերին օրալ, բան չկայ, էլմը դու մեր փեսէն ես, մեր աչքն ես, չեղաւ քե ուրիշ ընտիր աղջիկ կուզենք:

—Ձեղի՛ր, ասի, էն Աստուած շնաց էղի, եան պտի ես մեռնեմ, եան պտի Կօլտ բէկն սպանեմ, Ձիակ-խանմից իմ խասուաքն խանեմ, չուրի հօրն մեռնելուն:

—Անխեղք մ'էղիր, ասեցին, դու Կօլտ բէկին չես կանար սպաներ:

Ականջ չարեցի էդոնց, գացի չարսուն, էրկու խիտր ասեղ առայ, գացի թուր շինողի մօտ, տուի մէկ թուր շինել:

Իրեք օր որ քմաւ, տընուխինգ օսկի տուի թրի շինելէն, թուրս առայ, զարկի դասսեմ պողպաթի, պանրի պէս կտրեց: Ուրախացայ, առեցի աւ գացի: Ինկեայ չարսուն մէկ բալաս ուզեցի, որ Կօլոտ բէկի տեղն ձիկ նշանց տայ: Ինչ մարդու ասեցի, հախու չէկան. սօրա ճանկմ օսկի տուի, մէկ աղքատ մարդմ գտայ:

Էդ մարդ ընկեաւ իմ հառէջ, գացինք, որ մօտեցանք Կօլոտ բէկի ֆօքին՝ որ մէկ մեծի մէջ էր, վահիս մինակ. մարդն ձիկ նշանց էտուր ու խըտ կընկին հետ դարձաւ. ես էլ կանչեցի իմ Աստուած, եաւաւ-եաւաւ գացի:

Աստուած հէմալ կամեցաւ, որ մօւթ կոխեց, անձրեւ բռնեց գալ, մարդ-մարդու էլ չէր տեսնէր. մեծի մըջէն ճրագի լուսմ բռնեցի, գացի խասայ ֆօք. նաքսիվներով վեր հէլայ, գացի դռան դիմին իրիչկեցի որ, Կօլոտ բէկ թիկներ ա վըր բարձին, Զիչակ-խանմն էլ մէկ եան. Կօլոտ բէկի էրկու աղբէր ցածր նստած էն, խէրն էլ մէկ եան նստեր ա, մէկ օխչար սաղ զանած շիւ, գրած վըր բուխերկի կրակին, Կօլոտ բէկի աղբէրն ա, ցրեի ծէր բռնեւ ա, կը պտօտցայ: Կօլոտ բէկն էլ բուքուկայ երաղ դրե հառէջ, մէկ քաւաճէն կը խմայ, մէկ քաւաճէն էլ լըփ կը զանի օխչրի մսի մէջ, կառնի, սաղ-սաղ կը գնայ բերան. ես էդ բաներ որ տեսայ, մըդ-մըգդուն ինկեաւ իմ Զիչակներ, խանչի իմ Աստուած, որ մէկ էլ խասիմ իմ Զիչակ-խանըմին:

Փշուս մնաց, Կօլոտ բէկն ասեց ուր աղբօր.—Հէլ դուս, իրիչկան, տես, պարզեւ ա, որ առաւօտուն էրթամ չարսուն, էլմը քալամ էնեմ, բերեմ:

Աղբէր հէլաւ դուս, ասի.—Իմ թուր մէկ ջըռպեմ, տեսնեմ, կը կտրամ, չէ չի կտրայ:

Մօտեցայ, հետեանց մէկ թուր էդոր զարկի, ոչ ախ, ոչ օֆ՝ պանրի պէս կտրեց, էրաց էրկու կտոր, մէկ կտոր էն դեխ ինկեաւ, մէկ էնդեխ: Կօլոտ բէկ տեսաւ որ աղբէր յազընցաւ, էն մէկէլ աղբէրն հողորկեց, էն էլ էնոր պէս սպանի:

Եսադիր խրամայեց ուր խօր, խէրն էլ էկաւ, էն էլ էնոնց պէս սպանի. թուրսի սրբի, առայ ձեռսի, մօտեցայ դռան. տեսայ, ինչ տեսնեմ, Կօլոտ բէկ երաղ թունդ բռնեց, ինկեաւ քուն. դուռ րացի, մտայ նեքսե:

Զիչակ-խանմ որ աչքն առաւ ձիկ, յինք թալեց վըր իմ օտաց, ասաց.

—Տեսաւ չէղած, էսոր աղբրտիք մկան հիմցան էկան, կը դնեն քե բուխերկի կրակի մէջ, կը վառեն:

—Չիչակ ջան, մի վախենար, ասեցի. իրեքն էլ սպաներ եմ, մէկ մացեր ա Կօլոտ բէկ, կանան, մէկ ճարժ էրան ընծիկ:

—Կայնի, ասաց. Աստուած օղորմած ա:

Սա կայնայ մութ, Չիչակ խանրժ քնուկ տեղ ժօտեցաւ Կօլոտ բէկին, գլօխ մաժելով, ճակատ մաժելով, ձեռ բերեց դօշի զրբխի շարփասքներ հարձկեց, մաժելով քուն քաշեց Կօլոտ բէկին. վաղաւ էկաւ իմ մօտ, եաւաճ գացի, թուր քաշի, դրի վրը դօշին, մէկ գլօխ հինք, մէկ ես՝ ճխտեցինք, կտրեց էրաց էրկու տապակ, էդի թրխտըպաց, ու գիպաւ ընծիկ, էրկու կողա կտորաւ: Կօլոտ բէկի գլօխ կտրի, առայ Չիչակ-խանրժ, գիշերով հէլայ էկայ:

Կօլոտ բէկի գլօխ որ ձեռս տեսան, Արապու իշխան հուր իշխաններով, քաղաք հմէն հէլան իմ հառէջ, ընծիկ շատ պատիւներ արեցին, էրկու բեռ փարա էկաւ ձիկ հասիա:

Հիրկուն որ էղաւ, Չիչակ-խանրժ ձիկ ասաց.

—Ըպա, տնաւեր չեղած, ես Կօլոտ բէկից տղով եմ մացէ:

—Հէյ վախ, ասի. սիրտս մէկ քիչ պաղաւ Չիչակից:

Մէկ ամսուց սօրա, առայ Չիչակ խանժ, էկայ մեր էրկիր:

Ին ամիս որ քրմմաւ, Չիչակ խանժ պարկաւ, տղէժ էրեր. ինչ որդար ձիկ ջոջուոր կէր, էկան ձիկ աչքալուսէք:

Տղէն օրէ օր կը ջոջներ, էղաւ տըսուերկու տարեկան, հրմալ էղաւ որ, էդոր դուլաքին, էդոր կտրճութենին աշխարհ հմէն զարմացաւ: Ինչ մարդու որ ձեռ տէր, ձեռ կը պրծցնէր, ականջին տէր՝ ականջ, գլխուն տէր՝ գլօխ կը պրծըցնէր. օր չկէր որ գանգատաւոր չիդէր իմ դուռ, չատէր, թի «Յուսէփ բէկ, Ասուն բախշա, տղիդ խրատմ տուր»:

Սա որ խրատ կուտի, կամ գանի, Չիչակ խանժ կուլէր թի՝

«Հուրնից չէ, էն հապով կը գանի»: Սա էլ Չիչակի սիրու հապով՝ ինչ որ էնէր, չի կանի ձէն էնի:

Մնաց որ գանգատ զնաց Շահ-Յազկերտի մօտ, թի—«Յուսէփ բէկին տղէժ կայ. էրկիր էրկրով ձեռ կուլան»:

Շահ-Յազկերտ դրեց վրը ձի. թի «եա տղիդ խրատմ տուր, եա իմ էրկրից հէլի, ուրիշ մարդ զենմ քո տեղ»:

Թուղթ խասաւ ձի, ապա ինչ էնեմ որ, իմ կնկայ խաքրին չեմ կանար բան մ'ասեմ տղին, շիւար էղայ, մացի:

Աստըծով իմ աներոջ թուղթն էլ էն սրհաքին էկաւ թի «Ինչ կենես, էրկու խատ ասլան փաղա էղած են մեր սար, ոչ մարդ, ոչ անասուն չի կանայ էդ սարեր պոտտայ, կանան, արի մէկ իլանմ էնեք»:

Շահ-Յազկերտի թուղթ պախի, էդ թուղթ տղից գողտուկ տարայ Չիչակ-խանրժի մօտ, ասի.

— Իզիմ տուր քո տղին, էրթանք, բալխիմ ապաներ սպանենք, քո խէր նեղութենից ազատենք:

Զիշակ-խանմ իզիմ էտուր, առայ տղէն գացի:

Գացինք, խասանք Արաբստան, հիջանք իմ աներոջ—Արապու իշխանի տուն, կեր աւ խումից սօրա՝ ես ու Արապու իշխան հէլանք դուս. գողտուկ տեղ հիմացում տուի, որ տղէն յիզնէ չէ, Կօլոտ բէկից ա, էս զգաւ էլ զանգտուար կայ վրէն, կուզեմ որ էսիկ կորուսեմ:

Արապու իշխան միացաւ խըտ իմ խօսքին. խանչեցինք տղին, ասինք.

— Որդի, մեզիկ պաղ ջուր խարկաւոր ա. էտ սարի գլխու հաղբուր կը տեսնաս, որ կանանչ ա, առ էսա գաւ, տար էն հաղբրից պաղ ջուր բեր, որ խմենք:

Տղէն խէծաւ ձին, գնաց. դնաց հաղբուր, կգուաւ որ ջուր լցայ, մաղազից էրկու աղան դուս հէլան, մէկ էն դիխէն, մէկ էն գեխէն հասան վըր տղին. էգիկ ըսկի չը վախեցաւ, մէկ ձեռ թալեց մէկի գլխ, մէկ ձեռ թալեց մէկի գլխ, գլխըներ զանեց հիրարու, էրկսի գլխ ջնջխուան, փակուան հիւար, շոքով կտակեց, թալեց վըր ձիուն, մէկ էն եան, մէկ էն եան, ինքն էլ գաւ լցեց ջուր, խէծաւ ձին, առաւ էկաւ:

էդ որ տեսանք, շատ զարմացանք էդոր կտրճութենին.

«Հայ հայ, ասեցինք, էդ եօթ դաք հընցուց Կօլոտ բէկին». էդ տեղէն տղի անուն մնաց Կօլոսիկ բէկ:

Տեսայ որ էդ տեղն էլ բանմ չէղաւ, առայ Կօլոտիկ բէկ, մէկ օխչրի ջանդակ էլ վերցրի խետս, էկանք: Մեր ճամբախ ինկեաւ մէկ մեծիմ մէջ, չորս օր մեծի մէջ գացինք. հիրիկուն էղաւ, շաքս զանեցինք, կրակ վառեցինք:

— Տղա, Կօլոտիկ, ասեցի, օխչրի մէկ ոտ բռնա կրակին, էփենք, ուտենք:

Կօլոտ ձեռ թալեց օխչրի մէկ ոտ պլծըցեց, դրեց կրակին, մէկ էլ տեսանք որ մեծի մէջէն մարդակերպ-այլակերպ բան մի, փէտեր կտտրտելով, ջարդրդելով էկաւ. խասաւ, ձեռ թալեց, Կօլոտիկ ձեռնէն օխչրի բուս փախուց ու աներեութք էղաւ: Կօլոտիկ չիւարաւ, ձիկ խարցուց.

— Խէրիկ, էս ինչ էր որ միս փախուց:

— Որդիս, ասեցի, ես ինչ գիտեմ, գազան էր, ինչ ջանալար էր:

— Դէ կայնի, խէրիկ, թէ մէկ էլ էկաւ, ես գիտեմ՝ էնիկ:

Կօլոտիկ օխչրի մէկ բուսն էլ կտրեց, դրեց կրակին, հրմա էնոր աչք մնաց դըխ մեծէն: Բիրդան էլման փէտեր կտտրտելով՝ ջարդըրտելով էկաւ էդ այլակերպ ջանաւար, խասաւ, փանցեր թալեց որ միս առնէր, Կօլոտիկ բանձրցաւ, միս տփեց վըր էդոր գլխուն, էրկուս գրկըւան հիրար, առան կռիւ խըտ հիրարու. էդոնց կռուու

հախուն իմ չօքեր դողաց, ես պուպուզայ մէկ ծառի տակ ու վրր-վրրացի:

Էդոնց ձէն ու օրոտում չուրի լուսու գէմ էկաւ, չը կտրուաւ. լուս ու բացուաւ, քաշեցի թուր, ինկեայ էդոնց արնի դաւսի (հետք) խետ, դացի տեսայ, որ գացած ամէկ ջոջ պալի մի տակ, էրկուսն էլ ինկեած ա—մեռած ա:

—«Օրչնեալ ի Աստուած» ասեցի. էրկիր պրծաւ Կօլոտիկից:

Եկայ խէծայ իմ ձին, քշեցի դըխ տուն:

Տուն որ խասայ, Չիչակ-խանմ դուռն էր, աչքն առաւ ձիկ, որ տեսաւ Կօլոտիկ խետս չէր, խարցուց.—«հո՛ւր ա Կօլոտիկ»: Ասեցի.—«Մնաց պապու տուն»:

Ձր խաւատաց, տփեց վրր ուր դիխուն, նստաւ էլաց. իրեք օր՝ գիշեր ցերեկ էլաց, ճամլա կապեց (իջուածք), մեռաւ Չիչակ-խանըմ:

Ես որ էդ տեսայ, Չիչակ-խանըմի գերեզմնի խիրուն, բօլաւ էրեցի, որ էլ աստըւոր չը մտնեմ. հեկայ իմ տուն ու տեղ, ինչ որ կէր—չկէր, հմէն ցրուեցի աղքտեւրուն, մէկ էսա ջաղջի գին վէրցի. էսա ջաղաջ խեւարլամա չիքեցի. չուրի յօրն մեռնելուն՝ ցամաք խաց պտի ուտեմ:

—Որդի, էս ա իմ դարդն, որ ես քեզի խրսաւ արեցի, կը տեսնաս որ մէկ ատամ էլ բերանս չկայ. գէ, հել, բեռդ բնորձ, ել գնա, Աստուած քո խետ, խաղար բարի էկար:

Մարդն հելաւ, բեռ բարձեց, տուեց եզն հառէջ ու մեզելին էկաւ:

Ջաղջրպնի խըսից չատ զարմացք մնաց:

Ա Պ Ո Ւ Զ Է Թ^{*)}

(Բուլամերիայ քարքառով)

էղնի չէղնի, եօտն ախպէր կէղնի. Թագաւորութեն չկէր, հմա էտ եօտ ախպէր էրկիր զաճսած էն:

Էղաւ օր ըտոնց պզտիկ ախպօր տղէմ էղաւ. ըտոր չըլկն (քառասունք) օր թմաւ՝ բէրին ջոյ հօխպօր մօտ, օր զանուն դնէ:

Հօխպէր տղի յէրես բացեց, իչեց, առաւ ձէռնէրու վրէն քախեց, գլօխ

տարաւ-բէրեց ու ըսեց.

—Օղորդ օր ըռանկ մերն է, հմա ծանտրութեն մեր չէ. ես ըտոր անուն Ապուղէթ պտի դնէնք, հմա չ'ածի, ըտոր անուն Ապօ պտի մնայ:

Մէկեւ վեց հօխպրտիք լէ առան զըտղէն իչէցին, որհաարլ (վեր-ջապէս) յըմէն լէ ջոյ հօխպօր խօպն ըսին. յէտի սօղին տուին ըզտղէն ուր պապու ձեռ ու ըսին.

*) Պատմած է Բուլամերիայ Համգաւէի գիւղացի՝ նաղլ ասող Ենկօն, որ գիտէ շատ հեքիաթներ, ժողովրդական երգեր, նամանաւանդ քրդական վէպեր ասելու մէջ հռչակաւոր է: Սոյն վէպը գրի առնելու միջոցին հնչյւման ուշադրութիւն դարձուցած է մեր աշակերտ Քարեգին Պարբիլեանց:

—Ա՛ռ տար, ըզքու տղէն, էտ՝ օր զինանք մըզի փութաբաս Կաթի չէղնի, «բարխէ չէ՛» ծը ֆօզէ ֆրժե հա» (լաւ գառը գոմից—հեռուէց կը ճանաչցուի):

Պապն առաւ զուր տղէն, տարաւ Թալեց վըր ուր կնկան.

—Ա՛ռ, ու կօրի քու տղէն, ըսեց. իմ ախպրտիք—հարամգասա է կըսին. ես չըմ մէխտրի (մեղադրել) ընտոց, հալպաս մէկ բան մի տէսած է քու վրէն. հմա՛ էլի, առ ըզքու փասսափուսէն, հէռէցի՛ Թը չէն, չէ՛ մըկայ քու ջոշ կտոր քու ականճ կը Թօրկիմ:

—Հայ, հաւա՛ր, հայ, մասա՛ճ, ըսեց կնիկ.—դու յօրի՛ իտըմա քնասնակրի (չեղած) բան կէնիս, իմալ օր Աստուած վէրին դեն հախ է, քու տղէն լէ յըմալ հախ քու պառէկէն է. արի՛, գէտ բան մէնի իմ հետ, տես, սօղ կը փօսմընիս, քու ախպրտիք եան քզնէ, եան յիսնէ է պատուած՝ օր իտա անաստուած խըսէն հանած է. մարդ, արի՛, մէնի գէտ բէպախսուտեն:

—Ձէ, չէղնի, օր չէղնի, իմ նամուսին օր քիսեր է, մըշ աշխըրին օր ես եղայ սրկասըզ, քու կնկնուտեն էլ հարամ է կէցէ ընծի:

Խօնա (ահա) էլաւ մարդ՝ դէվի մը հազրեց, կնիկն ու ըզտղէն դրեց վրէն, տարաւ մէկ անվէրի սար մի Թօրկեց՝ ու դառածաւ:

Պէվիէն էր, ընկաւ արծէլին գիշեր ու ցէրէկ գնաց. գնաց սարու մի տկի գեղ էլաւ դուս:

էտ գէղի ըռէսին լէ քեանիմ դէվա կէղնի. դէվիէն կէրտայ հմա՛ չօք կը գարկէ մըշ ուրանց ու կը նստի:

Լուսմըտի էտ ըռէս կէրտայ օր լըվացուի, խաչ հանէ էրես. կիչէ օրտէ (որ)՝ փութաս (կին) մի օղմըկեր է վըր դէվին, գրկանոց ճիծ մ'լէ գիրկ. կը հարցու.

—Քուրթիկ, դու յուստէն իս, էտ ինչ բեռ է, էտ ինչ բառ է:

—Ըսկի, մէռնիմ քզի. մեք էլանք Թ'էրտէնք զօզներ, գօղեր Թալին վըր մի. մուտ գիշեր էր. իմ դէվիէն ջօկուաւ՝ ըզմզի չտէսան, դէվիէն արծէլին էկաւ, դիտայ էլաւ դուս. ըստապուռն դու գինաս, էկեր իմ, ընգեր իմ քու քօռ:

Ըռէս վազեց, գնաց տուն, ըսեց.

—Յէլի՛ օր, իմ քուր էկէ (էլ չըսեց Թէ խարիպ է), կանէ դուռ, մկայ խըլղ կը տէսնան, ընծի զօրա ամօթ է:

Պնիկ էլաւ հըտ գահուն չիտկըւաւ դէմի դուռ, առաւ գէտ խարիպ կնիկն ու տղէն, էկաւ տուն:

Ըտունք մէկ վախս մի մացին էտ տեղ. էտ ըռէսի տան մէջ կուտէն, կը խմէն, կը պարկէն, գ'էնէն:

Ապօն լէ էղաւ էտ ըռէսին տղայ:

էղաւ օրտէ ժամանակ մի մէշ ընցաւ, էն ետն ախպօր խոլ-մըներ էկան էտ գեղն օր՝ վիերկի ժողվէն: Ապօն իտահաղ եղէր էր

քամամ խօսք մը. գրողուն ընկաւ մըչ գէղին, չալխամչի փառեհ կը քօմէն, յըմալ օրտէ փէտ-ու-միս:

Ապօն էտյըմալ զուլումաս բան չըր տէսէ. վազեց-գնաց ըռէսի մօտ, ըսեց.

—Ափօ, էտ ինչ հեյա ու ճամասա է մէչ գէղին, ըտոնք ինչ մարդ ին, օր սարի առճէրու պէս թափած-էկած, առած ըզմեր գէղացիք ուրանց ճանկնէրու մէչ՝ կը տրօրտկին:

—Լաօ, ըսեց ըռէս. ըտոնք էկած է խաբն գուգին գէղից, թէ որն օր զանկիմ (հարուստ) է՝ կիտայ կը փրծի, ու էն օր ախկատ է՝ ժբխօ զուր բալէն կը գտնի: Աշխարք իտյըմալ էկէ, իտյըմալ կէրտայ, «զօռպին սիմօռ չկայ», լաօ:

—Յօրթ ափօ, ընտօք լէ մըզի պէս իսան չին. խաբնն ինչ է, բան ինչ է, յօրին կիտաք:

—Ա՛խ լաօ, դըռ քզի ճին պէտք է, օր քմիս տասս. սո՛ւս կէցի, չէ՛ մկայ գիկան, մըզի չօլուդ-չօնուդօվ կիտան թրի բէրան:

Ապօն քը՛րտ կտրեց զուր ձէն, քաշուաւ մէկ բունն մի նստաւ: Խօլմըներն էն՝ գէղի մէչ զուրանց ուզածն էրէցին, փառէք ուրանց բօլ-բօլ ժօղվին ու քասաբուկ տէսան էրտըլու:

Ապօն վախսին ըզսալըղն առաւ, գնաց զուր ձին աբապի-թիմաւ մի տուեց, քաշեց դուս, հէծաւ ու էրկու զանկուի գնաց Կարի-ախալուր, կանաւ:

Խօլմըներ էկան քիպ յէլան վըր Ապօյին. Ապօն հրտ գահուն բօռաց.

—Ձէր քաղմին էրէք, նոր արէք, չէղնի՛ ըսիք՝ Ապօն գօղտու բռնեց մեր վրէն:

Խօլմըներ իրարու ըսին.

—Տօ, էտ էրէխէն ինչ պտի էնէ մզի, կը զարկինք վիզ թըռնայ, քչէք, էրտանք:

Հրտ մօտկնալուն՝ դուման զըտոնք փատեց. արընխմուկ Ապօն զըչորսին սպանեց, էն մէկի ակուէք լէ քակեց, զարկեց ճակատ, ըսեց.

—Գնա՛, քու աղին խապաւ տուր, չէղնի՛ մէկ լէ դիտայ գան. յըմալ թըխ ինան էնին (հաւատան), օր զուրանց սերմ պտի կտրիմ, զուրանց ֆօռ Բաղտատ պտի հասուամ:

Անլանէպ (խայտառակուած) խոլամ գեհնանգեհ խապաւ հասուց զուր աղին:

Աղէն քօմեց զուր վեց ախալրտիք, ասկաւ էրեց, բէրեց զուր ախճիկ լէ հակուց, խպուց, գիմիսեց, էցկեց յառէչ, օր բալկիմ Ապօյի սիրտ ընկնի ախճըկան՝ չիչկըռի, զարկին, սպանին. ու ընկան ճամպախ:

Ջուապ գնաց գեղ թէ՛ «ասկաւ էկաւ վըր Ապօյին»:

Ապօն մըչ քաթարուկին էր. տէսաւ օր ուր մամ գլխու վէրև կանուկ՝ գիւայ:

Ըսեց.—Մարէ, յօրի գիւաս, տուր ըզքու ձեռ պակիմ, հալալ էրէ ընծի ըզքու կաթ, ես կէրտամ. «բարխե ցիւր, օր քեք ըռա եա» (որձ գառը դանակի—մորթելու համար է):

—Ա՛խ, լաօ, ըսեց մամ, դինմս օր իտա ասկարն օր գիկայ՝ քու պապու ասկարն է:

—Ի՛մալ պապ, մարէ, չէ՛ իմ պապ իտա է (ըռէս), մարտու քէնի պապ կէզնի յօրի:

—Ձէ, լաօ, դու չըս գինայ, կանի խրսայ կնիմ.—«Քու հօխ պըրաիք էլան վըր ընծի բէպախտուտեն էրին, քու պապ լէ աւսը-ցաւ. էլաւ զիս ու քզի դրեց վըր դիվի մի՛ թօրկեց մէկ անվերի սար մը. «Աստու պայած գառ՝ գէլ չուտէ». էկանք իտա մարտուն (ըռէսին) ըռաս էկանք. էս լէ չարի յըսօր պայեց միլի, Աստուած ուր մէկն հազար էնէ. դու լէ հա մէծըցար, ու յըսօր լէ կէրտաս կռիւ. Յեպօր ըմալ է՛ կանի, լաօ, քզի մէկ օսեաս մի էնիմ, հմա պտի ականճ էնիս.—Օր կէրտաս կռիւ, կուչտ ու բօլորտի իչէ, քզի վեց հօխպէր կան. ընտօք մէկ քարաճ կը կանին, քու պապ լէ մէկ դիու. չէզնի՛ քզի վըր քու պապուն տաս, էնի ճեալ (ձախ) մարդ մ'է, ընտոր դրալ չուտ կը բռնէ քզի: Մէկ լէ քու հօխպօր ախճիկ զարտըրած, էցկած ասկրի յառէ՛ջ՝ օր դու քու ուչք ու միտք ընտոր տաս, չիչլըռիս, զարկին, սպանին: Մուղաս կէցի՛, լաօ, չիչիս ընտոր էրես, գլխտի կախէ ու բնցի: Քու պապն ու ըզքու վեց հօխպէր լէ սալ կը բռնիս, ընծի կը բէրիս»:

Ապօն հէժաւ ըզձին ու քչեց. գնաց հասաւ կռուի մայրան, տէսաւ օր օղորտմա ուր մամու խօսկն է.—ախճիկ հէժուկ դիվեն, ասկրի յառէջ գիկայ, ախճկայ շախալ տըւէ օսկուն, օսկու շախալ ախճկան»:

Ապօն ախճկան ականճ չերեց, գլխի կախեց ու ընցաւ: Հատաւ մըչ ասկրին, փօտօրկի պէս բուտրունեց քեանիմ հաղ ու հըտ գահուն զասկար թառ-ու-թուռ (ցրիւ տալ) էրեց, բունեց զուր պապն ու զուր վեց հօխպէր լէ առաւ, էկաւ:

Հօխպէր բօռաց.—Գիտի՛, ախճիկ փախյուցէք, մեր արգ լէ չէրտայ:

Ապօն պըտոնք տարաւ ըռէսի օսեն:

Ըռէս էլաւ էս եօտնի առէջ խզմաս կէնէր. Ապօն օր տեւաւ, հարցուց.

—Ափօ, էս ինչ խզմաս կէնիս, չէ՛ ըտոնք բռնաւոր ին:

—Ձէ, լաօ, ինչ խքը չէզնի, էլմ մեր մէժերն ին. «մեծ մարդ կարմունճ էզնի, մարդ պէտք է վրէշով ջընցնի»:

Նստապուհ՝ Ապօն էլաւ խզմաս կէնէր:

Հաց կէրան, պրծան. Ապօյի մամ էկաւ՝ օր խայվէն տէր:

Բէրեց եօտ Ֆիննան խայվա լցեց, չարեց մըչ քապղին, տա-
րաւ յաւալ տուեց ջոչ տէգեր ձեռն ու ըսեց.

—Տէսար, կըսէր՝ «Թ՛ռանկ մերն է, ծանարուտեն մեր չէ», տե-
սար քու անկով իմ տղի քաւամաս. տէսար, օր իմ տղէն Ապօ չէ,
ըպա՝ Ապուզէթ է, տկանց հալալ է ու ուր պապու խաս վաստակն է:
Էտ տեղ ըտոնք նոր իմցան՝ օր էտի ուրանց հարսն է, էն լէ
տղէն: Նոր էլան փատուան իրար, խնտացան:

Շապատ մը յօտ մացին, յէտե էլան գէղի յըմէն տարուալ խաւը
քալալմ էրէցին ըւէսին ու ուրանք առան զԱպուզէթն ու զուրանց
հարս, գացին դէպա ուրանց մամլաբաս:

Ժամանակ մը մէչ ընցաւ. Ապուզէթ անկ Թալեց հօխաօր ախ-
հրկան: Պապ էլաւ, գնաց յուզնկան. հօխալէրն ըսեց.

—Գնա, Ապուզէթին ըսա՝ Թէ գնա՛ց Սլէմանէ-եք-զանդին ըսպա-
նեց՝ ժխօ կիտամ զիմ ախճիկ, ուրին հալալ էղնի. Թէ չսպանեց՝
ոլլա (վկայ Աստուած), էլնի էրկինք, իչնի գէտինք, օր չը՛մ իտայ,
օր չը՛մ իտայ:

Պապ ճիստ կախ՝ ջուապ բերեց Ապուզէթին: Ապուզէթ էլ
չկանաւ. քաչեց ըզձին դուս, ճամպախ տըւեց առէչ, Սլէմանէ-եք-
զանդ ուր իս,—էկայ քզի:

Մամն ու պապ լալման ընկան էտե, դառծաւ սրտօղաւ.

—Յա մէռնլ իմ, օր իմ էտէւանց գիլաք. չգինաք, օր աստըն-
ւորի հաց կը հարմիմ քեանի Սլէմանէ-եք-զանդին ալք չըմ էրեր ի:

«Բը պըռսէ՛ դըլէա Խորսէ» (հարցնելով Նրուսաղէմ կերթացուի):
Ապուզէթն էր, հարցնէլէն գնաց, էլաւ մէկ անվէրի սար մի. գնաց
կանաւ Սլէմանէ-եք-զանդի ֆօւլ ու սարի առչն՝ բօռաց. մարդ չկէր
ներս, ձէն ու ձու չէկաւ. մէկ լէ բօռաց ու մայրան (ձիարչաւ) մը
գնաց-էկաւ:

Աղա, բիրտան չըխուտն, գըմուտն ընկաւ մըչ ֆօւլ ու սա-
րին, դուման բռնեց չորս քաւաֆ. էլ Սլէմանէ-եք-զանդ չէ՝ մէկ
վոշապ մի էլաւ դուս:

—Վա, վա, ըսեց. հաւքն ուր Թէւօվ, օձն ուր պօրտօվ, օր
գիմ ձէն լսէ՝ դիտայ չօլրտէ, դու ինչ բան ունիս իտա վէրկեր
(կողմեր):

—Է՛յ, ըսեց, դու լէ Ապուզէթի անուն չըս լսեր ի, հազը բռնէ
քզի՝ օր էկայ:

Յօտի (այդտեղ) էկան իրար. լուսմտի էր, հարի յիրկուն կըռ-
ւան: Ապուզէթն էր, էրեց, չէրեց, մէկ դուպարօվ մի գէտոր պա-
ռեկն առաւ, նէտանեղ մը զարկեց՝ ծակեց, սրտէն տըւեց դուս:

Սլէմանէ-եք-զանդ հրտ դահուն ընկաւ ու գէտին ճանկուտեց, էրկու հադ բէրան տարաւ-բէրեց ու քասլիմ էղաւ (մեռաւ):

Ապուզէթ վերուց զըջանցակ, գրեց վրը ձիուն ու գէմ առաւ, զնաց ուր հօխաօր դուռ՝ կանաւ. ջանդակ թալեց ցած ու ինք գընաց ուր պապու մօտ, ըսեց.

—Դէլի, ափօ, գնա իմ հօխաօր ախճիկ ուզէ, հանտա (ահա) Սլէմանէ-եք-զանդի ջանդակ բէրի, թալի ընտոց դուռ:

Պապ էլաւ-զնաց:

Ախալէրն ըսեց.—Սա զիմ ախճիկ չըմ իտայ, էնի զնաց Սլէմանէ-եք-զանդին սպանեց՝ զուր անուն էւէյցուց, յիսի թնչ էրեց. թըխ էրտայ Հընտուեաման մէկ խսրախ (մատակ ձի) մի կայ, օր թե ունի ու մէկ սնաքուան մէջ՝ կէրտայ մէկ ամսուան ճամպախ. թըխ էրտայ զէն խսրախ բէրէ, օր զիմ ախճիկ տամ:

Պապ էլմէ փօռ ու փօռման դառծաւ-էկաւ. տղէն տէսաւ, հարցուց.

—Ափօ, ըսեց, էտ յօրի էլմը մուտընեբտի կախ է:

—Լաօ, ըսեց, խեհ չտէսնի քու հօխալէր, ըստապուն Հընտուեաման խսրախ մի կայ, զէն կուզէ:

—Ափօ, ըսեց Ապուզէթ, էտ Հընտուեաման քէնի աւուր ճամպախ է:

—Լաօ, որ գինայ, տարւայ մը-էրկու տարւան ճամպախ է. գիտան-գեալմագու (եքթալ-չվերադառնալ) ճամպախ է, քզի կը ճամպախէ, օր էլ յետ չդառնաս:

Լուսմտի չուտ Ապուզէթն էլաւ, մամուն հալվա չիկիլ տուեց, իծու մի տիկ պուզման լցեց, թալեց զուր թուր, զուր մարցալ թե ու պայեա (հետիտուն) ընկաւ ճամպախ:

—«Ձիւն կէրտամ, ըսեց, ըզձին թնչ պտի էնիմ»:

Գնաց, ընցաւ չօլ ու չօլստան, բառ ու բառստան (ծով ու ցամաք), շատ ու քիչ՝ Աստուած գինայ, զնաց հասաւ Հընտուեամանայ քաւեան. ջուր մի էտ տէղով կընցնէր, ջրի պուռնկ լէ բուտէ մի խամիւ կէր, ըսեց.

—Նէղէցուկ իմ, կանի դամի (պահ մի) էտ խամբընկըու մէջ գլօխսի գնիմ:

Գնաց օրտէ պարկէր, տէսաւ՝ օր էն զիուց տաս-քսան ախճիկ պրծան-էկան:

Ապուզէթ իշկեց, օր մէկ ախճիկ մի կէր ըտոնց մէջ՝ օր չուտէր, յիմէր, կանէր քամաւա էնէր. ախճիկ մըսի,—մէկ ջէյրան մը. ըտոր աճկեր՝ ինչօր դուրբիցի, ուր բօյն, ուր փուսաս, ինչօր խարդի խամբի կը մանէր, մըռտներ ջղարի թղտի պէս բարակ, էրսըներ ինչօր մլըտորիկ խնծօրի, ըղընկներ ինչօր սասաճ. էլ էս թնչ գինամ,

զուր քելի, զուր սուրաց, զուր ասարչում ծամեր, մարտու խելի կը տանէր:

Ապուղէթ կանաւ, վրզծուաւ ու քամաւաւ էրեց՝ ջուր բերնէն գնաց:

Ախճկներն էն, էկան, մտան մըշ էտ ջրին լողկըցան. նակաս-
տան էն դիուց մէկ սե, մուռտալ, մըռտներ կախ արապ մի յէլաւ,
էկաւ, նստաւ վըր էտ խօրօտ ախճկայ չօրէրուն. էտի մնաց մըշ ջը-
րին, մէկել ախճկներ առան զուրանց չօրերն ու փախան:

Արապ մնաց նստուկ վըր չօրէրուն: Ախճիկ ջրի միշէն ինչքան
հաւար, զարի էրեց, ինչխըսք սրպի զարկեց, էլ ժամ, էլ պատարագ
չմնաց, չարա չէղաւ, արապ չօրեր չտուեց. յէտի սօղին ըսեց.

—Հայ գիտի, Աստու զալըմ, յըմալ դիլալ կէնիմ, օր դու
Ապուղէթի թրին ըռաստի գաս:

—Հայլօ, ըսեց Ապուղէթ, իմ ձէն յուտաւ լէ էկէ, էլէ. քաշեց
զուր թուրն ու խժման վազեց, հասաւ թուր մը թալեց, զարապն
էրեց էրկու կտոր ու փախաւ, էլմ էկաւ մտաւ մըշ ճէրուն:

Ախճիկ հաւարօվ էլաւ ըզչօրերն հակաւ ու վազաւ դէմի ճեր.
իշեց, օրտէ մէկ ջեհիկ մի էտ տեղ պառկած է. ըսեց.

—Սաման, դու ինչ սուրբ էր, դու ինչ ժամ էր, դու ինչ վանք
էր, ընծի հասար:

—Ախճի, ըսեց. ես Ապուղէթն իմ, չէ՞ դու յիմ լէ հաւարի
խանճի:

—Սա քու գլխուն, արէւուն մէռնիմ, ըպա դու յօրի իս էկէ,
դու, իտա տէղրանք:

—Սա էկեր իմ իտա տեղ՝ մէկ աղէկ խաւախ մի կայ, պտի տա-
նիմ, տամ խալան, օր զիմ հարսնիք էնին:

—Քու տուն ալօլի, ըսեց ախճիկ.—խաւախ իմ պապու ձին է,
յերօր դու էկեր իս, թըխ իմ հօկուն պարտք էղնի, օր իտա գիշեր
զիմ պապ քնցում, իտամ խաւախ, առ, գնա:

Մուտ կօխեց, Ապուղէթ գնաց ախճկայ պապու տանկի էտե
տապաւ:

Ախճիկն էր, պապն օր քնաւ, էլաւ խօրօտ մը գօղցաւ ձիու
փակ ու բալնիս, տարաւ ձիու խայսեր (բխով) հարծրկեց, գնաց
զուր պապու սնտըկի դուռ բացեց, զուր պապու ջազայիւ հալաւ,
խալայամա փեօսնֆներ, Մսրի թուր, ներդ-խամնալ հանեց, բէրեց-
թալեց Ապուղէթի առէշ, ըսեց.

—Ապուղէթ, քու գլխուն, արէւուն մէռնիմ, դու հալաւ հակի,
ես կէրտամ ձիու ըռախս ու ըռըմէն կը զարկիմ, թամկիմ, գեա-
միմ, արի, հէծի:

Ապուղէթ գհալաւ հակաւ, ախճիկ ըզձին թամկեց, գեամեց,

բէրեց բինակ-ճաշու յառէչ կանկրծուց. ախճիկ բռնեց ըզզանկուն, Ապուզէթ ոտք դրեց զանկուն՝ հէծաւ. ախճիկն ըսեց.

—Մըռնիմ քզի, Ապուզէթ, չէղնի՞ զանկու զարկիս ձիուն, քզի հաւալամիւրէ կէնէ, քու ջոչ կտոր քու ականճ կը թօրկէ. քեանի՛ կըրնաս՝ ուռուլօվ քչէ, էնի փօտօրկի պէս կէրտայ:

Ապուզէթ «մացի-բարով» ըսեց ու ընկաւ ճամպարս:

Շատ ու քիչ գնաց, Աստուած գինայ, մէկ դուրան մի ըռաս էկաւ: Ապուզէթ ձին ջրուպելու համար էտ տեղ մէկ մայցան մի գընաց-էկաւ. քեանի՛ գնաց, դուր էկաւ, մոռցաւ՝ ջուխտ մը զանկու զարկեց, ձին հաւալամիւրէ էրեց զԱպուզէթ ու չը՛րբալի զարկեց ի գէտին. ըմալ գբաւ գէտին, օր քօզ էլաւ, զԱպուզէթ ծածկեց:

Ձին պըծաւ ու դէմ էրեց եա՛լլա՝ ուր տիրոջ տուն:

Ախճկայ պապ էլաւ ըզձին քաշեց ներս, խանճեց ախճկան, հարծուց.

—Լաճ, էտ ձին իտըմա յուստէն է պըծէ-էկէ, չէ՞ քզի ըսի՝ մուղա՛ճ կէցի:

Ախճիկ էլ չպահեց, իմալ օր էղէր էր, ըմալ խըսա էրեց զուր պապուն: Պապ վէրուց ըսեց.

—Քու վիզ կօտրի, լաճ, դու յօրի՛ ընծի չըսիր, համ զըձին իտէնք, համ ըզքզի:

—Աիճ, ըսեց ախճիկ, թէ Ապուզէթ սա՛ղ էղնի, դո՛ւր էղնի գիկայ:

Ապուզէթն էր, ընկուկ տէղէն էլաւ ու էլմը դառծաւ թըխ ախճկայ պապու տուն:

Մուտ կօխէր էր, հասաւ գեղ ու դէմ գնաց ախճկայ մօտ. ախճիկ վազաւ առէչ ու ուրախնէլին առաւ-գնաց:

Ապուզէթ ներս մտաւ, տէսաւ օրտէ՝ ճրագ չկար. հարծուց ախճկայ պապուց. պապ վէրուց, ըսեց.

—Ապուզէթ ջան, իմ ֆօլին (ծառայ) զանկնցեր է, չթօրկէ, օր կրակ վառիմ. իմ ախճկան լէ ուզեց, ժխօ չտըւի, մէկ հաղ դոււմընցաւ հետսի:

Ապուզէթ էտ խօսկի վրէն մէկ հաղ կատղաւ. բէրեց էրկու-ի-րեք խուռծ չըռալի, կրակ թօրկեց յինք, ալաճ տունց վըր գէղին. ինք լէ առաւ զըտոնք ու նստաւ կրակի բօլոր:

Քօլին էտ կրակն օր տէսաւ՝ մշկուն ճամպեց, ըսեց.

—Գնա՛, տես՝ էտ ինչ կրակ է:

Մշակն էկաւ ըսեց.—Է՛յ, աղէն խայիլ չէ, էտ ինչ կրակ է կէնիք:

—Մարդ խօնխին կրակ-ճրագ չիտայ, ըսեց Ապուզէթ. արի՛, արի՛ նստի, փչում զըռծինք:

Թռաւ-էլաւ, կանաւ, բռնեց մշկու ձէռնէն, բէրեց կրակի մօտ, էրեց օր նստըծուցէր՝ ձեռ դրեց փինին, փին խը՛ռ ջառտաւ:

Ապուզէթ էրկու խուռօ չրուպի լէ լցից վրը կրակին. էն մշակ կրակի մօտն էր, կրակ ընկաւ, գէն լէ վառեց, ակոէք մնաց ցից:

Քօլին էլմը էրկու մշակ ճամպեց:

Մշկներ էկան, տէսան ուրանց ընկէրոչ՝ օր ակոէք կը չալկըտէր, ըսին.

—Տօ, տնաւեր, աղէն քզի ճամպեց, օր կրակ ընցուցէր, դու էկար մէկ հաղ գումընցուցիր:

—նորպան իմ ձգի, ըսեց Ապուզէթ, ես խօնա՛խ իմ, նստէ՛ գիս կը մօըլցու:

Էլմը Թռաւ-էլաւ, կանաւ, զըտոնք լէ առչի խոլմի պէս նըստըծուց, Թէւեր ուրանց խը՛ռ ջառտեց:

Քօլին չաքնաչաք մշակ մ'լէ ճամպեց. մշակ էկաւ, տէսաւ՝ օր գուր ընգէրտիք դրած կրակի մօտ՝ քիտ ու մռուտ ուրանց կը վառին. գօղտու իշեց ու փախաւ, փօլին ջուլապ տարաւ, ըսեց.

—Քու տոնն ակօլի, հանտա մարդ մը յօնի նստուկ է, մարդ չգի՛նայ՝ ազնահուր է, ինչ է. մշկըններուն յմէնուն վառեր է. գիտի, ձէն մը՝ հանէք, օր էկաւ՝ մեր հօկին սաղ-սաղ կառնի:

Ձէն ուրանց կտրին, ամէկ ուր տեղ տմըրաւ, նստաւ:

Լուսմտի Ապուզէթ էլաւ, գուր խօնխի տէր ընկըցուց առէչ, գնաց փօլի տուն: Քօլին էրեց՝ օր էլնէր, կանէր, Ապուզէթ ձեռ դրեց վրը փինին.

—Մեղայ Աստու, մեղայ Աստու, ըսեց. ամօթ չէ՛, օր իմ առէչ գէլնաս, կանխա:

Փին ջառտաւ, խը՛ռ էկաւ ցած:

Շիտկեց.—չիտակ նստի, ըսեց. զըձեռն օր տըւեց կօղէրուն, օսկուններ խխուան, լցուան փոր, լէզուն հալապի մի Թալեց գուս:

Քաչեց Թուր ընկաւ օրսլախ, ինչ օր էտ տեղ ուր մարտուն դոււման կէր՝ զըմնու վիզ պօղ էրեց. զըմալ լէ յըմէն քաչեց գուս, տըւեց ուր մարտուն. ուր մարդ էլմը էղաւ առաչուայ աղէն:

Ապուզէթ էտ տեղ կարկըւաւ, առաւ գէտ մարտու ախճիկ:

Մէկ ժուկ ու ժամանակ մը մնաց:

Ապուզէթին էրկու տղայ էղաւ, ուր խաւրխուց լէ էրկու քոռակ:

Էլաւ ըստապուն էրկիր Թալիմ էրեց ուր անէրոչ, առաւ գուր կնիկն ու ճիծ ու ձիան, դէմ գնաց ուր պապու էրկիր:

Պապ խնտածաւ, էկաւ առէչ, առօք-փառօք տարան, իշուցին տուն:

Հօխպէր ջուլապ էրեց Թէ՛—Թըխ դայ ախճիկ տամ ուրին, հաւմին զըխստախ բէրեր է:

—Ձէ, ըսեց Ապուզէթ, ես ընծի կնիկ լէ բերեր իմ, փառք Աստու. երկու տղայ լէ ունիմ, էլ ինչ Աստուած կը պաշտիմ, էլ յօրք էլնիմ զիմ ձին տամ գուս:

Մնաց մէկ ժամանակ մի. խալայի (սով) ընկաւ երկիր, Ապուզէթի պապն ըսեց.

—Լաօ, էլի, գնա, ըմալ երկիր մի գտի, օր դաիմա էծնուտեն էդնի,—օր հոր փօրիս, ինք ուրին լցուի, քօչինք, էրտանք էն երկիր, իտա նէղուտէնից պրծնինք:

Ապուզէթ էլաւ, գնաց. էլ երկիր չթօրկեց, օլըրտաւ. խոլասա մէկ երկիր մը գտաւ, հոր փօրեց. լուսմտի էլաւ՝ օր հոր լցուեր է:

Խօնա դառածաւ-էկաւ, վերուց զուր պապն ու զուր կնիկ, ճիծ, ել ըմէն բառծաւ ու դէմ գնաց էտ երկիր, զաճօեց ու նստաւ:

խալանտար կամ Գալանտար Մոքոսի ** հոգեմօր միակ որդին էր, նորա մայրը— Խարակեօզ Սուլթանը երբ Թլա բերդի մէջ պաշարուած էր, Մօքոս զԽալանտար ազատեց՝ Լճկայ Բարունակ բարեպաշտ իշխանին յանձնեց, այս իշխանն ևս յանձնեց իր տան մէջ բնակող մի վարժապետի, որ գրել և կարդալ սովորեցուց Խալանտարին։

Խալանտար իր անցքերը այսպէս կը պատմէ.

— Մօքոս հայրիկ զիս երբ փախուց, յանձնեց Բարունակ իշխանին. իշխանն ևս յանձնեց վարժապետին, որ գրել ու կարդալ սովորեցնէ։

Այն սաստիկ մեծ ճակատամարտին, Թազաւորը աղբիւրի վրայ սպանուեցաւ. Բարունակ իշխանը բռնուեցաւ, քառասուն օր ի բանտ մնաց, նօթի, ծարաւ. հօգին աւանդեց։

Խալանտարիս մէջքը կոտորեցաւ. յոյսս, ապաւէնս այլ ևս վերջացաւ, օգնականս այլ մեռաւ-գնաց, այլ ևս ինձ ապրելու յոյս չմնաց։

* Խալանտար ժողովրդական վէպը ասած է Մինաս բաբար։ Այս վէպս լսած եմ նաեւ ի Տրապիզոն հայ ազգներէն քուրաբարբառ պատմելու եւ երգելու միջոցին. իսկ Մինաս բաբար հայերէն պատմեց եւ երգեմ քուրբեթէն երգեց, գրի առի վէպի պարունակութիւնը եւ հայերէնի վերածեցի երգերն։

** Մօֆոս՝ ժողովրդ. վէպ. գրի առաւ Ս. Հայկունի. Վաղարշապատ, 1896 թ։

Դռնից չեմ կարող դուրս գալ, դրացի տղայք թշնամի դարձած¹, հետամուտ էին ինձ հարուած տալ և սպանել:

Կը քարկոծէր փոքր տղան անգամ չարացած. ինչ կողմ գնայի, կը շրջապատէին, զիս չարաչար կը գանակոծէին. մի օր տասներկու երիտասարդ իրարու մէջ չար խորհուրդ յղացած էին, որ հնար գրանեն, մի տեղ գան, զիս կրակի, արի, կամ ջրի բերան տան:

Սա միամիտ՝ զիս խաբեցին. — գնանք, խաղանք ասացին. գինի, օղի ու թօռ առինք, Սանախսուայ ջրի եզրը գնացինք. ձուկ սրսացինք, խորոված արինք, հաց կերանք, գինի, օղի խմեցինք:

Ընկերներս ուռկանը վերուցին, տարին Ուռենեայ լիճը ձգեցին, ուռկանը արմատներու վերայ փռեցաւ և մրզիքներու փաթուժեցաւ: Այլ ևս հնար չկար վեր քաշելու, մին չէր իջնար քանդելու. մերկացայ, իջայ ցած, քանդեցի՝ «զիս քաշեցէք վեր», ձայն տուեցի:

Ընկերներս ուռկանը վեր քաշեցին, աղաչանքս, հեծկլատանքս և հառաչանքս չլսեցին, զիս թողին ջրի մէջ:

Ջրի մէջ այս այն կողմ լողացի. մի մրզիքի ձեռք ձգեցի, դարձեալ հառաչանօք աղաչեցի, խնդրեցի:

Ընկերներս իմ վրայ գլխացին, պարանը ջրի մէջ ձգեցին, քաշեցին, զիս դուրս հանեցին:

Սա կարծեցի թէ իմ վերայ խղճացին. յանկարծ տեսայ հաւաքուեցան, վրաս թափեցան, զիս սլարանով բարտինիլուս փաթուժեցին, հոնի ծառներէ բողբոջ կտրեցին. մերկ անձս գանակոծել սկսան:

Մին վարոց կը գարնէ, չը՛փ, միւսն ապտակ կտար թրը՛մփ. մէկն ևս բարկացած կը հայհոյէր. միւսը սպանիլ կսպառնար զայրացած:

Մին ճպոտը կը բարձրացնէր, միւսը վարոցով կը հարուածէր, վարոցի ու ճպոտի շաչիւնը ամբողջ ձորը բռնած էր:

Չարագործներ շորերս վերուցին, կրակի մէջ դէին վառեցին, նոր հասկացայ-ինչ վիճակի հասայ. — վայ ինձ մտածեցի, զիս պիտի սպանեն:

Սա կիսամեռ՝ ուշաթափ եղայ, չարագործներ գիտցան թէ մեռայ: Քամի ծաղով ճանապարհ ընկան, իւրաքանչիւրը մի տեղ ցրուեցաւ:

Այդ տեղ շատ թէ քիչ մնացի, ալտոր-ծերունի վարժապետս կը հարցնէ. — «Թալանտարս ո՛ւր է, չի՛նի մի փորձանքի պատահեր է:»

1. Բարունակ իշխանի դէմ վրէժ ունէին. կարծելով թէ սա նորա որդին է, որով սորանից եւս վրէժ կը լւծէին:

Չարագործներ բարկացած ասացին. — «մենք ինչ գիտենք քու աշակերտին»:

— «Գորշկիներ, ասաց. ձեր ընկերն է, միթէ դուք չէք գիտեր, ուր է»:

Ծերունի վարժապետը տիկնոջս հարցուց— «ո՞ւր ես ճանապարհ դրած Խալանտարս»:

Տիկինս ևս ասաց. — կարգ մի երախայք՝ գինի, հաց առին, Խալանտարն ևս իրենց հետը Սանախսուայ գետը տարին:

Վարժապետը խիստ յուզուած մտածեց. — ոտով չեմ կարող գնալ, ուժս սպառած է. ճանապարհը չեմ գտնու, աւանակ չգնար. ո՞վ Աստուած, ինչ արա մի հնար:

Գիշերը շատ մտածեց, քունը չտարաւ. ծխամորճը լեցուց ու դատարկեց, ծուխը ներս կառնէր ու դուրս կը դատարկէր, հաւաչելով ինքն իրեն կըսէր.

— «Իշխանը սպանեցին, նա գնաց. իմ վերջին յոյսս— Խալանդար ո՞ւր մնաց. արդեօք չարագործները զայն կորուսին, թէ խեղդեցին, և կամ ջուրը ձգեցին»:

Ո՛չ, ես գիտեմ Խալանտարին, եթէ քարով նորա զարնէին, նա ևս նրանց կը ջարդէր, եթէ բռնէին, չէին կարող զսպել. եթէ մի բան կայ, այն է՝ գինի խմցուցին, արբեցնելով ջուրը ձգեցին:

Ա՛խ, Աստուած, ինչ անեմ. քառասուն տարի վարժապետ եմ, այս գիշերուան չափ տանջուած չեմ»:

Կուղէ-կուղ ելաւ վեր, իշուն համետը զարկեց, փորձեցն ևս պնդացուց, հեծաւ, ճանապարհ ընկաւ. արշալոյսի վերայ Սանախսուայ ձորը իջաւ, իշու կապը բռնեց, քաշելով գնաց, չորս կողմ նայեցաւ, հասաւ այն կրակին, տեսաւ Խալանտարի շորերը վառած, զխարկն ևս խանձ կտրած. ասաց— վայ, այս ինչ վիճակ է, ուշը գլխէն թռաւ-գնաց:

Ջգաստացաւ, դարձեալ չըջեցաւ, որոնեց, դետի միւս կողմ ևս անցաւ. վեր-վայր գնաց, եկաւ. մի նշան՝ մի բան չգտաւ:

Ծերացած էր, աչքերը լաւ չէր տեսներ. ջրի հանգէպ մի բան կը նշմարէր. սակայն խիտ բարտինները արգելք կը դառնային. ջուրն ևս անցնելու կարող չէր:

Այստեղ մի ճանապարհորդ— Ագարակցի երիտասարդ պատահեցաւ. վարժապետին տեսաւ:

— Բարեւ քեզ, վարժապետ. ասաց, ի՞նչ կանես այս տեղ.

— Աստուծոյ բարին, որդի, եթէ զիս կը սիրես, մի անցիր ջրի միւս կողմն, տես, այն բարտիններու մէջ ի՞նչ կայ:

Երիտասարդն անմիջապէս անցաւ, մի առ մի նայեց ծառաստանի մէջ. յանկարծ տեսաւ զԽալանտար ամբապինդ ծառին փա-

թուլթած, կտրեց կապերն, վերցուց դրեց ձիուն վերայ իւր առաջ, բերեց վարժապետին, որ նոյն երթտասարդի հետ անմիջապէս փաթուլթեցին իշու վրայ, առին-տարին Ագարակ. ուր ոչխար մի մորթեցին, մորթը Խալանտարին փաթուլթեցին:

Խալանտար քսան և չորս ժամ մնաց մորթի մէջ, սկսաւ տակաւ առ տակաւ կենդանանալ. վարժապետի կասկածը փարատեցաւ, զգաց որ Խալանտար պիտի առողջանայ:

Փոքր ինչ միջոց անցաւ, Խալանտար սկսաւ ձայն ձգել.— ես այրեցայ, վառեցայ, չեմ կարող տոկալ, զիս արձակեցէք:

Վարժապետ մորթի միջից հանեց, լողացուց զԽալանտար. որ լողացաւ, հանգստացաւ, ոտքի կանգնեցաւ, սկսաւ մանգալ:

Մի-երկու ամիս անցաւ, Խալանտար բոլորովին առողջացաւ, վարժապետ նստած կը մտածէր.— մեկը ո՛ւր գնանք, ոչ ինչ յոյս և տէր կայ, ոչ Խալանտարին. այս երկրի մարդիկ չար են:

Մի օր ևս Խալանտար նստած ինքն իրեն կը մտածէր իւր շինքի մասին.¹— ես թագաւորի որդի եմ թէև, սակայն ներկայ թագաւորը-Ջինաքեար բռնաւոր, իւր ժողովուրդը անխիղճ, անգուլթ. անհնար է յետ դառնալ իմ հայրենի տունը, և անկարելի է կեանք վարել այս ժողովուրդի մէջ, Մօքոսն² ևս անհնարին է գտնել:

Խալանտար յուզուեցաւ այս մտածման մէջ. գլուխը բացաւ, ձեռներն դէպի երկինք պարզեց, խնդրեց.— Ո՛վ Մօքոս, հայրիկիս Մանուկ տղան, խնդրեմ քեզմէ, սաստիկ մահ մի տուր այս չարացած մարդոց, Ագարակի սահմանաց մէջ:

Նրեք աւուր վերայ մահը ընկաւ. մինչև քառասուն օր ժողովրդեան մեծ մասը սրբեց, առաւ տարաւ:

Մահը որչափ որ կոտորեց, միւս մնացած մասը ամեն բան թողին, մահուան երկիւղէն ջրի միւս կողմն անցան. երեք ամիս այն տեղ բնակեցան. իրենց գիւղը աւերակ մնաց: Իսկ վարժապետը մի ամիս մնաց, տեսաւ որ գիւղը աւերակ դարձաւ, ելաւ իւր էջը հեծաւ, Խալանտարն ևս իւր առջևը ձգեց, ընկան ճանապարհ, գնացին:

Գնացին, մի կամրջից³ անցան, ջրի վեր ուղղուեցան, Սեբկէ-յիլ գիւղը մտան, ուր Մուրատ իշխանի տունը հարցուցին, օթեկանեցան:

Մուրատ իշխանը տունը չէր, մի օր վերջը, որ չարախ էր, ստուն դարձաւ. տեսաւ հիւրերն, ասաց.

1. Տեղը, ծնողը, իւրեանց թագաւորութիւնը, անցուցած կեանքը:

2. Մօքոս առանձնացած նգնաւորական կեանք կը վարէ:

3. Սանախսուայ Պագարուզ տեղի կամուրջը. աստի ճամապարհը երկուքի կը բաժանուի, մին Օվանուխ՝ իսկ միւսը՝ Գեմախ (Անի ամրաց, կը գնայ:

— Բարի, հագար բարի եկած էք, պատուական հիւրերու

— Ողջ բարի, իշխան. պատասխանեցի:

— Թագաւորի սահմանը մահ ընկած է, իրաւ է:

— Այո, ճիշտ է, մահը նոճիները կտրեց տարաւ, հարիւր տա-
րուան փառարները թողեց. պատասխանեց Խալանտար:

Մուրատ իշխան Խալանտարի երեսն ի վեր նայեցաւ, իրեն շատ
հաճելի թուեցաւ. դարձաւ իւր կնոջ ասաց.

Այ կին, եթէ սորա նման մի տղայ բերած լինէիր, իմ սրտի
ցանկութիւնը պսակուած և իղձերս ի կատար հասած կը լինէր:

— Իշխան, ահա քեզ տղայ, ասաց վարժապետը:

— Ահա, ես ևս հայր, ասաց իշխանը, թող մնայ տանս:

Վարժապետը պայման գրեց, ստորագրեցին:

Խալանտար մնաց Մուրատ իշխանի տունը իբրև որդեգիր:

Խալանտար 12 տարեկան էր երբ Բարունակ իշխանի մօտ եկաւ,
15 տարի կարդաց, հինգ տարի ևս Մուրատ իշխանի մօտ մնաց:

Մուրատ իշխանը խոնարհ, բարեպաշտ և հիւրասէր մէկն էր,
իսկ նորա կինը բռնաւոր ու վայրագ էր. քանի որ իշխանը ողջ էր,
կինը—Մարան երկիւղ կը կրէր, զինքը մի կերպով կը զսպէր. երբ
իշխանը մեռաւ, Մարան ձի նստած, տէգն ու նիզակ ուսած, լեռ-
նէ լեռ, քաղաքէ ի քաղաք ման կզար, անկարգ կեանք կը վարէր:

Խալանտար հովուութեամբ կը պարապէր, իշխանի անդեան ու
հօտը կարածեցներ, լեռներու մէջ կեանք կանցներ. չինած էր եղե-
գէ գրիչ, գործելիէ (ածուխից) թանաք և ծառի տերևներէ թուղթ,
հովուական երգեր կը յօրինէր ու կը գրէր:

Հովուական կեանքը շատ հաճելի թուեցաւ Խալանտարին. նա
մոռացաւ իւր հայրենական Թագաւորութիւնը, ամեն ինչ, այլ սիրեց
երգել ու գրել. որով երգիչ դարձաւ:

Գիւղացիք տեսան նորա վարժն ու բարքը, նորա դեղեցիկ յատ-
կութիւնը, նորա հնարագէտ հանճարը, ասացին.

— Խալանտար, դու որ այդչափ հնարագէտ ես, հանճար ու գիր
ունիս, սիրուն երգեր կը յօրինես, այլ ևս ինչո՞ւ ընկած կմնաս բռն-
աւոր Մարանի ձեռքի տակ և լինչպէս կը տոկաս նորա անկարգ,
անբարոյական ընթացքին:

— Հայրս Թագաւոր էր, ասաց, չուրախացայ. դուն է ի դուռ
ընկայ, մարդ մի անդամ որ դուրս ընկաւ, ամեն մարդոց հետ վա-
րուելու, ամեն տառապանք տանելու է:

Խալանտար ինքն իրեն մտածեց—արդարև իմ այս տեղ մնալը
մի օգուտ չունի. գնամ, մի տեղ իմ գլխուս ճալը գտնեմ:

Խալանտար մի սրգնկացի ընկեր ունէր. համոզեց նորան, առաւ

իւր հետ, ընկաւ ճանապարհ դէպի Երզնկայ։ Շատ ու քիչ գնացին, Երիզայի առջև հասան, Սփրատ գետը անցան. իսկ Երիզա չմտան, այլ ուղղուեցան դէպ ի Դերձան։

Խալանտարի ընկերը բաժանուեցաւ, մնաց Խալանտար առանձին. նա թէև ճանապարհը չարունակեց, սակայն ամաչկոտ լինելով՝ ոչ մի տեղից հաց չէր կարող խնդրել. այլ լսած լինելով՝ Դերձանի մէջ Մեղիքէն¹ դիւղի Ասլան աղայի հացաչատ տունը, դիմեց-գնաց, իջևանեցաւ այդ դիւղը. բայց գիշեր էր, մարդու դուռ չգարկեց, այլ կալը ցորեանի թեղի վերայ պարկեցաւ. քնոյ մէջ երազներով տանջուեցաւ, որով այլ ևս չուզեց քնիլ. վեր ելաւ, ցորենի թեղը էրնեց, ցորենը մաքրեց, նստաւ որ հանգստանայ։

Այս միջոցին կալի տէրը եկաւ, տեսաւ մի անծանօթ տղայ՝ թեղը էրնած, ցորեանը յստակած է. ուրախացաւ։

Ցորեանի տիրոջ անունն է Ասլան աղա, կնոջ անունը Խումար-կեօզ, աղջկան անունը Սելվինազ։

Ասլան աղայի դրացիք ասացին.

—Ասլան աղան, բաղդդ յաջող է.

—Այո՛, դրացիք, Աստուած գիտէ որ մարդ չունիմ. Աստուած այս տղան յղած՝ թեղս յստակած է։

—Ասլան աղան, դա շատ չնորհալի տղայ կերևի. ծառայ բռնէ։

—Որդի՛, անունդ ի՞նչ է, հարցուց Ասլան աղան Խալանտարին։

—Անունս Խալանտար է, աղան, պատասխանեց։

—Կարող ես ի՞նչ ծառայել.

—Այո՛, կարող եմ, աղան, գործս ի՞նչ է։

Ասլան աղան իւր աղջկան կանչեց.

—Սելվինազ, Սելվինազ, հաց բեր Խալանտարին, գիշերը մինչև լոյս աչխատած է, սոված կը լինի։

Սելվինազ գնաց, անմիջապէս քանի հաց, մի պնակ մեղր, մի պնակ սեր և մի պնակ ևս կարագ առաւ բերաւ. դրեց Խալանտարի առաջ, որ ուտէ։

Խալանտարի աչքը երբ առաւ Սելվինազին, հացը մոռացաւ, խեղճ ու ուշը գնաց, ուշաթափ ընկաւ։

—Աղջիկ, դու դորա թո՛յն առաւիր, հարցուց Ասլան աղան։

—Չէ, հայրիկ, դեռ մի բան կերած չէ, ասաց Սելվինազ։

Դրացիք ասացին.—Տղան անօթի էր, յարդին մոեղը (չատ մանր փոշիացած յարդ) չնչած լինելով՝ նաև գիշերը չէր քնած, այժմ ևս արեգակը վրան զարկեց. որով տղան հնձուած խոտ դարձաւ։

1. Մեղիքէն գիւղը Եփրատի եզերքը եւ Մեհման կրճի ստորոտն է։

Ջուրը լեցուցին սրտիկին, ուշը եկաւ գլխիկն. ելաւ վստա հաց ուտել:

Աչքերը յառած Սեւիկնազի երեսին՝ բրդուճը զարկեց մեղրի մէջ, որ բերանը պիտի տանէր, դէպի ականջը տարաւ:

Սեւիկնազ տեսաւ որ չէ կարող ուտել, ինքը օգնեց, կերցուց, որով Խալանտար փորը կշտացուց:

Խալանտար երեք ամիս մնաց այդ տունը, եղաւ տան տղի պէս, Սեւիկնազի սիրուն չէր ուզէր այդ տնից հեռանալ:

Մի օր ինքն իրեն մտածեց.—այլ ևս ինչ վիճակուած է երկրագործական կեանք, անցան-դնացին Թագաւորութիւն ստանալու յոյսերը, Զինաքեար՝ Թագաւոր ստակած և նորա տեղ այլք յաջորդած են. այս տեղ ո՛վ գիտէ թէ ևս Թագաւորի որդի եմ, տրեխ այլ պիտի հագնեմ, լուծք ու դուլթան ևս պիտի վարեմ. բաւական է որ Սեւիկնազ զիս կը սիրէ, ես նորան կը սիրեմ:

—Ո՛րդի, մի օր ասաց Ասլան աղան Խալանտարին. դու այլ ևս տան տղայ ես, սուներ քեզ կը յանձնեմ. արտերը գիտես, վարէ՛, սերմանէ, տան գործերը կարգադրէ:

—Ո՛ւր պիտի գնաս, աղա՛, հարցուց Խալանտար:

—Կարին պիտի գնամ, ուր վաճառական մի կայ, հինգ տարի է նորանից առևտուր արած եմ, պարտքս չեմ տուած, կերթամ թէ պարտքս տալու որպէս զի այլ և այլ պիտոյքներ ևս առնեմ, բերեմ:

Ասլան աղան գնաց, երեք ամիս մնաց Կարին:

Խալանտար նոյն աշունը ցորեանը սերմանեց, տան վառելիք փայտը բերեց. աշնան պատրաստութիւնը տեսաւ, եղները ձմեռը պահպանեց, իսկ երբ գարնան գլուխ գետինը սեացաւ, դրացիք ելբ սկսան գէալ գարնցանք, Ասլան աղայի կինը կանչեց Խալանտարին.

—Որդի՛, աւաց. դրացիք 1-2 սլոտ սերմանած կը լինին, դու ևս պատրաստուէ՛. առաւօտ վաղ ել, եղներու կերը տուր, սերմն ևս բարձիւր իշու վրայ, Սեւիկնազ թող քչէ հզներն. գնա՛, հասիւր արտն, Սեւիկնազ եղներն թո՛ղ լծէ, դու ևս սերմանէ. երբ սերմանեցիր, դու կը վարես, Սեւիկնազը կը յլես տուն, որ հաց բերէ քեզ. ուտէք և դարձեալ վար անէք:

Պառկեցան, աքաղաղը դեռ չէր խօսած, Խալանտար վեր կացաւ, գնաց գոմը, եզներու տակ մաքրեց, եղը իւր պոչը դորտըցուց, ճրագը անցուց: Աղջկան մայրը կանչեց.

—Սեւիկնազ, վեր կաց, ճրագը բռնէ, որ Խալանտար քուչնայ տայ ևզներուն:

1- Զինաքեարի գերեզմանը Արմաշու սահմանին մէջ՝ իւր բերդն է, կասէ Միքայ Րաբար:

Աղջիկը ճրագը բռնեց, իսկ Խալանտար իւր միտքը փոխեց. ճրագը անցուց, բռնեց աղջկան երեսը համբուրեց. աղջիկը ինք զինք թոթուեց, ճրագը առաւ, ներս-տունը մտաւ:

Խալանտարի սիրտն դող առաւ երկիւղից. գնաց դռան մօտ կանգնեցաւ, տեսնէ թէ աղջիկը իւր մօրը բան կասէ:

Մայրը հարցուց, — Աղջիկ, ճրագը ինչո՞ւ անցուցիր:

— Եզը պոչը դորտըցուց, անցաւ:

Ճրագը վառեց, աղջկան հետ մալիյնը դիւրացուցին՝ չաբաթ օր գնացին, արտը սերմանեցին, կիւրակէ օր մնացին տունը: Աղջկան մայրը — Խուճարկեօզ զգաց որ Խալանտար և Սելվինազ իրար սիրահարուած են, ուզեց իւր աղջիկը տայ Խալանտարին, որ նորա ոտքը կապուի, մնայ իրենց տունը:

Որով նոյն օրը քեչկէկ (լաւ չհարուած հերիսա) եփեց, եկեղեցիէն դուրս ելլողը տուն հրաւիրեց. դրացիներուն կերցուց, իւր աղջկան նշանը դրեց, Խալանտարը որդեգրեց որ իւր աղջկան հետ կարգէ:

Դրացիք ասացին. — աչքերդ լոյս, մին ևս թէ — Աստուած չամաչեցնէ. մի այլն նակ-չնորհաւոր լինի. մի ուրիշն նակ — բաղդաւոր լինին:

Ամբողջ գիւղացիք լսեցին որ Սելվինազը Խալանտարին նշանեցին:

Խալանտարի ուրախութեան չափ չկար. նա երկուշաբթի օր լուծք գնաց. արօրի մաճը բռնած՝ արտի այս ծայրէն միւս ծայրը խաղալով կերթար, այդ տեղ մաճը կը քաշեր, եզներն կը դարձնէր ակոսի վրայ, դարձեալ խաղալով կգար, դուրս կելլէր արտի այս ափը. այնպէս յափշտակուած էր, որ շատ անգամ կը մոռանար թէ եզներն ո՞ւր կը քաշեն, ակոսը ուղիղ թէ խոտոր կը գծեն:

— Օ՛, օ՛, Խալանտարը կը խաղայ, Խալանտար, ինչո՞ւ կը խաղաս, հարցուց մի միջահասակ մարդ, որ Խալանտարի դրացի էր, անունը Թօփ աղա:

— «Միայն կ'սս, Երուսաղէմ, » դու չե՞ս լսած, Սելվինազի պէս նշանած ունեմ, որ աշխարհի մէջ մի հատիկ է, որոյ նմանը երբեք չգտնուիր, ուրեմն ես չխաղամ, ապա ո՞վ պիտի խաղայ:

Միջոց մի Խալանտար իւր կեանքը այսպէս անցուց. նա ամեն դործի մէջ ուրախութեամբ կը թափանցէր, տանը ամեն թերութիւնները կը հոգար, ամեն գործի կը հասնէր:

Միջոց մի անցաւ, Ասլան աղան տուն վերադարձաւ, տեսաւ տան կարգն ու սարքը. լսեց որ Սելվինազ նշանած է Խալանտարին:

— Շատ լաւ արած էք, այ կնիկ, ասաց նա. Խալանտար մեր

համար թէ տղայ է և թէ փեսայ. նաև հաւատարիմ մշակ. ես շատ սիրեցի զինք:

Ասլան աղան մի ամիս մնաց-չմնաց. արտի մէջ խոփը կոտրեցաւ. ուստի ելաւ գնաց Դիվրիկ, խոփ բերէ. վասն զի լաւ խոփը Դիվրիկ կը յինէին. առաւ խոփը Դիվրիկէն, վերադարձաւ:

Գիշերը մնաց Երիզա (Երզնկայ):

Ասլան աղայի մի բարեկամ կարաւանապետ նոյն օրը եկաւ, Ասլան աղայի կալերը իջեանցաւ, Ասլան աղայի տունը չգնաց՝ նրա համար, որ նա տունը չէր: Ասլան աղայի կինը լուր յղեց որ տուն դայ:—Ասլան աղան տունը չէ, չեմ գար. պատասխանեց:

Խումարկէօզ հաց տուեց Սելվինազին և յղեց կարաւանապետին:

Սելվինազ հացը դրե ցնորա առաջ, ինքն ևս բարև բռնեց. առջևը կանգնեցաւ: Երբ կերաւ վերջացուց, սեղանը վերուց, տարաւ Սելվինազ:

—Այս աղջիկը որին է, հարցուց կարաւանապետը:

Այն միջահասակ մարդը-Թօփ աղան որ այն տեղ էր, ասաց.

—Ասլան աղայի աղջիկն է:

—Միթէ Ասլան աղան այսպէս սիրուն աղջիկ ունի. այդ աղջիկը ինչ հարս լինէր, իմ մի աչքն ևս կոյր լինէր:

—Օ՛հ, այդ աղջիկը նշանած են Ասլան աղայի ծառայի հետ, որ մի փարայ անգամ չարժեք, շատ յարմար էր որ քեզ հարս լինէր. թողայ այն միջահասակ մարդն, որ արտի մէջ Խաւանտարի խաղալուն կը նախանձէր:

Ասլան աղան եկաւ, իջաւ, խոփերը ձիու վրայէն իջուց. ինքն ևս ծխալամորճը կարգադրեց, ծխելով գնաց դէպի կարաւանապետը:

—Բարի օր, բարեկամ. բարով, հազար բարով:

Կարաւանապետը իւր երեսը խոժոռած, քթի ծայրով (դժգոհ) բարև առաւ:

—Բարեկամ, ասաց Ասլան աղան, մի բան պատահած է, ինչ եղած, որ այդպէս թխուր ես:

—Ասլան աղա, դու այդպէս սիրուն աղջիկ ունենաս, ինչ առանց հարցնելու տանես մի աղքատ ու կեղտոտ ծառայի տաս. մարդու խնամին ևս իրեն հաւասար լինելու է. դու ինչ խելքով տուիր:

—Դուրս համար է երեսներդ կախած ես, բարեկամ. կուտանք քո տղին, հոգ մի քայեր, մենք ծառային չպիտի տանք, այլ նորան խաբած՝ մեր աղջիկը տալու յուսով կաշխատեցնենք, նորա մօրուքին կը ծիծաղենք:

Ասլան աղան առաւ իւր բարեկամ կարաւանապետը, գնաց տուն, սուրճ, ծխալամորճ, ձուածեղ, հաւ, գինի ևլն. պատիւ գլխէն անցաւ, բարձրացաւ: Դուռն մօտ, հեծելաքարին վրայ նստած կը խօսակցէին. խօսակցութիւնը մինչև երեկոյ տեւեց:

Վերի միջահասակ մարդը, որ ամեն սատանուքեան մէջ մատ
ռնէր, բահը ուսը առած, եկաւ Ասլան աղայի մօտ:

— Բարե՛, աղա՛, ասաց:

— Աստուծոյ բարին թօփ (կլոր) աղա, հա՛, ինչ կայ:

— Խոփերը քանի՞ առիր:

— Սրկու դահեկանի, թօփ աղա, ասաց:

Թօփ աղան քիչ ինչ արնտնաց, աստի-անտի մի քիչ բան լսեց.
զնաց արտը որ փչեր արմատահան անէ: Տեսաւ դարձեալ զԽալան-
տար նոյն ձեռով խաղալով կերթայ, կզայ, վասն զի Ասլան աղան ես
հաճած էր զՍեւկվինազ տալ:

— Այժմ ինչո՞ւ կը խաղաս, Խալանտար, հարցուց Թօփ աղան:

— Սեւկվինազի պէս նշանած ունեմ. . . ինչո՞ւ չխաղամ, ասաց:

Թօփ աղան ինքն իրեն մտածեց Խալանտարի գլուխ մի խաղ
խաղալ:

— Խալանտար, ասաց. «միայն կաս Սրուսաղէմ,» չասնա որ Սեւ-
կվինազը կարաւանապետի տղային տուած են. դու այսօր հաց կե-
րած ես, ինչու կը խաղաս, երբէք չես զգար կէս օրը անցած է. Սեւ-
կվինազ հաց չբերեր:

Խալանտար յանկարծակիի եկաւ, թեւերը թռւեցաւ.— Թօփ
աղա, ասաց. այդ ի՞նչ տխուր լուր հաղորդեցիր. կարծես Մերճանու
լեռը վերաս տապալեցիր, ես զիս կորուսի, խեղճ մղուեցաւ ու-
կիանոսի մէջ. երբ երախայ էի, բերդի մէջ պաշարուած էի Զինա-
քեարի անգուլթ զօրքերէն, որք անգթաբար ամեն մարդ սպանեցին.
արիւն հեղեղի պէս զնաց. սակայն այսչափ ցաւ չըզգացի, այս ի՞նչ
սե լուր էր. արդեօք ստոյգ էր թէ կատակ կանես:

— Սա ինքս լսեցի, ասաց:

Խալանտար ինչ արաւ.— ելաւ արօրը կոտրեց, հայտն՝ տուն:

Գնաց որ Ասլան աղան ու կարաւանապետը հեծելաքարին վրայ
նստած՝ ուրախ-գուրախ միմեանց հետ կը խօսակցէին:

— Այդ ի՞նչ է, Խալանտար, հարցուց Ասլան աղան:

— Կոտրած է, աղա:

— Է՛, ինչո՞ւ կոտրեցաւ, որ արտն է կը վարես:

— Խճոտ արտն է, աղա:

— Արօրներն այդ տեղն դրուած է. մին ան, զնա, վարէ:

Արօրը տարաւ. կէս ճանապարհին կոտրեց, դարձեալ յետ
դարձաւ:

— Տղա՛, այս անգամ ինչու կոտրեցիր:

— Խճոտ է, ինչ անեմ:

— Դէ՛, առ արօրը, զնա՛:

Տղան այս-այն կողմ աչք ձգեց, որ մի միջոց, հնար գտնէ, զնայ,

Սելվինագն ու նորա մայրը տեսնէ. սակայն ճանապարհ չկար. յուսահատ առաւ արօրը ու գնաց, եզներն լծեց. տարաւ քարին կընթընցուց. դարձեալ կոտրեց:

Այսպէս քսան և չորս արօրն ևս կոտրեց:

Տղան խիստ նեղ վիճակի մէջ է. կորուսած է գինք. եկաւ տուն:

— Խալանտար, շուտ չէ՛ որ եկած ես, սերմք սպառեցան:

— Արօրները կոտրեցան. մի հատ անգամ չմնաց ողջ, աղան, ասաց:

Ասլան աղան մտաւ բակը, տեսաւ որ արդարեւ՝ չկայ:

Կարաւանապետը Ասլան աղային սրեց որ Խալանտարին գանալ կոծէ. — Նա իւր կերած հացը չարժեր, տես, որչափ վնաս տուեց. արդ՝ առիթը եկած է զայն տնից արտաքսելու, ասաց:

Խալանտար զգաց կարաւանապետի սրելն, ընկղմեցաւ խոր մըտածման մէջ. — Եօթ տարի անվարձ,՝ անդրամ աշխատեցայ, հազիւ Սելվինագ սիրելիս գտայ, այժմ ես ո՛ւր և ինչպէս պիտի գնամ. սիրելիէս ինչպէս բաժանուիմ. վայ կարաւանապետ, վայ, միայն դո՛ւ էիր մնացած փորձանքի պակասը լրացնելու, դու ևս բուսար, իմ տուն հիմնայատակ կործանեցիր, իմ սիրտ աւերակ դարձուցիր:

Ասլան աղան ասաց. — Խալանտար, այլ ևս զքեզ չեմ պահեր, իմ դուռը չպիտի մնաս, քեզ կէս ստակ վարձք այլ չեմ տար. ո՛ւր կերթաս, գնա:

Նրեկոյ էր, անձրև կգար. Խալանտար ոչ ճանապարհ և ոչ տեղ գիտէր, որ գնայ. միթէ կարելի էր նորա սիրտն ու հոգին այդ տնից բաժանել, քանի որ իր կեանքը այդ տան մէջն էր և իւր Սելվինագ սիրելին կարելի էր թողուլ ու հեռանալ:

Ասլան աղան ու իւր բարեկամը մտան ներս. դուռը գոցեցին. դռան վերևը մի սենեակ կար, մտան այդ տեղ. մի կողմէ կը խմէին, միւս կողմէ կատակներ անելով կուրախանային. իսկ Խալանդար դուրսը, անձրևի ներքև, մութ գիշերը, յիշելով անցեալը՝ սրտառու չկերգէ.

— Կա՛ց, տես, համբերե՛, թող արեալոյսը բացուի,

Ձե՛, բո՛ւ ճուճն իմ ճուճն կարծելով եօթ տարի կեանքս մաւեցի.

Իմ սիրոյս գրաւական՝ մի անգամ Սելվինագն համբուրեցի,

Կա՛ց, տես, համբերե՛, թող արեալոյսը բացուի:

Կարաւանապետը սրեց. — Ասլան աղա, ահա, տես, եօթ տարի քո տունը մնացած՝ աղջկանդ երեսը համբուրած՝ տունդ քանդած՝ պատիւդ ոտնակոխ արած է:

Ասլան աղան կատաղեցաւ, տղան անձրևի տակ շարունակեց. —

Կա՛ց տես, համբերե՛, աղաս, արեալոյսը բացուի,

Դուռը բաց, տես, բազմակարօս անձս չսոչորուի,

Քո ճեճն իմ վերջին կարօսս առնեմ ու գնամ,

Գնամ, դարձեալ Սեվիհնազի հաճառ դառնամ գամ:

Թեուպառքեմէ փախայ, այս աշխարհն եկայ,

Քո տուն ինձ համար պատկառանք գայ,

Որք խալանաւաւ, սրտով ուրախացայ,

Կա'ց, տես, համբերե, Ասլան աղա:

Ասլան աղան բարկացած դուրս ելաւ, խիստ կերպով դանակոծեց. իսկ կարաւանապետն և ներսից կը սրէր, որ սպանէ:

Խալանտար փոքր ինչ հեռացաւ, դարձեալ դռն մօտեցաւ:

Աշնան ցուրտն էր, անձրեւը մինչև ոսկորներն թափանցած՝ սառը քամին մարմնոյն մէջ մտած՝ կը սնկուտար, երբեմն շան պէս կը կաղկանձէր, և կը թախանձէր որ ներս առնեն, սակայն դռները նորա համար պինդ փակուած էին:

Երգեց.—Ձայն տուի մօրս գայ, վիհակս տեսնե,

Իւր աղն ու հացը ինձ հալալ անե,

Քիս այս վիհակին հասցնողը Աստուծմէ գտնե.

Կա'ց, տես, համբերե աղաս, ցայգն բացուի:

Հառաչանքս երկինք բարձրացաւ,

Պանդուխտ եմ, մի՛ տեսցնեք զիս,

Թեուառ եմ, մի՛ լացնեք զիս,

Օտար եմ, մի՛ ցաւցնեք զիս:

Աստուծոյ սիրուն, Ասլան աղա՛,

Վարձատրե, մի՛ ասեք օտար ե.

Գրա՛ որքիս, մի՛ ասեք պանդուխտ ե.

Տո՛ւր Սեվիհնազ, մի՛ ասեք թեուառ ե:

Գիշերը Խալանտար մնաց դուրսը. ոչ ոք դուռը չբացաւ. երկիւղից մարդ ևս դուրս չէր գար, կարծելով թէ յուսահատ Խալանտար մի փորձանք կը բերէ:

Կէս գիշերը անցաւ, ամեն ոք քնեցաւ. ձայն-ձուն կտրեցաւ. բայց ձիւնախառն անձրեւ կը տեղայ. սաստիկ ցուրտ է: սակայն Խալանտար Սեվիհնազի սիրուն կը ճենճերտայ, կը վառի. քաշուեցաւ տանը միւս կողմը, Սեվիհնազի յուսամուտի տակ, տխուր երգեց.

—Քեզ սիրեցի սրտով ու հոգով, հոգիս,

Վիհակս ինչո՛ւ դառնացաւ, սիրելիս.

Եթէ իմ այս վիհակին կամեցից ես,

Ահաւոր դատաստանին պարտակեմ ես:

Սեվիհնազ կերգէ.

—Թոյլ տուր, կտրեմ, քանդուած սիրտը շինեմ.

Հոգի՛ կուգես, քաղցր հոգիս քեզ նուիրեմ.

Կուխտեմ յԱստուած, վարդ ծոցդ մտնել.

Հիւղեակս փեքու նեքեւ հաստատել:

Խալանտար կերպէ.

— Խօսուածիդ քաղցր է, քան վարդն օտարի,
Կասկածիմ, վարդ ծոցդ օտարը սովորի.
Արի՛, սիրելիս, ուխտէ՛, երդուէ՛,
Խալանտարի թուառ կեանքը փրկէ՛:

Սեւվիճագ.—

Եթէ բուրասանը իմն է, սիրելիս,
Ո՛վ կը համարձակի վարդ քաղել, հոգիս.
Մինչ ի մահ կսեռես քեզ իմ կեանքս,
Յեռ մանուն կը նուիրեմ ոսկերես:
Սեւվիճագ կասէ— Ես սիրս ունիմ.
Դու եւս խօսք ունիս ու բերան,
Պատճառը ի՛նչ է այդպէս շուտեցար.
Զե՛, ուղտէն մեծ փիղ կայ ու փղապառն:

Խալանտար խմացաւ. Սեւվիճագի միտքն, որ առել կուզէր՝ թէ
այլաբար դատաւոր կայ, դիմէ, խօսէ պահանջէ զիս, ես քոնն եմ:

Ասաց.— Գլուխս առնեմ, արեւապատեցնեմ ու մեջ գնամ.

Գնամ—գնամ, գուցէ տլլ եւս վերադառնամ:

Խալանտար թոյլ տուեց Ասլան աղայի տունը, քնկաւ հանա-
պարհ ու գնաց. հասաւ Սրիզայ, մտաւ ժողովարանը որպէս զի
խնդրագիր գրել տայ և տայ փաշային. բայց խնդրագիր գրողներն
դրամ կը պահանջեն գրելու համար, իսկ Խալանտար մի փարայ ան-
գամ չուներ. սկսեց երգել:

— Ա՛յ այս երկրի մարդը, Կասեմ.— այս բիւրօք ո՛ւստի եկած է
կը պահանջէ դրամը. Վարպետէն ի՛նչպէս դաս առած է.
Զե՛ նոր տեսայ այս վայրը, Կուզէ իրաւունքը պատշաճել,
Տունը մոռցայ քսակը. Իւր սիրահարը ձեռք ձգել.
Դուք չգրեք, ես կը գրեմ. Դուք չգրեք, ես կը գրեմ.
Ո՛վ կասէ— անսիրահար եմ, իմ Սեւվիճագ ետ կորոցեմ:
ԶՍեւվիճագ ետ կորոցեմ:

— Աղաներ, ասաց Խալանտար. դրամ չունիմ. խնդիրք գրեցէք,
որ տանեմ փաշային տամ:

Խնդիրք չգրեցին, այլ երկու մատները իրար քսեցին, նշմարան-
քով դրամ պահանջեցին:

Այդ տեղ մի ծերունի կար, լսած էր Խալանտարի երգերն, բար-
կացաւ գրագիրներու վրայ. գրել տուեց մի խնդիր, տուեց Խալան-
տարին. Խալանտար առաւ խնդիրքը, գնաց ի Կարին, ներկայացաւ
Վալի փաշային, խնդիրը յանձնեց:

Ի՞նչ կայ, տղաս, հարցուց, փաշան.

— Մեր տե՛ր, տե՛ր փառայի շուրջը
Պատած է փայլուն դրօշի շողը.
Հեռի՛ թե մօտ հրաման արձակես,
Հրամանդ կատարուած կը տեսնես:
Այս իմ վիճակիս, ցաւոյս, փա՛շաս,
Մի դարման գտնես, Սուլթանս:

Փաշան կասէ.— Տղա՛, ի՞նչ կասես, չեմ հասկանար:

— Խու՛մբ մի աստղերի ճամաստեղութիւն կասեն,
Պե՛րճանի դատի մէջ Մեղիքէն կանուանեն.
Իմ սիրուհւոյս անունը Սելվիճագ կասեն,
Այս իմ վիճակիս, իմ ցաւոյս մի հնար, Սուլթանս:
Որք ու թուառ Խալանճար՝
Խոժոռ դիմքդ կը լինի սարսափահար.
Գիշեր, ցերեկ քեզ կեանք կը խնդրէ.
Նորա դառն վերքերը դարմանէ:
Զքեզ, ինձ ասացին, բժիշկ Լօխման,
Այս իմ ցաւերուս պիտի գտնե՛ս դարման:

Փաշան խնդրագիրը կնքեց. կանչեց վեզիր ու նազիրը, ասաց.

— Շուտ այս տղի գործը կը նայիք. երեկոյին հասաւ՝ երեկոյին, առա-
ւօտուն հասաւ՝ առաւօտուն, այս տղի նշանածը կառնէք, կտաք իրեն:
Ասացին.— Փաշա, չունենք այնպիսի մի մարդ որ կարողանայ
գործադրել. եօթ տարի է բանտը մի մարդ կայ, այն կարող է:
Բերին բանտարկեալը փաշայի ատենանը, փաշան հարցուց.

— Անունդ ի՞նչ է.

Ասաց.— Թաղրի-Թանըմագ (անաստուած):

— Ինչո՞ւ համար Թաղրի-Թանըմագ կասեն քեզ:

— Ուստի որ դրամ և կամ մի այլ բան փոխ առնէի, այլ ևս
չէի վերադարձներ, որու որ մի գործ խոստանայի, չէի կատարել:

— Վեզիր, ասաց փաշան. իմ ձին կարժէ քառսուն քեսէ (մի
քեսէն 500 ղուրուշ է), տո՛ւր այս Թաղրի-Թանըմագին, որ գնայ,
Խալանճարի գործը տեսնէ:

Թաղրի-Թանըմագ հեծաւ ձին. քառասուն լտրանոց կիւրզն ևս
առաւ ուսը, քչեցին, գնացին, հասան Մեղիքէն:

Կարաւանապետը եկած, հարսանիքը սկսած էր. դալուլը ու
ղուռնան թըմփ-հա-թըմփ, զրու, հա զրու կածէր:

Ասլան աղան եկած էր արտը իւր ցորեանը ջրելու, Խալանճար
հասաւ նորա մօտ, բարև տուեց:

— Աստուծոյ բարին, Խալանճար. ասաց:

Խալանճար հանեց փաթտոցի միջէն փաշայի գիրն, ներկայաւ.

ցուց Ասլան աղային. Ասլան աղան բացաւ որ կարդար. Խալանտար չհամբերեց, պարունակութիւնը երգով յայտնեց. —

Մեր տէր փառայի՛ բարեւը կայ.

Գրուած խնդիր ու հրամանը կայ,

Այն խնդիրը որ իմ գործն է,

Կատարե՛, Ասլան՝ աղա:

— Տղաս, շուտ գայիր, այժմ ես ինչ կարող եմ անել, Կարաւանապետը եկած՝ աղջիկը տարած է:

Տղան էր առաւ գիրը, զարկեց գլուխը:

Ասլան աղան տեսաւ Թաղրի-Թանըմազը, ճանաչեց որ նա եօթ տարի է բանտն էր. հասկացաւ որ Խալանտար հանել տուած է, վագեց գնաց տուն, դավուլի ու զուռնայի ձայնը կտրեց. քառասուն դուռ ունէր, քառասունն ևս փակեց. լուսամուտները գոցեցին, լուռ ու մունջ ներսը նստան:

Թաղրի-Թանըմազը ձայն տուեց.

— Շուտ արեք, դուռը բացէք:

Դուռը չբացին, որպէս զի ուրիշ տուն երթայ և իրենք գիշերը Սելվինազ այլ տեղ փախցնեն:

Թաղրի-Թանըմազ ձին դարձուց, սկսաւ գնալ. երբ Խալանտար տեսաւ, սկսեց լալ:

Բայց կրկին դարձաւ, ձին քչեց: Կիւրզը ուժով ձգեց, քառասուն դռներ մի անգամէն կոտորեցան, տունը դողաց. տնեցիք ու հարսնեւորք սարսափեցան:

Ասլան աղան և կարաւանապետ երկիւղից ցած իջան. վագեցին ձիու սանձը բռնեցին, թեկուտ սակ մտնելով բարձրացուցին վերի սենեակը, բազմեցուցին:

Հրաման արձակեց Թաղրի-Թանըմազ. հարսանիքը շարունակեցին, դավուլ, զուռնայ, պար ու խաղ սկսաւ. ուրախացաւ կարաւանապետը. նորա բռնները ոսկի էին, ոսկին բուռ-բուռ բերաւ, Թաղրի-Թանըմազի գորգի տակ դատարկեց. Թաղրի-Թանըմազն է 1—2 թիզ ոսկու վրայ բարձրացաւ:

Խալանտար տեսաւ. — Վայ-վայ, ասաց. այդ անաստուածը իմ գործս չպիտի տեսնէ. ոսկինով պիտի կաշառուի:

Երգեց. — Ոսկիներ բուռ-բուռ ընդունեցիր,

Խաւունքս կասկածի տակ ձգեցիր.

Թաղրի-թանըմազ, յիշե՛ ցաւալի վիճակս.

Իմ գործը կարգադրե՛, ո՛վ անաստուած:

Թաղրի-Թանըմազը մի կողմէն ընդունեց ոսկու կոյտը, միւս կողմէն լսեց Խալանտարի ցաւալի երգերն. մտածեց. — զիս բանտէն ազատողը Խալանտարն է. կանչեց կարաւանապետը, ասաց,

—Սեւիկինազ կը կանչեմ, կը հարցնեմ, նա որով որ հանութիւն տուեց, նորա կտամ. ոչ ոք իրաւունք չունի մի բան ասելու:

Խալանտար այս որ լսեց՝ վազեց Սեւիկինազի լուսամուտի տակ. սկսաւ երգել:

—Սիրե՛լիս, այսօր դասաստան կայ.

Գովե՛լիս, այսօր դաս ու իրաւունք կայ.

Սակայն կասկածիմ՝ վրաս ուս չդառձնես,

Զի սիրուն-նախշուն շորեր չունիմ ես:

Աղջիկը կերգէ:—Դասաստանէն փախչող կտրին ամօք չունի.

Նա սասանայի յարմարած է, Աստուած չունի,

Իմ հալանջաւորս այլ սիրահար չունի,

Տունս փեի տակ՝ միա՛կ սիրահարս հալանջար:

Լսեցին որ ահա, աղջիկն ու տղան երգով իրենց կամբը յայտնեցին:

—Այլ ևս ինչ դատաստան, ասաց Թաղրի-Թանճազը:

Ոսկիները լցեց խուրճիներ:

—Կարաւանապետ, այլ ևս քեզ գործ չկայ, աղջիկը Խալանտարին կառնէ. գնա՛ գործիդ, ասաց:

Կարաւանապետի տղան մտածեց.

—Հայրս բեռներով ոսկի ծախսեց, գործս չյաջողեց. գննէ աղջկան երեսը տեսնէի, իմանայի թէ ինչպէս է: Հանապարհ ընկնելու հետ էր, մտաւ ներս. աղջիկն որ տեսաւ, ուշը գնաց, ընկաւ գետին:

Սեւիկինազ բերեց սառը ջուր լցեց վրան, ուշաթափուեցաւ, նստաւ.

Աղջիկը երգեց.—Շատ մի նայիր, փեսա՛ս, կը լինիս հիւանդ,

Մի սէր ունիմ, տուած եմ հալանջարին աւանդ.

Գնա՛ քեզ վիճակուածը Աստուծմէ խնդրէ:

Տունս փեերու տակ, սիրահարս-միակ հալանջարս:

Կարաւանապետն ու իւր տղան, նաև իւր հարսնետրները ամօթալից դռնէն դուրս ելան, յետ-յետ նայելով գնացին:

Ասլան աղան մորթեց քառասուն խոյ, եօթ կաթսայ քեչիէք եփեց, կանչեց-հրաւիրեց դրացիքը, որք հաւաքուեցան, կերան, եօթ տարուան եօթ կարաս գինին խմեցին, խմողը ասաց.—«Աչքդ լոյս Խումարկեօզ», «աչքդ լոյս Սեւիկինազ», «աչքդ լոյս Խալանտար». բայց երբէք մին չասէր—աչքդ լոյս Ասլան աղա:

Կիւրակէ օր մ'էր, հարսնետրներով գնացին Ս. Թէոդորոս մատուռը, պսակեցին. բերին եօթ օր, եօթ գիշեր հարսանիք արին:

Նոքա հասան իրենց փափագին, դուք ևս հասնիք ձեր փափագին:

Ճ Ի Ր Ի Ն Ճ Ա Յ

Ե Ի

Բ Ա Յ Ր

(Կուլյայի բարբառով) *

վալ ժամանակին Սև սարը Թագաւոր մը
բնակվում էր, ըմէն գախ էն սարը ավ
ու դուռ (որսորդութեան) էթում էր:

Մէկ օր էլ էն սարիցը ձէն էլաւ.

— Թաղաւոր, քու գլօխ պէտք ա
շատ դարձեր (փորձութիւն, արկածք)
գան:

Թագաւորը ասաց.

— Որ դարձ իգայ, ե՛ր կը կա-

տարուի:

— Էն օրը կը կատարուի, երբ մաէ աթոռը տակդ, էրկաթէ
ամանը առաջդ բլի, ասաց ձէնը:

— Էն դարձն որ իմ գլօխ պէտք ա իգայ, մկն թող գայ, քանի
որ Թէխ դուվաք, աչքիս էլ լուս կայ. ասաց Թագաւորը:

*) Նիկողոս Դաւիթեան Սուրմալուի գաւառի Կուլայ գիւղը ծնած 1848-ին, Արիւս գիւղը մեծացած է մինչեւ 10 տարեկան հասակը. նոյն գիւղի մէջ 90 տարեկան հասակ ունեցող Օվոյի Գրիգորից սովորած էր Շիրին շահի վէպը: Դաւիթ Կուլայ եկած՝ բնակած է 25 տարի էլ վեր:

Էն գախին թագաւորը քամու նման մի բան վերցրեց տարաւ:
Է՛լ չիմցաւ թագաւորը թէ դո՛ւր կերթայ:

Օրերուց մէկը աչքը բացեց, տեսաւ ինքն իրան մէ օտար էր-
կիր ընկած ա, թագաւորական գետը (զգեստ) իր վրէն ման կգայ,
Իրան վրի գետը խանեց, տարաւ պախեց:

Թագաւորը գնաց էսդեն, էնդեն, ըսու, ընու զարկուաւ, ըս-
կրսեց իրան նօգաւութեն անել: Մի լաւ մարդի ըռաս էկաւ, էն
մարդի աչք շատ բունեց էդ տղին, շատ սիրեց, իրան որձեղէն տղայ
չունէր, մի աղջիկ ունէր. բերեց իրա աղջիկը տունեց էս տղին, արաւ
հոգական որդի:

Մենք դառնանք Սև սարը:

Սև սարի մարդիկը ժողնրվան, խորխուրդ արին, որ իրանց
թագաւորը կուրսեր ա, չկայ, պէտք ա գտնեն, եան իրանց դուռը
թալեն:

Թագաւորին շատ ման էկան, չգտան:

Ղուռը թալեցին, թռաւ, ման էկաւ-ման էկաւ, էկաւ, իջաւ
թագաւորի քալսի վրէն:

Իրեք հաղ դուռը թալեցին, իրեք գախին էլ գնաց թագաւորի
քալսի վրէն իջաւ:

Ժողնրվան թագաւորի վախիւն ու նազիրը, թագաւորի լաւ-լաւ
մարդիկը, իրանց-իրանց մալաւաթ (խորհուրդ) արին:

— Կըլլի որ մեր թագաւորը սաղ ա, գնացեր ա օտար էրկիր.
արէք, իրեք ճամբու մէջ թալենք մեր դուռը, տենանք, դո՛ւր որ է-
թայ, մենք էլ խետնը էթանք:

Բերին դուռը թալեցին, իրանք էլ ընկան էտին ու գացին, գա-
ցին շատ քիչ, խնասան դէ էն քաղաքը, որ իրանց թագաւորը ըն-
կած էր:

Թագաւորն որ գացեր էր, մէկ տարի քմեր էր. իրան կնիկն էլ
ծանտր ոտ էր, ծնելու օրը մօտկցեր էր:

Թագաւորը, որ էդ օրը դուռ թալած ին, գացեր ա անոր (անե-
րոջ) արտին ջուր անելու:

Ղուռը էկեր, իջեր ա իրա անոր դռան վրէն:

Սոյն Նիկողոս ումնաւար լինելով այլեայլ գիւղեր քիչ ատն մնացած էր գոր-
ծով, որով Կուլապայ լեզուն կասարեալ չէր կարող խօսիլ:

Շիրին ճառի վէպը՝ հին հայկական սամուգութեան քանի կէտեր կը շօսա-
փէ, որով ընթերցողներ պիտի հասկանան թէ վէպն հայկական ասացումի ձեւ
ունի: Թերեւս Ալիջան գիւղն աւելի լաւ պատմողներ լինին:

Վէպիս աւելի ընդարձակ մի ճիւղը գրի առած եմ Մովսէս Բաբայանով, որ
ունի նաեւ երգեր: Նոյն վէպի ասող Զատիկն կաւէ թէ «եսիս» կը նշանակէ «բող-
բոջ», վասնզի Դաւթի բողբոջներէն է «Շիրին ճախ»:

Կնիկը խաց տարաւ արտ թագաւորին խամար:

—Ա՛յ կնիկ, ինչ էլաւ, ընչի՛ էսքան անգան բերեցիր խացը, ասաց թագաւորը:

—Ա՛յ մարդ, ասաց կնիկը, մեր դուռ ու գուռ ձիաւորներ բռներ են, մեզնից թագաւոր ուզում են:

Թագաւորը խեղ գախուն իմցաւ, որ իրան մարդիկ էկեր են Սև սարից, իրան գտեր են:

Թագաւորի ոտը գետնից կտրաւ ուրախութենից. ասաց իրա կնկանը.

—Կնիկ, չուտ՝ գնա տուն, մեր ձիան մտուրքին մէ պուտուկ հորեր եմ. մկայ ան, արի, չըլլի բերանը բանաս, ընու մէջ օձ ու ջանալաւ կայ:

Կնիկը վազաւ տունը, առաւ բերեց:

Թագաւորը ուրախութենից խաց ուտել մոռցեր էր, տեղը տիլ էր, նստելու տեղ չկար, կնիկը ասաց.

—Ա՛յ մարդ, արի, չոքերիս վրէն նստիր:

Աման չէր տարեր, բախը դրեց մարդի առջին, զաղը (կերակուր) լցեց մէջը, գդալ չկէր, քիփով (պատառով) կերաւ:

Թագաւորին միտքը էկաւ Սև սարի խօսքը. ասաց.

—Դոհանա՛մ քեզնից, Ա՛ստուած, կատարաւ յէսօր Սև սարի բլուրի էն խօսքը, որ կասէր.—«երբ մըսէ աթուր տակդ՝ էրկաթէ ամանը առէջդ ա». անա՛ կնկանս չոքերին վրէն նստած՝ բախին մէջ էլ խաց կուտեմ:

Կնկանը ասաց.—Դու վեր կաց, գնա:

Կնիկը գնաց. ինքը մտաւ առուն, քաւուղ լեղացաւ. իրան թագաւորական գետը խանեց պուտուկից, խագաւ, թաղը գլօխը դրեց, ճանբախ ընկաւ դպա տուն:

Ղուեր պատի վրիցը թռաւ, բանձրցաւ էրկինք, էկաւ թըխ թագաւորը:

Թագաւորի մարդիկ, որ դժի խեղ էկեր էն, էկան թագաւորը գտան. ընկան ընդու առէջ, ուրախ-ուրախ էկան իրա աների տունը:

Էդ տեղ ուրախութեն արին, դէ լուսը բացուեցաւ:

Էն մէկել օր ձիանքը քաչեցին, հեծցրին թագաւորին:

Թագաւորի կնիկը ծանտր ոտ էր, էդի թողեց.

—Կնիկ, ասաց թագաւորը, մացի էդ տեղ, էս բազպանդը (կախարդական փաթեթ) տալում եմ քեզի, մէջը ակունք կայ. քեզնից թէ աղայ էլաւ, անունը կը դնես Բարակ շախ, որ ջոջըցաւ, էս բազպանդը կը կապես թևը, կըգայ Սև սարը, ընձի կը գտնի: Թէ աղջիկ էլաւ՝ էդ բազպանդը բաւական ա էրկըսիդ էլ:

Ժամանակը քմաւ, կնիկը պարկաւ, տղայ մի բերեց, անունը
դրին Բարակ չախ:

Բարակ չախ վեց տարեկան էլաւ. մէրը տուեց ուսումնարանը,
իրա ուսումը լաւ առաւ:

Մէ օր Բարակ չախ գիրքը դունախին (գրկին) գալում էր.
տեսաւ ճօեր ճան (վէգ) էն խաղում, չուռ-ուռ-չուռ էրաւ (գետնէն
ձեռով մէկ անգամէն սրբելով հաւաքեց), տղէն ճաները վերցրեց:

Մէկ քնաչալ տղայ կէր էդ ճան խաղողներէ մէջ. էն քնաչալ
տղէն ասեց.

— Բիճ (պոռնկորդի), բճի տղա, իմ ճաները ընչի՞ վերցրիր,
թաւ դետին:

Բարակ չախ ճաները թալեց, լալելին գնաց, մօրը ասաց.

— Նանէ, իմ խէրը ո՞րն ա:

— Ընչի՞ խամար, ո՞րդի:

— Էսօր էն քնաչալ տղէն ընձի բիճ, ասաց, բճի տղա. ես էլ
միտք անում եմ, ես բիճ եմ, որ ընձի բիճ ասում են:

— Զէ, որդի, դու Սև սարի թագաւորի տղէն ես, քու խէր
թագաւոր ա:

— Նանէ, որ էդենց ա, ես կեթամ, կը խասնեմ իմ խօր:

Բարակ չախ էլաւ, ձի մը քաշեց, խեծաւ:

Մէրը լացեց, ասաց.

— Ո՛րդի, դու դո՞ր ես էթում:

— Պտի էթամ Սև սարը, խասնեմ իմ խօրը:

Մէրը տեսաւ, որ օղորթ տղէն էթում ա, բերեց բազպանդը,
որ խէրը տուեր էր, կապեց տղի աջ թևի վրէն. տղէն էլ մօրը ձեռը
պաշեց:

Մէրն էլ ասաց. — Գնա, Աստուած քու բան յաջողայ:

Բարակ չախ գնաց: Օրերից մէկ օր գնաց, խասաւ իր խօրը:

Խէրը խանչեց իրան էրեսը, խարցրեց.

— Դու ո՞րտուց ես:

— Ես Սև սարայ թագաւորի տղէն՝ Բարակ չախն եմ:

— Էրեւմա՛, դու իմ տղէն ես. որ դուն իմ տղէն ես, ընձնից
քու կուշտ նշան պտի ըլլի:

Բացեց թևը, նշանց տուեց խօրը բազպանդը:

Խէրը տեսնալուն պէս իմցաւ, որ իրա տղէն էր. սիրեց, ընդու
խամար տասուիրկու նօփաւ բռնեց. պախեց իրա մօտ:

Թագաւորը խալիվորցեր էր. օրերուց մէկը խանչեց Բարակ
չախին, ասաց.

— Ո՛րդի, ես խալիվորցեր եմ, ըստուց դէն դուն իմ տեղ թա-

գաւոր էդի, Սև սարը լաւ պախի, ըմէն գախ էն տեղ գնա՛ ամ ու դու։ Ես որ մեռայ, Սև սարի գլխի խորէ ընձի։

Բարակ շախը յըմնօր էթըմ էր Սև սարը. էրկու, իրեք, տաս տարի էլաւ, ըսկի՛ սարից չէր կարէր, հա՛ էթըմ ու գալըմ էր։

Թագաւորը մէ տարի քմաւ, որ խիւանդ էր. որ խիւանդ էր՝ Բարակ շախ մէ տարի Սև սար ամ ու դու չգնաց, մնաց խօր կուշտ, իրա խէր կը պախէր։

Թագաւոր որ մեռաւ, Բարակ շախ էլի գնաց Սև սար, իրա նօհարներն էլ իրա խեռ։

Դու մ՛տասի, Բարակ շախ որ մէ տարի էդ Սև սարը չէր գացեր, Լեկթեմուր էկեր, տրապըտեր էր էդ սարը։

Բարակ շախ իրան նօհարների խեռ շատ ման էկաւ, մէ ջէյրամ ըռաս էկաւ, նօհարների խեռ փաթեցին էդ ջէյրամին։

Բարակ շախ ասաց.— Ե՛, նօհարներ, էդ ջէյրամ վիր առաջից փախնի, էնի մինակ պտի բռնի։

Ջէյրամն էր, էկաւ Բարակ շախի առաջից փախաւ։

Բարակ շախ ընկաւ ջէյրամի էտի ու դնաց. հա՛ էստեղ, հա՛ էնտեղ բռնեմ, ասաց ու շատ խեռուն խասաւ, զանեց։

Բարակ շախի տասւերկու նօհարները մացին էնտեղ կայնուկ։

Լեկթեմուր իրա մարդերով ըռաս էկաւ Բարակ շախի նօհարներին, Թուրը քաչեց, ընկաւ մէջները, տասւերկուսին էլ սըպանեց։

Բարակ շախ ջէյրամը բռնեց, դարձաւ, էկաւ նօհարների կուշտ. օ, ինչ տեսնայ—տասւերկուսին էլ սըպանած ա։

Ջանդակները չըջեց էս եանը, էն եանը, տեսաւ, որ մէկը տակը մացեր ա, ընդուց ձէն ա ըլլում. դուս խանեց, խարցրեց։

—Ձեզի որն ա էս խալին (վիճակին) էցգեր, էսենց սըպանէ։

—Ձեմ գիտամ, իտա ձիան իզը, որ գութանի պէս էկեր, գետինը վարեր ա, էդ ձիան տէրը մեզի սըմալ (այսպէս) արաց, ասաց ու էն էլ մեռաւ։

Բարակ շախ շատ նեղացաւ, բռնեց ձիան իզը՝ գնաց. գլխովըրա Սև սարի կողն ի վեր, ըռաս էկաւ մէ ֆօօֆ ու սարի, գնաց դուռը կայնաւ. ձիուց իջաւ, կապեց, մտաւ ներս, տեսաւ՝ որ Լեկթեմուր իրա գլխի դրեր ա իրա կնկայ չոքերի վրէն, քներ ա։

Թուրը քաչեց Բարակ շախ, ասաց՝ էթամ, ընդու վիզը կտրեմ։

Ասաց իրա-իրա.— Էդի քնուկ ա, Աստուած դապուլ չանի. էլնի, էն գախ մարթի-մարտանա կը զանեմ ընդու։

Բարակ շախ ուզեց որ նստէր, Լեկթեմուրի աղջիկ ընդեն էր, տեսաւ որ տգէն նստըմ ա, յելաւ ֆէչեն բերեց, էցգեց, բարձն էլ դրեց, Բարակ շախ նստաւ ու ննջաց, քնաւ։

Լեկթեմուրի կնիկը Լեկթեմուրին իմացրեց:

Լեկթեմուր թուրը քաշեց, որ ըդու վիզը կտրայ:

Աղջիկը էլաւ-կայնաւ, իրա խօր ետխից բռնեց, զաւալին թալից, որ գնաց ընկաւ պատի վրէն, պատն էլ քանդեց, ընկաւ դուռ:

—Նաւաւա՛րսի՛ տղա՛, նաւաւ՛րս, ասաց իրա աղջիկը. էնի դռնից էկաւ՝ քեզի քնուկ տեղ չգանեց, դու իմալ ես ընդուն զանժմ. եաւաւ, էն էլ քու պէս քնի, յեւնի, յելէք դուռը, դու ընդո՛ւ արունը խմա՛, էն էլ քու արունը թըղ խմայ:

Բարակ չախ քնից յիմցաւ. էլան դուռը, մտան մէյսան:

Ասաց Լեկթեմուր.— Բարակ չախ, դու իմ վրէն ես էկեր, դու պարկի, ես քեզի իրեք կիւրզ գանեմ:

Պարկաւ *) Բարակ չախ:

Լեկթեմուր գնաց-էկաւ, իրեք կիւրզ գանեց:

Աստըծու խրամանքով մէկն էլ ընդուն չառաւ:

Ասաց Բարակ չախ.— Նօպաք քոն ա, Լեկթեմուր, արի՛, պարկի:

Պարկաւ Լեկթեմուր:

Բարակ չախ ասաց.— Նա ընծի կիւրզ չունեմ, իրեք թուր կը գանեմ քեզի:

Էս դեն, էն դեն դարձաւ, էկաւ որ գանէր. Լեկթեմուրի կնիկ էկաւ առէջ, ասաց.

Էս մէկ թուրը բախչա՛ իմ խացին:

—Էս մէ թուրը պախչեցի քու խացին, ասաց Բարակ չախ:

Էլի Բարակ չախ դարձաւ-էկաւ, որ մէ թուր էլ գանէր:

Աղջիկը էկաւ առէջ, ասաց.

—Բարակ չախ, էդ մէկ թուրն էլ պախչա՛ ընծի, իմ խէրն ա:

—Մնաց մէ թուրը, ասաց Բարակ չախ.— Էս մէկ թուրը՝ Աստըծոց մարդ իզայ՝ հնար չկայ, կը գանեմ. ըսկի՛ իլան չկայ, որ պտի գանեմ:

Լեկթեմուրն էլ յիմցաւ, որ էդ մէ թրին չդիմանայ. մէկ էլ աղաչեց:

Որ շատ աղաչեց, խնդրեց, Բարակ չախ ասաց.

—Ավալ յորդում կեր:

Յելաւ, յորդում կերաւ, ասաց.

—«Խացը գինին, տէր կենդանին», ես քեզի պզտի աղբէր, դու էլ ընծի ջոջ աղբէր. իմ աղջիկն էլ ես յօժար կամօք տուի քեզի:

Իրեք խետ յորդում կերաւ:

Որ իրեք խետ յորդում կերաւ՝ Լեկթեմուր իրա աղջիկը, քօեկ

*) Երկու խաղաղոցներու մին երբ կը կանգնի եւ միւսը կը խաղայ կամ կը զարնէ, կանգնողին պախչաւ կասեն:

ու սարի բանլիաներն էլ տուեց Բարակ շախին. օթախներն էլ նշանց տուեց, էկաւ մէ օթախի էլ ըռաս էկան. ասաց Բարակ շախ.

— Ընդու բանլիան էլ տո՛ւ:

— Աստուած վկայ ա, որ ըսու մէջ զա՛ս (բան) չկայ, ասաց:

— Լեկթեմուր, ասաց Բարակ շախ, արուներ քեզի կապեր ա, հա՛ սըպանեցի քեզի, ըսու բանլիան էլ տո՛ւ:

Վախեցաւ Լեկթեմուր, խանեց, տուեց:

Մտան մէջը, տեսան, որ օղորդ զա՛ս չկէր, յըմա մէ դապաղա թղթի վրէն էրկու Եփլիֆ (պատկեր) կէր, տեսնալուն պէս Բարակ շախի խեղճ գնաց, ընկաւ:

Թուրը քաշեց Լեկթեմուր, որ վիզը կտրայ:

Աղջիկը ասաց իրա խօրը.

— Տէ մկայ իմ մարդը չէր, չկանէր սըպանէր, մկայ իմ մարդն ա, դու կանանս ըդու սըպանէ. հա՛, վիզդ կը քաշեմ:

— Աղջի, էդի որ յիմցաւ՝ էդ աղջիկները կուզայ, ես ո՛ւստ տամ Բարակ շախը յիմցաւ, ասաց.

— Լեկթեմուր, չեմ գիտում, էդ աղջիկները քեզնից կուզեմ, բերի՛ր՝ բերի՛ր, չբերի՛ր՝ վիզդ կը զանեմ:

Յորդու՛մ կերաւ Լեկթեմուր, ասաց.

— Բարակ շախ, Աստուած վկայ, չեմ կանայ բերէ. էդ աղջիկները եօթ տարի ընձի ճրագկալ էն չիքէ. ընձի դիւիվեր կապում ին սանը, ճրագ գնում ին ոտներինս վրէն, տակը կար անում ին:

Բարակ շախը ասաց.— Մի վախենայ, ես էլ քու խնորը կըզամ:

Զիւնքը քաշեցին, խեծան, գնացին մեծի ափը:

Էդ մեծի ափը աղջիկները մեյսան ունէն, ընդոց մեյսանը ընտի էր:

Բարակ շախ ասաց.— Լեկթեմուր, ըզոնց սովորութեն իմալ ա:

— Արե մտաւ, պտի կրակ անես, որ սապախսան (առաւօտ) գան ընդոնք կռիւ:

Բարակ շախ ինք մեծի մէջ գնաց ուրիշ տեղ. Լեկթեմուր բօլ ցախ ժողովեց, կոլոնեց (կուտեց), կպցրեց (վառեց):

Աղջիկները էլան իրանց օթախի տանիքը. տեսան որ մեյսան կրակ էն արեր. ճանչցան, որ Լեկթեմուրի կրակն ա:

Առաւառուն էլան, գնացին Լեկթեմուրի տեղ, ալպէալ (անմիջապէս) վէր դրին. առան Լեկթեմուրին, տարան իրանց տունը, գրլօխ դրին գետինը, ոտներ ելըվըցրին, փաթեցին սանը, ճրագ դրին կուրնկների վրէն. ձէթ էկաւ ըզու քթի ծէրից կաթաց:

Բարակ շախը էկաւ, մտաւ մեյսան:

Զոջ աղջիկը պզտուկին ասաց.— Էլի՛ր տանիսը, տես, մեր մեյսանը կռիւ անող չկայ:

Ելաւ տանիս, իշկեց որ մէ լաւ կրակ անող էկեր, կրակ արէ՝
Գնաց ասաց.— Քո՛ւրիկ, ես էս կրակ անողից շատ եմ վա-
խենըմ:

— Յընչի՛ վախըմ ես, քուրի՛կ:

— Կուգես, գուն էլ էլի՛ տես:

Էրկսով էլ էլան, տեսան. էրկսով էլ վախեցան, ասեցին.

— Էս կրակ անողից մեզի խաբա (վտանգ) կըզայ:

Առաւտուն լուսը բացուաւ. աղջիկները սովեր ին, էրկսով էլ
յեւան գացին կռիւ, որ Բարակ շախին էլ Լեկթեմուրի պէս վերը-
ցեն, բերեն:

Շատ կռիւ էրեցին, էրկսով էլ չկարցան:

Բարակ շախ մէկ ձեռ թալեց մէկ աղջկայ ծամերը բռնեց, մէկ
ձեռն էլ թալեց, մէկելի ծամերը բռնեց, քաշեց:

Աղջիկները յորդում կերան թէ՛ «ո՛վ որ մեզի յաղթայ՝ ընդու
պտի առնենք. մկայ դու յաղթեցիր, մենք էրկսով էլ քոնն ենք»:

Բարակ շախ ծամերը թողեց, գնացին աղջիկներին տունը. տե-
սան, որ ձէթ էկեր Լեկթեմուրի քթից կը կաթայ:

Ասաց Բարակ շախ.

— «Լեկթեմո՛ւր, Լեկթեմո՛ւր,

Իմա՛լ եղեր իս, Բեա՛ֆ-թեմուր»:

Թուրը քաշեց, ըդու շրջներ կտրեց, պրծըցրեց, ասաց.

— Լեկթեմո՛ւր, գնա՛ քու էրեսը լուայ:

Գնաց, լուաց, էկաւ-նստաւ:

— Դարի՛, ասաց Բարակ շախ.— Էս աղջիկները կիսն, մէկը
քեզի, մէկն էլ ընձի:

Պզտիկը շատ սիրուն էր:

Լեկթեմուր ասաց իրան-իրան.— «Թէ էնի առնեմ՝ արի՛ տես,
Բարակ շախ ընձի սըպանայ. թէ ասեմ՝ ջոջն ընձի, ջոջը պզտեկից
գէշ ա. ասաց.

— Բարակ շախ, ես ջոջ եմ, ջոջը ընձի՝ պզտիկը քեզի:

Բարակ շախ ասաց.— Որ յըզմալ ա՛ արի՛, էս էրկու քուրը որ
առանք, ընձի աղջիկ էլաւ՝ քեզի տղայ,— ես տամ քու տղին. քեզնից
աղջիկ էլաւ՝ ընձնից տղայ,— դո՛ւ տաս իմ տղին:

Էդմալ բերքեաքմա *) արեցին, վերցին-գացին:

Տարին քմաւ, Լեկթեմուրին աղջիկ էլաւ, անունը դրին Բահր

*) Դեռ չժնած, կամ երբ օրօրոցի մէջ տղայ եւ աղջիկ է, կը խոսանան իրաւ
սալ: Բ է ք բ ֆ ֆ Ե ա ք ք մ ա կը նշանակէ—օրօրոց գծել:

(ծով). Բարակ շախն տղայ էլաւ, անունը դրին Շիրին շախ (քաղցր թագաւոր):

Լեկթեմուր Բահրի դօնօսախ (խառնարուր) առաւ, գնաց ծովի ափը, կայնաւ, ասաց ծովին.

— «Բահրը, տա՛ր իմ դահրը (ցաւ, հառաչանք).

«Բարակ շախ ընձի յաղթեց—էսի մէկ դարօ.

«Իմ աղջիկ առաւ,—էսի էրկու դարօ.

«Աղջրկների սիրունը առաւ,—էսի իրեք դարօ.

«Իմ աղջիկն էլ տուեց իրա տղին,—էսի չորս դարօ:

«Բահրը թալենք, թող դահրը տանի»:

Բահրը թալեց, դահրը տարաւ Քաջանց երկիրը:

Մնաց Շիրին շախ, որ օր բը զօր շոջըցաւ, էլաւ տասներկինգ տարեկան տղայ:

Մէ օր մէրը ասաց.—Շիրին շախ ջա'ն, դու յընչի' չես էթըմ Բահրը բերի:

—Նանէ, որ տեղն ա, ասաց Շիրին շախ:

—Տէ՛ Քաջանց երկիրն ա:

Շիրին շախ էլաւ, ղալխանը ձեռը առաւ, թուրը մէջքը կախեց, խեծաւ ձին ու գնաց:

Շատ ու քիչ Աստուած գիտայ, գնաց ընկաւ մէ երկիր, տեսաւ, որ էրկու դէվ կուլըմ են, մէկը սիպտակ, էն մէկըլը սե. Սևը՝ որ զանըմ էր սիպտակին՝ սիպտակը ըլլըմ էր մէ մազի բարա ու չէր կորըլըմ. սիպտակը որ զանըմ էր սեին՝ ըսկի' չէր էրկըլըմ վրէն:

Շիրին շախ ասաց.—Աստուած վկայ, ես էս սեին մէ թուր պտի դանեմ, յինք ու ուր քալան (բաղդ):

Թռաւ, սև դէվին մէ թուր զանեց:

Դէվն էլաւ էրկու կտոր, մէկ բանձըցաւ վերև, մէկ մնաց ցածը:

Սիպտակ դէվը Շիրին շախի թեից բռնեց, թալեց էն դեն:

Դէվի էն վերևի կտորը էկաւ, զարկեց էն մէկել կտորին:

Շիրին շախ ասաց սիպտակ դէվին.

—Սա քեզի լաւութեն արեցի, դու իմ թեիցս բռնեցիր, թալեցիր:

—Ղուրբան քեզի, ասաց սիպտակ դէվը, ես քեզի լաւութեն եմ արեք, էն վերևի կտորը սեհրբազ էր, քեզի կը զանէր, կը օրպանէր:

—Դու ինչ ես գինըմ, ես Շիրին շախն եմ:

—Սա գինըմ եմ, դու էթըմ ես Բահրի էտե. ես էլ Քաջանց թագաւորի զգիրն եմ, քու լաւութեն չեմ կորցու. քու Բահրն էլ իմ քուրն ա, կը տանեմ, իմ քուր կըտամ քեզի:

Սիպտակ դէվը ընկաւ առէջ, առաւ Շիրին չախ զնաց:

Քաջանց երկիրը ընկան. իրիկնեց որ քաղաքը որ իջնում ին, սիպտակ դէվը աներեւութք ըլլում էր, առաւտուն գալում, առնում, է-թում էր Շիրին չախին:

Գացին-գացին մէ Եահաբի (քաղաք) քուստ էկան:

Էդ Եահաբի մէջ մէ մարդ կէր, անունը Քաջ-Վարդան էր. էդի յրմալ քաջ էր, որ մարդ չէր կանում յաղթի. վախենում ին իրանից՝ ըդու խամար արեր էին իրանց քաղքին նախըջի. ըդու հախն էլ՝ յիրկնէ յիրկուն որ տաւարը որ աչքը կտրէր՝ չորս ոտքը կը կապէր, կէցդէր փէտի գլխի, կը դնէր թևի վրէն, կը բերէր, յիրկնէ իրիկուն կուտէր:

Շիրին չախին դօնախ տուին էս Քաջ-Վարդանի տունը, որ ուտայ ընդու:

Շիրին չախ տեսաւ՝ Քաջ-Վարդանի կնիկ շատ սիրուն ա:

Կնիկ ասաց ուրին-ուրին.— Յիրկուն կըզայ Քաջ-Վարդան, էս խողածին կը սրպանի. փաթըտեց խալի, դրեց դռան էտև:

Յիրկուն տեսաւ, որ Քաջ-Վարդան մէկ չէկ կուտընի (կուտուած գոմէշ) չորս ոտք կապեր, թալեր ա մէ փէտի գլխի, դրեր թևի վրէն ու կռկռալով, կոտչներ պատեր ու դռներ սրբելով էկաւ. որ գոմչին տփեց գետին, փորը ճղուաւ, պլոճիկներ թռաւ, զնաց-ընկաւ դռան ետև:

Քաջ-Վարդան զօռեց իրա կնկան, ասաց.

— Էյի, թունդիր վառի:

Բերեց ջոջ դազան դրեց թունդրայ վրէն, ճխտեց չէկ կուտընի վիզը կոտրեց, ծալեց. չօք դրեց գոմչի փորի վրէն, ճղրտեց, դրեց դազնի մէջ:

Ղազան սկսեց էփիլը:

Քաջ-Վարդան գախ քալում մէկ ճուռը ուտում էր, գախ թեր, գախ քալում, կոտչները խանում էր:

Մէ օհհրբազ պառաւ կէր էդ քաղքին մէջ. ասաց.— Էթամ, տեսամ, Քաջ-Վարդան Շիրին չախին էլ կերեր ա՝ թէ մնում ա:

Էկաւ-տեսաւ, որ մնում ա, ասաց.

— Քաջ-Վարդան, Շիրին չախը իդա դռան էտև խարլի մէջ դրուկ ա:

Շիրին չախ խարլից էլաւ դուս, խասաւ Քաջ-Վարդանին:

Քաջ-Վարդան տեսաւ, որ էսի խողածին ա, ինքն էլ խասաւ ընու:

Շիրին չախ Քաջ-Վարդանին վերցրեց, զանեց գետին, ձեռը էցդեց սունը, բանձրեց ու Քաջ-Վարդանի քանքիւլը (գիսակ, խոպոպ) դրեց սան տակը:

Շիրին շախ ասաց Քաջ-Վարդանի կնկան.

—Անօթի եմ, խաց բեր, ուտեմ:

Խացն առաւ-էկաւ, նստաւ-կերաւ:

Տեղ էցգցցին ու քնան:

Լուսը բացուաւ, Շիրին շախ էլաւ, ընկաւ ճամբախ, գնաց:

Սիւստակ դէվը էկաւ Շիրին շախի առէջ, ասաց.

—Ի՛մալ պրծար-էկար Քաջ-Վարդանի ձեռիցը:

—Պրծայ:

—Էսօր արի՛ եթանք քո Բահրի կուշա, —ասաց դէվը:

Առաւ-գնաց իրանց տուն:

Սիւստակ դէվի քուր անունն էլ Բահր էր:

Դէվը ասաց. —Շիրին շախ, է՞գ Բահրն, է՞գ էլ դու:

Շիրին շախ իշկեց, որ է՞դ աղջիկ մէկ ապրոշին մէկն ա:

—Թէ որ էսի՛ ա, ասաց, մէ բան չէ:

Առաւտուն էլաւ, իր ձինը քաշեց, բերեց դուռը կապեց. էկաւ որ թամբն էլ տանէր՝ էկաւ տեսաւ, որ է՞դ ապրոշ աղջիկ ձինը գողացեր ա:

Գնաց, ձին գտաւ-բերաւ, տեսաւ որ թամբը գողացեր ա:

Շիրին շախ տեսաւ, որ չէլնի՝ ձին քաշեց ներս, թամբը գտաւ, զարկեց ձիւ վրայ, դօլանը ամրեցրեց, էկաւ չէմի վրէն կայնաւ (ձին թամբով չընցնիր), ձեռ տուեց, չէմ աւ չէմկալ, վերցրեց, առաւ, էլաւ դուս:

Սիւստակ դէվը էկաւ առէջը, աղջիկը ասաց աղբօր.

—Ի՛մ մօր Թի կաթը քեզի խաւամ ըլլի, թէ որ իրեք խետ իրան բերնովը, իր մեռնելը ուզել չտաս Շիրին շախին:

Ընկան ճամբախ, գնացին, մէ ծովի լուսաց էկան:

Գնացին ծովի ափը, զգիր բերեց իրան ձիան չորս ոտքն էլ դեղեց, Շիրին շախի ձիան իրեք ոտքը դեղեց:

Ձիանք տուին ծովի մէջն ու գացին:

Շիրին շախի ձիան մէկ ոտքը դեղուկ չէր, խըթվըմ էր ծովի մէջ, ու քօփլըմ. աղէն էնդար ձիան վրէն տրորուաւ, մէ խետ իրան մեռնելը ուզեց:

Էլի ձին խըթվելով քօփլելով տրորեց իրան. դարձաւ, տեսաւ՝ որ թուրը ընկեր ա վրիցը, մէկ խետ էլ էս տեղ իրան մեռնելը ուզեց, ասաց.

—Աստուած, խոգիս առնէիր, թուրը չընկնէր ծովի մէջ. ես էս թրով Բահրը պտի խանի Քաջանց տնէն:

Մէ խետ էլ իրան մեռնելը ուզեց:

Եր ծովիցը էլաւ, ձին ընկաւ, ստակաւ. ասաց.

—Աստուած, խոգիս առնէիր, ձիս չսատկէր. ես էս ձիով պտի
Բահրը խանի Քաջանց տնից:

Կատարուաւ սիպտակ դէվի քառ ուզածը:

Շիրին չախ նստաւ ձիան կողքի խետ լայլմ էր. տեսաւ՝ որ էն
ծակից էրկու մուկ էկան, ձիան ականջ կրծում էն, յինք փէտ վեր-
ցրեց, զարկեց:

Մէկ մուկը սատկաւ:

Էն մէկել մուկը գնաց, ընդոցմէ ընդեն ծաղիկ կէր, ջուր կէր.
ծաղիկը քաղեց-բերեց, Թաթխեց աղբրի ջրի մէջ, բերեց, տուեց մը-
կան քթին:

Սատկած մուկը սաղցաւ, էլաւ, մտաւ ծակը:

Էլաւ, ինքն էլ էն ծաղիկից քաղեց, բերեց, Թաթխեց էն ջրին
մէջ, տուեց ձիան քթին, ձին էլաւ, սաղցաւ:

Էդ դարձաւ իշկեց, որ ձուկը՝ Թուրը բերանը առեր, բերեր ա
ափը:

Թուրը զանեց տեղը, մէ խետ էլ տեսաւ, որ Քաջանց գզիրը
էն եանից էկաւ, ասաց.

—Խողածին, ըստուց դեն էլ ընձի բան չունեմ, Քաջանց եր-
կիր ա, սեհրպազ աշխարք ա, դու գնա:

—Ըպա ես իմալ անեմ:

—Քաջանց Թազաւորին ուխտադրութեն ունեն, էդ սիպտակ
սարի վրէն մէ ծառ կայ, էն ծառից խրատ առ:

Շիրին չախ էլաւ, գնաց ծառի կուշտը:

Դիօխ տուեց ծառին, ասաց.—

Ծառ կանաչես, ծառ կանաչես,

Ընծի մէ բարի խրատ ասես.

Էքամ Բահրին խասնեմ,

Քաջանց ճնից բերեմ:

Ծառը ասաց.—

Ա՛յ խողածին, ա՛յ խողածին,

Կեքաս, կայնիս Փեքաքման կարմնջին.

Խամբարձման երկուշաբթին

Կը ճեսնես քո Բահրին:

Շիրին չախ Խամբարձման գիշերը գնաց, պարկաւ Փեքաքման
կարմունջի վրէն. Բահրը էկաւ, քառսուն դարսվառ Քաջանց աղջիկ-
ներիցը խետը:

Քաջանց աղջիկները էկան, տեսան որ, Օ՛հ, Շիրին չախ ըս-

տեղն ա. ընցնողը թմրութեն թափեց վրէն, ընցնողը թմրութեն թափեց վրէն. մնաց քնուկ:

Բահրն էկաւ-տեսաւ, օհօ, քնուկ ա. կզաւ, էրեսները պաշեց, չիմցաւ. ականջին բռռաց, չիմցաւ. տեսաւ՝ որ օգուտ չունի, չիմեւ ա. իրեք ճան էցզեց ջեպ, թոզեց, գնաց:

Քաջանց աղջիկների խեռ գնացին Մաղիկ լեռը, ծաղիկ քաղեցին, դարձան. տեսան, որ էլի քնուկ ա:

Շիրին չախ զարթեց, որ աղջիկները Մաղիկ ուրից էկեր, ընցեր են. ձեռ տուեց ջեպ՝ որ իրեք ճան կայ ջեպ. իմցաւ, թէ ինչ բախս ա:

Իրեք խեռ Քաջանց աղջիկների խեռ ընցաւ Բահրը Փրէքաթ-մանի կարմունջից, իրեք խեռ էլ թմրութեն թափեցին վրէն:

Բահրը ինչ տրաց, չկարաց զարթնացնել, ճան թալեց ջեպ, ընցաւ Խամբարձման գիշերը:

Էն յետի գախին ասաց.—Օհօ, Բահրը ընձի հրժու տեղ գրեր, ճան թալեր ա ջեպս. իմ բան ընցաւ, էս իրեք տարի ա՝ չեմ կարժած իմ Բահրը տեսամ, էթամ թըխ իմ ծառը, տեսամ, ինչ բարի խրատ կըտայ ընձի:

Շիրին չախ վիզը օդրած՝ գնաց թըխ էն ծառը:

—Մառ կանանչես, ծառ կանանչես,

Ընձի մէ բարի խրատ ասես.

Էքամ, իմ Բահրին խասնեմ,

Քաջանց ցնից խանեմ, բերեմ:

—Խոզածին, ասաց ծառը, գիր գիննա:

—Ի՛մալ չգինամ, գինամ, ասաց Շիրին չախ:

—Էդ ծաղկներից ու խոտերից իմ կուշտ կան, քաղճ, գաստա-դաստա կապճ, իմ կուշտ բեր:

Շիրին չախ ման էկաւ, ինչքան ծաղիկ ու խոտ կէր, քաղեց, կապեց. բերեց, կոլոնեց ծառի ֆօր:

Մառն ընդու ասաց.—Ի՛է, քո դալամ քո ձեռ առ, ես էս ծաղկների, խոտերի տնունը ասեմ, դու էլ գրճ, որ ըլլես հեքիմ, բալբի հեքիմութենով Բահրը Քաջանց տնից խանես:

Գրեց, իմցաւ, ծաղկները, խոտերը վերցրեց:

Մառը Շիրին չախի անունը փոխեց, Ունչի գրեց, ասաց.

—Ո՛ւնչի, կեթաս Քաջանց թագաւորի ու ընդու մարդիկների դուռը, էն տեղ սեմր ա. ինչ տեսնաս, բարե պախ տաս, ինչ բանի բռաստ իգտո՝ առտնց բարե տալու չընցնես, որ ընցար, քու բան

գէշ կելնի. փէտ, ցախ, աւել, շուն, լակաման, մարդ, ճիժ, կնիկ բարեւ տու, ընցի, որ չլնասուեալ:

Շիրին շախ էլաւ, գնաց Քաջանց քաղքին մէջ ինչ խիւանդ մարդ իրան ուրքաւ (պատահաւ), սաղցրեց. *font*, բօփալ, խուլ, ետալի, գոթեցուկ (ծիւրական ախտ), յըմէնն էլ սաղցրեց:

Քաջանց Թագաւորի տղայ Սե-Դուլտուլը տասներկինգ տարի ա գոթեցեր էր, իրա խօր ասաց.

— Հեքիմ ա էկեր, խանչա, թըղ ընձի սաղցընի:

Թագաւորը բերեց ճեքիմ Ոչնչին, ասաց.

— Իմ տղէն կարաս սաղցընես, այ խոզածին, որ քու լիզուն ինչ պըտըտայ, էն էլ կըտամ:

— Թագաւոր ապրած, որ յըմալ ա, ես կը սաղցընեմ:

Քաջանց Թագաւորը Ոչնչի ճեքիմին առաւ, գնաց իրա տղի կուշտը:

Ոչնչն էր, դեղ տուեց, Սե-Դուլտուլը իրեք օրում սաղցըրեց, էլաւ վեր:

Սե-Դուլտուլ ասաց. — Էս տասներկինգ տարի ա հոլ չեմ խազցի, հոլ տուէք, խաղամ:

Սե-Դուլտուլ գնաց տղեկների խետ հոլ կը խաղէր:

Թագաւորը ասաց Ոչնչին. — Խոզածին, դը՛ ուզա:

— Կըտաս ընձի բօզ ձին-աթակին, թուրն-կէծակին:

Թագաւորը ասաց. — Ա՛յ, քեզի էդ ո՛րն որ սովորեցրեց, բերանը չօրնէր. Սե-Դուլտուլ մեռնէր, դու բօզ ձին չուզէր, հմա իլդաւ (խոստումուճք) եմ արեւ, դօնմանամ (յետ չեմ դառնար):

Տուեց թուրն ու ձին:

Թագաւորը գնաց Սե-Դուլտուլի կուշտ՝ քամաւաւ անելու:

Ոչնչ խեծաւ բօզ ձին-աթակին, կապեց թուր-կէծակին, առաւ Բահրը իրան քաղի ու փախցրեց:

Հեքիմ Ոչնչն եր նոր էկեր էր Թագաւորի դուռը, աչքը առեր չէր շան լակամանին, բարեւ չըր տուեր:

Շան լակամանը տփուաւ գետին, էլաւ էրկինք, խանչեց, ասաց.

— Սե-Դուլտուլ, Բահրը տարան Քաջանց տնից:

— Ո՛րը տարաւ:

— Ոչնչը տարաւ:

— Է՛հ, ոչինչ, հօ ոչինչ. հոլը դըէք, ես զանեմ:

Շան լակաման էլ տփուաւ գետին, բանձրցաւ էրկինք ու ձէն տուեց.

— Սե-Դուլտուլ, Սե-Դուլտուլ, Բահրը տարան Քաջանց տնից:

—Ո՞րը տարաւ:

—Ոչինչ:

—Ոչինչ, հօ ոչինչ, հօյը դրէք, ես գանեմ:

Շան լակամանը էլի տփուաւ գետին, բանձրցաւ էրկինք, խանչեց:

—Սև-Դուլտուլ, Սև-Դուլտուլ, Սև-Դուլտուլ, տարան, հա տարան Բահրը Քաջանց տնից:

—Ո՞րը:

—Հեքիմ Ոչինչ:

Խետ գախուան, որ ասաց «Հեքիմ-Ոչինչ», Սև-Դուլտուլ հօյը Թողեց, էկաւ մտաւ քաւէն, ձին քաշեց գուա, խեծաւ, ընկաւ Շիրին Շախին . . . ալբիալ բռնեց իր խողի մէջը:

Քաջանց գդիր էկաւ առէջ Շիրին շախին, ասաց:

—Տուր աղջիկ խօրը պախ, դարձի՛ քո դուստնի վրէն:

—Ձէ, ասաց, խարիր աղջիկ, խէր կըտայ մարդի:

—Քուր տուր աղբօր պախ, դարձի՛ քո դուստնի վրէն:

—Ձէ, ասաց, խարիր քուր՝ աղբէր կուտայ մարդի:

—Սանամէր տուր քաւորին պախ, դարձի՛ քո դուստնի վրէն կռիւ:

Էն սնաքը տուեց, դարձաւ Սև-Դուլտուլի վրէն, որ կռուին:

Էն գանեց ըսու, էս գանեց ընու, ընեց որ, սար ու ձոր ըզոնց առաջները գողըմ էր:

Սև-Դուլտուլ ասաց.—Շիրին ջան, ընչի՛ իրարու սրպանինք, էթանք աղջկայ կուշտ, վի՛ր որ ուզըմ ա, էնի թըղ առնի:

Գնացին աղջկայ կուշտ, խարցրին:

Աղջիկը ասաց.—Սև-Դուլտուլ, քեզի տենըմ եմ՝ աչքերս ա փօնըմ, Շիրին շախին էլ որ տենըմ եմ՝ Թեքրս ա Թուլըմ:

էս որ լսեցին, ասեցին.—Կռիւնիս, հօ կռիւ ա:

Էրկու սնաք կռուան, իրանց Թեքրը Թուլցաւ. էլի էկան աղջկայ կուշտ, էլի խարցրին, էլի աղջիկը ասաց:

—Սև-Դուլտուլ, քեզի տենըմ եմ՝ աչքերս ա փօնըմ, Շիրին շախին տենըմ եմ՝ Թեքրս ա Թուլըմ:

Էլի դարձան իրարու վրէն կռիւ:

Չուրի յիրկուն գանեցին, զարկուան, իրար ջարդեցին, ապղ տեղ չմնաց իրանց վրէն:

Շիրին շախ ասաց.—Սև-Դուլտուլ, էլի՛ էթանք աղջկայ կուշտ:

Էլան գնացին աղջկայ կուշտ, խարցրին:

Աղջիկը ասաց.—Աստըծու իզնով ես Շիրին շախին բուղէն եմ, ընդհա կը խասնեմ:

Սև-Դուլտուլ էլաւ աղջկայ նակատը պաշեց, ասաց.

— Դու իմ ծնող քուրն իս ըսդուց դէն:

Էլան Շիրին շախին, Բահրին խեծըցրին ձիանքը, ընկան նան-
բախ, տարան, խասցրին Սև սարը—իրան տունը:

Խարսանիք արեցին, Սև-Դուլտուլ էլաւ խարսնաղբէր, սիւտակ
դէվը էլաւ քաւոր, եօթը որ, եօթը գիշեր որ թմաւ, քաւորն ու
խարսնաղբէրը խեծան ձիանքը, դարձան Քաջանց երկիրը:

Էնոնք խասան իրանց մուրազին, գուք էլ խասնիք ձեր մու-
րազին:

Բ.

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԷՔԻԱԹ

Լ Ա Լ Ա Զ Ա Ր

(Կուլապ գիւղի բարբառով) *)

է թագաւոր կըլլի, ըդոր իրեք խառ աղջիկ
կըլլի, էդ աղջիկներ ասին.

—Մեր խէր ընչի՞ մեզի չտար մարդի.
արէք, ամեքիս մէ ձմերուկ բերենք, դրենք
վըէն, օղորկենք թագաւորին:

Ձմերուկ որ գրին, պրծան, ամենք մէկ
դանակ զանին ձմերուկներին մէջ, օղորկին
թագաւորի կուշտ:

Թագաւոր վաքիլ, վազիրը խանչեց, էկան ուր
կուշտ, ասին.

—Թագաւոր ապրած, քո աղջիկներ խասած են, ձմերուկներ
կտրենք, որ մէկ մարդացու է, էնի մարդի էթայ:

էն ջոջ աղջկայ ձմերուկ կտրին, որ լախ էր, ասին.

—Ըսու սաղ երի գիտիպ (ողջ տեղը գնացեր է):

Միջնեկ աղջկայ ձմերուկ կտրին, տեսան որ խասուկ աս, ասին.

—Էսի մարդացու աս:

էն պատրկին էլ կտրին, որ խակ աս:

Թագաւոր էն միջնեկ աղջկան ասաց.—Արի՛, բեզի տամ մարդի:

—Թագաւոր ապրած, ասաց, ընձի մէ ձի տու, էթամ աշխըղ-

*) 1891—92 թուի ձմեռը Սուրմալուի գաւառի Կուլապ գիւղը մնացած՝ գիւղացոց օղաներն յաճախած՝ մօտ 10 հեքիաք լսած եւ գրի առած եմ: Սոյն լեռնային գիւղացիքը յայտնի հեքիաք ասողներ են:

ներ պտտտիմ. մէ ձեռք էլ ասպապ տո՛ւ, որտե որ լաւ տղայ մը գտայ, գամ քեզի ասեմ, ընձի տո՛ւ ընդոր:

Խօրից քամանցար էլաւ, ընկաւ ճամբախ:

Տղամարդի ղըլըղ խազաւ, ձինը քշեց, գնաց մէ խէլի ճանբախ. տեսաւ մէ գէլ, մէ էրախայ առեր բերան՝ գալըմ ա. ձինը քշեց վըրէն, գէլը էրախան թալեց, փախաւ:

Էդ աղջիկ գնաց, վերցրեց տղին ուր գերկը:

Էդ տղէն ասաց.—Ղարկալ աղբէր ջան, ես թագաւորի տղէն եմ, կը տանես իմ խօրս. ես եմ, մէ ումուս (յոյս). ընձի տար թագաւորի կուշտ, քեզի մալ ու դովաթ կուտայ՝ չառնիս. ընոր մէ Լալազար անուն ձի կայ, էնի ուզայ, որտե որ նեղութենի մէջ ընկնես, էնի քեզի կը փրցընէ: Որ կը խեծնիս, հապալանմի՛ս կըլլի էրկնքի էրես, քեզի կուտայ Սամուէլայ քամու բերան. ասա՛, —ես կը խաղամ քո փորի տակ: Որ կասայ՝ զանեմ, կեթաս օխար դաբաղա գետնի տակ, դու ասա՛ քամկիդ վրէն կըլլեմ: Էն գախ Լալազար կասայ՝ զդու իմ տէրն ես, ես էլ քո ձին եմ:

Թագաւորի աղջիկն էր, տղէն առաւ-գնաց, էն տեղէն մէ լրփրատին (չառատ) մէկն էկաւ.

—Շան որդի, ասաց. Թագաւորի տղէն դո՛ր ես տանըմ, մեր Թագաւոր ցնդուաւ:

Թագաւորի աղջիկ ասաց ուրին-ուրին.—Ա՛յ-հայ, ես աղջիկ եմ, էդի տղամարդ, իմ ձեռնից կառնի, կեթայ:

Թագաւորի աղջիկն էր, չարաց նամաբոսութեն, մէ չափալեղ զանեց, որ զանեց՝ բերնից ջուրը թռաւ:

Ըդ տղէն էր, ետ դարձաւ, թողեց-գնաց:

Աղջիկը մէ խէլի տեղ էլ գնաց, մէ մարդ էլ էկաւ ըռասս, ասաց.

—Շան որդի, Թագաւորի տղէն դո՛ր ես տանըմ: Էկաւ, ինչ ա՛ տղէն Թագաւորի աղջկայ ձեռնիցը առնէր:

Թագաւորի աղջիկ մէ փէտ որ չղանեց՝ էդ մարդի փիղ լեւուեցաւ:

Թագաւորի աղջիկ էդ տղէն վերցրեց, տարաւ, տուեց Թագաւորին:

Թագաւորը ուրխըցաւ, էլաւ էդ տղի էրեսները պաշեց:

Մէ ժուկ ու ժամանակ էդ Թագաւորի աղջիկ մնաց էդ Թագաւորի կուշտ. մէ օր ասաց.

—Թագաւոր, ընձի մուրախաս (արձակուամ, հրաման) տո՛ւ, ես էթամ:

—Որդի, ինչ ես ուզըմ, քեզի տամ, քո ամալի տկից թու ըլլեմ:

—Թագաւոր ապրած, ես շնորհակալ եմ քեզնից, ինչ պտի տաս:

—Ձէ, ուզա՛:

—Եղբան ընձի չարչարում ես, քո Լալազար ձինը տո՛ւ։

—Հայ քո սորվեցնողի վիզը կոտորի, որդի, իմ ձինը մի՛ ուզեր, ինչ դժար մալ ու դուլվաք կուզես՝ տամ։

Թագաւորի աղջիկն էր, խռովաց, էլաւ ֆօւել ու սարից դուս։

Էն տղէն ընկաւ էդ աղջկայ էտե, ասաց։

—Էնի իմ խէրն ա, էնի ընձի գիւռ բերնից ազատեր ա։

Թագաւոր գնաց, ըդոնց դարձրեց-բերեց, խոտողին ասաց։

—Խոտեղ, գնա, Լալազար ձինը թամբա՛, բեր, թող խեծնի, ըստոր տայ Սամուէլայ քամու բերան, էթայ ընի սար, ձոր, ըդոր ջանդակ շան ու գիւռ փայ ըլլի։

Լալազար ձին էր, քաշին, դուս խանին. Թագաւորի աղջիկն էր, խեծաւ ըդոր։

Լալազար ձին էր, հաւալանմիւ էլաւ էրկնքի էրես, ասաց։

—Թագաւորի՛ աղջիկ, քեզի պտի տամ Սամուելայ քամու բերան։

—Կիջնեմ քո փորի տակ, ասաց աղջիկ։

—Թագաւորի աղջիկ, կը գանեմ կեթաս օխտը դաբաղա գետնի տակ։

—Կը խաղամ քամիկդ վրէն։

Լալազար կակղացաւ, ասաց։

—Դու իմ տէրն ես, ես քո ձինը, որտե մուրազ ունես, քչէ էթանք։

Թագաւորի աղջիկ Թագաւորից քամանջաւ էլաւ, քեց գնաց մէ յայիր-չիման տեղ ըռասց էկաւ ըդոր. մէ աղբուրի վրէն նստաւ. ասաց՝ մէ թիֆա խաց ուտեմ, դինջընամ քնեմ, ըլլեմ էթամ։

Ղայղը գանեց Լալազարի ոտներն ու քնաւ. ետիւնջին քաչեց վրէն։

Էն դեխէն իրեք ձիաւոր էկան։

Լալազար խրխընջում ա, էնդար խրխընջաց՝ գետինը մէ չոք քանդեց. էդ ձիաւորներ բռնացին։

—Շան որդի, ընչի չես իմանում, քո ձին չթողնում ա՝ մենք մեր նանքով էթանք։

Է՛, Թագաւորի աղջիկն ա, իմցաւ, մէ ծմրկտաց, մզուկ քչեց, դայղը ձիու ոտներից առաւ, խեծաւ։

—Աղբրտանք, ասաց, դու դոր էք էթում։

—Ըստե մէ Թագաւորի աղջիկ կայ, էթում ենք էնի առնենք. քեռասուն գաղական լենութեն խոր ա փորէ. որը ձիով Թոցրեց խորը, էթայ Թագաւորի աղջիկը առնի։

—Աղբրտանք, արի, ձեր մէ ձին տուէք ընձի, իմ ձին տամ ձեզի։

Էն մէկը ասաց.—Շան որդի ճլի, մեր ձին քո ձիուց պակաս ա, որ փոխենք։

Ընդունք քչին, գնացին քառսուն գազական խորի կուշտ կայանս:
Ջուղապ գնաց Թագաւորին: *

Թագաւոր վերցրեց ղոռուն, էկաւ խորի առէջ կայնաւ, ասաց.

— Զեր ձիանք Թոցրէք, տենանք:

էն մէկը Թոցրեց, ինք, ձին էլ ընկան մըջ խորին, ջարդուան:

էն մէկն էլ էն օրինակին ընկաւ. էն մէկերն էլ էն օրինակին
ընկաւ մըջ խորին:

Մնաց մինակ Թագաւորի աղջիկ. ուզեց որ ետ դառնէր, էթէր.
Թագաւոր ասաց.

— Շան որդի, դ՛ո՛ր ես էթում, քո ընկերտանք ընկան մըջ խո-
րին, շան պէս սատկան, մկայ քեզի կըտամ սըպանել:

Աղջիկն էր, քազասան էկաւ խորի կուշտ, կայնաւ:

Լալազար ձին էր, Ասործու խրամանքով լիզու էլաւ, ասաց.

— Շան որդի, բուղղա-բիթի (ցորենի ոջիլ), դըռ հալա ճւր ա
դու ընձի նեղութենի մէջ էցգիս. դէ, ըջի, մէ լաւ արաբի-քիմար
տո՛ւ ընձի, իմ ղոլներ լաւ կը քաշես, իմ պոչ ղայիմ կը կապես, կըլ-
լես, էրկու գլխի կակուղ կեթաս-կուղաս, մէ ջուխտ զանկու կը զա-
նես իմ փորի մէջ, որ քառսուն գազական Թողիմ դէս, քառսուն
գազական էլ խորից դէն Թունեմ:

Խաղցուց, զանկու տուեց, Թուս:

էն տեղ Լալազարի ծծած կաթը պնչներից էկաւ:

Ուրախ-ուրախ տարան էդ աղջկան Թագաւորի աղջկան ֆօֆ
ու սարհէն:

Թագաւորի աղջիկ ուրխըցաւ, թէ իմ մարդը էկաւ:

Տեսեր էր խօրոտ, էրեցեր էր ընդոր դիմաց (պատճառաւ):

Արև մտաւ, բերեց ճրագը փչեց, տղին քաշեց ուր ղոլթուղ:

Տղէն Թուրը քաշեց, դրեց օրբալախ:

— Էսօր խաբր անեմ Ասործուն, ասաց աղջիկը:

Մնաց էն գիշեր, էլի տղէն Թուրը դրեց օրբալախ:

Աղջիկն էր, էլաւ դըռ հլա լուս չբացուեր էր, լրփլրփալէն գնաց
Թըխ ուր մէր, ասաց.

— Ո՛չ ինք ըլլի, ո՛չ ուր անուն ըլլի. էն էլ ա աղջիկ, ես էլ եմ
աղջիկ:

Թագաւոր լսեց, ուր խոտղին օղորկեց փեսի էտե, բերեց:

Փեսէն էկաւ, քամանցար էգաւ, ասաց.

— Հա՛, Թագաւոր ապրած, ինչ կայ:

— Փեսայ, ասաց Թագաւորը, դէ էն սարի վրէն օխտը դէվ կայ:

Օխտը տարուան խաբըն չեն տուած, զնա՛ բեր:

Տղէն դարձաւ լալելին Լալազարի մօտ, յըմա՛լ օ աչքեր ուռեր ա:

— Շան որդի, բուղղա-բիթի, ասաց Լալազար, դո՛ւ որ էդ օրի-

նակին էր, ընչի՛ ընձի բերիւր, էցգիւր էս կրակների մէջ. Թագաւորի՛ աղջիկ, մի վախենար, գնա՛, կոտ մը չամիչ բեր, լից իմ առէջ, ես ուտեմ. կըլես մէ լաւ քիմար կըտաս, Թամբս կը դնես վրէս, դոլմերս լաւ կը զլես, կըլես մէ սամու կտոր կառնես քո ձեռ, կը խեծնես, քչես. իմ դիզկին չես քաշէ, որտե կեթամ, ես կեթամ:

Գնացին, էլան մէ սարի կող, էնտե մէ ջաղչի քալ կէր, ասաց ձինը.

— Դէ՛, ըջի՛, իմ պոչ օլբրա, էդ քարի ծկով ընցըցըրա, պոչիս ծէրը խանգուրցայ՝ սալին ընցըցըրայ իմ պոչի արանք:

Խեծաւ Լալազարը, էդ քարը Ֆրոֆրոնացնելով առաւ, գնաց, դեւերի դուռը կայնաւ, բռնաց.

— Դէվեր, բերէ՛ք օխտը տարուան խաւը:

Դէվերն ասին.— Շուտուց իսանաքի միս չիք կերէ, մեր ատըմներ ճկըստըմ էր:

Դէվերի ջոջ աղբէրը դուս էլաւ, տեսաւ էդ տղէն մէ քար Ֆրոֆրոնացնըմ ա. դուսումը կտորաւ, խեղթաթափ գնաց, ընկաւ:

էն մէկել դէվերը ասին.— Բո դուսումը ... ընչի՛ վախեցար:

Միջնեկ աղբէրը ասաց.— Դու կեցէ՛ք, ես ըլլեմ դուս, աննախ մէ իսանաք ա կպէ ձեռ մեզի:

էլաւ դուս, ընդու դուսումը օտնա չուտ կտորաւ. ասաց.

— Էս՝ ձիու դուվաքն ա, ըպա էդ չան որդու դուվաքն ինչդար ա:

— Դէ՛, չուտ արէք, խաւը բերէ՛ք, Թը չէ՝ ձեզի կը ջարդեմ. չանորդի փրչոտներ, դու էսա օխտը տարի ա ընչի՛ Թագաւորի խաւը չէք տալըմ, զօռպութեն անըմ էք:

էն պատիկ դէն ասաց.— Կեցէ՛ք, մէ դուս ըլլեմ, ընդու ճըզըրդեմ իրարուց:

էլաւ չեմը չենքեց, դուսումը կտորաւ, ո՛չ կարցաւ դէս էթէր, ո՛չ կարցաւ դէն էթէր. լիզունը կպաւ:

Դէվերը ասին.— Բերէ՛ք, օխտը տարուան խաւը տանք, էդ չանօրդին մկայ մեզի կը ջարդայ:

Բերին օխտը տարուան խաւը լցին մէ մագէ տոպրկի մէջը, Թալին ձիու քաւկը:

Լալազար ասաց.— Թագաւորի՛ աղջիկ, դարձրէ՛ ընձի, էթանք:

Բերեց, էդ քարը ուր տեղը դրեց:

Խաւը տարաւ, Թագաւորին առէջը դրեց:

Թագաւորը ուրին-ուրին ասաց.— Էս ինչ դոչաղ տղայ էր, Ֆաւազի մեք ըսու գլօխ կորցնըմ ինք:

Թագաւորի աղջիկն էր, տեղը էցգեց, պառկաւ:

Տղէն էր, էլի Թուրը քաշեց, դրեց օրթալախ:

Աղջիկը ուրին միտք արեց.— Կըլլի որ գէպերի խետ կռիւ ա արեր, խաթր անեմ:

Մնաց էն գիշեր, էլի էնպէսդ արաց տղէն:

Դըռ հալա լուսը չբացուեր էր, Թագաւորի աղջիկ էլի Քնաւ Թըխ ուր մէրը, ասաց.

—Ո՛չ ինք ըլլի, ո՛չ ուր Թագաւորութեն. էն էլ ա աղջիկ, ես էլ Թագաւոր ուր վաֆիլ-վազիւր խանչեց, բերեց, ասաց.

—Իմ լաչառ (չատախօս) աղջիկ իմ ապուռը տարաւ. ասըմ ա՝ «էն էլ ա աղջիկ, ես էլ եմ աղջիկ», մենք ո՛ր տեղ օղորկենք, որ կուրիսի:

—Թագաւոր, ասին, սև ծովի, սիպտակ ծովի արանք մէ խրեղէն ձի կայ, օղորկայ, էնի բերայ. էն խրեղէն բօզ ձին որ իսանաթի տեսաւ, փաւալամիւս կանէ:

Թագաւոր խոտղին օղորկեց ուր փեսի էտեւ:

—Որդի՛, ասաց, կեթաս սև ծովի արանք, սիպտակ ծովի արանք, մէ խրեղէն ձի կայ, կը բերես:

Տղէն գարձաւ Թըխ Լալազար, տեսաւ ձինը էնդան լացեր ա, ուր աչքեր ուռեր ա. ներս մտնալուն ֆիմի՝ ձինը ասաց.

—Շան որդի, բողղա-բիթի, էն խրեղէն ձին իմ մէքն ա, էնի բերել դժար ա. է՛, Աստուած օղորձած ա. գնա՛, մէ դիտը գինի առ, մէ գիտը կուպը առ, օխտը գոմշի կաշի առ, մէ դազան առ, բարձի ընձի ու խեծի:

Առաւ, խեծաւ, քչեց: Զին ասաց.

—Իմ դիզկիմ չքայնս, չթեքնս. ես որտե՛ կայնայ, ընտե բջի:

Բչեց-գնաց, ծովի զրաղ կայնաւ:

Լալազար ասաց.— Լազնի տակ մէ կրակ դի, կուպը խալա՛, բեր քսա կաշուն վրէն, օխտն է՛ կպցրա իմ մէջքի վրէն. գնա էդ կղզու արանք, էնտե մէ աղբուր կայ, էդ աղբուր լաւ կը կրճես, էն օխտը դիտը գինին լից էն աղբուր. կէսօրուան ջրչոքին էնի դուս կըլլի, կուզայ աղբուր որ ջուր խմայ. խոտ կառնի, կը Ֆըռայ, ես կը քաշուի. էդ ջրչոքն էդ բօզ ձիուն յաղթ կառնէ. էն կը խմայ, աչքերը կը կարմրի, կը ֆեճովնայ, կասայ.— «Մէ իսանաթ ըլլէր, իմ Թամքն ինա քարին տակն ա, կեսան էլ էնտե ա, բերայ դնայ իմ վըրէն, դոլներ լաւ դայիմ քաշայ, էրկու գլօխ կակուղ էթայ, գայ, էլ ընձի բրախայ իմ ծովի մէջ»: Դու կը լսես, կը խեծնիս:

Լալազար ձին էր, կուպը որ կպցրեց ջան, ասաց.

—Սա կեթամ գտն (հեռու) կայնեմ, դու գնա՛:

Տղէն գնաց մէ տալտա տե կայնաւ: Զրչոքին էկաւ խրեղէն ձինը, գինին խմեց, ֆեճովցաւ, էնպէս էլ ասաց:

Տղէն որ խեծաւ, բօզ ձին հաւալանմիւս էլաւ էրկնքու էրես:

Տղէն ասաց.—Սէրն Աստըծու, բօ՛ղ ձի, ընձի մի տու Մամուէ-
լայ քամու բերան, քո Լալազարի տեղն ասեմ:

Որ ասաց, բօզ ձին ասաց.

—Դէ, չուտ արա, ասա, Թը չէ՝ կուտամ Մամուէլայ քամու
տեղ, խոզիդ կը խանեմ բերանդ:

—Ընձի մ'ըսպանի, գօ՛ քն ա Լալազար տղէդ:

Լալազար կասայ Թազաւորի աղջկան.

—Ղայիմ բռնա, չընկնիս վրնից, Թազաւորի աղջիկ. ասաց ու
փախաւ:

Բօզ ձին ընկաւ էտե, լարեց. օխտը խետ բերան Թաղեց Լալա-
զարի կաշու, բօզ ձիւ սէյըը բօզմիս էլաւ:

Ըս խետ Լալազարը ասաց.—Մօրս մ'էլլի, արի, ընձի խեծի:

Տղէն բօզ ձին տարաւ, տուեց Թազաւորին.

Թազաւորը ասաց.—Էսի ինչ դոչադ ա, ըսդու սըպանել մեղք ա:

Էլի էն դիշեր Թազաւորի աղջիկ մտաւ ուր տեղը. էս տղէն էլի
Թուրը օրքալախ դրեց. էլի դըռ հալա լուս չըացուեր էր, աղջիկ
լքեաւ Թըխ ուր մէր, էլի մօր էնպէսդ ասաց:

Թազաւորը օրոն էրեց, գտաւ մէ խարիւր տարեկան պառաւ,
խարցրեց.

—Պառաւ, յըմալ տեղ գիտեմ, որ ես իմ փեսին օղորկեմ, չգայ:

—Թազաւոր ասարած, ասաց պառաւը. Զինըմաչինայ քաղաքը,
ընդոր քամակը մէ Սե, մէ Սիպտակ մար, ընդոր արանքը մէ դէվ կայ,
ընդոր աղազը մէ ըամդան կայ. էն ըամդանին կըլլի խարիւր մարդ
գացեր ա, էն դէվը մամեքին էլ սըպաներ ա:

Թազաւոր օղորկեց, փեսին բերեց, օ դրկէ էն Սե, Սիպտակ
սարի արանքը, որ դէվի առջևից ըամդան առնէ, բերայ:

Տղէն էր, դարձաւ Թըխ ուր ձին, տեսաւ Լալազարն էլի լալըմ ա,
Լալազարի մէրն էլ. ասաց.

—Շան որդի, բողղա-բիթի, դու էդ հուճաթի տէրն էր, ընչի
բերիւր մեզի ... Աստուած օղորմած ա, էս խետ մէրս էլ խետդ առ,
ես մինակ չկարեամ:

Զամիշը կերան ձիանք. տղէն խեծաւ-քչեց, չուրի Զինըմաչինայ
քաղաք ընցան, գնացին Սե սարի արանքը, Սիպտակ սարի:

Լալազար ասաց.—Թազաւորի աղջիկ, մեղի Թոդ ըդ դեմ, էս
տաքա տեղը՝ դէվը մեզի չանչնայ, որ խրեզէն ձի եմք, որ յիմանայ՝
քեզի էս տեղ կը ճղըճղայ, մեզի էլ կը ցարդայ. եսալաւ-եւաղաւ գնա
Թըխ դէվը, դէվի քամակը կը կայնիս. էնի իրեք խետ ա ննջըմ. Թէ
որ փախցրիւր, ասա. «Լալազար, իմ տակը ըլլես», ես քո տակը կըլ-
լեմ, մի վախենար:

Էդ աղջիկն գնաց, կայնաւ դէվի քամակը. դէվը մէ խետ նըն-

ջաց. ձեռը թալեց, չկարցաւ փախցըցէր:—Աստուած, խանչեց, դու ընձի ազատես էս գէշի ձեռնից:

Դէվը մէ խետ էլ ննջաց. էլի աղջիկ ձեռ թալեց, չկարցաւ, էլի Աստուած խանչեց:

Դէվը մէկ էլ որ ննջաց, շամդանը փախցրեց, ասաց.

—«Լալազար, դու իմ տակը ըլլես»:

Լալազար էկաւ ըզոր տակը: Բշեց, գնաց:

Դէվը իրիչկեց, ասաց.—Շան որդի, գըռ հալա ես իմ քունը չեմ առեր, մէ քիւս աչքս կպցնեմ, գնա, չուր ըստուց էրեւմ ես. մէ ամիս էթաս, մէ օրը ես կը խասնեմ:

Եղի ուր քունը առաւ, էլաւ տեսաւ, ինչ որ կրակը զատ տեղը բժկըտըմ ա աստղի դայճի. ասաց.

—Ա՛յ-հայ, բօլ ճանբախ ին գացած:

Եդ գէվն ուրին եդ տեղից թալեց. ընդոնք մտան ծովը, ինքն էլ ծովի ափով ընցաւ, ասաց.

—Խոդածին, կայնի քեզի մէ բան ասեմ. դու տարար իմ շամդան, երկու-իրեք խարիր մարդ էկան, չկարցան տանէն. ջարդի, խոդածին, դու որ տղայ ես, աղջիկ դառնաս. թէ որ աղջիկ ես՝ տըղայ դառնաս. ասաց, դարձաւ ետ:

Դէվն որ անիծեց, էս թագաւորի աղջիկ տղայ դարձաւ:

Լալազարն էլ դուրախ՝ Լալազարի մէքն էլ որձ ձի դարձաւ:

Եդ աղջիկը էլաւ տղայ, տարաւ շամդանը տուեց թագաւորին:

—Ա՛յ-հայ, չըլլի, էսի իմ քաղաք կընցըցէ, ըսդու վիզը կտրեմ: Էս տղէն յիրկուն գնաց ուր տեղ. թագաւորի աղջիկ լուսուն գնաց, ուր մօր ասաց.

—Ազէ, էսպէսդ տղայ աշխրքներ էլ ման գի, չի գտնի:

Մնաց մէ ժուկ-ժամանակ: Մէ օր թագաւորի տղէն լալըմ ա.— «ընձի էլ խէր-մէր կայ», ասըմ ա:

Գնաց թագաւորից իզին առաւ, դարձաւ ուր խօր տուն:

Եբ մօտկըցաւ ուր խօր բալախանէքին, խապար ճանբեց:

Թագաւոր էկաւ, տեսաւ ուր աղջիկ տղի ըռանկին ա. խարցըրեց, իմցաւ, ինչ որ աղջկայ զլօխ արինք-դարինք էկեր էր:

Նոր խէրը ուրիւրցաւ, իրեն տղայ չկէր:

—Փառք տընէն քեզի, Աստուած, ասաց:

Վեց, օխտը օր խարսնիս արաց. ընդոնք խասան ուրանց մուրազին ...:

Մ Ի Թ Ի Լ Խ Ա Ի Ք

(Կալուպ գիւղի բարբառով *)

Ժամանակով մէ աղքատ կնիկ կրլլի, ընդոր ըսկի տղայ չըլլի:
 Լուսը կը բացուի, կը վերցնայ ջվալը, կեթայ ոտրի կողը
 Թիթրեն ժողվելու. կը տենայ՝ մէ օձ էթըմա, ուր ճտերն էտեն:
 —Աստուած, ասաց կնիկ, դու ընձի մէ տղայ տիր, օձի ձագ
 ըլլէր:

Էդ պառաւն ա, Թիթրեն ժողվեց, դարձաւ, էլլաւ յուր տունը:
 Գիշերը քնաւ. լուսը բացուաւ. խմոր շաղեց, խաց Թխեց, տե-
 հաւ պատի կողից մէ օձ էլաւ:

Պառաւի խելքը գնաց:

Օձն էր, էկաւ ջուր լցեց պառուի վրէն, պորտը բռնեց. պա-
 ռաւ օյանմիտ էլաւ:

Օձը ասաց.—Ադէ, դու ընչի՞ ընձնից վախեցար. չէ՞ դու ասիր՝
 «Աստուած, ընձի տղայ մը տիր, էս օձից ըլլէր»։ մկայ Աստուած
 քողցրացաւ. ես էկեր եմ, քե տղայ եմ էլեր:

Ժամանակ մը մնաց. էն մէկ օր ասաց ուր մօր.

—Ադէ, գնա Թագաւորի աղջիկ ընձի ուզայ:

—Դու օձ ես, ասաց մէրը, էնի Թագաւորի աղջիկ ա. Թագաւոր
 աղջիկ չտայ քեզի:

—Ադէ, դու գնա, ուզայ, քո ինչ բանն ա:

Մէրն էր, էլաւ-դնաց Թագաւորի դուռ, խնամաքարի վրէն
 նստաւ:

Մեկքաւներ գնացին Թագաւորին ասին.—Պառաւ էկէ, նստէ
 խնամաքարի վրէն, քու աղջիկ ուզըմա ուր օձին:

Թագաւորը էլաւ-էկաւ պառուի կուշտը, ասաց.

—Պառաւ, ինչ կուզես:

—Էկեր եմ, քո աղջիկ կուզեմ իմ տղին:

*) Զայս եւ «Փոկոսն» հէփաքներն պատմած է մի կոյս-բարոյախօս անձ,
 որոյ անունը դժբախտաբար չեմ յիշեր:

—Պառաւ, ես ինչ ասեմ, որ չկատարեցիր՝ քո քնալին կը թռցնեմ. կեթաս, ասաց, մէ բաղ-բաղչա կեցդես, քո դռնից իմ դուռ, որ իմ աղջիկ եք պսակ էթայ, արև չառնի վրէն:

Պառաւ էլաւ-գնաց թըխ ուր տղին, ասաց.

—Տղա, ոչ դու ըլլէր, ոչ քու թագաւորի աղջիկ. ընձի ասըմ ա, «դնա, քո դռնից իմ դուռ ըմալ բաղ-բաղչա կեցդես, ըսկի՛ իմ աղ-ջըկայ վրէն արև չառնի, եք էթայ պսակ»:

—Ադէ, ասաց օձը, ընչի՛ ես վախենում, գնա էն սարի կողը, ասա. «Միթիլ-խաւքը Միթիլ-խաւին ա ասըմ, պզտի բաղչէն օղորկայ դայ»:

Լուսը բացուաւ. մէրը էլաւ-գնաց սարի կողը, ասաց.

—«Միթիլ-խաւքը Միթիլ-խաւին ա ասըմ, պզտի բաղչէն օղորկայ դայ»:

Պառաւը դարձաւ, էկաւ. ըդոնք քնան. լուսը բացուաւ: Էլան-տեհան, ըմալ բաղչա ա ընկեր, որ թագաւորի օխտը պորտը ըմալ բաղչա չէր տեհէ:

Պառաւն էր, էլաւ, ուրախ-ուրախ էս խետ գնաց, նստաւ խը-նամաքարի վրէն:

—Թագաւոր ապրած, ասաց, քո խօսք կատարեր եմ, դէ, աղ-ջիկդ տո՛ւ իմ տղին:

—Պառաւ, ասաց թագաւորը. մնաց մէ խօսք, որ կատարի-կատարի, որ չկատարի՝ վիզդ կը թռցնեմ: Պառաւ, կեթաս իմ տանից չուր քո դուռ մէ խալիչա կը փռես, իմ դռան առաջ էլ, քո դռան առաջ էլ երկու ծէրը կօլոնուկ ըլլի, որ մարդ նստի վրէն, ոտք գետին չառնի:

Պառաւ էլաւ, փօւման-փօւման էկաւ, ասաց.

—Որդի՛, ոչ դու, ոչ թագաւորի աղջիկ. թագաւորը ընձի ասաց. —«կեթաս քո տնից իմ դուռ մէ խալիչա կը փռես, քո դուռն էլ, իմ դուռն էլ կօլոնուկ ըլլի»:

—Ադէ, գնա էլի էն սարը, ասա.

—«Միթիլ-խաւքը Միթիլ-խաւին ասըմ ա. պզտիկ խալիչէն օղորկայ դայ»:

Պառաւը էլի գնաց սարի կողը, էլման ասաց.

—«Միթիլ-խաւքը Միթիլ-խաւին ասըմ ա, պզտի խալիչէն օղորկայ»:

Գիշերը քնան. էլան-տեհան, որ մէ խալիչա է փռուկ. ըսկի՛ թագաւորի եօթ պորտն էլ չէ տեսեր:

Պառաւ էլի գնաց, նստաւ խնամաքարի վրէն. ասաց.

—Թագաւոր ապրած, խօսքդ կատարեր եմ, ինչ ես ասըմ:

—Պառաւ, կէթաս մէ ֆօճ ու սարեմ կը շինես, որ գիշեր, ցերեկ հովը վրնիցը չկտրուի. էս որ արբի, խօսքդ կը կատարեմ:

Պառաւը դարձաւ, տղին ասաց.

—Ո՛րդի, ո՛չ դու, ո՛չ Թագաւորի աղջիկ. ընձի ասում ա՛—«կէթաս մէ ֆօճ ու սարեմ կը շինես, որ գիշեր ցերեկ հովը վրնիցը պակաս չըլլի»:

—Ադէ, կէթաս էն սարի կողը, կասես. «Միթիւ խաւին եմ ասում, թո՛ւ պզտի բալախանէն օգտակայ, դայ»:

Պառաւ էլի գնաց սարի կողն, էլի ասաց, դարձաւ:

Լուսուն տեսան, որ յըմալ բալախանէք ընկեր ա:

Պառաւը ուրիշացաւ, թումպան քաշելէն քնաւ Թրխ Թագաւոր, խնամքարի վրէն նստաւ, ասաց.

—Փագաւոր, իրեք խօսքդ կատարի, ընչի՛ չես տալում աղջիկդ իմ տղին:

—Պառաւ, մնաց մէ խօսք. էն խօսքն կատարի՛ր-կատարի՛ր. չկատարի՛ր, վիճգ կը կտրեմ, կանեմ քե սոսորայ: Կէթաս մէ ձեռք չոր կը բերես՝ ոչ մկրըտի կտրած՝ ոչ ասեղ կարած ըլլի:

էդ տե պառուկի պառունկ ճղաւ ախու. փօւման-փօւման դարձաւ, էկաւ Թրխ տղէն, ասաց.

—Որդի, ո՛չ դու, ո՛չ Թագաւորի աղջիկ ըլլէր. ընձի ասում ա.

—«կէթաս մէ ձեռք չոր կը բերես, ոչ մկրըտի կտրած, ոչ ասեղի կարած ըլլի». յինք Թագաւորը չանքի մկրըտով չկտրէ, չկարէ, չխազի, էս սուտ բերեմ, տամ Թագաւորի աղջիկ խազի:

—Ադէ, ասաց տղէն, գնա՛ Թրխ սարը, ասա՛ «Միթիւ խաւին եմ ասում, թո՛ւ պզտիկ բողչէն օղորկայ դայ»:

Պառաւն էր, էլաւ, գնաց Թրխ սարը. ասաց, դարձաւ:

Պառուկի դուռում կոտրեր էր. լուսը բացուաւ, էլան, տեսան չոր չկայ: Դող առեր պառուկի ջան. աւել առեց աւելում էր, գնաց էս քունճ, գնաց էն քունճ. էն քունճն որ աւելեց, տեսաւ իրեք գուզ (ընկոյզ) աւելի խեա դընկըրտալէն էկաւ:

—Ադէ, տո՛ւ դէս, տեսանք էդ գզերը:

Տուեց:

Տղէն մէկ գուզը ջարդեց, ուր մօր ասաց.

—Ադէ, ա՛ռ դու էս շօքերը խազի:

Պառաւը ուր խին չորերը զարկեց Թունդրայ ակը, գզի միջի չորերը խազաւ:

էն մէկեւ գզերը ջարդում են, տղէն ասում ա.

—էս էլ ա՛ռ, տար Թագաւորի աղջկան:

Պառաւն էր, սօլերն խազաւ, խխեց, հըլը՛թ-պըլը՛թ անկում՝ գնաց Թրխ Թագաւոր, նստաւ խնամքարի վրէն.

—Թագաւոր ասպրած, չորս խեղ ասիր խօսքդ կատարի. ասաց պառաւ, բողջէն խանեց, դրեց Թագաւորի առէջ:

Թագաւորը բացեց տեհաւ, բերնից ջուրը գնաց. ասաց.

—ձոռ մութընէր պառաւը էս քաւուր շորերը յուստ բերեց. ես Թագաւոր ըլլեմ, չեմ կարում, ետքա՛յ-Աստուած, ասաց Թագաւոր.—պառաւ, իմ աղջիկ տուի քո տղին, գնա՛ քո քաջալիւ տես:

Թաջալիւ տեհան, նաղաբով, զուռնով, էն խօրոտ բաղչի միջով, խալիչի վրէջով տարան պսակ:

Թագաւորը ուր բալախանից իշկեց աղջկայ էտե.—հնայ-հնայ, ասաց, իմ աղջիկ պախի-պախի, տուի էդ օձին:

Օձը, էդ Թագաւորի աղջիկ, ընկան էդ խալիչի վրէջով էթըմ են. պառաւ ուրիւրցեր ա:

Պսակուան, մէ ժուկ-ժամանակ մնաց պառաւի տանը:

Էդ Թագաւորի աղջիկ ասաց.—Աստուած, դու ընձի իմալ դըսմաք արիր էդ օձին:

Մտնըմ ա Թագաւորի աղջիկ ուր տեղին մէջ պարկըմ. էդ օձը կտտովըմ, նստըմ ա վրը Թագաւորի տեղին:

Թագաւորն էր, ուր տղէն նշանեց, նաղաբով, զուռնով էկաւ, տեհաւ որ օձը ուր շապիկ թողեր վրիցը, իսանաքի շոր ա խաւեր:

Թագաւորի աղջիկը Կոր տղին տեհաւ, ասաց.

—Գո տուն չակոյի, դու որ իսանաք էր, ընչի՛ ըսկի ընձի խեղ չէր խօսար. ես մտնըմ է մըջ իմ տեղին, դու կտտովըմ իր:

—Թագաւորի աղջիկ, մենք որ կանք, հուրի ենք. քեզի Թագաւոր տանըմ ա ուր տղի խաբսնիս, ես իմ շորերը իրեք խեղ կը փոխեմ, իրեք ռանգ ձի կը խեծենմ. ես գինամ, կըլլէք Թագաւորի բալախանեքի վրէն, կուգամ ընտե ջրինդ խաղալու, չասես քո քուրտանց՝ չէնի իմ մարդն ա:

Նաղաբէն զանին, ձիանքը խեծան, ջրինդ էն խաղըմ. մէյսանը էդ օձին էր. դամար ձիու պոչը զանեց կրակին, թանկը դրուստ էկաւ. էգի խեծաւ, գնաց մէյսնի գլօխ կայնաւ. ըսդոր զանեց ջրիւնդով էցգեց, ընդոր զանեց էցգեց, ընկաւ Թագաւորի տղի յետե. զանեց, Թագաւորի տղէն ձիուց ընկաւ:

Թագաւորի ջոջ աղջիկն էր, զանեց քուր գլխին.—հքո ումուսը (յոյս) մեռնի, ասըմ էնք՝ արի, էս տղին առ, դու գացիր օձին առար, ասաց:

—Աստուած ընձի օձին էր դամաք արեր, ասաց:

Էդ տղէն էր, էս խեղ դամար ձին թողեց. էն մէկկ օր բօզ ձին խեծաւ, էլի էկաւ մէյսան, ըսդոր, ընդոր զանեց, էցգեց ջրինդով. էլի զանեց, էցգեց Թագաւորի տղին:

Ելի Թագաւորի աղջիկ գոմբով զանեց ուր քուր.—«մեր խողքո՞ գլխին, էսման տղէ մի չառար, գացիր օձին առար»:

—Աստուած մէ խետ ընձի օձին էր դամաք արեր, մէ զօռի բան կէր:

Էն մէկիլ օրը էս խետ կարմիր ձիու պոչ զանեց կրակ, ձին Թանկ ու դրուս օձի կուշտ կայնաւ:

Էդ օձն էր, ուր չապիկը թողեց, էլաւ, կայնաւ վրը ձիուն, գնաց էլի մէջան:

Ելի ըսդոր զանեց էցգեց, ընդոր զանեց էցգեց, ընկաւ Թագաւորի տղի էտեւ. էս քուշով էն քուշով լարեց, տարաւ Բալախանի դուռ խասցրեց. մէ փէտ չարուտեց, առաւ Թագաւորի վզքոքին:

Ելի Թագաւորի ջոջ աղջիկ ուր քուր գոմբով զանեց:

—Ջա՛նրմ, ասաց պզտի քուրը, ընչի՛ էք գոմբում, ֆօնըմ էք. էն իրեք ձի խեծնող մարդն էլ իմ մարդն էր:

Աղջիկ որ ասաց՝ «իմ մարդն էր», մարդը էլաւ մէ էղնըվեկ, էկաւ ըդոր մայրամեն (Թաշկինակ) վերցրեց, գնաց Թըխ պառաւ, ասաց.

—Ադէ, Թագաւորի աղջիկ կուգայ քո կուշտ, կասես, «էրկթէ գաւազան չքայ, մէ ջուխթ էրկթէ չարոխ խազնի, յընկնի աշխարհներ պտտտի, քանի՛ էն չարոխը չկտրտի, գաւազանը չմաշի. որ մաշաւ, ընձի գտնի»:

Էդ աղջիկ էկաւ պառուռի կուշտ, պառաւ ասաց.

—Որդի՛, էդ ինչ խող էր տուիր գլխիդ, ասաց. «էրկթէ չարոխ խազնի, էրկթէ գաւազան ... որ մաշաւ, ընձի կը գտնէ». որդի՛, գնա՛ դարբնի կուշտ, չքել տո՛ւ ու գնա՛:

Աղջիկը չքել տուեց. պառաւին ասաց.

—Եսալա՛լ արա, ես պտի էթամ, իմ մարդ գտնեմ:

Էդ աղջիկն էր, ընկաւ չօլ-չօլստան (մեծ անապատներ), բահրի եսայան (օտար ծովեր), ման էկաւ, գնաց մէ խալիւորի ըռաս էկաւ:

—Բարի իրիկուն քե, պապէ՛ ջա՛ն, ասաց:

—Թագաւորի՛ աղջիկ, դուռն ուր թևով, օձն ուր պորտով ըստեղրանք չէր գտնըվըմ, դու իմալ գտնուար:

—Պապէ՛ ջան. քո սէրն ա բերեր:

—Թագաւորի՛ աղջիկ, դու սիրով կենաս, դո՛ր էթըմ ես:

—Պապէ՛ ջան, իմ մարդն էլաւ մ'էղվընեկ, Թռաւ. իմ մայրամեն վերցրեց, գնաց. էթըմ եմ մարդի էտեի խետ:

—Թագաւորի՛ աղջիկ, քո մարդ գնացէ Զինուամաշին. սարը մէ դէվ ա փեյսա էլի. էկայ որ ես էլ էթէ Զինուամաշին, չկարցայ դէվի ախուն էթէ. ձախ ծիծը Թալէ աջ Թեի վրէն, աջ ծիծը Թալէ ձախ Թեի վրէն, ամէն տեխէ էրկու թիզ կախ ա ընկեր. մէ լիտր էլ գիւլ-

լա արեւը ուրիշ ծափոն. լուսը կը բացուի էնի խմոր կը չաղայ. ըդոր
օխտը տղայ կայ, կեթան ավ ու դուռ, որ գնացիւր ընդոր ծիծը ա-
ռար բերանդ, էնի կը բախչայ ուր կաթին. թէ որ չառար բերանդ,
կը թալայ քեզի էն գիւլի խեռ կը ծամայ, ըսկի չդինայ՝ թէ իսա-
նաք ես, թէ չես:

Աղջիկը տեսաւ, որ չարխընէրը ծակուեր ա, գաւազանն էլ չա-
փեց՝ մէ թիզ մաչեր ա. լուս բացուելուն՝ վախվախելով գնաց, ըդոր
ծիծը առաւ բերանը:

Դէվը դարձաւ որ մէ իսանաք ա. ասաց, —Քո սորվեցնողի վիզը
կտորի. շուտուց իսանաքի միա չէի կերեր, ատմներս չվատում ին-
ժնդածին, ասաց, ես քե ինչ քավուր պախեմ, ընձի օխտը տղայ
ոռնեմ, կուգան քեզի կտոր-կտոր կանեն:

Դէվը թագաւորի աղջկան տարաւ յերի մէջը, զորս ու դալը
թափեց վրէն, պախեց:

Իրիկուն դիւանք էկան, ասին. —Ա՛տէ, ա՛հ, իսանաքի խոտ ա
գալլում:

—Ուրդի, դճւ էք չօլից գալլում, դճւ էք ընձի ասում:

Էն ջոջ տղէն ասաց. —Չէ, մտէ, իսանաքի խոտ ա գալլում:

Էգ խինգ աղբէրն էլ պախին ջոջ աղբօր քամակ, ասին.

—Ադէ, իսանաքի խոտ ա գալլում:

—Խոհա ձեր գլխին, ես ձեզի խամար խաց ու խմոր եմ անում,
միսի մէջը փոռնում եմ . . . Էդի խռովաւ տղէկներից:

Էգ պղտրիկ տղէն ասաց. —Մեռել . . . փրայլնքոտներ, մենք մէ
իսանաք չկերանք:

Դարձրին ուրանց մօրը, բերին ուրանց կուշտ:

Մէրն էր, գնաց կծկուաւ էրի փունն. լուսը բացուաւ ընդոնց
վրէն, ընդոնք էլան, գնացին ավ ու դուռ:

Դէվը գնաց թագաւորի աղջկան բերեց, ասաց.

—Թագաւորի աղջիկ, մեր արանքը մէ սինօռ կայ, էն սինօ-
ռից դէնը կրակ ա. թէ որ մեր արանքը, էն կրակի արանքը թալե-
ցիւր քեզի, իմ տղէկներ չեն կարայ քեզի խառներ, ուտեր:

Աղջիկը էլաւ, եսվաւ-եսվաւ գնաց. քիչ էր մացեր, որ խառներ
կրակէ էրկիր, դէվերը տեսան:

Էդ աղջիկ իրիչկեց տեսաւ, որ դէվերը քնան թըխ օւրին, որ
ուտեն՝ աղջիկ ուրին թալեց կրակէ էրկիր:

Դէվերը ասին. —Հայ քո սորվեցնողի վիզը կտորի:

Էգ աղջիկն էր, էլաւ եսվաւ-եսվաւ գնաց մէ չոպնի բռասս
էկաւ, ասաց.

—Բարաֆէն քե, չո՛պան:

—Բարով էկար, Աստըծու բարին, թագաւորի աղջիկ:

Աղջիկն ասաց.—Ձոպա՛ն, էս քավուր, էս քավուր կերպարան-
քին մէ մարդ քո կուշտ էկեր ա:

—Թագաւորի աղջիկ, ասաց չոպան. էսօր քո մարդի սրտէն ա,
որ ընձի խաց բերայ:

Ձոպան Թագաւորի աղջկէն փաթըտեց կուլապի մէջ, դրեց ընտե:
Ըդոր մարդն էր, կէսօրին խաց առաւ-էկաւ:

Ձոպանը խացը կերաւ, վերցրեց. մարդը առաւ ետ գառնա-
լու ասաց.

—Աղա, տես, էս վի՛ր օխչարն ա՝ որդներ ա:

Աղէն էր, ետ դարձաւ, էկաւ ասաց.

—Ո՛ւր ա, չոպան, էն օխչարը:

—Աղա, ասաց. բնչ կուտաս, Թագաւորի աղջկայ տեղ տսեմ:

Թագաւորի աղջիկն էր, կուլապը Թալեց, վազեց, փաթըտուաւ
ուր մարդի վիզ:

Մարդը ասաց.—Թագաւորի աղջիկ, ես քեզի ինչ քավուր տա-
նեմ, էդ իմ լիբը մօր ձեռնից քե պըծըցնեմ. որ քեզի տեսաւ, իրա-
րուց կը ճղճղայ:

Տղէն էդ աղջկան վերուց, տարաւ ուրանց տուն, փաթեց մըջ
խովին, դրեց դռան էտե:

Էդ գիշերն էլ էդ տեղ խարսնիս էր. էդ տղէն ինք ու ուր մէր
էլան, զնացին ըտեղ խարսնիս:

Ընտե ինչ դատ գիճի խմըմ ին ուր ընկերտանք, ամէնք խը-
մըմ ին Թագաւորի աղջկայ կենաց:

Էնտե մօր ծամբըր գըրկծնաւ (բիզ-բիզ), էկաւ, տղին ասաց.

—Տղա, էլի էթանք տուն, քեզի բան եմ պարմ:

—Ասա, աղէ:

—Որդի, էն ինչ Թաս էր, խմըմ իր Թագաւորի աղջկայ կենաց:

—Աղէ, քեզնից պախեմ, Աստըծուց ինչ պախեմ, Թագաւորի
աղջիկ էկէ, խասէ ընձի:

—Որդի, իլա Թող գայ, տեսամ ինչ քավուր աղջիկ ա:

Տղէն էր, զնաց դռան էտեից բերեց:

Մէրն օրթէ տեհաւ աղջկան, ուզըմ էր իրարուց ճղճղայ. Թա-
գաւորի աղջկան ասաց.

—Էդ ինչ ֆօլլըղութեն ես տուէ իմ աղին, դու էկար, խասար
իմ աղին:

Մէրն ա՝ մէ ջոջ դազան դրեց տան օրթալախ, ասաց.

—Թագաւորի աղջիկ, ես էթըմ եմ խարսնիս, որ ֆասլ քմաւ,
էկայ-տեհայ, որ էս դազան արցունք չես լցէ, վիզդ կը Թոցնեմ:

Պառաւ վերցրեց աղին, որ էթայ:

—Ադէ՛, ասաց տղէն, դու գնա՛, իմ դալուն մնաց տունը, դառնամ, առնեմ:

Տղէն էկաւ տուն, Թագաւորի աղջկան ասաց.

—Խինդ կուժ ջուր ի սրախն ա, կը բերես, կը լցես մըջ դագնին. էնա տան վերեն էլ աղն ա, կը բերես, կը Թաւես մըջ ջրին, ո՛չ շատ շօռ ըլլի, ո՛չ շատ անլի, արցնքի դայդի ըլլի:

Ըս խեղ ելաւ, գնաց խարսնիս. Ֆաւլը քմաւ. մէրը վերցրեց տղին, էկաւ տուն, գնաց դագնի վրէն, ասաց.

—Թա՛, աղջի՛, էս մէ պատիճով փրցմը:

Լուսը բացուաւ. բերեց օխտը բարտան (մեշոք) տուեց ըդոր ձեռը, ասաց.

—Տանիս սարի կողը, յըմէն բռուկ (փետուր) կը լցես:

Էդ աղջիկն էր, բարտանքներ առաւ, գնաց սարի կողը. մարդը գողտուկ գնաց, ճչաց, ինչ դօսար դեղէն կէր, էկան էդ տեղ, ասաց.

—Ձեր Թեպուրներ կը Թախթըպէք, կեթաք:

Ըդոնք Թախթըպին, գնացին:

Թագաւորի աղջիկը էդ օխտը մեշոքն էլ ճխտեց:

Պառաւն էր, էլաւ, գնաց էդ սարի կողն, տեսաւ որ օխտը մեշոքն էլ ճխտեր ա. վերցրեց, առաւ, էկաւ տուն:

Լուսը բացուաւ. էդ տղէն սեռ արաց, որ սեռ արաց, էլան մէ դուռ, ջխտով Թռան:

—Թագաւորի աղջիկ, ասաց տղէն, դարձի էտե, տես դէն, դումանի պէսդ Թէ որ գալըմ ա՝ իմ քուրը կըլլի:

—Վալա, մէ դումանի պէսդ գալըմ ա, քիչ ա մնըմ մեզի խաանի: Տղէն կնկան արաց աղբուր, ինք էղաւ մէ ճանն:

Էդ դումանն էր, էկաւ աղբուրի վրնից անցաւ, ետ դարձաւ:

Էլի սեռ արաց, էլան մէ դուռ Թռան:

—Աղջի՛, ասաց տղէն, դարձի իրիշկայ, իմ պզտի քուր յմենից լիրբ ա:

—Ինչ որ դումանի պէսդ գալըմ ա, քիչ ա մնում մեզի խաանի: Ինքն էլաւ բոսան, կնկան արաց բոսանի:

Էն դումանն էկաւ, ասաց.

—Աղբէր, էս տեղով մարդ ընցա՛ւ:

—Մէ մարդ, մէ կնիկ խէլի վաղք ընցան:

Էդ դումանը մէ խէլի տեղ գնաց, դարձաւ. մէրը խարցրեց դումանին.

—Որդի՛, զաճ տեսնը ըսկի ճանբախ:

—Վալա մէ բոսանի տեսայ:

—Դու չկարցմը բոսան քոքախան անէր, բոսանին սըպանէր, էնի իմ տղէն՝ Թագաւորի աղջիկն էն:

Մէրը հետստաւ, բերանը փակեցտաւ. էս խեղ ինք էլաւ ընկաւ տղի էտեւը:

Տղէն ասաց.— Թագաւորի աղջիկ, էս խեղ մեր մէրը կգայ սարը, ծով ուր ձէնը կը լցայ:

— Խա, վալա, էկաւ, մէ սե, մոտայ, անպիտան չեւիք ա:

Տղէն կնկան արաց վարդ, ինքն էլ էղաւ մէ օձ, կտոտուաւ էդ վարդի բոլոր:

Մէրն էկաւ, նաճաղն առաւ ուր ձեռ, ըղոնց վրէն կայնաւ, ասաց.

— Թէ զանեմ օձին, վայթէ վարդը կոտորի, քէ զանեմ վարդին, վայթէ առնէ օձի գլխը թռնի. առէջ որ ես գի, մէկդ որ էլաք աղբուր, մէկդ ճանճ, աղբուրը լիքը խող կը լցի, ճանճի թեւերն էլ կը քաշի. էն վաղք որ մէկդ էլաք բոստան, մէկդ բոստանի, կը բռնի բոստանի թաղերը կը քաշի, կը թալի դէն, բոստանու վիզն էլ կը թրուցընի: Որդի, ասաց մէրը, էլի, զնա, որ տե մուրազդ ա, զնա, կատարայ:

Մէրը ետ դարձաւ, էկաւ թըխ ուր տուն:

Տղէն էլի սեւ արաց, էլան մէ դուռ թռան, էկան պանուր տուն, որ իջնէն. տղէն սեւ արաց, էղան մէ խաւնաթի չեւիք. զնացին հորթարածի կուշտ, ասին.

— Առ քե մէ ճանկ օսկի:

Հորթարածն էր, վազէ-վազ էկաւ թըխ պառաւ.

— Պառաւ, աջդի լուսի, քո տղէն, խարսն էկան. մուտուլուխ տու:

— Խոզս գլխիդ, ասաց պառաւ, իմ տղէն էլ էղնի ընձի տղայ ու խարս:

— Թէ որ չես խաւտնըմ էլի, իմ խեղ էթանք:

Գնացին, խասան ուր տղին:

Տղէն, խարսը գալըմ ին. պառաւը ուրախ-ուրախ զնաց թըխ թագաւոր. մուտուլուխ կը տանայ, կասայ.

— Թագաւոր, աջդի լուսի, քո աղջիկն էլ, իմ տղէն էլ էկան:

— Ձեյնմի դէն, զնճըռճտ պառաւ, իմ աղջկան խարիբ, տարար, կորցրիք, կըլիմ՝ վիզդ կը զանեմ, ջանդակդ կը թալեմ շները ուտեն. իմ առջեւ կայներ ես:

Տղէն ու խարսը էկան. թագաւորը, վախիլ-վազիւր ուրիւրցան:

Տղէն ու խարս բերեց թագաւոր ուր փոփ սարի մէջ, օխտը օր, օխտը գիշեր քաղատան ուրիւրցան. ընդոնք խասան ուրանց մուրազին, որ տեղ նեղ մարդ կայ՝ էն էլ խասանի ուր մուրազին:

Փ Ո Կ Ո Տ Ն

(Պատեր-դայիւ)

(Կուլար գիւղի բարբառով *)

Առաջի ժամանակ մէ թագաւոր կար. էդ թագաւորը ըսկի ավլաս չունէր. մէկ օր նստաւ ուր թախսի վրէն, միտք արաց.—Տէր Աստուած, ասաց. դու էս թագաւորութեն ընձի տուեր ես, ավլաս չես տուեր, խնդիրք կանեմ քեզնից, իմ թագաւորութեն վերցնես, ընձի ավլաս տաս:

Աստուած ըդու ձէն լսեց. թագաւորութենը քիչ-քիչ պակսաւ, ըդու մէ ավլաս տուեց:

Տղէն ջոջըցաւ, թագաւորը բերեց, կարգեց:

Թագաւորը որ մեռաւ, էս տղէն սկսեց բեօնախութեն (հայ-րենական աւանդութեանց անհաւատարիմ գտնուիլ), ընկերաւք ժող-ուեց, տարաւ ուր մալ ընկերտոցը կերցրեց, խատցրեց, փնացրեց:

Մէ օր՝ ընկերտանքը ժողուան, գացին ուտել խմելու. թագաւորի տղէն քամակներէն գնաց. ըդու տարան խեղդները. նստան, կերան, խմեցին, էլան ցրուըռան:

Էն մէկել օրն էլ էլան գնացին, թագաւորի տղէն էլի քամա-կից գնաց. ընկերտոցը մէկը դարձաւ թագաւորի տղին.

—Տճ, դուռումսադ. էրեկ սորվար, պասիհավա կերար, խմեցիր, փարս ունես, արբ մեր խեւ ընկեր էդի, թէ չունես, թորկ գնա, ասաց:

Տղէն էր, սիրտը լցուաւ, աչքերէն արտըսողք թափեց. էկաւ ուր տունը, քիթ ու բերնի վրէն ընկաւ:

---

* Սոյն հեքիաթի մի այլ հիւզը լսած եմ Վաղարշապատցի Առնէն Ղրի-մեանէ որ աւելի ընդարձակ պատմած է. պատահաբներն մեծ մասամբ ծովե-գերբը կամ ծովի վերան տեղի ունեցած են:

Մէրը տուն էկաւ, տեսաւ որ տղէն էդպէսդ ընկեր ա.—Որդի, առաց. յընչի էդպէսդ ընկեր ետ

—Ա՛խ նմնէ, իմ դասք չատ ա:

—Յընչի խամա, որդի:

—Գնացի իմ ընկերտանքին խետ, ընձի խրկին:

—Որդի, էն օրը որ ես քեզի ասըմ ի. էդմալ մի անէ, դու ընձի ազանջ չարիւր. քաշա՛, ջանդ դուս ըլլի:

Տղէն կծկծուն իրեք տարի խիւընդցաւ:

Մէկ օր միտք արաւ.

—Տէր Աստուած, ասաց. էս նեղութիւնից ընձի ազատա՛ւ. յուրտանեմ, գամ Նրուսաղէմ, յուխտս կատարեմ:

Մէ քանի օր մնաց, էլաւ եսկաւ-եսկաւ փէտը ձեռը առաւ, ըստեղ, ըստեղ պըտըտըմ էր. տեսաւ մէ բագրկեան էկաւ, քաղաքի դրաղը դրաւ, գնաց բագրկեանի մօտ, գլուխ տուեց, ձեռ քաշեց, կայեաւ:

—Որդի, ինչ ես ասըմ, ասաց բագրկեանը:

—Բան չեմ ասըմ, խնդրըմ եմ, ասաց. քո հոգուն սաճաղկն՝ ընձի տանիս խետդ Նրուսաղէմ:

—Որդի, լաւ ես ասըմ, ասաց բագրկեանը:

Իրեք օր գնաց, միտք արաց, բագրկեան.—ես էտի բերեցի որ ընձի օգուտ ըլլի. ջանա աւելի իմ բեռը ծանարցաւ:

Գիշերը քնան. բագրկեան էդ տղին թողեց ու ուր դաւլադաբրը (Չորի, Չորեստան-բեռ) բարձաւ, յընկաւ ճանապխ, գնաց:

Տղէն յիմցաւ որ լուս ա, բագրկեան չկայ. յէլաւ ըստեղ՝ ըստեղ պըտըտեց, մէ բարակ ճանապխ ընկաւ առաջ, գնաց: Շատն ու քիչ Աստուած գինայ, գնաց տհաւ մէ սարի մէջ մէ հովիւ ուր օխչարը արածացընըմ ա, առաց՝ անօթի եմ, էթամ էս հովիւի կուշտը, մէ կտոր խաց ուտեմ:

Խասաւ, չգլցին բարե տուեց:

—Բարո՛վ էկար, . . . վրը իմ գլխին, վրի իմ աչքին, վրը իմ յերսին էկար. խացս խլըսեւ ա, արի, խեծի էչը, էթանք տունը, քրզի լաւ պատիւ կանեմ:

էս հովիւը քիլիկ-կիօզ էր, տղին դրեց իշու վրէն. ոտները փորի տակ կապեց, օխչարը ժողուեց, տուեց առաջը, տարաւ ուր յէրը. տղին տարաւ վերեր. օտները դրեց զննիլ, կապեց:

էս քիլիկ-կիօզը էկաւ ուր՝ փուռը վառեց:

էն տեղ էկուտուն կապուած մարդ կար, տղէն ընդոնց խալցրեց.

—էս ինչ բան ա:

—Քո տունն ախօլի, դո՛ւն էլ էկար էս տեղ. օրը մէ մարդ ուտում ա:

Փռուռ վառեց, նիզէն (նիզակը) դրեց կրակը. կարմրաւ, բերեց կոխեց մէկ մարդի սրտին մէջ, առաւ գնաց. բռնեց փռի վրէն, էփեց կերաւ. ընտեղ մէ գոռու ջուր ունէր, խմեց, ու վրը քամիին քնաւ:

Թագաւորի տղէն ուր ընկերտանքին ասաց.

— Ըսդու մէ ճար չէք գտնըմ:

— Զէ, ասեցին ընկերտանքը:

Տղէն ուր ձիաներու կապեր քանդել տուեց, ուր ընկերտանքին օտի զննիլը կոտրեց, էկաւ նիզէն փռի միջէն խանեց, քնուկ տեղ տարաւ դրաւ ըդու աչքի վրէն. որ ճխտեց, աչքը փլխաւ, գնաց, մի թիզ մտաւ մըջ օշխրի տարթին:

Օր փլխաւ աչքը, պոռաց.

— Թագաւորի տղան, էսի քո բաներն ա:

Էլաւ էս յէրի մէջ ընկաւ տղի յետեւը լափլափելէն, ըստեղ-ընտեղ լարեց, չկարցաւ բռնէր. էկաւ ինաս արաց, ջաղջի քարը օխչրի դռնից վերցրեց. մէ օտը դրեց շէմի էն տեղ, մէ օտը էս տեղ. օխչրներին անուն տուեց. — «Ես օխչար, արի, սիպտակ օխչար, արի, կարմիր օխչար, արի»:

Օխչրները մէկ մէկ էկան էս ֆելի-կեօզի շէնքի տկով ընցան, դուս էկան:

Թագաւորի տղէն տեսաւ որ ըդու մէ ցեքի կայ, ալալիալը ըդու փորը թափեց. ցեքին օր խանչեց, «սիպտակ սէյիզ, արի», տղէն մտաւ ցեքու փորը, էկաւ ըդու շէնքի տակէն ընցաւ, խանչեց.

— Ա՛յ քո հէրն անիծած, տեսար, քո ձեռքէն պրծայ:

Քելի-կեօզն որ ըդու ձէնը առաւ, հետտու ընկաւ ձէնի էտեւ. ըդու յէրի առջև մէ գնար կար. տղէն գնաց էդ գնարի գլխը, ձէն տուեց, ետ փախաւ. ֆելի-կեօզն ձէնի վրէն գնաց որ բռնէր, պատաւ, էլաւ հազար կտոր:

Դնաց իջաւ վրէն, տեսաւ ըդու եալիից մէ կորալ փետ կայ, յըմեն անգին քարով նղչուած. վերցրեց կորալն, էկաւ, մտաւ յէրն. գնաց կապած ընկերտանքի կուշտ. — Աչքներդ լուսի, սրպանեցի, ասաց:

Էլան ըդոնք թափան տղի օտի վրէն. ուրխըցան:

Տղէն բերեց, ըդոց յարձկեց:

Դացին օխչարը ժողուեցին, ըդու էդ յէրի մէջ բերած ապրանքը յըմէն դուս բերին. Թագաւորի տղէն փայ էրաւ. ուրին փայ չառաւ:

— Աղբէր, ասեցին. էս յըմէն քոն ա. դու ընչի՞ փայ չես առնըմ:

— Էդի ձեր արընի գինն ա, ձեզի ըլլի. էս մէ կորալը թէ որ կուտաք ընձի, կըտանեմ:

— Ետալալ ըլլի քեզի, դժու մեզի ազատեցիր:

Իրար խալալաւմիտ էղան, յիրարուց բաժանուան, ասին Թագաւորի տղին:

— Աստուած քո խնտն ըլլի. գնա:

Տղէն ընկաւ մէ բարակ ճանբախ, գնաց:

Շատ գնաց, քիչ գնաց, խասաւ մէ մեծի (անտառ) մէջ. կէս օր էր, նստաւ խաց կերաւ, ուզեց որ քնէր, ասաց. — Թէ քնեմ, արի անս, ջանալաւնեբը գան, ընձի գետինը ուտեն. յէլաւ մէ ջոջ ծառի վրէն, ուզեց որ քնէր. տեսաւ որ սարից մէ վերու-եզ իջաւ. էկաւ, էդ տեղ մէ ջրի հալուզ (գոռ) կար, իջաւ վրէն, բերնից մէ ջալանի-րաք քար խանեց, գրեց գետին ջուրը խմեց. էն քարը զուլ տուեց գնաց:

Տղէն ասաց. — Ես մեռնեմ, չանք էս քարը էս եզան ձեռնէն չառնեմ, ըստուց չեմ էթայ:

Յիջաւ ծառից, երեք խատ տլից խոփ չքեց, առաւ յէլաւ ծառի գլոխ, նստաւ:

Մնաց էն մէկէլ օրը, եղը էլի էկաւ հալուզի վրէն. բերնից քարը խանեց, որ կզաւ ջրի վրէն՝ ջուրը խմըմ էր, տղէն խփնեբը մէկ մէկ Թալեց, էն անգին քարը ծածկեց: Ելը դարձաւ իրեչկեց, որ անգին քարը չկայ. էս տեղ, էն տեղ իրիչկեց, տեսաւ ծառի գլոխ մէ մարդ կայ. էնպէսդ քնաւ, էդ ծառին մէ քնլի գարկեց, որ ծառը քօքախան արաց, վիզը մտաւ փորը, ընկաւ, սատկաւ:

Տղէն քարը վերցրեց, իջաւ. ընկաւ մէ բարակ ճանբախ գնաց. գնաց-գնաց մէ դուզ տեղ, տեսաւ մէ թոզ, տուամն ըլլում ա, ասաց.

— Տէր Աստուած, էս թնչ ա, խաթեն (փորձանք) ընձնից չի գատանըմ ա:

Գնաց տեսաւ մէ դեասաւ մեյմուն էն կայնած. մէ դեասաւ էլ քազի (բարակ) էն կայնած, կռիւ անըմ են: Տղէն տեսաւ որ քազիբը մեյմունեներին (կապիկ) զօռ են անըմ, ուր կօբալը քաչեց, գնաց, մեյմունեների քամակը կայնաւ. քազիքներին ջարդեց, սըպանեց, փախցրեց. ամէնքը մէ չօլ էցգեց:

Մեյմունները էկան, ժողնրվան վրը տղին. փեչերից ձեռք էցգեցին, բռնեցին ու գնացին ուրանց ջոջ Թագաւորի կուշտ, ուրանց լեզուով Թագաւորին խասկցրեցին. «էս մարդը մեղի ազատեց էն զալմաների ձեռքէն»:

Թագաւորը ասաց.

— Ի՞նչ տանք ըդու խալաք, օսկի՛ Թէ անգին քար:

Մեյմունները լայեղ չտեսան. Թագաւորը բերեց ուր աղջիկը տուեց էդ տղին:

Տղէն ժամանակ մը էդ տեղ մնաց, միտք արաց. — Ըստե մնալը

ընձի ձեռք չտայ, դառնամ էթամ, տենամ իմ մէրն՝ իմ կնիկ մեռան
թէ ապրան:

Ելաւ յետ դարձաւ, ընկաւ ճանրախ եկաւ թըխ տուհը:

Եկաւ-էկաւ խասաւ մէ մէքի. ընտեղ ծառի տակ տեսաւ մէ
մարդ նստած ա:

— Բարի օր քե, ասաց, խօրոխբէրս:

— Բարով, հազար բարով, Թագաւորի տղայ:

Թագաւորի տղէն միտք արաց, — կըլլի թէ էսի իմ խօր ճանչ-
նըմ ա, ընդու իմ անուն իմացաւ:

— Խաց ունեմ, անօթի եմ, ասաց տղէն:

— Խաց էլ ունեմ, փառք Ասու, ջուր էլ, յըմայ ոտ չունեմ,
գունդ եմ. արի՛ ընձի չկայ էթանք, մեր տունը էս դարի տակն ա,
քեզի խնց էլ տամ, ջուր էլ տամ, պատիւ էլ անեմ:

Տղէն միամտաւ, էկաւ ըդուրը չկեց:

Ըդուր հնարք, ֆեմս ունէր, մէջկպից ցածր դայիւ էր, վերեւ
խսանաք էր, անունը Փոկոտն (Պալսդայիւ):

Փաթթուաւ տղին օտներից չանքի թերերը. էլաւ նստաւ վզի
վրէն:

Մէ ամիս տղին շատ չարչեց, հա քչեց ըստեղ, հա քչեց ըն-
տեղ, հա ջուր բերեց, հա փէտ բերեց չթողեց, մէ ստիտք դնընէր:

Մէ օր էս տղէն էս չարչմունքի մէջ գնաց մէ դդմի ըռարս
էկաւ, մէ խոր ճախ քաչեց:

— Շան որդի, ասաց Պալտրդայիչ ուր վզի վրուց. ընչի ես
«խա» քաչում, չէ՛ քո խոգին իմ ձեռն ա, դու պտի պրծնես իմ ձեռից:

— Այո, ասաց տղէն, զլխիդ դուրբան, իմ խօր խորակն էս ա,
միտքս բնկաւ, իզիմ տան, էսի անեմ մէ կերակուր, ուտենք:

— Դէ, չուտ արա, տենանք ինչպէսդ կերակուր ա:

Տղէն դդմի գլխը կտրեց, մէջը խորդեց, ծառներից խաղող
բերեց, մէջը քամեց. դրեց աբըր, գնաց:

Էն մէկ օր Պալտրդայիչին միտք ընկաւ, ասաց տղին.

— Է՛, չանդդի, քերէ, էթանք կերակուրը ուտենք:

Տղէն էկաւ դդմի վրէն կայնաւ. սկսեց որ ինք առաջ ուտէր
էս զատից. Պալտրդայիչ տուեց տղին չափալեխի առաջ:

— Շանորգի, ըմալ էղնիս՝ դու ընձնից առանջ ուտես:

— Զանրմ, աղա, առ կեր, ընձի մի սրպանէ. դու քու Աստուած,
թէ մնաց՝ ես էլ կուտեմ:

Պալտրդայիչ կերաւ, խմեց, քեֆովցաւ. դայիւները թուլցաւ,
էկաւ ոտներից ընկաւ ցածր:

Տղէն ազատուաւ. գնաց մէ ջրի վրէն շորերը խանեց, լուաց.

ըստըկեց, փռեց չորցաւ. խազաւ, էլաւ էկաւ որ Պալտրղայիչ քեօը թողեր՝ նստեր ա:

— Բարի օր քեզի, ասաց. խօրոխբէր:

— Բարսմ խազար բարով եկար, Թագաւորի տգա. իմ գլխին, իմ յերսին:

— Իմ օրս քու ձեռ թնչպէսդ էր, ընձի թնչպէսդ իր չարչրմ, տրորմ, բեալի ես չի, մէ անգէտ մարդ էր ընկնմ քո ձեռ, չանքի մեռնելուն պտի չարչրիք, քեզի Աստուած չկմ:

Թագաւորի տղէն չոմխը խանեց. ընդու գլխի օրթալախը չոմխը յիջաւ, գլխը արաց խազար փչուր. ջանը դժոխքի փայ արաց:

Յընկաւ մեծի մէջ, ո՛ր տե ընդոնցից տեսաւ, ջարդեց, սըպանեց. ըզոնց փօը (արմատ) կտրեց:

Էլաւ ընկաւ ճանբախ, էկաւ Թըխ ուրանց երկիրը, խասաւ ուր քաղաքի մէջը. գիշերուայ կէս էր, գնաց ուրանց դուռը, ձէն տուեց:

Կնիկը ձէնը լսեց, ուր կեսրոջ ասաց.

— Էս քո տղէդ ա:

— Հո, լիրբ, լրբի որդի, միտք ես տուե խրլղի ջոնելներին, ասըմ ես շքո տղէդ ա», իմ տղէն էս տաս տարի ա կուրիսեր ա:

Տղէն մէկ էլ ձէն տուեց. կնիկ էկաւ դուռը բացեց, տղէն մտաւ ներս, մօրը բարե տուեց. մէքն էլ ճանչըցաւ, որ ուր տղէն ա:

— Կնիկ, ասաց տղէն, էլի, մէ ճրագ արա, իրար էրես մէ տեանք:

— Քեանի դու գնացեր ես, մեզի ճրագ չէ էլեր, ասաց:

— Էլի, գնա դրկըցի տեէն մէ ճրագ բե, յիրար էրես տեանք, ասաց տղէն:

— Չէ, ես յօրդում եմ կերեր, ըսկի դրկեցի տուն չեմ գնացեր, ըսկի էլ չպտի էթամ, էթըմ ես, դո՛ւ գնա:

Տղէն էլաւ քուչի միջով էթըմ էր, հասասները էկան, բռնին, տարան Թագաւորի դուքսաղխանէն. գացին Թագաւորին ասեցին.

— Քո խազինի գողն բռներ ենք:

— Շատ լաւ էք արեր, ասաց Թագաւորը, Թըզ մնայ. սապախօան ըզու դիւանը կանեմ:

Լուսացաւ, Թագաւորի մըտից ընկաւ. էդի մէ ժամանակ մնաց դուքսաղխանէն:

Թագաւորին մէ ցաւ պատահաւ, խանչեց ուր այլամներին, ասաց.

— Էկէք մէ էնպէսդ մարդ գտէք, մէկ խօսք ասա, ես լամ, մէկ խօսք ասա ես ծիծղում. բեալի իմ ցաւին մէ ազատութեն ըլի. Թը չէ, ձեր յըմընի գլխի կը կտրեմ:

Այլամներից մէկը ասաց.

— Թագաւոր, մեզի մինչ ոտ իրեք օր, էթանք, չուռ գանք, կըլլի օր գտնենք:

Էդ բանտի վերակացուն էլ էր էդ տեղ. մէ երկու օր էդ տղին խաց չէր տարեր, անօթի էր մնացեր տղէն:

Վերակացուն էլաւ խաց տարաւ:

— Դու Աստուած չունիս, ասաց տղէն, բռնաւոր եմ, Թագաւորի բռնաւորն եմ, ընձի ընչի խաց չես բերում:

— Թագաւորի տուն Աստուած աւերայ, էնպէսդ շփոթութեն էցգեր ա մեր մէջն....

— Յրնչի խամար:

— Ընդու խամար՝ մէ մարդ ա ուղըմ, ասում ա. «ընձի մէ մարդ դտէք, մէ խօսա՝ ես լամ, մէ խօսա՝ ես ծիծղամ»:

— Էդի ես իմ, գնա Թագաւորին ասա, մէ խօսք ասեմ Թագաւորը լայ, մէկ խօսք ասեմ ծիծղայ:

Բանտի վերակացուն գնաց Թագաւորի առէջ կայնաւ:

— Է, ինչ ա ասաց Թագաւորը:

— Էն մարդն որ դու ասում ես, բռնատուն բռնուած ա:

— Գնա խան. առ արի:

Գնաց Թագաւորի տղին բռնատնից խանեց, առաւ, էկաւ Թագաւորի դիւանխանէն. ձեռ բռնեց, կայնաւ:

— Դու ես, որդի, ասաց Թագաւորը:

— Ես եմ, Թագաւոր ապրած:

— Արի, նստի, խօսա տենամ:

Տղէն սկսեց ուր գլխից անցած բաներ խօսաց: *

Ասաց. — Ես չատ հարուստ էի, ունէի անսպառելի ինչք, շատ լաւ բարեկամներ, սրտակից ընկերներ, որոց հետ ձի կընստէի, զուարճալի վայրեր կը գնայինք, կեր ու խում կանէինք, կուրախանայինք:

— Թագաւոր ապրած, եթէ դու լինէիր իմ տեղ, ինչ պիտի անէիր:

— Հարկաւ պիտի ուրախանայի. իսկ չարունակէ որ լամ:

— Իմ ամրողջ կարողութիւնը ծախսեցի-վատնեցի, իմ լաւ ընկերներու սիրտը չահելու համար, այլ ես ինձ մի փարայ անգամ չմնաց. սակայն յոյսս դրած լաւ ընկերներու վերայ՝ չարունակեցի նոցա հետ ուրախութեան գնալ, բայց ընկերներս երես դարձուցին, զիս չարաչար ծեծեցին, յետ դարձուցին:

* Այս տեղէն հեքիաթի պարունակութիւնը պիտի կրկնուէ՝ զոր աւելորդ համարած էի գրի առնելու միջոցին, սակայն քս պահանջման Մեծ. գիտնական Պ. Գր. Խալաթեանի լրացուցած եմ, բայց գրական բարբառով:

—Քաղաւոր ապրած՝ դու լինէիր իմ տեղ, ինչ կանէիր:

—Հարկաւ պիտի լայի. իսկ շարունակէ որ ուրախանամ:

Տեսայ, զգացի իմ անխոհեմ ընթացքը. միտք արե՛մ Սրուսաղէմ գնալ և Աստուծո՛մէ շնորհ խնդրել: Ճանապարհ ընկայ, մի կարաւանի պատահեցայ: Կարաւանապետը բարի մարդ էր, զիս վստահացոյց որ ապահով տանի Սրուսաղէմ և վերադարձնէ: Ճանապարհի կէսը կը տրեցիք, ես ուրախ էի որ փափաքիս պիտի հասնեմ:

—Քաղաւոր ապրած՝ դու լինէիր իմ տեղ, ինչ կանէիր:

—Հարկաւ պիտի ուրախանայի, իսկ ասա որ տխրեմ:

—Դու մի՛ ասեր, ես կարաւանապետին ծանր բեռ եղած եմ: Մի առաւօտ զարթեցայ, տեսայ որ կարաւանապետ առանց ինձ իմաց տալու, թողած է զիս քնոյ մէջ ու գնացած:

Մնացի մենակ, անծանօթ անտառին մէջ. ճանապարհս կորուսի. հաց չկայ, գիշերը քնելու ապահով տեղ չկայ:

—Քաղաւոր ապրած, դու լինէիր իմ տեղ ինչ կանէիր:

—Ի հարկէ պիտի տխրէի, իսկ շարունակէ որ ուրախանամ:

—Սա փրկութեան մի նշոյլ կորոնէի. մութ և անուշիկ անտառին խորը պատահեցայ մի հովուի, որ գոյնզգոյն ծաղկանց և կանանչ մարգագետնոյ մէջ իւր հօտը կարածեցնէր. փրկութեան յոյսս լցուած տեսնելով՝ անբաւ ուրախացայ. ուրախանալով դիմեցի դէպի հովիւն:

—Քաղաւոր ապրած, դու լինէիր ինչ կանէիր:

—Հարկաւ պիտի ուրախանայի, իսկ շարունակէ որ տխրեմ:

—Անօթութենէ աչքերուս լոյսը գացած՝ հասայ հովուին, հաց խնդրեցի. իսկ նա ինձ ասաց. «Բարի, նստի իշու վերան, գնանք տուն»: Սա անխոհեմաբար նստայ. դու մի՛ ասեր այս հովիւն ֆելլեկեօզ մարդակերներէն էր, իմ ոտներ իշու փորու տակէն կապեց որ ես խոյս չտամ: Զիս տարաւ իւր քարայրը, դռան առաջ դրուած մեծ ժայռը մի կողմ առաւ, տարաւ ներս. ուր երեսուն հոգի եւ կային, որոնցմէ մին զարկեց շամփուրի, կրակի վերան խորովեց, կերաւ. իսկ ես, որ ականատես էի այդ դժբաղդ մարդու շարաշար վախճանին, գիտես, ինչ եղայ, մանաւանդ կը մտածէի, որ մի օր ես ինձ պիտի պատահի:

—Հարկաւ պիտի սարսափէիր, իսկ շարունակէ որ ուրախանամ:

—Սա եւ գիտես, ինչ արի, ֆելլեկեօզին ուշադրութիւն դարձուցի, երբ նա ընկաւ խոր քնոյ մէջ, սողալով գնացի ընկերներուս մօտ, ասացի «ապրել մեռնելու օր է, ձեր ատամներով կրծէք իմ կապեր»: Քսան ութ մարդու ատամներն կրծելով թափաւ, իմ կապերս եւ կտրեցաւ: Սակայն այս-այն կողմ ման եկայ, դուրս գալու հնար չկար. մեծ ժայռն դէմ տուած էր քարայրի դռան: Գիտես, ինչ արի. գնացի այն շամփուրը առի, կրակի մէջ տաքացուցի, ու-

Ժով մղեցի Բելլէկեօզի աչքին. աչքը փլխաւ. չամփուրն մխուեցաւ գետին: Քելլէկեօզն վեր թռաւ. Քթագաւորի տղան, քու բռններն է՛, ասաց. լափլըփելէն (խարխափելով) այս-այն կողմ որոնեց զիս, իսկ ես առջևէն խոյս կտայի միշտ: Նա առաւօտեան հօտը դուրս հանեց որ զիս գտնէ, ես մտայ նոխազի կաշիի մէջ, նորա շէնքի (քայլի) տակէն անցայ: Սրբ դուրս ելայ, ձայն տուի.—Վաննորդի, պրծայ քեզնէ՛: Իսկ նա ետևէս վազեց. Ժայռէն գլորեցաւ, եղաւ հազար կտոր: Նա մի չոմախ ունէր ակունքով պատած, առի, գնացի այն մարդիկը արձակեցի, նորա ապրանքն ևս յանձնեցի նոցա. իսկ ես երբ զիս ազատուած գտայ, շատ ուրախացայ:

—Թագաւոր ապրած՝ դու լինէիր իմ տեղ, ինչ կանէիր:

—Հարկաւ պիտի ուրախանայի, չարունակէ, որ լամ:

—Սա անտառին մէջ ճանապարհս շարունակեցի, դարձեալ մոլորեցայ, հաց չունեմ. գազանները չորս կողմս առին, արջէն կը փախչիմ, գայլի ձեռք կընկնիմ, գայլէն կը փախչիմ առիւծի ձեռք. փախայ, ելայ ծառը. ծառէն չեմ կարող ցած իջնել, գիշերը քուն չունիմ, եօթ օր սոված, անքուն, գազաններու սարսափէն կուլայի:

—Թագաւոր ապրած, դո՛ւ. լինէիր իմ տեղ, ինչ կանէիր:

—Հարկաւ պիտի տխրէի, ասա որ ուրախանամ:

—Գազանները հեռացան, որոց սարսափէն չէի կարող իջնել ցած. տեսայ մի եղնիկ եկաւ ծառի տակ, բերնէն մի անգին քար հանեց, ջուր խմեց, դարձեալ առաւ բերանն, գնաց: Մտածեցի դարձեալ կգայ: Իջայ, տղմէ երեք խուփ շինեցի, հետեւեալ օր եղնիկն եկաւ, քարը հանեց. խուփերն վերևէն մի մի վայր ձգեցի, անգին քարը ծածկուեցաւ: Եղնիկն երբ տեսաւ անգին քարը չկայ. կատաղեցաւ, վեր նայեցաւ, լքնաւ. ծառին զարկեց, չրջեց, ինքն ևս սատակեցաւ: Առի անգին քարը, որ կ'արժէր միլիօն, ճանապարհս շարունակեցի: Հեռուէն տեսայ մարդիկ անտառին մէջ նստած՝ ուրախ ուրախ կը խաղան, «այս լաւ եղաւ մտածեցի, թէ անգին քարը չահեցայ, և թէ կերթամ այն մարդերէն հաց կուզեմ:

—Թագաւոր ապրած, իմ տեղ լինէիր, ինչ կանէիր:

—Հարկաւ կուրախանայի, չարունակէ որ տխրեմ:

—Գնացի այն նստած մարդերէն հաց ուզեցի.—Շորդի, ասաց. մին, հաց ունեմ, սակայն տունն է, ես ուք չունեմ, զիս չալակէ, տար, քեզ հաց տամ, ջուր ևս:» Գնացի որ չալակեմ, դու մի ասեր, այդ Փոկոտն էր, մէջքէն ներքև փոկ, փոկը փաթուլթեց իմ ոտներուն, մէջքին, ելաւ ուսիս վերայ նստաւ, սկսաւ զիս ապտակել, «չաննորդի, կասէր, այս տեղ գնա. այն տեղ գնա» ևլն: Սա եղայ փոկոտներու ձեռք գերի, երբեմն մին կը նստէր վղիս, երբեմն միւսը, երբեմն ջուր կը բառնային վերաս, երբեմն ցախ կամ փուշ:

—Քաղաւոր ապրած, դու լինէիր իմ տեղ, ինչ կանէիր:

—Հարկաւ պիտի լայի, իսկ շարունակէ որ ուրախանամ:

—Հնարքներ մտածեցի, մի օր գնացի դդմի մի մօտ, հոռա-
չեցի, «Շանորդի, ասաց. ինչո՞ւ կը հոռաչես». ասացի հօրս կերա-
կուրը այս դդմմն էր. տեսայ, միտս ընկաւ:» Փոկոտն ինձ մի ապ-
տակ զարկեց, «չանորդի, ասաց. պատրաստէ, ուտենք»: Դդմմը
ծակեցի, մէջը խաղողի ջուր քամեցի, մնաց երկու-երեք օր, Փոկոտն
ինձ մի ապտակ զարկեց, ասաց.—«Գնա՛, կերակուրը ուտենք»: Գնա-
ցինք, ձեռք զարկի ուտեմ. մի ապտակ ևս զարկեց. ասաց: «Սա
չկերած՝ ինչպէս կը համարձակիս ուտելու»: Դդմմը կերաւ. խաղողի
ջուրը խմեց, թուլացաւ. արձակուեցաւ ընկաւ. որ ընկաւ, գոմբալով
մի հարուած տուի սպանեցի, պրծայ:

—Քաղաւոր ապրած, դու լինէիր իմ տեղ, ինչ կանէիր:

—Հարկաւ կուրախանայի, շարունակէ որ տխրեմ:

—Անտառին մէջ պատահեցայ կապիկներու և բարակներու պա-
տերազմին, կապիկներու կողմ բռնեցի, 2—3 օր պատերազմեցանք,
բարակներ մեր վերայ զօռեցին, սպանեցին մեր զօրքերն. իմ չորս
կողմս ևս պաշարեցին. մնացի թէ կատաղի բարակներու ձեռքը և
թէ արեան հեղեղի մէջ:

—Քաղաւոր ապրած, դու լինէիր իմ տեղ, ինչ կանէիր:

—Հարկաւ պիտի տխրէի, շարունակէ որ ուրախանամ:

Ուժս հաւաքեցի, հարուած հարուածի վերայ տուեցի. յաղթեցի,
բարակներն, երկրէն հանեցի: Կապիկներն զիս տարին թաղաւորին
որ վարձատրէ: Բերին զիս թաղաւորի աղջկան հետ պսակեցին, հար-
սանեաց ամեն պատրաստութիւն տեսան, կերանք խմեցինք, խաղա-
ցինք, ուրախացանք:

—Քաղաւոր ապրած, դու լինէիր, ինչ կանէիր:

—Հարկաւ պիտի ուրախանայի. ասա որ տըրտմեմ:

Մի ժամանակ մնացի, դարձայ որ տուն գնամ. տեսնեմ կինս,
մայրս ողջ են, ինչ եղան:

Գիշերը հասայ տուն, դուռը զարկեցի, ձայն տուեցի. կինս
մօրս ասաց —«որդիդ եկած է»: Նա ևս բարկանալով ասաց. «ճայ
անառակ, տես քո ո՞ր մի սիրահարն է»: Կրկին զարկեցի, վերջապէս
բացին:

—Ճրագ վառեցէք, իբարու տեսնենք, մեր կարօտ առնենք,
ասացի:—«Ճրագ չկայ», ասացին:—«Դրացիներէն ղերէք», ասացի:
—«Քանի որ դու գնացած ես, ես դրացու տուն, ուխտ արած եմ,
ոտք չդնել, դո՛ւ գնա բեր», ասաց իմ կին:

Գուրս ելայ որ ճրագ գտնեմ, գիշերապահներն զիս բռնեցին.
—«դու թաղաւորի գանձարանը կողոպտած ես», ասացին. զիս բռն-

տարկեցին: Թագաւորի մտքէն ելաւ. մնացի բանտի մէջ կնոջս և մօրս կարօտը քաշելով. որոնք ևս չէին գիտեր ինչ եղայ, ուր եմ:

— Թագաւոր ապրած, դժւ լինէիր իմ տեղ, ինչ կանէիր:

— Հարկաւ պիտի տխրէի. չարունակէ որ ուրախանամ:

— Թագաւոր ապրած, ասաց. կուղես ուրախացի, կուզես տխրէ, զիս անմեղ տեղ բանտարկած ես:

Թագաւորը մտածեց, որ սոյնպիսի անմեղներ պատժելու պատճառաւ իրեն այդ ցաւը պատահած է. որչափ անմեղներ կային, քննեց և արձակեց, այս տղին ևս թոյլ տուեց, հազար հատ ևս ոսկի տուեց:

Տղան զնաց տուն, ծախեց ֆելեկօզի չոմախը հազար միլիօնի, այն եղնիկի բերնի անգին քարը հազար միլիօնի:

Նստաւ խեղճով կառավարուեցաւ, այլ ևս երես չտուեց հաց-կատակ ընկերներուն:

4

Բ Ա Բ Ը Ռ

(Կուլապի բարբառով) *

Ժամանակով մի Թագաւորի երեք տղար կար, փոքր տղի անուն Մէլէք-շահ էր. Սոցա կարգուելու ժամանակն հասաւ, ըստ իրենց հնաւանդ սովորութեան երեքն ևս մի մի նետ կը ձգեն: Մեծ ազի նետը կընկնի վազիրի գուռը, այն կառնէ վազիրի աղջիկը՝ փոքրի նետն ևս նազիրի դուռը. այն ևս կառնէ նազիրի աղջիկը. իսկ Մէլէք-շահի նետը զնաց ընկաւ մի ժայռի մօտ, մի գորտի առաւ:

— Իմ բաղդս այս է, ասաց Մէլէք շահ. գորտը առաւ բերաւ:

Թագաւորի մեծ որդիքն հարսանիք արին. Մէլէք-շահ զնաց նոցա հարսանիքին, ձեռները ծոցը դրած, խեղճ-խեղճ:

* Պատմած է Կուլապ գիւղացի Ասլամի Գէլան, որ Սինէկայ հովտավայրերուն մէջ ձիերու հիւանդութիւնը դարմանելով կը պարապէր. միջառաւակ 60 տարեկանի մօտ առոյգ մի անձ էր. ունէր խոխոս ձայն: Սոյն հեփաթի առաջի երկու էջերն կորսուած լինելով որոյ պարունակութիւնը գրական բարբառով կը մեղեայացնեմ, ապա կը բարձրանալուի աստղի բարբառով:

Հանդիսականները ծիծաղեցան Մէլէք-շահի վերայ. մայրն ևս ասաց.

—Քօռանայ քու էրկու լուսն, գնացիր բան չգտար, գորտը բերիւ քեզ կծիկ:

—Նանէ, ասաց. Աստուած էն է կամեցեր:

Գիշերը տուն դարձաւ Մէլէք-շահ, տեսաւ մի սիրուն աղջիկ գորտենին հանելով դուռն եկաւ, այնքան գեղեցիկ, որ արևուն կասէր, դու դուրս մի գար-մի ծագիր, ես պիտի ծագիմ:

Մէլէք-շահ նորա լուսնեակ դէմքի գեղեցկութեան վրայ զմայլեցաւ. առաւ իւր հետ, գնաց եղբայրներու հարսանեաց հանդիսին:

Թագաւորը երբ տեսաւ, սքանչացաւ. եղբայրներն ամօթահար եղան. հանդիսականք ուրախացան, ասացին.

—Սա հուրի-մէլէք է, երկնից իջաց լոյս մ'է:

Մէլէք-շահ առաւ Հուրի Մէլէք, դարձաւ տուն:

Թագաւորը լուր յղեց որ հետեւեալ օր Մէլէք-շահի հարսանեաց հանդիսին գնալու է. այն չքնաղ հարսը կրկին տեսնելու փափագով:

Մեծ եղբայրները նախաձեռնեցան, իւրաքանչիւրը 1500-ական ձիաւոր իրենց հետ առին որ իրենց եղբայրն անպատրաստ գտնեն, ամաչեցնեն:

—Այ կին, ասաց Մէլէք-շահ, մնացինք ամօթով, մենք ճրպէս կառավարենք այս ահագին բազմութիւն:

—Մէլէք-շահ ջան, ասաց Հուրի փէրին, գնա՛ այն քարի մօտ որ զիս գտար, այս գաւազանով երեք անգամ քարին դարկ, ասա.

—«Ղաւսապի ճուղերտ» (առատաձեռն մագործ). որ երեք անգամ ասացիր, մի արար դուռը կը բանայ, դու ևս կասես. «Հուրի փէրին իւր փոքր սեղանը կուգէ»:

Մէլէք-շահ պատուէրի համեմատ կատարեց: Դարձաւ տեսաւ Աստուծոյ ստեղծած ամեն տեսակ համադամ կերակուրներ պատրաստ՝ սեղաններու վերայ զետեղուած, ոսկի արծաթ ամաններու մէջ:

Կերան, խմեցին, կէսն ևս աւելացաւ:

Հրաման արաւ Մէլէք-շահ, որ իրենց առաջի ամաններն ևս իբրեւ նուէր, առնեն տանեն:

Հետեւեալ օր Մէլէք-շահի մայրն Հուրի փէրին տարաւ բաղանիք որ լողացնէր:

Մէլէք-շահ Հուրի փէրու գորտենին կը ձգէ կրակ, կը վառէ, որպէս զի այլ ևս չմտնէ գորտենոյն մէջ:

Հուրի փէրին անմիջապէս ցաւ կզգայ. Թագաւորի կնոջ կասէ.

—Քո աղան իմ առնը վառեց, ահա ես կերթամ Զինուամաչին քաղաքը, Թող ինձ չհետևի, կարող չէ գտնել. և մի ակնթարթի մէջ աղաւնու մորթենի կզգենու, կը Թռչի կերթայ:

Թագաւորի կնիկը տուն կդառնայ:

Մէլէք-շահ կը հարցնէ.—Ո՞ւր է Հուրի փէրին:

—«Բո տղան իմ տունս վառեց», ասաց. աղաւնու մօրթ հագաւ, Վերթամ Զինաստան» ասաց. Թող ետես չգայ Մէլէք-շահ, զիս չէ կարող գտնել:

—Մայրիկ, ասաց. ես պիտի գնամ, զայն գտնեմ:

—Որդի, ասաց. նա գնաց Զինաստան, ով գիտէ ո՞ւր է Զինաստան, չես կարող գտնել, մի՛ գնար:

—Զէ, մայրիկ, պիտի գնամ, գտնեմ. կարօտս առնեմ:

—Որ կը գնաս, որդի, ես ես քու հետ կգամ:

—Մայրիկ, մի գար, իմ ճանապարհս շատ դժուար ու հեռու է:

—Զէ, որդի, չեմ կարող զքեզ Թողուլ, գնաս կորսուիս. ես ես քու հետ կը տանջուիմ, քո կերակուրը կը պատրաստեմ:

Մայրն ընկաւ Մէլէք-շահի հետ, գնացին:

Շատ և քիչ Աստուծոյ միայն ծանօթ է, գնացին, տեսան որ իրենց առաջը մի անապատ բացուեցաւ. այդ անապատին մէջ մի ծուխ կը բարձրանար, շտկուեցան այդ ծուխը գնացին, տեսան որ մի բարձր քօչկ ու սարայ: Մտան ներս, տեսան որ մարդ-բան չկայ, ամեն կահ կարասիք, կրակ, սուրճ ու սրճաման պատրաստ կայ:

Թագաւորի կնիկը սրճամանը հրեց կրակի մէջ, սուրճ եփեց ու սկսաւ խմել: *

Նստան գինջացան (հանգստացան):

—Ագէ, ասեց Մէլէք-շահ, դու ըստե գինջացիր, ես էթամ ձինը ջրեմ:

Որ էնի գնաց ձինը ջրելու, էն սարայու տէր Բաբուն ա յուշիկ-յուշիկ էլաւ օալթից, ուրը նշանց տուեց Թագաւորի կնկան:

Թագաւորի կնիկը խարցրեց.

—Դու ինչ մարդ ես:

—Սո էս սարայու (պալատ) տէր Բաբուն եմ:

—Մէ գնա առէջ, ես նեղացեր եմ, իմ ոտներս մաժես:

Բաբուն էկաւ մաժեց:

Ուրանց խօսքերը մէկ արեցին:

Բաբուն ինք խորոտ մարդ էր, Թագաւորի կնիկ վառուաւ ըզու սէրից:

—Բաբուն, ասեց Թագաւորի կնիկ, կարո՞ղ ես մէ բան խանես ըստու գլուխը, որ մենք մեանք էս փոք ու սարի մէջ:

—Դու քեզի կը Թալես խիւղդութեն, գիչեր որ քնար, սուտ

* Այս տեղէն կը շարունակուի նոյն Ասլանի Գելայի բարբառով:

էրազ կը տեսնաս, կասես. գիշերս էրազի տեսայ, Սև սարը խնձոր կայ, որ էթաս էն խնձորից բերես, կուտեմ, կը սաղանամ:

Բարձր յէլի գնաց ուր գեարգեանային տափաւ:

Մէլէք-շահ ուր ձին ջրեց, եկաւ կապեց, գարին տուեց, դայճի խմեցին, խաց կերան, պարկան քնան:

Լուսը բացուելուն Մէլէք-շահ շուտ ուր տեղից յէլաւ, ձէն տուեց ուր մօր:

Էնի տեղիցը չեկաւ:

—Ադէ, ընչի՞ չես ըլլում տեղիցդ:

—Մէլէք-շահ, ես ինքս շատ խիւանդ եմ:

—Ըպա ինչ պտի ըլլի քու հալդ:

—Ես գիշերս էրազ տեսայ:

—Խե՛ր ըլլի էրազդ. մէ ասան, ինչ ա:

—Էս տեղ մէ Սև սար կայ, խնձոր կայ, դու բերես, ուտեմ, կը սաղանամ:

Մէլէք-շահ մնաց չիւար. պտի էթամ, ինչ անեմ, մէրս ա, միտք արեց:

Էլաւ ուր Աստուածը ապաւինեց. ուր ձինը խեծաւ, գպա էդ Սև սարը գնաց: Էդ սարը մեծելիլի (անտառային) էր. պտըտվում էր էդ տեղ. երկու ասլան (առիւծ) ըռատս էկան ըդու. էդ էլ Թագաւորի տղայ, չճանչընմ՝ ասլան էն:

—Էսի վի՛ր հորթերն ա, մողըռած ա, ըստեղրանքը պըտըտըմ էն. Ըդոնք քնան դպա Մէլէք-շահը:

Մէլէք-շահ քաջեց թուրը, գարկեց սըպանեց էդոնց. գնաց ծառից մէ խուրճին խնձոր լցեց քարկը, էլաւ որ գայ, Ասու հրամանով էրկու ասլանի ձագեր ընկան խըտ ըդու՝ էկան:

Թագաւորի կնիկ ու Բարձր էլած ին սարայու գլուխ, քամաւա էն ունըմ:

Թագաւորի կնիկ ասեց.

—Դէ, ա. Մէլէք-շահ գալըմ ա:

Սկայ ասլանները էնի ցրուեցին իրարուց. էնտեղ քալաններու վաթան ա (հայրենիք): Մէկ էլ տեսան որ գալըմ ա:

Էլի Բարձր իջաւ գնաց տափ էկաւ:

Մէլէք-շահ ինքը էկաւ իջաւ:

Մէրը էկաւ զսու (դիդմամբ) մտաւ տեղի մէջ, պարկաւ:

Մէլէք-շահ խնձորները տուեց մօրը, ասեց.

—Խնչպէսդ ես, մայրիկ ջան:

—Մէլէք-շահ ջան, դու էկա՛ր սաղամաթ:

—Հրամանքէ, ադէ, փառք Ասու, էկայ:

—Խնձոր բերեցիք:

— Բերեցի, ահա, ասեց, տուեց մօրը:

Մէրը կերաւ, ասեց.

— Փառք Ասու, կը լաւանամ, առաւտուն կեթանք:

Էլի Մէլէք-շահ ձինը տարաւ ջրելու:

Կանչեց թագաւորի կնիկ.

— Բարբառ, արի տենանք, գացի «հորթիկ եմ սըպանէ» ասըմ ա, էրկուսն էլ խտը բերեր ա:

— Քո տուն աւիրի, էդի ասլան ա սըպանէ. էրկուս էլ խտը բերեր ա, ըդհալ չարա կըլլի:

— Ըպա ըդու ինչ չարա կենիս, որ սըպանենք. մենք ֆէյճ անենք, կենանք անենք խտ իրար. մէ իլան արա, ըդու գլօխ կորցընենք:

— Ըդու իլան էն ա, որ էն մէկեւ Սե սարը կայ, էնի քառսուն հարամու վաթան ա. էնտեղ որը որ էթայ, սաղ չդառնայ. կը փչացնեն. կը քենս, էրազին կը տեսնես՝ էն Սե սարը տանձ կայ. — «Որ բերես, ես կը սաղնամ, որ չբերես ես կը մեռնեմ», կասես:

Մէլէք-շահ քնաւ, առաւօտա խտ շուտ տեղիցը վեր կացաւ, խանչեց.

— Մէր, մէր, անգան ա, էլիր:

— Շատ խիւանդ եմ, ընձի հալ չունեմ. Մէլէք-շահ ջան, էրազ եմ տեսեր, էն մէկեւ Սե սարի տանձը, որ չբերեցիր, ես կը մեռնեմ:

— Սա ինչ անեմ, ազէ, ասըմ ի մի՛ գայ, դու ինձանից ձեռ չքաշիր, քեդի թողեմ էս չօլերը էթամ, կաթդ կերեր եմ, վախենամ կաթդ ընձի պատիճէ:

Մէլէք-շահ ուր Աստուածը ապաւանեց, ուր ձինը խեծաւ, դէմ արաց, դպա Սե սարը քչեց:

Հարամիքին մէ դուրուխ ունեն, (պահպանուած, հսկողութեան ներքե կղած մարդ), ըդտեղ մէ աղբուր կար, գնաց էդ աղբուրի վրէն իջաւ, ասեց. — Սա էլ դինջանամ, իմ ձինն էլ:

Խաց կերաւ, իրիչկեց որ սարը մօտ ա, ասեց.

— Քնիմ, դինջանամ, կեթամ կը բերեմ:

Ղայջը զարկեց ձիու ոտը, քնաւ:

Հարամի պաւսին դուրպին (դիտակ) դրեց վըր աչքին. իրիչկեց, տեսաւ մէ ձիաւոր, իջեր ա դուրուխի մէջ, խանչեց, ձէն տուեց ուր հարամիքին.

— Էկէք մէ տեսէք, ես իրիչում եմ մեր դուրուխի մէջ օձն ուր պորտով, հաւքն ուր թևով չեկէր էր, գացէք ընդու գլօխ ընձի, մալը ձեզի:

Էլան չորս ձիաւոր խեծան, խնու էկան. էկան ըդու մօտենելու ֆիմին, քչեցին, վրայ տուեցին, որ ըդու սըպանեն:

Մէլէք-շահի ասլանները իմցան, պրծան դպա եգոնք. ձեռ թալեցին, ձիաւորներ ցած բերեցին, ճրճըղեցին իրարուց:

Հաւամի պաւեին դուրպին դրեց, իրիչկեց, տեսաւ որ տեղ-պըստեզ փչացրեցին, ասեց.

— Ելէք, մէ տաս ձիաւոր էլ գնացէք:

Ասլանները հոնց էլ սըպանին, ճրճըղեցին: Իսանի ջանտակը ջոկ էն գնեմ. ձիան ջոկ իրար վրայ:

Հաւամի պաւեին էլի թուրպին դրեց, իրիչկեց.

— Էս ինչ ա, էլի էս մարդիկ փչացան. էն մարդ պարկուկ ա:

Խանչեց, հաւարը էցգեց ուր ձիաւորներին. ամենքը խրտ իրարի խեծան, հաւամի պաւեին էլ խտ դիմաւորաւ, էկաւ դպա Մէլէք-շահ:

Մէլէք-շահ քնած ա. ձին էլ էկեր, կայներ ա գլխին վերե, էնքան փեքօլ արեր ա որ գետին մէկ չոք իջըցրեր ա, չիմանում:

Մէլէք-շահ իմացաւ որ քիչ ա մացեր ձիաւորը ուրը վերցէ:

Ելաւ ուր ձինը խեծաւ, էդ տեղ կռիւ գցեցին. էն որ Մէլէք շահ՝ ուր ձին էն սըպանում, էն որ ասլաններն էն ճրճըղում:

Էդոնց ջարդեցին. հաւամի պաւեին ուր նօխաւ դարձան, փախան:

Մէլէք-շահ ընկաւ ըդոնց էտե, խրկեց, (փախցուց) տարաւ դպա Սև սարը, էցգեց մէջ մեծին, կուրցըրեց:

Յտ դարձաւ, ասեց՝ մէ էթամ տենամ, մէ վաքան, եաքանախ տեղ կըլլի:

Գնաց չուռ գալու ընդոնց օթախները, տեսաւ ջոկ-ջոկ քառասուն հաւամու տեղը:

Քառասունն էլ որ հաւամութեն արեցին. տես թէ ինչքան ապրանք են լցած:

Ընկաւ օթախները չուռ էկաւ, մէ օթախի էլ ըռաս էկաւ. դուռ բացեց, տեսաւ մէ զեմալու (փափկակեաց կին կայ) որ ձէն տուեց:

— Հա, հաւամի պաւի, դէժը էս գալում դպա ընձի, մէ ձեռն ազուռն ա, մէ ձեռն խանջալն (դաշոյն) ա, գաս մօտկընաս, ընձի դարկեմ պտի սըպանեմ:

Մէլէք-շահ ասեց.

— Քոնք, ես էն հաւամի պաւին չեմ. ըդոնց ամեն փչացրեցի. դու ինչ օղուլոււախ էս ըս տեղ:

— Մարդայ փաշի աղջիկը՝ Տէրվիչ փաշի նշանածն եմ. էս հաւամի պաւին ընձի տաս, տասնըխինգ տարի ա բերած էր էստեղ, ես չէի թողում ընձի մօտենայ:

— Էնպէսդ ա դու իմ քուրն ես, իսկի հոգ մ'աներ:

— Որ ես քու քուրն եմ, դու էլ իմ աղբէրն ես:

Ելան քուր ու աղբէր իրար խետ:

—Քուրս, էս քու էյութեն ինչ ա:

—Ընձի զօռով էր բերէր, հըմի փառք Ասու, էկար էդ քեռքիդի ձեռիցը ազատեցիր:

—Եթէ տանես Տէրվիչ փաշին ընձի խասցընես, մեծ լաւութեն կանես. Տէրվիչ փաշան շատ պատիւ կուտայ քեզի:

Մէլէք-շահ ասեց.

—Մէրս կը մեռնի, էկայ որ տանձ տանեմ. քուրս, վեր կաց, ջեհնեմ թէ մեռնի, էս քեզի պտի տանեմ Մըսըր:

—Հարամու պաշու մալը շատ ա. մե դասը մալ վերցընէ՛ք:

Ելան էրկսով ընկան էդ օթախները. պագիրկեանի լաւ լաւ ապրանքներ կային, տարան: Մէլէք-շահ գնաց օթախներից էլ մի լաւ ձի բերեց. պատրաստութենը տեհան: Եդ մալից մէ դասը (չափ) բարձան, շտկուան դպա Մըսըր (Նգիպտոս), գացին էլան Մսըրայ քեռքան. տեհան էդոնց հորթարածները հորթ արծացընըմ են, խանչեց:

—Փանփուլ, արի էստեղ, կեթաս մուսուլուխ կը տանես Տէր-վիչ փաշին՝ թէ յաջող լուս ըլի, Մէլէք-շահ առաւ ուր քուր-Ֆէնէրի խանըմ, էկա:

Եդ Փանփուլ յինք մէ քեյիլ տղայ մ'էր. գնաց ձեռ թալեց Տէր-վիչ փաշի յականջ:

—Տէրվիչ փաշա, ասեց. իմ մուսուլուխը տո՛ւ:

—Քե'չիլ, ասեց. ինչ մուսուլուխ ա:

Մէլէք-շահ ուր քուր Ֆէնէրի խանըմը առաւ էկա: Ֆէնէրի խանըմ ասեց. թող առնէ մէ խազար խատ ասկիւր գայ:

Տէրվիչ փաշէն մտածեց.

—Ֆէնէրի խանըմ իմ նշանածն ա. էս Մէլէք-շահ ասածը ո՛րը պտի էլնի:

Փանփուլ ասեց.

—Ընձի Ֆէնէրի խանըմ պատուէր տուեց թէ Տէրվիչ փաշէն իմ աղբօր առէջ գայ:

Տէրվիչ փաշէն ծանտը ղոթուն վեր կալաւ, էկաւ դպա Մէլէք-շահ, ուր քուր Ֆէնէրի խանըմ:

Ֆէնէրի խանըմ ասեց.

—Տէրվիչ փաշա, էս Մէլէք-շահ ընձի ազատեց. ըստու ինչ աղեկութեն էնեք, որ ըստու աղեկութենի տկէն ըլինեք:

—Ռէ, Ֆէնէրի խանըմ, դո՛ւ գինաս, քու աղբօր ինչ կամք ես տեսնըմ:

—Էնի ոչ ձիու փափաք ա, ոչ փողի պէտք ա, էնպէսդ լաւութեն անեք որ միշտ ասուի:

Մէլէք-շահ էդոնցից խնդրուաւ.

— Էս էթամ տենամ, մէրս ապրաւ, մեռաւ:

Տէրվիլ փաշէն սանթամարով ճանրու գրեց:

Ճանրու մէջ մէ նշան ուզեց քուր մօտէն, Մէլէք-շահ:

Մատնիքները փոխեցին:

Տէրվիլ փաշան, Ֆէնէրի խանըմ դարձան, մասլափաք տենան, որ մէ աղքատանոց չիքել տան, որ ընդու լաւութենի տկից դուս բլլեն:

— Ինչքան աղքատ բլլի, ասեցին, բերենք կերակրենք որ ընդոնք էլ Աստուած ապաւինին, ըդու (Մէլէք-շահին) ջանսադութեն տայ, որ մէկ օր գայ մեզի դոնադլի:

Մէլէք-շահը դիմաւորաւ Բաբրուի վաքանը ու գնաց:

Մէլէք-շահի մէլին ու Բաբրուն էլ արխային էն ընկած. էլած ա սարալքու գլօխը սէյր էն անըմ ուրանց համար. մէկ էլ տեսան մէ դուման դուս էկաւ:

Բաբրուն ասեց թագաւորի կնիկը.

— Կարող ա Մէլէք-շահն բլլի էս էկողը:

— Էնպէսդ տեղ չեմ օղորկէ. մկայ ընդու օսկրտանք փյացեր ա: Ընդու դէն սրիաքը էրկուս թրմաւ, Մէլէք-շահ ինքն ուր ձիով դուս էկաւ (յայտնուեցաւ). էլի Բաբրուր փախաւ տափաւ:

Մէրը գնաց սղի առէջը, բարեւ տուեց.

— Բարով որդի, խազար բարի. էսքան վախօս դու ո՞ր տե իր, փառք Ասու, սաղ սալսմաք էկա՞ր:

Մէլէք-շահ իջաւ օրախը. տանձը տուեց մօրը, ասեց.

— Մէրս, քաւղիբդ տես, որ էգուց դուս բլլենք, էթանք:

Էս խետ Մէլէք-շահ տարաւ ուր ձինը ջրելու:

Մէրը խանչեց.

— Բաբր'ու, էլ ինչ օյին խանենք ընդու գլօխ:

— Ո՛ր տեղ ուղարկինք, սաղ սալսմաք էկաւ, էլ էդոր իլան չկայ, իրանից խարցու-տես, ըդու ինչքան դուվաք (ոյժ) կուենեայ:

— Կարելի ա էթանք ուրիշ տէրութեն, ասա, մեզի դեեր ըռասօս դան, ես իմանամ քո դուվաք ինչքան ա. ինչով պէտք ա յաղթուես:

Բաբրու էլի տափաւ:

Մէլէք-շահ էկաւ, մէրը խարցրեց.

— Որդի, ինչո՞վ կը յաղթուես, յիմնամ քո դուվաք, էլաւ որ մեզի դեեր ըռասօս էկան:

— Մէ գութնի ջանքարակ բե՛, իմ թներս կապայ. Մէրը կապեց-ասեց.

— Մէլէք-շահ ջան, քեզի յուրպան ըլնեմ, դու կարո՞ղ ես կտրել:

Թեկերը յիբար տալու քիմին, ջամբարակ կտրուաւ, օդերը ամէկը մէ տեղ թափաւ:

— Բն դուրպան, ասեց մէրը, քեզի ինչ կ'աղթէ:

— Դէ, ասեց. մէրս, ինչ շատ բանի խտն իս յընկեր:

— Դէ, ուզում եմ քո վրէն ծրծղամ. քեզիս դայ, ասեց մէրը:

— Ընձի յաղթողը իմ նեա ու անեղի թելն ա. բեր իմ էրկու բութը կապայ:

Էրկու բութը կապեց:

— Մէլէք-շահ, մէ թափ տոն տենանք, կարող ես կտրել. ասեց մէրը:

Ըդու թափ տուած վախսին, միսը կտրեց, մնաց օսկորը:

— Մէրս, Ասու սէրն ըլնի, ասաց. արձըկայ, միսը կտրեց, յընկաւ օսկորը:

— Բաբըռ, խանչեց մէրը, արի ըստե:

Բաբըռը էլաւ, էկաւ:

Մէրը ասեց Բաբըռին.

— Արի, ըսդու սրպանայ:

— Մէրս, ասեց Մէլէք-շահ, ես ինչ վատութեն եմ արէ քեզի, որ ընձի սրպանել ես տալըմ:

— Բաբըռ, սրպանէ, ասեց մէրը:

— Դոն քո Աստուած. սպանել էս տալըմ սպանել տու, Աստուած քո դիւան էնայ:

— Բաբըռ, արի Մէլէք-շահին սրպանայ:

— Ափսոս ա Մէլէք-շահ, ընչի՛ սրպանենք, աչքերը խանենք տանենք, մէ քառսուն գազանոց խոր կայ, քցենք ընդու մէջ:

Աչքերը խանեցին, տարան քցեցին խորը:

Էդ ձին, ասլանները գնացին խտը:

Մէլէք-շահ մնաց խորի մէջ:

Ասլանների սովորութիւն՝ որ էթող գալող ըլնէր, կեթին առաջը, խաց կըլնէր, կերակուլ կըլնէր, կառնին, կէսը իրանք կուտին, կէսը խորը կը քցին:

Մէլէք-շահ մէ վախս էդպէսդ ապրեց:

Մէ վախս Մըսրայ փաշի բագրկեանը գացեր էր խրիտ անելու. ես դարձաւ, էկաւ մէ գեղ իջաւ, ըդուն ասեցին.

— Ճամբէի վրէն, որ դու էթըմ էս, էրկու ասլան ա փայտան էլէ: Ասաց.— Բալա ինչպէսդ պտի ընցենք:

— Ասլանները մարդի չեն դպչի, մարդի կշտի խացը կառնեն:

Բագրկեան պաշին նօթարներին հրամայեց, մէ ոչխար առան, բիրեան քցեցին, խացի խտ փեռանք ձիուն վրէն դրեցին, էկան ասլանների գէմը:

Ասլանները էկան, դաստախուսուով (վերան հաց ուտելու շոր) էդ բիրեանը քցեցին ընդոց առէջ։

Ասլանները վերցրեցին, դացին դպա խորը։

Մեծ մարդը ախր խելքով կըլլի։

Էդ բազրկանը ըդոնց էտեից գնաց, տեսաւ որ Ասլանները բիրեանը կիսեցին, կէսը իրանք կերան, կէսը քցեցին խորը։

— Եթամ, իրիչկեմ, տենամ ինչ կայ էդ խորը։

Գնաց, ձէն տուեց, տեսաւ մէ խաւնաթի ձէն էկաւ, ասաց.

— Դու ինչ մարդ ես ըստեղ։

— Քոռ մարդ եմ, ընձի թալած ա խորը, Աստըծու խէրին՝ ընձի խանայ։

Խանչեց իրա նօսաբներին, շիրիսները թալեցին խորը, խանեցին Մէլէք-չահը։

Բազրկեանը դրեց ուր ձիուն վրէն, տարաւ Մըսըր, որ դնայ էն աղքատանոցը։

— Բազրկեան, դո՛ր ես տանըմ ընձի, ասեց Մէլէք-չահ։

— Մըսըր Ֆէնէրի խանըմ կայ, աղքատանոց չքեր ա, քըզի գլխի վրէն կընդունայ։

— Ընչի են չիքած։

— Ֆէնէրի խանըմ ուր աղբօր խաթրի խամար չքիլ տուած ա՝ որ ընդու էնքան լաւութեն արած ա, աղքատները, ֆօռերը, խիւանդները, կուտեն, կը խմեն, աղօթ կանեն Մէլէք-չահի խամար։

Էդ բազրկեանը տարաւ տուեց Տէրվիչ փաշին. տարան էդ ֆօռին աղքատանոց։

Էդ աղքատների սովորութքը. առաւօտնէ առաւօտ ընըմ էն, Աստուած էն ապաւինըմ. ասըմ էն. «Կարելի՛ ա Մէլէք-չահ մէկ էլ գայ ուր քուր Ֆէնէրի խանըմին դօնախ, Աստուած, ընդու ջանսաղութեն տաս»։

Մէլէք-չահ միտք արաց.— Մէլէք-չահ ասած՝ ես եմ. Ֆէնէրի խանըմն էլ իմ քուրն ա. խանչեց դայվաչուն, ասեց.

— Ղայվաչի, դու քու Աստուածը, կեթաս Ֆէնէրի խանումին կասես որ ինքը ըլլի ուր աղբօր Մէլէք-չահի արև՝ ուր օսկէ Ֆննանով որ դայվայ ա խմըմ, մէ քաս օղորկէ գայ, ես խմեմ։

Ղայֆաչին գնաց, Ֆէնէրի խանըմին ասեց. Ֆէնէրի խանըմ որ Մէլէք-չահի անուն խեց, ասեց.

— Դէ, շուտ արէք, որ Մէլէք-չահի անուն տուեր ա, իմ օսկեքասի մէջ լից, տմր ընդուն։

Լցեց, տարաւ Մէլէք-չահին։

Մէլէք-չահ ձեռնիցը առաւ, մէ էրկու դում խմեց, ըդու մատնիկը քցեց քասի մէջ, խանչեց վայվաչուն, ասեց.

—Ղայվաչի, դու քո Աստուածը կը սիրես, ձեռք կը դնես էգ քասի վրէն, տանես տաս Ֆէնէրի խանըմին, կասես, ինքը ըլի ուր աղբօր արև, Թող էս իմ կիսատ քասը խմայ:

Տարաւ տուեց Ֆէնէրի խանըմին, ասեց.

—Ինչ արեցի, չարամու՛ւն չեղաւ էն քօռի խետ. կասայ Վինք էդնի ուր աղբօր արև, էս քասը Թող խմի:»

Առաւ խմեց, ասաց.

—Ուր աղու (Թոյն) ըլի, որ իմ աղբօր անուն տուեց, պտի խմեմ:

Խմած վախսին մէ զրնկոց էլաւ քասի միջէն, մատը պարզեց, խանեց, տեսաւ մէ մատնիք ա, սրբեց. տեսաւ ուր մասնիկն ա, կտրդաց ուր Ֆամիլեան, ասեց.

—Ղայվաչի, կեթաք էն քօռ մարդուն էնպէսդ կը բերէք, ըսկի ինջիմիօ չըլի:

Գացին վերցրին, առան էկան:

Ֆէնէրի խանըմ իրիշկեց, տեսաւ ուր աղբէր Մէլէք-շահն ա, փաթըթուան, լացին:

—Աղբէր, էդ ինչ օղիաք էկեր ա քո գլուխ: Ուրախացան իրար վրայ. նստան քեօ ուրախութեն արեցին:

—Է՛ս բանի սեպեղ իմ մէրն էլաւ. Բեգիրկեան իմ ձին, ասլաններ բերներ ա:

Ֆէնէրի խանըմ մարդ օղարկեց, առաւ էկաւ, տուեց պահ:

Տէրվիշ փաշէն, Ֆէնէրի խանըմ նստան, միտք արեցին.

—Ախր մենք ինչպէսդ բան բռնինք, որ Աստուածութեն օղորմանայ իմ աղբէր Մէլէք-շահին, Բեալֆի աչքի լուս տայ:

—Կնիկ, դ՛ու գինաս, ինչ որ դու կամք ես տենըմ:

—Աչխարքս հիմի Թանգուլթեն ա, անօթի են, մեր խազինի բերանը բացենք, ամպրնրի բերանը բացենք, ամեն ցրուենք դուս, օղորմութեն տանք, որ Աստուածութեն ընդու օղորմանայ:

Բերեցին ամպրնրի, խազինի դռները բացին, ցրուեցին, ասեցին.

—Աստուած կապաւինենք որ ընդու աչքի լուս տայ:

Մէլէք-շահի ուր սովորութեն էլ էն էր, ըզու դռան առէջ մէ չինարի ծառ կար, աղբուր կար, էթըմ էր ընտէ քնըմ:

Մէկ օր տեսան որ մէ ջուխտ հուրի էգ ծառի վրէն իջած ին. ըզոնք խըտ իրար խօսացին, էն մէկը, էն մէկին վերցից.

—Քուր, էս ո՛րն ա ըստէ քնողը:

—Մէլէք-շահն ա, Մէյմուն խանըմի նշանածը:

—Ընչի՛ք խամար քներ ա:

—Ըզու աչքերը խանած ա, իլան չուեի:

—Նստաւոյ, կարենլի ա սաղանայ, ըզու իլանը ինչ ա:

—Աստուածութիւն օգորմացեր ա ըզու, գուս շատ օգորմութիւն տուած, Աստուած էն ապաւինած. մենք թոնելու ետք՝ մեզնից թեպուր կրնկնի, որ էնի իմաց բլի՝ էն թեպուրը վերցէ, ուր աչքերը ջեպից խանայ, մէջ էս աղբուրին թրջայ, գնայ տեղը. էն թեպուրը քաշէ մէջ էն ջրին, ուր աչքեր քսայ, կը սաղնայ:

Եղոնք թուան, թեպուրը վէր ընկաւ:

Մէլէք-շահ իմցաւ.

—Նստաւոյ, էս էլանգ էր, ինչ էր:

Ձեռը պըտտեց, տեսաւ՝ էգ թեպուրը ընկաւ ըզու ձեռ, տեսց.

—Փառք քե, Աստուած. Աստուածութիւն ընձի օգորմացեր ա:

Ձեռ տարաւ ուր ջեպ, աչքերը խանեց, չորցիր էր. առաւ մէջ ձեռին. հալըղին մէջ արորեց, կակղցրեց, պրեց տեղը: Թեպուրը քաշեց ջուրը, բերեց քաշեց ուր աչքերը:

Աստուածութիւն օգորմացաւ ըզու, սաղցաւ, աղատուաւ:

Աստուածութիւն նեղ մարդերին էնպէս օգորմանայ:

Մուծղայ տարան քուրը.

—Աչքդ լուս բլի, Աստուածութիւն օգորմացաւ, Մէլէք-շահին աչքերը սաղցաւ:

Քուրը ուրախ-ուրախ էկաւ. միաթաթուաւ աղբօրը վիղը, շատ ուրխըցաւ. փառք տուեց Աստու, գացին նստան իրար խեռ:

—Իմ սաղանները, իմ ձին լսու պախներ ես, քոնը, սաքսց Մէլէք-շահ:

—Հրամանքեա, Մէլէք-շահ, էնպէս պախերեմ որ ջուրը եալից լցեա, սաղից կուղայ, կը թափի: Աղաններն էլ էնպէս քեմ պախեր որ ուրենց պոչը կեռեր, էկեր առեր վրը ճակաին, ասեց.

—Քոնը, ընձի պատա (մէկուն արած մատուցեալն փոխարէն վրէժ լուծել) ունեմ, պտի էթամ. իմ ձինը սաղանները օգորկայ, գայ:

Սղորկեց, առաւ էկաւ, շատ ընտիր պախեր էր. շատ յօժար էլաւ քուրից:

Խեծաւ, գնաց դպաւ մէրը:

Բարուր, ու մէրն էլ կերած՝ խմած, էլած ուրանց խամար քեֆն անըմ. իրիշկեցին մէ քոզ ու դուստն ա գալըմ, վարզանդը ուրանց կոխեց, ասեցին.

—Նստաւոյ, չըլլի Մէլէք-շահը բլի:

Սահաքը իրեքը չըմեր ա, Մէլէք-շահ ուրին խասուց սարայը: Բարըրը փախաւ, տափաւ ուր գերգանկին. մէրն իջաւ առէջ:

—Վայ Մէլէք-շահ ջաւն, քու ճամբըներին դուրպան, քեզ դուրպան, քեզի ինչ էր պատախեր, որդի, գոր էր գացեր:

Ձիուց իջաւ, խանչեց.

— Բաբը՛ռ, շանօրդի, դո՛ւս արի:

Բաբը՛ռ դուս էլաւ, ուրին թալեց Մէլէք-շահի ոտի վրէն, պագեց, ասեց.

— Մի սըպաներ, իմ մեղքի տակ մի մտնի:

— Քեզի մեղք չկայ, էլի՛ վեր:

— Մէրս, ես քեզի ինչ վատութեն արեցի, որ դու էս օյիճ իմ գլխիս խանեցիր:

Լալիուաւ մէրը, չկարցաւ պատասխան տէր:

Խանչեց ասլաններին, խաասն, ամէկը ըդուն մէկ ճվից բռնեցին. քաշեցին, ճըզդեցին, գզըզեցին. ճեճճեմէ վեասիլ արեցին, (դժոխք ուղարկեցին):

Մէլէք-շահ Բաբը՛ռին ազատ արեց. դարձաւ էլի էկաւ Մըսըր, ուր քւոր դոնախ էլաւ:

Նըստան խըտ իրար ուրախցան:

— Քո՛ւրս, ես պտի էթամ իմ նշանածի էտե:

— Քու նշանածը Մէլէք-շահ ջան, որ տեղն ա, ասաց քուրը:

— Իմ նշանածը Չինու՛մաչինայ թագաւորի աղջիկն ա, պտի էթամ. իմ ասլանները, իմ ձիւնը կուտամ քեզի ամանաք. ըստուց էտե ղըմլախ ա, ձի չի բանըմ:

Էլաւ ուր Աստուած ապաւինեց, ուր ճանբախ ընկաւ, գնաց: Շատ ու քիչ Աստուած գինայ. գնաց մէ վըրվախ (աւազոտ) տեղ որ իրեք խոգի, անըճ-մանըճ, (թզուկ) էդ տեղ դըրպ գրած իրար զանըմ էն, ըդոնց թրեր էլ փէտից ա, ըդոնց դամենչեփն էլ (ատրճանակ) փէտից ա. իրար փրթած ին, յըմալ ին փրթած որ յարնի մէջ իրար շաղած ին:

Եդի ասեց.

— Աղբրտանք, յընչի՛ խամար էք կուիւ անըմ:

— Բդոնք ըդու ասեցին.

— Մեզի հայրենական մալ ունենք:

— Ձեր հայրենական մալը ինչ ա:

— Մէկը մէ խալիչայ ա, մէկը մէ ֆօլսզ, մէկը մէ չպուխ ա:

— Բդոնց չնորհք ինչ ա:

— Ըսկի դու զազութեն արե՛ր ես, որ մեր մալը կիսես:

— Օխտը տարի իմ խօր զազութեն եմ արեր:

— Ի՛է, լաւ, դու մեր մալը փայ կանես:

— Դէ, բերէք էդ իրեքն էլ տուէք ընձի, բաժնեմ. Բդոնց ինչ խուճար ունեն, որ դուք դաւի էք անըմ.

— Խալիչին մէ էնպէսդ հուճար ունէ, որ դեսս, նստես վրէն,

փոխը դնես գլուխդ, չի պուխը՝ առնես ձեռքդ, որ դարկես, ասես, շնորհ տար Զինուժային», էն սանաթին կը խասուս:

— Շատ լաւ, խալիչի նուցաւը էդ ա, փոխըն ինչ ա:

— Ինչ որ փոխը դնես քո գլուխը, մտնես ինչ շնաւի մէջ, ըսկի իսան քեզի չտենայ:

— Ձեր թրերը տուէք, ասեց Մէլէք-չահ:

Թրերը առաւ, ասեց:

— Ես ձեր շաւը կը կտրեմ, մէկ մէկ թալեմ ձեր թրերը, դուք կեթաք թրերու էտեք. որը շուտ էկաւ՝ խալիչին կըտամ. որը ետ էկաւ՝ փոխը. էն ետ դալողին էլ չի պուխը կըտամ:

Ասեցին. — Էսի շատ լաւ ա, դապուկ արեցին:

Էդի վերցրեց, էս եսանը, էն եսանը թալեց. Մէլէք-չահն էք, որ թալեց, գնաց իրեք աւուր ճանախ հեռուն ընկաւ:

Ըզոնք գնացին իրանց թրերի էտե. Մէլէք-չահն խալիչին քցեց, իբ տակը, փոխը դրեց գլուխը, չի պուխը առեց ձեռքը. զարկեց, գնաց էլաւ Զինուժային:

Եր խասաւ Զինուժային, խալիչին, փոխը ու չի պուխը կապեց, գնաց մէ դայվախանայ. տեհաւ ընտէ պախս են անըմ թէ՛ էդուց պտի Հուրի-մէլէք-Մեյմուն խանըմին խեղդեն, ետրապ, ինչ մասի են խեղդում:

Էն մէկէլը ասեց:

— Գնացեր, խողածնիք առեր ա. ինչ անըմ են, ձեռ չքալըմ. հրաման արեր ա թագաւորը սւր էլին, որ սապախսան բերեն, խեղդեն. սապախսան պտի ջառ խանչեն, որ ամեն գան քամաւայ:

Սապախսան տեսան որ Հուրի-մէլէք խանըմին լալով, տրոր-ուելով բերըմ են, ասեցին:

— Արի, խողածնիք ձեռ քալայ, որ չխեղդեն:

Տղէն փոխը գլուխը դրած՝ հագը կանգնած էր. բերեցին կախեցին դաւաղանից, վեր քաշեցին օր խեղդուի. քաշած վախսին Մէլէք-չահ թուրը թալեց, շիւրիդը կտրեց, վէր ընկաւ էդի:

Էլի ասեցին:

— Դու էն խողածնիք ձեռ քալայ:

Ասեց. — Անկարելի բան ա, խեղդըմ էք, խեղդէք, ես նրանից ձեռք չեմ քալըմ:

Էլի շիւրիդ թալեցին վիզը, էլի թուրը թալեց, կտրեց:

Իշխան մարգիկ ասեցին:

— Վարելի ա ըսդու աջալը չի էկէ, միք խեղդի:

Վերցրին տարան խօր կուշտը, նստեց տարեկուսած:

Մէրը կատէ:

— Արի խողածնիք ձեռ քալայ:

Ինչքան ասեց, իլան չեւաւ. ասեց.

— Ես խողածնից ձեռ չեմ քաշեր, որ չեմ

Մէլէք-շահ դնաց ղայլէքը. ասեցին.

— Եւրապ, իմալ տղայ ա Մէլէք-շահ, որ աղջիկը ընդուց ձեռ չի քաշում

էն մէկը ասեց.

— Եւրապ, Մէլէք-շահ ըստե ըլլի, լաւ տղայ ըլլի. կըլլի որ թագաւորի քուրը մէ իլան անի ընդու:

Մէլէք-շահ միտք արաց, դնաց դպա թագաւորի քուր. մտաւ դարկահններից ներս. տեսաւ խացկերոյէք էն անում:

Թագաւորի քուրը, ուր աղջիկը ու տղէն էն նստած իրար խեւ խօսում. էլի էդ Հուրի-մէլէքի պախան ին անում. ասում ին.

— Հուրի-մէլէք ձեռ չքաշում ա. եւրապ, ըլլի որ ըստե պատախի տղէն, որ դու տեսաւ, խաւենաւ. ըլլի որ մէ իլան անեաւ:

Ասեց.— Վաստ ու շուրդ ըլլի Ասու առէջ, որ էդ տղէն ես տեսամ, խաւենեմ. էթամ թագաւորից ինքիմաւ (խնդիրք) անեմէ էն աղջիկը առնեմ, տամ էն տղին:

Մէլէք-շահ ընտե կայներ ա, անկաջ անում ա, ասեց.

— Վալա, պաի ըդու նշանց տամ ընձի:

Դէմ ու դէմ կայներ էր. փոխը թեքեց: Աղջիկը ասեց.

— Ըստե մարդ ա էրեւմ:

— Որդի, ասեց. որն ա ըստե, դարկահնները ամեն կապած են:

Տղէն ուրը նշանց տուեց, աղջիկը ասեց.

— Ահա, աղէ, ըստե մարդ ա էրեւմ:

Տղէն ուրը ամենին նշանց տուեց, ասեց.

— Հուրի-մէլէքի նշանածը ես եմ:

— Որ դու ես, ասեց թագաւորի քուրը, դու ըստե մացի, ես էթամ թագաւորի կուշտը:

Դնաց թըխ թագաւոր, որ տեղ նշանց տուեց, նստեց:

Թագաւորը ասեց.

— Խէրն ըլլի, յընչի՞ ես էկեր էօպէս վախսը:

— Քեզի խեւ բան ունեմ:

— Ինչ բան ունեմ:

— Էկեր եմ քո կուշտ ինքիմաւ:

— Ի՞նչ շատ բանի խեւ ես ընկեր:

— Որ դու էն տղին տեսաւ, խաւանեաւ, կըլլի որ Հուրի-մէլէքին էն տղին տաս:

— Դէ, քուրս, ես տեսամ, խաւանեմ, կուտամ:

Մարդ օղորկեց, տղէն տուաւ էկաւ, տեսաւ որ դռնից մտաւ, շատ ընտիր դուր էկաւ թագաւորին, էլաւ կայնաւ:

—Քուրս, ես իմ աղջիկ հալալութենով տուեցի էդ տղին:

Իներեցին օխտը օր, դիշեր ցերեկ խարսնիս արեցին:

Էս խեղ մէ վախճ մացին էս Քաջանց Թագաւորի կուշտը, կե-
րան խմեցին:

Ժամանակ էկաւ, ուր խօր քաղաք միաք ընկաւ. լացաւ մէ օր:
Զոքանչը տեսաւ լալըմ ա, ասեց.

—Մէլէք-շահ ջան, ընչի՞ խամար լալըմ ես, Հուրի-մէլէքի նման
նշանած ունես, ընձի պէս զոքանչ ունես, Քաջանց Թագաւորը աներդ
ա, էլ ինչ խոզ ես անըմ:

—Ես ինքս էլ Թագաւորի որդի եմ. իմ էլս, վաքանս, դալըմ-
զաւրդաւ (ցեղ, ընկեր) միտքս ա ընկեր:

Զոքանչը Թագաւորին ասեց.—Մէլէք-շահ միտք ունէ էթալու:
Թագաւորը ասեց.

—Որդի, միտք ունես էթալու, քե իզին ա:

—Որ դու ընձի մուրախաս անես՝ կեթամ:

Պատրաստութենը տեսան, Հուրի-մէլէք ասեց.

—Մենք օր կանք, հուրի ենք, ըսկի շէնհաւները չենք մտնի,
ես կառնեմ իմ քառասուն դաւալաւ (աղախին), կեթամ էն Սե-
քարը, դու էլ էտեանց արի:

Հուրի-մէլէք վերցրեց շատ մալ ու դովաք ուր խօրից, էկաւ,
իջաւ Սե քարը:

Մէլէք-շահ ուր պատրաստութեն տեսաւ. զոքանչի, աների խեղ
հալալաւումիւ էղաւ:

—Աղ ու խաց հալալ արէք, ասեց. ըստուց յետե իրար չենք
տենար:

Էլաւ ուր Աստուած ապաւինեց. օլոզ դրեց գլուխը. խալիչին
շալխով զարկեց, ասեց.

—Խալիչա՛, քեզնից ուզըմ եմ, ընձի վերցնես, Մըսըրայ մէջ
Տէրվիչ փաշի, Ֆէնէրի խանըմի կուշտը դնես:

Գնաց Մըսըրայ մէջ իջաւ. գնաց ուր քուր կուշտը:

Քուրը շատ ուրխըցաւ:

—Գալուստդ բարի, աղբէր ջան, խազար բարի, ինչպէսդ
տրեցիր:

—Փառք Աստըծու, նշանածս առայ:

—Յընչի՞ չբերեցիր, որ մենք էլ մեր փափաքն առնէնք:

—Ընդոնք որ կան հուրի են. ըսկի շինութեն չեն մտնիր:

Քէժ, ուրախութեն արեցին:

—Քուրս, իմ պատրաստութեն տես, շնորհակալ եմ:

Առաւ ձինը, ասլանները. քուրը գաթա թխեց, մուրթուզալ
(հալվա, խորիս) չբեց, պաշար դրեց:

Առաւ ուր ձին, ասլանները, գեաց:

Էս խեղ եկաւ էն Սև քարի առէջ կայնաւ, ձէն տուեց:

— Դառապի նուստ:

Արապները էլի թաւարդէք թելին՝ դուս էլան քարից:

— Մէլէք-չահ, ասեցին. աշխարհը աւիրենք, թէ չիքենք:

— Ոչ աւիրէք, ոչ չէք, Հուրի-մէլէք դարապաշտի խեղ
էկեր ա:

— Փառք Աստուծու, սաղ տալաճար եկաւ:

Խանչեց, դուս եկաւ:

Պեզեմիս էլեր ա խըտ դարապաշտի:

Միտք արեց ուր մէջ Մէլէք-չահ.

Դարձաւ էլի Սև քարը, ձէն տուեց արապներին, դուս եկան:

— Հա, Մէլէք-չահ, աշխարհը աւիրենք, թէ չիքենք:

— Ո՛չ աւիրէք, ո՛չ չիքէք, իմ աղբրտանք իմ խօր սըպանած՝ քա-
ղաք զաճթած են, ձեզնից չատ ասկա՛ր ուզըմ եմ:

Շատ ասկա՛ր թափան դուս, էնպէսդ որ աստղերին հսալը
կայ, ասկա՛րին չկայ:

Ասկա՛րը ուզըմ ա Եհնեսարը փչացնայ, քաղքի բոլորը փաթ-
տեր ա:

Խեղով մարդ կար.

— Էլէք, սիլտակ մօրուս մարդիկ, էթանք տենանք, էս ինչ
քան ա բռնած:

Քանի ընտիր մարդիկ գացին Մէլէք-չահին դէմ, զլոխ տուեցին.

— Թագաւոր, էս ինչ ա; վիր վրէն էթըմ ես, չենք գինըմ վիր
վրէն դազալի էկեր ես:

— Ես էկեր եմ, ձեր թագաւորը, վաքիլ, վաղիրը փչացնեմ,
դու ըսկի ինքիաք մէք անէ, (երկիւղ մի անէք):

Գնաց ասկա՛րը քաչեց մէջ Եհնեսարին. թագաւոր, վաքիլ, վաղիր
փչացրեց:

Ջառ եցդեց մէջ Եհնեսարին, խանչեցին թէ.— Ես թագաւորի
տղէն— Մէլէք-չահն եմ, ըսկի ինքիաք մէք անէ, ըստուց Էտե ձեզի
լաւ կը պախեմ, պախալանեմ, անֆոդ մացէք:

Բերեց քաղա վաքիլ, վաղիր դրեց, շատ ասալէք թագաւորու-
թեն— ուղիղ դատաստան արեց:

ՃՈՒԿՕ ԵՒ ՃԵՅՐԱՆ

(Զարսանձագի բարբառով *)

Այլլի թագաւոր մի. իրեք հատ սղայ կունենայ. կըսը մենծ տղին.

— Տղաս, ես էալ **) ծեր եմ, տասնըհինգ տարի սայմանիս գլօխը չայիւրը չիմ գըցեր:

— Արքայ հայրիկ, կըսը տղան. միշտ սայմանիդ գլխու չայիւրը չատ միք կինիս (կը գովես):

— Էան սայմանի չայիւրին օղն է օր եօմիւրս (կեանքս) երկընցաւ. էաս տասնըհինգ տարի օր չիմ գըցեր, եօմիւրս փճացաւ. գնա օ տեսնըս՝ չայիւրին գլօխը աղբիւր մի կայ. չայիւրին տկուն աէ՛ աղբիւրը սահաւթ մի կը քաշէ, աղբիւրն էալ լեռան տակ է. աղբըն տէ՛ լեռան գլօխը տասուերկու սահաւթ կը քաշէ:

Ելաւ մենծ տղան հարիւր հատ ձիով առըց. գըցին, հասան չայիւրը, տեսան օ մէ արար մի նստեր է աղբիւրին վրայ: Մի սև անպ էլաւ, էրկինքը գողաց, արգեն ու կարկուտը առըց:

Թագաւորին տղան ըսըց. — Քչեցէք, բռնեք աղբիւրը:

Չայիւրը կէս ըրին-չըրին՝ ջրին ու մին մէջ մնացին, չկըցին օ հասնէին:

Արարը թուրը քաշեց, ընկաւ էաս հարիւր հատի մէջ, հարիւր հատին էալ գլօխը կըլլեց, ձիանն էալ մորթեց, եղմիւս ըրըց (դիզեց) չայիւրին օրբլըլիսը, էջաւ սրբոն ի վէար, գնըց:

*) Պատմած է Զարսանձագ գաւառի Իսմայէլ գիւղացի Մինաս-բաբար Խաչեան:

**) Էալ՝ ալ եւ էլ բառերուն միջին ձեւն է, հետեւաբար կարդալու է երկու ձայնաւորներն մի հնչմամբ:

Մի ամիս թագաւորին խաւար չգնաց:

Թագաւորը կանչեց օրբաննա (միջնեկ) տղին.

—Ա՛յ տղա՛, աղբէարդ ճանփեցի սայմանի դօխը, ես՝ բռնունուան, ես՝ ծեծ (պատերազմ) կինին, ես՝ քեֆի տեղ է, իրանց քեֆը կը հային. գնա՛, խաւար մի սու, էկօ:

Օրբաննա աղան էրկու հարիւր հողի խզմեքեար (ծառայ) ունէր. առաւ, բնկաւ առջինին, գնաց, հասաւ չալիւրը, տեսաւ մի սև մարդ աղբրին վրայ կերեայ:

Արտըր սև ձինը հեծաւ, թուր քաշեց, չալիւր չմտածսան հասաւ ընդոնց վրայ, էրկու հարիւր մարդն էալ տողաւ-տողաւ բըրց (կտրտեց), լցեց ըն լեւեհրուն (դիակ) վրայ, թողեց, գրնըց:

Իրեք ամիս խաւար չգնաց:

Թագաւորը կանչեց պղտի տղին.

—Աղբրտանքդ գրցին, չէկան. գնա՛, խաւար սու, էկօ:

Էլաւ ըս աղան հրեղէն ձին հեծաւ:

Պապը բարց.—Մինակ մ'երթր:

—Չէ, բարց, ես մինակ կերթմ:

Գնաց, հասաւ չալիւրը. տեսաւ աղբրին վրայ մի սև ձին, սև արաբ մի, օր մի պուտնկը դետինն է, մին էրկինքն է:

Տղին շատ հեյպէր (տհուկի) երեաց:

Տեսաւ օ մէկ սև տնպ մի էլաւ, էրկինքը ձէնտաւ (որոտաց), հովով արգե մի առաւ, դուռանը էջաւ, էալ էան աղբրիւր շտեսնըր:

Տղան պաւլայեց ձինը գեկնու տալը, օ տանաք մի չեղած՝ աղբիւրը հասնի:

Չալիւրը հալա կէս չըրեր էր, արարը ձինը հեծաւ, հասաւ տըղին, չալիւրին մէջ տաին իրար. աղան տասերկու թուր նետեց արբուն, չկուտաւ կըրէր, չալիւրին մէջ կը պարտցնէ. մի թուր զարկեց ձիու սարդին, թրին ճոթը դետինը հասաւ. արբուն ձին ընկաւ, արարը ընկաւ դետինը. աղան էջաւ օ արբուն դօխը կըրէ, արարը տղին ձինը հեծաւ, լեւոն ի վեր տնկուաւ, շտկուաւ էլաւ, պատեցաւ (լեւան միւս երեսն ի վայր դարձաւ, անյայտացաւ):

Տղան վեց օր, վեց դիշեր հոտ մնաց. գնաց, տեսաւ օ, օհօ, աղբրտոցը լեւեհրը իրարու վրայ բերդ է շիներ: Ձին էալ մոռցաւ, տուն էալ մոռցաւ, կուլար, կաղաղակէր:

Առաւօտը տեսաւ օ, արեւը ցոթեր է աղբրին վրայ, փառըլ-փառըլ փառլամիւր կըլլի. մի հոտ աղջիկ կայ հոտ, օր աշխարհի էրեսը չգտնուիր:

Գնաց-մօտեցաւ. տեսնում, ինչ է, բարց:

Մօտեցաւ. աղջիկ չէ, էղաւ մէկ ճէրան (էգ եղնիկ) մի, պաւլայեց էաս բովալ ճէրանին էտեւ վազիւր, վազեց, կոխեց չալիւրին

մէջ. պաշայեց պարտեցիլը, օ սաղ բռնէ կեօյի (իբր) թէ. չկրցաւ. խոնջըցաւ, քաչեց թուրը.

—Ջինիմ, պանիմ, ըսըց:

Տեսաւ օ, էղաւ մէկ թովալ կէյիկ (վայրի ոչխար) մի, տրն-կուաւ եօխուլեն ի վիւր (զառիվեր):—Հա հուսա բռնիմ, հա հունա բռնիմ, ըսըց. մինչև լեառան գլխը էլաւ, մթնեց, կէյիկը աչիցը կորաւ —Սո դառնամ, էրթըմ, ըսըց:

Էլլալուն էլաւ, էջնալուն չկրնրը էջնրը, սաւրփի (անմատչելի) տեղեր ըռաս էկաւ, ճանփան կորուա, օսքը նետէր, կտոր-կտոր կրլար: Հոնի նստաւ:

—Չպող մի լեցընիմ, տեսնըմ Աստուած ինչ կը յաջողէ:

Տումմանը էջաւ, արգելը առաւ, տղան թըջաւ, թըջած քազի գարձաւ:

Հայաւ, ճրագ մի կերեայ. ճրագին շաւը (ճառագայթ) ի զինք կառնէ:

Հոյը դադարաւ, տումմանը էլաւ վրուն, արդին էլաւ:

—Ճրագին շաւլէն ինձիս առաւ, ըսըց:

Պաշայեց մօխը. կինէ թը էլլայ, թմրուեր է. մեհելիք է, փէա մը գտաւ, թովալ-թովալ առաւ ճրագին լոսը գնըց, հասաւ մէ ֆեմեր-խափու մի (կամարակապ դուռ), օր ֆեմերնուն քարերը պիթուն օսկի էին:

Տղան կայնաւ ֆեմեր-խափուին մէջ, մտածեց.

—Ըսի իմ պապուս սաբայը ըղանկ չէ, ըպա ըսոր տէրը ինդուր է, ես լեղո՞ւր տ'էրթամ ներս: Սանաթ մի կայնաւ, փլեփլեմի՞ւ էղաւ:

Վախը փառայ չիներ, ըսըց. մտաւ ներս:

Տեսաւ կնիկ մի, օր նստեր ճայը կը մանէր. ծծերը նետեր էր էտին ուսին վրան, օր իջեր էր գետին: Տղան ինք իր մտոցը անցոց.

—Ըսի դէ՞լի կնիկ է, ինձիս պիտի ուտէ:

Պաշայեց էտեուն ծծերը ծծիլը:

Կնիկը խոշլանմիւ էղաւ. օլլուաւ էսին, հայաւ՝ օ մէկ աղկեկ աղայ մի, կպեր է էտին, ծծերը կը ծծէ:

—Մախպու՞թ, (ձուկօ) ծծերս չծծէիր, թելին հետ քիզի ճաղին վրայ սաբմիւ կինէի (կը փաթատէի): Մախպու՞թ, ո՞ւսկա գուգաս, ո՞ւր կերթըս:

—Հեչ մ'ըսեր, մի հարցներ, անա՛:

Էան լմանը գլխուն գալածը նախ ըրըց:

—Որդի, էկօ քիզի պէյիմ. եօթը հատ տղայ ունիմ, եօթ տաւր է գըցած է, ըսօր պտի գան, քիզի էալ կուտին, ինձիս էալ՝ մեղք իս:

Դէվի կնիկը մի չպոխ ունէր, առաւ, զարկեց մերմեր քարին,
ըսէր.

— Մերմե՛ր քար, բացուի՛ր:

Քարը բացուաւ, տղան կոխեց էադ տեղ, առջին գոցեց,
Հեմէլ հայաւ, օ տղաքը քեֆ-քեֆ էկան, մտան ներս, պիւրիմիս
էղան (հաւաքուեցան) մէկտեղ:

— Անա՛, մենք ճանփու իք էկեր, միգի դայլի մի:

Էփեցին, խմեցին, նստան լախսու ընիր:

Մենձ տղան ըսէր. — Անա՛, դուս մարդ կը սիրես, իսանի հոտ
կուզայ: Եօթն էալ մէկ հեղ ըսին.

— Մեր աղբէարը չիտակ կըսէ. չիտակ կըսես, ըսէ, չէ՛նէ՛ քիզի
կը մորթիք:

— Կաթիս վրայ էրթում էրէք, օ բան չէք ըներ, չիտակ կըսիմ:
Տղաքը մօրը կաթերծուն վրայ էրթում էրին:

Մէարեքին չպոխը զարկեց մերմեր քարին, հանեց դուս:

Տեսան օ, ինչ շահագողէ տղայ է, աշխրբին էրեսը չգտնուիր:

Պաւլայեցին հարցնիր. — Մախպութ, դու ես մեր մենձ աղ-
բէարը, դու ինդո՛ւր էկար, ճնճուղը թեւիլ, օձը պորտովը, չէր կըր-
նըր գար հոս, դու ինդո՛ւր էկար:

— Իմ գլխու գալածը նախ չնկու չգար:

Էան լմանը նախ ըրէր էղածը. ըսէր.

— Զիուս էտե կերթամ:

— Էրկու օր կը կենաս, մեք նո՛ր իք էկեր, քեզ տաւաք կինիք.
դու կենաս տունը, մեք կերթաք ալ ու դուրը, կուտինք, կը խմինք,
քիզի կը զնինք ճանփու:

Կերան, խմեցին, իրանք դըցին ալը, մօրերուն քեցպէյ
ըրին.

— Մեր մենձ աղբէարը ինդո՛ւր գիտես, ճանփու կը գնես:

Առաւօտը կեր-կերակուր ըրին:

Դէվի կնիկը ձեռացը տնկելը տուեց, ըսէր.

— Կը տանիս օրթաննա քոջս, էան քիզի ճանփու կը գնէ.
տնկելը տանելուն բիւի անվախ կըլլիս, էան քիզի բան չըսեր:

Կէս գիշերուն անցած՝ խորոզը կանչելու կըլլի, ճամփու վրան
ջուր չկար, դդում մի ջուր լեցոց. առաւօտը տնկուաւ լեռան ի վեր,
Եասուլին (քնելու միջոցին) անտա էլաւ լեռան գլօխը:

Տունն էալ հոնի էր, գնէր օ քորը նստեր, ճայր կը մանէր: Տեյ-
նեկը նետեց առջին:

Հայաւ օ քորջը տնկելն է, տղուն լաթ ձգեց, իֆրամ ըրէր.

— Բարի ես էկեր, հազար բարի, ըսէր. քորս ինդո՛ւր է:

— Լաւ է:

Գալուղը էկաւ.— Մախալութ բարի ես էկեր, Մախալութ, բարի ես էկեր . . . :

Քիշ, ուրախութեն ըրին: Մէարերնին ըսըց.

— Մախալութին կըսիք թէ՛ «բարի ես էկեր», հեշ չիք ըսիր, թէ զլխուդ ինչ պատահեր, սնցիր է:

Իմացան սղին գլխուն էկածը:

Դէվին տղաքը ըսին.— Մեք տասերկու տղայ իք, մէ մ'էալ դուն՝ տասերկըք աղբէար թող ըլլէք: Տասերկու տարի է օ, էադ արբուն հոգուն մէջ ալ ու դուս կինիք, մեր աշխանը չկըյրէր, օ օլլալիք էդոր սայմանը. զողտուկ կոյրտիք:

Էնոր ուրաջին հե՛ դուռ կայ, հե՛ էրդիկ. մի վեհեհեհէ կայ, եօթը խաք, սլիքուն մեմեհ քարէ շինած է: Զիք գիտեր, ինդո՛ւր կը մննայ ներս, ինդո՛ւր կելայ. մէկ էալ չը հայիք, օ չափունալիս վեհեհեհէն ճնճող պէս կը մննայ:

Մէարերնին ըսըց.— Գնա՛, ետ դարձիր, Մախալութ, շատ նեղութին կը քաշիս:

— Անկարելի բան է, պոտի էրթամ, օր էրթամ:

Խապար ճանփեցին պղտի, օրթանա քրոջը. էկան, նստան մէկտեղ, օ իրանք իրանց խեղ իսկաց տան:

— Տեսնիք ինդուր տի ըլլի, ըսին. էաս տղան մեք տղայ իք ըրեր, մեռնիլը աշիցը աուեր, տ'երթայ:

Մենձ քորվրտանքը ըսըց.— Էաս տղան հեմի կը մեռնի, հեմի նեղութան մէջ կը մնայ. էկըր կօգնիք նը՝ տղան ճանփիք, չէ նէ՛ ետ ճանփիք:

Հեռունը կըժքնին զարկին, ըսին.

— Ամեն բանի տէր իք մեք, թո՛ղ էրթայ:

Բներն էրկըթէ լուծ մի տնկեցին, գետինը փորեցին, գորկեցին, էրկըթէ սամի մ'էալ անցոցին զլօխը:

— Տեսէք, էաս լուծը նշանակ է. էկըր ինք իրան կորգուաւ գետինը՝ տղան մեռած է. էկըր սամին կոյրուած է՝ տղան նեղութան մէջն է, ժմնեցիք, հանէք:

Հեռեհե իրան տեղ գըցին:

Տղան էալ էլաւ տասերկու աղբօր հետ, մենձ չայ (գետ) մի կար, անցոցին, տղաքը էան արբու ղոնալսը ցունց տուին:

Հայան օ մարդ չերհար. արարը տեղ է գըցեր:

Արարը իրեք ամիս քուն չըլլիր, գալած ժամանակը քսանը չորս սահաք խոռուն քունի մէջ կը մնայ:

Դէվին տղաքը ըսին.— Գալդ լաւ, դու էադ տեղ էլլալդ հայիր:

— Տասը դաք էալ ըլլի, ես կելլմ, ինչ օլջուղին (տեղեկու-թին տուէք արարի վերայ) ինձիս հասկըցուցէք:

—Օր էկաւ, էլաւ վեր, մի սահաք կը կենաս վէտը. էնի լաթերով կը պարկի. իրան թուրք քակիս, կառնիս, լաթերն էլ կը հանիս. մաննի մը ունի, էնանկ իլմով կը հանես օ, չստ սխմուն է. էնանկ իլմով հանես, օ չիմանայ:

—Օ մաննին չեղաւ, մատը կը կրքրիմ:

—Չեղաւ. մատը կրքրես, չես խալրտիր:

Տղան պէյվաւ:

Տեսաւ օ արարնըր էկաւ, ձիու վրայէն իջաւ, ձինը բըրց տխուռ, դուռը դրեց, քսանը չորս սահաք էր, ձինը անօթի էր, հեծած վաղըր կարծուէր:

Ձինը սաստիկ քորքորղնաց, էանքան օ ներսէն քորքորղաց, էրկինք, գետին դողաց:

Տղին համար էր քորքորղաց, ձիան այտին էր:

Արարը օլլուտաւ ետ, ձիուն չորս ճուռը կապեց, փալաւդի մոլ (բողբոջ) մի կրքրեց, բնկաւ ձիուն վրայ, էանքան զարկեց, օր ուռեցաւ ձինը. զարկած տեղը կը բարսընար հաշին:

Ըսց արարը.—Ըս հեռին քու տէրդ անիւն անցնէր:

«Քառասուն օր է բերեր իմ, ձէն չես իտար, էանանկ պողաքիր, օր սիրտս վախցաւ, տունս վրաս, զհաւ ըսի, փլաւս:

Ի՞նչու դրեց արարը, էլաւ վերեր:

Ի՞նչան դնիր, էլալը, փեցնէրէն ներս մանիլը մէկ էղաւ. տղան իմաց չեղաւ, հեմ էլ հայտաւ փեցնէրէն ներս կը մննայ:

Տղան ճառուլ դուռը բացեց, գնաց ձիուն քով, բան տուեց: Անքան անդեր է, օ բան կուտէ: Չամիչը լիցոց առաջը, չկերաւ, աչիցը արցունք կը թափէր:

Էլաւ դուռը դրեց, ուսուլ-ուսուլ ընկաւ ճանփու գէվերու քով. գէվերը կէս սահաք հեռուն էին:

Դէվերը բսին տղին.—Խե՛ր ըլլի, Մախպուլ:

Մախպուլ թեաած էր ձիուն չարչարանքը, պալաւսեց լացը, չկրնրը հուսալ տար:

Դէվերուն մենծ էաղբարը բաց:

—Մախպուլ, խօսիր, ինչո՞ւ կուտտ, մեք քու կռնակդ լի:

Տեսածին լմանը բաց:

Թաւա կէյիփ մ'էին գինած. գէվերուն պզտի էաղբարը փոսքը դրեց տորպըկին մէջ, աւլն, ըիզ մի էկան ձիուն վրայ քաշեցին:

Մէկէլտոնք էալ էկան, դուրսը պէյվան:

Տղան մտաւ ներսը, փոսքը քաշեց, գէվի վրու ֆէչէն էալ առաւ, ցգեց վրան, կապեց, էլաւ դուս:

Մի սահաք կար իրիկվա՞ կէս սահաք հեռացաւ արբուն սաւաղէն, գրցին մորին (անտաւ), նստան: Արեւ պատեց, գէվերը ըսին:

—Մահապուծ, ասըլ քնուն խոր վազքն է, ինչ տի բնիս նը՝ էլիր: Ելան, ընկան ճանփայ, էկան, հասան սաւայը. պզտիկ էագ-թըրտանքը շալակ մը. ցից էր բերեր:

Տղան էրկըթէ ցիցը գմբուկով կը գինէր, Գեղդիվան կը չինէր, կը բռնըր ու կեպըր:

Ելաւ, մտաւ ներս. տեսաւ օ փեցնեհէն արբուն փեհեհն (երե-տին դիմակը) դրմուն էր, մի պրկունքը գետին է, մի պրկունքը եր-կէնքն է:

Տղան շատ վախցաւ, ըսըց.—Ձհար արաքն է:

Թուրը քաշեց, հայաւ օ սուրաքը ցաւաւմմիւ չըլլիր. Թրին ճոթովը միթեց, տեսաւ օ պատկերք է, էրկու արշուն դէն գնըց, պզտիկ դուռ մի էկաւ էառջին. տեսաւ օ արաքը պարկեր, քնա-ցեր է, չուլք մի ճամազան գլխու վերդին է՝ չուլք մի օտաց դին. տեսաւ օ աղջիկ մ'է, գօտուն ի վեր բաց է, գլխու քաւաթը:

Մէկ ձեռաքը Թուրը առաւ, մէկ ձեռօք էալ գօտին քակեց:

Երեսը բարձին եան, եասեուղի վրան է դրեր, չէ տեսեր, գէշ է, թէ ազկեկ:

Գօտին քաշեց, տկուն առաւ. աղջկան էրեսը օլլուաւ, տեսաւ էանքան ազկեկ է, օր աշխրքի էրեսը չգտնուիր:

Թուրը ձեռացը ընկաւ, խեքը անցաւ, ընկաւ աղջկան քովը:

Ախրլլաւմմիւ էղաւ, ըսըց՝ «ես էաս ինչ է կինիմ»: Վրու զը-տլունը հանեց, շապկին էալ հանեց, օսկի գդակն էլ գլխուն առաւ, քոփեց, գրեց աորպրկին մէջը, տարաւ դէմի փեցնեհէն, օր ցից էր զարկեր, կախեց պարան ի վէար: Օլլուաւ-էկաւ, աշուկ ձէտաքը դը-րեց սրտին վրայ: Մաննու ակը՝ պատն է զարկեր շալան. ձէտաք նետեց մաննուն, տեսաւ՝ չեկաւ, շատ սխու էր. էարընէ քրտնուց մէջ մնըց, բերըց, Թքոտեց, մաննին հանեց, դրըց իրան մատը:

Աղջիկը արթըցաւ, տղի պիլիկը բռնեց:

Խապաւ չունի օ մաննին հաներ է:

—Մահապուծ, Աստըծու սիրուն Թող ըլլի, լաթերս տուր, ես քունմն իմ, դու իմն իս:

Չտուեց ազան:

Աղջիկը հայեաւ մատին վրայ, տեսաւ օ մաննի չկայ. շարան կըլլաւ, ըսըց.

—Էգի վերջս (կեանքիս վերջն) է. առիր ըսըց՝ սրուս, հիմայ Խսիկ-էթէկ (կինարմատ) իմ, հաւու մի պարսա դուվաք չունիմ:

Տղան էրդուս ընել տուեց.—«Ի՛նչ սրու ունիս նը՝ պտի բսիս, չէ նը՝ կը մորթիմ:

—Իմ սրուս, իմ դուվաքս, իմ աշխարք ուտելս (յաղթել), էդ մաննին էր:

Տղան էջաւ, գէլ աղբրտոցը խապար տուեց, էլան-էկան, տե-
սան օ՝ աղջիկը եաքաղին մէջ նստեր է:

Աղջիկը ըսրց.— Դու աղամարդ չիս:

— Էանոք եօթն էալ իմ հաղբրտանքն է, զարար չունի:

Տղան լաթերը տուեց, աղջիկը հագաւ. էլաւ դալվէ մը. էփեց,
աւայէն տուեց, ըսրց.

— Իրաւ, ըստնք քու աղբրտանքդ ին:

— Մի մօր մինէ չիք մեք, նոր իք էգեր աղբէար:

— Ինչ օ ըրին՝ էսոք ըրին. տասուերկու տարի ինչու իմ հողին
մէջ էսոք թողիմ, օ էասանկ ընին իմ դիօխ:

Էադ ազան էադ աղջիկը առաւ. իրեք ամիս աղբրտոցը հեռ
կուտէին, կը խմէին, կերթային ավր:

Էադ արաբը վեց ամիս էր իրա նայմանի քնարը մի թագաւոր
կար, Քօրօղլու պէս՝ ուր օր կերթըր նէ՝ կը զինէր, կը շարգէր-տա-
նէր, ուր օր կըյրիճ մի տեսնէր:

Սայմանի մարդիկը խնդիրք տուին թէ՝ ամանի էկեր իք, էա-
սանկ արաբ մի կայ, ամանի է բերեր միգի:

Էան թագաւորը պատրաստ տեսեր, էկեր, սարայի բոլորը բռ-
նէր է, կըսէ՝ «սարայը փրեցէք»: Տղան էալ խապար չունի, պիւրեօի
ներսը պարկուկ ին:

Սարայը տասուերկու վար պիւրեօի մերմէք քար է:

Առաւօտը լուսացաւ, չորեքշաբթի օր էր. դէվերը չորեքշաբթի
օրը կերակի կը պէյէին. տեսան օ արևը ցաթեր, փեցնեհեն ներս
մտեր էր. պղտի աղբրտանքը արթըջաւ, էլաւ փեցնեհեն, հայաւ օ
էրկնուց աստղերուն հսալը կայ՝ էադ ասկիին չկայ:

Խապար տուեց աղբրտոցը, էլան ութն էալ եայ օխով պաւլա-
յեցին ասկիին գինիր:

Սարայէն հեռըցուցին քիչ մի:

Մի ամիս ներսը մնացին. ինքեանին կըյրուաւ:

Մախպուլը ըսրց դէվերուն. — Դուք էաս փեցնեհեն նետե-
ցէք, ես էջնրմ, ձիուս հասնիմ:

Էնոք նետեցին, էդ քարաֆէնը հեռըցուցին:

Տղան էջաւ վէար, գնըց ձիուն քով, այսրը դարկեց, ախոռի
մէջ հեծաւ. մզախը առաւ մէկ ձեռը, թուրը քաշեց, ցալմիւս էղաւ
մէջվանը:

Աղջիկը հագաւ տղի չորերը, սև փեհեհեն անցոց երեսը:

Էրկու թագաւորն էալ փեցնեհեն աղջկան կը հային. տեսան օ
տղի գլըխ մտաւ, էջաւ պատերուն վէար:

Թագաւորը զօրապետնուն ըսրց.— Ըղու բռնեցէք:

Աղջիկը ախոռին դռան վրուն բռնուաւ, մաննին քովը չէր,

ինդուր օ ձեռ նետեցին. կայնաւ, էրեսի վրու արաբի փերսէն նետեցին, հայսէ՛, էրկու թագաւոր առին, գրցին:

Տղան ու դէվերը կուիւ կինէին, խաւար չունէին օ աղջիկը տարին:

Թագաւորնուն ասկերը՝ ետ դարձաւ. էտք կըսէին թէ՛—զօռ բրած իք, առջնուս կը փախին,—խաւար չունին՝ օ աղջիկը առած կը փախնին:

Էտք քչիցին էնոց վրան, էտք օխ մի նետեցին, տղան զարկուաւ:

Ոխի ճոթը աղի սրտին մէջ մնըց, տղան խելթփաւ, ընկաւ. հասան ձինը բռնեցին, օ աղին գլխը կըյրին, ձինը աղին գօտուն բռնեց, առաւ դէպի դէվերու դին:

Դէվերը պաշլայեցին լացը:

Դարձան ջանաւ զօռ բրին էնոց ասկերին:

Էտք աղջիկը առին գրցին:

Էտք էալ տղան առին, էկան սարայը:

Յօթ աղբէարը՝ «Մախպուլթ, Մախպուլթ» կանչեցին ու կուլան: Կը հային ետաւի տեղ պէյլու չենէր:

Ինքը իրեն քաշիւ էր օխը, ճոթը մնացիւ էր սրտին մէջ:

Էադ դեբուն մկարը հայաւ, օ էրկըթէ լուծը ընկիւ է. խաւար տունեց քորվտոցը, բոխվան մէ տեղ. մեծ քուրվրտանքը բաւ նետեց, բացեց թուղթը, հայաւ օ Մախպուլթը զարկուեր է:

Էլան իրեք քորն էալ մէկ-մէկ ձի հեծան, հասան աղին քով: Տղան չլլարկոցին, հայան օ ետի տեղ պէյլու չընէր:

Օրբաննա քորը բարց.—Սրտէն էարին առնինք, էարին է զօլեր, տղան մուած չէ:

—Միք օր էարին առնինք, էարինի առաջ չիք կրնըր կըյրէր, էասուր մէյլմը հազիր տի ընիք, ա՛նճա տ՛առնիք:

Պղտի քորը բարց.—Էասուր մէյլմին ծաղիկը՝ Մախպուլթի աղբըին զլօխը հողէ լիւ մի կայ, տասւերկու քոք է, էան տեղ կըլլի, քսանըհինգ աւուր ճանփայ է:

Մենծ քորը բարց:—Բանի՛ աւուր կերթաս դու, դէ Մախպուլթի աղբին գլխու լիաւը:

—Անճախ հինգ սահաքով էրթամ, իգամ:

—Քու բանը չէ: Պղտիկ քո՛ր, քանի՛ սահաքուն կերթես:

—Չորս սահաքուն անճախ:

Հերստաւ մենծ քորը:

—Ինչո՛ւ կը հերստիս, դու քանի՛ սահաքուն կերթես,—ըսին քորվրտանքը:

—Էրկու սահաքուն:

[illegible]

Այից լուր գրցել էր, որ Գեորգի Կարապետյանը, ինչպես

Պարսկան լիճիցան հովից, խորհեց չար Մէկ ճիւղորճին հետ,
լսեց պողպան ի վէար:

Պրինց Բոլշակովը ասաց, թե ինչպես է իրեն հասցրել իր փոքրիկ զորքը և ինչպես է իրեն հասցրել իր փոքրիկ զորքը:

Եվկերու աղկեկութիւնը, եվկերու դավաճանը, եվկերու
ՆԱԲԸ Թիմնաճ շուրջ տալին, նշարանուն, ծաղիկը, երկրիք, էադ
ԷՍԹ Թիմնաճին խառնեցին, օրը Թիմնաճ մի տուին՝ աթօթի
դաճը, ԷՍԹ Էնը, Կմիւնութիւնը:

Տղերի ԽՆԻՍԸ ԽՆԻՍԱՐԿԸ ԴԵՐ (ՀԱՆՆԻԸ) ԿՈՒԳԱՅ, ԵՎԻՆ ԴՊԱՎՈՐ
ՈՒՆԷՐ, ՀՆԱՆԿ ԽԱՈ ՀԴԱԼ:

✠ Այս արդիքը քաղն իրեք քորն էալ, որոնցմա ինչ քան բռնեցիր։
Տղան կանչեց. — Զոհրամ, նկրամ։

Աղբրտանքը պաշտպանեցին լազր:

Իրեն այտին էղաւ:

Եւ եօթ Յիմնաց, եօթ օրը լամեց, ինչ խնայողութիւն:

[illegible]

Մեծ քորվրտանքը ըսեց.— Այ՛ որդի, կեցե՛ր, բռնան՛ր, թող ա՛րե
կե՛, ես դառնո՛մ, անժա՛ գնա՛:

Թուղթը հայաստանի պատմության մեջ

Գրած. մենք աղորոթը մի տղայ կայ, քառսուն օր է՝ օ աղջիկը։ ասեմ եկ։ անց ետեւ։ սխալում է ինչպես ռադարով։ օ- ռադարով ռադարներով է

— Լեւոնյան, Թ. զարգ. Թուրքի հարաբեր.

— Ի՞նչ է պատահում:

— Բեռնից հեռացող ժողովուրդը մեծ թվով լիցիտացիայի է մասնակցում և շատ արագ հաղթում է իր ձեռքում:

Սահարուն կը կրթէր որսորդական եղբայրները՝ խալիւսը և Բալիսը։

մարդ չմնաց ջարդեցին. տղան վերցուցին ինքին սունը, իրեք օր մնացին, ինչ օ մալ կար առին, Եկան մենք քրոջը տուն, էան էալ ճանփու գրեց պապու տունը:

Գէվերուն մէկը ճանփեց միմեկնի (աւետարներ):

— Թագաւոր ապրած, տղադ էկաւ:

— Է էանանկ է, պատրաստ տեսէք, ընդց:

Պատրաստ տեսան, աղջիկն ու տղան պատկեցին, եօթ օր, եօթ գիշեր հէարանիք էրին:

6

ԲՐԵՆԵԼ ԱՂԶԻԿ

(Ձաւանձագի բարբառով *)

Ելլի, չլլի վախսին Թագաւոր մի կըլլի. Թագաւորը կը վախ-
ճանի. տղան տասնըհինգ տարուայ տղայ է, տեղը կը նստի:

Աւուր մէկը կելլայ, կերթայ լեառը ամբ. մի էղնար ¹⁾ կը գինէ,
հինգ հատ կաքաւ. մէկալ օրը կերթայ՝ նէյրան մի, էրկու կաքաւ.
մէկալ օրը պօս կուգայ:

Վեզիր կըսը թէ՝— Եադ գին մ'էրթըր, Ֆիլան ճանփով գնա:

Մէկալ օրը էանդին կերթայ, տաս հատ կաքաւ. մէկալ օրը
տասը կաքաւ, խումրի մի բռնեց. հաց չէր առեր, անօթցաւ. էլաւ
լեառան գլխը, տեսաւ օ՝ Թիւրքմէններուն չադրնին, էրկնուց աստ-
ղերուն հսապը կայ՝ չադրին չկայ:

Գնըց մի չադր. անօթի էր, քազա պանիր ու սեր կերաւ,
էլաւ, ընկաւ ճանփայ. Չադրնին սրա-սրա զարկած ին. ճանփու
ըսդին էալ կար, ընդին էալ կար, միջուն գնըց, փնաի չադրը կայնաւ:

Չպղդը լեցոց, կրակ չունէր. հայաւ օ չադրին մէջ իրեք հատ
աղջիկ կայ, իրեքն էալ քոր ին. մենծ քորը կրակ մի բերըց, դըրց
չըպղի վրայ: Թագաւորը հայաւ, օ չատ աղկեկ աղջիկ է:

Աղջիկնը ըսըց.— Թագաւորի տղին խնք ըլլիւ, ինձիս առնէր,

*) Պատմած է Միքնա-բարբառ:

1) էղնար էգ եղնիկն է, որինն նէյրան կառնն:

էանանկ չաղբ. Թ որի չինէն՝ Թ Թագաւորին ինչ որիւր պարտաւ իւր
մէջը նստիւր, պարկիւր, մի էանը պօք մնալը. իսկ յան Թ Թագաւորին
Աղջիկը մտաւ չաղբը, տղան էալ ընկաւ հանձնալը. իսկ յան
Թագաւորը մտաւ ինչ. — Աղջիկը իսկ էալ չաղբըս պարտեալաւ
էկաւ:

Գնաց սարայ, կոնկիւր վեցիւր, ըսցաւ. — Առէք էաւ պարտաւ ժան-
նին, տարէք ձրան չաղբը. իսկ յան Թ Թագաւորին մտաւ ինչ. —
Տարին, աղջիկը անոց մատը. — իսկ յան Թագաւորին մտաւ ինչ. —
Թագաւորը էան մէկալ օրը, էաւ հեղուն ձինը հեծաւ, գնաց
ալը, դարկեց մի էղնար, մորթեց, հոխեց կէսը ըսդի եանը, կէսը
ընդի եանը — ձիու քեբին, գնաց, չաղբը էկաւ:

Օրքաննա քորը էկաւ ձիուն կիմը բռնեց. մենծ քորը հագուեք
էր, փախաւ, պէյվաւ:

Թագաւորը ներս ընցաւ, նստաւ. բերին մերդը, կարագը, էլաւ
էղնարին կէս ըսխաքն տուեց էդոց, ընկաւ հանձնալ, հասաւ տունը:
Թօփեց գնորդիկ զօխնին, ծօլմա ուտողնին:

— Գնացէք, աղջիկը առէք, էկէք ինչի:

Գնացին, աղջիկը առան-էկան. պատկուաւ:

Իրեք օր մնաց աղջկան քով, կիցն հեծաւ, գնաց ալը, իրի-
կունը դարձաւ չաղբը. էկաւ օրքաննա քորը, ձինը բռնեց:

Թագաւորը ըսցաւ. — Ձինը մի բռնեք, կրակ առ էկօ:

— Էջիւր, ղալվաքի (նախաճաշ) մի էրէ, անտա:

— Չուգեր, կրակ մի բեր:

Կրակը բերաց, դրաց ղալին վրայ. Թագաւորը ձիուն ղօփը
օլըրեց գէպի ճանփան:

Աղջիկը ըսցաւ. — Թագաւորին տղուն խեղ ըլլիւ՝ ինչիս կառնէ,
էանանկ մէկ խալի մի գործիմ, օ ինչ օր ասկիւր կայ, վրան նստի,
մէկ թին պօք մնայ:

Թագաւորի տղան շատ մտածեց. — Շատ աղկեկ աղջիկ է, իւս-
լիչան էալ պատիհալ էկաւ:

Մընաց մի տարի ժամանակ. հա էսօր չաղբը կը գործեն, հա
էգուց խալին կը գործեն. իրկունը պարկաւ, տոլքաններուն կան-
չեց. — մէկը մէկ բովս, մէկը մէկի քովս պարկիւր, ձիդ բան տի
ըսիմ:

— Դուք օ չալը, խալի տի գործիւր, ինչ էղաւ:

Երկու քորն էալ բին. — Մեք քիցի չխափաք նա՝ դու մեզ
կողոնէն:

Բովվանուն էլաւ, քէն ըրաց, գնաց իրան տեղը պարկաւ:

Պաւլայեց ալը կերթայ-կուգայ, վուրուլմիւր (սիրահարուած)
հղած է ալի, աղջներուն քովը ղալիկիւր:

չաբը, ցիւն մի գարկէք, գեճիլով կապեցէք, գոմէու կաշի մէկ վրան
ցգեցէք, փէտէ ծայրը (ծանր) թակ մի կախեցէք, գելպին ըսեցէք,
թող կոռա:

— «Թագաւորին խափող մարդուն հալը ըսի տի բլլի: Հեք վե՛՛՛՛՛՛՛
• կընցնի: Եւ քոյմալի էալ զինէ, վրան գնէ, ընցնի:»

Թագաւորը ելաւ գնաց քովը, չափաք լեցոց, վեզիրն էալ չափա-
մալը զարկեց, կրակը դրաց, պաշայեցին իրար հետ գրուցելու:

Թագաւորը կնկաւ, թակը առաց, միջաջը մի հատ գարկեց.—
«Թագաւորը խափող մարդուն հալը ըսի տի բլլի:»

Գալող-էրթողը կուգայ, կը զինէ ու կերթայ:

Էան մէկալ քորվընին պառապին փէշը օսկի լեցոցին, դուքին
առին ձեռաքը, բսին.— Կը տանիս, նետիս ծովը:

Տարաւ նետեց. ծովի չալխաուն (ախք) զարկեց, բերեց քնաբը:
Էադ ծովուն էալ յարմար տեղ կար,— քնաբը ջուր էին հանած, ջո-
ղացք չինած: Էաս սնտուկը էկաւ ընկաւ օլուխն ի վէտը, ջաղցին
պողազը, ջաղացքը կայնաւ:

Ջաղցըպանին էալ տղայ չկար. էարիկ, կնիկ ծեր մարդ էին,
չուճուխ չունէին:

— Կնիկ, էիք գուս, ջուրը կըյրէ, ըսաց:

Կնիկը ելաւ կըյրեց. մարդը մտաւ սոճուղուղը (ալրտան
տակ, ջրի դուրս ցայտած տեղն), դուքին հանեց, կնկան ըսաց.

— Ջուրը կապէ: Մտան ջաղացքը, դուռը կըպեցին:

— Էարիկ մարդ, էադ ինչ էր մտեր ծակը, հարցոց կնիկը:

— Սնտուկ մի գտեր իմ, ծայր է, տեսնըք ինչ է: Մէկ մարդ մի
եա էխտաբութան օսվիք տի գըննայ, եա ճահիլութան. ճահիլու-
թան չգտաք, մեր օսվիքը էխտաբութան էկաւ:

Բացեց դուքին, հայաւ օ էրկու հատ չուճուխ, օր ինճե-թիւ-
լի, սրմա-սաչիլի, դալեմ-դաւլի, ինճե-պէյլու: Լոսը զարկեր դու-
քիի մէջ, անքան օ սիրուն են. մի աղջիկ՝ մի տղայ:

Մարդը բերեց ալիբը, մալեզ ըրեց ջրի, չէքէրը ցգեց մէջը:

Օր աւուր կերածնին ընի էր, դաւցան, էգան քօմօ մենծ.
որը աարով կը մենծնային, էսոք օր աւուր վրայ կը մենծնային:

Ջաղցըպանին կնիկը մեռաւ, մնաց մինակ. աղջիկը ջաղացքը
կախիլէ, տղան էալ ջուրը կը կապէ: Ջաղցին քունը կոյրաւ, ջաղցը-
պանը աղջիկնը, տղան թողեց, գնաց քաղաք չինելու:

— Նա էալ կուգամ, պապա, ըսաց տղան:

— Ա՛յ որդի, գաս ինչ տի ինիս, ժոցս հինգ փաքայ չկայ, մի
քառասուն փաքայ կայ, քնիս տի տամ, օր չինէ մարդը:

Թունը լցեց տորպակը, նետեց փէշը, ընկաւ գնաց տղան էալ
հետը գնաց:

Թունը չինել տուեց, ընկաւ քաղաքը գլորած: Գեղացիք թերզիի (դերձակ) քիւփեան կայնաւ:

Տղան ըսրց.— Պապա, ըդ ձեռ լաթը ինձի առ. (այն լաթը որ կարուած էր Թաղաւորի տղոց համար):

— Այ որդի, հինգ փարայ չունիմ օ քրա՛ւ (ածիլուհի) ըլիմ, ինչուր ըդ լաթը քիզի տ'առնիմ:

Թերզիին ըսրց.— Պապա, ինչ կրտս տղադ:

— Ըդ ձեռք լաթը կուզէ:

— Էստ տղան օ ըսթը կուզէ, փեկեօ կինիմ. ըսրց, հանեց հագոց տղին:

Ընկան շարուն ի վէար գրցին, հասան սք-քազարին:

Արարիստանցի արար մի՛ մէկ հրեղէն քայ (քուռակ) մի բերրց, սաղ քաղքին մարդիկը քովուած ին, գինը չին կրնրր տար՝ օ առնին:

Ըս տղան ձինը տեսաւ, պաշլայեց օտքը ձեծիկը:

Արարը ըսրց.— Էստ տղան վերն է:

Պապն ըսրց.— Իմն է:

— Ինչ է կրսը տղադ:

— Կուլայ տէ, ձինը ինձի առ. իմ քիսես հինգ փարայ չկայ, ըս լաթերն էալ թերզիին է տուած:

— Թերզիին օ լաթերը տուեր է, ես էալ ձինը փեկեօ կինիմ. էստ սաղ քաղքին ժողովուրդը օ իմ ձինը չին կրնրր առնիր, աղին փեկեօ է:

Տղան հեծաւ ձինը, պապնը ընկաւ առաջ, գրցին. անցան մի խլրչու (Թրազործ) քիւփեան, կայնան:

Տղան պապուն կանչեց. — Պապա, էադ Թուրը, դալխանը ինձի առ:

— Այ որդի, իմ քովը հինգ փարայ չկայ, վրուդ լաթը թերզիին, ձինը արարը տուեց:

Խլրչին ըսրց.— Էնոք ձի ու լաթ պաշխիւ ըրեր ին, ես էալ Թուր ու մի դալխան պաշխիւ կինիմ:

Տղան Թուրը կապեց մէջքը, դալխանը անցոց չնին, ընկաւ շարուն ի վէար կինե կերթըն. գրցին հասան Թամբ շինողի քիւփեանը: Այաւրին՝ այաւ մի չինած է Թաղաւորի տղուն:

Տղան ըսրց.— Պապա, այաւը ձիուս տի առնիս:

— Այ որդի, քովս հինգ փարայ չկայ, էադ փուլի խալխն է պաշխիւ ըրած:

— Պապա, ինչ է կուզէ, ըսրց այաւրին:

— Այաւր կուզէ:

— Ձինը տուողը օ տուեր է, ես այաւ մի տամ չա՛տ է, ըսրց, պաշխիւ ըրց տղին:

Տղան ծագեց հիւսիս-արեւելքէն, զորոնք ինքեան ինքեան
Գրեցին հասան մզախիւն միջտանը (տեղի... հրաշքաբար) իմանալով
կայանքի հոսիւն մզախի վանքիցով, ունի թղ լայնամբ... զորոնք մարտ

Մզախն էալ առաւ, ընկաւ ճանճաքս ի վրայս իմ զմայալ
Գրեցին ինչոտան ջաղացը, ձիերէ կապեց ջաղացի իմ վրայս մը:

Պապը բարց.— Որդի, էլի, ջուրը կըրէս իմ զմայալ թղ զորոնք

Տղան ջուրը կըրէր լայնակ իմ թղ իմ թղ իմ թղ իմ թղ իմ թղ
(կարդաւ որովհետեւ) տուին: Մի ամիս դիտեց իմ թղ իմ թղ իմ թղ իմ թղ
տղան ձիերէն հեծնէր, կերթէր ջուր ի վրայ ջուրը կը կապէր, բորն
էալ ջաղցին սաղը կուտար:

— Որդի, ջաղց հեծնէր ջան կըրէր կապէր, մանաւանդ իմ մի
գինէր, զիմէն սաղ լայնակ իմ թղ իմ թղ իմ թղ իմ թղ իմ թղ իմ թղ

Տղան էրաւ ձիերէ հեծնէր ջան ջիւղայնաց, զիմէն հեծնէր ձիերէ
զու լեւուր, կապէր իմ թղ իմ թղ իմ թղ իմ թղ իմ թղ իմ թղ իմ թղ

Պապը քնալայ բրբջ, կեպեց լայնակ օրհնեց, միտաւ զորոնք

Տղան իր պապը հոգ ու գերեզման բրբջով — զորոնք մարտ

Մնացին քոր ու աղբէար:

Տղան մեկ օր ըսաց զիմէն.— Գաւ հոն կըրէր, ին կերթէր ամը,
կուգամ:

Պապիկին զմիտաւ միտեցին (յաճախեց) կըրէր իմ, ջա-
ղացը էրաւ լայնակ իմ թղ իմ թղ իմ թղ իմ թղ իմ թղ իմ թղ իմ թղ
բան էր: Տղան օր առաւ վրայ էալ կը հեռանար. էալ ամիս միտեց
միտ էրաւ, հրեղէն ձիերէ տակը, իմ թղ իմ թղ իմ թղ իմ թղ իմ թղ իմ թղ

Մի օր Աստուած յայտնեց ինկաւ իմ թղ իմ թղ իմ թղ իմ թղ իմ թղ
բարս թառան մի գլխի, տեսաւ իմ թղ իմ թղ իմ թղ իմ թղ իմ թղ իմ թղ
(դաշա) մի կայ, օ էաղ լեւուան առջին է, հոթ (ծայր), ճաթիկ
չկայ: Թիկաւորին թաղաբնէալ լեւուան տակ է. զորոնք մի մենծ
չայիւր կայ, կէս սանաթ էալ Թագաւորին սարայը կը քաշէ: Սարայի
բարս է: չայիւր պապին է: քեանք ի վէպը իմ թղ իմ թղ իմ թղ իմ թղ
ձիեր ծարաւ, չայիւր գլխու աղբիկն վրայ էրաւ մզախի զարկեց
հոտի: ձիերէ աղբի չայիւր իմ մզախի վրայ կապեց (տեղի
աղբի ծայրն չապ մեծ փունջ բրդեայ ծնայ կայ) իմ թղ իմ թղ իմ թղ իմ թղ

Թագաւորը էրաւ զնոց տղերէ վրայս, ջուր իմ թղ իմ թղ իմ թղ
տղայ մի խոտերու մեջ պարկերէ: ձիեր իմ թղ իմ թղ իմ թղ իմ թղ իմ թղ

Թագաւորը քաշեց.— Ինչոք էրաւ ձիերէ: օ ձիերէ իմ թղ չա-
յիւր պարկեր. օձը պորտով, ճնճուղը խանասով իմ չայիւրը ձիերէ
չէր իգար, էաս ինչուրէն կերէր: օ թղ իմ թղ իմ թղ իմ թղ իմ թղ

Գնաց տղին վրայ, տեսաւ օ թնուկ է. արեւ էկէր իմ թղ, իմ թղ
օ թղ, սմաւ-պալի, զարեւալի, իմ թղ իմ թղ իմ թղ իմ թղ իմ թղ
տղայ մի:

— Էսա տղան վաղ քնեց, մի անգամ մտադրեցի, թույլ լինե՞րան:

Տեսաւ. օ պտուղ-պտուղներով կրփաւ. վիճակնց՝ ծոցուն տալըդը, բրտեղը սրբեց, աղլըդը ցեւեց, վերաբաժնատուն, մարմնայնց լաջը մեղմոցը շնեցցի շնամբովը դարկեց: Կրփով դրաւ վիճակն: Բաշեց տփառացաւ. մեղմոցովն զմ գնկմ գոլլաւ. այժ քղան զմ գրեւ:

— Երեք հաս կնիկ առի, իրեն էալ մէ մի ձրեմանկանոց յիբընջող զմ յոկ մարտ լաւ ամ լաւմա լարտ զն պտաւ:

Թաղաւորը մտածոց մէջ մերց, թէ ըստ իմ փղզանիս լաւ ոչ աւարտ: Վերաբաժնեմ զիւրի, աւարտ առչի, որովհետեւ ինձն-պէյլու օ կայ՝ էսա է, ըստ իմ տղան է: Տեսնըք մեր կը կայնի:

Տղան արթընդովն ինձն կրտաւ, անկաւ, Թաղաւորին փառքուաց:

— Մի վախիր, տղաս, մի վախիր. որդի, վերամեղաց պազաս:

— Վեր տեղաց իս:

— Արքայ հայր, ես էալ չիմ գրեմեր, այլ կը գրայ մի քան տալ:

— Ողբիւրտեղանայ չեալ գրտեր, վեր տաճը վեր արդիւ:

— Մեր տունը ծովուն քնաղը: Դեղանցքն է՛նք, ինչ գնաւ յիւրա:

— Ինչ ունիս, որդի:

— Մի քոր ունիս:

— Պապ, քորնիս տաւ լաւ տալ: Երես զեւեց զեւեց տալ:

— Պապս ծեր մարդ մ'էր, մեռաւ:

— Շէնըք չկայ, էալ տունը չկայ: Բարեկեր:

— Չէ, մեր տունը ջաղացքն է:

Տղան Թաղաւորին ձեռքը պազեց, ձինը հեծաւ: Զի՞նք ճիւղա ճիւղա շարն կը դարկեր, մեղմ տունեց: Թաղաւորինն ամ մա զիւրա զմ:

— Ինչի՞ տալ զիւր կրեքք պանըք: շնորհակալ եմ, ծաղ է, եկմ տանիք, դայվէ մի խմէ:

Էլան, Թաղաւորին հետ ընկան ճանխայ: Կէս տեղաւորեղ զըջնկ զիւրան ձիաւ փռուց ի վիտը: Ըրեց Թաղաւորին:

— Արքայ խայրիկ, հրեմմի: Կանիք ձիեր: ծեր ես:

Թաղաւորը յիմրեաց օ հեծնըք: Դեղանցքն է՛նք, ինչ գնաւ յիւրա:

Վեզիր տեսաւ. Թաղաւորին լաւ արդան լաւակեց տեղով: Թաղաւորը: Զգոյն մեյրամբը արտից վեզիրին աւանդցոյն:

— Ալեկիւ, լեւա հոգիան զիւր կրեմայ: Կայ զիւր մեղմոցն:

— Ինչի՞ հանձնիկ կրեմայ ծովուն քնաղը մեկ թէն ջաղացք կայ:

— Ինչի՞նչ հոգիան արեւթը: Զաղացք արեւթը: Ինչ տի ինիս:

— Իմ փնտաւած էալ ընի է:

— Կեցիք: Բարեկ, արգայ: Կայրիկ, ըրեց զիւրա լաւակեց Թաղաւորին: Կալ ձեքը: արգեց զիւր պառայնից: Կայրիկ: Ըրեք էալ ընդուն չգտանար օ ըսա թէ— այ որդի, ամէն օր էկօ էսա չարիք:

...Տղան գնաց, Թագաւորը կանչեց տղուն հետեւն...

— Ի՞նչ դժի կռապալ, եկ՛ ըս. չայիրը...

Տղան հասաւ ջաղացքը:

Իրկուն էղաւ, Թագաւորը գնաց սուլքաններուն քով. ըսին.

— Էդի ինչ մարդ էր, չայիրը էկեր էր ձիով, դու հալ պատիւով ճանփեցիր:

— Էասոր մի տղայ տեսայ ես. էադ տղան Թող իմը ըլլէր, իմ աչքս էալ փոռ ըլլէր:

Սուլքանները իրարու հետ խորհուրդ ըրին, կանչեցին պառապին:

— Ի՞նչ էրկու չունուիւք ո՛ւր տարիր, նետեցիր:

— Մովը նետեցիր:

— Է՛, տղան մենծցեր է. էրէկ Թագաւորը տեսեր է: Զգիտեմ, տղան տ'երթըս գըննըս:

Պառապին փէշը լեցոցին օսկի:

Պառապին է, ընկաւ ճանփայ, գնաց հասաւ ջաղացքը, օր մի աղջիկ նստեր է, աշխարհին էրեսը չգտնուիր:

— Բարե քիզի, աղջիկս:

— Աստուծոյ բարին, մէար:

Ելաւ միմեքը ցգեց տակը, պառապ նստաւ, հարցոց.

— Ի՞նչ ունիս, որդի:

— Բան չունիմ, աղբէար մի ունիմ:

— Աղբէարդ ո՛ւր է գցեր:

— Ավ-դուռն է գցեր:

— Ա՛յ որդի, սև առիցը տակ (երդիքի ներքե) նստեր ես մի-նակ. Գե բան կը բանիս, Գե տխուրդդ կայ (հանգստութիւն չկայ). էան կերթայ ավի հետ տիւնմիս կըլլի:

— Հըպա ես ինչ տ'իմիմ:

— Աղբէարդ օ, էադ դժի կըյրի՛ն տղայ է, կը ճանփիս կերթայ Բըլէլ աղջկան մօտ. ձեռացը դասնախը կը բերէ, օր դու փեղկե՛ծ բանիս, եղիմմիս (գրադուիլ) ըլլիս:

— Ի՞նչ դուր ճանփիմ աղբէարս էրթայ:

— Օր էկաւ՝ ձիուն ետլարը (տոռը) մի՛ բռնըր, քէն ըրէ. էան կը հարցնէ՛ ո՛ւր կը ցաւի. ըսա՛—տեղ չցաւիր:—Հըպա ինչո՛ւ էսօր ձիւնը չիս բռնըր, կըսէ: Ըսա—դու կերթըս ավի հետ եղիմմիս կըլլիս: Քիզի կըսայ—հըպա ինչ կըսիս:—Բըլէլ աղջկան փեղկե՛ծ կուգիմ, օր եղիմմիս ըլլիմ, ըսա:

Տղան էկաւ, աղջիկը պառապի ըսածին պէս ըրց:

Տղան ըսաց.— Ելի, ձիւնը կապէ, ըդի՛ է քու ուզածդ, դասաճիք մի ինիր:

Տղան առաւօտը չգաւ, խորոզը կանչելուն բխմբն կանչեալ ճանաչեալ, ճանաչեալ զնրոց, քիչ զնրոց տակուկներէն օր զնրոց, դոնախլուղը (բջկան) հեռաւն էր, կէս գիշերուն քաղաքը մտաւ, ձիուն կէմը նետեց չնկին, ձիւնը խառնեց արաջ, ձիւնը զնրոց մի պարտիկ դուռ կոչեալ, էստ տունը մի պարտիկ էր:

— Բարեք քիզի, մէտրիկ:

— Աստուծոյ բարին, որդի:

Պառապը տեսաւ օ ռահիւսէ տղայ է, ըսէց:

— Ի՛նչու էաի էս մնացեր (ուշացեր):

— Ըսանկ-ըսանկ պատահեցաւ, ըսէց տղան:

— Օղբուկը տաքը տակ:

Տղան ձիով էջաւ տանը տակ, դուռը բացեց օ էստ տանը ճոթ ճոթեղեր չկայ, պիթունը քնկիւր է, մզախը չհասնիր. քաշեց, ձիւնը կապեց քառլան. նստան պառպուն հետ, սյաւլայեցին գրուցիլ ու չափով քաշիւր:

Պառապը ըսէց.— Որդի, սէպկայ գաւգաս, ո՛ր կերթըս:

— Էկեր իմ Բըլէլ աղջկան, տ'երթըմ:

— Այ որդի, Բըլէլ աղջկան մօտ գցողը չկընըր գար, մեզք իս, չիմ թողիր օր էրթըս:

— Ձէ, անկարեւի է, տ'երթըմ:

— Կերթըս, էառջիդ էրկու լեառ կայ. էադ էրկու լեառը կը բացուին ու կը խփուին քսանըչորս սահաքվայ մէջ:

— Անկարեւի է, տ'երթըմ:

— Որդի, էադ լեառան էառջին իրեք սահաք տեղ դէօր է, իրեք սահաք կը քչես ձինդ. ձիուն սարգին թիգ մի հերմակ փրփուր կը կապէ. լեառը կը բացուի, ձիուդ գլխը կօլլիս, մի գեմկու կը գինիս ձիուդ, գեմկուստանը փորուն մէջ իրուր առնին. գըցիր օ անցար լեառը, խորուն ճորու մի մէջ է Բըլէլ աղջկան սարայը. չորս գին լեառ քար է. մինակ էադ ճանփան է, էադ ճանփով էալ մարդ չկընըր էրթըր-գար: Կէս սահաք կը քչես, կը հասնիս մի աղբիւր, ձիուն ի վէար կէջնըս. ջուրը էրկու տեղէ կը վաղէ. մէկը թարախ կուգայ, մէկալը էարին կը վաղէ: Կը խմիս թարախէն.— «Արուհայաք (կենաց ջուր) կը լմանի միւսպառեք», կըսիս: Կը խմիս էարինէն, — «էստ ինչ անուշ գեմգեմ-սույի է», կըսիս: Աղբիւրը քիզի էալ բան չըսեր, ձինդ կը սէպկես էադ աղբիւրն քով, կէս սահաք օտօք կերթըս, էառջիգ կուգայ ձին մի, ասլան մի, ճանփուն վրայ կապմուն ին վէարգին. ասլանին առաջ խոտ կայ, ձիուն առաջ ճանփուն կը փոխիս, ճանփակը կուտաս ասլանին, խոտը՝ ձիուն. կը հասնիս Բըլէլ աղջկան դուռը. էրկըթէ քոխմախը գաւա ի վէար կախմուն է. կը գինիս քոխմախով գոան. կը կանչիս.— Բըլէլ աղջիկ, Բը-

ՀԿԵՐՔԻՆ՝ ջնջե՛ր, հի՛շտ՛վ գտա՛ւ շեղ Քաճառը՝ զնձի գո՛ծա՛ստը՝ Լինձի՛ն, հապտե՛
լինձի՛ն Կոպու՛տը, (ԵՄԻ՛ն Կոնձի՛ն զո՛քսո՛ւմ) ի՛նչ, ի՛նչ որ լա՛յ՝ մեխմուտը՝ զնձի՛ն
Տղան տարա՛ւ դասնախը ի՛նչ հոյակա՛ծ, տաճա՛րը ի՛նչ մի՛ -
նչ ի՛նչ մե՛ծ, զվզե՛լը՝ զվզե՛լ վա՛ր դա՛նձ դո՛ստ մեխմուտը՝ ո՛ր -

Էկոնոմիկական

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՋ ՎԵՐԱԳՆԱԾԻ ԴԱՏԱՎՈՐՈՒՄԸ

Գառնէք թաղ աւելորին :

Իրեք ամիս է, Բաղաւորը հիւնդեղէն է արեւ կոկորդի պէճնի
(պալապոկ) է քրեւ, միշտ ցեղեր քրեկ, ջայիւր կը հալի. • Խը-
ղան դայ:

Տղան իրկուներ էկաւ, առաւօտը շին լինէալ, գնաց ակը. մըտ-
աւ, ըստ. մինչ լոյս եւ լոնցնէալ, երբ մի քառասունին յայնքս

Զարկեց մի կեյիկ, մի ճեյրան, էջաւ շայիւհ, մզբախե տնիկէ
շիւթ, պաշխուտ մեյամո՛ւ, մայկբաւ լիլլ՝ գնանց մաւ յոյժ՝

Խաղաղ ասիւն թաղաւորին. թաղաւորը տալիս ամսան աւ յո-
հապաւ. Էանտին բբհոմ (սեւապոմ) զնք անին էրես պապեց, զԷ-
լտին վերին հոտաւ. զԷլտին վարին դուրմե արէ. զԷլտին վարին դուրմե արէ.

— Այ՛ տղի, խեղճիս է էսս ո՛ր էս, ո՛ր բռնի, կն՛կ
բանէիր:

Տունս փակ էր մեր շինելի

Տղան կելիկը տուեց Բագաւորին, ձեռք քաշեց Բաաւորին
տակ, հեղեղ, ընկան իւրեքս, եղան սարսափն տուեց:

—Քաղաւոր ապրած, շնորհակալ իմ, չըսե՛ր, թո՛ղ իմ հանգիստ

Կը հայի: ինչպէս մայր, որով հաստ գլուխով ՎՊ —
Գրգին իրանց տեղը: Եւստիքիան տեղի խոստով ինչով —

Քաղաքացիները հենց ավել, խառնա-խալովով հասնում էին Կո-
րեց, քնկալ էստ էրկու քրոջ վրայ, պաշտպանում էին ինք:

—Ի՞նչ էիք, զգե՞հի՞ յարդ ակորձի՞նք, մեկը իսպախ. էսօր
ես մի ազգայ, տեսա՞յ, մի օրոքս լուրեր, մի քանի ֆոնար, էան տղան
խմբը բռնե՞ր, դուք բնու մնում լսվածան միջի մի—տեղից լինե՞ն

— Ի՜նչ տղան կ'ընէ ձկնը եւ զո՞ւր ճանկի կ'ապրի:

[illegible][illegible]

— Հա՛, հա՛, հա՛: ըսրց՝ պառւապը, տեսա՛ր, որդի՛, դժժ էալ փղկեկ, դասնախն էալ աղկեկ, ելլեմքի՛ս էալ կըլլիս: Մի՛ բան պակաս է: — Ի՛նչ է պակաս, մէսրիկ:

— Ըս դասնախին ասեղը հետը տի բերէր՝ չբերեր. ճանփէ, էրթայ բերէ:

Տղան իրկուներ էկաւ տունը. աղջիկը դասնախը եղբը գէնը, չգնըց ձինը բռնիր:

— Ա՛յ քո՛ր, էկօ ձինը քաշէ:

— Ի՛նչ տի ինիմ, ինդուր կը հեծնաս, էանանկ քաշէ: զըցիր դասնախ մի բերիր տէ՛ ասեղը հետը չբերիր:

— Կերթըմ, կը բերիմ:

Առաւօտներ տղան ընկաւ ճանփայ, էան լմանը գնըց. պառւապը տունը չգնըց վախուռն:

Գնըց էան լմանը Բըլէլ աղջկան ձեառքէն ասեղը փախաց, առաւ էկաւ, տունը քրոջը:

էան լմանը ավա ավը գնըց, ավա չայիրը, ավա թագաւորը ծեծեց սուլթաններուն: Պառապը ավա գնըց աղջկան քով. — Փե՛հ, փե՛հ, փե՛հ. աղջիկս, տեսա՛ր. դու էալ աղկեկ, դասնախն էալ աղկեկ, ասեղն էալ աղկեկ, ի՛նչ ինիմ օ ըսոր վարպետը բերէր. ճանփէ թող էրթայ վարպետն էալ բերէ, օր հեմ իրարու հետ ըսիք ու խնդաք:

Տղան էան լմանը էկաւ ավէն, էան լմանը քէն էրաւ աղջիկը. տղան էան լմանը գնըց, պառւապուն տունը չգնըց, էան լմանը լեռնէն ընցաւ գնըց, կայնաւ Բըլէլ աղջկան քով. — Բըլէլ աղջիկ, Բըլէլ աղջիկ:

Կանչեց. — Բըլէլ աղջիկ, Բըլէլ աղջիկ:

— Լըպի (ինչ է):

— Մի սահաք առաջ էկօ, բան կըսիմ:

— Ահա՛, սպասէ կէս սահաք:

Մաննին մատը չէր, անցոց՝ մատը, էլաւ քեմեր-ղափուին գըլօխը, հայաւ գէպի տղան.

— Դու ես, օ իմ դասնախնը, ասեղը տարիր:

Մաննին բարսըցոց, լիզեց, ըսրց. — Թա՛մ օտքն քար կըյրես:

Հի մ'էլ լիզեց. — Անգին մաննիս, ամէն տեղ քար կըյրես, բերանը, աչքը, քիթը բաց թողես, մէ մ'էլ մի ականջը լսէ:

Տղան կայնուկ տեղը քար կըյրաւ, մնըց:

Բըլէլ աղջկան բիւր-բիւր հազար մարդիկներ՝ էրթողը պիթուն քար կըյրուներ, էատանկ կայներ է. մի մարդ է մնացեր, օ էատանկ քեմիլ ըլլի:

Հրեղէն ձինը պաւլայեց լացը. լեառը բացուաւ, ընկաւ ճան-

փայ մեռսն.—Հասնելով քիմիս փափարչատիմ աղջկան, ըստ քառասուն առուր հանապարհը մի սանապրը դրեց, զարի առնը խալ բաղալ էր, էղաւ խաբապաւ ընդց։

Աղջկան օտանաւ աղկեկութեան չլարմբաւ մի մօր մինէ չին տղուն հետ ըստ ձինը։

—Մի լման էիք, չէ մէ՛ ճանտուն մեռսս ըլիք, փափանէի բերանս չբացուիր, օտքս չըլկր։

Աղջիկը առաւօտը էլաւ, մազը թոփեց, աղբօրը խրլորդը (կերպարանք) մտաւ։

Ձինը ըստ.—Ձարկ արաւս, քաշէ խալանս, ժիր էլիք հեծիրս։ Հեծաւ, էլաւ ընկաւ հանգիայ գրեցին, պառապի տունը էջան դուռը բացեց։

—Որդի, դու բարի ես էկեր, չարի ես էկեր։

Աղջիկը կը մտածէ.—Աղբէարս հոսի էկեր է, օ ձին ըստեղ էկաւ։

Պառապը առանց աղջկան հետ խօսալաւ, բիւրբիւի բիւյով եաքախ էր շիներ տղին համար, օսկի թելով քաշեր էր վրան, բերեց ցգեց տղին տակ (աղջիկն էր տղի կերպարանօք, պառապը կարծեց տղան է)։

Աղջիկը մտածեց.—Աղբէարս էաս եաքախին մէջ պարկեր է։

Առաւօտը էլաւ.—Մէարիկ, տ'երթըմ։

—Ո՛ւր տ'երթըս։

—Բըլէլ աղջկան տ'երթըմ։

—Որդի, մ'իներ, մ'երթըր գցիր, էկար՝ սորվա՛ր, Բիւր-բիւր մարդ գցեր, քար է կըլբեր. էրկու մարդ է մնացեր, օր քմի բիւր-բիւր մարդը։

—Մէ մ'էալ ես տ'երթըմ, թող քար կըլրուիմ։

Հեծաւ ձինը, քեց. պառապը պաշլայեց լացը ու ինքզինք գետինը զինիւր։

Շատ կենկեցցաւ (խնդրեց) պառապը, աղջիկը մօիկ չըրեց, Թողեց գնաց, հասաւ էան լեառն։

Ձինը խօսաց.—Էլի, պոչս կապէ, էրկնցեր է պոչս։

Պոչը վաց, կապեց։

Ձին ըստ.—Ինչիս կը խաղցնես, թիզ մի փրփուր օ կը կապէ վրաս, լեառան բացուելուն քիմի էանանկ գեցկու մի կը զինիս՝ օ գեցկուստանը փորիս մէջ իրուր առնին։

Գնաց հասաւ աղբիւրը։

Ձինը ըստ.—Էջիւր վրուս։

Էջաւ, աղբօրը պէս էան լմանը վացուաւ, էան լմանը գնաց։

—Բրէլ աղջիկ, քեզարի՞դ տես, օ տի էրթըք:

—Թագաւորի տղան, ո՛ւր տ'էրթըք, հոսի կենաց (աղջիկը բեմ նետած էր, գինար Թագաւորի տղայ ըլլիլը), օսկի ուզիս շատ է, ես էալ քիզի պէս մարդ կը փնտռէի. Աստուած քիզի իմ ճակատը գրեւ էր, կեցիր հոսի:

—Բրէլ աղջիկ, դու բան մի ըսիր ինձի, էնի ինչ էր ըսիր:

—Թագաւորի տղայ, ըսի:

—Սա Թագաւորի տղայ չիմ:

—Հըպա վեր տղայ ես:

—Ջաղապընին տղան իմ, էաս իմ քորն է:

—Էադ աղբէարդ չէ:

—Քորս է. էաս քորս էր, օ էկայ էսոր համար դասնախը տաւոյ, քար կըրուայ:

—Դու Թագաւորի տղայ ես:

—Սա ջաղացքը մենծցեր իմ, պապս, մէալս ծերունի մարդ էին, մեռան:

—Սորա իմաց կըլլիս, Թագաւորի տղան կըրին տղու ցեղանց ցեղէն կայ իմ քով:

—Կըրին չըլլէիր, էաս դատ մարդը քար չէիր կըրեր:

—Բիւր հազար մարդու զօխը էղար դու:

Էլաւ Բրէլ աղջիկ իրան սաւայը քսալիմ ըրեց ծառանուն, իրանք մէկ-մէկ ձի հեծան, ընկան ճանփայ, գըցին ջաղացք:

Բրէլ աղջիկ ըսեց տղին. —Դու Թագաւորի տղայ ես, քու մէարդ ցալիքիմէ է ըրած:

—Իմ ծնըած տեղը ըսի է, էաս ինձի պիննայ (բաւականանայ):

—Թագաւորի տղան, բեր պոյդ չափիմ:

Չափեց, քաշեց տղին սուրաքը, տուեց տղին ձեռքը:

—Մաննին լիզէ, ըսեց, ինչ դօի օսկի ուզիս, կը բերէ: Էադ օսկեստանը կը լեցընես խուրճիցը, կը նետես ձիուն քեբին, կընիս ճանփայ. կերթըս Ուլի քաղաքը օր ճոթ-ճոթեզեր չունի. օր հասնիս քաղքին օրալախ տեղը—չարեուն, մգրադդ կը գինիս, պատկերքը վրան կանցընես. դալալին կուտաս խուրճիմ մի օսկի, կանչել կուտաս, դու տասնըհինգ տարուայ տղայ ես.—Գառսուն հատ տասնըհինգ տարուայ տղայ պէտք է ինձի էաս լըմանը, էաս պոյը: Ամէն-քուն էալ հարիր-հարիր օսկի կուտաս:

Տղան էան լմանը ըրեց, հազար հատ տղայ էկան, ուրնը չափեց՝ հազարէն հինգ հատ էան լմանը հանեց սուրաքն չուանի պոյը: Իրեք տարի կեցաւ, քառասուն տղայ լմանը՝ լմանին, պոյը՝ պոյին բերեց: Ինք ինչ էր հագեր, տղոցը էն չեօիքը հագոց. ինչ

չեւիս ձին հեծէր էր, տղոցը էան լմանը հեծոց. մէկ-մէկ դալխան, մէկ-մէկ թուր, մէկ-մէկ դարդը (տէգ) առաւ:

Էլան հեծան տղաքը, քապուր-քապուր ետ մնացին, ինք առաջ կուգայ. հէր վե՛ւ օ կը տեսնայ գլխուն խեղքը կերթայ, զարմանք կը մնայ.—Չուտիմ չխմիմ, գիշեր ցերեկ էսոց քաւաւա ինիմ:

Էլան էկան ջազացը, ձիանուն վէար էջան. ջաղցին առաջ մի ռահաթ էրկէան, լէան չայիւր կայ, ամաւ շու է, չայիւրը (խոտը) չերկըննար:

Ըստեզ էրկըթէ ցից զարկեցին, քապուր-քապուր կապեցին ձիանը: Բըլէլ աղջիկ մերդէ շերպէթով դայվէն բերեց, քորը աթոռքը քչեց աղբօրը տակ, Բըլէլ աղջիկ տունց դայվէ թագաւորի տղին. էաս քաւաւուն էալ ձեառք կապեցին, կայնան տղի ճուշ: Բըլէլ աղջիկը հայաւ ու հայաւ տղոցը, սիրուտէր (բախլեցաւ, գրաւուեցաւ) մնըց. ըսըց տղին.

—Թագաւորի տղա, էգոց քսանը՝ առջիդ, քսանը՝ էտիդ կը ցգես, կերթըս ավի, կէջնաս չայիւր կիմե. չայիւրին արեւըթուն թին տասնընթը չեւիս վարդ կայ, ամէն վարդի վրան էրկու-էրկու բիւլ-բիւլ կայ, արու էգ են. կառնիս, ամէն չեւիսէն մի հատ կը բուցընիս դու քու ձեռօքդ, էաս վարդ ծախողի տղան էալ մենե կինիս, ճեսե (փունջ) կապել կուտաս. դու էրկու ճեսե կառնիս, տղաքն էալ մէկ-մէկ. Թագաւորը, վեզիւր ու նագիւր կեյլըն, կուգան ձիդ տեսնալ, չըլլի օ դու քնանաս, եվիլ ինչ տեղ օ կը նստէիր նէ՝ կիմե նստիր:

—Ինչո՛ւ, Բըլէլ աղջիկ:

—Թագաւորը կը տեսնայ զարմացք կը մնայ. զօրք կը հանէ վրադ, օ ձիդ ջարդին:

Էադ խրատը առաւ էլաւ. գըցին ավի, էկան էջան չայիւր: Վեց օրով չէ քնացած տղաքը, էկան սէապեցին չայիւր: Տղան մըզ-տախը կվեթու տեղը զարկեց, մէկալ տղաքը՝ հեքեք իրան մզտախը զարկին, տաղը պարկան:

Թագաւորը ըդ ժամանակ պարկաւ, քուն կըլլի. տղաքը քնեւընին առին, էլան գըցին տեսան օ, Բըլէլ աղջիկը ինչ դուր օ կըսայ, էան լման է. ամէկն էալ վարդ առին, բիւլբիւլները բռնեցին, դաճես ցգեցին, վարդի ճեսեքն էալ դաճես ցգեցին, գրին սրային քապուր-քապուր աղբրի վրայ: Տղան նստաւ բիւլբիւլուն դլօթը, բիւլբիւլնին էալ մէկ դիւ կը կարկնչէն:

Թագաւորը էլաւ տեսաւ, օ չայիւր մզտախ-մզտախի ճայանմիս է էղեր, մզտախնուն գլօխն էալ սզ, եւիլ, կանաչ, կապուտ է:

Էաս օ տեսաւ, բերնէն էլաւ Թագաւորին.—Խա՛պար մի. չէ նա՛ զարկէք:

Նազիրը հասաւ չափը, տեսաւ տղան, օլրուաւ յետ, խաւարտ տուեց՝ թէ ըն աղան է։

Վեգիրը, նազիրը ու թագաւորը, իրեքը մէկտեղ էլան գրցին. էրկու սանաթ նստան, խոնուեմիւ էղան. էլան հասան չաթ հանփան, գնըց տղան թագաւորի ձեռուքը.

— Կեցիք բարով, հէաբիկ։

— Այ որդի, ըսի դժի ժամանակ կերթըս, կուգաս, էաս օր էկօ մեր, մէ լեղի դայլիէն խմէ, գնա։

Էսպէ թագաւորին հետ գրցին. օ գրցին, հասան մօրը քով, ձիանուն վէար էջան, ելիլ իրանք—վեգիրը, նազիրը ու թագաւորը մէկ-մէկ քոխմախ գարկին, ընցան.

— Թագաւորի խափող մարդուն հալը ըսի էս ըսին։

Մէարն էալ ամէն գարկողին Վատուած կայ իրսէր։

Տղի քառսուն խզմեքեաւն էալ վարդով գարկին, ընցան։

Մրան էկաւ, տղան էալ փարդով գարկեց, ձգեց մօրը առաջ։

Մէարնը ըսցց.— Աշխարհը քոխմախով կը գինէ՝ չցաւիր, դու կիւլլով գարկիր, նիկեւս ծակեց ընցաւ։

— Ժամանակը լեցեր է, մէարիկ, ըսցց։

Անցան գրցին ներս, դայլիէն խմեցին, էլան հեծան ձիանը, ընկան գրցին իրանց տեղը։ Իրեք օր մնացին, Բրէլ աղջիկը ըսցց.

— Թագաւորի տղան, խմացար։

— Իմացայ, ըսցց տղան։

— Չորս հատ խզմեքեաւ կը հանփիս, թագաւորին դալիք կինիս։

Չորս հատ էկան թագաւորին գլօխ տուին, հանեցին թուղթը տուին, ինչ օ ժողովուրդ կայ, ինչ դժի օ ասկեր, ագալայ կայ (չըջապատող անձինք) ամէնը կը ժողվես, կուգաս։

Թագաւորը վեգիրին ըսցց.— Դրէ ինք պիտի գայ, գրցէք թող ինք գայ։

Էլան գրցին. թուղթը տուին տղին. տղան քառսուն խզմեքեաւն էալ առաւ, գնըց։ Չըզըցածեան մաննին հատ տուեց Բրէլ աղջկան (տէ հիմա եխքիպար չէր ըներ)։

Բրէլ աղջիկը ըսցց.— Գնան, քեզ էկէք, ես պատրաստ կը տեսնըմ։

Բրէլ աղջիկը պաշայեց մաննուն հետ խօսութին ըրցց. լիգեց.

— Մաւրազ մաննիս, էանանկ մէկ ֆիլիմ մի չափիին վրայ փռես օ, օսկի թելով, ինչ օ թագաւորի մարդ կայ՝ նստի, մէկ գին էալ աշարապ մնայ։

Թագաւորը իրան ագալայը առաւ, էալ մարդ չթողեց, առաւ.

էկաւ, խորխոր (գորգի վրայ կարգ-կարգ ծալապատիկ նստիլ) նըստան: Թագաւորն ու տղան էալ Բըլէլ աղջկան շաղրբը նստան:

Թագաւորը հայաւ դէպի իրան աղջիկը, գլխուն խեղքը գնըց, աչքը մթնտեց, մտօքը ըսըց.— Ըս աղջիկնը, տղան, մէկ էալ էաս հարսը իմը ըլլի, էրկու օտքս էալ չըլլի:

Վեզիրնը ըսըց.— Ըս տղան խենթ-ախմախ է, ըս դօի մարդը նստեր է, նե՛ պղինձ կայ դրմուն (դրուած կրակի վերայ), նե՛ կըրակ, էաս՝ ըսել կուզէ մեր վրայ կը խնդայ:

Բըլէլ աղջիկը հրաման ըրըց իրան խզմեքֆեարներուն.

— Չաղրբը հոտա խոււմիօ ըրէք:

Ըրին:

— Տղաք, գըցէք մարդիկը սրա դրէք, օ կերակուրը քաշիք:

Տղաքը ճանփեց, ինք մաննու հետ գրուցեց, լիզեց մաննին.

— Մուրազ մաննիս, օսկիէ աման, օսկիէ դգալ, օսկիէն մէկ-մէկ ջրի քաս: Հազր էղաւ, պատրաստ տեսնուաւ:

Տղաք քաշեցին կերակուրը, կերան կշտացան:

Տղան գնըց վրանին, ըսըց.— Հեքեք իրան դգալը, իրան առջևու քախումը Թոզ առնէ, իրան նեքիյէ ըլլի:

Առին, էլան:

Պօռին փշուաւ, ասկերը քաշուաւ. վեզիրնը, Թագաւորը իրուր հետ խօսութիւն ըրին.— «Տէ, էս դօի փեկեկէ շատ բան է. Թագաւոր ապրած, ապա մենք օ օսկեք ինիք, ինչ տի տանք, օ էսոր տակէն էլլըք, էաս անհաշիւ բան էղաւ»:

Վեզիրին տուեց արմաստէ քաս մի, Թագաւորին տուեց անգին քարէ քաս մի: Տղան ըսըց.

— Արքայ հէարիկ, նոր տուն կըլլիք, քիչերնիս չատ համարէ:

Թագաւորին խեղքը օաղըմիօ (ցրուիլ) էղաւ, վեզիրին խեղքը զիվանէն (հաստատուած տեղէն) էլաւ: Տէ կէս ճանփան՝ ճանփեցին, դարձան էկան: Էնոք էալ գըցին, իրանց տեղը նստան:

Հրամայեց Թագաւորը վեզիրին, վեզիրը լալալին, գնդիկ գըլօխնին, չեփին դաշ . . . օօլմա եուսանլար (դօլմա կուլ տուող), քօփուան էկան Թագաւորի քով, խելօք մարդիկ նստան մեծլիս ըրին.

— Էտոք օսիսա նոր տուն տի ըլլին սե՛ միգի էան տղան էաս-քան փեկեկէ տուեց, ըսըց. «քիչս շատ համարեցէք»:

Թագաւորը ճանփեց.— Գըցէք, ազալայով առէք էկէք տղին:

Տղով քառասունըմէկ հոգի էլան գըցին: Տղան վեր տեղ օ աթուռի վրայ նստէր՝ քառասուն էալ ձեառք կը կապէին, կը նստէին: Այնոքի ճոթէն մարդ չմնըց, Թագաւորն էկան տեսութիւն ու դարմացք մե-

ցին խզմեքքեաւնուն վրայ.—մի պոյին, հագուածնին մի է, մի սու-
րաբին:

Ձիանու եմին վախքն էկաւ. Թագաւորի անպարը բացուաւ,
եմը գնըց ձիանուն: Կանչեցին քառսուն խզմեքքեաւնուն, օ էնոց
էալ ձիանուն եմը տան: Խզմեքքեաւնուն մէկը հարցոց Թագաւորի
ղօլաղասուն (հինգհարիւրապետ):

—Ըսի ինչ է:

—Գարի է:

—Մեր ձիանը գարի չին ուտեր:

—Հըպի ինչ կուտեն:

—Մեքնան կը կըյրեն:

—Սխալ ես, ձիանը գարի կուտեն:

Մէ մը էնի, մէ մը էնի, «հա» «չէ» ըսին, կռիւ մը հանեցին.
իրաբու զարկին, գարին զարկեց Թագինց, ցանեց ըն տեղանը. էլան
վեր՝ պեկին քովը:

—Ձիանուն գարի տուիր, կը հարցնէ վեզիրը:

—Մեր ձիանը գարի չեն կըյրեր, ըսըց խզմեքքեաւը:

—Հըպա ինչ կը կըյրեն:

—Մեքնան կը կըյրեն:

Թագաւորը հայաւ տղին էրեսը, ըսըց.—Իրաւ ձեր ձիանը մեք-
նան կը կըյրեն, օ էսպօսն դալմաղալլըխ էղած է:

—Հա, մեր ձիանը մեքնան կը կըյրեն, ըսըց Թագաւորի տղան:

—Ձէ, այ որդի, ճիշ կարեկի է, ձին մեքնան կըյրէ, խեղդ
Թուցիր, որդիս, էսդանկ բան չըլլիր:

—Լսեցէք, մեքնիսի մարդիկ, կնիկ-մարդը օ շան լակոտ կը
բերէ, մեր ձիանը ինչու մեքնան չկըյրեր:

Մեքնիսի մարդիկը հախ տուին տղի խօսութիւնին, ըսին.—Օ
կնիկը շան լակոտ բերէ, ձիանն էալ մեքնան կուտեն:—Յունց տուր,
սը է:

—Տէ ահա, Թագաւորի քեմեք-խափուի ճանփուն վրայ է: Լսե-
ցէք, մեքնիսի մարդիկ. էսդ սուլթանը ինչ մեղաւոր է, էրկնուց Թըռ-
չունն էալ իրան նգուլով (կտուցով) կը զինէ կանցնի. կիրիրան էալ
կուլայ կօշով (կրիայի պատեանը) կը զինէ կանցնի. օձն էալ պոչով
շարփմիւ կինէ կանցնի. աղուէսը վրուն կանցնի, արջը վրան կը ցու-
կանցնի, գէալը ճուռը կը խածնէ կանցնի, օգնեկը փուլը կոխէ
կանցնի, մըչու մը օրեմ մի միս կառնէ կանցնի, բղէզը քաքը կը գըլ-
աւը, կը բերէ քնթին առաջ կանցնի. ճանճը կուլայ աչքը կուտէ,
մըժեղը կը մննայ, աչքը կաւրէ, կը Թոզէ կերթայ. տրզուկը կը մըն-
նայ պողազը, էարինը կը խմէ, կանցնի կերթայ. կորլը (կարիճ) ման-

ները խածնէ կերթայ, որդը կը մննայ ետին մէջ, կուտէ, կելէ կերթայ: Լսեցէք, մենիսի մարդիկ, լաւ դատ կըյրեցէք:

Բոլոր աշխարհի մարդիկ իմացան, օ ըս տղան սուլթանի տղան էր, սուլթան անմեղ էր:

Թագաւորը իմացաւ, հրամայեց:

Առին սուլթանը տարին համամը. լքցուցին, հագացին, բերին սարային մէջ նստեցուցին:

Հրաման ըրցց թագաւորը.—Գրեց բերէք աղջիկս ու Բըլէլ աղջիկը:

Տղան ըսցց.—Ձիւ հաւատար օ քու մարդ էրթայ, սունէ բերէ, հաւատարիմ մարդ չկայ:

—Օ չես հաւատար, որդի, քու մարդ ճանիէ, օ տունէ բերէ:

Տղան ճանիեց իրան քառսուն հաւատարիմ խզմեթեաւը, գըցին, առին էկան սարայը. օ հասան սարայը՝ Բըլէլ աղջիկը կայնաւ ֆեմեր-ղափուն, ներս չգնըց:

Թագաւորը էկաւ ֆեմեր-ղափունի վրայ, գրուցեց.

—Աղջիկս, ինչո՞ւ ներս չիս իգար:

—Ըս սարայեդ կելլըս նէ՝ կուգամ:

Էջան պապ ու տղայ, գըցին էան շայիբին աղբրին վրայ. Բըլէլ աղջիկն հանեց մանկին, լիզեց.

—Ամուրազ մանեխս, ըս աղբրին վրայ էանանկ սարայ մի կը նսաըցընես, օ աշխարհի վրայ չգտնուիս:

Էկաւ սարայը տեղը կայնաւ:

Մտան ֆօֆ ու սարայի մէջ. թագաւորը շատ ուրախութիւն ըրցց, նոր աշխարհ էկաւ. պատրաստ տեսաւ, մենծ հէարսնիք ըրցց, պսակեց տղան:

Էնոք հասան իրանց մուրազին . . . :

(Ձառսանձագի բարբառով *)

Երկու հոգի կըլլին, էսոք Աստուծոյ առաջ անհո գաման
կինին, աղբէար կըլլին, իրուր հետ կերթըն դուրդէր:

Մենձ աղբէարը ըսըց.—Աղբէար, չիք կրնրը բանիր, մեք ինչ
դուր տի էնիք:

—Ձիք կրնրը բանիր, չլեառը քուրունսութիւն էալ չիք կրնրը ինի,
դէ, էլի էրթըք լեառը:

Ելան գըցին լեառը, հուսա, հունա զարկին, բան մի չըստացան:

—Աղբէար, մեք բան մի չըստացաք զդա. էրթըք Ֆիլան Թա-
գաւորի էրկիր:

Ելան գըցին էսոք դէ Հնդաստան, Թագաւորին պաղչի դուռը
կայնան. հայան օր էրկու աղջիկ կիօլին վրայ կայնած, ման կուզան:

Ամէնքը տասը տարուց են:

Մենձ աղբէարը ըսըց.—Աղբէար, մեք ինչ դուր տ'էնըք, դուն ինչ
մարիճեք ունիս:

—Ձեառքս ինդուր դուռ օր զինիմ, կը բացուի:

—Աղբէար, լաւ մարիճեք ունիս:

—Դուռը իմ մէնէ, աղջընեքը բերելը իմ մէնէ, դո՛ւ ինչ տ'ինիս:

—Սա ալ ձի մը ունիմ. տասվերկու սահաքվայ ճանփայ մի սա-
նաքվայ կը կըյրէ:

*) Պատմած է Միմաս-բարբառ:

—Է՛, աղբէար դու կը կըլըես, ես ի՞նչ տ'էնիմ:

—Սա, աղբէար, քեզ կը խալըսեմ, հե՛յ հոգ մ'իներ:

Էդի գուռը զարկեց բացեց. աղջներու աչվանը կապեցին. հեծուցին քերփստանը, ընկան գըցին. շատ գըցին-քիչ գըցին, Աստուած գիտէ ինչ դժի (չափ) գըցին, ամսըվայ մը ճանփայ գըցին: Էն Թագաւորի կլիէն *) հեռացան. գըցին, մէկ մեծի մը մէջ բնակուան:

Մենձ աղբէարը ըսըց.—Աղբէար, մեք էս մեծի մէջ բնակուանք. էալ մեք մեծի մէջէ չպտի հեռանանք. մեք հոսի խրտիչ մի չինենք:

—Մենք ըս աղջները բերաք, վիճակ նետիք հայիք, վեր կըլըի երկանը:

Երկանը ընկաւ մենձ աղբօրը:

—Աղբէար, ըսըց. ձինը հեծի՛ր, գնա տէրտուրու էտե:

Փուճուրը գնըց, տէրտուրու ըսըց: Տէրտէր հասկըցաւ դոր կը բնակուին:

—Զիմ իգար, դուք քուրուցի էք, ըսըց:

Հինգ գեղ անցաւ, չի կըցաւ գտեր էր, էկաւ հեմէլ իր տունը աղբօրը պատմեց թէ—հինգ գեղ անցայ, չի կըցայ գտեր տէրտէր:

Աղբէարը ըսըց.—Քու բանը չէ, ես կերթըմ:

Գնըց ճանփուն տէրտէր մի ըռաս էկաւ:

—Օրհնեա ի տէր:—Աստուած օրհնէ:

—Տէրտէր, աղբէար մի ունիմ, տի կարգիմ, չըլլիր գաս պսակեա:

—Տեղդ վեր տեղ է. հեռուն է, մօտիկ է:

—Տէր պապա, էրկու սահաքվայ կըլլի:

—Աստուած օրհնէ, ես ծեր մարդ մ'իմ, չիմ կընըր գար:

—Քիզի կը հեծցընեմ ձինը:

Հեծոց ձինը, ընկաւ ճանփայ, գնըց հասաւ խրտիչը:

—Աստուած օրհնէ. էաս ի՞նչ է, ըսըց:

—Էաս մեր տունն է:

Տէրտէր հայաւ աղջիկներու՝ օր Թագաւորի աղջիկ են. ալմաստ քար զարդարմուն շատ կայ վրանին. տէրտէր վախցաւ, ըսըց.—Զիմ կընըր պսակեր:

—Ինչո՞ւ չես պսակեր:

—Ըպա գրեցէք ինձի փուսուլա մը, տուէք օր պսակիմ:

—Տէրտէր, ինչո՞ւ փուսուլա տանք, մեզ տի պսակեա:

Տէրտէր ինչ ինէր. վախուն բերըց պսակեց. փարէն առաւ, էկաւ Թողեց գնըց:

*) Թագաւորին յատկ երկրէն:

Ըս մարդիկը բերին անհ ու դաման ըրին իրարու էրկու աղբէար, թէ—իմը աղջիկ էղաւ, քուվը տղայ, ես քիզի տամ, քուվը աղջիկ էղաւ նա, դո՛ւ տի տաս իմ տղին:

Էս էրկու աղբէար իրար հետ պաւլայեցին ավ-զուս էրթալ ըդ մեծի մէջ, օխտը ամիս օր քմաւ նէ՝ էրկուսն էլ պարկան, մենծ աղբօրը աղջիկ էղաւ, փուճուրին տղայ: Ըսոք մենծըցան 2—3 տարեկան օր էղան, փուճուր աղբօրը, ըսըց—Աղբէար, արի նշան դնենք: Նշան դրին, էղան խնամի:—Արի բաժուիք, օր իրար դալաք էնիք:

Բաժուան, իրար դալաք՝ շատ էլ ուրախութիւն ըրին:

Տղաք էղան եօթ տարեկան, մէկ վարժապետ մի ձեռոք ցգեցին, փաւա շատ տուին վարժապետին, որ կուտէր, կը խըմէր, կը կարգ դասընէր. նեխսէ վարժապետը ըսըց.—Էսոց անվընները ինչ է:

—Անուն չիք գրեր, ըսին, վարժապետ, կըլլի նե, ան, գնան, մկրտէ էկօ:

Վարժապետը տարաւ մկրտեց, առաւ էկաւ. պաւլայեց գատ տալ: Աղջիկ ու տղէն օր պը օր կը մենծնային:

—Վարժապետ, անվընները ինչ գրիր:

—Աղջիկանը անունը Ամաստ, տղին Ապօրօ:

Վարժապետը կարգալ քեմիլ ըրըց, փաւան առաւ, գնըց:

—Աղբէար, վախսը ասարածամ է, ըսըց փուճուր աղբէարը, մեք անհ ու դաման էրեր իք. աչունը հէարսնիք տի ընիմ ես:

—Միլիօն մի ավմաս քար կը բերես, աղջիկս կը տանես, թէ չես բերեր, չես տանիր:

Տղի պապը—փուճուր աղբէարը մտածեց, մտածեց մեռաւ:

Տարին ընցաւ, տղուն մէրը խնամուն ըսըց.—Ընանկ բան ըսիր օր, իմ եարիկս մտածեց, մեռաւ. էկօ կըլլիր չըլիր, աղջիկդ տուր:

—Սա չիմ իտար, խօսացա չիմ ըյնիր:

Մէարը տղին ըսըց.—Ա՛յ որդի, պապս թագաւոր է. թուղթ մի կը գրիմ, կը տանիս պապուս, ինչ օր ըսելու է, կըսէ:

Տղան էլաւ ընկաւ ճանփայ, շատ գնըց, քիչ գնըց միայն Աստուած գինայ. գնըց թագաւորի սարայը հասաւ. թուղթը հասոց թագաւորին, թագաւորը առաւ կարգաց, մտածեց օր «իրան աղջիկը Ֆիլան քուճուցին է տարեր, Ֆիլան մեծի մէջ խրտիչ է չիներ, արտուն տարի է:»

Թագաւորը իմաց էղաւ օր ըսի իրան թոռն է. շատ պատիւ տուեց ըս տղին:

—Թագաւոր ապրած, ես նշանած ունիմ, հոնի միլիօն մի ավմաս քար կուզեն, տի տանիմ օր առնիմ նշանածս, մէարս գամ:

Թագաւորը մտածեց, մտածեց ըսըց.—Հոս սիրուն, աղկեկ աղ-

ջիկ շատ կայ, ինչ տի ինիս ըն աղջիկ. կը ճանփեմ մէարդ բերել կուտամ, որդի, ըսըց թագաւորը. ես ծեր մարդ մ'իմ, տղայ չունիմ, բան չունիմ, Աստուած քիզի ինձիս նորէն տուաւ, քեզ չիմ թողիր:

Մնըց ամիս մի, էրկուք. Չինաստանի թագաւորը թուղթ գրեց էաս թագաւորին, «կուիւս կուիւ է, Ֆիլան սայմանը կուտաս՝ տուր, չէ նէ՝ պատրաստ կեցիր»:

Ըս թագաւորը մտածոց մէջ ընկաւ. ալ տղան մոռացաւ, հրաման տուեց իրան զօրապետնուն, կուիւ տի սկսին:

Կուիւը պատրաստեցին, պաշտօնեցին իրարու հետ մարդ ջարդիլը: Թագաւորին խապար տուին թէ «մեր քարաձը շատ մարդ ջարդուաւ»:

Թագաւորը մտածոց մէջ մնըց, շատ-շատ տուտունմիւ կըլլի:

Թագաւորը շատ հեքստուաւ, վէզիրին ու նազիրին ըսըց. — Սա իմ երկիրս տի տամ, ես էնոր տեւուր դափուն (երկաթեայ դուռ) տ'առնիմ:

Վէզիրը ու նազիրը թագաւորին մինէ խնդրուան:

— Հայտե, ըսըց, կըյրածնիդ կըյրած է. ցգածնիդ էլ ցգած:

Էսոք եօթ տարվընէ եքմիւ տարուայ մարդն էալ տարին կուիւը, ըսին.

— Սա տի յաղթուիք մեռնիք, ես տի առնիք էդոց երկիրը:

Քսանը հինգ աւուր ճանփայ Չինաստան թագաւորի տեղ առին:

Չինաստանի թագաւորը սինօղը նստաւ իրան մարդերովը. բարեկամ թագաւորներ իրան դուլաք (ոյժ) տուեցին, էլան էկան կուիւը ըս թագաւորին վրան. քսանըյորս սահաք կուիւը բռնուաւ. ըսոր քարաձը բոզուլմիւ էդաւ, առին սայմանները, էրկրները, մնըց մինակ քաղաքը: Քաղքին պարիսպին չորս դին առին, կայնան. մարդ դուրս չէր կրնըր էլլըր: Իրեք ամիս՝ մարդիկը քաղքին մէջ մնացին եսիր:

Ժողովուրդը խնդիրք տուեց թագաւորին թէ «մեք դուս չիք կրնըր էլլըր. քաղքին մէջ սով ընկաւ. քեսլիմ (անձնատուր) էղիր օր սովէ ազատիք»:

Թագաւորը մտածոց մէջ է մնացեր. ճարը կըյրըվեր է: Թուր— Ալպօրօն գնըց, խնդրուաւ— Արքայ հայրիկ, կը խնդրուիմ քիզի:

— Ըսա, որդի:

— Խնդրուիմ քիզի օր ես եօթն ու տաս զօրապետ կըյրին տղայ առնիմ, էլլեմ պարիսպէն դուս:

— Ա՛յ որդի, ըսըց, աշխարքի էրեսին մէկ դու ես մնացիր, ես փախճանիմ, վաղը թագաւորութիւնս կը վերջանայ:

— Արքայ հայրիկ, լաւ կըսես. մեզ օր բռնեն, եսիր (գերի) տանեն ճե՛ շատ լաւ կըլլի. մեռնիլը պարտ է քան գեսիր տանիլը:

Թագաւորը մտածոց մէջ մնըց. իրան մէկ քայ բերած էին

Արապստածնու. մարդ քովը չէր կրնար երթոր, հրեղէն ձին էր. տղան գընըց, իմաց էղաւ ըդ ձիուն. գընըց օր, մէ ծերունի մարդ մի նըստակ է ձիու քով չալող կը խմէ, ախ-վախ կ'ինէ:

— Հայրիկ ջան, ինչո՞ւ ախ-վախ կ'ինիս:

— Ա՛յ որդի, ես ախ-վախ չիմիմ, վե՛՛՛՛՛՛՛՛ տի ինէ ըպա:

— Ի՞նչ պատճառով ախ-վախ կ'ինիս:

— Տղան, դու ըս երկրէն չիս:

— Ծերունի, ես ուրիշ երկրէ իմ:

— Ե՛ր ես էկեր:

— Երկու աւուր դալած իմ, հայրիկ ջան:

— Ծա դիտե՛՛մ օր աշխրջին ինչ օլթուղին խապար չունիս:

— Ըսան, հաւուր, տեսնըմ թնդուր աշխրջէ խապար չունիմ ես:

— Աշխրջէ խապար չունիս, մեզ եսիւր կը տանէ Զինաստանի Թագաւորը. բան չիմ հոգար, ըս հրեղէն ձին կը հոգամ. իմ շնիք կըյրէին, ըս ձին չի տանէին:

— Ե, հաւուր, չըլլի օր ձինը տաս, հեզնըմ, կուիւր էրթըմ:

— Զըլիւր:

— Լաւ կըլլի, խնդրուիմ քիզի օր տաս հեզնըմ, կուիւր էրթըմ:

— Որդի, դու ճանիլ իս, հե՛՛՛՛՛՛՛՛ կուիւր գցեր իս, կուիւր մէջ մտեր իս:

— Հայրիկ ջան, չիմ գըցեր, չիմ տեսեր:

— Հե՛՛՛՛՛՛՛՛ դուն քեզ սնամիւր ըրեր իս բանի մը վրայ:

— Հայրիկ ջան, ըրեր իմ:

— Ի՞նչու վրայ իս սնամիւր ըրեր:

— Հայրիկ ջան, էնոր վրայ իմ սնամիւր ըրեր օր, հօրս ձինը երբ կը տանէի, չալիւր կը կապէի, ըդ ձիուն մէարմանդ (չղթայ, ոտաց կապ) կար թեիս պէս հաստ, կը կղպէի. աւուր մէկը բալանիքը կուրուսի, օլրտայ, չի գտայ, ձեառքս նետեցի զիննիլը, քաշեցի, կըյրեցի. ձինը առի գըցի:

— Որդի, ուժդ լաւ, էլ ուրիշ ինչ ունիս, անանկ կըյրուկ սուր ունիս:

— Ունիմ:

— Ի՞նչ սուր է սուրդ:

— Իմ հօրս իրեք թիղէ թուր մի կայ. քարի է եղեր, էրկթի է էղեր, կը զինիմ, կէջնայ հողը:

— Ա՛յ որդի, ըսըց հաւուր, կուիւր քիզի է լայնի, էրթըմ, Թագաւորին իմաց տամ իզամ, ձինը տամ:

— Լաւ կըլլի, ծերունի, քեզ տեսնըմ. քիզի համար ուզէ ձինը, հաւուր, իմ անունը մի տար:

Հաւուրը գընըց, խնդրուաւ. — Հան, ծերունի, ինչ է:

— Թագաւոր ապրած կենայ, քիզի կը խնդրուիմ. մէկ գորա-

պետ մի կայ, շատ կըյրին է, ձին չունի. խնդրուիմ, ձինը տաս, հեծնայ, էրթայ կռիւ:

— Էադ ինդո՛ւր զօրապետ կայ մեր զօրապետնուն մէջ, օր մեք իրեք ամիս է եսիր իք, իմաց չի տար, հիմայ կուտայ:

— Թագաւոր ապրած կենայ. ըդ մարդ տարի մի կայ օր հիւանդ է, զօրապետնուդ կըյրին է. հիմա սաղցեր է:

— Դէ՛ գնա, ձինը տուր, ինձիս էլ իմաց տուր:

Ձինը տուեց, տղան էլաւ դնըց կռիւ:

Թագաւորը էլաւ կը հայի դեպի կռիւը:

— Մերունի, ո՛ւր է, ըպա չելլոր ան մարդը կռիւի:

Տղան թռաւ էլաւ ձիու վրան, հեծաւ, դուան դուա էլաւ. էրկու հեղ ձինը քչեց ըսդին, ընդին, օր տաքնայ. իրեք թիղէն թուրը քաչեց, ջալմիւս էղաւ հօրսուն. կըյրածը կըյրեց. անքան ջարդեց օր, ջարդուածին արինը՝ սաղ մարդը ձիովը կը տանէր:

Փախողը փախաւ, մնացողը բռնեց:

Քաղքին մարդոց հրաման տուեց. — Ըդ մնացած եսիրնին ժողովեցէք դուան ներս, դուռը կղպեցէք:

Էն թագաւորի մարդիկը կը փախէին. ինք էլ իրանց ջարդելէն կերթըր: Հանեց թագաւորի սայմանէն դուրս. թագաւորը մարդ, զօրապետներ ճանփեց յետին:

— Գըցէք ըդ մեր զօրապետէն՝ խապար մի բերէք. զարկուաւ թէ սալ է:

Հազար ձիաւոր ճանփայ ընկան գըցին. վե՛վ օր կըյրին մարդ էր, գըցին, տղին հասան:

Տղան ըսըց. — Խո՛չ մարդիկ էք, կուռին չեկաք, հիմա էկաք:

Ընդոք ըսին. — Թագաւորը ըսըց, «գըցէք, խապար մի բերէք մեր զօրապետէն»:

Տղան ըսըց. — Դուք հոս կեցէք, պէյեցէք ըս սայմանները:

Տղան դարձաւ էկաւ սարայը. ձիունը ի վէար էջաւ, ծերունին բռնեց ձինը:

Տղան ըսըց. — Մերունի, պղինձ մի ջուր կը դնես, կը տաքցնես, մի խալիպ սապոն կառնես, կը լոքցընես սապոնով, սապոնը վրան տի քմի. ձիուն պոյովը փչի կը ցգես վրան. ոռուն տեղը հեծնալք կը թողես օր թրքէ. աչվընուն տեղը ծակ կը թողես օր աչքը հայէ. բերնին տեղը բերնին կեօրէյի կը կըյրես, բերանը բաց մնայ. կարմիր չամիչը կըլլես առաջը, եօթ տարուայ գինին ջուրը կը խառնես, հետը կը գնես առաջը, էրկուք ջուր՝ մէ մը գինի. ծերունի, քիզի քիսնըմ, քու պախիւրդ կուտամ:

— Դու քնչ մարդ իս, որ ինձիս պախիւրս տաս:

— Ես թագաւորի թոռն իմ:

Ծերունին խափանմիւ էղաւ ոտքը, ըսրց.

— Ի՞նչու եկելը ինձիս իմաց չէրիր, եզիյէք տուիր:

— Սա քիզի եզիյէք տուի, պէլի իմ հայրիկս դայիլ չէղաւ կռիւ երթայի:

Մըց ամսուան մի սօրա. իրեք թագաւոր պատրաստ տեսան, Զինաստանի թագաւորի հետ էկան ըս թագաւորի վրայ կենեկ կռիւ. ըս թագաւորին գիր ճանփեցին. իմաց տուին կռիւի համար:

Թագաւորը մտածոց մէջ մըց, թողը ըսրց.— հայրիկ ջան, ինչ մտածոց մէջ մնացիր գու, քանի՜ ես սաղ իմ, մի վախիր, տաս-վերկու թագաւոր ըլլի նէ՝ դէմը կայնած իմ:

Թագաւորը խնդաց, բռնեց, ճակատը պագեց:

— Որդի, թագաւորութիւնս տուի քիզի, ինչ կինիս՝ էրէ, կուզիս երկիրը տուր, կուզիս պէյէ:

Տղան պաշայեց կըյրիճ մարդիկը թոփիւր. թոփեց էլաւ սայ-մանին դոխը, հինգ սահաթայ ճանփայ էլ գնըց էնոց սայմանին մէջ. պոռին փչել տուեց, խոռոզը կանչելուն պէս՝ ձիանուն եմը տուին, իրան մարդիկը թոփեց մէկ տեղ, ըսրց.

— Կանչեցէք երկնուց, գետնուց տեղծողին. հեծէք ձիանը, քաչեցէք ձեր թուրը, զրցէք, էնոց ասկրին առէք մէջ:

Ըսրք պատրաստ էղան, զրցին, հախլայ էրին, առին մէջ: Էնոց փաշան ըսրց.— Զենկուի ձէան կուգայ:

Խառախոյուն մէկը խապար տուեց փաշին թէ՝ չալմիւս էրին մեզ:

Փաշան եմը էրեց թէ՝ պոռուն փչեցէք օր քաջաւուր տեսնան. իրեք սահաթ կայ լոսնալու:

Ըս թագաւորի տղան ըսրց.— «վրայ տուէք»:

Վրայ տուին. թալմիւս էղան Խօսուի մէջ, քսանը չորս սահաթ ջարդածնին ջարդեցին, փախողը փախաւ, տարին, դէ գճեմուք-ղափուն առին: (Զինաստանի թագաւորի թամուր-ղափուն):

Զօրապետնուն մէկը ձիուն կիւլեմիւս էղաւ.— «էրթըմ թագաւորին միւժե տանիմ օր Զինաստանու Տեմուր-ղափուն առաք. անհոգ էղիր»:

Հեծաւ գնըց, միւժե տուեց: Թագաւորը հանեց, միւժեհն տուեց, ըսրց.— Ապրէք ու մըը:

Թագաւորը գիր զրեց տղին թէ— Սա չիմ ուզիր էնոց սայմանը. էնոց սայմանը պախեիք էրէ էնոց, դուն ու քու ասկերդ քաչէ, էկօ տուն:

Տղան առաւ, էկաւ:

Մըց տարի մի, ըդ թագաւորներ խուրհուրդ էրին իրանց իրանց— մեք իրեք թագաւոր ըլլիք ու ան մէկ ըլլի. ինչ դուր (տեսակ) ա՛տունէ, միզի բայիսէ:

Կը բերեն քաղբին չորս դին խանձակ կըյրին:

Կըյրեցին, պատրաստ տեսան. ցախ գրին վրան, ծածկեցին. օր ձինով գնացողը խանձակը չի տեսնայ, մէջը ըննայ:

Չինաստանու Թագաւորի մէկը մտածոց մէջ մնաց, ըսաց.

— Դուք պատրաստ տեսաք, խանձակ կըյրեցիք. միգի հարկը մարդ եսիք կայ, եսիքը չառածսան ընդհուր կռիւ կինիք. Թուղթ գրեցէք, եսիքը ազատեցէք:

Թուղթ գրեցին, ճանփեցին ըս շնդաստանու Թագաւորին, խեղրուան օր—«Եսիքնիս ճանփիս իգայ»:

Թուղթն էկաւ հառաւ . . . առաւ Թագաւորը, կարդաց առանկ. — «Կը խնդրուիք, մեր հարկը մարդը ճանփիս, գայ»:

Թագաւորը էնոց խնդիրքը լսեց. եսիքը ճանփեց:

Թագաւորի տղան էլաւ, հետուանը իրեք սահաքվայ ճանփայ գնաց, ըդ հարկը մարդուն մէջ մենծ մի կար, աղբէար էր էղեր հետը. ինքը կըյրի՞ն էր, կըյրի՞ն մարդը շատ կը սիրէր, ճանփու դրեց, գրցին:

Տղան ետ դարձաւ, էկաւ. էնոք էալ գրցին: Վեց ամիս ժամանակ մնաց. Չինաստանի Թագաւորը Թուղթ գրեց Թէ—«Կռիւս կռիւ է»:

Կռիւը բռնուաւ իրանց սայմանի օրքալախը. ըս Թագաւորի տղան ըսաց.

— Դուք տեղաննուդ չիք Թնտայ, ես կռիւ կինիմ, դուք սեյիւր կինէք:

Տղան ձին հեծաւ, գնաց կռիւը. Թուրը քաշեց, ընկաւ միջուանը, ջարդելէն քից ձինը, առաջ գնաց, գնաց-գնաց մօտեցաւ խանձակնուն. ձին քից օր ընցնի, ընկաւ խանձակը օր քառասուն արչուն լէան, քառասուն արչուն խոր փորուած էր. երկու սահաքվայ ճանփայ ձին խանձակը կը նետվէր, կեցէր, կըյնի կինե խանձակը. հրեզէն ձինը խոնջեցաւ, ալ խանձակէն չեղաւ, մնաց տղան ալ վրան:

Չինաստան Թագաւորի շատ մարդիկը էկան, բոլորեցին օր բռնին. տղան խանձակին մէջն իմեան իրեք հազար մարդ ջարդեց:

Չինաստանի վէզիրը ըսաց.— Քար լեցուցէք խանձակը օր տակը մնայ, մեռնի. ամմա Թագաւորը եմբ ըրաց՝ Թէ սաղ տի բռնէք էդ մարդը:

Ըդ գօրապետը օր աղբէարացած էր ըդ տղի հետ, գտնուաւ հոտի, իրան աղբօրը վրայ պաւլայեց լացը:

— Ձեառքդ տո՛ւր ինձի, ըսաց, աղբէար:

Հանեցին խանձակէն, կապեցին Թեւրը, առին գրցին սաւալը:

Թագաւորը կանչեց ըդ բռնողին, ըսաց.— ապրիս, գօրանաւ:

Թագաւորին տղան հանեցին էան Թագաւորին առաջ:

Թագաւոր հարց ու փորձ ըրցց, ըսցց.—Քեզ թող տամ, կիճե տի էրթաս, իմ հետ կռիւ տի ինքս:

—Սաւալէն դուս էլեկուս քիմքն՝ կռիւ տի ինքս:

Թագաւորը բարկացաւ, ըսցց. —Տէ, նետեցէք բանտը:

Նետեցին բանտը, հոնի մնաց . . . :

Ան օր աղբէար էր էղեր, գիշերը եկաւ, իրարու քով նստան, խորհուրդ ըրին:

Էնոց փաշան ըսցց.

—Թագաւորի տղա, ես քու հետ աղբէար իմ. ես օր քիզի բանտէն ու սաւալէն դուս հանիմ, ինձիս ալ հետդ կը խալըսիս, կը տանիս:

—Հա, քիզի էալ հետս խալըսիմ, կը տանիմ:

Առաւօտուն գուռնին բացին, ձիանը պատրաստ տեսան, հեծան. Թագաւորի տղան ըսցց.—Աղբէար, դուն առաջ գնա, հեշ մի հայիր ետիդ. ես ետեէն ջարդելէն կուգամ. մարդ որ էղաւ, իմաց էղան, դու առաջ գնա օր խալըսիս:

Էլաւ դուս գուս, փաշան քչեց գնաց առաջ:

Թագաւորին խապար տուին թէ—Թագաւորի տղան փախաւ:

Թագաւորը հետտուտաւ, ըսցց.—Նա՛ տի մեռնէք, ես՝ պիթունդ տի ջարդուիք, ըդի բռնէք: Իրեք ռահաքուան հեռըցան քաղքէն:

Թագաւորի տղան ետ օլրուաւ, պաւլայեց էդոց հետ կռիւ ինիլը. ընթան մարդ ջարդեց օր, արինէն ձիան աչքը չէր տեսնէր:

Փաշէն ու տղէն պաւլայեցին ծիծաղալ էրթալը. զըցին հասան-իրան սաւալը, եր մտան սաւալը, Թագաւորը շատ ուրախութեան մէջ մնաց:

Մըզըզանին փշուաւ, դաւուլպագնին զարկուաւ, շատ մատաղներ կըյրըլաւ. պիթուն ըս Թագաւորի կիճէն մենծ ու պզտիկ ուրախութիւն էրին:

Աս Թագաւորը մի տարի մնաց հանգիստ. Թագաւորի տղան շատ միտք կիներ, Թագաւորը ըսցց,—Ի՞նչու կը մտածիս, այ որդի:

—Թագաւոր ապրած կենայ, ես չի մտածիմ, վե՛վ տի մտածէ:

—Որդի, ի՞նչ բանի համար:

—Ըս տարի եօթ տարի է գալս, հեշ չեա հարցընէր թէ ի՞նչ բանի համար կը մտածիս:

—Նս ի՞նչ գիտիմ թէ ի՞նչ բանի համար կը մտածիս, այ որդի:

—Նս ըն բանի համար կը մտածիմ, մէկ մէար մը ունիմ. ես ի՞նչ գիտիմ, անօթի մընըց թէ չէ ծարաւ:

—Ա՛յ որդի, ի՞նչ է խնդիրքդ:

—Խնդիրքս ընի է օր մի միլիօն էլմաստ քար տի տաս:

Թագաւորը տայանմիտ էղաւ (նեղը լծուեցաւ):

—Ըպ՛ա, Թագաւոր ապրած կենայ, իմ էարընքս էրկու միւի՞ծն ալ չաժեք:

Թագաւորը կանչեց վէզիրին.—Գնա՛, Թանկագին խազինի դուռը բաց:

Թագաւորն ու տղան էլան գըցին խազնէն:

—Այ որգի՛, ինչ դօի կը վերցընես, վերցուր:

Տղան կըցածին դասար վերցուց:

—Տէ՛, հայրիկ, ըսըց, ինձիս ճանփու դիր:

Նստան Թագաւորն ու տղան.—Ի՛նչ դուր քիզի ճանփու դնիմ. իմ մէնէ էալ ինչ կուզիս, քիզի կեօրէի առիւր:

—Քիզի ըրընա կինիմ, ինչ դուր կըսիս, հայրիկ. ես ըս փարեհն տանիմ, տի տամ աներոչս, որ աղջիկը առնիմ. . . :

Ըդի հոտ թող մնայ, մեք դառնանք Չինաստանու Թագաւորին:

Չինաստանու Թագաւորը մէկ օր էլաւ ավի էկաւ ըդ մեհի մէջ. ըս Թագաւոր ճեյրանի ու կեյիկայ մարախլին էր, էկաւ, խապար առաւոր ըդ լեռան մեհի մէջ շատ կայ. հազար մարդով էկաւ, մտաւ ըդ մեհէն, բռնեցին քսան հատ ճեյրան. զարկին տասվերկու հատ կեյիկ. մուրը վրայ առաւ. Թագաւորը ըսըց.—Մնացաք ըս մեհի մէջ ըս գիշեր:

Գիշերը տեսան օր մեհի մէջ ճրագ կը վառի. Թագաւորը ըսըց:

—Լալա՛, հոս գեղ կայ, ճրագին լոսը առըք, էրթըք:

Դըցին հայան օ հոտ քեփ տուն մի կայ: Ըդ աղին աները հայաւ օր Չինաստանու Թագաւորն է, ավն է էկէր: Պատրաստ տեսաւ Թագաւորին կերակուր: Նստաւ Թագաւորը հաց կերաւ: Կնկան ըսըց:

—Իու Թագաւորի ձեռքը ջուր լից, Ալմաստ, դու էալ այլըխ ցգէ Թագաւորին ձեռաց վրայ:

Թագաւոր աղջիկն օր տեսաւ, խեղը ընցաւ: Թագաւորի սրտին վրայ բերին ջուր լցին: Թագաւորը էլաւ նստաւ ու կանչեց ըդ մարդուն. էկաւ գլօխ տուեց Թագաւորին:

—Ըդ աղջիկը քու ինչն է:

—Իմ աղջիկս է:

—Սս տի առնիմ:

—Սս խօստացեր իմ միլիօն մի ավմաստ քարի:

—Էրկու միլիօն կուտամ ես:

Աղջկան մէարը շատ լացեց ու սըզլամիւ էղաւ. ըսըց էարկոնք.—Չիլլիւր, այ մարդ, եօթը տարի է օր տղան գըցեր է ավմաստ քարի, օր աղջիկդ տուիր՝ կուգայ մեզ սուրը կը քաչէ:

Թագաւորը ըսըց.—Թէ ինչ էլ ըլի, աշխարհ իրուր խառուի, տ'առնիմ. սուլքան տինիմ:

Առասօտը աղջիկը առին, տարին. չէր էրթըր, կուլար. սըզլա-

միտ կըլլէր, արցունքներ կը թափէր:—Չիմ էրթըր, չիմ էրթըր օր չիմ:
Առաւօտը աղջիկը զօրով առին տարին:

Դառնանք աղջկան պապուն: Իրիկուն էղաւ էաբիկ կնիկ նըս-
տած էին սուս ու փուս, շատ կը մտածէին:— Ինչո՞ւ կը մտածէին:

— Կը մտածէին թէ Այմաստը սուսաք, տղան կուգայ մեզ սուրը
կը քաշէ:

— Ա՛յ կնիկ, էլըք փախիք:

— Դոր պոի փախիս, օձուն աղջիրը (եղջիւր) օր մընըս, գու-
գայ, մեզ կը գննայ, սուրը կը քաշէ:

— Ա՛յ կնիկ, ես բան մի մտածեցի:

— Ինչ էր մտածեցիր:

— Տղան օր ճանփայ էլլայ, աւուր մի ճանփայ օր մընը, միգի-
գիւր կը դրկէ, ըն վախսը մենծ ղոչը դարանքիլով, գեմնեքիլով պի-
պեռով թունիրը կը վառիք, կէջըցընիք թունիրը, թող ըլլի պիւ-
եան. էփաւ նը կը հանիք թունիրէն, քոփ մի կառւ պատանք կի-
նիք, կը դնիք ըդ ղոչը մէջը, կը կարիք, գերեզման կը բանաք, կը
դնիք գերեզմանը, վրան հող կուտաք, մենծ քար մ'էալ վրան կը քա-
շիք. աղջկան անուն էալ վրան կը գրիք, իրեք օրվայ մեռած քարիլիս
կը զարկիք:

Դառնանք Չինաստան թագաւորին. Չինաստան թագաւորը ըդ
աղջիկը տարաւ իրան էրկիր. սարային մէջ իրեք օր պէյեց, ըսըց
թէ— տի հարսնիք ինիմ. աղջկան հարցէք:

Աղջկան հարցոց Սուլթանը:

— Սա թագաւորը չիմ առնիր, օր չիմ առնիր, ըսըց:

Թագաւորը բարկացաւ, գնըց աղջկան քով, ըսըց.

— Դու իմ թագաւորութիւնս չիս հաւնիր, աղկէկութիւնս չիս հաւ-
նիր:

— Ոչ, թագաւոր, ես կը խնդրուիմ քիզի. մեք պեթիֆ-ֆերսիէ իք,
աշխարհն օր իրուր անցնի, ինչիս օր առնիս՝ եօթը շունուիկա օր
տէր ըլլիմ, կիմէ չիպտի առնիմ. տղան օր գայ, տղան տի առնիմ:

Թագաւորը վախցաւ, ըսըց.— Հայտե, ես քիզի հաւատացի, աղ-
ջիկ, ես կըսէի, զառաք նշանած չունիս, երբ որ օր նշանած ունիտ,
աւաըցայ քիզի. դու իմ քորս ըլլիս:

Դաք աղին:

Տղան էլաւ ընկաւ ճանփայ. շատ գնըց, քիչ գնըց. միայն Աս-
տուած գինայ ինչ լոթիկ գնըց, քառսուն աւուր ճանփայ գնըց, մի
աւուր ճանփայ մնըց, խոնջեցաւ. մի գեղ մընըց, մէկ օր հանգչեցաւ.
ըդ առնը մի կըյրիճ տղայ կար. հանեց էրկաւ օտկի տուեց, գիւր մի
տուեց: Ըդ կըյրիճը գիւրը առաւ, գնըց տուեց մօրը: Մէտըր բան
չաւնէր. մի այլըիս ունէր, ըս տղին պապիւիւ տուեց:

Թագաւորի տղան էլաւ ընկաւ ճանփայ, մաւթը վրայ առաւ.
հասաւ:

Աները էկաւ, պաշլայեցին լացը:

— Ինչո՞ւ համար կուլաք.

— Ալմաստի համար կուլաք, իրեք աւուր մեռած է, ըսըց զօջանչը:

— Սա էնոր համար եօթ տարի կաշխատիմ, ալ ես սաղ կեցե-

րիմ, ինչ:

Տղան խենդցաւ. մէարը սիւլայը վրուն վէար առաւ, տղան քիչ խելթփաւ, ջուր ցին վրան:

— Տարէք ինձիս գերեզմանին վրայ, ըսըց:

— Ա՛յ որդի, գիշեր է, թող լոսնայ:

Լուսցաւ. էարիկ կնիկ էլան փախան, մնացին մէար ու տղայ:

— Մէ՛սր ըսըց. Գերեզմանը տի քակիմ:

Փետատը առաւ, գերեզմանը քակեց, բացաւ կտաւը, վերոց գերեզմանէն հանեց:

— Մէ՛սր, քակէ պատանքը: Քակեցին օր ղոշ մի:

Տղան շատ խնդաց, նստաւ կերաւ, էլաւ վագըց, գնըց Ալմաստին տիւնը հայաւ, գտաւ մի գիր. Ալմաստը գրեւ, հոն թողեր էր:

— «Պապս ինձիս Զինաստան Թագաւորին ծախեց, Դուն քո Աստուած օր կը սիրիս, ինձիս օր կը սիրիս, իրկունը հասար՝ իրկունը էլլիս ճանփայ, առաւօտը հասար՝ առաւօտը էլլիս ճանփայ»:

— Մէ՛սրիկ, ձինս քաշէ:

— Ա՛յ որդի, ո՛ւր տի էրթըս:

— Ալմաստին էտե տի էրթըմ:

— Իցցուն աւուր ճանփայ է, ինչ դուր տի էրթըս, ես հոս մինակ կը մնամ:

— Վնաս չունի, ըսըց. էլաւ ընկաւ ճանփայ:

Շատ գնըց . . . ճանփան կէս ըրըց, օրը տասվերկու սահաք քշեց, ձին էլ անօթի՝ ինք էլ անօթի. նե ջուր կայ, նե հաց կայ. գնըց մէկ շայի տայամիւսէ հղաւ. ջուրի վեար, ջուրի վեր քշեց, հայաւ օր կէյուք գտնէր, չի գտաւ, ձինը զարկեց լողը, անցաւ ընդին, մթնեց. սահաքը հայաւ, էրկու սահաք գիշեր է գըցեր: Գընըց ընկաւ շայիւր մի, հողը սե, էրկինքը սե, ամպ, աստղիկ չերևար, աչքդ մխտեն չերևար, գընըց ընկաւ շայիւրը, խոտը կեկայ ձիուն պօյը. մի սահաք շայիւրի միջուն գնըց, զօրով խալըսաւ. ըդ շայիւրէն էլաւ, աղբիւր մի ըռաստ էկաւ, աղբիւրի վրայ էջաւ, ձին եեմը առաւ, մզաղը զարկեց աղբիւրի գլուխը, ձինը շայիւրի մէջ. քսանը հինգ օր էր օր տղուն աչքը քուն չէր մտեր: Տղան պարկաւ, քնացաւ. խորովը կանչեուն արթըցաւ, տեսաւ աչքը բարձրոց էրկինքը օր աստղները կը փէտլայ. տեսաւ օր աղբիւրի գլուխը մէկ բարձր լեռն մի կայ, տղան դարձաւ

կիճէ քնացաւ: Արեւ վրան ցաթեր էր. ձին էկաւ գլխուն վերի դին, խածեց տղի թեր, աղան վախցաւ, վեր թռաւ, հայաւ օր իրան ձին էր, էլաւ այաւը վէար առաւ, քիմարեց. այաւը զարկեց, խախանը քաշեց, իրան շուպուխը լեցոց, չախմախը զարկեց, պաշայեց քիւքիւնը խըմիլը: Տղան էլաւ նոտուկ տեղացը, կայնաւ. հայաւ օր ըդ լեառաձն գլխը մէկ խոնախ մի կայ, օր աշխարհի էրեսը չի գտնուիր. քիւքիւնին քամամը (անաճը) արդաթ, պղտիկը (խուզին) օսկի է. փառը՝ լ փառը՝ լ փառը՝ լ փառը՝ լ կրկն: Տեսաւ օր կուժը ձեառքը մէկ մի կէջնայ եամանն ի վէար, ըսըց—բարե ձեզ, աղբէար:—Աստուծոյ բարին:

—Ի՞նչ մարդ իս, էկեր իս հոս. էսա չայիրին մէջ սէաղեր իս ձին, չէս վախենար:

—Ինչո՞ւ տի վախենամ:

—Մեր մենծը քենպէ ըրըց՝ թէ «թող էլլէ էրթայ»:

—Դուք քանի մարդ իք:

—Մէք տխտան տխտուզ (99) մարդ իք:

—Էյ, ինչ կիւնիք հոսի:

—Ըս լեառան գլխը սաւայ մի չիներ իք, նստեր իք, ըս ճանփովը մարդ չէր իգար, օձը պորտովը, ճնճուղը թւովը. էլի, գնա:

Տղան էլաւ, թուրը քաշեց, ըդ մարդուն մէկ թեր կըրեց, ճանփու դըրց. գնըց գլխաւորին քով. գլխաւորը հետոտեցաւ:

—Գնա, ըսա օր թող էլլի էրթայ:

Մէկաւը էկաւ:—Տէ, էլի գնա, մեր մենծը կըսէ «թող էլլէ, էրթայ» էդոր էլ քինթը կըրեց ու ճանփեց: Մենծը էլ ղոչաղը ճանփեց, ըդոր էլ լեզուն կըրեց: Էն գնըց մէկը էկաւ. ըսոր էալ անկաջը կըրեց, մէկին էալ արգան կոյրեց:

Մենծը հետոտաւ, հմը ըրըց, օր ձիանը հեծան բոլրտեցին գողան, աղան չկրցաւ ժմնցընէր օր իրան մզախը առնէր, իրան իրեք թզնէ թուրը, խալխանը առաւ ձեառքը, ընկաւ ըդ չայիրները. մի (ճահիճ) տեղը գըցին. էնքան միտքը էկաւ վրան թէ տխտան տխտուզէն մէկ հատ մի չմնըց. տղին ձինը էնքան ետալի էղաւ օր, փառայի մը տեղ չմնըց սաղ:

Տղան ալ իրան ձիան պէս ետալի էր. ընկաւ ճանփայ, հինգ տահաք ձինը առաւ գնըց, ձիուն ետան պողաւ, թուցաւ. կէս գիչերուն գընըց, թագաւորին էգուն տակ հասաւ. տղան ընկաւ վէար. ձին էկաւ թագաւորին քեմէր դափուն, հըռ-հըռաց. թագաւորին իմաց տուին, ձին տեսան օր պիթուն ետալի է, կաշի օլանախ չկայ վրան. էնքան օր ծակծկէր է: Թագաւորը հեմիմ բերըց օր ձիուն հայի:

Լուսցաւ, թագաւորը մարդ ցգեր էր օր ձիան տէրը գտնին: Տղան կէս գիչերուն խեղը գլխը էկաւ. գնըց մտաւ խաղողին թեկին (կոտորակ) տակը, իրեն հեջ բան չէր պիննար. (սիրտը ուզիլ

փափաքի) թիւթին կը պիննար, ձեռքը նետեց քսէն. լեցոյ շուպուխը, շախմախը գարգեց. կրակը դրեց շուպուխին վրան. խմեց, ու դրըքծաւ (աշաթափ քնիւ):

Էդ էգի՞ն Սուլթանին օրայի փէնճեղերն տակն էր. Ալմաստը հայաւ օր թնկին տկուն շուպուխ խմելուն լոս կերևայ:

Ալմաստը Սուլթանին ըսըց.

—Մէարիկ զան, թնկին տկուն շուպուխ խմելու լոս կերևայ:

—Զըլլի էն ետրալին է, ըսըց Սուլթանը:

Մարդ ճանփեցին, տեսան օր ետրալին էր, առին էկան, դրին մէկ օղտ մի, կանչեցին հեֆիմը. մարդ ճանփեց թագաւորին—տէ, տղան գտեր իք:

Թովփան էկան. թագաւորը զրուցեց տղուն հետ, տղան կը լըրցընէր (խօսք պարզ չէր խօսէր), չէր կրնրը հասկըցնէր. թագաւորը հրաման տուեց հեֆիմին օր բաց ինէ լեզուն, օր խմանա՞ր զըլխուն էկածը:

Իրեք աւուր տղին լեզուն բացուաւ, թագաւորը էկաւ խօսու-թին ըրըց տղին:

—Տղաս, էաս ինչ է քու հալդ. քեզի վնձ դարկեց:

—Ես էկայ, չայիք մի էջայ. մէկ մենծ լեաւ մի կար չայի՛րի գլօխը, մէկ սարայ մի կար օր արգաթ ու օսկի էր. փառք՛լ փառք՛լ փառլամի՛ս կլլիր. կռիւ էրիք ըդ չայի՛րի մէջ. անքան ինձ գիտիմ օր տխսան տխուգին մէ մի չի մնըց.

—Թագաւոր, իմ ձինս ուր մնըց:

—Զինդ սաղցուցեր իք:

Թագաւորը շատ խնդաց տխսան տխուգի համար, կանչեց վէդերն ու նազիրը—զըցէ՛ք ըդոց եուզը (բնակավայր) քակէք, ճալավ-մուլով առէք էկէք:

Դըցին օ Բուլլի ջարդուած ին, առին բերին ինչ օր ըդոց կար:

Թագաւորը էլաւ գընըց ամր. հեֆիմը էկաւ տղին ըրինձէ շուպայի իգիմ տուեց. ըսըց օր անլի հէջ բան մի ուտեր. գնըց ինք իր տունը: Սուլթանը էկաւ տղին տես:

Էկաւ ըսըց.

—Ա՛յ որդի, Բնդուր իս:

—Սուլթանը ապրած կեֆայ, լաւ իմ:

—Ի՞նչ կը պիննայ (սիրտդ ինչ կուզէ):

—Ինձիս օերպիք մի կը պիննայ:

Սուլթանը գնըց տուն, մերդէ օերքեր մի ըրըց, տունց Ալմաստին, տաքաւ տունց տղին: Տղան առաւ խմեց: Կէսը օր խմեց վէար տի գնէր՝ Ալմաստ ըսըց.—Բուլլի իմէ:

—Զէ, շատ կըլլի, կէսը դու իմէ: Թասը գընըց վէար:

—Ձեռացս բռնէ էլիմ, ըսրց տղան:

Ամաստ բռնեց: Տղան շատ էր անցեր (նիհարցեր), ձեռքը բռնած ժամանակը մաննին մերց աղջկան ձեռքը, աղջիկը առաւ, հայաւ օր իրան անուներ մէջը գրմուն, իրան մաննին է:

—Ա՛յ կըրթի՛մ, ըս մաննին քիզի վնձ տուեց:

—Հայիր վրան, մաննին կը ճանչնաս:

—Ըս մաննին իմն է:

—Մաննին օր քունն է. ես էլ քունն իմ:

Հոտի ըս էրկուքը ճանչուրցան, փաթտուան իրուր, պաշլայեցին լացը . . . : Սուլքանը հայաւ օր աղջիկն ու տղան իրուր փաթտած կուլան:

—Հա՛, ինչ կայ. ինչու կուլաք:

—Ժամանակը չէ, մի ժամ էտե էկօ՝ պատասխանը տամ, ըսրց տղան:

Սուլքանը մի սահաք էտե էկաւ. Սուլքանին նստլ ըրրց, ամեն բան երուկ էգաւ՝ օր ըս, ըսոր նշանածն է: Թագաւորը օր լսեց շատ խնդաց, ճոխսան ճոխուզն էլ վերջացած էր. ընուր համար շատ խընդաց որ ըն գէշ քուրուցիներէն իրան աշխարքը ազատեց:

Տղին ու աղջկան համար եօթն օր եօթ գիշեր հէարսնիք բռնեց. ըրրց էդպէ իրան տղայ: Մրգրկանին փշուաւ, դստլուկազնին զարկուաւ, հէարսնիքը էրին. էնոք հասան իրանց մուրսզը, դուք ալ հասնէք ձերը:

Հէարսնիքը էրեցին, էլաւ գնրց մօրը էտե. մալով մերաւորդ առաւ էկաւ ըս Թագաւորին քով օր տղայ էգաւ, իրեք օր մնրց. Թագաւորին խնդիրք տուեց: Թագաւորը կանչեց տղին:

—Ի՞նչ է ինձիս խնդիրք տուած իս:

—Ինձիս իզին տաս իրեք ամիս:

—Ո՞ր պտի էրթըս:

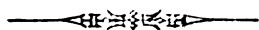
—Աղբէար մի ունիմ, տերթըմ աղբօրս քով՝ տի պսակիմ, դամ:

—Քանի մի խաբնիս կուզիսնը՝ առ գնա: Բանալիքնին նետեց վրան: Տղան էլաւ գնրց խազնէն, առաւ քեբէ մի օսկի. էլաւ հեծաւ ձինը, ընկաւ ճանփայ, գնրց հասաւ իրան պապու սարայը. աղբէարը գէմը էկաւ, իրուր ձեռք բռնեցին, զըցին սարայը մտան: Հօտի մնրց ամիս մի, տեսնուաւ պապուն հետ:

Պապուն գրեց մէկ աղգրիալ (խնդիրք): Պատը կանչեց տղուն ըսրց. —Ըս ինչ աղգրիալ է, որդի:

—Ա՛յ պապ, էկեր իմ օր աղբէարս կարգիմ. իզին տի տաս . . . :

Իզին առաւ, աղբէարը կարգեց, եօթն օր եօթն գիշեր հէարսնիք բռնեց, ուրախութիւն ըրրց, դարձաւ գնրց Չինաստան Թագաւորի մօտ, իրան տեղ:

(Զարգացման գի քաղաքաւով *)

Սախին Թագաւոր մի կըլլի, իրեք տղայ կունենայ. ըստ տղաքը կը խոշորնան. սուլքանը կըսէ Թագաւորին.

— Տղաքդ խոշորցան, կարգէ:

— Նս քնասիպ Թագաւոր իմ, իրեք տղայ է, Թագաւորի հէտը նիքը խոլա՛յ է, օ կարդիմ: Իրեք տղայ ին, Թող հաւնին քաղքին մէջ՝ բերիմ. ուրուշ Թագաւորի աղջիկ չիմ կընըր բերեր:

Սորվութին կար օ մէկու մի վնը աղջկան սիրտ ըյնիր, էնոր դուռը խրցս (տէգ) կը նետէին. մենծ տղան նետեց, խրցսը գնըց ընկաւ լալային դուռը. օրքաննան նետեց՝ վեզիւրին դուռը:

Պզտիկը հեշ միտքը չունէր, քաւաքալի (տնգիտակցարար) նետեց, գնըց ընկաւ տաննի ծառի քոք, գորտուն դպաւ:

Թագաւորը էրկու մենծ տղաքը կարգեց: Պզտիկը գնըց իրան նետած խցին. հայաւ օ զարկեր է գորտուն, գորտն էալ հոն չուրցեր է:

Տղան ըսըց.— Իմ խսմէքը էաս է էղեր: Նս զաքի ինչ էրեւով էրթըմ պապուս տունը, վրաս տի խնդան:

Էադ ծառը ծերունի մարդու մի պաղչայի մէջ էր:

Տղան խրցսը առաւ, գորտն էալ առաւ ձեռքըր էկաւ օ հալուոր մի նստեր է պատին տակ. էլաւ կայնաւ Թագաւորի տղի առաջ:

— Պապա, նստիր, մ'եւլըր:

Հալուորը չպողը հանեց, փչեց. ամըչնալուն քիւքիւն չկընըր ուզեր:

Թագաւորի տղան նստաւ, հալուորը քսէն լեցոց, չպողնին գալոցին (կըակեցին-վառեցին):

— Պապա, ինչ ունիս, հարցոց Թագաւորի տղան:

— Բան չունիմ, մինակ ըս տունն իմն է:

— Տունը քուկդ է, ինչու դուքինն մէկը մէկ քաւաճ ես ըսցեր, մէկը մէկ քաւաճ:

*) Պատմած է Միքայիլ-Քաթար:

—Ըսի ամբան տեղ է, ամառը հոս կը պարկիմ, սեփն է: Ձը-
մեռն էալ հոս կը պարկիմ:

—Ձըլիք, օ մէկ տանը բալին տաս ինչի:

Մի տանը բալին տուեց տղին, հարցոց:

—Ի՞նչ ա'իներս:

—Ըսդին քու տունդ մեծի մօտն է, ավը կերթըմ կուգամ:

Տղան բալին զարկեց դօտին, գնըց մեռն ավը. իրեք հաս-
կաքաւ զարկեց, էկաւ իրիկուան տունը. մէկ հատը տուեց հալա-
րին, էրկուքը թողեց իրան: Կրակը վառեց. մէկը ֆալապ ըրըց կե-
րաւ, — ըս մէկն էալ թող մնը, — ըսըց, — օ առաւօտը ուտիմ, էրթըմ:

Տղան ավին վրայ տաքցաւ, մնըց հոտ. իրան փեռեկներ ըդի էր,
օրը իրեք հաս ավ կը բերէր, էան լման մէկը հալաւորին կուտար,
էրկուքը իրան կը պէյէր:

Մէկը իրկուներ կերաւ, մէկն էալ թողեց առաւօտնը ուտէ,
հայաւ օ չկայ, ըսըց. — Ձնա փսիկն է տարերս:

էլաւ գնըց ավը:

Ավլա էան լմանը բերըց, ավլա առաւօտնը էլաւ հայաւ, օ
մէկը չկայ: Տասն օր էատանկ կեկրր օ չկայ. ըսըց.

—Ըս փսիկը տի պէյիմ, զինիմ ես (հսկեմ, սպանեմ):

Առաւօտը էլաւ օ ավլա չկայ. տումաննր էջեր՝ արդեւ կուգայ:

—Էսա արգեկին չիմ կրնըր էրթըր ավը, թող արդեւ կըյրի, էր-
թըմ վլացուիմ, իգամ, կրակնր ինիմ, տաքնամ:

Դուռը կղպեց, դռան ծկուն հայաւ, — տեսնըմ, փսիկ կուգայ
կուտէ, ըսըց:

Հայաւ օ մի աղջիկ փեմեհեհէն էլաւ, օ աշխարհին էրեսը չգըտ-
նուիր. կաքաւը առաւ վէար, պաւլայեց փետիլը, շիւր զարկեց,
բերըց կրակին վրայ:

Տղան ինքզինք ըսըց. — Լաւ, էրթըմ վլացուիմ, իգամ:

Դարձաւ, դուռը բացեց, մտաւ ներս օ աղջիկ չկայ. հայաւ օ
կէսը կերեր, կէսը տղին է թողել:

Տղան դարմանք մնըց: Արդեւ կըյրուաւ, գնըց ավը, զարկեց
նեյրան մի, նետեց փէճը, ընկաւ ճանփայ, էկաւ տունը. բերըց կիմե
իրեքին խամբը, քերթեց, մէկ պուսը (ազդը) տուեց հալաւորին,
մէկ պուսն էալ ինք ֆալապ ըրըց, մէկալն էալ առ իքն ի վէար կախեց
կաքաւն տեղը:

էլաւ առաւօտուն օ կախ է սահաւ, ըսըց.

—Էրթըմ վլացուիմ, իգամ:

Հաղկոր (մինչև, հաղիւ հաղ) գնըց էկաւ, դուռը բացած ժա-
մանակը՝ աղջիկն էալ չկրցաւ ժմնընէր, ուտէր, դայալ էղաւ:

Տղան նստաւ, գլօխը կերաւ, դարմանք է մնացեր. ըսըց.

—Յա տի պէյիտ:

Ասլան քաշեց գլօխը, պարկաւ օճախ դուռը, բարձր ինք իր մտօքը.— «Էսօր վախճ զունիմ էրթալու, ամբ շատ է, կէսը պապային, կէսը ինձի հերիք է»:

Պարկաւ, սուտ քուն էղաւ. տեսաւ օ փեցնէրէն էջաւ մի աղջիկ, մոպերը գետինը կը քսուի. քեպապը առաւ, էլաւ փեցնէրէն նստաւ:

Տղան շատ վախեցաւ, ըսաց.— Էս դիւանքուց տեղ է:

Էլաւ դուռը բացեց, գնաց ամբ:

Իրիկուն էկաւ պապային քով.— Բալու, պապա, ըսաց:

— Աստուծոյ բարին, որդի:

— Պապա, ըս դիւանքուց տունը ինձի տի տայիր:

— Հարիւր եօթ տարուայ մարդ իմ ես, չիմ տեսեր ջանա էատմի բան. վախեցեր ես, որդի, աչքիդ էանանկ կըլնայ:

Տղան գնաց ամբ, դարկեց կիյիկ մի, չալկեց էկաւ. քեցթեց, պուսը տուեց պապային. մէկալը մայրեց, ըսաց՝ խաւուրմա ինիմ, օրը մի քիչ ուտիմ, էրթըմ ամբ:

Տղին քունը տարաւ, կիյիկը մենծ էր, խոնջըցեր էր, չարոխները չէր թրջեր էր. չպողը խմեց, քունը տարաւ:

Աղջիկը էջաւ վէար, լցեց պղնձին մէջ, դրեց օնխին վրայ, կրակը վառեց. տղին չարոխին քակեց, չորապները հանեց, չարոխին վրայ, չորապին չորցոց. քեմիզ ընկողին մի ցգեց, եօղան մի ցգեց վրան:

Տղան մի ամիս էր՝ չոր գետինը կը պարկէր, ազնիւականի տըղայ էր. շատ խորուն քունը սալմիւ էղաւ, մի ամառուայ հայիճը (վրէժը) հանեց: Մինչև ճաշ քնացած մնաց:

Աղջիկը բերեց խաւուրման էփեց, բերեց Ֆառաքուի չինիէն պողը լեցոց:

Տղան արթըցաւ, էլաւ նստաւ՝ ըսաց.— Քնուի իմ մնացեր, օ խաւուրման էփէի:

Տեսաւ օ դուքնի ընկողին մի կայ վրան, շատ քեմիզ:— Ձանաւ դրացնին հարսն է էկեր, ցգեր վրաս, գինան օ թագաւորի տղայ իմ:

Առաւօտը փորը կշտացոց, գնաց ամբ. էկաւ մթան տունը, դուռը բացեց՝ օ կրակը վառմուն, դուռ-քիւէն (փետուրէ) ետքաղը ցգմուն, օսկի թելով բարձերը եաները դրմուն, խաւուրմով փիլաւը էփմուն, օսկի դգալը վրան դարկմուն:

Տղան օ տեսաւ՝ կայնուկ մնաց:

— Ի՞նչ բան է, իմ դուռը կղպմուն է:

Թեքը պօխը էկաւ, ըսաց.— Իրացնին հարսն է գառաւ:

Նստաւ փիլաւին զօխը, օսկի գգաւը առաւ ձեռքը, եանաւ-
մբէ էղաւ փիլաւին, կերաւ էրաւ:

Բարձր.—Էրթըմ ազգիբը, վաղուիմ:

Տեսաւ օ իպրիս-լէկէնը հազիր, սապոնը վրան գրման: Վը-
լացուաւ, գնաց ամբ. ձէօնն ու արդէն առաւ, Թըլուան, Թիւ ու
գերձան չմնաց. չսորենբը պուան, Զուրը վրուն կը վազէ:

Սո դարձաւ. էկաւ բացեց դուռը, տեսաւ մի խալի է չափած,
օ աշխրդէն էրեւը չգտնուիր: Տղին օտքը չամուր էր, խալիին կէսը
քափեց, նստաւ գետինը. կերակուրը հազիր էր, փորը կշտացաց,
չպողը լեցաց, քաշած ժամանակը Թմպրուաւ, քունը տարաւ. օղան
չոր գետինը քնացաւ:

Կեօզինէ տօնօնիկիւմ (աչքին դառնած) սիրուն աղջիկ, փեմ-
նէքէն էղաւ, ըղբնգվիթին օսկի, արդընին մարգըրտ. էկաւ ըս տղին
չառօնին քափեց, չոտսպը հանեց. մի չորտպը չիւ կրնրր հաներ,
չառ դժար կըլլըր:

Տղան աղթըցաւ, տեսաւ օ մի աղջիկ կը հանէ. եօրդնին տկուն
ձեռքը էրկնցոց, աղջկան Թեէն բռնեց:

Տղան շատ վախեցաւ, էրեսին պէնկզը գնաց:

Աղջիկը ըսաց.—Թագաւարի տղան, մի վախենար, ես էալ իսանի
մինէ իմ, քու խօսեքդ իմ:

Տղին սիրտը դադարաւ, խնդալը վրան էկաւ:

Աղջիկը ըսաց.—Խրեօով օ առնձին տակ գարկիր, քու խըս-
մերդ իմ, ես էալ Թագաւարի աղջիկ իմ:

—Հաա ինչու իրեք ամիս է էաա դօի ինձիս կը չարչրես:

—Սա եօթը տարի է քէն իմ էրեր պապուս մինէ, մօրս մինէ.
դարտուն չապիկը կը հագնէի, կըլլէի դորտ. նետեցիր, խեօով գար-
կիր, չապիկս ճղեցիր, զըստւս աւրաւ. ես քունն իմ, դուն իմն իս,
Յէրը էառանկ գրեր էր:

Էրաւ աղջիկը եաթալը ցգեց, մէկտեղ պարկան. աղջիկը Թուր
մի ունէր, մեւմեւ քալին կը գինէր՝ ձմերկայ պէս էրկու կտոր կի-
նէր. կեծակի կտոր էր, իրեք Թիզ էրկան էր, էւել-պակաս չկար:

Տղան ըսաց.—Մեք օ մէկտեղ պարկանք, դու կըսես՝ իմ նշա-
նածն իս, հպա ըս Թուրը ինչու գրիր առանիս:

—Մի մօտենար ինձի, Թուրը կը կըրէ քիզի. ժամանակ շաթ
կայ, ես գինամ:

—Ինչու ժամանակ շաթ կայ, օ իմ նշանածս իս, երբ պտի
միասիք, երբ պտի պսակուիր:

—Քու պապդ՝ իրեք ամիս է դուն էլեր ես-դարպ էգըր ես,
դիւլալ ցգեր է քաղքին մէջ, գիւլալը կը կանչէ.—Հէն՝ վեկ օ իմ տը-

դան գըննայ, էրկրներ կուտամ, թող էրթայ, նստի ուտէ՛: Էսօր խապար կուտան թագաւորին, տեղդ իմաց էղան:

Խապար առաւ սուլթանը, օ իրան տղան պապային տունը կարգուած է:

Տղան ըսըց.— Ի՛նչ գիտեն թէ ես վեր մի մայլին (թաղ) իմ:

Խապար տուած ին թէ՛ Ապտեհներ մայլասին, հալւորին տունը, կաթնաղբբայ քովը:

Տղան գուրս էլաւ օ ավը էրթայ. մօրը պաւ-խալայեղը (աղա-խիններու գլխաւորը) գէմը դպաւ, կնկուաւ թագաւորի աղին օտքը պագեց, ըսըց.

— Մէարդ քեզի բարե ըրըց:

— Աստուծոյ բարին, ըսըց:

— Թող տեղ չերթայ, ըսըց, տի դամ տեսութան:

— Ես ժամանակ չունիմ, ավը կերթըմ, ինձիս ինչ տի տեսնույ. ես քնասիպ մարդ մ'իմ, օ ժամանակը դայ, խապար կուտամ:

Խալայեղը ետ օլըուաւ, աղջիկը էլաւ գուրս, աղին ըսըց.

— Էսօր ավը չպիտի էրթըս, կանչէ խալայեղին ըսա՛՝ հաշուայ մէարս թող դայ:

Աղջիկը մտաւ ներս, տղան կանչեց խալայեղին.

— «Մօրս բարե կինիս, հաշուայ թող դայ», ըսըց, դարձաւ մը-տաւ տուն. ըսըց.

— Թագաւորի աղջիկ, մեք բան չունինք, ինչո՞ւ դու էաս բանը բռնեցիր:

— Հիմա ես պատրաստ կը տեսնըմ, քալաւ մ'իներ: Չպողդ կը քաշես, կերթըս՝ ինձի օ խոսով զարկիր, էան տանձին քոքին քովը կայնիս, կը կանչես.— «Բենի, քենի, պատիկ քորդ բարե ըրըց, պատիկ խալին թող տայ: Կուտայ, առ էկօ:

Տղան գնըց տանձի քոքը, իրեք հեղ զքենի, քենի, քենի՝ կանչեց՝ Ըսըց.— Համմէ:

— «Պատիկ քորդ բարե ըրըց, պատիկ խալին կուզէ՛:

Առաւ խալին, բերըց տունը: Շտկեց աղջիկը տանը մէջ. օ աշխրքի էրեսը հեշ չէ դպեր, հե ձեառք է դպեր, հե մարդ է տեսեր:

Աղջիկը ըսըց.— Գնա բեր էաս քիլիմի պատի բարձը:

Տղան էան լմանը գնըց, առաւ էկաւ, շարեց քիլիմի բոլորը:

— Գնա, սանճաղը (ոսկիէ ծոպեր) բեր:

Բերեց շարեց:

— Գնա, պատիկ սուրճան առ էկօ:

Էան լման բերեց:

Աղջիկն ամէն բան հազիր ըրըց, ըսըց.

—Թագաւորի տղան, մէարդ ճանփան է, քառասուն խալայեղ հետը կուզան:

Էկաւ մէարդը. տղան մօրը ձեռքերը պագեց, մէարդ տղին էրեսը պագեց. հարսն էալ պէյուներ է. մտան ներս:

Տեսան օ աշխարհի էրեսը էասանկ զարգարմուն ցե էկեր է, ցե՛ կուզայ:

Մէարնը ըսցց.—Որդի, գետինը անգին քար ես չարեր, պտար ըռանց շեղախ է, առիքը սե է. մըր է հարսը. կը հարցնէ խալայեղին:

Աղջիկը ինքիդինք պայ տուեց. խալայեղ բռնեց սուլքանին ձեռքը, վերաց փեքսին ճաթը, մտաւ ներս, հանեց դուրս:

Սուլքան տեսաւ, խելքը ընցաւ. ջուր Թափեցին սրտին վրայ:

Հարսը դայվէ էփեց, օսկի Ֆիննանով տուեց: Սուրճան չըտկեց, տեսան օ աշխարհը ինչ դօի կերակուր ըսես, պատրաստ է, մէջը պուղը կելլայ (չողին կը բարձրանայ): Ամէն եմեկէ մի լոխմա (պատառ) առաւ. ցե՛ մօրը մինէ էգեր, էասանկ կերակուր չէ կերեր:

Սուլքանը էլաւ, բարե-մնայ էրաւ, ընկաւ ճանփայ. որին օսկի քաս, որին Թանկագին բան տուին:

Էրթալու քիմին՝ սուլքանը Թագաւորին խապար ճանփեց.— Թող դայ ինձիս տեսնայ:

Թագաւորը էկաւ սուլքանին քով. սուլքանը չպողը վառեց, աթոռը քչեց տակը, նստան, պաւլայեց չպողը քայիլը:

—Ինչ խապար, սուլքան, ինչ տեսար:

Սուլքանը հանեց պարդենին դրըց Թագաւորի առաջը: Թագաւորը զարմացաւ, խապար ճանփեց: Վէգիւրը գնըց Ապտեհներ մայլեն՝ կաթնաղբրայ քով, մտաւ ներս: Թագաւորի տղան կայնաւ:

—Մ'եկլըր, Թագաւորի տղան:

—Մառայութիւնը Աստուծոյ համար է:

Տեսաւ օ սուլքանը ինչ չեթիս նախ ըրըց, էան լմանը տեսաւ: Թագաւորին ինչ օ ազպայ կար, առաւ էկաւ տեսութան: Վէգիւր, նագիւր, լալան ներսը նստան:

Կաթնաղբրայ առաջ չայիւ էր, ջուրը չորս լիւկէ կը վագէր, չորս բոլորը ուռի ծառ էր:

—Թագաւորի տղան, հասիւր տանձին քով,—ըսցց աղջիկը.—քըրօջա մինէ պզտի խալին առ, էկօ. քառասուն մարդ էալ հետդ տար:

Ասին էկան, շտկեցին: Անքան մարդ վրան նստան, մէկ դին էալ պօս է մնացեր: Կերան խմեցին, հեքեք իրան առջևու բանը—պարդեր տարաւ:

Գցին սաքայլը: Սուլքան խապար ճանփեց տղին.

—Հարսս տուր, գնա:

Մարդ ճանփեց, առաւ տ'էրթայ:

Աղջիկներ ըսեց.—Սա իրեք օր կը մնում հսն. ըս բաները կը տանես քրոջս, դուռը կղպես, կը նստիս փեմներին քառածնը՝ հազկորես խզամ. էտք շապկիս մուխտաք կըլլիս, անգին քար է (գորտի շապիկն):

Տղան նստաւ հոնի, հայաւ հոտ մի կուգայ:

Գաք աղջկան:

Սուլքանը առաւ, տարաւ հաճամը. պզտի հարսը կրկու մենծ հարսը լոքոց առաջ:

Սուլքանին գօտին քակեց, լաթերը հանեց, լոքոց. հազոց, գօտին կապեց, նստաւ:

Սուլքանը ըսեց հարսին.—Ձեռքս տի լոքոցնեմ քիչի, գօտիդ քակէ, բաթիդ հանէ:

Սեվիկուլիւ (սիրելի) պզտի հարսը նստաւ: Սուլքանը քսաւ մի բերք:

—Իմ քսաս հազիր է, ըսեց հարսը, իմ քսսով լոքոցուր ինձիս:

Չորս քսա ունէր հարսը, չորսն էալ չորս մեաքիձիք ունէր: Օսկի քսսով լցեց ջուրը վրան, ջուրը օսկի կըյրուաւ, թափեցաւ առաջը: Արզըթի քսսով լցեց՝ արգաթ կըյրուաւ: Ալմաս քսսով լցեց՝ ալմաս կըյրուաւ: Անգին քարէ քսսով լցեց՝ անգին քար կըյրուաւ: Մէկ դըռն խալայեղին կը բօփէն:

Գաք տղին:

Գորտի շապիկի հոտը առաւ.—Էսա ինչ տի ըլի, ըսեց. բերքը նեակեց կրակը, վառուաւ:

Աղջիկը մարդքոտէ քսանք շատ ունէր, տուեր էր ձեռքք օ ջուր լեցընէ, գորտի շապիկի հոտը քինթը առաւ:

—Կեցիր, էալ մի լեցներ, տղադ իմ տունը արեց. ըսեց աղջկը ու քսսը առաւ, լաթերը հագաւ, գօտին կապեց. մուճան (մուճակ) էալ չհագաւ, բորիկ, պաշայեց լացը-աղաղակը: Հե մ'էլ.—«Տղադ տունս վառեց» ըսեց՝ էգաւ մի աղվնիկ, համամի միջուկ թռաւ փեմներէն դուրս, էջաւ տղուն էան փեմներէն:

Տղան տեսաւ օ աղվնի մի էջեր է, ըսեց.

—Իրեք օր է ավը չիմ էրթըր, ավս—խսմեքս էգաւ, էջաւ փեմներէն:

Աղվնին ըսեց.—Թագաւորի տղան, դու ավի չկրցար ուտելիք. ես քիչի բեմպեմ էրեցի, իմ շապիկը ինչու վառեցիր. Թագաւորի տղան, իմ տեղը եթէ տարուայ ճանփայ է, էանքան հեռուն է օր, հինգ տարին լոս աշխրքէն տ'էրթըս, մի տարի մուխ աշխրքէն մաթ աշխարհը օ խալըսի՝ մի տարի էալ լոս աշխրքէն եթէր էրկթէ շարոյս կարել կուտաս, եթէն էալ օ ծական՝ իմ էրկիրը աննախ կը հասնիս. կը չինես էրկթէ տեյնէկ մի, կառնես ձեռքդ, էանքան

կերթըս օ կը մայի, ճոթը ասեղի պար կըլլի, անճախ օտգդ կը մննայ իմ սայմանը: Կերթըս Նարվելու քաղաքը, հոն մի ֆիւթեմի (դարբին) կայ, էան կը շինէ երկթէ շարոխ, տեյնէկ: Պու ինձիս հաւընցուցիր (այդ վատ բանը արիր), եկր էս էալ քեզի հաւընցուցի նէ՝ հա, հաւընցուցի: չհաւընցուցի նէ՝ Աստուծոյ բանն է:

Աղջիկը «մերս բարի» ըսըց, փոխանմիտ էղաւ փեմեմեէն, հա՛յտ գնըց:

Իրեք օր հոնի մնըց տղան, ցե՛ խեղք, ցե՛ խապար: Խեղք դիտը էկաւ, դուռը կղպեց, բալանիքը տուեց հալտարին, գնըց տանձի քօքը, գանչեց. մի սահաք ցե՛ ձէան, ցե՛ խապար:

Պաշայեց ձեռօքը ծնկվընին դիմիր, տնդօի՝ օ ծնկվընին թմարուաւ, թեկըր թուլցաւ, հոգին ծայրըցաւ:

Էլաւ ընկաւ ճանփայ, գնըց Նարվելու քաղաքը. ամիս մի օլըրտաւ քաղքին ֆոտի-պունտար. ուլու-մննծ քաղաք էր, անճախ գըտաւ ֆիւթեմին, օ աղկան պատասն ֆիւթեմին էր. քէն էրեր, էկեր էր էագ քաղաքը. աղջիկը քեմպին էրեր էր օ, տղան գայ նէ՝ երկթէ շարոխ, տեյնէկ շինէ:

Տղան դտաւ, ըսըց.—Բարե, վարպետ:

—Աստուծոյ բարին:

—Ինձի եօթը երկթէ շարոխ կը կարես (վարպետը իմացաւ էան տղան է), մի տեյնէկ կը շինես:

Եօթը երկթէ շարոխ՝ մի տեյնէկ շինեց, շարոխը հագաւ, տեյնէկը առաւ ձեռքը, ընկաւ ճանփայ. գիշեր ցորեկ կերթայ ու կերթայ: Շատ գնըց, քիչ գնըց, կիմն գնըց. գնըց մտաւ մութ աշխարքը, մնըց մէկ երկթէ շարոխը: Վեց ամիս պիւր տիւղիյէ (միստամանակ) գիշեր է, վեց ամիս պիւր տիւղիյէ ցորեկ: Գնըց քաղքի մի պեմդ էղաւ. քաղքին միջուն շատ քիչ գնըց, չիմնի գիշեր էր,—հա սը խանը կինամ, հա նը խանը կինամ, ախրլանմիտ էղաւ (զգաստացաւ) օ քաղաքը անտէր է: Պունը էկաւ, գնըց մենծ չիմարի մի ծառի տակ պարկաւ. մտքով անցոց. —«Թող լուսանայ, կեցլըմ կերթըմ:

Քնացաւ-արթըցաւ, չլուսանար, տղան տիւղիսըզ (անհանգիստ) էղաւ.—էաս գիշեր ինչ շատ էրկէան էղաւ, կըսէր, չէր գիտեր օ վեց ամիս գիշեր է: Ավա պարկաւ ծառին տակ, տեսաւ օ Զմրուժ-դուլուն ձագերը շատ սղլանմիտ կըլլն ծառին վրայ. դիտը վերոց տեսաւ, մէկ ածգահար մի ծառն ի վեր կեցլըմ՝ ձագաիքը ուտէ. թուրը քաշեց, մի հատ դարկեց, ծառը հետը կէսը կըլլեց:

Զպոզը լեցոց, պաշայեց քաշիլը, ավա չլուսանար:

Անքան տեսաւ օ, վերէն—էրկնուց մի կուծուրտուկ կէջնայ,

Աղջիկներ ըսեց.—Սա իրեք օր կը մնում հոն. ըս բաները կը տա-
նես քրոջս, դուռը կղպես, կը նստիս փեցներին քաւաճներ՝ հազկոր
ես խզամ. էտք չապկիս մուխտը կըլլիս, անգին քար է (գորտի
չապկին):

Տղան. նստաւ հոնի, հայաւ հոտ մի կուգայ:

Գաք աղջկան:

Սուլքանը առաւ, տարաւ հաճամը. պզտի հարսը երկու մենծ
հարսը լոքոցոց առաջ:

Սուլքանին գօտին քակեց, լաթները հանեց, լոքոցոց. հագոց,
գօտին կապեց, նստաւ:

Սուլքանը ըսեց հարսին.—Ձեռքս տի լոքոցնեմ քիզի, գօտիդ
քակէ, բթերդ հանէ:

Սեվկիլիլի (սիրելի) պզտի հարսը նստաւ. Սուլքանը քսա
մի բերեց:

—Իմ քստս հազիր է, ըսեց հարսը, իմ քստով լոքոցուր ինձիս:

Ձորս քստ ունէր հարսը, չորան էալ չորս մեափճիկ ունէր:
Սակի քստով լցեց ջուրը վրան, ջուրը օակի կըլլաւ, թափեցաւ
առաջը: Արգըթի քստով լցեց՝ արգաթ կըլլաւ: Ալմաստ քստով
լցեց՝ ալմաստ կըլլաւ: Անգին քարէ քստով լցեց՝ անգին քար կըլ-
լաւ: Մէկ դըռն խալայեղնին կը բօփէն:

Գաք տղին:

Գորտի չապկիկ հոտը առաւ.—էաս ինչ տի ըլի, ըսեց. բերեց
նեաեց. կրակը, վառաւաւ:

Աղջիկը մարդքովէ քստեր շատ ունէր, առւեր էր ձեռքք օ
ջուր լեցընէ, գորտի չապկիկ հոտը քինիլը առաւ:

—Կեցիլ, էալ մի լեցներ, տղադ իմ տունը աւրեց. ըսեց աղ-
ջիկը ու քստը առաւ, լաթերը հագաւ, գօտին կապեց. մուհան (մու-
հան) էալ չհագաւ, բորիկ, պաւլայեց լացը-աղաղակը: Հէ մ'էլ.—
«Տղադ տունս վառեց» ըսեց՝ էղաւ մի աղվնիկ, համամի միջուն
թռաւ փեցներէն դուրս, էջաւ տղուն էան փեցներէն:

Տղան տեսաւ օ աղվնի մի էջեր է, ըսեց:

—Իրեք օր է ավը չիմ էրթըր, ավս—խամիքս էգաւ, էջաւ փեց-
ներէն:

Աղվնին ըսեց.—Թագաւորի տղան, դու ավի չկըցար ուտէիր.
ես քիզի քեցաքիմ էրեցի, իմ չապիկը ինչո՞ւ վառեցիր. Թագաւորի
տղան, իմ տեղը եօթ տարուայ ճանփայ է, էանքան հեռուն է օր,
հինգ տարին լոս աշխրքէն տ'երթըս, մի տարի մութ աշխրքէն. մութ
աշխարհը օ խալըսի՝ մի տարի էալ լոս աշխրքէն. եօթը էրկթէ չա-
րոխ կարել կուտաս, եօթն էալ օ ծական՝ իմ էրկիրը անցալ կը
հասնիս. կը շինես էրկթէ տէյնիկ մի, կառնես ձեռքդ, էանքան

կերթըս օ կը մայի, հոթը տեղի պար կըլի, անճախ օւղդ կը մննայ իմ սայմանը: Կերթըս Նարվելու քաղաքը, հոն մի փութեմի (դարբին) կայ, էան կը շինէ երկթէ շարոխ, տեյնէկ: Գու ինձիս հաւընցուցիր (այդ վատ բանը արիւր), եկր աս էալ քիզի հաւընցուցի նէ՝ հա, հաւընցուցի: չհաւընցուցի նէ՝ Աստուծոյ բանն է:

Աղջիկը «մըս քարի» ըսըց, փոխանմիտ էղաւ փեմեմեկէն, հա՛յտէ գնըց:

Իրեք օր հոնի մնըց տղան, նէ՝ խեղք, նէ՝ խապար: Իեղք դիտը էկաւ, դուռը կոպեց, քալանիքը տուեց հաւարին, գնըց տանձի քոքը, կանչեց. «մի սահաք նէ՝ ձէան, նէ՝ խապար»:

Պաւլայեց ձեռօքը ծնկվընին դիմիլը, անլիօ՛ր օ ծնկվընին թմարուաւ, թեքըր թուլցաւ, հոգին ծայրըցաւ:

Էլաւ ընկաւ ճանփայ, գնըց Նարվելու քաղաքը. ամիս մի օլըր-տաւ քաղքին ֆոտե-պուճախը. ուլաւ-մենծ քաղաք էր, անճախ գը-տաւ փութեմին, օ աղջկան պապան փութեմին էր. քէն էրեր, էկեր էր էադ քաղաքը. աղջիկը քեմպին էրեր էր օ, տղան գայ նէ՝ երկթէ շարոխ, տեյնէկ շինէ:

Տղան գտաւ, ըսըց.—Բարեւ, վարպետ:

—Աստուծոյ բարին:

—Ինձի ետքը երկթէ շարոխ կը կարես (վարպետը իմացաւ էան տղան է), մի տեյնէկ կը շինես:

Ետքը երկթէ շարոխ՝ մի տեյնէկ շինեց, շարոխը հագաւ, տեյ-նէկը առաւ ձեռքը, ընկաւ ճանփայ. գիշեր ցորեկ կերթայ ու կեր-թայ: Շատ գնըց, քիչ գնըց, կիմէ գնըց. գնըց մտաւ մութ աշխար-քը, մնըց մէկ երկթէ շարոխը: Վեց ամիս պիւր տիւրիյէ (միաժամա-նակ) գիշեր է, վեց ամիս պիւր տիւրիյէ ցորեկ: Գնըց քաղքի մի պեմոդ էղաւ. քաղքին միջուն շատ քիչ գնըց, չիմէի գիշեր էր,—հա սը խանը կինամ, հա նը խանը կինամ, ախրլանմիտ էղաւ (զգաստա-ցաւ) օ քաղաքը անտէր է: Գուըն էկաւ, գնըց մենծ չիմարի մի ծառի տակ պարկաւ. մտքով անցոց.—«Թող լուսանայ, կեցըմ կերթըմ»:

Քնացաւ-արթըցաւ, չլուսանար, տղան տիւրիսարգ (անհանգիստ) էղաւ.—էաս գիշեր ինչ շատ էրկէան էղաւ, կըսէր, չէր գիտեր օ վեց ամիս գիշեր է: Ավլա պարկաւ ծառին տակ, տեսաւ օ Զմրութ-դուշուն ձաղքը շատ սզլանմիտ կըլլին ծառին վրայ. դիտը վերոց տեսաւ, մէկ ածղանար մի ծառն ի վեր կեցըր՝ ձաղախը ուտէ. թուրը քաշեց, մի հատ զարկեց, ծառը հետը կէսը կըլրեց:

Զպոզը լեցոց, պաւլայեց քաշիլը, ավլա չլուսանար:

Անքան տեսաւ օ, վերէն—երկնուց մի կուճուրտուկ կէջնայ,

էրկինք, գետինք դող կելայ: Զմրութ-ղուչին զարպով (բուր ուժով) էջաւ տղին վրայ, օ գինէ:

—Մէարթիկ, մէարթիկ, չըլլի դինիս, ձէան տուին ձագտիքը, գետինը հայիր, էադ է մեզ փրցնողը:

Զմրութ-ղուչին տեսաւ օ ղոնա (չատ մեծ) ածղահար գետինը բնկեր է. տղին թուրը էարինոտ է սահա, տեղը չէ զարկեր, տարաւ վլաց, զարկեց պատինքին մէջ:

—Մներս բարով, Զմրութ-ղուչի, բարց աղան:

—Նստիր ազա, հարցունք ունիմ քիզի, տի ըսիմ:

Տղան նստաւ, չպողը լեցոց: Զմրութ-ղուչին չախմախը զարկեց, բարց.—Քառստն տարի է ես էաս չիմարի ծառի վրան իմ, տարին չուք մի ձագ կը հանիմ, ածղահարը կուգայ, կուտէ իմ ձագտիքս, աէ հիմա ինձի ձագ չէ թողեր, դու ազատեցիր. մաւրագդ ուզէ, օ տամ:

—Թագաւոր ապրած, մուրագս քու սաղութինդ է:

—Իմ սաղութինս քիզի օգուտ չիներ, ուսկայ կուգաս, ուր կերթրս:

—Սա էալ չիմ գիտեր, ուր կերթրմ, Թագաւոր ապրած, տեսերս մի քակեր:

Զմրութ-ղուչին հասկցաւ տղին բնարանը. առաւ տղան երկու թևին օրթախը, Թռաւ, պաւտեց, պարտեց-պարտեց, էլաւ էրկնուց դաքը, հանեց, լոս ախարքը, արևին տեղը էջոց, բարց.

—Օ՛ք, շատ խոնջցայ, ծերութանս բուստ էկար:

Զմրութ-ղուչին հանգչաւ, առաւ տղան, կիմէ էլաւ էջոց էան Թագաւորին սայմանին ջրին ֆնարը, օր պզտի ծով մի կայ, կիմի կը բանի. բարց.

—Տէ էաս ջրին քնարը իմ սայմանն է, ընդին ըն Թագաւորին. հրաման չկայ ընդին անցնիմ. քու աղէկութինդ շատ է ախարքին էրեսը ինձի. չպողդ լեցոր, հազկոր չպողդ խմիս, ես կուգամ:

Զմրութ-ղուչին դայալ էղաւ, տղան մտքով ընցոց.—«Ինձիս խափեց, թողեց գնաց»:

Մտքէն անցոց չանցոց՝ Զմրութ-ղուչին էկաւ, բերեց փուղ մի, դրեց իրան գլօխը, ձէան տուեց տղին.

—Քիզի կերևամ:

—Ձէանդ կուգայ, դու չիս էրևար:

Տուեց տղին, զարկեց գլօխը. բարց.

—Կիմին կուգայ ըսդին՝ կը մննըս կիմին. ըն Թագաւորի կեմին է, փուղդ վէար չառնես, վէար առնելուն փիմին գլօխդ կը կըյրին, կը նետին ջուրը. կիմին անցար, մի սահաք կերթրս՝ սաւայը կուգայ առջիդ. տակը մի աղբիւր կայ, չորս տեղէ կը թռի, օրթըլը-խինը օսկի կը վազէ, մէկը արգաթ կը վազէ, մի ֆնարին էալ ջուր

կը վազէ. Թագաւորական պէֆնի կայ հոնի, միշտ կը վազէ խալիպ
կըլլի, կառնին կերթըն. մութը վրայ կառնէ, վրան կապանք ունի,
կը գոցին պէֆնիստանը, աղբիւրը կը մնայ քեյնա (առանձին, ան-
մարդ). գիշերը կը մնա հոն, Թագաւորին պատիկ աղջկան օդին
փեցնէրին տակ է. առաւօտուն քեզ Թագաւորին աղջիկը կուգայ,
կը վաքուի. էրկթէ շարժիւր, էրկթէ քեյնէկը պիցնէֆ-սաւու վրան
կը գնես. ֆօլոգդ վէար չիս առնիր, կը տեսնայ շարժիւն ու քեյնէկը՝
էան գիննայ օ դու էկեր իս, զարմացը կը մնայ.—Ո՛ւր է էաս շարժ-
իւն տէրը: Աղջիկը մտօքը կանցնէ՝ պէֆնիստանը գլօխն է կըյրած:
Աղջիկը ետ կը դառնայ օ էրթայ, գու—ահն, էրա, ֆօլոգդ վէար
առ. աղջիկը կօլլուի՝ քեզ կը տեսնայ:

Տղան էլաւ անցաւ ծովը, Զմրութ-դուչուն ըսածին պէս. տե-
սաւ աղջիկը, մտօքը անցոց. ետ օլլուաւ օ էրթայ պէֆնիստաննուն
գլխունին կըյրէ:

Տղան ֆօլոգը վէար առաւ հագաց—ասհն: Աղջիկը օլլուաւ
ետ, տեսաւ աղին էրեսը. կըսես զանաք տասուերկու տարի է զըն-
դանն է նետած, աչվին կը պսայ:

—Թագաւորի տղա, հաւնար ինձիս:

—Թագաւորի աղջիկ, խափուաք:

Տղին թէն բռնեց, առաւ գնաց, տարաւ կոխեց իրան օդան,
լաթերը փոխեց, գինք լոքցոց. մերդէ շեքպէք էրին, խմեցին,
եարաղը ցգեցին, պարկան:

Աղջկան սաւալը օսկի-արզաթէ էր շինած:

Ժամանակ մի մնաց. աղջիկը քենպէյ ըրաց խալայեղին. օ մար-
դու չըսայ—ատայ կայ հոս:

Առաւօտան էլան, դայվի, չպոզ քաչեցին. տեսան օ աղջկայ
օրքաննա քորը էկաւ տուն. խալայեղը խապար տուեց աղջկան:

—Խալայեղ, ո՛ւր է բալլիքը, տղան սնտուկը կոխիք:

Բալլիքը չգտածան՝ տղան ֆօլոգը դրեց գլօխը, էնոց չիր էրե-
ւար. Թագաւորին աղջիկը զարմանք մնաց թէ՝ էաս տղան փախաւ:

Գորը գնաց ինք իր տեղ: Տղան ֆօլոգը դրեր, չպոզը կը քա-
չէր: Թագաւորի աղջիկը ըսաց.

—Ըս տղան ո՛ւր գնաց:

Աղջիկը օդին մէջ կը հայի, խալայեղը դուրսը կը հայի, չին
կընըր գնըր:

—Խալայեղ, մութը վրայ հասաւ, ինչդուր ինիք:

Աղջիկը թուրը կապեց, ճրագը փակոց. պապուն իրեք հաս
հրեղէն ձին կար, իրան օդին տակ էր: Ըսաց խալայեղին.

—Աղջի, քաչէ խրու ձինը:

Թագաւորը ձիանը էրեր է օդան, մի ծակ է թողեր:

— Մեկայ անցնիմ ես, ըսցց խաղաղեղը:
 — Էրդթէ ճեյնեկը առ, զնա փեմեհեհէն քակէ, ձինը հանէ:
 Տեյնեկը առաւ, գնաց:
 Տղան ըսցց.— Իմ էտեէս տ'էլթայ:
 Տղան փողը վէար առաւ, հագսց— ահա՛ն:
 Աղջիկն ըսցց.— Եկայ:
 — Դու ինդուր օ ինձիս շարշարեցիր, ես էալ տի շարշարէի:
 չի դմբատ:

Աղջիկը մաքով անցոց.— Էաս տղին քով մեծ մեարիձեթ կայ:
 Տղին փողը վէար առաւ.— Բեր, գլխդ սայրիմ:
 Տղան յթողեց.— Ես դիտեմ միաքդ ինչ է:
 Իրան փողը զարկեց աղջկան գլխը: Աղջիկը կը գրուցէր,
 ձէտներ կուգար, ինքը չիւր էրեար: Տղան օ փողը քեռ կը դնէր,
 մարդու չիւր էրեար, կը շտկէր կը դնէր՝ կերեար:
 Թագաւորի աղջիկը գազարաւ. մի տարի ժամանակ կերան
 խմեցին, մէկտեղ պարկան, մարդ չգիտցաւ:

Էաս Թագաւորը զօռ էր, սայմանը շատ էր: Էսոր բոլորը եօթ
 Թագաւոր կար, կռիւ էլան էտը վրան. Էսոր աղբիւրը օսկի կը վա-
 դէր, էան մէկալ Թագաւորներ չէին կրնրը գլխի ելլեր: Ժողովեցան
 իրուր քով պաւլայեցին լախսու էնիլը: Յօթն էալ՝ էնի ըսցց՝ իմ
 սայմանի կէսը առեր է, էնի ըսցց՝ կէսը առեր է: Յօթն էալ Թուղթ
 դրեցին, ճանփեցին էաս Թագաւորին.— «Մեր սայմանները եվելքու
 տեղը դիր, չնս դնիր, կռիւնիս կռիւ էա:

Թագաւորը հեղտոտաւ ինքիզինք փեկրտէ. Խվիլ ճր մէկ Թագա-
 ւորի սայմանը շատ առեր էր, էան պատրաստ տեսաւ, էլաւ կռիւ:
 Էրկուքին սայմանին օրթալախը— Խանլի-ձորուն վրայ կռիւը բռնուաւ:
 Ըն Թագաւորի մարդիկը յաղթուան:

Մի աժոտայ տղը մէկալ Թագաւորները էլան օտայը վրան,
 կռիւ էրին. ըսի յաղթուաւ, մարդ չմնաց ջարդուան, ճմէր գմանուկ
 ուրացաւ: Ժողովուրդը մնաց, վարժեմուն անկեր չկայ, էկան էաս
 Թագաւորի կէսը զարկեցին, զամբեցին:

Թագաւորը նեղ վիճակի մէջ է. ըսցց լալաղին.— Ի՞նչդուր
 տ'ինինք:

— Արգըթէ, օսկիէ աղբիւրը վազելուն սօրա՛ առւր ժողովդին,
 կը կայնին գէժը:

Հրամայեցին վեգիւն ու նազիրը, խաղիւնին գուռը բացին:

— Հեր վե՛վ օ կռիւը կերթայ, նիվաղը Թոզ առնէ իգայ:

Իրեք օր, իրեք գիշեր օսկի, արգաթ տարադնեցին ժողովուր-

դին, առնողը կանցնի կռիւին դէմը. բռնուաւ կռիւը. իրեք օր, իրեք գիշեր Տիւ օլսն (լեզու ունեցող) չթնդաց, չփրթաւ. ժողովուրդն էալ գնըց. մնացած ժողովուրդը ճուապ բրբջ թաղաւորին.

—«Մեք կռուի մարդ չիք, քոքուսնիս (ծեր) է մնացած»:

Թագաւորը շատ տխուրնմիւ կըլլի: Թագաւորներ էկան, քաղքին չորս դին բռնեցին:

Աղջիկը տղին դիտուն վրայ նստեր էր, կուլար:

Տղան արթըցաւ.—Թագաւորի աղջիկ, ինչո՞ւ կուլաս:

—Նս չլամ տէ՛՛ր՝ վե՛ր տ'իլայ. խաւար չունիս, քաղքին չորս դին բռնած ին, մեկ եսիւ տի տանին. բանխասանը կուզին պապուս մինէ:

—Գնա՛, սպարդ մընէ քօվալ ձի մի ա՛ռ էկօ, մեք էալ էրթըք կռիւ, թող ըսին՝ փեսան էալ գնըց, զարկուաւ:

Ելան աղջկան հետ ճրագը փակոցին, զըցին ձիանիւն տեղը, տեսան օ բիւհն խորոսանով պատած է, ինքեան (հնար) չըլլի քակելու: Տղան գլխու փոլոք վէար առաւ, օլրեց քիւս քարաճը, անցաւ ծակէն ներսի քարաճը. քաչեց կարմիր ձիւն, փոլոք զարկեց ձիան գլխը, ետլարը տուեց աղջկան, քաչեց ձիւն, օձու պէս սլազիւմիւ էղաւ, անցաւ. աղջիկը ձիուն դիտուն առաւ փոլոք, տուեց տղին, տղան էալ անցաւ. ձիւն քաչեցին, բերին իրանց օլին դուռը, տղան քաքառ-քիմարի մի տուեց ձիուն, սլարը զարկեց, յոլունը քաչեց, թուրը կապեց, դալխանը անցոց շնին, մկրախնը առաւ ձիառքը, քաչեց պիւնէֆ-տաւուն տակ:

Աղջիկը ձիուն կէմն էր բռներ, տղան պաւլայեց ժրեցնիլը. մօրը մինէ էղեր, գլխուն մագերը չէր բանար. փուշի մի կապած էր, փոլոք փուշիին վրան կանցընէր:

Փուշին քակեց դիտուն, մագերը լացուաւ, թափուաւ փիձին վրայ, մագերուն լաւութան կը վառվրուէր գոնը, տղին էրեսը կը զինէր, տեսնողը կըսէր.—«էսա ինչ հիւմիք (հրաշալի) բան է»:

Տղան ձեռօք պաւլայեց սայրիլը. օ սայրեց՝ պաւլայեց շաւլալանմիւ (ճառագայթարձակ)՝ ըլլիլ. փուշին կապեց, փոլոք դրեց, օտքը նետեց գեցկուն, հեծաւ ձիւն:

Թագաւորն ու լալան տեսան, օ պզտի աղջկան դուռը մի ձին կայ, մի տղայ գլխը կը սայրէ, մի հոգի էալ կէմն բռնած է. տեսան, զարմանք մնացին: Տղան ձիւն հեծաւ, ընկաւ ճանփայ դէպի կռիւը:

Թագաւորը հրամայեց.—Գըցէք, դուռը բացէք:

Քառուսն ու եօթը դուռ ունէր, հագկոր դըցին, չդիտցան վեր մէ դռան քովն է: Լալան ու Թագաւորը տեսան՝ օ ձիով մի պէտէնուն վրան աւմիւ էղաւ (սլացաւ անցաւ):

Թագաւորը ըսեց.— Լալա, էաս պէտէննուն վրան էալ աւմիւս էղաւ. էսի Աստուած միգի հրեշտակ է ճանփեր, իւսլլան պիտի յաղթէ. օր էաս էալ յաղթուաւ՝ բալլիստանը տի տանք:

Արեւ ցաթեց, չպող խմելէն կամաց-կամաց կերթայ. գնըց մօտեցաւ Խօրիւն, քաշեց կեծակի թուրը, ... պատինքէն քաշելուն փմի՝ անպնօ կը կեծկրտայ, պաւլայեց կէծկրտիլը, օսլմիւս էղաւ Խօրիւն մէջ. ըս դրուն մտաւ, ըն դրուն էլաւ, ըն դրուն մտաւ, ըս դրուն էլաւ. էնոց ասկրները խաունուան իրուր, պաւլայեցին մէկը մէկ ջարդիլը, չին գիտեր:

Թագաւորը ըսեց լալային.— Ջարդելէն պարսպին մօտեցան:

Թագաւորը շատ ուրախացաւ, ըսեց.— Լալա, ըս ձինը իմ ձին է: — Խոնդուր տի քու ձին ըն ծրկուն ընցնի:

— Վալլա, իմ ձին է, ըսեց Թագաւորը:

Տղան ջարդածը ջարդեց, բունածը նետեց զնգանը:

Թեկնայեհ ըրեր էր աղջկան, օ հասնելուն փմի՝ ձինը քաշէ տեղը, օ Թագաւորը իմաց չըլլի:

Տղան հասաւ դուռը, էջաւ. աղջիկը ձինը անցոց ներս, տղան էալ մտաւ ներս. աղջիկը ըսեց.

— Ա՛ռ ծոցուս չեվրէն (թաշկինակ), ձիուն փրփուրը սրբէ:

Սրբեց, չորցոց, էլան գուլս, մտան իրանց օղան, մեղէ շերտ պէք մի խմեցին:

Թագաւորը, լալան կափանքը բացին, էջան ձիաննուն քով. ձիաննուն պիթունին էալ հաւան, նի էարին կայ, նի քրտինք.— Ըս կարմիր ձին էր:

— Թագաւոր սպրած, նշան չկայ,— ըսեց լալան,— էան ձին էարին քրտինքի մէջ էր մնացեր:

Աղջիկնը տղան գրկուան, պլուան. պարկան իրուր հետ զըրուցեցին.

— «Էրկու Թագաւոր յաղթուան, հալէ, ուսուլէ կըլրան, մարդ չմնըց էնոց»:

Ուրուլ էրկու Թագաւոր միացան, խաւ-ասկերինն առին, ընկան էկան սայմանի զլօխը, խաւար ճանփեցին ըս Թագաւորին.

— «Բալլիստանը կուտաւ, աճը, եա՛ կուլենիս՝ կուլ է»:

Թագաւորը գրեց.— «Մի մարդ էալ մնը՝ բալլիստանը չիմ խտար, ափուցնուդ գալածը մի թողնէք»:

Սայմանները ինչ օ ժողովուրդ կար ըս Թագաւորին, էկան, լցուան քաղաքը:

Թագաւորներ քառուներ եօթը դուռը բռնեցին, քաղքին չորս դին մասերէ կապեցին, ուզեցին բալլիստանը:

— Չիմ խտար, ըսեց:

—Պետեմներդ կը փլիք, քաղաքդ կը վառիք:

Թագաւորը մտածոց մէջ մնաց. լալան ըսրց.

—Թագաւոր ապրած, կանչիք Աստուծոյ, ճանփէ հրեշտակը
կիցնէ:

Տասուերկու տարի էր, օր նէ սուլթանը, նէ Թագաւորը, նէ
էրկու աղջիկը՝ պզտիկ աղջիկը դայպ էր էգեր՝ չըսին թէ—նոր է
գըցեր, ուսկնայ կուգայ.—տանը մարդերը քէնով էին հետը, գիշերը
կերթըր մտիկ կինէր, հօրն ու մօրը էղածը կիմանար:

Տղան մտածեց.—Շատ վախքը կը հայիմ, օ քովս չէ Թագա-
ւորի աղջիկ.—հարցոց.—Թագաւորի աղջիկ, ո՛ր կերթըս:

—Մէարս ու պապս շատ նեղութեան մէջ ին. քառսունը եօթ
դուռը կզպած, քաղքին չորս դին բռնած՝ բալլիստանը կուզին. չէ՛
նէ՛՝ քաղաքը կը վառիք» կըսին:

Տղան հետադարձ, էլաւ նստաւ. առաւօտուն էան լմանը խրո
ձին հանեց, հեծաւ գնաց կուիւ: Ըս դըռուն մտաւ, ըն դըռուն էլաւ.
ըն գըռուն մտաւ, ըս դըռուն էլաւ. էան լմանը, օ մեռնողին էարինը
աւար կառնըր, կերթըր:

Թագաւորը կիցնէ արեցըթուն էլաւ քամաւաւ.—Լալա, ըդի իմ
ձին է, ըսրց:

—Ըն հեղուն էալ կըսէիր իմ ձին է:

Տղան էան լմանը ձին կապեց. գըցին տուն, էան լմանը աղ-
ջըկան հետ պարկան: Թագաւորը էան լմանը էջաւ տեսաւ՝ օ ձին
տեղն է:

Մըրց մի ժամանակ, մէկալ Թագաւորներ լսեցին, օ ըս էրկու
Թագաւորներ էալ աւրած է. էադ խամ Թագաւորները իրարու հետ
գըռուցեցին, ասկե՛ր էրին, էկան կուիւ:

Մի Թագաւոր ըսրց.—Թֆանու ձորը էրթըք օ յաղթիք:

Էկան հոն, կայնան. բալլիստանը ուզեցին:

Թագաւորը ըսրց.—Չիմ իտար:

Քաղքին չորս դին բռնեցին, ճրագները վառեցին:

—Եա՛՝ բալլիստանը կուտաք, եա՛՝ քաղաքը կը վառիք:

Թագաւորը տեսաւ ճրագներն, գլխու խեղքը գնաց, ինքզինք
կորուստ:

Աղջիկը տղին խապաւ տուեց.—Թագաւորի տղա՛, էլիր պար-
կուկ տեղացդ, հայիր փեմնեքէն:

Տղան հայաւ օ քաղքին չորս դին ճրագ կը վառի. էրկնուց
աստղերուն հաւալը կայ, ճրագին հաւալը չկայ:

Տղին ա՛քը վախեցաւ, պեմկզը նետեց:

Աղջիկը ըսրց.—Ինչո՛ւ պեմկզը նետեցիր:

—Ես չնետեմ քե՛՛ վե՛՛լ տի նետէ. պապուդ հինգ մարդ չկայ

օ ինչի օգնութիւն ինէ. վեզիրներ, նազիրը մենծ-մենծ կը գրուցին՝ «Էլ զինիք», կնկտողը քովուն չին հեռանար. ջարդելէն թեա թուրցեր է, մէջքս կոյրեր է, էդի դարըս է, թագաւորի աղջիկ:

Աղջկան ծնկվընին կոյրան.— Իմ յուսկաքը դո՛ւ էիր. քիզի պէս կըյրիճը օ վախեցաւ՝ խօսքդ է, էդի դարերնիս է: Չիմ թողեր օ կռիւ էրթըս. կեցքք մէկ-մէկ ձի կը հեծնիք, կերթըք հօրդ տունը:

— Ետդ էղաւ, ըսըց տղան:

— Տասուերկու տարի է հետս քէնով-խռով եմ. ինչո՛ւ չեղաւ. շատ լաւ էղաւ, հացս ջուրս չին իտար:

— Ելիր դայվի մի էփէ, խմիմ, պատրաստ տեսնըք:

Տղան հեծաւ քէլէ (սեի ու կարմրի մէջ) ձինը. էան լմանը մի գեցկու զարկեց, պէտքենուն վրուն ընցաւ ընդին. քառսունը եօթը դուրնին կղպած էր: Ըն թագաւորնուն զօրապետնին (նախորդ պատերազմէն մնացած) մի էրկու հատ կա՛ին, խամ էն փրդած առջի կուռուն. էտդ էրկուքը խաւար տուին իրանց թաղաւորին.

— Եան ձիովը պէտքնի վրուն ընցաւ, հիմա միգի կը վերցը:

Պօռին փչեցին. տղան տալմիւր էղաւ եօթին, տասուերկու սահաք չարփմիւր էղաւ. մի գեցկու զարկած ատենը՝ տոխսան-տոխուգ մարդ կը մերը ձիուն տակ:

Թագաւորն, սուլթանը ու լալան էրան քամաւա. աղջիկն էալ ինկեր փեցնեհէն կուլա՛, քամաւա կինէ: Երկու սահաք տաճա կար իրիկուայ. կանչեց խալայեղին.— քաչէ, աւապ ձինը:

Աղջիկը լաթերը հանեց, աղին լաթերը հաղաւ. մագերը թափեց, գլակը զարկեց վրան, սե փուշին կապեց գլխը, խաղիին առաւ ձեռքը, հեծաւ ձինը, քառսունը եօթը դուռը օլլուաւ. պէֆ-նիստանը վախուստաննո՛ւն դուռ չըացին:

Տղան տասուերկու սահաքը լմնցոյ. շատ մարդ եսլտներ ըւրըց, մնացածը սայմանէն հանեց. մեռած մարդուն էարինը ձիովը կառնէր, կէրթըր սեյի (հեղեղ) պէս:

Տղին թները թուցաւ, աչքը էարինէն բռնուաւ. ձիուն աչքը էարին լցուաւ, չէր տեսնըր, լեւաւըր տորդելէն կերթըր:

Տղան վերջացոց, մութը վրան ընկաւ, դարձաւ դէպի իրան օղան. հե մ'էլ տեսաւ, օ աւապ ձինը հեծեր է մէկ տղայ, քաղքի միջու քաւաճը կօլլտի, դուրնին չին բանար:

Տղան ծոցուն ալլըլը հանեց, ձիուն աչքի արինը սրբեց.— Քէլէ ձին, քիզի տեսնըմ,— ըսըց, քչեց աւապ ձիուն վրայ, վրայ տուեց: Աղջիկը կը փախէր, տղան առաջը կըյրեց, թուրը նետեց աղջկան, աղջիկը էջաւ փորու տակ ձիուն. նետեց ձեռքը գլխը, աղջկան փուշին մերց ձեռքը, մագերը թափուա փէճը:

—Ի՛նչ կինիս, թագաւորի տղա, ես եմ մնացեր, ինձիս էալ տի կըյրիս:

Տղան անքան ջարդեր էր, օր թուրը իրեք թիզ էր՝ էարինը չորցեր էր, մնացեր էր էրկու թիզ տեղ:

Թագաւորի տղի թևերը թուլցաւ, թուրը ափուցը ընկաւ: Թագաւորի աղջիկը թուրը առաւ, էարինը սրքեց, տուեց տղին. զարկեց պատեհիքին մէջ, էկան տունը, ձիանը լոքցուցին, քաշեցին տեղը:

Խալայեղը տղին լաթերը փոխեց, պղինձ մի ջուր ըրըց՝ տղան լոքցոց. «երդէ Եփրայի խմեցին. չպողը քաշեց, Եսալամմիւ Էդաւ (ընկողմանեցաւ):»

—Թագաւորի աղջիկ, էդի դարս էր, Աստուած խնայեց. Բեյե Զինը խալըսեց ինձիս:

Մի ժամանակ ընցաւ. Թագաւորները կլինէ զրուցեցին, խապար ճանփեցին ըս թագաւորին.—«Պատրաստ աես, մ'ըսեր պէպախտութիւն կինիք:

Թագաւորը պաւլայեց պատրաստ տեսնալը:

Ըն դըուն մէկ թագաւորը քաշեց էկաւ սայմանին գլխը, պաւլայեցին կռիւ ինիլը:

Տղան հեծաւ էան լմանը առապ ձին, գնըց կռիւը, պաւլայեցին իւրը ջարդիլը: Տղան էնոց թագաւորը պոզմիւ ըրըց. բռնածը բռնեց, փախածը փախաւ:

Խապար ճանփեցին ըն մենծ թագաւորին,—Տեմուր-ղափուին տիրուն.—Ըս մեր թագաւորները յաղթուան, մնացիր դու:

Էան թագաւորը հերստաւ.—Տեմուր-ղափուն բացէր:

Բացին, պալախտաւն (դրօշակակիրն) ընկաւ առաջ. իրեք օր, իրեք գիշեր էանքան մարդ ընցան օ, սիւնկիւն դռանը կը դպէր, դռան ետիկը մաշեցաւ:

Էկան քաղքին չորս դին կըյրեցին. եօթը թագաւորէ շատ ասկէր ունէր. ասկէրին մէկ ճոթը քաղաքը օլլեց, մէկը ճահա ներսէն կանցնէր: Ճոթը կըյրուելուն Բիւմի՝ թագաւորը ըւրց.

—Փլեցէք պէտեհները, վառեցէք քաղաքը:

Ըս թագաւորը հայաւ օ, սահաքը իրիկուայ ճահա մէկն էր. լալային հետ տեսան օ՝ քաղքին չորս դին կըյրած ին, պէտեհները կը ծակեն: Քառսունը եօթը դուռ էր. էրկթէ դռնուն պաւլայեցին թափանով գինիլը. շատ մեծեմ պէտեհներ էին, չէին կընըր ծակեր. թափանով կը գինէին քաղաքը, էրկինք գետինք դող կեւըր. տղացկանը (ձնդկան) փախելու տեղ կը փնտուէր, ճար չկար: Քաղքին մարդը կուլային, կաղաղակէին: Թագաւորն ու լալան քան ըզ-ժողովուրդն շատ կուլային: Ըսըց թագաւորը.

—Կռնչեցէք էրկնուց, գետնուց տեղծող Աստուծուն, հրեշտակները ճանփէ միդի օգնական:

Գաք Թագաւորի աղջկան:

Տղան շատ խորունկ քուն էր. Թափանները էրկթէ դուռը զարկած ժամանակ՝ Թագաւորի աղջիկը կուլար. —«Վառեցին-վառեցին, քաղաքը ջարդեցին-ջարդեցին, միզի ետիւ տարին-տարին» կը պռուար:

Տղան արթնցաւ. —Թագաւորի աղջիկ, էսօր էրածիւ շատ էարինդութեան մէջ էի, էարինէ կարմիր ծովուն մէջ էի. էանքան լողացի, էանքան լողացի՝ մի մարդ, մգրախը ձեռքը էրկնոց, բռնեցի-էլայ:

Աղջիկը տեսաւ՝ օ տղին էրեսին գոն չկայ. աղջկան էալ չկար զաթի. բացեց անտուկը, հանեց մուսիւս, լցեց ջրին մէջ. կէսը ինքը խմեց, կէսը տղին խմցոց (մուսիւսն մարդու էարինէ չինած է, վախի համար կը խմեն):

Տղին սիրտը քարացաւ. աղջիկն դադարաւ. քաշեցին խրո ձին, էան լմանը տսնաքը էրկուքին հասաւ:

Տեսաւ էաս Թագաւորը, —մի տղայ հեծաւ ձինը, մգրախը փէճը, մգրախին քօփը սև կըլլէր՝ էսորը կարմիր էր, օսկու պէս կը փլլար:

Վեզիրն ու լալան տեսան՝ օ տղան քչեց, գնըց. պէտէնի քով հասնելուն քիմին՝ զարկաւ զենկուն. անցաւ ձին, պատեցաւ ընդին. Թուրը քաշեց, մգրախը առաւ ճըւլինըն (ազգրներու) օրթալախը. իմաց չեղան էան Թագաւորի մարդիկը թէ՛ էաս ինչ ձիով է: Քչեց ընցաւ քա ետքը, իրեք հեղ տարաւ ձինը բերըց, զարկեց զենկուստանը. —Ա՛լա, կիլիսիմ սիգէ (ան ուր, եկայ ձեզ), —ըսըց, ցալմիտէ դաւ. տղան:

Մի անա-պապա-կիւնի էղաւ՝ օ էրկինք գետինք կը դողայ:

Տղան դռուց. —Պիւր իկիթ քի եախասնճան քուքուլուր, իլան քիւլի, ցալ խանչիլ՝ չաքալ մգրախ կիւնի ցուր: —(Այն քաջն, որ օձիքէն կը բռնուի, օձի տաամի—մերկ դաշոյնի, երկճիւղ տէգի օրը կը բացուի):

Տղան ըս դըուն մտաւ, ըն դըուն էլաւ. զարկեց-զարկեց, սահաքը էրկուքին պաշայեցին, շատ վախք իրուր ջարդեցին. խառնուան իլուր՝ օ Աստուած հեռուն ինէ, սահաքը վեցին ցահա կուիւ կինէին. տղին թեւ թուլցաւ, հագին ծայրըցաւ, ոռը ձիուն վրայ քերթուաւ:

Թագաւորը, լալան տեսան օ մի ձիով Թուրը քաշեր, սալաք-միտ կինէ, կօլտի. նեաեցին, զարկեցին տղին սաղ թեին. օխին քիւր մտաւ մէջը մնըց, չընցաւ ընդին. Թուրը առաւ չուլախ ձեռու-

քը, վեր մի գիէ էկաւ, դարձաւ էն եանը, քչեց ընդին, խառնեց առջին, զարկածը զարկեց, ապամանէն դուրս հանեց:

Կռիւր մայնայ էղաւ (վերջացաւ). Թագաւորը ըսրց.

— Ես չատ զարմանք կը մտամ. էաս մեր տան միջուն է, լալա, կանուխ գիշերը աղջիներուս օդան կօլրտիս, տեսնըք, ինչ բան է:

Գնրց մենծ աղջկան օդան, օլրտաւ, չկրցաւ գտէր էր. էկաւ օրքաննա աղջկան, հոն էալ չկրցաւ գտէր. պզտիկ աղջկան զնրց՝
• խալալեղը դուռը կը պէյէ. կայնաւ Թագաւորին առաջ:

— Իռուր բաց, ըսրց Թագաւորը:

— Թագաւոր ապրած, իրաւունք չունիմ բանալու:

Թագաւորը մտօքը անցոց.— Վալլան, հոսի բան մի կայ:

— Բաց, որդի, տասուներկու տարի է՝ աղջիկս չիմ տեսներ:

Իրիկվընուց ֆեքիքիթով օխին շիւր քաշած՝ հանած էին. տղան շատ դժար հիւանդ էր. իրեք օր, իրեք գիշեր չէր քնանար. նե աւղան, նե աղջիկը:

Թագաւորը ներս մտաւ. հայաւ օ աղջիկը ու աղայ մի պարկեր են իրուր քով. տղին թէր հայաւ՝ օ բաց էր. իրան այլըխն էալ կապմուն էր վրան. գլխու ֆօլոզն էալ ընկեր էր գետին. Թագաւորը առաւ, դրաւ ծոցը, խալալեղին ըսրց.

— Աթոռ մի առ, էկօ:

Թագաւորը նստաւ.— ձէան չհանիս,— ըսրց խալալեղին:

Տղին թէր շատ զաւայով կը ցաւէր. ցաւին զօռուն էլաւ նըստաւ. տեսաւ օ՝ Թագաւորը գլխուն վերդին է. Թուրը դէնն էր, առաւ ձեռքը, պաւլայեց ֆօլոզը փնտռելը:

— Որդի, փնտռածդ սա է, իմ քովն է, մի վախիր:

— Թագաւոր ապրած, ինչ տի վախիմ:

— Որդի, մուրազդ ուզէ, ինձիս նեղութեան դու ես խալըսեր:

— Մուրազս քու սաղութիւնդ:

— Թագաւորութիւնս քիզի տի հաստատիմ:

Թագաւորութիւնը հաստատեց տղին վրայ:

Եօթն օր, եօթ գիշեր հէարսնէք ըրրց, շատ մենծ ուրախու-թիւն էրին. տղան պսակեց:

Մի տարի ժամանակ մնրց տղան. աւուր մէկը շատ ֆօնկիւր ընկաւ (կարօտեալ, չուարեալ) տղան:

— Որդի, ինչո՞ւ էրեսդ չիւնդար,— հարցոց Թագաւորը:

— Թագաւոր ապրած, ըս տարի եօթ տարի էլեր իմ տնէն. եօթը տարուայ ճանփայ իմ էկեր. մէարս ու պապս միտքս է ընկեր, կարօտեցեր իմ, ինչ տի ինիմ, չիմ գիտեր:

— Երբ ձիւնը թող սաղ մնայ, եօթ տարուանը՝ տասուներկու սահաքուան կերթայ, էդո՞ր էալ ղասաՖէքը կինիս, այ որդի. քիզի

ճանփու կը դնիմ հիմայ. աղջիկս կը հեծնայ անպուճ ձին, դու կը հեծնաս խրո ձինը. վեց ամիս ժամանակ կը կենաս, կարօտութիւնդ կառնիս՝ կուգաս:

Թագաւորը ճանփայ դրեց. էլան դըցին, հասան իրան պապուն տեղը:

Մի ամիս ժամանակ կեցան, պապը տղին մինէ կարօտութիւնը առաւ. վախճանաւ Թագաւորը, մենծ տղան նստաւ տեղը:

Պզտիկ տղան էալ ըսըց մենծ աղբօրը.— Դու հոսի Թագաւորութիւն էրէ, ես էալ հոնի կերթիմ:

Առաւ աղջիկը գնըց, էան Թագաւորի էրկիրը նստաւ, Թագաւոր էղաւ:

Հասան իրանց մուրազին էսոք, դուք էալ ձերը:

9

Կ Ր Ա Կ Ո Տ Ո Ս Պ

(Արաւելի մերհիմէֆ)

(Զարսանձագի բարբառով *)

Կըլի-չըլի, Թագաւոր մի կըլի. ըս Թագաւորին իրեք տղայ կըլի. մի օր վատիաք ըրըց.— «Էդի դարս է, ես տի վախճանիմ. մենծ տղաս, դու կը նստիս իմ տեղ. օրքաննա տղաս, դուն էալ խազնասար կըլիս. պուճուր տղաս, դուն էալ հարամ քեան հետսի կըլիս: Իրեք հաս էալ քոր ունիք. հեր վեզ օ սրժեսա կուգայ ուզէ, կուտաք:

Թագաւորը վախճանաւ, տարին հող ու գերեզման էրին, դարձան Լկան, իրանց տեղը նստան վախս մի: Պուճուր տղան էջաւ, դուան աթոռին վրայ նստաւ. էղաւ հարամ քեան հետսի (կանանոցի վերատեսուչ):

*) Պատմած է Մինաս-բարբառ:

Ըդի հայաւ օ պարկել ժըմուն՝ մէ մի դուռը թըխկ-թըխկ թըխրցոց. ըդի տ'սաւ դէրվիչ մի մսաւ ներս, ըսրց.—Բարե քիզի, հաւամ քեանեանսի:

—Աստ. ծու բարին քիզի, դէրվիչ բաբա, ըսրց:

—Թագ. որը վեր տեղ կը նստի:

—Էսս վերի դասը:

Դէրվիչ էլաւ վեր.—Թագաւոր ապրտած, բարե քիզի:

—Աստուծու բարին քիզի, դէրվիչ բաբա:

—Թագաւոր ապրտած, քիզի չուք մի խօսք կայ, չիս գժար-նար նը՝ բսիմ:

—Բսէ:

—Աստուծոյ հրամանովը, հայրապետնուն դաւովը քու մենծ քոր սուր ինձ:

—Գնա, իմ պապ տանա էսս օր է մեռեր:

Դէրվիչ էջաւ օրթըլըխի խաթ, խազնասարին գլօխ տուեց.

—«Աստուծոյ հրամանովը, հայրապետնուն կանոնովը, մենծ քորդ ինձ տ'իտաս:

—Գնա, դէրվիչ բաբա, պապս նոր է մեռեր, ըսրց:

էջաւ վէարի խաթը, գլօխ տուեց հաւամ քեանեանուն.

—Բարե քիզի, հաւամ քեանեանսի:

—Աստուծու բարին, դէրվիչ բաբա:

—Աստուծու եմրովը, հայրապետնուն կանոնովը մենծ քորդ ինձ տ'իտաս:

Պզտիկ տղան ըսոր ձեռացր բռնեց.—«Աստուծու եմրով, հայրապետնուն կանոնով» որ ըսիր՝ տուածս տուած է:

Գցին մօրը քով, չուպուխ, դայվի խմեցին:

Էլաւ մենծ քորջը սնտուկը բացաւ, հալաները—ճեհեգները համրեց, քորջը ձեռքէն բռնեց, տուեց դէրվիչին.—Հայտե, առ զնա, ըսրց, քու հախլուն:

Դէրվիչը «մերս բարով» ըսրց, առաւ, գնաց:

Մեկէալ իրկունը ավլա (դարձեալ) պառկել ժմուն՝ դուռը թխրցուցին. ավլա ուրիշ դէվրիչ մի էկաւ, հարցոց, ավլա էլաւ Թագաւորին քով. օրթանա աղջիկը ուզեց, Թագաւոր չտուաւ. ավլա էջաւ խազնասարին քով, խազնասարն էալ չտուաւ. ավլա էջաւ ցած, պուճուր աղբէարը տուաւ:

Մեկէալ օրը ավլա դուռը թխրցուցին, հայաւ օ ավլա դէրվիչ է, էկած է պուճուր քուր կուզէ. ավլա աղբրտանքը չտուին. պուճուր աղբէարը պուճուր քուրը տուաւ՝ պուճուր դէրվիչին:

Թագաւորը ըսրց.—Իրեք օր է մեր պապը մուռեր է, էրթըք, տեսնըք մեր մամը ինդուր է:

Գցին տեսան, իրանց մամը խզմեք կինէ, ըսին.

—Մամ, Թող մեր քորվըտանքը խզմեք ինին:

—Քորվըտանքդ չտայիք նէ՝ խզմեք, եզեք կինէին:

—Վե՛վ է տուեր մամօ:

—Ձեր պուճուրը աղբէարը տուաւ, վե՛վ տի տայ:

Հոտի աղբէրտանքը լեզուով կռիւ կինին:

—Որ խօսքը հաւամ ֆեահեասուն է, կըսին. մինք չիք կենարէ
էլան էրկու աղբէարը, ձիանը հեծան. ընկան, գցին:

Պուճուրը աղբէարն էալ ըսըց.—Ի՞նչ օ չիք ընըր, ես հե՛չ չիմ
կենայ:

Շատ գցին-քիչ գցին, Աստուած գիտէ, աղբրիմ վրայ էջան մու-
թուն, Թագաւորը հոտի ըսըց.

—Փառք քեզ Աստուած, մեր աղբօր ափուցը փախանք, արի՛,
հաց ուտենք:

Հացը հանեցին օ պտի ուտէին, մէ մ'էալ պուճուրը աղբէարը
հասաւ.

—Բարև ձիդի, աղբրտանք, ըսըց:

Բարև չառին:

Հոնի սահաք մի պսուկան. էլան պուճուրը աղբօր պառկած
Թողին, իրանք հեծան դըցին:

Հաւամ ֆեահեասին արթըցաւ՝ օ մարդ չկայ. «էա՛ Աստուած»
ըսըց, գնըց հասաւ:

Ընոց հետ քառսուն օր գնըց, հե՛չ քուն չեղաւ, օ ազբըր-
տանքը չԹողին, փախչին: Տասուերկու սահաք գցին. մէկ տեղ էջան:

Հոտի պուճուրը տղէն քնաւ, աղբրտանքը հեծան, գցին:

Տղան արթըցաւ օ արեւ վրան էկեր, աղբէար չկայ. զօռ տուաւ
քչեց ձինը, ձիւ սաղբին թիզ մի փրփուր կապեց, հասաւ աղբըր-
տոցը:

Աղբրտանքը նստուկ էին չայիւրիմ օրթըլըխ տեղը, չորս դին
լեառ է, ձիանք սէպպեցին, պարկան, քնան: Գիշերուայ սահաքի
չորսն էր, մի սև ամպ էլաւ, գըռգըռուկը դրեց, էանանկ մէկ արզև
մի տուեց էկաւ օր՝ էադ լեառտանուն ջրերը կուգար էադ չայիւրի
մէջ, ձիանը մացին մի ջրերու մէջ, իրանք մէկ-մէկ ապա քաչեցին
գլխին, պարկան:

Պզտիկ տղի ձինը հռհռաց, էկաւ տղին քով, տղան արթըցաւ՝
օ ջրին մէջ է մնացեր. էլաւ, ըսըց.

—Էրթըմ քիչմ չոր փէատ բերիմ. նայիմ կրակ ինիմ. աղբըր-
տանքս էլլին, վրանին չորցնեն:

Գնըց բերըց փէատ, չախմախը զարկեց, խաւը (աբեթ) Թըջեր
էր, կրակ չէր առնէր, դինեկէն քարը կոյրաւ, քմաւ:

Ըստ տղան արդեն ին իրուր կը գինէր. կը մսէր:

Տումանը էջաւ վրան, հափը կը փչէր, տումանը էլաւ, հայաւ օ կրակ մի կերակայլեառան գլօխը. սահաքը հայաւ օ գիշերուայ կէսն է:

— Կրակը մօտ է ըսըց, էրթմ կրակ բերեմ:

Էլաւ եօխուելին կէսը, տեսաւ հալուր մի նստեր է հոնի:

— Էադ ինչ բան է կինիս, հալուր, ըսըց:

— Գիշերը գիշեր կինիմ, ցորեկը ցորեկ, կծիկը կը թովիմ լոսնայ:

— Տէ կրակը քանի՞ սահաք կայ:

— Գիշերուայ հինգ սահաք կայ, տէ կրակն էալ հինգ սահաք:

— Է՛, ինչ կըլլի, քիզի շատ կաղաչեմ, կծիկը վէար գիր, չկըծ-կիս, էրթմ կրակ առնիմ, դամ, անցա կծկէ:

— Զըլլիմ, այ ուղի, հայվնները, թռչունները, մարդիկը խորթ-լանմիւ կըլլին, տի կծկիմ:

Առաւ կծիկը ափուցը, գլորեց եամանն ի վէար. գնըց օ եռ-սունը ինը հատ դե, քառսուն անկէ պղինձը կրակին վրայ դրած, էփած է. մէկերնին հոտ չէ օր թմին, պղինձը վար առնին. էնոր համար անօթի պարկած՝ քնած ին:

Տղան էկաւ պղինձին քով, մէկ ասըմ ըսդին նետեց, մէկ ասըմ ընդին. վէար առաւ, կրակը առաւ, էջոց գետինը, պղինձը դրեց գետինը. օլրուաւ օ էրթըր, դներուն մէկ աղբէարը ըսըց. — Էլէք:

Դեները էլան, հովլաքմիւ կինին, դներու զարուլէն քամին էլաւ, կրակը առաւ գնըց տղի ափուցը:

Դեները ետ օլրուան, էկան պղինձի քով, սղտն կինէ էկաւ, պղինձը վէար առաւ. Դեները վախատանուն լեզուստանը կապուաւ:

Տղան ըսըց. — Ինձիս մի մօտենաք. մի խանչարով իուլինուդ գլօխը կը կըլլիմ:

— Կը խնդրուիք քինէ, մենձ աղբէար, մենք քառսուն օր է անօթի իք, պղինձը վէար առնիս, մենք ուտիք:

Տղան վէար առաւ, դեները մէկ դիուն կուտէին, մէկ դիուն տղուն խօսութին կինէին.

— Մենձ աղբէար, ըսին, մեր մի աղբէարը դցեր է Լըկըթէ չիվիի:

Հայան օ մէկ դե կը չիվիստանը շալկեր կուզայ:

— Ինչ տ'էնիք էաս չիվիստանը, հարցոց տղան:

— Թագաւորին աղէկ աղջիկ մի կայ, չիվիստանը զարկինք պէ-սեճը, էլլըք աղջկը բերըք:

Զիվիստանը շալկեցին, գցին պէսեճի տակ էջոցին:

Տղէն փամբուկով մէկ մէկ հատ կը գինէր մերմեր քարին. ներ-սիվան չինեց. էլաւ դիները, դներուն ըսըց. — մէկ մէկ էկէք:

Վեկ օ էկաւ, գլօխը կըլլեց, քառսունին էալ կըլլեց:

Ըսեց.— Նա էկայ հոս հարամըլսը մտնիմ, հայիմ՝ ինչ կայ:

Գնաց օ թագաւորին աղջիկը պարկուկ է, աջուկ թեւ բաց էր, ճրթնուկան ալմաստ քարէ մաննին հանեց. գնաց մէկէալ դուռը բացաւ, տեսաւ հոնի էալ մի աղջիկ կայ պարկուկ. ընոր էալ ճրթնուկան օսկի մաննին հանեց, գնաց ըն մէկէալ դուռը. հոնի աղջիկ մի կայ, անքան աղկէկ, անքան աղկէկ՝ աշխարհի էրեսը չգտնուիր: Տղան կըճկաւ, աղջկայ էրեսը պագեց:

Աղջիկը արթըցաւ. հայաւ՝ սուիքը պաշլայեց ճոճալը:

Ածղահաւ մի մերմէր սունն ի վէար պլուներ կէջնայ:

Տղան խանչաւր քաշեց, գարկեց ածղահաւի շնչոցը բոփուն, քա բռնած տեղը գնաց մերմէր քարի մէջ:

Պարձաւ էկաւ, կրակը առաւ. գնաց ծերունիին հասաւ:

— Բարե՛, հաւուր, ըսցաւ:— Աստծու բարին, ըսցաւ:

— Քանի՛ սահաք կայ լոսնալու:— Ելիւ սահաք:

— Սկա դէ չայիրը քանի՛ սահաք է:— Երկու սահաք:

— Պապա՛, շնորհակալ եմ քու մինչ:

— Դու կըսիս «շնորհակալ իմ,» ես էալ կըսիմ՝ շնորհակալ իմ:

— Ինչո՞ւ համար, պապա՛:

— Կեղծաւոր, ախուցս կծիկը առիր, նետեցիր. գիշերը էրկնցաւ, թռչունները բուննրուն վրուն էլան. գէալերը թռչուն չմըց՝ կերան, աղուէսները հաւ չմըց՝ կերան. գէալերը օխչար չմըց՝ ջարդեցին, արջերը մարդ չմըց՝ խեղդեցին. գոմշները էլան օլլաթի, իրարու հետ կռիւ ինիլ. գողերը ձի չմըց՝ սարին, էգի չմըց՝ խաղողը քաղեցին, էգուն տէրը մորթեցին. աղջիկ չմըց՝ փախցուցին. փախցնող աղաքը մորթեցին: Մեռի միջու մարդիկը հանգիստ չեղան, էլան, իրար կոտորեցին: Գարշիլի տղա՛, դու իմ զլխու էադ ինչ փորձանք էր՝ բերիլ, տուն չմըց բացին, խուզի չմըց՝ տարին, կերան: Գարշիլի, ածուք չմըց՝ թալլեցին. արջերը, սիրուն չմըց՝ տարին: Գարշիլի տղա՛, վեր մէկը քիզի ըսիմ:

— Պապա՛, վեր տեղ տարին:

— Կեղծաւոր տղա՛, չորս հատ սիրուն հարս, գիշեր օ չատ էրկընցաւ, էլան ըսին, «Լուսիկ լոս է, էրթը բանջարը:» Էլան գցին: Արջեր տեսան ըդդ չատ աղկէկ ին, տարին: Գարշիլի տղա՛, դու չնս գիտեր՝ արջը հակառակ է խանին: Քիզի տեսնում, գարշիլի տղա՛, ղոչախաթինդ իմ վրայ էր. դէ՛ դէ՛. արջերու մաղաւտան հանդիկ է, գնա՛, հայիմ, ինչ տ'իսիր:

Պապան տարաւ ցունց տուեց մաղաւրի դուռը. տղէն մտաւ ներս, ինքը մնաց դուռը:

Դու նէն ըսցաւ.— Տղաս, մի վախենար. կծիկը կը քակիմ, գնա՛,

ներս, ներսը չորս հարսը կուլան, կաղաչեն, արջեր, ըզոց թեկերը ճռու-
ռընին խածած՝ էրէսլինին կծած է. փախչելու ճար չկայ:

Տղան թուրը քաշեց, մտաւ ներս.—Մի վախ՛ք, հարսներ, ըսըց:
Արջերուն անկնճէն բռնեց, բերեց դուս, հալւորին ըսըց.

—Պապա, քիզի մատաղ կինիմ էսոր:

—Երէ, որդի, կծիկը քակեր իմ:

—Ահա, Պապա, հարսները քիզի քեսլիմ կինիմ, կեցիր բարով:

—Երթա բարով, ես՝վրում (ձագուկա), կեցիր, քիզի խընդիւք
մի տ'ինիմ: Չայիբին աղբրին քով օր հասար, վէար դին ձոր մի
կայ, քառսուն աբուուն խորն է. ծերունի մի շալկեր էր էրկու եօլ-
չեք ցորեն. ջաղացքը տ'էրթէր. ասլան մի էկեր՝ ջուր կը խմէր, աս-
լանը հասաւ, փեկնէ մի զարկեց ըդ հալւորին, շալկով ընկաւ հորը.
հիմի կը կանչէ Աստուծոյ. սղան, գիտնա, ըս յէի բանը քու էրեսէն
ըզաւ. էսդ հալւորին օր հորի միջուն հանիս, արքայութեան մէջ
կը մննրա: Երթա բարի, որդի, հեռ ինչ որ էրեր էիր ինձի, անցայ
(ներեցի):

Տղան ընկաւ ճանփայ. շատ գնըց, քիչ գնըց, հորուն գլխը
կայնաւ. կանչեց հորն ի վէար.—Պապա, պապա:

—Էսդ վեմ է. Աստուծու սիրուն՝ ինձիս հանէք. ըսըց:

Տղան էջաւ օր շալակը օտնա հալւորի վրան է. քեռս է ընկեր
եանի վրայ, չկրնրը քակէր: Տղան պարանը քակեց, մէկ ճօթը առաւ
էլաւ հորուն վրայ, քաշեց վեր:

—Պապա, ըսըց, ինչո՞ւ գիշերով ընկեր իս ճանփայ, թող լոսնար:

—«Ախ-որդի, էսս մէկ գիշեր իրեք տարուայ պէտէլ էղաւ. միեզ
մի կով ունիմ, տասվերկու հեղ բան իմ տուեր, կինե կը պոռան՝
«անօթի իք, ծարաւ էք» Կովը կը պոռար, էլը կզոար, հաւը կը
գուռգուռար, խոռոզը կը կանչէր, փսիկը կը նաուէր, շունը կուռ-
նար, ձինը կը հռհռար, գոմէլը կը պոռար, սլիթուն կըսէին՝ «մեք
անօթի էք»:

—Մնըս բարի, պապա:

—Երթա բարի, որդի, քու աղէկութիւնը շատ էղաւ, քարնը
էրթա՝ էառջիդ կանանչ գայ. պալնը էրթա՝ էառջիդ հասուն խաղող
գայ. աղբիւրնը էրթա՝ ջուրը էառջիդ օսկի կըլլուի. Աստուած սելա-
մեք տայ, եսվրում:

Հարամ ֆեսիեասին ընկաւ ճանփայ, գնըց հասաւ օ աղբըր-
տանքը պարկուկ ին, կրակնը(1) վառեց, վրան չորցոց, ձիանը թիմա-
րեց, էկաւ, կերակուրնը(2) տեսաւ (պատրաստեց), կանչեց աղբըր-
տոցը օ ինքը քնաւ:

Աղբրտանքը ըսին.—Ելլըք մորթիք մեր պուճուր աղբօրը:

Օրբաննա աղբէարը ըսըց.—Աղբէարնը աղբօրը կը մորթէ, տի մորթիս նը՝ քնուկ թողիք, էլըք էրթըք:

Էլան ձինը հեծան, չգիտցան վեր մէկ ճանփով տ'էրթան. տըն-կուան լեառն ի վեր, էլան գլօխը: Գըցին օր ըդ լեառան գլօխը սա-րայ մի կայ մերմէր քարէ չինած, պէսեհին տակ աղբի մի կայ, աղբի վրայ էջաւ, ձիանը ջրեցին՝ իրանք էալ կերան, խմեցին. ան-քան հայան օր աղբէարնը էկաւ, հասաւ:

Ըսին իրարու.—Միք էաս տղին ափուցը չըք կրնըր ազատիր:

Գաք էան թագաւորին, օր ընու պէսեհի տակը տղան դեերը սպանեց:

Էան թագաւորը դալալ կը կանչէ.—Վե՛վ օ էկաւ, մերմէր քա-րէն խանչարը քաշեց նէ՝ աղջներս ընու կուտամ:

—Վեզիր, ըսըց. քեօք պուճախ հայիր, մարդ չմը՞ց:

Վեզիրը ըսըց.—Պէսեհին աղբիւրը իրեք հատ մարդ կայ:

Կանչեցին, գնըց, գլօխ տուեց թագաւորին:

Թագաւորը ըսըց.—Խաթերս համար խանչարը քաշէ:

Քաշեց, տեղացը չթնդաց խանչարը:

Օրբաննան կանչեց, ընի քիչ մը թնդացոց տեղացը:

Թագաւորը շատ խնդաց, օր դուրս չէկաւ՝ շատ մտածեցոն մէջ մընըց, ըսըց.— քահա մարդ չմը՞ց:

—Տահա մարդ չմընըց, մէ մի մընըց, ձիանու քովն է, ըսըց վեզիր:

Հաւամ քեանեասին կանչեցին, գնըց, խանչարը տեսնալուն քիմին միտքը ընկաւ, քաշեց, հանեց:

—Որդի, մուրազդ ուզէ, ըսըց թագաւորը:

—Իմ մուրազս քու սաղութինդ է:

—Որդի, աղջիկս էալ տի տամ քիզի, թագաւորութիւնս էալ:

Տղան կանչեց աղբատոցը, ըսըց.—'Իուք ինձիս հետ գլօխ չունիք, ես հոս տի մնամ. մենծ քուրուրտանքը քու խամքդ է, մենծ աղբէար. ան, գնա. օրբաննա աղբէար, դուն էալ օրբաննա քորը ան տար:

Երկու աղբէարները առին երկու աղջները, թագաւորը խաւ-լուխ տուեց, ձգեց ճանփայ:

Իրեք աւուր էտե թագաւորը ըսըց էաս տղին.

—Աչքս բաց իմեն քիզի տի կարգիմ:

Հէարսնիք ըրըց, տղէն ու աղջիկ պսակեց:

Իրեք ամիս մընըց, դարնան հասաղին էր, ամառ մտուն շատ չոք էր. թագաւորը աղջիկն ու տղէն առաւ գնըց եայլա, գցին հա-սան լեառան գլօխը, լեառան վրայ մի սահաքուայ տեղ դէօր է, չորս դին ջուր է, օրալալս տեղ չոր է. չոր տեղ սարայ է չինած. գցին մտան էաղ սարայը:

Թագաւորը քիչ ատրեց, վեց օր ապրաւ ու մեռաւ:

Տարին հող ու գերեզման էրին:

Աղջիկն ու աղան մի ամիս մինակ մնացին:

— Թագաւորի աղջիկ, ըսըց տղան. քու էրեսդ չիսնգար, ես կանցնիմ կերթում ծովու վրուն, դու կարմունջին դուռը գոցէ:

Տղէն էլաւ կարմնջէն դուռս. աղջիկը մնըց ներս:

Տղան ընկաւ ճանփայ, գնըց մէկ մորիի հասաւ. տեսաւ հոտի կաքուընին կը կարկնչեն. տղան ճղներ կայրեց, շինեց մեքերիս մի, ինքն էալ կաքուռու պէս կարկնչեց. կաքուընին էկան մեքերիսին առաջ, տղան նետեց, հինգ հատ զարկեց:

Առաւօտուն կիցն ընկաւ ճանփայ մորին, հոնի արտ մի կար ցորենի. մէջը շատ կաքաւ կար, քեսեթերը (կոշտ) դըըց իրարու վրայ, մեքերիս շինեց. նետեց, էրկու հատ զարկեց:

— Հերիք է, վե՛վ է ուտողը, ըսըց:

Ընկաւ ճանփայ, հայաւ օր արտի մի մէջ, քեսկիմ տակ՝ ինք թիզմն է, մօրուքը էրկու թիզ, նստած է: Առաւ հետը, մտածեց, տանեմ Թագաւորի աղջկան՝ օ եկլեմիւր ըլլի:

Գնըց հասաւ կարմունջը, իրեք հեղ դուռը զարկեց, Թագաւորին աղջիկը էկաւ դուռը բացեց, տղան ընի դուրսին տկուն էջոց Թագաւորին աղջկան առաջ. — Ահա՛ն, ըսըց. քու ակլանցեդ:

— Ձիմ ուզիր, չիմ ուզիր, ըսըց. սէապէ թող էրթայ:

— Ձեղած բան է, ես քիզի համար բերեր իմ:

— Ձեռառօքդ սուռնդ քակեցիր, ըդոր Կրակոտ Ոսպ (Աթաւի մերձիմեմ) կըսեն:

— Ըդի ինչ է, օր ես ըդոր մինէ վախենամ, ըսըց:

Առաւօտը տղան բերաւ եօթ արեում էրկըթէ լինք մի, զարկեց գետին, բերեց Կրակոտ Ոսպին ձեռուընին կապեց գննիլով, մէկ ճոթն էալ կապեց ծառին, գնըց ավը:

Տղան աննախ հասաւ մեռէն. Աթաւի մերձիմեմ հայաւ աղջկան էրեսն ի վէար, կէսը գնըց, մաչեցաւ, ըսըց. — Ես իմ դուվեթս քու էրկէանդ ցունց տի տամ:

Հե մի ոտքը զարկեց գետինը, թռաւ վեր, կայրեց գեցնիլը. ծառը քոնուն կորցեց. աղջիկը առաւ, գնըց. իրա փիճին վրայ դրած:

Տղան իրիկունը էկաւ, հայաւ ըն բերած Կրակոտ Ոսպն ու Թագաւորի աղջիկը չկան: Խենթըցաւ. իրեք օր կուլար ու կօլլտէր ծովուն մէջ աղջկան տէրէն՝ ձինը մտացը գցեր էր. պնօթի իրեք օր հոհըռաց:

— Վայ, ըսըց. ես իմ ձիու մի մազը չեմ իտար Թագաւորին ելեին:

Ձիուն բան սուեց: Ձին լեզու էլաւ, ըսըց.

—Ինչո՞ւ թագաւորի աղջկան մտիկ չըրիր. «կեթ՛սի դեմե՛ք օլ-մասն» (անասելի անգառնալի կերպով գնաց):

Տղան ձիու փորը կշտացոց, քաքար-քիմարիմ տուեց, այաբը վրան զարկեց. էլաւ հեծաւ, ընկաւ ճանփայ: Տասուերկու սահաք քշեց, հասաւ մէկ եթք յոնալս մէ՛, ձինը հռհռաց. յոնիսին խանրմը պէսլեմին ըսրց.

—Հայիր, վե՛՛վ է կուգայ:

էլաւ դուրս հայաւ, օլրուաւ մտաւ ներս, ըսրց.

—Էնանկ ձիով մի կուգայ օր ըսիս քի մի մօր մինէ իք, մի խնձոր օր կիսիս, էրկուքնիդ էալ մի մօր մինէ էղած ըլլիք:

Խանոււմը փափուճնին էալ չհաղաւ. բորլիկ վագեց դուրս՝ տեսաւ աղբէարն է, ընկաւ շնչին:

Տղան ըսրց.—Ո՛ւր է գցեր փեսան:

—Ալն է գցեր, հիմայ կուգայ:

Փեսան էկաւ.—Հայ բարե քիզի, բարի էկար, հազար բարի:

Տղի սիրտը օտուխմիւ էղաւ, չկրցաւ առնէր բարեը:

Դարսին իմաց էղաւ դէրվիշը, ըսրց.

—Վաղն էկօ, չիս կրնրի ձեառք ձգեր, ընի Կրակոտ Ոսպն է:

—Չըլլիր, տ'էրթմ յետին, տի բերեմ:

—Է՛, ձինդ կը քշես, կերթըս օրքաննաւ աղբօրս տունը. թէ ճանփայ մի հանեց, ան տի հանէ, ըսրց:

Գնրց օրքաննաւ աղբօրը տունը, էան էալ ընու պէս ճանփեց պղտիկ աղբօրը տունը: Պղտիկ աղբէարը ըսրց:

—Հայ Հարաւ քեանեստի, բարով, հազար բարով, քոր մի ունէիր, «գոյնս սափան դաւրնաւ արտըն» (դրիւ պարսնեա ու ձղեցիր):

Տղան ըզու էալ գլխուն գալածը ըսրց:

Ըդի էալ ըսրց.—Կրակոտ Ոսպի տունը ծովու մէջտեղն է, տասվերկու յաթ է, մերմեք քարով. քիւրէն խորասանով շինած է, էրդիկ ու դուռ չկայ, մի փեցնեքէ կայ, ո՛ւր տի էրթս:

—Չըլլիր, տ'էրթմ, ըսրց, էլաւ ընկաւ ճանփայ:

Գնրց հասաւ ծովուն քնարը, զարկեց ձինը ծովը, գնրց հասաւ սառայը, չորս դին օլրտաւ դուռ չկայ, էրդիկ չկայ, տարվեր հայաւ, մի փեցնեքէ կայ. տեսաւ օ աղջիկը վերի դաքը մի ճնճղայ սլար կերեայ, տղան պոռայ,—Բռնածդ ինչ է, պարան կապէ, էջիր:

Աղջիկը պարան կապեց. էջաւ, տղան հանեց ծովուն քնարը:

Ձինը հոսք տղուն հետ զրուցեց.—Կրակոտ Ոսպ տասն աւուր ճանփայ հեռու է, ինձիս զանկու զարկ:

Տղան զանկուն զարկեց. զանկուստանը ձիու փորուն մէջ իրօր դալան. Կրակոտ Ոսպ շատ լսուկ էր (սուր լսող), որ տաս աւուր ճանփայ մէ մի խօսէր, կը լսէր. զանկուստաննու ձէանը լսեց, հասկը-

ցաւ օ աղջիկը տարին. օտքս վարկեց գետինը, թռաւ էլաւ լեռնան մի գլօխ, աչքը շատ լուստտ էր, տեսաւ աղան մը յիմի պատ կերևայ աչիցը, առեք է աղջիկը, կերթայ. օտքը վարկեց գետինը, թռաւ աղան առաջը կըյրեց:

Քաշեց աղան թուրը, ընդին անցաւ գլօխը կըյրեց, ըսդին անցաւ, կըյրեց: Ընի կը կըյրէր, Կրակոտ Ոսպ կիճէ կը քովսէր, սաղ-նար, Էկըր օքրան, ըդոր մեռնիլ չկար: Տղան զարկեց, զարկեց, խոնջըցաւ, թեկըր թուցաւ, մնաց:

Կրակոտ Ոսպ աղան ժփուցը թուրը՝ առաւ, զարկեց, կըյրեց գլօխը, գրեց ձիւ քեքիւն, նետեց՝ ձիւ վրան, մի սիլլէ զարկեց սաղդիին, օր տասուերկու սահաթ ձինը ետև կերթըր, էանքան օր զօղի զարկեց:

Ձին գնաց, հասաւ աղի քրսջ տունը, հուհաց:

Պորնը ըսաց.—Աղբէարս էկաւ:

Էլաւ հայաւ օ ձին է, պաշլայեց լացը:

Խուրճինը վէար առաւ, հայաւ օ աղբօրը գլօխը կըյրըմուն է:

—Մի լար, թագաւորի աղջիկ, ըսաց գէրվէշը, ես նանափաքնուն թագաւորն իմ, նարը կը գտնիմ:

Կանչեց թռչուններուն սեղնարին, ասլանին, ինչ օր նանաւաւ կայ, քովեց. ըդոց լեզուն կը հասկնար ըսաց.—Սըւու չարէն:

—Թագաւոր ապրած՝ ըսաց զմրութ ղու. ըդոր չարան աշխրթի էքսար մի. Ձեչիլ-քերքեզ կայ, ան գննա, ընի Աստուծոյ տեղծածն է, տանա չէ մեռեր:

—Տ'երթըս, բերըս, ըսաց գէրվիշ:

Ձմրութ ղու գնաց գտաւ. հայաւ փետուրը թափեր, մերկ, քեքուշ հողուն մէջ պառկեր է. միտեց, էլաւ վեր:

—Թագաւորը քիզի կուղէ, Ձեչիլ-քերքեզ, ըսաց:

—Աստուած պապան օր ինձիս տեղծեր է, քանի հազար տարի է մի բան չընկաւ, չուգեց ընձիս մի թագաւոր էալ. ըսօր ինչո՞ւ տի ուղէ, ես չիմ կրնըր գար, խոնաս չունիմ:

Ձմրութ թռչուն էկաւ.—Շատ հալւոր է, ըսաց.—վրուն պուն-պունը թափուեր է. մարմինը տկոզցեր է, չկրնըր գար:

Կանչեց թռչուններուն, էկան, գլօխ տուին.

Ըսաց.—Աղօթք էրէք օ Ձեչիլ-քերքեզին պունպուլ գայ:

Իրեք սահաթ Աստուծոյ աղօթք էրին, Աստուած լսեց, պուն-պաւ էկաւ Ձեչիլ-քերքեզին վրան, գըցին, առին էկան:

Էկաւ, գլօխ տուեց թագաւորին.

Մեռած աղէն դրեց էառջին.—Սըւու չարէն՝ ըսաց:

—Ըդոր չարէն Աստուած է, ըսաց Ձեչիլ-քերքեզ: Կը մորթես

գոմէշ մի, տիկ կը հանես, կը լընըս գինի, միսը դաժուամայ կէնիս: Թագաւորը կատարեց ղուտին խօսքը:

Չեչել-քերքեզ չալկեց, առաւ Թեկերու վրան գինին ու դաժուաման, կողուէր ու կը բարսընար վեր-երկինք, էաս դին կը դառնար, գինի կը խմէր. անդին կը դառնար, միս կուտէր:

Գէալը ըսըց.—Թագաւոր ապրած, էադ ղուտը մաղաւան անթի կը սատկէր. գոմէշն ու գինին առաւ էլաւ, կէջնայ տեղ մի կուտէ. քիզի էալ չխափէ:

Թագաւորը հետոտաւ.—Խարդախութին մի ձգեր, ըսըց:

Ինը խաթ է երկինքը, էլաւ մէկ խաթը, արեւին մօտեցաւ. արեւը անցնելուն քիմի գլխը էարաւ. գլխը կոխեց գինու մէջ, բարսըցաւ արեւի վրայ, իրեք սահաթ արեւէն բարսըցաւ. ընկաւ սառոցը, ցուրտ տեղը, շատ զարմանալի ցուրտ է: Իրեք դասը անցաւ. դէօթիւննի (չորրորդ) դասը կայնաւ: Աստուած հրեշտակը ճանփեց. էկաւ տեսաւ Չեչել-քերքեզին գլխը էարած է.—Խնչ կայ. Չեչել-քերքեզի.—Աստուած պապային խնդիրք մի ունիմ:

Հրեշտակը դարձաւ Աստուած պապային դիւանը, հինգ տեմ պուճուր շուշէ մի լեցուկ, յստակ, անմահական ջուր տուեց, բերեց Չեչել-քերքեզին. օր առաւ էջաւ, բերեց Թագաւորին քով. Թագաւորը առաւ, Չեչել-քերքեզի գլխը հայաւ, որ էարեր էր, ըսըց.

—Չեչել Թագաւոր, սաղ գցիր, ետրալի էկար:

—Թագաւոր ապրած. ըսըց. մէկ դասը կրակ է, մէկ դասը սաստիկ ցուրտ է. մէկ դասը ածղահաւ է. մէկ դասը օձ ու կարիճ է. դէօթիւննի չորս դասը զօռով մտայ ես. Աստուած պապան ինձիս ինայեց, խօսքս կատարեց, ետ դառոց:

Էրկու շուշէ դեղ բերած էր, մէկը ճերմակ, մէկը կարմիր. ճերմակը հոգին էր, կարմիրը էարինը. ուր օ ետրալի էր, կարմիրը կը գինէր. ճերմակն էալ վրան կը քսէր: Տղան սաղցաւ, էլաւ նստաւ:

—Ձինս քաչեցէք, ես տ'էրթըմ, ըսըց:

—Ուր տ'էրթըս, իրեք ամիս է վելվելն իս ձգեր աշխարհ:

Չեչել-քերքեզ ըսըց.—Սո օ ըսու չարէն չգնըմ, մարդ չգնըր. էաս գլխս էարեցի. էաս հեղուն շնլիս կը գինիմ:

Էլաւ տղան փիճեց. էլաւ երկինքը, տարաւ Կրակոտ Ուզի լեառը. էադ Կրակոտ Ուզը տասուերկու գլխ ունէր, լեառան գոմշու կոտոյին մէջ շուշէ մի կար, հոգին ընու մէջ էր:

Չեչել-քերքեզ ըսըց.—Քանի խանչարով կընըս գլխը կըյրեր:

—Էրկու խանչարով կը հանիմ (վերջացնեմ):

Գցին, էջան աղբրին վրան. ջուրը դառուցին, զեօլը պարպեցին. եօթ տարուայ գինին լցին:

Ճաշուայ չոքուն տեսաւ գոմէշըն էկաւ, խմեց, խեք գնըց:

—Աւտոբիւր, Թագաւորի աղան, ըսէր Զեչել-քերքեզ, ինչ կենիս. քեզ, հիմայ Կրակոտ Ոսպ միզի կը հասնի:

Տղան խանչաւր քաշեց, էրկու խանչաւրով հանեց. ձեռք նետեց շուշին, բացեց օր տասուերկու հոտ մեղու. աշվընին դեղին, ճակատին կարմիր, շնին դեղին, մէջքը կարմիր, ուռ դեղին, ասեղի պար պիզ ունէր. բռնեց, մէկիկ մէկիկ ջարդեց:

Կրակոտ Ոսպը հասաւ. —Տասը ջարդեցիր, էրկուքը մի ջարդեր: Մէկին գլխին էալ կըյրեց:

—Կը խնդրուիմ քինէ. էադ մէկը թող, մի կըյրէր, հաւու մի պար դուվար չմըց իմ վրայ: Տղան խեղճըցաւ. սէտպեց:

Մեղուն պղպղալէն գնըց Զեչել-քերքեզին. —Դժու ես ըս մարդը սաղցնողը, ըսրց. գնըց գլխուն վերե ուր խեթի:

Տղան հասաւ, ընտ գլխին էալ քաշեց:

Զեչել-քերքեզ աղան առաւ փիճին վրայ, գնըց Կրակոտ Ոսպի սարային վրայ պտըտեց. հայաւ նի դուռ կայ, նի էրդիք, փեցներէն մտաւ ներս. օ պատերուն միջի գին մի սրա քարը արմատս է, մի տրամ օսկի, աշխարհին էրեսը չգտնուիր, դրախտի լման է:

Տեսան օ աղջկան գլխը խեթ չկայ, մի տամար մինակ կը թնդայ:

Ըսրց. —Էլիւր, Թագաւորի աղջիկ, քիզի համար չան չարչարուեցայ: Տղան շատ մտածոց մէջ մնըց:

Զեչել-քերքեզ ըսրց. —Տ'էրթում, դեղ տի բերեմ:

Տղան ձեռք նետեց շնին, օտուրնին պաղնեց:

—Քիզի շատ կաղաչեմ, ինչիս հոսի մի թողուր:

Զեչել-քերքեզ էլաւ գնըց, քառասուն խաթար դէվի, ամեն խաթարը քառասուն դէվի, առաւ էկաւ, աղջկան ու տղուն հանեց ծովուն դուրս, ինչ ուր օսկի, արմատս քար կար, տարաւ անցոց ծովը. բարձան դէվներու վրայ, ընկան ճանփայ. ժանկուռ-ժունկուռ, գցին հասան, դէրվիչ Թագաւորին դօնախ եղան իրեք օր:

Էլան ընկան ճանփայ, շատ գցին, քիչ գցին, միան Աստուած գիննայ, հասան օրքանցա դէրվիչի տունը:

Կերան, խմեցին, գըցին, հասան մենծ դէրվիչի տունը:

Առաւօտը կիցն ընկան ճանփայ, գցին հասան իրանց երկիրը:

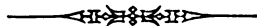
Հարամ քեհնարսիմ խապար ճանբեց աղբըրտոցը:

Աղբէրտոնքը հազար մարդով էկան դէմ:

Գցին ուրայը, եօթ օր, եօթ գիշեր հէարսնիք էրին.

Էնդը հասան իրանց մուրազին դուք էալ հասնիք ձերը:

Էրկուց էջաւ իրեք խնձոր, մէկը ինչի, մէկը ըսողին, մէկնէալ Մինասին:

Զ Ի Լ ՈՒ Ք Ե Օ Ս Է

(Ձառամեղացի բարբառով *)

Չառամանսկին մէկ աղքատ կըլլի. ըս աղքատը պարտքը չատ կ'ունենայ, պարտկնորանը կըսեն թէ—մեր պարտիչը տուր: Պարտիչը չի կրնր տար ինչ գուր կ'ինէ: Մէկ հարուստ մարդ մի ըս պարտկնորանը ըսըց.

—Աղբէար, էսորմէ ինչ կուզիս, պարտքը չի կրնրր տար, մէ քիչ համբերեցէք:

Էսոք մտիկ չեն ինիւր, կուիւ կ'ինին պարտուց համար, ըս հե-
րիճին կը զինին, ետալի կ'ինին: Ըս զհեկին մարդն էլ, պարտկնոր-
անունը կը կանչէ. էնոց փառանին կուտայ, կը ճանփէ:

Ըս աղքատը ետալու էրած էին, քիչ մ'ալ ապրեցաւ, մեռաւ: Զհեկին մարդը առօք պսուօք աղքատին հողը գերեզման բրըց: Իրան էալ տղայ մի կայ. տղին կըսէ—Այ օղուլ, դեմ Յրէնկիստանու ինձի բան-ճոթ առ էկօ:—Առաւօտը գնա, մարդ մի առ էկօ, հետդ դնեմ, օր ճանտինին քիզի պէյէ. էան մարդու աչքը չիլ (կապուտ), մօրուքը Գեօսէ չըլլի, ինչ կըլլի թող ըլլի: ¹⁾

—Տղէն իրեք օր կօլրտի, աչքը կապուտ՝ մօրուքը փօսա ըռասս գուզայ. ուրիշ մարդ չի կրնրր գտնէր. մէկ աչքը չիլ, մօրուքը փօսա մի առաւ էկաւ իրան հօր:

—Նս քիզի ըսի թէ էաս գուր մարդ մի բերիր, այ որդի. էաս գուր մարգէ զարաք կտեսնաս:

—Ուրիշ մարդ չգտայ հայրիկ. ըսի բերի:

—Բերիւր նէ բերիր, ինչ ինիմ, թող ըսի ըլլի:

Ըդ մարդուն ըսըց.

*) Պատմած է Միհնա-բարբառ:

1) Ուղիւս չիլի եւ փօսայի (փարց)՝ նոյնպէս կադի, ձեռնասի, կոյրի, ատգի կապագի եւլն. պակասաւոր անձի երես ձեռնէյն դժբաղտութիւն համարուած է հայ ժողովրդեան մէջ. այս մասին եղած գրոյցներն ու ստակներն շատ քաղցմա-
քիւ են:

—Որդի, իմ տղաս սաղլում տի տանիս, սաղլում տի բերես, ինչ դոք փառայ ուղիս կուտամ, քեքի տղիս՝ վնաս մի չգայ:

Պատրաստ անասու օր առաւօտը էլլան:

—Ըսա իմ ընկերտանքը ամիս մի առաջ է գրցած, էալ չէք հասնիր էնոց, միր ըս խզմեքեատր եանեա՛ն (սառլ) տի գայ:

—Դու քու ձինը հեծիր, ըն էլ իմ ձինը թող հեծնայ:

Էլան ընկան ճանգիայ, տասուերկու սանաք տեղ գըցին, աղբրի մը վրայ էջան. նըստան, հաց կերան, ջուր խմեցին, չիպլանին լեցոցին:

Ըդ Քեօտէն տղային ըսըց.—Բան աի ըսիմ ընր. չի լեղանաս:

—Ինչո՞ւ տի լեղանամ, չիմ լեղանաք, ըսէ:

—Իմ ըսելս ընի է օր, քիդի մօտիկ ճանգովը կը տանիմ. մեք էրթըք, առնիք դառնաք, էնաք օտիս քաղաքը հասած չին:

—Սա ըդ սարէն չիմ իդար, իմ պապ մաղլը կինէր թէ ըդ սարովը մօտիկ է, հրմա, ածղահար ու դե կայ, գգա չիմ էրթըր. ճընճուղը թեովը, օձը պորտովը ըս սարէն չերթըր:

Մառան հեքստաւ, թուրը քաշեց, ըսըց.—տի մորթիմ:

Տղան ըսըց.—Փարան քու քոզն է, ինձիս ինչու կը պանես:

—Սա տէ՛ իմա քու ծառան էի, սկսւ իդէն էլ դու իմ ծառան կըլիս, չէ նէ՛ կը մորթիմ քիդի:

—Ինձիս մի պանիր, սկու իդէն ես ծառայ կըլլիմ:

Էլան հեծան ձիանը, տասուերկու սանաք քշեցին, էլան սարին գլխը. էրկու սանաք քշեցին, էջան մէկ ձորու մի մէջ, ըդ տեղ քիչ մի տեղ դէօր է, հոն էալ արտ մի կայ. մութը վրայ առաւ, էջան ըդ արտին մէջ, արտն ալ ձմերուկ է էրած: Արտին օրբլըլիս տեղը էջան:

Տղան ըսըց.—Սա գիտիմ, իմ գլխուն ինչ փորձանք տի բերիս, բերիր ըս ձմերկան մէջ օր, ըսոր տէր կայ, գայ մեզ մորթէ:

—Սա չըսի թէ քու աղան իմ, ձէան չի պտի տաս:

—ձանըմ (հոգիս), ես խալթ (սխալմունք) մ'էր էրի, էալ սկուտիդէն ձէան չիմ տար. ինչ կինիս՝ էրէ:

Տղին քունը վախուն տարաւ: Մառան բերեց ապան ձգեց ըդ տղի վրան օր չի մսի: Տղան արթըցաւ:

Քեօտէն ըսըց.—սոված իս —Մարաւ իմ, ըսըց:

Քեօտէն բերեց մենծ ձմերուկ մի կըլրեց, մէջը հանեց.—Դէ, ըգի կեր, ըսըց. օր էրթըմ ջուր բերեմ:

Գնըց ջուր բերեց, տղան ըսըց.

—Ինչո՞ւ բերիր, ձմերուկը կերայ ծարուութինս անցաւ:

Պարկաւ տղան, էաս Քեօտէն քաշեց թուրը ընկաւ ձմերուկի պօսօսանի մէջ, փրթեց, մայրեց, լցեց ձիանուն առաջ բերդ ըրըց, էկաւ քաբը բարձ ըրըց. չուպուխը լեցոց, խմեց:

Ձիանը հըռհըռացին, Լոսնալու էր, պօսընին խզմեքնին էկաւ,

հայաւ օր, էրկու ձին կայ, մի մարդ չուպուխ կը խմէ. ետ օլրուաւ, գնըց խապար տուեց թէ—մեր պօստանին մէջ էրկու ձին կայ՝ մի մարդ. պօստանը վերան (աւերակ) ըրած ին, քալանած:

Ըս պօստանը քառսուն դէի պօստան էր:

Արև ցաթեց, դեերուն մենծը ըսըց.

—Աղբրտանք, իսկի օձը պորաովը, ճնճուղը թևովը ըս մեր պօստանը չէր իգար. մէկդ գըցէք՝ ադ շատ կըլլին մարդ է օր էկեր՝ մեր պօստանի մէջ տեղ նստեր է, ինչ էրեր է՝ էրեր է. գնա ըսա, թող էլլէ, էրթայ:

Մէկը էկաւ.—Աղբէար, մեր մենծը ըսըց, «էլլի գնա»:

—Քեօսէն էլաւ էսոր թևը կըլլեց:

Դեերը հայան օր չգար, մենծը ուրիշին ըսըց.

—Գըցէք մէկդ, ինչու չգար, խապար մի բերէք, էրկու ձին խայվալթու ըրըց, մեզի փայ չի բերեց:

Մէկն էալ էկաւ.—Աղբէար, դու ինչ մարդ իս, էլլի, գնա, խա-քաղ (փորձանքդ) մեր մինէ հեռըսուր:

Քեօսէն էլաւ, թուրը քաշեց, ըգուր գլօխն էալ կըլլեց, էլաւ գնըց ճեղսէն էն թևը կըլլածի գլօխն էլ կըլլեց, էնոր վրայ ցդեց: Մնացողները՝ բուլլի էկան, չեվերմիւռ էրին Քեօսէն. Քեօսէն ամենկուն թուր մի կը զինէր, քարսունին գլօխն էլ կըլլեց: Երան աղան ջահա խապար չունի, քուռկ է:

Քեօսէն ձիանը տարաւ ջրիլ. տղան քնած տեղէն արթըցաւ, տեսաւ քարսուն հատ լեռ իրարու վրայ՝ վախցաւ էսա ինչ բան է. Քեօսէն էալ՝ ձիան էալ հոս չեն:

Սառաւ. պաղաւ մնըց. գիս ալ ատանկ տի ինին:

Քեօսէն էկաւ օր տղին հալ չկայ:

—Այ որդի, մի վախիր ես քովդ իմ. ես սաղ իմ:

Էլաւ հեծոց՝ ընկան ճանփայ. գըցին Մասիսու պլս լեռան մի էկան դայանմիւռ էղան, ըդ լեռան օր լեռնի վեր տի էլնեն, տի պատենան, մի կիւլլի մենգիլ մնըց օր պատենան, ձիանուն ի վար էջան. Քեօսէն ըսըց—Այ որդի, ձիանուն մուղայիք կեցիր, ես էլլէմ լեռան գլօխը, գամ, տեսնըք հալա ճանփայ կայ օր պատե-նաք:

Գնըց ածղահար մի տեսաւ. ածղահարը կորուեր է. քակուեցաւ, դէպի Քեօսէն էկաւ, Քեօսէն եան (մէկ կողմ) տուեց, մէկ թուր մի նետեց չըլլոցը, կըլլեց, բերեց էսոր գլօխը քարով ջիջխեց. գլխուն ծուծերը առաւ: Ըս տեղէն էլան, գըցին քաղաքը հասան: Քեօսէն տարաւ ձիանը կապեց խանը: Ման էկաւ օր ջահա ընկեր-տանքը չին էկած. շիտակ գնըց շուշեհու քով, եօթ-ութ-տաս հատ շուշեհ առաւ. պղինձ մ'էալ առաւ, գնըց էրկու շալակ էալ փէտա բե-

բեց. ծուծը լցեց պղինձի մէջը. պաշայեց կրակը վառելը. էփեց, հօթէն մէ մի կայնեցոց, լցեց շուշեհումն մէջ, տվեց տղին շալակը— Սօխաղներ կերթս կոլրտիս թէ ես հեքիմ իմ:

Տղան ըսրց թէ— ես հեքիմութին չիմ գիտեր:

— Օր հարցուցին թէ հեքիմ իս, ըսա՝ հեքիմի չրաղ իմ:

Տղան էլաւ գընըց— հեքիմ իմ, հեքիմ իմ, պաշայեց կանչել:

Քաղաւորին խապար տուին թէ հեքիմ է էկեր:

Քաղաւորը մարդ ճանփեց թէ գըցէք բերէք:

Գըցին բերին Քաղաւորի կուշտը:

Քաղաւորը ըսրց— դու հեքիմ իս:

— Ես չրաղ իմ, վարպետ ունիմ:

— Դը գնա, վարպետդ աւ էկօ, որդի:

Էկաւ, վարպետը առաւ գնըց, Քաղաւորին դէմը կայնաւ:

— Ի՞նչ հեքիմ իս:

— Ես աշխարհը ինչ հեքիմութին ըսես նէ գիտեմ:

— Օր հեքիմութին գիտիս, ինձի աղջիկ մի կայ, ետրայոտ փա-
րայոտ է, կընը՞ս սաղցընես. ըն մի աղջիկ է, Լալ բան չունիմ:

— Աղջիկդ օր սաղցընիմ, ինձի ինչ կուտաս:

— Քիզի օսկի, կուտամ:

— Ես օսկին չիմ ուզեր, ես օր սաղցուցի, աղջիկդ կուզիմ իմ
աղին, ըսի իմ տղան է, կուտաս նը կը սաղցընիմ:

— Է՛, հայտէ, այսըս՝ այս թող ըլլի, օր սաղցուցիր աղջիկս կու-
տամ. աշխարհը օլրտայ, չկըցայ հեքիմ գտնայի օր աղջիկս սաղցը-
նէր. դու օր սաղցուցիր, կուտամ:

— Աղջիկդ տի տաս, հա՛, դը՛, ինձիս օղա մի տուր:

Աղջիկը բերին հեքիմի քով, առաւ մոտաւ օղան: Զըլպըլսցոց
ու դեղերը քսեց վրան. քսան ու չորս սրհաթ մընըց, Քաղաւորին
ըսրց թէ համամ հազր էրէ: Քաղաւորը հազր ըրըց: Հեքիմը առաւ
գնըց համամ. լոգցոց, դեղը հեմըլ քսեց, հեմըլ լոգցոց: Աղջկան եա-
րանին սաղցաւ. Քաղաւորը էկաւ, տեսաւ իրան աղջկան, օր սըփ
սաղ էղեր է. ամա պեկկըր չկայ էր՝ սին. վեզիրնը նազիրը ըսին
թէ.— Քաղաւոր ապրած կենայ, շատ լաւ է սաղցուցեր:

Հեքիմը Քաղաւորին ըսրց.— աղջիկդ սաղցուցի, խօստացիր օր
տաս, տուր, նշան տի դնիմ:

— Ես Քաղաւորմիմ, խօստացս ետ չիմ դառնար: Նշան դրին:

— Հեքիմ-պաշի, շատ լաւ սաղցուցիր, ամա պեկկըր տեղը չէ՛:

— Ինչո՞ւդ պէտք է, Քաղաւոր ապրած կենայ, իմ դապուլս է:

— Ես Քաղաւոր իմ. օրը հինգ անգամ աղջիկս տի տեսնիմ:

— Պեկկըր ինչո՞ւդ պէտք է, էնի սորա իմ բանն է,

Հեքիմը կը վախճար օր պեկնկը տեղը գար, խօսածութենէ ետ
դառնար Թագաւորը, էնոր համար չէր ստղշընէր:

Նօթը օր, եօթը գիշեր հէարսնիք էրին. տղան կարգեցին. դաս
օդա մի տուին նեքիմի օդայի քով, աղջիկնը տղան տարին. մէկ տե-
ղեցին: Քեօսէն ըսրց թէ—Այ որդի, գնա քովք, չրլի օր ամչնաւ
քի, էնի Թագաւորի աղջիկ է, ես քովդ իմ:

Տղան գնաց ներս աղջկան քով. Քեօսէն տգի հետ մտաւ ներս,
ամա, աղդին, աղջիկան չէրեար: Գիր դիտէր, ղլլսմ ունէր, անե-
րեայթքի պէս մարդու չէրեար: Քեօսէն թուրը քաշեց, կայնաւ աղ-
կայ քով, տղան օր գնաց՝ աղջկան տի մօտենայ, աղջկան բերնէն օձ
մի էլաւ օր աղին խէթէ. Քեօսէն՝ չէր էրեար, թուր մի զարկեց
օձուն գիտուն, կըլքեց, աղջկան բերնէն քաշեց հանեց. ձգեց գետի-
նը, տղան տեսաւ օձը, վախցաւ, աղջիկն էալ վախցաւ. Քեօսէն էլաւ
դուռը, բանլին քովն էր, բացեց դուռը, տղան ճանփեց իրան օդան.
էկաւ աղջկան քով—հարս, մի վախնար. ես քեզ կը սաղցնիմ. մէկալ
իրկուն տոլլա ճանփեց, ապլա Քեօսէն գընըց, ապլա զարկեց՝ օձուն.
էրկուքը խալսցոց, մէկը մախսուղ թողեց փորուն մէջ: Ամիս մը կե-
ցաւ Թագաւորը, տեսաւ օր աղջիկը լաւ վրայ է էկեր, հրմա ճիլլէ
ժառա կայ:

Քեօսէն էլաւ, խնդրուաւ—հարսըս տի առնիմ, երկիր էրթըմ:

Թագաւորը ըսրց—Նանլւմ, մէրթըր, ես Թագաւոր մ'իմ, աղ-
ջիկա աչքիս առաջ մնը: —Պտի էրթըմ:

Թագաւորը ճանփու գրեց. աղջիկն ու փեսան մնաս բարով
ըսին Թագաւորին, ընկան ճանփայ, զըցին: Շատ զըցին, քի զըցին
միայն Աստուած գինայ ինչ դժիկ զըցին: Գըցին, խալպար ճանփեցին
աղի հօր թէ՛ աչքդ լոս, տղադ գուզայ:

Հասան էտք իրանց գեղի քով գերեզմանները, աղջիկը էջոցին
ձիան ի վար գետինը:

—Աղա, բարց, քե իմա ես քիզի տղոյութին կինէի. հիմա քու
խրվմեքիեարդ իմ. ամեն մալը քիզի. քու մէնէ փարս էլ չառնիմ,
ըմը՝ աղջիկը տի կիսիմ:

Աղջիկը զարմացաւ թէ ինդուր տի կիսին ինչիս: (Քեօսէն
ըսրց՝ սնամիւ էնիմ թէ տեսնիմ, ինչ կըսէ տղան):

Տղան ըսրց—Կիսէ, հայրիկ, դու գիտես, կամքը քումն է. դու
օր ինչիս տարիր, բերիր, ըս աղէկութիւնը էրիր, ինչ դուր կուզես,
էրէ:

Քեօսէն թուրը քաշեց տի պինէ աղջկան. աղջիկն օր վախ-
ցաւ, օձն էլաւ աղջկան փորէն:

Քեօսէն ըսրց—աղջիկա. էալ քիզի գնա, քու տունը, ես էալ
կերթըմ իմ տունը:

Տղան ըսեց թէ—քու տունդ վեր մի է:

Գերեզմանը ցոյց տաւեց թէ—իմ տունը ըսի է ու կորաւ:

Տղան մնալը անաւ, գերեց պապական տունը. պապը մնալը անպա-
ւարեց. էկաւ նստաւ տղին քով:

—Ուր է, որդի, ըն Գեօսէն:—Գերեց իր տունը:

—Ինք իր տունը տեսեր իս, վեր տեղն է:—Տեսայ:

—Սր կըսես շատ լաւ մարդ է, պէտքը չէր օգար ու էտե ես
իզիմ տայի՝ էրթըր, լաւ չէ ըրեր օր ինք իր գլխուն գրցեր է:

—Հայրիկ, էրթանք, էնոր տունը սալիցքընեմ:

Էլան գրցին ըն գերեզմանին վրան կայնան:

Պապը ըսեց—Ըսի ինչ է:

Ընի օր բռնեցի, ըսեց թէ՝ ըրսի է իմ տունը. մտաւ ըս
գերեզմանի մէջ, դալալ էղաւ:

—Ըդ մարդ օր պարտքը տուաք, ըն մարգու գերեզմանն է:

Պապը քարին վրայ հայաւ, քարին վարկեր է.—«էն մարդ օր
հոգ ու գերեզման էրի, էնոր գերեզմանն է.» ըն մարդը մեռած է, ըն-
դաւր քիզի տարաւ, բերաւ. այ որդի:

Կեղեն զուգան տուն պապ ու տղայ, գիշերը ըդ աղի պապը
կերծուի, Գեօսէն կերևայ, կըսը.

—Ինչո՞ւ զարմանք կը մնըս. քու աղէկութին շատ է իմ վրայ:

Մարդը արթըցաւ, զարմանք մերց անապ էսի իրան է:

Էլաւ ինչ օր ունէր, կէսը աղին բաժին հանեց, կէսն էլ էգ
նեքիճին համար աղքատաց տուեց. էրկնուց...

11

ԱՐՏՈՒՃ ԵՒ ԽԱՂԱՂ ԹԱԳԱՒՈՐ

(Զատուանդի բարբառով *)

Պշտի մի թագաւոր. Լաս թագաւորը տղայ բան չունենար.

վեգիր կըսէ.—Թագաւոր աղքատ, ինչո՞ւ մտածոց մէջ իս

—Սա չմտածիմ, ըպա վե՛վ տի մտածէ, ըսեց թագաւորը, ես օր

*) Պատմութ է Միքսո-բարբառ:

տղայ չունիմ, մեռնիմ նէ, աշխարհը իրար կը խառնուին, տղայ մի չկայ օր իմ տեղը նստի:

— Թագաւոր, էլլաք թեւտիւր մտնի՞ք. զաման մի օլլտինէ:

Ելան դէրվիշի զըլլըխով ընկան ճանքայ. օլլտան, օլլտան աղբրի վրան էջան, ջուր խմեցին, տեսան մի դէրվիշ քովուանը եկաւ:

— Բարև, ըսըց, թագաւոր, վեգի՛ր.

— Դէրվիշ, դու ինչ գիտես, ես թագաւոր իմ, էսա էալ վեգիւր է:

— Նա բեմնի իմ:— Էնանկ է նէ դու իմ ինչ օլջուղին գիտես.

— Գիտեմ. տղայ չունիս, ըսըց.

Դէրվիշ բաբա՛ ինձիս մէկ իլան-դարման:

Դէրվիշ բաբան փիճին տաղարհուխը էջոց, միջուն հանեց մի ճեկնեկ (փոքր սանդ). դեղերը ծեծեց, մենծ տաղարհուխի միջուն պզտի մի կղպմուն տաղարհուխ հանեց, միջուն քառասուն չեթիս դեղ հանեց. կարմիր, դեղին, ճերմակ, տուեց թագաւորին. թագաւորն էալ իրա մանիքը հանեց, դրեց դէրվիշի մատը:

— Իննը ամսու քիզի տղայ կըլլի, ըսըց դէրվիշը. օխտը օրը մօրը կաթը կուտէ, կը կըյրես. մի օղայ կը չինես, փեմջեհէ էալ չես թողեր, ճրագը տի վառես 15 տարի. տղան ըդ օղային մեջ տի պէյես, 15 տարուայ սորա ես գուգամ, անունը կը դնեմ:

Դէրվիշը ըդի ըսըց ու կորաւ առջևնուն:

Թագաւորն ու վեգիւրը դարձան, իննը ամիս օր անցաւ, տղան աշխարհ էկաւ. եօթ օր կաթ տուեցին, կըյրեցին, դրին օղային մէջ, տասը հինգ տարին լմնցաւ, դէրվիշը եկաւ,

— Ըսածիդ պէս իմ ըլեր, դէրվիշ բաբա, ըսըց:

— Դէ գցէք, տղան բերէք օր անուն դնիմ:

Թագաւորը վեգիւրը ճանրեց օր բերել տայ, վեգիւրը ներս մննալուն քիմի տղան էլաւ դէմը կայնաւ, պաշլայեց վեգիւրին խզմեք ինիլը:

— Այ թագաւորի տղա, ըսըց վեգիւրը, խզմեք ընող կայ:

— Էան իմ պապն է, ըսըց թագաւորի տղան, ծերունի է, էան խզմեք ինէ. ես նստիմ:

Վեգիւրը ըսըց.— Երթանք թագաւորի քով, քիզի կուգէ:

— Նա բան չունիմ թագաւորի քով. ես վեգ, թագաւոր վեգ:

Վեգիւրը շատ կենդեղցաւ, չկըցաւ օ լախրտու հասկցնէր, էլաւ մինակ գնըց, ըսըց՝ չգար:

Դէրվիշ բաբան ու մէարը ճանրեցին, դըցին շատ, լախրտու էրին, էնոց էալ ճուապ բրըց. չեկաւ:

— Առտուն գօռով կը բերէք, ըսըց թագաւորը:

Տղան դիշերը էրածը տեսաւ օ—մի սաբայի մէջ է. գնըց օ չորս դուռ կայ. մի ծերունի տարեր կօլըցնէ. տեսաւ պատերը, առիքը, զըռուընին անդին քար, կը վառի, գետինն էալ ընանկ, ըդ տղան

կառնէ, կերթայ մի օդայ ներսը, կը հայի մի ձի կապմուն է. օ, թուշ օսկի է, կը վառուրուի, աչքը արմատք քար է, ըղընկուընին էալ անդին քար է. ալափ ալափ կը վառուրուի. տասուերկու թի ունի օջ հերմակ է: Տալմիւ կըլլի կարթըննայ օր իրան օրքուին մէջ է:

—Ա՛խ անխ, ըսրց տղան, ըդ ձինը իմը ըլլէր, քեզի չէի տեսեր: Տղուն ավլա քունը տարաւ. ըն ծեր մարդը ըսրց:

—Տղաս, մի լար, ըն ձին քուկդ է, ես քիդի տի տամ: Արթը-ցաւ օ կեցնէ օրքուին մէջն է, մտածեց օ տի գան, իզինք զօռով տա-նին, պաւլայեց լացը. անքան լացաւ օ վրու ընկողինը թրջաւ, խեղը զիւանէն էլաւ. տեսաւ ըն ծեր մարդը ըն զիւն քովը կայնաւ. տղան առաւ քեզին. ձինը էլաւ օ տի էլայ էրկինք. ծերունին կեմը քաշեր նը կելլըր դէարվեր—էրկինքը, օր թուլցներ նը, գետինը կէջ-նէր. քաղքէն մի սահաք դէնը էջոց գետին ափու:

Ծերունին ձին առաւ, կորաւ. տղան մընըց ափուն վրայ, մու-թը. աչքը բացաւ օ ճանրան եփեյինէ աչքը կը զատէ. հայաւ օ մի քար նետելու հեռուն մի օխչար օ չորս հատ աղջիր ունի, տեսաւ ամեն աղջրի վրան մի Ֆեցեկը կը վառի, լսը առաւ իզինք, էլաւ, պաւլայեց վաղիլը՝ օր ըդ Ֆեցեկին հասնի. վազեց մօտեցաւ. օխ-չարը օլըռաւ, յետին հայեաւ օ մի տղայ՝ յետին կը վազէ. հրեղէն ընդուր օր կը փախնի՝ էնանկ փախաւ. տղան շատ հեռու մընը. օխ-չարը գնըց մի մօրիի (անտառ) հասաւ, կայնաւ. հայեաւ օ գլօխը մի Ֆեցեկը կը վառի. լոսը դարկեց, սալ մօրին լէառու լէանջ լոս է գարկեր, հասաւ ծառի մի տակ, տեսաւ մի քար, խոնչըցեր էր, քարը բարձ ըրըց, կոնակը տունեց ծառին, պառկաւ, քնացաւ. էլա-ծին մէջ տեսաւ թագաւորը, էկեր կը կանչէ:—Այ տղաս, դու օր-քուին մէջ չէիր քնանար. էաս ինչ է քու նալ, էլիր էրթք:

Տղան արթըցաւ օ պապ-մապ չկայ, ավլա քնացաւ, տեսաւ մէարը էկեր կը կանչէ:

—Այ տղաս, դու յուժաւէ (բհհհհհ) ընկողինն մէջ չէիր քնա-նար, էլիր էրթք, ինչո՞ւ քարը բարձ ես ըրեր:

Տղան կիցնէ էլաւ նստաւ, տեսաւ օ ծառներու Ֆեցեկը չկայ լոս չկայ. էան օխչարն էալ կերթայ, մի աղջրին վրայ մի Ֆեցեկը կը վառի.—կամաց կամաց էրթմ, ըսրց, օ օխչար չփախնի, հեռնայ, հայեաւ օ օխչարը էլաւ մի բարս սրբի վրայ, կործուաւ ընթի էրե-սը, մընը ինքը մութը. էարինէ քրտինք թափեց, էլաւ սրբին գլօխը, տեսաւ օ օխչարը էրածին մէջ տեսած տունը մտաւ, ինքն էալ դար-վար էջաւ՝ հասաւ էան տունը. տեսաւ օ էրկնուց լան մի էլաւ. կը վառուրուի, ըսրց:

—Սս էաս դուռը չիմ մտեր: Իրեք դուռ ընցաւ, գնըց էան մէ-կալ դուռը օ մտեր էր, էան դռնով մտաւ գնըց ներս օ տասուերկու

առաջ կայ, մի դուռ բացեց օ ջրի ձէան կուգայ, տեսաւ խնկայ ծագ-
կի հոտ կուգայ, հասաւ աղբիւրը, աղբիւր առաջ դրմուն մի սինի պե-
զարմիւ երած կերակուր, սինին հարիր տապը թիզ, անգին քաղը
ծաղիկ ծաղիկ շարմուն է չորս բոլորը, կերակուրը վրան գրմուն է
Սինուն վրայ հայեաւ, գրմուն է.—«վե՛վ օ իմ խօսքը պէյէ, իմ յետին
գայ, էնոր տեղը էաս սինին է»:

Տղան աղբիւր վաշտաւ, օրբուաւ. տեսաւ սինու բոլորը օսկի
աթոռներ օր կը վառուէր, չղմբուաւ նստնի, գետինը ծունկ չըջաւ,
առջևուն մի լոխմայ (պատառ) առաւ, չգիացաւ թէ մտնանէ է,
մեղքէ.—«ես կերակուրը ես կերած չունիմ, բարց. էան խօսքը հայաւ
օ ետևուն մի մարդ կունըկին մի քեմունկ գարկեց. եօթն օր օ մօր-
մէ կաթ կերեր էր, սրտին վրայ թոփուէր էր, էղեր մի կծիկ, եօթ
աբուուն գէն թուա բերնէն, տղին աբցունքը շաքալ թուաւ, պաւ-
չայից լացը. օլլուաւ յետին, հայաւ մի մարդ, ըօրց.

—Այ պապի, մի փրթուն հացի համար մի մարդ կը պանեսս,
դայիլ չիս, չեմ ուտիր:

—«Պապիկ» օ չէիր ըսեր, քիզի մի բուռ փոշի կինէի, կուտայի
ձաւան, կառնէր, կէրթր:

Բունեց տղին շորերը հանեց, աղբիւրն առաջ լողցոց, գնըց բե-
րեց լաթ-մի գալուն՝ մի չապիկ՝ մի միջոց դայիւ, նստան սինու վրան
էրկուքը. կերան, վաշտան, տեսան օ էրսունըվինը հատ էկան թևա-
ւոր ու ձիււոր, էառջինը ըսըց.—«Էկու քիզի պէյիմ:

Տղան էրեց մի օգայ, դուռը կողպեց, էկան վաշտան, նստան
սեղանի վրան. կերակուր տի ուտեն, մենծերնին ըօրց.

—Պապիկ աղբէար, մեղաւորի հոտ կուգայ, ինչ է:

—Մի մարդ էկաւ հոս, ես ուրիշ տեղ էի, էկայ օր սեղանի
վրան սահաւ նոր նստնի. իրան չերեացի, մի լոխմայ առաւ, կերաւ.
դահաւ էան լոխման կլլած՝ հում կաթին վրայ հասաւ, չհասաւ, ես
մէկ քեկմունկ գարկի. հում կաթը հաւկիթի մի պաւ էր. թաւ բեր-
նէն, գէն գնըց:

—Մէկ մի սահաւ տի զինէիր օ, ներսի դին աման օր ինդուր
կը ղլլայեսս.—«Էնանկ գարկի օ ղալայուաւ, դուրս թափաւ:

—Կանչէ, հոս բեր, ըսին:

Դուռը բացուաւ, տղան էկաւ, պիթուցին ձեառքը պազնեց.
չացաւ, աղաղակեց, մենծը ըսըց.

—Մի լար, աղբէար՝ դու ալ մեր հետ աղբէար իս:

Ըգոնք քառուուն հատ էին, էադ տղան էալ էրին աղբէար. օրը
մէկը էադ տեղը կը պէյէր. տղան մնըց քովուանը, քառսուն օր օ
մենծին սրայ էկաւ, կեցաւ. մենծը ըսըց տղին.

—Առ քանի՞ս, գնահ, օղի դուռը բաց, քեզի էլլենմի՛ր էղի՛ր. ես տեղ տ'էրթմի:

Տղան գուռը բացեց, հայաւ պզտի դուռ մի. տեսաւ օ էրծին ինդուր օ ձի՛ն Կոստէր էր. տեսաւ էան ձին, լացեց. դըխուլաւ, դալմիչ էղաւ, էրթըցողնին զարձան, տեսան տղան չկայ:

—Ո՞ւր է մեր աղըէարը, կանչէ գայ օ հաց ուտէ:

Գցին օ տղան տխուր էր, ջալմիւր է էղեր. Թնէն բռնեցին, առին էկան, նստեցոցին. էնոք՝ իրեն կերևար՝ կուտէին, տղան չէր ուտէր, մենծը ըսըց.

—էան ձինը քուկդ է, առ հացդ կեր: Քառսուն օր մընըց. օրը մէկին օղան, քառսուն օր օ քմաւ, էադ օրը կիրակի պէյեցին. էր-կու չարթի լուսցաւ, մենծերնին ըսըց.

—Պզտիկ աղըէար (աղին զարնողը որ ծեր կերևար պզտիկնին է), ձինդ կը հեծնաս, աղան էալ կը հեծցնիս. կէջցնես վարի աշխարհը:

Պզտիկնին տղին ոտըվեցօց օ մենծէն օւզէ ձիւս աորպակը, ֆօլոզը, խանչալը:

Տղան գնըց ըսըց մենծին. —Ձին կուտանսը, Թամքն էալ տուր:

—Ձին տուողը Թամքն էալ կուտայ:

—Թամքը կուտաս նը, խամչին (խարազան) էալ տուր:

—Թամքը տուողը խամչին էալ կուտայ:

—խամչին կուտաս նը, ֆօլոզն էալ տուր:

—խամչին տուողն ֆօլոզն էալ կուտայ:

—Քօլոզը կուտաս նը խանչալն էալ տուր:

—Քօլոզը տուողը խանչալն էալ կուտայ. տէրը պատրաստեր է:

Տղան հեծաւ տասուերկու Թևաւոր ձին. պզտիկնին ընկաւ առաջ. առաւ էջաւ հողոց վրայ, ձիանը սեպակցին (արձակեցին) էջան, աղբրի վրան նստան:

Պզտիկնին ըսըց. —Առ քու խանչեդ, էաս խանչերին մարի-Ֆեքն է (հնարքը), մեքմեք քարին գինես, կը կըլըէ. տնէն դուդոցնես (չարժես), քառսուն աւուր հեռուն կը կըլըէ. ինչ բանի օ սալլաքմիւր ինիս: Տորպակը ձիուն աջուկ քաւաւը կը կապես, ֆօլոզը կը ծռիս, դօխդ կը դնիս, խանչարը ձիու Թամքի մէջ տեղ կայ, հոն կը դնիս, տորպիկն մարիՖեքն էն է օ, ձին ետքալի փաքալի կերևայ. հուժ կաթ ուտողին ինքիպաւ (հաւատարմութիւն) չըլլիր, ձին ափուցդ չան առնիր, ֆօլոզն էալ կը դնիս, խանի չես էրևար. կերթս Արտուճ Թագաւորին իրեք հատ աղջիկ կայ. պզտիկը քու խամքը գրուեր է. էնի կառնիս, աղջկայ սաքայն էալ պաղչի մէջ քեք է. ձինը կը կապիս հալուզին դօխը—Թագաւորի ձիուն քով. կերթս աղջկան քմեք դափուլին վրայ մի օսկի մի արգաթէ սանցալեայ (բազկաթոռ) կայ, օսկի սանցալեայի վրայ կը նստիս. Թագաւորի աղջիկը վերէն կը

հայի օր պատասխան տալու ես էկեր. մեջլիսին խապար կուտայ, մարդ կը բերէ, դա նստուկ տեղէդ չես էլլը. քիզի կըսին—Թաղաւորի աղջիկ ինչ օ ըսէ, պատասխանը տի տաս. չտաս նը գլօխդ կը կըյրէ: Բարի հրեշտակն ըսըց. —Ինձիս հոտ միտքդ բեր:

Ելաւ տղան, մընս բարի, էրթս բարի ըսըց, հեծաւ ձինը, ընկաւ ճանբան ու գնըց. մի տարուայ ճանբայ գնըց հասաւ Արտուհ Թաղաւորի պաղչան, ձինը կապեց, էկաւ օսկի աթոռին վրայ նըստաւ. իրա միտքը ընկաւ, օլոգը գըրըց գլօխը, փիս րեյպէք գէի պէս մարդ մի էրեաց. աղջիկը հայաւ, ըսըց.

—Ուր օր դէշ մարդ մի կայ, ինձի ըռաս կուգայ. աղկէկ մի ինձի ըռաս չգար. օր պտտասխան չտամ, առնիմ իզինքը:

Աղջիկը մեջլիսին մարդը կանչեց, տղան էալ բերին օրթան. Թաղաւորն էալ էկաւ, տղին ըսըց.

—Այ տղայ. մեղք ես, աղջինը գլօխդ կը զինէ:

—Սա պատասխանը կուտամ, ըսըց տղան:

Աղջինը ու տղան նստան օղի մէջ, աղջիկը հարցոց:

—Տղա, ըն ինչ կենդանի է. էռսուն օր կապրի, մէ օր կը մեռնի, մէկէալ օր կը սաղնայ—էան լուսնիակն է:

—Ըն ինչ մարդ է, իրեք ամիս սուգ է, ցէ կընայնայ, ցէ կը պարկի, մարդու չերեար—էնի արեն է:

—էան ինչ մարդ է, գցին կարմիր ծովուն քնարը, տ'անցնէին Սև ծովը, Սև ծովէն եալ ձերմակ ծովը. կարմիր ծովուն քնարը (եզըն) մի ծառ կար. ընկերտանքը տեսան օ ցէ կեմի կայ, ցէ հաց կայ, ցէ ջուր կայ, ծառին տակ թմրուան, քնացան. էդոց մէկը ցէ թմրուաւ, ցէ քուն էկաւ, տեսաւ օ ծառին ցալին վրայ մի ճանաւալաւ կայ, միջացը գէ կէսը մի հաւկիթի կէսին մէջ, գլխուն դին մէկէալ կէսի մէջն է, միջոցը քիչ մը բաց կերեայ:

Տղան շատ դժուար էր, դնդուաւ, թմպրուաւ. բարի հրեշտակին միտքը բերըց, ըսըց.

—Էդոք տասուերիք մարդ էին, տասուերկուսը աչակերտ, մեծերնին էալ Գրիստոս էր. էան տասուերիք մարդոց մէկը էտեու հաւկիթը առաւ, գնըց, մազի պէս քաչեց. իրեք հեղ դարձաւ. կարմունջ չինեց իրեք ծովու վրայ. ընդուն օ ըսդին էկաւ, գլխու հաւկիթը առաւ, էրկու ձեռքը անցոց մէջ, սխմեց (հո հրեկ), բացուաւ, փակաւ ձեռքը, թոթուեց նը ընկաւ կարմիր ծովի մէջ, ներկուաւ, էդաւ խաս կարմիր, ջրի միջուն օ հանեց, էդեր էր մի խաս կարմիր շապիկ, օ հագաւ, խոռուն էագ շապիկի վրան էր կռիւ կինէին:

Աղջիկ նը իրան իրան ըսըց—էս գէշ տղան ինձիս կառնէ:

—էան ինչ մարդ էր, աշխրքի պիթուն-ճանի ճանաւարին մինէ խաբան առաւ. մի կենդանու մինէ չկըցաւ առեր էր:

Ընի Լղըսան Թագաւորն էր. յէրդը լցեց ծովուն վրայ, զէյթուն
ծաղնէ լցեց յերդին վրայ, կրակը տուեց, վառեց. լսող զարկեց, ծո-
վուն մէջ ինչ օր ձուկ կար՝ էլան չորը, էրկու մարդ էկան ձուկի Թա-
գաւորին ըսին.

— Լղըսան Թագաւոր քու մինէ խաւան կուզէ:

Թագաւորը բերանը բացեց, իրեք անգին քար ընկաւ, աարին,
առին Թագաւորին:

— Ըստ ըն ինչ մարդ էր, չառեց խաւան:

— Ըդի մըշտին Թագաւորն էր. Լղըսան Թագաւորը տարաւ,
զրեց շուշէի մէջ. բերանը բռնեց, մըշտը առաջուց գիտցաւ, մի ցո-
րեն Թեի տակ պէյած էր. էադ մըշտի Թագաւորը տառաւորկաւ տա-
րի շուշէի մէջ մըրց սադ: Լղըսան Թագաւոր հայաւ շուշէի մէջ կօ-
ըրտի մըշտի Թագաւորը. բանամ հարցուկ ընիմ, ըսըց.

Հանեց, ըսըց մըշտի Թագաւորին. — 'Իուն Բնչ կուտէիր:

Հանեց ցորնի կէսը ցունց տուեց:

— Ի՞նչ նիւթ կառնէիր, ինչու պիթուն չեմ կերեր:

— Շուշէից կառնէի, պիթուն չեմ կերեր, պիլի Թագաւոր տառ-
ուերկաւ տարի էալ Թողեց, մէկալ կէսը կուտիմ:

— Ընկայ ետք ինչ տի ինիս:

— Ընկայ ետք կը մեռնիմ, խաւան չիմ իտար:

— Էան Բնչ է, հարցոց աղջիկ, Աստուած իփսիթա (ի սկզբանէ)
օ տեղծեր է. էն տեղծածին ցափա կենդանի կայ:

— Էադ Չալալ-քերքէզն է, ընու մեռնիլ չկայ, մինչև աշխրթի
տոնը:

— Էան ինչ է, տարին մի անգամ խորոզի պէս կը կանչէ, ցե
էրկինքն է, ցե գետինն է:

— Էադ Չեչեկ-քերքէզին խորոզն է, երբ համարձման լեռաը
Քրիստոս համարձաւ, չորս դին ձեռաք կապեցին, Քրիստոս օրթա-
լախը, իրեք բողորը. վեր էլան, քանի օր գլխները չէր էարեր էլան.
օր էարաւ գլխին, ընկան վէար:

Աղջիկը մտոցը՝ անցոց՝ ըս տղան ինչիս կառնէ, ըստու գէշ
հոտ կուգայ, ինչ ինիմ, Աստուած:

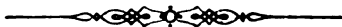
— Ըն ինչ կենդանի է, քառսուն օր գիշեր ցերեկ կը կանչէ.
քառսուն օրէն էտե կը մեռնի:

— Ըդր ժիժի (ճպուռ) կըսին, գիշեր ցորեկ կը կանչէ. կը մենայ
իրա հաւկիթի մէջ, կը մեռնի. վախճն օր էկաւ, ավլա կը սաղնայ:

— Էան Բնչ է. էրկու Թե ունի, լանութին էալ արեուն մէ. էր-
կանիթին էալ արեին մէ, սղոյն ալ արեին մէ. իրեք ամիս սաղ կը
մնայ, ինը ամիս մեռած:

— Ուտելո՞ւ է, նետելո՞ւ է, ըսրց տղան:

- Ուտեալու է, ըսքց աղջիկ:
- Ընե՛ք իջեալնն (խաւարժիլ) է՛, ըսքց տղան:
- Այլա՞ր ինչ կայ, ժա՛ժ կուզայ տեղնոցը:
- Քամին, ծառը, խոտը, ջուրը գետնին անթուլին ժա՛ժ կուզայ:
- Ինչպէ՛ս գետինը ժա՛ժ կուզայ:
- Ինչ ֆէրխանայ չ(հանք) ըսին գետնին տակը կայ, կը կողի
կը վառի. էնոր համար ժա՛ժ կուզայ:
- Էրկինքն էալ ժա՛ժ կուզայ:
- Էանանկ ժա՛ժ կուզայ օ. աղերը կը խաղայ, ժամանակ կըլլի
էրկինքը ջաղցի քարի պէս կը դառնայ:
- Ինչպէ՛ս կը խաղայ արեւ մէարը մտած ժամանակ, էրկու առ-
հարէն ետե արեւ ուր կերթայ:
- Արեւ կը մենայ դաճեալ. դաճեալն տիւնն (դեկ) կայ, կոլբուի,
տիւնն էալ հետը կոլբուի:
- Աղջիկը ըսքց. — Զի՛մ հաւատար:
- Իրիկուան քիզի կը սալխցնեմ, ըսքց տղան:
- Էրկինքը պառած տեղը հայեալ քարսուն օր քարսուն գիշեր
արգե կուզար:
- Ըդ կարը տեսա՛ր, ըսքց տղան, ըս կարը կօլբուի կուզայ. . .
(լեռան անոն) վրան, կլանայ:
- Էան ինչ մարդ էր, անպսունը 12 տարի բանտ գրեց:
- Էան Ըղբսան Թագաւորն էր, խաւի ուղեց, խաւը չառեց.
բանտ գրեց:
- Մաղիկ մի կար, մի սէօն ունէր. վրան ալ չաօր ունէր. տակը
հաղար հառ զուլաղ ունէր. — Սունկն:
- Էան ինչ է. վերուցի զարկի. մէջ տեղէն քաշեցի, ամեն դի
մէ մի կախեցի, չոր զարկի, ջուր հանեցի:
- Զիսն Թամբը, փոլքաչը, ասպանդակներն ու սանձը:
- Էան ինչ է. նէ էրկինքն է, նէ գետին է. օսկի դաճասալի մէջ
մէկ Աստուծոյ ձեռքն է:
- Էան իսանիս հօգին է: *)

*) Սոյն հեքիաքը կիսաս մնաց ուր ապագային գրեմ. սակայն իմ բացա-
կայութեան միտցին մեր Մինաս Բաբար մեռաւ:

ՃԱՄԻՆ ՔԱՂԱՔԸ ԵՒ ՇՂԹԱՅԱՋԱՏ

(Տարածանազի բարբոսով. *)

Ելլի կըլի մէկ թագաւոր մի. իրան կունենայ իրեք տղայ, մէկ էլ աղբէար. օր էան էալ թագաւոր է, ըսիմ թէ մենծ աղբէարը Երզուրում, աղտիկն էալ Վան թագաւոր ին, ամա իրար միեմէ հեռու ին: Իրանց իրանց բաժին էրած ին Երկիրը:

Պզտիկ աղբէարը մէկ հատ աղջիկ ունի, էալ ըան չունի:

Էսա թագաւորը տգոցը կանչեց, ըսըց.— Եւ ձեզի վասիւր մի կինիմ, այ որդիք. ձիգի չիմ կրնրը կարդէր հոսի. ես աղբէար մի ունիմ, քառսուն տարի է բաժանուէր է իմ մինէ. դըցէք, տեսէք որդի, աղբէարս աղջին ունի, չունի, աղջիկ կայն, օտըրի տի էրթըք նէ. էան մեր մարդն է. իմ աղբօրս աղջիկները կը բերիմ ձիգի:

Մենծ տղան պատրաստ տեսու, ցգեց ճանփան. գնըց-գնըց. չատ գնըց, քիչ-գնըց, հասաւ Վան: Էսա քաղաքի չորս գին պէսեմ էր. 1 է դուռ ունէր, գնըց էջաւ խափունու քով, օր տեսաւ թագաւորի տղայ էր, էլաւ ձինը բռնեց. յալա՞ն էփեց, խմցոց, ըսըց՝ ինչո՞ւ էկեր իս:

— Հեռու տեղէն՝ թագաւորի աղջկան՝ եկեր իս:

— Ա՛յ որդի, մեղք իս, տեսէր իս պէսեմը. բուլլի մարդու զլօխ է: Թագաւորը մէկ աղջիկ մի ունի, չատ էլ աղկէլ է, իրաւունքը-թագաւորութիւնը անցուցեր է աղջկան. աղջիկը կըյրի՞մ մարդ կուզէ: Վէ՛մ օր աղջկը խօսացնէ, խնդացընէ իրեք հեղ. էնոր տի առնէ, օր իրեք օր իրոր վրայ գնըց, չի խօսեցոց, ընու զլօխը կը կըյրէ. իրեք զլօխ մնացեր է օր պէսեմը զլօխ ըլլի. կըյրի՞մ տղա, դու էալ օր չկըցար խօսացուցիր, քու զլօխն էալ կը կըյրէ, մեղքիս, քովը մի էրթըր:

Էլաւ գընըց, թագաւորին զլօխ տուեց, պապուն գիրը հանեց ծոցուն, տուեց. օր կարդաց՝ պապեց գիրը ու դըեց ծոցը, (կարօ-

*) Պատմած է Մինաս-բարբառ:

տուժին ունի, 40 տարի է չի տեսած աղբօրը): Գրին մէջ գրեւ էր օր «աղջիկ ունիս, տի տաս իմ աղոցը»:

—Այ որդի՛, ընդունեցի աղբօրս թուղթը, ըսըց, ինչիս մէկ աղջիկ կայ. թագաւորուժինս տուէր իմ աղջիկանս. մեղքիս, քու հետ չխօսիր, գլօխդ կը կըյրէ:

—Անկարելի բան է, գլօխս էալ զինէ՝ տի տեսնեմ:

Էլաւ գընըց, տեսաւ օ աղջիկը պապուն թուրը վրան կապէր՝ նստեր է օղան. մտաւ ներս, ըսըց.

—Բարե քիզի, ամի օղի:

Աղջիկը բարեւ չառաւ:

—Ես քու ամի օղի իմ, ինչու իմ հետ չիս խօսիր:

Իրեք օր գընըց, էկաւ, չկրցաւ ցլուցընել տար:

Աղջիկը էտոր գլօխը կըյրեց, մնըց էրկու գլօխ:

Տղան չէկաւ, թագաւորը կուլայ, կը մտածէ. էադ էրգու տղան կըսին.—պատիկ ինչո՛ւ կուլաս:

—«Ճանփեցաք օր բանապկի ջուրը բերէ. ջրիք. գընըց չեֆչեֆու (մարախ) բերեց,» հեմի բանբըկէն էլաք, հեմի տղէն էլաք:

Օրքաննա տղէն էլաւ, պատրաստ տեսաւ, աղբօրը պէս գընըց. ընու էալ գլօխը կըյրեց, դրեց պարիսպը:

Աղբէարը ամօթուն գիր չճանփեց. խապար չկայ:

Մընըց տարի մի, պզտիկ տղէն ըսըց.

—Աղբրտանս պէյլու (յայտնի է) կարգուան. էլըմ, էրթըմ, խապար բերիմ իզին կենիս նե, ըսըց հօրը:

Իզին ըրըց, էան էալ գնըց. աղբրտոց ինչ օլտուլ ին իմաց էլաւ, գընըց օր աղջկան խօսացընել տայ:

Աղջկան պապը օր լսեց, վազեց գընըց, ըսըց՝ մի ընէր, մի էրթըր, քու գլօխդ էալ կը կըյրէ, մեք էրկու աղբէարիք, մեր թագաւորուժինը կը վերջանայ. մեր ումէսը դու մնացիր:

—Թագաւոր ապրած կէնայ. էրկու աղբէարս գըցին, անկարելի է, ես էալ կէրթմ աղբրտանցս էտե:

Տղան գնըց աղջկան մօտ, ինչ օր էրեց, չի կրցաւ խօսեցնել տար. ժամանակը լեցաւ. գլօխը տի կըյրէ:

Թագաւորը օր լսեց, չուտ չուտ էլաւ, բոբիկ վազեց, գընըց օր աղջիկը թուրը քաշեր՝ տղին գլօխը բռնէր՝ կնկըցուցէր է, տի չնլին կըյրէ. թուրը բռնեց—մի կըյրիր, ինչի՛ պախեի՛ս էրէ. էս մէկն է մնացեր . . . . .

—Թող իմ թրի տկուն ընցնի:

Թրի տկուն ընցաւ:

Տղան խալլուեց թագաւորը. աղջիկ թուրը զարկեց տեղը:

Թագաւորը ըսըց.—Էլի գնա՛, տուն. էրկու աղբօրս թագաւորու-

Թին դու տի ինիս: Տղան շատ դուլվաթով էր, Թրի տկուն օր ընցաւ, դուլվաթն էալ, տղամարդկուլթին էալ կըյրուաւ. օր ըսիս՝ հաւաւ մը պարա դուլվաթ չունէր:

Թագաւորը ճանփայ դրեց. էլաւ ընկաւ ճանփայ, ինք զինք ըսըց՝ ես էրթըմ տունը էալ, ինչ ինիմ. միտքը փոխեց.—կերթըմ զաման մի դուլքպէթուլթին. ալ տուն չգընըց, ընկաւ ճանփայ, շատ՝ քիչ գընըց. քաղաք մի հասաւ, մուլթը վրայ առաւ. շատ մենծ քաղաք էր, հայաւ որ գոմէշները կը պոռան, եղները կը պոռան, հաւերը կը կանչեն, չները կոռնան, փսկըները կը մաուլեն. տղան մտածեց թէ էս ինչ բան է. մտաւ տուն մի, պառաւ մի նստուկ էր օնխին ֆնարը:

—Բարե քեզ մէնար:—Աստուծոյ բարին, որդի:

Էլաւ մինցե՛ր մի տուեց ըդ տղին տակ, տղան ըսըց.—մինցե՛ր մալ կուտաք իմ քազուլն. քազին սովորուկ է, առանց մինցե՛րի չը նստիր. ըսըց.—ձեր քաղաքը գոմշերին ինչո՛ւ կը պոռան, չընին ինչո՛ւ կոռնան . . .

Ա՛խ այ որդի, ա՛խ. էաս քաղաքը իրեք միլիօն տուն է:

—Էաս քաղքի մարդիկը ո՛ւր են օ մարդ չէ մնացեր, գնացած է: Ինչո՛ւ համար:

—Տիրանը գըցած է, փուլի գոմէշը, չունը . . . սոված է:

—Ո՛ւր է գըցած:

—Տասուերկու տղայ ունիմ:

Է, մէնար, ո՛ւր է գըցած:

—Աղջիկ չունիմ:

Էաս անգամ բարս ձէան տուեց, իմացաւ օր խուկ է:

—Է՛, մէնար, ո՛ւր է գըցած:

—Գըցած է ձամին քաղաքը. մեր Թագաւորը ձամին քաղաքը կը նստի. աղջիկ մի ունի, էնանկ աղկէկ է. էնանկ աղկէկ օ օր արեցաթինէ, արեպատ նստինէ, արեի պէս կը ցէաթէ աղկէկուլթինը, քաղքին մարդը վե՛ւ օր գընըց, էադ աղջկան քամաւա ըրըց, էալ չէկաւ, հոնի մնըց: Թագաւորը ձամէն մէկ լսաւայ չիներ է. պատերը, առիքն էալ, դըռւընին էալ ճամ. էրթողը մընըց հոն, աղջկայ քամաւա կինին, էաս քաղաքը դարդըկաւ, ես էալ տ'էրթմ, աչքը չունիմ. հարիր տարվայ մարդ իմ:

Պառաւիս պղտիկ տղին հրեղէն ձի մի ունէր, ծովու միջուն էր:

—Այ որդի, եթը սիւրու ունիմ ամէն տեսակէ, էան մէկ դի՛ պղտիկ տղիս ձին մէկ դի է. ձինը գիչեր ցորեկ տղիս համար կուլայ, չամիչ կուտամ, չուտէր. գինի կուտամ, չի խմէր:

Տղան առաւօտը կանուլիս էլաւ, մարդ չգտաւ, հայաւ օր պառաւիս խօսքը իրաւ է, էկաւ իրան ձին կապեց պառուռի պղտիկ ձիուն տեղ, փոխեց, ձինը հեծաւ, քազին էալ իրան առաջ գընըց:

Շատ գրեւոյց, քիչ գրեւոյց, Աստուած գիտէ. գրեւոյց Մատիսու լեռան պէս լեռան հետ կայնաւ. հեռուէն մէկ սև տնոյ մի տեսաւ. էաս անպը մենծըցաւ, մէկ աղբի մի թափեց օր էրկինք, դետին ջուր-ծով կըրբուաւ. մէկ մենծ չինարի ծառ մի կար, մէջը պոս էր, հինգ տեղ (անկողին) կը ցգուէր. ձինք քաչեց մէջը, ինքն էալ մտաւ. սրգեւր կըրբուաւ. էլաւ ընկաւ ճանփայ, դընրց մէկ պաղչայի մի լուսոս էկաւ օր ամեն բարիքը—խնձոր, թութ ինչ ըսես, կոր մէջը, էաս պաղչան դեի մի էր, մարդ չէր կընըր էրթըր մօտը: Էաս դեի հետ կար էրկու պղտիկ դե, էաս չաւնուխնին մենծ դեին քղըրին էր:

—Բարև քիզի դե աղբէար:

—Աստուծոյ բարին, աղբէար:

—Դե աղբէար, ինչ է էաս չուճուխնուն հետ կոխ կինիս:

—Պապերնիս մեռաւ, էաս պաղչան տի կիսիք մեք. էաս չուճուխնին իմ պղտիկ աղբէարնին. հիմայ տի կիսիմ մալս: քընի պղտիկին, էտն օ մենծըցան նե, ալ չեն ի տար ինձի մալ:

—Աստուած քիզի միզի համար ճանփեր է մեր մալը դու տի կիսիս:

—Դուք ինձի եքիաք (հաւատարմութիւն) կինիք, ես կիսիմ:

Մալերը կիսեց, շնորհակալ էղան, ճանփայ ցոյց տուին:

Մենծ դեւ ըսաց.—դու հաւու մի պար դուվար չուճիս, եփոր նեղը ընկար, ինձիս կանչէ.—«այ դե աղբէար, քու ուժդ ինձ հասցընիս». էան վախճը ես կը հասնիմ:

Դեւ հանեց նչան մի տուեց որ միտքը բերէ:

էադ եօթ զլիսանի դեւ բարև մնայ ըրըց, ետ դարձաւ. դեի պղտի աղբէարնները գըցին, աղբրի մի վրան նստան. թաղուորի տղին ըսին թէ—դու օ չըլլէիր նե, մեր աղբէարը չուճիս ցեյիճ ցե (համարելով) միզի տի խափէր. մեք քու մինէ շատ շնորհակալիք. մէ տղան հանեց մըշոմի թե տուեց, մէկալ տղան ալ աղփեկայ փուր (փետուր) ցգեց նեալը:

«Գնաք, մնաք բարի» էրին, բաժնուան, մէկ տղան ըսաց.— թագաւորի տղա, կայնիր օ ճանփան ցոյց տամ:

—էաս շատ բարսը լեռու տակը օր գըցիր, իրեք անդամ ձեդ ըսդին ընդին կը քչես օր տաքնայ, ձեուդ զենկու կը գինիս օր էրկու զենկուն անցնի, փորուն մէջ իրուր դալի, մի փախենար, քու ձինդ հրեղէն ձին է, չեանջնար, տասուերկու սանաք կը քաչէ մինչև լեռան գլխիւր. մենծ ածղանար մի կայ էադ լեռան գլխիւր. էաս քաղքի մարդն օր դարակուէր է. դըցին թագաւորի աղջկան սեյիճ ինիւ. էան տեղէն օր ձամին քաղքի մարդիկը ես դառան օր դան, էադ մարդիկ կերաւ ածղանար. էադ ճանփան դոցեր է, մարդ չգար. ձինդ քչէս. ածղանար քեզ տեսնելուն կուգայ, թուրդ կը քաչես, ձինդ

եան կուտաս, մենձ ազգօրս անունը կուտաս, անանկ կինիս օր մի թուր կը գինիս ւսժղանարի շրլոցը, էվէլ չիս զինէր:

Բարև մնայ էրին էղոք, դարձան. ողան ընկաւ ճանփայ, զընըց հասաւ լեռան տակ, ձին տարաւ, բերեց իրեք հեղ. դարկաւ զեմկուն, փորուն մէջ իրուր դպան զանկուստանը: Աժղանաւը վերէն սուզուլ—միւ էրաւ, էկաւ տղին, տղան եան տուեց. մի թուր դարկեց, թուրը թիզ մի հողը մտաւ, տղան քչեց էլաւ լեռան գոխը. հայաւ օր աղբիւր մի կայ, ձիուն վրայ թիզ մի ճերմակ փրփուր է կայնէր, քաղին անօթի կուզուրտայ (նոն կուռնայ). ձինը կը քոքքըզնայ. (խրխնջայ). ձիուն առաջ չամիլ լցեց, քաղուն առաջ եաղալի չորեկ ցգեց, ինքը չպուլը լեցոց, պաւլայեց խմիլը, սեյիւր բըրց օր սահաթ մի չքաշելը քաղաքը. այնայի պէս կերևայ, հայաւ դէպի քաղաքը, եօթ խաթ է էադ աղջկան նստած օղան, նամով չինած. աղջիկ մի մէջը նստուկ է, ֆեմեհի պէս կը լառուրուի. աղջկան աղկէկութիւնը էնքան շատ է օր երկրի մարդ սոված՝ ծարաւ նստած՝ թօփված սեյիւր կինին. Տղան սէապեց (արձակեց) ձինը չայիւրը. քաղուն բարց.—ձիուս մուխաթ ըլլիս, մարգ, զոդ դայ, ինձի խապաւ տաս: Լնքն էջաւ, քաղաք դընըց օր սեյիւր ինէ:

Տեսաւ օր թաղաւորի աղջիկը օղին մէջ էր, անքան աղկէկ է օր աշխարհին էրէսը չկայ. հայաւ դէպի աղջիկը, ֆեմեհ—նրազ չկայ, աղջկան աղկէկութիւնը օղի մէջ լու է. ձեռաքը նհաեց նեպը, աղվիկայ փուրը հանեց, զարկեց աչքը, էղաւ աղվընի մի, թուաւ աղջկայ դիմեհը (Լըղիկ) նստաւ. տղան հոտի շատ անվան քաշեց. ձեռաքը նհաեց նեպը. հանեց մըջումին թիւր, քսեց էրեսն ու բերանը, էղաւ պզտի մըջում մի. էաս օղի բոլորը օլտաւ—օլտաւ օր ներս մանէ. տեղ, ծակ մի չկըցաւ գտնէր. իրեք օր անօթի՝ ծարաւ օլտաւ, քաւ քի ծակ մի գտաւ շուշէյին ւրայէն. անցաւ օղան, զընըց աղջկան մաղերուն մէջ մտաւ:

Էադ աղջկան պտպը վեզիւր մի ունէր, մէկ աչքը մէկէլին չէր իտար, խազնին վեզիւրին ձեռաքն էր. վեզիւրին էալ տասնը հինգ տարուայ տղայ մի ունէր, էսոր լալան ըսըց.

—Վեզիւր, թաղաւորը քիզի շատ կը սիրէ, իրան աղջիկը քու տղին ուզէ, բան չըսէր, կուտայ:

Թաղաւորին մինէ ուզեց, տուեց:

Աղջկան քառասուն խալայեխ կար, քառասուն էալ դուռ կար, ամէնկը դուռ մի կը պէյէին, մենծերնուն անունը Աննա էր, խորա—գէտ—խալըսաւ էր, թաղաւորը կը դարձնէր, ինքը կը սորվեցընէր, էնոր խօսքը կանցնիր. էաս աղջիկնուն վրան էալ մենծ էր:

Աննա ունէր 12 տարեկան տղայ մի, թաղաւորը էգոր էալ

մենծութիւն տուեց. ինչ օր ստաւային պիտու է, էան տի բերէ, իրան էալ՝ իր աղջկան էալ:

Թագաւորի ստաւայէն դուս՝ լեառի լեանջ մեռէ մի կայ. Թագաւորը հարցընիք ցէ, հարիւր տասներհինգ տարուայ է, տասներհինգ տարուայ էր, նստաւ քախսը, օր քախսը նստաւ իրեք աւուր էտե գընըց ավը. մի ներան ըռաստ էկաւ էադ մեռի մէջ. էադ ներանին մարախլու էղաւ, օրը իրեք հազար մարդ չէր կընըր սաղ բռնէր, էադ ներանի համար ծերացաւ, հարիւր տարի անցաւ:

—Վեգի՛ր, վէ՛վ օր էադ ներանը բռնէ, Թագաւորութիւնս կուտամ:

Վեգիւրը շատ կըյրիճ մարդիկ Թօփեց, գըցին, չկըցան բռնէր էին:

Գանք տղին.—Գիշերը աղջիկը պարկաւ, չուք մի օսկի շամասան գլխու վերդին կը վառէր. չուք մի արգըթէ շամասան ոտքերու տակ կը վառի: Օղային դուռը շուռէ էր. Աննա խալայեղ կը պէյէր էս օղան, օր մարդ չմտնայ ներս: Աթուրին վրայ Աննա խալայեղին քունը տարաւ, աղջիկը պարկեր էր դուռըփայ տեղին մէջը. շամասանները կը վառի. աղջիկն էալ մտաւ խորունկ քունը. տղան մըչոմի շապիկը իրան վրուն հանեց, էղաւ մարդ կիցէ, տեսաւ օր աղջիկը քնուկ է. ընքվընին թուխ է, էրեսը կարմիր խնձոր է. միտքը փոխեց. աղջկան մէկ էրեսը խածեց, արդընին իրուր հասաւ, էարին էլաւ, վաղեց տղի բերնի մէջ, շէֆէրի պէս կերաւ:

Աղջիկը պոռաց. Աննան արթըցաւ:

—Աննա:

—Ի՞նչ է, Թագաւորի աղջիկ:

Տղան թևերը փոխեց. գընըց, մտաւ բարձին տակ:

—Աննա, մարդ ես անցուցեր ներս, էրեսս մարդ խածեց:

Աննան դուռը բացեց, մտաւ ներս, Թագաւորին աղջիկը սալխոց էրէսը, որ արինը կը վազէ, արդընուն տեղը պէյլու կինէ:

Աննան մեռի խաւ հանեց, զարկեց վրան, էարինը կըյրաւ:

—Աննա, դու էաս տեղ մարդ իս բերէր:

—Ա՛յ նանըմ, մարդ չէ էկեր, քառսուն դուռն էալ կը պէյիք:

—Գողը օղան է, գուրս չէ էլէր, գուռը կղպէ:

Գուռը կղպեցին, պաշայեցին ըսդին՝ ընդին հայիլը, անտուկ նուն մէջ հայիլը, չկըցան գտեր էին. լոսացաւ, զարմանք մնացին թէ էաս ի՞նչ է:

Աննան ինք իր մտքը «օձը պորտովը, աննուղը թնովը իմ ահուս չկընըր գար:»

Լուսացաւ, աղջիկը ըսրց.—կերակուր տես, անթիլ իմ:

Նստան օր տի ուտեն. Աննան ինք իր ձեռքը տեսն:

Տղան ֆոլոգ զարկեց դիփը, նստաւ:

երևար: Աննան օր դղարը կը քնէր, — անոր աղջկայ ընտրութեանը կը բանար, ինք կուտէր: Բազաւորը աղջիկը բարձր կերակուրը քմաւ, փորս բան չէր:

— Թագաւորի աղջիկ, 24 տարեկան մանկերու, — կը խաղցնէր. զարմանք կը մնամ քան որ:

— Աննա, ինչ կ'ընես, անօթի մնաս:

— Թագաւորի աղջիկ, խնդրեցէք ուրիշ տղա մը որ կուտայ ինչ. դու, ես չիմ ուտէր, էալ ինչու կ'ընես քեզ:

Թագաւորի աղջիկը հերոսացաւ, քէն տայ որ չէր ետաւ. տղան փորը կ'շտացոյց, ըսէր — ւստի քեզ, Լուսինն որտեղ կ'ընայ, ցուցի էսօր, քաղիս ու ձիս ուր մընք: Ես որ աղջիկը զորմանք մնացին թէ էսա ինչ ձեռն է կուտայ մօտ քան:

Աննայի տղան շուտ շուտ ներս մտաւ: Երբ որ տղան տեսաւ, — Ի՜նչ կը խնդրնաս Թագաւորի աղջկան հօտը, որ տղաքանդ, կը զրուցին. շուտի միջոցն քիզի անանկ մօտ քրտայ: Ես որտեղ կըլլեց. Թագաւորի տղուն զօխը կետար, քաղց մէկ տարի քրտեց. ուշը վրան չէր, միտքը քաղին ու ձիս էր ինք տանաւ տղա թէ լեռան զօխն է. օր զօխն վեար տաւ. աղջկան էն տղա քրտեց հերոսացաւ Աննայի վրայ:

— Ի՜ճէ՛ մարդը՛, տ՛, ի՜նչ կուտէ՛, թէ չիմ քեզէր:

Տղան աւտորացաւ, օխը զարկեց զօխը, չէր ետաւ:

— Աննա, հիմա ես իմ մեղաւոր թէ դու ինչ մեղաւոր տեսար:

— Տեսայ:

Աննան գլորց 39-ին կանչեց, էկան, ձեռքը կտրեցին տղջկան դէմ, կայնան:

Աննան ըսէր. — զրուսներին կը գոցէք. բանքաւոր կուտաք Թագաւորին աղջկան. հեռեհ իրան տեղը գրողներն էր տէրք. ես տ'էրթամ քաղաքը պախընու (զրբայի) քով թէ էսա ինչ գործանք բան է:

Էյաւ զընրց պախընու քով, մի գէրվի: գաւա, տաւ էկաւ, գովընին բացին, մասն օղան. գէրվիչին ըսէր՝ հոս կ'ընէր, փեռեհ մի քաշիմ, ընի էան դին, դու էսա դին կենաս օր հայիս:

Սահալիան գրին գէրվիչին տակ, նստաւ, բարձր:

— Թաւ մի ջուր լեցոցէք, բերէր:

Գէրվիչը հանեց ծոցուն թուղթ մի, պաշտպանեց կարգաւ:

— Աննա, կընկիր, հայիս էսա քաւին մէկ:

Պաշտպանեց հայիս:

Ըսէր. — բան ես տեսնէս:

— Բան տես: (1) չիմ կ'ընէր:

է. (2) մէկ է. ջրի:

մենծութիւն տուեց. ինչ օր սաւալին պիտու է, էան տի բերէ, իրան էալ՝ իր աղջկան էալ:

Թագաւորի սաւալէն դուս՝ լեառի լեանջ մեռէ մի կայ. Թագաւորը հարցընիք նե, հարիւր տասնըհինգ տարուայ է, տասնըհինգ տարուայ էր, նստաւ քախսը, օր քախսը նստաւ իրեք աւուր էտե գընըց ալը. մի ներան ըռաստ էկաւ էադ մեռի մէջ. էադ ներանին մաւախլու էղաւ, օրը իրեք հազար մարդ չէր կրնըր սաղ բռնէր, էադ ներանի համար ծերացաւ, հարիւր տարի անցաւ:

—Վեզի՛ր, վէ՛վ օր էադ ներանը բռնէ, Թագաւորութիւնս կուտամ:

Վեզիւրը շատ կըյրիճ մարդիկ Թօփեց, գըցին, չկըցան բռնէր էին:

Գանք տղին.—Գիշերը աղջիկը պարկաւ, չուք մի օսկի շամասան գլխու վերգին կը վառէր. չուք մի արգըթէ շամասան ոտքերու տակ կը վառէ: Օղային դուռը շուռէ էր. Աննա խալայեղ կը պէյէր էս օղան, օր մարդ չմտնայ ներս: Աթոռին վրայ Աննա խալայեղին քունը տարաւ, աղջիկը պարկեր էր դուռքուլի տեղին մէջը. շամասաններ կը վառէ. աղջիկն էալ մտաւ խորունկ քունը. տղան մըշտմի շապիկը իրան վրուն հանեց, էղաւ մարդ կիճե, տեսաւ օր աղջիկը քնուկ է. ընքվընին թուխ է, էրեսը կարմիր խնձոր է. միտքը փոխեց. աղջկան մէկ էրեսը խածեց, արդընին իրուր հասաւ, էարին էլաւ, վազեց տղի բերնի մէջ, շէֆերի պէս կերաւ:

Աղջիկը պոռաց. Աննան արթըցաւ:

—Աննա:

—Ի՞նչ է, Թագաւորի աղջիկ:

Տղան թևերը. փոխեց. գընըց, մտաւ բարձին տակ:

—Աննա, մարդ էս անցուցեր ներս, էրեսս մարդ խածեց:

Աննան դուռը բացեց, մտաւ ներս, Թագաւորին աղջիկը սալ-խցոց էրէսը, որ արինը կը վազէ, արդընուն տեղը պէյլու կինէ:

Աննան մեռի խաւ հանեց, զարկեց վրան, էարինը կըյրաւ:

—Աննա, դու էաս տեղ մարդ էս բերէր:

—Ա՛յ ճանըմ, մարդ չէ էկեր, քառսուն դուռն էալ կը պէյիք:

—Գողը օղան է, դուրս չէ էլէր, դուռը կզպէ:

Դուռը կղպեցին, պաշլայեցին ըսդին՝ ընդին հայիլը, անտուկ նուն մէջ հայիլը, չկըցան գտեր էին. լոսացաւ, զարմանք մնացին թէ էաս ի՞նչ է:

Աննան ինք իր մտօքը «օձը պորտովը, ճնճուղը թեովը իմ ահուս չկընըր գար»:

Լուսացաւ, աղջիկը ըսըց.—կերակուր տես, անօթի իմ:

Նստան օր տի ուտեն. Աննան ինք իր ձեռքով կը կերցնէր:

Տղան ֆօլոգ զարկեց գլխը, նստաւ աղջկան քովը. մարդու չէր

երևար: Աննան օր դգալը կը զինէր օր տանէր աղջկայ բերան, տղան բերանը կը բանար, ինք կուտէր: Թագաւորին աղջիկն ըսըց:—Աննա, կերակուրը քմաւ, փորս բան չգնըց:

—Թագաւորի աղջիկ, 24 սահաք է ինձիս մատենբուդ վրայ կը խաղցնես. զարմանք կը մնամ քու բանը . . :

—Աննա, ինչ կ'ինիս, անօթի մեռայ ես:

—Թագաւորի աղջիկ, խենդեցնէր ես դու, կերակուրը կուտես դու, ես չիմ ուտէր, էալ ինչու կըսես թէ անօթի իմ:

Թագաւորի աղջիկը հետոսաւ, քէն բըրըց. էլաւ դէնը նստաւ, տղան փորը կշտացոց, ըսըց—«փառք քեզ, Աստուած, փսրս կըշտացուցի էսօր, քազիս ու ձիս ուր մընըց»: Աննան ու աղջիկը զարմանք մնացին թէ էաս ինչ ձկան է կուգայ մեր քովուն, մարդ չկայ:

Աննայի տղան շուտ շուտ ներս մտաւ, հետոսաւ մօրը վրայ: —Խնչ կը խենդընաս Թագաւորի աղջկան վրայ, դրսի մարդիկնին, կը գրուցին. շուտի միջուն քիզի անտնկ մօտ կերկայ: Աննան ձէանը կըյրեց. Թագաւորի տղուն գլխը կեռար, ֆօլոզը վէար առաւ, քերեց. ուշը վրան չէր, միտքը քազին ու ձին էր ինք զաննը բըրըց թէ լեռան գլխին է. օր գլխին վէար առաւ, աղջկան էրեաց: Աղջիկը հետոսաւ Աննայի վրայ:

—Ի՞նչէ՛ մալդը՛, տ՛ իմ կուտէր թէ չիմ բերէր:

Տղան աւտորցաւ, ֆօլոզը զարկեց գլխը, չերեաց:

—Աննա, հիմա ես իմ միղաւոր թէ դու իս մեղաւոր, տեսար:

—Տեսայ:

Աննան դընըց 39-ին կանչեց, էկան, ձեռք կապեցին աղջկան գէմ, կայնան:

Աննան ըսըց.—դըռուընին կը դոցէք. բանյիստանը կուտաք Թագաւորին աղջկան. հեքեք իրան տեղը դըռուընին կը պէյիք, ես տէրթամ քաղաքը պախընու (դըբուցի) քով թէ էաս ինչ զարմանք բան է:

Էլաւ գընըց պախընու քով, մի դէրվի: գտաւ, առաւ էկաւ, դըվընին բացին, մօտն օղան. դէրվիին ըսըց՝ հոս կեցիր, փեքեք մի քաշիմ, ընի էան դին, դու էաս դին կենաս օր հայիս:

Սանցալիան դըին դէրվիին տակ, նստաւ, ըսըց:

—Թաս մի ջուր լեցոցէք, բերէք:

Դէրվիը հանեց ծոցուն թուղթ մի, պաշլայեց կարդալը:

—Աննա. կըճկիր, հայիւ էաս քասին վրայ:

Պաշլայեց հայիւ:

Ըսըց.—բան կը տեսնէս:

—Բան այիքս (որոշել) չիմ կընըր ինիւ:

—Ըպա էադ ինչ մըշոմ է, ջըին էրեսը կը լողայ:

Հայաւ օր իրաւ՝ մըչումը կը լողայ:

—Ղէրվիշ, էաս ինչ մըչում է:

—Ձեր տունը քանդուղը էադ է: Էադ մըչում չէ, թագաւորի աղայ է:

—Աննա, գէրվիշին պախեիօր (նուէրը) տո՛ւր, բարց աղջիկը: Հանփու գրին, նստան կերակուրի:

—Աննա, ես իմ ձեռօք կուտիմ օր իմ փորը էրիւայ, դու ինձիս կը խափիս:

Աերան, պրծան, սինին վերուցին: Իրկուն էղաւ, պարկեցան մինչև կէս գիշերուն: Տղան տեսաւ օր աղջիկը քնացեր է. անկողինը վրուն դէն է գըցէր: Տղան տեսաւ, միտքը չփոթուաւ, ընկաւ աղջկայ կրծոցը վրայ, էրկու էրկան էալ պագեց. աղջիկը շատ խորունկ քուն էր, վեր թուաւ, տղան էլաւ հեռոցաւ վախուն: Աննան տեսաւ օր աղջկան էրեսը պագեց:

—Աննա, ինձիս շեւպէք մի էրէ. գնա, դուռը լաւ պէյէ:

Թագաւորի աղջիկը ընկողինը առաւ իրան վրայ, պարկաւ. մտօքը անցոց թէ չըպտի քնանամ. ի՞նչալիս տի բռնիմ էադ տղան:

Անկողինը բաց ըրըց. էրեսին վրուն դէն տարաւ. աչքը բաց թողուց. շատ մընըց, քիչ մընըց, աղջիկը օխեիւնմի մէջ մնաց. տեսաւ օր տղան քիչ-քիչ մօտեցաւ: Տղան չպոխը լեցոց, չախախըր գալկեց, կրակը դրոց չախին վրան. պաշլալից խմիլը օղին մէջ ֆուրբալ գինիլը. կերթայ ու կուգայ:

Աննան տեսաւ օր թագաւորի տղայ էր. գէրվիշի ըսածն է, աղէկէ կ'է շատ: Աննան ինք իր մտօքը ըսըց՝—Էս թագաւորի աղջկան տեղը ըլլիմ նէ, բս թագաւորի տղուն կառնիմ: Տղան մօտեցաւ աղջկան, ըսըց՝ աղջիկը քնուկ է, հիւմք աղջիկը արթուն է. ընկողինի պոչը դէն տարաւ էրեսին վրուն, բռնեց աղջկան էրեսը պագեց. աղջիկը ընկողինու տկէն ձեռքը էրկնցոյ, բռնեց: Էլաւ նստաւ, ըսըց տղին:

—Ղո՛ւ իրեր օր է կը խաղցնես ինձիս, եօբաե չես էլլը:

—Էօբաե էլլար խալայ չէ. քու պապը զօռ թագաւոր է:

Աղջիկը տեսաւ օր տղան սիրուն է քանզ իգինք:

Նշան տուին, առին-տղան ու աղջիկ, մէկ տեղ պարկտն:

Տղան մտածեց, կինե մըչումի շապիկը հագնիմ. բան է, պէլիք քնայայ:

Մի սահաք անցաւ, աղջիկը կանչեց.

—Աննա, էկու նստի օր բան տի ըսիմ քիգի:

—Ինչ տի ըսիս, ըսէ:

—Աննա, գէրվիշ: պապային խօսքը էլաւ. դիշերը էրծվայ օր

Թագաւորի մի տղայ էկաւ, էրեւս պագեց, իմ մանիս առաւ. իրանը տուեց ինձի, իրուր նշան տուաք. չիս հաւատար, հայիր:

Հայաւ-տեսաւ օր քաւիխը դրմուն էր:

— Շատ ուրախացայ ըս էրածը, արթըցայ օր նշանը կայ, տղան չկայ:

— Խէր ըլի, Թագաւորի աղջիկ:

— Ի՞նչալիս խէր է:

Աննան գրեց: Տղան ու աղջիկ պաւլայեցին գրուցիլը: Աղջիկը ըսց թէ — Իրեք օր է իմ նշան դրած է. զքս վեգիւրին տղին տուած է. ըպա ինչ տի ըլի, դուն էալ նշան դրիր. ինչ դուր տի ըլի մեր հալը:

— Թագաւորի աղջիկ. քեզ կը փախցնին:

— Սա իմ պապուն անունը չիմ կոյրի:

Հպա ինդուր տի ըլի:

— Ի՞նչ կանան գերան մի բռնէ, տա՛ր պապուն, օր ինձիս էալ, Թագաւորութին էալ քիդի տայ, վեգիւր հազարիւրի ճողայ թօփեր է որ գերանը բռնին:

Տղէն «մերս բարով», ըսց, գնըց օր քաղին, ձին բերէ. Բե-րեց էկաւ վեգիւրին դուր կայնաւ, հաց փորի էղաւ խզմեքեսուր,

Վեգիւր Թագաւորին խապար տուեց թէ պատրաստ իմ, էրթք ավ. գրցին մորին մասն. ճէրկուն (կարգաւ) Թապուր Թապուր չա-րուան, մեռենին ծածէն օր գերանը դուրս դայ: Թագաւորը ու վե-գիւրը էլան բանս լիառան մի զլօխ, որ սեյիւր ինին. Տղան էալ քա-զին առաւ, ասկեքին միջուն զատուաւ. էլաւ պզտի լիառան գլօխը կայնաւ. ձերանը էլաւ. ձիով խառուան իրուր, կը կանչին. — հա պա-պաւ, հա պապաւ. վո՛ւրուն, քո՛ւրուն:

ձերանը դուրս էլաւ, չիտակ դէպի տղան կերթայ. օր մօտե-ցաւ, բազին սէպակայ. — Մընան, քիդի տեսնեմ, ինձի չամչնես Թագա-ւորին քով: Մեծի միջուն էլաւ ընկաւ դէօր տեղ. օր օվայ է քանի աչքդ կը կըյրէ. տղի աչիցը կորաւ, տղան մեծի միջուն էլաւ, տե-սաւ օր քաղին մօտեցեր է, հլմա քիչ մընը օր բռնէ. ինք ձինը քչեց, քաղին ու գերանը չուք կէրթըն. Թագաւորը ու վեգիւրը սեյիւր կինին. հա հիմա կը բռնէ, հա հիմա կը բռնէ . . . ձերանին ինքեանը կոյրաւ, օլրուաւ դէպի մեռեն, տղան ըսց. — «այ գիտի դե աղբէար. ուր մնացիր». զուվաքը էկաւ տղին վրայ. կհկաւ. գերանը սաղ սաղ բռնեց. վեգիւրը Թագաւորի ըսց: — Տեսար, Թագաւոր տպ-րած կենայ, իմ բռնած խզմեքեսուրս բռնեց:

Վեգիւրը գընըց, — տուր ինձի, ըսց:

Թագաւորի տղայ է: Եօլը եօլալը գիտէ:

— Ինչու տի տամ, ես իմ բռնէր:

— Ի՞նչ իմ խզմեքեսուրը չիս, փառավս բռնեք իմ քիդի:

— Ինչի մի ժուռ հաց չես տուէր, ես իմ հացովս ու ջրովս իմ էկեր:

Էլան էկան սարայը, տարաւ ճեւանը դրեց թագաւորի առաջ: Աննան օսկիէ խաճեւ մի պատրաստ տեսաւ. ճեւանը դրին մէջը:

— Ուրդի, մուրազդ ուզէ օր տամ, ըսըց թագաւորը:

— Թագաւոր ապրած կենայ, իմ մուրազը քու աղջիկն է:

Վեգիրը հոտի տի պաւլայէ լացը:

— Աղջիկս օր տուի, թագաւորութիւնս էլ կուտամ, կըսէ տղին, հայտնէ՛, քուկդ է:

Վեգիրը քէն ըրըց, լալէն էլաւ գընըց ինք իր տունը:

Աննան աղջկան մուծեւ տարաւ թէ «քիզի տուէր է պապդ էան թագաւորի տղին»: Իարձաւ էկաւ օր տեսնաւ թագաւորն ու տղան լախրսու կրնին:

— Աննա, տղան ա՛ռ գնա՛ աղջկան քով օր տեսնայ:

Տղան գընըց, աղջկան քով մընըց:

Վեգիրը գիշերը քաֆ լոս մտածեց — ես ինչ օր պարսա ինիմ օր տղան կորսնցընիմ: Էլաւ սուտ ու վուտ գրեց ուրիշ թագաւորի ըս թագաւորի բերնէն, օր իրուր գինին. շատ ֆօթի խօսքեր էր գրէր: Էան թագաւորը պաւլայեց ասկէրը ժողովիլը ու էկեր է սինօռի բերանը: Հիմա վեգիրը էան թագաւորի բերնէն իրան թագաւորին գրեց թէ «էկեր իմ սինօռդ, կուի կուգիմ. ես էրկիրդ կուտաս, ես կուի կենիմ»: Վեգիրը ընու, ըսու, խառնեց իրար:

Էաս թագաւորը պատրաստ տեսաւ, գընըց դէմը: Վեգիրը տեսնա շատ տի խառնէ. ինքն էալ տղան էալ՝ տունն է, մտածեց օր տղան քառսուն ձիաւորով տանէ, կորսնցընէ. առաւօտը էլաւ, էկաւ թագաւորի մօտ: — Թագաւորը ապրած կենայ, մի կըյրիճ տղայ՝ էն էալ տունը թողեր ես, քառսուն դոշախ կըյրիճ տղայ ունիմ, մէ մէլ էաս տղան թող էրթայ օր Տեմուր-ղափուն պէյէն:

Հրաման առաւ:

Աննան ըսըց տղին. — Վեգիրը օր պարսի կորտի, եր էրթըս՝ վեգիրի տղան էալ հետդ տար. իմ տղան էալ հետդ կը գնիմ օր քիզի խզմէր ինէ. մէ մէլ վեգիրի տղի հացը չուտիս: Էլան Տեմուր-ղափուն էջան, տեղաւորան:

Վեգիրը կիմէ թուղթ գրեց էան թագաւորի ֆի, Տեմուր-ղափուն պօլ է, էկուր առ:

Մէկալ թագաւորներ էլան, քչեցին Տեմուր-ղափուն, օր առնին, քառսուն էրկու մարդու հետ կուռին: Էադ գիշեր լօպէթը թագաւորի տղին է, օր պէյէ Տեմուր-ղափուն: Տղան էլաւ Տեմուր-ղափուն կղպեց, նստաւ. պիմե՛ք տեսուն վրայ, չուպուիլը պաւլայեց քաշիլը:

Շատ մընրց, քիչ մընրց, քունը տարաւ, քազին քովը նստուկ էր. սակերին ձիաննուն զանկուքաննուն ձէան օր էլաւ, քազին հաշելէն գընրց վրանին. տղան արթըցաւ, դուռը բացեց, ձինը հեծաւ. տղոց էալ չկրցաւ խապաւ տար. էլաւ դուռս, հրեղէն ձիուն մի գեցկու զարկեց, մտաւ միջմանը, խառուան իրուր, պաշլայեցին իրար ջարդիւ. առաւօտուն տղան հայաւ օր մեռելին արինը սաղ մարդը կառնէ, կերթայ:

Վեգիրի տղան իրան պապուն թուղթ գրեց—«ղասաՅեք մինիւր, ես սաղ իմ. շատ մարդ էալ ջարդեցաք»: Վեգիրը մտածեց, հայաւ, ըսըց թագաւորին:—Էդոնք շատ կըյրին քոռուն ին, մեղք ին. էաս տըղուն հազար մարդ ճանփիք, էրթայ Տեմուր-ղափուն պէյէ, էնոնք գան: Հազար մարդ դըցին, հասան հոն, էնոնք էլան էկան, էրկու սահաք մընրց օր քաղաք հասնին. էնտեղ հալուլ կայ, էջան օր վլացուին:

Ըսըց—Նս տի մտնեմ հալուլը վրայիս արինը վլաւու, դուք հալաւներուս արինը վլացէք:

—Եսս տեղ վեզ օր մտեր է, չէ էլէր, մի մտնէր:

—Նս լող գիտեմ, ինչո՞ւ տի խեղդուիմ: Մտիկ չերեց, մտաւ ջուրը, ճալմիւ էղաւ հալուլը:

Էադ հալուլը ծովու հսաւ էր. չորս հատ ջրի աղջիկ կար, վեզ օր սիրուն ըլլար նա, կը բռնէին:

Բռնեցին էաս տղին, տարին խորունկը:

Հայան օր էալ չէլաւ. Աննայի տղան վաղեց, մօրը լսըց...:

—Վայ վայ, ինչո՞ւ թողիր:

—Մտիկ չերաւ:

Վեգիրի տղան թագաւորի տղի շորերը հագաւ, շատ ուրախացաւ օր թագաւորի աղջիկը առնէ, փառք քիզ Աստուած, օր կինէ իմ խամքն է: Վեգիրնէ—հին մարդ է, շատ ուրախացաւ, ձիովնուն քենայէ ըրըց՝ հէջ տղին անունը մի տաք թէ խեղդուած է. ես իմ տղին կը հագընեմ ընոր հալաւները:

Աննան տղին ըսըց—որդի, ձէան մի հանիր, տեսնըք ո՞ւր կը կայնի:

Էկան, քախքմով վեգիրին հետ զըցին թագաւորի սաւալը. վեգիրի տղան թագաւորի տղի հալաւները հագեր էր. թագաւորը չէր ճանչնար թէ վեգիրի տղան էր. աչքերը չէին տեսնէր:

Իրիկուն կըլլի, թագաւորը կը հանցու, որդի, ինչ ըրիք, ինչպէս կուի ըրիք:—Թագաւոր ապրած կենայ. գիշերը վրայ տուին, զարկաք, զարկուաք, ջարդեցաք:

—Աննա. տղան մեղք է, դնա, պատրաստ տես օր գայ աղջկայ քով, ըսըց թագաւորը:

Վեզիրը շատ ուրախացաւ օր իր աղան տ'երթայ աղջկան քով.
ըսեց.— Որդի. գնա, կէս սահար տես ու էկու:

Վեզիրի աղան գնաց աղջկան քով. չորս դուռ անցաւ, բռնեցին.— հալաւներդ հանէ, օր աղջկան քով էրթըս: Հալաւները հանեցին, մայրեցին, վեզիրի տաջ նետեցին:

Վեզիրի խեղբը ընցաւ, շատ մընըց, քիչ մընըց, էլաւ Ֆէնէրը փակոց, գընըց թագաւորին քով.— Քու աղջիկդ հետստաւ, փեսադ մայրեր է, չիս հատտար, իճէ լիճը: Թագաւորը էն տղի համար խելթ փաւ. ջուրը լցին վրան, խեղբը դուխը էկաւ, հետստաւ:

— Իրանք ինչ դուր էրած է. ես էալ էան դուր տ'էնիմ 40 խալայիկն էար:

Վեզիրը լալը թողեց, գընըց տունը:

Թագաւորը կանչեց Աննային.— Դուք ինչ դուր ըրէրիք, ես էալ էնդուր տ'էնիմ:

— Թագաւոր ապրած կենայ, էան վեզիրին աղան էր:

— Ուր է մեր աղան.— Ջուրը ընկած է, էկած չէ:

Անանկ է, լաւ իս էրէր, աղան օր ջրէն հանեցիր, լաւ, օր չհանեցիր, սուտ էղաւ, գլխինդ կը կըյրիմ:

— Քու քով իրեք օսկի թօփ կայ. սուր, էրթըմ հանիմ:

Օր օսկի թօփերը ուզեց, շատ դէմ տուաւ, հետստաւ:

Օսկի թօփը առաւ էկաւ. թագաւորի աղջիկն էալ հետը, 40 խալայեղն էալ առին, զըյին հալուզին վրայ:

Թագաւորին աղջիկը ճրգ քաչեց, հանեց ծոցուն գիւքը օր Սողոմոն իմաստունին իսկի գրած գիւքն էր, իսկի ձեռաց գիւքն էր, օր անցեր էր էգոր ձեռաքը:

Աննան հրաման րըց— հաւուզին չորս դին շարուեցէք: Թագաւորի աղջիկը պաւլայեց Սողոմոնու գիւքը կարդալը. կարդաց-կարդաց կէս ըրց.— «Աննա. մի օսկի թօփը նետէ ջրի օրթալախ տեղը, օր աղան սէապէն ջրի աղջիկները:

Մի օսկի թօփը նետեցին քա ջրի օրթալախ տեղը. աղան ջրի միջուն քիչ-քիչ բանձըցուցին: Թագաւորին աղջիկը կարդաց, ունքը վերոց, մի օսկի թօփն էալ ցգեցին. էսա անգամ աւելի բանձըցուցին աղան, հա օր դուխը կերեայ քիչ մը, քսանը չորս տուն մընըց կարդալու:

Քսանը չորս տունը օւ քմաւ, աղջիկը ինք իր ձեռք նետեց օսկի թօփը, աղան էլաւ էրեսը, բունեցին հանեցին չորը. լաթերը հետուանը տարած էին, հագաւ: Թագաւորի աղջիկը հայաւ օր տաս-վերկու տեղ էրեսը կծած է, աւրընուն տեղն է, պէյլու կինէ. խընդաց ըսցր.— Լագ ինչ է թագաւորի աղան:

— Թեւեալի աղջիկները անքան ինձիս չարչարեցին, էլ էսս խածին օր:

— Ի՞նչ, ինձիս ինդուր չարչարեցիք նե, առջիդ էկաւ:

Թագաւորին խապաւ տուին թէ տղուն հանեցին:

Տղան գընըց, գլխուն դալածը նալլ բրբց. Թագաւորը հրամանը բրբց, վեղիւրի գլխուր կըյրեցին:

Իրեք օր մընըց, Աննան իզին առաւ օր տղան կարգեն:

Թագաւորը իզին առեց օր ճալալալագնէրը գառնուի. մըղլիկանին փշուաւ. սաղ սեօնալէր. հարսնիքը բռնեցին:

Էրիսւ տմիս իրեք տմիս իրուր քով պարկան էլան, ինչպէս քոր, աղբօր, աղայ մարդկութիւն կըյրուէր էր վախօին, օր իրան ամուի աղջկան Թուրի տկուն անցած էր: Գիշեր, ցորենի Թագաւորի աղջիկը կը մտածէր— Էս քիզի տալի օր մաւրագս առնիմ, դու էալ ինձի պէս իս, գլխուդ դալածը նալլ էրէ, Էս սեռիդ գեւման ինիմ:

— Իմ անունս Զեմնիկ կըյրող (Շղթայահաս) է. Էս իրեք տարուայ ճանփայ ամուի աղջիկ մի ունիմ, Թագաւորութին կինէ. գըցի օր ինձիս առնէ, շտաւ, Թրի տկուն անցոց, դուլալալ էալ, աղաւմարդկութիւնս էալ գընց:

Թագաւորին աղջիկը կանչեց Աննային, տուեց տասուերկու հարիւրնոց օսկի, բւրց.— Կառնես խումբի մի, դէրվիշի լաթեր, կիլիկայ փոսղ մի, կուզաս Աննան նազը էրեց: Աղջիկը գէրվիշի լաթերը հագաւ, փոսքը վրան տաւ, խումբին էալ դրեց ծոցը, փոխն էալ գլխուր:

— Աննա, գաղան բնանկ մաւղայիք կըլիս օր մինչ Էս էրթըմ, գամ:

Մընըք բարի, բւրց, ճանփայ ընկաւ, գընց: Գընց-գընըց ըն Թագաւորի քաղաք գտաւ, գընըց Թագաւորի սարայը մտաւ:

— Բարե քեզ, Թագաւոր ապրած:

— Աստուծոյ բարին գէրվիշ պապա, նստիր. բւրց.

— Էկէր իմ օր, աղջիկդ ինձի տաս:

— Աղջիկս քիզի կուտամ, եկե՛ր կըցար իրեք հետ խօսացուցիր, օր չխօսացընեկ տուիր, գլխիդ կը կըյրէ:

— Ես պտի գրուցընեկ տամ, Էս հոգուս ըլլիմ:

Գէրվիշը գընըց.— Բաւե քեզ, Թագաւորի աղջիկ:

Աղջիկը ձէան չտուեց. գէրվիշ խումբին ծոցուն հանեց, սէապեց օր գընըց շաւաֆանի (աշտանակ) տակ մտաւ: Խումբին շաւաֆանի տակ մտաւ, տկուն ձէան տուեց:

— Աստուծոյ բարին, պապա, Թագաւորի աղջիկը չխօսիր, գէրվիշ պապա. հինգ վեց տարի է գըցել ու չիս էկէր. Թագաւորի աղջիկն էալ գլխի չմընց, կըյրեց. գէրվիշ պապա, մի քարոզ սոսա մտիկ ինիք օր պիլի Թագաւորի աղջիկ դարձի գոյ . . . :

— «Կըլլի կըլլի վախճին մէկ պարտկնտէ՞ր, պարտկը չկընըր տար, պարտկնտիրանը կը բռնեն էաս մարդը օր իրանց փառային տեղը մօրթեն, կելլայ գիշերը կը փախի. շատ կերթայ քիչ կերթայ էտե կը հայի օր մէ մի էտեանց կը վազէ. ըս մարդը կըսաւ. «զըհա պարտկնտէրն է. իզիեք տի բռնէ: Վախուն ծնկմին կը կոյրի, կը նստի:

Աղբէւոր. դու ինչ մարդիս:

Ի՛նչ մարդ իմ. պարտք ունիմ, պարտկնտիրտուն կը փախչիմ: Էլան էղան ընկեր, ընկան ճանփայ. շատ գըցին, քիչ գըցին դարձան էտեանին հայան օր մէ մի էտեանին կը վազէ:—Աղբէւոր, էգի ես իմ պարտկնտէրն է, ես քու. (լաւ քարոզ է. շատ լաւ կը խօսիս, կըսէ խումբին, դէրվիչ պապա, խօսա, պիլի գուլ ընի թագաւորի աղջկայ սիրտը) մեք էգոր ափուցը չիք կրնար խալլաւի. ճանփուն վերդին դու կայնիր, վարդին ես, քումը նե գինիք. իմնէ՛ կինե գինիք, պանիք: Եկաւ ընցաւ ըն մարդ:—Աղբէւոր, կայնիր, խօսութին էնիք:

Ի՞նչ կայնիմ, պարտկնտիրտուն ափուցը կը փախնիմ:

Եղան իրեք ընկեր գըցին, շատ ու քիչ գըցին, մէ մեքի մի մէջ մթնեց: Մէկը նանար էր, սղոց մի. ուրազ մի ունէր գօտին. մէկն էլ քերզի էր, մըյրատ մի զարկեր թէր գօտին. մէկն էլ կարդացող էր: Նանարը ըսց. —Ռոք պարկեցէք, ես մուխայիք ըլլիմ օր պարտկնտիրանը չգան. նանարը հայաւ օր քունը կուգայ. էլաւ սըղոցով կըյրեց փէտը, ուրագով տաշեց, մարդ մի չինեց: Թերզիին միտեց, հանեց վէր. ինքը պարկաւ: Թերզին հայաւ օր մի մարդ կերեայ. շատ վախեցաւ թէ մեր պարտկնտիրանն է. կընկելէն գընըց դէպի էդ փետէ մարդը, փետով միտեց, ընկաւ, հայաւ, օհ փետէ մարդ է, մեր նանարն է չինէր օր քունը չի տանի: Թերզին բերեց իրան վրուն չուխան ձեց, կարեց, հագոց էագ փէտէ մարդուն, Ֆեպին տկուն գտակն էալ գրեց գլօխը, էկաւ ըն կարդացողը միտեց:—Էլի դուն պէյէ պայմէլ, ես քնանամ:

Կարդացողը էլաւ, տեսաւ օր մարդ մի պարկուկ է. հայաւ օր փէտէ մարդ է. լաթեր է հագոցած՝ հանեց ծոցուն գիրք մի. պաւլայեց կարդալը. փէտէ մարդը սաղցաւ:

Դէրվիչը էաս պատմեց ու ձէան տուեց խումբին:

—Նամասան աղբէւոր, էաս իրեքին վէր մին քովն է մարաֆէրը, որ էաս փէտէ մարդը սաղցոցին:

Դէրվիչ պապա, մարաֆէրը կարդացողին է:

—Չէ, մարաֆէրը քերզուն է:—Չէ, դու չիս գիտէր:

—Չէ, դու չիս գիտէր: Մենծ կուի մի կինին դէրվիչը ու շամասանը:

Աղջիկը կը խօսիւ—Ի՞նչ կռիւ կ'ինիք, կեցեք օր ձեր դատը ես կըյրիմ: Մաքաթեքը նաճըուն է օր փետէ մարդը չիենց:

Աղջիկը օր խօսեցաւ, դէրվիչ պապան.

—Պատրաստ կեցիր, մէկ եօնդ (վրէժ) հանեցի. խումբին մտաւ դէրվիչի տորպակը:

Մէկէալ իրիկունը կ'ինէ գընըց աղջկանը օդան. խումբին սէապեց, գընըց մտաւ սնտուկի մէջ:—Բարև քիզի թագաւորի աղջիկ: Աղջիկը պատասխան չտար:—Բարև քիզի, սնտուկ աղբէար:

—Աստուծոյ բարին, դու բարով էկար, դէրվիչ պապա . . . կն . . . թագաւորի աղջիկ «Աստուծոյ բարին» չառնէր. քարոզ մի տուր որ մտիկ ինիք:

—Կըլլի կըլլի, սանդուխ աղբէար, պտպմ ու տղայ մի, լաւ մտիկ էրէ, սանդուխ աղբէար. էաս քարոզս լաւ է:—Էաս տըղէն կելլայ դարիպուծին կերթայ. իրեք վարպետ մէկ տեղ կը բանին. իրեքի չրաղ մի կըլլի օր բան սորվի էդոցմէ. մի ամիս կը մնայ. էսոր հէարը շատ դժար կը հիւընդնայ, թուղթ կը ճանփէ էաս տղին. վարպետը կտունէ, կը կարդայ. «գիրս իրիկունը հասաւ՝ իրիկունը՝ առտուն հասաւ՝ առտուն դաս, ես հիւանդ կը մեռնիմ»: Վարպետին մէկը սանին ոտքը չիենց, օրքանճա վարպետը սանը. պզտի վարպետը թէր չիենց, տղան նստըցուցին մէջը. պզտիկ վարպետը օդը տուեց, տղին, տղան թռուցին, գընըց իրան պապուն ժմնաւ, հողը գերեզման ըրըց:

—Լսեցիր, սանդուխ աղբէար. մաքաթեքը ո՛ւմն է, սանի ոտքը չիտողին է:

—Չէ, սանը չիտողինն է:

—Չէ, ես քու էն՝ էն էն պապու կողը . . . ոտքը չիտողինն է:

—Չէ, չէ, հա, սանը . . . : Սաստիկ կռիւ մի կը հանեն:

Աղջիկը կըսէ:—Ի՞նչու կռիւ կ'ինիք, կեցիք ես ձեր դատը կըյրիմ: Մաքաթեքը պզտիկ վարպետին է օր թէր չիենց, օդը տուեց, պապուն հասոց:

Խումբին էկաւ մտաւ տորպակը: Ի՛էրվիչը ըսըց.

—Թագաւորի աղջիկ, մընըց մէկ եօնդ, պատրաստ կեցիր օր քեզ տ'առնիմ:

Մէկալ իրիկունը կ'ինէ էկաւ: Բարև կն. խումբին մտաւ դռան ծակը:

—Բարև խումբի . . . :

—Աստուծոյ բարին . . . :

—Ի՞նչու աղբէար, քարոզ մի տամ, կըլլի վախսին, էարիկ մի կնիկ մի, էրկու աղջիկ, մի տղայ, էրկիր անօթուծին կըյնի.—կընիկ, ես էրթըմ դարիպուծին, բանիմ, փարա բերիմ, ցորեն սունիմ: Ինըց

առի ընկաւ սաստիկ, էստ կընիկը սխաւայեց ժողովոգ ինիլը. չու-
նուխնին փրցոց անօթութան: Էսպիկը էկաւ տկոտ, փարս չունի
ձեռքը: Էսրիկ կնիկ կռիւ էրին, կնիկը ըսըց. — աէ դու բան չունիս,
չունուխնին իմնին, անօթութան տարին էս իմ պէյէր, դու փախար,
գըցիր:

— Այ կնիկ, Աղջիկնէլը քիգի, տղան ինձի, իմն է:

— Զիմ իտար, մարդ:

— Իսու ադրէար, շահիր, տղան ում կրնի:

— Մէ աղջիկը մօրը, մէ աղջիկն ու տղան հօրը:

Կիճէ կռիւ կնիին, աղջիկը կըսէ.

Տղան պապուն. էրկու աղջիկն էլ մօրը կըյնի, կըսէ աղջիկը:

Ընանկ է նի, Թագաւորի աղջիկ, դո՛ւ էալ իձի կըյնիս:

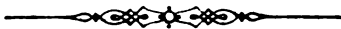
Թագաւորին խապար տարին օր գլրվիչը աղջկան խօսեցընել
տունի: Պատրաստ տեսան օր տի առնէ, էրթայ:

Իէրվիչը էստ աղջիկը հեծոց ձինը, թուրը վրան էր, տի քա-
կէր, չթողեց. դէրվիչը ձիուն կեմը բռնեց, ընկան ձառփան, շատ
գըցին, քիչ գըցին, իրանց քաղաքը հասան, մտան գռնէն ներս. գը-
նըց տեսաւ օր՝ էստ իմ արուիս տղան է, պէնզը տունեց, պէնզ առաւ
(դունտտունեցաւ): Իէրվիչը պապան ըսըց. — Թուրդ քաչէ, տղան օր
ինչ դուր թրիդ տկուն անցուցեր իս, կիճէ էնդուր իրեք անգան
տանցնես հտ:

Տղան իրեք անգամ անցոց թրի տկուն: Տղան թուրը առաւ,
կապեց մէջքը: Իէրվիչը նստաւ ըսըց. — աէ, էս քեզ խալսեցի էստ քու
ըսած ամուիդ աղջիկն է, կուզիս՝ տուն ձանփէ, կուզիս՝ զօխը գարկ,
էալ չիմ խառնուիր:

Թագաւորի տղան հազար յուրուս տունեց Աննային, գընըց
խեմի ցորի մի բերեց, էստ աղջիկը կապեցին պոյը, սէտպեցին
լեռը. մենձ կտորը անկասձը մընըց:

Թագաւորը իմաց էղաւ, աղջիկն ու տղան տէ իմա ազապ ին,
նոր հէարսնիք էրին, էրկու վարդապետով, ութը տէրտէրով, իրեք
հարիւր տիրացուով, առին տարին ժասը, պսակեցին:

ՌՐՍՈՐԴ ՀԱՅՐԱՊԵՏ

(Զարսանձագի բարբառով *)

Ռոսորդ հայրապետ	(Այնի Հարապետ).
Դեհնեն լսող Կարապետ,	(Եր ինկլետն Կարապետ).
Կառարար Դարբին,	(Կարգինի Դարբին).
Անապատայ Կրտստ,	(Չարիսի Կրտստ).
Կլանող Մարկոս	(Յոսրինի Մարկոս).
Բաբեր Թորոս	(Թիփինի Թորոս).

Մախան մէկին մէտար մի ու տղայ մի կըլլի, մէտար կըսէ.
— Որդի, ուր կերթա՞ դնա, ծովուն քնարը մ'էրթը:

Ըս տղան դէշերը քունը չէկաւ. — բան մի կայ, բայց, ես ծովուն քնարը ա'էրթմ:

Դընըց, մերերիս մի չինեց, մատ մըջը. հայաւ որ ծովուն միջուն մէ տնից դուռի (ծովային թռչուն) մի էլաւ, թիւղերը (մազփետուր) օսկի էր, փառքը փառքը փառքամբէ կըլլի. Զարկեց, նետեց փեշը, առաւ էկաւ տունը. քանդակներ էրկէն էր. կէսը ըսդին՝ դեռինը կը քառէր, կէսը ընդին. Գերդեց, չորցոյց, սայրեց, կախեց պատնի վէտը. Մէտարը բայց:

* Ասած է Միմա-բարբառ.

Ի Սոյն ճէմարք՝ որպէս Սիմա՛ն բազմա՛ն՝ Ոսկեծառ, Բառա՛ն ծառ, Դոն-նիկ աղբը՝ Սիմա՛ն ու Դոն էւ աղբ. որ ընդհանուր ժողովրդեան մէջ տարածուած է. այլ էւ այլ գաղափարա՛ն՝ միշտ տեղում գրեթէ մէջ այլ էւ այլ անուններով կ'առարկ. որպէս Ուսայ Մարա՛ն, Ֆրեմա՛ն, Ֆրի տփոլէ՛ն սարայ, Լուսա-ւո՛ւր փոսք, Տէնից դուռի, Տիմեա՛ն զուգայի. Հոգարոն բլրոյ, որ այլ էւ այլ նիւղերով կը պատմուին:

—Մեք աղքատ մարդիք, ըդի տան թագաւորին, որ բան մի տայ, բերիք, իտարա էնիք:

Էլաւ, առաւ գընըց թագաւորին. վեզիւր նստեր էր քնմեղ պափուն:

—Անուկդ ինչ է, տղան, ըսըց.—Ավնի Հայրապետ:

—Էսա փօսը տո՛ւր ինձի.—Թագաւորին տի տանիմ:

—Երկու հարիւր օսկի, էկոյ կըլլի աճուր, սորա կը փոռովնիս (զղջաս):

—Չէ, կը տանիմ թագաւորին: Տարաւ թագաւորին:

—Թագաւոր ապրած կենայ, փեկե իմ բերէր քիզի, ըսըց:

Թագաւորը կանչեց վեզիւրին—Էսա Ավնի Հայրապետին խազինէն կինիս, ինչ դօրը օ չալկենէ. էն դօի թող չալկէ, էրթայ:

Վեզիւրը գընըց խազինէն բացեց. իրեք դրրեւնոց օսկի մի տուեց. իրեք էալ սիլիկ գարկեց:—Ընձի չտուիր տէ, թագաւորին տուիր փօսը. գնա տես, քու գլխի ինչ օլին տի հանիմ:

Վեզիւրը գընըց թագաւորի քով. թագաւորը ըսըց.—Վեզի՛ր, էսա փօսը ինչ չինիք:

—Թագաւոր ապրած՝ աղկէկ փլւրփ կըլլի.

Շինեց, բերեց տուեց թագաւորին: Թագաւորը հագաւ, պաւլայեց ծորքա տալը:—Վեզի՛ր, եախումի կըլլի:

—Շատ աղկէկ եախումի կըլլի. մի բան մահանայ կայ, ըսուր կեօրեյի Ֆիլի արդա տի բերես. սարայ մի տի չինես, ըս փուրք յարմարի:

—Վե՛ւ կը բերէ, ըս դօսար Ֆիլ Տիւր, որ մէկ սարայ չինիք:

—Ավնի Հայրապետ կը ըբէ: Կանչեց, ըսըց:

—Ավնի Հայրապետ, Ֆիլ Տիւր կուզիմ, մէկ սարայ տի չինիմ:

—Սա չիմ կընըր. Ֆիլիւրուն լիառը վե՛ւ օր էրթը, կուտեն:

Քիզի իցցունը հինգ օր մեօվիւթ՝ բերիւր՝ բերիւր, օր չի բերիւր՝ դլօխդ կը կըլլիմ:

Տղան լալուն էկաւ մօրը քով:—Այ որդի, ինչո՛ւ կուլաս:

—Սա չիմ՝ վե՛ւ տի լայ. թագաւորը իմ մինէ Ֆիլ Տիւր կու՛զէ, օր սարայ չինէ: Տղի մօր ասողարաց թուղթ մի կար:

—Որդի, մենք թուղթս վէար տո՛ւր, տեսնըմ հեղի խօլայ ճանփայ մի կայ. մէարը թուղթը հայաւ, ըսըց.—Սա քառասուն աղբէար ունիմ Կանի կուսուլայ լիառը. որդի, գնա. ընոք ճանփայ մի հանեանեցին՝ հանեցին, չէնէ՛ կը մընըս հոնի:

Գնըց, հասաւ էնոց դօնախը. հայաւ որ մարդ չկայ, ժրկուաւ, էլաւ քնմեղ պափուն վրան. Հայաւ օ քառասուն հատ ալինէ գըցած. չարուած է, կուգան: Մենք քեռուն սիլայնը առաւ ձեռացը, էլան վերը օդան. նստան օ հարց ու բարև տ'էնին:

—Ի՜նչ ըլլի, ընդհուր էղաւ որ էկար ըսգին: Տղի մօրը քով էղած թղթի մէկ ընկերը էաս պուճուր աղբօր քովն էր, ըսըց.—Թագաւորին ափուց մինէ փախեր է:

—Այ տղա, ինչու փօսցը վեզիտին չտուիր, տարիւր թագաւորին տուիր որ հիմա վեզիտը քեզի կը չարչարէ, ըսըց մէկէալ քեռին:

Քեռեստանը ըսին.—Որդի, մեք մեռած չիք. կեւս կէրթա թագաւորին մինէ կուզիս քառասուն դաքաւ (խումբ) ցեվէ. ամէն դաքաւ քառասունական, օր կենէ հազար վեց հարիւր ցեվէ, եօթը տարուայ էալ գինի կը բառնաս փւլլի ըդ ցեվէներուն: Տղան էկաւ, թագաւորին ըսըց: Թագաւոր ըսըց.—Վեզիտ, փւլլի պատրաստ տես:

—Թագաւոր ապրած կենայ, ըսըց տղէն, ըդ փւլլի վեզիտին փսէն տի ըլլի. չըլլի նե՛ օխիսմ կաւրի:

Վեզիտը գընըց, ինք իր փսէն պատրաստ տեսաւ, վրու շորերն էալ ծախեց, չինեց:

Տղան քաշեց ցեվէսանը, ընկաւ ճանփայ. շատ գընըց, քիչ գընըց, գընըց Կանի կուսույա լեառը հասաւ. փլեց բեռները, անդօփ հայաւ որ քեռեստանը շատ ուրախացան:

Մինծ քեռին ըսըց.—Աղբրտանք, վեվ տի էրթայ Ֆրլերուն լեառը:

Ամենը ձէան տուեցին թէ—միք չենք կրնըր էրթիւ Պուճուր աղբօրը ըսին՝ ինչո՛ւ դու ձէան չըս խտար.—Ի՛նչ ձէան տամ. մէկ էրթողը ես իմ:

Կերան, խմեցին, պարկան. առաւօտնը քեռի ու եկին (թոռն) էլան ընկան ճանփայ. շատ գըցին, քիչ գըցին, Ֆրլերուն լեառը հասան. էրկու սահաթ գէտօր փլեցին բեռները. ընկայ (այն տեղէն) գըցին աղբրին վրայ. ջուրը դառողին, կեօլը դարտըկեցին, գինեստանը լեցողին հօտ:

Ըդ կեօլին վրայ մենծ չիմարի ծառ մի կար. մէջը դարտակ էր, էրկուան էալ մտան էադ ծառին մէջ. սիւլայները փուլլի հազր էրին. հայան օր ճաշուայ շոքին Ֆրլերուն ճոթը փրթաւ, կուզան. էրկնոց աստղերուն հսապը կայ. Ֆրլերուն չկայ: Ջուրը խմին, ընկան, պարկան ու ք/ան: Էադ եօթ ալ գինի էր, խմողը պայիլմիօ էղաւ, ընկաւ: Մտանց մէկ թոփալ մի լընկո՝ լընկո կուզայ. եօթ տարի է որ ետրալի է, ետրան էալ թարախ է բռնէր. պառեցնող չկայ: Էադ Ֆրլը շատ խորագէտ՝ իմաստուն էր. տեսաւ օր գինի է, խմողը պայիլմիօ էղեր է, ինք չմօտեցաւ.—Ա՛խ, մէ մի ըլլէր, ետրաս պառեցընէր, ինչ մաւազ ուզէր, կուտայի, ըսըց:

Ավնի Հարապետ, ըս գըռն ետրային՝ ըսըց ու գարկեց. Ֆրլը պայիլմիօ էղաւ. իրեք սահաթ թարախը գընըց, խելքը գլխը էկաւ, նստաւ:

—Մեք աղքատ մարդիք, ըդի տան Թագաւորին, որ բան մի տայ, բերիք, խտարա էնիք:

Էլաւ, առաւ գընըց Թագաւորին. վեզիրը նստեր էր քնմեք դա-
փուն:

—Անուշ Բնչ է, տղա, ըսըց.—Ավնի Հարապետ:

—Էսա փօսը տո՛ւր ինձի.—Թագաւորին տի տանիմ:

—Էրկու հարիւր օսկի, էկոյ կըլլի աո՛ւր, սորա կը փոօզվցիս
(զղջաս):

—Չէ, կը տանիմ Թագաւորին, Տարաւ Թագաւորին:

—Թագաւոր ապրած կենայ, փեկէե իմ բերէր քիզի, ըսըց:

Թագաւորը կանչեց վեզիրին—Էսա Ավնի Հարապետին խազի-
նէն կինիս, Բնչ դսր օ չարկենէ. էն դօի Թոյ չարկէ, էրթայ:

Վեզիրը գընըց խազինէն բացեց. իրեք դրրընոց օսկի մի
տուեց. իրեք էալ սիլլի գարկեց:—Ընձի չտուիր տէ, Թագաւորին
տուիր փօսը. գնա տես, քու գլօխ ինչ օյին տի հանիմ:

Վեզիրը գընըց Թագաւորի քով. Թագաւորը ըսըց.—Վեզի՛ր, էսա
փօսը Բնչ չինիք:

—Թագաւոր ապրած՝ աղկէկ քիւրք կըլլի.

Շինեց, բերեց տուեց Թագաւորին: Թագաւորը հագաւ, պաօլայեց
Ֆորթա տալը:—Վեզի՛ր, եախումիս կըլլի:

—Շատ աղկէկ եախումիս կըլլի. մի բան մահանայ կայ, ըսուր
կեօրէյի Ֆիլի աղլա տի բերես. սարայ մի տի չինես, ըս քուրքը յար-
մարի:

—Վե՛ւ կը բերէ, ըս դսար Ֆիլ օիւի, որ մէկ սարայ չինիք:

—Ավնի Հարապետ կը բերէ: Կանչեց, ըսըց:

—Ավնի Հարապետ, Ֆիլ օիւի կուզիմ, մէկ սարայ տի չինիմ:

—Սա չիմ կընըր. Ֆիլեռուն լիառը վե՛ւ օր էրթը, կուտեն:

Քիզի իցցունը հինգ օր մեօվլեթ՝ բերիւ՝ բերիւ, օր չի բերիւ՝
գլօխը կը կըյրիմ:

Տղան լալուն էկաւ մօրը քով:—Այ որդի, ինչո՛ւ կուլաս:

—Սա չլամ՝ վե՛ւ տի լայ. Թագաւորը իմ մինէ Ֆիլ օիւի կուզէ,
օր սարայ չինէ: Տղի մօր ասողաբաց Թուղթ մի կար:

—Որդի, մենծ Թուղթս վէար տո՛ւր, տեսնըմ հեղի խօլայ ճան-
փայ մի կայ. մէարը Թուղթը հայաւ, ըսըց.—Սա քառսուն աղքատը
ունիմ Կանի կուսուլա լիառը. որդի, գնա. ընոք ճանփայ մի հանե-
նեցին՝ հանեցին, չէնէ՝ կը մընրա հոնի:

Գնըց, հասաւ էնոց դօնախը. հայաւ որ մարդ չկայ, ժրկուաւ,
էլաւ քնմեք դափունի վրան. Հայաւ օ քառսուն հատ ավնէ գըցած.
չարուած է, կուգան: Մենծ քեռուն սիլայնը առաւ ձեռացը, էլան
վերը օղան. նստան օ հարց ու բարև տ'էնին:

—Ի՜նչ ըլի, ընդհուր էղաւ որ էկար ըսգին։ Տղի մօրը քով էղած Թղթի մէկ ընկերը էաս պուճուր աղբօր քովն էր, ըսըց.—Թագաւորին ափուց մինէ փախեր է։

—Այ տղա, ինչու փօսքը վեզիւրին չտուիր, տարիւր Թագաւորին տուիր որ հիմա վեզիւրը քիզի կը չարչարէ, ըսըց մէկէալ քեռին։

Քեռեստանը ըսին։—Որդի, մեք մեռած չիք. կեալ կէրթա Թագաւորին մինէ կուզիս քառասուն դաքար (խումբ) տեղէ. ամէն դաքար քառասունական, օր կենէ հազար վեց հարիւր տեղէ, եօթը տարուայ էալ գինի կը բառնաս փուլի ըդ տեղէներուն։ Տղան էկաւ, Թագաւորին ըսըց։ Թագաւոր ըսըց։—Վեզիւր, փուլի պատրաստ տես։

—Թագաւոր ապրած կենայ, ըսըց տղէն, ' ըդ փուլի վեզիւրին փսէն տի ըլի. չըլի նե՛՛ օրիսմ կաւրի։

Վեզիւրը գընըց, ինք իր փսէն պատրաստ տեսաւ, վրու չորերն էալ ծախեց, չինեց։

Տղան քաջեց տեղէնսանը, ընկաւ ճանփայ. շատ գընըց, քիչ գընըց, գընըց Կանի կուսույա լեառը հասաւ. փլեց բեռները, անդօի հայաւ որ քեռեստանը շատ ուրախացան։

Մենք քեռին ըսըց.—Աղբրտանք, վե՛՛՛՛՛՛՛՛ տի էրթայ Ֆիլերուն լեառը։

Ամենը ձէան տուեցին թէ—միք չենք կրնըք էրթիւր։ Պուճուր աղբօրը ըսին՝ ինչո՛ւ գու ձէան չըս խտար։—Ի՛նչ ձէան տամ. մէկ էրթողը ես իմ։

Կերան, խմեցին, պարկան. առաւօտնը քեռի ու եկին (թռն) էլան ընկան ճանփայ. շատ գըցին, քիչ գըցին, Ֆիլերուն լեառը հասան. էրկու սահաք դէտար փլեցին բեռները. ընկայ (այն տեղէն) գըցին աղբրին վրայ. ջուրը դառողին, կեօլը դարտրկեցին, գինեստանը լեցողին հոտ։

Ըդ կեօլին վրայ մենք չիմարի ծառ մի կար. մէջը դարտակ էր, էրկուսն էալ մտան էադ ծառին մէջ. սիլայները փուլի հազր էրին. հայան օր ճաշուայ չոքին Ֆիլերուն ճոթը փրթաւ, կուզան. էրկնոց աստղերուն հսապը կայ, Ֆիլերուն չկայ։ Ջուրը խմին, ընկան, պարկան ու քիման։ Էադ եօթ տարուայ գինի էր, խմողը պայիլմի՞ս էղաւ, ընկաւ։ Ստեանց մէկ թոփալ մի լընկո՛՛ լընկո կուզայ. եօթ տարի է որ ետրալի է, ետրան էալ թարախ է բռնէր. պառեցնող չկայ։ Էադ Ֆիլը շատ խորագէտ՝ իմաստուն էր. տեսաւ օր գինի է, խմողը պայիլմի՞ս էղեր է, ինք չմօտեցաւ։—Ա՛խ, մէ մի ըլլէր, ետրա պառեցընէր, ինչ մաւրագ ուզէր, կուտայի, ըսըց։

Ավճի Հարապետ, ըս դըռուն ետրային՝ ըսըց ու գարկեց. Ֆիլը պայիլմի՞ս էղաւ. իրեք սահաք թարախը գընըց, խելքը գլօխը էկաւ, նստաւ։

—Որդի՛, ըստք. մուրազդ ինչ է, ուզէ՛, տի տամ:

—Մուրազս Թիլերուն գլխը կըյրիմ. արդաները քաշիմ. Թագաւորը ղազկայի էկէ՛ր՝ Թիլի արդա կուզէ:

—Որդի՛, անանկ բան էս բռներ որ, եօթ տարի Թիլի ուն գլխը խեղք չգար. սեկեներդ քաշէ, էկուր, բերդի վրայ տանիմ, բառնամ, էան սեղ էղած՝ մեռած Թիլերուն արդաները շատ կայ. էսոց արդենին դժար կը քաշուին:

Գնըց, բարձաւ սեկեները, հասաւ Կանի կուսուշա լեառը. վիեցին հոտի: Մէկալ օրը բեռցոցին սեկեստանը, գըցին. քեռին մընքց իրան տունը, տղան գնաց: Թագաւորին խապար տուին թէ Ավնի Հարապետ կուգայ: Վեզիրը շատ մտածոց մէջ մտաւ—եաք ճանփեցի որ չգայ. էաս ալկա էկաւ:

Թագաւորը ըսրց.—Վեզիր՛, տղան տար, էրէ օսկու խազիլէն. ինչ ոսիկ չալկէն՝ թող չալկէ: Վեզիր դուռը բացեց, մի օսկի տուեց, հինգ էալ սիլի գարկեց էրէսին:—«Փօսը ընձի չտուիր տէ, Թագաւորին տուիր, տես, ինչ բաներ տի բերեմ քու գլխու»

Էրկու պատմախ վեր էլաւ աղէն, որ Թագաւորին տ'իմցընէ, ըսրց.—«Ասպր պաշի սպումիք Տըր.» (համբերութեան գլուխը յաշողութին):

Վեզիրը սարայը չինեց, Թագաւորը իրեք հեղ գընըց-էկաւ. սարային մէջ Թոլլա կը գինէ:—Վեզիր՛, եախսմիւ կըլլի Թիլ Տիւլիյէ սարայը ու քիւբէ:

—Թագաւոր ապրած. շատ լաւ կըլլի. մի բան մահանայ կայ:

—Ի՞նչ մահանայ, ըսէ, վեզիր:

—Մահանան ընի է որ դաւակ չունիս, ծերացեր իս. Հնդկաստանու Թագաւորին աղջիկ մի կայ, տասուերկու տարուայ է. օ բերիս, Աստուած քիզի տղայ մի կուտայ, որ քու աշխարհը պայպանէ, ամա քիզի աղջիկ կրսիմ, հա, իննի Տիւլի . . . :

—Վեզիր՛, շատ հեռուն է. ծովով վեզ տ'էրթայ, ըզի բերէ:

Ավնի Կարապետը տի բերէ: (Կըսկըծու Հարապետի անուն Կարապետ ըսրց):

—Ըս քեզ տի ճանփիմ, Հարապետ, ըսրց Թագաւոր. էրթս Հնդկաստանու Թագաւորին աղջիկը տի բերես:

—Թագաւոր ապրած, սե չէ, ծովով է. ես չեմ կընըր, կուզիս գլխս պարկ:

—Որդի՛, անկարելի բան է. տի էրթս:

Տղան լալէն էկաւ տունը. մէարը աեսաւ, ըսրց:—Որդի՛, ես չըմ՝ թէ մ'էրթը, մընըր, էադ վեզիրը քու գլխ շատ օյիւ կը բերէ. գնա կիմե քեռեստանդ քով. էնոք որ ճանփայ չհանեցին, կը մընըս հանի:

Տղան դրնայ քեռեստանն քով. մենք քեռին ըսրց.—կ'ա կը դառնաս, թագաւորին կըսես. «վեզիրին տասուերկու տարուայ աղջիկ մի կայ, ընոր պոյին յման՝ քառսուն հաս աղջիկ կուզիմ. քառսուն էրկու հագու. համար իրեք տարուայ ուտելիք՝ վրայ գլխով ամէնը վեզիրի փսեւն տ'ըջի. մէկ էալ քեւիւզ» ազկէկ կեւի մի, օ վեզիրի փսեւն չըլի, օրիմա բոզուլմիւս կըլի:

Տղան էկաւ, թագաւորին ըսրց. ինք իբ տունը գընըց. վեզիր էլաւ, օտք զարկեց աշխարհքը. օլրտաւ օ վարպետ գըննայ (կեւի չիւնդ). գընըց, օլրտաւ-օլրտաւ, նոյ նահապետու թառը գտաւ, չէ որ էնդ վարպետ էին. կեւի չինած էին, իրանց փեւեւն էր, գընըց, առաւ, էկաւ թագաւորի քով: Վարպետը տեսաւ օ, ըսի թագաւորի քան է:—Թագաւոր ապրած՝ ես տի չինիմ ամա, տախտակը օսկէն տի բլի, կընըս նէ չինել տուր. անանկ չինիմ օ, քառսուն էրկու մարդ տի առնէ:

Թագաւորը վեզիրին ըսրց. —Տէ, վեզիր, չուտով կատարէ:

Վեզիրը փառան գողտուկ խազիւնէն կառնէր, ամա հոն էալ փառա չմընց. ինչ բլրց բլրց, չինեց, պատրաստ տեսաւ, կանչեցին ազին օ էրթայ: Տղան մտաւ կեւուն մէջ, տեսաւ իրեք տարուան ուտելիք կայ, քառսուն հաս աղջիկ կայ, ամա վեզիրին աղջիկը չկայ. մէկը ըսրց—ես իմ վեզիրին աղջիկը:

—Չէ, դու չես, ես հիմա կը բերիմ վեզիրին աղջիկը:

Տղան խապար տուեց թագաւորին, վեզիրի աղջիկն էալ բերին: Վեզիր թոյ պաշլայի լացը: Տղան ըսրց աղջիկներուն.—կեւիին միջուն չեւաք, ես էրթիմ տուն, մօրս բարեւ մնայ էնիմ, դամ:

Գնըց տուն. մէար ու տղայ լացին. մէարը ըսրց:

—Որդի, շատ դժար օսովա է, առ սր գիշըր, հայր գրքի վրայ, գնր'. էստ գիրքը օ չտանիս, չես կընր էրթր: Տղան ըս խախտան առաւ, մտաւ կեւին: Ըսրց—նոր քեւաւ, չաօիս մի լեցոց, մի կրակ ուզեց, էլ կրակ էկաւ: Խախտան հայաւ ու գընըց էլաւ քեռեստաննուն սարային տակ. կեւին հոտ կայնեցոց.—Աղջիկներ, դուք հոս կայնեցէք. ես էրթիմ հոս ու գամ: Գնըց օ քառսուն քեռին էալ նստուկ էն. էլան էկան, կեւին տեսան. օ պակաս տեղ չունի. տղին ըսին՝ խախտա ունիմ քովդ, հանէ:

Հանեց: Մեծ քեռին առաւ հայաւ, ըսրց.—Շատ պակասութէն կայ. էսոր բնկեր մեր խախտան առ օ, էրթս:

Տղան առաւ. բարեւ մնայ էրին, քեռեստանը դարձան. տղան փրցոց կեւին, տուեց անկինր. տասուերկու ամիս քամ ծովու վրայ մընց. նե՛ս, նե՛ քաք, նե՛ լեառ կերևայ. էրկինք ու ծով կար: Խապար տուեց վեզիրին աղջիկը.—ահա, լեառտանը երևացին:

Տղան հանեց ծոցուն օխլալինը, հայաւ լեռաւանը օր քիչ-քիչ առջին կուգայ. հայաւ որ էրկու հատ շինարի ծառ բարս կերեայ-քչեցին, էլան էադ տեղ, հալաքները կապեցին շինարի ծառին: Պիքուն էլան դուս, մէկ մէկու աչքը պիտ լուսեն: Աղջիկները ըսին՝ —Փառք քեզ, Աստուած. սեւ տեսաք: Տղան ըսցաւ—Աղջիկներ՝ դուք հոս քառասունը մէկ օր իմ ճանփան կը պէյէք. ահա, խախտան ձեզի կուտամ, օր չէկայ, ետ կը դառնաք, էն քառասուն մարդու քով կելըք:

Տղան ընկաւ ճանփայ, գընըց. շատ գընըց-քիչ գընըց օ մէ մարդ մի նստեր էր, գետինը կը հայիր—Բարե քիզի, աղբէն. Բնչ մարաճեքի տէր իս, լահա գընըց, լահա էկաւ կըսիս ու գետինը կը հայիս—Սա Բնչ մարաճեք ունիմ, մարաճեքը Ավնի Հարապետինն է օր Յիլ օրիյէ սարայ է չինեք:—Ավնի Հարապետը ես իմ—Ինչ բարով հազար բարով, ուսկա կուգաս, ո՛ր կերթաս:

—Փազաւորին աղջկան կերթմ:—Ինչիս էալ հետդ չնս տանիր:

—Ինչ կըլլի, կուգաս էկու. քու անունդ Բնչ է:

—Իմ անուն գետնեն լսող (եք օրնիյէն) Կարապետ:

Էսպէ էլան ընկան ճանփայ, շատ՝ քիչ գըցին, հասան մէկ մարդու, բարե տուին:—Աստուծոյ բարին ըսցաւ:

—Ինչ մարաճեքի տէր իս որ էաս լեռաւանուն կը գինիս, կը դէօրես:—Սա Բնչ մարաճեք ունիմ, մարաճեքը Ավնի Հարապետինն է, որ Յիլ օրիյէ սարայ չինեց:—Էան ես իմ:

—Զըլլի, որ ինչիս էալ աղբէն էնէս, հետդ գամ:

—Անունդ Բնչ է:—Անունս Կիրդիհի Գարբէլ է:

Էաս իրեքը էլան ընկան ճանփայ, շատ քիչ գըցին, ըսաս էկան մարդու մի, օ սիրուն կարծէ ճանփուն վրայ. էրկու ջողցի քար հագեր է օտներուն, կողբաի:

—Աղբէն, Բնչ մարաճեքի տէր իս, որ էադ քարերը անցուցածիս ճուռդ, կողբաի:—Սա Բնչ մարաճեք ունիմ, մարաճեքը էնօր է որ Յիլ օրիյէ սարայ չինեց:—Ան ես իմ:

—Աղբէն, ինչիս էալ կը տանես հետդ:

—Անունդ Բնչ է:—Անունս, Զափուկ Կիրակոս:

Շատ քիչ գըցին, ջրի մի քնարը հասան. հոս նէ՛ կէչուս կայ. նէ՛ ֆէլլեֆ. նէ՛ դայեխ: Հարապետ ըսցաւ. ընկերտանք, նստեցէք, մէ մի ջուրի վեր էրթմ, տեսնք, կընը՞մ մարդ գընըր: Մի սահաք գընըց. տեսաւ օ մէկ մարդ պարկեր է, դէյնէկով միտեց. արթըցոց:—Բարե քեզ:—Աստուծոյ բարին:

—Ինչ մարդ իս, ջուրը տի անցնինք. նէ՛ ֆէլլ կայ, նէ՛ կեմի:

—Ընկերացող կանչէ, գան: Եկան: Ըս մարդը մի ասում ըսդին նետեց, մի ասում ջրի ընդին. բերանը տուեց ջրին, խմեց, ցամաքեցոց:—Անցէք, ըսրց, վէար դիտա: Անցան: Ըսրց.—Ինչ մարաձեքի տէր իս որ էս դուր բաներ կ'ենիս:

—Ես ինչ մարաձեքի տէր իմ. մարաձեք էնորնը Ֆիլ օրեիյէ սարայ չիենց:—Ես էն մարդն իմ:

—Չը'լլիր ինձիս էալ տանիս:—Անունդ ինչ է:—Անունս կլանող (եուերնի) Մարկոս:

Էլան ընկան ճանփայ. Մասիսու լեառան պէս մի լեառան օայանմիս էղան, էաս տեղ ձուն նու հովը շատ կուգայ. էլան շուրթ եօխուլին կէսը, ընկերտանքը մնացին հոսի: Ավնի Հարապետ ձունը ճեղքեց. ճանփայ զարկեց, էլաւ եօխուլին գլխը, տեսաւ մի ծերունի մարդ, պոռան գլուխ է բերնին, կը փչէ, հա կը փչէ. երկինք՝ գետին էդոր փչելուն կը թողան. աշխարհ բուք ու քամի դառուցեր է: Ավնի Հարապետ քանի հեղ պոռաց. ծերունին սաղը է, չլսեց: 'Իէյըկով լաւ կը միթէ:

—Բարեւ, պապա:—Աստուծոյ բարին:

էաս ծերունին պոռուն ցղելուն պէս, աշխարհ էղաւ արեւ. տաք, քամին կըյրուաւ. հաւան աղկէկ:

—Ինչ մարաձեքի տէր իս որ էաս լեառան գլխը նստեր իս...:

—Մարաձեք Ավնի Հարապետին է որ Ֆիլ օրեիյէ սարայ չիենց:

—Ընի ես իմ:—Չը'լլիր ինձիս էալ հետդ տանիս:

—Անունդ ինչ է:—Անունս բքաբեր (թիփինի) Թորոս:

Քաջ ու կտրին օրսորդ Հարապետ
Գեսնեն ամեն բան լսող Կարապետ,
Կուրգով լեռներ դուրող Գաբրէլ
Ամենաարագահաս Կիրակոս,
Մովսէս ու գետեր կլանող Մարկոս,
Յուրս ու բուք բերող Թորոս:

Էստէ էղան վեց հոգի, գըցին. շատ քիչ գըցին՝ հասան Հնդրաստանու Թագաւորին քաղաքը. դայձի մի նստան. դայձեհին մի ծերունի մարդ էր, հարցուկ կ'ենէ, ուսկա կուգաք, ուր կ'երթք:

—Ձեր Թագաւորի աղջիկ մեր Թագաւորին ուզելու իք էկեր:

—Դուք էաս Թագաւորին օրէնքը ընդոր է, չէք գիտեր. ես ձեզի խրատ կութամ Կերթք Թագաւորի բնէր դափուն կը հասնիք. մի քարաձը օսկի սանձալիյէ մի կայ. մի քարաձը արգաթ սանձալիյէ. էտդ օսկի սանձալիյէին վրայ նստիք:

Դրցին օսկի սանձալիյէին վրայ նստան: Թագաւորը հայաւ որ աղջիկ ուզելու են էկած. ճանփեց յաւիւսնին օ տեղ տայ: Թագաւորը ըսրց.— Ելոց մենծը վէր մի է. կանչեցէք, գայ:

Ավնի Հարապետ գնաց, գլօխ տուեց Թագաւորին.— Ըսէ, որդի:— Թագաւոր ապրած՝ քու աղջիկդ մեր Թագաւորին տի տաս:

— Աստուծոյ էմրովը ըլկելուն սորա, օրի չտամ, կուտամ. ամա իրեք հատ շարք ունիմ, օր հանեցիր, տուածս ցուած է, օր չհանեցիր՝ վեցիդ էալ գլօխը կը կըյրիմ:

Մէկ ընի է որ, քառսուն պղինձ ունիմ, ամեն պղինձին քսան ու ութը լիար բլինձ կը լեցընեմ. ամեն պղինձի քառսուն հատ էալ գոմէշ կը մորթեմ. կեփեմ, փեկեկ կենիմ. օ կերար, քմաւ՝ քառսուն պղինձն էալ կը լեցնեմ եօթ տարուայ գինի. բնի էալ որ խմեցիք, քմաւ, աղջիկս կուտամ: Մէկ շարքն էալ ըդի է. գինին օր խմեցիք, քառսուն պղինձն էալ կը լեցընեմ ջուր, իրեք օր, իրեք դիշեր կեփիմ. համաւն էալ կը տաքցընիմ, էան ջրով համաւնի մէջ էկը կրցաք լօղցաք, աղջիկս կուտամ:

Ավնի Հարապետ ձեռաքը ծոցը դրած էկաւ, ընկերտոցը ըսց:—

Լէք, փոխէք. Թագաւոր ըսանկ բանկ ըսց.

— Նուտընի Մարկոս ըսց.— Վաստաւ աղորմած է, պղինձնին ինձի հասաւ: Առաւօտը կանչեցին օ ուտեն. հեքէե քամաւա էլած ին, էկը չկրցան ուտիր նը, գլօխնին պիտի գինին:

Էան Նուտընին ստովրտաւ, ըսց.— անլի, աղին հայիմ. էաս ամեն պղինձնին մի ձեռաք մի նեանց, սրեկց, նեանց հունա մինալ:

Թագաւոր հեքստաւ.— լեցոյէք, ըսց, եօթ տարուայ գինին պղինձնին: Դինին էլ խմեց, կարծեց պղինձնին բերնիւր: Թագաւոր հեքստաւ, ջուրը տարցոյ. էկան օ վեցն էալ լօգնան: Թիփիճի Թորոս սլօւսն փչեց. աշխար եղաւ ցուրտ ու քիփի պղինձնին սառոց կապեց, զցին, լօղցան:

Ավնի Հարապետ ըսց.— մեք անօթի իք. հնց առաք, ուտինք:

Թագաւոր կանչեց Ավնի Հարապետին, ըսց:— Ինձի մարդ մի կայ, քառսուն աւուր հեռու ճանփան ջուր մի կայ. էան մարդը մէկ օրը կերթայ, կը բերէ: Ձինէ մէկը էրթայ իմ էլչիի հետ օ ջուր բերեց, էկաւ, աղջիկս կուտամ, ուչ էկաւ՝ գլօխը կը կըյրիմ: Ավնի՛ն կինէ ձեռաքը ծոցը դրեց, էկաւ—...: Չափուկ Կիրակոս ըսց.— Վեգրըրտանք, հե՛շ չըլլա նը՝ Չաղցին մէկ քեք քարը ոտացս ձռէն կը հանիմ:

Առաւօտ բնկան ճանփայ, սահաթ մի տեղ գցին:

Էլչին հայաւ օ էսօր հետ չափի կրնը էրթը. ըսց:— Նա աղջիկ իմ. էրթմ, գինի բերիմ, աղբրի վրայ քի՞ժ էնիք:

Տղան մընըց, աղջիկ դընըց. դինի, ըրապ առաւ, էկաւ:

Ելան գցին, պայաւանի աղբրի մի ըռաս էկան, նստան, պաւ-
լայեցին գինի խմելու: Տղին գինին շատ դէօր էկաւ, ներքի տուեց,
խմեց, հերքի տուեց, խմեց, խել թփաւ, ընկաւ: Աղջիկ նէ, էլաւ,
զընըց որ ջուրը լեցընէ, դայ: Դաք նրտինէյլն Վարապետին մա-
րաճեքին. ականջը տուեց դետին— ահա, ի՛նք աղան պարկաւ, քնաւ,
էնոցը գընըց, ահա ջուրը լեցոց, դարձաւ. մեր աղան հոտի քնուկ է:

Դանք Կիրպիճի Դաբրիէին, նետեց կիւղը, զընըց աղուն քով
զարկեց. աղան արթըցաւ օր թագաւորի եօյլն հոտի չէ. լեցոցեր է,
կուղայ. ինք ջաղջի քարերը հանեց օտայը. զընըց՝ ջուրը լեցոց,
էկաւ, քարերը հագաւ, էրկու տահաք էալ քեզ զընըց, ջուրը տուեց
Թագաւորին, Թագաւորը հայաւ օ իրաւ՝ էն ջուրն է:

— Տուածս տուած է. ըսըց, գցէք, հանգիստ էղէք, առաւօտը
կուտամ:

Իրիկունը էկան, իրանց մէջ՝ «աչքդ լոս, աչքդ լոս», էրին:
Առաւօտը Ավնի Հարապետի զընըց, Թագաւորին գլօխ տուեց:
— Մեկ ճանփու դիր:

Թագաւորը ըսըց. — Հայտէ, զըցէք, ես գոր, դուք դոր, ես
իրեք տարուայ հեռու ճանփայ աղջիկ չիմ խտար. զըցէք բաներնիդ:
Ավնին ձեռոքը ծոցը դրըց. — Էլէք էրթք, ըսըց:

Չիք էրթը ամէ հալով, ըսըց Թիփիճի Թորոս. պոռուն առաւ,
փչեց. էրկինք, գետին պաւլայեց քիփի ինիւր. կուտըճի Մարկոս
ընկաւ քաղբին մէջ. մարդ, «հիէ, դո՞՞՞՞՞՞՞, ձի, ինչ օր ըռաս գար,
կը կլար, ու կողտէր, սով ցղեց քաղբի մէջ. էադ մարդուն նե՛
թար կը բանէր, նե՛ յուճեմկ, մեռնիլ էալ չի կար. վէր մի ծառին
ձեռքը ցգէր, կը քաշեր բոռուն, նետեր դէտնը: Էնոր մեռնիլը՝ կէս-
ծաղը ըռաս գար նէ, գինիլու ըլլիր, կը պանէր. թէ չէ, մեռնիլ չկայ:

Թիփիճին պոռուն փչեց, էնանկ ցուրտ էրաւ, էնանկ ցուրտ,
որ սարայի մեւմեք քարերը բլլլի ճաթեցաւ ցրտուն: Քաղբին մար-
դը Թագաւորին ճալանի կայնաւ թէ— «աղջիկդ ալ տաս»: Թագաւորը
ըսըց. — առաւօտը թող գան, առնեն, էրթն:

Առաւօտը աղջիկը ձին հեծոցին, մըըք էրթք բարե ըրին. ըն-
կան ճանփայ: Շատ-քիչ զըցին, հասան Թիփիճու տեղը, մընըք՝ էրթք
բարե ըրին, զցին: Էադ ինք իրան ըսըց, իմ հէարս էաս Թիփիճութին
կը բանէր, ես էալ կը բանիմ:

Դըցին, հասան ջուրը, կուտըճին բերանը տուեց, ցամբեցոց:
Անցան էտք. մընս՝ էրթս բարի, ըսին: կուտըճին էալ հոտի մընըց:

Էադ գըցին, հասան չղպնի սիւրույի տեղը, հինգ հաւ օխչար
կարծուի ճանփուն վրայ, մէկալ ամենքը լետուն է էլած, գետն
կերկը:

Ավճի Հարապետ ըսրց չոպնին.—Աղբէւր, շատ զարար տուիմ ես քիզի: Զափուկ Կիրակոս ըսրց.—մէկ ոտացս ջաղցի քարը կը հանիմ, գէալբըր կը պանիմ, սիւրուն էալ կը թոփիմ: Էտդ էալ հոտ կեցաւ: Մնըք, էրթք բարի ըրին, հասան Կիւրգիճին լեառան վրայ. էնոր էալ մնըք բարով ըրին, գըցին. Երտինէյէնի տեղը հասան, ըզի էալ հոտ մընըց: Մընըց աղջիկն ու տղէն: Աղջիկը ջահա չէր խօսիր տղայի հետ. թուղթը հայաւ, ըսրց.—Թագաւորն ու վեզիր քու գլօխ օյին տի խաղան. դու ինձիս Թագաւորին համար կը տանիս թէ քիզի համար:—Թագաւորին համար:—Սա Թագաւորին չիմ առնիր, քիզի կառնիմ. ամա վեզիրը քիզի կեմի տի զրկէ որ մընըս մէջը, կեմին գեհեքիլ (թունաւոր) է, չըլի օր մընըս մէջը, ես էալ, դուն էալ կը մեռնիք, ես իմաց էղայ (ինձ յայտնուեցաւ), ինչ փորձանք է բերէր քու գլօխ, վեզիրն է բերէր:

Տուեց տղային չելիի մի ու ֆօլոգ մի: Քօլոգը հագնիր, մարդու էալ չերեար, չելիկն էալ դճր զրկեր, կերթր, կը պանէր: Գըցին, հասան կեմին • փրցոցած՝ ես օլըված՝ կերթն քաղաք: Տղան պոռաց. վեզիրի աղջիկն ինչ, ճիւղէն ի վեր էլաւ, հայաւ, Ավճի Հարապետ ու Թագաւորի աղջիկ էկան. կեմին ետ դառոցին, հեծան կեմին. շատ ուրախութիւն էլաւ միջուանը, կեմին քչեյին անկինը, հալկէն աղկէկ էր: Ավճին ըսրց.—օֆ, հոգիս անհախ ըսահաքաւ:

—Ղայֆէ մի բերէր ըսրց. էան ըսրց.—ես տանիմ, էան ըսրց.—ես տանիմ. 42 ֆիննան զայֆէ բերին մէկի տեղ:

Գըցին, մօտեցան քաղքին. վեզիրն է, տունէն էլել՝ սարայը կերթըր, գէպի ծովը հայաւ որ մէկ կեմի կուգայ. փառըլ, փառըլ, փառլամիւ կըլլի. փուսուլան առաւ, աչիցը դրաւ որ իրեն չինած կեմին է. պաշայեց դողալը, խաւքանուն 100 օսկի տուեց. գիր զրեց, ըսրց, «Ավճի Հարապետ ու Թագաւորի աղջիկ էան կեմու միջուն էլէն, էաս կեմին թող նստին», խաւքանին թուղթը էրկնցոց օր տայ, աղջիկը առաւ, ճգեց, նետեց ծովը:

Ելան քնարը, Թագաւորը շատ ուրախութան մէջ մընըց, ըսրց.—Մըգիկան փչուին. ջալուլպազնին զարկուին. Թագաւորի աղջիկը առէր, գըցէք համաւը, լոգցուցէք օր տ'առնիմ:

Թագաւորի աղջիկը ըսրց տղին.—Քօլոգդ զճրկ գլօխդ, չելիկդ զճրկ մէջդ: Ելան, գցին համաւը, լոգցան. մէկ տեղ գըցին սարայը: Թագաւորը գընըց աղջկայ քով.—Բարե՛, Թագաւորի աղջիկ:—Աստուծոյ բարին:

—Էրէսդ բաց, մէ մի տեսնմ,

—Գնա վացուիւր, էկուր, էրեսս կը բանամ, անտա տես:

Թագաւորին իլանը կըլլուաւ, իպրուղը առաւ, գընըց:

Ավճի Հարապետ իրան չելիկին ըսրց.—գընըս, Թագաւորին

գլխը կըյրեն, ցգես օտաջ ճանփան: Չեղիկը գընըց: Ավնին մտա-
ծոցի մէջ մընըց թէ-էտա խօսքով կըլլի, էրթմ տեսնմ, իրմւ է:

Գնըց, քնչ տեսնէ-գլխը կըյրըմուն է, արին լցմուն, Վեգիւ
թագաւորին կնքահայր տի ըլլի. առաւօտ նէ, գնըց օր թագաւորն
ու աղջիկ առնէ, էրթայ պսակէ: Ավնին վեգիւրի գլխին կըյրեց, նե-
տեց թագաւորի վրայ, Հագաւ թագաւորի չորերը Ավնի Հարապետ,
նչան էալ առաւ վրան, էղաւ թագաւոր, կեմու միջուն աղջիկները
բերեց, քեռեստաննուն հետ կարգեց, պսակեց վիճակով: Էնոք հա-
սան իրանց մուրազին, դարձան Ավնի Հարապետին հարսնիքը բըռ-
նեցին, պսակեցին, քախօթին վրայ նստըցուցին, որ խաղաղութեն
էրաւ աշխարհի մէջ:

I4

Բ Ժ Ի Շ Կ Լ Ո Ւ Մ Ա Ն

(Ձառամեծագի բարբառով *)

Ատանու էրկիրը տասնը հինգ տարուալ տղայ մի կըլլի.
ամեն օր կերթայ ավը. մէկ օր կառնէ լաւ արգև մի,
իլաճը կը կըյրի. քար մի կերեայ. գընըց հասաւ քարր. տեսաւ օ
մաղաւա մի է, մտաւ մաղաւաւն, տեսաւ օ մի աղկէկ օձ, մի մարդ
նստուկ. գօտուն ի վէար օձ, վեր մարդ, գլխը թագաւորի գլխուն.
փիւսկիլուն եալ խաչ. մօրուքն էալ ճերմակ:

Տղան թըչէր էր, ջուրը ոռնի վէար կը կաթլը, կրակը վառեց,
վրուն լաթերը հանեց, քըմեց, բերեց չորցոց. էադ մօրուք մարդը՝
աջօւկ ձեռուքը դարկեց աղի կոնըկին օրթալախ տեղը, նչան էղաւ.
տղան ինք իր մտօքը ըսըց՝ կրակը բարկ է, ավը քեպալալ բըրըց, մի
քիչ կըյրեց, իրան առաւ. մէկալը փուլին դրեց էան մօրուք մար-
դուն առաջ օ կերաւ. մնացածը՝ էրկու մատը վերոց, կային չորս
հատ օձեր. քաչէքաչ առին, գըցին, մտան ծակը:

*) Առաժ է Մինաս-բարաւ:

Մերունին ըսրց.— Տղաս, կերակուրը տուողը՝ ջուր էալ տի տայ։ Տիկը փչեց, փաշանին կապեց, նետեց չալակը, ընկաւ ճանփայ, դընըց հասաւ հորուն զլօխը. լեցոց, չալիկեց էկաւ. քարը փորեց, ջուրը լցեց։ Եկան ներսէն հինգ տախիբայ (կոյտ խաւ) օձ, խմեցին, դըցին։

Ըսրց ծերունին,— տղաս, ես ծարաւ պապակայ. ինձի ինչո՞վ տի տաս։

Բերեց, չամրեւ մէկ չամախ մի շինեց. տուեց, ծերունին խմեց։ Իրեք օր, իրեք գիշեր արգիւ չկրցուաւ. տղան մաղարին չկրցաւ էլլըր։

Մերունին ըսրց.— Մօտիկ տեղ չէս կրնըր ջուր մի հաներ ինձի։ Վեց օր մաղարի վրդին աշխատեցաւ. ծակեց, ջուրը հանեց մաղարին մէջ. ըրըց հապուզը. ներանը մորթեց, կրակը վառեց, զարկեց շիւր, ըսրց.— Էստ քու քերակուրդ է. էփանը՝ կեր, ես տ'էրթմ, իգամ։

— Չեմ աւտար օ դաս, բռնին (գրաւ) մի տնւր։

Տղան տուեց ապան ու գնըց, օլրտաւ մինչև կէս օր. չորս հատ, առաւ, եկաւ ծերունին քով, կերան, խմեցին։ Մատը վերոց կինէ, էնոք էկան. ճաղպեց էնոց։

— Կեցիր բարով, ըսրց տղան, տ'էրթմ։

Մերունին զընըց, ներսէն քաբ մի բերեց, տուեց տղին. ըսրց.— տղա. չտանիս մարդու տոս. զանն ինիս ճնճողուն հաւկիթ է. անդին քար է ըղիկայ. ըղոր մարաֆեքը՝ գիշերը կը վառի ճրագի տեղ, ցորեկը կապոտ կտաւի մէջ կը դնես։

Մերունին տղին թեէն բռնեց, նստեցոց, ըսրց.— Որդիս, դու էղար իմ գաւաղը, դուն ինձիս կերակրեցիր, ինձի ջուր հանեցիր, միտքդ պէյէ, օ մարդու առաջ չպտի լողնաս, մարդ կռնակդ չպտի տեսնայ։

Տղան ընկաւ ճանփայ, էկաւ ինք իւր տունը. քարը ծախեց ֆրէնկիստան. իրան պարտքը տուեց, տունը չինեց. քառսոմ հատ օխչար առաւ. չրտկուաւ դէպի ծերունին.— գնըց, համրուեց ձեռքը. օխչարնիւր մորթեց, ինչ օ օձ կար, կերոց, իրան էալ դաւ մի մորթեց, ֆեպալ ըրըց, տարաւ դրեց առջին։

Մերունին էլաւ, քար մի բերեց, դրեց տղի առջին։

— Ի՛նչ մարդ օ տեսնայ քեզ, իմ անունս չտաս, ես օձերուն Թազաւորն իմ. անունս Շահ Մարար է։

Տղան ձեռքը, օտքը համրուրեց, ընկաւ ճանփայ։

Շահ Մարար մատը վերոց, էկան չորս հատ օձ. էրկուքը առանջ կերթային, էրկուքը էտեւ. ճանփու կը դնէին տղին։

Տղան ըսրց.— չնորհակալ իմ։ Օլրուան, տղուն օտքը լրգեցին։

Ատանու թագաւորը շատ դժար հիւընդցաւ. աշխարհը հեկիմ չմընըց, բերին: Յաւուն զօրութեան՝ մէ մի աջուկ փիճին՝ մէ մի չալախ (ձախ) փիճին վրան մենծ ետրաւ էլաւ օ մէկ մէկ օխայ կարծեազ ետրան իրան միտք կուտէր, օր աւուր փայ կը շուրուրնար, (խորանայ) Ծրէնկիստանու հեկիմ մի կար հոտի, ըսըց.—էրկու հաւ մորթեցէք:

Էրկու հաւ մորթեցին, բիւմբիւլը (փետուրը) փետեցին, բերին, դրին ետրին վրայ. մի մարդ չպոխ խմելու չափ թագաւորը հանգչաւ. ցաւը զօռ ըրըց կիմե, քակեցին օր, հաւը կերած է ետրան:

Օրը քառասուն հաւ կը կապէին, հաւերը կուտէր ու թագաւորի մտէն էալ կուտէր:

Էազ թագաւորին տնունն էր կիւն օ Ատանու հիւը ցգեց, իրան անըմով իբան էրկիրը Կուլիկու կըսուի:

Հեկիմներու մէջ մի եանուտի կար. էնոր պէս չէր գըտնուէր աշխարհը. շատ հասկընող էր: Էաս եանուտին գընըց թագաւորին վրայ, տեսաւ ետրան:

Թագաւորը ըսըց.—Հեկիմ պաշի, իմ ետրան տի սալցընին թէ չէ:

—Իմ ըսած դեղն օ ըլլի, մի սահաքուայ կը հանիմ օտաց վրայ, թագաւոր ապրած, իրաւունք տնըր ինձի իրեք օր, թագաւորը վրու նշանը տուեց հեկիմին:

—Իրեք օր չէ, ամիս մի քիզի ժամանակ, քեկի ինձիս սալցուր:

Իեկալ կանչել տուեց հեկիմը, հերեհ լսեցին օ հեկիմը իրեք օր իրաւունք է առած: Կանչեց ժողովուրդին.—էգուկի, որձի մարդ չպաի մնայ. տի դայ:

Հեկիմ պաշին մտաւ քեյնա օդա մի, բեմ նետեց, հասկըցաւ, գալողը շլարցոց, կունակը հայաւ ու սէապեց. բուլլին հայաւ ու սէապեց: Մարդ դրեց, էան տղան գտան իրան տունը: Չըլպոցոց օ նա: Մարարին մեծիւրը (կնիք) կունակն է. ընի մաղօտ էր, տղան էալ էնանկ է:

Թագաւորին իմցուցին.—Ալմի Փուրթօ մի կայ, էան տէրթայ նա: Մուրարին տի բերէ, չէ նէ, կը մեռնի:

—Կանչեցէք, դայ, Ալմի Փուրթոյին:

Ալմի Փորթոն էկաւ. զլօխ տուեց թագաւորին:

—Որդի, ըսըց թագաւորը, հոգիս խալըսէ:

—Իլանը չկայ, վեկ կընը երթը, օձերը ի գիս կը խեթեն:

Հերստաւ Հեկիմ պաշին, բերեց ալմի Փուրթոյին կապեց սէօնը (սիւնը). զապաղ թիւ մէլ ըրըց. օր չը կըլըր. բերեց, կապեց ճակատը. պաշլայեց աւուր պուրդուսու տալը:

Ավճի Փուրթոյին մի ձեանը երկինքը էլաւ. մի ձեանը գետնի եօթը դաքը էջաւ: Հեմէլ եազլաքմիւս ըրըց, օլըրեց, Սարսափելի կը պռաւար, հոգին կը նուաղէր: Կրթեցին ակընճվընին, աղ ու բաճ (պիպէն) լեցոցին տեղը: Օրը տե՛մ մի միս կը փրձընէին Փուրթոյէն-շատ չարչարանք տուին: Էլաւ Ավճի Փուրթոն հոգու կակըծուն շաւ-խանան դրըց փեճը, դընըց գէպի Շահ Մարար Թագաւորին: Ատ-տուծոյ հեօփմէքովը մաղարին օ մօտեցաւ՝ տասը հատ ճեքան դար-կեց, քաշեց, նետեց ներս, գլխի տուեց Թագաւորին:

Թագաւորը էան սահաքը մաքէն անցոց. ըսըց.—Քեզ օ չար-չարէին՝ ես Աստուծոյ առաջ քեզ զաւակ իմ ըսեր, ընոր համար տի դամ. վախոս տարաժամ է: Պարկան, էլան ընկան ճանփա, առաւօտ-նու գրցին: Տգան ընկաւ առջին, Թագաւորը յետին, կերթային:

Էադ էրկիրը ինչ զօի օձ կար, պիթուն էլան, փլմեով (խաւ խաւ իրարու վերայ դիզուած) էտին չարուան, Թագաւորը ձեռօք ըրըց. պիթուն էալ ետ դարձան: Ըսըց օձերուն.—Քանի օր իմ ճանփա՞ծ հետիյէս կուգայ ձիզինէ. տեղաննուդ մի խախտըվիք. մի տա-րուն սօրա օր իմ պարզեա չեկաւ նը, էան էալ իմ գիտցած բանն է: Էլան ընկան ճանփան, էկան, Չաթ ճանփան հասան:

—Նաւրուզ լեառան էրթք. Փուրթո:

Հասան Նաւրուզ լեառը, ծաղկնուն մէջ մի սահաք մընըց լեա-ռը, անուշ անուշ ծաղկընուն. հոտը էկաւ:

Թագաւորը գնկաւ, ծաղկէն կըյրեց, նաւրուզին մի ծաղիկ տուեց Փուրթոյին:—Կըլա՛, մի ծամեր, Փուրթո՛: Չորս նըճէզ ծաղիկ էալ տուեց Փուրթոյին:—Արդաներդ չպտէ գինիս ծաղիկին. տի կլաս: Առաւ հինգ բո՛ պալաստն ծաղիկ, օ էնոր հոտուն պէս աշխարքը չգտնուիր: Ըսըց Փուրթոյին:

—Էաս պալաստն ծաղիկնին կը լընըս ճեվզէին մէջ, կեփիս, իրեք եփ կուգայ, կը խմես անօթի փորուն. էադ օ խմեցիր անօթի փորուն նը, հե՛ր մէ ծաղկի, խոտի քով էրթանը, քեզի հեա կը զըու-ցին թէ—եա էս ցաւին, եաւային դեղ իմ:

Մաղկընուն անցան, գըցին. նստան քարի մի տակ: Շահ Մա-րարն ըսըց.—Փուրթո՛, ըս քարին վրու քարաքոսն էալ տի առնիս, պալաստն ծաղիկն հետ տի իրար խառնիս, խմիս: Քարին ծուծը առ ծեծէ, մերդի հետ էփէ. խմէ. էան վե՛վ օ խմէ՛ մէջըը ցաւի նէ, կը ժրացընէ:

Գըցին, գիշըը Փուրթոյին տունը հասան, էփեցին պալաստն ծաղիկն հետ քարաքոսը. ու քարին ծուծը: Նաւրվիզ ծաղիկն 1) խմեց անօթի փորուն:

1.) Եղբու կանգում բարձր բուփ է. փայլք մոխրագոյն է, սպիտակ ծաղիկ ունի:

—Դէ, ըսըց, սահաք մի պարկիր:

Պարկաւ, քնացաւ, էլաւ նստաւ: Ըսըց թագաւորը:

—Փուրթո՛ւ: Փուրթոն էրեսնի վեր հայաւ:

—Խնչ տեսար, բան մի ստացան, ես ինչո՞ւ գեղ իմ:

—Թագաւոր ապրած, չորս ծուծ ունիս գլխուդ մէջ, ըսգիինը տասնը՝ աղու է. աման զաման չտար, կը վերջանայ. չոլախ թարաւինը էան լմանը. էրկու մէջ տեղինը տասնը՝ կը սաղնայ:

Փուրթոն խմէր էր ծաղիկը, վրան իմաստութիւն էկեր էր:

—Փուրթո՛ւ, ըսըց Շահմարար, ինչիս եօթ տարուայ կարմիր գինի կը խմցնիս անօթի փորուն, լաւ կշտով մի կը խմիմ կուչտ, ես • պարկայ, ձեռքս կը կապես, դանակդ սուր կինիս, ինչիս կը մորթիս, գլխս կառնիս, կը դնես դէն. մարմինս էալ հող ու գերեզման կինիս, ¹⁾ օձերուն էալ թագաւորական քային կը կապես. • էնոք գիտնան թէ ես սաղ իմ. արմատան չերթայ նէ, իմաց կըլլին, աշխարհը կանցընին:

Իմեց եօթ տարուայ գինին, գլխուն խելքը գընըց. բերեց, ձեռքը կապեց. դանակը սուր ըրըց, վրան գրեց, ²⁾ բերեց գլխը ճեղքեց:

Յահուդին էկաւ, հա՛, Փուրթո՛ւ, հազր է, էփերէս.—Ձիմ էփեր:

—Էփէ՛ տէ, ա՛ռ էկոյ:

Փուրթոն գլխը ճեղքեց • գինու նիթը քայեր, գըցեր մէջ տեղի ծուծին խառնուէր է, բերեց էփեց, եօթնէն մէ մի կայնեցոց, լցեց տիպտակ շուշի մի մէջ: Մէկէալ աղուն էալ էփեց, լցեց իրեք շուշի մէջ:

Փուրթոն է, գընըց թագաւորին քով •, Յահուդին նստեր է վերդին, բերեց էջոց Յահուդուն առաջ:

Յահուդին էալ էան ծաղկընուն կերեր էր, իրեք շուշին էալ հոտ առաւ. ամա գինու նիթը • գըցեր՝ խառնուեր էր ծուծին, չճանչցաւ, մի Ֆիննան էրկնցոց թագաւորին.—խմէ՛, ըսըց:

Թագաւորը ըսըց.—կէսը դո՛ւ խմէ:

Յահուդին առաւ • լամէ կէսը, փորը չերթածտան պսուաւ, էրկու շախա էղաւ, ձէնոտաւ քիւֆէնկի պէս:

Թագաւորը հոտ զարմանք մընըց, ըսըց.—էան էր քու հեփիմութիւդ, հեփիմ պաշի: Յահուդին սատկաւ:

Ավնի Փուրթոն մէկալ շուշին բերըց, ինք իմեց, թագաւորին էալ տուեց, սաղցաւ, էլաւ վեր:

1.) Շահ տեղի տեսած եմ օձն սպանելն յետոյ անպատճառ պիտի հորեն, եթէ դուրսը մնայ, աստիճան ամբողջովին կը համարէ, կուսաղնայ:

2.) Շահմարարին գերեզմանը հիմա եւս կայ, կասեն:

Ազնի Փուրթոն Էդաւ հիմայ հեփիմ պաւելի, ուր օ գրնըր, «Լոխ-ման հեփիմ», կըսէին:

— Հեփիմ պաւելի՛, մուրազդ ուզէ՛, ըսըց թագաւորը:

Շահմարարին գօտուն ի վեր կըյրէր՝ առէր էր Փուրթիոն. գընըց բերեց, թագաւորին սալոցոց:

Թագաւորը տեսաւ, զարմաք մընըց: — Դու ինդուր բերէր էս:

— Լսին օ Շահմարարին մորթիւր իմ, մաղի պէս իրուր վրայ զարկըմուն է օձերը. վեց օր օ քայլին չերթայ, էրկիրդ կանցընին:

Օձերուն քայլինը նիկեր թափեցին. Լոխման հեփիմ որ ըսըց, չտարան. — հեմ տեղը չենք գիտէր, հեմ կը վախիք, ըսին:

Տաս օր մընըց, չկըցան մարդ գըննային օ տանէր:

Էսա քաղքի միջուն Էդաժ օձերուն՝ օձ մի ճաղպուէր՝ գըցեր էնոց մէջ ըսեր էր. «ձեր թագաւորը մորթեցին»:

Մաղ զարկըմուն էր, օձերը քանկաւուն, էսդ քաղաքի մարդիկը խեղեցին, պանեցին, քաղաքը՝ անցոցին:

Խապար տուին թագաւորին. — «Օձերը սիրական քաղաքդ անցոցին»:

Մաղ չմընըց, կանչեց հեփիմ պաւելին. — գըվոր չարէն:

Հեփիմ պաւելին ինք բարձաւ քառասուն բեռ նիկերը. անդին քարէ քեզայի մը ունէր Շահմարար, առաւ իրան վրան: Օձերը տեսան քեզայի վայ, ըսին. — Շահմարարն է, թափուան, ընկան տղին հետ, գըցին, էլան մաղաւան:

Տղան օ տեսան, ըսին, — ըսի մեր թագաւորն է:

Լոխման հեփիմ տեսաւ օ, օձերը քաղքի մարդոցը խեղած, նիկերին կերած ին:

Դատաւորան ըրըց. էան սուտ ըսող օձը բռնեցին, խեղեցին պանեցին. Հեփիմ պաւելին իրեք օր հոն կեցաւ, էրթըլու էդաւ, ըսըց օձերուն, — քանի օր ձիգի հեփիլի կուղայ, տեղաննուդ մի թնդաք:

Հեփիմ պաւելին քանի օ սաղ էր, նիկերը կը ճամփէր, հիմա էսլ ժողովուրդը կիրակեց կիրակի կը ճանփէ:

Հեփիմ պաւելին անըլաւ. էդաւ Լոխման հեփիմ. մարդ օ մեռնիր, կէրթը կը սաղցընէր. էան չիչէն պէյէր էր. Լօթը տարի մարդ չմեռաւ:

Մի կնիկ ամէն օր կէրթը, Լոխման հեփիմին լաթերը կը վաւար, առուր մէկը գըցեր էր վրացք. իրան տղան օ աղկէկ ու սիրուն էր, էկաւ մօրը քով, ձառնը տուեց, մօրը նկայէն բանլին առաւ, գընըց:

Լոխման հեփիմին կնիկը էսա օ տեսաւ. հարցոց: — Էդի վեր ե՛ք օ բան չխօսաց, բանլին առաւ գընըց:

2.) Այժմ Իլան կէշուրէն կասուի այս վայրին. որ գիւղ մէ:

— Ի՞նչ կըլլի, հեքիմ պաշտին խնդրեք կինիմ օ, իմ տղան աչկերտ առնէ քովը՝ լալ է:

Հեքիմն օր տունը էկաւ, իրան կնիկը զրուցեց:

— Մեր դրացիներն օ միգի վրացք կինէ, ընդ տղայ մի կայ. քովդ աչկերտ առնես, համի լալ է, համի սաղր:

Կնիկը գընըց, տղան առաւ էկաւ, տղան վարպետին ձեռաքը պագեց. մէարը թողեց գընըց:

Տղան մի ամիս դադար (չափ) մընըց. մի ամսուն էտե Լոխման հեքիմ ըսըց իրան կնկան. — Կնիկ, էաս տղան նե սաղր է, նե լալ. էտանկ կը լմանի:

Լոխման իրան այտին էր, իմաստուն էր. գիտցաւ օ լալ չէ, ըսըց. — Էգեյեթ մամ տղին օ, քովս չկենայ:

Բերեց, քսար կարմրցոց կրակին մէջ, ձգեց գլխուն վրայ. տղան պաշտայեց լացը — *ւն ւն ւն* կինէ. լեզուն չդարձըներ:

Կնիկը ըսըց. — Մի չարչըրեր. լալ է:

— Իլլանի լեզու ունի քի ունի, շան տղութին կինէ:

Բերեց, քեպապին շիշը նետեց կրակը, կարմըրաւ, զարկեց ըսդի ականջէն ընդի ականջը, աւա լեզուն չէր դարձներ: Կնիկը ըսըց. — Խեղճ տղին ինչո՞ւ Էգիյէթ կինիս:

— Կնիկ, լեզու ունի եօր ունի: Ականջը ու քսաին ետքան իրեք աւուր մէջ սաղցոց, բերեց կապեց սէօնը, քիլփիթիով օրը հինգ օրէմ միս կօլըրէր, կը փըցընէր. աւա *ւն ւն ւն* կինէր: Կնիկը ըսըց. — Խեղճ տղան մի չարչարեր:

— Կնիկ, Իլլանի քի լեզու ունի եօր, ունի:

Շատ չարչարանք տուեց տղին, լեզուն չկըցաւ դարձընէր. հեքիմը որ ղըրէր, գործ կը կատարէր, կը դառնար. Լոխման կուզէր օ, տղան իրան քով բան չտըրվի:

Եօթը տարի տղան մնըց Լոխմանի քով:

Մի գեցկին հեքիմին մէկը, գիշեր-ցօրեկ գլխը կը ցաւէր. իրեք ամիս հեռու ճանփայ էր, Լոխման հեքիմին անունը լսեց, հարցոց, էկաւ գտաւ. Լոխման հարցոց. — Ի՞նչ է ցաւդ:

— Գիշեր-ցօրեկ գլխու ցաւը չկըյըրի:

Դըռվընին կղպեց, առաւ էջաւ դէօրդէն (քակը), դուռը կղպեց, հեքիմին քեպէթ մի տուեց, մարդը մեռաւ. բերեց մարդու գլխու քեպէն դանակով խօլփիկ (կտը, փերկէ) կըյըրեց, հանեց, տեսաւ գլխուն մէջ ութ ճոնէ ճանգլոտ (մադիլներով) մի ճանաւար. հեքիմը ըրըց՝ քսանը չորս սանաք աշխատաւ, չկըցաւ բռներ էր օ, գլխուն միջուն հանէր, բերըյ իսղանը, նետեց օ քաշէ, քոփուաւ, էջաւ վէար. քեպիթիով կը սղմէր նը՝ չէր կրնըր բռներ, կինէ

կէջնար վէար, փռփելբուն չետեց, մաւան առաւ, իրեք հեղ նետեց, չկրցաւ բռնել էր. էարինէ քրտինքի մէջ մընըց:

Լոխման էաս դօի հեքիմութին կինէր, էտանկ բանի ըռաստ չէր էկեր: Վերելը դուռ կայ, տղան գողտուկ կը հայի, չհամբերեց.— Վարպետ, մաւան կրակը նետէ, պոռաց, թող կարմրի, գինեկաւ փմի կը քովուի, կը քաշես, կը հանես:

Նետեց կրակը օ, կարմրի. քրտինքը էջաւ քովուղը, չպողը ղեցոց, դեօդին պաւլայեց վօլթա գինիլը:

— Կնիկ, դիմաւ կըսէիր լալ է. քնդուր էղաւ, պոռաց:

Տղան վերի գռնով փախաւ, գընըց իրան տունը:

Տղան հայաւ, տանը իրեք հատ դեօքեօն գալմա պղինձ ունէին. հատը չարեկ ($1/2$ խալվար) մի կառնէր. տկու պղինձը կաթ լցեց. վրու պղինձը գինի, օրթըլթի պղինձը չոր թողեց, մտաւ մէջը, նստաւ: Էան թող նստի:

Լոխման սաղցոց, հեքիմը ճանփու դրըց. էլաւ վերելը:

— Կնիկ, չրաղը ուր գընըց:— Քու քով էր, ես ջուրը գրցի:

Էլաւ Լոխման հեքիմ ըսոր-ընոր փաւա տուեց.— Վե՛մ օ չրաղօ գննայ, ընոր հեքիմութինս կը սորվեցըննմ:

Աշխարք օլրտան, չկրցան գտեր էին. Քառսուն փեփ ձի մը առաւ. ինք իր տունը կուգային, կը սաղցընէր. հեծաւ քառսուն փեփ ձինը. բոլոր աշխարքը օլրտաւ, տղան չկրցաւ գտեր էր:

Քառսուն տարուայ սօրա էկաւ տունը:

Իրան գրած թուղթ ունէր, Շահմարար գրած: Բեմ նետեց, տեսաւ օ, Կարմիր ծովուն՝ ձերմակ ծովուն՝ մի եաքաղի նստելու տեղ կայ չոր, տղան հոն նստեր է:

Խայիխներ սէապեց. կեմիստաննուն փաւա տուեց:

— Գըցէք, ըդ տղան Կարմիր, ձերմակ ծովուն օրթըլթի աջան նստեր է. առէք, էկէք:

Կեմեքիստանը առին միլիօնով փաւան. ծովերուն վրայ օլըրտան, չոր չտեսան, տուին եանկիլը (ծովի ներսն):

Լոխման էլաւ, գընըց աշկերտի մօրը քով:

— Հարիւր քառսուն տարուայ գըցի ես. բե՛մ կը նետեմ. Կարմիր ու ձերմակ ծովուն օրթալախը մի չոր կայ. տղադ էան տեղէն բերել տո՛ւր, ըսըց: Էրգու՛մ էալ ըրըց.— տղուդ բան չի՛մ ինիլ:

Մէարը, պղինձնին վէար առաւ. միջուն հանեց:

— Որդի, դու ինձիս ծերացուցիր, աշխարքը օլրտայ, հարիւր քառսունի գընըց տարիս, մեռնիմ նէ, հեքիմութինս աշխարքի էրեսէն կը ստի, անունս կը կորի:

Տղան էլաւ, վարպետին ձեառքը համբուրեց. մէկ մէկ մնկայ (չինի գաւաթ) գինի խմեցին:

Լոխման հարիր քառասուն տարի էր, վե՛ր օ. մեռնէր՝ կը սաղ-
ցընէր, ազան սահա չէր տեսեր՝ ինդուր կը սաղցընէր, ու՛ր օր ծեր
մարդ մի կար՝ կը կեցնըցնէր, տասնը հինգ տարուայ տղայ կը չի-
նէր: Տղին բարց:

— Պղինձը գիր վրան, ինձիս ցեղպէք մի տուր. Զուրը կը տաք-
ցընես, կեռայ, քառասուն սահաք պղինձին ցրի՛մ մէջ կը մնամ. բերանը
կը բանաս. ինձիս միջուն կը հանես, հինգ լիւր բանբակ կը չիակես
(տաքածես) խալիին վրայ, մէկ մարդու մի կեօրե՛ի աեղ կը չինես.
կը բերես, էաս Եուեի Զուրը կը խառնես. հինգ աղւտ կը լեցընես,
կեփես, եօթնէն մէ մի կայնի Զուրը:

Տղան էան լմանը ըրըց. Զուրը պաղաւ, էղաւ. մեռելի Զուր
(գոյ). բերըց բանբակի վրայ լողցոց, մէկէալ չոր բանբակը չտկեց
վրան, եօթը սահաք մնըց. էտե բերեց, լնայ բերան ի վէար. Ֆին-
նանը առաւ, չառաւ, Դաբէր հրեշտակ գարկաւ, Թափեց, մի ջամլա
(կաթիլ) գընըց պողպագնի վէար. օ մի ջամլան գընըց, քիչ մը հոգի
առաւ, կըսէր «բե՛օֆ, քե՛օֆ, քե՛օֆ. (լից, չուտ արա՛)»

Ըս տըղան տարաւ իրան վարպետը Շահմարարին քով, հող ու
գերեզման ըրըց:

Կը պառկէր, չէր քընանար. իրան վարպետին «բե՛օֆ, քե՛օֆ,
քե՛օֆ» ձէանը ալնջէն չէր կըյրիր: Մի տարի դասար՝ գիչեր, ցորեկ
քուն չէր ըլլիր, միշտ «բե՛օք . . .» կը լսէր:

Աշխարհը օտք քաշեց (աշխարհի երեսն ամեն տեղ չըջեցաւ).
հեռ ուր կերթէր, չէր քնանար, վարպետին ձէանը ալնջէն չէր
կըյրիր:

Էջաւ մենծ տուն մի, էրկու վարդապետ, մի տէրտէր. մի էկա-
պոկոս ու էան տանը մէջ հարիւր գլօխ մարդէն աւելի մարդ կար:

Տղան վեց օր կեցաւ հոտ. էրեսվընին չէր խնդար տնեցոց:

— Հայր սուրբ, ինչո՛ւ երէսվընիդ չխնդար, հարցոց տղան. եկը
ինձի համար է, ես կելլմ, կերթըմ:

— Ուրդի, չէ, մի հարս ունիք, էաս դօստ մարդը մի դի, էան
հարսը մի դի. իրեք օր է ցաւ կը քաչէ, չատ հեփիմներ բերաք, Ըե՛
կը մեռնի օ խալըսի, Ըե՛ կաղէկնայ. իրեք օր է, գիչեր-ցորեկ կը
պոռայ:

— Ատանկ է նէ՛ ինձի թեգ խապար տայիք:

Գընըց. էան սահաքը սաղցոց, հարսը բերեց տղայ մի:

Տասը օր էաս տղան Թող չտուին. պախեի՛ը տուին. հեփիմը
կնքապապ (կնքահայր) էղաւ տղին. տարին ժամը, մկրտեցին, էկաւ
իրկունը պարկաւ:

Քսանը հինգ տարի էր քուն չէր ըլլիր, քսանը չորս սահաք
քունը տարաւ: Լոխմանի ձէանը կըյրեցաւ:

Էլան ճեփմը առօք փառօք դրին ճանփու, էկաւ մօրը քով:
Մէտը կարգեց էսոր, եօթ օր, եօթ գիշեր հարանիք ըրըց:

Վարդետին ձեանը ականջէն կըյրաւ:

Գնըց դայվէ մի, միսաֆիր էղաւ: Աւոններ գիտցան օ Լոխմանի
աշկերտն է, հանելիկ ըսին իրարու:—Սա էալ ձեզի բան մի ըսիմ,
ըսըց ճեփմը:

—Դու Լօխմանի աշկերտն իս. մեք քիզի հետ կրնը՞ք գլօխ էլլը:

—Սա ձեր սազը չպտէ առնիմ. ձեր փառին էալ եհօսան (կարօտ)
չիմ. պաւլայեց կենկէզնալը:

—Այն ուլ է, ջրի մէջ չթրջիր,
Այն քնչ է. երկրի մէջ չժանգոտիր,
Այն քնչ է, յերկինս կորոտայ,
Այն ուլ է, երկրի խորը կը մղկտայ:

Զեն կարող պատասխանել, ինք կասէ,

—Այն բաղն է, ջրի մէջ չթրջիր,
Այն ոսկին է, գետնի մէջ չժանգոտիր.
Այն ամպն է, յերկինս կորոտայ,
Այն Լօխմանն է, երկրի մէջ կը մղկտայ:

15

ԴԵՍՈՅՆ ՀԵՂԻՆԷ ԵՒ ԳԻՔՈՆ

(Ձարսանձագի բարբառով *)

Այլու էարիկ մի, կնիկ մի, մի տղայ: Էաս մարդը ունէր հինգ
եզ: Տարին վէլ մի եզը օ լաւ կըլլէր, Սուրբ Գէորգայ մա-
տաղ կինէր: Քանի տարի էտանկ գընըց: Տղան հասակը առաւ տա-
նը հինգը, մատաղ չըրըց չորս հինգ տարի. շատ խաբիպ իկիթ-աղ-
քատ ընկաւ: Մարնը ըսըց:—Պապդ տարին մի աղկէկ եզ մատաղ
կինէր. Աստուած ընոր համար տուեր էր. օ պապդ մեռեր է, մա-
տաղ չես ըրեր:

—Իրեք հատ եզ ունիմ. մէ մի կայ լաւ. էան էալ ինիմ նէ.
ինչո՞վ լուծք աի վարիմ. էան մատաղ չեղածնին չեն լուծք վարիր:

*) Պատմած է Միհաս-բարաւ:

—Որդի, էլէ՛, Սուրբ Գէորգ կը հասցընէ Աստուծոյ կամօղմը։
Ըրբց մատաղ, գիշեր-ցերեկ Ս. Գէորգայ կը կանչէր.—աղքատութեան ինչիս ազատէ։

Գիշերը էրածը էկաւ Սուրբ Գէորգ, ըսրց։

—Ճանփէ մէարդ, քու եագուն թագաւորի աղջիկն է, էրթայ, թագաւորի աղջիկը քիզի ուզէ։ Տղան արթըցաւ. հայաւ օ էրդին մէջ է. մաօքը ըսրց. ես վե՛մ, թագաւորը վե՛մ։ Մինչև լոս՝ գիշերը իրեք հեղ արթըցաւ, քնացաւ, էրազ տեսաւ թէ թագաւորի աղջիկն ուզէ։ Առաւօտնը էլաւ, մօրնը ըսրց.

—Որդի, մեք վե՛մ, թագաւորը վե՛մ. էագ էրած է, էնանկ բան մէ. ճանօթին հաց կը տեսնայ, չըլպըղը լաթ։

Տղան էագ էրկու չեղած եզը խառնեց առանջը, դընըց արաւ. իրկունը էկաւ, հացը կերաւ, պառկաւ. աւլա էրածը տեսաւ օ էկաւ Սուրբ Գէորգ, խըր ձինը հեծեր, մգրաղը ձեառքը առեր, հոթը չափեց տղին.—Քիզի չըսի թէ՛ Վէարդ ճանփէ, թող էրթայ, թագաւորի աղջիկը ուզէ. պօսըն աւիր իմ ըսածս։ Տղան արթըցաւ.—Մէնքիկ, Սուրբ Գէորգ կիճե էկեր է, առաւօտնը տ'էրթաւ։

Առաւօտնը էլաւ մէարը, փեւը ժողուեց, զարկեց գօտին, հասաւ թագաւորին փնայը, սուլթանի գլխի տուեց, կայնաւ։

էագ կնիկն էալ սուլթանի գայեկութին կինէր. չունուղնուն պորտը ինքը կը կըլէր, ժամը ինքը կը տանէր. ըսրց։

—Սուլթան ապրած, էրկու լախսու տի ըսիմ, չես հետստոր նէ։ Սուլթանին քեճին ժամանակը բերեց, ըսրց։

—Աստուծոյ հմրովը աղջիկդ տաս տղիս։

—Աստուած օ հմր ըրեր է, ինչ տի ըսինք։ Թագաւորին կըսիմ, գնա՛, առաւօտնը էկա՛։

Թագաւորը էկաւ սուլթանին քով։ Սուլթանը թագաւորին ըսրց։
Բան չունէր, մի աղջիկ էր, աղջիկն սիրած ժամուն։

—Աղջիկդ շատ կը սիրես, վեր տի տաս։

—Սուլթան, աղջիկս քե՛հէր շատ կը սիրէ. ըռեճչպարի տի տամ օ, արտը քե՛հէր ցանէ։

—Թագաւոր ապրած. մեր գայեկը էկեր՝ Վաստուծոյ հմրովը Դիլուս Հեղիեայն իմ տղու տի տաք՝ կըսը, ինչ կըսիս։

—Առաւօտնը օ էկաւ, ինչիս խապար կուտաս, ըսրց թագաւորը, դընըց օսկի քախսին նստաւ, մօրուացը հետ կը խաղար։ Օսկի քախսի բոլորը ալմաստ քար զարկմուն էր։

Թագաւորը մտածեց.—էաս ինգուր կնիկ է, օ իմ աղջիկը տի ուզէ։ Կնիկը առաւօտը էլաւ, փեւերը զարկեց գօտին, կարմիր մոնազնին էալ հագաւ. ընկու ճանփայ. հասաւ, գլխի տուեց սուլթանին։ Սուլթանը թագաւորին խապար տուեց, թագաւորը էկաւ ներս։

օսկի սանձալիքան գրին, նստաւ վրան. դայեկն էալ արգաթէ սան-
ձալիքն նստաւ: Թագաւորը հանեց էան ժամանակի տաս օսկի տուեց:
— Ի՞նչ մեր դայեկն իս, ա՛ռ, գընը բանիդ. Վենիկ զսմունն խեղճը պա-
կաս՝ մազը էրկան: Մի տղայ, մի չուք եզ ունիս. տար ըս օսկին
էալ, առ եզ. ես քու տղան կը կարգիմ ուրիշ աղջկայ հետ:

Պառտալը ընկաւ ճանվայ, էկաւ տունը. տղան էալ լծոցնը
էկաւ:

— Մէտրիկ. Թագաւորը ի՛նչ ըսըց. ի՛նչ պատահեա՛ն բերիւ:

— Թագաւորը տաս օսկի տուեց, ըսըց՝ Վթոդ եզ առնէ, ես ու-
րիշ աղջիկ կը գննամ, կը կարգիմ:

Տղան պառկաւ, մտաւ քունը. տեսաւ օ Սուրբ Գէորգ մզալիքը
ձեռաքը կը կայնի. — առաւօտը կի՛նէ կերթս՝ Թագաւորին մինէ՛ աղ-
ջիկը տի ուզես:

Պառտալը էան լման գընըց Թագաւորին ստրայը. սուլթանը
կի՛նէ խապար տուեց Լալային թէ գայեկը կի՛նէ էկեր է. Թագա-
ւորը կի՛նէ ճերտտաւ, ըսըց. — Վիտրա մի տուաք, խազ ձգեցաք,
քառասուն փաւա տաք՝ խաղէն չելլըր:

— Պառա՛ւ, ըսըց Թագաւորը. կերթս քու գուան տէ իմ Քեմէր
Ղափուս ծառ կը տնկիս, էրկու քարաւն էալ՝ մի ծառ ընդին ուրիշ
չեօիս, մի ծառ ըսդին ուրիշ չեօիս՝ ամէնկը դիմաց գէմ, էնանկ կը
տնկես օ, արև օլան գետինը չընի, աստըղկան մի պար արև չափ
էջնի. էադ մէկ. իմ ստրայէն խալսորըմ կը շինիս մինչև քու դասը,
մի սրա օսկի, մի սրա տրգաթ. էղաւ էրկուք: — Մի տուն էալ կը
շինիս իմ ստրային վրայ էրկու խաթ բարս, մի սրա արգաթ: Էղաւ
իրէք: — Քառասուն խաթար մի. պիթուն հրեղէն տի ըլլի, ծովու մի-
ջուն, քուլ գլօխ էալ մի օսկի. էղաւ չորս: — Հարսնիքը կը բռնիս,
աղադ էալ կըյնի առջեկին, կառնըս, կը բերես հոսի. էղաւ հինգ:

— Էսոք չկատարիս՝ գլօխդ կը զի՛նիմ:

Իեղճ պառտալը նեղութան մէջ՝ էկաւ հասաւ տուն:

— Ի՛նչ ըսըց Թագաւորը. հարցոց տղան: — Ըսանկ ըստնկ:

Տղան պառկաւ, Սուրբ Գէորգ էկաւ. — Ելիւ ըսըց, ձին հեծիւ,
եկի Քրիստոսի անունը կուտաս, սօրա ինձիս կը կանչես. չմոռա-
նաս, ըսըց:

Ելան ընկան օսկի խալսորմին վրայ, ժանկուռ ծունկուռ գըցին
հասան ստրայը: Թագաւորը հարսնիք բռնեց եօթ օր եօթ գիշեր:

Թագաւորը ըսըց. — Ջաթի տղայ չունէի, Աստուած ինձիս վե-
րըտէն տուեց էաս տղան:

Գցին ժամը. ութն օր կեցաւ Քապտալուն տունը, առին գըցին
Թագաւորի տունը, իրեք օր մընըց հոնի. իրեք աւուր էտե փեսայ
մանդիկը առին Թագաւորի փեսան, սուզով սեօհպէրով ընկան ճան-

փայ: Քապապը թուրն էր բռներ զլօխը, ութ հատ ծառը առած՝ կէրթն. մի ցափուլ առանջ է. մի սազ էտեանց է. չորս հոգի չսլախ կողմը, էրկուքը կը խաղան, էրկուքը փառա կը կայցնեն էազ խաղող-նուն ճակատը:

Չորս հոգին էալ աջուկ քաւաւը կը խաղան. խաղալէն կէրթն, կը հասնին աղբիւրը. աղբիւրն որ հասան, Քապապը թուրը կը՝ քաշէ, կուտայ փեսին չըլալախ (մերկ) թուրը, պատենքը քապապուն ձեռաքը:

Քապապը կըսը.— թագաւոր, թուրդ ջրին զարկ, տեսնեմ կը կըյրէ: Թագաւորը ջուրը իրեք հեղ կը կըյրէ. աղբէտը խոշը կը պառկեցընէ աղբիւրն քով: Քապապը կըսը. թուրդ սրեցիր, մորթէ, տեսնեմ կըրնը՝ մորթեմ:

— Ասոր պայծառ, ըսըց քապապ:

Թագաւորը մորթեց ղոշը, թուրը զարկեց ջրին մէջ, վլացուաւ. քապապը առաւ, զարկեց պատենքին մէջ, ղոշը փեսայ մանդիկը քապապու տունը տարին. էաքան էալ փեսի գլխուն վրան մայրեցին, ճաղպեցին. գըցին քապապու տունը. ութ օր հեյ գուրս չէլաւ:

Էդոր քապապը լալան կը. բերըց սաւայը, տաքաւ. աղջկայ օղան. մէյտեղուան:

Սուրբ Գէորգ ըսած էր.— լաթիւրդ հան, Քրիստոսի, իրան անու-նը տո՛ւր: Տղան չըսըց, մառապաւ, պարկաւ Դիլիսէի Հեղիայի քովն. առաւօտանը էլաւ օ սղան ինք իր տունն է, թագաւորի էրած նոր լաթերն էալ վրան է, նե խալցարմ կայ, նե ձի կայ, նե բան կայ, էան էրկու եղն է: Խառնեց առանջը, գընըց արտը, մէկը կը պառկի, մէկը կը կայնի:

— Քօռացաւ աչքս, միտքս դընըց, մառցայ Սուրբ Գէորգ:

Տղան շատ նեղութան մէջ մընըց, աւա ամալաւ Գիլթոն:

— Մէարիկ, էաս լաթերս պէյէ, տանիմ ծախեմ:

Մէարը դըրց տորպըկին մէջ, կախեց ցիցնի վէար:

Դիլիսէի Հեղիայ իրեք ամսուան պսակուած էր, պապը վաղ-ճանաւ. ինք նստաւ տեղը. էլաւ շատ զօւ թագաւոր, պալալայեց իրան օսկի սիրէ երիքմիւս (գրամ բանեցընել) էնիւր. էնանկ հօօր թագաւոր էզաւ օ, աղքատները գեցկին (հարուստ) էզան, շատ աշխալքներ լուսաւորուան. դէալը կուղար, գառին հետ կարծուէր. աըջը կուգար, քնջղկան (արջառին) ու գոմշուն հետ կարծուէր, թռչունները մարդու վրայ կէջնային, շատ սէր ունէր, մարդ չէր կըրըր թռչուն գինէր, խաղաղ էր. ժամը էրթած ժամանակ ինչ օ թռչուն կար, կեկըր քամաւաւ. կէսը աջուկ կողմը. կէսը չըլալա կողմը. աշխալք արեցըթու քաւալէն արեպատը էսոր անունը էլաւ. շատ լաւ թագաւոր է:

Տարին քմաւ, բերեց տղայ մի. տղան գիշեր ցերեկ կուպար. ձէանը չէր կըյրեր: ձարը կըյրուաւ, մարդ ձգեց էրկրոց էրկիր.— վե՛ւ
 • էսոր պապը գննայ, թագաւորութիւնս էնոր լայնիս է:

Տղին աշուկ թիւին վրայ նշան ունէր. վե՛ւ ինչ գիտէր թէ նշան կայ թիւին վրայ:

Դշխու Լեղիայի ճարը կըյրած, տղան առաւ, ընկաւ ճանփայ, Մամա—Խաթուն, Էփրատ գետին վրայ, գարնայ հասաղան էր, ջուրը ծով էր կըյրեր, չկրցաւ անցեր էր. ջրին ճնարը էջաւ. բերց էրգիւ-բումայ վարպետ. պաւլայեց ըստեղ կարմունջ չինի տալը: 1)

Էսդ երկրի մարգը, վե՛ւ • լսեց, էկաւ, բանաւ. վե՛ւ • տի բանէր, տղան կուտար էնոր գիրկը, հայի թէ ձէանը կը կըյրէ: Գա-լղը տի գար էսոր քով, գրէր, տղան տի տար գիրկը:

Կարմունջը չինեց, քեփիլ բըրց. ջրին քովը վանք մի չինեց:

Չկրցաւ գտեր էր նշանածը, դիվիստանը բարձաւ օսկին, ըն-կաւ ճանփայ, գընըց հասաւ Ատանայ.— Ատանու իմաղը՝ գարուն էր, շատցեր էր, ծով էր կըյրեր. Գե՛ կարմունջ կայ, Գե՛ կեփի: Մընըց ջրի ըսդին, Ատանայ էալ ընդին:

Դշխունիս կանչեց վարպետնուն.— Էկէք, անցոցէք, ձիդ օսկի կուտամ:

—Ձիք կընըր, աճաւ՝, քանի օրէն ջուրը կէջնայ:

—Թափեցէք ջրին մէջ օսկին, կանցնինք վրուն:

Փլեցին քառսուն օսկի, վարպետին ըսին.

—Մի՛ փլեր, մեք կառնիք, կարմունջ կը չինիք:

Օսկին տուեց վարպետնուն, պաւլայեցին կարմունջ չինելը, Դշխուն Լեղիայի շաքըրը գարկեց, նստաւ: Էրկրոց էրկիր մարդ չմընըց, բարց թէ—կարմունջ կը չինուի, էրթըք միք էալ բանիք:

Դիքոն ըսըց.— Մէ՛սը, լաթերը տո՛ւր, տանիմ ծախիմ. բանիմ, գամ:

Դշխուն Լեղիայի տղան էղած է չորս տարուան, հացը կուտէ. ինչ • տան, կուտէ. տանա ձէանը չկըյրեր, կուլայ: Շատ մարդիկ ըսին.— «Էսա օր լաւ մարդ է. էսոր էրախան ինչու էսանկ տի ըլիւ»:

Դիքոն էլաւ, իրան նոր փեսութան լաթերը տորպակը դըրց, ընկաւ ճանփայ. շատ գընըց. քիչ գընըց, Ատանու կարմունջին վրայ հասաւ, տեսաւ • ամեն էրկրէ մարդ էկեր՝ կը բանի:

Դընըց • գրուիլ՝ դուռը կայնելուն քիմի՝ տղան ներսը ձէա-նը կըյրեց, Դշխուն Լեղինէ գարմանք մընըց. դուռը բացեց, տե-

1.) Մի այլ ճիւղի մէջ լսած եմ Զօպան Բեօփրիսի (Վաղարշապատ) կա-մուրջը շինել տուած է:

սաւ օ քսանը հինգ տարուայ տղայ մի կայներ՝ աշխարհի էրեւոր չգտնուիր. լէաթ չունի, տկոտ է, ըսըց.

— Էաս չաղան (երախայն) օ գրկեցիր, ձէանը օ կըրեցիր նէ, խալխաւն հինգ դուրուէ կուտամ, քիզի քսան դուրուէ կուտամ:

Դիքոն ձեռուքը նետեց, գտղան գրկեց: Չաղան պաւլայեց պե-
խերը օլըրիւր, բռնիւր, հետը գրուցիւր, խնդալը:

Դիխուն Հեղինէ ըսըց. — Էաս իմ նշանածս տի ըլլի:

— Դիքո, տաւր չաղան խաղցուր, չաքէն չպտէ հեռանաս: Սա-
քախ տուեց, հոնի կը պառկէր:

Չաղան մօրը քով չէր կենար, կէրթր Դիքոյին քով, կըսէր, կը
գրուցէր, կը խնդար. քովն էալ կը պառկէր:

Վեց աւուր էտի էնանկ արգե մի առաւ օ սաղ Ատանու էր-
կիրը սեղ էլաւ: Տղան ետքաղը նետեց չաքին մէջ. իրիկուայ ժա-
մանակն էր, ըսըց. — Սա կերթմ, Դիխուն:

— Հոս տի պառկիս, քիզի արգեին առաջ չեմ թողեր:

Մուրը էկաւ վրայ, տղան առաւ չաքրին մէջ, մոմը փակոց,
մի շամասան տղին առանջ՝ մի շամասան իրան առանջ:

Իրան տղան խօսաց: — Նրադ մի իմ առանջ, ճրագ մի քու ա-
ռանջ. հըպա էաս մարդուն առանջ չկայ:

— Էրկու հատ էր, էալ չկայ. սլօլ է (բաւէ):

Տղան շամասանը գրեց Դիքոյին առանջ:

— Ինչո՞ւ շամասանը գրիր էնոր առանջ, էկար իմինիս առանջ,
էադ մարդը ինչ շատ կը հոգաս: — Իմ պապս է:

— Ի՞նչ իմաց կըլլիս օ քու պապդ է ըդի:

— Իմ էարինս շատ կեռայ, սիրտս շատ կուզէ էադ մարդուն:
Առաւօտը էլան, Դիքոյին գեղացի մի կար, էկաւ փաւրան ա-
ռաւ, ըսըց Դիքոյին. — Տուն կէրթմ. չեմ իզար. ետ' էկոյ. ետ' փաւրա
տո՛ւր, տանիմ տուն՝ մօրդ:

Դիխուն տեսաւ օ իրան գեղացին է, էկեր իրար հետ խոր-
հուրդ կենեն տուն էրթալու:

Դիքոն մտաւ չաքրը, կայնաւ սուլթանին դէմ:

— Թնդրուիմ քինէն, փաւրա տաս, էրթմ. էտի չիմ կրնըր էրթո:

— Օրականդ քսան դուրուէ է, քառսուն թող ըլլի, քովս կե-
ցիր: — Չէ, չեմ կենար:

— Կեցիր, հաց դնիմ հետդ: Հացը բերեց, գրեց, տորպակը
տուեց տղին: Հայաւ օ լէաթերը տորպակին մէջ չեն. կըսկըծուն
խեկըր զիվանէէն էլաւ:

Սուլթանը չապուհախ ջուրը հասոց սլտին վրայ, տղան գող-
դաղալէն նստաւ, սուլթանը մտօքը անցոյ, եօթ տարի է էաս տարի,
աշխարհը օլրտայ, զօռով գտայ ես իմ գլխաւորը. չոկերուն մէջ

աղառկայ, մեռնուն մէջ քնացայ, խոտերուն մէջ էջայ, արջուն մաղաքան կեցայ, շատ արգելին՝ գէալուն բոնը մոտայ, ես ըս գլխաւորիս համար էր:

Շորերը հանեց, տուեց տղին, սիրտը դադարաւ, մեղրէ շերտք շինեց, տղին խմոց. տաս օսկի տուեց իրան: Գեղացուն ճանփու դրըց գլխաւորինմինէ՝ զոդտուկ, քառսուն օսկի էալ տուեց.—Այր տանես ըս տղին մօրը: Տղան ճանփու զարկեց. օլրուաւ էկաւ օ, տղան էլեր դուրս, կը հայի՝ իրան գեղացին հոտի չէ:

—Ի՞նչ բոլորդ կը հայիս, ըսըց Սուլթանը. ճանփեցի քնարամ էղած խանը. ներս էկո՛ւ, ըսըց: Տղին հետ մոտան շաքրը:

—Սուլթան. քիզի րեհնա կինիմ, լաթերս տաս, էրթմ:

Բերեց լաթերը առջին. էլաւ հայաւ օ շաքրին բոլորը սալօ մարդ ին. իրիկուայ էրկու սահաթ կայ:

—Ես քիզի կը խնդրուիմ. առաւօտը քիզի կը ճանփիմ. իրիկունը հոսի տի մնըս:

Մութը վրայ առաւ, ճրագը փակոց. էրկու ամիս կեցեր էր. պաշայկեց ցեմքերը հայկո՛ւ. Հայաւ, տաս օսկի ցահա տուեց, դրեց: Տաս օսկի էալ հիլիփունը, էղաւ քսան:

—Չրլլիր օ տղան խաղցընես, քու բան ըսի է. ամսուն քիզի քառսուն օսկի կուտամ:

—Մէար մի ունիմ, մինակ է. պտի էրթմ:

—Էստ լաթերը չես ծախեր.—Այր ծախեմ:

—Ինչո՞ւ մի (քանիի) կուտաս:—Ի՞նչ գիտես:

—Էրկու հարիւր օսկի: Միլիօն կապուաւ վրան:

Իշխուն Հեղինէ պաշայկեց քննութին:

—Ոսի ուսկա է քիզի, գողցեր էս:

Տղան շուարաւ, մընրց, էրեսին պեցկը գընըց:

—Մի վախիր, զոդութին ըլլի, ես գինը կուտամ, կառնիմ:

—Ես թագաւորի աղջիկը առի, ըսանկ ըսանկ էղաւ:

Սուլթանը ծանօթութին տուաւ.—Ի՞նչ իմ նշանածն իս, ըսըց. ել, հագիր քու լաթերը, տուեց քսեհն ու չպտըր. վարպետին առաւօտը էկան, պաշայկեցին գողցընելը. Սուլթանը մարդ ճանփեց վարպետուն.—Իրեք օր չպտի բանուի. գլխաւորն է էկեր:

Կէս գիշերուն թղթին վրայ գրեց:

—Կիրակոս թագաւորը էկեր է: Առաւօտուն վարպետուն դոշեր տուեց. պարխանայ պարխանայ ճաղպեց. իրեք օր կերան, խմեցին, քեֆ էրին:

Կարմունջը շինեցին, պաշ էրին, հսապնին կըյրեցին, գցին:

Իւրանք էալ ընկան ճանփայ, գըցին Սրուաղէմ հասան. ըխտերնին ըրին. մասաղներ կըյրեցին:

Սուլթանը ըսեց.— Հրահանգներու (հրէից) Քրիստոսու խաչափայտը վեր տեղն է. հեռ վե՛վ օ Քրիստոսու խաչափայտի տեղը ըսէ. ցե՛վի բեռ մի օսկի կուտամ:

Էրուսաղէմ մարդ շմբեց, խապար տուին սուլթանին, «չիք գիտեր»:

Սահուօթատաննուն խախամ պաշին (քահանայապետ) էկաւ.— Սուլթան ապրած, մի ծերունի կայ, էան օ չգիտեր, մարդ չի գիտեր. Մեսիա անունով մէ մի է:

Մերունուն խապար տուին.— Սուլթանը քիզի կուզէ:

Շատ ծերունի էր, չէր կրնրր գար: Խապար տուին օ չկրնրր գար:

Սուլթանը գընըց ծերունու քով. բարե տուաւ, նստաւ:

— Քրիստոսու խաչափայտը վեր տեղ է:

— Անկանս չի լսեր:

Սաղ Էրուսաղէմի մարդը քով էղան, չկրցան բան հասկըցուցեր էին:

Սուլթանը փէտ մի խաչաձև շինեց. քսան հատ օսկի տուեց, բռնեց աչիը դէմը. ըսեց.— Ը՛ս է իմ փընարուածը:

Չոկէնը տուին ծերունու ձեռքը, մէկ ձեռքն էալ Սուլթանը բռնեց. էկաւ խաչափետին վրայ կայնաւ, չոկէնով մխտեց.— էաս է, ըսեց: Պաղեիւր տուեցին, ծերունին զընրց ինք իր տեղը:

Ըստեղ էնանկ աղբ էին լցած օ զՈՒՐՈՒՇՈՒՆ (հրացանի գնտակ) նետէիր, վրուն չէր պատենար:

Տաս օր մարդ քովեց, չկրցաւ գտեր էր. ծերունին հե մ'էլ բերին, աւլա էկաւ ընտեղ, սաղիցոց:

Սուլթանը ըսեց՝ փորելով չիք կրնրր գննրր. էլաւ բարս բլուլին վրայ նստաւ. Կիրակոս Թաղաւոր էալ հետը. հրամայեց իրան ծառանուն.— Քառսուն ցե՛վի բեռ օսկի կայ. բերէք: Բերին, էջուցին քովուանը:

Էարիկ, կնիկ, մէկը բլուլին ըսդին, մէկը ընդին կայնան, պաշլայեցին օսկեստանը ցանիլը. սսղ ինչ օ մարդ կար Էրուսաղէմ. որը մարդ կը քաշէր, կը տանէր դէնր կը պարպէր. օսկին միջուն կառնէր, աւլա կուգար, որը փէլը կը քաշէր, կը տանէր. օսկին կառնէր, կիցէ կուգար, որը նուալը կը քաշէր. փվ օ զՈՒՎԱՐՈՎ էր, խաբարը կը քաշէր. որը տորպակը՝ որը գոյնոցը, որը քթոցը կը լեցընէր, տանէր. որն որ քթոց չկար՝ կօռնը (թրիքէ ու յարդէ շաղուած, գուգի կը շինեն, մոխիր, փռի Թափելու համար):

Քառսուն բեռ ցե՛վի օսկեստանը քմաւ, խաչափէտն էալ գտաւ, վլախ, մաքրեց, օսկիով քաշեց վրան, օծիլ տուեց, կայնեցոց խորանը, էլան գըցին աեղանը:

ԱՆԱԶԱԿԱՊԵՏ ԻՍԿԵՆՏԵՐ

ԵՒ

Օ Ս Թ Ա Գ Ա Ի Ո Ր

Ապարանայ բարբառով: *)

Ամանակին մէ թագաւոր զինքնէ, մէ աղջիկ, էլ բան չունի: Իրան մեծ ժամանակ կեղնի, ուրիշ տէրութենից մեծ զօրք կուգայ վրէն թէ—Արի, կուռինք: Եդ ժամանակ զինք կէթայ, իրան թագունի խեղ խորհուրդ կանի, կասի—Նա պտի էթամ կուռ, իմ թագաւորական շորեր կուտամ իմ աղջկան, թող նստի իմ տեղ, իմ տիրութիւն պախի, իսկի մարդ էլ չիմանայ: Աղջիկ կը նստի թագաւոր, թագաւոր իրա խազիցնէն էլ կուտայ աղջկան:

Եդ աղջկան էլ սահմանք (սովորութիւն) կըլլի, օրը մէ անգամ թուրը քցի իրա թևը, կէթայ, խազիցնէն կիրիչկէ, կուգայ:

Իսկէնտէր հաւամի բաւի կըլլի, էդ հաւամի բաւին կասի.—Յիլան թագաւորը գացի, կուռ կանի, էթանք էնգոր խազիցնէն կըտրենք, բերենք քառասուն ձիաւորով, մացեր է անտէր:

Կեկեն կուգան էդ քեաղքի մէջ, մէ տեղ կիջնեն, կը մտնեն թագաւորի խազիցնէն, պախապաններ մէկ էլ խապաւ չեն ըլլի: Էն թագաւորի աղջիկ թուրը վրէն կապած՝ կուգայ իրա խազիցնէն տենայ, տենայ՝ քեառասուն հաւամի կայ խազիցի մէջ, վաբազուրա կանի, որ լցած պարկեր, առնեն կէթան, աղջիկ կը քաշէ թուր, մէ ցալցա (անտեսանելի վայր) տեղ կանի:

Հաւամի բաւին կասի.—Մէ էլի գնա, իրիչէ, տես, պախապաններ չիմցած: Լնդոնցից մէկ դուռ կեկի, թագաւորի աղջիկ թուր կը թալէ, ընդուր կըսպաննէ. քեառասուն ջան ին, մէկ մէկ կուգան օր ընցնին, էթան, եռասունուինը հաւամիք էլ կըսպաննէ, մնաց միւնակ մեծ հաւամի բաւին Իսկէնտէրը մէջ խազիցին, կասի.—Սաւապ, իմ ընկերներ ինչ էլան, չեկան: Մածուկ կիրիչկէ օ աղջիկ թուրը քաշէ, կայնէ դռան վրան.—Ի՞նչ անեմ, կասի, կըլլի օր ընչէ

*) Առած է Շիրազալայ գիւղացի մի.

էլ կըսպաննէ. կըլլի, կը փախնի, աղջիկ թուրը կը թալի, մէ՛ ապանջ օր կը կտրուի, երեսախալ (երեսի կաշին կը քերթէ) կելլի, կը փախնի, կը պրծնի. իրան կը քցի մէ՛ պառաւի: Եդ պառաւ դեղ կը քցի, ետե՛ն կը փառթի, սաղցնի:

Էդ աղջիկ էդ խորհուրդ իսկի մարդու չտսի, իրան մօքն էլ չտսի, չուր խէր կուռից դառնայ, կուգայ, կը տենայ օր աղջիկ իրան երկիր լաւ պախեր, պախպաներ է, իսկի խօրն էլ չտսի թէ մարդ իմ սպանէ:

Ի՛նչ, իրան աղջկայ կըշտէն շնորհակալ կըլլի:

Իսկէնտէր հարամի բաւին կէթայ, 40 խատ ձի կառնի, կը բերէ, ձիանոց վրէն ալ ղումաւ կը բառնայ, կելլի բազրկեան, իրան 40 խատ նօֆար կը բռնի, կուգայ թաղաւորի կուշտ. մէկ նօֆար կեցկէ առէջ, պարգև կը տանի թագաւորին. կասի:—Ընձի իրաւունք տուր, էս քաղքի մէջ տուր և առ անեմ:

Թագաւոր իրաւունք կուտայ. կը տենայ լաւ երեկի մարդ է:

Էդ հարամի բաւին մարդ կը ճամբի մօտ թագաւոր:

—Թագաւոր, քեօ աղջիկ գետս, տաս ընձի, առնիմ:

Գնաց.—Թագուհի, էս բազրկեան օր էկեր է, ծախս կանի, կաներ է՝ մեր աղջիկ կուգի, ինչ կասես. կուտամ, կարիքի տէր է:

Թագուհին կասի,—Թագաւոր. օ քու աղջիկ կառնի, տուր:

Թագուհին աղջկան կը հարցնի. կառնիս դու էն բազրկեանին:

Աղջիկ կասի.—Իմ խէրն է, էնդոր խօսքից դուս չեմ իգեա, հըմա ես էն բազրկեանին խեռ պահման կանիմ, իմ խօր կուշտ կը մնամ, ընձի օտար երկիր չտանի:

Կանչի թագաւոր բազրկեանին կասի:—Իմ աղջիկ որ տամ քեզի, օտար երկիր չեթայ, յօժար կըլլիս, մնաս, կուտամ:

Յօժար էլաւ, թագաւոր իրան աղջիկ տուեց, էդ բազրկեան առաւ, արաւ իրան օղուլոււսիս (կին). մնաց չուր մէ՛ ժամանակ, էդ թագաւորի աղջիկ պառկաւ, էրկու տղայ բերեց, տղէկներ ամենք էլան իրեք տարեկան. էրկուսն էլ մէկ փորի բերեր էր:

Բազրկեան իրան կնկան ասաց:—Սա ուրիշ թագաւորի ըռայեթ իմ, քեզի կառնեմ, կեթամ իմ երկիր:

—Դու իմ խօր խեռ պահման էս արէ, որ ընձի չտանես:

Ասեց.—Կնիկ, բան չկայ, Աստուած քեզի էրկու տղայ է տուէ: Էդ բազրկեան գնաց մօտ թագաւոր, ասեց:—Խնդրեմ, իմ իգիմ տնս, օր ես էթամ իմ էրկիր:

Թագաւորն է, ասեց.—Դու պահման արիւր իս, չէթաս:

Բազրկեան բաւին աղաչեց թագաւորին, թախեց ոտի վրէն:

—Թագաւոր, խնդրեմ, ընձի իրաւունք տաս, ես էթամ:

Թագաւորը իրաւունք տուեց.—չունքի կեթաս, գնա:

էկաւ, վեցեց Թագաւորի աղջիկ, առաւ զնաց դըխ իրան երկիր, զնաց մէ մեծի մէջ, բերեց Թագաւորի աղջկան տկուզցրեց, կապեց ծառից, ասեց.— Թագաւորի աղջիկ, իմ 40 ընկեր հարամի բաշիք դու սպանեցիր. ընձիկ կը ճանչնաս.— կը ճանչնամ:

— Որ դու ընձիկ կը ճանչնաս, ընձիկ ընչի՞ առար:

Ասաց.— Սա ինչ անեմ, իմ խոր վիզ կոտրի, ես պահման կապեցի:

Ասեց.— Սա Իսկենտէր հարամի բաշին եմ, այխարհ իմ ձեռքսն է էկէ. քեօ ծիծը ք. . . , դու իմ 40 յընկեր սպաներ իս, իմ մայիճ իմալ առնիմ, քեօ էրկու տղէն օր քեզնից էլեր է, էրկուսն էլ կսպանիմ իմ 40 հարամու տեղ:

Բերեց զինք իրա ձեռնով իրան տղէկներ սպանեց, ամեն տղի արնից մէկ մէկ կուց էլ արուն խմաւ, ասեց:

— Էս էրկու տղէն իմ 20 հարամու տեղ, քեզ էլ պտի էթամ էս մեծից ցախ բերեմ. էրեցեմ որ իմ սիրտ խովնայ:

Գնաց մեռէն ցախ բերելու, շատ ժուռ էկաւ, ցախ չգտաւ, էդ մեռէն ճանապարհ էր, կեթէն, կուզէն. էկան տեսան օ մէ աղջիկ, տկուզ՝ ծառ փատթուկ, մարդ չկայ կուշտ. էդ գալոդ բազիրկեան էր, էդ աղջկան արձկեց.— աղջի, ասեց, քեզի որն է էս դէմ բռնէ, կապէ:

— Մէ զօրպա մարդ կապէ, օր ցախ բերէ, ընձի էրեցէ:

Բազիրկեան մէ ձի ունէր, որ վրէն բռն ունէր. աղջկան ժըխտեց բեռան մէջ, բերան կապեց, ձգեց ձիու վրէն, առաւ, զնաց:

Հարամի բաշին էն դեխէն ցախ չարկեց, էկաւ, տեսաւ կնիկ չկայ, ընկաւ, ժուռ էկաւ. պտրտաւ, չկարցաւ գտներ, էս տեղ, էն տեղ գիպաւ՝ որ չկեայ. զնաց, բազիրկեանի դէմ կտրեց, ասեց.— Բազիրկեան, մէ աղջիկ չես տեսն: Ասեց.— Ձէ, չեմ տեսն:

— Քեօ բեռներու մէջ կիրիչկիմ, որ դուս էկաւ, քեզի կըսպանեմ: Ասեց.— Չկայ, երոր դուս էկաւ, սպանի:

Բազիրկեանին կայ չուր 200 ձի, ինկեաւ մէջ, ժուռ էկաւ, չի գտաւ, Աստուծոյ կամեցողն Աստուած՝ ազատ էրաց. ընցաւ, զնաց էդ բազիրկեան իրան քաղքի մէջ, ասեց.

— Էդ ձին վիճն է, էդ աղջիկ ձիու տիրոջ կը խասնի:

Ձին զնաց մէ խալիւորի դուռ կանաւ. խալիւոր դուս էլաւ, տեսաւ իրան բռն էկի, իրան դուռ կաներ է, առաւ իրան բռն, տարաւ ներս, բեռան բերան բացեց օ մէ աղջիկ, ասեց.— Ավլաս ու քալլաս չունիմ. Աստուած կամեցե, քեզի կանեմ աղջիկ:

Աղջիկ ասեց.— Սա էլ կըլլեմ քեզի աղջիկ:

Էդ հարամի բաշին կաղտուկ շան պէս ընկե այխարք կը պըտըտի, որ գտնէ, սպանէ էդ աղջկան: Չգտաւ:

Օր մը խալիւոր ասեց:—Աղջի, ինչ փեռե ունիս:

Էդ աղջիկ վերուց:—Լաւ փեռե գինամ. գնա քաթան, աղբըռւմ բեր, եայլուիս նղչեմ:

Խալիւոր գնաց, ծախս արաւ, բերեց, տուեց աղջկան:

Աղջիկ նղչեց, տուեց խալիւորին, խալիւոր տարաւ մէկ փեռի
200 մանէթի ծախեց, հա՛ տարաւ ծախեց:

Աւուր մէկ մէ թագաւոր կըլլի, իրան էլ մէ քաւ տղայ կըլլի. էդ տղէն իսկի աղջկայ յխաւնի. էդ թագաւորի տղէն գինք ինան վազիր՝ էդ քաղաքի մէջ կը պտըտի, կը տեսնէ որ խալիւոր մէ խաւ փեռիք ձեռ՝ էկաւ. թագաւորի տղէն ասեց:

—Խալիւոր, էդ ինչ եայլուիս է, բե՛, տեսնամ:

—Խալիւոր, էս եայլուիս ո՛րն է նղչէ:—Իմ աղջիկ:

Տղէն եայլուիս գնեց 200 մանէթի, տարաւ, դրեց թագաւորի գէմը:

—Էս եայլուղ նղչող ո՛րն է, էնդրան կը խաւնիմ:

Թագաւորն մարդ ճամբեց խալիւորի կուշտ, աղջիկ ուղեց:

Ասեց.—Խալիւոր, քեօ աղջիկ տո՛ւր թագաւորի տղին:

—Յաւա՛ւ, էթամ, իմ աղջկան խարցնեմ:

Ասեց.—Աղջի, թագաւորի տղէն էկէ, քեզի կառնի:

—Սս թագաւորի տղէն չեմ առնի, ասեց, թագաւորի տղէն թող իգեայ, ես էնդոր խետ մէ պահման անիմ, թէ իմ պահման կը կատարի, կառնիմ:

Գացին, թագաւորի տղին ասեցին, թագաւորի տղէն էկաւ, ասեց.—Ինչ պահման ունիս ընձի խետ:

—Թագաւորի տղա՛, դու ընձի որ կառնիս, կեթաս տաս խաւ օթախ կը չիքիս իրար մէջ, պատեր բոլոր պողպատ-երկաթից. տան օթախին տաս խաւ դաւեկեախ կը գնիս վրէն, էն օթախներու բոլոր կը քաչես պողպատէ պարիսպ. կեթաս կը բերես մէ ջուխտ ասլան, դափլան, կը բերես, կը դնես օթախի դռան վրէն, թէ կարա՛ս էգի էնիս, ես քեզի կառնեմ:

Թագաւորի տղէն գնաց, պատրաստեց. խալիւորի աղջիկ տարաւ, դրեց իրան օթի մէջ, արաց իրան կին:

Ձէն ընկեաւ աշխարհ.—Պիլան թագաւոր կնիկ առած, բերէ՛ գրէ հասարի մէջ. մէ չուխտ էլ ասլան-դափլան գրէ դռան դէմ:

Որ ձէն ընկաւ աշխարհ, իսկուն հաւամի բաւին յիմցաւ. տաաց:—Էդի կայ, չկայ, թագաւորի աղջկայ էրութքն է՝ էդ հնարք բանցուցեր է: Էկաւ էդ քաղաքի մէջ, պտըտաւ որ իրան մէ հնար գտնի, իրան խասու էդ աղջկայ կուշտ: Մէկ տարի էդ քաղքին մէջ պըտըտաւ: Տարին քմաւ, թագաւորի աղջիկ մնաց էրեխով:

Մէ հնար գտաւ, էդ հաւամի բաւին մտաւ պալատի մէջ,

դուռը բացեց. ուր մտաւ, տեսաւ Թագաւորի կնիկ դինքն ու Թագաւորն էլ քնած էն (էին). քաշեց Թուրը, կայնաւ գլխների վրէն, մէ ուլինք կար իրան. հանեց դրեց, Թագաւորի անկանն. Թագաւոր էլ չիմացաւ, էդ Թագուհին էլ էրեխով ծանտը էր:

Ասեց.—Էլի, էթանք, քե չարչարանքով պտի սպանեմ:

Ինչքան օր էդի Թագաւորին պղեց, խապար չելաւ:

—Էլի, ասեց, քեզի խաղէ խաղ տամ Թրի առէջ, փութեմ:

Էլաւ խեղճ կնիկ. մէկ տեղէն շորեր կը խազնի, մէկ տեղէն կուլայ:

Ասեց.—Հարամի բաժի, էրեխով էմ, ոտս ծանտը է:

Ասեց.—Էդի լաւ է, քեզի կսպանենմ, քեօ էրեխին է:

Շորեր խազեաւ, զնաց խեւ. օրախներու էրկու իրեք փիլեֆեան կար, իջաւ ցածը. քիչ է մացե օրախներուց էլնեն դուս, էդ կնիկ կայնաւ: Ասեց հարամի բաժին.—Չի չես քէլէ, էլնենք դուս:

—Կարող չեմ, ցաւս բռներ է, պտի պառկիմ, էրեխայ բերեմ. էլ դուվաք չկայ, իջնամ, չոֆերիս մէջ տայախ (ուժ-յենարան) չկայ, չեմ կանայ քէլի, դու քեօ Աստուած, արի իմ աւագ (առաջ), ձեռս դնեմ քեօ ուսի վրէն, եսվաւ եսվաւ իջնենք, էթանք:

Էդ հարամի բաժին ինկաւ կնկայ առէջ, կնիկ ձեռ տուեց էն-դուր Թիկ վրէն, քէլեցին ու իգան, օրախներից էլնեն դուս, կնիկ միշտեց, կուշտեց, էն մարդ զնաց, ընկաւ առէջ. Ասլաններ էն մարդ քաշեցին, ճղեցին, ամեն կտոր մէ տեղ քցեցին. ցվտեցին, զնաց:

Աստուած ազատեց, էդ կնկան լուս էրաւ, պրծաւ:

Գարձաւ զնաց իրան պալատ, Թագաւոր հալա քուն է. վեր լսանեց, ասեց.—Չի վեր չիս էլլէ, Աստուած ընձի ազատեց ամենայն չարէ:

Թագաւոր նստաւ. աղջիկ իրան բաւերնայ կէլան ինչ կար, չկար, յըմեն խսաւ արեց:

Օս Թագաւոր լսեց օ, էդի Թագաւորի աղջիկ է, չատ ուրախութեն արեց:

ԱՂԲԵՐ ՏՂԱ

ԵՒ

ՔԱՌՍՈՒՆ ԾԱՄ ՓԱՐԻ

Ղ. Իսքուրախայ (Կոստայից) բարբառով *

Մէ աղքատ մարդ, մէ աղքատ կնիկ. էդոնք էլան, էդ քաղաքի մէջ ապրուստները չանցկացաւ, ընկան ճանրէն, գնացին. չատ ու քիչ Աստուած գիտենայ, դնացին մէ քաղաքի ուրուճուի էկան (պատահեցան): Դէս ու դէն ման էկան, էդ քաղաքի մէջը կար մէ լաւ պարիսպ, գնացին, էդ պարիսպի դուռը նստան:

Սահաքը ութին Թագաւորը իրա տեղը քցեց որ քնէր. քնաւ, էրազըմը Ասանից հրեշտակ վեր էկաւ թէ.—«Թագաւոր ապրած՝ քու պարիսպի դուռը մէ աղքատ վեր էկե իրան օղուլ ոււախի խեռ. էնդրա մէ էրախայ է էլեր, վերջը քու Թագաւորութիւնը ստանայ:

Թագաւորը զինք զարմացաւ. վեր կացաւ, տեղին մէջը նստաւ, միտ արաց՝ էս ինչպէս բան ա. էս տեսիլք ա. էս տեսիլք չի. կըլնի՞ օր տեսիլք ա: Եդի թաղաւտան մտածեց, քնաւ. սահաքը ընցեր էր, ես չէր ընցեր. էդի՝ էրազըմը հրեշտակ իջաւ.—«Թագաւոր, ախր էնի քու Թագաւորութիւնը կստանայ». ես քնզի բան ասի:

Թագաւորը տեղի մէջ նստաւ. կանչեց վաքիլ վազիրին.—Մէ լէլք, դուռը մտիկ արէք, աղքատ կոյ, թէ չկայ:

Գնացին, տեսան, ինչ-մէն աղքատ՝ մէ կին. կնիկը պարկեր՝ մէ էրախայ է բերեր: Էկան Թագաւորին ասեցին:

Թագաւոր ապրած՝ յայտնի է, բերած էն. մէ աղքատ միւնայ դաւու վրէն նստած էր, էրեխէն լաց էր ըլլում:

Թագաւորը զինքը հրաման արեց վաքիլ-վազիրին թէ՝

—Էն աղքատինը կանչէք, գայ տունը:

Աղքատը էկաւ, կայնաւ, գլօխ իջեցրեց Թագաւորին. ձեռներ կապեց դռին, կայնաւ.

Թագաւորը հարցրեց.—Ո՞ր աղքատ. դու կոյն էդ էրեխին ծախես, ես տունիմ:

*) Ասած է Կեամբէզ գիւղացի Սեփան:

Աղքատը դժուարացաւ թէ.— Թագաւոր ապրած, Աստուածութենէն ընձի քաղցրացաւ, մէ էրախայ տուեց, ես ինչ ծախեմ:

— Դու աղքատ մարդ ես, ես փողով էմ առնում. ոչ թէ զօռով:

— Թագաւոր ապրած, ինչպէս կամենաս, էնպէսդ արա:

Կանչեց վաքիլ-վազիրին, ասաց. — Խազիմիցը փող կը հանէք, էրէխին կը դնէք կշեռքի մէ քայը, սակին կը լցէք մէ քայը, էրէխի կշեռքով ոսկի կտաք էս աղքատինը:

Փողը տուեցին, լցեց խուրճիկը. դուռն էկաւ կնոջ կուշտը, էկաւ, կնկան ասաց.— Այ կնիկ, քե բռնէ թէ Աստուած մէ էրախայ չէ տուեր, փող է. կը տանինք, կը շահինք:

Էդոնք ընկան ճանապարհ, էկան իրանց քաղաքը:

Թագաւորը սկսեց՝ իրա վաքիլ-վազիրինը ասաց.

— Էս էրէխին կը տանէք, Ֆեյան մեհի մէջ կը մորթէք. չորերը թաթխէք արընի մէջ, բերէք, կտաք ընձի:

Վաքիլն ու վազիր էրէխին վերցին, գնացին, մէ մեհի, ըռաստ էկան, մէ չոպանի ասեցին.— Ըսկի գառ ունիմ ծախու:

— Ունեմ, ասեց հովիւը:

Գինը ինչ ա քու գառիդ.— Դու գիտէք, ինչ կտաք, առէք:

Վաքիլն ու վազիրը էրկու մանէթ փող տուեցին, գառնը առան, բերեցին, մորթեցին. էրէխի չորերը թաթխեցին արընի մէջ. վերցինբերեցին, տուեցին թագաւորին.— Թագաւոր, մորթեցինք, էս էլ չորերը:

— Խապաւը վիճնից տանք.— Խապաւը վէրու մաւալից տանք:

Մաւալը քաղա ծներ էր. Աստուածութենէն մաւալին էնպէսդ խեղճ տուեց թէ.— Մաւալ, էն էրէխին էլ պախի. քու պալէքի խեղճ:

Մաւալը ամսով էր, օրով էր, ջոջացնեց էրէխէքին:

Մէ օր մաւալը իրա պալէքի խեղ տարաւ էրէխին մէ սեյրան (հովասուն-զուարճալի) տեղ ման տալու:

— Խապաւը ռամնից տանք:

— Էդ թագաւորին ունէր մէ տղայ. էդ գնաց ավիլուեութեն անելու. տեհաւ մաւալը մէ սեհրանկեան տեղ իրայ պալէքի խեղ մէ խողածին էլ է ման գալում:

Էնպէսդ չեքին թուաց. միտք արեց՝ Աստուած, ես էս մաւալի խեղ տղին կարամ բռնի. թէ չեմ կարայ բռնիմ:

Խեղը գընաց, ուշը գընաց, վէր ընկաւ:

Վազիրի տղան հասաւ, աչքերը բռնեց, պորտն օլլրեց, էրէխին ջուր տուեց. օյանմիւս արաց:

— Թագաւորի տղա, խի էդէնց արեցիր:

— Խողածինի խամար արեցի. էդ խողածին էդէնց խօրոտ էր:

Վեր էլաւ թագաւորի տղէն խեղ վազիրի տղին, ետ գարձաւ, էկաւ տունը:

Թագաւորը իշկաց տղի էրեւը, տեհաւ տղի ըռանկը գցած էր, ասաց.

—Վաղիրի տղան. տղի ըռանկը խի է գըցած:

—Թագաւոր ապրած, մաւալի ճտերի խեւը մէ խողածին կար. էնդլա խամար ըռանկը գցեց:

Թագաւորի տղէն, սկսեց, վաղիրի տղին ասաց.—Իմ խօրս կառէք, էն խողածինը կը բերի՝ բերի. չբերի, ես ընձի կըսպանեմ:

Թագաւորը կանչեց լաւ լաւ իմաստուն մարդերը.—Կարա՞ք, ասաց, մաւալի հետվի խողածինը բռնէք, բերէք տղիս խամար:

--Մենք կարող չենք ասին, էնի գութանի զննիով տանէք, քամանդ գցենք, կը բռնենք:

Գնացին սկիւանկեան տեղը, քամանդ գցեցին, էկան. որն էկաւ, քամանդի վերիցը թռաւ, որը ցածրիցը: Մաւալի ճտերը մէկը չբռնեաւ. գնացին, վերջը խողածինը էկաւ, դու տուեց քամանդին, կայնաւ: Ուղեցան պինդ բռնելը. խողածինը մաւալի կաթ էր ծծեր, շատ դուլաքով էր, ճիտեց, զննիլը կտուեց: Ըդոնք փոք փոքման ետ դարձան. էկան, Թագաւորին ասին:

—Թագաւոր, մենք չենք կարայ բռնել ընդրան:

Ընդիրցը մէ իմաստուն մարդ էկաւ. ձեռ բռնեց, կայնաւ Թագաւորի առաջ:

—Այ մարդ, ինչ ես ասում, հարցրեց Թագաւորը:

—Թագաւոր, էն անըղան (աղեղ) լարով զաւղ կգայ:

Անըղան լարը էրեցին չորս տակ. գցեցին իրարի ծէր, գնացին դիւզգեան տեղը. իշկեցին, տեհան մաւալը պալեքին արածացընում էր, տեհան խողածին էլ էր մէջները. բերեցին ամենքը մէկ զլօխը բռնեցին քամանդի, որն էկաւ վերից, որը ցածրից թռաւ:

Խողածինը էկաւ, դու տուեց, կայնաւ:

Էս, էն եանից փաթութեցին, բռնեցին. շատ ուղեցան որ խօռէին խողածնի խեւը, լեզու չիմացաւ էդ:

Թագաւորի տղէն առաւ իրա քարէ, բերեց իրա օթախների մէջը:

Թագաւորը կանչեց իրա իշխան մարդերին. ասաց.—Բռնեցի՞ք:

Թագաւոր ապրած, հա՛, բռնեցինք, բերեցինք:

Թագաւորի տղէն էլ ավ-վուեալթեն չգնաց, սկսաւ էդրա հայաւար սովըցնել: Խաց տուեց, չառաւ խողածինը, ջուր տուեց, ասաց՝ խմի՛, չիմաւ. վերցեց, գնաց իրանց պաղջեմը, խողածինը սկսեց արածելը: Ետ դարձրեց, բերեց տունը. եավաւ եավաւ խաց տուեց. առաւ ձեռքը, եավաւ եավաւ (հետզհետէ) առաւ ուտելու:

Թագաւորի տղէն վերցեց, գնաց հօրը օթախը:

—Թագաւոր ապրած, դու բերես, էս խողածինին կնքենք:

Կանչեց քաւորին, տէրաէրին, զնացին ժամը. էրեխին կնքեցին, անուներ զրեցին Աղբէր աղա (գարսաւ օղիի):

Էդ Աղբէր տղէն վերցին, բերեցին տունը. սկսեցին խաց ուտելը. Թազաւորի տղէն վերցեց, տարաւ իրան օրախը, ասաց.—Աղբէր տղա, արի՛, էրթանք ճան խաղալը:

Ճըղղ (գիծ) քաչեց որ խաղէն. ետլաւ ետլաւ սկսեց հայալար խօսալը, շատ մարդիկի տղէն էլ էկան էնդբա մօտ, որ ճան խաղ անին: Գարսաւ օղիին իրան դուլաքին կաւառ էր. էրեխէքին ամենին էլ ափեց. ճանփու գրեց թէ՛ ճանները խմ է:

Թազաւորի տղէն մօրը ասաց.—Ոյ մէր. էս օխտը օրախի դուռը խի է բաց, մէկը բաց չի:

—Ի՛նչ լաղէդ ա, հարցընձմ էս:

—Զըլլի, իլան չկայ, էն օրախի բանլիսը տաւ ընձի:

Մէրը շատ ասաց, որդին չսաւ. բանլիսը տուեց տղին:

Տղէն Աղբէր տղէն վերցեց խետը. օխտը դուռը բաց էր, էն մէկ դուռը փակ էր. կայնաւ, դուռը բացեց, իշկաց պատերինը. տեհաւ մէ Եափի կըպցըրածին սլառիցը, Եափիի (պատկեր) ցածը գըրտած էր. Եափիուն իշկելուն՝ խեղը գլխիցը գնաց. կարգաց, տեհաւ Քառասուն ծամ փաւուն Եափին ա. խեղը ուշը գնաց. Աղբէր տղէն ջուր ածեց վրան, ետլաւ ետլաւ օյախցաւ:

—Թազաւորի տղա, ընչի էսենց արեցիր:

—Աղբէր տղա, ասաց Թազաւորի տղէն. դու էս Քառասուն ծամ Փարուն չբերես, ես կը մեռնիմ:

Էկաւ մօր կուշտը.—Անա՛, էդ քառասուն ծամ Փարուն Եափիլը սրտուց ա բերէ:

—Որդի՛, քու հերդ շատ դռուներ ջարդեց, չկարցաւ բերեր էր, աննախ էդ Եափիլը վերցրեց, կպցրեց պատին, օր տենձմ ա, սիրտը հովում ա:

Աղբէր տղէն ասաց.—Աստուած օր քօմակ կայնի, ես կարամ որ բերիմ իմ աղբօր խամար:

Թազաւորի տղէն կանչեց մեյսաւներին (ձիապան):

—Դու գիտէ՛ք, իմ խօր իլխու մէջ ինչ լաւ ձիանք կան, էրկու խատ լաւ ձի բերէ՛ք ընձի խամար. նետ ու անեղը սր տեղն ա, էրկու խատ էլ բերէ՛ք:

Մէրը ըլլելով գցեց իրա որդու ոտի վրէն:—Որդի՛, տրի մի գնա, էդ պազարիցը ետ դարձի, ընձի տկանջ արա՛:

Շատ ասեց, տղէն քիչ լաւ.—Մեյսաւ հրամայեց, կոյան կըրկուն, զախմէն պնդացնել. կուլքութաւ էլաւ, չըջուաւ ձիան վրէն, սկսեցին մօր ձեռքը պագիլ:

Թագաւորի տղեն, Աղբէր տղան հալալաւմիտ էղան ձիան մէջ-
քի վրէն:

—Մէր, քու ծծի կաթ հաղալ արա, աղօթք արա մեզի խամար:
Ընդոնք քչեցին, չաս ու քիչ, «ազ կեթօի չոխ կեթօի, օեռե
քիփի դուզ կեթօի, եօլար դօրխուլուխ իօի. պիւրազ կուզէկուզ
կեթօի» (Քիչ գացին, չաս գացին, լեռ ձոր՝ որպէս դուրան գացին,
նանապարհները երկիւզով էր, սակաւ ինչ կուզէկուզ գացին): Գնա-
ցին, խասան մէ գիւի տմաւաքին. տանը դուռը բացեցին, մէ ջաղաջի
քար դուան դէմը դրած էր. Թագաւորի տղեն ասեց.—Նա էս քարը
չեմ կարայ վերցնի:

—Սա կը վերցնեմ. ինչ օր չաքին բան կայ, ես կանեմ:

Աղբէր տղեն վերցրեց, դրեց դրալը. մտան օթախների մէջ
Քառսուն ծամ Փարին նստած էր, բեաւկեանը դքեր էր դէմը, գոր-
ծում էր. ասաց.—Խոզածիններ. օձն ուր պորտով, խաւքն ուր թևով
էս տեղրանք չկարայ գայ, դու ինչի էք էկեր:

Աղբէր-տղեն վերուց.—Քառսուն ծամ, քո սերն ա բերէ:

—Մկայ իմ աղբրտանք կգան, ոնց պտի նուղալ տաք: Սա-
հաքի չորան է. մնաց էրկու սահաւք օր գան, համաւա իմ աղբօր
մէկը տուն կը մնէր, էս օր չմնաց, դէ, էն ճանփով կգան: Թորվան
վրիցը աղինձը ետ դէք:

Վերցրին Թորվան վրիցը, ետ դրեցին:

—Թագաւորի որդի էք, չեմ գիտում, իշխանի որդի էք, չեմ
գիտում. անօթի էք, խաց բերեմ, կերէք:

Աղբէր տղեն վերցրեց.—Անօթի էք, բեր խաց, ուտենք:

Բերեցին խաց, դրեցին, կերան, կշտացան, վերցրեցին.—Քառ-
սուն ծամ, որ ճանփով էքթանք քու աղբէրների դէմը:

—Մէջ տեղի ճանփով գնացէք.

Էլան, մէջ տեղի ճանփով գնացին. տեհան դեերը ճամփից գա-
լըմ էն. ամենքը մէկ մէկ գերան դրած ին թեներին:

Դեերը մօտացան.—Խոզածին, օձն ուր պորտով, հաւքն ուր
թևով չկարայ գալ, դու ոնց էկաք:

—Քառսուն ծամի սերն ա բերիր:

Դեերի պուճուր աղբօր ու միջնէկ աղբօր չաա չաքին Թուաց
էգու խօսքը, մեծ աղբէրը կակղցրեց.—Բան չլի, ասում ա, ասում.
մի ջրոտէք էնդոնց վրէն:

Վերցին, տարան իրանց տունը. էնտեղ նստան մինչև օխտը
օր. կոնախին պատիւ արեցին. Աղբէր տղեն ասաց.—Աղբէրներ, ես
էլ գամ ափլաւ, թամաւա անեմ:

Լուսը բացուաւ, էլան բնկան ճանփէն, գնացին, դեերի ետեւա-
տեղը: Դեերը ակեցին օր իրանց ամ կարկէն:

Ձուրի էդոնք մէկ ավ զարկեցին. Աղբէր տղէն տասներկինգ ավ վազաւ, բռնեց, բերեց:

— Դեռը զարմացան.— Շնա լաւ էղաւ, որ էկաւ. մեզի խամար ավ թող բռնէ:

Ըդոնք վերցրին, բերեցին տունը. մեծ աղբէրը հագրեր էր կերակուրը.— էս օր, ասաց, ինչ պօլ ավ բերեր էք:

— Գարջաւ օղլու շնորհուն է. մեր բերանը չէ:

— Աղբրներ, էս մարդը էկեր է, օխտը օր քմեր է. պատասխան տուէք, ասեցին պուճուր աղբրները:

Ասեցին.— Կոնախը էպքամ չնստի, ինչ բանի իք էկեր, մենք էլ իմանանք:

Աղբէր տղէն ասաց.— Էկեր ինք Քառսուն ծամ Փարուն, օր ուզինք իմ աղբօրս-թագաւորի տղին:

Դեռը սկսեցին, իրարի էրես իշկացին, ինչ շնորքի տէր ես դու, որ մեր քուրը կուզես.— Ասու շնորհքով կը տանեմ:

Դեռի պուճուրը, միջնեկը ասեցին.— Ձոջ աղբէր, էսդոնք ճանփու գիր, թող էրթան, մենք քուր տալու չենք:

Ձոջ աղբէր վերցեց, ասաց.— Աղբէր, էլ գնա:

Աղբէր տղէն վերցեց.— Դե աղբէր, էլէք կուիւ էնինք:

Կիւրզերը վերցին, գնացին սեհրամկեան տեղը.

— Նօպարը քում նէ թէ իմը ասեց դեր.— Իրաւունք քումն է:

Դեր կիւրզ գցեց. ասեց.— Մուղաք կաց, Աղբէր տղա. Աղբէր տղէն ձեռ գցեց, բռնեց. ինքը քցեց, դեր կայնաւ դէմը. գութանի պէս դպա կիւրզը դպաւ, գետինը ճղեց:

Դեր ասաց.— Արի, կիւլաւ կպնենք:

Էկան կիւլաւ կպան. Աղբէր տղէն դերին վերցրեց, դրեց գետինը, թուրը քաշեց, հանեց որ դերի վիզը կռէր:

Դեր ասաց.— Իմ փայ քուրը պաղչեցի թագաւորի տղին, էլ իմ վիզը մի կտրի:

Խանեց, կայնացրեց, բերեց տունը:

Միջնեկ, ջոջ դեր էկան. շատ ջրոտցան մեծ աղբօրը վրէն.— Մենք շտանցինք թէ, « էսդոնք ճանփու գիր, թող էրթան »:

— Նս չեմ կարա, էգուց դու ճանփու դրէք:

Առաւօտը միջնեկ աղբէր մնաց տունը, օր ճանփու դնէր, էնոր էլ յաղթեց:

Իրիկունը մեծ, պուճուր աղբէրը էկան, տեհան օր կօնախները տունը նստած էն: Զաքի մեծ աղբէրը զարպը տեսեր էր, պուճուրը էլի ջրոտցաւ.— Պուճուր աղբէր, առաւօտը դու ճանփու գիր, տոաց:

Էն էլ որ յաղթեց, տուեցին իրանք քուրը:

Թագաւորի տղէն թողեցին տունը. Աղբէր տղան տարան ավ:

Թագաւորի տղէն դռները բացեց. գնաց Գառսուն ծամի օրախը. էրեսը տեհաւ օր անշափ խորտա էր:

Էլ էնդրա բան չըսեց, ձեռը ձգեց վզով, ձեռը ձգեց, նեպիցը մէ բանալի խանեց, ժանգոտ բանալի էր. ըսկի չեն բաց արէ դռաւ, ըսկի չեն բանացրեր:

Գնաց օրախների մէջ. մի օրախ ըսկի բաց արած չի. բացեց, տեհաւ մէ անհոգի-հոգին գալըպ ըսկի չէ մտէ. բերած ին տախտըկի վրէն մխրնած ին. մէկ սիցի փլաւ դրած ին դէմը, բայց դէմիցը տղադ էր, բերանը չէր խասնում փլաւներ:

— Թագաւորի տղա, ասաց. մէ սիցին քաշիւ դէմս, ես ուտեմ. էս ստերիս ձեռներիս մէխերը մէ թուլցնեն, էս անհոգի դերը քառսուն տարի կայ մխրնածին էս սեղ:

Փլաւը քաշեց աղագը, դեր լեզու գցեց, փլաւը մէ խեռ սըրբեց, նստաւ տեղ. վեր էլաւ, կայնաւ. Թագաւորի տղին մէ սիլա չտուեց, մէ բով տուեց. Գառսուն, ծամ Փարու ծամերէն ըռնեց, գցեց թեքուր վրէն, գնաց:

Իները էլան, տեհան, լալա վաշուպ, եուրսի գալըպ. ասեցին.

— Աղբէր տղա, քու աղբէր էս ինչ օյիմ խաներ ա մեր գլխը, մեր քուրը բերեցիր՝ բերեցիր, չբերեցիր, քու աղբօր արունը մեղի հալալ ըլի:

— Իմ աղբօր արունը ձեզի հալալ ըլի. քառսուն օր մօհուլ տուէք ընձի:

Գարսաւ օղլին ընկաւ ճանփէն:

Ազ կէքսի իզ կէքսի, ցեքե քեփե դուզ կէքսի. գնաց խասաւ Մասըսայ պէս մէ սարի. դէս պըտըտաւ դէն պտըտաւ, տեհաւ մէ յէր կայ, էդ յէրի դէմը մէ ջաղջի քար էն դէմ տուե:

Վեր կալաւ, գցեց դէն, մտաւ նեքսե, տեհաւ Գառսուն ծամ նստեր ա էս տեղ:

— Լաւ չես արէ, ասաց. էս տնոգի դե ա, դալըպ (կաղապար) չի տեսեր է էսոր խոգին. բրդես էլ, կտրես էլ, կը սաղանայ:

— Ըպա էդրա հնալքն ինչ ա. — Էդրա հնալքը դուն գիտես:

— Ոչ վառի, ոչ քաշի, տեղըանք գցի, նստի մէջը, ասա՝ խլաւանդ եմ, էնդրա խոգու տեղ իմացիր:

Գառսուն ծամ էնպէսդ արեց, ուղեցաւ դեի խոգու տեղ իմանալ:

Դեր ասեց. — Իմ խոգին էնա ցախաւելն ա:

Էն մէկէլ օրը ցախաւելը զարդարեց. խեռ կը խաղէր, դեր էկաւ.

— Անխելք, ասեց, ցախաւելն էլ մարդու խոգին ըլի:

Աղջիկը լացաւ, ասեց.

— Ի՞նչ քու խոգու տեղ չափիր, օր ավգուռ գացածիդ պէս՝
ես քու խոգու խնտ խաղամ:

— Իմ խոգին Ալախեազայ սարը մէկ գասապա (քարափ) կայ,
էն գասապին հնար չկայ մարդ ընի, էն գասապի գլխի մէջ տա-
նուխ կայ, էնդրա մէջ մէ խատ յեմենա կայ, էնդրա մէջ իրեք խա-
ճնճուկ կայ. իմ խոգին էն իրեք ճնճուկին, որ կերթայ, թող էր-
թայ բերէ. ես չեմ կարամ բերի:

— Ապա ինչիս պտի բերուի:

— Քու ծամերից էրկու խատ թել վերցնին, էթան, Էրեան
գարբին Մարկոս կայ, էդ դարբին Մարկոսի զնգանը կտարին, չա-
փուն չինեն: Զնգանը չկռուի, ծամերէն էրկուս պտի դնեն զնգանի
վրէն, որ կկտարի, էն չեմունով էթան աստի տեղ չինեն, որ էլան
յէրի գլխի, չէ, էլ իլան չկայ:

Ի՛նչը գնաց ավգուռ. Աղբէր տղէն էլաւ խրօրլի միջից. նստաւ
Քառսուն ծամի կուշտը:

— Խասկըցար, ինչ ասաց. Ասաց. — Խասկըցայ, Քառսուն ծամ
էրկու թել քաշեց իրա ծամերից, տուեց Աղբէր տղին, Աղբէր տղէն
կանչեց Աստուած, ընկաւ ճանփէն, գնաց, խառաւ Էրեանը, հարցրեց
գարբին Մարկոսի դիւքեանը, սալլա առաւ, գնաց բարե տուեց, բա-
րեք առաւ. հարցրեց. — Ի՛նչ տոյայ ես:

— Ուստի, կարիպ տոյայ եմ, ուզում եմ աշակերտ ըլլեմ:

— Քու հախճ ինչ ա. խօսաւ. — Ընձի հախ չունենամ. երոր քու
զնգանը կտարաւ. իմ հախի տեղ մէ չափուն չինես:

Կանչեցին իշխան մարդերին, պահման գրեցին:

Աղբէր տղէն չափունը բռնեց ձեռը, էլաւ աշակերտ:

Մէ գուլթանի խոփ կար, գրեց կրակը, եռնը առաւ:

— Աշակերտներ, ասաց գարբինը. հան կայնէք, որ տաք:

Աղբէր տղէն ճգտանից հանեց ծամերը, գաղտիկ գրեց զնգանի
վրէն, իրեք անգամ ուստիցը իգին առաւ թէ՛ տամ:

— Տուր, ասեց գարբին Մարկոս:

Զարկելու պաշտան զնգանը չորս կտոր էլաւ, ընկաւ:

— Այ տղս, էս ինչ օլին էր, քառսուն տարի է չկտարեր էր:

— Ի՞նչ չասեցիր, քառսուն տարի է չկտարեր:

Տղէն ասեց. — Պահման ունեմ, ընձի մէ չափուն պտի չինես:

Շինեց չափունը, հալալլաւմիւս էղաւ գարբին Մարկոսի խնտ,
ընկաւ ճանփէն, խառաւ Ալախեազայ սարին. աստի տեղը փիլա-
քեան-փիլաքեան չինեց չուրի գլխի, յէրի դուռը բացեց, չափունէն
մէջից խանեց. դուռը բացեց, իրեք խատ ճնճուկը բռնեց. էրկու
վիզը քաշեց:

Ի՛նչը էկաւ, Քառսուն ծամի դուռը փրքուաւ:

—Իմ խոգու տեղը էնդրա խամար խարցընում էիր, էս օյինը խանէիր իմ գլօխը. էն մէ խատ ճնճուղը օր կը բերի, պարէ տուր, գցեմ իմ գորտուս (կոկորդ) ջանա յիմջանայ:

Աղբէր տղէն ընկաւ ճանապարհ, որ գայ Քառսուն ծամի կուշտ:

—Աղբէր տղա, էն մէ ճնճուղը տուր. ասեց դէր:

Ճնճըզան գլօխը էն վաղդ օր քաշում էր, դէի ջտնը դողում էր, պարզուում էր: Էն մէկն էլ քաշեց. դէր էրկէն փրկուաւ դուռը, առական:

Էն մէկէլ դէկըը Թագաւորի տղի տակ գազ դրին, հանին, չար-չարին:

Աղբէր տղէն տեսաւ օր մէկ օր մնացեր է, աղբէրն էն տեղ ուտեն դէկըը: Իկերի մեծ աղբէրը էլաւ, կայնաւ Նարին կալին տուղային դրեց աչքին, իշկաց, տեսաւ օր Աղբէր տղէն էկաւ. ինքն էլ դարձաւ աղբերներին խապար բերեց:

Գաղբըը Թագաւորի տղի տակիցը վեր կալան, գուլթուկի եօր-դան դօշակ գէցցին, Թագաւորի տղին քեֆ իցեցցին. ծուածեղ չի-նեցին, գրեցին Թագաւորի տղի գէմը:

Աղբէր տղէն դուռը ծեծեց. մտաւ ներսը. տեսաւ աղբօրը դէկրի խեար, սկսեցին շնորհակալութիւն անելը:

Աղբէր տղէն խնդրուաւ. Մենք էլ Թագաւորի ցեղ էնք, խընդ-րենք, մեզի ճանփաւ դնէք:

Բերեցին, խեծցրեցին ձիանքը, ընկան ճանապարհը. էկան Թրեա դպա իրանց վաքանը: Էկան մէ տիգկեան տեղ, չիմարի ծառի տակը, որ կար մէ խատ աղբուր. ջուր խման, տիգլացան, խաց կե-րան, քնան: Աղբէր տղէն օյախ մնաց, տեսաւ իրեք խատ եղունիկ իջաւ ծառի վրէն, որ սեհիրի ին:

—Էսի գիտէք, ո՞վ ա, ասաց մեծ քուրը.—Ո՞վ ա.

—Էսի Աղբէր տղէն ա, գնաց Քառսուն ծամ Փարաւ կուշտը. Թագաւորը գինքը խապար կըլլի, մկայ մէ խատ ձի կողորկէ որ ուր տղէն սպանէ, Քառսուն ծամ առնէ, ձիու Թամքը զեհը է գարկեք:

Աղբէր տղէն օյախ կըլլի, կըլէ:

—Էլ ինչ կայ ասաց միւս քուրը.—Աղբէր տղէն ձիան վիզը որ զարկաւ, Թագաւորի տղէն կը պրծնի:

—Էլի Թագաւորը քառլան դու (բագէ) կորողկէ. մամուզները (բիտ) ալու կը զարկայ, որ բռնէ ձեռ, սպանէ, որ գնաց, խասու ճայաքի մէջ, իրանց մէ չուն ունեն. էդ չունը կը գայ, կը վաթուի էգոնց ոտեքը, կելնի էդոնց գէմը կերթայ, կը խասնի դաւան գէմը. չունը չէնք կտայ կընցնի, ըդոնք էլ չէնք տան ընցնեն՝ կազատին: Էնտեղ խոր փորած՝ խալիչաւ ձգած ա վրէն. օր չէնք չտան, խորը կընկնեն:

—Քո՛ւր, չէ՛նք դրաւ ընցաւ, էլ ի՛նչ կայ.

—Կը տանի Թագաւոր կը նստեցնէ Խաթախներու մէջ, վիշապ մի կղայ խեթելու Թագաւորի տղին ու աղջկան. Աղբէր տղէն թող օյախ մնայ, թուրով վիշապը զարկէ, ջարդէ. օր ջարդեց, արուն կը թըռնի Թագաւորի տղի էրես. մատով վերցնէ, կը թռնաւորի. Թրի ծայրով վերցնէ՝ Թագաւորի տղէն կը զարթի, կը տեսնէ Թուրը. կասէ՝ «զիս պտի սպանէիր՝ դարձալ դուրպէք տեղ թող սպանէիր.» կըստիպուի եղելութիւնը պատմել, սէյր կաւրի. Աղբէր տղէն քար կը դառնայ:

—Հապա ինչ անելու ա.—Քառսուն ծամ Փարուն տղէ մի կըլի. տղէն մորթէ, էնդրա արունով օր լուաց, կը սաղնայ: ¹⁾

Առաւօտ կուղեորուին դէպի պալատ, աղանիններուն ասածին պէս կը պատահեն թռնաւոր ձիուն որ Թագաւոր յղած էր. նաև բազէին. որպէս պատուէր արուած էր, ամենն ևս կատարեց Աղբէր տղէն միշտ արթուն մնալով. իսկ վիշապը տղի վերայ յարձակած միջոցին թրով զայն կը ջարդէ, վիշապի արիւնը կը ցայտէ տղի երեսն. կը ստիպուի թրի ծայրով արիւնը սրբել. այս միջոցին կը զարթի Թագաւորի տղան. կը կարծէ թէ Թուրը մերկացուցած է զինք սպաննելու. կասկածներ կը յայտնէ, ապացոյց կառնէ թրի մերկութիւնը: Աղբէր տղէն եթէ ասէր՝ քար պիտի դառնար. չասէր, կասկածի տակ պիտի մնար Թաղաւորի տղէն. որով կստիպուի աղանիններու խօսքն պատմել. տակաւ առ տակաւ պատմելով սեհիրն կաւերուի հետզհետէ և կը քարանայ:

Աղբէր տղէն քար դարձու:

Թագաւորի տղին և Քառսուն ծամ Փարուն մեծ ցաւ եղաւ որ իրենց բարերարն այդ վիճակին հասուցին: Այս վիճակի մէջ մի օր շատ կըստիպէ Քառսուն ծամ Թագաւորի տղին որ գնայ, մի ճար ու ճարակ գտնէ. բժիշկ բերէ, առողջացնէ:

Թագաւորի տղան ճանապարհ կընկնի. աշխարհ կը չըջի, որ իւր բարերարին մի դեղ ու դարման գտնէ. չկարաց գտնել մի հնար. յուսահատ ետ դարձաւ, եկաւ, այն ծառին տակ պարկեցաւ, ուր երեք եղունիկ երկցած էին. Թագաւորի տղան կը քնի ու կը զարթի, կը տեսնէ դարձեալ երեք աղանի ծառի վերայ թառած՝ իրարմէ հարցում կանեն:

—Քո՛ւր, այս ո՛վ է՝ այս ծառի տակ կը քնի:

—Այս այն ապերախտ Թագաւորի տղան է, որոյ համար Աղբէր տղէն իւր կեանքը չխնայեց. Գրիս սաչլուն իւր համար բերեց, զինք

1) Սոյն հեքեաթի վերջին մասը եւս կոտուած էր. որով այս սեղէն գրա կան բարբառով սփռեցի լրացնել:

քանի քանի անգամ մահէն ազատեց, իսկ այս ապերախտն քար դարձոյց Աղբէր տղին:

Աղբէր տղին մի հնար չկայ առողջանալու, առաց մի աղաւնի. Ասաց.— Գարսաւ օղլու առողջանալու միակ հնարն է. եթէ Թագաւորի տղան իրեն տղան մորթէ այն քարի վերան, նորա արիւնով լուայ, կը սաղնայ:

Թագաւորի տղան առաւօտը էկաւ տուն: Քառսուն ծամ կը հարցնէ.— Ի՞նչ արիւր, մի դեղ, դարման չգտար իմ աղբօր:

— Այ կի՛ն, այնպէս բան կ'ստան, ո՞վ կ'արող է անել:

— Ի՛նչ կ'ստան, որ չեմ աներ.— Աթէ գըռ տղան մորթես, նորա արիւնով լուաս, կը սաղնայ. այդ արդեօք լինելո՞ւ բան է, մարդ կարո՞ղ է իր զաւակը մորթել:

— Հարիւր տղայ թող զոհուի մի Աղբէր տղի համար:

— Այդ չլինելու բան է. մարդ եւ որդին կը մորթէ:

Քառսուն ծամ կը համոզուի, քիչ չատ կ'մնան, մի օր կ'ստէ.— Թագաւորի տղա՛. այսպէս չլինիր, մեր լարիւրարը մեր առաջն ամեն օր քարացած տեսնենք. զեա եկեղեցին, աղօթք արա՛. Աստուած մէկ յօգնութիւն հասնի:

Թագաւորի տղայն կը դնայ եկեղեցին, բայց կ'ստկածոտ էր թէ իւր կի՛նը չլինի մորթէ իւր տղին, եկեղեցիէն շուտով դարձաւ:

Թագաւորի տղայն մինչև տուն գալը Քառսուն ծամ Փարին իւր տղայն մորթեց էն քարի վերան եւ արիւնով լուաց. Աղբէր տղէն փրշտաց, նոտաւ:

Տղայն եւ դարձեալ փաթութեց, դրաւ օրօրոցը:

Թագաւորի տղան տուն եկաւ, տեսաւ Աղբէր տղէն առողջացած՝ օրօրօցին մօտ վազեց, տեսաւ իւր սղան եւ ողջ է:

Թագաւորի տղան իւր Թագաւորութիւնը կը յանձնէ Աղբէր տղին, որ կը գոչէ, վաքիլ վազիրին կը հարցնէ.

— Մի մարդ, տունկ մի տնկէ, պտուղ քաղելու միջոցին դայն կտրէ. ի՛նչ անելու է այն մարդուն. նորա դատաստանը ճրպէս տեսնելու է:

— Դնես տախտակի վերան, ասացին, կտոր կտոր իրթես:

Թագաւորին փրդեցին, Աղբէր տղին դրեցին Թագաւոր, որոյ համար հրեշտակն յայտնած էր, երբ Թագաւորի դռնն առաջ նոր ծնած էր:

Աղբէր տղի խէրն ու մեր բերեցին, դարձեալ օխտը օր օխտը գիշեր հարսանիք, ուրախութիւն արեցին. էկան Աղբէր տղի թրի տակէն անցան:

ՈՐՍՈՐԴ ՄՈՒՐԱՏ

(Խոյեցոց բարբառով *):

Ավշի Մուրատ մէ օր կերնաց որսի. ման էկաւ, ման էկաւ, ոչինչ չկարողացաւ որսել. մէք քեարի վրան նստաւ, դիմնացաւ. տեսաւ էն թեխէն մէ ծակի մէջէն մէ օձ դիւռ էկաւ, նաղչուն, կարմիր, աչքերը սև. ծակի դէմը կոյտը նըղըզ քեաշեց, մտաւ մէջը. մէջէն թռաւ, սողալէն իւրը տուեց սարի դեօժը. չըջուաւ մէկէլ ետնը: Մէք սրնաթէն ետ էլի էն ծակէն մէ օձ դուռ էկաւ. ինչ օձ.—սպասակ, նաղչուն, ալաւ-բալաւ լուանկեօվ, մտաւ էն նըղըզին մէջը: Էն թեխէն տըսաւ, իչ-մէ սև, մուխտար, խառտ օձ էկաւ, իրարու լզեսէն էր, Մուրատ տեսնըս էր. զարմացաւ, ասաց.—ըդենց բան չի ըլի, էն սըւտակ, նաղչուն, ալաւ-բալաւ օձը էն սև, մուխտար օձի խետը փաթըթուած՝ լզեսէն իրարու: Թառխալը դապով չարաց, ասաց.—էն սիրուն օձը ընչի՞ կը սաղի մուխտար օձի խետ փաթըթուեն. ետվաժ էն մուխտար օձին սպանեմ: Թուանքը քեաշեց, զարկեց, կիւլէն կերնաց, կըպաւ էն խօթտ օձին:—Ահա, ասաց, ետ վիճը զարկիմ, վիճը կպաւ: Մուխտար օձը փախաւ, կերնաց. էն խօթտ օձը քեաշ տալուն խասաւ, իրան բեօնը մտաւ: Էրկաւ սրնաթին ետէն առաջուայ նաղչուն օձը ուրախ-ուրախ սարերէն էկաւ, իդա բեօնը տըսաւ. նըղըզ խաւրիւր էր, ասաց.—Չէլաւ, ետգին իմ դիւռման էկիլի: Կանչեց յիւր կեաղաներին, ասաց.—Էդ վէճով ի՞նչ էկի ներս: Ասին.—Թագաւոր ապրած կենայ, մարդ չի էկի:

Ասաց.—Բպա էդ նըղըզ վէճով ի խաւարի.

*) Ասած է Իզդիր գիւղացի Ալեքօան: Սոյն հեփաքը աւելի լաւ եւ ընդառակ կատ Վաղարշապատցի Աստէն կրիմեանը:

Ասին.—Թագուն (Թագունհի) դիւս էկաւ շուռ ի դեալու, էկեր ի ներս, էլ մարդ չի էկի:

Թագաւորն էկաւ ներս, վախենաս էր թէ ինչ մարդ պտի մտնի դէպի: Կերնաց տըսաւ Թագունհին արընխառ ընկերի իւր տեղի վրան: Թագաւոր վախենալով խարցուց.—էդ ի՞նչ էրունի քեօ վրան:

Ասաց.—Քեօ տուն աւրուքի, չեն ասելի, գիւ կերնացիք, քեօ էտէն ես դիւս էլամ, որ մէ քիշ շուռ իգեամ էր. Ավչի Մուրատ քեարը տակը նստիր էր, ընձի զարկեց կիւլայով. խասաւ որ ընձի ողանէր, շոտ մտայ իմ բեօնը: Թագաւորն ասաց.—Ավչի Մուրատ քեզ խեղ ինտ ի՞նչ ցաւ ունէր, զարկէր: Ասաց.—Չեմ նէալի:

Կանչեց իւր կեադաներին, կերնացին էրկու շայմար օձ բերին:

Ասաց.—էդ սընաթին կէթաք Մուրատին տունը, կը մտնէք դէար նզմաների մէջը, որ առատունը տեղէն կըլի նզմաները խայնեալ, դէար կրնկի տակէն ընենց կը զարկէք, որ ֆելէն դիւս իգեաք. թէ չէ, ձեղի ճողմա-ճողմա կը փրթեմ:

Էն սընաթին էն էրկու օձը գլխ տուին Թագաւորին ու դիւս էկան, կերնացին թիխ Մուրատի տունը. Մուրատ նստիր էր իւրանց փայան. դրկեցներն էկան, ասին.—Մուրատ, էս օր քեօ բռեանկը կախ ի, իշ էլիր ի քեզ. ըմեն օր ուրախ՝ օսօր ընենց մթնիր էս: Ասաց.—Քեօ չունեմ Դրկեցներ մէ քիշ զուլցացին, յիւան կերնացին: Մուրատ քերնաւ, առատունը տեղէն էլաւ, կնիկն ասաց.—Այ մարդ, էդ ինչ ի պատախի քեզ էրեկվըկէն մթնիր էս: Ասաց.—Կընկանը բաղդ չկայ:

Ասաց.—Ընչի, այ մարդ, ինչ էս տըսի: Ասաց.—Էրեկ որսես էմ էր, կերնացըմ, տըսամ, ինչ.մէ նաղշուն, ճալտուն, ալաֆ-բալաֆ, սև աչքերով օձ, էլաւ էկաւ իւր ծակի դէմը մէ նղրդ քեաչեց. նղրդի մէջէն թռաւ կերնաց սարերը շուռ իդեալու, մէ քիշ մնաց, էլի էն ծակէն մէ օձ դիւս էկաւ, ի՞նչ օձ.—չուսես էր, չիմես էր, կայնես էր, դէարը քամաւ անես էր. սըւտակ, կարմիր, ալաֆ-բալաֆ բռեանկեով էր. մտաւ էն նղրդի մէջը, մէյնէլ տըսայ էն թիխէն մէ մուխսար, խաստ, սև օձ էկաւ, էս օձը թռաւ նղրդի մէջէն կերնաց, խառուաւ դէարը. փաթըթուան, իրարու լգեսէն էր, խազաւէն էր, հէանէաք էն էր անկի, քասիպս վապուլ չարեց, թուանք քեաչի՞մ որ էն մուխսար օձին զարկիմ էր, կպաւ նաղշուն օձին. սև օձը փախաւ, կերնաց իրան տեղը. էն նաղշուն օձը էկաւ, մտաւ ծակը: Սա շատ ափսոսիմ դէար վրան, հենց էն ի պատճառ որ մթնիր իմ:

Էն էրկու օձն որ էկիր էն էր Մուրատին զարկելու, դէարը խօսքերը որ լսին, իրարու զուլցացին, ասին.—Էթմանք, Թագաւորին ասանք, ըզենց էդ մարդը մեղաւոր չի, որ սդէարը զարկենք: Կերնացին, Թագաւորի մօտը խասան, Թագաւորն ասաց.—Ձարկի՛ք

Թէ չէ: Ասին.—Չէ: Ասաց.—Ա՛յ հարձայ, դէանցն սպանէք: Ասին.—
Թագաւորն ապրած կենայ, մէ խնդիր ունինք, ասենք, էլի մեզ ապա-
նի: Ասաց.—Առէք:

—Իշխո՛ գիւ հրամայիր մեզ, որ Մուրատին սրպանենք. կերնա-
ցինք, մտանք դէտրը ճզմային մէջը. դէանք տեղէն էլան առատու-
նը, կնիկն ասաց մարդուն. այ մարդ, գիւ իրկվկէ տխուր էս, ինչ ի
պատախի քեզ: Օձերն ասին ինչ որ Մուրատէն լսած էն էր:

Թագաւորն ասաց.—Ա՛յ հաւաւ, կերնացէք, ավլի Մուրատին
էս սըհաքին բերէք ինձ մեօտ: Օձերը ետ դարձան, էկան Թելա ավլի
Մուրատը դուան առաջը կայնան. Աստուծոյ հրամանովը լեզու էլան.
դէտրը կանչին.—Մուրատ, Մուրատ, ետրի գիւս:

Մուրատ գիւս էլաւ դուռը, տըսաւ, իշ—էրկու օձ դի՛մ կայ-
նած պոչերի վրան, մէկը դուան էս եանը, մէկը էն եանը: Զարմա-
ցաւ, ասաց.—Տէր Աստուած, էդ իշ օձեր էն: Ասին.—Մի վախեցի,
եարի, էթանք. մեր Թագաւորը քեզ կանչել ի. մենք իրկուսն էկանք,
որ առատուն քեզ զարկենք էր, դու որ կնկայ ասիր, էլ քեզ չգար-
կինք, կերնացինք, Թագաւորին ասինք. Թագաւորն ասաց.—էս սը-
հաքին իգեայ ինձ մեօտ:

Ավլի Մուրատ վախենաս էր, օձերն ասին.—Խաբո՛ղ էլ ըլի
տը գեաս. զօրով էլ ըլի տը գեաս:

էլաւ կերնաց. օձերն ճանախն ասին ըսդէտրը.—Դու քեօ ու-
սածները սապուրի, իշ որ ուզես, Թագաւորը քեզ կտայ Թէ փող
Թէ խազնայ. իշ որ կտայ, չի վերցնս. ասա՛.—Եթե լեզուն մէ իրեք
խետ իմ բերնին մէջ խան. որ քեօ բերնին մէջ խանեց, իշ լեզու
ասես, խասկընաս էր:»

Կերնացին, խասան Թագաւորի տունը, կերլոխ տունց Թագա-
ւորին, կայնաւ: Թագաւոր կանչեց, տարաւ ջուկ տեղ, գեօղնուկ
խարցուց դէտրէն, ասաց.—Դու ընչի ես զարկեր իմ կնկան կիւլայով:

Ասաց.—Թագաւոր սաղ ըլի, ես էկերիմ էր ավ անելու. նստամ
մէ քեարի տակ, դիմնացամ, տըսամ, իշ-մէ օձ, մէ ծակէն գիւս
էլաւ, նաղչուն, խօրոտ. աչքերը սև օձ էր. ծակի դէմը մէ ճղրգ
քեաչեց, մէջէն Թուաւ, էլաւ, իրան տունց սարը, կերնաց սարի քեա-
մակ շուռ ի գեալու. մէ քիշ մնաց, էն ծակէն էլի մէ օձ գիւս էկաւ.
մտաւ էն ճղրգին մէջը. մէյնէլ տըսամ էն Թելաէն մէ սև, միսսաւ
օձ էկաւ, էդ նաղչուն օձը էն ճղրգին մէջէն գիւս Թուաւ, կերնաց
էն սև, միսսաւ օձին խետը խաղասեն էր. քատիպօ դապուլ չարաց,
քուանքը քեաչիմ որ էն միսսաւ օձին սպանեմ էր, կալաւ սըւտակ,
նաղչուն օձին. ես շատ ափսոսամ դէտր վրան:

Թագաւոր միտք տրաց, ասաց.—էն իշ որ առաջ գիւս էկամ,
չըջուամ սարին էն եանը, էն ես էմ էր. էն մէկէլ էլի էն ծակէն

էկիրի, ճղրզի մէջ մտերի, թուր կերնացիք ի, սե օձի խեւ փաթըթ-
ուիրի, իմ կնիկ ի. ետղիմ՝ իմ կնկան սիրող կայ:

Թագաւորը ասաց.—Որ էն սե օձը բերե՞նք, կը ճաշնաս, վէճոր
օձն ի.—Թագաւորը սաղ ըլի, որ տրսնամ, ճաշնամ:

Թագաւորը հրամայեց իրա մշայներին.—Էս օրհաթին կը պո-
ռաք, իջան օձ կայ, ժողուին սդէախ: Օձերը գրմն ժողնուան,
էկան, Թագաւորի դռան առաջ կայնան. մէ աթոռ գրին Մուրատի
տակը, նստաւ կուշտը: Օձերին հրամայեց, ասաց.—Մէյմէկ էկէք,
մեր առջևէն ընցէք, կերնացէք: Օձերը մէյմէկ էկան, Թագաւորին,
ալլի Մուրատին առջևէն սողալէն էթասին իր: Թագաւորն ասաց.
—Մուրատ, լաւ ճանցի, վէճոր օձն ի, որ չես ճաշցի, քեզ տողմա-
տողմա կը փրթեմ:

Իրեք օր, իրեք գիշեր օձերը մէյմէկ էկան, ընցան, պրծան:
Թագաւորն ասաց.—Վէճոր օձնի, Մուրատ:

Ասաց.—Թագաւոր սաղ ըլի, էն օձ սդէանց մէջ չկայ, ընչի
ուրիշի մեղքը առնեմ:

Թագաւորը ասաց.—Էլ օձ կ'այ, որ չի էկի: Ասին.—Կայ մէ
քանի խատ որ չեն էկի:

Ասաց.—Է՛ս սընաթին կանչէք, բերէք դէմնը:

Էն սընաթին կերնացին, ժողուին, բերին, էկան որ դէմն ընց-
նէն էր, էթան էր: Մուրատ աըսաւ որ էն սե, միտար օձը գօ դէն
ի գեալի, իւրը տալի էն օձի տալտան, էդ օձի տալտան. որ իդեայ,
ընցնի, չի տըսնի: Ասաց.—Թագաւոր սաղ ըլի, գօ, էն օձն ի: Որ
ասաց, էն օձին կայնեցուց, ըմն օձերին ասաց.—Կերնացէք ձեր
բեօները:

Էն օձին պախին, ըմն կերնացին. դրին էն օձին տողմա-տող-
մա փրթին:

Թագաւորը Մուրատին ասաց.—Ի՞նչ իմ մուրազը կատարիր,
քեզ ի՛շ մուրազ ունես, ասա, կատարեմ, իշ որ ուզես, կտի տամ:

—Թագաւորը սաղ ըլի, ասաց. ես աշխրքիս իրեսը մուլֆ, փող
շատ ունեմ, ես քեզնէ խնդրեա էմ օր քեօ լեզուն իրեք խեւ դնեա
բերանս, քեաչես, խանես: Թագաւորը խօսացիր էր, իշ որ ուզէր,
կտի տար. իրեք խեւ իւր լեզուն Մուրատի բերան թալեց, խանեց,
ասաց.—Էդ բաները սկի մէկին չես ասի, որ ասիր էս, քեզի քեօ
տան մէջ ըլի, վէճոր տեղ ըլի, բռնեմ էր, տողմա-տողմա փրթեմ
էր, դէ. դու ել, քլի, ես իմ կնկայ դիւանը կանեմ:

Ալլի Մուրատ էլաւ, էկաւ իւր տունը. մէկ օր տանը մէջ
նստած էր, կովը նախէն էկաւ, պոռաց. էնի ծղզաց: Կնիկը ասաց.
—Այ մարդ, ընչի ծղզացիր:—Կովը պոռաց, ծղզացի, ասաց:

Մէկ օր էլ ճնճուղը կայնիր էր ծառի վրան, ճլվլլաւ էր, Մուրատ ծղզաց, կնիկը կպաւ մարդի ետխէն.—«Ընչի ծղզացիր»

Ասաց.—Ճնճուղը ճլվլլաւ էր, ես ծղզացիմ

—Պէտա դու գէտնց լեզուն կինասես. կոյր պուալի, դու ծղզասես, ճնճուղը ճլվլլալի, դու ծղզասես, ասաւ ընձի, ինչ ես խասկանալի գէտնցէն, ինչ էն ասելի, որ դու ծղզասես:

—Պաասին, ճլվլասին, ես էլ ծղզասիմ, բան չեմ խասկերնալի:

Կնիկը կպաւ մարդի ետխէն, ըմեն օր կռիւ էր անելի, դալմալալ էր անելի. «Կտի ընձի ասես, որ ասես»: Մուրատ մտածեալ էր. իրան կնկան ասէր թէ չասէր, ասէր ինք կտի սպանուէր. չասէր, կնկան ձեռնէն չէր պրծնելի. մտածեալ էր, կնկան պրախ ասամ, չըլի: Մուրատ միտք անելէն կերնաց թեխ փաշուանը, տըսաւ, ի՜նչ —էրկու էծ. մէ քեփեայ, մէ էծը մտաւ առուն, ընցաւ ջրէն էն եանը, կանչեց քեփեային, քեփեան ասաց.—Խո ես ավնի Մուրատի պէս իմ խելք չիմ ցնտի, որ առունէն ընցնիմ. իզեամ թեխ քեզի. եա՛ ոտս կոտուուի, եա՛ մէկ փորձանք պատախի, ընչի՛ դու չիտ իդեալի ընձի մեռա:

Որ ըզենց էծեր մկմրկացին, Մուրատ խասկըցաւ.—Հայ-հայ, ասաց. էդ ինչ բանի ես բռնիր իմ էր, ես էդ էծի պարա էլ խելք չունեմ, էն կնիկը չըլի, ուրիշ կնիկ կառնեմ:

Կերնաց տուն, իւր կնիկը պրախեց, մէ վեց ամիս ընցաւ, օձի թագաւորը Մուրատին կանչեց, ասաց.

—Դու լաւ արիր որ կնիկդ պրախիր. թէ չէ, օձերն օդորկեա եմ էր, քեզի փրթեսէն էր:

Թագաւորը Մուրատին տարաւ, խարսնիս արաց. մէկ խաղնաւ (դանձ) էլ տուեց.—Տար, կեր, փէճ արա՛, ասաց:

Կերնաց խասաւ ավի տեղը, տըսաւ.—Ինչ-մէ մարալ քուանքը քեաչեց ոտի վրան, որ զարկէր, տըսաւ.—Ինչ-մէ թընտաս տղայ, չուզեց զարկել, ուղես էր դառնալ, մէկէլ էլի տըսաւ մարալ ի. քուանքը, որ զարկէր, տըսաւ մէ չափխաս մարդ ի, էլի առաւ որ ետ դառնար, մի քիչ տեղ կերնաց, ետ դառցաւ, տըսաւ էլի մարալ ի, ասաց.—Աստուած, էդ ինչ բան ի. մէ խետ տըսամ ճաշի տղայ ի. մէ խետ էլ չափխաս մարդ, էս խես էլ, տեսնըս էմ խալիւոր ի. մէկէլ վաճա Աստուածու բլի որ ես էդ ավի քաւքը տամ: Էդքամ ավ-ղուտութիւն արիմ, ճի՜ն քցիմ մաղի վրան, որ դէարմէն ետ իշ կաթի քցեմ մաղի վրան»:

Թուանքը թալեց դէտխ, ասեց.—Էլ էդ ըլի որ ես ավի իզեամ:

ՅԵԼՈՒԶԱԿ ԹԱԳՈՒՅԻՆ

(ՔԵՍԵՔԻՍ ՍՈՒԼԹԱՆ)

— ♦ ♦ ♦ —

(Սուլթանայ Ալիճան գիւղի բարբառով)

Արեւելեան կողմ մէ քաղաք կայ, մէ թագաւոր. էդ թագաւորը մէ տղայ ունէր: Էդ աղէն իրեք տարի կարգաց, աւարտեց. էնպէս քաջ դուրս էկաւ որ, ձեռ քցում էր յլնկերներին, թեկըր մնում էր իրան ձեռը, յընկերները ընկնում, մեռնում ին:

Էդ աղի զարպին՝ գանգատաւոր էլաւ քաղաքացին.— «Չենք կարայ քաշի նրա ձեռը, որ էրեխից կարեց մեզի: Թագաւորը աք սորեց իրան էրեսից: Տղէն էլաւ, իրան մէ ձի վերցեց, մէ ձեռք ասպալ՝ դնաց, ընկաւ երկքէ երկիր, դուռ ուշմազ՝ ֆերլան ֆեօշմազ (ոչ թռչուն կը թռչի, ոչ կարաւան կը բանի). շատ ու քիչ Աստուած գիտայ. գնաց մէ ֆօւֆու սաւի բուստ էկաւ: Տեսաւ մէ աղջիկ սաւի աղտեկից կախ էր ընկեր:

— Խողածին, ստաց. օձն ուր պորտով, խաւքն ուր թետով էս տեղրան ման չէր գար, դու ինչպէս էս ման գալու՞ս:

— Քո սէրն ընձի բերեց:

— Խողածին, զնն ըտտուց, միայ բոզ դէր կզայ. քո մեծ փերթըն քո ագանջ կը թողի:

— Խողումնմ, էդ ախ ընձի մի տուր, սիրելի, մէ կտոր խոց տուր, ես ուտեմ, իմ ճանապարհով էթամ:

Աղջիկը խոց իջացրեց օրտով, կերաւ. ասաց:

— Աղջի, բոզ դէր որ սարը գնացեր ա, որ ես չէթամ:

— Էդ առաջիդ սարն ա, որ տննում ես:

Տղէն էլաւ, մախսուս էն սարով գնաց. գնաց, տեսաւ բոզ

դեր մէ գերան դրեր թիւն, մէ նախիր նին ու ջանավար առէջը՝ գալում աւ—Բարեւ, ասաց. խողածին, էս օխտը տարի ա, իմ ատամ ցաւում ա, խողածին միսը իմ ատմին դեղ են ասէ:

—Էդ ատմի ցաւը հմ էդպէսդ պտի մնայ:

—Դու խողածին էս, էդպէսդ ամպախ-զամպախ մի խօսայ. ասեց, իր ձեռքի գերանով տղին մէ զարկեց: Աստուած պախեց: Տղէն քաշեց թուրը, խասաւ ըզու, գլօխը կտրեց, յակնջները վերցեց, քցեց խուրճինը, էկաւ աղջկայ կուշտը, ասաց.—Աղջի, դուռը բաց, էս էլ դեկ յակնջներ:

Աղջիկը ձեռաց էլաւ, օթախները վարդաջրեց. անուշահոտն ընկաւ օթախների մէջ, անուշ անուշ կերակուրներ էփեց. կերան ու էլան քնան: Աղջիկը ասաց.—Սա քեզի խամար սպասում էի:

—Դրուս ես ասըմ, ես քեզի յառաջի խետ «քուր» եմ ասեր

—Օր դու «քուր» ես ասեր, ախիրաքսայ (ղյաւիտեան) իմ աղբէրն իս: Քուր ու աղբօր պէս քնան:

Յառաւտուն լուսը բացուաւ, տղէն ձիւն դուս քաշեց, խեծաւ Գուրը ասեց.—Էդ ճամբխով մի գնար, կարմիր դեկ մեքեանա:

—Պտի էթամ, անկարելի ա: Ղանչեց Աստուած, գնաց:

Դար ղուպա դհարպանց բէ ղուպա յընկաւ ճանբախ, ղանչեց ուր Աստուածը, մէ փոյ ու սարի ըռաս էկաւ. տեսաւ ակուեկից մէ նեազանի կախ ա յընկեր, բարեւ տուեց, աղջիկ բարեւ առաւ.—Խաղար բարի էկար. խողածին, մարդ ըս տեղընք չէր կարող գար, ինչպէսդ էկար:

—Աղջի, ինչ կը խարցնես, սոված իմ, մէ բփեա խաց տո՛ւ, ուտիմ: Աղջիկը իմցաւ որ սոված ա, խաց տուեց:

—Աղջի, կարմիր դեր ո՛ր սարն ա գացեր:

—Էդ Սև սարի մեռէն:

Բռնեց մեռեն, գնաց. տեհաւ որ կարմիր դեր գալում ա. տղէն օր տեհաւ, պողաց.—Խողածին, չըլի որ բոզ դեր սպաներ իս, ըս տե երեւում ես:

—Ճամարիտ ես ասում, ընդու սպաներ եմ, քեզի էլ կուշտը գնեմ: Դեկ հեքսն էլաւ. ծամերը պիգապիգ յէլաւ գըլիւի վըէն, աչքերը մթնտաց, սիրտը փորի մէջ կտոր կտոր էլաւ. իսկն իմացաւ որ խողածինը իր աղբօր սպաներ ա: Թռաւ վեր, թիւ վրիցը գերանը ձեռը առաւ, խողածինին չըփըրտեց, գերանի խաստ գլօխը առաւ գետինը, դրնկըռդամայ 1) վեց վերստ գնաց, գատն (հեռուն) ընկաւ: Խողածին քոզի միջից յաջկեր բացեց որ յինք սաղ ա:

1) Փայս մի երբ ձգես, երկու ծայրերն փոփոխակի գետնին զարնելով կերայ:

Քաչեց սուրը, խասաւ դէին, գլխը կտրեց, յակնջներն էլ վերցնեց, զնաց աղջկայ կուշտը. ասեց.

— Էս գիշերը դոնախ եմ քեզի. աղջի, անա էս էլ յակնջներ: Աղջիկը օրախը վարդաջրեց, տղին ներս առաւ, ասեց.

— Սո շատ շուտով քու ճանքախ իջքում ի. խողածին.

— Յառէջ ես քեզի—չըսի՛ քի. «քուր, ընձի, խաց տո՛ւ».

— Որ ընձի քիջիւր ես ասում, ախիւրաքսա իմ աղբէրն ես:

Յառատուն էլաւ. ձինը քաչեց, ճանապարհ ընկաւ:

— Էդ ճամբով մի էթայ, կիսան կելմեզ ա. ասեց աղջիկը:

— Աստուածս վկայ՝ ես էս ճանքով պտի էթամ:

Ղանչեց Աստուած, զնաց. չով չովիսան, պահրիեապան:

Էդ ճանապարհը դայրը (թռչունը) դու չէր անում. զնաց մէ ֆօֆ ու սարի ըռաստ էկաւ. տեսաւ որ մէ աղջիկ կախ է յընկեր, իշկում ա. էս աղջիկը արեւին ասում ա, դու դուրս մի յեղնիր, ես կելնիմ. աշիւքին պօլ իմ. որ ջուրը խմում ա, պողոզից կըլտըր-կըլտըր էրնում ա—Բարե քեզ, ասաց, աղջիկ:

— Այ խազար բարին, իմ գլխին, իմ յերեսին էկար, դու թագաւորի որդի, էս սե դէի մեքեան ա, ո՞վ կարնէր ըս տե գէր, որ դու էկեր իս:

— Սէրդ ի ընձի ըս տե բերելի ա—Սէրով կենաս, խողածին:

— Սոված իմ, նեազանի, մէ քեա խաց իջացրայ, ուտեմ: Խաց իջացրեց, տղէն կերաւ ու ասեց.

— Սե դէն ո՞ր կողմն ա գացել:

— Էդ սե դէը ծովի դրաղի սարը զնացեր ա ավղուց: Իսկը տղէն զնաց—դէպի դէի դէսը. տեսաւ սե դէը էն եանից գալում ա. նին ու ջանաւար տուի յառէջն. մէ գերան էլ դրեր թէին. ժովդէր՝ բերում ա. յաջն առաւ խողածին, ղանչեց:

— Չըլլի բոզ դէին, կարմիր դէին սպաներ իս:

— Դո՛ւ ասեցիր. չես վախենում, քեզ էլ պտի սպանեմ:

— Վայ, դե ասեց. խոզ էկեր՝ ընձի ծածկելի ա: Սար ու ձոր դէի յաջին մթնան, ծամերը գլխի վրէն պիզ պիզ էլաւ. գալարն յընկաւ դէի փոր, յաջները բրտեց.—Խողածին, ասեց դէը.—յառաջս ընկիր, յէս օր իրաւունք չկայ: Առաւ իր տունը զնաց, խացը կերան, դէը ասաց.—«Խաց ու դինին, տէր կենդանին», քո տան պէս ախային քնի, ես մուխանաք մարդ չեմ:

Քնու. որ բարի լուսը բացուաւ, խաց կերան, ղանչեց դէը.—Խողածին, քասպիրդ տես, մեր կուիւր կուիւ ա:

Յէլան, մտան միջան. տղէն քաչեց սուրը, սե դէը վերցնեց կիւղը, խասան յիրար. մինչի կէս օր կուիւ արին. էն ինչ դէն էր, աղի օսկրներ ջարդեց, էն ինչ տղէն էր, դէին թրով փըրրդեց:

Վեր ձայնեց.— Խողածին, դարձի, բաւական ա. էրթանք խաց ուտելու Խողածնի թևից բռնեց, տարաւ, ասեց.

— Խողածին, ես էթում եմ քնելու (Խափեց խողածնին)

Վեր ունէր անմահութենի յաղբուր, գնաց լողանալու Խողածնի ետեքէր ցաւ ա տալում, նըռնըռում ա. իսկը դէի կնիկը էկաւ խողածնի կուշտը.— անումդ ինչ ա, ասաց.— Աբրահամ փաշայ, ասաց:

Ասաց.— Ափսոս աղայ ես. դեր քե խափեց. դնաց լիզանալու: — Յիմանամ դու իմ ծնող քուրն ես, էն յաղբուրը ցուց տո՛ւ, ես էլ էթամ, լեղանամ:

— Այ, դուն էլ դինէր ընձի աղբէր չկայ, պո՛ի բլլիւ. ընձի աղբէր, որ դու էլար ընձի աղբէր, ես գինամ, գու:

Վեր սաղցաւ, էկաւ քնաւ:

— Աբրահամ փաշա ջա՛ն. էլի, գնա էն աղբուրը, էն կարմիր սարի տակն ա, լեղացի ու ին աղբուրը ծածկիր, ջուրը պախայ, շատ շուտով արի՛:

Տղէն գնաց, էն յաղբուրը լեղացաւ. սաղցաւ, յէլաւ մօբից մէկ. յաղբուրը ծածկեց ու թողեց, էկաւ. ինքն էլ քնաւ:

Վին յիմցաւ.— Խողածին, յէլիւ, մեր կուիւր կուիւ ա:

Յելան, մտան միջան, մինչի վերջին կուռան:

— Բոլ ա, խողածին, ասաց դեր. ժամանակ չունենք կուռելու: Վարձան, տղէն մնաց. դեր գնաց որ յաղբուր չկայ, զլալա ֆեօշուպ եուրօի դալուպ:

— Վայ վայ, ասեց, խողածին իմ յաղբուրը դողացեր՝ տարեր ա էկաւ. դել խողածին. ասեց.— Վերե Աստուած, ներքե քե եմ ապաւինեք. իմ յաղբուրը տո՛ւր, ես քեզի մեղայ, դու ընձի ջոջ աղբէր. ես քեզի պղտիկ աղբէր. լիաց ու դինին, տէր կենդանին»:

Առաւ դինին, գնացին յաղբուրը բացին, լեղացան, սաղցան. էղան մօբէ մէկ:

Մէ ժամանակ էղպէս մնացին, օրերից մէկ օր տղէն դուրս յէլաւ: Վեր ճամբու դրեց, ասեց տղին.— Իմ ճակտից իրեք մաղքաշայ. որ տեղ որ նեղ կընկնիս, կրակի տո՛ւր, ես քու կուշտ հազր եմ:

Տղէն օրերից մէկը խասաւ Սե ծովի վրալը. տեսաւ քառասուն բազրկեամ կայնած ին, խարցրեց.

— Քանի ժամանակ էք ըս տեւ.— Քառսուն օր:

— Յընչի քառսուն օր ըս տե էք.

— Աստուած մեզի յաջից ձգել ա. քամի չգալում. կեամիք չբանում:

— Ձեր տիրացո՛ւ, տէրտէր, մօլլա չկայ.— Շատ:

— Ամեն իրեն կողմով իրեն Աստուած ապաւանի:

Ամեն մարդ յէլա իրանց Աստուածը ապաւինեցին:

Աստուած էլ քաղցրացաւ, քամիքը փչեց. կեամիք տարան Ստամպոլու քաղաքից դուռ բերին. բազրկեաններ ժողովան յիւրաք վրայ, ասին.—Աստուած սիրող էս մարդին մէջ ազ խաւովրդ տայ: Ամէնը իր կողմով տուին, էղաւ մէջ տոպրակ օսկի: Տղէն խարցրեց բազրկեան բաւուց:

—Դու որ տեղ պտի յիշնիս.—Թաթոս բեկի խանը:

Խանեց, ուր փեշաղը նշանց տուեց, ասեց.—Երբ օր ես իմ փեշաղը յօղորկի, էս օսկին ըղրկիւր, գայ:

Յինքը ընդոնցից ջոկնուաւ, գնաց քաղաք:

Էդ տեղ մի ջրհոս յառէջ էկաւ.—Բարով, ասաց. թագաւորի տղան, իմ գլխին՝ իմ յերեսին ես էկելը. հրամայի, իմ տունը ղոնախ ես: —Ջհուա, էդ ինչ թոմարի ձիաւոր ըդ տեղ կայնած ին:

—Մեր քաղաքի մէջ մի անհրաւ աղջիկ կայ. մէջ ձիան գլխիւր օհնր արեւ (կախարդեւ)՝ քցել արգետինը, ըղուր վրէն պարապում են:

—Քէլթանք, տնանք, ինչ գլխի ա:

Դնացին, տեհան որ մէջ ձիան գլխի ա, մէջ տաս ձիաւոր էլ ըդ տեղ կայնած ին, խարցրեց:

—Աղբէք, դու ինչ մարդիկ իք:

—Մենք իշխանաւոր մարդի տղայ ենք:

—Ի՛է. զնացէք. տենամ, ինչ քաւուր կը վերցնում:

Ձիանը քշեցին, մզաղը գանին գլխի մէջը. չկարցան վերցցին. մօպաղ էկաւ տղին, գնաց, գանեց մզախը գլխի մէջ. կայնաւ զենկուքի մէջ, որ թափ տուեց, ձիանը մէջքը յօքալընից կոտորուաւ. ու փոք փոքումն դարձաւ:

—Ջհուա աղբէր, ընձի մէջ ձի, ասեց տղէն:

—Իմ հօրեղբոր մէջ ձի կայ, մէջ տոպրակ օսկու ա տալում:

Տղէն փեշաղը տուեց, ասեց.—Տար Թաթոս բեկի խանը, տու բազրկեան պաւուց. մէջ տոպրակ օսկի կայ. առ, արի:

Դնաց, տոպրակ առեց, էկաւ. տուեց իր հօր եղբոր, ձին առաւ, տուեց թագաւորի տղին: Թագաւորի տղէն խեծաւ, գնաց, գլխի վրէն կայնաւ. զարկեց մզախով, գլխի վերցեց, տարաւ, գանեց թագաւորի սարային:

Ջհուաը գնաց, նստաւ խնամաքարի վրէն, ասեց:

—Իսկը մկայ ես՝ իմ խարսը պտի տանեմ:

Աղջկայ խէր ասեց.—Մայիս ամսին իմ վրէն կռիւ գալող մարդիկ կան. թոր էրթայ, էնոնք էլ յետ տայ, ես իմ աղջիկ կտամ ընդու: Մնաց Մայիս ամսին, տղէն յէլաւ քնուց որ ճշմարիտ ա, ղոքումն էկել ու, աստղին հաշիւ կայ, ղոքումին չկայ, զարմացաւ, կրակ էլ ըլլեմ, չեմ կանաւ ըսգունցը էրեցնի. նստաւ, միտ արաւ, իր սեղ զեղ տղիւր յընկաւ միտքը, ջգովանից խանեց մաղը. տուեց

կրակ. տեսաւ հայեաքին մէջ դօշատ (մեծ գերան) դէի թևի վրէն յիր առէջ կայնուկ ա:

—Աղբէր, ասաց. աշխարհ աւիրեմ թէ չիքեմ:

—Էդ հալ դօշուն իմ վրէն էկեր կռիւ:

Կզացաւ, գետնիցը մէ խօռում խոտ վերցեց. օլրեց, արաւ ջով (կեմ), փաթթեց, տղի գլխը, ասեց:

—Էդ ջով թող գլխդ, որ կռուի մէջ ճանաչեմ, քեզի չգտնեմ Գերան քցում էր, վաթսուն չասր մէ տափնում էր, մէր մանուկ ուրացաւ. չգիցան էս դազապ:

Դեւ էկաւ տղի մօտ, ասեց.—Իմ ճակտից մազ քաշայ, դիր ճգղանդ, ես կեթամ, մկայ քու քուրը վախեցաւ, մինակ ա:

Մազը քաշեց, սև դեւ գնաց, տղէն էկաւ, պատմեց ջհուսին թէ՛ ես դոռունը ջարդեցի: Ջհուսը վերցուց իշխանաւոր մարդիկաց ու աղջկայ հէրը, գացին կռուի տեղ, ջանդկներ տենան, օղորթ ա թէ սուտ: Տեսան օղորթ ա. էկան, աղջիկը տուին տղին, դրին մէ կառէք. աղջկան էլ մէ կառէքի մէջ. քաղբից դուրս էլան:

Հինգ հարիր ձիաւոր էլ դրեց հետ, գացին: Իրեք գիշեր, իրեք ցերեկ գացին:

Տղէն ասեց.—Էթամ, տենամ էս գիշեր թէ իմ կնիկ ֆօ՛ւ ա, ֆեշե՛լ ա:

Աղջկայ կառէք էդ ձիաւորներու վերի դլօխ կայնուկ էր: Գնաց նշանածին տենալու: Տեսաւ որ շասրբին մէջ քնած ա. իսկ շասրբի փեշադները քանդեց, մտաւ ներս. ռամսներ չորս կողմ վառվում են, իսկ գնաց նշանածի վրէն նստաւ:

Սեհրապազ էր, սեհր արեւ՝ էր:

Տղէն յերեսները պաշեց, չիմացաւ. կըճմաեց, չիմացաւ: Տեսաւ ծծերի վրէն կոճկած ա. կոճկները բացեց, ծծերը դուրս բերեց, տեսաւ որ ոսկէ ժրննրլով մէ անգին քար քցած էդոր ծծերի մէջը, որ քարը էրեաց, լուսը տուեց շասրբի մէջը:

Տղէն տեսաւ որ էդ քարը ճրագի պէս վառվում ա, հանեց, դրեց ուր ջեպը. կզաւ կուշտ պաշեց ու գնաց ուր շասրբը:

Ճանափէն մտածեց՝ էս ինչ քար ա, որ բացեց սև դառղառի պէս մէ ղուշ վարկեց ու էդ քարը ըդուր ձեռից առաւ, խաբեց, շասրբից դուրս բերեց, դարձաւ վրէն:

—Տղա, ասեց, էս էլ զոռպութեն չէ որ աղջիկը բերես. գարձաւ, տղին չիքեց ղաքը, հեծաւ:

Աղջիկը յիմացաւ որ իր անգին քար իր ծծերի մէջ չէ.—Վայ վայ, ասեց, տարաւ տղէն:

Ջհուս յէլաւ, թուղթ իչկեց որ էրեւ ա ղաքը, հեծել՝ կերթայ: Յելաւ ընկաւ էտիւր, մինչի լուսը բացուաւ, խասաւ Սև ծովի

դրադը. տեսաւ մէ տղայ, էկեր դայեղով իրան համար ցախ ա ժողովում:

—Այ տղա, էդ ինչ ցախ ա ժողովում ես:

—Ընձի հարստնիքի ցախ ժողովում եմ:

—Ես քեզի համար եմ էկեր, քաւկը տուր էդ ցախին: Տղէն դարձաւ իչկեց աղջկան, խեղը թռաւ, քառու մառ յէլաւ: Ցախը թալեց, աղջկան տարաւ. ծովից հանեց դուրս:

—Գնա. մէ չարսապ բեր, առնիմ իմ վրէն, էթանք ձեր տունը, ասեց աղջիկը:

Տղէն յէլաւ, գնաց թրխ տունը, իսկ աղջիկը դայեղը դարձրեց ծովի մէջ. գիշեր, ցերեկ գնաց, մէ օտար քաղքից դուրս յէլաւ:

Առատուն՝ աղօթրանախառն սեսաւ ծերացած խալիւոր ծովի յափան նստեր՝ լուացվում ա:

—Բարե քեզի, ասաց. —Հագար բարի, որգեակ ազնիւ:

—Հայրիկ, երեխից ինչ ունիս. —Ունեմ եօթը աղջիկ:

—Հայրիկ, գաս ընձի էլ էնիս քեզի աղջիկ, ըլենք ութը:

—Որդեակ, ասեց. չեմ կարող պահել:

—Հայրիկ, յընչի. ինչ փեռով ես կառաւարտում,

—Ազնիւ որդի, ես փիմաչի եմ, օրական կառնիմ տասը հաց, եօթը հացը կտամ եօթ աղջկան, էրկուս էլ կառնինք մեզի մարդ ու կնիկ, էնտեղ կմնայ մէկ:

—Հայրիկ, էն մէ հացն էլ ընձի:

—Արի, ջուլտ մաշիկ յաւելորդ փիմոյ կանեմ, իմ յերսին գաս: Աղջկան առաւ դայեղից ցած:

—Հայրիկ, ասաց աղջիկը, օրական մէ օսկի կտաս, մէ մարդ կը բռնիս որ իմ դայեղին մուղաք կենալ:

Աղջիկը գնաց տունը, տեսաւ շատ աղքատութենի մէջ ին, իր գլխից մէ լեայլուխ տուեց հալիւորուն, ասեց.

—Տար պազար, ըսդոր գինը չորս հարիր մանեք ա:

Խալիւորը տարաւ ծախեց, վաւրէն տուեց աղջկան:

—Էս հարիր մանեքը կտաս եօրկան դօսկի. հարիր մանեքն էլ կտաս եմակի, հարիր մանեքն էլ կտաս չորի. հարիր մանեքն էլ կտաս ապլըշմի, դնայլուղի:

Տարաւ յաջողակ հալիւորը ամեն էլ կատարեց:

Աղջիկը օրական չիքեց լեայլուխ, հալիւորը ծախեց. հա ծախեցին հարստացան. քողաքին մէջ էլ մէ մեծ վաճառական էդ խալիւոր դարձաւ:

Էդ քաղաքին մէջ մէ թաղաւոր կար, էդ թաղաւորին մէ տղայ ունէր, եռեսունը իննը աղջկայ հետ նշանուեր էր, կը պաշտէր ըր

մէկ էլ առնէր. որ քառասուն թմէր, որ իր ֆեպինը կտրէր. էկաւ էդ լեպլուզից մէկը խալիւորի ձեռը տեսաւ, տսեց.

— Խալիւոր, էս ո՞վ ա արեւր— Իմ աղջիկը:

— Քեզ, էթանք, քո աղջիկը տեսանք:

Գացին, տեսան. նշան տուեց աղջկան, նշան առաւ:

Աղջիկը ասաց էն թագաւորի տղին:— Գու մէկէլ կրնկտերի հետ յառատուն պտի սէր էնիմ ծովի պրաւը:

Իսկալ քցեց քաղաքի մէջ, պոռագին փա անուն որ ձեռքէն ընի, քաղաքից դուրս չընի, որ ընդոր կընտկընէր ծովի վրապը սէյր անէն:

Իսկ էդ աղջիկ, միւս աղջիկներին բերեց, իր դայեղի վրէն կայնեցրեց. խափեց աղջիկներին, լցեց դայեւլը, առաւ յընկաւ ծովի յերեսը:

Էդ աղջիկը տսեց.— Մենք քառասուն հոգի՝ կանանք մէ մարդի ումուսին մնանք:

— Չէ, ասին միւսները:

— Դու, ընձի կը լսաք որ ամեքիդ մէ մէ թագաւորի տամ:— Հա, ասին:

Առաւ ու գնաց էդ ծովի յերեսով, գացին Ստամպուլայ կողմիցը դուս յէլան մէ քարափից:

Քարափին քառասուն հարամի բնակւում էին. էկան աղջիկները առաջները կտրին:

Աղջիկը պոռաց:— Դու ուր ես գալում. ձեզի համար էնք գալում, դժր ես թեթեանում:

Էդ թագաւորի աղջիկը, առաւ էդ քառասուն աղջիկն էլ, դուրս յէլաւ: Ամեքուն մէկը տուեց, ինքն էլ հարամու բաւուն առաւ, Դրկեցին Ստամպուլայ օխտը տարուայ թունդ գինի բերին, յէլան սաղի (գինի տուող). ամենայն մէ աղջիկ իրանց մարդին յէլան սաղի. էնքուն խմցրին որ տեղպատեղ թմբցրին: Որ հարամիքը վեր յընկան, քաշին հարամիքի սրերն. հարամիքի վզերը կտրին, լընդոնց շորերը հագան, ստպաւը կապին, ձիանքը հեծան. ու էդ կիտուկները կտրին. գալուրին մորթեցին, քալնեցին ու սպանեցին:

Էդ աղջիկների մեծի անունը դրին Քեսեֆես սուլթան:

Ստամպուլայ մէջ գողութեն շատ էր բանում, թագաւորը գրու-թեն էրաւ Քեսեֆես սուլթանին:

— «Իմ քաղաքի միջի գողն էլ որ կտրես, իմ աղջիկն էլ կտամ քեզի»: Դիւր որ հասաւ Քեսեֆես սուլթանին. աղջիկներին թողեց ըդ տեղ, յինքն յէլաւ, գնաց քաղաքին մէջ. տեսաւ շատ դիվրեներ կան. յինքն էլ գնաց դիվրեխանէ, մէ ձեռք դիվրեթի շոր առաւ, խաղաւ. մէ ֆեֆուլ էլ առաւ ձեռը, տեսաւ դիվրեներ քաղաքից դուրս յէլան. յինքն էլ ինտներ դուրս յէլաւ. գնացին, լցուան մէ զաղայ:

Դեկտեմբերի գլխաւորը ձայնեց,—որը որ մեր մէջ յաւելորդ էկեր ա, էթայ թագաւորի խաղինէն կտրի, բերի:

Համալրեցին որ Քեսեֆէս սուլթան յաւել ա:

Զորս մարդ տուին ընդոր, դնացին թագաւորի խեղինէն կըտրելու: Կտրին, բերին, լցին զալէն:

Քեսեֆէս սուլթան մէ շարաթ մնաց. ըզոնց վեր ու դիրը, նստել կայնելը յիմացաւ. օրերի մէկ օր՝ դնաց, խառաւ աղջիկներին ու վերցրեց, էկաւ զալի դուռը կտրեց, քաշին սրերը ու ներս մտան. ոչխարի նման բոլորը սուրի քաշեցին:

Յառատուն լուսը բացուաւ, նստ քցին քաղաքը, դանչին.—Աստուած սիրող, վիր մալն օր գացեր ա, գայ, իր մալը տանի:

Էկան. ամեն դմար իր մալը նանչցան ու տարան. թագաւորն էլ էկաւ իր խաղինէն տարաւ. բերաւ աղջիկն էլ Քեսեֆէս սուլթանի վրէն պսակեց:

Մէ էրկու տարի անցաւ, թագաւորը վախճանաւ. բերին Քեսեֆէս սուլթանին արին թագաւոր, էն էլ ինչ որ որձեղէն կար, չթողեց ներս. աղջիկներին յառէջ քաշեց, էրեց վազիր, վոֆիլ, միյսաւ, չրպուխչի:

Աղջիկն ինչպէս որ պսակուեր ա, թագաւորի աղջկայ յերեսը չէ էթում. մէկ օր քախսի վրայ նստած էր, տեսաւ Աբրահամ փաւեհն, բորբիկ, քուլմեթփ, ջնուսն խելքը դլխիցը առեւ՝ ցնդուկ, ցնդուկ էթում, դազ ա պահում:

Թագաւորը բռնաց.—Աման, էդ դազարածին բռնէք:

Ձեռաց խառան, բռնեցին, բերին թագաւորի յերեսն:

Թագաւորը հարցրեց.—Այ տղա, դու ինչ մարդ իս:

—Ջնուղի դազարածն եմ:

—Այ տղա, գիշերը ջնուղի դռները բաց կը թողես, որ յառատուն իմանամ բաց չես թողեր, քեզի կը դնեմ կրակի մէջ, կը վառեմ:

Հարցուց.—ջնուղն ըսկի քնում ա.—Չէ, թագաւոր:

—Ընչի՞ չի քնում.—Թագաւորի աղջիկից վախենում ա:

Թողեցին տղէն, գնաց դազերը պահելու:

Յիրկուն մէկէլ բերեց, տղին խրատեց:

Տղէն գիշեր դռներ բաց թողեց:

Քեսեֆէս սուլթան տաս խոգի վերցեց, գնաց ջնուղի դուռը բռնեց. իսկ ջնուղը բռնեց, բերեց թագաւորի տխմախանէն: Ինքը գնաց թագաւորակոն թազը դրեց, նստաւ քախսի վրէն. դանչեց ջնուղին, բերեց իւրան յերեսը, ասեց:

—Ջնուղ, ո՛ւր ա իմ տնգին քարը:

—Քեզ մեղայ, քու Աստըծուն մեղայ, դրեր եմ իմ օրախների հիմը, չարեր եմ վրէն:

—Ձեմ դիտում, իմ անգին քարը բեր: Էն սահաքը բերեց:

—Հա, ջնաւդ, ուզում եմ քեզնից Ապրահամ փաւի խեղբ:

Մէ տաշտ ջուր բերին, դրեցին աւանքները. ջնուղը գիր առաւ ձեռ, գրեց. Աբրահամ փաւին էլ կայնեցրեց էն տեղ, ուզեց ջնուղից Աբրահամ փաւի խեղբ:

Աբրահամ փաւի խեղբ բերեց. որ բերեց իշկեց իր դլլըխին, լացաւ, ու քիթ ու բերնի վրէն վեր յընկաւ:

Թաղաւորը ասաց.—Ինչու կուլաս, այ տղա:

Նորէն կայնաւ, իր գլխի գալածը Թաղաւորին գանգաւտ արաւ:

Թաղաւորը ասաց.—Եդի սուտ ա:—Ձէ, Թաղաւոր, սուտ չէ:

Ջնուղին սկսին բրդել:

Աբրահամ փաւին համամլամիւ աբին, բերին. էն յառաջուայ դեստերու պէս նորոգեց, դանչեց:

—Էն աղջիկը որ դու կորցրեր ես, ըս տեղ ըլլի կը ճանաչես:

—Այո, ըպա չեմ ճանչնար:

Թաղաւորը գնաց իր աղջկայ կիյիմը (ձեռ) հագաւ, անգին քարը քցեց վիզը, էկաւ դռնից:

Տենալու պէս ճանաչեց, հասաւ աղջկան:

Աղջիկը ասեց.—Մէ կնիկ էլ ընձի կայ, էն էլ կտամ քեզի:

Աբրահամ փաւէն էրկու կնիկ ունեցաւ:

Հաւամի աղջիկներին էլ վազիրի վաճառականի տուեց. Թաղաւորութեն էլ տուեց վեզիրին:

Իրան ծանտըր Թողեց, Թեթեւ վերցեց, դանչեց Աստուած, քաղաքից դուրս յէլաւ. օրերից մէկը հասաւ իր հօր երկիր. իրան հաւանիք արաւ:

ԱՆՃԱԽԱՏԱՐԻՄ ԵՒ ՋԱԽԱՏԱՐԻՄ ԿԻՆԵՐԸ

(Վաղարշապատի Գրամբայ գիւղի բարձրագոյն *)

Թաղաւորն ու վեզիրը էլան գնացին ման գալու. գնացին մէկ քաղաք, տեհան մէկ գեղեցիկ նստեր էր օթախի փանջարէն. մէկ երիտասարդ մարդ նստած էր մօտը. մարդըրիտէ չուպուխը էս օդուլ ուշադի քթի խզմիցը անց էր կացրէ. առեր էր ձեռքը, քաշում էր: Ասաւ.— Իրիչկէ, վազիր, ինչքան սէր ունին, վազիր, կարո՞ս ընդըրան (կնոջ) գլխանց հանել:

Ասաւ.— Շատ շուտով կը հանեմ. ինչի համար, թաղաւոր:

— Տեսնենք, անբաղդ կըլի իր մարդիցը, էդքան որ սէր ունի:

Իարձան, էկան իրանց տեղը: Վազիրնը էլաւ առաւօտը. գնաց, գտաւ մէկ պառաւ, ասաւ.— Պառաւ, քեզ կտամ քու քաշով օսկի, գնաս էն գեղեցիկ կնոջ մօտը քի՛ւ Վաղարշապատը կամենում է քեզի առնէ:

Պառաւը գնաց. գեղեցիկ կինը ասաւ.— Եթէ թաղաւորը կամենայ, էս գիշերը կը վերջացնեմ իմ մարդին:

Պառաւը եդ դառաւ դըպա վազիրը:— Աչքդ լուս ըլլի, վազիր, կատարիմ քու խորհուրդը, խօսք ա տուեր, կը վերջացընէ իրան մարդին էս գիշեր:

Վազիրնը էկաւ, յայտնեց թաղաւորին:— Էս գիշեր կը վերջացընի էն գեղեցիկ կինը իրան մարդին:

Մուկն ընկաւ, թաղաւորն ասաւ.— Վազիր, վե՛ր կաց, գնա՛ք, տեսնենք, ինչպէս էլաւ էն կնոջ բանը:

Գնացին փանջարի տակը, տեհան-ինչ-իրեք հոգի փանջարի տակը: Էդոնք էրկուսով օտարալանմիւս էլան պարիսպի տակը. տեհան ինչ.— մէկ հատ պարան փանճարից քցեցին դըպա էդ իրեք մարդին. մարդները բռնեցին պարանը, ցգեցին: Թաղաւորը տեհաւ

*) Սոյն հեքիաքը թէ Վաղարշապատ եւ թէ այլ գիւղեր քառ ընդարձակ եւ քառայլից օրինակներով կը պատմեն, մանաւանդ ի Կուլաք գիւղ, ուր գրի առած եմ «Համզա փանիլիւմ» տնունով:

որ խրխրոց է գալում. թուրը քաշեց, քցեց պարանին, կտրուաւ, էդ իրեքը փախան: Աէն տուեց վերիցը էն զեղեցիկ կնիկը.—ինչի՞ թուլացրիք պարանը . . . կենդանի է էդ մարդը հալա:

Վեր կացան, գնացին նեքսե, սեհան մարդը վեր ընկած՝ ուշը գնացած է:—Այ կնիկ, էս ինչ արեցիր:

—Տեսւիրներ, ես ձեզի ասեցի շատ քաշէք պարանը, դու չուտ թողեցիք, կիսամուռնել է էլէր իմ մարդը, կը կենդանանայ, չուտով կտրէք գլուխը, թող վերջանայ:

Պարանը հանեցին շնիւթիցը. քիչ ջուր քցին էրէսին, կենդանացաւ. խօսեց թագաւորին հետը, ասաւ.—էս ինչ արեցիք իմ գլուխը:

—Ի՞նչ է պատահէր քեզի որ ասում ես:

—Գլուխս կնկաս ծնկին էր. իմացամ պարանը քցին շնիւթիս, էլ չեմ իմացէ ինչ էլէ, ինչ չելէ. կարելի ա ձեր բանն ա. դուք էք իմ մօտը կանգնած:

—Ո՛չ, երիտասարդ, մենք ենք քեզի ապատողը, առաւօտը կանենք քու կնոջդ դատաստանը ասեցին ու ետ դարձան, էկան իրանց տիւանը: Առաւօտը օդորկին Ֆառաշները. գնացին, բերին էդ մարդն ու կնիկը. կանչեցին միւր ղազալները, կնկան լաւ վայցին փրթեցին:

Թագաւորը ասաւ.—Վէզիր, ես գնում եմ ման գալու. ես քեզի կսամ 15 օր ժամանակ. էդ տղին կտամ քեզի սմանաք՝ իմ քաղաքին չես թողի մնայ կին արմատ. կը կոտորես բոլորն էլ. իրեք տարեկանից չարի վերջ ինչքան էղեղէն կայ:

Թագաւորը պատուիրեց, էլաւ գնաց:

Վազիրնը էլաւ, գնաց իրան տունը. շատ էր մտածում. հայլն ասաւ.—Ի՞նչ շատ ես մտածում, որդի:

—Թագաւորի վազապը բռնեւ ա, հայրիկ:

—Պատճառը ինչ ա:—Մէ կնոջ համար ա. ասաւ—«Քաղաքին պէտք է չթողիս էղեղէն, բոլորը՝ կոտորիս, տասնհինգ օր է տուե ընձի ժամանակ:—Էդրա համար մի մտածիր, որդի, ես կըտամ թագաւորի պատասխանը:

Տասնը հինգ օրը քրմաւ, թագաւոր էկաւ, կանչեց իրան վազիրին, ասաւ.—Ընչի չի կատարիր իմ բաղձանքը:—

—Հայրս ասաւ. «Ես կտամ թագաւորի պատասխանը»:

—Կանչէք, թող գայ դրա հայրը: Հայրը էկաւ, թագաւորին գլուխ տուեց, պատասխանեց.—Ի՞նչ ես հրամայում, թագաւոր:

—Ընչի չի թողեցիր՝ կատարէր իմ բաղձանքը:

—Ես կտամ քու պատասխանը, թագաւոր. ես 40 տարի հաւատութիւն արեցիմ, թագաւոր. իմ ընկերներես բաց թողիմ, մեղայ գոչիմ իմ Աստուծոյն, բոլոր մեղքերիցս դարձ էկամ, դիպա տունք գալու էլամ. պատահամ մէկ երիտասարդի, աչքս ընկաւ դրա հալաւ:

ներին ու ձիուն. իրեք կիւրզ տուիմ դրա քամակին. ամենեին չդառաւ դպա ընձի. ձին քշեցիմ դպա դրա վրէն, թուրը քաշեցիմ որ դարկէի, ձեռը քցեց, ընձի ռունեց, ընձի դրեց իրան ոտի տակը-ձիուն վրէն. թագաւոր, մի սահաք էնպէս գնաց, քիչ էր մնում հողիս դուս գար. շատ աղաչեցի, բաց թողեց:

—Ռուր կերթամ, արի հետս ասաւ:

Գնացինք մէկ զաղի դուռ. վէր էկաւ ձիուցը, պնայ դպա նեքսեր. ես էլ դողում եմ ձիուս վրէն. թուրը ձեռը էլաւ դուս. թուրը արունտ. ասաւ-«մօի նեքսե, քեզի համար փողեր վեր կալ.» մտամ նեքսե, 40 հողի մորթեր էր. անհամ որ մէկ եանը ոսկի էր, մէկ եանը արծաթ շատ քովի էլած կայ, իմ բաւականութիւնը վե կալամ, հանեցիմ դուռը, խաւովնով քցիմ ձիուս վրէն: Ասաւ. —«նստի ձին, գնանք».—Թագաւոր, ես էդրա հրաշքները էդպէս տեսամ:

Գնացինք, հասանք մէկ գերեզմանի.—«Վեր կաց, բաց արաւ էգ գերեզմանը», ասաւ: Բաց արիմ, տեսամ մէկ մարդ սպանուած. Ծորած ա էս տեղ, տասն օրուայ սպանուած: Էդ էլ վեր էկաւ իրան ձիուցը, պլոկուաւ իրան շորերը, բացուաւ դրա ծըծերը, ես ընձի շատ զարմացամ: Էկաւ, պարկաւ գերեզմանատունը.—«Այ մարդ, արի կտրի իմ գլուխը, ես առամ իմ սրտի փափաքը. սպանեցիմ էն 40 մարդը, էնդոնք էն իմ մարդի ցիւծմանը: Ասեցիմ—«Իմ ձեռները չեթայ քեզի սպանեմ. պատճառը ընձի ասա, նոր»: Ասաւ.—«Աս եմ էս մարդի կինը, մարդս սպաններ էին էն 40 մարդը, դու ըլլես էն վերեի Աստուածը, ես ընձի կրտսերիմ, հողը տուր իմ վրէն, գնա. իմ ձինը, մալը քեզի լոյն»: Տեսե՛ն դրեց մարդի վրէն. թագաւոր, սիրտը քցեց խանչալի վրէն, բերնի վրայ ընկաւ. իրան մարդի վրէն մեռաւ, հողը տուեցիմ վրէն, ընկամ ճանապարհ, էկամ մեր տունը. էլամ քո հօրը լապա. 40 տարի լալալութիւն եմ արէ քու հօրը: Թագաւոր. էնպէս կին էլ կար, դու ինչպէս պէտք է կտորէիր էդպէս լիւր հաղար ջանը, դու կըլլէիր մեղապարտ».—Բոլորը ներեմ քեզի, ծերունի լալա, ասաւ թագաւորը:

ԱՆՁԸ ՊՈՂՊԱՏ

(ՃԱՆ ՓՕԼՍ)

(Արձէօի բարբառով *)

Այեր-չկեր, թագաւորմ կէր, ունէր իրեք լան. էն թագաւորը ասաց.—Մէյ մարդ բռներ իմ, դռան ճխան դրեր իմ ականջ, չթողնէք:

Մէ խել ժամանակ ընցաւ, թագաւոր մեռաւ. էն տղէք առին. —Էրթանք էն մարդ, որ մեր խէր բռներ ա, թողնենք: Են պատիկ լան ասաց.—«Չէ, չըմ թողներ, մեր խէր ասաց, մը թողէք:»

Մէ ժամանակ վերէն ընցաւ, ջոջ աղբօր իրեք աղջիկ ունէր. մէկ օր պատահան որ գէլ, արջ, Սմոյի խաւք էկան, մեհնուան (հիւր) էլան: Զոջ աղբէր ասաց.—Գէլ, արջ, Սմոյի խաւք, ընչի էկաք:

Ասին.—Եկաք ձեր աղջկայտեր կուզիմ. մե խամար կը տանենք:

Զոջ աղբէր էլաւ ջոջ աղջիկ խտուր գէլուն, միջնեկ աղջիկ խտուր արջուն, պատիկ աղջիկ խտուր Սմոյի խաւքուն. առին տարան:

Եկանք ճանփօլատ, որ դռան ճխանի ակնջին մանջն էր դրեր խէր, անոր բաժ մէկ թիզ, անոր մրուս իրեք թիզ. գնացին, թողեցին: Մէկ էրկու օր կընցնի, ճանփօլատ մէյ խատ խրեղէն ձի ունայ, իրեք ոտնէն ա, պատիկ աղբօր կնիկ կը թալի վար էդ իրեք ոտնէն ձիուն, կառնի, կերթայ:

Պատիկ աղբէր իրիկուն կուգայ տուն, տանա կնիկ չկայ. կասայ.—Ճանփօլատ իմ կնիկ առաւ, գնաց:

Էն էլ ուր ձին կը խեծնայ, կերթայ ետե իւր կնկայ: Կերթայ-կերթայ գիլու կօնախի առջև պայա կեղնի. գիլու կնիկը էլ կեղնի, յերգսէն գլուխ կը խանայ, կասայ.—Այ խողածին. արջ իւր ոտնով, օձ իւր պորտով չկարնայ գայ ստա, արե՛, խաց կե, մկայ գել կուգայ. քո ջոջ պրտու՞մ քո ականջ կը դնի:

*) Սոյն հէփաթը պատմողը բոլորովին խառնուրդ լեզու մի գործածեց, վաճայ, Մակայ եւ Արհիւու բարբառներով.

Կերթայ ներս, կը տանայ օ իւր ջոջ աղբօր աղջիկն ա, մէկ մէկի իրես կը պագնին, կը խնդան վեր մէկ մէկի: Կասի աղջիկ.—Ախր բէր, քեզի որ մէկ տեղ պախեմ որ գէլ չգայ, քե ուտայ:

Աղջիկ կը տանայ, տղէն կը փաթաթայ, կը դնի բունջ. յըրկուն գէլ կուգայ, կըսի.—Կնիկ, խողածնի խոտ կուգայ:

—Այ մարդ, սարէն դժւ գուգաս, ձորէն դու կուգաս. խողածնի խոտ քիճէ կուգայ:

Գէլ կը նստի, էնտեղ, կուտեն. կասայ կնիկ.

—Այ մարդ, մկայ իմ աղբէր գէր, ինեւ աղա, դիւ ինչ տ'էնիս:

—Ինչ տ'էնիմ, քեօ աղբէրքեր ինին սղա, փառօր տ'էնիմ:

Ասաց.—Վալա իմ պատի աղբէր իկի սղա:

Պատի աղբէրներն է, խորի միջէն կը խանին, կը բերեն, կասա.

—Բարի ես եկի, որ տեղ տի էրթաս:

—Ճանփօլատ իմ կնիկ տարի, կօ տի էրթամ էտե:

Կասայ.—Գնա, արջի մօտ, էն սալիս կտայ քե:

Էլաւ գնաց, շատ-քիչ Աստուած գիտի. գնաց արջի կօնախի առջև պայա էղաւ, էլմ կնիկ էրդսից գլօխ էխան դիւս:

—Խողածին, արե, ծարաւ իս ջուր խմէ, անօթի ես, խաց կի, մկայ արջը կուգայ, քո ջոջ պըտուն քո ականջ կը դնի:

Կերթայ, կը տանայ օ ջոջ աղբօր միջնեկ աղջիկն ա. էն էլ սկուն մէկէլի պէս կը տանայ, կը պախի:

Յըրկուն արջ կուգայ, կասայ.—Այ կնիկ, մարդախոտ կուգայ:

—Այ մարդ, սարէն, ձորէն դժւ կուգաս. մարդախոտ քեզնից կուգայ: Նստան, կերան, խման, կնիկ ասաց.

—Մկայ օ իմ աղբէրքեր իյնին սղա, ինչ տ'էնիս:

Գեօ աղբէրքեր ինին սղա փառօ տ'էնիմ:

—Իմ պատի աղբէր կօ ըստեղն ա:

Կը կանչեն կը պիրեն կասայ.—Ինչի ես եկի:

—Ճանփօլատ իմ կնիկ տարաւ, էրթամ էտե:

Կասայ. «Սմուլ խաւքուն մօտ գնա, էն գիտի, քո կնիկ որ տեղ տարերի»:

Կենի կերթայ, շատ-քիչ Աստուած գիտի, կերթայ Սմուլ խաւքուն կօնախի առջև պայա կեղնի, կնիկ էլմ կենի, էրդսից գլօխ դիւս կը խանայ, վախ կուտայ, կասայ.—Արե, խաց կի, ջուր խմէ, գնա. մկայ Սմուլ խաւք կուգայ, քե զայ կանէ:

Կերթայ ներս, կը տանայ ջոջ աղբօր աղջիկն ա. մէկ մէկի կը պագնին, կուրախանան վեր մէկ մէկի, էլմ կը պախի:

Յիրիկուն ի, Սմուլ խաւք տուն էկաւ. կնկայ կասա.

—Կնիկ, մարդ մարդախոտ կուգայ:

—Սարից, ձորից դիւ կուգաս, մարդախոտ քեզնից կուգայ:

Նստին, կուտեն, կը խմեն, կնիկ կասայ.

— Իմ աղբէր ըստեղ գայ, դիւ ինչ կանես:

— Քո աղբէր ըստե գայ, փառօ կտնիս:

Կնիկն է իւր աղբէր կը կանչի, կասի.— Ի՞նչ ո՞ր տեղ կերթաս.

— Ճանփօլատ իմ կնիկ տարե, էրթամ իտե:

Ո՞ր տեղ կանաս խասնիս ինուր, ինուր ձին խրեղէն ա: Էրթաս տաս աիկ գինի, տաս խոյս դմակ կառնիս, կը ասնիս ծովի բերան զատկի ուրբաթ օր, էն տեղ կուռ կը փորես, գինին կը լցիս էն տեղ, ինչ վախճ ձին ծովուց դիւս կըլնի, կը ցեկնի էն տեղ, մըջեմեք գիւս կեղնին. էն դմակ կուտեն, գինին կը խմեն. դիւն էլ կեղնիս, կը թռնիս էն դիւս էլնող քուռկու քամայ, էն դախ խրեղէն քուռակ կասա.— Խողածին, ինչի՞ ձիկ կը խեծնիս. ես կեղնիմ վի, կուտամ քե յառջև արեգական. կը վառիմ: Ինչ էն դախ կը բարձրայ արեի մօտ, դիւ սրջուի ձիու փորի տակ. էն գախ ձին քե կասի.— Այ տղա, խօրից սօրա իս քո ձին, դիւ իմ տէրը:

Էն գախ կը խարցնի.— Քո մուրազը ինչ ա:

Կասիս.— Ճանփօլատ իմ կնիկ տարեր ա. ինչորեմ, պիւրես:

Ինուր ասածին պէս կերթայ, կուռնի դմակ ու գինին՝ կը տանի ծովու բերան, ձին ծովուց կուգայ դիւս. կը թռնի քուռկու քամայ, կը բանձրանայ վեր խրեղէն քուռակ, երբ կեղնի յառջև արեգական, կէջի ձիու փորու տակ: Քուռակ կը տանայ որ իւր վերեւի մարդ զախմը ա, կասի.— Այ խողածին, մուրազդ ասա:

— Ճանփօլատին խասնիս, իմ կնիկ ինոր ձեռնեն ազատիս:

— Շատ լաւ կասի, կը թռնի, կերթայ խրեղէն քուռակ, ճանփօլատի տուն կէջնի. կը տանայ օր ուր կնիկ նստե, ճախրակ կը մանայ, կնիկ կասա.— Այ մարդ, սիւտակ լաչով մը չկեր, որ էսքան տարին ընկեր իս իմ իտե:

— Քեզի կուզիմ, էլի. խեծի խրեղէն քուռակ: Խեծնին, կը քչեն:

Յիւրկուան ճանփօլատ կուգայ տուն կը տանայ կնիկ չկայ. ձիուն կը խարցնէ.— Այ ձի, խաց ուտինք, ջուր խմինք, նոր էրթանք իտե կնկան թէ, մկայ էրթանք:

Ձին կասայ.— Մկայ էլ էրթանք չենք խասնի, ուտենք, խմենք էրթանք էլ չենք խասնի, իմ աղբէրն էկաւ, տարաւ. էն չորս ոտով ա, իս իրեք ոտով իմ:

Ճանփօլատ ձին կը խեծնի, կը քչայ, ձին կիմնայ օր ճանփօլատ ինկե ետեւէն, կը պոռայ.— Այ քօփալ սատանայ. էգա մարդ զանքս գետին, էնիս փառչտ-փառչա (կտոր կտոր), թէ չէ կը դառնամ վերէդ . . . : Ճանփօլատին կը գանայ գետին. կը փազի կերթայ ձիուն. մէկ ձին կեղնի կը խեծնի. մէկ ձին աղէն. քչեն կերթան դիւն կօնախ. խօտեքէ կեղնին. էն տեղ թափա խարեմիս կանեն:

Ինուր խասան ուրենք մուրազին. . . :

ԶՈՒԱԼ ԱՍՏՂ

ՆՈՒԱՆ ՀԱՏ ՈՒ ՈՍԿԵԾԱՄ

(Բաղօսյ բարբառով)

Սեպտեմբերի մէկ թագաւոր, էս թագաւորին կեղնի իրեք տղայ, մէկ աղջիկ. թագաւոր ուր ջոջութեան վաղօն է. խանչեց ուր տղէկներուն, ասաց—Տղէքներ, դժուր կերթաք, դնացէք, դուր չէք էրթար, Սև սար ցեղիր մ'էրթաք:

Էղաւ օր թագաւոր մեռաւ, ջոջ տղէն օծնեցին, դրեցին քախք. ժամանակ մը մնաց էդ տղէն. էն մէկ օր շատ հերգաւ, խանչեց սեփսին թէ-չին խան դուս. թամբ զարկ վերէն: Թագաւոր էլաւ նետ ու անեղը առաւ ուր հետ, գնաց ցեղիր, յինչ դիտ պըտտտուաւ սար, բան չկաւ ձեռ. զոլոր օրը գնաց Սև սար, իչկեց օր մէկ աղուէս պոչ տնկեր միջաց վերէն, կը պըտտտուի ուրին. տղէն առաց ուրին-ուրին.—Այ հայ, իմ խէր յինչ . . . օսիւք էրաց ձի. օր էսմըլա ցեղիր կէր էստեղ. չիր թորկէր օր էստեղ գի ցեղիր: Տղէն իչկեց էդ աղուըզու էտե. օր գնաց, մտաւ ուր էրը: Աղուէս իջաւ ցածր. ուր փօստ էխան ուրնէ. էղաւ տասնութինգ տարեկան աղջիկէ պէս. էկաւ, կանաւ տղի առէջ:—Հա, կասայ տղէն, աղջի, իմ ցեղիր էկաւ էդ տեղ, բեր:—Թագաւորի տղան, իջիր ձիուց, մէկ վայ-վա խմէ. ես էլ քոն եմ, ցեղիրն էլ քոն ա: Տղէն տեսաւ էն խորտոիկ աղջիկը աչքից քարանձից էրկու մտտ իջաւ ցածր. էրաց օր իջնէր ցածր, աղջիկ էղարկ, տղի գլխի կտրեց, վերցուց տարաւ նանսակ. ուրիշ տեղով մի թաչեց, գլխի տարաւ էդիւր օտի ըռուճ (դարակ):

Էրկու աղբէր իչկեցին օր ջոջ աղբէր չէկաւ. միջնեկ աղբօր օծնեցին, դրեցին քախք: Միջնեկ աղբէր պըտտտուող տղայ էր. օրմ' էրկուս մնաց, հերգաւ: Խըրուսուն էլաւ, խեծաւ ուր ձին. նետ ու

անեղ առաւ ուր ձեռ, գնաց: Շատ դնաց, քիչ գնաց, Աստուած գինայ. գնաց, Սև սարերը էլաւ դուռ. տեսաւ խորոտ ուրը, նեղիւր շատ. —Հա, ես յիմալ խօր խաճեմ . . . ըմալ նեղիւր կէր էստեղ, գիս չէր թորկէր, ես դի նեղիւր: Տղէն ընկաւ աղուըզու յետև. աղուէզ գնաց, էլմ մտաւ ուր յէրի մէջ. էլման էխան ուր աղուըզուէնին, էղաւ տըսնուխինգ տարեկան աղջիկ մի, էկաւ, կանաւ տղի առէջ: —Այ հայ. աղջիկ, իմ նեղիւր էկաւ էտա տեղ, տո՛ւր!—Խղիւր ցածր, տղա, ես էլ քոն իմ, նեղիւրն էլ քոնն ա: Տղէն ձիուց իջաւ, էրկու մատ օր ցածրցաւ, էլման տղի գլօխ կտրեց, նանճալ տարաւ, թաւեց էն մէկէլ նանճրկի մօտ, գլօխ լէ աղբօր գլխու մօտ տարաւ, էգիւր:

Պատիկ աղբէր տեսաւ օր, աղբէրներ գացին, չեկան:

—Այ վախ, հայ վախ, ասաց. կայ-չկայ իմ էրկու աղբրտանք իմ խօր օսխաթ կտրեցին, գնացին Սև սար, էնպոց գլխուն բանմ էկաւ:

Էլաւ խը լուսուն, խըտ բարի լուսուն, էրկու ծանար աղօցք կեցաւ.—Տէ, ասաց, քուրօ, մացի բարի. էլ իմ աղբրտիքաց յետև նստիմ, նոր թագաւորութեն էնիմ. քուրօ, դու մնացիւր տուն:

Կեցի կու յիշա Աստուած, նետ ու անեղ կութալայ թև, կերթայ. ձին տղուր կու քշա, էլման կերթայ Սև սար. կիչկէ աղուէկ էլման պոչ տնկեր ա միջաց վերէն, կու պտտիւ—Հա, կասա, քու տիրու խէր անիծիմ. կայ-չկայ, իմ ախրտիք դու ես սպաներ: Ընկաւ աղուըզու յետև, էսա տեղ գտնիմ աղուէզը. էնա տեղ գտնիմ աղուէզը, չկարցու գարկեր էր. աղուէզ էրաց օր մտնէր էրի մէջ, ողէն ձին քից, աղուըզու առէջ տուաւ. խթրկեց մտնէր էրի մէջ: Ձին քից էլման աղուըզու յետև. էլման էղաւ, թէ ինք թէ ուր ձին արնէ քրտինքով լուացուան: Տղան յիշաց բանձր Մարաթուկ-Սուլբ Աստուարածին, խաչ էխան ու նետ ու անեղը էգարկ աղուըզուն. աջ կշտէն էգար, մէկել կշտէն էտուր դուռ: Գնաց աղուըզու վերէն, իշկեց օր աղուէս չէ, մէկ ջոջ դի մ'է: Գնաց աղուըզու էրի գռան առէջ կանաւ. իշկեց օր ջոջ խոր մի կայ էգ տեղ, քաչեց աղուըզու օտնէն, թաւեց խորի մէջ, ջոջ ջաղչի քալ մէլ էգիւր բերնին, իջաւ, քեզի ասիմ, աղուըզու բուն. գնաց օղէք պտտուաւ. տեսաւ օր աղբրտոց էրկուսի գլօխ լէ դրուկ է ըռուծիւքը գնաց. էգ տեղ ընկաւ տղէն: Սահար մի տտիմ, էրկուս ասիմ, անճախ յիշարցաւ—Իմ աղբրտըքաց յետև էլ ինչ տուն էրթամ, ասաց:

Էգ աղուըզուն մալ, օսլվաթ շատ կէր, մընաց տղին. տղէն յըմն խը լուսուն կերթէր, նեղիւր կու բերէր, յինք ուրին կեփէր ու կուտէր: Քուրը իշկեց օր ամիս մը, էրկու աղբէր չկայ էլաւ, Սև սարն առաւ ձեռ, ծամեր փետելէն ճանբախ էտուր առէջ ու էկաւ:

աղբէրն էլ ցեղիւի տեղացէ նոր էր էկեր, ուրիշ բոլ ցեղիւ բերէր, զատ էփէր, նատէր, կուտայ: Իշկեց դառաց մէկ լալու մի ձէն կուգայ.— Ճամբմ, ասաց. էս ո՞ր պիտի էղնի. էլաւ իշկեց դուս նոր ուր քուրն ա. ընկան իրարու վրով. ուրախացան վր իրարու: Ատաւ քրոջ, գնաց տուն. խըտ իբարու խաց կերան, մացին էդ տեղ էրկուս լէ:

— Գուրօ, ասաց աղբէր, դու էլ իմ օսիաք չկոտրիս՝ յիմալ օր իմ աղբրտանք իմ խօր օսիաք կոտրեցին:

— Աղբէր ջան, իմ մէկէլ աղբրտանք գացին. մացիր դուս, էս յիմալ քո օսիաք կոտրիմ:

— Տէ, քուրօ, օր իմ օսիաք չէս կոտրիր, էս տախթի աղբը օր կաւիլես, դուս առէջի ջաղչի քարի վերէն չըցես:

— Շատ լաւ կեղնի, աղբէր, չեմ լցեր:

Աղջիկ օրմ, էրկու, տախթ աւիւնց, տարաւ զատն թափեց աղբ. էս մէկ օրն էլ ասաց.— իմ աղբէր ինչ գինա, տարաւ աղբ էլից ջաղչի քարի մէջը: Աղուէզ սաղցաւ, էլաւ կանաւ: Տիլիմս էն էր, օր տան մօտիւր լցին վերէն, կու սաղնէր: Աղուէզ ուր աղուըզուենին խանեց. էս դէր էղաւ տըսնուխինգ տարեկան պրուս տղէ մի, գնաց աղջիկէ մօտ, աղջիկն օր տղին տեսաւ, խոնճան եօթ տեղով կտրաւ:— Տղա, քու զիւսուն արեւուն մեռնիմ, չուր էս օր դու դո՞ր իր, ասաց:

— Գու աղբէր գիս սպաներ էր, զրեւ էր էն քարի տակ. իմ օրիւմս էն էր օր աղբ բերեցիր, լցիւր վր ձի, էս սաղցայ:

— Այ տղա, էս քե, դու ձի Աղջիկն ու տղէն սիրեցին իրուր: Աղջկայ աչք ճանբախն է օր ուր աղբէր իգայ, չտեսնայ խաւչիկ. իշկեց օր աղբէր զատենց էկաւ. աղջիկ յիմցուց խաւչկայ: Դողուն առաւ աղուըզու ջան, էլաւ գնաց էլման մտաւ ջաղչի քարի տակ: Աղջիկէ աղբէրն էկաւ, զատ էփեցին, կերան. քնան չուր ի լուս: Աղբէր կու կեցիւ, էլի գնաց ցեղիւ, աղուէզ էլման էկաւ աղջիկէ մօտ. ուտեն, խմեն, քի՞՞՞ էրեցին ուրանց: Մէ ամիս, էրկու իրեք ընցաւ մէջ տեղ, աղբէր իշկեց օր քրոջ փոր օր գօր՝ օր գօր կուռի, օր ոլը գօր միգար կու բանձընայ:

— Գուրօ, ասաց տղէն, էս տեղ մարդ չկայ. էդ յըմալ բան ա, կիշկիւր քո մէգար օր ոլը գօր կու բանձընայ, թէ մարդ ունիս, գաղտուա կու պէնիս, բեր էս տեղ, աւկարայ պատկիմ քու վերէն. հալալ իրիկ կիշկ էղէք, իսան օր կայ՝ մեղաց որդի ա:

— Հաւա՛ւր, աղբէր, դու էղա խօսք յինչ խօսք ա ձի ասեցիր, էս իմ խօր անուան մօտէն չեմ ամչնար օր դու ձի էդ խօսք կապիս, էս էդ բան էրոզն իմ:

— Հըպա, քուրօ, էդ քո միգար յորէն կը բանձընայ:

— Տախտ կաւիլի, նուան խատ մի գտայ, թալեցի բերանսի, էն տեղացէն փորս ուռաւ:

—Տէ՛, քուրճ, օր տղայ էղաւ, անուն կու դնիմ Նուան խատ (նաւ դանեաի), օր աղջիկ էղաւ, քու գլօխն էլ քու աղջեկէն էլ խեռ կու կտրիմ իննը ամիս, իննը սահաք, իննը տաղան օր քմաւ, էդոր տղէ մի էղաւ Յիրկուն քեռին էկաւ նեջիրի տեղացէն, իրեւիկեց օր քրոջ տղէ մի էղեր է. անուն էդիր Նուան խատ:

Հլղի տղեկներ օր տարին կու ջոջնէին, էդի օրէ կու ջոջնէր, էղաւ եօթ տարեկան, օր մի էլման քեռին դացեր էր նեջիր. աղուէզ էլման էկաւ տուն: Աղջիկ ասաց.—Հերիք չէ՛ որ դադտուտ էրթաս գաս:

—Հրպա յի՛նչ էնիմ.—Աղբօրս գա՛րկ, սպանէ՛ (Նուանխատ կու լսաւ)

—Ես քո խաբրի խամսօր չեմ սպաներ, ասաց խաւչիկ. չեխօ, կեղնիմ օձ մի, կելլեմ քաչվեմ վերին դռնգիր. քո աղբէր գալուն պէս կը գառնեմ. գլօխ կը ջնջխեմ, կըսպաննեմ:

Նուան խատ էդ տեղ լսեց, յելաւ նստաւ դռու. իշկեց օր քեռին յեկաւ էն տեղացէն.—Քեռի, քեռի, ասաց. էս օր դու ձի պիտի չալկես, տանես տուն:—Արի, գլխուդ արևուդ դուրպան էղնիմ, Նուանխատ: Էլաւ օտ մի թալեց քեռու վղի էս թեով, մէկէլ օտն էլ էն թեով. գլըս լէ բռնեց. քեռին առաւ, գնաց ներս:

—Էս օր կեղնիմ օձ մի. ներքին չեման տակ կու մտնիմ, օր տղան էկաւ, ընցաւ, գառնիմ. ձուեր կու փլխիմ, թըլս մեռնի, ասաց:

Նուանխատ էլմաւ քեռուն ճանրախ պախեց. իրեւիկեց քեռին էկաւ:—Քեռի, էրեկ դու ձի չալկեր էս, էս օր ես քեզի պիտի չալկեմ: Վերուց ուր քեռին էդիր ուր վղին. խընչ քեռին չուչուտ տաւրաւ վեր: Քեռին խըլուսուն էլման գնաց:

Աղուէս չը դղմբօաւ օր տղին գանէր: Աղուէս նէ՛ էլման գնաց մտաւ ուր բռնե:

Տղէն խըլուսուն էլման գնաց նեջիր: Աղուէս էլման էկաւ տուն:—Յօրքն չգարկեցիր, չըսպանեցիր իմ աղբօր, ասաց աղջիկ:

—Քու փուճ տղէն չեթորկ, ասաց խաւչիկ.

—Կանաս քանի մը խատ օձու գլօխ բերես ձի, օր ես իմ ձեռնով սպանեմ: Աղուէս գնաց քանի օձու գլօխ առաւ էկաւ:

Քուր բերեց ջնջխեց օձու գլօխը, խմոր չաղեց. չորս խատ փաթ թխեց: Նուանխատ նստեր կու խաղայ փաթեցներու խեռ. նրեցէն էն օձաւ փաթէն: Աղջիկ փաթէն էփեց. մէկ էտուր աղուճգուն, օր կերաւ գնաց, յիրկուն աղբէրն էլման էկաւ. ասաց.—Քուրճ, էս օր շատ նեղութեն ունիմ, իսկի նեջիր չեմ էրեր: Քուրն էլ խեռանդ գրեր էր գինք:—Ը՛հ ը՛հ կըսա ու կու տքայ:—Գլխուդ արևուդ մեռնիմ, կասա աղբէրն, էդ քեզի յի՛նչ էղաւ.—Իրեք խատ քաթա եմ թխեր, գլօխս կու ցաւա:

—Ինչու կու թխիբ. էս օր էլ ցամաք հացով իսարե կէնէի:

—Աղբէյ, էլի, նստիր, ուտի՛ք: Ի՛նք լէ տըքարքալին կու նստի. քաթէք կու բեր՛, դնէ առջկներ. օձու գլխով քաթէն կու դնէ աղբօր առէջ. մէկելտոնք էլ ուր ու ուր սղի առէջ:

Նռանխատ ուր ձեռներ ծափ ծափ էզարկ ու ասաց.

—Նանէ, քեռի, գօ իշկէք, էս յինչ ճնճղներ ա, ընցան: Մէր ու քեռին իշկեցին: Նռանխատ առաւ մօր առջկի քաթէն, դրեց քեռու առէջ. քեռու քաթէն մօրը առէջ: Մեր վեր իշկեց, դարձաւ քեզպարեզ ձու թալեց, ուր առջկի քաթէն կիսեց ու կերաւ: Օր կերաւ, օտներ կծկեց ու պարզեց: Քեռին տեսաւ օր քուր մեռաւ, Ֆրամ (զգաց) աչքի տկով տեսած էր օր Նռանխատ քաթէն փոխեց, տարաւ, բերաւ, մէկ սիլլի մի տղի էրեսին էտուր:

—Քեռի, ասաց. «Նս քո խարսնիսն եմ, դու իմ ախն իս» . ես դեի տղէն եմ, դու կինաս նռնէն էմ էղեր:

Քուր թորկեցին էն տեղ. էլան հեծան ձիանը, գնացին: Յիշացին Աստուած, ընկան ձանքախ, շատ-քիչ գնացին Աստուած գինայ. խասան մէկ պրակ (անտառ). մութն էտուր վերջներ. նստան ուրանց մէ ծառի տակ. քօլ ու մօլ բերին, կրակ էրեցին ու նստան, մոմ վառեցին, ճրագ էրեցին:

—Նռանխատ, ասաց քեռին, չուրի կէս գիշեր ես կու քնիմ. կէս գիշերէն խեռ ես կելլեմ, դու քնիր:

—Չէ, ես կու քնիմ չուրի կէս գիշեր: Քնաւ չուրի կէս գիշեր: Քեռին յիմցուց Նռանխատին.—Նռանխատ, Նռանխատ, ասաց. գլխուդ արևուդ դուրպան էղնիմ, տէ, էլիբ օր ես քնիմ: Նռանխատ էլաւ. քեռին քնաւ: Շատ մնաց քիչ մնաց կորեխ (գիշերուայ ճնճուղ) էզարկ, ճրագ մ'էրեց: Քեռու մօտ քար չախմախ կէր. չղղմուցաւ օր յիմցուցեր, մէմել պիտի ասա թէ ինչ դանճար վախկոտ ա օր զիս յիմցուց: Բերեց, քնու ուլունքը թալեց քեռու ականջը, բանձրցաւ ծառի մի գլխի. տեսնեմ, ասաց. մօտ տեղ ճրագ-մրագ կան, բերեմ ճրագ կպուցեմ: Իշկեց օր շատ զատը տեղաց է՝ մէկ կրակէ չաւիղ կերեայ: Էլաւ քեռուն էղի մէկ ծառի պոգի (փապար) մէջ, յէլաւ գնաց: Գնաց-գնաց, շատ քիչ Աստուած գինայ, իշկեց օր մէկ ըխփաւ մը նստեր ա:—Բարի լուս. ըխփաւ բարա:

—Աստուծոյ բարին վերէդ:

—Էդ քնչ ա կու կծկես, բարա՛:

—Նուսն ու մութն ա, կու կծկեմ:

—Մէ քիչ յուշիկ կծկա, էրթամ էս տեղ, չուրի կրակ առնիմ իզեամ:

—Ձէ, տղա. էն դօստ խիւանդ կա՛, էն դօստ սողոցկան կայ, կաղաչեն՝ Աստուծոյ, որ շուտ լուսնայ:

Ինչ էրաց, ճար չկարցաւ գտեր էր ըխօթեալի խեւ. բռնեց, ձեռներ, օտներ կապեց, թալեց մէկ տեխով ու գնաց: Գնաց իչկեց օր քառասուն խառ խառ խառ խառ նստած ա. քառասուն կանթէ պղինձ դրած ա կրակի վերէն, քառասուն եզ էլ է մորթած, լցած ա պղինձի մէջ. օսկի խնձոր առած ա ձեռ, սրով կու թալեն իրուր. էն կու թալէ էնոր, կասա՛ Զուալ աստղի եօթին. էն կու թալէ էնոր կասա՛ Զուալ աստղի եօթին:

Նուան խառ վերուց, պղինձը էդիւր մէկ քաղաքով, էզարկ կրակի մէջ խեցիկը, առաւ դարձաւ: Դեւեր օր էս տեսնեմ գախախորան ուրանց տեղ: Էն մէկ դեւը դանչեց.—Բնչ մարդ իս դու:

—Ես Աստուծոյ մարդն իմ ասաց:

—Քառասուն աղբէր իք, չենք կանի պղինձ վերցիւք, դու յիմալ վերցիւր:

—Աստուծով ես վերցիւ: Եզրանց ջոջ աղբէր ասաց.—Ձեա էզնի մեզի սղբէր.—Կեղնիմ, ասաց. առաւ. չերէփ, գնաց պղինձի վերէն: —Էս յինչ ա:—Քառասուն եզ ա, պիտի էփի, ուտենք, էրթանք Հնդկաստանայ թագաւորի աղջիկ՝ Զուալ Աստղին բերենք. ուտենք, խմենք, էրթանք բերենք թէ չխօ էրթանք բերենք. նոր ուտենք, խմենք: Նուանխատ ասաց.—Էրթանք, բերենք իզանք, նոր ուտենք խմենք:

Էլան գնացին. շատ գնացին, քիչ գնացին, խասան Հնդկաստանի թագաւորի պատնի տակ: Նուանխատ սփեք զարկեց. էլաւ պատնի գլխի, նստու ասաց.—մէկ մէկ արէք: Դեւեր մէկ մէկ էլան վեր, մէկ մէկ գլխները կտրեց Նուանխատ. մէկ մէկ քեֆ ականջները առաւ, իջաւ հոլայք. դնաց իչկեց օր թէ Զուալ Աստղը քներ ա. էնպէս նստուկ, օր ջուր խմա, պոկի տրկէն կերեայ. օր չամիչ ուտէ, պոկի տրկէն կերեայ: Էնքան նստուկ ու սիրուն ա օր, ճարեգաւ կան կատայ, դու մի երեւար, ես կերեամ:

Նուանխատ խանեց ուր մատնիք, մտուց էզոր մատ. ասաց.—Էս իմ քեռու նշանած, առաւ սողիկէ մատնիք էցգեց ուր մատ. էրաց օր դռնէն դուս պիտի էլներ, իչկեց օր մէկ օձ մի իջաւ, էկաւ, օխնի կիւղալին (աշխարհի գեղեցիկը) պիտի խեթէ. Նուանխատ քաշեց դանակ, էզարկ օձու գլխի, օձ փարչնուաւ սեան, մնաց:—Իսնակ, ասաց. Նուանխատ, աշխար ինչ մարդ օր գայ, ձեռ թալէ, չփրցիս, ես օր իզամ, փրձիս:

Էլաւ դուս, իջաւ պատնէն ցածր. գնաց կրակի մօտ, առաւ կրակ, գնաց ըխօթեալին մօտ.—Բխօխաւ բաբա, գիշերը չատ ընցեր ա:

—Քո տունը չաւրիքի, իրեք չորս գիշեր ընցեր ա մէջ տեղի Ռիս-
օխարի ձեռները՝ օտները արձկեց. դնաց քեռու մօտ, կրակ էրաց,
նստաւ։ Քնի ուլինք խոնեց քեռու ակնջէն, ասաց.—Քեռի, քեռի,
յիւրի, փշուրմ էլ ես քնիմ։—Օ՜Ֆ, քո տունը չքանդուի, ճալա նոր
քներ եմ, չիք թորկիր փշուր մի քնիմ։—Քեռի, տէ, քնիւ Մնաց
չուրի լուս քնուկ, Խըլուսուն յելան, ուրանց ձիան խեծան, տուե-
ցին ճանրախ, դնացին, Հիդկաստանայ քաղաքը իջան. իչկեցին օր
թագաւոր դալալ ա տուէր դանչել.—«օր էս աղեկութեն զնն ա էրեր
ձի, իգայ ուր աղեկութենին աղեկութեն էնիմ»։ Քաղաքին միջի մար-
դիկ որն օր կերթայ, կասա, լեա եմ։ Թագաւորն էլ է, սիմի մի
մարդրիս դրեր ա դիվնի օրքալիս, կասա էնց. «օր դուք էք, մար-
դրիս խամբեցէք»։ Օրն օր կու նստի մէկ՝ էրկուք, իրեք ... կու
խամբա։—Ձէ, դու չես, կասա, ճանրախ կու դնայ։ Թագաւոր իչկեց
օր երկրի մէջ մարդ չմնաց, հարցուց փնտուեց. էլ մարդ չկայ։

—Էրկու մարդ նոր էկեր, իջեր ա մի պառուտ տուն, ասին։

Պնացին, էրկուսն էլ բերեցին։ Թագաւոր քեռու մօտէն կու
խարցուցէ։—Էս բան դո՛ւ ես էրեր։—Ձէ. Թագաւոր ապրած, ես
խաւար չունիմ։ Խանչեց Նուանխատ։—Այ տղա, դո՛ւ ես էրեր,

—Հա, Թագաւոր ապրած՝ ես էրեր եմ։ Խանեց քառսուն ա-
կանջ խաւրեց Թագաւորի առէջ.—Էս, ասաց. իմ նչան, օր էսոր
չես հաւտար օձ օր իջաւ Զուալ Աստղին պիտի խէթեր, իմ դանակ
զարկեր եմ օձու գլխի, գացէք, իչկէք. ինչքան օր մարդ կայ. բե-
րէք թէ դանակ տեղացէն վրցուց, ես չիմ ինչքան մարդ կէր, գա-
ցին, չկարցան փրցուցին։ Նուանխատ քաչեց, փրցուց. ասաց.—Էսոր
էլ չես հաւտար, ահա, աղջիկէ մատնիք իմ ձեռն ա։

—Այ տղա, դու օր էդ աղեկութեն վըր ձի էրեցիր, աղջիկ քոն
նէ, ուրիշ մարդու չէ։

—Թագաւոր սաղ կենայ, աղջիկ նչաներ էմ իմ քեռու համար՝
ձի համար չեմ ուզեր. թէ ես ինչ ղնջաւ օր կտրիճ էմ, իմ քեռի
չորս էն ղնջաւ կտրիճ ա քընձիս (քան զիս)։

—Նուանխատ տարաւ Զուալ Աստղը պսակեց քեռու վերէն.
քառսուն օր, քառսուն գիշեր խարսնիս էրաց, քեռին էլիք էա տեղ,
էրկու-իրեք տարի մնաց քեռու մօտ. գիշեր քնած տեղ էրազ մի
տեսաւ. էրգի միջին Կեադիգեռին քաւ մի շաբաթ էտուր Նուանխա-
տին. Նուանխատն էլ էլից, էտուր Կեադիգեռուն։ Էն գիշեր Կեադի-
գեռին էլ ուր տեղ էնպէս էրազ տեսաւ։

Էտոնք օր պը զօր եօխի ընկան, էնք եօխը էնտեղ Կեադիգե-
ռան. Կեադիգեռուն եօխը էս տեղ Նուանխատ վառեց։

Քեռին տեսաւ, աչկեց օր Նուանխատ ցնորուեր էր ուրին սալ-

քից, գիշեր ցերեկ կը մտածէր թէ ես ե՞ր էրթամ, գտնիմ—Քեռի, տասց. մնացիր բարով, ես խը լուսուն կերթամ:

—Հոգուդ արեւուդ դուրպան. ձի կու թորկես մնակ, գո՛ր կերթաս:

—Հար չկայ, կերթամ: Աղէկ ձի մի քաշեց քալից դուս, խուռնիմ մի օսկի վերցուց, ձին հեծաւ, մնաս բարով, տասց. գնաց:

Շատ գնաց, քիչ գնաց, իչկեց օր աղօթքանի վախճն ա, մէկ շրպլախ մի մտեր ա ծովը. լողվոր ա, կու սկի ջրի տակն ու կենի:

—Բարի լուս, էդ ինչ կէնիս:

—Թագաւորի խամար մուսեա (սկլականջ) կու խանեմ, օր էրկու իրեք դուռ առնեմ, իսաբա էնեմ: Բեր Ֆասդի, տեսնենք: Ֆաս լիքը օսկի կու լցէ—Տար քու ֆուժքին: Տարաւ էկաւ, աղբէր էղաւ խրա Նուանխատի: Էլան գացին, իչկեցին աղօթքանի վախ. մարդ մի միջաց վերէն ընկերաւ—Բարի լուս, աղբէր, ինչ մարդիս:

—Աստուծու բարին, աստղը աչկող եմ:

—Էդ վեր աստղն ա կաշքիս:—Մեր թագաւորին:

—Իմ աստղը որ մէկն ա—Էնա պօծառ աստղն ա:

—Չես էղնի ձի աղբէր:—Կեղնիմ:

—Բեր քո Ֆաս: Ֆաս էլից, տասց. տար քո տունը ու արի: Էկա:

Էլան իրեք հոգի, դնացին, շատ-քիչ Աստուած գինայ. տեսան մարդ մի նստեր ա իրեք ճանբախ բաժին—Բարեւ, աղբէր, դու ինչ մարդ իս—Ես բրմաբ (ղիւթիչ կախարդ) եմ, ինչ օր կուրիսի, յի՛նչ օր էղնի, ես կիմանամ: Ինչ տամ քեզի, Կեազիգեռի—Օսկի ծամ խանումի տեղ գտնես:

—Էն իմ մօտ դօլայ ա. կուգես մկայ է լէ կու գտնիմ:

—Տէօր յիմալ ա, բեր քո Ֆաս լէ: Էսոր լէ Ֆասը էլից օսկի. տարաւ տուն ու էկա. իրուր խետ բանեցին ճանբախ, գացին: Շատ գնացին, քիչ դնացին, Կեազիգեռուն ֆօշկին լուսս էկան:

Կեազիգեռին էլեր էր պլսնի գլօխ, կու պտտի: Օսկի ծամեր էնքան էրկեն ա, օր կախուեր ա պլսնի. իջեր դետին խանգուցուեր ա. պլսնի վերէն, կու պտտէր ու Նուանխատի ճանբախ կաշկէր: Նուանխատ տեսաւ օր ուր էրազի մէջ տեսած աղջիկն ա. օր մէկ մկի ճամ ա տուած: Կեազիգեռին տեսաւ Նուանխատ յիմացաւ ուր էրազի մէջ տեսածն ա. չուշուտ իջաւ պլսնէ. դուռ էրաց. կանաւ դռան առէջ, ճանչցան իրուր, դօլ պոյին էղան (միմեանց վիզ փաթութվան), էլան վերեւ: Էնտեղ օխտը օր օխտը գիշեր խարսնիս էրեցին: Էլաւ իրեք աղբօր լէ ամենկուն 200 օսկի փաբա էտուր, տասց.—Է՛. աղբրտանք, Աստուած ձեր բան յաջողէ, գացէք, գախ գախ իմ աստղին աչկէք, օր խաւարաւ, գաք զիս գրա-

նիք. մկայ կերթաք Հնդկաստան իմ քեռու մօտ. կասէք, չքու աչքդի լուս էղնի, Նռանխատ ուր մուրազին խասաւ:

Աղբրտանք զնացին. տարի մը, էրկու կընցնի արանք. Կեազի-գեռի մէկ օր կու չոգենայ, կասա.— Նռանխատ, էրթանք լողկընանք պաղ ջրով. իմ ծամէր չատ աւ Կերթան ջրի ափը. կու լողկընայ, Կեազիգեռի ուր ծամերը կու սանտրա. տանտրի բերան մնացած մաղը թալեց ծովը Նռանխատ Կեազիգեռին տասց.— Յորին թալեցիր, էղոր մօտէն զաւար կուգա:

— Հայ տնայէն աղջիկ, էղոր մօտէն ինչ զաւար պիտի գայ:

Մով օսալիին էգար, առաւ մագերը զնաց Մուտատ թագաւորի էրկիրը էլաւ դուս. իշկեցին որ բան մի ծովի էրեսին արեգական պէս կու փիլա. թագաւորի լողվորներ էդի վերցին, առան էկան. տարան թագաւորին: Թաղաւոր ինչքան օսկերիչ կէր, բերեց. չգիտցան յինչ էր: Կնացին ճատուհար պառուի խանչեցին. էկաւ օր իշկեց, ասաց.— Ե թագաւոր, գլխուդ արևուդ դուրպան էղնիմ. դու էդ մագերն ես տեսեր. հրպա էս մագերու տէր տեսնիս. օր մէկ գիշեր քնիս ծոց, կեղնիս տըսնուխինգ տարեկան:

— Պառաւ, քեզնէ կուգիմ, ասաց Մուտատ թագաւորը. օր բերեցիր, կշեռքի մէկ քայը քեզի կու դնիմ, էն մէկը քայը օսկի կու դնեմ, կշեռեմ, կուտամ պաւաւպաւս:— Էս եօթ տարի քօպա էրեր էմ, չըմ էներ ճատուհարութեան.— Քիշնէ. պէտք է չասէր, մկայ օր չրեիես, գլխդ կու կտրիմ: Պառաւ ճար կտրաւ, էլաւ զնաց. ճըցում քաշեց վըր ծովուն, եօթ տարուայ գինին առաւ ուր խետ:

Շատ զնաց, քիչ գնաց. Կեազիգեռու ֆօշկի առէջ, էլաւ դուս, ձցում տարաւ, աւգի մէջ պախեց, էկաւ Կեազիգեռու դռան էգարկ-թըղկ-թըղկ: Դուս կու գա Կեազիգեռի, կասա.— Էն ճըն աւ.— Ղարիպ կնիկ էմ, էկայ կերթամ Սուրը Էրուսաղէմ. տայ ձեր մուրատ, ընկերտիքսի գացին. ես պառաւ իմ, չիմ կանա էրթար:— Զիմ ուզեր. զնա, հեռըցիր: Պառաւ ինչ արաց, Կեազիգեռին դուռ չբացեց, չուր յիբիկուն մնաց պառաւ դռան մօտ: Նռանխատ էն տեղացէն էկաւ Պառաւ ասաց.— Այ Նռանխատ. քու գլխուն դուրպան էղնիմ. էկայ կերթէի, Ս, Էրուսաղէմ, տայ քո մուրատ. խամցա, չի կարցայ էրթէ. քո գլխուն արևուն սասաղէն էղնի. գիշերսի ներս առնիս. չուր խըլուսուն էլլէմ, էրթամ:— Թող էղնի, նանէ ջան, յինչ կեղնի. միսա-ձիւրն օր կայ, Աստուծուն աւ Կտունէ պառաւ, կու տանի ներս: Կեազիգեռին կասա.— Նռանխատ. գլխուդ արևուդ դուրպան. էդ պառան մեզի զաւար կուտայ, մի բերեր ներս:

— Սըբաւը (պատասպարանք) օր կայ, Աստուծուն աւ մեզի յինչ զաւար պիտի էղնի. գիշերսի թող քնի. խըլուսուն կեղնի կերթայ:

Գնի տեղ խրլուստուն չուտ կենի պառաւ. տախտ կաւիլէ. խաց զառ կեփէ, չուր էնտոնք քնած տեխէն էլան վեր. ջուր էրեր, լցեց ձեռները, լուացուան:

— Կեազիզեռի, ասաց Նուանխատ. էսոր ընկերտանք դացած ա. էսա թոխ մնայ էս տեղ, եղնի քեզի պեսլամա: Պառաւ ամիս մի կու մնայ էդ տեխ, մէկ օր կասայ. — Կեազիզեռի, Կեազիզեռի, ես կերթամ, դու կու մնաս մնակ. դու Նուանխատի խողին, չիմցար, դոր էր:

— Խողին փորուն մէջն ի, որտեղ տ'եղնի:

— Աէ, Նուանխատի խողին փորուն մէջ չէ:

Յիրկուն կեղնի. Կեազիզեռին կասա. Նուանխատ, պառաւ կերթայ, ես կու մնամ մընակ, քո խողին չասեցիր ձի օր, բերեմ. զրուցիմ, խաղամ խետ— Վնիկ, ինչ կուզիս իմ խողու մօտ'ն: Եր շատ էրես վեր կու բերէ, ասաց. — Կնիկ, ձեռդ բեր, իմ խողին էսա դանակն ա, օր դարկուկ ա իմ աջ դոլքուխ, մսի մէջ, օր քաշեցին, ես կու մեռնիմ: Պառաւ լսեց. խրլուստուն չուտ էլաւ, ասաց. — Նուանխատ, քո գլխուն արևուն զուրպան, էս ղեար վաղք քո աղ ու հացը կերեր իմ. քաս մի դինի, ես քաս մի աբաղ չիւմ, օր խմիք, հալալլաւմիս էլենինք:

— Պառաւ, նէ դինի, նէ աբաղ ունիմ, դու օր ունիս, բեր:

— Ին օր օր էկայ, աւզի մէջ փարչ մի խորեցի. աչքեմ, տեսնեմ, տնիսն ա: Գնաց, բերեց մէկու պինին. նստան, խմեցին. գինին եօթ տարուայ էր. յրաւ էրեց օր Նուանխատի խեքը առաւ գլխուցէն. ուչքը գնաց, լնկաւ:

Պառաւ ձեռ մտուց ծոց. դանակ քաշեց, թալեց ծով: Նուանխատ. էս օր չես մեռեր, արանուխինդ օր աւելջ էս մեռեր: Պառաւ էլաւ Կեազիզեռու ծամեր բռնեց. քանի մի խատ է լէ գոմբ էզար վրը գլխուն: — Դէ, Ֆուրը (ճինկեանէ, կահպէ) էլի, էրթանք. հերիք չէ, ասաց. ես քո ճոնքախ իչկեմ: Պառաւ, դու էղնիս. քո Ասատուած. թոյ, իմ էրկան խալվրեներ հագուցեմ, էրթանք, իրկան խալվրեներ խագուց. բեղերն օլրեց, բերեց աչքեր դեղեց. գլխի կապեց. էրկու բարձ էզարկ իրկան միջաց դէմ. թիկնեցուց իրկան. չպլուխ վառեց, էտուր ձեռ. կրակը էդիր չալիս վերէն. կեռաւ, իրկան էրկու աչքեր էպագ, էրեսներն էպագ. խանեց մատնիք էցեց իրկան, իրկան մատնիք էցեց ուր մատ:

— Տէ, ասաց. պառաւ. դուն ու քո Ասատուած, դու գինաս:

Պառաւ էդ խեղճու ծամերէն բռնեց, քաշիլն առաւ գնաց ծովու պուռկ. ձցիմին ասաց. — Վփուչիկ ու Զափուչիկ. կոտ ու կէտ գարի քեզիկ, ձի ու քիլի Ասատուածութեն ստեղծեր ա, օր հանես Մուդաս թագաւորի քաղաք: Առաւ Կեազիզեռին, գնաց Մուդաս:

Թագաւորի մօտ: Մուգատ Թագաւոր օր անուաւ Կեազիգեռուն շատ խօրոտ ա, չուչուտ խորանիս բռնեց. նուապ տարան Կեազիգեռուն, օր Թագաւոր գիշերս ի պիտի իգայ կեառ.սաք (առադաստ): Կեազիգեռին աղուն առաւ ուր ձեռ:—էս գիշեր չիմ ուզեր օր իղայ. օր էկաւ, ալուն կու խմիմ, կու մեռնիմ, չուր ի քառասուն օր ձի օր պիտի տայ, օր քառասուն օրը քմաւ թոխ իգայ:

Կեազիգեռին պաշարամիջ էլաւ ջուր կրել ուր վերէն լցել. կաւէր.—«Յն վառուայ, ես իրիցայ»:

Դառնանք սասող աչքող աղբօր վերէն: Ասաց ուրին ուրին.— Էս ինչ դանձաւ պեպախոս մարդ միմ էղէր, օր էս խացին ձի էխան, մէկ անգամ էնոր սասողին չեմ իշկեր: Խըլուսուն էլաւ ասաղբ աչքեց, օր խաւարեր ա: Էլաւ գնաց լողվոր աղբօր մօտ. լողվոր աղբէրնը առաւ, գնաց քեռու մօտ, քեռուց էկան րմսւարին մօտ. էլան տուեցին ճանքախ, էկան, գեացին Կեազիգեռու ֆօլի. իշկեցին օր Նուանխատ չպուխ ձեռ՝ նստած ա: Բեռին գնաց, ձեռ էտուր.—Նուանխատ Նուանխատ. ասաց: Իշկեց օր Նուանխատ գնաց, ընկաւ միջաց վերէն:

Րմսւար աղբէր րմ աշկեց, յիմցաւ օր դանակ ծովու մէջ ձկան գլխու տակն ա: Լողվոր ասաց.—էդ խաաս ձի, իմ վղի պարաքն ա: Իջաւ ծովը, իջաւ իջաւ իշկեց օր ձուկ գլխի դրեր ա դանակի վերէն քնեք ա. գնաց դանակ ձկան գլխու տակէն առաւ. ձուկ յիմցաւ, ընկաւ էտե, չկարցաւ խլացուցեր, դանակ թալեց, էլման էլաւ դուս. առաւ քառասուն խատ դմակ, իջաւ ծովու միջին փարտեց. ձուկ գտաւ. իշկեց օր դանակ ձկան բերան ա: Իմակ թալեց ձկան բերան. ձուկ դանակ էթորկ, խասաւ դմկի վերէն. լողվոր խասաւ դանակի վերէն. առաւ դանակնը էլաւ. ձուկ ընկաւ լողվորի էտե, լողվոր էլման դմակ թալեց. հա թալեց, էլաւ վեր. հա թալեց, էլաւ վեր, չուր ի քառասուն դմակ խրքրաւ, էլաւ դուս. տարաւ դանակ էգարկ տեղի Նուանխատ յիշարցաւ, ձենէ տուր Կեազիգեռուն.—Կեազիգեռի, Կեազիգեռի, էս իմ աղբրտանք էկած ա տուն, դայճա մի, շայ մի չեա բերիր:

—Նուանխատ, գլխուտ արեռուտ մեռնիմ. ինչ Կեազիգեռի, ինչ հալ, դէ՞ք ա Կեազիգեռին. մարդ մատադ չկեր էս տեղ. դուն էլ մեռած էիր, մեք էկաք քեզ մեռած դտանք:

—Ա՛յ վախ, ա՛յ վախ, պառաւ տարաւ Կեազիգեռուն Կեազիգեռին կասէր, ես չի հաւդի էրկու օր մացին էդ տեղ:

—Նուանխատ, քելէ, խըւ մեղի էլթանք:—Զիմ իգար սասաց Գնաց, կանաւ իրեք ճանքախ բաժինք:

—Սաբայ, օր կերթամ, Կեազիգեռին գտնիմ, կէսն ի վեր փլիս. ասաց: Իշկեց օր չփլաւ: Դարձաւ էն մէկէլ ճանքու: Սարեն կէսն

խեղ փլաւ, էկաւ ցածր: Նոանիսատ ընկաւ էն ճանքախ, գնաց. շատ դնաց, քիչ գնաց Աստուած գինայ, գնաց, էլաւ Մոզատ Թագաւորի էրկիր. աղբրի վերէն նստաւ, իշկեց օր էրկու կնիկ ջուր կու կրեն: Քուրիկ, էդ ջուրը ինչի՞ խամար աւ—Ա՛խ ան, կտրիճ. չեմ գինար, յինչ ասեմ—Հելպէր ինչի էդ դսար ջուր կու կրէք:

—Կեազիզեռի կայ Նոանիսատի նշանած՝ (հա գտանք, առաց ուրին ուրին Նոանիսատ) ճաջու պառաւ գնաց. Նոանիսատ սպանեց. էդ աղջիկ բերեց. մկայ աղջիկ քառսուն օր ուզեր է մեր Թագաւորից. էս օր էղաւ քառսուն օր ջուր կու բերենք. կու լըցնենք վերէն. էլման կասաւ.—Նա վառայ, ես իրիցայ:

—Քուրիկ. կեզնի խաա ջրէն կաթ մի տաք ես առնիմ բերանս: Նոանիսատ մատնիք կու գնա բերան. կիւկիւմ կառնէ օր ջուր խմէ. մատնիք կեցկէ մըջ կիւկիւմին: Ջուր կու տանին էլման կու լին վըր Կեազիզեռուն գլխուն. խըտ լլերուն՝ մատնիք կիւկիւմի միջէն կու փրձնի, կընկնի գոգ. գոգէն կու վերցէ. կաչքէ մատնիքի վերէն. օր ուր մատնիքն աւ—Օ՛խ է՛շ, կասաւ. իմ նաճ լուսնաբաւ, խովցաւ.—Տէ, աղջիկներ, մատնիքի տէր կուզիմ ձեզնից, չուտ բերէք: Ձեռք մի աղջիկէ խալաւ կու տանին, կու խագուցէն Նոանիսատին, կու բերեն Կեազիզեռուն: Խըտ իրար կուրախանան:

Կեազիզեռին նուապ կու ճանփա Թագաւորին, օր յիրկուն կեառսաճ գայ: Յիրկուն էր, Մոզատ Թագաւորի աչքեր Թայեցին շենկել. կապեցին գլխու վերէն. ուրախ-զուրախ առան էկան Կեազիզեռու մօտ: Աչքեր չէր տեսներ, ձեռներ տարաւ բերան, առաց. —Կեազիզեռի, արի, պարկենք:

—Քիչ մի սապր էրէ, խզմէք ունիմ: Նոր ձի խեղ պարկիս, կեզնիս տըսնուխինգ տարեկան:

Մոզատ Թագաւորի փաննաւէն էլ ծովի վերէն ա. Նոանիսատ իջաւ տեղացէն, քաշեց դանակը, Մոզատին սպանեց. նանսակ էրաց կտոր կտոր, Թափեց ծով: Ինք ու Կեազիզեռին պարկան, քնան. խըտ աղօթընին էլան, իշկեցին օր խզմըքնիք բարե բռնած՝ կայնուկ ին, օր Թագաւոր յերնի դուս: Արև օր էրկու բաժ էլ ու Թագաւոր էլաւ դուս: Իշկեցին օր, օղորթմա Թագաւոր էղեր ա տըսնուխինգ տարեկան. արտրիչ աշխարք ուրախցան օր Թագաւոր խըտ էն աղջիկէ պարկաւ, էղաւ տըսնուխինգ տարեկան: Թագաւոր գնաց նստաւ քախս: Կանչեց ուր վազիր ու փաւաներ, առաց.—Փառք Աստուծոյ, պարկած էմ էն աղջկայ խեղ, էղած էմ տըսնուխինգ տարեկան. չուր մկայ չէի ճանչնար մարդիկ, իմ վազիր, իմ խազնուսաւ, իմ փաւաներ, ցոյց տուեցէք ձի օր ճանչնամ:

Էս վախսին նասու պառաւ մտաւ ներս, գունդ մի ծամօն դրեր էր բերան. կու ծամէր—ճըլըսդ—ճըլըսդ:

— Հա, Թագաւոր, ես չասի, կեղնիս տընուխինդ տարեկան. տնւր իմ օսկիք օր իմ կշեռքով պիտի տայիր:

Թագաւորը ասաց. Դացէք. սանա ու սանտ քար բերէք: Պառաւի գլօխ դրին սանտի մէջ, ջնջխեցին: Կանչեց նալլաքնուն. զարկեց վագիրի վիզ:

Նռանխատ Կեաղիզեուն խասան ուրանց սրտի մուրաւին. մեք լէ կու խասնիք մեր սրտի մուրաւին:

23

ԴԱՐՁԻՆ ԵՒ ԻՐԵՔ ՉԱՐԵՔ

(Ռազօու բարբառով:)

Այստեղ մէկ իրիկ կնիկ մի կեղնին. կնիկ ճախրակ մանկ-լով իրիկ ցախ բերելով՝ կոկ խալաւ մի շտեման ուրանց վերէն ու չխազան: Էն մէկ օր նստան, կնիկ իրկան ասաց.— Մեր խալ իմալ կեղնի. էլի էրթանք ղուրպաք. տեսնինք, Աստուած մեզի ինչ պիտի տայ:— Կնիկ, էս օր էրթամ սար, քիչ մի ցախ կոտորտեմ, բերեմ Գնաց, մէկ բանձրը կոճի մի վերէն կայնաւ. կանչեց Աստուած, կացին էզարկ էդ կոճին. կոճ ճղաւ. մէջէն պատիկ տղէ մի դուս էլաւ:— Քառք իմ քու տուած ողորմութենէն, Աստուած. էս քառսուն տարի է կարգուեր էի, Աստուած ձի տղէ մի էտուր, ասաց: Վերուց տղէն, առաւ էկաւ տուն: Իրեք խատ եղվընեկ Թռան, նստան տան ճարի վերէն, ասին:— Այ մարդ, էդ տղի անուն չես դներ, փօ, հա մենք էկանք: Սղվընկներ Թռան, գացին. հարի տասնուխինգ օրը էկան. կնիկ նստաւ, ասաց.— Մարդ. եղվընկներ գօ էկան:

— Բարով խզար բարով Թըխ իգան: Սղվընկներ մասն ներս: Էս մարդու անուն Յօհաննէս, կնկան Փիրոզ էր.— Կնիկ. էկան եղվընկներ, մեր սարի տղին, գօ որ բերիք իմ, անուն կը դնին:

— Այ Յօվաննէս, քո տղին անունը Դարչին կը դնիմ:

—Որ Դարչին է, էգոր մէջքը գետին զարկող չեղնի, ասաց էն մեկէլը:

—Որ Դարչին է, որ տղամարդ ա. Զինիմաչինայ աղջիկ էգոր նշանած ու ղսմաք էղնի, ասաց էն մեկէլն էլ:

Խալիւորը տեսաւ ինք ջօջըցեր է, էլ բան չկանայ էներ. կնիկ ճախրակ չկանայ մաներ. կնիկ ասաց.—Մարդ, էս քառասուն տարի է մեզի տղայ չէր էղեր էր. յետով յետ մենք տղէն յինչ կէնենք. էլի, տար, տուր թագաւորին. որ մեզի բըռ մի ղրբոս տայ. մեր իսաւրան էնինք, չուր մեռնինք: Մարդն էր, էլաւ գնաց, տղէն էտուր թագաւորին. թագաւորն էր, բիրեց տղան էղիր կշեռք. մէկ քայն էլ ղրբոս, տուեց խալիւորին: Առաւ գնաց տուն:—Կնիկ, տարայ առեցի դօ էս ղսաւ ղրբոս բերեցի:

Տղէն մնաց թագաւորի մօտ, թագաւոր ասաց.—Փառք քեզ, Աստուած, ձի մէկ տղայ կէր, մէկ էլ էն, կեղնի էրկու տղայ:

Յիրիկուն՝ թագաւոր առաւ տղէն, գրկեց, գնաց տուն. ուր շորիւր կիան. տղէն ուր փողպըտէն թալեց ցած. էլաց ուրին խոզու տղայ: Կանչեց կնկան.—Կնիկ, դու էլ արի քո փողպըտէն ցած թալէ, որ էնիք խոզու տղայ: Կն էլ թալեց:

Տղէն ջոջըցաւ, ճանփեցին վարժարան. խըլխի տղէկներ թէ օրէն մէ թուղթ կարդէին, էդ տղէն օրը հինգ թուղթ կը կարդէր. համա տղէն շատ չար էր: Մէկ օր էլ մէկ աղքատ պառուռ մի տղայ՝ դօ էդ վարժարան կը կարդէր. էդ Դարչին բռնեց էդ պառուռ տղի ձեռնէն, քաշեց, տեղացէն քանդեց: Վարժապետ գնացեր էր չուկէն. էկաւ, նուապ տարան ուրան թէ, Դարչին պառուռ տղի թեւ քանդեր էր. վարժապետ հեքտտաւ Դարչինի վերէն, ասաց.—Տղեկներ, Ֆալախան գնէր. տղէներու որը գնաց, չկարցաւ գնէր: Վարժապետ ինք գնաց որ գնէր. Դարչին ձեռ թալեց պիլակ (գաստակ), բռնեց, քաշեց ձեռ քանդեց, կեր: Վարժապետ էլաւ նուապ ճանփեց թագաւորին. քո դօխն էլ պիտի ուտէ քո տղէն. տղէներու թեւ յըմեն քակեց, իմ թեւն էլ քակեց:

Թագաւոր լսեց, շատ հեքտտաւ.—Դարչին. էդ յինչ բան ա դու կենիս:—Թագաւոր սալ մնայ, ես ինչ եմ էրեր եմ: Տեսաւ էդ տղաքատ պառուռ էկաւ մասա տուն. ասաց.—Էգի բին ա, պախեր ես:

Դարչին յիմցաւ որ ինք թագաւորեց չէ. հեքտտաւ, էլաւ, էլ չմնաց թագաւորին մօտ, ճանփան էտուր յառէջ, գնաց: Գնաց, իշկեց որ մէկ խալիւոր նստեր է իրեք ճանփու բաժին:—Բարի լուս. խալիւոր:

—Աստուծոյ բարին. անցաւոր:

—Էսա ճամբխըներ ինչ ճանբախ ա:

—Դարչին, էս ճանբախ գնացող կուգայ Գօէս մէքել ճանբախն

էլ ախտ ու բաղդ ա, որ էրթան, եա իգան, եա չիգան. էն մէկ ճան-
բախ էլ որ նոր գնացեր ա, չեկեր ա:

—Խալիւոր, ես կերթամ էս ճամբխով որ գօ կերթամ, չեմ
իգար: Տղան դնաց, շատ դնաց, քիչ գնաց. դնաց սարի մի գլօխ,
տրե ըռահապաւ վերէն (խմայր մտաւ):

Գարչին շատ նեղեցեր էր, փշուր մի մեղրւմոմ կար ճեպ,
չախմախ էգարկ. ինչ էրաւ, չի կալաւ. էրա բանձը քարի մի դլօխ.
տեսաւ որ մօտ տեղ կրակ կը վառէր, յելաւ, գնաց կրակի մօտ, իշ-
կեց որ քառսուն խատ գէ նստած են կրակի բոլոր, օսկի խնձոր մի
առածին ձեռներ, էն կը թալէ էնոր կասէ. «Իրեք Զարեքի յեթիւն»,
էն կը թալէ էնոր, կասէ. «Իրեք Զարեքի յեթիւն»:

Դարչին էր չիչաց Աստուած, ձեռ թալեց քառսուն կանթէ
պղինձ. վերուց, էդիր մէկ տեղով. էդ քառսուն դներ զարմացան:
—Մենք քառսուն տղերէ՛ր անճախ վերուցինք. էս մէկ տղէ մի՛ յի-
մալ վերուց, էդիր էն տեղ:

—Դու ինչ մարդ իս որ մեր կերակուրը վերուցիր. դիր էնդի.
հում միաց, մնացինք անօթի. նէ բարե սուեցիք, նէ բարի լուս:
—Աղբէր, ասաց Դարչին. բարի լուս ձեզ, բարի լուս ձեզ, բարի լուս
ձեզ: Վերուց պղինձը էդիր վեր կրակին. գարձաւ դեւերաց:—Է՛յ աղ-
բրտանք, դու ինչ մարդ իք:

—Մենք քառսուն գէ, քառսունս էլ տղերէնք. մենք քառ-
սունսի քո պստիկ, դու մեր ջոջ տղերէր:

—Դէ, տսեց, էդ խնձորը ինչ խնձոր էր որ դու թալիք իրարու:

—Էս պղինձ տխտի էփի որ ուտէք, էրթանք, բերենք Իրեք-
Զարեքին, որ Չինաստանի թագաւորի աղջիկն է:

—Ձու՜՛՛՛՛՛՛ չէ խաբարով:

—Ցերեկը դառաղով կայնակ է դռան վերէն. գիշերն էլ դաղ-
տուկ գազան է կայնած, ինչ կենենք, չենք կանա բերեր:

—Ձեր մէջ դարբին կա՞յ:—Կա՛յ:

—Քառսուն խատ սկսաւ սուքեցէք ձի:

Սուքեցին, էլան տուին ճանբախ առէջ, դնացին. գնացին,
գնացին. Չինիմայինի պէտնի տակ կայնան: Դարչին ասաց դեւերու
ջոջ տղբոր:—Արի, էս սկիւք գարկ, տեսնանք յիմալ կը չարիս, էլ-
լիս: Ջոջ տղերեներ՝ մէկ թոխմախս որ էգարկ ըռնկուն, գնաց խա-
սաւ դէօր. Դարչին էր մէկ սիլլէ մի տարաւ էբեր, էգարկ ջոջ աղ-
բօր վիզ, որ ծռաւ, ինք առաւ սքէք. մէկ մէկ գոմբով չարեց. էլաւ
պատնի գլօխ, իջաւ դեւերու մօտ:

—Աղբրտիք, ասաց. մէկ-մէկ պստիկ քար բերէք ձի:—Ես
ես կելեմ պատի գլօխ, մէկ-մէկ քար որ թալեմ, մէկ մէկ կելէք
վերեւ. որ էրկու-էրկու էլաք, ձեր ջոջ կտոր ձեր ականջ կը թորկեմ:

Մէկ-մէկ քար թալեց. մէկ-մէկ էլան. քառասունի գլօխ լէ կտրեց. քառասունի ականջնէ լէ կտրեց, Էդիբ խիւսան (չանթայ): Դարչին իջաւ ցածր. սկսէք քաշեց. էլաւ պէսնի գլօխ, էնդին սկսէք շարեց իջաւ թագաւորի բակը. զնաց դուռ մի էրաց, իշկեց որ Իրեք-Չարեք պարկած էր. խանեց ուր մատնիք, մտուց Իրեք-Չարեքի մատնէն, էցդեց ուր մատ. իշկեց որ թաս մի Եհրպէր (օշարակ) դրուկ էր գլխուն վերի. վերուց, կէսը խմեց: Տղէն իշկելով որ լուսնելու մօտ է, էլաւ սփէք վարկեց էլմը էլաւ պատի գլօխ. իջաւ ցած իշկեց որ աղօթարան կըշողշղայ, առեր է բացուել. մէկ պառաւ կնիկ մի էլեր է գիւտ—Ախ նանէ ջան. գիշերը ճանրախ եմ էկեր. կը վախենք որ ճիւն ու ճանապար ձի չուտէ. նանէ, շատ նեղած եմ, դուռ ու քու Աստուած, ձի չառնիս նեւ:

Դարչին զնաց էդ պառաւ տուն, պարկաւ, քնաւ. թագաւորը էլաւ խի լուսուն. իշկէ որ յինչ տեսնի-քառասուն խոտ դէի գլօխ կտրած՝ թալած կայ էն տեղ: Թագաւորը էտուր դալալ կանչել թէ—նր էս աղիկութին էրեր է թող գայ, ես ուրան աղիկութան կօրա (չափ) աղիկութին էնիմ ուրին: Որնոր զնաց, ասաց՝ ես իմ, նշանաբանութին չկարցաւ աէր: Պառաւ մի տուն էս օր վարիպ աղէ մի էկեր է. գացէք էն տղէն բերէք: Դացին, բերին. տղէն իրեք անգամ թագաւորին քամասար (երկրպագել, խոնարհել) էղաւ. կայնաւ դէմ—Որդի, գիտես քեզի ինչի կանչել՝ բերեր եմ. էս գիշեր քառասուն խոտ դէ է կտրած, ականջներ առած՝ տարած. դուռ խապար չուսիս: Դարչին քամասար էղաւ թագաւորին—Թագաւոր սաղ կենայ. ես էմ: Խանեց քառասուն ջուխտ ականջ խամրեց թագաւորին առէջ թէ չես հաւատար, ըս էլ քո աղջկայ մատնիքն է. ստաւանի մէջ լէ Եհրպէր իլին էր. կէսը խմեր եմ, կէսը թորկեր եմ—Որդի, թագաւորութիւնը քումը էդին, անունը իմը, աղջիկ տուեցի քեզի: Քառասուն օր, քառասուն գիշեր խարսնիս էրաց. Իրեք-Չարեքը էտուր Դարչինի. կերան խմեցին զմեզի բար յիշացին:

ԻՐԵՔ ՔՕՍԱՅ ՈՒ ՏՈՒՆ ԱԻԻՐՈՂ ՅԱՐՈՆ

(Ալաուդդինի բարբառով) *

Քաղկի մի մէջ իրեր հատ քօսայ կէդնին. էտոնց սօվօրու-
տեն լէ ին էր օր, յըմնօր գիկէն, ճամպնէրու վրէն կը կայ-
նէն օր գէղածի-մէղածի ըռաստ յիկէր, խապէն. էտոնք մնախսուս
յիրարուց հեռու կը կայնէն՝ օր գէղածիք գիկէն թէ ջօկ ջօկ մար-
դիկ ին:

Աւուր մէկ գէղածի մի կօվ մի կիտայ ուր՝ տղին աւ կըսայ՝
— Լաօ՛, տանր խտտ կօվ քաղաք՝ ծախա, հրմա իրեք օսկուց պալաս
չէդնի տաս. յընճի օր մեր կօվ համ խօրօտ ա ու համ կաթնօվ:

Էտ տղէն էր, լուսուն շուտ առաւ կօվն ու դնաց. էտոնց իօւ-
րէն լէ զաթի մածէր էր էտ կօվ. խեղ մի գնաց, ըռաստ էկաւ յառճի
ֆօսին, օր քաղքից դուս կայնէր էր:

— Օղուր էդնի (յաջողութիւն), դո՛ր կէրտաս, հարծուց ֆօսէն:

— Սաղ էդնիս. կէրտամ քաղաք, ըսեց. իմ պապ (հայր) ընծի
ճամպեր ա օր՝ իտա կօվ տանիմ, ծախիմ:

Քօսէն կըսայ. — Տօ իմալ կօվ, էտի հօրտիկ ա. հայ, մըսի կօվ,
խըլղ կըծիծգան քու վրէն. թէ քղի միտք կայ ծախէլու՝ յեռսուն
խուռուտ կիտամ:

— Ախպէր, դը՛ գէն գնա. չը գինամ՝ դո՛ւ իս ծուռ, չէ՛ ես իմ
ծուռ՝ իմ վրէն կը ծիծղաս. ըսեց ու քէլեց:

— Հայ, հայ, ըսեց ֆօսէն, չուրի դու չը տանիս քաղաք, չաւտը-
նաս թէ էտի հօրտիկ ա:

* Ասած է Քերոյ (Իխակ) Նալպանեսեան. գրի տաած եմ ասոյի օգ-
նութեամբ. ճաշեւ պ. Գ. Գաբրիէլեան քս կարելոյն աօթասած է բնական հնչման
վերափոխել, առով Ալաուդդինի բարբառին նօզրիս հնչման մի նմուտն է:

էտ տղէն էր փշում լէ դէն գնաց չը գնաց՝ էն մէկել փօսէն յէլաւ յառէճ ու ինչօր, էն յառճինին հարծուց:

Տղէն յանկաճ չէրեց. փօսէն էլմօն դառծաւ, ըսեց.

— Տղա՛. ուրիշ մարդու միտայ էտ հօրտիկ. ինչ խրօր օր խըլլ կիտան, ես ընտոնց վրէն տաս խուռուռ լէ յէվլի կիտամ. կըսիմ յանկաճ էրա՛ ընծի, խեղճ իս. ես քու ախկըտուտէնի յապով կըսիմ:

Էլման էտ տղի խեղք չը մտաւ (չամօզուեցաւ). յինք ուրին միտք էրեց ու քիչ մնաց օր ծուէր. — Է՛ Աստուած. կէղնի՛ օր էտի հօրտիկ էր, իմ պապ խապեց ընծի՛ ըսեց Վիօլ ա՛. Խ՛նչ օր էղնի, ե լէ կը տանիմ, խօ էտ քաղկցիք յըմէն անաստուած չին, օր խապին ընծի. Թէ մէկ լէ ըռաս էկաւ, ըսեց, «հօրտիկ ա՛». ուրանք՝ ուրանց Աստուած. կիտամ, Թըղ կըտայ:

Փշում լէ գնաց՝ քաղկին մօտէծաւ. իտա հաղս էն մէկել փօսէն էլաւ յառէճ. ինչ օր յառճի էրկուսն ըսած էն՝ էտ լէ բան մի յէվլի վրէն դրեց ու ըսեց.

— Ախպէր ջան. ախր մենք քրիստոնայ ինք, մէկ աւաղանի ծնունդք, դու յօրի՛ յմալ կէնիս. բի՛ր տո՛ւ էտ հօրտիկ, ես յըմալ մարդ չիմ. ուրիշնէրու վրէն կընամ օր տըսնուհինգ խուռուռ լէ յէվլի տամ:

Ախկատ տղէն տէսաւ օր իտաքան տեղ կկեր ա՛ յըմէն լէ կըսին «հօրտիկ ա՛». հարի մկայ էրկու հօկու ըռաս գիկամ քառսուն խուռուռեից յէվլի չի տան, էտ մարդ հինգ խուռուռ լէ յէվլի կիտայ:

— Ախպէր, դու տո՛ւր փառէն. ըսեց. ես իմ հօրտիկ կիտամ քզի՛:

Տղէն կը, առաւ փառէն, ուրախծաւ, գնաց գեղ. նեռստաւ վըր ուր պապուն ու ըսեց.

— Ապօ, Աստուած քու տուն աւիրայ. տօ դու ըպա հօրտրկան կըսէր՝ Վիօլ ա՛. վի՛ր տարայ՝ ըսին «հօրտիկ ա՛». ե լէ տուէծի 45 խուռուռեի. ուտայ ուրանց գջօխ:

— Քօռնա՛ս դո՛ւ, էչ ախմախ, ըսեց պապ. էտ վի՛րն իս տըվէ, խապած ա քզի՛:

— Ըսկի ապօ, ճամպու վրէն իրեք հօկի կայնուկ էն, չատ աղէկ մարդ կէրէւէն. ընտոնց տուի՛:

— Սհօ, գիցայ, լաօ, զկցայ. ընտք փօսէն ին. դու սուս կէծի, բան չկայ, Թէ քու պապ ընտրցի՛ է հայի՛ճ (վրէժ) առաւ, առաւ. Թը չառաւ, Թըղ էրտոն, ընտնք լէ պարգէնան:

Խեղճ ապօն՝ յըմէն հնարք լէ գիներ, հրմա Ֆուխարի (խեղճ) մօտ փառա չըկէր. ուրիշներ լէ չիտէն. չառնաչար յէլաւ, գնաց ուր դըրկէցի մօտ, ըսեց.

—Աստու սիրուն էղնի, իրեք օսկի տոնր ընծի, իմ էրկու յանկ տուն լէ թըղ քզի էղնի:

Իրկեցն էր իրեք օսկին տունեց, էտ մարդ լէ փարէն առաւ, գնաց տուն. վէրծուց ուր էլ, տարաւ քաղական օր ծախայ:

Քիչ էր մանծլ օր մօտէնէր ֆօսէքնէրուն՝ շուտ մէ շուա օսկիք կոխեց իշու վոռ. յեք հասաւ յառճի ֆօսի մօտ՝ սուր փէտօվ մի դրտեց իշուն. մէկ օսկին թռաւ, պատաւ ցած. շուտ մի վէրուց, դրեց ծոց:

Քօսէն օր էտ բան տէսաւ, շատ ուրախծաւ ու ըսեց.

—Ախպէր, քու էլ կը ծախիս, ես պտի առնիմ:

Ապօն լէ ըսեց.—էտ էլ քու եօթ պապ չը կրնայ առնի, իմ էլ անգին ա:

Գնաց մէկել ֆօսի մօտ, էլման իշուն դրտեց. էլման օսկի մի պատաւ՝ վէրուց դրեց ջեպ:

Խօսք չէրկնցնէր, իմալ օր յառճի ֆօսին ըսեց, էն յըմալ լէ ըսեց մէկել էրկու ֆօսին:

Քօսէք տէսան օր, օգօրտմա էտոր էլ օսկի կը թրկայ. ֆօման յիրարու վրէն, ըսին գեղածուն.

—Քու էլ պտի առնիք:

—Իու ինչ խէլկի տէր լք. դու կընաք ընտոր գին սաք, թէ տամ լէ ձգի քսան ու չորս սրհաքուայ կիտամ:

Գէղածին ուր էլ ծախեց ութ հազար խուռուռի. սորվըցուց ընտոնց թէ ինչ չեթիս պտի պալին օր օսկի թրկայ:

Էն մէկ ֆօսէն յառճի օր էլ տարաւ, գէղածու ըսածի պէս պայեց. քսան ու չորս սրհաքն օր քմաւ, հարամ էղնի, բեկլից սալալի օսկի չտեսաւ: Քօսէն խէլածի էր. էտ բան աւելեալայ չէրեց ուր ընկէրտոց, օր ընտոր լէ ուրին հաւարին:

Էն մէկել ֆօսէք լէ յառճինի պէս էրին. տէսան օր թրկից խայրի բան չկայ.

—Հայ հօ, յալն, էտ հայ մըղի խապեց, մեր փարէք լէ տարաւ:

Գէղածին էր. տուն օր գնաց խելք խելկի տունեց, գինէր օր խօլայի հալով ֆօսէքնէրու ձեռնէն չը պրծնի. դուռուրմիւ եղաւ, մէկ հնարք մի գտաւ:

Ուր գէղածոց քամալի էրեց, հինգ օսկի տունեց, էրկու լապըդտրակ բէրիլ տունեց. է չկէր փարայ, «ֆօռ օլտուն եօխսուլլիս» (կուրանայ չքաւորութիւնը). մէկ ձեռ. զարկէր մէկ ջեպ օսկի կը հանէր, մէկել ջեպ զարկէր արծաթ կը հանէր. զքար էր թալէ, թե՛ն էր ցաւծէ:

Լապըդտրկներն օր առաւ, յէն գախ քամալի էրեց ուր կնկան.

— Կնիկ, ես յարա կէրտամ. իտա լապզտրկներուց մէկ հետսի կը տանիմ, մէկել լէ դու պայտ քու մօտ. ես գինամ, քօսեմ պըտի գան, ընծի հարծուն. յերօր հարծուցին, ընտոց կը ճամպիս յարտ, իմ մօտ. դու լէ չը մօռնաս՝ քսան շեշիս զատ կշինիս՝ կը հազգիս, հարի մենք յիգանք. ես էստուղ օյին մի պտի խաղամ քօսեմէրու գլխուն, բալիմ յըմալով խապիմ, լապզտրակ տամ իշու փարի տեղէ Լիտուրան նոր կը բածուէր, քօսեմ յէլան, վազգով ու հանկա- կտուր գածին, տուն աւիրօղ գեղածի Յարօյի տուն հարծուցին:

— Տուն աւիրօղ Յարօն դճրա գացէ:

— Ջառնամն ա, ըսեց կնիկ. հանտա յարտ վար կէնայ:

Քօսեքն որ յիմցան տուն աւիրօղ Յարօյի տեղ, թէ էրկու յոտ ունէն՝ տըռուէրկու լէ ճարէծին, ու էն սընասին հասան ուր մօտ:

Քիչ էր մանծէ օր պտի սպունէն Յարօյին. Յարօն դառնաւ ու ըսեց.

— Ախպէր, ընծի յընծի կապանիք, փարէն չուգիք, հանտայ փշու մի նառէք. յարա կը խլըսիմ, փարէն տուն ա. էրտանք տուն, բրտուն մի հաց ուտինք, առէք ձեր փարէն, գսծէք. սալուան էղնի. ես ձեր փարէն ուտօղ չիմ:

Յարօն էր չըտ գահուն լապզտրակ թէռան միճէն հանեց. հը- լամունսի տուն պտի ճամպայ, օր քամպայ էնայ կնկան՝ հաց ու զատ էնայ:

Լապզտրակն էր, Յարօյի ձեռնէն պըծնէլուն պէս՝ «դճր իս քղի սարեր էկայ». փախաւ պըծու. քօսեք լէ աւտըծան թէ օղօրտմա լապզտրակ տուն գնաց:

— Ի՛նչ ախպրտանք, էլման դառնաւ Յարօն. Կոքպան իմ ձըղի, փշումի հահանտինք (հանգստանալ, չունչ քաշել), էլման կէրտանք տուն, ես ձեր փարէն կիտամ. ըսկի քալաւ մը քաշէք. յըմալ ինան (հաւատացէք) էրէք՝ օր ես էն ձեր ըսած մարդկոց մօտէն չիմ:

Յիրկուն օր էղաւ, Յարօն առաւ ուր ախպրտանքն ու գնաց տուն. չէմիք չէնկէլու պէս բօռաց վըր կնկան ու ըսեց.

— Ի՛նչ կնիկ, չուտ էրա փշու մի հաց բիր, ուտինք ու էտ մար- տոց փարէն տանք, թըղ հէռէնան:

Կնիկն էր, քսան ջալպայ զատ լէրեց, էտոնք օր տէսան, չիւա- րան, մատներ ուրանց խածէծին. միտ ու մտալայ էրէծին թէ իմալ էտ լապզտրակ Յարօյի խօսքեր հասկծաւ ու էկաւ կնկան քամպի էրեց. հրմա ընտոնք խապաւ չունէն օր լապզտրակ մ'էլ կնկայ մօտն էր պահուկ:

Տուն աւիրօղ Յարօն էր, յըմէն խեք ուր ծոց դրուկ, տէսաւ քօսեքներու յէրես, յիմցաւ օր էտոնք լապզտրկի համար միտք կէնին. դառնաւ ու ըսեց էտոնց.

— Ախպրտանք, հաց կերէք. չէրք ա միտ ու մտաւա էնիք. հա մկայ ձեր փառէն կիտամ:

Քօսէքն էն, ուրանց հաց կերան, չը կերան միտք կէնէն. տուն աւիրօղ Յարօն բօռաց:

— Կնիկ, չուտ բալնիք բիր, էտոնց փառէք իտամ: Թըղ էրտան: Կնիկ փշու մի յանկան բէրեց բալնիք. Յարօն էր մախսուս հեքսօտուս, փէտ վէրուց՝ պտի ջարտէր կնկան՝ օր ֆօսէֆ չէղնէն:

— Տօ հայ, դու Աստու յէրսէն իս Թափէ, ըսին ֆօսէֆ. փառէն քըզի հալալ էղնի, մենք լապզտրակ պտի գնինք:

Ինարօն գուա Թէ լաւէն չէ լապզտրակ սալու, խստու կըսայ:

— Ես չիտամ, ինչօր տուի, ինչ խեք տէսայ:

Քօսէֆ՝ ուրանք շատ փառապաշտ մարդիկ էն. հօկի ուրանց ու մէկ փառէն գիւ մ'էր. էտոր համար յիրարու ըսին Թէ. — Իտա լապզտրակ լէ առնինք՝ բալկի մի էտոր մէջ աշխատինք (չահն). մեր վարարն հանինք:

Ինչքան փառա տուած էն իշուն, էնքան լէ տուին՝ լապզտրակն առան ու գածին, յերօր քաղկին մօտէծան՝ յուզէծին գեղածու լապզտրակ ջուպէն. հանէծին պայուկ տէղէն ու Թօրկէծին օր էրտա ուրանց կնկտոց քանպի էնայ՝ հաց ու վաս շփին, հազրին:

Յէգօր գածին ուրանց տներ, հարամ ու ռաւ էղնի. նեա հաց ին պատրաստած, նեա դատ. Թալէծին կնկտոց գէտին ու ծէծէծին:

Կնկտիք յերտում, պատուտում կէրան Թէ—սլլա, մարդ չէկէ. մըզի բան քամպի չէրեր ա:

Քօսէկ ծռան, խէլկեր ուրանց Թռուծին, էլման յէլան, գածին տուն աւիրօղ Յարօյի տուն:

Տուն աւիրօղ Յարօն էլման յառնմնէ ուր քապսիր տէսէրէր. բէրէր էր փկուռ մի՝ մէջն արուն լցէր էր ու հազրէր էր. յեսն դարծէր էր, ըսէր էր ուր կնկան:

— Կնիկ, ես գինամ, էլման պտի գան էտ ֆօսէֆ. իտա փկուռ կաղայ բօկիտի տակ, ես կըսիմ, կը հեռսօտիմ, Թէ էտոնց փառէն բիր, դու յանկան մ'էնի. էտ յըմալ քէնիմ անկամ կըսիմ. դու քզի յօն մը՝ դնի. յընգախ կը տէսնիմ օր բօւ ա. գէլնիմ հըլամուռսի իտա սուր դանկով քզի կը մօրտիմ, հըմա չը վախէնաս. փկուռ կը կըտրիմ. դու լէ էն վախս քզի Թալ մէռուկ:

Քօսէֆ գուռ բածին-չը բածին, ներս մտան-չմտան, Յարօն խաստի հաւատ պնտեց:

— Կնիկ, դը չուտ, էտ մարտկոց փառէն բիր, էղանք ամօտօվ. հըմա օր յանկծուծիր, քու սպանել հախ կէնիմ:

Կնիկ յանկան չէրեց, Յարօն էլման բօռաց:

— Շան ախանիկ, չէ կրօիմ փառէն բիր, է՛:

— Խիյամասին թըղ բերուի. բալնիք իմ մօտ չէ:

— Հալլա՛, հալլա՛, ես իմալ էնիմ իտա կնկայ հետ. էլ ըսիմ, անըսկամ. դըռ դու կայնե՛ր իս:

— Ջայնըմին ըսա, քնչ կայ. ախրը կըսիմ բալնիս իմ մօտ չէ. ախճիկ տարեր ա՛ կործուծեր ա:

— Կնիկ, դու յօրէն յըմալ կէնիս. քու արունք առեր իս քու յաճք. կէնիս օր քզի սպանիմ, շան ու գիրու փալ էնիս:

— Սպտնիս, հաղմ լէ ըսա. սպանել յըմալ խօլա՞յ ա, ընծի սպանիս:

Յէտի խօսկերն օր լսեց, Յարօն սուտմտա կատղաւ. յաճկեր թռաւ գակատ. կշտէն քաչեց եան բունաղին, հասաւ կնկայ ծամեր բռնեց, զարկեց գէտին. եան բունաղին դրեց վզին՝ քաչեց, մէկ լէ տէսնիս օր արտուն տան մէջ գօլաւ, չորս դիեն ծաւօլեց:

Քօսեքն օր էս բան տէսան, յախու մուտրներ ուրանց եօթ տէղօլ ճղաւ. թէ «մենք էղանք ուրընկատէր»:

Շիւարան. մկայ չը կունան օր դուռ գտնին, փախնին. հալալ էղնի Յարօյին արընկտիրուտեն. յուտ մի դառծաւ փոխքներու վրէն՝ օր դուռ կօրծուծած չը կունէն գտնէն:

— Հա՛, ըսեց. ձեր սիրտ հրոհաճաւ, մարդ մը լէ տուէծիք սպանել. դո՛ր պտի փախնիք օր իմ ձեռնէն սլոծնիք:

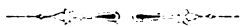
Յարօյի լիզուն կըսէր, հրմա սիրտ չըսէր. էն գուզեր մինակ՝ օր փոքը հէռէնան:

Քօսեք չուրի դուռ գտան՝ «հօկի ուրանց էղաւ կօրէկի մի հատ». սաղի մարտուտէնից յընկան. — Քըխ յըմալ վաճաւ էղնի, բսէծին, օր յուծկայ ու գիեն. քեանի արընկտէր Յարօյի ձէն իտա էրկիւր գիկայ, էլ յոտ մըզի իտա էրկիւր պտի չը թալինք ու չիկանք:

Քածին ու հէռէծան. հրմա գինան թէ քնչ էրկրենի յէլան դուռ. ուրանց գինալօվ՝ հըլամուենի էղած էն արընկտէր. Ֆուխաթէ «Ժողովէին գալօվ, չէրպօլ տուին դուռ». «ահս ահսա խալմագ». (զրկանքը զրկողին չի մնար) կըսայ թուրք. «չիք անիծուկ ա, հրմա ուր խօսքն օրչնուկ»:

Քառնանք արընկտէր Յարօյին: Կնիկ, սատանէն էր մտէ յինք, սաղ, սալամաս յէլաւ նստաւ, նոր յիրարու հետ քեծ էրին. կէրան, խմէծին. ուրանց կուտուկ չօրեր թաժածուծին. էլ յըմալ էղաւ օր արընկտէր Յարօյի քնի փեռեր հըտ գէտնին քաչ կէրտէր: «Մուռ հաց, անօտու փորն ա»:

Խառնք էս քեծի մէջ թըղ մնան. փոք լէ մըչ Լասու կրակին:

ԶԱՒՃՊԱՆ ԴԻԼԱՆ

(Ալլաուկենի բարբառով *)

Վէղնի չէղնի, մէկ հալիւոր մի կէղնի, էտոր մէկ տղէմ է կէղ-
նի. ուր մէռնէլու օր կը կանճայ տղին ու կըսայ.

—Տղա՛, լա՛ճ, ես օր մէռնիմ, իմ հօկու հացն օր կիտաս, մեր
գեղ եօթ ջաղած կայ, կը տանիս արուր էն վեց ջաղած կաղաս, էն
մէկել:—'Իլանի ջաղած, չէղնի-չէղնի օր էրտաս:

Տղէն ա, պապն օր կը մլռնի, կէրտայ էն վեց ջաղած դօր
չէղնի. չարնաչար կէրտայ 'Իլանի ջաղած, կըսայ.

—'Իլան, առ իմ չորս կտտ ցօրեն, աղցի:

—Շատ աղէկ, կըտայ 'Իլան. բնծի լէ չորս կօտ կայ. բիւր,
իւրարու հետ կաղանք. յետե կը բաժնինք:

Տղէն լէ հա՛, կըսա՛. կաղան կը խլրլրսին:

—Տղա՛, կըսայ 'Իլան. հաւմին դու քու հօր հօկուն հաց կի-
տաս. աբի՛, էնինք յրմէն կլօճ. տար, բաժնա:

Տղէն կատնայ, կըսայ-թըխ էղնի:

Կէնին կլօճ, կը խլրսին, 'Իլան կըսայ.

—Տղա՛, արի սուտ ըսի՛ք. որն օր շատ սուտ ըսեց, մէկել կլօճ-
ներն ու 50 փարայ լէ տայ ընտոր:

—Թըխ էղնի՛ կըսայ տղէն:

—Մըզի ճես մի կար, կըսայ 'Իլան. էն յառճի տորին մեր
գեղ Թանկուտեն էղաւ, յէլանք մենք լէ եսմիւռ տնուոր գեղ էնք, մեր
ամսուան պաշար, էղներ, գմշտաներ, կնիկ, մարդ, ճիժ, ջուլ ու
փալաս յըմէն բառձանք էտ ճիտու վրէն ու դաժիւնք Բաղդատ. էն
տեղ ցօրեն հողի պէս էր, մածիւնք յօն՝ հարի յէժնուտեն յընկաւ մեր
էրկիր. էլման բառձանք էտ ճիտու վրէն ցօրեն ու մեր գեղածիքն
ու էկանք: Դէ տղա՛, սուտ ունիս իտրնէ միժ, ըսա՛. թէ չունիս,
տուր իմ կլօճներն ու 50 փարեն, գնա:

*) Պատմած է Լեւոն Տէր-Մինասեան:

‘Իօր էկաւ տղին:

— ‘Իլան, ըսեց տղէն. իմ օղորմած հօկի պապն օր մէռաւ, ուր մէռնէրուց տարի մի յառէ՛ն տարաւ ճանկ մի կօրեկ ցանեց. էղաւ օր կօրեկն հասաւ, դածինք քաղէծինք. էղաւ չորս, հինգ խուռծ. բէրինք կամեր լծէծինք ու ծէծէծինք. էրնեծինք, հանէծինք. էղաւ Քօստասաղայ (Սուկաւէա) սարի պէս չնդճ մի. սէլ չը կռծանք բէրէնք օր հօրէնք. հրմա լծինք Քօստասաղայ մօտի հօրէրու մէջ. դու մ’ըսի, հօրէլու վախս քերմաւ մեր վառկընէրուց վառեկ մի գիկայ, կը մտնի էս հօրէրու մէջ, չուրի դարուն մէկ կօրեկ կուտայ՝ մէկ հաւկիթ կածայ. կօրեկն օր յրմէն կը դառնայ հաւկիթ, ‘իտա հաղս կը նստի գըլուտան (թուխս), յրմէն կէղնի վառեկ ու ճետ Գարուն դածինք, հօրեր բածէծինք. բանանք օր ինչ բանանք. յրմէն էղած ճետ ու վառեկ. էլ չը կռծանք յիրարուց ջօկէնք. Աստու հրամանկօվ մեծ քամի մի կայնաւ. զարկեց ճիտուանք դէմ հիւսիս տաւաւ, վառկներ լէ դէմ հարաւ: ‘Ի՛՛՛՛ սուտ ունիս, ըսաւ. չունիս տուր իմ կլօճներ ու յիտսուն փառէն. ես կէրտամ:

— Ա՛ռ քու կլօճներ ու դնա՛, քու յիտսուն փառէն լէ կիտամ, ըսեց ‘Իլան:

Տղէն առաւ կլօճներ, դնաց. մէկել որ չուտ էկաւ ուր փառին:

‘Իլան օր տղին տէսաւ՝ կծկաւ. էտ տնաւրի խասիաւ լէ յրմալ էր օր՝ թէ մէկի մը փառայ տէր, էն սըհասուն կը մէռնէր:

— Գնա՛, ըսեց տղին. լուսուն արբի տամ:

էտ յրմալօվ քչեց մէկ ամիս: ‘Իլան տէսաւ օր տղի ձէռնէն ապատուէլու հնարք չկայ, կը կանճայ ուր կնկան կըսայ.

— Կնիկ, տղէն օրտայ էկաւ, ընծի հարծուց, դու լածի. ըսա՛ ‘Իլան մուեր առ:

Տղէն ա. գիկայ կը տէսնի օր հանտա ‘Իլան յէրկնծէ գէտնի վրէն՝ տուրք ու տալապն ա, կըսայ.

— ‘Իլան, իմ յիտսուն փառէն տո՛ւր, նոր մէռի:

Տղէն կը տէսնի օր ‘Իլան փառայ տալու ըսկի մաւամ չունի, խօրօտիկ մի կը վառայ թունտիւր, բարօք մի ջուր կէռծու. ‘Իլանի յօտնէն կը բռնայ ու կը մտու եռման ջրի մէջ, կըսայ.

— ‘Իլան իմ յիտսուն փառէն տո՛ւր, նոր մէռի:

‘Իլան ուրին սուտ մէռել կը թալայ, տղէն լէ կաւունայ. կը ճանալին տէրտըոջ յէտեւ. տէրտէր գիկայ, ‘Իլանին կը տանին հօրին. հրմա գէրէզման հօլկի (խըճթի) պէս կը բռնին օր՝ ‘Իլանին բան չէղնի, ճրաք մը լէ կը գնին մօտ:

Կը մնայ չուրի յիրկուն. տղէն կէրտայ տէրտըոջ կըսայ.

— Տէրտէր, իգի՛ն տուր, էրտամ ‘Իլանին պայիմ. ‘Իլան իմ դօստն ա:

—Դը զնն, օրհնած. դու դածեր իս, ես չը թօրկեր իմ, կըսայ տէրտէր:

Տղէն կէրտայ Դիւանի գէլէզմնի վըլն կը շօքի, ծակ մի կը բանայ ու կըսայ.—Դիւան իմ յիտսուն փարէն տո՛ւր:

Դիւան ձէն չը հանայ. տղէն մէկ լէ կը տէսնի օր հանտա իրեք հատ քուրտ, խուռնի մի օսկի գողծած՝ նստած գէլէզմնէրու մէջ իրար վրայ կը բաժնին: Տղէն կըսայ.

—Գիթի, Դիւան, ես կը տուպիմ. դու պատընկած յէլի, առ ճրակն ու յընկի քրտէրու յետև: Դիւան էր. իմալ օր դուս յէլաւ, քրտեր օսկիկ թորկին ու փախան:

Դիւան կառնի փարէն գիկայ. կը նստին յիրարու վրէն կը բաժնին. օր կը խըսին՝ տղէն կըսայ.

—Դիւան, իմ յիտսուն փարէն տո՛ւր:

—Տո՛ւր օսկի մի, խուրսիմ, քու փարէն տամ:

Տղէն հարըրնոց օսկի մի կառնի օսկիքնէրու միճէն, կիտայ. Դիւան յիտսուն խուռուց կը վէրու ուրին ու կըսայ.

—Ա՛ռ քու յիտսուն փարէն:

Էտ յըմալով Դիւան տղի ձեռնէն կազաաի. հըմա Դիւան էլման աղին կը խաբայ. հարիր խուռուցի սեղ յիտսուն խուռուց կիտամ ու յիտսուն փարս. օրթա հարիր խուռուց քամամ աէր ու յիտսուն փարէն լէ՝ էն սրնաս կը մէռնէր. սուտ կէղնէր օղորտ:

26

ՏԻՐՏԵՐ ՈՒ ԱՃԱՄ ԱՂԲԵՐ

(Ալաօկնոսի բարբառով)

«Դունյեն իսյըմլա չը մնայ».

Սամանակով մէկ տէրտէր մ' ու անամ մի յիրարու կեղնին աղբէր. էն յըմալ սիրով կէղնին օր՝ խըլղ պատուտեհնէ Շահին կը գանգաթին, կըսին.

—Ձլամ անամ հայեցեր ա, տէրտըջ հետ կէրտայ ժամն ու գիկայ:

Շահն ա՛ ամր կէնայ, կըսայ.

—Պացէք էն անմուռն բռնէք, քաւիլիմ էրէք յըմալ զալլիմ մարդու մ' օր, լծայ ուր էզան հետ, բանցու չուրի օրն ի մեռնելուն:

Պացին անամ բռնեցին, տռան պըտըտան աշխարհ, եօթ մամլափեաքից սաւրկուն մի գտան, քաւիլիմ էրին ընտորն ու դառձան:

Էդ քաժը մարդն էր, յըմնօր անմուռն կը լծէր ուր էզան հետ չարաչար կը բանցուցէր:

Տէրտէր յիմցաւ օր ուր անամ աղբօր սուրկուն էն էրած, յէլաւ, ուրին հար ինչ վարեաք կար ծախեց, ըսեց—էրտամ, հասնիմ իմ աղբօր հաւաւրին:

Շատ ու քիչ օլորտաւ, Աստուած գինայ. հարց ու փորձով գտաւ ուր անամ աղբօր. հար քնչ խոտա էկաւ էն քաժը մարդուն, չը կըլըցաւ ուր աղբօր պըրծուցէր. չարնաչար փօռ ու փօռնուն լաց ու դառձաւ: Անամն ըսեց.

—Տէրտէր, մի լա. դ'ա, Աստուած օղորմած ա. «դունկն խորմալ չը մնայ»:

Տէրտէր գնաց. տարի մ' էրկուս մէջ յընցաւ, էման ուր անամ աղբէր յընկաւ միտք, ըսեց.

—Էրտամ, տէսնիմ, իմ անամ աղբէր սա՞ղ ա՛ թէ մեռէ:

Տէրտէր էկաւ, տեսաւ օր՝ էն քաժը մարդն օր ուր աղբօր կը լծէր հըտ ուր եզան, մեռեր ա. ուր անամ աղբէր լէ զանկըցէ. դօլ-վաքըրցէ.

—Օրչնեալի Աստուած. ըսեց. չէ քզի տէսայ օր էն զալլմի ձեռնէն խըլըսար ու խտա փառքին տիրացար, թրի խտա չապիկ լէ վրէն չէղնի:

—Գ'ա, տէրտէր ջա՛ն, ըսեց անամ աղբէր. «դունկն խորմալ չը մնայ»:

Բերին տէրտորոջ հետ բօլ փաւրա ու հուր ու մուր դրին, յէլաւ դնաց:

Մէկ ժամանակ մ'էլ մէջ յընցաւ, տէրտէր սալըղ էրեց օր Շահ մեռեր ա, ուր անամ աղբօր լեւրած՝ դրած շահ. ըսեց.

—Կանի, էրտամ, տէսնիմ էտի մեծըցեր ա, իմ յերես կիչկանջ թը չէ՛ չէ՛:

Յէլաւ էկաւ էմի ուր աղբօր էրկիր. ըսեց.

—Խորմալ չէղնի. ես պէտք ա արգունալ մի զրիմ օր յէնիմ Շահի յերես:

Տէրտէր արգունալ մի գրեց. առաւ ձեռն ու դողդղալին մտաւ Շահի դիվան. դըռ դուռ չը բացեր էր, Շահ տէրտորոջ հանչցաւ, թռաւ քախսից յիջաւ, վագաւ յառէջ, փաթուաւ տէրտորոջ վիզն ու ըսեց.

—Տէրտէր, դո՛ւ լէ մակեաւ արգունալով գիկաս իմ մօտ:

— Իմալ էնէնք, ըսեց տէրտէր. ես կը վախէնէնք, գինէնք ընծի տիրուտեն պտի չէնէր:

— Յրմնուն չէնէնք, տօ քզի լէ, տէրտէր ջումն. ես էտքան բէ-բախս իմ յօրի:

— Հեռի քինէ, ըսեց տէրտէր:

Շահ քաչեց տէրտորջ թնէն, բերեց դրեց վըր ուր քախսին. փոման շահի կնիկն ու ճծեր, խնտացան վըր տէրտորջ. էլ չը թողէն օր տէրտորջ յոտ առնէր գետին: Թամամ հինգ ամիս տէրտէր պահեցին մըտ ուրանցիւթթու օր, Շահն ըսեց.

— Տէրտէր, պինաս ես յրմնօր Շահ չը մնամ. քզի անխըլսելիք մալ պտի տամ, օր քէնի քու սըլսըլէն սաղ ա. ուտայ չը խըլսի:

Խօնա բերեց մէկ հարիր դէվէ մի յետ տուեց. դէվէսնեբու վրէն բառաւ աղուր, զմուր, փուրուպար, ըստապուն բերեց խաս-խաս շորեր, չուխէֆ, խնաւուզներ, խութնիք, ալ ու խուսմուտ. տօ ես ինչ գինամ, քուլուլ քուլուլ բաներ. բուռնան ու տուեց տէրտորջ յառէջ. յինքն լէ հեծաւ, ուր ձիաուրտանեբոլ տարաւ տէրտորջ ճամբու դրեց Ջոկուեղու վախս, տէրտէր ըսեց.

— Փառք ու շուք իմ Աստըծու տնէն. չէ՛ օր քզի իտա բանձ-բուտենի մէջ տեսայ. ինչ գուզայ թրխ էդնի:

— Գնա, տէրտէր, ըսեց Շահ. «դունցեն իտըմլայ չը մնայ»:

Տէրտէր բօւ էկաւ, բեռներով դառածաւ: Գնաց. մէկ ժամանակ մի մնաց, տէրտէր ըսեց— էրտամ տեսնիմ, ինչ էղաւ իմ Շահ ողըր:

Տէրտէր յէլաւ, էկաւ օր ուր Շահ աղւէր՝ հազար ամիսոս օր մեռեր էր. վըր գըխուն գարկեց, վըր ուր շամհրուն տփեց, լաց ու գուաց. գնաց Շահի գերեզմանի վրէն կանաւ. օրչնեց, պըծաւ. յըն-ցաւ մէկել կուշա. տեսաւ օր բարի վրէն գրու էր— «դունցեն իտըմ-լայ չը մնայ»:

— Քու տուն չակօլի, ըսեց տէրտէր. մեռէ, պըծէ, դըռ կըռայ — «դունցեն իտըմլայ չը մնայ». ախր էլ ինչ կայ օր. ինչ պտի էդնի:

Տէրտէր ախ ու վախ էնէլին դառնաւ ուր էրկիր: Մէկ ժամա-նակ մի մնաց. տէրտէր ըսեց էլման.

— Էրթամ իմ ախադօր գերեզման օրչնիմ ու գամ:

Յէլաւ, էլաւ. տեսաւ օր ինչ տեսնի.— գերեզման քանդած. նա տեղ, նա քար, նա բան, նա հալ, փութխցուցած՝ մէկ հաղ էրած աւերկայ.

— Հեյվախ, ըսեց տէրտէր, օղորթմա օր էտ մարդ յիմաստուն էր, օր դայիմա կըսէր— «դունցեն իտըմլայ չը մնայ». մակետօր, գե-րեզմանի մէջ լէ դատար չըն թորկի... :

Տէրտէր մաղալ ու չիւտքուկ, դաքնաւ ուր մտմուքեաք ու էլ էնէր օր գնաց:

ՓԸՇԿՕ-ՆԸՌՆՕ

(Այսօգիտի բարբառով) *

Մէկ մարդու մի իրեք տղայ կէզնի: Էտ մարդն ա՛ր օր մի գեղի իշխաններ կը խանչայ ուր տուն, կըսայ.—Գինա՛ք, ըռէսներ, ձգի խանչեր իմ օր՝ իմ սաղիլիւմ իմ մալ բաժնիք վըր իմ տղէկներուն, յընչի օր իմ մալ շատ ա՛: Դէզնի յէտի սողին իմ տղէկներ յերար դաճամահրում¹⁾ հանին:—Շատ աղէկ. ըսին իշխաններ. դը, բիւր, տէսնիք, ինչ ա քու մալ, մենք լէ հալալու տենով բաժնինք:

Գացին բերեցին օր՝ մէկ կատու, մէկ լոզ ու վաթսուն փարայ ա:

—Ի՛է, ըսեց տղէկներու պապ. մանլիս, ջաղամար, փայ էրէք, իմալ օր մընասլալ կը տէսնիք:

Մանլիս փայ էլեց: Կատուն՝ տունեց ջոջ տղին. լոզ՝ միջներկ տղին, վաթսուն փարէն լէ պզտկին: Յառէջ պզտիկ տղէն առաւ վաթսուն փարէն ու գնաց. ճամպու հետ յինք ուրին մտմտաց ու ըսեց.—Մշու գաշտ խաւը ու խաւան գողդին. գեղացիք նեղուտենի մէջ ին, կը տանիմ իմ փարէն կիտամ, յէժան գնով կաւրու կառնիմ:

Տղէն էր՝ էտ մաւախով կը քէլէր ու կէրտէր. գիշեր էր, հասաւ Կեալա-Ըռաշու (Սի բերդ) ձոր. քուն զօռեց վրէն, դարձաւ ըսեց քնուն.—Քո՛ւն. արի ընծնէ վա՛զ կէցի, իտա խրքր փարայ կայ մօտսի, գիկան, ընծի կըսպանին, փարէն կը տանին: Էրեց ու չերեց, քնու հետ չեղաւ. չարնաչար հանեց քսան փարայ թալեց քնուն.—Քո՛ւն, ընծնէ վազ կէցի. ըսեց ու քելեց: Գնաց ճամբու հետ. իշկեց օր հանտայ փո մուկ մի՛ հրմա հող կը փորայ ու կիտայ վըր ուր գլխուն:

1) Ըսե բարբառ օրինաց երբ պապը սղջ եղած միջոցին ուղիքներէն մից մեռնի, մեռնաղի ուղոց բաժին չէր հասներ. վասն զի հայրէ գրկուած էին:

—Ջանքս մուկ, ըսեց քու նեղուտեն ինչ ա. դու իտա հող
յօրքի կիտաս քու դիտուն. առ իտա քսան փարեն քիթ, պրծի էդ
նեղուտենից:

Քսան փարաւ լէ մկան թալեց ու յընցաւ:

Փշում տեղ դնաց, տեսաւ օր հանտայ քօմ մի դղէզ լցուած ա
մըջ թըքին, հրմա կը կլորին ու կը տանին:

Հալլա՛ հալլա՛, աօ դղէզներ, ձգի՛ ինչ ա ձեռ տուէ. յընչի՛
իտըմա ձեր ձեռ ու յոտ կը թըքոտիք. քիթ ու մուռթ ձգի կը լա-
վոտիք. առ! ք իտա քսան փարեն, էտ նեղուտենից պրծէք: Քսան
փարայ լէ էտոնց թալեց ու գնաց:

Տղի փարեն խլրսաւ, գնաց գնաց հասաւ Աւգաղլուր. էտ գեղի
ըռէսի տուն էղաւ չըպուխչի: Գէղի մէջ մէկ փառէ մի կար. էտոր
աղջիկ ըսկի չը գրուցէր. որն օր աէր գրուցք՝ ընտոր պտի աէր
փառէն ուր աղջիկ:

Եղաւ օր՝ օր մի գէղի իշխան մանլիսներ քօման օր էլրտան,
աղջկան տան գրուցք:

Տղէն ուր աղին ըսեց.—Ազա. ես լէ գիկամ ձեր հետ:

—Տղա, լաօ, ըսեց աղէն. դու իտըմա կղտոտ, ժպոտ, ժան-
կոտ դոր գիկաս, մենք օր սրնաքով, քօքիով, հալա հալով ինք,
մեր հեա չը գրուցայ, քու հետ պտի գրուցայ:

—Բան չէղնի, ըսին ըռէսներ, թըխ գայ էնաեղ, մզի խզմաք
կէնայ:

Տղէն էր, յէլաւ էտոնց հետ գնաց փառի տուն. յինք մնաց ճար
կայնուկ, ըռէսներ լէ յէլան վէրին դին խուռմիւս էղան:

Ինչ էրին-չէրին, շարա մուրուն չեղաւ. աղջիկ չը գրուցեց:
Ըռէսներ յէլան օր էրտէն, տղէն ըսեց.

—Ձգնէ ըռնա կէնիմ օր նստիք, բան մը լէ ես պտի ըսիմ:

Ըռէսներ նստան. տղէն ուր պապու դօլվթի խսեն ու ուր գըլ-
խու ահվալ մէկ մէկ խըսայ էրեց աղջկայ յառէջ: Աղջիկ նախասան
գրուցեց ու ըսեց աղին.

—Աստուած քու տուն աւիրա ու քու պապու դօլվթին. էտ էր
կը պարզէնցուցէր:

Տղէն շաղամաթի մէջ բօռաց ու ըսեց.—Շըհաս մացէք. աղջիկ
գրուցեց:

Ջուաղ գնաց փառին, փառէն ամր էրեց օր՝ աղջիկ տան տղին:
Բերին աղջիկն ու տղէն պսակին. դրին յօղի մի մէջ:

Մէկ սատանայ մօլե մի ծառկ էր վըր էդ աղջկան. էկաւ
տղին ըսեց.

—Տղայ, լաօ, հան քդի հինգ բիսա փարա, մ'էրթայ մըտ աղ-
ջիկ:

Տղէն էր՝ խանձիւ էղաւ մօլին, չգնաց. քաչեց ջօթ մի վրը դիտուն, ջուկ տեղ մի պարկաւ:

Մօլէն էր յըմալ փարսւ տալով՝ իրեք օր վըր յիրար աղին խաբեց: Իրեք օրն օր քրմաւ՝ աղջկայ մամ խոնչոգ-բոխոյով էկաւ աղջկայ տեսնուտին. ներս օք մտաւ, տեսաւ օր աղջկայ նիւթ կախ. լացէ, տրորուէ, յաչքերն ուռէ. ըսեց.

—Տօ լաօ, դու յընչի՞ իս իտըմլա էղէ, ինչ օր դերեզմներուց քաչին:

—Թառւ, նանէ, Աստուած քու տուն ախլայ, ըսեց աղջիկ. իտա աղին օր տուեղ իք ընծի, ծուռ, բլէլի մէկն ա. ընծի կը թորկայ, կէրտայ պատի տակ փռ հաւու պէս կը կուճուրուի:

—Օր յըմալ ա, ըսեց մամ, քու պապուն կըսիմ, թըխ աղին կորցու. քզի լէ կիտանք մօլին. մօլի սիրտ համին կպերայ քզի:

Տղէն էր, դուռն յետն կանուկ, էտոնց խըսէն յանկաճ կէնէր:

—Տօ, ըպա մօլէն ընծի դուպարա՛յ ա էրէ. ըսեց ու փախաւ մըջ գնդին տափաւ:

Լուսուն յէլան, աղին դաչին, չը դտան. ճամբին մօլի յէտն, մօլէն ուրխնելէն էկաւ. բերին մօլէն ու աղջիկ պաակեցին:

Էդ բան հասաւ դպէզի յանկաճ: Իգէզն էր, չուտ մի թուաւ, դնաք փռ մկան ու քնու մօտ, ըսեց.—Ախպէր, էտ աղէն մզի էտքան աղեկուտին էրեց, մզի նեղուտենից պրծուց. արէք, էրտանք ընտոր հաւարին, բալի մօլի գլօխ օղիաք մի հանինք:

Մուկն ըսեց.—Իմ ձեռնէն ինչ գիկայ, ես ինչ կընամ էնիմ մօլին:

—Դգէզ, գիթի դգէզ, բալի դու բան մի էնիս:

—Ախպէր, իմ ձեռնէն լէ էնքան բան չէնի:

—Օր յըմալա քուն, գիթի քուն, էլման. դու բան մի էնիս:

—Ախպէր, ըսեց քուն, իմ ձեռնէն էնքան բան գէլնի օր, ծանտը քուն մի թափիմ վըր մօլին օր՝ իրեք օր ու իրեք գիշեր տեղէն չը խլլըլայ:

Խօսք ուրանց էրին մէկ ու վազան մօլի բոլոր:

Աֆանցըմ՝ քուն թափաւ վըր մօլին, մօլէն հրտ գահուն չըրպաց գետին. էղաւ չոր փէտ: Մուկն ըսեց.

—Նոր էկաւ իմ տեղն օր մտնիմ մօլի փոր:

Մուկն էր, սլլաց մտաւ մօլի փոր: Իգէզն էնգիւց ըսեց.

—Ահան, իմ տեղ լէ նոր էկաւ:

Մուկ մօլի փորից գուս կիտէր, դգէզ լէ հըմա կը կորէր ու կը թափէր վըր տախտին: Յէլաւ աղջիկ, աւել առաւ ձեռ. իրեք օր վըր յիրարու աւլեց. էն կաւէր ու ընտոր կը լնէն, էլ Աստուած նշանց չիտայ, հոտու աղջիկ գիծուաւ, գէղնաւ, խէլթփաւ: Իրեք

օրն օր քմաւ, աղջկայ մամ առաւ բարկէնչա. էլման էկաւ աղջկայ տեսուտեն: Դուռն օր բացեց, էլ Աստուած յետ ու հեռուն էնայ. մէկ գէշ հոտ մի զարկեց մամու քիթ:

—Աղջի, լաօ, էդ քնչ հոտ ա. ըսեց մամ:

—Աստուած քու պապու տուն ակոյայ, բոեց աղջիկ. էն տղէն յետտակ էր, սէրսուփ էր, իտա կարանծ պատանք մօլէն էկէ չէկէ, փիցուկ յընկէ գետին. բան մի փութոց կիտան դուա, դգէզներ լէ հրմայ փանճարից ու գռնէն ու կը դպիլան ու գիկան. ես մէկ կաւ- լիմ, հագար ու մէկ կը լցուին:

Մամն էր, քշտապնտուաւ, վազաւ իրկայ մօտ. իրիկն էկաւ. բռնին մօլի յոտնէն, քաշին թալին մըջ չեմին: Նոր գաշին, տղին գտան. բէրին էլման աղջիկ պսակին վր տղին:

Մէկել ալլէր լէ, լոգ պուլեց մըջ Թաղքին, կախեց կշտն ու դնաց. գնաց մըջ զաւըռցոց յէլաւ դուա: Գաւըռցիք ձեռով փէտ կը ճղտէն, ըսեց.

—Յօրք ձեռով փէտ կը կտրուտիք, հաճաք չունիք:

—Հաճաքն քնչ ա բսին:

Տղէն հանեց լոգ. յընկաւ փէտերու մէջ, մանտրեց, թափեց վըր յիւար:

Էդ բան օր տեսան գեղացիք, վազան մըջ դեղին. ձէն տուին յիրարու.

—Տճ հըլա արէք, տեսէք լոգ աղբէր ինչ մարիմաքով ա:

Գեղացիք թափան էկան. ԲՈՒՄԱՆ լոգի տիւրջ գլխուն, լաւելով դաւելով՝ հարիւր օսկի տուին՝ լոգ գնեցին: Լոգ տարան դօրով գեղի մէջ փէտ կը կառտէն: Սրմ լէ դօր յընկաւ Կեաւխօյի (ըռէս) տղին: Կեաւխօյի տղէն յառջի դըրպ զարկելուն, զարկեց ուր ձեռաց բիլակ տարաւ. արուն յէլաւ ծաւոլեց Կեաւխօյի տղին, էտի էտ տեղէն բօռաց. —Հըլա արէք, լոգ աղբէր ծուաւ, գիմ ձեռ կերաւ:

Գեղացիք վազան էկան, լոգ տուին խուրովուռունի յառէջ, զարկին ու զարկին հոգի ուրանց չը հըռհաքաւ, խահադս բերին ԲԱԾԻ փէտեր լցին վրէն ու վառին. բալանբոց յէլաւ վեր, ալա՞ն չորս քա- րա՞ծ բռնեց: Լտրով լէ չը մնաց, բացին օր իչկին՝ տեսան օր լոգ կարմրէ էղէ կրակի կտոր:

—Օհօ, ըսեցին. գիտի յէլէք փախնինք, օր էտի նոր ա կարմրէ. հըմա յէլաւ մգի հում ու լում կուտայ:

Ժողուան գաւառագիտուններ, ըսին. —Չէ, էդ յըմլայ չէղնի, բե- րէք թալինք մեր Կեաւխօյի մալազ, օր չը կրնայ դուա յէլնի Կեաւ- խօյի մալազ, լիք պուլըզման խոտ էր լցուկ. աղա՛, լոզն օր Թա- լեցին մէջ, բալանբոց յընկաւ մըջ մարգին, մալազ լէ խոտի հետ

կալաւ ու վառաւ: Գեղացիք տեսան օր չտրաւ չկայ, դեղով լարձան ու դէ գիթի փախիւ: Լոգ աղբօր յէրսէն գեղն էղաւ խոտրապաւ, դռն ճրլա մկայ մկայ խառապալ ա:

Մէկեւ աղբէր լէ առաւ ուր կատուն, գնաց, մէկ էրկիր մի յէլաւ դռս, օր ըսկի կատու չը տեսած էն: Սը մի մէկ տուն մի խօնախ էղան յինքն ու ուր կատուն: Խօնախ տէր հաց բերեց. աղէն տեսաւ օր եօթ ութ ջեհիլ քաշին փէտեր կայնան աւր գլխու վէրն. շաշաւ մնաց. հարցուց.

—Յերօր ընծի կսպանէք, էլ յօրի խա հաց տուեցիք:

—Ախպէր, ըսեցին. խօ քու համար չէ. մէկ ջանաւար մի կայ, գիկայ հաց կը փախցու, ընտոր կը քշինք:

Փշուժ լէ մնաց չը մնաց, ճրմա էն դեն ու էն դեն պատի ծկներուց մկներ թափան ու էկան. ամէկ քըց կատու մի: Տղէն գողտու թեռան միջէն կատուին թողեց. ափսոսում, կատուն ճըւճըւուն էցկեց մկներու մէջ. էն էն դեն լարեց, էն էն դեն խեղտեց, որ հիսխաւ, սուս ու քուլ էղաւ: Գեղացիք փօման վըր տղի գլխուն.—Էդ ջանաւորի անուն ինչ ա, բսին:

—Փըչկօնըւնսյ ա, ըսեց տղէն:

—Տօ, ոլլա մեր անծի շապիք լէ էղնի, պտի ծախինք, առնինք Փըչկօնըւնսն. ըսին գեղացիք, ու փօմեցին մըջ յիրարու էրկու հարիւր օսկի, տուին, կատուն առան:

Փոխտէփոխա օրական մէկ տուն կըտանէն կատուն. էլ ազաք, էլ իրաւ, տօ ես ինչ գինամ էլ օչխար մորթել, կատուի պատիւ էղէր էր Շահի պատիւ: Սըմ լէ դօր յընկաւ մէկ աղբատ պառու մի. պառաւ ճաւ մի ունէր. էն լէ մորթեց կատուի յապով. էփեց, կարմրցուց, բրտուճ մի տուեց ուր թռուճ ձեռ, յինք լէ գնաց դռս ջրի է՛, պառվու թռու ճիժ, ձեռ դրէր էր վըր մսին. կատուն անօթի, մէկ քէնիժ անգամ զըւըւնեց յըրէխի բոլոր, ատատօրեց, ճանկ թալեց, մսի կտոր փախցուց. յէրէխէն անու վըժվըժուն մի դրեց. արնըվայ ձեռներ քսեց քիթ ու մուլթ, լաւտեց գինք մէկ հալ: Գեհանգեհն պառաւ դուռ բացեց, տեսաւ օր յէրէխէն արընվայ գետնի վըն կը թապլտի ու կը վըժայ. կատուն լէ պոչ տնկէ, կը նըւնըւայ ու յէրէխի բոլոր կը զըվըւնայ: Պառաւ հըտ գահուն կուժ թալեց ու փախաւ. հաւար տարաւ մըջ գեղին.—Արէք, հա արէք. Փչկօնըւնսն ծուեր ա:

Գեղացիք օր քըվընփօվ, որ թրով վագան էկան ու պառուու յերդըկէն անհա էրեցին խուրդուեուն. յետե դուռ ու յերդիկ կալուցին ու գացին՝ օր չէղնի կատուն փախնի:

Մնաց մէկ ժամանակ մի. էկան, դուռ բացին, տեսան օր ցրտու կատուն մտէ մըջ թունարան:

—Է՛, որ բրնայ, որ չբրնայ, պտի կեաւիսն բռնայ. կըսին գեղացիք:

Կեաւիսն ա, ապին կը փրոայ վրը խռնտրան, զինք կը թալայ վրէն, կը պլուլայ, կը բռնայ կատուն. — Գիթի, իմ ձին բերէք կըսայ: Կը հեծնի ուր ձին, կատուն կառնի յառէջ. ձիաւորտանք կընկնին յետ. կէրտան հարի Մուրատ գետի կարմնճի վրէն: Էդ տեղ կեաւիսն կէնայ օր ապին թոթվայ, կատուն թալայ մըջ ջրին. իմալ օր յըմալ կէնայ, խօնա կատու, դու կատու էղնիս, էլ չընկնի մըջ ջրին, ըսլա՛ն. ճանկեր կը թալայ, կը կախուի ձիու քթէն: Ձին կը փրփրուայ ու կը թռվրուկայ դէս ու դէն. մէկ լէ բիրտան ինքն ու կեաւիսն ու կատուն առհա մըջ ջրին: Ձիաւորտան տէսան օր կեաւիսն սրկաւ ջրի տակ. ճըմա ձին լողալին դուս յէլաւ՝ կատուն լէ թամբի օրտէն նստուկ. ձին չիտկուաւ դէմի գեղ, դէ գիթի փախի, կատուն լէ վրէն: Ձիաւորտան փախան, զլլուն էցկին խազէն (գաւառ). — Գիթի՛ փախէք օր Փշկօ-նըռնօն՝ յաւալ պայտա էր, մկայ էդէ ձիաւոր. զիթի՛ հա գիթի՛, փախէք օր պրծնիք: Աճանցըմ, ճիլէն յընկաւ աշխարհ. գեղացիք բառձան ու փախան: Փշկօ-նըռնօն եօթ գեղ աւիրեց, յէլաւ ծառի գլօխ նստաւ. ջուապ գնաց Բօտան ու Շէրվան — թէ՛ գիթի ինչ կէնիք օր Փշկօ-նըռնօն յէլէ ծառի գլօխ դուրբի կիշկայ, քէնի յաչք կը կտրայ պտի աւիրայ, դը փախէք օր պրծնիք: Լկա՛, էն խազէն լէ տընովի բառձան ու փախան: Փշկօ-նըռնոյի յէրսէն չաո տոնք բամբխան:

28

ԱՐԱՐ ԱՇԽԱՐՅԻ ԳԵՂԵՑՎՈՒՅԻՆ

(ԴՈՒՆԵԱ ԳԻՒՋԱԼԻ)

(Խաբայ բարբառով)

Մէկ քաղբիմ՝ մէջ դուճարեմ՝ կէր, էդ դուճարէն մշտական կերթէր, մեծի միջէն փէտ կը բերէր շալկով, կը տանէր մեջսան, կը ծախէր մէկ դուրուս փարի. խաց կառնէր, կը բերէր, ինքն ու ուր կնիկ կուտին: Մէկ ամիս՝ էրկուս էդ քաղալրկին

գնաց, էկաւ. աւուր մէկին գնաց ըստ մ'էլ պտի բերէր, էկաւ, մեծի մէջ տեսաւ որ, ծառի գլխուց խաւքմ թռաւ, ասեց.—Աճե՛ւր, էդ խաւքու տեղ բանմ էդի, չեղի. մէկ էլիմ, տեսիմ. բան կ'այ նե, թի չկայ: Էլաւ. տեսաւ որ, մէ խատ ձում կէր էն տեղ. առաւ էն ձուն, էկաւ. վերցեց էլման ուր ըստ փէտ, բերեց մէջսան, ծախեց. էս դրուն ձուն առաւ ձեռաց մէջ.—Վալլահ, չեմ ուտեր, էսա էլ պտի ծախեմ, ասաց. ասելու քիմին եահուդիմ էն տեղացէն էլաւ, էղաւ էդա ձուին մուտարի:

Ղուծարաւ, ասաց եահուդին, ինչ ա էդա քո ձուի գին:

—Ինչ որ կաթի, էն տո՛ւր. ասաց ղուծարէն:

—Տամ քեզ չորս խարիր ղուրուլ:

—Չեմ գիտեր, եահուդի, ասաց ղուծարէն. վըր ընծի կու ծըծղաս, ղուծարա եմ գո՛ւց. ածող գին տո՛ւր:

—Տամ քեզի խինգ խարիր ղուրուլ:—Խան տուր, ասաց.

Խանեց եահուդին փարէն տուեց: Եահուդին առաւ ձուն, դէնա փախաւ. ղուծարէն փարէն մէկ դեխ առաւ, փախաւ:

Խլուսուն ղուծարէն մէկ էլ էլաւ, գնաց մեծեն. առաւ ըստ փէտ ու մէկ ձու, էլման էկաւ Բերեց մէջսան, էլման տուեց եահուդուն, տուեց խաղար ղուրուլ տուաւ. առաւ էկաւ, փարէն տուեց կնկան, կնիկն ասաց.

—Մարդ. խինգ խարիր ղուրուլ էրէկ բերեցիր, խաղար ղուրուլ էլ էսոր բերեցիր, էսոնք ո՛ւտ ա ին.

—Կնիկ, ասաց մարդն. կէրթամ մեծեն, ծառի գլխուն խաւքմ կայ: խաւք կու թռնի, ձուն կը բերեմ, մէջսան կը ծախեմ:

Կնիկն ասաց.—Կէրթաս ձուն կը բերես, խաւք կը թռի, կէրթաւ. քո ջան քեզի ցաւ չտար. էլի գնա, գէն խաւքն էլ բռնա, բեր:

Մարդն գիշերանց էլաւ, գնաց. խասաւ մեծեն, յուշիկմ բանձըրցաւ էն ծառի գլխ, տեսաւ որ խաւք քնուկ էր, առաւ զխաւքն, մէկ խատ էլ ձու ածըցեր էր, դձուն ու էկաւ.

Էդ քնազալքին. էդ խաւքն էլ օր մէ խատ ձու կածէր. էդ ղուծարէն էլ օրական ձուն կը տանէր էդ եահուդուն, կը ծախէր, օր աւուր կ'էլի գնով:

Ղուծարէն շատ անթիւ ուրին փարա ժողուեց. էս դրուն բերեց ուր խին տներ բլուց. ուրին քաժա տներ շինեց. Եդոր մէջն իրեք չորս տարի ընցաւ, էրկու խատ տղայ էղաւ էդ մարդուն: Տղէկներ որ քչում մենծըցան, մէկ օր մարդն ասաց կնկան.

—Կնիկ, տղէկներն էլ, խաւքն էլ քեզի քաւլիմ, ես կէրթամ էրուսադէմ:

—Ապա էդա խաւքու անուն ձիկ չասեցիր ինչ ա, ասաց կնիկ:

—Կնիկ, էդ խաւքու անուն խաւիդ ա, խաւիդ ասած՝ շատ գին

ռւնի: Չէղնի չեղնի, իմ խաւքուն ձեռ տաս: մուղաթ կեցիր, չուրմ գամ: ձոււերն էլ էլման կը ծախես եանուդուն, փարէն կառնես:

Էն տեղացէն մարդ բարձեց ու գնաց: Էն մէկէլ օր որ եանուդին էկաւ, ձուն պտի առնէր, Էնգախ կնկայ ուրտն ընկաւ էդ եանուդին, կնիկն ասաց:

— Ընձի կառնես, ձուն կուտամ: չնս առնէ, չեմ իտար:

— Որ դու խաւքն մորթես, էնոր միսն ես ուտեմ, կառնեմ, ասաց եանուդին:

Կնիկ խօսք էտուր: եանուդին որ ձուն առաւ, գնաց: կնիկ էլաւ գխաւք մորթեց: գլօխն էլ, ջիկեաւն էլ, ջանդակն էլ գրեց պատուխան: Մնաց որ տղէկներ դուս էկան, ասին:— Մարէ, մենք անօթի ենք:— Լաօ, իրեք խատ միս եմ գրէ պատուխան, էն ջոջ մի առէք, էն պղտկներ առէք, կերէք:

Տղէկներ գացին դըխ պատուխան. գլօխը ջոջ տղէն կերաւ, ջիկեաւն էլ պղտի տղէն կերաւ ու էլան, սրախի մէջ կայնան: Իրիկուն եանուդին էկաւ, կնիկ դուռ դրեց տղէկներու վրէն. տարաւ խաւքու միս, դրեց եանուդու առջեւ. եանուդին որ ջանդակ մինակ տեսաւ, խարցուց:— Ո՛ւր ա էսօր գլօխն ու ջիկեաւ:

Տղէկներ սըախ կայնած էն ականջ կինէն, կնիկն ասաց:

— Տղէկներն են կերած:

— Որ էմալ ա, ասաց եանուդին: պտի տղէկներ մորթես, էն ջիկեաւն ու գլօխ բերես, ուտեմ, նոր քեզի կառնեմ: ես խաւք տուի մորթել գլօխն յապով, ջիկեաւն յապով:

Կնիկն ասաց:— Թող էղի, կը մորթեմ: Էնգախ տղէկներ էդ խըսէն լսեցին, էլան դուս, ջոջն ասեց պղտկին:

— Մեր մէր մեզի պտի մորթայ: Իրիկուն որ կը քնենք, էն գախ կասես: Ենս կը պողեմ, մինակ կը վախենամ, դու էլ արե՛ խըտ ընձի: որ կելնենք դուռ: Թորկենք, էրթանք:

Մացին չուրմ իրիկուն, պտի քնին. պղտի աղբէրն ասաց:

— Մարէ, ես պտի պողեմ, մինակ կը վախենամ: չեմ կանայ էրթայ: Մէր ջոջ տղին ասաց:— Ի՛նչ էլի, գնա խնտ:

Էրկու աղբէրն էլ որ դուս էլան, բռնեցին մէկ ճամբախ ու գացին: Մէկ խելի տեղ որ գացին. պղտի աղբէր ճամբախց դուս էլաւ պողելու, ջոջն ասաց:

— Սա յուշիկ-յուշիկ կէրթամ, արե՛, ձիկ խասի:

Էդ տեղացէն ճամբախն էղաւ էրկու ճամբախ, աղբրտանք իրար կորուսին: Էլ չը կարցան զիրար գտած ին. մէկ աղբէր մէկ ճամբախով գնաց, մէկ աղբէր մէկէլ ճամբախով գիշեր տուեց վրէներ, էդոնք ճամբախուց դուս էլան: ամէկ ուր տեղ-քարիմ տակ պարկան:

Պատիկ ապրէր թրխ էն տեղ պարկուկ մնայ. մենք դառնանք վրը ջոջ աղբօր:

Ձոջ աղբէրն էր, խըլքսուն լուսն որ բացուաւ, էլաւ, ընկաւ ճամբախն ու գնաց: Շնա ու քիչ գնաց, Աստուած գիտայ, գնաց, խաւաւ մէկ քաղքիմ, տեսաւ որ էդ քաղքի թագաւոր մեւեր ա. վաւ-լաք-դուօի ին թորկեր ին: Տղէն էլ գնաց, մօտեցաւ. դաւաք-դուշին թորկելու քիմին՝ էկաւ, նստաւ տղի գլխու վերէն: Էդ քաղքի մախ-լուխն ասեցին.

—Ձանըմ, էդա դաւաք տղէն ինչ ա որ, դայ մեր քաղքի մէջ թագաւոր էղնի:

Տփեցին, մեցին դուստի՝ Դաւաք-դուշին գինա մէկ էլ թորկեցին. գինա պտօտեց, գնաց քաղքից դուստ, տղի գլխուն նստաւ: Իրեք խետ թորկեցին, իրեք խետ էլ էկաւ, նստաւ տղի գլխու վերէն: Բերեցին, տղէն էրին թագաւոր:

Դառնանք վրը տղէկներու խօր վերէն:

Խէրն էրուսաղէմայ էկաւ տուն, տեսաւ որ խաւքն ու տղէկներ չկան. կնկայ ըռըգաւ, առաւ ճամբախմ առէջ. ու թորկեց, գնաց: Գնաց մէկ քաղքիմ մէջ. մէկ թագաւորիմ՝ էղաւ սայիս:

Դառնանք վրը պատիկ աղբօրն: Պատիկ աղբէրն էլ իմցաւ որ լուս բացուեր էր. ճէն վախ, ասեց. էլ աղբէրս չեմ կանայ գտներս՝ անճար, անօթի, ծարաւ էլաւ, թորկեց ու գնաց: Շատ ու քիչ գնաց Աստուած գիտայ. գնաց մէկ քաղքիմ լուսսք էկաւ, միջոցի մէջ տեսաւ որ դասապչին օխչար կը մորթէր, շատ կանաւ, աչքեց. դասապչին խորցուց.—Տղա, մշակ կեղիս: Ասաց.—Կեղիմ:

Ղառապչին վերցեց տղին, տարաւ ուր դուլան. ամիս մէկ մանիքեա հախ կտրեց: Էն գիշեր տղէն քնաւ դուլնի մէջ. դասապչին գնաց տուն:

Խըլքսուն դասապչին շուտ էկաւ, տեսաւ որ տղէն քնուց էլէ վեր, չորս-խինգ օխչար մորթէ, խտրկէ, կախէ էն տեղացէն: Ղառապչին շատ ուրախացաւ, ասաց. «Էսա կտրիմ, տղայ ես, կը պախեմ քովս»:

Մնաց չուրմ իրիկուն. դասապչին քսան խատ օխչար առաւ, բերեց, էրաց դուլնի մէջ. ու դուռ փակեց վրը տղին, թորկեց, գնաց: Տղէն էլաւ, ճրագ կպուց. մէկ խատ օխչար բերեց: մորթեց, քրթեց, սերսփեց, կախեց պատէն, էկաւ էլում պարկաւ. չիտկաւ, տեսաւ որ բարձի տակ քիսիմ փաւա դրուկ էր. ուրախացաւ, վերցեց: Էդ գիշերուան մէջ, էդ քսան օխչարն էլ մորթեց, քրթեց, կախեց պատից: Ամէկ օխչար քրթելուն որ կը պարկէր, մէկ քիս փաւա կը վերցէր. ուր բարձի տկէն: Տղէն էդ փաւեք որ տեսաւ, ինք ու ինք ասաց. «Խըլքսուն էլ դասապչու կուշտ չըմ կանիր»:

Խըլըտուն պոսապչին որ էկաւ. էն խնար եալվաւ ընկաւ, աղէն չը կայնաւ. Թորկեց, դնաց: Գնաց էդ քաղքի միջի մեջսան, տեսաւ որ մարդու մի մէկ՝ օխչար կը ծախէր: Առաւ էն օխչար, մարթեց ու քրթեց, տարաւ քաղքի դարկընի պատէն կախեց: Էդ տեղ մէկ քսան օր բախամիւ էրաց, որ էկաւ միս առնելու, աղէն չծախեց ուր միս: Տղէն գիտէր փառէն օխչրից էր, չը գիտէր որ ուր գլխու տկէն կէլէր: Խալտաւ էդ տեղ էդ ջանդաւին խոտաւ. քաղքի մարդիկ զանցին գանգատ էդ նեխուկ մի խամար. նոր էկան մեծաւորներ, էդ ջանդակ թաղին շներու առէջ. աղին էլ քաղքից միեցին գուա, գնաց:

Տղէն շատ ու քիչ գնաց, Աստուած գիտայ, խառաւ մէկ քաղքի մէջ. գնաց ճանկմ օսկի տուեց պառաւուն, խօնախ էղաւ. Էդ պառաւուն տան մէջ մէկ տաս-քսան օր մնաց: Տղէն օրմ դուքնընու մէջ կը պտօտէր. խալպաւ առաւ որ էդ տեղ Դունեա-գիւղալի կայ, ասեց—Էրթամ, բաճաւաւ էնիմ:

Գնաց Դունեա-գիւղալու փանձաւի տակ կայնաւ. էդ տեղ տեսաւ որ սանտմ կէր, մէկ խաա մարդ էլ էդ սանտի կուշտ կայնուկ էր. աղէն խարցուց էդ մարդու մօտէն թի.—Էա ինչ սանտ ա:

Մարդն ասեց.—Որն օր էսա սանտն իլին օսկի լցայ, կէրթայ Դունեա-գիւղալու կուշտ, կը նստի. կուտայ, կը խմայ, կը պարկի:

Տղէն էդ խօսքն որ լսաւ, դարձաւ գնաց. փառէն առաւ, էկաւ. սանտ իլին օսկի լցեց, գլխուաւ: Խալպաւ խառաւ Դունեա-գիւղալուն. թի էա Թաւուր տղէմ, սանտ իլին օսկի լցեց:

Դունեա-գիւղալին ասաց.—Էա խնար Թաւաւորի տղայ, գաղբի տղայ, չը կարցոն էա սանտ լցած ին. էդ ինչ տղայ եա որ, էա սանտ լցեց:

Թանչեցին, աղին առան, էկան Դունեա-գիւղալու կուշտ:

Դունեա-գիւղալին խարցուց.—Էա խնար փառէն քեզ աւատ ա: Տղէն ասաց.—Սա խաւիդու խաւքու ջիկեաւ եմ կերեր եմ:

Դունեա-գիւղալին ասաց.—Տղան եա քեզի, դա ընձի:

Նոր նստան քեճ ուրախութեն արեցին: Դունեա-գիւղալին խանչեց աղջկներուն, զոգաուկ ասաց.—Բերէք ընձի եօթ տարուտն գինին:

Գինին բերեցին, շատ խմեցին, աղի խեղք վերեւն գնաց. նոր էլան, աղին ձնի պէս տարան ու բերին, ջիկեաւ բերեւն էկաւ, ընկաւ. աղէն թալեցին դուա:

Լուսցաւ. աղէն մէկեղ օյաճմիւ էղաւ որ, փօղնի մէջ պարկուկ ա, շիտկաւ, տեսաւ որ փառա չկայ գլխու տակ.—Վալլա՛ն, ասաց. ջիկեաւ առած ա:

Տղէն էդ տեղաց էն քաղքէն գուա էլաւ ու գնաց: Խառաւ ծովում քնար, մտաւ զետմին, էլաւ մէկ սօքմ՝ գուա: Գնաց: պտտեց:

տեսաւ որ էդ տեղ մեծա կէր, մտաւ մըջ մեծին. աչքեց որ ծառէն թուզմ կախուկ էր, առաւ էդ թուզ, կերաւ. ուտելու բիմին տղին էրկու խառ կոսո՞ւ բուսան.—էդ ինչ պատիճ էր. ասաց տղէն. մէկ աչքեց որ ուրիշ ծառէմ էլ խնձոր կախուկ էր. առաւ խնձորմ' կերաւ, կոսո՞ւներ կուրիսան.—էսա աղէկ էղաւ. ասաց տղէն. ու քաղեց մէկ խառ թուզ, մէկ խառ էլ խնձոր, էկաւ, էլման մտաւ գեւմաւ մէջ. դարձաւ, էկաւ 'Իունեա-գիւղալու քաղաք: Խնձոր դրեց ջեպ. թուզ առաւ ձեռ ու րսեց.—Թո՛ւզ կու ծախիմ-թո՛ւզ. ու պտօտաց մըջ քաղդին, էկաւ 'Իունեա-գիւղալու փանճաբի տակ: 'Իունեա-գիւղալին որ լսեց, ասաց.

—Աղջի, գացէք, էն թուզ բերէք, ես ուտեմ:

Աղջկներ էկան, տղից գնեցին թուզ, առան դացին: Թուզ որ կերաւ 'Իունեա-գիւղալին, էրկու խառ կոսո՞ւ բուսաւ վրը գլխուն. առաւ մէկ էն պատ, մէկ էն պատ: Տղէն էլ փախաւ, գնաց:

'Իունեա-գիւղալին ինչ խօսաւ փառա որ ժողուել էր, յմէն խոնեց, չը կարցաւ ուրին ճար մի էրիւր ի:

Մէկ վաղբմ մնաց. տղէն գնաց փողցներուց թուզթ ժողուեց, մէկ խառ գիրքմ չինեց. էկաւ 'Իունեա-գիւղալու փանճաբի տրկո՞վ ընցաւ, րսեց.—Հեքի՛մ իմ, հեքի՛մ:

'Իունեա-գիւղալին որ լսեց. աղջկներ ճամբիեց, տղին առան, գացին ներս: Տղէն գիրք չըջեց դէն. ջրջմըջեց դէն, կիսեց. խնձորից կտորմ, տուեց 'Իունեա-գիւղալուն, կերաւ. ուտելու բիմին կոսե՞նք պատից դուս էլան. էկան, մօտեցան: Տղէն ասաց.

—'Իունեա-գիւղալի, իմ գիրք կասայ. չդու մէկ էքում տղիմ տուն աւիրեր ես. չուրմ էնոր ջիկեաւ չիտաս, կոսե՞նք չըն կարճիս:

—Խա, ասաց 'Իունեա-գիւղալին. ես մէկ տղիմ տուն աւիրեր եմ, էնոր մեղաց տակ ընկեր եմ:

Նոր տղէն բերեց, եօթ տարուան գինի խմցուց 'Իունեա-գիւղալուն. ձմիւ պէս տարաւ, բերեց. ջիկեաւ մօտէն առաւ. ապա խնձոր քաւմաւ կերցուց, կոսե՞նք կուրիսան: 'Իունեա-գիւղալին որ կոսե՞նք րուց ազատաւ. տղին ասաց.—Սա քեզի, դու ընձի. էստեղ նստե՛նք, ուտե՛նք խմե՛նք:

Էլման նստան, կերան, խմեցին. 'Իունեա-գիւղալին քաւմաւ խաբեց, տղի խեղ զլխէն տարաւ. մէկ էլ ջիկեաւ մօտէն առաւ ու տղին թալեց դուս:

Լուսցաւ. տղէն էլաւ որ ջիկեաւ չկայ, ասաց.

—Վայ, վայ, 'Իունեա-գիւղալին գինա ընձիկ խաբեց:

Տղէն էլաւ փոռ-փոռման տուեց ճամբախ առէջն ու գնաց. Գնաց ճամբախ վերէն. տեսաւ որ իրեք աղբէր խոր իրար կռիւ կէնին, խարցուց թի.—էդ թնչ կռիւ կէնիք:

էն մէկ աղբէր վերցեց, ասաց.—Աղբէր, մեր խօր մալից իրեք բան խառաւ մեզի. մատնիք՝ չպուխում քօլօզմ. մկա խրտ իրար չէնք բարիւթի. էն կասայ ինձի, էս կասեմ ինձի, դու աղէկ խանդիւար. արե, մեր մալ կիսայ:

Տղէն խարցուց լի.—Ձեր մալեր ինչ խուճար ունեն:

Էնոնք էլ ասացին,—Էսա մատնիք որ օլրես, էրկու արապ կէլին միջէն. որ ասես, աւիրէք, կաւիրեն. որ ասես, շինէք, կը շինեն: Էսա չրպուխն էլ որ զանես դետին, ասես.—Էսա քաղաք վերցուր, տար Ֆլան ասէն, էն սնաբուն կը տանայ: Քօլօզին էլ էն խուճար կայ որ, որ դնայ գլխ, կեղի աներեւութք:

Էդ որ խասկըցաւ տղէն, իրեք խառ քար առաւ ձեռք. Թալեց, ասեց.—Էսա քարեր Թալեցի, որն որ առէ՞ առաւ, էկաւ, մատնիք կուտամ, էնոր յետե՛ չպուխ, յմնու յետ էկողին էլ քօլօզ կուտամ:

Տղէն քարեր որ Թալեց, էնոնք վազան յետե, ինք քօլօզ դրեց գլխ, սրո էղաւ: Աղբրտանք փօռ-փօռման Թողին գացին:

Տղէն առաւ էդա բաներ, էկաւ, գնաց 'Իռնեսա-գիւղալու քաղքի մէջ, էնոր սարի մօտ կայնաւ. չպուխ գանեց գետին, ասեց.

—Ձրպա՛ւլս, քեզնէ կուզեմ էսա սարէն, 'Իռնեսա-Գիւղալին էլ խետ, էն ծովու ասի մէջ խանես:

Ասել իմի՛ սարէն, 'Իռնեսա-գիւղալին էլ խետ, էն ասի մէջ դրուաւ: 'Իռնեսա-գիւղալին մէկ էլ աչքեր բացաւ, տեսաւ որ ասի մէջ նստուկ ա:

Տղէն քօլօզ խանեց դիտուց, ասաց.—'Իռնեսա-գիւղալի, քո մարդ ճանչցար:

—Խա, ասայ 'Իռնեսա-գիւղալին. ըսդով էն դեն խօսք կուտանք, էղինք իրար:

Խօսք ու խօսար տուին, իրարու խետ էրդուորան:

Մէկ քեանիմ օր ընցաւ, 'Իռնեսա-գիւղալին ստատնութէնով խարեց, տղից մատնիք, քօլօզն ու չրպուխ առաւ: Չպուխ. զարկեց գետին, ասաց.

—Ձրպուխ, քեզնէ կուզեմ որ, էսա սարէն գինա ուր տեղ նստի. տղէն մնայ էսա տեղ:

Սարէն՝ 'Իռնեսա-գիւղալին էլ խետ, վերցուաւ, քաքաւ դրուաւ ուր տեղ:

Տղէն մէկ էլ աչքեր բացեց որ, մինակ ա մացի էլաւ, պտտեց մեր ասին, տեսաւ որ մէկ խառ հմիւր ծառից կախուկ էր, փրծուց. կերաւ. ուտելու իմին՝ էղաւ խէռսողաց մէկ էջմ. էն տեղացէն խնձորմ էլ փրծուց. կերաւ, էլման էղաւ խան:

Տղէն առաւ գէտ եմիւն ու խնձորն, նստաւ գեաքին, ընցաւ էն եան ու գէմ էրեց 'Իռնեսա-գիւղալին ու էկաւ: Խառաւ քաղքի մէջ

էլման եմբոն առաւ ձեռ. ու գնաց 'Իռնեա-գիւղալու փանճաւի տկով ընցաւ, առեց.— Էմբո կը ծախեմ, եմբ'ս:

'Իռնեա-գիւղալին ճամբիւն աղջկներուն. առան եմբոն, էկան: 'Իռնեա-գիւղալին որ կերաւ, էգաւ մէկ խատ էջմ: Աղջկներ տփեցին 'Իռնեա-գիւղալուն, միեցին դուս: Տղէն դուռ կայնուկ էր, առաւ զէջն ու գնաց: Գնաց տեսաւ որ խալիւորմ շալկով խող կու կըրէ, ասաց.— Պապէ, ընչի շալկով խող կը կրես, արե՛ կսա էջ կուտամ քեզի. ճրմա՛ ոչ խլւացուցես, ոչ խատուցես. ամէկ կուշտ էրկու տեղով ետաւ բանաս:

Պապէն էջ առաւ, գնաց, տղի ասածի պէս արաց. խող կրելուց որ պրծաւ, էջ թորկեց:

Էդ քաղքի մէջ էլ սովորութէն կէր, թագաւորի սաբի մօտէն զրնճի կախուկ էր. ինչ մարդ գանգատ էրթէր, կէրթէր զնճի մօտ կու կանէր, ձեռ տէր զնճի. զնճրլի մօտէն ձէմ կէլէր. կըբունին, կու տանին, կու խանին թագաւորի էրես:

Էդ էջն էլ պտօտալէն գնաց, քամակ տուեց էդ զրնճին. ձէն էլու զրնճից:

Էն գախ թագաւոր խանչեց, ասաց.— Տեսէք, էդ ինչ գանգաւոր ա:

Էկան տեսան, որ էջմ ա: Գացին ասին թի.— Թագաւոր ապրած, էրկու տեղով ետալի, զապուն էջմ՝ ա:

Թագաւոր ասաց.— Խարցուցէք, տեսէք, էդ իշուն որն ա բանցուցէ:

Թալալ տունին խանչել. խալիւորն գտան, առան էկան: Թագաւոր խարցուց.— Խալիւոր. դու Ասուց չը վախեցար, էսա իշու գլխի ինչ ես էրեր ես:

— Թագաւոր ապրած, ասաց խալիւոր, տղի մէկ էդ էջ տուեց ընձի, Ասու սուր թալեց, ասաց. չոչ խատուցես, էրկու կուշտն էլ ետաւ քացես:

— 'Իո ին տղէն կը ճանչընան. խարցուց թագաւոր. գնա, բեր:

Խալիւոր գնաց, աղին գտաւ, տաւ էկաւ: Տղէն թագաւորի առէջ նախ էրաց, ինչ որ ուր գլխուն էկեր էր: Էն տեղ թագաւոր իմցաւ որ էտի ուր աղբէրն ա. իւերն էլ որ էղեր էր սեյիս. Էն էլ իմցաւ որ աղէկներ ուրն են:

Շոր առան էկան զէջ. աղէն խնձոր կերցուց, էրաց էլման 'Իռնեա-գիւղալի Թագաւոր բերեց 'Իռնեա-գիւղալուն պատկեց վրը աղբօր. խէրն էլ սալխութենից խանեց, բերեց. ուր կուշտ, ժողուան վրը իւար. եօթն օր, եօթ գիշեր, եօթ ցերեկ, գումը գանին. խարանխ էրին. էնտեք խառան ուրանց սրտի մուրազին, դուք էլ խառնիք ձեր մուրազին:

ՌԻՍՏԱ ՄՈՒՐԱՏ

(Խալաթայ բարբառով)

Մէկ պառաւմ՝ յինքն էր մէջ աշխարհին՝ մէկ տղայ. էդ տղէն էլա՝ գիշերուայ մէկին բուդա խմեց մէկ թագաւորի աղջկայ խեւտ. խըլուսուն որ դարթաւ, ասաց.—Մարէ, հա էսա տունը քեզի, ես քարկը դունեա կէզիմ ու կէրթամ.

—Տղա, ասաց մէր. վերե Աստուած, ներքե իմ ումուս դո՛ւ ես. դո՛ր կերթաս:

Մէրն լալով ասաց ու տղէն ինք դուռ ընկաւ, էլ չը կայնաւ:

Շատ գնաց, քիչ գնաց. Աստուած գիտայ, խանդիպաւ մէկ քաղքիմ մէջ. էդ էն քաղաքն էր, ինչ որ էդ տղէն էն աղջկէ բուդեն խմեր էր: Տղէն էր, էդ քաղքի մէջ պտտեց ու գնաց էկաւ. ինչ սրեց, չը կարցաւ էդ աղջիկ գտեր էր: Կիրակի օրմ. տղէն մէկ շուշաբանս սաւրի մ' տկով որ կընցէր, աղջիկ փամնարէն նստեր էր, տեսնելու բիմին տղին ճանչցաւ, իր սրտի մէջն ասաց.—Ոլլա էսա էն տղէն ա, ինչ որ ընձի բուդա եա տուե. խանչեց վերեուց,—Տղա, տղա, մէկ գէտայ աչքա:

Տղէն մէկ աչքեց. տղէն էլ աչքելու բիմին ճանչցաւ: Աղջիկ էն տեղ մաշուղ էղաւ, տղին աչքեց, տղէն մաշուղ էղաւ, աղջկան աչքեց: Աղջիկն խաղցուց.—Տղա, ուղիղն ասա, տեղ ունի՞ս գիշերուան քնելու:—Չէ, ասաց:

—Որ էմալ ա, գնա էսա դիմացի յօդէն, դուռ դա՛ր:

Տղէն գնաց, դրուան զանեց. մարդմ էլաւ դուռ, աղջիկն ասաց.

—Էդա տղէն ներս ա՛ւ, մուղսը կեցի՛ր:

Էդ մարդն առաւ տղէն, մտաւ ներս: Թագաւորի աղջիկ ինչ կերակուր որ կուտէր, էդ կերակուրեց տղին ճամբխեց: Պառսուն օր տղին էդ տեղ մնաց: Էդ քառասուն աւուր մէջ տէրի թագաւորիմ սղայ էկաւ էդ թագաւորի աղջկէն ուզելու. դու մի ասա աղջկայ մէք ձե-

աւաց տկով ջուռալ էր ճամբիներ էր էդ Թաղաւորի տղին. էկեր էր Խանչեց Թաղաւոր աղջկան թի.—Արի, էսա տղին առ:

—Չեմ առնիր, ասաց աղջիկ. հա՛ր ո՛ն բերես, չեմ առներ:

—Ըսկա ո՛ն կառնիս, անզգամ. ասաց Թաղաւոր խեղճոտ-խեղճոտ.

—Իմ առած տղէն կօ էսա յօղի մէջն ա, ասաց աղջիկ:

Թաղաւոր ասաց. գացին, տղէն առան, էկան:

Էդ տղէն որ բերեցին Թաղաւորի յառէջ, Թաղաւորն աղջկէն ասաց.—Աղջի էտի Թորկ:

—Իմն օր կայ էսա տղէն ա, իմն օր չկայ, էսա տղէն ա:

Էդ տեղէն աղէն դուս մկեցին. մէկ քառասուն օր, քառասուն գիշեր էդ քաղբի մէջ կնիկ չմնաց, մարդ չը մնաց, էդ աղջկան քարոզեցին, մուռն չեղաւ. Թաղաւորի սուլքանն ասաց.—Խանչէք ձեռն խէծնող պառաւ, թըխ գայ:

Պառաւ խանչին, բերեցին Թաղաւորի կնկայ յառէջ: Կնիկն ասաց.—Պառաւ, կուղեմ քեզնէ էսա բան չինեռ. խօսքս դու խաակեցուցես իմ աղջկէն:

—Սուլքս և խանմ, ասաց պառաւ. ես ինչ խօսք խաակեցուցեմ քո աղջկէն, քո աղջիկ սէր ու սովս ա կապէ. էլ կեղի որ տղից ջոկուի:

Դիօխ չը ցաւցուցեմ. պառաւն էլ չը կարաց աղջկէն խօսքս խաակեցուցեր էր. չարէն կտրաւ, էլաւ գնաց Թաղաւորի մօտ, ասաց.

—Թաղաւոր ապրած, դու ինչի՛ ես մտեր բեռան տակ. տղէմ ա, մօտէն քան մ' ուզայ. ճամբխայ, գոսանց տեղ, էրթայ, կորուսի, չիգայ, քո աղջիկն էլ ումուս կը կտրայ. կառնի մէկ ուրիշմ, կը պրծի:

—Սե ինչ ուզեմ, պառաւ, որ տղէն էրթայ, կորուսի, չիգայ:

—Բիթուն աշխրբի վերջ՝ ասաց պառաւ, խօսող մարմառ քար կայ, էն քար կու գրուցայ, ինչ խօսք մարդ որ գացէ էն քարի յէտե՛ւ՝ սաղ չը դարձեր ա, ճամբխան, բալփի էրթայ, կորուսի:

Թաղաւոր խանչեց տղին, ասաց.—Գնա, աշխրբի վերջ, խօսող մարմառ քար կայ, էն քարերուց բեր, փօփ ու սարե մ' չինեմ. նոր աղջիկ կաւորամ քեզի:

Տղէն դուս էլաւ. գնաց աղջկէ յօղի պատի տակ նստաւ, էլաց. աղջիկ գլխի փանճարից խանեց, ասաց.

—Տղա, ինչի՛ նստեր ես, կուլաս:

—Թաղաւոր մարմառ քար կուղայ. ես էրթամ, յո՛ւսս բերեմ:

—Մի լար, ասաց աղջիկ. յէլի, գնա քո յօղին, Աստուած. օղորմած ես:

Ասեցաւ Բիւրին տղէն էլաւ, զնաց, մտաւ յօդի մէջ, Տղէն քնաւ. գիշերուան մէջ էրազ էկաւ տղին, ասաց. «Յօթն օր ճամբախ կէրթաս, եօթն օր որ կը քնի, սիվտակ մուրուս խալիւորիմ» կը խանդիպես. էնի ճամբիտու վրէն նստուէլ ա, էնի քեզ կասայ իմալ էրթաս իմալ չէրթաս» :

Տղէն իմցաւ որ էրազ էր. դարձաւ էլման պարկաւ, քնաւ: Բարի լուսն որ բացուաւ վըր ճաղամաքին, տղէն էլաւ, ընկաւ ճամբախտ Յօթն օր որ քնաւ, զնաց դէմ էղաւ էն խալիւորուն.— Բարի լուս, ասաց. պապէ:

Ասու բարին, տղան, դո՛ր կէրթաս:

— Թագաւոր դրե՛ր ա վըր ընձիկ, խօսող մարմառ քար կուզայ, ես իմալ էրթամ, իմալ բերեմ. բալիմ ճամբախմ դո՛ւ խանես, պապէ ջան:

Երբ էմալ ա, տղան, լաօ՛, կէրթաս ծովու պուռէկ ջոջ քարմ՝ կայ, էն քարի տակ խրեղէն ձիու գեամ կայ. էն գեամ կը խանես. կը զանես ծովու մէջ, խրեղէն ձիմ՝ կէլի, կը խէծիս էն քարի տակ մէկ խատ էլ սանտր կայ, մէկ յէսան, մէկ խատ էլ արծիւ: Յէսան թալիս, պետին կեղի սասառ քար որ ջեյրան մէջ չը կանար պատտեր. արծիւն թալիս՝ գուրան կը կտրի ծով. էն սանտր որ թալիս, կեղի սաստալ փուշ. էն քո յետե ընկնող քեզի չը կանար խասիւր էլ «Է՛մ կէրթաս, մարմառ քարի վրէն կը կայնիս. մէկ կտոր կտրելու Բիւրին, քարիւ ուրանց ուրանց կը կտրուին ու կընկին քո յետե, չու՛մ Թագաւորի սարէն. հրմա՛ տղան, լաօ, չը վախենաս, էն տեղ քո յետեէն կը բօռան թի՛ ճնայ հայ, մարմառ քար տարաւ խողածին» չեղի յետևանց աչքիս, օր աչքելու Բիւրին կեղիս քար, չեղի աչքիս էն տեղացէն քար որ սուար, էկար. կէրթաս էլման էն ջոջ քարի քով. գեամ ձիու գլխուց կը խանես, խրեղէն ձին կէրթայ ծովու մէջ, գեամ կը խորես քարի տակ, կէրթաս քո բանին:

Խալիւորն օր տղին քարի՛ն էրաց, տղէն առաւ ճամբախն ու զնաց: Գնաց խասաւ էն քարի կուշտ. գեամ քարի տէնն խանեց. զարկեց ծովու մէջ, խրեղէն ձի մ՝ էլաւ դուս. էկաւ Էդ քարի մօտ կայնաւ, առաւ զէսան, առաւ զարծիւն, առաւ սանտր, խէծաւ ձին ու դէմ էրեց մարմառ քարն ու էկաւ Շատ զնաց, քիչ զնաց Աստուած գիտայ. խասաւ էն մարմառ քարի քով, կայնաւ. զարկեց, կտորմ քար կտրեց խընց չախմիւքարմ. դրեց ծոցն ու գանեց ձիու բերան, դարձաւ Բարիւր ուրանց ուրանց կտրուան ու ընկան տղի յետևանց: Սարեր, քարեր, դաշտեր բօռացին, խժացին—հայ խողածին մարմառ քար տարաւ ու տարաւ. ասել Բիւրի. էդ քարի տէր պառաւմ կէլ, խէծաւ ձնումն, օձն էրաց չալուս, առաւ ձեռ ու ընկաւ տղի յետե: Տղէն յէսան թալեց յետևանց, էդ կային դաշտն

ռաց տկով ջուռալ էր ճամբիսեր էր էդ Թաղաւորի տղին. էկեր էր Խանչեց Թաղաւոր աղջկան թի. — Արի, էսա տղին առ:

— Չեմ առնիր, ասաց աղջիկ. հաբ ոն բերես, չեմ առներ:

— Ըսա ոն կառնիս, անզգամ. ասաց Թաղաւոր խեղճոտ-խեղճոտ.

— Իմ առած տղէն կօ էսա յօդի մէջն ա, ասաց աղջիկ:

Թաղաւոր ասաց. զայի՛ն, տղէն առան, էկան:

Էդ տղէն որ բերեցին Թաղաւորի յառէջ, Թաղաւորն աղջկէն ասաց. — Աղջի էտի թորկ:

— Իմն օր կայ էսա տղէն ա, իմն օր չկայ, էսա տղէն ա:

Էդ տեղէն աղէն դուս մկեցին. մէկ քառսուն օր, քառսուն գիշեր էդ քաղբի մէջ կնիկ չմնաց, մարդ չը մնաց, էդ աղջկան քարոզեցին, մոռնուն չեղաւ. Թաղաւորի սուլքանն ասաց. — Խանչէք ձեռք խէծնող պառաւ, թըխ գայ:

Պառաւ խանչին, բերեցին Թաղաւորի կնկայ յառէջ: Կնիկն ասաց. — Պառաւ, կուղեմ քեզնէ էսա բան չինես. խօսքս դու խաակեցուցես իմ աղջկէն:

— Սուլքսն խանմ, ասաց պառաւ. ես ինչ խօսք խաակեցուցեմ քո աղջկէն, քո աղջիկ սէր ու սալմա ես կապէ. էլ կեղի՛ որ աղից ջոկուի:

Նլօխ չը ցաւցուցեմ. պառաւն էլ չը կարաց աղջկէն խօսքս խաակեցուցեր էր. չարեն կտրաւ, էլաւ զնաց Թաղաւորի մօտ, ասաց.

— Թաղաւոր ապրած, դու ինչի՛ ես մտեր բեռան տակ. տղէմ ա, մօտէն քան մ' ուզայ. ճամբխայ, գոսանց տեղ, էրթայ, կորուսի, չիգայ, քո աղջիկն էլ ումուս կը կտրայ. կառնի մէկ ուրիշմ, կը պրծի:

— Սպ ինչ ուզեմ, պառաւ, որ տղէն էրթայ, կորուսի, չիգայ:

— Բիթուն աշխրբի վերջ՝ ասաց պառաւ, խօսող մարմառ քար կայ, էն քար կու գլուցայ, ինչ խօսաբ մարդ որ գացէ էն քարի յէտե՛ւ, սաղ չը դարձեր ա, ճամբխան, բալքի էրթայ, կորուսի:

Թաղաւոր խանչեց տղին, ասաց. — Գնա, աշխրբի վերջ, խօսող մարմառ քար կայ, էն քարերուց բեր, փօփ ու սարե մ' չինեմ. նոր աղջիկ կռւտամ քեզի:

Տղէն դուս էլաւ. զնաց աղջկէ յօդի պատի տակ նստաւ, էլաց. աղջիկ գլօխ փանճարից խանեց, ասաց.

— Տղա, ինչի՛ նստեր ես, կուլաւ:

— Թաղաւոր մարմառ քար կուղայ. ես էրթամ, յո՛ւստ բերեմ:

— Մի լար, ասաց աղջիկ. յէլի՛, գնա քո յօդին, Աստուած. տղորմած ա:

Ասեիլու քիմին տղէն էլաւ, գնաց, մտաւ յօղի մէջ: Տղէն քնաւ-
գիշերուան մէջ էրազ էկաւ տղին, ասաց. «Նոթն օր ճամբախ կէր-
թաս, եօթն օր որ կը քմի, սիւտակ մուրուս խալիւորիմ՝ կը խան-
դիպես. էնի ճամբիւր վրէն նստուկ ա, էնի քեզ կասայ իմալ էրթաս»
իմալ չէրթաս:

Տղէն իմցաւ որ էրազ էր. դարձաւ էլման պարկաւ, քնաւ: Բարի
լուսն որ բացուաւ վըր ճաղամաքին, տղէն էլաւ, ընկաւ ճամբախ-
նօթն օր որ քմաւ, գնաց դէմ էղաւ էն խալիւորուն.— Բարի լուս,
ասաց. պապէ:

Ասու բարին, տղան, դո՛ր կէրթաս:

— Թագաւոր դրեր ա վըր ընձիկ, խօսող մարմառ քար կուզայ,
ես իմալ էրթամ, իմալ բերեմ. բալիմ ճամբախմ դո՛ւ խանես, պապէ
ջան:

Նքոր էմալ ա, տղան, լաօ՛, կէրթաս ծովու պուռկ ջոջ քարմ՝
կայ, էն քարի տակ խրեղէն ձիւ գեամ կայ. էն գեամ կը խանես.
կը զանես ծովու մէջ, խրեղէն ձիւ՝ կէլի, կը խէծիս: Էն քարի տակ
մէկ խատ էլ սանտր կայ, մէկ յէսան, մէկ խատ էլ արծիւ: Յէսան
թալիս, պետին կեղի սաստ քար որ ջեյրան մէջ չը կանար պա-
տեր. արծիւն թալիս՝ դուրան կը կտրի ծով. էն սանտր որ թալիս,
կեղի սատալ փուշ. էն քո յետև ընկնող քեզի չը կանար խասիւր էլ-
«է՛մ կէրթաս, մարմառ քարի վրէն կը կայնիս. մէկ կտոր կտրելու
քիմին, քարիւ ուրանց ուրանց կը կտրուին ու կընկին քո յետևէ,
չու՛մ Թագաւորի սարէն. հրմա՛ տղան, լաօ, չը վախենաս, էն տեղ քո
յետևէն կը բօռան թի «հայ հայ, մարմառ քար տարաւ խողածին»
չեղի յետևանց աչքիս, օր աչքելու քիմին կեղիս քար, չեղի աչքիս:
Էն տեղացէն քար որ սուար, էկար. կէրթաս էլման էն ջոջ քարի
քով. գեամ ձիւ գլխուց կը խանես, խրեղէն ձին կէրթայ ծովու
մէջ, գեամ կը խորես քարի տակ, կէրթաս քո բանին:

Խալիւորն օր տղին քարիմ էրաց, տղէն առաւ ճամբախն ու
գնաց: Գնաց խասաւ էն քարի կուշտ. գեամ քարի տկէն խանեց-
դարկեց ծովու մէջ, խրեղէն ձիւ՝ էլաւ դուս. էկաւ Լո քաղի մօտ
կայնաւ, առաւ զլէսան, առաւ զարծիւն, առաւ սանտր, խէծաւ ձին
ու դէմ էրեց մարմառ քարն ու էկաւ նստ գնաց, քիչ գնաց Աս-
տուած գիտայ. խասաւ էն մարմառ քարի քով, կայնաւ. դարկեց,
կտորմ քար կտրեց խընց չախմլքարմ. դրեց ծոցն ու զոնեց ձիւ
բերան,՝ դարձաւ: Քարիւ ուրանց ուրանց կտրուան ու ընկան տղի
յետևանց: Սարեր, քարեր, դաշտեր բօռացին, խժացին— հայ խողա-
ծին մարմառ քար տարաւ ու տարաւ. ասեի քիմի. էդ քարի տէր
պառաւմ կէր, խէծաւ ձնումն, օձն էրաց չալիս, առաւ ձեռ ու
ընկաւ տղի յետև: Տղէն յէսան թալեց յետևանց, էդ կային գաշտն

կտրաւ սար ու ձոր ու քար: Պառաւ սար ու ձոր ընցաւ.—Տղան, ասաց, իմ ձեռէն դո՛ր պո՛ր պրծիս:

Տղէն թալեց սանտր, թալելու քիմին՝ էղաւ տատաշ ու փուշ: Պառաւ էլման պրծնելանց էր, տղէն թալեց զարծիւն. դուրան կտրաւ ծով, պառաւ խէծաւ ձձում, տուեց վրը ծովու վերէն. խասաւ ծովու կէս, պառաւ էգ տեղ պատռաւ:

Տղէն դարձաւ, էկաւ էն քարի տեղ, ինչոր զեամ տկէն խաներ էր. զեամ ձիւռ գլխուց խանեց, ձին գնաց ծովու մէջ. զեամ խորեց քարի տակ ու առաւ քարն էկաւ:

Տղէն բերեց քար, դրեց թագաւորի սարի յառէջ. քարելու կտորտանք դու ընկուկ ճանրախ կուգէն, էկան թագաւորի սարի կուշտ իրուր վրայ գլխիրուան:

Թագաւոր խանչեց սեքնի պառուուն, ասաց,

—Պառան, տղէն էկաւ, բմալ էնենք:

—Իմալ պո՛ր էնես, ասաց պառաւ, ճամբխա անմահական խըն-
ձորի, էրթայ էլ չիգայ:

Թագաւոր խանչեց տղին, ասաց.

—Տղան, անմահական խնձոր պո՛ր բերես, ջուր չը բերես, աղջիկ չեմ խտար:

Տղէն գեմայ դուս էլաւ, գնաց, աղջկայ յօղի պատի տակ նըս-
տաւ, էլաց:

Աղջիկ գեմայ սիրտ տուեց տղին. տղէն գնաց պարկաւ Քնաւ. էրգի մէջ տղի էկան, ասեցին.—Լուսուն կը խանչես քո Աստուած. կէլիս կէրթաս. Խաբշու ձոր կայ. էն ձորու մէջ քարմ կայ. էն քա-
րի մօտ մուլարէ մ'կայ, սախսան ոտ մարտիվան կիջիս ցածր, էն տեղացէն կը բօռ.աս. բօռալու քիմին մէկ զազանմ կուգայ, չը վախե-
նաս, զազան քեզի բան չի ասայ, քեզի կը խասուցէ անմահական խնձորին, կառնես, կուգաս:

Տղէն խըլտուն որ լուսցաւ, ընկաւ ճամբախ ու գնաց: Շատ ու քիչ գնաց, Աստուած գլխայ. գնաց էգ Խաբշու ձորու մօտ, էն ջուջ քարի կուշտ կայնաւ. տեսաւ որ մուլարի գուռ գաղիկ էր. տղէն խանչեց Աստուած. ու մտաւ էգ մուլարի մէջ. էգ սախսան ութ քա-
րանէն իջաւ. իջնելու քիմին եօթ գլխէն գազան էլաւ առէջ.

—Հա ասաց, խե՛ր ա. ազան, դու էս տեղքանք:

—Խե՛ր ու շառ խառուռ իրար, ասաց տղէն, իմ թագաւոր ձիւ
ճամբխեր ա. մէկ խառ անմահական խնձոր կուգայ:

—Հայ քու ճամբխողի աչքեր քոնայ, ասաց գազան. դու էտ
բարա իկիթ տղէն, դու իմալ ընկար էս վէրքեր, ես պրծիս, ես
չը պրծիս. գա՛րի լա՛ծ, դա՛րի վրը գլխաւ, տեսնե՛ք. վրը քո բախտին:

Գազան որ տղին առաւ վրը գլխուն, բռնաց կարմիր խօշուն։
Կարմիր խօշ մէկ սնաթուան մի ճամբախ գատանց բռնաց։

—Ի՞նչ ա. ըսեց, ազատող գազան։

—Կարմիր խոշ, մուխմամ պախան քեզի։ Հոս տղին կը թալեմ
քամկիդ, դու էլ խառուցա սե խօշու քամկին։ Ասաց ու թալեց։

Տղէն ընկաւ կարմիր խօշու քամկի վերէն, կարմիր խօշ թալեց
սե խօշու քամկին, աղէն ընկաւ մութ աշխարհ։—Աչքերդ խփռւ,
ասաց սե խօշ։ Տղէն աչքեր խփուց։ Սե խօշն էլ թալեց սիւսակ
խօշուն։ աղէն ընկաւ լուս աշխարհ։ Սիւսակ խօշ խարցուց տղից։
—Տղա, գո՛ր կերթաս։

—Հայ քու ճամբխողի աչքեր քոնայ։ Տղա լսօ, քեզի մուխմամ
պախա, որ քեզի շատ գատանց կը թալեմ. ճամբխու վերէն ջոջ ձորմ
կայ, իլին ջուր ա, թի էս եան ընկար, գաթի կը կուրխիս, թի էն
եան ընկար, կընկիս լուս աշխարհ. կէրթաս քօ անմախական խնձոր
կառնես, կը դառնաս. որ դարձար, էկար. էն տեղ ջոջ քարմ կայ,
կուզաս էն քարի կուշտ, կը կայնես. ազնանուրի խաւք յմէն ժուս
էն քարի վերէն նստած ա, օր խաւքուն տեսար, գլօխ կիջուցես.
կը խնդրուիս քովէն, էն քեզի կը խառուցայ իմ քամկին։ Ասաց ու
թալեց սիւսակ խօշ. աղէն գնաց ընկաւ ձորով էն տեղ—լուս աշ-
խարհ։ Տղի աչքեր որ բացուաւ, պատտաւ. գնաց, մէկ խատ անմա-
խական խնձոր քաղեց ու դարձաւ, էկաւ էն ջոջ քարի կուշտ, Ազ-
նանուրի խաւք դայիկ էր. աղէն գլօխ իջուցեց, խաւքն ասաց։

—Խոզածին, խաւք ուր թեւով, օձն ուր պօրտով, էսա տեղ-
րանք չը կանէր գէր, դու իմալ էկար։

Տղէն ասաց.—Սալիլի առն Աստուած աւիրա, որ ընձիկ
ընկըցուցեր ա դայիկ, քեզնէ կը խնդրեմ, ազնանուր խաւք, որ ձիկ
խառուցես սիւսակ խօշու քամկին։

Ազնանուրի խաւք աղէն առաւ վրը թեւուն, բերեց, դրեց
սիւսակ խօշու քամկին. սիւսակ խօշ թալեց սե խօշուն, սե խօշ
թալեց կարմիր խօշուն, կարմիր խօշ թալեց գազանի գլխուն, գա-
զան էլ աղին խառուց սմսսան ոտ քաւանին։ Տղէն դուս էկաւ էդ
տեղէն ու էկաւ խասաւ թագաւորի սառէն, տարաւ անմախական
խնձոր, դրեց թագաւորի յառէջ։

Թագաւոր որ տեսաւ, կարմացք մնաց, ասաց, խանչէք յիգայ
պառառն։

Պառաւ գտան, բերեցին. թագաւորն ասաց։

—Պառաւ, քու տուն քանդուի. աղէն էլման էկաւ։

—Բան չկայ, ասաց պառաւ. ուսքա Մուրատ էսա ութ խարիւր
տարի մեռեր ա. գլխ էրթայ ուսքա Մուրատին գտի, բերայ որ քու
փօք ու սառէք չինայ, նոր քո աղջիկ տուր։

կտրաւ սար ու ձոր ու քար: Պառաւ սար ու ձոր ընցաւ.—Տղան, ասաց, իմ ձեռէն դո՛ւր պո՛ր պո՛ր պո՛ր:

Տղէն թալեց սանտր, թալելու քիմին՝ էղաւ տատաշ ու փուշ: Պառաւ էլման պրծնելանց էր, տղէն թալեց զարծիւն. դուրան կտրաւ ծով, պառաւ խէծաւ ձձուձ, տուեց վրը ծովու վերէն. խառաւ ծովու կէս, պառաւ էգ տեղ պատռաւ:

Տղէն դարձաւ, էկաւ էն քարի տեղ, ինչոր գեամ տկէն խաներ էր. գեամ ձիւձ գլխուց խանեց, ձին գնաց ծովու մէջ. գեամ խորեց քարի տակ ու առաւ քարն էկաւ:

Տղէն բերեց քար, դրեց թագաւորի սարի յառէջ. քարերու կտորտանք դրւ ընկուկ ճանրախ կուգէն, էկան թագաւորի սարի կուշտ իրուր վրայ գիւրուան:

Թագաւոր խանչեց սէրնի պառուուն, ասաց,

—Պառան, տղէն էկաւ, քիմալ էնենք:

—Իմալ պո՛ր էնես, ասաց պառաւ, ճամբխա անմահական խըն-
ձորի, էրթայ էլ չիգայ:

Թագաւոր խանչեց տղին, ասաց.

—Տղան, անմահական խնձոր պո՛ր բերես, ջուր չը բերես, աղջիկ չեմ իտար:

Տղէն գեմայ դուս էլաւ, գնաց, աղջկայ յօղի պատի տակ նըս-
տաւ, էլաց:

Աղջիկ գեմայ սիրտ տուեց տղին. տղէն գնաց պարկաւ Քնաւ. էրգի մէջ տղի էկան, ասեցին.—Լուսուն կը խանչես քո Աստուած. կէլիս կէրթաս. Խաբշու ձոր կայ. էն ձորու մէջ քարմ կայ. էն քա-
րի մօտ մուկարէ մ'կայ, սախան ոտ մարտիվան կիջիս ցածր, էն տեղացէն կը բօռաս. բօռալու քիմին մէկ զազանմ կուգայ, չը վախե-
նաս, զազան քեզի բան չի ասայ, քեզի կը խառուցէ անմահական խնձորին, կառնես, կուգաս:

Տղէն խըլտուն որ լուսցաւ, ընկաւ ճամբխա ու գնաց: Շատ ու քիչ գնաց, Աստուած գիտայ. գնաց էգ Խաբշու ձորու մօտ, էն ջուջ քարի կուշտ կայնաւ. տեսաւ որ մուկարի դուս գաղիկ էր. տղէն խանչեց Աստուած, ու մտաւ էգ մուկարի մէջ. էգ սախան ութ քա-
րանէն իջաւ. իջնելու քիմին եօթ գլխէն գազան էլաւ առէջ.

—Հա ասաց, խէ'ր ա, ազան, դու էս տեղքանք:

—Խէր ու շառ խառու՞ն իրար, ասաց տղէն, իմ թագաւոր ձիւ
ճամբխեր ա, մէկ խառ անմահական խնձոր կուգայ:

—Հայ քու ճամբխողի աչքեր քոնայ, ասաց գազան. դու էտ
բարա իկիթ տղէն, դու քիմալ ընկար էս վէրքեր, ես պրծիս, ես
չը պրծիս. գա՛րի լա՞ծ, գա՛րի վրը գլխուս, տեսնե՛ք. վրը քո բախտին:

Գազան որ տղին առաւ վրը գլխուն, բռնաց կարմիր խօշուն։
Կարմիր խօշ մէկ սնաքուն մի ճամբախ գատանց բռնաց։

— Ի՞նչ ա. ըսից, ազատող գազան։

— Կարմիր խօշ, մուխամ պախան քեզի։ Էսա տղէն կը թալեմ
քամկիդ, դու էլ խասուցա սե խօշու քամկին։ Ասաց ու թալեց։

Տղէն ընկաւ կարմիր խօշու քամկի վերէն, կարմիր խօշ թալեց
սե խօշու քամկին, աղէն ընկաւ մութ աշխարհ։— Աչքերդ խփու,
ասաց սե խօշ։ Տղէն աչքեր խփուց։ Սե խօշն էլ թալեց սիւտակ
խօշուն։ տղէն ընկաւ լուս աշխարհ։ Սիւտակ խօշ խաբցուց տղից։
— Տղա, գոր կերթաս։

— Հայ քու ճամբխողի աչքեր բռնայ։ Տղա լաւ, քեզի մուխամ
պախա, որ քեզի շատ դատանց կը թալեմ. ճամբխու վերէն ջոջ ձորմ
կայ, իլին ջուր ա, թի էս եան ընկար, զաթի կը կուրխա, թի էն
եան ընկար, կընկիս լուս աշխարհ։ Կէրթաս քո անմախական խնձոր
կառնես, կը դառնաս. սը դարձար, էկար. էն տեղ ջոջ քարմ կայ,
կուգաս էն քարի կուշտ, կը կայնես. աղնաճուրի խաւք յմէն ժուս
էն քարի վերէն նստած ա, որ խաւքուն տեսար, զլօխ կիջուցես.
կը խնդրուիս քովէն, էն քեզի կը խասուցայ իմ քամկին։ Ասաց ու
թալեց սիւտակ խօշ. աղէն գնաց ընկաւ ձորով էն տեղ—լուս աշ-
խարհ։ Տղի աչքեր որ բացուաւ, պտտաւ. գնաց, մէկ խատ անմա-
խական խնձոր քաղեց ու դարձաւ, էկաւ էն ջոջ քարի կուշտ, Աղ-
նաճուրի խաւք դայիկ էր. տղէն զլօխ իջուցեց, խաւքն ասաց։

— Խողածին, խաւք ուր թեով, օձն ուր պօրտով, էսա տեղ-
րանք չը կանէք գէր, դու իմալ էկար։

Տղէն ասաց.— Սալլիպի տուն Աստուած աւիրա, որ ընձիկ
ընկրցուցեր ա գայիկ, քեզնէ կը խնդրեմ, աղնաճուր խաւք, որ ձիկ
խասուցես սիւտակ խօշու քամկին։

Աղնաճուրի խաւք աղէն առաւ վրը թեւրուն, բերեց, դրեց
սիւտակ խօշու քամկին. սիւտակ խօշ թալեց սե խօշուն, սե խօշ
թալեց կարմիր խօշուն, կարմիր խօշ թալեց գազանի գլխուն, գա-
զան էլ աղին խառուց սնաքան ոտ քաւանճին։ Տղէն դուս էկաւ էդ
տեղէն ու էկաւ խասաւ թազաւորի սաբէն, տարաւ անմախական
խնձոր, դրեց թազաւորի յառէջ։

Թազաւոր որ տեսաւ, կարմացք մնաց, ասաց, խանչէք յիգայ
պառաւուն։

Պառաւ գտան, բերեցին. թազաւորն ասաց։

— Պառաւ, քու տուն քանդուի. աղէն էլման էկաւ։

— Բան չկայ, ասաց պառաւ. ուսքա Մուրատ էսա ութ խարիւր
տարի մեռեր ա. գըն էրթայ ուսքա Մուրատին գտի, բերայ որ քու
բօւք ու սաբէք չինայ, նոր քո աղջիկ տուր։

Թագաւոր խանչեց տղին, ասաց.—Տղան, քեզնէ կուգեմ ուսքա Մուրատ բերես, որ էսա ֆօժ ու սարէք շինայ, նոր աղջիկ տամ քեզի:

Տղեն էլման էլաւ, գնաց. աղջկէ փանճարի տակ էլաց, աղջիկ գլօխ փանճարից խանեց դուս. սիրտ էտուր տղին, տղէն գնաց էլման պարկաւ: Քնաւ. էրգի մէջ էկան, ասեցին. «Տղան, ուսքա Մուրատ էնու գերեզման Զանճրու սարի գլօխ. քառսուն գերեզմաներու մէջ խորուկ ա, էնոր վրեւ քար կարմիր քար մ'ա. էն քար որ շրջեցիր. էնոր դօշի վրէն ուրիշ քար մ'էլ կայ, էն քարի վերէն գրուկ ա. էնոր խանճրներ թի որ տեղ խորուկ ա. փորես, զէն քար կը խանես. էն գրերու մէջ սիւտակ գիրմ կայ, էն սիւտակ գիրն որ քլուցես, ուսքա Մուրատ կէլի, նստի, հրմա չը վախենաս. էն տեղ քու խետ կէլի կուգայ»:

Խըլըսուն շուտ տղէն էլաւ, ընկաւ ճամբախ ու գնաց, Շատ գնաց, քիչ գնաց, Աստուած գիտայ, խասաւ Զանճրու սարի գլօխ. Մուրատի գերեզմանի վրէն կայնաւ. կարմիր քար շրջեց մէկ եան. փորեց, զէն քար խանեց, սիւտակ գրեր ըլուց. ուսքա Մուրատ աչքեր ճրմուելին էլաւ, նստաւ.

—Հէյվախ ասաց. էս ինչ խնտար քներ եմ ես. տղան, ընչի էսա քնից խանեցեր ձի:

—Իմ Թագաւոր ճամբխէ քո յետեւ, որ գաս, ֆօժ ու սարէք շինես. ասաց.

Ուսքա Մուրատ քարի վերեւի գիր կարդաց, էլաւ առաւ գողէն, գնաց վըր խանճրներուն, կայնաւ Փորեց, խանճրներ խանեց, խարիբ տարուան խանճրներ ինչոր մէկ առուր խորուկ էղնէն. ուրազ զարկեց զուր մէջկապ. տղէն էլ խանճրնոր թալեց զուր քամակ ու ընկան ճամբախ. էկան Թագաւորի սարէն, էլան դուս: Թագաւոր խանչեց պառուսն, ասաց.

—Պառաւ, իմալ էնինք, տղէն ուսքա Մուրատն ու ուր խանճրներն էլ առաւ էկաւ:

—Տեղ մ'էլ ճամբխա, ասաց պառաւ. թի էնի էկաւ, ինչ կուգես, ասա: Արարատն' որ շոգու մարդ կը խալի. էն տեղ քառսուն դիւլա կայ, քառսուն դիւլի կուշտ էլ քառսուն դունով ներս մէկ աղջիկ կայ. ճամբխա զըխ էն աղջիկ, առնի, գայ քեզի, հրմա գիտեմ, էլթլու քիմիմ ոտով զլիսով կը կորսուի:

Թագաւոր խանչեց տղին ու ասաց.—Տղան, կուգեմ քեզնէ, Արարատուն քառսուն դիւլի կուշտ աղջիկմ կայ, բերես ընձիկ. նոր իմ աղջիկ խալալ կենեմ քեզի:

Տղէն դուս էլաւ, ուրան ուրան մէջից, ասաց. «էս գախուն ընձիկ օր ազատող կայ, խրեղէն ձին ա». դէմ էրաց, գնաց. դէմէս-

դէմ էն քարի մօտ կայնաւ: Էն տեղացէն գեամ քարի սկէն խանեց, զարկեց ծովու մէջ. խրեղէն ձին էլաւ դուս. տղէն իլաց:

—Տղայ, եա՛. ինչի՞ կուլաս, առաց ձին:

—Արաքստան չոգ ու կրակ. ես ճամբարի չեմ ճանչնայ.

—Յէլի՛, խէծի՛ր իմ քամակ, մկն քեզ կը խառուցեմ:

Տղէն էլաւ խէծաւ, ձին առաց.

—Տղա, թի սևով էրթամ վըր իմ քամկին կիրիցիս, չոգ ա. ջրի միջով կը տանեմ որ խով էղի. հըմա քեզի մուղփամ բռնա. աչքերդ էլ դայիմ խփու, որ չը վախենաս:

Տղէն աչքեր խփուց. խրեղէն ձին խաւայամիւ էղաւ. ծովերն յմէն ընցաւ, մէկ աչք խփոցի խասուց տղին քառսուն դիւլի փաււնի մէջ, իջուց: Տղէն ձին թորկեց էն տեղ, գնաց դիւլերու սարի բոլոր պտօտաւ, տեսաւ որ դռներ բաց էր, մտաւ ներս. աչքեց որ լուսն-գով դիւլէք յօղի մէջ քնուկ էն. յեռսուն և ին դիւլէն էլ չէնքեց, ընցաւ, գնաց մտաւ աղջկէ յօղի մէջ, տեսաւ որ մէկ դիւլէն էլ զլօխ գրբը աղջկէ յօփ վրէն, քներաւ Աղջիկ տղին որ տեսաւ, մազեր փռչ փռչ կայնաւ, խարցուց.

—Տղա, օձն ուր պօրտով, խաւքն ուր թեով, էստ տեղբանք չէր կանայ դայ՝ դու իմալ էկար, քաշուի՛ր, քեանի շուտ ա. էտնք էտա քառսուն օր քնած ա. մացեր ա մէկ սնաթ որ յիմնան, քո ջոջ կտոր քո անկանջ կը թորկեն.

—Աղջի, ասաց տղէն. ես քե յապով եմ էկեր, իմ աչք դիպաւ քո յերես. դալիսներու ախն իմ սրտէն էլաւ. էտա քո ջամալ, քիթ ու բերան, էտա քու աչքերն ու ընքներ, քու խալխալ ծծեր ընձիկ վառեց ու իրիցեց. կուզեն մկա էլ թող էլենն, ձիկ սպանեն:

—Քաշուի՛ր, խէրիք ա ամբող զամբող զրուցես, ասաց աղջիկ:

—Աղջի, ընչի՞ էմալ կէնես. դու խողածին, ես խողածին, ի սէր Ասուն էղնի, ձիկ թալեր եմ քու քօռ, ճարմ դու դտիր:

—Սա ինչ ճար էնեմ, մնաց կէս սնաթ որ դիւլէք յիմնան:

Տղէն շատ կլաց էդ տեղ: Որ էլաց, էդ աղջկայ սրտի մէջ ըռամ ընկաւ.

—Տղա, ասաց. մնաց տասուերկու դախա որ յիմնան. էսա դալի մուրսի ասակ մէկ բաղնիսմ կայ, կանան նէ շուտով խարձկես:

Տղէն վազաւ, խարձկեց. աղջիկն ասաց.

—էսա իմ քամկի յետե դուռմ կայ, բաց, մտի էսա յօղի մէջ. մկայ էտնք քնուց կէլին վեր, որ յէլան վեր, էն յառջի քնողն յաւալ կէլի, կէրթայ. էն որ գնաց. վաղն էլ էն մէկել կէրթայ, յմալ սրով օրական մէկ, չուրմ քառսուն օր քմի. յետքն օր էկաւ՝ մէկ օր կը մնան, էն մէկել օր էլման քօմով կը դառնան, կգան. մկայ դու քառսուն օր պտի մնաս էդ յօղի մէջ:

Տղէն դուռ փակեց, մտաւ նեւ. դալկեք քառասուն էլ դիօխ վերջին վեր, էլան նստան: Խաց ուղեցին, աղջիկ խաց բերեց, կերան. էն յառջի դէվէն էլաւ, զնաց: Քառասուն օր քմաւ. քառասուն էլ դառցին: Աղջիկ խանչեց տղին, ասաց. — Ի՛նչվէք դացին, արե՛ դուս:

Տղէն էկաւ, աղջիկն ասաց.

— Դու կանանս ձի տանես. որ էկեր ես տանելու, կօ հա խրլըսուն դէվէք կուգան:

— Աղջի. ես ունիմ խրեղէն ձի, կօ հա դաշտ կարծայ. որ քառասուն օրուան ճամբախ մէ օր կու կտրայ. քեզ կառնեմ քամկիս, աչք բանալ խիուցելուն կը խառուցեմ տեղ:

— Սրոր էմալ ա, զնա, խրեղէն ձին բեր:

Տղէն զնաց, ձին առաւ էկաւ. աղջիկ բացեց դէվեսներու յօդք, խաս խաս ապրնքներ, անգին քարեր, էլին բեռ, թալին վրը խրեղէն ձիուն, էլան ջխթանց խէծան ու քչեցին: Մէկ աչք թարթոցի թագաւորի բեաւեցի մէջ խասան: Եդ տեղ ձիուց իջան: Ձին տղին ասաց. — Ձիկ տալ իմ տեղ, նոր դարձեւ. արէք, գացէք:

Տղէն խէծաւ, ձին տարաւ ծովու պռուկ. զնամ խանեց բերնէն, ձին մէկէլ ասաց.

— Տղա. քաշա՛ւ երկու խաս մազ իմ պօչէն. ինչ ժամանակին որ նեղ կընկիս, էսա մազեր կուտաս կրակ, ես քեզ կը խասիմ:

Տղէն քաչեց էրկու խաս մազ պոչէն, ձին մտաւ մըջ ծովուն. ինք էլ գնամ խորեց քարի տակ ու դարձաւ, էկաւ. առաւ աղջիկ, խասցուց թագաւորի սարէն: Թագաւոր որ տեսաւ աղջկէն. խեղք զխուց զնաց, ուշքաթափ էղաւ, ասաց.

— Տղա, նոր քո բերած ընձի խալալ, իմ աղջիկն էլ քե, դը գնա, քո պատրաստութեն տես:

Չուրմ տղէն էկաւ, ուսքա Մուրատ խօսող մարմառ քարերուց ֆօֆ ու սարէն յիներ՝ պրծեր էր: Խանչեց ուսքա Մուրատ տղին:

— Տղա, լա՛՛՛, ձիկ իրեք օր ա մացեր. ես կը մէռիմ, թի ձի չուտով խասուցիր իմ տեղ, կազատուիս. որ չը խասուցիր, դու էլ խըտ ընձիկ կը մէռիս:

Սերնի պառաւ էդ խսեն խեց, զնաց, ձնում խէծաւ, օձն էրաց չպուխ. զնաց Ջանճըլու տարի տակ. էն Կային դուրան, սէյր էրաց, էրաց ծով: Տղէն ուսքա Մուրատն առաւ, զնաց էդ տեղ. ծով որ տեսաւ, դարմացաւ, ասաց. — Կալ ու չկալ, սերնի պառաւն ա արե, էդ տեղ ծով չկէր: Դօրվեր որ զնաց, ճամբախ չը կարցաւ գտեր էր. ուսքա Մուրատի մեռնելու վաղըն էլ մացեր էր մէկ սնար որ պտի մեռնէր, տղէն էլ խեռ. խանչեց տղին, ասաց. — Մէկ ճար արա, ձի չուտ խասուր իմ տեղ:

էն տեղացէն տղի միտքն ընկաւ խրեղէն ձին, որ մազ էր քաշեր էր. մազն ի կրակ տուեց, խրեղէն ձին էն սհաքին խասաւ, տռաւ ուտրա Մուրատին քամակ, խանքներն էլ խետ. տղէն էլ էլաւ խէծաւ.

—Աչքերներդ խփուցէք, ասաց ձին. բացէք.—Խասուց դէմ, ուտրա Մուրատ մտաւ ուր տապնի մէջ. մտնել քիմին մեռաւ. Տղէն խող տուեց վերէն. քար կործեց վրը դօշին. խանքներ ուր տեղ խորեց, խէծաւ խրեղէն ձին. ընցաւ ծով, էկաւ էս տեղաց չոր, իջաւ, պագեց խրեղէն ձիու ճակատ, ձին գէն գնաց. տղէն էկաւ դըխ թագաւորի սարհն:

Հասնելու քիմին, գնաց թագաւորի մօտ, ասաց.

—Թագաւոր ապրած, քեզնէ խնդիր կենեմ որ սեքնի պառաւ քաւլիմ էնես ձիկ:

Թագաւոր ամբ էրաց, պառաւ քաւլիմ էրին տղին:

Տղէն կատղուկ ձիւմ գտաւ, պառոււ ծամեր կապեց ձիու պոչ. չորս խատ չըպուխ զանեց ձիու քամկին.

—Իրիկուն ասաց, քեզնէ կուզեմ որ պառոււ ծամեր մինակ խետդ բերես:

Կատղուկ ձին պառոււ օսկուններ սըղկըւտեց, հաբսահուրսէք լցեց փոր, փնչփնչալէն պառոււ ծամեր պոչէն կախ, դարձաւ էկաւ. Նոր տղէն յէլաւ, ուր խարսնիսն էրաց. քառսուն օր քառսուն գիշեր զուժբ ու զուռնա զանին, քե՛ծ աւ ուրախութեն արեցին:

Ուտրա Մուրատի յինած սարհն էլ, թագաւոր քաւլիմ էրաց տղին:

Էնոնք խասան ուրանց մուրագին, ջաղամաքն էլ խասնի ուր մուրագին:

ՀԱՃԻ ՍԱՅԱԹ

(Խալաթայ բարբառով *)

Հաճի Սայաթ մէկ տղայ, մէկ աղջիկ ու ուր կնիկ:

Մէկ օր Սայաթ կերնի, կերթայ պազար, կը տեսնի մէկ պատիկ տղայ. կօ թալուկ էր էն տեղ. կը վերցնէ, կօ տուն կը բերէ, կըսայ: — Կօ, կնիկ, մէկ տղայ իմ գտեր, բերեր իմ. մեզի մէկ տղա կէր, էղաւ էրկու:

էս տղի անուն դրեցին Թափտուխ (գտուկ):

Տիրեցին էդ տղան, էղաւ տաս տարեկան. մէկ օր ասաց Սայաթ: — Կնիկ, էս տղան ու աղջիկ մնան տուն, ես, դուն ու մեր հալալ տղէն էրթանք հան:

Աղջիկ ասաց. — Ընչի՞ գիտ ու Թափտուխն էլ չէք տանի խըռ ձեզի:

Խէրն վերուց, ասաց. — Լա՛օ՛, մենք էրթանք. էն մէկեւ դրուն ձեզի կու տանինք, մկայ էս տան ըմեն բանին մուղաթ էղէք. չուր մենք գանք:

էն տեղ էգոնք էրթալ էղին. մենք դառնանք աղջկէ ու Թափտուղի վերէն. էնպէս գիրար կու պախին, կը չախին, էփ ու թուխ կէնին, կուտեն:

---

*) Սոյն հեփաթը պատմողն է Խալաթեցի Մելիօն Մելիփ Մուրադեան (Զոփկ գիւղացի): Սա մնացած է Պօլիս եւ 18 տարի Վաղարշապատ: Այս հեփաթը բալութիւն մնամուրիւն է Կ. Պօլիս տպուած «Ափոք եղբայր» անուն հեփաթին, պահ մի է: Կարծեցի թէ սա համառօտութիւն լինի սոյն հեփաթին. բայց վերջերս բաւրբ բարբառով երգերն զիս վստահացուցին որ բուն իսկ ժողովրդական կը լինի: Արդէն լսած եմ ի Վաղարշապատ Ալիխան անունով: Նաեւ շատ տեղեր կը պատմուի:

Մէկ օր էլ Թափտուլս էլաւ, գնաց չուկէն. ինչ որ պիտէր ուրանց, ժողուեց, առաւ, էկաւ, ճամբխաւ մէջ տեղ կայնաւ, տեսաւ որ մէ պառաւ, ասաց.—Դու Հանի Սայաթի աղջկայ խեղ իմալ էք, գիրկ ու ծոց կէնէք:

—Թափանի պառաւ, չէ էնի իմ քիւրն ա:

—Էնի քիւ քիւրը չէ, քեզի գտած ա, պէտք է գէնոր առիս:

Թափտուլս ասաց.—Փո՛ւ, նալլաք սատանին էղի, էս պառաւ տատանայ ա, ինչ ա: Թող էտուր, էկաւ տուն:

Էն մկկը լուսուն ա, պառաւ էլման էկաւ առէջ, էլման գէն խօսք ասաց, էլման տղէն ականջ չէրաց: Էկաւ տուն, աղջկէն բան չտաց:

Էլաւ էն խուսուն գնաց, պառաւ էլման էլաւ առէջ, գէն խօսք ասաց:

Տղէն մէ խեղ յետ դարձաւ, էկաւ:

Աղջիկ ասաց.—Աղբէր, յորին շոտ դարձար, էկար էս օր:

Ասաց.—Դէ, խափանիր, գիւ ինչի ձի աղբէր կասես, գիւ իմ քիւր չես, գիւ դո՛ր, ես դո՛ր, ախր ձի գտած ա, յորին իմ անուն Թափտուլս դրած ա, ես քե պտի առնիմ:

Աղջիկ ինչ արաց-չարաց, չկարցաւ պրծեր էր, ասաց.

—Ի՛նչ ու քիօ Աստուած, համբերէ. էրթամ լուացուիմ, իգեամ:

Աղջիկ էլաւ գիւս, որ էլներ տանիս. տղէն ձեռ թալեց, զփեց, բռնեց:—Դո՛ր կերթաս, աղջի, ասաց:

Աղջիկն ա. Թափտուլի գլխի դագտան վրայ էզարկ խաբուխը. գլօխ կոտրաւ, արուն թափաւ:

Որ արուն տեսաւ, ցաւաց աղջիկ:

—Վա՛խ իմ աղբէր, վա՛խ իմ աղբւր, ասաց. վրէն խեղճաւ, գլուխ կապել:

Տարին քմաւ, էդ օր օլն է, օր Հանի Սայաթ պտի իգեայ: Թափտուլս գլուխ կոտրուկ գնաց առէջ. Հաջի Սայաթ ընկաւ Թափտուլի վիզնիվեր, ասաց.—Էդ ինչ հալ ա, ինչ ա էղեր:

Ասաց.—Նե՛ գիւ էղիք. նե՛ ձեր աղջիկ, գացեր էք, չուր մկայ իմ հալ էս ա էղեր, ըմեն օր մարդ կը բերայ ուր մօտ. էս օր լէ գարկեցին, իմ գլուխ էրին պրինսաւ, թորկին, դեացին:

Հանի Սայաթ ասաց ուր տղին.—Դնա՛, էն աղջիկ վերո՛ւ, տա՛ր իբուրակ. սպանէ, արի՛, որ գեամ ի տուն, չտանամ:

Տղէն գնաց տուն, աղջիկն օր տեսաւ ուր աղբէր, ասաց:

—Աղբէր, ուր ա իմ խէր, իմ մէր:

Ասաց.—Էդին գիէն գիւգեան. էլի, էրթանք առէջ:

Աղջիկէն կը խափայ. առաւ զաղջիկ, գնաց բուրակին մէջ:

Աղջիկ ձիուց իջուց, Թուր քաշեց, էզարկ, էզգից դետին, ասաց.
— Զուր էրթամ տուն, կը մեռնի:

Դարձաւ, էկաւ, խասաւ տուն, խէրն ասաց.— Խօն էրեցիր:

— Սպանեցի, Թալեցի բուրակի մէջ, էկայ:

— Աղէկ էրեցիր էն անզգամին:

Էնտեք Թըզ տուն մնան, աղջիկն էլ քիչ մը սաղցաւ, մնաց բուրակի մէջ:

Դառնանք Իրանայ դեխ.- Իրանայ դիէն Խոյա Ալիխան. ուր վազիրն էլ խետ՝ ման կուզային, ընկած էին բրակներու մէջ ալ ու դուռ (Թռչնորսութիւն) կէնէին:

Վազիրը վերու էծը լարեց, էտեէն զնաց, մնաց Ալիխան դատի կայնուկ, ուրին ուրին ասաց.

— Իգա տեղ պստտիմ, չուր վազիր իգեայ:

Պտտեցաւ, տեսաւ էն խօրոտ աղջկէն:

Վազիր էկաւ, Ալիխան ասաց.

— Դիւն Գեջիր (որս) բերեցիր, իմ Գեջիր էսա տեղ գտայ:

Ալիխան զաղջիկ վերուց, առաւ էկաւ, բրին սաղցուց. ինչ օլթուղվն իմցաւ: Տիրեց էդ աղջկէն, էրաց ուր կնիկ.

Մէկ տարի աղջիկ ճժով մնաց. վաղոն էկաւ, պարկաւ, էրկու տղայ էբեր:

Տնա տարի տիրեցին էդ աղէկներուն, ջոջան. մէկ օր կնիկ ուր իրկան ասաց.— Տաա տարի ձիկ բերերես, ես էլ խէր ունիմ, մէք ունիմ, աղբէր ունիմ. ինչ կեղնի, ձիկ տանիս, տեսնիմ:

Ալիխան ասաց.— Ես չիմ իգեայ խըտ քեղի, քաղաք կը մնայ անտէր. մարդ կը դնիմ խըտ քեղի, գնա:

Վազիրը ուր խօսուցում դրեց կնկայ խետ, ճամբեց, չուրի յիւր-կուն գեացին, իջան պրակի մէջ:

Վազիր ուր ասկրին իզին էտուր, ասաց.

— Տարէք, ձիանք կուշա ուտեն. արծան:

Վազիրը էկաւ խանութի կուշտ. նստաւ, ձեռ Թալեց վզով:

Խանութ ասաց.— Էդ թնչ բան ա, դիւ կենես, չէ քիւ աղէն դրեր ա խըտ ձի, որ հաւատարիմ էղիւ. էտկէս բան չէղի օր գիւ կէնիս:

Ասաց.— Պտի էղի, կեղի, Թէ չէ, կեղիմ քիւ մէկ աղէն կսպան-նեմ.— Էրկու աղէն էլա ոպանիս, չեղեր ա ու չեղիր:

Վազիր էլաւ էն մէկ աղին ոպանեց. մնաց մէկը:

Ասաց.— Զի ձեռ կու տաա, տո՛ւ, չէ, մէկիւ աղէն լէ կսպանեմ: Զեռ. չէտուր, վազիր էն մէկ աղէն էլ ոպանեց, էկաւ էրճան.

— Կնիկ, տաաց. ձեռ պտի տան:

—Դիւ քեօ Աստուած, ասաց կնիկ, տո՛ւր իմ չարչար, էրթամ վրը իմ տղոց լամ, իզեամ քեօ կուչտ:

Վաղիրը պարան կապեց ոտը, ծէրը բռնեց. աղջիկ գնաց. փէտ տնկեց. պարան կապեց փէտին, մտաւ ի բրակ, կուրթուաւ:

Վաղիր տեսաւ նե՛ խանութ կայ, նե բան, հաւար կէձգայ. չոհերուն կը զարկայ, քանի տեղով բրինդար կենէ, կասայ:

—Գողեր էկան, ձի զարկին, ետալու էրեցին. էրկու տղին էլ սպանեցին. խանութն էլ տարան: Ղօշունին էլ կասայ.—յորին անդ-ցաք, չէկաք:

Վաղիրը ուր դօշունով կը դառնայ Ալիխանի մօտ, կասայ:

—Ես մնակ էմ մացէ, գողերը բռնեցին վրէսի. տղէկներ սպա-նեցին. ձի բրինտար էրին, խանութին էլ տարան:

Ալիխան առեց ուր վաղիրը. էլաւ, դաւեհօ դլլըդընսա (ձեռք) ընկաւ աշխրներ, պտտեցին:

Աղջիկը էկաւ ուր խօր խովիւու մօտ, խովիւ վերուց, ասաց.

—Դիւ ձիկ չէս առներ:

Կասայ.—Խովիւ սղբէր, յիսնէ ձեռ վերուցես, իմ դաւո շատ ի, քղնէ հիւի կենեմ (շատ կը խնդրեմ):

—Որ էդմալ ասիր, դիւ իմ քիւրն էս.

—Քղնէ հիւի կէնեմ, ձեռք մի չոր պտի տաս, օր խազ-նիմ:

Կը խանայ ուր չորեր կուտայ աղջկէն. աղջկէ չորեր կառնէ, Աղջիկ ուր չորեր փոխեց. էկաւ խօր քաղաք-Բաղէշ, գնաց աղբրի վրէն, թուղթ կպուց. հստաւ, խաց կերաւ, իշկեց օր Թափ-տուխ էկաւ օր ձիանք ջրայ, աղջկէ ասաց:

—Քաշա՛լ, էս մէկ ձին բռնայ, էն մէկ ձին ջրեմ:

Քաշալ բռնեց, ջրեցին ձիանք. Թափտուխ ասաց.

—Մշակ չես էդի, քեզի բռնիմ:

—Կեղնիմ, յորի՛ չեղնիմ, իմ զանահաք (արհեստ) ինչ ա:

—Իրթանք մեր տուն, իմ խէր պարբի քեօ հախ:

Էլան դեացին տուն: Հանի Սայաթ ասաց.

—Քեօ հախ ինչ ա, ինչ կեառնաս էնիս:

—Ձի՛ կը պախիմ, դազարած կեղիմ. իզմար կենիմ. ինչ ասես կէնիմ:

Աղջիկ մէկ ամիս մնաց էդ տեղ, շատ լաւ խաւանան էդոր:

Սրմ լէ Բաշլուն ճանրեցին շուկէն բան բերելու: Քաշիկ գնաց շուկէն, տեսաւ-ինչ տեսնի, Ալիխան, ուր վաղիր:

Ալիխան էկաւ, աղբրի վերէն, լուացուաւ. թուղթ կարդաց, դրուկ էր.

—Ա՛յ պագրկեաներ, շուք որ կգաք,
 Ա՛յ խօնաներ դուք որ կերթաք.
 Այս գիրը Ալիխանին հասուցէք,
 Եթէ ստեղծող Աստուած կը սիրէք,
 Այս գիրն Ալիխանին հասուցէք.
 Հառաչանքներս նորա յայտնեցէք:

Քաչալի աչք կընկնի դարվիւններուն, դարվիւններն նստան. մա-
 րաֆա դուրմիւր էրած էն (սաղ ածելով երգ ասել). ամեն քամաւա
 կենէին. քաչալն էլ ա, ասպարած բանը մոռցաւ, նստաւ դարվիւնե-
 րու քամաւա.

Թափտուիս զնաց քաչալու էտե, էկաւ տեսաւ նստած ա, էրկու
 չափալեխ էզարկ, ասաց:—Շան որդի, ինչ նստած՝ քամաւա կենիս,
 մենք քզի բանի ենք համբեր:

Գնացին տուն. Հանի Սայաթ խարցուց.—Յորին անգըցար,
 տղա:

—Դարվիւններ խաղ կասէին, Թափտուիս էկաւ, ձիկ զարկեց:
 Փշուժ կռուաւ խետ Թափտուիսի Հանի Սայաթ:

Քաչալ Հանի Սայաթին հիւսի էրաց.

—Աղա, ասաց. քզնէ հիւսի կենեմ, իզիմ տաս: Սը էն էրկու
 դարվիւր բերեմ տուն, մեղի դօնախ:

—Հայտե, իզիմ ա քեզի, ինչ կենիս, էրէ:

—Ինչ օր կենեմ, էս օր պտի չխօսանք իմ վրէն:

Քաչալ զնաց, դարվիւններ դօնախ բերեց:

Ալիխան ասաց.—Քաչալ, դիւ ինչ ես, քեօ տուն ինչ էղի:

—Աստուած ինչ օ խամաք էրեր ա, կուտիք:

Էլան, զեացին, նստան, կերան, խմեցին, էլան պտի էրթէն:

—Ձեզի իզիմ չկայ, ասաց քաչալ. էս օր գիշիր պտի մնաք
 դաս. պտի խօսինք էս տեղ, լուսուն Աստուած ձեր բան յաջողայ:

Թափտուիս ասաց.—Ինչի կեղիս պատճառ:

Որ ասաց. էրկու սիլլա էտուր Թափտուիսին.

—Էս օր քաչալուն իզիմ ա, ասաց Հանի Սայաթ, ինչ կէնէ,
 կէնէ:

Քաչալ զնաց, դուներ փակեց. բանխներ էրեր, ուր ճեպ
 էղիր, ասաց.—Էս օր իզիմ իմն ա, ինչ որ կէնիմ, կէնիմ, դարվիւ
 բաբաներ, ինչ օ ձեր գլխուն էկեր ա, ասէք, ասաց քաչալ:

Ձմեռ էրկէն գիշեր էր, ամեկը ուր գլխու էկած ասաց:

Քաչալ ասաց.—Նօբաթ իմն ա, քանի խօսք էլ ես պտի ասեմ:
 Ասին.—Ասա:

Ասաց.—Մէ ժամանակով Բաղու քաղաք Հանի Սայաթ էղեր ա,
 էնուր էլ մէկ կնիկ, մէկ տղայ, մէկ աղջիկ էղեր ա, գացել ա միջաւն

մէկ տղայ էլա գաեր, բերեր ա, անուն դրեր ա Թափտուխ: (Թափտուխ էլա ուր մտքին մէջ կը մէզայ, Թափտուխ որ կայ, ես իմ)։ Հանի Սայաթ էլա, տաս, տանըխինգ տարի տիրեց էդ տղին. մէկ օր էլ էլա, գնաց ճան, Թափտուխն ու էդ աղջիկ թորկեց տուն: (Հանի Սայաթ էլա կը մեզէ, ես իմ Հանի Սայաթը): Թափտուխ ուր չար մտքով զօռ էտուր աղջկէն, աղջիկ ինչ իլան էրաց, չկեարցաւ պրծնէր. իբրուլը զարկեց գլխուն, էղաւ ըրինտար: Քաշալ ասաց. Աղէկ ականջ արէք:

Էլման ասաց.—Աղջիկ Թափտուխի վերէն ցաւաց, իջաւ, բրինը կապեց, ասաց. «աղբէր, իմ խոզին էլլեր քե խամար, էլի իմ աղբէրն էս, բան չկայ»:

(Թափտուխի ու վզվզուն աւաւ, բանլիս կուզէ որ դիւս էրթայ. փախնի): Տարին քմաւ, Հանի Սայաթ էլա, Թափտուխ գնաց Հանի Սայաթի առէջ. ասաց էսպէս, էսպէս: Հանի Սայաթ կողորկէ ուր տղէն, կաւնի, կը տանի զաղջիկ ի բուրակ, կսպանայ. աղջիկ չմեռնիր: Իրանա տեխէն Ալիխան ու վազիր նեզիր կիզան էն սար. աղջկան վերուցին, տարան, Ալիխան արաւ ուր կնիկ. տարիմ՝ մացին. էրկու տղայ էղաւ, աղջիկ մէկ օր իզին ուզեց օր էրթայ ուր խօր՝ վազիրը խօսունով էղիր խետ որ գնայ. գացին, չուր յիրկուն մէջ բուրակին մացին: Վազիր իզին էտուր ձիաւորներուն. ձիանք առան, գացին: Վազիրի միտք փոխուեր էր ախր, ձեռ թալեց աղջիկէն, աղջիկ ձեռ չէտուր: (Վազիրի էտն օրուլ զօլուլ թալեց): —Քաշալ. տուր բանլիս, էրթամ, իգեամ, ասաց վազիր:

—Մնաց էրկու խապաւ. կասեմ, կօ կերթաս:

Էլմ ասաց.—Վազիր աղէկներ սպանեց, աղջիկ մի հնար գտաւ, փախաւ: Վազիր ըրակի մէջ հաւար կը կանչայ, տղէկներ սպանեցին, կնիկ լէ տարան:

Քաշալ ուր փաշու շորեր խանեց.—Իչկէք, ասաց. մկայ ես էն աղջիկնիմ. էս էլ իմ խէրնի-Հանի Սայաթ, էս էլ իմ մարդնի-Ալիխան. էս էլ քե Թափտուխ, էս էլ քե վազիր,

Չանախ, չօմլիխ, կեաւչի, փասա. գոտք Թափտուխի, վաչիրի գլուխ կոտուաւ, Աստուած լուս էրաց:

ՍԻՆԱՍ ԹԱԳԱՒՈՐ ԵՒ ԳԻՒԼ

Խլարայ բարբառով *

Թագեաւոր մ' կեղի, խեղ մէկ լալի մ'։ գէլին կէլթան, կը պտտեն։ էդա թագեաւոր լէ ըսկի ավլաս ու քաւլա՞ չունէր։ Կէլթան մէկ դաւրեհի մ' ըռաս կիւզեան։ 'Խաւրեհ կասա։

— Թագեաւոր ապրած. ես գիտեմ, դո՛ւ ինչի շուռ կիւզեաս. — տղէ մ' ապով շուռ կիւզեաս, արի՛ քե մի խնձոր կուտամ, կէս դո՛ւ կեր, կէս սուլքան (թագունի) թ'ուտայ։ Աստուած քե էրկու տղայ կուտայ. մէկ տղէն լէ, խաւ էրա՝ օր տաս ձի։

Թագեաւոր խաւ էրաց, էլաւ գնաց ուր տուն. ինչ որ կէս ինք կերաւ, կէսն էտուր Սուլքանին։ Ին ամիս, ին դան, ին դաղը-գայ մնաց, թագեաւորի կնիկ պարկեաւ, էրեր ջուխթ մ' աղայ։ Տղէք ջօջան, էդան տաս տարեկան։ Աւուր մէկ դաւրեհն էկաւ, տեսաւ օր էրկու տղէն հոլ կը խաղին, ասաց.

— Կայ ու չկայ, էսոնք իմ խնձորի տղէկներն են։

Կանչեց զէն էրկու տղին, պստիկն չեկաւ. ջոջն էրեր, ասաց.

— Արի, էրթանք, քեօ խօր տուն սո՛ւր ձի շանց։

Տղէն ընկեաւ առջե, սարաւ. ասաց—էսա իմ խօր տուն ա։

'Խաւրեհ մտաւ ինե, տղի խօր տուն սալամըլ կապեցին առէջ. ասաց.

— Թագեաւոր ապրած կենայ, դու քեօ խօսաց տէրն ես։

Ասաց—խա՛, ես իմ խօսաց տէրն եմ։ Բերեց գերկու տղէն կայնեցուց դաւրիեի առէջ. ասաց—ո՛ր մէկ կը վերուս, վերցա։

'Խաւրեհ ասաց.— Պստիկ կը վերուս. պստիկ չը գնաց. ջօջին

---

*) Պատմած է Խլարայ Տալիպանի գիւղացի Պօղոս։ Սոյն հեքիարը ռաբրիարձակ եւ աւելի լաւ կը պատմէ Վաղարշապատցի Արսէն Դ. Բիմեան։

ասաց. ջոջ էլաւ ընկեալ դաւրեւի էտեւ, զնաց: Ղամբխու կիսուն ծարուրեցան. տղէն իշկեց օր սարի տկէն ծուխ մ' կերեալ, ասաց.

— Դաւրեւ բաբա. էրթանք էդա տեղ ջուր մ' խմինք, ընցինք:

— Ես չըմ գեայ, ասաց դաւրեւ. դու գնա խմէ, արէ:

Տղէն գնաց օր ջուր խմէր. կնիկ մ' էլաւ առէջ, ասաց.

— Ի՛նչ կը պտտօիս, անխելք տղան, էսա դաւրեւի խետ, մուխաթ կեցի, քե կսպանայ, գըռ ջանցակ լէ խառնայ էնա ջանցկներուն. ինք ջանցկէ բերդ մ' ա չի՛նէ, զլխուց բացան: Քե քաւքախ կուտամ, չուրի ճարի առէջ դու կընկնիս առէջ. սարին մօտըցար, կեասես էնոր—դու ընկիր առէջ. էն օր շեմն ընցաւ, դու գմշկա ինե, վերին գիէն սաթրին մի կայ, կընկի լղին, կապանայ:

Տղէն էլաւ գնաց, կնիկ խմալ ասեր էր, էնպէս էդաւ: Դըռան շեմին որ մօտըցան, զդաւրեւ դմշկեց ինե, սաթրին ընկեալ, վիզ կտրեց: Դաւրեւի ջանցակ վերուց, դրեց ի բերդ, գլխ գրեց ի բացան: Տղէն մտաւ ի մըջ բացնին. գուր ձին թորկեց, մէկ քաժա ձի մ' վերուց. նեաքեր լէ փոխեց ու էլաւ գուր ձին խեծաւ. ընկեալ ճամբարի Գնաց, ճամբխու կէսն ընցաւ, խազալ մի փախաւ առջևէն. լարեց, գնաց, մտաւ տիրու տուն: Տղէն գնաց տիրոջ դուռ իջաւ:

— Զիմ խազալ բերէք, տուէր:

Տան տէրն էլաւ դուս, ասաց.— ձի խազալ չկայ. ձի աղջկիկ մի կայ, արի, տամ քե:

Բերեց զաղջիկ էսուր տղին: Մէկ շաբաթ մի մնաց. աւուր մէկ կնիկ էլաւ, ջուր էլից, տղէն լուացուաւ, մէկ էլ իշկեց օր ծուխ մի կերեի, ասաց.— Կնիկ, էս ի՛նչ ծուխ ա կերեի:

Կնիկն ասաց.— Մարդ Աստըծուն, ի՛նչ լախ ունիս ծխէն. գէն ծուխ հանող ջանքի պառաւ մ'ա. մարդու զիան կենայ:

Չեղի, ասաց, ես պտի էրթամ, գէն ծուխ տեսիմ:

Էլաւ գնաց դրի ծուխ. ջանքու պառաւն էկաւ առէջ.

— Ելուի՛ թագեաւորի տղան. գլխուդ, արեւուդ մեռնիմ, ձի տղայ չկայ, արի, եղի ձի տղայ:

Էդա ջանքու պառաւ լէ, գուր բաղչի մէջ, ջոջ խոր մի փորեր էր. մեծ ծաղիկ մի դրեր էր ի բերան. գեալացողին կը խաբէր, կը մօտըցնէր խորուն, կը գմշկէր իցած:

Տղէն մէկ շաբաթ մի մնաց պառաւ մօտ: Շաբթէ մի սօրա պառաւն ասաց.

— Տղան, որդիս, էրթանք իմ բաղչի մէջ շիշրկիներ (ծաղիկ) խոնդնտայ:

Մէկ խէլ մի մըջ բաղչին գտղէն պտտացուց, սօրա տարաւ ջոջ ծաղիկ մօտ. տղէն խըտ կգելուն դմշկեց, ընկեալ խոր:

ՍԻՆԱՄ ԹԱԳԱՒՈՐ ԵՒ ԳԻՒԼ

Խլարայ բարբառով *

Թագեաւոր մ' կեղի, խեղ մէկ լալե մ'. գէլին կէրթան, կը պտօտեն. էդա թագեաւոր լէ ըսկի ավլաս ու քաւլա՞ չունէր: Կէրթան մէկ դաւրեհի մ' ըռաս կիւզեան: 'Իաւրեհ կասա.

— Թագեաւոր ապրած. ես գիտեմ, դո՛ւ ինչի շուռ կիւզեաս. — տղէ մ' ապով շուռ կիւզեաս, արե՛ք քե մի խնձոր կուտամ, կէս դո՛ւ կեր, կէս սուլթան (թագունի) թ'ուտայ. Աստուած քե էրկու աղայ կուտայ. մէկ տղէն լէ, խաւ էրա՝ օր տաս ձի:

Թագեաւոր խաւ էրաց, էլաւ գնաց ուր տուն. ինչ որ կէս ինք կերաւ, կէսն էտուր Սուլթանին: Ին ամիս, ին դան, ին դաղը-գայ մնաց, թագեաւորի կնիկ պարկեաւ, էքեր ջուլիթ մ' աղայ: Տղէք ջօջան, էդան տաս տարեկան: Աւուր մէկ դաւրեհն էկաւ, տեսաւ օր էրկու տղէն հոլ կը խաղին, ասաց.

— Կայ ու չկայ, էսոնք իմ խնձորի տղէկներն են:

Կանչեց զէն էրկու տղին, պստիկն չեկաւ. ջոջն էրեր, ասաց.

— Արի, էրթանք, քես խօր տուն տնւր ձի շանց:

Տղէն ընկեաւ առջև, տարաւ. ասաց— էսա իմ խօր տուն ա:

'Իաւրիե մտաւ ինե, տղի խօր տուն սալամլըղ կապեցին առէջ. ասաց.

— Թագեաւոր ապրած կենայ, դու քեօ խօսաց տէրն ես:

Ասաց— խա՛, ես իմ խօսաց տէրն եմ: Բերեց գերկու տղէն կայնեցուց դաւրիեի առէջ. ասաց— ո՛ր մէկ կը վերուս, վերցա՛:

'Իաւրեհ ասաց.— Պատիկ կը վերու՛մ. պատիկ չը գնաց. ջոջին

*) Պատմած է Խլարայ Տալիավանգ գիւղացի Պօղոս: Սոյն հեքեաքը շատ ընդարձակ եւ աւելի լաւ կը պատմէ Վաղարշապատցի Արսէն Դրիմեան:

ասաց. ջոջ էլաւ ընկեալ դաւրեւի էտե, դնաց. ճամբսու կիսուն ծարուըցան. տղէն իշկեց օր սարի տկէն ծուխ մ' կերեալ, ասաց.

— Դաւրեւ բաբա. էրթանք էդա տեղ ջուր մ' խմինք, ընցինք:

— Նա չըմ գեայ, ասաց դաւրեւ. դու գնա խմէ, արէ:

Տղէն դնաց օր ջուր խմէր. կնիկ մ' էլաւ առէջ, ասաց.

— Ի՛նչ կը պտոթիս, անխեղ տղան, էսա դաւրեւի խեւտ, մուխաթ կեցի, քե կսպանայ, դքու ջանճակ լէ խառնայ էնա ջանճկներուն. ինք ջանճկե բերդ մ' ա չինէ, գլխուց բաճան: Քե քամբախ կուտամ, չուրի ճարի առէջ դու կընկնիս առէջ. սարին մօտըցար, կեասես էնոր—դու ընկիր առէջ. էն օր յեմն ընցաւ, դու գմշկա ինե, վերին գիէն սարքին մի կայ, կընկի վզին, կսպանայ:

Տղէն էլաւ գնաց, կնիկ իմալ ասեր էր, էնպէս էդաւ. Դըռան շեմին օր մօտըցան, զդաւրեւ դմշկեց ինի, Ծաբրին ընկեալ, վիզ կտրեց. Դաւրեւի ջանճակ վերուց, դրեց ի բերդ, գլխի դրեց ի բաճան: Տղէն մտաւ ի մըջ բաճանին. զուր ձին թորկեց, մէկ քաժա ձի մ' վերուց. ցեաքեր լէ փոխեց ու էլաւ զուր ձին խեծաւ. ընկեալ ճամբախ: Գնաց, ճամբսու կէսն ընցաւ, խազալ մի փախաւ առջկէն. լարեց, դնաց, մտաւ տիրու տուն: Տղէն գնաց տիրոջ դուռ իջաւ.

— Զիմ խազալ բերէք, տուէք:

Տան տէրն էլաւ դուս, ասաց.— ձի խազալ չկայ. ձի աղջկիկ մի կայ, արի, տամ քե:

Բերեց դաղջիկ էսուր տղին: Մէկ չաքաթ մի մնաց. աւուր մէկ կնիկ էլաւ, ջուր էլից, տղէն լուացուաւ, մէկ էլ իշկեց օր ծուխ մի կերելի, ասաց.— Կնիկ, էս ի՛նչ ծուխ ա կերելի:

Կնիկն ասաց.— Մարդ Աստըծուն, ի՛նչ լախ ունիս ծխէն. գէն ծուխ հանող ջաքի պառաւ մ'ա. մարդու գիւն կենայ:

Զեղի, ասաց, ես պոի էրթամ, գէն ծուխ տեսիմ:

Էլաւ դնաց դրիս ծուխ. ջաքու պառաւն էկաւ առէջ.

— Վուլի՝ թագեաւորի տղան. գլխուդ, արեւուդ մեռնիմ, ձի տղայ չկայ, արի, էղի ձի տղայ:

Էդա ջաքու պառաւ լէ, զուր բաղչի մէջ, ջոջ խոր մի փորեր էր. մեծ ծաղիկ մի դրեր էր ի բերան. դեալացողին կը խաբէր, կը մօտընէր խորուն, կը գմշկէր իցած:

Տղէն մէկ չաքաթ մի մնաց պառաւ մօտ. Շաբթէ մի սօրա պառաւն ասաց.

— Տգա, որդիս, էրթանք իմ բաղչի մէջ չիլըկներ (ծաղիկ) խոնդնտայ:

Մէկ խէլ մի մըջ բաղչին գտղէն պտոթուց, սօրա տարաւ ջոջ ծաղկի մօտ. տղէն խըտ կգելուն դմշկեց, ընկեալ խոր:

Մնաց պատիկ աղբէր:

Եղա պատիկ աղբէրն էր, էլաւ ասաց ուր խօր:

— Ափօ, ես պտի էրթամ դըխ իմ աղբէր:

Էլաւ էկաւ ճամբխու կէս, ծարուրցաւ. ծուխ մի էրեաց, ասաց.

— Էն տեղէն ծուխ գէլի, խայ շէնլիկ ա, էրթամ մէկ ջուր մի խմեմ:

Գնաց ջուր խմելու, կնիկ գիտցաւ թէ էն ջոջ աղբէրն էր. ընչի օր էրկուս մէկ խնձորից էն, բակի իւարուց չըն ջոկնուն, խարցուց:— Գլխուդ, արևուդ մեռնիմ, թագաւորի տղա. գու իմալ պրծար էն զալլըմ վաւրեօից: Ասաց.— Աստուած պրծուց:

Տղէն խըտ գեախուն իմցաւ, օր ուր աղբէր էղա ճամբխովն ա գեացեր: Առաւ աղբօր ճամբախն ու գնաց. գնաց մէկ սաւրի մի ըռաս էկեաւ. մտաւ ինե, իչկեց օր աղբօր ձին դա. իչկեց օր թա աղբօր ճեաւերն էլ դա: Ինք լէ էլաւ գուր ճեաւ ու ձին թորկից էղա տեղ. թաժա ձեռ մ' էլ ճեաւ խագաւ. աղբօր ճամբախ էտուր ուր առէջ:

Գնաց, շատ ու քիչ Աստուած գիտայ, մէկ լէ իչկեց օր խագալ մի առէջէն փախաւ. լարեց զխագալ, տարաւ ասըռցուց տուն մի. ինք լէ իջաւ դուռ, ասաց.

— Յիմ խագալ բերէք, թէ ձեր տուն կագօլեմ:

Տան տէր էլաւ դուս. գիտցաւ թէ էղա ջոջ աղբէրն էր, ասաց.

— Տղա, ինչ կուղես. խագալ ժըխօ իմ աղջիկն ա. էղէ քե կնիկ: Տղէն էլ ձին չը տուաւ, մըջ ուր մտաց ասաց.

— Օր յըմալ ա, իմ աղբայր պլամար ա:

Էկաւ, իջաւ ի տոֆ. բերին իրիկուն եաթալ էցլին. տղէն թուր քեաչեց, դրեց մըջ ինք ու մըջ աղբրկին:

Լուսմթի տղէն էլաւ դուս. աղջիկ ջուր տարաւ օր լուայուի. իչկեց օր ձորու մը միջէն ծուխ մը գէլի, հարցուց.

— Աղջի, էն ինչ ծուխ ա կերեի:

— Չէ դու, ասաց, էս էրկու շաբաթ գեացեր իր էնա տեղ, Աստուած քե ջորով պրծուց:

Տղէն ասաց մըջ ուր մտաց—կայ ու չկայ. էն ծուխ խանողն զիմ աղբէր սպանէ: Քիչեց, գնաց, տեսաւ օր ջաջու պատաւ մ' էկաւ առէջ:

— Գլխուդ, արևուդ մեռնիմ, թագաւորի տղա, ես քե կը պտուտէնք, աննախ քէփլար յիս, արի, էղի ձի տղայ:

Տղէն իջաւ. գընաց, մէկ շաբաթ մի ընցաւ, պառուուն ասաց.

— Տղա, որդիս. էլի էրթանք. տես, իմ բաղչի մէջ ինչ անմախտութեանի ծաղիկ կեայ, խոնդնդա:

Էլան գեացին ի բաւլէն, պառաւ բերեց պտղէն խորու մօտ. ասաց.— Որդիս, գնա գէն ջոջ ծաղիկ լէ խոնդնդա:

Տղէն խելացի էր, ասաց.—‘Ի՞նչ գնահ խոնդնտա, օր ես լէ սով-
րիմ, նոր գեամ:

Պառաւն օր կզաւ, խոնդնտաց. տղէն ձեռ թալեց զպառաւ
ծամեր ժողուեց.—Ա՛հ, հան. իմ աղբէլ ասաց:

—Նամա՛ն. ասաց պառաւ, թո՛ղ օր գըռ աղբէրն խանեմ:

Բերեց չուան կապեց. պառաւ իջուց ի խոր. խանեց զաղբէր,
խանեց տըսուերկուս լէ ուրիշ թագեաւորի ալաւ, զէնոնց ազատ
էրաց, գեացին. ինք բերեց էրկու բարտի ծառ, պառաւ մէկ ոտ
կապեց ծառ մի. խըտ թորկելուն, պառաւ օտներուց ձըղաւ, գըռ-
խաւց էլաւ դուս: Նոր էլաւ, առաւ զուր աղբէր. գնաց, ուր աղբօր
աներոջ տուն իջաւ: Աներոջ տուն չճանչցան ուրանց փեսէն որ
մէկն էր:

Իրիկուն օր էղաւ. ջոջ աղբէր գնաց, մրա աղջիկ պարկաւ. նոր
ճանչցան ուրանց փեսէն որ մէկն էր:

Բարի լուս բացուաւ վըր ձգի, բերին զմէն մէկեւ աղջիկ լէ
սուրին պատիկ աղբօր:

Էլան առան զուրանց կընկտիք, ու ընկեան ճամբախ:

Շատ ու քիչ գեացին Աստուած գիտայ. էկան տեղ մի, մութ
էտուր. չափներ զարկին, առան զուրանց կնկտիք, մտան ի նե:

Լուս բացուաւ. բացուի վըր խազրեւրուն, ջոջ աղբէր էլաւ
տեսաւ օր մեծ վիշապ մի ուր չափի չորս բաւաճ փաթէ, ու գլխ
դրէ վըր պոչին: Էլան էրկու աղբէր խօսքեր արին մէկ, օր զանին
վիշապուն, սպանին: Վիշապ խժալին ասաց.

—Է՛յ խողածին, ըսկի իրար մի գեաք, ես ձի բան չեմ աներ.
Թէ իմ խօսք կատարէք:

Պգտիկ աղբօր ասաց.—‘Ի՞նչ էլի առ գըռ կնիկ, գնահ. ջոջ աղ-
բօր լէ ասաց.

—‘Ի՞նչ լէ գէլիս, կէրթաս Սինամ թագեաւորի քեաղաք, կը
հարցուս, կը փնտռես, կիմնաս թէ Գիւլ Սինամա նա՞ հօքի, Սի-
նամ Գիւլա նա՞ հօքի» (Գիւլ Սինամին ինչ ըրաւ, կամ Սինամ Գիւ-
լին ինչ ըրաւ). գէտա էրկու խօսաց պատասխանէն կը բերես ձի,
նոր արե, առ գըռ կնիկ, գնա. Աստուած քեռ բան յաջողայ:

Պատիկ աղբէրն էր, առաւ զուր կնիկ, գնաց մէկ գէխով. ջոջ
աղբօր կնիկ մնաց մըջ չափին, վիշապի ումուտին, ինք դէմ էրեց ու
գնաց դէպ ա Սինամ թագեաւորի քեաղաք:

Շատ ու քիչ գնաց, Աստուած գիտայ. գնաց մէկ ծովու մ’
ըռաս էկաւ. իշկեց օր ծառ մի կէր դատ, գնաց ծառի տակ պար-
կեաւ: Մէկ էլ զաչուին բացեց որ ճըմճըվուն մի կուգեայ, թռաւ
էլաւ վեր, իշկեց օր օձ մ’ էկեր ա, օր զարծուի ձագերն ուտայ:

էլաւ զօձ բրդեց, լցեց զուր մարթալ (վահան) ու դրեց ձագերու առէջ. պարկեաւ, քնոււ:

Արծիւ վերկուց կուղեար, էկաւ իշկեց օր մէկ ինսան օղլի մի պարկէ ծառի տակ. մօտոյցաւ օր զխողածին վերցէր, ձագեր էլան առէջ. — Նաման, ասացին. վերե Աստուած, ներքե էսա խողածին ա մեղի պրծուցէ:

Արծիւ զթևեր բացեց, խով էրաց վրը տղին, տղէն խել մի քնոււ, էլաւ:

Արծիւն ասաց. — Խողածին, ուզա՞ օր տամ:

— Քենէ կուզեմ, ասաց տղէն, օր զիս տանիս ի Սինամ թաղեաւորի քեաղաք:

— Հեյլա՛խ, ասաց արծիւ. էսա իմ խալիւտը վախսին, ձի շատ շաթլին ու դժար տեղ կապեցիր, տղա՛, լէ քեօ աղէկուտեն չըմ մոռնայ, քու խօսք պտի էնեմ: Գնա՛, առ քեառսուն տիկ զինի, քեառսուն լէ դմակ, բնր, դիր վրը իմ շալկին, ու էի շատի վրէն. դա կէնիմ, դմակ թալա. դու կենիմ, զինի թալա. քե աչք բանալ խփուցելուն կը հասըցում քեօ մուրազին:

Տղէն էր, զնաց զամէն քաւարով տեսաւ, էլաւ նստաւ վրը արծու թևերուն. արծիւ առաւ զտղէն, դէմ իջուց Սինամ թագեաւորի քեաղաք:

— Ի՛նչ, խողածին, ասաց. յիսնէ մէկ բըրբուր քաշա, օր նեղած ընկեար, տուր կըակ, օր ես քե խասիմ:

Արծիւ թռաւ դէմ ուր ձագեր, տղէն զբրբուր վէրուց. զնաց, Սինամ թագեաւորին էղաւ սեյիս:

Սինամ թագեաւոր շատ խազ էրաց էդա տղի մօտէն: Տղէն օր մ'ասաց.

— Թագեաւոր ապրած. դու յիսնէ էս խըսր խազ կենես. քինէ բոնա կենեմ, քեօ գլօխ էկած բաներ ձի յատենու:

— Ա՛յ մարդ, կասայ. յիսնէ վազն արի, օր զիմ խըսեն էրի, պրծայ. քեօ վիզ կը գանիմ, եռսուն և ին սպաներ եմ, քեզ էլ կըսպանեմ. կեղի քեառսուն:

— Հա, ասաց տղէն. դուն ասա, իմ վիզ էլման գար, խընց գէնանք մախուլ չիմ:

Սինամ թագաւորն ասաց. — Օրիւրուց օր մի. մէկ դաւեհօ մ'էկաւ, կանանչ վարոց էտուր ձի. ասաց. — զար էղա բօճուն, կեղի կատու: Զարկեցի բօճուն, էգաւ կատու: Իմ կնիկ լէ շատ ջինկեանա էր (անդգամ, լեզուանի). ես լէ գէդ վարոցով զարկի կնկեան, էղաւ չուն, ընկեաւ ածջու (խոհարարի) խանութներ, շատ զարաւ տուեց, տեսայ օր չեղի, վարոցով զարկի. էղաւ մէկ ջորիմ: Շատ հեծայ, շատ չարչրեցի. դժար էկաւ ձի, վարոց զարկի, էլման էղաւ կնիկ: Սօրաւ

էզա անամեօթ կնիկ, էլու գիւմ վարոց գեօղցաւ, զարկեց ձի. էղայ կատու, ընկեայ սօխիւններ. էլ իմ դիւսման չը տեսի. Մարդու մի մէկ զիս տեսաւ. ասաց—վըր իմ արեուն գեայ, շեախիս էզա Սինամ Թագաւորն աւ երկու տարի զիս թորկեց կատու. էրկու տարուց սօրա էրաց զիս ջորիմ, խեծաւ Զորուց պրծաւ, էրաց զիս քեալալ շուն մի, էցկեց միջ սօխիւններուն. էրկու տարի լէ սօխիւններ պտտեցիւ. Էգոր էտե՛ իմ կնկան—Գիւլ Սինամին մէկ ջառե (աղախին) մի կէր. ըտոր շատ դժար կիւղեայ ձի. զվարոց գեօղցաւ, բերաւ, զանեց ձի, էղայ էլման առջուայ մարդ. Նոր էլայ վարոճով Թաժա զարկի զիմ կնկան, էրեցի շուն. սօխիւններ պտտաւ. հարի զարկեցին, սպանին Դէ, ասաց. արի գրեօ վիզ զանիմ:

—Անանի, ասաց տղէն. էրթամ, պօղիմ, գեամ, զիմ վիզ զար:

Տղէն էլաւ դուս, արծըու բըրուք էտուր կլաւ. արծիւ եօթ սարի էտե իմցաւ, խանքակտուր խասաւ, զտղէն վերուց, բերեց դրեց էլման ծովու տի:

—Դը, գնա ասաց. Աստուած քեօ բան յաջողայ:

Տղէն էլաւ, էկաւ մըտ վիշապ, ասաց.

—Գիւլ Սինամ խուրպան էրեցի քե, չուտունց ա մեռեր:

Դու մի ասի, էզա վիշապ լէ Գիւլ Սինամի քուրն էր. բախու կէներ օր Գիւլ Սինամ մեռներ, էրթէր առնէր զՍինամ Թագաւոր. Էգա ջուապի վըրէն ուրիշցաւ. էլաւ զազի կնիկ քաւլիմ էրեց ուրին ու ինք գնաց մըտ Սինամ Թագաւոր:

Տղէն էր, առաւ զուր կնիկ. գնաց ուր խօր քեաղաք, նոր բերին, պսակեցին. զխարսնիսն էրին, էնոնք խասան ուրանց սրտի մուրազին. դոք լէ խասնիք ձեր մուրազին:

ԴԱՐԴՈՏ ՌԷՍ ՄՈՒՐԱՏ

(Խլարայ բարբառով*)

Աւուր մէկ մարդու մ' մէկ կուգայ յօդէ մ' կեղնի դօնախ,
կիչկայ էգ օդի պատից տամբուրեմ կախաւ. ախ կէնայ,
ու արտըսունք կը լցուի յաչքեր,

Սղի տէր կասայ:—Է, դօնախ. յորին ւախ կենես:

Կասայ:—Վասն ի Ասու էղի, էսի զարկող որն ա, շատ դարձ
լու էմ, էրկու բերան խաղ դանչայ, բալքի իմ դարձեր ցրուի:

—Ղօնախ, քու դարձեր ինչ ա.

—Իմ դարձեր քուր (խոր) ու գուր (չատ խոռօհուուն) ա.

—Կանի, կասայ, խաց բերեմ, խաց ուտենք. նոր տամբուրի
տէր գտիմ, բերեմ, քու դարձեր օ դսա էնես. զանի:

Խաց բերին, խաց կերան. չուր դօնախ խաց կերաւ. խաց
դղօնախ կերաւ:

—Դէ, ասաց. դօնախ, քու դարձեր դսա էրայ, ես էմ զարկող:

Ասաց:—Սա թագաւորիմ' առէջ ասկարի, թագաւոր մեզի ժո-
ղուեց, լցեց գեամին, մենք դացինք, կուր էրեցինք, քօփ զարկին,
մեր գեամին պաքովիւ էրեցին, իրեք խոգի մացինք տախտըկիմ կը-
տորին. քամին վերուց մեր տախտակ, առաւ գնաց շատ ու քիչ Աս-
տուած գիտայ. նա' սար կերեայ, նա' ձոր, միայն Աստուած վերե
կերեայ, մէկ էլ տեսայ ձեռ մը ծովէն էլաւ, մէկ ընկեր տարաւ.
մացինք էրկուսի ահով, դողով. գիչեր էտուր վեր մե, էն ձեռ էկաւ,
մեր մէկել ընկերն էլա տարաւ: Ասու մարդ, ասաց օդի տիրոջ, ես
մացի մէրի, թէ էն ա ծովու ախն' կը քայիմ. թէ էն ա, ձեռաց ախն
կը քայիմ. քիչ մը տեղ էլա գացի, տեսայ էն ձեռ էլաւ. դասաթու-
րէն թալի, ձեռ կտրաւ, ընկաւ մէջ ծովուն. շատ գացի, դացի,
պատենիմ ռուսոս էկայ. իչկեցի պատենի գլխի միատակ. մէկ պայիմ
ըռեմ կերեայ. ես ընծի ընծի ասի:—Իմ տախտակ պտի կապեմ էսա

*) Խլարայ Քրեցի Արեւած (Սարիբէխ) ասած է:

ծովափու Կապեցի ի ծովափ, առաւ պայառ ռէն. էլա ի բաժան, բաժնի գլխուց իշկեցի, ինչ փառաւոր քաղաք ա. մտայ ի քաղաք, իսան դէ-
 քողի քաղքի մէջ չկայ. իշկի էնոց դիւններ, մալից մալ, կերակուլից
 կերակուլ, մէկ չկայ ուր մալին գլօխ կայնուկ. շատ պտտտի. մուխ
 մի կելէր, էդ մուխ դասս էրի, գացի, իշկեցի աղջիկ մի, բըռ մի
 (բաւական թուով) խացի գունդ դրեր, աչք առաւ յիս, փախաւ,
 ի օճախ, ձեռ թալեցի, օճախն բերի դուս. ասի.—աղջի, արի, դող-
 րուն գլուցայ, դու յորին փախար.—Ապար, ասաց. դու հողածին
 էս.—Դու գիտցար էս ինչ իս—Սա գիտցայ դու վիշապնէր.—Աղջի,
 իմալ վիշապ.—Յորի, դու էսա քաղաք չտեսնի, մարդ չկէր դիւններ,
 էն վիշապ յըմեն կլուց.—Դու իմալ պրծար, ասի Ասաց.—Էնոր գալի
 գիտեմ, էսա գնդերներ էնու յապով կը դնիմ, խըտ գալուն ես փա-
 խիմ, մտիմ էսա օճախ, էլ էնու գլօխ չմտի օճախ. դառնայ գէն
 գնդներ կուտայ, էլմէ քաշուի, էրթայ.—Աղջի, ասի, շատ կնայ օ գայ
 —Վախս ա, յեւի, ծովու գէն գայ. Որ ասաց. ես էլա էրկու
 խաց ժիր ժիր տուի թխել. առայ մգրախ մի, դացի բաժնի սակ,
 գիտցի գարկի մգրիս գլօխ, մէկել տեսայ օ վիշապ էլաւ, գլօխ
 բաժնից իջուց ի քաղքի վերէն, ես մգրախ տուի էդոր բերնի գէմ,
 բերան էնի սարաւ ի խացեր. մգրախ դիւրքմիւ էրի ի բերան. խըտ
 դիւրքմիւ էնելուն՝ վիշապ գլխովաւ, ճանալ ընկաւ մէջ քաղքին,
 կտոր կտոր էրեցի գլխապ. դարձայ, գացի աղջիկէ մօտ.—Աղջի,
 ասի, գլխապ սպանի, գբաղաք աղատեցի. Ասաց.—Քաղաք որն ա
 մացե, մեքի ես էմ. Սա էլ ասի.—Աստուած ձի որցեղէն քառաւ
 էրեր ա. ես ու դու մնանք էս տեղ. Ասաց օդի տիրոջ.—Ընէս, ես
 գէդ աղջկան առայ, քաղքի մէջ զինք-օսկի շատ կայ. փառա շատ.
 Աստուած ձի էրկու տղայ էլա էտուր էդ կնկայ մօտէն. Օրմը ասի.
 —Կնիկ, առ մեր ճծեր, էրթանք, տես էն տախտակ, օ ես իմալ
 շարշարանով էկերիմ էսա էրկիր. Ընէս, ասաց. առայ գիմ կնիկ ու
 ճիծ, էկայ ծովափ.—Կնիկ, ասի. արի գիմ տախտակ քաշիմ վըր ծո-
 վուն, նստիմ վերէն, իշկա, իմալ էկերիմ Ընէս, ես նստայ վեր
 տախտակին, քամին մէկ էլ վերուց դիւ վըր ծովուն. քանի իմ աչք
 կտուեր, իմ կնիկ ու ճիծ ուրանց ծամեր կը փետին ու շոքերուն կը
 տփին. Սա էլա շատ ջլրպայ, ջլրպայ, չկարցայ մէկելա օլըրի դըխ
 իմ կնիկ ու ճիծ. Էկայ, էկայ էրկիր մը վեր էլայ դուս. Օր յէլայ,
 քաղքիմ մէջ յըմեն աճուճ-մաճուճ մարդիկ կը մնանին, էդոնց դար-
 գանդ պիթուն պիթունէ գիսի փճեցուց, գիմ ճիւ (թիւ) բունին. տա-
 րան տուն, ես չըմ խասկընամ էնոնց լիզուն, բէյն մը մնաց. լալ
 ու գոռուն ընկաւ էնոց մէջուրներ, խարցուցի, Մէրիկ, ինչ ա էդե,
 յորին կիւաք. Ասաց.—Էրկունց խրամանք ա էկեր, 40 մարդ մեր երկ-
 րէն պտի էրթան խողածնի էրկիր. Ասեցի.—Ինչ խրամանք ա.—էն ա

• մեր մարդեր պտի էրթան զանին էնոց անդրակներ. Ասի՛ դու յորին կիլաք, Ասին. մենք էլա կիլանք օ մեր մարդիկաց կիսուկէս չդառնայ էտեանց, Ասեցի.—Ձեր մարդեկաց ինչ կեղի, Ասին.—Որդի, քիմիսին սե շուն կը զանի. քիմիսին սե կատու կը զանի. քիմիսի սե ճետ կը զանի, ես էլա սօի.—Մարէ, եբոր կերթան խողածնի խող, ձի էլա ասա:

Ռէջո, ասաց էն մարդ, ձի էլ առան, էկան խլտ ուրանց էտա էրկիր. որ մէկ ջրին ըռաստ էկայ, գախուն 40 էծ կուզար մեր յառէջ, կը խեծնէնք, ջրեր կընցնինք. էնոնք էլ էկան, լցուան ձեր էրկիր. ես էլա էկայ, էղայ քեզի դօնախ. համ դու կը դարձօսէք, համ ես էլա զաքի դարձատ իմ:

Մարդ դամբուրէն առաւ տակ. ուր դարձերուն ու դօնիսի դարձերուն էզարկ:

ԽԵՂՁ ՈՒ ԶԱՄՍ ԱՂԲԻՐ

(Խլարայ Բարբառով *)

Երկու ընծնական աղբեր կեղին, մէկը շատ զաւլմ, մէկը խեղճ. զաւլմը կասայ խեղճին:—Չկանաս քաղ էնիս. գնա սէլի, խաց, ջուր, ան, արիւ Խնդը կերթայ, յանգան կուգայ. ջոջ աղբէր կըռքքի, էտոր կը ծեծայ: Էն տեղ ջոջ արտ մը կեղի, յոն կը դնայ խեղճ աղբօր յառէջ, կասայ.—Ես կերթամ սէլ, մեռնիս, չուրի ես յիգամ, իդա յոն պտի քաղիս:

Աղբէր նստի՝ ախու կուլայ, խըտ լսլուկ կը տեսի ուր կշտին էրկու խանում կայ,—Յորին կուլտս, ասին էդ խեղջ մարդուն:

—Իմ զաւլմ աղբէր, ջոջ յոն դրեր ա իմ յառէջ, չուր ես իգամ, պտի քաղիս, կասայ:

—Իէ, յէլի քաղս՝ ասին:—Քուր, գեղ մօտիկ ա. ես իմալ քաղիմ:

—Քու բերան կոտուիր, ձի քուր չասիր, օ ասիր. յէլի, ճես՝ քուր ու աղբէր՝ ասա, մանգաղ թալ. ոն օ խարցուցայ, բան չասես:

Աղբէրն էր, չուչուտ տարաւ սէլ, դարձաւ, տեսաւ յարտ յըմեն էղեր ա խուրձ ու բարդոց, յարտ տկմանց պըծած ա:

—Աղբէր, դու չկանէր խուրձմ կապէր, էսի իմալ էղեր ա:

—Աղբէր, կասայ. քե ինչ, դու բարդոց կրայ:

Արտի կշտին ջոջ արտ մէլ կէր, աղբէր դրեց խեղճ աղբօր վըրէն, ասաց:

—Մեռնիս էն արտ էլա դաւով խըտ յիրարու պտի քաղինք:

—Աղբէր, վասն ի Ասու սիրուն, ես խըտ քե դաւի չունիմ:

—Ձե, կասայ. պտի յէլիս իմ միջաց վրէն:

Կը կզուի. խեղճ աղբէր կը խանայ միջաց վրէն, խուրձ մի էն եանէն կը քաղայ, կը կապայ. խուրձ մի էն եանէն ու կը շտկի. օդնէն կառնի տակ զաղբէր:

*) Խլարայ Քրեյկի Արեւես (Սարիբէխ) ասած է:

Դուրիսի խեղճ աղբէր կը կգի, էն զալմ կելլէ օղան վերէն:
 —Դէ, քաղա, կասայ. տեսիմ իմալ պտի քաղիս:
 Խեղճ աղբէր, սւր մտքի մէջ կասայ.—«Եա՛ քուր ու աղբէր»,
 դուր մանգաղ կը թալայ:

Զալմ աղբէր իշկեց օ յարտ էղաւ խուրձ ու բարդոց: Կասայ:
 —Աղբէր, քու օղան վերկէն գքու գլուխ կը կտռիմ. էս հունար
 քե յնստ ա:

—Աղբէր, մկայ գիմ խոգի՛ն կառնիս. Աստուածն ա կօգնայ:
 Օրմէլա խեղճ աղբէր առաւ զնզներ, գնաց արօտ. ճրոց թա-
 չեց, զնզներ սարաւ. էնի—«Եա՛ քուր ու աղբէր» էրաց, փէտ թա-
 լեց. ճրոց բռնեց, կապեց, տարաւ հումմաթ:

Հումմաթ ասաց.—Էսի մէքի մարդմը իմալ ձեր քսանին բռնեց:

—Ինք մէկ էր, օ կռիւ կէնեն քառասուն հոգի կռիւ կենէն:

Հումմաթ խարցուց.—Օղորթ ա, խլտ քե ղըխլա՛ր կայ.—Խա,
 իմ խէտ փէրի կայ:

Որ ասաց «փերի կայ». Փերիք ժողնուան, տարան էսի ջոջ քա-
 ռիմ գլխից էցգեցին, մեռաւ:

(Խաբարայ բարբառով)

Մարդու մի մէկ կէլլի, կերթայ ցախ ժողուելու. կը բերայ ցախ մէկ աղբրի վերէն. հոն կը նեղենայ, կը նստի, կասայ.— Օխէ՛շ:

Նակասեան աղբրի ակնէն մէկ կէլլի, կասայ.— Խն՛յ, ինչ ա:

Կասի.— Աղբէր, ես նեղեցայ, «օխէ՛շ» էրի:

— Որ էդրմալ ա, կասի. կայնիր դատ, չուր ես գամ:

Մարդ մտաւ, սուճրեմ՝ էրեր, ասաց.

— Խն՛յ, չասեն սուճրա, սուճրա:

Խայն առաւ սուճրեն, էկաւ. ճամբխու խետ, ասաց.— Սուճրա՛, սուճրա՛:

Աստըծու խրամանքով ինչ որ ասես, սուճրի մէջ լցուաւ.— Փառք Աստըծու, ասաց. ձի լաւ էղաւ, ես մեռնայ ցամաք խաց ուտելով: Առաւ սուճրեն, էբեր տուն, ասաց.— Կնիկ, չասեն սուճրա, սուճրա:

Մարդն էլաւ, լուսուն գնաց ի պրակ. կնիկ սուճրեն էբեր, տասց.— Սուճրա Սուճրա. Աստուածութեն ինչ որ ստեղծեր էր, սուճրի մէջ լցուաւ. նստաւ, կուշտ կերաւ. չուրի էն օր կուշտ չէր կերէր: Վերուց զսուճրեն, դրեց գէն: Իրեք ամիս մնաց. մարդ գնաց ինչ կանդար գեղական կէր, տուն գլուխ էրկու մարդ էբեր զխաճաք:

Գեղական լցուան ի տուն, իշկեցին օ թունիր, պուտուկ չկայ, տաշտ խաց չկայ.— Էսա մեզի յորքն էբեր, ասեցին:

Մարդ սուճրեն էբեր, փռեց, ասաց.— «Սուճրա սուճրա»:

Խրտ ասելուն խազար բուռլու եմակ լցուաւ ի մէջ սուճրին: Աջբքցան (զարմացան) թէ էսա ինչ բան ա. իմ աղբօրն ասեմ. կերան, կշտացան, էլան գեացին:

Մնաց չուրմ տաս տարի: Ընէսի տղէն խաբեց կնկեան, չորս խարիր փիլա ցորեն էտուր, առաւ զսուճրեն, գնաց:

Իրիկ էկաւ, ասաց.—Ո՞ւր ա սուճրհէն:

Ասաց.—Չորս խարիր փխա ցորեն առայ ըռէսի տղից, տուի:

—Աստուած քո տուն աւիրաւ, էդ ինչ էրիր, ասաց մարդ:

Մնաց իրեք տարի, խաց խըլըսաւ. էլման էն առջի Ֆուղարհէն. իմ աղբօրն ասեմ, էլաւ էլման գնաց ի պրակ, փէտ չալկեց, էկաւ, նըստաւ վեր աղբրին, ասաց.—«Օխէ՛շ»: Օխէ՛շ էկաւ դուս, ասաց.—Ինչ ա:

—Աղբէ՛ր, ասաց. ես նեղեցայ, «օխէ՛շ» էրի:

Ասաց.—Վայնիր դատ, չուր ես գամ:

Գնաց առաւ էշ մի, էրեր, ասաց.—Ա՛ռ քեզի, հրմա չասե՛ս. «է՛շ ա, է՛շ»:

Մարդն ասաց—Ինչ պտի ասեմ «է՛շ ա, է՛շ», ձի ցախ կը բերեմ ի պրակէն: Էրեր, ճամբախ. ասաց.—«է՛շ ա, է՛շ»:

էշ կայնաւ, կօտ մի օսկի ցըռեց:

Առաւ էշ, էրեր տուն. կնկեան ասաց—չասե՛ս, «է՛շ ա, է՛շ»:

Խրտ ասելուն կօտ մի օսկի էլ էն տեղ էտուր:

—Կնիկ, ասաց. քու Աստու սիրուն էղնի, չէղի մարգու ասես: Տաս տարի մնաց, մարդն էղաւ աղա. կնիկ էղաւ խանրմ:

Աւուր մէկ կնիկն ասաց.—Օ, էշ պտի խէծիմ, էրթամ համամ: Իրիկ ինչ էրեց, չաւա չէղաւ: Կնիկ խէծաւ էշ, գնաց համամ. մտաւ ի ներս. համամնուն էլ ասաց, օ իշուն մուղեաթ կէնայ, հրմա չասի—«է՛շ ա, է՛շ»:

Համամնին տարաւ, զէշ կապեց. բերեց խոռոմ մի խոտ դրեց իշու առէջ, իշկեց կուշտ ու բոլոր, ասաց.—«է՛շ ա, է՛շ»:

էշ կօտ մի օսկի էլ էն տեղ ցըռեց:

Համամնու խեղք թռաւ ուրախութենից. վազաւ, գնաց, էշ մի գնեց. բերեց էդ իշու տեղ կապեց, զէգ էշ տարաւ ուր տուն: Կնիկ համամէն էլաւ, էրկու խարիր օսկի էտուր համամնուն բաղնըսի փաւա, խէծաւ էշ, գնաց ուր տուն. էշ բերեց, կապեց քալիէն. ասաց.—«է՛շ ա, է՛շ»:

Տեսաւ օ, հաւամ ու ռաշ էղի, ըսկի օսկի չկայ:

Մնաց վեց տարի. մարդն էլման էն անօթի, տէրոգ. էլման չուան թալեց ի թե, գնաց պրակ: Շալկեց շալաք մի փէտ. էկաւ, նստաւ վեր աղբրին, ասաց.—«Օխէ՛շ»:

Օխէ՛շ էլաւ դուս, ասաց.—Նստի՛, չուրի ես գամ:

Գնաց էրեր բիր մի, ասաց.—առ քե, բիր մի, հրմա չասե՛ս. «բի՛ր, հա բի՛ր»:

Առաւ գրիրն, էկաւ, ճամբխուն ասաց.—«Բի՛ր, հա բի՛ր»:

Բիրն առաւ էգոր, զէ, տուր որ կուտաս. կնքան էտուր, որ մարդն էղաւ մեռել, ընկեաւ ի գետին, բիրն էլ դադրաւ, ընկեաւ խըտ կշտին:

Կենցաւն կէն մարդ կոտորտուելով, ջարդորտուելով էլաւ, առաւ
զբիր, էկաւ տուն, կնկեան ասաց.—Չասես, «բիր, հա բիր»:

Լուսուն չուտ մարդ չուան թալեց ի թի, գնաց պրակ:

Կնիկ բիր կախեր էր պատից. էբեր, ասաց.—«Բիր, հա բիր»:

Բիր պրծաւ, ընկաւ վըր կնկեան. տո՛ւր օ կուտաս, էմալ մի
գարկեց, զկնիկ արընլուայ էրաց: Կնիկ կիսամեռ ընկեաւ, բիրն էլ
խետ կշտին:

Մարդ էկաւ, իշկեց. դուռ փակուկ: 'Իէս ու դէն գըրկէցնե-
րուն խարցուց, կնիկ չկայ.—Ջանըմ, ասաց. իմ կնկեան ինչ էղաւ:
Եկան սողնըկի ծակէն իշկեցին, օ կնիկ մեռուկ, ընկեր ա դատի:

Նոր դուռ կոտրեցին, մասն իներս. բերին ջուր, լցին վըր
կնկեան. պորտ օլըրեցին. կնիկ սաղցաւ, էլաւ նստաւ:

Մարդ խարցուց.—Կնիկ, էդ քնչ էղաւ քե.

—Ա՛յ Աստուած աւիրա՛ քո տուն ու քո բերած բրին, ձի վրայ
խալ չթողեց:

Նոր մարդն իմցաւ զուր բրի խուճաւ. առաւ զբիր, գնաց
ըռէսի տուն, ասաց.—«Բիր, հա բիր»: Բիր ընկեաւ ըռէսի տան մէջ,
զըմէն էրաց մեռել:—Դո՛ւ էղիս քո Աստուած, ասաց ըռէս. քո բիր
բռնա, քո սուճեհն տամ:

Մարդն առաւ զսուճեհն, էկաւ տուն: Լլման առաւ զբիր,
գնաց համամ: Համամնուն էլ էն ֆեազալրկին ջարդել տուեց, առաւ
զուր էչ, էկաւ ի տուն:

—'Իէ, ասաց, կնիկ. չէղի էլման ասես «Բիր, հա բիր»:

(Բաւլանխայ բարբառով)

Մէկ բագրկան-բաւի մը կեղնի. էդ բագրկան-բաւուն իրեք աղջիկ կեղնի. էտի կը բառնայ զուր բագրկան, օր էր-թայ բագրկնուտենի. ախջկներ կը թափին բոլոր, կըսին.—ափօ, մզի մէկ մէկ փեփեփ բիւր:

Ջոջ աղջիկ կըսէ—ընծի Շամայ խութնի բիւր Միջնակ աղջիկ կըսէ.—Ընծի Հալպու խութնի բիւր Պզտիկ լէ կըսէ—ափօ, ընծի օխէշ բիւր:

Բագրկան-բաւին է. գէլնայ կէրթայ զուր մալ խրիա կէնէ. էն գիէն կը դառնայ, կիզայ ուր քաւերնի մէջ, վըր աղբրի մը բագրկան կը գնէ. Դօր մը կը մնայ, կըսէ.—Հանիմ իմ ախջկներու դիտ-բիք (նուէր) հագրիմ. գինամ, կիզան առէջսի. տամ զուրանց, թըխ խնտանան: Իմալ օր կը բանայ զհակուպէն, կիշէ օր թէ՛ էրկու ախջկայ դիտբիք հանտայ ի մէջ. պզտկին չկայ.—Վճւշ կըսէ. մոռցեր իմ, իմ պզտիկ ախջկայ օխէշ չըմ բիրերի:

Նակաստան աղբրի միջէն մէկ սև արապ մը կը թռնայ. առէջ կանի.—Հա, կըսէ. աղա՛ ջան, յօրի վուշ էրիւր:

—Ըսկի, գիմ աղջկայ օխէշ մոռցեր էնք, վճւշ էրիւր:

—Օխէշ մըտ մզի կայ. կանի, իմ աղից հարցում ու գամ: Արապ կը սըկի ի ջրի տակ. բագրկան-բաւին կը մնայ վըր աղբրին նստուկ: Արապի աղի անուն լէ օխէշ կեղնի. ներս կը մտնայ, բարև կը բռնայ, կանի.—Հա, կըսէ աղէն. յօրի կանար:

—Ըսկի, կըսէ. մէկ բագրկան-բաւիմը էկէ, թալէ վըր մեր աղբրին, օխէշ կուզէ ուր աղջկայ համար:

—Գնա, ըսէ. թըխ զուր աղջիկ ճամբիսէ, իզայ յուտա:

Արապ թռաւ, էլաւ գուս, ըսեց.—Բագրկան-բաւի, գնա գքու աղջիկ բի իտա տեղ, ես քարզի եմ. կտրիմ, կարիմ, հազցում, ճամբըցում:

Ռօցկի բազրկան-բաւին բարձաւ. գեղին օր մօտեցաւ՝ աղջկ-տիք էկան առէջ. խնտացան, փաթուան պապու վզով՝ Պապն էր, հանեց զէն էրկու աղջկայ դիարէք, տուեց. պզտի աղջիկ պաղբերնաւ. իշեց քուրւրտոց ձեռ.— Լաօ. քզի լէ՛տեղ կայ. դու քու նիաք յօրբ կը կախիս. ըսեց պապ:

Բազրկան-բաւին էր, էկաւ զուր բեռներ թափեց, ինչ կէր—չկէր տեղաւորցուց:

Լուսմթի խանչեց զաղջիկ, ըսեց.— Լաօ, կառնիս գբու ջա-ռեք, կէրթաս ի Ֆլան աղբուր, օր հասար վըր աղբըրին, ջուր խմէ. էրէ—վուշ. առապ մը կը թունայ, քու առէջ կանիս Զը վախե-նաս. էնի քարզի է, կը կտրէ վըր քու բաժին, կը կտրէ, հազի՛, արի:

Աղջիկ՝ էլաւ, առաւ զուր ջառքեք, խօնչով ու բօլչով. դնաց մըտ արապ:

Հասան վըր աղբըրին, աղջիկ ջուր խմեց, էրեց «վո՛ւշ» հըտ դա-հուռն արապ թռաւ, առէջ կանաւ.— Հա՛ ըսեց, էկա՛ր, աղջի, դ'արի վըր իմ ձեռաց, օր գբու բաժ չափիմ. կտրիմ, կարիմ գբու օխէշ: Աղջիկ թռաւ վըր արապի ձեռաց. արապ. դու արապ էղնիս, ձեռ մը դրեց աղջկայ գլխուն. մէկ օտներու տակ, առաւ ու սկաւ ի ջրի ներքև:

Աղջիկ իշեց. օր դարկէ մը բացուաւ, արապ առաւ զինք ու մտաւ ի նիւս. տեսաւ օր մէկ քրքնազ ջեհել մը էտ տեղ նստուկ է.

Հան, ըսեց. աղջի, քզի օխէշ. գքզի բերի զիմ ալի համար:

Էտ տեղ աղին ու աղջիկ առան զիրար:

Ջառքեք հարի իրկուան նստան. նստան, տեսան օր աղջիկ չիկայ. էլան զացինս Պապն ու մամ իմցան, տփին վըր ուրանց չօհ-րուն. էլ ինչ պտի էնէն, բան բանից ընցեր էր: Լուսմթի աղջկայ մամն էլաւ, խօնչով բօլչով գնաց, վըր աղբըրին նստաւ, էրեց «վո՛ւշ»:

Արապ թռաւ առէջ, կանաւ.— Հա, ըսեց. ինչ կուզիս:

— Կուզիմ ըսեց. օր զիս տանիս մըտ իմ աղջիկ:

— Դ'արի վըր իմ ձեռաց:

Արապ առաւ զինիկ ու մտաւ ի ջրի տակ: Կնիկ իշեց, օր մէկ թագաւորական որդի մը, հանտէ՛, առէ՛ զուր աղջիկ, նստեր է:

Էլան աղջիկն ու փեսէն կանան, բերին զկնիկ նստըցուցին մըջ ուրանց: Շարաթ մ' էրկուս մէջ ընցաւ. կնիկն ըսեց, փէսին.— Հիւի կէնիմ քզնէ, օր զիմ աղջիկ տաս, տանիմ մէկ ժուկ մը մըտ մզի. ու էլմը բերիմ:

Փեսէն իզին տուեց, մամ առաւ զաղջիկն, օր էրթէր. փեսէն գողտու խանչեց զաղջիկ, քամպաւ էրեց, ըսեց:

— Տես, կէրթաս քու պապու տուն. չեղնի մարդու խնչ պար-կիս. գնա՛, քու օղէն նստի, ես յըմն օր իրկնեց կիգամ:

Մամն էր. էլաւ առաւ զաղջիկ, նստան վրը արապի Թեւրոն, էլան գուս: Գացին հասան տուն, տնեցիք թափան վրէ ուրանց, խնտացան: Իրկուն էղաւ, աղջիկ գնաց, մինակ գուր օդէն պարկաւ. կէս գիշեր էղաւ—չեղաւ, խրժալին մէկ հաւօրէնք մի օդի էրդկէն իջաւ ցած: Աղջիկ էլաւ՝ ճրագ վառեց. իշեց օր ուր իրիկն է: Իրիկն էր, հանեց գուր գհաւօրքաւ հալաւ, էղաւ մէկ հուրնիկ հրեղէն մը. նստան, զրուցին, լուսու գէմ, իրիկ էլմը հագաւ գուր հաւօրքաւ հալաւ, թռաւ, գնաց:

Օր մը չէ, էրկու չէ, չոջ քուր սրուի վրայ գնաց, կանաւ փողան, հարի կէս գիշեր պահնորդ էղաւ. իշեց օր նակուսան խրժալին հաւօրէնք մը երդկէն իջաւ. տեսաւ օր ուր քուր ճրագ գարկեց, վառեց, էգ հաւօրէնք լէ հըս իջնելուն հանեց գուր հաւօրքաւ հալաւ, էղաւ մէկ տընուհինգ տարիկան ջեհէլ մը, որ չտիս, չը լամիս, կանիս քամաւէն էնիս. նստան ու բաւելցին կեր ու խուս:

Չոջ քուր էգ տեղ բախաւ, ըսեց:

—Դու կանի, էտի իմ պղտի քուրն էղնի, իտա փառքին տիրանայ, ես մնամ խեղճ:—Խօնա լուսմթի էլաւ, գնաց մըս գարբին. տուեց էրկթէ շանկներով էրդսկալ մը շինել. վրէն յըմէն սանդերքէ ակուայ. բերեց ու զրեց վրը քուրոջ օդի էրդսին:

—Այս գիշեր եղաւ-չեղաւ, հաւօրէնք էլ մը խժալին էկաւ, օր գինք թալէր օդի էրդսէն, սարուռաւ շանկներուն, շանկներ չքուան ըտոր սիրտ ու սրտներ. էտ տեղ թապլտաւ, թապլտաւ, աննախ գինք փրծուց ու գնաց ետալի—փաւալի—պատաւ վրը ուր տեղաց:—Աղջիկն էր, լուսմթի էլաւ, գնաց էրդսի քաւաճ, իշեց օր մէկ էրկթէ ճաղերով էրդսկալ մը հանտէ վրը էրդսին. ու արուն զօլ բըռնէ, կանէ: Տփեց վրը գլխուն. տփեց չոքերուն, առաւ գէրդսկալն ու տարաւ, թալեց պապու առէջ:—Ասու զալմներ, ըսեց. ես ձգի ինչ էնք էրէ, օր գու իտա բան էրեցիք իմ գլխի. ինչ կէղնէր. օր ձեր փեսէն էր, գախտան բիւ մի (երբեմն) կիգէր, գիս տեսնէր, էրթէր:

—Էլաւ աղջիկ լալով բօռաց, անիծեց զըտոնց ու ընկաւ ճամբախ, գնաց: Գնաց վրը աղրրին նստաւ. ջուր մը խմեց, էրեց վոճարապ թռաւ էլաւ.

—Հա, ինչ կսիս, խանմ:—Ինչ ըսիմ. գիս տար մըտ իմ իրիկ:

—Նանի, ըսեց, էրթամ հարցում:

—Արար սըկաւ ջրի տակ, գնաց աղին հարցուց, աղէն ըսեց.

—Նէրթաս, գէն բեքախս կառնիս վրը քու էրկու ձեռաց. կը փչիս օր էրթայ պատի եօթ ծովու կզգին:

Արապ էլաւ, առաւ զաղջիկ վրը ուր ձեռներուն, փչեց. գնաց էգ զաւալին եօթ ծովու կզգին ընկաւ:

Աղջիկ աչք բացեց, իչեց օր չորս բոլոր կը մթնէ. ծով է. լաց ու գօռաց ու օլլոտաւ. յէտն միտմտաւ ու խըլմաչ (ոչ քուն, ոչ արթուն) էղաւ, էկաւ պտըտաւ: Աստուածուտէն էրկու հրըշտակ էրեց էղուընեկ, ճամբեց վըր ըտոր: Էղուընեկներ էկան, կանան վըր ըտոր գլխուն ու խրսա էրին.

— Իտա գաւալին բան է խաւար չունէր ու իտա օղեաթ գլխ էկաւ. էտի օր զարթուն էղնի, մըր խօսքեր լոէ, մենք հանտէ էրկու փէտուր կը թալինք յուտա. Ասու հրամանքով զէն փէտուրներ կապէ ուր օտներու տակ, յէնայ վըր ծովուն, քելէ ինչ օր չոր գետին:

Աղջիկ աչքեր բացեց, ըմբ քնաւ: Էղուընեկներ էլմը զրուցին.

— Իտա կղզու մէջ մէկ ջատուքար պառաւ մը կայ. հանտէ ծառի տակ պարկուկ է. իտա աղջիկ թրխ ըսկի չըվախենայ, էնի եօթն օր ու եօթ գիշեր կըքնի. գունտ մը լէ արճիճ թալէ բերան, էրէ ինչ օր ձութ ու կը ծամէ. ծծեր թալէ վըր թեերուն, ամէկ խընց օշխրի դմակ. էրթայ զընտոր ծծէն կարէ, սղկէ, էնէ ինչօր բուռնութի, տանէ թալէ վըր ուր իրկայ բրներուն, Ասու հրամանքով կը սաղնայ:

— Աղջիկն էր, քնուց իմցաւ. վերուց զթէպուրներ, գնաց մըջ կղզուն օլլոտաւ, զպառաւ գտաւ, տեսաւ օր քնուկ էր, գողտու մօտեցաւ, ծծէն կտրեց. տարաւ սըղկեց, էրեց ինչ օր բուռնութի, դրեց ի ջեղ. ըստապուն էկաւ, կապեց զթէպուրներ օտաց տակ, զծովն ընցաւ, էլաւ ի ափ:

Շատ ու քիչ գնաց, Աստուած գինայ, գնաց հասաւ մէկ հովուի մը, զուր հալաւ տուեց հովուին, առաւ զհովուի հալաւ, հագաւ. քուրդ դրեց գլխ, զապէն՝ առաւ թեերուն ու տուեց զճամբաին առէջ: Գնաց, մօտեցաւ զուրանց ֆաւեներուն, հագաւ դաւեհենակ հալաւ, փոստ առաւ վըր փիճերուն, ֆեաւել առաւ իձեռ, ծամեր թորկեց վըր միջաց, քան դրեց ի գլխ ու թէմ էրեց աղբուրն ու գնաց: Գնաց հասաւ աղբուր, ջուր խմեց, էրեց «վուչ». արապ թռաւ, կանաւ առէջ.— Հա դաւրէչ բաբա, ինչ կուգես:

— Ըսկի. ըսեց, հէքիմ իմ. կոլրտիմ ընծի:

— Իմ աղէն բրինձաւ է. չըս կէռ նայ սաղցուն:

— Քառսուն առուր բրինձաւ էղնի յաւալ Աստուած, իրեք առուր մէջ կը սաղցուն:

— Օր հըմալ է, դաւեհ բաբա, կանի էդ տեղ, ես իմ աղից հարցում, գամ:

— Արապ մտաւ ներս, ջուապ տարաւ աղին, աղէն ըսեց:

— Լաօ, իմ մացեր է գահոց գահ, ընձի հեքիմ էլ ինչ պտի էնէ:

— Աղա, ըսեց Արապ. բալփի Աստուածուտեն է ճամբէ. դու յօրի ինաց կէնիս:

— 'Իը' գնա, դը' գնա, բի' ըսեց:

Արապ էլաւ դուռն. առաւ զդարեւեմ վրէժնէն, մտաւ ի ներսս
 Հրտ մըտնելուն Դարեւեմ բաբէն պղինձ մը ջուր տալոց, տըկ-
 լողցուց զէգ բրինձար. իմալ օր էկեր էր, զըտոր արըններ վրէժնէն
 չորցեր ու մացեր էր. էտ տեղ արապ ջուր լցեց ու էտի սերսուփ
 մը զէգ բրինձ լուաց ու ճմռեց. յըմալ լուաց, օր զըտոր ջան էրեց
 ապրչում. ըստապուն բերեց զէն ծիծն օր փշեր էր, լցեց զըտոր
 բրններու մէջ. խօրոտ մի փաթեց ու պարկըցուց: Թամամ եռասուն
 ու ին օր բրններու մոմուռից ըտոր աչքեր չը կպեր էր, գահոց գահ
 քնաւ. իմցաւ, ջուր հագր էր, էլմը լողկըցուց. գեղեց, պարկաւ.
 Իրեք օրն օր քմաւ. վրէժնէն արեւուր իմցաւ, օր էղեր էր մօրէ մէկ:
 — Դը, Դարեւեմ բաբա, ուզէ. օր դունեաքիլի մալ տամ քզի.
 ըսեց:

— Ընծի քու մալ պէտք չէ, հարամ է կեցէ, կանի քզի էրկու
 խրսա էնիմ, նոր իմ վիզ զարկիս դու գինաս, չը զարկիս դու գինաս:
 Աղջիկ ինչ օր ուր գլխու գալիքներն էն, զըմէն մէկ մէկ խրսա
 էրեց: Իրիկ նոր իմցաւ վրէժնէն ուր, էլաւ փաթթուաւ կնկայ վզով:

— Սա, մեղայ Ասու, ըսեց. սունն իմն էր, ես քու հետ բե-
 բախտուտն էրեցի:

Նոր էլաւ աղջիկ զուր դարեւեմնակ հալւերի հանեց, հագաւ
 նոր հարսի շորեր. զերսներ լուաց, անուշ հոտեց զինք, զաչքեր գե-
 դեց, ապրուհներ էցկեց ձեռներ, զուլընկներ թորկեց վրէժնէն.
 չարան օսկիք ջերկեց վրէժնէն ճակտին, ծամեր-մանտր մանտր յուստեց.
 էլ էղաւ, օր ինչ օր լուսնակ տըսնուհնդէ. էկաւ կանաւ իրկայ առէջ:

Իրիկն օր տեսաւ զկնիկ, մաշուղ էղաւ, նոր քաժայ առաւ
 զիրար. նստան ու վէլեցին:

ԲԱՅ ՍԵՒ ՔԱՐՍ

(ԱՁ ԳԱՐԱ ԴԱՇՍ)

(Բուլանիսայ բարբառով *)

Այնդնի-չնդնի, մէկ հորթարած մը կեղնի. էդի դաշտ զուր հորթեր կարծցու. կիչէ օր թէ ձէն մը կիգայ. կը դառնայ էտեանց օր, հանտէ, օձ մը վըր պալին զուրին կը խանչէ, կըսէ.
—Տղա, արի յուտա, քզի բան կըսիմ:

—Ձէ, չըմ իգայ, կըսէ տղէն. դու օձ իս, կը խաբիս, զիս խէթիս:

—Տղա, կըսէ օձ. ես քզի չըմ խէթի. ես քաջանց թագաւորի տղէն իմ, իմ պապու մօտէն ըռըգեր իմ, արի, զիս տար իմ պապու մօտ. ինչ օր քու լեզուն զըւըռէ, կտայ քզի:

Տղէն է, գէլնայ, զհորթեր կը քչէ, տանէ, կենէ մըջ քաղբին. կերթայ մամու կուշտ, կըսէ.

—Մարէ, քէնիմ կտոր հաց գտի. ես կերթամ:

—Տղա, լաօ, կըսէ մամ. դու յօրի՛ զիտա բան կէնիս, քու հորթերու քարկ կիտաս:—Ձէ, չարա չկայ կըսէ. ես կերթամ:

Մամն էր. խեղճ ու կրակ էլաւ, քենիմ կտոր հաց ժողուեց, տուեց յինք. տղէն առաւ զհաց, դրեց մըջ ուր հապնին (պարկ), կապեց պառեկ ու էլաւ, զնաց քաջանց թագաւորի տղի մօտ:

Քաջանց թագաւորի տղէն ըսեց.—Տղա, կը տեսնի՞ս զիտա ստրն, օր կէրեայ, էդի իմ պապու ֆօֆ ու սարէն է. հըմա բռնէ գէգ ճամբէն ու էրթանք:

* Առած է Բուլանիսայ Համգաւէի գիւղացի Ենկօն:

Գացին էլան դէմ ֆօֆ ու սարի վրէն. օձն ըսեց տղին.

—Տղա՛, զիս թորկ յուտա. գնա՛, ըսէ իմ պապուն թը՛—իմ ականջկէն ինչ կիտաս, զքու տղէն բերեր իմ:

Տղէն ականջկէն տարաւ. քաջանց թաղաւոր խնտացաւ, ըսեց.

—Ինչ օր քու լեզուն զըռէ, կիտամ:

Դարձաւ, էկաւ, առաւ զօձն ու գնաց, ձամբխու հետ օձ սոր-վըցուց տղին, ըսեց.—Իմ պապու մօտի քարն ուղէ:

Գացին մըտ քաջանց թաղաւոր. օձեր չորս քարաձէն լցուան, էկան աչք լուս: Թաղաւորն ըսեց.—Տղա՛, դը՛ ուղէ օր տամ:

—Թաղաւոր ապրած, քու մօտու քար կուզիմ, ըսեց տղէն:

—Տղա՛, լաօ, իմ մօտու քար դու չըս կըռնա՛: Բանցու, դու, ինչ կէնիս զդարտակ քար. ուղէ, դունեաքիլի մալ տամ քզի:

—Չէ, ըսեց. կիտաս, քու մօտու քարն է. չիտաս, քու մօտու քարն է:

Թաղաւորի չարէն կտրաւ, էլաւ զմօտու քար տուեց. տղէն առաւ զքար, խնտանեղին էլաւ դուս: Քաջանց թաղաւորի տղէն վազաւ էռնանց.—Տղա՛, կանի, ըսեց, զէդ քարի մարիժաք ցուցում Բերեց զտղէն նստըցուց. դաստըմալ հանեց, փռեց, քար դրեց ի վըրէն, ըսեց.

—Աչ Դաւա տարմ՛ աչ. (բաց, իմ սև քարս, բաց): Հըտ գահուն ջուխթ մը արապ թռան, կանան առէջ.—Աւիրինք թէ չիքենք:

—Նա աւիրէք, նա՛ չիքէք, ըսեց. ձրնէ կուզիմ ձի մը, ձեռք մը հալաւ, ձեռք մը սիլափ, օր իտա տղէն հագնի, խփի, էրթայ:

Էն սրհաք ըմէն բան հագրուաւ. տղէն հագաւ զչորեր, էլաւ հեծաւ զուր ձին ու դէմ գնաց, ուր քօխի դուռ իջաւ:

Մամն օր տեսաւ զուր տղէն, չիւարաւ, հարցուց.

—Տղա՛, լաօ, էդ յուստէն գտար զէդ չորերն ու զձին:

—Ըսկի մը՛ հարցու, մարէ, ըսեց տղէն. Աստըծու աջողումն էր. դու հրմա էլի, գնա՛ զթաղաւորի աղջիկն ուղէ ընձի:

—Տղա՛, լաօ. ես իտա փըռընտուկ՝ իմալ թաղաւորի աղջիկ ուզիմ:

—Մարէ, դու գնա՛, Աստուած օղորմած է, ես քու տղէն իմ, ըսկի մը՛ վախեցի:

Պառաւն էր էլաւ, գնաց թաղաւորի տուն ուզնկան, խնամաթող դրին. պառաւ նստաւ վրէն.—Թաղաւոր ապրած, ըսեց. էկեր իմ, զքու աղջիկ տաս իմ տղին:

Թաղաւոր ծիծղաց, ըսեց—Պառաւ. գնա՛, հինգ ֆիսա օսկի բեր, զքու հարս առ, գնա՛:

Պառաւ դարձաւ էկաւ, տղէն հարցուց.

—Հա՛ մարէ, իմալ էղաւ:

—Լաօ, իտա մեր աղբատ հալին հինգ ֆիսա փարա կուզէ:

—Ի՛նն չկայ, մարէ. քնի էլի, Աստուած օգորմած է:

Մամ քնաւ. տղէն հանեց զքար. —«աչ զարա վաերմ» — էրկու արապ թռան առէջ. — աշխար աւիրինք թէ չիքինք. — նա՛ աւիրէք, նա չինէք. ձգնէ գուզիմ հինգ ֆիսա փարէն. տեպաւ ուր գլխու վերն զրուկ է:

—Դը՛ մարէ, ըսեց. ա՛ռ, զնա՛ թագաւորի մօտ. տո՛ւր, զաղ- ջիկն ուզէ:

Պառաւ վերուց զփարէն, տարաւ, տուեց թագաւորին:

Թագաւորն օր իչեց, տեսաւ զփարէն. մըջ ուր մտաց ըսեց լիմ խեղճ կտրեր է օր պառաւ զիմ աղջիկ տանիս:

Բտախոռն թագաւոր միանայ էրեց, ուրիշ բան ուզեց.

—Գնա՛, ըսեց պառուռն. իմ աղջկան յըմալ ձեռք մը հալաւ պտի բերիս, օր հաւկթի խեճոռքի մէջ տեղաւորի:

Պառաւ դարձաւ մըտ տղէն. — Լաօ, ըսեց. ըստապուն ձեռք մը յըմալ հալաւ կուզէ՝ օր հաւկթի խեճոռքի մէջ տեղաւորի:

—Բան չկայ, մարէ, քնի. ըսեց, Աստուած օգորմած է:

Մամ քնաւ, տղէն զքար հանեց. էրկու արապ թռան առէջ. — «աշխար աւիրինք թէ չիքինք». — նա՛ աւիրէք, նա՛ չիքէք. ձգնէ կու- զիմ յըմալ ձեռք մը հալաւ, օր հաւկթի խեճոռքի մէջ տեղաւորի:

Լուսմթի էլաւ, օր ձեռք մը հալաւ հազը՝ գլխու վերն զրուկ է, տուեց մամունն. մամ առաւ, դէմ դնաց թագաւորի սուռն, տուեց զհալաւ. — Ի՛նչ ըսեց. թագաւոր ապրած. տո՛ւր զհարս, առնիմ էրթամ:

—Թաւո՛ւ, պառաւ. դու յըմալ խօլայի հալով իմ ձեռնէն չըս պրծնի: Քզնէ կուզիմ օր ֆօօֆ ու սարէ մի չինիս. չորս դիուց բաղ ու բաղչայ. ըմալ օր իգայ, հասնի չուրի իմ դուռ, գետնի վրէն լէ խալի խալիչա պտի փռիս, օր ներքէնէն իմ աղջկայ ձիու ոտք նա գետին առնէ, նա լէ վերևուց արև զաքկէ վրէն:

Պառաւ էլաւ, զնաց մըտ տղէն. տղէն հարցուց. — Մարէ, ուզիր:

Չէ, լաօ, թագաւոր ըստապուն ֆօօֆ ու սարա կուզէ, մեր դռնէն չուրի ուր ֆօօֆ ու սարի դուռ՝ բաղ ու բաղչա, խալի ու խալիչա պտի էզնի. Լաօ՛, ընծի ալանջ կէնիս՝ արի, թագաւորի աղջկայ քարկ առուր. էրթանք մեր ճնգուճին աղջիկ մը ուզինք:

—Բան չկայ, մարէ, քնի, Աստուած օգորմած է:

Մամ քնաւ. տղէն զքար հանեց, էրկու արապ թռան, կանտն առէջ. — «աշխարհ աւիրինք թէ չիքինք». — նա՛ աւիրէք, նա՛ չիքէք. ձգնէ կուզիմ իտա քօխի տեղ մէկ ֆօօֆ ու սարէ մի դնիք, յուցկայ լէ հարի թագաւորի սարի դուռ բաղ ու բաղչա խալի ու խալիչա պտի փռիք, օր թագաւորի աղջկայ ձիու ոտք գետին չառնէ:

Լուսմթի թագաւոր էլաւ, իշեց օր ինչ իշէ. շաւիս առւէ վըր ուր քաղքին, չորս քաւաճէն բաղ ու բաղչա, ծառ ու ճուղ, գետնի էրեռ խալի ու խալիչա. էկէ՝ հասէ չուրի ուր փօփ ու սարի դռու.

— Հէյ վահ, ըսեց. ըպա պառաւ զիմ աղջիկ պտի տանիս

Պառաւն էր, լուսմթի էլաւ, գնաց թագաւորի տուն.

— Դը. դոր է, ըսեց. տուէք զիմ հարս տանիմ, էլ ինչ անուն կը դնիք:

Թագաւորն ըսեց. — Պառաւ, օր յըմալ է, կերթաս, եօթ ձեռք դնօլ ու զուռնա կը գտնիս, գիգաս ձիով ու ձիաւորով, նէլով նանգամով-չաւերի (քամանչա) քաշելով զքու հարս կը տանիս:

Պառաւն էր, էլաւ գնաց, զըմէն քաջարուփ տեսաւ. առաւ զուր հարսն, էկաւ:

Թագաւորի աղջիկն էր, մէկ վախթ մը մնաց, ուր պապու տան արապի հետ նստաւ, կանաւ. Տղէն յըմն օր կերթէր. նէջիւր, իրկնէ իրկուն գիգէր տուն:

Թագաւորի աղջիկ՝ չէ կնիկ խըսմի սատանայ կէդնի, խաբուռ-տենով զիրկայ մօտէն խօսք քաշեց, դքարի անվալն իմցաւ. էլան ինք ու արապ խօսքեր ուրանց էրին մէկ. աղջիկ զքար գողցաւ տղի մօտէն. բացեց. — «Այ զարա տաւրմ». էրիու արապ թռան առէջ կանան. — «Հան, աւերինք, թէ չիքինք». — «Ա՛յ աւիրէք, նա չիքէք, ձգնէ կուզիմ օր իդա փօփ ու սարէն վերուք, տանիք, դնիք եօթ ծովու կղզին:

Լուսմթի տղէն էլաւ օր, ինչ էլին. նա փօփ ու սարա. նա բան. էլմը յավալու տուն, էլմը յավալու չոր գետին:

— Հէյ վահ, ու հէյվահ. ըսեց. ըպա իմ տուն ախօլաւ. թագաւորի աղջիկ զիմ քար գողցեր է:

Տղէն էր, էլաւ, ընկաւ ի ճամբախ. քաջանց թագաւոր, դոր իս, էկայ քզի. Գնաց քաջանց թագաւորի մօտ, բարե բռնեց, կանաւ.

Հն, լաօ, յօրի էկար, հարցուց թագաւոր:

Թագաւոր տպրած, զքու տուած քար իմ կնիկ գողցէ, առէ զարապ, փախեր է:

— Թահ, լաօ, ես չըսի, դու իմ քար չըս կունայ մարսի Կանի, էլնամ խանչիմ զիմ օձեր, տեսնամ, որ սալըդ մը կիտայ:

Էլաւ կանաւ բինակ-դաւուն, ճչաց. աշխար էղաւ օձ ու էկաւ, վիրնից հարցուց, մարդ սալըդ չը տուեց, ըսեց.

— Լաօ, իմ օձեր խապար չունին. գնա խօլ օձերու թագաւորի մօտ:

Տղէն գնաց, խօլ օձերու թագաւորի մօտ էլաւ դռա:

Խօլ օձերու թագաւոր լէ զուր օձեր բերեց, մէկ սալըդ չը

տուեց. ըսեց.—Տղան, իմ օձեր խապար չունին. գնա՛ մկան Թագաւորի մօտ:

Տղէն գնաց, էլաւ մկան Թագաւորի մօտ:

—Համ խեղ էզնի, հօղածին. դու ինչ կոլորտիս իդա վերքեր:

—Ոլլա, Թագաւոր տարած, նալ ու հեհնաք իտըմա բան մը կայ. իմ քարն է կորէ, ընկեր իմ, կը գաշիմ:

Տղան, լաօ, ըսեց Թագաւոր, ես գուռ չըմ էլնի. ես չըմ կռնայ խապար էզնի, սար ու ձոր իմ մկներ կոլորտին. կանի, խանչիմ, հարցում:

Խանչեց գուռ մկներ, զմէն բերեց, մէկ սալը չը տուեց. Թօփալ մուկ մը ետի գեն մացեր էր. հարցուցին քօփալ մկնէն, մուկ սալը տուեց, ըսեց.—Սա եօթ ծովու կզզին իմ տեսէ զընտոց:

Թագաւոր ամբ էրեց քօփալ մկան.

—Ընկի, ըսեց, էդ մարդու առէջ, տար զկզզին ցուցու:

Ընկաւ առէջ, տղի հետ լէ բօճի մը կէր, էղան մէկ ու գացին:

Շատ ու քիչ գացին, Աստուած գինայ, էլան ի ծովու պռուկ գուռ: Տղէն մնաց ի ծովու պռուկ, բօճին ու մուկ լօղալին գացին փօփ ու սաւի դուռ, կանան: Բօճին մնաց դուռ կանուկ, մուկ ծակեց, զպատի տկով, գնաց արապի ու Թագաւորի աղջկայ օրթէն՝ ծկի մօտ բազկեց: Արապն ու Թագաւորի աղջիկ նստած էն, կը խաղէն, քար էն կը Թալէր ընտրա դիրկ. էն ընտրան: Մուկ փչում՝ կըռթկըռթցուց. Թագաւորի աղջիկ իշեց էն դեն. արապն օր զքար Թալեց, առաւ Թագաւորի աղջկայ ճկութ, պատաւ մկան ծկու վերէն. մուկ սըլվըաց, առաւ, խաթեց զքարն ու դէ գիտի ջլտկէ. հասաւ բօճու մօտ ու էրկուս Թալին գուրանց ծով:

Բօճին ըսեց.—Մուկ, դու չը կառնաս լօղաս, տուր զքարն:

—Չէ, ջըմ իտայ, ըսեց մուկ, դու հարգաւար մարդ մ'իս, հըմա չուք մը տեսար, պտի հաչաս, քար բերնէդ պատի:

Փչում ի տեղ գացին, մուկ պտի խեղդէր. բօճին շուշուտ քար բերնէն առաւ, մուկ Թալեց շալաքն ու լօղաց, Դըռ ոտ մը տեղ չըն գացած էն, մուկ քիսաւ բօճու ոտք, հըտ գահուն բօճին հաչաց, քար բերնէն պատաւ. ձուկ կլուց զքար: Մուկն ու բօճին էլան ջրից, ու նստան ծովու ափ, բազկեցին: Աւուր մէկ քօռջիք էկան, քօռ Թալեցին, Աստու հրամանքով էն ձուկ ընկաւ քօռ, վերուցին, Թալեցին ջուր. բօճին առաւ զձուկն ու փախաւ. բերեց դէմ տղի մօտ.

Տղէն խնայացաւ, առաւ զքար, բացեց—«աչ, գարա—դաւերմ».
—էրկու արապ Թռան, առէջ կանան.—ալխարհ աւերինք թէ չիքինք.
—նա՛ աւերէք, նա՛ չիքէք, գէն փօփ ու սաւեհն յուստէն բերերիք, էլմը էնտեղ տարէք, դիսի լէ հետ:

Լուսմթի տղէն էլաւ, օր ֆօժ ու սաւիճն թագաւորի քաղքի մէջ
դրուկ է, վազաւ, գնաց թագաւորի մօտ, ըսեց:

— Թագաւոր ապրած. զիսի նա՛ կը հարցուս, նա՛ կը փառիս,
թը գո՛ր գացիր, դո՛ր էկար:

— Լաօ, ես գինամ. դու կատողուկ իս, ջնուն իս, դո՛ր տարար
զիմ աղջիկ, դո՛ր բերիր:

— Զաղջիկդի յիսնէ՛ յօրի՛ կը հարցուս, քո արապից հարցու, օր
հանտայ գրռ. էրկուս իմ ֆօժ ու սարի մէջ պարկուկ ին:

Թագաւոր ամբ էրեց. ջալլաքջին գնաց, գէրկսի գլօխ լէ
կարեց:

Նոր քաժա բերեցին, զուր պզտի աղջիկ պսակեց վըր տգին.
եօթն օր, եօթ գիշեր զհարսնիսն էրեց. կերան, խմին, լիացան: Էն
հասաւ ուր մուրազին, դուք լէ հասնիք ձեր մուրազին:

Նխշուն չօկէկ մըջ էղին, դիլբար տարան մըջ գեղին:

ՀՈՒՐՆԻԿ ԵՒ ՀՐԵՂԷՆ

(Ռուլանդիայ. բարբառով) *

Կեղնի—չ'եղնի, Թագաւոր մը կ'եղնի. ըզոր ըսկի ավլաս ու քալլաս չ'եղնի. գիշեր ու ցերեկ կը մնայ մըջ էդ մարախին ու միտք ու մտալա կենէ:

Էդ Թագաւորին մէկ բեանի խտրախմ' լէ կ'եղնի, Աստու տուածին դու իչէ, էդ խտրախ լէ անծին կեղնի:

Կեղնի օր մէկ ժուկ ու ժամանակ մը մէջ կ'ընցնայ, գիշերուայ մէկին Թագաւոր կը քնի, էրանդ կը տեսնի օր, մէկ յայիւր չիման տեղ մը՝ ընկն ըռանկ—ըռանկ ժաղկօրէնքով, մէկ մարմանտ գետի մ'ափ ինք նստուկ է, ուր կուշտ լէ ուր պէս մէկ ուրիշ Թագաւոր մը:

Էդ Թագաւոր ինք արեւելոց Թագաւորն էր. դու մըսի ուր կշտի նստող լէ արեւմտոց Թագաւոր կեղնի, ըզոր լէ ըսկի ավլաս ու քալլաս չ'եղնի:

Աստու հրամանքով էդ էրզի մէջ էդ տեղ, էդ էրկու Թագաւոր զիրար կը տեսնեն, կը նստին, էդ ջրի խտախ խօս ու բեռ (կը բարեն) կեղնին. մէկ լէ կիշին օր ջրի հետ մէկ խնձոր մը գլորելին գիգայ. արեւելոց Թագաւոր կը Թռնայ տեղէն, կը բռնէ գէդ խնձոր, կը բերէ արեւմտոց Թագաւորի մօտ:

*) Պատմած է Ղուկաս Տ. Միմասեան—Համգաեի գիւղացի: Ժողովրդեան կենդանի եւ վառվորուն բարբառով ասուած է. սակայն տառերու իսկական հնչման, զոր տաս դժուարին էր, այնչափ ուր չէ դարձեալ, այլ սովորական ձեւով գրի առած են:

—Արի, կրճէ արևելոց թագաւոր, Աստուած խրամաք տուեց մըզի՛:

Կը գնին զէդ խնձոր գուրանց առջև, մէկ լէ կիշին օր էնդիւսց մէկ տիպտակ մուրուս դաւրեօ մը գիգայ, քեջպներ ի վիղ:

—Յաճօ՛, կըսէ. կընտրի մըտ ըզոնց:

Երկու թագաւոր լէ գուրանց անուալ խրսա կէնին դաւրեօն. դաւրեօ կըսէ.

—Իդա ձեր առջևու խնձոր օրքլխից կըկիտիք. կէս մէկիդ, կէս լէ մէկէլիդ. կը տանիք ձեր կնկտոց հետ կուտիք, քեջպներ լէ կիտաք ձեր ձիանուն. Աստու հրամանքով թը ձըզի աւլաօ կեղնի, թը ձիանուն քուակ. կըսէ ու կ'աներևանայ:

Երկու թագաւոր կը շիւարին, կը մնան. դաւրեօ խստաց վրէն անօ կէնին հըտ իրար՝

—Թը՛ ընծի աղջիկ էղաւ, քզի տղայ, զիմ աղջիկ տամ գքու տղին. թը քզի աղջիկ էղաւ, ընծի տղայ, ժըխօ դու քու աղջիկ կիտաա զիմ տղին:

Էդ տէղ էր, էրկու թագաւոր գուրանց խօսք կիտան, կառնին, բեօք քարքմա (օրօրոց գծել) կէնին, ու մէկ լէ կը խրտին, կիմնան օր էրազ է. հէյվախ կէնին, կը տփին չոքերու ուրանց, մէկ լէ ձեռ կը տանին գուրանց ջէպեր, կիշկին օր խնձոր օղորթ է.

—Հայլօ, կըսին, մակեաւ՛ր էդ դաւրեօ հը՛րչտակ է էղէ, մենք խապար չուսինք:

Արևմտոց թագաւոր գուր կնկայ հետ կուտէ զէդ խնձոր, արևելոց թագաւոր լէ գուր կնկայ հետ, ու գքեջպներ լէ կիտայ գուր ձիուն:

Աստու հրամանքով ին ամիս, ին օր, ին սըհաք, ին դախա օր կը քմի, մէկ տղէ մը կեղնի արևելոց թագաւորին, ըդ սանաքուն աղջիկ մ'լէ կեղնի արևմտոց թագաւորին:

Տղի եօթն օրն օր կը քմի, արևելոց թագաւոր կը խանչայ զմանլիս (խորհրդականներ), օր տղի զանուն գնէ: Կը քօմին թագաւորի քուպարներ, կիտան—կառնին, տղի անուն կը գնին Հուրնիկ:

Արևմտոց թագաւոր լէ կը քօմայ զմանլիս. զընդոր աղջկայ տուն լէ կը գնին Հրեղէն:

Արևելոց թագաւորի ձին՝ տարին օր կը քմի, որձ քուակ մը կը ծնի. գձիու քուկու անուն լէ կը գնին խամար-քայ:

Արևելոց թագաւորն է՝ գուր տղէն կըղնէ յըմալ շուսաբանօ օդէ մօր, ըսկի ինսընի էրես չը տեսնայ. զհաց ու ջուր լէ էրղըսէն կիտայ:

Թագաւորի տղայ էր, օր քընց գօր կը ջոջնէր: Օրերուց օր մը կը քնի, նակասան կը խըրտի. կէլնայ, նըստի՞ տեղաց մէջ՝ կիշէ օր

Թէ մէկ հուրնիկ հրեղէն աղջիկ մը, օր չուտես, չխմես, քամառա էնես. հանտ ա նստումկ զուր կուշտ: Դու մըսի, Ս. Սարգիս, ճիւղնիմ ուր զօրաց, բերէ գէղ աղջիկ, Թալէ էդ տեղն ու գացեր է:

Էդ տեղ աղէն ու աղջիկ զիբար կը հաւնին, խօսք կիտան, կառնին, զմասնըներ կը փոխին. կէս գիշեր օր կը քմի, Ս. Սարգիս էլմը գիգայ, զաղջիկ կը վերու, Թալէ Թարքին, աչք բանալուն խրուցելուն՝ կը տանէ, զուր տեղ կըգնէ:

Էդ աղջիկ արեւմտոց Թագաւորի աղջիկ Հրեղէն էր, օր Հուրնիկի հետ բեւրք քաղաքմա էրած էն:

Հուրնիկն էր, զաղջիկ տեսաւ-չըտեսաւ, էլ քէնի գնաց յետ գնաց. բարկըցաւ, դեզնաւ, հալաւ ու մաշաւ Զուղապ գնաց Թագաւորին, Թէ

—Ինչ կէնիս օր, Հուրնիկ ձեռաց գացեր է:

Թագաւոր իմցաւ ուր տղի անուալ, խանչեց բերեց զուր քուպարներն ու ռաջալներ, քամալա էրեց, ըսեց.

—Լուսուն քալալ խանչել կիտաք. զիմ հողի մէջ ինչ խրքօր զանգին ու աղքատ կայ, Թըխ զուրանց աղջկներ զարդրին, բերին իմ փօք ու սարի առջև. դիօլ ու գուսանք զարկին, իմ տղէն նստի փանճարէն, իչէ. որ մէկ աղջկան խնձորով զարկէ, գէն աղջիկ ուղինք զիմ տղին:

Լուսումթի էլ էրկիր, բլաւ ու էկաւ, ինչ խրքօր աղջիկ կէր, զըմէն քօփ էզան, էկան. մարդ կար օր զուր մէկ կով լէ ծախեց, առաւ, էրեց հալաւ, հագուց զուր աղջկան:

Թագաւորի տղէն էր, գէգ քօլով աղջկներու մէջ չուռ տուեց զաշուին. դիտայ իչեց, գէն իչեց, Հրեղէնի սուրաքին ու օրինակին մէկ լէ չտեսաւ. գլօխ տարաւ բերեց, ախ քաշելին էլմ մտաւ ուր փօք ու սարէն, չօքերուն տփեց, ու գնաց էկաւ մըջ օղին:

Թագաւոր չարէն կարաւ, զտղէն խանչեց մըտ ուրին.

—Տղա. լաօ, ըսեց, իմ հողի մէջ ինչ խրքօր աղջիկ կէր, զըմէն նշանց տուի քգի, չը հաւնար. արի քու սրտի խորխուրդ. ըսէ ընծի, Թըխ յըմալ անհ էղնի, իմ Թագաւորութեն ծախիմ ու քու խօսք կատարիմ:

—Ափօ, ըսեց տղէն. տուր ինձ խուրճի մը ընկին դեղին օսկի ու զխամար քօռակ, ես իմ ձեռով զիմ մուրազն օր չը կատարիմ, մարդ չը կըռնայ:

Ինչ չարա—մուրումն էրին, տղին հետ չէղաւ. տղի բէն բան չը մըտաւ. Թագաւորի լախէն կըտրաւ, ըսեց.

—Լաօ, քու մուր քու գլօխ, դու գինաս, գնա, Աստուած էղնի քգի ետրտումի:

Հուրնիկն էր, պագեց զուր պապու ձեռ, գնաց զխամար քո-

ուակ քալից քաշեց. յընդին խուրճի օսկին թալեց զքարս. յէլաւ հեծաւ. խամար քոռակ մըսի, ճնճուղ ըսէ. բուսպարակ հրմա փէքօլ կէնէր ու անար ու ձոր կէնէր մէկ ու կը թռնէր: Շատ ու քիչ գնաց, Աստուած գինայ. գնաց մէկ զարգամի ձոր մը ըռանք էկաւ իչեց օր ձորու պռունկ մէկ ջեհեկ տղէ մը ձիուց իջէ, մզբախ զարկէ 'ի պատին, գլխի կախէ ու յըմալ գիւայ օր էլ Աստուած նշանց չիտայ:

Հուրնիկ գծիու գլխի թողեց, մէկ զանկուլի հասաւ տղի մօտ, կանաւ:

— Յօրի գիւսա աղբէր. ըսեց. ինչ է ձեռ տուէ քզի. ըսէ բալփի դարձիդ դարման մ' էնիմ:

— Գնա՛ գրու ճամբխուն. իմ դարձին դժու պտի պարման էնիմ:

— Աղբէր, յօրի, ինչ կէղնի, մեղաւորցայ օր հարցուցի:

Տղէն փշուր կանաւ, դարձաւ էտեն իչեց ու ըսեց.

— Կը տեսնիս զիդա ձիաւորսան. ըզոնք զիմ նետմունն է զօռովէն քաշած կը տանին. ես լէ էկերիմ յուտա բազլա կէնիմ, ետէն օր զիս պտի սպանին. ետն չէ զիմ հախլուն զընդոց ձեռնէն պտի խլիմ: Պարծանք չեղնի, ես լէ ջոջ մարդու տղայ իմ. բեքալս Ծալալ գուր չարին օր օլրեց ու պապսի մեռաւ, էլ օղլու (այլոց) ձեռ էրկնցաւ վրէս, առան զիմ հախլուն, տուին՝ գէդ մարդուն:

Թագաւորի տղէն դարձաւ, իչեց օր օլորթմա հողին ու թփին հսապ կէր, գէդ ձիաւորտանունն չկէր. մէկնաւ տղի հետ ու էրկուս ջուխթ կանան մայրան:

Ձիաւորտան դարձան, փեսի աղբրտոց ըսին.

— Աղբէր, ըզոնք էրկու մարդ, մզի գօրա ամօթ է ընդոնց հետ կռիւ էնինք. դու եօթն աղբէրիք. դացէք զըտոնք մըլէք մայրնից դուս, դարձէք, արէք:

Փեսէն ու աղբրտիք դուրանց քասարուք տեսան. հեծան գծիան, քչեցին. հըտ հասնելուն-առհա, զուրգ մը թագաւորի տղի առջև: Թագաւորի տղէն զուրգի ընկնել տեսաւ, աչքեր մթնտեց. թողեց զխամար քոռակու գլխի, քաշեց զթուր, ընկաւ մըջ ուրանց. ինք տաս ուր ձին տըսնուհինգ, սպանեց, ձիաւորտանունն լէ ետք բերեց, յըմալ ցրուց օր զօռ Բաղտատ հասուց. առաւ զաղջիկ, էկաւ, տղէն լէ վերուց հետ, տարաւ տղի պապու տուն, եօթ գիշեր հարսնիք էրեց. զընդոց հասուց զուրանց վուրագին, ինք հեծաւ ուր ձին ու եալլա:

Տղէն էտեանց բօռաց.

— Իմ անուշ աղբէր, քու անահուն Աստուածն օր կը սփրիս քու գործն օր կամեցաւ, յաջողաւ ու էկար, դիտայ ընցար, առանց դիտի տեսնելու չեղնի—չեղնի օր էրթաս, յօրի օր քու աղեկուտեն շատ էղաւ վըր իս:

Թագաւորի տղէն էր, գնաց, չատու քիչ գնաց, Աստուած գինայ, ըռասք էկաւ էլ մը կուտ մը: Տեղաւ օր եօթ, աղբէր մէկ քաւաւ է կանած, բըռ մը ասկար լէ մէկ քաւաւ՝ ջանկաջանկ կը կուտին: Դու մըսի, զէդ եօթ աղբէր քուր էկած՝ տուած է մէկ ուրիշ Թագաւորի տղի, ըզոնք լէ զուրանց քուր չը տուած, էդ սպալապուն Թագաւոր ասկար էրէ, էկէ վըր ըզոց կուիւ, օր զօռովէն գաղջիկ քաշէ, տանէ:

Թագաւորի տղէն էդ տեղ դուռուրմիս էղաւ:

—Հարեհ (եթէ) ես էրթամ շատի քաւաւ, էդ եօթ աղբէր պտի ըսին թէ—վախեցաւ.—Թէ էրթամ եօթ աղբօր քաւաւ, ըստապունք պըտի ըսին թէ—ջեհեկ տղայ է, զուր հպարտուտեն չը գինայ ինչ էնէ.—յըմնուց խելըսին էնէ օր, էրթամ, բարեւ տպմ, հր գիմ բարեւ վերուց, գէն քաւաւ կէրթամ:

Գնաց գնաց՝ բարեւ տուեց. էն շատուոր քաւաւ զըզոր բարեւ բանի տեղ չը դրին. եօթն աղբէր զբարեւն պուան. տղէն գնաց դէմ ընդոց ջեհիկ հետ ճօթին կանաւ: Առջի հեզ մեծ աղբէր մայթան մի տուեց, գնաց էկաւ, ըսկի բան չերեց, ասկար լու չը խորըցուց, էն յըմալ դօրով յըմէն գացին, էկան, բան մը չէրին, դօր էկաւ Թագաւորի տղին: Հուրնիկն էր, գիսամար քուռկու գլօխ Թորկեց, մտաւ մըջ ասկիւն,—«եա՛ մըռնիմ քզի, բօզ ձիաւոր Ս. Սարգիս, դու իմ տան հասնիս»։ Բօռաց ու մտաւ մըջ ուրանց. տան ինք սպանեց, տըսնու հինք զուր ձին, զըմէն լէ էրէց խուրս ու խաւ, գրեց ի գետին, գրովալ Բաղտատ հասուց:

Եօթն աղբէր չիւարան, մացին տեղ ուրանց, զըմալ բան ոնչ տեսած էն, ոնչ լսած: Կուիւն օր դատալաւ, պըծաւ, առան գթագաւորի տղին, տարան զուրանց տուն. եօթն օր խօնախ էրին, շատ ու շատ իմրամով. ըստապուն իրարու ըսին.—էդ մարդ գուր ջան տուեց մըր ուղուրին, զմըզի պըծուց. ինչ փեւեհ տանք օր ըզոր լայադին էղնի:

Պզտիկ աղբէր վերուց ըսեց.

—Յօրի ինչ տանք, մքր քուր էլ վիճ պտի տանք. յըմալ ազրայի ջեհեկ էլ ուր պտի գտնինք. տանք ըզոր, Թըխ էրթայ:

Էդոնք էլ գիրիւմիս չեղան (չը համարձակեցան) օր Թագաւորի տղին բան ըսէն, պըզտիկ աղբէր էրսով էր՝ գնաց, կանաւ մօտ՝ ըսեց.

—Արի, գմեր քուր տանք քզի, դու էզի մզի մեծ աղբէր, մենք լէ քզի պզտիկ:

—Ձեր քուր՝ իմ քուրն է, ըսեց Թագաւորի տղէն. ես մուրազ աւնիմ, քեանի գիմ մուրազ չըմ կատարելի, աստըւոր հաւաւ է կեցէ ընծի:

Էդ տեղէն շնորհիւլաւ էլաւ Թագաւորի տղէն, ու էլ մը էլաւ ճամբախ տուեց առջև. շատ ու քիչ գնաց, Աստուած գինայ, գնաց արևմտոց Թագաւորի քաղաքին մօտեցաւ. հովիւ մը ըռաօք էկաւ, հարցուց.

— Բարև քզի, հովիւ աղբէր, ձեր էրկիր թմալ խօնախ կանուխին:

— Մեր էրկիր աղաթն է, կըսէ հովիւ, գեամ կը Թորկին ձիու գլխուն, ձին վիր տուն օր կանաւ, էն տեղ կիջնաս:

Տղէն է, գշիւ գլօխ կը Թորկէ. Է, խամար քողակն էր, իմաստուն, գուր բան գինէր, քչեց, դէմ գնաց պառուռ մը դուռ կանաւ: Տղէն բօռաց.

— Պառաւ, պառաւ, արի՛ դուս:

Ջատուար պառաւ մի լըմլըմբալին տնէն էլաւ դուս.

— Ջօջօ, գիսի էսօր խօնախ չէնիս:

— Բու գլխուն ու արևուն մեռնիմ, Թագաւորի տղա. դու իմ քօղտիկ (հիւղակ) իմալ մտնաս, քու լայեղին չէ, տեղ չկայ. գնա, Թագաւորի տուն իջի:

Տղէն էր, «Բեռ օլտուն եօխսուլուխ» (կուրանայ աղքատութիւնը). ձեռ տարաւ ի ցեպ, բուռ մի օսկի հանեց.

— Հան քզի, ջօջօ, ըսեց. զընծի ու զիմ ձիուն տեղ էրէ:

Պառաւ զոսկիքն օր տեսաւ, օտներ գետնէն կտրաւ, զվճրկեց, մտաւ ի տուն, էլ աման վըր ամնի, պուտուկ վըր պուտկի զարկեց, տեղ լենցուց, խըսիլ մը փռեց ի օտար. տղին խանչեց, էկաւ նըստաւ ի վրէն, գշին լէ կապեց հաւու Թառի տակ:

Տղէն էլմը բուռ մ' օսկի հանեց, տուեց պառուռն.

— Գնա շուկէն, ըսեց, ինչ օր պէտք է, բեր:

Պառաւն էր, զվճիկ մի զարկեց դուռ, մէկլէ ի շուկէն, Թագաւորի տղի լայեղին ինչ օր պէտք էր, վազելէն առաւ, էկաւ. շարեց օտարի օրքէն, ըստապուն նստաւ, պազբէրնաւ ու իչեց Թագաւորի տղի էրես:

Ի՛օր մի մնաց, Թագաւորի տղէն հարցուց.

— Ջօջօ, իդա ինչ դիօլ ու գուսանքի ձէն է, քաղքի միջուց գիզայ:

— Թառ, լաօ, ջօջօն խուրպան էղնի քզի, մեր Թագաւորի աղջըկայ հարսնիքն է. մըկայ ուզած է հլամունսի օր տանին, աղջիկ չէրթայ: Էդ մեր Թագաւոր վախճով գուր աղջիկ արևելոց Թագաւորի հետ բեօրֆ-ֆարթմա կենէ, օր ջօջըցաւ, տայ ընդրա տղին. հաւատամ ուր գօրաց, բօզ ձիաւոր Ս. Սարգիս, աւուր մէկ կը Թալէ զմեր Թագաւորի աղջիկ գուր քարֆ, կառնէ կը տանէ արևելոց Թագաւորի տղի օղէն. էնտեղ զիրար կը տեսնին, կէղնին մաւուղ իրարու,

մասնիք կը փոխին, էլմէ կը դարձու, բերէ՝ Մկայ աղջկայ հարսնիքն է, էկած օր տանին ուրիշ Թագաւորի տղի. աղջիկ լէ մէկ ձեռ աղուն է առէ, մէկեւ սորանին (սուր). որն օր Թ'էրթայ, մօտենայ, եա աղուն պտի խմէ, եա ուրին զարկէ, սպանէ. մարդ ասկաւ, կնիկ, ճիծ, բաժան բռնած՝ կանած, մարդ չ'իշխնայ մօտենայ:

— Յեքօր յըմալ է, ջօջօ, ըսեց տղէն, առ զիդա մատնիք, տար, տուր ուր նշանց, քզի բան չըսէ:

— Թառու գլխուդ արեւուդ մեռնիմ, լաօ, ըսեց պառաւ, ես չ'իշխընամ օր էրթամ. Թագաւորի աղջկան զաւալ մ' էկածին պէս զիսի կսպանէ:

— Ըսկի մը վախեննա, ջօջօ, եքօր գացիր, աղջկան մօտեցար, զմատնիք իցկէ մատդ ու տար բեր, օր զմատնիս տեսաւ, ինք բրիսօ քզդի կը խանչէ ուր մօտ:

Պառաւն էր, էլ ձէն չը տուեց. սուս ու փուս էլաւ, գնաց: Պառաւ տուն ջակօլի, ջկէր մօտ ջատուռն. հըտ գահուն հագար սատանուտեն մէկ փարի պէտ հագրեց, դրեց ի ջեպ. աղջկայ օղին օր մօտեցաւ, մի խալապալըխ դրեց. մարդիկ դէն քաշուան, պառաւ գէն էն գեն ճխտեց, գէն էն գեն, ճամբախ լէնցուց.

— Դու հաշ կեցէք, ես մկայ զընդոր ճամբախ կեցկեմ, ըսեց:

— Դիախ պառաւ, բալի դու բան մ'էնիս. չորս քաւաճուց բօռացին էտ հաւամ մախլուխ (խռնուած ամբոխ):

Յըմէն ուրախցան, ճանբախ լէնցուցին պառաւն. պառաւն էր, գունառ ու կծիկ զինք հասուց աղջկայ օղի դռան մօտ. զնկութ բանձըրցուց, քէնի մ' հաղ տարաւ, բերեց, Թագաւորի աղջիկ հըտ տեսնելուն զուր մատնի շալխից ճանչցաւ, հըտ գահուն ձեռաց աղուն գէն էն գեն Թափեց, գէն էնգեն ու վազաւ պառաւու առէջ:

— Նամա՛ն, ջօջօ, ըսեց, դու բարս՛վ իգէր, ըդ մատնի տէրն դօր է:

— Հանտ ա իմ տուն է, հաշ կեցի. ձէն մը հանի:

Աղջիկն էր, գրկեց զպառաւուն, տարաւ իներս. մախլուխն օր գէդ բան տեսան, խնտացան ու Թողին, քաշուան:

Ջուապ գնաց Թագաւորին թէ՛ պառաւ խանմիւռ էրէ զաղջկան, ձեռաց աղուն Թալէ, էկէ վըր ճանբխուն:

Թագաւոր ամբ էրեց, դիօլ գուսանք զարկին, բռնեցին հարսնիք ու խաղցան:

Թագաւորի խնամիք զքաջարու՛մ տեսան օր էն լուամթի զաղջիկ սանին:

Հուրնիկն էր. մարախ գուրին փաթեր էր, ախ կէնէր օր, զծուխ պնչներուց կը Թալէր. ջաջուբար պառաւ լէ ոտք մը աղջկայ մօտ, հա մէկ տղին. գրողի գզրի պէս հա կէրթէր ու գիգէր:

Որ հետքն ապուստոսական ստորագրուեց, աղջիկ ջուռայ էրեց ուր
Թագաւորն պապու թէ՛

— Խնդիրք կենիմ ուրնէ, թրխ իրեք օր ամբ էնէ օր ըսկի մարդ
դուս չէլնայ. ես էրթամ, խաւ պաղչէն սեյրամն էնիմ, ժուռ գամ,
հաւեսի հանիմ, նոր թրխ զիսի դնէ ճամբխուս:

Թագաւորն էր, ամբ էրեց, քալալ տուեց խանսիւ. իրեք օր վըր
իրար ինսամ դէտրդի (մարդ ըտուած) դուս չէլաւ:

Պառաւն էր, զաղջկայ խաւ շորերն հագուեց, գինեց—զարդերց
ու առաւ, գնաց ի խաւ բաղչէն. զաղջիկ թորկեց էն տեղ, ինք խա-
պար հասուց տղին, առաւ զտղէն լէ բերեց մըտ աղջիկ. էդ տեղ
տեսան զիրար, խնտացան, իրեք օր վըր իրար մացին:

Իրեք օրն օր քմաւ. տղէն գուր հալւըներ հագուեց աղջկան,
աղջկան առաւ, ինք հագաւ, զաղջիկ ճամբխեց պառուռ տուն. ինք
լէ պառուռ հետ դէմ գնաց Թագաւորի տուն:

Մեծամեծ մարդիկ իզին ուզին Թագաւորից, օր զաղջիկ ճամ-
բըցու:

Թագաւոր ամբ էրեց, հարսնցիւղներ թալաւն, էկան. դիօլ ու
գուսանք զարկեցին, ջրինս խաղցան, քէճ ու ուրախուտեն էրեցին,
յըմալ օր աշխարհ յըմէն թափան քամաւեն. խօլասա էլ ինչ գլօխ ձի
ցաւցում. մէկ զօռպա հաւամարով ծանաւ ու ազիզ զաղջիկ հեծը-
ցուցին վըր ձիուն. ու առան դացին:

Ըսկի խապար չուէն թէ զաղջիկ թորկած, գտղէն է կը տա-
նին:

Ջաղջիկ տարողներ լէ եօթն աղբէր էն, ընդդ՝ լէ ուրիշ Թա-
գաւորի տղայ: Տարան զաղջիկ ուրանց էրկիր, բերին վըր ուրանց
ջոջ աղբօր պսակին, եօթն օր եօթ գիշեր զհարսնիսն էրին, խաղցան,
տրուջըկին. հարսնիքն օր Ֆրգաւ, բերին հարս ու փեռէն մըտ
իրար:

Աղջիկն օր տեսաւ փեսէն, մէկ խըռըճուկ ու պարուկ մէ, ըսկի
բանի տեղ չը դրեց, չէլաւ կանաւ. փեսէն հեռսօտաւ. ըսեց

— Մակեաւ մնալ չէնիս օր չէլնիս վըր օտաց, դու շատ մա-
խուլ շան մը աղջիկ իս:

Խօսք շատ տարան—բերին, նազ ծախին վըր իրար, խոլառա
բարիւսան, առան խնտանալ:

Կէս գիշերն օր ընցաւ, յըմէն քնան. հուրնիկն էր, զաղջկուտեն
դրեց իջուր. գողտուցիկ էլաւ, առաւ զփէսի խաննալ, զփէսէն լրդեց,
էրեց կտոր կտոր, լցեց մըջ ջըլերուն, խօնա էլաւ ախառից քաշեց
զձին, ու հեծաւ—դճրիս պառուի տուն, էկայ քղի: Գնաց իջաւ պառ-
ուռ տուն, ինքն ու աղջիկ տեսան զիրար, խնդացան:

Սաբախսումն խըտ աղօթքնին փեսի մամ գիկայ, կը տեսնայ օր

գողէն սպանած. կարուտած, լցած մըջ ջրերուն. խուցում կը կոտրի, կը տփայ վըր շօքերուն, հաւար կը պրծու գուս.

— Գիտի՛ կրտէ, աղջիկ դողէն սպանէ, թորկէ փախեր է:

Այխարհ իբար կընցնայ. տղի աղբրտանք դաժնե-նաւարհն կը գարկին. տուն գլօխ մէկ մարդ կը հեծնայ, դիգայ, թագաւորի սա-րայու առէջ կը կանի:

Թագաւոր որին օր ձի չկէր, ձի կիտայ, որին օր օխլան չկէր, օխլան կիտայ ու կըսէ.

— Կէրթաք արեւմտոց թագաւորի քաղաք: Հողով ջրով կընցաք, կը դառնաք:

Չախլամչի (տրագաւազ) մէկ ձիաւար լէ կը ճամբէ, օր արեւ-մտոց թագաւորին ըսէ—գուր քաջաբու՛հ տեսնի:

Ձիաւորնէ գլլլի պէս կէրթայ արեւմտոց թագաւորի մօտ, գուր ջուապ կիտայ, կը դառնայ:

Արեւմտոց թագաւորն է, կը խանչէ գուր ընտարէտ մարդիկ, կըսէ.

— Իմ գրողաւորուկ աղջիկ գուր նօանլուն սպաներ է. ինք լէ մարդ խապար չունի թէ դոր է, մկայ առկար էրած է օր գան վըր մի, էլէք օր քաջաբու՛հ տեսնի:

Էդ խօսաց վրէն զլլուն ընկաւ քաղաք, մէր զմանուկ ուրացաւ, տան գլօխ մէկ մարդ հեծան, մըջ քաղքին մարդ չըմնաց. գացին եօթն աղբօր ասկրի առէջ:

Կուռի եռ վախքին Հուրնիկն էր, պառուտ տնէն քաշեց զխա-մար-քայ, հեծաւ, վագեց մըջ կուռուն. ձիուն հըտ զանկու մի խտե-լուն՝ ձին կատղաւ. քշեց մըջ ասկրին, գէն էնդին գարկեց, գէն լէ էն, ջարդ ու փշուր էրեց, դրեց գետին. ու ինք դարձաւ, էլմը էկաւ, իջաւ պառուտ տուն:

Էլմը ջուապ էկաւ թագաւորին թէ՛

— Զուր քաջաբու՛հն էրէ, եան դու զմզի հողով, ջրով կընցուս. ես մեք գըղի:

Հողին, քարին հրսապ կէր, էդ ասկրին չկէր:

Էլմըն էդ թագաւոր տմալիկ գարկեց, բօման էկան. էրկու հը-զար մարդ ջորով կեղնէն. գացին, մըջ մէյճնին կանան:

Վախկոտներու տիրտ վըռվըռուն ընկաւ. իրաւու կըսէն.

— Թալաւ մը քաշէք, մըկայ կարմիր ձիաւոր կըհասնի.

Հըտ ըսեղուն կարմիր ձիաւոր մըջ մայճնին ճուկ կանաւ էլմը ընկաւ մըջ ասկրին, ջարդեց, խսլի պէս թափեց վըր իրար ու դար-ձաւ:

— Տօ էդի Ս. Սարգիսն էր, Ս. Գէորգն էր, մզի իմօս հասաւ, կըսէն իրարու:

էդ եօթ աղբօր մօտէն հինգ սպանուեր էր, մացեր էր էրկուս. էդ էրկուս լէ խանչեցին զմէն զուրանց հողի մարդիկ ու ըսին.

— Էս օր մըր մեռնելու աղբիւր օրնէ, խիւաքի (նախանձախընդրութիւն) օրէ, «նամուս թալած է շան, շուն չը կերեր է». ես էրթանք էդ քաղաք շան քաքով իրիցենք, ես էն է գլօխ մզի տանք դուս, պրծնինք:

Էգ խօսքի վրէն հարի կնիկ լէ հեծաւ. էլ դեկա, ձի, ջորի, էշ, եզ չը մնաց օր չը հեծան գացին, մացեր էր մինակ մէկ պառուու մի աղայ, էն լէ հեծաւ զուրանց ճեւտ, քունջայ անթրոցն առաւ իձեռ ու գնաց, կանաւ մըջ ասկիւն. ասկար նա էն էր, լար. նա էն էր ծիծղէր, էղբմալ խայտառակ բան որն էր տեսէ, յըմէն փորխոց (չառ ծիծաղելէն փորը ցաւել) էղան վըր էդ աղին:

Էլմը ջուռապ էկաւ արեւմտոց թագաւորին.

— Զուր քասաւոլ թըխ տեսնայ, մեր կռիւ կռիւ է:

Թագաւոր խանչեց, ուր Սասաւազամից հարցուց.

— Էն ինչ ազնահուր մարդ է օր, իդա լէ էղաւ էրկու հաղ. գիգայ, զընտոց ասկար կը ջարդէ, կերթայ, կուահեցէք (ուշադրութիւն դարձնել), տեսնէք, էդի Ասու մարդ է, ինչ է օր մեր իմօսօն գիգայ:

Խոլասա գլօխդի չը ցաւցում, էլմը էրկու քարաձէն էկան իւրար. սուր ու սաք (խառնափնդոր, արիւնհանդ) կռիւ մէղաւ օր, էլ Աստուած նշանց չիտայ. յըմալ էղաւ օր, էլ արուն վերուց զջանջքներ, կէրթէր, կուու նեղ վախքին էլմը արեւելոց թագաւորի տղէն հասաւ, զըմէն ծեփ էրեց գետին, էլ մարդ սաղ չը թորկեց:

Մացեր էր մէկ պառուու տղէն, էն լէ զուր ճիտու գլօխ թորկեց, ատաւօրեց, մէկ անթրոց մառհա՝ թագաւորի տղի գլխուն. թագաւորի տղի գլօխ կոտրաւ, ընկաւ պառուու տղի էտե, զարկեց, զէն լէ սպանեց, ըմնու ֆօֆ կտրեց, յըմալ օր խաբրբեր (գուժկան) լէ չը պրծաւ: Ըստապուն դարձաւ օր էրթէր ուր խօնախ. ճամբու հետ ըռասք էկաւ թագաւորին. թագաւոր բերեց, զուր դասըմալ կապեց ըզոր գլխու բրնին (վէրք):

Տղէն գնաց, իջաւ պառուու տուն, զուր բրին լուաց. դասըմալ հարձկեց, հրտ պառուուն էլմը ճամբեց թագաւորին:

Պառաւ գունտ ու կծիկ վազաւ թագաւորի դիվան. թագաւոր հարցուց.

— Պառաւ, էդ ինչ դասըմալ է:

— Թագաւոր սաղ մնայ, քու դասըմալ է, օր կապեր էր էն տղի բրնի վրէն:

— Պառաւ, էդ մարդ քու տունն է.

— Հրամանքիս, թագաւոր ապրած. իմ տունն է:

Թագաւոր էլ չը բազլեց, մարդ համբիսեց, գողէն առաւ էկաւ. շատ խնտացաւ վըր տղին, էտի սօղին հարցուց.

— Դու ինչ մարդիս, ուստից գիգաս. դո՛ր կէրթաս:

— Սա արեւելոց Թագաւորի տղէն իմ. կուգիս գիսի եա խալաթ (պարդեւ), էրէ, եա ջալաթ (գլխատեղ). քու աղջիկ լէ հանտա իմ մօտն է:

Թագաւորի էրազն ուր միտքն ընկաւ.

— Օգորթմա օր, ըսեց մըջ ուր մտաց, հակտի գրուկ չը քանդուի.

Նոր բերեց զաղջիկ պսակեց վըր տղին. եօթն օր, եօթ գիշեր զհարսնիսն էրեց. կէրան, խմին, փառաւորան:

Թագաւորի տղի քառասունքն օր քմաւ, խնդրուաւ Թագաւորից.

— Իմ իզին տո՛ւր, էրթամ իմ հօր էրկիր:

Թագաւոր լէ էլաւ՝ ինչ օր ուր ըանին (անուան պատուոյն) կը վելէր, քառասուն դիվի ու քառասուն ձիու բեռ՝ օսկի, արծաթ, պղինձ, պղնձկալ բարձաւ. յըմէն պատրաստուտենով զաղջիկ գրեց ճամբու:

Իրեք օր՝ օր գացին, Թագաւորի տղին իզին տուեց ուր հետի մարդկոց, ետ դարձուց. ըստապուն առաւ զուր կնիկ ու դէմ քչեց, գնաց, իջաւ էն եօթ աղբօր տուն, օր զընտոց կուուց պրծուցեր էր: Գիշեր մը մնաց էդ տեղ, էլ պատիւ, էլ ազաթ, էլ իրամ. լուս ու մթի չուտ ազօթընախառն ընկաւ՝ ճամբախ:

Շատ ու քիչ գնաց, Աստուած գինայ, գնաց օտալ էղաւ էն տղին օր, զուր նեանլուն պրծուցեր էր ուրան, ժըխօ էդ էրկու լէ իրուր հետ աղբէր էղած էն: Քէնի մ' օր լէ էդ տեղ մացին. էլան, էլմը ընկան ճամբախ:

Քչու մը տեղ գացին—չը գացին, նակաստան մէկ անուն մանուն մը, ինք քըց թիզ մը, մուրուս էրկու թիզ, զօբալն ի ձեռ՝ փալ էլաւ, ըղոնց առջև կանաւ.

— Թագաւորի աղա, ըսեց. քու հախլուն չի տաս ընծի:

Թագաւորի տղէն զուրին էդ տեղ չը դրեց (չը լսելու զարկաւ).— քդոր փամալն ինչ է օր, ըսեց, գիսի դնիմ խըտ ըղրան. ճանճն ինչ է օր, զուր ճնճն ինչ պտի էղնիս:

Էդ անուն մանուն, մէկ լէ ըսեց:

Թագաւորի տղէն էլմը ձէն չանեց:

— Վայ գիթի ըսեց. դու ըսկի՞ գընծի չըս փարթի ու զօբալ մը առհա, բերեց Թագաւորի աղի վըզկօթին. Թագաւորի տղա, էսօր չըս մեռեր ի, հզար տարի առէջ իս մեռէ. տղէն ընկաւ ի դեռին:

Անուն մանունն էր, խօճա էլաւ, բռնեց Թագաւորի աղջկայ ծամերուց ու ինչ խտաւ մալ ու դօլվաթ կէր՝ վերուց խըտ ուրին ու

դէմ գնաց ուր էրի դուռ, կանկցուց՝ զապրանք լցեց ի ներս, զաղջիկ լէ տարաւ, դրեց մըջ ի շուքաբանգ օդի:

Կենցաղիկն թագաւորի տղի հաշն էկաւ ի գլօխ, զաշուին բացեց, դէս ու դէն իշեց օր, նա թագաւորի աղջիկ, նա մայր, նա դօլվար, ինքն ա մացէ, մէկ խամար քուռակ, օր հանտէ կանուկ վար ուր գլխուն փէքօլ (ոտով դենին խփել, փորել) կենէ:

Մէկ խելի դուպարով էլաւ, կանաւ վրք օտայց. գինք անճախ թալեց խամար քուռակն պառեկին ու փօռ ու փօժման էլմը ետ դարձաւ՝ էկաւ մըտ ուր աղբրացուն:

—Նա, հա, խեղ էգնի, թագաւորի աղա, ըսեց. էդ ինչ հալ է, էդ ինչ բան է, յօրին իս յըմալ փօսիսալ էդէ:

Թագաւորի տղէն մէկիկ մէկիկ զուր գլխու գարիք խրսալ էրեց:

—Աստուած քու տուն չակօլէ, ըսեց աղբրացուն, զէդ էնոդ Հաճի—Փնճօն է, կանի զդրա պատմութեն քդի խրսալ էնիմ. էդի էլ աշխարհ չը թորկեց օր չ'աւիրեց. մըր քաղաք լէ ըզոր աւերուկն է: Ձրգոր բռնին, դրին մըջ փռան, իրիցաւ, էղաւ փոշի, զփոշին լէ տուին քամու առէջ, էլմը սաղցաւ, էկաւ, մգի զարար տուեց: Զէտի հաղ մ' լէ շան քաքով վառեցինք. կտրուտեցինք, շներու առէջ թալեցինք, եօթ տարուայ անօթի դիլու բերան առինք, էլմը չարալ չեղաւ, սաղցաւ, էկաւ: Մկայ յըմէն շարաթ օր մեր դօլվրի դռներ բաց կը թորկինք, Հաճի—Փնճօն է, գիգայ, զուր քեճ ուզած բան կը փոխէ, կը դիւրի վըր իրար, կենէ խօնալ դէզ մը, կիտայ զուր առէջ, ինք կը գըլվըլայ ինչ օր սատանի կծկի ու զէն լէ կը գլօրէ ու կերթայ:

Ապա, ըսեց թագաւորի տղէն. ես իմալ տեսնամ գլճաճի—Փնճօն:

—Լուսուն շարաթ է. քաղաք քաղքով պտի էլնանք, դռներ թորկենք բաց, օր զուր քալնած բաներ առնէ՝ տանէ. քդի չեղաւ խսիլ մը փաթինք, դնինք փօղնի ճար (դռան ետն նեղ տեղ), օր էկաւ, կը տեսնաս թը ինչ ջանալար է:

Շարաթ օր օր էղաւ, դռներ զմէն թորկին բաց. տղէն պազտուաւ դռան էտե, տեսաւ օր հանտէ Հաճի—Փնճօն գլօր —մլոր էկաւ, զէդ տան միջուն լէ ինչ օր աղէկ բան կէր, զմէն որբեց, սարաւ. ըստապու էլաւ դուռ. ինչ խրքոր մալ օր փոխեր էր, էրեց խօնալ դէզ մը, դրեց ի շալաք ու ընկաւ ճամբախ: Տղէն տափուկ տեղէն էլաւ, էտեանց իշեց, մաղ էղաւ վըր ըզոր էրթլուն:

Իրկուն օր էղաւ, աղբրացուն հարցուց.—աղէկ քալաւալ էրէցիր:

—Տեսայ, Աստուած ըզոր տուն չակօլէ, ըսեց տղէն:

—Ըպա իմալ էնին. ըզոր հոգու տեղ իմնանք:

—Հունար կը մնայ թագաւորի աղջկան, էն բալփի բան մ' էնէ:

Լուս աւ մթի էլան, գողտուցի գացին Հաճի—Ֆնճօի էրի (այր) սրուն, էն դին, էն պին դախմենեցին, ծակ մը բացին, դուզ էլան աղջկայ նստած օղէն. ծրկի բերան լէ չինեցին օր Հաճի—Ֆնճօն չը տեսնայ:

Նստան, աղջկայ հետ փչում գրուցին, ըստապուն ըսին.

—Իրկուն օր էկաւ, հարցաւ, տես, ըզոր հոգին ինչ տեղն է:

Ըդտեք էլան օր իգէն, աղջիկ կպոչկաւ ընդոնց թէ—ես լէ գիպամ:

—Տօ դա ծռե՞ր իս, դո՞ր գիպաս, քզի Աստու գոգ լէ հասունք, անհի—Ֆնճօյի ձեռնէն չընք պըրծնայ, նստի, բալի հոգու տեղ իմ նաս, ըզրո՞վ չարէ մ' էնինք, թը չէ ուրիշ իլան չկայ:

Աղջիկ խաճմիւ էղաւ, նստաւ. ըզոնք էլան գացին ուրանց տուն:

Իրկունան Հաճի—Ֆնճօն օր տուն էկաւ, իչեց օր աղջիկ թիգ մը գմթներ կախեր է, ըսեց.—Աղջի, յօրի իս քու ճիաքն էրէ, մա՞կար ես թագաւորի տղից պակաս մարդ միմ, չը տեսնիս, չէ աշխարք իմ ձեռ գար է:

—Ես ճիաք չենիմ, ըպա ո՞րն էնէ՝ ըսեց թագաւորի աղջիկ. բերեր իս զընծի իդա անվերի սարի գլօխ, նա՛ մարդ կայ, նա՛ մասթաք. չուրի իրկունան լալ ու կեառ կը նստիմ, հզար բան մաքուլս կընցնայ. ես օր քառսուն ջառի (աղախին) տէր էնք, մկայ ցախսի աւլոդ մ' լէ չաւնիմ. ըսկի չէ, քու հոգու տեղն ըսէ, զէն զարդրիմ, հատիմ, հետ խաղամ, օր սիրտսի Ֆառաննա:

—Է՛յ կնիկ, ինչ քալաւ կը քաշիս, իմ հոգին քու ցախաւելն է: Ստաղախսան Հաճի—Ֆնճօն էլաւ ավ ու խոււի, թագաւորի տղէն էլմը մտաւ ծակէն, էլ աղջկայ մօտ՝ հարցուց.—Իմցար զհոգու տեղ:

—Հա՛, ըսեց, իդա ցախաւելն է:

—Կնիկ, էդ անաստուած խաբեր է գքզի:

Փչում նստան, գրուցին, Հաճի—Ֆնճօյի գալու վախքն օր էղաւ, տղէն էլաւ՝ գնաց: Հաճի—Ֆնճօն էկաւ ի տուն. կնիկ ուրախ—զուրախ էլաւ առէջ՝ կանաւ:

—Ես, խեք էղնի, թագաւորի աղջիկ. էդ ինչ բաս է, էս օր էլար իմ առէջ կանար. էդ ինչ խրձիկ է զարդեր իս, բռնիք իս ի ձեռդ:

—Քու հոգին է. դու չըսիր «իմ հոգին ցախաւելն է» ե լէ զարդեր իմ, վրէն կ'ուրախնամ:

—Աստուած քզի խեք տայ, «կնիկ արմատ իս, ինչ էնիմ, ծամարդ էրկէն է, հմա խեքզի պակաս», ցախաւել լէ էղնի մարդու հոգի:

Աղջիկ էլ՝ դուր ցիւր կախեց, կծկաւ ի ֆօք մի:

— Ի՜նչ էլ՝ մռթներդի թիզ մի կախիր, հոգիդ խօ չէլաւ, հա ինա կոճն է իմ հոգին:

Աղջկայ սիրտ փշուր բացուաւ: Լուամբի Հանի—Ֆնճօն էլ՝ գնաց ցեղջուտենի: Էնի գնաց, թապաւորի տղէն էկաւ՝ հարցուց.

— Ի՞նչ է Հանի—Ֆնճօյի հոգին, խապաւ եղա՞ր:

— Հա՛, ըսեց, իդա կոճն է:— Կնիկ, էլ՝ խաբեր է զքդի:

Իրկուն էղաւ, տղէն էլաւ, գողտու քաշուաւ: Հանի—Ֆնճօն էկաւ. իրիչեց էրի առջևու գրուան սանաթ քարին, ըստալուն ճըկութ թալեց էրի դըռան վերևու մեծ գնար չըջեց մէկ դիու, զդուռ բացեց, մտաւ ի ներս, էլ՝ գնարով վազեց զդուռ:

Թապաւորի աղջիկ էլաւ, կանաւ, ըտհաղս զգարգրուկ կոճ ցուցուց.

— Թապաւորի աղջիկ, էդ քնչ է ըսեց, բռներիս ձեռք ի:

— Չէ՛ քու հոգին է.

— Է՛, Աստուած գէն քու փշուր խեղք լէ առնի ....

Հանի—Ֆնճօն դըռ խօպ չը թամրմեր էր, աղջիկ զկոճ զարկեց գետին, մուռզ (դէմքը խոթռցնել) կախեց, ու գնաց՝ հեռուն նըռտաւ:

Հանի—Ֆնճօն ըստալուն էլաւ, փաթուաւ աղջկայ վիզ, հար ինչ ճնճղու լեզու կարգաց, աղջիկ հետ չխօսաւ:

— Կնիկ, ըսեց Հանի—Ֆնճօն. ախր բնչ էրի, քու ձեռնէն չը պրծայ. դը կանի, խսա էնիմ քզի զիմ հոգու տեղ: Իմ հոգին՝ թապաւորի աղջիկ, իրեք հատ ճնճուղ է, մէկ դեղին, մէկ նարինճ. մէկ լէ բալաֆ (խայտ). աշխարք զըմէն թափին, չը կրնան զընտըցան ուրանց տեղրանուց ժաժ տան. յօրի օր իմ էրի դուռ սանաթի մէջ գըրուկ ին, մէկ մեծ գնար՝ լէ վրէն քաշուկ, արճիճով չինուկ է:

— Չըմ աւտնայ, ըսեց թապաւորի աղջիկ. մարդու հոգին լէ ճնճուղ էղնի:

— Կնիկ, իդա գամ, իդա էրթամ (երգման ձև է), ճիխաւ լէ մեր է բեագեհ (հին մարդոց ուխտն ու դաշինքն էղնի), օղորթ կըսիմ:

Աղջիկ ուրին խրսուռ բըլէլուտենի կը դնէր:

Սապախսամ գըռ ադամամութ չը տուեր էր, Հանի—Ֆինճօն էլաւ, գնաց ուր ցեղջուտենին:

Թապաւորի տղէն էլ՝ էկաւ աղջկայ մօտ՝ հարցուց. աղջիկ ցախլ էրեց.

— Լատոր հոգին դըռան մեծ քարի տակ, մըչ սանաթին իրեք ճնճուղ է:

Էդ խօսաց վրէն թապաւորի տղէն աւտըցաւ, էլաւ շուտ մը գնաց, զուր ալըերացուն լէ գտաւ, առան բահ ու բրիչ, էկան. իրեք

օր վրը իրար քանդեցին. իրեք օրն օր քմաւ, իջան ի մեծ զնարի վրէն, զնար տուին մէկ դիւռ, մէկ խօրտօիկ սանտ մը էլաւ, օր չուտես, չը խմես, քամաւա էնես: Զսանտի բերան բացին, իշեցին օր աղջկայ ըսածի պէս՝ իրեք նխշուն ճնճող ի մէջ կը ճըլվըլան: Արեւ լէ մացեր էր մէկ բաժ օր պատէր, մէկ լէ իշեցին օր հտնտէ. սարի դլխուց Հաճի—Ֆնճօն կը դըլվըլայ ու գիգայ:

Հաճի—Ֆնճօն տեսաւ օր ուր էրի դուռ խառալտու (սեռութիւն) կերեայ:

—Ես՝ ըսեց, իդա էղաւ հզար տարի, հաւքն ուր թևով, օձն ուր պորտով իմ էրու դուռ չեկեր էր, իդա ինչ բաւ է, էս կայ ու չկայ, սատանուտեն իմ կեկայ տակն է:

Աղա՛, թէ մէկ ոտք ունէր, տըտուերկուս լէ ճարեց ու հանքակտուր վազեց, յըմալ դիգէր, «ինչ օր Շամա գրողի»:

Տղէկներ իշեցին օր Հաճի—Ֆնճօն կը մօտենայ. Թագաւորի տղէն զմէկ ճնճող գլօխ կտրեց. հրտ կտրելուն՝ էն տեղ Հաճի—Ֆնճօնի գլօխ ցաւաց: Հաճի—Ֆնճօն էլ չը կանաւ, հա՛, կենէր ու գիգէր: Թէ կը հասնէր, վայ էկեր էր, տարեր էր Թագաւորի տղին ու ուր աղբրացուն, զընտոց աւագ կտոր՝ զաւագ ականջ կը Թորկէր:

Թագաւորի տղէն զմէկ ճնճող վիզ լէ Թռճեց. Հաճի—Ֆնճօնի չգրերու խուցում կտորաւ, հա կը շոքըռտէր ու կէնէր. կէնէր օր գօբալ մարմնէր, վրը քեպլին գիգէր, խուսք չը մացեր էր մէջ:

Թագաւորի տղէն գլխտին ճնճող վիզ լէ պոթ էրէց. հրա կտրեւուն, տեղըրստեղ Հաճի—Ֆնճօն ընկաւ, մէկ հաղ բերան բացեց, խըրուց. չորցաւ, օտներ պծեց, մուրուս ցցուաւ ի դուս:

Թագաւորի տղէն ու ուր աղբրացուն վազմէլէն գացին վրը սատկուկի ջանցկին. մազմաղ զմուրուս փետեցին, զջանցակ լէ վառին, փոշին տուին հարաւ քամու գէմ:

Ըստապուն էկան, գէրի դուռ բացին, աշխրթի ինչ խրթուր մալ ու դօլվաթ կէր՝ էգ սեղն էր. քաղաք քաղքով էրկու ամիս կրեցին, նոր ետք էկաւ:

Թագաւորի տղէն էր, առաւ զուր հախալուն. ինչ խրթուր մալ բերած էր արեւմտոց Թագաւորից, էրկու էնքան լէ էգ տեղէն բռնեց. ուր աղբրացուի հետ լէ շնոխկաւ էղաւ ու ընկաւ ի ճամբախ:

Էդ երկրի մարդիկ լէ նոր հրոհաթան ու ակնջխախանտ նստան վրը ուրանց մալերուն. դռ հալա մըկայ Թագաւորի տղին դուա կէնին, օր զուրանց հօգին Հաճի—Ֆնճօնի ձեռնէն պըծուց:

Թագաւորի տղէն էր, շատ ու քիչ գնաց, լկատուած գինայ, գնաց մօտեցաւ զուր պապու քաղքին: Ընասք էկաւ մէկ հովուիմ օր, եսն ուէ գոյխար սարի կող, ինք լէ նստէ բարձր դարի մը գը-

լոխ, բլուրն առէ ի ձեռ, քօլօղն իջուցէ վրը աչքերուն. ու անուշ մղամից մը առէ ու գիգայ:

— Սխաշ, ըսեց Թագաւորի տղէն, շուտունց բլուրի ձէն ակնջլիս չտուեր էր. հովիւ, հովիւ, մէկ դիտայ արի, բօռաց:

Հովիւ հըտ գահուն բլուր դրեց գետին, վազաւ.

— Ա՛ռ ըսեց, իտա ճանկ օսկին քզի, վազի քաղաք, Թկնջկլա տար գիմ պապուն, ըսէ, քու տղէն, փառք Աստու, սաղ—սալամաք էկաւ:

Հովիւն էր, ուր ումրի մէջ դճր էր տեսէ էդ խրօր փառա. գտակիք լըցեց ի տուրիկն (պարկ) ու ջվտկեց:

Թագաւորն օր առաւ գակնջկլէն, խանչեց զուր դարբասի մարդիկ, ջոջ ու պզտիկ, գէրէխէն ու գօտնագնէն, հարի ծծկեր սողէն լէ. յըմէն հեծան, գացին Թագաւորի տղի առէջ. խնտացան, առօք փառօք բերին, իջուցին զուր շուշաբան օտէն, օր քամամ կլոր իրեք տարի չըր տեսերի:

Նոր քաժա բերին զՀուրնիկն ու զՀրեղէն պսակեցին, քառտուն օր, քառսուն գիշեր, զհարսնիսն էրին, գովընդ բռնին, կերան խմին, խնտացան:

Ըդոնք հասան ուրանց մուրազին:

Էրկնուց իրեք խնձոր իջաւ. մէկ ըսողին, մէկ լսողին՝ մէկ լէ ջաղամաքին. զընծի լէ բան չը մնաց¹⁾:

1) «Էրկնուց իրեք խնձոր» երեք շնորհ կը նշանակէ. «մէկ ըսողին», որ շնորհ ընդունէ ասելու, «մէկ լսողին», որ շնորհ ընդունի լսել ի միտ առնելու. «մէկ ջաղամաքին», որ եկած չեն, շնորհ ընդունին՝ հոտալուրուին, գտն լսելու:

ԱՆԽՕՍ ԱՂԶԻԿ

(ՍՈՅԼԱՄԱՋ ԽԱՆԸՄ)

(Բուլանիսայ բարբառով) *

Մէկ թագաւոր մը կեղնի, էդ թագաւոր ուր աչքերուց կը
ֆօնայ. հեքիմ կը բերին վրէն. հեքիմ կըսէ.—Ձուկ մը
կայ մըջ ծովուն. թէ զէն ձուկ բռնեցին, բերին, ընդոր լեղին հա-
նին, լրցին թագաւորի աչքեր, կը սաղնայ:

Էլաւ թագաւորի տղէն առաւ զհեքիմներն ու մէկ հզար թօռչի
մը, գացին: Թօռչիք թօռ թալեցին մըջ ծովուն, օր մը չէ, էրկու,
Աստու հրամանքով զէն ձուկ բռնեցին, դրեցին օսկէ լակնի (կոնք)
մէջ, տուին թագաւորի աղի ձեռ:

Թօռչիք ամէկ վազան, ականջկլա տարան թագաւորին, տղէն
մնաց էտեանց, ձուկն էլաւ իլեզու, ըսեց.

—Թագաւորի աղան, իմալ օր դու մէկ իս, ես լէ մէկ իմ. արի,
դիսի Թորկ, էրթամ. քու ազէկին աղէկ կէնիմ:

Թագաւորի տղէն լէ վերուց զձուկ թալեց 'ի ծով:

—Հզար տարի իմ պապ ֆօնայ, զէդ ձուկ պտի պրծում, ըսեց:
Հաւաք տարան.—Խնչ կէնիս, օր քու տղէն դձուկն թալեց ծով:

Թագաւոր ամր էրեց, օր զտղէն սուրկուցն էնին ուր երկրից:
Քչեցին, տղին հանին ուրանց սիւնօռից դուա: Տղէն էր, ընկաւ ճամբախ
ու գնաց: Շատ ու քիչ գնաց, Աստուած գինայ, մէկ լէ իշեց օր ճամբ-
խու վրէն օձ մը մուկ մը բռնեք է, էդ խուճաքա մուկ ըմալ կը
վժվժէր, ըմալ կը ճըվճըվէր, օր տղի սիրտ էլ քամուլ չը տուեց,
զարկեց, զօձ սպանեց. մուկ փախաւ, մտաւ ծակ: Տղէն էլմը ճամբախ
տուեց առէջ, գնաց: Տղէն մէկ արտաբօյ տեղ գնաց, չը գնաց, դար-

*. Պատմած է Համգաւէխ գիւղացի հեքեաթ ասող եմկօն:

ձաւ, իչեց օր մէկ պայէ մի էտեանց վազնելին գիգայ. կանաւ, պայէն էկաւ հասաւ, հարցուց.—Աղբէր, դժը կէրթաս—Իսկի, կէրթամ խաւիպ քաղաք մը դատելու.—Սա լէ քզի ընկեր:

Էդան ընկեր ու գացին: Փշու մ' տեղ գացին, իչեցին օր ուրիշ պայեմ' լէ էտեանց կը բօռայ ու գիգայ: Կանան, էկաւ հասաւ.

—Դժը կէրթաք, աղբէր. ըսեց.—Կէրթանք խաւիպ քաղաք մը:

Իրեքն էդան աղբէր.—մեռնինք հիտրաց, ապրինք հիտրաց. խօսք տուին իրարու, ու էլան, ընկան ճամբախ: Գացին մէկ ջոջ քաղբի մը մէջ, ուրանց դուքեան մը բիրով բռնեցին, էն մէկ աղբէր էդաւ խայվաջի, մէկել էրկուս լէ ամէկ բանի մ' էդան, դեպրադէ դեպրադէ (հետզհետէ) դօլվաթուրցան, էդան դունի մալի տէր:

Էդաւ օր էդ քաղբի մէջն լէ մէկ աղջիկ մը կէր, անուն Սոյլամազ—խանըմ էդ աղջիկ ըսկի մարդու հետ չը զրուցէր, որն օր զընդոր տէր զրուցք, թագաւոր կը պսակէ վըր ընդոր:

Էլան էն էրկու աղբէր կանան, ըսին թագաւորի տղին.

—Աղբէր, էս օր դու մեր ջոջն իս. քզի կարգենք, դոր գայ մըքի:

Չէ, մէ, ըսեց թագաւորի տղէն. հըմա տեսաւ, օր եախա չը պրծու, լսեց.—Դու գինաք, իմալ կ'ենիք էրէք:

—Աղբէր, ըսեցին. մենք պտի Սոյլամազ խանմն ուզենք քզի:

—Թա՛ն. «Սոյլամազ—խանըմ ուզինք քզի»:

—Քզի դաւի չը կայ, մենք կիտանք զրուցք:

Էլան էդ աղբրտան, առան զթագաւորի տղէն, գացին աղջկայ պապու մօտ. Մենք էկել, ինք օր քու աղջիկ տաս մեր աղբօր:

—Թըխ էդնի, օր զիմ աղջիկ տուեցիք զրուցք, ես լէ կիտամ: Էդ էրկու աղբէրն էն, էլան առան, զթագաւորի տղէն, գխաւզին, զմուծդին ու դէմ գացին աղջկայ մօտը:

Ճամբէն էն մէկ աղբէր զթագաւորի տղին քաչեց քահնաւ, ըսեց.

—Աղբէր, ես կեդնիմ մուկ, դու զիս գիր քօ ջեպ, օր գացինք Սոյլամազ խանըմի մօտ, դու զիս թորկ, ես կերթամ, մտնիմ ընտրա չրախալի (աշտանակ) տակ: Ներս օր մօտար, բարե սուր. աղջիկ՝ գինամ քու բարե չառնի, դարձի իմ քաւաժ, ըսէ.—Չրախալա աղբէր, բարի իրկուն քզի. ես քու բարե կառնիմ: Դարձի էլմը աղջկան ըսէ. Սոյլամազ խանըմ, մծուլիմ' էրէ, ականջ էնինք, էնի քզի ականջ չէնէ. նոր էլմը դարձէք իմ քաւաժ, ես ըստապուն կը զրուցիմ:

Ըզանք էն, էլան հիտրաց գացին մըտ Սոյլամազ խանըմ: Ներս մտան թը չէ, թագաւորի տղէն յուշիկ մը գմով հանեց, թարկեց. մուկ գնաց, մտաւ չրախալի տակ, թագաւորի տղէն բարե տուեց. Սոյլամազ խանըմ չառաւ զըզրա բարի. դարձաւ չրախալին.

—Բարի իրկուն, չրախալա աղբէր: Չրախալէն զբարեն առաւ:

—Սոյլամազ խանըմ, մծուլի մ' էրէ, ականջ էնինք:

Սոյլամազ խանըմից ձէն չէլաւ. աղէն դարձաւ չրախալին:

—Չրախալա, աղբէր՝ մծուլիմ՝ էրէ, ալանջ էնինք:

Չրախալէն էլաւ զրուցք: մանլիս ըմէն ալանջ էրին: Ըսեց.

—Իրեք հոգի մէկ արտ մը կիսբար կը ցանին, մէկ կէղնի լծքի տէր, մէկ արտի տէր, էն մէկել լէ սերման տէր: Ցանքից օր կը խըլըսին, մէկ ժուկ մը կը մնայ. արտ կը հասնի, կը բերին քաղին, ծեծին, կէքնին, կը շէղջին, ըստապուն գիկան օր կիսին մըջ իրար. կը կռուին, ջոջ խալապալըիս մի կը սարքին: Սերմի տէր կըսէ. ընծի կը հասնի, արտի տէր կըսէ ընծի, լծի տէր կըսէ ընծի. խազի՛, մուծփի՛, ըլա էդի վիբ պտի հասնի.—խազին ըսեց՝ կը հասնի լծքի տիրուն, մուծփին ըսեց՝ կը հասնի արտի տիրուն. Սոյլամազ խանըմ վերուց. ըսեց՝ Աստուած ձեր պէս շարեաք գետնուլի տանէ, էդ յիմալ շարաք կէնիք. կը հասնի ցորնի տիրուն:

—խազի, մուծփի, ըսեց աղէն, դու շիւս իք օր Սոյլամազ խանըմ զրուցեց.—Ըմէն հրտ իրար ըսեցին—հա:

Էդոնք էլան, գացին. Թագաւորի աղջիկ գնաց չրախալի բոլոր.

—Տօ փիցուկի չրախալա, ըսեց. դու յօրի՛ հրտ յիս չը զրուցիս. էդ յօրի՛ խալիպ մարդու հետ կը զրուցիս:

Բռնեց ջարդեց, բրդեց չրախալէն, Թափեց դուս:

Էն լուսմթի, էլ մը Թագաւորի աղէն ու մանլիս էկան մըտ աղջիկ: Տղէն հրտ մտնելուն մուկ Թօրկեց. ըտհաղս լէ մուկ գնաց, մտաւ աղջկայ բարձի տակ:

Թագաւորի աղէն էլ մը բարև տուեց, աղջիկ զբարև չառաւ.

—Բարի իրկուն քզի, բարձ աղբէր.

—Բարով՝ խեռով էկար. Թագաւորի աղայ:

—Բարձ աղբէր, մծուլի մ՝ էրէ, ալանջ էնինք:

Բարձ աղբէր վերուց, ըսեց.—Մէկ տէրտէր մը, քարզի մը ու նանար մը կեղնին, ըդոնք կընկնին ճամբալիս, կերթան, մեծի մէջ մութ կիտայ վրէ ուրանց, կըսին.—դօրով զիրար պահինք, չեզնի՛ ջանալար, մանալար մըջ քնուն ուտի մզի:

Առջի հեղ գօր ընկաւ նանարին, էն էրկուս քնան:

Նաճար էլաւ ուրին խաղնելիք, փետէ իսան մը շինեց, դրեց յօն: Սնաքն օր քմաւ, նանար իմցուց զբարզին, ինք քնաւ: Ըստախուն քարզին մուղաս կեցաւ: Թարզին իչեց, օր հանտէ, նաճար փետէ իսան մը շինէ, դրէ յօն. ըսեց.—Էդի գուր մարիճաքն է ցուցուցեր, կանի, ես լէ զիմ մարիճաք ցուցում:

Թարզին լէ էլաւ ձեռք մը կնկայ հալաւ կարեց, հագուց:

Սնաքն օր քմաւ, գօր էկաւ տէրտորջ. տէրտէր էլաւ:

Տէրտէրն էր, առջի հեղ էլաւ լուացուաւ, խաչ հանեց էրեռ, բերեց կրակ վառեց, իչեց կուշտ ու բոլոր, տեսաւ օր մէկ նոր հարս

մը կանուկ է: Տէրտէր խղճուկ, միամիտ, բանից խապար չունէր. դարձաւ.—ըպա օրչնած, արի նստի. է, փէտից ձէն կէշնի, ժաժ գիւզայ: Տէրտէր էլաւ կանաւ, ձեռ թալեց օր բերեր, նստըցուցէր, հարս չըլժաց ի գետին՝ էղաւ քառսուն ու չորս կտոր:

Տէրտէր էր, կանաւ լաց.—վայ, վայ ըսեց, էղայ պարտատէր, մտայ մեղքի տակ, իմալ գէդ ֆուլժաք սպանեցի:

Տէրտէր էդ տեղ կանաւ ժամ ու պատարագի, լաց ու աղաղակեց, Աստուածուտեն օգորմացաւ. գէդ փէտէ ինսնին հոգի տուեց: Լուս ու մթի իրեք լէ էլան, գէդ փետէ կնկայ վրէն գիրար տաւ, բերին (կուռեցան). նաճար ըսեց՝ ընծի կը հասնի, քարզին ըսեց՝ ընծի, տէրտէր լէ ըսեց՝ ընծի. մըկայ խազի, մուժքի, Եաբեաք ձեր ձեռն է, էդ վիճր կը հասնի:

Խազին ըսեց՝—կը հասնի նաճարին. մուժքին ըսեց՝—կը հասնի քարզուն. Սօյլամազ խանըմ վէրուց, ըսեց.—Աստուած գձեր Եաբեաք գետնուվի տանէ. տէրտէր կանաւ, արնէ արտսունք թափեց, Աստուածուտեն ընդրա խեղճն իշեց, գփէտն հոգևորցուց, հոգի էկաւ ինք, էդի տէրտէրոջ կը հասնի:

—Խազի, մուժքի, Երնաս մացէք. էրկու հաղ կը գրուցէ:

Մանլիս էլան գացին, Սօյլամազ խանըմ էկաւ բարձի բոլոր, վերուց դարձ, ձեռտեց, էրեց ճղիկ ճղիկ, թալեց մէկ դի:

Լուսմթի Բօման, էլ մը էկան. թագաւորի տղէն զմուկ թորկեց. ըսապուն մուկ գնաց, մտաւ աղջկայ միջնարի տակ:

—Միջնար աղբէր. ըսեց թագաւորի տղէն. կիշիմ, օր բարձ աղբէր յօտա չէ, դու մծուլիմ՝ էրէ, ականջ էնինք:

—Վըր իմ գլխուն, ըսեց Միջնար. ականջ էրէք:

—Կեղնի մէկ ըլսիար մարդ մը սիւտակ մուրուսաւոր, մէկ լէ ալէխառն նոր էր ընկէ շանէն. էն մէկէլ լէ նորահաս տղէ մը, նոր էր մրէ պէխեր: Գէշնան, կընկնան ճամբախ, կերթան մէկ սարի մը գլխ. կիշին օր հանգէ քաժա նոր հարս մը էն դիուց զընգլուկ-զարդըրուկ գիւզայ: Էն ծեր մուրքաւոր ըսեք.—չէ, որլլա իմն է, էն ջեմէլ լէ ըսեց.—չէ, էդի նոր հարս է, ես ջեմէլ տղայ, յիս կը հասնի. խազի՛, մուժքի՛, Եաբեաք էրէք. վիճր կը հասնի:

Խազին ըսեց.—Ընդոնց ջոջ էն մուրքաւորն է, կը հասնի ընտրան. մուժքին ըսեց.—չէ, կը հասնի էն ալէխառն մարդուն. Սօյլամազ խանըմ վէրուց ըսեց.—Աստուած ձեր Եաբեաք գետնուվի տանէ, կը հասնի էն նորահաս տղին, օր քաժա պէխէր մեր է:

—Խազի, մուժքի, դու Եհա՞ք օր Սօյլամազ խանըմ ի՞նչ լէ իրեք հաղ՝ օր գրուցեց:—Հա, ըսեցին, մեք Աստու առէջ Եհաս ինք. աղջիկ նալալ ու խոժ էղնի քզի:

Էլան ըսապուն Սօյլամազ խանըմ ուզին թագաւորի աղին. դնօլ

ու գոսսանք զարկին, խաղ ու խնդում էրէցին, բերին զէդոնց պսակեցին: Էն մէկ աղբէր առաւ զթուր՝ կանաւ մութ տեղ. տղէն էրեց չերեց աղջիկ չը գնաց մօտ Պարկաւ՝ քնաւ. Սոյլամազ խանըմ լէ միամտաւ՝ քնաւ: Զէն տեսար օր, պատ բլաւ. ու յուշապ մը բերան բաց ու ֆսալին զինք թալեց ներս. օրոտում ընկաւ էդ յօտէն: Յուշապ դէմ էրէց վըր տղի տեղաց, օր զտղէն կլուցէր, թուր քաշող աղբէր մութ տեղէն վազաւ՝ ընկաւ վըր յուշապին, բրդեց, էրեց-թուրուն, թափեց փանճարի տակ: Դու մ'ըսի էդ յուշապ լէ սէր թալեր էր էդ աղջկան, էկեր էր զտղէն կլուցէր՝ առնէր զաղջիկ ուրին:

Սոյլամազ խանըմ նակաստան թռաւ, իմցաւ, իչեց դէս ու գէն բան չկայ. լրկեց զտղէն, տեսաւ տղէն սաղ էր. նոր էն մութ կանոզ աղբէր բօռաց.—Սոյլամազ խանըմ. էլ մը՝ վախեցի, զքու խանիմ լուրպան էրեցի քդի:

Նոր Սոյլամազ խանըմի զիպար բացուաւ, խնտացաւ, էկաւ ընկաւ վըր տղին օտաց:

ԱՖանցըմ, շատ չերկնցունք, ժամանակ մը մէջ ընցաւ, էն մէկ աղբէրն ըսեց թագաւորի տղին. —Աղբէր, էլի առ զքու ֆոճար, էլ մը էրթանք դըպա մըր էրկիր:

Դացին, թագաւորից իզին առան, էկան, բարձան զտուն ու դը՝ քէ, գացին հասան էն տեղն, օր թագաւորի տղէն զմուկ օձի բերնէն պրծուցեր էր.—Դէ, թագաւորի տղա, ըսեց էն մէկ աղբէր, ես էն մուկն իմ, օր զընծի զալլմ օձու ձեռնէն պրծուցիր, իմ իզին տուր, ես մտնեմ իմ ծակ:

Թագաւորի տղէն նոր սարվախք էղաւ. դ'արի, տես ինչ փաթուան իրար վզով, պազըռտեցին, խնտացան: Մուկ ջոկնուաւ, մտաւ ի ծակ, ընդոնք քչեցին, էկան: Էկան ծովու պուռնկ էլան դուս. ըսապուն էն մէկել աղբէր կանաւ, ըսեց.—Թագաւորի տղա, ես լէ էն ձուկ աղբէրն իմ, օր զընծի պրծուցիր. դը կանի, ես քու պապու աչքերուն լէ դեղ բերիմ, նոր զիմ իզին տուր:

Ձուկ զինք թալեց 'ի ծով՝ առաւ զդեղն, էլաւ ի դուս, տուեց տղին.—Դը՝ գնա, ըսեց. Աստուած քա բան յաջողէ:

Տղէն քչեց էկաւ, ձէն հասաւ ուր պապուն թէ—քու տղէն կարդուեր է՛հրտ ուրին քու աչքերու դեղ լէ բերեր է:

Էկան ձիով ու ձիաւորով, զուռնով վերցին զտղէն, առօք փառօք տարան թագաւորի սարի դուռ՝ իջուցին: Դեղ հասուցին. թագաւորի աչքեր հրտ գահուն բացուաւ՝ նոր էլաւ քաժա զուր տղին հարսնիսն էրեց, քառտուն օր վըր իրար ֆէճ ու խաղ ու խնտում էրէցին, ըսապուն թագաւոր բերեց զուր քախսն ու քան քապիմ էրեց տղին.

Մնաց ժամանակ մը, տղի վրէն սաճար (կռիւ) բացուաւ.

տղէն էր ժողուեց զուր օրսուն, դնաց զուր դուեման այք էրեց,
գարձաւ էկաւ, նոր նստաւ, ու վեկեց զուր Թաղաւորութիւն:

Յիսուս միան, Տէրն իմ խաչէ, օր հասնի յըմէն նեղածներուն,
յետի սօղիւն լէ գիգա ըսողիւ:

39

ԽԻԿԱՐԻ ԽԸՍԷՆ

(Բաւաճխայ բարբառով) *

Մէկ ըռըննպար մը ուրին լուծք կէնէր, տեսաւ օր պայէ մ'
էն դիուց գիգայ, իչեց օր պայի էտեանց լէ զուր հաց-
ւորն էկաւ. բօռաց ճամբորդիւն.—Աղբէր, արի՛ յուտա, մատ մը հաց
կիր, նոր դնաւ Հանտէ իմ հաց լէ էկաւ, բալփիմ քու խլսմաք մէջն է:
Պայէն Թողեց զճամբէն, ջոկուաւ, էկաւ մըտ ըռըննպար. ըռըն-
պար հանեց զհաց, հացուոր լէ բերեց զապուրն ու զճաշ, գրին օրքէն:
Ճամբորդ հաց կերաւ, իչեց օր հացից չորս հինգ յեւիդ համ
գիգայ. դու մըսի ցորեն, դարի, կորեկ, գլղիլ, տարեկան, աչնցան
քաւ խառն է հըտ իրար. ձեռ զարկեց սերմնացանի մէջ, իչեց օր
թէ սերսուք զարնցան է, հարցուց.

—Ա'ղբէր, ես գիգա բանին կանպնամ. դու մաքուր զարնացան
կը ցանիս, էլ յօրի քու հաց հարիւր ըռանկէն է:

—Աղբէր, ըսեց ըռննպար, ես քինէ պայիմ, Աստուց ինչ պա-
յիմ. ես կը ցանիմ, հըմա իմ ցորեն պտուղ չիտայ. յէրդն ապուլ կը
ցանիմ օր տաւրին իջարա էգնի:

—Օր յըմալ է, խրատ մը տամ քզի, կը վերնուս գիմ խրատ:

—Հա, դու ըսէ, Թըխ էգնի վըր իմ էրկու յաչիչ, յօրի չըմ վերուս

* Սոյն հեքիաթն Նալբայ Քրտեցի Սարիբեղ փոքր ինչ տարբեր պատմած է,
նա Բանկուլին կը վերադէ, փոխանակ Նիկարիթ, նաեւ փոխանակ Ստամբուլին՝
ի Բաղդադ կատարուած է դէպքը, կատ:

—Ականջ էրէ, ըսեց ճամբորդ: Հաւ ինչ կը տեսնիս խրատայ մ' էնի. ինչ ուղանուկ ջանալաւ ըռատք դիպառ, հորէ՛ մը՝ թորկի գետնի էրես, ու թէ հալկետա նեղ ընկար. ես Խիկարն իմ, հարցու, աբի Ստամպուլ, զիս գտի. էլ խընց իմ անուն էվել անուն չկայ:

Խիկարն էր, զէդ քսմպին տուեց, էլաւ գնաց: Իրկուն օր էղաւ, ըռըննպար զուր լուծքն հարձկեց, տուեց զմալն յառէջ, շիտակուաւ գէտի գեղ. մէկ արտաբօյ մը դըռ չը գացեր էր, իչեց օր ճամբու վրէն էրկու հատ խրզը կարմիր օձ սպանուկ թալուկ է, վերտեց զօձեր վրը խարգնկոթին ու քամաւա էնէլին գնաց: Մէկ լէ գլօխ բանձըցուց օր հասեր է ուր դուռ. —Վայ—վայ ըսեց, ես թմալ Խիկարի քամբին չը պահեցի, զօձեր չը հորեցի ի գետին:

Ըռըննպարն էր չիւար մնաց. չարնաչար էլաւ, զուր տան ըռուգ փորեց, զօձեր պահեց յօն:

Քնաւ, լուամթի էլաւ օր, Աստու հրամանքով էդ էրկու օձ լէ էղած մէկ մէկ չիմարի ծառ, յըմալ օր խընց ձիթխցի մը դերան:

Խըլղ թափան, էկան, մաք մացին ու հարցուցին.

—Աղբէր, իդա չոր տեղ, էդ պատի ըռգան մէջ՝ էդ ծառեր ուսանէն դուս էկան:—Ըռըննպարն ըսեց.—Որն օր դիմ փետերու օտէն ըսեց, գէն ծառեր կիտամ ուրին, թէ չըսեց, հազար դուրուս կառնիմ գիմ փետերու գին:

Ինչ խրբոր հաւ ինչ փետերու անուն տուին, չը կըցան գէդ ծառերու օտէն(ինչննի)հանէն. ժըխօ ըռըննպար՝ որն օր չիլընէր հանէր, հըզար դուրուս կառնէր մօտէն: Մարդն ըղհըմալով դօլվարտուրցաւ, էղաւ քունար. ձեռքըւաւ ըստապուն ձի առաւ, էղաւ ծանտը բաւ գրկան մի. գնաց բագրկընուտենի:

Էդ ծառներու ձէն ցըվրաւ աշխար. չորս դիուց թափան, էկան օր ըղոնց օտէն գտնէն, մէկ չը կըռցաւ:

Էդ ջուապ հասաւ մէկ ծանտը բագրկնի մ' լէ: Շատ չը քչեց, աւուր մէկ էդ բագրկան լէ ուր բեռով, բարձով էկաւ դրեց ըղըռըննպարի տան խնչ: Հարցուց, փնտուեց, սալիլ առաւ օր ըռըննպար տուն չէր, ըսեց.

—Իդա աղէկ էղաւ, հուճար մնաց կնկան, բալի վկնիկ խաբիմ, խօսք քաշիմ մօտէն, իմնամ գծառերու օտէն:

Բագրկան էր, յէլաւ գնաց մէկ փաթ մ' օլրտաւ ծառերու բոլոր, իչեց օր ուր խնչ բան մը չը կտրէ զըղոնց օտէն իմնալու, վըր կընկին դարձաւ, մտաւ ի մըջ գեղին. յուտա հարցուց, յունա հարցուց, փաւա տուեց դէս ու դէն, խօլասա ինչ գլօխ ձի ցաւցում, վկնիկ խանմիւր էրէց, կնկայ հետ մէկնաւ: Մէկ քէնիմ օր ընցաւ, բագրկան զուր սըռ բացեց կնկան, ըսեց.—Իու չը կը՞ռնաս, քու

իրիկն օր էկաւ, հարցուա, զծառներու օտէն իմնաս, ըսիս ընծի, վերում զքզի ու ծառներ տանիմ ի մրր էրկիր:

Կնիկ խօսք տուեց, էդ տեղ խօսքեր ուրանց էրին մէկ ու բազ-լեցին օր իրիկն իգէր:

Եղաւ օր մէկ վախճ մը ընցաւ, ըռընցայար բազրկնուտենից դարձաւ: Կնիկ նիաք կախ նա գնաց յառէջ, նա լէ հարցուց: Ըռընց-այար մնաց մըջ մարախին, հարցուց.—Տօ կնիկ, էդ յօրին էդ յըմալ ահաւորեր ես. չ'էղնի բան մը ձեռ տուե քզի:

—Քու տուն ալօրցիր, ըսեց կնիկ, գացիր դու լէ բազրկնու-տենի հլամունսի բար էնէր, մկա զծառներու օտէն ընծի ըսէր, զքու եօթ պապու դատումն էրեր էնք, հանդէ ամիս մ' էղաւ բազրկան մը դրե մըր տան խեջ, քզի բախլու կէնէ:

—Կնիկ, քու ինչ գործ նէ զծառներու օտէն յիմնաս. դու հըմա կեր ու խմէ, հադի ու պարկէ, մկա որն է քզնէ գատում ուզէ, քու ինչ ցաւն է զէդ բաներուն կը խառուիս, դու քու կնկնուտէն էրէ, քու տան ու տեղին իչէ:

—Ձէ, ըսեց կնիկ, իդա գամ, իդա էրթամ օր, զծառներու օ-տէն պտի ըսիս, թ' օր չըսեցիր, քզի կնկնուտեն չըմ էնի:

Կնիկ, դու ու քու Աստուած, դադար մացի չարի իրկուն, ոռք ու ձեռ քաշուին, փշում հէհնտի, ուտէ զքու զլօխ, կըսիմ, ինչ էնիմ:

Ըռընցայարն էր էլաւ, գնաց ի ժամ. հըտ դրբին բազրկան մտաւ ներս, կնիկ ալնջկա տուեց.—Դու հաշ մացի, խօսք տուեց օր թէ իրիկուան ըսէ. արի զքզի մտում իդա սնտուկ, իրկուան օր հար-ցուցի ես, դու զքու ալնջով լսէ:

Բազրկան էր, սնտուկ բացեց, մտաւ ի մէջ, նստաւ ու զանկըջներ սրեց: Իրկուան ըռընցայարն էկաւ ի տուն, կնիկ էլ եաման չը տուեց, խողասա հարիմն անըզաւ. չարնաչար գուր սրւ բացեց, ըսեց.

—Քու խաբր չըմ կոտորի, կնիկ, կըսիմ. հըմա խօսք մօտդի մնայ, մըր ծառներ ջուխթ մը օձ ին: Կնիկ իրեք հադ քախիտ առաւ, բազրկան մըջ սնտկին կը լսէր:

Լուսմթի ըռընցայարն էլաւ, գնաց ի ժամ, կնիկ գբազրկան հա-նեց սնտկէն, ճամբըցուց, գնաց:

Բազրկան էր, ուրախնիկն գնաց. նստաւ ի մանիխ, ըսեց.

—Խանչէք զէդ ծառներու տէր, ես զընդոր ծառներու օտէն պտի հանիմ: Խանչին զըռընցայար էկաւ, բազրկան հարցուց.

—Հայ, ես ծառներու օտէն պտի հանիմ, մըր օտքն ինչ է:

—Իմ ծառներու գին բալլու է, ըսեց ըռընցայար:

—Ձէ, ես գէն ու գէն չըմ գինայ, ես զըլխոագ կը գաչիմ:

—Ինչ օր քու ջան հազ կենէ. ըսեց ըռընցայար:

—Նա օր գտայ զքու ծառներու օտէն, իրեք բան կուզիմ քզնէ, թէ չը գտայ՝ իմ բագրկնուտեն թալիմ կէնիմ քզի:

—Հա, ես խապուլ էրեցի:

—Ձաղամաթ դու շնա՞ս իք, ըսեց բագրկան. ըդոր ծառներ ջուխթ մը օձ ին:

Ըռըննպար տեղադրեց լալկաւ, մնաց, չիւարաւ. ճամբախ մը չը կըռցաւ գտնէր. էդ գախ Խիկարն ընկաւ ուր միտք, օր նեղ աւուր արի հասնէր ուրին. քէթխրրաւ մէկ դիտու, քերեց զանկջի տակ (ամօթ զգաց) ու ըսեց՝ բագրկնին.

—Ընծի սապր էրէ, իմ բագրկան կէս մացեր է չօլ, էրթամ, բիրիմ. երբօր էկայ, արի, ձեռ թալ, զքու իրեք բան առ, գնա:

Ձաղամաթ հախ տուեց զէդ խօսաց. ըռըննպար էլաւ, գնաց:

Հեծաւ զուր ձին, ձիուն հաւաքաթ, խամշուն բաւաքաթ. չըփ—հա չըփ Ստամպօլ դոր իս, էկայ քզի. գնաց, հարցուցեով գտաւ զԽիկարի տուն, դէմ իջաւ ի դուռ:

Խիկար էլաւ առէջ, բարենաւ, զըռըննպար տարաւ ի ներս. հարցուց.—Աղբէր, քզի չէղնի բան մը ձեռ տուեր է:

Ըռըննպար լէ խրսա էրեց—թէ հալ ու հեքիաթ իղըմլա՝ բագրկան մ' էկաւ, զիմ ծառներու օտէն ճանչցաւ, մըկա լէ իրեք բան կուզէ յիսնէ:—Քու վիզը կոտրի, ըսեց Խիկար, դու չէղնի մարդու բան խրսայ էրիւր իս:

—Հա ոլլա, ըսեց, ես իմ կնկան խրսայ էրի, իմալ էնէնք, անզգամ էր ու հայասըզ, ձեռնէն չը պրծայ:

—Օր յըմալ է, քու կնիկն է խրսայ էրէ. զէն իրեք բան լէ օր քզնէ կուզէ բագրկան, մէկ զքու կնիկն է, էրկուս լէ ծառներ. զիմ խօսք չը սլայեցիր, յետի սօղին լէ իդա օրին հասար:

Ըդոնք էդ խօսաց մէջն էն, թագաւորից մարդ էկաւ Խիկարի էտեն: Խիկարն ըսեց.—Գնա, ըսէ, թագաւոր սաղ մնայ, էս օր բարի խօնախ ունիմ:

Մարդ գնաց, կրնկին դարձաւ, էկաւ էլ մը.

—Թագաւոր կըսէ, թըխ զուր բարի խօնախ լէ հետ բերէ, ըսեց:

Խիկար էլաւ, առաւ զըռըննպար, գնաց, ճամբախ թամպի էրեց:

—Տես, աղբէր. կէրթանք ի թագաւորի դիվան, չէղնի էլնիս վերին դին նստիս. մէկ լէ հացից էտե ձմերուկ կը բերին, չախու կուզին, չէղնի զքու չախուն ի տաս:

Խօնա էլան գացին, օր հասան թագաւորի դիվան, ըռըննպար Խիկարի խրսէն մօռցաւ. քչեց, դէմ գնաց, վէրի գլխի նստաւ. որ էկաւ. կանաւ, տեղ տուեց, գնաց ներքին դին, վըր փոշուն նստաւ:

Մնաց մէկ խեղի վախթ, հաց կէրան, պրծան. ձմերուկ էկաւ, չախու ուզին, մէկ ձէն չէրեց, էդի էն դին թռաւ ու զուր չա-

խուն թալեց, դնաց: Ձմերուկ կերան. պրծան, թագաւոր զշախուն վերուց, ըսեց:—Մանկիս, դու շնաց մացէք, իմ խեղիմէն օր ճղին, տարան, իդա իմ խեղիմի միջի չախուն է:

—Հա մենք շնաց ինք, ըսին մանկիսներ:

—Խիկար, հա՛յ գիտի, դո՛ւ լէ գող կը պայիս, ըսեց թագաւոր:

—Հացն ի գիտի, տէր կենդանի, ես խաղաւ չունիմ, ըսեց: Թագաւոր ամբ էրեց, օր լուսմթի չուտ էդ ըռընցարի գլխ

զարկին:

Խիկար խնդրուաւ, ըսեց.—Թագաւոր ապրած, հիւի կէնիմ քղնէ. գիմ խօնա՛լս տուր, գիշերսի տանիմ, լուսմթի էլմը բերիմ:

—Քու խարբի համար կը թորկիմ, Խիկար. հրմա վախճում թէ խրատ ի տաս.—Աստուած շնաց է, ըսեց. իմ լեզուն ընդրա հետ պտի չը թացուի:

Խիկարն էր, առաւ գրռընցար, գնաց ուր տուն. դունէն օր մտաւ, ըսեց.—Ննիկ. կնիկ, դէն կատուն բունկ, բի:

Ննիկ զկատուն բունեց, բերեց. Խիկար զկատուն առաւ ի ձեռ, փամիրերով զարկեց գլխուն ու ըսեց.

—Թեմե՛ր կատու, չէ՛ քղի ըսի վերի դին մը նստի, յօրի՛ նըստար վերին դին. չէ՛ ըսի չախուն մի տայ, դու զշախուն յօրի՛ տուեցիր: Լուսուն թագաւոր քղի կը տանէ, դու ինչ ջուապ պտի տաս: (Հայլէ՛, գլխ կախէ, ինչ օր իշու, ականջ կէնէ): Գինա՛ս ինչ պտի ըսես թագաւորին, լուսմթի օր քվի կը խանչէ, կէրթաս, կըսես թէ զաղամար, մանկիս, իմ պապ բազկան էր. Ֆլան տարին Դեղթափայ դեսուկ զարկին, գիմ պապ սպանին, գմալ յըմէն քեցեցին, տալան, զէդ չախուն լէ իմ պապու սրտի մէջ զարկած էն. մկա առեր իմ զշախուն, ընկեր իմ, կողրտիմ (անտրի կատու, չիտակ ականջ էրէ), գիմ պապու խասաս կը գաշիմ, օրնեալ Աստուած, օր թագաւոր էլաւ տէր, էլ գուր փողպատ չըմ թորկի: Կատու, չիտակ ականջ էրէր. առ հա, փամի մը լէ կատուի գլխուն:

—Կատուն էրեց.—Նաո՛ւ, նաո՛ւ:

Ելան պարկան, լուսմթի թագաւորի խաւազներ էկան, զէդ ըռընցար առան, տարան օր խեղդին: Ըռընցար գնաց, կանաւ թագաւորի դիւան, ըսեց.—Ընծի բուսխաք տուէք, մէկ էրկու խօսք զրուցիմ, հըպա գիս խեղդէք:

Բուսխաք տուեցին. ըռընցար լէ իմալ օր Խիկար քամալա էրեր էր կատուի, զէն ըմալ լէ խօսաց թագաւորի առէջ: Թագաւոր էլ ճար չը գտաւ, ըսեց.—Խանչէք զԽիկար:

Խիկարն առան էկան. թագաւոր ըսեց.

—Խիկար. Աստուած քու տուն չափօլէ, դու արունք էր. բերիր. Թողիր գիմ փողպատ. մըկա ըդ մարդ կանէ համ գուր արունք կուզէ, համ գուր պապու խասաս. չէդնի՛ դու սորուըցուցեր էր:

—Չէ, յէրդուաւ Խիկար, ես ընդրան բան չըմ ըսերի:

Թագաւոր տեսաւ օր էլ զուր փողպատ չը կըռնէր պրծուցէր, խանչեց զլուրննայար մէկ ծանտը բազրկան մը, ուր քուց քաւիմ էրեց ընդրան, նոր ազատաւ:

Լուրննայար էլաւ, էկաւ Խիկարի մօտ.

—Ի՛նչ ըսեց, ես կէրթամ էրկիր, ի՛նչ խրատ պտի տաա ընծի, օր էն բազրկնի ձեռնէն լէ պրծնիմ:

—Ի՛նչա իչէ, ըսեց Խիկար. գեղնաս, կերթաս քու էրկու ծառի մէջ արծէլ մը կը կապիս, զկնիկդի կը վէրուս, դնիս ի վրէն. իրեք հատ սրգթա լէ կը զարկիս առջև. բազրկան օր, էկաւ, իչեց, էնի լիազ պտի էնէ օր զկնիկ ծառից բերէ ցած, ձեռն օր թալեց զիրեք սրգթին, բռնեց, դու փէտ մը զարկ վըր վըզօֆին, թըլ իզայ ցած. քաշէ զիրեք սրգթէն, տուր ձեռ ու բռնա. թէ Վսազի՛, մո՛ւլֆրի, դու շհաս մացէք, էդի ձեռ թալէ իրեք բռն, թրիս առնէ զուր էդ իրեք սրգթէն, հեռնեայ: Ջբազրկան ըղըմալով դիր ի ճամբխու, նոր արի կնկադի բուր: Ձէդ լէ քդի ըսիմ. կէրթաս մէկ եալզ (սև) ձի մը խամ կը կապիս, խօրոտ մը կը կերցուս. ամիսն օր բուրաւ, կը հեծնիս գծին, գէշնաս մէկ անվերի սարի մը գլօխ, զկնիկ կիջցուս, կը կապիս ձիու պոչ ու կը թորկիս սըլսըլէսնիրու ու քալ ուքըռէքներու մէջ, էդ յըմալ ջազարաքով զէն կսպանիս, նոր կը դառնաս, իզաս իմ մօտ, իմ աղջիկ կիտամ քդի, քդի լէ մարդուտենով ճամբու կը դնիմ:

Լուրննայարն էր, էլ չը կանաւ. դիչեր ցերեկ էրեց մէկ ու հանքակտուր զինք հասուց ուր տուն: Չծին կտակեց խամ, գնաց արծէլ մը չինեց զէրկու ծառի մապէն, բերեց զկնիկ դրեց ի վրէն. բազրկան էկաւ, օր զկնիկ բերէր ցած, իմալ օր բռնեց զսրգթէք, զէն տեսար օր թրփայ ի ցած: Լուրննայար հըտ դահուս վազաւ, քալեց զսրգթէք, տուեց ի ձեռ. զէն էդ յըմալով ճամբու դրեց. նոր էկաւ, առաւ զկնիկ, տարաւ անվերի սարի մը գլօխ, կապեց ձիու պոչ, խամչի մը գարկեց ձիուն, ձին չա էլաւ ու առաւ զկնիկ, զէդ քար ու քըռէսներու մէջ զըլըցուց, յըմալ էրեց օր, զկնկայ փըռտըկներ հանեց հաւէն:

Էդ տեղէն ըստապուն դարձաւ. էկաւ տուն, զուր քաջարու՛ք տեսաւ, զձիաւորտան հազրեց. նոր—քաթայ ձիով, ձիաւորով, հալուով, զաթով, խորովով, գնաց Խիկարի մօտ. զաղջիկն առաւ Խիկար լէ էլաւ զուր աղջկայ ոտ ու ձեռ տեսաւ. օսկով, արծթով, սըմաքով, ֆօքթով, խուքնով, դալմով, քամարով ճամբու դրեց:

Ջաղջիկն առան էկան, նոր պսակեցին վըր լուրնայրին, եօթն օր, եօթ դիչեր հարսնիք էրին, կէրան, խմեցին, ձդի մէջ յիչացին: «Մընիմ քդի սուրբ Թալինոս, օր տուիր զըղոնց մուրազ»:

ԿՆԻԿԸ ԶՈՐԻԻ ՓՈԽԱՐԿՈՒԱԾ

(Արձիօն բարբառով) *

Այդնի, չէղնի էրկու մարդ—մէկ կաթրչի (ջորեպան), մէկ էլ ձիաւոր, յէլան որ գնան քաղաք. ճամբախ մէ խատ կամչիմ՝ տեսան. կաթրչին ձիուց իջաւ ցածր, մէկ ծէր մէկ բռնեց մէկ էլ ծէր մէկ, կռիւ խանեցին վրէն: Զիաւոր կաթրնուն ասաց.—Աղբէր, դադրը՝, արե՛, խեռ քե բան անենք. նստի՛, կսա անենք, վիւր գլուխ շատ փորձանք իկի, կամչին տանք ինոր:

Զիաւոր ասաց.—Սա էլայ, գնացի քաղաք, շարեու, պազար կան էկայ, մէկ մարդ ձիկ կանչեց.—դա տղան, դա տղան, արի՛, էլի ձիկ մշակ:—Շատ աղէկ կէղնի, ասի:

—Մկայ գնան, հեկարին արէ՛, հետ քէ էրթանք մեր տուն:

Հեկարին էկայ, գնացինք տուն, խաց կերանք, պարկանք:

էս տեղ մէկ խորօտ աղջիկ կէր, էդ աղջիկ, մէկ կնիկ էկան:

Մարդն ասաց.—Կը տեսնաս. էս իմ կնիկն ա, էս իմ աղջիկ. արե՛, իմ աղջիկ տամ քե, իմ պիթուն ունեցածս վեր քե իպա անիմ. քե անիմ ձիկ փեսայ, լաճ ու խօր պէս ապրինք:—Շատ աղէկ կանես, ասի: Էլան, կանչեցին, տէրտէր բերին, պսակ արաց:

Մարդ գիւս էլաւ, գնաց. ես իմ շորեր խանեցի, մտնէի մէջ տեղաց, մէկ մէկ տեսայ օր դուռ տփեցին. էդ դուռ տփողն էդ մարդն էր (իւր աներ), ասաց.—տղան, տղան, արե՛, խալաւներ խազի, ճվալներ (պարկ) առ, էրթանք մէ տեղ ոսկի ինք լցի, բերինք, սօրա մտնիս քո կնկայ ծոց:

էլանք գնացինք. սարիմ՝ ըռասք էկանք, էն տեղ խոր մի կէր,

---

* Սոյն հեքիաքը պատմած է Արեւիշաքցեացի մի Մոկաղի, որ այլ եւ այլ վայրեր մնալով խառնակ բարբառ մի կը զործածէր:

բերան բաց, մարդը ասաց.—Արէ, էճի էս խորի մէջ, էս նվալներ կտամ քե, դու լից մէջ խոունց օսկիք. ասաց ձիկ օր չուանով քաշեմ, վեր կելնիս դիւս, կը բառնանք ջորինեբաց, կը տանինք:

Գնացինք, ես էջայ խոր, տեսայ օր մէջ լցուն օսկի էր, ես էն չուալներ լցի, տուի դիւս, խլրսանք. չուան կախեց, ես դիւս էկայ. տեսայ մէկ չուալ մնացեր էր խորու տակ, էն մարդ ասաց ձիկ.

—Դա տղա, էջիր, էն մէկէլ լից:

Ելանք, չուալներ պառցինք, ես էջայ խոր, էդա մէկն էլ լցի, տուի, դիւս քաշեց, չուան էջուց, ձիկ էլ քաշեց չուր խորի կէս, չախուն թալեց, չուան կտուեց. ընկայ մէջ էդա օսկիքտեբաց.—կաքրճի, լաւ ականջ էրայ:

Մէջ խորին գնացի էստեղ, էն տեղ, տեղ մը չը գնտայ. դու մի ասի, էդա խորի տէր մարդասպան ա, շատ մարդեր էդ օսկիքտեբաց խամար սպաներ, թալեր էր խոր:

Տեսայ մէկ արջ, խորի տակ մէկ ծակ կայ, էդ ծակից կուգայ, ամեն լեւեր կուտի, ես էլ երբ կը ֆոֆուի էդ տեղ, հընկայ էդ արջու էտէն, լարեցի, լարեցի, չուր էլայ լիւս աշխարհ:

Տիւս պտըտեցի դէս, պտըտեցի դէն, էկայ քաղաք, գնտայ դիւ-
 ֆանների առէջ էլմ էն մարդ. էդա մարդ ձիկ տեսաւ, խանչեց, ամա ձիկ չճանչցաւ. խարցուց ձիկ.—Դա տղա, ինչ տղայ իս—Աղքատ տղայ իմ: Ասաց—Գնա, դորմ' արեմ, քե տանեմ մեր տուն:

Խօսացինք էլի առջի դրուն պէս:

Գնացի տուն, տեսայ խացին յետ մէկ կնիկ, մէկ աղջիկ էկան, (կաքրճի, լաւ ականջ էրայ, էս աղջիկ իմ կնիկն իս)—Էս իմ աղջիկն ա, ասաց էն մարդ, արեմ, վեր քե պսակեմ, դու էլի ձիկ տղայ, ես էլլիմ քե խէր, մէկ տեղ ապրինք, իմ մալ, քամալ զմէն կանեմ վեր քե:

Պսակեց, խարսնիսն արինք, առջի գիշեր, որ խանի շորերս, պտի մտնինք դօւակ' համան դուռ տփեցին, էլմ էն մարդ ասաց.

—Ելի, խալաւներդ խազի, կաքրներն առ, էրթանք ծլան սարի տակ, օսկի կայ, առնինք, գանք. էտե արեմ, աղջկայ խետ քնիր:

Ելանք, գացինք էն խորի վերէն. էջայ առաջուան պէս. լցի, չուրլներ, խանեցի դիւս, ես էլ դիւս էկայ, տեսայ մէկ չուալ դառտակ մնացեր էր.—Դա տղա, ասաց, էջի, էս մէկ չուալն էլ լցիր, առնենք, տանինք:

Ասի.—Ձէ, ձիկ կտտես, սպանես, էլ չեմ էջնի, էս էլ դիւ էջի. խօ աշխարհք չաւիրի:

Մարդը էջաւ, լցեց չուալ, չուան էջուցի, քաշեցի. մատաւ ջուր կէս տեղ, դանակ թալեցի, չուան կտուեցի, գնաց խորի մէջ. ես էլ չեմ կաքրներ պարցի, էկայ տուն: Մէր, աղջիկ էկան իմ դէմ, ասին.

—Յո՛ւր ա մեր մարդ, յո՛ւր ա մեր խէր:

Ասի.—Չարկեցին, սպանեցին:

Էս—տեղ ես էն տան վերէն մնացի, աղջիկն առի, նստայ. էս հարստութիւն էն տեղէն ի մնացեր ի. մկայ ես իմ խեֆաքն պլծայ, գորիս դժւ ասա:

Ասաց.—Ձիաւոր աղբէր, լաւ ականջ արա, ձիկ մէկ քալամ ձիեր ունի, օր մէկ մէկէլից քանլան էր, ամէն կոնից ջոկ-ջոկ, որ ամէն վիր որ ձի պէտք էյնէր, դուգէր, ինձանից կառնէր, իսուր խամար շատ սեխաներ պանեցի, խարիրիցն աւելի, էդ սեխաներ (ձիապան) ձիանք ազէկ չպախելու խամար վզքններ կտրեցի, դարիս մէկ արաք սեխա պոռնեցի, մէկ ժամանակ էդ սեխա մնաց իմ մօտ: 'Իու մօտի, իմ կնիկ զմեն օր տնից կելնի, ձիներ կը խէծնի, գողտիկ կերթայ սիրականի մօտ. իդար խամար իմ ձիեր չէին կլանայ (գիրանալ), ինուր խամար ես էգջան արընի տակ մտայ. առանց էս բան գիտնալու: Ձիաւոր ախպէր, լաւ ականջ էրայ, ասաց:

Մէկ գիշեր էկաւ սեխա, ձիկ ասաց.—Աղա', աղա', էլի, տնս, քեօ կնիկ դոր գնաց:

Էլա, տեսայ օր բօզ ձին ի խեծեր, դնացեր, առի.

—Սեխի'ս, սե ձին ձի խամար քաշէ դիւս:

Սե ձին քաշեց, թամբեցի, խեծայ, քամկից գնացի, գնացի, տեսայ մէկ քարոտ դաշտի մէջ, պաղ—ցաւրտ ձմեռուայ ժամանակ օր իմ ձին քէլայ, իմ խոզին կը մղկտայ. տեսայ էդ տեղ մեծ կօնախներ կայ, մէջ օդէք շինուկ, իմ ձին կնիկ կապեր ի դուռ, գնացեր ի ներս, էդ պաղ սառուցներու վերէն ձիու ոտներ սառելու մօտ իս իս էլ էլայ ձիուց, կապեցի իդոր կուշտ, մտայ ներս, տեսայ օր մէկ խառ արաք մը կայ օր մէկ պուռկ էրկինքն ի, մէկ պուռկ գետինքն ի:

Առջի դռնէն մտայ սրախի մէջ, տեսայ որ իմ կնկան ասաց:

—Լեւեպսզ կնիկ, դու էս օր ինչի՞ անգան էկար. կնիկս էլ կասէր.—ինչ անեմ, սկուն էլաւ: Էն գախ էնի տարաւ, իպի մէկ խառ շամառ իտու իմ կնկան իրեսին, օր իրեսից կրակ թռաւ. իմ խոզին էլ մղկտաւ, իս ձիկ ասի թէ'—այ տնօրէն, իս էս կնիկ եօթը տարի առեր իմ, մէկ ծանտը, թթու չ'ասերիմ, էս ինչպէս կը զանի:

Տեսայ օ կնիկ նստաւ էն տեղ, լացաւ. արաքն էլ օսկի իպրիզ լականը առաւ, իլի դիւռ լուացուի. իս էն տեղ ձիկ տուի դռան ցալէն, իմ Աստուծու անուն առի, իմ թուր կալանից քաշեցի, օտաց մատների վրէն կայնայ, զարկի, էդ սե արաքի գլխի կտուեցի. գլխի գնաց դռնէն տիւս, ջանդակ մնաց ներս. ես էն տեղէն շաւամ' իմ ձին քաշեցի, խեծայ, փախայ էկայ, իմ տուն էլայ, ձին քալիմ արի սեխին, իմ շորեր շու-շուա խանայ, մտայ իմ տեղ:

Տեսայ օր իմ կնիկ, էդ արաքի գլխի դրեր ի մէջ օսկի սինաւն, լալով, կուռլով էկաւ, մաաւ ի ներս: Սե իսկի չիշխնամ (չեմ համար-

ձակիր) խօսայ, իսկի ձիկ էն տեղ չիմ դնի: Ութն օր, տասն օր լացաւ, կոռաց, չոր գլխի խոտաւ, տաս օրից սօրա ասի.— Այ կնիկ, խէրիք չէլաւ, օր դու լաս, կոռաս էդ չար դիւի վերէն:

Էս խօսք իմ բերանս էր, մէկ էլ տեսայ կնիկ դօժակի տկէն ճպոտմ խանեց դիւս, էզարկ ձիկ, ասաց.— Այ չուն, չուն դառնաս՝ իյնաս աշխարհ սլորտիս: Զիւաւոր աղպէր, ասաց կարքին, լաւ ապանջ էրայ: Ես մնացի չուն եօթը տարի. մէկ օր մեր քաւոր տէր-տէրի դուռ դնացի, տեսայ օր խաց կը թխէն, տիրուխնին ասաց.— Առ էս խացերը, լից շան, վայ—վայ, մեղք ի:

Տէրտէր ասաց.— Էս օվ ա օր դու կը մեղքընաս:

Ասաց.— Մեր սանախէրն ա, ... որ իր կնկան արաբ սիրական գնաց, սպանեց, էն էլ ինացու ճպոտով վարկեց, խոուր արաց չուն. մկայ էս եօթ տարի ա, չուն ա էս խեղճ:

Ասաց տէրտէր.— Կնիկ, իսուր ճարմ չկայ: ճարը ինչ ի:

— Իսուր դեղ եօթ տարուան անծին էրնջիկ ի:

— Իս որ տեղէն եօթ տարուան անծին էրնջիկ բիրիմ:

— Դէ իմ խերանց նախիր էն դարնի, մէկ հատ ինոնց մէջ կայ, գնայ, առ, արի:

Տէրտէր գնաց, առէց էկաւ:

Գնաց, պիւրեց մէ խատ կսասլ, մորթեց, օհախներ շինեց, պըղինձներ շարեց վերէն, միս կտուտելէն սօրա, լցեց մէջ պղինձներաց, վառեց, իփեց, էնպէս իփեց օր իդոր օսկոռներն էլ խալաւ, էլաւ ջուր, իմ ձեռ ոտ պոնից, կնիկ էլ ճխտից էդ եռման ջրին, Աստուծոյ սուրբ շնորհով իս էլ էլայ աշխար մարդ:

Նստանք, խորհեցիք թէ ինչպէս կէղնի, ինչպէս չէղնի՝ գնտանք էս խորհուրդ, օր իս էլ էլնիմ շարչի, ուլինք, ռուեհ, ճօթ առնիմ, ֆուալով էրթամ, էն քաղաք ման գտմ:

Գնացի, տեսայ իմ կնիկ, էդոր խղմիք դիւս էկան, տսի:

— Խանրմ, ռուեհ բան չսունիս, խանմ իդի կանչեց վերև, գնացի վեր, տեսայ օր կրնա էդ չոր գլխի հանած, դրէ էդ մէջ սիմուն, վերէն կուլայ, կը կօռայ:

Իս իմ աչքեր ման տուի չորս կողմ, տեսայ էն ճպօտի մէկ ծեր դօժակի տկէն էրեաց. իս մօտացայ, մօտացայ, քաչեցի ճպօտ, առի դադտիկ, դրի իմ փեշի տակ: Էդ օր պազար արեց, պըծաւ, ճպօտ վերցուցի, վարկի կնկան, ասի.— Դու կաք իր, կաք դարձի:

Իմ կնիկ էլաւ մէ կաք, թէ չիս հաւատայ, տես որ էս իմ կաք իմ կնիկն ա, տես, հալա արտասուք աչքերից թափում ա:

Ասաց կարքին.— Ի՛՛՛, ձիւաւոր աղպէր, մկայ կուպան (խարազան) ձիկ կը խասնի թէ քե:

Իս խալթ իմ արի, կուպան քե կը խասնի, ասաց:

Կաթրեին գնաց, ասաց.—Մարդ թող իր կնկան իսկի չասի թէ լաւ ա, կատարեալ ա. ահա կնկան ամենալաւը իմ կնիկս էր, ինչ տեսակ էլաւ:

41

ՄԱՐԳՐՏԱՇԱՐ

(Վաճառքի քարտուղով *)

Եկնի—կեկնի մէյ որբեղերի մարդ, ինոր կեկնի մէյ լաճ, մէյ աղջիկ, էն աղջիկ շատ խօրոտ կեկնի էղա մարդ կը փրոսայուի. մէյ խատ կնիկ մը կառնի, էղա կնկան էլ մէյ խաս գէշ աղջիկ մը կեկնի էղա կնիկ խորթ տղէյներաց չուզէ, ինչի որ ուր խորթ աղջիկ ինան տղէն խօրոտ ին, ուր աղջիկ գէշ է՝ Մէյ օր իր կան կասի.—Քեան, մարդ, դիւ որ ձիկ կը սիրես, պիտի էսա տղէն ինան էսա աղջիկ կուրիսցուցես:

Մարդ տեսաւ որ կնիկ շատ զօռ արաց, ուր իրիսի հայեն (ամօթ) գնաց, ուր ճար կտրաւ, ասաց.—Վախճամ իտին գէշ էլնի շանք առաջին: Ելաւ ուր կօռ ու կօռտիկ, լաճ ու աղջիկ առեց, խորթ մէրն էլ էրկու խատ շօռ կլօճ թխեց, խետքեր իղիւր. գնացին—գնացին, շատ ու քիչ գնացին, Աստուած գիտի, տղէյներաց քտքեր ցաւաց. ասին.—Պապօ, մե դո՞ր կը տանես. էսա քետքերաց մէջ մեր ձեռ ու ոտք կտռտաւ, մեր կասամ կտռտաւ:

---

* Սոյն հեփաթի մի մասը պատմած է միւս մասը երգած է Նոյեմբեր Կապիանեան, որ մօտ 30 տարի վաճակ վաղարեալայան գաղթած լինելով՝ լեզուն լաւ տեսնուած էր, որով ստիպուեցայ պ. Համազասպ Մուսանճեանի օգնույեամբ ուղղել: „Գառնիկ աղբեր“ կոչուած հեփաթն է սա, որ աւելի ուղիղ „Մարգարեալ“ է, որ ընթերցողները կարող են տեսնել: Սորա մի այլ ճառը գրի առած եմ ձաւարապատ գիւղի քարտուղով Արիսակէս վարդապետ Զուլոյեանի լսելով. որը աւելի լաւ է:

Պապօն ասաց.— Էյ ձագերս, քեար, քուեն ինչ կաճօտը անգուլթ, աննիկեք էնի, էլմ չանք խորթ մէր աղէյ կենիւ:

Աման պապօն տեսաւ օր ձագեր նեղացեր ին, լիզուլներ կախուեր, նղթըներ կտրեր էր (ուժասպառ եղած), սրտըներ նուաղեր էր, չոք զարկած անտէր գեառու պէս, ընկեան խովքերի տակ, կը խուին: Պապօն էս տեսնալու պէս ձեռ խոտը ուր մուրուս. աչքեր արտանքախառ կօռ իզար դետին, կօռտին իթալ վրէն, խով արաց վեր ուր ձագերաց. ինքն էլ նստաւ, գլուլ—գլուլ արընախառն արառուէք թափեց վեր ուր երկու անտէր ձագերաց: Աղջիկը արթընցաւ, ասաց.— Պապօ, մենք տնօթի լիք:

— Մէ փշուր մէլ սապր արճ, ասաց, թող աղբէրդ էլ զարթնի: Կտորմ մնացին.— չմնացին, արբէրն էլ զարթնաւ, պապօն ուր քեամկի վերեէն ալնալ քեակեց, ուր կնկայ տուած էրկու թափ.— թափէն խանեց, տուեց տղէյներաց՝ տղէյներ կերան:

Շատ միտք արաց ուր անզգամ կնկեան թողնելու, ուր խեղճ ձգեր առնել, ծրարուել, ամա չկեարցաւ. տղէյներաց անտէր թողնելով էլաւ, գնաց:

Գիչ մնաց՝ տղէյներ արթնցան, տեսան կօռ կայ, կօռտիկ կայ, պապօն չկայ. էլան անտէր գեառու պէս, ըս տեղ ընկեան, ըն տեղ ընկեան.— Պս ւս ւս պեճ, պս ւս ւս պեճ կանչեցին, աման պապօ չգնտան. ճարեր կտրաւ, էկան նստան, իրենց խորթ մօր տուած չոր կլոճ կերան: Գիչ մնացին, շատ մնացին, ծարուլցան. խառան մէյ տեղ մը որ գոմշու ոտաց տեղ ջուր կեր, աղբէր ասաց.— Տատօ, ես ծարաւ եմ:

Քեօրն էլ ասաց.— Էսա տեղէն օր խմես, գոմէշ կը դառնաս, ես քե չեմ կանայ չախի:

Կովի ոտաց տեղ խասաւ, էլմ սղնայ ասաց, ձիու խասաւ, էլմ ողբնայ, եղնիկի ոտաց տեղ խասաւ, էլմ սղրնայ:

— Տատօ, տատօ, ես ծարաւ եմ, ասաց էլմ:

— Աղբէր, եղնիկ կը դառնաս, շատ կը փախնիւ, քե սարեր, քեարեր կը թալես, ձիգնից կը զատանաս, ձի կարօտամալ կանես:

Խառան գեառու ոտաց տեղ. ասաց.— Տատօ, Սուրբ Գէորգ գիտի, ես պիտի խմամ:

Քեօր տեսաւ ճար չկայ, ուր աղբէր, ուր քաղաւ կանի (կը փառնոյէ), ասաց.— Եսայնաւ. մեռնելուց աղէկ ի, թող էղնի գեառ, վեր արտիս կը պախեմ, սկսւն իմ կարօտ կառնիմ:

Ցղէն էր, գնաց խմաւ, էլաւ գեառ, ընկեաւ քիւրոջ խոխից:

Կերթան, քեօրն էլ կը ծարուլնայ, կերթան, կը խառնին մէյ աղբրի, որ էն տեղ շուրթ շինարի ծառ տնկուած էր՝ էն տեղ աղ-

ջիկ ջուր կը խմի. դեառնիկ աղբօր կը կեապի էդա կանանչ խոտերաց մէջ արածալիւ, ինք կելնի ծառի վերէն, սաւին (զով) տեղ մը կը նստի քեարկեալս անելիւ: Էն տեղէն կը տեսնայ Թագաւորի խալամներ (ծառայք), ձիանքտեր կը բերեն, որ ջրեն, աղջկան չուք կառնի աղբրի վրէն, ձիանք կը խրտընին, կը Թողնեն, փախնեն: Կերթան Թագաւորու լաճուն կը բերեն. Թագաւորի լաճ կը լսի, կը Թեպուի (զարմանայ) կտսի.— եւ, եւ, էսա քնչ էլերի, չենք դիւսման իկե:

Կելնի, կիւրց կառնի ձեռ, ձիանք կառնի, կերթայ. աչքը ըղեղ կը Թալի, ըն տեղ կը Թալի, կտսի.— Կեօ, ես ասեմ չանք լիւսնակ, դիւ ասա չանք արեւ, չուխտ իրես կը տեսնուի. դասսա, դասսա բերնից վարդ, ըռանան կը Թափի. աչքեր, կեօ, չանք բարի լուսու աստղեր կը պսպղան:

Թագաւորու լաճու աչքեր մնաց բաց, բերնին ջուր գնաց, ասաց.— Աղջի, քե ո՞ր խովն ի բերի ըս տե:

Աղջիկը ասաց.— Խորթ մօր դարս:

Ասաց.— Աղջիկ, էդա տեղ կնց, ես չում գամ, քե տանեմ:

Էն դեհէն քրդու կնէն որ իկեր էր, ծաղիկ ժողուեր, էսա յմեն կը լսի. Թագաւորու լաճ որ Թողնի, կերթայ, կուգեայ, իրեք դիւր կը պոռայ.— Աղջի, ցած էջի: Կը տեսնի օր աղջիկ չէ էջնի, սե խազած պառաւ, սե խազած կնէն, համան փեշեր կը քշտի, կտսի.— Եես բորիկ սրբեր, անօթի քրդեր, ու Թունի ծառ, աղջկան լանկեմ կը զանի, կը Թալի մէջ կեօլին:

Կտօմ կը մնայ, Թագաւորու լաճ կուգեայ, կիրիչի վեր, կը տիսնայ ոչ էն ճրեան ի, ոչ էն աչքերն ի, մէկ էլ կը մեղի վեր ուր, կտսի, ուրին ուրին— Պալի ես կը խապուիմ, աղջիկն էն աղջիկն ի, կը խարցուցի աղջկան.— Աղջի, քե քնչ էլեր ի, դիւ իմ աչիչ փոխուեր իս:

Աղջիյն ի, կտսի.— Աստըւորիս վերէն ճեմելին պախք չկայ, դիւ իմ դարսից խապաւ' քե, աչքերսի փոցաւ քիւ ճանբախ իրիչկելով, էրեսիս գեօն գնաց արեւուց երեւելով, սիրտս սիւցաւ քեօ կտօտով:

Թագաւորու լաճնէ, կտսի.— Իսուր լեզուն էլ ուր խետ խաղցր ի:

Համան կնէն ծառից կէջուցի, Թալի ձիւ քարկ, կառնի գետունիկ աղբէր, չում տուն մէկ աչքաբացի կը խասնի: Կերթան եօթ օր, եօթ դիշեր խարսնիս կանեն, խետ ճաթի պառուռ աղջկան կը փառկեն. փսայուելուց սօրա' իրեք գիշեր, իրեք ցերեք կընցնի վեր Թագաւորու լաճուն, Թագաւորի լաճ կը տեսնայ օր էսա աղջիկ էնոր տեսած աղջիկ չի, էն տեսածն էլ ես էրազ էր, ես փեհի:

Էս Թող էս տեղ մնայ, գնանք տեխ մեր աղջիկ:

Աղջիկ կեօլի պառակ շատ մնալով քիչ մնալով Աստուծոյ խրամանքով կենի փունջ մանուշակ շիմանքտեբաց մէջ. գիշեր աստղերաց մայիլ կանի (հիացնել կտայ), ցերեկը արեգական. լուանըկի չաղով ուր իրես կը լուայ, գիշեր ցերեկ դառն արցունք կը թափի գեառնիկ աղբօր խամար:

Շատ կընցնի, քիչ կընցնի, մէ օր էլ տեսանք թագաւորու ձիանք էլմ էկան էդ աղբրի վերէն ջուր խմելու Ջուր խմցին. մէյ ձին բերան էթալ, փունջ մանուշակ կերաւ. փունջ մանուշակ էլաւ մատնիք ձիու փորի մէջ:

Թագաւորի ձիանք շատ խօրոտ էլնելուն խամար թագաւոր մէյ պառաւ էր բերե, որ ձիանքտեբաց վերէն աշիչ ուլինք կարէր, ձիանք աչք չառնեն: Եդա պառաւն ի յըմն օր կերթայ, եր դօր կուգեայ էդա ձիուն, որ մատնիք ինոր փորն էր, ձին կը փռնգտայ. մատնիք դիւս կը թռնի մէջ պառաւ դեօգին. պառաւ կառնի, կերթայ տուն. կը տիսնայ մէյ խատ խրեղէն մատնիք. կը դնի ուրանց պատիսան: Պառաւ որ յըմն օր կերթայ թագաւորու տուն խզմիքն (ծառայու-թեան), դառնայ կուգեայ, կը տիսնայ տախտ աւելուկ, խաց թըշուկ. ցան—ցախ գրուկ, սոխն ստկուկ. յըմն բան ճազր (պատրաստ) տեղ պա տեղ արած, շարապրած, գիտիս կէօ պառաւ առջինեկ լաճ մ' էլնէր փայուած՝ քաղա խարս բերած:

Պառաւ էսա բաներ որ կը տիսնայ, կը չլկուի, կը թեպուի, կը զարմանայ, մնայ, կասի.—Յա՛րապ, էսա ո՞վ ի որ էսա բաներ կանի. չարերն ին թէ խրիշտակներ, փերիներն ին թէ դրկցի աղջիկներ:

Սօրա պառաւ օրմ չէ, օրմ ալկլա կը դնի, ուրենց աւելուցքի կողով կը կործի վեր ուր, կը նստի տանտան (թոնիրտան որմ) պատի տակ, տիսնայ, խէնք էսա ո՞վ ի, կանի: Աղջիկն ի առանց գիտնալիւ պառաւ արած, կէլնի, աւել կառնի ձեռ, պաւլայի աւել տնել. աւելուց բիրի, կալոնի կողովի մօտ, կողով կը վերցի որ աւելուցք մէջ ցի, մէկ էլ պառաւ կողովի տկէն շոտ մը ձեռ կը թալի, կը բռնի. կը տիսնայ որ քնչ—խուռնիկ խրեղէն աղջիկ ի, աչքեր չուխտ զմրիւխտ մը, իրեսներ կիօ ջանք լիւսնակ մը. կասի.

—Դիւ ո՞վ ես, որ իմ բաներ կանես:—Կասի անմէր տղայ եմ:

Աղջիկ պառաւուն կասի.—Դիւ ո՞վ ես: Կասի.—Անտղայ մէր եմ Կասի.—Սա քե տղայ, դիւ ձի մեր:

Օր օր կընցնի, շաբաթ կընցնի, ամիս կընցնի. պառաւ ինճաճ աղջիկ սիրով եօմիւր կընցուցին. թագաւորի տան ուլնիքներ պառաւ կը բիրի, մէյ տեղ կը շարեն: Մէկ օր պառաւ կուգեայ, ճաղ կանի աղջկան, կասի.—Աղջի, էս օր թագաւորը ուր ձիանք, էրկէր:

կու, տառ—տաս ցվրեց ըս տեղ, ընտեղ պախա Աղջիկն ասաց.—Այ ժարէ, ընչի մէյ խառ էլ չըբեցիր, մեծք պախենք:

Մէրն է, աղջկան խաբր չկատրելիւ խամար կերթայ, Թագաւորուց ձի մը կուգի. Թագաւորն է, կասի.—Այ պառաւ, աիւ ինչ ձի պիտի կանաս պախս:

Պառաւն է, կասի.—Ինչ ձի կուտաս, տո՛ւր:

Թագաւորն է, կասի.—Մէյ խառ էնա չեչեղ, քօփալ, մէկ աչք կօր, Ասաղծոյ կազապ ձիանքտերաց տուէք, Թող պառաւ տանի:

Պառաւը կառնի, կը բիրի տուն:

Խեղճ աղջիկն ի, որ կը տիսնայ, կասի.—Էս էլ իմ բաղդից ի:

Աղջիկն ի, պաւլայեց (սկսեց) ձիուն եմ տալ. քմեղ, չախիւ, մաժեղ, մաժմըժեղ, սկսուն որ ձին մէյ ամուռան մէջ էլաւ Արճակու ծովից քաջաւած խրեղէն ձի: Որ Թագաւորու վառէն կը լցուի, կենի ձիաք ժողուելիւ. վիք որ տուիր էր, ասղը խասուկ ետ աւեց. ծըծղալիւ խամար ասաց.—Մէյ դացէք, էն պառաւ տուն տեւէք, էն ձիու ուսկըներ դէժօք է խորեբ: Թագաւորու մարգեր էկան պառաւ տան, գնացին փայախ, տեսան, ինչ.— դէյ ամթախաւ կայնէ էն տեղ: Եթ յըմն փնչալէն գետնի տկէն քոզ—դուման կը խտնի, յըմն խրխնչալիւն տիքոջ դիւսման չուր Խորոսան կը փախցուցի: Իսանք որ տեսան, չկղան ներս մտնել, կանչեցին պառաւն, պառաւն էլ կանչեց աղջկան: Աղջիկ գնաց տեխ ձին, իդա կատողուկ ձին խեա աղջկան տիսան, ես ասեմ արեւիւ արջւի մեղրի մօտի պէս խալաւ, դիւ տաս, բոցի վեքոռի աղդար եղի պէս խալաւ, կընցկըւտուաւ, քեաչկմշկուաւ, էկաւ աղջկան ձեռ պագեց. աղջիկ էրկու խապար փսփսաց ակնջին, խուր Թագաւորու խովամներաց ձեռ, տարան: Թագաւոր ուր ֆօսկից որ տիսաւ, գլխուց մուխն էլաւ, ասաց.—Մօ, վայ, մօտ էս նասու պառաւ ինչ շնորհ կայ:

Թագաւորու լաճ էլ ասաց.—Քեալէ ես մէկ էլ փսայուի, էսա ձին խեծնի, իմ սրով, նեաով ամպեր պատուտի:

Ձին տարան, կապեցին ասնեոթը գութնի գննիով, յիսունը խինգ կաչէ Թոկերով. գննիներ Վարազայ Ծար կապեցին, Թոկեր եղերով բիպուեցին:

Գեանք մկայ տեխ մեր նասին. մէջ նասուց, մէջ Թագաւորու լաճուց քեաժ մը կը ծնի, քիչեր ցերեկ Թագաւորու լաճուն անդադար կանի, չթողէ քնի, Թագաւորու լաճն է, ճար մէջ կը կարի. կորոխկի դաւրեաներ կը կանչի, կասի.—Էկէք, տեսէք, ետաւապ, էս ինչ պառաւ ի:

Դաւրեաներ կասին.—Թագաւոր ասլրած, էսա քեաժ խալալ Երրու գաւակ չի, իդոր մէյ ճար կայ, օրոխկիս ըս տեղ մէյ խառ պառաւ մօտ աղջկիկ մը կայ, էն աղջիկ կը բիրի, նատի խոր մօտ

մարգրիտ շարի, չարվար յըմէն Թարաւ կանի: Թագաւոր ըս տեղ կի-
նի, ըն տեղ կինի, ոչ էգա պառաւ կարա կնտնի, ոչ էգա պառաւ
աղջիկ, մէկ էլ կը մեզի, վեր ուր կասի.—Մօ, վայ, ջոջ էլ փակեալն
եմ մոռցն, չեղնի էսա մեր պառաւ տուն ի: Կորսիկի պառաւ մօտ,
խեչ աղջկան, կանչի:

Պառաւն է, աղջիկ կառնի, կերթայ Թագաւորու տուն. աման
(բայց) քեօխք մէլ քեաշի աղջկան էրեսի վերէն, մաածելով որ էն
աղջիկ որ ձիւնքտերաց մեյիլ արաց—էյ, նենել մարդեր դահա շոտ
ուր մեյիլ կանի:

Աղջիկն ի, կերթայ, կը նստի օրօրոցի մօտ, կօրօրի, մարգրիտ
կը շարի. մէյ տեխէն էլ ուր գլխու գեացած դարսեր կուլայ, գեառ-
նիկ աղբօր կարօտով կերուի, կիրիցի: Թագաւորու լաճն ի, իսորից
սորա ծանտօր—ծանտօր կը քնի:

Մէկ օր խառ.—խառ էրազ կը տխնայ, շոտ կը զարթընի, ա-
ղօթընի ճղճըղտած վախս, միտն լիւտիւ կուտ գեախ, գեօ ուր
ժամխառն նալա ուր գիւղիւ ժամ չկանչած, լիւտու մօլլէն չկանչած,
կը տիսնայ որ ինչ—Վարազայ սարէն էկած էն անուշ Գէլվազ (քա-
միի անուն) ուր խետ կը բիրի անուշ ձէն մը, որ դարս ունեցողի
դարսեր կը խօզնուցեր, նենլներաց էլ շատ բան միւք կիցգէր:

Թագաւորու լաճն ի, սչքն էլ կը քանայ, տիսնայ որ տուն, տեղ,
սար, քեար, որն կուլայ, որն կը խնդա ձէնից, մէկ էլ վեր կը թռնի,
կը վազի, կերթայ, տիսնայ կեօ էն աղջիկն ի, ուր դարսեր կուլայ,
կայնի, ականջ կանի աղջկան խապերաց: Թագաւորու լաճու մազեր
թիֆ-թիֆ կը կայնի, ինչ որ կը տիսնայ էսա աշխարհի մէջ հողածնի
կալաւթեն:

—Սա ու իմ աղբէր, իմ մէր, իմ խէր՝ մազքիտշար-մարգրիտշար¹.

Մէրսի մեռաւ, խէրսի խորթ մէր իբե.

Խորթ մէրսի պապօյիս ջանին խասուց.

Ասաց.—քեօ տգէկներ քաւս պիտի անեա.

Թէ չէ, քե կնկնութեն չեմ անի.

Խորթ մէրսի շոր կը թիւց, մե կիրիցուց.

Պապօն մե ասաց.—այ որդիք, էրթանք ի հանտ.

Սա ասի.—պապօ, ես ծարաւ մեռայ.

Առաւ պապօն, տարաւ մե վեր աղբիւն.

էն տեղ ես ու իմ աղբէր ջուր կուշտ խմանք.

Գնացինք, նստանք մէջ մէ հանտիմ.

—Մենք էլմ ծարաւ մեռանք, պապօ.

Պապօն ասաց.—գնացէք ինա սարին իտե.

1. „Մարգրիտ օտր, մարգրիտ օտր“—ի կեկնել ամեն տղի վերջը:

Մենք էլանք, գնացինք որ ջուր խմենք.
 Պապօս կօռ տնկեր, կօռտին Թալեր վրէն.
 Էկանք որ կօռ կէր, կօռտին վրէն, պապօս չկէր.
 Ասինք.—պապօն դա չի, այ աւար, այ աւար.
 Պապօն դա չի այ աւար—աւար, աւար,
 Առինք կօռ ու կօռտիկ, քեօր ու աղբէր, գնացինք.
 Գնացինք շատ ու քիչ, Աստուած գինտի.
 Աղբէրս ասաց.—տատօ, ես ծարաւ մեռայ.
 Ասի.—Աղբէր ջան, քե էլնիմ լլուրպան.
 Գոմչու ոտաց տեղ խմիս, կեղնիս գոմէչ.
 Ես քե չեմ կարայ պախիր ու շախիր.
 Ասաց էլմ.—տատօ ջան, ես ծարաւ մեռայ.
 Ասի.—եղան ոտաց տեղ խմես, կեղնիս եղ.
 Շատ ու քիչ գնացինք, աղբէրս էլմ ասաց.
 —Տատօ, ծարաւ էրուայ, ծարաւ վառուայ.
 Ասի.—գեառու ոտաց տեղ է, խմի, աղբէր ջան.
 Աղբէրսի գեառու ոտաց տեղ կուշտ խմաւ.
 Էղաւ գեառնիկ, բռբռալէն ընկեաւ էտեսի.
 Շատ ու քիչ գնացինք, հանտիմ հասանք.
 Քեօր ու աղբէր նստանք շու կլօճ կերանք.
 Էլանք, գնացինք, աղբրիմ' հասանք.
 Էնա աղբրի վրէն ջուր կուշտ խմանք.
 Գեառնիկ աղբերսի կապեցի ծառի տակ.
 Ես էլ էլա չիմարի ծառի վերէն.
 Մառի վերէն ֆկեախ դրի, ֆկեախ արի.
 Թագաւորու ձիանք էկան, ջուր խմեցին.
 Իմ շառաւիղ տեսան, խրտնան, վախան.
 Գնացին Թագաւորու լաճուէն ասին.
 Թագաւորու լաճ ձիանք առաւ, էկաւ.
 Իրիչկեց ջուր, տիսաւ իմ շառաւիղ.
 Իրիչկեց չիմարի ծառ, ձիկ տիսաւ.
 Ասաց.—աղջի, դիւ ինս ես, ճիւնս ես.
 —Ես Աստըծոյ ծառան եմ, առի.
 Ասաց.—աղջի, դիւ կաց, ես իգամ, քե տանեմ.
 Թագաւորու լաճ գնաց, դէլ չէր իկե.
 Քրդու կնե, մէր ու աղջիկ էկան.
 Կնե՞ն ձիկ ասաց.—աղջի, ձիկ էլ խան ծառ.
 Ինչ որ արաց չիտանի ծառ, ճար կտրաւ.
 Մէր կղաւ, կնե՞ն էխան քեամիկն, խանեց ծառ.
 Էկաւ ֆկեախ ձեռնէս խեց, ձիկ Թալեց տակ.

Ես ընկեայ մէջ ջրին, էլայ փուջ մանուշակ.
 Թագաւորու լաճ էկաւ, իրիշկեց ծառ.
 Իրիշկեց, տիսաւ էն աղջիկ չէի.
 Ասաց.—աղջի, դիւ ընչի ըդսնայ իս իլէ.
 Ասաց.—էն կանօսաւ իրիշկերիմ, աչքերս շուեր ի.
 Էն կանօսաւ նստեր իմ, արև, էրեօսի սեցեր ի.
 Արև զարկեր՝ բերանսի քեդրուեր ի.
 Ասաց.—աղջի, արի ցած, քե տանեմ.
 Կճեն տարան, թագաւորու լաճուն խետ փսակեցին.
 Իմ խօրոտիկ գեառնիկ աղբէրն էլ տարան.
 Ես էլայ փունջ մանուշակ կապուտ կողկայ աղբրի կողքին.
 Թագաւորու ձին էկաւ, փունջ մանուշակ կերաւ.
 Զիւռ բերնի մէջ ես էլայ օսկի մատնիք մը.
 Պառաւ էկաւ, ձիանքտերաց ուլինք կարէր.
 Էն ձին փռնգտաց, ես բերնէն դիւս ընկեայ.
 Պառաւ ձիկ տարաւ, էդիր պատուխան.
 Ես էն մատնիքն ի, որ կենէի աղջիկ.
 Էմէն օր թոնիր կը վառի, խաց կը թխի.
 Պառաւ մէկ օր փեթակի իտե պախ իդիր.
 Ես էլմ էլայ, դարպար սրբեցի, թոնիր վառի.
 Զեռներս լուացի որ պտի նստի պատուխան.
 Պառաւն ձեռս բռնեց.—աղջի, դիւ ո՞վ ես, ասաց.
 Ասի.—դիւ ձիկ մէր, ես քե որդի.
 Էլանք մէր ու աղջիկ, մէյ տեղ նստանք.
 Մէյ օր պառաւ ասաց ձիկ.
 Թագաւորու ձիեր տուեր ին պախ.
 Ասի.—մէյն էլ դիւ բեր, պախինք.
 Մէյ կռոտ ձի էլ պառաւ իբե, ես պախեցի.
 Տանէ տան ձին կու քիմրի, ջուր կու խմցուցի.
 Զիւռ բոլոր կը պտրտի.
 Առոյտ, խոտ ու ծաղիկ կու թափէր.
 Թագաւորու ձիանք գնացին, ժողուեցին.
 —Էրթանք, ասին, պառաւ ձին բիրենք.
 Ասին.—լաւ, լաւ ձիանք օր խատուցին.
 Պառաւ ձին էլ զաթի խատուկ էր.
 Էկան, ձին տիսան, զարման՝ մացին.
 Զիւռն ասին.—էլի՛ վիր, էլի՛ վիր՝ չելաւ.
 Ասին.—ո՞վ պիտի դիւս խանի ձիուն.
 —Միւսպարեֆի մալ, վիր իլի՛ ասի.
 Զին թռաւ, կայնաւ, դիւս էլաւ.

Մենք էլանք, գնացինք որ ջուր խմենք.
 Պապօս կօռ տնկեր, կօռտին թալեր վրէն.
 Էկանք որ կօռ կէր, կօռտին վրէն, պապօս չկէր.
 Ասինք.—պապօն դա չի, այ աւար, այ աւար.
 Պապօն դա չի այ աւար—աւար, աւար,
 Առինք կօռ ու կօռտիկ, քեօր ու աղբէր, գնացինք.
 Գնացինք շատ ու քիչ, Աստուած գինտի.
 Աղբէրս ասաց.—տատօ, ես ծարաւ մեռայ.
 Ասի.—Աղբէր ջան, քե էնիմ ղուրպան.
 Գոմշու ոտաց տեղ խմիս, կեղնիս գոմէշ.
 Ես քե չեմ կարայ պախիր ու շախիր.
 Ասաց էլմ.—տատօ ջան, ես ծարաւ մեռայ.
 Ասի.—եղան ոտաց տեղ խմես, կեղնիս եզ.
 Շատ ու քիչ գնացինք, աղբերս էլմ ասաց.
 —Տատօ, ծարաւ էրուայ, ծարաւ վառուայ.
 Ասի.—գեառու ոտաց տեղ է, խմի՛, աղբէր ջան.
 Աղբերսի գեառու ոտաց տեղ կուշտ խմաւ.
 Էղաւ գեառնիկ, բոբուալէն ընկեաւ էտեսի.
 Շատ ու քիչ գնացինք, հանտիմ հասանք.
 Քեօր ու աղբէր նստանք շօռ կլօճ կերանք.
 Էլանք, գնացինք, աղբրիմ՝ հասանք.
 Էնա աղբրի վրէն ջուր կուշտ խմանք.
 Գեառնիկ աղբերսի կապեցի ծառի տակ.
 Ես էլ էլա չիմարի ծառի վերէն.
 Ծառի վերէն ֆրկեալս դրի, ֆրկեալս արի.
 Թագաւորու ձիանք էկան, ջուր խմեցին.
 Իմ շառաւիղ տեսան, խրտնան, վախան.
 Գնացին թագաւորու լաճուն ասին.
 Թագաւորու լաճ ձիանք առաւ, էկաւ.
 Իրիչկեց ջուր, տիսաւ իմ շառաւիղ.
 Իրիչկեց չիմարի ծառ, ձիկ տիսաւ.
 Ասաց.—աղջի, դիւ ինս ես, ճիճս ես.
 —Ես Աստըծոյ ծառան եմ, ասի.
 Ասաց.—աղջի, դիւ կաց, ես իգամ, քե տանեմ.
 Թագաւորու լաճ գնաց, դէլ չէր իկե.
 Քրդու կճե, մէր ու աղջիկ էկան.
 Կճեն ձիկ ասաց.—աղջի, ձիկ էլ խան ծառ.
 Ինչ որ արաց չխանի ծառ, ճար կտրաւ.
 Մէր կզաւ, կճեն էխան քեամիին, խանեց ծառ.
 Էկաւ ֆրկեալս ձեռնէս խլեց, ձիկ թալեց տակ.

Ես ընկեայ մէջ ջրին, էլայ փուջ մանուշակ.
 Թագաւորու լաճ էկաւ, իրիչկեց ծառ.
 Իրիչկեց, տիսաւ էն աղջիկ չէի.
 Ասաց.—աղջի, դիւ ընչի ըդսնայ իս իլէ.
 Ասաց.—էն կանսար իրիչկերիմ, աչքերս չուեր ի.
 Էն կանսար նոտեր իմ, արև, էրեսսի սեցեր ի.
 Արև զարկեր՝ բերանսի քեղրուեր ի.
 Ասաց.—աղջի, արի ցած, քե տանեմ.
 Կճեն տարան, Թագաւորու լաճուն խեռ փսակեցին.
 Իմ խօրոտիկ գեառնիկ աղբէրն էլ տարան.
 Ես էլայ փուջ մանուշակ Կապուտ կողկայ աղբրի կողքին.
 Թագաւորու ձին էկաւ, փունջ մանուշակ կերաւ.
 Զիու բերնի մէջ ես էլայ օսկի մատնիք մը.
 Պառաւ էկաւ, ձիանքտերաց ուլինք կարէր.
 Էն ձին փռնգտաց, ես բերնէն դիւս ընկեայ.
 Պառաւ ձիկ տարաւ, էդիւր պատուխան.
 Ես էն մատնիքն ի, որ կենէի աղջիկ.
 Էմէն օր Թոնիր կը վառի, խաց կը թխի.
 Պառաւ մէկ օր փեթակի իտե պախ իդիր.
 Ես էլմ էլայ, դարպար սրբեցի, Թոնիր վառի.
 Զեռներս լուացի որ պտի նստի պատուխան.
 Պառաւն ձեռս բռնեց.—աղջի, դիւ ո՛վ ես, ասաց.
 Ասի.—դիւ ձիկ մէր, ես քե որդի.
 Էլանք մէր ու աղջիկ, մէյ տեղ նստանք.
 Մէյ օր պառաւ ասաց ձիկ.
 Թագաւորու ձիեր տուեր ին պախ.
 Ասի.—մէյն էլ դիւ բեր, պախինք.
 Մէյ կռոտ ձի էլ պառաւ իրե, ես պախեցի.
 Տանէ տան ձին կու քիմրի, ջուր կու խմցուցի.
 Զիու բոլոր կը պտըտի.
 Առոյտ, խոտ ու ծաղիկ կու թափէր.
 Թագաւորու ձիանք գնացին, ժողուեցին.
 —Էրթանք, ասին, պառաւն ձին բիրենք.
 Ասին.—լաւ, լաւ ձիանք որ խատուցին.
 Պառաւն ձին էլ զաթի խատուկ էր.
 Էկան, ձին տիսան, դարմանք մացին.
 Զիուն ասին.—էլի վիւր, էլի վիւր՝ չելաւ.
 Ասին.—ո՛վ պիտի դիւս խանի ձիուն.
 —Միւսպարեֆի մալ, վիւր իլի ասի.
 Զին թռաւ, կայնաւ, դիւս էլաւ.

Թագաւորու լաճ իրիշկեց, սասաց.

— Էսա ինչ զարմանք ձի ին պախներ.

Թագաւորու լաճուն կնից տղէմ՝ էլաւ.

Էն տղէն ոչ քուն ունէր, ոչ դատարում.

Ուր միս վեր ուր ճանին կուտէր.

Թագաւորու ճար կտրաւ.

Օրոխկեց, դաւրեճ կանչեց. խարցուց.

Դաւրեճ ասաց. — Էսա տղէն խալալ սիրոյ պտուղ չի.

Ձեր ձին շահող, պահող աղջիկը բեր.

Որ գէղ անե, օրօրոցին մարդբիտ չարէ.

Մարդբիտ կը շարեմ, գեառնիկ աղբօր վերէն կուլամ.

Մարդբիտ շարիմ, էսա օրօրոց օրօրիմ:

Թագաւոր որ էսա խաղ լսաւ, իժացաւ ուր գլխու գեացած, կասի. — Մօ, էսա ինչ էլաւ իմ գլեօխ:

Համան էն գեախ ինե կուգեայ, էն աղջկան կը գրկի, կը դնի վեր ուր քախսին. արաբու պուկօշ կնիկ ուր տեղին մէջ պարկած կը քնէր, կը խուէր, կեօ գիտես արջ մէր մտէր քիթ, էն գեախ ինէ Թագաւոր ուր ճալախին կասի. — Շղանայ (այդպէս) չլուծ — չլուծ ուր տղէն կուտայ կապել վըր ուր սրտին, կը կապի էն ձիու պոչ, որ մեր աղջիկ էլեր մանիք:

Ձին ի, կառնի, սարէսար, քարեքար կը վազնի, մէյ կտոր Մաքեայ կը թողնի, մէյ կտոր Թէյհրան, ուր շահող աղջկան ռխ էնորից կառնի:

Թագաւորն ի, յըմէն արարած ախարհ ձէն կուտայ որ հազրունեմ, գեան խարսնիս:

Թագաւորն ի, եօթ օր, եօթ գիշեր խարսնիս կանի, ուր խալալ խարսնացուն կառնի:

Էսա էս տեղ թողնենք, էրթանք տեխ խորթ մէր, Խորթ մէրն ի, ինչ որ կը լսի ուր սրտագեայար աղջիկ սղնայ սասուն պախտիմ՝ կը տիրանայ, ուր խալալ աղջկան կասի. — Աղջիկ, էլիր էրթանք, պախտի դուռ բացուեր ի, բալի քե ընդուցիմ ինոր տեղ:

Կառնի ուր Տիրամօր քեաչմած աղջիկ, կերթայ, էն օր կը խասնի Թագաւորու տուն, որ կեօ խարսնիս կանեն: Թագաւորու դուռ կը կը զանի, չըխկ ու չըխկ:

Կասեն. — Էն ո՞վ ի, Կասի. — Բաց, խուրնի խրեղէն աղջկան մէրն իմ:

Աղջիկն ի քոտեկից կիրիշկի, կը տիրանայ օր ուր խորթ մէրն ի, հաւար կը թալի ներս, բերել կուտայ: Թագաւորու լաճն էլ շատ կուրախանայ:

Քեանի սնաք կընցնի, աղջիկ տարան պիտի լողկցուցեն, որ փոսայուի:

Խալուրներ խանին, դրին թաշա, տարին որ մէյ խատ ջուր լցեն վրէն. աղջկան նստած թաշտ մանուշակով, գինեբրբիւկով իլին լցուաւ, էն տեղ աղջկան վերցին, տարան նստըցցին վեր քալսին: Ուր մօր կանչեցին, էկաւ, ուր խրեղէն ծամեր կը սանաթէր: Ծամեր ստնտրած գետիս որ կը ծծողէր, փուջ—փունջ վարդ ինքն ըռանան կը թափէր, շարան—շարան մարդրիտ կը թափէր: Որ ուր խերենական դառներ միտք կենէր, կուէր:

Խորթ մեր շարեց, զարդեց, արաց գեօ երկնքի լուսնակ մը, իսկեց ուր առաջ, խետ ուր խորթ աղջկան գնաց պտըտելիւ ծովափ: Տարաւ ծովափ, ասաց.—էկէք, մէյ խատ էլ ըս տե լողկցէք:

Աղջիկներն ինչ խալուրներ խանին, մտան ծով: Սեւաւոր ճասին ինքն ուր աղջկան աչքով արաց, դիւս իխան, էն մէկէլ աղջիկ, արաց որ դիւսն էլլեր, բռնեց, քեարմ կապեց ոտ, իթալ անյատակ ծով:

Աստըծու խրամանքով ձիւկն էկաւ, թել կտրեց, աղջիկ կուլ խուր:

Խեղճ աղջիկ ընփիւր-ընփիւր իլաց մէջ ձկան փորին, ասաց.

—Տղէն խորութ, մօրութ պիտի ուրախանայ:

Աղջկան արտըքներ թափաւ վեր ձկան ճիկրին, ճիկեաւ մըռ-մռաց, ուր տփեց ըս տե, ընտեղ, ասաց.—Վհւյ, էս ինչ սե էք էկաւ իմ զլուիս:

Էստ թողնենք, գանք թելս խորթ մէր: Խորթ մէրն ի, մէկէլ աղջկան պիթուն խալուրներ ու զարդարանք խազուցի ուր տիրամօր քեալմշկած աղափառկուն, կառնի, կը տանի թագաւորու տուն, կը խափի, կասիս—Իմ խալալ աղջիկ ընկեաւ ծով, խեղդուաւ:

Ուր աղջկան խետ թագաւորու լաճ կը փոսայուի:

Կը մնայ մէկ էրկու ամիս, թագաւորու տնեցիք կասին.

—Էսա մեր խարս քեանի լուինք, մանուշակ, գինեբրբիւկ կը թափէր. քեանի կռկէք, կը ծծգէք, վարդ, ըռենան, մարդրիտ կը թափէր, մկայ ինչ էլաւ որ իզոնք կառան:

Իարձան, ասին—Ձայիւր (թերևս) ծննդկան ի, ինոր խամար ժիւյ մը կտուեր ի, բան չկայ. ժիւյ մէլ կեւնի, էդ Աստըծու բանն ի:

Քեզի կասեմ, էս բանի վերէն մէյ օր Կլօրակոտ ժամխարմ կելնի. կոչնակ կառնի, կերթայ ծովափու տներաց մարդեր ժամ կանչելիւ: Էդտ աղօթրնախառն կօչնգի քեաղցքիկ ձէն կերթայ, կը խասնի ծովու միջէն դիւս էլած մօրէ մերկ պիպալսք աղջկան, որ կայներ էր ծովու եզր, կը բաղդակոծուէր:

Ժամխար թող պտըտի ծովու պռուկ, փեանք, քե ասեմ. ով է էդա ջուրթ աղջիկ: Ե՛, քեօ միտք կուգեայ. էն աղջիկ որ թողու-

ցինք ձկան փոր . . . ձիւկն ուր նկռի մռմռից աղջկան դաւոց չկարաց տանի, կը բիրի, որտեղ որ կռւլ էր տուե, էն տեղ ափ սրտից վեր կանի:

Աղջիկն ի, կերնի կը կայնի էն տեղ, կը կանչի բարի լուսու սիրուն Գրիստոս, կասիւ—Նա Տիրամօր քեառսուն խինդ կանթեղ, քեօ բարի լուսով չող մը թալ սեաւորիս, բալի ես ըս տեղէն ազատուեմ: Էսա կասի, կը նստի ծովափ քեարի վերէն. իրիչկի տեխ աղօթարան էն գեախ Վարագայ զղզղուն քեամին բարակ կօշնգիմ ձէն կը բերէ ուր տկնջին, խաչ կը խանի ուր սիրտ, փառք կուտայ Աստրծուն:

Էսա տեղնի ժամխար, որ ուր տկըլ-տկըլ «Օրհնեալ է Աստուած» ասելով կը մօտանայ: *)

Պառաւի ճաթի աղջիկը, մէկ օր զինք սուտ հիւանդ կձեացնէ, կը հեծկըտայ, տքայ ու կուլայ. թագուոր անդագար կը լինի, կը հարցնէ թէ սիրտն ինչ կուզէ. նա կը յայտնէ թէ ոչինչ բանով չառողջանար, այլ իրեն Գառնիկ աղբէր մորթեն, որոյ միսը ուտէ, կառողջանայ:

Թագաւորը կը զարմանայ, ինքն իրեն կասէ.—Մինչև այժմ կինս կասէր թէ Գառնիկն իմ եղբայրս է. ինչ աւանդ յանձնեց օր լաւ պահպանեմ. այժմ կինս հիւանդացաւ, խելքը ցնորեց:

Կնոջ խնդիրը ուշացուց.—Սպասենք, ասաց. սորա վերջը:

Սորա վերան անցաւ քանի օր, աղջկան մի ձայն հասաւ օր իւր Գառնիկ աղբէրն էր կը պոռար. կասէր.—Ճաթի աղջիկն դանակն է սրած, սուտ հիւանդ ձեացած որ զիս մորթեն:

Աղջիկն երբ ժամհարի կոչնակի ձայն կը լսէ, տխուր տխուր կերգէ:

Աղջիկ չաբրով իլին բերան կը բանայ, ուր դաւոցեր խեա խառնելով ժամխրին տեխ ուր կը կանչի:

—Ժամխար-ժամխար, որ քեօ ժամ կը կանչես,

Սօթ խաչ օր քեօ իրես կը խանես,

Քեօ բարի լուսու Աստուած կը տիրես.

Երթաս թագաւորու լաճուն ասես,

Որ իմ Գառնիկ աղբէր չզինես.

Սուտ ու փնդոր խապար մտիկ չանես:

Քանի անգամ այս ձայնը կը կրկնուի, կերթան թագաւորին կը յայտնեն, նա կգայ, կը գտնէ իւր իսկական կինն. պատապարէ, կը տանէ տուն. պառաւի աղջիկն ձիու պոչը կը կապէ:

*) Սոյն հեքիաթի վերջի մասը կորսուած էր համառօտութիւնը այս օնդ առի:

ԽՕՃԱ ՅԻՒՍԵՓԻ ԳԵԱՌՆԻԿ ՏՂԵՆ

(Մականց բարբառով *)

Ժամանակով մէկ խօնա Յիւսէփ կընը. աս խօնա Յիւսէփ շատ խարուստ կըլնը. անուր շատ օշխար կըլնը: Խօնա Յիւսէփը խովիւ օխչարը կառնը, կերթայ սար: Անուր ավլաս չըլնը. ան մէկ ժամանակ Աստուած խրաման կէնէ, անիւր կնիկ ծուցվուր կըլնը: Աչնան ժամանակ կըլնը. խովիւ կառնը օխչար, կիւգեայ տուն: Խօնա Յիւսէփ տուն չի, գեացեր ուր խամար պազրկանութեն: Ան մէկ օր անուր կնիկ ցաւ կըլնը, պտի տղա բերի, կըսը.

— Խովիւ, զնա գրկեցաց տուն. ան կնկեան կանչի, իգեայ:

Խովիւ կեասի:— Վալա իս չիմ էրթար, կերթամ, կեասիմ, ան կնըկ չէկաւ:

Ի՞նչ պատճառի.— Պատճառը՝ իս ըզի տամ դռան յետիւ, իրիչ-կիմ, ինչիս կնըկ տղայ կը բիրը: Էլաւ դիւս, էկաւ ըսաց՝ չէրի:

— Գինն, յիւրիչ կնկեայ կանչը, թըխ իգեայ:

Էլաւ գիւս-դէօռ, էկաւ, դիւ մէլ ըսաց.— Ան էլ չէրի:

— Գինն ուսթի տուն, անունց կնկտիք բօս ին, բալֆի մէկը իգեայ:

Խովիւ էլաւ դէօռ, էլմ գարձաւ, էկաւ, ըսաց.— Գինացի. կըն-կըտիք, ան ըսաց՝ դիւ դինա, ան ըսաց, դիւ գինն, մէկն ալ չէկըն: Ըսաց.— Թըխ չի գեան, իմ ճարն ալ Աստուած:

Մնաց խովիւ իտիւ դռան, խօնա Յիւսէփը կնիկն ալ ընկերի իռջիւ ցաւուն:

Խովիւ տըսաւ յերդըսվի իրեք աղվընիկ էջան մէջ տախտըն,

*) Պատմած է Մականցի Օհան:

տըսան իրեքն ալ էղան կնրկ, ընկեան կնկան թիւքիր, անունց կարգը ինչ էր, կատարըցըն:

Խովիւ քամաւա կէնի, տըսաւ մէկ տղայ էղաւ, մէկը գտղէն կը փաթըթը, մէկն ալ կնկեայ տեղը շընըց: Կնկեայ խեղը գինացեր ի, իրիքն ալ ուրինց աղվընիկ խազեան, կէրթէն. ան մէկ ըսաց.—Ինչու մէկ տուղա (խնդրուածք) չէրինք աս տղի խամա:

Ան մէկ ըսաց.—Իս ինչ տուղա տ'էնիմ. ան Աստուծոց տուղա կէնիմ, ինչ գեաս Աստուած ստեղծեր ի, էրունք, թռչունք, անունց լիղուն խաւքանայ:

Ան մէկը ըսաց.—Իս ան Աստուծոց կուղիմ, ինչ մուրազ էնէ, անուր մուրազ կատարի:

Ան մէկն ալ ըսաց.—Իս ան Աստուծոց տուղա կինիմ հոգիով ալ, մարմնով ալ զարքայութիւն տանը: Թռան, գինացըն: Խովիւ էկաւ իւր գիւմ, տըսաւ մաքին ծնիր, գեառ մը բիրիր ի. խամա խասաւ, գեառ գրկից, առաւ, իբի խըտ կնկեայ կշտըն, գտղէն առըց, իդի յէնջև մաքուն: Խովիւ գտղէն պախեց յիւր խամար:

Կնրկ ազգախաւ օր գեառ խըտ յիւր կշտըն կը պռայ:

Ձեռ կտայ, էրախա, բան չի գեայ, գեառ մնակ ի, կըսի:

—Փառք քի, Աստուած. չէ դիւ ըզի տուըր, թըզ գեառ ընը:

Կը մնա խըլուտուն, դրկեցի կընկախք կգեան, կը տեսնըն գեառ մը բիրիր ի. Ադ կնրկն ալ կըլնը ուր գեառ կը շախի, կը մնայ, խօնա Յիւսէփ կգեայ տունը.—Կնրկ, ադ ինչ գեառ ի—Մարդ, Աստուած ան տուեր ի, իմ Գեառնիկ աղէն ի:

Խովիւն ալ տղէն յիւր խամար կը պախի: Տղէն ջոջըցաւ. էղաւ չուր խընգ տարեկան: Կը մնայ մէկ օր, մանջ սարին կը նստի խովիւ, խըտ տղին կը խօսա—Տղա, տուղա էրա Աստուծոց: Ըսաց.

—Ինչ տուղա ինիմ:—Ըսան, աս փատ ընրա օսկը:

Ինչ խա տղը ըսելուն՝ փատ օսկը դարձաւ. խովիւ ըսաց.

—Որ սկուն ի, ադա՝ ըսաւ. մանջ աս սարին մէկ փօկ ու սարայ չինուը, Մըսրայ փաւի աղջըկ մէջը ըլնը, ինչ Աստուած ստեղծիրը մէջը ըլնը. իմ խովիւ խէր մէջը ըլնը, դէօռ բան չըլնը:

Տղէն խըտ ըսելուն տըսաւ մէկ փօկ ու սարայ էն տեղ չինուէ, դէօռ բան չկայ. խէրն ալ կշտըն չի: Իրիչկըց օխչար գինացըն. մընակ ընկեաւ իտիւ օխչարըն, գինաց: Եղան, էկան գեղի քամաւի: Աղբիւր մի կէր ան տեղ, տղէն գինաց, ղըր աղբրին նստաւ, խատ աղբրի խատ ջրին կը խաղայ:

Ան օրն ալ խօնա Յիւսէփի միշվան (հիւր) էկած ի, յիւր կնկայ ըսաց.—Կնիկ, սափիւր առ, գինա, մէկ պոպ ջուր մը բի, խմինք:

Կնրկ էլաւ, դսափիւր առից, գինաց, Գեառնիկ աղէն ընկեաւ իտիւ, գինաց: Գինաց, տըսաւ մէկ տղէ մի վըր աղբրին նստիւր ի,

կանչից—Ա՛յ տղա, ի՛նչ վեր, ի՛մ խուռն չգեայ, քի զարկի՛ Տղէն էլաւ, կանգնաւ:

Խուռն դժեր ընցաւ, գինաց դախ տղէն, տըսաւ, խուռն դադրաւ վեր էրկու յոտաց, խա տղին կը խօսայ, էրկու սանաք խա մէկ մէկու կը խօնան:

Կնիկ ալ էլաւ, զուր աման էլից, դարձաւ, կանչից:

—Խայ տղան, դիւ վճր տղէն իս—Խովիւտ տղէն իմ:

—Վճր խովիւտ—Ձիմ գիտի:

—Էրթանք մի տուն—Չէ՛, ես տ'էրթամ մա օխչար:

Կնիկ էկաւ տուն, խօնա Յիւսէփ ըսաց.—Կնիկ, էս դիւ եռտուն տարուայ կնիկ իս, իս չի տխիր դիւ խա մէկի զրուցիր, ասուր ըզի միլլան էկած ի, իս քի ըսըցը, զգինա, ջուր մի բի, խմի՛նք: աս էրկու սանաք կայ նոր կիւգեսա, դիւ խա վճ կը խօսէր:

—Խա, մարդին չիմ խօսէր, իս մէկ անեղ (զարմանալի բան) տխայ. մէկ տղա վեր աղբրին էր, կըլնէր խընգ տարեկան տղայ. իս ասի, ճագա, գինա գէն, խուռն չի գեա, քի զարկի՛: իս տեսայ տղէն կանգնաւ, խուռն գինաց դադրաւ վըլ յիւր ոտքերուն, խա աղըն խօսաւ, իս ան քամաօան կինի. ան արով հանագեանայ:

Դիւ չի գիտցար վիւր տղէն էր:—Խա խարցնցի, ըսաց խովիւտ տղէն իմ:—Դիւր գինաց:—Ըսաց, տ'էրթամ մա օխչար:

Օխչար չուր աւից դեզի արտեր, անքան կանչըցըն, մարդ չկէր խա օխչրին: Էլան գեսցին, տըսան խօնա Յիւսէփը օխչարն ի, խովիւ չգեայ խըս:

Տղէն էկաւ, անոր խարցըցըն:—Գիւ խէր յիւր ի:

—Մէկ քոսկ ու սաքայ չինաւ, իմ խէր մնաց մէջ:

Խօնա Յիւսէփ էլաւ, զուր օխչար, զտղէն աւից-էկաւ տուն:

Տղէն թռաւ ուր գիրկ: Իրար ճանչըցան, շատ ուրախացան:

Խովիւ յիւր տեղ կը մնայ, թըխ մնայ:

Խընգ վեց տարի ալ կընցնէ, կըլը տըսուերկու տարեկան. ան մէկ օր մէր կերթայ դրկեցի տուն կըտկը. կիրիչի տուն կլան, տղէն կը խարցնի: Ի՛նչ իղիւր ի, զրէ կլաս, մարէ:

—Ան տղէն կը ճանչընաս, ինչ խա քի կը խաղէր յերէկ:—Խա:

—Մեռեր ի:—Մարէ, վրէ մեռեր ի:—Չըմեն տի մեռնըք:

—Իմ խէրն ալ տի մեռնը:—Խա, տի մեռնը:

—Խա ալ տի մեռնըմ:—Դիւ ալ տի մեռնըմ:

—Մարէ, սկուռն տեղ կերթամ օր թէ չմեռնըմ:

—Որդի, դիւր էրթաս, տը մեռնը:

Տղէն թորկի-կերթայ, ինչիս ինիս չդադըրը:

Տղէն օր կերթայ. կըսայ:—Օղորմած Աստուած, իմ խօր տներ, տներ, կօրիմկներ, գերաններ, օսկը, արծաթ դառնայ:

Կիրիչին էղիր ի օսկը, արծաթ:

Տղէն թորկեց, գինաց, Դիւր գինաց, խարցնեց, կետսին—զըմեն կը մեռնեն. գինաց-գինաց մէ ծուվ ըռաստ էկաւ, կիրիչի մէկ պատաւ ծուվու պռուկ նստիր ի, չիրիփ մը առի, ծուվու ջիւր դիւս կը թափի: Մէկ եանէն կը թալի, մէկ եանէն կիւգեա, մտնջ ծուվուն էլմի Պառաւ ըսաց:

—Հայ կանանչ կտրիճ տղա, դիւ գիւր տ'էրթաս—Տ'էրթամ ան տեղ ինչ չըն մեռնը: Ըսաց.—Կաց խա զը, չըս մեռնը: Ասաց ինչխ, էստեղ չըն մեռնը:

—Կը խէս աս ծուվ, աս չիրիփ, թալիմ, թալիմ, չուր ցամքէ. իսան գեայ, չինը գեղ, գութան մէջ բանը, սէլ բանը, քաղաք չնըն, նուր իս տը մեռնըմ:

—Դիւ պտի մեռնս: Ըսաց.—Խա, պտի մեռնըմ:

—Օր մեռնըլ կեայ, չըմ կենայ դաս:

Զգադրաւ, էլաւ գինաց, Գինաց-գինաց. ինչ կիրիչկի, մէկ ծառ, ծառ էնքան բանձր ի, էրեգակ ծառի կէս տեղն ի, կիրիչկի խաւքում ձէն կիւգեայ. խաւք կը կանչը.—է', կանանչ կտրիճ տղա, գիւր կէրթաս:

—Կեամ ան տեղ, ինչ չըն մեռնը, մաքի ինչխ՝ մեռնիլ չկայ:

—Կը խէս աս բանձր ծառ: Ըսաց.—Խա:

—Խա անքան տը ծուտիմ, էնը խատ իմ բիւնին, նիւր իս ընկնիմ, մեռնըմ—Զըմ դադրի աս տեղ, ըսաց. իթուղ գինաց:

Գնաց չաս ու քիչ Աստուած գիտի, մէկ դաշտ ըռաստ էկաւ, օ քան էրեանայ դաշտը կայ. մէկ չայիր, մէջը մէկ ձի կայ, ձին ըսաց.—է', կանանչ, կտրիճ տղա. դիւ գիւր կէրթաս:

—Կերթամ ան տեղ, ինչ մեռնիլ չկեայ, ինչխ, աս տեղ մեռնիլ չկեայ:

—Կը խէս աս չայիր, անքան տ'արածամ օր, չուրանայ, չայիր դառնա չոր. քամին առնը, տանը, թոզ մնայ. նիւր իս տը մեռնըմ:

Ըսաց.—Չէ, դիւ տը մեռնըս: Ըսաց.—Խա, անմեռնեկ չկեայ, տը մեռնըմ: Զգադրաւ ան տեղն ալ, գինաց, Գինաց-գինաց, նեղաջաւ, ըսաց.—Բիչ մը նստիմ գդա, խանգիմ, էրթամ:

Ագախ գինաց (քնեց), տեսաւ կօ մէկ պաղչիմ մէջ ի, կիրիչկի մէկ խալուր մարդմ ջուր կէնը:

—Հայ, տղա, ըսաց. առ ան բախը, ջիւր կապէ աս եան:

Տղէն բախ առըց, ջիւր կապըց, տըսաւ ան խալուիւր քաժա ալկտիր (տունկ) կը կտրի—Ամի, ինչո՛ւ ալկտիր կը կտրիս, ափսոսա ի:

—է', ողը, ան իւկ չի, աս կը կտրիմ, տաս տարեկան տղէն կը մեռնը, աս կտրիմ, տըսնըխընգ տարեկան տղէն կը մեռնը:

—Ամի, մեկք ալ տը մեռնինք: Կեասի.—Խա, տը մեռնինք:

—Օր մենք աը մեռնըք, իս ա'էրթամ իմ խօր-մօր մօտ մեռնըմ։
Խալիւր ձեռ իառու՝ առաւ իրեք խնձիւր, էտաւ։—Գի պէտք
կիւգեայ ըսաց։

Տղան աչքեր իրաց, հանդ ինչ նստի, բան չգեայ։

Յիտ դարձաւ Դարձաւ էկաւ, աըսաւ ձին։

Ձին անքան չայիւր կիրիւր, ընկիր գետըն, կը խատնը, ըսաց։

—Է, կանանչ, կտրին տղան, գիւ էկար, բան մը չկեա մա քի,
տաա ըգի, ուտիմ։ Խնձիւր մը էտաւ ձիուն, ձին գլխնձիւր կիրաւ,
էղաւ էրկու տարուընիկ ճուան։ Էթուդ, գինաց։

Էկաւ, խասաւ խաւքուն, խաւք ընկեր վըր բիւնին իւր ծրաթի
վրայ, կը խատնը։—Է, կանանչ կտրին տղան, ըսաց։ Գիւ էկար, բան
մը չկեայ խա քի, տաա ըգի, ուտիմ։

Էխան խնձիւր մը լէ, էտաւ անու։

Խաւք խնձիւր կերաւ, էղաւ քազա Ֆարիս, Թուաւ գինաց։

Տղէն իթուդ, գինաց, խասաւ պառուռն, կը տանի օր ալ ծուլ
չկեայ, մէկ փշուր մնացիր ի, պառաւ ոտ գրիր ի մանջ, ընկեր ի ան
տեղ, կը մեռնը։ Ըսաց։—Է, կանանչ կտրին տղան, գիւ էկար։

Ըսաց։—Խա, իս էկայ։

Բան մը չուընիս, տաա ըգիկ, իս ուտիմ, մեռնըմ։

—Վալա մէկ խնձիւր ունիմ։

Խնձիւր էտաւ պառուռն, ինչ պառաւ վխնձիւր կերաւ, էղաւ
տըսընըուրս տարեկան։

Պառաւ գինաց ուր հալի, ան էկաւ յիւր տուն։

Տղէն ի, կէրթայ, կիրիչի, տուն չկեայ. վիւր կը խարցնի, տան
ուալ չտան։ Ան էղաւ խիւք, ան էղաւ խիւք, մէկ խալիւր մարդ
մը կար մանջ ան քաղքին, ըսաց։—Ադ ինչ էղիր ի։ Ըսին։—Ճանըմ.
մէկ աղէմ էկեր ի, խօնա Յիւսէփի տուն կը խարցնի, կեասի. ճանուր
տուն, առիք, սուն արծաթ, օսկի ի։

Ըսաց։—Հէ, իմ պապէն կըսայ, կար մէ քեաղքի մէջ մէկ մարդ.
տունն արծաթ, օսկը էր։

Տղէն շատ փնտրտեց, բանմ չխասկացաւ. ըսաց։

Գիրիգմանքնիր ըգի նչանք տուէք։

Գինաց գիրիգմանքիր տաւ, զխօր խաչքար ճանչցաւ. գիրկ
իբի բիւլիւր, խամբիւրից։

Մարաւ, էկաւ վըր սրտին. ինքն ալ տեղ զտեղ մեռաւ, գինաց
գըրախտ։

ТРУДЫ ПО ВОСТОКОВѢДѢНІЮ,
издаваемые Лазаревскимъ Институтомъ Восточныхъ Языковъ,
ВЪ МОСКВѢ.

Выпускъ I: ԳԻՐԳ ՄԱՅՈՐԳԱՅ Ա. և Բ. ըստ հնագույն հայ թարգմանութեան. զառաջինն ած ի լոյս ըստ կրկին ձեռագիր օրինակաց, հանդերձ Բ. լուսագիր նմանատպութեամբը նոցին՝ Գրիգոր Խաչատուրյան. Մատենա. 1899. in 4°, գինը 2 ռ. (Книги Паралипоменонъ въ древнѣйшемъ армянскомъ переводѣ. *Editio princeps*, подѣ редак. Г. Халатъянца).

Выпускъ II: Матеріалы по Казакъ-Киргизскому языку, собранные И. Лаптевымъ. Москва, 1900, in 8°. Цѣна 1 р.

Выпускъ III: Очеркъ фонетики Еврейско-Татскаго нарѣчія. Всев. Миллера. Москва, 1900, in 8°. Цѣна 50 коп.

Выпускъ IV: Очеркъ литер. дѣят. казанскихъ татаръ Н. Ашмарина, подѣ ред. А. Крымскаго. М. 1901, in 8°. Цѣна 75 к.

Выпускъ V: Семитскіе языки и народы. Статьи Т. Нельдеке, съ дополнен. и разъясненіями А. Крымскаго (печатается).

Выпускъ VI: Грамматика персидскаго языка, составленная Мирзою-Джафаромъ при участіи академика Ө. Корша. М. 1901. Цѣна 2 р. 50 к.

Выпускъ VII: Очеркъ морфологіи Еврейско-Татскаго нарѣчія Всев. Миллера. М. 1901. Цѣна 50 к.

Выпускъ VIII: Изслѣдованія по исторіи 1001 ночи I. Эструпа. переводъ съ датскаго Т. Ланге (печатается).

Складъ изданій въ Правленіи Лазаревскаго Института В. Яз., въ Москвѣ.

„ԷՄԻՆԵԱՆ

ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ”

ՀԱՏՈՐ Ա.

ՓՇՐԱՆՔՆԵՐ ՇԻՐԱԿԻ ԱՄՔԱՐՆԵՐԻՑ

ՀԱՆՐԱՔԵՑ

ԱՂ. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ.

Գինը 1 ռուբլի.

ՆԾՐԿԱՅ ՀԱՏՈՐԻ ԳԻՆՆ Է

1 ռ. 25 կոպ.

ЭМИНСКІЙ ЭТНОГРАФИЧЕСКІЙ СБОРНИКЪ

ПОДАВАЕМЫЙ

при Лазаревскомъ Институтѣ Восточныхъ Языковъ.

Выпускъ III.

Занимствованныя въ армянскомъ языкѣ турецкія слова,
изслѣд. Г. Ачаріана.

ԷՄԻՆԵԱՆ

ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

ՀԱՏԱՐԵԿՈՒԹԵԱՐԸ

(ԱԶԱՐԵԱՆ ԺԵՄԱՐԱՆԻ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵԶՈՒԱՅ.)

ՀԱՏՈՐ Գ.

ԹՈՒՐԶԵՐԵՆԷ ՓՈԽԱԹԵԱԼ ԲԱՌԵՐ ՀԱՅԵՐԵՆԻ ՄԷՉ.

Գ Ե Ն Ա

ՀՐ. ՍԷԱՌԵԱՆ.

ՄՈՍԿՈՒԱ—ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏ.

ՌԾՆԱ.—1902.

„Recueil ethnographique d'ÉMINE“

publié par l'Institut Lazareff des langues orientales
à Moscou, sous la direction du *Prof. G. Khalatiantz*.

Vol. I. Matériaux ethnographiques, recueillis par A. Mkhithariantz dans le district d'Alexandropol (ancien Chirak), gouvernement d'Erivan.

1re partie: Littérature populaire arménienne, recueillie d'après la tradition: contes, récits, proverbes, dictons, énigmes, etc.

2me partie: Croyances et superstitions, mœurs, coutumes et professions. Glossaire du dialecte de Chirak. Moscou—Alexandropol. XII + 338 p. in 8°. Prix 1 r. (2 fr. 50 c.).

Vol. II. Epopées populaires et contes en différents dialectes, recueillis dans l'Arménie de Turquie par S. Haïkouni. 1re partie. Moscou—Vagharchapat. X + 447 p. in 8°. Prix 1 r. 25 cop. (3 fr.).

Vol. III. Mots turcs empruntés par l'arménien, étudiés et rangés dans l'ordre alphabétique par H. Atcharian. En regard de chaque mot turc, imprimé en caractères turcs et en caractères arméniens, le glossaire donne la transcription en caractères latins et la traduction française, afin de rendre le travail accessible aux savants européens. Moscou — Vagharchapat. IV + 377 p. in 8°. Prix 1 r. 50 cop. (4 fr.).

Tous ces ouvrages se vendent à l'Institut Lazareff des langues orientales,
Moscou (Russie).

ԹՈՒՐՔԵՐԵՆԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԵՐԵՆԻ ՎՐԱՅ

ԵՒ

ԹՈՒՐՔԵՐԵՆԷ ՓՈԽԱՌԵԱԼ ԲԱՌԵՐԸ

ՊՕԼՍԻ

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒԻՆ ՄԷՋ

ՀԱՄԵՄԱՏՈՒԹԵԱՄԲ

Վանի, Ղարաբաղի եւ Նոր-Նախիջևանի բարբառներուն

L'INFLUENCE DE LA LANGUE TURQUE SUR L'ARMÉNIEN

et

LES MOTS EMPRUNTÉS AU TURC

DANS L'ARMÉNIEN VULGAIRE DE CONSTANTINOPLE

Comparés.

Avec ceux de Van, de Karabagh et de Nor-Nakhitchévan

AVIS AUX LECTEURS

Le présent travail comprend la liste complète des mots turcs, persans et arabes que la langue arménienne populaire de Constantinople a empruntés à la langue des Osmanlis. Pour être complet on a ajouté ici une quantité de mots italiens, français, grecs, anglais, juifs, russes, hongrois etc. qui nous sont passés pour la plupart par l'intermédiaire des Turcs.

Chaque mot qui commence l'article est une forme usitée chez les Arméniens de Constantinople. Dans le cas contraire il est nettement indiqué que «le mot en question n'est pas en usage dans le dialecte arménien de Constantinople».

Le signe de la croix (†) indique les mots vieux qui ne sont plus employés; le petit astérisque (*) ceux qui sont empruntés tout récemment et par conséquent ne figurent en arménien que fort rarement; enfin le grand astérisque (*) indique les mots qui ont leur équivalent arménien, de façon qu'ils peuvent être librement employés ou supprimés dans une phrase arménienne selon la fantaisie individuelle de chacun. Les mots qui ne sont accompagnés d'aucun signe n'ont pas de synonymes arméniens et sont regardés comme proprement arméniens.

A côté de chaque mot de Constantinople on a ajouté les formes correspondantes dans les dialectes arméniens de Nor-Nakhitchévan, de Van et de Karabagh.

Le lecteur trouvera dans l'introduction aussi des renseignements sur l'histoire des relations des Turcs avec les Arméniens, le degré de l'influence de la langue turque sur l'arménien, les changements phonétiques des mots empruntés etc.

H. Adjarian

قارئین حضراتینہ علان

اشبو اثر عاجزیدہ استابلول ارمنی لسانندہ مستعمل و لسان عثمانیدین
 مأخوذ ترکی فارسی و عربی کلمہ لرمندرج اولوب بوللزه علاوة
 اکثریا ترکیجہ واسطہ سیلہ لسانمزہ کیچمش اولان تالیانجہ فرانسیزجہ
 رومجہ انگلیزجہ یہودیجہ روسجہ و ماجارجہ بر خیلی کلمہ لرمعد
 اولنمشدر

هر بر ماده نك ابتداسنده بولنان کلمہ استابلول ارمنیلرجه مستعمل
 اولوب عکسی حالده طوغریجه اشبو کلمہ درعلیه ارمنیلر لسانندہ
 مستعمل دکلدر دیو ابراز اولنمشدر

+ نشانی اسکی و حالیا استعمال اولنمیان کلمہ لری
 * نشانی هنوز آکنمش و ارمنیجہ ده پک نادراً استعمال اولان کلمہ لری و
 * نشانی ایسه اصل ارمنی لسانیلہ مترادفلری اولوب مکالمک کیفنه کوره
 استعمال و یاخود رد اولنان کلمہ لری ابراز ایدر هیچ بر نشانی
 اولمیان کلمہ لرمک دخی ارمنیجہ مترادفلری اولمیوب بهمہ حال اصل
 ارمنیجہ کبی استعمال اولنمقده درلر

استابلولده استعمال اولان کلمہ لرمک هر بری یاننده بوللرمک یکی
 لاجوان و وان و قره باغ زبانلرده اخذ ایلمش اولدقلری طرزلری دخی
 کوسترلمشدر ارمنیجہ مقدمه مزده عثمانلولرمک ارمنیلرله اولان اختلاطی
 تاریخی ترکیجه نك ارمنیجہ اوزرلده ایتمش اولدیقی تأثیراتی و ترکیجه دن
 مأخوذ کلماتک تبدلات حرفیه لری بیاننده بر خیلی ایضاحات و معلومات
 ویرلمشدر

ح. آجاریان

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

Ա.

1. Թուրքերու յարաբերութիւնը հայոց հետ կ'սկսի ԺԱ. դարուն, երբ առաջին անգամ Տուղրիլ բէգի առաջնորդութեամբ Հայաստան կ'արշաւեն 1021 թուականին՝ Վասպուրականի կողմէն և կը յառաջանան մինչև Նախշուան, ուրկէ ետ դառնալով կ'անցնին Պարսկաստան. Տուղրիլ տիրելով ամբողջ Պարսկաստանի, դաշն կը կապէ հագարացոց հետ և կը հիմնէ պարսկական թուրք տէրութիւնը:

1042-ին դարձեալ կ'արշաւէ Տուղրիլ Հայաստան և կը յառաջանայ մինչև Նիդ դաւառը և յաղթուելով մեր Գագիկ Բ. թագաւորէն, կը դառնայ Վասպուրական:

1047-ին երրորդ անգամ կ'արշաւէ Տուղրիլ, կուգայ Վան և քսանըչորս դաւառներ աւերելով կը հասնի մինչև Վաղարշաւան: Յաջորդ տարին չորրորդ ասպատակութեամբ կուգայ Բասեն ու Կարին և կը տիրէ մինչև արևմուտքէն Եկեղիք, հիւսիսէն Սպեր և Տաշք, հարաւէն մինչև Տարօն, Հաշտեանք և Խորձեանք: Տուղրիլ դեռ ուրիշ միջանի արշաւանքներէ ետք մեռնելով՝ ասպարէզը կը թողու իր եղբայր և յաջորդ Ալփասլանին, որ կը յառաջանայ մինչև Կեսաւրիա: Ասոր ալ որդին և յաջորդը Մելիքշահ (1086—1092) իր իշխանութեան տակ կ'առնէ բովանդակ Հայաստանը:

Մելիքշահի մահուանէն ետք կը կազմուին այլ և այլ

այլազգի ամիրայութիւններ, ինչպէս Շահի Արմէնի (Վանայ ծովին արեւմտեան հիւսիսային կողմը), Դուինի, Անիի, Կարսի ամիրայութիւնները:

Այս ամիրայութիւնները ժամանակ մը տեւելէ ետք՝ կուգան վրացիք, որոնք Հայաստանի հիւսիսային և արեւելեան մասերը պարսիկներէն մաքրելով, կը տիրեն երկրին մինչև մոզուլ-թաթարներու արշաւանքը:

Մոզուլ-թաթարներուն յարաբերութիւնը հայոց հետ կ'սկսի 1226 թուին: Այս թուին ձինկիզ խանի որդին ծէլալէտտին փախչելով իր երկրէն, կուգայ Հայաստան և ամէն կողմ աւերելով կը հառնի մինչև Իկոնիոն: Հոս Փոքր-Ասիոյ և ասորոյ այլազգի և լատին իշխանները միանալով Կիլիկիոյ մեր Հեթում թագաւորին հետ, կը վռնտեն զինքը Արևելք:

Բայց թաթարներու բուն արշաւանքը տեղի կ'ունենայ 1236 թուին, երբ Չարմաղան զօրավարը կ'արշաւէ Հայաստան և կ'առնէ Անին ու Կարսը. ասոր յաջորդ Բաշու զօրավարը 1242-ին կ'առնէ Կարին, Ծոփք, Վասպուրական, Տուրուբերան. և այսպէս մինչև Միջագետք տիրելով ամբողջ Հայաստանը կը դնէ թաթարական տիրապետութեան տակ: Այս տիրապետութիւնն ալ կը տևէ մինչև 1340 թիւը:

1340 թուին թաթարական տէրութիւնը կը կործանի և այլևայլ փոքրիկ տէրութիւններ կը ծնին անկէ: Հայաստանի մէջ ալ կը ձևանան զանազան իշխանութիւններ. իշխող կը դառնան Պաղտատի խանը, արեւմտեան կողմէն թիւրքմէնները, արևելքէն պարսիկները և հարաւէն զուրդերը: Այս վիճակն ալ կը տևէ մինչև 1387:

1387-ին էօզպէկ-թաթարներուն առաջնորդը Լէնկ-թիմուր կը մտնայ Հայաստան և ամբողջ երկրին տիրելով կ'անցնի Փոքր-Ասիա՝ օսմանցոյ երկիրը և յաղթելով Տաճկաց Սուլթանին՝ կը դառնայ Թաթարիստան: Հայաստան էօզպէկներուն ձեռքը կը մնայ մինչև 1405, այսինքն Լէնկ-թիմուրի մահը:

Լէնկթիմուրի մահուանէն ետք Հայաստան դարձեալ կ'անցնի քուրդ, թիւղքմէն և պարսիկ իշխաններու ձեռքը, մինչև որ Ուզուն-Հասան բարձրանալով պարսից գահին վրայ, կը տիրէ ամբողջ Հայաստանին՝ 1468 թուականին։ Ուզուն-Հասան իր իշխանութիւնը աւելի ընդարձակել ուղեւորով կը մտնէ Փոքր-Ասիա՝ օսմանցոց երկիրը։ Սուլթան Մէհմէտ Բ., որ Պօլսին տիրելով բիւզանդեան կայսրութեան տէր էր դարձած, Ուզուն-Հասանի դէմ կուգայ և յաղթելով անոր՝ կը տիրէ արևմտեան Հայաստանին (1473)։

Այս բանը օսմանցիներու առաջին յարաբերութիւնն է Հայոց հետ։ Ասկէ ետք Սէլիմ Ա. 1514-ին կը տիրէ Հայաստանի արևմտեան և հարաւային մասին՝ մինչև Ուրմիոյ ծովակը։ Սիւլէյման կ'առնէ արևելեան Հայաստանը։ Մուրատ Գ. 1575-ին արշաւելով, պարսիկները կը յաղթուն և ամբողջ Հայաստանը, Վրաստանը, Ատրպատականը՝ Թաւրէժն ալ միասին, դաշնադրութեամբ կը յանձնեն Օսմանցոց (1585)։

Այնուհետև կռիւները կը շարունակուին և Հայաստան մէջ մը օսմանցոց ձեռքը կ'անցնի և մէջ մը պարսից։ Բայց սովորաբար արևելեան մասը կը մնայ պարսից, իսկ արևմտեանը օսմանցոց։ Այսպէս կը հասնի մինչև 1746։

Այս ժամանակները կ'սկսին ռուսական կռիւները՝ նախ պարսից և յետոյ օսմանցոց հետ։ Ռուսերը 1828-ի դաշնադրութեամբ պարսից հետ և յետոյ 1829-ի և 1878-ի դաշնադրութեամբ օսմանցոց հետ՝ կը դրաւն Հայաստանի այլ և այլ մասերը։

Այս ամբողջ արշաւանքներու և տիրապետութեանց շարքը ամփոփելով հետևեալ ցուցակին մէջ՝ կը տեսնենք թէ Հայաստանը իրենց դերիշխանութեան տակն են առած հետևեալ ցեղերը։

Սելճուքեան թուրքեր	1021—1092
Այլազգի ամիրաներ	1092—1124
Վրացիք	1124—1226
Մողոլ-թաթարներ	1226—1340

Թիւրքմէն, պարսիկ, քուրդ	1840—1887
էօզպէկ-թաթարներ	1887—1405
Թիւրքմէն, պարսիկ, քուրդ	1405—1468
Պարսիկներ	1468—
Օսմանցիք	1473—

2. Յուցակէս կը տեսնուի որ հայ ժողովուրդը գրեթէ 900 տարի գերիշխանութեան տակն է ապրեր թուրք-թաթարական ցեղին այլ և այլ ճիւղերուն. այն է Սելճուքեան թուրքեր, Պարսկաստանի թուրքեր, մողոլ-թաթարներ, էօզպէկ-թաթարներ, թիւրքմէններ և վերջապէս օսմանցի թուրքեր: Այս ցեղերը թէև առանձին առանձին անուններ կը կրեն, բայց այնքան մեծ տարբերութիւն մը չունէին իրարմէ: Օսմանցի թուրքերը, որ ներկայապէս Հայաստանի մեծագոյն մասին տէրն են, հայոց վրայ տիրել և ազդել սկսած են 1473-ին. և այս ազդեցութիւնը կը շարունակուի չորս դարերէ ի վեր: Թէև օսմանեան տիրապետութիւնը քանի քանի անգամ պարսկական նուաճումներով ընդմիջուած է և հետզհետէ կը փոքրանայ Ռուսական յառաջխաղացութեամբ, սակայն նա այնքան զօրեղ է եղած և հայերը այնքան չլրացատուած են թուրքերով, որ ազդեցութիւնը միշտ տևական եղած է:

Այս երկարամանակեայ ազդեցութեամբ է, որ բազմաթիւ թուրքերէն բառեր, ոճեր և ասացուածներ մտած են մեր խօսակցական լեզուին մէջ. եթէ ի նկատի առնենք մեր արդի ժողովրդական բարբառը՝ կը տեսնենք թէ ամենէն աւելի զօրեղ մասը կը ներկայացնէ թրքական տարրը, որ տեղ տեղ կը գերազանցէ մինչև անգամ հայերէնը: Աշխարհաբարի այժմեան շարադասութիւնը՝ որ բոլորովին հակառակն է գրաբարի բարադասութեան եւ ընդհակառակը բոլորովին նոյն է թուրքերէնի բարադասութեան հետ, առ հասարակ մեր հայագէտներու կողմէ համարուած է իբր անկախ և ինքնուրոյն կերպով ձևացած բան մը. բայց դեռ քննելու քործ է թէ արդեօք մեր լեզուին

այս ահռելի յեղաշրջումը նմանապէս թրջական ազդեցութեան արդիւնքը չէ՝

Իհտելի կէտ մըն ալ այն է, որ թրջական ազդեցութեան տիպը կը կրեն ոչ միայն բուն Հայաստանի և օսմանեան կայսրութեան մէջ գտնուած հայերու բարբառները, այլ և ասոնցմէ դուրս գտնուած հեռու գաղթականութիւնները. այսպէս Նոր-Նախիջևանի, Խրիմի, Ռումանիոյ, Պուլկարիոյ, Աւստրիական գաղթականութեանց, Հունգարիոյ, Կովկասի, Լեհաստանի հայոց, Մարսիլիայի, Փարիզի, Եգիպտոսի, Լոնտոնի և մինչև Ամերիկայի հայոց բարբառները: Ասոր պատճառը նախ այն է որ այդ տեղերէն ոմանք նախապէս հպատակ էին արդէն օսմանեան պետութեան կամ ուրիշ թուրք-թաթարական ցեղերու, հետևաբար և կրած են տիրող տարրին ազդեցութիւնը. այսպէս են Խրիմի, Ղարաբաղի, Ռումանիոյ, Պուլկարիոյ ելն. հայերը՝ Երկրորդ՝ ոմանք գաղթած են կամ Հայաստանէն և կամ օսմանեան տիրապետութեան տակ գլտնուած որ և իցէ երկրէ մը. այսպէս՝ Նոր-Նախիջևանի և Գրիգորուպօլսի հայերը՝ որոնք գաղթած են Խրիմէն. նոյնպէս Եգիպտոսի, Ֆրանսայի, Ամերիկայի ելն. հայերը՝ որոնք դեռ վերջերս գաղթեցին Պօլսէն, Խարբերդէն և Տաճկաստանի ու տաճկական Հայաստանի ուրիշ կողմերէն:

3. Ի հարկէ այս բոլորին վրայ նոյն կերպով և նոյն ուժով չէ ազդած օսմանեան տիրապետութիւնը, այլ կեդրոնական տեղերը աւելի զօրեղ, իսկ կեդրոնէն հեռացած տեղերը և բուն Հայաստանի մէջ համեմատաբար աւելի տկար: Ամէնէն աւելի ազդուած են Փղըր-Ասիոյ միջավայրը և Պալքանեան թերակղզիին արևելեան ծայրը, որոնց մէջ օսմանեան տէրութեան գործած բնական և պաշտօնական ազդեցութիւնը՝ միանալով բռնակալական ճնշման հետ*, անհետ է ըրած բոլորովին հայ բարբառը. այսպէս Փղըր-

---

* Կը հաստատեն թէ այս տեղերու կառավարիչները մահուամբ պատժել սպառնացած են հայերէն խօսող անձերը:

Ասիոյ մէջ երբ գիծ մը քաշենք Պրուսայէն սկսելով և իջնելով դէպի հարաւային արևելք՝ առնենք Պալքէսէր, Քէօթահիա, Քոնիա, Ատանա, ասկէ դէպի հիւսիս բարձրանալով Կեսարիա, Եօզկաթ, Գասթէմունի և այս տեղէն ալ դէպի արևմուտք մինչև Պրուսա դառնանք, այս եռանկիւնին մէջ գտնուած հայերուն բերանը չալիտի գտնենք հայերէն բարբառը, բացի քանի մը գիւղերու մէջ մնացած հետքերէն: Թրքախօս են մանաւանդ Էնկիւրիի կաթողիկ հայերը, Աքէհիւր, Պօլու և չն՝ որոնք նոյնպէս այս եռանկիւնին մէջ կը բովանդակուին արդէն: Ռումէլիի մէջ ալ թրքախօս են Պօլսոյ անմիջապէս մօտէն սկսած քաղաքները, Չաթալճա, Չօրլու, Ադրիանուպօլիս, Ֆիլիպպէ կամ Փիլիպպուպօլիս և Պուլկարիոյ հայոց ամենամեծ մասը, բացի վերջին գաղթականներէն:

4. Այս վերին աստիճանի զօրեղ ազդեցութեան, աւելի ճիշտ բռնակալութեան ենթակայ չէ եղած մեր յիշած տեղերը միացնող մասը. այսպէս՝ Ռոտոսթօ կամ Թէքիրտազ, Կոստանդնուպօլիս՝ եւրոպական մասին մէջ և ասոնց դիմացը՝ ասիական մասին մէջ՝ Նիկոմիդիա կամ Իզնիմիտ, Ատափազար, Կէյվէ, որոնք ամբողջը միասին՝ փոքրիկ, բայց խիստ հայաշատ շրջանակ մը կը կազմեն: Նմանապէս փոքրիկ հայախօս շրջանակ մը կը կազմեն Զմիւռնիա և Մանիսա՝ շրջակայ գիւղերով միասին:

Ատանա - Կեսարիա - Եօզկաթ - Գասթէմունի գծին աջ կողմը ամբողջ հայախօս է. այսպէս՝ Սամսօնի, Տրապիզօնի, Կիւմիւշխանէի, Շապին-Գարահիսարի, Ամասիայի, Եւդոկիայի, Սեբաստիայի, Տիվրիկի, Կիւրինի, Ալաբկիրի, Ակնի, Մալաթիայի, Զէյթունի և Մարաշի հայերը Փղըր-Ասիոյ մէջ՝ այլ և այլ բարբառներ կը խօսին, իրարմէ քիչ կամ շատ տարբերութեամբ: Ասկէ ալ աւելի արևելք, արդէն բուն Հայաստանն է ամբողջովին հայախօս: Միայն երբ Ատանայէն գիծ մը քաշելով և անցնելով Այնթապի և Ուռ-հայի վրայէն՝ հասնինք մինչև Մուսուլ և Սիւլէյմանիէ, այս գծին ամբողջ հարաւային մասը արաբախօս կամ

քրդախօս է. այսպէս են Հալէպ, Դամասկոս կամ Շամ, Սղերդ եւն. եւն.:

5. Օսմանեան լեզուին գործած ազգեցութեան աստիճանին համեմատ՝ հայերը կրնանք բաժնել երեք խումբի. առաջին՝ բոլորովին թրքախօս հայերը, ինչպէս Պրուսա եւն.: Երկրորդ՝ այն հայերը՝ որոնք թէև թրքախօս չեն, բայց բաւական առատ պաշար մը ունին թրքերէնէ փոխ առած բառերու. այսպէս են Պօլիս, Զմիւռնիա, Սամսոն եւն.: Երրորդ՝ այն հայերը՝ որոնց մէջ թրքերէնէ փոխառեալ բառերու թիւը շատ աւելի նուազ է: Այս բաժանումները թէև օսմանեան տիրապետութեան տակ գլուխ առած հայոց համար ըրինք, բայց նոյն է նաև ասիէ դուրս գտնուած հայոց համար: Այսպէս Ռուսաստանի մէջ՝ Աբքիրմանի հայերը՝ որ բոլորովին թրքախօս են, կը սրտակաշին առաջին խումբին: Նոր-Նախիջևանի, Խրիմի, ինչպէս նաև Ղարաբաղի հայերը երկրորդ խմբին: Ախալցխայի, Ալէքսանդրապօլի, Կարսի, Երևանի եւն. հայերը, ինչպէս և Ռումանիոյ և Աւստրիոյ հայախօս միացած հայերը կը պատկանին աւելի երրորդ խումբին:

Այս տողերով թէև աշխարհագրական սահմանադժուութիւն մը և օսմանեան լեզուի ազգեցութեան աստիճանները ցոյց տուինք, բայց միևնոյն ժամանակ նաև այլևայլ բարբառներու իրարու հետ ունեցած համեմատութիւններած եղանք: Հիմայ կ'անցնինք քննելու օսմանցոց ազգեցութիւնը մեր չրջակայ ազգերուն վրայ և ասոնց կրած ազգեցութիւնը համեմատելու մեր կրած ազգեցութեան հետ:

6. Օսմանցոց ազգեցութիւնը մեր չրջակայ ազգերուն վրայ՝ շատ աւելի փոքր եղած չէ: Առնենք օրինակի համար յոյները՝ որոնք մեր կենսակիցները կը համարուին և մեզի հետ բազմապատկառ են շատ անգամ: Յոյներն ալ Փոքր-Ասիոյ միջին մասին մէջ իրենց մայրենի լեզուն մոռցած և թրքախօս են դարձած. այսպէս թրքախօս են օրինակ՝ Կեսարիոյ, Քոնիայի, Քարամանի և ուրիշ տեղերու:

յոյները: Պօլսոյ և շրջականերու յոյները թրքականէն փոխ են առած բազմաթիւ բառեր, և եթէ այս փոխառութեանց թիւը տեղացի հայերու փոխառութեանց թիւէն աւելի նուազ է, ասոր պատճառն ուրիշ բան չէ, բայց եթէ այն որ այս տեղերու յոյները կրնան տեղացի համարուիլ, իրենց հայրենիքին մէջ են գրեթէ: Իսկապէս պէտք է որ օրինակ պօլսեցի կամ զմիւռնիացի յոյները բուն Հայաստանի հայոց հետ համեմատուին և ոչ թէ պօլսեցի կամ զմիւռնիացի հայոց հետ. մինչդեռ այսպէս չ'ըլլուիր: Ընդհակառակը սովորութիւն է եղած պօլսեցի յոյնը պօլսեցի հայուն հետ համեմատութեան դնել և յետոյ պօլսեցի յոյնին առաւելութիւնը նկատելով պօլսեցի հայուն վրայ (մեր խօսքը միայն լեզուի մասին է), հետեցնել թէ առհասարակ յոյն ազգը աւելի զօրեղ և ընդդիմադիր հանդիսասած է օսմանցոց ազդեցութեան դէմ քան հայ ազգը. մինչդեռ վերեւ ըսուածին պէս եթէ պօլսեցի յոյնը իբր իր հայրենիքին մէջ բնակող ազգ համեմատութեան դրութիւն միայն հայաստանցի հայու հետ, այս կեղծ եզրակացութիւնը պիտի ջնջուէր և պիտի տեսնուէր թէ երկու ազգերն ալ նոյն աստիճանով ազդուած են օսմանցիներէն:

7. Մեր միւս դրացիներէն պուլղարները, ռումէնները, ալպանացիները, լազերը, վրացիները և մինչև իսկ աղատակեաց քրդերը շատ ազդուած են նոյնպէս օսմանցիներէն: Պուլղարներէն մաս մը մահմետական դառնալով կազմած են թրքախօս փոմաք կոչուած ցեղը՝ որ շատ թշնամի է քրիստոնեայ մնացած բուն պուլղարներուն: Այժմ ալ թէև Պուլղարիան ազատ երկիր է, բայց դարձեալ շատ քաղաքներու և գիւղերու մէջ պուլղարները թրքախօս են:—Ալպանացիներու կէսը, մօտ երկու միլիոն ժողովուրդէն մէկ միլիոնը, նմանապէս մահմետական է դարձած և զատուելով հարաւային օրթոդոքս կամ կաթողիկ ալպանացիներէն, կը կոչուին կէկա, մինչդեռ հարաւայինը կը կոչուի թօւքա: Ալպաներէնը լցուած է բազմաթիւ փոխառութիւններով:—Լազերուն կէսէն աւելին

զուտ թրքախօս է. թո՛ղ թէ մեծագոյն մասը մահմետական է դարձած կրօնքով:—Վրացիներէն նոյնպէս շատեր մահմետական են դարձած և թէև վրացերէնը չեն մոռցած, բայց Կովկասէն գաղթելով հաստատուած են Փոքր-Ասիոյ այլ և այլ մասերը:—Ռումէները նմանապէս ունին շատ փոխառութիւններ օսմանեան լեզուէն:—Քրդերը ամբողջովին մահմետական են. իսկ իրենց լեզուն լի է թըրքական փոխառութիւններով:

Թուրքերը և թաթարները ազգած են նաև ռուսերուն վրայ, որոնց լեզուն խումբ մը թրքական փոխառութիւններ ունի: Franz Miklosich լեզուաբանը՝ որ հաւաքած և ուսումնասիրած է թուրք լեզուէն փոխ առնուած բառերը արևելեան և հարաւային-արևելեան Եւրոպայի լեզուներուն մէջ, 2500 փոխառութիւններ կը յիշէ. տես նոյն հեղինակին Die türkischen Elemente in den Südost- und Osteuropäischen Sprachen աշխատութիւնը, հրատարակուած Wien, 1889—90: Մեր յաջորդ աշխատութիւնը թէև կը պարունակէ 4200 փոխառեալ բառ, բայց այս՝ Պօլսոյ բարբառին փոխառութիւններուն թիւն է. բուն հայաստանի բարբառներուն փոխառութեանց թիւը ասոր կէսը միայն կրնայ ըլլալ:

8. Այն ժամանակ՝ երբ մեր (տաճկահայոցս) աշխարհիկ գրական լեզուն գեռ նոր պիտի ձևակերպուէր, մեր գրողները կը գրէին բուն ռամկական խօսուն բարբառը՝ բոլորովին լի տաճկերէն բառերով, ձևերով, ասացուածներով և տաճկական շարադասութեամբ: Օրինակ մը տալը կարծեմ աւելորդ չէր լիներ.

«Թագաւորը կելլայ քեօչքէն կամ արդ օտասին, կուգայ կը նստի թախտին վրայ բարեկելով, չառուչնէրնալ մաղթանք կարդալով՝ որ կըսի Ալլաքչի Աջ դին՝ կըկենայ գզլար աղասին, ձախ դին՝ գափու աղասին, որ է գլուխ ճերմակ ներքինինէրուն, անոր ետեւն կըկենան խաս օտալընէրը: Ան ատենը կըսկսի նէօպէդ գարնրվիլ, որ կէս ժամ կը քչէ. լըմըննալու ատենը Տուաճի չալուչը թախտին քովը մօտիկնալով մաղթանք կըկարդայ, միւլէպիւննէրը ամէնը մէ-

կէն Ամին կը կարդան: Թագաւորը կելայ երթալու. ան ատենն է՝ որ արիֆէին թօփէրը կը նետովին:

Սրբոր արգ օտաւին կըմտնայ, հոն կուգայ ողորմութիւն ար-վօյր ու սասնըչորս սէլադին ճամինէրուն քեաթիպնէրը, կէս կոր կըկենան էհրամին վրայ: Թագաւորին ձախ դին կըկենան իրեք զը-խաւորը ճերմակ ներքինինէրուն, դէսլ 'ի դուռը կըկենան սէրային ամմէն միւլէզզինէրը: Ամմէնալ բան կարդալէն ետե՛ խապինէ քեախ-կաւիէն բան կառնեն, որ որչափ քիչ ըլլայ՝ մենծ կըսեալի թագա-ւորին դիացէն ըլլալով:» (Սղանակ Բիւզանդեան. Հ. Ղուկաս վ. Խն-ճիճեան. Վէնէտիկ.՝ 1816. էջ 220 — 221),

Բայց թրքական զօրեղ սզդեցութենէն՝ ինչպէս որ բնական օրէնքը կը պահանջէր, ծնաւ զօրեղ ալ հակազդեցութիւն մը. թրքական բառերով ու ոճով գրուածները ծաղրելի ու զգուռի դարձան հայ ականջներուն. բայց որովհետեւ այն ժամանակ ուրիշ լեզու չկար, բայց եթէ նոյն այդ ռամկօրէնը և հին գրաբարը, ուստի յառաջ եկաւ գրաբարեանութիւնը. ով որ հայերէն գրել ուզէր, սլիսի աւելաւէր գրաբարի նման գրել: Այն ժամանակ անշուշտ եղան մտածողներ և նկատողներ թէ այդ լեզուն ալ հասկանալի չէր ժողովրդին, այն է հայոց ամենամեծ մասին. բայց թրքական ոճին յառաջ բերած զգուանքը բաւական էր այդ մտածողները մոռցնել տալու և նկատող աչքերն ալ կուրացնելու համար: Այս զօրեղ հակազդեցութեան ծնունդ է նմանապէս օտար բառերը հայերէնով թարգմա-նելու ձգտումը. և որովհետեւ զօրեղ զգացմունքը միշտ չափազանցութեան կը մղէ մարդը, այս բնական օրէնքով բառակերտութեան գործն ալ չափազանցութեան հասաւ: Ամէն մի բառ՝ որ օտար էր, անխտիր թարգմանուիլ ըս-կըսաւ. հոգ չէր եթէ մինչև իսկ նոր թարգմանութիւնը աւելի անհասկանալի և տգեղ դառնար:

Այս չըջանին մէջ ուրեմն գործակը զգացմունքն է միայն: Բայց եկաւ ժամանակը որ զգայմունքի տեղ նաև մասածմունքը գործեց. այն ժամանակ սկսաւ աշխարհա-բարեանութիւնը. սա թէև ի սկզբան այնքան մօտ չէր ժո-ղովրդական լեզուին, այլ գրաբարի ձևերով չափ խառն էր,

սակայն հետզհետէ կը զտուի, կը մաքրուի այս վերջիններէն և անշուշտ օր մըն ալ բոլորովին արժանի պիտի լինի այս անուան:

Սակայն ժողովրդական լեզուին փոխ առած թրքական բառերու ահագին խումբը մէյ մը նախկին ռամկական գրականութեան մէջ գործածուելէն ետքը, այլ ևս չկրցաւ մտնել գրական լեզուին մէջ և միշտ վտարուած պիտի մնայ, որքան ալ որ պարզուի և որքան ալ որ ժողովրդական դառնայ մեր գրական աշխարհաբարը: Այսպէս ըրին նաև մեր գրացի յոյները:

Սակայն ուռմէնները՝ որոնք հին գրական մնացորդներ չունէին մեզի պէս, այսպէս չըրին. ասոնք չկրցան իրենց գրական լեզուն բաւական մաքրել այս թրքական եկամուտ բառերէն, այնպէս որ իրենց գրական բարբառը այժմ լի է թրքական փոխառութիւններով: Այս տեսակէտով հայերը աւելի բարձր դասելու է քան ուռմէնները:

Հայ գրական լեզուն թէև այսպէս դիւրութեամբ և վճռական կերպով մաքրուեցաւ թրքական փոխառութիւններէն, բայց նոյն բանը անկարելի պիտի ըլլայ ընել նաև ժողովրդական լեզուին վերաբերութեամբ, որքան ալ որ աշխատին գրագէտները: Ասոր միակ միջոցը կրթութեան ընդհանուր ծաւալումն է. ուրիշ խօսքով այն ժամանակ միայն կը յաջողի այս, երբոր հայկական կրթութիւնը ըստիպողական լինի ամէն տեղ: Ինչպէս որ ասոր մէկ պարզ արդիւնքը տեսնուեցաւ վերջերս նոյն իսկ բոլորովին թրքախօս հայերու մէջ: Այսպէս Պրուսայի, Կեսարիոյ, Եօզղատի մէջ և ուրիշ տեղեր, մասամբ Պօլիս գաղթելու, բայց մեծ մասամբ ալ այդ գաւառներուն մէջ բացուած հայ վարժարաններու շնորհիւ հայերէն, և այն ալ գրական հայերէն խօսող երիտասարդներու թիւը բաւական չատցած էր:

Բ.

1. Հայերէնի մէջ թուրքերէնէ փոխառեալ բառերու վրայ ոչ մի աշխատութիւն չէ եղած դեռ ոչ հայերէն և ոչ ալ եւրոպական լեզուով: Franz Miklosich-ի վերը յիշուած աշխատութիւնը կը պարունակէ նոր յունարէն, պուլկարերէն, սերպերէն, ռումաներէն, լեհերէն, մեծ ու փոքր ռուսերէն, հունգարերէն ևլն. լեզուներու մէջ գտնուած փոխառութիւնները. բայց հայերէնի փոխառութեանց մասին խօսք ալ չկայ: Ճշմարիտ է թէ Պօլսոյ, Վենետիկի կամ Վիեննայի մէջ այլ և այլ ժամանակներ հրատարակուած են ռամկօրէնէ հայերէն մեծ և փոքր բառգրքեր, որոնց մէջ հաւաքուած են ժողովրդական լեզուին մէջ գործածական խումբ մը թրքական բառեր և անոնց դիմացը նշանակուած հայերէն թարգմանութիւնը, բայց այս աշխատութիւնները ոչ մի գիտական արժէք չունին: Նախ այն պատճառով որ թրքական փոխառութիւններուն հաւաքումը ասոնց գոնէ մեծ մասին մէջ ամբողջական չէ: Երկրորդ՝ եթէ ամբողջական ալ ըլլայ, բառերը չունին այն ճշտութիւնը՝ որ կը պահանջուի այսպիսի գիտնական աշխատութեանց մէջ. այսինքն մասամբ նշանակուած են այս և մասամբ այն գաւառաբարբառին մէջ գործածական ձևերը, մեծ մասամբ ալ գրական թուրքերէնի յատուկ ձևերը, առանց նշանակութիւն տալու հայոց մէջ առած ձևերուն: Երրորդ՝ ասոնց նպատակը ռամկական լեզուն բարեփոխել և հայոց հայերէն ոորվեցնել ըլլալով՝ բացի հայերէն հոմանիշը գնելէ ուրիշ բանի հոգ տարած չեն. նշանակած չեն նոյն իսկ թէ նոյն բառը ինչ ձև ունի բուն թրքերէնի մէջ ևլն:
2. Այս թերին լրացնելու համար պատրաստեցինք մերովսանն ներկայ աշխատութիւնը: Մեր այլևայլ բարբառներուն մէջ թրքական փոխառութիւնները տարբեր տարբեր ձևեր առած ըլլալով, ամէնէն առաջ պէտք էր ընտրել որոշ գաւառաբարբառ մը և հետեւել անոր մէջ գործածական ձևերուն: Մենք յարմարագոյնը համարեցինք

Կոստանդնուպօլսոյ Հայոց բարբառը. այսպէս համարելու ալ մի քանի պատճառներ ունէինք: Նախ որ թրքական փոխառութեանց կողմէ ամէնէն աւելի հարուստ հայ բարբառը այս բարբառն էր և ուրիշ բարբառներու մէջ գործածական բոլոր թրքական փոխառութիւնները կը պարուհակէր. որով Պօլսոյ բարբառն ընտրելով մեր հաւաքածոն աւելի ամբողջական պիտի ըլլար. մինչդեռ եթէ ուրիշ բարբառ մը ընտրէինք, Պօլսոյ բարբառէն աւելի աղքատ ըլլալով փոխառեալ բառերէն մաս մը՝ թէև Պօլսոյ Հայոց մէջ գործածական, բայց չպիտի կրնար ներկայանալ մեր հաւաքած բառերուն շարքին մէջ:

Երկրորդ՝ Պօլիս լինելով օսմանեան տէրութեան մայրաքաղաքը, ինչպէս որ Պօլսոյ օսմանցոց խօսած լեզուն օսմանցոց գրական և պաշտօնական լեզուն է, նոյնպէս ալ Հայոց գործածած գոնէ թրքական փոխառութիւնները կրնային պաշտօնական համարուիլ և տեսակ մը առաջնակարգ դիրք ստանալ:

Երրորդ՝ պօլսահայոց գործածած ձևերը ուրիշ բարբառներու մէջ գործածուած ձևերէն աւելի մօտիկ լինելով թրքական լեզուին ձևերուն, բառարանը գործածողներուն համար աւելի դիւրին պիտի լինէր պօլսական ձևերն ընտրելը:

Չորրորդ՝ Պօլիս լինելով աշխարհիս ամէնէն աւելի հայաշատ քաղաքը, այս բազմամարդութիւնը նմանապէս տեսակ մը առաւելութիւն կուտար իրեն:

Հինգերորդ՝ Զմիւռնիոյ, Մանիսայի, Թէքիրտաղի, Նոր-Նախիջևանի, Խրիմի, Դրիգորուպօլսի ևլն. ևլն. Հայոց թրքական փոխառութիւններն ալ շատ նման լինելով Պօլսոյ ձևերուն, այս ընտրութիւնը յարմարագոյնը կրնար դատուիլ:

Մեր աշխատութեան մէջ հաւաքեցինք ուրեմն բոլոր այն բառերը՝ որ Պօլսոյ հայերէն ժողովրդական՝ բարբառը փոխ է առած թրքական լեզուէն, այս անուան տակ իմանալով ոչ թէ զուտ թուրքերէնը, այլ օսմանցոց լեզուն, որ

կազմուած է զուտ թուրքերէնի, պարսկերէնի և արաբերէնի խառնուրդով: Այս լեզուն թէև աւելի յարմար ձայնով օսմաներէն կը կոչուի սովորաբար, բայց դոնէ գրքին վերնագրին մէջ աւելի պատշաճ դատուեցաւ «թուրքերէն» դնել:

Օսմաներէնէ փոխառեալ բառերուն կցուած են նաև իտալերէն, նոր յունարէն, ֆրանսերէն, ինչպէս և Պօլսոյ հրէարէն (սպանական բարբառ մը), ռուսերէն, հունգարերէն և անգլիերէն լեզուներէն փոխառեալ բառերը, որոնց դոնէ ամենամեծ մասը թուրքերէնի միջոցով հասած է մեզի:

Աշխատութիւնը աւելի կատարեալ ընելու համար պօլսահայոց փոխ առած բառերուն հետ համեմատութեան են դրուած նաև Վանի, Ղարաբաղի և Նոր-Նախիջևանի մէջ գործածուած ձևերը, եթէ կան. որով աշխատութեանս մէջ ներկայացուած կ'ըլլայ ընդհանուր հայ ազգաբնակութեան գլխաւոր չորս ծայրերուն կրած ազդեցութիւնը օսմաներէնէ:

Աշխատուած է որ թուրքերէնէ փոխառեալ պօլսահայ բառերու հաւաքումը որքան կարելի է ամբողջական ըլլայ. ասոր համար մեզ մեծ ծառայութիւն են մատուցած Վենետիկի աշխարհաբարէ-գրաբար բառարանին երկու տպագրութիւնները, ինչպէս և Մ. Աբիկեանի օսմաներէն ընդարձակ բառարանը (տպ. Պօլիս, 1888), որ առանձին նպատակ է ունեցած զուտ թուրքերէն բառերու ճոխ հաւաքում մը տալու:

Վերը ըսինք թէ Պօլսոյ բարբառը ուրիշ բարբառներու մէջ գործածուած բոլոր թրքական փոխառութիւնները կը պարունակէր. պատահեցան սակայն բառեր, որոնք թէև յիշեալ բարբառներէն մէկուն կամ միւսին մէջ գործածական էին, սակայն Պօլսոյ բարբառին մէջ գոյութիւն չունէին. մենք այս բառերն ալ դրինք իրենց այբուբենական կարգին, նշանակելով թէ Պօլսոյ մէջ գործածական չէ, այլ միայն այս կամ այն բարբառին մէջ: Տարակոյս չկայ թէ յիշեալ երեք բարբառներուն կամ ուրիշ բարբառներ-

բու մէջ ալ դեռ կը գտնուին ուրիշ փոխառեալ բառեր, որոնք Պօլսոյ բարբառին մէջ համապատասխան ձևեր չունենալով, նշանակուած չեն այստեղ: Ասոնց հաւաքումն ալ կրնայ առանձին յաւելուած մը կազմել:

Համառօտութեան համար աշխատութեանս մէջ դիմուած է հետեւեալ ձևերուն.

1. Պ., Վ., Ղ., ն, համառօտագրութիւնները կը նշանակեն Պօլիս, Վան, Ղարաբաղ, Նոր-Նախիջևան:

2. Ամէն բառ՝ որով նոր տող մը կ'սկսի, Պօլսոյ մէջ գործածական է. հակառակ պարագային որոշ կերպով նշանակուած է թէ «այս բառը Պօլսոյ մէջ գործածական չէ»:

3. Եթէ բառը նոյն ձևով գործածական է նաև յիշեալ երեք բարբառներէն մէկուն կամ միւսին մէջ, նշանակուած է քովը համառօտագրութեամբ:

4. Իսկ եթէ միւս բարբառներուն մէջ տարբեր ձև է առած կամ նշանակութիւնն է փոխած, նոյն սուղին մէջ առանձինն նշանակուած է:

5. Երբ միւս բարբառները համապատասխան տարբեր ձևեր ունին և առաջին կամ տող սկսող բառը (այսինքն Պօլսոյ բարբառին յատուկ ձևը) միմիայն Պօլսոյ մէջ գործածական է, քովը գրուած է Պ. և ստորակէտով զատուած է միւս բարբառներուն այդ համապատասխան ձևերէն:

6. Վերջապէս երբ բառը բացի Պօլսէն ուրիշ բարբառի մէջ չկայ ամենևին ոչ նոյն և ոչ ալ համապատասխան ձևով մը, կը կազմէ առանձին տող, առանց Պ. համառօտագրութեան:

Յատկապէս Պօլսոյ ձևերուն սկիզբը դրուած են նշաններ՝ որոնք անոնց գործածութեան աստիճանը կը նշանակեն, հետեւեալ կերպով.

† կը նշանակէ թէ բառը յատուկ է միայն հին օրոնդին, այժմ քիչ գործածական է և հետզհետէ կը կորսուի:

* կը նշանակէ թէ նոյն բառը ունի նաև զուտ հայե-

րէն համապատասխան ձև, այնպէս որ խօսողը ազատ է խօսակցութեան մէջ այդ բառը գործածելու կամ ոչ:

* կը նշանակէ թէ բառը քիչ գործածական է և նոր է սկսած ներմուծուիլ լեզուին մէջ:

Ոչ մի նշան չունեցող ձևերը ամէնէն աւելի շատ գործածական ձևերն են. ասոնց մէջ գոնէ գոյականները հայերէն համապատասխան ձևեր չունին. միայն ածականները, բայերը ևլն. կրնան մօտաւորապէս ուրիշ բառով կամ ուրիշ դարձուածներով թարգմանուիլ հայերէն:

Ամէն բառի դիմաց՝ հայերէն նշանակութեան քով դրուած է նաև նոյն նշանակութիւնը ֆրանսերէն թարգմանութեամբ, աշխատութիւնը յատկապէս եւրոպացի ուսումնականներուն աւելի մատչելի ընելու համար:

Տառադարձութեան մէջ Վանի և Ղարաբաղի ձևերը արևելեան տառադարձութեամբ են. Նոր-Նախիջևանի ձևերը Պատկանեանի տառադարձութեամբ և ճիշտ ու ճիշտ համապատասխան պօլսականին. իսկ այս վերջինը ուղղակի արևմտեան տառադարձութեամբ: Մէկ դէպքի մէջ միայն արևելեան տառադարձութիւնը ի նկատի չէ առնուած համաօտութեան համար. այն է վերի 3⁰ պարագային, այսինքն երբ Վանի կամ Ղարաբաղի ձևը ճիշտ ու ճիշտ Պօլսոյ ձևն ունի և ասկէ միայն բ, գ, դ, ձ, ջ տառերով է տարբեր պ, կ, Տ, ծ, և տառերուն տեղ:

Գալով օսմաներէն բառերուն և ասոնց տառադարձութեան, բառերը նշանակուած են օսմանեան տէրութեան պաշտօնական-գրական լեզուին մէջ ընդունուած ուղղագրութեամբ. իսկ ասոնց քով աւելցուած է նոյն գրական լեզուով արտասանութիւնը՝ եւրոպական լեզուաբանական վերջին տառադարձութեամբ, առանց նկատի առնելու թաթարական կամ թուրք գաղառաքարբառներու, պարսկական և արաբական արտասանութիւններէ: Իսկ այս եւրոպական տառադարձութեան քով ալ նշանակուած է բառին նշանակութիւնը թուրքերէնի մէջ, եթէ

հայոց մէջ առած նշանակութենէն աւորբեր է. եթէ ոչ նշանակութիւնը դրուած չէ:

Գ.

1. Ամէն լեզուի մէջ ալ, հին լինի այդ լեզուն թէ նոր, փոխառեալ բառերը երկու ճամբով միայն կրնան առաջ գալ. առաջին՝ գրքերու միջոցով և ուսումնական մարդոց ձեռքով եղած փոխառութիւններ, որոնք գրքերու մէջ միայն կ'ապրին և հազիւ թէ կրնան բուն ժողովրդական լեզուին մէջ մտնել. ասոնք կը կոչուին դրահան-ուսումնական փոխառութիւններ: Երկրորդ՝ բուն ժողովրդական փոխառութիւններ, որոնք իրարու հետ միասին ապրող երկու ժողովուրդներու մէջ կրնան առաջ գալ բերնէ բերան խօսակցութեամբ. ասոնք ալ կը կոչուին ժողովրդական փոխառութիւններ:

Թուրքերէնը, որուն մատենագրութիւնը այնքան խեղճ է և այնքան ալ ուշ կ'սկսի, ոչ մի դրահան փոխառութիւն չունի մեզի. մեր փոխառութիւնները բոլորն ալ կը պատկանին ժողովրդական փոխառութեան տեսակին և ըստ այսմ առաջ եկած են բուն ժողովրդական թուրքերէնէն: Ասոր իբր ազացոյց կը ծառայեն հետեւեալ պարագաները.

ա. Գրական թուրքերէնը՝ իբր խառնուրդ թաթարական, պարսկական և արաբական լեզուներուն, լի է այնպիսի պարսկերէն և արաբերէն բառերով ու ձևերով որ ժողովրդական լեզուն ամենեւին չի ճանչնար. արդ՝ նոյն բառերը գոյութիւն չունին նաև մեր փոխառութեանց շարքին մէջ: Մեր փոխառութեանց ամբողջութիւնը բաղկացած է միմիայն այն բառերէն, որոնք առհասարակ գործածական են խօսակցական-ժողովրդական թուրքերէնի մէջ:

բ. Գրական թուրքերէնը ունի շատ ձևեր՝ որոնք բաւական այլայլութիւն են կրած ժողովրդական լեզուին մէջ.

այսպէս՝ գրական թուրքերէն xotoz, jamešuy, çaryek, heyyet, müstehakk, nerdüban, vesvese, višne **ևլն. ևլն. ձևերը ժողովրդական լեզուին մէջ դարձած եղած են** fotoz, çamaşer, çeyrek, hiyet, mustahak, verdiven, festese, fišne **ևլն. ևլն.։ Արդ՝ մեր փոխառութիւններն ալ այս երկրորդ ձևերէն են և ոչ թէ առաջիններէն. համտ. Պօլսոյ բարբառով** **Փօթօզ, չամաւըր, չէյրէկ, հիյէթ, մուսահախ, վէրսիվէն, Քէս-Քէսէ, Քիւցնէ ևլն. ևլն.։**

Ասոնցմէ կը հետևի թէ թուրքերէնէ փոխառեալ բառ մը անպատճառ ժողովրդական թուրքերէն ձևին հետ համեմատելու է, և ոչ երբեք գրական թուրքերէն ձևին հետ. եիշտ ինչպէս որ ֆրանսերէն, իտալերէն, սպաներէն կամ ռումաներէն բառ մը ստորին լատիներէնէ յառաջացած լինելով՝ ստորին լատիներէնի հետ կը համեմատուի և ոչ բնաւ գրական լատիներէնի հետ. Հակառակ պարագային, այսինքն երբ գրական թուրքերէն բառի մը հետ համեմատուի փոխառութիւնը, երևան պիտի դան լեզուաբանական աշխարհի օրէնքներ՝ որոնք իսպառ դոյութիւն չեն ունեցած հայկական շրթունքներու վրայ։ Այսպէս՝ վերի համեմատութիւններէն պիտի հետևցուէր թէ իւ=Ք, ց=վ, վ=Ք, իւ=ու **ևլն. ևլն.։** **մինչդեռ այս փոփոխութիւնները թուրքերուն յատուկ են և ոչ երբեք հայոց *).**

Թէև մեր աշխատութեան մէջ պօլսեցոց բարբառին հետ միշտ համեմատութեան առնուած են նաև Նոր-Նախիջևանի, Վանի և Ղարաբաղի բարբառներուն թուրքական փոխառութիւնները, բայց դժբախտաբար նոյնը կարելի չի պիտի ըլլայ ընել նաև յաջորդ բնութեանս մէջ, որովհետև ծանօթ չեն ինձ այն ժողովրդական թրքական բարբառները՝ որոնց ծնունդ են Նոր-Նախիջևանի, Վանի և Ղարաբաղի փոխառութիւնները։ Բնութիւնս ուրեմն պիտի պարունակէ միայն պօլսահայ բարբառին թրքական փոխառութեանց ձայնական փոփոխութիւնները։

*) Այս խնդրին պիտի վերադառնանք ներածութեանս վերջը։

2. Օսմանեան գրական լեզուին այբուբէնը կը պարունակէ 32 տառ. բայց այս այբուբէնը շինուած ըլլալով յատկապէս արաբերէն և պարսկերէն լեզուներուն համար, ամենեւին չի կրնար ներկայացնել օսմաներէնի ամբողջ ձայնական հարստութիւնը. այսպէս՝ մինչդեռ օսմանեան լեզուն ամբողջովին ձայնաւորներու ծանրութեան և քեքելութեան վրայ հիմնուած լեզու մըն է, այս այբուբէնը բացի 1-էն ուրիշ որոշ ձայնաւոր տառ մը չունի. ընդհակառակը այբուբէնը կը կրէ ٺ , س , ص — ذ , ز , ظ , ض — ت , ٻ կրկնակ բաղաձայնները, որոնք բոլորովին աւելորդ ծանրութիւն են օսմաներէնի համար: Ուստի մէկ կողմ թողելով օսմանեան այբուբէնը, ներկայ քննութեան համար կը գործածենք լեզուաբանական այբուբէնը՝ եւրոպական այբուբէնի շարքով:

Օսմաներէնի (գրական թէ ժողովրդական լեզու) ձայնական դրութիւնը կը պարունակէ 30 ձայն, հետեւեալ կերպով.

Ա. Ձայնաւորներ՝ թիւով 8.

1. Մանր ձայնաւորներ—a, ə, o, u.

2. Թեթեւ ձայնաւորներ—e, i, ǖ, ü.

Բ. Բաղաձայններ՝ թիւով 22.

b, ċ, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, š, t, v, x, y, z, ž.

Գ. Երկբարբառներ չկան օսմաներէն լեզուին մէջ:

3. Այս ձայներուն վրայ կ'անցնինք խօսիչ մի առ մի.

Ա. ՉԱՅՆԱԻՈՐՆԵՐ

1. Ծ Մ Ա Ր Ժ Մ Յ Ա Ն Ա Ռ Ն Ե Ր

ա.

1. Այս ձայնը օսմաներէնի մէջ գրաւորապէս կը ներկայանայ պարզ իւթիւնով կամ իւթիւնաւոր ۱, ٚ, ع, عا, ۶ ուղղագրութիւններով, որոնք հաւասարապէս կը հընչուին a=ա, հայկական փոխառութեանց մէջ ալ պահելով ընդհանրապէս նոյն ա հնչումը. քիչ անգամ միայն ۶ գրականին մէջ կը հնչուի է: Օրինակ *)

— کابا kaba=խապա «թանձր, կոշտ, բիրտ»; کباب kabak=խապախ «դդում»; تکلید taklid=քախլիս «կեղծ»; تکلک taklak=takla=քախլա «գլուխկոնծի»; تاخت taxt=taxd=քախս «գահ, գահոյք»; خراب xarab=խարապ «աւեր»:

۱— اقراں akran=ախրան «ընկեր, հասակակից»; دلال dellal=tellal=քէլլալ «մունետիկ»; کما kama=խամա «դաշոյն»; کمارباز kumarbaz=խումարսլազ «խաղամուր»:

آ— آدا ada=ասա «կղզի»; آرشون aršun=aršən=աւրըն «կանգուն, գազ (շափ մը)»; آخور axor=axər=ախըռ «ա-

*) Յաջորդ օրինակները հետեւեալ կարգով են. 1. Գրական ձևին ուղղագրութիւնը և հնչումը. 2. Ասոր ժողովրդական հնչումը. 3. Հայոց մէջ ստացած ձևը. 4. Նշանակութիւնը, եթէ ժողովրդական ձևը նոյն է գրականին հետ, թիւ 2-ը զանց կ'ըլլուի:

րական թէ ժողովրդական օսմաներէնի, ինչպէս և հայկական փոխառութիւններուն մէջ. Երբեմն միայն գրականին մէջ կ'ունենան ի հնչումը. Օրինակ՝

— قرانج kərlangəj—խրդանդըն «ծիծեռնակ»; جلق jəlk—նըլիս «հոտած (հաւկիթ)»; قناب kənab=kənnab—խըննապ «առասան, կանեփեայ լար»; خيانت xəyanet—խըյանէթ «չար»; صدق sədk=սըթիս «ջերմեռանդութիւն»; سنجاب sənjab=սըննապ «սկիւռ»; سپارش siparəš=səparəš—սըփարշ «յանձնարարութիւն».

— اخلامور əxlamur—ըխլամուր «թմբի»; اسپاناک əspanak=əsbannak—ըսպաննախ «ծմել, շովին»; اسقرو əskara—ըսխարա «կասկարայ»; اصرعان əsərgan—ըսըրղան «եղիճ».

— ايليقي ələk—ըլլիս «գաղջ»; ايشل ايشل əşəl əşəl—ըշըլ ըշըլ «փայլ ի փայլ, վառ ի վառ»; ايشيق əşək—ըշըխ «լոյս, ճրագ, մոմ».

— چينى cəkən—չըխըն «ծրար»; ديرلتى dərəltə=sըռըթըր «անոտիք, դատարկ բան»; صيق sək=սըլիս «խիտ, հոծ»; تبيع tiğ=təğ=թըղ «հերիւն»; خرچين xərcən=xərcəl—խըռչըլ «անընտել, ամաչկոտ, մարդէ քաշուող».

ع عرض ərz=ըռզ «պատիւ, ամօթի ղգացում». ուրիշ օրինակ չկայ.

— اع يعى Գրական լեզուին մէջ կան թէև օրինակներ, բայց ասոնք չեն մտած ժողովրդական բարբառին մէջ, ուստի և գոյութիւն չունին նաև մեր փոխառութեանց մէջ. ինչ. اعراض əraz «երես դարձներ» արաբերէնէ:

2. Ժողովրդական բարբառին օ ձայնը չատ անգամ մեր փոխառութեանց մէջ կը դառնայ նաև՝

ի—այս ձևափոխութիւնը տեղի կ'ունենայ 1. բոլոր յատկացեալներու ծայրը. օր. آغاج قوونى ağaj kavunə=աղան խավունի «կիտրոն (բառացի՝ ծառի սեխ)»; ترة اوتى tere otə=թէրոթի «ազաաքեղի նման խոտ մը»; قولاقي توزى kulak tozə=խուլախթօզի «քունկ»; قوزى قولاغى kuzu kulagə=խուզուխուլաղի «թրթնջուկ, գառնադմակիկ»; ساياغى sayagə=սայաղի «ճարպ» և ըն.:

2. جى նը վերջացող և արհեստաւոր ցուցնող ա-
նուններուն մէջ. օր. آشجى ašjə=աւենի «խոհարար»; باجاءجى
pačavrajə=փաշաւրանի «հին լաթի կտորներ հաւաքող»;
قوندروجى kunduraʃə=խունցուրանի «կօշկակար»; باشجى bašjə=
պաւենի «ռչխարի գլուխ ծախող»; آريجى arpaʃə=արփանի
«գարի ծախող» ևլն. ևլն. առանց բացատուութեան.

3. Ծանր բայերու անցեալ ընդունելութեան مش
մը վերջաւորութիւնը նմանապէս առանց բացատուութեան
կը վերածուի միւ. օր. كزدمق kəzdərmak «բարկացներ»=
խրգսըմիւր ընել «բարկացներ»; آزمق azmak «կատողիլ»=
ազմիւր ըլլալ «կատողիլ»; اولمش olməš=օլմիւր «հասուն, հա-
սած» ևլն. ևլն..

Այս երեք պարագաներուն մէջ ալ թրք. ə, jə, məš
ծանր մասնիկները չփոթուած են համապատասխան և հո-
մանիշ թեթեւ i, ji, miš մասնիկներուն հետ:

4. Ուրիշ խումբ մը բառերու ծայրը կամ վերջավան-
կին մէջ գտնուած ə ձայները վերածուած են նմանապէս
ի. Օրինակ՝ آجى aləʃə=ալշի «գաճ»; آجى aʃə=անի «լեղի,
դառն». 2. վրէժ; آيى ayə=այի «արջ»; قالب kaləb=խալիպ
«կաղապար»; كامش kaməš=խամիւր «եղէգ»; كاييمى kayəmə=
խայիսի «ծիրան»; حصيد hasər=խրսիւր «փսիաթ»; چاير çayər
=չայիւր «արօտ, մարգագետին»; ترشى turšə=թուրշի «թը-
թու (գոյ.)»; كاصقتى kas katə=խասխաթի «չնթուկիլ նստիլ»;
كارن آغرسى karən ağrəšə=խառնախսի «ձայնդ կտրի, ձայնդ
մարի»:

Է—այսպէս են՝ لايق layək=լայէխ «արժանաւոր, ար-
ժանի»; كايق kayək=խայէխ «նաւակ, նաւ»; تنبيه tenbih=
թէմայէն «պատուէր»; تخته بيتى taxta biti=թախսալէթի «մը-
լուկ, փայտօղիլ»:

ու—چاقى çakə=չախու «զմելի, կտրոց»; اوليم oyləm=
օյլում «խոռոչ»:

1. Ժողովրդական լեզուին օ ձայնը կը համապատասխանէ գրական լեզուին պարզ էօթրէին և կամ էօթրէով օ, او, و, ع, գրչութիւններուն, որոնք նմանապէս կը հնչուին օ: Այս օ ձայնը անփոփոխ կը մնայ նաև մեր փոխառութեանց մէջ: Օրինակ՝

’ — طقسان doksan=soխսան «իննսուն»; صمون somun=սօմին «բողորաձև մեծ հաց»; صكرة sonra=uօղրա «յետոյ»; نخود noxud=nohud=նօհուս «սիսեռ»; نقطه nokta=նօխսա «կէտ»:

دوپ طولو-و dop dolu=soվիսովու «բողորովին լի»; بوزاز bogaz=պօղազ «կոկորդ»; روسپی rospi=orosbu=օռօսպու «բող»; دوست dost=sous «բարեկամ»; بوستان bostan=պօսսան «բանջարանոց»; صوفی sofu=uօֆու «մոլեռանդ»; خرطوم xor-tum=խօռքում «պատիճ»:

او-او ova=օվա «դաշտ»; ايمق oymak=օյմիւ ընել «փորել, փորագրել»; اویا oya=օյա «ժանեակ»; اوده oda=օսա «սենեակ»; اورتاق ortak=օրթախ «ընկեր»; اورته orta=օրթա «մէջտեղ»:

اردو-ا ordu=օռսու «բանակ»:

خوانچه-وا xonçe=խօնչա «սեղան (միրգերով և խն. զարդարուած)»; خواجه xoja=նօնա «տաճիկ վարժապետ, կարդացող»:

عثمانلو-ع osmanlu=օսմանցի «տաճիկ»:

1. Ժողովրդական թուրքերէնի u ձայնը կը համապատասխանէ գրական թուրքերէնի պարզ էօթրէին և կամ էօթրէով օ, او, و, ع, գրչութիւններուն՝ որոնք նմանապէս թէ գրական և թէ ժողովրդական թուրքերէնի, ինչպէս և հայ փոխառութեանց մէջ կը հնչուին ու: Պրականին մէջ երբեմն կը հնչուին նաև իւ: Օրինակ՝

غرابیه gurabiyye=xurabiye=խուրապիյէ «խմորեղէն մը»; رخصت ruxsat=ուրուխաթ «արտօնութիւն, թոյլտուութիւն, հրաման»; علوم tulum=թուլում «տիկ»; بپيرست but-perest=putperes=փութիւրէզ «կռապաշտ, անհաւատ»; بلوط bulut=պուլութ «ամպ»:

اوشاق ushak=ուշակ «սպասաւոր, մանչ, ծառայ»; اويدرما uydurma=ույսուրմա «կեղծ, սուտ, յարմարեալ, շինծու»; اويغون uyğun=ույդուն «յարմար»; اوجورم uçurum=ուչուրում «գահավէժ»; اويوز uyuz=ույուզ «բորոտ, քոստ» ևլն.:

اصول usul=ուսուլ «միջոց, եղանակ, կերպ»; استره üstüre=ustara=ուսուրա «ածելի»; اغور ugur=ուդուր «բարի ոտք, յաջողութիւն»; اميد ümid=umud=ումութ «յոյս»:

ع—հայկական փոխառութեանց մէջ պատահած չէ. բայց դրական թուրքերէնն ունի. ینى. عموم umum «ընդհանուր, հասարակաց, ամբողջ»; عبودیت ubudiyyet «ծառայութիւն» ևլն.:

ع—հմմտ. դրակ. թրք. ملون melun «անիծեալ»:

و—موشموله muşmula=մուսմուլա «զղեար»; قوروم kurum=խուրում «ձանձախարիթ, մուր»; پول pul=փուլ «նամակադրոշմ»; طوفان tufan=թուֆան «ջրհեղեղ»; مخصوص maxsus=մախսուս «գիտմամբ»:

2. Հայկական փոխառութեանց մէջ թրք. u կը դառնայ նաև ի կամ ր. այսպէս են صیولی su yolə=սըյոլի «ջրմուղ»; صون somun=սումին «մեծ և կլոր հաց»; زيتون zeytun=զէթին «էթիթապտուղ»; ايون oyun=օյին «խաղ»; ايونجق oyunjak=օյիննախ «խաղալիք»; غوجوق gojuk=կօնիկ «տեռակ մը հաստ փերարկու»; قورشون kursun=խուրշին «կապար»:

2. Թ Ե թ ե ռ մ ա յ ն ա ռ ո Ր Ա Ե Ր

e.

1. Ժողովրդական թուրքերէնի e ձայնը կը համապատասխանէ գրականին պարզ իւթիւնին կամ իւթիւնով 1, ւ, ւ՝ ձևերուն, որոնք նմանապէս կը հնչուին է՝ թէ գրական և թէ ժողովրդական թուրքերէնի արտասանութեամբ, ինչպէս նաև մեր փոխառութեանց մէջ։ Օրինակ՝
 — كېنك kepeneg=ֆէփէնէկ «թիթեռնիկ»; تکرلک tekerlek=թէֆրլախ «անիւ»; رنك reng=ըռէնկ «գոյն»; درد derd=sէրս «ցաւ, վիշտ»; تذکره tezkire=teskere=թէսկէրէ «անցադիր» ելն. ևլն.։

— ارکک erkek=էրֆէկ «արու»; انگار enginar=էնկինար «կանկար»; اذیت eziyyet=eziyet=էզիյէթ «նեղութիւն, տանջանք»; اطراف etraf=էքրաֆ «գլորտիք, շուրջ»; ازبر ezber=էզպէր «գոց սորվիր»; ابریشم ebrîşüm=ebrîşüm=էպիւշիւմ «ապրշում» ևլն.։

— کرسته kereste=ֆէրէստէ «ատաղձ»; تپه tepe=թէփէ «գագաթ, բլուր»; میسه mişe=meşe=մէշէ «կաղնի» ևլն.։

— نشه neşe=նէշէ «ախորժակ, տրամագրութիւն»; نشه‌لنمک neşelenmek=նէշէլէնմիշ քլլալ «ախորժ տրամադրութիւն ունենար»։

2. Ասոնցմէ գուրս ժողովրդական թուրքերէնի e ձայնը մեր փոխառութեանց մէջ դարձած է նաև՝

ա— اکشیمک ekşimek=աէխիլ «թթուիլ (կերակուրի համար)»; مندیل mendil=մանցիլ «թաշկինակ»։

ու, օ— جواب Jevab=նօղապ, նուղապ «պատասխան»։

3. Ժողովրդական թուրքերէն ey քանի մը տեղ կը դառնայ է. ինչ. شېخ şeyx=շէխ «տաճկի կրօնաւոր»; كيف keyf=ֆէֆ «քմահաճոյք, զուարճութիւն»; زيتون zeytun=զէթին «ձիթապտուղ»։

ուրիշ օրինակ չկայ. թէև գրական լեզուն ունի عنوان ün-
van «անուն», հռչակ, علی ülya «բարձրագոյն» ևն. ձեռք,
բայց ասոնք չեն մտած ժողովրդական լեզուին, հետևա-
բար նաև հայոց փոխառութեանց մէջ:

۱— استوپو üstüpü = իւսիւփիւ «խօսած»: استويج üstübej
= իւսիւպէն «սպիտակագեղ» ևն.:

Բ. ԲԱՂԱՉԱՅՆՆԵՐ

b.

1. Ժողովրդական b ձայնին դէմ գրականը ունի միշտ
ب ձևը, որ կը հնչուի նոյնպէս b. այս հնչումը անփոփոխ
կը մնայ նաև մեր փոխառութեանց մէջ. Օրինակ՝ بزاز
bezzaz = bezaz = պէզազ «կտաւալաճառ»; بسبلى bésbelli =
պէ՛սպէլլի «բոլորովին յայտնի»; بهار bahar = պահար «հա-
մեմ»; بهار behar = bahar = պահար «գարուն»; تباشير tebašir
= tebešir = տէպէշիր «կաւիճ»: جبوق ċəbuk = ċəbuk = չու-
պուխ «գաւազան, ցուպ»; حب habb = hab = հապ «դեղա-
հատ»; خراب xarab = խարապ «աւեր»; صبر sabr = սապր,
ուսպրո «համբերութիւն»; عجايب a)aiib = անայիպ «գար-
մանալի՛ բան»; قباک kabak = խապախ «դղում»; هندبا hin-
diba = հինդիպալ «եղերդ»; يابانجي yaban)ə = յոպանճի «ս-
տար» ևն. ևն.:

2. Սոյն b ձայնը հայկական փոխառութեամբ փ-/ի է
վերածուած بتون bütün = փիւթիւն «ամբողջ» և ասկէ
بستون büsbütün = փիւսփիւթիւն «բոլորովին» բառերուն
մէջ:

ċ.

1. Ժղ. թրթ. ċ ձայնին դէմ կը գտնենք գրական
թրթ. چ ċ և հայ. չ. Օրինակ՝ چفته ċifte = չիֆէսէ «զոյդ»;

چکړه čekirge = չէփրկէ «մարախ»; چکمه čekmeje = չէփ-
մէնէ «դարակ, գորոց»; جولاق čolak = չօլախ «ձախլիկ»;
چويد čivid = չիվիս «լեղակ»; کچه keče = ֆէչէ «թաղիք»;
پاچاور pačavra = փաչավրա «հին ցնցռախ»; فوج koč = խօշ
«խոյ»; گۆچ gōč = կէօչ «չու»; صاچ sačə = սաչի «հարսի
օժիտ»; کچ kəč = խըչ «կող»; قوچان kočan = կօչան «կա-
ղամբի և շն. կուրծ»;
قولچاق kolčak = խօլչախ «թենոց»;
کاچاق kačak = խաչախ «մարսանենդ, փախստական» և շն..

2. Այս ը ձայնը հայկական փոխառութեանց մէջ բա-
ղաձայնէ անմիջապէս առաջ գտնուած ժամանակ կը վե-
րածուի *ե-ի*. իսկ եթէ նոյն ը-էն առաջ նաև ն ձայնը
կայ, կը ջնջուի. այսպէս են ايج طوني ič donə = իւսոնի
«վարտիք»; ايجرت ičret = իւրէթ «խմիչք, օղի և շն.»;
اوچور učkur = ուււխուր «վարտիքի կապ, խոնջան»;
رنجبر renjber = renčber = ընւււպէր «բանուր, մշակ»։ Այս օրէնքը կը
գտնենք նաև բուն հայկական բառերու մէջ. ինչ. նաւնալ
= ճանչնալ. աւկ = աչք. մէւկ = մէջք և շն..

3. Նոյն ը ձայնը *ն-ի* կը վերածուի քանի մը տեղ՝ իս
ձայնէն ետք. հմմտ. اچہ akče = ախնէ «ստակ»;
بوچہ boğča = bohča = պօխնա «ծրար»;
باچہ bağče = bahje =
պախնա, պախնէ «պարտէզ» և շն..

d.

1. Ժողովրդական թուրքերէնի d հնչումը կը ծագի
գրականին د d, ض d, ت t, ط d ձայներէն. հայկական
փոխառութեանց մէջ ժողովրդական d անփոփոխ կը մնայ.
Օրինակ՝

دا—daha = սահա «գեռ, տակաւին»; ديبك dibek =
սիպէկ «սանդի տոռն»;
دينج dinj = իմն «առողջ, պիղա-
կալմ»;
سکود sōyüd = սէօյիւս «ուռի»;
کدر keder = ֆէսէր
«վիշտ, ցաւ»;
هديه hediyye = hediye = ֆէսիյէ «նուէր, ըն-
ծայ»;
يدك yedek = յէսէկ «պահեստի»;
زندان zəndan = զըն-

սան «զնդան»; سدى sedef = սէսէճ «սատակ»; قدوز kuduz = խուսուզ «կատաղած (շուն)»; كجيد geçid = կէչիս «անցք» և շն:

قاضى kadə = խասի «գատաւոր»; قاضى کوى kadəkōy = խասիկէ «Քաղկեդոն, Գատըզիւղ»; خضر ايلاس xədərülyas = xədrəlləz = խըսրէլլէզ «գարուն և ամառ»:

طمر damar = սամուր «երակ»; طم ada = ասա «կըղ-ղի»; طماغ damağ = սամաղ «քիմք»; طياق dayak = սայախ «ծեծ, նեցուկ»; طياتلى dayanəklə = սայանըխը «գիմաշ-կուն»; طورلاق dorlak = sorլախ «ծոյլ, դանդաղկոտ»; طاز daz = սազ «ճաղատ»; طاره dara = սարա «ապրայ»; طارى darə = սար «կորեակ»; طاغتمق dağətmək = սաղըթմի՛ց ընել «ցրուել, բաշխել»; طانه dana = սանա «հորթ»:

تيمور timur = demir = սէմիր «երկաթ»; تيمورجى timurjə = demirji = սէմիրճի «երկաթագործ»; تما tamga = damga, damğa = սամղա «կնիք, դրոշմ»; تمالى tamğalə = damğalə, damgalə = սամղալը «դրոշմեալ»; تباشير tebaşir = տեբեşir = սէպէշիր «կաւիճ»:

f.

1. Ժղ. Թրք. f ձայնը = գրակ. Թրք. ف f = հայ. Թ. Օրինակ՝ فرطونه furtuna = Փուրքունա «փոթորիկ»; فرمان ferman = Փէրման «հրովարտակ»; فلز filiz = Փիլիզ «ըն-ձիւղ»; فقير fakir = fakər = Փախըր «աղքատ»; فراجة feraje = Ֆէրանէ «օթոց, կրկնոց»; دفى def = tef = քէճ «դակ»; كيف keyf = ֆէճ «ուրախութիւն, զուարճութիւն, ուրախ տրամադրութիւն, քմահաճոյք»; كوفى küf = ֆիւճ «մզլա-հոտութիւն»; صافى safi = սաճի «միայն, զուտ, պարզ»; قطايف kataif = kadayif = խասալիճ «խմիրեղէն մը»; سفيل sefil = սէճիլ «խեղճ, թշուառ»; آفرين aferin = áferim = ամէրիմ «կեցցե՛ս, ապրի՛ս» և շն:

2. Ժղ. Թրք. f ձայնը կրնայ գալ նաև գրակ. Թրք. خ x, و v և ح h ձայներէն. صلح sulh = sulf = սուլիճ «հաշտութիւն»; خوطوز xotoz = fotoz = Ֆոթոզ «կա-

նանց յատուկ՝ գլուխ կապելու լաթ»؛ وشنه višne = fišne = Թիսնէ «բալ»؛ ورسوه vesvese = fesfese = Թեսթետ «կապ-կաթ, մտատանջութիւն»։

գ.

Ժդ. Թրք. ց ձայնը ունի հետեւեալ համապատասխանութիւնները.

1. Ժդ. Թրք. ց = գրակ. Թրք. ک ց = հայ. կ. Օրինակ՝ گۈل gü'l = կիւլ «վարդ»؛ گۈزۈل گۈلیشی gelişi güzel = կէ-լիշի կիւզէլ «քստ պատահման»؛ گۈچۈك گۈچۈك گۈچۈك güçlük = geçelik = կեճէլիկ «գիշերազգեստ»؛ خركه xergele = hergele = հէր-կէլէ «տրմուզ ձի»؛ ديدركن dedirgin = st'sիրկին «աստան-գական, վտարանդի»։

2. Ժդ. Թրք. ց = գրակ. Թրք. غ ց = հայ. կ. Օրինակ՝ غاز gaz = կազ «քարիւղ»؛ غاغا gaga = կակա «կը-տուց»؛ غوجوق goçuk = կոճիկ «հովուական վերարկու»؛ غرغرة gargara = կառկառա «բերանը ողողել, խաղալ»։

3. Ժդ. Թրք. ց = գրակ. Թրք. غ ց = հայ. դ. Օրինակ՝ قرلانچ kərlangəç = kərlangəç = խըրլանդըն «ծիծեռ-նակ»؛ قارغا kargā = kargā = խառղա «ագռա»؛ تما tamğa = damga = ամղա «կնիք, գրոշմ»։

4. Ժդ. Թրք. ց = գրակ. Թրք. غ ց = հայ. դ. Օրինակ՝ کانال kangal = kangal = խանղալ «ոլոր, գալար»؛ مانغال mangal = mangal = մանղալ «կրակարան, ձեռքի վա-ռարան»؛ مانغر mangər = mangər = մանղըր «դանդ, խե-րեւէշ»؛ طولغون dolgun = dolgun = օղղուն «լի, ատղը»։

ց.

1. Ժդ. Թրք. ց ձայնը կը համապատասխանէ միշտ գրականին غ η ձևին. նոյն ձայնը մեր փոխառութեանց մէջ կ'ստանայ η և իս ձևերը. Օրինակ՝

η = غ — باغرساق bağarsak = պաղըրսախ «աղիք»؛ دغدغه

dağdağa = սաղսաղա «հող, նեղութիւն, ձանձրացուցիչ քղ-
բաղում»; طوغوش doğuş = տղուց «ծնունդ, բնութիւն»: صاغناق
sağanak = սաղանախ «տեղատարափ»: صاغ sağ = սաղ «ողջ,
կենդանի»; صاغلام sağlam = սաղլամ «ամբողջ, անողարտ»:
ياغمه yağma = յաղմա «աւար»:

խ = غ — Այսպէս կը լինին՝

Բոլոր այն غ-երը՝ որոնք յառաջացած են ծանր ق-ով
վերջացող բառերու ածանցմամբ: Өрініс kabak =
խաւպախ «դժուժ» և صاقر قباغ sakaz kabağ = տխրիկ խա-
պախի «տեսակ մը դժուժ»: بالق balək = սլալրիս «ձուկ» և
قلیج kələj baləğ = խրլլն սլալրիս «թրածուկ»: اوجاق
o'jak = օխախ «վառարան» և قهوه اوجاکی kahve o'jağ = խախվէ:
օխախի ելն: Այս հաշուով հայերէնի մէջ բառը ածանց-
ման ժամանակ փոփոխութիւն չի կրեր:

2. Ժղ. թրբ. ğ ձայնը կը համապատասխանէ նաև
գրական ق k ձևին, որ հայերէնի մէջ ալ կը մնայ դ. այս-
պէս՝ لقب lakab = lağab = լաղասղ «մականուն»:

h.

Ժղ. թրբ. h կը ներկայացնէ հետեւեալ համապատաս-
խանութիւնները.

1. Ժղ. թրբ. h = գրակ. թրբ. ح h = հայ. հ. Өріс
հակ՝ حمال hammal = hamal = համալ «բերնակիր»: حامی
hamamjə = համամի «բաղնեպան»; حشاری hašarə = հաշարի
«անառակ»; حلال ballaj = hala) = հալան «բուրդ դղող»;
محجوب mahjub = մահնուլ «ամթահար»: محروم mahrum =
մահրում «զուրկ»;
سلح silah = սիլան «զէնք»:

2. Ժղ. թրբ. h = գրակ. թրբ. ه h = հայ. հ. Өріс
հակ՝ هوا heva = hava = հաւա «օդ»: هیئت heyyet = hiyet =
հիյէթ «կերպարանք»; همان heman = hemən = հէմէն «հո-
կոյն»; هله hele = հէլէ «նամանաւանդ»; هفتلق haftalək =
հաֆթալըխ «շաբաթական վարձք» ևլն:

3. Ժղ. թրբ. h = գրակ. թրբ. ع (որ չի հնչուիր) =

հայ. հ. *Օրինակ՝* ساعت sa'at=sahat=սահաթ «ժամ, ժամանակ»; متاع meta'=matah=մաթան «ապրանք»; صناعة səna'at=senahat=զենահաթ «արհեստ» ևլն.:

4. *Ժղ. թրբ. հ = գրակ. թրբ. ح h = հայ. ի. Օրինակ՝* احمق ahmak=ախմախ «ապուշ»; احباب ahbab=ehtabab, ahbab=ախապապ, էխապապ «բարեկամ, մտերիմ»; احتياج ihtiyaj=ehtaj=էիսան «կարօտ»; حلق halka=խալխա «օղակ»; كده kadeh=խասէխ «բաժակ»; تسبيح tesbih=tezbih=թէզպէխ «համրիչ»; حمير haser=խրսիր «փսիաթ»; محتاج muhtaj=mühtaj=միւխսան «կարօտ»:

5. *Ժղ. թրբ. հ = գրակ. թրբ. ه h = հայ. ի. Օրինակ՝* قهوه kahve=խախվէ «խահուէ. 2. սրճարան»; كهيا kehya=fէխիյա «թաղապետ»; كؤل külah=fիւլախ «կնդուղ, գըլխանոց»:

6. *Ժղ. թրբ. հ = գրակ. թրբ. ف f = հայ. հ. Օրինակ՝* ունինք՝ مفلس mürlis=mühlüz=միւնիլիզ «սնանկ»:

7. *Ժղ. թրբ. հ = գրակ. թրբ. خ x = հայ. հ. ինչ. ذخيره zaxire=zahre=զահրէ «նպարեղէն»; خفيف xafif=ha-*
fif=հաճիճ «թեթեւ»; خالط xalat=halat=հալաւս «հասա
շուան»; يخني yaxni=yahni=յաննի «տեսակ մը կերակուր»:

յ.

1. *Ժղ. թրբ. j = գրակ. թրբ. ج j = հայ. հ. Օրինակ՝* جبا jaba=նապա «ձրի»; جبه jübbe=նիւպալէ «վերարկու»; جورجونه jurjuna=jurjina=նուրնինա «խեղկատակութիւն»; حاجي haʃi=հանի «մահտեսի»; جويز Jeviz=նէվիզ «ընկոյզ»; بوجك böjek=պէօնէկ «ճճի, միջատ»; آوج avuj=ավուն «ափ»; كيرج kirej=fիրէն «կիր»; قصانج kəskanj=խրսխանն «նախանձոտ» ևլն.:

2. *Ճ ձայնին համապատասխան ձևով j ձայնն ալ բազմայնէ առաջ հայ փոխառութեանց մէջ կը վերածուի Ժ-ի. ասոր համար ունինք* وجدان vijdan=վիժսան «սիրղճ» *օրինակը:*

3. *Տես ն.*

k.

Ժդ. Թրբ. k ձայնը կը ներկայացնէ հետեւեալ համապատասխանութիւնները.

1. Ժդ. Թրբ. k = գրակ. Թրբ. ق k = հայ. խ. Օրինակ՝ کالچا kalča = խալչա «զիստ, ազդր»; کتاک kətək = խրթրխ «խծուծ»; کزاک kəzək = խրզախ «սահնակ»; باشا başka = պաշիսա «ուրիշ»; بارداق bardak = պարսախ «գաւաթ»; اقبال ikbal = իխպալ «բախտ, յաջողութիւն»; اشقیا eškəya = էշխիյա «աւազակ»; کړکایاک kərkəyak = խրոխայախ «օձասանդր» ելն. ելն. Այս ընդհանուր և շատ սովորական կանոնին իբր բացառութիւն պէտք է հաշուել՝

2. Ժդ. Թրբ. k = գրակ. Թրբ. ق k = հայ. ֆ. Օրինակ՝ آوokat avokat = abukat = ապուֆաթ «փաստաբան»; آنتیقا anti-tika = անթիֆա «հնութիւն»; بانک banka = պանֆա «գրամատուն»; بالقون balkon = պալֆոն «պատշգամ»; لوكاندا lokanda = lokanta = լոֆանթա «ճաշարան»; انبيك inbik = իմպիֆ «թորակ»; آتاک atak = atik = աթիֆ «խիզախ, ժիր»; داکە dakəka = takke = քաֆկէ «վայրկեան»; ذوق zevk = zefk = զէճկ «ուրախութիւն, զուարճութիւն»; և ասոնց նման ուրիշ քանի մը հազուադէպ բառեր, ամենամեծ մասը օտար, եւրոպական լեզուներէ փոխառեալ:

3. Ժդ. Թրբ. k = գրակ. Թրբ. ک k = հայ. ֆ. Օրինակ՝ کۆمۆر kömür = ֆէօմիւր «ածուխ»; کۆک kök = ֆէօֆ «արմատ»; کرتنکەر kertenkeler = kertenkele = ֆէրթէնֆէլէ «մողես»; سکان seksen = սէֆտէն «ութսուն»; بکری bekri = պէֆռի «սոսկալի գինեմուլ»; حکیم hekim = հէֆիմ «բժիշկ»; دیکن diken = tiken = քիֆէն «փուշ» ելն. Այս ալ ընդհանուր և սովորական ձևն է գրակ. Թրբ. ک k ձայնին:

4. Ժդ. Թրբ. k = գրակ. Թրբ. ک k = հայ. կ. Այս փոփոխութիւնը տեղի կունենայ միայն բառին վերջը և այն պարագային միայն, երբ այս k ձայնը թուրքերէնի մէջ ածանցման կամ հոլովման ժամանակ կը վերածուի y կամ ց ձայներուն. ինչ. فشک fişenk = սիռ. fişengin,

ուստի և հայ. քիւշէնիկ = «փամփուշտ»; دوشك döşek = սեն. döşeyin, տրակ. döşeye, ուստի և հայ. stocեկ «անկողին»։ Այսպէս են՝ كيجليك gijelik = gejelik = կէճէլիկ «գիշերազգեստ»; سيليك silik = սիլիկ «սրբուած, մաշած (գրամ)»; ديرك direk == իրէկ «գերան»; اشك eşek = էշէկ «էշ»; شيبك şebek = Շէպէկ «կապիկ մը»; دستك destek = Տէստէկ «նեցուկ, յեցակ» և ին. և ին.։—Ասոր հակառակ այն բառերը՝ որոնց վերջաւորութիւնը k-ն փոփոխութիւնը չի կրեր հոլովման կամ ածանցման ժամանակ, նոյնպէս անփոփոխ կը մնան հայերէնի մէջ. 0ր. كوك kök, սեն. kökin = հայ. fl.of «արմատ»; كورك kürk, սեն. kürkün = հայ. fիւրք «մուշտակ» և ին.։

Նոյն փոփոխութիւնը տեղի կ'ունենայ նաև բառի մէջ իւ, u և ին. բաղաձայններուն քով. 0ր. تذكرو tezkere = թէս-կէրէ «անցագիր»; عسكر asker = ասկէր «զինուոր»; اسکله iskemle = իսկէմլէ «աթոռ»; اسکله iskele = իսկէլէ «նաւամատայց»; اختيار ixtiyar = էխսիյար «ծեր»; اختبار ixtibar = էիս-սիյար «յարգ, արժանիք» և ին. և ին.։

5. Ժղ. թրբ. k = գրակ. թրբ. ق k = հայ. կ. Այս փոփոխութիւնը կը պատահի միայն հետևեալ օրինակներուն մէջ. هوكاباز hokkabaz = օկկապազ «ձեռնածու»; قولوچه koločka = կօլօչկա «թուխ»؛ كوپچه kopča = կօփնա «կոճակ»; كلابدان kələbdan = կըլափսան «ոսկեթել»; كليب kulibe = կուլիպէ «խրճիթ»; كازينو kazino = կազինօ «ձերոպական սրահարան»; كرنابيت karnabit = կառնապիթ «ծաղկակազամբ»; كوچان koçan = կօչան «կաղամբի կուրծ»؛ كوليو koliva = կօլիվա «հատիկ (ցորենով քաղցրեղէն մը)»։

6. Ժղ. թրբ. k = գրակ. թրբ. ك k = հայ. իւ կը պատահի խիստ քիչ անգամ. այսպէս՝ ايگنەلك iynelik = իյնէլիկ «առդաման»; فتنەلك fitnelik = ֆիթնէլիկ «վրան ոսկեթել փաթթելու փայտերու ամանը» և ին.։

7. Ժղ. թրբ. k = գրակ. թրբ. غ g = հայ. իւ. այս երևոյթը կը պատահի միայն բառասկզբին. غيب gäyb = kayəb = խայիպ «կորսուիք»; غمسəz gamsəz = kamsəz = խամսըզ «անհոգ»; غيري gäyri = kayrə = խայրի «ուրիշը, բացի»։

այլ *կա*: غيطان gaytan=kaytan=խայթան «լար, առասան»; غماز gammaz=kamaz=խամազ «բանասարկու, բսու»; غنچه ğonçe=konča=խոնչա «կոկոն».

1.

1. Ժգ. թրբ. l=գրակ. թրբ. ل l=հայ. լ Թրինակ՝ تلسم təlsəm=tələsəm=թըլսըմ «յուռութ»; قيل kəl=խըլ «բաշ, մազ»; مال mal=մալ «ապրանք»; ملت millet=միլլէթ «ազգ»؛ بال bal=պալ «մեղր»؛ لاله lalə=լալէ «կակաշ»؛ لایق layək=լայէխ «արժանաւոր, արժանի»؛ لبلبی leblebi=լէպլէպի «խորոված սիսեռ».

2. Ժգ. թրբ. l=գրակ. թրբ. ن n=հայ. լ և Այսպէս են հետեւեալ օրինակները. فنجان finjan=filjan=Ֆիլճան «բաժակ»؛ خرجین xərcən=xərcəl=խրուչըլ «անընտել, մարդամօտիկ չեղող»؛ جهنم jehennem=jehellem=ճէհէլլէմ «դժոխք»؛ تمنا temenna=temellah=թէմէլլան «տաճկական յարգալից բարե».

3. Ժգ. թրբ. l=գրակ. թրբ. د d, ر r=հայ. լ այսպէս՝ ياصدانق yasdanmak=yaslanmak=յասլանմիւ ըլլալ «կոթնիլ, ընկողմանիլ»؛ زنجیر zenjir=zinjil=զինջիլ «շղթայ».

m.

1. Ժգ. թրբ. m=գրակ. թրբ. م m=հայ. մ Թրինակ՝ موميا mumya=momya=մոմյա «զմուսեալ դի»؛ موصلق musluk=մուսլուխ «ծորակ»؛ مائي mai=mavi=մավի «երկնազօյն կապոյտ»؛ موم mum=mou=մոմ «մոմ»؛ بلغم belgam=balgam=պաղլամ, պաղլամ «մաղաս»؛ حمامی hamam)ə=hamam)ə=համամնի «բաղանեպան» և ըն. և ըն.:

2. منجم münejjim բառին մէջ վերջատառ m ձայնը պի վերածուելով՝ բառս դարձած է հայ. միւնէճնիպ «աստղաբաշխ».

n.

1. Ժդ. Թրբ. n=գրակ. Թրբ. ن n=հայ. ն. Օրինակ՝ نانا=nane=նանե «անանուխ»; نمره na're = nağara = նաղարա «գողիւն, աղաղակ»; نظر nazar = նազար «չար աչք»; فوناق konak=խօնախ «ապարանք»; فونداق kundak = խունսախ «խանձարոււր»; طاوشان tavšan=քաճեան «նապաստակ»; کمان keman = ֆեման «ջութակ»; صمان saman = սաման «յարդ» ևլն.:

2. Ժդ. Թրբ. n=գրակ. Թրբ. ك n=հայ. կ. Օրինակ՝ سكير sinir = սինիր «ջիղ, նեարդ»; يوك ايپكي yün ipeyi = յինիփեյի «բրդեայ թել»; يکک yanak=յանախ «այտ»; بکر benz=պենգ «երեսի գոյն»; چکه çene = çenye = չենյե «կըզակ»; بکرتک benzetmek=պենգեթմիւ ընել «նմանցնել» ևլն.:

3. Ժդ. Թրբ. n = գրակ. Թրբ. ك n = հայ. դ. Այսպէս են՝ صکرة sonra=սօդրա «յետոյ»; ياكلش yanlaş=յաղլը «սխալ»; ياكلق yanəlmak=յաղլըմիւ ըլլալ «սխալիլ»:

4. Ժդ. Թրբ. n=գրակ. Թրբ. ل l=հայ. ն. այսպէս է سلسله silsile=sinsile=սինսիլե «ազգատունհ, գերդաստան»:

p.

1. Ժդ. Թրբ. p = գրակ. Թրբ. پ p = հայ. փ. Օրինակ՝ پای pay = փայ «բաժին»; پرمقلى parmaklək = փարմախլըխ «վանդակապատք»; پلاو pilav = փիլավ «եղինձ»; پنبه penbe = pembe = փեմպե «վարդագոյն բաց կարմիր»; پيره pire=փիրե «լու»; تپه tepe = թեփե «գաղաթ, բլուր»; چۆپ çöp = չօփ «աղբ»; سۈپۈرگه süpürge = սիւփիւրկե «աւեր»; صوپا sopa = սօփս «բիր»; تورپ turp = թուրփ «բողկ» ևլն.:

2. Ժդ. Թրբ. p = գրակ. Թրբ. ب b = հայ. փ. Օրինակ՝ محبس mahbes=mapus=մափրս «բանտ»; ضبطيه zabtiyye = zaptiye = զափսիյե «սարիկան»; حبس habs = hapəs=հա-

փրս «բանտ» և ին. Ասոնց մէջ b վերածուած է p-ի քովի՝
բաղաձայններուն խուլութեան պատճառաւ:

r.

1. Ժղ. թրք. r=գրակ. թրք. ر r=հայ. r. Օրինակ՝
درهم dirhem = direm = srամ «տաճկական գործածական»
ամենափոքր կշիռը, ¹/₁₀₀ մաս օխայի; ديري diri = sիրի
«ողջ, կենդանի»; دیرك direk = sիրէկ «գերան»; سپورکө sü-
pürge=սիւփիւրկէ «աւեր»; سريمق serpmek=սէրփմիւ ընել
«արսկեր»; زهر zehr=zehir=զէհիր «թոյն» և ին.:

2. Ժղ. թրք. r=գրակ. թրք. ر r=հայ. n. Օրինակ՝
سرای seray=saray=սառայ «պալատ»; تراری tarla = քառլա
«ածու, արտ»; تکرار tekerlek = քէֆէոլախ «անիւ»; بورشمق
buruşmak=պուռուսմիւ ըլլալ «կծկիլ, փոթոթիլ»; زور zorh
=zorx=զըռխ «գրահ» և ին.:

3. Ժղ. թրք. r=գրակ. թրք. ی y = հայ. r. այս-
պէս է միայն جامه شوی Jamesuy=çamaşer=չամաւեր «լուացք»
բառին մէջ:

4. Ժղ. թրք. r=գրակ. թրք. ر r=հայ. լ ունին հե-
տեւեալ բառերը. ارتاق artak=ալթըխ «նշ, այլ ևս», հայե-
րէն ալ հոմանիշին լ-ին պատճառաւ; شریقه şirinka = շի-
լինկա «գրեխ»:

5. Իսկ թրք. ر-ով սկսող բառերը հայերէնի մէջ բուն
հայկական արտասանութեան օրէնքներուն համեմատ կըս-
տանան ը, ի, օ, ու ձայնաւորները. այսպէս՝ ու, եթէ
յաջորդ ձայնաւորը ու է. օ՝ եթէ յաջորդ ձայնաւորը օ է.
ի՝ եթէ յաջորդ ձայնաւորը ի է. իսկ ը՝ եթէ յաջորդ
ձայնաւորը ը, է կամ ա է: Օրինակ՝

ը.— راحت rahat = ըռահաթ «հանգիստ»: راکم rakam =
ըռախամ «թիւ, թուանշան»; رند rendе = ըռէնէ «քե-
րիչ»; رشوت rişvet=rəşvat=ըռըւլաթ «կաշառք»: رختم rix-
tim=rəxtəm=ըռըխսըմ «քարափ» և ին.:

ի.— رجا reja=rıja=իրինա «ինդիլք, աղաչանք»:

6. — روسپی rospi = on onuqun «բող»; բացառաբար բռն կը գտնուի ըստ «բարկօղի»:

ու. — رخصت ruxsat = ուսուխատք «արտօնութիւն, հրաման»; رعب rub = ուռուպ «||₈ արշըն»; روح ruh = ուռու՞ծ: «սգի»:

S.

1. ժղ. թրք. s = գրակ. թրք. س s = հայ. ս: Օրինակ՝ سيل seyl = sel = սել «հեղեղ»; سلسله silsile = sinsile = սինսիլե «գերդաստան, ազգասունձ»;

سمر semer = սէմէր «համետ»; سميز semiz = սէմիզ «պարարտ»; كسر keser = ֆէսէր «ուրաղ»;

كسه kyase = ֆյասէ «պնակ»; پوست post = փօս «կաշի, մարթ»;

سوس süs = սիւս «զարդարանք» էլն.:

2. ժղ. թրք. s = գրակ. թրք. ص s = հայ. ս: Օրինակ՝ صوجوق sujuk = սուճուխ «երչիկ»;

صوك son = սօն «վերջ»;

صيقى soka = սըկը «պինդ, սեղմ»;

پوص pus = փուս «մշուշ»;

صوص süs = սուս «լուէ»;

خالص xalis = halis = հալիս «զուտ, մաքուր»;

ياصی yası = յասը «տափակ»;

قصاب kassab = kasab = խոտապ «մնացործ, մնավաճառ»:

3. ժղ. թրք. s = գրակ. թրք. ث s = հայ. ս: Օրինակ՝ ثواب sevab = սէվապ «բարի գործք, վարձք»;

ثقلت söklet = սըլլէթ «ստիպողական»;

ثعلب saleb = սալէպ «տեսակ մը ընկելի»;

اثبات isbat = իսպաթ «դատարանի մէջ վաւերացում, ապացոյց»;

اثر eser = էսէր «ամենադոյզն հետք, նըշան»;

مثقال moskal = մոխալ «տրամ ու կէս»:

4. ժղ. թրք. s = գրակ. թրք. ص s = հայ. վ: Օրինակ՝ ներն են՝ صوده soda = qosui «կարգարար»;

صوبه soba = qosua «երկաթեայ փառարան»;

صفراً safra = զաֆրա «մաղձ»;

صفره safra = զաֆրա «նաւախիճ»:

5. ժղ. թրք. s = գրակ. թրք. س s = հայ. վ: այսպէս են՝ سنبل sünbül = գիւմպիլ «յակինթ ծաղիկը»;

زيفوس zifos = զիֆօզ «տիգմի, ցեխի բիծ»:

š.

1. Ժղ. թրք. š = գրակ. թրք. ش š = հայ. շ: Օրինակ՝
 նակ՝ شفق šefak = šafak = Շաբախ «արշալոյս»; شفتالو šeftalu
 = šeftali = Շեֆսալի «դեղձ»; شمار šamar = Շամսառ «ապ-
 տակ»; شاشكين šaşkən = Շաշքըն «ապուշ»; کاشاغی kašagə =
 խաշաղի «ձիւռ քերիչ»; يواش yavaš = յավաշ «մեղմ»; غروش
 ğuruš = խուռուշ «ղրուշ»:

2. Ժղ. թրք. š = գրակ. թրք. ش š = հայ. ն միայն
 بویداش boydaš = Բոյոյսան «հասակակից» բառին մէջ:

t.

1. Ժղ. թրք. t = գրակ. թրք. ت t = հայ. ք: Օրինակ՝
 تيسر teesir = teysir = քէյսիր «ազդեղ»; تيز tez = tez = քէզ
 «շուռ»; تيزه teyze = քէյզէ «մօրաքոյր»; توكکلی tevekküllü =
 tevekelli = քէվէլլի «պարզամիտ»; طبيعت tabiat = tabiyet =
 քապիյէք «բնութիւն»; دمت demet = Տէմէք «տրցակ, փունջ»;
 ستري setri = սէքրի «վերարկու»; كوتوك kütüük = ֆիւքիւկ
 «կոճղ»; كوتروم kötrüm = ֆէօքրիւմ «անդամալոյծ»:

2. Ժղ. թրք. t = գրակ. թրք. ط t = հայ. ք: Օրինակ՝
 طلوم tulum = քուլում «տիկ»; طوان tavan = քավան «ձեղուն»;
 طيقاج təkaj = քըլսան «խից»; قطران katran = խաքրան «կուպր»;
 قطار katar = խաքար «շարք, երամակ, խումբ»; خلت xalt =
 խալթ «սուտ խօպ, անվայել գործք» ելն.:

3. Ժղ. թրք. t = գրակ. թրք. ط t = հայ. ս: Օրինակ՝
 مسطر mistar = mastar = մասսար «tire—lign»;
 سكات sakat = սակաս «խեղ, խեղանդամ, կոտորուած»:

4. Ժղ. թրք. t = գրակ. թրք. ت t = հայ. ս: Օրինակ՝
 مختار muxtar = məktar = մըխսար «թաղապետ»; يوغورت
 yogurt = յօղուրս «մածուն»; مشتری müşteri = միւսէրի «յա-
 ճախորդ»; افترا iftira = իֆէսրու «զրպարտութիւն»;
 نفت neft = նէֆէ «նավթ»; ايرت ayərt = այըրս «ջոկել, զանազա-
 նել» ելն. ելն.: Այս փոփոխութիւնը կը կատարուի միւ-

նաւանդ Թ, խ, u ձայներէն յետոյ՝ բուն հայկական ձայնաբանական օրէնքներով:

5. Ժղ. թրք. t=գրակ. թրք. ت s=հայ. թ՝ կը պատահի միայն مقب maskab = matkab = մաթխապ «չաղափ» բառին մէջ:

6. Ժղ. թրք. ts = գրակ. թրք. تس ts ձայնը հայկական փոխառութեանց մէջ բնիկ հայկական օրէնքով կը դառնայ ծծ. այսպէս են՝ توتسى tütsü = քիւծծիւ «ծխում, ծխել»; ياتسى yatsə = յածծը «մահմետականաց գիշերային աղօթքի հրաւեր»: Ասոնց հետ հմմտ. նաև բուն հայ. իծծուն = *իթսուն = յիսուն, վածծուն = վաթսուն:

v.

1. Ժղ. թրք. v=գրակ. թրք. و v=հայ. վ: Օրինակ՝ ویرانه virane = verane = վերանէ «աւերակ»; وره verem = վերէմ «թղթախա»; وقت vakət = վախիտ «ժամանակ»; صیوا səva = սրվա «ծեփ»; دعوی dava = օսվա «դատ»; چاو çav = չավ «տարածայնութիւն»; تاول tav = քավ «յարմար տաւիճան»; مانو manav = մանավ «մրգավաճառ» ելն.:

2. Ժղ. թրք. v=գրակ. թրք. غ ğ=հայ. վ: Օրինակ՝ کلاغ kəlağuz = kəlavuz = խրվալուզ «առաջնորդ»; طاغوق tağuk = tāvuk = քավուխ «հաւ»; قوغا koga = kova = խովա «դոյլ»; قوغوش koğuş = kovuş = խովուտ «մեծ սրահ»; قوغوک koğuk = kovuk = խովուխ «խոռոչաւոր»; قوغالماق koğalamak = kovalamak = խովալամիւր ընել «հալածել» ելն.:

3. Ժղ. թրք. v = գրակ. թրք. ه h = հայ. վ: Այսպէս է يهودی yehudi = yavudi = յավուսի «հրեայ»:

4. Ժղ. թրք. v = գրակ. թրք. و v = հայ. դ: Այսպէս է جواب Jevab = նոդապ, նուդապ «պատասխան»:

5. Ժղ. թրք. v՝ անցնելով m ձևէն, կուգայ գրակ. թրք. ن n ձայնէն միայն نردبان nerdüban = merdiven, verdiven = վերսիվէն «անդուխ» բառին մէջ:

X.

1. Ժղ. Թրք. x = գրակ. Թրք. خ x = հայ. խ. Օրինակ՝ خدمت xədmət = xəzmet = խըզմէթ «ծառայութիւն»; خردوات xurdevat = xurdavat = խուրսավաթ «մանր մուկեր, հին ու մին բաներ»; خردو خاش xurduxas = խուրսուխաւ «ջախջախեալ, ջարդուած»; سختیان saxtiyan = սախսիյան «կաշիի տեսակ մը»; میخانه meyxane = մէխանէ «գինեւոտն»; رخت raxt = ըուսխս «գրան կամ պատուհանի փեղկ» ևն.:
2. Ժղ. Թրք. x = գրակ. Թրք. ز h = հայ. խ. Օրինակ՝ زره zərḥ = zərx = զըրխ «զրահ»; زرخلى zərḥlā = zərxlā = զըրխլը «զրահաւոր»:

Y.

1. Ժղ. Թրք. y = գրակ. Թրք. ی y = հայ. յ (y). Օրինակ՝ يابانجي yabanjə = յապանցի «սաար»; ياباني yabani = յապանի «վայրենի»; ياغی yapağə = յափաղի «բուրդ»; بویا boya = պոյա «ներկ»; بيطار beytar = paytar = փայթար «անասնաբույժ»; ياغی bayağə = պայաղի «հասարակ, ստորին»; چاريك çaryek = çeyrek = չէյրէկ «քառորդ» ևն.:
2. Ժղ. Թրք. y = գրակ. Թրք. ك y = հայ. յ. Օրինակ՝ تكل teyel = քէյէլ «տեսակ մը կար»; ايكيد igid = իյիս «կըտրիճ, քաջ»; اينهك iynelik = իյնէլիս «ասղաման»; كيرمك geyirmek = կէյիրմիս ըլլալ «զկռտալ»; سكرك seyrek = սէյրէկ «ցանցառ»:
3. Ժղ. Թրք. y = գրակ. Թրք. ك g = հայ. յ. այսպէս՝ جگر jiger = jiyer = ճիյէր «թոք, լերդ»; زوكورت zügürt = züyürt = զիւյիւրս «աղքատ, անկուտի»:

Z.

1. Ժղ. Թրք. z = գրակ. Թրք. ز z = հայ. զ. Օրինակ՝ زوربا zorba = զոնպա «բռնաւոր, բռնակալ»; زیان ziyan =

զիյան «զնաս»: زيتون zeytun = զէթիկ «ձիթապտուղ»; زوالو zevallu = zavallə = զավալը «խեղճ, ողորմելի, թշուառ»: تازہ taze = բազէ «թարմ»; سازندہ سازende = սազէնէր «նուագող, նուագածու»; ساز saz = սազ «կնիւն, պրտու»: يازيق yazək = յազըխ «աւաղ, ափսոս, մեղք»; کاز kaz = խազ «սազ»; قمارباز kumarbaz = խումարապազ «խաղամուղ»:

2. Ժդ. թրք. z = զրակ. թրք. ذ z = հայ. գ. Օրինակ՝ ذاتی zati = zata = զաթը «արդէն»; ذخيره zaxire = zahre = զահրէ «նպարեղէն»; ذوق zevk = zek = զէճկ «զուարճութիւն, խնջոյք. 2. ծաղր»; ذره zerre = զէրրէ «հիւլէ, ամենափոքր մաս մը»; عذر özl = özü = էօզիւր «չբժեղանք, արդարացում»; اذن izn = izin = իզին «արտօնութիւն, թոյլտուութիւն»; رذيل rezil = ըռէզիլ «խայտառակ»:

3. Ժդ. թրք. z = զրակ. թրք. ظ z = հայ. գ. Օրինակ՝ ظريف zarif = զարիժ «սիրուն, գեղեցիկ»; ظالم zalim = zaləm = զալիմ «բռնակալ, անգութ»; ظن zann = զաննը «կարծիք»; حظ hazz = haz = հազ ընել «ախորժիլ»; مظلوم mazlum = mazlüm = մազլըմ «հեզ, խոնարհ»; حافظ hafəz = հաճբըզ «տաճկական կրօնաւորական աստիճան մը»; محافظه muhataza = մուհաճազա «պահել, պահպանել»:

4. Ժդ. թրք. z = զրակ. թրք. ض z = հայ. գ. Օրինակ՝ عرض ʔrz = ըռզ «ամօթ, պատիւ, արժանապատուութիւն»; عرضحال arzuhal = առզուհալ «աղերսագիր»; ضعيف zaif = զալիժ «նիհար»; ضرر zarar = զարար «վնաս»; ضد zədd = zət = զրք «հակառակ»; ضابط zabit = զապիթ «ոստիկան»; قضا kaza = խազա «փորձանք»; اعضا aza = ազա «ժողովքի անդամ»; غضب ğazeb = խազէպ «պատուհաս»; غرض ğaraz = խարէզ «զրէժ, սխա»:

5. Ժդ. թրք. z = զրակ. թրք. س s = հայ. գ. Օրինակ են՝ سزوات sebzəvat = zavzavat = զավզավաթ «բանջարեղէն, կանաչեղէն»; سبيل sebil = zebil = զէպիլ «տաճկական սովորութեամբ մեռելոց յիշատակին ջուր բաշխել»; سبيلجي sebilji = zebilji = զէպիլճի «ջուր բաշխող ի յիշատակ»:

մեռելոց»؛ سلسيل selsebil = zerzebil = զերզէլայիլ «ձեղունէն կախուած ցնցուղ ջուր սրսկելու համար»։

6. Ժգ. թրք. z = գրակ. թրք. ص s = հայ. զ։ Այսպէս են՝ صمغ samğ = zamk = զամխ «խէժ»؛ صرطان sartlan = zörtlan = զրոքլան «բորեան»؛ صناعه sənəat = zenahat = զեւսաք «արհեստ»։

7. Ժգ. թրք. z = գրակ. թրք. د d = հայ. վ։ Որինակ են՝ خدمت xədmət = xəzmet = խըզմէթ «ծառայութիւն, սպասաւորութիւն»؛ خدمتکار xədmətkyar = xəzmetkyar = խըզմէթյար «ծառայ, սպասաւոր»։

չ.

1. Գրական թուրքերէնը այս ձայնը կը ներկայացնէ չ ։ ձևով, բայց բնիկ թրքական ձայն մը չէ. եղած սակաւթիւ բառերը փոխառութիւն են պարսկերէնէ կամ ֆրանսերէնէ. ասոնցմէ առաջինները չեն մտած բուն ժողովրդական լեզուին մէջ. իսկ երկրորդները նոր փոխառութիւններ լինելով՝ նմանապէս գոյութիւն չունին դեռ ժողովրդական լեզուին մէջ. այլ ասոնց տեղ բուն ժողովրդական լեզուն կը գործածէ նոյներուն իտալական ձևերը՝ որոնք քիչ մը աւելի հին են և որոնց մէջ չ ձայնին տեղ կը գտնենք յ։ Այսպէս է նաև հայ փոխառութեանց մէջ։ Օր. ژاندارما žandarma = jandarma = նանսըրմա «ստրիկան» = ֆրանս. gendarme = իտալ. gendarme; ژورنال žurnal = jurnal = նուռնալ «ստրիկանական տեղեկագիր» = ֆրանս. journal = իտալ. giornale; ژیمناستیک žimnastik = jəmlastik = նրմլասթիկ «մարմնամարզ» = ֆրանս. gymnastique = իտալ. ginnastico, աւելի հաւանական է սնգլիերէնէ։

Հոս կը վերջանան մեր ձայնաբանական և ձայնախօսական քննութիւնները։ Վերոյիշեալ պարագաներուն մէջ եղան տեղեր՝ որ ժողովրդական լեզուն առանձին բացառութիւններ կամ ուրիշ տեսակ մանրամասնութիւններ

ունենայ՝ համեմատութեամբ գրական լեզուին։ Մենք սակայն այդ մանրամասնութեանց մէջ չմտանք ամէն անգամ, որովհետեւ մեր նպատակը չէր թուրքերէն ժողովրդական լեզուին մանրամասն համեմատութիւնն ընել գրական լեզուին հետ. այլ առաջ բերել անոր ամէնէն աւելի բնորոշ և ամէնէն աւելի ակնյայտնի իրողութիւնները, իրր համեմատութեան միակ եզր հայերէն փոխառեալ բառերու ձայնաբանական փոփոխութիւններուն։

Այս ձայնաբանական փոփոխութիւնները ի դիւրութիւն ընթերցողաց կ'ուզենք ամփոփել յաջորդ աղիւսակին մէջ։

Ա. Ձայնաստորակը.

Ժող. Թրք.	Գրակ. Թրք.	Հայ.
a	, ا, آ, ع, عا, ۛ a	ա (ը).
ay	آی ay	այ (է).
ə	, ا, اى, ع, عى, اع ə (i)	ը (ի, է, ու).
o	, ا, او, ع, و, و o	o
u	, ا, او, ع, و, و u (ü)	ու (ի, ը).
e	, ا, ۛ, ۛ e	է (ա, ու, o).
ey	آی ey	էյ (է).
i	, ا, اى, ع, عى, اع i	ի
ö	, او, ع, و ö	էo
ü	, او, ع, و ü	իւ

Բ. Բաղաձայնակը.

Ժող. Թրք.	Գրակ. Թրք.	Հայ.
b	ب b	պ
	ب b	փ
č	چ č	չ
	چ č	ց
	چ č	ֆ

d	د d ض d ط d ت t	s s s s
f	ف f خ x و v ح h	ڤ ڤ ڤ ڤ
g	ك g غ g غ g غ ġ	ل ل η η
g̣	غ ġ غ ġ ق k	η ل η
h	ح h ه h ع ' ف f خ x ح h ه h	ه ه ه ه ل ل
j	ج j ز z	ڤ, ڤ ڤ
k	ق k ق k ق k ك k	ل f ل f

	ك k	ل l
	ك k	ل l
	غ ğ	ل l
l	ل l	ل l
	ن n	ل l
	د d	ل l
	ر r	ل l
m	م m	ف f
	م m	و w
n	ن n	غ ğ
	ك k	غ ğ
	ك k	η
p	پ p	ف f
	ب b	ف f
r	ر r	r
	ر r	n.
	ی y	r
	ر r	l
s	س s	u
	ص s	u
	ث s	u
	ص s	q
	س s	q
š	ش š	č
	ش š	č
t	ت t	p

ط t	پ p
ط t	s
ث t	s
ث s	p
ts	ث ts
ث ts	ث ts
v	و v
و v	و v
غ g	و v
ه h	و v
و v	و v
ن n	و v
خ x	خ x
ه h	خ x
ي y	ي y
ي y	ي y
ي y	ي y
ز z	ز z
ز z	ز z
ظ z	ظ z
ض z	ض z
س s	س s
ص s	ص s
د d	د d
(ž)	ژ ž
	ډ d)

4. Այս աղիւսակէն կը տեսնուի թէ եղած բոլոր ձայնաբանական պայմանները չորս խումբի կը վերածուին.

1. Թէ Ժողովրդական թուրքերէնի, թէ գրական թուր-

քերէնի և թէ հայկական փոխառութեանց մէջ նոյն ձայնը անփոփոխ կը մնայ:

2. Ժողովրդական թուրքերէնը և հայկական փոխառութիւնները նոյն ձայնն ունին. բայց գրական թուրքերէնը տարբեր է:

3. Ժողովրդական թուրքերէնը և գրական թուրքերէնը նոյն ձայնն ունին, իսկ հայկական փոխառութիւնները տարբեր են:

4. Ժողովրդական թուրքերէնը տարբեր է, մինչդեռ գրական թուրքերէնն ու հայկական փոխառութիւնները նոյն են:

Առաջին պարագային ոչ մի դիտողութիւն կայ ընկու. երկրորդ պարագան կ'ապացուցանէ վերև ըստածը թէ հայկական փոխառութիւնները ժողովրդական թուրքերէնէն են և ամենեւին գործ չունին գրականին հետ: Կը մնայ քննել յաջորդ երկու պարագաները՝ որոնք մեր փոխառութիւններու պատմութեան վրայ նոր լոյս պիտի սփռեն:

Երրորդ պարագային մէջ հայկական փոխառութիւններուն տարբերութիւնը երկու տեսակ է.

1. Այս տարբերութիւնները յառաջացած են լոկ հայոց մէջ՝ հայերէն լեզուի ձայնաբանական օրէնքներուն համեմատ. այսպէս են՝ ts=ts=ծծ, ճ=ճ=ց, ֆ, r=r=լ, t=t=s, յ=յ=ծ ձայնաշրջութիւնները՝ որոնց վրայ իրենց տեղը խօսուած ըլլալով՝ աւելորդ կը համարենք նոյն խօսքերը երկրորդ անգամ կրկնել հոս:

2. Երկրորդ տեսակին կը պատկանին b=բ b=փ, n=յ n=ղ, v=, v=ղ, k=ք k=խ, k=ք k=կ, k=յ k=խ, k=յ k=կ, g=գ g=ղ, ց=գ ց=խ, s=ս, ս s=զ, h=չ, օ h=խ, š=շ š=ն, m=մ m=ալ ձայնաշրջութիւնները: Այս ձայնաշրջութիւնները գոյութիւն չունենալով Պօլսոյ թուրքերու ժողովրդական բարբառին մէջ, երկու կերպով կրնան մեկնուիլ. կամ այն է որ յառաջացած են բուն հայկական ձայնաբանական օրէնքներով, և

կամ առնուած ըլլալու են ուրիշ ժողովրդական բարբառէ մը:

Առաջին մեկնութիւնը չկրնար ուղիղ ըլլալ, որովհետեւ ձայնաբանական օրէնք մը՝ որպէս զի բնիկ հայկական ըլլայ, հարկաւոր է որ ամէնէն առաջ բնիկ հայկական բառերու վրայ ազդած ըլլայ: Նախորդ պարագային մէջ՝ երբ մենք ընդունեցինք թէ ts=ts=ծծ, ճ=ճ=c, ն և լն. ձայնափոխութիւնները բնիկ հայկական են, իրաւունք ունէինք այդպէս ընելու, քանի որ նոյն ձայնափոխութիւններուն ենթակայ եղած էին նաև հայկական բառերը: Իսկ ներկայ պարագային պատկանող ձայնափոխութիւնները չենք գտներ հայերէնի մէջ: Եթէ հայկական բառերն ալ ենթակայ եղած ըլլային այս ձայնաբանական օրէնքներուն, պէտք էր որ ունենայինք *խաղախ = փխ. քաղաք, *խուր = փխ. քոյր, *խացախ = փխ. քացախ, *մաղբել = փխ. մանրել, *սաղբել = փխ. սանտրել, *աղան = փխ. աւանջ և լն. այսպիսի ձևեր, որոնք արդարև շատ ծիծաղելի են հայոց համար: Իսկ եթէ այդ ձայնաշրջութիւնները միայն և միայն թրքականէն փոխառեալ բառերու վրայ ազդած են և այս տեսակ ազդեցութեան մը հետքն ալ չենք գտներ մեր բնիկ հայկական բառերուն վրայ, ուստի և նոյն ձայնաշրջութիւնները չեն կրնար բնիկ հայկական ըլլալ:

Կը մնայ ուրեմն ընդունիլ թէ նոյն ձևերը առնուած ըլլան ուրիշ ժողովրդական թուրքերէն բարբառէ մը:

Եւ արդարև այս ձևերը՝ որ գոյութիւն չունին Պօլսոյ թրքական ժողովրդական լեզուին մէջ, կան սակայն Փոքր-Ասիոյ, Հայաստանի և Ատրպատականի թրքական բարբառներուն մէջ: Քննենք ուրեմն իւրաքանչիւրը առանձին առանձին:

k=ق k=խ. — ق k ձայնը ամբողջ Անատոլուի, Ատրպատականի և մինչև իսկ Պարսկաստանի գրական լեզուին մէջ ստացած է گ և گ հնչումը՝ ամէն գիրքով ալ: *قاصيق*, *قوناق*, *قزلجق*, *قصر* բառերը՝ որոնք օսմաներէն (և

Պօլսոյ ժողովրդական բարբառով) kaşək, konak. kəzəljek, kəsrak կը հնչուին, յիշուած տեղերուն մէջ ǵašəǵ, ǵonaǵ, ǵazəlǵəǵ, ǵəsrak հնչումներն ունին։ Հին թուրքերէնի մէջ (Չաղաթայերէն, Արեւելեան թուրքերէն. տես R. B. Shaw, A sketch of the turki language as spoken in eastern Turkistan (Kāshghar and Yarkand), Calcutta, 1880.—Vámbéry, čakataische sprachstudien, enthaltend grammatikalischen umriss, chrestomathie und wörterbuch, Leipzig, 1867.—Vámbéry, Etymologisches Wörterbuch der Turko-tatarischen Sprachen, Leipzig, 1878.—Pavet de Courteille, Dictionnaire Turk-Oriental, Paris, 1870 և ին.) միւսնոյն բառը կրնայ գրուիլ թէ ٧-ով և թէ ڭ-ով, ինչ որ կը ցուցնէ թէ այս լեզուներուն մէջ ալ ٧-ին բնիկ ձայնը դէռ եւ մինչև իսկ ներկայ օսմանեան լեզուին մէջ ալ (թէ գրական և թէ ժողովրդական) բառավերջի ٧-ը՝ հոլովման, խոնարհման և անանցման ժամանակ՝ երբ յաջորդ ձայնաւորի մը վրայ իջնայ, կը վերածուի ڭ-ի և կը հնչուի դ. Այսպէս՝ օր. فوناق konak, տես. فوناق konagən; آلاچاق alaĵak պիտի առնէ, բայց آلاچاق alaĵagəm պիտի առնեմ։

Այս բառածներէն կը հետևի թէ ٧-ին բնիկ, նախնական հնչումը դէռ տաճկերէնի մէջ, և յետոյ Պօլսոյ բարբառին մէջ վերածուած է մասամբ k-ի։

Սակայն մեր փոխառութիւններուն մէջ դ-ի տեղ իւր ունինք. ասոր ալ պատճառը կրկին է. բառասկիզբի իւերը կրնան բնիկ հայկական ձայնական օրէնքով նախաւոր դ-է դարձած ըլլալ. ինչպէս ունինք խըկել — աւղարկել, զըրկել; իաւաբել — աւղեարել, զաւրել; իառդ — աւղջորդ, դորդ։ Իսկ բառամէջի և բառավերջի իւ-երը թերևս յատուկ էին այն գաւառին թրքական ժողովրդական լեզուին, որ տեղէն որ գաղթած են Պօլսոյ հայոց նախնիքները։

Դիտ. — Այս հաշուով այն ٧-երը որ հայկական փոխառութիւններուն մէջ իւ-ի չեն վերածուած (տես վերը k, 2), այլ f են մնացած Պօլսոյ ժողովրդական թուրքերէնի արտասանութեան համեմատ, փոխառեալ են ոչ թէ

Փոքր-Ասիոյ մէջ, այլ Պօլիս դադիւնքէ ետք և Պօլոյ թուրք
քերէն. Այսպէս են օրինակ խալիքէն, ֆրանսերէն, նոր
շունարէն և ուրիշ եւրոպական լեզուի բառերը:

к=к. — Ըստեցաւ վերը թէ այս փոփոխութիւնը
տեղի կ'ունենայ միայն բառին վերջը և մյն պարագային
միայն, երբ այս к ձայնը թուրքերէնի մէջ ածանցման
կամ հոլովման ժամանակ կը փերածուի ɣ կամ ց ձայնե-
րուն. ինչ. كسك fisenk, كدرك direk, كدو dōsek ևն.: Ան-
շուշտ այս բառերուն ալ նախնական հնչումը ց=ով էր.
այսպէս՝ fisenɣ, dōseɣ, direɣ, որոնց համեմատ ալ ուրիշ
սեռականը կը կազմուէր: Բայց այս ց ձայնը՝ բառին ծայրը
դառնալուն պատճառաւ հետզհետէ թանձրանալով՝ փե-
րածուեցաւ թուրքերուն մէջ к-ի, իսկ հայոց մէջ պահուե-
ցաւ նախնական ձևով:

н=н. — ձ ձայնը (սաղըք flē)՝ սր օսմանեան
լեզուին մէջ պարզապէս ատամնակաւն և ձայնն ունի, մինչև
իսկ այժմ բոլոր Փոքր-Ասիական բարբառներուն մէջ կը
ներկայացնէ կակորդական և և կը հնչուի n, n', ng, ng'
և մինչև իսկ մեր փոխառութեանց նման ց. այսպէս թրք.
yalınaz «միայն» բառը Տրապիզոնի լազերուն, ինչպէս
և թուրքերուն բերնին մէջ yalaguz հնչումն ունի. նոյն
բառը Չաղաթայերէն կը հնչուի yalguz: Դրակ. թրք. **ba**
bana «ինձ, ինծի» կը հնչուի Փոքր-Ասիոյ մէջ ban'ga, Չա-
ղաթայերէն menga ևն.: Տարակոյս չկայ որ մեր փոխա-
ռութիւններն ալ այս նախնական հնչման համեմատ են:

б=б. б=ф. — Այս փոփոխութիւնը կը դառնայ بۆتүн
bütin=փիւթիւն «ամբողջ» և بۆتۈن бүsbütün=փիւսփիւ-
թիւն «բոլորովին» բառերուն մէջ՝ որ հայկական հնչման
մէջ б վերածած են փ-ի. Արեւելեան թուրքերէնն ալ
(տես R. B. Shaw, A Sketch of the turki language) ունի
بۆتۈن pütän, بۈتۈن püsütin՝ ճիշտ ժեր արտասանութեան
համեմատ:

г=г. г=η. — Այս ձայնական երևոյթին հետ հասեա-
լմաստութեան առնելով նաև г=г.г=η ձայնափոխութիւնը՝

որ մեր չորրորդ պարագային կը պատկանի, համեմատութեան առնելով նաև Փգր-Ասիայի թրքական բարբառները՝ որոնք երկու տեղն ալ ց հնչումն ունին, սա եղբայրական կապութեան կը հասնին թէ այս կարգի բառերուն ալ առաջին և նախնական ձևը ց հնչումն ունէր, ինչպէս որ գրութեան չ տառն ալ կը պահանջէ։ Այս հնչումը հետզհետէ փոխուելով՝ Պօլսական ժողովրդական թուրքերէն լեզուին մէջ վերածուեցաւ ց-ի. իսկ գրականին մէջ մաս մը մնաց անփոփոխ (ց), իսկ ուրիշ մաս մը ժողովրդական լեզուին հետեւելով դարձաւ ց ձայնին։ Փգր-Ասիայի տառիկ բարբառները, ինչպէս նաև այս տառիկ բարբառներէն փոխ առնող հայերէնը սակայն նոյն ց ձայնը ամէն պարագայի մէջ ալ առանց փոփոխութիւն մը մտցնելու պահեցին։

ց = չ ց = խ. — Ասոր վրայ տես $k = \text{چ } k = \text{խ}$ ։

Կը մնայ մեզի քննել մնացեալ ձայնափոխութիւնները. սակայն ասոնք ալ ազդած ըլլալով խիստ սահմանափակ շրջանի մը մէջ (մէկ կամ մի քանի բառ միայն), մանրամասն քննել չենք կրնար. մանաւանդ որ մեզի ծանօթ չեն նոյն բառերուն գաւառական ձևերը Փգր-Ասիայի գաւառաբարբառներուն մէջ. ապահով կ'երևայ սակայն թէ ասոնք ալ առնուած ըլլալու են Փոքր-Ասիայի այն գաւառին բարբառէն, որմէ որ գաղթած են Պօլսահայոց նախնիքը։

Չորրորդ պարագային կը պատկանի միայն $g = \text{չ } g = \eta$ ձայնափոխութիւնը, որուն վրայ տես $g = \text{չ } g = \eta$ ։

Մինչև այս տեղ խօսուածներէն կը հետևի թէ պօլսահայոց թրքական բառերը փոխ առնուած են Փգր-Ասիական բարբառէ մը և այն գաւառէն՝ ուր կը բնակէր պօլսահայոց գաղթականութեան գլխաւոր և առաջնակարգ ճիւղը։ Ասոր համար է որ պօլսահայ բարբառին մէջ կան մի քանի թուրքերէն բառեր, որոնք անծանօթ են պօլ-

ԹՈՒՐՔԵՐԷՆԷ ՓՈՒԱՌԵԱԼ ԲԱՌԵՐԸ

ՊՕԼՍԻ

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԼԵԶԱԻՆ ՄԷՋ

ՀԱՄԵՄԱՏՈՒԹԵԱՄԲ

Վանի, Ղարաբաղի եւ Նոր-Նախիջեւանի բարբառներուն

Այս առթիւնս մէջ ու (շրջաւ ա) կը ծառայէ նշանակելու բաց ա, իբր էա կամ լեզուաբանական այբուբէնով օ.

Յ տառը ամէն պարագայի մէջ ալ կ'արժէ եւր. ք գերմ. յ:

Վկայութեան առնուած օրինակներուն մէջ հայերէն բառերը տեղական արտասանութեան համեմատ չեն, այլ գրական ուղղագրութեամբ:

Ա.

Ա. տեսակ մը բացագանչութիւն է, որ խօսքի մը ծայրը դրուելով կը նշանակէ «արդէն, զարմանալի՛ բան».
օր. քսի՛նք ա՛, քարի՛նք ա՛, զարկի՛նք ա՛ (չեշտեալ և երկար ա՛): Նոյնը Վանեցոց մէջ է՝ և Նոր-Նախիջևանի մէջ ու՛՝ ձեով պահուած է. *marque d'affirmation dans certaines phrases qui servent de réponse à une autre.* = Թրք. *İâ* մի-
ևնոյն նշանակութեամբ և նոյն դիրքով. այսպէս վերի ձեերուն համապատասխան Թուրքերէն ձեերն են. *dedik â, götürdük â, vurdük â.*

Ազա Վ. «Ժողովքի անդամ. *membre (d'une société etc.)*». օր. մէնիսին ազաները փութիւն հոս են, «Ժողովքին անդամները բոլոր այստեղ են».= արար. *اعضا* *aza* «անդամ (մարմինի, ժողովքի)»: Արարերէն ձեւը իսկապէս *عضو* *azv* բառին յօքնակին է, բայց Թուրքերէնի մէջ եզակիի տեղ կը դորժածուի:

Պզառլամիշ ընել Վ. «չախել, յանդիմանել, սաստել. *reprocher, gronder*». = Թրք. *azarlamak* «յանդիմանել»:

Պզառլամա մէկուն ազատածը. *sauvé par quelqu'un*». օր. ես եմ ազառլամադ եմ. Ղարաբաղի բարբառով ազառլամա «ազատագրեալ. *esclave affranchi*». 2. արտօնագիր. *ordonnance, permis*». = Թրք. *azadlama* «արձակեալ գերի»:

† Ազիզ «սուրբ, մաքուր. *saint, propre*». միայն կը

դործածուի հետեւեալ ասացուածին մէջ. ջուրին պէս ազիգ ըլլաւ. այս խօսքը կ'ուզուի իբր օրհնէնք ջուր բերող կամ ջուր մատուցանող անձին. Ազատ դործածութիւն են ստացած ազիգ Վ. «սուրբ, տօն (օր). jour de fête, jour férié», ազիգ Ն. «քնքուշ, փափուկ, նազելի. tendre, délicat», մ'զիգ Ղ. «թանկագին (բարեկամ). cher (ami)». = արաբ. عزيز aziz «փառաւոր, սուրբ, մաքուր» և ին.:

*Ազլ ընել «պաշտօնանկ ընել. destituer», ազլ ըլլալ «պաշտօնանկ լինել. être destitué». կ'ըսուի նաև ազիլ ընել, ըլլալ. Այսպէս և ռզլ Վ. = արաբ. عزل azl «պաշտօնանկութիւն. destitution».

*Ազղըն Ն., Ս.գղուց Ղ., աջղուն Վ. «կատաղի, կատաղած (մարդ, շուն, ձի և ին.)». féroce, enragé (homme, chien, cheval etc.)». ազղընութիւն «կատաղութիւն. fureur, férocité, rage». = թրք. آذغون azğön «մոլորեալ, կատաղի. séduit, enragé».

Ազման «չափազանց մեծ. énorme». օր. usավրիսի ազման «usավրիս ձկան ամենամեծ տեսակը». = թրք. آزمان azman.

*Ազմիւր ըլլալ Վ. Ղ. «կատաղիլ. s'irriter, être furieux, être enragé», Ն. «ճապկտիլ, ձգձգուիլ. bâiller, avoir du ressort». Ն.-Նախիջևանցիները այս մտքով կը գործածեն նաև հայերէն անիլ ձևը. հմմտ. Պօլսոյ բարբառով ազմիւր ըլլալ «բազմանալ, շատ աճիլ (ծառերու համար միայն). croître démesurément (se dit des arbres)» երկրորդական նշանակութիւնը. = թրք. آزمق azmak.

*Ազսըմիւր ընել Վ. Ղ. «կատաղեցնել. séduire, enrager, rendre féroce». = թրք. آزدورق azdormak.

*Աթէւեմիւր ըլլալ «կրակ կտրիլ, զայրանալ, ոռոտիկ բարկանալ. être furieux, se mettre en colère». = թրք. آتشمک ateshmek.

*Աթէւ-պեօնէյի «կայծուղիկ, փոսուռայ. ver luisant». = թրք. آتس بوجي ates böjeyi.

Աթիֆ Վ. «խիզախ, համարձակ. hardi; audacieux». =
Թրք. اتاك atak. աղաւ. atik.

Աթլագ Պ., աթլաա Ն. Վ. Ղ. «անդուս, տեսակ մը
ընտիր կերպաս. satin». = արաբ. اطلی atlas. Ասկէ է նաև
ռուս. атлас նոյն նշ.:

*Աթլագնի «անգուս ծախող. marchand de satin». =
Թրք. اطلسجی atlasjə.

Աթլամա Վ. «ցատկելու խաղ. 2. ցատկաուժ. կարի
մեքենային լաթի վրայ առանց կարելու՝ բոլ թել ձգելով
անցած կարերը». օր. առ մաքիման զաւս աթլամա կ'ընէ
կոր. = Թրք. اتلما atlama «ոստում. 2. նոյն նշ.»:

*Աթմանա «բաղէ. faucon». = Թրք. اتما atmaja.

Ածսէր Պ., ածղահար Վ., ածսէհար Ն., ածղահա Ղ.
«վիշապ. dragon». = պրս. اذیر azider.

Ալ Վ. Ն. Ղ. «վարդագոյն կարմիր. écarlate, rose». =
Թրք. آل al.

Ալանա կամ արանա-պուլանա Պ., ալանա Ն., ա-
լաջա Վ., ուլոջո, իլոջո Ղ. «խայտաբղէտ, գոյնգոյն.
bigarré, de diverses couleurs». = Թրք. االا alaja, االا بولا alaja-bulaja.

*Ալանախ կը գործածուի միայն ալանախոյ ըլլայ «առ-
նելիքդ ըլլայ թող. ես քեզմէ վրէժս կը հանեմ սեբէշ
անգամ» ասացուածին մէջ. — Սովորական գործածութիւն
ունին ալանախ Ն., ալաջախ Ղ., ալաջաղ Վ. «առնե-
լիք, պահանջք. créance» նշանակութեամբ. = Թրք. االاك alajak.

Ալայ Վ. Ն. «բազմութիւն, խումբ, բանակ. foule,
multitude, troupe, armée». = Թրք. االا alay.

Ալայ-մալայ Ն. «ամբողջովին, խառնեմադանք բազ-
մութեամբ. confusément, en désordre, en foule». = Թրք. االا مالاي alay-malay.

*Ալալէրա «տակնուկրայ, խառնաշփոթ, խառնափրն-
դոր. mêlé, embrouillé, confus, pêle-mêle. 2. խառնաշփո-
թութիւն, տակնուկրայութիւն. confusion, désordre». = Թրք.

اورا alavira, որ իտալականէն փոխ առնուած ըլլալու է:

Ալաճըրանկա Վ. «եւրոպական. à l'euro péenne». — Թրք. آلافرانگه alafranga = իտալ. alla franca «ըստ ֆրանսականին»:

*Ալէմ կամ ալէմ-աւիսարֆ Ն., ալամ-աւիսարֆ Վ., ուլում-աւիսարֆ Ղ. «ամբողջ աշխարհ, ամէն մարդ, աշխարհք-Արարատ. tout le monde». օր. ալէմ-աւիսարֆ վըրադ պիսի խնդայ. ալէմին առջեւ ընդիլ եղանք. — արաբ. آلم alem «տիեզերք, աշխարհ»:

*Ալէսէվի կամ ալէսէվիէ «ընդհանրապէս, մեծ մասամբ, սովորաբար. en général, généralement, ordinairement». — արաբ. على السويه al-es-seviyye.

Ալէսա «պատրաստ. prêt, tout prêt» (իբր ածական. այս մտքով աւելի գործածական է հազր). օր. ալէսա կայներ է. 2. «ահաւասիկ, պատրաստ էմ. voilà! je suis prêt (իբր միջարկութիւն՝ ծառայող մարդոց)». Վերջի իմաստով է արասդա Վ. — Թրք. آلتا alésta = իտալ. allestare «պատրաստել» բայէն:

Ալէճ Ն., ալաճ Վ., ալսալ Ղ. «բոց. flamme». — պրս. آله alev «բոց»: Ասկէ նաեւ ալէճլէնմիւ ըլլալ «բոցավառիլ. s'entlammer», ալէճլէնսիւրմիւ ընել «բոցավառել. enflammer, embraser». — Թրք. aleflenmek, aleflendir-mek.

*Ալըխօմիւ կամ ալըխօյմիւ ընել «պահել, վար դնել. détenir, retenir, garder (մանաւանդ մարդ մը, հիւր մը)». — Թրք. آليقويما alə' koymak.

*Ալըմլը «ընդունակ, խելացի, շուտ հասկցող. intelligent, sensé, sage». — Թրք. آلملي aləmlə.

*Ալընմիւ ըլլալ «առնուիլ, զգածուիլ, ամոթ զգալ. être choqué, affecté, atteint, ému». — Թրք. آلمنم alənmak.

*Ալըւըխ Ն. «վարժ, սովոր. accoutumé, habitué», ալըւըղ Վ. «խառնակ, շփոթ. embrouillé, compliqué». — Թրք. آلهشيق aləşək «վարժ, սովոր. accoutumé, habitué».

*Ալլեմիս ըլլալ ն. վ. *վարժուիլ, սովորիլ, ընդերա-
նալ.* s'accoutumer, s'habituer. 2. *նոր վառած ածուխն
հրահրիլը.* commencer à prendre feu», ալլեմիս ընիլ Ղ.
չարչարուիլ, նեղուիլ. être gêné, avoir de la peine». —*Թրք.*
alışmak *վարժուիլ.* s'accoutumer, s'habituer.

*Ալլեվիիս Ղ. վ. *առուտուր, առուծախ.* commerce,
négoce», ն. *այլայլումն, շփոթութիւն.* confusion, trouble,
embarras». —*Թրք.* alış-viriş.

*Ալլեսքրմիս ընել վ. *վարժեցնել, սովորցնել.* accou-
tumer, habituer. 2. *նոր վառած ածուխը հրահրել.* em-
braser le feu», Ղ. *նեղել, չարչարել.* tourmenter, maltrai-
ter, faire souffrir». —*Թրք.* alışdərmaq.

*Ալթըխ կամ ալթըխ Գ., ալթըլ վ. *աւլ, այլ ևս.*
plus, davantage, dorénavant, désormais», ալթըխ կամ ալթ-
սըխ ն. *արդէն.* déjà». —*Թրք.* artık *աւլ ևս.* Առա-
ջին ձևին մէջ ք փոխուած է լ-ի, հայերէն հոմանիշ ալ
բառին ազդեցութեամբ. օր. ալ կամ ալթըխ երկամ
ըրիւր, այսինքն *չհետ վերջացուր.*

*Ալթիւս վ. *առակնուվրայ, խառնափնդոր.* embrou-
illé, confus, renversé». —*Թրք.* alt-üst.

†Ալիլ Գ., ալիլ վ. *կոյր.* avengle». —*արաբ.* alil
ախտաւոր, հիւանդ. maladif, malade». Արաբերէն նշանա-
կութիւնը տարբեր է, բայց Թրքական գործածութեամբ
բառս քաղաքավար ձևն է *کور* kūr *կոյր* բառին. Այսպէս
և հին պոլսահայերէնի մէջ.

†Ալլախ-պուլլախ *գարշելի, սիրտխառնուկ, խառնա-
փնդոր.* dégoûtant, détestable, sale». —*Թրք.* al-lak-bullak.

Ալլահալէմ *կարծեմ թէ.* je crois que». —*արաբ.* الله اعلم
Allah alim *Աստուած գիտէ.* Dieu sait».

Ալլը-փուլլու *զարգարուն, պննեալ.* orné, paré, en-
jolivé». —*Թրք.* allı pullu. բուն նշանակութիւնն է
*վարդագոյն-կարմիր և փուլ կոչուած զարդերով պըն-
նուած.*

Այլի «գած. plâtre, gypse», ալիլիմիւ բնել «գած քսել, գածով կպցնել, ծեփել. plâtrer».—**Թրք.** آچی alçı, آچیلماق alçılmak.

*Արարիւի ջրնել Վ. «ազանջ չկախել, մտիկ չընել, չլսելու դարձնել, կարևորութիւն չտալ. faire semblant de ne pas entendre ou de ne pas comprendre». այս ձևը գործածական է միայն բացասականով.—**Թրք.** آدرمق aldërmak «կարևորութիւն տալ և լսել»:

*Ախար «տուն—անդ, հողեր, կալուածներ. bien-fonds, immeubles, terrains».—**արաբ.** عاكار akar «կալուածք»:

Ախարէք «կալուածքներ. bien-fonds».—**արաբ.** عاارات akarat. նախորդ բառին յոքնակին է:

†Ախար—նուր «մշտահոս աղբիւր. fontaine qui coule toujours».—**կազմուած է Թրք.** آقار akar «հոսող, հոսուն, մշտահոս» և հայ. ջուր բառերու բարդութեամբ:

Ախրնըր Պ., ախրնրի Վ., ախրնի Ն. «յորձանք, հոսանք (ջուրի, գետի, ծովի). courant d'un fleuve ou de la mer».—**Թրք.** آكندى akëndë կամ آكنتى akëntë.

*Ախրպէք «վերջապէս, ամենէն վերջը. enfin, en dernier lieu, finalement». օր. ախրպէք, դուն կէնէ փութիս ուզածդ լիւր. Դարաբաղի բարբառին մէջ ոճով կ'ըսուի անդաքս խէր՝ այսինքն «վերջդ բարի՛րըլայ».—**արաբ.** آكبت akəbet.

Ախրա «ախտու. étable, écurie», կովի ախրու «գոմ. bouverie», խոյիսի ախրու «սիարախ. bercaül, bergerie».—**արաբ.** آخور axor «ախտու»:

Ախր Պօլսոյ մէջ գործածական չէ. ունին Վ. Ղ. և Հն. «վերջապէս. enfin» մտքով.—**արաբ.** آخور axor «վերջ, ետք»:

*Ախլաս կամ ախլաս արմուսի Պ., ախլաս Ն. «տեսակ մը տանձ. espèce de poire». Վանեցիք ունին Ախլաքու խնձոր՝ Ախլաթ կամ Խլաթ քաղաքին անունով.—**Թրք.** آخلات axlat կամ آخلط armudu.

†Ախնէ «սառակ. փարային երրորդ և զրուշին 4|120 մասը. aspre, tiers du para et dont 120 font une piastre».—

Թրք. آکے ak'ce. որ կուզայ Գ Գ ak «սպիտակ» բառէն. այս-
պէս և հայերէն usտի հնագոյն սպիտակ ձեւէն է:

*Ախմախ Կ. Դ. «ախմար, ապուշ, բթամիտ. sot, stu-
pide, idiot». = **արաբ.** آحمق ahmak.

*Ախսամիտիւ ընել «մինչև երեկոյ նստիլ, ժամանակ
անցընել. passer le soir, rester jusqu'au soir». = **Թրք.** آخسانلامق
axšamlamak կամ آخسانلامق akšamlamak.

*Ախսամիայրն Կ. «երեկոյն, երեկոյ ժամանակ. le soir,
vers le soir». = **Թրք.** آخسانلایم axšamlayən կամ آخسانلایم ak-
šamlayən.

*Ախսամիտիւն «երեկոյնը օղի խմելու սովորու-
թիւն. habitude de boire les soirs de l'eau-de-vie». = **Թրք.**
آخسانچیلق akšamjələk.

*Ախսի կամ աւսի Գ, աւսի Կ. «թթուիլ, հոտիլ,
աւրուիլ (կերակուրներու). se gâter (en parlant des mets)». = **Թրք.**
آكشيمك ekšimek «թթուիլ»:

*Ախպապա «անդղ թռչունը. vautour». = **Թրք.** آقبابا
akbaba.

Ախսի «բնութեամբ հակառակ, դեգ. rebours, acariâtre,
revêche». = **արաբ.** عكسي aksi. Ասկէ ախսիւն «դեգ բը-
նութիւն. dureté, cruauté, aigreur», ախսիւնմիւ ըլլալ
«դեգ բնութիւն դարձ դնել. s'aigrir, se fâcher, être re-
vêche».

Ախսինէ Գ, ախսընա Գ. Կ. «ի հեճուկս, հակա-
ռակը. à rebours, en dépit de». օր. ինծի ախսինէ բաներ
մի' ըսեր. = **Թրք.** عكسينه aksine.

*Ախսուաթա «առուտութ. commerce». = **արաբ.** اخذ و اعطا
axz u ita.

†Ախսէնիզ «ձերմակ ծով, Միջերկրական ծով. La Mé-
diterranée». = **Թրք.** آق دنز ak-deniz. այսպէս կոչուած է
հակադրութեամբ Kara-deniz «Սև ծով»-ին:

Ախսի Գ, ախսիւր Կ, mppmr Դ. «փերեկակ. mar-
chand de différants petits objets», mjusmr Դ. «շրջուն մանրա-
վաճառ. colporteur». = **արաբ.** عطار attar «համեմունք, անու-

շահոտ բաներ ծախող» արաբերէն բառը ժողովրդական թուրքերէնի մէջ առած է aktar ձևը և «փերեզակ» նշանակութիւնը:

*Ախրան *«ընկեր»*. camarade, compagnon. 2. տարեկից, հասակակից. ayant le même âge». = արաբ. اكران akran, որ թէև արաբերէնի մէջ յղբնակի է, սակայն թուրքերէնի մէջ եղակի գործածութիւն ունի *«ընկեր»* նշանակութեամբ:

Ախրէպ *«կարիճ»*. scorpion». = արաբ. عقرب akreb.

Ախրէպ *«ժամացոյցի սլաք»*. aiguille d'une horloge». = արաբ. عقرب akreb.

Ահէնկ *«ներդաշնակութիւն, երաժշտական գործիքի ձայնյարդարում»*. harmonie, accord». = պրս. آهنگ aheng.

Աղ Պ., ավ Ն. *«ձուկ բռնելու ուռկան»*. filet de pêcheurs». = թրք. اغ اغ. Ն. - նախիջկանցոց ավ ձևը ծագած է թրք. av «որս» բառին հետ շփոթուելով:

Աղա Պ. *«պարոն»*. արհեստաւոր և միջակ դասակարգի մարդոց միայն տրուած ածական. monsieur, ne s'applique qu'aux artisans et aux gens de la classe moyenne», Ն. *«մեծ եղբայր, հասուն հասակի մարդ»*. frère aîné, homme âgé», Ղ. Վ. *«պարոն, բարձր դասակարգի մարդոց տրուած պատուանուն»*. seigneur, titre donné aux gens de la haute classe». Ասկէ աղայութիւն *«մեծութիւն, ազնուականութիւն»*. noblesse», աղավարի *«մարդու պէս, քաղաքավար կերպով, վայելուչ ձևով»*. poliment, d'une manière polie. 2. *«մեծի պէս, ազնուականի երևոյթով»*. noblement, à la manière de nobles». = թրք. اغ اغa.

Աղան-խավունի *«կիտրոն»*. cédrat (fruit)». = թրք. اغاڭ قاونى ağağ kavunə *«կիտրոն»*, որ բուն կը նշանակէ *«ծառի սեխ»*:

†Աղըլ *«ոչխարի փարախ»*. bergerie». (այժմ աւելի գործածական է ախրը). = թրք. اغال ağal.

*Անա՛լանայիպ *«այլանդակ, բոլորովին տարօրինակ»*. étrange, extraordinaire, monstrueux». = արաբ. اعجاباڭ a]el-a]jaib.

Անայիպ Պ., ոջայիբ Վ. *«զարմանալի, զարմանալի»*

բան. étrange, curieux, chose curieuse!». = արաբ. عجائب aʃaib.

Անապ վ., անափ ն., ողմտի Ղ. «արդեօք. est-ce, est-ce que». = արաբ. عجب aʃeb.

Ա՛նապա Պ., ողաքա վ. «արդեօք. est-ce, est-ce que». = արաբ. عجا aʃeba.

Անելե վ. ն., նե՛լի Ղ. «աճապարանք. hâte. 2. շտապելու, ստիպողական. pressant, urgent. 3. շուտ, շուտով. à la hâte». օր. անելե մ'ը՛նեք. անելե գործ ունիմ. = արաբ. عجله aʃele «շտապ», թրք. عجله aʃeleli «շուտով, շտապով»:

*Անելեճի «անհամբեր, շտապող. impatient, qui se presse, se hâte». = թրք. عجله جي aʃeleji.

Անեմ Պ., ողմս վ. «պարսիկ. persan». = արաբ. عجم aʃem.

Անեմի ն., ողմսի վ. «անվարժ, անսովոր. inexpérimenté», անեմիութին խակութիւն, անվարժութիւն. inexperience, impéritie». = պրս. عجمي aʃemi.

Անեմիսան Պ., ողմսսան վ. «Պարսկաստան. Perse». = պրս. عجمستان aʃemistan.

*Անըմթըրախ «բիչ մը լեղի. un peu amer». = թրք. آجمتراق aʃəmtərak.

*Անի Պ. «լեղի, դառն. amer». Ղարաբաղի բարբառը կը գործածէ ողի «ցաւ, բանի մը չար հետեանքը. chagrin, la mauvaise conséquence d'une chose» նշանակութեամբ. = թրք. آج aʃə «դառն. 2. ցաւ»:

Անի Պ., աջի, աջրդ վ. «վրէժ, քէն, ոխ. vengeance, rancune, haine». = թրք. آج aʃə. հմմտ. անին հանել «վրէժը լուծել. venger, se venger de».

Անի սղան «quassia կոշուած ծառին կեղևը՝ որ իբր գեղ կը գործածուի. écorce de quassia». = թրք. آج آغاج aʃə ağaʃ.

*Ա՛նկեօղիւ «ծակաչք, անյագ, անկուշտ, ագահ. avide, avare». = թրք. آج گوزلی aʃ gözlü որ բուն կը նշանակէ «անթի աչքով»:

Ամա կամ ամմա Ա. Ն. Ա. «սակայն, բայց. mais, cependant. 2. չափազանցութիւն ցուցնող բառ. terme pour exprimer un excès». օր. ամմա խօսեցար հա՛՛ «խիստ շատ խօսեցար».=արաբ. اما emma.

Ամա՛ն Ա. Ն. Ա. «բացառանշուծիւն՝ ցաւ, կսկիծ արտայայտող, օգնութիւն խնդրող, ձանձրոյթ, զգուանք, յուսահատութիւն ցուցնող. interjection exprimant une douleur, une demande de secours, l'ennuie, le mépris ou le désespoir».=թրք. امان amaa.

*Ամէլ «բնական կարիք, փորը ելլելը. aller à la selle, faire ses besoins, besoin naturel». օր. ամէլ ունի՛ս, ամէլդ ի՛նչպէս է «բնական պէտքդ սովորական վիճակին է, ինչպէս է».=արաբ. اعمل amel, որ կը նշանակէ «գործ», բայց ունի նաև վերի նշանակութիւնը, ինչպէս որ պօլսահայերէն գործ՝ բացի իր սովորական նշանակութենէն, կը նշանակէ նաև «բնական կարիք». այսպէս և մեծ գործ «կղկղանք», պզտիկ գործ «մէզ»:

†Ամին կը գործածուի միայն հետեւեալ ոճին մէջ. ես ադ ըսածիդ ամին չեմ ըսեր «համաձայնութիւն չեմ տար, չեմ ընդունիր, այո չեմ ըսեր. je ne consents pas».=արաբ. امين amin «ամէն, եղիցի», որ է ազօթքներու վերջն ըսուած ամէն-ը:

Ամուհա Պ., էմնէ Ն., ո՛մի, ա՛մի (սեռ. ա՛մու) Ա. «հօրեղբայր. oncle paternel». Պօլսոյ մէջ կը գործածուի նաև մուրացկանները կանչելու համար.=արաբ. اعم amm «հօրեղբայր» բառէն յարմարացուած թրք. اموجا amuja հոմանիշ ձևէն:

*Ամպէր «յամբար ծաղիկը. ambre».=արաբ. انبر anber.

*Ամպէրիյէ «տեսակ մը ընտիր խմիչք, քաղցրօղի. ros-solis».=արաբ. انبريye anberiyye.

Այազ Ն. Ա. «պարզկայ. serein du soir, nuit sereine».=թրք. اياز ayaz.

Այազմա «կաթնաղբիւր, սուրբ աղբիւր. fontaine d'une eau réputée avoir des propriétés merveilleuses». նիւթին

հետ բառն ալ յունականէն ծագած է. =**թրք.** آيازما ayazma = յուն. ἄγλασμα.

Այախ *տոճիւնի թւեկը*, rais d'une roue». *դորձածական է միայն նոր-հախիջեանի բարբառով.* =**թրք.** آياک ayak «տաք. pied».

* Այախ-թախըժի *«ստորին դասակարգ, ուսմիկ ամբոխ»*. le vulgaire, bas peuple». =**թրք.** آياک طاقى ayak takamə.

Այար Դ., ոյմու Լ. «*ժամացոյցի ճշուութիւն*. précision d'une montre. 2. *ոսկիի, արծաթի յարգը, խառնուրդի աստիճանը*. titre, aloi. 3. *յարմար չափ*. degré juste, convenable». =**արաբ.** عيار ayar.

* Այարթիւ ընել ն. «*գլխէ հանել, անբարոյականացնել*. débaucher, séduire, démoraliser». =**թրք.** آيارتمک ayartmak.

Այըմիւ ըլլալ Դ., այմիւ ըլլալ ն. «*սթափիլ*. se désenivrer, se dégriser». =**թրք.** آيتمک ayəlmək.

Այըն Դ., այըլ Լ., այնըխ ն. «*սթափ, դինովութիւնը անցած*. désenivré, dégrisé», այըխութին «*սթափ վիճակ*. désenivrement, dégrisement», այըխնալ «*գլխէսթափիլ*. se désenivrer, se dégriser». =**թրք.** آيک ayək «*սթափ*».

* Այըպաւմիւ ընել Դ., այըբ անել Լ. «*ամէջնել, երեւին տալ, այսպանել, պարտաւել*. blâmer, accuser, incriminer, faire honte». =**թրք.** عيلاقم ayəblamak.

Այըրք «*տարբերութիւն*. différence». այսպիսի աստղ-ուածներու մէջ. այըրք չունի «*տարբերութիւն չունի*. il n'y a pas de différence». այըրք չեմ կրնար ընել «*չեմ կարող որոշել (աչքս կարճատես է)*. je ne peux pas distinguer, je suis myope, j'ai la vue courte». =**թրք.** آيتمک itmek «*զանազանել, որոշել*» Դրբ. ա'յըրք *բաժանուիլ*».

* Այըրմիւ ընել «*զատել, բաժնել*. séparer, partager». =**թրք.** آيرمک ayərmək.

Այի Դ., այու ն. «*արջ*. ours». այիմի «*արջ խաղցնող*. meneur d'ours». =**թրք.** آيو آيو کلام آيو آيو «*արջ*», آيو آيو آيو آيو «*արջ խաղցնող*».

* Ային-օյին Լ. ն. Դ. «*տղայական, խաղալիքի նման*,

այ լուրջ. enfantine, pas sérieux, puéril». = Թրք. آين اويون ayen oyun.

Այի չիչէյի «արեւածաղիկ. tournesol». = Թրք. آي چيچي ay čičeyi, որ կը նշանակէ բուն Վրասնածաղիկ. բառիս آي ay Վրասին» մասը չփոթուելով յետոյ այս «արջ» բառին հետ (հաւանականաբար դիտմամբ)՝ առաջ եկած է վերի ձևը՝ որ բուն կը նշանակէ «արջի ծաղիկ»:

*Այլախնի «սպասաւոր, ծառայ. serviteur, domestique, valet». այլախնիութիւն «սպասաւորութիւն, ծառայութիւն. service, domesticité». = Թրք. آيلاجي aylakjə.

*Այլըխ Գ., այլը Ե. «ամսական, ամսական ուճիկ. paye d'un mois, pension, salaire». = Թրք. آيلق aylək.

†Այխըրի «խոտորնակ, ծուռ, անկանոն. oblique, à travers, irrégulier (աւելի բարոյական մտքով)». այխըրի լախըրսը «անվայել խօսք. paroles indécentes». = Թրք. آرقوري arkuri «խոտորնակ, կողմնակի. oblique. 2. չափազանց. trop, excessif». Վերջի իմաստով շատ գործածական է կաթոլիկ հայերու մէջ:

Այդըռ Վ. Ե. Ղ. «մեծ, արու, յովատակ ձի. cheval entier, étalon». Պօլսոյ մէջ գործածական է աւելի նմանութիւն ցոյց տալու համար. օր. այդըռի պէս վազել. այդըռ կ'ըլմանիս. = Թրք. آيغر ayğər «մատակախաղ, չկըռտած ձի»:

Այնա Վ. «հայելի. miroir». այնայի պէս «հայելա՝ նման, շատ փայլուն, մաքուր. bien clair, brillant, resplendissant». ըստ այսմ նաև Ղարաբաղի բարբառով այնա «մաքուր, ջինջ. propre, brillant». = պրս. آينه ayine «հայելի»:

Այնանի Վ. «հայելի շինող կամ ծախող. marchand ou fabricant de miroirs», Ե. «ստախոս. menteur». = Թրք. آينهجي ayineji «հայելի ծախող կամ շինող»:

*Այնի Վ. «ճիշտ ու ճիշտ, նոյն ինքն. exactement, tout à fait le même». = արաբ. عيني ayni.

Այվա Ե. «սերկեկի. coing». այվանի «սերկեկի ծախող. marchand de coings». = Թրք. آيوا ayva, آيواجي ayvajə.

Այվա թիւյիւ «աղուամազ. duvet, poil follet». = Թրք. *ayva tüyü*, նմանութեամբ սերկեւիլի վրայի բարակ մազերուն:

*Այրլմիւ ըլլալ վ. «բաժնուիլ. se séparer». = Թրք. *ayrılmak*.

*Անալըիս խորթ մայր, մօրու, մայրագիր. *marâtre*. անարգական բառ է և այս պատճառաւ կը նշանակէ նաև «գէշ մայր, անարժան մայր, չար մայր. mère méchante». = Թրք. *analək* «մօրու. marâtre».

*Անան մեծ, անհեթեթ, խոշոր. *énorme, gros, gigantesque*. = Թրք. *anañ*.

*Անա-պապա-կիւնի վ. «խռովութիւն, յուզում, ջրփոթութիւն. confusion, désordre, trouble». = Թրք. *ana baba günü*, որ բուն կը նշանակէ «հօր մօր օր, ծնօղաց օր»:

*Անասան *sonfıa* վ. «մօրէ մերկ, բոլորովին մերկ. tout nu». = Թրք. *anadan doğma*, որ բուն կը նշանակէ «ի մօրէ ծնեալ»:

Անթիֆա վ. ն. Ղ. «եղական, անգիւտ. singulier, rare, introuvable. 2. հնութիւն. antique, objet d'antiquité». = Թրք. *antika* = իտալ. *antica*.

Անթիֆանի վ. «հնութիւններ հաւաքող կամ ծախող, հնագէտ. antiquaire». = Թրք. *antikaçı*.

Անիսօն վ. ն. «անիսոն. anis». = Թրք. *anison* = յուն. *άνισον*.

Անիսէ «անմիջապէս, իսկոյն. immédiatement, dans l'instant même». = Թրք. *anide*.

Անկարյա վ. «առանց վարձքի, լոկ մէկուն սիրտը չը կոտորելու համար յանձն առնուած և դժկամակութեամբ կատարուած գործ. travail fait forcément et gratuitement». = Թրք. *angarya* = յուն. *ἀγγαρία* «տարապարհակ աշխատանք. corvée».

Աննախ վ. ն., ա՛ննախ Ղ. «հազիւ թէ. à peine. 2. միայն. seulement, ne ... que. 3. բայց, սակայն. mais, ce-

pendant, pourtant». = Թրք. آنچاق anjak. օր. անչափ փնսր-
ունցիմք, աննախ գսանք. Աղաւոր աղջիկ է, աննախ
քիչ մը սօյլը պզտիկ է. Դուն աննախ մարդու սիւրս կոս-
րելու խօսքեր քրէ:

Աւ Գ. «պատուաստ (ծառի, մարդու). greffe, vaccine»,
Ն. «կորիզին մէջի նուշը. amande (d'un fruit)». = Թրք. آشى
aşo «պատուաստ. greffe, vaccine».

Աւրլա Գ., «զէգ. osselet». = Թրք. آشيق aşik.

†Աւրլա Գ., աւրլոյ Վ. Դ. «աշուղ, արեւելեան բանաս-
տեղծ-երգիչ. poète populaire». աւրլաութիւն «աշուղութիւն».
= արար. عاشق aşak «սիրահար. amoureux» բառէն, որ Թուր-
քերէնի մէջ առած է այս նշանակութիւնը:

*Աւրլմիւս քլլալ «մաշիլ. s'user». կը գործածուի միայն
կարծր նիւթերու համար. օր. երկաթ, քար, մանաւանդ
երկաթեայ գործիք մը կ'ըն. կակուղ նիւթերու համար կը
գործածուի միայն մաշիլ. օր. լաթերս մաշեցան. աս
խազման ա'յլքլա աւրլմիւս եղեր է. = Թրք. آشنق aşnmaq.

*Աւրլմիւս ընել Գ. «անցընել, բանի մը միւս կողմն
անցընել. faire dépasser, franchir. 2. գողնալ. voler, déro-
ber, filouter» (երգիծական լեզուով), Դ. «վրայէն ցատկել.
sauter par-dessus», Վ. «արշաւասոյր վազել. courir à toutes
jambes». = Թրք. آشورماق aşurmak.

Աւլամա Վ. «պատուաստով յառաջ եկած (ծառ, պը-
տուղ). ente, enté», Ն. «պատուաստ. greffe». = Թրք. آشلاما
aşelama.

Աւլամիւս ընել Գ., աւլայիւս անել Ն. «պատուաստել.
enter, greffer, vacciner». = Թրք. آشلاماқ aşelamak.

†Աւլանա Ն. Դ., աւլուխանա, աւլիխանա Վ. «խո-
հանոց. cuisine». այս հին բառին տեղ Գօլսոյ մէջ գործա-
ծական է հիմա մուրվախ. = պրս. آشخانه aşxane.

*Աւլիլ տես ալիւիլ:

*Աւնի Ն., աւլի Վ., աւլիազ Դ. «խոհարար, կերա-
կուր եփող. cuisinier». աւնի պաւի «խոհարարապետ.
chef-cuisinier». աւլազլսանա «խոհանոց. cuisine». = Թրք.

آشپاز ašpaz, آشپزخانه ašpazxane, آشجی ašjə, آشجی باشی ašjə bašə, պրս. آشپاز ašpaz, آشپازخانه ašpazxane.

*Աննալրի կամ աւննալրի Գ. «բարեկամութիւն», ճանչալորութիւն. connaissance, amitié», ա՛ննա Դ. «ծա- նօթ, բարեկամ. ami, connaissance», աւնալր Կ. «բարե- կամութիւն. amitié». = պրս. آشنا ašina «ծանօթ, բարեկամ», թրք. آشنا ašinalək «բարեկամութիւն»:

Աւուրէ՝ «մահմետականներուն յատուկ տեսակ մը ա- նուշապուր. sorte de bouillie sucrée au froment». այս ա- նուշեղէնին մէջ կը մտնեն ոչ միայն յաքար, չամիչ, ընկոյզ և ուրիշ այսպիսի քաղցր և համեղ նիւթեր, այլ և ասոնց հետ լուբիա, բակլայ և չն. այս պատճառաւ հայերուս ճա- շակով զգուելի կերակուր է աւուրէ-ն և խառնակ կերա- կուր մը ցոյց տալու համար ալ շատ անգամ կը գոր- ծածուի «Աւուրէ կ'ըլմանի» ասութիւնը. = արաբ. عاشوراء ašura «նոյն նշ.», որ կուգայ آش ašar «տասը» բառէն, նոյն անուշեղէնը միմիայն Մուհարրէմի տասներորդ օրը եփուելուն պատճառաւ:

*Աչրի Գ., աչրիսրի Գ., աչրդ Կ. «բաց տեղ, արձակ գաշտ. campagne, plaine, en plein champ». Ղարաբաղի բար- բառով՝ աչրի «բաց (օգի, տեղի, երկինքի համար). en pleine air, lieu découvert». = թրք. açık açək, açıklaç.

Ապա Գ., արքմ Կ. «խոշոր հիւսուած և յարգ չունե- ցող տեսակ մը ասուի. bure. 2. ասով շինուած վերար- կու. manteau de bure», ա՛րա Դ. «վերարկու. manteau». = արաբ. عباءة aba.

Ապանօզ Կ., ապանօս ն. «եբենոս անուն կարծր փայտը. ébène». = թրք. abanoz = جن. عبنوس. կ'ըսուի զորօրինակ ապանօզ խաճալը «եբենոսեայ գլուխ, այ- ոինքն՝ ըթամիտ, տխմար, անմիտ. stupide, bête».

*Ապլա «արաբ կին. femme arabe. 2. կը գործածուի նաև իբր կոչական արաբ կիներուն. nom pour appeler les femmes arabes. և ասկէ 3. բաղնիկանուհի թուրք կին. baigneuse turque». = թրք. Ablā abla «մեծ քոյր. sœur aînée».

Թուրքերէն բառն այժմ Թուրքերուն մէջ շատ գործածական չէ. հայացած ձեն ալ վերի իմաստներով միայն կայ. սակայն հնագոյն հայոց մէջ աւելի սովորական և աւելի ընդհանուր իմաստ մը ունեցած ըլլալու է, ինչպէս կ'երեւի հետեւեալ պօլսահայ մանկական զուարճախօսութենէն.

Վաղը կիրակի է.

Գիթդ ըռախի է.

Բերանդ խայմախի է.

Շունը քեզի ապլա է.

Այժմ գաւառներու մէջ մի քանի տեղ ապլա կը գործածուի «մայր, մայրիկ. mère, maman!» նշանակուած թեամբ և իբր կոչական.

*Ապլախ կամ աւելի ապլախ սուրաթը «կլոր երեսով, բոլորադէմ: au visage rond et plein». = Թրք. آبلآ ablak.

Ապլուֆա «չուրջանակի պաշարում. blocus». = Թրք. ابلوآ abloka = իտալ. blocco.

†Ապլուհայաթ կամ ապլուհայաթ սուլի Վ. «կենաց ջուր, սուրբ ջուր. fontaine de l'immortalité (ըստ մահմետականաց. այս իմաստով կ'ըսուի նաև Զեմզեմի ջուր, ապուզեմզեմ, ապուզեմզեմ սուլի). 2. մաքուր, յստակ, վճիտ ջուր. eau limpide et propre». Մահմետական գաղափարի բառ լինելով, մեր մէջ այնքան գործածական չէ. = Թրք. آب حیات ábâ hayyat (որ կուգայ պրս. آب ab «ջուր. eau» և արաբ. حیات hayyat «կենդանութիւն. vie» բառերէն) կամ آب حیات صوی ábâ hayyat suyâ (Թրք. سو su «ջուր. eau»). Իսկ ապուզեմզեմ կամ ապուզեմզեմ սուլի = Թրք. آب زمزم ábâ zemzem կամ آب زمزم صوی ábâ zemzem suyâ (Zemzem «Մէքքէի մէջ նուիրական ջրհոր մըն է. nom d'un puits sacré à la Mecque»).

Ապլուռ նուպլուռ Վ., ապլուռ չուպլուռ Ն. «խառնափնդոր, տակնուվրայ. embrouillé, pêle-mêle». = Թրք. آبور abur jubur.

Ապուխաթ Գ., արուկաթ Վ., ապլախաթ Ն. «փաստաբան. avocat». Պօլիս ծաղրելով և կատակով կ'ըսուի նաև հաւու ֆաֆ. = թրք. آووکات avokat = իտալ. avvocato.

Ապսալ Գ., ավդուլ Վ. «հագուստ-կապուստը անկանոն, թափած-թափթփած. nonchalant, bohème». = արաբ. ابدال abdal «ճգնաւոր, անապատական. ermite, moine musulman. 2. պարզամիտ, անմիտ. bonhomme, idiot».

Ապսէս Գ., ավդուսթ Վ. «մահմետականներու յատուկ կրօնական լուսացում. ablution religieuse des mahométans». = պրս. آبدست abdest.

*Ապսէսանէ «արտաքնոց, ճեմիչ. lieux d'aisance, water-closet». = պրս. آبدست خانه abdestxane, աղաւ. թրք. abdesthana.

*Ապսիլէզիզ կամ ապսիլլէզիզ «տեսակ մը պտուղ. գետնանուշ, կոնձեղ. souchet». = արաբ. حب الذيد habb-ul-leziz. մեր ձեւը յառաջացած է Ապսիլ-Ազիզ յատուկ անունին հետ շփոթելով.

Ապօնէ «բաժանորդագրութիւն, բաժանորդ. abonnement, abonné» (ըրազրի կամ ուրիշ բաներու. օրինակ՝ ճաշարանի, սափրիչի, ծովի բալնիքի ևլն.). = թրք. آبونه abone = ֆրանս. abonné.

*Առ Վ. Ն. «ամօթ, ամչնալը. honte, pudeur». = արաբ. عار ar.

Առապա Վ. Ն., ըրբա՛ Դ. «կառք, սայլ. voiture, chariot». = թրք. آرابه կամ عرابه araba. Ասոր տեսակներն են կովի առապա «սայլ. chariot», ծիւնով առապա կամ ծիւնի առապա «կառք, ձիով կառք. voiture», մօհանճիրի առապա «Մուհաճիրներու յատուկ տեսակ մը կոշտ ու հասարակ կառք. chariot de Mouhadjirs».

Առապանի Վ. Ն., արբա՛նի կամ ըրբա՛նի Դ. «կառապան. cocher». = թրք. آراباجی arabajə.

Առք «մեղու. abeille». = թրք. اری arə.

*Առլամիբ ըլլալ Գ., առլամիբ ըլլալ Ն. «ամչնալ, խախիլ. avoir honte, être confus». = թրք. اارلانمق arlanmak.

Առխա *հլն. տես Արխա.*

*Առմա «զինանշանք. armes, armoiries». = Թրք. آرمه arma = իտալ. arma.

Առմօնիկ *տես Արմօնիկ.*

Առնավոս Վ. «ալպանացի. albanais». = Թրք. آرنابود arnebud, աղաւ. Թրք. آرنابود arnavud.

Առնավոսնա «ալպաներէն լեզու. langue albanaise». = Թրք. آرنابودجه arnebudje, աղաւ. Թրք. آرنابودجه arnavudja.

*Առսրգ Ն. Վ. Ղ., առսուգ Ն. «անառակ, անհանդարտ, անամօթ. ehonté, impudent, effronté», առսրգութիւն «անառակութիւն, անամօթութիւն. effronterie, débauché, impudence», առսրգամնիւ ըկալ «անառակութիւն ընել. vivre en débauché». = Թրք. عارساز arszaz, عارسازانinak arszazaninak.

Առփա *հլն. տես Արփա.*

Ասա «հայոց պատրիարքին մեկանք. la crosse du patriarche arménien». = արաբ. عسا asa «դաւաղան, մեկան, ցուպ. bâton, sceptre».

Ա՛սրլ Վ. Ղ. բուն, բնիկ, ճիշտ ու ճիշտ. vrai, naturel, natal, propre», ա՛սրլ Ն. «յաճախ, բոլորովին. souvent, tout à fait». օր. ա՛սրլ Բսամպօյցի է. = արաբ. اصل asl «բուն, ծագում, արմատ, հիմնական. racine, origine, principe, original etc.». այս բառին վրայ տես նաև ասլ.

†Ասրլզասէ «ազնուական, ազնուածին. noble, de race». ասոր տեղ աւելի դործածական է հիմայ՝ ֆիլպար. = պրս. اصلزاد asolzade.

Ասրլպէնց Պ., ասլիբոնդ Վ. «կնդրուկ. oliban, encens». = արաբ. عسلبند asolbend.

*Ասրլսրզ «սուտ, անհիմն. faux, sans fondement, dénoué de fondement», ասլսրզ Ղ. «ժառանգութիւն. d'une basse naissance». = Թրք. اصلسز asolsaz.

Ասի Վ. «զմբոստ, ապստամբ, խեռ. rebelle, revêche, désobéissant». = արաբ. عاصي aso» Ասէէ ասիութիւն «զմբոստութիւն. insolence, obstination, esprit de révolte».

Ասլ կը գործածուի հետեւեալ ձևերուն մէջ. ասլը էսասը չկայ «բոլորովին անհիմն է (լուրը, խօսքը). il est tout à fait dénoué de fondements» (արաբ. اصل و اساس asl u esas «բուն և հիմեր. origine et fondements»)- ասլը ասսառը չկայ. կա՛յ «իրական չէ ամենեւին, իրական է. ce n'est pas réel du tout, est-ce vrai?» (արաբ. اصل asl «բուն. origine» և թրք. استار astar «աստառ, պատառ. doublure»)- ասլը քլայ, չքլայ, կա՛յ, չիկայ ևլն. «ճշմարիտ է, չէ, չէ. ce n'est pas vrai, est-ce vrai? faut-il croire?»- արաբ. اصل asl «բուն, հիմ»:

Ասլան 4. 1., ասլան-խափլան 5. առիւծ. lion. 2. (նմանութեամբ) քաջ, կորիճ. brave, vaillant, courageux. Պօլսոյ հին սերունդը կը գործածէ այռուծ = առիւծ՝ որ այժմ հետզհետէ կորսուելու վրայ է.- Թրք. ارسلان arslan.

Ասիը կամ ասիի փոկ (տափառը ուսէն կախելու համար). bretelle. ռուս. ремешок.- Թրք. آصق askə.

Ասմա 9. «խաղողի որթ. vigne, cep», ասմա սոխ 4. «կախան սոխ».- Թրք. آصما asma «կախուած. pendu, suspendu. 2. որթ. cep, vigne».

Ասմալըխ «տարիինայ. փայտէ յեցակներ՝ որոնց վրայ կը բարձրացնեն խաղողի որթը. treille».- Թրք. آصلاق asmalək.

Ասմա ֆիլիսի «կախ կողպանք, աղխ. cadenas».- Թրք. آصمه کیدی asma kilidi.

Ավ 4. 5. 1. «որսորդութիւն. chasse. 2. որս. gibier».- Թրք. آو av.

Ավազ կը գործածուի միայն ավազ ավազ պօռալ ասացուածին մէջ՝ «մէկ ձանի պօռալ, բարձրաձայն, միակերպ և շարունակ աղաղակել. crier à haute voix et continuellement».- պրս. آواز avaz «ձայն. voix».

†Ավանթա «չահ, օգուտ. bénéfice, avantage, intérêt».- Թրք. avanta = փտալ. avvantaggio.

Ավասանըխ «գործաւորի մը ամբողջ գործիքները. outillage».- Թրք. آوادانلک avadanlək.

Ավարա Վ. Ն. Ղ. «ուրիշը գործէ ձգող, անգործ (մարդ)» oisif, désœuvré. 2. անպէտք, անպիտան (նիւթերու համար)» bon à rien». այս բառէն են կազմուած իբի սինսէն ավարա ասուծիւնը «անմտութեամբ և անորոշողութեամբ ոչ մէկ և ոչ միւս կողմը հակած» neutre, homme indécis» (բուն թարգմանութիւնը «երկու կրօնքէ ավարա»), գործին ավարա ըլլալ «աշխատելու արգելք դառնալ» empêcher quelqu'un de travailler» ևլն. = պրս. آوارا «վտարեալ, միւրաժ, բաժնուած, անգործ, զուրկ» expatrié, égaré, séparé, oisif, privé».

† Ավարըզ «կոյանոց, լուսալիք» égoût». = պրս. آبریز abrız կամ آوریز avrız. աղաւ. թրք. avarəz. Այս բառը մեր մէջ նաև հավոօզ ձևն ունի.

* Ավրթմիւս ընել «խաբել, խաբխբել, սուտ յոյսերով պարարել, խաղցնել, խելքը գլխէն հանել» tromper, bercer de fausses espérances, entraîner dans l'erreur». = թրք. آوتمک avətmak.

* Ավրնմիւս ըլլալ «սուտ յոյսերով ժամանակ անցընել, ինքզինքը խաբել կենալ» se bercer, se repaître de fausses espérances». = թրք. آوتمک avənmak.

Ավրսու «օգոստոս ամիսը» août». = թրք. آغستوس ağustos, աղաւ. թրք. avəstos.

Ավլամիւս ընել «որսալ» chasser, aller à la chasse», ավլամիւս ըլլալ «գետինը թաւալիլ» se rouler à terre». = թրք. آولامق avlamak «որսալ» chasser». պօլսահայ ձևը թուրքերէնին նման փոխաբերաբար կը նշանակէ նաև «խաբել» tromper, duper».

† Ավլու «տան բակ» cour». հին ձև է, որուն տեղ այժմ գործածական է բակ. = թրք. حوی havlə «գաւիթ, բակ» cour, vestibule» որ արաբ. حول havl «բոլորտիք, շուրջ» autour, alentour» բառէն լինելու է.

Ավնի Վ. Ն., օվլի Ղ. «որսորդ» chasseur». կ'ըսուի նաև կատուներու համար. «ավնի կասու է, աղէկ մուկ կը բռնէ» = թրք. آوچی avjə.

Ավուն ն. *բուռ, փ. paume, poignée*. = *թրք. آص avu*].

Ասա վ. *«կղզի. île»*. = *թրք. آدا ada*.

*Ասա՛մնըլայըն *«լաւ, մարդու պէս, քաղաքավար կերպով. bon, poli, poliment»*. = *թրք. آدمجولين ademjileyin կամ adamjəlayən*.

Ասաւ վ. ն., ա՛ղաւ Ղ. *«անուանակից. qui porte le même nom»*. = *թրք. آداس adaş*.

Ասա չայի *«տեսակ մը խոտ. եղեսպակ. sauge»*. այս խոտը կը խաշեն և ջուրը կը խմեն. քրտնեցուցիչ դեղ է. = *թրք. آدای چای ada çayə, որ կը նշանակէ բուն «կղզիի թէյ. thé d'île»*.

Ասէք ն., մդմք վ. Ղ. *«սովորութիւն. coutume, habitude»*. = *արաբ. آدات adet*. ասկէ է հետեւեալ ասացուածքը. ասէք սաֆին օ՛լմասըն *«թող ձեւը չվերնայ, սովորութիւնը մնայ, առ ի ձեւակերպութիւն. pour la formalité»*. կ'ըսուի երբ բան մը կը կատարուի լոկ ձևի համար, թէև իսկապէս շատ անպէտք բան է:

Ա՛սէքա Պ., մ՛դմքմ վ. *«սովորաբար. ordinairement, le plus souvent*. 2. *ի մի բառ, պարզապէս. en un mot, en bref*. 3. *հասարակ. ordinaire, simple»*. = *արաբ. آدات adeta*.

Ասըմ ն., ա՛ղըմ Ղ., աղիւմ վ. *«քայլ. pas*. 2. *ցատկելու խաղ մը. sorte de jeu enfantin»*. = *թրք. آدەم adem*.

Արա *«միջոց (ժամանակի և տեղի համար). milieu, intervalle, interstice, espace de temps ou de lieu»*. օր. երկուփն արան *«երկու բաներու մէջտեղը. entre les deux»*. արա սալ *«միջոց տալ, հանգիստ՝ դադար՝ մի քիչ ժամանակ տալ. donner relâche, laisser prendre du repos, cesser»*. Ղարաբաղի բարբառով քեզ հետ ի՛նչ արա ունիմ *«քեզ հետ ի՛նչ գործ, ի՛նչ յարաբերութիւն ունիմ: quel rapport ai-je avec toi? qu'y a-t-il entre moi et toi»*. Վանի մէջ ալ *«գործածական է արա, արանջ մէջտեղը. intervalle, entre deux»*. = *թրք. آرا ara*.

*Արալաբմիւս ընել *«իրարմէ զատել, մէջտեղը անցը*

մը թողուլ, անջատել. séparer, disjoindre». = Թրք. آراتماق aralatmak.

Արալըխ ն., արալըղ վ. վ. «մէջտեղը. entre les-deux, le milieu. 2. միջոց (ժամանակի). espace de temps». օր. երկուքին արալըխը «երկու բանի մէջտեղը. entre les deux». աս արալըխ էկաւ «այս միջոցիս եկաւ. il vint en ce moment». երկու աչփի արալըխ «աննկատելի կերպով և յանկարծ, գաղտագողի. à la dérobée, clandestinement». = Թրք. ارالتق aralok.

Արախնին կամ՝ արախնի Պ., արախչի վ. «Հայաստանի հարաւային գաւառներուն յատուկ տեսակ մը գլխարկ. bonnet de paysans arméniens du sud de l'Arménie»: Ընդհանրապէս բառս նիւթին հետ համարուած է հայերէն և ազգային. և առհասարակ ազգասիրական ձգտում մը կայ պոլսեցոյց մէջ արախնինը ընդհանրացնելու. մինչև իսկ ասկէ 6—7 տարի առաջ այս ձգտումը գործնական գոյն ստացաւ. հայ վաճառական մը Հայաստանէն մեծ քանակութեամբ արախնին բերել տուաւ և շատ պոլսեցիներ սկսան արախնին դնել. բայց այս բանը շուտով արգիլուեցաւ կառավարութեան կողմէ և խափանուեցաւ. — Արախնին պրս. اراكچين arakč'in բառն է, որ կը նշանակէ բուն «քրտինք ժողովող (քրտինքը ծծելու յատուկ գդակ)»: և

Արայնի «պրպտող, փնտռող. chercheur». այս բառը այժմ իբր ածական կը գործածուի և աւելի նմանութիւն ցուցնելու համար. օր. ի՛նչ արայնի պէս կը փնտռակես կոր. ծօ, աս ի՛նչ արայնի տղայ ես. Հին ժամանակ սաւկայն նշանակած պիտի լինի Վորսուած բաներ փնտռելով զբաղող արհեստաւոր» (Պօլսոյ մէջ երբեմն աղքատ մարդիկ փոթորիկի ժամանակ ծովեզերքը երթալով՝ ծովափնեայ աւազը փոցխերով կը փորփորեն, ծովին մէջ կօրսուած առարկաներ փնտռելու համար, զորոնք ալիքները քշած կը լինին դէպի եզերք և գտնուած առարկաները ծախելով կ'ապրուին.) = Թրք. ارايچى arayəç.

Մրսոսքրմիւս ընել «փնտռակել, չորս կողմը մանրաւ»

խոյզ կերպով որոնել. rechercher, fouiller». = *թրք.* آراشدرمق araşdırmak.

Արատւրա, արատապիր Պ., արատաւս բիր Վ. «մերթ ընդ մերթ, երբեմն երբեմն. quelquefois, parfois, par moments». = *թրք.* اراده سوره ara sora, اراده بير arada bir.

**Արզ Վ. «կարօտ. envie, vif désir». կը գործածուի միայն արզը առնել աստղուածին մէջ. = պրս. آرزو arzu «փափաք, իղձ. désir, envie, vœu, souhait».*

**Արզու Վ. «փափաք, ցանկութիւն. désir, envie».* = *պրս.* آرزو arzu.

**Արզուամիւս ընել «կարօտնալ, փափաքիլ. désirer, souhaiter, envier».* = *թրք.* آرزولماق arzulamak.

Արզունալ Պ., արզընալ Վ. «աղերսագիր. requête, pétition (թագաւորին, տէրութեան մատուցուած)». կատուկով կ'ըսուի նաեւ Աւսուծոյ արզունալ ցալ «շատ երկարահասակ լինել. avoir une très haute taille». = *արաբ.* عرضحال arzuhal.

†*Արթըլի տես ա'թըլի.*

**Արխա Վ. Ղ. «պաշտպան, պաշտպանութիւն. appui, protection, protecteur». այս իմաստով կը գործածուի նաեւ հայերէն կոմակ՝ որ թարգմանութիւնն է թրք. համանիշ آركا arka բառին շինակ, թիկունք. dos. 2. պաշտպան, պաշտպանութիւն. appui, protection».*

Արխալլիս, արխալլըն Պ. «բեռնակրի համետ. dos-sière de portefaix», խա'լող, լրխա'լուդ, արխա'լուդ Ղ. «տետակ մը ասիական թաւ վերարկու. manteau de bure». = *թրք.* آركالوك arkalok, آركالاج arkalaj.

Արխաւսաւ Պ., արխաղաւ Վ. Ղ. «ընկեր. camarade, compagnon». = *թրք.* آركاداش arkadaş.

Արմուս «տանձ. poire», արմուսի ծառ «տանձենի. poirier», արմուսլուխ «տանձենիներու պարտէզ. jardin de poiriers», արմուսիէ «տանձի ձեռով թռուցիկ. cerf-volant en forme de poire». Արմուս բառը կը նշանակէ նաեւ «անմիտ, տիմար, կոշտ, կոպիտ. bête, nigand, rude, grossier».

և այս մտքով յատկապէս գործածական է տաճիկ զինուոր-
ներու համար. սակայն այս իմաստով աւելի գործածա-
կան են հայ. ցանձ, ցանձի կոթ բառերը (անարգանքը
տաճկաց անհասկանալի ընելու համար). իսկ ցանձ՝ պը-
տուղին նշանակութեամբ գրական բառ է. = թրք. ارمود
armud=պրս. ارمود emrud.

Արմոնիկ Վ. «նուագարան. harmonium». = թրք. آرمونيك
armunik=իտալ. armonico.

Մըյան կամ նաև այրան «միաժնախառն ջուր, թան.
petit-lait». = թրք. آیران ayran.

Արշն Վ., ալշն ն. Վ. «գազ, կանգուն (չափը).
aune, archine». = թրք. آرشون aršun.

Արշնլամիշ ընել «կանգունով չափել. mesurer à
l'aune». = թրք. آرشونلماق aršunklamak.

*Արսլէսս «կռիւ. querelle, dispute». = արաբ. عريده
arbede.

*Արսս «հող, կալուած (դեռ վրան տուն չլինուած).
terrain à bâtir». = արաբ. عرصه arsa.

*Արսրն Պ., աղդուջ, ալդուջ Վ. «գինի ծառք. genièvre». = թրք. آرديج ardəj.

Արփա Վ. ն. «գարի. orge». Պօլսոյ հին սերունդը
կը գործածէ դեռ գարի հայ ձևը. սակայն նոր լեզուին
մէջ արդէն հաստատուած է թուրքերէնը. = թրք. آرد arpa.

*Արփանըխ «գարիկ, աչքի վրայ թեթև չիտ. orgelet». = թրք. آردچق arpa)ək.

Արփանըխ ն. «փոքրիկ սոխ. petit oignon». = թրք. آردچق arpa)ək.

Արփանի ն. «գարեփածառ. marchand d'orge». = թրք. آردچى arpa)ı.

Ափալ քափալ Վ. ն. «յանկարծ և աղմուկով, ժխո-
րով, հապճեպով. tout d'un coup, inopinément». օր. ափալ
քափալ վրաս վազեց. = թրք. آبال طاپال apal tapal.

*Ափանըզ «յանկարծ, յանկարծակի. soudainement, su-
bitement». օր. ափանըզի բերել «յանկարծակիի բերել,

յանկարծ վրան յարձակիլ. livrer un assaut à l'improviste». = թրք. *اپانسز* apansəz. Ասոր տեղ աւելի գործածական են թրք. հէմէն, հայ. անկըծակի *հէն*..

Աֆիսէ կամ աֆիսէ շէֆերի «կիսայրած տեսակ մը շաքար. caramel». = արաբ. *عقيد* akide, թրք. *عقيد شكري* akide şekeri.

Աժ ընել Վ. *աներել*. pardonner». = արաբ. *عفو* afv, աւելի կ'արտասանուի *aff* *աներել*.. քաղաքավարական խօսք է ափ կ'ընես *աներողութիւն*, pardon!..

†Աժախան կը գործածուի հետեւեալ ձևին մէջ. աժախանները հանել, աժախաններս մի՛ հաներ *զիս մի նեղեր*. ne me gênez pas (այս նեղութեան մէջ կ'իմացուի նաև բարկութիւն, հոգ. սրտի նուազում, յուզմունք միանգամայն)». = արաբ. *خفقان* xafekan «սրտի բաբախում. palpitation de cœur», որ թուրքերէնի մէջ առած է այս ձևն ու նշանակութիւնը.

*Աճէրիմ Պ, աճէրիմ Ն., աճարիմ Վ., ուփուրիմ, ուփիուրիմ Ղ. «ապրիս, կեցցես. bravo!». = պրս. *آفرین* aferin.

†Աժօնօզ «յունական եկեղեցական նզովք. anathème». աժօնօզը *նզովեալ*. anathématisé». = թրք. *آفروز* aforoz = յուն. *ἀφορίζω* «բանադրել», *ἀφορίζεσθαι* «բանադրանք».

9.

Զաթը Պ., զաթի Վ. Ղ. «արդէն. déjà». Այս բառը ծագած է արաբ. *ذات* zaten հոմանիշէն և ոչ թէ *ذاتی* zati «անձնական, էական. personnel, essentiel» բառէն. զաթէն իբր բացառական ըմբռնուելով ենթադրուած է ուղղական զաթը ձև մը.

Զալիմ Վ. Ղ., զալիմ, զալիմնի Ն. «անգութ, բռնակալ, անողոր, հարստահարիչ, խիստ չար. cruel, oppresseur, tyran, très méchant». = արաբ. *ظالم* zalim.

*Զահմէթ Ն., զոհմութ Ղ., զոխմութ Վ. *անեղութիւն*. peine, gêne». օր. զահմէթ մ'ընեք *անեղութիւն մի քաշեր*,

ներսդութիւն, ես կ'ընեմ: ne vous gênez pas». զահմէք չըլլայ **եթէ** ձեզ նեղութիւն չ'ընիր. si cela ne vous gêne pas». զահմէք փաշէյ **նեղութիւն կրել**. être gêné». զահմէք **սալ** **մէկուն նեղութիւն տալ**, **յանձնարարութիւն մը ընել**. gêner, faire une commission». = **արաբ**. زحمت zahmet.

Զահմէքի Պ., զահմէքը Ն., զոհմոքը Ղ., զոխմոքի Վ. **նեղացուցիչ, ծանր (գործ)**. fatigant, difficile, gênant». = **թրք**. zahmetli.

Զահմէքսիզ Պ., զոհմոքսըզ Ղ., զոխմոքսըզ Վ. **գիւրին (գործ)**. sans peine, facile». = **թրք**. zahmetsiz.

Զահրէ Պ., զոխիրմ Վ. **անպարեղէն, արմախք**. cé-réales». = **արաբ**. زخيره zaxire.

Զամխ Պ., զամբղ Վ. **խէժ**. gomme». = **արաբ**. صمغ samg, **աղաւ**. **թրք**. zamk.

Զամպախ Պ., զամպաղ Ն. **չուշան**. lis, զամբեղ Վ. **ծաղիկ մը**. = **պրս**. زينق zenbak **չուշան**. lis).

Զամփարա **կնամուլ, իգասէր**. qui court les femmes, lubrique, damerets». = **պրս**. زينبار zenbare.

Զայ Ղ., զայի Վ. **այսպիսի բայերով՝** զայ ընել **«փըճացնել, ոչնչացնել**. gâter, abîmer», զայ ըլլալ **«փճանալ, ոչնչանալ**. se gâter, s'abîmer». = **արաբ**. ضائع zaiy **«կորսուած**. perdu».

Զայիժ Վ., զայիփ Ղ. **նիհար**. maigre», զայիճնալ Պ. **նիհարնալ**. maigrir, devenir maigre», զայիճուքին **նիհարութիւն**. maigreur, amaigrissement», զայիճ միս **անիւղ, ցամաք, նիհար միս**. viande maigre». = **արաբ**. ضيف zaiif.

Զանկրո զանկրո դողալ **«սաստիկ դողալ, զսփաւ**. frémir, trembler, grelotter de froid». = **թրք**. زانغر زانغر zangor zangor.

†Զանցա Ն. **սովորութիւն, կարգ ու կանոն**. habitude, usage». **օր**. հիսակուամ զանցան ասանկ կը վերցնէ **«այժմեան կարգ ու կանոնը, սովորութիւնը այսպէս կը**

պահանջէ» = խտալ. usanza «նոյն նշ.» Բառս ուղղակի խտալականէն առնուած պիտի ըլլայ, քանի որ ծանօթ չէ թուրքերէն այսպիսի ձև մը, որ եթէ երբեք գոյութիւն ալ ունենար *զանսա ձևն առած պիտի ըլլար և ոչ բնաւ զանցաւ:

Ջապիբ Վ. «ստիական-ղինուր. agent de police», ն. «սովորութիւն. habitude, usage» = արաբ. ضابط zabıt «ստիական-ղինուր»: Պօսոյ մէջ աւելի գործածական է զափսիյէ:

Ջաննը Պ., զոմն Վ. «կարծիք. opinion». զաննը կ'ընեմ «կը կարծեմ. je crois». հին սերունդին մէջ այս բառին տեղ աւելի գործածական է կարծիմ. բայց նոր սերունդին մէջ թուրքերէնը յաղթող կը գառնայ. = արաբ. ظن zann.

Ջապուն Վ., զաբուն Վ. «նիհար. maigre», ասոր տեղ Պօլիս աւելի գործածական է թրք. զալիմ. = պրս. زبون zebun «տկար, անզօր, նիհար. faible, maigre».

Ջառփանա, զառփիանէ Պ., զառաբխանա Վ. «փողերանոց, դրամ կտրելու տեղ. hôtel de la monnaie», զոռնուփիսանա Վ. «տակերչի խանութ. boutique d'orfèvre» = պրս. ضربخانه zarbxane «փողերանոց. hôtel de la monnaie».

Ջառով զոռով ն. «մեծ դժուարութեամբ, բռնի, հազիւ հազ. difficilement, avec peine, par force, à peine». այսպէս նաև զօ՛ն զառ, զօ՛նափի, զօ՛նզոռափի, զոռո՛վ զառո՛վ, որոնք նոյն նշանակութիւնն ունին. = թրք. زارزور zarzor, زوراکي zoraki. իսկ զառով, զոռով հայաձև գործիականներ են:

Ջառմ. «բաժակի կրկնոց, բաժակակալ, սկահակ. soucoupe» = արաբ. ظرف zarf. Աւելի գործածական է զարմ «գրչակալ. porte-plume» նշանակութեամբ (գրչի այն երկաթեայ մասը՝ որ անցուած է գրչակոթին վրայ և որուն վրայ կ'անցուի գրչածայրը):

Ջավալը ն., զավալու Վ. «խեղճ, թշուառ, արգաս հատելի. pauvre, malheureux, pitoyable, misérable» = թրք. زواللو zevallu.

*Ջավգավաթ Պ., գառգավաթ Պ. Վ. «կանաչեղէն. légume». *փոխաբերաբար* ն. գավգավաթը «ցրուած մարդ. homme à l'esprit dissipé». = *արաբ.* سبز sebze *բառին արաբաձև* سبزوات sebzevat *յոթնակիէն. Ասկէ* գավգավաթի «կանաչեղէն ծախող. marchand de légumes». = *թրք.* سبزواتجا sebzevatja.

Ջար «թաղանթ, բարակ մաշկ. membrane, pellicule». = *թրք.* زار zar.

Ջար Վ. «տապեղուլունք (նարտախաղի մէջ ոսկրեայ խորանարդները). dé à jouer. 2. (փոխաբերաբար) բախտ, յաջողութիւն. chance, bonne chance». = *թրք.* زار zar.

Ջարար ն., զոռոռ Վ. Ղ. «շնառ. dommage, perte, dégât» = *արաբ.* ضرر zarar. *ասկէ* զարարը «շնասակար. nuisible» = *թրք.* ضررلو zararlu, զարարսը «անշնառ. inoffensif» = *թրք.* ضررسز zararsəz.

Ջարիճ «նրբաճաշակ, նրբագեղ, սիրուն. élégant, mince, joli». = *արաբ.* ظريف zarif.

Ջափս ընել Պ., զաճթ անել ն., զոճթ անել Վ., զավթել Ղ. «գրաւել, զսպել, տիրել. s'emparer de, dompter, dominer». զափս ըլլալի «կարելի լինել գրաւել, զսպել, տիրել. pouvoir dompter, être capable de dominer». սա սրդան զափս ըրէ (զսպէ, շատ անառակ է). ինկիլիզը շաստ սեղ զափս է ըրեր «Անգլիացին շատ տեղ նուաճեր, գրաւեր է». աս սեղանը շաստ սեղ զափսը կ'ընէ կոր (շատ տեղ կը բռնէ, մեծ է). ինչո՞ւ ունեցածս-չունեցածս փոխ զափս ես ըրեր (բովի պահեր, գրաւեր, վար ես դրեր). = *արաբ.* ضبط zabt.

Ջափսիյէ Պ., զաճթիյա Վ. «սատիկան-զինուոր. agent de police». = *արաբ.* ضبطية zabtiiyye.

Ջաճոա «նաւախիճ. նաւի մէջ ծանրութեան համար լցուած աւազ, քար կէն. lest». = *թրք.* صفر safra = *իտալ.* zavorra.

Ջաճոա ն., սաճոա Վ., սոճիոա Ղ. «մաղձ. bile», զաճոալը «մաղձային, մաղձոտ. bilieux». = *արաբ.* صفرا

safra «մաղձ. bile», թրք. صفرالو safralu «մաղձային. bilieux».

Ձաճուան Գ., զուփոռն Դ. «քրքոււմ. safran».—արաբ. زعفران zaferan, աղաւ. թրք. صفران safran.

Ձէէր կամ քիչ անգամ զէնէր Գ., զայլր Ե. «այնպէս կ'երևայ, թերեւ, արդեօր. il semble, peut-être, est-ce que».—արաբ. ظاهر zahir «յայտնի, ակներև. évident, manifeste».—օր. զէէր անոր խապար տուեր է.

Ձէթին Գ., զէթուն Ե., զէթոն (կարգւած զէթուօ՛ն) Վ., զէթուն Դ. «ձիթապտուղ. olive».—արաբ. زيتون zeytun, աղաւ. թրք. zeytin.

Ձէթինի ձիթագոյն. նուրբ դեղնականաչ. olivâtre».—արաբ. زيتوني zeytuni.

Ձէթինիկ ձիթաստան, ձիթենիներու պարտէզ. jardin d'oliviers».—թրք. زيتونلک zeytunlök, աղաւ. թրք. zeytinlik.

Ձէթիննի «ձիթապտղավաճառ. marchand d'olives».—թրք. زيتونجي zeytunjö.

Ձէթին յաղի Ե. Վ. «ձէթ, ձիթաիւղ. huile d'olive».—թրք. زيتون ياغی zeytun yağı.

Ձէթին յաղնի «ձիթավաճառ. marchand d'huile d'olive».—թրք. زيتون ياغجي zeytun yağji.

Ձէհիր Վ. Ե., զրհմոր Դ. «թոյն. poison». երեսէն զէհիր կը վազէ «չափ դաժանադէմ է. il a le visage très dur, très sévère». զէհիր ru nışu (անէծքի ձև է. terme de malédiction). զէհիր կ'ըլմանի «չափ դառն, լեղի է. il est trop amer».—պրս. زهر zehr. Ձէհիր Գ. կը նշանակէ նաև «թանաք պատրաստելու նիւթ. matière pour préparer de l'encre».

Ձէհիր զէմպէրէի Գ., զէհիր զոմբոռմ Վ. «սարսափեղի դառն ու լեղի. trop amer». աս ի՛նչ զէհիր զէմպէրէի բան է.—պրս. زهر زنبورك zehr-i zenburek, աղաւ. թրք. زهر زنبرك zehir zenberek, որ բառացի կը նշանակէ «փոքր սիծակի թոյն. poison de petite guêpe».

Զէհիր զըխըմ Պ., զէհիր զըխկում, զառ զըխկում Վ., զըհուր զըխկում Վ. «խիստ լեզի, դառն. trop amer». առ ինչ զէհիր զըխըմ բան է. կերածդ զէհիր զըխըմ ըլլայ. = زهر زقوم zehr-i zakkum (արաբ. zakkum ըստ մահմետական պատմութեանց դժոխքի մէջ բուսնող ծառ մըն է, որուն չափազանց լեզի պտուղները սատանաներու գլուխներէ կը բաղկանան և կը ծառայեն իբր սնունդ մեղսորդներուն. arbre qui, selon les contes mahométans, croît dans l'enfer, et dont les fruits trop amers consistent en têtes de démons et servent de nourriture aux réprouvés. և պրո. zehr «թոյն. poison», որով վերի ձեռ բուն կը նշանակէ «Զաքքում ծառին թոյնը. poison du Zaqqûm»).

Զէհիրլէմիւ ընել «թունաւորել. empoisonner», զէհիրլէմիւ ըլլալ «թունաւորուիլ. être empoisonné», զէհիրլէմիւ ընել «թունաւորել. empoisonner», զէհիրլի «թունաւոր. véneux», զէհիրսիզ «անթոյն. sans poison». = թրք. زهرlemek zehrlemek, زهرلنmek zehrülenmek, زهرلتمك zehriletmek, زهرلى zehrli, زهرسى zehrşiz.

Զէմին «կերպասի կամ պատկերի յատակ. fond d'une étoffe ou d'une peinture». = պրո. زمین zemin «երկիր, գետին, հող. terre, sol».

*Զէմնը ընել «բամբասել. médire, dire du mal». = արաբ. ذم zemm.

Զէմպլէկ Պ., զմպմրմ Վ. «զսպանակ. ressort». զէմպլէկի «զսպանակաւոր. à ressort». = թրք. زنبرك zenberek, زنبركلى zenberekli.

Զէմպիլ Պ., զմբիլ Վ., զմբիւլ Վ. «զամբիւլ. corbeille, panier». = արաբ. زنبيل zenbil.

Զէյպէկ «Փոքր-Ասիացի ցեղ մը. race habitant l'Asie-Mineure». = թրք. زيبك zeybek.

Զէնաաք կամ զէնահաք Պ., զէնիհաք Ն., սոնոհաք Վ. «արհեստ. métier. 2. ճարտարութիւն, հնարիմացութիւն. art, habilité, adresse». օր. զէնաաքս խուլումնուրիւն է «արհեստս ոսկերչութիւն է». մենծ զէնաաք ունի

«չատ հնարիմաց է, արուեստագէտ է».
= արաբ. صنعت sa-naat.

Զէնաաթֆյար կամ սանաաթֆյար Պ., սոմոթֆյար կամ սոմոհաթֆյար Վ. «արուեստագէտ, վարպետ, ճարտարարուեստ. industrieux, ingénieur».
= պրս. صنعتکار sanaatkyar.

Զէնկին ն., զոնգին Վ. «հարուստ. riche».
= թրք. zengin.

Զէննէճիլ Պ., զոնցոճիլ Վ., զըննըճիլ ն., զոնցո-իլիլ Ղ. «կոնճալզպեղ. gingembre».
= արաբ. زنجبيل zenjebil կամ زنجفيل zenjefil.

Զէպէլլանի «սոսկազիթխար, տգեղ և հսկայ. monstrueux, énorme et laid».
= թրք. زبلايى zebellayi.

*Զէպիլ Պ. «մահմետական բարեպաշտական հաստատութիւն՝ ուր ձրի ջուր կը բաշխուի. fondation pieuse mahométane où l'on distribue gratuitement de l'eau».
Ն.-Նախիջևանի բարբառով զէպիլ ըլլալ կը նշանակէ «մէկուն քով խիստ շատ երթալ-գալ. fréquenter qn.».
= արաբ. سيبيل sebil՝ որ ունի միայն առաջին նշանակութիւնը:

*Զէպիլնի «ձրի ջուր բաշխելու համար վարձուած մարդ. homme salarié pour distribuer gratuitement de l'eau».
= թրք. سيبيلجي sebilji.

Զէվզէկ ն., զովզոզ Վ. «թեթեամիտ. léger de caractère ou de conduite».
= թրք. زوزك zevzek.

Զէվզէկէնմիւ ըլլալ ն. «թեթեւնալ, թեթեամտութիւններ ընել. faire des niaiseries».
= թրք. زوزكلنمك zevzeklenmek.

*Զէրզէլէ Պ., զովզոյտ Վ. «երկրաշարժ, շարժ. tremblement de terre».
= արաբ. زلزله zelzele.

Զէրզէպիլ «լուացուելու համար ձեցունէն կախուած ջուր սրսկելու ցնցուղ. douche».
= արաբ. سلسيل selsebil.

†Զէրէ, զէրէմ, զէրէ ֆի Պ., զէրէ ն. «սրովհետեւ, վասն զի. parce que, car».
= պրս. زیرا zira.

Զէրէն «նարկիս ծաղիկը. narcissé».
= թրք. زرن zeren.

Զէրսալի Պ., զէրսալու ն., զուրդալիլ Վ. «կորիզը

դառն ծիրան. prunus pseudoarmeniacus. = **պրս.** زردالو zerdalu, **աղաւ. Թրք.** زردالى zerdali.

Ջէրսէ ն. քաղցրեղինձ. բրինձով, շաքարով և քրքումով շինուած անուշեղէն. mets préparé de riz, de sucre et de safran. **զըռդա վ. քրքմագոյն.** de la couleur du safran. = **պրս.** زرده zerde.

Ջէրսէչալ «հնդիկ քրքում. դեղին կոճ. curcuma.» = պրս. زردچاو zerdeçav.

Ջէրսէփիլալ Պ., զոռդոփիլալ վ. «պրան զէրսէ անցուած փիլալ. pilau mêlé de zerdé.» = Թրք. زردپلاو zerde-pilav **կամ** زردپلاو pilav-zerde.

*ՋէՖիլեմփե քլլալ «ծաղրել, վրան խնդալ. se moquer de.» = Թրք. ذوقلنمك zevklenmek.

ՋէՖիկ Պ., զէՖիս ն. «ուրախութիւն, զուարճութիւն, ծաղր, խնջոյք. divertissement, amusement, joie, festin, raillerie», զէՖիկի ելլալ «ծաղրելաւ սկսիլ. se mettre à se moquer de», զէՖիկ ընել «զուարճանալ, ուրախանալ. s'amuser, se divertir», զէՖիկ ու սէՖա «ուրախութիւն, ցնծութիւն, խրախճանութիւն. joie, allégresse, festin.» = արաբ. ذوق zevk.

Չըք վ. ն. «հակառակ. contraire, fâché». օր. իրսրու ֆեհ զըք եմ «խռով են. ils se sont fâchés». զըք երթալ «հակառակ վարմունք ցոյց տալ, հետը գէշ վարուիլ. contrarier». զըքիս եկաւ, զըքիդ եկաւ, զըքին, զըքերնուս կուգալ **էլն. «ինձ, քեզ էլն. հակառակ, ի հեճուկս կը թուի. cela me fâche.» = արաբ. ضد zədd.**

Չըքընա ն., զըքընա վ. «ի հեճուկս, հակառակութեամբ. en dépit de, pour contredire.» = արաբ. ضد zədd **շառֆն ضديه zəddəna Թրքաձև տրական հօլովէն, որ նաև Թարգմանաբար պահուած է. տես զըք. Թր. զըքընա կ'ընէ կոր «հակառակութեան համար կ'ընէ». զըքընա խօսքեր «ի հեճուկս, հակառակութեան համար ըսուած խօսքեր».**

Չըմպա վ. ն. «գալլիկոն, ծակիչ մկրատ. ciseau à forer», սիւմբոմ վ. «մխոց. piston.» = Թրք. زنبه zənba **կամ** زنبه zəmba = **պրս.** سنبله sünbe.

Զրմիառա կամ զրմիառա ֆյաղըսի Պ., սըմփառա Վ. «ամպատիճ. զմռնիտեան քարի փոշիի խաւ մը կպցուցած թուղթ՝ առարկաները շփելով յղկելու համար գործածուած. émeri».—**Թրք.** سَمپاره səmpare կամ مپاره zəmpara կամ مپاره کاغدی zəmpara kyagədə—**պրս.** سُمباره sūmbare.

Զրնկըռ զրնկըռ Ն., զրնգըռ զրնգըռ Վ. «սաստիկ դողալ՝ զոփալ՝ բան մը ցնցել՝ շարժել. trembler ou secouer fortement».—**Թրք.** زنگیر زنگیر zəngər zəngər.

†Զըպուն Վ., զուպուն Ն. «բաճկոն, ներքնակ. շապիկին վրայէն հագնելու կարճ զգեստ. chemisette, gilet».—**Թրք.** زبون zəbun.

Զըռզօփ «չատ թեթեամիտ, խիստ թեթևօղիկ. fort léger de caractère ou de conduite».—**Թրք.** زرزوپ zərzop.

Զըռըթը Պ., զըռըթի Վ. Ն. «ձխոր, շփնդ. bruit, rumeur. 2. աւելորդ, անպէտք, անօգուտ. superflu, inutile».—**Թրք.** زردی zərəldi.

Զըռթլան Պ. «բորեան, բորենի. hyène», Վ. «յոյլ, դատարկասրտ. paresseux, fainéant», Վ. «տգեղ, անճոռնի. laid, difforme».—**Թրք.** صرتلان sərtilan.

Զըռխ Վ. «զրահ. cuirasse».—**պրս.** زره zərē.

Զըռխըռ Պ., զըռխի Վ. «զրահաւոր. cuirassé. զըռխըռ պաճօր «զրահաւոր նաւ, մարտանաւ. vaisseau de guerre».—**Թրք.** زرهلی zərhlē.

Զըռնրխ Պ., զըռնրխ Վ. «զառիկ. arsenic, orpiment. 2. ոչինչ. rien».—**պրս.** زرنیخ zərnoχ, որ **Թրք.** زرنیک zərnök ձեն առած է:

Զըրի-զըրի, զըրիռ զըրիռ Ն. «չուտ շուտ, արագ արագ (ցատկելու համար կըտուի). vivement, rapidement, promptement (adverbe pour sauter)».—**Թրք.** زپر زپر zəpəzəp, زپر zəpər zəpər.

Զիլ «ծնծղայ. cymbale».—**Թրք.** زل կամ زیل zil.

Զիլ Վ. Ն. Ղ. «սուր (ձայնի համար). soprano».—**Թրք.** زیل zil.

Զիյան Վ. Ն. Ղ. «զեան, վնաս. dommage».—**պրս.** زیان ziyan.

Զիյանֆյար Վ. «*Ֆնաս հատցնել (թուլլթ պատուել, աման կոտրել, նիւթ մը փճացնել և այլ այսպիսի փոքրիկ վնասներ) սիրող. qui aime à faire de petits dommages.*» = պրս. زیانکار ziyankyar.

Զիյաճէք Ն. «*խնջոք, հացկերոյթ. festin, banquet.*» = արաբ. ضیافت zoyafet.

Զիննիլ Ն., զրնջիլ Վ. Ղ. «*շղթայ. chaîne.*» = պրս. زنجیر zənǰir.

Զիննիլլէմէ Պ., զնջիլլումմ Վ. «*շղթայաձև հիւսկէն. enchainure.*», Ղ. «*շղթայակապ. enchaîné.*» = թրք. زنجیرلеме zənǰirlame.

Զիննիլլէմիւ ընել Պ., զնջիլլումիւ անել Վ. Ղ. «*շղթայակապել, շղթայի դարներ. enchaîner.*» = թրք. زنجیرلemek zənǰirlemek.

Զիպիլ Պ., զիբիլ Ղ., զրբիլ Վ. «*աղբ, աղբիււր, ժելս. ordures.*» = արաբ. زبل zibl. Այս բառին տեղ այժմ Պօլիս դորժածական է թրք. չօփ կամ չէօփ.

Զիւլալ Պ., զուլալ Վ. «*յստակ, վճիտ, ականակիտ (Չուրի համար). claire, pure, limpide (en parlant de l'eau).*» = արաբ. زلال zülal.

Զիւլիճ, զիւլիճներ Պ, զլիճ, զլիճներ Վ. «*խոռոպիք, քունքերուն վրայ գտնուած մաղերը. boucles de cheveux.*» = պրս. زلف zülf, որ թուրքերէնի մէջ հայերէնէն պէս յաքնակի ձևով դորժածական է.

Զիւմպիլ «*յակինթ ծաղիկը. jacinthe.*» = պրս. سنبل sünbül.

Զիւմրիս Պ., զիւմրիս Վ. «*զմրուխտ քարը. émeraude.*», զիւմրիս, զիւմր Ղ. «*զմրուխտ. émeraude. 2. տեսակ մը արծիւ. espèce d'aigle.*» = արաբ. زمرد zümürriid, որ թրք. zümürüt ձևն առած է.

Զիւմրիսի «*զմրխտագոյն կանաչ. vert, à la couleur d'émeraude.*» = արաբ. زمردی zümürriidi, որ թրք. زمردی zümürüdi ձևն առած է.

Զիւլխարս «*աճկուտի, աղքատ, չքաւոր. pauvre.*» կը

գործածուի կատակի մէջ միայն. այսպէս և հայ. անկուսի.
==**թրք.** زوكورت zügürt.

Զիրաճէ զնձուլա. girafe. 2. նրբագեղ, նուրբ. fin, mince». = **արաբ.** زرافه zürafe. հին հայ փոխառութիւն է գուննափայ.

Զիճիր Պ., զէճիր Ն. «կորկ. սիկարի ծուխէն դոյա-
ցած դեղին կեղտը. crasse amassée dans le tuyau d'une
pipe. 2. թանձր, խիստ (մութ). très obscure, ténébreux». **օր.** աս ի՛նչ զիճիր մութ է. = **թրք.** zifir որ ունի
երկու նշանակութիւններն ալ:

*Զիճիր-խարանըլի «խիստ խոր մութ. grande, pro-
fonde obscurité». = **թրք.** zifir karanlık.

Զիճս «ձիւթ. poix». = **արաբ.** زيت zift. Անէծքի մէջ
կ'ըսուի զիճսս ուտես, զիճսս ծամես, զիճսին քօքր,
զիճս քլլայ կերածդ, զիճսին քօքր ուտես կ'ըն..

Զիճօզ «տիղմի, ցեխի ցայտ, բիծ. tache de boue. 2.
ունայն, թափուր, պարապ. vain, vide». = **թրք.** zifos
= յուն.

Զուլում Վ. Ն., զիւլում Ղ. «մեծ փորձանք. misère,
calamité, désastre. 2. կեղեքիչ, խիստ չար, անագորայն.
oppresser, cruel, impitoyable». **օր.** աս ի՛նչ զուլում էր
գլուխնիս էկաւ. ի՛նչ զուլում տղայ է. = **արաբ.** ظلم zulm
«անիրաւութիւն, հարստահարութիւն, կեղեքում. oppres-
sion, injustice».

Զուռնա Վ. Ն. Ղ. «փող, նուագափող. hautbois. 2.
հաստ և անախորժ (քիթ, ձայն). ranque, désagréable, dif-
forme (voix, nez)». = **թրք.** زورنا zurna.

Զուռնանի Ն., զուռնացի Վ. Ղ. «փողահար. haut-
boïste». = **թրք.** زورناجي zurna)ı.

Զօպա Պ., սօբա Վ. «երկաթեայ վառարան ձմեռ-
ուան համար. poêle». = **թրք.** صوبا صوبه soba.

Զօպանի Պ., սօբացի Վ. «վառարան շինող արհես-
տաւոր. poêlier». = **թրք.** صوباجی soba)ı.

Զօն Վ. Ն. Ղ. «դժուար. difficile. 2. բռնի ոյժ, մղում.

effort, force». օր. զօն բան է *գլխուար բան է*. c'est une chose difficile», զօնով տեղէն հասնել *բռնի, բռնութեամբ*. par force», զօնս ինչ է *«ինչո՞ւ համար, միթէ ստիպուած եմ»*. pour quel motif? suis-je forcé?», զօնը տեսնայ նի *«եթէ ուժ ի գործ դրուի»*. en cas de force».=պրս. زور zor.

Ձօնափ, զօնգառ, զօնզօնափ *տես* զառով զօնով:

Ձօնլաթմիւս Վ., զօնլամիւս ընել Գ. Ն. Ղ. *ստիպել, բռնադատել*. forcer, presser, contraindre. 2. ուժով մղել, հրել, *ոյժ գործ դնել*. pousser, repousser». օր. եւս զօնլամիւս ըրի, է՛ն ետքը կրցայ փրցնել.=թրք. زورلук zorlamak, زورلتمق zorlatmak.

Ձօնլու Ն. Ղ., զօնլի Վ. *ուժեղ, մեծազօր*. fort, puissant, vigoureux. 2. *(փոխաբերաբար) լաւ, կամբի՛ նկարագրի տէր*. qui a du caractère, la volonté ferme».=թրք. زورلو zorlu.

Ձօնայա Վ. *բռնակալ*. tyran, despote», Ղ. *բռնակալ, ուժեղ, հսկայ*. violent, héros».=թրք. زوربا zorba.

Ձօսա Գ., սօղս Վ. *կալաքար*. soude». =թրք. صوده soda=խաւ. soda.

Է.

† Էզ մը Գ., մզ մ՝ *«բաւականին, շատ մը»*. assez de, quantité de».=ժողովրդական թրք. bir ez *«նոյն նշ.»* (bir «մէկ. սո»).

Էզա *«քիմիական բաղադրութիւններ»*. combinaisons chimiques. 2. լուցկիին ծայրը *բոռած նիւթը*. soufre de l'allumette. 3. լուցկիի տուփին վրայի սմպատիճը՝ որուն շրփելով լուցկին կը բռնկի. couche d'émeri sur les boîtes d'allumettes. 4. լուցկի. allumette». այս չորրորդ իմաստով հին սերունդին մէջ միայն գործածական է, որուն տեղ այժմ կայ միայն թրք. փայրիք. Վանի բարբառով կայ մզմ «հրացանի խայծ. amorce d'un fusil», մզմլի, մզմլիք «լուցկի. allumette».=արաբ. عجزا ejza *«քիմիական մարմին»*.

corps chimique», **թրք.** اجزالی ejzalı «քիմիական մարմին պարունակող. qui renferme un corps chimique».

Էգահանէ Պ., մզմխանա Վ. «**դեղարան.** pharmacie».
=**պրս.** اجزاخانه ejzaxane.

Էգանի Պ., մզմջի Վ. «**դեղագործ.** pharmacien».
=**թրք.** اجزاجی ejzajı.

Էգան Պ., մզմն Վ. 2. «**մզկիթի աշտարակին վրայ միւսեղյինին կարդացած աղօթքի հրաւերը.** appel à la prière fait du haut des minarets par le muezzin».
=**արաբ.** اذان ezan.

*Էգիմիւս ըլլալ Պ., ագրմիւս Ն., մզրմիւս 2. «**ճզմուիլ.** ճմուիլ. être pressé, foulé etc. 2. նազ ընել, կոտորուիլ. se mignarder, minauder».
=**թրք.** ezilmek.

*Էգիյէթ Պ., մզիյոթ Վ. 2., ագիյէթ Ն. «**անեղութիւն,** տանջանք. peine, gêne, supplice».
օր. մէկուն էգիյէթ saլ. էգիյէթը փաշել. էգիյէթ չըլլայ փեզի.
=**արաբ.** عزيyet.

Էգիյէթի Պ., մզիյոթի Վ., ագիյէթի Ն., մզիյոթ-յու 2. «**դժուար, նեղացուցիչ.** difficile, pénible, gênant».
=**թրք.** عزيyetli.

*Էգիւնթի «**նազ.** mignardise, minauderie. 2. նազող, դժուարահաճ. renchéri, qui fait la moue».
=**թրք.** عزيnti.

*Էգիւնմիւս ըլլալ «**տնտնալ, դանդաղիլ.** lambiner, lanterner».
=**թրք.** ezinmek.

*Էզկի Պ., էզկիւն Ն. «**երգի եղանակ.** air d'une chanson».
=**թրք.** ezgi.

Էզմէ Պ. «**հոյզ.** extrait. օր. սոսիսքի էզմէ «**լոլիկի հոյզ.** extrait de tomate».
Խզմ Վ. «**խաղողի չանչի հոյզ.**»
=**թրք.** ezme.

*Էզմիւս ընել «**ճզմել, ճմել.** fouler, presser».
=**թրք.** ezmek.

*Էզպէր ընել, էզպէրլմիւս ընել Պ., մզբուր անել Վ. 2. «**բերնուց սորվիլ առանց բան մը հասկնալու, թութակի պէս դոց ընել.** savoir par cœur sans comprendre bien, par-

ler comme un perroquet». *օր.* աշխկա ալ բերնիդ էգպէր
ես քեր. *Ղարաբաղի լարբառով կը նշանակէ նաեւ «գը-
լուխ ցաւցնել. causer de l'ennui».*==*պրս.* ازبر ezber, *թրք.*
ازبرlemek ezberlemek.

*Էգսիրմիւս ընել *«ճղմել տալ. faire presser, faire fouler».*
==*թրք.* ازدمك ezdirmek.

†Էթէկ *Պ.*, Էթաֆ *Ն.*, Թթույ *Վ.* *Պ.* *«քղանցք. bord, pan,
bout d'un vêtement».*==*թրք.* etek. *այս բառը փոխա-
նակուած է հիմա փէս բառով:*

*Էթաւաժ կամ չորս էթաւաժ *Պ.*, Թթաւաժ *Վ.* *«քոլոր-
տիք, չորս դին, չորս բոլորը, շաւրջը. autour, alentour, tout
autour».* չորս էթաւաժ, չորս էթաւաժ *Էն.* *«իմ, բու Էն.
չորս. բոլորը».*==*արաբ.* اطراف «traf *«կողմեր, բոլորտիք.
côtés, environs».*

*Էլ *Ն.*, Էլ օլլի *Վ.* *«օտար մարդ. étranger».* Էլին բե-
րանը, Էլին դուռը.==*թրք.* eyl, ایل اوغلى eyl ağlı.

Էլա *Պ.* *«երկնագոյն. bleu de ciel».* կը գործածուի
աչքերու համար. օր. Էլա կեօզիլ աղջիկ մլն է. Էլա Էլա
աչվն ունի.==*թրք.* ela.

Էլաթ *Պ.*, Թլաթ *Վ.* *«գործիք. outils».* ա՛լաթ *Վ.* *«եր-
կու եղով արօր. charrue attelée de deux bœufs».*==*արաբ.*
آلة alet *«գործիք».* آلات alat *«գործիքներ. outils, outillage».*

*Էլէթմիւս ընել *«մաղել տալ. faire cribler».*==*թրք.* اletmek
eletmek.

†Էլէմյա *«վիւակ. dévidoir».*==*թրք.* elemya.

Էլլէմէ *«հատ հատ զատուած, մեծ կտորներով և ըն-
տիր ածուխ. charbon gros choisi à la main».* սս ֆէօմիւր
Էլլէմէ է.==*թրք.* elleme.

*Էլլէմիւս ընել *Պ.* *«ձեռքէ անցընել, ձեռքով հատ հատ
նայիլ. manier».*==*թրք.* ellemek.

Է՛լնասըլ *Պ.*, ա՛լնասըլ *Վ.* *«վերջապէս, ի մի բան,
կարճ ըսելով. enfin, bref, en un mot».* *օր.* կ'ընեմ, կ'ընեմ
լսիք, Էլնասըլ չըրիք. նոր, թէմիզ, Էլնասըլ օւս աղուոր
սուն է.==*թրք.* elhasol.

էլմաս Գ., արմատ Կ., արմատ Կ. «ալգամանդ. diamant. 2. ապակի կորեղու յատուկ ագամանդեայ ծայրով գործիք. diamant». Ղարաբաղի բարբառը յատկապէս որոշած է առաջին նշանակութեան համար արմատք. իսկ երկրորդ նշանակութեան համար արմագ. = պրս. թրք. الماس elmas.

†էլմասիէ «տեսակ մը քաղցրաւենի. espèce de sucrerie». = թրք. الماسيه elmasiyye.

էլչի Գ., յէլչի Կ. «գեսպան. ambassadeur», էլչի Ղ. «վաչկատուն. nomade». = պրս. ايلچى ilci.

էլպաւի «գլխաւոր, պետ (մանաւանդ խաղի մէջ). chef, supérieur» Գ., «վաչկատուններու գլխաւորը. chef de nomades» Ղ. = թրք. աղաւ. ال باشى el başı. զոր Մ. Աբիկեան կը համարէ թրք. ار باشى er başı «մարդոց գլուխ. chef d'hommes» ձեւէն յառաջացած. Տես Սամ. բառ. էջ 31, ار բառը Բայց Ղարաբաղի բարբառին «վաչկատուններու գլխաւորը» ցոյց կուտայ թէ ايل ixl «հօտ, խումբ, երամակ. groupe, troupe» բառէն կուգայ այն և ոչ ار er «մարդ. homme» ձեւէն:

էլսիվէն «ձեռնոց. gants». = թրք. الديو eldiven.

էլփազէ Գ., յէլփազա Կ. «հովահար. éventail». = թրք. يلقاز yelpaze.

*էխպապ Գ., տխբաք Կ. «բարեկամ, մտերիմ. ami intime». Էխպապութիւն «բարեկամութիւն, մտերիմութիւն. amitié». = արաբ. احباب ahabab, որ յօքնակին է حبيب habib «բարեկամ. ami» բառին, սակայն թուրքերէնի մէջ եղակի գործածութիւն ունի:

*էխսան Գ., ըխսաջ Կ. «կարօտ, բանի մը պէտք ունեցող. nécessitenx, qui a besoin». Էխսանութիւն «կարօտութիւն, պէտք. besoin, nécessité». = արաբ. احتياج ihtiyaj «պէտք, կարօտութիւն. besoin, nécessité».

*էխսիյար Գ., ըխսիյար Կ. «ծեր. vieux, vieil, vieillards», ըխսիյար Կ. «կամք, իրաւունք. volonté, droit, raison». = արաբ. اختيار ixtiyar «կամք, ընտրութիւն. volonté,

choix» բառն է, որ թուրքերէնի մէջ առած է «ծեր. vieux» նշանակութիւնը. բայց մեր բառը այս ձեւէն չէ, այլ ասոր առակական ehtiyar ձեւէն:

Էխսիպար կամ իխսիպար Գ., իսսիբար Ղ., ըխթը-
բար Վ. «յարգ, յարգանք, բարոյական արժէք. estime,
mérite, la valeur morale». = արաբ. اختبار ixtibar «փորձա-
ռութիւն, հմտութիւն. expérience, érudition» բառէն, որ
թուրքերէնի մէջ առած է ihtibar ձեւը և վերի նշանա-
կութիւնը:

Էխսիպարը կամ իխսիպարը Գ., իսսիբարու Ղ.,
ըխթըբարի Վ. «արժանաւոր, յարգուած. digne, estimé».
= թրք. اختبارلى ixtibarlı.

*Էհմալ ընել «ականջի ետև ձգել, ծուլանալ, անփոյթ
գտնուիլ. négliger, paresser». = արաբ. اهمال ihmäl.

*Էհմալնի «ականջի ետև նետող, անփոյթ. insouciant,
négligent». = թրք. اهمالجي ihmälji.

Էհյա Գ., տհյա Վ. կը գործածուի հետեւեալ ձևերուն
մէջ. Էհյա՝ պիտի ընես, Էհյա կ'ընես կոր «մեծ բան է
ընելիքդ. իբր թէ մեծ բան մը պիտի ընէիր. ըրածդ շատ
արժէք չունի. ce n'est pas grand' chose, ce que tu as fait
ne vaut pas grand' chose». = կը ծագի արաբ. احيأ ihya «վե-
րակենդանացնել, ընու բարեօք և ջնծութեամբ. ressus-
citer, vivifier, combler de biens et de joie» ձեւէն:

Էնէլ Ն., տջուլ Վ., աջալ Ղ. «մահ, օրհաս. agonie.
mort, trépas». = արաբ. اجل ejel.

Էմանէթ Գ., ամանաթ Վ. Ղ. «աւանդ. dépôt». Վանի
բարբառով կը նշանակէ նաև «աճուրդ. adjudication». =
արաբ. امانت emanet.

Էմանէթնի «աւանդառու. փոքրիկ յանձնարարութիւն-
ներ կատարող վարձկան. dépositaire, commissionnaire». =
թրք. امانتجي emanetji.

Էմլիկ «չաքարախառն ծամած հաց, զոր բարակ լաթի
մը մէջ դնելով կուտան մանկիկին բերանը՝ իբր ծծակ
(biberon). pain mâché avec du sucre pour donner aux petits

enfants comme biberon». Դարաբաղի բարբառով մմգիւկ «ծծակ. biberon».—*թրք.* emzik «ծծակ. biberon».

Լմգիկ Եփէրի Վսիւսի նման կակուղ տեսակ մը շաքարեղէն, որ շատ կը նմանի ծամած հացի և կը գործածուի մասնաւորապէս ծծակի (biberon) համար. espèce de sucrerie». Բառը կուգայ *թրք.* ezme şeker (բառացի «ճզմուած շաքար. sucre broyé») ձեւէն, սակայն իւր իբր ծծակ գործածութեան, միանգամայն և Լմգիկ բառին հետ ձայնի մերձաւորութեան համար առած է այս ձեւը:

*Էմէկ ն., մմուգ վ., մմուգյ Ղ. «ջանք, աշխատանք. travail, effort».—*թրք.* emek.

*Էմէկի Պ., մմուգի վ., մմուգիւ Ղ. «վաստակաւոր. vétéran, émérite».—*թրք.* emekli.

Լմէֆսւր Պ., մմայնդար վ., մմուգդմր Ղ. «վաստակաւոր. vétéran, émérite».—*թրք.* emekdar.

Էմին «ապահով, անքոյթ, վստահ. sûr, rassuré, confiant».—*արաբ.* emin.

*Էմէ Վիլուածք, անդամալուծութիւն. apoplexie, paralysie».—*թրք.* inme.

Էմնիյէթ Պ., Էմիյաթ վ. «ապահովութիւն, վստահութիւն. sûrete, assurance, confiance».—*արաբ.* emniyyet.

Էմնիյէթի Պ., Էմյաթի վ. «վստահելի, ապահով. sur lequel on peut compter, sûr».—*թրք.* emniyyetli.

*Էմսալ հետեւեալ ձեւերուն մէջ միայն կը գործածուի. Էմսալը չկայ, Էմսալը չունի «նմանը չկայ, աննման է. il n'a pas son pareil».—*արաբ.* emsal «նմաններ, օրինակներ. pareils, semblables, exemples». Թուրքերէնի մէջ *արաբ.* բառը վերի ձեւով կը գործածուի:

*Էմսալսըզ «աննման, նմանը չգտնուած, խիստ լաւ. sans pareil, introuvable, excellent».—*թրք.* emsalsöz.

*Էմր Պ., մմր վ. «հրաման. ordre». Էմր ընել «հրամայել. ordonner». Էմրդ ի՞նչ է «ինչ կը հրամայես. qu'est-ce que tu ordonnes? que veux-tu?».—*արաբ.* emr.

*Էմֆյան «կարելիութիւն. possibilité». օր. Էմֆյանը չը-

կայ *«բացարձակապէս անկարելի է. c'est absolument impossible»*.==արաբ. *امكان* imkyan.

էյէ Պ., էկօլ ն. *«խարտաց. lime»*.==թրք. *اکه* eye.

էյէլէմիւ ընել *«խարտել. limer»*.==թրք. *اکهلمک* eye-lemek.

*էյէր, էյէր ֆի Պ., ոգոմր Վ. Վ., էկէր ն. *«եթէ, եթէ որ. si, quand, dans le cas où»*.==պրս. *اگر* eger, *اگرچه* eger ki. Պօլսոյ բարբառով կ'ըսուի նաեւ էյօր, էյօր ֆի՝ ուր օյառաջ եկած է քէ որ կամ՝ ուսմական համանիշ յէ՛փօր (երբ որ) ձեւին նմանողութեամբ:

էյէր Պ., ոյմր Վ., էկէն ն. յոհմր Վ. *«թամբ. selle»*.==թրք. *اکر* eyer.

էյէրլէմիւ ընել Պ., էկէրլէմիւ ն., յոհմրլամիւ Վ. *«թամբել, վրան թամբ դնել. seller»*.==թրք. *اکرلمک* eyer-lemek.

էյէրլի Պ., ոյմրլու Վ., էկէրլը ն., յոհմրլու Վ. *«թամբած, թամբ դրուած. sellé, bâté, enharnaché»*.==թրք. *اکرلی* eyerli կամ *اکرلو* eyerlu.

*էյիլմիւ ըլլալ *«ծռել, հակել. se pencher, s'incliner, se courber»*.==թրք. *اکلمک* eyilmek.

էյլէննէ Պ., էկլէննէ ն., ոյլմնցոմ Վ. *«ղբօսանք, ծաղր. amusement, raillerie»*.==թրք. *اکلنجه* eylenje.

էյլէնմիւ ըլլալ Պ., էկլէմիւ ն., ոյլմմիւ Վ. *«ղբօսանք, զբօսանք ընել. s'amuser. 2. ծաղրել, վրան խնդալ, կատակ ընել, կատակել. se moquer de, railler»*.==թրք. *اکلنمک* eylenmek.

էյլէնսիւմիւ ընել Պ., էկլէնսիւմիւ ն. *«ղբօսցնել, մէկուն ժամանակը խօսակցութեամբ ելն. հաճելի կերպով անցընել. amuser, divertir, distraire»*.==թրք. *اکلندirmek* eyen-dirmek.

*էյլիկ *«բարութիւն, բարիք. bonté»*.==թրք. *ایولک* eyülik.

*էյլիկ լլլալ *«զբաղուել, պարտալ բաներով ի զուր ժամանակ անցընել. s'occuper, s'occuper de bagatelles et perdre le temps»*.

Էյվալլան Դ., Էվալլան Ն. Վ. արար. ای و الله eyvallah
 ձևն է՝ որ թուրքերէնի մէջ կը նշանակէ «մնաք բարով»
 adieu! 2. շնորհակալ եմ. merci! Բառս հայկական գործածութեան մէջ զրկուած է առաջին նշանակութենէն, խիստ քիչ անգամ կը գործածուի երկրորդ նշանակութեամբ. բայց ասոնց փոխարէն ստացած է ուրիշ երրորդ իմաստ մը, որով կը գործածուի իբր բարեկամական յանդիմանութեան կամ դժգոհութեան ձև, մօտաւորապէս «ի՜նչ անփոյթ ես, զարմանալի՜ բան, քեզմէ չէի սպասեր. que tu es insoucieux! que tu es drôle! c'est étrange! je n'attendais pas cela de vous» նշանակութեամբ. Օր. երկու or Է ըսած եմ, ասիւս չբերի՛ր, Էյվալլան. Տղա՛յ, ադ բանն ալ ուտելու բա՛ն Է, Էյվալլան իճսանիդ (զարմանալի ստամոքս ունիս): Ոճով կ'ըսուի Էյվալլան ընել կամ Էյվալլան ըսել ընդունել, համաձայնել, չդիմադրել. accepter, admettre, approuver. Էյվալլան չընել, չըսել չընդունել, պարտութիւն չստատովանել, դիմադրել. ne pas accepter, s'opposer, contrarier, résister».

*Էյրէթի Պ., Էյրթի Վ., Էյրաթի Ն. «խախտաւ. pas solide, instable, frêle. 2. կեղծ, սուտ, չինժու. fictif, faux, artificiel. 3. առժամանակեայ կերպով. temporairement, provisoirement».=թրք. اکرتی eyreti. օր. Էյրէթի մազ «կեղծամ. cheveux postiches, perruque». Էյրէթի առդա «կեղծատամն. dents artificielles». Էյրէթի մը ցուտ Է (եղբորդատրաստ, ոչ բոլորովին հաստատ, առժամանակեայ կերպով. prêt à se lever, non fermement, provisoirement).

*Էյրի'պիւյրիւ «ծուռիկ մուռիկ, ծուռ ու մուռ. tortueux, tortillé, entortillé».=թրք. اکریبوکری eyribüyü.

*.ն Պ., Էն, Էնկէ Ն., աւն Վ. «ամէնէն (գերադրականի մասնիկ է). le plus ... (préfixe de superlatif)». Է'ն պզտիկ «ամենամփոքր. le plus petit». Է'ն մեծ «ամենամեծ. le plus grand». Դ'ն ալուոր «ամենագեղեցիկը. le plus beau».= թրք. ٤ en.

*Էնայի «սատրին, դձուձ. ցած (մարդ). vil, abject,

mesquin (homme)». = արաբ. انى enayi «հասէր. égoïste».

Էնթարի Պ., ոնթորի Վ. «երկար և լայն արևելեան զգեստ. longue veste orientale» = Թրք. انتاری entari.

*Էնիե Պ., յէնիե Վ. Ղ. «զառիվայր. pente, descente, versant» = Թրք. اینش iniš.

*Էնիե յօխուե Պ., յէնիե յօխուե Վ., յօխուե յէնիե Ղ. խորթուփորթ, դարուփոս, անհարթ. chemin raboteux» = Թրք. اینش یوقوش iniš yokuş.

Էնիեսէ «քեռայր. le mari de la sœur» = Թրք. انشته enişte.

Էնկէլ Պ., ոնգյու Ղ. «արգելք, խոչընդոտ. obstacle, croc-en-jambe, entrave» = Թրք. انگل engel.

*Էնկէրէկ յըլանի «իժ. vipère» = Թրք. انكرک ييلانى en-gerek yılanə.

Էնկին Պ., ոնգին Վ. «անդուռդ. abîme, gouffre» = Թրք. انكين engin.

Էնկինար «կանկառ. artichaut» = Թրք. انگار enginar.

Էնսազէ Պ., ոնդուզմ Վ. «արչընէն երկու մասս պակաս չափ մը. aune un peu moindre que l'archin». Էնսազէ Պ. կամ Էնսէզէ Ն. «թղթի վրայ կտրած զգեստի ձև. patron en papier» = պրս. انداز endaze.

*Էնսպէնիս ըլլալ «այլայլել, դարմանքէն գոյնը նետել. s'effarer, pâlir de l'émotion, de la surprise» = Թրք. اند بند end bend.

Էնֆիյէ «թախտոտ. tabac à priser» = արաբ. انفيه enfyye.

*Էե Ն. «ընկերը, նմանը. pareil, semblable» յր. ասոր է. Է. Է. Է. = Թրք. اش es.

*Էեէկ Պ., Էեակ Ն., Էեմզ Վ., Է'եմզյ Ղ. «էջ. âne» = Թրք. اشك eshek.

Էեէկ առքսի «պիծակ, իշամեղու. guêpe, frelon» = Թրք. اشك اربسى eshek arəsə, բառացի «էջու մեղու, իշամեղու».

Էեէֆնի Պ., Էեմֆչի Ղ., Էեմյջի Վ. «իշավար. ânier» = Թրք. اشكجى esekji.

Է. Եիկ *չեմք, սեւալ. senil. = թրք. اشيك eşik.*

† Է. Եիս Ղ. *աշխոյժ, աւիւն, եռանդ. vivacité, ardeur, zèle, ferveur. օր. Է. Եիսով Էրզ կանցել (զգածուած, աշխուժով երգել). = արաբ. عشق aşk «սիրահարութիւն, սէր. amour», որ թուրքերէն լեզուի մէջ առած է նաև eşk ձևը՝ վերի նշանակութեամբ:*

† Է. Եիսազա *չար դիպումածաւ, պատահմամբ. par un mauvais hasard. = պրս. از قضا ez kaza.*

* Է. Եիւրյա Պ., Է. Եգիյա Վ. *մեծ աւազակ. brigand, voleur de grand chemin. = արաբ. اشقياء eşkəya.*

Է. Եիւի կամ Է. Եիսով *աշխոյժով, եռանդեամբ, խանդով, զգածուած. touché, transporté, zélé. = թրք. عشقلى aşklıe կամ eşkli. տես Է. Եիս:*

* Է. Եկին Պ., Է. Եգին Վ. *«ձիւս տեսակ մը գնացք» ուր անասունը երկու կողմի ոտքերը միաժամանակ կը վերցնէ. amble. = թրք. اشكين eşgin.*

Է. Եկյարլ Պ., Է. Եգյորմ Վ., Է. Եկյարւ Վ., Է. Եգյորմ Վ. *«ակնբերե, ակն յայտնի. évident, manifeste. = պրս. آشکاره aşikyare ձևէն. հին գրաբար փոխառութեամբ կայ աւելարայ:*

Է. Եյա Պ., Է. Եյա Վ. *«կահ կարասիք. meubles. = արաբ. اشياء eşya.*

Է. Ելմ կիւմլինի *«մուշ խոտը. mauve. = թրք. ابه كومي ebe gümeji.*

Է. Ելիւլում Պ., Է. Ելուլում Ն., Է. Ելուլում Վ., Է. Ելիւլում Ղ. *«ապրշում. soie cordonnée. = պրս. ابريشم ebrishm. հին գրաբար փոխառութեամբ կայ ապրշում, ապրղում և ին.:*

* Է. Եւճ. *«ցաւ, հոգ. chagrin, inquiétude, souci. Է. Եւճ ընել հոգ ընել, ցաւիլ. se soucier, être en peine. = արաբ. اسف esef.*

* Է. Եսրիկմիւր ընել *«ազահել, խնայել (բան մը). épargner, ménager. 2. պահել, պահպանել, հոգ տանիլ (անձի մը վերայ և ին.). soigner, avoir soin de, protéger. = թրք. اسرگمك esirgemek.*

*Էսլմիե ընկ «յօրանջել, ձգձգուիլ. bâiller, avoir du ressort».—**թրք.** استنك esnemek.

Էսկիճի Պ., տաբջի Վ. «հին կոշիկներ կարկտույ. ravaudeur de vieux souliers».—**թրք.** اسكيجي esgiji՝ որ ունի «ընդհանուր առմամբ հնակարկատ. ravaudeur (terme général)» նշանակութիւնը. բայց հայերէնի մէջ պահուած է միայն վերի նշանակութեամբ:

Էսմլր Պ., ամմուր Վ. «թուխ. brun, basané».—**թրք.** اسمر esmer.

*Էսմիե ընկ «խեղճին փչել, ցնորիլ, ցնդաբանել. être en délire, divaguer».—**թրք.** اسمك esmek «փչել»:

Էսնամճ Պ., ամմումճ Վ. «արհեստաւոր. artisan. 2. արհեստակից. compagnon de métier. 3. միջակ դասակարգի մարդ. homme de la classe moyenne. 4. (ծածկալեզուով) արուադէտ. pédéraste, sodomiste».—**արաբ.** اصناف esnaf «դասակարգեր, արհեստաւոր, արհեստաւորներու դաս. classes, corporation des métiers».

*Էսրար «հաշիշ. hachich».—**թրք.** اسرار esrar.

Էվլաճսըմ Վ., ուլլուդ Վ. «զաւանկ, սիրելիս. mon fils! mon enfant! mon cher! (գզուական խօսք է փոքրերուն ուղղուած)»։ Ղարաբաղի բարբառով ուլլուդ, Էվլուդ «ազգատոհմ. race, famille».—**թրք.** اولادم evladem «որդիս, զաւակս. mon fils, mon enfant», արաբ. اولاد evlad «որդիներ. des fils, des enfants».

Էվրիթէ Պ., էրուեսս Ն., քուքլա Վ. «տեսակ մը տափակ գդմած. macaroni plat».—**պրս.** ارشته crište. նիւթին հետ բառն ալ կը պատկանի հին սերունդին. երկուքն ալ փոխանակուած են նոր մախաւնաւով:

Էլեսս ճաղանք, պչրանք, սեթեթ, փերեկտումն. action de se pavaner, se panader, minauderie»։ «ճով կ'ըսուի էսաղ նաքի՝ «աչքդ. խաղայ» ըսելու պէս բացատրութիւն մը».—**արաբ.** ادا eda.

Էլեսալլ ճաղանք ունեցող, պչրող, սեթեթող, փերեկտակ. pimpant, pimpesouée, minaudier».—**թրք.** ادال edala.

*Լեւվաք «արհեստաւորի մը ամբողջ գործիքները. outillage». = արաբ. ادوات edevat.

*Լեւփսիգ ն., ողորմաւոր Վ. «չամշտած, անամօթ, լիւր. déhonté, éhonté, impudent». = թրք. ادبى edebsiz.

*Լըթէսի օրը Պ., Էօրթմսի օր Վ. «յաջորդ՝ միւս օրը, le lendemain». = թրք. یرتسی گونی irtesi günü (gün «օր. jour»).

†Լրիկ «աւար. prune». = թրք. اريك erik. Այս ձեւին տեղ այժմ միայն հայերէնը կը գործածուի:

*Լրպալ Պ., ուրբալ Վ. «ճարտար, ձեռնհաս, վարպետ. homme du métier, industriel, ingénieur, expert», արբալ Ն. «գիզել, բարդել. amasser, accumuler. 2. բան մը վրան սուղի նստիլ. coûter cher». = արաբ. ارباب erbab, որ կը նշանակէ «տէրեր. possesseurs», բայց թուրքերէնի մէջ առած է նաեւ այս նշանակութիւնը:

*Լրբէկ ն., Էրբյոզ Վ. «արու, որձ. mâle». = թրք. ارکک erkek.

Է՛վիլի կամ թարգմանաբար Է՛վաղէկ Պ., Է՛վալէլի ն., Է՛վիլի Վ. «բաւական. assez de, une bonne quantité de». = թրք. اپ اي ep eyu (կազմուած ep գորացուցիչ մասնիկով և eyu կամ eyi զաւ, աղէկ. bon, bien բառով):

*Է՛վիլէլյաւրլ Պ., տիմուզլմ՛րմ Ն. «բոլորովին ահնե-րեւ, յայտնի. très évident, bien manifeste». = թրք. اپ اشکار ap aşıkare.

*Է՛յ յաւելուած կտոր. ajoutage, morceau ajouté». = թրք. اك ek.

Էլիզ Պ., Էլիզ ն. «երկուորեակ. jumeau, jumelle». = թրք. ايكيز ikiz.

*Էլին «ցանք, վարուցան. labourage, moisson». = թրք. اكين ekin.

*Էլիննի «մշակ, ցանող, երկրագործ. laboureur». = թրք. اكينچى ekinji.

*Էլիմի՛թ ընել «ծայրը յաւելուած կտոր մը դնել. mettre un morceau, y faire un ajoutage». = թրք. اكلmek eklemek.

Էֆմէֆ խսքայիժի «տեսակ մը քաղցր խմորեղէն». espèce de pâtisserie». = թրք. اکمک قاتایفı ekmek katayəfə.

Էֆմէֆի Պ., մֆմֆի Վ. «հացագործ, հացավաճառ. boulanger, marchand de pain». = թրք. اتمکجی etmekji կամ اکمکجی ekmekji.

Էֆսէ Պ., էնֆսէ Պ. Ն. «ծոծրակ. nuque, occiput». Էֆսէի ֆէօֆ «ծոծրակին վարի ծայրը. le bas de la nuque». = թրք. انسه ense, աղաւ. թրք. enkse.

Էֆսէր «դաւ. clou». = թրք. اکسر ekser, աղաւ. թրք. enkser.

*Էֆսէրի, Էֆսէրիյա Պ., մֆսմրի Վ. «առհասարակ. d'ordinaire, en général». = արաբ. اکتری ekseri, اکثريا ekseriyya.

Էօզ Պ. «հոյզ, հիւթ, ծուծ. jus, extrait, sève», ուզ Ն. «դաւ, առաջին կաթ. colostrum, amouille, premier lait qui vient après l'accouchement». = թրք. اوز öz «հոյզ. jus, sève».

Էօզէնկի Պ., զէնկու Ն., զմնգի Վ. Պ. «ասպանդակ. étrier». = թրք. اوزنگی özenği կամ üzengi.

Էօզէնմիւ ըլլալ «արուեստակերտել. աւելի գեղեցիկ և աւելի լաւ ընելու համար երկտր բարակ աշխատիլ. employer l'art, y mettre de l'art». = թրք. اوزنمک özenmek.

*Էօզիւր «յանցանք. faute, erreur. 2. թերութիւն, պակասութիւն. défaut». առաջին իմաստով աւելի գործածական է թրք. խապահաք. իսկ երկրորդ իմաստով հայ. պակասութիւն. = արաբ. عذر öZR «չքմեղանք, արդարացում. excuse».

Էօզլի «հիւթել, հոյզ սնեցող. plein de suc, de jus». = թրք. اوزلی özli.

*Էօթմիւ ընել «խօսիլ, գեղգեղել, խիստ քաղցր և հնչուն ձայնով երգել. résonner, retentir, chanter en faisant des roulades». = թրք. اوتتمک ötmek.

*Էօթիւրմիւ ընել «խօսեցնել, գեղգեղանքով հնչեցնել, քաղցր ձայնովը արձագանդ հանել. faire retentir par les roulades de sa voix». = թրք. اوتدirmek ötdirmek.

*էօլիւմ Վ. Ղ. «մահ. mort».—թրք. اولوم ölüm.

*Էօն «ոխ, վրէժ, քէն. vengeance, rancune».—թրք.

اوج. öj.

*Էօսիւր, Էօսր Պ., է'մր, ուսուր-արել ն., ուսր, Էօսր, Էօսիւր Վ., Էօ'միւր, ո'ւսրուր Ղ. «կեանք, մանաւանդ լաւ կեանք, հանգիստ, հաճելի ժամանակ. vie, vie heureuse, bonheur, bien-être, aisance».—արար. عمر ömr, ömür.

*Էօնիլիս «գործաւորի կրծկալ, գողնոց. tablier».—թրք. اوكلک önlük.

*Էօս «լեղի (դոյ.). bile».—թրք. اود öd.

Էօս աղանի «հալուէ. aloès».—թրք. اود اغاجی öd ağacı.

Էօսէմիս կամ Էօսէմիս ըլլալ «փոխադարձ պարտքերը վճարել և հաշիւները փակել. balancer, faire son bilan».—թրք. اودنمك ödenmek, اودهشمك ödeşmek.

Էօրէֆ Պ. կը գործածուի միայն մօրդ Էօրէֆն առցուածին մէջ «մօրդ մանա՛ծը» (յանդիմանական ձև. terme de reproche) նշանակութեամբ. միայն հին սերունդին յատուկ է. ն.—նախիջիւանի բարբառով onof «իլ. fuscau».—թրք. اوركه öreke «մանոց. quenouille».

*Էօրթիւ Պ., Էրթիւ ն. «ծածկոց. couverture».—թրք.

اورتی örtü.

Էօրիւմնէկ «սարդի ոտայն. toile d'araignée».—թրք. اورمچك örümjek.

*Էօրիւմնէկ կամ իբր հայերէն Էօրիւմակ «օրինակ, նըմոյշ. exemple, modèle, échantillon».—թրք. اورنك örnek. Թուրքերէն բառը փոխ առնուած է հայերէնէ և յետոյ դարձեալ անցած հայերէնին.

*Էօրմիս ընել «հիւսել. tisser, tresser, natter, tricoter».—թրք. اورمك örmeek.

Էօրս «սալ դարբնոցի. enclume».—թրք. اورس örs.

Էօրսէլմիս ընել «ճմուռկել. froisser, friper».—կը գործածուի մեծ առարկաներու համար, մինչդեռ նմոսկել կամ նմոսկել փոքր և բարակ բաներու համար.—թրք. اورسلمك örselemek.

էօրսէլէնմիւ քլլալ՝ նախորդին կրաւորականն է. «ճը-
մըռթկուիլ. être froissé, fripé».=թրք. اورسلنمک örselenmek.

Լօֆնէ Պ., Էօֆյո Վ. «կրունկ. talon».=թրք. اوکچه ökçe.

Լօֆնէլէմիւ քնել «գլխել (գուլպան դարձնելու ձև մը՝
գիւրաւ հագնելու համար). manière de mettre ses bas».=
թրք. اوکچەلمک ökçelemek.

Լօֆնէ «ոստղ (թռչուն բռնելու համար վրան մա-
ծուցիկ նիւթ քսած ճիւղ). glu».=թրք. اوکسه ökse.

Լօֆսիւզ Պ., օֆուլզ Ն. «որբ. orphelin».=թրք. اوکسز oksüz.

Լէֆէնի Պ., մփմնդի Վ. «պարոն (բարձր և ուսեալ
դասակարգի մարդոց տրուած պատուանուն). titre donné
aux gens de lettres et de la haute classe».=թրք. افندی efendi=
յուն. πρίντς «աէր, իշխան, մեծաւոր. seigneur,
chef».

Լէֆէնիմ Պ., մփմնդիմ Վ. «պարոնս (խօսակցութեան
ժամանակ գործածուած ձև). mon cher! mon ami! (terme
usité en conversation)».=թրք. افندیم efendim.

Լփլաթօն «տեսակ մը ազնիւ գոյն, եզրեանիի գոյն,
բայ մանիշակագոյն. lilas (couleur)».=թրք. افلاطون ef-
laton?

Էփփյար Պ., մփփյար Վ. «միտք, մտադրութիւն. inten-
tion, but. 2. բարկութիւն, ցասում. colère, emportement».
որ. ասանկ Էփփյար մը ունիմ «այսպիսի միտք մը ունիմ.
j'ai une telle intention». Էփփյարդ որի է «որի վրայ կը
բարկանաս, իմ վրաս ինչո՞ւ կը բարկանաս. pourquoi vous
irritez-vous contre moi?»=արաբ. افکى efkyar, որ բուն
կը նշանակէ «գաղափարներ, կարծիքներ. des idées, des
pensées, des opinions», բայց թուրքերէնի մէջ առած է վերի
նշանակութիւնները:

Ը.

Ըգմարիս «ձուկ մը. smaris, espèce de poisson de mer».
 = թրք. ezmarit = յուն. σμάρις. σμαρίδος. իտալ. smaride.

Ըգսլալիստս «հսկայ, վիթխարի հասակով. d'une taille gigantesque» = թրք. ازبندید ezbandid, որ բուն կը նշանակէ ըստ Bianchi, Diet. Turc-Fr. Paris, 1850, «յերուզակ, աւաղակ. bandit. 2. ծովահէն, ծովասպատակ. corsaire. pirate». Թուրք բառը կը ծագի իտալ. bandito «աւաղակ» ձեւէն և այժմ առած է ازبندود ezbandud ձեւն ու «հսկայ, վիթխարի» նշանակուի թիւներ:

Ըլըխ Գ. «դաղժ. tiède» = թրք. ılık ölek.

Ըլընախ «բաւական դաղժ, հաճելի կերպով դաղժ, դաղժ և հաճելի. assez tiède, tiède et agréable» = թրք. ایلجق ölajak.

Ըխլամուր «թմբի (ծառը և ծաղիկը). tilleul» = թրք. اخلامور oxlamur.

Ըխսալիօս «պողիպոլ. polype» = թրք. آختاپوت axtapot = յուն.

Ըբլ ըբլ «վառ ի վառ, պսպղուն, դեղանշոյլ. avec éclat, brillant» = թրք. یشل یشل օşöl օşöl. օր. ըբլ ըբլ կը վառի կօր (լոյսի և ուրիշ փայլուն բաներու համար գործածուած):

Ըբըխ Գ., իբըղ Գ. «լոյս. lumière. 2. ճրագ. lampe».
 Հին սերունդին յատուկ բառ է. այժմ երկու իմաստով ալ հայերէն ձեւերը կը գործածուին = թրք. یشیق օşək.

Ընազախի «տեսակ մը սպիտակ և խոշոր չամիչ. es-pèce de raisin sec» = արաբ. رازقى razəki = թրք. رازاقی razakə.

Ընազի Ե. Վ. Դ. «համաձայն, հաճ, հաւան, գոհ. consentant, persuadé, convaincu, content» = արաբ. راضی razi.

Ընախամ Ե., ըռթիկմս Վ. «թիւ, թուանշան. chiffre. 2. թուաբանութիւն. arithmétique» = արաբ. رقم rakam.

Բռախի ն., ռախի, արաղ վ., ա՛րաղ Ղ. «օղի. eau-de-vie».==արաբ. عرق arak, որ Թուրքերէնի մէջ առած է راقى rakə ձեւը:

Բռախս գոռնի և պատուհանի ծղկնի. gond».==պրս. رخت raxt «կարասիք, բեռներ, սենեցածը-չունեցածը. meubles, fardeaux, biens».

Բռահաթ ն., ըռհա՛թ Ղ., ռոհոթ վ. «հանգիստ. repos, tranquille, en repos». ըռահաթութիւնը արել «հանգիստը խանգարել. troubler le repos».==արաբ. راحت rahat.

Բռահաթի յօխում Պ., ռահաթիօխում վ., ըռհաթիօխում ն. «պատրաստուած տեսակ մը չաքար. locoum».==արաբ. راحت الحلقوم rahat-ül-hulkum՝ որ ստուգաբանական իմաստով կը նշանակէ բռն «հանգիստ կոկորդի. repos pour la gorge». Թուրքերէնի մէջ hulkum «կոկորդ. gorge» բառը ձայնի նմանութեան պատճառաւ շփոթուելով lokum «շաքարեղէն. sucrerie» բառին հետ, արաբ բառն առած է վերի ձեւը:

Բռահաթսըզ ն, ըռհաթսըզ Ղ. «անհանգիստ. inquiet, mal à son aise».==թրք. راحتسز rahatsəz.

Բռահվան Պ., ռոհվան վ. «ձիւ տեսակ մը լաւ գընացք. amble. 2. այդ գնացքով գացող ձի. cheval qui va à l'amble, ambleur».==պրս. راهوان rahvan.

Բռամազան Պ., ռոմոզմն վ. «արաբական լուսնային իններորդ ամիսը. neuvième mois de l'année lunaire arabe. 2. այդ ամսուն բռնուած ծովը. jeûne du mois de ramazan».==արաբ. رمضان remezan.

*Բռայա Պ, ռոյոմ վ. «ոչ մահմետական հպատակ օսմանեան տէրութեան. sujet non-musulman de l'empire ottoman», ըռա՛հաթ Ղ. «թուրք բէկի հպատակ. sujet de begs tures».==արաբ. رعايا reaya.

*Բռասս գալ ն, ռասս վ., ըռմսս Ղ. «պատահիլ. հանդիպիլ. rencontrer», ըռասս բերիլ «հանդիպցնել. faire rencontrer», ըռասս եկած «պատահած, որ և իցէ. qui que ce soit, quoi que ce soit, n'importe qui».==պրս. راست rast.

Բնասքիս ծարիր, յօնքի և աչքի քսելու մրադեղ.
fard». = Թրք. راست rastək.

*Բնա՛ւս կէլէ Պ., նաս գյոյմ Վ. «որ և իցէ, պա-
տահածը. qui que ce soit, quoi que ce soit, n'importe qui».
= Թրք. راست گله rast gele.

Բնավանի տեսակ մը խմորեղէն. espèce de pâtisserie».
= պրս. روغنı rugeni.

Բնաժիֆյա «եղերդ, եղրդակ. endivia, cichorium». =
Թրք. radikya = իտալ. radicchio.

Բնաժ Պ., ռաժ Վ. «դարակ. tablette, rayon, casier».
= Թրք. راف raf.

†Բնդ «ամօթ, պատիւ. honneur, probité». = արաբ.
عرض ʿarz.

Բնէգէ «ծղխնի (դռան կամ պատուհանի). gond». =
Թրք. رز reze.

Բնէգէնէ «ամիթ խոտը. fenouil, aneth, լո. anethum».
= պրս. رازیانه raziyane, աղաւ. Թրք. رز rezene.

Բնէգիլ Պ., ռոգիլ Վ. «խայտառակ. ignominieux, hon-
teux». = արաբ. رذیل rezil.

Բնէգիլէնմիւ ըլլալ «խայտառակութիւններ ընել. faire
des infâmies». = Թրք. rezillenmek.

Բնէհին Ե, ըոքհմ Վ. «գրաւ. gage». = արաբ. رهن rehn.

Բնէմ Պ., ռամ Վ. «կախարդանք, դուշակութիւն,
հմայութիւն. divination, augure, présage». = Թրք. rem.

Բնէյիգ Պ. «ջրհանկիրներու խմբապետ. chef de pom-
piers. 2. նաւապետ. capitaine d'un navire», ընէյիգ Պ.,
նէյիս Վ. «դատարանի նախագահ. président du tribunal».
= արաբ. رئيس reis.

Բնէնկ Պ., ըոմնգ Վ. ռոմնգ Վ. «գոյն. couleur».
= պրս. رنگ reng.

Բնէ՛նկ ընէնկ Պ., ռոմնգ ռոմնգ Վ. «գոյնզգոյն,
երկններանգ. de diverses couleurs». = պրս. رنگ reng «գոյն.
couleur» բառէն Թուրքերէնի օրէնքով կրկնուած՝ reng
reng «գոյնզգոյն».

Բռէնէ Պ., Էրէնէ Ն., ըռմնդոմ Ղ., որնդոմ Վ. «քերիչ, խարաբուղ. *rabot*».—*թրք.* رنده *rende*.

Բռէնէլէմիւ ընել Պ., որնդել Վ., Էրէնէլէմիւ աւնել Ն. «տախտակը քերիչով քերել, կտկել. *raboter*. 2. բողկը հլն. քերիչով մանրել. *râper*».—*թրք.* رندهlemek *rendelemek*.

Բռէնէլի «քերիչով կտկուած (տախտակ). *raboté*».—*թրք.* رندهلى *rendeli*.

Բռէնիի Պ., ռոմցլի Վ. «գունաւոր, գոյնդգոյն. *coloré, de diverses couleurs*».—*թրք.* رنگلى *rengli*.

Բռէսլէր Պ., որնջսլսր, որսսլսր Վ., ըռէսթոմ Ղ., որնջսլէր Ն. «մշակ, բանուոր. *mercenaire, homme de peine*».—*պրս.* رنجر *renjber*.

Բռէլէքս Պ., ռուչոթոմ Վ. «դեղագիր. *ordonnance (d'un médecin)*».—*թրք.* reçet *reçet*—*իտալ.* ricetta.

Բռէլլ Ն. «քաղցրուենի, բանդակ. *confiture*».—*թրք.* رچل *reçel*.

Բռէլինս «ռետին. *résine*».—*թրք.* reçine *reçine*—*իտալ.* resina.

*Բռէսիմ Պ., ռուսլմ Վ. «նկար, պատկեր, գծագրութիւն. *tableau, peinture, dessin*», ռէսլմ Ն. «անորատճառ, անշուշտ. *absolument, sans doute*».—*արաբ.* رسم *resm* «նշկարչութիւն, պատկեր. *peinture, tableau*. 2. օրէնք, եղանակ, սովորոյթ հլն. *loi, manière, usage, habitude etc.*

Բռլիսլմ Պ. «քարափ. *quai*», ըռլիսլմ Ղ. «սալալաւանակ. *payé*».—*պրս.* رixتم *rixtim*.

Բռլսլսթ Ղ. «կաշառք. *corruption, présent donné pour corrompre*».—*արաբ.* رشوت *rišvet*.

†Բռլս Ն. «բանուոր. *ouvrier, mercenaire*», ըռլսպսլաւի «բանուորներու վերակացու. *chef des ouvriers*».—*թրք.* ارغات *orgat*, ارغاتباشى *orgatbaş*».—*յան.* ἐργάτης.

Բռոմ Պ., ռոմ Վ., (ըռոմ Ղ.) «բարկօղի. տեսակ մը խմիչք է. *rhum, rum*».—*թրք.* ром *rom*—*ֆրանս.* rhum.

Բսրոլան «եղիճ. *ortie*».—*թրք.* امصرغان *asorgan*.

Բալըի «սոյլ, սուլիչ. sifflement, sifflet». Բալըի չալել «սուլել. sifflet». = թրք. اصلق əslək.

Բսխառա «կասկարայ (գործիրը). gril. 2. կասկարայի վրայ եփած (իր ած.). grillé. 3. կասկարայի վրայ եփած միս կամ ձուկ (իր գոյ.). viande ou poisson rôti sur la gril». = թրք. اسقرا əskara = յուն. ἐσχάρα.

Բսպաթի «ճանճ. թղթախաղի մէջ խաչածե նշանը. trèfle». = թրք. اسپاتی əspati = յուն. σπάθης, բուն նշանակուածինը «թուր. épée».

Բսպանյոլ «սպանացի. espagnol. 2. գէշ տեսակ ոչ-խար մը. une mauvaise espèce de mouton». = թրք. اسپانیول əspanyol = ֆրանս. espagnol.

Բսպանախ Գ., սպանախ Վ., սպանաղ Դ. «սպանախ, ծմել, շոմին. épinards». = պրս. اسپاناک əspanak.

Բսպորթա «տափակ կողով. cabas, corbeille». = թրք. əsporta = իտալ. sporta.

Բսսախոզ «աստակոս (ծովային խեցեմորթ մը). ho-mard». = թրք. استاقوس əstakos = յուն. ἄστακος.

Բսսախոն «շողեկառքի կայարան. station de chemin-de-fer». = թրք. əstasion = ֆրանս. station.

Բսսավրիս «ձուկ մը. espèce de poisson». = թրք. əstavrit.

Բսսրիթյա «ոսարէ. huitre». = թրք. استريدیا əsteridya = յուն. ὀστρεον, στρίδι.

Բսսոտիա Գ., սրոտիա, սերոտիա Վ. «հաստ բիր, կոպալ. gourdin, rondin». = թրք. استرويا istropa = իտալ. stroppa.

Բսփազմոզ «շղճագուլթիւն. spasme». = թրք. اسپازموس əspazmos = յուն. σπασμός.

Բսֆոնթո «դեղջ. escompte». = թրք. اسقونطو əskonto = իտալ. sconto.

Թ.

Թազէ Գ., բոգոմ Վ. Ղ., քաժա Ն., քոռժոմ Վ. «թարմ. frais, fraîche».—պրս. تازه taze.

Թազելէմիւ ընել Գ., բոգոյումիւ ընիլ Ղ. *Նորոգել.* renouveler. 2. *կրկնել.* répéter.—Թրք. tazelemek.

Թազելէմիւ ըլլալ «թարմանալ, նորոգուիլ. être renouvelé, rajeuni, reverdi».—Թրք. tazelenmek.

*Թազի Ն., բոզի Ղ. Վ., բոռզի Վ. «բարակ, որսի շուն. lévrier, chien de chasse».—պրս. تازی tazi. աղաւ. Թրք. tazə.

*Թազիր Ն., բոզիլ Վ. *Վնասատինք, յանդիմանութիւն, չելս.* reproche, réprimande, gronderie.—արաբ. تازير tazir.

Թաթար պէօրէյի «տեսակ մը խմորեղէն. espèce de pâtisserie».—Թրք. تاتار بوري tatar böreyi՝ որ բուն կը նշանակէ «թաթարական խմորեղէն. pâtisserie tartare».

Թաթիլ «դադար. repos, vacances».—արաբ. تطيل tatil.

*Թալան Վ. Ղ. Ն. «կողոպուտ, աւար. dépouille, butin».
թալանի սալ «կողոպտել, աւարի տալ. dépouiller, butiner, saccager».—Թրք. تالان talan. Ոճով կ'ըսուի պան-թալան եղաւ «բոլորովին աւարի տրուեցաւ»:

Թալաւ Վ. «տաշեղ. copeau».—Թրք. تالاش talaş.

*Թալէն «բախտ. chance». օր. թալէնը բանիլ «բախտը յաջողիլ. avoir bonne chance, réussir».—արաբ. طالع tali.

*Թալէհի «բախտաւոր. fortuné, chanceux».—Թրք. طالعلى talili.

*Թալէհսիզ «անբախտ. infortuné, qui na pas la chance».—Թրք. طالعسى talisiz.

Թալիմ Գ., բոլիմ Վ. «զինւորական վարժութիւն. exercice, instruction des troupes». Թալիմ ընել «զինւորական վարժութիւններ ընել. faire des exercices militaires, aguerir».—արաբ. تعليم talim.

Թալիմի Գ., բոլիմի Վ. «մարզուած, զինւորական վարժութիւններով կրթուած. exercé, aguerri». օր. Թալիմի ձիւն.—Թրք. تاليملى talimli.

թալիլ Գ., թալմել Վ. Ն., թալանել Ղ. «կողոպտել, աւարի տալ. dévouiller, butiner, saccager». Հնագոյն ձևը թալանել է (տես թալան), որ սղուած թալմել ձևն ստանալէ վերջ՝ ն ձայնին լ-ի վերածուելովը՝ առած է թալիլ ձևը. (Հմմտ. ելանել=ելնել=ելլել. կլանել=կլնել=կլլել. լինել=լլնել=լլլալ).=թրք. نالان talan «կողոպուտ. dévouille, butin».

*Թախաթըզ Գ., թախէթըզ Ն. «տկար, անզօր, ոյժ չունեցող. faible, débile». =թրք. طاقتسز takatsəz.

*Թախաս Վ., թախէթ Ն. «ոյժ, կարողութիւն. force, puissances». =արաբ. طاقت takat.

*Թախըմիւ ըլլալ Վ. «մէկուն հետ իյնալ, կատակել. taquiner, badiner. 2. աղջկան մը հետ սիրաբանելու ելլել. faire la cour, courtiser, faire l'amourette. 3. մէկուն վրայ երթալ և հետը կռուելու ելլել. en venir aux prises». = թրք. طاقمق takəlmak.

Թախըմ Վ. Ն. «խումբ, կոյտ. groupe, masse. 2. դասակարգ. classe, série. 3. սպաս, կազմած, գործիքներու ելն. ամբողջութիւն. ustensile, outillage, appareil». = թրք. طاقم takəm. օր. Թախըմ մը մարդ. Թախըմ մը նիյէ «Թոք, լերդ և սիրտ միասին». խույումնի Թախըմի «ոսկերիչներու դասակարգը». Թախըմդ բեր «բոլոր գործիքներդ բեր».

Թախլա Վ., թալխա Ն. «թաւաղգլոր, գլխի վրայ ոստիւն. culbute». Թախլա խուրմիւ ընել, Թախլա նետել «թաւաղգլոր խաղալ». = թրք. طاقلا կամ طاق takla.

Թախլիս «կեղծ, շինծու. artificiel, contrefaçon, imitation. 2. մէկը ծաղրել նմանութիւններ ընելով. se moquer de quelqu'un en imitant ses manières, faire des mimiques, mimer». = արաբ. تقلید taklid.

*Թախմիւ ընել Ն. «անցունել (կոճակը լամբակին, բան մը գամին վրայ ևլն.). accrocher». = թրք. طاقمق takmak.

Թախս Վ. Ն. «գահ. trône», Թախս Ղ. «տիվան, բազմոց. divan, sofa». = պրս. تخت taxt «գահ. trône».

թախսապէթի Պ., քախսաքիթի Վ. 2. «միուկ, փայտաշիւ. punaise».—**թրք.** تخته بيتى taxta biti.

*Թախսապինա Վ. «փայտաշէն. construit en bois».—**պրս.** تخته بنا taxta bina.

†Թախսըէվան «գահաւորակ. palanquin».—**պրս.** تختروان taxtirevan. նիւթին հետ բառն ալ այժմ կ'օրոտած է:

*Թախրի Պ., քաֆրի Վ. «ժանուցագիր (կառավարական). rapport, note».—**արաբ.** تقرير takrir.

Թահան «շիրկան. սուսամի թանձր իւղ. huile de sésame».—**թրք.** طحين tahin.

Թահմին Պ., քախմին, քայնմին Վ., քահմի ն. «ենթադրութիւն, կարծիք. conjecture, supposition, évaluation».
 քահմին ընել «ենթադրել. supposer, évaluer». քահմինով «ենթադրութեամբ. par évaluation, par supposition».—**արաբ.** تخمين taxmin.

*Թահսիսար Վ. «հաւաքիչ. percepteur».—**պրս.** تحصيلدار tahsildar.

*Թան Պ. «թագ. couronne».—**պրս.** تاج taj. կովկասեան բարբառներով կը նշանակէ «կանանց գլխի տեսակ մը վերացական գլխարկ. chapeau de femmes de Caucases».

*Թանիզ ընել Պ., քաջիզ Վ. «ձանձրացնել, նեղել, գլուխ ցաւցնել. gêner, ennuyer».—**արաբ.** تعجز tajiz.

*Թանիպ ն., քոջիք Վ. «զարմացում. étonnement, admiration, surprise». քանիպ մնալ «զարմանալ, զարմացած մնալ. être saisi d'étonnement». քանիպ ընել «զարմանալ. être surpris de, s'étonner».—**արաբ.** تعجب tajib «զարմացնել. surprendre, étonner». բայց կ'երեւայ թէ մեր ձեւը արաբ. تعجب teaǰǰüb «զարմանալ. s'étonner» ձեւէն յառաջացած է, թէև ձեռով բաւականին այլայլութեան ենթարկուած է:

Թամ Վ. ճիշտ ու ճիշտ. précis, exactement. 2. կատարեալ, ամբողջ, լրիւ. complet, parfait». օր. սահաթը քամ սաւն է. քամ մարդ է (բարոյապէս հասուն, կատարեալ)։—**արաբ.** تام tamm.

թամահ Ղ., քրմահ, քրմախ Վ. «ազահութիւն. avarice», սամահ Ն. «ախորժակ. appétit. 2. բանուկ. fréquenté». քամահ ընել Գ. «ազահիլ. être avare, faire l'avare». = արար. طمع tama.

թամահյար Վ., քամահյար Ղ., քմախյար Վ. «ազահ, ժլատ. avarice». = պրս. طماک tamakyar.

թամամ Վ. Ղ. Ն. «ճիշտ. juste, exact. 2. կատարեալ, ամբողջ. complet, parfait, entier. 3. լրումն, վերջ, բարւոք վախճան. accomplissement, achèvement, bonne fin». օր. քամամ եղաւ «լրացաւ. c'est achevé, c'est accompli, c'est complet». Աստուած քամամին հասցնէ «Աստուած արժանի ընէ լրիւ և կատարեալ տեսնելու. բարի վախճան ունենայ. բարի վայելում տայ. que Dieu vous soit prospère, je vous souhaite bonne chance». քամամ երկու օր է «ճիշտ 2 օր է. il y a juste deux jours». = արար. تمام temam.

թամամամիւ ընել Գ., քամամիւմիւ անիլ Ն. «ամբողջացնել. compléter, rendre entier». = թրք. تماملک te-mamlamak.

թամիր «շէնքի նորոգութիւն. réparation». = արար. تميم tamir.

թային Վ. «ռոճիկ (պարենեղէնով վճարուած). ration». = արար. تين tayin.

թային - քայանաք «ռոճիկ պարենեղէն. ration». = արար. تين تينات tayin tayinat (բառացի «ռոճիկ-ռոճիկներ. ration-rations»).

թայժա Գ. «դասակարգ. classe. 2. նաւաստի. matelot, marin». քայփա Ղ. «դասակարգ. classe», քէյժէ Ն. «արժանաւոր, մեծ. homme digne, grand». = արար. تايه taife «խումբ, դասակարգ. groupe, classe» որ թուրքականին մէջ առած է նաև تايه tayfa ձևը «նաւաստի. matelot» նշանակութեամբ.

*Թանէ Գ., քոմո Վ., սանէ Ն., դոմո Ղ. «հատ. un seul, pièce». = պրս. دانه dane. Ոճով կըսուի քանէն հասնիլ «օրհասը մօտենալ, մահը վրայ հասնիլ. նախասահ»

մանեալ ապրելիք օրերը վերջանալ. *toucher sa fin, à sa dernière heure, aller mourir*».

Թանկէմիւ ընել «հատերը փրցնել. *égrener*». օր. միսիրը, նուրը թանկէմիւ ընել.==*թրք. دانهlemek danelemek*.

Թանթանա Գ., թոնթոնոմ Ղ. «մեծ չքեղութիւն, փառաւորութիւն, պերճ հանդիսաւորութիւն. *pompe, faste, solennité*».==*արաբ. طنطنة tantana*.

Թանթանալը «չքեղ, փառաւոր, պերճ, հանդիսաւոր. *pompeux, fasteux, superbe, magnifique*».==*թրք. طنطنهلى tantanale*.

†Թանսր «թոնիր. *tandour, fourneau souterrain*».==*թրք. تاندر tandar*.

*Թաւախ «ամորձիք. *testicules, génitoires*».==*թրք. طاشاك tašak*.

Թաւըմիւ ընել «յորդել, թափել, զեղուլ տալ. *faire déborder, faire regorger*».==*թրք. تاشماق tašermak*.

*Թաւաւիւ ընել «քարոտել, քարկոծել. *lapider*».==*թրք. تاشلامق tašlamak*.

Թաւլըխ «քարճիկ, խաճի. *jabot, gave*».==*թրք. تاشلەك tašlək*.

Թաւնի «քարակոփ, քարտաշ. *tailleur de pierres*».==*թրք. تاشجى tašjə*.

Թաւիւ ըլլալ ն. «յորդել, զեղուլ, թափել. *déborder, regorger*».==*թրք. تاشماق tašmak*.

Թաւսըմիւ ընել «յորդել տալ. *faire déborder*».==*թրք. تاشدەرمق tašdermak*.

Թապախ ն. վ., թապաղ Ղ. «պնակ (կերակուրի կամ եկեղեցիին մէջ դրամ հաւաքելու համար). *plat, assiette*».==*արաբ. طبق tabak որ թուրքերէնի մէջ առած է طباق tabak ձևը*.

Թապախ Գ., դըբաղ վ., դոբբախչի Ղ. «կաշեգործ. *tanneur*».==*արաբ. دباغ dabbağ. Ղարաբաղի ձևը արաբ. բառին վրայ ի զուր աւելցուցած է նաև թրք. جى -ji արհեստ ցուցնող մասնիկը*.

Թապախա «ծխախոտի տուփ» tabatière. — Թրք. tabaka
 = փտալ. tabacchiera «ծխատուփ» կամ tabacco «ծխախոտ»?

Թապախանա, դըբախանա Վ., դոբբախիսանա Ղ.
 «կաշեգործնոց. կաշի բանելու գործարան. tannerie». =
 պրս. دباغخانه dabbaghane.

Թապաղա Վ. Ղ., սապաղա Ն. «թերթ (թղթի). feuille».
 = արաբ. طبعة tabaka.

*Թապիյէթ Ն., բոբիյոթ Վ., բաբիյաթ Ղ. «բնութիւն,
 բարք. habitude, mœurs». = արաբ. طبعت tabiat.

Թապիյէթ սահապրսի «ճաշակի տէր. homme de goût».
 բառս կը գործածուի ծաղրական մտքով և կը նշանակէ
 «բժախնդիր. նրբաճաշակ ոչ վայել կերպով». =
 طبعت صاحبی tabiat sahibi.

Թապլա Վ. «բլուրակ հարթ փայտեայ մեծ ափսէ.
 plateau ou disque de bois, jatte. 2. սիկառի մոխրաման.
 cendrier. 3. վարտիքի կամ տափառի նստոյ տեղի. le
 cul du pantalon ou de la culotte». սապլա Ն. միայն 3-րդ
 նշանակութեամբ. = արաբ. طبله table.

Թապլաֆյաւ «թապլա-ով բան ծախող շրջուն վաճա-
 ռական. marchand ambulant et vendant des comestibles ran-
 gés sur un disque de bois». = Թրք. طبله کار tablakyar.

Թապլա Վ. «մարտկոց, պատերազմական պատնէշ.
 bastion, retranchement». = Թրք. طایه tabya հումանիշէն՝ որ
 կազմուած է արաբ. تهيي «ղետեղել, յարդարում (բանակի
 ևն.). ranger, arranger, tactique» բառէն.

Թապուր Պ., բաբուր Վ. «վաշտ. bataillon». = Թրք.
 طابور tabur.

Թառլա Վ. «արտ, ածու. champ, parterre, carré». =
 Թրք. ترلہ tarla.

Թառխանա Պ., թալխան Ն. «թանրիճ, չորթան. es-
 pèce de lait caillé et séché». = պրս. ترخانہ terxane, որ թուր-
 քերէնի մէջ առած է тархана tarxana ձևը.

Թառչին Պ., դարչին Վ. Ղ., սարչին Ն. «դարիճենիկ,
 կինամոն. canelle». = պրս. دارچين darçin.

թառփօց «գլխարկ, գդակ. bonnet». = թրք. طربوش tarposh՝ որ կը թուի թէ յառաջացած է պրս. سروش serpus բառէն աղաւաղութեամբ:

թաս Գ. Դ. Ն. «թաս. tasse. 2. սկաւառակ գլխոյ. crâne. 3. սաղաւարտ. casque». = պրս. طاس tas.

թա՛սքամամ «բոլորովին ճիշտ, ամբողջ, լրիւ. tout à fait juste, bien complet». = թրք. طاس تمام tas-tamam.

թասլախ Ն. «լի, առողջ (դէմքի համար). rond, plein, sain (visage)», Գ. «հին, ծանր, փճացած (աման). vieux, lourd (vase)». = թրք. طاسلاق taslak «ստուերագիր, նախագիծ. esquisse, ébauche. 2. անարուեստ. grossier. 3. բոլորադէմ: au visage rond et plein».

թասլամիւ ընել «կերպարանել, կեղծել, այնպէս ձեւանալ. se donner pour, se faire passer pour, avoir l'air». = թրք. طاسلامق taslamak.

թասլը «կառավարական սաղաւարտաւոր հրշէջ զինւոր. sapeur-pompier». = թրք. طاسلى tasle.

թասլը-թուլումպա «կառավարական հրշէջ խումբ՝ շոգեշարժ ջրհաններով և սաղաւարտաւոր զինուորներով. le corps de sapeurs-pompiers». = թրք. طاسلى طلوبه tasle tulumba.

թասմա Գ. «կաշեայ անուր (անասուններու վզին, փայտէ կօշիկներու վրայ ելն). collier», Ն. «երիզ. ruban». = թրք. تاسما tasma «անուր. collier». ըստ Bianchi նաև «երիզ. cordon, ruban de fil ou de laine».

թասվիր Գ., թուսքիր Գ. «մէկուն պատկերը, դիմանկար. portrait». = արաբ. تصوير tasvir.

թավ Գ. «արհեստագործութեան մէջ իրերուն այն վիճակը՝ երբ յարմար և հարկաւոր է բանիլ. օր. երկաթին քաւը կարմրած աստիճանն է ելն. քավ Դ. «երկաթի թավը». քավ զարնել Ն. «յարմար առիթը գտնել. trouver l'occasion favorable». քավել Գ. «ջրդեղել, տաք երկաթը ջուրը մխել. tremper le fer». = պրս. تاف tav՝ առաջին նշանակութեամբ:

թավա Վ. Ն. «տապակ (դործիքը). poêle à frire. 2. տապակած, տապկուած (ածական). frit, frite». = պրս. ۱۰۷۰ tabe «տապակ. poêle à frire» որ թուրքերէնի մէջ առած է ۱۰۷۰۰ کاف tava ձևը վերի նշանակութիւններով:

Թավաթուր «տարածայնութիւն. խօսքի մը ամէնուն ականջը հասնիլը և ընդհանուր խօսակցութեան առարկայ դառնալը. rumeur publique, notoriété publique». = արաբ. ۱۰۷۰۰ تواتر tevatur.

Թավան Վ. Ն. «առաստաղ, ձեղուն. plafond». = թրք. ۱۰۷۰۰ تاون کاف tavan.

*Թավիկն «սեղան (եւրոպական ձևով կլոր և եռոտանի). table à trois pieds». = իտալ. tavolino «փոքրիկ սեղան. petite table», որ նուազականն է իտալ. tavola «սեղան. table» բառին:

Թավլու Պ. Վ. «նարտ (խաղը և խաղատուփը). jeu à dés, trictrac, tablier», Ն. «երկար նստարան. canapé». = թրք. ۱۰۷۰۰ تاول tavla, աղաւ. tavlu = իտալ. tavola.

*Թավուխ Վ. «հաւ. poule». = թրք. ۱۰۷۰۰ طاغوق taguk կամ ۱۰۷۰۰ طاوک tavuk.

Թավուխնի «հաւ ծախող. marchand de poules». = թրք. ۱۰۷۰۰ طاغوقى tagukjə կամ ۱۰۷۰۰ طاوکى tavukjə.

Թավուս խուլի «սիրամարդ. paon». = արաբ. ۱۰۷۰۰ طاوس tavus «սիրամարդ. paon», որ եղած է թրք. ۱۰۷۰۰ طاوس قوشى ta-vus kuşə (թրք. kuş «թռչուն. oiseau»).

Թավուր Պ., թովիւր Վ. «գոռոզ, հպարտ, հրամայողի ձևով, տիրաբար վարմունք. arrogance, manières hautesaines». = արաբ. ۱۰۷۰۰ طور tavr «ընթացք, վարք. conduite». թուրքերէնի մէջ առած է վերի ձևն ու նշանակութիւնը:

Թավուֆէօֆսի «կաթով, բրինձի ալիւրով, շաքարով և հաւի կուրծքի մսերով պատրաստուած անուշեղէն մը. espèce de laitage préparé avec du lait, de la farine de riz, du sucre et de la viande de la poitrine de poule». = թրք. ۱۰۷۰۰ طاوک گۆسى tavuk göksi, որ բառացի կը նշանակէ «հաւի կուրծք. poitrine de poule».

Թարամ Գ., քորմե Վ., քորմի Ղ. «կողմ» côté. 2. կուսակցութիւն. parti. քարաճը բռնել «մէկուն կողմը յարիլ. prendre le parti de quelqu'un». չորս քարաճը «բոլոր տիքը. autour, alentour, environs». քարաճ ելլալ «իրաւունքը անոր տալ. donner raison à quelqu'un». = արաբ. طرف taraf.

*Թարթել «կշռել. peser». = Թրք. tartmak. تارتماق.

Թարիճ Գ., քորիճ Վ. «բացատրութիւն, մեկնութիւն. explication». քորիճի Ղ. «գովեստ. louange, éloge». քարիճ տալ, քարիճ ընել «բացատրել, մեկնել. expliquer, commenter». = արաբ. تعرف tarif.

*Թարնամար «տակնուժրայ, ցիրուցան. dispersé, bouleversé». = արաբ. تارمار tarmar.

Թափա՛խից. bouchon». = Թրք. tapa. تاپا. = Խտալ. tappo.

Թափալամի՛ւ ընել «շիշին բերանը խցան դնել. boucher la carafe etc.». = Թրք. tapalamak. تاپالماق.

*Թափու Գ., քափի Վ. «կալուածագիր. document qui appuie les possessions». = Թրք. tapu. تاپو.

Թափոն «մնացած (ապրանք). restes de marchandises vendues». = Թրք. tapon. تاپون.

Թափկէ Գ., քափկա Վ. «վայրկեան. minute». = արաբ. دقيقة dakika.

Թափկէ «գդակ (ճերմակեղէնով շինուած). bonnet». = Թրք. takye. تاقية.

*Թաֆոզ «մեծ կտոր. grand morceau». օր. քաֆոզ մը միւ. = Թրք. takoz. تاقوز «փայտի կոճղ. tronc de bois».

*Թաճլան «դափնի. laurier». = Թրք. daflan. دافلان.

Թաճեան Գ., տաճեան Ն. «նապաստակ. lièvre». = Թրք. tavšan. طوشان کاسم.

Թէատրո «Թատրոն. théâtre». = Թրք. teyatro. تياترو. = Խտալ. teatro.

Թէզ Ղ. Ն. «շուտ. vite, vivement». Թէզ մը «շուտով, շուտ մը. vivement». = արաբ. تيز tiz.

Թէզիկ «փութկոտ, ճարպիկ, գործ մը շուտ ընող.

alerte, prompt, très-actif, diligent». = պրտ. تيز tiz «շուտ» արմատէն, հայկական -իկ մասնիկով.

Թէգկյան Գ., դոգգյոխ Կ., սոգգյոն Դ. «գործարան (գործաւորին սեղանը և ամբողջ կազմածը). atelier, table et outillage d'un artisan». = պրտ. دستگاه destgyah.

Թէգկյանհար Գ., դոգգյոխհար Կ. «վաճառանոցի մէջ այն պաշտօնեան՝ որ միայն առուծախով կ'ըրազի. employé chargé d'achat et vente dans une maison de commerce». = պրտ. دستگاهدار destgyahdar.

Թէգպէխ Գ., թգբէխ Կ., թէգպէն Ն., թո'սքին Դ. «համրիչ. chapelet». = արաբ. تسبيح tesbih.

Թէգպէխ պէտնէյի «նեպուկ. cloporte». = թրք. تسبيح بوجي tesbih böjeyi.

Թէքիկ Գ., թոքիկ Կ. «հրացանի ուղք. détente. 2. աշխոյժ, արթուն, պատրաստ. alerte, vigilant, prêt». Թէ Գօլսոյ և Թէ Ն. «նախիջևանի բարբառով կ'ըսուի թէքիկի վրայ կայնիլ լսիստ արթուն, պատրաստ վիճակի մէջ գտնուիլ». = թրք. تتيك tetik.

Թէլաթին «ռուսական կաշի. cuir russe». = թրք. تلاتين telatin = ռուս. ТЕЛЯТЕНА «հորթի կաշի. cuir de veau».

Թէլաւ «աճապարանք. hâte, précipitation. 2. շփոթու-թիւն, մտայուզութիւն. agitation, embarras». = թրք. تلاش telaş.

Թէլէժ ընել Գ., թոլոժ անել Կ. «վատնել, փճացնել. dissiper, faire périr, gaspiller, tuer». Թէլէժ ըլլալ «փճա-նալ, վատնուիլ. être dissipé, périr. 2. զուր տեղը մեռնիլ. mourir pour rien». = արաբ. تلف telef.

Թէլքիկ «թերի, թեքատ. incomplet, déficit». օր. թէլքիկ մի' ձգեք. = թրք. تلتيك teltik.

Թէլլալ Գ., դոլլոլ Կ., դոլլոլ Դ. «մուռնետիկ. crieur public», սէլալ Ն. «փերեզակ. marchand de différents petits objets». Թէլլալ կանչել «հրապարակել, ի լուր ամենքին յայտարարել. proclamer, déclarer publiquement». = արաբ. دلال dellal.

թելալըն Գ., դուլլըն Դ. «միջնորդէք, յանձնա-
կատարին կամ միջնորդին տրուած վարձքը. courtage». =
թրք. داللق dellallək.

թելլաֆ Գ., բուլմֆ Վ. «բաղնիքի մէջ լուացող ծառայ.
garçon de bain, qui fait le massage, qui frotte, lave et rase
les baigneurs», դուլմֆ Դ. «վարսավիրայ, սափրիչ. barbier,
coiffeur». = արաբ. دلالک dellak.

թելկրաճ կամ թելեկրաճ Գ., թելիկրաճ Վ. «հեռա-
դիր. télégraphe, télégramme». = թրք. تلغراف telğeraf =
ֆրանս. télégraphe.

թելկրաճանէ կամ թելկրաճնանէ Գ., թելիկրաճ-
խանա Վ. «հեռագրատուն. bureau de télégraphe». = պրս.
تلغرافخانه telğerafxane.

†թելպիս «խորամանկ, կեղծաւոր. fourbe, rusé». =
արաբ. تلبيس telbis «նենգութիւն. fourberie».

թելփէյէ «հարսի երեսի ոսկեթել քող. voile de la
nouvelle mariée». = պրս. پيچه piyçe «փաթթոց. turban. 2.
վարագոյր. rideau. 3. պատատում. entortillement, embal-
lage» և հայ. թել (որմէ փոխառեալ է նաև թրք. تى tel
«թել. fil») բառերէն.

թելժէ «սուրճի տակ մնացած դիրտ. marc de café.
= թրք. تلوه telve «մրուր. sédiment», որ այժմ միայն սուրճի
համար կը գործածուի.

թելկէ «տէրվիչի վանք. couvent de derviches». = ար-
աբ. تكيه tekye.

*թէհլիֆէ Գ., բոհլիֆյոմ Վ. «վտանգ. danger, péril». =
արաբ. تهلكه tehlike.

*թէհլիֆէլի Գ., բոհլիֆյոլի Վ. «վտանգաւոր. dangereux,
périlleux». = թրք. تهلكهلى tehlikeli.

†թէնէլլի «բախտ, ճակատագիր. chance, destinée». =
արաբ. تجللى tejelli.

թէնկէրէ կամ թէժկէրէ «պատգարակ. brancard, li-
tière». = թրք. تيجره tejjere = պրս. دستگیره destgire.

Թէմհիւպէ Պ., քորջիւբմ Վ. «փորձ. épreuve». = արար. تجربه tejrîbe.

Թէմաւա չի գործածուիր Պօլսոյ բարբառին մէջ. բայց Վ. և Ղ. ունին քամաւա «տեսարան մը դիտել. observer une spectacle, aller voir quelque chose». = արար. تماشا temaşa.

Թէմէլ Ն., քումուլ Վ. «հիմ. base, fondement». = Թրք. temel=յուն. θεμέλιον նոյն նշանակութեամբ:

Թէմէլլահ Պ., քումմնդմ Վ. «տաճկական ակնածալի բարև. salutation ou révérence turque». = արար. تمنى temenni «մաղթանք, բարեմաղթութիւն. souhait, vœux, félicitation», որ գրական թուրքերէնի մէջ առած է تمنى temenna, իսկ ժողովրդական թուրքերէնի մէջ temellah ձևը:

Թէմէլլի Պ., քումուլլի Վ., թէմէլլը Ն. «հիմնաւոր, հաստատ, անխախտ. solide, ferme, stable, permanent». = Թրք. temelli.

Թէմէլսիզ Պ., քումուլսըզ Վ., թէմէլսըզ Ն. «անհիմն, հիմ չունեցող. sans fondement, instable». = Թրք. temelsiz.

Թէմէսիկ Պ., քումսսիւզ Վ. «մուրհակ. quittance». = արար. تمسك temessük.

Թէմիզ Ն., քումիզ Վ., քումիւզ Ղ. «մաքուր. propre». թէմըսցնել «մաքրել. nettoyer». թէմըզնալ կամ թէմիզնալ «մաքրուիլ. se nettoyer, être nettoyé». թէմիզութին կամ թէմըզութին «մաքրութիւն. propreté». = Թրք. temiz, որ աղաւ. ձևն է արար. تبيض tebyiz «սպիտակացնել. blanchir. 2. մաքուրը արտագրել. mettre au net» բառին:

Թէմին «ապահով. sûr, assuré, garanti». թէմին ընել «ապահովցնել, համոզել. assurer, garantir». = արար. تامین teemin.

Թէմիսիաֆ «մաքուր. propre, bien nettoyé». = բարդուած Թրք. temiz և պրս. پاک pak հոմանիշներէն:

Թէմպէլ Ն., քումբուլ Վ. Ղ. «ծոյլ. paresseux». թէմպէլ-

նալ «*ծուլանալ*. paresser, être ou devenir paresseux». թեմ-
պելութին «*ծուլութիւն*. paresse». = **Թրք.** تنبل tenbel.

*Թեմպէն Պ., բոմբէխ Վ., բոմբէն Ղ. «*պատուէր, պատուիրանք*. prescription, commandement, injonction». =
արաբ. تنبيه tenbih.

Թեմպէֆի Պ., բոմբմֆյի Վ. Ղ. «*կլկլակի ծխախոտ*. ta-
bac à fumer dans le narguilé». = **պրս.** تنباکو tenbakyu.

*Թեմբէյի «*որքիւն*. dartre». = **Թրք.** تمرکی temreyi.

Թեմֆի «*զարդարանք, արդուզարդ*. toilette. 2. *եղա-
նակ, կերպ. ձև*. manière, air, mode». = **իտալ.** tempo.

Թէյզէ «*մօրաքոյր*. tante, sœur de la mère». = **Թրք.**
تيزه teyze.

Թէյէլ Պ., թակալ Վ., թէկէլ Ն. «*տեսակ մը կար*. pi-
qure». = **Թրք.** تکی teyel.

Թէյնա Պ., բոմնիա Վ., բէննա Ն. «*գրեթէ անմար-
դաբնակ, ուր անցուղարձ խիստ բիչ կայ*. lieu désolé, peu
habité». = **պրս.** تنها تنها «*մենակ, առանձին*. seul, solitaire».

Թէյսիւր «*ազդել*. avoir de l'effet». իլանը, խոսֆ թէյ-
սիւր չըրաւ «*գեղը, խօսքս չազդեց*». = **արաբ.** تأثير teesir.

Թէնէգուր «*հաճիլ ընդունիլ, զիջանիլ, հաճիլ*. daigner,
accepter, condescendre». = **արաբ.** تنزل tenezzül.

Թէնէֆէ Ն., բոմնիֆյո Վ. «*թիթեղ*. fer-blanc. 2. *թի-
թեղեայ աման*. vase en fer-blanc». = **Թրք.** تeneke.

Թէնէֆէնի Ն., բոմնիֆյոյի Վ. «*թիթեղնագործ*. fer-
blantier». = **Թրք.** تenekeji.

Թէնթէ «*հովանոց (սփռոց)*. serpillière, tendelet». =
Թրք. tente = **իտալ.** tenda, tendetta.

Թէննիւրէ Պ., բոմնցմրմ Վ. «*սան (կերակուր եփելու)*.
casserole, chaudron». = **Թրք.** تنجره tenjere.

*Թէեէկկի «*գանգատ*. plainte». = **արաբ.** تشكى teşekki.

Թէպսիլ «*առանձին գործածական չէ. կը գտնուի յա-
ջորդ ձևերուն մէջ*. հաճախ թէպսիլի «*օգտփոխութիւն*.
changement d'air». թէպսիլ խղյաճէթ «*ծպտեալ*. déguisé».
= **արաբ.** تبدل tebdil «*փոփոխել*. changer».

թէռաթուր *վարունգի թթու՝ սխտորով, ծեծած կաղինով և քացախով խառն.* aillade».—*թրք.* تراتور teratur.

*Թէլլիկ *հողաթափ.* chausson».—*թրք.* ترك terlik.

*Թէսլիմ ընել Պ., թուսլիմ Վ. *«յանձնել.* livrer, remettre». թէսլիմ ըլլալ *«յանձնուիլ, անձնատուր ըլլալ.* se rendre, céder».—*արաբ.* تسليم teslim.

Թէսկէրէ Ն., թոսլյոմրմ Վ. *«անցագիր.* passeport».—*արաբ.* تذكرة tezkire.

Թէստ Պ., սէստ Ն., դոմսմ Վ. Ղ. *«տրցակ, փունջ, ծրար.* poignée, bouquet, paquet, main (de papier)». թէստ լէմփե ընել *«տրցակ կապել.* faire un bouquet».—*պրս.* دست desté.

Թէստէրէ *«սղոց.* scie». թէստէրէլէմփե ընել *«սղոցել.* scier».—*պրս.* دستاره dest-erre *«ձեռքի սղոց.* petite scie» (*պրս.* dest *«ձեռք.* main»), որ թուրքերէնի մէջ առած է վերի ձեռ և ընդհանուր *«սղոց.* scie» նշանակութիւնը. ասկէ թրք. دستاره desterelemek *«սղոցել.* scier».

Թէստի Պ., դոմսիկ Վ. *«սափոր.* cruche».—*պրս.* دستی desti.

Թէստուր Ղ., դոմստու Վ. *«ճանապարհ, մէկդի՝ կեցիր (կառավարներու և բեռնակիրներու գոշիւնը).* gare!».—*պրս.* دستور destur.

Թէվէֆէլլի Պ., թովմփովի Վ. Ղ., թէվէֆէլի Ն. *«միտ, պարզամիտ.* bonhomme, simple».—*թրք.* توكلاي tevek-küllü *«նոյն նշ. même sign.»*, որ կուգայ *արաբ.* توك tevek-kül *«ապաւինիլ, վստահութիւն.* se confier, se résigner, confiance» բառէն:

Թէսարիփ Պ., թոդոմրիփ Վ., թոդոմրիփ Ղ., թէստրիփ Ն. *«պատրաստութիւն.* préparation». թէսարիփը տեսալ *«պատրաստուիլ.* se préparer». թէսարիփ տեսալ *«պատրաստուեցայ.* je me suis préparé».—*արաբ.* تدارك tedarük.

Թէսարիփի Պ., թոդոմրիփի Վ. *«ճարպիկ, ճարտար.* adroit, habile».—*թրք.* تداركلي tedarükli.

*Թէրազի Ն., թոմզիկ Վ., թոմզու Ղ. *«շիւ.* ba-

lance. 2. հաւասարակշիռ. en équilibre». = արաբ. ترازو terazu.

Թէրզի Ն., քուրզի Վ., դուրզի Ղ. «դերձակ. tailleur». = պրս. درزی derzi, «ը թուրքերէնի մէջ առած է ٲرزی terzi ձևը».

Թէրէ Պ., անիթառա Ն. «կոտեմ. cresson». = թրք. ترة tere «կոտեմ. cresson». իսկ անի = թրք. آجی ajə «չեղի, դառն. amer».

Թէրէնէ տես Տէրէնէ.

Թէրէ-յաղի «կարագ. beurre». = թրք. ترة ياغی tere yağı.

Թէրթիպ Պ., քուրթիպ Վ. «պատրաստութիւն, պատրաստութեան եղանակ. préparation, manière de préparation». օր. իլիմօնաթա շրնելու քէրթիպը «չեմնատ շինելու եղանակը. manière de préparer une limonade». = արաբ. ترتيب tertib.

Թէրնիման Պ., քուրջիման Վ. «թարգման. traducteur, interprète». քէրնիմանութիւն «թարգմանչութիւն. art d'interprète». = արաբ. ترجمان terjeman.

Թէրպիյէ Պ., քուրբիյո Վ. «կրթութիւն, քաղաքավարութիւն. éducation, politesse. 2. հարած հում ձու, զոր կը խառնեն կերակուրներու մէջ. assaisonnement avec des œufs». = արաբ. ترييه terbiye.

Թէրպիյէի Պ., քուրբիյոի Վ. «կրթեալ, քաղաքավար. poli, bien instruit. 2. հարած ձուով համեմուած. assaisonné avec des œufs». = թրք. ترييه لي terbiyeli.

Թէրս Պ., քուրս Վ. Ղ., քէրս Ն. «հակառակ. contraire, pervers, à l'invers. 2. ներհակ կողմը. contre sens, envers. 3. բարկացկոտ, դժնեայ. de mauvaise humeur». քէրսութիւն «բարկացկոտութիւն. mauvaise humeur». = թրք. ترس ters.

Թէրսանէ «նաւարան. arsenel». = թրք. ترسانه tersane.

Թէրսինէ Պ., քուրսնմ Վ. Ղ., քէրսնմա Ն. «հակառակը, ընդհակառակը. à l'envers, au contraire». = թրք. ترسينه tersine, կադմուած -ine մասնիկով, ինչ. qorqorunma, qarwarunma ևն..».

թերսլենմիտ ըլլալ Գ., քոքսլումիտ Վ. «բարկանալ, դժնեայ բարբ ունենալ, դեղ լինել. être de mauvaise humeur». — **Թրք.** terslenmek.

*Թերք ընել Գ., քոքլ Վ., քոքլ Դ. «թողուլ, մէկդի թողուլ. laisser de côté». — **արաբ.** ترك terk.

*Թերքի Գ., քոքի Վ., քոքլ Դ. «ձիու գաւակը. croupe». Թերքին նսեցնել «գաւակին վրայ հեծցնել. faire monter en croupe». — **Թրք.** ترکی terki.

Թերոթ, Թերոթի, Թերթի, Թերեթի Գ., սերադոթիկ Վ. «ազատքեղի պէս և ասոր հետ միասին իբր համաժողովածուած տեսակ մը խոտ». — **Թրք.** ترو او تي tere otə. Վանեցիք ժողովրդական ստուգաբանութեամբ կը մեկնեն բառս իբր կազմուած սեր և ադոթ բառերէն.

Թէփէ Ե., քոփո Վ. Դ. «գլխու կամ լեռան գագաթ. sommet, cime. 2. բլուր. colline». — **Թրք.** دپه depe կամ ٲه tepe.

Թէփէ-քախա «գլխիկայր տապալումն. culbute». — **Թրք.** ٲه تاكلak tepe taklak.

Թէփէլմէ «լեփ լեցուն. tout plein, comble. (կ'ըսուի հաստատուն մարմիններու համար՝ երբ ամանին մէջ բոլորովին լեցուած և յետոյ ալ վրան բրդաձև բարձրացած են)». — **Թրք.** ٲه تپه tepeleme.

*Թէփէլմիտ ընել «ծեծել, լաւ ծեծել. rosser, assommer». — **Թրք.** ٲه تپه tepelemek.

Թէփէ-նամի «ձեղունի վրայ պատուհան, լուսամուտ. fenêtre à tabatière». — **Թրք.** ٲه جامي tepe jamə.

Թէփէմիզ Գ., քիփէմիզ Ե. «բոլորովին մաքուր. bien nettoyé, bien propre». — **Թրք.** تپه تميز tep temiz.

Թէփսի Վ. «մետաղեայ ափսէ. plateau». — **Թրք.** دپسى depsi, تپسى tepsi կամ تپسى tepsı.

†Թէփ Ե., քոփլ Վ. Դ. «որպէս ղի, միայն թէ. afin que, seulement». — **Թրք.** تپه tek.

Թէփ Ե., քոփլ Վ. Դ. «անզոյգ, կոճատ, փարտ». — **Թրք.** تپه tek.

†թէֆ «հանգիստ, հանգարտ. tranquille». Կը գործածուի միայն թէֆ կենալ «հանգարտ մնալ. rester tranquille» ու հին մէջ. = Թրք. *tek durmak* (durmak «կենալ. rester»).

թէֆ «ծովու մարախ. crevette». = Թրք. *teke*.

թէֆնախ Գ., բոմֆոն Վ. «անիւ. roue». = Թրք. *teker*, *tekerlek*.

*թէֆնոյենմիւս ըլլալ Գ., բոմֆոնոյմիւս Վ. «դարձիւ. se rouler». = Թրք. *tekerlenmek*.

*թէֆն-մէֆ «թաւալդ-լոր. culbuté, renversé». = Թրք. *teker meker*.

*թէֆ-թիւֆ Գ., բոմֆ թիւֆ Վ. Ղ. թէֆ բոմֆ Ն. «այստեղ այնտեղ, հաստ ու կտոր, հազուադէպ. ça et là, tantôt, rare». = Թրք. *tek tük*.

†թէֆին «անգիւտ, մէկ հատիկ, աննման. unique, singulier, introuvable, sans pareil». = Թրք. *tekin*.

թէֆիր «արքայածուկ. barbeau». = Թրք. *tekir*. այս բառը թուրքերէնը փոխ է առած հայերէն «թագաւոր» բառէն, իսկ հայերը փոփոխեալ ձեւով ետ առած են երկրորդ անգամ՝ իբր թուրքերէն բառ.

թէֆիժ Գ., բոմֆիժ Ղ., բոյիֆիժ Վ. Ղ. «քաղաքավարական ձեւակերպութիւններ. անընտանութիւն. formalités de politesse, façons, cérémonies». = արաբ. *teklif*. Օր. թէֆիժ չունիմ, թէֆիժ չկայ «մօտիկ ընկեր ենք. nous sommes bien familiers».

թէֆիժսիզ Գ., բոյիժիժսիզ Վ. «ընտանի, չատ մտերիմ, քաղաքավարական ձեւերու չնայող. bien familier, sans façon». = Թրք. *teklifsiz*.

թէֆմէ Գ., թէֆմա Ն. «աքացի. ruade, coup de pied». = Թրք. *tekme*.

թէֆմէմիւս ընել Գ., թէֆմալամիւս անել Ն. «աքացի, աքացի զարնել. donner des coups de pied». = Թրք. *tekmek*.

թէֆմէյիմս Գ., բոմֆիյիմս Վ., թէֆմէնուծթ, նուսվէ-

թէք, նուծքսէքէք ն. «դիդ. թէ կենտ (խաղը). jeu à pair ou non».—**Թրք.** تكت می جنت tek mi öñt?

թէմիլ Գ., քոմիլի Կ. «ամբողջ. entier, le tout».—**արաբ.** تكميل tekmil.

թէքնէ ն., քոմիլնի Կ., քոմիլնի Դ. «տաշա. huche, baquet».—**Թրք.** تكت tekne.

թէքնէնի ն., քոմիլնիցի Կ. «տաշտ շինող կամ նորոգող կամ ծախող. fabricant, marchand ou raccommodeur de huches».—**Թրք.** تكتنهجي tekneji.

*Թէֆիր «յանդիմանութիւն, չեխ, սաստ. reproche, réprimande». Թէֆիր ընել «յանդիմանել. réprimander, reprocher».—**արաբ.** تكدیر tekdir.

*Թէֆրար Գ., քոմիլրար Կ. «կրկին, վերստին, նորէն, դարձեալ. encore une fois, de nouveau». Թէֆրար ընել «կրկնել, նորէն, խօսքը նորէն ըսել. répéter (une parole)». Թէֆրար ընել «բան մը նորէն ընել. répéter (une action)». նկատելի է հոս շեշտերու տարբերութեամբ նշանակութեանց ալ տարբերութիւնը.—**արաբ.** تكرر tekrār.

*Թէֆրարամիք ընել «կրկնել խօսքը. répéter la parole».—**Թրք.** تکرارلاما tekrarlama.

*Թէօպէ Գ., քէօքա Կ. «զղջում և ուխտ մեղք մը կամ որ և իցէ դարձ մը անդամ մ'ալ չգործելու. pénitence, vœu de renoncer à un acte et de ne le commettre plus». քէօքա Դ. «բաւ լիցի, բնաւ. à Dieu ne plaise! jamais».—**արաբ.** توبه tevbe. **Թրք.** tövbe.

*Թէօրէմիք ըլլալ Գ., քէօրէմիք Կ. «երեւան դալ, յառաջ գալ, ծնունդ առնել. provenir, émaner, prendre naissance». Թէօրէմիք ընել «յառաջ բերել. donner naissance, produire».—**Թրք.** تۇرەمك türemek, تۇرەتمك türetmek.

թէժ Գ., դիժ Կ., դոսի Դ. «դափ. tambour de basque».—**պրս.** دف def, որուն թուրքացած ձևն է تيف tef.

Թէժարիկ «տաճիկ կանանց գործածած ծանր անուշահոտութիւն մը. espèce de parfum».—**արաբ.** تفریق tefarik.

Թէժնէ «դափնի. laurier».—**Թրք.** تيفنه defne—**յուն.** δάφνη.

*Թեճեճէր Պ., դմճթմր Վ., դմվթմր Ղ., սեճթէր Ն.
«տետարակ. cahier».—արաբ. دفتر defter.

Թեճեճէրսւր Պ., դմճթմրդմր Վ. «համարակալ. con-
trôleur».—պրս. دفتردار defterdar.

Թեճեճիւ Պ., բմճթիւ Վ. «խուզարկութիւն, քննու-
թիւն. enquête, investigation».—արաբ. تفتيش teftiş.

Թըլըսըմ Ն., թիլիսիլմ Ղ., սըլըսմ Վ. «յուռութք, կա-
խարդանք. talisman».—արաբ. طلسم talsəm.

Թըլիսան «խցան. bouchon, tampon, bondon».—թրք.
طيقاج təkaj.

*Թըլիսանմիւ ըլլալ Պ., թըլիսմիւ ըլլալ Ն. «խցուիլ, ծակը
փակուիլ, գոցուիլ. se boucher, s'engorger, s'obstruer».—
թրք. طيقانماق təkənmak.

*Թըլիսել «խցել. boucher, bourrer, enfoncer».—թրք.
طيقماق təkmaq հոմանիշէն.

Թըլիսըզ «սեղմ, կուռ, խիտ. serré, dense, compacte».
—թրք. طيقيز təkəz «նեղ, անձուկ. étroit, reserré».

*Թըլիսըլմիւ ըլլալ Ն. «խցուիլ, ծակը գոցուիլ. se bou-
cher, s'engorger. 2. անկիւն մը մտնալ փակուիլ. se ren-
fermer dans un coin».—թրք. طيقلماق təkəlmak.

*Թըլիսմել «ծակը փակել, գոցել, խցկել. boucher, bour-
rer».—թրք. طيقماق təkmaq ձեռն.

Թըլիսնազ Ն., թիսնած Վ. «հաստ, գիրուկ, լիքը (մար-
դու համար). un peu gras, plein».—թրք. طيقناز կամ
طيقناز təknaaz.

Թըլիսնա՛զնա «բաւական հաստ, գիրուկ, քիչ շատ լիքը.
assez gras, assez plein».—թրք. طيقنازجه təknaazja.

Թըլիսնեճէս Ն., բոհյնոճմս Վ. «չնչարգելութիւն.
asthme. 2. չնչարգելութիւն ունեցող, չնչարգել. asthma-
tique».—թրք. طيق نفس tək nefes.

Թըլ «կոչկահարի հերիւն. alène».—պրս. تیغ tiğ «թուր.
épée. 2. հերիւն. alène». Այս բառէն հին փոխառութեամբ
կայ գրաբար սեգ:

թընել «փապուղի. tunnel». = Թրք. تونل tünel, աղաւ. Թրք. tunel, tanel = ֆրանս. անգղ. tunnel.

Թըռամվայ «հանրակառք. tramway. 2. տեսակ մը Թղթախաղ. sorte de jeu de carte». = Թրք. ترامواي tərām-vay = ֆրանս. անգղ. tramway.

Թըռամփա Վ. «փոխանակութիւն. échange». = Թրք. ترامپ tərampa = փապ. ?

Թըռամփեթա, քըռամփաթա Գ., քըռմփաթա Վ. «զին-ւորական Թմբուկ. tambour militaire, caisse». = Թրք. طرابتة tərānpeta = փապ. trombeta (ֆրանս. trompette).

Թըռաւ Վ. Դ. Ն. «ածիլում. rasement». քըռաւ ըլլալ «ածիլուիլ. se raser». քըռաւ ընել «ածիլել. raser. 2. խա-բել, մէկը ձեռքին մէջ խաղցնել. duper». = պրս. تراش tərāš.

Թըռէն «շոգեկառք. train de chemin de fer». = Թրք. ترن tərēn = ֆրանս. train.

Թըռթըռ Վ. «Թրթուր որդը. chenille. 2. ոսկեթել. fil d'or», Ն. «Թռուցիկ. cerf-volant». = Թրք. طرتيل tərtaş, աղաւ. Թրք. tərtaş առաջին երկու նշանակութիւններով.

*Թըռմալամփե ընել «ճանկուտել, մագլցիլ. griffer, gra-vir, grimper». = Թրք. طرمالمق tərmaalamak.

Թըռնախ Ն. «եղունգ. ongle. 2. սմբակ. sabot du pied de cheval», դըռնաղ Վ. Դ. «սմբակ, կճղակ. corne, sabot». = Թրք. طرناق tərnaq նոյն նշանակութիւններով.

Թըռճա «անսուրբ (ըստ հրէական կրօնի). impur selon les mosaïques». = Թրք. tərfa.

Թըռճանսա Գ., քիւրվոնդո Վ. «երախայրիք. pri-meurs». = պրս. تر فنده tūr fende = աղաւ. Թրք. طرفاندا turfanda.

Թը'փիլը Գ., քըփիկի Վ. «ճիշտ ու ճիշտ, բոլորովին նման. tout à fait exact, tout pareil». = պրս. طبق təbk որ ստացած է Թրք. تېك təbk ձևը.

Թիթիգ Ն., քիթիս Վ. «բժախնդիր, նեղսիրտ, դառ-նաբարոյ. morose, hargneux, capricieux». = Թրք. تيز titiz.

Թիթիկէմփե ըլլալ Գ., քիթիսմփե Վ. «բժախնդրու-թիւն ընել, նեղսիրտիլ, դառնանալ. s'aigrir, devenir ca-

pricieux, être de mauvaise hameur». = **թրք** تيزلنمك titiz-lenmek.

թիլի ն., **թիլի** Ղ. «աղուէս. renard». = **թլք** تلي tilki.

թիւար Վ., **թիւմր** Ղ. «ձին վնասել, լաւ նայել, վրասակը քորոցով քերել ևն. soigner le cheval». = **տրս** تيمار timar «դարման, խնամ. soin, traitement (ընդհանուր մշտքով. **Թուրքերէնի մէջ նաև ձիու համար)**»

***թիւարիւանա** Վ., **թիւարիւանէ** Ղ. «խնարանաց. hospice des aliénés». = **տրս** تيمارخانه timarxane.

***թիւրէ** ն., **թիւրմ** Վ. «դեղձան, **թել**. fil». = **թրք** تير tire. **թիւրէմէնի** «**բենէնի** խէժ. térébenthine». = **թրք** تيرمنتى tirementi կամ ترمنتى termenti = **խաւլ**. trementina «**բենէնի** խէժ, térébenthine», **խիւ** terebinto «**բենէնի** ծառ. térébinthe».

թիւիզ Պ., **թիւզ** Վ. «պատարուի եղր. lisière». = **թրք** تيريز tiriz.

թիւիք ն. «հացի բրդուհ, հացաթան. panade. 2. (փխսաքերաբար) վերին աստիճանի պատաւ, ծեր. décrépité. **խիւ** Վանի բարբառով **թիք** «անկուտի, չքաւոր. gueux». = **թրք** تيريد tirid = **արաբ**. ثريد serid «հացի բրդուհ. panade».

թիւիլ **թիւիլ** դողալ «սաստիկ գողալ. trembler, grelotter». = **թրք** تيرل تيرل tiril tiril.

թիւիւի «բաց կանաչ. couleur de pois vert». = **թրք** تيرسه tirše.

թիւյալ Պ., **թիւյմ** Վ. «**թերիակէ**. thériaque». = **արաբ**. تيرياك tiryak.

թիւյալի Պ., **թիւյմի** Վ. «սուրճի մոլի. grand buveur de café. 2. նեղսիրտ, շատ բժախնդիք. bourru, hargneux, morose». = **տրս**. تيرياكي tiryaki.

***թիւիւն** Վ. Ղ., **թիւուն** ն. «**ծխախոտ**. tabac à fumer». = **թրք**. توتون tütan.

թիւիւնի Պ., **թիւիւնցի** Վ., **թիւիւնցի** Ղ. «**ծխա**

վաճառ, ծխախոտ ծախող. débitant de tabac». = Թրք. توتونچى tütünji.

Թիւթիւն չուպուխի «ծխափայտ. pipe». = Թրք. توتون چوبى tütün çəbğə.

Թիւթիւն պալըխի կամ պարզապէս քիւթիւն «ծուխի մէջ չորցած ձուկ. poisson séché dans la fumée». = Թրք. توتون بالى tütün baləğə.

*Թիւթիւնիւ ընել *. «չոգին դուրս տալ. fumer (կ'ըսուի փռուէն նոր հանուած տաք խորովածի համար ելն.)». իսկ քիւթիւն անել Ղարաբաղի բարբառով «բարկացնել. facher, mettre en colère». = Թրք. تۇتمەك tütmeğ «ծխալ, ծուխ արձակել. fumer».

Թիւթյալ *. «արուրաքար. calamine, pierre calaminaire». = արաբ. توتيا tutya.

*Թիւթսիւմիւն ընել «ծխել, ծուխ արձակել. faire fumer (կ'ըսուի հաճոյքով և ակործակով ծխախոտ քաշողին)». = Թրք. تۇتدۇرمەك tütürmek.

Թիւլ *. և. քիլ և. «շարշ. tulle, gaze, crêpe, voile». = Թրք. تۇل tül = ֆրանս. tulle.

Թիւլպէ «չէյխի շիրիմ կամ դամբարան. sépulture ou tombeau d'un cheïk». = արաբ. تۇرپه türbe.

Թիւլպէ էրիի «սալորի տեսակ մը. espèce de prune». = Թրք. تۇرپه ارىكى türbe eriyi.

Թիւլպէնս *. քիւլբոնդ *. «մարմաշ, շառ նուրբ ջր-
շարշ. mousseline». = արաբ. دلبند dilbend, որ դարձած է Թրք. dülbend.

Թիւլպէնսնի *. քիւլբոնդճի *. «շարշավաճառ. mar-
chand de mousseline». = Թրք. دلبندجى dülbendji.

Թիւծծիւ և. «խուս, ծխել (ծխելու նիւթը կրակի մէջ ձգել և ծխել տալ. ինչպէս խուսնի, հալուէ ելն.). fu-
migration». = Թրք. تۇتسى tütüsü.

*Թիւճճար *. քիւջար *. «վաճառական. commerçant,
négociant». = արաբ. تۇجار tujār, որ բռն արաբերէնի մէջ

թէն յաքնակի է, բայց թուրքերէնի մէջ առած է եղակիի նշանակութիւնն.

*թիւյ Վ., թիւյ Ղ. «երեսի վրայի աղուամազ, մորթի վրայ մազ, ստե, թռչունի փետուր ելն. duvet, poil, plume etc.».—**Թրք.** tüy.

*թիւյ-թիւս՝ նախորդ բառին կրկնականն է. հայերէն ռմկ. մազ-գուգ ըսելու պէս. **Թրք.** tüy tös.

*թիւյլէնիւ ըլլալ «մազերը, փետուրները, ստեը յառաջ գալ, մեծնալու սկսիլ. se couvrir de cheveux, de plumes, de poils, commencer à grandir».—**Թրք.** tüylenmek.

*թիւյլի Վ., թիւլի Ղ. «մազոտ. chevelu, poileux, poilu».—**Թրք.** tüylü.

*թիւյսիւզ Վ., թիւյսըզ Ղ. «անմազ, դեռ պեխերը և մորուքը չբուսած, մատաղատի տղայ. sans poil, dont la barbe et la moustache n'ont pas poussé, jeune garçon».—**Թրք.** tüysüz.

թիւլի Վ. «տեսակ. sorte, espèce». թիւլի թիւլի «տեսակ տեսակ. de différentes espèces, varié».—**Թրք.** dürlü.

թիւրք «կոշտ ու կոպիտ (մարդ). rude, brute, grossier».—**Թրք.** արաբ. ترک türk «տաճիկ, թուրք. turc». Թուրքերէն բառը ժողովրդական լեզուին մէջ ունի նաեւ մեր նըշանակութիւնը. Ազգերու անունները իբր անարգական ածական՝ համտ. չըճըս, չըթախ, սիւրգիւ, թիւրք խաճալը.

*թիւրք խաճալը «թմամիտ, ապուշ, խիստ հաստագլուխ. insensé, sot, bête, niais, nigaud».—**Թրք.** ترک کافالہ türk kafalâ. «նոյն նշ. même sign.», ստուգաբանօրէն «թուրքի գլուխ ունեցող. qui a la tête d'un Turc».

թիւրքնմէզ «պանիրով ապուր. soupe au fromage».—**Թրք.** түкенмеz tükenmez. բառին բուն նշանակութիւնն է «անհատում, անվերջ. sans fin, inépuisable». որովհետեւ կարելի է այս կերակուրին մէջ ուզուած քանակութեամբ ջուր աւելցնել միշտ.

թիւրքնիկ Պ., թվանի Վ., թվնիկ Ն., թվոնց Ղ. «հրաքան. fusil».—**Թրք.** tüfenk.

թիւճէնճի Գ., քվանճի Վ., քվոնճի Ղ. «հրացա-
նագործ. fabricant de fusil». — Թրք. تيفنكجي tifenkji.

Թիփի Վ. «բուք. tourbillon de neige». — Թրք. تپی tipi.

Թիճճիկ Գ., դրճճիկ Վ. «ծուատ, գզած, գզգզած.
charpie». — Թրք. تيفك tiftik.

*Թիճճիկէնմիւ ըլլալ «գզգզուիլ, ծուատիլ, բրդկուիլ,
ձարձրիլ, թելերը դուրս դալ. pelucher». — Թրք. تيفكلكنمك
tiftiklenmek.

Թիճօ Վ., իճի Ն. «ժանտաւոնդ. typhus». — Թրք. تيفو
tifo — Իտալ. tifo.

Թուգախ Ն., դուգաղ Վ. «որդայթ, թակարդ. piège».
— Թրք. طوزاق duzak.

*Թուզուխ «աղաման. salière». — Թրք. طوزلق tuzlæk.

Թուզ-ուռուճի «քլորաջրատ. chlorhydrate». — Թրք.
طوزروحي tuz ruhə.

Թութամ Ն. «հունջ, տրցակ. bouquet, une poignée».
— Թրք. طوتام tutam.

Թութարախի «լուսնոտութիւն. épilepsie». — Թրք. طوتاريق
tutarək.

Թութարախիլը «լուսնոտ. épileptique». — Թրք. طوتاريقلى
tutarəklə.

Թութխալ Վ. Ն. «սոսինձ. colle forte». — Թրք. طوتقال
tutkal.

Թութխալամիւ ընել Ն. «սոսինձով կպցնել, սոսինձ
քսել. coller avec de la colle forte». — Թրք. طوتقاللامق
tutkallamak.

Թութխալը «սոսնձոտ. mêlé de colle forte. 2. սոսին-
ձով կպցուած. collé avec de la colle forte». — Թրք. طوتقاللى
tutkallə.

*Թութ խութուխի «չոր թութ. mûre séchée». — Թրք.
توت کوروسى tut kurasə.

Թութ Եարալի «թութի խաղմուղ. jus de mûres». —
Թրք. توت شرابى tut şarabə.

*Թուրքուխ «խօսիլ շիրցող, տնհամարձակ, ամչկոտ. ti-mide».—Թրք. طوتوق tutuk. .

Թուլում Գ. «տիկ. outre», Վ. «տեսակ մը զգեստ. es-pèce d'habit». — Թրք. تulum տulum տիկ. outre». Ասկէ Թուլում փանիրի «ժածիկ, տիկ պանիր».— Թրք. تulum پيئيري tulum peyniri.

Թուլումսյա Վ. Ն. «ջրհան. pompe».— Թրք. تولمبا tulumba.

Թուլումսյանի Վ. «հրշէջ, ջրհանկիր. pompier».— Թրք. تولمباچي tulumbaçı.

Թուլլա Գ., Թուլա Ն. «աղիւս. briques».— Թրք. توغلا tugla.

Թուլլանի «աղիւս շինող կամ ծախող. marchand ou fabricant de briques».— Թրք. توغلاچي tuglaçı.

Թուն Ն., Թուջ Ղ. Վ. «անագապղինձ. bronze».— Թրք. تونج tunj.

Թուռա Վ. «տաճկական զինանշանը. armoiries turques. 2. դրամի այն երեսը՝ որու վրայ կայ այս զինանշանը. coin de monnaie. 3. Թաշկինաէր ոլորելով ձեռքուցած խարազան. fouet fait par un mouchoir tortillé. 4. այս խարազանով խաղացուած խաղ մը. sorte de jeu qu'on joue avec ce fouet». վերջի երկու նշանակուած իւններն ունի նաև Թուրա Ն.— Թրք. توغرا tugra.

Թուրեժ Վ. Ն. «թթու, բռնուածք (պոյ). conserve au vinaigre».— պրս. ترشی türşi, աղաւ. turşə.

Թուրեռնի Գ., Թուրեղջի Վ. «թթու շինող կամ ծախող. marchand ou préparateur de conserves au vinaigre».— Թրք. ترشيجي türşiji, աղաւ. turşəçı.

Թուրունն «Թուրինջ. bigarade».— պրս. ترنج türünj.

Թուրուննի «նարնջագոյն կարմիր. orange».— պրս. ترنجي türünji.

Թուրփ «բողկ. radis». Թուրփի ոլէս «չատ առողջ. bien portant».— Թրք. تورپ turp.

*Թուֆան «ջրհեղեղ, խիստ տեղատարափ անձրև. déluge, pluie battante».— արաբ. توفان tufan.

թօզ և. Ն., բէօզ Վ. «փոշի. poussière». = Թրք. توز toz.

Թօզուիս «սանապաճ. jambière». = Թրք. توزلک tozlək.

Թօխա և., քօխա Վ. Ն. «ծայրը օղակով գօտի. ceinture portant une boucle». = Թրք. طوق toka.

Թօխա Պ., քօխա Վ. «բաժակահարութիւն. toast». = Թրք. طوق toka = փալ. tocco.

Թօխաս «ապտակ. soufflet». = Թրք. طوقات կամ طوقات tokat.

Թօխախ Վ. Ն. և. «թակ. maillet». = Թրք. طوقاق tokmak.

Թօխում Վ. Ն., քուխում և. «սերմ (բոյսի և մարդու). graine, semence, sperme». = պրս. تخم tuxm.

Թօխումիս «սերմըցու (բոյս) սերմի համար մեծցում. destiné à semer». = Թրք. تخمלק tuxmlək.

Թօհաճ Պ., քուհաճ Վ. «տարօրինակ, զուարճալի, հետաքրքրական. étrange, drôle, étonnant, amusant, curieux». = Թրք. تهاف tuhaf «նոյն նշանակութեամբ. même sign.», որ կուգայ արաբ. تهاف tuhaf «ընծաներ, նուէրներ. cadeaux, dons» բառէն.

*Թօմպարխա «դիրուկ, հասարակ, կլորիկ սփռուն, իլլորիկ. potelé, rondelet». = Թրք. طومبالاق tombalak. Հայ ձեռնակէջ ր յառաջացած է Թրք. طوبارلاق toparlak համանիշին ազդեցութեամբ.

Թօյ «անախորճ, միամիտ. bête, sans expérience, bonhomme, naïf». = Թրք. طوی toy. բառին առաջին նշանակութիւնը արաբ. Թուչուն. outarde է. իսկ վերի նշանակութիւնը փոխաբերական է.

Թօնօզ «ամուր հիւսուած հաստ պատ. mur solide et épais». = Թրք. tonoz.

Թօն Վ. Ն. «ձուկ որսալու մեծ ուռկան. filet, rets». = Թրք. تور tor.

Թօնքու «մրուր, դիրա. sédiment». = Թրք. طورتی torté.

*Թօնքօսի Պ., քիքթի Ն. «կծկալիկ, ամփոփուած, ճշ-

մըռթկած, տրորուած (լաթի համար). plissé, ratatiné». —

Թրք. طورطوپ tortop.

թօնցովիսա պտուտակ քակելու բանալի. tournevis».

— Թրք. تورناويد turnavid = իտալ. tornovite.

թօնպա յօղւորի քամուած մածուն. lait caillé et passé à la chausse». — Թրք. توربا يوغوردي torba yogurda. բուն նշ. «տոպրակի մածուն».

թօս «եղջերցել, կոտոշով զարնելը. action de cosser». — Թրք. توس tos.

թօսուն Կ. «առոյգ, կտրիճ. jeune, robuste». — Թրք. توسون tosun. բուն նշանակութիւնն է «հորթ. bouvart, bouvillon». վերի նշանակութիւնը փոխաբերական մտքով է.

թօսպաղի «կրեայ. tortue». — Թրք. توسباغه tosbaga.

թօփ Կ. Դ. Ն. «Թնդանօթ. canon, pièce d'artillerie. 2. բռումբ. bombe. 3. խաղի գնդակ. boule. 4. գունտ, կլոր. rond. 5. Թղթի, կերպասի կշն. ծրար. main, rame de papier, pièce d'étoffe». — Թրք. توب top' նոյն նշանակութիւններով. Ասկէ թօփ ըլլալ «հաւաքուիլ. se ramasser, se réunir», թօփ ընել «հաւաքել. ramasser», Թրք. սնով.

թօփալ Կ. Ն. «կաղ. boiteux», Դ. «առւած, գնալիկ. rondelet». — Թրք. توبال topal «կաղ. boiteux».

թօփանէ Գ., թօփխանա Կ. «Թնդանօթարան. arsenal de l'artillerie», թօփխանա Դ. «հրապարակ. place». — Թրք. توبخانه topxane.

*Թօփառլախ Ն. «կլորիկ, կլորիկ և սիրուն. potelé, rondelet». — Թրք. توبارلاق toparlak.

*Թօփլամիւ ընել, թօփլայել Կ. Ն. «հաւաքել, ժողվել. ramasser, recueillir». — Թրք. توبلامق toplamak.

թօփլու Գ., թօփլի Կ. «գնդասեղ. épingle». — Թրք. توبلو toplu.

թօփուղ Կ. Դ. Ն. «լախտ, մահակ. massue». — Թրք. توبوز topuz.

թօփուլի Գ., թփուղ Կ. «տաքի կոճ. cheville», Դ. «ծնկի գլուխ. rotule». — Թրք. توبوق topuk.

#

*իլիսիսիսիս ընել Գ., իլիսիսիսիս անել Ն. «կառչել» accrocher. 2. թելով, գամով ևլն. թեթե մը անցընել, կպցնել, գամել ևլն.. attacher, coudre, clouer, coller etc. provisoirement».—թրք. **ilâşdırmek**.

իլի Գ., իլլոմի Վ. «անպատճառ» sans doute, absolument».—արաբ. **لا illâ** «այլ» հապա. mais», որ թուրքերէնի մէջ առած է նաեւ վերի ձեւն ու նշանակութիւնը:

իլմէկ Գ., իլմէնի Ն. «հանդոց» noué».—թրք. **ilmek**.

*իխալ Գ., ըղբալ Վ. «բախա» chance, sort».—արաբ. **إكبال ikbal**.

իխիպար Գ., իսսիբար Ղ., ըխքըբար Վ. Տե՛ս էիսիպար:

*իթրար «զատարանի մէջ յանցանքի խոստովանութիւն» avec d'une faute, d'un crime etc.».—արաբ. **إقرار ikrar**.

*իմաս Գ., իջոթ Վ. «հնարք, գիււս» invention» իմաս ընել «գիււս ընել, հնարել» inventer».—արաբ. **إيجاد ijad**.

*իմրան «արիւն-թարախ, շարաւ» pus, sanie».—արաբ. **هجران hijran** «զատուիլ, բաժնուիլ, անջատում» séparation», որ թուրքերէնի մէջ առած է նաեւ այս նշանակութիւնը:

իմամ Վ. Ղ. «տաճկի կրօնաւոր» prêtre turc».—արաբ. **إمام imam**.

իմամ պայլիսը «պատինճանով, սխտորով, լոլիկով և ձէթով պատրաստուած կերակուր մըն է» espèce de mets».—թրք. **امام باغداđ imam bayeđ**, որ բուն կը նշանակէ «իմամը մարեցաւ, նուազեցաւ (իբր թէ կերակուրին համեղութեանը չգիմանալով)»։ այս պատճառաւ ալ Պօլիս ծաղրաբար իբր հայերէն հոմանիշ յարմարցուած է «Տէրտէրը —մարեցաւ»։

իմարէթ չորպասի կը նշանակէ բուն՝ իմարէթ կոչուած մահմետական բարեպաշտական հաստատութեան կողմէ ձրիաբար աղքատներուն բաշխուած ապուր. և ասկէ փոխաբերաբար՝ ամէն առատօրէն բաշխուած բանի հա-

մար. կ'ըստի իմարէք չօրպասի՝ է, իմարէք չօրպասի
կ'ըլմանի էլն. Ղարաբաղի բարբառով կայ, ամարաթ
«չէնք. construction». = արաբ. امارت imaret «չէնք, ապա-
րանք. construction, palais». թրք. امارت چورباسی imaret çor-
basə «վերի իմաստով».

իմզա Պ., իմզմ Վ. «ստորագրութիւն. signature». իմ-
զա դնել «ստորագրել. signer, mettre sa signature». = արաբ.
امضا imza.

իմզալաթմիւ ընել Պ., իմզոյթմիւ աճել Վ. «ստո-
րագրել տալ. faire signer». = թրք. امضالاتمق imzalatmak.

իմզալամիւ ընել Պ., իմզոյթմիւ աճել Վ. «ստորա-
գրել. signer, mettre sa signature». = թրք. امضالمق imza-
lamak.

իմզաթ «ամառ ատեն հով չեղած տաք օր. jour d'été
quand il fait chaud et il ne fait pas du vent». = թրք. ابلات
inbat «ամառնային հիւսիսային քամի. vent étiésien».

իմպիկ «չանիճի կտուց. bec d'une aiguillère». = արաբ.
ايبق inbik «թորակ. alambic».

*իմսաս Վ. «օգնութիւն. aide, secours». = արաբ. امداد
imdad.

իմրիկ «երմուկ. արիւրի նման տեսակ մը նիւթ՝ որով
հրուշակ կը շինեն. semoule». = թրք. ايرميك irmik.

իմրիկ հելվասի «երմուկի հրուշակ. pâte sucrée de
semoule». = թրք. ايرميك حلواسی irmik helvasə.

իյնէլիկ «ասղաման. aiguillier». = թրք. ايكنلك iynelik.

*ին «անասուններու որջ. gîte, repaire, terrier». = թրք.
اين in.

ինաս Վ., իննաս Ն., ինոդ Ղ. «յամառութիւն. obsti-
nation, entêtement». = արաբ. عناد inad.

ինասնի Պ., ինադջի Վ., իննասնի Ն. «յամառ. obsti-
né, entêté». = թրք. عنادجي inadje.

†ինքիֆան «գրեխ. clystère, lavement». = արաբ. احتقان
ihtikan.

ինկիլիզ քուզի Վ. «մակնէզի ծծմբառ. sulfate de mag-

nésie». — թրք. انگیز طوزی ingiliz. tuzə, բուն թարգմանա-
թիւնն է «անգլիական աղ. sel anglais».

Իննի «ալականջի մէջ գտնուած քարի մանրիկ հա-
տիկներ. petites pierres qui se trouvent dans la moule». —
թրք. اینجو inju «մարգարիտ. perle».

*Իննիթմիւս ընել «ցաւցնել. faire mal, affliger». — թրք.
اینچتمک inçitmek.

*Իննիթմիւս ըլլալ Գ., իննիլմիւս ըլլալ Ն., իննիմիւս
ընիլ Դ. «ցաւիլ. s'affliger, avoir mal». — թրք. اینچنمک inçin-
mek, اینچلمک inçilmek.

Իննիր «թուզ. figue». — պրս. انجير injir.

*Ինսաժ Գ., նրսաժ Վ., ինսափ, նրսափ Դ., նիսաժ
Ն. «գութ, կարեկցութիւն, արգահատանք. pitié, consci-
ence». — արաբ. انصاف insaf.

Ինսաժըր Գ., նրսաժիլ Վ. «գթոտ, ողորմած, խիղճ
ունեցող. consciencieux, équitable, charitable». — թրք. انصافی
insafî.

Ինսաժարզ Գ., նրսաժարզ Վ., նրսափարզ Դ., նի-
սաժարզ Ն. «անխիղճ, անողորմ, անգութ. cruel, impi-
toyable, sans pitié». — թրք. انصافسز insafsəz.

Ինֆյար Գ., ընֆյար Վ. «ուրացում, մերժել. refus, re-
nements». ինֆյար ընել, ինֆյարի զալ «ուրանալ. refuser,
nier, renier». — արաբ. انكار inkyar.

*Իսալլահ Վ. Դ. «Աստուծով, իցիւ թէ, տար Աստուծոյ.
plût à Dieu! plaise à Dieu!» — արաբ. انشا الله inša Allah.

*Իսարէթ Գ., իսարթթ Վ. «նշմար, նշան. signe, signal,
indication». — արաբ. اشارة išaret.

Իւլէմէնի «վարձքով կանանց ասեղնագործութիւններ
պատրաստել տալով աւելի սուղ գնով ուրիշներուն ծա-
խող վարպետ. marchand de broderies». — թրք. ایلمهجي
işlemeji.

Իւլէմպէ «քաղիրթ. tripe». — պրս. ايسكنبه işkenbe.

Իւլէմպէնի «քաղիրթ կամ քաղիրթով շինուած ապուր

ծախող. tripier ou marchand de soupe à la tripe». = **թրք.** اشکنبجی iskenbeji.

Իսկենբեյ չորպասի Գ., իսկյումբո չորպասի Վ. **քաղիրթով շինուած ապուր.** soupe à la tripe». = **թրք.** اشکنب چورباسی iskenbe çorbasə.

Իսնի Վ. **բանուոր, գործաւոր.** ouvrier, artisan». = **թրք.** ایشجی işji.

*Իսմար Վ. **նշան, ակնարկել (աչքով կամ գլխով).** signal, faire signe de l'œil, des yeux etc.». = **թրք.** ایشمار išmar.

Իեսան Գ., իսթախ Վ., իեսմն Ղ., Եսան Ն. **ախորժակ.** appétit». = **արաբ.** ایشتها iştiha.

Իեսէ Գ., իսդո Վ., Եսէ Ն. **ահաւաստիկ.** voilà». = **թրք.** ایشه işte.

Իեսոնի Գ., դոն Վ. **վարտիք.** caleçon». = **թրք.** ایش طونی iş donə, բառացի **ննրքնավարտիք.**

Իչ վաննաչ լուբիայի, կաննաչ բակլայի ԼԼՆ. մէջի հատերը, ձկնականջի միջուկը ԼԼՆ. fève de haricot, moule écaillée etc.». **աս փախլան (բակլան) իչ չուսի.** = **թրք.** ایش iç.

Իչ աղրքաի թանչք. dysenterie, dévoiement». = **թրք.** ایش اغریسی iş ağrəsə.

*Իչկի Վ. **ողեւից ըմպելիք.** liqueur, spiritueux». = **թրք.** ایشجی içgi.

Իչ-յաղի հարպ. suif». = **թրք.** ایش یاغی iş yağə.

Իչրէթ Գ., իչրոթ Վ. **խմելիք, ողեւից ըմպելիք.** liqueur, spiritueux». = **թրք.** ایشچرت işçret.

Իպարէթ բաղկացեալ. composé de, qui consiste en». **Երկու խոսքով իպարէթ բան մը.** = **արաբ.** عبارت ibaret.

Իպիկ աքաղաղի կատար. crête de coq. **2. շոնիճի բիթ.** bec d'une aiguière». = **թրք.** ايبیک ibik.

*Իպրէթ Գ., իբրոթ Վ. **օրինակի առարկայ, օրինակ.** exemple, instruction». **Երբեք ազգիկներուն իպրէթ պիտի ըլլաս.** s'expr st, իպրէթ առ. = **արաբ.** عبرت ibret.

իսրէնմիւ ըլլալ *«հիանալ, պանչանալ, շատ հաւնիլ»*. admirer, s'émerveiller». — *թրք.* *imrenmek*.

իսրէնսիրմիւ ընել *«հիացնել, պանչացնել»*. émerveiller, ravir». — *թրք.* *imrendirmek*.

*իս *«մուր. suie. 2. ճրագի ծուխ. fumée d'une lampe»*. — *թրք.* *is*.

իսաապէք *«բարեբախտ դիպումած. chance, heureux hasard»*. իսաապէք եղաւ որ եկար. — *արաբ.* *isabet*.

*իսալ Վ. *«փորհարութիւն, փորլուծութիւն. diarrhée»*. — *արաբ.* *ishal*.

իսան Վ., իսմն ն., ընսան, իսան Ն. *«մարդ. մարդէակ. homme, être humain»*. — *արաբ.* *insan*.

իսլիմ *«շողեշարժ մեքենայի մղիչ շողի. vapeur (d'une machine)»*. — *թրք.* *islim* — *անգլ.* *steam*.

իսկէլէ Պ., իսկյոյմ Վ., տսկյոյմ Ն. *«նաւամատոյց. débarcadère. 2. փայտաշէն առժամանակեայ կազմած շէնք մը շինելու ժամանակ. échafauds d'un bâtiment»*. — *թրք.* *iskele* — *իտալ.* *scalo* *«նաւահանդիստ. débarcadère»*.

*իսկէննէ *«նեղութիւն, չարչարանք. torture, tourment»*. — *պրս.* *ishkenje*.

իսկէրմի կամ իսկէմրի Պ., իսկյոմի Վ. *«աթոռակ. tabouret»*. — *թրք.* *iskemle* *«աթոռ. chaise»* — *իտալ.* *scanno* *«նստարան. banc, siège»*.

իսպաթ Պ., ըսբաթ Վ. Ն. *«ապացոյց, փաստ. preuve, confirmation»*. իսպաթ ընել *«ապացուցանել. prouver, confirmer»*. — *արաբ.* *isbat*.

իսպիրթո Պ., ըսպիրթո Վ., (սպէրթ ն.) *«ալքոլ. alcool»*. — *թրք.* *ispirto* — *իտալ.* *spirito*.

իսէկ *«ախորժակ. appétit»*. — *թրք.* *istek*.

իսիսքաւ Վ. *«հարցաքննութիւն. interrogatoire»*. — *արաբ.* *istintak*.

*իսիսքաւ *«բախտ, ճակատագիր. chance, destinée»*. — *արաբ.* *istidraj*.

իսիս *«իրարու վրայ դիզել. amonceler, entasser, ac-*

cumuler. 2. *դէզ*. tas, amas, monceau». — *թրք*. istif *իտալ*. stoffo «ապրանքի քանակութիւն. quantité de matière».

իսամ *մահուան պատժով դատապարտուիլ*. sentence de mort». — *արաբ*. idam. اعدام.

իսարէ Գ., իդրմ Կ. *խնայողութիւն*. économie, épargne. 2. *խիստ փոքրիկ ճրագ*. une toute petite lampe». — *արաբ*. idare *խնայողութիւն*. économie», որ *թուրքերէնի մէջ առած է նաև այս երկրորդ նշանակութիւնը*.

իսէ տես նիսէ.

իսսաւ *պնդել, յամառիլ, հակառակիլ*. insister, s'obstiner, contrarier». — *արաբ*. iddia. ادا.

իսրար *մէզ*. urine». — *արաբ*. idrar. ادرار.

իւրինա Գ., ըոքցմ Կ. *աղաչանք, աղերս, խնդիրք*. prière, supplication, instance». — *արաբ*. reja. رجا.

*իւրին *թարախ, չարաւ*. pus, sanie». *առանձինն դործածական չէ, այլ միշտ իւրին-թարախ ձևով իբր արին-թարախ*. — *թրք*. irin. ايرين.

*իւզիւմ *խաղող*. raisin». — *թրք*. üzüm. اوزوم.

իւզիւմնի *խաղողաւաճառ*. marchand de raisin». — *թրք*. üzümji. اوزومجي.

իւզնիւկ *հիւանդութեան վերադարձ*. retours d'une maladie». — *թրք*. üznik.

իւթի Գ., ութու Կ., իւթիու Ն. Ղ. *արդուկ*. fer à repasser». — *թրք*. ütü. اوتو.

իւթիւլիւկ ընել Գ., իւթիւլիւկ անել Ն. *արդուկել*. repasser». — *թրք*. ütölemek. اوتولمك.

իւլիւֆէր *տեսակ մը ձուկ*. espèce de poisson». — *թրք*. ülüfer *յուն*.

իւլէ՛նմէսէն *առանց դանդաղելու*. promptement, sans lenteur». — *թրք*. üşenmeden. اوشنmeden.

իւլէնիւկ ըլլալ Գ., ուլէնիւկ ըլլալ Ն. *դանդաղիլ, ծուլանալ*. être lent, différer, tarder, se rebuter, paresser». — *թրք*. üşenmek. اوشنmek.

Իւշիւննի Պ., իւշընջի Վ. «երրորդ. troisième». = Թրք. اوچنجى ücünji.

Իսկիւմրիւ «ձուկ մըն է, թիւնիկ. maquereau (poisson)». = Թրք. üskümrü = յուն. σκόμβρος, իտալ. scombro՝ նոյն նշանակութեամբ:

*Իւս ելլալ Վ. «յաղթել. vaincre». = Թրք. اوست چيتمق üst çökmek.

*Իւսիւն Վ. «գեր ի վերոյ, բարձր (բարոյապէս). supérieur, qui surpasse, suprême (moralement)». ֆր. կարդալու մէջ սա անկէ իւսիւն է. = Թրք. اوستون üstün.

Իւսիւպէն «սպիտակադեղ. céruse». = Թրք. استويج üstübeş, որ աղաւաղեալ ձեն է պրս. سفيدج sefiydeş բառին.

Իւսիւփիւ «խծուծ. étoupe». = Թրք. استوپو üstüpü = իտալ. stoppa.

Իւլէզ կամ կիւլէզ «սին (պտուղը). sorbe». = Թրք. اوكر üyez.

*Իւրմիւս ըլլալ Պ., ուրքմիւս ըլլալ Ն. «խրաշիլ. s'effrayer, se rebuter». Ն.-Նախիջևանի բարբառով կ'ըսուի սակայն ուրիշ «խրաշող. timide, peureux, farouche», որ անփոփոխ պահած է միջին և ձայնը. = Թրք. اوركمك ürkmeç.

Իւճիւնէք «բորբոքում (մարմնի). inflammation». = արաբ. عفونت ufunet, աղաւ. թլք. ütünnet.

Իւճիւնէթլէնմիւս ըլլալ «բորբոքիւ (մարմնի). s'enflammer, avoir une inflammation». = Թրք. عفوتلنمك ufunetlenmek.

Իփէկ Ն., իփոզլ Վ. «մետաքս. soie». = Թրք. ايبك ipek.

Իփէկլի Պ., իփոզլի Վ. «մետաքսով շինուած, մէջը մետաքս ունեցող. de soie». = Թրք. ايبكلى ipekli.

Իփէկնի Պ., իփոզլի Վ. «կարկտանի յատուկ բաներ ծախող փողոցի փերեղակ. colporteur». = Թրք. ايبكجي ipekçi.

Իփէկ պէօնէյի «չերամ. ver à soie». = Թրք. ايبك بوجكى ipek böğeyi.

*Իփսիզ կամ իփսիզ սափսըզ Վ. «նշանաւոր որիկայ, կապ կտրած, թոկից փախած. vaurien, gredin, polisson, mutin». = Թրք. ايبسز ipsiz կամ ايبسز صاپسز ipaiz sapsez.

*իւնն Պ., ինյոն Վ. «մինչ, մինչդեռ. tandis que, pendant que, lorsque».—թրք. **ایکن** iken.

*իֆիլի Պ., իֆիլլ Վ. «խաղաթուղթի մէջ երկուքնոց».—թրք. **ایکلی** ikili.

*իֆիլիկ Պ. «երկու զրուշնոց դրամ: une pièce de deux piastres», էֆլլլիս Ն. «երկուքնոց ոսկի. monnaie qui vaut deux pièces d'or».—թրք. **ایکیلک** ikilik.

իֆիննի Վ. «երկրորդ. deuxième».—թրք. **ایکینجی** ikinji.

*իֆիւսի «յետինք, իրիկնամուտ. le soir, la soirée, la brune. 2. այս պահուն մզկիթի վրայ կարդացուած աղօթք (քստ մահմետականաց). appel à la prière du soir fait par le muezzin».—թրք. **ایکندی** ikindi.

*իֆիսէպիր «երբեմն երբեմն. tantôt, quelquefois, souvent».—թրք. **ایکیده** bir.

իֆսիր «քաղցր օղի. espèce de liqueur».—արաբ. **اکسیر** iksir.

*իֆրամ Պ., իֆյրամ Վ. «հրամցնել. faire des honneurs, servir».—արաբ. **اکرام** ikram.

իժթար «մամազանի ընթրիք, երբ մահմետականներն իրենց ծովը կ'աւրեն. souper de Ramazan, quand les mahométans rompent le jeûn».—արաբ. **إفطار** iftar.

*իժսիրա Պ., իժթիրա Վ. «զրպարտութիւն. calomnie».—արաբ. **افتراء** iftira.

*իժսիրանի «զրպարտիչ. calomniateur».—թրք. **افتراجی** iftirağ.

L.

Լ, աթիժ «ծաղիկ մը. espèce de fleur».—արաբ. **لطيف** latif.

Լալա «մանկատաժ. pédagogue, précepteur».—պրս. **لالا** lala.

Լալէ ն., լալա վ., լոլոմ Ղ. «կակաչ. tulipe». = արա. لاله lale.

Լալըն Գ., նալիկ վ. «փայտէ ոտնաման առանց երեսի. երսանկ. semelles en bois». = արա. نعلین naleyn.

Լալըննի «երսանկ շինող կամ ծախող. marchand ou fabricant de semelles en bois». = Թրք. نعلینچی nalənçə.

Լախըոսը Գ., լախըոդի վ. «խօսք. parole, conversation». = Թրք. لاکردی کلام لاکردی lakərde.

Լահանա Գ., լոհոմոմ վ. «կաղամբ. chou». = Թրք. lahana = յուն. λαχανον «կանաչեղէն. légumes».

Լահանա քուռուսի «կաղամբի Թթու. conserve de chou». = Թրք. lahana turşusə.

Լահանա խաճալը «անմիտ, բթամիտ. sot, idiot, bêtta». = Թրք. lahana kafalə.

Լահանանի «կաղամբավաճառ. marchand de chou». = Թրք. lahanaçə.

Լահոռափի «տեսակ մը կերպաս. espèce d'étoffe». = Թրք. lahoraki.

Լահոռ Շալ «ազնիւ տեսակ ցփսի. châle d'Indes». = Թրք. لاهوری lahuri.

Լաղաս Ն., լաղըբ վ. «մականուն. surnom, sobriquet». = արա. لقب lakab.

Լաղըմ վ. Ղ. «կոյանոց. égout», Գ. վ. Ղ. ն. «ական. mine». = Թրք. لغم lağəm.

Լաղըմնի վ. «կոյանոց մաքրող. vidangeur». = Թրք. لغمچی lağəmçə.

Լանիվէրս Գ., լոջվոռք վ. «լուրթ, մութ կապոյտ. azuré, bleu foncé». = արա. لاجورد lajverd.

Լամպա վ., լամփի ն. «ճրագ (քարիւղով). lampe à pétrole». = Թրք. لاما lampa = իտալ. lampa.

Լամփացա «տգեղ կերպով լայն. laidement large». = Թրք. لامپاس lampasa. Այս բառին ծագումն իտալական ըլլալու է, որմէ ուղղակի հայը և ոչ Թուրքերէնի միջոցաւ:

Լայէխ Պ., լայեղ Վ., լայըխ Պ. Ն. «արժանի. digne».
այժմ աւելի գործածական է լայըխ. = արաբ. لايق layæk.

Լասսիկ Վ. «ռետին. résine, caoutchouc. 2. ռետինէ
կրկնակօշիկ. galoche en caoutchouc», Ն. «տեսակ մը լաթ».
espèce d'étoffe».—Թրք. لاستيق lastik—Ֆրանս. élastique.

Լասսիփի «առածիգ, ձգական. élastique».—Թրք.
لاستيق lastikli. տես վերի բառը:

Լավուքա զքնար. luth». — Թրք. لوطه lavuta, որ ոչ
թէ աղաւաղուած է արաբ. العود elud հոմանիշէն, ինչպէս
Մ. Աբիկեան կը համարէ, այլ կուգայ իտալ. liuto հոմա-
նիշէն.

Լափա Պ., լոփո Վ. «խիւս, թանձր ապուր. soupe
épaisse, bouillie (յատկապէս բրինձի խիւս). 2. այտոյցի կամ
վէրքի վրայ դնելու ծեփելիք. cataplasme».—Թրք. لاف lapa.

Լափնին Պ., լափուչ Ն., լոփչի Վ. «կիսակօշիկ. bro-
dequin».—Թրք. لاپچين lapçen.

Լափնիննի «կիսակօշիկ ծախող կամ շինող. marchand
ou fabricant de brodequin».—Թրք. لاپچينجي lapçenji.

Լափէոսս կամ լափէոսս պալըխի «տեսակ մը աղած
ձուկ. espèce de poisson salé».—Թրք. lakerda—յուն.

†Լաճ Վ. Ն. «անպէտ խօսք. parole vaine, inutile». ա-
ւելի գործածական է պօս լախըրսը.—պրս. لاف laf.

†Լաճազան «չատախօս, դատարկաբան. jaseur, ba-
vard».—պրս. لافزن lafzen.

†Լէգէթ Պ., լոգթթ Վ. Ն. «համ. goût». օր. մէյ մը ըրէ՛
քի, լէգէթ ունենայ.—արաբ. لذت lezzet.

Լէհէն Պ., լոգյոն Վ. Ն., (լախան, լախանֆա Ն.)
«չական. bassin, conque, cuvette».—պրս. لکن leken.

Լէհիմ Պ., լէհիմ Ն., լըհիմ Վ. Ն. «անագով մածու-
ցում մետաղեայ ամաններու. soudure, action de souder. 2.
իբր մածուցիկ գործածուած անագը. soudure, étain avec
lequel on soude».—Թրք. لهيم կամ لهيم lehim—արաբ. لاهم lahm.

Լէյլախ Պ., լէլաղ Վ. «եղրեանի ծաղիկը. lilas».—
Թրք. ليلاق leylak.

Լէյլէկ Պ., լոգլոկյ Վ., լակլակ Ն., լէլակ Դ. «արագիլ» cigogne. = Թրք. لكك leylek.

Լէնկէո Ն., լանգյառի Վ. «մեծ սան պղնձէ» cuvette de cuivre. = Թրք. لنگ lenger.

Լէե Վ. Դ. Ն. «դիակ» cadavre. լէե կ'ըմանի «շատ ծանր է» c'est très lourd. = պրս. لا شه laše, որ թուրքերէնի մէջ առած է لش leš ձևը:

Լէպլէպի Պ., լէպլէպու Ն., լոբլոբի Վ. «խորված սիսեռ» pois chiche rôti. = Թրք. لبلبي leblebi.

Լէպլէպիճի «խորված սիսեռ ծախող կամ շինող» vendeur des pois chiches rôtis, rôtisseur de pois chiches. = Թրք. لبلبيجي leblebijji.

Լէֆէ Ն., լոգյո Վ., լոֆյո Դ. «արատ», բիծ» tache, macule. = Թրք. لك leke.

Լէֆէմիւի քնել Պ., լոգյոլոմիւի անել Վ. «արատաւորել, կեղտոտել» tacher, souiller. = Թրք. لکlemek lekelemek.

Լէֆէմիւի քլլալ Պ., լոգյոլոմիւի Վ. «արատաւորիլ, կեղտոտուիլ» être taché, se souiller. = Թրք. لکlenmek lekenmek.

Լէֆլի «արատաւոր, բիծ ունեցող» taché, souillé. = Թրք. لکلي lekeli.

Լէֆէնի «զգեստեղէններու կեղտը մաքրող արհեստաւոր» dégraisseur. = Թրք. لکجي lekeji.

Լէֆէ սապօնի «բիծեր հանող տեսակ մը սփռառ» savon à dégraisser. = Թրք. لک صابوني leke sabunə.

Լէֆէսիզ Պ., լէֆէսըզ Ն. «մաքուր, արատ չունեցող» sans tache, propre. = Թրք. لکسز lekesiz.

Լէօպլէթ Պ., նէօթթ Վ. «հերթ, կարդ, շրջան» tour. 2. փոխն ի փոխ և հերթով կատարուած ծառայութիւն» service exécuté à tour de rôle. 3. նոպայ, հիւանդութեան զօրեղ ընկերները» accès. = արաբ. نوبت nevbət.

Լէօպլէթի Պ., նէօթթջի Վ. «հրդեհը ազդարարող կարմիր զգեստներ հագած և ձեռքը նիզակ բռնած պաշ-

տօնական անձ. sentinelle qui avertit l'incendie». = Թրք. نوبتي nevbetji.

Լեօպէք շէքերի Պ., նքոք Եմֆուրի Վ. «տեսակ մը չաքար. espèce de bonbon». = Թրք. نوبت شكري nevbet şekeri.

Լիթուա Վիտոր (հեղուկներու չափ). litre». = Թրք. لتر litre = իտալ. litro.

Լինկա տառեխ. hareng». = Թրք. رينغه ringa = իտալ. aringa.

*Լիռա Պ., լիւրա Վ. «ոսկեղրամ. pièce d'or». = Թրք. ليرا کلام lira = իտալ. lira.

Լիւլէ Պ., լիւլո Վ. 2. լիւլէ Ն. «ծխափողի վառարանը. tête de pipe. 2. ծորակ. robinet». = պրս. لوله lüle.

Լիժ «վուշ, խծուծ. lin, filasse, étoupe». = արաբ. ليف lif.

Լօխմա Վ. Ն. «պատառ. bouchée. 2. տեսակ մը խմորեղէն. espèce de pâtisserie». = արաբ. لقمه lokma. առաջին նշանակութեամբ հազիւ թէ գործածական է. կայ միայն լօխմա մը բան պատառ մը բան (քիչ). un petit morceau, peu» ձևին մէջ.

Լօխման ուռուձի «եթեր. éther». = Թրք. لقمان روي lokman ruhə.

Լօխում Վ. Ն. «խմորի նման կակուղ չաքարեղէն. locoum». = արաբ. لقوم lokum.

Լօխումնի Վլօխում շինող կամ ծախող. marchand ou fabricant de locoum». = Թրք. لقومجي lokumjə.

Լօհոսա «ծննդական կին. femme en couche». = Թրք. لحوسه lohosa = յուն. λοχεύω, εύσω «ծնանիլ» բայէն.

Լօռ փէնիրի «տեսակ մը պանիր. espèce de fromage». = Թրք. lor peyniri.

Լօսու «հարաւային տաք քամի. vent chaud de sud». = Թրք. لودوس lodos = յուն. νότος.

*Լօփ «խոշոր կտոր. gros morceau. 2. կակուղ. mou, tendre». = Թրք. لوب lop.

Լօֆանթա Պ., լօֆանթա Վ. «ճաշարան (խանութ). res-

taurants».—**Թրք.** lokanta *կամ* lokanda=**իտալ.** locanda.

Լօֆանթանի Պ., լօկանթանցի Վ. «ճաշարանապետ. restaurateur, chef de restaurant».—**Թրք.** lokantaթ. *տես նախորդը:*

Խ.

Խազ Ն., կազ Վ., դազ Ղ. «սագ. oie».—**Թրք.** kaz. *փոխաբերաբար կը նշանակէ նաև «անմիտ, անբան. sot, bêta, nigaud».* օր. խազ մարդ. Մօ, ի՛նչ խազ ես:

*Խազա Պ., դազա Ղ., կոզոմ Վ. «փորձանք. accident, danger».—**արաբ.** kaza.

Խազա *կամ* խազայութին Պ., կոզոմ Վ. «գիւղախումբ (վարչական բաժանում օսմանցոյց). district».—**արաբ.** kaza.

Խազան Պ., դըզդան Ղ., կազան Վ. «կաթնայ. chandron».—**Թրք.** kazgan *կամ* kazan.

*Խազանն Պ., դազանն Ղ. «չահ, վաստակ. gain».—**Թրք.** kazanթ.

Խազաննի Պ., կազանցի Վ. «կաթնայ շինող *կամ* ծախող. chaudronnier».—**Թրք.** kazganթ *կամ* kazanթ.

*Խազանմիւ ըլլալ Պ., կազանմիւ Վ. «չահիլ, վաստակիլ. gagner».**Պօլսոյ մէջ խիստ քիչ գործածական է.**—**Թրք.** kazanmak.

Խազէթա Պ., կոզոթոմ Վ., կազէթ Ղ. Ն. «լրագիր. gazette».—**Թրք.** gazeta=**իտալ.** gazzetta *կամ* ֆրանս. gazette.

Խազէթանի Պ., կոզոթոմցի Վ. «լրագրավաճառ. débitant de journaux. 2. խմբագրապետ. journaliste, rédacteur».—**Թրք.** gazetaթ.

Խազէպ Պ., դազաթ Ղ., կոզոթ Վ. «պատուհաս. châ-

timent, fléau».—արաբ. غضب ġazeb «ցասումն, բարկութիւն, աստուածային պատուհաս. colère, fléau».

Խազըխ Պ., խազուի Ն., կազուի Վ. «ցից. pieu, poteau. 2. շատ մեծ. très gros, très grand». օր. ի՛նչ պղզսրսիկ, խազըխ կըլմանի. խազըխ խազըխ տղաքներ ունի. —թրք. قازيق kazək.

Խազմա «բրիչ, փայտատ. pioche».—թրք. کازما kazma.

Խազմա Ն. Ղ., խոզինո Վ. «ջրի համբարանոց. réservoir. 2. գանձ, գանձարան. trésor».—արաբ. خزينة xazine.

Խազնէսար Պ., խազնադար Ղ., խոզնոդոմր Վ. «գանձարանի գանձապետ. trésorier».—պրս. خزینهدار xazinedar.

Խաթ Ն., դաթ Ղ., կաթ Վ. «տան յարկ. étage. 2. ծալք. pli. 3. ձեռք (զգեստեղէնի համար). partie complète d'habillement. 4. խաւ. couche. 5. անգամ, —պատիկ. fois, -iple».—թրք. کات kat.

Խաթար Պ., կաթար Վ. «շարք, խումբ (մարդոց, կառքերու, անասուններու ելն.). série, groupe».—արաբ. قطار katar.

Խաթը Պ., կաթին Վ. «թանձր. épais, dur, gélatineux».—թրք. کاتی کات katə.

Խաթըլանմիւր ըլլալ «թանձրանալ. devenir épais, dur».—թրք. کاتلانما katəlanmak.

*Խաթըլմիւր ըլլալ «հետ խառնուիլ, միանալ, կցուիլ, օձիքին փակչիլ. se joindre, être attaché».—թրք. کاتلم katəlmak. օր. դուռն ալ եկար, մեզի հետ խաթըլմիւր եղար.

Խաթըխ Պ., «հացի հետ ուտելու որ և իցէ բան (օր. միս, պանիր ելն.). ce qu'on mange avec le pain. 2. որ և իցէ բան մը հացով ուտելու ժամանակ առատ չգործածել. économiser la chose qu'on mange avec le pain, en manger peu». օր. պանիրդ խաթըխով կեր. Վանի բարբառով նոյն բառն ստացած է կաթեղ ձեւ և «խտորախառն մածուն. aillade de lait caillé» նշանակութիւնը. իսկ Ն.—Նախիջևան կը գործածէ խաթըխ «մածուն. lait caillé».—թրք. کاتک katək՝ պոլսեցոց նշանակութեամբ.

խաթրո Պ., կաթրո Վ. «ջորի. mulet, mule». = **թրք.** قاطر katər.

խաթրոնի Պ., կաթրոջի Վ. «ջորեպան. muletier». = **թրք.** قاطرچی katərji.

խաթիաթ Ն., դաթդաթ Ղ., կաթկաթ Վ. «կրկին և կրկին. doublement, plusieurs fois». = **թրք.** کاتکات katkat.

խաթսէր «ծաղիկներու ծալք. թերթ. feuilles de fleurs». = **թրք.** کاتمر katmer.

խաթմէրի «բազմաթերթ (ծաղիկներու համար). fleurs à plusieurs feuilles». = **թրք.** کاتمرلی katmerli.

խաթր Պ., խաթրո Ն., խաթրր Վ. Ղ. «յարգ, ակնածութիւն. estime, égard, amour. 2. որպիսութիւն կենաց. état de santé, condition». որ. խաթր հարցունել «որպիսութիւնը հարցնել. demander la santé». խաթեր համար «ի սէր, ի յարգանս. par égard, pour l'amour de». = **արաբ.** خاطر xatər. Ոճով կ'ըսուի խաթրը մնալ «դժգոհ լինել, վշտանալ. se fâcher, se dépiter». խաթրը նայիլ «աշառութիւն ընել. faire acception de personnes». խաթրը արել, կոտրել «ըսածը չկատարել, դժգոհ կացուցանել. fâcher, blesser, rendre mécontent». խաթրը խօս ընել «ուզածը կատարել, գոհ կացուցանել. contenter, satisfaire». խաթրը անցնիլ «ազդեցիկ ըլլալ, մէկուն քով յարգ կամ արժէք ունենալ. être considéré, estimé».

խաթրան Պ., խաթրան Ն., կաթրան Վ. «կուպր. goudron». = **արաբ.** قطران katran.

խալայ Ն. «անադ. étain. 2. անադադօծում. étamage». = **թրք.** کالای کلامی kalay. հին փոխառութեամբ կայ նաև կլայել.

խալայըխ Պ., խալայեղ Վ. «աղախին. servante». = **թրք.** خالایک xalayek հոմանիշէն՝ որ աղաւաղուած է արաբ. خلیقه xalika «արարած. créature» բառին خلائق xalaik յղընակիէն.

խալայլամիւ ընել Ն. «անագել, կլայելել. étamer». = **թրք.** کالایلام kalaylamak.

Խալայլը «կլայեկուած, անադուած. étamé». = Թրք. کلايلى kalaylê.

Խալայնի ն., կլայեկջի վ. «կլայեկող, անադագործ. étameurs». = Թրք. کلايچى kalayjê.

Խալապալըխ ն., կալաբալաղ, կալաբալըղ վ. «ամբողջ, բազմութիւն. foule, multitude». = Թրք. غالابلق galabalək.

Խալաս «գերան. pontre». = Թրք. کلاس kalas.

Խալաճաթ Պ., կալաճաթ վ. «նաւի նորոգութիւն և ձիւթով ծեփումն. calfatage». = Թրք. کالافات kalafat = Իտալ. calafato.

Խալաճաթլամիւ ընել «նաւը ձիւթով ծեփել և նորոգել. calfater». = Թրք. کالافاتلامق kalafatlamak.

Խալէ Պ., դալա Ղ., կալա վ. «բերդ, ամրոց. forteresse». փոխաբերութեամբ կը նշանակէ նաև «խաղի մէջ նշանակուած կեդրոն». = արաբ. کلة kala. հին փոխառութեամբ կայ հայ. կալյ.

Խալէմ ն., կոլոմ վ., դոլոմ Ղ. «մատիտ. crayon. 2. ձողիկ. tige. 3. մի քիչ, մի քանի տող. un peu, quelques lignes». օր. կուրծփին խալէմները մաս մաս սնկուած են. Մասիս խալէմները կը ցաւին. Երկու խալէմ գիր գրել. = արաբ. کلم kalem.

Խալէմքաւ Պ., դըլըմքաւ Ղ., կոլոմքաւ վ. «գըրջահատ. canif». = պրս. کلم تراش kalemteràš.

Խալէմֆյար Պ., կոլոմֆյար վ. «փորագրիչ. graveur». = պրս. کلم کج kalemkjyar. Ղարաբաղի բարբառով դալէմֆյար «տպածոյ, չիթ. calicot, toile peinte, indienne».

*Խալըն խաճալը «հաստադուխ. bêta, nigand, idiot». = Թրք. کالين کفالى kalên kafalê.

Խալըսել Պ., խալսել ն., խըլըսնել վ. «ազատել. délivrer, débarrasser, sauver. 2. վերջանալ, հատնիլ. s'épuiser, finir». Երկրորդ նշանակութիւնը բոլորովին հնացած և անյայտացած է. = արաբ. خلاص xelas «ազատիլ. se délivrer, se débarrasser». Նշանակութեան փոփոխութեան համար հմմտ. հայ. պրծնիլ նոյն երկու նշանակութիւններով

Խալթ Վ., դոլոթ Դ. «անխելք գործ. action insensée». կը գործածուի հետեւեալ ձևերով. կերած խալթը նայէ. խալթ խառնել, խալթ ընել «անմիտ գործ մը գործել». = արար. خالت xalt «խառնել, խառնում. mêler, mixtion. 2. դատարկախօսութիւն, բարբանջ. bavardage, radotage, paroles veines», որ թուրքերէնի մէջ առած է նաեւ վերի իմաստը. Բայց Ղարաբաղցոց ձևը կուգայ արար. غلط galat «թիւր, սխալ. erreur, faute, erroné» ձևէն.

†Խալթախ «գէշ, վատ (կանանց համար միայն). mau-vaise femme». = Թրք. فالتاك kaltak «բող. putin», բայց հայերէնի մէջ այս իմաստը կորսնցուցած է և անորոշ միտք մը ունի.

Խալի Վ. Դ. Ն. «գորգ. tapis». = պրս. خالی xali որ թուրքերէնի մէջ առած է کالی kalə ձևը.

Խալիճի «գորգ շինող կամ ծախող. tapissier». = Թրք. خاليجی xaləjə կամ کاليجی kaləjə.

Խալիպ Ն., դալիբ Դ., կալըբ Վ. «կաղապար (կօշկի գլխարկի ձևն). forme de chapeau, de soulier etc. 2. սոպոնի մեծ կտոր. pain de savon». = արար. کالب kaləb.

Խալիպլեմիս Ն., կալըբլամիս անել Վ. «կաղապարի տալ, կաղապարի մէջ դնել հարթել. mettre en forme, sur la forme». = Թրք. کالبلamak kaləblamak.

Խալիպլի Պ., կալըբլի Վ. «կաղապարուած, կաղապարով ձևաւորուած, կոկուած. mis en forme». = Թրք. کالبل kaləblə.

Խալիս Վ. Դ., հալիս Ն. «ժողովուրդ, մարդիկ. peuple, population». = արար. خلق xalk.

Խալիսա Պ., իսալադա, հալկա Վ. «օղակ. anneau». = արար. حلقه halka.

Խալիսան Պ., կալիսան Վ. «ասպար, վահան. bouclier». = Թրք. کalkan kalkan.

Խալիսան կամ իսալիսան պալըխի «վահանաձուկ. turbot». = Թրք. کالتان بالی kalkan baləğə.

Խալչա Պ., կալչա Վ. «բարձք, աղդր, զխտ. hanche, cuisse».—Թրք. کالچا kalča—իտալ. calcio «աքացի. coup de pied».

Խալպ Պ., դուր Ղ., կուր Վ. «կեղծ. falsifié, faux. 2. ծոլ, թուլամորթ. paresseux, lâche».—արաբ. کلب kalb «փոխել, փոփոխել. changer, convertir», որ թուրքերէնի մէջ առած է նաև վերի նշանակութիւնները:

Խալպա «կըլապտանի կարժ. écheveau de fil doré».—Թրք. kalba.

Խալպագան Պ., կուրմոզմոզյ Վ. «դրամանենդ. faux monnayeur, faussaire», խալպագան Ն. «հաստադուլս. idiot, sot».—պրս. کلبزن kalbzen «դրամանենդ».

*Խալպուր «մաղ. crible».—Թրք. کالبور kalbur, որ աղաւաղեալ ձեն է արաբ. غربال ğerbal բառին:

*Խալպուրլամիւ ընել «մաղել. cribler».—Թրք. کالبورلماق kalburlamak.

Խալսրըմ Պ., կալդրըմ Վ. «մայթ, սալայատակ. pavé, trottoire».—Թրք. کالديرم kaldərəm.

Խալսրըմնի Պ., կալդրըմջի Վ. «սալայատակ շինող. paveur».—Թրք. کالديرمجي kaldərəmji.

Խալփախ Պ., կալփաղ Վ. «տեսակ մը բրդոտ դըլխարկ. espèce de coiffure, kalpak».—Թրք. کالباق կամ قالباق kalpak.

Խալփախնի «խալփախ կոչուած դըլխարկը շինող կամ ծախող. marchand ou fabricant de kalpaks».—Թրք. کالباقجي kalpakji.

Խալժա Պ., կալժա, կալիժա Վ. «ճարտարապետ. architecte. 2. աշկերտէն բարձր և վարպետէն ցած արհեստաւոր. sous-maître».—Թրք. کالف kalfa, աղաւաղուած արաբ. خليفة xalife «յաջորդ. successeur» բառէն:

Խախա Պ., խօխա Վ. «տխմար, անմիտ. idiot, sot».—Թրք. xaxa. Ղարաբաղի բարբառով խօխա կը նշանակէ «երեխայ, մանուկ. enfant, petit enfant», որ դարձեալ նոյն բառն է. նշանակութեան տարբերութեան համար հմմտ. Տիգրանակերտի բարբառով իմար «երեխայ, մանուկ.

enfant, petit enfant». Հայ. սխմաւ անմիտ. idiot, sot»
բառէն:

Խախալանմիւ ըլլալ «տխմարութիւններ ընել, շփոթիլ, շուարիլ. être idiot, se troubler, se perdre la tête. 2. տխմար ձեւանալ. faire l'idiot».—Թրք. xaxalanmak.

Խախամ «հրեայ ռաբունի. rabbin». = Թրք. خاخام xaxam.

Խախամ պաւի «հրեայ ռաբունապետ. grand rabbin». = Թրք. خاخام باشی xaxam başı.

Խախվէ Գ., խայժէ Ն., կոյնվո, կոյնժո Վ., դոփո Ղ. «սուրճ, խահուէ. café. 2. սրճարան. café, casino». = արաբ. قهوة kahve.

Խախվէնի Գ., կոյնվոջի, կոյնժոջի Վ. «սրճարանապետ. cafétier». = Թրք. قهوجی kahveji.

*Խամ Վ. Ղ. Ն. «տհաս, խակ (պտուղ). non mûr, vert. 2. անվարժ, անընտել (մարդ). inexercé, indiscipliné, novice. 3. չբանուած, հում (երկաթ, շաքար ելն.). cru, brut (matière)». = պրս. خام xam.

Խամա Ն., կոմո Վ., դոմո Ղ. «դաշայն. poignard». = Թրք. کما کما kama.

Խամագ կամ խամագ խառնալ «քսու. rapporteur, délateur», խամգիլ «քսել. rapporter, détracter, tripoter», խամգոթին «քսութիւն. délation, trahison». = արաբ. غماز gammaz. իսկ Ղարաբաղի դամագ անհասկացող, անմիտ. idiot» կուգայ Թրք. کانم kanmak «համոզուիլ, հասկանալ. se convaincre, se persuader» բայէն, իբր ասոր բացասական ներկայ ընդունելութիւնը (کانم kanmaz) և հոս գործ չանի:

*Խամաւմիւ ըլլալ Ն. «աչքերը լոյսէն շանալ, առամները թթուէն առնել. s'éblouir, être agacé». = Թրք. کماشم کماشم kamaşmak.

*Խամաւսքմիւ ընել «աչքերը շաղկապել. առամները առնել տալ. éblouir, agacer». = Թրք. کماشدرم کماشدرم kamaşdermak.

*Խամին «խորել, կամաց մը աննշմարելի կերպով գողնալ. dérober, voler». = Թրք. xamin.

Խամիւ Ե., դամիւ Զ., կամիւ Վ. «*եղէգ*. roseau, can-
ne. 2. *եղէգ գլխի*. plume». — Թրք. *قامش* kaməš.

Խամուրուոյ կամ խամուրուոյ պայրամի «*հրէական
տօն բաղարջակերաց*. la fête des Azyms». — Թրք. *خامورسز
يیرامی* xamursəz bayramə.

Խամչի Ե., դոմչի Զ., կամեի Վ. «*խարազան*. fouet». — Թրք. *قامچی* kamčə.

Խամչիլէմիւ ընել Ե., կամեիլումիւ անել Վ. «*մորա-
կել, խարազանով ծեծել*. fouetter». — Թրք. *قامچيلامق* kam-
čəlamak.

Խամպուռ Ե. «*կուզ, սապատողն*. bossu, gobein». — Թրք. *قامبور* kambur, *قامبور کانبور* kanbur.

*Խամսըզ «*անհոգ*. nonchalant, sans souci». — Թրք. *غامسز* gamsəz «*ցաւ, հոգ չունեցող*».

Խամսի «*անձրուկ ձուկը*. anchois». — Թրք. *خامسی* xamsi.

*Խայա Ե. «*ժայռ, խութ, ապառաժ քար*. roche». — Թրք. *کایا* kaya.

†Խայա «*ամորձիք*. testicules, génitoires». — պրս *خایه* xaye.

Խայա կամ խայա պալըխի «*տեսակ մը ձուկ*. espèce
de poisson». — Թրք. *کایا بالی* kaya baləğə.

*Խայա թուզի «*հանքային աղ*. sel gemme». — Թրք. *کایا طوزی* kaya tuzə.

*Խայալըխ «*ապառաժուտ, խութք (ծովի մէջ)*. terrain
pierreux, ecueil». — Թրք. *کایالک* kayalək.

*Խայէք Պ., կոյոք Վ. «*սաստիկ, խիստ*. très». Օր.
խայէք թէմիզ «*խիստ մաքուր*. très propre». — արաբ. *غایت*
gayet.

Խայէխ Պ., խայըխ Պ. Ե., կայեղ Վ. «*նաւակ*. barque». — Թրք. *کایک* kayək.

Խայըխանա «*նաւակներու հանգրուան*. remises des
barques». — Թրք. *کایکخانه* kayəkhane, աղաւ. Թրք. *کایکخانه* kayəkhana.

Խայըխնի Ե., խայէխնի Պ., կայէխչի Վ. «*նաւավար*.
batelier». — Թրք. *کایکچی* kayəkčə.

Խայըրսըզ Ե., խէյըրսըզ Զ. «*անպիտան, փուճ*. inutile,

bon à rien, ingrat». օր. խայրսրդ գաւակ. = թրք. خیرسز xayərsəz.

Խայթան ն., դայթան Ղ., կայթան Վ. «տեսակ մը հաստ լար. cordon, soutache, galon». = թրք. غيطان ğaytan.

Խայիլ ն., դայիլ Ղ., կայիլ Վ. «հաւան, համաձայն. consenti». = արաբ. قائل kayil.

Խային Ղ. Վ. «չարասիրտ, չարագործ. méchant». = արաբ. خائن xayin.

Խայիւ ն., դայիւ Ղ., կայիւ Վ. «փուկ. courroie». = թրք. قايش kayəş.

Խայիպ ն., կայիբ Վ. «կորսուած բան. chose perdue, perte». խայիպ ըլլալ «կորսուիլ. se perdre, être perdu», խայիպ ընել «կորսնցնել. perdre». = արաբ. غائب ğayib.

Խայիսի Պ. «ծիրան. abricot», կոյսիւր Վ. «ծիրանի չիր. abricot séché». = թրք. قايسی kaysə. աղաւ. թրք. kayəşə.

Խայմաի ն., դայմաղ Ղ., կոյմաղ Վ. «սեր. crème». «ճով կըտուի խայմաիսի պէս, խայմաիս կ'ըլմանի «չատ ուղորկ, յիլկ է, (ծովը) հանդարտ է. c'est bien lisse, poli, (la mer) est bien calme». = թրք. قايماق kaymak.

Խայմախամ Պ., կոյմոկխամ Վ. «փոխ-կառավարիչ, գիւղախումբի պետ (ըստ օսմանեան վարչական դրութեան). sous-gouverneur, lieutenant-colonel». = արաբ. قائم مقام kaim-makam.

Խայմէ Պ., կոյմո Վ. «թղթադրամ. papier-monnaie». = արաբ. كايمة kaimé.

Խայմիւ ըլլալ Պ., քայմիւ ըլլալ ն. «սահիլ. se glisser». = թրք. قايماق kaymak.

*Խայնաթա «աներ. beau-père, le père de la femme». = قاي nata. kaynata.

*Խայնաթմիւ ընել ն., կոյնաթմիւ անել Վ. «եռացնել. faire bouillir, faire cuir». = թրք. قايئماق kaynatmak.

*Խայնամիւ ըլլալ ն., կոյնամիւ Վ. «եռալ (ջրի համար). bouillir, cuir. 2. զօդիլ, կցուիլ, միանալ (վերքի կտրուած մասերուն). se souder, se joindre. 3. զեռալ, ե-

ռալ, շարժիլ, վխտալ (որդի, բազմութեան, անհանդարտ տղու համար էլն.). fourmiller, grouiller. = թրք. قاينامق kaynamak.

Խայնար կամ Խայնար Խայնար Պ., կոյնուր Վ. «եռուն, խիստ տաք. bouillant, très chaud». = թրք. قايثار kaynar.

*Խայս Պ., կոյիդ Վ. «արձանագրութիւն. inscription». Խայս ընել «արձանագրել. inscrire». = տրաք. قاي kayd.

*Խայսէ Պ., դայդա Ղ., կոյդու Վ. «կարգ ու կանոն. règle, loi. 2. քաղաքավարութեան պահանջ. règles de politesse. 3. երգի եղանակ. air d'une chanson». = տրաք. قاعده kaide.

Խայսէլի Պ., կոյդուլի Վ. «կարգն ու կանոնը, քաղաքավարական օրէնքները ճանցող. qui connaît les règles de la politesse. 2. եղանակաւոր (երգի համար). qui a une air (chanson)». = թրք. کایدلی kaideli.

Խայսըախ Պ. «լեփ. քարով տեսակ մը խաղ. palet», Խայրախ Բուր. «յետանաքար. pierre à aiguiser». = թրք. قایدراک kaydarak՝ առաջին նշանակութեամբ:

Խայսըրփե ընել «սահեցնել. faire glisser». = թրք. قایدرمق kaydërmak.

Խայրէթ Պ., Խայրաթ Ն., դըյրոթ Ղ., կէյրոթ Վ. «եռանդ, ջանք, ջանադրութիւն. zèle, ardeur, effort». Խայրէթ ընել «ջանալ, լաւ աշխատիլ. tâcher, bien travailler». = տրաք. غيترت gayret.

Խայրէթի Պ., դըյրոթիւ Ղ., կէյրոթի Վ. «փութաւն. zélé, assidu, appliqué». = թրք. غيترتلى gayretli.

Խայրէթսիդ Պ., Խայրաթսըդ Ն., դըյրոթսըդ Ղ., կէյրոթսըդ Վ. «անփութաւն, ծոյլ. paresseux». = թրք. غيترتسز gayretsiz.

*Խայրի Պ., կոյրի Վ. «զատ, ուրիշ, բացի. sauf, hors de. 2. ակ, այլ ևս. plus, pas plus, non plus». օր. Բեզմէ Խայրի մարդ չկայ. Երկան ըրիր Խայրի. Խայրի աս տեղ չգտաւ.

== արաբ. غير gayr «ուրիշ. autre», որ թուրքերէնի մէջ առած է غيرى gayri ձևն ու վերի նշանակութիւնները:

*Խայրիսին (միշտ որոշեալ յօդով) «ուրիշը. un autre». օր. ֆեզմէ Խայրիսին հոս չեկաւ.==թրք. غیریسی gayrisi.

Խան Վ. «արևելեան, ասիական պանդոկ, իջևան. au-berge, hôtel».==պրս. خان xan. մեր մէջ իբր աղտոտ, կեղտոտ և հասարակաց տեղ մը համարուած է Խանը, ուստի կ'ըսուի տուն Խան դարձուցիր. Խաներու մէջ մեծցած մարդ է, ի՛նչ պիտի ըլլայ:

Խանաաթ Պ., կոմոսիոթ Վ. «գոհունակութիւն, բաւականութիւն. satisfaction». բանի մը Խանաաթ ընել «գոհ ըլլալ, գոհանալ, բաւականանալ. être satisfait».==արաբ. قناعت kanaat.

Խանաթա Պ., կանաթա Վ. «ջրի հողէ աման, հողէ կուժ. cruche».==թրք. قنات kanata.

Խանաս Պ., Խանաթ Ն., կանադ Վ. «թռչունի ևլն. թև. ail d'un oiseau etc. 2. պատուհանի կամ դրան փեղկ. volet de porte, de fenêtre».==թրք. قناد kanad.

Խանասյը Ն. «թև կամ փեղկ ունեցող. qui a d'ail ou de volet».==թրք. قنادلى kanadlı.

Խանասըզ Ն. «թև կամ փեղկ չունեցող. qui n'a pas d'ail ou de volet».==թրք. قنادسىز kanadsız.

Խանարյա «դեղձանիկ թռչունը. canari».== թրք. قنارى kanarya==ֆրանս. canari.

Խանէ Պ., Խանա Վ. «ծաղկի թերթ (մանաւանդ նըկարի մէջ). feuille de fleur (surtout dans les ornements)».==պրս. خانه xane «տուն, ընտանիք, բաժանում, խորշ ևլն. ևլն. maison, famille, subdivision, case etc.».

Խանէնսէր Պ., խոմոմնդո Ղ. «լաւ երգիչ, նշանաւոր նուագածու, երաժշտագէտ. chanteur, musicien, compositeur».==պրս. خواننده xanende.

Խանթար Ն., կանթար Վ. «կենդինար. quintal».==արաբ. قنطار kantar.

Խանթարնի Պ., կանթարչի Վ. «կենդինարով կշռող

արհեստաւոր. homme payé qui pèse avec un quintal». =
 Թրք. قنطارچی kantarjə.

*Խանդալ «գալար, ոլորք, պարոյր. rouleau, entortillement». Խանդալ Խանդալ «գալարուն, ոլորուն, պարուհալ. entortillé». = Թրք. قنغال kangal.

Խաննա «կեռ, ակիշ, ճանկ. croc, crochet». = Թրք. قانچا kanja = Խաալ. gancio.

Խաննալամիւ ընել «կեռով, ակիշով բռնել, կարթել. saisir avec un croc». = Թրք. قانچالماق kanjalamak.

Խաննի վ. «պանդոկատետ. aubergiste, hôte». = Թրք. خانجی xanjə.

*Խանմիւ ըլլալ Պ., դանմիւ Ղ., կանմիւ վ. «համոզուիլ. se persuader, être convaincu». = Թրք. قانماق kanmak.

Խանչէր Պ., Խանչալ վ. Ղ. «դաշոյն. poignard». = Կրտ. خنجر xançer.

*Խանսըմիւ ընել Պ., կանդըմիւ անել վ. «համոզել. convaincre, persuader». = Թրք. قاندirmek kandormak.

Խանսիլ Պ., կանդիլ վ. «կանթեղ. lampe. 2. (կառակի լեզուով) չառ գինով, խիստ հարբած. ivre, soûl, gris». = արաբ. قندیل kandil «կանթեղ».

Խաւաղի Ն., դաւըլ վ., կաւաղու վ. «ձիւռ քերոյ. étrille». = Թրք. قاشاغى کاشاغى kaşağə.

Խաւէր կամ Խաւէր փանիրի «տեսակ մը ուռմելիա՝ կան պանիր. espèce de fromage de Roumélie». = Թրք. کاشر kaşer, قاشر پينري kaşer peyniri.

†Խաւըմիւ ըլլալ «քերուիլ, քոր գալ. démanger, se gratter». = Թրք. قاشنماق kaşənmak.

Խաւլամա վ. Ղ. «խաշած միս, մսի խաշու. viande bouillie, du bouilli». = Թրք. خاشلاما xaşlama.

*Խաւամիւ ընել վ. «խաշել. faire bouillir dans l'eau». = Թրք. خاشلاماق xaşlamak.

*Խաւանմիւ ըլլալ Պ., Խաւամիւ վ. «խաշուիլ. être bouilli». = Թրք. خاشلانماق xaşlanmak.

Խաւըխ տես խաւըլըլ.

Խաւսալալ կամ Խաւսալալ փանիրի «ռումելիա-
կան տեսակ մը փափուկ պանիր». espèce de fromage mou
de Roumélie». = Թրք. قاشقاول kaşkaval.

† Խաւսալալին «խեղկատակութիւն, միմոսութիւն, խայ-
տառակութիւն. bouffonnerie, mimerie, farce, arlequinade».
= Թրք. قشمر kašmer «խեղկատակ. bouffon, mime».

Խոչախ Գ., դաչալ Դ., կաչախ, կաչալ Վ. «փախըս-
տական. fugitif. 2. մաքսանենդ (ապրանք, մանաւանդ ծը-
խախոտ). contre-bande». = Թրք. قاچاق kaçak.

Խաչախնի Գ., կաչախնի Վ. «մաքսախոյս. contre-
bandier». = Թրք. قاچاقچى kaçakçı.

Խապ «ակնոցի, ժամացոյցի, մատանիի պատեան-
տուփ. étui, gaine». = Թրք. قاب kab «աման. 2. պատեան».

Խապա Գ., կաբա Վ. «թանձր (իր). épais. 2. կոշտ,
անարուեստ (գործ, վաճառք). brute, inculte. 3. բիրտ,
կոշտ, ռամիկ (մարդ). grossier, rude, vulgaire. 4. հաստ
(ձայն). basse (voix)». Ն.-Նախիջևանի բարբառով՝ Խապա՝
«ձաղկած բուրդ. laine cardée». = Թրք. قبا kaba.

Խապա՛քապախ Գ., կաբա՛քապախ Վ. «վեր ի վերոյ,
հարեանցի. superficiel». = Թրք. قبا تاسلاق kaba taslak.

Խապալա Գ. «սահմանեալ գործ. աշխատանքի ժա-
մանակ գրուած նշան՝ մինչև ուր պէտք է հասնիլ. tâche»,
դոբրոլոմ Դ. «կալուածագիր. titre de propriété». = Թրք.
قباله kabala.

Խապախ Ն. «դդում. courge. 2. բթամիտ. idiot, sot.
3. տհաս (ձմերուկի համար). melon vert». = Թրք. قباق kabak.

Խապախնի «դդում ծախող. marchand de courge».
= Թրք. قباقچى kabakçı.

* Խապահաք Ն., կոբոհոթ Վ. «յանցանք. délit, faute».
= արաբ. قباح kabahat.

* Խապահաթը Ն., կոբոհոթը Վ. «յանցաւոր. cou-
pable». = Թրք. قباحلى kabahatlı.

Խապառաւ *տեսակ մը դնտաձև զարդ.* clou d'ornement, bosset». = [թրք. قبار kabara.

Խապառալը *խապառա-ներով զարդարուած.* orné de bossets». = [թրք. قبارلى kabaralə.

Խապառքմա *առեղնագործութեան մէջ ուռած և բարձր մասերը. բարձրաբանդակ.* haut-relief». = [թրք. قبارتمه kabartma.

*Խապառքմիւ ընել Պ., կաբառքմիւ անել Վ. *ուռեցնել (նիւթապէս).* bouffer, gonfler. 2. *հպարտացնել (բարոյապէս ուռեցնել).* enfler, enorgueillir». = [թրք. قبارتمق kabartmak.

*Խապառմիւ ըլլալ Ն., կաբառմիւ Վ. *ուռիլ.* se gonfler. 2. *հպարտանալ.* se gonfler d'orgueil». = [թրք. قبارمق kabarmak.

Խապառայի *«հսկայ, դիւցազն, հուժկու.* géant, robuste, très fort». = [թրք. قبا داى kaba dayə.

Խապար Պ., խապէր Ն., խաբար Ղ., խոբոր Վ. *«լուր, տեղեկութիւն.* avis, nouvelle, information». = արաբ. خبر xaber.

Խապարնրիս *«տեսակ մը պալար.* espèce d'ampoule, abcès». = [թրք. قبارجق kabarjək.

Խապարնի Պ., խապէրնի Ն., խոբորչի Վ. *«թուլբերան, անգաղտնապահ.* rediseur, qui n'est guère secret». = [թրք. خبرجى xaberji.

Խապըզ Ն., դաբզ Ղ., կոբզ Վ. *«փորի պնդութիւն.* constipation». = արաբ. قبض kabz.

†Խապիլ *«կարելիութիւն.* possibilité». այսպէս՝ խապիլ է Պ., կաբիլ ի Վ. *«կարելի է.* c'est possible». խապիլը կա՛յ *«կարելիութիւն կայ.* est-ce qu'il est possible?» = արաբ. قابل kabil.

*Խապուլ ընել Պ., դաբուլ Ղ., կոբիլ Վ. *«ընդունիլ, հաճիլ ընդունիլ.* acquiescer, accepter, daigner. 2. *յանձն առնել, ստանձնել.* accepter, assumer». խապուլ ըլլալ Պ., խապուլ ըլլալ Ն. *«համաձայնիլ, հաւանիլ.* consentir, être d'accord». = արաբ. قبول kabul.

Խապուխ Գ., դաբուղ Դ. *«կեղև. écorce»*. = Թրք. قېوق kabuk.
կամ قېوق kabuk.

Խապուխյու *«կեղև ունեցող, կճեպաւոր. cossu, qui a une écorce»*. = Թրք. قېوق kabuklə.

Խապուռդա Ն., կաբուռկա Վ., դաբուռդա Դ. *«կող. côte»*. Դարաբաղի բարբառով բառս կը նշանակէ նաև *«տան ծածքի գերաններու ամբողջութիւնը՝ որու վրայ տախտակները կը դառնն»*. = Թրք. قېورغه կամ قېورغه ka-burga.

Խառա Գ., կարա Վ. *«ցամաք երկիր. terre ferme, continent»*. = Թրք. قرا kara.

*Խառախաւ Գ., կարախաւ Վ. *«մրայօն, սևայօն. qui a les sourcils noirs»*. = Թրք. قراقاش karakaş.

Խառախասա՝ նախատական աննշան բառ, որ անունը մոռցուած անձի մը կամ բանի մը տեղ կը դրուի. օր. *«սանի՛կ է, հոռո՛մ է, ի՛նչ խառախասա է»*.

Խառախոււ Ն., դրորդո՛ւ Դ. *«արծիւ. aigle»*. = Թրք. قراکوش karakuş.

Խառախօնօլօզ Գ., խօնօլօզ Ն. *«առասպելական հր-րէշ. monstre fabuleuse. 2. շատ տղեղ. très laid»*. = Թրք. قراقولوس karakonjolos (kara «սև. noir»).

Խառաման *«Քարաման գաւառին յատուկ մեծ դմա-կով տեսակ մը ընտիր ոչխար. espèce de mouton à grosse queue»*. = Թրք. قرامان karanian *«Կիլիկիա, Քարաման. Cilicie. 2. Քարամանի ոչխար. mouton à grosse queue»*.

Խառանճիլ Գ., խարաճիլ Ն., կանաճիլ Վ. *«մեխակ, շահոքրամ. giroflée»*. = Թրք. قراڤيل karanfil, قراڤيل karenfil.

Խառավանա Գ., կառավանա Վ. *«ունկերով, լայն, տախակ և հարթ, մետաղեայ աման մը. gamelle»*. = Թրք. قراوان karavana.

*Խառըն *«խեռ, անսանձ, չար (ձիու համար միայն). rétif, indocile»*. = արաբ. حرون harun.

Խառըննա *«միջիւն. fourmi»*. = Թրք. قارنجه karənja.

Խառըն Ն. *«թիղ. empan»*. = Թրք. قارش կամ قارش karəş.

*Խառըրիս Ն., դառըրդ Ղ., կառըրդ Վ. «խառն, խառնակ. mêlé, embrouillé, confus». = Թրք. قارشق karəşək.

*Խառըրամիւր ընել Ն. «Թիզով չափել. mesurer par empan». = Թրք. قارشلاق karəşlamak.

*Խառըրամիւր ըլլալ Ն. «խառնակել. se mêler, se brouiller. 2. միջամտել. intervenir». = Թրք. قارشماق karəşmak.

*Խառըրպուռուր Պ., խառըրխրոր Ն. «խառնափընդոր. pêle-mêle, embrouillé». = Թրք. قارش بورش karəş buruş.

Խառըրելիլ Ն. «խառնակել. brouiller». = Թրք. قارشدرمق karəşdərmaq համանիչ ձևէն հայածև ածանցմամբ:

*Խառըրըրնի Պ., կառըրըրըր Վ. «բանասարկու, խօսք խառնող. tripotier, intrigant. 2. խառնելով խառնչակելով չորս դին բան փնտռող. fureteur». = Թրք. قارشديرجي karəşdərəcə.

*Խառըրսըրմիւր ընել «խառնել, խառնակել. mêler, brouiller». = Թրք. قارشدرمق karəşdərmaq.

Խառթ Պ., կառթ Վ. «ուշ քաղուած և ուտելու ժամանակն անցած (լուբիա, բակլայ ևլն.). (légume) dure à manger. 2. տարիքոտ անասունի կարծր (միս). (viande) dure d'un vieil animal. 3. անվայել, կոշտ (խօսք, գործ, վարմունք). (conduite) inconvenante, vilaine, grossière». = Թրք. قارت kart.

Խառթա Վ. «աշխարհացոյց քարտէս. carte de géographie. 2. յատակագիծ. plan, levé». = արաբ. خريطة xarita.

Խառթալ կամ Խառթալ խուրի «արծիւ. aigle». = Թրք. قارتال kartal.

Խառթօփի «ձիւնագունատ. boule de neige». = Թրք. قار طوبى kar topə.

Խառղա Ն. «աղուա. corbeau». = Թրք. قارغا karga.

Խա՛նմախառըր Ն., կա՛նմախառիւր Վ. «խառնիխուռն. pêle-mêle». = Թրք. قارمه قارش karmakarəş.

Խա՛նմախսի Պ., կա՛նմախսի, կա՛նմախուսի Վ. «ձայնդ կտրի, ձայնդ մարի». անէծքի ձև է ձայնի համար. օր. կ՛ըսուի խա՛նմախսի, ձայնդ կսրէ կամ խառնախսի՝ մը

ձայնիդ. = թրք. karnaksə. Այս բառը չունի Աբիկեան. Վե-
նետիկի Աշխ.-Իրար. բառարանը Ա. տպագրութեան մէջ
կը դնէ. «խառնադսի. ճնճղի ցաւ է. = տոնախտութիւն»
Նայնը Բ. տիպ քիչ մ'աւելի ուղղելով «խառնադսի կամ
խառնարսի. (թրք.) գառնաֆսը. (գրք.) խիթք որովայնի,
խոստուկ» եթէ ուղիղ է այս նշանակութիւնը, թուրքե-
լէն բառը կրնայ ծագած ըլլալ قارن آغریسى karn ağrəsə
«փորի ցաւ, խիթք. coliques» և էն.

Խաւս Վ. Ն. Ղ. «զուտ (արծաթ, ոսկի և ըն.). pure (or,
argent, etc.). 2. անհիւ՛ անխառն տեսակ (մետաքս, ներկ,
զգեստ և ըն.). véritable, de bonne qualité» = արաբ. خالص xass.

Խասա Պ., խաս Ղ. «տեսակ մը կտաւ. madapolan» =
թրք. خاصه xasa.

Խասապ Ն., դասար Ղ., կասար Վ. «մսավաճառ, մը-
սագործ. boucher» = արաբ. قصاب kassab.

*Խասապա Պ., կասաբա Վ. «աւան, գիւղաքաղաք.
bourg, village» = արաբ. قصبه kasaba.

†Խասապխանա Պ., դասաբխանա Ղ., կասաբխանա
Վ. «մսավաճառի մեծ խանութ. boucherie». այժմ պար-
զապէս կը գործածուի խասապի խանութ. = պրս. قصابخانه
kassabxane.

*Խասաւլէթ Պ. կամ խասէվլէթ Պ. Ն., կոսումթոթ Վ.
«հոգ, վիշտ, մտաւանջութիւն. souci, peine, chagrin, an-
goisse» = արաբ. قساوت kasavet.

*Խասըի «աճուկ, ցայլք. aine» = թրք. قاصق կամ قاصیق kasək.

Խասըմ «աշունէն մինչև գարուն եղած ժամանակը.
l'automne et l'hiver» = արաբ. قاسم kasəm.

Խասխաթի ըլլալ Ն. «նստիլ (անարգական լեզուով).
s'asseoir (terme de mépris)» = կը թուի թրք. کت katə «թան-
ձր. épais» բառին قاص قتي kas katə «բոլորովին թանձր. très
épais, tout épais» գերադրականէն, իբր պշարժուելու պայ-
մանով նստիլ, արձանանալ, գետնին կաշիլ, թանձրացած

մնալ» նշանակութեամբ: Այս բառը չգտնուիր Արիկեանի բառարանին մէջ:

Խաամիւ ընել «հանդրիճել. trousse, retrousse». — Թրք. قاصق kasmak.

Խա՛սպաաննէխ «բռնի պահանջելով, անպատճառ, անհրաժեշտաբար. par force, forcément». օր. աս բանը իա՛սպաաննէխ կ'ուզեմ. = Թրք. kasbaannek. չունի Արիկեան:

Խալ ն., դալ Ղ., կալ Վ. «աբեթ. amadou». — Թրք. قو kav. Ոճով կ'ըսուի խալ կ'ըլմանի «աբեթի նման է, շատ փխրուն է. c'est bien friable».

Խալ Վ. Ղ. «կերպասին վրայի աղուամաղը, թաւու-թիւնը. poil fin, duvet». — պրս. خاو xav.

Խալալ ն., կալալ Վ., դալալ Ղ. «հովուական սրինգ. flûte», բայց նաև դալալ Ղ. «փողահար. corneur». = Թրք. قوال kaval.

Խալալ-ֆիթ Պ., կալալ-ֆիթ Վ. «շատ մեծ և տգեղ քիթ ունեցող. qui a le nez gros et vilain», խալալ-ֆիթ ն. «հարբուխէ բռնուած քիթ. nez enrhumé». = կը ծագի նախորդէն:

Խալախ «կաղամախ, բարտի. peuplier». = Թրք. قواق kavak.

Խալանօզ Պ., կալանօզ Վ. «ապակեայ կամ հողէ գլանածև միջակ մեծութեամբ աման. pot de terre ou en verre». = Թրք. قواني kavanoz.

Խալի Պ., կալի Վ. «ամուր, զօրեղ, ուժեղ. fort, robuste, solide». — արաբ. قوی kavi.

Իխալի Պ., կուլի Վ. «դաշինք, դաշնագրութիւն, պայման. convention». խալուլ գալ ն. «դրազ գալ. parier». = արաբ. قول kavl.

Խալլու «երեսարբիչ, դենջակ. serviette, touaille». = Թրք. خالو xavlu.

Խալյար Վ., խալար ն. «կնկիթ. caviar». — Թրք. خايار xavyar.

Խավուխ *տեսակ մը արեւելեան հաստ գլխարկ*. es-
pèce de bonnet». Խավուխիս հասկցուր *պարապ խօսք
մտիկ չեմ ընել*».—**Թրք.** قوق kavuk.

Խավուխլու *գլուխը խավուխ դրած*. coiffé de ca-
vouc».—**Թրք.** قوكلی kavuklê.

Խավուն Գ. *սեխ*. melon», Ն. *ախմար*. idiot». — **Թրք.**
قون kavun *սեխ*. melon». Նոր-Նախիջևանցոց տուած նը-
շանակութիւնը փոխաբերական է.

Խավուրմա Ն., դավլւրմա Ղ., կավուրմա Վ. *տոհմ-
րակ, տհալ (Ղ)*. խորոված և իւղի մէջ պահուած միս.
viande torréfié».—**Թրք.** کاورما kavurma.

Խավուրմիւ ընել Ն., կավուրմիւ անել Վ. *բոհրել,
խորովել*. fricasser, torréfier».—**Թրք.** کاورمق kavurmak.

Խավուա *մեծ խառնաշփոթութիւն, խառնակութիւն,
խառնափնդորութիւն*. confusion, désordre». — **Թրք.** خاور
xavra *հրէական ժողովարան, Սինակօկա*. synagogue».

*Խավուամիւ ընել *խանձել, այրել*. fricasser, torréfier».
—**Թրք.** کاورامق kavramak.

*Խավուումիւ ըլլալ Գ., խավուումիւ ըլլալ Ն. *խան-
ձելիլ, այրուիլ*. être fricassé, brûlé».—**Թրք.** کاورولمق kavrulmak.

Խասայիժ Գ., կադայիժ Վ. *թել թել խմորեղէն մը*.
espèce de pâtisserie en forme de fils». — **Թրք.** کاتایف katayaf,
որ կուգայ արաբ. کاتيف katife *թաւիշ*. velours» բառին
յորհակի کاتائف kataif ձևէն.

Խասայիժնի *խասայիժ չինող կամ ծախող*. marchand
ou fabricant de cataïf».—**Թրք.** کاتایفجی katayafjê.

Խասէխ Գ., կոդոխ Վ. *բաժակ, գաւաթ*. verre,
coupe».—**արաբ.** كده kadeh.

Խասէմ Գ., բարի ոտք *(ըստ նախապաշարմանց)*. bon
augure», կոդոմ Վ. *ուժ, կարողութիւն*. force, puissance».
—**արաբ.** كدم kadem.

Խասէմի *բարի ոտք ունեցող, բարի բերող (ըստ նա-
խապաշարմանց)*. de bon augure».—**Թրք.** کادملى kademli.

Խասէմսիզ Գ., կոդոմսըզ Վ. *բարի ոտք չունեցող*,

չար բերող (ըստ նախապաշարմանց). de mauvais augure». =**թրք.** قادمسز kademsiz.

խաւեր ընախասահմանութիւն, ճակատագիր. prédestinée, chance». =**արաբ.** قدر kader.

խաւըլտան «բանի մը մասին շատ տեղեկութիւններ հարցնող և մանրամասն քննող (ձանձրալի լինելու չափ). éplucheur ennuyeux». =**թրք.** قاضى يوران kadə yoran, որ բուն կը նշանակէ «դատաւոր յոգնեցնող. qui fatigue le juge».

խաւի Պ., կադի Վ. «դատաւոր. juge». =**արաբ.** قاضى kadə.

խաւիժէ Պ., խաւիժա Ն., կողիժոմ, կողիւժոմ Վ. «թաւիշ. velours». =**արաբ.** كطيفة katife.

խաւիժէ չիչէյի Պ., կողիւժոմ Վ. «թաւշածաղիկ, թաւրնջակ. passe-velours». =**թրք.** كطيفة چيچي katife çiçeyi.

խաւս Պ., դադր Ղ., կադր Վ. «յարգ, արժէք (բարոյական տեսակէտով). valeur, estime». որ. նեղը մնաս նէ, իմին խաւսս կ'իմանաս. =**արաբ.** قدر kadr.

խաւսխայիւ «բոլորովին սև. tout noir». =**թրք.** قارس kara kayəš, որուն բուն նշանակութիւնն է «սև կաշի. cuir noir».

խաւսխօլ Պ., խաւսվուլ Ն., դաւսվուլ, դաւսդուլ Ղ., կաւսվուլ Վ. «պահակ զինուոր. sentinelle». =**թրք.** قراول karavul, قراول کارد قراول karagöl.

խաւսկեօզ Պ. «թուրքական խամահիկով ներկայացում. représentation turque avec des poupées. 2. այս ներկայացման մէջ միմօս անձի մը անունն է. bouffon. 3. սևաչեայ. aux yeux noirs», դաւսկեօզ Ղ. «սևաչեայ. aux yeux noirs», կաւսկեօզ Վ. «սևաչեայ. aux yeux noirs. 2. թռչուն մը. espèce d'oiseau». =**թրք.** قراگوز karagöz, որ բուն կը նշանակէ «սևաչեայ. aux yeux noirs», բայց ունի նաև պօլսականին միւս նշանակութիւնները:

խաւսյէլ «հիւսիսային ցուրտ բամի. vent du Nord». =**թրք.** قاريل kara yel, որ բուն կը նշանակէ «սև բամի. vent noir».

Խարայ Պ., խա՛րաբ Ղ., խորոբ Վ. «աւեր. ruiné. խարայ ընել «աւերել. ruiner».—արաբ. خراب xarab.

Խարայաքախ «հողամաղ թռչունը. plongeon».—թրք. قره باتاق karabatak.

Խարայինա Պ., դարաբինո Ղ., կարաբինա Վ. «ա-
կոսաւոր հրացան. carabine».—թրք. کرابينا karabina—իտալ.
carabina.

Խարասէլիսա Պ., կարասուլդոմ Վ. «սեւամաղձութիւն.
mélancolie. 2. սիրոյ հիւանդ. malade d'amour».—թրք. کرا
سودا kara sevda «նոյն նշ. même sign.» կաղմուած թրք. کرا
kara «սև. noir» և արաբ. سودا sevda «սև. noir. 2. սև մաղձ.
atrabile. 3. սէր. amour» բառերէն.

Խարար Պ., դարար Ղ., կորմո Վ. «հանդիստ, դա-
դար. repos. 2. սրոշում. décision. 3. վիճակ. état, condi-
tion».—օր. խարար չունի «դադար, հանդիստ չունի. il n'a
pas de repos».—խարար ասլ «որոշել. décider».—մէկ խարարի
վրայ «միևնոյն վիճակին մէջ. dans le même état».—մէկ
խարար «շարունակ. continuellement».—արաբ. قرار karar.

*Խարար Ղ. «քուրձ. sac, gros sac».—թրք. خراب xarab
որ աղաւաղեալ ձեն է արաբ. غراب garab հոմանիշին.

*Խարարթը Պ., կարարթի Վ., խարարթի Ն. «խաւար,
մթութիւն, մշուշ. obscurité, brouillard, brume».—դառա-
թու, դըռըթու Ղ. «խաւարին մէջէն անորոշ կերպով նշ-
մարուող բան մը. chose indéciise aperçue dans l'obscurité».—
թրք. قرارتي karartə «մթութիւն».

*Խարարմիւր ըլլալ «մթննալ, թխանալ, սեւանալ. s'obs-
curcir».—օր. երկինքը, ասլերս խարարմիւր կ'ըլլան կոր.
թրք. قرارمق kararmak.

Խարէզ Ն., դարազ Ղ. «վրէժ, ոխ, քէն. rancune, ven-
geance».—արաբ. غرض garaz.

Խարէր Ն., խայէր Ն., կորմո Վ. «հարկաւոր և խնա-
յողական չափ, բանի մը հիշտ յարմար աստիճանը. écono-
mie, mesure convenable».—օր. ջո՛ւրն ալ խարէրով պիտի
խմենք. Խարէրէն էլիլ ուսելը աղէկ չէ. երկու գաւաթ

գիցին խարէր է.==արաբ. قرار karar «որոշում, հանգիստ, հաստատութիւն. décision, repos, stabilité», որ թուրքերէնի մէջ առած է նաև այս նշանակութիւնը. Վերի խարար բառին հետ նոյն է:

Խարէրսիզ Պ., խարէրսըզ, խայէրսըզ Ն., կորուրսըզ Վ. «առանց խնայողութեան, չափի և յարմար աստիճանի. sans économie, sans mesure convenable». օր. խարէրսիզ ուսել. խարէրսիզ մարդ է.==թրք. قرارسز kararsöz.

Խարիպ Պ., դարիբ Ղ., կարիբ Վ. «պանդուխտ. étranger, émigré», խարիպ Ն. «աղքատ. pauvre».==արաբ. غريب ġarīb.

Խարն Ն., խարչ Ղ., խառչ Վ. «ծախք. dépense, frais. 2. նախնական նիւթ, որմէ բան մը կը պատրաստուի. matière première. 3. շաղախ, ծեփ. mortier. 4. մէկու մը կարենալ ընելիք բանը. quelque chose à la portée de quelqu'un». օր. ան փուկին խարնդ չի գուն չես կարող ընել.==արաբ. خرچ xarj.

Խարնել Ն., խարջիլ Ղ., խոջել Վ. «ծախսել. dépenser».==թրք. خرجامق xarjamak հոմանիշէն՝ հայաձև բայով:

Խարնըխ կամ խաւըխ Պ., հաւըխ կամ խաւըխ Ն., խարւըլդ, խաւըլդ Ղ., խաւըլդ, խարւըլդ, խառջըլդ Վ. «մանր ծախքերու համար գրպանի գրամ. argent nécessaire pour des menues dépenses».==թրք. خرجلق xarjlək.

Խարւըլըխ փոխարէն. en échange de, en retour. 2. փոխարինութիւն. compensation. 3. խօսքի մը դէմ պատասխան. réplique».==թրք. قارشولق karşulək.

*Խափաթմիւս ընել Ն., կափաթմիւս անել Վ. «գոցել, փակել, ամանի մը խուփը դնել. fermer, mettre le couvercle».==թրք. قپاتمق kapatmak.

Խափախ Ն., դափաղ Ղ., կափաղ Վ. «կափարիչ, խուփ. couvercle».==թրք. قپاق kapak.

Խափախը Պ., դափաղու Ղ., կափաղլի Վ. «կափարիչ ունեցող. qui a un couvercle. 2. տեսակ մը հրացան. espèce de fusil».==թրք. قپاقلی kapaklə.

Խարապ Պ., խա՛րաբ Ղ., խորմոր Վ. «աւեր. ruiné». խարապ ընել «աւերել. ruiner». = արաբ. خراب xarab.

Խարապաթախի «հողամաղ թռչունը. plongeon». = թրք. قرا باتاق karabatak.

Խարապինա Պ., դարաբինո Ղ., կարաբինա Վ. «ա-
կօսաւոր հրադան. carabine». = թրք. کرابینه karabina = իտալ. carabina.

Խարասէլիսա Պ., կարասովդո Վ. «սևամաղձութիւն. mélancolie. 2. սիրոյ հիւանդ. malade d'amour». = թրք. قرا سودا kara seyda «նոյն նշ. même sign.», կազմուած թրք. قرا kara «սև. noir» և արաբ. سودا seyda «սև. noir. 2. սև մաղձ. atrabile. 3. սէր. amour» բառերէն.

Խարար Պ., դարար Ղ., կորմոր Վ. «հանգիստ, դա-
դար. repos. 2. որոշում. décision. 3. վիճակ. état, condi-
tion». օր. խարար չունի «դադար, հանգիստ չունի. il n'a
pas de repos». խարար ցալ «որոշել. décider». մէկ խարարի
վրայ «միևնոյն վիճակին մէջ. dans le même état». մէկ
խարար «չարունակ. continuellement». = արաբ. قرار karar.

*Խարար Ղ. «քուրձ. sac, gros sac». = թրք. خارا xarar՝
որ աղաւաղեալ ձևն է արաբ. غارا ġarar հոմանիշին.

*Խարարթը Պ., կարաթի Վ., խարաթի Ն. «խաւար,
մթութիւն, մշուշ. obscurité, brouillard, brume», դառալ-
թու, դրոլթու Ղ. «խաւարին մէջէն անորոշ կերպով նըշ-
մարուող բան մը. chose indécise aperçue dans l'obscurité». = թրք. قرارتی karartə «մթութիւն».

*Խարարմիւ ըլլալ «մթննալ, թխանալ, սևանալ. s'obs-
curcir». օր. երկինքը, աչքերս խարարմիւ կ'ըլլան կոր.
= թրք. قارامق kararmak.

Խարէզ Ն., դարազ Ղ. «վրէժ, ոխ, քէն. rancune, ven-
geance». = արաբ. غرض ġaraz.

Խարէր Ն., խայէր Ն., կորմոր Վ. «հարկաւոր և խնա-
յողական չափ, բանի մը ճիշտ յարմար աստիճանը. écono-
mie, mesure convenable». օր. ջո՛ւրն ալ խարէրով պիտի
խմեմք. Խարէրէն եվէլ ուսելը աղէկ չէ. երկու գաւաթ

գիճիճն խարէր է. = արաբ. قرار karar «որոշում, հանգիստ, հաստատութիւն. décision, repos, stabilité», որ թուրքերէնի մէջ առած է նաեւ այս նշանակութիւնը. Վերի խարար բառին հետ նոյն է:

Խարէրսիզ Պ., խարէրսըզ, խայէրսըզ ն., կորուրսըզ Վ. «առանց խնայողութեան, չափի և յարմար աստիճանի. sans économie, sans mesure convenable». օր. խարէրսիզ ուսել. խարէրսիզ մարդ է. = թրք. قرارسز kararsöz.

Խարիպ Պ., դա՛րիբ Ղ., կարիբ Վ. «պանդուխտ. étranger, émigré», խարիպ ն. «աղքատ. pauvre». = արաբ. غريب ġarib.

Խարն ն., խարչ Ղ., խառչ Վ. «ծախք. dépense, frais. 2. նախնական նիւթ, որմէ բան մը կը պատրաստուի. matière première. 3. շաղախ, ծեփ. mortier. 4. մէկու մը կարենալ ընելիք բանը. quelque chose à la portée de quelqu'un». օր. ան փոկին խարնդ չի գուն չես կարող ընել. = արաբ. خرچ xarġ.

Խարնել ն., խա՛րջիլ Ղ., խոջել Վ. «ծախսել. dépenser». = թրք. خرجامق xarġamak հոմանիշէն՝ հայաձև բայով:

Խարնըլիս կամ խաւըլիս Պ., հաւըլիս կամ խաւըլիս ն., խա՛ւըլդ, խա՛ւըլդ Ղ., խաւըլդ, խաւըլըլ, խառըլլով Վ. «մանր ծախքերու համար դրպանի դրամ. argent nécessaire pour des menues dépenses». = թրք. خرجلق xarġlök.

Խաւըլըլիս փոխարէն. en échange de, en retour. 2. փոխարինութիւն. compensation. 3. խօսքի մը դէմ պատասխան. réplique». = թրք. karşılık karşulök.

*Խափաթմիս ընել ն., կափաթմիս անել Վ. «գոցել, փակել, ամանի մը խուփը դնել. fermer, mettre le couvercle». = թրք. kapatmak kapatmak.

Խափախ ն., դափաղ Ղ., կափաղ Վ. «կափարիչ, խուփ. couvercle». = թրք. kapak kapak.

Խափախը Պ., դափաղլու Ղ., կափաղլի Վ. «կափարիչ ունեցող. qui a un couvercle. 2. տեսակ մը հրացան. espèce de fusil». = թրք. kapaklı kapaklı.

Խափամա *տեսակ մը կերակուր (մսով եփուած տեսակ տեսակ կանաչիներ. ինչպէս՝ ազատքեղ, կտտեմ, կտնաչ սոխ ևլն.)*. espèce de mets». — Թրք. *کاپما* kapama.

Խափան Պ., խափխան Ն. *աւնատ (մուկ ևլն. բռնեքս ծուղակ)*. souricière, ratière, trappe». — Թրք. *کاپان* kapan.

*Խափանըխ *գոյ, մթին (սենեակ, երկինք, օդ)*. fermé, obscur, sombre». — Թրք. *کاپانک* kapanək.

Խափաննա *աւնատ. trappe, trébuchet*. — Թրք. *کاپانجا* kapanja.

Խափանմիւ ըլլալ *բանի մը վրայ հակել, ծռել բոլորովին*. se courber, se pencher». օր. վրաս խափանմիւ մ'ըլլար. — Թրք. *کاپانماق* kapanmak.

*Խափը խափրի գալ *փրարու ձեռքէ խլել*. s'arracher». — Թրք. *کاپش کاپش کلمک* kapəš kapəša gelmek.

*Խափըմիւ ընել *ձեռքէն խլել*. arracher, enlever, ravir». — Թրք. *کاپشماق* kapəšmak.

*Խափըսըմիւ ընել *մէկուն ձեռքէն խլել տալ*. faire arracher. 2. *Թողուլ որ իր ձեռքէն խլեն*. laisser arracher». — Թրք. *کاپشدرمق* kapəšdərmaq.

Խափամա *գորուգ, զարդեր*. ornements, placage». — Թրք. *کاپلاما* kaplama.

Խափամիւ ընել Պ., կափլըմիւ անել Վ. *ծածկել, սլատել, շրջապատել, գորուգել*. couvrir, envelopper, entourer, plaquer». — Թրք. *کاپلامق* kaplamak.

Խափայել Ն. *ծածկել, սլատել*. couvrir, envelopper». օր. կուրծքս խափայել է *սաստիկ հազ ունիմ*. je tousse toujours». Ետդանը խափայել *վերմակին երեսը անցընել և կարել*. passer l'enveloppe d'une couverture de lit». — Կարգ բառէն հայած և ածանցմամբ.

Խափան Պ., կափան Վ. *ինձ (անասունը)*. tigre», դափան Ղ. *տեսակ մը շուն*. espèce de chien», սափան-խափան Ն. *առիւծ*. lion». — Թրք. *کاپلان* kaplan *ինձ*.

*Խափմիւ ընել *խլել*. arracher». — Թրք. *کاپماق* kapmak.

Խափունի «գոնապան. portier, concierge». = թրք. قپوچى kapuşa.

Խափունխա Պ., կափունկա Վ. «մսով և կաղամբով շինուած կերակուր մը. viande aux choux». = թրք. قابوسقه kapuska.

Խափսուն «նաւապետ. capitain». = թրք. قپودان kapudan = իտալ. capitano.

Խափսըմիւք ընել «խլել տալ. faire arracher. 2. թողուլ որ խլեն. laisser arracher». = թրք. قاپدرمى kapdarmak.

Խաճա Ն., կաճա Վ. «գլուխ, գանկ. tête, crâne». = արաբ. كافا kafa «ծոծրակ. occiput», որ թուրքերէնի մէջ առած է այս նշանակութիւնը:

Խաճասար Պ., կաճադար Վ. «համախոհ. adhérent. 2. մտերիմ. ami intime». = պրս. قفادار kafadar.

Խաճաճ Պ., կաճաճ Վ. «կօշկալաճառ. marchand de souliers etc.». = արաբ. خفاف xaffaf.

Խաճէս Ն., կոճես Վ., դոփտոցմ Ղ. «թռչունի վանդակ. cage. 2. պատուհանի վանդակ. jalousie, grillage. 3. վանդակաձև հիւտուած (ած.). en forme de grille». = արաբ. قفس kafes.

Խաճէսնի «վանդակ շինող կամ ծախող. fabricant ou marchand de cage». = թրք. قفسجى kafesji.

Խաճի «յանդէտտ, մտադրաղ, յանկարծակի. soudain, subitement, inopinément». = արաբ. غافل gafil.

Խաճիյէ Պ., խոճիյմ Վ. «ծպտեալ ոստիկան. agent de la police secrète. 2. լրտես. mouchard, espion». = արաբ. خفيه xafiyye.

Իեղ մը «շատ մը, խումբ մը. une foule de, quantité de». = արաբ. خيلى xayli «շատ. beaucoup». թրք. بى خيلى bir xayli «շատ մը. beaucoup de».

Խեր Վ. Ղ. «բարիք, բարութիւն. bonté, bienfaisance». Խեր է «լաւ է, գործը բարի, յաջող է. ça va bien, l'affaire va bien». Կսոք մը հաց սոք, խեր է. «Բեզմէ Ինչ խեր տանք որ. Բարով-խերով չգայիր. = արաբ. خير xayr.

Խրդ «ուժգնութիւն. vigueur. 2. արագութիւն. vitesse. 3. սիգանք (ինքզինքը ցոյց տալու համար). étalage, airs, faste». խրզով «ուժգնութեամբ, արագ. vite, fort, fortement». խր՛գդ ուրի՛ է «իմ դէմն պիտի պարծենաս. tu te vantes devant moi!» = Թրք. خيز xəz.

Խրզախ «սահնակ. traîneau» = Թրք. قراق kəzak.

Խրզամուխ ն. «վարդախտ. rougeole» = Թրք. قراموق kəzamuk.

Խրզարբմա Պ., կրզառքմա Վ. «իւղով կարմրեցած միս. rôti» = Թրք. قزارتما kəzartma. Հայերը կատակով բառս ստուգաբանելով قيز آرتما kəz, artma, իբր հայերէն չինած են ասլիկ-մ'տելմար.

*Խրզարբմիւ ընել Պ., կրզառքմիւ անել Վ. «միտը իւղի մէջ կարմրցնել, խորովել. rôtir, frire» = Թրք. قزارتما kəzartmak.

*Խրզարմիւ ըլլալ «կարմրիլ, խորովուիլ (մսի համար). être rôti, se rôtir. 2. կարմրիլ (որ և իցէ բանի). devenir rouge. 3. շառագունիլ (ամօթէն). rougir de honte» = Թրք. قزارما kəzarmak. Ասլանբէգի բարբառը ասկէ չինած է ղրզարիլ «արեւէն մրկիլ, այրիլ. être brûlé du soleil», հայաձև. ամանցմամբ.

Խրզըլ Պ., կըզըլ Վ. «շառագոյն կարմիր. tout rouge, cramoisi. 2. կարմրախտ. scarlatine» = Թրք. قزل kəzəl, որ ունի նոյն կրկին նշանակութիւնները.

Խրզըլնըխ «չում, հոյն. cornouille» = Թրք. قزلق kəzəlçək.

Խրզըլնըմ կամ խըվըլնըմ «կրակի փոքր կայծ. étincelle (de feu). 2. հրդեհին մէջէն արձակուած հրավառ դամեր, բորբոքուած տախտակի կտորներ ևն. étincelle (d'une incendie)». Սոյն բառը առաջին նշանակութեամբ հայերէնէն աւելի քիչ դարձածական է, բայց երկրորդ նշանակութիւնը հայերէն հոմանիշ չունի» = Թրք. قزلق kəzəlçəm, աղաւ. Թրք. kəvəlçəm. հայ. խրզըլնըմ ձեին մէջ զ յառաջ եկած է ժողովրդական ստուգաբանութեամբ՝ նախորդ

խըզըլ «չառագոյն կարմիր. cramoisi» բառին համարանու-
թեամբ:

խըզըլ «արագ. vite, vivement. 2. ուժգին. fort, forte-
ment. 3. իր զարդարանքը, պերճութիւնը հին. ցոյց տա-
լով. en étalant un luxe». որ. Բովէս խըզըլ մը անցաւ:
Փէք խըզըլ տղայ է. = թրք. خيزلى xəzlə.

խըզըլն ն., կըզկին վ. «ջեռեալ (անարգաբար աղ-
ջըկանց համար գործածուած և գէշ մտքով). qui est en
chaleur». = թրք. قزغين kəzgən կամ قيزغين kəzğən, որ կը
ծադի kəzmak «կարմրիլ հին» բայէն:

խըզմէթ ն., խըզմոթ վ. «առանին ծառայութիւն
(աւելի, մաքրել, կերակուրները եփել հին). ménage, ser-
vice». = արաբ. خدمت xədmət.

*խըզմէթնի վ., խըզմոթջի վ. «սպասաւոր, ծառայ.
serviteur, valet». = թրք. خدمتجي xədmətji.

*խըզմէթյար ն. «սպասաւոր, ծառայ. serviteur, valet».
= արաբ. خدمتكار xədmətkyar.

*խըզմիւ ըլլալ ն., զիզմիւ ընիլ վ., կըզմիւ վ. «կար-
մըրիլ տաքէն (երկաթ, կաթսայ հին). rougir de la chaleur,
s'échauffer. 2. բարկանալ, ցասնուլ. se fâcher, s'irriter. 3.
ջեռնուլ (անասուններուն և անարգաբար՝ աղջիկներու
համար). être en chaleur». = թրք. قرقم کما قيزم kəzmak,
նոյն նշանք:

*խըզսըմիւ ընիլ ն. «կարմրեցնել (երկաթ հին). faire
rougir. 2. բարկացնել, գրգռել. mettre en colère, exciter».
= թրք. قيزدرم کما قيزدرم kəzdərmak.

խըթ ն. «հաղուադիւտ. rare». = թրք. قيت kət.

խըթըի «խծուծ. étoupe». = թրք. قتيق kətək.

խըթըի ն., կըթըլ վ. «սով. famine». = թրք. قيتلق kətlək. Ոճով կ'ըսուի խըթըլին ևնք, խըթըլը չեմք «չառ-
կայ. il y en a beaucoup».

*խըլ ն. «մազ (մարդու քթի, անդամներու և անա-
սուններու). cheveu, poile, crin». = թրք. قيل kəl.

խըլալուզ վ., կըլալուզ վ. «առաջնորդ, ուղեցոյց.

conducteur, guide. 2. *հարսանեաց և նշանադրութեան միջնորդ*. intermédiaire (en mariage)». = *թրք.* *کلاغوز* kəlağuz, *նոյն նշ.*

**Խըլըխ Պ.*, *կըլըղ Վ.* *«կերպարանք»*. aspect. 2. *հադուտի ձև, տարազ, արտաքին կերպարանք*. tenue, mise, forme extérieure». = *թրք.* *قاکلام قیلی* kələk. *օր.* *խըլըխը խըլյաֆէթը* նայէ.

**Խըլըխը Պ.*, *կըլըղի Վ.* *«լաւ հադուած, արտաքին երևոյթով լաւ»*. bien mise, en bonne tenue». *խըլըխը հափխըն «պարկեշտ հադուստով սրիկայ»*. gamin en mise décente». = *թրք.* *کلاکلو* kələklu.

Խըլըխը Պ., *կըլըղը Վ.* *«խեղճ զգեստներով, արտաքին երևոյթով ոչ լաւ»*. mal mise, dans mauvaise tenue». = *թրք.* *کلاکساز* kələksəz.

Խըլըն Պ., *կըլըջ Վ.* *«սուր, թուր»*. épée», *խըլին ն. «ճանճ, խաչ (խաղաթուղթի մէջ)»*. trèfle (dans les jeux de cartes)». = *թրք.* *کلاچ* kələj *«սուր, թուր»*. épée.

Խըլըն կամ խըլըն պալըխի «Թրաձուկ». espadon». = *թրք.* *کلاچ* kələj *կամ کلاچ بالی* kələj baləğ.

Խըլընյամա «կողմնակի կ. շեշտակի». en écharpe». *օր.* *խըլընյամա զարնէլ»*. = *թրք.* *کلاچلاما* kələjlama, *բուն նշ. «Թրաձև՝ նախորդ»* kələj բառէն.

Խըլընը Պ., *կըլըջի Վ.* *«Թրաւոր, սուր ունեցող»*. qui porte une épée, armé d'une épée». = *թրք.* *کلاچلی* kələjli, *կազմուած նախորդ»* kələj բառէն.

Խըլըննի Պ., *կըլըջի Վ.* *«սուր շինող կամ ծախող»*. fabricant ou marchand de sabres». = *թրք.* *کلاچجی* kələjji, *նոյն նշանակ.*

**Խըլըժ «վերմակի, բարձի երես»*. taie d'oreiller, enveloppe d'une couverture de lit». = *արաբ.* *غلاف* ġəlaf *«պատեան, ծածկոյթ (ընդհանուր առմամբ)»*. enveloppe, fourreau», *որ «Թուրքերէնի մէջ առած է»* *کلاف* kələf *ձևը և միայն վերի նշանակութիւնը»*.

*Խըլըր «թաւ, մադոտ. poilu, velu». = Թրք. قىللى kəllə
«մազոտ, թաւ»:

*Խըմլոյսաքմիւ ընել «շարժել, խախտել. mouvoir, re-
muer». = Թրք. قىلداتماق kəmədatmak.

*Խըմլոյսանմիւ ըլլալ «շարժիլ, խախտուիլ, երերալ.
se mouvoir, se remuer». = Թրք. قىلدانماق kəməldanmak «խլըր-
տիլ, շարժիլ, երերալ»:

Խըմընել կամ խըմիւ ընել Դ., կըմիւնել Վ. «չխնայել,
չարգահատիլ. ne pas épargner, n'avoir pas de pitié», դիմիւ
անել Դ., խըյմընել Ն. «խնայել, մեղքնալ. épargner, avoir
la pitié». օր. զարնելու չխմենցի «մեղքցայ, խնայեցի,
դուժն չարժեցաւ և չկարողացայ դարնել»։ Ընտրա կը
խմընես սէ, կը զարնես կոր «խնչպէս սիրազ կը տանի,
խնչպէս դուժդ չի շարժիր և կը դարնես»։ = Թրք. قىم
kəymak «չխնայել. ne pas épargner».

Խըմխըմ Վ. Ն. «ոնդախօս. nasiliard». = Թրք. خىم
xəmxəm.

Խըմպըլ «տգէտ, կոշտ ու կոպիտ. ignorant, grossier,
rustique, rustre (կ'ըսուի դաւառացիներու միայն. մասնա-
ւորապէս Անատօլուի բնակիչներուն)». օր. վանցի խըմ-
պըլ մըն է. դուրսեցի խըմպըլ կ'ըլմանիս. = Թրք. خىل
hənbəl.

Խըյախ «ուժգին, ուժեղ կերպով. fortement. 2. հե-
տաքրքիր, զարմանալի. curieux, étonnant. 3. առաջնակարգ,
ընտիր. excellent, exquis, de première qualité». օր. խըյախ մը
զարկաւ «ուժգին կերպով, ուժեղ մը զարկաւ»։ Աս ի՛նչ
խըյախ բան է՝ այդ ինչ հետաքրքիր, այդ ինչ զարմա-
նալի բան է»։ Ասիկա շատ խըյախ մարդ է՝ այս մարդը
չառ ընտիր, չնորհրով, առաջնակարգ կամ զարմանալի,
հետաքրքիր մարդ է»։ Խըյախ գող է՝ ճշմանաւոր, ճարպիկ,
ճարտար դող է»։ Խըյախ աղտոտութիւն ունի՝ «քանչեւի գե-
ղեցկութիւն ունի, հիւանալի կերպով գեղեցիկ է, շատ
աղւոր է»։ = Թրք. قىي kəyak «միկնոյն նշանակութիւն-
ներով»:

Խրյամէք Ն., կըյոմոք Վ. «աղմուկ, շփոթութիւն, ժխոր. tumulte, confusion. 2. մեծ բազմութիւն, ամբոխ, իրարանցում. grande foule, multitude, trouble». = արաբ. قیامت kəyamet, բուն նշանակութիւնն է «մեռելոց յարութիւն. résurrection des morts». Պօլսոյ բարբառով կըսուի խրյամէք ցուրտ «սոսկալի ցուրտ. froid terrible», խրյամէք հավա «անձրևաւ, ձիւնով և հողմայոյզ օդ. très mauvais temps». ըստ այսմ Ղարաբաղի բարբառով ալ ցուրտ դըյոմոք «սասալի ցուրտ. très froid».

*Խրյանէք Պ., խրյոմոք Վ. «չարասիրտ, չարարար. méchant, perfide». խրյանէքութիւն «չարասրտութիւն. méchanceté, perfidie». Խայիւն-խրյանէք «չառ չարասիրտ. très méchant». = արաբ. خیانت xəyanet «չարութիւն, չար. méchanceté, méchant, perfide».

Խրյար Ն. Դ., խիյար Վ. «վարունգ. concombre, cornichon. 2. բիրտ, կոշտ, երկայնահասակ, տարիքոտ և անմիտ. rude, grossier, de haute taille, agé, sot. 3. աննի անդամ. membre viril». = սլաւ. خيار xəyar «վարունգ. concombre», որ թուրքերէնի մէջ առած է նաև միւս նշանակութիւնները:

Խրյարնիս «տեսակ մը հիւանդութիւն. bubon, pou-lain». = թրք. خيارچاك xəyarjək, որ կը կազմուի նախորդ xəyar «վարունգ» ձևէն, jək նուազական մասնիկով, իբր բուն նշանակութեամբ «փոքրիկ վարունգ»:

*Խրյամէք Պ., կըյոմոք Վ. «կերպարանք, արտաքին երևոյթ, հագուստի տարազ. tenue, mise, aspect extérieur». = արաբ. قیافه kəyafet.

*Խրյամէքի Պ., կըյոմոքի Վ. «արտաքին երևոյթով լաւ, մաքուր և լաւ հագուած. bien mise, en bonne tenue». = թրք. قیافetli kəyafetli.

Խրյամէքսիզ Պ., կըյոմոքսիզ Վ. «արտաքին երևոյթով գէշ, գէշ հագուած. mal mise, dans mauvaise tenue». = թրք. قیafetsiz kəyafetsiz.

*Խըլըզ *«կծծի»*. chiche, avaricieux». = թրք. *kəyəz կամ* həyəz.

†Խըլի *«ջրի եզերք, ափ»*. rive, rivage, bord». = թրք. *قیی* *kəyə*.

†Խըլի սրբա *«ափին երկայնութեամբ»*. le long de rivage». Խըլի սրբա *սուներ* շարուած են. Խըլի սրբա *եկանք*. = թրք. *قیی صره* *kəyə səra*.

Խըյմա Ն. *«ծեծած միս»*. hachis». Խըյմա դարձնել *«բան մը չափ մանրել, ջարդել»*. couper en petits morceaux». = թրք. *قیمه* *kəyma*.

Խըյմա քախսափ *կամ* Խըյմայի քախսակ *«վրան միս ծեծելու կոճղ»*. hachoir». = թրք. *قیمه تخته سی* *kəyma taxtası*, որ բռն կը նշանակէ *«ծեծած մսի տախտակ»*:

Խըյմէք Ն., դըյմոք Ղ., կիմոք Վ. *«յարգ, արժանիք, արժէք»*. valeur, estime». = արաբ. *قیمت* *kəymet* *«յարգ, արժանիք, արժէք»*:

Խըյմէքի Պ., Խըյմէքը Ն., կիմոքի Վ. *«յարգի, արժէքաւոր»*. estimé, précieux, de prix». = թրք. *قیمتلی* *kəymetli նոյն նշ.*:

Խըյմիւ ընել *«սե»* խըմիւել:

Խըն Պ., դիւն Ղ., կըն Վ. *«պատեան (սուրի կէն)»*. fourreau, gaine». = թրք. *قین* *kən*.

Խընախընա Պ., կնակնա Վ. *«քինքինայ»*. quinquina». = թրք. *کوناکونا* *könaköna* = որ կը ծագի *«փոխառութեամբ խալ»*. chimachina *Համաներէն* և *գործ չունի փրանս»*. quinquina բառին հետ:

†Խընամիւ ընել *«պարտաւել, հեղնել, վար զարնել»*. blâmer, railler». = թրք. *کوناک* *könamak*.

Խըննախընն *«խառն բազմութեամբ, հոծ»*. en foule, nombreux, compact». = արաբ. *خناخن* *xəñaxəñ*], որ կադմուած է արաբ. *خنج* *xəñ*] *«հոծ»*, *«սամաներէնի մէջ առանձինն անդործածական արմատին կրկնութեամբ»* և *la jo-գակապոլ»*:

*Խըննալ Պ., խընալ Ն. «առասան, լար. ficelle». = արար. کنب kənab.

Խըբըր «կիտահասուն (ձմերուկի համար միայն). peu mûr (ne se dit que des melons d'eau)». = Թրք. kəšər.

Խըբըրթը «խարչափուն, սօսափուն եղն. frémissement». = Թրք. خسردي xəšərdi.

Խըբլա Պ., կըբլա Վ. «զօրանոց. caserne». = Թրք. کیشه kəšla.

*Խըբլըխ Պ., կըբլըղ Վ. «ձմեռուան համար, ձմեռնալին. hivernal». = Թրք. کیشاک kəšlək.

Խըբմ Պ., խըբիմ Ն. կը գործածուի միայն Աստուծոյ խըբմին (խըբըմին) գաս, նանդալիս «Աստուծոյ բարկութեանը, ցասմանը ենթակայ ըլլաո» անէծքին մէջ. = պրս. خشم xəšm «բարկութիւն, ցասում. colère».

*Խըջ «մարդու ետեւի կողմը, դաւակ. le derrière, croupe. 2. նաւու խեղք. poupe». = Թրք. کچه kəç.

*Խըռ «կռիւ, վէճ, պայքար. dispute, querelle». օր. նորին իրարու հետ խըռ հանկցիք «գործեալ իրարու հետ կռուեցաք, իրարու հետ աւրուեցաք». նստած տեղը խըռ կըր հանէ «առանց պատճառի և կամ շատ ոչինչ բանի մը համար խոտովութիւն կը ձգէ, կռիւ կը հանէ, վէճ կը բարձրացնէ». = Թրք. خر xər.

*Խըռ «ըացաստան, բացօթեայ տեղ. champ, campagne». = Թրք. کير kər.

Խըռաղի Ն., կըռալա Վ. «եղիամն. gelée blanche». = Թրք. کراغی kəragi.

*Խըռանքա Պ., կըռընքա Վ. «գորշ. gris». = Թրք. کړانتا kəranta.

Խըռըրթ Պ., խըռըրթի Ն. «խորդիւն, խռկալու ձայն. ronflement. 2. կաղ, կռիւ. dispute, querelle». = Թրք. خردی xərdə.

Խըռըխնի Պ., կըռըղջի Վ. «ըեկարդոյժ, կտրած ոտ-կորները բուժող, գարմանող, կապող. rebouteur». = Թրք. کیریقچی kərəkjə.

Խրոթլախ ն. «խուչափող. larynx».—Թրք. خرتلاق xərtlak
նոյն նշ.:

Խրոթ մրոթ «փոքրիկ սնոտի բաներ. bagatelles».—
Թրք. خرت مارت xərt mært.

*Խրոթմիւ ընել ն. վ. «խուզել, կտրել. couper», Ղ.
«յափշտակել. arracher, enlever, ravir». = Թրք. قترمت
kərtmak.

*Խրոլամիւ ընել «խորդալ, խուկալ. ronfler». = Թրք.
خرلامق xərlamak.

Խրոլանդըն «ծիծեռնակ. hirondelle».—Թրք. قزلانج
kərlangəj.

Խրոլանդըն կամ Խրոլանդըն պալըխի «ծիծեռնա-
ձուկ. տեսակ մը ձուկ է. hirondelle de mer».—Թրք. قزلانج
بالى kərlangəj baləğ.

Խրոխա վ. «տեսակ մը բամբակեայ արևելեան վե-
րարկու. manteau ouaté».—արաբ. خرقه xerka.

Խրոխայախ Գ., կրոխոյաղ վ. «առասանոր. mille-
pieds».—Թրք. قرق آياق kərk ayak.

Խրոդըն Գ., դրոդըն Ղ. «կոտորած, ջարդ. massacre,
carnage».—Թրք. قيرغن kərgən.

*Խրումա Գ., կրումա վ. «զգեստի վրայ իբր դարդ յառ-
կապէս շինուած ծալքեր. pli, plissage, fronces», դրումա Ղ.
«հրացանի գնտիկ. dragée».—Թրք. قيرمه kərma.

*Խրումիւ ընել Գ., կրումիւ անել վ. «կոտրել, զգեստի
վրայ իբր դարդ ծալքեր շինել. froncer, faire des plis».—
Թրք. قيرمق kərmak.

Խրոչըլ «անընտել, ամաչկոտ, մարդէ քաշուող. ti-
mide, sauvage».—պրս. خرچين xərçən.

Խրոպա «ջուրի տիկ. outre à eau».—արաբ. قبا kərba.

Խրոպան Գ., կրոբաջ վ. «խարազան. tœet».—Թրք.
قرباج kərbağ.

Խրոպանի «խոպայով ջուր ծախող. qui vend de l'eau
avec des outres».—Թրք. قرباجي kərbağjə

*Խրոփըխ «խուզուած, ծայրերը կտրտուած. tondu».

խըռփըխ պըլըխ «խուզուած պելխ ունեցող. aux moustaches tondues». = Թրք. قريق kərpək.

*Խըռփմիւ ընել «խուզել, ծայրէն կտրել. tondre. 2. աչք քթթել, թարթել. clignoter. 3. աղջկան մը աչքով նշան ընել. faire signe des yeux». = Թրք. قريق kərpmak.

*Խըռճիլ Պ., խռճել Վ. «ցնդիլ, ծերութենէն ցնորիլ. être décrépité. խռճած «ցնորած, ցնդած. décrépité». = պրս. خريف xerif «ցնդած, ցնորած ծեր. décrépité».

Խըսան Պ. «աքցան. tenailles», կըսկանց Վ. «մազխիլ. pincettes». = Թրք. قيصاج kəsaʃ.

Խըսըմ ն., խըսմ Վ. «աղգական. parents». = Թրք. خصم xəsm.

Խըսիր Վ. ն., խասիլ Ղ. «փսիաթ. natte». = արաբ. حصير hasir.

*Խըսխանն Պ., խըզղանն ն. «նախանձոտ. jaloux». խըսխաննութիւն «նախանձ, նախանձոտութիւն. jalousie». = Թրք. قساق kəskanʃ.

*Խըսխանմիւ ըլլալ Պ. «նախանձիլ. être jaloux», խըզղանմիւ ըլլալ ն. «խնայել. épargner». = Թրք. قساق کاد قساق کاد kəskanmak.

Խըսիւրպախ «տըրուն, գալարուն. entortillé, tordu. 2. կրակէն բոլորովին խանձուած. fricassé, brûlé». = Թրք. قيس قيراق kəs kəvrak.

*Խըսմէթ ն., դըսմէթ Ղ., կըսմէթ Վ. «բախտ. chance». = արաբ. قسمت kəsmet.

Խըսրախ Պ., դըսրաղ Ղ., 'կըսրախ Վ. «զամբիկ, մատակ ձի. jument, cavale». = Թրք. قساق کاد قساق کاد kəsrak.

Խըվընըմ տես խըզընըմ.

*Խըվըն «տըրեալ, գոռւղ. tressé, crêpu». խըվըն խըվըն «տըր ոլոր. tortillé, tressé». խըվըն մազեր «գոռւղ մազեր. cheveux crêpus». = Թրք. قير قير kəvər.

Խըվըն զըվըն «խարդախ, մէջէն գողցող, գող. filou, fripon». = Թրք. خەۋەر-zəvər. այս բառը չունի Աբիկեան.

Խըվընըն Պ., կըվընըն Վ. «գոռւղ, գանգրաւոր

(մազեր). crêpu. 2. բարակ դմակով, դռուզ բրդով տե-
սակ մը ոչխար. espèce de mouton à queue mince et à laine
crêpue». = Թրք. کەۋرەج kəvərjək.

*Խըվըումա խժիպ. piqûre (d'étoffe)». = Թրք. کەۋرە
kəvərma.

*Խըվըումիւ ընել ուլորել, գալարել (մազեր ելն). tres-
ser, crêper». = Թրք. کەۋرەم kəvərmak.

*Խըվըում յուլոր, ծալք. pli, tresse». Խըվըում Խըվըում
ուլոր ոլոր, ծալ ի ծալ. tressé, crêpu». = Թրք. کەۋرەم kəvərm.

*Խըվրախ ուլորեալ, գալարուն. entortillé, tordu». =
Թրք. کەۋرەق kəvrak.

*Խըվրըմիւ ըլլալ ուլորուիլ, գալարուիլ. s'entortiller,
se tordre». = Թրք. کەۋرەلم kəvrəlmak.

*Խըսար Պ., խսար Ն., դըդմը Ղ., կոմդմը Վ. չափ.
mesure, quantité». ա՛սխըսար, ա՛թխըսար, ա՛նխըսար
այսչափ, այդչափ, այնչափ. tant, autant». հօրս խըսար
հօրս չափ, հօրս տարիքով. tant que mon père, à l'âge de
mon père». Ի՛նչ խըսար ինչչափ. combien». = արաբ. قدر
kadar.

Խըսրէլլէզ գարնան սկիզբէն սկսեալ մինչև աշնան
վերջը. le printemps et l'été». = արաբ. خەزەر الیاس xəzər (կամ
xədər) ül yas «ա. Գէորգի տօնը. la fête de St. George».

Խըրս Պ., հէրս Վ. Ն., հիւրս Ղ. բարկութիւն, ցաւում.
colère». Խըրս ելլալ բարկանալ. se fâcher, se mettre en co-
lère». = արաբ. حرص hərs.

*Խըրսլաթմիւ ընել բարկացնել. fâcher». = Թրք. حرصلتم
hərslatmak.

*Խըրսլաթսըմիւ ընել բարկացնել տալ. faire fâcher».
= Թրք. حرصلتمدەم hərslatdərma.

*Խըրսլանմիւ ըլլալ Պ., հէրսլամիւ Վ., հիւրսլամիւ Ղ.
բարկանալ. se fâcher, s'irriter». = Թրք. حرصلنەم hərslanmak.

Խըրսլը Պ., հէրսլի Վ. բարկացում, բարկացած. irras-
cible, irrité». = Թրք. حرصلەم hərslə.

Խիւլասա Պ. հոյզ, մուզ. jus, extrait». օր. soufapեղի

խիւլասա. Ղարաբաղի բարբառով՝ խիւլասա *«վերջապէս, ի մի բան, կարճ ըսելով»*. enfin, en un mot. = արաբ. *خاتمة* xūlasa երկու նշանակութիւններով ալ:

խուզի ն., կուզի վ. *«գառնուկ»*. agneau. խո՛ւզիս *«սիրելիս, տղաս, զաւակս»*. mon cher, mon enfant. = Թրք. *كوزی* kuzə.

խուզու խուլաղի *«թրթնջուկ»*. oseille. = Թրք. *كوزی قولاغی* kuzū kulagə.

խութի ն., կութի վ. *«տուփ»*. boîte, դութի ն. *«գապազ, տուփ, արկղ»*. cercueil, boîte, coffre. = Թրք. *کوتی* kutə *«տուփ»*. boîte).

խուլախրօզի *«քսանք»*. tempe. = Թրք. *کولاق توزی* kulak tozə.

խուլախլը *«ունկերով տեսակ մը տափակ մետաղեայ տման»*. gamelle. = Թրք. *کولاقلی* kulaklı.

*խուլախրզ *«ականջը կտրած, ականջատ»*. qui a les oreilles coupées. = Թրք. *کولاقسز* kulaksəz.

խուլան ն., դուլանջ ն., կօլանջ վ. *«գրկաչափ»*. brasses. = Թրք. *کولاج* kulaj.

խուլանլամիս ընել ն. *«չորիկով չափել»*. mesurer à la brasses. = Թրք. *کولاجلامق* kulajlamak.

խուլանլարա *«մանկամեղ, արտադէտ»*. pédéraste. = արաբ. *غلامبار* ğulambare.

խուլէ Գ., կուլա վ. *«աշտարակ»*. tour. = Թրք. *کوله* kule, որ աղաւաղեալ ձեռն է արաբ. *کله* kulle *«տմանիչին»*.

խուլէլի *«աշտարակ ունեցող»*. qui a une tour. = Թրք. *کولهلی* kuleli.

խուլլամիս ըլլալ Գ., խուլամիս ըլլալ ն., կուլամիս վ. *«գործածել»*. s'en servir, employer. = Թրք. *کوللامق* kul-lanmak.

խուլլուխ Գ. *«պահականոց (զինւորի)»*. corps de garde, դուլլուդ ն. *«ծառայութիւն»*. service, խուլլուխութին ն. *«ծառայութիւն»*. service. = Թրք. *کوللق* kullək.

*խուլլի *«անգղ, ունդ, ունկունք, կանխ»*. ance, man-

che». խուլի քախմիւս ընել «սոււ պատճառ մը գտնել».
inventer une cause». = Թրք. کولپ kulp.

Խուլիլու «կանթ, ունկունք ունեցող. à anse, à manche».
= Թրք. کولپلۇ kulpļu.

Խում ն., դում Ղ. «աւազ. sable». = Թրք. کوم kum.

Խումանսա «վարել, ղեկավարութիւն, կառավարու-
թիւն. direction, action de gouverner». = Թրք. کوماندا ku-
manda = իտալ. comando.

Խումանսար Պ., կումանդար Վ. «ղեկավարող, կառա-
վարիչ. gouverneur, chef». = Թրք. کوماندار kumandar = ֆրանս.
commandeur.

Խումաւ ն., կումաւ Վ. «կերպաս. étoffe», դումաւ Ղ.
«բարակ, նուրբ (հասակի համար). mince (taille)». = ա-
րաբ. کوماش kumaš «կերպաս. étoffe».

Խումաւնի «կերպասագործ, կերպասավաճառ. mar-
chand d'étoffes». = Թրք. کوماشچى kumaşçı.

Խումար Պ., դումար Ղ., կումար Վ. «դրամով բախտի
խաղ. jeu de hasard avec de l'argent». = արաբ. کومار kumar.

Խումարխանէ կամ խումարանէ Պ., կումարխանա Վ.
«խաղարան. maison de jeu, tripot». = պրս. کومارخانه kumar-
xane.

Խումարպագ Պ., դումարբագ Ղ., կումարբոգ Վ. «խա-
ղամու. joueur». = պրս. کومار باز kumarbaz.

Խումլու «աւազուս. sablonneux». = Թրք. کوملى kumlə.

Խումլուխ Պ., դումլուղ Ղ. «աւազուս. lieu sablon-
neux». = Թրք. کوملق kumlək.

*Խումպառա Պ., կումպառա կամ կումբառա Վ. «փոք-
րիկ հողէ գանձանակ՝ մէջը դրամ հաւաքելու համար.
tirelire, esquipot. 2. ուռմբ. bombe». = պրս. خمبره xumbere.

Խումսալ «աւազուս ծովեղբ. grève». = Թրք. کومسال kumsal.

Խումսալ, խումսալի Պ., խումսալ ն. «չէկ. blond». =
Թրք. کومرال kumral.

Խումի «տառորակ. tourterelle». = Թրք. کومرى kumrə.

†**խումիանյա Պ.**, կումիանյա Վ. **ընկերութիւն** (շոգեկառքի, շոգենաւի ելն.). **compagnie, société.** = **թրք.** **کومپانيه** kumpanya = **իտալ.** **compagnia.**

խույ Վ. Դ. Ն. ունակութիւն. **mauvaise habitude.** = **սլրա. خوى** xuy.

†**խույլանմիւ ըլլալ** **«դաժանանալ, բարկացում դառնալ.** **prendre de l'humeur, se fâcher.** = **թրք.** **خويلىمق** xuy-lanmak.

†**խույլու «բարկացում, դէգ.** **revêche, intraitable.** = **թրք.** **خويلو** xuylo **կամ خويلو** xuylu.

խույումնի Ն., կույումնի Վ. «ոսկերիչ. **orfèvre.** = **թրք.** **کيومجى** kuyumjə.

†**խույրուխ «պոչ.** **queue.** = **թրք.** **کويروق** kuyruk.

խույրուխ յաղի «դմակի իւղ. **graisse de queue de mouton.** = **թրք.** **کويروق ياغي** kuyruk yağ.

***խույրուխսուզ «անպոչ.** **sans queue.** = **թրք.** **کويروقسز** kuyruksəz.

խունի Ն. «ձագար. **entonnoir.** = **թրք.** **خولى** xuni = **յուն.** **χώνη.**

խունճախ Պ., դոնդաղ Դ., կոնդաղ Վ. «երեխայի խանձարուր. **maillot, lange.** 2. **հրդեհ ձգելու համար յատկապէս պատրաստուած դիւրավառ նիւթերու ծրար.** **matière incendiaire.** = **թրք.** **کونداق** kundak.

***խունճուրա Պ., կունդուրա Վ. «կոշիկ.** **soulier.** = **թրք.** **کوندوره** kundura.

խունճուրանի Պ., կունդուրանի Վ. «կոշկակար, կոշկավաճառ. **cordonnier, marchand de souliers.** = **թրք.** **کوندورجى** kundurağ.

խուե Ն., դուե Դ., կուե Վ. «թռչուն. **oiseau.** **խո՛ւերս «իրեւիս.** **mon cher, ma chère!** **խուեիկ «թռչնիկ.** **petit oiseau.** **խուեիկս «թռչնիկս, սիրելիս, հոգեակս.** **mon âme, ma chérie.** **խուե կը կոչուի նաև միայն ամանորին պատրաստուած տեսակ մը թռչնաձև հացը.** **espèce de pain en forme d'oiseau, qu'on prépare le jour de l'an.** = **թրք.** **کوش** kuş.

Խուճամբի՛ւ ըլլալ «զինուիլ, զէնքերը մէջքը կապել. s'armer, prendre ses armes».—**Թրք.** کوشانماق kušanmak.

Խուճ քիւլի Պ., կուճքուլի Վ. «փետուրով շինուած. fait de plumes d'oiseaux». Խուճ քիւլի սէօճէկ, բարձ.—**Թրք.** کوش تويي kuş tüyi.

Խուճղու «կիսարթուն, ձայնհաս (քունի համար). vigilant». օր. աս գիշեր Խուճղու քնացէք, գող կայ եղիր.—**Թրք.** کوشقو kuşku.

Խուճպագ «հաւորս, թռչնորս, որսորդ. oiseleur».—**Թրք.** کوشباز kuşbaz.

Խուճիլի «տեսակ մը ծածկալեզու. espèce d'argot». օր. ավաղվելվէս=աղուէս, անառսունու=առու.—**Թրք.** کوش ديلي kuş dili «թռչունի լեզու. langue d'oiseau».

Խուպուռ «արտաքնոցի ծակը և վար իջնող խողովակը. chausse d'aisances. 2. անարգական ածական է. terme de mépris».—**Թրք.** کوبر کيام کوبر kubur.

Խուպալէ Պ., կուրմ Վ. «գմբէթ. coupole, dôme».—**արաբ.** کبة kubbe.

Խուռան Պ., դուռան Վ., կուռան Վ. «Մահմետի զուրանը. Coran».—**արաբ.** کuran kuran.

Խուռասա Պ., կուռոզմ Վ. «մանր մուկ, հին ու մին, անպէտ բաներ. vieilleries».—**Թրք.** کوراده kurada.

Խուումա «արմաւ. datte».—**պրս.** خرما xurma.

Խուումիճ ընել Ն., կուումիճ անել Վ. «լարել (ժամացոյց). monter (une montre). 2. կազմել, յարգարել (մեքենայ). monter, dresser, élever (une machine). 3. կանգնել, տնկել (վրան). dresser une tente. 4. միտքը դնել, մտադրել. mettre à l'esprit. 5. նպատակի մը վրայ լաւ խոկալ. penser pour un but». պաղսաւ Խուումիճ ընել «ծալապատիկ նստիլ. s'asseoir en croisant les jambes».—**Թրք.** کورماق kurmak.

Խուունա «բաղնիքի դուռ, աւազան. bassin».—**Թրք.** کورنه kurna.

խումնագ Գ., կումնագ Վ. «խորագէտ, խորամանկ. fin, rusé». = Թրք. کورناز kurnaz.

խումնալը «աւազանաւոր, գուռ ունեցող. qui a un bassin». = Թրք. کورنالو kurnalə.

խուռժին Ն., դուրդուռում Ղ., կուռկուռում Վ. «արճիճ, կապար. plomb. 2. հրացանի գնդակ. balle de fusil». խուռժին կաթէ ականջդ «խլանաւ բալորովին». խուռժին կ'ըլմանի «չաւ ծանր է. c'est très lourd». = Թրք. کورسون kūrşun.

խուռուլմիւ րլլալ Գ., կուռուլմիւ Վ. «չարուիլ (ժամացոյցի). être monté (une montre). 2. կազմուիլ, յարդարուիլ (մեքենայի). être monté, élevé, dressé (une machine). 3. կանգնուիլ, տնկուիլ (վրանի). être dressé (une tente). 4. հպարտանալ, գոռողանալ. prendre des airs, devenir fier». = Թրք. کورلماق kurulmak.

*խուռում Ն. «ձանձախարիթ, մուր. suie». = Թրք. کوروم kurum.

†խուռունքու «մտածութիւն, խոր մտածմունք, մտատանջութիւն. méditation, pensée, inquiétude». = Թրք. کورتى kuruntə.

խուռու Գ., կուռու Վ. «դահեկան, 40 փարա, դրրուշ, տաճկական դրամական միութիւնը. piastre». = Թրք. غروش ğuruş.

խուռալաղի Գ., խուռալաղա Ն. «գորտ. grenouille», քէֆնէ խուռալաղա Ն. «կրեայ. tortue». = Թրք. کوربا kurbā.

*խուսուր Գ., կուսուր Վ. «թերի, թերատ. manqué, non achevé. 2. պակասութիւն, թերութիւն. défaut. 3. յանցանք. faute. 4. մնացեալը. le reste». = արաբ. کوسور kusur.

*խուլվէք Գ., դվաք Ղ., կուլմք Վ. «ոյժ. forces». = արաբ. قوت kuvvet.

*խուլվէքի Գ., կուլմքի Վ. «ուժեղ. fort». = Թրք. کورتي kuvvetli.

*Խուվեթսիզ Պ., կուլմքսըզ Վ. «տկար, վատոյժ, ան-
զօր. faible, sans force». = Թրք. قوتسز kuvvetsiz.

Խուսուզ Պ. «կատղած (շան համար). enragé (chien)».
= Թրք. قودوز կամ قودوز kuduz.

*Խուսուրմիւ ըլլալ Պ., խուսուրմիւ ըլլալ Ն., դուրու-
միւ Ղ. «կատղիւ. s'enrager, être enragé. 2. վերին աստի-
ճանի անառականալ (կ'ըսուի տան մէջ անհանգարտ տղոց
համար). être très méchant». = Թրք. قودورمق kudurmak.

*Խուսրէթ «կարողութիւն, ոյժ. pouvoir, portée, force».
վրաս խուսրէթ չմնաց. = արաբ. قدرت kudret.

Խուրապիյէ Պ., խուրապիյա Ն. «տեսակ մը քաղցր
խմորեղէն. espèce de pâtisserie». = արաբ. غرابيه gurabiyye.

Խուրպան Պ., կուրբան Վ. «դոհ, մատաղ. offrande,
sacrifice». = արաբ. قربان kurban.

Խուրպան պայրամի Պ., կուրբան բայրամի Վ. «մահ-
մետական տօնական օր մ'է. fête des sacrifices (chez les
mahométans)». = Թրք. قربان ييرامي kurban bayramə.

Խուրպէթ կամ խուրպէթութիւն Պ., կուրքմք Վ. «պան-
դըխտութիւն. expatriation». = արաբ. غربت ğurbet.

Խուրսախ «կտնառք. jabot». = Թրք. قورصاق kursak.

Խուրս «գայլ. loup». = Թրք. قورت kurt.

*Խուրսա, խուրսավաթ Պ., խուրդավաթ Ղ. Վ. «մանր
մօւնր, հին ու մին բաներ, մանրութ, երկաթի կտորտուք
էլն. vieillerie, objet menu, menuaille, quincaille». = արաբ. خردة
xurde, خردوات خردوات xurdevat.

Խուրսավաթնի «հնավաճառ, մանր երկաթեղէններ
ծախող. fripier, quincailleur». = Թրք. خردواتجي xurdevatjə.

*Խուրսուխաւ ընել, հանել Ն. «ջախջախել, խորտակել
(ծեծի համար կ'ըսուի). casser, écraser, battre». խուրսու-
խաւ ըլլալ «ջարդուիլ, ջախջախուիլ, խորտակուիլ. être
cassé, écrasé, battu». = արաբ. خردوخاش xurduxaş.

Խուփա Պ., փուփա Ն., կուփա Վ. «սիրտ (Թղթա-
խաղի մէջ սրտի ձև. կարմիր նշան ունեցող Թղթերը). cœur

(en jeu de cartes)». — Թրք. کوپا kupa «նոյն նշ. même sign.». — Իտալ. coppa «բաժակ. coupe, verre, tasse».

Խօզ Պ., կօզ Վ. «Թղթախաղի մէջ տակը բացուած Թուղթը. atout». օր. սա խաղին մէջ խուփան խօզ է. — Թրք. فوز koz.

Խօզա Պ., կօզակ Վ. «մետաքսի բժոժ. cocon». — Թրք. کوزا koza.

Խօզալախ «նոճիի պտուղ. pomme de cyprès». — Թրք. کوزالاق kozalak.

Խօլ Պ. «դրան նիդ. verrou. 2. պահնորդ ղինւոր. sentinelle», կօլ Վ. «դդումի թւերը. branches de courge». — Թրք. قول kol, որ բուն կը նշանակէ «թւ. բազուկ. bras».

Խօլայ Ն., կօլայ, կօլայն Վ. «դիւրին. facile». — Թրք. کولای kolay.

*Խօլայաթմիւ ընել ն. «դիւրացնել. faciliter». — Թրք. کولایلاتم kolaylatmak.

Խօլան Պ., կօլան Վ. «ձիու մէջքի փոկը. sangle». — Թրք. کولان kolan.

*Խօլթուխ Ն., կօլթուխ Վ. «անութ. aisselle. 2. փաթր գինետուն. cabaret». — Թրք. کولتوک koltuk.

*Խօլթուխամիւ ընել ն. «թւը զարնել, առնել. prendre par le bras». — Թրք. کولتوکلام کoltuklamak.

Խօլթուխ սանսալլասի «թիկնաթոռ. fauteuil». — Թրք. کولتوک صندلیه koltuk sandalyasə.

*Խօլլամիւ ընել Պ., կօլլամիւ անել Վ. «հսկել. guetter, veiller». — Թրք. کوللام کollamak.

Խօլնի Պ., կօլջի Վ. «դէտ, պահակ. gardien, sentinelle». — Թրք. کولجي kolji.

*Խօլջախ Պ. «թւնոց, բազպան. gantelets», ն. «թաթապան, ձեռնոց. gant». — Թրք. کولچاق kolçak.

*Խօնա Պ. «մեծ. grand. 2. ծեր, տարիքոտ. vieux, âgé», խօջմ Վ. «հարուստ. riche. 2. տաճիկ վարժապետ. instituteur turc», խօջա Ն. «վաճառական. commerçant, négociant», հօնա ն. «զուարճախօս մարդ. homme amusant». —

Թրք. **كوجا** koja **մեծ.** grand. 2. **ծեր,** տարիքոտ. vieux, âgé, որ կուգայ պրս. **خواجه** xaǰe կամ xoǰa **ուսուցիչ,** վարժապետ. maître, instituteur բառէն. Նոր-Նախիջևանցոց տուած նշանակութիւնը նշանաւոր զուարճախօս ասանդական Նասրէտտին-խօճային անունէն է. Տես նաև հօնա.

Խօնաման Պ., կօջումուն Վ. **մեծ,** ահագին, խոշոր. gros, énorme. = **Թրք.** **کودامان** kodaman, բայց նախորդ. koǰa հոմանիշին ազդեցութեամբ եղած է **Թրք.** koǰaman.

Խօյի Ն., կույի Վ. **թուխ.** brun. 2. **թանձր.** épais. = **Թրք.** **کویو** koyu.

Խօյին **ռչխար.** mouton. = **Թրք.** **کویون** կամ **کویون** koyun.

Խօնախ Պ. **ապարանք.** palais, կօնախ Վ. **հիւր.** hôte. 2. **ապարանք.** palais, դօնաղ Ղ. **հիւր.** hôte. = **Թրք.** **کوناک** konak.

Խօնն Ն. **կոշկի անկարուրդ (փողը, վիղը).** jambe de botte, կօնչա Վ. **հերբան կոշիկի.** talon. = **Թրք.** **کونج** konj.

Խօննա **կօկոն.** bouton de fleur. = **պրս.** **گنچه** ğunçe.

*Խօնմիւ բլլալ **թառիկ (թռչունի).** se percher. = **Թրք.** **کونماک** konmak.

*Խօնուցիւ բլլալ Պ., կօնուցիւ Վ. **տեսակցիլ, խօսակցիլ.** converser, s'entretenir, խօնուցիւ բլլալ Ն. **տեղ մը գալ հաւաքուիլ.** se réunir. = **Թրք.** **کوکشمک** կամ **کونشمک** konəşmak, **կազմուած կոնմակ** **թառիկ, իջնել, իջեւանիլ.** se poser sur, descendre, se loger արմատէն.

Խօնչա տես խօննա.

Խօնչա **ծաղիկներով և միրգերով զարդարուած նուէր ուղարկելու խան, սեղան.** plateau orné de fruits et de fleurs, pour envoyer comme cadeau, Ղ. **կերակուր բաժնելու ասիսէ.** plateau pour distribuer les plats (à la table). = **պրս.** **خواجه** xonçe.

Խօւ Վ. Ղ. **հաճոյալի, ծիծաղաշարժ, զուարճալի.** amusant, plaisant, comique. = **պրս.** **خوش** xoš. Խօւր բերել **հաճելի ընել, զուարճութիւն առթել.** faire plaisir, causer du

plaisir à». խօշը կամ խօշին գալ ծիծաղը շարժիլ, զուար-
ճանալ, իրեն ուրախութիւն պատճառել. se réjouir, lui
causer du plaisir». Վերջինը կատակի լեզուով կ'ըսուի նաեւ
խօսաճին գալ (տես խօսաճ)։

Խօսաճ ն., խօսար վ. «չամշարակ, միրգերու չաքա-
ւախառն խաշու. compôte légère». = պրս. خوشاب xošab. Կա-
տակով կ'ըսուի խօսաճին գալ՝ փոխանակ ըսելու խօշին
գալ, զոր տես։

Խօցնիս, խօցնոս «գոհ. content, satisfait». = պրս.
خشنود կամ خوشنود xošnud.

Խօսպէտ վ. «սիրալիր տեսակցութիւն, մտերիմ խօ-
սակցութիւն. conversation amicale, entrevue intime». = Թրք.
خوشبش xošbeš.

Խօցնորմիտ ընել «լծել (ձին կառքին). atteler». = Թրք.
كوشدرم košdarmak.

Խօջ Գ., խօջխառ ն., դօջ ն., կօջ վ. «խոյ. bélier». =
Թրք. كوچ koč. Ն.—Նախիջևանցոց խօջխառը հայերէն ոչ-
խառ բառին նմանութեամբ կազմուած ըլլալու է։

Խօռ «տգեղ, անհաճոյ. vilain, laid, qui ne plaît pas».
= պրս. خوار xor «անարգ, հեգ. vil, méprisable, misérable».
Պօլոյ և Վանի բարբառով կ'ըսուի խօռ նայիլ «դաժան
աչքերով, ծուռ ծուռ նայիլ. regarder de côté, de travers,
de mauvais œil».

Խօռթախ ն. «հոգեգէշ, մեռեալի ուրուական. reven-
nant». = Թրք. خورتلاق xortlak.

Խօռթում «կնճիթն, պատիճ (փիղի կամ ջրհանի).
trompe de l'éléphant, tuyau d'une pompe». = արաբ. خرطوم
xortum.

Խօռխուլուխ «խրտուիլակ. épouvantail». խօռխուլո՞ւի
ես, ի՞նչ ես ասեղը «ինչո՞ւ պարապ տեղը կեցած ես».
pourquoi tu restes inutilement? = Թրք. کورقورت korkulək.

Խօռյաւ «կոշտ, կոպիտ, շինական, տգեղ. grossier,
rude, rustique, laid». = Թրք. خوریاд xoryad = յուն. χωρίς-της.

Խօռուխ «ազոխ. raisin vert, verjus». = Թրք. کورق koruk.

Խօս խօնա «չատ մեծ. très grand, énorme. 2. չատ տարիքոտ. vieux, très âgé».—**Թրք.** کوس قوجه kos koja.

Խօվա «ջրի դոյլ. seau».—**Թրք.** کوغه koga կամ کوه kova.

Խօվալսամիւք ընել «հալածել, վանել, ետեւէն վազել. poursuivre, chasser».—**Թրք.** کوغالمق koğalamak կամ کومالمق kovalamak.

Խօվան «մեղուի փեթակ. ruche d'abeilles».—**Թրք.** کوغان kogān կամ کوان kovan.

Խօվուխ «խոռոչ. creux. 2. խոռոչաւոր. concave».—**Թրք.** کوغوک koğuk կամ کوق kovuk.

Խօվոււ Գ., կավոււ Վ. «ջրհանկիրներու կամ զինուոր- ներու համար իբր բնակարան ծառայող մեծ սրահ. grande salle des pompiers ou de soldats».—**Թրք.** کوش قوغوش koguş կամ کوش kovuş.

*Խօրաքա ն. «խօսակցութիւն, խօսք. parole, conversa- tion». Խօրաքել «խօսիլ. parler, causer».—**Թրք.** خوراطه xo- rata «զուարճախօսութիւն. badinage, plaisanterie».—յուն.

Խօրասան Վ. «կղմինտրի ծեծած փոշի. poudre de brique».—**Թրք.** خراسان xorasan.

Խօրասանի մութ կարմիր՝ կղմինտրի գոյն. rouge foncé».—**Թրք.** خراسانی xorasani.

Խօրունի Գ., խօրքնի ն., դուրուղչի Ղ., կուրուղչի Վ. «այգիի պահապան. garde-champêtre».—**Թրք.** کوريجی korəji.

Խօրօզ ն. «աքաղաղ. coq. 2. հրացանի շուն. chien de fusil».—պրս. خروس xoros, որ Թուրքերէնի մէջ առած է خوروز xoroz ձևը.

Խօրօզանմիւք ըլլալ «հպարտանալ, սիգալ. prendre un air arrogant».—**Թրք.** خوروزلنمق xorozlanmak.

Խօրօզպիմա «տեսակ մը անպէտ ձուկ. espèce de pois- son».—**Թրք.** خروspinه xorospina—յուն.

Կ.

Կազ Վ. «քարիւղ. pétrole».—**թրք.** غاز gaz = **ֆրանս.** gaz «ցնդական մարմին. gaz».

Կազ «չղարչ. gaze».—**թրք.** غاز gaz = **ֆրանս.** gaze.

Կազինո Վ. «եւրոպական սրճարան, զբօսարան. casino, café à l'eupéen, club».—**թրք.** کازینو kazino = **իտալ.** casino «զբօսարան. maison de plaisance».

Կալիպա, կալիպա ֆի «կարծեմ, թերեւ» je crois que, peut-être».—**թրք.** galiba.

Կալիպարսի «կարմիր թանաք և կարմիր թանաք պատրաստելու նիւթ. encre rouge, matière pour préparer l'encre rouge».—**թրք.** kalibardi = **իտալ.** ?

Կակա «կտուց. bec d'oiseau».—**թրք.** گاغ gaga.

Կակալամիւ բնել «կտցահարել. becqueter».—**թրք.** غاغلاماك gagalamak.

Կայսա «հովուական տիկ (նուագելու համար), պարկապզուկ. cornemuse».—**թրք.** گاید gayda.

Կառկառա Վ. «խաղաղ, կոկորդը ողողել դեղով. gargarisme».—**արաբ.** غرغرة gargara.

Կառնապիթ Վ. «ծաղկակաղամբ. chou-fleur».—**թրք.** کرنابیت karnabit.

Կէզինթի «նախերգանք. prélude».—**թրք.** گزینتی gezinti.

*Կէզինմիւ ըլլալ Պ., գլմզմիւ Վ. «սքտալ, պտտկիլ, աստ անդ. պտտիլ. se promener ça et là».—**թրք.** گزیمك gezmek «պտտիլ. se promener», گزینمك gezinmek «պտտկիլ. se promener ça et là».

Կէլիննիկ «տեսակ մը հիւանդութիւն. nom d'une maladie». և կէլիննիկ կամ կէլիննիկ չիչէյի «հարսնուկ, պտտուկոտրուկ ծաղիկը. coquelicot».—**թրք.** گيلنجك gelinjik, گيلنجك چيچي گيلنجك gelinjik çiçeyi.

Կէլիննիքի «կէլիննիկ կոչուած հիւանդութիւնը բըժշկող գրբաց».—**թրք.** گيلنجكجي gelinjikji.

*Կելիժի կիւզել *«քստ պատահման. au hasard»*.==թրք. *گلیشی گوزل* gelişi güzel.

Կելիր Պ., գյուլիւր Ղ. Վ. *«մուտք, եկամուտ, հասոյթ. revenu»*.==թրք. *گيلور گلام* gelur կամ *گيلير* gelir.

*Կելլալերի Ն. *«երկաթէ ճանկ. tirebraise»*.==թրք. *گيلبري* gelberi.

Կենելիկ Պ., գէշուլը Վ. *«դիշերազգեստ. robe de nuit»*.==թրք. *گيجليك* gijelik.

Կենէ խուճի Ն. *«շղջիկ. chauve-souris»*.==թրք. *گيجه قوشی* gije kuş.

Կենէ սեճա Պ., կենէսիճա Ն., գէշո սաճասի Վ. *«ցայգածաղիկ. belle-nuit»*.==թրք. *گيجه سفا* gije sefa.

*Կեմ Պ., գյոմ Վ. *«սանձ. bride»*.==թրք. *گم* gem.

Կեմի Ն., գյոմի Վ. Ղ. *«նավ. navire, vaisseau»*.==թրք. *گمي* gemi.

Կեմիճի Պ., գյոմըճի Վ. Ղ. *«նաւավար. matelot, marin»*.==թրք. *گميجي* gemijî.

Կելիկ Պ. *«երջերու. cerf»*, կըլըկ Ն. *«վայրենի. sauvage»*.==թրք. *گيک* geyik *«երջերու»*.

*Կելիւրմիճ ըլլալ *«զգայուիլ, քեքրտալ, ձգուտալ. roter»*.==թրք. *گيرمک* geyirmek.

Կէնգ *«թի և թղթի ճանապարհը. arrière-narines»*.==թրք. *گنز* genz.

*Կէ՛նէ Ն., գինմ Վ. *«դարձեալ, վերստին, նորէն, կրըկիս. de nouveau, encore une fois»*.==թրք. *يڭي* yine.

*Կէնէ՛ Պ., գյոնմ Վ. *«տիզ, շանաճանճ. tique»*.==թրք. *گنه* gene.

Կէնն Ն., գյոնն Վ. *«երիտասարդ. jeune, jeune homme»*.==թրք. *گنج* genj.

*Կէչիմմէ Պ., կէչիմէ Ն. *«ապրուստ. entretien, du quoi vivre»*.==թրք. *گچينمه* geçinme.

*Կէչիմմիճ ըլլալ Պ., կէչիմիճ ըլլալ Ն., գէյմիճ Վ. *«ապրուիլ, լաւ կամ գէշ կարողանալ ապրուստը հայթայթել»*.

Թել. vivre d'une manière assez satisfaisante». = **Թրք.** **کچنمک** geçinmek.

***Կէլիսիրմի** ընել **«ապրեցնել, ուրիշին լաւ կամ գէշ ապրուստ մը հայթայթել.** entretenir d'une manière assez satisfaisante». = **Թրք.** **کچندرمک** geçindirmek.

***Կէլիս «անցք.** passage». = **Թրք.** **گچيد** geçid.

Կէռիմի ըլլալ **Պ., կյէռլմի** ըլլալ **Ն. «ձգձգուիլ, ճապկտիլ (մարդու համար). bailler, avoir du ressort. 2. ձգուիլ, լայնանալ (առարկաներու համար). se tendre». = Թրք.** **گيرilmek** gerilmek.

Կէռմի ընել **«լաւ ձգել, պարզել, երկարել. tendre». = Թրք.** **گرمک** germek.

Կէռսան Պ., կէրսան Ն. «ծնօտին տակի միսը, խալիպ. chair pendue sous le menton», գլուղան Ղ. «իրան. buste, partie supérieure du corps». = պրս. کردن gerden «վիզ. cou», որ Թուրքերէնի մէջ առած է **کردان gerdan ձեւ վերի առաջին նշանակութեամբ.**

Կէռսանըլս Ն., գլուղմըլղ Վ. «մանեակ. collier». = Թրք. **گردانلک** گردانlæk.

Կէռսէլ «ունկերով փայտեայ մեծ դոյլ. cuveau, seau en bois». = Թրք. **گردل** gerdel.

Կէվէզէ Պ., գլմլմղմ Վ. «շատախօս. bavard». = Թրք. **گوزه** geveze.

Կէվրէկ տես կէօվրէկ.

Կէվրէնիկ «շատ դիւրաբեկ, փուխր. friable». = Թրք. **گورجک** gevrejik.

Կէրիզ «արտաքնոցի ճանապարհ, կոյուղի. egoût, cloaque». = Թրք. **گريز** geriz = պրս. گريز gyariz.

Կէրլի «ձիգ, ձգուած, երկարցուած. tendu». = Թրք. **گيرگی** gergi.

*Կէօզէթմի ընել **«հսկել, պահպանել. veiller, guetter». = Թրք.** **گوزتمک** gözetmek.

*Կէօզ քաւի «արջաւայ. vitriol». = Թրք. **گوزطاشی** göz taş.

Կէօզլիկ Պ., կօզլիուկ Ն., կյէօզլիկ Վ. «ակնոց. lunettes, pince-nez».—**Թրք.** گۆزلك gözlik.

Կէօզ-կէօրէ «ակնյայտնի, բոլորովին յայտնի, բացէ ի բաց. ouvertement, à vue d'œil».—**Թրք.** گۆز گۆره göz göre.

Կէօզպախընի Պ. «ձեռնածու, կախարդ. sorcier».—**Թրք.** گۆز باغچا göz bağça. տարբեր է Ղարաբաղի բարբառով գէօզբախջի «աչքի չափով. mesuré par l'œil» բառը. որ **Թրք.** گۆز باقچا göz bakça ձևէ մը կը ծագի.

Կէօթիւրի Պ., գէօթիւրի Ղ. «ամբողջովին. entièrement».—**Թրք.** گۆتۈرۈ كۆتۈرى göttürü kötürü. որ. տունը կէօթիւրի սունը վրան է.

Կէօթիւրի փազար «ամբողջ ապրանքը միասին գնելով. en achetant entièrement toutes les marchandises qu'un marchand vend».—**Թրք.** گۆتۈرۈ بازار göttürü bazar.

Կէօլ Պ., գյէօլ Վ., գյօլ Ղ., կօլ Ն. «լիճ. lac».—**Թրք.** گۆل göl.

Կէօմրիւկ Պ., գէօմրիւզ Վ. «մաքս. droits de douane. 2. մաքսատուն. douane».—**Թրք.** گۆمرۈك گۆمرۈك كۆمروك gömrük.

Կէօմրիւքի Պ., գէօմրիւքի Վ. «մաքս առնող. douanier».—**Թրք.** گۆمرۈكچى gömrükçi.

Կէօյա, կէօյամ, կէօյա ֆի Պ., գէօյա Վ., կօյա Ն. «իբր թէ. comme si».—**պրս.** گۆيا گۆيا كى گۆيا ki.

Կէօյիս «կուրծքի հիւանդութիւն. maladie de poitrine».—**Թրք.** گۆكس گۆكس كۆس güks köys. կէօյիս եղեր է.

Կէօնսէրի «ուղեգիր, ճանապարհ դնող. qui met le voyageur en route».—**Թրք.** گۆندري گۆندري كۆندرى gänderi.

Կէօշ Պ., ֆէօշ Վ. Ղ., կօշ Ն. «ամբողջ կարասիքը, ալիս. meubles, bagages».—**Թրք.** گۆچ گۆچ كۆچ göç. կէօշ ընել «տեղափոխուիլ, չու առնել. déménager».

*Կէօպէկ «պորտ. nombril, ombilic».—**Թրք.** گۆبەك göbek.

Կէօպէ քաւի «բաղնիքին մէջտեղը յատկապէս շինուած քարէ բարձրութիւն, ուր լուացուողները կը հանգչին կամ կը բնանան. banc en pierre au milieu des bains,

sur lequel les baigneurs dorment ou se reposent». — **թրք.** گۆبەك تاşa. gübek taşa.

Կէօսէրից Պ., գէօսթմրից Վ. «արտաքին երևոյթ. aspect extérieur». — **թրք.** گۆستەريش güsteriş.

*Կէօսէրիցի Պ., գէօսթմրիցի Վ. «գեղեցիկ, արտաքին երևոյթով լաւ. joli, beau, en bonne mise». — **թրք.** گۆستەریشلی güsterişli.

*Կէօսէ Պ., կօլսա Ն., գյովդոմ, գյէօլդոմ Վ. «իրան, մարմին. buste, corps, tronc». — **թրք.** گۆدە güvde.

*Կէօսէլի Պ., կօլսալ Ն., գյովդոլի Վ. «գիրուկ, լիքը, անձնեայ. corpulent». — **թրք.** گۆدەلى güvdeli.

*Կէօսէսիգ Պ., կօլսասըգ Ն., գյովդոսըգ Վ. «նիհար, վտիտ. maigre». — **թրք.** گۆدەسىز güvdesiz.

Կէօլրէկ «պաքսիմատ. biscuit, galette. 2. փխրուն, դիւրաբեկ. friable, cassant». — **թրք.** گۆڤرەك güvrek.

Կէօսէրի «եղջերուի կամ այծի կաշի. cuir, peau de cerf ou de chamois». — **թրք.** گۆدەرى güderi.

*Կէօրէ Պ., կօրա Ն., գէօրմ Վ. և. «համեմատ. selon, d'après, suivant». — **թրք.** گۆرە göre.

*Կէօֆու «կուրծք. poitrine». — **թրք.** گۆکس güks.

Կըլափսան «ոսկեթելի նմանցուած արծաթի կամ պղնձի թել. fil d'argent ou de cuivre imité au fil d'or». — **թրք.** کەلابدان kələbdan.

Կընըռ կընըռ Վ. «կրճառիւն. grincement, bruit quelconque. 2. բոլորովին նոր. tout neuf, Ն. «այրելու ձայն. péttillement». — **թրք.** گەجەر gəjər առաջին երկու նշանակուած թեամբ:

Կընըր առեսակ մը նիւթ՝ որ ծամոնի մէջ դրուելով առամներու տակ կրճառելու յատկութիւն կուտայ. matière qu'on met dans le mastic à mâcher». — **թրք.** گەجەر gəjər.

*Կընըրսամից ընել «կրճառել. grincer, faire un bruit quelconque». — **թրք.** گەجەردامق gəjərdamak.

Կըռլա «անընդհատ, միշտ. sans cesse, continuellement». — **թրք.** گەرلا gərլa.

կըսօ «յարդարանք, արդուզարդ, զգեստի կնն. գեղեցիկ ձև. ornaments, forme, goût».—**թրք.** gusto = իտալ. gusto «ճաշակ. goût».

կըսօլը «ձևաւոր, շիք. chic».—**թրք.** gustolê.

Կիսի ն. կամ հա՛յ կիսի, հէ՛յ կիսի, հէյ կիսի հէյ Պ., գիղի Վ., հայ գիղի Ղ., սէ՛նի կիսի Պ. կը գործածուին խօսակցութեան մէջ իբր բացագանչութիւն «հ, հհ, հվ, վայ» նշանակութեամբ և շատ սովորական և անմեղ ձևեր են. —**թրք.** گیدی gidi «կաւատ, անհաւատարիմ կին ունեցող մարդ. cocu».

Կիրկիր «մարդամօտիկ. 'familier, intime». խորշըլին հակառակն է.—**թրք.** گیرگین girgin.

*Կիւ Պ., գլիւ Ղ. «վարդ. rose».—**պրս.** گۈل gül.

Կիւլէ Պ., գիւլուէ Վ., կուուաւ ն. «ըմբշամարտութիւն. lutte, combat à la lutte».—**թրք.** گۈرۈش güreş.

Կիւլէցի Պ., կուուաւցի ն., գիւլուցի Վ. «ըմբշ, ըմբշամարտող. lutteur».—**թրք.** گۈرۈشچى güreşji.

Կիւլլան «օսլայի թերթերով շինուած և մահմետականներու յատուկ անուշեղէն մը. sorte de sucrerie de feuilles d'amidon et propre aux mahométans».—**պրս.** گۈلاچ gülaç.

†Կիւլլապ «վարդաջուր. eau de rose».— **պրս.** گۈلاب gülab.

Կիւլիաթէմ «տուղտի ծաղիկ. guimauve».— **պրս.** گۈل-ي-خاتم gül-i-xatem.

†Կիւլպէեէր «վարդի բաղցրաւենի. conserve de rose, confiture de rose».—**պրս.** گۈل‌به‌شکر gülbeşeker.

Կիւսույի Պ., գիւսույի Վ. «վարդաջուր. eau de rose».—**թրք.** گۈل سۈيۈ gül suyü.

Կիւնեյիլ «քորակ. nitre, salpêtre».— **պրս.** گۈهرچله güherçele.

*Կիւնեմիւիւ ըլլալ «վշտանալ, նեղանալ. s'affliger, se fâcher».—**թրք.** گۈچۈنمک güjnenmek.

*Կիւնը գալ «դժուարը գալ, նեղանալ, վշտանալ, տը-

հաճ ըլլալ. se fâcher, être mécontent». = Թրք. *کوجنه کلمک* güjine gelmek. *կ'ըսուի նաև կիւնը երթալ*.

Կիւնալէա, կիւնալէակիւն «հազիւ հազ, դժուարաւ. à peine, avec grande difficulté». = Թրք. *گۆجله کوج* güjbelagüj.

Կիւնալիւ կիւնալիւ «Թնդալով, որոտաձայն. en grand bruit». = Թրք. *گۆمبۆر گۆمبۆر կամ گۆمبۆر گۆمبۆر* gümbür gümbür.

Կիւնաւի Պ. «որոշ, յստակ. clair, net», գիւնախ Վ. «ուրախ. gai, joyeux». = պրս. *گۆمراه* gümrah «մոլորեալ. égaré?».

Կիւլիւմ Պ., գիւզիւմ Վ. «պղնձէ կուժ. grande cruche de bronze». = Թրք. *گۆيۆم* güyüm.

*Կիւնահ Պ., գիւնահ Ղ., գիւնախ Վ. «մեղք. péché. 2. ափսոս. quel dommage». կիւնահ է «ափսոս է, խղճս. c'est dommage, il est à plaindre». = պրս. *گناه* günah.

*Կիւնսէլիկ Պ., գիւնդուլիզ Վ. «գործաւորի օրական վարձք. journée, ce qu'on gagne par jour». = Թրք. *گۆندelik* gündelik.

Կիւնսէլիքնի «առօրեայ գործաւոր. journalier». = Թրք. *گۆندelikچی* gündelikçi.

Կիւարէ Պ., գիւբրմ Վ., կուպուրա Ն. «անասնոց աղբ. fumier». = Թրք. *گۆبره* gübre = յուն. *κόπρος*.

Կիւռիւթիւ Պ., գյուռութու Վ. «աղմուկ, ժխոր. bruit, tapage». = Թրք. *گۆرۆلدی* gürüldi.

Կիւռիւ կիւռիւ «որոտալով, Թնդամամբ. avec grand bruit». = Թրք. *گۆرۆل گۆرۆլ* gürül gürül.

*Կիւրլէ Պ., գիւլիւլմ Վ. «ռումբ. bombe». = Թրք. *گۆللە* gülle.

*Կիւրլէմի՞ք ընել Պ., կուռուլսէմի՞ք անել Ն. «գողալ (ամպի). tonner, gronder». = Թրք. *گۆرلەمەك* gürlemek, *گۆرۆلدەمەك* gürüldemek.

Կիւլէ Պ., ֆուլա Ն. «ցեց. teigne». = Թրք. *گۆيە* güye.

Կիւլէզ «սին (պտուղը). corme, sorbe». = Թրք. *گۆيەز* güyez.

*Կիւլէն «կճուճ. vase de terre». = Թրք. *گۆجە* gügej.

Կիւլէնմի՞ք ըլլալ Պ., գիւլմնմի՞ք Վ. Ղ. «վստահիլ. confier». = Թրք. *گۆيەنمەك* güyenmek կամ *گۆيەنمەك* güvenmek.

Կիւվերթէ ճաւի տախտակամած, կամուրջ, ծածք.
pont de navire». = Թրք. کۆکرت gügerte.

Կիւվերին աղանի. pigeon». = Թրք. کۆکرجين gügerjin
կամ کۆورجين güverjin.

Կիւվերինի աղանետուն, աղանոց. colombier». = Թրք. کۆکرجينلى gügerjinlik կամ کۆورجينلى güverjinlik.

Կիւրիւժ կիւրիւժ խումբ խումբ. en foule». = պրս.
گروه گروه giruh giruh.

Կուլիպէ խորճիթ. cabane, chaumière, hutte». = պրս.
کلبه kübe.

Կուռկուռ ն. աւաղի սրտտում. tonnerre. 2. սրովայնի
դռդռալը. borborygme». = Թրք. غورغور gurgur.

Կօլիկա մեռեալի հողուն համար շինուած հատիկ
(չաքարախառն խաշած ցորենով շինուած քաղցրեղէն).
colybes». Կօլիկան յատուկ է միայն յոյներուն. = Թրք.
کوليه koliva = յուն. κόλυβα.

Կօլօեկա թուխտ. couve. 2. թխամայր. couveuse». =
Թրք. کولچه կամ کولچه koločka.

Կօնիկ հովուի վերարկու. manteau de berger, cape». =
Թրք. غوجوق gojuk.

Կօմէլաստիկ Գ., ֆօմէլաստիկ Վ. ռետին (գրուածը
ջնջելու համար). gomme». = Թրք. komelastik = ֆրանս.
gomme élastique.

Կօչան ն. կուրծ. կաղամբի, հազարի ելն. կարծր
ցողունը. trognon». = Թրք. کوجان kočan.

*Կօփնա Գ., կօփչա Վ. կոճակ. bouton», կօփնակ ն.
«անիւ. roue». = Թրք. کوبچه kopča.

Հ.

Հազ ընել Պ., հոգ անել Վ. Ղ. «ախորժիկ. se plaire à, aimer».—արաբ. **حظ** hazz.

Հազր Ղ., հագիր Ն., հոգր Վ. «պատրաստ. prêt».—արաբ. **حاضر** hazər.

Հազրըլըխ «պատրաստութիւն. préparation, préparatif». հազրըլըխ **սեսիր պատրաստուէ. fais tes préparatifs»**.—թրք. **حاضرلق** hazərlək.

Հազրլոյի «պատրաստ բան մը առանց աշխատանքի վայելելով. en jouissant le travail d'autrui». հազրլոյի կ'ոսես'ս.—թրք. **حاضرلوپ** hazərlop.

Հազրլոյինի «պատրաստ բան մը առանց աշխատանքի վայելել սիրող. qui jouit du travail d'autrui».—թրք. **حاضرلوپجي** hazərlojə.

Հազրնի «պատրաստ զգեստ ծախող. marchand d'habits».—թրք. **خاخرجي** hazərjə.

Հազրնողայ «պատրաստաբան. prompt à la repartie».—արաբ. **خاخر جواب** hazər jəvab.

*Հազմը ընել «մարսել. digérer».—արաբ. **هضم** hazm.

†Հաքա «խալ, յանցանք. fautes».—արաբ. **خطا** xata.

Հաթւմ չիչէյի «տուղտի ծաղիկ. guimauve (fleur)».—թրք. **حاتم چيچكي** hatem çiçeyi.

*Հաքսա «մինչև իսկ, մինչև անգամ. même».—արաբ. **حتى** hatta.

Հալ Ն., հոլ Վ. Ղ. «վիճակ. état, situation».—արաբ. **حال** hal.

Հալա «հօրաքոյր. tente paternelle».—թրք. **خاله** xala «նոյն նշ. même sign.», որ աղաւաղեալ ձևն է արաբ. **خاله** xale «մօրաքոյր. tente maternelle» բառին.

Հալան «բուրդ գզող. cardeur».—արաբ. **حلاج** hallağ.

Հալաս «մալուխ, հաստ չուան. câble, grosse corde».—թրք. **حالات** halat կամ **خالات** xalat.

† Հալէ *«արտաքնոց. commodités».* = արար. *هاله hale*
«բակ. cour». Հմմտ. Ագուլիսի բարբառով բոկ *«արտաք-
 նոց»*, ծագած հայ բակ բառէն:

* Հալիմ *«հեղ, խոնարհ, հնազանդ. doux, affable».* =
 արար. *حليم halim.*

Հալիս ն., խալիս վ. Ղ. *«զուտ, անխառն, ոչ կեղծ.
 pur, véritable, non mêlé».* = արար. *خالص xalis.*

Հախ ն. Ղ., հոխ վ. *«իրաւունք. raison, droit. 2. ճշ-
 մարիտ. vrai, juste. 3. վարձք (աշխատութեան մը փոխա-
 րէն մէկուն առնելիք գումարը). salaire».* = արար. *حق hakk.*

† Հանաքներ (*միշտ այսպէս յոքնակի գործածուած*)
«գործիքներ. outillage». = արար. *حاجات hajat* *«պէտքեր.
 besoins, nécessités»*, որ յոքնակին է *حاجت hajet* բառին:

Հանամաք Պ., հրջըմաք Ղ. *«մարմինը ճեղքուտելով
 արին առնել. scarification».* = արար. *حجامة hajamet.*

Հանի ն., հոջի վ., հա՛ջի Ղ. *«մահաթեի, Երուսաղէմ
 ուխտի գալած. qui a fait le pèlerinage de Jérusalem».* =
 արար. *حاجي hajji.*

Համալ վ., համբալ Ղ. *«բեռնակիր. portefaix».* = ար-
 րար. *حمال hammal.*

* Համամնի վ. *«բաղնեպան. maître baigneur».* = Թրք.
حمامجي hammamji.

Համարաք Պ., համարաթլը, համարաթով ն., տմո-
 րոք, տմորոքլի վ. *«աշխատասէր, ժրջան. laborieux».*
 = Թրք. *حمارات hamarat.*

* Հայա, հայամներ *«ամորձիք. testicules, génitoires».* =
 պրս. *خايه xaye.*

† Հայթա *«արիկայ. polisson».* = Թրք. *هايطه hayta.*

* Հայլազ *«արիկայ. polisson».* = Թրք. *حيلاز haylaz.*

Հայլէհասըլ *«անդր-անօգնական, լքեալ, երեսի վը-
 րայ մնացած. abandonné, délaissé».* = Թրք. *haybe-hasel.*

Հայվան վ. Ղ. ն. *«անասուն. animal. 2. անմիտ, ան-
 բան. idiot, sot, bête».* = արար. *حيوان heyvan.*

Հա՛յսէ վ., հա՛յսա ն., հմ՛յդմ Ղ. *«ճն, արի. va! vite!*

dépêche-toi», յղթնակին հա՛յսեցե՛կ «օն, արի՛ք դուք. allons! dépêchez-vous».—**Թրք.** **haydi** ھایدی, **յք.** **haydiyin** ھایدین.

Հայսոս **Վ.** «վիթխարի, աւաղակաբարոյ. colossal, gigantesque, géant».—**Թրք.** **haydud** ھیدود.—**ըստ** Bianchi, էջ 725 հունդարերէն՝ բառ մ'է, որ բուն հունդարերէնի մէջ կը նշանակէ «հետուակ զինւոր», բայց **Թուրքերէնի** մէջ առած է «աւաղակ, յելուզակ. brigand» նշանակութիւնը.

Հայրան **Պ.**, նէյրան **Վ.** «զմայլած, հիացած. étonné, enchanté».—**արաբ.** **hayran** ھیران.

Հանըմ **Պ.**, խանըմ **Վ.** **Ն.** «տիկին. dame, madame».—**Թրք.** **xanəm** خانم.

Հանքալ «անհեթեթ, մեծ և տգեղ, անճոռնի. monstrueux, bizarre, grotesque».—**Թրք.** **hantal** ھنتال.

†Հաւարի **Պ.**, հուարի **Ն.**, աւարի **Վ.** «անառակ. հանդարտ չկեցող. malin, espiègle, méchant».—**արաբ.** **haşeri** ھاشری.

*Հա՛ջան «երբոր. quand, lorsque».—**Թրք.** **haçan** ھاچان կամ **kaçan** ڤاچان.

Հապ **Պ.**, հափ **Ն.**, հոք **Ն.**, ոք **Վ.** «դեղահատ. pilule».—**արաբ.** **habb** ھب.

Հա՛պրո՛ւ «միշտ, անընդհատ. toujours, sans cesse, continuellement».—**Թրք.** **habere** ھابره.

Հառամ **Ն.** **Ն.**, խոռոմ **Վ.** «ապօրինի և անարդար. prohibé, illicite, injuste».—**արաբ.** **haram** ھرام.

*Հառքալ «այծեղջիւրի օշարակ. sirop de caroube».—**արաբ.** **xarrub** ڤروب «այծեղջիւր. caroube».

Հառման **Ն.**, խարման **Վ.** «կալ. aire».—**պրս.** **xərmen** ڤرمن, որ **Թուրքերէնի** մէջ առած է **xarman** ڤرمان և **harman** ھرمان ձևերը.

†Հառմանա պէկիրի «անառակ, անհանդարտ, խեռ. indocile, rétif, rebelle».—**որ.** հառմանա պէկիրի պէս ի՛նչ չորս դին կը վազվոսես կոր.—**Թրք.** **harman begiri** ھرمان بگیری «կալի ձի».

Հառմանի շուրջառի ձևով փերաթիւ. manteau circulaire». = Թրք. حروانى harvani.

Հառսալ ն., խորդու վ. «մանտենիս. moutarde». = արաբ. خردل xardel, որ Թուրքերէնի մէջ առած է նաև خردال xardal ձևը:

Հասաս զարապան. huissier. օր. հասասի պէս կայ-
նիլ «միշտ ոտքի վրայ կանգնած մնալ. rester toujours de-
bout». = Թրք. hasas.

*Հասըլ Գ., հոսլ վ. «յառաջ գալ. provenir». հասըլ
ըլլալ, գալ. = արաբ. حاصل hasal.

*Հա'սըլը Գ., հոսլի վ. «վերջապէս. enfin». = արաբ. حاصلی hasale.

*Հասսաանէ Գ., խասսախանա վ. «հիւանդանոց. hôpi-
tal». = պրս. خاسته خانه xastexane.

*Հասրէք Գ., հասրաք ն., հոսրոք Զ., խասրաք վ.
«կարօտ (ած. և գոյ.). envie, désir, envieux, désireux». հասրէք մնացին. հասրէքս առի. = արաբ. حسرت hasret.

Հալա ն. Զ., հոլմ վ. «օդ, մթնոլորտ, կլիմայ. air, atmosphère, climat. 2. հուսգի եղանակ. air musical». հալայի մալի «երկնագոյն կապոյտ. bleu azuré». հալան ելլալ «ամէն ջանք ի գործ դնել. faire de très grands efforts». = պրս. هوا heva.

Հալա քէպսիլի Գ., հոլմթմլղիլի վ. «օդափոխու-
թիւն. changement d'air». = Թրք. هوا تبدیلی heva tebdili.

Հալանիլա շեկխարի. orcanète. = պրս. هواجیوه hevaʃive.

Հալան Գ., խալան վ., հալանկ ն., հոլմոնգ Զ.
«անդ. mortier». = պրս. هاون haven.

Հալասիս «աւետիս. bonne nouvelle». = արաբ. حوادث havadis «դէպքեր, լուրեր. événements, nouvelles», որ Թուրքերէնի մէջ առած է սոյն նշանակութիւնը:

Հալա Ժիւէնկի Գ., հոլմժեւոնկի վ. «հրթ'ա. fusée volante». = Թրք. هوايشنگی heva fişengi.

*Հավէս ն., հովուս ն., խավասս վ. «փափաք. désir, envie», հավասիլ «փափաքիլ. désirer». = պրս. هوس heves.

*Հավլասիւ ընել «հաջել. aboyer». = թրք. حاولامق havlamak.

Հավուզ Պ., հովուզ ն., ավուզ վ. «աւաղան. bassin». = արաբ. حوض havz.

Հավուն «ստեղծին. carotte». = թրք. هاج havuļ.

†Հավնոզ՝ անարգական ածական. terme de mépris. = آبریز avriz կամ آوریز avriz «արտաքնոց. commodités» բառէն. Այս բառը ժողովրդական բարբառին մէջ երկու ձեւ առած է. ավարզ և հավնոզ. առաջինը կը նշանակէ «արտաքնոցի խողովակ. chausse d'aisances», իսկ երկրորդը միայն իբր նախադասական ածական կը գործածուի, առանց որոշ նշանակութեան:

Հասքմ «ներքինի. ennuque». = արաբ. خادم xadim.

Հասս ունենալ «համարձակիլ, յանդգնիլ. avoir l'audace, oser». ի՞նչ հասս ունի «ի՞նչպէս կը համարձակի նա. comment ose-t-il?» = արաբ. حد hadd «սահման. limite, terme, borne», թրք. ne haddə var «ի՞նչ հասս ունի»:

Հասսալզ հիսապալզ ն. «անթիւ անհամար. innombrable, incalculable». = թրք. حدسز حسابسز haddsəz hisabsəz.

*Հարարէթ Պ., հոռոռոթ վ. Ղ. «տապ, մարմնի բարձր ջերմութիւն, ծարաւ, պատուք. chaleur, fièvre, soif brûlante». = արաբ. حرارت hararet.

*Հարարէթլէնմիւ ըլլալ «տապիլ, խիստ բարձր ջերմութիւն ունենալ, ծարաւիլ. s'échauffer, être altéré de soif». լեզուս հարարէթլէնմիւ եղաւ. = թրք. حرارتلنمك heraret-lenmek.

Հարէ «վէտվէտոււմ. կերպասի վրայի պաղպաղը. ondulation de moire». = պրս. خاره xare, որ թրքերէնի մէջ առած է حاره hare ձևը:

Հարէմ «կանանոց. gynécée». = արաբ. حرم harem.

Հարէմլիս Պ., հոռմլիլ վ. «կանանոց. gynécée». = թրք. حرمك haremlik.

Հարժե անուանարկիչ խօսք. paroles injurieuses». — արար. حرف harf.

Հափըս Գ., հոփս Վ., հափս, հափսանա Ն. բանտ. prison. 2. բանտարկեալ. prisonnier, emprisonné». — արար. حبس habs. վերջինը պրս. حبساك habsxane ձեռք մին է.

Հափքնի կեղծ մատանի, ապարանջան և այլ այսպիսի աժան զարդարանքներ ծախող շրջուն վաճառական. bric-à-brac». — թրք. حقیقی hakikîjî.

*Հաճիսէ «ճառ. ձեզունէն կախուած բազմաթիւ ճրարագներով զարդարուած ջահ. lustre». — պրս. آویزه avize.

*Հաճիժ Գ., խոճիժ Վ. թեթեւ. léger». — արար. خفيف xafif.

*Հաճալըխ Գ., հոճթուրղ Վ. շաբաթական վարձք. semaine, ce qu'on gagne par semaine». — թրք. haftalık haf-talək.

Հելլալ Ն., հալլալ Ղ., խալլալ Վ. անխարդախ, արդար, օրինաւոր. juste, légal, légitime». հելլալ վասսակ է. — արար. حلال halal.

Հելլալաւսիւ ըլլալ «իրարու ներել և հաշտուիլ, հաշտուելով հաշտ կերպով վերջացնել. se pardonner mutuellement, se reconcilier». — թրք. halallaşmak.

Հելլալըխ աներողութիւն. pardon». — թրք. halallık ha-lallək.

Հելէ Գ., հոլմ Վ. Ղ. տակաւին, դեռ. encore». հելէ հելէ «հազիւ հազ, դոնէ վերջապէս. difficilement, enfin!» — արար. حالا hala.

Հելլաֆ Գ., հելաֆ Ն. տուժասպառ ըլլալ, խիստ շատ յոգնել, պարտասիլ. se laisser, être harassé, s'épuiser». — արար. هلاک helak.

Հէլպէթ Ն., հէլպէթէ, հէլպէթէնէ Գ., ոլբոթ Վ., հոլբոթ Վ. Ղ. անշուշտ, ի հարկէ. certainement». — արար. البت elbett, البته elbette.

Հելլա Գ., հալլա Վ. Ն. Ղ. հրուշակ. իւղով, ալիւ-

րով և շաքարով շինուած քաղցրեղէն. pâte sucrée». — արաբ. حلاوى կամ حلا halva.

Հէվլանի Պ., հալվաջի Վ., հալվանի Ն. «հրուշակա-
վաճառ, հրուշակագործ. vendeur ou fabricant de pâte su-
crée». — թրք. حلواجى halva]ə.

Հէմ Ն., համ Ղ., հոմ Վ. «թէ, և', նաև. et, aussi»,
հէմ աս, հէմ ան «թէ այս, թէ այն. tous les deux». —
պրս. هم hem.

Հէմէն Պ., համան Վ. Ն. «անմիջապէս. aussitôt, tout
de suite», հոմոմն Ղ. «իսկ և իսկ». — պրս. همان heman.

Հէմէրի Պ., հոմէմրի, մսէմրի Վ. «քաղաքակից,
հայրենակից. concitoyen, compatriote». հոմէմրի՝ Ղարա-
բաղի բարբառով թուրքերուն համար գործածուած կոչա-
կան է. — պրս. همشهرى hemsehri.

Հէյ Վ. Ղ. Ն. «ո՛վ, ո՛. o! he!» — պրս. هى hey.

Հէյալ Պ., խիյալ Վ. «աչքի երևցած ուրուական, երե-
ւակայութիւն. spectre, imagination. 2. խամաճիկներով
արևելեան-տաճկական ներկայացում. scène de marion-
nettes». — արաբ. خيال xayal.

Հէյալե Պ., հոյբո, ոյբո Վ., հէպլէ Ն. «ձիու թամբի
վրայ կապուած երկաշեայ քրճեղէն պայուսակ. besace». —
թրք. heke heybe.

Հէնսէկ Ն., խմնդոմկ Վ. Ղ. «խրամ, փոս. fossé, tran-
chée». — թրք. hendek — արաբ. خندق xandek.

Հէռկէլէ Ն., խոբգոյոմ Վ. պահուած միայն հէրկէ-
լէի պէս վազել և այլ նման ասացուածներու մէջ. բայց
առանձինն անգործածական և իմաստն անյայտ. — թրք.
خركه xergele «անվարժ ձի, տրմուղ. cheval non dressé. 2.
անվարժ ձիերու երամուկ. troupeau des chevaux non dressés».

Հէվալէ Պ., հավալա Վ. «փոխանցել (պարտք, գործք,
փաճառականական թուղթ). transfert». — արաբ. حواله
havale.

Հէվալէ «ահագին, շատ խոշոր բան. gros, énorme». —
արաբ. حوالى havali «շրջակայք. alentours?»

Հետիյէ Պ., հոգիյտ, տղիյտ Վ. *անուէր*. cadeau, présent. = արար. هدیه hediyye.

*Հէրարէթ տես հարարէթ.

Հէրիժ Պ., հմրիժ Վ., հմրիփ Ղ. *ախմար, անարժէք մարդ*. bonhomme, homme sans mérite. 2. *որեւիցէ մէկը*. un certain homme, quelqu'un. = արար. حریف harif, բուն նշ. *արհեստակից*. compagnon de métier.

Հէրյան տես հայրան.

Հէրճանէ *ձախբը ընկերարար, հանգանակութեամբ հողացուած*. par cotisation. հէրճանէով էժէ մը ըրինք, ամսէն մէկուս երկու խուրուս ինկաւ. = պրս. حریفانه harifane.

Հէփմ ն., խէփմ Վ., հմփյիմ Ղ. *բժիշկ*. médecin. հէփմուրթին *բժշկութիւն*. médecine. = արար. حاکم hakim *գիտուն, փիլիսոփայ, բժիշկ*. savant, philosophe, médecin.

Հէփմ պաւի Պ., խէփմ բաւի Վ. *բժշկապետ*. chef-médecin. = Թրք. حاکم باشی hakim başo.

Հէօնէթ *վարուածագիր*. titre de propriété. = արար. حجت hüjjet.

Հէօնկիւր հէօնկիւր Պ., ընփյուր ընփյուր Վ., իւփիւր իւփիւր Պ., օփուր օփուր ն. *գառն, ուղիսօրէն, հեղեղի պէս (լալու համար միայն կ'ըսուի)*. (pleurer) amèrement. = Թրք. هونگور هونگور hüngür hüngür, *նոյնպէս միայն լալ բառին հետ դարձածուած*.

Հէօսիկ *բիւրա, անուայ, կոշտ*. grossier, rude, brut. = Թրք. هودوک hödük.

Հէօփմ Ղ., հիւփմ Վ. *վճիռ, հրաման*. ordre, commandement, sentence. հէօփմ ընել *վճուել, հրամայել*. ordonner, rendre une sentence. = արար. حکم hükm.

†Հիլալ *աւտամի կամ ականջի քշփորիկ*. cure-dent, cure-oreille. = արար. حلال hilal.

Հիլլէ Պ., հիլլա Վ. *անենգութիւն, խաբերայութիւն, կեղծելը*. fraude, artifice, falsification. = արար. حيلة hile.

†Հիլլէթ Պ., իլաթ Վ. *ախտ, գէշ՝ ամօքմայի հիւան-*

դուժին (օր. գաղղիական ախտը). maladie qui fait honte (p. ex. syphilis). — արաբ. علت illet, illet.

† Հիլեթի Գ., իլմթի Վ. «ախտաւոր. vicieux, infirme». — թրք. عتلى illetli.

* Հիլեթի Գ., հիլալու, հիլալի Վ. «խարդախեալ, նենգեալ. falsifié, fraudé». — թրք. حيلهلى hileli.

Հիլեթի գ «անխարդախ, աննենգ. exempt de fraude, non falsifié». — թրք. حيلهسىز hilesiz.

* Հիլեթյար Գ., հիլմֆյար Վ. «խարդախ, խաբերայ. fourbe, trompeur». — պրս. حيلهكار hilekyar.

* Հիլեթ «կերպարանք, տարազ, արտաքին երևոյթ. forme, mise, aspect extérieur». — արաբ. هيئت heyet.

Հինա Ե., խինա Վ. Դ. «հինայ. henné». — արաբ. حنا hēna.

Հինս քավուխի «հնդկահաւ. dinde, dindon». — թրք. هند طاووس hind tavugə.

Հինսի «հնդկահաւ. dindon, dinde». — պրս. هندی hindi.

Հինսիպա «եղերդ. endive, laitue sauvage». — արաբ. هندبا hindiba.

Հինսիսան ճեվիզի Ե. «հնդկընկոյզ. coco». — թրք. هندستان جوزى hindistan jevizi.

Հիչ Վ., հէչ Վ. Դ. Ե. «բնաւ, ամենեւին, երբեք. jamais, point, pas du tout». — պրս. هیچ hiç.

Հիսապ Գ., հէսապ Ե., հէսաբ Դ., խէսաբ, հիսաբ Վ. «հաշիւ. calcul, compte». — արաբ. حساب hisab.

Հիսապսրզ Գ., հէսապսրզ, խէսապսրզ Վ., հէսապսրզ Ե. «անհաշիւ. sans calculer. 2. անհամար. innombrable». — թրք. حسابسىز hisabsəz.

Հիսապ փթապ Գ., հէսապ փթապ Ե., խէսաբ փթաբ Վ. «երկար և մանրամասն հաշիւ. longue calculation». — արաբ. حساب كتاب hisab-kitab.

° Հիսար «բերդ, պարիսպ. muraille». — արաբ. حصار hisar.

Հիսէ Ե., իսմ, հէսէ Վ. «բաժին (մանաւանդ ժառանգութեան մէջ). part». — արաբ. حصه høsse.

Հիստսար «բաժնեկից, ժառանգակից. cohéritier». =
սլրս. حصه دار hæssedar.

Հիսէ «փշատ. chalef». = թրք. ايدى iyde.

Հիսսէթ «բարկութիւն, ցասում. colère». = արաբ. حدة hiddet.

*Հիսսէթլէմիժ ըլլալ «բարկանալ. se fâcher, s'irriter». =
թրք. حدتlenmek hiddetlenmek.

Հիսսէթլի «բարկացում, ցասկում. irascible, irrité». =
թրք. حدتلى hiddetli.

*Հիւնիւմ Պ., հիւջիւմ Վ., հուճում Ն., հիւջում Ղ.
«յարձակիլ. assailler, attaquer». = արաբ. هجوم hüjum.

Հիւնիւրէ «պատի մէջ խորշ-դարակ. niche». = արաբ. حجرة hüjre.

Հիւմմա Պ., հումմա Վ. «ժանտատենդ. typhus». = արաբ. حمى كماما humma.

*Հիւնէր Պ., հիւնուր Ղ., հունար Ն., խունար Վ. «ճարտարամտութիւն, հնարիմացութիւն, խելք. habilité, génie, art». = սլրս. هنر hüner.

*Հիւնէրլի Պ., հիւնուրլու Ղ., խունարլի Վ. «ճարտարամիտ, հնարիմաց, խելացի. habile, ingénieux». = թրք. هنرلى hünerli.

Հիւննապ «յոռնապ. jujube». = արաբ. عناب ünnab.

Հիւնֆյար պէյէնի «խորոված պատինճան. aubergine rôtie». = թրք. حنكار بكندى hüncyar beyendi, որ բուն կը
թարգմանուի «թագաւորը հանեցաւ».

*Հօնա «տաճիկ փաթթոցաւոր վարժապետ. instituteur tunc». = սլրս. خواجه xa'je, աղաւ. թրք. حوجة hoja. Տես նաև իօնա.

Հօնա յէսիժի «մաթուղ (տեսակ մը վայրի պտուղ). arbouse». = թրք. خوجه يمشى xoja yemişi.

Հօւ Պ., իօւ Վ. «իսմ, արդէն. donc». օր. զարկ ըսիմք
նէ, հօւ մեռցուր չըսիմք. = սլրս. خوش xoš.

Հօ'ւոնսնոք «չաւ, թող այնպէս ըլլայ, բայց մի մուշար, ուրիշ անգամ վրէժը կը հանեմ». = թրք. hoşunduk.

Հօռա «պար. danse».—Թրք. خورا xora=յուն. χορεία.
 Հօվանսա Պ., խովորդոմ, խօվորդոմ Վ. «մսխող, ծախ-
 սող, զեղխ. libertin, débauché».—Թրք. خوارده xovarda.

Ճ.

Ճանիկ Պ., ջոհիկ Ղ., ջահէլ Վ. «երիտասարդ, պա-
 տանի. jeune homme».—արաբ. جاهل Jahil «անփորձ, ար-
 գէտ», որ Թուրքերէնի մէջ առած է նաև վերի իմաստը.
 Ճահիս Պ., ջոխիս Վ., ջոհիս Ղ. «ջանք, ջանադրութիւն.
 effort».—արաբ. جهد Jehd.

Ճամ Ն., ջամ Վ. «ապակի. vitre. 2. պատուհան. fe-
 nêtre», ջամ Ղ. «ջուր խմելու աման. vase pour boire de
 l'eau».—պրս. جام Jam.

Ճամէֆյան Պ., ջամաֆյան Վ., ճամէֆա Ն. «ապակե-
 փեղկ. cloison vitrée. 2. գրքերու դարան. bibliothèque vi-
 trée».—պրս. جامک Jamekyan.

Ճամի Վ. «մզկիթ. mosquée».—արաբ. جامع Jami.

Ճամնի «ապակեգործ կամ ապակեվաճառ. vitrier».
 —Թրք. جامجى Jamjə.

Ճամպազ Ն. «լորախաղաց. acrobate», ճամպազ Պ.,
 ջոմբոզ Վ. «ձիու վաճառական. maquignon, marchand de
 chevaux».—պրս. جانباذ Janbaz.

Ճայիր ճայիր «ճարճատմամբ, օտտտիկ. avec craque-
 ment, en pétillant».—Թրք. جايير جايير Jayir Jayir.

*Ճայմիւ քլլալ «միտքը փոխել, գաղափարէ մը հրա-
 ժարիլ. changer de résolution».—Թրք. جايماق Jaymak.

*Ճայսքմիւ ընել «միտքը փոխել տալ, գաղափարէ մը
 հրաժարցնել. faire changer de résolution».—Թրք. جايذرماق
 Jaydərmaç.

Ճանավար Ն., ջոնովար Ղ., ջոնովոր Վ. «զազան, ա-
 հեղ անասուն. bête féroce».—պրս. جانور Janver.

Ճա՛նրս Ն. Վ. Ղ. «եղբայրս, հօգիս. mon âme, mon

frère!» կը գործածուի խօսակցութեան մէջ՝ խօսակցին ուզողելով. հիները կը գործածեն հայերէն թարգմանութեամբ հոգի. = թրք. جانم janəm «հոգիս. mon âme!»

*Ճանըմա միննէք «ես մեծ յօժարութեամբ, ուզածս ալ այդ էր, ինձ համար աւելի լաւ. tant mieux pour moi», հանըմա միննէք «դու կամ նա մեծ յօժարութեամբ էլն. tant mieux pour toi ou pour lui». = թրք. جانمه جانما janəma minnet, جانكه جانكا janəna minnet, جائنه جاننا janəna minnet.

*Ճանլանմիւ ըլլալ «հոգի առնել, աշխուժութիւնը գըտնել, կենդանանալ. s'animer, se ranimer». = թրք. جانلنمق جانلانmak.

*Ճանլանսըմիւ ընել «աշխուժութիւն, ոգևորութիւն, կենդանութիւն տալ. vivifier». = թրք. جانلندرمق جانlandermak.

Ճանկը՛լ նուցկո՛ւլ Գ., հանկը՛լ նընկը՛լ Ն. «աղմուկով (զանգակի, բոփօփի և այլ նման բաներու ձայնին համար). à cor et à cri, bruyant». = թրք. جانغل جونغول Jangel Jungul.

Ճանսըգ Վ. Դ. «վատոյժ, տկար. faible». = թրք. جانسز Jansəz.

Ճանսարմա, հանսըմա Գ., ջոնդոմըմ Վ. «ոստիկան, քաղաքապահ զօրական. gendarme». = գրական թրք. ژاندارما žandarma, ժողովրդական թրք. jandarma. առաջինը նոր փոխառութիւն է ֆրանս. gendarme բառէն. երկրորդը՝ որ ծագումը տուած է մեր ձեռն, ոչ թէ žandarma բառին աղաւաղեալն է, ինչպէս կը կարծուի, այլ կուգայ իտալ. gendarme ձեռն և աւելի հին է քան գրականը:

Ճանժէս Գ., ջանժաս Վ. «տափու. taffetas». = թրք. جانفس janfes.

Ճա՛պա Գ., ջոթըմ Վ. «ձրի բաշխել (որ և իցէ առարկայ մը). gratis. 2. յանցանք մը ներել. pardonner une faute». օր. աս ըրածդ քեզի հա՛պա, ամա մէ՛յ մըն ալ չընե՛ս հա՛. = թրք. جبا jaba.

Ճառք «մեծածխոր (բան մը պատռելու կամ փուքսի

համար). bruyant, à grand bruit. օր. նա՛նք ըրաւ պաւս-
նեց.==թրք. جارت Jart.

Ճառք նուրք մեծաբանութիւն, մեծ մեծ ջարդել.
hâblerie, boursoouflage, grand mot. 2. մեծաժխոր. bruyant,
à grand bruit. նախորդ բառին կրկնականն է.==թրք.
جارت جورت Jart Jurt.

Ճառք սիի մեծաժխոր կերպով (բան մը պատուելու
կամ փուքսի համար). à grand bruit. օր. նա՛նք սիի
պաւսնեց.==թրք. جارت ديو Jart deyu.

Ճասը Գ., նասու, նասունի Ն., ջողի, ջողու Վ.,
ջա՛ղու Ղ. «անպիտան պառաւ կին (անարդական ոճով).
vieille mégère».==պրս. جادو Jadu «կախարդ. sorcière».

Ճասսէ Գ., ջողղոմ Վ. «մեծ փողոց. grande rue». =
արաբ. جادو Jaddé.

Ճաճնաճլը չքեղ, պերճ, խիստ շատ զարդարուն.
pompeux, très orné.==թրք. جاجافلى Jafjafle.

Ճէգա Գ., ջոգոմ Վ. «տուգանք. amende». = արաբ.
جزا Jeza.

Ճէզվէ Գ., ջոզվոմ Վ. «սուրճ եփելու աման. սրճա-
ման. cafetière».==թրք. جزوه Jevze.

Ճէթվէր Գ., ջոթվոմ Վ. «քանոն (գիծ քաշելու հա-
մար). règle». = արաբ. جدول Jedvel. այս հին ձևին տեղ
այժմ կը գործածուի հայ. ֆանակ:

Ճէլէպ «խաշներու և արջառի վաճառական. marchand
de bestiaux».==արաբ. جلاب Jellab.

Ճէլլա Ն., ջոննոդ, ջոլլոդ Ղ., ջոլոդ Վ. «դահիճ.
bourreau».==արաբ. جلا Jellad.

Ճէհէզ Ն., ջրհէզ Վ. «օժիտ. dot».==արաբ. جهاز Jihaz.

*Ճէհէլլէմ Գ., ջոնդոմ, ջոյննոմ Վ., ջրհոնդոմ, ջր-
հոննոմ Ղ., նահանամ Ն. «դժոխք. enfer». = արաբ. جهنم
Jehennem. Ճէհէլլէմ եղիւ «կորիր, կորսուէ. va-t-en!»

Ճէմ Ն., ջոմ Վ. «գումար (թուաբանական բառ).
addition», նէմ ընել «գումարել. additionner». = արաբ.
جمع Jem.

ձէյլան Գ., ջէյհրան Վ., ջէյրան Ղ. *գիլթ. gazelle*. ձէյլան կ'ըլմանի *գեղեցիկ, հասակագեղ և կայտառ է (աղջիկներու համար կ'ըսուի)*. d'une belle et haute taille». — *թրք. جیران Jeyran*.

ձէնապէթ Գ., նունապէս Ն., ջոնոթթ Կ. *կեղտոտ, լղրճուկ. sale, malpropre*. — *արաբ. جنابت Jenabet «օրինական անմաքրութիւն. impureté légale*. 2. *գիջացեալ, պիղծ. pollué, impur, profané*.

*ձէնկ Ն. *պատերազմ. guerre, bataille, combat*, նէնկի ելլալ *կռուի սկսիլ. se mettre à se battre*. — *պրս. جنگ Jeng*.

*ձէնկլէսիւ ըլլալ Ն. *երարու հետ կռուիլ. combatre, se battre*. — *թրք. جنگش Jengleşmek*.

ձէպ Ն., ջէօթ Վ., ջուր Ղ. *գրպան. poche*. — *արաբ. جيب Jeyb*.

*ձէպի սէլիկ *գրամ չունեցող, անկուտի (կատակի լեզուով)*. pauvre, qui n'a pas le sou». — *թրք. جیبی دلیک Jeybi delik «գրպանը ծակ. la poche trouée*.

ձէռահ Գ., ջոռոհ Վ. Ղ. *վիրաբոյժ. chirurgien*. — *արաբ. جراح Jerrah*.

*ձէսարէթ Գ., ջոսոթթ Կ. *համարձակութիւն. audace, hardiesse, franchise*. — *արաբ. جسارت Jesaret*.

*ձէսարէթի Գ., ջոսոթթի Կ. *համարձակ, խիզախ, կտրիճ. hardi, franc*. — *թրք. جسارتلی Jesaretli*.

*ձէսուր *համարձակ, կտրիճ, խիզախ. hardi, audacieux, franc*. — *արաբ. جسور Jesur*.

ձէվանիր Գ., ջավանիր Վ. Ղ. *գոհար, ակնեղէն. bijou, pierre précieuse*. — *արաբ. جواهر Jevahir «کوهر güher*.

ձէվանիրնի Գ., ջավանիրչի Վ. *ակնավաճառ, ակնագործ. bijoutier*. — *թրք. جواهرچی Jevahirji*.

ձէվիզ *ընկոյզ. noix*. — *արաբ. جوز Jevz*.

ձէվիզ իչի *ընկոյզի միջուկ. կեղևած և մաքրած ընկոյզ. noix épluchée*. — *թրք. جوز ایچی Jeviz içi*.

ձէվիզլիս *«ընկուզաստան. forêt de noyers».* = *թրք.* جوزلك Jevizlik.

ձէվիզնի *«ընկուզաժաճառ. marchand de noix».* = *թրք.* جوزجی Jevizji.

*ձէրահաթ Պ., ջուռոմիթ Վ. *«թարախ, շարառ. pus, humeur, sanie».* = *արաբ.* جراحات Jirahat.

ձէրիսի ն., ջոռուսմ Վ. *«տուգանք. amende».* = *արաբ.* جریمه Jerime.

ձէութիւս Պ., նէմէրս ն., ջէութմոդ Վ. *«առատաձեռն. généreux, libéral».* = *թրք.* جومرد Jömerd = *պրս.* جوانمرد Jivanmerd.

ձըզըռոթը *«ձայն (գրելու կամ այրելու). pétilllement ou bruit que la plume fait».* = *թրք.* جزرتی Jəzərtə.

ձըզըռ նըզըռ Վ. *«միշտ, անընդհատ, սաստիկ (այրելու և գրելու համար գործածուած). sans cesse, continuellement (écrire, brûler)».* = *թրք.* جزیر جزیر Jəzər Jəzər.

ձըզսան Պ., ջըզդոմն Վ. *«թղթապանակ, դրամապանակ. porte-monnaie».* = *պրս.* جزدان Jüzdan.

ձըլըզ Պ., նըլըզ ն., ջըլուզ Վ. *«ճղճիմ, խեղճ, ճղճաճ. chétif, pauvre, grêle».* = *թրք.* چلیز Jələz.

*ձըլիս *«հոտած (ձու). gâté, couvi (œuf)».* նըլիս էլաւ *«պարապ ելաւ, չյաջողեցանք (կ'ըսուի որ և իցէ գործի համար). ça n'a pas réussi».* = *թրք.* چلق Jəlk.

ձըլումի ն., ջլումի Վ., ջլօսի Վ. *«ջուրի մէջ ընկնելու ձայն է, ճողիւիւն. bruit des ondes».* = *թրք.* چلوم چلوم Jəlom.

ձըմլասիկ *«մարմնամարզութիւն. gymnastique».* = *թրք.* چیمناستیک žimnastik կամ چیمناستیک jīmnastik, առաջինը նոր փոխառութիւն է ֆրանս. gymnastique բառէն, երկրորդը՝ որմէ փոխառեալ է մեր ձեւը, կը ծագի անգլիերէն *gymnastic* կամ իտալ. ginnastico ձեւէն.

ձըմպըզ Վ., նըմպըսթըրա Պ. *«մազիկ. pincettes».* = *թրք.* چنبر چنبر Jənbəz, چنبرستره Jənbəstəra.

*ձընկըռսախ *«զանգակ. cloche».* = *թրք.* چنقره çengərək.

ձրոնըն *«ճպսւռ»*. grillon. 2. *շատախոտ»*. bavard. —
 Թրք. جر جر jərjər.

ձրոնըն պէտճէյի *«ճպսւռ»*. grillon. — Թրք. جر جر جى
 jərjər bəjeyi.

ձիզմէ Պ., ջրզմ Վ. *«սոնակօշիկ, մոյկ»*. botte. — Թրք.
 جرme.

ձիզմէնի Պ., ջրզմոջի Վ. *«սոնակօշիկ շինող կամ ծա-
 խող»*. fabricant ou marchand de bottes. — Թրք. جرme جى
 cizmeji.

ձիզվիթ Վ. *«յիսուսեան կրօնաւոր»*. jésuite. 2. *կեղ-
 ծաւոր, նենգամիտ և խորամանկ»*. hypocrite, rusé, fourbe.
 — Թրք. جيزويت jizvit — իտալ. gesuita.

ձիլա Պ., ջիլո Վ. *«փայլ, յղկում»*. éclat, lustre. —
 արաբ. جلا jila.

ձիլալամիւ ընէլ Պ., ջիլոլոմիւ անէլ Վ. *«փայլեցնել,
 յղկել»*. polir, brunir. — Թրք. جلاله جلا jilalamak.

ձիլալը Պ., ջիլոլի, ջիլոլուն Վ. *«արծնեալ, փայ-
 լեցուած»*. poli, lustré. — Թրք. جلاله جلا jilalə.

ձիլանի *«արծնիչ (արհեստաւոր)»*. brunisseur. — Թրք.
 جلا جى jila)ə.

ձիլվէ Պ., ջիլվո Վ. *«աղջիկներու պչրիք, կոտորա-
 ուիք, նազ, սիւզանք ևն»*. coquetterie, manières. — արաբ.
 جلوه jilve.

ձիլվէլի Պ., ջիլվոլի Վ. *«պչող, կոտորուող, նազող»*.
 coquet, minandier. օր. հոռմին աղջիկները ձիլվէլի կ'ըլ-
 ան. — Թրք. جلوه جى jilveli.

ձիկարա Պ., չխարա, չիւխարա Վ., (ցիգար Ղ.) *«սիկառ,
 ցլանիկ»*. cigarette. — Թրք. چيغاره cəğara — իտալ. cigaro.

ձիկարալըի *«ծխափող»*. cigalettière, pipe à cigarette.
 — Թրք. چيغاره لاق cəğaralək.

ձիճի Ն. *«գեղեցիկ, սիրուն»*. joli, gentil. 2. *«երեխայա-
 կան փաքրիկ զարդեղէններ»*. ornements et joujoux des en-
 fants (մանկական լեզուի բառ է). — Թրք. چيجى jiji.

ձիճիլի կամ ճիճիլի պիճիլի կամ ճիճի պիճի *«զար»*

դարուն, պճնազարդ. orné, paré. — Թրք. جيجيلي Jijili, جيجى بيچى Jiji bijji, جيجلى بيچلى Jijili bijjili.

*Ճիճօզ «փախուստ. fuite. 2. փախաւ (իր բացազանչութիւն). le voilà qui se sauve! ճիճօզը դնել «փախչիլ. s'enfuir». — Թրք. جيجوز Jəjoz.

Ճիյէր Պ., ճիկար Ն., ջիգյոմր Վ., ջըգյոմր Ղ. Թոք. լերդ. foie, poumon. սեւ ճիյէր «լեարդ. foie», ճեւմակ ճիյէր «Թոք. poumon». — պրս. جگر Jiger.

Ճիյէրճի Թոք, լեարդ ծախող. marchand de foies et de poumons. — Թրք. جكرجي Jigerji.

*Ճին Ն. դւ, սատանայ. diable. 2. ոգի, պարիկ. fée. 3. չարաճճի, խորամանկ. malin, fin, rusé, ջին Վ. Ղ. բարկութիւն. colère. — արաբ. جن Jinn.

Ճինիվիզ Պ., ճընըվը՛զ Վ. չատ ճարպիկ. très habile. 2. առասպելական ազգ մը՝ որոնց կը վերագրուի ամէն մեծ, հին, աւանդական, հսկայ գործ. nation fabuleuse, à la quelle on attribue toutes les œuvres antiques, superbes et grandes. — Թրք. جنويز Jīniviz ճոյն նշ. même sign. — իտալ. genovese ճենովացի, ճենովական. Génois.

Ճինկօ Պ., չինգօ Վ. զինկ. zinc. — Թրք. چينكو ėinko — իտալ. zinco.

Ճինս, ճընս Պ., ջինս, ջընս Վ. տեսակ, ցեղ. sorte, espèce. — արաբ. جنس Jins.

†Ճիպիլիյէթ Պ., ջըբըլյոթ Վ. բնութիւն, մարդու էութիւնը. nature. — արաբ. جبلت Jēbillet.

Ճիպոէ չանչ, խաղողի չիւ, քամուած կեղևները. marc de raisin. — Թրք. جبره Jibre.

Ճիվա Պ., ժիվա Ն. «անդիկ. mercure». — պրս. جيو Jive.

Ճիվան Վ. Ղ. երիտասարդ. jeune homme. — պրս.

جوان Jivan.

Ճիվար Վ. շրջակայք, մերձակայք. les environs. — արաբ. جوار Jivar.

Ճիրիս Պ., ջրինդ Վ. մականախաղ. tournoi, carrousel. — արաբ. جريد Jerid.

ձիւնէ Պ., ջիւջմ Վ. «գաճաճ. nain». — Թրք. جوجه jüje.

ձիւմալիւ «ջմբիւս Վ. «խնջոյք, հանդէս, խրախճան. festin, banquet». — պրս. جنبش jünbiš.

ձիւպալ Պ., ջիւբմ Վ. «երկայն ասիական վերարկու. manteau long». — արաբ. جبة jübbe.

† ձիւճրա «գրչածայր. plume. 2. նօտրագիր. cursif». — Թրք. جفري jifre — իտալ. cifra.

* ձուղապ տես նօղապ.

† ձումպա «սարաւանդ, դուրս ցայտած մաս. saillie, projecture». — Թրք. جومبه jumba.

ձուռնիմա «խայտառակութիւն, խեղկատակութիւն. bouffonnerie, turpitude». — Թրք. جورجونه jurjuna.

ձուռնալ Վ. «ոստիկանական տեղեկագիր. rapport». — Թրք. ژورنال žurnal — ֆրանս. journal. մեր բառը կուգայ ժողովրդական Թրք. jurnal ձևէն, որ փոխառութիւն է իտալ. giornale բառէն.

ձուվալ Ն., չուվալ Ն., չվալ Ղ., ջվոլ Վ. «քուրձ, քուրձէ պարկ. sac». — Թրք. چوال čuval — պրս. چوال jüval.

ձուվալսրգ «մախաթ. aiguille d'emballage». — պրս. چوالدوز čuvalduz.

* ձօղապ Պ., նուղապ Ն. Պ., ջիւյոմբ, ջիւղոմբ Վ., ջօղար Ղ. «պատասխան. réponse». — արաբ. جواب jevab.

ձօւմիւս քլլալ Վ. «գեղուլ. affluer, se déborder. 2. յուզուած գեղգեղել. chanter avec euthousiasme», Ն. «ուրախանալ. se réjouir». — Թրք. جوشماق jošmak.

Մ.

Մազի «գխտոր. galle, noix de galle». — Թրք. مازی mazi.

Մազլում Պ., մազլում Վ. «հեղ, խոնարհ. doux, modeste, affable». — արաբ. مظلوم mazlum.

†Մաթափ Գ., մաթախ Վ. «խր, բան, նիւթ. chose». = արաբ. متاع meta «վաճառք, ապրանք. marchandise».

Մաթխապ Ղ. «շաղափ, ծակիչ. trépan, foret». = արաբ. مقب miskab.

†Մաթյա «շարաւ, թարախ, թարախալից վէրք. pus, sanie, fistule». = թրք. ٲٲٲ matya.

Մաթուճ «տղեղ մեծ, խոշոր և բիրտ. gros et laid, énorme et grossier». = արաբ. مطوف matuf «դարձուած, վերադրուած, շաղկապուած. tourné, attribué, lié par une conjonction»?

*Մալ Վ. «ապրանք. marchandise», Ղ. «ապրանք. marchandise. 2. արջառ. bestiaux». մալսէր «ապրանքի տէր, հարուստ. qui a beaucoup de marchandises, riche». = արաբ. مال mal.

Մալա Ղ., մոլմ Վ. «որմնադրի ծեփիչ. truelle de maçon». = պրս. ماله mala.

Մալէգ Գ. «արորուած խիւս. purée», Ն. «տեսակ մը կերակուր. espèce de mets». = թրք. melez «խառնած. mêlé». = արաբ. ملس meles «խառնածին. mulâtre».

Մալթա «տեսակ մը կակուղ քար. espèce de pierre». = թրք. ماطه malta = իտալ. malta.

Մախաթ «բազմոցի երես, պատտաւ. couverture de divan». = թրք. ماکه makat.

*Մախամ «եղանակ, նուագ. air, musique». = թրք. ماکه makam.

Մախառա Գ., մաֆառա Ն., մախառնա (շփոթելով յաջորդ բառին հետ՝ ձայնական նմանութեան պատճառաւ) Վ. «ճախարակ, լիսեռ. poulie. 2. կարի թել փաթ-թելու կոճ. bobine». = թրք. ماکره makara.

Մախառնա Վ., (մաֆառինա Ն.) «դդման. macaroni». = թրք. ماکارنه makarna = իտալ. maccheroni.

Մախաս Գ., մախկազ Վ. «մկրատ. ciseaux», մախաս Ն. «մկրատաձև ունեղի. tenailles». = թրք. ماکاس makas = արաբ. ماکس mikass.

Մախասլամա *«խաչածե իրար կտրած»*. *entrecaté*. =
թրք. *makaslama*.

Մախասլամիւ ընել *«մկրատել, մկրատով կտրտել»*.
découper avec des ciseaux. = թրք. *makaslamak*.

Մախալուլ *«ընդունելի»*. *admissible*. = արաբ. *makbul*.

Մախսէն Պ., մախսան Վ. *«նկուզ»*. *cave*. = արաբ.
maxzen.

Մախսըմ Պ., մախսում Վ. Ն. *«անմեղ, փոքր ման-
կիկ»*. *petit enfant, mioche*. = արաբ. *masum*.

Մախսուս Վ. *«յատուկ»*. *propre, spécifique, particulier*.
2. *դիտմամբ»*. *exprès*. = արաբ. *maxsus*.

Մահալէ Պ., մահալա Ն., մոհիլո, մոյնիլո Վ. *«թաղ»*.
quartier, իսկ *Ղարաբաղի բարբառով մոհիլո «թաղ»*. *quar-*
tier, միայ *«գաւառ»*. *province*. = արաբ. *mahal* *«տեղ»*.
lieu, place, *mahalle* *«թաղ»*. *quartier*.

Մահալլէպի *«բրինձի ալիւրով, կաթով և չաքարով
շինուած դոնդողական փափուկ քաղցրեղէն»*. *blanc. manger*
fait de farine de riz, de lait et de sucre. = արաբ. *mahallebi*.

Մահալլէպինի *«մահալլէպի շինող կամ ծախող»*. *qui*
fait ou qui vend du blanc. = թրք. *mahallebijji*.

Մահանա Ն., մրհանա Ղ., մոհոմնա Վ. *«պատրուակ,
սուտ պատճառ»*. *prétexte*. 2. *թրք պատրուակ բռնելու հա-
մար թեթեւ պակասութիւն»*. *faute légère qui sert de pré-*
texte. օր. *ամսէն քաժիս ակէջ մո'լթլախտ մահանա մը*
կը գտնաս». = արաբ. *behane*.

Մահանանի Ն., մոհոմնոյի Վ. *«միշտ թեթեւ պակա-
սութիւն մը, կեղծ պատրուակ մը գտնելով բանի մը չհա-
նաղ»*. *qui trouve toujours des prétextes et rien bon»*. = թրք.
behaneji.

†Մահըրմա Պ. *«թաշկինակ»*. *mouchoir*, մոյհրմում Վ.,
մրհրումա, մահրումա Ղ. «անձեռոց, երեսարբիչ». *serviette,*
touaille. = թրք. *makrama*.

Մահկեմէ Գ., մոհիյում, մոհիյում Կ. «դատարան. tribunal. 2. դատ. jugement, procédure». = արաբ. محكمه mahkeme.

*Մահնուպ «ամթահար. couvert de honte, honteux». = արաբ. محجوب mahjub.

Մահնուզ «կոշիկի կամ աքաղաղի ուղի խթան. éperon, érgot de coq». = թրք. ماموز mahmuz = արաբ. ميماز mihmaz.

Մահմուդ Գ., մախմուդ Կ. «քնէն նոր արթնցած. as-soupi». = արաբ. مخمر maxmur.

Մահրում Ն. Դ., մոյհրիւմ Կ. «զուրկ, զրկուած. privé, dépourvu». = արաբ. محروم mahrum.

Մաղազա Դ. Կ., մաղազի Ն. «մթերանոց, մեծ վաճառատուն. magasin. 2. նկուղ. cave». = թրք. مغازه mağaza = իտալ. magazzino կամ ֆրանս. magasin.

Մաղարա Ն. Կ. «այր, բարայր. grotte, caverne». = արաբ. مغارة mağara.

Մանառ իւզիւմի «հաղարջի նման պտուղ մը՝ որմէ բաղլըրեղէն կը պատրաստուի միայն. ribes». = թրք. مجار اوزومي majar üzümü՝ բառացի «հունգարական խաղող. raisin de Hongrie».

Մանուն Գ., մոչոն (կարգւած մէաջուո՛ն) Կ. «չաղախուած խմոր այլ և այլ բաղադրութիւններու. խիւս. pâte. 2. դեղերով պատրաստուած խիւս. pâte de médicaments. 3. ապակեգործի խմորանման մածուցիկ նիւթ. lut, mastic. 4. խիւսի նման չաքարեղէն մը. électuaire». = արաբ. مجون majun.

*Մանունկամիւր ընել «մածուցիկ նիւթ քսել՝ կպցնելու համար. luter». = թրք. مجونلاماق majunlamak.

Մանուննի «մանուն կոչուած չաքարեղէնը շինող կամ ծախող. fabricant ou marchand d'électuaire». = թրք. مجونجي majunjə.

Մայա Կ. Դ. Ն. «խմոր (հացի, պանիրի, գինիի). ferment, levain». = պրս. مایه maye.

Մայալանմիւ ըլլալ Գ., մայալեմիւ ըլլալ Ն. «խմորիւ. fermenter». — Թրք. mayalanmak.

Մայալը Գ., մայալի Վ. «խմորեալ, խմորուն. fermenté». — Թրք. mayala.

Մայասըզ Վ. «առանց խմորի, անխմոր. azyme». — Թրք. mayasaz.

Մայասըլ Գ., մայասիլ Ն., մայասուլ Վ. «արիւնեթթուիւն. hémorrhoides». — Թրք. mayasöl.

Մայասըլլը «արիւնեթթուիւն ունեցող, տեւատես. hémorroïsse». — Թրք. mayasöllö.

Մայթալ «ծաղր, հեգնութիւն. moquerie. 2. ծաղրի առարկայ. objet de raillerie. 3. գունաւոր լոյս տուող լուցկի. allumette colorée». — պրս. mahtab.

Մայիլ ըլլալ Գ., մայիլ մնալ, մեհիլ սալ Վ., մայիլ Ն. Դ. «պրանշանալ, բանի մը վրայ հիացած մնալ. admirer, s'émerveiller, être enchanté». — արաբ. mail.

*Մայիօս Ն., մարիօս Վ. «թթուաշ. aigretes». — պրս. meyxoš.

Մայմուն Գ., մէյմուն Վ. Դ., մէմուն Դ., մայմուն Ն. «կապիկ. singe». — պրս. maymun.

Մայնա Վ. «դադրիլ և ցրուիլ. être cessé et dispersé». կոիւր մայնա եղաւ. — Թրք. mayna «նոյն նշ. même sign.». — իտալ. mainò «այլ ևս ոչ, ոչ բնաւ. point du tout, pas plus» ձևէն.

Մայսանօս կամ մաղսանօս Գ., մայդանօզ Վ., մաղսանօս Ն. «աղատքեղ. persil». — Թրք. mağdanos «աղատքեղ».

Մանալ «մրգավաճառ. marchand de fruits». — Թրք. manav.

Մանթար Գ., մանթար Ն. Վ. «տունկ. champignon. 2. խցան. bouchon. 3. սուտ. faux, fausse». — Թրք. mantar.

*Մանթարնի «ստախօս. menteur». — Թրք. mantarjə.

Մահկէմէ Գ., մոհփյումմ, մոհփյումմ Վ. «դատարան. tribunal. 2. դատ. jugement, procédure». = արաբ. محكمه mahkeme.

*Մահնուպ «ամթահար. couvert de honte, honteux». = արաբ. محجوب mahjub.

Մահմուզ «կօշիկի կամ աքաղաղի ոտքի խթան. éperon, érgot de coq». = թրք. ماموز mahmuz = արաբ. مهاز mihmaz.

Մահմուռ Գ., մախմուռ Վ. «քնէն նոր արթնցած. as-soupi». = արաբ. مخمر maxmur.

Մահրում Ն. Դ., մոյհրիւմ Վ. «զուրկ, զրկուած. privé, dépourvu». = արաբ. محروم mahrum.

Մաղազա Դ. Վ., մաղազի Ն. «մթերանոց, մեծ վաճառատուն. magasin. 2. նկուղ. cave». = թրք. مغازا mağaza = իտալ. magazzino կամ ֆրանս. magasin.

Մաղարա Ն. Վ. «այր, քարայր. grotte, caverne». = արաբ. مغارة mağara.

Մանառ իւզիւմի «հաղարջի նման պտուղ մը՝ որմէ բաղլըրեղէն կը պատրաստուի միայն. ribes». = թրք. مجار majar üzümi՝ բառացի «հունգարական խաղող. raisin de Hongrie».

Մանուն Գ., մոջոն (կարգւած մէաջուո՛ն) Վ. «չաղախուած խմոր այլ և այլ բաղադրութիւններու. խիւս. pâte. 2. դեղերով պատրաստուած խիւս. pâte de médicaments. 3. ապակեգործի խմորանման մածուցիկ նիւթ. lut, mastic. 4. խիւսի նման չաքարեղէն մը. électuaire». = արաբ. مجون majun.

*Մանունկամիւ ընել «մածուցիկ նիւթ քսել՝ կպցնելու համար. luter». = թրք. majunlamak.

Մանուննի «մանուն կոչուած չաքարեղէնը շինող կամ ծախող. fabricant ou marchand d'électuaire». = թրք. مجونجي majunji.

Մայա Վ. Դ. Ն. «խմոր (հացի, պանիրի, գինիի). ferment, levain». = պրս. مایه maye.

Մայալանմիւ ըլլալ Պ., մայալեմիւ ըլլալ Ն. «խմորիլ. fermenter». — Թրք. mayalanmak.

Մայալը Պ., մայալի Վ. «խմորեալ, խմորուն. fermenté». — Թրք. mayala.

Մայասըզ Վ. «առանց խմորի, անխմոր. azyme». — Թրք. mayasaz.

Մայասըլ Պ., մայասիլ Ն., մայասուլ Վ. «արիւնեթթուիւն. hémorrhoides». — Թրք. mayasöl.

Մայասըլլը «արիւնեթթուիւն ունեցող, տեւատես. hémorroïsse». — Թրք. mayasöllö.

Մայթալ «ծաղր, հեգնութիւն. moquerie. 2. ծաղրի առարկայ. objet de raillerie. 3. գունաւոր լոյս տուող լուցկի. allumette colorée». — Կրս. mahtab.

Մայիլ ըլլալ Պ., մայիլ մնալ, մէհիլ սալ Վ., մայիլ Ն. Դ. «զբանչանալ, բանի մը վրայ հիացած մնալ. admirer, s'émerveller, être enchanté». — արաբ. mail.

*Մայիօս Ն., մարիօս Վ. «թթուաշ. aigret». — Կրս. meyxoš.

Մայմուն Պ., մէյմուն Վ. Դ., մէմուն Դ., մայմուն Ն. «կապիկ. singe». — Կրս. maymun.

Մայնա Վ. «դադրիլ և ցրուիլ. être cessé et dispersé». կոխը մայնա եղաւ. — Թրք. mayna «նոյն նշ. même sign.». — իտալ. mainò «այլ ևս ոչ, ոչ բնաւ. point du tout, pas plus» ձևէն.

Մայսանօս կամ մադսանօս Պ., մայդանօզ Վ., մադսանօս Ն. «ազատքեղ. persil». — Թրք. mağdanos «ազատքեղ».

Մանալ «մրգավաճառ. marchand de fruits». — Թրք. manav.

Մանթար Պ., մանթար Ն. Վ. «տունկ. champignon. 2. խցան. bouchon. 3. սուտ. faux, fausse». — Թրք. mantar կամ مانطار.

*Մանթարնի «ստախօս. menteur». — Թրք. mantarjə.

*Մանի արգելք. empêchement» արաբ. مانع mani.

*Մանի Գ., մոնի Վ. «խաղ, արևելեան երգ. chanson orientale» Թրք. مانی mani.

*Մանխաճա Գ., մանկաճա Վ. «թամիս, հաստադըլուխ. idiot, sot, qui a la tête dure» Թրք. مانکا مانکافا.

Մանդալ Գ., մադալ Ղ., մանգալ Վ. «կրակարան. foyer» Թրք. مانال mangal.

†Մանդրա «պղինձ դրամ. pièce de monnaie en cuivre» Թրք. ماندر mangar.

†Մաննա «կերակուր. mets» Թրք. مانجا manja Իտալ. mangiare «ուտել. manger».

†Մանսուպ «աստիճան, պաշտոն, մեծ պաշտոն. degré, grade, haute fonction» արաբ. مانسب mansob.

Մանսա «գամէշ. buffie» Թրք. ماندا manda.

Մանսալ «փակազակ. loquet» Թրք. مانال կամ مانال mandal = յուն. μάνδαλος.

Մանսիլ Գ., մոնսիլ Վ. «թաշկինակ. mouchoir» արաբ. مانديل mendil.

†Մանսոա «գոմ, փարախ. étable, écurie» Թրք. ماندر mandra Իտալ. mandra.

Մաւա Վ. Ղ. ն. «ունելի. pincettes» Թրք. مانا maša.

†Մաւալա Գ., մաւալա՛ն Ղ. «ջահ. flambeau» արաբ. مشال mešale.

Մաւալան Վ. Ղ., մաւալա ն. «կեցցեա. brave! vive!» արաբ. مانا الله ma ša Allah.

Մաշա Վ., մաթէս ն. «սպռաւ, թղթախաղի մէջ տանձածև սև նշանը կրող թուղթ. pique» Թրք. مانا maša.

Մաւանկոզ Վ. «ստաղձագործ. meunier» Թրք. مانروز marangoz Իտալ. marangone.

Մաւթի «ճուղի թուշուեր. monette» Թրք. مانتي marti.

Մառուլ Վ. «հաղար բոյս. laitue, romaine» Թրք. مارول marul.

Մառուլին «հաղար ծախող. marchand de laitue» Թրք. مارولجي marulja.

*Մասա Վ. «տեղան. table».—Թրք. *masa* = խտալ. mensa.

Մասաթ Վ. «չեռան, սրոց (մատի ձեռով). fusil (à aiguiser)», ն. «հրահան. briquet».—Թրք. *masad* «սրոց. fusil».

Մասալ Պ., մեսումլ Վ. Ղ. «հէքիաթ, վիպակ. conte».—արաբ. *mesel* «առակ. fable, parabole». մասալ կարդալ, գլխուն մասալ կարդալ «անմիտ բաներ ըսել. dire des balivernes, des sornettes».

Մասարիճ Վ. «ծախք. dépenses».—արաբ. *mesarif*.

†Մալախ «մշտահոս աղբիւր, գուռ, աւաղան. fontaine qui coule toujours, abreuvoir, bassin».—Թրք. *maslak*.

Մալահաթ Պ., մսալտհոթ Վ., միսլտհոթ Վ. «գործ, գործի էական մասը, խնդիր. œuvre, affaire, question, partie essentielle d'une affaire. 2. առնական ամբողջ ամբիթոյք. parties honteuses d'homme. 3. երկար խօսակցութիւն. longue conversation». Ղարաբաղի ձեռ միայն վերջի իմաստով է. —արաբ. *maslahat* «գործ. œuvre, affaire».

Մախալա Պ., մասկալա Վ. «յղկիչ դործիք. polissoire».—արաբ. *məskale*.

Մասխալանի Պ., մասկալաջի Վ. «յղկիչ (արհեստաւոր). polisseur».—Թրք. *məskaleji*.

Մասխառա Ղ. ն., մասխառաթ Վ. «ծաղր. moquerie, raillerie. 2. ծաղրածու. moqueur. 3. ծաղրի առարկայ. objet de raillerie», մասխառկութիւն «խայտառակութիւն. turpitude».—արաբ. *masxare*.

Մասխառանի ն., մասխառաջի Վ. «ծաղրածու, խեղկատակ. bouffon, mime».—Թրք. *masxareji*.

Մասկի «բարեկենդանի գիմակ, դիմակաւոր. masque, masqué».—Թրք. *maske*—փրանս. *masque*, իտալ. *maschera*.

Մասուրա Պ., մասուր Վ. «մաքոթի մէջի մասը. navette. 2. չրի չափ մը. mesure d'eau».—Թրք. *masura*.

Մասսար «կարկինին թանաքով դիծ քաշող ոտքը. tire-ligne».—արաբ. *mistar* «բանոն. règle».

Մասէլա «փայտեայ մեծ դոյլ. grand seau en bois».
 =թրք. mastela—իտալ. mastello.

Մասիֆա Պ., մասիկա Վ. «մազապ. mastic à mâcher.
 2. մազապով խառն օղի. eau de vie chargée de mastic».
 =թրք. mastika—իտալ. mastico կամ յուն. μαζιχην.

Մասրաճ Պ., մսւրմի Ղ., մսւրուճ Պ. Վ. «ծախք.
 dépense, frais».—արաբ. masraf, masruf.

Մավի «կապոյտ. bleu».—թրք. mavi—իտալ. mavi
 «բաց կապոյտ», և ոչ թէ—արաբ. mai.

Մալունա «բռնաբարձ նաւակ. gabare».—թրք. mauna
 mauna—իտալ. maona.

Մասամիօլ «տեսակ մը աստառ. madapolam».—թրք.
 madampol—ֆր. իտալ. madapolam.

Մասէն Պ., մոդմն Վ. Ղ., մասէմ Ն. «հանք. mine».
 =արաբ. maden.

Մասէննի «հանքահան, հանքագործ. mineur».—թրք.
 madenji.

Մասոապագ Պ., մոդոմբոմզ Վ., մաթոապագ Ն. «ա-
 ժան առնող և խիստ սուղ ծախող վաճառական. reven-
 deur».—թրք. matrabad «նոյն նշ.».—պրս. matrakbaz
 «սրախաղաց. escrimeur».

†Մարագ միւսիւպէթ Պ. «բժախնդիր և կռուարար.
 chicaneur».—արաբ. muaraz «հակառակող. adversaire»
 և միւսիւպէթ ձեւերէն.

*Մարագա Վ. «կռիւ. querelle, dispute».—արաբ. muaraza.

*Մարթալալ «պոչով սուտ. grand mensonge».—արաբ.
 martaval.

Մարիճէթ Ն., մորիճոմթ Վ., մարիփոթ Ղ. «հնարի-
 մացութիւն, արուեստ. habileté, adresse, industrie, art».—
 արաբ. marifet.

Մարիճէթի Պ., մորիճոթի Վ., մարիճէթը Ն. «հը-
 նարիմաց. industrieux».—թրք. marifetli.

Մարիճէթսիզ Պ., մորիճոթսըզ Վ., մարիճէթսըզ Ն.

«անհնարիմաց, անարուեստ. maladroït, inhabile». = Թրք. معرفتسز marifetsiz.

Մարյա «էգ ոչխար. brebis». = Թրք. ماريه marya.

Մարս Վ. Ղ. «նարտի խաղի մէջ կրկին յաղթութիւն. double gain (en jeu de trictrac)». = Թրք. مارس mars.

Մարսըխ Պ., մարսըղ Վ. «միացող ածուխ. fumeron». = Թրք. مارصيق marsøk.

Մարփուն Պ., մարփունց Վ. «կլկլակի երկայն խողովակ. long tuyau de narguilé». = Թրք. ماربوج marpuç = պրս. مارپوش marpuš.

Մափըս Պ., մափս Վ. «բանտ. prison. 2. բանտարկեալ. prisonnier». = արաբ. محبس mahbes.

Մափնա Վ. «մեքենայ. machine». = Թրք. ماکنه makina = իտալ. macchina.

Մափնանի Պ., մափնաջի Վ. «մեքենայով կար կարող դործաւոր. couturier». = Թրք. ماکنه جي makinaǰe.

Մափնիս «մեքենագործ, մեքենավար. machiniste». = Թրք. ماکينست makinist = իտալ. macchinista.

Մաճագա պահել, պահպանել. garder, préserver». = Թրք. mahfaza = արաբ. محافظه muhafaza.

Մաճագալը «լաւ պահպանեալ, չորս դին փակ (սենեակ եւ լին.). bien gardé, fermé». = Թրք. محافظه لى muhafazale, աղաւ. mahfazale.

Մէզաթ Պ., մոզոթ Վ. «աճուրդ. adjudication». = արաբ. مزايده müzayede.

*Մէզառ «գերեզման. tombeau. հայհոյութեանց մէջ միայն կը գործածուի. = արաբ. مزار mezar.

Մէզէ Պ., մոզմ Վ. Ղ. «գինիի կամ օղիի հետ ուտելիք աղանդեր. hors-d'œuvre». = Թրք. مزه meze.

Մէթալիկ Պ., մոթմլիկ Վ. «արծաթապատ պղինձ դրամ. monnaie de cuivre couvert d'argent». = Թրք. متاليك metalik = ֆրանս. métallique.

†Մէթանէթ «գովել, բարձրացնել. louer, faire des éloges».

մեքանէք sawl. = արար. مانت metanet «հաստատութիւն, ամրութիւն. fermeté».

†Մէթէրիզ պատնէշ, միջնորդ. rempart, cloison. = արար. مترس meteris.

*Մէթին գեղեցիկ, չքնաղ. joli, beau. = արար. متين metin «ամուր, ամրակուռ. fort, ferme».

Մէթոս «մեթր. mètre». = թրք. مترو metro = խաւ. metro.

†Մէթսուպ «նամակ. lettre». այժմ հայերէնն է միայն գործածական. = արար. مکتوب mektub.

Մէխանա Պ., մէլխանա Վ., միխանա Ն. «գինետուն. cabaret». = պրս. میخانه meyxane.

Մէխանանի Պ., մէլխանաջի Վ., միխանանի Ն. «գինետան. cabarétier». = թրք. میخانه جی meyxane]i.

Մէհէնկ թաշի Պ., միհուգյ Վ. «փորձաքար. pierre de touche». = թրք. مهنك تاشی mehenk taşa = արար. محك mehakk.

Մէհլէմ Ն., մոհլում Վ. Ն. «սպեղանի. onguent». = արար. مرهم merhem.

†Մէհման «ուժածափի, ոգեսպառ, խիստ յոգնած. las-sé, épuisé». = ?

*Մէհիսթիէ Պ., մոցիդիյո Վ. «20 դրուշնոց արծաթ դրամ. pièce de vingt piastres». = արար. مئجیدیيى mejdiyye.

†Մէհլիս Պ., մոզլիս Վ., մէժլիս, մոժլիս Ն. «ժողովրդ. assemblée, conseil». = արար. مجلس mejlis.

*Մէհպուռ «ստիպեալ, հարկադրեալ. forcé, obligé, contraint». = արար. مجبور mejbûr.

*Մէհպուռի «ստիպեալ, բռնադատեալ կերպով. forcé-ment, obligé». = արար. مجبوری mejbûri.

*Մէմէ Պ. «ծիծ, սաինք. mamelle. 2. հրազանի փառ. փուշտին կրակ առնելու տեղը». մոմո Վ. «միայն երկրորդն». = թրք. ماما meme.

Մէյէր Պ., մոյմր, մոնգյմր Վ., մէյէր Ն. «մէկէ. est-ce que? 2. արդարեւ. il est vrai que». օր. ખત્તે եմ

մէյէր «միթէ յիմնր եմ. est-ce que je suis fou?» խեղճ է եղեր մէյէր «յիմար է եղեր իրօք, չգիտէի. c'est vrai qu'il est fou».—**թրք.** **مک** meger.

Մէյսան «հրապարակ. place. 2. ժամանակ, միջոց. délai, temps», մէյսան բերել «գոյացնել. produire», մէյսան հանել «երևան հանել. mettre au jour», մէյսան ելլալ, գալ «ասպարեզ ելլել. se montrer», մէյսան սալ «ժամանակ տալ, միջոց թողուլ. laisser le temps, permettre». Նոր-Նախիջևանի բարբառով կայ միայն մէյսան, իսկ Վ. Ղ. մէյ-դան, երեքն ալ «հրապարակ. place» նշանակութեամբ. — **արաբ.** **ميدان** meydan «հրապարակ. place», որ **թուրքերէնի** մէջ ստացած է նաև «միջոց. délai, temps» նշանակութիւնը.

†Մէնգիլ Պ., մոնգիլ Վ. Ղ. «տեղ, վայր. lieu, place, endroit. 2. իջևան. auberge. 3. մէկ կայարանէ մինչև միւսը գտնուած միջոցը, մէկ օրուան ճամբայ. etape».— **արաբ.** **منزل** menzil.

Մէնէփէ «մանիչակ. violette».—**թրք.** **منكشه** menekşe = **պրս.** **بنفشه** benefşe.

*Մէնթէէ Ն., մոնթմեմ Վ. «ծղխնի. gond».—**թրք.** **منتهشا** menteşe.

Մէնիէնէ Պ., մոնգյոմմ Վ. Ղ. «մամուլ. presse».— **թրք.** **منك** mengene.

Մէնուր կամ մէուր «հիանալի, սքանչելի, չքնաղ. admirable, excellent». կաթողիկ հայերու մէջ աւելի գործածական է այս բառը.—**արաբ.** **مشهور** meshur «հռչակաւոր. célèbre, fameux».

Մէէ Պ. «կաղնի. chêne. 2. անտառ. forêt. 3. մեծ քարեզնդակ (երեխաներու՝ խաղի համար). grosse bille». մէւմ Վ. «անտառ, forêt».—**թրք.** **ميشه** mişe.

Մէէլիիս «կաղնեատան. forêt de chênes».—**թրք.** **ميشه لك** mişelik.

*Մէէլ օսննի «բթամիտ, կոշտ, բիրտ. fort rude, grossier».—**թրք.** **ميشه او طولى** mişe odunu «կաղնեփայտ. bois de chêne».

Մէշինն Ն. Վ., մէշունն Ղ. «կօշիկի կաշի. cuir de sou-
lier».—արա. ميشين mišin.

Մէշիննի «կօշիկի կաշի ծախող. maroquinier».—թրք. ميشينجي mišinji.

Մէշվերէթ Պ., մոշվորոթ Վ. «խորհրդակցութիւն.
consultation, délibération».—արաբ. مشورت mešveret.

Մէռաֆ Պ., մոռոթիս Վ. «հետաքրքրութիւն. curiosité.
2. մտատանջութիւն. inquiétude. 3. մեղամաղձութիւն, ա-
խոնդանոտութիւն. mélancolie, hypocondrie».—արաբ. مراق merak.

Մէռաֆը Պ., մոռոթիսի Վ. «հետաքրքրուող. curieux.
2. մտատանջութիւն ունեցող. inquiet. 3. մեղամաղձոտ, ա-
խոնդանոտ. hypocondre, mélancolique».—թրք. مراقلى me-
raklı.

Մէռմէն Ն., մէռմէն-ֆաւր Պ., մոռմոռ Ղ., մոռմոռ
Վ. «մարմարին. marbre».—թրք. مرمر mermer.

Մէ'սէլա Պ., մո'սոյլոն Ղ. «զոր օրինակ. par exemple».
—արաբ. ميسلا mésela.

Մէս «տաճկական կիսակօշիկ. brodequin».—թրք.
مست mest.

Մէվլէֆէթ Պ., մոմլմֆյոթ Վ. «երկիր, հայրենիք. pays,
patrie».—արաբ. مملكة memleket.

Մէսէ Պ., մոդոթ Վ. «ախորժակ. appétit». մէսէն կ'ուզէ
«սիրտը կ'ուզէ, կ'ախորժի, կը ցանկայ. il désire».—ա-
րաբ. میده mide «ստամոքս».

*Մէ'sէթ Ն., մոդոթ Վ. «վայ (բացադանչութիւն). ah!
o!» աւ ի՛նչ համով, գէշ, զօն քան է, մէ'sէթ. —արաբ.
معد meded «օգնութիւն. aide, secours».

*Մէրամ Պ., մորմոմ Վ. «նպատակ. but, intention».—
արաբ. مرام meram.

Մէրամէթ Պ., մորմոմթ Վ. «նորոգութիւն. répara-
tion».—թրք. مرامت meramet—արաբ. مرمت meremmet.

Մէրաս Պ., միրաս Վ. «ժառանգութիւն. héritage».—
արաբ. ميراث miras.

Մէրապլէտի Գ., միրապլէտի Վ. «*ժառանգութիւն ըստացած*». héritier, qui a hérité». *փոխաբերաբար «շուայլ, զեղխ»*.==*թրք.* میراث یدی miras-yedi.

Մէրհամէթ Գ., մորհոմոթ Վ. «*գթութիւն*». pitié». == *արաբ.* مرحمت merhamet.

Մէրհամէթլի Գ., մորհոմոթլի Վ. «*գթոտ, գթասիրտ*». compatissant».==*թրք.* مرحمتلى merhametli.

Մէրհամէթսիզ «*անգութ*». sans pitié, cruel». == *թրք.* مرحمتسى merhametsiz.

Մէրհան Գ., մորոյմն Ղ., մրոյմն Վ. «*բուստ*». corail». == *արաբ.* مرجان merjan.

Մէրհիմէկ «*ոսպ*». lentille».==*արաբ.* مرجك merjumeck.

Մէքիք Գ., մո'ւֆուք Ղ., մրէյիւֆ Վ. «*կկոց, բարաբ*». navette».==*թրք.* ميكه mekik.

Մէօհիւր Վ. Ղ., մէօհր Վ. «*կնիք*». sceau». == *պրս.* مهر mühr, möhr, möhür.

Մէօհիւրլէմիւ ընել Գ., մէօհիւրլոմիւ անել Վ., մէօհրել, մօհրել Գ. «*կնիք զարնել, կնքել*». cacheter». == *թրք.* مهرlemek möhürlemek.

Մէօհլէթ Ն., մէօհլոթ Ղ., մէօյիլոթ Վ. «*պայմանաժամ, ժամանակամիջոց*». délai». մէօհլէթ տալ «*ժամանակ տալ*». donner le délai».==*արաբ.* مهلت mühlet.

†Մէճեսա «*արտաքնոց*». commodités».==*արաբ.* ممسا memša.

Մըզրախ Ն., մըզրաղ Վ. «*նիզակ*». pique, lance». == *արաբ.* مزراق mēzrak.

Մըզմըզ Գ. «*գանդաղ, տնտնացող*». lambin», Վ. «*կծծի*». avare». մըզմըզալ Գ. «*գանդաղիլ, տնտնալ, բան մը կամաց ընել*». lambiner».==*թրք.* مزمز mēzmēz.

Մըլխայընի «*մատանիի ակը գամոզ արհեստաւոր-սակերիչ*». orfèvre qui fixe le chaton».==*թրք.* مصلحجي mēxlayeje.

Մըլխասըզ Գ., միլխասըզ Վ. «*մագնիս*». aimant». == *թրք.* مغناطيس mēknaṭas==*յուն.* μαγνήτης.

Մըլխսար Գ., մուլխսար Վ. «*թաղապետ*». préposé de quartier».==*արաբ.* مختار muxtar.

Մընսրուել Պ., մոսոել Ն., մունսոել Վ. «կեղտոտել. salir». մնսոութիւն «կեղտոտութիւն. saleté. 2. (քաղաքավար լեզուով) կղկղանք. merde».—պրս. مردار mürdar.

Մըսխալ Վ. Ղ. «1¹/₂ տրամ, ծանրութեան չափ. une dirhem et demie».—արաբ. مئقال mēskal.

Մի՞ աւելորդ մասնիկ որ կը դրուի հարցական բայերու ծայրը. suffixe d'interrogation. օր. ըսի՛ր մի. չե՛մ մի բերե՛ր. կ'ուսե՛ր կոր մի.—թրք. می mē, mi.

Միթյա Պ., մուդյա Վ. «սլականջ. moule».—թրք. مديه midya=յուն.

Միլ «առանցք. axe» Պ., «մղոն. mille, lieue» Պ., «երկաթեայ հաստ ասեղ. aiguille à passer» Վ. Ղ. Ն. =արաբ. ميل mil.

*Միլայիմ Վ. «մեղմ, կակուղ բնութեամբ. doux, mou». օր. միլայիմ մարդ է. փոխաբերաբար փոքր միլայիմ է. =արաբ. ملایم mülāyim.

Միլլէթ Ն., միլլոթ Ղ., միլմթ Վ. «ազգ. nation».—արաբ. ملت millet.

Միճազ «առողջութիւն. santé».—արաբ. مزاج miza].

Միճազսըզ «վատառողջ, տկար, հիւանդ. indisposé, faible».—թրք. مزاجسى miza]söz.

Միյաննի «միջնորդ. courtier, négociateur».—թրք. میانچی miyanç].

Միյան ֆէօֆի «մատուտակ. réglisse».—թրք. میان کوی miyan köki=պրս. بیان biyan.

Միյալ Ն., միա՛ու Վ., միա՛վիւ Ղ. «կատուի մլաւիւն. miaulement de chat».—թրք. میاو miyav=իտալ. miau.

†Միճասիպէթ «վերաբերութիւն. rapport. 2. յարաբերութիւն. relation. 3. պատշաճութիւն. convenance».—օր. ինձի ի՞նչ միճասիպէթ «ինձ ի՞նչ վերաբերութիւն ունի, իմ գործս չէ. cela ne me regarde pas». գալղ միճասիպէթ եղաւ.—արաբ. مناسب münasebet.

*Միճասիպէթսիզ «անպատշաճ, անպատեհ, գէշ. in-

convenant, inopportun, mauvais». — թրք. مناسب münasebetsiz.

Մինարէ Գ., մինարա Վ. «մզկիթի աշտարակ. minaret». — արաբ. منارة minare.

Մինէ Գ., մինմ Վ. «կիտուածանկար. émail». — թրք. مینه mine — սրս. مينا mina.

Մինէլի Գ., մինէլի Վ. «կիտուածներով նկարուն, զարդարուած. émaillé». — թրք. مینلی mineli.

Մինէնի Գ., մինէնի Վ. «կիտուածներով նկարող արհեստասոր. émailleur». — թրք. مینهچی mineçi.

†Մինէննիպ «աստղաբաշխ. astrologue, astronome». — արաբ. منجم münejjim.

Մինթան Գ., մինթանա Վ. «տեսակ մը երկար զգեստ. manteau long». — թրք. مانتان mintan — սրս. نيمتن nimten.

Մինի մինի «փզր, մանտրոնիկ, սիրուն. mignon, petite». — թրք. ميني ميني mini mini.

Միննէք Ն., միննոք Ն., մունոք Վ. «երախտիք. bien-fait». — արաբ. مننت minnet.

Մինսէր Գ., մինսար Ն., մինդոմ Վ. «տապաստակ, ակուճի մաշկեայ. լաթէ կտրուած տափակ և բարակ բարձ. վրան նստելու համար. matelas». — թրք. مندر minder.

*Միջո «գինեպանի ևլն. բով ծառայող մանչ. mousse». — թրք. میجو miço — իտալ. mozzo.

Միսաճիր Ն., միսաճրէ Վ. «հիւր. hôte». — արաբ. مسافر müsafir.

Միսիր «եգիպտացորեն. mais, blé de Turquie». — արաբ. مصر mäsär «եգիպտոս. Egypte», որ թրքերէնի մէջ առած է նաև այս նշանակութիւնը.

Միսիր պոչայ Գ., միսիր պոչայս Ն. «խորված եգիպտացորեն. mais rôti». — թրք. مصر بنداى mäsär buğdaye՝ բաւայի «եգիպտոսի ցորեն. blé d'Egypte».

Միսկ «մուշկ. muse». — արաբ. مسك risk — սրս. مشك mäsäk.

Միսկէք «մշկահոտ խաղող. muscat». — թրք. مسك misket.

Միսկին *«անպիտան, կեղտոտ»*. sal, malpropre, dégoûtant». = *արաբ.* مسكين miskin.

Միսե Պ., միդոմ Վ. *«ստամոքս»*. estomac». = *արաբ.* معدة mide.

Միսիրի *«տեսակ մը փոքրակազմ՝ ձի»*. bidet». = *թրք.* مدلی midilli.

*Միւզէվիր *«զրպարտիչ, բռու, խօսք խառնող»*. calomniateur». = *արաբ.* مزور müzevvir.

*Միւթալիս *«կախեալ, վերաբերեալ, յարմար»*. dépendant, relatif, convenant, concernant». Քեզի միւթալիս բան չէ. = *արաբ.* متعلق müteallik.

†Միւթէվլլի *«հոգաբարձու»*. administrateur». *ամիրայական ժամանակի բառ է, որ Ազգային Սահմանադրութեան հաստատութեամբ փոխանակուած է հոգաբարձու ձևով.* = *արաբ.* متولی mütevelli.

Միւժսէ Պ., մուժդոմ Վ. *«աւետիս»*. bonne nouvelle». = *պրս.* مزده müzde.

Միւժսէլիս Պ., մուժդոմլը Վ. *«աւետիս մը առաջին անգամ բերողին տրուած վարձք»*. récompense donnée au porteur d'une bonne nouvelle». = *թրք.* مزدەلك müzdelik.

*Միւխսան Պ., մուխթաջ Վ., միւհսուջ Ղ. *«կարօտ»*. nécessaires». = *արաբ.* محتاج muhtaj.

Միւհէնցիս Պ., մոհոմնդիզ, մորմոնդիզ Վ. *«երկրաչափ»*. ingénieur». = *արաբ.* مهندس mühendis.

*Միւհլիզ Պ., մըլիլիզ Վ. *«անանկ»*. banqueroutier». = *արաբ.* مفلس müflis.

*Միւնէճէր *«գոհար, ակնեղէն»*. bijouterie». = *արաբ.* مجوهر müjevher.

*Միւմփին Պ., միւմփին Վ. *«կարելիութիւն»*. possibilité». = *արաբ.* ممكن мүмкін *«կարելի»*.

*Միւլէվլէ *«երկմիտ, խառնակ, չփոթ»*. embrouillé, confus, incertain, irrésolu». = *արաբ.* مشوش müševeš.

*Միւլէսէրի Պ., մուլթոմրի Վ., միւլէսմրի Վ., մուլէսէրի Ն. *«յաճախորդ»*. client». = *արաբ.* مشتری müšteri.

Միսսապէք «քաղցր և մտերմական խօսակցութիւն, ընկերակցութիւն. *compagnie, conversation amicale*».—*արաբ.* مصاحبت *müsaahabet*.

Միսիւպէք Պ., միսիւբոթ Վ. «անպիտան, չար. *méchant, mauvais*».—*արաբ.* مصيبت *musibet* «սիրտնալք. *malheur, adversité*», որ թուրքերէնի մէջ առած է նաև այս նշանակութիւնը:

Միսիր Վ. «տեսուչ. *directeur*».—*արաբ.* مدير *müdir*.

Միւրէկէկայ Պ., մուրմֆյոթ Վ. Ն., միւրէկայ, միւրէֆէկ Ն. «թանաք. *encre*».—*արաբ.* مركب *müreккеb*.

Միւրվէր «թանթրաւենի. *sureau*».—*թրք.* مورو *mürver*.

Միւրսիւմ «տեսակ մը սև և մանր սալոր. *espèce de petite prune noire*».—*թրք.* مردوم *mürdüm*.

Մուզիֆա Ն., մուզիկա Վ. «նուագածութիւն. *musique*».—*արաբ.* موسيقه *musika* — արաբացեալ խտալ. *musica* ձևէն:

Մո'թլախ Վ., մո'թլախա Պ., մրթլախ Ն. «անպատճառ. *en tous cas*».—*արաբ.* مطلق *mutlak* «բացարձակ. *absolu*. 2. (թրքական գործածութեամբ) անպատճառ. *en tous cas*», مطلقا *mutlaka* «անպատճառ. *en tous cas*».

Մութվախ Պ., մութբոխ Վ. «խոհանոց. *cuisine*».—*արաբ.* مطبخ *mathbax*.

Մուխալլիս «խեղկատակ, հոպիտ. *bouffon*».—*արաբ.* مقاد *mukallid*.

Մուխայէթ Պ., մուխայթ Ն., մույոթ Վ. «հոգածու, ուշադիր. *soigneux, attentif*». մուխայէթ կենալ «զգուշանալ. *se méfier*».—*արաբ.* مقيد *mukayyed*.

Մուխայէթլի Պ., մուխայթլը Ն. «հոգածու, ուշադիր. *soigneux, attentif*».—*թրք.* مقيدلى *mukayyedli*.

Մուխայէթսիզ Պ., մուխայթսըզ Ն. «անհոգ, անուշադիր. *inattentif*».—*թրք.* مقيدسىز *mukayyedsiz*.

Մուխավա Պ., մուկավա Վ. «խաւաքարտ. *carton*».—*թրք.* مقوا *mukava*—*արաբ.* مقوى *mukavva*.

Մուխուժնի «հետամուտ, հետաքնին, հետախոյզ. curieux».—**թրք.** و قو جی vukuffə.

Մուհակկէմէ «դատարան. tribunal. 2. հարցաքննութիւն. դատարանի մէջ. interrogatoire».—**արաբ.** محاكمة muhakeme «դատ, դատաստան. judgement», محکمه mahkeme «դատարան. tribunal».

*Մուհապէթ Ն. «սէր, բարեկամութիւն. bonne amitié».—**արաբ.** محبة mehabbet.

*Մուհապէթլի Ն. «իրարու հետ սիրով, բարեկամ. ami, intime».—**թրք.** محبتلى mehabbetli.

*Մուհապէթսիզ «իրարու հետ ոչ սիրով. ennemi».—**թրք.** محبتسى mehabbetsiz.

Մունսառ Պ., մունդուռ Վ., մուդառ Ղ., մուռսառ Ն. «կեղտոտ, աղտոտ. sale, malpropre».—**պրս.** مردار mürdar.

Մուււսայա Վ. «մովլաթ, մոմչոր. toile cirée».—**արաբ.** مشع mûşemma.

Մուււսուլա Պ., մււսուլա Ն. «զղեար. nèfle».—**թրք.** موشمول muşmula—**յուն.** μέσπικον.

Մուււսա Պ., մուււսի Ղ. «կռուփ, բռունցք. poing, coup de poing».—**թրք.** مشت mušta—**պրս.** مشت mûşt.

Մուլիմա «բարեկենդանի դիմակաւոր. masqué. 2. դիմակ. masquée».—**թրք.** muçma—**իտալ.** ?

Մուսանսարա Պ., մուսուդուր Վ. «սենեակի մէջ դուրս ելած անշարժ պահարաններու զերեկի բաց մասը. պահուած է միայն մուսանսարան հանել տնին մէջ՝ որ հոմանիշ է ծանօթ եզր դամակիք քով քաքիլ առածին, այսինքն «դիւրին բան մը խիստ դժուարացներ».—**թրք.** موصندره musandara «մեծ պահարան. grande armoire».

Մուսաֆա Պ. «կերակուր մըն է. ծեծած միտով պատինճան. espèce de mets».

Մուսլուխ Պ., մուսլուղ Վ. «ծորակ. robinet».—**արաբ.** موصول musluk.

Մուսաֆախ «արժանաւոր, արժանի. digne».—**մուսանսախ** էր աս պատիժիմ.—**արաբ.** مستحق müstehak.

*Մուսարա «կեղծաւոր, նենգաւոր. fourbe, rusé».—արաբ. مدارا müdara «կեղծաւորութիւն. dissimulation».

Մուրաւս ն., մուրազ, մուրադ Վ., Ն. «մտադրութիւն, իղձ, նպատակ. but, intention, vœu, désir».—արաբ. مراد mürad.

†Մուրքաւս «դաժան, բռնաբարոյ. farouche, cruel».—արաբ. مرتد mürtedd «կրօնափոխ. renégat, apostat».

Մօլա «մի քիչ հանգիստ առնել՝ յետոյ գործը շարունակելու համար (մանաւանդ բեռնակիրներու լեզուով). se reposer un peu».—թրք. موله mola—իտալ. mollare «հանգչել, դադարիլ. se reposer, cesser».

Մօլա քաւի «այն մեծ քարը՝ որուն վրայ բեռնակիրն իր բեռը դնելով յոգնութիւն կ'առնէ. հանգստաքար. reposoir».—թրք. موله طاشی mola taş.

Մօլլա Ն., մէլլոյմ Վ. «մահմետական սպիտակ փաթեթացով կրօնաւոր. prêtre turc, curé».—թրք. من monla—արաբ. ولا مولى mevla, müvella.

Մօլօզ Վ. «փլատակի մնացորդ քարի կտորներ. décombres».—թրք. مولوز molöz.

Մօմյա Պ., մօմյա Վ. «զմուսեալ դի. momie».—արաբ. موميا mumya.

†Մօմսմի Պ., մօմսմի Վ. «աշտանակ. chandelle».—պրս. مومدان mumdan.

Մօն Վ. «մութ կապոյտ, մանիշակագոյն. livide, bleu foncé».—թրք. مور mor.

Մօնաքք «մթննալ, բալ, մշուշ. assombrissement, bronillard, pâleté».—թրք. مورارتی morarte.

*Մօնաւմիշ ըլլալ «կապուտնալ. devenir bleu. 2. մթննալ, նսեմանալ. s'assombrir».—թրք. مورارمق morarmak.

Մօնուլիա Պ., մօնուրքա Վ. «քմականակ, ջուր խմելու թիթեղեայ աման. gobelet».—արաբ. مشرب mešrebe.

Մօսնուրա, մօսնաւ Պ., մօսնուրա Վ. «նմոյշ (փորձի համար ի ջոյց դրուած կամ որուած նիւթ). échantillon».—թրք. موستره mostra—իտալ. mostra.

Uosui Գ., մօդա Վ. (Դ., մօս ին.) *անորաձևութիւն*. mode». = Թրք. *مودا* moda = Իտալ. *moda*.

Uoshusrua *կանանց զգեստներու դերձակուհի*. modiste». = Թրք. *modistra* = Իտալ. *modista*.

3.

Յա ն. Վ. Դ. *կամ*. ou. 2. *թէ որ*. si, quand». Յա ա-սանկ է, յա անանկ *կամ այսպէս է, կամ այնպէս*. = Թրք. *یا* ya.

*Յա, յամ Վ. *հապա՛ւ*. certes». = Թրք. *یا* ya.

†Յազրիս *մեղք, ավաճա*. hélas!» = Թրք. *یازق* կամ *یازق* yazək.

*Յազրնի Գ., յաժջի Վ. *գրագիր, քարտուղար*. secrétaire». = Թրք. *یازجی* yazəjə.

Յազլրիս *ամառնային*. d'été. 2. *ամարանոց*. habitation d'été». = Թրք. *یازلک* yazlək.

Յազմա Վ. *ծաղկանկար վարչամակ*. toile peinte». = Թրք. *یازما* yazma.

†Յաթախ ն., յաթաղ Դ. Վ. *անկողին*. lit». *այժմ գործածական է միայն հոմանիշ* Թրք. *stocէկ* ձևը. = Թրք. *یاتاق* կամ *یتاق* yatak.

†Յալախ ն. *գուռ. անասուններու համար ջուր խմելու աւազան*. abreuvoir, bassin». = Թրք. *یالاق* yalak.

*Յալապ յալապ *փայլ ի փայլ, շողողուն*. brillant». = Թրք. *یالاب یالاب* yalab yalab.

Յալը *ծովեզր*. bord de mer. 2. *ծովեզրեայ տուն*. maison au bord de mer». = Թրք. *یالی* yalə.

Յալընխաթ *պարզ, մէկ տակ ունեցող (կօշիկ, ծաղիկ ևլն)*. simple». = Թրք. *یالینکات* yalənkət.

Յալվար ըլլալ Վ. Դ., յալվարմիւ ըլլալ Վ. Գ., յալվար յախար ըլլալ Գ., յալվար յէխա ինիլ Դ. *աղաչել, պա-*

դատիլ. supplier». = Թրք. يالوارمق yalvarmaq, ياقارمق yakarmak «աղաչել, պաղատիլ».

Յալսըզ ն., յալդուզ վ. «ոսկի կամ արծաթ դրուազ. dorure». = Թրք. يالديز yaldəz.

Յալսըզլը ն., յալդուզլի վ. «ոսկի կամ արծաթ դրուազներով զարդարուած. doré». = Թրք. يالديزلي yaldəzli.

Յալսըզնի Գ., յալդուզջի վ. «ոսկի կամ արծաթ դրուազներով զարդարող. doreur». = Թրք. يالديزجي yaldəzji.

Յախա ն. վ., յէխա Ղ. «օձիք. collet». = Թրք. ياقا yaka.

Յախալամիւս ընել ն. վ., յէխալամիւս անել Ղ. «օձիքէն բռնել. saisir, attraper». = Թրք. ياقالمق yakalamak.

Յախը Գ., յախու վ. Ղ., յախի ն. «խարան. cantère». = Թրք. ياقى yakə.

*Յախըրիս «վայել, վայելչութիւն. convenance, convenable». = Թրք. ياقيشق yakeşək.

*Յախըրիսը «վայելուչ, բարեձև, գեղեցիկ. gracieux, beau». = Թրք. ياقيشقلى yakeşəklə.

*Յախըրիսըզ «անվայել, տգեղ, դէշ հագուած. inconvenient, mal mise». = Թրք. ياقيشقسز yakeşəksəz.

Յախուս Գ., յաղուք վ. Ղ. «յակինթ քարը. rubis». = պրս. ياقوت yakut.

Յախոս Գ., յախոդ վ. «կամ թէ. ou bien». = պրս. ياخود yaxod.

Յածծը Գ., յասի վ. «արևմայրէն 2 ժամ յետոյ մըզկիթի վրայ կարդացուած աղօթքը. appel à la prière de nuit». = Թրք. ياتسو yatsu, ياتسى yatsə.

Յաննի ն., յաինի Ղ. վ. «խարկած սոխով և ձէթով եփած լուբիա. haricot à l'oignon et à l'huile». = պրս. يخنى yaxni «մսախառն կերակուր. ragoût».

*Յաղ «իւղ (ձէթ, ճարպ ևն.). huile, graisse». = Թրք. ياغ yağ. Թուրքերէն բառը փոխառեալ է հայերէն եղ ձևէն և յետոյ իր փոխուած ձևով վերադարձած է հայերէնի.

Յաղըռ ն. «կեղ. կաշին քերթուած վէրք. ulcère, plaie». = Թրք. ياعر ياعير yagər.

*Յաղըր Պ., յաղլի Վ. *«իւզալից, իւղով եփած»*. plein d'huile ou de beurre. 2. *իւղոտ, իւզառած, կեղտոտ»*. sal, malpropre», յաղըր Ն. *գրիթ»*. gâteau».—*թրք.* yağlı yağlə.

†Յաղըրխ Ն., յաղըրէի, աղուի Ղ., ալնախ Վ. *«թաշկինակ»*. mouchoir». Նոր-Նախիջևանի բարբառով կը նշանակէ *«հարսանեաց թաշկինակ»*. mouchoir de nocces». *խակ Պոլիս այժմ ունի միայն մանիշիկ»*. —*թրք.* yağlak.

*Յաղըրց Պ., յալըրց Ն., յալնից Վ. *«սխալ (զոյ. և սծ.)»*. faux, erreur».—*թրք.* yanlış yanlış.

Յաղնի *«խիզ կամ ձէթ ծախող»*. marchand d'huile».—*թրք.* yağcı yağçı.

Յաղմա Վ. *«աւար»*. pillage, butin».—*պրս.* yağma.

Յաղմուրլուի Պ., յամուրլուի Վ. *«անձրեւնոց (զգեսաք)»*. manteau pour la pluie».—*թրք.* yağmurluk.

Յաղ-սէլ *կրկնականն է վերի յաղ բառին և կուգայ թրք. yağ «խիզ» և արաբ. سيل sel «հեղեղ» բառերէն»*. օր. աս կերակուրին յաղը-սէլը վոր է:

*Յամա *«կարկառան»*. raccommodge».—*թրք.* yama.

†Յամախ *«օգնական»*. aide».—*թրք.* yamak.

*Յամփաւրի *«ծաւռ, խտորնակ»*. de côté».—*թրք.* yanbırı yanpurı.

Յայ Ն. Վ. *«աղեղ»*. arc».—*թրք.* yay.

*Յայան Ն. Վ. *«հետիտն»*. à pied».—*թրք.* yayan.

*Յայըլից ըլլալ *«տարածաւիլ»*. se propager, être étendu».—*թրք.* yayılmak.

Յայըն *«ծածան ձուկը»*. espèce de poisson».—*թրք.* yayın.

Յայա Պ., յէյաղ Ղ. *«արօտավայր, աղարակ»*. pâturage, ferme». *«խաւարերարար ձեռ, լայն, ընդարձակ»*. large, vaste». օր. յայլա սուգա մը ունի.—*թրք.* yayla.

Յայը *«զօպանակաւոր»*. à ressort».—*թրք.* yaylı.

Յայդառա Պ., հայկառա Վ. *«աղաղակ, գոչիւն»*. criail-lerie, cri».—*թրք.* yaygara.

Յայդառանի Պ., հայկառացի Վ. *«միշտ աղաղակող, ճշող»*. criard».—*թրք.* yaygaraşı.

Յայմանի «մանրափաճառ. brocanteur». = Թրք. يايماجي yaymajə.

*Յայմիւ ընել «տարածել. étendre». = Թրք. يايماق yaymak.

*Յանախ «այտ. jone». = Թրք. ياناق yanak.

†Յանաւմա Պ. «մանչ, պարտիզպանի ծառայ. domestique d'un jardinier», Ն. «քովը. à côté de». = Թրք. ياناشما yanaşma.

*Յանաւմիւ ըլլալ Վ. Ն. «մտենալ (մտնաւանդ չողենաւին՝ նաւամատոյցին մտենալը). aborder». = Թրք. ياناشماق yanaşmak.

Յանրխ «սրտակէզ, սիրտն աչրած, վշտագին. qui a le cœur brisé, navré. 2. սրտակէզ, սիրտ աչրող, մեխամաղձ (ձայնի և եղանակի համար կ'ըսուի). (voix) qui navre, mélancolique». = Թրք. ياناق yanək.

*Յանի Պ., յմնի Վ. Ն. «այսինքն. c'est-à-dire». = արաբ. ياني yani.

†Յանկուն յանկուն «ծուռ ծուռ (քաբելու համար). qui marche à travers». = Թրք. يانغابوج yangabuɟ.

Յանֆէսէնի Պ., յանֆյտըջի Վ. «քոսկահատ. coupe-bourse». = Թրք. يان كسيجي yan kesiji, որ կ'ստուգաբանուի «կողը (կողի գրպանը) կտրող. qui coupe le côté», բայց ժողովրդական ստուգաբանութեամբ համարուած է ֆէսէ «քոսակ. bourse» բառէն և ըստ այնմ վերածուած է յանֆէսէնի ձևին.

†Յաւա «կեցցէ. bravo! vive!» = Թրք. ياشا կամ ياشا yaşa.

Յաւմախ Պ., յաւմաղ Վ. «տաճիկ կանանց երեսի քողը. voile de femmes turques». = Թրք. ياشماق yaşmak.

Յապան «ամայի, անմարդաբնակ տեղ. désert, lieu inhabité. 2. վայրի (գոյականներու հետ). sauvage». որ յապանը չենք «լեռը չենք». յապան արմուսի «վայրի տանձ». յապան էէլի «յիւ, վայրի էջ». = պրս. يابان yaban.

Յապանի Ն. Վ. «վայրենի. sauvage». = պրս. ياباني yabani.

*Յապանցի «տար. étranger».—**թրք.** yabancı yabanjə.

*Յառամազ Վ. «անառակ, անհանգարտ (տղայ)». méchant, malin».—**թրք.** yaramaz.

*Յառլմի՛ս ըլլալ «հեղքուիլ. se fendre, être coupé en deux».—**թրք.** yarəlmək.

*Յառլիս «հեղքուած, պատռած. fendu, coupé en deux».—**թրք.** yarək.

Յառմա «մէջտեղէն հեղքուող (դեղձ). pêche qui se fend facilement en deux».—**թրք.** yarma.

*Յառմի՛ս ընել «հեղքել. fendre, couper en deux».—**թրք.** yarmak.

Յասախ Պ., յասաղ Վ. «արգիլեալ. défendu». յասախ է «արգիլեալ է. il est défendu».—**թրք.** yasag կամ یاساق yasak.

Յասախնի «բարապան. [huissier]».—**թրք.** yasakçı ya-sakjə.

Յասէմի «յասմիկ. jasmin».—**պրս.** yasemin.

Յասը «տափակ. plat».—**թրք.** yasə.

*Յասլանմի՛ս ըլլալ Պ., յասսամի՛ս ըլլալ Ն. «կռթնիլ, յենուլ. s'appuyer».—**թրք.** yasdanmak.

*Յավան «անիւղ. ճարպ չունեցած. maigre. 2. անհամ. fade». յավան միս, կերակուր.—**թրք.** yavan.

*Յավա՛ս «նորահնար տեսակ մը թեթե ծխախոտ. es-pèce de tabac». բառս աւելի գործածական է Ղարաբաղի, Վանի բարբառներուն մէջ և այլուր, ուր պահած է նաև իր իսկական «մեղմ, կամաց, հանգարտ. doux, doucement» նշանակութիւնը.—**թրք.** yavaş կամ یavaş «մեղմ, կամաց, հանգարտ. doux, doucement, lentement».

Յավու՛սի Պ., յահուդի Վ. «հրեայ. juif».—**արաբ.** yahudi.

*Յավրի, յավրու Վ. «ձառ. petit d'un animal». յավրիս, յավրուս, յավրում, յավրիմ «զաւակս, սիրելիս, բնօրյշս. mon petit, mon cher, mon enfant».—**թրք.** yavru «ձառ. petit d'un animal».

Յաւսէս Պ., յաւսէզ Ն. «հաւքաշ, ջնաղ. fourchette (os).
2. ասով բռնուած գրաւը. pari fait avec la fourchette d'une
poule».—**Թրք.** يادس yades=**պրս.** يادست yadest.

Յար Վ. Ն. «սիրուհի. amante». Պօլսոյ բարբառին մէջ
գործածական չէ.—**պրս.** يار yar.

Յարա Ն. Վ. Ն. «վէրք. blessure, plaie». = **Թրք.** يار
yara.

Յարալամիւս ընել Վ. «վիրաւորել, վէրք բանալ. bles-
ser».—**Թրք.** يارلامق yaralamak.

Յարալը Պ., յարալու Ն. Վ. «վիրաւորեալ. blessé». =
Թրք. يارلو yaralu կամ يارلى yaralə.

Յարամիւս ըլլալ Վ. «օգտակար ըլլալ, բանի պէտք
գալ. être utile, servir à».—**Թրք.** يارامق yaramak.

†Յարան «ընկեր, մտերիմ. ami, camarade, compagnon».
= **Թրք.** ياران yaran.

Յարար Վ. «օգտակար, պիտանացու. utile». բանի յա-
րար բան է.—**Թրք.** يارار yarar.

Յարափէրէ Պ., յարափորմ Վ., յարալը-փէրէլի Պ. «բո-
լորովին լի վէրքերով. tout blessé».—**Թրք.** ياره ياره
yara pere.

Յարը «մրցում. rivalité, concours».—**Թրք.** يارش yarəş.

†Յարսախ Պ., յարսաղ Վ. «օգնական. assistant, aide».
= **Թրք.** يارداق yardak.

Յարսըմ Ն., յարդում Վ. «օգնութիւն. aide, secours».
= **Թրք.** ياردم yardəm.

Յարսըմնի Ն., յարդումջի Վ. «օգնական. aide, assis-
tant».—**Թրք.** ياردمجي yardəmçə.

†Յափաղի Ն. «բուրդ, գեղմ. laine».—**Թրք.** ياپاغى
yapağə.

Յափըխան Ն. «կաշուն խոտ մը. ապակեխոտ. parié-
taire», Ն. «սուինձ. colle forte».—**Թրք.** ياپاشقان
yapəşkan.

*Յափըսմիւս ըլլալ «կաշիւ. se coller». = **Թրք.** ياپشمق
yapəşmak.

*Յափըսըմիւս ընել «կաշնել. coller». = **Թրք.** ياپشدرمق
yapəşdərmak.

*Յափմա Վ. *չինծու, կեղծ*. artificiel, faux. 2. *սուտ*. faux. = թրք. *yalma*.

Յափու Վ. *չէնքի շինութիւն*. construction. 2. *նորոգութիւն*. réparation. 3. *կիսաշէն շէնք*. bâtiment en train de construire. = թրք. *yapu*.

*Յափուննա Վ., յափունջի Ղ. *եբիճաղ, այծի մազով շինուած տեսակ մը վերարկու*. caban. = թրք. *yapənja*.

Յափրախ Ն., ափրաղ Վ. *տերև*. feuille. 2. *խաղողի տերև*. feuille de vigne. = թրք. *yaprak*.

Յափրախլանմիւս ըլլալ *տերև արձակել*. pousser des feuilles. = թրք. *yapraklanmak*.

*Յէթիկ *հասուկ, հասուն (տարիքի համար)*. majeur. = թրք. *yetik*.

†Յէթիմ Վ. Ղ. *որք*. orphelin. = արաբ. *yetim*.

†Յէթիհր *բաւական է*. assez, c'est assez. = թրք. *yetişur*.

Յէքսիւս Վ. Ն. *եօթանասուն*. soixante-dix. = թրք. *yetmiş*.

Յէլ *յողացաւ*. rhumatisme. = թրք. *yel*.

Յէլէկ Պ., յէլոցլ Վ. *տակի բաճկոնակ*. gilet. = թրք. *yelek*.

Յէլ խօվան Պ., յէլկավան Վ. *ժամացոյցի սլաք*. aiguille d'horloge. = թրք. *yel kovane*.

Յէլ *սէլիւֆէնի հողմաղաց*. moulin à vent. = թրք. *yel devirmeni*.

Յէլէն Պ., յէլյոն Վ. *առադաստ*. voile de vaisseaux. = թրք. *yelken*.

Յէլէնլի Պ., յէլյոնլի Վ. *առադաստաւոր*. à voiles. = թրք. *yelkenli*.

*Յէկէն Պ., յէգյոն Վ. *եղբորորդի, քեռորդի*. neveu. = թրք. *yegen*.

*Յէմ Ն. Վ. Ղ. *թռչունի, անասունի կեր, ուտելիք*. nourriture d'un animal. 2. *ձկան խայծ*. abait. = թրք. *yem*.

*Յէմէնի Գ., յոմեմնի Վ. «հողաթափ. soulier». = թրք. يمني yemeni.

Յէմիւս Ն. Վ. «պտուղ. fruit», Ղ. «սեխ. melon», յէմէ-
ղէն Ղ. «մրգեղէն. fruits». = թրք. يemiş yemiş «պտուղ.
fruit».

Յէմիւսնի «պտղավաճառ. fruitier». = թրք. يemişçi yemişçi.

Յէմիլիս «մսուր. mangeoir». = թրք. يەملىك yemlik.

Յէմ յէրի «միշտ օգուտ քաղելու մարդ. personne à
profiter». = թրք. يەم یري yem yeri.

Յէնկէ Գ., յանկա Ն. «եղբոր կին, հօրեղբոր կին. femme
de l'oncle». = թրք. يەنگە yenge.

Յէնմիւս ըլլալ «յաղթուիլ, խաղի մէջ տարուիլ. per-
dre le jeu». = թրք. يەنمەك yenmek.

*Յէնյէսիւսիւս ըլլալ «տեղաւորուիլ. s'installer». = թրք. يەرلەشمەك yerleşmek.

*Յէնյէսիւսիւս ընել «տեղաւորել. installer. 2. զար-
նել. frapper, donner un coup». = թրք. يەرلەشدirmek yerleşdirmek.

Յէնյի «հաստատուն. fixe. 2. բնիկ. indigène». = թրք. يەرلى yerli կամ يەرلى yerli.

Յէսիր Վ. Ղ., յէսր Ն. «գերի. captif, esclave». = արաբ. عسير esir.

Յէսէկ Ն., յէդմֆյ Վ. «պահստի բան. chose gardée
comme en réserve». = թրք. يەدەك yedek.

Յէսէկ փաշէլ «նաւակը ցամաքին վրայէն չուանով քա-
շելով ուժեղ հոսանքէն անցընել. remorque». = թրք. يەدەك yedek.

Յէսէֆնի «նաւաքարշ, ետէկ քաշող արհեստաւոր. re-
morqueur». = թրք. يەدەكچى yedekçi.

Յէ'ր էլմասի Գ., յէրալմասի Ն. «գետնախնձոր. pomme
de terre». = թրք. يەر الماسى yer elması.

Յէ'ր սրջանի «խլուրդ. taupes». = թրք. يەر سىچانى yer
səcanı.

Յըլանիսափի «օձապտոյտ, մանուշափայտ. serpenté,
tortueux». = թրք. يەلانكافى yelankavi.

Յըլանըրխ ն. «օձաքաւ. érésipèle», յըլանըրխնի «օձաքաւը դարմանող կախարդ-բժիշկ».—**Թրք.** يلانچق yelanjək, يلانچقى yelanjəkjə.

†Յըլըրխ «տարեկան. annuel».—**Թրք.** يللک yəllək.

*Յըլըրխնի «սպասաւոր, սպասուհի. serviteur, servante».—**Թրք.** يللچى yəlləkjə.

*Յըլսըզ Պ. «աստղ. étoile, astre», Պ. Վ. «զարդի մէջ աստղ. étoile en ornements».—**Թրք.** يلدیز yəldəz.

Յըլսըրըմ Պ. «կայծակ. foudre», ըլսըրըմ Ն. «կայծակ. foudre. 2. ճարպիկ. habile».—**Թրք.** يلدیرم yəldərem «կայծակ. foudre».

Յըղըն ն. «դէզ. tas».—**Թրք.** يغبين yəğən.

Յըղընթը «դէզ. tas».—**Թրք.** يغبنتى yəğəntə.

Յըղընել «դիզել. entasser».—**Թրք.** يغمق yəğmak բառէն հայածէ ածանցմամբ.

Յըպըրխ Պ., իբրեղ Վ. «շունիճ. aiguillère».—**արաբ.** ابرق əbrək.

Յըռթման Պ. «զգեստի վրայ յատկապէս շինուած ճեղք. օր. վզին ետևը, տափատին առջևը ևլն. fente d'une chemise etc.», յէրթմազ Վ. «նոյն նշ. même sign.», յօրման ն. «վարտիքին առջևի ճեղքը. fente de caleçon».—**Թրք.** يرتماچ yərtmaç.

*Յիւզի իւօյի «բերանսիվայր, երեսի վրայ. renversé».—**Թրք.** يوزىكوي yüzi koyu.

Յիւզմիւ ըլլալ «լողալ. nager».—**Թրք.** يوزمک yüzmek.

*Յիւզպաշի Վ. «հարիւրապետ. capitaine».—**Թրք.** يوزباشى yüz başə.

Յիւնիփէյի Պ., յունիփոզյի Վ. «բրդէ գունաւոր հասաթիւ. fil de laine coloré».—**Թրք.** يون اipeyi.

*Յիւրէկ «ոչխարի սիրտ. cœur du mouton». օր. քախըմ մը նիյէր առի, յիւրէկը վրան.—**Թրք.** يورك yürek «սիրտ».

Յիւֆ Պ., յուֆ ն. «բեռ. fardeau. 2. անկողիններու պահարան. armoire de lits».—**Թրք.** يوك yük.

Յիւլէթմիւս ընել *«բեռնաւորել. charger».* = *թրք. yükletmek.*

Յիւլէնմիւս ըլլալ *«բեռնաւորուիլ. se charger».* = *թրք. yüklenmek.*

*Յուրսուրմիւս ընել *«կլլեցնել. faire avaler. 2. սուտ մը իբր ճշմարիտ ընդունիլ տալ, հաւտացնել. faire croire, accroire».* = *թրք. yutdurmak.*

Յուլար Վ. *«սանձ. bride».* = *թրք. yular.*

Յուլաճ Պ., ուլաճ Ն. *«վարսակ. avoine».* = *թրք. yulaf.*

Յուհա *«վայ բեզ, չեւ ամչնար. huéel».* = *թրք. yuha.*

*Յումախ *«կծիկ. peleton».* = *թրք. yumak.*

Յումուռնախ *«անէծքի մէջ կը գործածուի, առանց իմաստը հասկնալու. terme de malédiction, dont on ne connaît pas le sens.»* = *թրք. yumrujak «ժանտախտ. peste».*

Յումուռիս Պ., յումուռուիս Ն., յումբուռի Ղ., գյումլուի Վ. *«կռուփ, բռունցք. poing».* = *թրք. yumruk.*

Յումլա *«բոյն. nid».* = *թրք. yuva.*

*Յումլառլախ *«կլոր, բոլորակ. rond, circulaire».* = *թրք. yuvarlak.*

*Յումլառլամիւս ընել *«գլորել. rouler».* = *թրք. yuvarlamak.*

*Յումլառլանմիւս ըլլալ *«գլորուիլ. se rouler».* = *թրք. yuvarlanmak.*

Յուսում *«ումպ. gorgée».* = *թրք. yutum.*

†Յում *«զուր, փուճ. en vain, pour rien».* յում ըլլալ *«զուր տեղը փճանալ. être réduit en rien».* = *թրք. yuf.*

Յումխա *«թերթ թերթ խմորեղէն մը. pâte feuilletée».* = *թրք. yurka.*

*Յոլ *«ձև, կերպ, միջոց, եղանակ. manière, forme, moyen».* = *թրք. yol «ճանապարհ. chemin, route. 2. կերպ, միջոց. moyen, manière».*

*Յօլսւղ Գ., յօլսըզ Վ. Ն. *«անկարգ, անկանոն. ir-régulier, déréglé»*.==Թրք. *yolsüz* يولسز.

Յօլսաւ Ն. *«ընկեր, ընկերակից. compagnon, camarade»*.
==Թրք. *yoldaş* يولداش.

Յօխ ընել Ն. Ղ. *«չարաչար վատնել, ժնարցնել. dépen-ser en vain»*.==Թրք. *yok* *«ոչ, ոչնչութիւն. non, néant»*.
==Թրք. *yok* يوق.

*Յօխլամիւ ընել Վ. *«խուզարկել, ձեռքով զննել, հետազոտել. tâter, rechercher, fouiller»*. == Թրք. *yok-lamak* يوقلاماك.

Յօխու Վ. Ղ. *«զառիվայր. pente»*.==Թրք. *yokus* يوقوش.

*Յօխսամ *«թէ ոչ. si non, dans le cas contraire»*. ==
Թրք. *yoksa* يوقسه.

Յօղուրքնի *«մածուն շինող կամ ծախող. marchand ou fabricant de lait caillé»*.==Թրք. *yogurtçî* يوغورتچى.

Յօղուր *«մածուն. lait caillé»*.==Թրք. *yogurt* يوغورت.

Յօննա Գ., յէօնջա, գէօնջա Ղ. *«առուդտ. trèfle»*. ==
Թրք. *yonja* يونجه.

Յօնօզ *«կամ յօնօզ պալըիքի «դլփին. delphine»*. ==
Թրք. *yonus* *«կամ թրք. «յոնս բալնի. yonus baləğə»*.

Յօղան Ն. Վ. Ղ. *«վերմակ. couverture de lit»*.==Թրք.
yorgan يورغان.

Յօղաննի *«վերմակ շինող կամ ծախող. marchand ou fabricant de couvertures de lit»*.==Թրք. *yorgançî* يورغانچى.

†Յօսմա *«շնորհալի, սիրուն, վայելչագեղ. gracieux, charmant, joli»*.==Թրք. *yosma* يوسمه.

Յօսուն *«մամուռ. mousse»*.==Թրք. *yosun* يوسون.

Ն.

Նա «ահաւասիկ. voilà, voici». = Թրք. ն na.

Նազար ն., նոզմոռ վ. «չար աչք. mauvaise œil». = արաբ. نظر nazar.

Նազիկ ն., նոզիւյ Ղ., նազիւյ վ. «խափուկ. tendre, mou, délicat. 2. ազնիւ, շնորհալի. gracieux, gentil». = պրս. نازك nazik.

Նազլանմիւ ըլլալ Պ., նազլեմիւ ըլլալ ն. «չուղել ձեւ-
ւացնել, նազ ընել. faire des façons». = Թրք. نازلنم naz-
lanmak.

Նազլը ն. «նազելի, նազող. mignard». = Թրք. نازلی nazle.

Նազսիզ Պ., նազրուզ վ., նազթուզ ն. «չուղել ձեւ-
ցնել. faire des façons». = Թրք. nazdiz.

† ՆԱՐԱՆԱՄ «մարդկային բնութիւն, մարմնի կազմ. na-
ture». = Թրք. ناطوره natura = իտալ. natura.

Նալ ն. վ. Ղ. «պայտ. fer à cheval». = արաբ. نال nal.

Նալլամիւ ընել Պ., նալել Ղ. վ. ն. «պայտ դամել.
ferrer». = Թրք. ناللام nallamak.

Նալլէք Պ., նալէք ն., նոլտք վ., նոնլտք Ղ. «անիծ-
եալ, նզովեալ. maudit». = արաբ. نالمت lanet.

Նալլա ն. «լուսնաձեւ երկաթ կոշկին ներքանին դա-
մելու. fer des bottes». = պրս. نالچه nalče.

Նալլաւնիս Պ., նոլլեմնի վ. Ղ. «պայտար. maréchal
ferrant». = պրս. نالبند nalbend.

Նալլաւ «նկարիչ, դարդանկարիչ. décorateur». = ար-
աբ. ناکش nakkaš.

Նալլաւ Ղ., նաւիս ն., նալիւաւ վ. «դարդանկար. dé-
corations». նալալէլ քամ նաւիալէլ «դարդանկարել. décorer». = արաբ. ناکش nakš.

Նալլաւս Պ., նալլաւ վ. «անհամբոյր, դժնէարարայ. dif-
ficile, de mauvaise humeur». = արաբ. ناکص nakəs.

*Նախլ Պ., նաղլ Ղ. Վ. «պատմել. raconter». = արար.
نقل nakl.

Նախսընա Պ., նոխսընո Վ. «ի հեճուկս, հակառակութեամբ. en dépit de». = պրս. ناکسان nakəsane.

†Նահախ Պ., նրհախ Ղ., նրհող Վ. «անիրաւարար, ի դուր. injustement, en vain». = պրս. ناهق nahakk.

Նաղարա Վ. «երկարատեւ գոչիւն, աղաղակ. cri», Ղ. «թմբուկ. tambour». = արար. نمر naare.

Նամագ Վ. Ղ. «տաճկի աղօթք. prière (des mahométans)». = արար. نماز nemaz.

Նամէհրամ Պ. «մահմետական կանանց ծածկուիլը պարէն. action de se cacher des femmes turques, pour ne pas être vues par des hommes», նոմոյհրամ Վ. «խանգարուած նամագ. prière dérangée (selon les mahométans)». = պրս. ناماھرم namahrem.

Նամուս Ն. Վ. Ղ. «անձնական պատիւ, պատուոյ ըզգացում. amour propre». = արար. ناموس namus.

Նամֆյօր Վ. «ասերախտ. ingrat». = պրս. ناکور nankör.

Նանէ Ն., նոնո Ղ., նանա Վ. «անանուխ. menthe». = թրք. نانه nane = արար. պրս. نانا nana.

*Նաչարի Պ., նաչար Վ. «յակամայս. à contre-cœur», նաչար Ն. «չորցած, նիհար. maigre». = պրս. ناچار načar «հիւանդ, տկար. malade, faible», ناچارى načari «յակամայս. forcément, à contre-cœur».

Նարկիլէ Ն., նարգիլո Վ. «կլկլակ. narguilé». = թրք. نارجله nargile.

†Նարսէնկ Պ., նորդոնգ Վ. «նուան օշարակ. sirop de grenade». = թրք. ناردنگ nardeng.

*Նա՛սըլ «ինչպէս. comment». = թրք. ناسل nasel.

Նասըր Պ., նա՛ւր Վ. «տաքի, ձեռքի կոշտ. cor, durillon». = արար. ناسور nasur.

Նասըրլը՝ «բրտացած, կոշտերով լի. plein de cors». = թրք. ناسورلى nasurlə.

Նավզ Պ., նումզ Վ. «բազկերակ. pouls».—արաբ. نبض nebz.

†Նավլուն Պ., նավլու Վ. «նաւի վարձք. nolis».—թրք. ناولون navlun.—արաբ. نول nevl կամ իտալ. nolo.

†Նասիմ «զղջացած և ամօթահար. repent et honteux».—արաբ. نادم nadim.

*Նասիսէ «չքնաղազիւտ, չտեսնուած, անգտանելի. introuvable, magnifique».—պրս. ناديد nadide.

*Նարին «նուրբ, բարակ. fin, mince».—պրս. نارين narin.

Նաճիլէ Ն., նոճիլմ Վ. «ի զուր. en vain».—արաբ. نافله nafile «չնորհ. grâce», որ թուրքական գործածութեան մէջ առած է նաև այս նշանակութիւնը.

Նէմ Պ., նամ Ղ., նում Վ. «խոնաւ. humide. 2. խոնաւութիւն. humidité».—պրս. نم nem.

Նէմլախ «խոնաւ. humide».—պրս. نمناك nemnak.

Նէմլէնմիւ ըլլալ «խոնաւանալ. devenir humide».—թրք. nemlenmek.

Նէյ «տէրվիչի սրինգ. flûte».—պրս. ناي nay.

*Նէննի Պ., նանի, նինի Ղ. «որոր. berceuse».—թրք. نيني nenni.—պրս. نانو nanu.

Նէւաթ, նէւէ «ուրախ տրամադրութիւն, ախորժակ հոգւոյ. joie, bonne humeur».—արաբ. نشاط nešat, نشة neše.

Նէւէլէնմիւ ըլլալ «ուրախ տրամադրութիւն ստանալ. devenir gai. 2. գինիով քիչ մը զուարթանալ. s'enivrer légèrement».—թրք. neşelenmek.

Նէւէր Պ., նէւսմր Ղ., նուսմրմ Վ., լէւէր Ն. «նըշտրակ. bistouri».—պրս. نستر nešter.

*Նէչէ «քանի. combien». նէչէ՞ սէճա «քանի՞ անգամ».—թրք. نيچه nice.

*Նէչէպիւր «քանի քանի անգամ. combien de fois».—թրք. نيچهبر nice bir.

Նէվազիլ Պ., նումվազիլ Վ. «հարբուխ. rhume».—արաբ. نوازل nevazil.

*Նէֆէս Պ., նմֆյուս Վ. «ժլատ, ագահ, կծծի. avare, chiche».—պրս. ناكس nakes.

Նէճէս Ն., նոճոսս Վ., նոփոսս Ղ. «շունչ» soufflé, haleine».—արաբ. نفى nefes.

Նէճսանիյէք «առեւտութիւն, հակառակութիւն. contrariété, inimitié».—արաբ. نفايت nefsaniyyet.

Նէճս Պ. շնաւթ. naphte», ճօք Ղ. «քարիւղ. pétrole».—պրս. نفت neft.

*Նիյէք Ն. «դիտաւորութիւն, նպատակ. but, intention».—արաբ. نيت niyyet.

*Նիճնէ Պ., ճնճնէ Ն. «մեծ մայր, մամ. grand' mère».—թրք. anne nine.

Նիճան «նշան. signe. 2. հետք. piste. 3. պատուանշան. décoration. 4. նշանադրութիւն. fiançailles. 5. խօսք-կապ. cadeau de fiançailles. 6. հրացանով նշանառութիւն. tir à la cible».—պրս. نشان nišan.

*Նիճանլամիճ ընել «նշանել (աղջիկ մը). fiancer».—թրք. نشانلامق nišanlamak.

Նիճասսա Պ., ճեասսա Ն., ճեասսմ Վ. «նշայ. amidon».—պրս. نشاسته nišaste.

Նիճասիր Պ., ճեասիր Ն., ճեասր Վ., ճեմեմգիր, ճը-ւեմգիր Ղ. «անուշադր. ammoniac».—թրք. نشادر nešader.

Նիսպէք «հակառակութիւն, ի հեճուկս. contrariété, dépit, en dépit de».—արաբ. نسيبت nisbet.

Նիսպէքիճնէ «հակառակութեամբ, ի հեճուկս. en dépit de, pour contrarier».—թրք. نسيبتينه nisbetine.

Նիսպէքնի «հակառակասէր. prompte à dépit».—թրք. نسيبتجي nisbetji.

Նոքիս «խօսելու կարողութիւն. faculté de parler».—արաբ. نطق nutk.

Նուսխա Պ., մուսխա Վ. «հմայեակ, հմայեական պահ-պանակ. amulette».—արաբ. نسخه nusxe.

Նօխսս Պ., ճօխսս Վ. «միջակէտ. un point. 2. պահակ զինւոր. sentinelle», ճօխսս Ն. «ճիւղ գլխանոց. tête-à-tête».—արաբ. نقطة nokta, aukta՝ սառցին ձրկու նշանա-կութիւններով:

նօխսալամիւ ընել *«կէտագրել. ponctuer».* = Թրք. *noktalamak.*

նօհուս Գ., նօխուղ Վ. Ղ. *«սիսեռ. pois».* = Թրք. *noxud.*

նօմէնա Գ., (նումէն Ն.), նէօմրմ Վ. *«թիւ, թուանշան. numéro».* = Թրք. *numero* = իտալ. *numero.*

նօմէնալը *«թուագրեալ, թուանշան կրող. numéroté».* = Թրք. *nomerolə.*

Շ.

Շալ Վ. Ղ. Ն. *«ցիսի, շալ. châte».* = Թրք. *şal* = ֆրանս. *châte.*

Շալդամ *«շողգամ. navet».* = Թրք. *şalgam.*

Շալվար Ն., Ելվար Վ. *«անդրավարտիք. culotte, bouffant».* Ղ. *«տափառ. pantalon».* = Թրք. *şalvar* = պրս. *شوار şalvar.*

Շախա Ն., Եախկա Վ. *«կատակ. plaisanterie».* = Թրք. *şaka.*

Շախանի Ն., Եախկաջի Վ. *«կատակասէր. plaisant, qui aime à plaisanter».* = Թրք. *şakajə.*

Շախաւէնիկ Ն., Եախկաւէյիկնց Վ. *«զուարթ, կատակասէր. joyeux, gai, plaisant».* = Թրք. *şak senlik.*

Շախըն Եախըն Ն. *կամ Եախըն Եուխըն Գ. «որոտընդոտ, շառաչելով (անձրեւ, աղբիւր, ծեծ Լէն.)».* en grand bruit. = Թրք. *şakər şakər* կամ *şakər şukur.*

Շախնէմ Եախնէմ *«բոլորովին ճաթուտած. tout gercé».* = Թրք. *şaxrem.*

Շախսամար *«շնչերակ. artère».* = Թրք. *şah damar.*

Շահիւս, շահիւս Պ., շահիւղ Վ. Ղ., շրմող Վ. «վկայ. témoin».—արաբ. شاهد šahid.

Շամա Պ., շամ Ղ. «տեսակ մը մոմ. espèce de bougie».—արաբ. شمع šema.

Շամաթա Ն. Վ. «աղմուկ, ժխոր. bruit, alarme».—արաբ. شmate šemata.

Շամաթալլ Ն. «աղմկալից. tumultueux».—թրք. شmateلی šematalə.

Շամանսուռա «խարսխանչան. bouée».—թրք. شاماندوره šamandura—խալ.

Շամառ Ն. Վ. «ապտակ. sifflet».—թրք. شمار šamar.

Շամսան Պ., շամդան Վ. Ղ. «աշտանակ. chandelle».—պրս. شمدان šemdan.

Շամէրսըխի կամ շամէրսըխի «տեսակ մը պիստակ. espèce de pistache».—թրք. شام فستى šam festegə «Դամասկոսեան պիստակ. pistache de Damas».

Շայախ Պ., շայաղ Վ. «տեսակ մը անուղէն. espèce d'étoffe en laine».—թրք. شايac šayak.

Շանիեիք «պատշգամ. balcon».—պրս. شانهشين šahnišin.

Շաւրքսրմիւք ընել Պ., շաւրքսրմիւք անել Ն. «շփոթեցնել. étourdir, dérouter».—թրք. شاورتدرمق šaşərtdermak.

Շաւրքմա «շփոթեցուցիչ ձեռք, մեծաւաճ ապառ. dé-tourné, en zigzag».—թրք. شاورتمه šaşərtma.

Շաւրքմիւք ընել Վ. «շփոթեցնել. étourdir, dérouter».—թրք. شاورتمق šaşərtmak.

Շաւրմիւք ընել Ն., չաւմիւք ինիլ Ղ. «շփոթիլ, սխալիլ. se confondre, se tromper».—թրք. شاورمق šaşərmak.

Շաւի Պ., շաւ Վ. «շիլ. louche».—թրք. شاشی šaşə.

Շաւիւրն Ն. «ապուշ, տխմար. idiot, sot».—թրք. شاشين šaşkən.

Շաւմիւք ըլլալ Վ. «զարմանալ, ապշած մնալ. être surpris, s'étonner».—թրք. شاشمق šaşmak.

†Շաւուս «լրտես. mouchard».—արաբ. جاسوس jasas.

Շապ Գ., շիպ Կ., շրբ Կ., շիբիդ Դ., «պաղլեղ. alun».
 = թրք. شب sab.

Շառլթըր Գ., շառլթի Կ. «առադահա ջրի ձայն».
 bruit d'eau» = թրք. عارلدی šarəldə.

Շառլի շառլի Կ. «խոխոջալով (առադադեն հոսող ջրի
 համար). avec bruit (en parlant d'eau)» = թրք. عارل شارl
 šarəl šarəl.

*Շավուլ Գ., շուգուլ Դ. «ռզգալար. fil à plomb».
 արար. شاقول šakul.

*Շարֆի «արևելեան եղանակով երգ. chanson orientale».
 = արար. شرقی šarkə «արևելեան. oriental», որ թուրքեր
 բենի մէջ առած է նաև այս նշանակութիւնը.

Շափալախ Գ., չըմփալաղ Դ., չմփալու Կ. «ապաակ,
 հարուած. sifflet, coup» = թրք. شبالاق šapalak.

Շափկա Գ., շափկա Կ. «եւրոպական գլխարկ. cha-
 peau européen» = թրք. شاپکە šapka.

*Շափեալ «թափթփած զգեստներով. nonchalant».
 թրք. شاپشال šapsal.

Շաճախ Գ. «արշալոյս. anbe» = արար. شفق šafak.

*Շաճխ Գ., շափաղ Դ. «նշոյլ, լոյսի ցոլալոյմ. reflet,
 éclat» = արար. شوق ševk «խանդ, եռանդ. ardenr, zèle»,
 որ թուրքերենի մէջ առած է նաև այս իմաստը.

Շելլէթ Գ., շելլէթ Կ., շուրթ Կ. Դ. «շաքարակ. si-
 rop» = արար. شربت šerbet.

Շէխ Գ., շէխ Կ. «մահմետական շէյխ, վանահայր.
 cheik» = արար. شيخ šeyx.

Շէխալոյ Գ., շմբ Կ. «շահաբրամ. œillet» = արար. شيبوی
 šebbuy.

†Շէնէրէլի «զարմանալի. surprenant, étonnant» = թրք.
 شجرهلى šejereli.

Շէմօլլէ Գ., շմօլլի Կ. «հովանոց. parapluie, parasol».
 = արար. شمسیه šemsiyye.

Շէյրիլէ Գ., շէհրի Կ. «թելահայր. vermicelle» = թրք.
 شهریه šehriye = արար. شمریه šaariyye.

Շէնլիք ֆ., փէյլիմց ֆ. *ուրախութիւն, հանգէս*. festin, fête. 2. *ուրախ, զուարթ (մարդ, տեղ)*. joyeux, gai. — *թրք.* شەنلىك şenlik. *թուրք ըսող կը ծագի հայ. Էն բառէն, իսկ lik տաճկական քմասնիկ է.*

Շէփիս ֆ., չէփիս ֆ. ֆ., փէփի ֆ., փէփի ֆ. *տեսակ*. espèce, sorte. — *թրք.* چەشید çeşid.

Շէփալէ ֆ., օմըփէ ֆ. *«ծուռ-մոռ (աչքի, տեսողութեան համար)*. à travers, oblique. — *թրք.* شەشەبەش şeşbeş, *բուն նշանակութիւնն է պրս. «վեց-հինգ*. six-cinq».

Շէպէկ *«երկայնապոչ կապիկ մը*. cercopithèque. — *թրք.* شەبەك şebek.

Շէրահաթ ֆ., օմրյոթ ֆ. *«օրէնք, արդարութիւն*. justice, loi. — *արաբ.* شەرىت şeriat.

Շէրիս ֆ., օրիդ ֆ. *«նեղ ժապաւէն, երիզ*. soutache. — *թրք.* شەرىت şerit *կամ* شەرىد şerid — *արաբ.* شەرىط şerit.

Շէֆէր ֆ., օմփյոմր ֆ. ֆ. *շաքար*. sucre. — *պրս.* شەکر şeker.

Շէֆէրլէմէ ֆ., օմփյոմրլէմ ֆ. *«քաղցրաւենի*. sucrerie, confitures. — *թրք.* شەکرلەم şekerleme.

Շէֆէրլէմփի օլլալ *շաքարակալել*. se saccharifier. — *թրք.* شەکرلەنمەك şekerlenmek.

Շէֆէրլի ֆ., օմփյոմրլի ֆ. *«քաղցր, մէջը շաքար դրուած*. sucré, doux. — *թրք.* شەکرلى şekerli.

Շէֆէրլիսամփի *շաքարեղէգ*. canne à sucre. — *թրք.* شەکر قامشى şeker kamış.

Շէֆէրնի ֆ., օմփյոմրնի ֆ. *շաքարավաճառ*. confiseur. — *թրք.* شەکرچى şekerçi.

Շէֆէրսան ֆ. *շաքարաման*. sucrier. — *պրս.* شەکر دان şekerdan.

Շէօհրէթ ֆ., օյրէթ ֆ. *կը գործածուին միայն Էփհրէթ սիյի, Էփհրէթի համար ֆ., օյրէթի, օյրէթի համար ֆ. «Էփհրէթ մէջ՝ պարապ տեղը, լոկ ցոյցի համար, ի զուր. en vain» նշանակութեամբ.* — *արաբ.* شہرت şöhet *«հռչակ, անուն*. renommée».

Շէճսալի՛ն., բոճթուլի, բոճթուլուզ, բսթուլուզ, բոսթլուկ Ղ., բորդուղուկ Վ. «գեղձ. pêche». = պրս. شفتالو šeftalu.

Շըմէնսիճէր կամ շիմէնսիճէր Պ., բըմընդըճէն Վ., ՚բըմէնսուրս Պ., «շողեկառք. chemin de fer, train de chemin de fer». = Թրք. شمندهفر šemendefer = ֆրանս. chemin-de-fer.

*Շըուաղան «շիրիկի ձէթ. huile de sésame». = Թրք. شيرلان کلام šerlagan.

Շըոսէն Պ., Եոսան Ն., Երդմն Վ. «աղիքի մի մասը. gros intestin. 2. ասով պատրաստուած կերակուր. intestin gros farci». = պրս. شيردان širdan, شردان šordan, شردن šerden «ստամոքս. estomac».

*Շիթ Պ., Եթմ Վ. Ղ. «անկողնի բարձ. oreiller, coussin». = Թրք. شتە šilte.

Շիլինկա Պ., Եիրինգա Վ. «գրեխ. clystère». = Թրք. شيرينگە širinga կամ شرينكە širinka = Իտալ. sciringa.

Շիմժիր Պ., Եմժիր Վ., Եիմժա՛ս Ղ. «տօսախ. buis». = Թրք. şimsir = պրս. شمشاد šimsad.

՚Շիմսիլիխ կամ Եինսիլիխ Պ., Եինսըխ Ն. «այժմ, առ այժմ. maintenant, pour le moment». = Թրք. شمدى šimdi, شمديك šimdik.

Շի՛ Վ. Ն. «շամփուր. broche. 2. ուռոյցք. tumeur». = Թրք. شيش šiš.

Շի՛ժ Պ., Եի՛ժ Ն. «շիշ. bouteille», Եու՛ժ Ղ. Վ. «ապակի. vitre. 2. շիշ. bouteille». = Թրք. شيشه šişe.

Շի՛ժէնի «շիշ շինող կամ ծախող. verrier». = Թրք. شيشهجي šişejî.

Շի՛ժլօ «գէր, յոյր. gros, gras». = Թրք. شيشكو šiško.

Շի՛ժման Պ., Եմման Վ. «գէր. gras». = Թրք. شيشمان šişman.

*Շի՛ժմի՛ րլլալ Վ. «ուռիլ, տկուիլ. s'enfler, se gonfler». = Թրք. شيشمك šişmek.

Շիւպօղազ *շաւապիւր, որկրամիւր, gourmand*. = Թրք. *عیشبوغاز* şisbogaz.

Շիրա Վ., շիրմ Ն. *վազմուղ, խաղողի ջուր. moûte*, շիրա Ն. *ձմերուկի ջուրը. jus de melon d'eau*. = Թրք. *شیر* şera = *պրս. شیر* şire.

Շիրին Վ. *սիրուն, քաղցր. joli, aimable*. = *պրս. شیرین* širin.

Շիրինփէնչէ *վայծակ հիւանդութիւնը. anthrax*. = *պրս. شیرپنچه* širpençe.

Շիւփէ Պ., շժմ Վ. *վասկած, տարակոյս. doute*. = *արաբ. شبه* šübhe.

Շիւփէլի Պ., շժմլի Վ. *տարակուսելի, կասկածելի. douteux*. = Թրք. *شبهلى* šübhelî.

Շիֆ *մաքուր և գեղեցիկ հագուած, նրբահաշակ. chic, coquet*. = Թրք. *شيق* şik = *ֆրանս. chic*.

*Շիֆյայէթ Պ., շիֆյոմթ Ն., շիֆյաթ Ն. *դանգատ. plainte*. = *արաբ. شكايت* šikyayet.

†Շիֆյար Վ. *հազուադիւտ. rare*. ադ ալ շիֆյար բա՛ն մըն է. = *պրս. شكار* šikyar *որս. chasse*.

†Շուպառա *տեսակ մը գդակ. bonnet*. = Թրք. *عوباره* şubara.

Շուռուպ Պ., շուռուք Վ. *շաւարակ. sirop*. = Թրք. *شروب* şurub = *արաբ. شرب* şerb *խմել. boire* ձևէն.

Ու

Ուղուր Վ., օղուր Ն. *բարի ոտք. bon augure. 2. ի սէր, ի յարգանս. pour l'amour de*. = Թրք. *اغور* kամ *اغور* uğur.

Ուղուրլու Պ., ուղուրլի Վ., օղուրլու Ն. *բարի ոտք ունեցող. de bon augure*. = Թրք. *اغورلى* uğurlu.

Ուղուրունիզ Վ., օղուրունիզ Ն. *անբարեբեր ոտք ունեցող. de mauvais augure*. = Թրք. *اغورسز* uğursuz.

† ումէս *տես* ումուս:

Ումմիւր ընել ն. «յուսալ, կարծել. espérer, croire» =
թրք. اومنق ummak.

*Ումուր ընել ն. «դործ մը դժկամակիլ կատարելու
սուտ պատճառներով. lambiner» = արաբ. امور umūr «դոր-
ծեր, խնդիրներ. œuvres, questions».

Ումուս վ., † ումէս Պ. Ղ., ումմէս ն. «յոյս. espoir, es-
pérance» = արաբ. امید ümid.

*Ույդուն ն. «յարմար. convenable» = թրք. uygun.

Ույդունսուզ՝ «անյարմար, անճաշ. inconvenable» =
թրք. uygunsuz.

Ույմիւր ըլլալ ն. վ. «յարմարիլ. convenir. 2. համա-
ձայնիլ, համազուիլ. être de même avis» = թրք. uymak.

Ույուզ ն. «քոստ, բարտ. lépreux. 2. բոր, բորոտու-
թիւն. lèpre» = թրք. uyuz.

*Ույոււսուրմիւր ընել «թմբեցնել. engourdir» = թրք.
uyuşdurmak.

*Ույսուրմա ն. «կցկցուած, յարմարցուած, սուտ. con-
trouvé, artificiel» = թրք. uydurma.

Ույսուրմասիօն՝ նախորդ բառն է ծաղրական ձևով
և դպրոցականներու լեզուով. սիօն՝ ֆրանս. -tion մաս-
նիկն է:

Ույսուրմիւր ընել ն. վ. «յարմարցնել. accommoder, con-
trouver» = թրք. uydurmak.

*Ոււսախ «ծառայ, սպասաւոր. domestique, serviteur» =
թրք. uşak.

Ոււխուն Պ., ուլխուն ն. «խոնջան. aiguillette des ca-
leçons» = թրք. uçkur.

Ոււխունլուխ «խոնջանի անցքը. coulisse» = թրք.
uçkurlek.

Ոււնումա «թռուցիկ. cerf-volant» = թրք. uçurtma.

Ուշուրում «դահավէժ. précipice». = Թրք. اوچورم uçurum.

Ուռ «այտոյց, ուռեցք. tumeur». = Թրք. اور ur, հայերէն ուռիլ բառէն փոխ առնուած է և յետոյ այս ձևով վերադարձած մեղի.

†Ուռուիսաք «արտօնութիւն, հրաման. permission». = արաբ. رخصت ruxsat.

Ուռուպ « $\frac{1}{4}$ արշըն. le quart d'une archine». = արաբ. ربع rub.

Ուռուճ ն. «ոգի, հիւթ, հոյզ. essence, extraits». = արաբ. روح ruh.

Ուսկումա «գիշերային գդակ. bonnet de nuit». = Թրք. اسكويه øskufya = յուն.

*Ուսուլ Վ. «կամաց. doucement. 2. եղանակ, կերպ. manière, façon». ուսուլիկ, ուսուլիկ մը Գ. «կամացուկ, կամացուկ մը. lentement», ուսուլով Գ., սուլով ն., ուսուլքով Վ. «կամացուկ մը, մեղմօրէն. lentement, doucement», ուսուլլայըն Գ. «մեղմ կերպով, կամաց մը. lentement, doucement». = արաբ. اصول usul «եղանակ, դրութիւն, օրէնք. manière, système, loi», որ Թուրքերէնի մէջ առած է նաեւ այս նշանակութիւնը. Թրք. usullayən «մեղմօրէն. lentement».

*Ուսւա Ղ., ուսթա Վ. «վարպետ (գոյ.). maître, chef. 2. ճարտար, վարպետ (ած.). habile, industriel. 3. կանանց բաղնիքի մէջ լողցնող կին. baigneuse». = Թրք. اوستا usta = արաբ. استاد üstad.

*Ուսալըխ Գ., ուսալըղ Ղ. «վարպետութիւն, ճարտարութիւն, նրբութիւն. art, habilité, finesse». = Թրք. اوستالک ustaløk.

Ուսնուա Գ., ուսթուա Վ., usnuwa ն. «ածելի. rasoir». = Թրք. اوستوره ustura = արաբ. اُسْتَرَة üstüre.

*Ուճախ քէճէխ «մանր մոնր. menu». = Թրք. اوفاق تفك ufak tefek.

2.

Չաթ ն. «զարնելու, կոտրելու, ճաթելու ելն. ձայնը. craquement». = **թրք.** چات čat.

Չաթալ վ. Ղ. ն. «երկճեղ. bifurqué. 2. պատառաքաղ. fourchette». = **թրք.** چاتال կամ چاتال čatal.

Չաթալանմիւ ըլլալ «հիւղաւորուիլ. se ramifier, se fourcher. 2. կնճռոտիլ. se compliquer». = **թրք.** چاتالانماق čatalanmak.

Չաթը «տանիքի ծածք. toit, toiture». = **թրք.** چاتی čatə.

Չաթըխ «յար, կից. joint, contigu. օր. չաթըխ իմվի «ունքախսառն, կցայօն. aux sourcils joints». = **թրք.** چاتق čatək.

Չաթըռ չաթըռ ն «կոտրելու, վառելու, կարծր բան մը ծամելու ձայն. avec fracas». = **թրք.** چاتر چاتر čatər čatər.

Չաթըռսը ն. «ճարճատիւն. craquement». = **թրք.** چاتردی čatərdə.

*Չաթլաթմիւ ընել «ճաթեցնել. faire crever». = **թրք.** چاتلاتماق čatlatmak.

*Չաթլախ «ճաթած. fendu, crevé. 2. ճեղք. fente, crevasse». = **թրք.** چاتلاق čatlak.

*Չաթլամիւ ըլլալ վ. ն. «ճեղքուիլ, ճաթիլ. se fendre, se crevasser», չաթլամիւ անել ն. «ճաթեցնել. fendre, crever». = **թրք.** چاتلاماق čatlamak.

Չաթմիւ ընել վ. ն. «ընդհարել. երկու բաներ ծայր ծայրի վրայ դնելով կանգնեցնել. dresser bout à bout. (օր. հրացանները, ածուխի կտորներ, երկու փայտի կտորներ, գերան ելն.)». = **թրք.** چاتماق čatmak.

*Չաթփաթ վ. «երբեմն միայն. fort rarement». = **թրք.** چاتپات čatpat.

*Չալար սաաթ «ժամերը զարնող ժամացոյց. pendule, horloge (qui sonne les heures)». = **թրք.** چالار ساعت čalar saat.

*Չալել վ. ն. «նուագել. jouer d'un instrument de mu-

sique. 2. այս ինչ գոյնին մօտ գոյն մը ունենալ. tirer sur telle couleur». օր. կարմիրի կը չալէ. = թրք. چالمق čalmak.

2ալը մնացառ, խռիւ. buisson, broussailles». = թրք. چالی čalə.

2ալըլըիս մնացառուտ տեղ. lieu buissonneux». = թրք. چاللىق čalələk.

*2ալըի Պ. օդահար, օդէն զարնուած և կիսովին խակ մնացած (պտուղ), Ն. ձեռքը դօսացած. manchots, չալը Վ. «կէս հարբած. soûl, ivre, gris». = թրք. چالق čalək.

2ալըմ Վ. Ն. պոյց, ինքզինքը ծախել, սիդալ. faire parade, se pavaner». = թրք. چالم čaləm.

2ալը չըռփը մնացառ, խռիւ. buisson, broussailles». = թրք. چالی چرى čalə čərpə.

*2ալխալամիւ ընել պողուել, ողողել (չիչը ևլն). rin-cer. 2. շարժել (ամանի մը մէջի հեղուկը). agiter, remuer». = թրք. چالقامق čalkalamak.

2ալխալանմիւ ըլլալ շարժուիլ (ամանի մը մէջի հեղուկին համար). être agité, remué». = թրք. چالقامى čalkalanmak.

2ալխանթը ծփումն, շարժումն (ջուրի). agitation, action d'être remué». = թրք. چالكانتى čalkantə.

2ալըր Պ., չալկի Վ. նուագարան, instrument de musique. 2. նուագածութիւն. musique». = թրք. چالى čalgə.

2ալըրնի Պ., չալկըջի Վ. նուագածու. musicien». = թրք. چالغى čalgəjə.

*2ալմա Վ. Ղ. գլխու տեսակ մը փաթթոց. turban». = թրք. چالم čalma.

†2ալփարա թափած-թափթփած, անմաքուր (մարդ). nonchalant, bohème». = պրս. چارپاره čarpə «բամբիռ. castagnette», որ թուրքերէնի մէջ առած է چالپاره čalpara ձևը իսկ նշանակութեան փոփոխութիւնը հայոց մէջ է միայն.

2ախալ Պ., չաղալ Ղ. շնագայլ. chacal». = թրք. چال čakal.

Զախալ Գ., չալաղա Վ. «տգեղ-կապոյտ աչքերով. aux yeux glauques».—Թրք. چال čakal.

Զախըլ կամ չախըլ քաւի Գ., չախկըլ Վ. «կոպիճ. caillou», չախիլ Ն. «փխրուն քար. pierre friable».—Թրք. چال čakəl.

Զախըռ Գ. «խաժակն. aux yeux glauques», չախառ Ն. «շիլ, ծուռաշուի. louché».—Թրք. چاخر čakər.

Զախմախ Վ. Ղ. Ն. «հրահան, կայծքար. briquet, cail-lou, pierre à feu».—Թրք. چماق čakmak.

*Զախմիւ ընել Գ. «կոնծել, մի քանի բաժակ օղի կամ գինի խմել (կատակի լեզուով). trinquer», Վ. «հրացանը քաշել. tirer un coup de fusil», Ն. «շարժել, ցնցել. secouer».—Թրք. چاقق čakmak.

Զախու Վ. Ն. «զմելի, գրչահատ. canif».—Թրք. چاقی čakə.

Զախունի Ն. «զմելի շինող կամ ծախող. marchand ou fabricant de canifs».—Թրք. چاقیچى čakəje.

Զախչախ Գ. «դրան ուռ, թակ. marteau de porte», Վ. «ջրաղացի ջրջխկացող փայտը».—Թրք. چاقچاق čakčak` առաջին նշանակութեամբ։

*Զաղ Գ. «տարիք, հասակ. âge», կը գործածուի միայն իմ չաղս, քու չաղդ կէն. ձեւերուն մէջ՝ «ինձ տարեկից, քեզ տարեկից» կէն. նշանակութեամբ. իսկ Ղարաբաղի բարբառով չաղ «գէր, լիքը. gros, gras».—Թրք. چاغ čağ «տարիք. âge».

Զաղանօզ «խեչափառ. crabes».—Թրք. چاغانوس čağanos.

Զաղըլ չաղըլ «լուացուելու, ջուրի խոխոջելու ձայն. murmure, bruit d'eau».—Թրք. چاغل چاغل čağəl čağəl.

Զաղլա պասէմ Գ., չալաղա, չաղալա Վ. «կանաչ կեղևով նուշ. amande verte dans son brou».—Թրք. چاغلا čağla.

Զամ Վ. Ն. «շոճի ծառ. pin».—Թրք. چام čam.

Զամաւըր Գ., չամաւուր Վ. «լուացք. blanchissage. 2. ձերմակեղէն, փոխնորդ. linge».—սլրս. جامهشوى jamesuy

«լուացարար. blanchisseur», որ թուրքերէնի մէջ առած է
چامشير čamašer ձևը վերի իմաստներով:

Չամաւորնի «լուացարար. blanchisseur». = թրք. چامشيرجى čamašerjə.

Չամուռ Վ. Ն. «տիղմ, ցեխ. boue, crotte. 2. չաղախ.
mortier». = թրք. چامور čamur.

Չամուռլուխ Պ., չամուռլուղ Վ. «տղմուտ տեղ. bour-
bier. 2. հեակ, սոճապան. guêtre». = թրք. چامورلق čamurlək.

Չամ սախըզի Պ., չամ սախկըզ Վ. «ռետին. résine». = թրք. چام ساقزی čam sakəzə.

Չայ Վ. Ղ. Ն. «թէյ. thé». = թրք. چای çay.

Չայիր Պ., չոյիր Վ. «մարգագետին, արօտ. prairie,
herbage». = թրք. چایر çayər.

Չայիրիխ Պ., չոյիրլըղ Վ. «արօտավայր, մարգագե-
տին. prairie, pâturage». = թրք. چایرلى çayərlək.

Չայիր խուժի «արտոյտ. alouette». = թրք. چایر قوشى çayər kuşə.

Չայիր չիմէն Պ., չոյիր չիման Վ., չոյիր չիմոն Ղ.
«մարգագետին, արօտավայր, կանաչութիւն. prairies». =
թրք. چایر çayər և պրտ. چمن čemen «մարգ. prairie» հո-
մանիչ բառերէն բարդուած:

Չայլախ «ուրուր. milan». = թրք. چایلاق կամ چایلاق çaylak.

Չանախ Պ., չանաղ Վ. Ղ. «հասարակ, կոշտ և խոր
սնակ. coupe, bol», չանախ Ն. «նստոյ տեղիէ ոսկրք. l'os des
fesses». = թրք. چناق čanak.

Չանթա Վ. Ղ., ջանթիկ Վ. «պայուսակ. valise, havre-
sac». = թրք. چانطه čanta.

Չանչան «չատախօս. bavard». = թրք. čančan.

Չապալանմիւ ըլլալ Ն., չապալամիւ ըլլալ Պ. Վ.
«թապալակիլ, ճգնիլ, մաքառիլ. faire des efforts, lutter, se
débattre». = թրք. چالانماق čabalanmak.

Չապուխ, չափուխ «շուտ. vite, vivement». = թրք.
چابک čabuk = պրտ. چابك čabük.

2ապուճախ, չափուճախ *«խիստ շուտ. bien vite, vivement»*.==*թրք. چابوق* čabuĵak.

2առփրմիւի ըլլալ ^{Պ.}, չառփրմիւի ըլլալ ^{Ն.} *«ծռմուկիլ, աստուածային պատուհասով մը հարուածուելով խեղանդամ դառնալ. se contourner, être estropié par un fléau céleste»*.==*թրք. چارپلمق* čarpəlmak.

*2առփրիս ^{Ն.} *«ծուռ, շեղ, խոտորնակ. contourné, courbé, travers, oblique»*.==*թրք. چارق* čarpək.

2առփրնթը *«սրտի թրթուում (հիւանդութիւնը). palpitation de cœur»*.==*թրք. چارپنتی* čarpəntə.

2առփմիւի ընել ^{Ն.} *«ուժով մը զարնել (կայծակի համար, աստուածային պատուհասի համար). frapper (en parlant de la foudre, d'un fléau céleste)»*.==*թրք. چارپمق* čarpmak.

2ալ ընել ^{Ղ.} *«լուր մը ամէն կողմ տարածել, տարածայնել. répandre un bruit»*.==*թրք. چاو* čav.

2ալէլա *«տեսակ մը տափակ կողով. espèce de corbeille»*.==*թրք. çavela*=*խալ.?*

2ալուց ^{Վ.} *«տասնապետ. sergent»*, չօլուց ^{Ղ.} *«մուսնետիկ. crieur public»*.==*թրք. چاوش* čavuş.

2ալսար *«հաճար. seigle»*.==*թրք. چودار کھد چودار* čaydar.

2աւսր ^{Ն.}, չուղր ^{Վ.} *«վրան. tente»*, չէղիր ^{Ղ.} *«թութ թափելու սփռոց. nappe dans laquelle on recueille les mûres»*. այս վերջին նշանակութիւնն ունի նաև Պօլսոյ ձեւը.==*թրք. چادر* čadər.

2աւսրնի *«վրան շինող կամ ծախող. qui fait ou qui vend des tentes»*.==*թրք. چادرچی* čadərĵə.

*2արէ ^{Պ.}, չարա ^{Վ.} *«միջոց, ճար. moyen»*.==*պրս. چاره* čare.

2արիս ^{Պ. Ղ.}, չարուիս ^{Վ.}, չարօիս ^{Ն.} *«տրեխ. sandale, espèce de soulier de paysans»*.==*թրք. چاريق* čarək.

2արիս ^{Ն. Ղ. Վ.}, չախր ^{Վ.} *«ճախարակ. tour, poulie, bobine. 2. անիւ. roue. 3. բախտ. chance, fortune»*.==*պրս.*

جرخ ċarx, որ թուրքերէնի մէջ ստացած է աղաւաղեալ
ċark ձևը.

Զարխիճէլէկ Պ., չախիճուլուգլ Վ. «հրթիռներով
պատրաստուած հրային ծաղիկներ. grenadile». = պրս. جرخ
فلك ċarxi felek.

*Զարնաչար «ուզէ չուզէ, ակամայ. bon gré mal gré». =
պրս. چارناچار ċarnaċar.

Զարեամ Պ., չարեալ Ղ., չարսամ, չարսափ, Եար-
եափ Վ. «սաւան. drap de lit». = թրք. چارشاف ċarsaf = պրս.
چارشب Jāršeb «վերմակ. couverture de lit».

Զարեի Վ. «շուկայ. marché». = թրք. چارشو ċarsu =
պրս. چارسو ċarsu.

Զարչափուի խիստ շուտ. promptement, bien vite». =
թրք. چارچاق ċarċabuk.

Զարսախ Ն., չարդաղ Ղ. «փայտերով, ճիւղերով և
տերևներով շինուած վրան. hutte». = թրք. چارداق ċardak
= պրս. چارطاق ċartak «տանիքի վրայ շինուած չորս կա-
մարով վրան. guérite».

Զափա Պ. «փողխ, մարկեղ. houe», Ն. «խոտ մաքրե-
լու ուրագ». = թրք. چاپه ċapa = իտալ. zappa.

Զափալամիւ ընել Ն. «մարկեղով փորփորել. houer». =
թրք. چاپه‌لىق ċapalamak.

*Զափախ «աչքի բիժ, ճիպո. chassie». = թրք. چاباق
ċapak.

*Զափաչուլա «թափած-թափթփած, անկարգ, անկա-
նոն (մարդ). homme déréglé, nonchalant». = թրք. چاباجول
ċapaċul.

*Զափառըզ «խոտորնակ, ծուռ. pervers, oblique». =
թրք. چاپارز ċaparez.

Զափխըն Պ., չափկըն Վ. «սրիկայ. polisson, gamin». =
թրք. چاپقين ċapkən.

Զափուխ տես Զապուխ.

Զափունախ տես Զապունախ.

Զափուլ «ցնցոտի. haillon, chiffon. 2. պատռտած, բա-

լորովին անպէտք փապուն. babouche très usée». = Թրք. چابوت caput.

Ձափուսս Վ. Ն. «ուսընդանութ, խոտորնակ, խաշաձև. en écharpe, en sautoir». օր. չափուսս սէլամ «ձեռքերը կուրծքին վրայ խաշաձև ծալած և խոնարհութեամբ ու ծառայօրէն կանգնած» = պրս. چپرست çeprast, որ Թուրքերէն եղած է նաև چاپراز çapraz.

Ձէթէլ Գ. «հաշուեփայտ. taille», չաթալա Վ. «խաղողի Թուփին տակ դնելու Y ձևով յեցակ. échalas de vignes» = Թրք. چتله çetele «հաշուեփայտ. taille».

Ձէթին Գ., չոթին Վ. «կարծր, կսկուծ, դիւրաւ չլուծուող (լոյսդիւր). dur, pénible, difficile» = Թրք. چتين çetin.

Ձէիկ Գ., չուիգյ Վ. «պողպատ. acier». = Թրք. چليك çelik.

*Ձէիկ չումախ Գ., չէիկ Ն. «ջալուբիւր խաղը. espèce de jeu d'enfants» = Թրք. چليك چوماق çelik çomak.

Ձէլմէ «ոտքի կարթումն, որով մէկը գետին կը դըլտորուի. croc-en-jambe» = Թրք. چلم çelme.

Ձէմէն «չաման. cumin» = Թրք. چمن çemen.

Ձէմպէր Գ., չոմբոմր Վ. «շրջանակ. cercle, cerceau» = պրս. چنبر çenber.

Ձէյրէկ Գ., չարէֆ Ն. Ղ., չորէֆյ Վ. «քառորդ (մանաւանդ ժամի և մէկ մէճիտիէի = 5 շրուշ). un quart (surtout d'une heure, d'un médjidiyé)» = պրս. چاريك çaryek.

Ձէնկէլ Ն., չոնգյոյ Վ. Ղ. «կեռ, ճանկ. croc». իսկ Ղարաբաղի բարբառին մէջ կը նշանակէ «պատառաքաղ. fourchette» = պրս. چنگال çengyal «ճանկ. croc», որ Թուրքերէն առած է նաև چنگل çengel ձևը վերի նշանակութեամբ.

Ձէնյէ Գ., չանկա Ն., չոնոմ Ղ., չանա Վ. «կղակ. menton». չէնյէիդ չիվին փրքի կըսուի շատախօսներուն. = Թրք. چكه çene.

Ձէսմէ «աղբիւր. source, fontaine» = պրս. چشمه çeşme.

Ձէւնիճի պաւի *«խշանական խոհարարապետ՝ որ միայն կերակուրներու համը կը նայի. chef-dégustateur».*
 =*թրք. چشنيجي باشي* çeşniji başə.

Ձէվիկ *«թեթեալարժ, ճարպիկ, ժիր, փոյթ. agile, actif, prompt».* =*թրք. چويك* çevik.

Ձէվիրմէ *«տեսակ մը անուշեղէն. espèce de confiture».*
կըսուի նաև չէվիրմէ անուշի. =թրք. چويرمه çevirme.

Ձէվրէ *«մեծ թաշկինակ. grand mouchoir».* = *պրս. چور* çevre.

Ձէվրիւ յաղի *«եղան ճարպ. suif».* =*թրք. چروش ياغى* çerviş yağə.

Ձէրէզ Պ., չարագ Վ. *«աղանդեր, չոր ուտելիքներ. hors-d'œuvre»*, չորմոզ Ղ. *«չոր միրգ. fruit sec».* = *պրս. چرز* çerez.

Ձէրէզլէնմիւ *«մի քանի կտոր չոր բան ուտել. manger des choses sèches».* =*թրք. چرز ليمك* çerezlenmek.

*Ձէրիէ կամ չէրի *«վրան, հիւղակ. hutte, cabane».* =
թրք. چرگه çerge.

*Ձէրչի Պ., չորչի Ղ. Վ. *«մանր մունր ապրանքներ վաճառող վերեւակ. bric-à-brac, colporteur. 2. խախուտ, անհաստատ (տուն). instable».* =*թրք. چرچي* çerçi.

Ձէրչիվէ Պ., չորչվմ Վ. Ղ. *«պատուհանի, դրան կամ պատկերի շրջանակ. châssis de fenêtre, cadre».* =*թրք. چرچيو* çercive = *պրս. چارچوبه* çarçube.

Ձէփ Պ., չմփի Վ. *«փայտ կշռելու ահագին կշիռ. peson, stère. 2. չափ մը (180 օխա). 180 ocques».* =*թրք. چكي* çeki.

Ձէփն Պ., չմփիւզ Ղ. Վ., չափումֆ Ն. *«մուրճ. marteau».*
 =*թրք. چكيچ* çekiç.

Ձէփնիւմիւ *«ընել Պ., չափունիւմիւ անել Ն. «մուրճով ծեծել, կռանահարել. marteler, battre avec le marteau».* =
թրք. چكيچ ليمك çekiçlemek.

*Ձէփնմիւ *«ըլլալ քաշուիլ, ամչնալ, ակնածիլ, չա-*

մարձակիլ. se retenir, se gêner, ne pas oser». — Թրք. چكنم çekinmek.

Ձեփրկէ «մարախ. sauterelle». — Թրք. چكره çekirge.

Ձեփեմային «բեկնի պտուղը. fruit de térébinthe». — Թրք. چتلبك çetelenbik.

Ձեմեմէն Ն., չոյնմոյմ Վ. «գարան, դղրոց. tiroir». — Թրք. چكجه çekmeje.

Ձեֆսիւրէ «ցոկանաւ. galère». — Թրք. چكدومه çekdirme.

Ձեօլ Վ. Վ., չօլ Ն. «անապատ. désert». — Թրք. چول çöl.

*Ձեօսկէկ «պտուկ. pot de terre, marmite». — Թրք. چوملك çömlek.

Ձեօսկէֆնի «բրուտ. potier». — Թրք. چوملكچي çömlekçi.

Ձեօյէն Պ., չօղան Վ. «օճառախոտ. saponaire». — Թրք. چوكن çöyen.

Ձեօրէկ Պ., չօրակ Ն., չեօրմոյ Վ. «տեսակ մը խմորեղէն. bioche». — Թրք. چورك çörek.

Ձեօրէֆնի Պ., չօրաֆնի Ն. «չեօրէկ շինող կամ ծախող. qui fait ou qui vend des bioches». — Թրք. چوركچي çörekçi.

Ձեօփիլակ Պ., չօփիլակ Ն. «աղբանոց. fumier. 2. անպիտան, աղբանոցի յարմար. vil, inutile, chose à jeter». — Թրք. چوپلك çöplik.

Ձեօֆիւի ըլլալ Պ., չօֆիւի ըլլալ Ն. «փլիլ, ցածնալ, իջնել, մասամբ հողին տակը անցնիլ. s'affaïsser, s'écrouler, s'enfoncer». — Թրք. چوكمك çökme.

Ձրզըխ, չրզողը, չրզղի, նրզողը Պ., չիզ Վ., չրզ Ն. «գիծ. ligne». — Թրք. چيز çiz, چيزيق çizik, چيزكى کي کي çizgi.

Ձրզըխը Պ., չրզկընդի Վ. «գծաւոր. rayé». — Թրք. چيزقلى çizikli.

Ձրզմիւի ընել Ն., չզմիւի անել Վ. «գծել. rayer, tracer une ligne. 2. դանակով թեթեւ մը ճեղքել. inciser». — Թրք. چيزمك çizmek.

Ձրզսըմիւի ընել «գծել տալ, ճեղքել տալ. faire tracer, faire fendre». — Թրք. چيزدرمق çəzdərmək.

†Ձրթախ «փողոցային, լիւր, ստորին, գռեհիկ, հասա-

րակ. impudent, vulgaire, bas, ordurier». = Թրք. çetäk
պաղքանցի Թուրք. Turcs des Balkans». ազգին անունը
դարձած է ածական. հմմտ. քիւրֆ, սիւրզի:

Ձրլպախ Գ., չրպախ Ն., չրփլախ Վ. «մերկ. nu». =
Թրք. چىلاق çəplak.

†Ձրլպուր Գ., ջրփիւր Վ. «հաւկիթով շինուած տեսակ
մը կերակուր. espèce d'omelette». = Թրք. چلبور çəlbür.

*Ձրլսրմիւիւք ընել Վ. «խելագարիլ, յիմարանալ, խեն-
թենալ. devenir fou». = Թրք. چلدirmek çəldərmək.

Ձրխարթմա Գ., չրխարթմա Գ. Վ. «թղթի վրայ կրպ-
ցուած և սոսնձային նիւթով շինուած պատկեր՝ զոր երե-
խաները կը հանեն իրենց ուզած տեղը. հանելուկ». = Թրք.
چىقارتما çəkartma.

Ձրխըն «փոքրիկ ծրար. petit paquet». = Թրք. چىن çəken.

*Ձրխըւ «աստ, յանդիմանութիւն. réprimande». =
Թրք. چىقىش çəkeş.

Ձրխմազ «անել փողոց. cul-de-sac, impasse». = Թրք.
چىقماز çəkmaz.

†Ձրխըլիս «ճախարակ. tour, rouet». = Թրք. چىقىرىق կամ
چىقراق çəkrək.

†Ձրխըլխնի «ճախարակող գործաւոր. tourneur». = Թրք.
چىقىرىقچى çəkrəkçi.

*Ձրղըրթմա «փոքրիկ սրինգ. petite flûte», Ղ. «կերպ-
կուր մը. espèce de mets». = Թրք. چىغەرتما çəğərtma «սրինգ.
flûte».

Ձընար Գ., չիմար Վ., չիմրի Ղ. «սօսի. platane». =
Թրք. چىنار çənar.

*Ձընաֆոյ «տեսակ մը ձուկ. espèce de poisson». = Թրք.
چىناقوب çənakob.

Ձըռօզ «չորցած փղբր Թիւնոս. maquereau séché. 2.
փտիտ, շատ նիհար. très maigre, sec». = Թրք. چىروز çəroz
= յուն.

Ձըրա «մարխ. bois résineux». = Թրք. چىرا çəra.

*Զրախ Գ., չրաղ Վ. *աշկերտ (խանութի)*. apprenti». —*Թրք.* چراغ çerak=*պրս.* چراغ çerag.

*Զրփի Գ. *զարով քաշուած ուղիղ գիծ*. ligne droite tracée par le cordeau. 2. *չափ, սահման, կարգ, կանոն*. limite, mesure, ordre». —*Թրք.* چری çerpə. *ոճով կ'ըսուի չրփիյէն դուրս ելլալ անկարգանալ, կարգէ, կանոնէ դուրս ելլել*. se dépraver». *Վանի բարբառով չրփի մաս-ցառ.* broussailles». *որ Պօլսոյ բարբառին մէջ կայ միայն չալը-չրփը մասցառ.* buisson, broussailles բարդին մէջ. —*Թրք.* چالی çalə çerpə.

*Զրփմիւ ընել ն. *կտրել*. couper». —*Թրք.* چیرمق çerpmak.

Զրժրս Գ., նուհուս ն., ջուհուս Ղ. *հրեայ (անարգա-կան լեզուով)*. juif (terme de mépris)». չրժսի կուսուցն *վերին աստիճանի խառնակ, անկարգ, աղմկալի տեղ*. place pleine de tumulte et de désordre». —*Թրք.* چفوت çəfut = *արաբ.* جود Jəhud *ուրացող (կ'ըսուի յատկապէս հրեաներու համար)*. apostat, renégat».

*Զիթ Գ. *ցանկապատ, ցանկ*. haie», Գ. Ղ. Վ. *տեսակ մը նկարէն կերպաս*. indienne». —*Թրք.* چیت çit.

Զիթի *չուացքի մէջ ճերմակեղէնի տրորում, շփում*. frottement de linge en lavage». —*Թրք.* چیتی çiti.

Զիթիւմիւ ընել *չուացքի մէջ ճերմակեղէնը տրորել, աճրոել*. frotter le linge en lavage». —*Թրք.* چیتيلمک çitilemek.

Զիլ Վ. *նոր կոխուած, փայլուն (դրամ)*. (monnaie) nouvellement frappée». —*Թրք.* چیل çil.

Զիլէ Գ. *թիւի կարժ*. écheveau. 2. *քահանայի քառասունքը*. quarantaine de prêtre. 3. *զրկանք, տառապանք*. privation, souffrance», չիւ Վ. *արջի քառասունք*. quarantaine d'ours», չիլէ ն. *ամառնային արձակուրդ*. vacances d'été. 2. *կարժ*. écheveau». —*պրս.* چله կամ چله çile, çille *առաջին երեք նշանակութեամբ*».

Զիլէնկ Գ., չիլուգյ Վ. *ելակ*. fraise». —*Թրք.* چيلك çilek.

Զիլենկնի «եւակավաճառ. marchand de fraises».—**թրք.** چيلهكجي čilekji.

Զիլինկիր Պ., չլընգիր Վ. «դարբին. serrurier».—**թրք.** چيلنگير čilingir—պրս. جلاكر jilanger.

*Զիմա «շողենաւը նաւամատոյցին կապելու չուան. amarre».—**թրք.** چيما čima—իտալ.

*Զիմանի «շողենաւը նաւամատոյցին կապող դորժաւոր. amarreur».—**թրք.** چيماجي čimağə.

*Զիմեն Պ., չիման Վ., չիմոն Ղ. «մարգ, մարգադէտին. prairies».—պրս. چمن čemen.

Զիմենթո Պ., չիմոնթո Վ. «քարերը կպցնելու նիւթ մը. ciment».—**թրք.** چمتو čemento—իտալ. cemento.

Զիյ «ցող. rosée».—**թրք.** چيک čiy.

*Զիյ «հում: crû».—**թրք.** چيک čiy.

Զիցի Ն. Վ. «յախճապակի. porcelaine. faïence».—պրս.

چيني čini.

Զիցկյանէ Պ., չիցկյոնո Վ., ցիցկանա Ն. «գնչու. bohémien. 2. մուրիկ, մուրացկանի բնութիւն սենեցող, կծծի, խիստ ազահ. grand avare, chiche».—**թրք.** چنگنه čingyane.

*Զիւ «սէզ, միզում. urine, action d'uriner».—**թրք.** چيش čiš.

*Զիչէկ Պ. «ծաղիկ. fleur. 2. ծաղկախոտ. petite vérole. 3. նկարի մէջ շինուած ծաղիկներ. fleurs en ornements. 4. անառակ, բարիծաղիկ. gredin, méchant», չիչակ Ն. «ծաղիկ. fleur», չիչոգյ Վ. «նկարի մէջ ծաղիկ. fleurs en ornements».—**թրք.** چيچك čiček.

*Զիչէկէնմիւ ըլլալ «ծաղկիլ. fleurir».—**թրք.** چيچكلنمك čičeklenmek.

Զիչէկիխ «ծաղկանոց. parterre de fleurs».—**թրք.** چيچكلك čičeklik.

Զիչէնի «ծաղկավաճառ. marchand de fleurs».—**թրք.** چيچكجي čičekji.

*Զիչէֆ պօզուխի «չեչոտ երեսով, ծաղկախտի հետքե-

բով. marqué de petite vérole». = Թրք. چيچك بوزوغی čiček bozuğə.

Զիպան Վ., չուբան Ղ. «պալար. bouton, pustule». = Թրք. چبان čiban.

Զիվի Պ., չվի Վ. «գամ, բեհռ. clou, cheville», չիվի Ն. «փայտեայ սեպ. cheville de bois». Պօլսոյ բարբառով կըսուի չիվիի պէս «չատ առողջ. très sain, bien portant». = Թրք. چيوى čivi.

*Զիվիլէմիւս քնել Ն., չվիւմիւս անել Վ. «գամեքով ամրացնել. clouer, fixer avec des clous». = Թրք. چيويلمك čivilemek.

Զիվիս Պ., չվիթ Վ. «լեղակ. indigo». = Թրք. چيويد کيولم čivid.

Զիրիւս «շրէշ. asphodèle jaune, pâte d'asphodèle». = Թրք. چريش čiriš.

*Զիրիւլէմիւս քնել «շրէշ քսել. barbouiller avec la pâte d'asphodèle». = Թրք. چريشليمك čirišlemek.

Զիրիւնի «շրէշ ծախող. qui vend de l'asphodèle jaune». = Թրք. چريشجي čirišji.

Զիրիւլէ «կեղտոտ ջուր, լուացքի ջուր. «eau sale, eau de lessive». = պրս. چركاب čirkyab, որ Թուրքերէն դարձած է چركف čirkef.

Զիրիւն Ն. «ազեղ. vilain, laid». = պրս. چركين čirkin.

Զիւնֆի Վ., չիւնֆի Վ. «որովհետեւ. parce que, car». = պրս. چونكه čunki.

Զիւս Պ., չուս Վ. «գրաստները կեցնելու ձայն. cri d'arrêt (pour les bêtes de somme)». = Թրք. چوش čüş.

*Զիւրիւմիւս քնել Վ. «փտեցնել. laisser pourrir, faire gâter. 2. դրամը ի զուր վատնել, կորսեցնել. dépenser pour rien, perdre». = Թրք. چورتمك čürütmek.

*Զիւրիւկ Պ., չիւրիւֆ Վ. «փտած. pourri, gâté, carié. 2. մէճլիսը 20 շրուշ հաշուելով դրամի մը արժէքը. en comptant 20 piastres le médjidié». = Թրք. چوروك čürük.

*Զիւրիւմիւր ըլլալ վ. «ստիլ, բարբոսիլ. se pourrir, se gâter». — Թրք. جورومك čürümek.

Զիժքնի «հողագործ. laboureur». — Թրք. چىفتى čiftji.

Զիժիկ «աղարակ. ferme». — Թրք. چىفلىك čiftlik.

Զիժս Գ., չիւժք վ., նիժս, նուժք Ե. «զոյգ. paire». — Թրք. چىفت čift.

Զիժսէ Գ., չիւժքմ վ. «զոյգ, երկու հատ. paire, deux, double. 2. կից, աքացի (անասուններու համար). ruade». չիժսէ զարնել, չիժսէ նետել «աքացել, կիցս արձակել. donner des coups de pied». — Թրք. چىفته čifte.

Զիժսէլէմէ Գ., նուժքէլէմէ Ե. «զոյգ, կրկին. paire, double». — Թրք. چىفتهلىمە čifteleme.

Զիժսլէսիւր ըլլալ «զուգաւորուիլ (անասնոց համար). s'accoupler». — Թրք. چىفتلىشم čiftleşmek.

Զիժսլէսիւրիւր ընել «զուգաւորել տալ (անասունները). accoupler». — Թրք. چىفتلىشدirmek čiftleşdirmek.

Զուլ Ե., չիւլ Դ., ջիւլ վ. «քուրձ, խորգ. tissu de crin». — Թրք. چول čul = արար. چل jüll.

Զուլա կամ չուլհա «ոստայնանկ. tisserand». — Թրք. چولها čulha = արր. چلا jüllah.

*Զուլթարի «թափած թափթփած. զգեստներով. non-chalant». — Թրք. چولتارى čultari «համեաի ծածկոց».

*Զուլչափուս նոյն նշ. même sign.». — Թրք. چول چابوت čul čäput.

Զուլխանի «չուխայ ծախող. marchand drapier, drapant». — Թրք. چوكچى čukaǰe.

Զուլխուր վ. «փոս. fosse. 2. փոսացած. creux». — Թրք. چوكور čukur.

Զուլխուր «տեսակ մը ձուկ. espèce de poisson». — Թրք. چوكور čüçür.

Զուլպուխ Ե., չուլբուլ Դ., չբուխ վ. «բարակ գաւազան. baguette. 2. ծխափող. pipe». — Թրք. چوبق čəbuk կամ čubuk.

Չուպուխու Գ., չբուխի Վ. *«շերտ շերտ, գծաւոր (կերպաս)»*. drap à raies». — Թրք. چوبقوլу čubuklu.

*Չուս *«արագ, ժիր, փութկոտ, ճարպիկ»*. adroit, habile, prompt». — պրս. چست čüst.

Չուխի *«գիշերային աման»*. vase de nuit». — Թրք. چوقال čukal.

Չոխի Ն. Վ. *«ձախիկ»*. gaucher», Ղ. *«ոտքը կամ ձեռքը փաստուած, ձախիկ, կաղ»*. manchot, boiteux, estropié». — Թրք. چولاق čolak.

Չոփա Ն. կամ չոփազ Գ. *«անյաջողակ, անճարպիկ»*. inhabile, maladroit». — Թրք. چولپا čolpa.

*Չոխուի *«յաճախ, ստէպ»*. souvent». — Թրք. چوكلق čokluk.

*Չոնուխ *«տղայ, երեխայ»*. enfant». — Թրք. چوجق čojuk.

Չոմառ *«հովուի մեծ շուն»*. chien de berger, mâtin». — Թրք. چومار čomar.

Չոպան Ն. Վ. Ղ. *«հովիւ»*. berger». — պրս. چوبان čoban.

Չոնչոփ Ն. *«աղբ, ժելա, աւելուք»*. ordures. 2. *«գահար, կանգնեցէ՛ք (խաղի մէջ բացագանչութիւն. և ասկէ հասարակ գործածութեան մէջ կատակի ձևով)»*. halte!» — Թրք. چورچوپ čorčop.

Չոպա Վ., օրվա Ն. *«ապուր»*. soupe, bouillon». — Թրք. چوربا čorba — պրս. شوربا šorba.

Չոպանի Գ. *«ապուր շինող, եփող, ծախող»*. qui vend de la soupe, du bouillon. 2. *«վարպետ, պարոն»*. maître, monsieur (*այս տիտղոսը կուտային և այժմ երբեմն կուտան թուրքերը քրիստոնեաներուն»*). Վանի բարբառով օրպանի ունի միայն վերջի նշանակութիւնը. — Թրք. چورباجى čorbaĵe.

Չորապ *«գուլպայ»*. bas, chaussette». — Թրք. چوراب čorab.

Չորապնի *«գուլպայ շինող կամ ծախող»*. marchand de bas». — Թրք. چورابجى čorabĵe.

Չօփ Ն. Ղ. *«աղբ, ժելա, աւելուք»*. ordures», չէօփ Վ.

«*փայտի կտորուանք, խռիւ կէն*. broussailles, broutilles». —
 Թրք. چوب çöp.

2օփնի Պ. *աղբ թափող, աւլաղ*. boueur, balayeur»,
 չօփչի Ղ. *երեխային կոկորդը մնացած նիւթ մը հանող*.
 —Թրք. چوبچي çöpji *աղբ թափող, աւլող*. boueur, ba-
 layeur».

2օփի Ն. Ղ., չէօփել Վ. *ծնրադրել*. s'agenouiller». —
 Թրք. چوكم çökmek.

Պ.

Պա՛ Վ. *«ի հարկէ*. certainement». — Թրք. ب ba.

Պազ՝ *առանձինն դործածական չէ, այլ սուղապազ*
բան մը սուղ գինով ծախող. marchand qui vend cher»
բառին մէջ. — պրս. باز baz.

Պա՛զի Պ., բոզի Վ. Ղ. *«մէկ քանի*. quelques-uns, cer-
 tain. 2. *երբեմն*. quelquefois». — արաբ. بعض bázə.

Պազիսին Պ., բոզիսին Վ., բոզի Ղ. *«մէկ քանին*.
 quelques-uns». — Թրք. بعضي bázəsə.

Պազիրկյան Ն., բոզրգյուն Վ. *«հրեայ վաճառական*.
 marchand juif». Ն. — *Նախիջևանցոց բարբառով բառս կը*
նշանակէ միայն չղջեստի վաճառական. marchand d'ha-
 bits». — պրս. بازركان bazirgyan.

*Պաթալ Պ., բոթոլ Վ. *«փուռ, անպէտք, անդործա-*
ծելի. bon à rien, nul, inutile». — արաբ. بطال battal.

Պաթախ Ն., բաթաղ Վ., պաթխախ Ն. *«ճահիճ*. bour-
 bier. 2. *կորսուած*. perdu. 3. *պարտքը չվճարող*. débiteur
 fraudulent». — Թրք. بطاق کادم batak.

Պաթախնի Պ., բաթաղ, բաթաղչի Վ. *«պարտքը չվճա-*
րող մարդ. débiteur fraudulent». — Թրք. بطاقجي کادم batakjə.

Պաթըրսիւ ընել Վ. *«ընկղմել, մխել*. plonger, enfon-

ջևէն գացող տապարաւոր զինւոր. sapeur. = Թրք. بالطهجي baltaje.

Պալլանսըմիւս ընել «բանի մը մասին գովեստով խօսելով հաճելի երևցնել, շողորթել. flatter. = Թրք. بالالندرمق ballandermak.

Պալղամ ն., պաղղամ ն., բլղամ վ. «մաղաս, խուխ. flegme, pituite. = արաբ. بلغم belgam.

Պալմոմի ն. «մեղրամոմ. cire. = Թրք. بال مومي bal momo.

Պալլա «բռնան հակ. balle. = Թրք. باليه balya = իտալ. balla.

Պալլէմէգ-թօփի «հսկայ մեծութեամբ թնդանօթ. enorme pièce d'artillerie. = Թրք. bal yemez topə նոյն նշ. կուզայ իտալ. balla e mezzo «մէկ և կէս հակ և տնկ. top «թնդանօթ» բառերէն, իբր «մէկ ու կէս հակի ծանրութեամբ թնդանօթ». բայց ժողովրդական լեզուին մէջ սխալ ըստուգաբանութեամբ փոփոխուած է, իբր տնկ. بال يمز bal yemez «մեղր չ'ուտեր».

*Պալչլի ն. «կաւ, տիղմ. argile, boue. = Թրք. بالچق balčək.

Պալսըզ «քեռի. belle-sœur, sœur de l'épouse. = Թրք. بالديز baldəz.

Պալսըր ն., պալդուր (աւելի յոքնակի պլլդուրնէ) ն. «ազդը, սրունք. mollet. = Թրք. بالدير baldər.

Պալսըրան «մուխինդ. cigüe. = Թրք. بالديران baldəran.

Պալսըրչըլպախ «սրիկայ. vaurien. = Թրք. بالديرىچلاق baldərə çəblak.

Պալօն Պ., բալօն Ղ., պալխօն ն. «պատշգամ. balcon. = Թրք. بالقون balkon = ֆրանս. balcon.

Պալօ Պ., պալ ն. «պարահանդէս. bal. = Թրք. بالو balo = իտալ. ballo.

Պալօն «օդապարիկ. ballon. = Թրք. بالون balon = ֆրանս. ballon.

Պախալ Պ., բախլալ վ. Ղ., փախալ ն. «նպարալա-

հառ. épicier». = արաբ. باقالب bakkal. Ասկէ պախալի բէճ-
սէր «կեղտոտ տետրակ. sal cahier».

Պախամ «կեղծ (ապրանք). contrefaçon, falsifié». =
=թրք. باقم bakam «սուտ ներկ. fausse teinture».

Պախարֆյոն Պ., պախարֆոր Ն. «աչք բաց կոյր.
avengle aux yeux ouverts». =թրք. باقارکور bakar kōr.

Պախրնի «կախարդ. sorcier». =թրք. باقجي bakəjə.

Պախր Պ., փախր Վ. Ն. «պղինձ. cuivre». =թրք.
باقر bakər.

Պախրնի Պ., փախրնի Ն. Վ. «պղնձագործ. chau-
dronnier». =թրք. باقرجي bakərjə.

Պախնա, պախնէ Պ., բոխչո Վ., բախչա Ղ. «պար-
տէզ. jardin». =պրս. باغچه bağçe.

Պախնէպան Ն., բոխչոպան Վ. «պարտիզպան. jar-
dinier». =պրս. باغچهبان bağčeban.

Պախել Պօլսոյ մէջ գործածական չէ. բաւել Վ.,
բախել Ղ. «պարգեւել. faire cadeau, accorder». = պրս.
بخش baxš.

Պախիւ Ղ., պուխիւ Վ., պախը Ն. «պարգեւ,
նուէր. cadeau, présent». =պրս. بخش baxšiš.

Պահար կամ յատկապէս առջի պահար Պ., պանէր Ն.
«գարուն. printemps». = պրս. بهار behar.

Պահար «համեմ. épice, aromate». =արաբ. بهار bahar.

Պաղ Ղ. «այգի. vigne». =պրս. باغ bağ.

Պաղըլամիւն ընել Պ., բաղըլամիւն անել Վ. «պար-
գեւել, շնորհել. accorder, faire cadeau». =թրք. باعشلام ba-
ğəşlamak =պրս. بخش baxš.

Պաղըրսախ «աղիք (մարդու կամ անասունի). intes-
tins, tripaille». =թրք. باغرساق bağərsak.

Պաղըրսախ «օրօրոցի պնդակապ. lange». =թրք. باغرداق
bağərdak.

Պաղնի Պ., բաղվանչի Ղ. «այգեպան. vigneron». =
=թրք. باغجي bağjə. Ղարաբաղցոց ձեռ կաղմուած է պրս.
باغوان bağvan բառէն, թրք. جي ji մասնիկով:

Պաղ-պախնէ Պ., բողբոխչո Վ. «այգորայք, պարտէզներ. vignes, jardins». = պրս. باغ bağ bagče.

*Պաղ պօզունի «այգեկութ. vendange». = Թրք. باغ bozumı bag bozumə.

Պաղսաւ Պ., բողբոխչի Վ. «ծալապատիկ (նստած). accroupi». = Թրք. باغداش bağdaş.

*Պաղը՝ միայն իչո պաղրս դուրս եկաւ «սաստիկ դանեցայ» ձևին մէջ. = Թրք. باغر bağer «լերդ, կուրծք, ընդերք. foie, poitrine, entrailles».

Պանա «երդիք, ծխնելոյղ. lucarne, cheminée». = Թրք. باجه bağa.

Պանախ ն., բաջաղ Վ. «արունք. jambe. 2. Թղթախաղի մէջ մանչը. valet (en jeu de cartes)». = Թրք. باجاق bajak.

Պանախսըզ «դեռ փոքր, պզտիկ. petit, peu âgé» (նախատական լեզուով). = Թրք. باجاقسز bajaksəz.

Պանանախ ն., բաջանաղ Վ. Ղ. «բենեկալ. beau-frère, le mari de la sœur de l'épouse». = Թրք. باجاناک bajanak = Թրք. باجيناک bajənak ձևէն աղաւաղեալ.

Պանախպէր «մեծ կարմիր պղպեղ. poivre long rouge». = Թրք. باج بير baj biber.

Պամյա ն. Վ. «պամիա, կուտատուկ. gombo». = Թրք. باميه bamya = յուն.

Պայաթ ն. Վ. «օթեկ, քարթու. rassis, vieux». = Թրք. بيات bayat.

Պայաղի Վ. «հասարակ, ստորին. ordinaire, inférieur». = Թրք. بياغى bayağə.

Պայթար Վ. «անասնաբոյժ. vétérinaire». = արաբ. بيطار beytar.

Պայիւր «զառիվայր. coteau, pente». = Թրք. باير bayər.

Պայխոււ Պ., բայղոււ Ղ. «բու. hibou». = Թրք. باقوش baykuş.

Պայրախ ն., պարյախ Պ., բայրաղ Վ., բայղաղ Ղ. «դրօշակ. drapeau». = Թրք. بايراق bayrak.

Պայրախը *«գրօշակաւոր»*, qui porte un drapeau». =
 Թրք. بايراقلى bayraklı.

Պայրախսար *«գրօշակակիր»*, porte-enseigne», բայրախ-
 սար Վ. *«գրօշակակիր»*, porte-enseigne. 2. *անառակ և լիրբ*
աղջիկ», jeune fille effrontée, impudente». = Թրք. بايراقدار
 bayrakdar՝ առաջին նշանակութեամբ:

Պանյօ Պ., բանյա Վ. *«լողանք»*, bain». = Թրք. بانيو ban-
 yo=խաւ. bagno.

Պանսամուզիքա *«նուագախումբ»*, bande de musiciens». =
 Թրք. باندۀ موسيقا banda musika=խաւ. banda a musica.

†Պանսիէնա *«գրօշ»*, drapeau, bannière». = Թրք. باندير
 bandiera=խաւ. bandiera.

Պանֆա կամ †փանֆա Պ., (պանֆ ն.) *«գրամատուն»*,
 banque». = Թրք. بانک banka=խաւ. banca.

Պանֆէն կամ †փանֆէն *«սեղանաւոր»*, banquier». =
 Թրք. بانکر banker=խաւ. banchiere.

*Պաւ ն. Վ. *«գլխաւոր, պետ»*, chef», Պ. *«ռչխարի գլ-
 ւուխ»*, tête de mouton». = Թրք. باش baş.

Պաւաւաղի *«գլխիվայր»*, la tête en bas». = Թրք. باش
 آشاغی baş aşığə.

Պաւլայել Վ. ն. *«սկսիլ»*, commencer». = Թրք. باشلامق
 başlamak.

*Պաւլանկըն *«սկիզբ»*, commencement». = Թրք. باشلانج
 başlangaj.

Պաւլիխ ն., բաւլըղ Վ. Ղ. *«գլխանոյ»*, capuchon. 2.
պախուրջ», têtierre. 3. *վարձանք, օժիտ»*, don nuptial». = Թրք.
 باشلق başlək.

Պաւխա ն., բաւկա Վ. *«ուրիշ»*, autre, divers». = Թրք.
 باشقہ başka.

Պաւնի *«ռչխարի գլուխ ծախող»*, marchand de têtes de
 mouton». = Թրք. باشجی başjə.

*Պաւսան սաւմա ընել *«վանել, սուտ խօսքով մը հե-
 աւցնել և ձեռքէն ազատիլ»*, renvoyer, se débarrasser». =
 Թրք. باشدن صوما başdan sayma.

*Պաւփարմաղի «բթամառ. pouce». = Թրք. باش پارمى baš parmağə, որ կաղմուած է باش baš «գլխաւոր. chef» և پارق «մատ. doigt» բառերէն. Նոր-Նախիջևանցիք վերջի մասը Թարգմանելով՝ ունին պաււմաճ.

Պապա «ընտիր, պատուական (մարդու համար). excellent. 2. սանդուխի բաղրէքներու առաջինը՝ որ միւսներէն մեծ և հաստ կ'ըլլայ. la première rampe d'un escalier. 3. խափշիկներուն յատուկ տեսակ մը կատաղութիւն կամ լուսնոտութիւն. épilepsie ou folie des negres. 4. հայր. papa! (հին պոլսեցիք կը գործածէին իբր կոչական). Վանեցոց բաբա ձեն ունի միայն առաջին նշանակութիւնը. իսկ Ն.-Նախիջևանցոց մէջ կայ պապա «հայր. père». = Թրք. بابا baba «հայր. père» (բուն նշ.), բայց ունի նաև միւս վերի նշանակութիւնները.

Պապա «գնդաձև խմորեղէն մը. baba». = Թրք. بابا baba, առնուած ֆրանսերէնէ.

†Պապալըխ «խորթ հայր. père adoptif, parâtre». = Թրք. بابالک babalək.

*Պապլէք «անգամ. fois». = Թրք. بابت babet.

Պառխան Պ., փառխան Ն., փառխազ Վ. «ջրի մետաղեայ գոյլ. seau en métal». = Թրք. قراج کرم bakrağ.

Պասամախ Պ. «արտաքնոցի քարերը. marche de commodités», բասամաղ Վ. «սանդուխի աստիճան. degré d'un escalier», պասամախ Ն. «քարէ սանդուխ. escalier de pierre». = Թրք. باصاق basamak.

†Պասարաք «կորովամտութիւն, արթնութիւն մտաց. perspicacité, présence d'esprit». = արաբ. بصيرت basiret.

Պասխը «մամուլ, ճնշիչ գործիք. presse». = Թրք. باصتی baskə.

*Պասխըն Պ., բասկըն Վ. «գիշերային կամ յանկարծական յարձակում. attaque nocturne ou soudaine». = Թրք. باصقین baskən.

Պասմա Վ. Ն. *տապաժոյ. տեսակ մը կտաւ. indienne, calicot.* = Թրք. *باسمه basma.*

Պասմանի Վ. *տապաժոյավաճառ. marchand de calicot.* = Թրք. *باسمجي basmajə.*

*Պասուր *արիւնեթութիւն. hémorrhoides.* = արաբ. *باسور basur.*

*Պասպարապար Ն. *բոլորովին հաւասար. tout à fait égal.* = պրս. *برابر beraber* «հաւասար. égal», Թրք. *bas* *դերադրական նախամասնիկով.*

Պասը *մնախառն բանջարեղէն կերակուր. ragoût.* = Թրք. *باصدی basdə.*

*Պասըմիւր ընել Ն. Վ. *գերազանցել. surpasser. 2. հրդեհը մարել. étouffer l'incendie.* = Թրք. *باصدرم basdərma.*

Պասոն Պ., բասոն Վ. *գաւազան. bâton.* = Թրք. *baston* = իտալ. *bastone.*

Պասանա Վ. *բուռ, ծեփ. badigeon.* = Թրք. *بادانه badana.*

Պարէ, պարէմ Վ. *գոնէ. du moins.* = պրս. *باري bari.*

*Պարըմիւր ըլլալ *պատասպարուիլ, լաւ կենակցիլ. s'abriter, vivre ensemble et en bon terme.* = Թրք. *بارنمق barənmak.*

*Պարըմսըմիւր ընել *պատասպարել. abriter, mettre à l'abri.* = Թրք. *بارندرمق barəndərma.*

Պարըմիւր ըլլալ Պ., բարիւմիւր Վ. *հաշտուիլ. se réconcilier.* Ղարաբաղի բարբառով բարըմիւր ինի *գնի մասին հաշտութիւն գոյացնել. tomber d'accord du prix.* = Թրք. *بارشمق barəšmak.*

Պարըսըմիւր ընել *հաշտեցնել. réconcilier.* = Թրք. *بارشدرمق barəšdərma.*

Պարիս *նորաձեւութենէ ինկած. qui n'est pas en mode.* = արաբ. *بارد barid* «ցուրտ, անհաճոյ. froid, désagréable».

Պարյախ, պարյախը, պարյախսար տես պայրախ *Էլն.*

Պարյամ Պ., բայրամ Վ. Ղ. *մահմետականներու եր-*

կու մեծ տօները. grande fête de mahométans». — Թրք. یرام
կամ یرام bayram.

Պարուք Ն. Ղ., բոբիլք Վ. «վառօղ. poudre». = Թրք. باروت
barut.

Պարութանա Պ., բարութխանա Ղ., բոբիլքխանա Վ.
«վառօղարան. poudrerie». = Թրք. باروتخانه barutxane.

Պարութնի Պ., բոբիլքջի Վ. «վառօղ շինող կամ ծա-
խող. marchand ou fabricant de poudre». = Թրք. باروتچی
barutçî.

Պարպունյա «արքայածուկ. rouget». = Թրք. رونی
barbunya = իտալ.

Պարսա էրիյի «տեսակ մը մեծ սալոր. espèce de prune».
= Թրք. بارداغ اریکی bardağ eriyi.

Պարսախ Պ., բարդաղ Վ. «դաւաթ, ջրի բաժակ. verre
d'eau». = Թրք. بارداق bardak.

Պաճօն Նիլքէլ. տեսակ մը արծաթանման սպիտակ
մետաղ. nickel. 2. կեղծ. contrefaçon». = Թրք. بافون bafon.

Պաճօն Պ., փաճօն Վ. «շողենաւ. bateau à vapeur».
= Թրք. واپور vapor = իտալ. vapore.

Պէզազ Պ., բոզոզ Վ. «մեծ կտաւափաճառ. marchand
de toiles». = արաբ. بزاز bezzaz.

Պէզարիլ Վ. Ղ. «ձանճրանալ. s'ennuyer». Պօլսոյ մէջ
դորժածական չէ. = Թրք. بزمك bezmek.

Պէզէսէն Պ. «կտաւի փաճառանոց. marché aux toiles»
(այժմ այս բառը կը դորժածուի միայն իբր յատուկ ա-
նուն շուկայի թանկագին իրերու յատուկ խիստ ազահով
և ամուր մի մասին՝ որ ժամանակաւ կտաւափաճառներու
շուկայ է եղեր). Ն. «կտորեղէն, կտաւեղէն. toiles». = արաբ.
بزازستان bezzazistan.

Պէզիր կամ պէզիր յաղի «կտաւատի իւղ. huile de
lin». = արաբ. بذر bezr «կտաւատ. graine de lin», Թրք.
بذریاغی bezr yağ «կտաւատի իւղ. huile de lin».

Պէզիրնի «կտաւատի իւղ շինող կամ ծախող. mar-

chand ou fabricant d'huile de lin».—**թրք.** بذرچی bezrji կամ bezirji.

Պէզկից «ձանձրացած, զգուած. ennuyé». — **թրք.** بزرگین bezgin.

Պէզմից բլլալ ն. «ձանձրանալ, զգուիլ. s'ennuyer». — **թրք.** بزمك bezmek.

Պէզսիմից ընել «ձանձրացնել, զգուել տալ. ennuyer». — **թրք.** بزدirmek bezdirmek.

Պէթ վ. «տգեղ, անհաճոյ, vilain, désagréable». — **պրս.** بد bed.

Պէթեր ն., բոթոմբ վ. «աւելի (գէշ բաներու համար միայն). plus que . . . . օր. աւոր ձայնը անկէ պէթեր է (աւելի գէշ է. pire). — **պրս.** بدتر bedter «աւելի գէշ, վատ-թարագոյն. pire».

Պէլ ն. «բահ. bêche». — **թրք.** بل bel — **պրս.** بيل bil.

*Պէլալ ն., բոլոմ վ. զ. «փորձանք. malheur, calamité». — **արաբ.** بلا bela.

Պէլալը ն., բոլոմի վ. «փորձանք բերող. fatal, funeste». — **թրք.** بئلا belale.

*Պէլլեթից ընել ն. «միտքը պահել տալ. faire retenir, apprendre». — **թրք.** beliefmek.

*Պէլլեմից ընել զ., բոլլոմից անել վ. «միտքը պահել. retenir, apprendre». — **թրք.** beliefmek.

Պէլլի զ., բոլի վ., պէլնի ն. «յայտնի. evident, connu, bien visible». — **թրք.** belli.

Պէլլիսիզ զ., բոլլոսիզ վ., պէլնիսիզ ն. «անշնայաւ, անշնայարեղի. imperceptible. 2, անհրեղիշ. invisible». — **թրք.** bellisiz.

*Պէլսոնիւղի «սերմնակաթուծիւն, blennorrhagie, chaude-pisse». — **թրք.** bel soguklaga.

Պէլի, պէլիմ զ., բոլի վ. 2., պէլիմ ն. «հեղուկ. peut-être». — **թրք.** belki, belkim.

Պէլսապար ն., բէլսապար վ., բէլիսապար 2, «անհանդեակ. ignorant, qui n'est pas informé». — **պրս.** بخابر bixaber.

†Պէթօրսաւր ըլլաս՝ օրհնէնքի ձև. terme de bénédiction. — պրս. برخوردار berxurdar «երջանիկ, ճոխ. heureux, riche».

Պէնէրիկ «յաջողակութիւն, ձեռքէն բան գալը, ճարտիրութիւն. adresse, habilité».—թրք. بجرک bejerik.

Պէնէրիֆլի «յաջողակ, ճարտիր. habile, adroit».—թրք. بجرکلى bejerikli.

Պէնէրիֆսիզ «անյաջողակ, ապիկար. incapable, inhabile».—թրք. بجرکسى bejeriksiz.

Պէնէրմիս ընել Վ. Ն., պէնէրել Պ., բէջմրիլ Ղ., «յաջողիլ, կարենալ ի գլուխ հանել, կերպով մը յարմարցնել. pouvoir mener à fin, réussir».—թրք. بجرمک bejermek.

Պէյ Պ., բէյ Վ. «բէկ. bey. 2. թղթախաղի մէջ միտորը. as», բմկ Ղ. «բէկ. bey».—թրք. بك bey.

Պէյզա «լայն և երկար պնակ. assiette longue et ovale».—արաբ. بيزه beyza «հաւկիթ. œuf». այս անունը տրուած է ձուածիր ձևին համար:

Պէյզասէ Պ., բէյզադմ Վ., բոյզադմ, բէզզադմ Ղ. «ազնուածին, պէյի որդի. noble, fils d'un bey».—պրս. بيزاده beyzade.

*Պէյիթ «ոտանաւորի տուն. verset».—արաբ. بيت beyt.

*Պէյին Վ., բէյն Ղ. «ուղեղ. cerveau».—արաբ. بين beyn.

†Պէյլերպէյի «պէյերու պէյ. grand bey».—թրք. بکربکى beyler beyi.

Պէյլիկ Պ., բոյլիկ Ղ. «արքունական. royal. 2. զինւորներու յատուկ հաց. pain de soldats».—թրք. بکک beylik.

*Պէյն «միտք, իմացականութիւն. esprit, entendement».—արաբ. بين beyn.

†Պէնզ «երեսի գոյն. teint du visage». կրկնութեամբ կըսուի պէնզ-պէթ.—թրք. بکز benz.

*Պէնզէթմիս ընել Պ., բոնզթմիս անել Վ. «մէկու մը նմանցնել. prendre quelqu'un pour un autre».—թրք. بکرتمک benzetmek.

*Պէնգեմիւիւ ընել *քիչ մը նմանիլ*: ressembler un peu». —**թրք.** *benzemek*.

Պէնէնկ, պէնէք *կէտ կէտ կիտուած, պիսակ*. *madrure, tache*». —**թրք.** *benek*.

Պէնէնկի *պիսակաւոր, կիտուածաւոր*. *tacheté, mardré*». —**թրք.** *benekli*.

Պէնկ *ն. խալ մարմնի վրայ*. *grain de beauté*». —**թրք.** *benk*.

Պէնս *Պ.*, բոնդ *Վ.* *ջրշէղջ, ջրի աւազան*. *réservoir d'eau, digue*». —**պրս.** *bend*.

Պէնկի *Պ.*, պէնկը *ն. խալ ունեցող*. *qui a des grains de beauté*». —**թրք.** *benkli*.

Պէշիկ *ն. «օրօրոց»*. *berceau*». —**թրք.** *beşik*.

Պէպէք *ն. «մանկիկ»*. *bébé*. 2. *երեխայի տիկնիկ*. *poupée*.

3. *աչքի բեր»*. *prunelle*». —**թրք.** *bebek*.

Պէոպէո *Պ.*, պէրպէր *ն.*, բոբբոբ *Վ.* *սափրիչ*. *barbier, coiffeur*». —**թրք.** *berber*.

*Պէոռահ, պէոռախ *պայծառ, յստակ*. *clair, limpide*». —**արաբ.** *berrak*.

*Պէպէքմիւ ընել *Պ.*, պէպէքմիւ ընել *Պ. ն.*, բէպոմիւ անել *Վ.* *սնուցանել*. *nourrir, élever*». —**թրք.** *besletmek, beslemek*.

*Պէպէմէ *Պ.*, բոպոմոմ *Վ.* *սպասուհի*. *servante*». —**թրք.** *besleme*.

Պէպէնմիւ ըլլալ *պարարտանալ*. *s'engraisser*». —**թրք.** *beslenmek*.

Պէպէլլի *Պ.*, բոսբոլի *Վ.* *ակն յայտնի*. *évident*». —**թրք.** *bes belli*.

*Պէսէն *Պ.*, բոդոմն *Ղ.* *մարմին, իրան*. *corps, buste*». —**արաբ.** *beden*.

Պէսիհալա *ն.*, բէդյալա *Վ.* *ճրի*. *gratis*». —**պրս.** *badiheva*.

*Պէսսուլա *Պ.*, բէդուլա *Վ.* *անգովք, անէծք*. *malédiction*». —**պրս.** *beddua*.

Պերեկէք ն., բորմոյսք վ. Ն. *սօրհնարեութիւն, լիութիւն, առատութիւն. bénédiction céleste, abondance.* = *արար. برکت bereket.*

Պերեկէթի Պ., պերեկէթը ն., բորմոյսթի վ. *սօրհնեալ, առատ. béni du Ciel, abondant.* = *թրք. برکتلى bereketli.*

Պերեկէթսիզ Պ., պերեկէթսիզ ն., բորմոյսթսիզ վ. *չսօրհնուած, քիչ, շատ սպառող. qui n'est pas béni du Ciel, qui s'épuise vite, peu.* = *թրք. برکتسى bereketsiz.*

Պերեկյաք վերսին կամ պերեկյաք վերսին քի *բարեբախտաբար. heureusement.* = *թրք. برکت ویرسون bereket versin.*

Պերի *«ի վեր. depuis.* = *թրք. برو beru կամ برى beri.*

Պերդամօք *«տեսակ մը անսւշահատ լեմն. bergamote.* = *թրք. برغموت bergamot* = *թրանս. bergamote.*

Պերպաւս ն., բարբաղ Ն., բարբաղ վ. *բոլորովին աւերեալ. tout à fait détruit. 2. բոլորովին աղտեղի. très sal, souillé.* = *պրս. بر باد berbad.*

Պեկէթմիւիւ ընել Պ., բոյնոյսմիւիւ, բոյնիւսմիւիւ անել վ. *«սպասցնել. faire attendre.* = *թրք. بکتم bekletmek.*

Պեկէլեյ *«սպասել. attendre.* = *թրք. بکتم beklemek.*

Պեկնի Պ., բոյնի վ. *«պահապան. gardien.* = *թրք. بکچی bekji.*

*Պեկյար Պ., քեկյար վ. *«ամուրի, ազապ մարդ. célibataire», քեկյար Ն. «անպէտք մարդ. homme bon à rien.»* = *պրս. بیکار bikyar «անգործ. désœuvré, sans travail. 2. ազապ. célibataire.»*

Պեկնի *«պինեմու. ivrogne, buveur», պեկնի-Մուսաւաւա շատ գինեմու. grand buveur.* = *թրք. بکری bekri.*

Պեօլիս Պ., քեօլիս վ. *«գլխաւորական դումարաւի. troupe», քեօլիսի Ն. «խումբ. groupe.»* = *թրք. بولك bölek.*

Պեօլմե Պ., պեօլմե ն. *«խլիւրդ. cloison.»* = *թրք. بولمه bölme.*

*Պեօլմիւ ընել Պ., պեօլմիւ անել ն. *«երկուքի բաժնել. դառնել. diviser en deux, séparer.»* = *թրք. بولمك bölmek.*

Պէօնէկ Վ., բէօյրմոյ Վ. «ճճի, *insecte*». —
Թրք. بوجك böjek.

*Պէօնէֆլէմֆիւ ըլլալ «սրդնափիւ. *se vermouler*». — Թրք. بوجكتمك böjeklenmek.

Պէօյիւզիւր Պ., բէհուզուր Վ. «անհանգիստ. *indisposé*». —
պրս. بيحضور bihuzur.

*Պէօյիւլէմֆիւ ըլլալ Պ., բարբուլամֆիւ Վ., պօյ-
պուլէմֆիւ ըլլալ Ն. «գոռողանալ. *s'enorgueillir*». — Թրք. بوبورلنمك böbürlenmek.

Պէօրէկ «երիկամահը. *rognon*». — Թրք. بوبرك böbrek.

Պէօրէկ Պ., բէօյրմոյ Վ. «կարկանդակ, խմորեղէն մը. *gâteau*». — Թրք. بورك börek.

Պէօրէֆի «կարկանդակ շինող կամ ծախող. *pâtissier, qui fait ou qui vend des gâteaux*». — Թրք. بوبركجي börekji.

Պէօրիւնէ «դլուղ. *faséole*». — Թրք. بوكرلجه böyrülje.

Պըզըխնի Ն., բօզուղչի Վ. «խաղաղրուծ. *tricheur, grec*». — Թրք. بزجي bəzəkjə.

Պըլբէկի «վարակուիլ. *s'infecter*. 2. քաւիլ, շաղախ-
ուիլ. *être touché, souillé, barbouillé*». — Թրք. بولاشمق bu-
laşmak.

Պըլսըրնի Ն. «լորամարդի. *caille*». — Թրք. بلدرجين bəldərjən.

Պըխմիւ ըլլալ Ն. Վ. «ղղուիլ, ճանճրանալ. *s'ennuyer*». —
Թրք. بقمق bəkmak.

Պըլսըրմիւ ընել «ղղուեցնել. *ennuyer*». — Թրք. بقدرمق bəkdərmak.

Պընրլաւն «տեսակ մը պալար. *espèce d'abcès*». — Թրք. بچلغان bəjəlğan.

Պըլլի Ն. «պէխ. *moustaches*». — Թրք. بيق bəyək.

Պըլլիլ Ն. «պէխաւոր. *qui a des moustaches*». — Թրք. بيقلی bəyəklə.

Պըլլիսըզ Ն. «անպէխ. *sans moustaches*». — Թրք. بيقسز bəyəksəz.

Պըչխի ն. «յատոց, կտրոց (մանաւանդ կօշկակարի)». serpe, tranchet. — Թրք. بچى bəčkə.

Պըռէ՝ ալ դու, ու վ (կ'ուղղուի Յունաց). hé, ohé, dis-donc (pour s'adresser aux Grecs). — Թրք. بره bare.

Պըռօս ն. վ. «կանանց կրճքի պռօշ». broche. — Թրք. بروش bəroš = ֆրանս. broche.

Պըրծօլա Պ., քրզօլա վ. «կասկարայի վրայ խալոված միս. կողիկ. côtelette». — Թրք. برزوله bərzola = իտալ. bra-ciuala.

Պիզ Ղ. ն. «խայթոց. aiguillon». — Թրք. ييز biz.

Պիթվի Պ., բիթմվի վ., բիթօլ Ղ. «ամբողջ. entier. 2. ամբողջովին. entièrement». — Թրք. بترى bitevi.

*Պիթիցիխ «կից, յարեալ. attaché, contigu, joint». — Թրք. بيشك bitişik.

*Պիթիւմիւս ըլլալ ն. «կցել, յարել. s'attacher, se joindre». — Թրք. بيشمک bitişmek.

*Պիթիւմիւս ընել «կցել, յարել. attacher, joindre». — Թրք. بيشدirmek bitişdirmek.

*Պիթիւմիւս ընել Պ., բիթըմիւս անել վ. «վերին աստիճանի կատարելութեան հասնիլ. devenir érudit». — Թրք. bitirmek «հատցնել, սպառել. épuiser».

Պիլաւնսօ վ. «գնդախաղ. jeu de billard». — Թրք. بيلاردو bilardo = իտալ. bigliardo.

Պիլ ն., բիլմ վ. «մինչև անդամ. même». — Թրք. بيله bile.

Պիլեզիկ Պ., բլոզիկ վ. «ձեռքի ապարանջան. braccet. 2. ջրհորի բերանի քար, եղնակ. margelle». — Թրք. بلازك bilazik.

*Պիլէթ Պ., բլէթ վ., (պլէթ ն.) «տոմսակ. billet». — Թրք. بilet billet = ֆրանս. billet կամ իտալ. biglietto.

Պիլէկ Պ., բլոկ վ. Ղ., պիլիկ ն. «դաստակ. poignet». — Թրք. بيلك bilek.

*Պիլէմիւս ընել «սրել. aiguiser». — Թրք. بيلمek bilemek.

Պիլէյի «յեսան. pierre à aiguiser». — Թրք. بيلەي bileyi.

Պիլէյնի «դանակ սրող արհեստաւոր. aiguiser». =
թրք. بيليجى bileyji.

*Պիլէ պիլէ Պ., բիլմ բիլմ Վ. Ղ. «գիտնալով իսկ, կա-
մաւ. par intention». = թրք. بيله bile bile.

*Պիլէֆի Պ., բիլմֆի Վ. «թէկուղ, մինչև իսկ եթէ այդ-
պէս ըլլայ. quand même, même si». = թրք. bileki.

Պիլլոն Պ., պիլոն Ն. «բիւրեղ. cristal». = արաբ. بلور
billur = թրք. billor.

Պիլմէնէ «հանելուկ. énigme». = թրք. bilmeje.

*Պիլսիկ «ծանօթ, կէս բարեկամ. connaissance». = թրք.
bildik.

Պինիխ «հազար տրամ առնող մեծ շիշ. bouteille de
la capacité de mille dirhems». = թրք. binlik.

*Պինպաւի Վ. «հազարապետ. colonel». = թրք. يىكباشى
binbaş.

*Պինսիրմիւք ընել «հեծցնել. faire monter». = թրք.
bindirmek.

Պիչիմ Վ. Ն. «ձև, կերպ, տարազ. forme, figure». =
թրք. biçim.

Պիչիմի Պ., բիչըմի Վ., պիչիմը Ն. «ձևաւոր. bien
fait». = թրք. biçimli.

Պիչիմսիզ Պ., բիչըմսըզ Վ., պիչիմսըզ Ն. «տձև. dif-
forme». = թրք. biçimsiz.

*Պիչմիք ընել Ն. «կտրել, ձևել, հնձել. couper, mois-
sonner». = թրք. biçmek.

Պիպէն Պ., բիբմր Վ. «պղպեղ. poivre». = թրք. biber.

Պիրաւ «գարեջուր. bière». = թրք. bira = իտալ.
birra.

†Պիրէպիր «հատու, ազդեցիկ. efficace, énergique». =
թրք. birebir.

Պիր քիւրլի «մի տեսակ. d'une manière quelconque.
2. վերջապէս. (երկրորդը միայն բացասականի հետ կը
գործածուի. օր. պիր քիւրլի չհասկցաւ). enfin. 3. ոչ շատ
լաւ. pas si bien». = թրք. bir türlü.

Պիբիննի վ. առաջին, առաջնակարգ. premier, excellent». = Թրք. birinji.

Պիբլեւմիւ ըլլալ միաւորիլ, կցիլ, յարիլ. s'unir, se joindre». = Թրք. birleşmek.

Պիբլեւմիւ ընել միացնել. unir, joindre». = Թրք. birleştirmek.

Պիթէնայիւր Պ., քիրդոնքիրմ վ., կամ պիթէն Պ., բիրդոն վ., բիւրդոն Ղ. յանկարծակի, մէկէն ի մէկ, մէկէն. soudain». = Թրք. birden bire, birden.

Պիթիւրայիր առաջական խաղ մը. գառ. մամլեկ. saut de mouton, saute-mouton, cheval fondu». = Թրք. birdirbir.

Պիւզիւմիւ ըլլալ կծկուիլ, ճզմուիլ. se resserrer, se contracter». = Թրք. büzülmek.

Պիւլայիւ Ղ., բիբիւ վ., պիլպիլ Ն. սոխակ. rossignol. = պրս. bülbül.

Պիւնիկ խորտուիլակ, ճիւղ (երեխաները վախցնելու համար). épouvantail, croque-mitaine». = Թրք. büyük.

Պիւլի հմայք, դիւթութիւն. sorcellerie, enchantement». = Թրք. büyü.

Պիւլիւմիւ ընել կախարդել. enchanter». = Թրք. büyülemek.

Պիւլիւնի կախարդ. sorcier». = Թրք. büyüji.

Պիւրիննիկ Ն. շղարշ, երեսի բեհեղեայ քօղ. voile». = Թրք. bürünjök.

Պիւէնէի իլ. quenouille». = Թրք. bükejek.

Պիւփիւմիւ ըլլալ Պ. գալարիլ, ոլորուիլ. s'entortiller, Ղ. տղէն ելն. նեղուիլ, անհանգիստ լինիլ. être gêné». = Թրք. bükülmek.

Պիւփիւնի մանող. fleur». = Թրք. büküji.

Պիւփիւմ պիւփիւմ ոլոր ոլոր, գալարուն. entortillé». = Թրք. büküm büküm.

Պուզ Ն. սառ. glace». = Թրք. buz.

Պուլամա Պ. խաղողի բանդակ. raisiné, վ. պղտոր.

trouble, qui n'est pas clair». = Թրք. **بولاما** bulama՝ առաջին նշանակութեամբ։

Պուլանքիս «պղտոր (ջուր, գինի ևլն)» trouble, qui n'est pas clair. 2. աղօտ (աչքի համար)» ternè». = Թրք. **بولاق** bulanək.

Պուլանթը «պղտորութիւն» trouble». = Թրք. **بولانتى** bulantə.

Պուլանմիւր ըլլալ «պղտորուիլ, սիրտը խառնուիլ» avoir des nausées». = Թրք. **بولانماق** bulanmak.

Պուլանսքրմիւր ընել «պղտորել» troubler. 2. «կրտք խառնել» donner des nausées». = Թրք. **بولاندirmek** bulandərmak.

Պուլաւըիս Պ. «վարակեալ» infecté. 2. կեղտոտ աման» assiette sale», Ն. «խառնակ» mêlé, troublé», բուլաւըղ Վ. «նոյն նշ» même sign.» = Թրք. **بولاشق** bulaşək.

Պուլաւմիւր ըլլալ Վ. Ն. «վարակուիլ» s'infecter. 2. շաղախուիլ, կեղտոտուիլ» se barbouiller, se souiller». = Թրք. **بولاشماق** bulaşmak.

Պուլաւսքրմիւր ընել Վ. Ն. «վարակել» infecter. 2. շաղախել, քսել, կեղտոտել» barbouiller, souiller». = Թրք. **بولاشدirmek** bulaşdərmak.

Պուլդուր Ն. «ձաւար» blé broyé». = Թրք. **بلغور** bulğur.

*Պուլուս «ամպ» nuage». = Թրք. **بولوط** bulut.

Պուհուր «համեմի ևլն» կծու հոտ, խոնկի բոյր, խոնկօդք» odeurs aromatiques, encens». = արաբ. **بخور** buxur.

†Պուհուրսան Պ., բուխուրդան Վ. «խնկաման» cassollette». = պրս. **بخوردان** buxurdan.

Պուղա Վ. Ն. «ցուլ» taureau». = Թրք. **بوغا** buğa.

Պուղու Պ., բուղ Վ. Ն., պուհ Ն. «շողի» vapeur». = Թրք. **بوغو** buğu.

Պունախ Ն., պուջախ Վ., պոնախ Ն. «անկիւն» coin, angle». = Թրք. **بوجاق** bujak.

Պունպար Ն., մունքար Վ. «նախադի» boyau». = Թրք.

بامبار bambar = պրս. **موبار** munbar կամ **مبار** muḡar.

Պույնուզ Ն. «եղջիւր» corne». = Թրք. **بوينوز** buynuz.

*Պույութիւն ընել Վ. «հրամայել. ordonner» (ծաղրական լեզուով). = Թրք. *buyurmak*.

*Պունալթիւն ընել «ցնդել, յիմարցնել. rendre fou». = Թրք. *bunaltmak*.

*Պունամիւն ըլլալ Ն. «ցնդիլ, յիմարանալ. tomber en enfance». = Թրք. *bunamak*.

*Պուննուխ «ուռնք. grain». = Թրք. *bonjuk*.

*Պուչախնի Պ., փուչախչի Վ., բուչախչի Ղ. «դանակ շինող կամ ծախող. coutelier. 2. մարդասպան, եղեռնագործ, դանակ բաշող. assassin, sicaire». = Թրք. *buçakçı*.

†Պուչուխ Վ. «կէս. moitié». = Թրք. *buçuk*.

*Պուռդու Ն., բուռկուն Վ. «գայլիկոն, շաղափ. vrille». = Թրք. *burgu*.

*Պուռմա Ն. «տլորեալ. entortillé. 2. տեսակ մը խմորեղէն. espèce de pâtisserie», Վ. «մէջը պանիր դրուած և ոլորուած հաց. petit rouleau de pain rempli de fromage». = Թրք. *burma*.

*Պուռմիւն ընել Ն. «տլորել. tordre. 2. մալել. châtrer». = Թրք. *burmak*.

*Պուռնօթի Ն. Վ., բռնօթի Ղ. «քթախոտ. tabac à priser». այս բառը Պօլսոյ մէջ անգործածական է. = Ատրպաշտականի Թուրքերէնով *برون اوتی* *burun otə*.

*Պուռուն «հրուանդան, գլուխ. promontoire, cap». = Թրք. *burun*.

*Պուռունթու «խիթք. coliques». = Թրք. *burəntə*.

*Պուռունսուզ «պնչատ, քիթը կտրած. le nez coupé». = Թրք. *burunsəz*.

*Պուռուսմիւն ըլլալ Ն. «խորշումիլ, կծկիլ, փոթոթիլ. être ridé, froncé». = Թրք. *buruşmak*.

*Պուռուսուրմիւն ընել «խորշումեցնել, փոթոթել, կրծկել. rider, froncer». = Թրք. *buruşdurmak*.

Պոս ն., բուդ ն., բիւդ վ. «ազդր, զիս». cuisse». —
 Թրք. بود bud կամ بوت but.

Պոսալա վ. «անմիտ, յիմար. idiot, fou», ն. «միայն
 մի, միամոր որդի, հօրմէն մօրմէն որք. unique, orphelin de
 père et de mère». — Թրք. بودالا budala «անմիտ. idiot».

Պոսախ Պ. «փայտի վրայի վարակները. nœuds de bois»,
 փութախ ն. «ճիւղ. rameau». — Թրք. بوداق budak.

Պոսախլը Պ. «վարակ ունեցող (փայտ). plein de nœuds»,
 փութախլը ն. «ճիւղաւոր. qui a des rameaux». — Թրք.
 بوداقلی budaklı.

Պոսամիւ ընել «յօտել. argoter, ébrancher». — Թրք.
 بودامق budamak.

Պօզ վ. ն. «գորշ (ձիու համար). cheval bai». — Թրք.
 بوز boz.

Պօզա ն. «կորեկաջուր. կորեկով շինուած ըմպելի մը.
 bozan». — Թրք. بوزا boza.

Պօզանի ն. «կորեկաջուր շինող կամ ծախող. mar-
 chand ou fabricant de bozan». — Թրք. بوزاجی bozağ.

Պօզարմիւ ըլլալ վ. «թուխ գոյն մ'առնել, թխանալ.
 se brunir», ն. «լուսանալ սկսիլ. commencer à être jour». —
 — Թրք. بوزارمق bozarmak.

Պօլ ն., բէօլ վ. «առատ. abundant. 2. լայն. large»,
 բօլ ն. «բաւական. assez». — Թրք. بول bol առաջին երկու
 նշանակութեամբ.

Պօլլուխ Պ., բօլլուդ ն., պօլլիս ն., բէօլութեն վ., պօ-
 լլութին Պ. «առատութիւն, լիութիւն. abundance». — Թրք.
 بوللук bolluk.

Պօլնա ն. «առատօրէն. en abondance». — Թրք. بولجا bolja.

Պօխնա ն. ն., բէօխն վ. «ծրար. paquet». — պրս.
 بوغچه bogçe.

Պօխնալամիւ ընել ն. «ծրարել, ծրարի մէջ կապել.
 envelopper, mettre en paquet». — Թրք. بوغچالماق bogçalamak.

Պօխնանի ն. «ծրար տանող բեռնակիր. porteur des
 paquets». — Թրք. بوغچهجی bogçağ.

Պողազ ն. Վ. Ղ. *գոգորդ.* gorge». ~~թրք.~~ بوزاز bogaz.

Պողազլամիւ ընել ն. *մորթել, խողտողել.* égorger»,
յըիւր բօղազ ինիւ Ղ. *գոգորդէն բռնել.* tenir par la gorge».
~~թրք.~~ بوزازلماق bogazlamak.

Պողաշա *կարկանդակ.* gâteau». ~~թրք.~~ بوزاچ bogaç.

Պողաշանի *կարկանդակ չինող կամ ծախող.* pâtis-
sier». ~~թրք.~~ بوزاچجي bogaçajı.

Պողաւսա *ճերմակեղէնները մոխիրը կոխել.* mettre les
lînges dans de l'eau cendrée pour les blanchir». ~~թրք.~~ بوزادا
bogada.

Պօնի *ամանը գլխիւայր դարձնելով ամբողջ մէջը
պարունակածը մէկ անգամէն թափել.* vider entièrement
le contenu d'un vase». ~~թրք.~~ بوچي boji=*խալ.* poggia.

Պոյ ն. Վ. Ղ. *հասակ.* taille. 2. *բարձրութիւն.* hau-
teur», պոյ փաշել *ապստամբել.* se révolter». ~~թրք.~~ بو boy.

Պոյա ն. Վ. *աներկ.* couleur, teinture». ~~թրք.~~ بوي boy.

Պոյալամիւ ընել ն. Վ. *աներկել.* teindre». ~~թրք.~~ بوزالماق
boyalamak.

Պոյալը ն., բոյալի, բոյալուն Վ. *աներկուած.* teint,
peint». ~~թրք.~~ بوزالي boyale.

Պոյախանա Վ. Ղ. *աներկատուն.* teinturerie». ~~թրք.~~
بوزاخانه boyaxane.

Պոյանի ն. Վ., բոյախչի Ղ. *աներկատոր.* teinturier».
~~թրք.~~ بوزاچي boyajı.

Պոյամա Պ., բոյմաղ Վ. *աներկուած բան.* chose teinte.
2. *տեսակ մը լաշակ.* espèce de toile pour couvrir la tête».
~~թրք.~~ بوزاما boyama.

Պոյամիւ ընել Վ. *աներկել.* teindre». ~~թրք.~~ بوزاما
boyamak.

Պոյանմիւ բլլալ *աներկուել.* être teint». ~~թրք.~~ بوزانماق
boyanmak.

*Պոյլամիւ ընել ն. *տեղի մը երկայնքը պատել.* se pro-
mener le long d'un lieu», Ղ. *գետինը երկարիւ պտուկի.* se

coucher étendu par terre». = Թրք. بويلاق boylamak առաջին նշ.

Պոյլու ն. ն., բոյլի վ. «բարձրահասակ, de haute taille». = Թրք. بويلو boylu.

Պոյլու պալու Պ., բոյլի բալի վ. «հասակագեղ, վաշտուչ, d'une belle taille». = Թրք. بويلو بوسلو boylu boslu.

Պոյնիկ «հովուական տիկ, cornemuse». = Թրք. بوينيك boynik.

Պոյնիսուրախ չաւծ. joug», = Թրք. بويندروك boyun-duruk.

Պոյալոյ ն. վ. «այլևայլ մեծութեամբ. de différentes grandeurs. 2. տեսակ տեսակ. de différentes espèces». = Թրք. بوي بوي boy boy.

Պոյալու ն. վ. «վաշտուչ հասակ. belle taille». = Թրք. بوي بوس boy bos.

Պոյսան Պ., պոյսաւ ն. Պ. «հասակակից. de même âge». = Թրք. بويداش boydaş.

Պոշ ն. վ. 1. «պարապ. vide. 2. անգործ. sans occupation». = Թրք. بوش boş.

*Պոշաքմիւ ընել պարապել, vider». = Թրք. بوشاتيک bo-şatmak.

*Պոշաքմիւ ըրալ պարապուիլ. être vidé, se vider». = Թրք. بوشاتيک boşanmak.

Պոռաւ «փռվելիկ. tempête». = Թրք. بورا bora = լուսն.

Պոռազան Պ., բոռազան վ., պոռազա ն. «շփուր, trompette, cor». = պրս. بوريزن borazen «փռաճալ, trompette, corneur».

Պոռնի վ. «խողովակ. tuyau. 2. շփուր, trompette». = Թրք. بورن boru կամ بورى bore.

Պոռնիկ վ. «ջրհանի խողովակը կողմ ջրհանիկի. pom-pier portant le tuyau de la pompe». = Թրք. بوروجى boruğa.

Պոսան Պ., բոսան վ., բոսան ն. «քանջարանոց, jardin potager», պոսան ն. «մեղրուկ, melon d'eau». = պրս. بوستان bostan.

Պօսանցի Պ., pousանցի Վ., pouդանցի Ղ. «բանջարանոցապան. jardinier», պօսանցի Ն. «ձմերուկ մշակող. jardinier qui cultive des melons d'eau». — Թրք. بستانچی bostanjə.

Պօսուռ «կարճահասակ. courtaud, court de taille». — Թրք. بدور bodur.

Պօսուռում «նկուղ. cave». — Թրք. بدوروم bodurum՝ որ կը ծագի յն. ἵπποδρόμιον «կրկէս, ձիարձակարան» ձեւէն. ասկէ նաև նյն. ἵπποδρόμι, ἵπποδρόμι, իտալ. ippodromo կ'ըն..

Ս.

Սաաք Պ., սահաք Պ. Վ. Ղ. Ն. «ժամ: heure. 2. ժամացոյց. montre, horloge». — արաբ. ساعت saat.

Սաաքնի Պ., սահաքնի Պ. Ն., սահաչի Վ., սահաքսազ Ղ. «ժամագործ. horloger». — Թրք. saatjə և սլրս. saat saz.

Սազ Պ. «կնիւն. jonc», Ն. «տիղմ (պղտոր ջուրի տակ). de la vase, boue». — Թրք. saz «կնիւն. jonc».

Սազ Վ. Ն. «տեսակ մը նուագարան. espèce d'instrument de musique à cordes». — սլրս. saz.

Սազէնսէր Պ., սազոնդմր Վ. «նուագածու. musicien». — սլրս. sazende.

Սազլըխ «կնիւններ բուսած տեղ. jonchaie». — Թրք. sazlek.

Սաթաւիւ ըլլալ Ն. Վ. Ղ. «մէկու մը հետ կռուելու սկսիլ. tomber sur quelqu'un». Ղարաբաղի բարբառով նաև «մէկը բռնաբարելու ձեռնարկել». — Թրք. sataşmak.

Սաթրնի «փողոցի վաճառական. marchand ambulant». — Թրք. satıjə.

Սաթրո Պ., սաթրլ Վ., սաթր Ն. «չայն դանակ. couperet». — արաբ. ساطور satur.

Սաթլընան ն., սաթլըցում վ., սաթլըջամ Ղ. «կողացաւ. pleurésie».—**արաբ.** ذات الجنب zat il jenb, որ թուրքերէնի մէջ صاتلجان satlōjan ձևն է առած:

Սաթուանն «ճատրակ. jeu d'échecs».—**արաբ.** شطرنج šatrenj, որ թուրքերէնի մէջ شطرنج կամ ساطرائج satranj ձևն է առած:

Սալ «լատտ. radeau».—**թրք.** سال sal.

Սալաթա վ., (սալաթ ն.) «աղցան. salade».—**թրք.** سالطه salata—**իտալ.** salata.

Սալախանա Պ. վ., սալախանէ Պ. «սպանդանոց. abat-toir. 2. անկարգ, կեղտոտ տեղ. lieu sale et en désordre».—**պրս.** سلخانه selxxane—**թրքերէնի մէջ վերածուած** سلخانه selaxane ձևին:

Սալամուռա «աղջուր. saumure».—**թրք.** سالاموره կամ صالاموره կամ صلاموره salamura —**իտալ.** salamoia (ֆրանս. saumure).

Սալէպ «տեսակ մը խոտ և ասոր արմատէն պատրաստուած ըմպելի. salep, liqueur préparée au saleb».—**արաբ.** ثعلب saleb, որ թուրքերէնի մէջ առած է سالب saleb ձևը:

Սալէպնի «սալէպ շինող կամ ծախող. qui vend la liqueur de saleb».—**թրք.** سالپجي salepji կամ ثعلبجي salebji.

Սալըխ saլ վ. «բացատրել (փողոց, տեղ). expliquer (une rue etc.)», ն. «լուր տալ. informer».—**թրք.** سالق و یرمق saløk virmek.

Սալըննախ Պ., սաննախ ն. «յակուրջի, կախօրրան. escarpolette».—**թրք.** سالنچاق salənjak.

*Սալընմիւ ըլլալ Պ., սալմիւ ըլլալ ն. «տատանել, տատամսիլ. dandiner».—**թրք.** سالنمق salənmak.

*Սալթ վ., սալթը ն. «միայն, լիկ. seul, seulement».—**թրք.** صالت salt.

Սալթանաթ վ. «չքեղութիւն, պերճութիւն. pompe, magnificence, luxe».—**արաբ.** سلطنت saltanat.

Սալթանաթըր Գ., սալթանաթի Վ. «չքեք, պեքճաշուք».
pompeux, fastueux». = Թրք. سلطانلو saltanatlu.

*Սալթանաթսըզ Վ. «անշուք կերպով» sans luxe, simple».
= Թրք. سادانتهز saltanatsez.

†Սալի «երեքշաբթի» mardi». = Թրք. صالي sala.

*Սալլաթմիւ ընել «երերցնել, շարժել» remuer, agiter, balancer». = Թրք. صالتمق sallatmak.

*Սալլաթսըմիւ ընել «երերցնել տալ» faire remuer, balancer». = Թրք. صالاتدرمق sallatdormak.

*Սալլանա պուլլանա Վ. «երերալով-տատանելով, դան-դաղաբար» en lambinant, dandinant». = Թրք. صالانه بولانه sallana bullana.

*Սալլանմիւ ըլլալ Գ., սալլանմիւ ըլլալ Կ. «երերալ, տատանել» se remuer, dandiner». = Թրք. صالانتمق sallanmak.

Սալլափաթի «յարսուռն կերպով» brusquement». = Թրք. صاللاپاتي sallapati.

Սալիքմ «ողկոյզ» grappe». = Թրք. صالقم salkəm.

Սալիքմ սաշախ «բոլորովին կախ, թափթփած» négligé, mal mis». = Թրք. صالقم ساجاكي salkəm saçak.

Սալթա Գ. «ձկնախանջով թանձր ապուր» soupe épaisse au riz et à la moule», Կ. «խմորեղէն մը» espèce de pâti-serie». = Թրք. صالما salma.

*Սալմիւ ընել «յարձակել» attaquer, assaillir». = Թրք. صالقم salmak.

*Սալյա «չոգիք, լորձունք» salive, bave», = Թրք. صاليا كوام salya.

*Սալթըմիւ ընել «յարձակել տալ» laisser attaquer». = Թրք. صالدرمق saldormak.

Սալցա «փերակուրի համեմունք» բացախով, ձուով ևլն. շինուած. sauce», = Թրք. صالسا كوام salsa = խառը. salsa.

Սալոն Վ. «սրահ» salle, salon». = Թրք. صالون salon = ֆրանս. salon.

Սալխա Գ., սալխանի Կ. «ջրակր» porteur d'eau». =

րիշ են սախա վ. «կաւէ պնակ. vase d'argile», ն. «տոնա-
կառ. tonneau».—արաբ. سقا sakka «ջրկիր. porteur d'eau».

Սախա կամ սախա խուճի Գ., սախախուճ ն. «եկ-
քանիկ թռչունը. chardonneret».—թրք. سقا قوشی saka kuş.

*Սախալ «մորուք. barbe».—թրք. صقال sakal.

*Սախալը «մորուսաւոր. barbu».—թրք. صقاللو sakallu.

Սախաս ն., սախկաս վ. «խեղանդամ, հաշմանդամ.
estropié, infirme», աւելը սախաս «մնասուած աչքով կամ
քաղաքավար լեզուով կոյր. aveugle», սախսութիւն «հաշմու-
թիւն. clochement», սախսել «հաշմել, խեղել. estropier»,
սախսիլ «հաշմիլ, խեղանդամ դառնալ, մնասուիլ. être
estropié».—արաբ. سقا sakat.

Սախար «անպիտան, գէշ. bon à rien, mauvais». ձիա-
բուծական լեզուի բառ է.—թրք. صاقر sakar, որ բուն կը
նշանակէ «ապիտակ նիշ ձիու ճակտին վրայ. étoile au front
d'un cheval», որմէ ալ լայնաբար ընդհանուր իմաստ է ա-
ռած և մարդոց համար ալ կը գործածուի:

Սախըզ «մազտաք, ծամոն. mastic à mâcher».—թրք. ساقز sakəz.

Սախըզանմիւ ըլլալ «կպչուն դառնալ, կպչունի վե-
րածուիլ. être visqueux».—թրք. ساقزلانماق sakəzlanmak.

Սախըզ խապախի Գ., սախըզ կաբադի վ. «զգուճ
(սովորական սպիտակ տեսակը). courge».—թրք. ساقزباغی sakəz kabağ.

*Սախըն ն., սախըն վ. «մի գուցէ, չը լինի որ. de
peur que, je te défends», սախըն հա «մի գուցէ. prends
garde, je te défends».—թրք. صاغن کամ sakən.

Սախընմիւ ըլլալ Գ., սախըն կենալ ն. «զգուշանալ.
se méfier, se garder».—թրք. صاغنماق sakənmak.

Սախընսըրմիւ ընել «զգուշացնել. précautionner, pré-
server».—թրք. صاغندرماق sakəndərmak.

*Սախըղան «կաշաղակ. pie».—թրք. صاقان sakşəgan.

Սախսի վ. «թաղար, ծաղկաման. pot à fleur», Ղ.

«հողէ աման» vase de terre».—**Թրք.** **مغسی ظرف خاکی**
 saksə «ծաղկաման. pot à fleur».

Սախսիյան «տեսակ մը կաշի» maroquin».—**պրս.** **سختیان**
 saxtiyan.

Սահաք, Սահաքնի «ես Սաաք, Սաաքնի».

Սահան վ. «սնտաղենայ սկաւառակ» assiette en métal».—**արաբ.** **صحن** sahn, որ եղած է **Թրք.** **صحن** sahan.

Սահանլըխ «սանդուխին գլուխը գաւիթի նման փաք-
 րիկ մասը» palier».—**Թրք.** **صالحق** sahanlök.

Սաղ ն. «ողջ. vivant. 2. աջ. droit», վ. Ղ. «ողջ. vi-
 vant».—**Թրք.** **صاغ** sağ՝ կրկին նշանակութեամբ.

Սաղանախ ն. «տեղատարափ. averse, ondée».—**Թրք.**
صاغناک sağanak.

Սաղլամ վ. «չմնասուած, ամբողջ. entier, intégral».
 —**Թրք.** **صاغلام** sağlam.

*Սաղ սէլամէթ ն., սաղ սոլումոթ վ., սաղ սալա-
 մաթ Ղ. «ողջ առողջ. sain et sauf».—**Թրք.** **صاغ سلامت** sağ
 selamet.

*Մաղ սէլիմ վ. «ողջ առողջ. sain et sauf».—**Թրք.** **صاغ**
سليم sağ selim.

Սաճ ն. վ. Ղ. «երկաթի թիթեղ. tôle, plaque de fer».
 —**Թրք.** **ساج** saǰ.

Սաճայախ ն., սաճայաղի Գ. վ. «խոհարանի եռո-
 տանի, խաչերկաթ. trépied de cuisine».—**Թրք.** **ساج آياق**
 saǰ ayak.

*Սաճ յաղի Գ., զաջ յաղի վ. «ծծմբական թթու.
 acide sulfurique».—**Թրք.** **زاج ياغي** zaǰ yağə.

Սաման «յարդ. paille».—**Թրք.** **صمان** saman.

Սամանլը «յարդախառն, յարդոտ. mêlé de paille».—
Թրք. **صمانلي** samanla.

Սամանլըխ «յարդանոց. pailler, fenil».—**Թրք.** **صمانلق**
 samanlök.

Սամանի «յարդափաճառ. marchand de paille».—**Թրք.**
صمانجي samanǰə.

Յամյէլի *սփորչակ*. *simoun*==թրք. *سام يلى samm yeli*.

Սամուն փիւր *սամնյոյ մուշտակ*. *zibeline*==թրք. *سمور كورك semmur kürk*.

Յամսար *սփուղ տնտեսներ*. *fovine*==թրք. *سكار sansar*.

*Յայա Վ. *սփռչիկ երեսը՝ դեռ չկարտաւած*. *empaigne*==թրք. *صايه saya*.

Սայաթի Գ. *ստեռակ մը հարպ*. *graisse*==թրք. *صياغى sayagə*.

Սայէ Վ. սայոմ Վ. *սփ շնորհ, շնորհիւ*. *grâce, par la grâce*, սայէէդ, սայէնփո Գ. սայովդ Վ. *զոռ շնորհագ*. *grâce à tout*==պրս. *سايه saye*.

Սայըխսմիւ ընել *բանդադուշեր*. *radoter, être en délire*==թրք. *صايلاقم sayəklamak*.

*Սայի Գ. *համբանք (թղթախաղի մէջ)*. *compte (dans jeu de cartes)*, սայ անել Վ. *համբել*. *comptera*==թրք. *صاي sayə* *համբանք*. *compte*, *صايقم saymak* *համբել*. *compter*.

Սայլանկէօզ *սիւղունջ*. *limaçon*==թրք. *صاليانوز sal-yangoz*.

Սայրը Գ. *ակնածանք, զգուշաւորութիւն*. *égard, circonspection*, սայրդ կեանայ Ղ. *զգուշ կենալ*. *être circonspect*, սայրդսմիւ ընիլ Ղ. *զգուշանալ*. *se méfier, être circonspect*==թրք. *صايي saygə*.

*Սայմիւ ընել Ղ. սայ անիլ Վ. *թուել, համբել, վարկանել, համարել*. *compter, énumérer*==թրք. *صايقم saymak*.

Սայտիլ *տես սէպիլ*.

Սանթուն Ն. *քնար, ջնարակ*. *lyre, tympanon*==թրք. *سانطون santar*.

Սաննախ *դրօշակ*. *drapeau*. 2. *դաւառակ*. *département*, *ւմիզմիւ*. Վ. *դրօշակ*. *bannière*. 2. *դաւառակ*. *département*. 3. *դնդաւեղ*. *épinge*==թրք. *ساجاق sanjağ* *դրօշակ*. *drapeau, étendard*. 2. *դաւառակ*. *département*.

*Սանցի ն., սանցիւ վ., սանցու ռ. «խիթ. coliques». = Թրք. سانجى کلام سانجى sanjə.

*Սաննիլեմիւ ընել ն., սանցիւլամիւ անել վ. «խիթ ունենալ, փորը ցաւիլ. avoir des coliques». = Թրք. سانجىلاق sanjəlamak.

Սանսալ՝Պ. «մակոյկ. nacelle», ն. «երկաթագործի սալ. enclume». = Թրք. صندال sandal «մակոյկ. nacelle».

Սանսալնի «մակուկավար. canotier». = Թրք. صندالجي sandaljə.

Սանսալյա վ. «աթոռ. chaise», սընդըլա՝ ռ. «աթոռակ. tabouret». = Թրք. صنداليه sandalye.

Սանֆի Պ., սանֆիմ Պ. ն., սոմֆի վ., սոմֆի ռ. «իբրթէ. comme si». = Թրք. سانكى sanki.

Սաչախ վ. «ծոպ, վերջաւորք. franges. 2. տան քիւ. auvent». = Թրք. صچاق کلام صچاق saçak.

Սաչի «հարսանեկան նուէր. présent nuptial». = Թրք. صاچى saçə.

Սաչիխըպըզ «երկաթի ծծմբատ. sulphate de fer». = Թրք. زاج قيرس zaği kəbrəz.

Սաչխըրան Պ., սաչըրան վ. «հերաթափութիւն. alopécie, pelade». = Թրք. صاچ قيران saç kəran.

Սաչմա ն., սէչմո վ. «կապարեայ գնտիկներ հրաշանի համար. dragée». = Թրք. صاچمه saçma.

*Սապահլային Պ., Սաբախլայըն վ., սապախսան կանուխ ն. «առաւօտ կանուխ, առաւօտանց. de bon matin». = Թրք. صباحين sabahlayən.

*Սապր ն. վ., սոպր ռ. «համբերութիւն. patience». = արաբ. صبر sabr.

Սապոն ն., սապոն վ., սապոն ռ. «օճառ. savon». = Թրք. صابون sabun.

*Սապոնլամիւ ընել Պ., սապոնլամիւ անել վ. «օճառել. savonner». = Թրք. صابونلامق sabunlamak.

*Սապոնլանմիւ ըլլալ «օճառ քսուիլ. se savonner». = Թրք. صابونلنمق sabunlanmak.

Սապօնի Ն., սապոնի Վ. «ճառ շինող կամ ծախող. savonnier».—**թրք.** صابونچی sabunçı.

Սառա «լուսնոտութիւն. épilepsie».—**արաբ.** صرعه sarā.

Սառալը «լուսնոտ. épileptique».—**թրք.** صرعالی saralā.

Սառայ Պ., սարայ Ն., սառա Վ. «պալատ. palais».—**պրս.** سرای seray.

Սառայլը «պալատական (աւելի հեգնութեամբ). cour-tisan (se dit par plaisanterie)».—**թրք.** سرایلی seraylā.

Սառաժ Վ. «սեղանաւոր. changeur».—**արաբ.** صراف sarraf.

Սառաժլըխ «սեղանաւորին տրուած վարձքը. change, agio».—**թրք.** صرافلق sarraflek.

Սառմա «ոչխարի աղիք. intestins de mouton».—**թրք.** صارمه sarma.

Սառնին Պ., սառինց Վ. «ջրամբար. citerne».—**արաբ.** صهرنج səhrinj, որ **թրք.** դարձած է صرنج sarnəj.

Սառսէլա «աղկեր. sardine».—**թրք.** ساردله sardela = **իտալ.** sardella.

Սառսէնյա «խորդենի. ծաղիկ մը. géranium».—**թրք.** ساردليه sardelya.

Սավախ «ապուշ, տխմար. sot, idiot».—**թրք.** صواق savak.

*Սավաւմիւ ըլլալ Պ., սավըւմիւ Վ. «մաքառիլ, կըռռիլ. lutter».—**թրք.** صواشمق savašmak.

*Սասէ Ն., սոդո Վ. «միայն, միմիայն. seul, seulement. 2. անխառն, զուտ, պարզ. pur».—**պրս.** ساد sade.

*Սասըխանէ Պ., սասըխանա Վ. «հաւատարիմ. fidèle. 2. հաւատարմարար. fidèlement, avec fidélité».—**պրս.** صادق sadəkane.

*Սարսւմիւ ընել «դեղնիլ, տեղունիլ. jaunir, pâlir».—**թրք.** صارامق sararmak.

*Սարը «դեղին. jaune».—**թրք.** صاری sarə.

Սարըլըխ «դաւուկ, դեղնախտ. jaunisse, ictère».—**թրք.** صاریلق sarələk.

*Սարկիս «տանկի փաթեթ» *turban*. = Թրք. سارک sarək.

*Սարկիսը «փաթեթաւոր» *coiffé d'un turban*. = Թրք. سارکلی sarəklı.

*Սարկսրքախ «սեղանի, դեղնաւուն» *jaunâtre*. = Թրք. سارمتراق sarəmtərak.

Սարսապըն «հալուէ» *aloès*. = Թրք. ساری صبر sarə sābər.

*Սարկոթիւք ընել «ծայրը կտնել» *pendre le bout*. = Թրք. سارکتمق sarkətmak.

*Սարկըլիւք ըլլալ «ծայրը կտնուիլ» *se pendre, être pendu*. = Թրք. سارکتمق sarkəlmak.

Սարմաւըխ «», սարմաւուղ «», քըրկոն'ւղ «» *ferre*. = Թրք. سارماشک sarməşək.

*Սարմիւք ընել «», սարմիւք անել «» *en-tourer, envelopper*. = Թրք. سارمق sarmak.

Սարսախ «», «», սարսաղ «», տխմար, ապուշ *idiot, sot*. = Թրք. سارصاق sarsak.

*Սարսմիւք ընել «ցնցել, թօթուել» *secouer*. = Թրք. سارصمق sarsmak.

Սարի «տեղացեալ, ափսիայ, դժուարեւանելի» *escarpé, à pic*. = Թրք. سارپ sarp կամ سارب sarb.

Սարճ ընել «» *dépenser*. = արաբ. صرف sarf.

Սափա «զարտուղի, խոտորնակ, անկանոն» *écarté, irrégulier, dérouté*. = Թրք. سابه sape.

Սափան «պարսառիկ» *fronde*. = Թրք. سپان sapan.

*Սափաւքա «սաստիկ յանդիմանութիւն» *forte réprimande*. = Թրք. ساپارطه saparta = իտալ.?

Սափաւոնա «բժշկական տունի մըն է» *salsepareille*. = Թրք. سپارنه کوم ساپارنه کوم saparna = իտալ. salsa pariglia (ֆրանս. salsepareille).

Սափըքմիւք ընել «խոտորեցնել» *écarter, dévier*. 2. *խելադարիլ» être écerveké, devenir fou*. = Թրք. ساپتمق sapətmak.

*Աստիճաթիւ կամ ասիւսմիւ ընել և *սփռել*, *խորել*.
enfoncez.—թրք. *صابلاق saplamak, سابلانماق saplatmak.*

*Աստիճանիւ ըլլալ *սփռուիլ, խորուիլ*. s'enfoncer.—
թրք. *صابلاق saplanmak.*

*Աստիճիւ ըլլալ *փոխադրել, շեղել*. s'écarter, se dévier». *օր. սա սփռախոր աստիճիւ ելիր «սա փոզոցէն դարձիր».*
tournez cette rue.—թրք. *صلمق sapmak.*

Սափսաղլամ *բոլորովին առողջ, ամենեւին չփառ-
աւած*. très sain, bien portant.—թրք. *صاپ صلام sap saglam.*

*Սաճ *պարզամիտ*. simple, bonhomme.— *արաբ.*
صاف saf.

*Սաճի Վ. *սիւայն*. seul, seulement». *օր. սա կերա-
կուրդ սաճի ջուր է*.—*արաբ.* *صافى کلام صافى safi.*

Սէգիկ *թելթել նշան, ազգ.* indice, signal.— *թրք.*
سزیک sezik.

*Սէգիկի *թելթել նշան, ազգ.* indice, signal.— *թրք.*
سزنتی sezinti.

*Սէզմիւ ընել Գ., *սէզմիւ աճել Վ. «կուսնել, իմա-
նալ»*. deviner, s'apercevoir.— *թրք.* *سزمت sezmek.*

*Սէզսիւմիւ ընել *կուսնել տալ*. laisser deviner, faire
deviner.— *թրք.* *سزدمک sezdirmek.*

Սէք *փոքր բարձրաւանդակ, տախտ.* banc, divan.—
արաբ. *سد sedd.*

Սէթրի Գ., *սմթրի Վ. «կերարկու. redingote»*. — *թրք.*
ستری setri—*արաբ.* *ستر setr «ծածկել. couvrir» բառէն*

Սէլ և Ղ. *հեղեղ. torrent»*. — *արաբ.* *سيل seyl, որ
թուրքերէնի մէջ առած է سل sel ձևը*

Սէլամէթ և., *սալամաթ Ղ., սուլումթ Վ. «փրկու-
թիւն, ապահովութիւն. sûreté, assurance, délivrance»*. *օր.*
հէլէ հէլէ սէլամէթը ելանք «կերջապէս ազատեցանք». enfin
nous sommes délivrés, enfin nous voilà délivrés.— *արաբ.*
سلامت selamet.

Սէլամըխ *առնանոց. appartement des hommes*. 2. *ար-*
քունական հանդէս՝ որ կը կատարուի ուրբաթ օրերը Սուլ-

Թանին աղօթելու համար մզկիթ՝ գացած ժամանակ. procession qui s'accomplit tous les vendredis à l'heure où le Sultan se rend à la mosquée pour y faire sa prière. = Թրք. سلاطین selamlök.

Սէլէ ն., սլա վ. «կողով. corbeille». = արաբ. سلة selle.

Սէննասէ «օթոց, գորգ. tapis». = արաբ. سجاده sejjade.

Սէմէր Գ., սումուր վ. «համետ. selle». = Թրք. سمر semer.

Սէմէրլէմիւ ընել «թամբել, ձիուն վրայ համետ դնել. seller». = Թրք. سمرlemek semerlemek.

Սէմէրնի Գ., սումուրչի վ. «համետագործ. bâtier, selier». = Թրք. سمرچی semerçi.

Սէմթ ն. «թաղ, կողմ. quartier, côté», սումթ Ն. «կողմ. côté», սումթ վ. «եղանակ, ձև. forme, modèle». = արաբ. سمت semt «թաղ, կողմ. quartier, côté».

Սէմիզ «պարարտ. gras». կըսուի միայն անասուններու և մսի համար. = Թրք. semiz سمين.

Սէմիզօթ «փրփրեմ. pourpier». = Թրք. semiz ot سمين اوت.

Սէյիս վ. «ձիապան. palfrenier». = արաբ. سائس sais = Թրք. դարձած سيس seyis.

Սէյրէկ Գ., սէյրմկ Ն., սէյրմգյ վ. «ցանցառ, նոսր. clair, peu serré, rare, peu dense». օր. սէյրէկ սաւնր. = Թրք. سيرك կամ سكر seyrek.

Սէնէս Գ., սոնմոդ վ. Ն. «մուրհակ. cédule». = արաբ. سند sened.

Սէչմէ «ընտրուած. choisi». = Թրք. seçme سچمه.

Սէպել կամ սայպել «համարել, կարծել, ենթադրել. croire, supposer, prendre pour». = Թրք. saib etmek. Թրք. saib etmek.

Սէպէպ ն., սոբոբ վ. Ն. «պատճառ. cause». = արաբ. سبب sebeb.

†Սէպէպլի «յղի. enceinte». = Թրք. sebebli سببلى.

Սէսմէզի գալ «յանկարծակիի գալ. être surpris». = եկած պիտի լինի *sesmez անձայն, առանց ձայն տալու, յանկարծ. surpris, en surprenant, tout à coup. ձևէ մը.

բայց այսպիսի ձև մը գոնէ օսմաներէնի մէջ գոյութիւն ունի:

*Սէվապ *«վարձք, աստուածաճանոց գործ. œuvre rémunérante»*. = արաբ. ثواب sevab.

*Սէվիյնն *«ուրախութիւն, հրճուանք. joie»*. = թրք. sevinj. سونج

Սէվլի Գ., սուվլի Վ., սուլբի Ղ. *«նոճի. cypres»*. = պրս. سرو serv.

*Սէվսա ն., սուվդոմ Վ. *«սէք, ցանկութիւն, փենչ. désir, passion»*. = արաբ. سودا sevda.

*Սէվսալը ն., սուվդոմլի Վ. *«սիրահար, փենչ ունեցող. amoureux, désireux, passionné»*. = թրք. سودالى sevdalə.

Սէսէժ ն., սուդոմժ Վ., սուդոմփ Ղ. *«սատափ. nacre»*. = թրք. سدف sedef = արաբ. صدف sadev.

Սէսիր Գ., սուդր Վ. *«բազմոց, տիվան. divan»*. = թրք. سدير sedir = արաբ. صدر sadr.

Սէրասկէր Գ., սուրմսփյուր Վ. *«սպարապետ. général en chef»*. = պրս. سرعسكر serasker.

Սէրք ն., սուրք Վ. Ղ. *«կարծր, խիստ, բուռն (իր, ծով, մարդ, ձի). dur, sévère, violent, âpre, revêche etc.»*. = թրք. سرت sert.

Սէրթլէնմիւս քլլալ Գ., սուրթլումիւս Վ. *«կարծրանալ, խստանալ. s'endurcir»*. = թրք. سرتلنمك sertlenmek.

Սէրիմ Գ., սուրիմ Վ. Ղ. *«զով. frais, fraîche»*. = թրք. سرين serin.

Սէրկի *«վաճառահանդէս, ցուցահանդէս. étalage, exposition. 2. բացօթեայ տախտակակերտ առժամանակեայ խանութ, ուր մրգեղէն, ձուկ և այլ նման բաներ ի վաճառ կը հանուին. échoppe»*. = թրք. سرگي sergi.

Սէրմիյէ Գ., սուրմիյոմ Վ., մոյոմ Ղ. *«դրամագլուխ. capital, fonds»*. = պրս. مایه maye կամ سرمایه sermaye.

*Սէրմիւս քնել *«փռել, տարածել. étendre»*. = թրք. سرمك sermek.

Սէրշէ *«ճնճղուկ. moineau»*. = թրք. سرچه serçe.

*Սերպետ Գ., սերքաւս Կ. «համարձակ, աղաւ. libre, franc». = պրս. سرپست serbest.

Սերտէմ Ե., ստիւտում Կ. «սպառ, արմար, զննար-մացեալ. sot, idiot, bonhomme». = Թրք. سرسم sersem.

*Սերտերի «Թափառական, դատարկաշրջիկ. errant». = Թրք. سرسری serseri.

Սերփիլիս Երսի «արսկի. être aspergé». = Թրք. سرپilmek serpilmek.

Սերփիլիսի «Թեթե անձրև. pluie fine». = Թրք. سرپندی serpindi.

Սերփիլիս Բնիկ «արսկի, Թեթե անձրև տեղալ. asperger, tomber en pluie fine». = Թրք. سرپمک serpmek.

Սեփէս Ե. «կորով. corbeilles». = Թրք. سبت sepet կամ سپد seped.

Սեփէսի Ե. «կորով շինող կամ ծախող. qui fait ou qui vend des corbeilles». = Թրք. سبتچی sepetçi.

Սեփէն Ե., սոյխումն Կ. «ալթսուն. quatre-vingt». = Թրք. seksen.

Սեփիւմ յապանա «խօսքս ամօթ, իբր Թէ. soi-disant». = Թրք. سوزم يانه sözüm yabana.

Սեփիս Ե., սեփիս Կ., սեփիս Գ. «իբր Թէ. comme si». = Թրք. سوزده sözde.

Սեփիլիս «խաշած չոր միս. bouilli sec». = Թրք. سوكش söyüş.

Սեփիլիս «ուռի. saule». = Թրք. سويد کرم söyüd կամ سويد söyüt.

*Սեփա Գ., սեփա Կ. «պարտնութիւն. agrément, plaisir». = արաբ. سفا safa, sefa.

*Սեփեր Ե., սեփեր Կ. «անգամ, հեղ. fois». = արաբ. سفير sefer.

†Սեփի Կ. «խեղճ, թշուառ. pauvre, misérable». = արաբ. سفيل sefil.

†Սըզը «ցաւ, յողացաւ. douleur, rhumatisme». = Թրք. سوزی sөzө.

*Արդընքը «թեղեմ յառ. douleur. 2. իր թորում, կաթ-
կըթիլը. suintement d'eau».—թրք. سزندی səzəndə.

*Արգասիւից ընել «պսկեմար, մեքմըլդ. éprouver une dou-
leur aigüe, faire mal».—թրք. سزلامق səzlamak.

Արգսիւից ընել «., սէօզսիւից սանել «., տպել, թորել.
suinter».—թրք. سزماق səzma.

Արթիս «էկրմեռանգութիւն. dévotion».—արաբ. صدق
sədk.

Արբմա «ջերմ, տենդ. fièvre».—թրք. ستمه ستمه
sətma.

Արբմալը «ջերմառ. fièvreux».—թրք. ستمهلى sətməle.

*Արթսից սէնէ «սիսա եղիպը ժամանակ. bien long-
temps».—արաբ. ستين سنة səttin sene «վաթսուն տարի.
soixante ans».

Արխ «., «խիս. dense, compact».—թրք. سيق sek.

Արխը «., սրխի «., «սեղմ, պինդ, ամուր. fort, serré».
—թրք. سيقى səkə.

*Արխըսիւից ըլլալ «., «անդուլի, ձանձրանալ. être
gêné, s'ennuyer».—թրք. سىقلمق səkəlmak.

*Արխընքը «., սրխընքի «., «ձանձրայթ, որտի նեղու-
թիւն. ennui, gêne, souffrance».—թրք. سىقندى səkəndə.

*Արխըսիւից ըլլալ «., «ստնիլ, սեղմուիլ. se serrer, s'en-
combrer».—թրք. سىقشمق səkəşmak.

*Արխըսըսիւից ընել «սեղմել, ստիպել, բռնի մուծա-
նել. serrer, presser, gêner, forcer, introduire forcément».—
—թրք. سىقشدرمىق səkəşdərma.

Արխլէթ «., «քիչ ժամանակի մէջ շուտ հասցնելու գործ.
տախտադական. œuvre obligatoire».—արաբ. سكت سكت
«ձանրութիւն, նեղութիւն. gêne, poids».

*Արխմա «տեպ. souvent».—թրք. سىقه səkja.

Արխմել «., «սեղմել. serrer».—թրք. سىقماق səkma.

*Արդ «ձանձաղ. bas-fond, endroit guéable».—թրք.

سغ səğ.

*Արդըր «եղ. boeuf».—թրք. سغر səğər.

Սըղըրսիլի «եղնալեզու խտաբ. buglosse». = Թրք. صغر dili. səğər dili.

Սըղմիլ «պարունակուիլ. se contenir». = Թրք. صغق səğmak.

Սըմառլամա Գ., իսմառլամա Վ. «ապսարած. recom-mandé». = Թրք. اصمارله əsmarlama.

*Սըմառլամիւ ընել «ապսարել. recommander». = Թրք. اصمارلق əsmarlamak.

Սըմսար «միջնորդ. courtier». = արաբ. سمار səmsar.

*Սըյըրմիւ ընել «սկրթել, կեղևել. écorcher». = Թրք. صيرمق səyərmaq.

*Սըյըրմիւ ըլլալ «սկրթուիլ, կեղևուիլ. être écorché». = Թրք. صيرلمق səyərլmaq.

†Սըյըրիս «սրիկայ. polisson». = Թրք. صيريق səyərək.

Սըյոլի «ջրմուղ. conduit d'eau, aqueduc». = Թրք. صو لى su yolə.

Սընըր «ջիղ, նեարդ. nerf, fibre. 2. ջղացաւութիւն. névralgie». = Թրք. سينر كدام سينر sinir. Ժողովրդ. Թրք. sənər.

Սընըրլը «ջղուտ. nerveux. 2. ջղացաւ ունեցող. névralgique. 3. ցասկուտ. irascible». = Թրք. سينرلو sinirlu.

Սըննալ «սկիւռ. écureil». = արաբ. سنجاب sənjab.

Սըչան օթի Ե. «մկնդեղ. arsénic». = Թրք. صيچان اوتى səçan otə.

Սըռ Վ., սիր Վ. «գաղտնիք. secret», սըռ ըլլալ Գ. «անյայտանալ, աներևոյթ ըլլալ. être invisible». = արաբ. سر sərr.

Սըռ Վ. «ապիկի, ջնարակ. vernis». Այնայի սըռ «հա-յելիին ետեը բտուած ապիկին. tain de miroir». = Թրք. سر كدام sər.

Սըռանա «խոյլ (հիւանդութիւնը). scrofules». = Թրք. صراجه səraja.

Սըռանալը «խոյլ ունեցող. scrofuleux». = Թրք. صراجله sərajalə.

Սըռըխ «*փող. perche*». *փոխաբերաբար կ'ըսուի սը-*
րըխի պէս «երկար, երկարահասակ (անարգական ձևով)».
 =*թրք. صریق sərək.*

Սըռըխ համալի «*բեռնակիր. porte-faix*». =*թրք. صریق حمالی sərək hammalə.*

Սըռլամիւ ընել Վ. «*ջնարակել. vernisser*». = *թրք. سرلامق sərլamak.*

Սըռչա «*վանակն. cristal de roche*». =*թրք. سرچه sərça.*

*Սըռսաւ Վ. «*մտերիմ, գաղտնեկից. confident, intime*».
 =*թրք. سرداش sərdaş.*

Սըսխա «*վտիտ, հիւանդ. maigre, maladif*». = *թրք. صيسقه səska.*

Սըվա Պ., սվաղ Ղ. Վ. «*ծեփ. enduit, crépi. 2. ծե-*
փումն. crépissage». =*թրք. صوا səva.*

Սըվալամիւ ընել «*ծեփել. crépire, enduire*». = *թրք. صوالماق səvalamak.*

Սըվալը «*ծեփած. crépi*». =*թրք. صوالی səvalə.*

Սըվանի Պ., սվախչի Ղ. «*ծեփող արհեստաւոր. cré-*
pisserieur». =*թրք. صواچی səvaçə.*

*Սըվարի Պ., սուվարի Վ. «*հեծեալ (սասիկան, զին-*
ւոր). cavalier». =*պրս. سوارى sūvari.*

Սըրա Ն. Վ. «*կարգ, շարք. rang, ordre*». = *թրք. سره sərə.*

*Սըրա՛վարսի Ն. Վ. «*կարգով. en ordre, par rang*». =
թրք. سره واردی sərə vardə.

*Սըրըմ Պ., սիրիմ Վ. «*կաշեայ թել. lanière*». = *թրք. سریم sərəm.*

Սըրմա Վ. «*սուկեթել (գոյ). fil d'or*». =*թրք. سرمه sərma.*

Սըրմալը Պ., սըրմալի, սըրմալուն Վ. «*սուկեթել (ած). en fil d'or*». =*թրք. سرمه لی sərmałə.*

Սըրմաֆէ «*սուկեթել շինող. tireur de fil d'or*». =*պրս. سرمه کش sərmakeš.*

*Սըրըթխլամ «*բոլորովին թրջած, խխում. bien mou-*
illé». =*թրք. صير صيفلام sər səklam.*

Սըղըրսիլի «եղնալեզու խօտը. buglosse». = Թրք. صغر dili. səğər dili.

Սըղմիլ «պարունակուիլ. se contenir». = Թրք. صغق səğmak.

Սըմառլամա Գ., իսմառլամա Վ. «ապսպրած. recom-mandé». = Թրք. اصارلما əsmarlama.

*Սըմառլամիւք ընել «ապսպրել. recommander». = Թրք. اصارلماق əsmarlamak.

Սըմասար «միջնորդ. courtier». = արաբ. سمار səmsar.

*Սըյըրմիւք ընել «սկրթել, կեղևել. écorcher». = Թրք. صيرمق səyərmaq.

*Սըյըրմիւք ըլլալ «սկրթուիլ, կեղևուիլ. être écorché». = Թրք. صيرلماق səyərլmak.

†Սըյըրիս «սրիկայ. polisson». = Թրք. صيريق səyrək.

Սըյոլի «ջրմուղ. conduit d'eau, aqueduc». = Թրք. صو لى su yolə.

Սընըր «ջիղ, նեարդ. nerf, fibre. 2. ջղացաւութիւն. névralgie». = Թրք. سينير کلام سڭير sinir. Ժողովրդ. Թրք. sənər.

Սընըրլը «ջղուտ. nerveux. 2. ջղացաւ ունեցող. névralgique. 3. ցասկուտ. irascible». = Թրք. سينيرلو sinirlu.

Սըննապ «սկիւռ. écureil». = արաբ. سنجاب sənjab.

Սըչան օթի Ե. «մկնդեղ. arsenic». = Թրք. صيچان اوتي səçan otə.

Սըռ Վ., սիր Վ. «գաղտնիք. secret», սըռ ըլլալ Գ. «անյայտանալ, աներևոյթ ըլլալ. être invisible». = արաբ. سر sərr.

Սըռ Վ. «ապիկի, ջնարակ. vernis». Այնայի սըռ «հա-յեղիին ետևը քսուած ապիկին. tain de miroir». = Թրք. سر کلام sər.

Սըռանա «խոյլ (հիւանդութիւնը). scrofules». = Թրք. صراجه səraja.

Սըռանալը «խոյլ ունեցող. scrofuleux». = Թրք. صراجله sərajalə.

Սըռքիս «ձող. perche». փոխաբերաբար կ'ըսուի սը-
րքիս պէս «երկար, երկարահասակ (անարգական ձևով)».
==թրք. صریق sərək.

Սըռքիս համալի «բռնակիր. porte-faix».==թրք. صریق
حمالی sərək hammalə.

Սըռլամիւ ընել վ. «ջնարակել. vernisser». == թրք.
سارلاماق sərլamak.

Սըռչա «վանակն. cristal de roche».==թրք. سرچه sərça.

Սըռսաւ վ. «մտերիմ, գաղտնեկից. confident, intime».
==թրք. سرداش sərdaş.

Սըսխա «լոխա, հիւանդ. maigre, maladi». == թրք.
صیسقه səska.

Սըվա Գ., սվաղ Ղ. վ. «ծեփ. enduit, crépi. 2. ծե-
փումն. crépissage».==թրք. صوا səva.

Սըվալամիւ ընել «ծեփել. crépire, enduire». == թրք.
صوالماق səvalamak.

Սըվալը «ծեփած. crépi».==թրք. صوالی səvalə.

Սըվանի Գ., սվախի Ղ. «ծեփող արհեստաւոր. cré-
pisseur».==թրք. صواچی səvaçə.

*Սըվարի Գ., սուվարի վ. «հեծեալ (ոստիկան, զին-
ւոր). cavalier».==պրս. سوارى sūvari.

Սըրա Ն. վ. «կարգ, շարք. rang, ordre». == թրք.
سره sərə.

*Սըրա՛վարի Ն. վ. «կարգով. en ordre, par rang». ==
թրք. سره واردی sərə vardə.

*Սըրըմ Գ., սիրիմ վ. «կաշեայ թել. lanière». == թրք.
سریم sərəm.

Սըրմա վ. «ոսկեթել (գոյ). fil d'or».==թրք. سرمه sərma.

Սըրմալը Գ., սըրմալի, սըրմալուն վ. «ոսկեթել (ած).
en fil d'or».==թրք. سرمه لی sərmałə.

Սըրմաֆէ «ոսկեթել շինող. tireur de fil d'or».==պրս.
سرمه کش sərmakeš.

*Սըրըլխլամ «գոլորովին թրջած, խիռւմ. bien mou-
illé».==թրք. صیرصیلام sər səklam.

Արթաւ «մարտեց. բռնակ. ânon». = պրս. سپا sipa «եռասանի. trépié», որ թրք. եղած է سپا sapa՝ «մարտեց. բռնակ. ânon» չնշանակութեամբ:

Սըպարթոս «յանձնարարութիւն. commission, commande». = պրս. سپارش siparəš.

Սըճար Գ., հաւճար Կ., սիւճար Կ., սիւար Դ. «զէմք, կերպարանք. figure, visage». = արաբ. صفت safat յաջնակի ձեւէն:

Սիթիլ Կ., սարթիլ Կ. «կերակար կրելու համար թափ ձեւով մետաղեայ ամաններ՝ որոնք այնպէս յարմարցուած են որ կարելի է իրարու վրայ անցընել».: արաբ. سطل sitil.

Սիլահ Գ., սիլաի Կ. «զէմք. arme». = արաբ. سلاح silah.

Սիլահլը Գ., սիլաիլի Կ. «զինեալ. armé». = թրք. silahlı.

Սիլքսէ կամ սիլքսէ «տեսակ մը կերակար. espèce de mets». = թրք. سिल्مه silkme.

*Սիլիկ Կ., սիլիք Կ. «տառերը չնշուած, մոշուած, սրբուած (դրամ)». monnaie dont le coin va être effacé». = թրք. سيليک silik.

Սիլինճիւր «զլան. cylindre». = թրք. silindir = ֆրանս. cylindre.

Սիլլէ Գ., սիլլո Դ. Կ., սիլլո բիլլո Կ. «ապտակ. sifflet». = թրք. سille sille.

*Սիլմէ «բոլորովին լի. tout plein». = թրք. silme.

Սիլքսէ տես Սիլքսէ:

Սիկուրթա «ապահովագրութիւն. assurance». = թրք. sigurta = ֆուրս. securità.

Սիճիմ Կ. «առւառան, լար. ficelle». փոխարեքութեամբ կ'ըսուի սիճիմի պէս անձրեւ առւառ անձրեւ. = թրք. sijim.

Սիմ Կ. «կեղծ ոսկի թել. imitation de fil d'or». Դ. «էլիթառի մետաղեայ թել. corde en métal d'un instrument de musique». = պրս. سيم sim «արծաթ. argent», որ

Թուրքերէնի մէջ առած է Վերդ ռոֆի թել. imitation de fil d'or» իմաստը.

*Սիմա կամ սիմաք Վերես, կերպարանք. figure, visage». = արաբ. سيمه sima «դէմք. visage», سيمات simat «շաննէր. signes».

Սիմիթ զօրկեղ, օղակաձև հացիկ. gimblette». = Թրք. سيميد simid կամ سميت simit.

*Սի'սիյան ն. «բոլորովին սև. tout noir». = Թրք. سيمه sim siyah.

*Սիյիլ կոծիծ. verrue». = Թրք. سكيل siyil.

Սիյիր ջիղ, նեարդ. nerf, fibre». = Թրք. سكير siyir.

Սիյիր Պ., սէյիր ն. Պ., սէյր Ղ. Վ. «տեսարան. vue, spectacle». սէյիր ընել «դիտել (տեսարան մը). contempler». = արաբ. سير seyr.

Սիյիրնի Պ., սէյիրնի ն., սէյրջի Վ. «հանդիսատես. spectateur». = Թրք. سيرجي seyrji.

Սինամեֆի Պ., սինամոֆի Վ. Ղ., սինասլէրֆի ն. «աճալ. բժշկական խոտ մըն է. séné». = Թրք. سينامي sinameki = իտալ. senna.

Սինէ սինէ «կամաց կամաց. doucement, peu à peu». = Թրք. سينه سينه sine sine.

Սինէֆիկ «հանճխան, քշոց. chasse-mouches». = Թրք. سينكك sineklik.

*Սինի Վ. Ղ. «տեղան. table», ն. «տփսէ. assiette». = պըս سيني sini.

Սինիպէզի «սեղանի սփռաց. nappe de table». = Թրք. سيني بزي sini bezi.

Սինիր տես Սընըր.

*Սինմիւ ըլլալ «ցածնալ, իջնել, սմբիլ, մաքսուիլ. descendre, se digérer». = Թրք. سينمك کاه سينمك sinmek.

Սինսիլ Պ., սըսըլմ Վ. «տոգատոհմ, սեղանի, գերդաստան. famille, race». = արաբ. سلسله selsele, silsile.

*Սինսիւմիւ ընել «մալսել. digérer». = Թրք. سيندirmek կամ سيندirmek sindirmek.

Սինօն Գ., սնօր Վ. «սահման. limite, frontière». =
թրք. سنور sinor.

Սիվիլնիկ «խաղաւարտ, բշտիկ. pustule». = թրք. سيورلجه
sivrilje.

*Սիվիւմիւս ըլլալ «խուսափիլ. s'enfuir». = թրք. نيوشمك
sivišmek.

*Սիվրի «արածայր. aigu, pointu». = թրք. سيفرى
sifri կամ سيورى sivri.

Սիվրիսըչան «խուււղ. taupe»: = թրք. سيورى
sivri sæcan.

Սիվրիսինէկ Գ., սիվրիսինոց Վ. «մեեղ. cousin,
moustique». = թրք. سيورى سىك
sivri sinek.

Սիսիփ զօնի «միզարգելութիւն. strangurie». = թրք.
سديك زورى sidik zorə.

*Սիրէ «քացախ. vinaigre». = պրս. سرکه
sirke.

Սիրէնի «քացախ ծախող. marchand de vinaigre». =
թրք. سرکه جى sirkeji.

Սիւզէնի Ն. «նուրբ ասեղնագործութիւն. broderie
fine». = պրս. سوزلى süzeni.

*Սիւզիւմիւս ըլլալ Գ., սիւզըմիւս Վ. «քամուիլ, մը-
ղիլ. se filtrer. 2. նիհարնալ. maigrir, s'amaigrir». = թրք.
سوزلمك süztlmek.

Սիւզկէն «պարզուտ, քամոց. filtre, passeoir». = թրք.
سوزجى süzgej.

*Սիւզմիւս ընել Վ. «պարզել, քամել. filtrer». = թրք.
سوزمك süzmek.

*Սիւթան Գ., սիւթի Վ. «կաթնապուր. riz au lait». =
թրք. سوتلاج sütlaj, سوتلى sütli.

Սիւթնի «կաթնավաճառ. laitier». = թրք. سوتجى
sütji.

Սիւլիկ Ն. Վ., սիւլիկնը Ղ. «աղբուկ. sangsue». Գ.
«խաբէրաբար սիւլիւփ կ'ըլմանի պտիտ և նիհար է». =
թրք. سولوك sülük = պրս. زلو zelu, زلوك zeluk կամ زره
züre, زروك zürük.

Սիւմիսիւ Վորտնուկ. տեսակ մը անխեցի խզունջ.
limace».=թրք. سوموكلو sümüklü.

Սիւնկէր Պ., սունգյուր Վ. «սպունգ. éponge».=թրք.
سۇنگەر sünger=նյն. سڤونچچۇر.

Սիւնկիւ Վ., սունկու ն. «սուին. baïonnette».=թրք.
سۇنگۇ süngü կամ سۇنگى süngi.

Սիւննէր Պ., սիւննոթ Վ., սիւնոթ Ղ. «թրիատու-
թիւն. circoncision».=արաբ. سنّت sünnet.

Սիւննէրի «թրիատեալ. circoncis».=թրք. سنّتلى sün-
netli.

Սիւպէ «օրօրոցի մէջ շինուած միզաման. urinal des
enfants au berceau».=թրք. سۇبەك sübek.

Սիւ Վ. «զարդարանք. ornements, parures».=թրք.
سۇس süs.

Սիւպէմիւ ըլլալ Վ. «զարդարուիլ. se parer, faire sa
toilette».=թրք. سۇسلەنمەك süslenmek.

*Սիւս «կաթ. lait».=թրք. سۇت süt.

Սիւսանա «ստնտու. nourrice».=թրք. سۇتانا sütana.

Սիւրանի Վ. «սրուակ. carafe», սիւրանի Ղ. «գինիի
շիշ. bouteille».=պրս. صراحی surahi.

Սիւրթիւկ «դատարկաշրջիկ. vagabond, rôdeur».=թրք.
سۇرتۇك sürtük.

Սիւրիւ ն. Վ., սիւրիու Ղ. «հօտ. troupeau».=թրք.
سۇرى سۇرى կամ süri.

Սիւրիւնիւ «էիւպար. écuyer».=թրք. سۇرۇجى sürüjü
կամ süriji.

*Սիւրիւնիւ ըլլալ Վ. «թշուառ կեանք վարել. mener
une vie misérable».=թրք. سۇرۇنمەك sürünmek.

*Սիւրիւնսիւրմիւ ընել «թշուառացնել. réduire à la mi-
sère».=թրք. سۇرۇندىرمەك süründirmek.

*Սիւրիւփէմիւ ընել «քաշելով և գետին քաքսելով տա-
շիլ. traîner par terre».=թրք. سۇرۇكلەك sü-
rüklemek.

Սիւրկիւ «նիգ. verrou».=թրք. سۇرگۇ sürgü.

Սիւրկիւլէմիւս ընել *«նիգով փակել, գոցել»* verrouiller». = *թրք.* سورگولمک sürgülemek.

Սիւրկիւն Վ. *«աքսոր»* exil». = *թրք.* سورگون sürgün.

Սիւրմէ Պ., սիւրմ Վ. *«ծարիր»* collyre, noire d'antimoine». = *պրս.* سرمه sürme.

Սիւրմէ Պ., սիւրմ Վ. *«ծղինի, նիգ»* gond, verrou». = *թրք.* سورمه sürme.

*Սիւրմիւս ընել Վ. *«քշել, տևել»* pousser, durer». = *թրք.* سورمک sürmek.

Սիւրսալ *«արշաւակի, անկանոն կերպով վազելով, յախուռն»* sans ordre, brusque, avec précipitation, à corps perdu». = *թրք.* sürsal.

*Սիւփիւրկէ *«աւել»* balaie». = *թրք.* سويركه ليام süptürge.

*Սիւփիւրկիւն *«աւելածք»* balayures. 2. *անպէտք բան»* chose inutile, bon à rien». = *թրք.* سويرندي ليام süptürindi.

Սիփէր *«պատսպարեալ, ապահով (տեղ)»* bien abrité, sûr, assuré». = *պրս.* سپر siper.

Սիփէրլէնմիւս ըլլալ *«պատսպարուիլ, պահուիլ»* s'abriter, se cacher». = *թրք.* سپرلنمک siperlenmek.

Սի'fsihr *«կորսուէ»* va-t-en». = *թրք.* سيكدير sikdir, որուն բուն նշանակութիւնը տարբեր է:

Սիփֆէ Պ., սիկկո Ղ., սրփյո Վ. *«դրամին վրայի փորագրեալ տառերը և նշանները»* coin de la monnaie». = *արաբ.* سكه sikke.

*Սիճաթ տես Սըճաթ:

Սիճսահ Պ., սըճթա, սըճթախ Վ., սիճթէ ն., սիթո Ղ. *«առաջին վաստակ, առաջին անգամ կերուած պատուէք»* երախայրիք, նախան. étrenne, ce qu'on a gagné ou mangé le premier». = *արաբ.* استفتاح istiftah բառէն ազատազեղեալ سفتاح siftah ձևէն:

Սուլախ *«ջրոտ, ջրաշատ, ջրարբի»* arrosé d'eau. 2. *ջուր սրսկելու ցնցուղ»* arrosoir». = *թրք.* سولاق sulak.

*Սուլամիս ընել *սուղեղ, ջրել. arroser.*==*թրք. سولامق sulamak.*

*Սուլանմիս ըլլալ *ջրոտիլ. se mouiller. 2. ուղեղել. être arrosé.*==*թրք. سولانمق sulanmak.*

Սուլանսրմիս ընել *ջրոտել (վէրքը). mouiller.*==*թրք. سولاندرمق sulandermak.*

Սուլու *ջրոտ. mouillé. 2. թեթևասլիկ. galant.*==*թրք. سولو sulu.*

Սուլժ Գ., սիլժ Վ. *հաշտութիւն, առնելիք տալիք չունենալ. conciliation, transaction.*==*արաբ. صلح sulh.*

Սունի Գ., սուլի Վ. *ջրավաճառ. vendeur d'eau.*==*թրք. سوجى sujə.*

Սունուխ Գ., սուլուղ Վ. Դ. *հրշիկ. saucisse.*==*թրք. سوجوق sujuk.*

Սունուխնի *հրշիկ շինող կամ ծախող. vendeur de saucisses.*==*թրք. سوجوجى sujukjə.*

*Սուռաք Ե. Վ. Դ. *դէմք, կերպարանք, երես. figure, visage.*==*արաբ. صورت suret որ թուրքերէնի մէջ առած է صورتات surat ձևք.*

*Սուռաքսըզ Վ. *աներես, լիրք. effronté, impudent.*==*թրք. صورتسز suratsez.*

Սուս Վ. Դ. Ե. *զհռն, լռէ. st, tais-toi. 2. լռւռ, լրուիկ. silencieux.* սուսիկ, սուսիկ փուսիկ, սուս փուս *զլռիկ մնջիկ. silencieux.*==*թրք. سوس sus.*

Սուսամ *կենճիթ, շուշմայ. sésame.*==*թրք. سوسام կամ صوصام susam.*

Սուրուր Գ., սիւրիւր Վ. *անդիկի սուղածոյ. précipité de mercure.*==*թրք. سرور surur.*

Սուճա Ե. *արահ. salle.*==*արաբ. صفا suffa*==*թրք. صفا sufa դարձած.*

*Սուճրա Վ., սուփրա Դ. *ճաշի սեղան. table à manger.*==*արաբ. سفره süfre*==*թրք. դարձած صوفره sufra.*

Սոլ Ե. *ձախ. gauche.*==*թրք. صول sol.*

Սօլախ Պ., սօլախի Ղ., սօլաղայ Ն. «ձախլիկ. gau-
cher».—[Թրք. صولاق solak.

*Սօլմիւս ըլլալ «գոյնը նետել, թառամիլ, տժգունիլ.
pâlir, se faner, se décolorer».—[Թրք. صولمق solmak.

Սօլուխ «շունչ. souffle, haleine».—[Թրք. صولوك soluk.

†Սօլուխլուխ «ոգ բանելու անցք. soupirail».—[Թրք.
صولوكلук solukluk.

*Սօլունան «որդ, բոտոտ (մանաւանդ որովայնի). hel-
minthe».—[Թրք. صوغلجان sogeljan.

Սօլճաթօ Պ., սուլճաթօ Վ. «ծծմբառ քինքինայի. sul-
fate de quinine».—[Թրք. صولفاتو کيام solfato=խտալ.
solfato.

Սօխախ Ն. «փողոց. rue».—[Թրք. صولاق کيام sokak=արաբ. زقاق zokak.

*Սօխուլմիւս ըլլալ «բոլորովին մօտենալ, մէջը մտնել.
s'approcher, introduire».—[Թրք. صولمق sokulmak.

*Սօղոս, սօղոսմ Պ., սօղա Վ. «յետոյ. puis».—[Թրք.
صکرة sonra.

Սօմին Պ., սօմուն Վ. «բոլորակ մեծ հաց. miche».—
[Թրք. صمون somun.

Սօյ Վ. Ղ. «տեսակ, ցեղ. genre, espèce», Ն. «բարե-
կամ, ազգական. ami, parent».—[Թրք. صوی soy.

Սօյթարի Պ., սօճթարի, սօղթարի Վ. «սրիկայ, անա-
ռակաբարոյ. polisson, effronté».—արաբ. صتري satiri «խեղ-
կատակ, միմոս. comique, mime», որ [Թրքերէնի մէջ ա-
ռած է صيتاري soytari ձևը՝ նոյն նշանակութեամբ, միայն
ժողովրդականին մէջ «սրիկայ. polisson» իմաստով:

*Սօյմիւս ընել Վ. «կողոպտել. dépouiller, piller».—[Թրք.
صويمق soymak.

*Սօյսուզ Վ. «սրիկայ, անպիտան. polisson, ignoble».—
[Թրք. صويسز soysəz.

*Սօյսօփ Ն. Վ. «ամբողջ գերդաստան. toute la famille».
=[Թրք. صوی صوپ soy sop.

*Սօն Վ. «վերջ. fin. 2. վերջին. dernier».—[Թրք. صون son.

*Սօ՛նէլվիսա *«վերջին անգամը ըլլալով»*. pour la dernière fois». = Թրք. *صوك الوداع* son elveda *«վերջին անգը բարով»*. կազմուած Թրք. son *և արար»*. elveda *ձեւերէն»*.

Սօնպահար *«աշուն»*. automne». = Թրք. *صوك بهار* son bahar.

*Սօփա ն. *«բիր»*. gourdin». = Թրք. *صوپا کاسه* sopa.

Սօփալը ն. *«բրազէն»*. armé de gourdin». = Թրք. *صوپه لی* sopale.

Սօճ *«ասուեղէն պաստառ»*. camelot». = արար. *صوف* sof.

Սօճու Պ., սօճի Վ. *«մոլեռանդ, ջերմեռանդ»*. fanatique, dévot». = արար. *صوفی* sofi.

Սօճսա *«տաճիկ կրօնաւոր»*. moine mahométan». = պրս. *سختا* soxta, որ Թրք. *هفتا* softa.

վ.

*վազ գալ, վազ անցնիլ ն. վ. *«գործէ մը հրաժարիլ»*. Թողուլ. renoncer à». = Թրք. *واز گچمک* vaz geçmek, *واز گلمک* vaz gelmek.

*վախիթ, վախս Պ., վախս Ղ. վ. ն. *«ժամանակ, պատեհութիւն»*. temps, opportunité». = արար. *وقت* vakt, vaket.

վախիթսիզ Պ., վախըթսըզ վ., վախսըզ Ղ. *«անժամանակ, կանխահաս, անպատեհ ժամանակ»*. inopportun, prématuré». = Թրք. *وقتسز* vaketsəz.

*վախս տես վախիթ.

վախօն ն. *«երկաթուղիի կառք»*. wagon». = Թրք. *واگون* wagon = ֆրանս. = անգլ. wagon.

վա՛յնաչար *«կամայ ակամայ»*. bon gré mal gré, à contre cœur». = կազմուած *وای* vay *«վայ»*. oh! *բացադանչութեանէն և պրս. ناچار* naçar *«ակամայ»*. forcément, à contre cœur» բառէն.

վաւախ *«հասկ»*. épi». = Թրք. *باشاق* başak.

*վանսա «ճանապարհ, մէկգլխի կեցիք, ի բնց. gare!»
 = թրք. واردا varda = խալ. guarda. իսկ վանեցոց խո-
 բորդոմ, խոբորդոմ կամ Ղարաբաղցոց խաբարդա, խա-
 բարդար կէն. = պրս. خبردار xaber dar «լիւր ունեցիր, լսէ.
 entends!»

*վասիյէթ Պ., վրսիյոթ Ղ. «կտակ. testament». = ա-
 րաբ. وصیت vasəyyet.

*վասէ Պ., վոդո Ղ. «պայմանաժամ. délai, terme». =
 արաբ. وعد vade.

վարախ Պ., վարաղ Վ., ճարախ Ն. «գոյնզգոյն զար-
 դերով նկարուած տեսակ մը թուղթ՝ դրքերու կամ տես-
 րակներու կողին կպցնելու համար. կճակերպ թուղթ. pa-
 pier marbré». իսկ վարաղ Ղ. «հայելին ետեւը քսուած
 նիւթը. tain de miroir». = արաբ. ورق varak «թերթ, թուղթ.
 papier, feuille de papier», իսկ թրքերէնի մէջ առած է յատ-
 կապէս առաջին նշանակութիւնը:

*վարիյէթ Պ., վարիյաթ Վ. «հարստութիւն. richesse». =
 թրք. واریت variyet.

վէզիր Ն., վոզիր Ղ. Վ. «եպարքոս. grand vizir». =
 արաբ. وزير vezir.

*վելվելէ Պ., վոլվոլոմ Վ. «աղմուկ, ժխոր. bruit, tu-
 multe». = արաբ. ولولہ velvele.

վելվելենի Պ., վոլվոլոմօի Վ. «աղմուկ հանող, ժխոր
 ձգող. alarmiste». = թրք. ولولهجی velveleji.

վէսէլամ Պ., վոստլոմ Վ. «վերջապէս. enfin. 2. և
 ահա վերջացաւ. et c'est fini». = արաբ. والسلام vesselam.

*վէրան Վ. «աւերակ (ած.). ruinée». = պրս. ویران viran.

վէրանէ Պ., վէրանա Վ. «աւերակ (գոյ.). desert». =
 պրս. ویرانه virane.

վէրէմ Պ., վորմ Վ. «թորախտ. phthisie. 2. թորախ-
 տաւոր. phthisique». = արաբ. ورم verem.

վէրէմի «թորախտաւոր. phthisique». = թրք. ورملى
 veremli.

վերեսիյէ Պ., վերմայր Վ. «ապառիկ. à crédit». =
թրք. ویرسیه viresiye, veresiye.

վերկի Վ. «հարկ. impôt, tribut». = թրք. ویرگو virgü,
vergü.

վերսիվէն Պ., մորդուվմն, մրդըվմն Ղ., մերսիվէն,
մերսիվէն Ն. «սանդուխ. escalier. 2. չարժական սանդուխ.
échelle, rancher». = պրս. نردبان nerdüban.

վեֆիլ Պ., վմֆիլ Վ. Ղ. «փոխանորդ. remplaçant, vi-
caire». = արաբ. وکیل vekil.

վեֆիլիսարն Պ., վմֆիլիսարչ Վ. «մատակարար. inten-
dant». = պրս. وکیلخارچ vekilxarj.

վըզ գալ Ղ. «անոտի բան թուիլ. sembler sans impor-
tance». = թրք. وز گلمek vâz gelmek.

վըզլըթը «անոտի բան. sans importance». = թրք. وزلتی
vâzelte.

վիզիթա Պ., վիզիթ Ն. «այցելութիւն. visite». = թրք.
ويزيته vizita = իտալ. visita.

*վիժսան «խղճմտանք, խիղճ. conscience». = արաբ.
وجدان vijdan.

վիլայէթ Պ., վիլայթ Վ. «գաւառ, կուսակալութիւն.
province». = արաբ. ولاية vilayet.

վիսա Պ., վիդմ Վ., (վինթ Ն.) «ստուտակ. vis». =
թրք. وید vide = իտալ. vite.

*վի՛րա Ն. Վ. «միշտ, անընդհատ. toujours, sans cesse».
= թրք. ویرا vira.

*վուճուս «մարմին. corps, buste». = արաբ. وجود vüjud.

վուճուսլու «գէր, մարմնով լի. gros, corpulent». =
թրք. وجودلو vüjudlu «մարմնեղ».

S.

Տազ Պ., saq Վ. «ճաղատ. chauve». = Թրք. طاز կամ داز daz.

Տալ Պ., smլ Ղ. «ճիւղ. branche». = Թրք. دال dal.

Տալախ Ն., saլախ Վ. «փայծաղ. rate. 2. ջրգողութիւն. hydropisie». = Թրք. طلاق dalak.

*Տալաւիւիւ ըլլալ Պ., թալաւիւիւ ըլլալ Ն. «իրարուհետ կռուիլ. faire querelle, lutter». = Թրք. طاشماق dalaşmak.

Տալլը «ճիւղալից. branchu, ramé». = Թրք. داللى dallə.

Տալխաւուխ «հացկատակ. parasite». = Թրք. طاقواق dalkavuk.

Տալդա Պ., դալկա Վ., soլդուն Ն. «ալիք. vague, flot, onde». = Թրք. طالع dalgə.

Տալդալաթմիւ ընել «ալիք հանել. agiter, faire flotter, ondoyer». = Թրք. طالعلىتمق dalgatmak.

Տալդալանմիւ ըլլալ Պ., դալկալամիւ Վ. «ալեկոծուիլ. s'agiter, flotter». = Թրք. طالعلىتمق dalgalanmak.

Տալդալը Պ., դոլդունլու Ն. «ալեկոծ. agité, houleux». = Թրք. طالعلى dalgə.

Տալդըն «լուզորդ. plongeur». = Թրք. طالعچ dalgəç.

Տալդըն «մտախոհ, մտադրաղ. pensif. 2. ապուշ. bonhomme, idiot». = Թրք. طالعين dalgən.

Տալսիւ ըլլալ Պ., դալմիւ Վ. «ջրի տակ սուզիլ. se plonger. 2. մտախոհ լինիլ, զբաղիլ. être pensif, préoccupé». = Թրք. طالعى dalmak.

Տալյան «ձկնատեան. pêcherie». = Թրք. طاليان dalyan.

Տալ սլուսախ «բաղմաթիւ ճիւղեր. branchage». = Թրք. دال بوداق dal budak.

*Տալսըմիւ ընել «մխել, ջրին տակը խոթել. plonger».

Ն. *«կուժը դատարկել»*. *vider la cruche»*. = Թրք. *طالدرمق* daldərmak *«մխել»*. *enfoncez»*.

Տահա Ն., դրհա Վ. *«գեռ, տակաւին, այլ ևս, աւելի»*. *encore, plus, pas plus»*. = Թրք. *داها* daha.

†Տաղել Ն., դաղել Ղ., դողել Վ. *«խարանել»*. *cautériser»*. = Թրք. *داغلامق* dağlamak.

Տաղըթմիւ ընել Ն., դաղըթմիւ անել Վ. *«ցրուել»*. *dissiper»*. = Թրք. *داغتمق* dağətmak.

Տաղըլմիւ ըլլալ Ն., դաղըլմիւ Վ. *«ցրուիլ»*. *se dissiper, être dissipé»*. = Թրք. *داغلمق* dağəlmak.

Տաղընըխ Ն. Ղ. *«ցրուած»*. *dissipé»*. = Թրք. *داغتنق* dağəñək.

*Տաղսաղա *«հոգ, նեղութիւն»*. *embarras, occupation»*. = Թրք. *داغداغا* dağdağa.

Տամա Ն., սամա Վ. *«խաղ մը»*. *jeu de dames*. 2. *տիկին»*. *dame, madame»*. = Թրք. *داما* dama = *խալ»*. *dama*.

*Տամաղ Պ., սամախ Ն., դամաղ Վ. Ղ. Ն. *«քիմք»*. *palais de la bouche»*. = *պրս»* *دماغ* dimağ = Թրքերէնի *մէջ առած* *داماق* damak *ձեք»* *կը գործածուի անասուններու համար»*. *մարդոց համար աւելի գործածական է բերնի թալան»*.

Տամար Ն., սամար Վ., դամար Ղ. *«երակ»*. *veine»*. = Թրք. *دامر* damar.

Տամըզըլի Պ., սամազըլ Վ., դամըզըլ Վ. *«յովատակ»*. *étalon»*. = Թրք. *دامزلق* daməzlək.

Տամլա Ն., սամբլա Վ. *«կաթիլ»*. *goutte*. 2. *կաթուած»*. *կաթուածահարութիւն»*. *apoplexie»*, սամլա իջնալ *«կաթուածահար լինիլ»*. *tomber en apoplexie»*. = Թրք. *داملا* կամ *داملا* կամ *داملا* damla.

*Տամլայել *«կաթկթել»*. *dégoutter, tomber goutte à goutte»*. = Թրք. *داملامق* damlamak.

Տամղա Պ., դամկա Վ., թամղա Ն. *«դրոշմ»*. *empreinte»*. = Թրք. *دامغا* կամ *تاما* tamga.

Տամկալամիւ ընել Պ., դամկալամիւ անել Վ., թամ-

դա անել ն. *«դրոշմել»* empreindre». = *թրք.* طامغه لمق dam-galamak.

Տամդալանմիւ ըլլալ Պ., դամկալամիւ Վ., թամդա ըլլալ ն. *«դրոշմուիլ»* s'empreindre». = *թրք.* طامغه لئمق dam-galanmak.

Տամդալը Պ., դամկալի Վ., թամդալը ն. *«դրոշմալ»* empreint, marqué». = *թրք.* طامغه لى damgalə.

Տամդանի *«դրոշմ զարնող»* qui marque avec une empreinte». = *թրք.* طامغه جى damga]ə.

Տամդասըզ Պ., դամկասըզ Վ. *«անդրոշմ»* sans empreinte, sans marque». = *թրք.* طامغه سز damgasəz.

Տամնանա *«հադադակ»* dame-jeanne». = *թրք.* دامه جانه damejane = *իտալ.* damigiana.

*Տայաթմիւ ընել Պ., դայաթմիւ անել Վ., տայամիւ անել ն. *«կրթնցնել»* appuyer». = *թրք.* طياتمق کلام dayatmak.

*Տայաթսըմիւ ընել *«կրթնցնել տալ»* laisser appuyer». = *թրք.* طياتدمرق کلام dayatdərmaq.

*Տայախ ն., տայաղ, տայեղ Վ. *«ծծ»* bastonnade. 2. նեցուկ, յենարան. appui, étaie, դայաղ Ղ. *«յենարան»* appui». = *թրք.* طياتق کلام dayak.

*Տայանըխըր *«դիմացկուն»* durable, solide». = *թրք.* طياتقلى کلام dayanəklə.

*Տայանմիւ ըլլալ *«կրթնիլ»* s'appuyer. 2. դիմանալ. résister, durer». = *թրք.* طياتمق کلام dayanmak.

Տայի ն. Ղ. *«մորեղբայր»* oncle maternel». = *թրք.* دای کلام dayə.

*Տայմս ն. *«միշտ»* toujours». = *արաբ.* دائما daima.

*Տայրէ ն., դմրյոմ Վ. *«թաղապետական շրջանակ»* cercle municipal. 2. *«դափ»* tambour de basque». = *արաբ.* دائره daire.

*Տանըմիւ ըլլալ Պ., դանըմիւ Վ. *«խորհրդակցիլ»* consulter». = *թրք.* طانمق danəşmak.

Տանկալախ Պ., տանգալաղ Վ., տանդալախ Ն. «բը-
թամիտ. nigaud».—Թրք. دانغالاق dangalak.

Տանսիկն «ժաղը. raillerie. 2. քնքչանք. mignardise».—
Թրք. داندین dandin.

Տապան Ն., դաբան Վ. «ենբրան, կրունկ. plante du
pied».—Թրք. طابان կամ دابان daban.

Տապան իննիրի «պաղատիտ, չոր թուզ. figue sèche».
—Թրք. دابان انجیری daban injiri.

Տապաննա Պ., տաբանցա Վ., քրփրնչա Ղ. «ատրճա-
նակ. pistolet».—Թրք. تابانچه tabanja.

†Տառ «հազիւ հազ. à peine».—Թրք. طار dar.

Տառա Պ., դոռոմ Վ. «ապրայ. tare». «ոճով կ'ըսուի
տառան առնել «ինչ լինելը լաւ մը իմանալ. connaître par-
faitement».—Թրք. طار tara—իտալ. tara.

Տառը «կորեկ. millet».—Թրք. طاری կամ داری darə.

Տառօս Ն. մէկու մը պատահած բանը ուրիշին մաղ-
թելու ժամանակ կ'ըսուի տառօսը քեզի, տառօսը քու վը-
րադ կամ տառօսը ինծի, տառօսը անոր ելն. Բառին
ժառման համար հետեւեալ մեկնութիւնը կը արուի. Հին
ժամանակ սովորութիւն էր եղած հարսին և փեսին դըր-
խուն կորեկ ցանել. եթէ պատահէր որ ցանուած կորեկ-
ներէն ուրիշներու վրայ ալ ընկնէր, կը հաւատային թէ
անոնք ալ շուտով պիտի ամուսնանային. Ըստ այսմ տառօս
= կը դրուի Թրք. طاریسی կամ داریسی darəsə «անոր կո-
րեկը» և Թրք. طاریسی باشه darəsə başəna «նոյնը քեզի կը
մաղթեմ. je vous souhaite le même».

Տալա Պ., դոլմ Վ. «դատ. jugement, procès», դալա
Ղ. «կռիւ. querelle, dispute».—արաբ. دعا կամ دعوى dava
«դատ. procès».

Տալանք Պ., դոլմոքի Վ. «դատախազ. plaissant»,
դալաչի Ղ. «կռուարար. querelleur».—Թրք. دواچی davajə.

Տալէք Պ., դոլմք Վ. «հրաւեր. invitation».—արաբ.
دعوت davet.

Տավէթնի «հրաւիրող. qui invite». = Թրք. دعوتجی davetji.

*Տավլումպազ «շողենաւի անուի վրայի յարկը. tambour de roue». = Թրք. طاولمباز davulumbaz.

Տավուլ «Թմբուկ. tambour». = Թրք. طاول davul.

Տավուլնի «Թմբկահար. tambour, qui bat le tambour». = Թրք. طاولجی davuljə.

*Տավուանմիւ ըլլալ Գ., դավուանմիւ Վ. «չարժիլ, երեւալ, վարուիլ. agir, se comporter». = Թրք. طاورانمق dav-ranmak.

Տաւսա «ստնտու, մանկիկներու սպասուհի. nourrice». = պրս. دادا dada.

Տաւսանմիւ ըլլալ Գ., տաւսամիւ ըլլալ Ն. «միշտ յաճախել. hanter». = Թրք. دادانمق dadanmak «հրապուրիլ. être alléché».

*Տաւսանսրմիւ ընել «յաճախել տալ. faire hanter». = Թրք. داداندمق dadandərmak.

*Տա՛սը Թիրյաւ «Ատուած ազատէ, փորձանք բան է, վտանգաւոր բան է. c'est bien dangereux». = պրս. داد و فرياد dad u feryad կազմուած dad «դատ, ինքիւր, իրաւունք. procès, jugement, justice» և feryad «ողբ, կոծ. pleurs, lamentation» բառերէն:

*Տա՛ւմաւսադին Գ., դաւմադադըն Վ. «ցիրուցան. tout dispersé». = Թրք. طارماطاغين darmadağan.

Տաւսըդնել «ցիրուցան ընել. disperser», տաւսըդնիլ «ցրուիլ. se dissiper, se disperser». = Թրք. طار طان dardağan «ցիրուցան. dispersé, dissipé».

Տէ՛, իտէ՛իմսի, իտէ՛իմսիք «է, ճն, ճն ուրեմն. eh bien!» = Թրք. ده de, ده امدي de imdi.

*Տէլիխանը Ն., դուլիկանի Վ. «երիտասարդ. jeune». = Թրք. دلی قانلی deli kanlı.

*Տէլի soլու Գ., դուլիդոլու Վ. «էւել-պակաս, քիչ մը խենթուկ. toqué». = Թրք. دلی طولو deli dolu.

Տէսէթ Պ., դոմմթ Վ. «տրցակ. bouquet, botte». =
թրք. دمت demet.

*Տէսին «քիչ առաջ. tout à l'heure». = թրք. دمين demin.

Տէսիր Պ. «երկաթ. fer. 2. նաւի խարխիս. ancre»,
դոմսիր Վ. «նաւի խարխիս. ancre». = թրք. تيمور timur
կամ ديمر demir.

Տէսիրլէմիւ ընել «խարխիսել. ancrer, mouiller». = թրք.
دميرlemek demirlemek.

Տէսիրնի Ն., դոմսիրչի Վ., դոմսիրչի Ղ. «երկաթա-
դործ. forgeron». = թրք. تيمورجي timurji կամ ديمرجي
demirji.

*Տէյէր «յարգ, արժէք. estime, valeur». = թրք. دكر deyer.

Տէյի Պ., դէյի Վ. «իբր, ասելով. comme si, en disant».
= թրք. ديو deyu.

Տէյիւ տօխու «փոփոխակի. tour à tour». = թրք. دكش
deyiş dokuş.

Տէյիրմէն «ջաղացք. moulin». = թրք. دكمن
deyirmen, دكمان deyirman.

Տէյիրմէնի «ջաղացական կամ ջաղացք շինող. meu-
nier». = թրք. دكمنجي deyirmenji.

*Տէյիրմի «բոլորչի. rond, circulaire». = թրք. دكرمي
deyirmi.

*Տէյմա Պ., դոյմմ Վ., սէկմէ Ն. «ամէն, որ և իցէ.
tout, qui que ce soit». = թրք. دكمه deyme.

Տէյմահալով «հաղիւ հաղ (դժականի հետ). à peine,
avec difficulté. 2. դիւրաւ (բացասականի հետ). facilement».
Օր. տէյմահալով մարդու բան չիսար. Տէյմահալով առի
ձեռքէն. = թրք. دكمه حاله deyme halle (hal «վիճակ. état»
բառին դործիականով և նախորդ բառով կազմուած):

*Տէյմէսէ Պ., դոյմմդմ Վ. «չեմ կարծեր, հաւանա-
կան չէ. je ne crois pas, ce n'est pas probable». = թրք. دكمه
deymede.

*Տէյնէկ Պ., դոգմոնկ Վ., դըգյոնակ Ղ. «ցուպ. bâ-
ton». = թրք. دكنك deynek.

‘Տէյսիսիւիւ ընել ն. «հասցնել, կրթնցնել, արժէքը կտրել տալ. faire parvenir, appuyer, apprécier». = Թրք. *دەيدirmek* deydirmek.

*Տէնէմիւ ընել «փորձել. éprouver, essayer». = Թրք. *دەنەمەك* denemek.

Տէնկ Պ., դմնգյ Վ. «հակ. balle, ballot. 2. հաւասարակշիռ. en équilibre». = Թրք. *دەنك* denk.

Տէնկսիզ ն. «համարձակ և առանց քաղաքավարական ձևերուն ուշադրութիւն դարձնելու երեսին ըսող. franc». = Թրք. *دەنسەز* densiz «անխորհուրդ. inconsideré».

†Տէպէօիր Պ., բոբմեօիր Վ. «կաւիճ. craie». = Թրք. *تەبەشیر* tebaşir.

Տէսսան «տաճկական բանաստեղծութեան տեսակ մը. espèce de poésie turque». = պրս. *داستان* dastan կամ *دستان* destan.

Տէստէկ «նեցուկ, յենարան. appui, support». = պրս. *دەستک* destek.

*Տէվամ «շարունակութիւն. suite». = արաբ. *دوام* devam.

Տէվէ ն., դովմ Ղ. «ուղտ. chameau». = Թրք. *دو* deve.

Տէվէ քիֆէնի «ուղտափուշ. chardon». = Թրք. *دو دیکنی* deve dikenî

Տէվէ խուօի ն. «ջայլամ. autruche». = Թրք. *دو قوشی* deve kuş.

Տէվէնի «ուղտապան. chamelier». = Թրք. *دو جی* deveji.

*Տէվիսիւ ընել Պ., դովիսիւ անել Վ., Տէպիսիւ անել ն. «ըրջել, տապալել. renverser». = Թրք. *دویرمەك* devirmek.

*Տէվիսիւ ըլլալ «ըրջուիլ, տապալիլ. se renverser, chavirer». = Թրք. *دویرلمەك* devrilmek.

Տէվիւ ն., Տէվիւ Պ., դովիւ, դովիւ Վ., դուվիւ, դէվիւ, դէօվիւ Ղ. «մահմետական վանական. derviche, moine musulman». = պրս. *درویش* dervîş.

*Տէսէ «մեծ հայր, պապ. grand père». = Թրք. *دەدە* dede.

†Տէսիւրիւն «վտարանդի, աստանդական. errant, banni». = Թրք. *دەدیرگین* dedirgin.

*Տէրախապ *անմիջապէս. aussitôt.* = *պրս. در عقب*
der akab.

Տէրէ *գետ. ruisseau*, դմրմ Վ. Ն., սէրէ ն. *ձոր. vallée.* = *թրք. در dere.*

Տէրէկ *հայերէն* դարակ *«tiroir» բառն է. պօլտահայք*
կը հաճաքեն թէ սէրէկ՝ դարակ-ին տաճկական ձեռն է,
բայց պոսպիսի բառ մը չգիտէ թուրք լեզուն, այլ միայն
հայոց յարմարցուցածն է:

Տէրէնէ Պ., դմրմցմ Վ. *աստիճան. degré.* = *արաբ. درجه*
dereje.

Տէրէպէյի *բռնաւոր, բռնակալ. tyran.* = *թրք. درهبي*
derebeyi.

*Տէրի Պ., դմրի Վ. *կաշի, մորթ. cuir, peau.* = *թրք. دري*
deri.

Տէրման Պ., դմրմմն Վ. *գարման. remède.* = *պրս. درمان*
derman.

†Տէրմանսըզ *հիւանդ. malade.* = *թրք. درمانسز*
dermansöz.

*Տէրպէտէր Պ., դմրբէդմր Վ. *թափթփած. nonchalant.* = *պրս. در بدر*
derbeder *թափառական, մոլորացկան. errant, mendiant.*

Տէրվիւ տես Տէվրիւ:

Տէրվիւանէ Պ., դմվրիւմնի Վ. *տէրվիչի նման, աղ-*
քատ, թափած թափթփած. pauvre, en bonhomme. = *պրս. درويشانه*
dervişane.

*Տէրս ն., դմրդ Վ. Ն. *ցաւ, վիշտ. mal, souffrance,*
affliction. = *պրս. درد*
derd.

Տէրսլէւմիւ բլլալ Պ., դմրդլաւմիւ Վ. *խրարու վրշ-*
տերուն վրայ խօսակցիլ. converser sur des chagrins mu-
tuels, se compatir. = *թրք. دردleşmek*
derdlešmek.

*Տէրսլի Պ., դմրդլի, դմրդլու Վ., սէրսլը ն. *ցաւառ,*
վշտահար. souffrant, accablé de chagrins. = *թրք. دردلي*
derdli.

*Տէրսիզ Պ., սէրսըզ ն., դմրդսըզ Վ. *անվիշտ, ան-*
հոգ. sans souci. = *թրք. دردسز*
derdsiz.

Տէփօ «մթերանոց. dépôt». = Թրք. *depo* = ֆրանս. *dépôt*.

Տէփօզիթօ Պ., դիփօզիթօ Վ. «մթերանոց. dépôt». = Թրք. *depozito* = իտալ. *deposito*.

Տէօնիւմ Պ. «արտավար (1600 քառ. արշըն). arpent, 1600 archins carrés. 2. ջուրի չափ (մօտ 40 դոյլ). une charge d'eau, 40 seaux», Ղ. «անդամ, հեղ. fois». = Թրք. *dönüm առաջին երկու նշ.*

Տէօս Պ., դէօս Վ. «ոչխարին կամ եղան կուրծքի, կողերու, ուսի մասը. poitrail, carré», դէօս Ղ. «կուրծք (առ հասարակ). poitrine». = Թրք. *düş* առաջին նշանակութեամբ, որ կուգայ պրս. *duş* «ուս. épaule» բառէն:

Տէօսթիւս ընել «կահաւորել. ameubler». = Թրք. *döşetmek*.

Տէօսէկ Պ., դէօսմէկ Վ. Ղ. «անկողին. lit». = Թրք. *döşek*.

Տէօսէմէ Պ., դէօսմէմ Վ. «տախտակամած. plancher». = Թրք. *döşeme* կամ *döşeme*.

Տէօսէմիւս ըլլալ «կահաւորուիլ. être meublé». = Թրք. *döşenmek*.

*Տէօվիթ Պ., սէվիթ Ն., դէօվիթ Վ. Ղ. «ճոխութիւն, երջանկութիւն, փարթամութիւն. luxe, bonheur, richesses». = արաբ. *dövälet*.

Տէօրթ յօլ աղզի «քառուղի. carrefour». = Թրք. *dört yol ağzı*.

Տէօրթնալ Պ., դէօրթնալ Վ. «սրարչաւ, քառատրոփ ընթացք (ձիւ). à toute bride, à bride abattue». = Թրք. *dört nal*.

*Տէօրսիւննի Պ., դէօրդընջի Վ. «չորրորդ. quatrième». = Թրք. *dördinji*.

Տէօփիւմ «պտուղներու և բանջարեղէններու ամենաառատ ժամանակը». = Թրք. *döküm*.

Տէօֆմէ Գ., թէօյնմ Վ. «*թափծու*. en fonte». = *թրք.* دوکمه dökme.

Տէօֆմէնի Գ., թէօյնմջի Վ. «*ձուլարար*. fondeur». = *թրք.* دوکمه‌جی dökmeji.

*Տէճ ընել Գ., դոճ անել Վ. «*վանել*. chasser, renvoyer», Տէճ ըլլալ «*դուրս կորսուիլ*. s'en aller, disparaître». = *արաբ.* دح def.

Տըլլա *ապուշ*, *տխմար*. idiot, sot. = *թրք.* dëlla.

Տըռըթը Գ., սըռըթի Ն., դըռըթի Վ. «*անտախ, դատարկ*. inutile, bon à rien». = *թրք.* دیرلتی dərəltə.

Տըռիկ «*հանգիստ, միաբանութիւն*. repos, conciliation, accord». = *թրք.* دیرلک dirlik.

Տըրամ Գ., դըրամ Վ. «*տրամ (կշիռ)*. dirhem». = *պըս.* درهم dirhem.

Տիզի «*շարք*. rang, enfilade». = *թրք.* دیزی dizi.

Տիզիկ «*տեսակ մը ասիական տաբատ*. espèce de culotte asiatique». = *թրք.* دیزلک dizlik.

*Տիզիսփախի «*ծնկան ոսկր*. rotule». = *թրք.* دیز قباغی diz kapağı.

*Տիզկին Ն., դիզգին Վ. «*սանձ*. bride». = *թրք.* دیزگین dizgin.

*Տիզմիւ ընել «*շարել*. ranger». = *թրք.* دیزمک dizmek.

*Տիլեննի Գ., դիլմնջի Վ. «*մուրացկան*. mendiant». = *թրք.* ديلنجی dilenji.

Տիլիմ Գ., դիլիմ Վ. «*շերտ*. tranche». = *թրք.* ديليم dilim.

Տիլսիզ «*համր*. muet». = *թրք.* ديلسز dilsiz.

Տիխաթ «*ուշադրութիւն*. attention». = *արաբ.* دقت dəkkat.

*Տիհա Գ. «*հաւաստիկ*. voilà». = *թրք.* ديها diha.

*Տիյէթ «*արժէք, գին*. prix, valeur». = *արաբ.* ديت diyet «*արեան գին*».

Տիյի Գ., դիյիմ Վ. «*իբր, թէ, ասելով*. comme si, en disant que». = *թրք.* ديو deyu.

Տինկիլ «*առանցք*. axe». = *թրք.* دنگل dingil.

ՏԻՆՆ Պ., ղԻՆՉ Վ. «առողջ, առողջ. bien portant, sain».
Ղ. «հանդարտ. tranquille».—**Թրք.** دنج کلام dinj.

*ՏԻԵ «սխտորի պճեղ. gousse d'ail».—**Թրք.** دیش diş.

*ՏԻԵԻ Պ., ԲԻԵԻ Ն. «էգ, մատակ. femelle».—**Թրք.** دیشی dişi.

*ՏԻԵԼԵԼ «ատամները թափած. brèche-dent, édenté».—
=**Թրք.** دیشلک dişlek.

ՏԻԵՆԻ Պ., ղԻԵՉԻ Վ. «ատամնաբույժ. dentiste».—**Թրք.** دیشجی dişji.

*ՏԻԵԱՐԱՍԽ «հացի ծառ. frêne».—**Թրք.** دیش بوداق diş budak.

*ՏԻԱ Պ., ղԻԲ Վ. «տակը, յատակ. sous, fond».—**Թրք.** ديب dib.

*ՏԻԱԵԼ «սանդի տուն. pilon».—**Թրք.** ديبک dibek «մեծ սանդ. mortier large».

ՏԻԱՅՈՒՄԱ Ն., ղԻԲՅՈՒՄԱ Վ. «վկայագիր. certificat, diplôme».—**Թրք.** دپلومه diploma=**իտալ.** diploma.

*ՏԻԱՃԻԼ «հրացանի կոթ. crosse de fusil».—**Թրք.** ديبجک dibjik.

ՏԻՎԻՔ Ն., ղՎԻՔ Վ. «հին ձեռք գրչաման, կաղամար. encrier».—**Թրք.** دويت divit=**արաբ.** دوات devat.

ՏԻՐԷԼ Պ., ղԻՐՄՈՎ Վ. «գերան, սիւն. poutre, colonne».—
=**Թրք.** ديرک direk.

ՏԻՐԻ Ն. «ողջ, առողջ, կարծր. sain, bien portant, dur».—
=**Թրք.** ديری diri.

*ՏԻՐԻՎԻԵ ըլլալ «կենդանանալ. s'animer, ressusciter.
2. կազդուրուիլ. se fortifier, prendre de la vigueur».—**Թրք.** ديرلک dirilmek.

ՏԻՐՆԵԼ Պ., ԲԻՆԷԼ Ն. «արմուկ. coude».—**Թրք.** ديرسک dirsek.

ՏԻՒԳ Պ., ՏՈՒԳ Ն., ղԻՒԳ Վ. Ղ. «հարթ. plat. 2. ուղիղ. droit».—**Թրք.** دوز düz.

*ՏԻՒԳԵՐՄԻԵ ընել Պ., ղԻՒԳԱՔՄԻԵ անել Վ. «յարդա-
րել. mettre en ordre».—**Թրք.** دوزتمک düzetmek.

Տիւզէն ն., դիւզմոն վ. *աւրդուզարդ. toilette. 2. սըն-
գոյր (թուրք կիններու յատուկ). fard, rouge».*==*թրք. دوزن*
düzen.

Տիւզէնմիւ ըլլալ ն. *զարդարուիլ. se parer».* == *թրք. دوزنمك*
düzenmek.

*Տիւզիւմիւ ըլլալ *«յարդարուիլ, հարթուիլ. s'arran-
ger, être arrangé, aplani».*==*թրք. دوزilmek* düzilmek.

Տիւզկիւն ն., դիւզգիւն վ. և. *«հարթ, յարդարեալ.
arrangé, aplani».*==*թրք. دوزگون* düzgün.

Տիւզմիւ ընել ն., դիւզմիւ անել վ. *«զարդարել, յար-
դարել. orner, parer, arranger».*==*թրք. دوزمك* düzmek.

Տիւլպիւն Գ., դիւրքիւն և., դիւլպի ն., դէօլքիւնդ վ.
«հեռագիտակ. telescope, lunette».==*պրս. دوربین* durbin.

†Տիւման Գ., դուման վ., թուման ն. *«մշուշ (աչքի,
օդի). brouillard, opacité».*==*թրք. دومان* düman.

Տիւմէն Գ., դուման վ. *«ղեկ. gouvernail».* == *թրք. دومن*
dümen==*իտալ. timone կամ յուն. τιμον.*

Տիւմէննի *«ղեկավար. timonier».*==*թրք. دومنچی* dümençi.

Տիւմպէլէկ *«փողը թմբուկ. tambourin».* == *թրք. ديمبلک*
dümbelek.

Տիւմսիւզ Գ., դիւմդիւզ վ. *«բոլորովին հարթ կամ
ուղիղ. bien aplani, bien droit».*==*թրք. دؤم دوز* düm düz.

†Տիւլիւմ *«հանգոյց. nœud».*==*թրք. دؤيؤم* düyüm.

*Տիւնյա Գ., դիւնյա վ. *«ամէն մարդ. tout le monde»,
և. «աշխարհ. monde».*==*արաբ. دنيا* dünya *«աշխարհ».*

*Տիւեէ Գ., դիւեմ և., դուեէ և. *«նարտախաղի մէջ
զոյգ վեց. double six (en tric-trac). 2. յաջող բախտ. bonne
chance».*==*պրս. دوش* düş. *«շահ».*

*Տիւեիւմիւ ըլլալ Գ., դիւեիւմիւ վ. *«վարանելով
մտածել. penser, réfléchir».* == *թրք. دوشونمك* düşünmek.
«կամ».

Տիււման Գ., տոււման ն., դիււման վ., դիււմոն և.
«թշնամի. ennemi».==*պրս. دشمن* düşmen.

*Տիւպարա Գ., դուբարա վ. և. *«նարտախաղի մէջ զոյգ».*

երկու. double deux (en tric-trac). 2. *նենգ, խաբերայութիւն.* mauvais tour, fraude».==պրա. دوبرا dübara.

Տիսիսկ Պ., դիդիւզ Լ., դուդուկ Վ. «սուլիչ. sifflet».
==թրք. دودوك düdük.

**Տիւրզի Պ., դիւնզի Վ. «կաւատ. maquereau».* ==
րաբ. درزی dürzi «Տրուզ, Լիբանանի ազգի անունը. Druze de Liban», որ թուրքերէնի մէջ առած է այս նշանակութիւնն ալ. հմտ. չըմբոս, քիւրֆ, չըթալի».

**Տիւրքսիւ ընել Լ., թուրքսիւ անել Ն. «խթել, մշտել. pousser, coudoyer».*==թրք. دورتمك dürtmek.

Տիւրկէր Պ., դիւլգյուր Լ. «հիւսն. charpentier».==թրք. دولگر dülger.

Տիֆ Պ., քիֆ Վ. «ուղղահայեաց յցուած, կանգնած. perpendiculaire, droit, dressé».==թրք. ديك dik.

Տուզինա Պ., դիւզին Վ., (տուծին Լ.) «երկուսասնեակ. douzaine».==թրք. دوزينه duzina==իտալ. dozzina.

Տույ «բնազդ. instinct».==թրք. دوى duy.

Տույդու «զգացում. sens, sentiment».==թրք. دويغو duygu.

Տուլա «լաստի նման տափարակ նաւակ. ponton».==
թրք. دوبا duba.

Տուղդուն «հանգարտ, խաղաղ, անշարժ. stagnant, calme, paisible, tranquille».==թրք. دurgun durgun.

Տուռուլմիւ ըլլալ «մրուրը ասկը իջնել. se clarifier, devenir limpide».==թրք. دورولمق durulmak.

**Տուլա Պ., դուլա Վ. «աղօթք. prière».* *Ոճով կ'ըսուի տուլա քրէ ֆի «բարեբախտաբար, ի շնորհս. heureusement, grâce à».*==արաբ. دعا dua.

Տուլարնի «պատ հիւսող, որմնադիր. maçon».==թրք. ديوارجي divarjê.

Տուսախ «շրթունք. lèvres».==թրք. دوداق dudak.

Տուսուխուլի «թուլթակ. perroquet».==թրք. طوطى قوشى tuti kuşê.

Տուրայախ «ապուշ, տխմար. bonhomme». բան կը նը-

շանակէ «կանգնէ նայէ» և ըստ այսմ կուգայ թրք. *طورباق* dur-bak ձեւէն. կ'ըսուի յատկապէս երեխաներու և թուրք զինուորներու համար.

Տօլամա «մատնաշուրթն. panaris». = թրք. *طولامه* do-lama.

Տօլանսըրնի կամ տօլանսըրնի Վ., դօլանդըրչի Վ. «խաբէրայութեամբ ուրիշներուն դրամն ուտող. escro-queur». = թրք. *طولاندیرجی* dolandərejə.

Տօլանսըրմիւր ընել Վ., դօլանդըրմիւր անել Վ. «խաբէրայութեամբ ուրիշներուն դրամն ուտել. escroquer». = թրք. *طولاندیرمق* dolandərmak.

Տօլաւըիս Վ., դօլաւըլ Վ. «մանուածապատ, խառնակ. compliqué, zigzag». = թրք. *طولاشق* dolaşək.

*Տօլաւմիւր ըլլալ Վ., դօլաւմիւր Վ. «մանուածապատ ճամբաներով պտտիլ, շրջըլիլ. circuler, faire des tours». = թրք. *طولاشمق* dolaşmak.

Տօլապ ն., տօլապ Վ. «պահարան. armoire. 2. ջուր քաշելու անիւ. appareil pour puiser de l'eau. 3. խարդախութիւն, հնարք. ruse, intrigue, franderie». = պրս. *دولاب* dolab.

*Տօլլուն ն. «լի, ամոք. rempli, plein». = թրք. *طولون* dolğun.

Տօլմա ն., դօլմա Վ. Վ. «լիցք (պատինճանի, դդումի, ձկնականջի, ձկան, հաւու, տերեւի ևլն.). farci». = թրք. *طولمه* dolma.

*Տօլու «լի. plein». = թրք. *طولو* dolu.

Տօլտումա Վ., դօնդումա Վ. «պաղպաղակ. glace». = թրք. *طوكدرمه* dondurma.

Տօլտումանի Վ., դօնդումացի Վ. «պաղպաղակ շինող կամ ծախող. glacier». = թրք. *طوكدرمه جی* dondurmağə.

Տօխումա «տեսակ մը հիւսուած լաթեղէն. tissu». = թրք. *طوقومه* dokuma.

Տօխումանի «տօխումա շինող կամ ծախող. tisserand». = թրք. *طوقومه جی* dokumağə.

Տօխուսիւիւ ըլլալ «հաւկիթ կռուացնել».—**թրք.** طوقوشماق dokuşmak.

Տօխսան Կ., դօխսան Վ. «քննսուն. quatre-vingt-dix».—**թրք.** طقسان doksan.

†Տօղոււ «ծնունդ. naissance. 2. բնութիւն. 'nature».—**թրք.** طوغوش կամ طوغوش doğuş.

*Տօղում տօղում «խիստ մանր ջարդած. coupé en menus morceaux».—**թրք.** طوغرام طوغرام doğram doğram.

Տօղումա Գ., դօղումա Վ. «դռան փեղկ. volet».—**թրք.** طوغرامه doğrama.

Տօղումանի «ատաղձագործ. menuisier». = **թրք.** طوغرامه جي doğramaçı.

†Տօն Պօլսոյ մէջ գործածական չէ առանձինն, այլ իւրօրինակ (բուն՝ ներքին վարտիք). caleçon» ձեւին մէջ. = **թրք.** ايج طونی iç donə. Վանի բարբառով դօն վարտիք. caleçon».—**թրք.** طون don.

Տօն «սառած. gelé». տօն կապել «սառիլ. geler». Առանբէգի բարբառով՝ սանդը «սառ. gelée», սանդիլ «սառիլ. geler».—**թրք.** طوك don.

Տօնաքմիւ ընել «զարդարել. orner, parer. 2. սաստիկ յանդիմանել. réprimander». = **թրք.** طوناتمق կամ دوناتمق donatmak.

Տօնանմա Գ., դօնամա Վ. «լուսավառութիւն. illumination».—**թրք.** طونانمه دونما donanma.

*Տօնուխ «տեղայն. terne, pâle».—**թրք.** طونوك donuk.

Տօպան «հոլ. toupie».—**թրք.** طوباج topaj.

Տօլախ Գ., քօլախ Վ. «ծոյլ. paresseux». = **թրք.** طورلاق dorlak «անվարժ, տրմուղ».

Տօլախ սամարլը «ծոյլ. paresseux». = **թրք.** طورلاق dorlak damarlı.

*Sous Գ., դօս Վ. Դ. «բարեկամ. ami». = **պրս.** دوست dost.

*Sousoդրու «չիփ չիտակ. bien 'droit, tout droit».—**թրք.** طوس طوغری dos doğrı.

*Տօ՛վի sojnu «բոլորովին լի. tout plein», բօ՛վիթալը ն.
«հաւաքուած. recueilli, rassemblé».—**Թրք.** طوپطولو dop dolu.

Sofpon Պ., դօֆօն Վ. «մեծիշկ. médecin».—**Թրք.** دوقتر doktor=ֆրանս. docteur.

Փ.

Փազար Պ., բազար Ղ., բոզմոռ Վ. «վաճառատուն.
bazar».—**Թրք.** بازار pazar=պրս. بازار bazar.

Փազարլըխ Պ., բազարլըղ Ղ., բոզմոռլըղ Վ. «սակար-
կութիւն. marché, discussion de prix».—**Թրք.** بازارلق pazar-
lök=պրս. بازارلق bazarlök.

Փազի «բազուկ (խորը). bette».—**Թրք.** پازی pazə.

Փաթա Վ. «հաւասար, ոչ շահ ոչ վնաս. quitte à quitte».
=**Թրք.** پاتا pata.

Փաթաթէզ «դեմնախնձոր. pomme de terre». = **Թրք.**
پاتاس patates=նյն. πατάτες.

*Փաթալախ «ծեծ. bastonnade».—**Թրք.** پاتلاق patalak.

*Փաթախ «ծեծ. bastonnade».—**Թրք.** پاتاك patak.

Փաթըռսը Պ., փաթըռթի Վ. «աղմուկ, ժխոր. bruit,
alarme».—**Թրք.** پاتردی patərdə.

Փաթըռ փաթըռ ն., փաթըռ փիթիւռ Պ. ն. «աղմու-
կով, ժխորով (վազելու համար ելն.). en tumulte, avec
grand bruit».—**Թրք.** پاترپاتر patər patər, پاترکتور patər kütür.

Փաթիսա Պ., փաթիսկա Վ. «տեսակ մը բարակ կը-
տաւ. batiste».—**Թրք.** پاتسکه patiska=իտալ. batista.

*Փաթլաթմիւս ընել Պ., փաթլամիւս անել ն. «պայթե-
ցնել. faire éclater. 2. վերին աստիճանի զայրացնել. irri-
ter, rendre furieux».—**Թրք.** پاتلاتمق patlatmak.

Փաթլախ Վ. ն. «պատռած, պայթած. déchiré, éclaté»,
փաթլախ սալ «պակասութիւնը երևան գալ», փաթլախ աչք

«չատ մեծ և տգեղ աչք. des yeux gros et grands». = Թրք. پاتلاق patlak.

Փաթլամիշ ըլլալ ն. վ. «պայթիլ. éclater. 2. ուտել (անարդական լեզուով). manger (en terme de mépris). 3. սաստիկ բարկանալ. devenir furieux». = Թրք. پاتلاماك patlamak.

Փաթլանկուն «եգիպտացորենի խորված. mais rôti». = Թրք. پاتلانج patlangaj.

Փաթլինան ն. «պատինճան, սմբուկ. aubergine». = Թրք. پاتليجان patlajan.

Փաթլինաննի ն. «պատինճան ծախող. qui vend des aubergines». = Թրք. پاتليجانچي patlajanjə.

Փաթ shյի «յանկարծ. soudain». = արեւել. Թրք. بات bat կամ پات pat, տես էջ 55.

Փալազ «սառի ձագ. oison». = Թրք. پالاز palaz.

Փալամութ «թիւնոս ձուկը. thon». = Թրք. پالموت palamut.

*Փալան վ. Ն. «համետ. selle». = Թրք. پالان palan.

Փալապըրլի Գ., փալաբեղ վ. «լայն և երկայն պեխ ունեցող. aux moustaches larges et longues». = Թրք. پالابويك palabəyək.

*Փալասկա «փամփշտակալ. ոստիկաններու մէջքի դօտին. cartouchière, giberne». = Թրք. پالاسكا palaska = հունգ.

Փալթօ ն. վ., (պալսօն Ն.) «վերարկու. paletot». = Թրք. پالتو palto = ֆրանս. paletot.

Փախլա Գ., բայնլու վ. «բակլայ. fève». = արաբ. بقله bakla. Ոճով կ'ըսուի փախլա փախլա մեծ մեծ (ուսեցրի, մանաւանդ մլուկի, ոջիլի և լն. մեծութիւնը ցուցնելու համար). gros».

Փախլավա ն., փախլավա վ. «տեսակ մը խմորեղէն. espèce de pâtisserie en forme de losange. 2. տրամանկիւն. losange». = Թրք. بقلوا baklava.

Փախլավանի ն., փախլավաջի վ. «փախլավա շինող կամ ծախող. qui vend du baklava». = Թրք. بقلواجي baklavajə.

Փախս Գ., բոխս Վ. «բախտ. chance».—սլրս. بخت baxt.

Փայ Ն. Վ. «մաս, բաժին. partie, part, portion. 2. խօսքով դիմադարձութիւն. contradiction, réplique».—թրք. پای pay. իբր գերադրական կ'ըսուի փայ-բաժին.

*Փայանիսա «մոյթ, նեցուկ. appui, support».—սլրս. پاینده payende «հաստատուն. fixe, solide», որ թուրքերէնի մէջ առած է նաև այս նշանակութիւնը.

Փայթախ «ոտքերը ծուռ. cagneux, rachitique».—թրք. پیتاق paytak.

Փայթօն Վ., ժայթօն Վ. Ն. «եւրոպական կառք. phaéton».—թրք. فایطون fayton=ֆրանս. phaéton.

*Փայլամիւր ընել Ն. Վ. «բաժանել. diviser, distribuer».—թրք. پایلامق paylamak.

*Փայլաւմիւր ըլլալ Ն. «մէջերնին բաժանել. se partager».—թրք. پایلاشمق paylaşmak.

Փայսou Գ., փոյդօսք Վ. «վերջ, բանթող. cessation de travail».—թրք. پایدوس paydos=յուն.

Փանայիր «տօնավաճառ. foire».—թրք. پانایر կամ پانایر panayir=յուն. παναγύρι.

Փանգէհիր Գ. «դեղթափ. contre-poison», փմկգմհմր Վ. «իշու ոսկոր՝ զոր օղիի մէջ տրորելով կը գործածեն իբր կոկորդի ցաւի դեղ. os d'âne qu'on met dans de l'eau de vie pour s'en servir contre les maux de gorge».—սլրս. پادزهر padzehr «դեղթափ. contre-poison».

Փանթօլ կամ փանթօլօն Վ. «տափառ. pantalon».—թրք. پانتولون pantolon=ֆրանս. pantalon.

Փաննար «ճակնդեղ. betterave».—թրք. پانجار panjar.

Փաննուր «յուսանցոյց. jalousie, persienne».—թրք. پانجور panjur=ֆրանս. abat-jour.

Փանիսփանյա «հացի նման տեսակ մը կակուղ և փափուկ խմորեղէն. pain d'Espagne».—թրք. pandispanya=իտալ. pan di Spagna, որ բուն կը նշանակէ սպանական հաց.

Փանիսփնա «մնջկատակ. pantomime».—թրք. پاندومينا pandomina=իտալ. pantomima.

«շատ մեծ և տգեղ աչք. des yeux gros et grands». = Թրք. پاتلاق patlak.

Փաթլամիշ ըլլալ ն. վ. «պայթիլ. éclater. 2. ուտել (անարգական լեզուով). manger (en terme de mépris). 3. սաստիկ բարկանալ. devenir furieux». = Թրք. پاتلاماك patlamak.

Փաթլանկուն «եգիպտացորենի խորված. mais rôti». = Թրք. پاتلانج patlangaj.

Փաթլինան ն. «պատինճան, սմբուկ. aubergine». = Թրք. پاتليجان patlajan.

Փաթլինաննի ն. «պատինճան ծախող. qui vend des aubergines». = Թրք. پاتليجانجي patlajanje.

Փաթ shjի «յանկարծ. soudain». = արևել. Թրք. بات bat կամ پات pat, տես էջ 55.

Փալազ «ազի ձազ oison». = Թրք. پالاز palaz.

Փալամուտ «թիւնոս ձուկը. thon». = Թրք. پالموط palmut.

Փալան վ. Ղ. «համետ. selle». = Թրք. پالان palan.

Փալապըլըխ Պ., փալաբեղ վ. «լայն և երկայն պեխ ունեցող. aux moustaches larges et longues». = Թրք. پالاييق palabeyak.

Փալասկա «փամիշտակալ. ոստիկաններու մէջքի գոտին. cartouchière, giberne». = Թրք. پالاسکا palaska = հունգ.

Փալթո ն. վ., (պալսոն Ղ.) «վերարկու. paletot». = Թրք. پالتو palto = ֆրանս. paletot.

Փախլա Պ., բայնլոմ վ. «բակլայ. fève». = արաբ. بقله bakla. Ոճով կ'ըսուի փախլա փախլա մեծ մեծ (ուռեցքի, մանաւանդ մլուկի, ոջիլի և չի. մեծ ու թիւնը ցուցնելու համար). gros».

Փախլավա ն., փախլավա վ. «տեսակ մը խմորեղէն. espèce de pâtisserie en forme de losange. 2. տրամանկիւն. losange». = Թրք. بقلوا baklava.

Փախլավանի ն., փախլավաջի վ. «փախլավա շինող կամ ծախող. qui vend du baklava». = Թրք. بقلواجي baklavaje.

Փախս Գ., բռխս Վ. «բախտ. chance».—սլլս. بخت baxt.

Փայ Ն. Վ. «մաս, բաժին. partie, part, portion. 2. խօսքով դիմադարձութիւն. contradiction, réplique».—թրք. پای pay. իբր գերադրական կ'ըսուի փայ-բաժին.

*Փայանսա «միջթ, նեցուկ. appui, support».—սլլս. پاینده payende «հաստատուն. fixe, solide», որ թուրքերէնի մէջ առած է նաև այս նշանակութիւնը.

Փայթախ «ոտքերը ծուռ. cagneux, rachitique».—թրք. پیتاق paytak.

Փայթօն Վ., Բայթօն Վ. Ն. «եւրոպական կառք. phaéton».—թրք. فایتون fayton—ֆրանս. phaéton.

*Փայլամիւ ընել Ն. Վ. «բաժանել. diviser, distribuer».—թրք. پايلاق paylamak.

*Փայլաւմիւ ըլլալ Ն. «մէջերնին բաժնել. se partager».—թրք. پايلاشمق paylaşmak.

Փայսօս Գ., Փայթօսք Վ. «վերջ, բանթող. cessation de travail».—թրք. پایدوس paydos—յուն.

Փանայիր «տօնավաճառ. foire».—թրք. پانایر կամ پانایر panayir—յուն. παναγορι.

Փանգէնիւր Գ. «դեղթափ. contre-poison», փմնգմհմր Վ. «իշու ոսկոր՝ զոր օղիի մէջ արորելով կը գործածեն իբր կոկորդի ցաւի դեղ. os d'âne qu'on met dans de l'eau de vie pour s'en servir contre les maux de gorge».—սլլս. پادزهر padzehr «դեղթափ. contre-poison».

Փանթօլ կամ ֓անթօլօն Վ. «տափառ. pantalon».—թրք. پانتولون pantolon—ֆրանս. pantalon.

Փաննար «ճակնդեղ. betterave».—թրք. پانجار panjar.

Փաննուր «լուսանցոյց. jalousie, persienne».—թրք. پانجور panjur—ֆրանս. abat-jour.

Փանսիսփանյա «հացի նման տեսակ մը կակուղ և փափուկ խմորեղէն. pain d'Espagne».—թրք. pandispanya—իտալ. pan di Spagna, որ բուն կը նշանակէ «սպանական հաց».

Փանսօփնա «միջկատակ. pantomime».—թրք. پاندومينا pandomina—իտալ. pantomima.

Փանկէն տես Պանկէն.

Փանօս չլուսամփոփով մեծ ճրագ. lampe avec abat-jour». = Թրք. فانوس fanos = յուն. φανός.

Փաւա Ն. Ղ., փոքր Վ. «փաշայ. pacha». = Թրք. پاشا paša.

Փաւափորք Վ., (փաւփորք Ն., պաւափորդ Ղ.) «անցադիր. passe-port». = Թրք. پاسپورت pašaport = իտալ. passaporto.

Փաշա Վ. «ոչխարի ոտք, խաշի համար. pied de mouton. 2. ասով պատրաստուած խաշ. pied de mouton (mets).

3. վարտիքին ոտքը. partie inférieure d'un caleçon», Փաշա Ղ. «ցայլք, աճուկ. aine». = պրս. پاچه pače «տոտիկ. peton, patte», որ Թրք. առած է նաև առաջին երեք նշանակութիւնները.

Փաշանի Պ., Փաշաջի Վ. «ոչխարի ոտք ծախող. vendeur de pieds de mouton». = Թրք. پاچهجي pačaǰe.

*Փաշավոյ կամ Փաշավա Պ., փոշավոյ Վ. «ջրնջոյ, սրբիչ, ցնցոտի. chiffon». = Թրք. پاچهوړه pačevra կամ پاچهوړ pačavra.

Փաշավոյանի կամ Փաշավանի «ցնցոտիներ հաւաքող. chiffonnier». = Թրք. پاچهوړهجي pačavraǰe.

Փապուն Պ., Փափուն Վ. Ղ., պապուն Ն. «հողաթափ, չմուշկ. babouche». Ոճով կ'ըսուի բուրդ ու փապուն փախչի մերկ և հապճեպով փախչիլ. = Թրք. بابوچ pabuǰ = պրս. بابوش papuš.

Փապունի Պ., պապունի Ն. «հողաթափ շինող կամ ծախող. qui fait ou qui vend des babouches». = Թրք. بابوچجي pabuǰǰe.

*Փառալամիւ ընել Ն. Վ. «բզկտել, պատառոտել. déchirer, mettre en lambeaux». = Թրք. پارلەمەك parelemek.

*Փառափառա ընել, ըլլալ Վ. «պատառ պատառ ընել, ըլլալ. mettre en lambeaux, être déchiré». = պրս. پارە پارە pare pare.

*Փառափառչա Պ., Փառփառչա Վ. «պատառ պատառ. déchiré, mis en lambeaux». = պրս. پارە پارچه pare parče.

Փառըրըր «փայլ, բոցափայլում. éclat, lueur». = թրք. پارلتی parəltə.

Փառըր փառըր Վ., Փառըր Փառըր ն. «փայլ է փայլ. avec éclat, luisant». = թրք. پارل پارل parəl parəl.

*Փառլաթմիւս ընել Վ. «փայլեցնել. faire briller, donner de l'éclat». = թրք. پارلتماق parlatmak.

Փառլախ Վ. «փայլուն. brillant. 2. գեղեցկագույն. beau, d'une belle figure». = թրք. پارلاق parlak.

*Փառլամիւս ըլլալ Վ. «փայլիլ. briller. 2. բռնկիլ. s'enflammer». = թրք. پارلاماق parlamak.

Փառմախըրիս Պ., բարմաղըր Վ. «վանդակապատ. grille, balustrade». = թրք. پارمق parmaklək.

†Փառույա տարածայնութիւն. bruit répandu». = թրք. پارولا parola = իտալ. parola.

*Փառչա ն. Վ. «կտոր. morceau, pièce». = թրք. پارچه parça.

*Փառչալամիւս ընել Վ. «պատառոտել, կտրտել. mettre en lambeaux, déchirer». = թրք. پارچەلماق parçalamak.

*Փառչալանմիւս ըլլալ Վ. «կտոր կտոր ըլլալ. être mis en lambeaux. 2. պոռալ, պոռչտալ. crier, alarmer». = թրք. پارچەلنماق parçalanmak.

*Փառչալը հաստ, բարձրահասակ, խոշորակազմ (մարդ). gros et de haute taille». = թրք. پارچەلى parçalə.

*Փաս Պ., փախս Վ., փասը ն. «ժանդ. rouille». = թրք. پاس pas.

*Փասլաթմիւս ընել ն. Վ. «ժանդոտել. rendre rouillé». = թրք. پاسلتماق paslatmak.

*Փասլանմիւս ըլլալ ն. Վ. «ժանդոտիլ. rouiller». = թրք. پاسلانماق paslanmak.

*Փասլը ն. կամ փասն Պ. ն. «ժանդոտ. rouillé». = թրք. پاسلو paslu.

Փասըրմա Պ., պասըրմա Վ., բասըրմա Ն. «ապուխտ. viande salée et séchée». = թրք. پاسدَرمه basdərma.

Փասփառլախ «բոլորովին փայլուն, խիստ փայլուն. très brillant». = թրք. پاسپارلاق pas parlak.

Փավլիխա «գործարան. fabrique». = Թրք. pavlika =
իտալ. fabbrica.

Փավուրյա «տեսակ մը խեչափառ. espèce de crabe».
= Թրք. باغورية pagurya = յուն. πάγουρος կամ իտալ. paguro.

Փարա Պ., փոքր Վ. «դրամ. monnaie. 2. զրուշին 140
մասը. para» = պարս. پار pare.

*Փափ «կպցնելու նիւթ մը. espèce de colle-forte». =
Թրք. پاپ pap.

Փափա Ն. «Հռոմի պապը. le pape de Rome». = Թրք.
پاپا para = իտալ. papa.

Փափազ «ոտը սրբելու փախաթ, մազոտ քուրձ. pail-
lasson». = Թրք. باباز papaz.

Փափաքյա «երիցուկ խոտը. camomille». = Թրք. بابادیه
papadiye = յուն.

Փափախ Վ. Դ. «պարսկական գլխարկ. bonnet persan».
= Թրք. باباق papak.

Փափաղան «թռթակ. perroquet». = Թրք. بابغان pa-
pagan.

†Փափառա «սաստիկ կշտամբանք. forte réprimande».
= Թրք. بابار papara = իտալ. pappare.

*Փաճսա «փերթ, մեծ կտոր. gros morceau». = Թրք.
پاستا pasta.

Փաճփուճ «մեծարանութիւն. hâblerie». = Թրք. بابوف
pafuf.

Փեզելէնկ Ն. «կաւատ. maquereau». = Թրք. برونك
pezevenk.

*Փելէնկ Պ., փոլոնց Դ. «ինձ, վագր. tigre». = պրս.
پلنگ peleng.

Փելթէ «չաքարով և օսլայով պատրաստուած դոնգ-
ղական քաղցրեղէն. gelée d'amidon». = Թրք. پلت pelte = պրս.
بالود palude.

Փելթէկ Պ., փոլթոնց Դ. «թոթով. bègue». = Թրք.
پلتك peltek.

Փելին «օշինդր. absinthe». = Թրք. پلين pelin.

փէն կամ փէյ Գ., պէն Ն., պէխ Վ. *«կանխավճար»*. — թրք. *pey*.

փէմպէ Գ., բումբո Վ. *«վարդագոյն կարմիր»*. rose». — թրք. *penbe*.

փէյիվան Գ., փոյիվան Վ., փոնլւմն Ղ., փէնիվան Ն. *«ըմբիշ»*. lutteur». — պրս. *پهلوان* pehlevan.

*փէյսան ընել, ըլլալ Գ., փոյոյմ Վ., ժայտա Ն. *«յառաջ բերել, գալ»*. procurer, se procurer». — պրս. *پیدا* peyda.

փէյրիզ Գ., փոյրէզ Վ., փոհրիզ Ղ. *«բժշկի պատուէրով զգուշանալ այս և այն կերակուրէն»*. diète». — պրս. *پرهیز* perhiyz.

փէննիրէ Ն., փոնցոյրմ, փէնցոյրմ Վ. *«պատուհան»*. fenêtre», փոնցոյրմ *«լուսանցոյց»*. abat-jour». — թրք. *پنجره* pençere.

*փէնչէ Գ., փէնցմ Վ. *«մագիլ, ճանկ»*. griffe. 2. *կօշկի տակ գամուած պայտ»*. fer à clouer sous les talons». — պրս. *پنجه* pençe.

փէս Ն. Վ., փէսֆ Ղ. *«քղանցք»*. pan». — պրս. *پش* peš.

փէսէֆէր Գ., փէսմօյմր Ղ. *«արուեստագէտ»*. bon artisan». — պրս. *پيشه‌گر* pişeger.

փէսին Վ. *«կանխիկ»*. au comptant». — պրս. *پيشين* pişin.

*փէսկէս Ն., փէսֆէս Ղ., փէսօյմս Վ. *«ընծայ, պարգև»*. cadeau, present». — պրս. *پيشکش* piškeš.

փէսկիր Ն. Վ. *«անձեռոց»*. serviette, tonaille». — պրս. *پيشگیر* pişgir.

փէսիմալ Գ., փէսքմալ Վ. Ն. *«բաղնիքի զենջակ»*. linge de bain». — պրս. *پشتمال* püştmal.

*փէսրէժ *«երգի նախերգանք»*. prélude». — պրս. *پيشرو* pişrev.

*փէլէթա *«սեղանի անձեռոց»*. serviette». — թրք. *پچته* peçeta = *իտալ.* pezzetta.

փէռչէմ Գ., փէրչամ Ն., քոչմս Վ. *«մազերու վարսամ, ցցունք»*. touffe de cheveux au front ou au sommet». — պրս. *پرچم* perčem.

Փէռչին Գ., փռոչին Վ. «*բեւեռին ծայրը բթացնելը*». action de river». = *պրս.* پرچین perçin.

Փէռչինէմիս ընել Գ., փռոչինլամիս անել Վ. «*բեւեռին ծայրը բթացնել*». river». = *թրք.* پرچینlemek perçinlemek.

Փէռչինլի Գ., փռոչինլի Վ. «*ծայրը բթացած (բեւեռ)*». rivé». = *թրք.* پرچینلی perçinli.

Փէսիլ Գ., փոսիլ Վ. «*պաստեղ*». pâte d'abricots ou de prunes. 2. *շատ ծեծ կերած*. battu cruellement». = *թրք.* پستیل pestil *կամ* پسدیل pesdil.

Փէրի Գ., փոռի Վ. Ղ. «*պարիկ, ուրուական*». fée». = *պրս.* پری peri.

Փէրկէլ Գ., փրգյոյ Վ., փոռգյոյր Ղ. «*կարկին*». compas». = *պրս.* پرگار pergyar.

Փէրկէլլէմիս ընել «*կարկինով չափել*». compasser». = *թրք.* پرگارلامق pergyarlamak, *աղաւ*. pergellemek.

Փէրուզէ Կ., փէօրէօզմ Վ., փիւրիզմ Ղ. «*փերուզակ քարը*». turquoise». = *պրս.* پیروزه piruze.

Փէրուսան Գ., փոռիւսմն Վ. «*խեղճ, թշուառ*». misérable». = *պրս.* پريشان perişan.

Փէրվاق Գ., փոռվոզ Վ. «*չըջանակ, եզր (դռան ելն)*». châssis». = *թրք.* پرواز pervaz.

Փէրսան Գ., փոռդմիս Վ. «*փայլ, յղկում*». polissage». = *պրս.* پرداخت perdaxt, *թրք.* بهاد پرده perdah.

Փէրսանլը Գ., փոռդմիսլի Վ. «*յղկեալ*». poli». = *թրք.* پرداهلی perdahlə.

Փէրսաճարզ «*խոշորացոյց*». loupe». = *պրս.* برتوسوز pertevsuz.

Փէրսէ Կ., փոռդմ Վ. Ղ. «*վարագոյր*». rideau. 2. «*աչքի լուսն*». cataracte, taie, albugo». = *պրս.* پرده perde.

*Փէփ Գ., փմփ Վ. «*յոյժ, շատ, խիստ*». trop, très. 2. «*փորը կարծր*». constipé». = *թրք.* پك pek.

Փէփմէզ Գ., քմփմմզ Ղ. «*ռուպ*». rob». = *թրք.* بكمز pekmez, بكمز pekmez, بكمز bekmez.

Փէֆսիմէթ Պ., բոֆսիմոթ Վ., պէֆսիմէթ Ն. «պաքսիմաթ». galette». = թրք. پكسيماد peksimad.

Փէօսէֆի «մորթ, կաշի, դգաթ». cuir, peau». = թրք. پوستكى pösteki.

Փընթի Վ., փնթէ Ղ. «անպէտք, անարժէք, տխմար. idiot, sot, bon à rien». = թրք. پنتى pinti «դձուձ, զաղիր. mesquin, sordide».

Փըռանկա «շղթայակապ բանտարկութիւն. chaîne, galère». = թրք. پرائه pranka = իտալ. branca?

Փըռասա «պրաս». poireau». = թրք. پراسه prasa = յուն. πράσον.

Փըռթի Վ. «կահ կարասի. effets, bagages». = թրք. پرتى pærtə.

Փըռլանթի Վ. «շողակն. brillant». = թրք. پرلانتى pər-lanta կամ پرلانتى pər-lanti = իտալ. brillante.

Փըռնալ «տեսակ մը կաղնի. yeuse, houx». = թրք. پرنال pərnal կամ پرنار pərnar.

Փըռոթէսան Պ., փոթթիսանի Ն., փոթ Վ. «բողոքական. protestant». = թրք. پروتستان protestan = ֆրանս. protestant.

Փըռօսէլա «դողնոց, մանաւանդ եւրոպական ձեռով. tablier». = թրք. prostela = իտալ. ?

Փըռօլա «փորձ. épreuve». = թրք. پەروا pərova = իտալ. prova.

Փիլալ Պ., փիլալ Վ. Ղ. «եղինձ. pilau». = թրք. پلاو pilav.

Փիլավնի «ըստ երևոյթին միայն աշխատող, խաբող. qui fait semblant de travailler, paresseux». = թրք. پلاوچى pilavjə.

Փիլիմ Վ. «փառեակ. poulet». = թրք. پليچ pilič.

Փիմ Ն. «պոռնկորդի. bâtard. 2. ծառի արմատի ընձիւղ. talles». = թրք. پيچ pič.

Փիլյազ Վ. «մանր ջարդած կանաչ սոխ՝ իբր համեմունք՝ կերակուրի համար. ciboule hachée», Վ. «կանաչ

սոխ. ciboule». = պրս. پیاز piyaz «սոխ. oignon», որ թրք. ստացած է նաև առաջին նշանակութիւնը.

Փիյաթա պնակ. assiette». = թրք. piata = իտալ. piatta.

Փիյանֆո Գ., փիյանֆո Վ. «վիճակահանութիւն. loterie». = թրք. پیانكو piyanko = իտալ. bianco?

Փիյանֆո Ն. Վ. «դաշնակ. piano». = թրք. پیانو piyano = իտալ. piano.

Փիյասէ Գ., փիյադմ Վ., փիյադա Ղ. «հետիոտն. fantassin, à pied». = պրս. پیاده piyade.

Փիյացա Վ. «առևտրական հրապարակ. place de commerçants. 2. շրջագայութիւն. promenade». = թրք. پيаса piasa = իտալ. piazza. Մեր բառը ուղղակի իտալերէնէ է ե ոչ թրքականէն, ինչպէս կը ցուցնէ z = g ձայնը, առհիւրէնի -س-ին դէմ:

Փինթարի «շատ մաքուր. très propre». = թրք. pintari.

*Փիւկին Գ., փիւկին Վ. «եփուռ. bien cuit». = թրք. پيشگين pişgin.

*Փիւ Վ. Ղ. «կեղտոտ, աղտոտ. sale, malpropre». = թրք. پيس pis.

Փիւի կամ փիւի պալըիսի «կատուաձուկ. limande, raie». = թրք. پيسى بالفى pisi baləğə.

Փիւս Ն. Ղ., փրես Վ. «կատու վանելու ձայն. cri pour chasser un chat». = թրք. پيست pist.

Փիսէ Գ., փիդմ Վ. «շօթ, լաւաշ. pain plat et sans croûte». = թրք. پيد pide.

†Փիր «գլխաւոր, բանի մը մէջ հնացած. érudit». = պրս. پير pir «ծեր».

Փիրէ «լու. puce». = թրք. پيره pire.

Փիրիննունի «բրինձի ալիւր. farine de riz». = թրք. پرينج pirinj unə.

†Փիրփիւֆ «բոլորովին մաքուր. très propre». = պրս. پيرپاك pürpak.

† փրփրի և. «գձուձ, աղորմելի. misérable, pauvre».
= Թրք. پيرپيري pirpiri.

Փիւթին և., բիւթուն և., բիւթին և., փիթուն և. «բո-
լոր, ամբողջ. tous les, entier».
= Թրք. بیتون bitun.

Փիււման և., ֆէօւման և., ֆօւման և. և. «զղջում,
le repentir. 2. զղջացած. repentir».
= պրս. پشیمان pešiman.

Փիւսկիւ և., փիւսկիւ և. «ծոպ. frange».
= Թրք. پوسكول püskül.

Փիւսկիւղիւ և., փիւսկիւլի և. «ծոպաւոր. à franges».
= Թրք. پوسكوللى püsküllü.

*Փիւսկիւրմիւ ընել «ցրցնել, ժայթքել. jaillir, asper-
ger».
= Թրք. پوسكورمك püskürmek.

Փիւսփիւթին և., փիւսփիւթուն և., բիւսփիւթուն և. «բո-
լորովին. entièrement».
= Թրք. بيبتون bisbitun.

Փիւիւզ «Թեյի ծայրեք. effilochure».
= Թրք. پوروز pürüz.

† փիւսիլան և., փիւսիլան, փիւսիլախ և. «բարձրովին
զինուած. armé jusqu'aux dents».
= պրս. پړسلاح pür silah.

Փիւժ և., փիւն և. «հոտէ մը պժգալու ձայն. pouah!»
= Թրք. پوف püf.

† ֆուրփերէզ «կռապաշտ. idolâtre».
= պրս. بتپرست butperest.

Փուլ և. «նամակի թղթադրօշմ. timbre de poste. 2.
ձկան թեփ. écaille de poisson. 3. փուլ, վահանակ, փոքրիկ
դեղին կամ սպիտակ թիթեղեայ կլորներ իբր զարդ. pail-
lette».
= Թրք. پول pul.

Փուլլու և. «փուլերով զարդարուած. orné de paillettes».
= Թրք. پوللو pullu.

Փուլլուխ կամ ֆուլլուխ շիշէ «բարակ սրուակ. fla-
con».
= Թրք. بوللق شیشه pullək şişe.

Փուլէս «իգացեալ. bardache».
= Թրք. پوست pušt.

Փուս «մոռշ. brouillard».
= Թրք. پوس کلام pus.

Փուսուլա և. «տոմսակ, թուղթ, ցուցակ. carte, billet,
liste. 2. կողմնացոյց. boussole».
= Թրք. پوسله pusula = Խաւ. bussola.

փօթա Պ., փիւթով վ. «հալոց, բուրայ. creuset». =
թրք. پوتہ pota.

փօթեկրաճ Պ., ժօթօկոաճ վ. ն. «լուսանկար. photo-
graphie». = թրք. ڤوتوغراف Կամ ڤوتوغراف fotograf = ֆրանս.
photographie.

փօթին վ., փօթիկ ն. «կօշիկ. botte». = թրք. پوتين potin
= ֆրանս. bottine.

փօթուր «տեսակ մը լայն տափառ. pantalon large». =
թրք. پوتور potur.

փօլիս վ., (փօլիցիս ն.) «ստիկան. sergent de police».
= թրք. پوليس polis = ֆրանս. police.

փօլիցա վ. «փոխանակագիր. lettre de change». = թրք.
پوليچه poliça = իտալ. polizza.

փօլիցանի վ. «փոխանակագիր ծախող. qui fait le
change». = թրք. پوليچهجي poliçağə.

փօհիփօհ Պ., փահիփահ վ. «շողղբորդութիւն. flatterie,
cajolerie». = թրք. پو پو poh poh.

փօնն Պ., փունջ վ. Ն. «ջերմողի. punch». = թրք. پونج
ponç = անգլ. punch.

փօս վ. «ոչխարի Էլն. մորթ. peau de mouton etc.». =
պրս. پوست post.

փօսա վ., (փօս ն. ն.) «թղթատարութիւն. poste. 2.
նամակատուն. bureau de poste». = թրք. پوسته posta =
իտալ. posta.

փօսալ «վատարարոյ կին. femme dépravée». = թրք.
پوستال postal.

փօսահանէ Պ., փօսախանա վ. «նամակատուն. bu-
reau de poste». = թրք. پوستخانه postaxane.

փօրթուխալ Պ., փօրթուխալ ն., փօրթուխալ վ. «նա-
րինջ. orange». = թրք. پورتقال portukal Կամ portokal =
իտալ. portogallo.

փօրթուխալի «նարնջավաճառ. marchand d'oranges».
= թրք. پورتقالجي portukalğə.

Փօրյազ «Հիւսիսային քամի. vent du Nord». — Թրք. پوزراز poyraz—յուն. βορέας.

Փօրյալըխ «կարծր գերանով յեցակ. étai». — Թրք. پوزالوق poyralök.

Ք.

Քազմիր Պ., կազմիր Վ. «տեսակ մը կերպաս. casimir». — Թրք. کازمير kazmir—ֆրանս. casimir.

Քալօշ Ն., կալօշ Վ. Ն. «կրկնակօշիկ, սաւմուճակ. galoche». — Թրք. کالوش kaloš—ֆրանս. galoche.

Քախփախ «բարձրաձայն ծիծաղ. grand éclat de rire». — արաբ. كاهكاه kahkaha.

Քանափա Պ., ֆանէփի Ն., կանափա Վ. «բազմոց, տիփան, նստարան. canapé». — Թրք. کاناپه կամ کاناپ kanapa — ֆրանս. canapé.

Քանկրէնա «փտախտ. cangrène, gangrène». — Թրք. کانگرنه kangrena—իտալ. cangrèna.

Քանօն Պ., կանօն Վ. «տաւիղ. psaltérion». — արաբ. كانون kanun.

Քանօն Պ., կանօն Վ. «զինւորներու համար ոստիկան. sous-officier faisant la police pour les militaires». — արաբ. كانون kanun.

Քառյօլա «մահճակալ. lit de fer ou de bois». — Թրք. کاريوله karyola.

Քարանթինա Ն., կարանթինա Վ. «քառանթին. quarantaine». — Թրք. کوارانتينه karantina—իտալ. quarantina. Այս բառը հին պօլսեցիկ կը հնչեն խուռոնթինա, միջին սեբուրենդը խարանթինա, իսկ նորերը միայն ֆառանթինա.

Քարճիցա Պ., կառպիցա Վ. «երկաթեայ թափծու գամ. clou en fer de fonte». — Թրք. کارقچہ karfiča—յուն.

Քասա Վ., (ֆասա Ն.) «դրամարկղ. caisse». = Թրք. کاسه kasa—խալ. cassa.

Քասաթուռ Վ., կասաթթուռ Վ. «լայն դաշոյն. sabre». = Թրք. kasatura—խալ.?

Քափսոլ Վ., կափսոլ Վ., (կափսիւլ Ղ.) «հրացանի գնդակի ծիծը. capsule. 2. փոքր, կլոր, ծակ կոճակ. capsule». = Թրք. کپسول kapsol — խալ. capsula կամ ֆրանս. capsule.

Քէզապ Վ., ֆէզաբ Վ. «ժանտաղուր, բորակածնական թթու. acide Jazotique». = պրս. تيزاب tizab = Թրք. کذاب kezab.

Քէթէն Վ., ֆաթան Ղ., ֆյոթմն Վ. «բթան. lin». = արաբ. کتان ketan—Թրք. کتن keten.

Քէթէն Վ. բոխումի «կտաւատ. graine de lin». = Թրք. کتان تخم ketan toxmā.

Քէլ Ն., ֆյոլ Վ. «գոնջ. teigneux. 2. գոնջութիւն. teigne». = պրս. کـ kel.

Քէլէկ Վ., ֆյոլոգյ Վ. «տկալաստ. radeau à outres. 2. ահաս սեխ. melon vert, non mûr». = Թրք. کـ kelek. Առաջին իմաստով Պօլսոյ մէջ գործածական չէ.

Քէլէժ Ն. «գոնջ. teigneux», ֆյոլոց Վ. «կտրիճ. brave, belliqueux». = Թրք. کـ keleş «գոնջ. teigneux».

Քէլէփիր «չատ աժան գնուած. occasion, acheté en meilleur marché». = Թրք. کـ kelepîr.

Քէլէփնէ Վ., ֆյոլոփն Վ. «գայլ, ձեռնակապ. me-notte». = Թրք. کـ kelebçe.

*Քէլլէ Ն., ֆյոլլո Վ. Ղ. «գանկ. crâne. 2. շաքարի դրութիւն. pain de sucre». = պրս. کـ kelle.

Քէլիէթին Ն., ֆյոլթթին Վ., ֆյոլթթին Ղ. «պրցան. tenailles». = Թրք. کـ kelpetin = արաբ. کـ kelbetan.

Քէխիյա, ֆէխյա Վ., ֆյոհյո Վ., ֆյոխա, ֆյոխվա Ղ. «թաղապետ. préposé de quartier». Ոճով կը ըսուի ֆէֆիս ֆէխիյա՞ն եւ «գործիս ինչ կը խառնուիս, քեզ ինչ. est-ce

que cela te regarde?» = *պրա*. کتخدا ketxüda որ թրք. առած է
کخیا kexya կամ کها kehya ձեք.

Քեհրիպար ն., փառքառ վ., փոհրքառ Ղ. սաթ.
ambre jaune, succin» = *պրա*. کهربا kehrüba.

*Քեմ նուազ, պակաս. moins, peu. օր. ան ալ ֆեմ
խենթը չէ. = *պրա*. کم kem.

Քեման Պ., փյումմնի վ. ջութակ. violon» = *պրա*.
کمان keman.

Քեմենչե ն., փյումմնչո վ. Ղ. փոքր ջութակ. violon-
celle, petit violon» = *պրա*. کمانچه kemançe.

Քեմեր ն., փյումմր վ. Ղ., ֆամար Ղ. կամար. arc,
voûte. 2. մէջքի հաստ դօտի. ceinture» = *պրա*. کمر kemer.

Քեմերլի Պ., փյումմրլի վ. կամարակապ. en arc» =
թրք. کمرلی kemerli.

Քեմար ն., փյումմր վ. եղերք. bord, rive» = *պրա*.
کنار kenar.

Քեմեվիր Պ., փյումմվիր վ. կանեփահատ. graine de
chanvre» = *թրք*. کندیر kendir կամ کنویر kenevir.

*Քեմեճ արտաքնոց. commodités. 2. դառնաբարոյ, դա-
ժան. rude, de mauvaise humeur» = *արաբ*. کفف kenef.

Քեմեճլեմմիե ըլլալ դառն ու դաժան բնութիւն
մառնել. être de mauvaise humeur» = *թրք*. کففلمک ke-
neflenmek.

Քեմնայի հակառակութեամբ, գեգ կերպով. en dé-
pit de» = *թրք*. kennayi.

*Քեճիւսմա հարաւ-արեւելեան քամի. vent de sud-
est» = *թրք*. کیشلame keşişlame.

Քեկե ն., ֆեկեմ Պ., փյուկե վ. երանի թէ, իցիւ.
plût à Dieu! puisse que!» = *պրա*. کاشکي kyaški կամ کاشک.

Քեկեկ Պ., փյուկա վ. հերիսայ. froment bouilli avec
de la viande effilée» = *թրք*. کَشْکْ keşgek.

Քչե Պ., ֆչա ն., փչչո վ. Ղ. կած, թաղիք. feutre»
= *թրք*. کچه keçe.

***Քէշէլէնմի**с ըլլալ **«ընդարմանալ»**. s'engourdir. = **թրք.** **кечеленmek** keçelenmek.

Քէշէլի **«Թաղիքաւոր»**. en feutre, de feutre. = **թրք.** **кечели** keçeli.

Քէշէնի ն. **«Թաղիք ծախող»**. marchand de feutre. = **թրք.** **кечеји** keçeji.

Քէշի Գ. **«այծ»**. chèvre. = **թրք.** **кечи** keçi.

Քէշի'սոյնուդի Գ., **ֆէշէսոյն'ու** ն. **«այծեղջիւր սըտուղը»**. caroube. = **թրք.** **кечи буynuzу** keçi buynuzə.

Քէսասս ն., **ֆյոբաս** վ. Ղ. **«խորոված»**. rôti. = **պրս.** **кеbab** kebab.

Քէոսքա **«կաւատ»**. cocu, maquereau. = **թրք.** **керата** kerata = **յուն.** **κερατίας** «եղջերաւոր» cornu.

***Քէոքէ** **«առիթ, ժամանակ»**. occasion, temps propos. 2. **աստիճան»**. degré. = **թրք.** **кертe** kerte.

Քէոքէնֆէլէ **«մողէս»**. lézard. = **թրք.** **кертенkeler** kerten-

Քէոքիկ **«վէտ վէտ փորուածք, կարուածք»**. coche, entailles. = **թրք.** **кертик** kertik.

***Քէոխանէ** **կամ ֆէոանէ** **«բողանոց»**. bordel, maison de prostitution. = **պրս.** **کیرخانه** kyarxane.

***Քէոխանէնի** **կամ ֆէոանէնի** **«բողարած»**. maître d'une maison de prostitution. 2. **անարդական ածական մ'է»**. terme de mépris. = **թրք.** **کیرخانهچی** kyarxaneji.

Քէսսս Գ., **ֆյսսս** վ. Ղ. **«առուտուրի դադարում»**. stagnation. = **արաբ.** **کساد** kesad.

Քէսէ ն., **ֆէսս** ն., **ֆիսս** Ղ., **ֆյիսս** վ. **«քսակ»**. bourse. 2. **500 շրուշի գումար մը»**. une somme de 500 piastres. = **պրս.** **کيسه** kise.

Քէսէր **«ուրազ»**. doloire. = **թրք.** **кесер** keser.

***Քէսկին** Գ., **ֆյսկին** վ. **«խիստ, կծու»**. fort, âcre. = **թրք.** **кескин** kesgin.

Քէսսանէ Գ., **ֆսսսանս** ն., **ֆյսսսմնմկ** վ. **«չաղանակ»**. châtaigne. = **թրք.** **kestane** = **յուն.** **κάστανος**.

Քէսսանէ Քիւէնկի *տեսակ մը հրթիռ*. espèce de fusée». = Թրք. *kestane fişengi*.

Քէվկիր Պ., ֆէպկիր Ն., ֆյովգիր Վ., ֆափկիր Ղ. *պարզում*. écumoir». = պրս. *kefgiyr*, որ Թրք. *աղաւաղեալ է ڪوگير kevgir*.

Քէվրան Պ., ֆյմրվան Վ. Ղ. *վարաւան*. caravan». = պրս. *كاروان kyarvan*.

*Քէսէր Պ., ֆյոդմը Վ. *ցաւ, վիշտ*. mal, douleur». = արաբ. *كدر keder*.

Քէրէսէ Պ., ֆյոմմսմ Վ. *աւաղէ*. charpente». = Թրք. *keraste* կամ *kereste*.

Քէրէսէնի Պ., ֆյոմմսմցի Վ. *աւաղէագործ*. charpentier». = Թրք. *keresteci*.

*Քէրէվէթ Պ., (կարավաթ Ղ.) *տախտ*. divan». = Թրք. *kerevet* = յուն. *κράββατος*.

Քէրէվիզ Պ., ֆյոմմվիզ Վ., ֆյոմմվիզ Ղ. *վարոս, լախուր*. céleri». = Թրք. *kereviz*.

Քէրկէճ Պ., ֆյոբգյոխ Վ., ֆյոբգյոն Ղ., ֆէրկյան Ն. *աւեղնագործելու կարկաճ, սեղան*. appareil sur lequel on fait de la broderie». = պրս. *کیرک کیرگیاه kyargyah* = Թրք. *եղած ڪرگف kergef*.

Քէրվան տես Քէվրան:

*Քէրփին Ն., ֆյոբփիւզ Ղ. *անեփ աղիւս*. brique non cuite». = Թրք. *kerpiç*.

Քէփազէ Պ., ֆյոփոզմ Վ. *խայտառակ*. infâme, ignoble». = պրս. *کباد kebade* «Թոյլ աղեղ որով նետաձգութեան կը վարժուին. arc léger dont on se sert pour s'exercer à tirer», որ Թրք. *ստացած է ڪپاز kepaze* ձեռառջին նշանակութեամբ (ըստ Աբիկեանի):

Քէփէկ *ցորենի թեփ*. son». = Թրք. *kepek*.

Քէփէնէկ Պ., «Թիթեռնիկ. papillon», Ղ. «փորի բոտոն. ténia», կյոպոմոկ Վ. «ոչխարի որդ. ver de mouton. 2. հովուական եփուռնա. caban». = Թրք. *کپنک kepenek*.

Քէփէնկ *«փեղկ. trappe».* = թրք. *کپنک kepenk.*

Փէփնէ *«շերեփ. grande cuillère».* = պրս. *کفچه kefçe.*

Քէֆէ *«կակազ, թոթով. bague».* = թրք. *که keke.*

Քէֆիկ Պ., ֆյոֆյիգյ Ղ. *«կաքաւ. perdrix».* = թրք. *ککلیک keklik.*

*Քէօզ Վ. Ղ. *«խարդկ. braise».* = թրք. *کوز köz.*

*Քէօթէկ Պ., ֆյօթէկ Ն., ֆյէօթոգյ Վ. Ղ. *«ծեծ. bastonnade».* = թրք. *کوتک kötek.*

Քէօթրիւմ Պ., ֆյէօթրիւմ Վ. *«անդամալոյծ. paralytique».* = թրք. *کوتروم kötrüm.*

*Քէօլէ Պ., ֆյէօլմ Վ. *«ստրուկ. esclave».* = թրք. *کوله köle.*

Քէօնլան Պ., ֆյէօնլոմն Ղ., ֆյոնլան Վ. *«արագավազ տաճիկ ձի. chevale arabe».* = պրս. *کيهلان küheylan.*

Քէօւփիր Վ. Ղ., ֆօմուր Ն. *«ածուխ. charbon».* = թրք. *کومور kömür.*

Քէօւփիրնի Վ., ֆյէօւփիրչի Ղ. *«ածխավաճառ, ածխադործ. charbonnier».* = թրք. *کومورچی kömürçi.*

Քէօւէ Պ., ֆէօւմ Վ., ֆօւա Ն. *«անկիւն. angle, coin».* իբր *սաստկական կ'ըսուի ֆէօւէ-պունախ.* = պրս. *کوشه küşe.*

Քէօւէլի Պ., ֆէօւմլի Վ. *«անկիւնաւոր. angulaire».* = թրք. *کوشه‌لی küşeli.*

Քէօւէ պունախ Պ., ֆօւա պունախ Ն., ֆէօւմ քուշախ Վ. *«այլեայլ անկիւնները, ամէն տեղ. dans tous les coins».* = թրք. *کوشه بوجاق köşe bujak.*

Քէօւէլ Վ. *«քրօսանոց, հովանոց. pavillon, kiosque».* = պրս. *کوشک köşg.*

Քէօւէ Պ., ֆյօւմ Վ., ֆօւէ Ն., ֆօւակ Ղ. *«քարք, անմօրուս. qui a la barbe claire».* = պրս. *کوسه köse.*

Քէօւէլէ Պ., ֆյէօւմլմ Վ. *«սեւկ, կաշի. semelle, cuir».* = պրս. *گيavsاله gyavsale* = թրք. *کوسه کوسله kösele.*

Քէօւէլէնի Պ., ֆյէօւմլմզի Վ. *«սեւկ ծախող. marchand de cuir».* = թրք. *کوسله‌چی köseleji.*

*Քէօստէկ Գ., ֆյէօստմկ Վ. «ժամացոյցի շղթայ. chaî-ne de montre».—**Թրք.** کۆستک köstek.

*Քէօստէպէկ «խուսք. taupe».—**Թրք.** کۆستبک köstebek.

*Քէօրիկ Գ., ֆօրնկ Ն. «փքոց. soufflet».—**Թրք.** کۆرۆک körük.

*Քէօրկէ Գ., ֆյէօլգմ Վ. «ստուերստ. ombrageux».—**Թրք.** گۆلگө gölge.

*Քէօրկէլի Գ., ֆյէօլգմլի Վ. «ստուերստ. ombrageux».—**Թրք.** گۆلگه لی gölge li.

*Քէօրփէ Գ., ֆյէօրփմ Ղ., ֆյօնփա Վ. «մատղշ. tendre».—**Թրք.** کۆرپه körpe.

†Քէօփէկ Գ., ֆյէօփմցյ Վ. Ղ. «անարգական ածական է. terme de mépris».—**Թրք.** کۆپک köpek «չուն. chien».

*Քէօփէֆ պալըխի «չնաձուկ. requin».—**Թրք.** کۆپک بالی köpek balägə.

*Քէօփիկ Գ., ֆյէօփիւցյ Ղ., ֆօլուկ Ն. «փրփուր. écume».—**Թրք.** کۆپۆک köpük.

*Քէօփիւրմիւ ըլլալ Գ., ֆօլուրմիւ ըլլալ Ն. «փրփրիլ. s'écumer».—**Թրք.** کۆپۆرمک köpürmek.

*Քէօփօ'օղլու՝ «անարգական ածական մըն է. չանորդի. fils de chien, terme de mépris».—**Թրք.** کۆپک اوغلی köpek oğlä.

*Քէօփրիւ Գ., ֆօփուր Ն., ֆյէօրփիւ Ղ. «կամուրջ. pont».—**Թրք.** کۆپری köprü, köpri.

*Քէօֆ Գ., ֆօֆ Ն., ֆյէօֆյ Վ. Ղ. «արմատ. racine».—**Թրք.** کۆک kök.

*Քէօֆէմիւ ըլլալ Գ., ֆօֆէմիւ ըլլալ Ն. «արմատ բլու-նել. s'enraciner».—**Թրք.** کۆکلنمک köklenmek.

*Քէօֆ պօյասի «ստորն. garance».—**Թրք.** کۆک بویاسی kök boyasə.

*Քէօճէկ Գ., ֆյիւճքմ Վ. Ղ. «ծեծած միս. hachis».—**պրս.** کوفته küfte.

*Քէօճէր «խաղաղի թխս. pâte de moût».—**Թրք.** کۆفتەر köfter

Քէժ Պ., ֆաժ Ն., ֆափ Ղ., ֆյոժֆյ Վ. *սփրփուր (կերակուրին երեսը)*. écume des mets». = *պրս.* كف kef.

Քէժ Ն., ֆէփ Ղ., ֆյէժժ Վ. *Հաճոյք.* plaisir. 2. *կենաց որակասութիւն.* état de santé. 3. *քիչ մը գինով.* un peu ivre, soûlé». = *արաբ.* كيف keyf.

Քէժալ *կամ* ֆէժալ *պալըխի «գլխան ձուկը.* muge, mulet». = *թրք.* کفال kefal = *յուն.* ξέφαιος.

Քէժէ ֆիլի *տեսակ մը կաւ.* espèce d'argile». = *թրք.* کفه کيلي kefe kili.

*Քէժիլ Պ., ֆյոժիլ Վ. *Կերաշխաւոր.* caution, garant». = *արաբ.* كفيل kefil.

Քէժի Պ., ֆէժը Ն., ֆյէժիլ Վ. *ուրախ, զուարթ.* gai, joyeux». = *թրք.* keyfli.

*Քէժսիզ Պ., ֆէժսըզ Ն., ֆյէժսըզ Վ. *տկար, քիչ ժը հիւանդ.* faible, indisposé». = *թրք.* keyfsiz.

*Քը՛զըմ *«նշխկա.* ma fille!» = *թրք.* kız kızem.

Քըժըն Պ., ֆըժն Պ. Ն. *Հայհոյել.* faire des injures». = *արաբ.* کفر küfr *Հայհոյանք.* injures».

*Քի Ն. *«Թէ, որ.* que, pour que». = *պրս.* թրք. که ki.

Քիթապնի *գրավաճառ.* libraire». = *թրք.* کتابچی kitabçı.

Քիլէ Պ., ֆյիլմ Վ. *քոռ, գրիւ.* boisseau». = *թրք.* کيله kile.

Քիլէր *շտեմարան.* cave, cellier». = *պրս.* کيلار kilar.

Քիլէրնի *մառանապետ.* cellierier». = *թրք.* کيلارجی kilarçı.

Քիլէրմէնի *Հայկաւ.* bole d'Arménie». = *թրք.* کرامنى kil ermeni.

*Քիլիմ Ն. *կարպետ.* tapis ras». = *պրս.* کليم kilim.

Քիլյոն *շամանի ծեծած.* poudre de cumin». = *թրք.* کيمون kimyon = *արաբ.* کمون kemmun.

Քինէթլէմիշ ընել *յողել, զողել (կտրած ամանները).* souders». = *թրք.* کینتلمک kinetlemek.

Քինէթլի «յօդեալ, կցուած (աման). soudé». = Թրք. کینتلی kinetli.

Քինէթնի «կոտրած ամանները զօդող արհեստաւոր. soudeur». = Թրք. کینتجی kinetji.

Քինէս «ամաններու յօդ, զօդ. soudure». = Թրք. کینت kinet.

Քիւնիւ «գինձ», փւմիւ Վ. Ն. «չամիչ. raisin sec». = Թրք. کیشنی kişniş.

Քիպար Պ., փիքար Վ. «ազնուական բնութեամբ. d'une noble caractère». = արաբ. کبار kibar.

*Քիպիր «հպարտ. fier». = արաբ. کبیر kibir.

Քիպրիթ Պ., փրբրիթ Վ. «լուցկի. allumette». Ոճով կ'ըսուի փպրիթի պէս չոր «չատ չոր. très sec». = արաբ. کبریت kibrit.

*Քիսվէթ «դէմք, կերպարանք. figure, forme extérieure». = արաբ. کسوت kisvet.

Քիրա Ն., փլրա Վ., ֆրէն Ղ. «վարձք. loyer». = արաբ. کرا kira.

Քիրազ Պ., գիլազ Վ., գիլմս, գիլմս Ղ. «կեռաս. cerise». = Թրք. کراز kiraz.

Քիրալամիւ ընել Վ. «վարձել. louer». = Թրք. کراالمق kiralamak.

Քիրանի Ն., փլրմոյի Վ. «վարձակալ. locataire». = Թրք. کراچا kiraǰa.

Քիրէն Պ., փրան Ն., փլրմոյ Վ. «կիր. chaud». = Թրք. کیرج kirej.

Քիրէմիս Պ., փլրմմիթ Վ., փլրէմիս Ղ., փրամիս Ն. «կղմինար. tuile». = Թրք. کیرمید kiremid = յն. κεραμίδς, -ίδος.

*Քիրիւ «աղի, լար. corde d'un instrument de musique». = Թրք. کیش کیش kiris.

Քիրիւլամա «գերանի շարք որու վրայ տախտակաւ մածը կը շինուի. solive». = Թրք. کیریشلеме kirisleme.

Քիրիւնի Պ., ֆրէւջի Վ. «աղեգործ. cordier, qui fait des cords d'instruments de musique». = Թրք. کیریشجی kirisji.

Քիւթ «բուլթ, գուլթ. émoussé». — թրք. küt.

Քիւթիւկ Պ., փիւթիւց Վ., փէօթուկ Պ., փութուկ Ն.
«հոնդ. tronc. 2. արձանագրութեանց մայր-տումար. ré-
gistre». — թրք. کۆتۈک kütük. երկրորդ նշանակութիւնը
միայն պօլսեցոց յատուկ է:

Քիւթիւրսիւ «աղմուկ, ժխոր. tumulte, bruit». — թրք.
kütürdü, kütürdü.

Քիւթիւր փիւթիւր «աղմուկով, ժխորով (եփելու, ծե-
ծելու համար հին.». en grand bruit». — թրք. کۆتر کۆتر
kütür kütür.

Քիւլախ Պ., փիւլմիս Վ. «գլխանոց. frog, capuchon. 2.
խաբեբայութիւն. ruse, fraude». — պրս. کلاه külah.

Քիւլախնի «գլխանոց շինող կամ ծախող. qui vend
des capuchons. 2. խաբեբայ. fourbe, fraudeur». — թրք. کلاهچی
külahçî.

Քիւլան կամ փիւլնան «հնոց. four, fournaise (pour
chauffer les baigns)». — պրս. کولخان külxan = եղած թրք.
کولحان külhan.

Քիւլանպէյի կամ փիւլնանպէյի Պ., փիւլաւնքոյի Վ.
«արիկայ. polisson, vaurien». — թրք. کولخان بکى külxan beyi.

Քիւլիւշէ Պ., փիւլիշմ Վ. «գուլշ, մեծ կտոր. lingot». —
պրս. کيلچه küliche.

Քիւլպասը Պ., փիւլքասի Վ. «կասկարայի խոյ
խորժած միս. viande grillée». — թրք. کى باصدى küi basdî.
Կատակով իբր հայերէն թարգմանաբար պօլսեցիք չե-
նած են լատիւրակոթեաց:

*Քիւմէ «խումբ. troupe, groupe». — թրք. کۈم kûme.

*Քիւմէս Պ., փումէս Ն. «հաւնոց. poutailler». Քիւմէս
կըլմանի «չափ փոքր է (կըսուի շինութեանց, տներակի
համար հին.». c'est trop petit (se dit pour les bâtiments,
chambres etc.)». — թրք. کۈمس kûmes.

Քիւմպէք Պ., փումպէք Վ. «գմբէթ. coupole». — պրս.
کۈنبەد künbed.

Քիւնկ Գ., ֆունկ Դ. «փողարակ» conduit, tuyau».—Թրք. کُنک künk.

Քիւրէկ Գ., ֆիւրմոյ Կ. «թի (հողի)» pelle. 2. թի (նաւակ). rame».—Թրք. کُور kürek.

Քիւրֆ Գ., ֆիւրֆ Կ., ֆիւրֆ Դ. «մուշտակ» fourrure».—Թրք. کُور kürk.

Քիւրֆիւ Գ., ֆիւրֆիւ Կ. «մուշտակաւոր» en fourrure».—Թրք. کُورکُلی kürkli.

Քիւրֆիւ Գ., ֆիւրֆիւ Կ. «մուշտակաւոր, մուշտակաւաճառ» fourreur».—Թրք. کُورکُجی kürkji.

Քիւփ Վարաս, թակայի jarre».—Թրք. کُوپ küp.

Քիւփիւր Գ., ֆուփիւր Ե., ֆիւփիւր Դ., ֆյրգիւր Կ. «ծծումք» souffre».—Թրք. کُکُور kükürd.

*Քիւմ Ե. «միջոտութիւն» moisissure».—Թրք. کُوف küf.

Քիւմէ կողով. corbeille».—Թրք. کُوف küfe = յուն. κόφινος.

Քիւմիւր Կ., ֆիւմիւր Ե. «հայհոյութիւն» injure, jurement».—արաբ. کُفّر küfr.

Քիւմիւրպազ «հայհոյող» jureur».—արաբ. کُفرباز küfürbaz.

*Քիւմիւնիս Ելլալ Գ., ֆիւմիւնիս Ելլալ Ե. «միջոտիլ» se moisir».—Թրք. کُفُلنم küflenmek.

*Քիւմիւնի «միջած» moisir».—Թրք. کُفُلی küfli.

Քիւփիւրի Գ., ֆիւփիւրի Ե. «զփռի» hérissor».—Թրք. کُری kirpi.

*Քիւփիւրի Ե. «թարթիլ» oils».—Թրք. کُریپ kirpik.

*Քյաթիւ Գ., ֆյաթըր Կ. «քարտուղար» secrétaire».—արաբ. کُتِب kyatib.

*Քյաթիւ Ե., ֆյաթիւ Կ. «չափահաս, կատարեալ մարդ» homme d'un âge mûr. 2. խելացի, քաղաքավար, կրթեալ» intelligent, poli, instruit».—արաբ. کُیامیل kyamil.

Քյասէ Գ., ֆյասա Կ. «խորհողէ աման» écuelle».—արաբ. کُیاس kyase.

Քյասիւպ (Պօլսոյ մէջ գործածական չէ), ֆյասիւր Կ. Դ.

«աղքատ. pauvre».—արաբ. کاسب kyasib «շահող, վաստկող. qui gagne».

*Քյավկիր «քարուկիր. construit en pierre».—հայերէն քարուկիր բառէն իբր պարսկացած کاريگر kyargir ձեւէն, որուն աղաւ. թրք. ձեւն է kyavgir (ըստ Մ. Աբիկեանի):

*Քյար վ. «շահ. gain, profit».—պրս. کار kyar.

*Քյաֆիլ Գ., փյմֆիլ Ղ., փյանգիլ վ. «խապապիք. boucles de cheveux».—արաբ. کچک kyakül.

*Քյաֆիրի ն., փյմֆուրի վ. «քափուր. camphre».—պրս. کافور kyafur.

*Քյոն վ., ֆոն ն. Ղ., փյէոն Ղ. «կոյր. aveugle».—պրս. کور kör.

*Քյո՛նփյոնընա Գ., փյոնփյոնընմ վ., ֆոնֆոնընա ն. «կուրորէն. aveuglement».—թրք. کورکورانه körkörine.

*Քո՛ւզում, ա՛ ֆուզում՝ խօսակցութեան մէջ կ'ուղղուի մեծէն փոքրին. — թրք. کوزوم kuzum «գանձուկս. mon agneau!»

*Քուֆյա Գ. «պաճուճապատանք, խամաճիկ. poupée. 2. ծիծաղաշարժ, զուարճալի. plaisant, comique», կուֆյա վ. «խայտառակ. ignominieux».—թրք. کوله kukla.

*Քուֆուլէթա «կնդուղ, գլխանոց. capuchon».—թրք. کوكليت kukuleta—իտալ.?

*Քոլէոա Գ., (խօլէոա ն., խօլէո Ղ.), կօնէլա Գ., կօնէլմ, կօլէոմ վ. «ժանտախտ. choléra».—թրք. کولر kolerա—ֆրանս. choléra կամ իտալ. colera:

*Քօմէսյա «ծաղրաշարժ գործ. chose comique».—թրք. کومديا komedya—իտալ. comedia.

*Քօնյակ Գ., ֆօնյաֆ ն., կօնյակ վ., (կանյակ Ղ.) «բարկօղի. cognac».—թրք. کونياق konyak—ֆրանս. cognac.

*Քօնսուլ Գ., ֆօնցօլ ն., (կօնսուլ Ղ.), կօնսուլ վ. «հիւ-պատոս. consul».—թրք. کونسول konsol—ֆրանս. consul.

*Քօնսուլ կամ ֆօնցօլ «հեշտադարան. commode».—ֆրանս. console.

*Քօնցօլթօ «բժշկական խորհրդակցութիւն. consultation

de médecins». — Թրք. konsolto — իտալ. consulto «խորհրդակցութիւն. consultation».

Քօնքէզան «կնամուլ. passionné pour les femmes». — Թրք. کورتزان kortezan — ֆրանս. courtisan.

Քօնսէլա Պ., կօնսէլա Պ. Վ. «լայն ժապաւէն. ruban». — Թրք. کوردله kordela — իտալ. cordella. Պօլսոյ մէջ կը նշանակէ նաև «բոտոտ, փորի երէզ. ténia».

Քօնսօն Պ., կօնսօն Պ., կօնդօն Վ. «լար, ժամացոյցի շղթայ. chaîne de montre». — Թրք. کوردون kordon — ֆրանս. cordon.

Քօփլյա «ընդօրինակութիւն. copie». — Թրք. کویا kopya — իտալ. copia.

*Քօֆէք «կոկիկ, չիք. chic, coquet». — Թրք. koket — ֆրանս. coquet, -ette.

*Քօֆօզ «անկուտի, դրամ չունեցող. qui n'a pas d'argent». — Թրք. کوز kokoz.

Քօֆօնա «յոյն տիկին. dame grecque». — Թրք. کونہ kokona — յուն.

O.

()թախ ն., օթաղ Վ. «սենեակ. chambre». — Թրք. اتاق otak «մեծ վրան. grande tente». Պօլսոյ մէջ գոյութիւն չունի բնաւ. ասոր տեղ կը գործածուի օսա՝ զոր տես վարը.

*Օթլաթմիշ բնել «արածեցնել. faire paître». — Թրք. اوتلاتmak. օտլատմակ.

*Օթլախ «արօտավայր. pâturage». — Թրք. اوتلاق otlak.

*Օթլանմիշ ըլլալ «արածիլ, խոտ ճարակիլ. paître». — Թրք. اوتلانmak otlanmak.

†Օթուռախ «գիշերային աման. pot de chambre, vase de nuit». — Թրք. اوتوراق oturak.

Օլթա «կարթ ձկան. hameçon». — Թրք. اولطه olta.

Օլթա գարնել Պ., հոլթա անել Ն., բոլթա քաշել, տալ Ղ., փոռթա գարնել Վ. «վեր վար պտտել. rôder». = Թրք. اولطه اورمق olta urmak (Թրք. urmak «գարնել. frapper»). = Իտալ. volta. Պոլսոց բարբառին մէջ կը գործածուի միայն նաւի համար՝ որ հովին հակառակ աւելցութեամբ շրթալու համար բազմաթիւ կարճ զինգակներ (bordée) կ'ընէ. փոխաբերաբար կ'ըսուի նաեւ մարգոց համար՝ «վեր վար պտտել. փոքր տեղ մը շրջագայել, երթալ-գալ նշանակութեամբ. իսկ միւս բարբառներուն մէջ այս վերջի փոխաբերական իմաստով միայն կը գործածուի:

*Օլգուն «հասուն (պտուղ)». mûr. = Թրք. اولگون olgun.

*Օլմիւ «հասած (պտուղ)». mûr. = Թրք. اولمش olmeş.

Օլուխ Ն. «խաղաղակ». tuyan. = Թրք. اولوق oluk.

Օլուխ չօնուխ կամ չօլուխ չօնուխ Վ. «երեխաներ, ճիժ աւ բիժ. enfants». = Թրք. اولوق چوق oluk çöçuk.

†Օլքիսնա «կարելի եղածին չափ. autant qu'il est possible». = Թրք. اولدکچا oldəkja.

Օլսու «Թաքստի խաղ, պահուըտուք խաղը, Թաքչե-լուկի. cache-cache, cligne-musette». առնուած է Թրք. اولدى oldə «եղան, վերջացան» ձևէն, բացազանցութիւն որ այս խաղին մէջ միշտ կ'արտասանուի:

Օխ Պ., օխյա Պ. Ն. «նետ. flèche». = Թրք. اولق ok.

†Օխա «Թանաքաման, կաղամար. encrier». = արաբ. هوكا hokka.

Օխա Ն., օխկա Վ. «քաշ, օխա (չափ ձանքութեան) oque». = Թրք. اول okka = արաբ. اوکھه okəyye. Զարմանալի է որ այս օխա բառը նոր-նախիջկանցոց մէջ գեւա գործածական է, «ռուսական երեք գրուանքա» նշանակութեամբ:

†Օխախալէմ «գրիչ և կաղամար. plume et encrier». = արաբ. هوكا قلم hokka-kalem.

Օխալու Պ., օխլով Ն. «խմոր բանալու գլան. rouleau de pâtissier». = Թրք. اولغوك oklagu.

*Օխսալիւ ընել «փայփայել. caresser». = Թրք. اولخاشامق oxšamak.

Օկկասյազ «ձեռնածու, աճարար. escamoteur». = պրս. *هوكاباز* hokkabaz.

*Օղում վ. «որդեակա. mon fils!» = թրք. *اوغلم* oğlum.

+Օղու վ. «աղայ, աղան. enfant, mon enfant!» = թրք. *اوغل* oğel, oğul. Նոր-Նախիջևանի բարբառով էմնէ օղու «հորեղբորորդի. cousin, fils de l'oncle paternel».

*Օղուլուխ «խորթ աղայ. fils adoptif». = թրք. *اوغللق* oğulluk.

*Օղումիւ ըլլալ վ. «հանդիպիլ. rencontrer». = թրք. *اوگرامق* oğramak, uğramak.

*Օղրաւմիւ ըլլալ վ. «մաքառիլ, աշխատիլ, ջանալ. lutter, s'efforcer». = թրք. *اوغراشمق* oğraşmak կամ *uğraşmak*.

Օնախ ն., օջախ վ., օջաղ ռ. «վառարան. foyer. 2. հայրենի յարկ. maison paternelle». = թրք. *اوجاق* ojak.

Օնախնի «ծխան մաքրող. ramoneur». = թրք. *اوجاقچى* ojakjə.

Օմուզ ն. «ուս. épaule». = թրք. *اوموز* omuz.

+Օմուզլամիւ ընել Պ., օմուզլէմիւ անել ն. «ուսին վըրայ առնել. prendre sur l'épaule». = թրք. *اوموزلماق* omuzlamak.

Օյա վ. «ժանեակ. dentelle». = թրք. *اویا* oya.

*Օյին ն. վ. ռ. «խաղ. jeu». = թրք. *اویون* oyun.

*Օյիննախ Պ., օյիննաղ վ. «խաղալիկ. joujou, jouet». = թրք. *اویونجق* oyunjak.

Օյիննախնի «խաղալիկներ ծախող. marchand de jouets». = թրք. *اویونججى* oyunjakjə.

*Օյիննի վ. «լաւ թուղթ խաղացող. bon joueur de carte». = թրք. *اویونجى* oyunjə.

Օյինալազ Պ., օյինբազ վ. ռ. «ժաղրածու. mime, bouffon». = թրք. *اویونباز* oyunbaz.

*Օյմա վ. «փորագրութիւն. gravure». = թրք. *ويمه* oyma.

*Օյմալը Պ., օյմալի վ. «փորագրեալ զարդերով. en gravure, gravé». = թրք. *اويمهلى* oymalə.

*Օյմաճի *սիրապրեւել զարդեր շինող, փորագրել*. graveur. = Թրք. *oymağ*.

*Օյմիւ ընել ն. *սիրել*. graver. = Թրք. *oymak*.

Օյմախ Գ. *յօղ (մարմնի)*. articulation, *օյմախ* ն. *մատնոց*. dé à coudre. = Թրք. *oynak* *յօղ*. articulation.

*Օյում օյում *սիրսիրած*. troué, creux, qui a des trous. = Թրք. *oyum* *oyum*.

*Օնալաւի վ. *տասնապետ*. caporal. = Թրք. *on baş* on baş.

*Օնալալի *տասանորդ*. dîme, un pour dix. = Թրք. *on dalek*.

Օւս վ. *չուն վանելու ձայն*. cri pour chasser le chien. = Թրք. *oşt*.

*Օրախ Գ., *օրախ* ն. *մանգաղ*. faux. = Թրք. *orak*.

Օրման *անտառ*. forêt. = Թրք. *orman*.

Օրմանլիւ *անտառոտ տեղ*. pays boisé. = Թրք. *ormanlek*.

Օրսէկ Գ., *էօրդմկ* վ. *բաղ*. canard. = Թրք. *ördek*.

Օրսու Գ., *էօրդի* վ. *բանակ, բանակատեղի*. armée, camp. = Թրք. *ordu*.

Օրսուօզան Գ., *էօրդի բօզան* վ. *խռովարար*. turbulent, factieux. = Թրք. *ordu bozan*.

*Օրօսպու ն. *բող*. putin. = Թրք. *rospi*.

Օսանմիւ ըլլալ Գ., *օսալմիւ ըլլալ* ն. *ձանձրանալ*. s'ennuyer. = Թրք. *osanmak*.

Օսանսրմիւ ընել *ձանձրացնել*. ennuyer. = Թրք. *osandermak*.

Օվա վ. *դաշտ*. plaine. = Թրք. *ova*.

*Օվալմիւ ընել *չփել*. froter. = Թրք. *ovalamak* *կալ* *աւալ* *ovalamak*.

Օսա ն., *էօրա* վ. *սենեակ*. chambre, *օրա* վ. *գլխի*

քով ծառաներու յատուկ ննջասենեակ. chambre à coucher pour les garçons d'écurie». — Թրք. اوده oda.

† Օսալըիս «հարճ. concubine». — Թրք. اودلاق odaläk.

Օսաւըիս Պ., օդաւըի Վ. «նոյն սենեակը բնակող, սենեկակից. camarade de chambre, habitant la même chambre». — Թրք. اودهشق odaşak.

Օսալաւի Վ. «սենեկապետ. maître d'hôtel». — Թրք. اوده باشى oda başı.

Օսունի «փայտահար. bûcheron». — Թրք. اودونجى odunja.

* Օրթա Պ., օւթա Ն. «մէջտեղ. le milieu, au milieu. 2. միջակ. moyen». — Թրք. اورتا orta.

* Օրթալամիւ ընել «մէջտեղը առնել, չղապատել. entourer. 2. ծաղրի առնել. se moquer de». — Թրք. اورتالماق ortalamak.

Օրթալըիս Պ., օրթալըի Վ., օւթալըի Ն. «մէջտեղը. au milieu. 2. հրապարակը. sur la place». — Թրք. اورتالماق ortaläk.

* Օրթալիս Պ., օրթալի Վ., օւթալիս, օրթալի Ն. «ընկեր. camarade, compagnon». — Թրք. اورتاق ortak.

Օրթաննա Պ., օրթանջի Վ., օւթաննա Ն. «միջին. moyen». — Թրք. اورتانجا ortanja.

Օրյա Վ., օրի Ն. «սիրտ. Թղթախաղի մէջ քառակուսի կարմիր նշան. le signe de cœur (en jeu de carte). 2. այս նշանը կրող Թուղթ. cœur (carte marquée du signe de cœur)». — Թրք. اوريا orya = յուն. ?

* Օժլամիւ ընել Ն. «հառաչել. pousser des soupirs». — Թրք. اوفلاماق oflamak.

Ֆ.

*Պազլա «աւելորդ. superflu».—արաբ. فضله *fazla*.

Ֆաթուրա «կերպասեղէններու օրինակ, նմոյշ. facture».—թրք. فاطور *fatura*—իտալ. *fattura*.

Ֆալ Ն. Վ., փալ Ղ. «գուշակութիւն, հմայք. augure, divination».—արաբ. فال *fal*.

Ֆալախան Պ., Ֆալախա Ն., Ֆալախկա Վ., փալախկա Ղ. «ֆալախկայ և ասով ծեծ. appareil pour la bastonnade».—թրք. فاله *falaka*.

Ֆալնի Ն. Վ., փալչի Ղ. «գուշակ, հմայող. devin».—թրք. فالجی *faljə*.

*Ֆալցո թիւր, թերի. *défectueux, défectif*. = իտալ. falso «խալ. faux».

†Ֆախր Պ. «աղքատ. pauvre».—արաբ. فقير *fakir*. Բայց ուրիշ է Ղարաբաղի բարբառով փախր՝ որ կը նշանակէ «անազը վրայէն ելած (պղինձի համար)» և կուգայ թրք. باقر *bakər* «պղինձ. cuivre» բառէն. կ'ըսուի օրինակ՝ պըղինձը փախր է, այսինքն «կաթսայի անազը թափած է».

*Ֆամիլյա Պ. «ընտանիք. famille. 2. ամուսին, կինը. femme, épouse», (Ֆամիլյա Ն., փամիլյա Ղ. «ազգանուն. nom de famille».—թրք. فاملى *familya* «ընտանիք».—իտալ. famiglia.

Ֆայիզ Վ. «տոկոս. intérêt, taux».—արաբ. فائز *fayiz*.

Ֆայսա Ն., Ֆոյդոս Վ., փէյդոս Ղ. «օգուտ. utilité, avantage».—արաբ. فائدة *faide*.

Ֆայսալը Ն., Ֆոյդոմլի Վ. «օգտակար. utile».—թրք. فائدهلى *faideli*.

Ֆայսաւըզ Ն., Ֆոյդոմըզ Վ. «անօգուտ. inutile».—թրք. فائدهسىز *faidesiz*.

Ֆանէլա Վ., (Ֆնանէլ Ն.) «ասուեակ. flanelle».—թրք. فاندله *fanela*—իտալ. flannela.

Ֆապրիֆա Ն. Վ., (փաբրիֆ Ղ.) «գործատուն. fabrique».
 =թրք. فابريقه fabrica=իտալ. fabbrica.

Ֆաուառ Պ., Ֆաուալխանա Վ. «ժեխնոց. pelle aux ordures».=թրք. فاش farash.

Ֆաուռ «սալայատակ. pavé». Պոլիս գործածական չէ.
 բայց շատ գործածական է Ռուսահայոց մէջ. հմմտ. փուռ
 Ղ.=արաբ. فرش ferš.

Ֆասէթա «ադամանդի երեսները. facettes de diamant».
 =թրք. فاسته faseta=իտալ. faccetta կամ ֆրանս. facette.

*Ֆասլա Ֆասլա «փերթ փերթ, կտոր կտոր. morceau par morceau».=արաբ. فاصله fasale.

Ֆասուլյա Վ. «լուբիա. haricot».=թրք. فصوليه fasulya
 =յուն. φάσγιλος (հմմտ. իտալ. fagiuolo, ֆրանս. faséole).

*Ֆարազա Պ., Ֆորմոզմ Վ. «ենթադրենք թէ, զոր օրի-
 նակ. supposons que, par exemple».=արաբ. فرضا faraza.

*Ֆարզ ընել «ենթադրել. supposer».=արաբ. فرض farz.

Ֆարխ Պ., Ֆարղ Ն., Ֆորկ Վ. «տարբերութիւն. dif-
 férence».=արաբ. فرق fark.

Ֆարխը Պ., Ֆորկի Վ. «տարբերութիւն ունեցող. dif-
 férent, qui a une différence».=թրք. farklı farklê.

Ֆարխսըզ Պ., Ֆորկսըզ Վ. «տարբերութիւն չունե-
 ցող. qui n'est pas différent».=թրք. farklı farksez.

Ֆէթ «ամէն կողմ պտտել. parcourir, se promener par-
 tout».=արաբ. فتح feth.

Ֆէնէն Ն., Ֆոմմո Վ., փոմմո Ղ. «լապտեր. lanterne».
 =թրք. فانار fenar=յուն. φανάριον.

Ֆէնէնճի Պ., Ֆոմմոջի Վ. «լապտեր ծախող կամ շի-
 նող. qui fait ou qui vend des lanternes».=թրք. فانارجى fe-
 narjê.

*Ֆէնիս Ն., Ֆոմնի Վ., փոմնի Ղ. «հնարագիտութիւն.
 ruse, artifice».=արաբ. فند fend.

Ֆէռահ Պ., Ֆոռոմիս Վ. «զուարթ, ուրախացուցիչ,
 ընդարձակ, բացօթեայ. gai, joyeux, vaste, spacieux».=ա-
 րաբ. فراح ferah.

*Ֆէռահլանմիշ լիլալ Գ., Ֆերուսլանմիշ Կ. «գուար-
թանալ, սիրտը բացուիլ. se distraire». = Թրք. فرحلانمق fe-
rahlanmak.

Ֆէս Ե., Ֆեսս Կ., փեսս Դ. «թրքական կարմիր գլ-
խարի. fez». = Թրք. فس fes.

Ֆէսլի Գ., Ֆեսլի Կ. «գլխարկաւոր. coiffé d'un fez».
= Թրք. فسلى fesli.

Ֆէսլիյէն «եւհան. basilica». = Թրք. فسلىن fesliyen.

Ֆէսփէսէ Գ., վոսվոսս Կ., վսվսալ Դ. (բայաձե)
«կասկած, ժողատանջութիւն. soupçon, inquiétude». = արաբ.
وسوه vesvese.

Ֆէսփէսէլի Գ., վոսվոսսլի Կ. «կասկածաւոր, կաս-
կածոտ, մտատանջ. soupçonneux, défiant. 2. կասկածելի-
suspect». = Թրք. وسوسهلى vesveseli.

*Ֆէրահաթ Գ. «ազդիլ, ի բաց կալ, վարժութիւն մը
թողուլ. se retirer, laisser une habitude», փրրղաթ Դ. «զգոյշ-
qui prend ses précautions, précautionné». = արաբ. فراغت fe-
ragat՝ առաջին նշանակութեամբ:

Ֆէրահէ Գ., Ֆերուղա Կ., փրրղոյմ Դ. «կրկնոց, չր-
ջազգեստի նման զգեստ. manteau». = Թրք. فراجه feraje.

Ֆէրման Գ., Ֆերմմն Կ. «հրովարտակ. édit, firman».
= պրս. فرمان ferman.

Ֆընսըի Գ., պնդուկ Կ. «պաղին. noisettes». = Թրք.
فندق fəndək.

Ֆըխսընփէ ընել «սողալ, ժայթքել. pousser, jail-
lir». = Թրք. فشقمق fəşkərmak.

*Ֆըխի «աղբ. fante». = Թրք. فشى fəşkə.

Ֆըլի Կ., Ֆիլի Ե. «տակառ. tonneau». = Թրք. فوجى fuçə.

Ֆըլինի «տակառ շինող կամ ծախող. tonnelier». =
Թրք. فوجىچى fəçəçy.

Ֆըռէնկի Կ. «զաղղիական ախտ. syphilis». = պրս.
فرنگى fərengi.

Ֆըռէնկ իւզիւմի «հազարջ. groseilles». = Թրք. فرك
اوزومى fəreng üzümi.

Ֆրոլսախ Գ., Ֆրոլսաղ Վ. *շոնջան. toupie*. = Թրք. *فرلداق* fərældak.

*Ֆրոլսալիւ ընել Ե. *անտել: jeter*. = Թրք. *فرلاندق* fərlandımaq.

*Ֆրոլսալիւ Ե. կամ Ֆրոլսանալիւ ըլլալ Գ. *անտուիլ. se jeter*. = Թրք. *فرلانمق* fərlandımaq.

Ֆրոչա Վ. *խողանակ, վրձին. brosse, pinceau*. = Թրք. *فرچه* fərça կամ *فرچه* fərça = նշ. *βούρτσας*.

Ֆրոչալսալիւ ընել Վ. *խողանակել, վրձինով ներկել. brosser, peindre avec des pinceaux*. = Թրք. *فرچهlemek* fərçalamak.

Ֆրոսանս Գ., Ֆրոսանդ Վ. *առիթ, պատահութիւն. occasion*. = արաբ. *فرصة* fursat, fərsat.

*Ֆրսլըլը Գ., փրսլըլի Ե. *փսփսոց. chuchotement*. = Թրք. *فصلدی* fəsəldə.

Ֆրսըլի Ե., Ֆրսըլի Վ. *պիստակ. pistache*. = Թրք. *فستق* fəstək.

Ֆրսըլի *պիստակագոյն. de couleur de pistache*. = արաբ. *فستقى* fəstəki.

Ֆիթ ըլլալ *հաւասար, ոչ շահ ոչ կորուստ ունենալ. quitte à quitte*. = Թրք. *فيت* fit.

Ֆիթ սալ Վ. *դրդել. instiguer*. = Թրք. *فيت* fit *դրդող, դրդիւ. instigation*.

Ֆիթիլ Ե., Ֆիթիլ Վ., փրթէլա Ղ. *պատրոյդ. mèche*. = արաբ. *فتيل* fitil.

Ֆիթիւմիւ ընել *դրդել. instiguer*. = Թրք. *فيتلمك* fitlemek.

Ֆիթնէ *ռոկեթելը վրան փաթեթելու փայտ. instrument de broderie*. = Թրք. *فتنه* fitne.

Ֆիթնէի Ֆրոնուր Գ. *խիստ խռովարար, դրդուիչ. perturbateur, turbulent*. = արաբ. *فتنه فجور* fitnéi fujur.

Ֆիթնէլիս *ֆիթնէի տուփ*. = Թրք. *فتنلك* fitnelik.

Ֆիլ Ե. *փիղ. éléphant*. = արաբ. *فيل* fil.

Ֆիլան Պ., Բիլան Վ., Բելլան Ն., փիլան Ղ. «այս ինչ, tel ou tel».—արաբ. فلان filan.

*Ֆիլան «հողաթափ. pantoufle».—թրք. فیلار filar.

Ֆիլիզ Պ., Բիլիզ Վ. «ընձիւղ, բողբոջ. rejeton, germe».—թրք. فلیز filiz.

Ֆիլիզլենմիշ Բլլալ «բողբոջիւ. pousser des rejetons, germer».—թրք. فلیزlenmek filizlenmek.

Ֆիլիզլի «բողբոջաւոր. bourgeonné, germé».—թրք. فلیزلی filizli.

Ֆինյան Պ., Բինչան Վ. «բաժակ. tasse à café».—թրք. فنجان finjan.

Ֆիլիսի Վ. «փղոսկր. ivoire».—թրք. فیل دیشی fil dişi.

Ֆիլյոնյա «թռչուն մը. loriote».—թրք. فلوری filorya.

Ֆիյանկո, Բիյոնկա, Բիյոնկ «կոշկին երեսը իբր զարդ կապուած ժապաւէն. bande de botte».—թրք. فیونگا fiyonga
—իտալ. fianco? «կող, քով. flank, côté».

Ֆինո «տան շուն. bouledogue, King-Charles, loulou».—թրք. فینو fino—ֆրանս. finaud «խորամանկ, խորագէտ».

Ֆիւսէնկ Պ., Բեւմեյ Վ., Բեւմեյ Ղ. «փամփուշտ, հրթիռ. fusée».—թրք. فشك fişenk.

Ֆիւսէն Պ., Բեւմա Ն., Բեւմ Վ. «բալ. cerise anglaise».—սլու. вишне višne.

Ֆիսկէ «շատրուան. jet d'eau».—թրք. فسیه fəşkəye.

Ֆիսան Պ., Բիսան Վ. «շրջազգեստ. robe».—թրք. فستان fistan.

Ֆիսան Ն. «տունկ. plante».—թրք. فدان fidan.

*Ֆուբուր «հոգ, մտահոգութիւն. souci».—արաբ. فؤر futur.

*Ֆուբուրում «անհոգ. indolent, sans-souci».—թրք. فؤرسوز fütursuz.

Ֆուլյա «ոսկի նարկէս. jonquille».—թրք. فولية fulya
—յուն.

*Ֆուխարէ Պ., Բուխարա Վ. «աղքատ. pauvre».—արաբ. فقرا fukara.

Ֆուրթունա Պ., ժոթընա Վ., ժեսընա Ն. «փոթորիկ».
tempête».—Թրք. فوطنه կամ فوطنه fortuna—իտալ. fortuna.

Ֆուրուն Պ., փուրուն Ղ., ժոռն կամ փոռն Վ.
«փուռ» four, fournaise».—Թրք. فرون furun.

Ֆուրուննի Պ., ժոննի կամ փոննի Վ., փուրուննի Ղ.
«փուրապան» fournier».—Թրք. فرونجی furunĵə.

Ֆոթոզ «հայ կանանց գլխու լաչակ» bandeau des femmes
arméniennes».—Թրք. خوطوز xotoz.

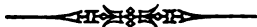
*Ֆոլլուկ «բունկալ» nichée».—Թրք. فولق folluk.

*Ֆո՛ռա «բոլորովին բաց (դրան, պատուհանի համար)».
tout ouvert (se dit des portes et des fenêtres)».—Թրք. فورا
fora—իտալ. fora, fuora «դուրս» en dehors».

*Ֆոսու Վ. «ինքնահաւան» présomptueux, hautain».—
արաբ. فوول fuzul, որ Թրք. առած է فودول fodul ձևը

*Ֆոսուլի «նկան» espèce de pain».— Թրք. فودوله fo-
dula.

Տիփեան, 1900 յուլիս.

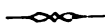

վրիպալի

էջ 68, տող 20, consente ուղղել consens.

—

Յ Ա Ն Կ

	Էջ
Avis aux lecteurs	Գ.
قارئین خطرائیکہ اعلان	Դ.
ՆԵՐՈՒՅՈՒԹԻՒՆ	1—55
ԳԼՈՒԽ Թ.	1—11
1. Պատմական տեսութիւն թուրքերու յարաբերութեան վրայ՝ Հայոց հետ	1— 4
2. Թրքական ազդեցութիւնը Հայոց վրայ ընդհանրապէս	4— 5
3. Թրքախօս Հայերը	5— 6
4. Թրքերէնէն քիչ կամ չատ ազդուած Հայերը.	6— 7
5. Համեմատութիւն այլեւայլ տեղերու Հայոց կրած ազդեցութեան	7
6. Տաճկաց ազդեցութիւնը մեր շրջակայ ազգերուն վրայ՝ համեմատութեամբ մերին. Յունաց կրած ազդեցութիւնը	7— 8
7. Պոլղարներուն, Ալպանացիներուն, Լազերուն, Վրացոց, Ռուսներուն, Քուրդերուն և Ռուսերուն կրած ազդեցութիւնը թուրքերէն	8— 9
8. Թրքական ոճն ու փոխառութիւնները մեր ռամկալեզու, գրաբարեան և այլաբարեան հարաբերան գրականութեան մէջ. անոնց ապագան	9—11

ԳԼՈՒԽ Բ. . . . . 12—17

1. Այս նիւթին վրայ մինչև այժմ հրատա-
րակուած աշխատութեանց մասին . 12
2. Մեր աշխատութեան կազմութեան եղա-
նակին, համառոտագրութեանց և տառա-
դարձութեան վրայ . . . . . 12—17

ԳԼՈՒԽ Գ. . . . . 17—55

1. Գրական և ժողովրդական փոխառութիւն-
ներ. թրքական փոխառութիւնները միայն
ժողովրդական են . . . . . 17—18
2. Օսմաներէնի ձայնական դրութիւնը . . . 19
3. Ձայնաբանութիւն և ձայնախօսութիւն, հա-
մեմատութեամբ ժողովրդական թրքե-
րէնի, գրական թրքերէնի և հայկական
փոխառութեանց . . . . . 19—45

Ա. ՁԱՅՆԱԻՈՐՆԵՐ . . . . . 20—29

1. Ծանր ձայնաւորներ . . . . . 20—25

a	.	.	.	.	.	.	20—21
ə	.	.	.	.	.	.	21—23
o	.	.	.	.	.	.	24
u	.	.	.	.	.	.	24—25

2. Թեթև ձայնաւորներ . . . . . 26—29

e	.	.	.	.	.	.	26
i	.	.	.	.	.	.	27
ö	.	.	.	.	.	.	27—28
ü	.	.	.	.	.	.	28—29

Բ. ԲԱՂԱԶԱԾՆՆԵՐ	29—45
b	29
č	29—30
d	30—31
f	31—32
g	32
ġ	32—33
h	33—34
j	34
k	35—37
l	37
m	37
n	38
p	38—39
r	39—40
s	40
š	41
t	41—42
v	42
x	43
y	43
z	43—45
ž	45

Ընդհանուր ձայնաբանական տախտակ . 45—49

4. Ամփոփում. Պոլսահայոցս թրքական բառերը	
փոխ առնուած են Փոքր-Ասիական թրք.	
բարբառէ մը և Անատոլուի մէջ	49—55
Դիտողութիւն	58
Թուրքերէնէ փոխառեալ բառերու բառա-	
րան	59—377
Վրիպակ	378

Изданія Высочайше утвержденного фонда Н. О. ЭМИНА.

Выпускъ I: Исторія Арменіи Моисея Хоренскаго, *новый* переводъ Н. О. Эмина, съ примѣч. и приложеніями: (посмертное изданіе); Москва, 1893, стр. XXXVI+323. Цѣна 2 руб.

Выпускъ II: Исслѣдованія и статьи Н. О. Эмина по армянской мнѳологіи, археологіи, исторіи и исторіи литературы (за 1858—1884 гг.), съ приложен. переводовъ изъ армянскихъ историковъ. Москва, 1896, стр. VII+431. Цѣна 2 руб.

Выпускъ III: Переводы и статьи Н. О. Эмина по духовной армянской литературѣ (за 1859—1882 гг.): апокрифы, житія, слова и др. Съ тремя приложеніями. М., 1897, стр. XXII+367. Ц. 2 р.

Выпускъ IV: Исслѣдованія Н. О. Эмина по армянскому языку, литературѣ и исторіи (за 1840—1855 гг.)—на *армянскомъ языкѣ*—съ портретомъ Эмина и матеріалами къ его біографіи. Москва, 1898, стр. VIII+272. Цѣна 1 руб. 50 коп.

Покупающіе четыре выпуска вмѣстѣ платятъ 6 руб.

ԱՐԵՎԱԴԱՆԻ ԸՍՏ ԹԱԳԻՄԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԵԱՅ ՄԵՐՈՅ

գրեալ ՅԼԶ Թ. Հայոց և յամի Տեառն 887. լուսաւորիչ Հրապարակութիւն գրադրի Կաղարեան ձեմարանի տրեւր. Էդուատ. Մանուկ, Ռ-ՅԻԸ — 1899, in 4°. Գինը ձանադարհածախսով 20 րուբլի (60 ֆրանք): (Евангеліе въ древне-арм. переводѣ, писанное въ 887 году. Фототипич. изданіе рукописи Лазаревскаго Института восточ. языковъ. Москва, 1899, in 4°.

Цѣна 20 руб. съ пересылкой (60 франковъ).

Складъ изданій въ Правленіи Лазаревскаго Института В. Яз., въ Москвѣ.

„ԷՄԻՆԵԱՆ ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ“

ՀՐԱՏԱՐԵԱՆՈՒԹԵԱՄԻՐ

ԱԶԳԱՐԵԱՆ ՀԵՄԱՐԱՆԻ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԼԵԶՈՒԱՅ.

ՀԱՏՈՐ Ա. Փշրանքներ Շիրակի ամբարներից. մասն ա. Ժողովրդ. գրականութեան տեսակներ—Հէքեաթ, առակ, առած, հանելուկ ևն: Մասն Բ. Հաւատք և անտախտպաշտութիւն. ժողովրդական սովորոյթ, կենցաղ և զրադմունք: Յաւելում. Շիրակի բարբառի համառոտ բառարան: Հաւաքեց Ա. Մելիքեանց. Մոսկուա—Ալէքսանդրապոլ, 1901 թ. Դինը 1 ա. (2 ֆռ. 50 սանտ.).

ՀԱՏՈՐ Բ. Ժողովրդական վէպ և Հէքեաթ (Տաճկահայ դաւաճական բարբառներով): Հաւաքեց Ս. Հալիւաճի Մասն առաջին: Մոսկուա—Վաղարշապատ, 1901 թ. Դինը 1 ա. 25 Կ. (3 ֆռանք):

ԾԵՐԿԱՅ ՀԱՏՈՐԻ ԴԻՄԾ Է

1 ը. 50 կոպ. (4 ֆռանք).

ԴԻՄԵԼՈՒ Է.—ԱԶԳԱՐԵԱՆ ՀԵՄԱՐԱՆ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԼԵԶՈՒԱՅ. ՄՈՍԿՈՒԱ
Institut Lazareff des langues orientales, Moscou (Russie).

ЭМИНСКІЙ ЭТНОГРАФИЧЕСКІЙ СБОРНИКЪ

ИЗДАВАЕМЫЙ

при Лазаревскомъ Институтѣ Восточныхъ Языковъ

Выпускъ IV.

Армянскія народныя сказки, собранныя С. Аѣкуни.

ԷՄԻՆԵԱՆ

ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ

ԼԱԶԱՐԵԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆԻ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԼԵՋՈՒԱՅ.

ՀԱՏՈՐ Գ.

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԷՔԵԱԹ

ՀԱՅԵՔԵՅ

Ս. ՀԱՅԿՈՒՆԻ.

ՄՈՍԿՈՒԱ—ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏ.

ՌՅՄԱ.—1902.

„Recueil ethnographique d'ÉMINÉ“

publié par l'Institut Lazareff des langues orientales
à Moscou, sous la direction du *Prof. G. Khalathiantz*.

Vol. I. Matériaux ethnographiques, recueillis par *A. Mkhi-thariantz* dans le district d'Alexandropol (ancien Chirak), gouvernement d'Erivan.

1re partie: Littérature populaire arménienne, recueillie d'après la tradition: contes, récits, proverbes, dictions, énigmes, etc.

2me partie: Croyances et superstitions, mœurs, coutumes et professions. Glossaire du dialecte de Chirak. Moscou—Alexandropol. XII+338 p. in 8°. Prix 1 r. (2 fr. 50 c.).

Vol. II. Épopées populaires et contes en différents dialectes, recueillis dans l'Arménie de Turquie par *S. Hatkouni* 1re partie. Moscou—Vagharchapat. X+447 p. in 8°. Prix 1 r. 25 cop. (3 fr.).

Vol. III. Mots turcs empruntés par l'arménien, étudiés et rangés dans l'ordre alphabétique par *H. Atcharion*.

En regard de chaque mot turc, imprimé en caractères turcs et en caractères arméniens, le glossaire donne la transcription en caractères latins et la traduction française, afin de rendre le travail accessible aux savants européens. Moscou—Vagharchapat. IV+381 p. in 8°. Prix 1 r. 50 cop. (4 fr.).

Vol. IV. Contes arméniens populaires en différents dialectes, recueillis par *S. Hatkouni* (2me partie). Moscou—Vagharchapat. IV+462 p. in 8°. Prix 1 r. 25 cop. (3 fr.).

Tous ces ouvrages se vendent à l'Institut Lazareff des langues orientales,
Moscou (Russie).

ЭМИНСКІЙ ЭТНОГРАФИЧЕСКІЙ СБОРНИКЪ

ИЗДАВАЕМЫЙ

при Лазаревскомъ Институтѣ Восточныхъ Языковъ

Выпускъ IV.

Армянскія народныя сказки, собранныя С. Айкуни.

ԷՄԻՆԵԱՆ

ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՄԲ

ԱԶԱՐԵԱՆ ԺԵՐԱՐԱՆԻ ԱՐԵՆԻՆԵԱՆ ԵԶՈՒՆՑ.

ՀԱՏՈՐ Դ.

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԷՔԵԱԹ

ՀԱՒԱԳԵՑ

Ս. ՀԱՅԿՈՒՆԻ.

ՄՈՍԿՈՒԱ—ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏ.

ՌԾՄԱ—1902.

На основаніи опредѣленія Совѣта Спеціальныхъ Классахъ Лазаревскаго Института восточныхъ языковъ отъ 23 мая 1903 г. печатать дозволяется.
Директоръ *Вс. Миллеръ*.

Обложка и предисловіе настоящей книги напечатаны въ Москвѣ, остальная же ея часть—стр. 1—462—въ Вагаршапатѣ, въ типографіи Эчмиадзинскаго монастыря.

Типографія Варвары Гатцуны, Москва, Арбатъ, Б. Афанасьевскій пер. д. Ефремовой.

Отъ редакціи.

Какъ было обѣщано нами въ Предисловіи къ второму выпуску «Эминскаго этнографическаго сборника», въ настоящемъ, четвертомъ, выпускѣ заканчиваемъ мы отдѣлъ собранныхъ почтеннымъ этнографомъ С. Айкуни народныхъ армянскихъ сказокъ, значительная часть которыхъ также записана на различныхъ областныхъ нарѣчіяхъ Турецкой Арменіи и которыя не менѣе предыдущихъ представляютъ интересъ по своему содержанію.

Въ концѣ сказокъ, въ приложеніи, въ дополненіе къ армянскому народному эпосу, помѣщены варианты извѣстнаго эпическаго сказанія «Давидъ и Мхеръ», а именно *Шатахскій* и *Араратскій* — съ новыми любопытными подробностями. Такимъ образомъ вмѣстѣ съ *Мокскимъ*, напечатаннымъ во второмъ выпускѣ, мы имѣемъ въ «Эминскомъ этнографическомъ сборникѣ» три новыхъ варианта того же сказанія.

Третья книга этнографическихъ матеріаловъ г. Айкуни будетъ посвящена, какъ было сказано, передаваемому у турецкихъ армянъ *Курдскому эпосу*, въ которомъ не послѣднее мѣсто занимаютъ и герои иранскаго или персидскаго эпоса. Нѣкоторыя изъ такихъ эпическихъ сказаній будутъ сопровождаться курдскими пѣснями, а также, если удастся на пѣваніи, положенными на ноты.

Г. Х.

1 Сентября 1902 г.

Москва,

Лазаревскій Институтъ

Восточныхъ языковъ.

Содержаніе.

	Стр.
Отъ Редакціи „Эминскаго этнографическаго сборника“	I—VIII

Народныя армянскія сказки.

(Часть вторая).

1. Братецъ-пастушекъ (на <i>Арагатск. нарѣчій</i>) . .	3— 10
2. Братецъ-барашекъ „ „ . .	10— 19
3. Змѣй-оборотеньи Ари-Арманелй „ „ . .	20— 26
4. Чалый бычокъ (на <i>Мокскомъ нарѣчій</i>)	27— 37
5. Миранъ Патилханскій и царь Шавранскій (на <i>Мокскомъ нарѣчій</i>)	38— 45
6. Блестящая шкура (на <i>Мокскомъ нарѣчій</i>) . . .	46— 56
7. Три царевича и три царевны „ „ . . .	57— 75
8. Фаизъ „ „ . . .	77— 82
9. Незаконнорожденный „ „ . . .	82— 85
10. Человѣкъ и змѣй „ „ . . .	86— 89
11. Найденныя деньги (на <i>Буланыхскомъ нарѣчій</i>) . .	89— 92
12. Охъ! охъ! (на <i>Хнусскомъ нарѣчій</i>)	93— 96
13. Манукъ (на <i>Нордузскомъ нарѣчій</i>)	97—106
14. Какъ выбирать жену „ „	107—112
15. Находчивый судья „ „	113—122
16. Два лжеца „ „	122—124
17. Въ какую сторону направлено лицо Бога? (на <i>Нордузскомъ нарѣчій</i>)	124—126
18. Стыдъ невѣрной жены (на <i>Алашкертск. нарѣчій</i>) .	126—131
19. Синамъ-игица „ „	132—151
20. Драконъ и Ватанъ и Батанъ „ „	152—158
21. Смышленный сынокъ старушки „ „	158—160
22. Подлинный сынъ своего отца „ „	161—165

23. Устроение и разорение дома (зависитъ) отъ жены (на <i>Алашкертскомъ нарѣчій</i>)	166—169
24. Старшинѣ не присвоить добра сумашедшаго (на <i>Алашкертскомъ нарѣчій</i>)	170—171
25. Сумашедшая старуха (на <i>Алашкертск. нарѣчій</i>) .	172—173
26. Мертвецъ-млодець (на <i>нарѣчій Артикэ</i>)	174—176
27. Самъ-булатъ	177—190
28. Смышленная дѣвица	190—192
29. Восточный и западный цари	193—201
30. Гусятница	201—208
31. Справедливый судья	208—210
32. Умная невѣстка и богатство	211—216
33. Безцѣнный соловей и царица Манушакъ (фіалка) (на <i>Араратскомъ и Мокскомъ нарѣчійхъ</i>)	217—225
34. Шейхъ Саади	225—229
35. Купецъ Авраамъ (на <i>Араратск. нарѣчій</i>) . . .	230—240
36. Три отцовскихъ завѣта	241—249
37. Дѣвица-голубица	250—256
38. Царь Симаонъ и Гюль (роза)	257—269
39. Вѣрность змѣиная превзошла женскую	270—272
40. Плѣшивый	273—283
41. Цари Караманъ и Асланъ	284—292
42. Скатерть-самобранка	292—304
43. Чудесный змѣй	305—326
44. Домашнее счастье	327—330
45. Дочь портного	331—334
46. Царевна Гулида	335—342
47. Бѣдняга Маркъ (на <i>Хойскомъ нарѣчій</i>)	343—350
48. Чудный соловей (на <i>Араратскомъ нарѣчій</i>) . . .	351—366

ПРИЛОЖЕНІЕ.

Народный армянскій эпосъ.

1. Давидъ и Мхеръ (<i>Шатахскій вариантъ</i>)	369—398
2. Давидъ и Мхеръ (<i>Араратскій вариантъ</i>)	401—462

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԻՑ.

Ինչպէս խոստացել էինք «Էմինեան Ազգագրական Ժողովածուի» Բ. հատորի Յառաջաբանում, — ներկայ Դ. հատորում աւարտում ենք մեր անխոնջ ազգագրագէտ Ս. Հայկունու ժողոված հայ ժողովրդական հէքեաթների բաժինը, որոց մեծագոյն մասը դարձեալ Տաճկահայաստանի այլ և այլ գաւառական բարբառներով են զրի առնուած՝ նախընթացներից ոչ պակաս գրաւիչ բովանդակութեամբ:

Հէքեաթների վերջում դրած է և մի Յաւելուած՝ իբրեւ լրացուցիչ մասն հայ ժողովրդական վէպերի, և յաւկապէս՝ ծանօթ «Դաւիթ և Մհեր» վէպի Շատախու և Արարատեան ճիւղերը (վարիանտ) ուշադրաւ նոր մանրամասնութիւններով: Այսպէս ուրիմն Բ. հատորում հրատարակուած Մովսէս Ճիւղի հետ՝ նոյն վէպի երեք նոր ճիւղեր կունենանք «Էմինեան Ազգագրական Ժողովածուի» մէջ:

Պ. Ս. Հայկունու ազգագրական նիւթերի երրորդ գիրքը՝ ինչպէս ասել ենք, կը նուիրուի հայ ժողովրդի բերանում շրջող Բրդական վէպին, որի մէջ բաւական մեծ տեղ ունին դրուած և Իրանական կամ Պարսկական վիպասանութեան զլխաւոր դիւցապները: Մի քանի վէպերին կը կցուին քրդերէն երգեր, նաև՝ եթէ յաջողուի, ձայնագրած եղանակներ:

Գ. Խ.

1 Սեպտեմբերի, 1902 թ.

Լազարեան Ճեմարան Արեւելեան Լեզուաց.

Մոսկուա:

ՆԻՒԹԵՐԻ ՑԱՆԿ.

«Էմինեան Ազգագրական Ժողովածուի» խմբագրու-
թեան կողմից . . . . . Ա—Ը

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԷՔԵԱԹ.

(ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ).

1. Հովիւ ախպէր	(Աջադարձի Բարբառով).	3— 10
2. Ախպէր գառներ	, ,	10— 19
3. Օձ-մանուկ և Արին—Արմանելին	, ,	20— 26
4. Բալաք-աչառ (Միւս Բարբառով)		27— 37
5. Պատլիանի Միրանը և Շաւրանայ Թագաւոր (Աջադարձ).		38— 45
6. Լուսաւոր մորթ (Միւս Բարբառով)		46— 56
7. Լաւը Գիւլստան	, , ...	57— 75
8. Ֆայիլ	, , ...	77— 82
9. Ո՛րն է պոռնկորդին	, , ...	82— 85
10. Մարդ և օձ	, , ...	86— 89
11. Գտածուրիկ փարէն (Բաւանիս Բարբառով)		89— 92
12. Օֆ-օֆ (Խնայ Բարբառով)		93— 96
13. Մանուկ (Նորդարձ Բարբառով)		97—106
14. Լաւ կին ընտրել	, , ...	107—112
15. Տատ ու պէտատ	, , ...	113—122
16. Երկու սուտասան	, , ...	122—124
17. Աստծու իրես դոր ի	, , ...	124—126
18. Անհաւատարիմ կնոջ ամօթանքը (Աւադարձ Բարբառով).		126—131
19. Սինամահաք	, , ...	132—151
20. Վիշապ և վաթան ու լաթան	, , ...	152—158
21. Պառաւու խորագէտ տղէն	, , ...	158—160
22. Հօրորդին ո՛րն է	, , ...	161—165
23. Տուն շինող տուն աւերող կնիկն ա	, , ...	166—169
24. Ընէս չը կրնայ ծռու մալ ուտայ	, , ...	170—171
25. Ծուռ պառաւ	, , ...	172—173

26. Մեռուկ մանուկ	(Աքճիէ բաբառով)	. 174—176
27. Զան փօլատ	» »	. 177—190
28. Շնորհալի աղջիկը	» »	. 190—192
29. Արեւելոց և արեւմտոց թագաւոր	» »	. 193—201
30. Սագարած աղջիկը	» »	. 201—208
31. Արդարադատ դատաւոր	» »	. 208—210
32. Խելքով խարս ու դովաթ	» »	. 211—216
33. Անգին բիւքուլ ու տիկին Մանուշակ (Աքբար և Մոլոյ)		. 217—225
34. Շէխ Սատի	» »	. 225—229
35. Աբրահամ առուտուրական	(Աքբարեան բաբառով)	. 230—240
36. Հօր իրեք խրատը	» »	. 241—249
37. Աղունիկ աղջիկ	» »	. 250—256
38. Սըմաւոն թագաւոր ու Գիւլ	» »	. 257—269
39. Օձի հաւատարմութիւնը կնկանից շատ էլաւ	»	. 270—272
40. Նոխուտի քաշալ	» »	. 273—283
41. Ղահրաման և Ասլան թագաւորներ	» »	. 284—292
42. Սուֆրէն	» »	. 292—304
43. Օձ-մայիլ	» »	. 305—326
44. Տան դովաթը	» »	. 327—330
45. Դերձիկի աղջիկ	» »	. 331—334
46. Յուլիդայ Խանուս	» »	. 335—342
47. Սէֆիլ Մարկոս (Խոյեցոյ բաբառով)	. . . . .	. 343—350
48. Հալարան բիւքուլ (Աքբարեան բաբառով)	. . . . .	. 351—366

ՅԱՐԵԼՈՒԹ.

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՎԵՊԵՐ.

1. Դաւիթ և Մհեր (Շարիէ Յիւ)	. . . . .	. 369—398
2. Դաւիթ և Մհեր (Աքբարեան Յիւ)	. . . . .	. 401—462

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԵՔԻԱԹՆԵՐ

Типографія Эчмиадзинскаго монастыря.
Вагаршапатъ

Տպարան Մ. Աթոռոյ Ս. Էջմիածնի.
Վաղարշապատ

1902

I

ՀՈՎԻԻ ԱԽՊԵՐ

Շանթիկարի Զաճարապատ գիւղի բարբառով *

Ալընի-չլնի, ժամանակով մէ՛ մարդ կըլնի՝ մէ՛ կնիկ:
Աստուած կը քաղցրանայ, էդ մարդին մէ՛ տղայ կտայ:
Տղէն ծնուելուն՝ մէրը կը մեռնի, տղէն կմնայ սրբ:
Էդ մարդ չատ օխչար կուենայ, էլ բան չունենար:
Էդ մարդ իրա տղէն, օխչար կը վեքցնէ, կեթայ սար:
Մէ՛ ժամանակ կը մնայ, էդ մարդ մէ՛ օր կը հիւանդանայ:
Տենըմ ա պտի մեռնի, կը կանչայ շոպաններին, կասայ.
— Իմ տղէն ձեզ էմ տայլմ. ձեզ էլ ձեր Աստուծուն:

Ե՛, էդ մարդի ժամանակ քրմեր էր, մեռաւ:
Տղէն մնաց ուրբ.— շոպաններին մուխքեհին:
Չոպաններ էս տղէն պախին, չախին, մեծացրին:
Էս տղէն իրա աչքը բացեց, բոլորը շոպան տեհաւ:
Մէկի հետ ո՛ր խօսըմ էր, «շոպան ախպէր» էր ասըմ:
Մէ՛ օր տեհաւ մէ՛ մարդի. իշկաց իրան, իշկաց էդ մարդին:
Գնաց էդ մարդի մօտ, ասաւ.— Բարձով, շոպան ախպէր. քու
օխչարներ ո՛ր տեղ էն. դու ընչի էս էդեց մէ՛ թափուր. մեզի նման
չես, կուլաք չունես, դակեանակ չունես. գլխիդ քօլոդ չունես, պա՛
նւր ա չարխըներդ:

Էս մարդը արպահալը իմացաւ էս շոպան չտես ա:
Դառացաւ չոպանին ասաւ.— Տեսչէն, աշխար կայ. թագաւոր
կայ, թագաւորին աղջիկ կայ, մարդ որ ուզի՝ Ասու կուս կողմանով
թագաւորի ախչիկը կառնէ:

* Պատմած է Արիսակէս փարդապետ Զուլայեան. տես մանրամասնու-
թիւնը էջ 26:

Պղտիկ չուպան ասաւ.—Չոպան, որ ես ուզեմ Աստու կուս կողմանով թագաւորի ախիկը, կառնեմ:

Ասաւ.—Պա, բնչ կանես:

Չուպան դարձաւ իրա ընկերներին, ասաւ.—Որ էդենց ա, էօ օխչարներն էլ ձեզի, ես կեթամ:

Վերցրեց հապանը, կուլապը, դակեանակը գնաց:

Չո՛լ չոլսան (անապատ երկիր) պահի եապան (անծանօթ ծովեր) կուս ուլմաղ (թռչուն անկարող թռչելու), քեւլան ֆօլմաղ (կարաւան իջևան չանէր), գնաց ու գնաց:

Շատ ու քիչ Աստուած գիտայ, ըռաս էկաւ մէ քաղաքի, մտաւ քաղաքի մէջ, տեսաւ, ինչ.—աչքդ հագուր բարին տեսայ, ըսենց անօրինակ բաներ որ իրա աչքով ըսկի չի տես, էս եաննէր իչկըմ, էն եաննէր իչկըմ զարմացած, խուշտ-խուշտ էր ըլնում:

Մէ մարդ տեսաւ էդ չուպանին, ալպահալ իմացաւ որ եապանի մարդ ա. մօտ էկաւ, ասաւ.—Չուպա՛ն ախպէր, ո՞ր տեղից էս էկե, ո՞ր էս էթում:

Ասաւ.—Իմ օխչարների մօտիցն էմ էկե, որ Աստու կուս կողմանով թագաւորի ախիկն առնեմ:

Էդ մարդն ասաւ,—«Որ ուզեմ էս թագաւորի ախիկն առնես, իչկայ, տես էն միծ դաւկեսիւր, թագաւորի տուն ա. աչ ու ցախ կողմից քարեր կայ դրած. աչ եանի քարի վրէն նստողը ախիկը կառնի. ցախ եանի քարի վրէն նստողը օղորմութուն կառնի»: Յըմեն սովորցրեց չուպին, դրկեց թագաւորի դուռը:

Չուպան ախպէր դուզ-դուզ գնաց, աչ եանի քարի վրէն նստաւ: Որ նստաւ, խապարը գնաց թագաւորին:

Վաքիլ, վազիր ասին.—Թագաւոր ապրած կինայ, մէ չուպան ա էկե, խնամքարի վրէն նստեր ս:

Թագաւոր ասաւ.—Է՛, վնաս չունի, խամ մարդ ա. առէք էդ մէ մանեթը, տարէք, տուէք օղորմութեն, թօ էթայ:

Վազիրը մանեթը առաւ, բերեց, տուեց չուպանին. չուպանը չառաւ. ասաւ.—Նա օղորմութուն չեմ ուզեմ, էկերիմ Աստու կուս կողմանով թագաւորի ախիկը պտի առնիմ:

Վազիրը վազէ վազ գնաց թագաւորի մօտ, ասաւ.—Թագաւորն ապրաս կենայ, փողը չառաւ. ասաւ «էկերիմ Աստու կուս կողմանով թագաւորի ախիկը պտի առնիմ»:

Թագաւորն ասաւ.—Գնացէք, կանչէք, գայ վերև:

Թագաւորը խելօք մարդ էր, ալպալը իմացաւ որ էս խօսքերի մէջը մէ բան կայ:

Չուպան ախպէր տարան վիւհ, ոչ զլօխ տալ, ոչ բան անել, համա դռնէն մտնելու բաւեան, թագաւորին ասաւ.—Բար յաջողում ձեզի. չուպա՛ն ախպրութանք:

Վազիր, Նազիր, վաքիլ զարմացան, իշկըմին:

Թագաւորը բարեն առաւ, ասաւ.—Աստու բարին, բարով,—չո՛ւ պան ախպէր, ինչ կայ:

Ասաւ:—Չո՛ւ պան ախպէր, էկերիմ Աստու կուս կողմանով Թագաւորի ախպիկը առնեմ:

—Լա Օ, ասաւ Թագաւորը, որ էդէնց ա, առ էս խաս կտորը, տար, ընդերանից մէ մինթանացու բեր, որ Թագաւորի ախպիկը կարի, հագնի՝ պսակուի քու վրէն:

Թագաւորը չոպանին ճանփայ դրեց.

Թո չոպանը իրան ճանփովը էթայ, մենք գանք Թագաւորի Բօտ: Թագաւոր իրա վաքիլ ու վազիրին ասաւ.

—Էս չոպանը ինչ օր խօսըմ էր, «Աստու կուս կողմանովն» էր խօսըմ, անպատճառ էս իմ ախպիկը կտանի:

Չոպանը քաղաքից դո՛ւս էլաւ, ու գնաց:

Շատ ու քիչ Աստուած գիտայ, մէ քաղաքի ըռաս էկաւ, մտաւ քաղաքի մէջ. էդ կտորը որ տուեանքն շանց տուեց, ասին:—Էդ կտորից չկայ ըս տեղրանք:

Համայ, լաւ մարդի բան Աստուած յաջողի, ամեն տեղ էլ լաւ մարդ կայ: Մէ տուեան էլ մտաւ, մէ բարի մարդի ըռաս էկաւ. կտորը շանց տուեց, ասաւ.—Չոպան ախպէր, էս կտորից չունենա.

—Չոպան ախպէր, չունեմ, ասաւ:

Էդ բարի մարդը հարցրեց չոպանին, ասաւ.—Չոպան ախպէր, ինչ պտի անես էդ կտորը:

—Չոպան ախպէր, ասաւ.—Աստու կուս կողմանով Թագաւորի աղջիկ առնեմ. Թագաւորն ընձի դրկեր ա որ էս կտորից մէ մինքանացու առնեմ. տանեմ, որ կարէ, հագնի հետը պսակուեմ:

—Է՛, չոպան ախպէր, ասաւ, Թագաւորը քեզի գլխից ըռա՛ն արե, էդ կտորից ո՛չ մէ տէրութենի մէջ չկայ. մենակ պարսիկ Թագաւորի հողին մէջ մէ քաղաք կայ, անունը Հալապ. քաղաքի մէջ մէ մեծ մեյքան կայ. մեյքանի ցախ կողմին մէ բարակ փիչայ կայ, փիչէն կը բռնես, կեթաս, տասը տուեան կընցնիս, կը հարցնես Խօճա Յուսէփի տուեանը. դուզ կը մտնես տուեանը, էդ կտորը շանց կտառ՝ ընտելի կայ:

Չոպան ախպէր էս մարդու տուեանից դուս էկաւ, գլխը Թեքեց Հալապ քաղաքը, դուզ դպա էկաւ: Էկաւ գտաւ:

Մտաւ ներս, ասաւ տուեանը.

—Չոպան ախպէր, բար յաջողում քե:

—Աստու բարին քե, չոպան ախպէր, ասաւ տուեանը:

Ամեն տեղ էլ խելօք մարդ կայ, ալպէալը իմացաւ էս մարդը չտես մարդ ա, հարցրեց, ասաւ.

— Ի՛նչ կայ, չոպան ախպէր, խէր ա էս տեղ գալդ:

Չոպան ախպէր, խէր ա, ինչ պտի էղի, Ասսու կուս կողմանով Թագաւորի ախչիկ առերեմ, էկերեմ որ էս կտորից մինքանացու տանեմ. հագնի, իմ հետ պսակուի: Խմացիրեմ որ քու մօտը կայ, էկերեմ տանեմ:

Հանեց կտորը շանց տունեց.— Ինչքան ա հարկաւոր, ասաւ:

Ասաւ.— Ութը կեաղ, չոպան ախպէր, ըսդոր կեաղը ածի հարիր ոսկի:

Ասաւ.— Շնա լաւ, կտռայ:

Կտռեց, ծալեց, տունեց չոպին:

Չոպան ախպէրն էլ ծալեց, դրեց հաւղանը, յետ դարձաւ:

Էդ մարդն ասաւ.— Չոպան ախպէր, պահ փողերը:

Չոպան ախպէր ասաւ.— Եփոր կերթամ, Ասսու կուս կողմանով պսակուեմ, վատա առաջի Ասսուն, առաջ փողերդ բերեմ, ետոյ Թագաւորի աղջկան առնեմ:

Էս մարդը տունեց, էս չոպան ախպէր առաւ, ընկաւ ճանապարհ, էկաւ դպա Թագաւորի քաղաքը, բերեց կտորը հոսցրեց: Թագաւորի ախչիկը իրան համար դէյրա կարի, Թագաւորն էլ հարսանիքի քսաւարի տենայ, մենք գանք էն կտոր ծախողին:

Ին վախսից որ Չոպան ախպէր հեռացաւ իրանից՝ մտածեց թէ էս ի՛նչ արեցի, է՛քան փողը տուի մէ չոպանի, առաւ գնաց, որ չկայ, ի՛նչ պտի անեմ:

Էն մարդ խելքը թռցրեց, ալրմալն առաւ ձեռը, գնաց ծովի կռաղը նստաւ, մաղը թաթխումէր ջրի մէջ, ջրով լըցուումէր ու տալում. Վոր Աստուած մարգու տայ, էսպէսդ կտայ: Դուս էր հանում ջրից, մաղը դարդելուում էր, ասում, Վոր առնի էլ, էսնեց կառնի:

Էս մարդը ամեն օր ծովի կռաղը էդ բանն էր անում:

Ըդրա կնիկն, ախչիկը ամնօր գալումին ծովի կռաղը՝ լալումին, մղկըտում, թողում դառնում:

Թո ըսդոնք լան, մղկտան, մենք գանք Չոպան ախպոր:

Չոպան ախպէր Ասսու կուս կողմանով պսակուաւ Թագաւորի ախչկայ վրայ. էն գչերը որ Չոպան ախպէր, Թագաւորի ախչիկ պառկէին իրար մօտ, Չոպան ախպէր կայնաւ ոտի վրայ: Ախչիկն ասաւ.— Հա, Չոպան, իմ ընչի՛ն չես հաւնում:

Ասաւ.— Թագաւորի ախչիկ, քե հաւնումեմ, հրմա մէ ուխտ ունեմ, էն էլ Ասսու կուս կողմանով կպտարեմ. նա գամ, մարդ ու կնիկ ըլլենք:

Ասաւ.— Ասա, տենամ ինչ ա քու ուխտը:

Չոպանն ասաւ.— Ես մէ չոպան, կոպեկ չկար իմ ձեռը. պահ

էդ ճօթը որ տեղից բերեցի, ըդու փողը պտի տան, տանեմ, տամ՝ նոր դամ:

Ասաւ.—Չո'ւյան, էս գշեր մնայ, առաւօտուն գնա,

Ասաւ.—Ձէ, ուխտերեմ, փողը պտի տանեմ, նոր դամ:

Ախլիկը՝ «Բեօր օլսուն Եօխսուլլուն», չկայ թագաւորին փող, էն սահաք գահը համպրեց հուլի հարիւր ոսկի, էրկու հարիւր էլ աւել տուեց:

Չոպան ախպէր իրան թագաւորական շորեր հագիցը հանեց, էլի իրա շոպանի շորերը հագաւ, կուլապը քցեց թերի վրէն, դակեահակն էլ առաւ ձեռը, ընկաւ ճանապար, «Հալապ քաղաք, որ տեղ ես, էկայ»: Ընկաւ չով-չոլսան .. հասաւ, Հալապ քաղաքին մէջ մտաւ, գնաց իրա ծանօթ խօճա Յուսէփի օխեան: Տեհաւ Յուսէփի էնտեղ չէ, օխեան փակ, հարցրեց էս տեղ-էն տեղ:

Մօտի օխեաննիջ ասին.—Քու տուն Աստուած չինի, էն օրից որ դու ղնացերես. հենա, խօճա Յուսէփի ծովի կուաղն ա:

Էս Չոպան ախպէր դարձաւ, գնաց ծովի կուաղ: Տեհաւ, ինչ տենի, կեօզն եաման կեօմեսըն, խօճա Յուսէփի նստիր ա. ալրմաղը ձեռն առեր ա, թաթիւրմ ա ջրի մէջն, ասըմ ա, «Աստուած տայ, էսենց կտայ, մաղը դուս հանելուց՝ ասըմ ա, «որ առնի, էսենց կառնի»:

Չոպան ախպէր էկաւ մօտ, ասաւ.—Բար յաջողում քե, չոպան ախպէր:

Խօճա Յուսէփի իսկի ձէն-խապար չտուեց, իրան գործըն ա անըմ:

Էս Չոպան ախպէր, իրա կուլապը գետին դրեց, դակեահակն էլ թալեց, քօլոզը հանեց, չախըները դեն քցեց, ամուռան չօքն էր, արեն էնենց էր էրեցընըմ օր, մարդի ճնճուտոցը Ալի-Սուման էր էթըմ: Կայնաւ տաք քարի վրէն, էրեսը թեքեց աղօթըրան, քարէ կարկուտի նման արտասուէք թափեց: Ընդար Աստուն աղաչեց, ընդար պաղատեց: Աստուած էդ Չոպան ախպօր ձէն լսեց, խօճա Յուսէփի իրա առաջուայ խելքին էկաւ, դարձաւ, տեհաւ որ չոպանը կայներ ծունտր ա դնըմ:

Ասաւ.—Բարով էս իկե, Չոպան ախպէր, իմ գլխին, իմ էրեսին. ընչի ընդար յետըցար:

—Է՛, ասաւ, տնաչէն, քառսուն օրվայ ճանիայ ա, անճախ գնացի, թագաւորի ախլիկայ վրայ պսակուայ:

Էրկսով իրար հետ էկան խօճա Յուսէփի տունը.

—Ինչ տեհան.—ինչ որ ընդունք տեհան, իմ դիմաւոր չտեսայ. խօճա Յուսէփի կնիկն ու ախլիկը քփթ ու բերնի վրայ ընկած՝ դառը սրտով լալըմին. եփոր կնիկը տեհաւ որ մարդը էկաւ, քիչ էր

մերձ սիրտը վարդ պատռէր: Էլաւ կայնաւ. արսունքը սրբեց, հաց թխեց, ծուածեղ արեց. պատուեց Չոպան ախպէր:

Կերան, կշտացան, Չոպան ախպէր տաւ խօճա Յուսէփին.

— Չոպա՛ն ախպէր, առ քու փողը, ես էթամ:

Ութ հարիւր ոսկի տուեց էդ մարդին կտորի գինը. հարիւր օսկի էլ, որ էդ մարդ էդքան խափան էր իլե, տուեց իրան, հարիւր ոսկի էլ տուեց, որ կնիկն ու ախշիկն շատ լաց էն իլե, ընդոնց:

Էլաւ ընկաւ ճանփայ, հայտէ թագաւորի քաղաք մը տեղն էս, էկայ:

Էկաւ մէ քաղաքի մէջով ընցնումէր, տեհաւ որ մէ մարդ ընկե առաջ, մէ քանի էրեխայ հետը, մէ նղշուն բան ա քաջէ վրէն, չորս հոգի էլ մէ բան վերցընում տանումին. Էդ Չոպան ախպէր մնաց չուարած, ըստե՛ ընտե հարցրեց, ասաւ.— Էս ի՛նչ բան ա, ճանրմ:

Է՛, խելօք մարդ ըմեն տեղ էլ կըլլի, իմացաւ որ էս մարդը աշխար չտեհե, ասաւ.

— Չոպան ախպէր, աշխար մեռնել կայ, ապրել կայ:

Չոպան ախպէր ասաւ.— Ե՛ս էլ կը մեռնեմ:

Էն մարդն ասաւ.— Պա՛.

— Թագաւորի ախշիկն էլ կը մեռնի,— Պա՛.

— Ո՛ր մեռան, ո՛ւր կեթան.

Ասաւ.— Ո՛վ արդար ա, արքայութուն կեթայ. ո՛վ մեղաւոր ա, դժոխք:

— Է՛, ասաւ Չոպան ախպէր էն մարդուն, չոպան ախպէր, պա մոնց անենք որ արքայութուն էթանք: Ընձի Աստուծոյ տունն շանց տան:

Էդ մարդը էս Չոպան ախպէրը առաւ, տարաւ ժամ դուռը. կայնեցրեց, ասաւ.— Էս տե կը կայնես, աղօթք կանես, չուր ժամհար գայ, դուռ բանայ, կը մտնես ներս, աղօթք կանես:

Ժամկոչ դուռը բացեց, գնաց զանգը զանեց, վարդապետներ ժողուան, ժամ ասին, գնացին:

Չոպան ախպէր դուռ չգնաց, ժամկոչ ասաւ.

— Չոպան ախպէր, դուռ արի, դուռը փակեմ.

Չոպան ախպէր, ասաւ.— Ես դուռ չեմ գայ:

Խեղճ ժամկոչ գնաց առաջնորդին իմաց տուեց:

Առաջնորդ ասաւ.— Դուռը փակի. դարձաւ քաջ, թէ լա մարդ ա, թո աղօթք անի:

Չոպան ախպէր ընտե մնաց, աղօթք արաւ. ժամկոչ տեհաւ չգար, հաց տարաւ, ասաւ.

— Չոպան ախպէր, հաց կե, նո՛ր աղօթք արա:

Ասաւ.— Դու գի՛ ըտե, գնա՛, ես կուտեմ:

Ժամկոչ իլաւ, դուռը կիս բաց արեց, քամաւա արեց:

Չոպան ախպէր աղօթքից դարձաւ՝ դէս-դէն իշկաց, տեհաւ որ մարդ չկայ, տեհաւ որ պատեն մէ մարդ ա կպէ, ասաւ.—Չոպան ախպէր, արի հաց ուտենք:

Տեհաւ որ ձէն չտուեց:

Շատ աղաչեց, վերջն ըսեց.

—Դո՛ւ ըլլես, Քրիստոսի միտն ու արունը, արի, հաց ուտենք:

Էն սահաք գահը Աստուածածինը իջաւ հրեշտակների հետը, ձընձղակ զարկելով նստաւ չոպանի հետ, հաց կերաւ:

Հաց կերաւ, պրծաւ.—Դէ, ասաւ, չոպան ախպէր (Աստուածածնի պատկերին), դո՛ւ ըտե աղօթայ, ես էլ ընտե կաղօթեմ:

Ժամկոչ վազաւ, գնաց առաջնորդին իմաց տուեց.—Հայր սուրբ, էդ մարդն էրկնքիցն ա իջած, Աստուածածին բերեց, հետը հաց կերաւ:

—Ժամկոչ, ասաւ առաջնորդ, մէ ֆէնց արա, մենք էլ տենանք, հետը հաց ուտենք:

Առւտար բարի լուր բացուի բոլորիդ վրէն. ժամ ասին, գուտ էլան, որ ժամը խալվեցաւ. ժամկոչը չոպանին եսխէն բռնեց:

—Չոպան ախպէր, ասաւ, մէկ էլ Չոպան ախպօրը (Աստուածածնին) կը բերես հաց ուտելու, իրան ասա որ էրկու հատ էլ չոպան ախպէր կան, ընդրանք էլ քու հետ գան, հաց ուտեն:

Իրկուն ժամկոչ էլի հաց բերեց, թալեց, գնաց:

Չոպան ախպէր էլի աղօթքից դարձաւ հաց ուտէր, Աստուածածնայ աղաչեց, բերեց հացի նստըցրեց:

Աստուածածնայ ասաւ.—Չոպան ախպէր, ընձի էրկու չոպան ախպէր ունեմ, խնդրում եմ ընդրանք էլ գան, հաց ուտեն:

Է՛, ասաւ. որ ասըմ ես, թո գան:

Չոպան ախպէր ասաւ.—Չոպան ախպէր (ժամկոչ). մեծ չոպան ախպօր (առաջնորդ) ասա, թո գայ էս չոպան ախպօր (Աստուածածին) հետ նստի, հաց ուտենք:

Ժամկոչ ու առաջնորդ դուռը բացեցին, չոքեչոք էկան, ընկան Աստուածածնայ ոտը. Աստուածածին ասաւ.—Ի՛մ որդու փոխանակ. արի, նստի, հաց ուտենք:

Հաց կերան, պրծան, Աստուածածին ասաւ.

—Էլ դուք չէք կարա ապրի ընդրանից էտե:

Աստուածածին իլաւ իրան տեղ, ըսդոնք էլ կայնան իրանց համար աղօթք անելու:

Առաւօտը գանգը գանեց, ըմեն հաւաքուան էկան. տեհան առաջնորդը աղօթք ա անըմ, գլօխ բաց, ոտը բոբիկ: Առաւօտուն ժամն ասին. պաշտօն կատարին, պատարագն սկսին:

Առաջնորդը պատարագը սկսեց, ժամկոչը ու Չոպան ախպէր որբութուն առան:

Պատարագից դուռ էկան:

Առաջնորդը գլխատաւորուած՝ խաչով խաչվարով էկաւ գերեզման:

Առաջնորդ իրեք հատ տեղ քանգել տուեց. իրա ձեռքով կարգը կատարել տուեց, ամեն մէկը մտան իրանց գերեզմանների մէջը: Ըմեն ժողովուրդն էլ ահհան ու իրեք հրեշտակ իջան, ըղըրանց հոգին առան, տարան:

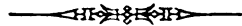
Ըղըրանց հոգին ընդար սիպտակ էր, կասկա բամբակի քիւլա ըլէր:

Հըմա Չոպան ախպօր հոգին աւելի սիպտակ էր:

Բոլոր ժողովուրդ տեսան. դռուում, գոչում դրին:

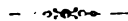
Գերեզմաններ ծածկին, թողին էկան:

— Ընդունք հասան իրանց հոգեկոյր միւլիթարանքին, դուք էլ ձեր հոգեկոյր միւլիթարանքին հասնիք:

2

ԱԽՊԷՐ ԳԱՌՆԵՐ

Շահրիեարի Զաճուրաղաա գիւղի բուրխառով *

Կըլնի-յըլնի, մէ մարդ կըլնի, մէ կնիկ. էդ կնիկը տալին մէ տղայ կը բերի. մինչև օխտը տղայ կըլնի:

Էդ տղէքը կը մնան, կը տենան օր քուր չունին: Համա իրանց մեր ոտը ծանտը ա:

Չեն համբերի մինչև մէրը էրեխայ բերի, կասեն:

— Այ մէր, մոնք էթըմենք Կարմիր քեփի վրէն տուն չինենք. եփօր դուն էրախայ կը բերիս, թէ տղայ կըլնի, չուրը դի կտուրը:

* Պատմած է Արիստակէս վարդապետ Ջալալեան:

որ մենք իրիմ-իլիմ կորիճք (աստ-անդ երկրէ երկիր կորսուինք), որ ախչիկ կը բերես. ջայրէն դիր կտուրը, որ մենք գանք:

Կնկայ վախսը լրանում ա, պառկում, մէ ախչիկ ա բերում: Ըդ կնիկն ա, տատմօր ասում ա:

—Նանէ, նանէ, ջայրէն դիր կտուրը, Թո տղէքս յետ գան:

Համա էդ չար պառաւը ջայրի տեղը շուքն ա դնում:

Տղէք եփօր հեռվուց տհան, իրիմ-իլիմ կորան:

Գնացին-գնացին, չատ ու քիչ Աստուած գիտայ, մէ զաղի (այր) ըռաս էկան. իրանց համար ը տեղ տեղ ու տուն դրին. ամեն օր էթումին ավղու, իրիկունը դալումին. էփումին, Թըխումին, ուտումին, պառկումին, քնումին:

Ամեն օր էդի ըդոնց արեստն էր:

Թո ըդոնք ըստե մնան, մենք էթանք ըդրայ մօր ու քոր հալը հարցնենք:

Մէրը տհաւ որ տղէքը չէկան, ալպահալը իմացաւ որ տատմէր ճառուպազը ֆեյ ու ֆեմս ա էկե գլխին:

Մէ տարի, էրկու տարի, տաս տարի էդենց ապրան:

Հրմա, էդ կնկայ ախչիկը մէ օր իրա քայսաւեների հետ խաղում էր, քայսաւեները նեղացան էդ ախչիկանը վրայ, ասեցին.—Որ դու լաւ ախչիկ ընիս, Աստուած քեզի մէ ախպէր կտայ:

Էդ խեղճ ախչիկ արցունք աչքերին, Թթուած, նիյաքները կախ տուն էկաւ, մուռները կախեց ու նստաւ:

Մէրը հարցրեց.—Ախչի, ինչ ա իլէ քեզի որ ըդենց սուքն առերես, սեր մտե:

Ախչիկը լաց ըլլելով մէկ-մէկ ասեց իրան մօրը:

Մէրը մէ ծանար հոգոց քաշեց:

Ախչիկն ասեց.—Ատե ջան, ընչի՞ հա հոգոց քաշում:

Մէրն ասեց.—Այ որդի, պա, հա հոգոց չքաշում, որ քաշի, խալիսը Թէ մէ ախպէր ունին, դու օխտը ախպէր ունես. հրմա Աստուած ընձնից առաւ. իմ օխտը տղէն ձեռիցս առաւ, չար ճառուպազ պառաւի ֆեյ ու ֆեմսից Թողերէն ու գնացեր, որդի, Աստուած գիտայ որ տեղ էն:

Էդ ախչիկը եփօր մօրից լսում ա էդ խօսքերը, կրակը լցուաւ ըդրա սիրտը, օր չըլլէր որ լաց ու շուպն չէնէր ախքրտան համար:

Դիօխ ինչ ցաւընէմ. լեղան լացաւ, մօրը աղաչեց, պաղատեց ու խնդրեց ըր իրա Թողնի, էթայ իրա ախպրտանց մօտ:

Ախչիկը իրա մօր խրատով էքաւ ճեպը քղանձ լցրեց, ու լնկաւ ճանփայ. չոլ-չոլսան, պահրի հապան, զուռ ուշմազ, փեղվան փեղմազ. գնաց ու գնաց:

Շատ ու քիչ Աստուած գիտայ, մօր ըսածի պէս իլաւ:

Նեղ ճանփէն բռնելով գնաց՝ աղանձն ուտելով. աղանձը ըռաց իլաւ, ախչիկը մէ գաղի (քարայր) դուռ կայնաւ:

Տեհաւ մէ մեծ քար էն դէմ տուե դուռն. ներս մտնելու ճար չկայ:

Է՛ս եան ընկաւ, էն եան ընկաւ, տեհաւ լախում տուած տեխ կայ, սողալէն մտաւ ներս. տեհաւ,-ինչ—աչքդ հազար բարին տեհայ, ինչ նազ ու նամիք ասես, կայ: Էփեց, թխեց, իրան բածինը կերաւ. մտաւ փեթակի մէջ, տափ կեցաւ:

Ախպրտանք իրկուներ տուե էկան, պատրաստ տեհան-ինչ-էփած թխած՝ հրմա մարդ-մաթաք չկայ:

Ախպրտանք չուարան. պէլ էն իլէ, իրար էրես էն իրիչկըմ:

Մեծ ախպէրն ասաւ.—Ախպրտանք, ըս տե մէ մարդ կայ, որ ըսենց պատրաստեր ա. հրագ վառէք, քունճ ու պուճախ մանգանք:

Ճրագ վառին, ընկան տան քունճ ու պուճախ, մուրիկ-մուրիկ (մանրակրկիտ) ման էկան, էփօր էկան հասան փեթակի մօտ, ծոր-ծը բացին. տեհան իսանաթի ոտ ա երեւմ, Ասին.

—Ի՛նչ էս, ն՛րնս էս, դո՛ւս արի:

Ախչիկը փեթկից դուս էկաւ. տեհան-ինչ ախչիկ.—մէ հօւրի միկի, մէ էրկնքի հրչտակ՝ չուտես, չիմուս, էդ ախչկայ քիթ ու բերնին քամաւայ էնես:

Էդ ախպրտանքը ասին ախչկան.—Օձն իր պօռտով, դուռն իր թեով չէր կարայ ըս տեղրանք ման գայ, դու մոնց էկար:

Էդ ախչիկ պատմեց քըմնն, ինչ որ ես ձեզի ասի:

Նիփօր ախպրտանքը իմացան որ իրանց քուրն ա, համ լացան, համ ուրխըցան, համ էլ քեճ արին:

Էդպէս ախպրտանք ըմսն օր էթլմին ավղու, քուրն էլ մնրմ էր տանը, էփրմ էր, թխրմ էր, ըմեն բան պատրաստրմ էր. իրկուներ ախպրտանցը հետ ուտումին, խըմըմին, քնըմին:

Մէ օր ախչիկը անթեղ չէր թողե, եփօր ախպրտանք գէտցին, քուրն ուզեց որ թուղիւր վառե, տեհաւ որ կրակ չկայ. էս եանը զարկուաւ. էն եանը զարկուաւ, կրակ չկայ:

Վայ, ասաւ, աչկերս քօռնայ, իրկուներ ախպրտանքս տուե գտն, պա՛ղ քուղդայ վրէ՛ն նստին:

Դուս էկաւ դուռը, էս եանը նայեց, է՛ն եանը նայեց. տեհաւ իրանից գատը մէ կրակ ա երեւմ: Կրակի իզը բռնեց ու գնաց. մէ ոտ ունէր, էրկու էլ ծախ առաւ. գնաց, մինչև հասաւ էդ կրակին: Տեհաւ որ մէ պառաւմ նստե. մէ չարեք պողպատ քցե բերան, ծամըմ ա, մէ մեծ դազանի մէջ էլ լցրած ա գամն տեսակ գազաններ: Պառաւը քեւկիւրն առե ձեռ, խառնըմ ա:

Ախչիկն ասաւ.—Բար յաջողում քե, նանէ՛ ջան:

—Բարո՞վ, ասաւ, հազար բարով, որդի՛ ջան, օձն իր պօռտով, դուռն իր թևով ըս տեղ չէր իկե, դու մոնց եկար, հիմի իմ տղէն կզայ, ինքը օխտը գլխանի դե ա. քու մեծ քիֆէն ականջդ կը թողի:

Ախչիկը ասաւ.—Նանէ ջան, կրակի էմ իկե. իմ ախպրտանքը գնացիր ին ավդուռ, իրիկունը տուն կզան, կրակ չկայ:

Պառաւ ասաւ.—Դէ՛, չուտ արա՛, քանի տղէս չիկե:

Ախչիկը կրակը վերցրեց, ուղեց ետ դառնայ, պառաւը ասաւ:

—Այ որդի՛, առ մի կտոր միս, ուտելով վնա՛:

Ախչիկն ասաւ.—Նանէ ջան, ես միս չիմ ուտում:

Պառաւ ոտաւ.—Որ չես ուտում, որդի՛, մանտր, մանտր կտոր արա, քցելով գնա՛, մինչև հասիս քու տեղը:

Ախչիկը պառուի խօսքը կատարեց. էկաւ հասաւ տուն:

Մինչև վառեց, թխեց, էփեց, պատրաստեց, իլա ծուխը չէր քաշուե, ախպրտանքը էլան, ասին.

—Վայ քուրիկ ջան. էդա ինչ ա պատահե քե որ ըս օր էդքա ու չ էս վառե:

Քուրը պատմեց իրա գլխի էկածը:

Ախպրտանքը ասին.—Վայ, քուրիկ, էդ ինչ օյիմ էս հանէ մեր գլխը. դեի տուն ես գնացե, էն դեն էլ մեզնից ձեռ չքայի. իրմա մուղաք կաց, որ ներս մտնելու տեղը չասես ընդրան, որ ներս մտաւ, քե կտանի, մենք կը մնանք առանց քուր:

Էլի առաւօտն էլան, գնացին ավդուռ.

Ըսդրանք թո ըս տե մնան, մենք գանք պառուին:

Իե տուն էկաւ, տեհաւ իսանաքի ֆոտ ա զայրմ.

Է՛յ, պառաւ, ասաւ. ըս ինչ բան ա, ֆոտ էմ առնում:

Պառաւն ասաւ.—Քա՛, տնաւէր, դուռն ես գնացե սար ու ձոր ման իկե, հազար բան տեհե, ըս տե ո՞վ ա իկե, որ ընձնից էս հալքընըմ:

Ասաւ.—Ըհը՛, չա՛ր պառաւ, հիմի քե փառչա փառչա կանեմ, ասա՛ թէ ո՞վ է իկե ըս տե:

Է՛, ջան ազիզ էր, պառաւը վախեցաւ, ասաւ.

—Էն մաի կտորներին ճանփէն բռնէ, գնա՛, եփօր մաի կտորները բռա՛ս իլան, ըս տե եկողին կը գտնես:

Իեը մաի կտորների ճամփէն բռնեց. էկաւ հասաւ մինչև զադին, տեհաւ որ զադի բերնին մի էնենց մեծ քար ա դրած որ օխտը լուծ գոմէչ լծես, չկարաս տեղիցը յիրար տայ: Շատ չարչրաւ դեը, չկարցաւ դուռը բանայ. իլանը կտրուաւ, ասաւ ախչկան.

—Սիրուն ախչիկ, ներս մօնեիլ տեղն ասա՛. գամ ը տե:

Ախչիկն ասաւ.—Տեղ չեմ գիտայ, որ ցուց տամ քե.

—Որ դուռը չէս բանում, առաւ, ձեռքդ պարզի. մէրդ մատնիք տուած ա, դնեմ քո մատ:

Խեղճ ախիկը հաւատաց, ձեռը ծակիցը դուս հանեց, թէ չէ, դեւ ախիկան ճկութը առաւ բերանը ու ծծեց. ընդար ծըծեց, ընչանք ախիկը ուշաթափ իլաւ, ընկաւ:

Իրկուն ախարտանք էկան տուն, ինչ տեհան. աչկդ հազար բարին տներ, քուրը մեռլի պէս ընկած ա: Զուր լցըրին վրէն. դալմադալ արին, քուր ուշքը վրայ բերին.

—Էդ ինչ ա պատահե քե, քուրիկ, ասին:

Քուրն ասաւ.—Հալն ու նաղըլ էսենց բան. դեւ խափու: Թենով մատս առաւ բերան, ընդար ծըծեց օր ուշքս գնաց էլ խաւար չիմ իլէ մինչև դուք էկաք:

Ախարտանքը եփօր լսին դեւ անունը, ոչ կերան, ոչ խմին, մինչև լուս օխտը ախարով չեմի տակ քառասուն կեազանոց հոր քանդին: Եփօր արեւը դո՛ւս իլաւ, իմացան որ դեւ պտի գայ, քուրն ասին.—Խալիչէն փռայ, դու դուռը բաց, քե համար փեարկեան արա:

Դեւ՝ մէկէլ տեհացինք մըռթմըռթալէն էկաւ:

Եփօր տեհաւ դուռը բաց ա, ախիկին էլ փեարկեան անում ա, քիչ էր մնում խեղճ էթար. է՛լ աչքերի առաջը չիչկեց, հըմա ոտը չեմ քցելն ու փոսի մէջ գըռմիալըն մէկ իլաւ:

Ախիկն ասաւ.—Ախարտանք, էկէք, եկցնեմե վասիլ իլաւ (սանդարամէտ հասաւ):

Ախարտանք էկան, խողով ծածկեցին, քուրն ասեցին.

—Քուր, ջուր չթափես ըտե:

Մէ օր, էրկու օր, մէ ամիս, հինգ ամիս, մէ տարի, տաս տարի, շատ ու քիչ Աստուած գիտայ. մէկ օր ախարտանքը ավզուէից յեա դարձան. տեհան-մէ պառաւ ճանփի վրէն նստած ա, ասին.

—Ա՛յ պառաւ, ինս էս, ճինս էս, էս վախճը ըստե ինչ բան ունես Պառաւն ասաւ.—Ո՛րդիք, Հայ Քրիստոնեա եմ. ձեր արեւի տաքաղէն ըլլի, ընձի տարէք, պահէք, մեր ֆօշը ընցաւ. չկարցայ հետեւը գնայի:

Տղէքը խեղճեցան էդ պառաւի վրէն, հետեւը տուն տարան, ուրախ-ուրախ իրանց քուրջ պատմին:

—Քուրիկ, ասին, աչկդ լուս. էլ ըսգից դէն ոչ կը վառես, ոչ կը թխես, ոչ էլ նափա կը քաշես. հոգին ըլլի. ինչ կըլի, կըլի, պառաւ կնիկ ա. թո աչխատի, գոն էլ քու փեարկեանն արա:

Քուրն ասաւ.—Ախարտանք. արէք էս պառաւին խրկէք, դրանից զիան կգայ մեղի:

Ախարտանքն ասին.—Ա՛յ քուր, պառաւ կնիկ ա. էն ինչ պտի անի:

է՛, էլի ախարտանքը գնումն ավ-դուռ, գայլմին. հրմա՛ պառաւն ընդա՛ր հաւատարիմ էր ծառայում որ քուրն էլ, ախարտանքն էլ զարմացեր ին։

Հա՛, հաւմա չմոռնանք որ պառաւն ամնօր ջուր էր թափում էդ հորի վրէն։

Ախչիկն ասումէր.—Նանէ՛, ախարտանքս ասումին «ջուր մի՛ թափի» դու յընչի՛ ես թափում։

Պառաւն ասում էր.—Բան չկայ, բալա ջա՛ն։

Մէ ամիս, էրկու ամիս պառաւն ջուր էր թափում էդ հորի վրէն, ամէն տեսակ կանանչի բուսաւ։

Մէ օր պառաւ ախչկանից թագուն կանանչիցը քաղեց, կերակուրի մէջը քցեց։

Իրկունը ախարտանք տուն էկան. նստեցին որ հաց ուտեն, չէ՛ որ ամենքը մէկ մէկ գդալ առան. օխտն էլ ալոյ՛եալը գառ դարձան։

Պառաւ իլաւ ու գնաց, ախչկան ասաւ.

—Իմ տղի արունքը հանեցի։

Ախչիկը շատ լաց իլաւ։

Ինչ անէր խեղճ ախչիկը, տեհաւ իլան չկայ, գլխի լալուխը չինեց ձեռի փէտ. չուին գրեց բերնին.

—Չէ՛ որ էն վախտ չուին գնումէր բերնին ու ածում, իրան հետ քար ու թուփ մըղմըղվում էր։

Իրա գառ ախարտանքը քցեց առաջ, քարփի վաքան իլաւ, ընկաւ ճանփայ ու գնաց։

Գնաց-գնաց, շատ ու քիչ Աստուած գիտայ. ըռաս էկաւ մէ չայիր-չիման, տեղ. էգ չայիրի մէջ տեղը մէ հատ չալ հաւուզ կար, հաւուզի գլխին էլ մէ՛ մեծ չիմարի ծառ կար։ Ամնօր ախչիկը գառնեքին արածացընքմէր. իրկուն էլ բերում, ջրում էր. ծառի տակը նստըցընում, ինքն էլ ըլլում էր ծառի գլխին նստում. առաւօտն էլ շուտ քշում էր գառներ, ընդից հեռանում։

Մէ օր, քշերը ախչիկը շատ մտածեր էր. քունը մինչև կէս քշեր չէր քնի. էդ օր առաւօտը չկարաց շուտ զարթնէր։

Թագաւորի տղէն իրա ձինը բերեց ջրելու. տեհաւ ը տեղ օխաը գառ կայ անտէր, անտիրական։

Շատ բարկացաւ թագաւորի տղէն.

—Ո՛վ պտի ըլլի որ էս պեկախսին իմ դուրուխի մէջ ոչխար ա արե։

Բարկացած՝ ձինը քչեց ջրի վրայ, տեհաւ ձիանը ջուր չի խմում. էնդար զանկուլամիւս արեց. ջրի վրայ չգնաց։

Դու մի՛ ասա, ախչիկայ պատկերը ընկե ջրի մէջ, ձինը հուրեմի՛ւ աս ըլլում. Թագաւորի տղէն զարմացաւ.

— Ճանրմ, ասաւ. էս ձինը ընչի՛ ջրի վրայ չէթըմ:

Ինքն էլ ջրի մէջը իչկեց. տեհաւ որ ջրի մէջը մէ պատկեր կայ. հօ պատկեր չի, կասես հուրի մեղեք ըլլի, որ չուտես, յիմեօ, ըդու ման նամալին քամաւաւ էնես:

Թագաւորի տղէն է՛ս եան իչկաց, է՛ն եան իչկաց, տեհաւ մարդ չկայ, բայց որ չնայեց ծառի վրէն, աչքըն ախչկան առաւ. քիչ մնաց գլխի խեղքը էթար.

— Ախչի, ասաւ. ի՛նչ էս, նի՛նս էս, էս վախս էս անդ ի՛նչ բան ունես, ծառիցը ցած իջի որ քե տանեմ, Թագուհի անեմ:

Ախչիկն ասաւ.— Ձեմ իջնիր, Թագաւորի տղա.

— Ախչի, ասաւ. իմ ընչին ես անուն դընրմ. իմ չէնք ու շնորքի՛ն էս անուն դընրմ, իմ բոյ ու բուսաթի՛ն ես անուն դընրմ, թէ՛ իմ Թագաւորութենին:

Ախչիկն ասաւ.— Ո՛չ, մէկն էլ չեմ դընրմ, ասաւ. միան թէ մէ պահման կանեմ քու հետ. թէ որ կընդունես, ես քունն եմ, դուն իմն ես. թէ որ չէ՛, ծառից քցեմ հաւվուզի մէջ, կը խեղդուես:

Տղէն որ ախչկայ է՛ս խօսքը լսեց, քիչ էր՝ մնում գլխի խեղքը թոցընէր:

— Ախչի, ասաւ. հոգիս էլ ուզես, կտամ, միան թէ իջի, ընձի առ:

Ախչիկն ասաւ.— Իմ պահմանը էն ա որ էս գառներին շատ լաւ մուղաթ պտի կենաս. ի՛նչ դար որ ընձի սիրես, էրկու ընդար էլ էս գառներին պտի սիրես:

Ասաւ.— Ախչի, Թագաւորին չունի մա՛լ, չունի դովաթ, հընա, կըրնես Թագուհի, յըմեն իրաւունքն էլ քու ձեռը կըրնի, կուզես լաւ պահի, կուզես վատ պահի:

Ախչիկն պատմեց որ գառներ իրա ախպրտանքնին:

Վերջապէս ախչիկը ծառից ցած իջաւ, տղէն խապաւ դրկեց քաղաք, քաղաքը յըմեն էկան Թագաւորի տղի առաջ. ձիաւորներով, ֆեշեվաններով, առան, քաղաք տարան:

Թագաւորը հարսնիք բռնեց. օխտը օր, օխտը քչեր հարսնիք տրաւ. պսակուան:

Ղըրա գառներին ընենց էր պահում որ, կիւլը սօլմիւ չէր ըլլում, կասես թէ մէ պուտ ծաղիկ ըլլէր:

Թո ըսդոնք իրանց վայելչութենին ընին, մենք գանք էն պառաւի մօտ:

Նիօր պառաւը իմացաւ ախչկայ բաղդը կտուեր ա. վերցրեց իրան ախչիկն ու էկաւ: Եկաւ Թագաւորի տղի ճանփի վրէն, ախչկա ձեռը բռնեց, կծկուաւ, նստաւ:

Թագաւորի տղէն էկաւ, դէն ընցնելու. տեհաւ մէ խեղճ պառաւ՝ իրա ախչկայ հետ նստած ա. էկաւ, ձինը քշեց ու ընցնէր, պառաւը իրան քցեց Թագաւորի ձիու ոտի վրէն.—Թագաւորի տղա՛սասաւ. անտէր պառաւ էմ, ընձի տա՛ր քու տունը պահա՛ւ. ևս Թագուհուն լաւ մուղար կը կենամ:

Թագաւորի տղէն ասաւ.—Խեղճ պառաւ կնիկ ա. թո գայ, ուտի, խմի, ընձի համար աղօթք անի:

Թագաւորի տղէն վերցրեց պառուին, իրա ախչկան, տարաւ տուն, ասաւ.

—Թագուհի, աչքդ լուս, քե համար մէ ծառայ եմ բերեմ, էս պառաւ կնիկը խեղճ ա, թո ըս տե մնայ. քու գլխն էլ լուայ. ախչիկն էլ մէ ծառայութեն կանի:

Թագուհին ասաւ.—Թագաւոր, դու գաս, էդ պառաւին խրկես, էդ պառաւիցը վնաս կդայ.

—Ա՛յ կնիկ, ասաւ. ինչ կայ, պառաւը ինչ կանի. «փչեմ, կը թռնի»... կը չորնայ»:

Թագուհին ձէն չարեց. մնաց ըտե:

էդ պառաւն ընկեց ծառայութեն էր տնրմ ու բոլորին էլ աչքը մտաւ. Թագաւորը, Թագուհին էս աչքըներէն էն աչքը չեն փոխում:

Մէ օր էս պառաւը Թագուհուն խափեց, տարաւ ծովի կռաւը, Թագուհին էլ էրկու հոգով էր:

Պառաւը ասաւ.—Վա՛յ, աման, Թագուհի, աչքերս բռնայ, արի, արի, չորերդ հանայ, համ թափ տամ, համ լողացի, հովցի, նո՛ր էթմաք:

Ախչիկը չորերը հանեց պրծաւ. պառաւը կուշտեց, քցեց ծովի մէջ: Ախչկան ծովի մէջ ընկնելը, մեծ ձկան կուլ տայը մէկ իլաւ:

Թո էդ ախչիկը մնայ ձկան փորը. տենա՛ք թէ նախուպազ պառաւը ինչ արեց: Թագուհու չորերը հագցրեց իրա ախչկան. ստաւ, գնաց տուն, ախչկան սորվցրեց՝ սուտ հլաւնդութեն տայ:

Թագաւորը հարցրեց.—Թագուհի, ինչ ա պատահեմ քեզի:

Ասաւ.—Գնացի ծովի ափը, մրսեր եմ, հլաւնդ եմ:

Մէ օր, էրկու օր, հինգ օր սպասում էր Թագուհին սալիայ. քանի գնում, տքոցը չատացնում էր:

Թագաւորն ասաւ.—Ի՞նչ ա սիրտդ ուզում, բերեմ:

Ասաւ.—Ի՞նչ անեմ, բերանս չրունում ուր ասեմ.

—Ա՛յ կնիկ, ասաւ. չե՛ս ոլլմբում. իմ կէ՛ս Թագաւորութունն էլ կը գնեմ քու ուղուրին:

Ասաւ.—Գառներից մէկը մորթեմ, ուտեմ, սուողջանամ:

Նփօր Թագաւորը լսեց դառների անուներ զարմացաւ. մտղիւր

պիզ-պիզ իլաւ զլխին:—Ա՛յ կնիկ, ասաւ. մինչև հիմի էդ գառներին քու աչքի լսից չատ էր սիրում, ինչ իլաւ քեզի:

Ասաւ.—Ի՛նչ անեմ, ջան ազիզ ա ախպորից:

—Լաւ, այ կնիկ, որ ասում էք, մէկը մորթեմ:

Թաղաւորը դուս իլաւ, սկսեց մտածելը:

Թո թաղաւորը մտածի. գանք մենք գառների հալը հարցնենք:

Էն օրից որ իրանց քուրը ընկեր էր ծովը, ամնօր էթըմ ին. ծովի կլաղը պուպում ին. զալըմին, հլմա էս անդամը Աստու հրա-մանքով լիզու իլան, սկսեցին խօսալ:

—Մարիամ, քուրիկ.

Թաղաւորը դանակն ա սրի,

Ջուրը դրի.

Մեծ գառնիկ աղբօր պտի մորթէ.

Սուտ հիւանդն ա ուզի:

—Ես ի՛նչ անեմ, Մանուկ ախպէր ջան.

Ջուրն ա ծածկի.

Ձուկն ա դուլ տուէ.

Թաղաւորի էրիխէն խոխոս քնի:

Ըսդրանք թո էրթան ծովի վրէն ու գան.

Նախ ապառաւը ամնօր սովըցնում ա իրա ախչկան որ չա-ղայիմ տքայ, որ չուտ մորթեն գառին:

Գանք, էդ քապաքի ժամհարին գտնենք:

Ժամհարը մէ օր էթըմ էր ծովի կլալով, տհաւ ծովի միջն ձէն ա զալըմ, անկանջ արեց, տհաւ ո՛ր՝ սսըմ ա.

—Ժամհար, քու ժամը ձէնես.

Քու անահուն Աստուածը սիրես.

Էթաս, Թաղաւորի տղին ասես.

՛Իանակը չսըրի.

Ջուրը չդնի.

Իմ գառնիկ ախպօր վրին չդնի:

Մէկ օր, էրկու օր, իրեք օր, ժամհարը տհաւ որ էդ ձէնը ամնօր զալըմ ա. չաբին կտաւ, զնաց Թաղաւորին ասաւ.

—Թաղաւոր ասլրած կենայ, ծովի միջիցը ձէն ա զալըմ, թէ որ չես հուսարմ, արի, էթանք, տես:

Թաղաւորը զնաց ժամհարի հետ ծովի կլաղը, կայնաւ. տհաւ որ ծովի միջից ձէն էկաւ:

«—Ժամհար, քու ժամ կը ձէնես . . . . .»

Թաղաւորի տղէն որ ակնջով լսեց, ջառ քցեց քաղաքը, որ ինչքան բոռչիք կան, դան Թաղաւորի կուշտը:

Ալպեալը թագաւորի հրամանը կատարուաւ. քաղաքի մէջ ինչ-քան բռնչիք կային՝ ժողնրդին, թագաւորի չորս բոլորը կտռին, կայնան:

— Հան, թագաւորն ապրած կենայ, ինչ էս հրամայում:

Թագաւորն ասաւ, բռները քցէք ծովը. ինքն էլ կայնաւ ծովի կռաւր, աղօթք արաւ:

Որ բռնը քաշեցին, մէ մեծ ձուկ ծովից դուրս եկաւ. ձկան փորը ճղեցին. ախչիկը, փոքրիկ էրեխէն խտիտը, պտոճղ-պտոճղ քլտինքը վրէն տուած:

Հազցրին, առին, նաղաւորով, զուռնով, քեֆ անելով թագաւորի պալատը տարան:

Ախարտանքը որ տհաճ քուրը ծովից դուրս եկաւ, ո՛վ որ ընտե կայնէ, սիրտը կտոր-կտոր կըլնէր. քեանքի ճիկեաւի զլօխն էր մկկրտում. բոլորեցին իրանց քւոր ախարտանքը:

Ըդենց չորս բոլորը փաթած՝ ֆօւֆ ու սարէն մտան:

Պառաւը ու իրա ախչիկը լսան. դողը ջանները առաւ:

Թագաւորը առւօտը նստաւ դիւան, թագուհին էլ մօտը կայնաւ:

Կանչին պառաւին ու իրան ախչկան:

Թագաւորն ասաւ. — Հիմի ըսդրանց դիւանը քե եմ տուէ, թագուհի, մոնց կուգես, էնենց արա:

Թագուհին ասաւ. — Ճատուպա՛գ, ախարտանցս արիւր դառ, պօլ չի՛, ուղրմէս ախարտանցս մորթի՛ն էլ. ինչ քաւուր պատժեմ քեզի որ հողիս դինճանայ:

— Աման, թագուհի, ասաւ, ես արի, դու մի արա, էլի քու ախարտանքը դարձնեմ իսան:

Չէ՛ որ թագուհին էս խօսքերը լսեց, քիչ էր մնում ուրախութենէն ուշքը էթար:

— Դէ՛, ասաւ, չճւտ արա:

Պառաւը ֆիլ արեց, տղէքը էլի՛ դարձան իսան:

Թագուհին պառաւին, իրան ախչկան տգառեց. քաղաքիցն էլ դուս արեց:

Համ լացան, համ ուրխըցան:

Յօթ ախարտանքը դնոցին իրանց հօրն ու մօրը շատ ծերացած դտան մուռնելու մօտ. վերցրին բերին իրանց փեսայ թագաւորի քաղաքը. ընտե ապրան.

Ընդունք հասան իրանց մուրազին, դուր էլ հօտնէր ձեր:

ՕՁ - ՄԱՆՈՒԿ ԵՒ ԱՐԻՆ—ԱՐՄԱՆԵԼԻՆ

Շահերիկաւի Զաւարապաս գիւղի բարբառով *

Ելլենի-չրենի, եկիկ ժամանակով մէ թագաւոր կըլնի. էդ թագաւորին ալվաս, քալվաս չըլնի: Մէ օր ընդրա կնիկը կը պառկի, մէ օձ կը բերի:

Թագաւորի վեկի, վեկի, նազի կը ժողուն թագաւորի մօտ, աչքալուռէք կտան: Է՛, թագաւորն ա, շատ կամայ՛. ինչ արած՝ Աստուծոյ տուած պտուղն ա: Անուն կը դնեն Մանուկ:

Օձ օր մօրից կըլնի, կը շուրջուի առիքը:

Էդ օձն ա, կընցնի մէ քանի օր—ժամանակ, իրա մօր կառի.— Ատն, թագաւորին ասա, ընձի կնիկ ուղի:

Մէրը կասի.— Ա՛յ որդի, դու օձ ես, քե սիջիկ կտայ:

Օձը կտասի.— Մարէ. կը կարգէք, կարգէ՛ք, որ չէք կաշգի. ձեր տուն ու տեղը տակնուվրայ կանեմ:

Մէրը կը վախենայ. կեթայ թագաւորին մօտը, կասի.— Թագաւոր ապրած կենայ. քու ողէն ասըմ ա «ընձի կարդայ»:

Թագաւորը շուարմ, մնում ա. չդիարմ ինչ անի, վախիցը վազիւրէ ախչիկ ուղում ա ողին:

Նրփոր էն դէր իրար մօտ պտի էթան, օձը անասա՝ առիքից իջնում ա, ու ախչկան դեղում:

Առաւօտը բարի լուսը բացուի վրենդդ, թագաւորի տուն վրէն սե ա բացուում. էթում ա ողի օրաղը, տենում ա թէ ինչ ա իլէ.— Ինչ տենայ.— ախչիկը դեղած, ուռած ու մուռած ա:

Մարդիկ ա կանչում, ախչկան վերցնել ա տալում:

Տղէն էլի կտնում ա մօրը ետխեն՝ «ընձի կարգէք»:

Մնացիւր էն մօրդ ու կնիկ շուարած:

Խեղճերը էս տեղամ էլ նազիւրի ախչիկ ուղին:

Ելի առաջուայ պէս արեց օձ:

* Պատմած է Արիւնակէս Վ. Զուլոյեան:

Օձ-Մանուկ վախիլի ախիկն էլ ուզեց. էնպէսդ արեց:

Դիւսիսդ ինչ ցաւցընեմ. թագաւորն էլ մնացեր վիզը ծուռ. չէր գիտրմ ինչ անի: Ես դանը սր մեծաւորի ախիկն էր ուզըմ. չին տալըմ. ճարը կտուռւած քեաւիւ-քիւսիւլի ախիկնեւըն էր ուզըմ փողով: Մէկ օր-էրկու օր լուրը ձայնուեց լուր քաղաքը:

Խօսքը դնաց հասաւ նախընտ կնկան, որ խորթ էր, ամեն օր խեղճ նախընտ գլուխ տանըմ էր թէ՛ «քու ախիկան կորցրայ»:

Ես խաւարը որ լսեց, մըրթընեքը կտխեց, հա մարդի վըէն մըրթմըրթաց.— «Մենք քեաւիւլ էնք. նազը ախիկիդ տան, տունը թագաւորի տղին, փող տու, բեր, ուտենք. չանք յիփ քեաւիւլ տալընք»:

Ընդար մարդի վըէն խօսաց օր, խեղճ մարդի ճարը կտրուաւ.— է՛հ, ասաւ, կնիկ. դո՛ւ՛ քու Աստուածը, որ տալըմ էս, ախիկայ դըլօխը լուայ, ձեռը՝ սոր տես, տանենք տանք թագաւորին. զարի ման ա գալըմ ախիկան համար:

Կնիկ եփ մարդից խօսքն ուտաւ, ուրախութենից սիլ տը վարդ տլատուուեց. տեղիցը թուռ-կայնաւ, սկսեց ջուր տաքացնի:

Թող էդի ջուր տաքացնի, մենք դանք ախիկան:

Ախիկը իրա հօրը, մօրը խօսքերը շըմն լսեր էր, սիրտը կտրած՝ իլաւ դնաց, մօր գերեզմանի վըէն ընկաւ, լաց իլաւ:

Ընդար լացաւ, քունը էկաւ, քնաւ:

Մէրը գերեզմանի միջից ձէն տուեց, ու տուեց. — Չո՛ւ-չո՛ւ, չան յիփ չթողաս ես հանգիստ ըլլեմ: Քեզի ուզում ին տան թագաւորի տղին. դու թագաւորից օխտը դոմէի կաշի կուղես, լաւ կը փաթաթուես մէջը. էն դչերը յիփոր Օձ-Մանուկ կդայ քե գարիկու, էրկու-իրեք անգամ կը դարկի, քեաւ չանի, յետոյ կտաի. «Ախիկ, չապկիցդ դո՛ւս արի»: Դու էլ բնորան կաւես.— Դու քու չապկիցդ դո՛ւս արի, ես էլ իմ չապկիցը դուս գտմ: Էն վախսը չապկիցը դուս կդայ. կընէք մարդ ու կնիկ:

Ախիկը քնի տեղից կը գարթնի, կը տենայ օր էլտու ա. կդայ խեղճ-խեղճ տունը. խորթ մէրը ուրախ-ուրախ կը կանչի ախիկան:

— Ախիկ ջան, արի, գլխիդ լուանամ:

Ըսկի մէ օր էսենց, քաղցը չէր վարուէ:

Ախիկան գլխիդ կը լուայ, կտայ մարդին, կը տանին, կտան թագաւորին, թագաւորը ախիկան խաւ գարգարեց, չորեր հողցրեց. — Տորէք, ասաւ իմ տղի օրախը:

Ախիկը մօր խրտար խսկի չի մոռացի, թողաւորին կտաի.

— Թագաւորն տալըմ կենայ, քեզնից կը խնդրեմ օխտը դոմէի կաշի:

Թողաս որն ալպեալը բանը իմացաւ, ասաւ. — Կայ-չկայ էս ախիկը մէ բան գիտայ, ձեռաց ալպեալը հրամայեց վազիր-նազիրին,

օխտը գոմշի կաշի ձեռաց բիրին, տուին: Ախշիկը առաւ, գնաց աղի օթախը. փաթռւթռաւ էդ կաշիքի մէջը: Օձ-Մանուկը առքից իջաւ, զարկեց. էլի էլաւ, շուրուրաւ առիքը, մէ խէլի քամուսա արեց, տեհաւ ախշիկը խրլուրլում ա. էլի իջաւ, զարկեց (խայթեց), էլի տեհաւ բան չիլաւ:

Օձ-Մանուկի ճարը կտրուաւ, բարկացաւ, ասաց.—«Ախշի, կոշուցդ դճւս արի,»

—«Դճւ Քու կաշուցդ դճւս արի, ես էլ իմ կաշուց դուս դամ, ասաւ:

Օձ-Մանուկ ասաւ.—Վայ քու սորվըցնողի վիզ կոտորի. սէյրս (կախարդական-հմայութիւն) սլարալ արիւր (կոծեցիր):

Կաշուց դուս էկաւ Օձ-Մանուկը, ախշիկ տեհաւ:

Տեհաւ, ինչ տեհաւ.—հօ տղայ չի. չուտես, չիմես ընդրա մահնամալիքն քամուսա անես:

Ախշիկը չէ՛ որ տեհաւ. էդ տղին. քիչ էր մնում գլխի խեղը էթար. կաշու միջից թռաւ ու տղին խտրտեց:

Կերան, խման, հանաք արին, խօսացին:

Օձ-Մանուկի ձեռ դպաւ ախշկայ բերնին, առաջի մէ առամն ընկաւ. Օձ-Մանուկ էն ատամի տեղ անդին քար դրեց: Էն վախճը ախշիկը ծիծաղում էր, շաւաղքը տալում էր մարդի էրես:

Բարի լուսը բացուի ձեւ վրէն, բացուաւ թագաւորի վրէն:

Էլի թագաւոր մարդիկ ժողուեց որ ախշիկը վերցնեն:

Թագաւորը առաջ-առաջ էկաւ, մտաւ տղի օթախը. ինչ տեհայ, տղէն ու ախշիկ փաթըթուեր էն իրարի. անուշ-անուշ քներ էն. հօ տղայ չի. կասես էրկինքի հրեշտակ ըլնի, քիչ էր մնում թագաւորը ուրախութենից խեղը թռցնէր:

Նոր ուշաբուսանք. նոր քէֆ, նոր հարսանիք, նոր ուրախութեան:

Թագաւորը տղէն պսակեց, օխտը գլեր, օխտը ցիւրեկ հարսնիք արեց, տեհաւ տղէն ինչքամ խօրոտ ա, տասը էնքամ էլ խեղքով ա. իրան տեղը թագաւոր դրեց:

Մէ օր էս Օձ-Մանուկի կնիկը իրան ճարիչիքի հետ էթում ծովի կռաղը. մէկ հատ կնիկ ա ըռաւս գալում ըղրանց. թագուն ա զըցում, խափլութենով չորիւրը վրիցը հանում, ինքն ա հագնում. իր չորիւրն էլ նրան հագցնում, թեկից բռնում-չըպըռտում, տսւմ ա.—Կորի. անսլիտան, դու Օձ-Մանուկի խա՛բնն էս:

Խեղճ ախշիկը չկարում ձէն ու ձըպտուն հանի, չուարած մնում ա էդ տեղ-ծովի կռաղին:

Թո էդի ծովի կռաղը կայնի, գտնք էդ Օսմանլու. (համարձակ) կնկան—ճառիքին քօփ անում. իրկունը տուն ա գալում:

Մէ՛կ օր, էրկո՛ւ օր. էդ Օձ-Մանուկ տենում ա օր էս իրա կնիկը չի, հենց էնպէսդ էլ սուս ա կենում:

Ըսդոնք էս տե մնան. մենք գանք էդ ախչկայ հաւաքին:

Էդ ախչիկ կենցաւն կեն (չառ ուշ) խելքը գլօխն ա քօփ տնըմ, տենում ա ձեռիցը գնաց, էլ իլան չկայ: Էլաւ, ետլաւ-ետլաւ (յօւ-չիկ-յօւ-չիկ) էկաւ իրա մօր գերեզմանը, լաց իլաւ: Ընդա՛ր լաց իլաւ, մինչև որ քօւնը տարաւ:

Մէրն էլի ձէն տուեց, ասաւ.—Չո՛ւ-չո՛ւ. ինչ ա, չես թողում հանգիստ ըլլիմ, քեզի մի կառու հաց կամեցայ, չպաւարար ուտէր: 'Իէ՛, որ էգեհնց ա, կըլես, էդ բարակ ճանփին կը բռնես, ու հա կեթառ:

Ախչիկը զարթնաւ, տեսաւ որ էրազ ա ին բարակ ճանփէն բռնեց, ու հա գնաց:

Գնաց-գնաց, շատ ու քիչն Աստուած դիտայ, մէ վայա (ժայռ) քարի ըռաս էկաւ, հրմա դայէն ճղուաւ. ախչկան ներս տռաւ: Ախչիկը տեսաւ որ ըն տե մէ հառ ճանիւթ-թրքնտաս սղայ ա պառւ կած, ո՛չ քնած ա, ո՛չ միռած. էն ա օր նախասը վրէն դըրվում ա:

Խեղճ ախչիկ, մէ քըմալաց ա ըլում. մէ քըմա քոռնը տանում, քնում ա, զարթնում ա, մինչև իրիկուն արևը մտնում ա:

Էդ տղէն չնչաւորում ա, ըլում տենում ա իրան մօտը մէ՛ ախչիկ կայ, հարցընում ա:

Ախչի՛, ինս էս. ճիւս էս. ըս տե ինչ բան ունես. թէն ուր պօռ-տօլ, դուռն ուր թնով ըս տե չէր կարայ գայ, զու ճնց էկալ:

Խեղճ ախչիկն էլ իրա զլխին գալածը ըմնն պատում մա:

—Ե՛, լաւ, ախչի, կապրեհք իրարի հետ, ասում ա:

Մէ ամիս, էրկու ամիս, մէ տարի. իրեք տարի իրարի հետ մնում էն էդ քարի մէջը:

Տղէն ցերեկը մեռնում էր, գչերն էլ էթում բան ու ման բերում էր, ուտում, ապրում ին իրար հետ:

Էդ ախչիկը պառկաւ, մէ տղայ բերեց:

Տղէն տեսաւ օր էլ չեն կարայ իրանց զլխը պահի, ասաւ.— Ախչի, էլի, գնա միւր գեղը, իմ հօր տունը հարցրայ. խնդրի, ընտե քեզի տեղ տան, իմ հէրն ու մէրը շատ անողորմ ին, ու ընդրանց մեղքի հրմար Աստուած էս դագիյէն իմ գլօխ լիւրեց: Խնջբան խնդրես, քե տեղ չայ. հրմա որ ասես «ձեր Արին-Արմանելու գլօխը տիրէք», էն վախսը քե տեղ կտան:

Դչերով ախչկան քարի միջից դուս հանեց, բերեց գեղի մօտը, ինքը դարձաւ-ղնաց գէպի իրա քարը. ախչիկն էլ մնաց ըստ:

Խեղճ ախչիկ մէ քիւ լացաւ, մէ քիւ հանգստացաւ. ընչանք բարի լուսը բացուաւ ձեր ամենիդ վրայ ու ընդրա:

Երևէն խտրտեց, գեղ մտաւ. Արին-Արմանելու հօր տուն հար-
ցրեց, զնաց. գտաւ. դաբկեանի դուռը կայնաւ:

Մէկ էլ տեսնեք ինչ—Արին-Արմանելու մէջը փռք ու սարեց
դուռն էկաւ:

Եդ խելն ախշիկը աղաչեց ու ասաւ.—'Ի՞նչ ըլլես, քու Առա-
նաժը, դո՛ւ ըլլես, քու հոգին. քու դօլվեթի սիրու սասաղէն՝ ընձի
մէ տեղ տուր, քու Եհնիկի մէջը սրբուհի Գանի էդ ախշիկը ա-
սաւ. էնի Սամանլուի պէս ոտները տփեց գետինը:—'Ի՞նչ կօրի
տաս, անախտան լաչաւ:

Ախշկայ ճարը կտրուաւ, ասաւ.—«'Ի՞նչ ըլլես, Արին-Արմանելու
զլօխը.» ընձի մէ տեղ տուր, սքըրուհի:

Չէ որ Արին-Արմանելու անուն լսեց մէջը, ճկեթի գլօխը դժ-
դրժաց, ասաւ.—'Վա՛յ քու լեզուն լալընայ, էդ ո՞վ է քեզի սօղոցրե-
հալսէ՛, տասաւ. տարէք ձիանոցին մէ տեղ տուէք, գշերը մնայ, առ-
ւօտը ըլի կորի՛, էթայ:

Ձաթի կէս գշերը անցեր էր, հոտաղ-մշկներն ուր ին քնե, մէկ էլ
տեսաւ դռներն շրխկ շրխկալէն բացուաւ. մէ ձիաւոր մտաւ ներս,
էն ախշկայ հետ խօսաց, հարցրեց, ասաւ.—Ախշի, հալիկդ ա լաւ
թէ դամիկդ:

—Ո՛չ հալիկս ա լաւ, ոչ դամիկս, ես փեյնի մէջն եմ նստած,
քու տղեն էլ չոր մալըթի վրէն:

Իրեք անգամ էդ գշեր, էդ ձիաւոր էկաւ-դնաց, հարցրեց. իրեք
անգամ էլ ախշիկ ասաւ «ոչ հալիկս ա լաւ, ոչ դամիկս. ես փեյնի
մէջն եմ նստած, քու տղեն էլ չոր մալըթի վրէն»:

Հոտաղները քըմնն լսեցին:

Առաւօտ էլան, իրանց տղին ու կնկանը պատմեցին:

Էդ մարդ ու կնիկ մնացին շուարած:

Ի՛նչ էդ ախշկան դուռն չարին էդ օր:

Նիսր գշերն էկաւ, էդ մարդ ու կնիկ էկան Թաղուն առփ
կայնան ձիանոց մէջ:

Մէկ էլ տեսան գշերուայ մէ վախճին դռները շրխկաւալէն
բացուաւ, էլի էն ձիաւոր ներս մտաւ. էլի հարցրեց, տասաւ.—Ախշի,
հալիկդ ա լաւ թէ դամիկդ:

Ախշիկն ասաւ.—«Ո՛չ հալիկս ա լաւ, ոչ դամիկս, ես փեյնի
մէջն եմ նստած, քու տղեն էլ չոր մալըթի վրէն»:

Էդ գշեր երկու անգամ էկաւ ու դնաց:

Էդ տանտէր ու իրա կնիկ ճանաչեցին որ էդ ձիաւոր իրանց
Արին-Արմանիլին ա:

Առաւօտը բարի լուսը բացուաւ, էդ մարդ ու կնիկ էկան էդ
ախշկայ մօտ, փաթըթուան էդ ախշկայ վզով, լաց, շուան ու առ-

ցին.—Հիմի քե դատ տեղ կը տանենք միտն թէ եփոր կդոյ, հարցնես թէ պա՛ս ո՞նց անենք որ դու գաս:

Եդ գչեր տխչկան տարան Արին-Արմանելու քնելու օրախը ու մարդ ու կնիկ էլի քչերը չքնան:

Քչերուայ մէ վախսին դռներն չխըռտալէն բացուան. Արին-Արմանելին էկաւ, ախչկան մօտը կայնաւ, հարցրեց.—Ախչի, ասաւ. հալիկդ ա լաւ թէ դամիկդ:

Ասաւ.—Համ հալիկս ա լաւ, համ դամիկս, ես խուճբուքի Խորդան դօճկի մէջ եմ պառկած, քու տղէն էլ շիմայի օրօրոցի մէջ ա դրած. պա՛ս, ասաւ ախչիկ, մոնց անենք, դու գաս:

Արին-Արմանելին ասաւ.—Թող օխտը անծին էրինջ մորթին. մի անծին էրինջ էլ արունի առաջ դնեն. էն արունը քչեց, տարաւ էն էրնջին, ես էլ ճաշին կդամ:

Արին-Արմանելու հէրն ու մէր էդ բաները չըմին լսեցին. ուրախութենէ քիչ էր մնում սրբաները պատուէր:

Ասաւօտը բարի լուսու հետ օխտը անծին էրինջ մորթեցին. մէկն էլ արունի տակը կայնեցրին, արունը քչեց, էդ անծին էրինջը առաւ-գնաց:

Ճաշի հացին էր, մէկն էլ տեհանք Արին-Արմանելին էկաւ. Որ էկաւ. Բէօ, ուրախութեն, օտաւայ, զուռնայ, ուտել, խմել, էլ չափ չկար:

Մէ քանի վախսից յետոյ Արին-Արմանելին ասաւ.—Այ կնիկ, վիբ, նիլնենք ձիանքը, էթանք մեր սահմանի դլօխը, ըն տե մէ աղ: Բուր կայ, վրէն իջնենք. մէ ախպէր տղայ ունեմ, էն էլ պտի դայ ընտե, մէ լաւ Բէօ անենք:

Նիլնան ձիանքը, ընկան ճանպայ, գնացին:

Պնացին, շատ ու քիչ Աստուած գիտայ, մէ չայիր-չիման տեղ իջան, ձիանքը չիղարին, իրանք էլ նստան:

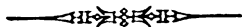
Հալա չեն հանգստացէ, էս եանէն էլ Օձ-Մանուկ իրա կնիկը էկաւ, իջան. սկսեցին ուրախութեն անել:

Հմա՛ թնչ անես, էս մարդիկը իրանց կնանիքին ճանաչմ էն, իլաքի թէ Օձ-Մանուկի կնիկը ծիծաղաց. ատմի շաւաղքը տուեց էրեսները, էլ Օձ-Մանուկ չկարաց դիմանալ, ասաւ.—Ախպէ՛ր, էդ իմ կնիկն ա:

Արին-Արմանելին ասաւ.—Ախպէ՛ր, էս օր քու կնիկն ա, էդ էլ իմ կնիկն ա.—Քունը քեզի, իմը՝ ընծի:

Վերան, իման, էլաւ ամեն մարդ իրա երկիրը դնաց:

Աստուածանլից իրեք խնձոր իջաւ, մէկ տաղին, մէկ լսողին, մէկ էլ շատ խօսողին:

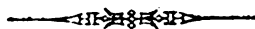

Ժ Ո Ն Յ Ո Թ Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

Սոյն երեք հէքիաթներն—Հոլիւ Ախպէր՝ Ախպէր գառներ և Օձ-Մանուկ պատմած է Արիստակէս վարդապետ Զուլոյեան, որ է Սեանայ միարան և բնիկ Շահրիկարի Զաֆարապատ դիւղացի, որ այժմ յեջմիածին կը գտնուի, առ ժամանակեայ կը յաճախէ Գ. ձեմարանը լսելու լսարաններու մէջ:

Արիստակէս Վ. ուրիշ հէքիաթներն սովորած է իւր մօրէն, որպէս իւր եղբայրն, որք 15 տարի առաջ իրենց գիւղի մէջ հռչակ տուցած հէքիաթ աստղներ եղած էին և կը հրաւիրուէին գիւղի օղանիւրն հէքիաթ ասելու և զբաղեցնելու հաւաքուած հասարակութիւնը: Այս վարդապետի ասելով իւր եղբայրն անհաշիւ հէքիաթներ գիտէ, իսկ ինքը մոռացած է, միայն սոյն երեք կտարն որ իւր մօրից սովորած է. լաւ միտքը պահած է իւր մայրն շատ սիրելուն իբրեւ թանկագին յիշատակ: Սոքա Քօրուն գիւղացի (հին Պայազիսի մօտ) եղած են. իրենց հայրը Դրիգոր, սորա հայրը Գէորգ, որոյ հայրը Պօղոս, Պօղոսի հայրը Մանուկ, Մանուկի հօր անուն Պետօ, որոյ հօր անուն Աւօ: Սոքա Զուլոյեան կը կոչուին Պօղոսի Զուլօ կնոջ անունով, այս Զուլօն մենկիս և գիւղի կառավարիչ եղած է. Սա Զաֆարապատ գաղթած է Քօրունէն Պարսից ժամանակ:

Հասան խանի իշխանութեան միջոցին հաւեր՝ որպէս քրդեր և թուրքեր ծանր դալան (գլխադին) կառնէին փեսաներէն, որով շատ աղջիկներ տունը մնացին, առ այս շատ մը ծնողք (տղայոց) գիմեցին Հասան խանի և զանգատեցան: Հասան խանն ևս վճիռ արձակեց.— «Ո՛վ որ հասած աղջիկ ունի, չէ ամուսնացուցած, այլ ևս թող չամուսնացնէ. նա սլիտի հաւաքէ, բերէ, որ իւր ծառաներու վերայ պսակէ»: Այս վճիռն վերայ մի գիշերուան մէջ որչափ հասած աղջիկ կար պսակեցին առանց դալանի: Այս աղջիկներու թուոյն մէջ էր Արիստակէս վարդապետի մամ Ալմաստ Շաքոյեանը:

ԲԱՆԱՔ ԱՉԱՌ

Մականց բարբառով *

Սպահանայ թագաւոր աղքատանոցմ ի բաց. էսայ յիւր տղն.

— Նա կը մեռնըմ, խըյրաք էլմ կը բանցըցիս:

Խէր մեռաւ, աղէն էլմ բանցըցուց:

Օրին մէկ դաւրիչմ էկաւ ան դե, ուսկըմ տուըն ձեռ. ուսկըն
ի թալ, գինաց տան վիւրն բունն:

Ասըն.— Դաւրիչ, ինչու ուսկըն կը թըլիս:

էսայ.— Մէկ ուսկըն էլ խեյրա՛ք կըլնը.

հապար տուըն թագեաւորըն, ասըցըն.

— Դաւրիչմ՝ չկեայ ան տե, ուսկըմ տուընք ձեռ, ուսկըն ի թալ.

Թագեաւոր էսայ.— Կանչըցըք ան դաւրիչ, թը գեայ աս տե,
խեմ, ինչ մարդ իս

Կանչըցըն, դաւրըն գինաց մա թագեաւոր, թագեաւոր էսայ.

— Դաւրըն բարա, դիւ իմ խըյրաք չըս ը՛դիւնիր, իմ ուսկըն
թըլիւ իս:

Դաւրըն էսայ.— Թագեաւոր ասըած կիաս. դիւն թագեաւոր,
ամօթ չի՛ մէկ ուսկալ կըսըս խըյրաք կէնըմ. մէ աղջըկմ կեօ
Բասրայու դաշտ՝ բերդմ չնիր ի ան տե, քեռուսուն փեցնելէ թու-
ղիւ ի, ամեն փեցնելից չաւեմ կգեայ տակ, ամեն չաւըն ճօթ քեռու-
սուն ֆիսայ, դիւն թագեաւոր մէկ ուսկալ խըյրաք կէնըս:

Թագեաւոր էսայ.— Էս գաւրըն բռնէք, մինչիւ իս կըխամ, կը
գեամ, թա աղուրթ իլաւ, զգաւրըն չրալ կէնըմ. թա սութ իլաւ,
դաւրիչը վըզ կը զարկիս:

---

* Պատմած է Մականց Գինեկանց գիւղացի Զատիկ Ենպօտան. որ գիտէ
բազմաթիւ ժողովրդական վկայե ու նեխարներ, նա մանաւանդ Քրդ. վկայե.
Զատիկ այժմ Գ. ձեմարանի ննջարանի մէջ գիտեալապէս է:

Վարդը բռնեցրն. թագեաւուր իւր շուրիւր խագեաւ՝ յիւր նակիր կապրց, ձըն խիծաւ, դայօլլով՝ ուսկը ի թալ ձիու քեամակ, գինաց, աւնցկուն կան իրի, Բասրայու դաշտ չգնտաւ. էդ վրչպէ ուսկըն կիրաւ, չգնտաւ, յիւր նակիր ծախրց, կիրաւ, չգնտաւ. յիւր ձըն էլ ծախրց, կիրաւ, էլմ չգնտաւ:

Թագեաւուր էսաց. — Հէյ վախ, իս ինչ իր՝ իրի իմ խիտ, դաւրիշիմ խուսքով իմ թագեաւուրութենիցն էլ իլայ:

Բանձը քեարմ աղա տեղն էր, էսաց — ա՛լլում աղա քեարի գլխօխ, ըզի թլիմ տակ, միւսնիմ, դարվէր խուսքով ընկիր իմ աշխար, կան կգեամ:

Թագեաւուր գինաց քեարի գլխօխ, յետ կը դառնայ, խուզըն քաղցր ի:

Մէկ խովըւմ անիւ գինաց նստած կընը, խովու կանչից.

— Ազիկ կտրըճ ենհել. ինչ կէնըս ադ տե, էլի, տիսնանք քիւ դաւա ինչ ի. գքի քեարվը թըլիս տալի:

Թագեաւուր գինաց խովըու մօտ, էսաց.

— Իս յիսիւ Բասրայու դաշտն կան կգեամ, չգնտայ. դայօլլով ուսկը կիրայ, չգնտայ. նակիր ծախրցը կիրայ, չգնտայ. իմ ձըն ծախրցը, կիրայ, շուրիւր ծախրցը կիրայ, չգնտայ. իսն էլ իմ դաւդանաց ըզի տը թլիմ տակ, մեռնիմ:

Էսաց. — Քիւ աւօն ահօլ չընը, կենըս աս կըրի վերէն, (սուրի գլուխ որ քիչ բարձր է — կիրճ), Բասրայու դաշտ կը տնոնըս:

Թագեաւուր գինայ կիրբի գլխօխ, տիսաւ Բասրայ, Բասրայու դաշտ, տիսաւ բերգմ շինի, բըռնիւր իլի Ֆալլամ (չատ բարձր — երկինք, Աստուծոյ մօտ):

Թագեաւուրն ի, իջաւ գինաց. գինաց յեռջիւ, տըսաւ-աղուրթ, քեառսուն վեկնեքե թղիւր ի յեռջըւ, չճուր վեկնեքերն գինաց. չալիւրիմ վերուց իկաւ տակ, ի բաց, ամին չաւրը ճութ քեառսուն էլուայ:

Թագեաւուր գինաց, ներս մտաւ. ու՛շ օր մնադ ադ տե. էրկու դան, իրեք դան կուտըր, կը նստըր ան տե.

Օրէն մէկ՝ անիւ (աղջկան) խաւամուչ էսաց.

— Իս կուզըմ քիւ խաւում տիսնամ:

Էդ խաւամն էլ մէկ շամաւ իզար տղը իրիս, էսաց.

— Ի՞նչ գուրծ ունիս իմ խաւում ի խիտ. դիւ ծաշու չը՛ս. անօթը չը՛ս, բլբլի, ալկուզ չըս. էլ ինչ գուրծ ունըս իմ խաւամուչ խիտ:

Գինաց խաւամուչ էսաց. — Մէկ մարդ ութ օր կայ, իկի աս տե, կուտը, կը խմը, աս օր էսաց. «Իս կուզըմ քիւ խաւում տիսնամ. իսնէլ մէ՛կ շամաւ գարկիր իմ:

Խաւում էսաց. — Ի՛նչ՛ վուտը, դիւ ընչի՛ դարկիցրը. ան մարդըն էլ կընըր մէ բան կաւը. կանչի՛, թը գեայ աս տե:

հասամ գինաց, կանչից, էրի խանութուչ մօտ:
խանութուչն էլ ահանջկուայ էրի, ասացին.

—Քիւ պազրկեան իրի:

Պազրկեանն էլ իրի, խանութուչ մօտ նստաւ:

—Պազրկեան, կասը խանութ, իրի, խէնք, ինչ արիր:

Պազրկեան էսաց. — Քեանութուն ըղտարեա մալ կիրայ, լամ՝
չխասկացայ. ամին ուրբաթ՝ օր սահաք խնդրն Բալաք աչառ աը
խիծնը, տղեայ, մանչ էրկինք, մանչ գետընք ինի, կեկայ. ուր խօր
խաս պաղչեն կը նստը. կը կլալթայ. օր կլալթայ. էրկու ջուպուխնի
կգեան ագ տի, մէկն ան թիւ կը կտնը, մէկ անթիւ. կալօն ան մէկ
կը լցընի՝ կը խմը, մէկն էլ ան մէկ կը լցընը. դէմ վի կը կանդնը.
Թուրմ՝ կը գտնի մէկ անիւ վըզ, մէկ անիւ. էրկուսն էլ կսպանը.
Բալաք աչառ կը խիծնը, մանչ էրկինք, մանչ գետընք ինի, կեկայ,
խատ մարդիւ չը խուսը—չտայ, չառնը:

Ագ աղջիկն էլ տաա մարդիւն էսաց.

—Աղտիւսը, իմ պազրկեան ինչ էսաց, ան մարդ ինչ կտաի՝ Չի-
նայ թաղեաւուրու աղէն ի. իս, ան մասնըքնիր խատ մա մէկու փու-
խիր ինք. ան ըզի տ՛առնիր. մկայ ալ չըմ՝ դըտի, ինչու խամար ըզի
էլ չառնը. էսաց, թը դիւ գնացըր. Չինայ թաղեաւուրու լաճու յէ-
յութուն ըզի խամար բիրըր, բիրըր. թը չըիրըր. «բիւ խուքըն գնին
անծակ դիւղլւմ, իմ ձեռնէն չը՛ս աղատուը»:

Եղ մարդ էսաց.—Պուզիմ քինէ. խուրճմ՝ ուսկը, էլ թամ
խախ:

Իսու գինաց Չինայ թաղեաւուրը քեաղար, ուրբաթ օր սահաք
խնդին գնաց թաղեաւուրը խաս պաղչեն:

Տիսաւ Բալաք աչառ խիծի, մանչ էրկինք, մանչ գետընք ինի
կգեայ: Իրի խաս պաղչեն նստաւ. վուր կլալթաց, ջուպուխնիմ
մէկ անթիւ գաղբու, մէկ ան թիւ՝ կալօն ան ըլից խմաւ, մէկն էլ
ան մէկ իլից խմաւ. մէկն էլ գէմիլի կանդնաւ. էրկուսն էլ սպանից.
մանչ էրկինք, մանչ գետընք ինի գինաց. խատ մարդիւ մընչ էսաւ,
մընչ առըց:

էսաց.—Լամ՝ չխասկացայ անիւ մօտէն:

Մնաց մէկէլ ուրբաթ օր. էլի սահաք խնդին էլաւ, յիւր չու-
րիր իխտն. դաւրիչիմ չիւր խաղեաւ. դիւսիմ՝ ըռնից յիւր ձեռ, գի-
նաց, խասաւ պաղչեն. նստաւ:

Տիսաւ էլմ Բալաք Աչառ խիծը, մանչ էրկինք, մանչ գետին
ինի իրի, իրի ու տեղ նստաւ. օր նստաւ կլալթաց, չալխչիմ՝ մէկ
ան թիւ գաղբու, մէկ ան թիւ, կալօն՝ մէկ ան իլից խմաւ, թամի
խաւ. մէկ ան իլից խմաւ, թամի խաւ:

Դէմքի կանգաւ, էրկուսն էլ սպանից, Բալար աչառ խիծաւ, գինաց:

Էսա դաւրիչ յրնկաւ խիւէն, կանչից.

— Եա՛ հանի, եա՛-հու, եա՛ հանի, եա՛ հու.

Դարձաւ իրիչից յիտիւ, տըսաւ դարվիչմ անիւ խիւէն կերթայ. ուր չալիքն ի թալ:

Դաւրիչը չաւեհն առց, էլմ՝ յիտիւ գինաց, կանչից— Եա՛-հանի, եա՛-հու, եա՛-հանի, եա՛-հու:

Իրիչից տըսաւ, դաւրիչ էլմ խուէն կերթայ իրիչից յիւր վերայ, բանմ չտըսաւ. յիւր չեփկեհն ի խան, ի թալ. զչեփկեհն առց, խոու անթը տակ, էլմ բնկիւաւ խուէն, — Եա՛-հանի, եա՛-հու, եա՛-հանի . . .

Իրիչից յիւր վերայ բանմ չտըսաւ. ալմաստ բիււ խանչալ ուր մէջքն էր, քեշից, ի թալ:

Ալմաստ բիււ խանչալն էլ առց. խոու անթը տակ, խիւէն էլմ «Եա՛-հանի», եա . . . » ձէն տուց:

Դադրաւ, էսաց. — Կգեայ դիօխս օր թուրմ սրբիմ անիւ վըդ. իս իմ չալիքն թլցի, քեառսուն քիսա անիւ գինն ի. չափկեհն թլցի, խարիւր քիսա անիւ գին. ալմաստ բիււ խանչալ թլցի Զինա թագեաւուրը քեաղքի գին ի, թը սն տանըր, խուցուտուր, ինչ խլսնէր, էլմ թը գէր.

Էդ դաւրիչն էլ էսաց. — Իս քիւ քեաւաւը բաղդ ինչ մանչ քիւ սրտըն գիւ կը սիրիս. ըզը տանրս քիւ կոնախ:

Էսաց. — Ի՛նչ չտուրը իմ քեաւաւը (սրտի մէջի) բաղդ, գգի տ՛ըսպանէր, լէ գիւ տուրը քեաւաւը բաղդ. գգի չըմ սպանը:

Էսաց. — Իս կերթամ. իմ խուէն էրի:

Դինաց, տըսաւ բերդմ չինի. Սարեմ մանչ վար քեաւըր գլխին, տըսաւ ադա Բալաք աչառ ինչ խիծիւ էր. կոտըց սանվի, խուրձմ կեաւմաւս փէտ առց քիւրը, կը գարկը: Ադ ալ տալըց. — Կեղը ի, մը՝ գարկի՛ Աստուծոյ սիրուն ընը, մը՝ գարկը:

— Եր գարկիմ, չգարկիմ, գիւ ի՛նչ գուրծ ունիս խիտ:

Ա ընցկուն իգար, կաչին վաւրնից վի իրի վը.

Թուղ խոու, գեացըն տուն:

Վլացուան. խաց գրին ան տե, կիլան.

Դաւրիչ էսաց. — Ի՛նչ, քիւ քեաւաւը բաղդ, գիւ քիւ կասան ձը խամար ինիս:

Էսաց. — Վալա, գիւ չտուրը «քեաւաւը բաղդ». իս թուրմ գանի քիւ գլխիս, քիւ գլխիս էնա փանհարեհն ինի էրթէր գիւս, տուրը «քեաւաւը բաղդ», ազատար:

Էսաց. — Իս էլ թագեաւուրը տղայ էր, մարդ ունէր. յըրկվընից

կը նստէր, որէն մէկ յորըկուն քունս տարաւ. իսնէլ իմ մարդիրուն ստըցը. ասօր քիւնս կը տանը. էլեցէք, գինացէ՛ք իմ խօր մօտ նըստեցէք: Մարդիր էլան, դինացըն, քիւնս չտարըց. մէկնէլ տըսայ դիւռ բացուաւ. փարիմ՝ էրկու չանկի, էրկու չալղընի. էրկու ուսկը սանալ աթուռ:

Ուսկը աթուռ մէկ իս նստայ, մէկ փարին:

Մենք ձեռ թլցընք իրար թիւ. իմ հեաշ գեացը, իս ընկերիմ ադ տե. մէկն էլ տըսայ, մայդ չկայ. վուվ ձը ըռասս գէր, կը գարնէր. կսպոնէր. դաւար գէր ուչխար գէր, մարդ գէր, կը գոնէր: Սրէն մէկ ստըցըն. «Թագեաւուր տալրած կինաս, էս ֆլան սարը մէջ մարդ կայ», ան տե ծուռ կը սաղացըցէ, քիւ աղէն կը տանըս ան տե, սաղահայ:

Իմ խէր ըզի իլաւ աւըց, տարըց ան տե ի թուղ. դարձաւ իրի. վուր դարձաւ իրի, իս մէկ ամսում՝ չափ՝ մնացը ադ տե, քիչ մ՝ աղէկացայ: Սրէն մէկ տըսայ ադա խալաւիւր գլինաց ծուվու բիրան. մէկ պառաւմ աւըց իբի, ձի էսաց. «Քի մէրմ իմ բիրի», իս ստըցը. «բիրերիս, բարովիս բիրի, խաց կիրակուլ կեփը, մի շուրիւր կը լուայ, կը կարը»:

Մնաց մինչիւ յիրըկուան, խալաւիւր ձը էսաց.

Մինչիւ աս օր իս, դիւ մնակ էր, մէկ յեօդէմ կը քնէր, աս օր դիւ գինա, ջուկ յեօդէմ Գնացի, նստայ. կալօմ՝ լցի, խմայ, մէկ էլ լցի խմայ, քիւնս չտարըց. իս ստըցը. «ա՛հէրթամ, իրըչիմ. խալաւիւր, պառաւ ինչ կէնին. Գինացը դուան ծակտիր ինի իրիչիցը նիրա, ախայ խալաւիւր կապմ իցգի պառաւի վըզ. քեչից տարըց դէս, իբի դէն, զպառաւ խեղդից, իթալ ան տե: Պարկմ կայ, էդա պատէն կախ էր. պարկ իբի վի, էրկու բարակ օձ միջէն ի խան. ի թուղ ադա պառաւի ջանդակը վըն. ադ պառաւ էրուն ծծըցըն, ամեն մէկ խաստացան, յէլան քեանց սուեն իբի, օձերու պուչ կապըց յառքէն, յէռջիւ ամեն օձու իրիք չանախ իդի վար մէկ մէկը. ադ էրուն անունց բերնէն թափաւ. չանախքիր էրկու ծակից, իրիքըն կայնաւ. բերըց ադա էրուն իլից մէկ կթոցմ, իդի ըռաֆը վերէն. ադ օձեր քամիզմ վլաց, էրմ իդի պարկ վի, բիրան կապըց, կաթըց պատէն, լըվացուաւ. խաց կիրաւ, պարկաւ ան տե, քինաւ: Իսն էլ դարձայ, էլը իմ տեղ, ալ քիւնս կը տանը՝, չընայ մինչիւ առաւուտ: Առաւուտ էլայ, էկը մա խալաւիւր, խալաւիւր էսաց.

— Քիւ մէր մեռը: Իս ստըցը, մեռը, Աստուած խոռ, Աստուած տարաւ: Խալաւիւր էսաց.— Իս պառաւ կառնըմ, կը թըլիմ ծուվ, դիւ փլաւ կէնըս, եղն էլ կեօ ըռաֆը վըն, կը բիրըս, լցիս վերէն, կուտիս. մինչիւ իս կգիամ: Իսն էլ բիրը, փլաւ իփիցը, դըբ քեսսէն, անծուր կիրայ, քիչմ էլ գըբ քեսսէն, էդ զեխիր (թոյն) բիրի

լցի վերէն, դտէլ մէջ տնկիցը, մինչիւ խալաւիւր իրի. իրի, էօաց՝ «Փլաւ իփիրըս» Ասըցը. «Իփիրըմ», իոյնէլ ցիրիւմ, կիրիրիւմ, հալա կէս մացրիլ աս տեա՝ Խալաւիւրն էլ կասը.— խամ չկա, մէջ, անիւ խամուր չմեռաւ Դինաց, նստաւ Բեսար վերէն գգէլմ՝ ինչ կիրաւ. չուրցաւ յիւր տեղի Խոն էլ էլայ, ադա պզտի գիւռ բայ էրի, տրտայ բան չկէր ան տե, մէկ քեանըմ խատ գիրք կէր, մէկ պզտիկ գիրքմ էլ ադա գրքերիւ վրէն գրած. ադա պզտիկ գիրք առը, կարգացը, վուր կարդացը, մէկն էլ տիտայ փարըն, էրկու շանկըն, էրկու շալղընըն, ուսկը աթու խիտնիր, էկան ան տե. ուսկը աթու իս նստայ վերէն, մէկ փարըն, ձեռքեր թըլցընք վուր մէ մէկու թիւին, էրկու շալղընըն դարկըն, էրկու շանկըն խաղցըն մինչիւ առաւօտա ինչ ժամանակ գիրք կարդէր, էլմ կգէր:

Յօրէն մէկ տըսայ իմ խօր կեամին իկաւ, ան տե, կայաւ. իմ խէր կեամուց դիւս էլաւ, իրի իմ մօտ. էսացս—Ա՛յ որդի, սաղաքեր իս Խոն էլ ասըցըն— Իս սաղաքիր իմ, խալաւիւր մեռեր ի ԻՄ խէրըն էլ էսացս— ձեռնեմ, դիւ սաղաքիրիս, թո խալաւիւր մեռնը Մինքըն էլ իլանք, էկանք, նստանք կեամին: Կեամին թուղ իտու, էկընք, ծովուց դիւս էլանք: Իս իմ խուր ասըցը.— «Իւ գինացէ՛ք, իս քիչմ լուղանամ, դեամ, ձի կը խամիլմ: Անոնք գինացըն. իս իմ խալաւքիր խանը, դրը ան տե, իմ գիրք բւնըցը իմ ձեռ, մտայ մանչ ծուվիւն, կը լուղանէր. մէկն էլ տըսայ մէկ մարդմ՝ էկաւ ան տե, էսացս Ա՛յ մարդ, դիւ քիւ խալաւքիրու մօտէն չըս վախիւայ, քիւ գրքու մօտէն կը վախիւաս. քիւ գիրք դի վըր խալաւքիրիւն, մօթ ծուվ, լուղացը՝ յիւր դիւս, քիւ խալաւքիր խաքը. քիւ գիրք դի քիւ ծուց, դնա՝ Խոն էլ ասըցը. Անիւ խուղն ի, դրը իմ գիրք խալաւքիրու—վրէն, մտայ ծուվ, կը լուղանէր. մէկնէլ տըսայ պզիրք առըց, հայ վար. ծովուն գինաց: Ջըլց դիւս էլայ, իմ խալաւքիր խաղեայ, ու իմ խօր քեաղաք չգեացը, իկա՛ ըս տե, բերդմ ա՛ տե չինիր իմ, նստիր իմ ինի ինչ իս իկեր էր աս տե, մինչիւ աս օր իս մարդիւ խիտ չէր խուրը: Էսաց.— Ասա Բալաք աչառ կը տիսնաս, ան փարու խուրուխրիւնի. էրկու խուրք ան գրքից միտո մնացիր ի, մէկ ան կը կարգամ անիւ, ան էրկու շուղուխն ինչ կգեան, անիւ աղլէրքերինի, խոն էլ իմ դարձանաց կը գարկիմ, կսպանիմ. ինչ կը կարդամ, էլմ կչեանա՝ Ամէն ուրբաթ օր իմ խուր խաւ պաղչէն մըսա կըլնը, խոնէլ կերթամ ան տե, էրկու սահաքուան չանք կը մնամ ան տե, կըլիմ գեամ: Էսաց դաւըրչըն.— Իս դտիմ, Բաւրայու դաշտը տղջկն ի գրի դրլը աս տե. ա ընցկուս մարդ գրկից աս տե, մարդմ՝ իմ յուլութին չառըց, դիւ էկըր, առըր. գինա, էսա, քեան ըզի մէր, քեան ըզի քիւր կինայ ձի. իս քի չը՛մ անըր. վուվ կառնը, առ, խիրքք ի ան մալ խալընիս ձը ապով, քի չըմ առնը:

էդ դարձըն էլ էսաց.

—Ձիմ' տու ձը, դըյպեմ էլ ուսկը տու, իս տ'իւթամ գրքը յիտիւ գիրք բիրիմ:

Ադ ալ էսաց.—Հայ դարձիլ բարա. գուրծ¹ չունիս, գիւ չըս կերի բիրի, գինա խատ քիւ բանին:

Դարձիլ էսաց.—Ձէ, տըտաս, իս էրթամ իտեէն:

էսաց.—Տամ, տար քի խամա կի:

Դարձիլն էլ իլաւ, ձըն խիծաւ. դըյպեմ ուսկըն իթալ յիւր քեամակ. ձըն քչից, գինաց մէկ քեառսուն աւիւր ճամբախ, մէկ էրկըր դիւս ընկեաւ. ա տե շէնլըկ չկէր, քեանց ջաղաց աւիւ բանմ չկէր. մէկ, էրկու, իրեք ջաղացք ընցաւ. մէկն էլ տըսաւ ջաղցպան կանչից. էսաց.—Սպահանայ թագեաւուրու տղան, գիւր կէրթաս:

Ան տե ձըն կայնացըցոց, մտածից, էսաց.

—Ասիկ իս քեառսուն աւիւր ճամբախ իկիրիմ, ասա ջաղցըպան ինչ գիտը իս Սպահանայ թագեաւուրը տղէն իմ:

Ջաղցպան էսաց.—Ի՞նչ կը մտածիս, դարձը էսա տեղ, ադա գուրծ, ինչ գիւ իտեէն կերթաս. իս չըլիմ, գիւ չըս կերի, բիրի:

էսաց.—Ըպա իս քի չըմ ճանչընայ. գիւ ըզի կը ճանչընաս:

Դարձաւ, էկաւ մատ ջաղցպան. ջաղցըպան էսաց:

—Մինք խրիչտակնիր ինք, իրիք օր քիւ խուր խըյրաք ի մնացիւրիմ, քիւ խուր խուզըն էլ իս իմ առը. քիւ խէր շատ աղէկ խեք կէնըր, իս անիւ խաքըր խամար տը շանց տա՛մ, էրթաս, ան գիրք բիրիս, իս գըտիմ, գիւ ան գրքըն իտեէն կան կգեաս, իս չըլիմ, գիւ չըս կէրի: Կէրթաս Ստամբուլ՝ գիւս կընըս, կերթաս էյիպ, գիւս կը բանան, էրկու դարձիլ կայ ան տե, գիւ էլ գքի կտաս վար աջ թիւին դռան իտեին, մինչիւ սահաք խնդին. կըսըս.—Դարձիլ բաբանդտիր, գիւ ընչի չըք խոսըր. անիւնք էլ կասըն.—Սարէն գիւ կգեաս, ձիւրէն գիւ կգեաս, աչխարէն գիւ կգեաս, խուսք քիւն ի, մինք ինչ տը խուսընք:

Դիւն էլ էսա.—Ըզի քու (երբէք) խուսք չկայ, իմ խուսք էն ի. ձի թագեաւուր իմ ձէն լսէր, ին օր, ինը ամըս, ին սահաք, ին օսաղըգա լմանէր, Աստուած անիւ տըսէր տղէմ: Թագեաւուրն էլ ան ժամանակ կիւզեայ դռան վերէն, էկանջ կէնը, կը դառնայ, կերթայ: Տղէմ ադա թագեաւուրն տընը, ըն սահաքըն մէջ էլ աղջըկմ՝ Ձիչանց թագեաւուրըն տ'ընը, ադ աղջըկ, ադ տղէն տը սըրվին իրարիւ վերէն: Ադ տղէն ինչ կը միծանայ, գիւ էլ թագեաւուրըն էսա՛մ, —Թագեաւուր, քիւ տղըն կասըս, ան աղջըկ ինչ կգեայ քիւ տղը մօտ, ըսը, թը չգեայ քիւ մօտ, աղջըկ ասը. վրէ չըս թուղըր գեամ քիւ մօտ. տղէն էլ թը ըսը՝ գիւ գեօղ իք: Աղջիկ տըսը.—Մինք ինչ ինք գեօղըր. տղէն թըր ըսը,—գիւ մի գիրք իք գեօղըր: Ան

աղջընկ ան գիրք տը բիրի, մարդ չկէրի բիրի Էսայ.—Առ նա կանանչ վարուց, բռնը քիւ ձեռ, քեանի մի էրկըրնիս, մարդ քի քալսմիւ չընը, ինչ մի էրկըն գիւս կըլըս, կանանչ վարուց քիւ ձեռ կը չուրնայ՝ Թայ:

Ադ ալ էլաւ, կանանչ վարուց բռնըց յիւր ձեռ, գինաց, անիւնց էրկըն ինչ գիւս էլաւ, կանանչ վարուց ձեռ չուրցաւ, վարուց էթալ, գինաց Ստամբիւլ դիւս իլաւ, գինաց Եյիւպ. դիւս էբաց, մտաւ նիրս, տըսաւ աղսըթ էրկու դարվը իմ ան տե, վար աջ Թիւին, գինք խուս դուսն խաւէն մինչիւ սահաքը խնգին Էսաց. —Դարվիչ քաբանքտիր, ընչո՞ւ չըք խուսը:

Դարվիչները ասըն.—Աչխըքէն գիւ կղեաս, սարէն, ձուրէն գիւ կղեաս. խուսք քիւն ի:

Թագեաւուրն էլ իմացի մէկ կարիպ դարվիչ միկի, Էսաց.

—Վաղիր, իլի էրթանք մատ ան դարվիչ, խենք, ինչ կըսը:

Անիւնք էկն խասան դուսն վիրէն. դարվիչն էլ Էսաց ան դարվիչներուն.—Ձը թո՛ւ խուսք չկայ. ըձի մէկ խուսք կայ, Աստուած տէր, ձը Թագեաւուր իմ ձէն լսէր, ինչ ինն օր ին ամըս, ին ցահաք, ին դազըղայ լմանէր, Աստուած անիւ տտէր տղէմ':

Թագեաւուր լսաւ, Էսաց. —Վաղիր, դառնանք, էրթանք:

Դարձան գինացին, չմտան նիրս:

Էրկու մարդիւ Էսաց.—Լուսուն կերթըք Եյուպ, կը մտիք նիրս, մէկ կարիպ դարվիչ մի կայ ան տե, կը բռնըք, ձի խամար կը բիրըք:

Առաւուտուն էրկու մարդ էկըն, մտան նիրս. դարվիչ բռնըցըն, ասըցըն.—Արի, գինանք:

Էսաց.—Թագեաւուր ձը ինչ տ'էնէ, ինչ գուրծ ունիմ Թագեաւուրը խիտ:

—Ձէ, գրի ուզիրը. տը գեաս, էրթանք:

Առըն տարըն Թագեաւուրը մօտ, Թագեաւուր Էսաց.

—Դարվիչ քաբա, գիւ յիրկուն ինչ իս ասը:

Էսաց.—Թագեաւուր ապրած կենայ, իս բանմ չըմ ասը յիրկուն Էսաց.—Ձէ, ասըցըր:

Էսաց.—Իս բանմ չըմ ըսը, մէկ խուսքմ տուը. իս մտայ Եյուպ, էրկու դարվիչ կին ան տե, մինչիւ սահաք խնգին չխուսամ, առք. աղարվիչ քաբանքտիր. ընչու չըք խուսը: Անիւնք էլ ասըցըն աչխըքէն . . . խուսք քիւնն ի. իսն էլ ասըցը. . . ձի Թագեաւուր իմ ձէն լսը, ինչ ին օր ին . . . Աստուած անիւ տտէր տղէմ: Իս նա մէկ խուսքն իմ տուը: Թագեաւուրը էլ ա ընցկուն ծիր իր քի գեղին ի դարձի, Էսաց.—Դարվիչ, նիւր ըզը տղայ ընը:

Դարվիչն էլ Էսաց.—Աստուած տըտայ.

Թագեաւորն էլ էսաց.—Դէ կաց աս տե, թէ տղայ էլաւ, թագեաւորութուն ուզիս, ինչ ուզիս, իս տամ քի:

Դարվիշն էլ մնաց ադ տե, մինչիւ ժամանակ իրի:

Աստուած իտու մէկ զաւակի:

Թագեաւոր էսաց.—Դարվիշ բաբա, դիւ քիւ թեթերբ էբա, իս իմ կէս թագաւորութուն տամ քի:

Դարվիշ էսաց.—Թագեաւոր ապրած, դիւ չը'ս կէրի իմ խնդիրք կատարը:

էսաց.—Իս չկատարիմ, էլ վնւվ քիւ խնդիրք տը կատարը:

էսաց.—Իմ խնդիրք քիւ տղէն տը կատարը, դիւ չը'ս կէրի:

—Թը կենայ, իմ տղէն միծանայ, կատարը:

էդ սանաթին ինչ տղէն իլաւ. Ձինաց թագեաւորըն էլ մէկ աղջըկ իլաւ. տղէն, աղջըկ սիրուան իրարիւ վերէն:

Մէկ ժամանակվ վերէն ընցաւ, դարվիշ էսաց.

—Թագեաւոր ապրած կենաս, մէկ աղջըկ չգնայ քիւ տղը մօտ:

էսաց.—Կգնայ:

էսաց.—Կերթաս քիւ տղըն կըսիս. յիրկուն ինչ ան աղջըկ ինչ կգնայ, տղէն չը թըղնէ գնայ յիւր մօտ, ան կըսը—Վրէ չըս թըղնը գնամ քիւ մօտ. տղէն թը ըսը՝ գեօղ իք: Ան տը'սը, ինչ իք գեօղցը. տղէն թը ըսը—միւր գիրք գեօղացըրիք:

Թագեաւոր էլաւ, գինաց տղը մօտ, էսաց.

Աղջիկ յըրկուն իրի մա տղէն, գիրկ իրի բիււիւր տղըն, տը կախուէր վգէն. տղէն դմշկուլմ իտու, աղջիկ դպաւ գիտըն:

Աղջիկ էսաց.—Դիւ ընչոն չըս թըղնը գնամ մա քի:

Տղէն էսաց.—Դիւ գեօղ իք:

էսաց.—Մինք ինչ իք գեօղցը:

էսաց.—Մի գիրք գեօղցիր իք:

Աղջըկ դարձաւ, լալելէն տուն գինաց:

Թագեաւոր էսաց.—Աղջը'կ, վրէ կլաս, քիւ սիրոն ի մեռը:

էսաց.—Ձէ, չը մեռը, չէթուղ իս էրթանք անիւ մօտ, իս ասը ընչոն չըս թուղնը գնամ քիւ մօտ, ձի էսաց «գիւ գեօղիք». իս ասը՝ «մինք ինչ ինք գեօղցը'», էսաց «մի գիրք գեօղցիր իք».

Ձիանց թագեաւորն էլ ջառ իտու կանչիլ, ինչքան մարդ կէր անիւ, ամեն ժողովից, իրի, էսաց.—Վնւվ նա գըրը սալի կտէք, էրթայ գըրը, իս իմ կէս թագեաւորութուն տամ անիւ:

Մարդ սալի չիտու:

Թագեաւոր էսաց.—էլ մարդ մնացը, չէկը աս տե:

Ասըցըն.—Պառու տղէն մնացը, չէկը:

Թագեաւորն էլ էսաց.—Կանչըցըք ան տղէն գնայ:

Տղէն բիրըն, թագեաւոր էսաց.

Տղան, գիտիմ, գեողացած բիրածըս, դիւ սալղ չը'ս խոսայ:

Էսաց.—Սալղ կտամ ամա, շատ հեռու տեղ ի, կեօ եօթ ծովիւ կզղըն:—Ի՛նչ կարուղ իս էրթաս բիրիս. դիւ բիրիս, իմ կէս թագեաւորութուն տըտամ քի:

Էսաց.—Երկու ձկան ականջ ձի խամար բիրէք, մէկ էլ ձիու պուչ:

Երկու ձկան ականջ բիրըն, ադա ձկան ականջքիր կապըց. ի թալ վար ծովիւն, ադա ձիու պուչն էլ իբի. մագիր խոու դիւս. տակ-տակ մագիր կապըց յիրար, ան մէկ գլեօխն էլ կպրից. նստաւ ձկան ականջքիրու մէջ, գնաց եօթ ծովիւ կզղին դիւս էլաւ. ադա գիրքն էլ վար մարմար քեարին ի. իրեք մարդ, ամին մէկ կացըն մը ուրինց ձեռունած՝ գրքը վրէն կայնած: Սեյրի ի, վհով ձեռ տայ գիրք. տը զարկըն գլխավրէն կապանըն:

Ադ մարդն էլ ադա ձիու մագ կախ խոու. գինաց գրքը վերէն, ադա կուսը կպաւ գգիրք. զմագ քեշից, գիրք խիտ իրի. կացընքն էլ թըփ-թըփ վար մարմար քեարըն զարկըն:

Սեհրի (կախարդական) էր, պասըլաւ. ադ մարդն էլ գգիրք առըց, իրի, խոու Զիչանց թագեաւորըն. Զիչանց թագեաւորն էլ յիւր կէս թագեաւորութուն խոու ադա մարդուն, գգիրք խոու զագջըկ. աղջըկն էլ գգիրք առըց, իրի, խոու գտղըն. տղէն էլ գգիրք իրի, խոու զիէր. խէրն էլ գգիրք տարաւ խոու դարվիշին. էսաց—Դարվը, քիւ խնդիրք նա էր:

Դարվիշն էլ էսաց.—Խն.

Թագեաւորն էլ էսաց.—Ագիկ վուչ բանմ չէ, խնդրք էրայ, կատարիմ:

Դարվիշ էսաց.—Ըզի թն խնդիրք չկեայ. իմ խնդիրք նա գիրքն էր. ձիւմ կտաս ըզի, դըլպեմ ուսկը, իս կերթամ:

Թագեաւոր ձիւմ՝ դըլպէմ՝ ուսկը խոու:

Դարիշ ձին խեծաւ. դասս էրաւ Զինայ թագեաւորը քեռզաք իրի Զինայ թագեաւորը քեռզաք դիւս էլաւ:

Ուրբաթ օր սանաթ խնդին էլմ գինաց թագեաւորու խաւ պաղչէն, նստաւ:

Տեսաւ Բալաք Աչառ խիծի. էլմ էկաւ, էջաւ կըլթալթաց. չալղնիմ՝ մէկ ան թիւ, մէկ անթիւ դադրան, ամեն մէկ կալօն լցըն, խմաւ, պէմվի կանգնաւ, էրկուսն էլ սպանըց. Բալաք աչառ խիծաւ, դարձաւ գինաց:

Դարվիշն էլ խիւէն դինաց:

Տիսաւ վուր դարվիշ, էսաց.—Իմ դաւրիշ անօթացը, էլմ էկաւ Դարվիշն խիւէն գինաց, խասաւ բիրդ:

Տխաւ էլմ Բալաք Աչառ կապըց սունվի. ա ընցկուն իզար,
կաշըն վուտընվի խիւնի վե:

Վլացուաւ, գեացըն տուն, հաց դըրն, կիրան:

Դարվիշն էլ ինչ գիրք դըր անթը տակ. անթը տակէն չհանը
դիւս: Գիրք ծուցէն էխան, իտու ինի. էն էլ դարվիշի վուտ կզուաւ,
պագնից, էսաց:

—Դարվիշ, դիւ մտիկ էրայ. ես կարդամ, դիւ կը տիսնաս:

Կարդաց դգիրք. փարն, էրկու չանկըն, էրկու չալղընին. էր-
կու աւսիը աթու խիտքիր դիւ լացըն. էկն ան տե. աւսիը աթու
փարին նստաւ. մէկ յինք նստաւ վերէն. ձեռնիր թըլցըն իրարու
թիւի վերէն, էրկու չալղընին զարկըն, էրկու չանկըն խաղցըն:

Դարվիշը հեաչ գինաց. ընկեաւ ան տե, էլաւ քիւր իթալ
յէրես. սըրտ մաժըց. հեաչ էկաւ վերէն, էլաւ, նստաւ:

Էսաց.—Դարվիշ, աւ էսա մատնիք. ան աղջկայ մատնիքն ի.
խատ մէմէկը միք մատնիքնիր փուխիր ինք, ըս մատնիք կուտաս. անիւ
կասըս. թա չըս հաւատայ, աս սլ անիւ մատնիքն ի Վասըս, իս ան
չըմ առնը, վո՛ւվ կառնը թը առնը, Աստուած անիւ խաց տայ:

Կասի.—Դարվիշ, քիւ խնդիրքն էրա, իս կատարիմ. իս ծուռն
էր, ըզի ազատըցըր. իմ խուր քեաղաք անտէր էր, տէր էրըր:

—Իմ խնդիրք չկեայ, իմ խնդիրք էնա մատնիքն ի:

Դարվիշ մատնիք առըց, ձին խիծաւ. իրի Բասըայու դաշտ, աղջ-
կան մօտ. մատնիք իտու զաղջիկ, էսաց:

—Ան կասը. «վո՛ւվ կառնը, թըղ առնը. քեանց իմ մէր, քեանց
իմ քիւր կենայ ըձի»:

Աղջիկն էլ էսաց.—Վո՛ւվ տ'առնըմ, դքի տ'առնըմ:

Ան էլ էսաց.—Խն:

Էսաց.—Աս տե կինանք թա էրթանք քիւ խուր քեաղաք:

Էսաց.—Իս Սպահանայ թագեաւուն իմ, խըյրաթի տէր իմ,
իս տ'էրթամ:

Էսաց.—Իլի, մալ, ապրանք բառնանք, էրթանք:

Էլան մալ, ապրանք բարձան. գեացըն:

Հալա ան Դարվիշ բռնած ի.

Ջգարվիշ թուղ իտու, էրաւ յիւր վագիր:

ՊԱՏԼԽԱՆԻ ՄԻՐԱՆԸ ԵՒ ՇԱԻՐԱՆԱՅ ԹԱԳԱՒՈՐ

Մոկաց բարբառով *

Պատլխանի Միրանի խէր էսաց.— Իս կը մեռնըմ, Սիվ սար
նեջրը չէրթաս: Խէր մեռաւ, օրէն մէկ դսուց իրի տուն,
չիմուց տակ ձէմ՝ բլաւ.— Ա՛խ, Պատլխանի Միրան, դիւ կեբ-
թաս, պա թս:

Ըրըչից տըսաւ մարդմ ճխան դրած ականջ՝ կեօ. ան մարդ
դուան ճխանը տակ:

Էսաց.— Պատլխանը Միրան, իս թղնըս, քեանի ջիւը կայ իմ
աչքիր. իս ընըմ քի խզմեքեաւ:

Պատլխանի Միրան էլաւ տը թղնէր, մարդիկ ժողուան. էկըն
ասըն.— Քիւ խէր զիւրովէն ի էսա մարդ բռնիր, դըրը ճխանը տակ,
մը թուղը:

Էսաց.— Տը թուղնըմ, ընը իմ քեաղաքն էլ աւըրը:

Ձմարդ իթուղ, էլաւ անիւ խզմեքեաւ, գինաց ջիւը իլից վար
ձիւնեբուն, լուացուաւ: Էդ խզմեքեաւ անմ՝ էրաւ:

Էսաց.— Խնչու խամար «ախ» էրըր, բիբիկ իս, տկնւզ իս, ան-
թը իս, թէ մէ քի խապարմ՝ տուը:

Էսաց.— Մարդ ըզը խապար չտուը. «ախ» տէնըմ, պա չէնըմ,
չէ՛ իսն էլ տեղացմ թագեաւուր էր, իսն էլ մարդ ունէր:

Էսաց.— Դիւ որ տեղաց թագեաւուրն էլ:

Էսաց.— Իս Զիչանց թագեաւուրն էր, եօթ տարը խա քիւ խօր
կուր էրը, քիւ խէր ըզի բռնից, իզի աս տե:

Էսաց.— Քի իրաւունք տուիր իմ, գինա, քիւ թագեաւորութենին
խասը:

Պատլխանը Միրան թուղ իտու. գինաց վար յիւր թագեաւու-
րութենին:

Դիչիւ ցերեկ «ախ» Պատլխանի Միրան, ան Պատլխանի Մի-

* Պատմած է Զատիկ Խեչոյեան.

րան, օրմն էլ չմեռնէր. իմ աչքեր ինն քիւ իրես. գքի տեսնէր, նիւր մեռնէր»:

Պատիւանի Միրան էլաւ, Սիւ սար ցեջրը գինաց, տըսաւ խազալմ՝ յէռջիւ ձիուն թռաւ-փախաւ, զձըն իթուղ լտիւ:

Խազալ կը փախը, շատ չհեռնայ, անցկուն կը հեռնայ, ձըն չխասնը. մինչիւ կէս օր կուտուաւ ինք յիւր մարդիւր յիտիւ գեացըն: Պատիւանի Միրան մարդիրուն էսաց.— Իիւ յետ դարձէք, գեացէ՛ք, իս նա խազալը յիտիւ տ'երթամ, մինչիւ նա խազալ չըռնըմ, չիմ դառնայ:

Մինչիւ յիրիկուն յիտիւ խազալըն գինաց. գինաց կամելի բիւրան, վերէն մթնաւ. խազալ մոտաւ մաչ կամըն, կուրսաւ. ինք մնաց ան տե, ցե կէրի յետ դառնայ, ցե կէրի էրթայ. իւրը մգրախ իզար ճակարն, ինքն վար ձիու քեամկին յէռջիւ ակախ գինաց: Ադ խազալն էլ գինաց. խապար տարաւ Զիչանց. թագեաւուրըն էսաց.— Իի, խասը. Պատիւանը Միրան կես՝ կամելիսի գլեօխ, բի, չխասնա մգրախ զգլեօխ տը ծակը. մէկալ կնարէն դիւս տայ: Խընդ վեց մարդ խրկից:— Գեացէ՛ք, գՊատիւանը Միրան անցկուն քնուկ առէք, բիրէք սդայ:

Գեացըն առնն բիրըն, դրըն յէռջիւ թագեաւուրըն. թագեաւուր կանչից.— «Պատիւանը Միրան. Պատիւանը Միրան:

Աչքեր էբաց, շաւմիւս էլաւ, էսաց.— Իս կամելի գլեօխն էր. մկայ ինչիս էկել իմ աս տե:

Թագեաւուր էսաց.— Իօնչ կմտածիս, դիւ իմ մարդիւր չը ճաչնաս ըզի էլ չճաչնաս. չէ՛, քիւ խզմաթխարն իմ:

Պատիւանը Միրան նստաւ թագեաւուրը կշտըն:

Թագեաւուր խրկից, խաց, կերակուլ իրի, կերտն, խման, էսաց.— Պատիւանը Միրան, դիւ ասա տեղրանք:

Էսաց.— Իսն էլ չըմ գտի. առաւուտիւ էկը Սիւ սար ցեջրը, առաւուտնախառ խազալմ յէռջիւ իմ ձիուն թռաւ, ընկեանք յիտիւ մինչիւ կէս օր կուտուաւ, իմ մարդիւր խա ձըկ էկըն կէս օր ինչ կուտուաւ, իմ մարդիրուն ըսը՝, « յետ դարձէք, իս քեանը նա խազալ կերթայ, ան խազալը յիտիւ տէրթամ: Խազալ չիւր կամելի գլեօխ բիրը. վար ձի մթնաւ, իս մնացը ան տե, վար իմ ձըու քեամկըն. իմ ակախ գնացիր էր, ակախայ քիւ դիւանը մէջ:

Էսաց.— Պատիւանը Միրան, ան խազալ չէր, ան իս ճամբ-խըցը յիտիւ քի: Էսաց.— Իիւ պէտքը ան խազալ տաս ըզը:

Էսաց.— Իս չըմ կէրի տայ քի. իս իմ խազալ տամ քի. անըկ իմ չի:— Իս զան կուզըմ, ինչ իրի յետիւ ձը:

Էսաց.— Անըկ Շաւրանայ թագեաւուրը աղջըկն ի, ուր խօր

մօտէն ըռըկի տարըմ՝ կայ, իկի՛ սա տե. իմ ճոճմ անիւ վըէն չընցի, կընը առաւօտն էլ էրթայ:

Էսաց.—Պա էնը չտաս. իս քիւն չըմ առնը:

Էսաց.—Նե՛ գիւ, նե խազալ. իս չըմ կէրի. կուզը՝ գըի թուղ առնը:

Խատ մէկը խուսան, իրարու խաւնան, գխազալ առըց:

Զիչանց թագեաւուրըն էսաց.—Իս տէրթամ իմ քեաղաք, ամիւսըմ՝, էրկու իլաւ, իմ քեաղաք առանց թագեաւուրը:

Զիւր խազալ առըց, գինաց գիւր քեաղաք. ամին օր կերթէր նեջր ուր խամար Վուզըրը աչ ընկեաւ գխազալ, սիրու առըց, խըւընդցաւ, էսաց.—Իս նա կնկեան չմօտանամ, տը մեռնըմ. պա ինչիւ էնինք, ինչիւն չէնինք. մէկ մարդմ բիրինք, սուտ խարսնիւմ դնինք. ըսինք՝ վուզըրը լաճ տը պսակինք. կանչինք Պատլխանի Միւրանի խազալ, բիրըք խարսնըս:

Խարսնս գըրն, գՊատլխանը Միւրանը խազալ կանչըցըն, Պատլխանի Միւրան էսաց.—Իս չըմ իգեայ, գիւ գինա, իս չըմ էրթայ էրթամ փօւման տըրնըս:

Զվուզըրը լաճ բիրըն, աղչկան խամալ խագիւցըն, խանըցըն խաղը, գխազալն էլ խանըցըն խաղը, կնկտիր մէկ մէկ գվուզըրը լաճուն ձեռ թուղըն. վուզըրը լաճ էրի, ընկեաւ խազալը ձեռ, խազալը ձեռ քեամըց, խազալն էլ էլաւ, ագիւցմ իգուր վար սրտըն, սպանըց. թուղ խուտ, իրի տուն. տունն էլ չկայնաւ, Շաւրանայ քեաղաք, գիւ գիւր իս, չի իս էկը քի:

Ախչիկն էլ գինաց տուն, խօր իրես, մօր իրես չգինաց, մնակ մտաւ յեօդէմ ինի:

Վեանմ օր վերէն ընցաւ. Պատլխանը Միւրան կսկծուն խըւընդցաւ. մարդ չըր թուղըն իւր իրես էրթէր. տը կանչէր ուր խուսամուջ, ամեն առաւուտուն անիւ խաց, կերակուլ, ջիւր տանէր, դնէր խատ անիւ կշտըն, կէր գիւտ, գգիւտ փակէր վերէն մինչիւ մէկէլ օր առաւուտուն մարդիւ իրես չըր տանայ:

Պատլխանի Միւրան յիրիկուն էրի տուն, մէր անցըում լացը աչքիւր կուրցը, էսաց.—Մարէ, վրի լացիրըս անցկում:

Էսաց.—Յիւրի խազալ:

Էսաց.—Խազալըն յինչ իլի:

Էսաց.—Խազալ գեացը, չէ՛ խազալ քի էսաց՝ «Իս չըմ էրթայ խարսնըս, գիւ փուլուման տ'էղնըս». գիւ ըսըցըր, «չէ՛, տէրթաս»:

Խազալ գինաց ան տե, վուզըրը լաճ բիրած՝ ախչկայ խամլ խագիւցած՝ իլի խաղը, վուզըրը լաճ էկի՝ բռնը խազալը ձեռ. խազալը ձեռ քեամը, խազալ իլի ագիւցմ գարկի, վուզըրը լաճ սպանը. իրի տուն, կասեն էրաւ, ըռըգեաւ. թուղ խուտ գինաց:

Պատլխանի Միւրան առաւուտուն էլաւ, գձըն խիծաւ. գինաց

չիւր կամօլը գլեօխ, գձըն կայնացըցուց, մգրախ խող գլխին, քինաւ, Զիչանց թագեաւորը խազալ իրի, Պատլխանը Միրանը տաւ. դարձաւ, գինաց, խապար տարաւ խօր, էսաց.— Պատլխանը Միրան էկի, կամօլը գլեօխ կայնը:

Ան էլ վից մարդիւ էսաց.— Խաւըցէք, դՊատլխանը Միրան քինաթաթախ վիրուցէք, բիրէք աս տե:

Վից մարդ գեացըն, դՊատլխանը Միրան քնիւկ վիրուցըն, տաւըն թագեաւորը դըւան դըւն:

Թագեաւոր կանչից.— Պատլխանը Միրան. Պատլխանը Միրան:

Աչբիր էրաց, տիսաւ ինք էլմ թագեաւորը դիւաննի:

Թագեաւոր էսաց.— Աստուած ինե, դիւ չըր իգե աս տեղրանք. Բնչիս իլաւ էլըր:

Էսաց.— Խազալ ըռըկի, էկի:

Էսաց.— Աս տե չէկը, գեացը ուր խօր քեաղաք, չէ՛ իս քի ըսը՝ «դիւ գուրծ չուրս ան խազալըն», իս քի ըսըցը, «իմ խազալ առ տար, գան մը տա՛նք», աս աս օր սղա ի, վաղ կերթայ ուր խօր քեաղաք. էրի, իմ խազալ տամ քի, գինա:

Էսաց.— Չէ, չընը, իս տ'էրթամ իտեէն:

Էսաց.— Աղբէր, տարուան մը ճանբախ ի:

— Տարուան մը ըլնը, տաս տարուան ըլնը, իս տ'էրթամ:

Զիչանց թագեաւորը խազալ էսաց.— Անպատճառ տ'էրթան.

Էսաց.— Տ'էրթամ:

Էսաց.— Դիւ էրթաս, ին էլ տը գեամ իս քի. դիւ ճանբախ չըս գըտի: Խազալ իլաւ, էրիւ չմըք (հողաթափ) իրի, մէկ էլ գտակ իրի, էսաց.— Նա գտակ կը դնըս քիւ գլեօխ, ցերեկ դիւր էրթաս: մարդ գըի չըխէ, առ նա չմըք, մէկ դիւ խազը մէկ իս, նա չմըք վուրն օր խաքըն՝ քեառսուն աւուր ճանբախ մէկ օր կերթայ:

Զիւրինց հեօլ քեար էրըն, գեացըն. քեառսուն աւուր ճանբախ մէկ օր կէրթըն, թա օրմ թա քսան օր ճանբախ գեացըն, խասան ծուվու բիրան. խազալ էսաց.— Կերթաս նահան քեար կը վիրըցիս, ձիու կեամ կիօ աղ քեարը տակ, ան ձիու կեամ կտաս Զիւր, խրեղէն ձիւ ծուվուց կըլնը, գեայ. դիւն էլ գկեամ կը դնիս բիրան, կը խիծնըս. գըի կը տանը, ծուվ կը խլցըցը: Կեամ բերնէն կը խանըս. ձըն կը թուղնս, նա դգսին էլ կը դնըս քիւ գլեօխ, դիւ խալղի կը խիս. խալղ գըի չըն ըխի:

Պատլխանը Միրան գինաց գըեար չիւռ խող, կեամ գըեարը տակէն էլան, խող Զիւր, Սիւլ ձիւ ծուվուց իրի, գգդակ առըց. գկեամ իդի ձիու բիրան. խաք ուղըց խազալը մօտէն, էսաց.— Դիւ գարձի, գինա:

Խազալ էսաց.— Չէ իս տը կենամ աս տե, չիւր դիւ գեաս:

Պատիւսանը Միրան գձըն խիծաւ, քշից վար ծուլըն, տարաւ ծուլընցուց. կիտամ իխան. զաստ քեաղաք էրաւ, գինաց, մտաւ քեաղաքը մէջ. էսաց.—Իմ գդակ տը ճռալիմ՝ դնիմ իմ գլեօխ. մարդ ըզի տը խէ՛:

Գդակ էդիր գլեօխ, մոնչ քեաղաքըն գինաց. անօթը էր, էսաց՝ տ'էրթամ նա փապապնու մօտ. մհա ըզի տը խէ՛ թէ չէ՛:

Գինաց. մտաւ փապապնու՝ սփեան, փապապ խաց առըց, իդի ան տե, կիրաւ, մարդ չխուսաւ. էլաւ սփնէն դիւս, մարդ չէսաց՝ փառէն տուր, նուր գինա՛:

Ելաւ գինաց թագեաւուրը սարէն. դիւ չըսըս—խազալ ինչ իկի՝ խօր, մօր իրիս չգեացը. գեացը մտե յեօդէմ ինի՝ Պատիւսան Միրանը կսկծուն խըւընդցի, ամին առաւուտու խիւսամ խաց կըտանը էդու. դիւս կը փակը վերէն, գեայ դիւս, մարդիւ իրիւ՛ չտանայ, մարդ անիւ մօտը տը չէրթայ. լանմ էլ իլիր ի:

Պատիւսանը Միրան մնաց անտե մինչիւ առաւուտին, խիւսամ դիւս էրաց, խաց տարաւ, ան էլ խիւսամուչ իտիւէն նիրս մտաւ, նստաւ ան տե, ան գխազալ խէ. խազալ զան չիւէ, խիւսամ խաց իդի ան տե, էլաւ դիւս փակըց, գինաց. խազալն էլ էլաւ, էրկու գդէլ կիրակուլ կիրաւ. պուտմ էլ ջիւր խմաւ, էլմ պարկաւ ուր տեղ, քինաւ. Պատիւսանը Միլան նստաւ վար կիրակուլըն կիրաւ, էթուլ էրկու գդէլ. ջիւրն էլ խմաւ, մէկ պուտ ջիւր էթուլ:

Խազալ ակախաւ, էլաւ նստաւ. կուժ առըց, ջիւր տը խմէր, տըսաւ մէկ պուտ ջիւր կայ՝ փշում խմաւ, կուժ իդի ան տե. կիրակուլըն ինից, կեօ էրկու գդէլ կիրակուլ կայ ամենը մէջ, էսաց—Ջանրմ, մարդ չէկը աս տե, դռնիր փակ, կատու չէկը, անա կիրակուլ ինչ իլի. դարձաւ էլ ինք էսաց.—չեղնը իս կերայ, չտեխայ: Էլմ պարկաւ ուր տեղ, առաւուտուն էլմ խիւսամ դիւս էրաց. իդի յէռջիւ. դառցաւ գդիւս փակըց, գինաց: Խազալն էլ էլմ էլաւ քիչմ կիրակուլ կիրաւ. քիչմ ջիւր խմաւ, պարկաւ:

Պատիւսանը Միրան էլաւ, կուշտ կիրակուլ կիրաւ, ջիւր խմաւ. նստաւ ան տե: Խազալ ակախաւ, էլաւ նստաւ, ձեռ իտու կուժ, ջիւր առըց, տը խմէր. էլմ ջիւր խմածըն, ըրընից կիրակուլ, տըսաւ կիրակուլ նէլ կիրած, էսաց.—Այ ջանրմ, էսիկ սատանայ կայ ըստե, ինչ կայ. ասա որ տեղով կուգեայ: Էսաց—ընսնէք, ճընսնէք, ըզի նշանց կտէք, տուէք. թէ չէ՛, իմ խօր խապար կտամ գձի յաւըտան—յաւիտեանըց կորցըրայ:

Պատիւսանը Միրան չգըտը անիւ խօր տան դիւրը (չհաշուէ) զինք շանք չէտու. էսաց խազալ—Պատիւսանը Միրանը քեառաբը ինչ մանչ իմ սրտըն, դիւ վոճվն իք, ըզի շանք չտէք, իս ըզի անա փանճարէն թլիմ տակ, տը մեռնըմ:

Պատիւանը Միրան էսաց.— Իս ան ապով իմ էկի, ան զընք թի տակ մեռնը՝. ալ իս էկիր իմ ինչ, զգդակ իդի գիտըն, խազալ տըսաւ. թռաւ, էլաւ Պատիւանը Միրանը գլեօխ պագնից. էլաւ զդիւռ ծիծից. խիւսամ իրի դիւռ իբաց. էսաց.— Ինչ կանչիս:

էսաց.— Կերթաս խաց, ջիւր կառնըս կը բիրիս:

էսաց.— Դիւ աս օր շատ գաւս իս կիրի:

էսաց.— Շատ անկալ տըսար, իս էրկու օր սաղացիր իմ, իմ լաճն էլ կուտը:

էսաց.— Իս կուզըմ շատ ուտըս:

Գինաց խաց, կիրակուլ, ջիւր առըց իրի, դարձաւ իլաւ դիւս: Մէկ, էրկու, իրեք օր՝ վրէն ընցաւ, խազալ զՊատիւանը Միրան տտաւ, սաղացաւ:

Ղանդահարայ թագեաւուրը էլաւ մարդ զրկից, էսաց.— «Գեացէք մըտ Շաւրանայ թագեաւուր. անիւ խազալ կտայ ընձի, թը տայ. չտայ, տը գեամ, անիւ քեաղաք տ'աւըրմ»:

Մարդիր էկըն, թագեաւուրը դիւան նստան, ասըցըն.— Մի թագեաւուր կըսը «անիւ աղջըկ կտայ ըձի թը տայ, չտայ, իս տը գեամ, անիւ քեաղաք տ'աւըրմ»:

էսաց.— Զանըմ, իս աղջըկ ինչիս տըտամ. ան դըռն անըկ ուզըց, աղջըկ փախաւ գինաց: Վից-եօթ տարը մնաց դիւս, դսուց ինչ իկի իմ աչք զանիւ իրիս չընկի. նա՛ մարդ մատ ան կերթայ, նա՛ էն մատ մարդ կերթայ. համին առաւուտուն խիւսամ խաց կը տանը, դիւռ փակը, ընքն էլ խըւանդը, լաճմէլ իլի, տիրովը, անտէր չի, իս տամ:

Ան մարդիկն էլ դարձան գեացըն. խապար տարըն. ինչն օր էսաց, ամին ասըցըն Ղանդահարայ թագեաւուրըն:

էսաց.— Ըլեցէ՛ք, ասկեար կապեցէք, էլթանք. զանիւ քեաղաք աւրինք, զաղջըկ առնընք բիրինք:

էլան ասկեար կապըցըն, էկըն Շաւրանայ քեաղքը բիւլուր, բոնըցըն, նստան. Շաւրանայ թագեաւուրը առաւուտ էլաւ, տըսաւ. քեաղքը չուրս բիւլուր բռնած նստած:

Մարդ զրկից մատ Շաւրանայ թագեաւուր.— Աղջըկ կտան, տո՛ւ, չտաս զքեաղաք կաւըրմ:

Թագեաւուրն էլ էլաւ, գինաց մատ ուր աղջըկ, էսաց.— Հայ աղջըկ, գի՛ն, Ղանդահարայ թագեաւուր ան, քեաղաք մի տու աւրիլ:

էսաց.— Պատիւանը Միրանը քեասար ինչ մանչ իմ սրտըն, քիւ քեաղաք աւրը, իս զան չըմ առնը: Մկայ դարձը գինա, իրիկուան գեաս, իս քի խապարմ կտամ: Խէր դարձաւ գինաց:

էսաց.— Պատիւանը Միրան, թէ բանմ քինէ կգեայ, իս իմ,

զան չլմ առնը, ու թէ բանմ քինէ չգեայ, իլի, առ ըզի, գեազտիկ փախինք, էրթանք:

Էսաց.—Խրկէ քիւ խօր, Ղանդահարայ թագեաւուրն էսայ.—Ինչ անիւ մօտէն կգեայ թը էնը:

Խէր էրի անտէ. աղջըկ էսաց. «Իս զան չլմ առնը, ինչ անիւ մօտէն կգեայ, թը էնը»:

Էսաց.—Աղջը, ինչ դիւ Պատլխանը քնասար կերդուրնաս, իմ խեղքը իմ գլխուց կերթայ: Խէրն էր, ըռըգեաւ, գինաց:

Խազալն էլ էսաց.—Դէ՛, բանմ քինէ կգեայ, էրայ:

Պատլխանը Միրան էլաւ. գէգ գդակ էգըր զուր գլեօխ, գինաց ծուլու բիրան. զկեամ աւզըց էխան, էգարկ ջիւր, Սիվ ձըն ծովուց իրի դիւս, ձեռքմ սիւ շուր վրէն. ձեռքմ էլ ճագ:

Էլաւ շուրիւ խաղեաւ. զնագիր կապըց, կեամ իդի ձիու բիրան. էլաւ խիծաւ. քշից գինաց մանչ ասկեարն:

Ասկեար բաժինմ կտուից, մնաց էրկու. Դարձաւ էրի, տարաւ գձըն ծովու բիրան. զկեամ . . . գինաց թագեաւուրը սարէն:

Խազալ կանչից խուսամուչ.—Խաց, կիրակուլ չատ բի:

Խսամ խաց կիրակուլ էրի ան տե, ինչ խսամ խաց կը բերէր, Պատլխանը Միրան գդակ կը դնէր, ինչ կերթէր, գդակ կը դնէր գիտըն:

Խաց կիրաւ պրծաւ, կանչից խուսամուչ, էսաց.—Կերթաս, իմ խօր խապար կտաս, գեայ:

Խսամ գինաց, թագեաւուրն էսաց.—Խազալ գքի կուզը:

Թագեաւուր էրի մատ աղջըկ, էսաց.—Աս օր ինչ կէր, ինչ չկէր:

Էսաց.—Մը՛ խօսայ, աս օր սիվ ձիաւուրմ էրի, չլմ գըտի Աստուծոնց էրի, սուտը էրի, ընկեաւ ադա մանչ ասկըրն, մինչիւ իրեկուն կուր իտու. բաժիմ սպանից, էրկու մնաց:

Էսաց.—Չէ՛, իս քի ապըցը. «Պատլխանը Միրանը քնասար ինչ մանչ իմ սըրտըն, իս զան չլմ առնը»:

Էսաց.—Աղջը, իս քի չատ կուզըմ, ադա Պատլխանը Միրան ինչ դիւ կերդուրնաս, ինչ դիւ քեարմ զարնիս վար իմ գլխին:

Խէրն էլմ ըռըգեաւ, իթուղ գինաց:

Առաւուտուն Պատլխանը Միրան զուր գդեակ էգիր գլեօխ, գինաց ծուլու բիրան, զկեամ . . . անիւ շորիւ, անիւ ձըն ափն սիվտակ՝ խեծաւ, գինաց ընկեաւ մանչ ասկըրն, զասկեար ապանից բիւլուր, գինաց զթագեաւուրը տեղն էլ առըց, ադա թագեաւուրըց խարն առըց Շաւրանայ թագեաւուրը խամար, դարձաւ էրի . . . :

Գինաց սարէն գդեակ էգի, թագեաւուր էրի մատ աղջըկ. աղջըկ էսաց.—Աս օր ինչ կայ, ինչ չկայ, քի մարդ իմսաց էրի:

Էսաց.—Աս օր բեօզ ձիաւորմ էրի, զասկեաւ ըմեն սպանից, ան թագեաւորը տեղն էլ առըց, ձը խամար էլ խաւրն կապըց:

Էսաց.—Ձէ՛, իս քի աւըցը Վատլխանը, Միրանը քեաւար ինչ մանչ իմ սրտըն՝ իս զան չը՛մ առնըս:

Էսաց.—Աղջը, ինչ դիւ զՊատլխանը Միրանը գլեօխ կերդուըն-նաս. եան նախրուդ իլի, եան խուվիւ, վերէն ծուր իս, չըմ գըտի. աս աւուր ձըաւոըն էր թէ յերեկըն:

Էսաց.—Պատլխանը Միրան. չիւր յիփ գքի տը պախիս, իլի՛ գիւս:

Պատլխանը Միրան զգդեակ էդը գետըն. թագեաւորն էլ տը-սաւ ճնելմ, չուտին, չխմին, քամաւա էնըն: Գինաց զՊատլխանը Մի-րանը գլեօխ պագնից. Էսաց.—Ձիս դիւ իս առը. իլի՛, նստը քախս:

Էսաց.—Քիւ թագեաւորութեն պիրօղ կինայ քի. իս տ'էրթամ:

Էսաց.—Ձքի չըմ թուղըն էրթաս:

Քեաղքը դուրիւր բիւլուր էտու փակիլ, Էսաց.—Պատլխանը Մի-

րան չէրթայ:

Պատլխանը Միրան զուր գդեակ էդի զուր գլեօխ, էլաւ գկնըկ, զլաճ առըց, գինաց, քեաղքէն ընկեաւ դիւս. մարդ չը տըսաւ. գդեակ զլխուց առըց վի:

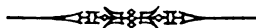
Թագեաւոր գինաց յեօղեն, նա՛ աղջըկ, նա՛ տղէն, էլաւ տը-սաւ օր թէ դաչտը մէջ կերթան. ընկեաւ յիտիւ, մինչիւ թագեա-ւոր գինաց. տը խասնէր, Պատլխանը Միրան գկեամ մտուց ծուվ, կարմիր ձըն ծուվուց էլաւ, էլաւ ինք, կնըկ գձըն խիծան. հայ վար ծուվուն գեացըն: Իարձաւ էրի ուր քեաղաք:

Ձըն զՊատլխանը Միրան ծուվուց էխան դիւս. գինաց մատ ան խազալ, ինչ կայնիւր էր ուր տեղէն յիրուր չառը, չնստը, չիւր ծնկնիւր գեացը մանչ խուղուն:

Էլան զուրինց չմկտիւր խաքեան, տաս աւուր վերէն էկըն Ձի-չանց թագեաւորը քեաղաք, Ձիչանց թագեաւոր Էսաց.—Էրի, քիւ քեաղաք մ'էրթայ, իմ թագեաւորութեն էլ տամ քի, նստինք, ու-տինք, խմինք. չիւր մեռնընք:

Էսաց.—Ձէ, տ'էրթամ, իս չըմ կայնը:

Պատլխանը Միրան էլաւ, զուր հեօղ էրաց, զը մէկէլ խազալն էլ առըց, գեացըն ուրենց քեաղաք:

ԼՈՒՍԱԻՈՐ ՄՈՐԹ

Մական բարբառով *

Մսրբայ քաղաք պառաւմ կէր, ուր տղէն:
Տղէն մէկ օր մօր էսաց.—Մարէ՛ իմ խօր գուրծ փեռէն
ինչ էր:

Մէր էսաց.—Գիւ խօր գուրծ ավնութին էր:

Տղէն էլաւ, քլանկ առըց, գինաց մեռէն. մինչիւ յիրիկուն.
կան իրի, բանմ չգնտաւ սպանըր, դարտակ իրի տուն: Առաւուտուն
էլմ առըց գրլանկ, գինաց. էլմ մինչիւ յիրիկուն կան իրի. բանմ ձեռ
չընկեաւ. էլմ՝ դարձաւ, իրի տուն:

Առաւուտուն էլաւ, գրլանկ առըց, էսաց.—Իս աս օր բանմ
չգանիմ, իս քո՛ւ տուն չըմ իգեայ.—էրդըցաւ, գինաց:

Մինչիւ յիրիկուն կան իրի. բանմ չգնտաւ սպանըր, մթնաւ:

Յերդըցի, տուն չէրթայ, մնաց ծուվու բիրան. զընք իտու
յեռջիւ քեարըն, մնաց ան տե:

Տըստ լուսմ ծովէն լլաւ, դիւս իրի. իրի մօտացաւ տղըն. տղէն
էլ իգար ան ճանալար, սպանից. գինաց մուրթից, զմուրթ առըց,
իթալ վար թիւին, գինաց տուն, էսաց.—տանիմ, թլիմ ան տե, իմ
մէր կը նստը վրէն, լուս կտայ, ճախարակ կմանի, չատ աղէկ բան ի:

Իթալ վար թիւին, գինաց քեաղքը մէջ:

Վաղիր դիւս կանդնէր էր, էսաց.—Տղմ, աղա մուրթ առ
ըզձը:

Տղէն էսաց.—Չըմ իտայ, մեք քեսսիւ մարդ իք. ճրագ լուս
չունինք. կը թլիմ ան տե, լուս կտայ, իմ մէր ճախարակ կը մանի:

Ինչ էրաւ վաղիր, տղէն զմուրթ չէտու, առըց գինաց:

Գինաց դիւս.—Մարէ էսաց, դիւս բաց, իս էկայ:

* Պատմած է Զատիկ Խեպոյեան:

էսաց.—Կանգնը, ճրագ կպուցիմ. դիւռ բանամ:

էսաց.—Մարէ, ճրագ մը էնը, իմ խիտ ճրագ կայ:

Ի՛նչ ի բաց, մէր ինչ զմուրթ տիսաւ, ուրախացաւ.—Ադ ի՛նչ բան է, էսաց:

Առնն գեացըն տունն, տունն քեան զցերեկ չատ լուսացաւ. մէրն էսաց.—Վուրդի, ան ինչ մուրթն դիւ բերըր, քեաղքը մէջ գքի մարդ չտիսան:

—Մարէ, վազիր գձը տիսաւ.—Բանմ չըսանք քի:

—էսաց «մուրթ տու ըզձը». իս չտուր:

Մէր էսաց.—Վուրդը, ան գքի չարմ' տ'էցքը:

Առաւուտուն վուզիր իլաւ, գինաց թագեաւուրը մօտ, էսաց.—Թագեաւուր ապրած կինաս, մէկ փուսքմ պառուտ տղէն բերի, ան քի կը վայելէ, բերիս, թլիս դիւանխանէն, գըշիր ցիրեկ լուս տայ:

Թագեաւուրն էլ խրկից յիտիւ պառուտ տղըն, ադ մարդ պառուտ տղըն էսաց.—Թագեաւուր գքի կուզը:

էսաց.—Թագեաւուր ի՛նչ գուրծ ունը իմ խիտ:

էսաց.—Իս չըմ գոի, կըսը պառուտ տղըն թը գիայ:

Պառուտ տղէն էլաւ, գինաց թագեաւուրը մօտ:

էսաց.—Թագեաւուր ապրած կինաս. ընչի՛ ըզձը կանչիր իս:

էսաց.—Յիրկուն դիւ ի՛նչ իս բերի քեաղքը մէջ:

էսաց.—Իս բանմ չըմ բերի. մէկ մուրթմ իմ բերի. թլիր ըմ տունն, իմ մէր նստը վըէն, լուս տայ, ճախրակ մանի. մինք ֆուղաւոյ մարդ ինք, ճրագլուս չկայ:

Թագեաւուր էսաց.—Կերթաս ան մուրթ կը բերիս՝ բի, չբերիս, գքիւ վըզ կը դարկիմ:

Տղէն լալելէն իլաւ, գինաց տունն:

Մէր էսաց.—Վուրդը, ինչո՛ւ կուլաս:

—Թագեաւուր կըսէ՝ «մուրթ չբերիս գքիւ վըզ կը զարկիմ»:

Մէրն էսաց.—Վուրդը, չէ՛ իս քի ըսըցը. «վուզը գքի չարմ տ'ըցքը. վուրդը, իլի, ան տանը, Աստուած անիւ պալայ տայ»:

Տղէն իլաւ, զմուրթ առըց գինաց, իտու թագեաւուրըն, թագեաւուրըն էլ վուզընն էսաց.—Աղէկ պախօթեմ կտաս պառուտ տղըն:

Վուզիրն իլաւ քսան փաւայ իտու պառուտ տղըն ձեռ:

Պառուտ տղէն գինաց տունն, էսաց պառաւ.—Վուրդը, պախօթեմ չտուր'ն քի:

էսաց.—Մարէ, թագեաւուր էսաց՝ «աղէկ պախօթեմ կտաս», վուզիր քսան փաւայ իտու:

էսաց.—Վուրդը, Աստուած անիւ պատիճմ տայ, թէ՛ յակա-
նատ, թը կինայ ան տե:

Զքսան փառան իթալ յականատ:

Վուզիր թագեաւորըն էսաց.—Թագեաւոր ապրած կինաս,
ասա մուրթըն պէտքը Ֆրլի ուսկուր բիրին. մէկ սառեմ շընին,
մուրթ գնին մէջ. լուս տայ:

Թագեաւոր էսաց.—Վուզիր, Ֆրլի ուսկուրը վնւվ տերթայ.
անցկուն Ֆրլի ուսկուր բիրի. իս սառայ տամ շընիլ:

Վուզիր էսաց.—Ո՛ր ան մուրթ բիրի, ան կէրի բիրի:

էսաց.—Մարդ ճամբխի պառուտ տղէն թուղ գեայ:

Մարդ ճամբխըցըն պառուտ տղըն իտիւ:

Պառուտ տղէն էլաց:

Մէր ասաց.—Վուրդը՛, ինչո՛ւ կլաս, Աստուած վուզըն պա-
տիճմ տայ, գինայ. մը՛ վախընայ:

Պառուտ տղէն գինաց մա թագեաւոր:

Թագեաւոր էսաց.—Տ'էրթաս, Ֆրլի ուսկուր բիրիս, թը բե-
րեր՛ բերեր, թը չբերեր՛ գբիւ վըզ կը զարկիմ:

Պառուտ տղէն էլաւ ձեռքեր խաչից ծուց, լալիլէն իրի տուն:

Մէր էսաց.—Վուրդը՛, ընչո՛ւ կլաս:

—Մարէ՛, էսաց, իս տ'ըլամ, պա չըլամ. Թագեաւոր կըսը,
«անցկուն Ֆրլի ուսկուր տը բիրիս, իս ձը խամար սառեմ տամ
շնիլ.» իս ինչիւ տ'էրթամ, Ֆրլի ուսկուր բիրիմ:

էսաց.—Վուրդը՛, մը վախենայ, Աստուած օղուրմած ը, մը գիւ
կերթաս, Թագեաւորըն կըսըս՝ «խարըր խազար ուղտ կուզըմ, խընգ
խազար բեռ աղ կուզըմ, խընգ խազար բեռ գընի կուզըմ, խընգ
խարըր պալթանի. խընգ խարըր էլ ուղտ բառնուղ, ամինն էլ վու-
զըրը քիսայից տըլըն, յիւրըլ մարդիւ ըլնը, չըմ էրթայո:

Տղէն էլաւ, գինաց մա Թագեաւոր անցկուն էսաց:

Թագեաւոր էսաց.—Վուզիր, լսա՛ր, ինչ էսաց, կը պատրաստ-
տիս՝ պատրաստէ. չըս պատրաստի, գբիւ վըզ կը զարկիմ:

Վուզիր էսաց.—Թագեաւոր ապրած՝ մէկ օր տաս ընձի մօն-
լիք, մինչիւ իս պատրաստիմ:

Պատրաստութիւն տիսաւ, պառուտ տղէն էլաւ, գինաց տուն:
Մէր էսաց.—Ինչ էրըր, վուրդը՛:

էսաց.—Մարէ՛, ըսըցը, վուզիր պատրաստութիւն տըսաւ:

Խապար օրեօխկիցըն պառուտ տղը իտիւ «թուղ գեայ, էրթայո:

Մէր էսաց.—Վուրդը՛, քեռասուն աւուր ճամբախ ը, կերթաս,
սարը մէջ կեօլ կայ, աղա կեօլիւ ջրիւ կը խանէք դիւս, գընին տեղ
կը դարդըկէք. աղա աղն էլ կը տանէք, պարգէք քեռարիւու վերէն,
կերթէք, հեռուն տեղ կը նստըք, քամաւա կէնըք. Ֆիր կգեան,

զաղ կուտրն. զգընին կը խմին կը սառխօցնան, ադա խընդ խարըր պալթանիք թ'ընկնին մէջքիր, բուլուր ջարդին, գուսկուրքիր բառնաք, բիրըք:

Պառուռ տղէն էլաւ գինաց, վուզըին էսաց.—Քեառսուն օր տ'էրթամ, քեառսուն օր տը գեամ. կուզըմ անցկուն ուտիլ խմիլ ընը, մինչիւ գեանք, անութը չմնանք. որ անութը մնանք. մէկ խատ էլ ուսկուր չըմ բիրի:

Պառուռ տղէն զբռնիր իրարձ. ուր մարդիր առըց, գինաց: Քեառսուն օր ինչ թմաւ, գինաց սարը մէջը:

էսաց ուր մարդիրուն.—Վուզըմ էսա կեօլը ջրիր ամին խուրթըք, թափիք դիւս:

էլան ադա ջրիր ամին խուրթըցըն, թափըցըն, ադն էլ տարան քեարիրու վերէն պարզըցըն. գինացըն, գատը նստան, քամաւա էրըն:

Տիսան Ֆիլի էկան, ըզ աղ կիրան, ծարաւցան. էկան վար ջրին, զգընին խման, բուլուր սառխօցան, գիրար ջարդ ու բուրդ էրըն:

Պալդանիքն էլ ընկեան մէջքիր, սաղ մնացածն էլ բուլուր ջարդիցըն, ուսկուրքիր խանըն, զբռնիր բռնըցըն. բարցըն, ճանբախ ընկեան, ինչ քեառսուն օր թմաւ, էկըն Մարայ քեաղաք դիւս էլան:

Տարաւ զբռնիր թափից:

Թագեաւուր տըսաւ, էսաց.—Վուզիւր, պառուռ տղըն մէկ աղէկ պալսեիւմ տու:

Վուզիւրն էլ էլաւ մէկ կուռուռ էդի պառուռ տղը ձեռ:

Պառուռ տղէն էլաւ, գինաց տուն:

Պառաւ էսաց.—Վուրդը', էկըր, Ֆիլի ուսկուրքիր բիրըր. թագեաւուր քի պալսեիւմ չէտոն:

—Մարէ, թագեաւուր էսաց՝ «աղէկ պալսեիւմ տու», վուզիւր մէկ կուռուռ վիրուց, էդի իմ ձեռ:

էսաց.—Վուրդը', ան կուռուռն էլ թալ մատ ան քսան փարըն, Աստուած անիւ պատիճմ տայ, չազատուր:

Տղէն կուռուռն էլ իթալ մատ ան քսան փարըն:

Վուզիւր էսաց.—Թագեաւուր ապրած՝ ասա Ֆիլի ուսկուրքիր ինչ բիրի, պէտքը ուսայ Մուրատ գեայ, սաբէն չընի. վարպետ Մուրատ չընը, մարդ չկէրի չընի:

Վարպետ Մուրատն էլ քեառսուն տարը կայ մեռը:

—Վո՛ււ տ'էրթայ վարպետ Մուրատ բիրը:

—Ո՛ր Ֆիլի ուսկուրքիր բիրիւր ի, ան տը բիրի ուսայ Մուրատ:

Մարդ խրկիցըն, պառուռ տղէն էկաւ թագեաւուրը մօտ:

էնաց.—Պառուտ տղան, քինէ հոգով ուստայ Մուրատ պատեմ՝
ըզի խամար չընր։

—Թագեաւուր ապրած. ուստայ Մուրատ քեառսուն տարը կայ
մեռը։

—Բիրըր՝ բիրըր, չբիրըր՝ գէիւ վըզ կը զարկիմ։

Տղէն մաղսէն էրաւ. էկաւ տուն։

—Վուրդը էսաց մէր, ինչ մաղսէն էրիւ իս, ինչ կայ։

—Պա ինչիս մաղսէն չէիմ, Թագեաւուր էսաց՝ ճոխթառ ուստայ
Մուրատ բիրըս, ուստայ Մուրատ քեառսուն տարը կայ մեռը, իս
մեռուկ մարդ ինչիս գերեզմանէն տը խանիմ, բիրըմ։

Մէր էսաց.—Վուրդը, մը վախենայ, քիւ Առտուած կոնի,
գինա։ Կերթաս Թագեաւուրըն կըսըս, «քեառսուն անծըն շոււակ
(տէխար որ նոր ծնելու է) վուզըր մօտէն կուզըս»։

Տղէն էկաւ մատ Թագեաւուր, ուզըց։

Թագեաւուրն էլ էսաց.—Վուզիւր, տըտաս ինչ կուզը։

Քեառսուն շոււակ առըց, գինաց գիրեզմանատներ, ան տե
քեառսուն էլ մորթից, ան տե իփից, աղքատներուն կիրցըցուց, գի-
նաց յիւր չուքիւ իզար ուստայ Մուրատը գիրեզմը յառաջ. ուր
խնդիրք Աստուծոց էրաւ, կանչից.—Ուստա՛ Մուրատ, ուստա՛ Մու-
րատ, վի իլի։

Աստուծոյ խրամանով ուստայ Մուրատ իլաւ, նստաւ։

էսաց.—Աղբէր, ինչ կուզըս զինէ. քեառսուն տարը կայ մեռիւ
իմ, չըք Թուզըն իս խանգըստ մնամ։

էսաց.—Ուստա՛ Մուրատ, կը խնդրիմ, Թագեաւուր ըզի խրկիւր
քիւ խտիւ, տը գեաս, սարեմ Թագեաւուրը խամար չնիս, Թը չգեաս,
Թագեաւուր իմ վըզ տը զարկի։

Ձեռքմ չիւր էլ ուստայ Մուրատը խամար տարը խիտ։

Ուստայ Մուրատ չիւրիւր խագեաւ, պառուտ տղէն խնդրաց.
էկըն Թագեաւուրը մօտ. ուստայ Մուրատ էսաց.—Թագեաւուր աղ-
բած մնայ, քեառսուն տարը կայ իս մեռիւր իմ, ինչ կուզըս զինէ։

Թագեաւուր էսաց.—Իս կուզըմ ասա Ֆիլ ուսկուրքերուց առ-
տեմ զի խամար չնիմ։

էսաց.—Շնատ աղէկ, կը չնիմ, իմ կռան, կաւ գդէլ աս տեզ չէ.
իս մեռիւր իմ, մինչիւ աս օր իմ կռան, կաւ գդէլ կեօ մարդագէլ
պառուտ գռան փակ տան ի։

—Է՛, վնւվ տ'էրթայ, բիրը։

Վուզիւր էսաց.—Վնւվ, ուստայ Մուրատ բիրի. ան տ'երթայ
բիրը, ինչ զմուրթ բիրըց։

Թագեաւուր էսաց.—Պառուտ տղան, Կերթաս բիրիս՝ բի, չբի-
րիս, քիւ վըզ կը զարկիմ։

Պառու տղէն մաղօհն երաւ, գինաց տուն:

Մէր էսաց. — Ուստայ Մուրատ բերքը:

— Ուստայ Մուրատ բերը, մկայ ուստայ Մուրատը կռան, կաւ գդէլ, կեօ մարդագէլ պառու գռան փակ տուն ի, կուղը. իս ինչիս տ'երթամ, բիրիմ:

Էսաց. — Վուրդը, Աստուած ան զուգրըն պատիճմ տայ, ան յիտիւ քի կան կգեայ, գքի կուրիսայ. վուրդը, մը՝ վախինայ. քիւ Աստուած կանչը, գինայ, կերթաս սարմ կըլնը քիւ յառէջ, ադ սարը քեարիւր արծըր տըսակ ըն. կերթաս, ինչ խասան անտե, կըսըս. «Իս աշխարք կան էր իկի, գգնա անուշ սար չըր տըսի». ան կընցնիս, կերթաս, սարմ էլ կգեայ քիւ յառէջ. ադա սար ամին փուշ ի, կըսըս, «Իս աս քան կան էր էկի, աս տըսակ կակուղ փուշ չէր տըսի»: Անիւնը ճանբախ կտան, կընցնիս, կերթաս. կերթաս գիտմ կըյնը քիւ յառէջ, ան ջրու տըսակ աշխարքի վերէն պղտոր ջիւր չկայ, փշում ան ջրէն կը խմիս, կըսըս. «Իս աշխարք կան էր էկի, իս աս ջրու տըսակ անուշ, զուլալ, քաղցը ջիւր չըր տըսի»: Ջիւրն էլ ճամբախ կտայ, կընցնիս: Կերթաս, պառաք տունն էլ մանչ դաշտըն ի, գիւ քիւ բաղը, թէ պառաք քինած ի, կը բիրիս. թը չէ, գքի կուտը անպատճառ. վուրդը, գքիւ Աստուած կանչը, գինայ, մը՝ վախենար:

Տղէն էլ իլաւ, գինաց թ'աւուրմ՝ ճամբայի թը տաս աւուր գիւնաց, սարըն մօտացաւ. արդըն էսաց. — Իս անքան ախարք կան էր էկի, գգնա անուշ սար չըր տըսի:

Սար ճամբայի իրաց, էսաց. — Երի, գնա, զգնէմ տարը իս աս տեղն փմ, մարդ ձը զադա խապար չըր տուր:

Սար ընցաւ, գինաց, փշըն մօտացաւ, էսաց. — Իս ընցանմ ախարք կան էր էկի, իս գգնա կանանչ, կակուղ փուշ վար ախարքըն չըր տըսի:

Փուշ իրարուց բացուաւ, տղէն ընցաւ, գինաց:

Գինաց, գիտուն մօտ խասաւ, կզուաւ վար գիտուն, փշուրմ՝ ջիւր խմաւ, էսաց. — Իս ընցանմ աշխարք կան էր էկի՝ զգնա անուշ, քաղցը, զուլալ ջիւր չըր տըսի:

Գիտն էլ ճամբայի էտու, տղէն ընցաւ գինաց:

Գինաց, պառու տուն մօտացաւ, տիսաւ պառաւ քնած ի, ձեռ խոտ, գկռան, կաւ գդէլ առըց, յիտ դարձաւ:

Գիւշմ հեռըցաւ, պառաւ ախախաւ. տիսաւ կռան, կաւ-գդէլ առըց, կերթայ: Էլաւ ընկեաւ յիտիւէն, էսաց. — Գիւր տը պրծնըս իմ ձեռնէն, մինչիւ գիտուն բիրան կերթաս, գիտ ինչիս տ'ընցնիս: (Գիտն էլ, փոշն էլ, սարն էլ սինըրի էր):

Տղէն ինչ էկաւ գիտու բիրան. պառաւ կանչից:

— Գիտ, թուղ մը տայ, էրթայ. մինչիւ իս խասնիմ:

Գիտը կանչից.—Չէ, ընցզնեմ տարը կայ, իս աս տեղն իմ, մարդ ձը չըր ըսի «անուշ, զովալ ջիւր», աս տղէն ինչ իրի, էսաց:

Գետ ճամբախ իբաց, տղէն ընցաւ:

Իբի, փշըն մատացաւ, պառաւ կանչից:

—Փոռչ, բռնի, մինչիւ իս խասնըմ:

Փռչ էսաց.—Չըմ բռնը, ընցզնեմ՝ տարը կայ իս էս տեղն էր. մարդ ձը չըր ըսէր «կակուղ, կանանչ փռչ». աս տղէն ինչ էր էսաց:

Փռչ ճամբախ իբաց, տղէն ընցաւ:

Պառաւ կանչից.—Գիտ ի ընցար, փռչն էլ ընցար, վարժիւ տաննուն ինչիս տ'ընցնիս:

Իրի սարըն մատացաւ. պառաւ կանչից.—Սմը, մը՝ թուգը մինչիւ իս գեամ, խափնըմ:

Սար կանչից.—Ինչո՛ւ խամար չթռչնըմ, ընցզնեմ՝ տարը կայ, իս աս տեղն էր, մարդ ըզի չէր ըսի «զգնա անուշ սար չկայ», աս տղէն ինչ իրի աս տե, էսաց:

Սար ճամբախ իբաց էսաց.—Էրի, ընցի:

Տղէն ինչ զսար ընցաւ, պառաւ կակոռ բղգեաւ (պայթեցաւ):

Տղէն զկռան, կաւ գդէլ իբի, իտու ուսայ Մուրատ:

Ուսայ Մուրատն էլ բաւից, սարէն շնից, պրծաւ:

Ուսայ Մուրատ պառաւ տղըն էսաց.—Խնդրիմ քինէ, ինչի ըզի բիրի, անցկուն էլ ըզի տանըս իմ տեղ:

Պառաւ տղէն իլաւ, ուսայ Մուրատ առըց, գինաց գերիդ մանանոցն, չուֆիլ իզար յէռչիւ գերիզմին, խնդրը Աստուծոյ էրաւ, էսաց.—Աստուած, քինէ կուզըմ ուսայ Մուրատ էլմ ու գերեզմանն մտնի:

Գերեզման բացուաւ, ուսայ Մուրատ մտաւ ուր տեղ:

Պառաւ տղէն էլաւ, էրի յիւր տուն:

Վուզիր էսաց.—Թագեաւուր ապրտծ կեաս, սարէն շնիցը, մուրթ թլցիլ ի սարէն, լուս կտայ, դիւ մնակ կը նստըս ինի. նշանակութիւն չունը. պէտքը խրկիս, Պապը ֆրէնկի աղջկէ բիրիս. էր կուս իրարու առնըք, խատ իրարու նստէք:

Թագեաւուր էսաց.—Շատ տղէկ կըսըս, վո՛ւվ տ'երթայ. Պապը ֆրէնկի աղջկէ սը բիրի, կուտվ չը բիրուը, խաթրուվ չէրթայ:

Վուզիր էսաց.—Էս սարէն վո՛ւվ իտու շնի, էսքան զատ վո՛ւվ իբի, էլմ էն մարդ կը բիրը:

Էսաց.—Խրկի պառաւ տղըն բի աս տե:

Մարդ գինաց, էսաց.—Թագեաւուր քի կը կանչի:

Մէր էսաց.—Վուրդը՛, իլի, գինա, Աստուած ան վուզըն պալկն տայ. ան քի իտիւէն կան կգեայ, վուրդը՛, մը՝ վախինայ:

Պառուռ տղէն կիւգիայ թագաւորն մօտ:

էսաց.—Թագեաւոր ապրած՝ ինչ կայ:

էսաց.—Գինէ կուզեմ, էրթաս Պապը Ֆրէնկը աղջըկ բերիս. բերիս՝ բի. չբերիս՝ վըզդ կը զարկիմ:

Տղէն մաղսէն էրաւ, գինաց տուն:

Մէրն էսաց.—Վուրդը՝, էլմ ինչ մաղսէն էրիր իս:

Տղէն էսաց.—Ըզի կը ճամբիւր, կասը, «Պապը Ֆրէնկի աղջըկ ձը խամար բի, չբերիս վըզդ կը զարկիմ»:

էսաց.—Վուրդը՝, Աստուած ան վուզըն պատիճմ տայ, կըլնըս կերթաս թագեաւորն մօտ, կըսըս. «Թագեաւոր ապրած, կուզեմ քինէ խընգ խարըր աղջըկ. ամեն մէկ տըսակ-մէկ թայ. անիւնց խամլ (հագուստ) մէկ տըսակ, քինէ կուզեմ մէկ կեամիմ, ան կեամին էլ ամին ակնունք տըլնը, ախլըքի մէջ ալ ան տեսակ կեամի տը չըլնը. քեառսուն ձեռք սազ տըլնը, քեառսուն ձեռք էլ դանուլ, զուռնայ տըլնը. յիսուն խատ էլ շանկի տըլնը. մէկ ամսուան ալ խընգ խարըր մարդու ուտելիս, ինչ ուտելիս կայ մանչ ախլըքին ամեն վուզրի քիսայից տըլնը:

Թագեաւոր էսաց.—Վուզիր, լսմր:

—Թագեաւոր ապրած՝ էսաց. խնդրիմ, քսան օր ժամանակ տաս. մինչիւ կեամիմ՝ տամ չնիլ. աղջներն էլ տիսնամ, բիրիմ:

Կեամիմ, իտու չնիլ, աղջներն էլ ժողուից, իբի:

Վուզիր անցկուն իլաւ, անցկուն չարչարանք քեչից. զիւր չապըկն էլ ծախըց, հալա աղջըկ մնաց պակաս. ուր աղջըկն էլ իբէ տեղ: Անցկուն շուարաւ վուզիր, օր աւուր խացըն կարօտ մնաց:

Պառուռ տղէն էլ իլաւ, զիւր աղջկդիր առըց, գինաց, մտաւ կեամին. կեամին էլ անցկուն կեամիմ՝ էր, ախլըքի վերէն ան տըսակ կեամի չկէր:

Պառուռ տղէն էր. կեամին իթուղ, գինաց . . . . քեաղքը դիմաց դադրաւ:

Էդ . . . . քեաղքը մախլուխ թափան քամաւա, ասըցըն մէմէկը.—«Սա տըսակ կեամի մինք չը՛ք տըսի»:

. . . . Թագեաւոր-Պապը Ֆրէնկին էսաց վուզրին.—Իլի, նստընք կայիդ, էրթանք կեամու քամաւէն. տըսանք ինչ մարդ ի, ինչ մարդու կեամի ի:

Թագեաւոր, վուզիր նստան կայիդ, էկան կեամին դիւս իլան:

Վուզիր, Թագեաւոր ինչ մտան նիրս, շաւմիւ իլան. եօթ օր, եօթ գըլիր մնացին ան տե. իրենց մտով մէկ սահաթ իլաւ էկածն:

Թագեաւոր վուզրին էսաց.—Աս սահաթմ՝ կայ մինք էկեր ինք, էրթանք:

Կեանուց իլան, նստան կայեղ, դիւս իլան:
Թագեաւուր գինաց սաւրհն, կընըկ էսաց.—Աստուած քիւ տան
աւրրը, աս եօթ օր կայ դիւ քաղաք թուղիր էք անթագեաւուր,
անվուզիր:

Թագեաւուր էսաց.—Մի մօքէն սահաքմ' իլաւ, գինացիր ընք:
Կնըկ էսաց.—Եօթ օր կայ դիւ գեացրը ըք:

Թագեաւուր էսաց,—Կնը'կ, միք գեացընք եօթ օր էկէնք. վա-
խինամ դիւ էրթաս, ա'րսմ մնաս, տը չգեաս:

Կնըկ էսաց.—Աս օր իս տ'էրթամ:

Կնըկն էլ էլաւ գիւր խալաւքիր խաքեաւ. զիւր խուտամ տուրց,
գինաց նստաւ կայեղ, քեչից գինաց, կեանու յեւջիւ կայնաւ:

Թագեաւուրը կնըկ կայեղից դիւս իլաւ, մտաւ կեամին, էսաց.
—Խուտամ, ինչ մօրէն իլեր էք. ադ ընցկնա սէյր չընք տըսի:

Թագեաւուրը կնըկ մնաց տասնըխընդ օր կեանու մէջ:

էսաց.—Խուտամ, աս օր էրթանք, վաղ էլմ կուգեանք:

Կեանուց իլան, նստան կայեղ, կայեղին քեչից, դիւս իլ
էլան:

Թագեաւուրը կնըկ գինաց սաւրհն:

Թագեաւուր էսաց.—Միք եօթ օր մնացընք, կըսըս շատ իք
մնացիր. պտ դիւ տասնըխընդ օր մնացիր:

էսաց.—Ասա տեսակ սէյր ախըքի վերէն էլ չըլնը:

Թագեաւուրը աղջըկ էսաց.—Դիւ էրկուս կէրթէ'ք. վալա իսն
էլ տ'էրթամ:

Թագեաւուրը աղջըկ զիւր խալաւքիր խաքեաւ, իրի նստաւ
կայեղ. քեչից գինաց. կայեղից դիւս իլաւ. մտաւ կեամին:

Պառւու տղէն էլ կեանուշուն էսաց.—Փինէ կուզըմ տամուր
առնիս (խարիսխ վեր քաշես):

Ջտամուր առըց, գկեամու պար իտու, կեամին էլաւ իրի Մարր:

Ադ Թագեաւուրը աղջըկն էլ տիսաւ խօր քեաղքէն հեռըցաւ,
աւման-գաման կեամին գինաց. իս ինչ ինիմ, » պոռաց:

Պառւու տղէն Պապը Ծրէնկի աղջըկ առըց իրի, Մարրայ քա-
ղաք դիւս էլան. առըց տարաւ Թագեաւուրը սաւրհն:

Աղջըկ զսաւրհն տըսաւ, շաւմիտ էլաւ, էսաց.—Էսա Զիւ ու-
կուրքեր վո՛ւվ բիրիր ի. ասօր ուսե՛ն վո՛ւվ բիրիր ի. էսա մուրթ վո՛ւվ
բիրիր ի:

էսաց.—Անա մարդն ի բիրիր, ինչ գքի բիրիր ի:

—Անկա ինչ իք տուը անիւ, օր բիրիր ի:

—Վուզիրն ը տուը, իս չըմ տուը, իս չըմ գիտը:

Աղջըկ տղըն էսաց.—Ի՞նչ ի տուած քի:

Էսաց.—Մուրթ բերիր իմ, վուզիր ըզի տուր քսան փարայ. Ծլի ուսկուրքեր բերիր իմ, տուր մէկ կաւուռ. ուսոյ Մուրաս բերիր իմ, տուր վաթսուս փարայ:

Պառու տղէն թուղ խուռ գինաց:

Վազիր էսաց.—Թագեաւուր ապրած՝ Ծլի ուսկուր բերիր, սաւրեհ տուր չընիլ. գՊապէ Ծրէնկի աղջըկ բերիր. պէտքը խրկիս, անմախութենի ջիւր կայ, բիրիս, լողանաս, ընըս ապանջուրս փարեկան. փոնըս Պապը Ծրէնկի աղջըկ:

—Վուզիր, էսաց. անմախութենի ջիւր վո՛ւվ կերթայ, բիրը:

Էսաց.—Վուվ էս կանդար բանիր իրի, էքմ ան կը բերի:

Թագեաւուր պառու տղէն կանչից, իրի:

Տղէն էսաց.—Թագեաւուր ապրած՝ ինչ կուզըս ըզնէ:

Էսաց.—Քինէ կուզըմ, կերթաս, անմախական ջիւր կը բիրիս, իս լուղանամ՝ ընրմ տասնըթընդ տարեկան ննել, Պապը Ծրէնկու աղջկայ խիտ պսակուըմ:

Պառու տղէն դարձաւ, գինաց տուն:

Մէր էսաց.—Թագեաւուր էլ ինչ էսաց:

—Թագեաւուր էսաց. կերթաս անմախութենի ջիւր բիրիս . . .

Էսաց.—Վուրդը, կերթաս, եօթ ճամբախ խառնուրդ կայ. մէկ հիւսիյար մարդմ ան տե նստը, վո՛ւվ էրթայ, ճամբախ նշանց կտալ, կերթաս ան մարդ:

Ան ինչ տ'էրթար, տղըն կանչից Թագեաւուրը աղջըկ:

Պառու տղէն էլաւ գինաց Պապը Ծրէնկու աղջկան մօտ, էսաց.—Իս տ'էրթամ, ինչ կըսըս, ըսն:

Պապը Ծրէնկը աղջըկ էսաց.—Կերթաս, չըմ հաւատայ դիւ անմախական ջիւր բիրըս, թէ բիրըր, իմ ձեռ տաս, յիւրըն ձեռ չտաս:

Պառու տղէն էլ էլաւ, գաս էրաւ, գինաց. խասաւ եօթ ճամբախ խառնուրդ, հիւսիյար տիսաւ, էսաց.—Եիսիյա՛ր, ճամբախ ըզի նշանց տու, իս տ'էրթամ, անմախական ջիւր տը բիրիմ:

Էսաց.—Հայ վուրդը, իս չըմ խաւատամ դիւ անմախական ջիւր բիրիս: Կերթաս ասա ճամբխով տաս աւուր ճամբախ. առաւուտուն ինչ ցուրտ ժամանակ կը տիսնաս քիւ ճամբիւր մէջ թէ ճանալար ընը, թէ խաւք ընը, կառնըս, կը դնըս քիւ ծուց, կը տաքնայ. մինչիւ արիւ կառնը. կը թուղնըս: Թ'անմախական ջիւր բիրը, ան տը բիրը, յիւրըն մարդ չկերի բիրը:

Տղէն էլաւ, ճամբախ ընկեաւ. խընդ-տաս աւուր ճամբախ գինաց. տըսաւ խաւքմ՝ պառկիրի ան տե, քիչ մնացի օ ցրտու ս: ուր:

Տղէն զխաւք բռնից իդի ծուց, քնչից գինաց, մինչիւ արիւ աւուրց, խաւք ծուց տաքցաւ:

Զխաւք իթուղ, թռաւ գինաց:

Տղէն էլ գինաց. գինաց, սարը գլեօխ կայնաւ:

Տըսաւ խուրմ կայ ան տե, խաղար արշուն թուրունդի անմա-
հական ջիւրը ան խուրն ը, մարդ չկէրի իջնէ մէջ, բան վիրուց չխա-
նը տակ:

Նստաւ ան տե, մտածից.—«Աստուած. իս ինչիս անա խուրէն
ջիւր խանըմ, տանըմ»:

Մէկն էլ տիսաւ բան վիրուց գինաց խուրը տակ, մէկն էլ Թի-
սաւ խաւքմ խուրուց գիւս իլաւ փարխան ջիւր վըզըն. տիսաւ ան
խաւք, ինչ դրիր ի ծուց:

Տղէն գջիւր առըց, խաւք թռաւ, գինաց:

Տղէն ճամբախ բռնըց գինաց, Մսրրայ քեաղաք գիւս էլաւ,
ջիւր իտու Պապը Ֆրէնկը աղջըկ՝ դարձաւ:

Պապը Ֆրէնկը աղջըկ պղընձմ ջիւր եռցըցիր, դրիր ան տե,
գինաց թագեաւուրը հսաց.— Պառուտ տղէն անմախական ջիւր բիրը,
իլի լուղկանանք, կարգուինք. իլի, մտը աս պղընձ:

Թագեաւուր էկաւ, ջիւրիւր էխան, ընկեաւ պղընձ, խաշաւ:

Թագեաւուր տարլն պախըցըն:

Անմախական ջիւր բիրըն ան տե, պառուտ տղէն, Պապը Ֆրէն-
կու աղջըկ լուղացան. էրկուսն էլ իլան տառնըխընդ տարեկան,
պսակուան:

Քեաղքը մէջ խոււք իլաւ, թագեաւուր, Պապը Ֆրէնկու աղ-
ջըկ անմախական ջիւր խամծ իլած տառնըխընդ տարեկան:

Պառուտ տղէն ու իլաւ թագեաւուր, խրկից գիւր մէրն էլ
իբի, եօթ օր, եօթ գչիր գիւր խաւսըն իդի, պսակուան, էլաւ
Մսրրայ թագեաւուր:

Անիւնք ան տե խառան ուրինց մհազ, գիւ էլ աս սե խառնիք
ձի մրազըն:

ԼԱԻՐ ԳԻՒԼՍԱՆ

Մօկաց բարբառով *

Թաղեաւորմ կէր, իրիք տղայ ունէր, իրիք աղջիկ, էսաց. — Իս կը միռնիմ. խաւք գեայ, դէլ գեայ, աւջ գեայ, աղջկտիր կըտէք՝ էսայ. իս ի՛նչ կը միռնիմ, իմ իտիւէն չգէք՝ էսաց. ինչ կը պսակուէք, մա ձի կրնկտիք չը քընէք՝ էսաց. ծառ մը կայ մի, իրիք խնձուր կը բռնը. Յուլիսի տասներխնգին, կը գեան, կը տանն. չըն թուղնը տըսնանք ինչ խնձուր ի (անմահական խնձուր ի). ան ցածրի խնձուր մինծ տղի՛ն՝ ան միջի խնձուր միջնիկ տղին. ան վէրի խնձուրն էլ պզտը տղին: էսաց. եօթ օր իմ գիրիւզման կը պախէք. գըչիւր ճրագն էլ չըք թուղնը ընցնը:

Խէր միռաւ՝ տը տանին վիրուցին. էրկու միծ տղէք ասըցըն.

— Խիտ էրթանք: Փուքը էսաց.— Զընք էրթայ:

— Ի՞նչըխ, մի խէր մեռնը, ասըցըն, մինք չէրթանք խիտ:

Պզտիկ աղբէրն էլ առն: զիւրովէն, դնացըն խիտ:

Մինչիւ գիւէր պախըցըն, էկան. խլօխբէր նստաւ քախս, թագեաւորութեն աւըց:

Փուքը աղբէր էսաց.— Զէ՛, իս ձի ասըցը. «չընք էրթայ իտիւ»:

Աւջ իրի, նստաւ խնամաթող.— Զի մինծ քիւր տը տէք ձը, էսաց:

Էրկու մինծ աղբէր ասըցըն.— Մինք մի քիւր ինչըխ տը տանք առջին, չընք իտայ. տանը տուտէ:

Պզտիկ աղբէրն էսաց.— Իմ խօր խոււք չէրի, կուշտ կիրայ. ան էլ չէնըմ, տը տամ. տանը:

Մինծ քիւր աւջ առըց տարաւ:

* Պատմած է Զաքիկ Նեպոյեան:

Անու յիտիւէն գէլ էկաւ. նստաւ խնամաթող, էտաց—Ձի միջ-
նեկ քիւր տը տէք ձր:

Էրկու մինծ աղբէր ասըցըն.—Ձընք իտայ: Փուքը աղբէր էտաց.
—Ձէ, իս իմ խօր խուպը գիտին չըմ իտայ. իմ քիւր տըտամ:

Քիւր իտու գէլին, առըց գեհաց:

Անիւ յիտիւէն Սըմուլխաւք թռաւ. էկաւ, նստաւ խնամաթող.
—Ձի պզտիկ քիւր տըտէք ձր:

Էրկու աղբէր էլմ էլ էկան ատե.—Մինք մի քիւր քնչիս տանք
խաւքիւն. խաւք առնը տանը, մի քիւր ընկնը տակ. մեռնը:

Փուքը աղբէր էտաց.—Ան էրկու ձի քիւրիւն ին, դիւ չը կարո-
ղացաք չտէք. աս իմ քիւրն ի. իս տը տամ:

Պզտիկ քիւրն էլ էտու Սըմուլ խաւքիւն, խաւք առըց տարըց
Իրիկուն իլաւ.—Աղբէրքիւր, էլեցէք, էլթանք. մի խօր գիւրիդ-
ման պախիւք, էլան. զհրագ առըն, գինացըն վար խօր գիւրիդմնին.
հրագ վառըցըն, նստան:

Մինծ աղբէր էտաց.—Իիւ քընեցէք. իս կը մնամ զարթուն.
ինչ գամանակ իմ քիւն կը գեայ, իս զձը խանիմ վի:

Էրկու պզտի աղբէր քինան, մինծ աղբէր մնաց զարթուն:

Տըսաւ սիւ գիւլ իրի, ադա կողմէն գինաց առաջ, էգար, զգիւ
սպանից. էթաւ ձիւր իվե, փրթից իլից ան տե, էտաց.—Իմ աղբէր-
քիւր չընըն. ասնան վախանան:

Իրի, կանչից, միջնեկ աղբէր էխան վի, էտաց.—Իլի, դադըր,
իմ խօր գիւրիդման պախի. իս քիչմ քընիմ:

Մինծ աղբէր քնաւ. միջնեկ աղբէր կայնաւ:

Միջնեկ աղբէր տըսաւ վիշապմ զաանաւ խիտ էրի, էն էլ գի-
նաց առէջ, չէթուղ մատանայ. էգար, զվիշապ սպանից, փրթից.
էլաւ էրիւ Իրի, իլից լուսու գէմ ի.—Աղբէր, կանչից, գիւմաց լու-
սու ի. իլի վի:

Պզտըկ աղբէր էլաւ վի, միջնեկ աղբէր քինաւ:

Պզտըկ աղբէր տըսաւ աղուիսմ էկաւ ան տե, էտաց.—Աղուիս
ինչ տ'ինէ, կան գեայ, սուկուր կրծը, թը էրթայ:

Աղուիսն էլ իրի, հրագըն մատացաւ. պուչ էգար, հրագ ըն-
ցուց. փախաւ, գինաց:

Ադ էլ ադ տե շուարաւ. կրակ չկայ հրագ վառը:

Իրըլից դաշտը մէջ կրակ տըսաւ, էլաւ քնոււմ գունիք էթաւ էն
աղբօր ականջ, մէկ էնու ականջ, էտաց.—Իս էթաւ, իմ աղբէր
չընին վի Գինաց դախ կրակ: Տըսաւ մանչ ճամբըն կեօ ըխսիյաւ
մարդմ. սըւտակ կծըկմ կեօ կուշտ, սիւ կծիկմ էլ յէռջիւ, կը կծկը.
ադա կծըկը քիչ ի մնացի խլսնայ, էտաց.—Հայ ըխսիյաւ, ադ քնէ
կէնիս ադ տե:

Էսաց.—Իս մուք, լուս կը բաժանիմ. նա թուի գիշերքը կը կըծկիմ. քիչմ էլ մնայ, կը լուսնայ: Ի՞նչ լուսնայ, սըւտակ կըծըկ կը կծկիմ:

Էսաց.—Մուք, լուս չբաժանիս, մի՞նչիւ կրակ առնիմ. գեամս:

Էսաց.—Աստուած քիւ տուն աւըրը, մինչիւ գիւ գեանս, էրկու գըշիւ, էրկու ցիրեկ կըլնը. սաղ մարդ կը խըւընդնայ, խըւանդն էլ կը մեռնը: Ելաւ գխալաւիւր կապըց. իդի ան տե, թոխ կծըկ խդի յեռջիւ. սըւտակ կծըկ հեռացըցուց մօտէն:

Գինաց դախ կրակ. տըսաւ մուղարեմ գաշտըն մէջ. կրակ ագա մուղարի մէջ կերկայ. գինաց. տըսաւ քեառսուն դե պառկած, քի-նած ա. քեառսուն կանթէն պղընձ վար կրակըն. քեառսուն խեյ-վընի ջանդակ էլ մանչ պղնձըն, վար կրակըն կիռայ. գիւ չըսըս անիւնց մինձ աղբէր զարթուն ըս Ագ էլ էլաւ, կրակմ առըց. էլաւ վար դաւան, էսաց.—Նա կրակ չէլաւ. էրթամ մէկէլ բիրիմ:

Ջան կրակ էթալ, գինաց մէկ էլ իբի:

Էլ էսաց.—Նա էլ չէլաւ. զան էլ էթալ, մտաւ մաղարեն վե. գինաց պղընձը փրէն կայնաւ, էսաց.—Իս ձիւ տըտամ նա պղընձ, վիրուցըմ, թը վիրուցը, դըր գիտըն, էլմ դըր վար կրակըն. դիմ կրակ առնըմ, էրթամ. թը չի վիրուցը, փախիմ, էրթամ. ալ կրակ չըմ տանը. դիւր ակախին, իմ խոռզըն ալ էս անիւնց ձեռնէն չըմ ագաար:

Աստըծու անուն իտու, ձիւ իտու գքեառսուն կանթէ պղընձ վիրուց իդի գիտըն, էլմ իդի վար կրակըն. զուր կրակ առըց, էլաւ վար դաւան:

Մինձ դե կանչից.—Այ մարդ, կրակմ քի խաբը, մէկն էլ քի խաբը, էն մէկ էլ ինչ էր տարըր. տը գեաս, թի գիւ էնա քեառ-սուն կանթէ պղընձ վիրուցըր, գըրը գիտըն, էլմ գըրը վար կրակըն. մի քեառսուն աղբօր մինձ գիւ ընըս:

Ագ էլ դարձաւ. իբի, ձիւ իտու գքեառսուն կանթէ պղընձ. վիրուց իդի գիտըն, իդի վար կրակըն:

Գիւմն էլ էսաց.—Մի քեառսուն աղբօր մեծ դիւ:

Դիւ ուր աղբըքիր էլան վի, էսաց.—Էրթանք, նա թագեա-ւուըն իրիք աղջըկ կայ, եօթ տարը կայ մինք կուզընք, չը տայ. դարկեախնիրը փակը, խուղը՝ էլնըք էրկըթէ բիվեռ չընինք, տա-նընք զարկինք պասան, էլնըք պասանը գլեօխ:

Էլան բիվեռ առըն, գեացըն պասանը յառաջ:

Մինձ գիւռն էսաց.—Իս բիվեռ կը բռնըմ, գիւ զարկ:

Մէկ հեօթակմ էլ ձիւ, ինչ կը զարկէր. ձէն կընկնէր քաղքը մէջ, ադ էլ գիւռն էսաց.—Ադ չիլաւ. միայ կակախին, քեառսունը մէկս էլ կապանին:

Տղէն բիվեռ կտէր պատըն, ձեռնով կը զարկէր:

Մէկ մէկ էզարկ, էլաւ պէտքնի գլեօխ:

Քեռուսուն քար խանեց ուր խիտ, էսաց.— Ինչ քեռում կը թլիւմ, դիւրմ' էկեցէք, էլեցէք պատանի գլեօխ. էն էրթայ մըջ քեռադ-քըն, դոր մէկ էլ ինչու Անի էլ կայնաւ Վար պատանին, քեռում կը թլէր. դվմ' կընէր պատանի գլեօխ. ադա տղէն էլ թուրմ կը զարկէր. դվուն վըզ, ճանցակ, գլեօխ խընտրանց կերթէր քեռադը մէջ: Քեռուսուն էլ ադա տըսակով սպանից:

Տղէն էլ էջաւ քեռադըռ մէջ, կան իրի. գինաց թագեաւուրու սարէն տըսաւ, մտաւ նիրս. գինաց թագեաւուրու յօդի դեօռ էբաց. տըսաւ թագեաւուր. իրան կնըկ քընած, տղէն դրած ծանծրմտիկ, օձ սան՝ վի իջի, քիչ մացի բիրտն խասը. գտդի իրեա կըծը: Խանցար քեշից, զար վար օձու գլխին. խանցար մտաւ մանչ սան, մնաց:

Տղէն խանցար իթուղ ուր տեղ, թագեաւուրը խանցար առըց. զարկից ուր մէջք, գինաց. դեօռմ էլ իբաց. տըսաւ թագեաւուրը միծ աղջըկ ադա տեղ քընի. մում զարկած գլխին, մի ուտքիրուն, էսաց.— Տ'էրթամ, պագնըմ: Գինաց. կզուաւ վրէն, էսաց.— Մանչ անիւ քընուն զան չը պագնիմ:

Գինաց, դեօռմ էլ իբաց— միջնեկ աղջկան յօդէն ի, ան էլ միծ աղջկան տըսակ պարկը, քընը. նա քեռանց միծ աղջըկ խօրոտ էր. գինաց, կզուաւ վրէն, էսաց.— Տը պագնիմ: Զը պագնից, յիտ դառցաւ, էսաց.— Մանչ անիւ քընուն չըմ պագնը:

Գինաց, դեօռմ էլ իբաց— պզտիկ աղջկան յօդէն:

Պզտիկ աղջըկ քեռանց էրկունն էլ խօրոտ էր:

էսաց.— Քնած ընը, չընը. զան տը պագնիմ:

Գինաց. կզուաւ վրէն, անիւ սըրտ պագնից:

Քեռանց փարէմ՝ անիւ սըրտ սիւցաւ:

Փօռման էղաւ, էսաց.— Աստըծուց էղնէր, չպագնէր անիւ սըրտ: Ան էլ թուղ խոռ, իրի դարկեախ իբաց, իրի դիւս, գինաց. զուր կրակ առըց, գինաց մատ իխսիյար:

Իխսիյար էսաց.— Աստուած քիւ տուն աւըրը. էլաւ էրկու գըշիր, էրկու ցիրիկ դիւ գեացիր իս. խըւանդ մըկայ միւռ, սազ խըւընդցի:

էլաւ ըզ իխսիյար արցկից, էսաց.— Իս կիրթամ. մութ, լուս չբաժանիս, չուր իս իմ ճրագ կպուցիմ. որ իմ ճրագ կենայ առանց կպնի. դիւ գմութ, լուս բաժանիս, իս քի տըսպանիմ:

Ադ էլ գինաց զուր ճրագ կպուց. քնոյ ունիք աղբօր՝ ալանջ-նիրուց էխան:

Լիւսցաւ. աղբէր էկաւ, էսաց.— Ըկեցէք վի. լիւս ի:

Աղբէրքիր էլան, նստան. գեացըն, լուացուան:

Պզտը աղբէր էսաց.—Երթանք:

Միջնեկ էսաց.—Երթանք դիւր:

Միծ էսաց.—Էսա կուղմ (էն կուղմ ինչ դիւ սպանիր ի):

Պզտիկն էլ էսաց.—Չէ. երթանք սարիւր ինչ անէնք. անջիւր, անբան էրթանք. նստինք վար աղբըն, խաց կուտընք, կը լուացուընք, ջիւր կը խմինք:

Գեացըն վար աղբըն:

Դառնանք վար թագեաւուըն:

Թագեաւուր քնուց էլաւ վի. տըսաւ օձ սան վի էջի, քիչ մնացը գտզէն կըծը. խանճար զարկած մանչ օձու գլխին, մտի մանչ սան. խանճար թուղած ուր տեղ:

Խապար բիրըն թագեաւուըն.—Թագեաւուր ապրած կինաս. քեառսուն դիւն էլ սպանած ին:

Թագեաւուրն էլ դալալ իցքից մանչ քեաղքըն, իտու կանչիւ.—Ո՛վ զնա դիւլիր սպանիր ի, թը գեայ. թագեաւուր անիւ խնդիրք կատարը:

Վի կուլմ կէր, վի էչմ կէր, ծախըցըն. տուըն, թուր առըն, կապըցըն վար ուրինց. մէկ մէկ կըյան մա թագեաւուր, թագեաւուր կըսը.—Ի՛իւր դիւ իս սպանի. կըսը.—Խա:

Կըսը.—Էնա խանճար քեչե, խնէք:

Որ ձիւ կը տանի խանճար, խանճար կը գեայ դիւս:

—Չի գեայ դիւս:

Քեանի մարդ կէր մանչ քեաղքըն, մարդ չկըցաւ խանճար քէշիւր դիւս:

Թագեաւուր էսաց.—Էլ մարդ մնաց մանչ քեաղքըն:

Ասըցըն.—Մանչ քեաղքըն մարդ չկայ, յաղբըր վըէն սեութիմ կայ, չընք զըտի մարդի, հեյվան ի, ինչ ի:

Թագեաւուր էսաց.—Գեացէք. որ մարդ ի, առէք բիրէք:

Գեացըն, տըսան իրիք մարդ նստած վար յաղբըն:

Ըսըցըն.—Էլեցէք, էրթանք. թագեաւուր ըզձի կուղը:

—Թագեաւուր ինչ գուրծ ունի մի խիտ. մինք ճամբխուրդ մարդ ինք, մինք թագեաւուրն չընք տըսի. թագեաւուր զմի չը տըսի:

—Չէ, տը գէք, ասըց:

Առըն, տարըն:

Յառաջ միծ աղբէր տարան թագեաւուրը իրիս:

Թագեաւուր էսաց.—Նա դիւլիր դիւ իս սպանի:

Էսաց.—Իս իմ սպանի:

—Էն որ սպանիր իս, էնա խանճար քէչի, տըսնամ:

Ձեռ իտու խանճար, խանճար կգեայ դիւս. սուն կգեայ, խանճար չգեայ:

Միջնեկ աղբէր գինաց, էլմ ադա տըսափ:

Յիտքէն պզտի աղբէր գինաց, էսաց.—Դիւ նա դիվիր սալա-
նիլիւց խապաւ ունիս:

էսաց.—Իս իմ սարանիր նա դիվիր:

էսաց.—Որ դիւ իս սպանիր, նա խանճաւ քեզի դիւս:

Թագեաւուրըն էսաց.—Առ քիւ խանճաւ. իս իմ խանճաւ քե-
շիմ դիւս:

Ձիւ իտու, առըց զուր խանճաւ, էզար մէջք:

Թագեաւուր էսաց.—Աղջկտիր դիւ քի խըմար իս աղատը. ինչ
կուզըս, ուզը, տամ:

Տղէն էլ էսաց.—Բան էլ չըմ ուզը, աղջկտիր խէրիք ի:

Ադա իրիք աղբէր, իրիք աղջկտիր առըն, էկըն ուրինց տուն:

Մինծ քիւր մինծ աղբօր. միջնեկ քիւր, միջնեկ աղբօր. պզտիկ
քիւր պզտիկ աղբօր: Առան, պսակուան:

Պզտիկ աղբէրն էսաց.—Աղբըքիր, մի խէր վոսիյաք էրաւ.
—Ձի կընկտիրուն մօտ չքնէք:

Աղբըքիր աւրցըն.—Մինք պսակուիր ինք. մի կընկտիրուն մօտ
առ պառկինք:

Պզտը աղբօր կնիկն էլ ուր տեղ չնից, պառկան:

Ադ էլ ուր կնիկեան կուշտ չգինաց. իրի, պառկաւ խոր դռան:

Մէկէլ օր կնրկ էսաց.—Իտիւ դռան տեղ անիւշի:

Տարաւ, տեղ իցքից իտիւ դռան:

էլմ մարդ գինաց, վրին ֆիւնն պառկաւ:

Մէկէլ օր կնրկ տարաւ, տեղ վրին ֆիւնն պարզեց:

Մարդ էլմ չգինաց վար տեղաց, գինաց իտիւ դռան պառկաւ:

Կնիկն էլ մարդիւն էսաց.—Քիւ նտզ քեանց Լաւի Գիւլաւան

չնաւ:

Ադ էլ էսաց. քեան գիւմ մէր կինաս ըզձը. քան գիւմ քիւր, մին-
չիւ իս Լաւը Գիւլատանը չը տըսնամ փնչիս մարդ ի:

Էլաւ, ընդեաւ ճամբախ, գինաց:

Շարաթմ, էրկու ճափախ գինաց:

Գինաց, ընկեաւ առջու սրնօն:

Գինաց առջու պաղօքն, վար հալուզըն նստաւ:

Քիւրն էլ դադըր վար պատըն, ըլիկ մանը:

Իրըչից մանչ պաղչըն, տըսաւ մարդմ նսաւ վար հալուզըն,
էսաց.—Խաւք ուր թիւով, օձ ուր պուրտով չըր իկե միր պաղչէն,
աս վո՛ւվ իկե միր պաղչէն:

Ինքն էլ իլաւ էրկու իրիք խաց առըց. գինաց, տըսաւ աղբէր:

Թաւաւ, զաղբօր գլեօխ պագնից. զաղբէր առըց, էկըն տուն:

խաց իղի ան տե, աղբէր կիրաւ, խուսան, վար մէմէկու ուրա-
խացան: Յիրիկուան իլաւ, զաղբէր պախից:

Կէն ստնաք մնաց, առջ իրի. դիւռ էրաց, մտաւ նիրս, էսաց.
— Կնը՛կ, մարդախուտ կգեայ մի տնէն:

Էսաց.— Տնաւիր, դիւ սարէն կգեաս, դիւ ձուրէն կգեաս. մարդ-
մարդախուտ քինէ կգեայ:

Էսաց.— Զըմ գըտի, մարդախուտ կգեայ մի տնէն:

Էսաց.— Աճեայ ի, մկայ իմ աղբքիրուց մէկ ըյնէր սդայ. դիւ
ինչ տէնէր:

Էսաց.— Մինծ աղբէր ինէր սդայ, մինծ փրդուճ ալանջ տէնէր,
միջնեկ ինէր, ան տըսակ. պզտեկ աղբէր թնէր, անիւ տիզ տը շնիր
վար իմ գլխիւն:

Ասաց.— Դիմ պզտը աղբէր կեօ սդայ:

Առջ էսաց.— Քիւ վըզ կուտաւ, իս իմ. ան մէկ անիր, ան էլ
վար ձը կը պախիս. տիլի, բի սդայ:

Էլաւ, կաղբէր առնց իբի:

Խաց իբի ան տե, խաց կիրան:

Առջն էսաց.— Քիւ խզմաք ինչ կայ էսա երկրի:

Էսաց.— Իս իկիր իմ, տ'էրթամ Լաւի Գուլստանը տըսնամ:

Առջն էսաց.— Ագըկ իմ գուրծ չի, թը գըտի, Սմուլ խաւք գըտի,
ան ախշար շատ կան կգեայ, որ ան չը գըտի, էլ մարդ չը գըտի: Ալ
յիւրը ճամբախ չկայ, կերթաս մօտ քիւ քիւր:

Առջն էլ էլաւ, զճամբախ շանց խուտ. աղ էլ էլաւ, զճամբախ
բունից, գինաց: Գինաց դիւռ պաղչէն:

Ինչիս առջու տըսակ միջնեկ քիւրն էլ արնցկուն էրաւ:

Գէլ խարցնից.— Գիւր տ'էրթաս:

— Տ'էրթամ Լաւը Գիւլստանը էրկիր, գլաւը Գուլստան տըսնամ:

Էսաց.— Իսն էլ չըմ գըտի, Սմուլ խաւք գըտի:

Աղ էլ էլաւ, զճամբախ շանց խուտ. մարդ ընկեաւ խա ճամբ-
աբն, գինաց, գինաց, Սմուլ խաւքու պաղչէն գիւս իլաւ, վար աղ-
բքին նստաւ. ջիւր խմաւ. պառկաւ: Ան տե Սմուլ խաւք վիրուց
իրընից, տըսու կեօ մարդմ վար յաղբրին. էկաւ տակ, տը զարկէր:

Ինչ մատացաւ, տըսաւ անիր:

Սմուլ խաւք էլ թիւքիւր խուտ էրեգեական, խուվ էրաւ վար
անիրուջ, անիր ակախաւ. էլաւ, նստաւ:

Սմուլ խաւքն էլ էլաւ խառ անիրուջ կշտըն:

Վար իրարու խնդացան, ուրախացան:

Էլան դեացըն տուն. քիւր էկաւ, կախուաւ աղբօր վըզ. աղ-
բօր գլեօխ պաղչինց:

Սմուր խաւք էսաց.— Կնը՛կ, խաց բի, ուտընը:

Քիւր էլաւ, խաց իդի անտե. կիրան, խման:

Սմուր խաւք էսաց.— Աստուած խեւ հնը. դիւ թնչ գուրծը իկի,
գիւր տ'էրթաս:

Էսաց.— Իս իկիր իմ, տ'էրթամ Լաւը Գիւլստան տըսնամ:

Սմուր խաւք էսաց.— Իս չըմ գըտի, անիւ երկըր ւր տեղն ի.
Իս կանչիմ խաւքիր, գեան, տանանք ու սալը կտայ:

Սմուր խաւք կանչից, քեանի խաւքմ կէր, ժողուան, էկըն:

Խարցնից, մէկ սալըդ չիտու:

Էսաց.— Ալ խաւք մնաց դիւս:

Ասըցըն.— Մէկ քեալապետամ կեօ եօթ ծովու կղզըն, մնացի
ան տե, փետուրմ 'էլ վրէն չկայ:

Սմուր խաւք էսաց.— Իրիք, չուրս խաւք գեացէք. դրէք վար
ձի թիւքիրուն. առէք, բիրէք:

Չուրս խաւքմ թռան. գեացըն եօթ ծովու կղզըն, գաղա խաւք
վիրուցըն. գուրինց թիւքիր տուըն յիրար, զխաւք դըրն վար ուրինց
թիւքիրուն, առն, բիրին, տուըն Սմուր խաւքըն. Սմուր խաւք
խարցնից.— Դիւ գըտիս Լաւը Գիւլստանի երկիր դիւրն ի:

Ադա խաւք էսաց.— Իս մէկ դիրմ գեացը, ան ալ խատ իմ մօր:

— Մըկայ կարող իս էրթաս:

— Ինչիս տ'էրթամ, փիտուր չունիմ. անութութենէ մեռեր իմ:

Մէկ չաբաթմ օխչիդի դմակ կիրցուց. ագ խըն փիտուր թա-
փաւ. նուրէն փիտուր էկաւ:

Ութ օր էլ կիրցուց. լաւ փիտուր էկաւ վրէն:

Խաւք էսաց.— Փորձիմ, կարծող էմ թռնիմ:

Քիչմ թռաւ. բանձըցաւ, էլմ էլ էկաւ տակ:

Էսաց.— Չըմ կարողանայ թռնը:

Ութ օր էլ միս կիրցուց. խաւքն էլ էսաց.— Իլի, նստը վար իմ
թիւքիրուն, էրթանք:

Ադա մարդ էլաւ, նստաւ վար խաւքիւ թիւքիրուն. տարաւ,
զծաւ խըլացիւց. իդի ցամաք՝ դառցաւ, իրի:

Անի ինչ մթնաւ, դինաց մանչ քեաղըն. կան իրի. յանկարծ
դինաց Լաւը Գիւլստանը դիււ էբաց. դինաց նիրս, յօդէք կան իրի.
դեօռն էլ էբաց. տըսաւ Լաւը Գիւլստանը պառկը, քնը. բարձմ գը-
խին. մէկ վոտքիրուն, մէկ ան կուղք, մէկ ան կուղք. վար անի
սրտըն գիւլ ու ըռահանը, ադ էլ ձեռ իթալ, պոկեց զգիւլ ըռահան.
էխան (մաղիրուն տեղ գիւլ ու ըռահան էր):

Լաւը Գիւլստան միռաւ:

Ադ էլ դառցաւ, իրի ծովու բիրան. փռամ փուրից, նստաւ

ինե. քիչ մէլ ցախ ու մախ իդի վար ուր գլխին, տըսաւ իրիք եղուընիկ էկան, թռան ան տե, գուրինց խաւքինըն խանըն:

Ադ էլ տըսաւ մէկ իրան կնըկ, մէկ էլ էրկուս աղբօր կընկ-տիք ին:

Գիւ չըսըս, կնըկ խաւքինըն յանկարծ կը տանը. դնը անիւ գլխիւ վերէն. ադ էլ զխաւքինըն առըց, պախից:

Ադիւքն էլ էլան. գեացըն մատ Լաւը Գիւլստան, տըսան Լաւը Գիւլստան միռե, չկայնան. յիտ դառցան, էկըն:

Երկու քիւր գուրինց խաւքինըն առըն, թռան գեացըն:

Գիւր կը կանչը.—Այ քիւրիւր, մ'էրթէք. մինչիւ իս իմ խաւքենըն գնդընիմ, գեամ:

Մարդն էլ էլաւ, զխաւքենըն խաքեաւ:

Կնըկ մնաց ան տե, ինք թռաւ գինաց:

Ադա աղէն իրի մատ ուր քիւրիւր. քիւրիւրու մօտէն թուղ իտու, գինաց ուր տուն: Ելաւ աղբէրնիւրու նաղլ էրաւ դուր տըսած. աղբէրնիւր էլան, գուրենց կնկտիք թուղըն:

* *

Յուլիս ամիս մօտացաւ. Յուլիս տասնըչուրս օր իլաւ, միծ աղբէր էսաց.—Աղբէրնիւր, մի խնձուրը ժամանակն էկաւ, տը գեան, խնձուր տանըն, ըլիցէք, էրթանք, պախինք:

Պզտը աղբէր էսաց.—Ըձը խնձուր չըսը, գեացէք, պախեցէք ձի:

Մինծ աղբէր էլաւ, գինաց յէռջիւ խնձուրըն. սահաթմ, էրկու մնաց ան տե, փախաւ իրի:

Մինծ աղբէր քընաւ. պզտը աղբէր իլաւ գինաց:

Գինաց, նստաւ խնձուրը ծառը տակ:

Սահաթմ էրկու մնաց. տըսաւ փալմ սիւ ամպ ուռաւ, իրի. իրի, ծառըն մօտացաւ. տըսաւ սիվ դեմ, ձեռ իթալ, խնձուր կըտռից, դառցաւ. ան էլ անեղմ իզար, չլի իցքից. զդե քեչից, հեռացըցուց. փրթից, իլից ան տե. դառցաւ, իրի տուն, քնաւ:

Առաւուտուն աղբէրնիւր էլան վի, գեացըն խնձուրը քամաւեհն. տըսան խնձուրմ տարած, էկըն. քնու մէջ գաղբէր բռնըցըն, տփիցըն, ասըցըն.—Յիրիկին գիւ չէկըր խնձուր պախէնք, էկըն տարըն:

Մինծ աղբօր էսաց.—Ձէ, դիւ գեացըր, թը պախէր:

Յիրիկին միջնեկ աղբէր էսաց.—Նկէք, էրթանք, մի խնձուր պախինք. մէկը տարած ըն, էրկուսն էլ չը տանըն:

Պզտը աղբօր ասըցըն.—Իլի, էրթանք:

Էսաց.—Գեացէք, պախեցէք ձի խըմա. իս չըմ ուզը:

Երկու աղբէր էլան, գեացըն. սահաթմ էրկու մնացըն, վախա-նան. վախան էկըն, գեացըն ուրինց տեղ, քընան:

Պզտը աղբէր էսաց.— Իս դըտիմ. մկայ իմ աղբէրքիր փախած էկած: Եկաւ, գինաց խնձուրը ծառը տակ, տըսաւ մարդ չկայ. ագ էլ նստաւ ա տե սահաքմ, էրկու. տըսաւ, սըւտակ դե էկաւ. ձեռ իթալ գինձուր կտուից, դառցաւ. խառ դառնըլուն նիտ անեղմ էզար. գդե պառկացըցուց գիտըն: Ձեռ իթալ գոտ, բռնից, քեչից. տարաւ, հեռացըցուց. փրթից, իլից ան տե. դառցաւ, ուր տեղ քնաւ:

Լիւսցաւ. աղբըտանք էլմ գեացըն խնձուրը քամաւեհն. տըսան ան մէկէլն էլ տարած, մնացի մէ, էկան էլմ ճուճք տուլն աղբօր:

Պզտը աղբէր կառ.— Այ ճանլւմ, իս չըմ ուզը, չըմ ուզը. խնձուր վձը պէտք չէ:

Յիրիկուն ասըցըն.— Դէ', յէլի, գինն, գըիւ խնձուր պախէ: Էսաց.— Դիւ գեացէ'ք, գձիր սլախեցէք. մնաց իմ, իս չըմ էրթայ:

Մինծ աղբէր էսաց.— Իս կերթամ, պախիմ վձը խամար:

Պզտըկ աղբէր էսաց.— Կերթաս, չըս էրթայ. ձը պէտք չի:

Մինծ աղբէր էլաւ գինաց, նստաւ խնձուրը ծառը տակ, մինչիւ մթնաւ, փախաւ էկաւ. գինաց ուր տեղ պառկաւ:

Պզտը աղբէրն էլ էսաց.— Իս դըտիմ, մկայ փախի. էրթամ խնձուրը ծառը տակ:

Ելաւ գինաց. նստաւ խնձուրը ծառը տակ, սահաքմ, էրկու մնաց. տըսաւ կարմիր դե իրի, քեանց սար մը, իրի. իրի խնձուրը ծառըն մատացաւ, ձեռ էթալ, գինձուր կտուից, դառցաւ. Ագ էլ նիտ անեղմ իղար. դե էլաւ եաւալիլ, փախաւ, տղէն էլ ընկեաւ իտեհն, գեացըն, խասան մանչ դաշտըն, դե մտաւ մաղարեհն վի, ագ էլ դառցաւ, իրի տուն. ընկեաւ ուր տեղ, քընաւ մինչիւ խըլուսիւն. խը լիւսիւն աղախաւ, իլաւ վի, էսաց.— Այ. աղբէրնիր. իս էրսզը մէջ գեացը, մի խնձուրը ծառը տըսայ, դեն էլ իրի գմի խնձուրը կտուից. իս նիտ անեղմ գարկը, չընկեաւ, էլաւ եաւալիլ. փախաւ. իս ընկեայ յիտիւէն, գեացընք չուր մանչ դաշտըն. գե մտաւ մաղարեհն վե, իս դառցայ, իկայ. թա չըջ խաւատայ, արըն էլ խա ճամբխըն թափը մինչիւ մաղարի բիրան:

Ելաւ, գաղբէրնիր առըց, գեացըն խնձուրը ծառը տակ. ըրըչիցըն գիտըն, գարուն տըսան, խատ արնըն գինացըն մինչիւ մաղար բիրան:

Մինծ աղբէր էսաց.— Ըգձը կախեցէք, իս էրթամ մաղարեհն:

Շրիս կապիցըն, գմիծ աղբէր կախըցըն մաղարեհն վէր:

Եսաց.— Աստըծու սիրուն, ըգձը քեչեցէք, ցրտու մեռայ. Գեչիցըն դիւս:

Միջնեկ աղբէր էսաց.—Դիւ չը կեղըցար, իս տէրթամ:

Միջնեկ աղբէր կախիցըն, քիչ մէլ էն գինաց, էսաց.—Աղբէր-
նիր՝ Աստըծու սէր, ըզձը քեչեցէք դիւս. իս չուքիւ մեռայ:

Ադ էլ քեչիցըն, խանըցըն դիւս:

Պղտըկ աղբէր էսաց.—Դիւ գեացէ՛ք ձի տնիր, մարդ ըզձը չը
ճանչնայ. իս կերթամ մաղարէն վի. էկայ, էկայ. չէկայ՝ չէկայ:
Գեառսուն օր նա երիտ չը քեչէք դիւս. դիւքն էլ ձի խաց, ջիւր
կը բերէք, ուտիք. մինչիւ քեառսուն օր իս էկայ, էկայ. չէկայ,
թուղ կտէք, կերթէք:

Պղտը աղբէր կախըցըն մաղարէն վե. գնաց, էջաւ տակ:

Շրիտ ուր մէջքէն արցըկից, գինաց կան էրի. գինաց պաղչեմ
տըսաւ, սարեմ տըսաւ. ան պաղչէն սիւ, սարէն սիւ, էսաց.—Իս
բըտիւմ, ասըկ սիւ դիւուն ը. գինաց, նստաւ: Դիւու կնըկ էլաւ, տը-
յաւ մարդմ նստի պաղչէն, կանչից էսաց.—Այ խողածըն, ծառաւ
իս, ջիւր խմը. անութը իս, իլի, քի խաց առ գինան. սիւ գիւ գեա-
յը Գեջիւր. իրիք օր չէկը, գեայ, քիւ խուքըն էլ չըս ազատը անիւ
եռունէն:

էսաց.—Սիւ գիւ իրիք օր կայ, իրիւր իմ քի մատաղ:

Կնըկն էլ էսաց.—Իս Աստըծուց էն կուղէր. էրի սղայ, գիրար
յունընք. ուտինք, խմինք մինչիւ մեռնիլիւ օր. ինչ Աստուած ստեղ-
ի, ստայ ի:

էն էլ գինաց ան տե չուր իրիկիւն:

Իրիկիւն կնըկ էլաւ, տեղ չընից, պառկան: Տղէն էլ թուր իդի
անչ յինք, մանչ կնըկ, նուր քընաւ: Լիւսցաւ, էսաց.—Ճամբախ կայ
ուջիւ ձը, դառնամ, գքի առնըմ:

Կնըկ էսաց.—Էրթայ, աչ ինի սըւտակ դիւու կնըկ, ալ ըզձը
սռնը:

Էլաւ գինաց, սիւ գիւու սընօռ ընցաւ, գինաց սըւտակ դիւու
յնօռ:

Տըսաւ սըւտակ դիւու պաղչէն սըւտակ, սարէն սըւտակ:

էսաց.—Էս գըտիւմ, աս էլ սըւտակ դեռն ը, մինչիւ էրթամ
սըմիր դիւու սընօռ, Աստուած օղորմած ը:

Գինաց, նստաւ սըւտակ դիւու պաղչը մէջ:

Սըւտակ դիւու կնըկ էլաւ, ըրչից. կեօ մարդմ նստը պաղչը
ջ. կանչից, էսաց.—Այ մարդ, Աստըծու սիրուն ընը, անութը իս,
ի՛, քի խաց առ. ծառաւ իս, ջիւր խմը, յիւստ իկիր իս, դառցը,
եւս ան տե, սըւտակ դե չորս օր կայ գեացը Գեճըր, չէկը. գեայ,
տըսնիլիւն գքի տըսպանը. քիւ մեղք ինի իմ վըզ:

էսաց.—Սըւտակ դե կուրպան էմ արե քե:

էսաց.—Սըւտակ դե սպանիր իս, դ'էրի ադայ. ըզձը առ, մինչի ուտինք, խմինք, միռնինք:

Գինաց ան տե, կնըկ խաց իթալ, կիրաւ. յիրիկին կնըկ տեղ պարզից. պառկիլիւ ժամանակ թուր իդի մանչ յինք, մանչ կընըկ, քընաւ: Կնըկ էսաց.—Դիւր տ'էրթաս:

էսաց.—Յերդիւմ իմ էրի, տ'էրթամ կարմիր դիւռ մօտ:

էսաց.—Գուրծ չունիս, մ'էրթայ, քե կսպանի. էրի, ըզձը առ: Ադ էլ էսաց.—Սպանի, սպանի. տ'էրթամ:

Մարդն էլ ճերմակ դիւռ կնկեան մօտէն իլաւ, գինաց կարմիր դիւռ պաղչէն նստաւ:

Կարմիր դիւռն պաղչէն էլ կարմիր, սառէն էլ կարմիր:

Կնըկ դիւս էլաւ, տըսաւ մարդմ նստի պաղչը մէջ:

էսաց.—Այ խուղածըն, անութը իս, էրի խաց առ քի, ծառաւ իս, ջիւր խըմը, ադ տիղէն իլի, գինաւ. կարմիր դե գինացիւր էր նեջիւր, նեջըրըց իլի, ետալիւ էլ. աս օր ալ գինացը նեջըր, գեւիւ խիտ գըլ կսպանը:

էսաց.—Ընդրա խամար իկիր իմ, ըզձը սպանը:

Ինչ էրաւ. խիտ չէլաւ:

Կարմիր դե յըրկին էկաւ. տըսաւ մարդմ պաղչը մէջ նստիւր ի, կնկեան էսաց.—Դիւ չը կարողացար, ասա մարդ ինչ կուզէր, տէր, ան էրթէր. իս չգէր, դան տընէր:

Կնըկ էսաց.—Իս ինչ էրը, չը գինաց:

Ադ էլ կանչից գմարդ, տարաւ ան տե.—Դիւ ինչ մարդ իս:

—Իս ճամբխորդ իմ:

—Խաւք ուր թիւռով, օձ ուր պուռտով չգեայ աս տե. դիւ ինչի իկիր իս աս տե:

էսաց.—Խաւք չգեայ, օձ չգեայ, իս իկիր իմ:

էսաց.—Որ էն տեսալին ի, աս տեղ քընի. առաւուտուն իս, դիւ տ'էրթանք կուր:

Քընաւ մինչիւ առաւուտուն:

Առաւուտուն մարդ, կարմիր դե գեացըն, պաղչը մէջ առն յիրար. կուռան մինչիւ յիրիկուն:

Կարմիր դե էսաց.—Գինաւ, դիւ իմ կնկեան ծուց պառկը, առաւուտուն էրի. էլմ իս, գիւ կուրընք:

Ան էլ գինաց կնկեան մօտ:

Անմախական ջիւր կէր ան տե, դե մտաւ էդա ջըրն մէջ. լուղացաւ, դիւս իլաւ, ետէք սաղացաւ:

էդ մարդն էլ գինաց, յիրիկին թուր իդի մանչ յինք. մանչ կնըկ, քնաւ: Առաւուտուն իլաւ, գինաց կուր:

Ինչ կը քելի, արըն, արընք ջիւր բրինքնէրաց թափը տաւ:

Գեաջըն, կռուան մինչիւ ճաշուն. մարդ չկարողացաւ մէկ դարպ գարկի, աննախ գինք պախից, դէ չսպանէր, մինչիւ բրինձտիր տաքցաւ. որ տաքցաւ, կռիւ էլըն մինչիւ յիրիկուան:

Էլմ գէ էսաց.—Գինն, իմ կռիւն կռուտ պառկը:

Մարդ գինաց տուն. դէն էլ լուղացաւ, նստաւ:

Մարդն էլ գինաց տուն, յիրիկուն տեղ շընիցըն. էլմ թուր իդի մանչ յինք, մանչ կնըկ, քնաւ:

Դիւու կնըկ մարդին էսաց.—Առաւուտուն կերթաս կռիւ, թէ դէ գէի չըսպանից, էլ դիւ չգեստ տուն. կերթաս ճնարը ծառը տակ խուրմ կայ. ան ծառը տակ անմախական ջիւր կայ. դէ կը խրկիս, գեայ տուն, դինն էլ կը մտնիս ան ջրը մէջ լուղկանաս. քիւ ետէք կը սաղանայ. դէ տնէն գեայ, կը պալկիս, կսպանիս:

Մարդն էլ առաւուտուն էլաւ, գինաց կուր. ինչ կը քէլի, արըն արընքջիւր բրինձներաց կը թափը տակ:

Կուր էլըն մինչիւ յիրիկուն. մէկ դարպ չէգարկ դիւուն, աննաք գինք պախից. դէ չսպանից գդայ:

Բիրիկուն դէ էլմ էսաց.—Գինն տուն:

Մարդ էսաց.—Իս չըմ էրթայ, աս օր դիւ կերթաս տուն. Դէ էսաց.—Ի՞նչու չըմ էրթայ:

Էսաց.—Էրկու օր իլաւ իս կէրթամ. աս օր դիւ տ'էրթաս:

Դէն էլ թուր իտու, գինաց տուն:

Մարդն էլ գինաց. ճնարը ծառը տակը խուր տըսաւ. ջիւր էխան, մտաւ ջրու մէջ. լուղկացաւ, դիւս էլաւ:

Ետէք սաղացան՝ քեանց առաջն էլաւ:

Դէն էլ գինաց տուն. կնկեան էսաց.—Դինն էլ մարդին ըսըցըր «չգեստ տուն»: Էսաց.—Չէ, իս խապար չունիմ մօտէն:

Էսաց.—Դիւ խապար չունիս, ադ էլ չգըտի խուր ինչ տեղնի, ցրտուն ետէք տը պաղը. առաւուտուն կերթամ, կը դարկիմ, կըսպանիմ:

Առաւուտուն դէ իլաւ վի. ինչ կը քէլի, արընք, արընքջիւր բրինձներուց կը թափը տակ:

Գինաց պաղչը մէջը, էրկուս առըն յիրար, կռուան. էլ դէ չկարողանայ դարպ գարկը մարդին. մարդն էլ էգար, գդէ սպանից. իրի տուն:

Կնըկ էսաց.—Նստինք սդայ. ուտինք, խմինք, չուր մեռնինք:

—Չեղնի, էսաց. իս աս տե չը մնամ:

Կնըկ էսաց.—Իս կըսըմ՝ մնանք աս տե. չէզնը՝էրթանք:

Էլաւ կարմիր դիւու կնըկ առըց, ինչ կէր առըց. էկան սըւտակ դիւու մօտ: Սըւտակ դիւու կնըկն էլ առըց. ինչ կէր առըց, էկաւ սիվ դիւու մօտ:

Սիւլ գիւտու կնկեան խաղն էր ուսկը կատու, ուսկը մուկ մանչ, ուսկը սրնուն կը պտուտէն:

Սըւտակ գիւտու կնկեան խաղն էր, ուսկը աղուիս, ուսկը լալը-տրակ մանչ ուսկը սրնուն կը պտուտէն:

Կարմիր գիւտուն էլ ուսկը կաքեաւ, ուսկը բազէն մանչ ուսկը սրնուն. անիւ խաղն էլ էն էր:

Կարմիր գիւտու կնքկ էսաց.—Աս բանիր կը դնիս մէկ տապրկի մէջ կը կապըս քիւ քեամակ, քի պէտք կըլնը:

Ադիւնքն էլ՝ էլան, մալ, ապրանք, ինչ կէր առըց, էկաւ յէռջիւ մաղաւը դռան. երիտ չէ՛ կախ էր, երիտ յիրար խտու. աղբըքիր մաղաւը բիրնէն կանչըցըն.—Այ աղբէր, դիւ էկըր:

(Քեանիմ խնձուր տարըր ըն դէկը, բիւտը իրի):

Ադ էլ մալ-ապրանք կապըց, ամին քեչեցըն վի, մնաց կնկաիր. սիւլ գիւտուն կնքկ քեչից վի. սըւտակ գիւտուն էլ, մնաց կարմիր գիւտուն:

Կարմիր գիւտու կնքկ էսաց.—Դիւ իլի, իս նուր կըլնիմ դիւս:

Մարդ էսաց.—Ձէ, իս չըմ թուղնըմ զքի սդայ:

—Մարդ, էսաց. դիւ իլի, կը փուլմընիս:—Ձէ, դիւ տըլնիս:

Կնքկն էլ էսաց.—Իս գըտիմ. զքի տը թուղնին էդա խուրը մէջ. դիւնեայ ի, թա մնացըր սդայ, կերթաս սե գիւտու փանճաւէն. գըրքմ կայ ան տե, կը կարդաս. որ կը կարդաս, սե խուն, սըւտակ խուն, կգեան վար ջրուն. կը կուռն. զքի կը թլիս սիւլ խույու քեամակ, սիւլ խուն կը թլի սըւտակ խույու քեամակ. սըւտակ խուն զքի կը բիրէ լիւս ախարք խանէ դիւս:

Ձկարմիր գիւտու կնքկն էլ կապից, քեչիցըն վի:

Աղբէրքիրու աչ ինչ ընկեան զկարմիր գիւտու կնքկ, տալըցըն.

—Մի աղբէր գեայ, մի բանըմ չի տայ. ինչ կայ, տառնը ուր, տալ դնիք մաղաւը բերնի վրէն, թը մնայ մաղաւէն:

Սալ քեչըցըն վըր մաղաւը բիրնըն. զկնկտիր, զմալ. ապրանք, առըն, գեացըն:

Ինչ գեացըն, խրօխպէրն էլ մեռի. մինժ աղբէր նստաւ թախտ. մէկ էլ աղբէրն էլ էլաւ անիւ վուզիլ:

Կընկաիրն էլ ըսըցըն.—Մինք քեառսուն օր իրաւունք չընք խտայ պսակուր:

Դառնանք պզտըկ աղբօր. աղբէր անընցկուն կանչից տալըք-քիրուն. աղբէրքիր ձէն չտուիցըն:

Ադ էլ դառացաւ, գինաց սիւլ գիւտու սաւեհն. տըսաւ փանճաւէն գիրքմ կայ. առըց, կարդաց, էլաւ ծով. տըսաւ սըւտակ խուն, սիւլ խուն վար ծովուն կուռան. ադ էլ գինաց, մոռացաւ, զինք իթալ

սըւտակ խոյու քեամակ. սըւտակ խուն զան իթալ սիվ խոյու քեամակն. սիվ խուն տարաւ մութ ախալք, իցքից դիւս:

Գինաց մանչ քեաղբըն կան իրի, գինաց, էլաւ պառու ոսնախ, էսաց.— Պառաւ, ոսնախ կը տիրիս:

Էսաց.— Մեռնիմ քի. մընչ կայ ուտինք, մընչ կայ խմինք, կը տիրիմ. ընչի՞ չըմ տիրի:

Էն էլ իլաւ, ձեռ խոու ճեպ. էրկու-երեք ուսկը խոու պառաւ, էսաց.— Տար քեաղաք, ուտիլիւ բան, շիւր աւ, իրի:

Պառաւ առըց իրի. կիրան:

— Պառաւ, էսաց. ջիւրմ բի, խմիմ:

Էսաց.— Վչապմ մտի աղբրի ակ, ջիւր չթուղնը գեայ. օրէն աղջըկմ տը տանին, տան վիշպուն. նուրէն թուղնը ջիւր, գեայ. էն արընջիւր խմին. աւ օր իրիք օր կայ, ջիւր չկայ մի քեաղաք. Թագեաւուրը աղջըկ տը տանըն, չէրթայ:

Էսաց.— Պառաւ, ինչ ժամանակ Թագեաւուրը աղջըկ տանըն, ձը իմաց կտաս: Էսաց.— Շատ աղէկ:

Թագեաւուրն էլ էսաց.— Քաղաքմ չըմ աւրըմ աղջըկմ ապով: Էլաւ, աղջըկ զուրովէն խոու, տարան, կապըցըն ճնարը ծառ. տարուղնիր փախան, էկըն:

Պառաւն էլ իմաց խոու տղըն.— Թագեաւուրը աղջըկ տարան:

Մարդն էլ իլաւ, զուր թուր առըց, գինաց. տըսաւ ճնարը ծառ, կեօ յեռջիւ աղբրըն. աղջըկ կասլած ճնարը ծառ, գեացած. ան էլ աղջըկ արցըկից ճնարը ծառէն. առըց, նստաւ ան տն:

Աղջըկ էսաց.— Աստըծու սըրուն ընը, իլի, գինա. վչապ ըզձը տ'ուտը. գքի չուտը:

Էսաց.— Զքի տ'ուտը. ըզձը էլ թ'ուտը. իմ քիւն կը տանը. գլեօխ գնիմ քիւ գիւք. քիւմ քընիմ՝ վըչապ ինչ գեայ, ըզձը իմաց կտաս:

Գլեօխ իդի աղջկու գիւք, քընաւ. վչապ գլեօխ աղբրի ակէն էխան դիւս. աղջըկ ինչ տըսաւ, լիզուն մանչ բերնըն չուրցաւ. էլ չկարուղացաւ խապար տէր յախու. արտըսուք կաթաւ տղի յիրիսը վրէն: Տղէն ակախաւ, տըսաւ վըչապ ակէն իկի դիւս. տղէն էլ իլաւ. աղջկան ճիւ բռնից, յիտուց քեչուսու. քենի վըչապ դիւս էկաւ, ան զաղջըկ յիտ քեչից. մինչիւ վըչապ ակէն դիւս էլաւ:

Տղէն թուր խոու ուր սըտըն, գինք իթալ վըչապու բիրան. վըչապ ադ մարդ կընը, թուր վըչապու բիրան կառից. ինչ տար ուժ կէր ինի, վըչապ կընից զմարդ, ուժէ ընկեաւ. թուղ խոու: Մարդն իլաւ զվըչապ փրթից, ջիւր պըծաւ. գինաց:

Աղջըկն էլ ձեռ խոու սըրընըն, էզար աղա մարդիւ քեամակ.

Թուղ խառ, գինաց տուն: Քեաղաք քեաղքուվ աղա էրնջիւր կը տանըն:

Աղջըկ էսաց.—Մը տանէք, կը գուլալվը. չաւատացըն:

Թագեաւուր էսաց.—Աղջը, դիւ քեաղաք տաւիրըս:

Էսաց.—Այ խէրըկ, վըչապ սպանիցըն.—Աղջըկ, վո՛ւվ սպանից: Էսաց.—Մէկ մարդմ էր, չըմ ճանչնայ:

Ագա տղէն ականջ էրաւ. տըսաւ Սմուլ խաւքիրու ձագտիրու ձէն կգեայ. բըրջից ճնարը ծաւ, տըսաւ Սմուլ խաւքիւ բիւն. տըսաւ վըչապմ փաթըթուի բիւլուր ծառըն. քիչ մնացի ձագտիր տաւր: Ան Սըմուր խաւք ձագտիր կը խանը, ամին տարը վըչապ կուտը. Սմուր խաւք չը գըտի. ո՛ւվ կուտը:

Սմուր խաւք ուր թիւքիր տուը էրեգեական, արիւ ան քեաղքըն չառնը. լիւս ան քեաղքըն չառնը:

Տղչն էլ թուր քեչից, ագա վըչապ սպանից, փրթից. քեաղալակմ իլից. տարաւ Սմուր խաւքիւ ձագտիրուն:

Սմուր խաւք վիրուց տըսաւ. խուլ էլաւ, իրի, տը զարկէր. ծառէն բիրէր տակ, սպանէր:

Ձագտիր գեացըն յեղիւ մօր.—Աստըծու սիրուն, դիւ բան չէնըս. աղըկ մի դիւեման սպանը, մի խամար մըս բիրը:

—Այ մարդ, էսաց Սմուր խաւք, քիւ խնդըրք էրն, կատարըմ:

Էսաց.—Իմ խնդըրք էնը, ըզձը տանըս իմ խէրինական խուղ:

Էսաց.—Կիրթաս, կը բիրիս եօթ դմակ, եօթ տըկ ջիւր:

Սմուր խաւք վըրուց էկաւ տակ. արիւ առըց վար քեաղքըն, լիւսացաւ. ջիւր չկէր, ջիւր էրի, լիւս չկէր, լիւս էրի:

Թագեաւուր իտու կանչիլ.—Վուլ գվչապ սպանը, վուլ ա ընցկուըն էրաւ, լիւս առըց, գեայ, Թագեաւուրութին կուզը, մալ կուզը, ինչ կուզը, տըտամ:

Աղջըկ էսաց.—Այ խէրըկ. իս կը նստիմ փեմնէրէն, քեաղքը մարդ թը գեան, փեմնէրի տկուլ ընցնըն. իմ նչան կայ. իս կը ճանչնամ վչապ սպանող:

Ադ մարդն էլ էկը, գեացը պառուտ տուն էլմ:

Քեանի մարդ կէր մանչ քեաղքըն, էկըն. փաննարի տկով ընցան:

Մարդ մանչ քեաղքըն չմնաց, Թագեաւուր աղջկան էսաց.—Ան մարդ չճանչցար: Էսաց.—Ան մարդ չէկը:

—Այ աղջըկ, էսաց. ալ մարդ քեաղքըն մէջ չկայ:

Էսաց.—'Իալալ իցկե մանչ քեաղքըն, տնիր կան գեայ:

Ընկեան մանչ քեաղքըն, կան էկըն. մարդ չտըսան առանց գեալ. գեացըն պառուտ տուն. տըսան դօնախմ կայ ան տե. էկըն, պատմիցըն.—Թագեաւուր ապրած՝ մնացը պառուտ կօնախ:

Էսաց.—Գեացէք, ան մարդ բիրէք: Գեացըն, բիրին:

Աղջըկ ըրըլից, էսաց.—Նա ի, իմ նշան կեօ վրէն:

Թագեաւուր կանչից զան մարդ, տարաւ.— Վշապ ղիւ իս սպա-
նի, էսաց թագեաւուր: Էսաց.—Խն:

Էսաց.—Սմուր խաւք քնչիւր իլաւ, էկաւ տակ, իմ քեաղաք
լիւսցաւ:

Սմուր խաւքիւն նաղլըն էլ թագեաւուրը խամար էրաւ:

Թագեաւուր էսաց.—Այ վուրդը. աղջըկ ղիւ իս ազատը քի
խմայ. իմ քեաղաք ղիւ իս լիւսցըցի, մըկայ թագեաւուրութիւն կու-
զըս, տամ քի, վզիւրութիւն կուզըս, տամ քի. ինչ կուզըս, տամ քի:

Ագ էլ էսաց.—Քիւ աղջըկն էլ, թագեաւուրութիւն էլ, վզիւրութիւն
էլ պիրոզ կինայ քի. քինէ կուզըմ եօթ անծին շիւկու դմակ, եօթ
տըկ ջիւր. ալ յիւրիչ բանմ քինէ չըմ ուզը:

Թագեաւուրն էլ եօթ անծին շիւկու դմակ իբի, եօթ տըկ էլ
քի. մարդ էլաւ, աւըց, գինաց մա Սմուր խաւք, ջիւր ու դմկիւր
էդիր վար Սմուր խաւքիւն. ինքն էլ խիծաւ:

Սմուր խաւք թռաւ, բանցրացաւ:

Տղէն էսաց.—Աստըծու սիրուն, իս ցրտու մեռայ:

Էսաց.—Իիւնէն քենիմ կերկայ յէռջիւ քիւ աչիչ:

Էսաց.—Քեանց արտըմ չափ:

Քիչմ էլ բանչըրացաւ, էրեգեական մօտացաւ:

Էսաց.—Աստըծու սիրուն, իմ քեամակ իրիցաւ:

Էսաց.—Իիւնէն քենիմ կերկայ յէռջիւ քիւ աչիչ:

Էսաց.—Քեանց իզան ղիւսիւ բաշ:

Քիչմ էլ բանցրացաւ, էսաց.—Աստըծու սիրուն, իս իրիցայ:

Էսաց.—Ալ ղիւնէն կերկայ յէռջիւ քիւ աչիչ:

Էսաց.—Ալ բանըմ չըմ տըսնայ, մթնաւ յէռջիւ աչքիրուս:

Խաւք դառցաւ, բիրանքս իվն էկաւ:

Էսաց.—Ինչ իս կուամ, դմակմ թալ իմ բիրան, տըկմ ջիւր լըց
վրէն:

Քեանը անը կուաց, դմակմ իթալ, տըկմ ջիւր իլից:

Մնաց յիտքի դմակ. ձեռնէն պռծաւ, գինաց ծուլու մէջ:

Խաւք կուաց. ան էլ դանակ իթալ, ադա վուտաց մասնին
կտուից, իթալ խաւքիւ ըրրան:

Խաւք տարաւ, ծուլ ընցուց. իդի ցամաք, մարդիւ էսաց.—Իլի,
գինն: Մարդ էսաց.—Չէ, ղիւ գինն. իս կերթամ:

Խաւք գըտի մասնըն կտուր:

Իիւրմ էլ էսաց.—Իլի, կայնը, գինն:

Մարդ կայնաւ. տ'էրթէր, չկարողացաւ:

Խաւք էսաց.—Ան յըտըն վերթիւն ինչ ղիւ տուըր ձը, ինչ էր:

Էսայ.—Քինէ պախիմ Աստըծիւց ինչ պախիմ. յըմա յըմա:
 Էսայ.—Առ նա փառ, քըսը վար քիւ վուտաց, իլի, գինա:
 Էն սանաք սաղացաւ. խաւք թռաւ գինաց. մարդ իրի խաւք
 քեաղաք գինաց, իլաւ վուսկիրչու տղայ:

Դառնանք վար կընկտիրուն, քեառսուն օր յըմացաւ:

Թագեաւուր էսաց.—Նկէ՛ք, պսակուընք:

Սիվ դիւռ կնըկ էսաց. մինչիւ իմ վուսկը մուկ, վուսկը կա-
 տուն, մանչ վուսկը սընուն պտտուն, ձը խամար չբիրքք, իս չըմ
 պսակուըր:

Թագեաւուր կանչից. գուսկրընչ տարաւ, էսաց.—Աս օրուընէ
 քինէ կուզըմ վուսկը կատուն, վուսկը մուկ, մանչ վուսկը սընուն
 պըտտուն ձը խմար. չբիրիւր, գքի կսպանիմ:

Վուսկըրընչ մաղսէն էրաւ. ձիւքիր էցքից ծուց, գինաց տուն:
 Կնըկ էսաց.—Քի ինչ իլաւ:

—Թագեաւուր առաւուտուն իմ վըզ տը զարկը, կըսը.—Ասօր-
 վընէ կուզը վուսկը կատուն, վուսկը մուկ, մանչ վուսկը սընուն խա-
 դան. իս իմալ տը չընիմ:

Ադա տղէն էլ էսաց.—Վարպիտ, գինա բեռմ պնդիւկ բի-
 մարդ մա ձի չգէք, իս առաւուտուն կը չընիմ, բիրիմ:

Տղէն առըց պնծիւկ, չափիւն մէլ առըց, մտաւ յօդէն. գդիւռ
 փակըց, նստաւ գպնծիւկ կուտուըց, կիրաւ:

Կէս գչիր էր, կնըկ մարդիւն էսաց.—Իլի, գինա. նա կը չընի,
 չը չընի, առաւուտուն Թագեաւուր քիւ վըզ տը կտուը:

Մարդ իլաւ, գինաց վար իտիւ դռան. ականջ իտու, չափիւնի
 ձէն կգեայ. ձեռ իտու դիւռ, փակը, դառցաւ գինաց:

Իրի, էսաց.—Կնըկ, չափիւնի ձէն անիւն կգեայ:

Լիւսցաւ. իլաւ, իդի վար ուր գլխիւն, իրի իտու վըսկիրչուն.
 վուսկիրընչ առաւ, գինաց Թագեաւուըն, Թագեաւուր իտու սիվ գի-
 ւու կնկեան:

Սըւտակ դիւռ կնըկ էսաց.—Սիվ դիւռ կնկեան ընը, ձը
 չընը:

Էսաց.—Մինչիւ վուսկը աղուէս, վուսկը լստարակ, մանչ վուսկը
 սընուն չխաղան, իս չըմ պսակուըր:

Ադ էլ տղէն սիվ դիւռ տըսակ չընից, տարաւ Թագեաւուըն,
 Թագեաւուր իտու սըւտակ դիւռ կնկեան:

Կարմիր դիւռ կնըկ կըսը.—Անիւնց կընը՝ ձը չընը, վուսկը
 կաքաւ, վուսկը բազէն, մանչ վուսկը սընուն չխաղան, չըմ պսա-
 կուըր:

Ադ էլ անիւնց տըսակ. առաւուտուն տղէն իդի վար գլխիւն,
 իրի վուսկիրընչ էսաց.—Տու, տանիմ:

Տղէն էսաց.—Ձէ. ան էրկուս որ դիւ տարրը, նա մէկն իս տը տանիմ. ճաշմ ուտիմ, գեամ:

Տղէն առըց, տարաւ կարմիր դիւու յօդէն, կնկեան աչ ինչ ընկեաւ տղէն, դէմ վի էլաւ, տղըն գլեօխ պահնից, ուրախացան վար մէմէկը:

Խապար տարան Թագեաւուրըն, վգրըն, աս տըսակ, աս տըսակ:

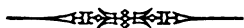
Թագեաւուր էսաց.—Կանչըցէք գեայ ըս տե ան մարդ:

Կանչից. Թագեաւուրըն աչ ինչ ընկեաւ զաղբէր, վուտքիր ախու դուղաց: Մըկէլ աղբէր էլ էրի ան տե:

Պզտըկ աղբէր էսաց.—Այ աղբէրքիր, դիւ խա ձը էլըք, իս խա ձի չըմ էնը, սիւլ դիւու կնըկ մինծ աղբօր, սըւտակ դիւու կնըկ միջնեկ աղբօրս. ձի կընկտիք առէք, քեանըմ իմ ձէն կգեայ, գեացէք, դիւ գըտէք, ձի Աստուած:

Ադ էլ իլաւ, եօթ գըչիր զուր խարսնիս իդի. զկարմր դիւու կնըկ առըց, Թագեաւուրութին առըց, նստաւ քախս:

Ան անտե խասաւ մուգ, դիւ էլ աս տե խասըք ձի մուգ:

Ֆ Ա Յ Ի Զ

Մոկաց Գիմեկանց գիւղի բարբառով *

Մէկ մարդ կերթէր արտը, ընճապուծին կէտրը, կընըկ խաց կը տանէր, կընըկ ինչ կը խասնէր արտ, զկնըկ կը պառկացըցէր քեամկը վերէն, մատնիք տը դնէր ճակտը վերէն, նետանեղ զարնէր, մատնըք օղէնի լնցըցէր, կըսէր.—Վնը'կ, էլ մարդ աշխարհի վերէն կտրըճ կ'այ, թէ իս:

Տարիմ' թէ էրկու վերէն ընցաւ, աղջկան մէր իրի աղջկան մօտ, էսաց.—Աղջի, դիւ վրե ընցկնեմ' մոնացիր իս:

Ախիկ մօր էսաց.—Խոնչի տը չմոնանամ, խաց կը տանիմ արտ իս տը պառկըմ, իմ իրիկ մատնըքը ալ դնէ վար իմ ճակտըն, նետանեղ դը զարկէ, մատնըքը օղեն ընցըցէ չուր ադա նետ ընցընէ իմ խուզըն կըլնը քեանց կուրկմ, խատ: Կըսը.—«Աշխրքի վրէն կըտրըճ մարդ կ'այ թէ իս մնակ»:

Մէր էսաց.—Վաղ խաց կը տանըս, ինչ ան կըսը. «աշխրքը...» դիւ ասա.—Սուլթան Մուրատ քեանց քի կտրըճ ի վար ախշըքըն:

Առաւուտուն կնըկ խաց առըց, տարաւ իրիկ էլմ զկնըկ պարկացըցուց վար քեամկին, մատնըքը ալ իդի վար ճակտըն. նետ անեղ իզար . . . գինաց, էսաց.—Վնըկ, մարդ ախշըքի վրէն կտրըճ կ'այ թէ իս մնակ: Կնըկ էսաց.—Սուլթան Մուրատ վար ախշըքին քեանց քի կտրըճ ի:

Մարդ էսաց.—Խաց ըզը խաւամ կէնայ, չուրը Սուլթան Մուրատը յուլութուն չառնըմ, տըսնամ ինչ մարդ ի:

Կնըկ դարձաւ իրի տուն, Փայիզն էլ էլաւ, ընկեաւ ճամբախ. գինաց: Գինաց, թա օրմ, թա էրկու օր, թա քսան օր գինաց:

* Պատմած է Զատիկ եօպոյեան:

Օրին մէկ կերթայ Սուլթան Մուրատը կօծախ ընը:
 Յիրըկուն խաց կը դնեն ան տե, դայֆէ կը դնեն:
 Ֆայիզ խաց կուտը՝ դայֆէն ձեռ կը բռնը օր խմը:
 Սուլթան Մուրատ կըսը.—Դիւ դիւր տ'էրթաս:

Ադ էլ զՍուլթան Մուրատ չճանչնայ. ֆենան ձեռ, կըսը.—Իս
 Սուլթան Մուրատը անուն լսիր իմ, տ'էրթամ, կան գեամ, տսնամ,
 ինչ մարդ ի:

Սուլթան Մուրատ էսաց.—Գուրծ չունըս խիտ:

Ադ էլ էսաց.—Չէ', պէտք ի իս էրթամ, տըսնամ:

Սուլթան Մուրատ էսաց.—Իս Սուլթան Մուրատնըմ տըսի, իս
 անիւ կասեն լսիրըմ, քիւ դայֆէն խմը, իս անիւ կասեն քի խամար
 էնիմ:

էսաց.—Մինչիւ դիւ անիւ կասեն ըզի խամար չէնիս. իս քիւ
 դայֆէն չըմ խմը:

էսաց.—Հա՛ եղբար, դայֆէն խմը էսաց.—Անիւ կասեն չէնիս,
 խարամ ընը՝ թէ քիւ դայֆէն խմիմ:

էսաց.—Ֆայիզ, քիւ ֆենան չթափս:

էսաց.—Իս չարաթմ վայիսմ կը բռնէր, ան կսպանէր. մէկն էլ
 կը բռնէր: Ինչ սայիս կը բռնէր, բիրէր, կըսէր. «Դիւ իմ ձիան աղէկ
 չպախիս, գըի կսպանիմ»: Գեանի սայիս բռնիցը, մէկ չկրցան ձիանք
 աղէկ պախիս: Օրէն մէկ գինացը պագար, մէկ մարդմ տիսայ, ըսըցը.
 «չըս ընը սայիս», էդա մարդն էլ էսաց. «Իս սայիսութէնի իտե
 կան կգեամ»: Իսն էլ ան մարդ առը, տարը տուն, ասըցը. «Նա իմ
 գեարըն, նա էլ իմ խուտ, նա էլ իմ յարդ, իմ ձիանք լաւ պախըցըր,
 պախըցըր. օր չպախըցըր, ինչ կը քմը ութ օր, գըի կսպանըմ: Ադա
 մարդն էլ յեմ էտուր ձիանքտիրուն, ջրից դձիանք, մտածից. «Բանմ
 կայ ադա տեղ, էսաց. անիւ խամար ձիանք կը մոնանան. թէ չէ
 գեարը տան, խոտ տան, յարդ տան, ընչո՛ւ խամար մոնանան: Իս
 ասիւր մինչիւ լուս տը կէնամ հաւեար, մօպա պախիմ»: Սայիս մնաց
 աւեար մինչև կէս գշիւ:

«Ֆայիզ, ֆենան չթափիս»:

—Կէս գշիրըն տըսաւ մէկ փակըխի դիւռ էբաց, գսիվ ձըն ար-
 ձըկից, զթամբ էգար քեամկը վերէն, դձըն քեչըց դիւս, խիծաւ:

Սայիսն էլ տսաւ իմ կնըկս ի, էն էլ զբեօզ ձըն խիծաւ, իտու
 իտիւ կնկեան:

«Ֆայիզ, քիւ ֆենան չթափիս»:

Գեացըն մանչ դաշտըն, սայիսն ի կնկեան չխասնը, զատը կը
 մնայ. Մաղարեմ կէլ մանչ դաշտըն, դձըն կապըց մաղարը բիրան.
 Բեանուկայ ամսուն (յուվար). մտաւ նիրս. սայիսն էլ տըսաւ էրկու
 գլխէն դս ադա մաղարէն վեր: Կնըկ ինչ խասաւ ան տե, դս էլաւ,

կանգնաւ. էսաց.—«Քեառսուն նա փէտով կը գանրմ քեօ օռուն, դիւ շուտ չէկը»: Իմ կնըկ էսաց. «Իս ինչխ տը գէր, Սուլթան Մուրաա շուտ չքնաւ. իս քնոյ ունիք թալէր անիւ ականջ, գէր: Կնըկ էսաց, «դիւ յերգուըցիր իս, քեառսուն փէտ տը գանիս ըզի. իլի, էրկու դարս տու, նա ցըխաւիլով զար ձը, կրնը քեառսուն դարս: Դեն էլ իլաւ, զկնկեան վուռ իտու վի, էրկու դան կույաթըթախ ցխաւիլով իզար վար վուռուն, էսաց. «դիւ անգամ մէլ անագեան չգեաս»: Արա կնկեան մօտէն լանմ, աղջիկմ դիւուց իլաւ. Սայիսն էլ դարձաւ, իրի տուն. Երի իմ ակնջէն քնոյ ունիք էխան. դիս քնուց էխան վի, էսաց.—«Իլի, էրթանք փակեախ»:

Ֆայիգ, քիւ Ֆննան չթափիս:

Սայիս ըզը տարաւ փակեախ, էսաց.—Սուլթան Մուրաա, յիւր ի քիւ սիվ ձըն:

Իսն էլ ասըցը.—Դիւ իս աս տե պարկը. իս գտիմ յիւր ի:

էսաց.—Քիւ սիվ ձըն քիւ կնըկ քեչից դիւս, խիծաւ, գինաց:

Դիւր գինաց, էսաց.—Դինաց մատ էրկու զլիէն գէ:

էսաց.—Անիկ ինչ սիվ ձըն խիծաւ, իսն էլ բեօզ ձըն խիծայ. յիտիւ գեացը. էսաց ինչ օր տըսած էր . . . :

—Դիւ ճամբախ գտիս, էրթաս ան տե:

էսաց.—Քիւ ձիանք սովորուկին. կերթան, մաղարի դիւս կը կանգնըն:

Ֆայիս, մինքն էլ տիսանք, դէ, կնըկ զըրկ ու ծուց իլած՝ պառկած ա տե, լաճ աղջիկ մէլ իլի դիւուց, ըսըցը.—Դարձի, էրթանք:

Դարձան, էկն տուն, սայիս էսաց.—Տըսար, ինչ կանտար մեղք իս էրի, սպանի զմարդիկ:

Իսն էլ ըսըցը.—Բան չկայ:

Դինացի տուն, քնոյ ունիք իդի ականջս, պարկայ:

Լիսն էր, կնըկ իրի, ձըն կապըց փակեախ ու գինաց տուն. քնոյ ունիք իմ ակնջէն էխան, էսաց.—Սուլթան Մուրաա, յիլի վի, աս օր քիանք, չակախանք:

—Թը լիսնայ, իմ նաճրատեղ մօտխաս ա. մեօլեօվ (յուշիկ-յուշիկ) կերթամ:

Իսն էլ էլայ վի, զղայֆէն խմը, խաց կիւրայ ու գիմ խուրճ թիւ վար ձիուն. գիմ թուր կապըցը զձըն խիծայ ճողրու գինացի մաղարի դուան վերէն կայնայ, ձըն կապըցը մաղարը դիւս. զթուր քեչիցի, բունիցի ձեռ, մտայ մաղարէն:

Ֆայիգ զքիւ Ֆննան չթափիս (Հալա կայֆէն բուներ էր ձեռ).

Ձգիվ սպանիցը-զգիւու գլեօխ կտուիցը զլաճու գլեօխ, զաղջկան էլ կտուիցը, ըրիւր զլաճու գլեօխ, աղջկանն էլ իթալ նամ,

դիւռուն իթալ, ճամ, զձըն խիծայ, իրի դիւռ կայնայ.—Կնը'կ, էրի',
 Գեհիր ան, տար տուն:

—Աս օր քնչ շուտ Գեհիրից էկըր.

—Աս օր իմ Գեհիրատեղ մօտիւսս էր:

Կնըկ զխուրճ առըց, տարաւ տուն. զխուրճը բիրան բացից,
 էսաց.—Նեհիր խանիմ, տանամ:

Տասա համ լաճու, համ աղջկան, համ դիւռ գլեօխ. խասաւ,
 զմրազը վարուց առըց. դարպմ իզար վար իմ քեամկըն, էսաց.
 —Մրազը վարուց, քընէ կուզըմ Սուլթան Մուրատ եօթ տարի ընը
 ջուրը: Ֆայիզ, քիւ Ֆինհան չթափիս:

Եօթ տարը էլայ ջուրը, փէտ կրիցը:

Եօթ տարը ինչ թմրմաւ. մրազը վարուց էզար վար քեամկըս
 էսաց.—Մրազը վարուց. քինէ կուզըմ եօթ տարը էլ Սուլթան Մու-
 րատ ընը շուն:

Եօթ տարը էլայ շուն, ընկեայ փուզանքտիր, կան էկը, օրէ
 մէկ զինացի քինուջս տուն, դռան յէռջիւ կայնայ. քինըս, ուր իրիկ
 խաց կուտէն. իրիկ իրիչից զիս, էսաց.—Ըսիկ, էս շան աչքիւ կը
 նմանը Սուլթան Մուրատը լաչքիւ:

էսաց.—Դու Սուլթան: Մուրատ չիս: Իսն էլ զլիտով էրը:

Կնըկ էսաց.—Ասըկ իմ քիւրոջ բանիրն ի:

Իրիկ էսաց.—Ինչիս տընը, էլմ էնինք իսան:

Կնըկ էսաց.—Պղընձմ ջիւր կը տարցնիք. իս կերթամ, խաւքի-
 նըն կը խագնիմ, զմրազի վարուց կը բռնիմ իմ կտուց, կը փախնիմ,
 կգեամ. իմ քիւրն էլ իմ յիտիւէն կգեայ, ինչ կգեայ ինի վար ձի. իս
 զմրազը վարուց կը թլիմ տակ, դիւ զմրազը վարուց կը բռնըս քիւ
 ձեռ, կը զանիս Սուլթան Մուրատը քեամկըն, կըսըս. «ես մրազը վա-
 րուց, Սուլթան Մուրատ էլմ էնիս յառաջի Սուլթան Մուրատ»: Միք
 վիրուց կըռւընք կիւզեանք տակ, ձի կը մօտանանք. դիւ կը զանիք-
 զանըկ կէցգիք. զանըկ կէցգիք մանչ պղնձը ջրուն, կը խաչըք, կա-
 ղատուըք մօտէն:

Կնըկ էլաւ, խաւքինըն խագեաւ, թռաւ, զինաց քիւրոջ տուն,
 խատ քիւրոջ խուսաւ. զինաց գէն, էրի գէն. քիւր մէկն էլ տըսաւ
 էզար, մրազը վարուց առըց, զինաց: Քիւրն էլ զիւր խաւքինին խա-
 գեաւ, թռաւ. մինչիւ քիւր խասաւ, էնի վարուց թլից տակ. քիւ-
 րոջ իրիկ զմրազը վարուց առըց, էսաց.—Ես մրազը վարուց. Սուլ-
 թան Մուրատ էլմ էնիս յառաջի Սուլթան Մուրատ. դարպմ իզար:

Իսն էլ էլայ յառաջի Սուլթան Մուրատ:

Էրկու քիւր վիրուց կուտան, էկըն տակ:

Իսն էլ ըսըցը.—Ջանինք ըցդինք մանչ պղնձի ջրըն:

կանգնաւ. էսաց.—«Քեառսուն նա փէտով կը զանրմ քեօ օռուն, դիւ շուտ չէկը»: Իմ կնըկ էսաց. «Իօ ինչիս տը գէր, Սուլթան Մուրաա շուտ չքնաւ. իս քնոյ ունիք թալէր անիւ ականջ, գէր՝ Կնըկ էսաց, «դիւ յերգուըցիր իս, քեառսուն փէտ տը զանիս ըզի. իլի, էրկու դարս տու, նա ցըխաւիլով զար ձը, կընը քեառսուն դարս»: Դեն էլ իլաւ, զկնկեան վուռ իտու վի, էրկու դան կույաթըթախ ցխաւիլով իզար վար վուռուն, էսաց. «դիւ անզամ մէլ անագեան չգեհաս»: Ադա կնկեան մօտէն լաճմ, աղջիկմ դիւուց իլաւ. Սայիսն էլ դարձաւ, իրի տուն: Իրի իմ ակնջէն քնոյ ունիք էխան. դիս քնուց էխան վի, էսաց.—«Իլի, էրթանք փակեախ»:

Ֆայիգ, քիւ Ֆննան չթափիս:

Սայիս ըզը տարաւ փակեախ, էսաց.—Սուլթան Մուրաա, յիւր ի քիւ սիվ ձըն:

Իսն էլ ասըցը.—Դիւ իս աս տե պարկը. իս գտիմ յիւր ի:

էսաց.—Քիւ սիվ ձըն քիւ կնըկ քեշից դիւս, խիծաւ, գինաց:

Դիւր գինաց, էսաց.—Դինաց մատ էրկու գլխէն դէ:

էսաց.—Անիկ ինչ սիվ ձըն խիծաւ, իսն էլ բեօզ ձըն խիծայ. յիտիւ գեացը. էսաց ինչ օր տըսած էր . . . :

—Դիւ ճամբախ գտիս, էրթաս ան տե:

էսաց.—Քիւ ձիանք սովորուկին. կերթան, մաղարի դիւս կը կանգնըն:

Ֆայիս, մինքն էլ տիսանք, դէ, կնըկ գըրկ ու ծուց իլած՝ պառկած ա տե, լաճ աղջիկ մէլ իլի դիւուց, ըսըցը.—Դարձի, էրթանք:

Դարձան, էկն տուն, սայիս էսաց.—Տըսար, ինչ կանտար մեղք իս էրի, սպանի զմարդիկ:

Իսն էլ ըսըցը.—Բան չկայ:

Դինացի տուն, քնոյ ունիք իդի ականջս, պարկայ:

Լիւսն էր, կնըկ իրի, ձըն կապըց փակեախ ու գինաց տուն. քնոյ ունիք իմ ակնջէն էխան, էսաց.—Սուլթան Մուրաա, յիլի վի, աս օր քիւնք, չակախանք:

—Թը լիւսնայ, իմ նաճրատեղ մօտխաս ա. մեօլեօվ (յուշիկ-յուշիկ) կերթամ:

Իսն էլ էլայ վի, զղայֆէն խմը, խաց կիւրայ ու գիւմ խուրճ թիւ վար ձիուն. գիւմ թուր կապըցը զձըն խիծայ ճողրու գինացի մաղարի դուան վերէն կայնայ, ձըն կապըցը մաղարը դիւս. զթուր քեշիցի, բռնիցի ձեռ, մտայ մաղարէն:

Ֆայիգ զքիւ Ֆննան չթափիս: (Հալա կայֆէն բռնեք էր ձեռ).

Ձգիվ սպանիցը-գդիւու գլեօխ կտուիցը զլաճու գլեօխ, զաղջկան էլ կտուիցը, ըրիւր զլաճու գլեօխ, աղջկանն էլ իթալ նամ,

դիւտուն իթալ, ճամ, զձըն խիծայ, իրի դիւտ կայնայ.— Կնը'կ, էրի',
 Գեհիր ան, տար տուն:

— Աս օր քնչ շուտ Գեհիրից էկըր.

— Աս օր իմ Գեհիրատեղ մօտիասա էր:

Կնըկ զխուրն առըց, տարաւ տուն. զխուրնը բիրան բացից,
 էսաց.— Նեհիր խանիմ, տանամ:

Տասա համ լաճու, համ աղջկան, համ դիւտ գլիօխ. խասաւ,
 զմրազը վարուց առըց. դարպիմ իզար վար իմ քեամկըն, էսաց.
 — Մրազը վարուց, քընէ կուզըմ Սուլթան Մուրատ եօթ տարի ընը
 ջուրը: Ֆայիզ, քիւ Ֆենան չթափիս:

Եօթ տարը էլայ ջուրը, փէտ կրիցը:

Եօթ տարը ինչ թմրմաւ. մրազը վարուց էզար վար քեամկըս
 էսաց.— Մրազը վարուց. քիսէ կուզըմ եօթ տարը էլ Սուլթան Մու-
 րատ ընը շուն:

Եօթ տարը էլայ շուն, ընկեայ փուղանքտիր, կան էկը, օրէ
 մէկ գինացի քինուջս տուն, դռան յէռջիւ կայնայ. քինըս, ուր իրիկ
 խաց կուտէն. իրիկ իրիչից զիս, էսաց.— Ըսիկ, էս շան աչքէր կը
 նմանը Սուլթան Մուրատը յաչքէր:

էսաց.— Դու Սուլթան: Մուրատ չիս: Իսն էլ դիւտով էր:

Կնըկ էսաց.— Ասըկ իմ քիւրոջ բանիրն ի:

Իրիկ էսաց.— Ինչիս տընը, էլմ էնինք իսան:

Կնըկ էսաց.— Պղընձմ ջիւր կը տարցնիք. իս կերթամ, խաւքի-
 նըն կը խագնիմ, զմրազի վարուց կը բռնիմ իմ կտուց, կը փախնիմ,
 կգեամ. իմ քիւրն էլ իմ յիտիւէն կգեայ, ինչ կգեայ ինի վար ձի. իս
 զմրազը վարուց կը թլիմ տակ, դիւ զմրազը վարուց կը բռնըս քիւ
 ձեռ, կը զանիս Սուլթան Մուրատը քեամկըն, կըսըս. «Ես մրազը վա-
 րուց, Սուլթան Մուրատ էլմ էնիս յառաջի Սուլթան Մուրատ: Միք
 վիրուց կըռընք կիւզեանք տակ, ձի կը մօտանանք. դիւ կը զանիք-
 զանըկ կէցգիք. զանըկ կէցգիք մանչ պղնձը ջրուն, կը խաչըք, կա-
 ղատուըք մօտէն:

Կնըկ էլաւ, խաւքինըն խագեաւ, թռաւ, գինաց քիւրոջ տուն,
 խատ քիւրուջ խուսաւ. գինաց դէն, էրի դէն. քիւր մէկն էլ տըսաւ
 էզար, մրազը վարուց առըց, գինաց: Քիւրն էլ զիւր խաւքինին խա-
 գեաւ, թռաւ. մինչիւ քիւր խասաւ, էնի վարուց թլից տակ. քիւ-
 րուջ իրիկ զմրազը վարուց առըց, էսաց.— Ես մրազը վարուց. Սուլ-
 թան Մուրատ էլմ էնիս յառաջի Սուլթան Մուրատ. դարպիմ իզար:

Իսն էլ էլայ յառաջի Սուլթան Մուրատ:

Երկու քիւր վիրուց կուտան, էկըն տակ:

Իսն էլ ըսըցը.— Ջանինք ըցգինք մանչ պղնձի ջրն:

Քինուջ իրիկ էսաց.— Էրկուսն էլ զանինք, էցգինք մանչ պղըն-
 ձին. չէ, անի էլ անիւ քիւրն ի. քիւ կնըկ ինչիս էրաց խա քի. անի
 էլ սկուն տինէ խա ձը:

Ինչ մատացան, զարկըն, էրկուսն էլ էցքին մանչ պղնձը ջլուս,
 խաշան:

— Սուլթան Մուրատ, էսաց. դիւ կը կարգուիս քիւ ֆէյֆն ի,
 չկարգուիս քիւ ֆէյֆն ի:

— Ան աղջըկ ինչ իսընը կաթ ծծիլըի, իս անիւ աղջըկ չառնըմ:

Իսն սուին օր կերթէր ցեհիր, օրէն մէկ ցեհիրից իկի, մանչ
 ճամբխին տըռայ բալիւմ դրած, ձիուց իջայ տակ. զբալու բացի-
 տըռայ աղջըկ նուր իլի. փաթութած՝ դրած վար ճամբխուն:

— Ֆայիզ. գքիւ Ֆենան չթափըս:

Էդ տեղ զաղջըկ փաթըթիցը, ըսըցը.— Տանըմ, իմ խէրու խա-
 մար պախիմ:

Գինացի ցեհիր, խազալմ բռնիցը. կթիցը, իտու աղջկե, կիրաւ.
 մինչիւ միծացաւ. Աղջըկ ինչ միծացաւ, պսակիցը վար ձը: Լաճ, աղ-
 ջըկ մէլ իլաւ. Մէկ ժամանակմ վերէն ընցաւ, լաճ աղջըկն էլ միծա-
 ցան. իսն էլ կառնէր գիւմ կնըկ. զլաճ, աղջըկ կերթէր ցեհիր, անց-
 կուն զմէմէկ կուզընք, աւուրմ ճամբախ խապար տալէն կերթէնք, չընք
 ակախը վար մէմէկը:

Օրէ մէկ էլանք, ընկեանք ճամբախ գինացընք, անցկուն գինացընք,
 էրկու աւուր ճամբախ հեռացանք, գըշիրը էլ չկարցան գէնք. մնացընք
 դիւս, գեացընք, մտանք յէրմ ինի՝ տըսանք ինչ Աստուած ստեղծի կե-
 բակուլ էդա յէրի մէջ կայ:

Ըսըցը.— Իս զըտիմ, էսա յէր անտէր չի. էրթանք, պաղկուսինք
 էնա ֆիւցն, ասոնց տէր գեան, վար մի չակըխըն, ակըխին զմի
 կսպանըն. սուաւուտուն շուտ էրթանք:

Գեացընք, մասնք ան ֆիւցն մինչիւ յըրկուն, յըրիկուն տըսանք
 քեառսուն խառ գիւլ ին յէդա յէրը տակ. նստան, զուրինց խաց,
 ճիրակուլ դընըն, պատրաստըն, կիրան, խման:

Գնըն ինչ կը յըն, կտան յըրարու, կըսըն.— Սուլթան Մուրատը
 կնկեան կինացը, քու իսանը կաթ չկէրի, միծացը:

Վիւրմ, էրկու, անցկուն ասըցըն. Սուլթան Մուրատը կնըկ ակը-
 խաւ, էսաց.— Մարգիկ, ըձի խազմ կիւգեայ:

Իսն էլ— Աստուածոյ սիրուն ըլնը, հաշ կաց դիւ խազաս, անիւնք
 տը ակըխըն. ալ մի ազատում չկայ:

Քիչ էլ մնաց, անիւնք ամին տըն.— «Սուլթան Մուրատը կըն-
 կեայ կինացոյ:

Կնըկ էսաց.— Մարգիկ, էլ ըզի չըմ կէրի զալքը, իմ խազ
 կգեայ:

—Գլխօխ մտու իմ ծուց ինի. գեադաիւկ խազան, չակախըն:

Կնըկն էլ քեանը կէրցաւ ճգաց, դէիքն էլ սկիսխան, գեացըն առնն բիրըն, ասըն.—Մինք ցիրիկուվ քիւ յիտիւ կան գիգէնք, դիւ գչիրուվ ընկեար մի ձեռ:

Ըզը զննուվ կապըցըն սուն վի, ճրագ դըրն վար գլխիւս, կնըկ առնն մէջքիւ, կէս գըշիրըն միծ դե առըց զկնըկ, պառկաւ ան տեղ:

Քիչմ մնաց, աղջըկ ակախաւ. էլաւ ջիւը առըց, խմաւ. իրի տը պառկէր,—Աստե իմ ձեռքիր քիչմ թուլըցնու, իս մեռայ, ըսըցը:

Աղջըկ էսաց,—Պէ՛, կը մնջիս, չէ՛ իմ ջուչ խօր կըսիմ, ըլնը քիւ ջուչ փրդիւն քիւ ականջ էնը:

—Աղջի՛, սիւթ կըսըմ, գնա՛, պառկը:

Քիչմ մնաց, տըսայ աղէն գինաց գիւս, իրի, ըսըցը.—Այ որդի՛, քիչմ իմ ձեռքիր թուլըցընու էսաց.—Ինչիս թուլըցընիմ:

—Գինա՛, թուը կայ տուն գլխու տակ, առ, բի:

Թուը առըց, իրի. տղէն պզտիկ ի, թուը միծ ի, չկէրի կըտուը. Գսից-քսից, կտուըց կապիր: Ըսը.—Որդի՛, գինա՛ պառկէ:

Իսն էլ զննըլ իմ մօտէն քեակիցը, թուը առը գինացը, տաս դիւս գլխօխ կտուիցը, իրի, կայնայ սան առաջ. ճրագ դըր վար իմ գլխուն:

Դե էսաց.—Սուլթան Մուրատ, ինչ էրագըս տըսի—էրագ դիւ իս տըսի, Սուլթան Մուրատը կնկեան ծուց գիւ իս քինի, թու իսընի կաթ չկէրի, իս էրագմ տըսայ. քեառսուն ճնճուղ տեղմ էն բաշօղ (բազէն) իզար վերէն, տաս սպանից, մնաց եռսուն:

Դե՛ էսաց.—Ան աչքով դիւ լուս չըս տըսնայ, ան գուրծ ինչ դիւ կան կգեսա, շատ հեռու ի:

Դե քինաւ, զթուը առը, տասը վզըն էլ, կտուիցը, քսան սպանիցը, յմնաց քիսան. էլմի իմ տեղ կանգնայ, ճրագ գչը վար իմ գլխուն:

Դե էլմ՝ ակախաւ. էլաւ, նստաւ, էսաց.—Սուլթան . . . աս օր գըշիր ինչ էրագիս տըսի:

—Իս էրագ չըմ տըսի, էրագ դիւ . . . իս էրագմ տըսի, քեառսուն ճնճուղ տեղմ ին, բաշօղ իզար վերէն, քիսան սպանից, մնացըն քիսան: Էսաց.—Ան ինչ դիւ կըսըս, քիւ գաչքուվ չըս տըսնա:

Գլխօխ էգի գետըն, էլմ քինաւ. իսն էլ թուըն առըցը, գինացը տասնի վըզն էլ կտուըցը, մնաց տաս:

Դե էլաւ. էլմ նստաւ, էսաց.—. . . Իսն էլ ըսըցը.—Իս էրագմ տըսայ, քեառսուն...

Դե էսաց.—Ըռահաթ կաց, դիւ էդա բան չըս տըսնայ:

Դե էլմ, պառկաւ, քինաւ:

. . . Թուը առըցը, գինացը, ինն դե սպանիցը. մնաց միծ դե:

‘Ին էլաւ, նստաւ, էսաց.— . . .

Իսն էլ ըսըցը.— Զմեանն էլ սպանիր իմ, մնացիր իս դիւ մնակ ինչ կէնիս, էրէ:

‘Ին կանգնաւ ուր տեղէն, ‘Ինն ու իսն էլ առնք յիրուր, կըռըւ. դե ինչ կը կոռի, կնըկ, կըսը,— Դե, դէ դե, սպանէ. իս ժխտ քիւն իմ, ինչ իս զդե կը կոռէր, կնըկ կըսը.— ‘Իէ’, Սուլթան Մուրատ, դէ, սպանէ. ժխտ իս քիւն իմ:

Փայիզ, դքիւ ֆենան չթափիս:

Զարկը զդե սպանիցը, իլայ տղէն առըցը, յէրէն իլայ դիւս, ջաղչի քիւր տուը յէռջիւ դուան. Կնըկ, աղջըկ մնացըն յէրու մէջ. զտղէն առըցը, գինացը:

Մէկ ժամանակիմ փիւրէն ընցաւ.— Ա՛յ որդի, էլի, էլթանք, տըսնանք, ադա կնըկ, ադա աղջըկ ինչ կէնին: Գեացընք յէրը յէռջիւ, քիւրը ծակէն իրիչիցը, տըսայ կնըկ լեւիւր կէրի. զաղջըկն էլ կէրի:

Այ ընկեաւ յիս, էսաց.— Սուլթան Մուրատ, Աստուծու սիրուն, քիւ էրես բի. անա քիւրը ծակուն քամաւա ինիմ՝ նիւր թուղ մեռնիմ:

Իսն էլ էրիս տարայ յէռջիւ քիւրը ծակուն. ան էլ ձեռ իթալ, զիւրսի կղանց կառըց, իթալ բիրան:

Իսն էլ կնըկ թուղի, զլաճ առըցը, իկի քիւրադք. քուպա էրը, ալ չպսակուայ: Փայիզ, նա Սուլթան Մուրատը կասեն քի խամար, որ կասին էլ չըս խաւատար, Սուլթան Մուրատ իս իմ:

Ինչ կասեն քմըմից, Փայիզն էլ ֆենան ձեռ մեռաւ:

9

ՈՐՆ Է ՊՈՌՆԿՈՐԴԻՆ

Մակաց բարբառով *

Մէկ մարդիւն մէկ կնըկ կէր, մէկ էլ խրսամ էր յիւր կընկեան յառէջ. ադ մարդ խառուաւ զխրսամ, էրկու լաճ իրան կընկնից յէլան. լաճ մէկ խրսամուչ յէլաւ: Էն ժամանակ ինչ խէր տը մեռնէր, էսաց.— Տղէք, մէկդ ձինէ պեհպահր էք:

Խէր մեռաւ, աղէքն էլ զխօր մալ տը կլտին վար ուրինչ:

* Պատմութ է Զաւիկ Խեպոյեան:

Եդ միծ աղբէր էսաց.—Մի խէր ինչ մեռաւ, վասիաք իտու, էսաց, «մէկ ձինէ պիհպահւր էք»: Միջնեկ աղբէր էսաց.—Ի՞նչխ էնինք: էսաց.—Երթանք կազու մօտ, մի շարիաք ենք:

Էլան, գեացըն ճամբսը մէջ՝ տիսան կեօ, կնկեան դաւամ գեացի, էն մէկ էսաց.—Կեօ, կնկեան դաւս ի, ադ կնրկ գեացը ըռիկ: Մէկէլ էսաց.—Ան կնրկ գեացիր ըռըկ, ամա ան կնրկ տըղեօլ ի: Միծ աղբէր էսաց.—Կեօ, դաւում՝ դաւս էլ գեացը: Մէկէլ էսաց.—Դավկն կուր իլի: Մէկէլ էսաց.—Դավկն բիռնով իլի:

Տիսան կնկայ տէրն էլ, դավու տէրն էլ էկան:

Կնկայ տէր էսաց.—Դիւ կնրկմ չը՞ք տըսի:

էսաց.—Քիւ կնրկ չի՞ գեացիր ըռըկ:

էսաց.—Իմ կնրկ գեացիր ըռըկ:

Միջնեկ էսաց.—Քիւ կնրկ տղեօլ չէր: էսաց.—Խա, տղեօլ էր:

Դավանին էսաց.—Դեկամ չըք տըսի: էսաց.—Քիւ դեկամ կուր չի:

էսաց.—Խա, իմ դեկան կուր էր:

Միծ աղբէր էսաց.—Քիւ դեկան բարձուկ չէր:—Խա, բարձուկ էր:

—Քիւ բռ ճամը (թայ) մեղը չէ, մէկ քացախ: էսաց.—Խա:

էսաց.—Պա իմ դեկան դիւր գինաց:

—Մինք չինք գըտի դիւր գենացը. գինա, կան էրի, գնտի:

Դավու տէր.—Չէ՛, էսաց, դիւ իմ դավկն տը տէ՛ք:

Կնկեան տէրն էլ կըսը.—Իմ կնրկ տիսեր էք, տը տէ՛ք:

Էլաւ անունց բաքթօն: Կնկեան տէր, դավու տէր ըսըցըն.

—Երթանք գեագու մօտ. շարիաք էնինք: Գեացըն գեագու մօտ: Կնկեան տէր էսաց.—Էսա իրիք մարդ իմ կնրկ տիսած՝ պախած՝ չըն իտայ, մի էրկըլի շարիաք, նա իրիք մարդին էրա:

Գեագին ադա իրիք մարդին խարցընից, էսաց.—Դիւ տա մարդիւ կընրկ տըսիր իք:—Մինք զկնրկ չընք տըսի, ըսըցըն:

Միջնեկ աղբէր էսաց.—Անիւ կնրկ գեացը ըռըկ:

Գեագին էդա մարդին խարցընից, քիւ կնրկ գեացը ըռըկ:

էսաց.—Խա, իմ կնրկ գեացը ըռըկ:

Գեագին էդա մարդին խարցընից.—Դիւ ինչ գտիս գեացը ըռըկ, օր դիւ չըս տըսի: էսաց.—Ան կնրկ կիւսմ գեացիր իր, մէկ դարձիր իր, իրիչիր իր յիտուց:

Ձիւջ աղբէր էսաց.—Անիւ կնրկ տղեօլ իլի՝

—Դիւ չըս տիսի, ինչ գիտցար անիւ կնրկ տղեօլ իլի:

էսաց.—Անիւ կնրկ կիւսմ գեացիր իր, մէկ դարձիր իր, իս անիւ խամար գիտցալ տղեօլ ի:

Դավանուն, էսաց.—Ի՞նչ կուզիւ.—Պա՛, էսաց, իմ դավեն պախած չը՛ն։ Պզտի աղբեր էսաց.—Մինք խա՛ ճամբխըն. գիգէնք, դաւում դաւս տըսանք։ Միջնեկ էսաց.—Անիւ դավեն մէկ աչքէն էլի։

—Դիւ չըս տիսի. ինչ գըտիս մէկ աչքէն իլի. էսաց.—Մէկ կնաւն էրծացիր իր, էոաց։

Գեազին դավու տիրուջ խարցուց.—Աղուրթ քիւ դավեն կո՛ւր ի։ էսաց.—Խա՛, իմ դավեն մէկ աչքէն էր։

Ջիւն աղբոր. էսաց.—Ի՞նչիւ իս տիսիր։

էսաց.—Սիվ դավեն բարձուկ ի, բռն էլ քայմ քացախ իլի, մէկ մեղր։

էսաց.—Դիւ չըս տըսի, ինչիս գըտիս մէկ քացախ իլի, մէկ մեղր։

էսաց.—Ան նամ ինչ մեղր էր, ճամբխը վրէն ճանն էն թաւած, մէկէլ եամ քացախ էր, ճանն հու չըր թաւը։

Գեազին էսաց.—Աղուրթ, քիւ բիւ մէկ նամ քացախ, մէկ մեղր էր։

էսաց.—Խա՛, նամ քացախ էր, մէկ մեղր։

Գեազին էսաց.—Աստուծ իմաստուն մարդ ին, խաղար չունին ձի բաներուց, դիւ գինա՛, քիւ կնկեան կան էրի, ան էլ էրթայ յիւր դավուն։

Գեազին ադա իրիք աղբոր էսաց.—Ի՞նչ կաչիք։

Ասըցըն.—Մինքն էլ Եարբեսա կուզընք։

Գեազն էսաց.—Անթի ինք, խաց բիրթմ, տուտընք, նուր ձի Եարիյաք կինիմ Բիրին ատե խաց ու կաթ։

Պզտի աղբէր էսաց.—Էսա խացից մեռլի խուտ կուզեայ։

Միջնեկ էսաց.—Էսա կաթից էլ շան խուտ կուզեայ։

Ջիւն էսաց.—Գեազու կաթից շան խուտ կուզեայ, գեազու խացից մեռլի խուտ կուզեայ, գեազին էլ խայի մօտէն ի։

Գեազին որ լսից, կանչից զխովիւ, իբի, զուր մէրն էլ իբի, էսաց.—Աղուրթ կըսիք, ըսէք. չըսիք, ձի իրիքն էլ կսպանիմ։

Մանկալն էսաց.—Նա խաց որ մի արտը խացն ը, մանծալիս քիրու կշտան արտը խացն ը. քիչմ մանծալիս փուրի ինք, տուր ինք խատ արտըն։

Գեազն էսաց.—Ան մարդ իմաստուն ի, տուտ չըսը։

էսաց.—Խովիւ, նա կաթ ինչ մաքիւ կաթ ի։

—Ան մաքիւ գեառ ինչ լլաւ, անիւ մէր խատաւ, իս թալը շան տաւ ծծից միծացոււ էսաց.—Ան էլ աղուրթ ի։

էսաց յիւր մօր.—Մարէ, տղորուն կըսըս. չըսըս՝ քի կսպանիմ։

էսաց.—Քինէ պախիմ, Աստուծուց ինչիս պախիմ. օրէն մէկ

խէմ էրի մա ձի. ան խայի մօտէն էլար դիւ էսաց.—Աս իրեք մարդն չէ իմաստուն ին:

Միժ աղբէր էսաց.—Գեազի, մի իրիք աղբօր շարխաքը էրայ. մի խէր ինչ մեռաւ, վասխաք էրաւ,—Ձի իրիք աղբօր մէկ պեհպահր ի: Գեազին էսաց.—Իս ձի շարխաք չիմ կէրի էնը: Գեազու աղջըկ էսաց.—Ճամբիւր մա ձի: Ճամբիւրից: Աղջիկ էսաց.—Ժամանակով մարդմ աչք դրիւ էր վրը աղջկամ, ըսըց. «գեաա վար իմ ձեռաց.» աղջըկ չգնաց: Աղջըկ մէկ օր խոց կը տանը սար, ադ մարդ տիսաւ աղջըկ, բռնից, էսաց.—Ասուր ճար չկեայ, խատ իմ ձեռաց տը գեաա: էսաց.—Աստըծու սիրուն ընը, դիւ ըզը ջաւըր իս, ան օր ինչ ըզի տը տանըն պսակ, իս գչիր գեամ քիւ կուչտ: Ադ մարդն էլ ադ աղջըկ թուղ խոու: Ադ աղջըկ տարան իրկան. աղջըկ չուրիւր խանից, ախ էրաւ: էսաց մարդ.—Ըզը չը խաւնըս: էսաց.—Իս գեացը սար մի մարդիւրուն խաց տանը. մէկ մարդ ըզը բռնից, խուսը իմ տուիր . . . իս ան յապով ախ կէնիմ: Մարդ յէլաւ, յիւր չիւրիւր խագեաւ, գիւր կնըկ առըց, տարաւ ան մարդիւ տուն. քաս-լիմ էրաւ, դարձաւ, իրի: Ադա մարդ տիսաւ խալսմ, քողը վար գլխիւն, էսաց.—Դու վճւմն իս:

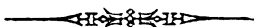
Էսաց.—Իս ան աղջիկն իմ. դիւ Ֆլան սարը մէջ ըզը ըռաս էկար, իս ան օր ուխտ էրը առաջի գըչիր քիւ կուչտ պառկըմ, իս իմ իրկան նաղլ էրի, իմ իրիկ առըց, ըզի բիւրից վար դռան, ինք դարձաւ: Էդ մարդն էլ էսաց.—Դիւ իմ մէրն իս, իմ քիւր: Ադ մարդ, ադ աղջըկ առաւ, բիւրից ուր իրկայ դռան, գինաց:

Ադ գեազու աղջըկ, ադա իրիք աղբօր էսաց.—Դիւ ըլէք, ինչ տ'էնէք ադա աղջկան: Ադա պզտիկ աղբէր էսաց.—Իս ըլլիւր, խատ աղջկա տը պղ . . : Միջնեկ աղբէրն էսաց.—Ան իրկան աղէկու-թին էր, առըց, իրի:

Ջիւջ աղբէր էսաց.—Աղէկութին ան մարդիւն ի, օր սարը մէջ ըռաս էկաւ, ջաւըրը. ինչ էկաւ մատ, յիտ, դարձուց, էսաց. «իմ մէրն իս, իմ քիւր»:

Աղջիկ էսաց պզտիկ աղբօր.—Պեպահր դիւ իս:

Պզտի աղբէր պեպահր էրին, մալ էրկու աղբօր վերէն կի-սըցըն:

ԻՕ

ՄԱՐԴ ԵՒ ՕՁ

Մականց բարբառով *

Թագեաւուր էրազմ՝ տըսաւ. կանչից ուր վուզիր իբի, էսաց.

— Նս էրազմ հմ տըսի, իմ էրզի պատասխան տո՛ւր:

— Քո էրազ ինչ ի, որ իս պատասխան տամ:

Ձըմ գըտի ըսաց. դու պատասխան չտաս, մարդմ տը բիրիս, պատասխան տայ:

Վուզիր շատ կան իբի, շատ մարդ էլ իբի, չի կհարցէն պատասխան տէն. վուզիր մնաց չուար:

Մէկ օր գեղին մէկ կնիկ, էսաց ուր մարդուն:

— Մարդի, թագեաւուր էրազմ տըսեր. գնա՛, պատասխան տո՛ւր, փաւա բի, մի ապրուստ էնինք:

— Կնըկ, չըմ գըտի, ինչ պատասխան տամ:

— Գեղական կերթան, դիւ էլ խիտքեր գինա՛:

Մարդ էլաւ, չուար չուար գինաց:

Մէկ քար ըռասց էկաւ, մարդ նեղաջիւր էր, նստաւ, անտեքիչ մը ըռահաքաւ: Ձէն էլաւ քարից, Իրիչկից, օձ մը տըսաւ:

— Մարդ, դիւ գիւր (ուր) գետս (կգնաս):

— Վալա, թագեաւուր էրազ մը տըսի, էրթամ անուր պատասխան տամ:

— Դիւ գրտիս անու էլազ ինչ ի օր պատասխան տաս:

— Ձէ, վալա, չըմ գըտի:

— Սր թէ չիս գըտի, ինչո՞ւ կերթաս:

— Իմ կնըկ վըր ձի գիւրիւր ի, իս անու ախուն կերթամ:

— Ուր ընցկուն ի, անու էրազ քի նշանց տամ. թագեաւուր օր ինչ տայ, դիւ բիրէս խա ըզի կիսիս:

— Խա՛, վաղսա ըլնը, էսաց. շատ յէրդում յէրգվըցաւ էլ:

— Դէ, էլի գինա՛, թագեաւուրըն էսա՛. դիւ մէջ էրգին տըսըրիս էրկնուց գէլ կը թափէր. Պատճառն էլ ինչ ի, աշխաւք էղած գէլ:

---

* Պատմած է Ջասիկ Օնան:

զքի պախի, յիշար կաց, քի չսպանին, քու թագեաւորութեն-թախս ձեռնէն առնըն. էան էլ ինչ կուտայ, բի խա ըզի կըսի:

Մարդ էլաւ գինաց, գինաց դիմաց թագեաւորըն դադրաւ:

Թագեաւոր էսաց.—Դիւ ինչ իս իկի:

—Իկիր իմ, քիւ էրզին պատասխան տամ:

—Դիւ գըտիս, իմ էրազ ինչ ի.—Բալի գըտիմ, էսաց:

Դիւ տըսար մէջ էրզըն էրկնուց դէլ կը թափէր, աշխարք էդեր գէլ. յիշար կաց, զքի մէջ չուտէն:

Թագեաւորը շատ փառայ էտուր անու, մարդն էլ էսաց:—Թագեաւոր, խա զի մարդ դիր, ճամբխէն ըզի չթալին:

Թագեաւորը շատ մարդ իդիր խիտ, էկան:

Ագու միտք ինչ կի, զէդ մարդիր իրի խատ ուր, զան օձ սպանին:

էկաւ, խասաւ էան քարու մօտ, մարդիր պախից, քար մի իդի էս ծիւց, փառէն էլ մէկէլ ծիւց, էսաց.—Ինչ իս քարն կը զարկիմ, դիւ էլ յիւք ըզի յիւզնէք, զօձ սպանինք:

էլաւ, գինաց, դիմաց օձուն դադրաւ, կանչից.—Օձ, դիւս արի, փառէն բիրիր իմ, իս, դիւ կըսինք:

—Յիւր ի փառէն: Փառէն չանք էտու, էսաց.—Ադ մէկէլ ծիւց ինչ իս—Ձառ չի, էսաց.—Քեար գրեւ իս ծիւց, ըզի սպանիս. գինն, չըմ իզեայ դիւս:

Մարդ էլաւ, դարձաւ, գինաց մարդիրուն էսաց.—Ելեցէք, գացէք, էլ իս չըմ վախինայ:

—էկաւ ուր տուն, կնրկ էսաց.—Մարդ, չէ դիւ չէր իրթիր:

—Կնիկ, մէկ օձ ըզի նշանք էտու:

—Դիւ օձուն բան չտուիր:—Ձէ, էսաց.—Վաղ միզնէ դաւա չէնը էան օձ:—Չըմ գըտի. իս մարդ բիրի խա զի, սպանի ան օձ, դիւս չէկաւ:

Միւս տարին թագեաւոր էլմ էրազ տըսաւ, էլմ կանչից վուզիր:

—Թագեաւոր, վուզ ինչ պատասխան տուիր ի, էլմ' էան բիր:

էլան, օդուրկըցըն յիտիւ ան մարդուն: Մարդ մնաց չուար, բան չըզըտի, խատ օձուն պէպախսութեն իրի, մկայ չըզըտի ինչ պատասխան տայ: Կնիկ ըսաց.—Մարդի, գինն մատ էան օձու:

էլաւ չուար չուար գինաց, զ'նք էտու էան քեարը տակ:

Օձ էլմ' կանչից:—Դիւր տ'էլթաս:

—Թագեաւորը օդուկիր ի մա զի, ուզիր ի, էրազ ի տըսի, էրթամ:

—Երթաս, դըտիս ինչ ի անուր էրազ:—Ձէ, հաւատայ:

—Սր թէ չըս գըտի, ինչ տ'էլթաս:

—էկեր իմ մա քի, սէրն Աստըծուն, ըզի կսպանի:

—Ան գիտն էր, դիւ իկի մա գի, քի շանք տուը, դիւ փառեն բիւրիւր, ըզը չի տուըր:

—Աս գիր վաղօա ըրնը, ինչ տայ, բիրիմ, տամ քի:

Օձ էսաց.—Մարդ գինն, Թագեաւուրին էսն, իս զըտիմ քիւ էրազ ինչ դիւ տըսար. գըշիր մանչ էրզըն էրկնուց աղուէս կը Թափէր, պատասխան ինչ ի, քիզնէ յիշար կաց. աշխարք էղեր ի լեզ (կախարթուած). մէկ գլխի չիւտի. քիւ քախս քիւ ձեռնէն առնը:

Ելաւ, գինաց մա Թագեաւուր դադրաւ, Թագեաւուր էսաց.—Էկար,—Իս ա, էկայ:

—Իմ էրազ ինչ ի.—Դիւ տըսիր իս էրկնուց աղուէս կը Թափէր:

—Իս տըսիր իմ աղուիս ի Թափի, անու պատճառը ինչ ի:

—Անու պատճառը էնը ի, աշխարք էղեր ի լեզ, քիզնէ յիշար կաց, մէկ էլ քի չի խափի, քիւ քախս քիզնէ առնը:

Թագեաւուր անու շատ փարայ ետու, ուր փարեն առից, էկաւ, միտք էրաւ.—Ինչո՞ւ ան ճամբխով էրթամ. հիւրիչ եանով կէրթամ:

Ճամբախ փոխից, էկաւ ուր տուն, կնիկ էսաց.—Մարդի, էլմ' օձ նշանք էտուր:

—Խն, էլմ օձ նշանք էտու:

—Օձուն զատ տուիր.—Չէ, հիւրիչ ճամբխով էկայ:

Մնաց մէկէլ տարըն, Թագեաւուրը էլմ էրազ տըսաւ, էլմ վուզիր կանչից:

—Վուզիր, էսաց. մէկ կուզիմ իմ էրզին պատասխան տայ:

—Ելան էլ 'օղորկեցին յիտիւ ան մարդուն:

Մարդ մնաց շուար, էրթայ չընը, չէրթայ չընը:

Յեւան զիւրով տարան. հասան ան քեարըն. մարդիբուն էսաց.

—Դիւ գացէք, իս էրթամ մատ քեարին, իգեամ:

Մարդ ուրին ուրին էսաց.—Էրթամ, օձ ըզի կծի, չէրթամ, մատ Թագեաւուրին սուտ դիւս իգեամ, ըզի սպանի, աղիկ ի օձ ըզի կծի, մատ Թագեաւուրի սուտ դիւս չը գեամ:

Ելաւ, գինաց մա քեարին կծկուաւ շուար-շուար. օձ կանչից վիրայ:

—Դիւ էլմ իկի.—Էլմ իկիր իմ' խն վալլա, էլմ իկի. ինչ ինիմ:

—Ան գեախ նեղը կըյնիս, կըգեաս, էան գեախ ինչ փարեն ծիւծի, փախչիս, չըս իգեայ մա գի:

—Վալա, ան աւաջուան փարեն ինչ տուը, բիրիր իմ խիտ: մկայ էալ ինչ տայ, բիրիմ էսա տեղ, առ քի, ըզիկ պըծուցիս անու ձեռնէն:

—Գինն, էսա Թագաւուրին, դիւ տըսըր իս մանչ էրզին գեաւ կը Թափէր էրկնուց. պատճառը ինչ ի. աշխարք էղաւ գեաւ, դէօր լուս կիր, խմը', քիջ էրա:

էլաւ գինաց, դիմաց թաղեաւորին դադրաւ, թաղեաւոր խարցընից:

—Դիւ էլմ էկար, իս ինչ էրազ իմ աըսի: — Դիւ մանչ էրգին տըսիր իս էրկնուց գեառ կը թափէր. աշխար էղաւ գեառ, կիր, խմի:

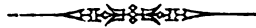
Ադ մարդ առըց գուր փարէն, դիւզ էկաւ մատ օձ, կանչից. —Օձ, գէօր իս, աբէ, զփարէն կըսինք:

Մարդ իբի, իրեք գրուան էլ կըսից. օձ էսաց:—Մարդ, մոտար, իս ինչ կէնիմ փարէն:

—Աս քիւ սասաղէն ի, ընկեաւ իմ ձեռ. էրկու գիր պէպախսուած են էրը:

—Չէ, քի լոմա չկեայ, աշխարք էղեր էր սկուն, մկայ աշխարք էղեր ի գեառ, իս քիւ շուարութենի արով նշանք տուը, մէկ էլ աշխարք ճարպըցի:

Մարդ փարէն առից, գինաց ուր տուն: Ան խասաւ ուր մուրազին . . . :

II

ԳՏԱԾՈՒՐԻԿ ՓԱՐԷՆ

Բաւլամխայ բարբառով *

Մէկ խուֆարէ մի ճամբու հետ կէրտար ուրին քաղաք մի դատեկու. կէրտայ մեծ դուրան մի ըռասք գիկայ, կիչկայ օրտայ բեռ մի ջնօռ օսկի էդ տեղ դըռկ ա. կոլլուի յետ ու յառէջ. կուշտ ու բոլոր կիչկայ, կը տեսնի օր մարդ չկայ.—Նա՛ ռապի, կըսայ. ես իմալ էնիմ. թէ իտա փարէք վէրում տանիմ քաղքի մէջ, պտի ըսին—«Ֆուխարա, դու յուր, իտա խըքըր փարէն յուր. եա դողցեր իս, եա գտեր իս» . պտի տիին գլխուս առնին:

Հըդ էդ ըսելուն՝ ձիաւոր մի էն դիուց կերեայ. գիկայ կը մօտենայ օր՝ մէկ քասուսուսուսով աղէ մի. ձին կը քչայ, գիկայ վըր խուֆարա մարդու գլխուն, կը հարցու.—Ֆուխարա, դու յօրի՛ իս կայնէ վըր ըտա ճամբուն:

—Աղա, կըսայ ֆուխարէն, քզնէ պայիմ, Ասո՛ւց ինչ պայիմ. իտա ջընօռ օսկին գտեր իմ, չըմ յիշխնայ հետս ի տանիմ քաղաք, կը

բռնին առնի՛ն, ընծնէ՛. էն աղէկ օր քզի պէ՛ս աղէ մի ըռասք էկաւ. արի, յիւար ետ կիսինք:

— Վէրու էրտանք, կըսայ աղէն. ըսկի մը վախենայ, աշխարհ լէ գինան օր ես աղա իմ ու փարի տէր, մարդ քու մազին չը մօտենայ:

Գէշնին Ֆուխարէն ու աղէն դէմ կէրտան քաղաք, գիջնին մէկ խայֆախանէ մի: Աֆանքըմ, աղէն ա, ջրհօռ օսկին կառնի Ֆուխարի ձեռնէն, կը տանայ դնայ վերին դէն. ուր ձին կը կապայ, յէտե գիկայ, նստի, նարկիլիկն կը դնայ յառէջ, խայլիկն կառնի ձեռն ու, յինք ուրին կը փշրաի ու կը խմայ: Խղճուկ խուֆարէն լէ կը մնայ խայլախանի ճար կանուկ:

Պօր մի կը մնայ, աղէն կը հանայ սիվտակ մանիթէ մի կիտայ խուֆարին, կըսայ. — Ա՛ռ քու քէն, թող գնա՛:

Խուֆարի սիրտ գէշնի, կը կանի ու գիլայ:

Աղէն կը հեռատի վրէն. կը սորվըցու խայլաշուն. խայֆաչին գիկայ, ծեծայ խուֆարին կէնայ դիւս:

Խուֆարէն ա, դէմ կէրտայ. կը նստի ժամու դուռ, փարա տուող լէ կիտայ գիլայ. ու չը տուող լէ: Էն դիուց խեղացի կնիկ մի կը տեսնի խուֆարին կըսայ. — Ջանլըմ, ես մաթ կը մնամ վըր իտա խուֆարին. էտոր տան գիլայ, չիտան գիլայ. հալքաք մէկ դարտ մ՝ ունի, կանի, մօտենամ, տեսնիմ էդ ինչ մարդ ա՛:

Կնիկ գիլայ, մօտենայ կը հարցու:

— Խուֆարա, դու յօրի գիլաս, քու դարսն ինչ ա՛:

— Նամա՛ն խանըմ՝ կըսայ խուֆարէն ընծնէ վազ կէցի, իմ դարս չատ ա՛:

— Հալքաք ինչ ա քու դարս, ըսա. բալի դիդ մ՝ էլ ես գինամ:

Խուֆարէն ա, ուր գլխու գալիք խըսայ կէնայ խանըմին, խանըմ կըսայ. — Խուֆարա, ըսկի դարս մ՝ էնի, Աստըծով ես քու փարէն կը հանիմ. դ՛էլի, էրտանք մեր տուն:

Խանըմ կառնի խուֆարէն, կը տանայ ուրանց տուն, կը թորչայ. յինք շուս մէ շուս ուր հալաւ կը հանայ, կը հագնի մարդանակ շոր. սրհաս կէցկայ վիզնու վի. եասամա խայլոն չըպուխ կառնի ձեռ քեաշէլին դէմ կէրտայ էն խայլախանի դուռ կը կանի. կը կանչայ խայլաշուն կը հանայ դուս, կըսայ. — Էն ինչ ծանտը բունաբա, յըսօր յիջէ քու խայլախանէն, գնա ընտոր պապու անուն հարցըու, արի ընծի ըսայ:

Խայլաչին կէրտայ ու կըրնկին կը դառնայ գիկայ. կըսայ խանըմին. — Հորցուցի, ուր պապու անուն Ուլի Բազըկան ա, յինքն լէ չատ գանգիմ ու Ասու կրակի տէրն ա՛:

Խանըմ դէմ կէնայ կը մտնի ներս, կէրտայ էտ աղի մետ կը նստի. փշուր կը մնայ, կը հարցու. — Աղա, դու յօրի իս էկէ յիջէ իտա խայ

վախանեն, դու իտըմա ջոջ աղէ մի, ափսոս չէ քզի. չեղնի՞ մըջ քաղքին ըսկի ճանչուոր չունիս:

— Զէ, ոլլա, ես մարդ չը ճանչնամ:

Խանըմ էլման կը հարցու. — Դու ինչ տեղէն իս:

Կըսայ—Գեապօլայ:

— Գեապօլայ մէկ մի ըսիմ կը ճանչնաս:

— Ո՞րն ա, ըսա տեսնինք:

— Ուլի Բապրկան ա, կը ճանչնաս:

— Դու իմա՛յ կը ճանչնաս Ուլի Բազրկնին:

— Ես կը ճանչնամ, հանտայ ընդոր իրեք աղջիկ լէ մըջ մեր քաղքին ա:

Տօ օգորթմա՛ կըսիս, Աստուած քու տուն աւօլա, ելէ Ուլի Բազրկնի սղէն իմ:

— Ի՞նչ օր ընդոր տղէն իս. ըպա իմա՛յ չըս էկերի յիջէ քու քուրվըտոց մօտ:

— Ես ինչ խապար ունէ՛ք, թէ ընծի իտա տեղ քուր կար. իմ յառջի մամ մեռեր ա, իտա խորթ մամ լէ ըսկի օր մի չըսերայ թէ « քզի քուր կայ ». Աստուած քու բան յաջողայ օր խապար տուիր:

— Ի՞նչ դու կեցի, ըսեց. ես էրտամ. քու քուրվըտոց ըսիմ դայ:

Խանըմն էր գնաց, ուր մարդտնակ հալաւ վըռաղով հանեց, էլման հագաւ ուր կնկնակ շորեր, էրկու ուրիշ լէ դըրկեցի կնիկ գըտաւ, քամպի էրեց, ըսեց. — Տես, կնկնախը, գէլնի՛ք կէրտանք ֆլան խալվախանեն, մէկ զանգիւն մարդ մը կայ. էտի մէկ խուֆարի մի գտածուրիկ վաւեհն ինքաւ էրէ, չիտայ. կերտանք էտ զանգնի մօտ. ես վախսող գործ չիներ իմ, կըսինք քու քուրվըտիքն ինք. չալօզուտենով, ցուպաբուտենով բալի խեղբ գլխուց գողնանք, փաւեհն առնինք մօտէն. հըմա գինաք, ձեր տնուններ պտի փոխիք, յիբօր կը հարցու. մէկդ ըսէք—իմ անուն Բան ա (կա). էն մկկեւ լէ Բանսան բեքար, (խձանից վատ). իմ անուն լէ կը գնիմ, մեհաւ օյնամ, (որ տեղ խաղամ):

Խանըմն ա՛ խօնչով, բօխչով, շարապ քնապապով կառնի էդ էրկու կնիկն ու կէրտայ գէմ էլման էդ խալվին: Խալվաչին ջուապ կը տանայ բազրկնի տղին թէ. — Ի՞նչ կէնիս, քու քուրվըտիքն էկան:

Բազրկնի տղէն ա գէլնի հաշի գուռ յառէջ ուրանց. քուրուրտիք գիկան կը փաթուին վըզով. որ ճակատ կը լիզայ, որ յաչեր, որ յէրես. խովասայ կը նստին, կը բաւալային կեր ու խում:

— Ա՛խ ֆօռնէր իդա մեր յաչեր, կըսին քուրուրտիք. դու իմալ թողիցր մըղի, էկար յիջար իտա խալվախանեն:

— Ես ինչ գինէնք թէ ընծի քուր կար. կըսայ Բազրկնի տղէն. հան որ սալըղ առայ, մէկ մարդ մի՛ Աստուած ուր բան յաջողայ, էն

ըսեց.—Է՛ օրչնեալ Աստուած, չէ՛ քզի պէս աղբէր գտանք. մեկ
չը մացիքնք անտէր բուր, էլ բան պէտ չէ՛ մըզի:

Ի՛օր մի կը մնայ, բազրկնի տղէն կը հարցուն:

—Է՛ քուրուրտիք, ձեր անունէր ըպա ինչ ա. չըսեցիք:

Մէկն ըսեց—իմ անուն Բան ա. էն մէկել լէ ըսեց—Բանեան
բեքար ա. մէկել քուր լէ ըսեց—իմ անուն Նեքսա օյնամ ա:

Կուտին կը խմին, մէկ խելի վախթ կը մնայ, բազրկնի տղէն
բանից գէլնի. անտէր էրաղն ա ճիծու փոր յընան, էծ կը կտաղի
երեց օր բազրկնի տղի գլթի էլ վրէն չըկայներ, հըտ գահուն ջուր
բերնէն կը թալայ. յտտ մէկ քարած կէբաայ, գլթի լէ մէկ. աւ չըբէ
ի գետին:

Քուրուրտիք խօրոտ մի գէլնին, բաւերկից տաշտ մի մուր
կը քօմին. կը բերին ջուր կը յընան վրէն ու կը շաղին. յէտե կը
բերին էդ բազրկնի տղին կը աղիւղցուն կէնին տիթ ըուրթ. աւ ին
օր մուր կայ կը լաղօղին էդոր քիթ ու մուրթն ու ջանցակ, կը գա-
նան բէգեր կը բըրըցուն, մագեր կը գգգցուն, բընամ կը տուծկը-
ցուն, ու ուրանք գէլնին, կառնին ջըհօռ փարէն, էտոր ձին աւ չ-
բեր, գէ գլթի փախի:

Լուսուրթի շուտ խայվային գիկայ դուռ կը բանայ, բազրկնի
տղէն ջուր գէլնի յառէջ, կը կանի, կըսայ.—խայվայի՛. կըսէ.—բուե-
րու ,(հրամայէ):

—Հա՛նի բան. (ո՛ր է Եսը):

—Ըօթա սան. (ահա դուն):

—Բանեան բեքա՞ր (ինձնից վատը):

—Գեմա՛ սան. (դարձեալ դու):

—Նեքսա օյման (ո՛ր տեղ է խաղամը):

—Նեքսա օյնասան օյնա, խան բեօյիւք դըր. (ուր կը խաղա-
խաղացի, պանդոկը մեծ է):

Խայվային տեսաւ օր հէռսօղաց էտի մէկ սատանէ մ՛ ա. բօռ-
բըռուն մի դրեց, թափան էկան, աղա՛, թըքուցին էտոր յէրես, ո՛ր
փէտով, ո՛ր թըքով, ո՛ր կոշտով, քարով, քար հալած էրին, լարին հ-
նին քաղքից դուս. գնաց կորաւ:

Օղորմած խանըմն էր, առաւ փարէն բերեց տուեց խուճարին.
բազրկնի տղի թածայ յորել հագուց ընտրան, ձին հեծցուց.

—Ի՛ր՛, գնա ըսեց, Աստուած քու հետ:

Խուճարէն էր, օրչնեց խանըմին, հեծաւ ձին, խուրճին թալեց
քարկ, չընկըցուց զանգուներն ու եալլաւ:

Խոնուտայ Բերդի բարբառով *

Այեղնի-չեղնի իրեկմ ու կնիկ մի, ըդրանց լէ կեղնի տղէ մի՝
էդ տղէն լէ իսկի բան չգինայ. նա կարդալ, նա սանաք՝
էդ տղէն կը ծուի Թագաւորի աղջկայ վրէն, կըսէ ուր մամուն։
—Նանէ. գնա ընծի Թագաւորի աղջիկ յուզէ։

Տօ, տղան, լա՛ օ, քու պապ աղքատ, աւուր հացի կարօտ, մենք
իմալ էրթանք Թագաւորի աղջիկ յուզինք, չէ՛ գմգի կը մորթին, դու
լէ սանաք մի չգինաս, օր ըսիմ, հան տղէս սանաք մի գինայ։

—Չէ, նանէ, իլտի օր պտի էրթաս յուզիս։

Յրկուն օր տղի պտալ (հայր) տուն էկաւ. տղի համ (մայր).
ըսեց։—Հմլայ բան կայ, քու տղէն կըսէ, գացէք Թագաւորի աղջիկ
յուզէք։

Պապ կըսէ.—Տղան. լա՛ օ, խեղտի Թռուցնր իս։

—Չէ, կեաքէ, կըսէ, պտի էրթաս, յուզիս։

Չեղնիր տղի վրէն, կերթայ տղի պապ Թագաւորի մօտ, Թագա-
ւոր կըսէ.—Ընչի համար իս էկի։

—Թագաւոր ապրած, քու աղջիկ պտի տաս իմ տղին։

—Իմ աղջիկ իմալ տամ քու տղին, քու տղէն սանաք գինայ։

—Չէ, ոլա, չգինայ։

—Գնա, գքու տղէն բի, տսնամ։

Մարդ կերթայ գուր տղէն կառնի, կը դառնայ Թագաւորի
կուչո։

* Պատմած է Վաղարշակ Աղէկեան։

Թագաւոր կը հարցու.—Տղան, դու սանաք գինանա:

—Ձէ, չըմ գինայ:

—Օր հէմալ է, գնան, սանաք սովորի, արի, իմ աղջիկ կիտամ քզի:

Տղի պապն է, կառնէ զուր տղէն, կերթայ, օր տանէ տեղ մի աշակերտ խաայ: Շատ կերթայ, քիչ կերթայ Աստուած գինայ, գիկա: զօլի մի ըռասս. էդ զօլի մօտ քար մի կեղնի, պապն կիջու շալկէն զտղէն, կը դնէ գետին, ինք լէ դադրուկ կեղնի կենէ օֆ—օֆ:

Օր կէնէ «օֆօֆ». մէկ լէ կը տեսնէ օ զօլի միջէն բըբռէ: մարդմ դուս էկաւ.—Խնչ կըսիս, մարդ. յորի զիս կանչեցիր:

—Տօ, աղբէր, ես դադրուկ էնք, էրի «օֆ օֆ»:

—Իմ անուն օֆ-օֆ է. էդ տղէն յճը կտանիս:

—Կտանիմ օր տեղ մի աշակերտ իտամ, սանաք սովորի:

—Ըպա տուր իմ մօտ. աղէկ վարպետ իմ ես, կսովրցում. տարիմ էլ յըսօր արի-տար:

—Շատ աղէկ, ըսեց պապն ու թողեց զաղէն ու դառցաւ տուն:

Բըբռէջ առաւ զտղէն, գնաց ներս. տղէն թողեց հոնի, ինք յէլաւ դուս:

Բըբռէջի կնիկ ապսոսաց զտղէն. առաւ տարաւ ուրանց . . . օր ջանդակ ու զիտով բաղան էր, էդ կնիկ ըսեց:

—Տղան, կը տեսնաս իդա բաղան, ըդ յըմեն քզի պէս տղայ ին էղի, յըմեն բերեր էր սանաք սովրցուցեր, օր սովրեր ին, գլուխ ուրանց կտրեր է. յմկայ քզի ապսոսացի, քզի ինչ օր կըսիմ յանկանջ էրէ, քզի ինչ օր կը սովրցու, ըսէ չիմ սովրեր ի՛ օր պըծընաս:

Տղէն կըսէ.—Թըդ էղնի:

Գիկայ Բըբռէջ, ըզրան ինչ օր կը սովրցու. տղէն կը սօվրի, կըսէ. չիմ սովրերի:

Բըբռէջ կըսէ.—Իդա ինչ էշ տղայ էր էկաւ ընձ/ ըռասս ըզրա պապ չէկաւ, իդէք զէդ էշ, տանէր. պըծնէնք ձեռնէն:

Էդ յըմալով կը քամըմի տարին. տղի պապ գիկայ, հլլ չառ «օֆ-օֆ» հըմը կառնէ զտղէն կը բերէ դուս կըսէ:

—Առ զքու էշ տղէն, իդա տարիմ կը սովրցում, չը սովրիր:

Տղի պապ առաւ զուր տղէն, գնաց. Բըբռէջ լէ դառցաւ ուր տուն: Պապ ու տղէն լէ շատ գացին-քիչ գացին Աստուած գինայ: Պապ ըսեց տղին.—Տղա, լա օ, մկայ էղնէր մէկ հատ ձմերուկ. ուտենք:

Տղէն ըսեց.—Կեակէ, ես կեղնիմ բօղան, դու ինչ զտրբ գուգիս կի, հմը մէկ հատ մեծ կարմիր պօշով ձմերուկ վիրցու, դիբ վըբ ճամբուն, էն ես իմ, մկտոնք լէ ծախէ, ինչ կենիս էրէ: Պապ ըսեց.

—Աղէկ:

Տղէն էղաւ բօղան. պապ լէ ուզածի խտըր կերաւ. էն կար.

միր պոչով ձմեռուկ վրուց ու գրօսան ծախեց. փշում գնաց, տեսաւ օր տղէն յետէն գիգայ:

Փշում գնացին, պապն շատ ծարաւցաւ, ըսեց.—Տղա, լա օ, շատ իմ ծարաւցի, իմալ էնիմ. ցուր լէ չիկայ:

Տղէն ըսեց.—Ահակէ, ես կեղնիմ յաղբուր, դու խմէ:

Տղէն էղաւ յաղբուր. պապ ցուր խմեց, գնաց:

Տղէն էտէն էկաւ, ըսեց.—Ահակէ, ես կեղնիմ ձի, դու զիտ հեծի: Տղէն էղաւ ձի. պապ լէ հեծաւ, գնաց տուն:

Տղէն գննա դարձաւ տղայ:

Ըղբաւք աղբտցան, տղէն ըսեց պապուն.—Ահակէ, ես կեղնիմ ձի, դու զիտ տար, ծախէ. հմը զիմ գեամ չծախիս: օր զիմ գեամ ծախիս, ես լէ կերթամ:

Տղէն էղաւ ձի, պապ առաւ զձին, տարաւ օռւմներ, էկան մուտքիք ըսեցին.—Խոչ տանք ձիուդ:

—Հզար օսկի:

Ձձին ծախեց, գեամ դառցուց, բերեց. տեսաւ օր տղէն տուն նստուկ է:

Մէկէլ օր տղէն ըսեց ուր պապուն.—Ես կեղնիմ դեմա, դու տար, զիտ ծախէ, հմը ի չ խտըր լէ փաւա ի տան, իմ ուլաւ չտաս:

Բըրուէլ լէ լսեց էդ տղէն յըմեն բան սովորէ է. էլաւ գնաց. տեսաւ տղէն էղեր էր դեմա մի, գնաց դեմի տիրոջ մօտ, ըսեց.—Խոչ իտամ դեմիդ:

—Էրկու հզար օսկի, հմը ուլար չըմ իտայ:

Ըսեց.—Չէ, իրեք հզար օսկի կիտամ. ուլար լէ հետ կառնիմ:

Ըսեց.—Չըմ իտայ գուլար:

Նա իսա, վեց հզար օսկու, գուլար լէ հետ առաւ:

Հեծաւ գդեմին, գնաց. ճանրէն ըսեց.—Հեյ զիտ շանօրդի, դու կըսիս չըմ սովորէր ի սանաք. հըմկայ գըզի տանիմ տուն, դու կը տեսնաս գըռմ:

Տարաւ տուն, ուլար տուեց կնկայ ձեւ, ըսեց.—Բռնէ գիդայ, ես էրթամ գդանակ բերիմ, հորթինք:

Ըսեց.—Աղէկ:

Մարդն օր գնաց դանկի. կնիկ թողեց գդեմին, ու ճչաց:

Գեմին էլաւ ձուկ մի, փախաւ:

Մարդն կկաւ կնկայ վէն, տեսաւ կնիկ պատեր է գետին, թողեց գկնիկ, էղաւ օձ, ընկաւ ձկան էտեւ: Հմը ձուկը գօլից թռաւ դուս. էղաւ օձ, փախաւ. էն լէ էղաւ օղնի, ընկաւ էտեւ. քիչ մնաց օր հասնէր, տղէն էղաւ ճնճուղ մը թռաւ, էն լէ էղաւ ցուրուր, ընկաւ էտեւ. հմը փշում մնաց հասնէր էն էղաւ յընծեղ մի ու փախաւ. էն լէ էղաւ բաշույ (բազէ) ընկաւ էտեւ, քիչ մնաց օր հասնէր, բըռ-

նէք. յընժեղն էղաւ զիւ մի՝ ու փախաւ, էն լէ էղաւ առջ մի բըրդեց (պնդեց) էտեւ, քիչ մնաց օր հասնէր, էն կեցնէ էղաւ թեաւոր ու թեաւ. էն լէ ընկաւ էտեւ:

Թագաւոր լէ ուր փաննարից կիչդէր, օր էրկու ճնճուղ կը կռուրտին. մէկ լէ տեսաւ օր մէկ ճնճուղ ֆը՛ռ ուր փաննարից ներս մտաւ, էղաւ նուռ մի գրուաւ քաղչեն (գարակ): Թագաւոր շատ փախեցաւ, զուր բռանկ թալեց. մէկ լէ տեսաւ օր դարվեւ մի ներս մտաւ, ըսեց,—Նա-նո՛ւ:

Թագաւոր բարեւ առաւ. հանեց, էրկու-իրեք դուրուց տուեց: Դարվեւ չառաւ, ըսեց.—Էն նուռ տուր ընձի:

Թագաւոր ըսեց.—Գնա՛, դու քու ձեռով առ:

Դարվեւ գնաց, ձեռ թալեց որ պտի առնէր, նուռ յընկաւ գետին, փխաւ, հատեր ցրւորուաւ, էրկու հատ լէ յընկան թագաւորի դօսկի տակ:

Դարվեւ էղաւ ճետ մի կերաւ գհատեր, հմը գէն էրկու հատ չտեսաւ:

Օր կերաւ, կանչեց.—Կո՛ւկո՛ւ՛ւ՛ռ՛ւ. եանի հասկցուց թէ դու իմ փորու մէջն իս: Էն երկու հատ լէ էղաւ գուզ մի գճետ խեղդեց ու կեցաւ դառցաւ էղաւ մէկ խօրոտ օհեղ տղէ մի ու ըսեց թագաւորին:

—Թագաւոր տպրած, զիս կը ճանչնաս:

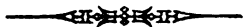
Թագաւոր ըսեց.—Ձէ՛:

—Սա էն տղէն իմ, օր իմ պապ էկաւ քու աղջիկ ուզեց ընձի համար, չտուեցիր, ըսիր.—Թըղ օսանաք սովրի. մկայ կը հաւնի՞ս ընձի, քու աղջիկ կիտաս:

Թագաւոր ըսեց.—Հա՛:

Բերին զաղջիկն ու զտղէն պսակեցին. եօթն օր, եօթն գիշեր խարսնիք էրին, ընտրանք հասան ուրանց մուրազին. դուք լէ հասնիք ձեր մուրազին:

—Էրկնուց իրեք խնձոր իջաւ, մէկ ըսողին, մէկ լսողին, մէկ լէ սապիպ էղնողին:

Մ Ա Ն Ո Ւ Կ

Նորդուգայ Յիմ գիւղի բարբառով *

Մէկ լաւ տղէմ կէր, զինքն էր, ուր մէր. էլաւ, գնաց մէկ
գեղ, ասաց.—Տեսնամ մօ ռէս, ընեմ որթկարած:

Գնաց, խնդրուաւ, ասաց.—Ձի անեա որթկարած, չախոււմ:

Ասաց.—Այ աղմ, դիւ կանան որթիկներ չախես: Ասաց.—Կա-

նամ:

Ասաց.—Դէ, գնա՛ յէռջև որթկներաց. կիրակնեց կիրակի քիւ
խաց-մաց ժողուի, յըմեն որթկի մէկ զիտը ցորին տամ քիւ հախ:

էլաւ, գնաց յէռջև որթկներաց: Էն որթիկ իշ կը դռչըկէր,
պառաի կեհեր, էն կըհէր. տղէն կըհէր կը տփէր, բիրէր մըշ որ-
թկներաց. իշ կը մնէր դռմահիք (հտեհն), կը տփէր, չոււմ կը խաս-
ցնէր որթկներաց:

Էդա լալնով մէկ չաբթուան մէջ խինք, վեց որթիկ սպանեց:

Գեղական էլան, գնացին, ռէսին ասին.

—Մենք էն որթկարած կապով չընք անի. մե որթկներ յըմեն
սպանեց:

---

* Պատմած է Պետրոս Վերստեան խոսրովեանց, սա լսած է 1897 ին ի Խա-
րակոմի գիւղ Մուխաթ Սահակէն:

Սոյն Պետրոս իւր ռաւելով երկու տարի է որ Իրեւանայ երկիրը եկած է,
գիւղէ գիւղ ման կգայ, ժողովարարութիւն կանէ իբրեւ մուրացիկ. կլինի 60 տա-
րեկան, գիտէր լաւ հեքիաթներ, որ վարժ կասէր. վասն զի օթեւանած տեղը մի
հեքիաթ պիտի ասէ որ զինք պատկարէն. որով պատրաստուած է միտ տալ:
Գիտէ նաեւ երգ. վէպեր ու երգեր:

Յէլան, մլուցին դիւս, գեղից խանին:

Ելաւ դինք առեց մէր, էկաւ մեծ քաղքիմ մէջ, ասեմ, Էջմրած-նայ ցեղ (տեսակ). բնակարան խկին. մէկ տան տնուոր իլան:

Էն լաճու անուն Մանուկ էր. Մանուկ իլաւ, գնաց մըշ քաղ-քին ուր խըմայ ցալս-բան բիրէր, կտէր խացի. զինք ուր մէր կուտէն:

Երկու օր, իրեք օր, չորս աւուր մէջ ուր լազնով ուր բան փութայ արաց. ինք ուր մէր չախուան:

Մէկ օր իլաւ գնաց փողնի մէջ, գնաց բանցր օթիսի յէռջե, տեհաւ աղջիկ մը փանճաւից կիշկայ թըլս ճամբախ. Մանուկ էդա աղջիկ տեսաւ, հըլին ոսկի կէր ճակտին. եռսուն օսմանլուի ոսկի կարուկ էր Ֆասի վրէն:

Մանուկ ուր սրտին մէջ ասաց.

— Աստուած, կըլնի որ էն Ֆաս ինի եմ ձեռ, ես տանեմ, ըմե-նով չախուան:

Գնաց, կայնաւ դէմ փեցնէրին. Մանուկ ուր գդակ առեց վէր, աղջիկն էլ ուր գդակ առեց ձեռ, Մանուկ ուր փոլոգ թալեց վեր ու բռնեց. աղջիկն էլ ուր Ֆաս թալեց վեր ու բռնեց. Մանուկ ուր փոլոգ ծընայ (այսպէս) զըւըոցուց, բռնեց. աղջիկն էլ զըւըոցուց, թալեց, բռնեց:

Մէկ դիր էլ սկուռ: մէկէլ դիր Մանուկ բանցր թալեց ու բռ-նեց. աղջիկն էլ մէկ դիր բանցր էթալ ուր Ֆաս, բռնեց: Մէկէլ դիր-աղջիկ ինչ բանցր էթալ տը բռնէր, ընկեաւ ցած:

Մանուկ առեց Ֆաս ու գնայ տուն:

Գնաց մօր ասաց.— Մէրիկ, բանմ գնտեր իմ. դիւ էն մեղաց շըիֆ կըլնէս:

— Չէ, ասաց, բե. տանամ .ինչ բան ի:

Ֆաս մօր շանք տուեց, եռսուն ոսկի վըր Ֆասին կարուկ էր:

Ասաց.— Իիւ էս մեղաց շըիֆ կըլնէս:

Ասաց.— Չէ, չըմ ըլնի, ձի կայ վըր քե խաց, ջիւր, շոր, չում էն օր իշ ես մեռնեմ. ես էդա մեղաց տէր չեմ ըլնի:

Մանուկ էդա Ֆաս բիրեց, դրեց յէռջե ուր. էդա ոսկիք դաճ-կով յըմեն կտուեց. Ֆաս տարաւ, պախեց. գնաց, չում տաս տարի էդա ոսկիքներով առուտուր արաց, վրէն ընկեաւ, յաւեցուց. էն ինչ յաւեցուց, ուր խըմայ վիրուց. եռսուն ոսկի էլ տարաւ գնաց մօ ոսկերիչ, տուեց կանթել, էմել դաշուան (նախկին) ցեղկանթեց, բիրեց, չարեց վըր ինոր Ֆաս. Ֆաս վիրուց, ասաց.— Նս տանեմ տամ տէր:

Գնաց էդա աղջկայ խօր դիւռ տփեց. աղջկայ խէր ուր մըշ-կուն ասաց.— Գնա, կեօ մէկմ դիւռ կը տփի, ի՛շ պտի, տուր, թո տանի:

Գնաց, ասաց.—Այ մարդ, քե իշ պտի:

Ասաց.—Ձի գետրծ կայ խը քեօ աղին, ասեմ, զըւրեմ յետ:

Իիւռ գոցեց մշակ, գնաց մօ աղէն, ասաց.—Մարդմ իկե, կասի ձի գետրծ կայ. խապար կայ քիւ աղին:

Ղանչեց էլաւ.—Հայ տղա, քիւ գետրծ իշ ի, ասա:

Ասաց.—Աղա, ծընեմ տարի քե զաճ չի կուրիսէ:

Ասաց.—Չէ:

Ասաց.—Խա կուրիսէ, դիւ չըս իմնայ:

Կնիկ կանչին, բերին, ասաց.—Չէ, զատ չէ կուրիսէ:

Մանուկ ասաց.—Խա, կուրիսէ, ես դիտեմ, ձի տնէն ի:

—Բեր, որ մերն ի, ես տ'առնեմ, որ մեր չի, տա՛ր, գնա քե:

Ֆաս շանք տուեց, ասաց—Էսա ի:

—Եմ աղջկայ Ֆասն ի, ասաց մէր:

Աղէն ասաց.—Այ տղա, էսա քեանիմ տարի ընկե մօ քե:

Ասաց.—Էսա տաս տարի մօ ձի ի:

Ասաց.—Տաս տարուան իշ աւելցուցիր. բե, կէս քե. կէս ընձիկ:

Ասաց.—Չէ, զատ վրէն չեմ իկե, քիւ մալ բիրի, տուի քե:

Ասաց.—Չէ, չընի. էն Ֆաս, դիւ իշ տարեր իս, եմ աղջիկ գիւախարեր ի, տը տանես, եմ աղջիկ պախես, չիւր ժրի:

(Աղի աչք ընկե վըր Մանուկ. մըջ ուր սրտին կասի, ես ըսկուն անեմ. աղջիկ պսակեմ վրէն:)

Աղէն մշկուն ասաց.—Այ տղա, խալիչեն բե, աղջիկ դենք ինէ. դիւախար ի, թը տանէ, չում ժրի:

Իլան բիրին, դրին մըջ խալիչին. փաթութին, տուին Մանուկին քեամակ. Մանուկ աւեց, գնաց տուն, մօր ասաց.—Մէրիկ, աղջիկ դիւախար ի, տուին եմ քեամակ, ծընայ ասին. ես բիրի, էկայ:

Մէր ասաց.—Բաց, իչկանք, աղորթ դիւախար ի:

Էդա աղջիկ բացին, խալիչից խանին դիւս. շատ սիրական աղջիկ մէր, ոսկի արծաթից փէլք կտէր ինոր չորեր:

Մանուկ, ուր մէր ասին.—Իիւախար չի, մենք չընք կռնայ չախի. տանենք քապիմ տէր անենք. «Մեր տուն մկներ որ կը կռունն. ինոնց պոչեր յաւքից դիւս կըյնեն»:

Էլաւ Մանուկ փաթըթեց, էմէլ առեց, գնաց. տարաւ դիւռ տփեց, էմէլ աղէն մշկուն ասաց.—Գնա, դիւռ բաց. զաճ մը տուր ձեռ, թո էրթայ:

Մշակ գնաց, դիւռ բացեց. Մանուկ առեց աղջիկ, էլկաւ, ասաց.—Աղա, ես չեմ կռնայ քիւ աղջիկ չախի, «եմ տուն որ ես ակռաստ կուտեմ, յընթրիս չմնայ. որ յընթրիս կուտեմ, ակռաստ չմնայ»:

Ասաց.—Տղա, էն օր իշ էն Ֆաս սր Աստուած քե խսմաք ի

արե, էն աղջիկ քե խամաք է իրե, արե եմ ձեռ. եմ աղջիկ տամ քե:
Մանուկ իլաւ, գնաց ձեռ:

Խարցենց.—Քեռ անուն ի՜նչ ի.—Նմ անուն Մանուկ ի:

Գնացին, էրեց բիրին. աղջիկ պսակին վըր Մանուկին:

Անեւր ասաց.—Մանուկ, դիւ քեռ տուն տը բիրես վըր եմ տան
թի ես եմ տուն բիրեմ վըր քեռ տան:

Ասաց.—Ձի տուն չկայ, եմ տուն պտի բիրեմ վըր քեռ տան:
—'Ի՛է, ասաց. գնա, առ արի վըր եմ տան:

Գնաց, ուր տուն առեց. էկաւ վըր աներոջ տան:

—Մանուկ, ասաց աներ, ես տղայ-մղայ չունեմ, ձի կայ մէկ աղ-
ջիկ, որ պսակի վըր քե, ունեմ եօթ ճուֆան. եօթ օտար մարդ
դրեր էմ վըր եմ ճուֆաներաց. ես ութնէ ութ կեհամ, ինոնց փա-
րէն կը հաշուեմ, կգեամ յետ. ամանաք քե կտամ էն ճուֆաներ:
էն տուն:

Մանուկ իլաւ, գնաց ճուֆանքեր, մէկ ճուֆան գինք նստաւ,
մէկէքերաց մէջ մարդ դրեց, ուրին աղպապ ճաքեց:

Աղպապքիւր ասին.—Մանուկ, մարդ չգիտի թէ մենք թուճա-
ր ենք. մենք տ'էրթանք Ստամբուլ, որ խալիս գիտի թի մենք զախմ
թուճաւ ենք. ըլնենք իրիվանք:

Ասաց.—Խա, տէհանք՝ ինչիս հապ սնէք:

Էկաւ ուր աներոջ ասաց.—Պտի մեր աղպապքեր էհանք թու-
ճաւթեն, որ ըլնենք, էրեանք, մենք մէ խել ըռնենք:

Աներ ասաց.—Նա չըմ թողե, Աստուած քե տուն, կե, խմե, չա-
հուրն յաւիտենեց քե խերիք ի:

—Ձէ, ուսաց. եմ աղպապքեր կեհան. ես էլ խեաքեր կեհամ:

Էլան, մէմէկի քսան բիսու մալ բռնին, դրին մըջ կեամուն,
իլաւ յինք ուր աղպապքերով կեամին թողին, գնացին:

Կեամին տարաւ ֆուրթունէն, զանեց մէ սար. կեամին պլա-
ւեց-կործանեց. Մանուկ մընէն պըծաւ. Աստուած պըծուց, Մանուկ
նստաւ մէ տախտրկի վրէն: Կեամին տախտակ քչեց, տարաւ. գնաց
Ձինաստանայ թաքաւորի մօտ գիւս ընկեաւ. դիւս ընկեաւ ծովու
եզը, ուր չորեր խանեց, քեամեց, թալեց ծովու կրաղ, ասաց.—Թը
չորնայ:

Ըռուք դայ նստաւ, մէ վիսկի արող ծովու բիրան վիսկի կանի.
էս մարդ կըլնի էն մարդիւ դիմաց. էն մարդ ըռուք կեռ գայ նըս-
տիւր ի, կասի.—Քեմ, էհամ. ձի ապով չըլի վիւր: Էմէլ էկաւ, ընկեաւ
մարդու դիմաց. վիսկին կայնեցուց. էկաւ գնաց մօ էն մարդ: Մարդ
էլաւ ուր չորեր խաղեաւ, խարցուց.—'Ի՛ւ ի՜նչ մարդ էս: Ասաց.—Նա
չըմ գիտի ի՜նչ մարդ էմ:

Ձեռ բռնից, առաւ գնաց մօ վիսկին:

Վիսկի ալոողին ասաց.— Սուլած եմ, խաց բիւ:

Խաց դրեց, կերաւ, դիմել խարցուց.— Ի՞նչ քեօ անուալ ձի ասան, դիւ Զինաստանայ մարդ չես:

Մանուկ ասաց.— Նս ընձի տըներէմ ըսենց, չըմ գիտի ի՜նչ մարդ էմ:

Մարդ էլաւ, վիսկին թողեց. Մանուկին ձեռնէն բռնեց, առաւ, տարաւ տուն, կնկեան ատոց.— Նս մէ մարդ էմ տընե, տանեմ թաքաւորին ծախեմ, մէ քենիմ ոսկի առնեմ, չախուեմ:

Տարաւ, գնաց, թաքաւորին, ասաց.— Էսա մաքդ կը ծախեմ:

Թաքաւոր խարիր ոսկի տուեց, գնեց:

— Այ տղան, ասաց. քեօ անուն ի՜նչ իս.— Նս անուն Մանուկ ի:

Ասաց.— Նս քե գնեցի, դիւ կաց քեօ խրգմբթն, եմ բանին:

Էրկու տարի ըսկուն մնաց, մէկ օր ասին.— Արեմտոց թաքաւոր խեծել արե, աք գեայ Զինաց թաքաւորին կռիւ:

Թաքաւոր իլաւ, ուր խեծել ժողուեց, գնաց կռիւ:

Յըմենոմ էդա թաքաւոր ճանճըխեց. բիրեց, լցեց մըլ Զինայ քաղքին:

Մէկ օր էն թաքաւոր թաւղթ օրողկեց մօ Զինայ թաքաւոր, ասաց.— Զինք բիս գեայ, չէ, ես տգեամ կռիւ. ինձր քաղաք ա՛ւարիմ:

Իլաւ, գինքն, ուր դայիրեն առեց, գնաց կռիւ:

Ուր աղջիկ արաց թաքաւոր, դրեց ուր տեղ:

Մանուկ դրեց յէռջև աղջկան, մէկէլ պիթաւն առեց, գնաց:

Խրեք օր գնացին կռիւ, էն յէռջև գիշեր աղջիկ ասաց.— Մանուկ, արե, եմ ոտքեր լուայ:

Տաշտ բերեց էկաւ, աղջկայ ոտքեր լուաց:

Յիստակ լուաց, փեւկիր թալեց, սրբեց:

— Մանուկ, ասաց. եմ ոտքեր մաթի, չում եմ քուն տանի:

Իլաւ ոտքեր մաթեց. աղջկայ քիւն տարաւ:

Դասու ուր քիւն տարաւ աղջիկ, տըսնէ Մանուկ ի՜նչ կանի:

Մանուկ իլաւ, լիսել քեաշեց վրը աղջկան, գնաց յօղեն:

Ասեմ թաքաւորի աղջկայ դիւռ ըօ տե ի. Մանուկ ի կեօ ըս տե ի:

Մանուկ իլաւ դիւս, գնաց դէմ աղօթրնին, ասաց.— Աստուած, դիւ ընձի ազատես. ես դիմ էլ պըծընեմ էսա տեղէն:

Աղջիկ գնաց խաւ, գեադտիկ ականջ կանի:

Էկաւ, ընկեաւ ուր տեղ, քնաւ:

Մնաց մէկէլ օր յիրկուն, ասաց էմէլ.— Մանուկ, արե եմ ոտքեր լուայ:

Մանուկ ջիւր առեց, սախէն բիրեց, աղջկան փաշէն լուաց. փեւկիր թալեց, սրբեց.

—Մանուկ, եմ ոտքեր մաժի, չում եմ քիւն տանի:

Աղջիկ ուր քիւն տարաւ, ըսկուն խռռուց ուր մընէ խանեց:

Էլաւ ծածկեց. լիւել դօտակ քեշեց վըր աղջկան, գնաց:

Գնաց դէմ աղօթրնին, էմէլ իլաց.—‘Իւ Տէր Աստուած, դիւ զմեռ աւսե խոսե ձէն դառնաս, յըմեռի սասաղէն եմ. ձի փրցուցես էսա տեղէն:

Աղջիկ էմեւ դնաց, ահանջ կանի:

Գացին քնան: Մնաց մէկ օր:

—Մանուկ, ասաց աղջիկ, արեւ, իմ ճուռ լուայ:

Մանուկ սախ բիրեց, էկաւ ինոր ճուռ լուաց:

—Մանուկ, ասաց. քեօ ձեռ բե վեր, մաժէ, բե, բե, բե:

—Չէ, ասաց. կարողութեն չունեմ, գեամ դարի վեր:

Ասաց.—Ընչի կարողութեն չունես:

Ասաց.—Էն օր իշ քեօ խէր ձի գներ ի, մեռք իւեր ինք քեօր, աղբէր:

—Մանուկ, ասաց, քեօ քեմն ի, դիւ գիտես:

Մնաց էն առաւտուն, ասին՝ Չինայ Թաքաւոր դրեր ի վըր արեմտոց Թաքաւորին, կոտուտեց, եօթ փաւալըդ տեղ մընէն առեց. զըւրաւ, էկաւ տուն:

Թաքաւոր էմէլ բերին, դրին քախսի վրէն:

Յէվարին խարցնեց աղջիկ ուր խօր.—Դիւ մէկ օր Մանուկին չըս խարցնի. ախր խօր մօր բերած ի, ախր քեարի բերած չի:

Թաքաւոր խարցնեց.—Մանուկ, քե մարդմ՝ կնիկ, խէր, մէր կայ, չկայ.—Որ ես ասեմ, ասաց. դիւ ընձի ազա անես:

Ասաց.—Խն, ազա կանեմ:

Ասաց.—Ասեմ, մեռք վառայ կողից էնք. ես իլայ, եմ աղպապ-քեր բռնի, մէկ մէկի քսան քիսա մալ բռնինք՝ տեհանք Սառմբօլ, կեամին զանեց, մե կեամին տարաւ, տարաւ զանեց մէ սար. մե կեամին կործանեց, ես մենակ պրծայ. Ասպած ընձի չտարաւ, եօ մացի՝ մէ տախտըկի, քեամին բիրեց, խանեց դիւս, վիսկի արող ձի գնտաւ. բիրեց, էկաւ ծախեց քե: Չի էլ կնիկ ունեմ, մէր ունեմ. զոքանչ ունեմ, էս իլաւ ծնէմ ժամանակ էկեր եմ մօ քե, չգիտեմ, ով ի մեռե, ով ի մնացեր:

Թաքաւոր էլաւ էռսուն քիսու մալ դրեց խը Մանուկին, գրեց յըջ կեամուն, կեամուչուն ասաց.—Մանուկ տանես, էհաս. մէկ նա-մակ բիրես, «որ ես Մանուկ սալ խանի դիւս». որ գեաս, ես քեօ նաւլոն տամ:

Մանուկ իլաւ բիրեց երկիր, մալ լցիր ի դիւռ, որ ուր մալ տանի տունս Գնաց, կայնաւ, տան դիւռ տփեց:

Ինոր կնկեան մէկ մշակ կէր, ասաց մշկուն.—Գնա, որ դիւռ կը տփի:

Մշակ գնաց, ասաց.—Քե իշ պինայ:

Ասաց.—Էսա եմ տունն ի, ես տանտէրն իմ:

Մշակ զըւբաւ, խաթունին ասաց.—Մէկմ' կասի ես տան տէրն իմ:

—Չէ, էս քսան տարի տան տէր չկայ. ոչաքմիւ իլի գնացի, էն սուլթ ի, եմ իրիկ չի:

Գնաց, ասաց.—Էյ մարդ, խաթուն կասի «եմ իրիկ գնացի կուրիսի»:

—Գնա, ասա, դեայ, նստի դէմ փանճարին. զրուցք անենք:

Գնաց, բուրսին զրեց գէմ յերդըսին յօղի մէջ, էն դուռը էկաւ խետ զրուց:

Կնիկ ասաց.—՛Իէ, զրուցի, իշ մարդ էս:

Ասաց.—Ես Մանուկն եմ, պառուռ լաճն եմ. իշ ես քեօ ֆասաւրի, գնացի, քեօ խէր պսակեց վըր ընձիկ:

—Չէ, ասաց. դու էն մարդ չես. էն մարդ պաքմիւ էլաւ:

Ասաց.—Քեօ խապարն ի, կեամին պաքմիւ իլաւ, ես նստայ վըր մէ տախտըկի, Աստուած ձի տարաւ, գնաց Չինաստանայ մօտ ձի խանեց դիւս. ես էս օր էկեր իմ որ դիւռ բանաս, ես գեամ:

—Այ տղա, ասաց. քեօ աներ մեռեր ի, քեօ մէր մեռեր ի, քեօ զօքանչ մեռեր ի, ես մնակ մնացեր եմ. ինոնց խեւ, խեւար, ժամ, պատարագ արեր եմ. արե՛, թուպա արա, դիւ էն ճամբխով չէհաս, դիւռ բանամ վըր քե:

Մանուկ ասաց.—Թուպա ըլնի վըր ձիկ, որ էլ էն ճամբխով չէրթամ:

՛Իիւռ բացեց վըր Մանուկին, էն գեախ իշ կնիկ զՄանուկին տեհաւ, ինոր մալ ապրանք իշ բիրեր խետ, իրեք տեղով կնկեան խունճան կառաւ ուրախութենէ:

Էդ մալ բիրեց, քեչեց ուր տուֆանքեր. վըր կնկեան ուրախացաւ, խունճան կարեց, երեսքեր պագեց:

Մանուկ նստաւ տուֆանքեր, մէկ ժամանակ վրէն ընցաւ. մարդմ էկաւ, ասաց.—Մանուկ, գերի իկի, ըլենք, հանք, մե խըմայ մէ մէկ գերի բիրենք, գեանք:

Մանուկ մըջ ուր սրտին ասաց.—Ստուած, կըլնի որ եմ թաքաւորի աղջիկ ըլնի. տըսնամ, առնեմ, գեամ:

Գնացին մըջ գերիբերաց. Մանուկ տեհաւ մըջ գերեքերաց Ձինայ թաքաւորի աղջիկ:

Գերիքերաց տիրոջ ասաց.— Էսա պատիկին գին ի՜նչ ի՜
 Ասաց.— Խնոր տաս ոսկի ի, միջնեկին քսան ոսկի ի:
 — Էն մէկին քեանի ոսկի ի, ասաց: Ասաց.— Խարիր ոսկի:

Խարիր ոսկին տուեց, աղջիկ առեց. էկաւ, տարաւ օղի գիւռ
 բացեց, մտուց յօդէն, դնաց կնկեան ասաց.— Մէկ գերբմ եմ բիրէ.
 ձեռքմ՝ չոր տար, ձեռք մէլ նուին տար, որ մէջ քնի, օրակտն էր-
 կու տան կերակուր. որ քե կը խարցնի, եմ անուն չառես:

Մանուկ էկաւ ճուֆան, առաւտուր կանի:

Էրկու ամիս, իրեք ամիս վրէն կընցնի, պէ հեմք էլաւ. էն մէկ
 օր նստիր էր, տըհաւ, զատանց իշկաց ինե, ճանցցաւ. Չինայ Թաքա-
 ւոր զինք արե ուր աղջկայ իտի. որ զինի, տանի էհայ:

Դարվիւ Մանուկի ճուֆան ընցաւ, տեհեր մըշ քաղքին. Մա-
 նուկ կանչեց.— Դարվիւ բաբա՛, արի սղայ, նիստ չու յեմարին, ձի
 գետրծ կայ խը քե:

Դարվիւ բիրեց, նստըցուց խըտ ուր կշտին:

Մնաց չու յեմարին, էլաւ դիւռ շինեց. դարվիւ առըց, գնաց,
 ասաց.— Էս օր եմ խուրն էս:

Դարվիւ ընկեաւ իտե, գնաց. գնաց ի՜նչ էն յօդէն զաղջիկ մը-
 տուցե ինե, դիւռ բացեց, դարվիւ մտուց ինե:

Աղջիկ զխօր ճանցցաւ, ասաց.— Այ խէրիկ, քե ո՛վ բիրեց սղայ:
 Խէր ասաց.— Աղջիկ, քե ո՛վ բիրե, ձի էլ էն ի բիրե:

Մանուկ կնկեան ասաց.— Էս օր մէ մարդ էլ էմ բիրե. ինչո՞նց
 չառ լաւ կերակուր տաս— հաբմանակ, քե որ կը խարցնեն «էն ի՜նչ
 մարդ ի մե բիրե», եմ անուն չտաս:

Մէ ամիս էն լաւնով չախեց:

Մէկ օր խարցնեց կնկեան. էն մարդ ի՜նչ մե բիրեց, ընչի չգեայ
 սղայ, ըշկանք ի՜նչ մարդ ի, գեայ մօ մի:

Գնաց Մանուկ տըհաւ, ասաց.— Մնայ կասեն:

Ասաց.— Գնա՛, ասա՛, ես գեամ, տըհնամ:

Մանուկ գնաց էրկու ձեռք չոր տուեց կտուիլ, կարել, յեմա-
 րին տարաւ, տուեց կնկեան. կնիկ տարաւ, տուեց դարվիւին աւ
 աղջկան: Թաքաւ չորեք:

Թաքաւոր ասաց.— Ես Թաքաւոր եմ, ձի չկայ ծնայ չաբեր,
 էսա ի՜նչ մարդ ի:

Կնիկ զըւրաւ, գնաց մօ Մանուկ:

Մանուկ մոմ բռնեց ձեռ, գնաց, դիւռ բացեց:

Թաքաւորն աւ աղջիկ էլան, Մանուկի գէմ կայնան:

Մանուկ դիւռ տփեց վրէն, ասաց.— Չէ չու՛մ չը նստէք, չը՛մ
 գեամ:

— Արի՛, ասին, մենք կը նստենք:

Մանուկ գնաց թաքաւորի ձեռ. զըւրաւ, էկաւ, էլ չնոտաւ.
վըր ոտաց կայնաւ, բարե բռնեց:

Թաքաւոր տեղ տուեց. նստըցուց, ասաց.—Դիւ ի՞նչ մարդ էս,
էսա լաւութեն մե կանես, ես քե չըմ հաճչընայ:

Ասաց.—Թաքաւոր ապրած, ես Մանուկն եմ, ի՞նչ դիւ ընձի
վիսկի արողի մօտէն գնիր:

Էնտեղ ուրախացան, մէ մէկու աւելեալայ իլան:

Ասաց թաքաւոր.—Մանուկ, դիւ երբ մե դաստուր տաս որ
մենք հանք:

—Մէ չարաթմ' ձի մօնլաթ տուէք. ես տանեմ ձե, դնեմ ճամբ-
խու:

Մանուկ իլաւ վեր, թաքաւոր ի՞նչ եռտուն փխու մալ էր դրեր
Մանուկն էլ քառասուն քիսու թաքաւոր դրեց խըտ թաքաւորի.

Տարաւ դրեց մըջ կեամու, ասաց կեամուչուն.—Էսա մարդ
տանես, Չինաստան դիւս իսկես, կեամու նապլօն չառնես, գետս
սղայ. ես կեամու նապլօն տամ:

Ընկեաւ յէռջ թաքաւորին. տարաւ մըջ կեամուն: Մանուկ
էկաւ յեա, բան մէր մօռցե տուն, տանի թաքաւորին:

Թաքաւոր ասաց կեամուչուն.—Որ Մանուկ մօաւ կեամին,
դիւ կեամին թող. էն մարդ տանինք խըտ մեր:

Մանուկ էն գետիս էկաւ, դաստուր ուզեց. կեամինին կեամին
թողեց:

Մանուկ ասաց.—Թաքաւոր ապրած, չըմ իզեսայ:

—Չէ, տը տանեմ իւր ձիկ:

Նստան մըջ կեամուն, գնացին:

Էրկու ամիս մնաց մօ թաքաւոր:

Թաքաւոր էկաւ ճամբիսից երկիր, էլաւ խարիր փխու մալ. ար-
ծաթ, ոսկի դրեց խետ, քաւլիմ արաց:

Կեամուչուն ասաց.—Էսա մարդ տանես ինոր երկիր, խանես
դիւս, կեամու նապլօն մընէ չառնես, մէկ նամագիրմ մօտէն բիրես,
նապլօն ես կտամ քե:

Մանուկ բիրեց էկաւ մալ, ապրանք քեչեց, գնաց տուն: Գնաց
դիւռ տփեց.—Կնիկ, արե, դիւռ բաց, ասաց:

Կնիկ ասաց.—Դիւ հմ իրիկ չես, եմ իրիկ գնաց կուրխաւ:

—Ես Մանուկն եմ, ձի չես ճանչնաս:

—Որ դիւ Մանուկն ես, խըտ էն մարդին ընչի՞ գնացիր. դիւ
էրդիւմ էր արեր, չե՛ր:

—Ես գնացի, թաքաւոր կեամին թողեց, գնաց:

Կնիկ դիւռ բացեց. էդա մալ, ապրանք ի՞նչ տըսաւ, չորս տեղով
խուռնճան կտաւ:

Էկան Վրբ մէմէկու ուրախացան:

Մալ ու ապրանք քեչեց ներս, դորիս գնաց, նստաւ ուր Տու-
ֆան՝ առուտուր արաւ:

Մէկ օր տեհաւ Թաքաւորի փօսեանին էկաւ. գնաց Տուֆնի
դռնէն Թափ ընցաւ. գնաց:

Մանուկ կանչից.—Դիւ իշ մարդ էս:

Ասաց.—Նա իշ մարդ կըլնեմ, քե իշ կայ խը ձիկ:

—Նա քե խարցուցեմ, դոր կեհաս, իշ մարդ էս:

Ասաց.—Թաքաւորի փօսեանին էմ. կեհամ ըռայաթի մէջ.
էրկու բեռ փարայ մէկ սիֆից առնեմ, էհամ:

Ասաց.—Ես իրեք բեռ մէ սիֆից կտամ:

Գնաց փօսեանին մօ Թաքաւոր, սսաց.—Թաքաւոր ապրած.
մէկ մարդ, ասեմ, էջմիածնայ, սսաց. «Իրեք բեռ փարայ մէկ սի-
ֆից օրողկեմ»:

—Օրողկի էն մարդ բե. էն մարդ Թաքաւորի խազիցայ ի կտաի,
ես խազիցայ ի գնտի:

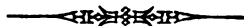
Օրողկեց. Մանուկ տարաւ մօ զինք, սսաց.—Դիւ իշ մարդ
էս, որ էրկու բեռ փարայ կօրողկես մէկ սիֆից, դիւ Թաքաւորի
խիզիցէն էս կտուի:

Ասաց.—Աստուածն ի տուե ընձիկ:

Ի՛շ որ ես ձե խսաւ արեւի եմ. ըսկուն խսաւ սրաւ. «ծնայ գնա-
ցի, Զինայ Թաքաւոր գնեց. ծնայ արաց»:

Թաքաւոր սսաց.—Այ տղա՛, գնա՛, քե դաստուր էմ տուե. ես
եմ ժողովուրդին փորձի, օր մը ձի ձեռք բռնող կայ, չէ չկայ. մը-
կայ իմցայ ու կայ:

Մանուկ էկաւ տուն, Վրբ բուլֆրթին, ուրախացաւ. Աստուած քե
երկար կեանք տաց, դիւ էլ Վրբ քեօ լաճուն ուրախանաւ:

ԼԱԻ ԿԻՆ ԸՆՏՐԵԼ

Նորգուգի Յիմ գիւղի բարբառով *

Թարուստ մարդմ կրլնի, կերթայ, թաքաւուրի աղջիկ կուգի. թաքաւուր կասի.—Աղօրթ դիւ խարուստ մարդ էս, ես թաքաւուր եմ, ամա դիւ չը դիս զախմ էս. եմ աղջիկ կուգես, ես նաղդ կուգեմ, խարիր ոսկի նաղդ տաս, խարիր էլ արպըշմէ խալար:

Տուեց ու ասաց.—Նմ խարս հազրի, ես գեամ, տանեմ:

Ասաց.—Կուգես, վաղն էլ արի, տար:

Էկաւ, գնաց, ուր խարս բիրեց:

Էն քեաղքի թունաւ ժխտ էն էր. էն կը տանէր, էն կը բիրէր:

Էլաւ ուր լաճ պսակեց. իրեք-չորս օր արաւ խարսանիս:

Խարսանիս պլաւաւ, էն գչեր իշ փեսէն տեհայ մօ խարս, խէր ասաց.—Առն եմ մատնիք, տար, թալ քիւ նշանածի ծուց, իշ խապար կտայ քե, դեաս, ըզի ասես: Տարաւ, նշանած քնուկ էր, թալեց ծուց:

Որ թալեց ծուց, խարս դանչեց.—Այ թունաւի լաճ, ի՛նչ ճամբախ իշ դիւ կեհաս, ի՛ճալա փուշ կանանչի քիւ ճամբախ. իշ խաւտուր անես, Աստուածութեն քիւ ձեռնով չբիրի, հա քիւ առ ու տուրի՛ն. մէջ կտտուիս. չայիրին չիմանին մէջ իշ քէլես, իշ կակուղ ի, քիւ ոտաց տակ փուշ կանանչի:

Լաճն զըւրաւ, էկաւ, ասաց խօր.—Այ խէրիկ, ծընայ ասաց:

—Այ տղա, ասաց. վազի՛, քիօ մօր ասա՛, դեա՛:

Վազեց, մէր բիրեց. մէր էկաւ դայ:

Ասաց.—Գնա՛, էդա թաքաւուրի աղջիկ տար՝ քաւլիմ թաքաւուր արա՛:

---

* Պատմած է Պեթրոս Վերսոեան:

Մատնիք մընէն առեց, տարաւ. քասլիմ թաքաւուր արաց։
Ինոր դրկըցքիր ասլն.—Մենք քեօ լաճ պսակինք. պտի է՛անք
Ստամբօլ, մե մալ սաղացուցէք, գեանք։

Ասաց.—Իս եմ լաճ դել չեմ պսակե. նոր տը պսակիմ։

Ելաւ, գնաց վոզիրի աղջիկ ուզեց. վաթսուն ոսկի նաղդ ու-
զեց. վաթսուն ոսկի տուեց, վաթսուն ոսկու էլ խալաք տուեց։

—Եմ խարսի քաջարու՛մ տըսիք՝ ես տը գեամ, եմ խարս տանեմ։

Վոզիր ասաց.—Իրեք օր ձը մօնլաք տուր, վըր չորսին արի՛,
տար։

Իրեք օր մնաց. չորսին բիրեց ուր խարս։

Իռջին գշեր ի՛շ լաճ տ'էրթէր մօ խարս, խէր ասաց.—Ա՛ռ եմ
մատնիք, տա՛ր թա՛լ նշանածի ծուց, ի՛շ խապար կասի, գեաս, ձի
ասես։

Մատնիք տարաւ, թալեց նշանածը ծուց։

Նշանած քնիթ, ալկաւ. էն էլ մէկէլացի ասաց.—Այ քուճըրի
լաճ, ի՛շ ճամբարս կերթաս, օղուսուդ ընես, քիւ մրազին չխասնիս...։

Տգէն գնաց, խօր ասաց։

(Զքմի էդտեք սիրտկոն ունէն։)

Ասաց.—Այ տղա, գնա, քիւ մէր կանչը։ Էմէլ գնաց, կանչեց։

Ասաց կնկեան.—Գնա, մատնիք մընէն առ. աղջիկ տար, քաս-
լիմ վոզիր արա։

Ելաւ, տարաւ քասլիմ վոզիր արաց։

Եդա քունաք առաւտուն գնաց, աէսի աղջիկ ուզեց։

Լաէա քառասուն ոսկի փաւայ ուզեց, քառասուն ոսկու էլ
խալաք ուզեց։

Տուեց, ասաց.—Եմ խարսի քաջարու՛մ տըսէք, տը տանեմ։

Ասաց.—Տաս օր ձը մօլաք տուր, նոր առ տար։

Տաս օր վրէն ընցաւ, նոր գնաց, խարս բիրեց։

Բիրեց, էկաւ, արաւ խաղ, խարսնիս։

Էն յառջին գշեր խէր ասաց.—Տղա, առ մատնիք, տար, թալ
քիւ նշանածի ծուց. ի՛շ խապար կրտայ, գեաս, ձը տոնա։

Մատնիք առեց, տարաւ թալեց ծուց։

Իշկաց, ինչիս բիրած, դրած քախսի մէջ, սփուն մնացիր կայ-
նուկ։

Եկաւ, խօր տաց.—Իէրիկ, մնացիր ի կայնուկ։

—Գնա, ասաց. դիրմէլ իշկայ։

Էմէլ գնաց, կայնուկ ի։

Եկաւ, խօր ասաց.—Իշկացի, կայնուկ ի։

—Տղա, գնա, ձեռ տու ինե. պալֆի քնե հաւեմ իվե կայնըմանք
լաճ գնաց. իշկաց, կեօ քընէ կայնըմանց, մատնիք թալեց կեօ

ծուց: Խարս ակխաւ, ասաց. — Այ թուների բան, իշ բանի՛ ձեռ թա-
լես, Աստուած քեօ ձեռնով բիրի. իշ բան էնես, Աստուած մէկն
խաղար դարձուցի, իշ ճանապարհ եհհաս, քիւ առջկքիր փռւշ ըլնի,
կանանշ դառնայ. քեօ խօր, մօր անէծքի տակ չմտնիս:

Լաճ զըւրաւ, էկաւ. ասաց. — Խէրիկ, ձը ծնայ ասաց:

Ասաց. — Էտա կեօ եմ խարսն ի, զնա, քընի:

Խարս, փեպէն զնային, քընան:

Առաւտուն էդ դրկիցքիր ասին. — Մենք տէրթանք քաւնութեն,
դիւ մի խիս չըլնու, չենք էհայ Ստամբօլ:

— Խա, ասաց. — Գեամ:

Էլաւ, ուր քաւարուփ տեհաւ. էրթէր, տղէն ասաց. — Խէրիկ.
դիւ նիստ, ես տեհամ:

— Որդի, ասաց. դիւ ջնելիս, զնա մօ քիւ խարս:

— Չու մըկայ դօլագի, ես էդայ կնկեամ տէր, ես տեհամ:

Ասաց. — Նս քե տանեմ, ապսպրեմ եմ մարդիր:

Գնաց, ասաց. Ամառաք ձե եմ լահ:

Խնոք ասին. — Պաի տանենք, ինչիս դիւ մե կը տանէր, բիրէր:

Էլաւ վեր, էդա մէկ աւուր խարս թողեց, զնաց Ստամբօլ:

Մէ ջիւուս էլ, կեօ ինոր տուն մէջ էն քաղքին ի. իլաւ վեր.
ուր չորեր թալեց ուր իտե, զնաց, տնիւ ման էկաւ, ասաց. — Նս
էհամ, եմ չորիր ծախեմ:

Գնաց, մտաւ էն թուների տուն:

Էն թուների խարս էկաւ մօ ջիւուս պազար, էդա ջիւսու աչք
ընկեաւ խարսի աչք, ուչք ընցաւ:

Էդա զատ մաւսը վերցին, թալին, ասին. — Ջիւուս խատաւ,
մենք պազար չընք անի:

Պաղ ջիւր թալին ջիւսու յերսին, ջիւուս խատաւ տեղէն, ակ-
խաւ. ուր ճոթ մոթեր առեց, զնաց ուր տուն:

Սկուն մեռուկ մարդու ցիղ զնաց, էկաւ:

Գնաց մէ պառու մօս, մէ ոսկի տունց. — Պառաւ, ասաց,
Ֆեյլան խարս բիրես եմ ձեռաց:

— Ի՞նչ ասա ձը, որ բիրեմ իւր քեօ ձեռաց:

Ասաց. — Մէ ջուխտ սոլ կեօ մօ ձի ի. ինու կարուած պիրուն
ոսկի ի, ինոր բիրնքիր արծաթ, ոսկի բանցուցած ի:

Գնաց, բիրեց, տունց պառուուն, պառաւ առեց, զնաց մօ խարս,

Գնաց խարսի իրես պազեց, ասաց. — Նս էկեր եմ քե տես:

Ասաց. — Պառաւ, դիւ եմ աշիլ գեսա, եմ գլխին գեսա:

Էլաւ, սոլիւ շանց տունց, ասաց. — Բիրեր էմ քե հասիյա:

Խարս ասաց. — Էտա սոլեր մարդ մարդու հասիյա չը տանէր.
բան կայ մըջ էնա սոլերաց. ուրի, ծաղն ասա:

- Ասաց.—Չէ, ժխտ քիւ հասիյան ի:
 —Բարով իս իկե, ասաց, դէ, զնն:
 Ջխուս հա կեհայ պառուռ տուն կգեայ, իշկայ թի պառաւ
 կգեայ,
 Պառաւ էկաւ:
 —Պառաւ, ասաց. դիւ բիրիւր վրր ճամբխին. իշ ասաց:
 Ասաց.—ձորով էմ ճամբխէն բացե. զաս մէլ տաս:
 Ասաց.—Մէկ շապիկ էլ ձի կայ, յըմեն արպըշում ի, ոսկի, ար-
 ծաթ կեօ մէջ բանցըցուկ:
 Էլաւ, փաթըթեց, տուեց, պառաւ տարաւ:
 Տարաւ զնաց խարսի մօտ, բարև տուեց:
 Ասաց.—Պառաւ, դիւ ընչի էս իկե:
 Ասաց.—Էսա շապիկն էլ քե խըմակ իմ բիրե:
 Ասաց.—Պառաւ, էսա բանիւր մարդ հասիյա չտանի. առ գեառ,
 ընձիկ սաղ ասես:
 Ասաց.—Ի՞նչ քենէ պախեմ, իշ Ասաըծուց. մէկ ջխուս քե առես,
 սիրտ ընկե թըխ քե:
 Ասաց.—Որ էն ջխսու սիրտ ընկե թըխ ձի, եմն էլ ընկե թըխ
 ջխուս. ինու յօղի տըկէն թըխ լաղըմի. թը գեայ չում եմ յօղեն.
 մէկ համամ մի չինի մէջ էն լաղմին:
 Պառաւ զնաց, ասաց. ջխուս լաղմ զարկեց, համամ չինեց մըջ
 եղ լաղմին:
 Էկաւ, նստաւ խրտ խարսի կշտին:
 Խարս ասաց.—Ի՛նչ եմ ասածներ արիւր:
 Ասաց.—Խն:
 —Ե՛լ, իշկանք, ասաց խարս:
 Ջխուս առեց խարս. զնաց, լաղըմի մէջ իշկաց:
 Խարս ասաց.—Ի՛նչ էրկու շամասան բիրես, զնիս մէկը նա
 կող, մէկը նահան: Էրկու ոսկի խնձոր բիրիս, զնես մէկ շամասանի
 նա կող, մէկ նահան:
 Խարս իշ ասաց նահան. նա բիրեց:
 Էկաւ, զնաց մօ խարս, ասաց.—Ի՛նչ, ըլի վե, ֆեյճ առեղիւ
 գեախ ի:
 Ասաց.—Ձէ, գեախ չի:
 Ասաց.—Ընչի:
 Ասաց.—Ի՛նչ քիւ մուրուս, աչք իրես զնդիս, գեաս մօ ձի:
 Ջխուս էլաւ վեր, կեհէր ուր մուրուս զնդէր. զնաց չու յօղից
 դիւս, խարս դանչեց:
 —Արի, նիստ, ես կը զնդեմ, մե էրեմուս թո մօ մեր մնայ. ժա-
 մանակմ եմ խէր դալաք էր. ես մընէն ուսեր էմ:

Գնաց, ուր մուրուս լուաց. խարս նստաւ, դանակ սրեց. էկաւ ջիւոս, նստաւ ինե. դանակ թալեց, դանակ չկտուեց, ասաց.—Գնա՛, աղէկ լուա՛. աղէկ պուտե՛:

Էն էլ նստաւ, դանակ սրեց, տուեց գլուխ, մազեր գէմէն կը փախնէր. դանակ տուեց, մազեր բիրեց տակ. դանակ թալեց, ջիւսու վիզ կտուեց:

Որ ջիւսու վիզ կտուեց, իշ որ գլխու, մուրսի դրուածք յըմեն քերդեց, կաշին վիշուց. գլուխ ջանդակ դրեց մէկ դուքի:

Ջիւսու գլխու կաշին քեչեց ուր իրես. առաւտուն գնաց, ջիւսու տուֆան բացեց, նստաւ, առ տուր արեց:

Դորիս հալիս յըմեն էկան պարաւան առուտուրը, ինոնք որ ար-
շիւր կտէն էրկու դուռուս, էն կտէր քսան փաւայ: Դորիս ինչ տուֆն-
դար կար՝ գնացին արգընալ տուին թագեաւորին.—էն ջիւոս ծընայ
կը ծախի, ծընայ պազար կանի, չդեան մեր վրէն ալիսվերիս:

Թաքեաւոր էն ջիւոս կանչեց.—Դիւ ընչի ծնայ պազար կանես:
Ջիւոս ասաց.—Յմ մալն ի. ես սկուն կը ծախեմ:

—Օղորթ կասի, ուր մալն ի, կը թալի ջիւր:

Մէկ շարաթ կեհէր, սկուն առտուր կանէր. լաղըմի մէջէն կեհէր
ուր յողէն:

Օրմ՝ ջուապ տուին.—Թուների լաճ էկաւ:

Յըմեն, իշ մընէն հազ կանէն. գնացին յառաջ, առին էկան,
ասին.—Դիւ իշ քուճար էս, մէկ ջիւոս տուֆան կը բանցուցի, առ-
տուր յըմեն ընկե վըր ինոր:

Ասաց.—Յս էլ տը գեամ, տըսնամ:

Էկաւ, գնաց, տըսաւ. բարե տուեց, բարե առեց:

Ինի, խարս իրկան կը ճանչնայ, իրիկ չճանչնայ:

Տեղ շանց տուեց, ասաց.—Նիստ:

Չուր յէվարին նստաւ, ասաց.—Մ'էրթար, խը քե գործ կայ:

Իլաւ, տուֆնի դիւռ շինեց, մոմ կպուց. էդա մաղագեն ի վեր
տարաւ ուր յողէն:

Թուճարի լաճ ասաց.—Էսայ ջիւոս տանէ եմ գլուխ փոթորանք
խանի, տանի, եմ վիզ կտուի:

Տարաւ գնաց համամի մէջ. ինոր ոսկի խնձորքիր տըսաւ,
ասաց.—Մէկ խնձոր առ քե:

Տարաւ յողէն:

Մարդն կիչկայ, կասի.—Էսա իշ պախս ի, ջիւոս մըջ եմ յողին:

Կը նստին, պեմֆ կը մնայ, ջիւսուն կասի.—Յիւր ի քեօ կնիկ:

—Յս կհամ, եմ կնկեան ասեմ, գեայ, ասաց. գնաց ուր ջիւսու
կաշին դրեց դայ. ուր շորիւր խաղեաւ, էկաւ:

Իրիկ կիչկայ, կասի.—Էսա եմ կնիկն ի, նա իշ պախս ի:

—Գնա՛, քիւ իբրեկ կանչի, գեայ. կառի:

Էմէլ գնաց, ջխտու կաշին քեչեց իրեա, էկաւ. կայնաւ ուր յեռչի:
Եդա թուճրբի լաճ ասաց.—Որ դիւ էկար, քեօ կնիկ ի՛նչ էլաւ:

Ասաց.—Կեօ դայ ի: Ասաց.—Գնա՛, առ բի. էրկուս խիտրաց
էկէք:

Էմէլ գնաց, ջխտու կաշին թալեց դայ, էկաւ:

Իրիկ խատնից.—Ձխուս կդեայ պէնճ մը, պէնճ մը դիւ կգեաւ.
էսա եմ յօդէն ի, դիւ եմ կնիկն էս. էսա ի՛նչ պախս ի:

Կասի.—Սա քեօ կնիկն եմ. ձի չեմ ճանչնաւ:

Կասի.—Սա քի կը ճանչնամ, ջխուս չեմ ճանչնար:

Էդ տեղ ի՛նչ իլե, չիլե, իրկան կասի:

Կասի. Դիւ ձի չը՛ս խաւատար, իլի. նահան սապաթի բիրտ
բաց:

Բացեց, տըսաւ կեօ ջխտու գլուխ, ջանցակ:

Ասաց.—Մնայ արաւ ձի. ես էլ ծնայ արի:

Կնիկ ասաց.—Գինաս, ինչիս անինք՝ որ մենք էն ջխտու ջան-
դակ պախինք, մարդ չը յիմնայ: Սա կհնամ, էն թուճան առտուր
կանեմ, դիւ գնա՛, մէկ թուղթ գրի քիւ մօտէն, բի ձի, ասա՛. «Բիւ
խէր խիւանդ ի. ասեր ի, եմ տղէն թը գեայ, խասնի ձի»:

Իլաւ թուղթ բիրեց, տուեց նահան. կարդաց, էաց.—Էլի,
հանք թաքաւորի մօտ: Գնացին մօ թաքաւոր. էդա ջխուս ասաց.

—Թաքաւոր ապրած, եմ խէր կեօ խիւանդ ի, ես կհնամ, թի որ իս
էկայ յետ, ժխո եմ թուճանի. թի իս չէկայ, եմ մալ ապրանք քառ-
լիմ էսա մարդ:

Թաքաւոր էլաւ, էդա թուղթ մօհեց, տուեց թուճրբի լաճաւ:
Էկան, նստան առ տուր:

Ձխուս տարին, խորին:

Թուճրբի լաճ խօր պախս արաւ, ասաց.

—Սա կնիկ ծնայ ի արե:

Թուճաւ էկաւ, խարսի ճակատ պագեց:

Ասաց.—Քեօ ասըլ զաթ ըլնի:

Սա վոզիրի աղջիկ դաստուր տուի գնաց:

Ասաց.—Սա թաքաւորի աղջիկ դաստուր տուի, գնաց:

Սա գիտցայ ի՛նչ կէր մօ ինոնք:

Բիւ իրեա սիւտակ ըլնը:

Էն տեղ կերան, խման ուրախացան:

Աստուած էլ քե ուրախացնի:

SUS ՈՒ ՊԵՏԱՏ

Նորդուկայ Յիմ գիւղի բարբառով *

Մէկ նախորդի մը կէր, դնաց մօ ուէս, ասաց.—Նախորդու-
թին տաս ձի, ես ըմեն օր չախուեմ:

—Այ տղա, ասաց. նախորդութիւն տուիր էմ քե, դնա. քեօ նախ
առնես, քեօ խացն էլ ժողուես. սանը դիօխ մէկ զիտը ցորեն քե
նախ:

Եւ ուն տարի էլու նախորդի: Մէկ օր, ասեմ Մայիս ամիս,
դաւաւ պլաւաւ-ցրուաւ. մոզեր թալին ինկ-թըլս դաւաւ. պեղաւ,
նստաւ լացեց, ասաց.—Տէր Աստուած, եան եմ խոքին ան, եան
զլանք մը տոնը ձիկ, խեղիք ի ես էսա չարչարանք քեայնմ:

Իտրիս դաւաւ հեռըցաւ մէ մէկուց. գնաց դաւրի իտե:

Իտրիս Աստուած կեցնխանայ (դանձ) բոցեց, տըսաւ էդա
նախորդի ասաց.—Սա նախորդի եմ, չեմ կանայ մընակ ուտի, համ,
ուէսին ասեմ, խտրացով ուտենք:

Ուէսին ասաց. ուէսը չխաւատաց:

Նախորդի ասաց.—Վալա, պիլա, բիլա, ես քե չեմ խտիի,
տրե մտի, էհանք, բիրենք:

Ելան ուէս, նախորդի, ուէսի մշակ-դուլ գնացին վըր կեցնխանի
բերենին, սըսան:

Նախորդի մտաւ ինե, մաղով տուեց ուէսին, ուէս տուեց զուլ-
ին. զուլ իրեք դիվա եխ արաւ, բեռներ լցեց:

Յետին մաղին ուէս ասաց զուլ ին.—Գնա, նախորդի վիզ դար-
մենք տանենք, ուտենք:

Ղուլ ասաց.—Մեղք ի, Աստուած տուեց ինոր, էն էլ իրեց,
տուեց քե:

* Պատմած է Պետրոս Վերջոյեան:

Ի՛նչ ա կասի. — Ես քեօ աղէն էմ. կասեմ զարկ, զարկ. ի՛նչ կասեմ, եմ խօսքով արահ:

Ղուլ էկաւ, նախորդին ասաց. — Քեօ վիզ կտռեմ:

Ասաց. — Տատ պէտատու ես ի՛նչ էմ արե, ես կեննխանէն առեմ եմ քե, եմ վիզ մի կտռի:

Ասաց. — Չէ, ես սկուն չեմ անի, քեօ վիզ տը կտռիմ:

Եղա նախորդ իրեք խատ անգին քար էղա կեննխանից վիրուցած էր, ասաց, — Ղուլ, դիւ ու քեօ Աստուած. եմ դլօխ սլաի զանիս, առ էղա իրեք քարիւր. տար, սուր եմ կնկեան, եմ կնիկ էրկու խոգեալ ի, թի որ ընձիկ լաճմ կըլնի, անուն դնի Տատ պէտատ, թի որ ալջիկ կըլնի, յենք գիտի:

Եղա նախորդի վիզ կտռին մը կեննխանին:

Եղա կեննխանէն ի՛նչ կէր, չկէր, առան էկան:

Խըրուտուն նախորդի կնիկ զնաց մօ ուէս, ասաց. — Ի՛նչ ի եմ իրիկ, դոր օդորկըրս, զնացե:

Ասաց. — Նախորդ ծուռ մարդմ' էր, ուլ դիտի' դոր ի զնացեր. զնացիր ի ուր խօր գետ:

— Մենք ըմենով տը մեռնինք ոտված, յէվարին խաց չի բիրի:

Են մնաց ուր հալին, ինոնք բիրին կեննխանէն կերան:

Մնաց, հայեալ մը վրէն ընցաւ, Ղուլ ձեռ տուեց նեպ, էն իրեք անգին քար մը ճեպին տըսաւ, էղա քարեր գետադարկութենով բիրից, տուեց նախորդի կնկեան. էն խսե՛ն ասաց:

Ժամանակ մը վրէն զնաց, Աստուած լաճ մը տուեց նախորդի կնկեան, զըկեցնիւր էլան, աոին. — Անտէր տղայ ի, խայ քրիստօնեայ ի, չըլնի մուռնի անկնունք:

Ելան տղէն տարին ժամտուն կնունք:

Տէրտէր տատմօր ասաց. — Ի՛նչ անուն դնինք վրէն:

Տատմէր ասաց. — Մօր կանչէք գեայ, անուն դնի:

Մէր կանչին բիրին, էկաւ:

Տէրտէր խարցնեց. — Իսոր անուն ի՛նչ տը դնինք:

Ասաց. — Տէրտէր, որ թի ձի կը խարցնես, անուն դիր Տատ պէտատ:

— Այ մոմս, վիր անուն կայ Տատ պէտատ մը խայ քրիստօնին որ քեօ տղի անուն դնեմ Տատ պէտատ:

— Չէ, ասաց. ուր խօր վասիեալսն ի, խօր վասիեալս ես չըմ կուրիսի:

Տղէն կնքեցին. անուն դրին Տատպէտատ, բերին տուն:

Տղէն օր աւուր ջոջացաւ. ֆամմաւոր իլաւ:

Մէկ օր մօր ասաց. — Եմ խօր սանահայ ի՛նչ ի, բանցուցեմ:

Մէր ասաց. — Քեօ խօր սանահայր նալպնուրին ի:

—Ձի առ., տար դնա մօ նալպանս:

Տղի ձեռ բռնեց, տարաւ գնաց մօ նալպանս:

—Նալպանչի, եմ տղէն բիրեր էմ նալպանութեն ուսուցես:

Ասաց.—Շատ լաւ կասես. թո կայնի տալ, ընձի սմբրաւ բիրի, ձիու ստ բռնի, զլօխ բռնի, ես ուսուցեմ:

Լաճն մէկ օր մնաց դայ, իլաւ փախաւ, դնաց մօ մէր, ասաց.

—Տատ պէտատ, դիւ ընչի՞ էկար:

Ասաց.—Վալա՛, ձին մէկ օր լանկի դարկի մըշ եմ բերնին. ես չեմ կանայ նալպանութեն անի:

Ասաց.—Քեօ խօր գեօ՛ւ, գնա՛, մըշ ճօերաց խալա՛:

—Չէ, ասաց. ես եմ խօր սանահաք քինէ կուղեմ:

Ասաց.—Քեօ խօր սանահաք խայաքութեն ի:

—Եմ ձեռ բռնէ, տար մօ խայաքնին:

Տարաւ մօ խայաքնին, ասաց.—Եմ տղէն ուսուցես խայաք-ութեն, մենք յըմնոմ շախուհնք:

Ասաց.—Թո մնայ մօ ձիկ, թել քեշի ասեղ, շուր տայ եմ ձեռ, ես ուսուցեմ:

Մէկ օր մնաց դայ, փախաւ էկաւ:

Մէր ասաց.—Տատ պէտատ, ընչի՞ էկար:

Ասաց.—Ես չեմ կանայ խայաքութեն անի, օր մը ասեղ մօնի եմ ձեռ, ետրալու անի, մօնի եմ աչք, քու անի:

Ասաց.—Դիւ սանահաք շտորվար, գնա՛ մըշ ճօերաց կան արի պարսպ-սարսպ:

Ասաց.—Եմ խօր սանահաք ինչ ի, ձի դիր եմ խօր սանահաքին:

Ասաց.—Քեօ խէր խիւս էր, խուսութեն կանէր:

—Եմ ձեռ բռնի, տար մօ ուսեհն (գութանի սարք չինող), թը ընձի անի ուսայ, ես ուսնեմ:

Ձեռ բռնեց, տարաւ գնաց մօ ուսեհն, ասաց.—Եմ տղէն ուսուցես ուսութեն, կըրնի ուսայ, մենք յըմնոմ կը շախուհնք:

Ասաց.—Թը մնայ ըս տի, փէտ տայ, ուրտդ տայ, ես ասեմ ուրագ ծընայ դիր, տաշի. ուսի քե խըմակ:

Մնաց դայ էրկու օր, փախաւ, գնաց:

Գնաց մօ մէր, ասաց.—Տատ պէտատ, ընչի՞ փախար:

—Վալա, ասաց. ես չեմ կանայ էն ուսութեն անի, ուրտդ մէկ օր դպնի, եմ ստ կտուի. ես էն սանահաք չեմ անի:

—Որ դիւ չես անի, հա գնա՛, կան արի, ես իշ սանահաքի վրէն կը դնեմ, չես անի:

—Եմ խօր սանահաք քեհէ իլահի կուգեմ:

Ասաց.—Քեօ խօր սանահաք: Ասաց.—Խա՛:

Ասաց.—Քեօ խէր տարին տասուերկու ամիս նախընթացէր:

—Ահան, մէրիկ, ես եմ խօր սանահաթին իտե կտն դիգի. եմ խօր սանահաթ դտայ, եմ ձեռ ըռնի, տար մօ ուէս, ընձի անի նախընթաց. ես որ չեմ կտնայ, նախընթաց էղնի, ընձի անի հորթարած:

Ձեռ ըռնից, տարաւ մօ ուէս, ասաց.—Նմ տղէն անեա որթկարած, եմ լաճու իւէր զնաց կուրիսաւ, եմ լաճ անեա որթկարած որ մենք ըմենով շախուենք:

—Այ տղան, ասաց. դիւ չլուքի մանտը ես, կանան որթկարածութիւն անեա:

—Նախընթացին չէ, խըմայ որթկարածութիւն կամամ:

—Այ որդի, գնա յէռջե որթկենկաց, ես քե կտամ յըմէկ որթկենկաց մէ մէկ դիտը ցորեն. կիրակնեց կիրակի քեօ խաց ժողուե, կե:

Ձեւ տղուն իլաւ որթկարած, աշուն առեց խարիր դիտը ցորեն, յիսուն դիտը ծախեց. տուեց, խարիր չարխի (հինգնոց կամ վեց դրչնոց դրամ), խարիր չարխին, ասեմ, տուեց ուր խըմայ չորիլաւ, մօր ասաց.—Նա մէկ տարի արեր եմ որթկարածութիւն, խարիր դիտը ցորէն էմ առեր, ես ծախեր եմ յիսուն դիտը, տուեր էմ. չարխի եմ առեր, ես եմ խօր եռասուն տարուայ հալս քինէ դալի կանեմ, յիւր ի, չէրիայ, ընձի շանց տու, ընչի շանց չեա խայ:

Ասաց.—Քեօ խէր ծուռ մարդ մէր, կը՝ փճըցուցէր. չըմ գիտի յիւր ի:

Մօր վրէն զօրեց, ասաց.—Դիւ եմ խօր հալս պտի բիւեա. ընձի շանց տաս, չէ՛, քե կտանեմ:

Մէր էլաւ վեր, ուր ախուն մէկ անդին քար տուեց, ասաց.

—Որդի, էսա ի քեօ խօր հալս:

Ասաց.—Էօն է, ես դապուլ արի. տաք զնա մօ զարկեաւ. խուրսի, բեր, ընձիկ պէտք ի:

Տարաւ զնաց մօ զարկեաւ, զարկեաւ ասաց.—Այ մամա, ես խոր դէյմեր չըմ գիտի:

—Դիւ խալալ մարդ ես, իչ կտաս, տուր:

Էլաւ, մէ մեօօֆ ոսկի տուեց, կնիկ առեց, էկաւ տուն. լաճն-Տաս պէտաս յեղարին էկաւ.—Այ մէր, ասաց. դիւ տարար, գնացիր. իչ տուեց քե:

—Մէ մեօօֆ ոսկի, ասաց.

—Մէրիկ, զնա մօ թաքաւոր, մե մէ Եհնըլի տեղ տայ, բա տեղ օտարութիւն ի, տեղ չկայ. ընձի կը թքուցեն, կը մըրեն, կը մեն դիւս:

Մէր զնայ մօ թաքաւոր, տեղ ուզեց. թաքաւոր զրեց, տուեց, որ արտի տէր դալի շանի:

Յէվարին տղէն էկաւ, խարցենց, մէր տոայ.— Դնացի մօ թա-
քաւոր, գրեց, տուեց:

Տատ պէտատ տաաց.— Խըլուտուն դնա՛, տատ թաքաւորին որ
ուր ուսեհն տը դեայ. ուր սարի պէս չինի:

Կնիկ գնաց, տաաց. ինոր վրէն ծծղաց թաքաւոր, սինօղքեր
ծծղացին, վոզիր ծծղաց, տսին:— Այ մէր. թաքաւորի սարեն, թա-
քաւորին ի լայեղ. գնա՛, քե խըմայ չինի:

Ասաց.— Ձե ի՛շ կայ, ուսեհն ձի շանք տուէք:

Վոզիր տաաց.— Թաքաւոր ասլրած, խեղճ ի, զիր մի տուր
ձեռ, էհայ. մէ սկուռն մէլ ինոնք ծծղան վրէն, թի գեայ, մնայ միշ
ուր հալին:

Տարան գնաց մօ ուսեհն. հա էստ փողանն ի, հա նահան,
նահան չէ. նահան, նահան դիւռ չէ, էն մէկէլ, գնաց, գնատու. թուղթ
տուեց ինի:

Մծղացին վրէն, ալին թըռամայ.— Դնա՛, քե յիւրիշ ուստայ
դնտի, տսին:

— Իիւ ձի փաւեհն իշկացէք. թաքաւոր ձե տուե մէկ սսկի, դիւ
տուէք էրկու սսկի. ձի ի՛շ կայ:

Էնա մէկ ուսեհն տաաց.— Այո՛րթ. կտտի, մոր փաւեհն տայ,
էհանք: Էլան ընկետն իտե կնկեան, գնացին:

Դնացին, տեղ էրկէնք, լէնք չտին. թաքաւորի սարեն ' ի՛շ չե-
սիս էր, չինին:

Տատ պէտատ յէվարին էկաւ.— Այ մէրիկ, տոաց, ի՛շ տրիր:

— Բիրի, չափած ի, որ տուաւտուն չինին:

Լտճն բանի չխառուիր, որթկարածի. կեհայ ուր բանին. իշ
րնի, մէրն ի:

Շեհլըկներ չուժ կէս չինին, փաւեհն խլլըսաւ:

Յէվարին լաճն էկաւ, մէրն տաաց.— Փաւեհն խըլըտա:

Ասաց.— Մէրիկ, էն հմ խօր մէկ տարուտն հալան էր, տպտ
մէկէլ էռտուն տարուտն հալա:

— Չկայ, քեօ իւէր մէկ ծուռ մարդ էր, կոտէր ըռաղի. րաքունի,
կը փըճըցուցէր:

Լաճ տիւ տուեց.— Նան տը բիրիս, ետն քե կոպաննեմ:

Դնաց մէկ անգին քար ըիրեց, տուեց լաճուն.— Էտա ի, էլ
չկայ:

Ասաց.— Տար մօ զարկեար՝ ըսկուն խուրսի, չինի:

Մէր գնաց, խուրսեց, մէկ մեծօք սսկի էլ բիրեց. տարաւ,
գնաց էդա սսկիքտեքով ուր սարեն չինեց:

Շինեց, ինոր դիւռ. սուաղ, էրդիքներ մնաց:

Տատ պէտատ տաաց.— Մէրիկ, էստ հմ խօր էրկու տարուտն

հախ, դժը ի էռսուն տարուան հախ, եան կը բիրես, եան քե կըս-
պանհմ:

Չարէն մօր կտուեց, գնաց էն մէկէլ քարն էլ բիրեց:

Տարաւ խուրսեց, էմէլ մեծօք ոսկի բիրեց. շենլիլ շինեց, քմր-
մեց: Գորիս գնաց մէկ ձեռ չոր ուրին, մէկ ձեռք էլ թաքաւորա-
կան չոր Տատ պէտատին առեց:

Տատ պէտատ թաք մը դրեց ուր գլօխ, գնաց. նստաւ նոր շի-
նած սարի մէջ, էլաւ թաքաւոր:

Յիրեկնեց կղեայ, կը նստի թաքաւոր, առաւօտն է կըլի, հոր-
թիկնէր կը տանի:

Յիրեկնեց որ կը նստի թաքաւոր, կը դանչի դաւիւմի թաքաւ-
րին մարդիկ, կասի.—Որ թաքաւորի մօտէն կըլէք, քիչերնեց տուն
կենաք քնելիւ, եկէք, նստէք եմ մօտ, խօսանք, ձե կը շախմատ

Գորիս էն մարդքեր կգէն, կը խօսան կենէն:

Մէկ օր էդա Տատ պէտատ նստաւ ուր թախս. նոր չարեր խա-
րուկ, թաքաւորական թաք զլօխ դրուկ:

Էսա թաքաւոր, էդա թաքաւորի սինօղքերաց ասաց.— Էս օր
ձեր թաքաւորի դիւան ի՜նչ կէր, ի՜նչ կը խօսան:

—Վալա՛, ասաց էն մէկ. էս օր մե թաքաւոր մէկ շարաթ
արաց. ամա չկարաց սողէկ շարաթ էներ:

Ին թո մնայ դայ, թաքաւոր յինք ու ուր վոզիւր դաւիւմի դիւ-
լիս խաղեան, էլան քաւսիւր. ժողովուրդի մէջ կան էկան. էկան աբ-
սան զեղ յըմն քներ ին, էդա Տատ պէտատի յօդէն ճրագ կը վառի.
ասին.—Նահանք, ի՜նչ ի թաքաւոր իչկաց, ասաց.—Վոզի՛ր, քընք
թաքաւոր կայ էս երկիր:

Վոզիւր զըւրաւ, ասաց.—Թաքաւոր ապրած, մէկ թաքաւոր ի.
դիւ իս, էլ ո՛վ կայ:

Ասաց.—Իչկանք, էն ի՜նչ թաքաւոր ի:

Էլան, գնացին էդա հորթարած թաքաւորի յօդէն. բարի տուն,
մէ մութ տեղ նստան:

Խարցնեց Տատ պէտատ թաքաւորի սինօղքերաց:

(Թաքաւոր ու վոզիւր քաւսիւր նստած, կը լսնան):

Էս օր ձեր թաքաւորի դիւան ի՜նչ կէր, թալիւ. թողնել. գանել,
բռնել, սպանել:

Էն մէկն ասաց.—Էս օր մեր թաքաւոր մէկ շարաթ արեց, ամա
չկարաց աղէկ շարաթ անէր:

Ասաց.—Ի՞նչ շարաթ էր:

—Փամանակ մը պագրկեան մը գինք պէկ բիրեց, հեօղ խեկեց,
գնաց Ստամբուլ, ութ տարուան զախիւրէ դրեց ուր օղուլ ուշախի
կշտին, զինք գնաց: Գնաց, ասուերկու տարի նոր իկաւ: Մէկ պա-

գրկեան էլ Ստամբուլայ զըրբաւ, էկաւ չօւմ կէս ճամբէն. էն մէկէլ պագրկեան զնաց, դէմ առեց ինոր. խարցնեց էն յետին յիռջինին.
—‘Իիւ քընի տարուայ զախիւրայ դրիր խը քեօ կնկեան կշալին:

Ասաց.—Ութ տարուայ:

Ասաց.—Ես ութ տարուայ դրի, չուր տասերկու տարուայ հոր էկայ յիտ:

Յիտին տասց.—Վալա, ես ութ դրեր իմ. պալի կը վախենում քիչ բան ի, տըստը օր տասերկու տարի չէկայ. սա էստ իրեք տեգին քար, տանես տաս եմ օղակ ուշախի ձեռ, թո միսի:

էն յիտին դնաց Ստամբուլ, էն յառջին էկաւ ուր տուն:

Բիրեց էն քարեր կերաւ, չիտու կնկեան:

Մնաց, հայեամ մը վրէն ընցաւ, էն էլ դարձաւ:

էկաւ, ահաւ իշ, կնիկ ուր հող ծախեր էր, ասաց.—Կնիկ, չէ իրեր անգին քար տուեր իմ, էնտ մարդ բիրե, տուե քի. դիւ տուն տեղ ընչի հա ծախե:

Ասաց.—Չէ, չտուե ձիկ:

Քեար բիրող գիտցաւ տէր կղեայ, վաւի կանի. էլաւ մէկ իրեր շահեամ՝ ճարեց, ուրանց խօսքեր տրին մէկ. «էստ մարդ քեարիւր բիրած՝ տուած ի կնկեան. կնիկ կերած՝ վըճըցուցած ի»:

էկան կայնան թաքաւորի դիմաց:

Մարդ ասաց մէկէլին.—‘Իիւ ընչի չես տուեր քարեր եմ կնկեան:

Ասաց.—Չէ, ես տուեր էմ, էնի փճըցուցած ի:

Շահաս բիրին, շահասքեր ասին.—Միւնք Աստըծու խըմայ շահաս ինք, էստ մարդ մօ մեր տուեց քեարիւր կնկեան, կնիկ տարած՝ փճըցուցած ի:

Թաքաւոր ասաց.—Իրեք շահաս ընի, իշ ըլի կը պլաւի:

Տատ պէտատ կը լօնայ յըմն, իշ որ թաքաւորի սինօղքեր կասին. յինք կոսի.—Հայտե՛ թաքաւոր չկարցաւ շահաք անե, ես պտի անեմ. գնացէք, էն մարդքեր, էն շահասքեր բիրէք սղայ:

Գնացին գիշերով էն շահասքերն էլ, էն էրկու պագրկեանքդիրն էլ բիրին էկան, ձեռ գրեցին սրտքընիւր՝ կայնան:

Ելան խինքն էլ կայնան Տատ պէտատի իրես:

(Թաքաւորն ու վոգիր փոխն նստած ականճ կանին):

Ասաց Տատ պէտատ.—‘Իիւ Աստըծու խըմակ շահաս իք որ էստ մարդ իրեք անգին քար բիրեց, տուեց կնկեան. էստ կնիկ տարի, փճըցուցի, մկայ իրիկ դաւի կանի:

Կասեն.—Խա՛, միւնք Աստըծու յառէջ շահաս ինք:

Ասաց. Տատ պէտատ.—Եղտ շահասքեր տարէք, մէկ մէկ օղալ մատցէք. իլար իրես չտանան:

Հեբեհեի մէկ մէկ օղալ տարան:

Տաստ պէտաատ էլաւ, իրեք խմորի գիւնդ շինեց. մէկը մանձ, մէկը մանտր, մէկը չըզէն շատ մանտր:

Ղանչեց էն մէկ շահաս բիրեց. խարցուց մօտէն:

—Այ տղա, ինոնք անմեղ, դիւ մեղաւոր, դիւ շահասութիւն Աստործու խըմայ պտի տէք:

Ասաց.—Խա, հս Աստործու խըմայ շահաս իմ. իրեք անգին քեար էսա մարդ տուեց էսա կնկեան:

Ասաց.—Դիւ տեհաբու Ասաց.—Խա:

—Ո՛ր ամիսն էր.—Նս չըմ գիտի, հս կարդացուոր իմ:

—Աչուն էր, գարուն էր, իշ վախս էր:

Ասաց.—Գարուն էր, վիսկու ժամանակ էր. մի իրեքին վիսկին էլ մէկ տեղ էր, բիրեց տուն, մի արաց շահաս:

Տաստ պէտաատ մանձ խմորի գիւնդ շանք տուեց, էդա մարդիւ ասաց.—Այ տղա, էդա քեար ծընեմ կէր, չկէր:

Ասաց.—Պաւարկէ էսա քեարն էր:

—Սագնի, ասաց Տաստ պէտաատ. գրի որ վիսկու գեախ իլի շահաս:

Գնացին, մէկ շահաս էլ բիրին, էկան:

—Այ տղա, ասաց. ինք արդար, դիւ մեղաւոր. Աստործու խըմայ դիւ շահաս իս:

Ասաց.—Խա, հս Աստործու խըմայ շահաս իմ որ էսա մարդ իրեք անգին քեար տուեց էսա կնկեան . . .

Ասաց.—Ի՞նչ գեախ էր.—Նս կարդացուոր էմ. չըմ գիտի:

Ասաց.—Ձմեռ էր, գարուն էր, աչուն էր.

Ասաց.—Կալի գեախ էր, մի կալեր մօ մէմէկ էր. մենք էկանք, էլանք շահաս:

Միջնակ խմորի գիւնդ շանք տուեց.—Ննեմ կաւր, ասաց:

Ասաց.—Պաւարկէ էսա էն քեարն ի:

—Սագնի, ասաց. գրի կալի գեախ էկած, իլած շահաս:

Յիտին շահաս բիրին. խարցում արաց:

—Այ տղա, դիւ Աստործու խըմակ շահասութիւն կանես, մըկայ մարդեքի արդար, դիւ մեղաւոր. օղորթն ասա, դիւ շահաս իս էսա մարդ իրեք անգին քեար տուե էսա կնկեան, քեօ խոգին մեղք մի անի:

Ասաց.—Խա, հս Աստործու խըմա շահաս իմ:

—Ի՞նչ գեախ էր.—Չըմ գիտի. հս կարդացուոր էմ:

Ասաց.—Գարուն էր, աչուն էր, ամառն էր թէ ձմեռ:

Ասաց.—Յիտին Յունվարին էր, մենք իրեքով մի տներ կը սուաղէնք, մեր ձըռնիկ շամբաթաթալս բիրեց, արեց մի շահաս:

—Սագնի, գրի յիտին Յունվարին էր:

Բիրին էդա իրեք շահասն էլ կայնըցըցին մէկ մէկի իրես:

կազմին կարդաց, մէկ վիսկու գեալս իլի, մէկ կալի զեալս, մէկ յիտին Յունսարինս Տատ պէտատ փէս առաւ ձեռ, ասաց.— Մէկ մէկու խապար չէլաւ, եան սաղ տ'ասէք. եան տը մորթիմ:

Ասին.—Թաքաւոր, մինք շահաս չընք, մե առուց իսինգ խինգ դչ: Տատ պէտատ ասաց.—Նլէք, գնացէք, թաքաւոր ինչ շարար որէ, թո կենայ էն շարարով: Պլաւան, գնացին:

Առաւտուն հորթկարած էլաւ, գնաց ուր հորթկերաց դաւտ. թաքաւոր էլաւ ասաց.—Գնացէք, հորթկարած բերէք, չտիէք:

Գնացին, ինչիս արին, չէկաւ.—Ի՞նչ գիօրծ կայ ձը ձի թաքաւորին, ասաց:

Դիր մէկ օղորկեց, ասաց.—Մի տիէք, պստիկ—տաս տորեկան ի, չալկէք, բիրէք: Տարան, գնացին մօ թաքաւոր:

—Այ տղա, ասաց. յէվարին շարար տրեր էմ, եմ զլօխ կը ցաւէր, չըմ գիտցե, պտի դնաս, դիւ էն շարար կտուես:

Ասաց.—Լրկու սահար քեօ թաքաւորութին տու ձիկ, դիւ տրե, եմ անդ նստի. ըլեմ թաքաւոր, շարար անեմ:

Ուր թաք դրեց հորթկարածի զլօխ, գնաց հորթկարածի տեղ նստաւ, հորթկարած գնաց քալս նստաւ. շարար արաւ:

Ղանչին էն էրկու պազրկեան բիրին, կնիկ բիրին, շահագրեր բիրին: Յէվարին ինչիս շարար տրաց, էմէլ արաց:

Ինոնց խապարեր չէլաւ մէկ:

Նոր թաքաւոր ասաց պազրկեանին.—Քեարեր բե, չէ քեօ զլօխ կը վարկիմ: Իրեք անգին քեար բիրեց, տուց կնկեան:

Տատ պէտատ դորձաւ դըխ թաքաւոր, ասաց.—Թաքաւոր ապրած. ես քեօ շարար տրեցի, դիւ էլ եմ շարար անեա:

Թաքաւոր գնաց, նստաւ ուր տեղ.—Քեօ շարար ի՛նչ ի, ասաց:

—Ասեմ էսա Լրեանայ փոսն ի. վիր անունն ի Տատ պէտատ որ եմ անուն դրած ի Տատ պէտատ:

Իլան տէրտէր բիրին, խարցուցին.—Ընչի էսա մարդիւ անուն դրեր էս Տատ պէտատ:

Ասաց.—Վրբ մե պուտք ի ինչ որ խէր մէր ասի, գնենք:

Ղանչին մէր բիրին, ասաց.—Ինոր խօր վասիլաք էնի, 'Ղուլ ձի ասաց:

Գնացին ղուլ բիրին, ղուլ ասաց.—Սղորթ ի. ռէս ղանչէք զիայ:

Գնացին ռէս ղանչին, բիրին, դիւն չինին. ինոնց շարար կտուին:

—Ղուլ, ասաց թաքաւոր, որ դիւ օղորթ չասես, քե ոլտի մորթիմ. որ ասես, երկիր մը պտի տամ քե, գնա կեր:

Ղուլ ասաց.—Նախորդ կեննխանայ տեաւ, էկաւ ուէոին ասաց. ես, ռէս, նախորդ էլանք. գնացինք վրբ կեննխանի բերնին.

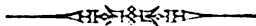
նախրոյդ մտւոյիւր ինձ. նախան մտաւոր տուեց մե. մենք լցինք
բնական, յիտին դորին ռէս տասց ձի.— Գնա, նախորդի վիզ կտաւ:

Ասի Աստուած ինոր խամար արե, մեղք ի: Ասաց.— Նս կասեմ կտաւ:
Գնացի որ կտաւ, ասաց.— Նմ վիզ մի կտաւ, կեննխանէն յը-
մեն տուիր էմ ձե: Ասի.— Չէ, պտի կտուեմ: Եղա իրեք քեաւր նախ-
որդ տուեց ձիկ, ասաց.— Տար, տուր եմ կնկեան, թի որ ձիկ լա՛
իլաւ, լաճու անուն դնի Տատ պէտատ: Նս զանի նախորդի վիզ
կտաւ:

Ասաց Թաքաւոր.— Որ սկուն ի նախչիւան տուեր իմ քե:

Տատ պէտատ տասց.— Նս եմ խօր արընքի իտե կան գգէր:

Թաքաւոր իզին իտուր. Տատ պէտատ զինք իլաւ, ըսէսի դ: Թե
զանեց, ուր խօր արընք ուր ձեռնով առեց:

ԻԵ

ԵՐԿՈՒ ՍՈՒՏ ԱՍԱՆ

Նսրդուգայ Յիմ գիւղի բարբառով *

Երան, բունաւը էրկու մարդ խովիւ բունեց, զրեց ուր
ոխչրի յէռջե՛ յէվարին դեհ էկան ոխչար արին հաււի մէջ.
նոտան, կաթ կթին, կերան: Մէկ էլ կաթ կթին, ասին.— Թե
մնայ դայ. պագի, ուտենք:

Գնան. էն մէկ խովիւ ակխաւ, տըռաւ լըխըխկոց կոկայ կո-
տից, կաթ կտտի, ասաց.— Ըլեմ, իշկամ չո՛ւն ի, կտտի:

Տեհաւ աղուէս, կե՛՛՛՛՛ կտտի կաթ:

Խովիւ մէկ փէտով քեչեց ինոր, աղուէս վը՛ղղոց, որ վըղղոց,
քեառուուն կեազ ամրկեան ինու .. ուից սուեց զիւս:

Պատմած է Պետրոս Վերսոբեան:

Ամբկեանի վրէն դաւի արին, էն ստաց ձի՝ էն ասաց ձի. չայարբան վրէն, ասին.— Մենք հանք մօ ուէս, իշկանք, վրի կը խառուցէ: Ռէս ասաց.— Ո՛ր ձինք շատ սուտ ստաց, ես տամ ինոր: Էն մէկ ստաց.— Խաղար 'իւր քեօ Դլխիկ վկայ, ես սութ չեմ ասի. սութ ձի մօս չկայ. ես տեսայ մե լու՝ ոտմ թալի Սիսայ զլօխ, ստմ Ալակեազայ զլուխ. ուր լլմեմ կը բռնէր. .. լուքեր կախն մըջ Արազայ. կը լուացէր:

Էն մէկէլ խովիւ ասաց.— 'իւ գիտես ես սութ չեմ ասե. մամանակ մը իլաւ սով, ընձի զաւթ-դաւաւ չկէր, մէ այնլոր կէր, ես էլայ եմ շորեր, ջլեր թալի վըր այնլորի քեամկին, այնլոր տանեմ, էհամ խացիւ Ասին.— Խաց Թաւրէշ կայ:

Սա էլայ, եւ այնլոր տուի եմ առջև, գնացի Թաւրէշ:

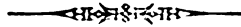
Մէկ խալուաւ կորեկ գընի, բիրի թալի վըր այնլորի քեամկին. առի, բիրի տուն. չու Արազի բիրան էկայ, եմ այնլոր չկըցաւ բեռ ընցուցեր, ես էլայ մե պարսեւ մը շինի, եմ կորեկ լցի պարսեւի մէջ. թալի, Արազ ընցըցի: Սա էլայ, խեծայ եմ այնլոր, տուի մըջ ջրուն. Արազ թալից եմ այնլորի ճաներ: Զուր ընցայ, էլայ եմ կորեկ ժողուի, լցի նվաքեր, բիրան կարի, թալի այնլորի կեամկին. խակաւ (հակերն մէկը միւսին հաւաստ) մէկ մէկէլա մընէ, մէկ կորեկ առի, դրի էն մէկէլ խակին, էն մէկէլ խակ քիչեց, ես էլ տեսայ մէկ կորեկ կեօ մըչեմ բռնե, կերթայ. քառասուն ութ խաննաւ ես էն մըչեման գլխու մէջ պարկի. էս մըչեմ թողեց, ես էն խատ բռնի, թալի մըջ էն բեռան. բեռ շտկաւ, ես բեռ առի, էկայ տուն. չըգմէկ մանեթի ցեղ (չափ-տեղ) այնլորի կեամկին ետաւ իլաւ. ես ի՛շ դեղ արի, չծրաւ. ձի սալլող տուին, չքեօ մէր իշ մեռաւ, հնդայ կեօզ կերաւ, ինոր կթոն մնացեր էր ատման տակ. էն կթոն քեօ այնլորին դեղ ի՛շ:

Ելայ փախ փէտատ գնի, գօւ փորի, զլօխ խանի, բիրի, կեօզի կթոն ատման տէկն խանի, դրեցի այնլորի քեամկին չու առաւ. ստուն, վըր էդա այնլորի քեամկին էդ կթոն իլաւ Հնդայ կեօզի ծառ. էդա այնլորի քեամկի վրէն էդա կեօզի ճղեր մէկ գնաց Էրեան, մէկ Աշտարակ, մէկն էլ գնաց, զանեց Խորրո Քառասուն մարդ էլած էդա կեօզ թափ կտէն, մէկ մէկէլա ձէն չլսնայ: Էդա այնլոր ծառ վրի քեամկին կհնայ, խաւեր կը թիթկի: Էդա կեօզեր թափ տուին, մէկ կեօզ մնաց ծառի ճեօղի զլուխ. թի փէտ թալին, չէկաւ, թի քար թալին, չէկաւ, ես իլայ, խող ճխտի, թալի թըլի կեօզ. կեօզ էկաւ տակ, խող մնաց ճեօղի զլուխ: Սա առաւատուն իլայ, ի՛շ—էդա խող իլէ մէ դաշտ Ատանայ դաշտի ցեղ. քեռասուն գութան կեօ մէջ կը բռնի. մէկ մէկէլ ա «հա, ելի» ձէն չլսնայ: Մէկ գեօմէշ էդա դաշտի մէջ կուրիսաւ. թի վարին չաւան, ցանեցըն չտեսան, ման-

կըռին չտեհան, ջրին չտեհան, քեաղին չը տեհան, կալ արին չտեհան, սոցին չտեհան, խմոր արին չտեհան, թրխին էլ չտեհան:

Մէկ կուտ ընկեաւ թոնիր, Էն կուտ խանըցըն թորվընէն. կիսըցըն որ ես ուտի. իշկացի գեօմէշ կեօ մէջ էն կտին. իրեք մշակ կեօ յէռջի, գեօմէշն էլ հաւարայ ֆըրֆրոց դրե ինե, կեօ մըջ Էն կտին:

Ռէս սաաց. — Կտաւ խասաւ քե. Էլ, առ քեօ կտաւ, դնա:

Ի7

ԱՍՏԸԾՈՒ ԻՐԵՍ ԴՈՐ Ի

Նօրդուզի Տիմ գիւղի բարբառով *

Թաքաւոր ուր սինօղքեր ժողուեց:

Ինոր իրեք սինօղ կէր. կանչեց բերեց, տաաց. — Սինօղքեր ձե իրեք բան կտակմ, եմ պատասխան չխանիք՝ ձե վիւ կը կըտառեմ: Էն մէկն՝ Աստըծու իրեա գեիս դոր ի. Էն մէկէլն էլ՝ Աստուած իւրու ընչին կիրուհի, էն մէկէլն առէք, դիւ գինակ, էրկնուց տատգերն քեանի ի:

Ասին. — Թաքաւոր, մեկք չընք դիտի. մեկք ռամիկ մաւդ Էնք. լոնդրենք, ամիս մը մօնլար տու մե, էհանք. Էրկիրենք պաւտիներ, իշկանք. դառնանք յետ, քեօ պատասխան տանք:

Համրախ ընկեան, մէկ ամիս զնացին, էկան. Թաքաւորի խապրեք իշ էն, մէկ չգիտցան:

Ասաց. — Ով սինօղքեր, աշխար տուիք ման, զնացիք:

Պաւտեցիք, էկաք. դտակ եմ պատասխան:

Ասին. — Թաքաւոր ապրած, շատ չուռ էկտեք, շատ պաւտեցիք. պատասխան մէկ տեղ չգտանք:

* Պատմած է Պէտրոս Վերսօեան:

Ասաց.—Նալարքեր, տարէք, իդոնք կախէք. տաւաղանի վրէն. կրակ դրէք, վառէք, մոխիր քսամուն տուէք:

Քե պէս մարդմ էն դեհէն էկաւ. առաց.—Էստ լաւ մարդեր ընչի կը կախեն:

Ասին.—Թաքաւոր մե իրեք պատասխան տուե, միայ մենք չընք կտնայ ինոր պատասխան տու:

—Ինոր պատասխան դիտէք, ի՛նչ ի, մէկ մէկ ա ընձի տէք,

Կասի՝ «Աստըծու իրեա դեխ դո՛ր ի». կտտի«էրկնուց աստղեր քեանի ի. » «Աստուած խըտ ընչի՛ն կիրուհի». —Աստըծու մը-ժուլին խըտ ընչի՛ ի»

Ձի տարէք, Թաքաւորի պատասխան տամ, ձե վերցուցեմ. դեամ:

Գնացին, Թաքաւորին կեօ ասին.—Մարդ կայ, քեօ պատասխան պաի տայ, ասին:

Թաքաւոր էդա մարդ կանչեց.—Նմ պատասխան գիւ սր ասա, ասաց:

—Հրամանքե, ի՛նչ ի, ասո՛ս որ ասեմ. էդա մարդեր տաւաղանից վերցուցեմ:

—Մարդ, ես ծնայ եմ ասի, կասի.

Աստըծու իրեա դեխ դո՛րն ի. էրկնուց աստղեր քեանի ի. Աստուած խըտ ընչի՛ն կիրուհի:

Ասաց.—Մարդ ուր իրեա դոր անի, Աստըծու իրեա դեխ դո՛րն ի:

Ասաց.—Էդ մէկ աղէկ կասեա. էրկնուց աստղեր քեանի ի:

Էն մարդ էլաւ, մօհլաք առաւ դնաց:

Առատու աղօթընախառ էկաւ, ասաց.—Քեօ դիտի մարդեր, ասա ի՛չքանի: Ես էլ աստղեր, ասեմ քե քեանի ի:

Ասաց.—Նա չըմ կանամ խամսլիւմ, եմ գլխու մարդեր քեանի ի, ի՛նչ գիտեմ:

Ճուապ տարան, սինօղքերաց, ասին.—«Վալա, էրկու խապար խանի, մէկ մացի:

Սինօղքեր վըր էդ խօսաց ուրախացան.—Վալա՛, մե տ'աղատի տաւաղանից, ասին:

Ասաց Թաքաւոր էդ մարդուն:

—Աստուած ընչին կիրուհի, գիտեա դուն:

Ասաց.—Վից սահաք քեօ Թաքաւորութին տաա ձի. ես քե կտանեմ, «Աստուած խըտ ընչին կիրուհի:

Թաքաւոր էլաւ աղքատ մարդու չորեր խաքաւ, ուր Թաքաւորական չորեր տուեց ինու, ուր Թաք տարաւ դրեց ինոր դիտին:

Իլաւ, նստաւ Թաքաւորի թախսին:

Թաքաւոր էն աղքատ մարդու տեղ դնաց.— Դէ, տո՛ւր եմ պատասխանին, տաաց.

Ասաց.— Աստուած կը մժուլի էն լանի, կեօ, քեօ Թաքաւորաւթին առեց, տուեց ձի:

Աղքատ մարդ իշ իլաւ Թաքաւոր.— Կանչէք, գեան, տաաց, ճալաքեր, խեծերաւոր:

Ճալաքեր էկան, կայնան դայ, ասին.— Ի՛շ ի, խրամանք արա:

Ասաց.— Էդա մարդ շոտ վիրուցէք, տարէք. վիզ կառէք. գետ թալեցէք:

Թաքաւորի վիզ կառին, թալին դետ, սինօղքեր պրծան, դարձան էկան յետ:

Աղքատ մարդ վիրտօցին, առին տարին, նստըցուցին վրբ քալսօին:

18.

ԱՆՉԱԽԱՏԱՐԻՄ ԿՆՈՋ ԱՄՈԹԱՆՔԸ

(Ալաուդինուսը հաստատու գիւղի բարբառով *)

Ժամանակով իրեք ջանիլ տղայ գէնան, կերտան, օտար էրկիր աշխատելու: Շատ կերտան, քիչ կերտան, Աստուած դինայ. կերտան մի ծերուկի կը հանդիպին, օր ուրին մէկ հօլրք մի շինելու ա, նստելու ա մէջ. ինչ ճամբորդ որ հանդիպի, կը կանչայ, քենի մի օսկի կառնի ու խրատ մի կիտայ. ինքը էն խրատի փաբով կապրի: Էդ աղէք կըսին.— Պապէ, էս տեղ ինչ կէնիս:

Կրտէ.— Ընձի հինգ օսկի տուր, քրդի խրատ տամ:

Էն մէկ կըսայ.— Տղէկներ, արէ՛ք. հինգ օսկի յիտանք, էտի թրդ մըղի խրատ տայ:

* Պատմած է Պօղոս Յարքեմեան.

Ինչ մէկէլ էրկուս կը ծիծղան բառը վրէն, կըսին.—Քեանիմ՝ օսկի բերեր ինք, գեմու նալլօն գատի, էն էլ տայ իսա հալիւորուն։ Մէկէլ էրկուս կերտան, էն մէկ կը մնայ, հինկ օսկի կիտայ, հալիւոր կըսէ.—Ինչ տեղ օր կերտաս, օրը հրամգայ կեղնի, էդ դեղ մընցընի, չեղնի թէ ուրիշ դեղ հեռու էղնի, վնաս քաշես։

Տղէն կըսէ.—Պապէ, էլ ուրիշ, Կըսէ.—Չէ, չկայ։

Տղէն թողէ կերտայ, հասնի ուր ընկերտաննուն, կըսայ.—Հինկ օսկի տուի, մէկ խրատ տուեց։

Յընկերտանք կըսին.—Տղա, Կու ծոռ իս. գնա, առ քու վաւրէն, ալի։ Տղէն ա, չար նաչար կը դառնայ, կըսայ.—Պապէ՛, տուր իմ վաւրէն։

Պապէն կըսայ.—Հրգար խուռուռի խրատ տուի, զըռ դոռ վաւր կէնիս. Պապէն կըսայ.—Հինկ օսկի լէ տուր, խրատ տամ։

—Ա՛ռ քղի հինկ օսկի լէ, կըսայ ու կիտայ։

Հալիւոր կըսայ.—Ի՛նչ տուն օր կերտաս, ինչ օր քու յաւէջ բերին, մըսի «հերք ա.» Կըսայ.—Էլ ուրիշ, Կըսայ.—Էլ չկայ։

Տղէն էլման կերտայ. կը հասնի յընկերտաննուն.—Տղա, կըսեն, վաւրէն բերիւր։ Տղէն կըսայ.—Չէ՛, լո՛ւի, հինկ օսկի տուի, խրատ լէ սովորցուց ընծի։

Յընկերտանք կըսին.—Վոլի, էղի գուր խեք կորցուցեր ա։

Ասին.—Տղա, ջանրոմ գեօզում, գնա, վաւրէք բի։

Տղի չարէն կը կտրի, էլման կը դառնայ, կերտայ, կըսայ.—Պապէ, իմ վաւրէք տուր։

—Հարիւր ապսոս իմ խրատներ, տղա, կըսայ պապէն. օր յէժան տուի քրզի, յէնտի էկեր իս, վաւրէն դուզիս։ Տղէն կըսայ.—Պապէ, բսկի չէ՛, ուրիշ խրատ տուր։

Հալիւոր կառնի հինկ օսկին, ուրիշ խրատ լէ կիտայ։

Կըսայ.—Ի՛նչ գետի օր կը մօտենաս, հարի ուրիշ չգարկայ, չընցնայ գետ, չեղնի-չեղնի դու գարկիս գետ։

Տղէն շատ լաւ գընկնայ, կըսայ.—Պապէ՛, վաւրայ չունիմ, քեանիմ՝ խրատ լէ տուր ընծի։

—Տղա, կըսայ. օր վաւրայ չունիս, տուեցի քու խաբր, քեանիմ՝ խրատ լէ կիտամ քրզի. Յերօր կը կարդուիս, ախճկայ տիրոջ հետ հըմլա բարիւր, ըսէ.—Աս քու աղճիկ գուզիմ, հըմայ չի սամ, տանիք դարձ, իրկեռ խապուկ կէնիք, դուզիմ. չէղնի-չէղնի ճամբիս հօր տուն դարձա. զը գնա, Աստուած հըտ քե։

Տղէն կերտայ, յընկերտաննուն կըսայ. - Հինկ օսկի լէ տուի։

Վնասնք կըսին.—Մեք գէն ու դէն չի գինանք. միւր տաս օսկին քըզնէ կառնինք. քու հինկ օսկին գօռ թը տուեր ես։

Տղէն կըսայ.— Իմ պարտքը էղնի, յառէջ աշխատիմ, ձեր փա-
րէն տամ. յետև աշխատիմ ընծի:

Կերտան Զեռականայ պէս գեղ մի հըրամդայ կեղնի, էտ տղէն
կըսայ.— Արէք, չէրտանք, միւր յառէջ սար ու ձոր ա, կեղնի օր գեղ
հեռուն էղնի, գիշեր տայ վըր մըզի:

Յընկերտանք կըսին.— Հա, հա, դըռ կէս օր ա, հալիւորու
խրատ պտի պայհա օր մըզի ակլու էնայ:

Տղէն կըսայ.— Սա չգամ, պլէ դուք կէրտաք լէ գացէք:

Էտանք կերտան, տղէն կը քնի էտ դիզ. լուսմութուն կերտայ
չըս ճամբուն. ինչ օր Զէթկանով էրտայ դէմի Քոբըրա-Ալի. կը տես-
նայ օր, օհ, էրկու քանակ վըր ճամբուն. մօակընայ, կաշկայ օր
յընկերտանքն ին, կըսայ.— Տեսա՛ր, հալիւորու խօսք յէլաւ, հրլալ էղնի
էն հինկ օսկին. Տղէն շատ ու քիչ գնաց, մէկ գետիմ ըռաստ էկաւ:

Տղէն ա հալիւորու խրատ միտք յընկաւ, նստու գետի յափ.
տեսաւ մէկ ձիւտորմ' խուրնին լիք օսկի ձիւ քարֆին կապուկ
էկու, հըմա քաւաւալի զրկեց գետ. զրկելու ողէս սրկուաւ յինք ու
ուր ձին, մէկ լէ տեսաւ օր ձին յէլաւ, ինք չկայ. ձին դառցաւ, տը-
ռաւ վիլն: Տղէն գնաց, ձին հանեց. տարաւ տաւից գետի յափ,
թամբ յիջուց վընջէն, տեսաւ խուրնի մի օսկի: Հեծաւ զձին, ջրի
հետ գնաց ցած. տեսաւ օր հօտաղ մի մալ կարծըծուծէր, ըսեց.
— Տղա՛, բընօ գինա՛ս:

Տղէն ըսեց.— Հա, յորքն չէ: Ըսեց.— Ա՛ն քզի օսկիմ' բընօ
ցըցու:

Հօտաղ հըմա շուտ զուր շորեր հանեց. օսկին առաւ, զրեց ուր
շորերու մէջ, յընկաւ ձիւ յառէջ, գնաց, յէլաւ էն գէն, ըսեց.— Ի՛ք.
գնա՛, հրլալ էղնի քզի էտ օսկին:

Գնաց մէկ դովաքուր իշխանիմ տուն խոնախ եղաւ, էտ տան
տէր տառ-քսան դօռակ կը բերայ, կը փռայ յօդէն. տղէն ըսկի ձէն
չը հանայ, չայ, վալաւ անհրաւալ կը բերայ, տղէն էլման ձէն չը
հանայ, հոց լէ անհրաւալ կը բերայ, էլման ձէն չենայ, խալաւայ,
տղէն կը պարկի-քնի: Տան տէր կը հեքստի, կէրտայ տուն. լուս ու
մութ շուտ գեղնի, կէրտայ, էլման չայ, հոց յըմն բան անհրաւալ
կը բերայ, տղէն էլման ձէն չէնայ. չըսայ ճերք ա:

Տանտէր կառնի տղէն, կէրտայ ուր պաղլէն, տղին կըսայ.— Կա-
շիս խտայ բանցը կուտոց, հրլաւ բաց:

Տղէն հող թէ խուճկին գիտայ գէն. կաշկի, կը տեսնի օր յը-
մն խոնի գլուխ ա, կըսայ տղին.— Ի՛նչ խեղացի էր, ինչ օր բերե-
ցինք, չըսիր ճերք ա, քու գլուխ լէ կը կտրէինք, դէ՛, գնա՛, Աս-
տուած քու հետն էր:

Էտ աղէն ա, խորնա, կերտայ քաղաք մի, ուրին ձեռք մի խօրոտիկ շոր կէնայ, կը դառնայ, կերտայ տուն. ուրին ֆօֆ ու սարեմ կը շինայ, կեղնի ծանար քունար մի:

Տղէն օրմ դէշնի, ուր մամ կը ճամբայ մէկ մարդում՝ տուն յուզնկան, մամուն քանայի կէնայ.—Ընտոր կըսիս, ուր ախճիկ էլ չթորկիմ էրթայ դարձ. խելք տի կտրայ, սո՛ւր:

Տղի մամ գեղնի, խաս շորեր կը հագնի.—չկայ խաս շոր—կերտայ ախճկան հօր տուն խնամաթող. խնամաթող կը դնին, կը նստի:

Կը բերեն հաց-բան, կըրայ.—Յէքօր իմ խօսք տեղ բերիք, կուսեմ:

Կըսին. —Քու խօսք ինչ ա, օր մեր զուլանք էղնի, կը կտատարինք:

—Աստըծոյ հրամանով, հայրապետաց կանոնով քու ախճիկ տուր իմ աղին: Հրմա բանմ լէ կըսիմ. ես իմ հարս օր տարայ, էլ չի թոր կիմ օր յիդայ դարձ:

Էտ ախճիկայ պապն ու մամ շատ ցուցումիւ կէղնին, մէկ ճամբախ մը չկրնան դանին. կըսին.—Էս խօսքեր օր դու կըսիս, ըսի կէղնի օր ախճիկ ուր հօր տուն դարձ չէրտայ:

Մամ կըսայ.—Հրկեր խապուլ կէնիք, տուէք:

Ախճկայ մամ ու պապ կըսին.—Հրկեր կը հարցուս, դէմով մի ըսի լայեղ չէ քըզի խապաւ տանք. հրմա դէմով մը դու էկեր իս, պէտք չէ քըզի դարտակ դարձունք:

Կնիկ յէլաւ, ախճկայ մամ ու պապու ձեռ սլաղեց. ինչ ձեր զլուխ ցաւցում, խղիւսա յուզեց, տարաւ:

Էրկու տարի մնաց, տղէմ էլաւ, տղի տարին լէ քմաւ, օրմ ախճկայ պապն ու մամ ըսին.—Մենք մեր ախճկայ մեղքն ու արունք մտանք. էրտանք, դարձ բերինք: Մամն ու պապ գացին փեսի տունը, շատ լուս ընկան, փեսէն չտուեց. հինկ անգամ գացին ու էկան:

Տղէն ըսեց.—Սա հալիւորու իտա մէկ քանցին պտի չպահիմ, քուպիմ, տեսնամ իմալ կեղնի:

Տղէն գէլնայ, ախճիկ կիտայ, կը տանին, քանայի կէնայ թէ. Զեղիթ թողիս դուս յէլնայ, խաբիլ մարդ լէ չթողիս քու տուն:

Զօկանճ ըսեց.—Որ էրկնից զրեշտակ լէ գայ. հազար բիսայ փաւայ լէ տայ, պըտի չըթորկիմ օր յոտ չեմ յընցու. լաւ, ես ֆօղեք իմ: Տարան դարձ: Խղիւսա, տղա, դու տղա իս, ուր շորեր փոխեց. Բիսէն լիք օսկի լըցեց, գնաց աներոջ տուն. ձին տարաւ քաւէն կապեց: Բոդր զօնկանճ էկաւ, ըսեց.—Քա, եաման, ախպեր, իմ աղջիկ յուտայ ա, բերեր իմ դարձ. իմ փեսէն կը լսայ, ախաբ կաւիրայ:

Տղէն ըսեց.—Առ քզի իդա տաս օսկին, յըսօր դիշեր պարկիմ քու աղջկայ մօտ. լուսումըթին կէրտամ շուտ, օր գայ, չտեսնայ:

Ձէ, գօնկընի նմզեր կը թուլնայ, կէրտայ, աղճկան կըսայ:

Աղճիկ կըսայ.—Բսկի էղնելոց բան ա, է՞տ բան չէղնի:

Կիգայ, կըսայ.—Աղճիկ խայիլ չէղնի:

Տղէն կըսայ.—Առ քըզի իդա քսան օսկին:

Էլման խայիլ չէղնի: Խորլըսա տղէն քառասուն օսկի կիտայ, գօնկան կառնի, կը տանի աղճկան նշանց կիտայ, կըսայ.

—Քիչ փառայ չէ, հըրիւր տարի ուտիս, չը խըլըսի:

Աղճիկ կըսայ.—Քան, մէրիկ, մաղ պըտի չըսին, «էդ փառէն յուստէն ա»

—Քան, լաօ, ես կը բերիմ, քըզի կիտամ, քու իրկայ յառէջ. դընա յէլեյի պատիւ կէղնի քըզի:

Ձէ, աղճիկ խեղբի էկաւ. գօնկան բերեց իր աղջիկ, աղջկայ յօրոց յօլէն, էրկըսին տեղ թալեց. յինք զնաց, պարկաւ:

Տղէն ըսեց.—Օրոց տար, քաւլի փողան դիւր, արի. գիւլայ, մըզի լազաթ չի տայ: Աղճիկ կը տանի օրոց քաւլի ճար, տղէն լէ մէջ. կիգայ, չորեր կը հանի: Տղէն կըսայ.—Դու պարկի, ես էրտամ, ձին ջընմ ու գամ, խուրճին գարի կայ, էն լէ տամ, ուտի, օր սապալս. սան էն գլուխ չուտ էրտամ, մարթ չիմնայ:

Խորնա, տղէն գենայ, ձին կը սազայ. տղէն օրոցով կը փաթըթայ, կառնի ուր գիւրկ ու կը հեծնայ ձին, կերտայ, «տուն, գօլիս, եկայ քըզի»:

Հարս լէ կը քընի, կիմնայ օր լուս ա, կաշկայ օր մարթ գորցիւր աւ կըսայ.—Այ, ես սե կապիմ, էտ իմալ քուն ա, ես քնեւ իմ օր մարթ ուր ձին տեսի, էկի գիտ խըլըցուցի, էկի գիտ պագի, գացի, ես չիմցեւ իմ Գեղնայ քեֆով ուր չորեր կը հագնի. հըմա փառի խընդըլուն ու ուր էրած բանին մտածելուն տղէն ու օրոց մոռցիւր ա: Ջուր կառնի կերտայ քաւլի ճար, լուացուի, կաշկայ օր տղէն-օրոց չկայ, հըմա կը զարկայ ուր գլխուն ու չօքերուն. լալման գիգայ մամուն, ահուլալ կըսայ. մամ լէ շուտ մը կը բերայ քըռ: ու պըլընդ կը թափայ, կենայ խոնդալիս, կտաւ պատնքի տեղ կը քաշայ վընն ու կէրտայ, իրէցուն կը խանչայ, բերայ, կը տանին հորին. էրկու օր սուկ կէնին:

Փեսէն ջուհալ կը ճամբայ աներոջ թէ.—«շուտ, առ քու աղճիկ, արի» էն լէ խապար կը ճամբայ թէ:—«Ինք սալ կէնայ, տղէն արեւ տունց ուրին. տղի ութ քըմի, պատարագ էնիմ, հոկու հաց տամ, ու կառնիմ, գիգամ»:

Ութ կը քըմի, հոգու հաց կերան. մամն ու պապ կառնին աղ-

ճիկն ու կէրտան: Աղճիկը զլուխ սև կապեր ա: Նիյար էնեղին, լալ-ման կերտայ, կը մանայ տուն:

Փեսէն կըսայ.—Էս թնչ էղեր ա, աղէն թէ մուեր ա, մենք սալ մնանք:

Աներ ու զօնկան գիգան, փեսի ձեռ կը բռնին, կըսին.—Ի ու սալ մնաս, ըսէ տղէն հինկ օր հիւանդցաւ, ըսկի չը գիցանք, ինչ էր ըտոր ցաւ:

Քիչմ խսա կենին, կը ժղին, փեսէն ուր կնկան կըսայ.

—Դնա յօղէն, ձմերուկ մի կայ. բիւր, ուտինք:

Աղճիկ կերտայ յօղէն, կը տեսնի օր հանդ ա, ուր տղէն օրոցով յուտայ ա, էլ յօղից չգայ:

Փեսէն կըսէ զօնկըճին.—Դնա, տնս, քու աղջիկ յօրին չի գայ:

Զոկանճ կերտայ օր աղջիկ կիւայ:

—Արի տնս ըսեց մամուն, ինչ սև էկեր ա վըէս, աղէն օրոցով յուտայ ա:

Մամլէ գիւայ, կը շուարի:

Շատ կանքընան, փեսէն աներոջ կըսայ.—Յէլի, էրտանք. տեսնինք, յորի՛ չէկան, անքնցան:

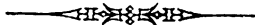
Կերտան օր շիւարած գիւան:

Աներ լէ կը տեսնայ տղէն օրոցով հանա ա, յուտայ ա, յինք լէ կը շիւարի:

Փեսէն լէ կըսայ.—Սա օր քու աղճիկ չթորկէնք յիգար դարձ, դու յորին խայիլ չէղնէք, էլ քու աղճիկ իմ մամն ու քուրն ա. առէք, դացէք. ընձի պէտք չէ:

Շորեր վըջէն կառնի ու ճամբու կը դնայ, կերտան:

Էլ չկարգուի, աղէն կը մեծըցու ու կը կարգայ:

Ս Ի Ն Ա Մ Ա Յ Ա Ի Ք

(Այսօրիւնի հաստատու գիւղի բարբառով *)

Քաղաւոր մի կէղնի, էտ թաղաւոր շատ կը հալիւորնայ, ձեռաց կերտայ, էտոր օնիքիլար կը ժողուին, գիկան կըթին թաքաւորին:—Քու տըղէկներ ճամբայ, էրտան անմահութենի խնծոր բերին. կիր կը ջնեկնաս, կէղնիս եօթ տարեկան տըղի պէս:

էտ թաղաւոր կէղնի դաւադուներն իրեք տըղայ, կը խանչայ զուր տըղէկներ, կըսայ.—Գացէք, ընձի անմահութենի խնծոր բերէք, ուտիմ օր ջնեկնամ:

էտ թաղաւորի տղէկներ գէշին, կառնին զուրանց զեւրզ ու քաման, իրեք լէ յիրար հետ քարքի դունետ կէղնին, կերտան. կերտան մէկ հալիւոր բօսեցնու լուսս գիկան, կըսին.—Բարի լուս, պապէ.—Աստըծու բարին, դուք բարով-հազար բարի էկաք, էտ յժըր կէրտաք իտայ համլայ յիրար հետ:—Կերտանք ամահութենի խնծոր բերելու:

—Լաւօ, իտայ էղաւ հարիր-յիսուն տարի ես իտայ տեղն իմ, շատիւ էկան, գացին չկըցան զէտ անմահութենի խնծոր բերէն, դուք պտի բերիք:

—Յընչի, ինչ կայ օր չկընանք բերինք ըսին, թաղաւորի տըղէկներ պապէին:

—Լաւօ, էն տեղ եօթ դլխանի դե մի կայ, էտ անմահութենի խնծորի ծառին մուղաք կը կենայ:

էտ անմահութենի ծառ լէ, սապաղսան օր տղօթրան կը բացուի. էն ծառի ծաղիկներ լէ կը հասնի, եօթ դլխանի դե էն տեղ

---

* Գրի առած է Իսրայէլ Միսրեան, իսկ ես կարգի դրած եմ եւ սխալներն ուղղած:

հազր ա, կը քաղայ կառնի կերտայ. յըմնօր էտ ծառ կը ծաղկի, բար կիտայ, յըմնօր էտ դե դիկայ, կառնի կերտայ:

Հալիւորի ըսած խօսքեր, էտ աղէկներ յիմցան, ու մնաս բարով, ըսին, թողին, գացին:

Գացին-գացին, շատ ու քիչ Աստուած գինայ, հարի գէտ անմահութենի խնծորի ծառ գտան, նոր կայնան. գացին էտոր բալջի պատի տակ մէկ սալքա տեղ գտան, նստան:

Մեծ աղէն ըսեց ուր աղբրտոց.—Աղբրտիք, դուք յըսօր քընէք, ես հարի լուս յիմաց կը կենամ. օր դե էկաւ, ձըղի յիմաց կէնիմ, յէլինք անմահութենի խնծոր էտոր ձեռնէն առնինք:

Աղբրտիք քնան, յինք լէ հարի լուսու գէմ յիմաց մնաց, լուսու գէմ էտոր քուն տարաւ. էտ լէ քնաւ, անմահութենի ծառ ծաղկաւ, բար տուեց, դե էկաւ առաւ, զնաց: Աղբրտիք յիմցան օր, օր էղի կէս օր, ուրանց մեծ աղբէր տեղոս-տեղ քներ ա, նա', անմահութենի խնծոր կայ, նա' բան:

—Ձէն կիտան ուրանց աղբօր կը հանին օր, օր էղի կէս օր, կըսայ.—Վայ աղբրտանք, քներ իմ, մացիր իմ քնուկ: Ես օր լէ կընցնի. մէկէլ օր դօր դիկայ միջնակ աղբօր:

Միջնակ աղբէր կըսայ.—Աղբրտանք, յըսօր դօր իմն ա, դուք քնէք, ես մուղաք կը կենամ հարի լուս. լուսուն ձըղի գիմցում:

Աղբրտանք կը քնին, էտ միջնակ աղբէր լէ հարի լուսու գէմ մուղաք կը կենայ, լուսու գէմ էտոր քուն լէ կը տանի, էտ լէ կը քնի, ծառ կը ծաղկի, գուր բար կիտայ. դե դիկայ, կառնի կերտայ, էտօք իսպալաւ չէլինի, մէկ լէ յաչքեր ուրանց կը բանան, կաչքին օր լուս ա, նա', անմահութենի խնծոր կայ, նա', բան. ձէն կիտան. աղբէր գէլին, կաչքայ օր, օր էղի կէս օր, հալա յինք քներ ա: Են մէկ էլ օր դօր գիկայ պղտիկ աղբօր:

Պզտիկ աղբէր էտոց կըսայ.—Աղբրտանք, դուք քնէք, ես յըսօր մուղաք կենամ. տեսնիմ, Աստուած ինչ դուռ մի կը բանայ, օր մենք միւր հօր յառէջ սե յերես չէլինինք: Աղբրտանք քնան; էտի, մուղաք կեցաւ հարի լուսու գէմ, լուսու գէմ էտոր քուն տարաւ. համա իսամէն թալից, գուր ձեռ կտրեց, աղ լցեց մէջ, տրօրեց. մոմուռ տուեց էտոր ջիկար, էլ քուն չտարաւ. ագօթրան դըռ չէր ճըղտըլի, տեսաւ օր անմահութենի ծառի ծաղկներ բացուան, քիչ քիչ ծաղկներ թափան. խնծորներ մեծըցան:

Մէկ էլ տեսաւ եօթ դլխանի դե մի, մէկ մուռթ էրկինքն ա, մէկ մուռթ գետին ա: Էկաւ օր գէտ խնծորներ էլման տանի, էտ աղէն էլ ուր աղբրտանց չիմցուց, համա քաչեց գուր նիտ ու անեղ, էլաւ դեի յառէջ. դե նոր էտ աղբին տեսաւ, ըսեց.—Հայ-հայ հոյդածին, օձն ուր պօրտով, հաւք ուր թիւով, իտա տեղ չըր յիլէ, էտ

իմալ էղաւ օր դու էկար. հազր կէցի, մկա քու աւագ կտոր քու անկանջ կը թողիմ: Տղէն ըսեց.— Կիր նոր փառք տուր: Դե իմալ օր զուրգ մի թալեց, տըղէն կըզաւ, զուրգ փըստ յընցաւ, տըղէն իմալ օր զուր նետ ու տնեղ թալեց, համա քիսաւ դեի սրտի մէջ. պառէկէն դուս տուեց, դե համա եարալի դարձաւ փախաւ գէմի ուր տուէ: Տըղէն լէ էտոր յէտէն գնաց, տեսաւ օր դե մաաւ ծակ մի: Դարձաւ էկաւ անմահութենի ծառի մօտ, տեսաւ օր ծառի վըրէն խնծորներ հասած կախված ին. քաղեց լըցեց, մէկ դասսմի մէջ. կապեց, բերեց զրեց ուր աղբրտանց գլխու վըրէն:

Աղբրտիք յիմցան օր, օր էղեր էր կէս օր, հալա ուրանք քնած էն. խնծոր լէ քաղած՝ մէկ մեծ դասսմի մէջ կապած՝ ուրանց մօտ դրած ա, աղբրտիք շատ ուրիշըցան, հարցուցին պղտիկ աղբր մօտից.— Դու դե չտեսար.— Տեսայ:

— Ապա իմալ էղաւ առանց մըզի, կըցար դեի ձեռնէն խնծորներ առար:

Հստապուն պզտի աղբէր յըմէն բան ըսեց ուր աղբրտոց. առաւ աղբրտիկ, ու անմահութենի խնծորներ. գնացին դեի ծակի վըրէն:

Մեծ աղբէր ըսեց.— Նա կը մտնիմ իտա ծկից:

Միջնակ աղբէր ըսեց.— Նա կը մտնիմ:

Պըզտիկ աղբէր ըսեց.— Աղբրտանք, դու մը մտէք. ես կը մտիմ, համա մէկ բան լէ ձըզի քամբի կէնիմ, ինչ խտր օր ես կը բռնամ, կըսիմ, «Վառաւ, էրէցա», դուք ընձի կախէք:

Չուան կը թալին պզտի աղբօր մեջքէն, խայիմ կը կապին. ու կիչուն ծկից: Էտ տղէն քանի բռնաց «Նա վառաւ, իրիցա», աղբրտանք յանկանջ չէրին, յիջուցին՝ Յիջաւ, գնաց ներս. տեսաւ օր դե հողու հետ ա. համա դե գէտ տղէն օր տեսաւ. ջիբ վախէցաւ, հոգին տուեց:

Տղէն դեի յանկջներ կտրեց. թալեց ջիբ, ու դուռ բացեց, տեսաւ, օր ինչ տեսնի.— Իրեք հատ հուրնիկ-հրեղէն աղջիկ նստած ին, քիլան կէնին:

Աղջկներ օր գէտ տըղէն տեսան, ըսին.— Վայ հողածին, գլխուս արեւուդ մեռնինք, օձ ուր սլօռտով, հաւք ուր թևով չըկրնէր իտա տեղ յիկէր. էտ յիմալ էղաւ օր դու էկար, մըկա եօթ-գլխանի դե գիկայ, քու աւագ կտոր, քու յանկաջ կը թողայ: Խօսք հալա աղբրտներու բերան էր, տըղէն հանեց դեի յանկջներ, թալեց աղջկներու յառէջ:

Աղջկներ իրեք լէ մէկ-մէկ յէլան, էտ տըղի յէրաներ պաքեցին ու շատ օրչնէցին, օր ուրանց էտ դարչկի-դազան դեի ձեռնէն պրծուց:

էտ աղջկաներ տարան գէտ տըղէն նստըցուցին ուրանց յօրնալալս, շատ կեր ու խում էրին, պրծան:

Մեծ աղջիկ ըսեց.—Թագաւորի տըղան, մեր իտայ իրեքիս միջից ուր մէկին կը հաւնիս, կառնիս:

Թագաւորի տըղէն ըսեց.—Դուք լէ իրեք իք, մենք լէ իրեք ինք, ձեր միջի մեծ, կիտամ իմ մեծ աղբօր, միջնեկ՝ իմ միջնեկ աղբօր, պզտիկ լէ ընծի:

Համա պզտիկ շատ խօրօտ էր, էտ աղբէր առաւ իրեք քուր լէ, բերեց ծակի դէմ, խանչեց ուր աղբրտոց.—Աղբրտանք, ճօպան կախէք: Աղբրտանք ճօպան կախէցին, բերեց յառջև մեծ աղջկայ միջքից կապեց, բռնաց.—Մեծ աղբէր, իտայ քաշայ քըզի՝ էնի քաշին, դուս հանին: ճօպան մէկ լէ կախէցին, ըստապուն զմիջնակ աղջիկ հանեցին միջնակ աղբօր. իտայ հախսի դօր էկաւ պզտիկ աղբօր նշանածին, ճօպան կախէցին, էտ աղջիկ ըսեց.—Թագաւորի տղան, արբի, դու յառէջ յէլի, ճօպան կախայ, յետև ես գէնիմ:

—Չէ, դու պտի յառէջ յէնիս, ըսեց աղջկան:

—Սա գէնիմ, համա ընծի տեսնող էլ քըզի իտայ հօրէն չհանայ.

—Իմ աղբրտիք բեքաղդ չին, աղջի, դու յէլի յառջև:

Աղջիկ տեսաւ օր տըղէն չէնի, ուրին պտի հանայ. հոնեց քունիմ բալնիք տուեց էտ տըղին, ըսեց.—Տղան, կերտաս մէկ յօղի դուռ կը բանաս, կը տեսնիս օր, օսկի հաւ, օսկի կուտ յառէջ, օսկի սինու մէջ դրած, կը վերցուս հետդի կը տանիս, կերտաս մէկ յօղի դուռ լէ կը բանաս, կաշքիս օր մէկ հատ, օսկի կատու, օսկի մուկ, լէ յառէջ դրած մէկ օսկէ սինու մէջ, էն լէ հետդի կը տանիս, կերտաս մէկ յօղի դուռ կը բանաս, կաշքիս օր իրեք հատ ձի կայ կապած, մէկ սև ա, մէկ կարմիր ա, մէկ լէ ճերմակ. ամէկուն պօչից մէկ մազ կը քաշիս, քու մօտ կը պահիս. ինչ տեղ օր նեղ յընկար, համա մազին զարկիր, մէկ ձի մի յուսխքով—փուսաքով քու յառէջ կը կայնի, ինչ մուրազ օր էրիր, ընտղ կը կատարին:

Կերտաս մէկ յօղի դուռ լէ կը բանաս, կաշքիս օր իրեք հատ խօջ խոտ կուտին, մէկ ճերմակ ա, մէկ սև ա, մէկ կարմիր ա. քզի յառէջ կը թալիս վրը սև խօջուն, սև խօջ կը թալայ վրը կարմիր խօջուն, կարմիր խօջ կը թալայ վրը սիւտակ խօջուն, սիւտակ խօջ քըզի կը թալայ լուսաշխարհ: Սա լէ հարի քառսուն օր քու ճամբէն կաշքիմ, էկար—էկար. չէկար, վիրն օր տուեցին, էնտոր կառնիմ:

Աղջիկ էդ խրատներ տուեց տըղին, ու ճօպան կապեց ուր միջքէն, դուս էկաւ. աղբրտանք աղջկան օր տեսան, խեղքեր ուրանց դնաց. էտ տեղ ուրանց միտք փոխին էրկուս լէ, օր ճուլպարեմի խաղան ուրանց պզտի աղբօր ղլօխ, օր էդ աղջիկ մնայ ուրանց:

ձօպան կախէցին, պզտիկ աղբէր կապից ուր մէջք, հարի կէ-
քաշէցին, կիսէն հետ վերէն խամէն թալեցին, ճօպան կարին, սգն
լըմբ յընկաւ գետին, խելք գնաց. էտ աղբորտիք առան աղջկներ ու
անմահութենի խնծորներ, գացին:

Գացին հասան ուրանց հօր քաղաք. ձէն գնաց թագաւորին թէ
«քու տղէկներ էկան, անմահութենի խնծոր, ու իրեք աղջիկ լէ ու-
րանց հետ բերին»:

Թագաւոր չատ ուրախացաւ, յէլաւ ուրին ինչ խրթոր նազիր, ոգիւ
կիր, յըմէն ճամբեց ուր տղէկներու յառջև. բերեց, յիջուց. տղէկներ
էկան ուրանց հօր ձեռ պաքին. խնծոր մի տուեցին, կերաւ թը չէ,
էլաւ եօթ տարէկան տըղի պէս: Ու դառցաւ ուր տղէկներուց հա-
ցուց:—Տղա, լաճ, առանց զիւանի դացիք, էկաք:

—Փառք Ասու, մենք առանց ի զիւանի էկանք, համա դէ մեր պզտիկ
աղբօր սպանեց:

Թագաւոր փշուժ վախս լաց, ետև նազիր, ոգիւ էկան, սիր
տուեցին էլ չլաց:

Թագաւոր բերեց քառասուն օր, քառասուն գիշեր դճօլ-զօռնայ
դարկեց, ուր տղէկներ ուրանց բերած աղջկներու վըրէն պսակեց:

Խանչեց զէն պզտիկ աղջիկ օր պսակէր ուր վըրէն, աղջիկ
չպսակուաւ, ըսեց.—Փառասուն օր ընծի մօծուլ տուր. քառասուն օր
օր րմաւ, նոր կը պսակուիմ: Թագաւոր ըսեց.—Թըղ քու խօսք էդի:

Մկայ դառնանք վըր թագաւորի պզտիկ տղին օր յընկաւ մնաց
հօրու մէջ, մութ աշխար:

ձօպան կարելու վախս էտ տըղի խելք սնաք մի՝ էրկուս գը-
լից էրթած կէղնի, էրկուս սնաքից յէտև, խելք գիկայ գլուխ, գէլի
օր յինք էտ հօրու մէջ յընկեր ա, նա մարդ կայ, նա մասաւս: Փո-
լիօսման կերտայ էտ աղջկայ ըսած դուռ կը բանայ. կը տեսնի օր
աղջկայ ըսածի պէս, օսկի հաւ, օսկի կուտ յառէջ. օսկի սինու մէ
դրած ա. կը վերցու, կը դնայ ուր ծոց: Ելման կելնի էտ տեգից կը-
տայ, մէկել յօդի դուռ կը բանայ, քաշքայ օր, օսկի կատուն, օսկի
մուկ, օսկի սինու մէջ դրած ա. էտ լէ կը վերցու, կը դնայ ծոց: Ել
տեղէն լէ կէրթայ մէկ յօդի դուռ կը բանայ, կաշքայ, օր իրեք ձի
կայ, մէկ սև ա, մէկ ճիւղմակ ա, մէկ կարմիր ա, համալ խօրօտին, օր
մարդ կուղայ չուտայ, չիւմայ, մինակ էտ ձիաններուն քամաւա էնայ
էտ ձիաններու ամէկու պօչից լէ մէկ-մէկ մազ քաշեց, դրեց ծոց,
դուս էկաւ: Գնաց խօշերու յօդի դուռ բացեց, տեսաւ օր իրեք
հատ խօշ կայ, մէկ սև ա, մէկ կարմիր, մէկ ճերմակ: Էտ տըղի
աղջկայ ըսած օսկաք մօռցեր էր, ուրին յառէջ պըտի թալէր, վըր
սև խօշուն, օր սև թալէր, վըր կարմիրն, կարմիր թալէր վըր սի-
ակին. սիւտակ տղին կը թալէր լուս աշխար: Տըղէն շաւաւաւ. օրի՛

Թալեց յառջև վըր ճերմկին, ճերմակ Թալեց վըր կարմրին, կարմիր Թալեց վըր սևին, սև Թալեց էտ տղին, դնաց մուխ աշխարհ: Դնաց մէկ մեծ քաղքի մի դէմ առաւ, քնաց էտ քաղքի մէջ մէկ պառուռ էղաւ խօնախ, շատ ծարաւ էր, էտ տըղէն, էտ պառուռց մէկ ջուր մի յուզից, ջուր չ'կէր օր պառաւ տըղին տէր, էտ պառուռն մէկ ուղտիկ Թօռ. մի կեր. գնաց ընտոր շուցուց, ուր Թօռի շիւ բերեց, քապի մէջ լցեց, տուեց էտ տղէն խմեց: Խմեց սլքծաւ, տեսաւ օր շատ մուռնաւ հոտ գիկէր մօտէն, դառցաւ պառուռց հարցուց. —Նանէ, Պառաւ ըսեց.—Ձանէ:—Քզնէ մէկ բան հարցում, ձեր իտայ ջրից յնչի՞ իտայ համաւ մուռնալ հոտ գիկայ:

—Թաւ, գլխուդ արեւուդ մեռնիմ, քաջ վիշապ էկի, ջրի դէմ առի, ջուր կտորեր ա, չ'թօրկայ յիկայ. կըսայ, «հարի օր Թագաւորի աղջիկ չբերիք, տաք ընծի, ես ուտիմ, ձրզի ջուր չի տա:» յը. օր էղաւ առա օր, օր քաղքի ջուր կտորեր ա, ջուր չկայ մարդիկ յիրար կերան քաղաք յիրար անցում էղաւ, յըմէն ժողուան, դացին Թագաւորի մօտ, ըսեցին. աղջիկտի մեռնի աղէկ ա, Թէ քու ժողովուրդ. աննալ, կուցան Թագաւորին խեղճ հասկցուցին. մըկայ պտի տանին աղջիկ տան վիշապին, օր նոր վիշապ ջուր Թոյայ գայ: Պառաւ օր ուր իօսք կտրեց, տըղէն ըսեց.—Նանէ, մուղաք կեցի, յեօր Թագաւորի աղջիկ պտի տանին, վիշապին տան, դու ընծի յիմաց տու: Պառաւ ըսեց.—Աղէկ կէղնի:

Տըղէն գլուխ դրեց, փշում քնաւ. պառաւ էկաւ, տըղին ձէն տուեց—յըլի, ըսեց, տըղա, Թագաւորի աղջիկ առան, գացին, օր տան վիշապին:

էտ տըղէն յէլաւ, գուր Թուր կապեց վրէն, գուրգ ու քաման Թալեց Թի, յնկաւ Թագաւորի աղջիկ տանողներու յեռե, գնաց:

էն մարդիք օր Թագաւորի աղջիկ տարան, դԹագաւորի աղջկայ ոտ ու ձեռ կապին, դրեցին վիշապից հեռուն, ու, ուրանք թողին յետ դարձան քաղաք: էտ տըղէն ջոկուաւ, մէկ տալտալ տեղ մի տապաւ, տեսաւ օր վիշապ էն դէն էկաւ, գուռն—օրօտուն յընկի էրկինք դետինք: Վիշապ էկաւ, Թագաւորի աղջկայ մօտեցաւ, էրից օր բերան բանէր, կլուցէր, էտ տըղէն տափուկ տեղից յէլաւ վիշապի դէմ, բռնաց.—է, վիշապ, անաստուած վիշապ, էտ ինչ խեղճ ա. քու խեղճ, օր դու անմեղք մարդիք կուտիս, քու քապիր տես. եա, էն ա Աստուած ընծի կիտայ, եա էն ա քըղի:

Տղէն էտ հըմալ ըսեց ու քըչեց վիշապի վըրէն, վիշապ լէ բռեց տըղի վըրէն. բերան բացեց օր կլուցէր, տըղէն քաշեց, գրգով դարկեց վիշապի բերնի միջից, դնաց, մտաւ Թօքիրու մէջ, պատուեց փոր, մտաւ գետին. համա քաշեց Թուր, վիշապին կտոր կտոր էրեց, դիպեց յիրարու վըրէն. գնաց Թագաւորի աղջկայ ոտ ու ձեռ յարձկեց,

ըսեց.— Յէլի, դնա քու հօր տուն, իմալ տեսար, համալ խրսալ էրայ:

Աղջիկ վաղաւ, դնաց քաղաք, հաւաւ թալեց, թէ մարդու մէկ վիշապ սպանեց, ջրի յառէջ բացեց, ընձի ազատեց:

Էտ խաւար կը տանին կիտան թագաւորին, կըսին.— Թագաւոր ապրած, մարդու մէկ վիշապին սպաներ ա, ջրի յառէջ բացեր ա. քու աղջիկ ազատեր ա, հանտ ա, առաւք էկանք:

Էտ բան օր թագաւոր յիմցաւ, շաա ուրախացաւ, ու հրաման տուեց, վիշապին սպանող տըղին դտնին, բերին:

Ինչ խրսօ օր քաղաքի մէջ մարդ կ'եր, թէ խաւարիւական, թէ եռլու, յըմէն բերին թագաւորի աղջկայ յաչքի յառջենէն յնցուցին, ըսեց.— Վիշապ սպանող մարդ էտոց մէջ չկայ. յետե սալըխ տուցին թէ՛ Գրլան պառուտ տուն մէկ խաւարական կայ, էն միտակ չէկեր ա. թէ՛ չէ քաղաք յըմէն յուտայ ին Գացին, պառուտ տընից գէն տըղին բերին. աղջիկ տեսնելու պէս, ըսեց.— Իտա տըղէն ա, թէ օր չըք ուտնայ, ես իմ ձեռ թաթխեր իմ վիշապի արնի մէջ, դօղտու վարկեր իմ էտ տըղի մէջըին. չորերու վըրէն բացէք, աչքէք:

Բացին տեսան օր, օղորդ մէկ ձեռի տեղ արուն կպած կէր էտ տըղի միջքի վըրէն: Առան էտ տըղին, տարան թագաւորի մօտ. թագաւոր հարցուց:

— Իու յճատ իս, ժիր տըղա:

— Նս լուս աչխլքէն իմ:

— Ապա յորինիս էկի յուտա:

— Էտ տըղէն ուր գլխու էկած յըմէն ըսեց թագաւորին . . . ու խնդրեց, ուրին հանայ լուս աչխար:

Թագաւոր տղին ըսեց.— Նս քըզի չըմ կընայ հանի լուս աչխար. խողի, իմ թագաւորութան յուղէր, ես կիտէնք քըզի, քաւիլան էտ ջաթին բան ընձի չըսէր որ ես քու էրած բարոտտենից ամացայ դու զիմ քաղաք, զիմ ժողովուրդ ազատիր էտ գարչիլի վիշապի ձեռքից, օր տարին տտուէրկու ամիս կը քաչենք էտ վիշապի ձեռ, շտ բան մ գու ընձնէ չուղիր, հաւա, ինչ էնիմ որ իմ ձեռնէն, չիկայ էտ ճար մնաց մէկ Սինամահուքին. քըզի կը ճամլիմ էնտար մօտ. հաւա ընձի մէկ խնտրուած մի կայ, օր դու չկուսա գլուխ բերի, ուրիշներ չբերին:

— Ինչ ա քու խնտրուած թագաւոր ապրած կենայ . . .

— Իմ խնտրուած էնայ օր, էս էղաւ վաթսուն տարի, թագաւոր լայեղ մէկ փօճ ուսարե մի կը չինիմ, կը պըծիմ, ընծի-ընծի կըսիմ, էլ իտայ հըմալ փօճ ու սարայ աչխրի յերես մարդու չկայ. մէկ դաւրեճ գիկայ, կըսայ.— Ետէկ ա-աղէկ ա, հաւալ մէկ բան ա պակաս, ու կը թողայ կերթայ. կը քանդիմ էլման կը չինիմ, օր էտ դաւրեճ գոյ անուն չդնայ. դաւրեճ գիկայ, անուն կը դնայ, կերտոյ:

խոսայ էղաւ վաթսուոն տարի իմ հալն ու էտ դաւեհեին էտ ա էղի:

Տըղէն դառցաւ թագաւորից հարցուց:

—Է՛, ինչ կըսայ էտ դաւեհ, օր անուն կը դնայ:

Կըսայ.—«Թագաւոր, քու ֆօժ ու սարէն աղէկ ա, համա ափսոս օր Հազարաբիրութի պատգեր չըս քաշիր իս վըր քու ֆօժ ու սարին. ու կսայ մէկ մի ճամպայ թրի էրթայ, Հազարաբիրութի բիրայ, դիր քու ֆօժ ու սարի մէջ էնի, ճըլըլա, դու յանկաջ էրայ, մկայ Հազարաբիրութի չկայ, օր տեսնինք, էնտոր պատկեր քաշինք պատի վըրէն, ու մէկ յէ չկայ օր էտ Հազարաբիրութի բիրայ. դու օր բերիս, նոր քու իգին կիտամ, օր էրթաս. քըզի կը տանեմ Սինամուհաւքի մօտ, էնի քըզի կը հանայ լուս աշխար:

Տղէն տեսաւ օր էլ ուրիշ ճար չկայ, թագաւորից հարցուց:

—Թագաւոր ապրած մնայ, դու էտ Հազարաբիրութի տեղ գիննա:

—Չէ, լաւօ, օր ես գինէինք, մկայ հազար հաղ բերել տուիր էնր: Էտ տըղէն դուռումի՞ս էղաւ, ըսեց.—Կերթամ բերիմ:

Էն մէկել օր էտ տըղէն յէլաւ ուր նետ ու անեղ թալից ուր թի, խանչեց զուր Աստուած, ընկաւ ճամբախ:

Շատ գնաց, թէ քիչ, հասաւ մէկ պաղ յաղբի մօտ, նստաւ. փըչում ջուր խմեց, հաց կերաւ, դառցաւ քիչ մի վերի աչքից, տեսաւ օր, էտ տեղից իրեք ճամբայ կը ճատըւի յիրարուց, քարի մի վըրէն գրած, «էտ ճամբու բաժին դրած ա, որ նօր կարդայ, հասկնայ, աջ կողմի ճամբով էրթըցող դիկայ, մէջ տեղի ճամբով էրթըցող եւ գայ, եւ չիգայ. ձախ կողմի ճամբով էրթըցող ըսկի չիգայ»:

Էտ տըղէն էր, գիր կարդաց, շիւարաւ մնաց, էտ տեղ քուն տարաւ, գլուխ դրից քարի տակ ու քնաւ, քնած տեղ էրազ մի տեսաւ. դալիւեհի խլրղով մարդ մի էկաւ, ուրին ըսեց, «էյ, հողածին, շատ դէմ մառնի, Աստուած օղորմած ա, յէլի, բունա իտա մէջ տեղի ճամբէմ, գնա, քիչ մի գացիր թէ չէ, քըզի մէկ դի ֆօժ սարէ մի ըռաս գիկայ, կերթա, կը մտնիս էն ֆօժ ու սարէն, կաջքիս օր քառասուն գլխանի դի մէր, նստի հաց կը թխայ, ուր ծծիր թալի յետանց, ծըծերից մէկ կառնիս քու բերան, կը ծըծիս, էնի օր հաց թիսց, պրծաւ, քըղնէ կը հարցու, «հողածին, հուզն, տամ». դու ըսա.—Խնդրեմ, քու տըղէն դնիս ընձի հետ, էրթանք, Հազարաբիրութի բերինք: Էնի քառասուն գլխանի դի կը դնայ քու հետ, քըզի շատ տեղերից կապտայ, կերթալի, կառնէք Հազարանրիրութի գիկաք:

Տղէն թռաւ քնած տեղից յէլաւ, տեսաւ օր էրազ էր, համա դալիւեհի ըսած քամբէք ուր միտ պայեց, յէլաւ բունց էն յօրքըլսի ճամբախ ու գնաց հասաւ մէկ բանձր ֆօժ ու սարէ մի, ներս մտաւ,

տեսաւ օր. օղորդմա դեի մէր նըստի՝ հայ կը թըխայ. ծըծեք յիտեանց թալուկ ա. վազաւ, ծծերուց մէկ առաւ բերան ծըծեց:

Պեկի մէր, հայ թըխեց. պըծաւ. դառցաւ հարցուց:

— Յուզա՛, տամ, հողածին:

— Իմ յուզած էն ա, օր դու քու քառասուն գլխանի տղէն գնի իմ հետ, էրթանք Հազարաբիրուկ բերինք:

Պեկի մէր ըսեց.— Գնա, նստի քեզի փշում հայ բիրիմ, կեր. հարի յիրկուն, յիրկուն իմ տղէն նեճիրի տեղից գիկայ, ընտոր կըսիմ, քու հետ գայ, էրտաք Հազարաբիրուկ բերելու:

Յիրկուն օր էլաւ, տըղէն մէկ յերկէն դերան գլխէ գլօխ. արջու, խօզու, գիլու, ջանցակ շարեր էր, էկաւ տուն. համա դռնից ներս մտաւ, ուր մօր ըսեց.— Մարդու հոտ գիկայ: Մէր ըսեց.— Մարդ մի էկիր ա. իմ հայ թխելու վախս ծիծսի առեր ա բերան. էնլէ քըզի պէս տըղայ ա էղի, քանի օր իմ կաթ կիրաւ, էրկուստի էղաք աղբէր յիրարու: Սա քզնէ մուցաք կենիմ, էտ հողածին մարդու հետ էրսա, Հազարաբիրուկ բերելու, քանի օր էնի էկեր ա, ուրին թալիր ա մըր օջալու: Էտ քառասուն գլխանի դե ուր մամու խօսքին լսեց, սապաղսան յէլաւ, առաւ զուր գուրգ ու քաման. էտ տըղէն լէ հետ առաւ, դացին Հազարաբիրուկ բերելու:

Շատ դացին թէ քիչ, հասան քառասուն աղբրանց, դէտներու քօճ ու սարի մօտ. էտ քառասուն աղբրտանց մօտէն մէկ խաւաւու կը քաշէր, տեսաւ օր քառասուն գլխանի դե մէկ մարդու հետ յիկէր դէմի ուրանց քօճ ու սարէն, համալ մէկ գլխանց բօռանց. օր էրկինք-գետինք դտաց

Էտ դեի աղբրտիք որն օր տունն էր, տնից դուս էկան. որն օր գնացիր էր նեճիր, նեճիրի տեղից էկան. ժողուան յիրարու վըրէն, առան ուրանց գուրգ ու քաման, յէլան էտ քառասուն գլխանի դեի դէմ, գուրգ ու քամանով թալին յիրար:

Էտ քառասուն աղբրտիք, գտրկին, քառասուն գլխանի գեին ետալու էրին, համա էտ տըղէն տեսաւ օր դեին ետալու էրին, քաշեց ուր թուր, յընկաւ քառասուն աղբրտանց դէտներու մէջ. համա գլօխ էր, օր կը չրատէր. արուն յէլաւ, ջանցակ գլօրեց. մէկ գնէ քառասուն գլխանի դե ջարդեց, մէկ դէն էտ տըղէն: Էտ քառասուն աղբօր մօտից, մնաց եօթ աղբէր. էտ եօթ լէ ետալու էրին, հետք ըռնին:

Գացին մտան էտ դէտներու տուն, ինչ խտր օր ան գին քար կէր էտ դէտներուն, առան դացին: Գացին-դացին, հարի հաստ Հազարաբիրուկի դուռ, տեսան օր համա մարդ ա, օր տեղօս տեղ քար տ դառցի, էտ դե նա տըղին քամալայ էրեց, ըսեց.— Օր Հազարաբիրուկի մառնող դուս էկաւ, մըզի հետ ինչ օր գլուցեց, դու

չէղնի ջուհապ տաս, օր ջուհապ տաս, մենք լէ իտա մարդիքներու պէս քար կը դառնանք. օր ձէն չհանիս, էնի տեղոս տեղ կը պատուի. իտա քարեղէն մարդիք լէ կը սնդնան. մենք լէ կառնինք հազարաբիլբուլ, կերտանք:

Գացին, ներս մտան Հազարաբիլբուլի սրահ, հազարաբիլբուլի մաշուղ դուռ էկաւ, ինչ օր զրուցեց, էտոք ջուհապ չտուեցին, հազար քաւուր լեզու թափեց, էտոք ըսկի ջուհապ չտուեցին, համա տեղօս տեղ պատուաւ, ինչ խօսր օր մարդ էր քարցի, յըմէն սալցան. էտ սնաքին փառք տուեցին Աստծուն:

Էտ դէն ու տղէն մտան Հազարաբիլբուլի մօտ, տեսան օր մէկ խօրօտ հաւքած էր, խափախի մէջ դրած՝ վերցուցին բերին, էն քարցած մարդիկ օր տեսան էտոք Հազարաբիլբուլ տուան, դուս յէլան, վազեցին դէի վըրէն օր Հազարաբիլբուլ ձեռնէն խլեն. դէ ամէկ մէկին մէկ-մէկ ճօտ զարկեց, թողին փախան, հեռէցան:

Դին ու տղէն առան Հազարաբիլբուլ ու ուր մնացած մէկ մաշուղ էկան: Մէկ օր լէ էտ տղին դէ չթողեց, ուր տուն պայեց. էն մէկել օր ճամպու դրից, գնաց:

Էտ տղէն տարաւ Հազարաբիլբուլ ու ուր մաշուղ հասցուց թագաւորի փաղաք. տարաւ տուեց թագաւորին, թագաւոր չառ ուրախացաւ, յէտ էտ տղի յերաներ պաքեց, տարաւ ուր կշաի հետ դրեց:

Առան դացին. Հազարաբիլբուլ դրեցին թագաւորի շինած նոր ֆօթ ու սալի մէջ. Հազարաբիլբուլի մաշուղ էկաւ կայնաւ, Հազարաբիլբուլի դէմ, բսեց. «Թօսա՛, Հազարաբիլբուլ, խօսա՛»:

Էտ Հազարաբիլբուլ ուր բերան բացեց, հազար բուլլուլ լիզու թափեց, օր սար ու քար լացին էտոր ձինէն:

Սր մի մնաց էն մէկել օր, տղէն էկաւ թագաւորի մօտ, ըսեց. — Թագաւոր ապրած մնայ, իմ վախճեն էկաւ, կը քլմի, իմ սիրական, իմ ձեռնէն կերտայ, կունաս ընծի չուտով հաճայ լուս աշխար:

Թագաւոր ըսեց. — Սո՛քրդի բսեցի, «Սինամահաւք մինակ քրդի կունայ հանայ լուս աշխարհ» համա էնտոր լէ պաի ուր նեղուտենէն աղաւիս, օր քրդի օգնայ:

— Էտ Սինամահաւքի նեղուտեն ինչ ա, հարցուց տղէն:

Թագաւոր ըսեց. — Էտ Սինամահաւք տաս տարին մէկ հաղ ձագ կը հանայ, մէկ վիշապ մի կայ, գիկայ, էտոր ձագեր կուտայ, ինչ կէնա-չէնա, չկունայ էտ վիշապին սպանայ, օր՝ ուր ձագեր ազատայ էտ վիշապի ձեռնէն:

— Յըստարի ձագ հաներ ա. հարցուց տղէն:

— Հա, յըս տարի ընտոր տարին ա. աղէկ վախս մի բուստ էկեր իս, ըսեց թագաւոր. կերտաս, ծաւի տակ կը պառկի. էտ Սինամահաւքի խասեաք էտ ա, օր չորս օր մէկ հաղ գիկայ, ուր ձագերու

կը տեսնի, չերակուլ կիտայ, կերտայ. պէտք ա դու պառկիս ծառի տակ, մուղաք կենաս, տեսնիս յնի վիշապ գիկայ. յէլնիս, յիրք հետ կուրիք. ես դու էնտոր կը յաղթիս, ես էնի քըզի կուտայ:

Էտ տըղէն յէլաւ, առաւ ուր էղած-չէղած, գնաց Սինամահաւքի մօտ: Շատ գնաց թէ քիչ, հասաւ էն ծառի տակ, օր Սինամահաւք բուն էր դրի. գնաց ուր չէ ու շալաք դրեց ծառի տակ. քիչ մի քնաւ, մէկէլ տեսաւ օր խըժւըրտոց յընկաւ Սինամահաւքի ձաղերու մէջ:

Համա էտ տըղէն քաշեց զուր թուրն ու յէլաւ, տեսաւ օր վիշապ էն դըհէն բերան լացի, դիկայ, օր յէլնի ծառնուլի, զէտ ձաղեր ուտայ:

Տըղէն քաշեց, վիշապի յառէջ կըտրեց, թուր մի թալեց վիշապին, դիտու կէս տարաւ, վիշապ ուր պոչ թալեց, էտ տըղի մէջք փաթեց, ճըխտից զկօղեր յիրարու վըրէն, օր տըղի մէջք ջարդէր, տըղէն թըրով խաք-խաք կտրտեց, վիշապին դիզեց յիրար վըրէն. էլաւ մէկ մեծ կօլմի, ու կը պառկի ծառի տակ, կը քնի:

Սինամահաւք ուր ձաղերու խըժւըրտոց հեռուն աշխաքից լսեց, զիցաւ օր վիշապն ա էկաւ ուտելու, համա սուրուքման էկաւ. էրեց օր զարկեր էտ մարդու կտոր-կտոր էնէր, դինէր թէ էտ մարդն էր ըմէն հաղ ուր ձաղեր տանող. համա ձաղեր վըժվըժացին Խամաճ, քու Ասածու սիրուն էղնի, էդ մարդուն մը զարկի, էտ էր մըղի ագտօղ վիշապի ձեռնէն, հալա աչքա վիշապի ջանջակ օր բրդի դիզեր օր յիրար վըրէն:

Ձաղեր օր էտ համալ լսեցին ուրանց մօր, մէրը թևեր բունց արևու դէմ, հով էրեց էտ տըղի վըրէն. տըղէն կուշա քնաւ, յէլաւ, տեսաւ օր Սինամահաւք էկեր ա, ուր վըրէն հով ա էրի, յէլաւ կայնաւ:

Սինամահաւք ըսեց.—Տըղան յուզա, տամա:

Տըղէն ըսեց.—Ընծի հանա լուս աշխար:

—Վայ քու սորվըցնողի վիզ կտորի, իտա պառաւ վախսա տ, ես ինչ կունամ քըզի շալկիմ, հանիմ լուս աշխար:

—Ապա իմալ էնիմ, ըսեց տըղէն, իմ յուս վերև Աստուծն ա, ներքև դու իս, դու գինաս:

—Օր հըմալա, ըսեց Սինամահաւք, գնա, քառսուն լիտր գինի բիր, քառսուն լիտր լէ դմակ. ես օր հա կէնիմ, դմակ թալա բերանս ի, օր դու կէնիմ, գինի թալա բերանս ի, հարի քըզի հանիմ լուս աշխար:

Էտ տեղից տըղէն դառցաւ, էկաւ թագաւորի մօտ, տեսաւ քառսուն լիտր գինի, քառսուն լիտր դմակ, գնաց:

Իերեց ուր լինու շալադ. էդ դմակն ու գինին առաւ, յէլաւ նստաւ Սինամահաւքի պառնկի վըրէն, Սինամահաւք էտոր առաւ, հաւալամիւ էդաւ, հա էրեց, դմակ թալեց բերան, դու էրեց, գինի լըցեց բերան, յէլան. քիչ մնաց օր յէլնէն լուս աշխար, դրմակ խալսաւ, էդ հաւք մէկլէ օր հա էրեց, դմակ չկէր, հաւա դանակ թալեց զուր թութի միս կտրեց, թալեց էտ Սինամաւքի բերան. Սինամահաւք գիցաւ օր էդի մարդու միս էր, չկերաւ, լիզուի տակ պահեց:

Յէլան լուս աշխար, Սինամահաւք էտ տըղին յիջուց գետին, ըսեց.—Դնն : Տեսաւ օր տըղէն չըր կռնէր քելէր, կը թօփալէր, խանչեց ուր մօտ տըղին, ըսեց.—Յընչի կը թօփալատ Տըղէն ըսեց.—Ոտսի կռմեր ա նստելով, էգոր համար կը թօփալատ Սինամահաւք ըսեց.—Իու սութ կըսես, քու մսից կտրիր, թալիր իմ բերան, ես հասկցայ, օր իսնի միս էր, չկերայ, իմ լիզուի տակ պահեցի: Հանեց լիզուի տըղից, միս, գրեց տեղօս-տեղ, ուր յաչքի արտստեղքից վըրջում քսեց վըրէն, սալցաւ տըղի ետէն. չնորակալութեն առաւ Սինամահաւք, դառցաւ ուր ճամբով:

էտ տըղէն լէ բարակ ճամբէ մի լռեց ու զնաց: Դնաց մէկ հովըւիմ մի լուսս էկաւ, ըսեց.—Հովիւ աղրէր, ես իմ չօրեր կիտամ քըզի, դու քու չօրեր տուր ընծի:

Հովիւ ուրախ-ուրախ, ուր չօրեր հանեց, տուեց էտ տըղին, տըղի չօրեր լէ առաւ ուրին:

Տղէն հանեց, քանիմ զուրուց վաւայ տուեց, հովու մօտից մէկ դառ առաւ, մորթեց, միսն ու փօսք տուեց հովըւին, փուր չորցուց յէցքեց ուր գլօխ, էղաւ մէկ փաշիկ մի, շալկից զուր լին ու շալակ, զնաց:

Դնաց հասաւ ուր քաղքի մօտիկ, գնաց մէկ բօսնցու մօտ, ըսեց.—Ընծի չըս բռնի քու յառէջ խզմաքջի:

Բօսնցին ըսեց.—Յընչի չէ, քու հախ ընծի ըստ էտ տըղին ըսեց.—Իմ հախ ինչ օր տուեցիր, դու քու իսամ:

էդ տեղ բօսնցու հետ ուր հախ կտրեց, էղաւ բօսնցուն խզմաքջի:

Էրկօր մնաց, իրեք դիւնդայ, տեսաւ օր գմիրտուն դրադար վերցուց: էտ տղէն էկաւ ուր աղից հարցուց:

—Աղա, իտա ինչ գմտուն ա քաղքի մէջ:

Աղին ըսեց.—Մեր թագաւորի տըղէկներ գացին անմահութենի խնծոր բերին, տուեցին թագաւոր կերաւ, ջնեցաւ, իրեք հատ լէ խօրօտ աղջիկ էն բերած, էրկուս պսակեցին ալըրաւնք ուրանց վըրէն. Պըզտի աղջիկ լէ ալըտի պսակն վըր թագաւորին. քառսուն օր վասաւ ետ կտրի, օր պսակլի. յէլսուն ու կօթ օր գնաց, մնաց

իրեք օր. յըսօր էտ Թագաւորին սունող աղջիկ ըսեր ա օր ջրին խաղան հարի իրեք օր: Իրեք օրէն յետ ըսեր ա մէկ քանիմ լանի լէ կայ, կըսիմ. օր կատարիք, նոր կը պսակուիմ Թագաւորի վրէն:

Փըչում մնացին էտ խօսքի վրէն, տըղէն մէկ լէ տեսաւ, օր կէզնի հազար ձիաւոր, հեծած էտ աղջկայ նըստած քօք ու սարի փանձարի դէմ ջրինս կը խաղան:

Յէլաւ, ուրին քաշեց քաննայ, իմալ օր սիւտակ ձիու պօչի մազ ճըրընկցուց, դախին սիւտակ ձին, հազր ուր մօտ կայնաւ. մէկ ձեւ լէ հազնելու խաւ չոր վըրէն:

էտ տըղէն համա շուտ ուր չորեր փոխեց, յէլաւ հեծաւ ձիուն. դնաց խառնաւ էտ ջրինս խաղցող ձիաւորներուն. համայ աղի ջրինս խաղցաւ, օր էտ քաղքի շէնլիլ յըմէն աճէպ կտրան. քըն էկաւ աղջկայ նստած փաննարի յառջէն յընցաւ, աղջիկ օր տեսաւ ձիուն ու տըղին, էն սիւտ ճանչըցաւ, ուր մըտքի մէջ ըսեց. Աստու ընծի իմ մուրազին հասցուց. վալա՛ տըղէն էկեր ա: Տղէն գնաց, ձիոյ յիջաւ, ձին թորկեց, գնաց ուր տեղ, ու յինք լէ դնաց բօսան:

էն մէկիւ օր էլման ձիաւորներ հեծան, ջրինս կը խաղէն, էտ տըղէն ուրին քաշեց քաննայ ու ձիու պօչի մազ ճըրընկցուց. մէկ տեսաւ, սկ ձին. քախսոյ-փուսարով ուր յառէջ կայնաւ, շուտ չորեր փոխեց, յէլաւ հեծաւ ձիուն, գնաց մտաւ ձիաւորներու մէջ. համալ ջրինս խաղցաւ օր յլմէն աճէպ կտրան էտ տըղի ջրինս խաղալու վրէն: Էլման քընեց աղջկայ նստած փաննարի յառջէն գնաց մէկ, քայնայ տեղ յիջաւ, ձին թորկեց, դնաց ուր տեղ, յինք լէ գնաց բօսան:

Իրեք օրուայ վըրէն էլման ժողուան ձիաւորներ ջրինս խաղան, էտ տըղէն ուրին քաշեց քաննայ. կարմիր ձիու պօչի մազին ճըրընկցուց. կարմիր ձին էտոր յառէջ կայնաւ, էտ տըղէն ուր չորեր փոխեց. յէլաւ, հեծաւ, դնաց. ձիաւորներու մէջ համալ աղէկ ջրինս խաղցաւ. օր էտ քաղքի շէնլիլ յըմէն աճէպ կտրան քընեց աղջկայ փաննարի յառջէն գնաց, յիջաւ, ձին թորկեց, գնաց, յինք լէ էկաւ բօսան ուր լանին էկաւ:

Աղջկայ քառսուն օր քմաւ, Թագաւոր մարդ ճամբեց մօտ ըսեց. — Արի, պսակուինք:

— Չըմ պսակուի, ըսեց աղջիկ:

Ճօրի չպսակուի, ըսեց Թագաւոր, հալա դնա, հարցու:

Դացին աղճկան ըսեցին, Թագաւոր կըսայ « յօրի չպսակուի:

Աղջիկ ըսեց. — Ընծի իրեք հատ քամալի կայ, յերօր Թագաւոր կատարեց. նոր կը պսակուիմ:

Էլան, Թագաւորին ըսեցին. — Աղջիկ կըոայ « ընծի իրեք քան պա կայ, Թագաւոր յեպօր կատարեց, նոր կը պսակուիմ:

Թագաւոր ըսեց.— Գացէք հարցուցէք, տեսէք ինչ կսայ, արէք, ընծի ըսէք:

Էկան աղջկան ըսին.— Թագաւոր կըսայ, «ուր քամային ինչ ա, թըխ ըսայ»:

Աղջիկ ըսեց.— Թագաւորից գուզիմ մէկ օսկի հաւ, օսկի կուտ յառէջ. մէկ օսկի սինու մէջ դրած, գուզիմ մէկ օսկի կատու, օսկի մուկ, օսկի սինու մէջ դրած. էդոք օր բերեց, պըծաւ, պէտք ա բերայ հըմալ հէքեաթ ըսող մի, օր խամսան մէկ հէքեաթ ըսայ, ուր քաղքի մեծ ու պըզտիկ ժողուայ, օր յանկանջ էնին, յեպօր էդ իմ քամայէք կատարեց, նոր կը պսակուիմ:

Աղջկայ ըսած խօսքեր ու քամայիք էկան, Թագաւորին ըսեցին, Թագաւոր էն սըհաթ ուր քաղքի մէջ ինչ խսրպ օր օսկերիչ կէր, զըմէն խանչեց ուր մօտ, ըսեց.— Կերթաք, կը շինիք մէկ օսկի սինի, օսկի սինու մէջ կը շինիք, մէկ օսկի կատու օսկի մուկ յառէջ, էլման կը շինիք մէկ օսկի սինի, օսկի սինու մէջ կը շինիք մէկ օսկի հաւ, օսկի կուտ յառէջ:

Թագաւորի էդ ըսածներ ըսկի մէկ օսկերիչ չըլըցաւ շինեց, Թագաւորի իլան կտրաւ, դալալ տըւեց խանչել. «Որն օր Թագաւորի ըսած օսկի ամաւաքներ, Թագաւորի նոր խանըմի ըսածի պէս շինեց, Թագաւոր էնդոր ուր ծանտուութենով օսկի կիտայ:

Ըսկի մէկ մարդ մի էդ կայեն քաղքի միջից յառէջ չէկաւ, էդ բօսսաննի տըղէն էկաւ դալալի յառէջ, ըսեց.— Թագաւորի ըսածներ ես կը շինիմ, մինակ ընծի մէկ բեռ գուզ տայ ամեն մէկ գիշեր քանի օր էդ շինելուց չպըծեր իմ:

Դալալիին էկաւ, Թագաւորին ըսեց.— Ֆըլան բօսսանու մօտի մարդ ըսեց «ես կը շինիմ, հաւա ամեն մէկ գիշեր մէկ բեռ գուզ ընծի տայ. քանի օր չպըծեր իմ շինելուց»:

Թագաւոր ըսեց.— Շատ աղէկ, տարէք, մէկ բեռ գուզ տուէք. իրեք-չորս գունտ լէ օսկի էն բօսսանուն՝ թըխ շինայ:

Առան գացին գունտ-գունտ օսկիք, ու մէկ բեռ գուզ տուեցին էդ տըղին՝ սապաղսան յէլաւ ուր մօտի օսկի կատուն, օսկի մուկ, օսկի հաւ, օսկի կուտ, ու օսկի սինիք ճամբեց Թագաւորին. Թագաւոր լէ ճամբեց աղջկան, աղջիկ օր տեսաւ, էն սհաթ ճանչըցաւ օր ուրանց ապրանքն ա օր յինք քամայի էրեց .... տըղին, տըղէն լէ բերեր ա:

Էն մէկէլ օր էդ աղջիկ ըսեց.— Կերթաք ընծի մէկ հէքեաթ ըսող մի կը բերիք, ու քաղքի մեծ պըզտիկ կը ժողուիք օր յանկանջ դնին էն հէքեաթ ըսողին. յեպօր հէքեաթ պըծաւ, ես նոր կառնիմ Թագաւորին:

Եդ աղջկայ ըսած խօսքեր յըմէն էկան, Թագաւորին ըսին, Թագաւոր յէլաւ դալալ խանչել տուեց, ըսեց. «Որ նոր գայ, խամսեան մէկ հէքեաթ ըսայ, Թագաւորի նոր բերած խանըմըն հաւնեցաւ. Թագաւոր էնդոր ուր կըռանօցով օսկի կիտայ:

Եդ բօսեցնի տըղէն էկաւ, դալալին ըսեց,

— Ես շատ աղէկ հէքեաթ ըսել գիճամ:

Դալալ Եդոր ձեռնէն բռնեց, տարաւ Թագաւորի մօտ: Թագաւոր դալալ տուեց խանչել, ըսեց. — «Ինչ խրք, օր քաղաք մարդ կայ, պէտք ա գայ Թագաւորի սարալին օր հէքեաթ ըսողին յանկանջ դընիւն: Եդ քաղքի մեծ ու պզտիկ յըմէն էկան Թագաւորի սարալին, Թագաւոր խանչեց էդ տըղին, ըսեց օր, ուր հէքեաթ ըսայ:

Եդ տըղէն ըսեց. — Թագաւոր ապրած մնայ, վախսի մէկին, ըռընճըրի մէկ, ըսկի ժառանկ չունենայ: Մէկ օր էտ ըռընճըրաւ կերտայ ուր յարտ վարելու, կը հեքսօտի ուր լծած էգան, կըսայ «մուռօսալ». Աստըծու հրամանքով էդ եզ լիզու գէնի, ըռընճըրին կըսայ: «մուռօսալ մենք չինք, մուռօսալ իսան ա, օր ցա՛ ժաւկ գինայ, ցա՛ ժամանակ, յըմէն հաղ մեղք կենայ. օր կը մեռնի, կը տանին հօղի տակ կը հորին, համա մենք օր կը հիւնդնանք, մըզի կը մօրթին, ուտին, զմըր կային լէ կը հագնին. դու օր քու վախս յիմնաս, էրտաս քու դօսակ, քու կնիկ Աստըծու խասու խուսքասով կը պառկի, մէկ տըղէ մի կը բերայ, համա քու էդ տըղէն լէ շատ գիտնակ տըղայ կէզնի: Ըռընճըրաւ անկա կը մնայ օր եզ մարդու պէս կը զրուցայ. էլ մէկ տարի քամամ ուր դօսակ չէրտայ, տարին օր քըմաւ էդ եզան ըսած օր, էդ մարդ կերտայ ուր դօսակ, էդ մարդու կնիկ կը փօրօմիայ, Աստըծու հրամանքով կը պառկի, ուր վախսին, մէկ շատ յիմաստուն տըղէ մի կը բերայ:

Եդ տըղէն կէզնի վեց-եօթ տարեկան. մէկ օր մի գէնի, յարտ ուր հօր հաց կը տանի, պապ կը նըստի օր հաց ուտայ, տըղէն հօր թեէն կը բռնայ, կըսայ. — Մուտի: Պապ կըսայ. — Յընչի չուտիմ: Կըսայ. — Մըզի դօնախ գիկայ. մէկլէ կաչքայ՝ կը տեսնի օր իրեք ձիաւոր էն դըհէն յէլան, էկան դէմի ուրանց, էկան բարև տուեցին. էդ պզտիկ տըղէն գէտոց բարև առաւ, էդ ձիաւորներ հարցուցին. — Ինչ կայ, ինչ չկայ աշխարհ: Եդ տըղէն ըսեց. — Ինչ օր կայ ձըր մօտն ա. իտըդ չը գինայ:

Եդ ձիաւորներ լէ Ատամաթ Թագաւորի աղջիկն էր ճամպի էր կրներ ժուռ գալու. ու էնդոցլէ քամպա էրեր էր, ըսեր էր, «ալամ — աշխար ժուռ գիկաք, ըռաս գալօղ մարդուց կը հարցուք, թէ «աշխար ինչ կայ, ինչ չկայ.» որն որ ձըր ջուհապ տուեց թէ, «ինչ օր կայ ձըր մօտն ա»: Էն մարդու ձեռնէն բռնիք, բերիք, ես էնտոր օրերա ու թոք ուտեմ օր չմեռնիմ:

Եղ ձիաւորներ տեսան օր Թագաւորի աղջկայ էրած քամպի ջուռայ էդ պզտիկ տղէն տուեց. էդ տղի թևէն բռնին, տարան Թագաւորին.

Եղ տըղի պապ լաց յընկաւ յետեներէն, տըղէն դառցաւ ուր հօր սիրտ տուեց, ըսեց,—Ափօ՛ միւլայ-միւլայ, ես վաղ-մէկէլ օր կը դառնամ, ընծի բան չէղնի, դու ըսկի մը՝ վախենայ:

Պապ Թողից, դառցաւ, էդ ձիաւորներ առան զէդ տըղէն ու գացին, տարան տուեցին Ատամաթ Թագաւորին: Ատամաթ Թագաւոր էդ տըղին զրուք տուեց, շատ հաւնաւ, էլ չ'խիմիւցաց մէկից տէր ուր աղջկայ ձեռ օր մօրթէր. տուեց ուր սաստիազամին, ըսեց.—Տա՛ր գիտայ տըղէն պահայ, հալա տեսնիմ իմ աղջիկ ինչ կըսայ:

Սաստիազամ առաւ տըղին, գնաց ուր տուն, էդ տըղէն Սաստիազամին ըսեց.—Իմ տէ՛ր, յըսօր ձըր քաղքի մէջ մէկ պզտիկ տըղէմ ի մեռաւ, տարան հորեցին, արի, թը կեղնի, իմ արև ընձի բաշխայ, մէկ օր մի ես լէ քըզի պէտք գիկամ. մարդ ճամբայ, թըխ էրտան էն նոր մեռած տըղէն գերէզմընէն հանին, էնդոր սիրտ ու թոք հանին, բերին, տան Թագաւորի աղջիկ ուտայ, օր ուր ձեռ իմ եախից Թողայ:

Սաստիազամ էդ տըղի խօսքին յանկաջ էրեց. յէլաւ, մարդ ճամբեց, գացին էն մեռած տըղի սիրտ ու թոք բերին. տարան, տուեցին Թագաւորի աղջիկ կերաւ. էն մէկէլ օր Սաստիազամ Թողեց էդ պզտիկ տըղէն, գնաց ուրանց տուն:

Ժուկ մի յընցաւ էդ արալըդ, մէկ օր Թագաւորի բոռնին իրեք հատ շատ խօրօտիկ ձուկ բերեց Թագաւորին փեփեհ: Թագաւոր լէ յէլաւ, ճամբեց ուր աղջկան, աղջիկ ձկներուն յետ ճամբեց, էկաւ Թագաւորին ըսեց.—Եդ ձկներու մէջ որձ ձուկ կայ, ես կուս աղջիկ, ու հարի մեռնելու օր պըտի կուս մնամ. ես որձեղէնի միս պըտի չուտիմ, որձ խնի հոտ բիլայ իմ քիթ չքիսնի պըտի:

Թագաւոր շատ դուռուրմիւ էղաւ ուր աղջկայ ըսած խօսքերու վըրէն, Աստծու խաւ ու խուստատով ձըկներուց մէկ յէլաւ լիզու, Թագաւորին ըսեց.

—Որձը ուր մօտն ա, էգը ուր մօտն ա, ու թըռաւ Թագաւորի յառջիկ, փանճարի միջով յընկաւ ծով:

Թագաւոր էն սիսք կը խանչայ զուր սաստիազամին, կըսայ.—Ես ձկան ըսած ջուհայ ընձի կիտաս, ես լէ չէ քու գլխի կը զարկիմ:

Սաստիազամ կը մնայ չիւար, հինկ օր վաղսայ կը կըտրայ, յեպօր գէդ ջուհայ չտուեց, նոր Թագաւոր զուր գլխի զարկայ:

Սաստիազամ գիկայ ուր տուն, չուտ կը ճամբայ էդ տըղի յետէն, կառնի տըղէն, գիկայ, էն մէկէլ օր Սաստիազամ տըղին կը

տանի կը հանայ թագաւորի յերես, էդ տըղէն իրեք հատ առաւելով կը հասկցու թագաւորին ձկան ըսած խօսքերո:

Տըղէն կըսայ.—Թագաւոր ապրած մնայ. վախճի մէկին մարդ մի կէզնի, էդ մարդու կնիկ ինչ խրթըպ՝ կը պառկի, էրեխայ կը բերայ. վիշապ մի ուր տան յառկէն գողտու գիջնէր, էդ մարդու էրեխէն օրօցի մէջ կը խեղտէր, ու էլման կը քաշուէր յառիկ, կը պառուէր: Մէկ օր մի յեպօր մարդ ու կնիկ տուն չէղնին, էդ վիշապ յառկէն կախ զընկնի օր յիջնի քնած տեղ օրօրօցի մէջ էդ էրեխին խեղտաւ: էդ տան տիրոջ մէկ պզտիկ բօնի չուն կէզնի, էդ սնաբուն էդ բօնին օրօրօցի տակ պառկուկ կեղնի. վիշապի յիջնելու խշաղբտոց կը լսայ, գէլնի, կաշքայ օր վիշապ յառկից յիջաւ, էկաւ ուր պօշ փաթեր օրօրօցի մէջ էրեխի վըզով, օր խեղտէր. համայ էդ բօնին յէլաւ, ուր յակուէսներով վիշապի պօշ կտրտեց. վիշապն ու բօնին կուտան, բօնին վիշապին խեղտեց, էրեխին ազատեց. քիչ մի մնաց, տան տէր էկաւ, դուռ բացեց, բօնին արնլուայ յէլաւ ուր տիրոջ յառէջ, տէր ըսեց.—Վայ. յըմէն հաղ իտայ բօնին ա օր զմըր էրեխէք կը խեղտայ, մենք Յաւազ խապար չունինք. կը զարկայ. բօնուն կըսպանայ, գիկայ կը մտնի տուն, կաշքայ օր օրօրօցի մօտ մէկ մեծ վիշապի ջանսակ կայ, էն սհաթ հասկցաւ օր վիշապ յիջի ուր էրեխին խեղտայ, բօնին վիշապին կտրտեք ա, էրեխին ազատեք ա: Թագաւոր ապրած մնայ, ինչ խթր ցաւ էղաւ էն բօնու տիրուն, օր ուր խեղացի չուն սպանեց:

—Շատ ցաւ էղաւ, ըսեց թագաւոր:

Էն էրկու առակ թրխ մնայ, յիրկուն կըսեմ. տըղէն ըսեց թագաւորին, ու ձրզի գիշեր բարի ըսեց. առաւ Սասքիազամին, գնաց:

Էն մէկէլ յիրկուն թագաւոր էլման զանչեց, էդ տըղին բերեց, էդ տըղէն իդա հաղուս մէկէլ առակ ըսեց.—«Վախճի մէկին մէկ իշխան մարդ մի կէզնի, գէլնի կառնի դուր բազէն, կերթայ սար օր նիճիք էնայ, շատ կը ծառւընայ, կերթայ մէկ մեծ քարի տակ, ձիւժ կը կայնի, կաշքայ օր էդ քարապի յերէսէն կաթիլ-կաթիլ ջուր կը կաթայ, էդ իշխան ջեպից կը հանայ օսկի ջրխմիչ, կիտայ էդ կաթիլ ջրի դէմ, կը բերայ օր խմայ, ուր ձեռաց բազէն կըացով կը զարկայ, կը թափայ, չթողայ օր էդ իշխան խըմայ էդ ջուր: Իշխան մէկէլ ջրխմիչ կիտայ էդ կաթիլ ջրի դէմ, կէնայ, օր էդ ջուր խմայ, բազէն կը զարկայ, կը թափայ. հըմա իշխան ինատ կէնայ, կը վերցու բազէն կիտայ քարին, բազէն տեղօս տեղ կը սառկի, իշխան ուրին, ուրին օռուռմիւ կէզնի, կըսայ, «Ջանըմ, ես յօրի ամեղ տեղ զարկի զիմ բազէն սպանեցի, բալկի մէկ բան կէր էդ ջրի մէջ, օր բազէն չըթօրկէր ես խմէք, հալա ես պըտի յէլնիմ քարի գլխի, աչբիմ, տեսնիմ էդ ջուր յուստի գիկայ:

Գեղնի քարի գլխի, կաշքայ օր մէկ մեծ վիշապ մի փիցեր ա, արեւ զարկի վրէն, էդոր ճենճն ա օր կը հալի դիկայ, էդ քարից կը թափի կաթ-կաթ. նոր կը զարկայ չօքերուն, ախ կըսայ. իմ յաշքեր ֆօռնայ, իմ բազէն գինէր օր օձու արուն էր, ես պտի խըմէնք, մեռնէնք, զարկեց իմ ձեռնէն թափեց, ես յընչի զարկեցի քարին, սպանեցի բազին:

—Ի՞նչ խըրքայ ցաւ տուեց էդ բազէն ուր տիրուն, թագաւոր ապրած մնայ:

—Շաա ցաւ տուեց, ըսեց թագաւոր:

Էդ գիշերը էդ տըղէն թագաւորից իգին առաւ օր վաղ յիրկուն լէ գայ, զմէկէլ առակ ըսայ. «ձըղի գիշեր բարի» ըսեց. առաւ Սաս-րիագամ, գնաց:

Էն մէկէլ յիրկուն էդ տըղէն ու Սասրիագամ էլման յէլան, գացին թագաւորի մօտ, էտ տըղէն մէկէլ առակ ըսեց.

—«Վախճի մէկին մէկ թագաւոր մի կէղնի, Հնտստանու էդ թագաւորին մէկ Սինամահաւք փեւեւ կը բերին. էդ թագաւոր եօթ տարի գէտ հաւք կը պահայ ուր խաս-բաղնէն. էդ հաւք ըսկի չը գրուցայ: Օր մի թագաւոր գէլնի ուր բաղնէն կը զըւըռնայ, փաւ-ւեգ կիտայ-կիրթայ գիկայ, մէկէլ կը տեսնի էդ հաւք ուրին-ուրին կը ծիծղայ. թագաւոր ուրնից կը խռտի, կը դառնայ էդ հաւքի վրէն, կը հեքսօտի, կըսայ. —Մուռցայ, իտայ եօթ տարի դու յուտա իս, չըր ծիծղէ, յըսօր իմ վրէն ծիծղացիր: Աստծու հրամանքով էդ Սինամահաւք լիզու յէլաւ, թագաւորին ըսեց. —Թագաւոր ապրած մնայ, ես քու վըրէն խօմ չծիծղացի: Թագաւոր ըսեց. —Ապա վիր վըրէն ծիծղացիր: Էդ հաւք ըսեց. —Յըսօր իմ աղբօր տըղի հարսնիքն էր, էն տոք էն տեղ իմ կենաց գիւնի խմցին, ես յուտայ յիմցայ, էդոր համար ծիծղացի:

Թագաւոր ըսեց. —Օր ես քըղի թողիմ, էրթաս քու աղբօր հարսնիք, ընձի ինչ փեւեւեւ պըտի բերիս: Հաւք ըսեց. —Վըղի մէկ անմահութենի խնծորի հունտ կը բերեմ, քու բաղնէն տնկիս, մէկ տարի յիտե պտուղ կիտայ. էն պտուղ տուած խնծոր օր ուտիս, կը ջնկնաս: Թագաւոր ըսեց. —Օր համալ իս, զը գնա:

Էդ հաւք գնաց, ուր աղբօր հարսնիք էրեց, պըծաւ. մէկ անմահութենի խնծորի հունտ դրեց ուր լիզուի տակ, բերեց թագաւորին փեւեւ: Թագաւոր էդ հունտ տնկեց ուր բաղնի մէջ, մէկ տարի յետե պտուղ տուեց, խնծորներ հասան, իմալ կէղնի էդ խնծորներուց մէկ օձ կը դեղայ, էն դեղած խնծոր էդ թագաւորի բալուանին կը քաղայ, կուտայ. համա տեղօս տեղ կը մեռնի, թագաւոր գիկայ, կաշքայ օր բաղուանին էդ խնծոր ուտելուց ա մեռի, կը գստնայ Սինամահաւքին կըսայ. —Ի՞նչ խօյ, իմ դուստմն չիս օր խա-

պիտ ընձի, իտայ ծառ տնկիր, իմ բաղնի մէջ, որն օր էդոր խն-
ծորներ ուտայ, մեռնի. հրմայ կը քաշայ թուր կը զարկայ էդ հա-
քու վիզ կը կտրայ. հաւք տեղօս տեղ կը սատկի:

Թագաւոր հրաման գէնայ, էդ ծառ կը կտրին, բաղնի միջէն կը
հանեն, կը տանեն շօլ մէկ դուզ տեղ մի կը թալին:

Եդ քաղքին մէկ հալիւոր նախրճի կէղնի, յինքն ուր կնիկ մալ
կը տանին արծլու, կերտան էդ շօլ տեղ էդ ծառին ու խնծորներուն
ըռաս գիկան, ամէկ մէկ հատ կուտին, էրկուս լէ կը ջնեխան, կէ-
ղնին տասն ու հինգ տարեկան թուրվանցազ ջնեխ: Էտ նախրճին ու
ուր կնիկ յիրարու կըսին.—Փաղինք իտայ խնծորներուց, տանինք մը
Թագաւոր ուտայ, մըզի քըչում փաւայ կիտայ, կը քաղին էդ խն-
ծորեցուց, կը բերին, կիտան Թագաւորին, Թագաւոր ուտելու պէս
կը ջնեխայ, կէղնի տասն ու հինգ տարեկան: Էն սնաք Թագաւոր կը
կը խանչայ էդ նախրճին, ուր կնիկ, կըսայ.—Եդ խնծոր յուտի բե-
րիք». Նախրճին ու, ուր կնիկ կան.—Ըսայ, Ֆլան տեղ մէկ ծառ
թալած կէր, էնտոր վըրէճէն ժողվինք բերինք:

Թագաւոր նոր կը հասկնայ, օր ուր բաղնի միջի տնամահութէի
խնծորի ծառն ա, համա, նա Ֆայսայ օր կտրեց մէկ հաղ ուր բաղնեց,
դուս թալեց, ու ամեղ տեղ Սինամահալին սպանեց.—Ինչ խորպ
ցաւ տուեց էն Սինամահալք ու անամահալնի խնծորի ծառ էն
Թագաւորին: Եդ Թագաւոր ըսեց.—Շատ ցաւ տուեց:—Էլ էդ Թա-
գաւոր ապրած կինայ, թէ օր ձրկան ըսած խօսքի ջուհապ ուսմ,
դու էլ մարդ կուպանիս:

Թագաւոր ըսեց.—Սպանիմ, չըսպանիմ, գու պէտք ա ձկան
ըսած խօսք ընձի մէկնիս:

Եդ տրդէն յէլաւ, առաւ Թագաւոր, գնաց աղջկայ խաս բաղնեի
Թագաւորին ըսեց.—Իր խանչայ քու աղջկան, թըխ առնի գուր քառ-
սուն ջառն, գայ. Թագաւոր խանչեց ուր աղջկան. աղջիկ առաւ
գուր յեռսուն ու ին ջառնն էկաւ, տըղէն ըսեց Թագաւորի աղջկան.
—Յընչի մէկ հատ պակաս բերիր, քու ջառնք քառսուն հատ են. գու
մըկայ յեռսուն ու ին հատ բերիր:

Տըղէն դառցաւ Թագաւորին, ըսեց.

—Թագաւոր ապրած մնայ, դու գինաս, էդ քու աղջիկ յընչ
գուզէր մարդու սիրտ ու թոք ուտէր:

—Յընչի գուզէր, ըսեց Թագաւոր:

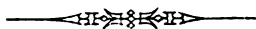
Տըղէն ըսեց, գողտու բան չպահուի, ու քու աղջիկ լէ տու
կուսուտեն առեր էր վըրէն, գըզի կը խափէր, գինէր օր, օր մի ուր
էրած շնգործութեն այեան գէլնէր. Էնդոր համար էր օր ձիաւոր-
ներ կը զըրընէն ու ըռաս գալողից կը հարցուցեն. «Ինչ կայ, քն
չկայ աշխարհ». որ նօր էդ ջուհապ տէր, բռնէն, բերէն օր քու աղջիկ

էնդոր սիրտ ու թոք ուտէր, օր էկան, ընծնէ հարցուցին, «ինչ կայ աշխար» ես ըսի «ինչ օր կայ չձը մօտ նա»։ Ընծի բռնին, բերին օր քու աղջիկ իմ սիրտ ու թոք ուտէր, համա Աստուած ընծի ազատեց, ես քրդի նամուսը չէնելու համար ուրիշներուն չսեցի, քու աղջկայ էրած խապէպահութեն. Աստուած չընդունեց. ձուկ յէլաւ լիզու, քրդի ըսեց. «էգ լէ ուր մօտն ա, որձ լէ»։

Տըղէն ըսեց. — 'Իէ գիտա քառասուն աղջիկ տըկլօզցուցէք։ Քառասուն աղջիկ լէ տկլօզցուցին. մէկ տղամարդ դուս էկաւ էդոց մէջ, թագաւոր դարմանք մնաց։

Տղէն դառցաւ թագաւորին. ըսեց. — Թագաւոր, քու աղջիկ քրդի կը խափէր, որձ ձկան միւս չըր ուտէր, օր դու հաւատէր թէ քու աղջիկ մաքուր կուս ա, ու քրդնէ գողտու աղջկայ խլըղի իդայ տըղէն ուր մօտ կը պահէր։

Թագաւոր շատ հաւնաւ էդ տըղին, ուր աղջկան թալեց ծով. ու էդ տըղէն դառցաւ ուր հօր ըսեց. — Էն աղջկայ շնորոթութեն օր այնքան էղաւ ուր հօր, ես յօրի պըտի այնքան չէղնիմ իմ հօր. Ձեռ թալեց զուր գլխու քաշիկ գառու փոր վերցուց. թագաւոր տեսաւ օր էդի ուր տըղէն ա. յէլաւ վագաւ, ուր տըղի վըզով յընկաւ լացաւ, դառցաւ հարցուց թագաւոր ուր տըղից. — Ապա քու աղբրտիք ընծի ըսին թէ դե սպանեց մեր աղբօր, մեք լէ սպանեցինք դէին, առանք գիտայ անմահութենի խնծոր ու գիտայ իրեք աղջիք բերինք, համալ ա ընծի խափեցին։ Էդ տեղ տըղէն զուր գլխու գալանաղ յըմէն ըսեց . . . ուր հօր. հէր բերեց դէի մօտից բերած աղջկան, աղջիկ լէ վագաւ տըղի վըզով յընկաւ, սնաք մի կեր օր, ուրախութենից խելք գնացեր էր, ջուր ցանեցին յերէսին, աղջիկ յէլաւ, նըստաւ, բերեցին տըղէն ու աղջիկ վըր յիրարու պսակին. քառասուն օր քառասուն գիշեր եօթ ձեռք դիօլ զուռնով հարսնիք էրեցին, պըծան. էն մէկէլ աղբրտանք կամչընէն, էդ աղբօր մօտից, յերես չիկէն. գնաց էնդոց լէ ըսեց. — աղբրտանք յընչի չիկաք. ախրր էդ իրեք առակ ես ձըր համար ըսեցի օր իմ հէր շնեղենէր ձըր վըրէն, դուք առանձ վնասի պըծնէք, ու փառք Ասու պըծանք լէ . . . :

ՎԻՇԱՊ ԵՒ ՎԱԹԱՆ ՈՒ ԲԱԹԱՆ

(Ալաոկեհոի բարբառով *)

Այդնի մէկ թագաւոր. էդոր մէկ տղայ կէղնի, ծեր կէղնի, Արեւ կիտայ ուր տղէկներուն, տղէն կը նստի տեղ, վագիր գիդայ, տղին կը խափայ, կըսայ. — 'Ի ու ջնել ես, չըս կրնայ, թագաւորութեան տո՛ւր ընձի, հարի դու ջոջընաս, նոր կիտամ քըզի:

Խաբեց զտղէն, թագաւորութեն առաւ մօտէն, խանչեց զջալլըդներ, օր պտի գլօխ տէր դարկել, վագիրներ լաւայ ընկան. — Մը սպանի, քու քաղքից հան, թըլս էրտայ:

Տղին ու մամուն էրեց դուս, գային քաղքի քօչէն, մէկ տեղ մի գտան, ուրանց սարուան: Էդոնց էրկու հատ մօտիկ դրկեց կէր. մէկի անուն Վաթան, էն մէկէլին Բաթան, օրական կերտէն մեռէն՝ փէտ կը բերէն, ծախէն: Թագաւորի տղէն էդոց հետ գնաց, փէտ կը ջարդէն: Տեսան ջաղջի քար մի, քար չըջիցին, տեսան օր մեզր կէր. էդ մնոր հանին, տղէն մտուցին մըջ հորուն, տղէն մեզր . . . էդոնք հանեցին, պրծան: Միտք էրին թէ-տղէն թողինք մըջ հորուն, մեզր տանենք: Տըղէն քաջեցին հարի հորու կէս, Երիտ կտրեցին, տղէն յընկաւ մէջ:

Էդոնք միդըր առան, էկան. տղէն մնաց շուար մըջ հորուն:

Փանդեց հորու մէկ դեն, տեսաւ պզտիկ լուս կերեւէր, քանդեց հող, էլաւ տեսաւ օր յընկաւ մէկ ուրիշ աշխարհ. մէկ պաղչեմ՝ կէր.

---

* Սայն հէփաթն ընդհանրապէս ճուհան Եան (ճիեզերակալ) անունով կատարի ժողովրդեան մէջ, նա եւ Ղալայի Կեանվար, իսկ Վաթան ու Բաթան եւս Շօրն ու Բօրն:

յընկաւ պաղշի մէջ, ժուռ էկաւ: Մեղը էր կերե, սիրտ կիրիցեր, տեսաւ մէկ անագին վիշապ մի գիգայ: տղէն փախաւ դըխ հորու ծակ: վիշապն էլաւ մէկ հալիւոր, էկաւ էգ ծկի գէմ, կտրեց էդոր յառէջ.— Հն, ըսեց. տղն, յընչի կը փախնիս, ինչ ա էդն:

— Պապէ, վալա, մէկ վիշապ տեսայ, փախայ:

— Մը՝ փախենայ, վիշապ չգայ, գնաց:

— Պապէ, Ասու սիրուն էղնի, շատ ծարաւ իմ:

— Հն, մեղը իս կերեր:— Մը հարցու, էգ օր ընձի էկաւ, իմ դուռնին չգայ:

— Ինչ ա քու ցաւ. դու մեղրիս կերե, դու իմ ցաւ հարցու:

Տղէն կը տանայ, ջուր կը խմցու:

Պապէն կը նստի, տղին կըսայ.— Արի, նստի իմ չօքի վրէն, ես իմ դարս խրսա էնիմ «նա մէկ թագաւորի տղայ էնք, իմ հէր օսիւ-աք էրեց թէ, յուր կերտաս ավուդուռ էնելելու, գնն, հմա Սև սար մ'էրտայ. ես լէ յէլայ, քսոն, եռսուն հոգի առայ, մէկ օր դացի Սև սար, տեսայ օր վէրու օշխար. մարալ, օհյրան, ինչ օր թէ նա-խիր էն. ես ու իմ յընկէրտանք զարկեցինք, ջարդեցինք, մեր ձիա-նու բեռ բռնեցինք: Մէկ էլ տեսայ սև ամպ մը յէլաւ, էրկինք. բռնեց, անձրև էկաւ ու կարկուտ . . . ես փախայ, մտայ քարի էրկու ջաղլէն: Անձրև կտրեց-անուշեց, յէլայ, տեսայ օր իմ ընկեր-տանք խեղդած, ջանդկներ սելաճ քչն, տարն, իմ հօր անուն էլ չգացի տուն: Տեսայ օր մէկ օհյրան էկաւ, կանաւ յառէջ՝ ի, ընկայ օհյրանի յետև, հա յուդայ բռնիմ, հա յունայ բռնիմ. դացինք-գացինք, օհյրան վրէս կորաւ: Գացի մէկ քաղքիմ՝ ըռաւս էկայ, տեսայ օր քաղքից ձէն գիգայ, գացի ձէնի քարաւ, լսեցի օր կրսէն. — Ո՛րն օր թագաւորի խօսք կատարայ, թագաւոր ուր աղջիկ կիտայ ընդոր: Սև դացի. ըսի, «ես կը կատարիմ: Վերցին, ընձի տարան թագաւորի մօտ:

— Տղն, ըսեց. դո՛ւ ի՞նչ իմ խօսք կատարողը:— Հն, ըսի:

Թագաւոր ըսեց.— «Վերցէք, ըդոր տարէք, քառսուն խոշ քառսուն լիտր լէ գինի, օր ուտայ, խլանայ»:

Տարան, ընձի դրեցին նեղ տեղ մի, օրական մէկ խոշ մորթի, կերայ, օրական մէկ լիտր գինին խմեցի. քառսուն օր քմաւ. թագաւոր ընձի խանչեց. էլայ, էկայ օր մէկ զապուն ձի մի կանգըցուցած դուռ, մէկ . . . թամբի վրէն. կեմեց, ընձի խանչեց. յէլայ հեծայ, տեսայ էգ քաղաք մեծ ու սլգտիկ էղեր նա մէկ քարաւ, կերտան. ես լէ յէկայ, ընդոնց էտէն գացի, հասայ ձորու մէջ, մէկ չինարի յառէջ կանանք. վալիք, վափիլներ ընձի պատիւ խանչեցին. գովացին. բերին իմ ձին կանգըցըցին իմ յառէջ թէ «Թագաւորի հրամանն ա; ձիան դուրս դարկ: Զարկեցի: Ըպա.— Բերթան, Սև լէ

քերթել չընք գինի, ճղրդեցի, մէկ գօլ էն տեղ թալի, մէկ էն տեղս
— 'Իէ, ձիւս փոր պատուս:

Պատուեցի:

— 'Իէ, մտի մէջ:

Մտայ մէջը: Թեւ ու ասեղ մօտ ուրանց հազր էր, խաճաս կարեցին, տնկեցին յերկէն սրխներու վրէն. վերցուցին «Եդ քարի գլօխ, դու մ'ըսի էդ քարի գլօխ արծըւու երկիր ա, արծըւներ զըրկեցին, դրին էդ քարի գլօխ: Զանգակ օր ճղճեցին, կուտէն, ես միջէն յեկայ. տեսայ օր ինչ տեսնիմ, էդ մարդիկ օր չիմարի տակն ին յաչից ինչ օր մռչիմ էրեան, ձէն տուեցին.— է', թագաւորի տղան, էդ տեղ ջալաճիւր քար կայ, թափայ ցածր. մկայ թագաւոր նարեքւան կը շինայ, կիջուներ քզի ցածր: Տեսայ օր անգին քար իմալ օր փայնն, ձեռքուայ թափել: Ենքան թափեցի օր էդ մախլուխ բարձան: Կէս մնաց. ես բօռացի.— «Ընձի լէ իջուցէք՝ արսր ընձի թողիք»: Ըսին.— Ենքան մնաս էդ տեղն օր կուսր սիւլըկիս: Ես մացի էդ տեղ անճար, քունս ի քաշեց, քնայ էդ զնարի վրէն. մէկլէ տեսայ օր կպղկպած ա, իմ յտներ կը քաշին. տեսայ օր աղուէս էր, աղուէս փախաւ. ես աղուըսու յետեանց յընկայ. էն քարի տկով, էն զնարի տկով ընցայ, ընկայ ճառ տեղ մի, տեսայ օր բարակ ճամբէմ կայ էդ տեղ: Աղուէս կորաւ, բռնի քու էդ մտուկ ճամբէն ու գացի, տեսայ օր մէկ դուռ մի կերեայ, բացի, մտայ ներս, տեսայ մէկ հալիւոր նստուկ ա. բարեսի առաւ, նստայ. հալիւոր խըյօն կը քաշէր, մէկ խըյօն մը լէ էդ տեղ կէր, էն լէ տուեց ընձի, ես լէ քաշեցի. հըմա էդ հալիւորու առաքն ա օր իրեք օր քմի՝ նոր կը հարցու թէ ինչ մարդ իս, ինչ մարդ չիս: Իրեք օր քմաւ, հարցուց, ըսեցի.— Ճամբորդ իմ: Մացի էդ հալիւորու մօտ. տարին էկաւ, բռլըրաւ, էկաւ համբարձում, ընձի ըսեց.— Հաւուգ մի ունիմ, կերտաս էն հաւուգ գիստըկիս: Գացի էն հաւուգ յիստըկի ու տափայ, տեսայ օր իրեք հատ եղվընիկ յէկան, յիջան, թեպըներ հանեցին վերէն ուրանց ու եղան իրեք հատ աղջիկ, մտան էդ հաւուգն ու լողկըցան. յետե յելան, հագան թեպըներ ու թռան, գացին: Աղջիկներու սեմը թափաւ վրէս ի, ուշաթափ էղայ, յընկայ. մէկ լէ յեկայ, գացի հալիւորու մօտ, հարցուց.— «Տղան, յորի՛ յըմայ տխուր իս յըս օրս.— Ըսկի՛:

— Չէ, գինամ, ըսեց. աղջիկներ տեսեր ես, սեմը թափե վրէգ ի, օր գուզիս ընդցնէ առնիս, տարիմ լէ յըս օր Համբարձման հինկաթթին ընդոնք էլի գիգան. գնան, որ մէկին կը հասնիս, բռնան. » Ես լէ օրերս համրի, յըս օր, վաղ տարին բռլըրաւ. էկաւ Համբարձման օր՝ գացի հաւուգը, ուզի հորթի, թաժայ ջուր թողի, լցուաւ. էկայ հաւուգի մէջ հոր մի փորի, մտայ մէջ. քեանիմ փէտ գրի վըր հորու

բերնին ու տափայ, Մէկ լէ տեսայ, իրեք եղվընիկ լէ էկան, յիջան ձոր,—«Մըր հէր յըս տարի լնշ խօրոտ ա յիստըկէ մըր հաւուզ»։ Էն մէկն ըսեց.—«Խօրոտ ա յիստըկէ. հրմայ ըսկի չոր տեղ չկայ մըր Թեպըներ դենեք»։ Էն մէկն ըսեց.—Հան ա, փէտ ա դրե օր մըր Թեպըներ դենեք վրէն, Հանեցին Թեպըներ, դրին վըր ցախին, մտան մըջ հաւուզին, լողկըցան։ Նս լէ տեսայ օր էդ իրեքից պզտիկ աղջիկն ա խօրոտ, պզտիկի Թեպըներ առի, կոխեցի ծոցս ի։ Ընդոնք էլան օր հագնէն. էն էրկուս վերցին, հագան. տեսան օր քուրոջ չկայ, ընդոք օր հագան, գացին. ես յելայ,—Հան, ըսեց աղջիկն դու յորի՞ ես իմ Թեպըներ վերցե, էրթանք իմ պապու մօտ։

Դաւի էնելով գացինք հալիւորու մօտ։

Հալիւոր ըսեց. — Լաւօ, ես իմ հախ տուե, դու պտի առնիս էդ տղին։

Աղջիկն առայ,—Է լաւ, չօքսի Թմպրաւ յընցի մէկէլ չոքի վրէն։

Տղէն գլուխ դրեց մէկէլ չոքին։

Հալիւորն էլման . . . էրեց. մացի էդ տեղ մէկ տարի, իմ հէրն ու մէր յընկան իմ միտք. էլայ, հալիւորուց խնդրուայ Թէ էրտամ, էն լէ ըսեց. «Ինչ կէնիս էրայ, աղջկան չգարկիս, չհուիս, կը վիօշմնիս»։ Առայ իմ կնիկն ու գացի։ Նս լէ ըսի. — Յորի՞ պտի ծեծիմ։ Հասանք իմ հօր քաղաք, գացի իմ հօր մօտ, իմ հէր ընծի տեսաւ, ուրախացաւ։ Հալիւորեր էր, ընծի գրեց ուր տեղ քախս, ինքն էլ մեռաւ։ Մնաց՝ մէկ օր յէլայ, իմ բաղնի մէջ ծուռ գիգէնք։ Մտայ իմ սարի մէջ, տեսայ կնիկ նստուկ ա, գլխի լուացեր ա, ծամեր գուստըկայ, չը կանաւ իմ յառէջ. ես լէ հեռսօսայ, դաստով վարդ կէր ձեռս ի, գարկի քիթ ու բերնի մէջ. Թորկի, յելայ դուս. էն հալիւորու խրատն յընկաւ միտքսի, էկայ մըջ բաղնին, մէկ լէ ինկեցի վերն օր մէկ եղվընեկ մի յիջուկ ա, ճանչցայ որ իմ կնիկն ա, էղե եղվընիկ, վազայ, մտայ սարի մէջ, տեսայ օր կնիկ չկայ, յելայ դուս օր գողտուկ եղվընիկ բռնիմ. եղվընիկ Թռաւ. յէլաւ ծառի խիստ գլխի, նստաւ, ըսեց.—Էն ծառն օր քու ձեռ չհասնի, մը ձգի, օր գուզիս ընծի գտնիս, արի Գեալառու Նիկեարայ քաղաք, ընծի գտի։ Էդի էրկնքով գնաց, ես դետնով. Թագաւորական չորեր հանի, Թափի ու գացի։ Արե պատաւ, եղվընիկ կորաւ վրէս ի. Նս բռնի ճամբիսէն ու գացի։ Մնաց մէկ քաղքի ըռաս էկայ. տեսայ էդ քաղքի մէջ կը գոռան. «ճնն օր Թագաւորի խօսք էրայ. Թագաւոր աղջիկ կետայ ըղբան»։ Սհո, ըսեցի, էլման կը խափայ, հրմայ կերտամ։

Գացի. ըսի.—Նս կը կատարիմ։ Ընծի տարան Թագաւորի յառէջ։

Թագաւոր ըսեց. «Տարէք՝ քառասուն խոյ, քառասուն լիտր գինի տուէք: Տարին ընձի էլման էն օթախ օր յառջի հաղ նստեր էնք, քառասուն օր զխոյ կերայ, գինին խմեցի. քառասուն օր, օր քմաւ, ձին բերեցին, հեծայ, ու ձիաւոր յընկանք, էդ ձորու հետ գացինք: հառանք էն տեղ, յելայ սարի գլօխ, առայ էն ծակ ջամբէն, գացի, յելայ հալիւրու մօտ: Իրեք օր քմաւ, հարցուց.—Յորի էլման էկար: Ես իմ դարս խրսայ էրի, ըսի.—Գեալմարու Նիկեաւ քաղաք պտի գտնիք:

—«Էլաօ, ըսեց. ես էղեր եմ հարիւր տարեկան, չըմ լսերի էդ քաղ-քի անուն: ձամբեց, բերեց արծիւ մի, ընձի դրեց վըր արծուուն, ըսեց.—«Կը տանիս իմ աղբօր մօտ, էնի էրկու հարիւր տարեկան առ: Ուր մատնիք լէ տուեց ընձի, էցգի իմ մատ, ըսեց.—«Ինչ վախս որ կը մօտենաս իմ աղբօր հողին, ընդոր արծիւներ գիգան, մատնիք նշանց տուր, ընդոնք կը տեսնին, քզի կը վերցուն, կը տանին ուր մօտ: Արծըններ վերցին, տառան: Հասայ էդոր աղբօր հողի մէջ. մատնիք նշանց տուեցի՝ տարան մեծ աղբօր մօտ: Իրեք օրն քմաւ, հարցուց. ես լէ ըսի:

—Ըսլա, լաւօ, իմ էրկու հարիւր տարին քմեր ա, ես էդ անուն չըլսիր իմ, ընձի մէկ աղբէր ունիմ, իրեք հարիւր տարեկան ա. քզի պտի ճամբիմ ընդոր մօտ: ձամբեց ընդոր մօտ, էն լէ ըսեց.—Իրեք հարիւր տարեկան իմ, չը հասկըցեր իմ էդ անուն, կանչիմ իմ հաւքեր, տեսնիմ, սալղ անիմ: Կանչեց ուր հաւքեր, բիրաղինից հարցուց. մէկ սալղ չը տուեց:—Տեսէք, ըսեց, էլ մարդ չը մացեր ա: Ըսին.—Մէկ քեալալ գարգաղ հաւքն ա մացե:

ձամբեց, գացին հաւք բերեցին, հարցուց. էն լէ ըսեց.—Տեսեր իմ, ծերացեր իմ, չըմ կռնայ էրթայ:

Քառասուն օր քառասուն դմակ կերցուց. քառասուն զիտր գինի խմցուց, հաւք դաւցաւ, Թեպուրներ էղան մէկ մէկ ձիթըրցի գերան. հաւք առաւ, հասուց Գեանվարի Նիկեաւ քաղաք, մէկ յաղբրի վրայ յիջուց, մէկ լէ տեսայ քառասուն հատ աղջիկներ կծներ ուսերուն, տեսայ քոփալ աղջիկ մը էկաւ, ըսեցի.—«Աղջի, յընչի ջուր կը տանիք»: Ըսեց.—«Տանինք, լցունք մեր խանըմի վրէն, գիշեր, ցերեկ կիւայ, «ես իրիցայ ու իրիցայ», կըոսայ: Ես լէ հանեցի իմ մատնէն մատնիք, Թալեցի էդոր կծին մէջ: Ջուր տարեր լցեր էր վըր աղջկան, մատնիք պատեր էր աղջկան գոք. տեսեր, ճանչցեր էր որ իմ մատնիքն ա, ըսեր էր.—Օ՛խաչ: Մէկէլ աղջիկներուն դուս էրեր էր, քոփուուն ըսեր էր.—«Ի՛ն ո՛ր ջուր բերիր, որ կէր էն տեղ: էն էլ ըսեր էր. «Մէկ հողածին մարդ: «Ի՛է, ասեր էր, առ էս ձեռք աղջկայ չոր, տար, հագու, առ արի իմ մօտ»: Աղջիկն ըձի հագուց, առաւ, գնաց գիս: Աղջիկ որ ընձի տեսաւ, ըսեց.—Ի՛ն էկեր իս որ

գիս տանիս, իմ սլապէն յուգայ ա, պտի էրթաս, խնամաքար կայ, նստիս վըր խնամաքարին, քաժա ընձի յուգիս, նոր առնիս էրթաս: Էլայ լուսուն դացի, նստայ էդ քարի վրէն: Թագաւոր խանչեց, տարաւ ընձի, ըսեց.— Դու իմ աղջիկ կուգիս, արծիւ ունիս օր իմ արծուու հետ կըռւըցուս. ըսեցի.— Ունիմ: Արծու թեպուրներ տուի կրակ. արծիւն էկաւ, հասաւ: Իմ արծիւ հրմայ զարկեց, Թագաւորի արծուուն, ոտով, գլխով վերուց, տարաւ: Թագաւորն ըսեց.— Մէկն յընցաւ, մնաց էրկուս: Լուսուն փեյլիվնի հետ գուլաւ կպիս. հրմայ փեյլիվնի քթէն պտի բռնիս որ պատի: Լուսուն էլանք, ես ու փայլիվան, հասանք յիրար, ձեռ թալի, քիթ բռնեցի, զըրկի գետին: Յէլայ, էլման գացի աղջկայ մօտ. աղջիկն ըսեց.— Մնաց մէկ մարն, իմ հօր մեյքընի մէջ մէկ ծառ կայ, լուսուն քաւ մի ջուր կը դնին վըր քու գլխուն. էն ծառի գլօխ յէնիս, յիջնիս օր ջուր չթափի, օր թափիս, գլօխդ ի կը զարկայ: Աղջիկ հանեց մատնիք մը, տուեց ընձի, ըսեց.— Մատնիք կը զարկիս մըջ ջրին, ջուր կէղնի պաղ (սառ): Էլայ ծառի գլօխ, իմ հօր քաղաք էրեաց, սիրտսի փլաւ, լացի: Ծառի տակ թուղթ էն փռած, իմ արտըսուք կաթ մի կաթեց վըր թղթին. Թագաւորի մարդիկ բռնացին.— «Յիջի, գլօխդի գնաց»: Ծառից յիջայ, մատնիք հանեցի, էլման շենեցի ջուր:

— «Ջուր թափեր իս», ըսին. ընդոնք ըսին «ջուր», ես ըսի, արտըսուք ա». էրեցինք դալի, հեքիմ տեսաւ, ըսեց.— «Արտըսուք ա»:

Աղջիկն առայ, արծուի թեպուր զարկի ի կրակ, նստանք մէկ մէկ թիւն, էկայ իմ աներոյ մեծ աղբօր մօտ. էն տեղէն մէկէլին, էն տեղէն էկայ, հասայ իմ հալիւրդու մօտ. էն տեղէն էկայ իմ հօր քաղաք, նոր իմ հարսնիքը էրեցին. ես լէ նստայ Թագաւոր, էդ մեղրն օր հանեցի, տարար, էդ լէ իմ Թագաւորութենի ամբարն էր. ես լէ էն վիշապն իմ. դէ, տղան, տեսնոր, քու դարձն ա շատ թէ իմը. «դէ, արի՛» էրթանք, քզի հորուց հանիմ. էն վազիրն օր քզի Թագաւորութենից զրկեց, էնի գօթեցեր ա. Վաթան ու Բաթան լէ էն մեղրն օր ծախած՝ էղած ա մեծ վաճառական. Թագաւոր ինչքան հեքիմ կայ, բերէ վըր ուրին, ընդոնք ըսած ա թէ Եսմամար մի փրփուր ա պէտք օր սաղցու. մկայ քաղքի չորս քարան իարաուլ դրած, ինչ մարդ օր էրտայ, մտնի քաղաք՝ կը բռնին, կիշկեն, Եսմամար տեսնողի մէկ կող սև կէղնի. բաց, տես, քու կող սև ա: Տղէն բացեց, կող տեսաւ. հանեց դուս, ըսեց.— Տղան, քզի կը բռնին, կը տանին հեքիմներու նշանց կիտան. գինան օր դու Եսմամար իս տեսե, կը հարցուն քզնէ տեղ. դու կառնիս, գիգաս, կայնիս իդայ հորու վրէն, կը խանչիս, ես դէնիմ. հրմայ իմ գլօխ չը զըրկիս, ո՞րն օր իմ գլօխ զըրկայ. էնի կը ցիւի, ընդոնք կըսին. Մէկ անգէտի մէկ գիդայ, զարկայ իմ գլօխ. գլօխ օր զարկին, քառսուն լուծ եզ լծին,

ընձի կը քաշին, տանին Թագաւորի սարի դուռ, կը բրդեն, կը լնան խազնեւորու մէջ, կէփէն ինչ օր երդի, փրփուռ կիտայ. իրեք սաքան փրփուռ կը վերուն, կը դնին Թագաւորի գլխու տակ. դու գիր վիբե, էն օրքալըխի սահան, կըսին. դիր աջ կուշտ. գու գիր ձախ կուշտ, էն յետի սաքան լէ ձախ՝ դու գիր աջ կուշտ. առջի սաքան օր խմեց, կը ցրուեմ. հրմայ էն յետին օր խմեց, ինչ օր աշխար լեզու կայ, կը սորվի:

Տղէն կերտայ քաղաք, կը բռնին, տանին հեֆիմի մօտ, կիշին կող սե. տղէն կը բերեն վըր հորուն Շամմաքի գլխու վերեւ փըռ-փուռ հեֆիմ կեփայ, կը խմայ, կէս կիտայ Թագաւորին, յէնի կը լիկի:

Տղէն էն տեղ հագաւ Թագաւորական չորեր, ձէն տուեց թէ Թագաւոր սաղցաւ. ճամբեց, մէր լէ բերեց, վաթան, Բաթան լէ ըդոնց գլօխ զարկեց: Նոր կը կարգուի:

21

ՊԱՌՈՒՌԻ ԽՈՐԱԳԷՏ ՏՂԷՆ

(Ալաւկերի բառարանով *)

Ալեղի-չեղի, մէկ պառաւ կեղի. էդ պառուսն իսկի տղայ չեղի. օր մի օրերուց բօշէ գիկայ. պառուսին կասայ:

— Գինամ, տղայ չունիս. աման մի յէրուսաղէմայ ցորեն լից վառ-ման թունդիր:

Պառաւն ա, վառելու գախ աման մի յէրուսաղէմայ ցորեն կըլնայ թունդիր:

Յորեն յըմեն կեղնին ճիժ, գէլնին պառուու չորս բոլոր կը վըժվըժան, մէկ բուն կուզայ. մէկ շապիկ. մէկ թունալան. մէկէլ արախնին, մէկ լէ ֆօլոգ էն մէկէլ լէ հաց ու մաց, յըմեն մէկ բան կուզայ, պառուուի գլօխ կը տանին խժըժալէն:

Պառաւ լէ էդոնց վըէն կը հերսոտի, կասայ:

— Զօռ, չօռ, յուշիկ ձէն հանէք:

Մէկ լէ էդ խօսքի վըէն պառաւ կը դառնայ, կաչքայ, ոնչ ճիժ կայ, ոնչ բան:

Պառաւ զուր «չօռ» ըսել չը փօւմնի, հմա՝ նա Ֆայդա (ինչ օգուտ), էլ ձեռնէն գնաց. նստաւ գիլէր:

Դու մըսի, էդ տղէկներուց մէկ փախէ, մդէ Թունդրայ, յակ, պառաւ օ կիլեր. տղէն յակից ձէն տուեց:

— Նանէ, միլա, ես յուտայ իմ:

Պառաւ ուրխցաւ, վազեց, տղէն Թունդրից հանեց, յերսներ պագեց:

Էդ տղէն մեծըցաւ:

Մէկ օր էդոց դրկեցներու աղջկներ կերտան Սիպնայ սար բանջրի, էդ տղէն լէ գիլայ ուր Զօջօ մօտից. քեանիմ խաց կառի. գունդ մէկ կարագ կը փաթայ մէջ, կերտայ խասի էդ աղջկներուն, կերտան բանջրի:

Կերտան Սիպնայ պաղ աղբրներուն մէկի վըէն կընստին, հաց կուտին, էդ տղէն կը հանայ զուր հաց ու կսրագ կը դնայ աղջկներու յառէջ, յիրար հետ կուտին. գէլնին բանջար կը քաղին:

Յիրկուան օր կը դառնան դէմի սուն, էդ տղէն կասայ. — Աղջկներ, եա դիս դօրէ գդօր կը շալկիք. եա ձեր փորեր կը պատուիմ, դիմ կարագ կը հանիմ:

Աղջկներ վախեցան էդ տղի մօտից. գօրէ-գդօր շալկին, եկան:

Կէս գիշեր էղաւ, չկըցան հասէին գեղ, գացին էդ տեղ մօտիկ ծակ մի կէր, մտան էդ տեղ:

Լուսու գէմ տեսան օր դե մի են դեխէն էլաւ, դէմ ուրինց: Էկաւ, քօմեց (հաւաքեց), առաւ յըմեն յիրար հետ, տարաւ ուր տուն:

Տարաւ, եօթ, ութ, օր պախեց, օր աղէկ ղլլաւնան. ուտայ:

Մէկ օր էտ պառուու տղէն ասաց:

— Ախ-անի օր իմ Զօջօն դաս հղեր, մկայ կառէր ալըմաղ, կերթէր Սիպնայ գլխից Զուր կը բերէր, կը մաղէր վըր մեզի օ չուտ խլանէնք (գիրանայինք):

Դե աւղըցաւ, էլաւ, առաւ զալըմաղ, գնաց Սիպնայ գլօխ օր

ջուր բերայ. էդ տղէն առաւ աղջկներ, փախաւ բերեց ուրանց գեղ. ինք էլմ դարձաւ, գնաց դէի մօտ:

Գնաց յէլաւ դէի յերդիս. իշկաց դէ նստէ, հաց կը թխայ. յերդիսէն հող կը թափայ դէի գլխու վրէն:

‘Ին գիտցաւ մուկն ա յերդսից հող կը թափայ: ասաց.—է’, մկան լակոտ, էդ վիւր վըրէն ա հող կը թափիս:

Ասաց ու յէլաւ վագեց յերդիս:

Տեսաւ էն տղէն ա. լարեց, լարեց, բռնեց. բերեց մտուց նդ-
ւուն ջվլի մէջ, բերան կարեց. գնաց դսէն մեծ (մերքուտ (սանդի
ծեծ) բերայ, էդ տղէն ջվլի մէջ ծեծայ:

Հարի էդ դէ գնաց, տղէն կանեց ուր ջէբից դանակ, ջվալ
ճղեց. դուս էլաւ, դնաց դէի բալաք հորթիկ բերեց, զուր տեղ
մտուց ջվալ:

Դէ էկաւ, քանիմ հատ մերքուտ դարկեց ջվլին, խորթ բռնաց,
դէ կասայ.—Մանրի, օր ուտեմ քզի:

Դէ կը բանայ ջվլի բերան օ ուր բալաք հորթն ա, կլկծու կը
սլառուի:

Էդ տղէն գէլի դէի խազիմէն ու դաւիմէն դմեն կառի, գիկայ
սլառուու տուն:

ՅՈՐՈՐԴԻՆ ՈՐՆ Է

(Աւագանիի բարբառով *)

Ահգնի-յեղնի, մէկ բունար կեղնի, էդ զընկի՞ն բունարին մէկ տղէմ կեղնի, բունար կը մեռնի, քենիմ տարի յետև կնիկ էլ կը մեռնի. բունարի տղէն կը նստի ուր պապու դուքան՝ ուր առուտուր կէնայ:

Օրմ՝ լէ էդ զանգի՞ն բունարի յընկերտանք իրարու մէջ բաս կէնին.— Ամօտ չէ մըզի օր մըր յընկեր մեռաւ, ուր տղէն չը կարգեց, խըլխ մըզի կը մեխտորին. արէք, էրտանք, տղին ըսինք, վիւր աղջիկ կուզայ, էն աղջիկ յուզինք: Իդմայ ըսելով էկան տղի մօտ, ըսին.— Տղա, կը կարգուի՞ս, վիւր աղջիկը կուզի՞ս, էրտանք՝ քըզի ապով յուզինք:

Տղէն ըսեց.— Զը կարգուիմ: Թունեներ զօր էրին տղի վրէն:

Տղէն ա, ըսեց.— Ընձի յէմալ աղջիկ մը պտի յուզիք օր տարին մէկ հազ էրտամ ընդրայ մօտ:

Ըսին.— Յէմալ աղջիկ յուստ գտնինք:

Ըսեց.— Սա չը կարգուիմ, որ կարգուայ, յէմալ աղջիկ կուզիմ: Տեսան տղէն կարգուելու միտք չունի.— Քէլէք, էրտանք, ըսին:

Էմիւ ըսին, ըդրա պապ մըր յընկերն ա, էրտանք, ժուր գտնք: Կեղնի օր գտնինք: Ընկան ճամբայ, գացին. հասան մէկ գեղ:

Գեղացիք հարցուցին, ինչի իք էկեր:

Ըսին.— Էկեր ինք աղջիկ յուզինք մըր տղին: Ըսին.— Բարի իք էկեր:

Ըսին.— Մըզի մէկ խօսք կայ, խաչիլ կեղնիք, կը տանինք. մեր տղէն տաքին մէկ հազ պտի էրտայ աղջկայ մօտ:

Գացին աղջկան ըսին, աղջիկ ըսեց.— Սա հըմալ իրիկ ինչ էնիմ օր:

Թունարեներ յէլան, գացին ուրիշ տեղեր, գեղ մի մտան, մեծ տուն մի տեսան, տեսան օր ինչ տեսնին. ամէկ մարդ գիրք մի առի ուր ձեռ ու կը կարգայ, աղջիկ մէկ առեր ա ահագին Աստուածա-

* Պատմած է Փիւզանդ Թորոսեան. այժմ ուսանող Գ. Ճեմարեանով:

չունչ մի ձեռ, նստի փանճարէն. չուշուտ կը կարդայ: Թուճարներ ըսին.—Հրկիր յուզինք իդայ աղջկան էդա, հրկիր չուզինք էլ չկայ:

Գացին, աղջկան ըսին. աղջիկ ըսեց.—Նլէ էդ յըմալ բան կուզէնք, Աստուծուց օր իմ էրիկ տարին հաղ մի մօտս իգայ:

Թուճարներ նշան դրեցին, գէդ աղջիկ բերեցին, տղէն կարգեցին. տղէն խալայեխ մի բռնեց, դրեց էդ աղջկայ կուշտ, ինչ էղած, չէղածը տուեց ուրան, ուր կնկան հակեալ բան մը կը պակսէր. ճառին կօղորկէր, բերել կիտար: Տղէն առուտուր կէնէր:

Լրկու տարի ընցաւ, էդոր. էրկու տղայ էղաւ, մէկ օր մէկ եանուսի ըդոց բանը իմցաւ, ու օրմ' իրիկուան դէմ գնաց տղի տուփան, ըսեց.—Քու չորեր տո՛ւր, յըս օր յիրկուն կէրտամ հարանիք. վաղը սապաղտան կը բերիմ, կիտամ:

—Կայնի, ըսեց եանուսուն, էրտամ ուրիշ չոր բերիմ, հագի, գնա՛ւ եանուսին լաւեց.—Քու չորերդ տո՛ւր, ես էրտամ:

Որ յառ լաւեց. հանեց, տուեց: Լղի հագաւ, չիտակ գնաց էդ քուճարի տղի դուռ զարկեց. ջառէն էկաւ, հարցուց.—Էդի ո՛րն ա՛ւ լսեց.—Նս իմ, դուռ բաց:

Ջառէն գնաց, խաթունին ըսեց.—Աղէն ա, դուռ կը զարկայ:

—Է՛, ըսեց. յուր ա, դեռ աղի վաղսէն չքմեր ա, հըլա ա՛միս մը լէ կայ, է՛, գնա՛, բաց, կեղնի օր գործի ապով էկի:

—Ջառէն գնաց, դուռ բացեց, աղէն էկաւ, փշուժի գրուցեց, ըսեց.—Ընձի ըս օր քե՛ն չկայ. իմ տեղ՝ թալէք, ես կը պառկիմ:

Տեղը թալեցին, պառկաւ. առաւօտուն էլաւ, լուսմթի գնաց:

Ջառին ըսեց.—Խանըմ, յընչի աղէն հըմալ մուռթ կախ էր: Լսեց.—Ձր գինամ:

Եանուսին սապաղտան շուտ գնաց տուփան, չորեր հանեց, շնորհակալ էղաւ:

Էդ տղի ուր տուն գնալու վաղօր էկաւ, գնաց, դուռ զարկեց. ջառին էկաւ, հարցուց. գնաց ուր խաթունին ըսեց.—Աղէն էկաւ:

Խաթուն հեռուտաւ, թէ էդ մարդ էն յառջի օր էկաւ. խօ յըմն օր չգայ. գնա՛, բաց. յընչի օր, ուրիշ բանի ապով էկած կեղնի:

Ջառին գնաց, դուռ բացեց. աղէն էկաւ տուն, եմիք բերեր էր. տուեց, խաթուն ըսեց.—Դու յորինէրկու հաղ գիգաս, յըմնօր ուտի գաս:

—Ի՛նչ յըմնօր, ըսեց քուճարը:—Ըպա ես չարաթ մը չկայ օր էկար:

—Կնիկ, ըսեց. չըմ գինայ, դու ծուր իս, ա՛նա, տարին քմաւ. նոր ես էկայ:

—Ըպա, էն ո՛րն էր էկաւ քու չորերով. քու պէսն էր:

—Վախ, էդ ինչ բան էր էղաւ, ըսեց տղէն. Կնիկ, ըսեց, ես կը մեռնիմ, որ ընձի իրեք տղայ էղաւ. մէկ պտի դեղեմահրում հանես տնէն:

Տղէն կսկըծու մեռաւ. կնիկ չը գինէր թէ յորի՛ յըմայ ըսեց:

Վախս մը յընցաւ. կնիկ պարկաւ, տղէմ լէ բերեց:

Եղի եդ տղէկներ ջոջըցուց. էլաւ գնաց մէկէլ բուճարի մօտ, ըսեց.

— Էն վախսն օր քու աղբէր մեռաւ, ընձի քրքի՞ծ էնեց. « ընձի իրեք տղայ էղաւ, մէկը պէտք ա տնէն դեղեմահրում յերնի:

Թուճարը իրեք տղէկներ լէ բերեց քւր մօտ ու ըսեց, — Ես որ մէկ մահրում հանիմ. յըմեն լէ ուր հօր ու մօր կը մնին. ես չըմ կընայ, վաղ իրեք. լէ կը ճանրիմ Թագաւորի մօտ. Թագաւոր մէկ դեղեմահրում հանայ, էն մէկէլ երկուս գան ուրանց տուն:

Եդ բուճար ճամբու գրեց. — Իդեք գացէք, ըսեց. ես գիգամ:

Իրեք աղբէրներ յիրարու հետ խաղալով ճամբէն կերտային. մէկ լէ տեսնես, պզտիկ աղբէր ըսեց, — Աղբրտիք, կը տեսնէք, իդայ ճամբով մէկ դեվամ էկեր ա, բոփալ էղե. մէկ աչքն էլ ֆօռ էղե, յակուէն լէ կոտուուկ ա էղե, դեվի բեռ լէ էրկու քայ, մէկ եղ ա էլե, մէկ քայը մեղր:

Աղբրտիք եդ աղբօր խօսքերուն վրէն ծիծղալով կերտային, մէկ լէ կը տեսնին օր անամ մի վազներով գիգայ. եդ տղէկներուց կը հարցու:

— Տղէկներ, եդ ճամբով դեվայ յընցաւ, տեսանք, իմալ էր:

Պզտիկ տղէն ա, ըսեց. — Յորին, ես չըմ գինայ, բոփալ էր, մէկ աչք ֆօռ էր. մէկ ակուէն լէ կոտուուկ էր, վրէն էրկու քայ կար մէկ քայը մեղր էր. մէկ քայը եղ:

— Է՛, ապրիս դու, տղա՛, յուր ա, յուր գնաց: — Ես ինչ գինամ,

— Իմալ թէ ճես ինչ գինամա. դու էղած չէղածը կը պատմիս: Կըսիս « չըմ գինայ »: Մէկ գոմք տղի պառեկին կը զարկայ:

Իրեք աղբէրներ հեռստեղծով կընկնին անմու վրէն, կուշտ մի կը ծեծեն, անամ կըսայ. — Քեկէք, էրտանք գանգատ. թէ չէ, ձգնէ կառնիմ իմ դեվէն ու ապրանքներ: Յէլան գացին Թագաւորի մօտ, Անամ Թագաւորին ըսեց. — Թագաւոր փարած, իդայ տղէն իմ դեվի տեղ գինայ, ինչ էղած չէղածը գինայ, ընձի ըսեց. Ելէ հարցուցի « յուր ա, » ըսեց ճես չըմ գինայ. » Ելէ հեռստայ, գոմք մը զարկի, իրեք աղբէր լէ մէկ էղան, Թափան իմ վրէն, ընծի ծեծեցին. կը խնդրիմ քըզնէ, իմ դեվէն առնիս իգրնէ:

Թագաւորը խանչեց պզտիկ տղին. — Իու խեղճի դեվէն յընչի՛ պահեր իս, չիտատ — Թագաւոր ապրած, ըսեց. ես խապար չուճիմ:

— Իմալ խապար չուճիս օ էղած՝ չէղած կը պատմիս:

— Թագաւոր ապրած, մենք ճամբով գիգէնք, ճամբու վրէն տեսայ մէկ դեվայի դաւս, դեվայի օլոր-մոլոր քէլիւուց հանեցի օր բոփալ ա, աչք ֆօռ ա ընդով հանեցի օր յոտներ նրպ ու ռաս էր Թալե,

ակռի կոտորուկ էղնել հանեցի կանչընեբուց, որ տեղն որ բերան զարկեր էր, մէկ ակռի տեղ կանանչ յէրկէն մնացեր էր:

—Ուրա ինչ գինէր դու ըդրայ բեռը մէկ քայլը եղ էր, մէկը մեղր:

—Թագաւոր ապրած, ճամբու մէկ քաւաւը մօտիկ էն լցուած, հանեցի որ էն քաւաւի քայ եղ էր, մէկէլ քաւաւը ճանճէն քօմած, ընդրնէ լէ: հանեցի էն քաւաւի քայլը մեղր էր:

—Անամ, դու կըռէիր տղէն ա գողցե. տեսար, ինչ կըսայ:

Անամ հեռեցաւ, գնաց. մէկէլ օր Թագաւորի աօնի օրն ա, ինչ որ աղքատ, զրնկին մարդ կէր, լցուան Թագաւորի դիւան, որ քէյմ էնին. էդ իրեք աղբրտիք լէ գնացին, էն տեղ նստան. երտ գինի խմեցին, պզտիկ տղէն ըսեց.—Աղբրտիք, իդայ գինուց արնի հոտ գիգայ: Եթօր եմակ լէ բերին, ըսեց.—Իդայ մսից շան հոտ գիգայ: Եթօր կերան լմնցաւ, ըսեց էլման.—Աղբրտիք, գինաք, իդայ Թագաւոր բին ա:

Դու մի՛ ըսի, Թագաւոր ըդոնց էտն նստեր ա, ըգոնց ըսած յականջ կենայ: Եթօր ամէկ մարդ ուր բանին գնաց, Թագաւոր էդ իրեք աղբրներ խանչեց, ըոեց պզտիկ տղին.—Դու ինչ գինա Թագաւորի գինու մէջ արուն կայ:—Օղորթ ա, արուն կայ, ըսեց. գնա, քու գինի չըողի վրէն դիր, զօռա, տես ինչ կըսայ:

Թագաւորը գինի չիքողին բերեց, ըսեց.—Արի, օղորթն ըսա. իդայ գինու մէջ արուն լցեր իս:

Գինի չըողն ըսեց.—Թագաւոր սաղ կենայ. եթօր խաղող քգեցի, օտքերս հանեցի. յընկայ մէջ օր կոխրճէնք, դու մըսի, իմ գանակ իմ գօտուցէն պատի տաշտի մէջ. զիմ ոտք կտռեր ա. չըբի յիմցայ, կէր մէկ քաւ արուն խառնուաւ խաղողի հետ:

—Է՛, պզտիկ տղա, դու ինչ գինա Թագաւորի կերած մըսի մէջ շան միս էղնի:

Տղէն ըսեց.—Գնա, քու խասպուց հարցու, որ իմ ըսածը չէլաւ, իմ գլուխը զարկ:

Թագաւորը ուր խասպուն խանչեց, ըսեց.—Օղորթն ըսա:

Խասպան օղորթը չըսայ, կանչին որ յերդուի, կըսայ.—Սա մէկ կով ունէնք. էն կով ծնաւ, հորթիկ մի բերեց, շաբաթ մի քչեց, չըբեց, կով փիցաւ. մըր տուն մէկ դիլ մի կար օր նոր էր ցառե, ամեն օր հորթիկ կը տանէնք, դիւան հաց ու լակ կուտայի, որ Թողէր, որ հորթիկ ծծէր. էդ յըմալ հորթիկ մեծցուցի, էնեցի էրինջ, էդ միսն էր:

—Է՛, տղա, դու ինչ գինա Թագաւոր բին ա:

—Թագաւոր ապրած, գնա զօռ դիր քու մամու վրէն:

Թագաւոր կը խանչայ զօր մէր, կըսայ.—Օղորթն ըսա. ես բին իմ Թէ չէ, օր չըսես, զքու գլուխ կը զարկիմ:

կրսայ.—Լաւօ, ինչ պահիմ, Ֆլան տարին քու պապ գնաց կռիւ-
էրկու տարի չէկաւ. ես Ֆլան վագրի հետ տուի, առի:

Թագաւորը տեսաւ պզտի տղի՝ ըսածները օղորթ ին, ըսեց.—

Դու ինչ գործով իք էկեր իք իդայ տեղ:

Ըսեց.—Էկեր ինք իդայ տեղ մզնէ մէկը դեղեմանհում հանես,

Թագաւոր ըսեց.—Սա որ մէկդ հանեմ, իրեքդ լէ մէկ տեսակ
իք. ըսոր հանիմ չէզնի. ընոր հանեմ չէզնի. պուսուրմիս եղտու

Թագաւորի աղջիկ տեսաւ պապու նիաք կախ, հարցուց.—Յընչի
քու նիաք կտխեր իս: Ըսեց.—Սա չկախեմ, որ կախայ. ես մէկ Թա-
գաւոր, չը կռնամ իդայ տղէկներուց մէկ դեղեմանհում հանեմ:

—Է՛, էդ լէ բան ա, տես, իմալ հանեմ, ըսեց աղջիկ:

Աղջիկ տղէկներուն կը տանայ մէկ յօղայ, կըսայ.—Դէ, նստէք,
տղէկներ, մէկ հէքիաթ ըսիմ,—«Ժամանակով մէկ տղայ կը ծռի
վագրի աղջկայ վրէն, ինչ՞ կէնայ, չէնայ. ուրին չի տան, ուրիշ
մարդու մի կիտան, օր մի աղջիկ կեղնի. կերտայ ուրանց պաղչէն
պտտտելու. տղէն կը յտեսնի օր հանդա, աղջիկ գնաց պաղչէն, կեր-
տայ պաքնից ուրիշ կը Թալայ ներս, կերտայ աղջկայ մօտ, աղջիկը
որ կը տեսնի տղին, կըսայ.—Մկայ գնա, երօր ընձի տարան մար-
դու, էն յառջի գիշեր գամ քու մօտ—Շատ աղէկ կըսայ ու կը հեռենայ:

Աղջկայ կարգուելու վախսը գիդայ, կը տանին ուր նշանուվի
տուն. աղջիկ իր նշանուին կըսայ.—Սա ըսոր գիշեր կերտամ Ֆլան
մարդու մօտ, ընդրան խօսք տուեր իմ:

—Դէ, գնա, վաղ սապախսան շուտ արի, մարդ չի տեսնայ:

Աղջիկը կերտայ. էդ տղի դուռ կը զարկայ, տղէն կեղնայ, դուռ
կը բանայ. կը տեսնայ օր վազիւրի աղջիկն ա, կըսայ.—Դու օր էկար
քու խօսքի հետ, քու իրիկ լէ օր Թորկեց, գնա, շուր ի դատաստան
իմ քուրն իս:

—Է՛, կըսայ Թագաւորի աղջիկ իրեք աղբօր, հասկըցաք:

—Հա. կըսին:

Մեծ աղբօր կըսայ.—Դու էն տղի տեղ էզնէր, ինչ պտի էներ:

—Քէնիմ հրլղաք տէնք, պտի տանէնք ուր նշանուի մօտ, պտի
քսենք՝ «իմ մէրս ա, իմ քուրս ա»:

Օրբաննի աղբօր ըսեց.—Դու էն տղի տեղ էզնէր, ինչ պտի
էներ:

—Պտի տանենք ուր իրկայ մօտ. հալպուտեն շուղէնք:

—Է՛, պզտիկ աղբէր, դուռ տղի տեղ էզնէր, ինչ պտի էներ,
կը Թորկէր յառջի գիշեր քու կնիկ էրթէր յուրիշ մօտ:

—Ընդրա հօր գանք կանիծէնք, կը Թորկէնք, էրտէր ուրիշ մօտ:

—Է՛, տղա, դու դեղեմանհում պտի յէնիս, ընդունք կերտան ու-
րանց հօր տուն. դու հօրորդի չես:

ՏՈՒՆ ՇԻՆՈՂ. ՏՈՒՆ ԱԽԵՐՈՂ ԿՆԻԿՆ Ա

«Իրիկ դրսի սլաս ա, կնիկ ներսի սլաս»

(Ալաուկերսի բարբառով)

Վախսի մէկին Մշեցիմ՝ կերտայ թագաւորիմ քաղաք. էդ
թագաւորին կեղնի իրեք տարով մշակ. իրեք տարին օր
կը թմի, թագաւոր կը բերայ էդ մշկուն շատ օսկի ու ապրանք կի-
տայ կը ճամբայ էրկիր.

Ժուկ ու ժամանակ մի կը մնայ էդ Մշեցին, ուրին տարած օս-
կիք կը փնցու, էմէ կերտայ ղուրբաթ էն թագաւորի քաղաք:

Մէկ օր թագաւոր ուր աղջկէ հետ էլած էր էդ քաղքի մէջ
կը զվուներ: Աղջիկ տեսաւ ուր մշկուն, ճանչցաւ, ասաց ուր պա-
սուն:—Էդ մեր մշակն ա, էմէ էկեր. ա:

Թագաւոր կը խանչայ, կը հարցու:—Տղա, յորին իս էկի, ես
քզի օսկի շատ տուի, օր դու մէկ լէ դաւիսալուտէն չկէր:

—Թագաւոր ասլրած՝ կասայ. քու տուած օսկիք յմեն փճըցուցի:
Թագաւորի աղջիկ կըսայ.—Մեղաւոր էդի չէ, էդոր կնիկն ա:

Թագաւոր էդ խօսքի վրէն կը հետսօտի՝ վր ուր աղջիկէն.—Ի՞նչ
զինաս մեղաւոր էդոր կնիկն ա, կասայ:

—Էդոր կնիկ աղէկ կնիկ էղներ, ինքը թէ փճըցուցող էղներ,
կնիկ ժողուող պտի էղներ:

Էդ խօսքի վրէն թագաւոր նեղեցաւ, խանչեց ղուր մշկներ,
ուր աղջիկ աուեց էնդոնց ձեռ, ասաց:—Տարէք, եօթ էրկիր զվր-
ցուցէք, հարցուցէք,—հարցուցէք, մէկ փօթի մարդում՝ տուէք, հալա
տեսնիմ, իմ աղջիկ ուր մարդուն իմալ կը կառավորայ:

Մշկներ կառնին, կերտան, Եօթ էրկիր ժուռ գիկան, մէկ գօրի աղէ մի կը գտնին, կիտան էդ աղին:

Աղջիկ կաջբայ, էդ աղէն յէմալ գօրի ա օր ուր ակնջով փօշի չափի: Մէկ օր թաղաւորի աղջիկ մէկ էշ կառնի, էդ աղէն կը ճամբայ մօրին փէտ բերելու: Կերտայ, բառնայ ու գիկայ, կէս ճամբուն կաջբայ մէկ խազած-կապած մարդ, գէլի էդոր յառէջ:

Տղան, կաջայ. առանց փառի զէդ փէտ տուր ընձի:

— Հան, աղա, թըխ էղնի քզի, առնի քո դասն:

Կիտայ ու գիկայ տուն, թաղաւորի աղջիկէ կըսայ.— Գացի, փէտ բերի, կէս ճամբուն մէկ էլաւ յառէջսի, առանց փառի տուեցի, գնաց:

— Շատ աղէկ էրիր, ասաց աղջիկ. հըմա դու ժիր էղիր, դատի, թըխ խըլլա քու գատում ուտին:

Շուտ էլ մէ թաղաւորի աղջիկ էշ սազից, ճամբեց փէտի. էդ գօրի մարդ էլ մի ըռաս էկաւ, ասաց.— Փէտ տո՛ւր ընձի, քզի էր կու խլատ կիտամ:

— Ըստ խրատդ, ասաց խոյէն. տուեցի փէտեր, գնաց:

— Մարդու մէկի յառէջ կերտաս, մէկ ճերմակ մանիթիյէյի մշակ կեղնիս, քո յօժար լիամբով, մէկ գիկայ, խակառակին քզի տասնապատիկ կիտայ, չէղնի էրթաս, էն քո առաջուայ հախին մնաս: Մէկ էլ Բերվենի կեղնիս. գիշեր դաշտ կը մնաս, չեղնի ձորու մէջ պառկիս. եան քո Բարվան թափիս. էլի դարի դլօխ. եա դուրան տեղ մի, նոր քու Բարվան թափայ:

Տղէն էլմէ դարտակ էկաւ տուն. աղջիկէն ըսեց.— Յէսօր լէ էն մարդ էկաւ յառէջ, էրկու խրատ տուեց. փէտեր տուեցի էնդոր:

Աղջիկ ըսեց.— Էնի մարդ չէ, հըշտակ ա, էնդոր խրատ աղէկ քու մտքի մէջ պայտ:

Վախս շատ չընցաւ, էն աղէն գնաց էղաւ մէկ բազրկեան բաշու մշակ: Օր մի օրերուց յիւօր էդ բազրկան դուր դանկեր կապեց քաղբից մէկէլ քաղաք տանելու. օր մի չումի յիրկուն դացինգացին, չկրցան ձորու միջից դուս գին, դուրան տեղ մի էդ ձորու մէջ բազրկանի մշկներ դուրանց բռններ թափեցին. էդ աղէն զուր փայ ջորիկ բառցած էլաւ դարի դլօխ, նոր թափեց:

Կէս գիշեր չէր ընձի, իմալ մէկ անձրեւ էկաւ, օր էդ ձորը բերնէ բերան կը լիւրմէր, կերտէր:

ձորու մէջ ուրանց բռններ թափող մշկներ անհախ փախան, պրծան, մնացած դանկեր ու ջորիք սելաւ տարաւ, խեղդեց:

Բազրկան բաշին էկաւ, տեսաւ օր մշկներու բռններ յամն սելաւ տարեր էր, զարկեց չոքերուն ու լաց. դարձաւ ըսեց մշկներուն.— Ապա քամբալ դոր ա:

—Թամբալ ուր խաբար ջորիք առաւ, էլաւ դարի գլօխ:

Էլան գացին դարի գլօխ, տեսան օր յինք լէ ցլամաք ա, ուր ջորիք ու բռններ լէ:

Բազրկան բաժին շատ ուրախացաւ, գովաց ուր մշկներու յառէջ քամբլի խելացուտեն:

Էդ տեղ մէկ ջրխոր կէր. ջորիք լէ ծարաւ ին, էդ ջրխորին լէ մէկ սովորուտեն կէր, որն օր մտէր մէջ, դուս չէր իկէր:

Արէք, ըսեց բազրկան բաժին, մէկմ ձեր մօտէն մտէք ջրխոր, ջուր քաշէք, ջորիներ ջրինք:

Մշկներ յամեն վախցան, քամբալ էկաւ յառէջ, մտաւ ինն. ջուր տուեց, պրծաւ. իշկեց դուռ մի բացուաւ, զուրին քաշին տարին յօթիմ մէջ, յօթի մէջ նստեր լէր ճերմակ մուրուս խալիւորմ, օսկի սինիմ յառէջ դրեր էր, օսկի մուկ մի, օսկի կատու մի մէջ կը խաղէն. մէկ տղայ, մէկ աղջիկ հեռուն կայնած կաշքին:

Էդ տղեն օ ներս մտաւ, օսկի մուկը խաղաց ու խարցուց:

—Այ տղա, աշխարհ ինչ ա քաղցր:

—Ինչ օ մարդու սրտին դուր գիկայ, էն ա քաղցր:

—Դու չկըցար գտեր էր. գտի, ասաց մուկը:

—Սէրը քընց զմեն քաղցր ա, ասաց տղեն:

Էդ խօսքի վրէն մուկ դարձաւ մէկ հուրնիկ հրեղէն աղջիկ կայնաւ էդ տղի յառէջ, ըսեց.—Յուզէ, տամ, խողածին. շատեր իդա գետնի տակ մենք հողին հաւասար էրինք. մարդ չկարցաւ զիմ պատասխան տէր, դու տուեցիր:

Աղջիկ հանեց իրեք հատ մէկ մէկ օլսանոց նուռ, տուեց տղին, մէկի մէջ ալմաստ էր, մէկի մէջ եսպուր, մէկի մէջ զմրուր:

Էդ աղջիկ էլմէ ասաց.—Տղա, յուզէ, տամ:

Էն տղեն ու աղջիկ օր կաշկէին, յառէջ էկան, տղի ձեռք պագին ու ըսին.—Խնդրէ, զմզի յուզայ:

—Ի՛նչ կիտաք, ըսեց տղեն, օր զձզի յուզիմ:

—Առ մեր մատնիք որ թանկագին ա, մզի իդա տեղից ազատայ:

Տղեն մատնիք առաւ, դարձաւ աղջիկէ.—Իմ խնդիր քենէ իդա խըտր ա օ, իդա տղեն ու աղջիկ ընձի բաժխիս:

Խրեղէն աղջիկ բաժխեց գէդ տղեն ու աղջիկ, տղեն առաւ զուր նուեր ու էդ տղեն ու աղջիկ, ջրհորից դուս յէլան:

Բազրկան աճեպ մնաց օր քամբալ տղեն սաղ-սալամաք դուս պրծաւ, մէկ աղջիկ ու տղէմ էլ դուս բերեց:

Տուեց էն իրեք նուռն բազրկան բաժուն, ճամբեց տուն. ինք առաւ բազրկան բաժու ապրանք. գնաց յուրիշ թագաւորի երկիր:

Յիրօր մտան քաղաք, տեսան քալալ կը բռնայ.—Որն օր Թա-

գաւորի տղէն ու աղջիկ գտնի, Թագաւոր ուր Թագաւորուտենի իրեք փայ էգար կիտայ:

Էն տղէն ու աղջիկ շաշմած կաշքէին, ինչ ա, քամբալ շուտ մի հասկըցաւ. գնաց, ըսեց քալալին: Թալալ բռնեց էդ տղի ձեռ ու Թագաւորի յառէջ տարաւ, ըսեց.—Քո տղէն ու աղջիկ գտող էս մարդն ա:

Թագաւոր շատ ուրախացաւ, Թագաւորուտենի չորս փայ լէ տուեց, էդ տղէն էլ գնաց Թագաւորի աղջիկն ու տղէն բերեց, տուեց Թագաւորին:

Տղէն ուր տղի դանկեր Թանգ-Թանգ գնով ծախեց, զուր բեռ էլմեն բռնեց, գնաց դէմի ուր էրկիր, տարաւ դանկեր քաւիմ էրեց ուր աղին, շնորհակալուտեն առաւ, գնաց ուր տուն:

Թագաւորի աղջիկ օր տղին տեսաւ, վազեց, գնաց յառէջ. փաթթուան յիրար վզով, էկան տուն:

Տղէն դարձաւ, ուր կնկայ մօտէն հարցաւ:

—Էն նուեր օր բազրկան բաշու հէտ ճամբի, առար, կերար:

—Ի՞նչ ուտեմ, մարդ, ըսեց. էնդոնք յըմեն Թանկադին քար էն:

—Է, օր հրմալ ա, կնիկ, մենք քո հօրէն շատ հարուստ էղանք. Թագաւորի մալ չորս փայ էրի, բերի:

Օսկու սնտկներ քաշեց ներս:

Մնաց ժուկ ժամանակ մի, աղջիկայ խսա լսեց. էլաւ էկաւ ուր աղջիկայ տեսուտեն:

Էկաւ տեսաւ.—Ինչ տեսնի.—Ուր աղջիկայ բոճ ու սարէն քընց ուր խօրօտ ա չինած, գնաց խօնախ էղաւ:

Քառասուն օր կերան, խմին, ուրախուտեն էրին. քառասուն օր օր քմաւ, աղջիկ էկաւ պապու յառէջ, ըսեց.—Իմա՛ ա, իմ պապ, իմ խօսքն ա թէ քում:

—Քու խօսքն ա, լաւ, ասաց պապ, օղորդ օր տուն շինող կնիկն ա. չիրիկ դըսի պատ ա, կնիկ ներսի պատ:

Թագաւոր էլաւ գնաց ուր տուն. փեսին լէ բերեց, էրեց սաս-բիազամ, քանիմ տարի ետք յինք մեռաւ, տղա չունէր, ինքն էր էն մէկ աղջիկ, փեսէն էղաւ Թագաւոր:

Էն հասաւ ուր մուրազին, դուք լէ հասիք ձեր մուրազին:

ԸՌԷՍ ԶԿՈՆԱՅ ԾՌՈՒ ՄԱԼ ՌԻՏԱՅ

(Ալաուկերսի բարբառով *)

Եկողնի-չեղնի մէկ ծուռ, մէկ խելացի աղբէր ու էդոնց լէ մէկ պառաւ մամ կեղնի. մէկ օր պառաւ գէլնի կով կիտայ լէն ծուռ տղին, օր տանի արծըցու. էդ ծուռ տղէն ա, կը տանի զկով մէկ խորունկ ձորու մի մէջ, կաչքայ օր կեղի հազար հատ սև գիլ հաւքեր յիջած ին էդա տեղ. կը բերայ, զկովու յոտներ լաւ. կը կապայ, կը մորթայ ու էդ հաւքերուն կասայ.— Սև-սև տէրարներ. արէք, կերէք, գացէք իմ ջոջոյի հոգուն մէկ պատարագ էրիք:

Տղէն կաչքայ օր ուր վերի, մէկ քարիմ վրէն մէկ հատ մողոգիկ ա կայներ, էդ մողոգիկին կասայ.— Հօրքուր, դու լէ շնաս կեցի, ես կով մորթեցի, տուեցի տէրարներուն, համ պատարագ էնին, համ զիմ կովու գին տան: Էսմլա կըսայ, կը թողայ, կիգայ գեղ:

Պառաւ կը հարցու.— Տղա, յո՛ւր ա կով:

— Զկով մորթեցի, տուեցի տէրարներուն, օր քու հոգուն պատարագ էնին:

Պառան ա, կը կատղի, կառնի փէտ, կընկի յետեից, կասայ.— Դրող զանայ քո կչաին, սատանի փայ ու բաժին էղնիս. դէ գնա, զկով բի:

Էդ ծուռ կիրտայ, կաչքայ օր հաւքեր կովու ջանդակ կերած պրծած ին. դուրին օր տեսան, թռան:

Մուռը բօռաց.— Է՛յ խէրարներ, յո՛ւր կերտաք. կովու գին տուէք, ջոջոն զընձի ծեծեց, պատարագ դապուլ չերէց:

Է՛, հաւքեր իսկի տղին ականջ կէնին: Թռան, գացին:

Մուռը նստաւ կովի ջանդիկի մօտ, լաց: Մէկ էլ տեսաւ հօրքուր մողոգիկ էլաւ քարի վրէն. հրմա օր տեսաւ զմողոգիկ, ասաց.— Հօրքուր, զիմ կովու գին տուր:

Մողողիկ փախաւ մէկ դալճայ տեղ, մտաւ քարի տակ:

էդ ծուռը էլաւ, լանկեմ գարկեց էդ քարին. քար չըջաւ. տեսաւ մէկ ջուլալ օսկի կէր էդ քարի տակ հորած, բուռ մի, էրկու լցեց ուր նեպ, առաւ, էկաւ:

Մեծ աղբէր աչքեց զկով չբերի, վազեց յլէ՞ծ օր ծեծէր. հրմայ էդ ծուռ հանեց մէկ ճանկ օսկի, ցպնեց դէմ աղբօր յաչքեր:

Ախբէր կզաւ, դէն գետնի օսկիք վերցուց, սղարուն նեպի մնացած օսկիք հանեց, ըսեց.—Տղան, էդ օսկիք յո՛ւստայ ա:

—Հօրքուր մողողիկ տուեց, ըսեց.—Տղան, էլ կայ.—Շատ, կեղնի, մէկ ջուլալ:

Առաւ ծուռ ախբէր, դնաց, զօսկիք առան-էկան:

Քանիմ' օր յընցաւ, էդ գեղի ըռէս յիմցաւ, օր պառուռ տղէքներ խազկայ ա դտած, էկաւ պէգոց դուռ կտրեց (բռնացաւ), գաշեց-գաշեց (չատ որոնեց), զօսկու ջուլալ գտաւ. խելացի աղբօր օղորկեց կոտ բերելու օր կիսին:

Հրմա էն ծուռ ախբէր ջարագնաց գռէս. տարաւ, թալեց ջրհոր: Խելացի ախբէր էկաւ, տեսաւ գռէս չկայ, հարցուց ծուռ ախբօր մօտէն. ծուռ ախբէր ըսեց.—Ձռէս տարայ թալի ջրհոր:

—Վայ սև ցաւի ըռաստ գայիր դու, ամիս տեղ արուք էրեցիր, ըսեց. դնաց հանեց, գիշերով պատնգեց տեղ մի հորեց, էկաւ սաղսաղ էծ մի, տարաւ, թալեց հօր:

Մէկէլ օր գեղի գզիր յէլաւ բօռաց:

—Միւր գեղի ըռէս կտրեւ ա, վի՛ր տունն ա:

Ծուռ աղբէր ասաց.—Մեր ջրհորն ա:

Գեղովի էկան-թափան, ծուռ տղէն մտուցին ջրհոր օր ըռէսին հանէն: Մտաւ հոր, ձեռ տուեց իծու պոչ. դարձաւ, ասաց.—Ձեր ըռէս պոչով ա:

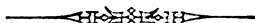
—Հա-հա, ըսին էնդոնք, հան:

Բօռաց էլմէ:—Ձեր ըռէսին մուրուք կէլ:

—Հա-հա, հան տեսնինք, էդի մեր ըռէսն ա:

Ջանդաղ հանեցին օ մէկ փիցած էծ, նոր ծծղացին էդ ծուռ տղի վրէն ու թորկին, դային:

Քանի տարի էտե էդ պառուի խելացի տղէն դովաբուրցաւ, էղաւ էդ գեղի ըռէս:

ԾՈՒՌ ՊԱՌԱԻ

(Ալաուկերցի բարբառով)

Մէկ մարդ մէկ պառաւ կնիկ կառնի, էդ պառաւ ծաւա
կեղնի. մարդու ճար կը կտրի էդ ծաւա պառաւ ձեռ, ինչ
բան օր կիտայ. չկրնայ էնայ, մէկ օր օխէմ բուրդ կիտայ կնկայ
ձեռ, կսայ.— Մանայ զիդայ բուրդ, օր ընձի շլուար մի էնինք:

Էդ ծաւա պառաւ կառնի զէդ բուրդ, կը մանայ-մանայ չուրի
տարին կը լմնայ, նոր կը պրծնի:

Էդ պառաւի մարդ կիտայ զէդ թելեր պառաւին, կասայ.— Տար
զթելեր ջուլհակի մօտ, շլուար գործել տուր:

Պառաւ կառնի, կը տանի ջուլհակի մօտ, ջուլհակի դուռ կը
տփայ, դուռ շուն մի կեղնի, էդ պառաւ վրէն կը հաչայ:

— Թաւաւ, կասայ պառաւ, ջուլհակ լէ մարդու վրէն հաչայ. իդայ
ինչ հաֆ-հաֆ ա, իմալ կերևայ դու շատ խօսք մէկնիս, լուսուն լէ
հալա տալու, առնելու վրէն էդմլայ խօսք էնիս, դու պտի էնիս
հաֆ-հաֆ, ես պտի էնիմ ցաւ-ցաւ. քզի չիմ իտայ գործել, կը տա-
նիմ իմ կռկռան սանահօր մօտ:

Առաւ զթելեր, գնաց, թափեց քռի չոր չռալ՝ քնեռու վրէն,
դէս քաչեց, դէն քաչեց, թելներ կտրուեց:

— Թահաւ, սանահէր, ասաց. դուջչըս գինայ, կը տանիմ կռկռան
սանահօր մօտ:

Առաւ զթելեր, գնաց, գնաց մէկ առուի մօտ, տեսաւ լիք
գորտ էր, քալեց մանած առուն, թողեց, էկաւ, ուր մարդուն ասաց.
— Մարդ, մանած տարայ, տուեցի մեր կռկռան սանամօր:

Մարդ իմացաւ, քաջեց փէտ, ընկաւ կնկայ վրէն, տուր որ կիտաւ:

— Գնա՛, ըսեց. զմանած յուր որ տարեր իս, բիր:

Էդ պառաւն էր, էլաւ, տընկ-հա տընկ էնելով զնաց դէմի կռկռան սանամօր մօտ: Գնաց-գնաց, համբէն գունտ մի օսկի գտաւ, դարձաւ, օսկին բերեց, տուեց ուր մարդուն:

Պառաւ մէկ օր տեսաւ չարչիմ հլու-մլու բերի, կը ծախայ. հրմա կերտայ ուր մարդուց գողտուկ կը բերայ էդ օսկին, կիտաւ էդ չարչուն. ուրին բան ու ման կառնի:

Յիրկուն մարդ օր կիզայ տուն, զուր առած բան ուր մարդուն նշանց կիտայ, կասայ.— Տես, մարդ, էն գունտ օսկին տուեցի, զիդա պլպլան բաներ առայ:

Մարդ օր զէդ կը տեսի, հմա կելի, պառաւն կիտայ լանկի յառէջ, տնից դուռ կէնայ:

Պառաւ լէ տնից կռքի, կառնի զուր ճախրակ ու զանկուլակիմ, կերտայ, ձորում մէջ, համբու վրէն կը նստի, չընկըն-չընկըն զուր ճախրակ կը մանայ:

Մէկ օր Թագաւորիմ դաւեք, օր օսկի բառցած կը տանէն, դէի մէկ օր լսեց էդ չնկուտոց, ջնկուաւ, դնաց դէմի էդ չնկուտոց: Պառաւ էլաւ չաքրցուց, զուր ճախրակ դրեց վրէն, հեծաւ, էկաւ տուն:

Մարդ էլաւ, բռնան աչքեց օր լիք օսկի էր, օսկիք տարաւ ներս, դաւին էլ մորթեց. հրմա պառաւն խափեց, մտուց Թռնդիր, ասաց.— Մկայ քարէ կարկուտ գիկայ: Բերեց Թռնդրայ վրէն ջուլ փռեց, պառաւ գլխու վրէն կուտ ցանեց. հաւեր Թորկեց վրէն, հաւեր Թրխկ-Թրխկ պառաւ գլխի կտցեցին, չուր մարդ օսկիք ու միտ տեղաւորեց. նոր էկաւ գլխաւեր դէն-քչա, էրաւ. պառաւ հանեց:

Քանիմ օր ընցաւ, նոր Թագաւորի մարդեր էկան, հիւընդի արով դաւի մի շուռ էկան:

Էդ պառաւ ասաց.— Փարէ կարկտի տարին մեր տուն դաւի միս կէր:

Թագաւոր կը խանջայ զպառաւ ու զէդ մարդ կը տանի ու կը հարցու, կասայ.— Փարէ կարկուտի տարին ձեր տուն դաւի միս կէր:

Մարդ կասայ.— Ձեր տուն աւելի ու ձեր քարէ կարկտին. քարէ կարկուտ յնի ա էկի, իմ կնիկ ծուռ ա, զձի խափեր ա:

Մարդ շատ դովաւարացաւ. պառաւ մեռաւ, զնաց խօրտաւ կնիկ մը բերեց. օգց ու օարհիմ չինեց, մտան մէջ:

ՄԵՌՈՒԿ ՄԱՆՈՒԿ

(Արժկէի բառարանով) *

Մէկ մարդ՝ մէկ կնիկ՝ էդոնց մէկ խառ աղջիկ կեղի. կուտան իրենց դրկեցի տուն աչկերաւ. ամիսմ՝ երկու-իբեք էդ տուն աչկերտութեն կենայ: Եդոր ուստէն կը վերու.—Աղջի, փարչաւ, տար ջուր բեր:

Ամիսմ-երկու-իբեք էդ աղջիկ ուստին ամեն օր ջուր կը բերայ: Մէկ օր էլ մէկ սիւտակ մուրուս խալիւոր էդ աղբրէն դուռ կըլլէ, էդ աղջիկէն կասայ.

—Աղջի, մեռնիս՝ խող էնես. ապրիս՝ մեռուկ մանուկ էնես:

Աղջիկ կուզեայ տուն:

Մէկ՝ տաս՝ քսան օր աղջիկ կերթայ ջրու, էդ խալիւոր էգլա «աղջիկ, մեռիս՝ խող էնես. ապրես՝ մեռուկ մանուկ էնես», կասայ:

Էդ աղջիկ յօրպրդօր կը խալի, էդոր միս կը բարկնայ. մէկ օր էդ աղջիկ կելլի կերթայ ուր խօր տուն, խէր, մէր կը վերցին.—Աղջի, դու խիւընդցերես, քե դեղ ին տուած, ինչ ա տուած, դու էդլան էս էդերես:

—Ձի նա դեղ ա տուած, նա խիւընդցեր եմ. իմ ուստէն ընձի ճամբխեց աղբուր ջրի, մէկ խալիւոր մարդ աղբրէ դուս էկաւ, ընձի ասաց.—«Աղջի, մեռիս՝ խող էնես, ապրես՝ մեռուկ մանուկ էնես, օրմ՝ էլ Մանուկին պտի ըռասս գաս»:

Մէր կը վերցու.—Մարդ, աղջիկ վախեցեր ա, ա՛ռ, գնա մէկ ղարիբ էրկիր:

Խէրն էր. վերուց գաղջիկ. օրմ՝ էրկու օր, մէկ ամիս, էրկու ամիս գնաց, խասաւ մէկ քաղքի: Խէրն էր, վերուց.—Աղջի, դու դադ կայնէ, չուր ես էրթամ օտաց ճանրախ, դեամ:

Էդ աղջիկ դատի կայնաւ, խէր գնաց պետեհի տակ օտաց ճամրախ:

* Պատմած է Առնէկոյս գիւղացի Դաւիթ Մուխի Յարութիւնեան:

էդ մարդ գարձաւ օ պէտքէն բացուեր. աղջիկ գեացե ինն: կը տեսի օ աղջիկ չկայ. կելի, վին օ կը խարցուցայ, դէս-դէն, սալիս չեն իդայ. էդ մարդ ուրին-ուրին կասայ. կայ, չկայ, Մեռուկ մանուկ իմ աղջիկ տարաւ: Կելի for-փօսման կուգեայ ուր տուն:

Էդ աղջիկն ա, կերթայ եօթ դուռ կը բանայ. կը տեսի կօ մարդ մեռուկ՝ էդա տեղ դրուկ ա, կայ, չկայ, Մեռուկ Մանուկ էս ա, կօ էկայ, էսոր խասայ:

Աղջիկն ա, էդ մեռուկի գլօխ կը դնայ վըր չոքին. տարիմ, էրկուս-երեք-չորս կը պախայ: Էդ աղջիկն ա, փանճաւից կիչկայ մըրթըպուլ քոչ կուգեայ. կը տեսի օ մէկ եթրմ (որբ) մըրթըպուլ կիչկէ (աղջիկ) էդ մըրթըպուլ քոչին կասայ.— Ընձի էլ տարէք, անտէր էմ, անտիրական էմ: Եղանք թողին գեացին:

Որ կեչէն շատ լացեց, վերևուց աղջիկ ասաց.

— Կեչէ, էս միդրի պաղ բռնայ, արի. ես քե կը սլախեմ:

Կեչէն ա, բռնեց միդրի պաղ, աղջիկ քաչեց, խանեց ուր մօտ: Էդ կեչէն իրեք տարի էդ աղջրկէ մօտ խզմէք էնեց:

Աղջիկ տեսաւ օր եօթ տարին քմաւ, մեռուկ Մանուկ յարութեն պտի առի, կեչկին ասաց.— Մանուկի գլօխ դիւ վըր քու չոքին. ես էրթամ գլօխ լուամ, սերսըփիմ յիդ.ամ. որ Մանուկ մէ խետ ժաժ կուգեայ. ընձի իմաց մի տու, որ մէկ էլ ժաժ կուգայ, ընձի իմաց տուր որ ես գեամ. Մանուկ յարութեն առնի, մենք խասինք մեր մուրազին:

Աղջիկն ա, գնաց ուր գլօխ լուայ, էդ կեչէն էր, Մանուկի գլօխ դնեց վըր չոքին, նստաւ:

Մեռուկ Մանուկ էրկու խետ ժաժ կուգեայ, կեչէն աղջկէն չիմացուցայ. Մեռուկ Մանուկ կելի յարութեն խրտ կեչին կառի:

Մանուկն ա, գինայ թէ կեչկէն խայ ա:

Էն աղջիկն օր պախեց, չախեց, էղաւ ճաւիթա:

Մեռուկ Մանուկ ամեն օր կեչկին կասայ.— Էդ ճաւիթն խաց տու. ջուր տուր, մեղք ա:

Մանուկն ա, կելի մէկ օր, էրկու օր, մէ չաբաթ կը պտտայ, էլման տուն կուգեայ, կեչէն ա կը վերու.— Դնա, ընձի զաղ-զաղ մանուսայ առ արի, էնիմ չոր:

Մանուկ կը վերու.— Էդի քրդու չոր ա, խայի չոր ուզայ, բերեմ:

— Էն չոր օր կուգեմ, էն չոր բեր:

— Քո քեչին ա, կասայ. էն չորից կը բերեմ. գնա, իչկայ, քու ճաւիթան քնչ կուզայ, Կեչէն գնաց, խարցուց:

— Աղջի, Մանուկ կերթայ տուֆներ, քդի ինչ չոր կուգես:

— Ընձի բան չբերայ. մէկ սապրի խրճիկ, մէկ էլ բըղբըղիկ, ֆիննան մէլ աղու:

Մանուկն էր, գնաց պագար, կեչկի շորեր առաւ, էկաւ չանք ճամբխու կէս, միտք ընկեաւ, մէկէլ դարձաւ, գնաց մէկ սապրի խրճիկ, մէկ բըղբըղիկ, մէկ ֆիննան մէլ աղու առաւ, էկաւ:

Մանուկ ասաց. — Էդ բաներ ուզող շատ դարձի տէր ա. մուղաք կաց, էնի կը պատուի:

Էկաւ տուն, աղջկէն ու կեչկի շորեր տուեց:

Աղջիկը բըղբըղիկն ու սապրի խրճիկ կը դնայ ուր յառէջ. կասայ ուր գլխու գալած, դառնայ, խարցու:

— Բըղբըղիկ, սապրի խրճիկ, ես պատուիմ, չէ դճւ, էս եօթ տարի Մանուկին շախի պախի, կեչէն էկաւ, իմ ձեռնէն առաւ:

Բըղբըղիկ, սապրի խրճիկ կասեն. — Մենք կը պատուենք, դու մը պատուի:

Մէկէլ էդ աղջիկ ուր գլխու գալածներ էդ բըղբըղիկին, սապրի խրճիկին կասայ. դառնայ, կասայ:

— Բըղբըղիկ, սապրի խրճիկ, ես պատուիմ չէ դճւ, էս եօթ տարի ես Մանուկին շախի, պախի. կեչէն էկաւ, իմ ձեռնէն առաւ:

Էլման բըղբըղիկ, սապրի խրճիկ կասայ:

— Ես կը պատուիմ, դու մը պատուի:

Աղջիկ կը վերու: — Բըղբըղիկ, սապրի խրճիկ, ես պատուիմ, դու մը պատուի. էս եօթ տարի Մանուկին շախի, պախի. կեչէն էկաւ, իմ ձեռնէն առաւ:

Մանուկ էդ տեղէն կը լսայ, կասայ:

— Դու մը՝ պատուի, դու մը՝ պատուի Թը բըղբըղիկ, սապրի խրճիկ պատուին, դու մը՝ պատուի:

Մանուկ ասելու պատշտն, բըղբըղիկ, սապրի խրճիկ պատուան յիշարուց:

Մանուկ էդ տեղ գիմնայ օր էդ աղջիկ ուրին պախեր էր չանք եօթ տարի, օր ես խրա էդոր յարութեն պտի առնէնք:

ՀԱՆ ՓՕԼԱՏ

(Արծկէի Առնշկոյս գիւղի բարբառով *)

Վախճով մէ թագաւոր կեղի, էլոր քարսուն խատ տղայ
կեղի:

Էդ քառսուն տղէն կը դնայ վարժարան:

Էռսուն տարի էդ տղէք նե օր, նե արե կը տեսին:

Էդ տղէքներու պատիկի անուն Միւր կեղնի:

Առւը մէկին էդ պատիկ տղէն կը փրցի, կեղնի դուս, կը տեսի
օր թագաւոր ուր ասկրով, թմբով, զուռնով, ձիով, ձիաւորով կը
խաղան:

Էդ տղէն ա, կը դառնայ մտի վարժատուն ջոջ աղբօր կասայ:

— Աղբէր, աշխարհ օր կայ, արե կայ, իսան կայ. մենք մտերիներ
մութ տուն. քնչ էնք խասկըցի:

Ջոջ աղբէր մէկէլ աղբօր վերուց (ասաց):

— Տղան, տղան, յէլի դոմբ դարկ էդոր. էկել ա, սուտ ասելով
աշխար պտի աւիրայ. յէլի դուս, մէ իշկայ:

— Յէլի դուս, իշկայ, թա սուլ ա, իմ լեղուն կառայ, թա օլորթ
ա, էլ յօրին կը վարկիս, ասաց:

Տղէն կեղի, կը տեսի, իմալ օ տղէն տեսեր ա, կ'օ յէմալ ա:

Կը դառնայ, ջոջ աղբօր կասայ. — Աղբէր, օլորթ ա:

Ջոջ աղբէր կասայ. — Օր յէմալ ա, դնան, թագաւորին ասան, թո
մեղի քառսուն խատ ձի՝ մէկ ըռանկ, քառսուն ձեռք չոր՝ մէկ
ըռանկ էղի. քառսուն ձեռք սիլա՝ մէկ ըռանկ:

Գնաց մըտ թագաւոր:

Թագաւորն ա, փանջարից զլօխ թալեց դուս:

Տղէն գնաց գլօխ իջուց թագաւորին:

Ասաց. — Որդի, խեբ ա քու դալ էս տեղ:

Ասաց. — Փառք Աստուծոյ, խեբ ա. քո տղէն ընձի ճամբե մըտ
քե, քառսուն խատ ձի տաս մէկ ըռանկ. քառսուն ձեռք չոր տաս
մէկ ըռանկ. քառսուն ձեռք սիլա տաս մէկ ըռանկ:

Ասաց. — Որդի, քչում կանի դադ. ճամբխեմ, ձիանք տանին
դան, ան, գնա:

* Պատմած է Դաւիթ Մալխի Յարութիւնեան:

Թագաւոր ձիանք, շոր, սիլա առաւ էկաւ:

Տղէն առաւ, գնաց:

Տարաւ վարժարանի դուռ, կայնաւ:

Ասաց.—Աղբէր, ձիանք բռնէք:

Մտաւ վարժատուն, աղբէր վերցուց.—Տղա՛, բերիր:

—Հա՛, ձիանք հազր, կօ դուռ կայնուկ ին:

—Ի՛է, աղէկներ, յէլէք, յէլէք որ էրթանք, ըսեց. ես յիշատեն
տարի վարժատան խզմաք էնեցի, յիշատեն տարի էլ պտի պտտեմ
աշխար:

Տղէկներ յէլան, ձիանք խեծան:

Նե օր ա տեսած, նե արե ա տեսած, նե ձի ա տեսած, նե
սիլա ա տեսած, նե Թագաւոր ա տեսած, նե իսան ա տեսած: Քառասուն
էլ խամ տղայ: Նե ձիու խեծենել գիտեն, նե ձիու ոռ դռ գլուխ
գիտեն: Մէկն աջու կը խեծի ձին, մէկն ձախու:

Ելան մէյսան, ձի կը խաղցուցեն:

Նե քար կիչկին, նե թուփ կիչկին, նե խանձակ կիչկին, նե
ջուր կիչկին:

Էդ ձիանք յէմալ էնեցին, քրտինքի մէջ կուրխան:

Թագաւորն ա, փանջարից քամաւայ կէնայ. կը տեսի մէկ
հաւասան կը քշայ (օդի միջով) մէկ քաւասան (տոպակի միջով).
զլուխ տարաւ բերից, ասաց.

—Հեյ վա՛խ, էս աղէկներուց ընձի խեռ չկայ, պախեցի, ջաջը-
ցուցի, վարժատուն գրեցի, խեռ չտեսայ:

Տղէք քչիցին, Թագաւորի սարի յառէջ կայնաւ:

Ասաց.—Որդի՛, ինչ կուզէք:

—Մեզի խաւնլիս տուր, էրթանք պտտեմու:

—Որդի՛. ես ձեր խէրն իմ, ընձի աւանջ էնէք, մէրթաք, դու
քանի օր կաք, խամ տղայ էք, նե դու ձեր չարկամ կը ճանչնաք, նե
բարեկամ:

—Թագաւոր, ստիցին, չեղած բան ա, պտի էրթանք:

—Որդի՛, ասաց. «ձեր մուր, ձեր էրես», ձեզի չորս խառ վոսիաք
(կտակ) կայ, էնիմ, կերթաք, գնացէք. մէկ վոսիաք էն ա օր կեր-
թաք, իրեք ճամբու ըռաս կուդաք. էն վերին ճամբով, էն ներքին
ճամբով մ'էրթաք. էն դուրան ճամբով դացէք, մէկ Լդի: Մէկ էլ՝ կէր-
թաք չայիր, չիման, Բօւլ ու սարեմ կայ էդայ տեղ, չորս բուր
բասան քաշուկ ա, իսնի արունով ա չքած. էդ տեղ չիջիք, ընցնիք:
Ասաց. Մէկէլ կերթաք ջոջ գետմ կայ, կարմունջ կասուկ վրէն, էն
կարմունջ կընցիք դէն, քառասուն տեսակ կերակուր չայիր-չիմանի
վերէն. չեղնի իջիք, ուտիք. ձեզի վնաս կուգեայ, մէկէլ էդ:

Մէկ էլ կերթաք դուան տեղ, քար ու քռա, նե խոտ կայ, նե

ջուր կայ, Ըն արոտ Գառսուն խուրձ խոտ կայ էն տեղ ջուկ-ջուկ, չեղնի քմահ էնեք էն խոտին, ասէք «մեր ձիանք անօթի ին, կեր-ցունք»։ էն խոտին տէր կայ, ձեզի վնաս կուգեայ, Մէկ էլ էդի Որ-դի, ասաց. կերթաք էլ դու գիտէք, մնաք էլ դու դիտէք, ես իմ մեղք իմ վղէն կը խանեմ։

Տղէկներ խօր պուլի իջուցին, խաբելիս առան ու գեացին։

Օրմ', էրկու օր, իրեք գեացին, էդ իրեք ճամփու լուսս էկան։

Ջոջ աղբէր քչեց, էն մէկ բարակ ճամբխով գնաց։

էն պատիկ տղէն ջոջ աղբօր ասաց։

—Աղբէր, չէ՛ մեր խէր մեզի վնասիք էնեք ա թը «ձեր ճամբխուց դուռ մ'եղիք»։

Ջոջ աղբէր ըռըգաւ վըր էդոր, ըսեց։

—Շան որդի, ես ճր մէկ ճամբխով կերթամ, դու իմ էտէն արի։

Գչեցին ու գեացին։ Գեացին էն փօկ ու սաբի դուռ իջան։

Ջոջ աղբէր տղէկներուն վերուց։

—Տղէկներ, ձիանք քաշէք, փակխի մէջ կապէք։

Գչեցին, փակխի մէջ ձիանք կապեցին։

Ջոջ աղբէր վերուց տղէկներու մէկին։

—Տղա, տղա, գնա, տես փօկի մէջ մարդ չկայ, խոտ ուզես, բերես, տանք ձիանքներուն։

Տղէն ա, գնաց, պտտեց, մարդ չտեսաւ, ճառու պառաւ տեսաւ որ խաց կը թխէր։

Տղէն օր պառաւ տեսաւ, վախեցաւ։

Պառաւ՝ մէկ պուռկ գետին, մէկլէ դիտու վերեով չըջէր վըր լիլին։ Տղին ասաց.—Տղա, ինչ բանի ապով էս էկեր ես։

Ասաց.—Գնում խոտ տուր, տանինք տանք ձիանքներուն։

Ասաց.—Գանի՛ ձի ա։

Ասաց.—Գառսուն ձի ա։

Ասաց.—Ի՛նչ քանի մարդ իք, օր քառսուն ձի ա։

Ասաց.—Մենք քառսուն աղբէր ինք, քառսուն էլ ձի ա։

Կ'օ, մարդի դուռը էդա ա, գնա, ինչ դօր տանիս՝ տար։

Տղէն ա, էկաւ խոտ բերեց, տարաւ ձիանքներուն։

Ջոջ աղբէր վերուց.—Տղա, յորի՛ էսլան անգընցար։

Ասաց.—Գացի, պտտեցի, մարդ չկէր, գացի տեսայ մէ պառաւ, Աստըծոյ խայտառակ, իմ յաջ առաւ պառաւուն, վախեցայ, իմ դիտու մազեր էղան քընց գերան մը, իմ լեզուն չը պտտեց, որ ես էնու մօտէն բան ուզի. էն ձի խարցուց թա «ընչի էս էկեր ես,» ասացի «խոտ տուր, տանեմք ձիանքներուն»։ Մարդի դուռ նշանց տուեց, ես էլ խոտ բերեցի։

Խոտ բերեց, տուեց ձիանքներուն:
 Ասաց.—Տղա՛, գնա՛, քիչ խաց բի, ուտենք:
 Գնաց, պառուռն ասաց.—Խաց տուր, ուտենք:
 Պառաւ ասաց.—Առ էսա իրեք խատ չոր խաց, տա՛ր Թող ուտեն, իրիկուն խաց կը բերեմ:
 Տղէն էր, առաւ խացեր, գնաց:
 Զող աղբէր ասաց.—Ի՛նչի էսա խացիւր քիչ բերիւր:
 —Պառաւ էդ տուեց, ասաց՝ տարէք կերէք, իրկուն կը բերեմ խաց:
 Մնաց չանք յիրկուն, ճրագ կպաւ:
 Էդ պառուռն քառսուն դւ աղայ կեղի, էդոնք նեջիւրի տեղէն էկան. էդ պառաւ էլաւ, ասաց.
 —Տղէկներ, ձգի քառսուն խոտ խուրնիկ խրեղէն խողածին էմ բերեր եմ. էս եօթ տարի ա, իմ ատմացաւ բռնեւ ա. որ կերթաք էն մարդիկն օր կուտէք, էնոնց էն կակղէն քչում բերէք, դնեմ իմ ատմու վերէն, օր իմ ատման ցաւ կտուի:
 Կասեն.—Մարէ՛, խաց տարեր էս էդ մարդեկայ:
 —Էրկու, իրեք խաց ճամբսիւր էմ, կերած էն. նոր խաց պի՛ ճամբսէնք:
 Էդ տեղէն եօթ չափուան գինին, խաց, զաւս կը տանին, փռն տղէկներու յառէջ:
 Էդ պատիկ տղէն ա, ճրագի սան տակ կը նստի, էնու տեղ մուծն ա:
 Գինին ա, կուտան տղէկներուն, ինչ յլսաւ սրէն կուգեայ պատիկ տղին. կը թափայ խալի տակ:
 Կերան, պրծան, տղէկներ չուռ առան դետին, մնաւն պրծան.
 —Էս օր էս մեռե, չէ՛ եօթ տարի յառէջ:
 Պառաւ ուրախելն կերթայ, տղէկներուն խապար կուտայ. պատիկ տղէն էլ կընկի պառուռի յէտե, կերթայ ականջ կենայ, կը տեսի օր պառաւ ուր տղէկներուն կասայ:
 —Գինին տուերեմ, եօթ տարուան մեռլի պէս ընկած:
 Դեէք կընկին մէկ մէկ իրարու էտե կգեան:
 Պատիկ տղան կը քաշայ թուր, կասայ.
 —Երեւոյն ու գինին, Տէր կենդանին:
 Էդ տեղ կը զարկայ, դուռ գլուխ կը թռուցայ ու լանկով կը զարկայ, կեցգայ նանգակ փոս. գլուխ կը դնայ ուր կշտին: Զէրկընցուցէնք մէկ մէկ էդ քառսունին գլուխն էլ կը կտայ, յետմէի էլ էդ պառաւ ուրախելին կուղեայ, թուրմ էլ կը թալայ, էդոր վիզն էլ կը կտայ, կասայ.—Ամեղայ (զգաստ գտնուեցայ) աշատայ:
 Կը սլարկի, քնի, լուսմթի կելի էդ քառսուն տկանջ. մէկ էլ էդ պառուռն կը կտայ, մախթով կը քաշայ թելի մէջ. կապայ ուր չ:

բերու տակ, կելի կընկնի էդ ֆօսկ ու սարի մէջ, կը պտտտայ, կերթայ էդ պառուռի բարձի տկէն եօթ բանլիս կը դոտի, կասայ.—Յսէս բանլիսներն էս դռներու վրէն ճռպիմ:

Տղէն վեց դուռ կը բանայ. կը տեսի մէկ օսկի ա, մէկ արծաթ ա, մէկ եաքաղ ա:

Էդ մէկ դուռ կը բանայ օր քառուռն խառ խուրնիկ խրեղէն աղջիկ էդ օքալսի մէջ, կը մոտի ինե, կասայ.

—Ռարե ձեզի աղջներ:

Էն էլ կասի.—Աստուծու բարին քե աղա:

Կասեն.—Խաւքն ուր թևով, օձն ուր պօռտով չի կռնայ էս տեղրանք գեայ. փախի, մեղք էս, մկայ դեկք օր Էկան քու ջոջ փերդ քու աղանջ կը թողեն:

—Է՛յ գիտի աղջըներ, կասայ. ինչ անխեղ էք, դեկքն էլ սպառներ էմ, սլառաւն էլ:

Ասին.—Սուրբ ասելով աշխար պտի աւիրես, դու մէկ մարդ, իմալ քառուռն դե սպանեցիր:

—Կնիկ օր կայ, կարճ միտք ա, ասաց. չէք հաւատար, ահա նշանաբաներ (աղնջներ կարձկայ, կը թալայ յառէջներ) կասայ, ես խաւմ մարդ չեմ, որ խաւմ բան բռնեմ, սուրբ ասիմ, Աստուծուց, մարդուց էղիմ սեներէս. Աստուած ընձի խեղք տուեց, կարողութուն տուեց, իմ ձէն էրթայ աշխրքի մէջ ցլրուի:

Աղջներ վերցին.—Դու քանի աղբէր էք:

Մենք քառուռն աղբէր էնք, քառասունի պատիկը ես էմ:

—Մենք էլ ամէկ թագաւորիմ՝ աղջիկ էնր, արէք, ամոն մէկդի որ մէկիս խաւելք, էն տարէք:

—Էրկու մուրազ կայ մղիկ. էրթանք կատարենք, նոր կը դեանք, կը տանենք ձեզի:

Տղէն կասայ.—Էս մէկ բանլիս կուտամ ձեզիկ, խացի ջրի բանլիսն ա:

Տղէն կելլի կուղեայ յօդէն, կը տեսի օ աղբրտիք իմալ օ ընկուկ էն, յէմալ ընկուկ մնացած ա, կասայ.

—Ուր ֆէյֆն ա, էրկու, իրեք օր կը պտտում, չանք իմ աղբրտիք օյաղանան, կիւրնք, կերթանք. էլ ախ չկայ, դող չկայ, ընչից պտի վախենամ:

Իրեք օր, օր կը քմի, տղէկներ կօյաղանան:

Կելին, կընկին ճամբախ ու կերթան:

Շատ քիչ Աստուած դիտայ. կերթան մէկ կարմնջիմ ըռաս կուգեան, կելին վըր կարմնջին, ջոջ աղբէր կը տեսի, ինչ-չալի՛ր չիւմա՛ն, պաղ-պաղ ջրեր, սուֆրէն փռուկ, քառասուն չեռիս կերուկուր վերէն: Տղէկներուն կասայ.

Քչէք, էդա կերակուր ուտենք, էրթանք:

Էդոնք կիջին կերակուրի վրէն, պստի աղբէր կիջի գետի ափ:
Էդոնք ձեռ կհենն կերակուր ուտել, տղէն կիշկայ էտեանց,
ինչ կը տեսի.—Կը տեսի թո՛ղ, դումա՛ն, էրկինք, գետինք մթններ ա:

—Ճանրմ, կասայ. էսի արև անուշ, թոզ, դուման ուտան էգաւ:
Մէկէլ կը տեսի վիշապ, գետի միջէն էլի, բերան բացի, կու-
ղեայ, մէկ անպնելի բանմ՝ ա:

Տղէն կասայ.—Տէր, Աստուած, դու իմալ էն գազաններու
ձեռնէն ազատեցիր, էս տեղէն էլ ազատես:

Կասայ ու քաշայ թուր. կու խասի, կը զանայ:

Ձարկելու բաճան կիսուց կը կառայ:

Էդա տեղ էդոր ականջն էլ կը շարայ թել, կապայ մէջք:

Տեսի օր, աղբրոյիք խեծան, կերթան, էդ էլ խեծաւ, գնաց
խասաւ աղբրոյիքներուն:

Փեացին, շատ ու քիչ Աստուած դիտայ. գեացին մէկ դուան
տեղմ՝ ըռաստ էկան, քար, քո՛ւ, նի ջուր, նի խոտ, լէշն օր ընկի.
ատամը կը կոտորի:

Ձոջ աղբէր կասայ. — Տղէք, քչէք, էնա քարի սակ խոզ ա
բշում ըռահաքանանք: կերթանք:

Տեսան քառսուն խուրձ խոտ ըռեզմ էդ քարի տակ գրուկ ա:

Ասաց.—Քչէք էդա ձիանք էդա խոտի վրէն. ուտեն. էրթանք:

Էդոնք ամէկ խրձան վրէն մէկ ձի կայնեցուցին:

Տղէն դատանց մնաց, չգնաց՝ խոտի վրէն:

Մէկ խուրձ խոտ սալամաք մնաց:

Ձիանք խոտ կերան, պրծան, որ խեծեն էրթան, տեսան մէկ
մարդմ՝ էրկու ծառ վըր թեին դրուկ. մէկ էն թեին, մէկ էն թեին.
հաղար թուրու ճանալմա՝ ծառի ճղիւրի վերէն էկաւ մըտ աղեկներ.
յէմալ թափով բարև տուեց, ասաց.

—Ա՛նխողիք, անասուածներ, դու իմալ Աստուծուց չվախեցաք,
էսա հայվրններու ըռքս կերցուցիք:

Ձոջ աղբէր վերուց:

—Յորքն Աստուծուց վախենամ. եռսուն ինը խուրձ խոտ քեզի
կերցուցեր իմ, առ քեզի եռսուն ինը օսկի, ամէկ խրձան մէկ օսկի:

Կասայ.—Սա ինչ էնիմ ոսկին, ես իմ խոտ կուզեմ:

Կասայ.—Ա՛ռ քեզի խարուր օսկի, մեզնէ ինչ կուզես:

Կասայ.—Փեզնէ մէ բան կուզեմ. տուիք, զաթի տուիք, չը
տուիք, կը բռնեմ ձեր ականջներ, կը տփեմ էնա քար կպիք, խա-
ղար տարի չպրծիք:

Կասայ.—Ի՛նչ կուզես:

Կասայ.—Լ՛օ, էնա տղէն, օր քա՛մ կայներ ա:

կասայ.—Մէկ տղէն ա, դուրբան կէնեմ քե, զարի պէ օնախ
ու. ֆօռ օնախ ա, մէկ էրկու ամիս ա ճամբախ կուղանք, մէկ կըտ-
րիճութին չտեսանք էնոր մօտէն, տար քեզի:

Էդա տեղ տղէկներ խալալութեն կառնին, տղէկներ դեն կեր-
թան, էս էլ որ ջան Փօլատն էր. կառի տղէն դէս կերթան:

Քչուս՝ տեղ կը զատնան իրարուց, տղէն մոքի մէջ կասայ.

—Իմ աղբրտիք էնեցին պէքաղսութեն, ես չէնիմ. փրցընող Աս-
տուած՝ կը փրցուցայ:

Տղէն ա կը դառնայ, Ջան Փօլատին կասայ.

—Խնդրեմ քեզնէ, մէ բանս մոռցեր իմ մըտ իմ աղբրտոց. էր-
թամ, առնեմ, դամ:

Տղէն կը քշայ, կերթայ աղբրտոց կը խասի, կասայ.

—Աղբրտիք, ժողուէր, էկէք, ձգվի բան կասեմ:

Ժողուան, ասաց.—Ի՞նչ էնեցիք ընձի վատութեն, խուս կաթ
ծ ծողին բաղդ չկայ:

Մէջք կարձկայ, նշանարան կը թալայ ջոջ աղբօր յառէջ, կասայ:

—Ես չէղի, Ֆլան ֆօել ու սարի մէջ՝ Աստուած ձեզի փրցուց,
հըմա ես ձեզի ազատեցի. Ֆլան տեղ կերակուլ կուտէր, ես չէղի,
Աստուած ձեզի փրցուց, յըմա ես ազատեցի, դիւ ականջներ կուռի
է՛ս էլ ձեզի նշանաբան. ես չէղի, Աստուած ձեզի փրկուց, յըմայ
ջան Փօլատ պիթունդ էլ սլաի սպանէր. ես ազատեցի:

Եղա տեղ նոր կիմնան ուրանց աղբէր կտրիճ ա էդան:

Թողին չոքեր, զգուխ կը յօիէն. ձեռնէն դուցեր ա, չարեն
բնչ:

Էդ տեղ կը խասի ջոջ աղբօր ձեռ կը պաղայ, կասայ.

—Աղբէր, առ էսա վեց բանլիս քեզի, կերթաս էն ֆօել ու սարի
մէջ մէկ օրախ կայ. կը բանաս, մէկ օսկի, մէկ արծաթ, մէկ դուսկ,
մէկ զինաք, մէկ եարախ, մէկն էլ քառասուն խատ խուրնիկ խրեղէն
աղջիկ, ամէկ թաղաւորիմ՝ աղջիկ էն, ամէկ մէկ խատ խաւնէք,
վերցէք ձեզիկ, ամենու աւարեն էլ թը մնայ ընձիկ, էն էլ տարէք
խըտ ձեզի, եօթ տարի կիչկիք, էկայ՝ էկայ. թը չէկայ, էն էլ կը
սլսակէք իմ ջոջ աղբօր վրէն:

Տղէն կը դառնայ, Ջան Փօլատի խեղ կերթան:

Ջան Փօլատ կառնի կերթայ ուր առն, խաց կը բերայ, կուտեն:

—Տղա, կասայ, գիտե՛ս, քեզի ինչու իմ բերերեկասայ.—Ինչո՞ւ

կասայ.—Քեզի բերեր եմ, պտի էրթաս Զին-Մաչինայ թաղա-
ւորի խորս բերես ընձի. բերեցիր՝ զարի բերեցիր, չրերեցիր, զարի
քեզի էրկիր էրթալ չկայ:

կասայ.—Ես ճամբախ չըմ գինայ. էսի պիթուն ծով ա, կօ,
ընկնեմ ծով, կը խեղդիմ:

Կասայ.— Հուսամ քե խրեղէն ձիու կեամ, առ զար, ձիու բերան. խեծիր, դնա եռսուն ինը մարդ ճամբխեր եմ խարսի էտե, չկարցան բերին. ես դիտեմ, դու պտի բերես: Աս քեզի բան կասեմ, բան ա, կերթաս ծովու մէջ, կը նեղանաս. որ տե քե կզդի ըռաս կռգեայ, ձիու կեամ գլխուց խան, կօ ձին կերթայ մըջ ծովուն, ըռահարցի, էլման կեամ զար ծով, ձին կելի կռգեայ, խեծի գնա:

Տղէն կերթայ, շատ ու քիչ Աստուած գիտայ, կերթայ մէկ կզդում՝ ըռաս կռգայ, կասայ.

Վալա՛, ես էնա տեղ քչում նաճաս առնիմ, էրթանք:

Էդ տեղ կիջի վըր աղբրին, խաց կուտայ, ջուր կը խմայ, կելի կը պտտայ, կասայ.— Տեսիմ, ինչ կայ, ինչ չկայ:

Տեսի եռսուն ինը մարդ քարիմ տակ ընկուկ ա, էն որդար փըրչ էկեր ա էդ մարդեկաց վըրէն, էղեր ա էրկու թիգ:

Կերթայ, բարե կուտայ, կասայ. — Բարե ձեզի, աղբրտիք:

Էն ինչ որ շուտ գացիր ա. խեք, լեզու չկէր, օր բարե առին, ինչ որ անդեան դացիր ա, ասաց.

— Ասու բարին քե, աղբէր, մենք եռսուն ին հողի էնք, դուն էլ էկար, էղանք քառսուն, քե ոն ա ճամբխեր էս տեղ:

Ասաց.— Վալա, ընձի Ջան Փօլատն ա ճամբխեր:

Ասացին.— Մեզ էլ Ջան Փօլատն ա ճամբխեր ա, անտէր, ան-տիրական, անթի, ծարաւ ընկեր էնք էս տեղ, նե հաւաւ, նե կա-զիյա. հաւաւ անենք, մարդ չկայ. պոռանք էլ մարդ չգայ:

Էդ տղէն ա, կեամ կը դանի ծով. ձին կը խեծի, էրկու մարդ առաւ ուր քարկ, ընկաւ վըր ծովուն գնաց:

Շատ-քիչ Աստուած գիտայ, դնաց ծովու ափան մօտեցու-տեաւ էրկու սար կերթայ գէպի էն մէկ սարին, էն մէկն էլ կեր-թայ գէպի էն էրկու սարին: Ջուր աչքեր տարեր, չջուկէ օր տեսի:

Կերթայ, ափան կելի դուս, էդ էրկու մարդ կը թալի ծովու ափ, ինքն էլ կիջի, կեամ ձիու գլխուց կը խանայ, կը խորայ քարի տակ-ծովափ:

Տղէն կելի փլի գլխ, կասայ.

— Էրթամ, տեսիմ, էն ինչ սար ա, օր յիրար կռգեան:

— Կը տեսի օր սար չէ, մարդ ա:

Էն էրկուս հուճում կէնին մէկ մարդի կը դանին, էն մէկ լէ հուճում կենէ էն էրկուսին կը գոնի:

Տղէն կասայ.— Էրթամ էրկուսի տեղէն, Աստուած դապուլ չե-նայ, էրթամ, էղիմ մէկի աեխէն, էն մէկէլ էրկու մարդ պտի ասն «փակ օլլի, թը դու բարի մարդ իր, թը գիր (գայիր) բարի զրուց էնիր, մզի պարեցուցիր»:

Էդ տեղ կասայ.—Սա դարիս մարդմեմ, էրթամ, տեսիմ էլոնց դարձը ինչ ա, ընչի վրէն կը կռուին:

Կերթայ, կասայ.—Բարեկ ձեզի, աղբրտիք:

Էնոնք էլ բարեկ կռուին:

Կասայ.—Սա ձրգի բանմ' ասէմ, չէք ըռըրի:

Ասին.—Աղբէր, ասա, թը աղէկ բան էղաւ, չընք ըռըրի:

Ասաց.—Դու ընչի վրէն կը կռուրտիք:

Ասին.—Դու մեր դարսին դարման կանաս էնիս:

—Ձեր դսեն դէմեց դէմ օր էղաւ, ձեր դարսին դարման կէնեմ:

Ասին.—Աղբէր, օր իմալ ա, էս սուփրեկն դամիին կը տեսիս:

Ասաց.—Խա, կը տեսիս:

Ասաց.—Էսա պալքեն կը տեսիս:

Ասաց.—Խա, կը տեսիս:

Ասաց.—Էսա փոլոգ կը տեսիս:

Ասաց.—Խա, կը տեսիս, էսոց մարիֆաթ ինչ ա:

Ասաց.—Ինչ օր էս սուփրեկն, դամիին մարտ էնոյ, մէկ աչք թարթելուն գախ դիւնից կելի, ինչ որ էսա պալքեն ա, քսանը չորս փակով դարկիսի վրէն էրթայ, կը բաշուի յառէջ. ինչ օր էսա փոլոգ դնեմ գլխս, քու աչի յառէջ չերկամ:

Էն մէկ կասայ.—Էսա պալքեն տամ էնու, էնի դայիլ չէ. կասայ «քօլոգ տուր ընծիկ, » էն մէկն էլ կասայ, «Էսա պալքեն քըզիկ»...

Կասայ.—Աղբրտիք, որ յէմալ ա, էկէք, ձրգի բանմ կասեմ, պարսցուցեմ, ընչի կուի կէնիք:

Կասայ.—Ի՞նչ:

Կասայ.—Էսա տուրկի մէջ ինչ ա:

Կասայ.—Ալուր ա:

Կասայ.—Մէկդի ելէք, ցախ բերէք, մէկդ էլ ցան բերէք, մէկդ էլ ջուր բերէք, ես էլ խմոր կէնեմ:

Յան, ցախ, ջուր կը բերին. տղեն էլ խմոր կը շաղայ. ջոջ կլօճմ կը թխայ քընց սէլիմ' ալ. յէմալ կը չորչուցայ, կենայ տաշիդ:

—Ի՛է, կասայ, մէկդի էղա կլօճ շալկէք, էրկուսդ էլ էղա ձեր սուփրեկն, փոլոգ, պալքեն առէք, էրթանք էն բանձր սարի գլուխ:

Կերթան էն բանձր սարի գլուխ կը կայնին:

Կասայ.—Ի՛է, տղէկներ, բոբկըցէք, քչտուէք, հազրուէք, խա-նէք, ձեր բաներ տուէք մը ձիկ. էսա կլօճ կը զանեմ, գըրլըլացը-ցեմ. որ մէկ բռնեց չուա, իրեքն էլ կուտամ էնոր:

—Վալա, էսա մաբդ, էս բան աղէկ տսաց. վի եղբալ կտուայ. էն կը բռնայ կլօճ:

Իմալ օ բալլըն գարկեց, մէկ էս տեղ՝ մէկ դնոց, դնաց, հա-սաւ Զօռոմսիմէն:

Էդոնք ընկեան էլօճի էսեւ, տղան նստաւ վրը սուֆրին, մուրաս էնեց, սասաց.— Զըն-Մաչինայ քաղաք դոր էս. էկայ քեւ:

Աչք դըս հալա չրը թարթիւր էր, խասաւ Զըն-Մաչընայ քաղաք: Գնաց օր էն մարդիկ ընկած ա քիթ ու բերնի վերէն, անօթնէ ջուր բերններնուց կերթայ, կանչեց.

— Աղբրտիք, աղբրտիք, էլէք, ձեզիկ խաց էմ բերերեմ:

Մարդիկ էլան, նստան, խաց կոնշտ կերան. ուրինց խելը էկաւ ուրինց գլուխ, ուրինց լեզուն էլ բացուաւ:

Տղէն սասաց.— Աղբրտիք, էս խրեղէն ձիու կեամ կուտամ ձեզի, էս խացն էլ կապէք ձեր քամակ, տանէք կղզիի միջի մարդեկաց, գախուն էն մարդեկաց մօտէն էրկու մարդ բերէք էն դուաղ, աղատէք էն մարդիկ նեղ տեղէն:

Էդ տեղ շնոխկլան գեացին:

Տղէն էլ էկաւ Զըն-Մաչընայ քաղաք. չանք իրիկուն պտտեց, վին տուն գնաց, տեղ չտուին, գնաց քաղքի պուճախ տեղ մէկ պառաւմ՝ կէր, էնդոր դուռ տփեց, խըտ տփեցուն պառաւ դուռ էկաւ:

Տղէն սասաց.— Մարէ, էս օր ընձի դօնախ կը պախան: Ասաց պառաւը.

— Սըքաւ օր կայ, Աստըծուն ա, մէկ գիշիր ա:

Գնաց պառաւ տուն, ջուլ չկէր, բան չկէր, բերեց փօսքմ թաւեց տղի տակ, տղէն նստաւ, պառաւուց խարցուց.— Մարէ, քդ տղայ-բան սկի ինչ կայ:

Ասաց.— Բան չունեմ:

— Բու իճարէն (ապրուստ) ապա ինչով կը դաւնայ:

— Ութէ ութ կերթամ թագաւորի խարսի գլուխ կը լուամ. քեւնիմ՝ դուռ փաւրայ կիտան, բերեմ. իմ իճարէն կէնեմ:

Ասաց.— Ընձի քեզի չըս էնիս տղայ:

Ասաց.— Կէնիմ, քու ճկութ կառայ, արուն էլի, քդի շաղկի փողպտէն թալիմ տակ, քըզի էնիմ ընձի խոգեորդի:

Տղէն պտտեց ճուֆներու մէջ. պառաւ չոր բան առաւ. ձեռք մի եօղան, դօճակ ուրին բերեց. մէկ պառաւն բերեց. մնաց չում խարսի ութ քմեց. որ ութ քմաւ, էրկու խոտ վազիւր էկան պառաւ տուն, պառաւն կանչին:

Տղէն վերցուց, պառաւն ինչ սասաց.

— Մարէ, քե բանմ, ասեմ, չըռքիւս. էդ թագաւորի խարսի իրիկ կայ, սասաց.— Զկայ:

Ասաց.— Պա էնու իրիկ դոր ա գեացի.

Ասաց.— Էսա հօթ տարի ա գացե, կուրիսէ. նե սալըղ կայ: Գե սուլուղ կայ:

— Մարէ, սասաց. բանմ ասեմ, որ կերթաս թագաւորի խարսի

գլխի կը լուսաս, կը պրծիս. օ գլուխ կը սանարես, խանաքվեր ասա, «էս օր գչեր էրզի մէջ քու իրիկ էկեր էր. տես, ինչ կասայ»

Պառաւը առան դեացին. խարսի գլուխ լուաց:

էս խետ ասաց.—Խմրա, քն ըսնմ կասեմ, ինչ կուտաս իմ ակնջկէն:

—Ի՛նչ օր քու լեզուն բոլորէ, կուտամ, ասաց.

—էս օր գչեր քու էրիկ էկեր էր էրզի մէջ:

Խարս ժիր-ժիր շորեր խազեաւ. վաղեց-դեռաց սաւրեն, պոռաւ փախեցաւ, փախաւ, էկաւ:

Խարսն թագաւորի կնկան կասայ.

—Պառաւը կասայ, «քու տղէն էկեր ա»:

էդ տղէն թագաւոր ու լախացաւ, ճամբխեց, պոռաւ բերեց, ասաց.—Պառաւ, տեսինք տղէն դժբ օ էկեր:

Ասաց.—Թագաւոր ապրած, խանաք էներիմ:

Էդա տեղ թագաւոր կը հեքոտի, կասայ.

—Սա թագաւոր էղիմ, դու պառաւմ էղիս վրը ընձի ծիծղան, ասաց. պառաւուն յեմալ տփէք որ բամբկով ջուր կաթեցուցէք բերան:

Պառաւ տուեց համալիմ՝ քամակ, ասաց.

—Տարէք, թալէք էրդիսէն տակ:

Տարին, գմփալէն թալին տակ:

Պառաւ տղին ասաց.—Օր դու տղէկ տղայ էղնէր, չիր գէրւ ընձի էղնէր տղայ, դու ուղուրուզ էս, «դու որ բուխ էղնէր, ք», խօր պատէն կախ կէղիր»:

—Մարէ, բան չկայ. ես էլ եանլիւ գեացի, ընկայ քու մեղաց տակ:

Տղէն գնաց դեղ բան բերեց, պառաւը սաղացուց. ձեռք մը թագաւորական շոր պառաւուն կտուեց. ձեռք մը շոր էլ ուրին կտուեց:

—Մարէ, ասաց. գնան, թագաւորին ակնճկլայ տար թէ քու տղէն կած ա խաւ պաղչեն, ուր կնիկ, ուր ճաւեն թո գեան. տեսինք էրար:

Պառաւ գնաց, ակնջկլայ տուեց:

Թագաւոր էլաւ, պառաւը կշռանքով օսկի տուեց. քալով էտու կանչի. «Թո մարդ, չէլի դուս. թագաւորի խարս կերթայ լաւ պաղչեն»:

Թագաւորին խարս ու ճաւեն գացին:

Իմալ օր աչք առաւ իրարու, էնի էն դեխէն, էնի էն դեխէն. վաղեց, էկան. փաթուան յիրար, որ ջուր լցես երկսի արանքով, չթափի:

Տղէն ձի պէս մարդում ասաց:

—Կնան, թագաւորին ասա. մուզուրով, չալխով դեան. ընձի տու-նին, էրթան տուն:

Գեաղին, թագաւորի խարս առան էկան տուն, եօթն օր, եօթն
գիշեր ուրախութիւն էնեցին, պրծան:

Թագաւորի տղէն ուր կնիկ գնացին ուրիշ օրախ:

Տղէն նստաւ, կնիկ մնաց կայնուկ:

Կնկան չարէն կտուտ կռմաւ,—ասաց.

—Թագաւորի տղան Ասաց.—Ի՞նչ ա:

—Քո տուն աւիրի, ես կայնելով մեռայ. գողութիւն չէնեւրիմ,
բողութիւն չենեւրիմ օր ընձնէ ըռբեւրիս:

Ասաց.—Կնիկ, գիտես, ինչ ասով ա քզի չըսիմ, արի, նստի:

Ասաց.—Սո ինչ գիտեմ:

Ասաց.—Սո ընկերիմ քո մեղաց տակ, արի նստի:

Էկաւ, նստաւ, ուրախութիւն էնեցին:

Թալալ կանչել տուեց օր մարդ չէլի դուս թագաւորի տղէն
պտի էրթայ պաղչէն:

Գեաղին պաղչէն. տղէն ծոցէն խոնեց սուփրէն նստտն վրէն
էրկուսն էլ: Ասաց.—Տէր Աստուած, դու ընձի ծովի միջէն վերցես,
թալես էն դուաղը:

Ասելու պաշտան դըռ աչք չթարթե, թալեց դուաղը:

Խարս շուարաւ, կայնան:

Ասաց.—Թագաւորի տղան, էսլաւ մարիֆաթ կէր քու մօա,
ինչու ընձի շուտ չասիր:

Նստան, խաց բան կերան:

Տղէն վերցուց.—Խնայ, սասաց.—Ինչ ա:

Ասաց.—Քե կը տանեմ Ջան Փօլատին:

—Տղան, Աստուած քու տուն աւիրայ, դու Աստըծուց չըս վո-
րսենաս, ընձի իմալ կը տանես Ջան Փօլատին:

Տղէն ուր գլխուց դալած ասաց, վերջին էլ ասաց.

—Սո քու իրիկ չիմ, օր չտանեմ քզի, ընձի կսպանայ, օր քզի
կը տանեմ, էնու խոգու տեղ իմցի, էնի սպանինք, քեզ էլ կը տո-
նեմ, կերթանք մեր խօր երկիր:

Գեաղին Ջան Փօլատի տուն:

Ջան Փօլատ ավի տեղէն էկաւ, աչք առաւ կնիկ, թագաւորի
տղին, ասաց.—Թալալ էղի քըզի, թագաւորի տղա:

Էլաւ քհանիմ՝ օսկի տուեց թագաւորի տղին, ասաց. գնա:

Տղէն էլաւ, փօղ գրեց, էլ էգոնց աչիչ չերեաց:

Խըլուսուն էր, Ջան Փօլատ գնաց ավի, խարս մէքի մնաց
տուն, տղէն ա, մնաց մըտ կնիկ:

Յիրկուն Ջան Փօլատ էկաւ, կնիկ ասաց,

—Քու խոզին աուր ձի, իմ բէյն էլի, խեւ խաղամ:

Ասաց.—Կնիկ, իմ խոզին մըջ աւլին ա:

Ջան Փօլատ դարձաւ, էկաւ օր աւլի խետ կը խաղայ:

— Սղորթ օ, կնիկ անմիտք կեղի, ասաց. աւլի մէջ էլ մարդու խող էղի, իմ խողին մէջ ձիու պոչին ա, չորս խատ մազ քաշայ, էնայ դամբուրայ, խետ խաղայ, չափք ես դեամ:

Կնիկն ա, բերեց. . . . էնեց դամբուրայ. դանեց:

— «Ճընկըր-ճընկըր իմ դամբուրէն»:

«Առայ, յէլայ ֆօֆ ու սաբէն»:

«Իմ ձէն թս գեայ Արաբ քեարէն»:

Ջան Փօլատ էկաւ, տեսաւ խրտ դամբուրին կը խաղայ:

— Հայ քըզի հայ, մկայ տղէմ էղի, քղի մէկ խօսքով կը խափայ.

կը տանի, ձիու պոչի մէջ էլ խողի էղի:

Կասայ.— Կնիկ, իմ խողին բանձր սարն ա. էն տեխ խազալ կայ. իմ խողին մըջ էնու փորուն ա. դուքու մէջն ա. իրեք խատ ճնճղուկ ա. կէս օրէ կէսօր, ջոջ պալմ կայ, պալի տակ աղլուրմ կայ, դուգայ էն տեղ, ջուր կը խմայ:

Կնիկ տղին պիթուն կասայ:

Տղէն ա, կը նստի վըր սուֆրին, մրազ կէնայ:

Կը վերցէ, տղէն կը թալայ էն պալի տակ:

Կէս օրուայ շօքին ա, խազալմ ջուխս-ջուխս, խաղալէն էկան վըր աղբրին, տղէն, ա, տափէ քեարի տակ. խազալ գլօխ մկեց մըջ ջրին, տղէն թուր քաշեց, դարկեց, գլուխ ընկեաւ մըջ ջրին, ջանդակ ընկեաւ վըր չմընին:

Ավի սեղ Ջան-Փօլատի դուստն կոտուաւ:

Տղէն խազալի փոր ճղեց, դուքին միջէն խանեց տեսաւ իրեք խատ ճնճղուկ. էրկու ճնճղուկ մորթեց, մէկն էլ դնեց դուքու մէջը. դնեց ուր ծոց. առաւ էկաւ:

Ջան-Փօլատ էկաւ, տեսաւ ճնճղուկ, խողին էլի պուրտ, ասաց.

— Արի, դուքին տուր, էդ ճնճղուկն էլ ես մորթեմ:

Տղէն պարզեց օր տայ, կնիկ ասաց:

— Աստուած քու տուն աւիրայ. տաւ՝ կելի մեզիկ սղանայ:

Կնիկ ձեռնէն առաւ, թալեց վառման թոնդիր:

Ճնճղուկ էլ էդ տեղ իրիցաւ. Ջան Փօլատ փիցաւ:

Տղէն Ջան Փօլատին ինչ պեր մալ կէլ, բարձաւ, ճամբախ ընկաւ, գնաց. «Խօր քաղաք, դժր իս, էկայ քղի»:

Էդ տեղ տղէն ուրախութենէ օտքեր դետին չառնէ, թէ «Երկու սոք ունէր սոք մէլ ճարեց», խասաւ խօր խողին մէջ:

Տեսաւ դումբ ու զուռնայ կը զանին, խարբցուց:

— Տղա, էդ ինչ դումբ ու զուռնայ ա:

— Վալա, թագաւորի տղէք 39 աղջիկ բերին, կարգուան, մէկ մացած ա, էն լէ ջոջ աղբէր կառի:

Մէկ օսկի տուեց, ականջկէ տարին:
Եկան տարան թագաւորի պատիկ տղէն ու խարս:
Էն աղջիկ պսակեց՝ն ջոջ աղբօր վրէն:
Չըն-Մաչընայ թագաւորին լէ ուր վրայ:

26

ՇՆՈՐՀԱԼԻ ԱՂՋԻԿԸ

(Արծկէի բառքառով *)

Թագաւորը դնեց վըր լալին.—Քենէ կուղեմ մէկ գէշ եմակ,
գէշ ամնիմ մէջ, գէշ մարդու՞մ ձեռ, բերայ. չէ, վիզդի
կը զարկիմ:

Ասաց լալին ուրուսխաք տու, էրթամ, բերեմ:

Էն տեղէն լալին էկաւ տուն, օխէմ ցորեն խաչեց, էնեց վռիկ,
թալեց հողէ ամնիմ մէջ, տուեց ընձի պէս ընճալրիմ ձեռ. առաւ,
դնաց թագաւորի հուզուր, թագաւոր հարցուց.—Տղէս, էդա ինչ
կերակուր ա:

Ասաց:—Թագաւոր սաղ կենայ, կերակուր ա:

—Գիտեմ, կերակուր ա. մէրանը ինչից ա: Ասաց.—Մէրանը ցո-
րեն ա:

Ասաց.—Պա ամանը ինչից ա: Ասաց.—Հողից ա:

Ասաց.—Դու ինչ գործով ես: Ասաց.—Աստուծոյ ծառան եմ:

—Որդիս, ասաց. մենք յըմենս լէ Աստուծոյ դուլ էնք. դու ինչ
բանով կաշխատիս: Ասաց.—Նս ընճալար եմ:

Էլման դնեց վըր լալին.—Լալա՛, ասաց.—Հա, Եւեքիմ,
ասաց.

—Քենէ կուղեմ, ասաց. մէկ գէշ եմակ, գէշ ամնի մէջ. գէշ
մարդու ձեռ:

Լալին բուսխաք առաւ, ետ զարձաւ, էկաւ տուն. «Լունըն-
կի ճակտէն, կեղի խազար կտոր». մըրթընեւ կախեց, նստաւ տուն,
«Քրտինք տուեց վրէն», «Քրտինք կուզայ, Քրտինք կը պաղի»: Եդոր

* Պատմած է նոյն Դաւիթ:

մէկ աղջիկ կայ, ըսկի ավլաս-բաւլաս չկայ. էկաւ, էդ աղջիկ ընկեաւ խօր վիզնու վէր, ասաց.—Ափօ, յըսօր ըսկի ընձի հմիւ, բան բերեր ես:

Աղջկէն զարկեց.—ձեյնըմի, դնա դէն, ասաց. յըմեն օր քըզի ֆեյի կայ, էս օր ընձի չկայ: Արտի ֆեաւպէն աղջկան էնեց գող ու բող:

Աղջիկ դնաց. մէկ սահաք խաղար զատանց կայնաւ. դարձաւ, խօրն ասաց.—Ինչ վաղոս գողութեն, բողութեն էներեմ:

Ասաց.—Լաւօ, իմ սրտի ֆալէն. թագաւոր դնէ վըր ընձի, «Քենէ կուզեմ մէկ դէշ եմակ, գէշ ամնի մէջ, դէշ մարդու ձեռ, բերայ ընձի», մկայ չգիտեմ:

Ասաց.—Ափօ, փրցըցող Աստուած կը փրցուցայ, քու տուն չաւրի. էդի մեր դռան առջի դուէն արտն ա. » էդոր խամար էդեր ես չուար. «զարնան սնկիան պէս դլօխդ քրքըներ ա». (զարնան սունկ ջոջ կելոնի): Ասաց. դէ, դնա, հօխեմ բրինձ առ, արի. դնա, ժանգուռա պղինձ մի առ, արի, որ քսան տարի սրբած չէդի. մէկ հատ էլ տնփեսէմ՝ դտի, էլ քե լաղայ չկայ: Սա կը չքեմ, դու տար թագաւորին. թագաւոր օր դայիլ չէդաւ, ասա. էսոր ուստէն իմ աղջկէն ա, թո տանի, իմ դլօխ դանի:

Աղջիկը բերեց, չքեց, տնփեսին աղէկ, սիրուն չոր խագուց. սահաք մէկ թեէն կախեց, մէկ մէկ թեէն, եմակ տուեց էդ տըն-վեսի ձեռ, առան. էրկըսով գեսցին թագաւորի հզուր, դլօխ իջուցին:

Թագաւոր հարցուց.—Տղէս էդ եմակ ինչ եմակ ա: Ասաց.—Եմակ ա, թագաւոր:

Ասաց.—Գիտեմ, եմակ ա, մէրանը (նիւթը) ինչից ա: Ասաց.—Խոսից ա:

Ասաց.—Էսա ամանը ինչ աման ա: Ասաց.—Աման ա:

—Գինամ, աման ա, մէրտնը ինչ ա: Ասաց.—Մէրանը պղնձից ա:

Ասաց.—Դու ինչ մարդ էս, ինչ գործ կը կատարես: Ասաց.—Աստուծոյ ծառան եմ:

—Տղէս, ասաց, մենք յըմենքս լէ Աստուծոյ ծառան էնք. դու ինչ մարդ էս:

Ասաց.—Սա լէ տնվեսայ եմ, թագաւոր ապրած:

Ասաց.—Ապրիս, տղէս, դէ դնա:

Էդ տեղ լալին ուրախացաւ, թագաւոր դնեց վըր լալին, ասաց.—Էս մարիֆաք մըտ քէն չկայ, քէն ան ուրրըցուց, քեզնէ կուզեմ:

Ասաց.—Թագաւոր սաղ մնայ, ընձի մէկ խատ աղջիկ կայ, տասնը լսինգ տարեկան, էն ա:

Ասաց.—Էն աղջկայ հոգ վըր քու գլխուն էղի, գնա, դուրպան էղի էնոր, չէ, քու գլխի պտի զարկի: Ասաց թագաւոր.—Գնա, էն աղջկէն տաս, ընձի չառնի:

Լալէն ուրախալէն վազէ վազ էկաւ տուն, աղջկէն ասաց.

Աղջիկ խօր ասաց.—Գնա, թագաւորին ասա թէ կառնեմ:

Գնաց, թագաւորին ասաց:

Ասաց.—Գնա, քու աղջկէն ասա, դալան ինչ կուզայ:

Էկաւ, աղջկէն ասաց. Աղջիկ ասաց.—Ղալան: Ասաց.—Խա:

Ասաց.—Ընտրնէ կուզեմ տասնըխինգ շիւակ. կուզեմ քոռ խոշ, կուզեմ եռսուն ասլան, քառսուն դափլան, յիսուն իթիւ, վաթսուն ալկըռ, էթմիւ ջորի, սեփան դեփա, դոխսան խեղք, խորիւր ֆաւսաք:

Լալէն ուրախէլին վազեց, գնաց, թագաւորին ասաց.

Թագաւոր ասաց.—Լալա, էդ քու աղջիկ ուրիշ բան ա կուզայ, էդոր պատասխանը քննէ կուզեմ. թէ չէ գլխի դի կը պորկեմ:

Ասաց.—Նաման, թագաւոր, խողի կազառես:

Ասաց.—Գնա, քու աղջիկ առ արի:

Էկաւ, աղջիկ առաւ, գնաց: Աղջիկ գնաց, ձեռ կապեց թագաւորի հուզուր. գլխի իջուց, յետ կայնաւ:

Թագաւոր ասաց.—Աղջի, ես քե ինչ ասեցի, դու ընձի ինչ ասեցիր. ես թագաւորմ էղիմ, դու աղջիկմ էղիտ, Էդա դսէն ընձի ասես:

Ասաց.—Թագաւոր սաղ մնայ, դաստուր տուր, էրկու բերան դրուցեմ:

—Քե բոխսաք, տաս, մէկ խապարմ պակաս էղաւ, գլխիդի կը զարկեմ:

Ասաց.—Ես տասնըխինգ տարեկան շիւակ եմ. ձի պտի քոռ տարեկան լոշ, որ ուրսխութեն էնենք: Ես եռսուն տարեկան ասլան եմ, ձիկ պտի քառսուն տարեկան դափլան. օր ձի կառաւորէ: Ի՞նչ էղեր իս յիսուն տարեկան, քե պտի վաթսուն տարեկան կնիկ: Ի՞նչ էղեր իս երմիւ տարեկան, ջորու պէս բան մի, քեզնէ նիւթ չկայ, քե պտի սափսան տարեկան կնիկմ ամայի զօղի. Ես յառադտնեմ դոխսան տարուան խեղք, խորիւր տարուան ֆաւսաք որ քրդի կնկնութեն էնայ. դու էլ ասես թէ ընձի կնիկ կայ:

Ասաց.—Որդի, գնա, ես յիսուն տարի թագաւորութեն էնեցի. մարդ ընձի չէր ծախեր խօսքով, դու ընձի ծախցիր. դուն իմ խաղական որդին ես, աղջիկ, քե էրկու խորիւր օսկի քաւխան կապեցի:

Լալին էլ ասաց.—Իէ, էլի, գնա ուրիշ տեղ, իմ աչքին էլ չերեաս. դու ֆայլութենի խորմ իս:

ԱՐԵՒԵԼՈՑ ՈՒ ԱՐԵՒՄՏՈՑ ԹԱԳԱՒՈՐ

(Առօկէի Առքնջկոյս գիւղի բարբառով *)

Երկու մարդ էղան դաստերայ (իրար ձեռք բռնելով եղբայր լինիլ) ախպէր, ասենք մէկ մարդ մէկ գեղէն, էն մէկն էլ ուրիշ գեղէ էղի: Էս գեղի մարդ կանչեց էն գեղի մարդուն պա- տիւ, էն մէկէլ օր էն գեղի մարդ էս գեղի մարդուն կանչեց. էս գե- ղի մարդ լէ էն էկող մարդուն ասաց.

— Դու դնա՛, ես կուգեամ:

Անգեան վախք էր, էս մարդ էլաւ, գնաց. գնաց չուրի էն գեղի մօտ, ճամբախ գերեզմներու միջով կընցնէր, տեսաւ օր նա- կեահին տեղ մէկ մարդ էդոր յառէջ կայնաւ. էդ մարդ միատակ շապկով ու քումբնով ահագին բէդ-մեծ մարդ էր. էս մարդ օր տեսաւ, վա- խեցաւ, լեզուն առուաւ: Էդ գերեզմներու միջու մարդ ասաց. — Ախպէր, քու լեզուն յորի՛ առուաւ, եսլէ քե պէս մարդմեմ. դո՛ր կերթաս, ընձի օղորթն ասա:

Այաց. — Սա քեզի տեսայ, վախեցայ, չեմ կեառնայ օղորթն ապեմ:

— Զէ ես էլ քե պէս մարդմեմ. օղորթն ասա:

Ասաց. — Կերթամ իմ ախպօր տուն դօնախ:

Ասաց. — Սա էլ կուգեամ քու ախպօր տուն դօնախ:

— Ախպէր, որ դուն գեսա. ես չեմ էրթայ:

— Յորին ես որ գեամ խըտ քե, դու չես էրթաս:

Վերուց ասաց. — Սա որ քեզի տեսայ, վախեցայ. խըտ քե ճամ- բախ չեմ էրթամ, իմ ախպօր ճօեր տեսին, կը վախենան:

* Պատմած է Դաւիթ Մուղսի Յարութիւնեան.

Ասաց.—Մը վախենայ, էդ ախպոր կուշտ դձև գիտի կը տեսի, քու ախպէր, քու ախպոր ճժեր չտեսին ընձի:

Էլման ասաց.—Խըտ քի ճամբախ չըմ իդեայ:

—Քի կասեմ արի, էրթանք, չես յիգեաս, քու ճիւղ կը բռնեմ. քի տփեմ իդա քար, խազար տարի էդա քարից չպրծնիս:

Էս մարդ փօռնաւ, ասաց.—Ախպէր, դձև, քու Աստուած, քի լայ էրթանք:

Գեացին ախպոր տուն, դօնախի էղան:

Էդ ախպէր վերուց. — Ախպէր, դու բարով, խազար բարով. գու Վըր իմ գլխին, իմ յէրսին էկար:

Էլ մէկէլ մարդու խօսք չէղաւ:

Էն ախպէր ուր կնկեան ասաց.—Կնիկ, իմ ախպէր ճամբուց էկե, մկայ անօթի ա:

Կնիկ յէլաւ, առաւ էրկու փասե, էրկու խաց. էկաւ, մէկ գրեց մարդու, մէկ ուր ախպոր յառէջ. ամեկը մէ մէկ բրդուն ուրեց փասից կերան:

Էդ գերեզմներու մարդ որ գեացի էր, չերեէր, բրդուն գորկեց, վերուց դրեց բերան, էրկու փառաղանն էլ սրեց, բան չրդեց ինե:

Մարդը վերուց.—Կնիկ, ասաց, գնա, իրեք փասե կերակու լից, առ արի:

Կնիկ գնաց. լցեց, առաւ էկաւ:

Էլման մէկ մէկ բրդուն առան, էլման գերեզմնի մարդ իրեք փասե սրեց, դրեց բերան. էլման մարդ կնկեան ասաց.—Կերակու առ արի, կնիկ:

Էս մարդ ասաց.—Հերք ա. չնորհակալ էնք, կշտացանք:

Կերան, խմեցին, էն մարդ իզին էտուր, էլան գնացին:

Էդ գերեզմներու մարդն էլ խտը էկաւ, գերեզմնի մէջ կայնաւ, ասաց.—Էդ աղեկութեն օր դու խըտ ընձի էնեցիր, արի, էրթանք, էդա աղեկութեն տկէն յէնիմ:

Ասաց.—Ախպէր, որ դու ձիկ աղեկութեն կենես, դճր կը տանես:

—Ընձի էլ տուն կայ, արի, էրթանք:

—Ախպէր, քու տուն յո՛ւր ա:

Ասաց.—Էս տեղ:

Ասաց.—Չե, էսի գերեզման ա:

Ասաց.—Ախպէր, աղեկ մտիկ էրա ընձի, արի, էրթանք մեր տուն, փշում նստինք, էրկու խազար խըտ իրարու զրուցինք:

—Սպանես, ես չեմ իգեամ. կը վախենամ, ընձի. խափես, զաքի դու մեռուկ իս, ընձիկ էլ տանես, մեռուցես:

էդի վերուց.—Ախպէր, կուգեմա, արի, չես իդեաս, քու ճիվ կը բռնեմ. տփեմ էդա քեար, խազար տարի կպիս էդ քեար, չպըրծ-նիս:

Էդ մարդ վախեցաւ, ասաց.—Ախպէր, դո՛ւ քու Աստուած, քէլա՛, էրթանք:

Գեացին էդ մարդու տուն, նստան, մէկ-էրկու՝ սահաք խըտ իրարու զրուցեցին. էս մարդ տեսաւ մէկ օձմ պատէն քաշուաւ, էկաւ տան մէջ կայնաւ: Էդ գերեզմներու մարդ գնաց, լեզուն դրեց մըջ օձու բերնին: Օձը էրկու սահաք էդ մարդու լեզուն ծծեց. էդոր խեղք գլխուց առաւ, որ գլխուց առաւ, էդ օձ քաշուաւ էդ ծկէն, էլման գնաց:

Էրկու սահաքէն էդ մարդու խեղք էկաւ գլուխ:

Էդ մարդ էլաւ, ուր գլխու գալած պատմեց էս մարդուն:

—Ախպէր, ասաց. յիմցար էդ օձ ինչ էնեց իմ գլուխ:

—Ախպէր, էդի ինչ բան ա, օր քու գլուխ էնեց էդ օձ:

Ասաց.—Էս օձ արևմտոց թագաւորի աղջիկն ա, ես էլ արևե-լոց թագաւորի տղէն եմ. ես որ սաղ ի, էս աղջիկ ուզեցին ընձիկ. ես գեացի, տեսայ էս աղջիկ սև էր, իմ սիրտ չկպաւ, գեացի ուրիշ աղջիկ առայ ընձիկ. ես ուր ուրիշ աղջիկ առայ, էս աղջիկ սաղ ա, կուգեայ, ընձիկ կը չարչարայ, չթողէ ես իմ տեղին մէջ դիմն մնամ. կուգեայ ուր նեճս խըտ ընձիկ կը կոտէ, ու կերթայ:

Էս մարդ ասաց.—Ախպէր, քենէ կը խնդրեմ, ընձի իզին տաս, ես էրթամ՝ խասիմ իմ տան. իմ տուն մարդ չկայ:

—Քե իզին կուտամ, էս բան օր իմ գլուխ էկաւ, դու իմցար. կը խնդրեմ, էրթաս չուրի արևմտոց թագաւորի մօտ, հալալութեն առնես, ես դիմնանամ:

Էս գեղի մարդն էր, յէլաւ դուս, էկաւ տուն. տեսաւ տուն չկայ, գեղ խաբապայ էղեր ա, սկի նշան էլ չերեայ. կասես խազար տարուայ խաբապայ էղի:

Էլաւ գնաց մէկէլ գեղ, տեսաւ էդ էլ աւիրեր՝ շենլըկ չկայ:

Օրմ, էքիււ օր, իրեք օր, ամիսմ, էրկու ամիս պտտոտեց, տե-սաւ օր ուր տեսած ու պտտած գեղ ու քաղաքներ չկան. աշխար պիթուն աւեր դարձած ա:

Էս հալին միտք ընկաւ էդա գերեզմներու միջու մարդու խօսք, ուրին-ուրին ասաց.—Պաի էրթամ, դո՛ր որ էղի արևմտոց թագաւորի աղջիկ գտնիմ, խնդիրք կատարիմ:

Էդ մարդն էլաւ, օրմ, էրկու օր, խինդ տաս՝ օր ճամբալս գնաց, տեսաւ մէկ ըխսըլաբ մարդմ, ճամբխու խետ կուգեայ, ասաց.—Էր-թամ էդ մարդու մօտէն խարցուցեմ, սկի էս տեղրանքը շենլըկ չի տեսեր ա:

Գնաց, ասաց.— Պապիկ, էսլա բան էկեր ա իմ գլուխ, ըսկի էս տեղրանք շեկըրկ չտեսեր ես:

Էդ խալիւոր վերուց.— Որդի, ասաց. ես չըմ տեսեր էս տեղրանք շեկըրկ, իմ խէրն էլ չտեսեր ա, իմ պապու պապէն էլ տալեր ա իրեք խալիւ տարի, էն էլ չտեսեր ա, որդեակ, էդ փորձանք որ ձեռ տուեր ա քու գլուխ, խազար տարին ընցեր ա:

Էլաւ էդ պապիկ թողեց էկաւ դէս, ինք բռնեց ճամբախ, գնաց: Օրմ, էրկու օր, խինգ օր, տաա օր գնաց. տեսաւ մէկ պօզ ձիաւորմ, ետփունցէն վրուն քեամակից էն յըմալ կուգեայ, դուրդուցունի պէս էկաւ, խասաւ էդ մարդուն.— Բարեք, ախպէր, ասաց.— Աստուծու բարին, խազար բարի դ՛ւր էկար:

Ասաց.— Չէս էղիս ընձի ախպէր:

Ասաց.— Խա, կեղիմ ախպէր:

— Ի՛է, ասաց, քչում խեծի ձին, դիմնացի.

Ասաց.— Իջի, փչում էլ ես խեծիմ:

Գեղիմ՝ մօտըցան, ձիաւոր ասաց.— Գնա էդ գեղ, չանք ես կուգեամ, օր խասար գեղ, էդ գեղին մէջ տեղ մէկ խարուստ տուն կայ, էդ տան իրեք խատ դաբաւուլ (գիշերաղա՛) կայ, էրկու աջակողմ կայնած, մէկ ձախակողմ բարե կայնած, էն էրկու աջակողմին բարե կառնի, ձախակողմին քու բարե չառնի, գնա էնոնց յօդէն. նստի, չում ես խաթիմ քե:

Ձիաւոր մնաց էդ տեղ, էդ մարդ լէ էլաւ էկաւ գեղ. պառտեց, գեղի մէջ տեղ խարուստ տուն գտաւ, տեսաւ էրկու աջակողմ կայնած՝ մէկ ձախակողմ. բարե տունց. աջակողմն բարե առան, ձախակողմ չառաւ: Գնաց էդոնց յօդէն նստաւ:

Էդ ձիաւոր օր նստաւ, մարդ էգոր էրկան չէկաւ. մարդ չխարցուց, մարդ բարե չտունց, գորդի կուգեա, դճր կերթա, չտաց:

Էդ մարդու նե խաց բերին, նե ցուր, նե բան:

Մնաց չում յիրկուն, ճրագ վառին, մարդիկ լցաւան էդ յօդէն:

Էս մարդ տեսաւ էն ձիաւոր էկաւ, ուր ձին կապեց, խոտ տունց. էկաւ յօդէն, պարկաւ: Էս մարդ կու տեսի, մնացած մարդ չտեսին:

Էն ձախակողմի մարդ որ բարե չառաւ, էդոր գլուխ ցաւաց. ասաց.— Բարձմ բերէք, դճեմ իմ գլխու տակ:

Էն ձիաւոր մարդ ետփունցի տէն խրեղէն աւար խանեց, դարկեց խիւանդ մարդու կողին, խիւանդ մարդ ասաց.— Եթեաթիպի մայն եմ կերերեմ, տուէք. Ֆլանցեթի եզն եմ գողացեր, տուէք. էն մէկէլի ցորեն եմ կերեր. մէկէլին լէ փարեն, իմնեաւ էմ էրեր, տուէք: Ինչ օ գողութեն, բողութեն, մարդասպանութեն, աւարութեն էներ էր, ասաց:

էդ ձիաւոր մարդ էդոր խոզին առաւ:

Էս մարդ՝ ուրին-ուրին մեզեց. ճես օր չփախիմ, իմ խոզին էլ պտի առնէ: Էլաւ չարող, դուլալայ զարկեց ընթի տակ. բոբկցաւ ու փախաւ: Քանի մութ ա, փախաւ.—Յփոր էդ ձիաւոր կուգեայ, կընցնի, ես կելիմ, ասաց:

Էս մարդ քարի տակ մտաւ, չմտաւ, էդ ձիաւոր խասաւ, ասաց.—Ախպէր, դու իմ ինչ վատութեն տեսար. յորթ մտար քարի տակ:

Ասաց,—Ախպէր, ես քեզնէ վախեցայ. օր իմ խոզին էլ պտի առնիս. էն յապով էկայ մտայ. էս քարի տակ:

—Ախպէր, ասաց. մը վախենայ, յէլի, էրթանք:

Յէլան գեացին:—Ախպէր, նեղացար, արի, ձին խեծի, փշում դիմնացի:

Փշում գեացին, էդ մարդ ասաց.—Արի, փշում էլ դու խեծի:

Պեացին-գեացին, գեղիմ մօտկըցան. էդ ձիաւոր յառէջ իմալ սովրցուց, էլման յէմալ սովրցուց, գնաց էդ գեղ էս մարդ:

Պնաց, պտոտեց, գեղի մէջ դտաւ խարուստ տունը. տեսան էլմ մէկ աջակողմ կայնած էն, էրկուս ձախակողմ. բարե տունեց:

Աջակողմ կայնացող բարե տաւաւ, ձախակողմը չառաւ:

Պնաց, յօդէն նստաւ: Էս մարդուն էդ յօդի տէր շատ իրաւմ էնեց, ջուր, խաց, չայ, զայլայ բերեց, օտքիւր լուաց, սօրա էս մարդուց խարցուց:

—Ախպէր, դու ինչ մարդ էս, դժրվի կուղեաս, դժր կերթաս. ինչ բանի էս:

Ասաց.—Ինչ կը խարցուցէք ձի, ես վարիք ճամբխորդ եմ. էկեր եմ, կերթամ:

Ճրագներ կը կպուն, շատ մարդ յօդէն կը լցուի, տեսաւ ուր ախպէր էկաւ. ձին քեաչեց փակեախ, խոտ տունեց, էկաւ յօդէն:

Էդ աջակողմի մարդ օր էսօր բարեք առեր էր, ասաց.—Իմ գլուխ կը ցաւայ, բարձ մի բերէք, դնեմ իմ գլխու տակ, մէկ ճղարա քուրուն վի մօտ կայ. տայ ընձիկ, իմ բեճ բացուի:

Ասելու բաժեսան էդ եափննով ձիաւոր, ուր եափննի տկէն խանեց անմախական խնձոր, տունեց էդ մարդու քթի դէմ. տեսաւ օր էրկու-իրեք անգամ տունեց էդոր քթի դէմ: Մէկ էլ օր տունեց, էդ խիւանդ ասաց.—Օխա՛ն, իմ խոզին ըռահաքաւ:

Էդ խիւանդ ասաց.—Էլ խնձոր կայ, մէկ խնձոր էլ տուէք իմ քթի դէմ, իմ ջան չիտակ ըռահաքայ:

Էս մարդ տեսաւ օր էդ ձիաւոր մարդ անուշութենով էդոր խոզին առաւ, քակեց տարաւ: Էս մարդ ասաց.—Էսի իմ խոզին էլ կառի. յէլիմ, էդ մարդու մօտէն փախիմ, էրթամ:

Յէլաւ, դիշերով փախաւ, գնաց. գնաց, մտաւ մըջ ծովուն, օր էդ մարդ չգեայ, ուր խոզին առիւ:

Խըտ մտնելուն տեսաւ էդ ձիաւոր էկաւ, խասաւ, ասաց.— Ախպէր, չէ խըտ քե ախպէր էնք եղած, յորին կը մտիս ջրին մէջ էղացրտուն. էս պաղին, քու զօռ ինչ ա:

— Ապա ես իմալ էնեմ, ես չմտիմ ջրի մէջ դու իմ խոզին կառիս:

Ասաց.— Ախպէր, ես ու դու էղերինք յիրարու մարդ, ես Աստուած չեմ օր քու խոզին առիմ, արի, փշում խեծի ձին:

— Մարդ, ես խըտ քե ճամբախ չեմ յիգամ. արի, սա, տեսնինք դու ինչ մարդ իս, ես կը վախենամ:

— Քե ինչ պէտք ա, ես ինչ մարդ կեղիմ. արի, էրթանք:

— Մարդ, ասաց. արի քու անուն ընձի ասա, օր խաւաւտամ. գեամ:

Ասաց.— Ես Գաբրէլ խրեշտակն իմ:

— Մարդ, դո՛ւ որ Գաբրէլ խրեշտակն ես, էն մարդու խոզին յորի չարչըրեցիր, առար:

— Աստուած յէմալ խրաման էնեց, էնի շատ քեասիպ, քիւսիւպի մալ կերեր էր, աղքատի խոր ճղեր էր, շատ մարդ սպաներ էր, դռներ կոտուեր էր, աչք ուր մալ չէր, խղի մալին էր. կուզէր խղի մալ էներ ուրին մալ. էն յապով չարչըրելով էնոր խոզին առայ:

— Մարդ, էն յէմալ, պա էն մէկիլի խոզին յորին ըռահաթութենով առար:

— Էնի ժամ գիգէր, պատարագ կէներ, խեռ խեռեաք կէներ. աղքատին խաց, շոր կուտէր, աղբուր կը խանէր, ժամ կը չքէր. էնոր աչք խղի մալ չէր:

Ասաց.— Ի՛նչ ո՞ր Գաբրէլ խրեշտակնես, իմ խոզին ինչ վախս կառիս:

Ասաց.— Դու կերթաս արեւմտոց Թագաւորին եօթ խատ տղայ կայ, որ գնացիր իսկի բարե չես յիտար. քընց էնոնց վեր կը նստիս, էն մարդիկ քըզնէ կը վախենան, կասեն. «Յիսուս, Փրիստոս. էսի ինչ ա, չարք ա, էկաւ քընց մեզի վեր նստաւ»: Քեզի ո՞ կասեն՝ «դու ո՞ն ես». ձէն չտաս. քեզի կասեն, «կուռօ, դիւ քի՛յե». ձէն չտաս: Քեզի ո՞ շատ կը նեղացուցեն, դուն էլ ասա.— «Ես էկեր եմ մըտ ձեզի, խնդիր կայ». էնոնք քեզ կը խարցուցեն. «քու խնդիրք ինչ ա, ասէք, մենք կատարենք». դու էլ ասա:

— Քու քուր տուերէք արեւելոց Թագաւորի տղին, տղէն սաղիֆեան էկաւ քու քուր տեսաւ. քու էր, քովալ էր, սախաք էր՝ չառաւ, մկայ էն մարդ մեռեր գացեր ա հախ, քու քուր մացեր ա նահախ. մըկայ չաբաթ խետ, էրկու չաբաթ խետ, իրեք չաբաթ խետ քու քրոջ նըմս կերթայ, չթողեր էն մարդ գերեզմնի մէջ

ընդհատ մնայ: Եդ յապով է կերիմ մըտ ձեզի, իմ խնդիրք պտի կատարէք: Էն օր օ քու խնդիրք կատարեցին, ասաց Գաբրէլ խրեշտակն, էն օր քու խոգին կառնի:

Էս մարդ մէկ օր, էրկու օր, իրեք օր դնաց, դնաց արևմտոց թագաւորի տուն, մտաւ ներս: Քընց տղէկներ վեր նստաւ, առանց բարևի, առանց բանի: Էն թագաւորի տղէկներ չատ վախեցան. ասացին.— Էս ինչ մարդ ա, քընց մեզի վեր էկաւ, նստաւ:

Ասին.— Ի՞նչ էնչ մարդ էս: Ձէն չտուեց:

Ասին.— Օլան, սէն քիմսան: Ձէն չտուեց:

Ասին.— Կոռօ, դիւ քի՞յէ: Ձէն չտուեց:

Էդ տեղ չատ վախեցան, չատ էդ մարդուց խարցուցին:

Էդ մարդ վերուց, ասաց.— Մը՛ վախենաք, ես էլ ձեր պէս խողածին եմ. էկերեմ մըտ ձեզի, մէկ խնդիրք կայ, կատարէք:

Թագաւորի տղէն վերուց:

— Բու խնդիրք ինչ ա. ընձի ասա, ես կատարեմ:

Ասաց.— Քու քուր սաղ իքեան տուած ա արևելոց թագաւորի տղին. թագաւորի տղէն էկաւ, քու քուր տեսաւ. տեսաւ օ քու էր, քոփալ էր, քեշել էր, չառաւ. էն մարդ մեռեր դացեր ա հախ, քու քուր մացեր ա նահախ, քու քուր էրկու շաբաթ հաղմ կեզի օձու պէս, կերթայ էն մարդու կուշտ, չթողուր էն մարդ ուր տեղի մէջ ըռահաթ մնայ: Ես էկերիմ մըտ քե, օր էդ խնդիրք կատարես:

Էդի ասաց.— Ի՞նչ նստիր էդ տեղ, չու՞մ ես էրթամ մըտ իմ քուր, թէ ձի լսեց-լսեց. քու խնդիրք կը կատարեմ, թէ չլսեց, կուգեամ:

Թագաւորի ջոջ տղէն էլաւ, դնաց մըտ ուր քուր, ասաց.— Գճւր, արևելոց թագաւորի տղէն-քու նշանլուն մեռեր դացեր ա հախ, դու մացերես նահախ.* արի, խալալութեն տուր, ուր տեղ ըռահաթ մնայ:

Քուր վերցուց ուր ախպօր ասաց.— Ինչ ղնդար ես տանջանք կը քաշեմ, էնի եօթ անգամ քընց ձիկ աւելի տանջանք քաշայ:

Տղէն էլաւ էկաւ, էս մարդուն ասաց.— Ախպէր. քու խնդիրք չկատարաւ:

Էս խեղ թագաւորի ջոջ տղէն ուրնէ պղտրկին ասաց.— Ախպէր, յէլի դճ գնա, կեզի էդ խնդիրք դճ կատարես:

Իմալ էդ ախպէր դնաց մըտ քուր. քուրն առաւ (սկսեց),

* Փողովդեան հաւատով մահը իրաւունք է. իսկ երկար ապրելը անիրաւութիւն. նաեւ անիրաւութեամբ կեանք վարելէն աւելի լաւ իրաւունք է մահը:

Յէլաւ, գիշերով փախաւ, գնաց. գնաց, մտաւ մըջ ծովուն, օր էր մարդ չգեայ, ուր խոզին առիւ:

Խըտ մտնելուն տեսաւ էդ ձիաւոր էկաւ, խասաւ, ասաց. — Ախպէր, չէ խըտ քե ախպէր էնք եղած, յորին կը մտիս ջրին մէջ էգտցրտուն. էս պաղին, քու զօռ ինչ ա:

— Ապա ես իմալ էնեմ, ես չմտիմ ջրի մէջ դու իմ խոզին կառիս:

Ասաց. — Ախպէր, ես ու դու էղերինք յիրարու մարդ, ես Աստուած չեմ օր քու խոզին առիմ, արի, փշում խեծի ձին:

— Մարդ, ես խըտ քե ճամբախ չեմ յիգամ. արի, սա, տեսնինք. դու ինչ մարդ իս, ես կը վախենամ:

— Քե ինչ պէտք ա, ես ինչ մարդ կեղիմ. արի, էրթանք:

— Մարդ, ասաց. արի քու անուն ընձի ասա, օր խաւատամ գեամ:

Ասաց. — Ես Գարբէլ խրեշտակն իմ:

— Մարդ, դու որ Գարբէլ խրեշտակն ես, էն մարդու խոզին յորի չարչըրեցիր, առար:

— Աստուած յեմալ խրաման էնեց, էնի շատ քեասիպ, քիւսիւպի մալ կերեր էր, աղքատի խոր ճղեր էր, շատ մարդ սպաներ էր, դռներ կոտուեր էր, աչք ուր մալ չէր, խլի մալին էր. կուզէր խլի մալ էներ ուրին մալ. էն յապով չարչըրելով էնոր խոզին առայ:

— Մարդ, էն յեմալ, պա էն մէկիլի խոզին յորին ըռահաքութենով առար:

— Էնի ժամ գիգէր, պատարագ կէնէր, խեք խեքեաք կէներ. աղքատին խաց, չոր կուտէր, աղբուր կը խանէր, ժամ կը չքէր. էնոր աչք խլի մալ չէր:

Ասաց. — Ի՞նչ օ Գարբէլ խրեշտակես, իմ խոզին ինչ վախս կառիս:

Ասաց. — Դու կերթաս արեւմտոց Թագաւորին եօթ խատ տղայ կայ, որ գնացիր իսկի բարե չես յիտար. քընց էնոնց վեր կը նստիս, էն մարդիկ քըզնէ կը վախենան, կասեն. «Յիսուս, Քրիստոս. էօի ինչ ա, չարք ա, էկաւ քընց մեզի վեր նստաւ»: Քեզի օ կասեն «դու ինչ ես». ձէն չտաս. քեզի կասեն, «կուռօ, դիւ էի»: ձէն չտաս: Քեզի օ շատ կը նեղացուցեն, դուն էլ ասա. — «Էս էկեր եմ մըտ ձեզի, խնդիր կայ». էսնք քեզ կը խարցուցեն. «քու խնդիրք ինչ ա, ասէք. մենք կատարենք». դու էլ ասա:

— Քու քուր տուերէք արեւիոց Թագաւորի տղին, աղէն սաղի-քեան էկաւ քու քուր տեսաւ. քու էր, քովալ էր, սախաք էր. չառաւ, մկայ էն մարդ մեռեր գացեր ա հախ, քու քուր մացեր ա նահախ. մըկայ չաբաթ խետ, էրկու չաբաթ խետ, իրեք չաբաթ խետ քու քըմջ նըքս կերթայ, չթողեր էն մարդ գերեզմնի մէջ

ըռքնաք մնայ: Էդ յապով է կերիմ մըտ ձեզի, իմ խնդիրք պտի կատարէք: Էն օր օքու խնդիրք կատարեցին, ասաց Գաբրէլ խրեշտակն, էն օր քու խոգին կառնի:

Էս մարդ մէկ օր, էրկու օր, իրեք օր գնաց, գնաց արևմտոց թագաւորի սուռն, մտաւ ներս. քընց տղէկներ վեր նստաւ, առանց բարևի, առանց բանի: Էն թագաւորի տղէկներ շատ վախեցան. ասացին.— Էս ինչ մարդ ա, քընց մեզի վեր էկաւ, նստաւ:

Ասին.— Ի՞նչ ինչ մարդ էս: Ձէն չտուեց:

Ասին.— Օլան, սէն քիմսան: Ձէն չտուեց:

Ասին.— Կոռօ, դիւ քիօյէ: Ձէն չտուեց:

Էդ տեղ շատ վախեցան, շատ էդ մարդուց խարցուցին:

Էդ մարդ վերուց, ասաց.— Մը՝ վախենաք, ես էլ ձեր պէս խողածին եմ. էկերեմ մըտ ձեզի, մէկ խնդիրք կայ, կատարէք:

Թագաւորի տղէն վերուց:

— Քու խնդիրք ինչ ա. ընձի ասա, ես կատարեմ:

Ասաց.— Քու քուր սաղ իքեան տուած ա արևելոց թագաւորի տղին. թագաւորի տղէն էկաւ, քու քուր տեսաւ. տեսաւ օ քոն էր, քոփալ էր, քեշել էր, չառաւ. էն մարդ մեռեր դացեր ա հախ, քու քուր մացեր ա նահախ, քու քուր էրկու շաբաթ հաղմ կեզի օձու պէս, կերթայ էն մարդու կուշտ, չթողուր էն մարդ ուր տեղի մէջ ըռահաք մնայ: Ես էկերիմ մըտ քե, օր էդ խնդիրք կատարես:

Էդի ասաց.— Դու նստիր էդ տեղ, չուս ես էրթամ մըտ իմ քուր, թէ ձի լսեց-լսեց. քու խնդիրք կը կատարեմ, թէ չլսեց, կուգեամ:

Թագաւորի ջոջ տղէն էլաւ, գնաց մըտ ուր քուր, ասաց.— Քուր, արևելոց թագաւորի տղէն-քու նեանլուն մեռեր դացեր՝ ա հախ, դու մացերես նահախ.* արի, խալալութեն տուր, ուր տեղ ըռահաք մնայ:

Քուր վերցուց ուր ախալօր ասաց.— Ինչ դնդաւ ես տանջանք կը քաշեմ, էնի եօթ անգամ քընց ձիկ աւելի տանջանք քաշայ:

Տղէն էլաւ էկաւ, էս մարդուն ասաց.— Ախպէր. քու խնդիրք չկատարաւ:

Էս խեռ թագաւորի ջոջ տղէն ուրնէ պզտկին ասաց.— Ախպէր, յէլի դու գնա, կեզի էդ խնդիրք դու կատարես:

Իմալ էդ ախպէր գնաց մըտ քուր. քուրն առաւ (սկսեց),

* Ժողովրդեան հաւատով մահը իրաւունք է. իսկ երկար ապրելը անիրաւութիւն. նաեւ անիրաւութեամբ կեանք վարելէն աւելի լաւ իրաւունք է մահը:

էտուր բուժու. խէր ֆՅրսեց, մէր ֆՅրսեց, պա սասաց.— Գնա՛, հեւք-
ցիր, մը գար իմ աչքի գէմ:

Էդ էլ էկաւ. նստաւ ուր տեղ, ուրնէ պզտիկ ախպօր տաց.
— Ախպէր, դու գնա, կեղի օր խօսքս խասկըցուա:

Էն էլ էկաւ մըտ քուր.— Գնա՛, տասց. էկերեմ մըտ քե, խըն-
դիրք կայ, պտի կատարես:

Քուր վերուց.— Ո՛ն օ էդա խնդիրքի յապով գեայ մըտ ձի,
էնոր լեզուն քուք էլի, էդ խնդիրքի յապով չգեայ մըտ ձի:

Էդ ախպէրն էլ փոր-փօսման էկաւ, ուր տուն նստաւ, վերուց
— Վերին գէն Աստուած, ներքին գէն պզտիկ ախպէր, թէ կա-
րաց էնի բանմ էնայ:

Պզտիկ ախպէր յէլաւ, գնաց մըտ քուր, քուր սասաց.— Ախպէր,
յորի՛ն էկեր ես:

— Գնա՛, տասց. էն քու նշանած՝ արեւելոց թագաւորի տղէն մե-
ռեր ա հախ, դու մացեր ես նահախ, էկերիմ մըտ քե, որ էն մար-
դու խնդիրք կատարես, որ ուր տեղ ըռահաք մնայ:

Քուր վերուց.— Գնա՛, էն խնդիրք բերողի մօտ. տա՛ա՝ թը ըն-
ձիկ կառի, ընդոր խնդիրք կը կատարիմ:

Պզտիկ տղէն էր, դարձաւ, էս մարդուն իմաց տուեց:
Էս մարդը սասաց.— Խնա՛, կառիմ. գնա՛, տաս:

Քուր վերուց.— Գնա՛, էն մարդուն տաս, թը իգեայ մը ձիկ,
ես բանբլի քուլի մէջ դրուկ իմ, ընձի տարէք խըտ էն մարդուն
պսակէք:

Էդ պզտիկ ախպէր ուր քուր բանբլի քուլի միջէն գրկեց. տա-
րաւ ժամտուն, հոնի էս մարդու խետ պսակեցին:

Տուն բերելու բաւեցան աղջիկ յօլի մէջ էղաւ 15 տարեկան
խուրնիկ խրեղեն աղջիկմ ու էն մարդու խնդիրքը էն տեղ կատարեց:
Էն աղջիկ, էս մարդ քնան չուրմ կէս գիշեր:

Գիշեր Գարբէլ խրեչտակ կէս գիշերին էկաւ. կոխաւ վըր
պսկին.— Դէ՛, էլի՛, քու խոգին մկայ կառիմ, տասց:

— Գարբէլ խրեչտակ, ես քեզնէ չեմ վախնար, իմ խոգին Աստու-
թեւիմ՝ պտի էլի. դո՛ւ ինչ ես:

Էն տեղ Աստուած տասց Գարբէլ խրեչտակին:

— Ձեռ մլնայ պոկ, խոգին քաշայ, խանայ պոկ:

Գարբէլ խրեչտակ ձեռ մլեց պոկ, տասց.— Ախպէր, իմալ իս-
քու խոգին առիմ:

Ասաց.— Գարբէլ խրեչտակ. Աստուած իմ խնդիրք կատարեց,
էլ մուկնաք չեմ քաշեմ, իմ խոգին Աստուածուն ա. թո տունի:

Աստուած մէկ էլ ասաց. Գարբէլ խրեշտակ մէկ էլ կոխեց պոկ, ասաց յէմալ: Որ իրեք թրմրմեց, Աստուած ասաց.—Գարբէլ խրեշտակ, էդ մարդ ու աղջիկ խաբիր տարի ումը անեն մէկ բարձի. էն մարդն էլ ուր տեղ ըռահաք մնայ:

30

ՍԱԳԱՐԱԾ ԱՂՋԻԿԸ

(Արծկէի Առնջկայս գիւղի բարբառով *)

Դաւրիւ ձուկմ կը բերայ, կուտայ պառուռն պախ:
Պառուռն էլ իրեք խառ աղջիկ կեղի:

—Պառաւ, կասայ, առ գիւմ ձուկ, ամանաք (աւանդ) պախայ:

Պառաւ կասայ.—Խն, կը պախիմ, «ամանաք օր կայ, ղըյամաք ա»:

—Պառաւ, ասաց. եան էրկու, ետն իրեք օրէն կուգեամ:

—Շէւա արի, օր անգեան գեա», կը նեխի:

Դաւրիւ տուեց ձուկ մըտ պառաւ պախ, գնաց:

Պառաւ ասաց.—Վերցէք ձուկ, պախէք. չէղի զայ էնէք:

Էդա աղջիկներն ա, վերցին էդ ձուկ պախեցին:

Աղջիկներ իշկեցին օրմ' էրկու օր դաւրիւ չէկաւ:

Բշեց չանք ամիսմ, էդ դաւրիւ չէկաւ:

Պառուռ ջոջ աղջիկն ա, վերցուց ուր քուրվըտոց:

—Աղջի, յէլի ձուկ բեր, ուտենք, պաս-ցամաք մեռանք:

—Աղջի, էօի ամանաք ա, «ամանաք օր կայ ղըյամաք ա»

* Պատմած է Դուրիք Մուխի Ցարուքիւնեան:

- Էլի, բեր, ուտենք, էնի մոռցեր աս:
 Ելան ձուկ բերին, իրեքով էլ կերան:
 Պառաւ խապար չէ աղջիկներ ձուկ կերած էն:
- Մարէ, քու աղջիկ դարւիւի ձուկ կերաւ, ասաց սլղտի աղջիկ:
- Աղջի, ասաց. դու յորին կերար, մենք ինչ ջուղապ ալտի տանք:
 Երկու օր էլ մնաց. դարւիւ էն տեղ մէկէն էրկաց:
- Պառաւ, ասաց, իմ ձուկ բեր. վրազ իմ, պտի էրթամ:
 Ասաց. — Աստուծոց ինչ պախեմ, քու ձուկ կերած ա իմ աղջիկ:
 Եդա տեղ ուրախութենէ դարւիւի օտներ գետին չառաւ:
 Եդա դարւիւ ֆելպագ ա, յըմեն բան պինայ:
 Պառաւ վերուց. — Էրթամ ձուկմ առնիմ, առ, գնա:
- Պառաւ, ասաց. գու ծոռ իս, ես իմ ձուկ կուգեմ:
 Ասաց, — Քո ձուկ կերած ա իմ ջոջ աղջիկ, ես յո՛ւստէն տամ:
 Ասաց, — Քո ջոջ աղջիկ կը տանեմ իմ ձկան տեղ:
 Ասաց, — Դարւիւ, դո՛ւ ծոռ էս, դիւ դիւստ էս, ձկան տեղ
 աղջիկ կտան:
- Պառաւ, ասաց դարւիւ. «աղուըսու պէս ինչ պոչ կը թալի»
 դէս դէնս:
 Պառաւ, թոխ էրկինք, իջիս գետին, օր աղջիկ կը տանեմ:
 Ելան խընտրանց էրկուան էլ դեացիւն Եարաթ:
 Գեացիւն գազու դիւան դաւի դարւիւն ու պառաւ:
 Էն ուր դաւին էնեց. էն ուր:
 Աղջիկ խասաւ դարւիւիւն
 Դարւիւ վերուց, աղջիկ առաւ գնաց ուր տուն:
 Դարւիւն ա, վերուց. — Աղջի, ես կերթամ ավի, առ էս կտար
 միս, կեր, որ կերար, ես քզի, դու ընձի. օր չկերար, քըզի կապան-
 նեմ:
- Ասաց. — Խն, կուտեմ, դու գնա:
 Դարւիւ գնաց. աղջիկն ա, վերուց, միս փաթուկեց քըզի մէջ.
 դրեց ական մէջ:
 Դարւիւն ա, յիրկուն էկաւ, խարցուց. — Աղջի, միս կերար:
 — Խն, ասաց. կերայ:
 Ասաց. — Միս, քե կերեր ա, չի կերեր ա:
 Ասաց. — Չէ, ձի փաթուկե քըզի մէջ, զարկե ական մէջ:
 Աղջիկն առաւ, գնաց ներսով ներս:
 Դարւիւ էլաւ գնաց գըլս պառուուն, ասաց. — Իմ մէկ քենիւն
 տաս, քու աղջիկ յէմալ մեծ կարպետ իցգէր, խինէր ա, չկրեայ
 պըծնի. տո՛ւր. թը գեայ, պըծնին:
 Ելաւ միջնեկ աղջիկ տուեց, առաւ գնաց տուն դարւիւ:

Քուր տեսաւ, ճե աղջիկ, ճե բան:

Ասաց.—Դոր ա իմ քուր:

Ասաց.—Քո քուր տարեր, կախեր եմ, իմ խօսք չէնեց, ընդոր ապուլ:

Ասաց.—Դու ինչ ասիր, քու խօսք չէնեց:

—Փշում միս տուեցի, չկերաւ, ես էլ տարայ, կախեցի:

Եդ աղջկան ել դարվիւ ասաց:

Դէ, առ էսա միս, էփայ, կեր, չուր ես դառնամ:

Դարվիւն էլաւ, գնաց ավ-դու:

Աղջիկն ա, միս փաթութեց քրչիկ, զարկեց առնպախ (որմի գլուխն, որ գերանի տակն է):

Դարվիւ էկաւ, խարցուց.—Աղջի, միս կերաւ:

Աղջիկ ասաց.—Խն, կերայ:

Ասաց.—Միս, քե կերեր ա:

Ասաց.—Դոր ա կերեր, քրչի մէջ փաթըթուկ՝ առնպախ դրուկ: Էն էլ տարաւ ներսով ներս:

Դարվիւ գնաց մըտ պառաւ, պառաւ ասաց.—Յա, Դարվիւ, խեռ էդի, յորին կերթաս, կուպեաս:

Ասաց.—Պառաւ, խեռ ու շեռ խառուէր յերուր. քու աղջիկ տարեր եմ, մկայ խալիչամ էցգած ա, էն մէկէլ աղջիկ կուզին:

Եդ աղջիկն էլ կատում ուներ, առաւ, գնաց ուր խեռ:

Գնաց տեսաւ քուր-մուր չկայ, խարցուց:

—Աղն ջան, դոր ես ճամբխն իմ քուրվըտիք:

Ասաց.—Քո քուրվըտիք տարերիմ, կախերիմ էրկուսն էլ:

Ասաց.—Ընչի ապուլ կախերես:

Ասաց.—Փշում միս տուեցի, չկերան, ինչաց էնեցի, կախեցի:

Էլաւ դարվիւ միս տուեց աղջկէն, ասաց.—Ուտես, չուր ես ավ-դու տեղէն գեամ:

Աղջիկ, դու աղջիկ էդիս, միս կը թալայ, կատուն կուտայ:

Դարվիւ յերկուն կուգեայ, կը խարցու:—Միս կերաւ:

Կասայ.—Խն, կերայ:

Կը դառնայ մսին.—Միս, քե կերաւ:

—Խն, կասայ, ընձի կերաւ:

Եդա տեղ կառի, կենայ ուրին կնիկ:

Սոթ բանլիս կեր ուրին, վեցը կուտայ աղջկէն, կասայ.—Առ էսա բանլիսներ. օսկի կայ, մալ կայ, քզի:

—Յորին մէկ բանլիս չես տաս, ես քո խօսք կէնեմ, դու յորին չէնիս:

Կասայ.—Կէնեմ, էն մէկ օրախի մէջ շատ գէշ գէլ, արջ կայ:

աւապ, նանավարներ կան, վախնամ վախենաս, էն յապով չե՛ս իտամ:

— Ես քեզնէ՛ չվախեցայ, նանավարներուց պտի վախենամ, տոց: Դարվի՛ւն էլման գնաց, աղջիկն մնաց դադ:

Աղջիկն ասաց ուրին ուրին — իշկիմ, տեսիմ ինչ կայ, էտալ կասայ դարվի՛ւ:

Էլաւ գնաց, դռներ բացեց, ինչ օր մալ-թամալ, ինչ օր Ասուածութեն տեղծեր ա, էդ տեղ ա:

Յէլաւ, գնաց, էն մէկ դուռն էլ բացեց. տեսաւ-ի՜նչ տեսէ. — ուր քուրվրտիք, ուրիշ աղջիկներ, խրեղէն տղէք, փաւհեղէն տղիկներ էդա տեղ լցուկ:

Էդա տեղ տղեկներ, աղջիկներ ուր քուրվրտիք ասացին. — Էդա տեսիմ դարվի՛ւ ձեռնէն մղի ազատայ:

— Ես իմալ ազատեմ. դարվի՛ւն օր էկաւ, յըմնա էլ կապանայ:

Տղէկներ ասին. — Ձեր իրեք քուրվրտ փէտէ չոր կը չիքնք, դա դեացէք, մենք էլա կերթանք, կը պրծնինք:

Աղջիկներն ա, փէտի չոր խաքեան, էլան ընկեան դարվի՛ւ օրախներու մէջ. էդած չէդած ժողուեցին, թը «տոմ կէք, «տմէլ նուրեցին», գեացին:

Իրեք քուր ըռնեցին մէ ճանբախ. — Մեր դամաք դո՛ւր ա, մեք էլ կերթանք էն տեղ, ասացին ու գնացին:

Գնացին մէ թագաւորիմ քաղքին տախիլ էդան:

Խըլուսուռն աղջիկներ էլան գեացին պազար:

Էն տեղ խարցըցին, էն տեղ խարցըցին — մզի ըռըննպարութենից, հովուութենից, գառնարածութենից ինչ կայ, էնինք:

Էդ պզտիկ աղջիկ թագաւորի տղէն տարաւ ուրին էնեց դազարած, միջնեկ աղջիկն էլ մեծիւ տարաւ. ջրջ աղջիկն էլ ըռէլ տարաւ, էնեց ուրին դազարած:

Էդ աղջիկներ մէկ օր, էրկու օր, իրեք օր, ուր էդ դազեր կը տանէն, մէկ տղէմ էլա պախ դնեց վրէներ:

Ուր կերթէն դաշտ, փէտէ չորեր կը թափէն, իրեք քուր իրարու ձեռներ կը բռնէն, կը խաղէն. յիրկուն էլման կը խաքնէն, կերթէն իրենց աղեկներու տուն:

Էդ պախ մտած տղէն ա գնաց, թագաւորի տղին ասաց. — Ձեր դազարած հուրի մեկեմ ա. ափսոս չէ, կը ճանփես, կերթայ դազարածութին կենայ:

Ասաց. — Ի՛նչ իմալ տեսար:

— Գեացի, պախ տուեցի, տեսայ ուրենց փէտէ չորեր խաքնէն, իրարու ձեռներ բռնեցին, խաղցին:

Ասաց.—Իրեքին ճի մէկն ա խօրոտ:

Ասաց.—Իրեքն էլա խօրոտէն, չկրցայ խանի (որոշէի) իրարուց, Հոս թագաւորի տղէն պախ կիտայ էդոնց վերէն:

Կերթայ, կը տեսի, օղորթ, տղի խօսքն ա, կը տեսի ուր դազարած քընց մէկէնիւր խօրոտ ա, սուս-փուս կուգնայ ուր տուն, խապար կուտայ ուր խօր:

—Թագաւոր ապրած, կասայ. էս դազարած ուզայ ընձիկ:

Թագաւոր կը վերցէ.—Դու ծուռ իս. քու խելք բան չը խասի. ես մէկ թագաւոր էղիմ, էլթամ դազարած ուզեմ:

—Իմն օր կայ՝ դազարածն ա, իմն օր չկայ՝ դազարածն ա, կասայ:

Խըտ էդ թագաւորի տղին չարա-մուխուն չէղի:

Կը պսակուին. կը նստին ուրանց օթախ:

Աղջիկը մէկ օր ասաց.—Ես շատ կը վախենամ:

—Աղջիկ, յորին կը վախենաս, ալլամ-ալխար մեր ձեռաց տակն ա, ոն քըզի բան կասայ, օր կը վախենաս:

Եդ աղջիկ ուր գլխու գալած տղին կասայ, դառնայ կասայ.
—Թագաւորի տղա, ընձի առջինեկ տղայ օր էղաւ, պտի սպանես օր էն դարվիթի ձեռնէն պրծնինք. օր չմորթեցիր, համ քըզի կըս-պանայ, համ ընձի:

Եդ կնիկն ա, տարին կը քմի. կը պարկի, Աստուծու խրաման-քով տղէմ կը բերայ:

Եդ դարվիթն ա, կուգայ, կը տեսի օր ուրանց տուն խալի խարապա, գատ չէ մացեր. կասայ:

—Կայ չկայ, պզտի աղջկան քանն ա, էնու խիզ վըր իմ գլխուն էղի, դժուր օր գտիմ, պտի սպանեմ:

Թարբի դունեայ կեզի, աչխաբ կը պտտտայ, ո՛ր մէ քաղաք խարց ու փորց կենայ. մէկ սալդ չտայ:

Կուգնայ-կուգնայ էդ քաղքին ցախիլ կեղի, օր էդ աղջիկ էդ քաղքին մէջն ա:

Իարվիթն ա, ընկնի տուն-տուն օռն էլ գարկայ, կը պտտտայ, աղջկէն տեղ կը խարցու:

Մարգու մէկ կը վերու.—Իրեք տարի յառէջ իրեք խատ աղ-լիկ էկած ա, մէկ թագաւորի տղէն առած ա, մէկ մեծիւս, մէկ լուէս:

—Պզտիկ աղջիկ ո՛րն առեր ա, կասայ:

Կասայ.—Թագաւորի տղէն առեր ա:

Իարվիթն կերթայ թագաւորի դուռ, դուռ կը գանի, կնիկ ուսի օ դարվիթ էկաւ:

Թագաւորի տղէն կասայ.— Իարվիւ. էլի, արի՛, փշում դո՛ւ գար, քամաւա էնինք:

Կնիկ կասայ.— Փշում՝ բան տանք, հեռընայ, թո չգեայ: Զում կնիկ կերթայ ալուր բերայ, դարվիւ կելլի վեր. քնի ու լինք կը թայա: Թագաւորի տղի ալանջ:

Որ կը թալայ Թագաւորի տղի ալանջ, Թագաւորի տղէն մ. ուռկ կընկնայ:

Զում Թագաւորի տղի կնիկ դառնայ, կուգեայ, կը տեսի օ քաւ տղէն դարվիւ մորթեր ա:

Կնիկ կը պօռայ, կը ճըլայ «հաւաւ-հա հաւաւ»:

Նա հաւաւ կուգեայ, նա մասադ կուգեայ:

Կը տեսի օ ծովու կճղի միջէն ձեն կուգեայ:

— Աղջիկ, դնա՛, Թագաւորի դուքին (սեհրի) բի, դիւր Թագաւորի տղի գլխի տակ, Թագաւորի տղէն էլի. էգի անասաւաւած ա, իմ օր պէրն ա. էդոր դարձէն մտերեւ էգա կղճի մէջ:

Աղջիկի դուքին կը դնայ տղի գլխի տակ. տղէն կիմնայ, դարվիւ կը փախնի, Թագաւորի տղէն կասայ.— Կնիկ, էդ ինչ հալա-նալայա:

— Աստուած քո տուն աւիրայ, կասայ, յէմալ-յէմալ էղաւ:

Կասայ.— Կնիկ, էլ ընձիկ պէտք չես, ա՛ռ քու տղէն, գնա՛. դու կը մորթես, կասես դարվիւ մորթեց, դու սոյսուգ ես:

Կնիկն ա, առաւ մորթուկ տղէն, փաթուկեց խին չորերու մէջ, գնաց: Գնաց-գնաց, գետիմ ըռաս էկաւ. տղէն դրեց գետի փի, արնոտ չորեր լուաց, ասաց— մեղք ա, արնթաթախ չխորիմ:

Կնիկ չոր լուալու կեղի, կը տեսի օ քամակից ճիծու ձէն կուգեայ, կը տեսի ինչ— Աստուծու խրամանքով շատ իջեր ա վըր օրդին, չարքի դուռ ասլան, դափլան կանուկ, տղէն սաղ սալամար: Էդ տեղ կը մնան մէր ու տղայ. ասլան, դափլան:

Աստուծուց մանանայ կիջի, էդոնք կուտեն:

Իարվիւ ա, կելլի կը պտտայ, օրին մէկ կուգեայ, Թագաւորի տղին մշակ կեղի:

Աւուր մէկ Թագաւորի տղէն կասայ.— Տղէք, էլէք էրթալ ավութենի:

Կերթան իրեք խառ եղուրնիկ կը զարնեն:

Թագաւորի տղէն սէյիսին կասայ.— Տղա՛, գնա՛, դէ էն չարքի էփայ, ա՛ռ-արի, վըր էս աղբրին ուտենք:

Սէյիս կերթայ, ասլան ու դափլան չըն սըթրի հետուքեն:

Մէրը վերուց.— Տղա՛, յէլի, իչկա՛, տես ո՛ն ա, էկաւ:

Տղէն ա, կը վերու.— Մարէ, բան վըր բանի, տնկաւրնիս կուգեայ:

Սեյիս կուգեայ, կասայ:—Մարէ, բարե քե:

Էն էլ կասայ:—Աստուծու բարին քե, ախպէր ջան:

—Մարէ, կասայ, էս իրեք եղվընիկ էփայ, տանեմ թագաւորի տղին:

Կնիկ շուտմ եղվընիկներ լեփկեց, սեսրեց, դնեց մըջ թաւին, կամրցուց, փաթուժեց մանանի մէջ:

—Դէ, որդի, առ զնա, ասաց:

Առաւ զնաց:

Թագաւորի տղէն բացեց, կերաւ. տեսաւ իմալ կերակուլ, աշխարհի էրիս նա էկեր ա, նա կուգեայ, նա կերթայ:

Թագաւորի տղէն ա, խամռաւ (քաղցր համը առաւ, սովորեցաւ համին) կերակուլին, էլաւ խըլուսուն էլման էկաւ ավութենի:

Իրեք խատ էլ եղվընիկ զարկեց, էլման ասաց սեյիսին:

—Գնա, էն շաք, էփեն, առ, արի:

Ասաց: Սա երեկ գեացի, ասլան, դափլան վըր դռան էն, ընձի կուտեն, էս օր լէ մշկուն ճանփայ:

Մշակ վերուց:—Ելէք, իրեքս լէ խըտրաց էրթանք:

Էլան գեացին: Ասլան, դափլան էլման հեքստան, ուրանց կապեր կը կտրտեն:

Մէր տղին կասայ:—Տղա, տղա, յէլի դուս, տես, ճն ա էկաւ:

Տղէն կելի դուս, կուգեայ, կասայ:—Մարէ, իրեք խատ բան վըր բանի, տընկտընկեալէն կուգեան:

Մէրն ա, կելի դուս, կը տեսի իրեք ձիաւոր կուգեան. կը տեսի մէկ իրիկն ա, մէկ սեյիսն ա, մէկ դարվիւ, կասայ:—Տղա, զնա, օրքալախ ձիու գլօխ բռնայ:

Տղէն ա, զնաց թագաւորի ձիու գլօխ բռնեց, տարան, իջուցին շաք:

Ուշակն ա (դարվիւ),—Էսա եղուընիկներ էփայ, նստենք, ուտենք, էրթանք, կասայ:

Կեփեն, կուտեն կը պըծնին:

Կնիկ զօւր իրիկ ու դարվիւ կը ճանչնայ, ըմա էդոնք զկնիկ չճանչնան:

Էդ տեղ կնիկ կվերու.—Սա շատ դարսլի եմ. խաղից բանից ասա. ականջ կնենք, ասաց թագաւորի տղին:

Էդա տեղ թագաւորի տղէն նաղլ մի կասայ:

Հէքիաթ մէլ ասել կուտան մշկուն:

Կնիկն էլ ասաց.—Թագաւորի տղա. հէքիաթ մէլ ես ասեմ: Կասայ:—Ասա:

Թագաւորի տղէն կասայ.—Դարձիւ. էլի, արի, փշում դու՛
զար, քամաւա էնինք:

Կնիկ կասայ.—Փշում՝ բան տանք, հեռւնայ, թո չգեայ:
Չում կնիկ կերթայ ալուր բերայ, դարձիւ կելլի վեր. բն ու
լինք կը թայա: Թագաւորի տղի ալանջ:

Որ կը թալայ Թագաւորի տղի ալանջ, Թագաւորի տղէն մ.
ռուկ կընկնայ:

Չում Թագաւորի տղի կնիկ դառնայ, կուգեայ, կը տեսի օ բա-
զա տղէն դարձիւ մորթեր ա:

Կնիկ կը պօռայ, կը հըւայ «հաւար-հա հաւար»:

Նա հաւար կուգեայ, նա մասադ կուգեայ:

Կը տեսի օ ծովու կճղի միջէն ձեն կուգեայ:

—Աղջի, գնա, Թագաւորի դուքին (սեհրի) բի, դիւր Թագաւորի
տղի գլխի տակ, Թագաւորի տղէն էլի. էդի անաստուած ա, իմ փ-
պէլն ա, էդոր դարձէն մտերեւ էդա կղճի մէջ:

Աղջիկ դուքին կը դնայ տղի գլխի տակ. տղէն կիմնայ, դա-
ւիւ կը փախնի, Թագաւորի տղէն կասայ.—Կնիկ, էդ ինչ հալա-նա-
լայա:

—Աստուած քո տուն աւիրայ, կասայ, յէմալ-յէմալ էղաւ:

Կասայ.—Կնիկ, էլ ընձիկ պէտք չես, առ քու տղէն, գնա. դու
կը մորթես, կասես դարձիւ մորթեց, դու սօյսուգ ես:

Կնիկն ա, առաւ մորթուկ տղէն, փաթուլեց խին չորերու
մէջ, գնաց: Գնաց-գնաց, գետիմ ըռաս էկաւ. տղէն դրեց գետի
ափ, արնոտ չորեր լուաց, ասաց—մեղք ա, արնթաթախ չխորեմ:

Կնիկ չոր լուալու կեղի, կը տեսի օ քամակից ճիժու ձեն կու-
գեայ, կը տեսի ինչ—Աստուծու խրամանքով շատ իջեր ա վըր ա-
ղին, չատրի դուռ ասլան, դափլան կանուկ, տղէն սաղ սալամար
էդ տեղ կը մնան մէր ու տղայ. ասլան, դափլան:

Աստուծուց մանանայ կիջի, էդոնք կուտեն:

Դարձիւ ա, կելի կը պտտայ, օրին մէկ կուգեայ, Թագաւորի
տղին մշակ կեղի:

Առուր մէկ Թագաւորի տղէն կասայ.—Տղէք, էլէք էրթակ
ալուլթենի:

Կերթան իրեք խատ եղուրնիկ կը զարնեն:

Թագաւորի տղէն սեյիսին կասայ.—Տղա, գնա, դէ էն չատրու
էփայ, առ-արի, վըր էս աղբրին ուտենք:

Սեյիս կերթայ, ասլան ու դափլան չըն սըթրի հետաւթենն:

Մէրը վերուց:—Տղա, յէլի, իչկա, տես տն ա, էկաւ:

Տղէն ա, կը վերու—Մարէ, բան վըր բանի, տնկաւրնիկայի
կուգեայ:

Սեյիս կուգեայ, կասայ:—Մարէ, բարե քե:

Էն էլ կասայ:—Աստուծու բարին քե, ախպէր ջան:

—Մարէ, կասայ, էս իրեք եղվընիկ էփայ, տանեմ թագաւորի տղին:

Կնիկ շուտմ եղվընիկներ լեփկեց, սեսրեց, դնեց մըջ քաւին, կամրցուց, փաթութեց մանանի մէջ:

—Իէ, որդի, առ զնա, ասաց:

Առաւ զնաց:

Թագաւորի տղէն բացեց, կերաւ. տեսաւ իմալ կերակուլ, աշխարհի էրես նա էկեր ա, նա կուգեայ, նա կերթայ:

Թագաւորի տղէն ա, խամռաւ (քաղցր համը առաւ, սովորեցաւ համին) կերակուլին, էլաւ խըլուսուն էլման էկաւ ավութենի:

Իրեք խառ էլ եղվընիկ զարկեց, էլման ասաց սեյիսին:

—Գնա, էն շաք, էփեն, մռ, արի:

Ասաց: Ես երեկ գեացի, ասլան, դափլան վըր դռան էն, ընձի կուտեն, էս օր լէ մշկուն ճանփայ:

Մշակ վերուց:—Էլէք, իրեքս լէ խըտրաց էրթանք:

Էլան գեացին: Ասլան, դափլան էլման հետստան, ուրանց կապեր կը կտրտեն:

Մէր տղին կասայ:—Տղա, տղա, յէլի դուս, տես, ոն ա էկաւ:

Տղէն կիլի դուս, կուգեայ, կասայ:—Մարէ, իրեք խառ բան վըր բանի, տընկտընկեալէն կուգեան:

Մէրն ա, կիլի դուս, կը տեսի իրեք ձիաւոր կուգեան. կը տեսի մէկ իրիկն ա, մէկ սեյիսն ա, մէկ դարվիւ, կասայ:—Տղա, զնա, օրքալախ ձիու գլօխ բռնայ:

Տղէն ա, զնաց թագաւորի ձիու գլօխ բռնեց, տարան, իջուցին շաք:

Ըջակն ա (դարվիւ),—Էսա եղուընիկներ էփայ, նստենք, ուտենք, էրթանք, կասայ:

Կեփեն, կուտեն կը պրծնին:

Կնիկ զուր իրիկ ու դարվիւ կը ճանչնայ, ըմա էգոնք զկնիկ չճանչնան:

Էդ տեղ կնիկ կվերու.—Ես չատ դարձիլի եմ. խաղից բանից ասա. ալանջ Լենեք, ասաց թագաւորի տղին:

Էդա տեղ թագաւորի տղէն նալլ մի կասայ:

Հէքիաթ մէլ ասել կուտան մշկուն:

Կնիկն էլ ասաց.—Թագաւորի տղա. հէքիաթ մէլ ես ասեմ: Կասայ:—Ասա:

Էդա տեղ կնիկ ուր գլօխ գալած կատայ:

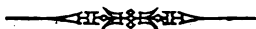
Դառնայ կատայ.—Չէ, ես էն դազարածն եմքո կնիկ:

Չէ, էս (մշակ) էլ էն դարվիօն է որ քո դուռ դու՛ն կը գոր-
կէր, քնի ուլինք դրեց քու ականջ:

Չէ, էս էլ քո աղէն ա, դարվիօ մորթեց, Աստուածութեն օտ-
դացուց. էրկնուց մանանով պախեց:

Էդա տեղ Թագաւորի տղէն կը կապայ գդարվիօ եօթ տարուօ
անծին ջորու պոչ, կը թողայ դաշտի մէջ:

Էնոնք խասան ուրինց մուրազ, դու լէ խասնիք ձեր մուրազ:
Էրկնուց իրեք խնձոր իջաւ . . .

ՅԻ

ԱՐԴԱՐԱՐԴԱՏ ԴԱՏԱԻՈՐ

(Արծկէի Առնչկայս զիւղի բարբառով *)

Մէկ մարդմ Ռուսաստանայ դնաց Ստամբուլ, չորս վեց տա-
րի աշխատեցաւ, վաստրկեցաւ էրկու խարիւր մանիքիյա,
էլաւ, ճամբախ տուեց յառէջ պտի էրթէր, փողնի մէջ մարդմ տե-
սաւ, առաց.—Ի՞նչ մարդ էս, դոր կերթա՞ւ Ասաց.—Կերթամ առ-
սաստան:

Ասաց.—Փարա բան վաստրկեր էս:

Ասաց.—Խա, Աստուած չորս խարիւր մանիքիյա տուեց:

Էդ մարդուն բռնեցին, տարան հոլմաք:

Հոլմաք փառէն առաւ էդոր մօտէն, ասին—Մեր Թագա-
րին սիքան իրաւունք չկայ, տանիս ուստի մէջ: Էտա մարդ
էր, տէր տիրական չկայ, վիզ ծուռ մըջ փողներուն անօթի, ծորու
պտտեց:

Առւեր մէկ մըջ փողնին կանուկ էր, վարժատան ճօնը վար-
ժատնէն յէլան, կերթէն խաց ուտեալ: Էդ մէկ տղէն իշկեց էդ
մարդուն վիզ ծուռ կանուկ աւ Հարցուց.—Աղբէր, քրդնէ բան կը
խարցու՞մ. չըս ըռբիւ:—Չէ, չըս ըռբիւ:

* Պատմած է Դաւիթ Մուխի Յարութիւնեան:

Ասաց.—Նա կիշիմ քու դարս չատ ա:

—Ճամբւմ, ասաց. գու էրախայ էս, գնա բանիդ:

—Չէ, գու ասան, ասաց:

Էլաւ էդ մարդ իր գլխու գալած ասաց.

Պորիս տղէն ասաց.—Կերթաս էմէլ քու փարէն կուզես, որ շտուեցին, կասես.—Նա ձեր թագաւորութենի մէջ վեց տարի բանայ. դուք միայ էկէք Աստըծու յառէջ վեհիլութեն էնէք որ Աստուած ընծի վեց տարի լէ ում տայ, իմ օլուխ չուցուխին իտարան էնեմ:

Գնաց հուլմար, ասաց. էդ հուլմար չի կարցան պատասխան տէն. խապար տուեցին թագաւորին.—Էս մարդ էսլա կասայ:

Թագաւոր կասայ.—Էդ մարդու փարէն տուէք, ըդոր սովըցնողը ասէք, էկէք մը ձի:

Ջու կը գնեն վըր էդ մարդուն.—Էս խեղ քզի ո՞վ սովըցուց:

Կասայ,—Ֆըլան վարժատան ճօեւուց մէկը:

Կօրողկայ թագաւոր էն ճիժ կը գնտնի, բերայ ուր մօտ:

Տղէն գլուխ տուեց, փաքա բռնեց, կայնաւ:

—Այ տղա, ասաց թագաւոր, իմ եաճ գնաց, էդա խօսք իսկի լսած չէդերի, ես պտի գնեմ քե դատաւոր:

Ասաց.—Թագաւոր ապրած. դատաւորութեն կենեմ, ամա իմ աչքեր սաղ ա, որ խանես, կենեմ. չէ, չեմ էնեմ:

—Յորին քու աչքեր խանեմ, ասաց:

—Որ կուզես արդար, շարիաք անեմ, իմ աչքեր խան:

Ասաց.—Ձէդոր մանէն ինչ ա:

—Որ իմ աչքեր սաղ էդնի, մէկ իմ աղբէրն ա, մէկ ազգն ա, մէկ ջեհնեմ ա, մէկ խօրոտ ա, մէկ նշանով ա. իմ աչք կը տեսի, միտք ա, կը փոխուի. իմ աչք որ խանես, յըմեն մէկ դռնով կը մտուցեմ, մէկ դռնով կը խանեմ:

Միլ բերեց, աչքեր խանեց, դրեց դատաւոր հախ դօճակին:

Մէկ տաս, քսան տարի էնպէս հախ շարիաք էնեց. էդ դատաւորի ձէն պիթուց աշխար ցվըրուաւ:

Աստուածութեն Գարբէլ խրիշտակին խրկեց, ասաց.—Գնա, էդ ղազու շարիաք իմացիր, աղէկ ա, չէն՝ քուն:

Աստըծու խրամանքով էղաւ տէրտէր, խեծաւ ջորին. էկաւ էդ դատաւորի քաղաք պառւտմ տուն, դօնախ էղաւ:

Էդ գիշեր Աստըծու խրամանքով էդ պառաւին մէկ կով կեղի, էն կով կը ծնի. հորթիկ կուզեայ էդ ջորու տակ. կը մնայ, կը լուսանայ.—Պառաւ, կասայ տէրտէր, իմ ջորին քաշայ գուս, ես էրթամ:

Որ կը քաշայ գուս, խորթիք պրպըրալին կնկի ջորու էտե. պառաւ կասայ.—Տէրտէր, եաման, քու բաղգն եմ ընկե, էգի իմ խորթիկն ա:

Տէրտէր կասայ.— Քու խորթիկ էղնէր, քու կովու տակ կեղնէր, յորին գեգէր կընկնէր իմ ջորու տակ, էգի իմ ջորուն ա:

—Տէրտէր, կասայ. ես զօռով չըմ կընայ վըր քե, մեր քաղէ մէջ լաւ դատաւոր կայ, էրթանք, էնի մեր ռարիաթ էնայ:

Ելան գեացին մշտ դատաւոր, պառաւ ուր գանգատ էնեց:

—Սա էնք մէկ կով, տէրտէր իմ տուն, յօնախ էր, գիշեր իմ կով ծներ, խորթիկ ընկեր ջորու էտե, դու ինչ կասես:

Ասաց:—Կանի, տէրտէրոջ մօտէն լէ խարցումս Ասաց.—Ումն տ

Ասաց.—Խորդիկ իմն. իմ չեղնէր յորին կնկէր իմ ջորու էտե:

—Տէրտէր, ասաց. խորթիկ քոնն ա, չէ պառուունս Ասաց.—Իմն:

Ասաց.—Տէրտէր, կանի, քե բանմ ասեմ, իմ խէր էլաւ գնոց ծովու ափ. արտ մը գեարի ցանեց, էկաւ տուն. ամիսմ մնաց, գնոց տեսաւ գեարին կանչըցե, չորս մատ էլեր էր, ամիս մը մնաց, գնոց տեսաւ կրթեր էր: Ամիս մը լէ մնաց, գնաց տեսաւ խտեր էր: Էկաւ իրդաս բունեց, գնաց, պիտի քաղէր. գնաց տեսաւ որ ծովու ձկներ էլած. էդ գեարին կերած էն: Տէրտէր, ասաց. էս աստ խօսքն սութ ա, չէ օղորթ ա:

Ասաց.—Սութ ա:

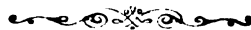
Ասաց.—Որ իմ սութ ա, քունն էլ սութ ա:

Ասու խրամանքով տէրտէր էդա տեղ խաչակնքեց. գատուր լուսաւորցաւ. տեսաւ էն տէրտէրն էլ Գաբրիէլ խրեշտակն էր, խոմբարձաւ: Ասաց.—Պառաւ. էս քու խորթիկ:

Պառաւ ուր խորթիկ առաւ գնաց:

Դատաւորի աչքեր որ լուսաւորցաւ, էս խետ ինչ էնեց, բերեց փեթեմ կախեց ուր առէջ ու գանգաւորին:

Օր մկայ լէ մացեր ա մըջ Օսմանցուի ռարիաթին:

ԽԵԼՔՈՎ ԽԱՐՍ ՈՒ ԴՈՒՎԱԹ

(Արծկէի Առընջկոյս գիւղի բարբառով *)

Աւուր մէկ մէ շատ խարուստ մարդ կեղի, էդ մարդ շատ պատուով կեղի. մըտ քրդի, մըտ հայի, մըտ թուրքի պատիւ կեղի էդոր, էդ մարդու տըսուերկու տղայ կեղի, էդ տղէկներ ետբամազ կեղին:

Մարդ կը տեսի օր էդ տղէկներ ուր տուն պտի աւիրէն, իմալ պտի աւիրեն-մէկ գողութենով, մէկ բողութենով, մէկ ճան խաղելով, մէկ թուղթ խաղելով, մէկ մարդ սպանելով:

Էդմա մարդ տեսաւ որ ուր տուն պտի աւիրի, «հեռենամ, ասաց, օր չտեսիմ իմ տան աւիրութեն»:

Առաւ խըտ ուր 2—300 ոսկի, թողեց ուր խարստութեն տղէկներուն. Աստուծու յառէջ անհ ու ճառք էնեց. «քեռասուն աւուր ճամբախ պտի էրթամ օր իմ տղէկներ իմ տուն աւիրեն, ձէն չգեայ, ընկի իմ յականջ: Գնաց էդ մարդ, խոսաւ մէ քաղաքի. ուր ձիու կեմ թողեց ձիու դարփուզ, ասաց ձիուն.—Աստուծու հայվան, դու վի՛ դուռ էրթաս, ես էլ էն դուռ պտի իջիմ:

Ձին ա, գնաց-գնաց, քընց ինքն էլ խարուստ մարդու մը դուռ կայնաւ:

Էդ մարդ էդ տեղ իջաւ, դանչեց.—Նանէ, նանէ, էս ձին քաշայ իներս:

Ձին քաչեց ներս, խոռ տուեց, էդ կնիկ վերուց.—Ախպէր, դու յորքն գուռ կը կայնես, արե տուն, նստի Գնաց տուն, նստաւ:

* Պատմած է Դաւիթ Մուղսի Յարաւրիւնեան. Սոյն Դաւիթը իւր վիւղի բարբառին լաւ ծանօթ էր. պատմած է շատ կարգաւորեալ եւ սահուն ձեով. իւր ումեմ հէփաթներն ու քրդական վէպերն պատմած է շատ վարժ եւ ուռանց կանգ առնելու:

Եդ կնիկ վերուց։—Ախպէր, դու բարի ես եկեր, վրը իմ դէ-
խին, վրը իմ յերսին, էն տեղէն չուժ էս տեղ։

—Աստուած քու տղէկներ պախայ, քու դովաք շատ էնայ, ինչ
դու իմ պատիւ պախեցիր, Աստուած քու պատիւ պախայ, առաջ։

Եդ կնիկ խաց ու զաւս բերեց, դնեց յառէջ. Եդ մարդ կերու-
Եդ մարդ չանք յիրկուն ձէն չէնեց, սուս նստաւ։

Եդ կնկան իրիկ, ուր իրեք տղէն խետ, յիրկուն էկան, առ-
տէր կնկեան ասաց։—Ելի խաց բի, ուտի՛ք։

Կնիկ խաց բերեց, Եդ տանտէր Եդ մարդուն ասաց։—Ախպէր,
արի, խաց կեր։

Տան տէրն էլ մարդուց չխարցուց — «դու յո՛ւստ եկերես, դո՛ր
կերթաս, ինչ բանի կերթաս։

Տան տէր վերուց, ուր աղջըկէն ասաց։—Աղջի, յէլի, տեղունք
թալ, պառկի՛նք։

Տեղունք եցդեց. ամենքը էլան պարկան։

Եդ աղջիկ, իրա սովորութեն էր, փարչմ ջըւր ուր խօր գլխու
մօտ դնեց, մէմէկ փարչ էլ աղբորոտց գլխու մօտ, մէկ էլ էն դարիբ
մարդու գլխու մօտ, պարկան, քնան։

Մնաց չանք լուսուն, էդա տան տէր էլաւ, գնաց ուր բանին,
Եդ դարիբ մարդ մնաց։

Մէկ ամիս էրկու ամիս, մէկ տարի, էրկու տարի, չանք եօթ
տարի Եդ մարդ մնաց էդա տուն։

Էդա տանտէրն էր, էդա մարդուց մէկ բան չխարցուց։

Եօթ տարին օր քմաւ, մարդու նկեաւ կտրտաւ, էլաց։

Եդ տան կնիկ վերուց։—Քու դաւոս ի՛նչ ա, կուլաս։

Ասաց։—Քուրիկ, իմ դաւոս էն ա, էս եօթ տարի ա էկերի՛
քու տուն, քու մարդ չանք մկայ չխարցուց, «դու ինչ մարդ էս,
յո՛ւստէն կուզես, դո՛ր կերթաս։

Մնաց չուժ յիրկուն, Եդ տան տէր, 'ուր տղէկներ էկան, Եդ
տան կնիկ վերուց, ուր մարդուն ասաց։—Մարդ, էս մարդ եօթ
տարի ա էկեր ա, սկի չխարցու՞ւ ճմարդ, դու ի՛նչ մարդ էս, յու-
տէն էսա։

—Կնիկ, ասաց տան տէր, Աստուած ընձիկ մալ շատ ա տուր-
էնոր ուտելով չխլրսիր, ձիուն ուտելով իմ խոտ չի խլրսիր. քանի
տարի կուզայ թո մնայ, ինքն էլ ուտայ, ուր ձին էլ։

Եդ տան աղջիկն էր, էմէ տեղունք թալեց, էմէ մէմէկ փար-
ջուր լցեց, դրեց Եդոնց գլխու մօտ։

Մնաց չուժ լուսուն, Եդ մարդ էլման էլաց-արտասունք թափեց։
Եդ տան կնիկ վերուց։

—Մարդ, մը վախենայ, քու դարձ ինչ ա, կուլաս:

Ասաց.—Քուրիկ, քեզնէ ինչ պախեմ, Աստուծոց ինչ, ես քընց քե խարճաստ, իմ տուն քընց քո տուն աղէկ, իմ մալ քընց քուն չատ, իմ աղէք քընց քուն չատ, իմ խետ եօթ խարիւր օսկի բերերի, ձեր տան անուն ծանտը կիտէն, օր դի, քու աղջիկ ուզի իմ աղին: Մկայ էկերիմ, քու մարդ չխարցու. փառէն էլ խլըսեր ա, տուն էլ քառսուն աւուր ճամբախ զատանց ա, մէկ էլ չկեառնամ էրթամ, գեամ:

—Ախպէր, ասաց կնիկ. առ քե քսան խինք քիսալ փաւայ մէկ, մ'երթայ քո տուն, խինք խատ էլ խլղաք:

Մնաց չուժ յիւկուն, մարդ ու ուր աղէկներ էկան:

Կնիկ վերուց:—Մարդ, էդ մարդուց խարցուր, յորի էկեր ա. մէկ տես, քու ճուղաք ինչ կուտայ:

Էն մարդ վերցուց.—Սա էկերիմ, քու աղջիկ պտի տաս իմ աղին:

Տան տէր վերցուց:—Քսանը խինք քիսայ, խինք խալաք կուտաս, իմ աղջիկ կուտամ, տասը փաւայ պակաս էղի, չառիմ, աւելի էլ էղի չառիմ:

Էդ մարդ վերուց.—Խնամի, յէլի, քու աղջկէ ձեռ ու ոտ տես, լուսուն ես կիրթամ:

—Խնամի, ասաց. իրեք օր մօհլաք տաս, պատրաստութեն տեսիմ, առ, գնա:

Իրեք օր որ քմաւ, աղջկէ խէր քառսուն ջորու բեռ բռնեց ուր աղջկէն ճնեզ, էլաւ ուր իրեք աղէք ու եռսունը ինը մարդ դրեց խետ.—Դմբով, զուռնով տարէք իմ աղջիկ, իրեք օր ճամբախ դրէք, դարձէք. թը իրենք էրթան:

Իրեք օր որ քմաւ, էլաւ էդ աղջիկ իրեք աղբօր խլղաք տուեց: Մնացին էդ աղջիկն ու կէսերը, մէկ էլ եռսուն ինը մարդ. Սուսունը եօթը օր ճամբախ գեացին:

Էդ եռսուն եօթ օր էդ մարդ խաղ ասելէն, ձի խաղցնելէն կերթար. չուժ էկան, խասան ուրանց խողին:

Որ խասան ուրանց խողին, էս մարդու ճկեաւ վառաւ, սիրտ մըմրաց, լիզուն առուաւ:

Էդ խարս մեղեց, ասաց.—Ճանլւմ, էսոր ձի խաղցնել դո՛ր, խաղ ասել դո՛ր, մկայ լիզուն առուեր ա:

Մէկ սահաք, էրկու սահաք էդմալ լալիլէն ճամբախ գնաց:

Էդ խարս ուր մտրի մէջ վերուց:

—Մէկ ես իմ, մէկ վերին դէն Աստուած. մէկ իմ կէսեր. իսանին զաքի իրեք փաւղայ (քող) ա, իմ մէկ փաւսէն պտի պատռեմ, տեսիմ, էսոր դարձն ինչ ա, օր վառուի, կիրիցի:

Էդա խարս վերուց մէկ փաւսէն պատռեց, ասաց:

—Ափօ, քու դարս ինչ ա, եան կասես, եան կը զանիմ, ընձի կսպանիմ:

Էդ մարդ վերուց.—Որդի, իմ դարս չատ ա, ես իմալ քե ասեմ:

—Թո՛ւ չատ էղի, պտի ասես:

Էդ մարդ ասաց.—Իմ տուն քընց քու խօր տուն չատ աղէկ ա. ես քընց քու խէր պատուով, երեսիլ. որդի, ընձի տասուերկու տղայ կայ, տեսայ որ մէկը գողութեն կինէր, մէկը բողբոս կէնէր . . . Թորկի տնէն փախայ ընդոնց յապով, մկայ կը մեղեմ, ընկայ քու մեղաց տակ. չեմ գիտեր, քզի տանեմ իմ ո՛ր մէկ տղին տամ. որդի, իմ դարս կօ էդ ա, ասաց:

—Ափօ, ասաց. իսկի դասաժեք մէնի, իսկի տղայ էլ Թո չեղի, ես քե աղայ, դու ձիկ խէր:

Սահաքմ, էրկու, իրեք, չորս խասաւ ուրանց գիդ:

Խարս տեսաւ խէրն էլման կուլայ. կը վառի, կիբիցի:

—Ափօ, յորին կուլաս, ասաց:

—Որդի, ասաց. իմալ չլամ. տունն օր կայ Աստուծոյ սքառն (պատասպարան) ա, տո՛ւն էլ չկայ, թու աւիրեր ա:

—Ափօ, մի լար, Աստուած օղորմած ա, հալպաք խաւապայ կայ, մեր բան ու ման թալինք մըջ խաւապին:

Ուրանց բաւխանէն թալեցին ուրանց խաւապին:

Մարդ տեսաւ ուր բարեկմներ, ուր չարկամներ ժողուան, էկան էդոր կուշտ:

Տեսաւ ինչ որ բարեկամ էր, տրտում էր, ինչ որ չարկամ էր, մէկ աղլ կը զրուցեր, մէկ չաղըլ կը զրուցէր, մէկ աղէկ կը զրուցէր, մէկ մօն:

Էդ խարս մեղեց, իմ յերսին էրկու փարսէն պատուեցի, էն մէկն էլ կը պատուեմ, ասաց.—Ափօ, էդոնց փաւայ կայ մըր վըէն, փաւէն տանք, մալ կայ, մալ տանք:

Էդ խարս էդ խսէն ասաց, ամեկը քաշուան, գեացին:

Էդ խարս ուր կէսրէր մեքի մացին, խարս վերուց.—Ափօ, առ էսա չորս օսկին, գնա, մչակ, բա՛ւ բան բեր, ես փորիմ, դու լից, մչակներ կրեն, մեր տներ չիքինք:

Գնաց, առաւ էկաւ:

Մէկ օր, չարաթմ, ամիսմ, էրկու ամիս ուրանց տներ չեցին, պրծան. ուրանց բաւխանէն լցին ուրանց տուն:

Խարս տուեց էրկու օսկի:—Ափօ, ասաց. գնա, մէկ օխչար, էրկու լիտլ աւաղ առ, արի:

Գնաց բերեց. խարս էփեց, պատրաստեց, ասաց.—Ափօ, քու տղէկներ մչակ ին, գնա, քու տղէկներու աղիք դանչայ, բեր. օր

կուգեան, խաց կուտին, կը պրծին, կասեն քե—Մեզի յորին կանչեցիր՝ դուն էլ կասես. տղէկներու իզին տաք, գիշերս գեան, մեր տուն մնան, լուսուն գեան ուրանց բանին:

Էդ մարդ խարսի ասածի պէս էնեց, տղէկներ թորկին ալիք, էկան ուրանց խօր կուշտ. յէմալ ամօտ-զամօտ, օճիօդ պճիօտ, քըլ-ճօտ-պնճօտ: Էսոնք էլ կերան, խմեցին:

Խարսն էր, տըսուերկու ձեռք եաթախ ջոկ-ջոկ թալեց, ամէկ եաթալի գլխի փարչմ ջուր դրեց: Տղէք էլան քնան:

Տղէկներ ուր քնան, խարսն վերուց.—Ափօ, կէս գիշեր օ կեղի-պօռայ. «տղէկներ, ես ծարաւ վառուայ, մեռայ, իրիցայ, ջուր բերէք ընձի: Տես, որ մէկ տղէն կը բերայ, դու ընձի պսակայ վըր էնդոր:

Տսուերկուսի պզտիկ՝ պօռալու բաժնան փարչ վերուց, բերեց, տուեց ուր խօր ձեռ:

Աղջիկ ասաց.—Ափօ, ընձի պսակայ վըր էդոր, մէկէկներու իզին տուր, էրթան ուրանց բանին, մեզի պէտք չեն:

Էդ մարդն էր. բերեց դմբով, զուռնով, նալարով էդ խարս պսակեց ուր տղի վրէն, էդան մէ աղէկ տուն:

Էդ խարսն ա, գիշեր, ցերեկ խօր Աստուած կը դանչայ, ուր աղօթք կէնայ, ուր մարդու ծոցն էլ չպառկի, չուր Սուրբ Սարգսի բքուն:

Սուրբ Սարգսի բքուն էր, կէսրէր էն գելս էր պարկեր, տղէն էս գելս, խարսն էլ չոքեր էր, աղօթք կէնէր:

Կէս գիշեր էր, խալիւորմ էնինց զարկուաւ դուռ, յէմալ պոռաց, էրկինք գետին ձէն տուեց:

Խարս վերուց.—Էն ան ա զարկուաւ մեր գուռ:

—Խարս, ասաց խալիւոր. Աստուած կը սիրես, դուռ բաց, ընձի առ ներս, բուք ընձի խեղդեց, ծեր մարդ իմ, իմ աչիչ լուս պակաս ա:

Խարս դուռ չբացեց, չառաւ ներս, մնաց բքու յառէջ:

—Խարս, ասաց. էն կապուտ շաճ (երկինք) կը սիրես, խեղճ իմ, խոքի ա, կազատես:

—Դու քնչ մարդ էս, քու անուն ինչ ա, ընձի ասա:

—Սա քու դուլաքն իմ, դուռ բաց, ընձի առ ներս:

Խարս ասաց.—Դուլաք չէլի, Աստուած էլ էղի, դուռ չբանամ:

—Որդի, դուռ բաց, ընձի առ ներս. մէկ էլ Հուսէնի քօպէն կէնեմ, քու տնէն չէլիմ գուռ. քանի քու սրլսլիքն սաղ ա, քու եօթ պորտ կայ, նամերսի մուհրան չէղիք:

Էլաւ խարս գուռ բացեց, էդ մարդ առաւ ներս:

Էդ դուլաքն էր, ասաց.—Որդի, գնա, ճրագ կպու. էրթանք

փակախի վերին դէն սափում կայ, քեզի էրկու խաղար կայ, քե կասեմ, էլ քու աչիչ չերեամ, կը խամբարձիմ:

Խարս զնաց, ճրագ կպուց. առաւ էկաւ, զնացին փակախի վերին սափուն. յինք ու դօլվաք նստան. դօլվաք վերուց.— Էս գոմչու սալ կը տեսիս:

— Խն, կը տեսիմ, ասաց:

Ասաց.— Էս սալի տակ էրկու գումգում օսկի կայ, խանէք, տարէք. ձի տղէկներ կարգէք, տղէկներ ուրանց մեղաց դարձան. ուրանց գոգէն քար թափին (մեղայի եկան). էն մէկ գումգումն էլ ձի պէտք կուգեայ, հա թը կենայ էդ տեղ:

Էդոնք ասաց, պրծաւ, դօլվաք էլ չէրեաց:

Խարս առաւ ճրագ, էկաւ ուր տուն, աղօթք էնեց չում բարի լուս բացուաւ:

Էդոր մարդ ու կէսրէրն քնուց յէլան վեր, ուր մարդն էր զնաց բանելու, կէսրէր մնաց տուն:

Խարսն էր, վերուց, կէսրէրին ասաց.— Ափօ, էսօր գիշեր մեր դօլվաք էկաւ տուն, ընձի ասաց, ճրագ կպու, էրթանք փակիթ քունչ, քչում նստինք. գեացինք քչում նստանք, ընձի ասաց.— Էս գոմչու սալ կու տեսիս», ասի. «Խն, կու տեսիմ», ասաց. Էս սալի տակ էրկու գումգում օսկի կայ, մէկ խանայ, տար, կերէք, տղէկներ կարգէք, ինչու օր տղէկներ քար ուրանց գոգէն թափած էն, մէկ հա թը մնայ, օր պէտք էկաւ, կը խանէք, կուտէք:

Փէտատ, թխակ բերին, էն սալ չրջին, էրկու գումգում օսկի էլաւ տկէն: Բերեցին մէկ դումգումը, ուրանց տղէկներ կարգեցին:

Ուրենց տղէկներ ուրենց գործեր քօպա էնեցին, ուրենց քար, ուրենց գոգէն թափեցին:

Խարս ուր էրածներով էդ դօլվաք գտաւ:

ԱՆԳԻՆ ԲԻԼԲՈՒԼ ՈՒ ՏԻԿԻՆ ՄԱՆՈՒՇԱՎ

Վաղարապատի եւ Մակաց խառն բարբառով *

Կըլնի-չըլնի, ժամանակով մէկ թագաւոր կըլնի, էս թագաւորին մէկ ժառանգ կուեննայ աշխարքի էրեսին: Եղրա տան մէջ մէկ խատ չուշտ կուեննայ, ժառանգին կասի.—էս ջուխտ չուստը ման կտաս, ում ոտով կըլի, կառնիս: Էն աղջիկ շաւ չըլի: Էկաւ վախօին, էս թագաւորը վաղճանեց, էս տղէն ուզեց կարգուէր. վազիւր, վաֆիլ ընկան մէջ, ում աղջիկը կուզէ, կարգեն:

Ասաց.—Իմ խօր վասիաք կայ: Էն ջուխտ մաշիկ վեր կալեց, ընկեաւ քաղաքին մէջ ման գալի. ո՞ր տեղ որ դպաւ. վեզիւրի դիւռ գընաց, վեֆիլի դիւռ գընայ, խարստի գնաց, մէկի ոտով չէղաւ. քաղաք քաղքով ման էկաւ, իլան մուֆուց չէլաւ: Մէկ շաւ աղջիկ պատահեցաւ. ինչպէս ոտով ձկիս, կարիս:

Տղէն ասաց.—Ի՞նչ շաւ իս, իմ խօր վասիաքն ա, քե չպիտի առնիմ: Շատ տեղ դիպաւ, իլան չէլաւ, վերջ գնաց շաւ աղջկայ վրէն կայնաւ, վեֆիլ, վեզիւր բերեցին, կապեցին էդ աղջկան. պսա կեցին: Բայց ինչ անես, էդ աղջկան մէկ խատ զարկեար սիրող ունի: Էդ ասոնք-էս աղջիկ ինչ արաւ-լըղըմ զարկեց, ինչքան թագաւորի խազիցեք ու մալ ու դուլվաք կար, քաչից գետնու տակը, թագաւորի տղէն աւուր խոցի կարօտ քցեց: Շատ խղճացաւ,-ինչ անեմ, ինչ չտեսմ, մշակաւ թուն անեմ, ասաց:

Տղի մանալ կտրեց էդ անիրաւ աղջիկը, ամեն օր ասըմ էր.—Քու պատանք կարիմ, անիրաւ մարդ, ինչու չերթաս, աշխատիս: Էս աղջիկը ինչ անըմ ա. օրական մէկ անգամ խրկում, զարկեարին կանչիլ ա տալի, իրա խամար մատանիք չինի:

Տղէն կերթայ պազար, որ իրա խամար աշխատանք անի:

Մէկ օր տեսաւ մէ վաճառական մարդ.—Ճանըմ, ասաց. էս տղէն ինչո՞ւ աշխատանք պիտի անի: Կանչեց, ասաց.—Տղա, ինչ ա պատահեր քըզի որ լեախպուլթուն քըզի յաղթեր ա:

* Պատմած է Մկրտիչ-Վուլոն Շահրիմահեան. սա բնիկ Մակացի փուրդ եղած է, երկուր տարի Վաղարապատ մնացած. մկրտւած է: Եղուց եւս խառնաժ լինելով, նոյնութեամբ գրի առի:

—Այ հայրիկ, ինչ ասեմ քեզ, ասաց. իմ անզգամ կնիկ էսպէս օյիմ կը խաղայ իմ գլուխ, ընձի տանջում աս:

—Ասկի քըզի ինչ ասըմ ա.—Օրական մէ անդամ ասըմ ա. «Գնա, զարկեարին կանչի, ընձի խամար մատնիք չիւնի»:

Էս վաճառական մարդ շատ սիրտ ցաւաց էդ երեխու վրէն, ասաց.—Քեզ տամ մի մանեք փող, էս օր բանելու մի գնար. զնա էս օր պարկի, հանգիստ քնի. յիրկուն եթէ կնիկ ասի. «Գնա, զարկեարին կանչի. ք դիւ գնա, կանչի, դիւ տանից դիւս չգաս. մօիկ արա իրարու ինչ են ասըմ, ինձ ասա: Եթէ գինի, արաղ կը խմն, քըզի էլ տան, դիւ ածի քիւ եախով, մինչև տաս ստաֆեան, քըզի կը դնիս գինովութուն, կը պարկես, մօիկ կանխս, ինչ են ասըմ:

Էս տղէն գնաց տուն. մութ կոխեց, իրա անզգամ կնիկ էդրա եախէն քակեց.—Այ մարդ, ասաց. տենամ, ինչ էս աշխատեր:

Ասաց.—Մի մանեք փող էմ բերեր:

Էս մի մանեք փողը ձեռքից առաւ. խրկեց, էրկու խաւ բերել տուեց, ասաց.—Գնա, զարկեարին կանչի, թող գայ մեզ դօնախ:

Տղէն գնաց. զարկարին կանչեց, տարաւ տունը, խրկեցին, գինի, արաղ բերել տուեցին, խմեցին. տղէն տաս ստաֆեան խամ պրեց, յուրին տուեց գինովութուն, պարկեց: Էս անզգամ կնիկ ասաց.—Պօլ չէլաւ, դիւն թագուն էրթաս ու գաս, ախր մեր ոսկի խազիմէք գետնու տակ փթեց:

—Ապա ինչ անենք, ասաց զարկեարը.—Էդրա շնիքը կորինք, իրար առնենք, կեանք էնինք աշխրքի էրեսին:

Զարկեար ասաց,—Մինչև քիւ օսկիք, ապրանք չտենամ, քըզի չպիտի առնեմ:

Ֆանար վառեցին, աղջիկը առաջ ընցաւ, զարկեար քեամուկից, տղէն էլ զարկեարի քեամակից, մտան նեքսե, զարկեար ողորանք որ տեսաւ, աչքեր սառեց:

Տղէն տեսաւ որ իրա խօր ապրանք պիրասի պախած ա. թէ օսկիք, թէ արծաթ, թէ ակնունքներ:

Տղէն յետ դառաւ դպա իրա տեղը:

Զարկեարն էդ ապրանքի մէջ ման գայ, գայ, տղի շրիները կորի:

Մինչև ման էկաւ. ժամեր տուեցին, ասաց.—Էս չէլաւ, էս օր լիս ա, էգուց գամ, գլուխ կտրիմ:

Աղօթարան բացուեց, տղէն իրան քցեց վաճառականի մօռը, ասաց.—Սէրն Աստուծոյ, ընձի պրծացու:

—Ինչպէս տեսար.—Տեսայ որ իմ խօր խազիմէն պիրասի մաղազէն էր: Ասաց.—Ա՛ռ, քըզի մէ մանեք փող տամ, գնա, մէ զօղալ առ. կըտանիս տուն, կը պախիս. յիրկուն կողորկէ զարկեարի քամկից. մի կանչի: Կիրթաս տուն, դռներ կը փակիս, կուռնիս դա-

կեցնակը, էն կնկան էնքան կը տփես, չանք զօղալ կը ջարդի, մինչև փէտ ջարդի, կը մեռնի: Լիս կը բացուի, էդրա աղբիւններ դաւի կանին.— «Բնչու սպանիր մեր քիրը»: դիւ ասա. «ես խապարութեն չունեմ, թէ որ չատ կը զօրին, կասես. «Իմ տներ կը ծախեմ, կիտամ էնդրա արունք»: էն ժամանակ դօլ կը հանին, դիւն էլ դօլ կերթաս մինչև էրկու միլիօն, կը կայնիս: Իրեք օր ժամանակ կուզես, բանալիք քու ձեռ կը պախես, իրեք օրը ինչ օր կայ, կը քաչես իմ տուն:

Իրիկուն տղէն կերթայ տուն, կնիկ կասի.— Ինչ իս բերի:

Կասի.— Մէ մանեք փուղ իմ բերէր:

Տասնը խինգ շահի կսայ կնկան:

— Շուտով գնա, զարկեարին կանչի, թող գայ:

Կերթայ մէկ զօղալ կառնի, մութ կը կոխի, տուն կիւգեայ:

Կնիկ կասի.— Զարկեար խի չէկաւ.— Հըմի կիւգեայ, ասաց:

Մէկ սաճաք, էրկու սաճաք, ոսքը քաղաքին մէջ խանդարտեց, էս տղէն դռներ փակեց, զօղալ քաչեց, էնքան տուեց, մեռաւ:

Լիս բացուաւ, էդրա աղբէրներ դաւի արեցին:

— Իրա մախով ա մեռե, ըսկի խապարութուն չունիմ, ասաց:

Դրեցին տղի շնիքին, աղջկայ արունք ուզեցին:

— Զատ չունեմ, մէ տուն ունեմ, ծախէք, տուէք արունք:

Դօլ կանչեցին, մէկ խարիր մանեք տուեց. մէկ մէկ ֆեսա:

Խօսքը գնաց, խասաւ զարկեարին. «Յիւան տները դօլ աս»:

Զարկեար տեսաւ, օհօ, իրա սիրող «պանած ա. լաց էլաւ, ասաց.— Էս տուն ընձի կը վայելէ, քանի որ խաց ու պանիր կերեբեմ. ես գնահատութուն կանեմ իրեք հարիր մանեք:

Տղէն ասաց.— Ես մեռած իմ, խազար մանեք կիտամ:

Զարկեար ասաց.— Միլիօն կիտամ, չեմ թողիր ոչ ով առնի:

Տղէն ասաց.— Էրկու միլիօն ընձի մօտ:

Զարկեար.— Իրեք միլիօն ընձի մօտ, ասաց:

Էս դօլը զարկեարի վրէն կայնեց:

Տղէն ասաց.— Ընձի իրեք օր ժամանակ տուէք:

— Իրեք չէ, չորս օր էլ քու ձեռք մնայ, ասաց զարկեար:

Մութ կոխեց. գնաց էրկու խատ խամալ գտաւ. հախը կտրեց, գիշերուան իրեք մանեք. խազինեք պիրեսի կրկ վաճառականի տունը: Էֆսի օրը զարկեարին կանչեց, բանալիք զարկեարին ձեռք տուեց, զարկեար առաւ բանալիք, ուրախ-ուրախ գնաց, մտաւ մաղազին. մտաւ օր զառ չկայ, դարդակ ի գլխ էն պատին տուեց, էն պատին տուեց, չորացաւ:

Խապար տանք էս տղի մօտիցը. էն տղէն յիւկուն մութն էր. գնաց վաճառականի տունը, պտի խացկերութուն անեն: Վաճառա-

կանը ասեց.—Ընձի մէկ խատ աղջիկ ունեմ. անդամալիւծ ա. մէկ գունդ միս ա, ոչ ոտք ունի, ոչ բերան, ոչ ձեռք ունի, աչքիք. թէ որ կառնիս, կտամ կարողութունս էլ քեզ. ես եմ, իմ մէկ կին. թէ սր չառնես, քեզ զաւս չեմ տալի. յիւր էկեր էս, էն տեղ գնա:

Տղէն ասաց.—Սա մէկ գունդ միս ինչ տեսմ: Վեր կացաւ, գնաց, աղջկայ օթախի դիւռ բաց արեց, տեսաւ որ մէկ ճիւղ, փերի աղջիկ նստած ա, նե ուտես, նե խմես . . . շատ սիրուն աղջիկ ա: Յետ դառաւ, գնաց անոր մօտը:

—Հայրիկ, ասաց. էս աղջիկը տու ընձի, իմ մալ քըզի:

Ասաց.—Տուեցի էն աղջիկը, իմ մալն էլ քեզ, քիւ մալն էլ քիւ:

Տղէն պսակեց, պրծաւ: Մէկ էրկու ասորի տղէն էս տեղ մնաց, համ զօքանչը, համ աները մեռան. մնացին ինք, իր կին:

Տղէն ասաց.—Էս տեղ մեզի ձեռք չտար, չառը թողնը, քիչը վե կալենք, էթանք:

Գնացին, Ստամբուլայ քաղաք դիւս էլան:

Էս տղէն մէկ բողնոց ակունք-անգին քար լիք լցեց, տարւ թագաւորին հետիլի. թագաւոր գնահատեց որ մէկ խատ անգին քար քաղաք կառնի ու չծախի:

Այ տղա, ասաց. ինչ էս խնդրում.—Թագաւորի սաղութուն, եմ ուզում. ես էկերեմ դարիպ երկրէ, քեզ ժողովուրդ դարձեմ. ընձի խամար մէկ տեղ տուր՝ տուն չիւնեմ, նստեմ միջին:

Թագաւոր մտածեց. մէկ խաս պաղչա ունէր. տուեց ըզրեմ. տղէն քառասուն աթննէ խօրոտ տներ մի չիւնեց. իրան Մանուշակի մէջը դրեց: Բայց ինչ անես որ միտքը փոխուաւ. կինը թողաւ, որ էրթայ էրուստղէմ, մուղսի դառնայ. մտածըմ ա օ-ես որ էրթամ, ի կնիկ ում խեղ պտի խօսայ. էրթամ, մէկ խատ ծառայ բռնեմ:

Վեր կացաւ գնաց պազարը, տեսաւ որ մէկ մարդ մէկ խոտ բիլբուլ ա ծախում.—Բիլբուլի մարիճաքը ինչ ա, այ մարդ. ասաց.

—Մարիճաքը էս ա. մարդի խես խօսում ա:

—Գին ինչ ա.—Տաս օսկի ա. ասաց:

Բիլբուլը առաւ, տարաւ Մանուշակ խանումի խամար:

—Կնիկ, շատ լաւ բան ա. ծառայ բերեմ, լաւ չի, էսի քըզի ձեռքատուլայ՝ Դուներ փակեց, թողեց բիլբուլ տունը, գնաց:

Էդ քաղաքի թագաւոր մէկ խատ տղայ ունի, օխտը տարի մէկ նէյրանի քամակից գնացեր ա. օխտը տարին քալաւեց, դարձաւ էկաւ. տեսաւ տներ մէ չիւնուած, էդ նէյրանը մէջը նստած ա, ասց թագաւորին.—Հայրիկ, քու աչքն էլ, իմ աչքն էլ լիս ըլլի, իմ նէյրան բերիր, պահ տուերիս:

—Հայ որդի, ասաց. խօ գիւ գիծ չիս. ինչ նէյրան. էդրա տէր քաղաք կառնի, չծախի. հեռու կաց:

էդ տղէն խռովեց, տանից դիւս էկաւ, գնաց մէկ ճաջու պառաւի պատահեց.—Անն, Աստուծոյ սիրուն ըլլի, դիւ սըռի կողմանէ ինչպէս ես:—Շատ լաւ, ինչպէս քու սիրտ ուզայ:

—Կարող էս իմ ճեյրան ընձի խամար բերես, ինչ ուզես կտամ:

—Ընչի կարող չեմ. էգուց գնամ, բերիմ:

Չասես, անզգամ պառաւը ճաջը պազ. սեր էրաւ, թռաւ, մտաւ ազուելով նեքսե.—Աման, քւոր աղջիկ, ասաց. բարով-սիրով էկեր էս էս տեղ. չասես ընձի մօրքուր կայ, էրթամ, տեսնամ ինչպէս ա:—Այ ճանրմ, ասաց. այ կեօզմ, ընձի էս տեղ բարեկամ չկայ:

Պառաւ էս կնկան համոզեց, քարոզեց որ տանի դօնախ:

Բիլբուլը կանչեց.—Խանըմ, յիւր իս էրթում. կաց, բանեմ ասըմ, նոր գնն. խանըմ կայնեց:

—Խանըմ, ասաց. ժամանակով մէկ ախքատ մարդ կըլլի, էս ախքատ մարդուն սիրուն կնիկ կունենայ. բայց խանըմ, լաւ ականջ էրայ. գեացիին մէկ կեամուչու պատահեցին, նստան կեամին որ էթան իրանց հայրենիքը դիւս գան: Դիւս էկան, փող չկայ որ տէն կեամուչուն: Բիլբուլ ասաց.—Խանըմ, լաւ ականջ էրայ. կեամուչին սաստեց. «փող տուր». թէ «փող չունեմ, տամ, որտուց տամ»: Ասաց.—Կնիկ թող մնայ փողի գրաւը. դիւ գնն, բեր: Խանըմ, մինչև որ տուն գնաց. էս անիրաւ կեամուչին էս խեղճ աղքատի կընկան փախցուց: Էս ախքատ մարդը մնաց փոր ու փօւման, ախ-վախ անեղով: Խանըմ, լսեցիր, ինչ էղաւ, ինչ օյին էկաւ ախքատի գլխի, քու գլխին էլ օյին կգայ, մի գնար:

Խանըմ բիլբուլի խօքին ականջ էրաւ, ետ դառաւ, նստաւ ասաց.—Պառաւ, դիւ գնն, ես չեմ իգայ:

Պառաւ գնաց տուն, թագաւորի աղէն ասաց.—Անիրաւ պառաւ, ինչու չբերեցիր իմ Կիլլի փերին:

—Ասաց. թնդրումեմ, ժամանակ տաս, սապուկներ անկարել էր:

Լուսուն էլի վեր կացաւ, գնաց. գնաց, մտաւ նեքսե:

—Այ քւոր աղջիկ, ասաց. իմ տղէն պտի պսակուի, առանց քըզի չի պսակուի:

Վեր կացաւ, կնկան խելք էր, իրան շորեր խազաւ. էլի պտի գնայ, էլի բիլբուլ ձէն տուեց:—Խանըմ, յիւր էս էթում. կաց, պտի բան ասեմ, ախր քըզի բան ասեցի. դիւ չես ասեր թէ էգ ախքատի կնկան կեամուչին տարաւ, որ տեղ դիւս բերեց: Էս անզգամ պառաւը բիլբուլի վրէն բարկացաւ, ուզեց չնիք քաշեր: Խանըմ ասաց.—Ի՛է, իմ բիլբուլին բան մի ասի, ինչ կասի, թըղ ասի:

—Խանըմ, ասաց բիլբուլ, կեամուչին առաւ կնիկը, տարաւ. քաղաքին մօտացաւ. կեամին կայնացրուց, ասաց. «Այ ախքատ կնիկ, տանեմ քըզի առնեմ»:

Ասաց. «Ինչու, ախքատ եմ, ինչ, ես գէշ եմ, գնա, քըզի բռնեկամ չկայ, առ, արի, ընձի պատիւով տար»:

Կեամուչին վեր կացաւ, գնաց իրա տունը. իրան մարդ, բռնեկամ քօփ արաւ. դափ ու զուռնայ վեր կալեց, գնաց ուր կնկան վեր կալի, բերի: Գնաց որ ոչ կեամի կայ, ոչ կնիկ, փօր փօւման մնաց մղկըտալով, լալով: Խանըմ, ասաց բիւրուլ, ոնց որ կեամուչին փօւման էլաւ, դիւ էլ կըլլես, մի գնար էդ պառաւի խեռ:

Խանըմ էկաւ, շորեր խանեց, նստեց.— Գնա, չըմ իգայ, ասաց: Պառաւ վեր կացաւ, գնաց տունը. Թազաւորի տղէն էկաւ, ասաց.— Զի բերեցիր, ինչու ընձի կը խափես:

— Ասաց. «Խնդրումս, ընձի մինքանայ, կար ունեմ, կարեմ, էգուց կըգամ»:

— Պօլ չէլաւ ընձի խափես, քու շնիք կը կտրիմ:

Սեդպահդ պառաւն էր, իրան ճան անծուխ քսեց, կաղըտացրուց, գնաց շտաւ նեքսե, ասաց.— Քւոր աղջիկ, Աստըծու սիրուն ըլլի, էնքան իմ տղէն ընձի տփեր ա, ճառանց իմ մօր քւոր աղջկան չեմ պսակուիր» ասըմ ա:

Կնկան խելքն էր, որ մղկտաց, էլի էլաւ, իրա շորերը խազաւ:

Կնիկ դռան վերէն խասաւ, որ պէտք է դիւռ բաց անի.— Խանըմ, յիւր էս էթում, ասաց բիւրուլ, կաց՝ բանմ ասեմ. պա չես ասեր բիւրուլս սոված ա, ծարաւ ա:

Խանըմ տուեց բիւրուլին ջուր, կուտ:

Պառաւ մօտացաւ դրա շնիք կտրի, բիւրուլը պօւռաց.— Աման, խանըմ, էդի մի թողէ ընձի մօտ:

Ասաց.— Ինն, պառաւ, չմօտանաս իմ բիւրուլին:

Դարձաւ բիւրուլին.— Դէ, ասա, բիւրուլ, ասաց խանըմ:

Ասաց.— Խանըմ, չըս ասի, էն խեղճ քեանիպ կնիկ առանց մարդի, ծովի վրայ կեամին առաւ, ո՛ր տարաւ, գնաց:

— Դէ, բիւրուլ, ասա, տենամ, ո՛ր տեղ գնաց:

— Գնաց, մէ Թազաւորի պատանեց.— ամա խանըմ, լաւ տկանջ էրայ. էս Թազաւոր էս կնկայ բռնեց, կեամու միջից տարաւ. Թէ «քեզ պտի առնեմ», ասաց: Էսի ասաց.— Ես քու լալեղի աղջիկ չեմ, բօւի աղջիկ եմ: Թէ.— Հնար չկայ, ուզումես բօւի ըլլես, ուզումա մրթըրպի ըլլես, քզե պտի առնեմ:

— Ընձի խիւղ օր ժամանակ տուր, ես քու դարավաւերու խեռ կան գեամ, նորէն գեամ:

— Էյ, խանըմ, ասաց բիւրուլ, էդ Թազաւոր քեռասուն դառավաւ, մէկ կնիկ դրեց խեռ, կան էկան. գնացին ծովու դաղը:

Էդ կնիկ քեռասուն դառավաւ. Թազաւորի կնիկը կեամու մէջ առաւ, գնաց: Խինգ օր քամամեց. Թազաւոր էլաւ, կան էկաւ, ոչ

դառավաւ կայ, ո՛չ կնիկ կայ, փօր-փոսման նստեց, ասաց.— Հեյ վախ-հեյ վախ, համ գնաց քեառսուն դառավաւս, համ գնաց կնիկս, համ գնաց էն կնիկ, Շատ փօր փոսման էլաւ Թաղաւորը. խանրմ, ասաց բիւրուլ. եթէ դիւ անզգամ պառուի խեռ գնացիր, փոսմանիս, գիւ արի, մի՛ գնար:

Խանրմ բիւրուլի խօսքին ականջ էրաւ, շորեր խանեց.— Պառաւ, գիւ գնա՛, ասաց:

Պառաւ վե կացաւ. լաց ըլլելով Թողեց, գնաց.

Թագաւորի տղէն ասաց.— Պառաւ. անզգամ պառաւ, ինչո՞ւ չբերեցիր: Ուղեցաւ պառուու քելի անի:

Պառաւ շատ աղաչանք էրաց.— Ընձի մի՛ սպանիր, էգուց անպատճառ կը բերեմ:

Լիս բացուեց. պառաւ վեր կացաւ, իրան քցեց խանրմի դիւռը, թէ.— Աստըծու սիրուն ըլլի, վեր կաց, գնանք. ընձի իմ տղէն էնքան ջարդեր ա. պտի սպանի:

— Պառաւ, ճեհնամ, էնքան աղաչանք կանես. վեր կաց էթանք:

Վեր կացան, դիւռը բաց արեց, պտի էթայ, բիրտըլը կանչեց.— Խանրմ, յիւր էս էթում, չես ասի. «կաց բարի, պտի էթամ»: Պառաւ բիւրուլի վրէն բարկացաւ.— Անզգամ, պօլ չէլաւ: Ամա՛ն, խանրմ, ասա պառաւին դէն էթա՛:

Դարձաւ.— Խանրմ, մէկ բան պտի ասեմ, ասեմ ու գնա՛:

— Դէ, ասա, բիրտըլս:— Խանրմ, էս կեամու մէջ տղամարդ չկայ. պիրեսի յարմատ ին. էս կնիկը առաւ էս քեառսուն դառավաւը՝ Թագաւորի կնիկը. որ տեղ գնաց:

— Ես ի՞նչ իմանամ. որ տեղ գնաց, դիւ ասա՛, որ տեղ գնացին:

— Գնացին, պատախան քեառսուն ու էրկու հարամու. համա, խանրմ, լաւ ականջ էրայ. էս քեառսուն հարամիք լցուեցին կեամու մէջը, քեառսուն էրկու կնիկ դիւս բերեցին, ամեն հարամի մէկ դառավաւ փախցրուց, իրա խամար հեռու կայնացրուց. էս քեասիպ կնիկ ինչ արաւ.— Էյ հարամիք, էդ ի՞նչ էք անրմ, ասաց. դուստ օր տղամարդ բաղդ չունի: Եյ խանրմ, լսէ, էս քեասիպ կնիկ ինչ արաւ. կանչեց հարամու բաւուն, քեա ութ աւուր ճանապար քե խամար իմ էկած. դիւք քեառսուն ու էրկու հարամի իք, մենք էլ քեառսուն ու էրկու յարմատ ենք. ձի հարամու բաւին որ մէկն ա: Էն մէկն ասաց.— Ես իմ:

Ասաց.— Դիւ իմ մարդն իս, արի, իմ կչտին կայնի:

Ամեն հարամու մէկ դառավաւ տուեց. բայց ասա, խանրմ, ինչ քաւուր տուեց մարդի: Ասաց, իմ իրաւունքով պտի ըլի, կը բերէք քեառսուն տիկ գինի. կը բերէք տաս խատ օխչար, որ մորթիմ, խարսնիք անեմ: Համա խանրմ, ասաց բիւրուլ, լաւ ականջ

էրայ. կնիկն ինչ ա անըմ: Էս փեսայ կնիկը, էս Թագաւորի կնիկն, դառնալաւներուն ասաց.— Մէկդի ձեր մարդին չի մօտանէք. ամն մարդ իրան մարդին գինի խմացնի. չըլլիմ, չիմանամ դիւ խմէ, կը խմացնէք. պիտասի գինովացնէք. ընդոնց չորեր կը խանէք, խօնէք: ասպապները կը կապէք: ձիանք խնծնէք, որ ըս տեղէն փռնենք: Խանըմ, լաւ ապանջ էրայ. էկան օխչար մորթեցին. խարսիւ արեցին, խմացրին, չորերը խագան. ասպապները կապեցին, խնծան. փախան: Էն պաւստան հարամիք էլան. տեսան ոչ չոր, ոչ ձիանք, ոչ ասպապ, ոչ կնանիք. չփլախ էն տե նստած էն:

Էդ կնանիք գնացին մէ յիւրիչ քաղաք դիւս էկան: Էդ քաղք Թագաւոր վաղճանած էր, դովաթ դուռի կայ, էսոնց կարգադրութուն էնպէս ա որ գցում են, ում գլխուն վե գայ. կը դնին Թագաւոր: Դովաթ դուռն գցեցին, էկաւ, իջաւ էս փեսայ կնիկ գլխին: Համա խանըմ, էս տեղի լօթիք-փօթիք տփեցին, քաղքից դիւ արեցին: Էլի դուռը Թալեցին, էլի քաղքից դիւս գնաց, նստաւ ընդոր գլխի վրէն. էլի պտի ջարգէն, հոգեվախ մարդիկ էկան, ասին.— Աստուած էս ա կամեցե: Ընդունեցին.— Խանըմ, ասաց ըրիւր, լաւ ապանջ էքա. տե՛ս, ինչ արաւ կնիկ. կանչեց էդոնց մարդեր, ասաց.— Վախիլ-վազիր ինչ որ կայ, իմ մարդեր պիտի անեմ: Պիտասի իրա մարդեր պախեց իրա մօտը:

Իերեց իրա պատկերը քաշել տուեց, աղբրի վրայ զարկի տուեց. քանպիմ արեց, ինչ կանդար աղբուր թլկայ, փակեն. մեց բաց էդ աղբուր: Բայց խանըմ, չասես, համ կեանուչին, համ իր մարդը, համ Թագաւորը, համ քեառասուն հարամիք. իրարու քոմկից ման էին գալի: Էկաւ էս կնիկայ մարդը. քաղաքի մէջ ջուր չգտաւ, մարդի մէկ ասաց.— Հա, էն տեղ աղբուր կայ, գնա՛, խմի:

Գնաց, ջուր խմեց, աչքը ընկաւ պատկերին, ախ քաշեց. դաւառլներ բռնեցին, տարան Թագաւորի մօտը. Թագաւոր դրեց մէ լաւ օրախ, մէկ դառնալաւ դրեց մօտը. օրերից մէկ օր կեանքին էկաւ, էնպէս ջուր խմեց, ախ քաշեց, էն էլ դրեց մէկ մօւթ օրախ. խաց, ջուր չտուեց: Խանըմ, չես ասի, խեղճ հարամիք ինչ էլած, առանց չորի, տկլոգ:

Էնդրնէ էտե քեառասուն հարամիք էկան. ընդոնք էլ ջուր խմեցին, պատկերը տեսան, ախ քաշեցին, էնոնք էլ բռնեց: Թագաւորն էլ դերվիւս վըրլդինսա էկաւ, էն էլ բռնեց:

Խանըմ, ասաց ըրիւր. տես, ինչ դատաստան պտի անի:

Էս կնիկ մէկ մէկ խարցուց, էդ հարամիք ասացին,— Մեր մէ քեառասուն էրկու յարմատ պատահեցան, մենք քամագու (կարօ) էնք, կին չունէնք, մեզի կին առինք, մեզի խափ տուեցին. մեր բաներ առան, տարան:

Թագաւորը հրամայեց ձի, ասպապ ու չորեր տոն ուրանց. ամենքին էլ չորս խարիր մանեք տուեց, որ էթան, պսակուին:

Համա խանըմ, կանչեց Թագաւոր բերիլ տուեց, խարցուց, — Դիւ ֆլան քաղքի Թագաւոր իս, խի դարվիտ ղըլըղնսա իս:

Էն էլ պատմեց իր պիւից անցածը:

Կանչեց, ընդրա կինը բերիլ տուեց. — Կը ճանչնան, ասաց. առ, գնա: Համա դառաւսեն եր չգացին:

Կանչեց կեամուչուն, կեամուչին ասաց. — Մէկ կնիկ ունէր, առաւ իմ կեամին, փախաւ:

— Քու կնիկն էր թէ քու սիրող:

Ասաց. — Վալա, իմ սիրողն էր:

— Մարդ ունէր թէ չունէր:

— Մարդ ունէր, ասաց: — Որ ունէր, խի առեցիր:

— Կեամուն փող էն տալի:

Կանչեց երկու ջալաս, գլօխը զարկին:

Կանչին էն կնկայ մարդին:

Խանըմ, ասաց բիրտու. դու տեսար էն կնիկ քանի մարդիւ ձեռք ընկաւ, չխափուաւ, գիւ էդա փիս պառուու մէնէ խափուեցար:

— Պառաւ, ել, գնա, ասաց:

Խանըմի դիւռ տփեց՝ իրա մարդը:

Պառաւ փախաւ, իրա մարդը մտաւ նեքսն:

Կերան խման:

Բիրտուի գինը խազար մանեք էր:

34

ՇԵՆ ՍԱՏԻ

(Վաղարշապատու եւ Մակագ բարբառով *)

Շէն Սատի անուր մէ մարդ կըլլի, չկարգուի. ասին-ասին, էս մարդի խեղը գողացան վազիրն ու նազիրը. էն խօսք տուեց. — Ի՞նչպէս կարգուիմ, ասաց, էնպէս աղջիկ պտի առնիմ որ խուժ կաթ ուտող չըլլի:

* Պատմած է նորադարձ Մկրտիչ-Կուլան:

—Ինչպէս անհնք, էփած կաթ ուտող գտնենք, ասին:

Ընկան աշխար մօն էկաւ. մէկ քնասիւս կնիկ անճար ու աղքատ ազատուեց (ծնաւ), մէ տղջիկ բերեց, չթողեցին իրա մօր կաթ ուտէր. տուեցին փաւրի զօւր, բերեցին, տարան տուեցին Շէխ Սատուն:

Շէխ Սատին բերեց, դեղրունքով էդ աղջկան սլախպանեց:

Օրից մէ օրը 15 տարեկանը լմացաւ, բերեց կարգեց իրա վերէն:

Սատին քնաւստն ասեցնէ մէ տուն շինեց, ասաց.—Իմ յարմատ (կին) դիւս չկայ, յաչը չգցի մարդի:

Դուներ վերէն փակեց, ավ-դուռ անելու կերթէր:

Կամ մէ տարի, կամ էրկու տարի եօլա գնացին:

Օրերից մէ օրը էկաւ նհելի մէկը փեցների տկով գնաց. մտիկ տուեց, մէ շատ սիրուն-գեղեցիկ կնիկ փեցների մէջ նստած ա, ասաց.

—Էս կնիկ իմ կնիկ ըլլէր, ես աւուր խոցի վարօտ ըլլէր:

Իրա մօքի մէջ ասաց, ընցաւ:

Բաց ինչ ասես, էս կնիկն էլ վերեկից սիրտ խաւապ էլաւ ասաց.—Ա՛խ, էս մարդը քեզի իմ մարդը ըլլէր:

Էս մարդը գնաց, մէ նաթու պտուռի քուռ էլաւ, ասաց.

—Նանէ, դու սրուի կողմանէ ինչպէս իս:

Ասաց.—Ինչպէս որ պտուռ է աւայ, խուփը բերնին ոյուլը դուս չգայ, ես էնպէս իմ:

Նանեց տաս օսկի տուեց պառաւին, պառաւ ուրախացաւ:

—Նանէ, ասաց տղէն, կարմա ընձի տանես էն կնիկայ մօտը:

—Իմ փեցեկիս անունը ինչ ա, ասաց պառաւը:

Մէ խատ դիւլկիւր բերել տուեց պառաւ, ասաց.

—Ի՞նչ տամ քե, մէ խատ դուքի շինես էս պոյին, էս չափին:

Պառաւը մէ օսկի տուեց, դիւլկիւրը դուքին շինեց:

Բերեց տղէն դրեց միջին, տուեց խամալի շալակ, գնաց:

Էս նաթու պառաւ ինչ արաւ. քեզպէխ բռնեց ձեռը, ասաց.

«տէր օղորմիայ, տէր օղորմիայ» ու գնաց. Շէխ Սատու դուան կայնեց. դիւռ փակ էր:

Շէխ Սատին նեցրից էկաւ, տեսաւ մէկ պառաւ՝ դուան կայնած աւ.—Նանէ, ասաց. դիւ ինչ կնիկ իս:

—Ես կերթամ իրուսաղէմ, քե պախապան կենայ, մէ քիչ ամա-նաք կայ, քե պախ տամ:

—Պառաւ, տեղ չաւ. մէ տեղ քցի, թող էլթա:

—Դիւ, քու յարմատը դո՞ր կը բնիք, էն տեղ սլախի:

—Տա՛ր էն օրախը որ ես իմ յարմատը պարկուսնեք:

Տարաւ, էն օրախի մէջ դրեց. ինք թողեց, գնաց,

Աղօթարուն բացուեց, Շէխ Սատին էլի գնաց ցեհիր:

Էս տղէն դուքու մէջ խազաց:

Էս կնիկ ասաց.— Ինչ էս, ճրնս, էս, արի, էս կտոր, կտոր կըլլի:

Տղէն դիւս էկաւ, կնիկ տեսաւ իրա տեսած տղէն էլ, փաթութուցին իրար, քէն ուրախութեն արեցին:

Մէկ օր, էրկու օր վրէն ընցաւ Շէխ Սատին չգնաց ցեհիր, ընկաւ քամակի վրէն ու պարկեց. տեսաւ օճօռքի վրէն մէկ թուք կախ ընկեր ա պատից, չորացեր ա:

Շէխ Սատին շատ գիտող էր, ասաց իրան-իրան—

— Էս թուք էս չիմ թքիր. իմ կնիկ վերե չկարայ թքի, վերե աղամարդիկ կը թքեն: Գնաց օտաց ճանապար, մտիկ տուեց որ տղայ մարդի ջրիէթ կայ.— Հայ վահ-հայ վա՛յ, ասաց, իմ կնիկ խաւապ էլաւ: Էս չընկաւ հեչ. իրա մտքի մէջ պախեց:

Կնկայ չորս, խինգ աւուր խաց տուեց, դռներ փակեց, գնաց:

Գնաց, մէ չոլ դաշտի մէջ մուխ կոխեց դրա վերէն. մէկ չիմարի ծառ կար, իրաւ ձին պխաւեց. ինք վեր կացաւ, չիմարի վերէն նստեց: Գիշերուայ վախժին մէ ծանտր բազրկեան էկաւ, էդ չիմարի տակ իրա բռններ թափեց, իրա . . . տաւար, ձիանք. դեվէք տաւան պախեղու. մնայ բազրկեան բաւին: Իրա նեպից խանեց բուքունի, դուքին, որ ափսունեց, դուքուց մէկ խառ կնիկ դիւս էկաւ, որ կնիկ դիւս էկաւ, բազրկեան բաւին քնեց:

Էս կնիկ մէ խառ քնոյ ուլինք դրեց բազրկեան բաւու ախանջը:

Կնիկն ա. իրա ծամերու միջից խանեց մէ կապոց, ափսունեց. որ ափսունեց, կապոցի միջից էլաւ մէ խառ ցեհիլ տղայ. իրար խեռ կերան, խմեցին, քէն արեցին:

Էլի էդ կնիկ էդ մարդ դրեց կապոցը ու դրեց ծամերու մէջ, քնոյ ուլինքը բազրկեան բաւու ախանջէն խանեց. էն կնիկ իրա մաւդու խեռ խաց կերաւ, պրծաւ: Էլ էս մարդը դրեց դուքու մէջ, դրեց նեպ:

Ձէն տուեցին իրարու, իլխրի բարձեցին, գնացին:

Շէխ Սատին իրան ձին բերեց, խեծաւ քամակից, բազրկեան բաւուն խասաւ.— Բարի լուս քե, պազրկեան, ասաց:

— Ատըծոյ խեռն ու բարին, դու ինչ մարդիս, գոր էս էթըմ:

Ասաց.— Ստամբոլայ քաղաք Շէխ Սատու տունը:

Ասաց.— Շէխ Սատին էս իմ:

Ուրախացան իրար վրէն, գնացին Ստամբոլայ քաղաք դիւս էլան: Շէխ Սատին քեռուուն տեսնե դռներ, բաց արեց, դանկեր բաւեց նեքսե, գնաց կնկան քամակիս էրաւ, ասաց:

— Կնիկ, վեց մարդի խաց խազրի:

Կնիկ էլաւ վեց մարդի խաց խազրեց:

Էկաւ յիրկուն, ճրագ կպոցը վախճը նստաւ խացի վրայ իրեք մարդ:—Կնիկ ասաց.—Ի՛նչ ասիր վեց մարդու խաց խազրէ, մկայ իրեք մարդ կայ:

—Բան չկայ, կնիկ, հիմի կգան:

Շէխ Սատին դարձաւ՝ բազրկեաճն բառուն:

—Բազրկեաճն բառի, իմ քիրը սոված կլլի. խան, կտորմ խաց ուտի:

Բազրկեաճն չչկուեց.—Ի՛նչ քիր, ի՛նչ կնիկ, ի՛նչ բան, ասաց.

—Խնդրեմ, խան-խան, ասաց:

Ջոռեց, խանել տուեց:

Ասաց.—Քիւրբիկ, ահա, էն գդալ քե, էն քարդան քե, նստի իմ կողքին, կի:

Էդ կնիկ նստաւ որ խաց ուտէր, Շէխ Սատին ասաց.

—Քիւրբիկ, խան էն կապոցի միջի մարդը, խաց ուտի, անօթի կլլի, ճնի տղայ ա, մեղք ա:

Ջոռեց-զոռեց, գիւս բերեց, ասաց.

—Տղա, էն քարդան, էն գդալ քե, դարիպ մարդիս, նստի. կի: Դարձաւ իրա կնկան:

—Կնիկ, ասաց. էն թուքը որ էն տեղ չորացեր ա, նրան էլ բեր. խաց ուտի, մեղք ա:

Կնիկ ուրացաւ, ասաց.—Այ մարդ, ի՛նչ թուք, ի՛նչ բան:

Շէխ Սատին վեր կացաւ, դուրս գիւս բաց արեց, ասաց.

—Հարագ՜ջ ջան, արի, նստի իմ կողքին. մկայ զգուեցինք վեց խողին. խաց անուշ արէք:

Էլ խաց կուլ կեթայ, մացին սուռած:

Շէխ Սատին ասաց.—Պազրկեաճն, էս մէկ իմ կնկայ, էս մէկէն էլ քիւ կնկեայ սիրողն ա, որ մենք խաչ աւետարանով պատկուած ինք, մի չեն սիրում մի կնկաիք, էսոնց ին սիրում. արի, դէյմիւ չըլլինք. գիւ բիր քիւ մալ, իս էլ իմ մալ բաշխինք էն մարդաց, էրթանք դօր ար անգարս տեղ կար:

Իրանց մալ բաշխեցին իրանց կնկայ սիրողներուն. իրանք վեր կացան, գնացին:

Շատ ու քիչ գնացին, տեսան որ մէ մարդ մէ մեւի միջից գիւս էն բերըմ, քառասուն փանիլիւան ընկած ա էն կողք, քառասուն յարմատ ա ընկած էն կողք, չըն թողնի էս մարդու փէշ գետին առնի սրբաւ պէտ:

Շէխ Սատին ասաց.—Էս մարդ անգարս ի մեք էլ էրթանք փեշից բռնենք որ անգարս ըլլենք:

Ամեն մէ փեշից բռնեցին, առան բերին տունը:

Տեսաւ որ սեղան փռուած ւա, Աստուած ինչ որ տեղծեր ա,
սեղանի մէջ կայ:

Էն մարդ գնաց, սեղանի գլօխ նստեց:

Ամեն փահլիւան իրա յարմատը առաւ, սեղանի վրէն նստեց:

Շէխ Սատին նստաւ դռան քամակը:

Խացը կերան, պրծան ինչուան ժամերու վախճ, մաւթ կոխեց:

Ամեն մարդ առաւ իրա կնիկը, էս մարդու գլօխ տուեցին,
գնացին:

Մնաց վերջը մէ արաբ. մէ շատ սիրուն յարմատ, գնացին մեծ
մարդի գլօխ տուեցին ու գնացին:

Էն մեծ մարդը «ախ» քաշեց:

Որ ախ քաշեց, Շէխ Սատին բազրկեանին պզեց, ասաց.

— Արա դարձը մեր դարձից շատ ա, խճ ախ քաշեց:

Էս մարդը դարձաւ, սրանց ասաց.

— Ի՞նչ մարդ էք, գնացէք մէ տեղ գտէք:

— Մենք դարիպ մարդ ինք, տեղ չունինք, գիշեր պտի պախես:
Մնացին մինչև քնելու:

Շէխ Սատին քաշեց թուրը, գնաց գլխի վրէն կայնեց, ասաց.

— Այ մարդ. ինչ դարձ ունիս, ընձի ասա:

— Ընձի դարձ չունեմ, ընձնից վազն արի, ասաց.

— Քու չնլինք կը զարկեմ, որ չասես:

Ասաց. — Նստի, կասեմ:

— Ընձի աշխրբի վրէն շատ սիրուն կնիկ ունէր, էդ կնիկ շատ
անճար խիւանդացաւ, ասի. «այ կնիկ, սիրտդ ինչ ա ուզում, բերեմ.
այ կնիկ, դուրբան: Ասաց. — Խի էս դուրբան ըլլում, էգուց կը մեռ-
նեմ. մէկն էլ կը բերես: Ասի՝ էրկինք, դետինք, Աստուած վկայ
ըլլի, քեզնից սալալի յարմատ չառնեմ, չպսակուեմ: Շատ միտք
արի, չըլլի թէ յարմատս մեռնի, ես իմ ուխտ չկատարեմ. բռնի
- . օթս կտրեցի իմ յարմատ լաւացաւ. մէկ տարի, էքկու տարի իմ
կնկան մօտ չգացի. իմ կնիկ ասաց. — «Ի՛նչ կնիկ ես իմ մօտ չըս
պարկի: Ես էլ ասի ս.յ կնիկ, պաս իմ պախի, ուխտ իմ էրի:

Էկաւ իմ կնիկ ընձի վրայ, իմացաւ:

— Կնիկ, ասի. քեռուսուն փահլիւան ունեմ. որ մէկ կը սիրես,
գնա մօտ, մարդ մեր սրըը չիմանայ:

Իմ կնիկ ինձ ուշուեց տուեց. իմ նամուս գետնով տուեց, գնաց
էս սև արաբին առաւ:

Շէխ Սատին ասաց. — Պազրկեան, էլի մեր կնիկ, էլի մեր կնիկ,
արա դարձը մեր դարձից շատ ա:

Վեր կացան, գնացին. իրանց կնանիք առան, նստան:

ԱՐՐԱՋԱՄ ԱՌՈՒՏՈՒՐԱԿԱՆ

(Վաղարօտապատի բարբառով *)

Վար ժամանակով մի քաղաքում մի սովսաֆեար մարդ, էդ մարդ աշխարհում ինչ դար քաղաք կար, կեթար սովսաֆարութուն անելու: Ամեն քաղաքներու մէջ ճանաչներ ունէր. էդ մարդին ունէր մէկ տղայ, տղէն ասեց. էս դսար որ էթում էս առու-տուրի, հմի ինչ զրկայ, ես էթամ:

Ասեց.—Դու ջահիլ էս, չես կարայ էթայ, քու էթալու ժամանակ որ ընի, ես կը զրկեմ:

Ասեց.—Անկարելի ա, պտի էթամ:

Ասեց.—Որ պտի էթաս, մը տեղ իմ անունը տաս, քեզ կընդունեն: Էդ մարդը տղի հըմար քառասուն վաթիւր առաւ, քառասուն բռն էլ բռնեց. վեց հատ նօֆար տուեց, բռնները բարձեց ու զրկեց դըպա Ստամբուլ:

Դնացին հասան ծովի դրաղը. քառասուն բռն էլ, վաթիւրներն էլ դրեցին կեանու մէջ. իրանք էլ նստան իրանց բռնների մօտը:

Երկու օր ծովի մէջ ճանապարհնացին. երկու օրէն ետը Գուլթունէն վերկացաւ. իրեք օր տակ ու վիրե արեց ծովը, կեամբն տարաւ, տուեց մի քարի, հազար կտոր արեց:

Ապրանքը, վաթիւրները, մարդիկը պիւրէսի լցուան ծովը, հեղդուան:

Ընդրա նօքարների մէկը մի տախտակի վրայ մնաց. լափինը տալով բերեց էս դին հանեց:

Վեր կացաւ, էկաւ տուն:

---

* Պատմած է Արսէն Ղուկասեան 19 տարի գիւերապահ եղած է վանքի մէջ, 55 տարեկան է, գիտէ աս հեքեաքներ. աս վարձ է պատմելու. մօտ 100 հեքեաք գիտէ, ռովորած է վաղդարեապատի մէջ. ինքը եւս պատմած գիւղի օրախմբու մեջ. Մակար կաթողիկոսի հանի Յակոբի մօտ միջոց հեքեաք ասած է՝ զբաղեցնելու համար:

Աղէն ասեց.—Այ տղա, խի էկար:

Ասեց.—Աղա, էլ ինչ ասեմ, ֆողն էկաւ մեր գլխին:

Ասեց.—Որդի, ասա, տենանք ինչ ա էլե:

—Աղա, ըս դիան՝ վեր կացանք, գնացինք ծովի դուռը, նրստանք Կեամին, գնացինք էրկու օր ծովին մէջը. էրկու օրէն Լաոյ Գերունէն վեր կացաւ, իրեք օր ծովը տակու վրիւ արեց. տուեց քարոտին. հազար կտոր արեց, քու վարիւններն էլ հեղդուան, աղէդ էլ հեղդուաւ, մեր նոքարներն էլ հեղդուան, մեր հետ շատերն էլ կային, ընդոնք էլ հեղդուան. ես մնացի մի տախտակի վրայ, ծովի լափինը տուեց, հանեց էս էրէսը. ես էլ վեր կացայ էկայ, քե խաւար բերեցի. էդ բանը որ էլաւ, սալ քաղաքի մարդիկը լսեցին, մահալի մարդիկներն էլ լսեցին, էդ մարդը երևելի մարդ էր, քոմա էկան ըզրան գլուխ սալութուն, իրեք ամիս ըզրա էթող գալողը չկտրուաւ:

Խալաբը տանք ըզրա տղիցը, ըզրա տղէն էլ տախտակի վրայ մնացեր ա. լափինը տուեց, տարաւ հանեց Սպահան. դուս էկաւ չորը, գնաց Սպահանու քաղաքի մէջը: Զահել տղայ, սոված մնացեր ա ծովի էրեսը, որը սովածութունը, որը ահը: Ասեց.—Ինչ անեմ. փող չկայ ձեռիս:

Գնաց մի փռնչաւ դուբանի առաջ կաղնեց. տեսաւ էդ փռնչին հաց ա ծախում. առաւ տուանից մինչև ճաշ կաղնեց, էդ փռնչին հաց ծախելուց պրծաւ: ասեց.—Այ տղա, խի էս կաղնէ ըտի, ոչ հաց ես ուզում, ոչ բան էս ուզում:

Ասեց.—Նս սոված էմ, փող էլ չունեմ հաց առնելու:

Ասեց.—Ըս տե Գօֆարութուն կանեմ:

Ասեց.—Խի չեմ սնի, հաց տուէք, կանեմ:

Փռնչին իրա Գօֆարիկին ձէն տուեց, էկան, ասեց.—Էս տղին տարէք, հաց տուէք թո ուտի, մէկ բանի կը դնէք:

Տարան, հաց տուեցին, կերաւ:

Ասեցին.—Հաց կերաւ, պրծաւ:

Ասեց.—Մի բանի դրէք, թո աշխատի:

Ասեցին.—Խմոր ա, չի կարայ անի. ջուր ա, չի կարայ բերի, ցալի ա, չի կարայ ջարդի. բիւլ ա, չի կարայ թափի:

Էկան, ասեցին.—Աղա, ինչ բանի դրեցինք, էս տղէն չի կարում անի: Ասեց.—Կանչէք, գայ ըս տե: Էկաւ: Ասեց.—Իսկի դու Գօֆարութուն չեմ արե:

Ասեց.—Չէ, ես գաւ չեմ արե, մեծ սովսափեարի տղայ եմ. մեր դռանը կար տաս-քսան Գօֆար. ես ալա վարի ման կգայի: Իրա գլխի էկածը էդ մարդին պատմեց, ասեց.

—Ըս տե մի սովսափեար կայ, եփոր էթայ՝ քեզ հետը կը տանի:

Վե կալաւ իրիկունը էդ մարդին, տարաւ տունը:

Դուռը ծեծեց, նոսրաների մէկը դուս էկաւ՝ ասեց.— Աղէն տանն աւ Ասեց.— Տասն աւ:

Ասեց.— Ֆլան փոնչին պտի գայ, քեզ տեսնի: Ասեց.— Թո գայ:

Փռնչին տղին վե կալաւ, գնաց նեքսե, բարե տուեց կաղնեց, ասեց.— Աղա, էս տղէն վարիք տղայ ա, էկե մեր փուռը ոչինչ բան չի կարում անի:

Սովսաքեար հարցրեց.— Ի՞նչ տղայ էս, որդիան էս:

Ասեց.— Աղա, ես էրեանցի եմ:

— Որ էրեանցի էս, ո՞ւմ տղէն էս:

— Աբրահամ սովսաքեարի տղէն էմ ես:

— Որ դու Աբրահամ սովսաքեարի տղէն էս, Աբրահամ սովսաքեար իմ ախպէրն ա, ինչ պատճառով էս էկե, ըստերանք ընկե:

Ասեց.— Աղա, ես իմ հօրիցը խնդրուեցի, ինձի ղրկէց առաւ-տուրի. առաջին չէր ուզում ղրկէր, ես՝ զօռեցի իրան, անպատճառ ասեցի, պտի ղրկես. էլ իմ խաթրին չի դիպաւ. գնաց քառասուն վաթիւր առաւ, բեռնիւր բարձեց աղբանք, վեց հատ նոսր տուեց ինձ, ասեց. «տարէք Սոսմբօլ, ծախէք, Տարանք ծովի վրայը. լըց-րեցինք գետմու մէջը վաթիւրներն էլ, ապրանքն էլ. ես էլ նստեցի. վեց հատ նոսրն էլ իմ կշտին: Երկու օր ծովու մէջը ճանապարհ գնացինք. էրկու օրէն եսը ֆրբունէն վե կացաւ, ծովը տակ ու վրեւ արեց, տարաւ, տուեց մէկ քալի, հազար կտոր արեց. ապրանքն էլ, վաթիւրներն էլ, նոսրներն էլ. մեր հետ չատերն էլ կային, պիւրաթի ծովը լցուան, հիղդուան, ես մնացի մի հատ տախտակի վրայ. ծովը լախին տուեց. բերեց, էս էրեսը հանեց. աղա ջան ես էդ պատճառով ընկեր էմ էս տեղ:

Ասեց.— Աբրահամ սովսաքեարն որ իմ ախպէրն ա. դուն էլ իմ ախպօր տղէն էս, ըստի իմ տղի հետ ման կգաս. որ օրը քու սիրտը կուզի, էն օրը քեզ կը տանեմ քու երկիրը:

Երկու ամիս ալի հետ ման էկաւ, բիրտան մտածեց:

— Էս քանի ամիս ա էկիր էմ ըստեղ, իմ ոչ թուխտ տանող էլաւ, ոչ խապար տանող, չի լմանում թէ՛ սաղ էնք թէ մեռած. էս իրիկուն ալին պտի խնդրուիմ որ ղրկայ իմ երկիրը:

Իրիկուն էկաւ, նոթերը կիտեց ու կաղնեց:

Աղէն ասեց.— Ա՛, տղա, խի էս նոթերդ կիտե. քեզ հօ բան ասող չի էլի:

Ասեց.— Ձէ՛, ընձի ո՞վ բան պտի ասի, փառք Աստծու, հացդ բօլ, եմսկդ բօլ, ուտում, խմում էնք, ման էնք գալի. ես մտածում էմ ըստե մնալը ընձի օգուտ չի, իմ հօրն ու մօրը աչքը ճանապար-

հի ա, իմ էթալն էն բամաւաւ անում. ես քեզանից չնորհակալ էմ. ինչ ճանապար քցա, էթամ:

Իրա տղին կանչեց. ասեց.—Օհանէս, ալի ըս տե:

Էկաւ կաղնեց: Ասեց.—Առաւօտը կեթաս պազարը, վաթսուն հատ դարիր կառնես:

Առաւօտը վեր կացաւ տղէն, գնաց պազարը. վաթսուն հատ դարիր առաւ. վաթսուն դարիրի բեռ չինեց. ապրանք բարձեց, տաս հատ նոֆաւ տուեց, ասեց.—Տանես ինձանից շատ բարե կանես, Աբրահամ սովսաֆեարին կասես. «էս ապրանքը քե փեւկեւ ալից Մինաս սովսաֆեարը»:

Տղէն ընկաւ ճանապարհն ու գնաց:

Մինաս սովսաֆեարը էդ միջոցը հիւանդացաւ. ընկաւ մեռաւ. տղէն մնաց մինակ. գնաց դուֆանումը նստեց առուսուր անելու: Էրկու ջհուտ միտք արեցին, ասեցին.—Մինաս սովսաֆեարը հազր մեռեր ա, մենք ըսդրա տղի գլուխը օյին հանենք. ըզբրա հէլը մեր գլուխը շատ ա օյին հանե: Գնացին ըզբրա դուֆանի աղաքը կաղնեցին, հանեցին մի հատ հաբրբանոց, ասեցին.—Էս խուրսայ, մեզ ոսկի փող տուր: Ասեց.—Ըստե հարիր մանէթի ոսկի չկայ:

Ասեցին.—Մեք ըս տե կաղնենք, դու գնա, տանիցը բեր:

Վե կացաւ, գնաց դաւա տուն որ փողը բերի:

Էդ Ջհուտը մտաւ, դուֆանի դախլումը նստեց:

Էն մէկէլ ջհուտը սատ դուֆանցարի աջ կողմիցը կանչեց, տասն էլ ձախ կողմիցը կանչեց. էկան քսան հոգի ըտե կաղնեցին, ասեցին.—Ի՞նչ ես առեմ:

Հանեց ամենքին հարուր մանէթ փող տուեց, ասեց.—Որ Մինաս սովսաֆեարի տղէն Օհանէսը գայ, ասէք դուֆանը Ջհուտին ա: Ըդոնք ամենը գնացին իրանց դուֆանները նստան. Օհանէսը էկաւ, ոսկիքը բերիւ տանիցը, տուեց Ջհուտներին, ասեց.—Առէք ձեր հարուր մանէթի ոսկին:

Ոսկին առան, ըզբրան դուս արին դուֆանիցը:

Դուֆանի ածողութունը կըլէր էրկու հարուր հազար մանէթի ապրանք:

Էդ Օհանէս ասեց.—Դու դուս էկէք, էդ իմ դուֆանն ա:

Վե կացաւ Ջհուտը բդրան ծեծեց, ասեց.—Իմ դուֆանը իմ ձեռիցը խլում էս: Էդ Օհանէսը գնաց գանդատ:

Ասեց.—Մի Ջհուտ իմ դուֆանս խլում ա:

—Դատաւորը մարդ զրկեց, ասեց.—Գնացէք, էն Ջհուտին կանչէք գայ: Գնացին, Ջհուտին բերեցին:

Դատաւորը հարցրեց.—Ի՞նչ պատճառով էս ըսդրա դուֆանը խլում:

Ասեց.—Սա զօռով չեմ խլում, իմ դուքսն աս:

—Մոնյ իմանանք որ քու դուքսն աս, ասեց դատաւորը:

Ասեց.—Տասը մարդ ձախ կողմից կանչայ, տաւը մարդ ալ կողմից, մոնյ որ ասեն, մենք ղուպով էնք:

Օհանէսին էլ ասեցին, դուռն էլ ղապով էս:

Ասեց.—Սա էլ էմ ղապով:

Նասավովը գնաց ու կանչեց:

Էկան կաղնեցին դատաւորի աղաքը:

Դատաւորը ասեց.—Գլտաք, ձեզ ընչի համար էմ կանչել:

Ասին չենք գիտում:

Սա ըզրա համար էմ կանչել որ դուզ խօսաք. էս դուքսն Զհրտին ա թէ էս հային աս:

Ասեցին.—Հայինը չի, Զհրտին աս:

Դատաւորը մօտացաւ մէ էրկու շափալախ տուեց բերին, ասեց.—Կորի, դուքսն Զհրտին աս:

Օհանէս ցնթեց, ընկաւ շղերը:

Էդ Զհուտը էկաւ, դուքսնուրը նստաւ:

Զհուտները էկան, մասլահաք արեցին. ասին իրարու.—Դուքսն ասանք, էթանք կնիկն էլ, տունն էլ առնենք:

Էկան, դուռը ծեծեցին, կնիկը դուռն էկաւ:

Կնկան ասեցին.—Էս օր բան լսիր էս:

Ասեց.—Ձէ, ինչ բան կայ:

—Օհանէսը կուժար հաղ արեց, դուքսնը տարուեց. հմի էլ հաղ անըմ, տներն էլ տարուեւր աս, մնացեր էս դու, քեզ էլ տարուել, ում ձեռը պտի ընկնես:

Կնիկը ասեց.—Բա ինչ անենք ընզրա համար:

Ասեց.—Արե՛, էս ընկորս առ, թո տանը գայ, նստի. Օհանէսը որ կգայ. ասա, քու կնիկը չեմ. ըսզրա կնիկն էմ:

Կնիկը Զհուտին առաւ, ու մտաւ նեքսե:

Զհուտը ընկոր ասեց.—Դու քու մուրազին հասար, ես էլ իմ, ահա, ես էթում եմ վե կացաւ, դնաց:

Օհանէսն էկաւ, մտաւ տուն, տեսաւ մի ջհուտ իրա կնկայ կշտին նստած աս:

Ասեց.—Բօփօղլի Զհուտ. էկերէք մէկդ իմ դուքսնը առեր էք. մէկդ էլ իմ սոնըր առնէք. հասաւ ու տուեց ըզրան:

Զհուտն էլ վեր կացաւ, ըզրան տուեց:

Իրար եախա բռնեցին. զըպա դատաւորի մօտը գնացին:

Զհուտը ասեց.—Լրեկ ասըմ էր դուքսնը իմն աս, էս օր էլ ասըմ ա տունը իմն աս:

Գառաւորն ասեց.—Ումից իմանա՞նք տունը քումն ա, թէ
ընդրան ա:

Օհանէսը ասեց. իմ կնկանից իմացի:

Ջհուլին ասեց.—Գուն էլ դապուլ էս:

Ասեց.—Ղապուլ էմ:

Ղրկեցին, կնկան կանչեցին. կնիկն էկաւ, կաղնեց դատաւորի
աղաքը. դատաւորը հարցրեց.—Էս հայն ա քու մարդը չէ Ջհուլան ա:

Ասեց.—Էդ հայի էրես ըսկի չեմ տեսեր, իմ մարդը Ջհուլան ա:

Գառաւորը էրկու չափալաղ էդ հայի բերնին տուեց, ասեց.
—Մէկ էլ էդպէս բան քու բերնից լսեր էմ, չեմ թողայ քաղաքի մէջ
ման գաս: Իրա տանիցը դուս արեց:

Օհանէսի իլանը կտրուաւ. գնաց էլաւ համամի փիւհանչի:

Խապարը տանք Աբրահամ սովսափեարի տղիցը:

Էկաւ, հասաւ իրանց քաղաքի դրաղը, քաղաքիցը մէ
տեսաւ, հետը բարովեց, ասեց էն մարդը.—Քու սալըն ուրիշ եկաւ,
հմի փառք Աստըծու, ողջ առողջ էս:

Էդ մարդը էկաւ դպա Աբրահամ սովսափեարին աչքալուսէք.

—Աչքդ լիս, տղէդ էկեր ա, հրեն՝ քաղաքի դրաղը վեր ա դրե:

Վեր կացան մարդ ու կնիկ, գնացին աղաքը:

Գնացին հասան տղին, փաթըթուան, սփսա լաց էլան, յետոյ
ուրախացան. վի կալան, բերին տուն:

Սաղ քաղաքը լսեց որ էկեր ա տղէն:

Էկան ամենն էլ աչքալիսէքաւոր. գեղերն էլ էկան, մահալն էլ
էկաւ. իրեք ամիսը աչքալիսէքաւորը անճախ կտրուաւ:

Նոր տղին կանչեց աղաքը ճօփարին էլ կանչեց, ասեց.—Պատ-
մէք. տենամ ինչ ա էլե:

Տղէն ասեց.—Նօփարը ինչ որ պատմել ա, դրուստ ա:

Հէրն ասեց.—Նօփարինը լսեր էմ, քունը պատմէ հալայ:

Ասեց.—Կեանքու կտորը տարաւ Սպահան հանեց. դուս էկայ,
գնացի մի փունչու մօտ, ձեռս փող չկար որ հաց առնէի, ուտէի.
փունչին ինձ հարցրեց. «Խի էս կաղնի». ասեցի «փող չկայ հաց առ-
նեմ, ուտեմ, սոված եմ». հաց տուեց, կերայ. իմ գլխի էկածը ըդ-
րան պատմեցի, վիւր կալաւ ինձ տարաւ Մինաս սովսափեարի մօտը.
ըտեղ էլ իմ գլխի էկածը պատմեցի. որ ասեցի, «ես Աբրահամ սով-
սափեարի տղէն էմ, » ճանաչեց. գնաց վաթսուն դաթիր առաւ, բեռ-
ներն էլ ապրանք բարձեց, տաս ճօփար տուեց, ինձ ճանապար քցեց:

Աբրահամ սովսափեար ասեց.—Շատ շնորհակալ էմ ըդուց, փո-
խարէնը ետ պիտ տանք,

Տղին ասեց.—Գնա, ութսուն հատ լիւթիր առ:

Գնաց ութսուն հատ լիւթիր առաւ, ութսունն էլ ապրանք

բարձեց. մի տասն նոսր վեր կալաւ, իրա տղի հետ ընկան ճանապարհ, գնացին, դուս էկան Սալահան. հարցրեցին, ասեցին.— Մինաս սովսափեարի տունն որն ա:

Ասեցին.— Մինաս սովսափեարը մեռեր ա. աղէն դուքանը ծախեր ա մի Զհրտի, ասեցին ու կնիկն էլ ծախեր ա մի Զհրտի, ինքն էլ էլեր ա համամի փխփանչի:

Աբրահամ սովսափեար ասեց.— Հեյ վախ, Ֆալաֆ. ըդդա գլուխ ինչ բան ա էկե:

Իրա տղին հարցրեց, ասեց.— Կը ճանաչեմ դու Օհանէսին:

Ասեց.— Կը ճանաչեմ:

Ասեց.— Իթանք համամը:

Գնացին, տեսան՝ համամիցը դուս էկաւ փալը շապին:

Տղին ասեց.— Գնա, գթոցը վե քեց:

Գնաց մէջքիցը վեր քեց:

Օհանէս ասեց.— Հօ գիժ չես, գթոց վեր էս քցում:

Աբրահամ սովսափեարը կանչեց, ասեց. Աբի, աբի:

Էկաւ: Ասեց.— Դու ես Մինաս սովսափեարի տղէն:

Ասեց.— Հա, ես էմ:

Ասեց.— Էդ ինչ ա էլե քու գլուխը:

Իրա գլխի էկածը պատմեց:

Վեր կալաւ, տարաւ համամը. ըդդան մի լաւ լեղացրեց, մի ձուգ քաւով չոր կտրել տուեց, հազցրեց: Գնաց թագաւորիցը մի սեղ առաւ, տակը շինեց մաղազա, վերեր շինեց դուքաններ, դուքանների վերեր շինեց տներ, ապրածը բերեց ու լցրեց, ասեց.— Ուրդի, էս քու մաղազին, էս քու դուքանները, ըս էլ քու տները. քեզ պտի պսակեմ, նոր էթամ:

Ասեց.— Անկարելի ա, էն կնկանը մարիֆաթը տեսայ, չեմ պսակուի:

Ասեց.— Մանց չես պսակուի, մարդը առանց կնիկ չըլի. էն հարամ կաթ էր ծծե, որ էնենց բան արեց, ես քեզ հալալ կաթնա. կեր ախչիկ կուզեմ, որ քեզ սմենայն փորձանքից ազատի:

Օհանէսն ասեց.— Սա իմ քաղաքից ախչիկ չեմ ուզի:

Ասեց.— Սա կերթամ Շեխ արապի ելի մէջը. էնի իմ ախպէրն ա. ընդուն մի հալալ կաթնակեր ախչիկ կուզեմ:

Վե կալաւ տղին ու գնաց Շեխ արապի ելի մէջը. գնաց Շեխ արապին դատաւ. բարեւ տուեց ու կաղնեց:

Շեխ արապն ասեց.— Հա, էս քանի տարի ա չես էրեւում, ընչի համար էս էկե:

Ասեց.— Էկերէմ քու լլիցը մի հալալ կաթնակեր ախչիկ ուզեմ իմ ախպօր տղին:

Ասեց.— Ինչ վաթոռն հազար էլ ունեմ, բա մի հալալ կաթ-
նակիր չըբլի որ տամ. չալա իրեք ախշիկ մեր տանը կայ. կանչենք
իլ եքի մօլն էլ:

Մենծ ախպօր կնկան կանչեց Շեխ արապը, ասեց.

— Հարսի, քու ախշիկը հասեր ա, էդ ախշիկը հալալ կաթ ա
ծծե, թէ հարամ ա ծծե:

Ասեց.— Շեխ արաբ, քու գլուխը վկայ, էդ ախշիկն որ փորս
ընկու, գնացի տեսայ քազա հաց էն թխըմ. միտքս փոխուեց. մէ
հաց վեր կալայ, կերայ. հարամ կաթ ա ծծե:

Ասեց.— Դէ, կորի, աչքիցս հեռացի գու:

Մէկէլ ախպօր կնկան կանչեց, ասեց.

— Արի, հարսի, քու ախշիկ հասեր ա, մարդի պաի տամ. հալալ
կաթ ա ծծե. թէ հարամ:

Ասեց.— Շեխ արապ, քու գլուխը վկայ. որ ընկաւ էդ ախշիկը
փորս, էկայ, մի բաղի կողքով անց էի կենում, աչքս ընկաւ հաւո-
ղին, միտքս փոխուեց. էրկու ճիթ քաղեցի, կերայ:

Ասեց.— Կորի, էդ էլ հարամ կաթ ա ծծե:

Կանչեց իրա կնկան.— Կնիկ, ասեց.— Քու ախշիկ հասեր ա.
պաի տամ մարդի, հալալ կաթ ա ծծե, չէ հարամ:

Ասեց.— Շեխ արապ, մոնց ո ընկեր ա փորս, ընենց էլ կաթ
ծծե:

Ասեց.— Արրահամ սովսաֆեար, աչքդ լիս, իմ ախշիկ հալալ
կաթ ա ծծե, առի քու ախպօր տղին:

Բերեցին, նշան դրին, պսակեցին: Շեխ արապը իրա մալը կէս
արեց, դրեց ախշկայ հետ բաժինը: Մի հատ այլուխ ունէր Շեխ արա-
բին, որ աշխարհի հետ չէր փոխի. էդ այլուխն էլ տուեց ախշկան.
էդ այլուխի մարիճաքը էն էր որ մարդ քցեր գլխին յուժմաւ հա-
ղար, կը տանէր, դատաւորի մօտ էթար, կը տանէր, գողի մօտ է-
թար, չէին կարայ մօտ գային:

Արրահամ սովսաֆեար վեր կալաւ, գնացին Օհանէսին տները:

Ասեց.— Օհանէս ջան, քու հէլը էն լաւութունը արեց իմ
տղին, ես էլ էս լաւութունը արի քեզ. մնաս բարի, ես էթըմնա
էկաւ հասաւ իրանց երկիրը:

Օհանէսը քնած էր կնկայ ծոցին գլերը, էրադի միջին բիրսան
վեր կացաւ, ասեց.— Հեյ վախ, Ֆալաֆ:

Կնիկն ասեց.— Էդ ինչ ախ քաշիցիր:

Ասեց.— Երադիս տեսայ որ հէրս սաղ էր, բեռները բերեց.
Թափեց դուֆանի աղաքը. ապրանքը քաշըմի դուֆաների մէջը.
բիրսան վեր թռայ, տեսայ զաւս չկայ. ըդրա համար ախ քաշեցի.
ասեց կն'ան, ինչ թող, մի անգամ էթամ առուտուրի:

Ասեց ճւր էթաս, ամեն բան էլ ունենք, էթաս ինչ անես:

Ասեց.—Շէխ արարի գլուխն որ կը սիրես, պտի թողաս:

Գնաց, իցցուն հատ ղաթիր առաւ, բռնները բարձեց, կնիկը այլուխը ճիւղցը հանեց, մարդին ասեց.—Էս Շէխ արարի այլուխն ա. կը կապես գլուխդ, ամենայն փորձանքից ազատ կը պահի. սաղ սալամաթ կեթաս ու գուգաս:

Կապեց գլուխն ու բռնները քչեց, գնաց Հնդաստան դուռ էկաւ, գնաց մի դուխան բռնեց, ապրանքը ամեց դուխանի մէջը. նստեց դուխանի աղաքը. մի ջնուտ էկաւ, կշտին կաղնեց, ասեց.—Էս սովսափեարը նոր ա էկե, խամ ա:

Բարե տուեց, ասեց.—Ո՛րդուց էս:

Ասեց.—Սպահանցի եմ:

Ասեց.—Ի՞նչ էս բերի: Ասեց.—Ապրանք ա:

Ասեց.—Հմի մուլին ա, առաւօտը կառնեմ, գիտամ պէզարած կըլլես, մի մի ղայֆա բերեմ, խմենք:

Մի մի ղայֆա բերել տուեց, խմեցին:

Ջնուտն ասեց.—Գինի էլ խմում էս: Ասեց.—Կը խմեմ:

Կերան ու խմեցին. բերեցին, նարսի էլ հաղ արեցին. սկսեցին փողով, ինչ տար հաղ արեցին: Ջնուտին տարաւ, Ջնուտն ասեց.—աչխարքում ընձի մարդ չէք տարի, էդ մոնց ա տանըմ, ըղբան մէնիլա կայ:

Թամաւա արեց ըղբա՝ ոտու գլխին, էրեսին, տեհաւ գլխին մի այլուխ կապած ա, Ջնուտն ասեց.—Ըղբա շնորհքն էս այլըխի միջին ա: Ասեց.—Խօ զու կնիկ չիս այլըխ կապես, այլըխը դիր ջեբդ. հաղ անենք:

Այլըխը սլոկեց, դրեց ջեբը, սկսեցին հաղալը:

Ինչ տար ապրանք ունէր, բիրաթի տարաւ ջնուտը. բիրաթի քաչեց իրան մաղազեն:

Ըղբա ձեռին հացի փող էլ չմնայ: Ջնուտն ասեց.—Էթմ տենամ, հմի մեռեր ա կծկըծու:

Էկաւ, տեհաւ, ման ա գալի, հաղ ա ապըմ, Ջնուտն ասեց.

Էնտար ապրանքը տալայ. հըմի հաղ էս տալմ բա:

Այլըխը հանեց, ասեց.—Ըստրա տէրը սաղ ըլլի:

Ջնուտը գնաց փաւի մօտ գանգատ. ասեց.

—Փաւէն սաղ ըլլի, Սպահանու մի սովսափեար էր էկեր. գնացի տեսայ, ըղբա հետ նարսի հաղ արեցի, ապրանքը բիրաթի տարայ. հմի այլըխը ջեբից հանեց, ասեց. «Ըստրա տէրը սաղ ըլլի, կանչաւ տես, այլըխը ումն ա:

Փաւէն մարդ ղրկեց, էդ մարդին կանչեց. էկաւ, փաւի մօտ

կաղնեց, փառէն ասեց.—Քու ջիբին այլըխ կայ, հանայ, տե՛նամ: Այլուխը հանեց: Փառէն ձեռիցն առաւ:

Ասեց.—Էս այլըխատէրը քու ինչն ա:

Ասեց.—Իմ կնիկն ա: Ասեց.—Արի, մի թուխտ գրայ, որ քու կնիկը վեր կենայ, գայ:

Թուխտը գրեց.—«Կնիկ, իմ առուտուրը շատ լաւ ա. առանց կնիկ չեմ կարում մնայ. էդ էրկու մարդի հետ վեր կաց ու արի: Տուին էրկու մարդի, ղրկեցին Սպահան: Էդ տղին քցեցին դուքսախանէն:

Ըդոնք հասան Սպահան, ըդրա տունը գթան, թուխտը առին կնկան, կնիկը կարդաց, հրամայեց.—Էս էրկու մարդին բռնէք, էրկու մարդին էլ բռնեցին: Իրիկուն կրկու մարդին կանչեց, աղաքը կաղնացրեց, խօսացրեց, ասեց.

—Արի, դուստը ասէք, իմ մարդը ինչ բանի ա էն տեղ:

Մէկն ասեց.—Լաւ առուտուր անում ա:

Վեր կացաւ, մի էրկու շափալախ քաշեց, ասեց.

—Շան որդի, դու սուտ խօսացիր:

Էն մէկին կանչեց. ասեց.—Դու մոնց էս տես, չխտակ տա:

Էն մէկ ասեց.—Քու մարդը դումար հախ արեց, ապրանքը բիրաքի տարուեց. փառէն կանչեց. մի այլուխ էր մնացել, առաւ ձեռիցը, ասեց.—«Էս այլըխատէրը քու ինչն ա,» ասեց. «Իմ կնիկն ա»: Փառէն քցեց դուքսախ, թուխտ էլ տուեց:

Էդ ախչիկը իրա նօսարներին կանչեց. ասեց.—Էս մէկին ինչ որ դուզը խօսաց, իմ կերակուլից կտաք. էս մէկին էլ օրը մի դան հաց կտաք:

Ախչիկը էլաւ, ձին նիլաւ, գնաց Շէխ արապի տունը, ասեց.

—Փեսէդ հաղ ա արեւ, ապրանքը բիրաքի տարուել ա, այլուխը ձեռիցը խլել ա, փառէն էլ ընձի ուզում ա: Հըմի ինձ տուր քառասուն ախչիկ: Քառասուն ախչիկ ելի միջիցը կանչեց, քառասուն ձեռք տղամարդի չր կարել տուեց. քառասուն ձեռք ասպապ բերեց. քառասուն ձի բերեց, չորերը հագցրեց. ասպապները կապեցին, նիլան ձիանը, ասեց.—Ախչիկեր, ինչ հրամայեմ, ընկեց կանէք:

Ձիանը քեցցին ղըսպ Հնդստան, որ քաղաքին մօտենում են, խապար էն ղրկում —Թագաւորի տղէն գալիս ա:

Հասան Հնդստան. էրկու ձիաւոր ղրկեց, փառին ասին.—Պատրաստութունդ տես, թագաւորի տղէն եկաւ:

Փառէն պատրաստութունը տեսաւ. թագաւորի տղի աղաքը էկաւ. ղլուխ տուեց ու կաղնեց, ասեց.

—Հնդստանու փառէն դու հա: Ասեց.—Նո էմ:

Ասեց.—Էս քու քաղաքը տեսայ շատ անկարդ էր:

Փառէն տարաւ իրա տունը, վեր բերեց, ըզոնց հաց քոշի տուեց. Փառէն էկաւ, գլուխ տուեց սխտը անգամ, զրայ ութին կաղնեց: Ասեց.—Փառա, քու ռոճիկը քիչ ա:

Ասեց.—Թագաւորութունը ողջ կենայ, խի ա քիչ:

—Որ քիչ չէ, ասեց. դու թագաւորական մալը խի էս բերում, քու քաղաքում պահում: Ասեց.—Թագաւորական ապրանք իսկի չեմ պահեր ես:

Ասեց.—Վեր կենանք. ման գանք: Վեր կացան, փառին քցեց աղաքը. քառասուն ձիաւորը՝ քամալը, ասեց.—Փառա, որը մեծ ժողազա ա, ընծի ընտի տար: Մէ էրկու մաղազա ման ածեց, զոս չգտաւ. դնաց մտաւ էդ Ջհուտի մաղազին:

Տեսաւ, ճանաչեց ապրանքը, ասեց.—Քաշէք դուս:

Ջհուտի ապրանքն էլ հետը քաշեցին դուս:

—Փառա՛, ասեց, ըսգրա գող էլ գտի:—Գողը բռնեք էմ, ասեց.

Գնացին բերեցին, կաշնացրին. ասեց.

—Քօփօղլի, Մինաս սովսաֆեարի ապրանքը կերար, չկատար. թագաւորական մալն էր բերիր ըս տի:

Ասեց.—Փառա, ըսգուց մի այլուխ էլ էս առե, ածւր:

—Հըրէս, ասեց. տուեց:

Ջհուտին ու տղին ապրանքը բարձին, էղաւ հինգ հարուր բեռ. հինգ հարուր բեռ էլ փառից առաւ. էլաւ հազար բեռ. բարձեց. ընկաւ ճանապարհ. գողն էլ առաւ հետը. փառին ասեց.—Թուխ եղ ղրկեմ, ընեց ժաժ կգաս:

Էկաւ Սպահան դուս էկաւ. ապրանքը քաշեց մաղազան, էր Օհանէս ասեց.—Իմ կնիկ իսկի դուս չգալի:

Էդ թագաւորի տղէն Օվանէսին կանչեց վիրե. ասեց.—Ըտ չտտի Թագաւորի տղէն մտաւ էն մէկէլ օրախը, թագաւորութունի չորերը հանեց, կնկայ չորերը հագաւ, գլուխը շինեց, դուս էկաւ Օհանէսի կուչտ, տեսաւ ահա, իրա կնիկն ա, ասեց.

—Պա էսքան ապրանք քաշեմք նեքսե, դու խի չերեացիր:

Ասեց.—Մի սմիս ճանապարհեք գալի, դու ինձ չի ճանաչեցիր:

Մարդ ասեց.—Հալալ ըլի քու կերած կաթը:

Ասեց.—Էն էրկու տղին կանչէք, գան, որ թուխտ էն բերե:

Ինքն էլ փառին գլեց.—Ե՛րու. թուղթ իր գրեր որ ըզրա կնիկ գար, կնիկը էկաւ, իր ապրանքը հանեց, Ջհուտի ապրանքն էլ հանեց. հինգ հարուր բեռ ապրանք էլ քեզանից առաւ. դու ոչինչ չիմացար, իմացի որ էդ թալուր կնիկ էլ կայ:

Ըղոնք էլ հասան իրանց մուրազին:

ՅՈՐ ԻՐԵՔ ԽՐԱՏԸ

(Վաղարշապատի բարբառով *)

Վար ժամանակով մի քաղաքում մի դուֆանօս, երևելի մարդ, էդ մարդին մի հատ տղայ ունէր, էդ տղին կանչեց, ասեց.—Տղա, արի, իմ մահը մօտ ա, արի քեզ խրատ տամ, այ որդի, ասեց. հօր խրատ բռնող մաղբուն չմնար. առաջին խրատս էն ա որ ժամը տան՝ ինչ բան ունենաս, կը թողես կեթաս քու ժամը. մէկ էլ ինչ տեղ ըլլում ա, ըլլի. որ տեղ մթնի, էն տեղ կը մնաս. վերջն էլ՝ ինչ ջուր կը տենաս, առանց վալաթի անց չես կենայ:

Մի ժամանակ մնաց, հէրը մեռաւ. տղէն էկաւ, իրա դուֆանը նստեց, մտիկ արեց տեհաւ որ իրա ընկեր կողքի դուֆանչիքը պատրաստութուն էն տենում, որ էթան Թիլֆիզ: Գնաց, տղէքին հարցրեց.—էդ ո՛ւր էք էթում:

Ասեցին.—էթում ենք Թիլֆիզ ապրանք բերելու:

Ասեց.—Ընձի էլ կը տանէք, ձեր հետ գամ:

Ասեցին.—Խի՛ չենք տանի, քու փողովը կգաս, մեր վրայ ծանրութուն չի. պատրաստուի որ առաւօտը գչերով դուս էնք դալի:

Դուս էկան, ընկան ճանապարհ, գնացին. գնացին, հասան Թիլֆիզ: Առուտուրն արեցին, իրանց բռները բռնեցին, ընկան ճանապարհ: Իրիկուայ զանկերը քաշեցին. էդ տղէն իրա ընկորտանցը ասեց.—Տղէք, կաղնէք, բան էմ ասըմ: Ասեցին.—Ի՞նչ էս ասըմ:

Ասեց.—Իրիկուայ զանկերը քաշեցին, էթանք ժամ ու ժամուց դուս գանք, բռները քշենք, էթանք:

Ընկերտանքը ասեցին.—Հօ գիժ չէս. չարի էթանք ժամ, գանք, մէկ փոքս ճանապարհ կեթանք:

էդ տղէն ասեց.—Իմ հօր խրատը չեմ կորցնի:

Ընկերտանքը բռները քշեցին, գնացին. էդ իրա բռները լաղնացրեց, գնաց ժամ. ժամիցը դուս էկաւ, իրա բռները նոր շեց. էկաւ էրկու օր, անճախ հասաւ իրանց գետան դրաղը: Տեսաւ իրան ընկերտանքը կէսը ըսդին ա, կէսը ընդին ա. հարցրեց.

Ասեցին.—Հողը էկաւ մեր գլխին, ընկորտանցից որը ջուրը ոտարաւ, որը հեղդուեցաւ. որը բռները տարաւ:

* Պատմած է Վաղարշապատի Արսէն Ղրիմեան:

- Էնենց մարդ չկար ձեզի անց կայներ։
Ասեցին.— Ո՛վ ա տուե ընենց մարդ, որ անցկացնէ։
Իրա նօքաւներին ասեց.— Բեռները վեր ածէք, ժամ չգաք,
չարի ես էթամ գեղ ու գամ։
Գնաց գեղը, հարցրեց.— Էս ջրին լաւ վալաս կըլլէք. ո՞վ ա լաւ
լեղւոր. ինչ ասէք։
Ասեցին.— Ըստի մի տղայ կայ, լաւ լեղւոր ա։
Ասեց.— Էն տղին կանչէք գայ իմ մօտը։
Գնացին, կանչեցին, էկան. ասեց.— Ախպէր, ինչ էս ասում։
Ասեց.— Էս ջրին մենք վալաս չենք, ինչ էս ուզում օր էս
ջուրը մեզ անցկացնես։
Ասեց.— Տենում էս, շատ մարդեր վնասուեր ա, քսան մանկ
փող կառնեմ, կը անցկացնեմ։
— Դէ, արի, ասեց. քսան մանկ կտամ, անցկացրայ։
Էկան, գետան դրաղը կաղնեցին։
Ասեց.— Շորերդ հանայ, մօրի գետան մէջը՝ գնա, արի որ ձան-
փէն իմանանք, դէնը անց կենանք։
Մտաւ մէջը չորս անգամ գնաց էս դրաղը, էն դրաղը՝ ասեց.
— Դէ, բեռները քչէք, ճանապարհը գթայ։
Բեռները քչեցին. սալամաք անցկացան էս էրեսը։
Տեհան մի մեծ բազիրկեան ըզի վեր ա էկե. էդ բազիրկեան
բաւին էդ տղին կանչեց, գնաց, ասեց.— Աղա, ինչ պաի ասես։
Ասեց.— Ըստե հազար մարդ վեր էն էկե, մէկը քու խելքը չունէր։
Դու որդուց էս։ Ասեց.— Սա էրեանցի էմ, վաղարշապատից։
Ասեց.— Այ որդի, ես էլ Գեանճեցի էմ. տենը՝ էս իմ աղ-
րանքը, քսան հազար մանկի կըլլի. որդի, քու տպրանքը քանի հա-
զար մանկի կըլլի։ Ասեց.— Իմը էրկու հազար մանկի ա։
Ասեց.— Ինչ իմ աչքին գիր էկար. կուզես որ իմ քսան հազար
մանկի ապրանքը քու էրկու հազար մանկի ապրանքի հետ դնեմ.
ընկեր անեմ քեզ. ես իմ մտքն վեր կալեմ, դու քու մայեմ, ինչ որ
դատենք, հալալ կիսենք։
— Աղա, որ ըդենց անես, ես շատ շնորհակալ կըլլեմ քեզանից։
Լեղւորին ասեցին.— Արի, մեր բեռները անցկացրայ էն տիւր։
Ասեց.— Աղա, քսան մանկ բարբեր եմ, անցկացնեմ ըս գիւր.
հըմի էն գնով չեմ անցկացնի. տենում էս որ, արին ա բերում ջուրը։
Ասեց.— Որդի, անցկացրա, մի գաս էլ աւել կտանք։
Բռնեց, ամհնն էլ սալամաք անցկացրեց էն էրեսը։
Քսան մանկ բարբեր են, ասեց.— Առ քե հուսուեմ մանկի։
Ասեց.— Շատ շնորհակալ եմ, բարի ճանապարհ ձեզ։
Գնացին, դուս էկան Գեանճուայ քաղաքի դրաղը։ Էն տեղ մի

քար կար, անունը նալլէք Տաւի (անիծեալ քար) էր, բռնները էն քարի մօտ վեր քցեցին. բազրկեան բաւին մի հատ թուխտ գրեց, ասեց.—Կը տանես իմ տունը, թուխտը կտաս իմ կնկան, իմ կնիկը կը կարդայ, դուքանի բանալիքները կտայ քեզ. կգաս, դուքանը բաց կանես. մէջը կը սրբես, նստես ընտե, չարի ես կգամ:

Թուխտը վե կալաւ ու գնաց, հարցրեց բազրկեան բաւու տունը, գթաւ. թուխտը տուեց բազրկեան բաւու կնկանը, կնիկը կարդաց, ասեց.—Ո՛ր տե վեր ա էկե: Ասեց.—Քաղաքի դրաղը: Էն սրնաթին էն կնկայ աչք ընկաւ էդ տղին: Բանալիքները տուեց տղին ու ձեռները՝ բռնեց հուփ տուեց, ասեց.—Այ տղա, դու ողբամարդ չես: Ասեց.—Խնչ տղամարդ:

Ասեց.—Նս ինչ որ ասեմ, դու ինչ լսես, ես քեզ լաւ կը պահեմ. քու աղէն էթում ա, էրկու տարով, իրեք տարով չի գալի. ես քեզ իմ ծոցին մէջը կը պահեմ:

—Ձէ, խաւով: Թող տու, էթամ, հըմի ասէն կգայ:

Ասեց.—Այ տղա, ինչ վրազ էթում ես. ինչ որ ասեցի, դու բան չհասկացար:

Ասեց.—Քու տուութունները ամենը ես հասկացայ. էդ բանի տէրը չեմ:—Որ տէրը չես, կորի, գնա:

Էդ տղէն էկաւ, դուքանները հարցրեց, գթաւ, դուքները բաց արեց. աւելը վե կալաւ, քամուզ սրիեց. ջուր բերեց. ջրջհանեց: Տեհաւ աղէն էկաւ, ասեց.—Ձօրանաս. լաւ էս արե:

Ապրանքը քաշեցին նեքսի, պլծան:

Ասեց.—Այ տղա, դու առուտուր արա, ես էթամ, մի տուն գիպչեմ: Դնաց տուն: Կնկայ հետ ձեռ բռնեց, բարեկեց. ու նստաւ: Կերան, խմեցին, քեֆ արին:

Էդ տղէն սկսեց առուտուրը. սալ քաղաքը ըզրա վրայ թեքուաւ. մի երեք ամիս մնաց:

Բազրկեանի կնիկը ասեց.—Էն ինչ տղայ ա դուքանը դրեր էս:

Ասեց.—Էրեանցի ա, ընկեր իմ արեր իմ հետ:

Ասեց.—Խի չես զրկում տուն, տունը ճանաչի, էթայ, գայ:

Գնաց դուքանը, տղին ասեց.—Գնա, տանը հաց կեր էս օր:

Տղէն էկաւ տուն, տեհաւ խանրմը մի լաւ պատրաստութուն ա տեհե. —Դե, ասեց. բարե էս էկե, հազար բարե, ըտեղ նստի: Նըստացրեց ու հացը քցեց, կերակուլ քաշեց, գինի դրեց. կերան ու խմեցին, քեֆները լաւացաւ:

Կնիկն ասեց.—Այ տղա, ես քե հետ պտի նստեմ ու կաղնեմ. իմր դու էս, ես քոն էմ:

Տղէն ասեց.—Անկարելի ա, չըլի քի պէս հազարն ըլի. ինչ պէտքը չէ։ Ասեց.—Իմ ձեռից չես պրծնի. ուր պտի էթաս ըսօր դու։ Ասեց.—Մի կտոր հաց տուեցիր, պտի հաւամեն իմ վրայ։ Ասեց.—Որ ըդենց ա, ափսոս ա հացը ուտես, դէ վեր կալ գնա։ դէ, եսլլա։

Տղէն վե կացաւ, գնաց դուֆանը։

Բագրկեանը հարցրեց.—Այ որդի, հաց կերա՞ր։

Ասեց.—Շատ շնորհակալ էմ, օճադդ հաստատ ըլի։

—Դէ, ասեց. նստի դուֆանը, ես էլ էթամ, հաց ուտեմ։

Բագրկեան էկաւ տուն, ասեց.—Այ կնիկ, հաց բեր։

Կնիկը հաց բերեց, քցեց աղաքը. տեհաւ կնկայ նօթերը կիտած ա, ասեց.—Այ կնիկ, քեզ ինչ ա էլե նօթերդ կիտեր էս։ Ասեց.—Զի կիտեմ, բա ինչ անեմ. դուն էլ գնացեր մարդ էս գտեր, քեզ ընկեր էս արես։

Ասեց.—Ինչ կայ, էդ լաւ մարդ ա։

Ասեց.—Ոնց լաւ ա, գալու օրը ձեռներս բռնեց ու ճմռեց. ըս օր էլ էկաւ, հաց դրեցի որ ուտէր, եսլլէս բռներ ա հալա ու ճմռա էս բանը պտի ըլի. որ մէկ էլ էկեր ա տունը, ինչ օլիմ ասես, իմ գլուխ կը հանի։ Բագրկեան ասեց.—Որ ըդենց ա, էթամ գաւա հանեմ, էթայ։—Դու ա հանես, իմ անըմը կըտայ։ Ասեց.—Բա ինչ անեմք։—Քեզ փռի դուֆան ուտես, փռնչուն քանպան տրա, գչերն որ էն տղին ղրկեմ, ինչ վախճ որ էկաւ, քցէք փռուը, թափառի, վերջանայ։

Բագրկեան բաօին գնաց փռնչուն, ասեց.—Փռնչի։

Ասեց.—Համմէ, աղա։

Ասեց.—Գչերուայ կիսին սվ կուգայ, կասի բանը պտտրանա ա. մը աղէն ասեր ա ձեզ. Հենց կը բռնէք, քցէք փռուը, սվ կըլի կըլի։

Գնաց դուֆանըմը նստեց, ասեց.—Այ տղա. կեթաս փռուը, կասես, լաղէն ասըմ ա, էն բանը պտտրանա ա։

Ասեց.—Շատ բարի, կեթամ։

Աղէն գնաց տուն, կնիկ ասեց քանպան արի։

Ասեց.—Քանպան արի։

Լսի դէմը վե կացաւ. ասեց յետացեր էմ, էթամ։

Գնաց, հասաւ փռի դուռը, դուռը շինած էր, մի քար վե կուլա որ դուռը ծնծի, հէնց ժամի զանկը քաչեցին. ուսուլով քորը վեր դրեց դուռն աղաքը, ասեց.—Էթամ ժամը. գամ ու ասեմ։ Հօրը խրատը պահում ա։ Գնաց ժամ։

Բագրկեանի կնիկն էլ էթում էր ժամ. էկաւ, փռի դռնովը տնցկացաւ, ասեց.—Փռնչուն հարցնեմ, տեսեմ. կատարեր է իրիկուայ խօսքը։ Էկաւ, մտաւ փռուը, փռնչուն ասեց.—Իրիկուայ տեսած խօսքը կատարեր էք։

Փռնչին ասեց.—Մօտ արի՛, տենամ ինչ էս ասըմ:

Մօտ գնաց, էլ չխօսացրեց, բռնեցին, կոխեցին փռւռը:

Տղէն ժամիցը դուռ էկաւ, էկաւ փռնչու մօտը, ասեց.—Աղի

խօսքը կատարեր էք:

Ասեց.—Գնա՛, արխային կաց, կատարեցինք:

Տղէն ետ դառաւ, էկաւ դուքանը բաց արեց, նստաւ:

Աղին վեր կացաւ, էկաւ դուքանը՝ էկաւ, տեհաւ տղէն դուքանըմը նստած ա, ասեց.—Այ տղա՛, ախր ես քե բան քամպան արի. գնացիր փռնչու մօտը:

Ասեց.—Գնացի՛, ասեցի փռնչուն, «աղի քամպան արած բանը կատարել էք». փռնչին ասեց. «կատարել էնք»:

Էն աղին վեր կացաւ, իրա մեղքն ասեց.—Բա լիրբը տղիցը քեզ ա գնացել: Վեր կացաւ. դպա տուն գնաց: Տեհաւ կնիկը տանը չի, գնաց դպա փռւռը, փռնչուն ասեց.—Ի՛նչ ասածը կատարեցիք: Ասեց.—Կատարեցինք:

Ասեց.—Ո՛վ էր որ կատարեցիք: Ասեց.—Քու կնիկդ էր:

Ի՛նչուաւ յետ, գնաց դըպա դուքանը:

Գնաց դուքանը, տղին ասեց.—Արի՛ ըս տեղ, արի՛ դրուստ ասա՛, էրեկ որ գնացիր տուն, ինչ պատիւ առար:

Ասեց.—Պատուիցը չնորհակալ էմ, ամեն տեսակ բան էլ կար:

Ասեց.—Էդունք թո մնայ, կնկանս ինչ ասեցիր:

Ասեց.—Աղա՛, ես բան չասեցի, ինչ որ ասեց, քու կնիկն ասեց:

Ասեց.—Ինչ էր ասըմ:

Ասեց.—Աղեգ կեթայ. ամսով էրկու ամսով չի գայ, ես քունն եմ դու իմն էս. ես տնկաջ չարեյի, թողացի, վեր կացայ, իմ վրայ բարկացաւ, ես էլ էկայ դուքան:

Ասեց.—Որդի՛, որ ըզենց ա, իրա եղովը տապալուեց. արի՛ հաշիւ անենք, քու հաշիւն առ, Աստուած քու հետ, բարի ճանապարհ ըլլես, ես էլ դուքանները պտի ծախեմ, էթամ ուրիշ երկիր: Էդ տղէն իրա փայն սուսա ու ընկաւ ճանապարհ. էկաւ, մի քաղաքի դրաղ դուռ էկաւ: Արեւ մտաւ, ասեց.—Բեռները վեր ածէք:

Ասեց.—Աղա՛, խի վեր ածենք. քաղաքը մօտ ա, էթանք քաղաքը: Ասեց.—Անկարելի ա, իմ հէրը խրատ ա տուեւ. ճոր տե արեւ մթնի, ըն տե պտի մնաս: Բեռները վեր ածեցին, կշտին պարկան՝ ինք գէրը բեռների բոլորը պտըտուեմ էր: Տեհաւ մի մարդ Ֆանաւը ձեռին գալիս էր. էկաւ, իրա կողքով անցկացաւ, դպա գերեզմանները գնաց. տեհաւ շրլակին մի գաւտ կայ, քամակից ետվաւ, ետվաւ գնաց. հեռու կաղնաւ, ըդրան քամաւա արեց: Շրլակի բանը վեր դրեց. մի քար չուռ տուեց. տեղը փորեց, էդ բանը դրեց տեղը: Փողը վրայ տուեց ու թողեց, գնաց: Ասեց.—Էս ապրանք ա, բերեցին, ըս տե պահեցին, գնացին. էթամ. հանեմ:

Փողը յետ տուեց ու հանեց, տեհաւ մի հատ աղջիկ ա, հոգին տրըփում ա, խանչալը իրեք, չորս տեղ տուեր են: Վեր կալաւ, բերեց իրա բեռները մօտը.—Որ մեռնի, կը տանեմ, ֆորեմ, ասեց: Բերեց չոր փռեց տակն, պարկացրեց, մի չոր էլ քաշեց էրեսին:

Լիսը բացուեց, վե կացան, քաճարիք տենան, որ բեռները բարձէն. քամաւա արին մի հինգ հարուր ձիաւոր, Դահա շատ քաղաքից դուս էկան. քաղաքի դրաղին տաս-տաս, քաճ-քսան էլան, ցվըրուան դըպա հանդը, մի հինգ ձիաւոր դուզ էկան Բարվանի մօտը կաղնեցին, հարցրին.— Էս գշեր ըս տեղ ի՞նք:

Ասեցին,—Հա, ըս տեղ ինք:

Ասեցին.—Թագաւորի աղջկան սպաներ են, վե կալ, տարե, բան ու ման չէք տեհն ըս տեղրանք:

Ասեցին.—Իրիկուրէ ըս տեղ ենք, բան չենք տեհն:

Էդ ձիաւորները թողեցին, գնացին:

Էդ տղէն ասեց.—Ինչ անեմ, թէ էկան իմ կշտին գթան. ըստրան լեզու չունի որ ասի թէ ճիշտ սպանող էս չի, ինչ կը տանեն, կորցնեն. էս օր էլ կը մնամ ըս տի թէ մեռաւ, կը թաղեմ տեղը:

Էն գշիւր մնաց, տեհաւ, չէ, չի մեռնում, էն առաւօտը էլ էն քաղաքը չմտաւ. վեր կացաւ, գնաց ուրիշ քաղաք, մի դուֆան բռնեց, ասլրանքը ածեց մէջը. էդ աղջկան տարաւ, պարկացրեց, ասեց. Գողերը վրայ են տուե, մեր յընկորը խանչալով ետրալու էն արե, ով կայ սաղացնող: Ասեցին.—Ըս տե մի լաւ նեփիմ կայ: Գնաց, նեփիմին գթաւ Բերեց դուֆանը, նեփիմին ասեց.—Խոստովանք պիտի պահես, էս աղջիկ ա: Հեփիմը բաց արեց ետրեքը, տեհաւ: Ասեց.—Ի՞նչ ուղես, կուտամ. պտի սաղացնես:

Հեփիմը սաղացրեց, աղջիկը պիտեհն աչք բացեց, տեհաւ տահ, իրան կշտին նեփիմը ու տղա մի կայ, ասեց.—Այ տղա, դու ինչ տղայ ես: Ասեց.—Ես Բագիրկեանեմ, էկայ ձեր քաղաքի դրաղը, դու պատահեցիր:

Ասեց.—Ես Թագաւորի աղջիկն եմ. Թագաւոր մի հատ վեզիր ունէր, դրան մի տղա ունէր, սարաֆուսուն կանէր, կգար մեր ամաւաքները, կգար իմ օթախը, իմ հետ կը խօսար չարի կէս գշեր, կէս գշերին կեթար, ինչ խօսք կը գցեր. մէկ օր էլ շատ ինչ զօռեց, ես ըզրա վրայ բարկացայ, ասեց.—Առաւօտը Թագաւորին կտանեմ որ քո գլուխը կտրի. էդ խօսքին խանչալը հանեց ու ինչ տուեց, էլ չիմ լմացե, ինչ ա էլե:

Ասեց.—Քեզ թաղեց, հանեցի բերեցի ըս տե, սաղացրի:

Ախլիկը ասեց.—Բեռները բարձե, էթանք մեր քաղաք:

Բեռները բարձեցին, ընկան ճանապարհ. էկան իրանց քաղաքը:

Տարան ասլրանքը վեր ածեցին իրանց դուֆանի աղաքը, էկած էդ տղի տունը վեր էկան:

Ախչկան տաճերկու հատ անգին քար ունէր, ալ մահուսիմ վրայ կարած, հանեց, տղին նշանց տուեց, ասեց.— Էս քարերը տենում էս, դու գին չես գիտայ, ես գիտամ. հատը հազար մանեք ասի, մի հատը վե կալ. տաճը, էն դուքանների կշտին մի հատ սաւառակ կայ, ընդրա վրայ ծախայ. որ ասի, գին ինչ ա, ասա հինգ հարուր մանեք ա. Լն կը հարցնի, էլ ունեմ, ասա չափ ունեմ կշտիս. որ կուգես, ասա, արի, նշանց տամ: Վե կալես, կը բերես:

Իրիւնը սարաֆին վե կալաւ, բերեց տուն:

— Ախչի, ասեց, տղին բերել էմ. քարերը շանց տու, տենանք:

Բերեց, քարերը շանց տուեց, ասեց.— Մէկն օր ծախելէս, տասն մին հատ էլ կայ: Նստէք, հաց ուտենք, հտքը փողերը տո՛ւր. վեր կալ ու գնա: Սարաֆը մտածեց որ վեց հազար մանեք ըս օր դատում ա, ուրախացաւ. ասեց.— Հաց չեմ ուտում, առէք փողերը՝ տուէք. էս էթումիմ, մութն ա:

Ախչիկն էկաւ, ասեց.— Հաց ա, կիւր ու գնա:

Սարաֆը ասեց իրա միջին.— Կասես էն թաղաւորի ախչիկը պտի ըլի որ սպանեցի. խօսալը ժած գալը, ընդրա պէս ա. մի քիչ նստեմ, խօսամ, վե կենամ, էթամ:

Էդ ախչիկը հաց քցեց, բերեց գինի դրեց, խմեցին, քեֆները մի քիչ լաւացաւ՝ էդ ախչիկը գնաց մի խանչալ հանեց, էկաւ սարաֆի քամակին կողեց, մի խանչալ տուեց քամակիցը, սրտիցը ծէրը դուս էկաւ: Սարաֆը ընկաւ ու մեռաւ:

Տղէն ախչկան ասեց.— Խի տուիր ըզրան:

Ասեց.— Իմ սպանողը էս էր, ես էլ իմ ինասը հանեցի, տղա, ասեց, ինչ որ տիան հանեցիր, ըստրան էլ տանենք, ըն տի թաղենք: Մի փալասի մէջ կողոլեցին ու վե կալան, տարան. թաղեցին: Էդ տեղ, որ ախչկան հանել էր, Յտ դառան, էկան տուն:

Առաւօտ լիսացաւ, տղէն զրկեց, մի ձեռք տղամարդի շոր բերի: Գնաց վե կալաւ, բերեց:

Ախչիկ ասեց.— Ինչ առարկայ կայ պազարումը:

Ասեց.— Վեզիրի տղայ— Սարաֆին ման էն գալի:

Ասեց.— Գնա, էրկու հատ ձի էլ բեր, նիւնք, էթանք. որ չի գան, նեանէն գտնեն, մեզ կորցնեն: Հեծան ու գնացին:

Ախչիկն ասեց.— Այ տղա, գիտաս, ուր պտի էթանք:

Էթանք Ստամբուլ, ընտե մի ժամանակ մնանք, էս առարկէն վերջանայ, յետ դառնանք. գանք:

Գնացին, մի ջոլ, եապան տեղ վեր էկան. խուրճիկներիցը հաց հանեցին, նստեցին. կերան:

Էդ ախչիկը ալ մահուսը նստաւ, լուաց, ասեց.— Այ տղա. ուշդ վրայ պահայ, ես էլ մի քիչ քենեմ Գնեց. տղէն քամաւա էր անըմ:

Տեհաւ մի հատ ագռաւ էկաւ, էդ ալ մահրօթի կշտին վեր էկաւ. իմացաւ միս էր, ինչ էր. վե կալաւ էդ ալ մահուօր, թռաւ տղէն տեհաւ որ տարաւ, մի դարի գլխին վեր դրեց. ձին նիւաւ, ընկաւ քամակը՝ Գնաց, հասաւ. էլի վե կալաւ, թռաւ. տարաւ դահա հեռու, մէկ էլ գնաց, էլի ագռաւ վե կալաւ թռաւ. մօւթն էլ ընկաւ, կորցրեց ագռաւին՝ ետ դառաւ, ասեց.—Էթամ ախչկան հասնեմ:

Էդ ախչիկը զարթնեց. տեհաւ, ահա, կշտին մարդ չկայ:

Ասեց.—Եյ պէիքիպար տղա, էն նեղ տեղից ընձի ազատեց. իրա ամակին ափսոս չէկաւ. էն քանի անգին քարի խաթեր վեր կալաւ, գնաց: Էդ ախչիկը ձին նիւաւ, դպա Ստամբօլ. գնաց ծովի դրաղը, կեամին նստեց. գնաց Ստամբօլայ մէջը:

Գնաց թեթև լոյսի դուքան դրեց, ասեց.—Պալի էդ տղէն էրևայ, ետ դառնանք դըպա մեր քաղաքը:

Տղէն էկաւ, տեհաւ ախչիկը չկայ. ընկաւ, քաղաքները մօն գալով, հարցնելով չգիտաւ, ձին էլ ծախեց, կերաւ. ասեց.—Փօղ չմնաց, Ստամբօլ էթամ:

Մի մարդ ասեց.—Նօբար կըլլես, Ասեց.—Կըլլեմ:

Ամիսը պարիսեցիին տասը մանեք:

Ամիսը քամեց, ասեց.—Իմ տասը մանեքը տուր, ես էթամ:

Ասեց.—Ի՞նչ էս էթում. մի ամիս էլ կաց, նոր գնա:

—Անկարելի ա, ասեց. պտի էթամ:

Ասեց.—Որ ըդենց ա. կացինը սղոցը վե կալ, մի ծառ կայ. կտրենք, նոր գնա:

Տղէն վե կալաւ. գնաց տակը, նստեց:

Տեհաւ աղէն յետացաւ, սկսեց կտրելը:

Ծառը կտրուաւ վեր ընկաւ: Էդ ծառի գլխին մի ագռաւի բուն կար. տեհաւ ալ մահրօթի վրայ շարած անգին քարերը ըզրօ միջին էր. ուրախացաւ. վե կալաւ, դրեց ջեպը, ասեց.—Նա ըսդրան ի ման գալի, զթայ. յուս ունեմ ախչիկն էլ կը գթնեմ:

Մէկ էլ տեհաւ աղէն էլ էկաւ. տեհաւ ծառը կտրած:

Ասեց.—Զօրանաս, վեր առ քու փողն, բարի ճանապարհ:

Փողն առաւ, ընկաւ ճանապարհ, գնաց. գնաց, ծովի դրաղը հասաւ. նստաւ կեամին, դուս էկաւ Ստամբօլ. ման էկաւ, գնաց մի լոյսիանու դուքանում պթաւ ախչկանը, ախչիկը ասեց.—Պե ինքիպար, մենք բան էր որ անգին քարերը վե կալար, գնացիր. ինչ թողցիր էն տեղի Տղէն նստաւ, ինչ որ էլի էր, պատմեց. ջիպիցը անգին քարերը հանեց, տուեց ախչկան:

Ախչիկը ասեց.—Մի ժամանակ ըս տե մնանք. նոր կեթանք մեր երկիրը:

Թագաւորը վեզիրին կանչեց.—Վեզիր՝, ասեց. արի՛ ըստե՛ս Վեզիր, իմ ախշիկը կորաւ. իսկի սալըիս տուող չէլաւ. քու տղէն էլ կորաւ, սալըիս տուող չէլաւ. մենք չիմացանք, մեր դուռմանը ո՞վ էր։

Վեզիրն ասեց.—Մեզ չեն ասեր, բուշեփում կասեն. դարվիւթի կէյիմ մտնենք, էթանք, ման գանք, հարցնենք։

Թագաւորն ու վեզիրը վեր կացան, մտան դարվիւթի կէյիմ. ման էկան։ Գնացին, աշխարհը ման էկան, որ տե հարցրին, սալըդ տուող չէլաւ։ Գնացին, դուռ էկան Ստամբուլ. էդ ախշկայ դայֆի՝ առաջովը անց էին կենում. ախջիկը տեհաւ, ճանաչեց. ասեց.—Էս Թագաւորն ա,—իմ հէրն ա, էս էլ վազիրն ա։—Սարաֆի հէրն ա. ձէն տուեց։—Դարվիւթ բաբա, ո՛ւր էք էթում։ Ասեցին.—Էթալու տեղ չունենք, ման էնք գալի։ Ասեց.—Համեցէք ըստե՛ դայֆայ էլ կայ, չայ էլ կայ, նարկիլայ էլ կայ, ինչ որ ուզէք, կայ։

Մտան նեքսե. տարաւ ըդոնց տեղ նշանց տուեց, ըդոնց պատուեց։ Դարվիւթն ասեց.—Կերակուլ էլ կարաս պատրաստի։

Ասեց.—Էս սահաթը կը պատրաստեմ։

Կերակուլը պատրաստեց ու քաշեց ըդոնց աղաքը։

Մութն էլ ընկաւ. դուռը շինեցին, էկան չորսով նստան ու հաց կերան։

—Դարվիւթ բաբա, ասեց. արխայի՛ն կերէք ու ըս տե քնէք։

Կերան ու պրծան. ախշիկն ասեց.—Դարվիւթ բաբա, երկար գշեր ա, դու ախշարք ման էք էկե. մի բան ասէք, անկաջ անենք։

Ասեց.—Մենք պեզարած էնք. դուք ասէք։

Ասեց.—Ես մի թեթև բան գիտամ. ասեմ։

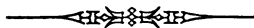
Սկսեց գլխիցը. մոնց օր էլիւր ա, ընենց պատմեց. ասեց.—Դու Թագաւոր էս, էս էլ քու վազիրն ա, ես էլ քու ախշիկն եմ, էս էլ ինձ պրծացնող տղէն ա։

Քնեցին, առաւօտը վեր կացան, ընկան ճանապար. էկան, իրանց քողաքը դուռ էկան։

Էն վազիրին դուռ արեց. ասեց.—Դու իմ դուռման էս զաթի, էն աղջիկն ու տղէն ինչ տար իրար հետ ման էն էկե, իրար հետ քուր, ախպօր պէս էն էլե։

Թագաւորը ջլսին էլ կանչեց աղաքը, կաղնացրեց. ասեց.—Որդի՛, իմ կորածը որ ես քեթայ. ըսդրա պատճառը դու ես էլե, իմ ձեռով էս ախշիկն էլ տալիս էմ քեզ։

Նշան դրեց, օխտն օր հարսանիք արեց։

ԱՂՈՒՆԻԿ ԱՂԶԻԿ

(Վաղարժապատի բարբառով *)

Իրեք ախպէր կըլլին, իրեքի պուճուկը կըլի. էդ տղէն աշխատանքի-բանի չի էթայ. ձիու վրայ ման կգայ. Ախպէր-տանքը կասեն.— Խի՛ չես գալի մեր տան բաները անես, պէյթի ման էս գալի. Ասեց.— Ամենևին ձեր տան բան ընձի պէտք չէ, էլ տանը չեմ մըլմ. ես ուր էթումեմ:

Գնաց, էրկու ընկեր գթաւ, ասեց.— Տղէք, էթանք ախշար ման գանք. էլ դառնալ չկայ մեզ: Գնացին, իրեք հատ ձի առան. ամեն-քին մի հատ, նիլան ու գնացին: Գնացին, ընկան չօլ-եապան տեղ, ճանբէն կորցըրին. տեհան մի Վորուխի խոտի մէջ մի իզ կերեայ, առան էդ իզը, գնացին:

Գնացին, տեհան մէկ հատ վիշապ ընկեր ա, էթում ա. դու մի ասէր էդ վիշապի իզն ա. գնացին, հասան վիշապին:

Վիշապն յետ դառաւ, էդ իրեքին խրկեց, էդոնք փախան:

Վիշապը ըդոնց կոխեց մէ գաղի մեջ. վիշապը մեծ էր, չկարաց նեքսե մտնէր. դռան դէմ արեց, բերան բացեց, կաղնեց:

— Տղէք, ասեցին իրարու. մեզի կուտի, էլ իլան չկայ, քուամբը լցէք, տուէք բերնի մէջը: Տղէք լցին, դարդըկեցին: Իրեք օր մնացին ըտեղ, շատ սովածացան, ասեցին.

---

* Պատմած է Արսէն Ղրիմեան:

— Վիշապ ոչ ժուր ա գալի, ոչ բան. դուս գանք, տենանք. սատկած ա թէ սաղ ա:

Դուս էկան, տեհան սատկած ա. ձիանը նիլան, ընկան ճանբայ. գնացին, մի ծովի դրաղ դուս էկան. տեհան ծովի էրեսին կեամին գալիս ա: Կեամիչին էկաւ, կեամին մօտացրեց, ասեց. — Մեզ էլ դիր կեամու մէջ:

— Դու ինչ մարգիկ, ասեց. էս շօլիստան տեղ մնացեքէք:

— Պատահեր ա, ճանբէն կօրցրինք, ընկանք ըս տե:

— Ձեզ տեղ կըլլի, ամա ձեր ձիանոց տեղ չըլլի:

Ըդոնք էլ ասեցին. — Ձիանը մեզ պէտք չի:

Ձիանը բախ սուեցին, նստան կեամին. ընկան ճանբայ, ֆրքուցէն վե կացաւ. իրեք օր, իրեք գշեր ծովը տակ ու վիրե արեց. կեամին տարաւ, տուեց մի քարի, հազար կտոր արեց: էդ իրեք մարդ մնացին մի տախտակի վրայ. ասին. — Աստուած, վիշապից պրծանք, ընկանք էս նեղ տեղ. տենանք, որ տե լուս կընկնանք:

Մովի լափին տարաւ, մի դրաղ դուս հանեց:

Իերեցին էդ տախտակը մի քարից կապեցին. իրանք դուս էկան շօլը. տեհան մեռալ ա, սկսեցին մեռի մէջը ման գալը:

Տեհան ոչխարի բոռոց ա գալի, ասեցին. — Տղէք, էթանք էս ոչխարի իզին, մէ շեմլըկ քցենք մեզ,

Հասան ոչխարին, տեհան չօպանը քեփեկեօզ ա. ոչխարի կըշտին կաղներ ա. հենց որ տեհաւ, գերանը դականակի պէս դրեր էր ուսին. խառնեց ոչխարին, քշեց. տարաւ իրան զաղէն. զաղի առաջ մի ջաղացքի քար կտր, պըտըտեց դէն. ոչխարը արեց նեքսե, մեզ էլ հետը. գնաց մի սէլաչափ ցախ բերեց. չորս քար շինել էր թունդի, ցախը վառեց էդ տի, մի շանփուր ունէր, դրեց էդ կրակի մէջ. լաւ տաքացաւ, հանեց ու բերեց, տուեց ըդրա դօշը, հենց ճուաց ու մեռաւ: Տարաւ, կախ տուեց թունթի, էփեց. քարի վրայ ճըղճըղեց ու կերաւ: Ասեցին. — Էգուց էլ մեզ կուտի. ինչ իլան անենք, սրա ձեռիցը պրծնինք: Լիսը բացուեց, խառնեց ոչխարի հետ, տարեց մէջի մէջը. չար իրիկուն պըտըտեց, իրիկուն էլի բերեց, արեց ըսկզ. էլի ցախ վառեց, շանփուրը բերեց. էլի էն մէկ տուեց ընկորը դօշիցը, էլաւ տարաւ թունթի, էփեց. ճըղճեց ու կերաւ: Մնաց մինակ. միտք արաւ, վաղն էլ նօպաթ իմն ա: էդ մտքին էր, տեսայ քեփեկեօզ քնեց. խռոց քցեց, քունը տարաւ, տղէն վե կացաւ, էդ շանփուրը վե կալաւ. դրեց աչքի մէջ, հուփ տուեց, գնաց գետինը: Վե կացաւ, ընկաւ պատէպատ, էդ տղին ման ա գալի. ճարը կտրաւ, ջաղացքի քարը դենը քցեց, չէնք արեց ծակի դէմը, ոչխարը մի մի չէնքի տակով անցկացրեց: Տղէն մտաւ

սեյիսի փորի տակ. սեյիսը եավաւ-եավաւ գնաց, չէնքի տակով անց կացաւ. էդ էլ հետը գնաց:

Տղէն դուս էկաւ դուռը, բռնաց, ասեց.—Հօ քու ձեռքդ ուր ծայր էդ ձէնը որ լսեց, էդ քեփեկեօզն էլաւ մի քարի գլուխ, բռնաց. որ բռնաց, էն դարձ քեփեկեօզ էկան, լցուան ը տեղ: էդ տղէն փախաւ:

էդ քեփեկեօզներ ասեցին.—Խի ես բռնում:

—էդ փախնողը իմ աչքը հանեց. ասեց:

Ըդոնք ընկան ըղրա քամակը. էդ փախաւ, գնաց, էն տախտակը որ կապեր էր. վրան նիլաւ, կապը յետ արեց, քչեց ծովի մէջը. ըդոնք էլ էկան, դրալը կաղնան. էլ չկարացին մօտեցի: էդ տղէն տախտակը քչեց, եավաւ-եավաւ գնաց ծովի մէջը. գնաց, մի դրաղ դուս էկաւ չօլը. տեհաւ մեռայ ա, ամեն տեսակ պտուղն էլ կայ, մարդ ու մասագ չկայ: էդ տեղ մի աղբուր կար. իրեք տղանիկ էկան ը տե, խրխեք հանեցին, մին մին ախչիկ էլան, լեղացան:

Տղէն մէկի խրխեք գողացաւ. տարաւ պահեց: էկաւ, էդ տախտակներուն մօտացաւ. ըդոնք տեհան մարդ ա գալի, էն էրկուտը էկան, ալպիալը խրխեք հագան ու թռան. տղէն գնաց, էն մէկը բռնեց: էդ տղին աղաչեց, ասեց.

—Տղա, ես քու քայը չեմ. ինչ տար աղաչեց, չէլաւ:

էդ տղէն, էդ ախչկան առաւ, էլան մարդ ու կնիկ:

Ասեց.—Մարդ ու կնիկ էնք, իմ խրխեք տու, հագնեմ:

Ասեց.—Վախում եմ, դու կը փախնես:

Ժամանակ մի մնաց, մի տղայ բերեց, ասեց.—Հմի տո՛ւր, աղայ էմ բերեր, էլ չեմ փախնի: Ելի չտուեց:

Մի տղայ էլ բերեց, էղաւ էրկու տղայ.—Դէ, ասեց. իմ խրխեք տո՛ւ, էրկու տղայ էմ բերե. չեմ փախնի:

Գնաց, խրխեք հանեց, բերեց, տուեց.—Դէ, ա՛ռ, ասեց:

Հինց որ խրխեք հագաւ, էրկու տղէն խըտըտեց, գնաց ծովի մէջ տեղ կաղնեց, ասեց.—Այ տղա, էս էրկու տղէն ընձի հալալ արաւ:

Ասեց.—Հալալ չեմ անի:

Իրեք անգամ ըդինց ասեց, էն էլ չարեց:

Էրկու տղին առեց, սըկուեց ծովի տակը, էլ չերևաց:

էդ տղէն էլի մնաց մինակ ըդ տեղ. ասեց.—Մինակ ինչ անեմ:

Գնաց, ընկաւ ման գալու: Գնաց, տեհաւ մի մարդ, հրեա, նստած ա, բարե տուեց, ասեց.—Ի՞նչ մարդ է՛, ըս տե նստած էս: —Մեր տուն ըս տե ա, գեղն ըս տի մօտ ա. —Դէ, արի՛, ձեռքդ բռնայ, էթանք մեր տուն:

Դու մի ասեր, էդ մարդը պալտ դայիւ էր, փաթուժաւաւ ըղրան. նիլաւ չալակ, փէտ առաւ ձեւ, քչեց. տարաւ իրանց տունը:

Գնաց տուն, ըզրա հէրն ասեց.—Էդ ինչ բան ա:

Ընձի ճանբին պատահեց. նիւայ, էկայ:

Նօպաթէ նօպաթ ըզրան նիւան. ցախ էն բերլըմ, ջուր էն բերլըմ. էրկու ամիս ըդենց բանացընըմին: Ըզոնց ձեռիցը իլան չէր գտնըմ պրծնէր, շատ չարչարեցին: Մէկը փշու կերթէր. մէկը ջրու:

Մէկ օր գնաց ծովի դրաղը, ըտիան մի մարդ էկաւ, ասեց.—Ըզոնց ձեռը դու խի էս ընկե:

Ասեց.—ձանփէն կորցըրիցի. էկայ, ընկայ:

—Որ մտեսա ծովը, ըզոնք քամակէդ չգան, կը պրծնես:

Էդ տղէն ջրի միջով, դրաղէն գնաց, ընոնք կանչեցին—Արի, արի: Էն ականջ չարից. նիւղ լետ դառաւ, գնաց:

Տղէն մէկ քարի տակ տափ կացաւ. տեհաւ մի կեամի, կեամուշուն ձէն տուեց.—Արի, ընձի էլ տար:

Կեամուշին վե կալաւ, դրեց կեւմու մէջը. տարաւ, հանեց քաղաքիմ մէջ: Էդ տեղ տղէն իրեք տարի մնաց, աշխատեցաւ բաւականի փող:

Էդ քաղաքիցը մի ախչիկ առաւ. մի չորս տարի մնաց կշտին. էդ ախչիկ մեռաւ, բերեցին, դաւար, ոչխար ինչ որ ունէր, մորթեցին: Ասեց.—Ախպէր, խի էք մորթում, ընձի տուն ա պէտք, ես էլի կնիկ պտի առնեմ:

Ասեցին.—Խի, դու էս քաղաքի սովորութունիցը խապար չես:

Ասեց.—Ինչ կայ օր խապար ըլլեմ:

Ասեց.—Մարդը մեռնի, կնիկը պտի թաղենք, կնիկը մեռնի, մարդը պտի թաղենք հետը. կնիկը ինչ կանես, մալը ինչ կանես:

Բերեցին մի դուպուր կնկայ համար շինեցին, մի դուպուր տղի համար. տարան գերեզմանատուն: Ըզոնց գերեզմանատունը շատ մեծ զաղայ էր, պարանով կախ տուին ծակովը. էրկու մարդ էլ իրանցից կախ տուին. վեր էկան, տեղաւորեցին. էն մարդկանց էլի քաշեցին վիրե:

Էդ տղէն ասեց.—Սա մեռած չեմ. դուս գամ, տենամ, ինչ կայ: Դուս էկաւ, ման էկաւ, տեհաւ որ. դուպուր դուպուրի վրայ լիքն ա, մէ կնիկ էլ էն տեղ սաղ ա, գնաց, էդ կնկան հարցրեց.—Դու եփ էս էկե ըս տե:

Ասեց.—Էս քաղաքի ասաքը կառուի, էրեկ իմ էրիկ մեռաւ, ընձի էլ բերին ըս տե. պտի ընդար մնամ ըս տե սոված, ըս տե մեռնեմ:

Ասեց.—Իմ կնիկ էլ մեռե, ընձի էլ բերեցին ըս տե. Աստուած, պտի լուս անի, ըս տիան պտի պրծնենք, թէ ըս տե պտի մեռնենք: Կնիկն ասեց.—Ըստե դալող էլ չպրծնի:

Թամաքա արին, տեհան մի հատ աղուէս էկաւ, ըտե ման ա

գալի. սողեն ասեց.— Էս աղուէս տեղ կունենայ, էկեր ա. տենա՞ք, դըւորն ա էթում, մենք էլ էթանք:

Տղեն ընկաւ քամակը, կնկան էլ ասեց.— Դուռն էլ արի՛:

Աղուէս գնաց, ըւզոնք գնացին. գնացին, մի ծակից դուռ էկան ծովի լըւաղը: Աղուէս թռաւ, գնաց. սողեն տեսաւ կեամիւմ ա գալի. կեամուչուն կանչեց, կեամուչին վե կալաւ ըդոնք:

Էդ կնիկ շատ սիրուն էր, կեամուչու աչք ընկաւ էդ կնկան. միտք արաւ որ սղին վե կալի, քցի ծով, կնիկ առնի:

Մէկ էլ տեսաւ ծովից ձէն էկաւ.— Էդ ինչ էս անըմ, հէյ:

Կեամուչին որ ձէնը լսեց, փախաւ. տափաւ:

Իրեք անգամ միտքը փոխեց. իրեք անգամ ծովի միջից ձէն տուին, էլ չկարողացաւ տանէր, հանեց չօլը:

Էդ սղեն, էդ կնիկը նստան ծովի լըւաղը. էն աղունիկ կնիկը էրկու էրեխէն առաւ, էկաւ ըտե, կանչեց ծովի միջից— ձէն տուեց. — Ա՛յ մարդ, կնիկ էս առե, էդ կնինը հալալ, էս էրեխէքը ընծի հալալ անըմ էս: Ասեց.— Հալալ չեմ անի:

Ասեց.— Խի չես անի, Պալտը դայիւթից քե ազատեցի, էն սփ էր, էն աղուէսը քե ազատեց, էն սփ էր. իրեք անգամ կեամուչին միտքը փոխեց, քե պտի քցել ծովը, էն սփ էր ձէն տուեց. իրեք փորձանքից քե ազատեցի, էս էրկու էրեխէն ընծի հալալ չեմ անըմ:

Ասեց.— Հալալ ա քեզ:

Ասեց.— Եթաք բարին ու սըկուեց ջրի տակ:

Մարդ ու կնիկ վե կացան, էկան էդ քաղաք. մի հարուստ մարդ ըդրան պատահեց, ասեց.— Դու ինչ մարդ էս:

Ասեց.— Ղարխալ մարդ էմ, ես էլ չեմ գիտում, ես ու իմ կնիկ էկե, ընկեր ենք ըստիան: Ասեց Որտի, պտի մնան:

Տեղ չունիք ըսկի, աղա, ասեց:

Վե կալաւ, տարաւ իրա տունը. հաց կերան, պրծան:

Առաւօտը հարցրեց:— Նօքաւ, կըլլիս.— Ասեց Ձէ:

Ասեց բռնեմ քե նօքաւ, թուանք քցել, սարվի:

Ամիսը տասը մանեք պարբեց, ինքն էլ մուճքա պահի:

Պարուք կուլա առաւ, տուեց ըդրան, ասեց.— Լաւ նշան քցել սարվի:

Մէկ օր ասեց.— Արի՛, փորձեմ. խանչալը կը դենեմ, կուլով բերնին տուր: Կուլէն տուեց, էլաւ էրկու կտոր, կչռեց, մէկը քիչ ծանօր էր, ասեց.— Լաւ չես սարվի:

Գնաց մի ամիս պտըտեց, էկաւ:

Խանչալը տնկեց. կուլով տուեց բերնին. բերեց, կչռեց, էրկուսն էլ դուզ դուզաւ էկան:

Բերեց, մատնիք դրեց բռան մէջը,—Կուլով տուեց, մատանիքի ծակէն անցկացրեց:

Ասեց.—ԱՅաբարձ, տղա: Գնաց, տղի ճակատը պաշեց:

Վե կալաւ տղէն, գնաց իրանց տունը. հաց կերան, գինի խմին, լաւ քեֆ արին, մի դաստա փէտ վե կալան, թուանքը վե կալան, ասեց.—Տղա, վե կալ, էթանք ծովի դրաղը:

Ծովի դրաղը փորեցին, էդ փետերը քցեցին, ծածկեցին:

Աղէն ասեց.—Մտի ըս տե. չքնես, հենց քչերը մէ ճանապարհ դալ ծովիցը. հենց պոզերը, մռութը դուս կգայ ծովիցը. ալպիալը դու մի թողի դուս գայ:

Գշերուայ կիսին տեհաւ մէ զաւս դուս էկաւ ծովից կրակի պէս, սլլալով մ, դալիս ա դալա իրան. էկաւ, մօտանում էր, մէկ կուլի, մանկզիլ մնաց. տղէն նշանը բռնեց. տալու բաւեցան ճակտին բռնեց: Էդ ճանապարհ չուց պոչին վրէն ու չարտեց ըդրան, որ դիպաւ տղի էրես, էրես էլաւ արնուհիկ, ուշքը գնաց, նուաղեց:

Աղէն թուանքի ձէնը լսեց. կնկան ասեց.—Էթումեմ, կնիկ. ինչքան մարդ փչացաւ, էդ էլ փչացած կըլլի:

Գնաց, տեհաւ ջանապարհը վեր ա ընկե ծովի դրաղը. գնաց ֆօլիկը տեհաւ տղէն սալ էր. արնի մէջ կորսուեւր ա:

Ջուր բերեց, գլխին քցեց, տղէն օյանմիւս էլաւ, աչքերը բացեց, տեհաւ աղէն գլխու վերնն ա:

Ասեց.—Տղա, մի վախենար. վեր, էթանք:

Ջանապարհ դրին մեծոքի մէջ. տղէն չլակեց, էկաւ դալա տուն, բերեց, գրեց կըճըճի մէջ, բերանը խմորեց, դրեց թունդիբը, լաւ էփեց. հանեց, եղը թօփ էլաւ կարագի պէս մի գունդ: Ասեց,—Կնիկ, մի կտոր բանբակ բեր:

Բանբակ բերեց, կճուճը թամուզ սրբեց. մի պուճուր էլ էդ եղիցը դրեց մէջը, տրորեց ու տուեց տղին, ասեց.

—Իէ, գնա, թէ մարդ էս, էս էլ քե բօլ ա:

Էդ տղէն վե կալաւ, դրեց ծոցը, ասեց.—Ընձի ճանբու դիր:

Աղէն գնաց էրկու հատ ձի առաւ, էրկու հարիւր մանեք փող տուեց, լաւ շորեր տուեց.—Իէ, ասեց. բարի ճանբայ:

Ընդունք ընկան ճանապարհ ու գնացին. գնացին չօլի մէջ մէկ աղբրի վրայ իջան: Հաց կերան, պարկան: Տեհան մէ տաս հատ ձիաւոր գող էկան, վեր էկան, ասեցին.—Էս մարդին սպանենք, ձիանը, կնիկը տանենք:

Էդ մարդը ընկաւ աղաչանք.—Խի էք սպանում, ձին էլ տարէք, մալն էլ տարէք, ընձի, իմ կնկան ձեռ. մի տաք:

Գողերի մէկի սիրտը խիղճ ընկաւ.—Խի սպանենք, մեր ձեռ ինչ կընկնի որ սպանենք, կնիկը տանենք, ինչ անենք:

Ձիանն էլ առան, փողերն էլ առան, էրկըսով չըփլախ մեցին ըտե։ Ծոցի ջիպի բանբակը թափած էր ըտե, ասեց.—Կնիկ, կնիկ, էդ պօնծով (կժի կոտրած կտոր) մէջուր տուր, խմեմ։ Կնիկը պոնծը վե կալաւ, աղբրի մէջը լուաց։

Ասեց.—Էդ բանբակով էլ սրբի, քամուզ ըլլի։

Բանբակը վե կալաւ, սրբեց. տեհաւ բօնծը էլաւ ոսկի։

Ասեց.—Կնիկ, էս բանբակին հունար կայ. բանբակը քօփ արաւ։

Բանբակը քօփ արին. վե կացան ու գնացին։ Ո՛ր տե որ ուժածանում են, մի խեցատի կտոր վեր են քաշում, բանբակով սրբում, ըլլում էր ոսկի, տալիս էն հացի, ուտելով էթումին։

Եկան իրանց քաղաքը դուս էլան, գնացին իրանց տունը։

Հէրը, մէրը եկան, քօփ էլան գլխին, ասեցին.—Էդ ինչ բան էր, ըդենց սիպտակեցիր։

Նստեց, իրա գլխին էկածը նաղլ արեց, ասեց.

—Էս դար դարս տենողը չի սիպտակիր։

Ղօնախ էկաւ տունը, տեսաւ էն թուխ մարդը նստաւ հացի, էն սիպտակ մարդին բանացընըմ էր, ասեց,

—Խի էք ջանեղներդ նստի, էդ սիպտակ մարդին բանացընըմ իք։

Ասեցին.—Էգի մեր պատիկն ա։

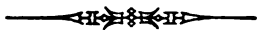
—Ոնց պատիկն ա, ես ձեր հացը չեմ ուտում. թո իրա պատմութունը անի։

—Դու քու հացը կեր, ասեց. իմ դարսը չատ ա։

—Դու քու դարսը չասես, ես ձեր հացը չեմ ուտի, ասեց։

Էդ մարդ սեղանի վրայ սկսեց իրա գլխից անցած բաները, պատմեց մինչև իրեք օր։

Ղօնախ մինչև տակը չառաւ, հաց չկերաւ։

ՍԸՄԱԻՑՆ ԹԱԳԱԽՈՐ ՈՒ ԳԻՒԼ

(Վաղարժապատի բարբառով *)

Սըլի-չըլի, մի տղայ. կեթայ մի իշխանաւոր մարդի կըլի
Գօֆար, էդ մարդը կասի.— Ոչխարը պտի տանես, արածա-
ցընես, չուրի աշուն կտամ քառասուն մանէք: Էդ մարդը վեր, տա-
րաւ հանդը արածացնելու, ճաշերքին կը բերէր բէր ռխչարը կթելու:

Ոխչարատիրոջը մէկ ախշիկ ունէր, էդ չոպանին հաց կը բերէր.
էդ ախշիկը էն դօստ զնաց, էկաւ, որ իրար վրայ սիրուեցին. ախ-
շիկայ հէրը իմացաւ որ սիրուելը ա ախշիկը իրանց չոպանի վրայ.
Հէրը ուզեց չոպանը դուռ անի, ամառուայ կէս էր, ուրիշ չոպան
ձեռ չընկաւ, մնաց էլի: Էդ չոպան իմացաւ որ իրան պտի դուռ
անի, զնաց մի հատ բլուլ առաւ, սկսեց ածիլը իրա դարդի համար:
Ախշիկայ հէրը ախշկան չթողեց որ չոպանին հաց տանի. գշերը ռխ-
չարի տեղումը որ չոպանը բլուլ կածէր, էդ ախշիկը կը նիւէր
կտուրը, անկաջ կանէր ինչ դայթա ածէր, էդ դայթեքը ախշիկը
բիրաօի սարվեր էր, իմանում էր. էն դօստ կը կաղնէր. չարի բլըլի
ձէնը կը կտրէր. նոր ախշիկ կգար, տանը կը քնէր: Էդ ախշկա-
սովորութունն էդ էր ամնօր:

Մէկ օր էլ կաղնէր էր կտրանը, գիւան ընկերին ռխչարի մէջը.
նզըմին տաս-տասներեքնգ գէլ. չոպանի իլանը կտրաւ. ինչ արաւ,
չկարաց հանի. բլուլը առաւ ձեռը, ածեց. բլուլի միջին ասեց.— Ախ-
ջի, քու բաղդն եմ ընկե, հօրդ իմացրայ, գան, հաւարի հասնին, չէ'
մի հատ չեն թողայ պրծնի: Ախշիկը վեր էկաւ կտրիցը, հօրը իմա-
ցրեց, ասեց,— Ափի, վեր կաց. ռխչարի մէջը գիւան ընկեր էն, որ

* Պատմած է Արսէն Ղուկասեան:

չհասնէք, բիրաթի կը ճղեն: Հէրը վեր կացաւ, ասեց.—Ախչի, գու
 ճր տեղէն իմացար կէս դչերին: Ասեց.—Յս բլըլով իմացայ:

—Դու ճր տեղ իր կաղնած որ իմացար:—Կտըրանը կաղնածի,
 Ափի:

—Ախչի, ասեց: Եթըմեմ, թէ օր սութ ա էլե, ես գիդամ, դու:

Ասեց.—ափի, գնա, սութ չի, քեզ արա ու յիշարին հառնեմ:

Մի քանի տղէք վե կալաւ ու գնաց. գնաց հասաւ օխշարին,
 տեհաւ գիլան ընկեր էն յիշարի մէջը դէս էն քըմ, գէն էն քըմ:

Մտան յիշարի մէջը, հալա-հալա, արեցին. գիլանը միջի
 հանեցին: Ոխշարին քամաւաւ արեցին, տեհան իսկի վնաս չի էլե.
 մի հատը ճղեր էն: Աղէն հարցրեց.—Էդ ինչ վախս գիլան ընկան
 յիշարի մէջը: Ասեց.—Իրիկուրէ ընկան մէջը, ինչ դատը չարչարուե-
 ցի, չկարացի հանէի միջիցը, նոր բլուլը ածեցի, դու հաւաքին հա-
 սաք, որ ես բլուլը չածէի, քու ախչիկը չը լսէր, չէր իմացուէր,
 չէիր հասնի էս հաւաքին: Էդ ախչիկը պտի տաս ընձի:

Ասեց.—Մի տղայ, մի ախչիկ ա, կտամ:

Ախչիկայ հէրը էկաւ տունը. ախչիկը ասեց.—Ոնց էր, ափի:

Ասեց.—Զօրանաս, ախչի, դրուս էր:

Էդ մարդը դնաց տուն, կնկան պատմեց մոնց է էլե:

Ասեց.—Զոպան ախչիկ ուզեց, խափեցի. ասեցի «կտամ». չարի
 աշուռն բալփի լաւ պահի:

Զոպանը մի քանի օր ետնայ էկաւ տուն իրա համար հաց
 տանելու. իրա աղէն խօսացրեց. ասեց.—Ոխշարը մոնց ա, լաւ ա:

Ասեց.—Շատ լաւ ա, ափի. ասեց. քու ասածը մոնց էլաւ:

Ասեց.—Ժամանակ ունի, հիմի ժամանակը չի, գնա:

Մի քանի օր յետը յիշարը գողեր էկան տարան, չոպանի ոտը
 ձեռը կապեցին, չոպանը աղաչեց, ասեց.—Ոտներս կապած մեայ,
 ձեռներս յետ արէք: Գողեր յետ արեցին, մի գետ կար, անցկացրե-
 ցին ջրի էն էրեսը. ընտե գողեր նստեցին. մի հատ յիշար մորթե-
 ցին, խորոված անեն որ ուտեն:

Զոպանը բլուլն ածեց, ախչկան շքլըլի միջին ասեց.

—Ոխշարը տալան, քեզ հասաք կը բերէք, թէ չհասաք կը տանեն:

Ախչիկը կտրից վեր էկաւ, հօրը ձէն տուեց.—Ափի, վեր կաց,
 որ յիշարը բիրաթի տարան գողերը:

Վեր կացաւ. մի քանի տղայ վեր կալաւ, գնաց, հաւաքին հա-
 սաւ. գնաց, չոպանի կշտին կաղնեց, չոպանին ասեց.—Ոխշարը
 դըվճըր տարան: Զոպանը ասեց.—Հրէդ գետան էնդլին ա, մի հա-
 էլ մորթեր էն, խորոված էն անըմ:

Ասեց.—Գնացէք, բերէք:

Թամաւա արեց, տեհաւ գողերը շատ էն, ասեց.

—Այ տղա, էս գողերը շատ էն, չենք կարայ ընդոնց ձեռիցը բերի:

Ասեց. Դու քու խօստացած տուր, ես առանց դավու բերեմ թխարը: Ասեց.—Այ տղա, մի անգամ տուերեմ, էլի:

Ասեց.—Ոտներս հետ արէք, կապած ա:

Չոպանը իրա աղի ձիու քարէն նիլաւ. բլուլն առաւ ձեռը, ածեց. որ բլուլն ածեց, սէիզին աղաչեց. սէիզը նստած էր, վեր կացաւ ռխարի միջիցը կաղնեց: Բլլուլ չոպան աղաչեց.

—Քու բաղդն եմ ընկե, սէիզ, ասեց. որ դու գաս, ես իմ մուրազին կը հասնեմ: Սէիզը իրան վե կալաւ ու քցեց ջուրը, անցկացաւ էս էրեսը. ռխարը բիրաթի ընդրա քամակիցն էկաւ:

Չոպանը ասեց.—Ձին քչա, փախնենք. ռխարը մեր քամակից կգայ:

Գողերը էլան, ինչ իլան արին չկարացին ռխարի աղաքը կտրեն, բիրաթի գնացին. մնաց մորթած ռխարը, մէկ էլ չոլախ:

Վեր կալան ռխարը բերեցին տուն: Չոպանը էլի ասեց.

—Ափի, քու խօսքը կատարա:

Ասեց.—Կը կատարեմ, մի բան կայ. էնի կատարեցիր, նոր կտամ:

Ասեց.—Խնչ ա քու բանը, որ կատարեմ:

Ասեց.—Իմ ռխարին, հինգ օր աղ կտամ, ջուր չեմ տայ, կը թողեմ ջրի վրայ. թէ դու բլլուլ յետ դարձիր. ջուր չխմեցին, իմ ախիկը կտամ, որ խմեցին, չեմ տայ: Ասեց.—Տնու:

Հինգ օր իրարու վրայ աղ տուեց, հինգ օրը թամաւ:

Ռխարը հանեց ու բլուլը առաւ ձեռը, սէիզին աղաչեց, ասեց. Սէիզ ջան, որ դու ջուր չխմես. ես իմ մուրազին կը հասնիմ, քու բաղդն եմ ընկեր:

Սէիզը գնաց, հասաւ ջրի վրայ ու ետ դառաւ, ռխարն էլ քամակիցը յետ դառան. ջուր չխմեցին:

Չոպանը ասեց.—Դու քու խօսքիդ տէր էս, ես իմ խօսքը կատարեցի. դու էլ կատարայ:

Ասեց.—Ես չոպանի ախիկ տուողը չեմ, իրիկուն քու հախը կառնես ու կեթաս, դու իմ տան մնողը չես:

Չոպանը բլուլը տուաւ ձեռը, սկսեց իրա դարսերը ածիլը:

—Ախի ասեց բլուլի միջից. արի, քու էրեսը տենամ ու էթըմեմ: Ախիկը հօրիցը թագուն գնաց չոպանի մօտը:

Տղէն ասեց.—Խեք անգամ քու հէր ընձի խափեց, հըմի ես էթումեմ, ինձ քցեմ ջուրը, ընկնեմ հեղդուեմ, եան քարափից քցեմ,

մեռնեմ: Ախիկն ասեց.—Իվորն էթաս, ես քու հետն եմ. ջուրն ընկնես, քու հետ կընկնեմ, քարափից ընկնես, քու հետ կընկնեմ:

Ասեց.—Ախի, որ ընենց ա, գնա՛, քու պատրաստութունը տես, էս գչերը կեթանք:

Ախիկը հօրեցը թագուն գնաց, էրկու հատ ձի պատրաստեց:

Ախիկայ հէրը տղին կանչեց, ասեց.

—Խի՛ չես գալի. քու հախն առնես էթաս:

Տղէն ասեց.—Ընձի հախ չունեմ, չեմ ուզում:

Ասեց.—Իէ, գնա՛, քու հէրն անիծած, որ էգուց էրեացիր, ես քու գլուխ կը կտրեմ. էկեր ա դաւի անելու, ախիկ ա ուզում:

Տղէն վեր կացաւ, գնաց, չովումը պարկաւ ու բլուրը ածեց, ասեց բլուրի միջից.—Ախի՛, մութն ընկաւ, վեր կաց ու արի: Ախիկը որ բլրի ձէնը լսեց, ձիանը սուսաւ ու գնաց. գնաց տղի մօտը: Ամենքը մի ձի նիւան՝ ասեցին, դէ՛, քչա՛:

Քչեցին, գնացին, շատ ու քիչ Աստուած գիտայ. գնացին մի սարի գլուխ նիւան, ճանփէն կորաւ. ընտե ասեցին.—Վե գանք ըստի. էս գչեր ըստի մնանք, լիսը բացուի, նոր ճանփէն գտնենք ու էթանք:

Ըտե նստան, հաց կերան, պարկան քնան:

Լիսը բացուեց, քամաւա արին, տեհան մի հատ վիշապ գլուխը դրեր ա պոչի վրայ, չորս բարձր կտրեր ա, վեր կացաւ, թուրը քաչեց որ վիշապին տայ. վիշապը ասեց.—Խո՛չ էս ահըմ, այ տղա՛: Ասեց.—Քե պտի սպանեմ, ճանապար ըլի էթանք: Ասեց.—Թուրը գիր տեղը, թէ չէ քեզ ու քու նշանածին մի բերան կանեմ:

Ասեց.—Խնդրումեմ, ճանապար տաս, անց կենանք:

Անկարելի ա. ասաց վիշապ. տեղ չէք կարայ էթայ, չարի իմ ասածը չկատարէք:

Ասեց.—Քու ասածն ինչ ա, որ կատարեմ:

Ասեց.—Իմ ասածն էն ա, որ էթաս Սըմաւոն թագաւորի քաղաքը, իմանաս, Գիւլը որ Սըմաւոն թագաւորի կնիկն էր, Աքմաւոն թագաւորին ինչ արեց, էդ խապաւք կը բերես:

Ասեց.—Դէ, ճանապար Կու, էթանք:

Ասեց.—Այ տղա՛, դու գնա՛, ես քու նշանածին ընենց կը պահեմ, վարդի պէս: Ասեց.—Չըլի, ես կը տանեմ, ուրիշ տեղ պահ կտամ ու կեթամ: Ասեց.—Քու անալն էկեր ա: *

Ասեց.—Որ ըդենց ա, կեթամ, նշանածիս պահայ:

Նշանածը մնաց վիշապի կուշտը, տղէն ճանապար ընկաւ:

Ընկաւ, շատ ու քիչ Աստուած գիտայ, գնաց մէ քաղաքի ըզաւսն էկաւ, էդ քաղաքի մէջը ծաղաւութունը շատ զօրեց ըզրան, որ տանիցը ջուր ուզեց, ասին ջուր չկայ: Գնաց, մոռաւ պառաւ:

տուն, ասեց.—Պառաւ: Աստուծոյ սիրուն ըլի ինձ ջուր տու, ես ծարաւ մեռայ:

Պառաւն ասեց.—Ջուր չկայ, ես ո՛ր տիւան տամ, այ որդի:

Ասեց.—Պառաւ, մի իլան արա, թէ չէ՛ քե կսպանեմ:

Պառաւի չարէն կտրուաւ. գնաց մի բօնձի մէջ շուեց, բերեց տուեց ընդրան. առաւ, խմեց ու բօնձը դրեց ընտի:

Ասեց.—Պառաւ, ձեր ջուրը համ տաք էր, համ շոր էր:

Ասեց.—Որդի, Քեզանից պահեմ, Աստուծոյ ինչ պահեմ, էս քաղաքին մի հատ աղբուր կայ, մի հատ վիշապ ա փեյսա էլեր մէջը. օրը մի տղայ, մի ախլիկ տանըմենք, ուտում ա, ջուրը թողում ա գայ. թաքաւորի ախլիկայ նօքաքն ա, հինգ օր է չի տանըմ, օրէց օր ետ ա քցում, ընդուր ջուր չկար, ես էլ շուեցի, բերի տուի քեզ: Ասեց.—Պառաւ, ես քնահարամ եմ, քնում եմ. թաքաւորի ախլիկը եփուր տանեն ինձ իմացրայ:

Պառաւ ասեց.—Շատ լաւ կըլի:

Պառաւը ման էր գալլմ քուչում. տեսաւ դափով զուռնով տանըմին թաքաւորի ախլիկան, էկաւ իմացրեց տղին:

Տղեն վեր կացաւ, ասեց.—Ի՞նչ ա, նանի:

Ասեց.—Թաքաւորի ախլիկան տարան, վեր կաց:

Վեր կացաւ, ընկաւ թաքաւորի ախլիկայ քամակն ու գնաց:

Տարան, ծառ կար, ծառի կշտին դրեցին ու քօմա ետ դառան:

Մի բլուր փլաւ կար թաքաւորի ախլիկայ հետ, մի բլուր խորոված, էն օր ուտէր, վիշապը բօլ ջուր թողար:

Քօմա ետ դառան, էկան, էդ ախլիկը, էդ տղեն մնաց:

Ախլիկն ասեց.—Այ տղա, դո՛ւ խի մնացիր:

Ասեց.—Վիշապը որ քեզ ուտի, դու թաքաւորի ախլիկ էս, ինձ էլ թող ուտի: Ասեց.—Ափսոս էս. գնա, դու մուրազ կունենաս:

Ասեց.—Անկարելի ա, չեմ եթայ:

Ասեց.—Պա էս խորոված գառը, փլաւը ում համար բերեր էք:

Ասեց.—Վիշապի համար բերեր էնք որ շատ ջուր թողայ:

Ասեց.—Փլաւը կուտեմ, գառն էլ՝ էգուց ճանապար էմ էթում, հետս կը տանեմ: ասեց. ախլի, քնըմեմ, վիշապը որ դուս գայ, ինձ իմացրայ: Հենց վիշապը դուս էլաւ, ախլիկայ լիզուն կպաւ, լաց էղաւ. արտասունքը թափեց էդ տղի էրեսին. տղեն զարթնեց, ասեց.—Ախլի, ինչ էս լաց բլում, էլ չկարաց լիզուլ ասիլը՝ ձեռը միկնեց դպա վիշապը: Տղեն վեր կացաւ ու կաղնեց. վիշապը էկաւ, ասեց.—Էյ թաքաւոր. էս իրեք-չորս օր է չես բերեր, հիմի ջուր լին ես բերե շոր բօլ ջուր թողեմ: Ըսդոնց էլ պտի ուտեմ, ջուր էլ չթողեմ: Էս շարաթ պտի էս քաղաքը անցնեմ, էք ու որձ չթողեմ:

Տղեն ասեց.—Ի՛նչ, մօտ արի, տեսամ էդ ինչ խօսքեր էս խօսում:

—Գալիս էմ, ասեց, քեզ ու ախչկան կուլ տամ, ընկնեմ քաղաքը:
Տղեն թուրը քաչեց ու հասաւ դպա վիշապին:

Ճաշուանից կռուեցին չարի արեւմտոց, ասեց.—Ախչի, ես բե.
զարեցի, դու փախի, հիմի վիշապը մեզի կը յաղդի:

Վիշապը հասաւ, տղին բռնեց, քաչեց դպա փորը:

Տղի թուրը դայիմ ձեռքն բռնած էր. վիշապի բերանը ճգեց,
քանի կուլ տուեց, ճղեց. գնաց պօչից դուռ էկաւ: Վիշապը ստաւկեց:

Տղեն էկաւ, ախչկայ մօտը կաշնեց. ախչիկ ձեռ տուեց վիշապի
արնին, տուեց էդ տղի մէջքին:

Ախպրիցը մի քամուզ դուրսկ ջուր լցին ու էդ տղեն ու ախ-
չիկ ետ դարցան դրպա քաղաք:

Քաղաքացիքը քօփ են էլե, ասըմեն.—Թաքաւորը իրա ախ-
չկան քեզ չղրկեց, որ վիշապը քեզ ջուր թողար, գար. էլէք էթա՛նք
թաքաւորի մօտ տեւանք, էս ջուրը ախր խի չի գալիս: Գնացին
թաքաւորի մօտ, ասեցին:

Թաքաւորն ասեց.—Խի էք վրազե, կգայ:

Թաքաւորին ասեցին.—Մեր էրեխանց նօպաքին քեզ դրկու՛մէս,
քու ախչկայ նօպաքին չորս օր յետ քցեցիր:

Մէկ էլ են տեհան ախչիկը դռնից մօտա՛նեքս:

Նոր ժողովուրդը ձեն տուեց.—Հրէս, էկաւ, ընդուր ջուր
չէկաւ:

Թաքաւորն ասեց.—Որ էկաւ, իմ խօսք գետնովն ա տալի,
իրաւունք էմ տալի ձեզ, իմ ախչիկն կտոր. կտոր արէք:

Ախչիկն ասեց.—Էրկու սահաթ սապր արէք. ջուրը էկաւ, էկաւ
ես հո ձեր ձեռքից փախչողը չեմ:

Էրկու սահաթէն ետը տեհան ջուրը էկաւ. սկսեցին քաղաք-
կանները կժերը լցնիլը, տեհան ջուրը պղտոր, արեւմուր ա գալի:

Ախչիկը ասեց.—Սապր արէք պարզի, էս ջուրը չկտրուի:

Լիսը բացուեց, առաւօտը ախչկան ասին.

—Այ ախչիկ, էս ինչ բան ա էլե, ըսենց ջուրը էկաւ:

Ասեց.—Մի աղայ էկաւ, վիշապին սպանեց:

Թաքաւորը ասեց.—Որն է վիշապին սպաներ, իմ ախչիկը պա-
տամ էն տղին, որն աթո գայ:

Ձառչին ընկաւ, ջառ բռռաց:

Սաղ քաղաքի տղէքը թոփ էլան, էկան թաքաւորի մօտը.
ասեց.—Ախչի, ըսգոնց որ տղէն ա:

Ասեց.—Մին մին բեր, իմ առաջովս անց կացրայ. նշան ունեմ,
ես գիտամ որն ա:

Էկան, բիրաթի անց կացան, էլ աղայ չմնաց քաղաքում:

—Ախչի, ասեց. բա որն ա, էդ հրեշտակ էր, մեզի ազատեց:
Ջառչուն ասեցին.—էլ տղայ չկայ, բիրաթի կանչեր էա:

—էլ տղայ չկայ, ասեց. մի դարիս տղայ կայ պառաւի տանը:
Թաքաւորը հրամայեց.—Գնացէք, ընդրան էլ կանչէք:
Գնացին ընդրան էլ կանչեցին, էկաւ ախչկայ մօտը:

Ախչիկը էրեւին մօտիկ արեց, քամակին. սեհաւ նշանը քամա-
կին ա:

Ասեց.—Թաքաւոր ապրած կենայ. էս տղէն ա:

Ասեց.—Իմ ասածն ասած ա, իմ ախչիկ տուի քեզ, անըմ իմ
ըլլի, Թաքաւորութունը դու արա:

Ասեց.—Թաքաւոր ապրած, ես ախչիկ առնող չեմ, ինձ նեա-
նած ունեմ, անկարելի բան ա, ես իմ նեանածի պատճառովն եմ
ընկեր չովէչով, ես պտի էթամ Գիւլ Սըմաւոն Թաքաւորի քաղաքը:
Գիւլը ինչ արեց Սըմաւոն Թաքաւորին. Սըմաւոն Թաքաւորը ինչ
արեց Գիւլին, էթըմեմ էդ խապարն իմանամ որ, էթամ, իմ նեա-
նածին հասնեմ:

Թաքաւորը աղջիկ էդ տեղ տրտմեց, ասեց,—Ինձ պտի առնի,
էդ էլ նեանած ունի, էլ չի առնի:

Թաքաւորին խնդրեց, ասեց.—Ես ճանապար նշանց տուէք.
Ես մարդ դրէք, էթամ հետը:

Թաքաւորը ասեց.—Մարդ չի գիտայ էդ քաղաքի տեղը. ըստե
մի հալիւոր մարդ կայ. կանչեմք գայ, տենանք ինչ ա ասըմ: Հալի-
ւորին կանչեցին, իրեք հարուր տարեկան էր, Թաքաւորը հարցրեց.
—Պապի, ասեց. Սըմաւոն Թաքաւորի քաղաքը որ տեղ ա, մի սալիս
տուր:

Ասեց.—Միշի միջին մի քաջալ քեքեքեքսան դուռ կայ. ըդրա
ոտներ երկաթից ա, Թոնելու վախսը տալիս ա իրար, կրակ ա Թա-
քաւոր, ես գնացեր եմ միշտ ավ-դուռ անելու, ընդրա հետ շատ խօ-
սացեր եմ, էն էլ իմ եաւին ա, Սըմաւոն Թաքաւորի նաղըլ էն
դեիցն լսեր եմ:

Թաքաւորը հրամայեց. - Գնացէք, էն դեին կանչէք, գայ:

Գնացին, կանչեցին. դուռն էկաւ Թաքաւորի մօտը, Թաքա-
ւորը ասեց.—Սըմաւոն Թաքաւորի քաղաքը տեսած կըլլես:

Ասեց.—Տեսեր էմ: Ասեց.—Կարաս, էս տղին տանես:

Ասեց.—Հարուր իցցուն տարեկան վախսա էմ գնացե, հըմի
իրեք հարուր տարեկան էմ, դուռումս կոտրեր ա:

Ասեց.—Տաններկաւ անգամ նստիր, ճուտ էմ հանե, ճուտի տէր
չեմ էլե, իմ ճտերը հըմի քօրիայա, պտի Թոնեմ, Թէ որ էս ճտե-
րիցն էլ զրկուայ, ընձի պտի սպանեմ:

Տղէն վեր կացաւ, գնաց դըպա մէշէն, ասեց.— Էթամ, տենամ ղեի բունը, որ տեղ ա:

Գնաց, էրկու օր-իրեք օր ման էկաւ, բունը գրաւ. գնաց, հեռու պարկաւ. քամաւա արեց:

Քունը տարեր էր, չէր տարեր, տեհաւ ղոի ճտերը ճըվըրկացին, բիրտէն զարթնեց. տեհաւ վիշապ փաթըթուեր ա ծառին, էթըմ ա ղեի բունը. հասաւ որ ճտի մէկին կոչ տայ. թուրը բացեց, վիշապ մէջ տեղիցը կտրեց, Թրով կոտորեց, լցեց ցած:

Էրկու կտոր լցեց ճտերի աղաքը, ճտերը սկսեցին ուռիլ:

Ինքը ծառի տակիցը քիչ հեռու սլարկաւ, քնաւ:

Ղոււն էկաւ, տեհաւ ծառի տակին մի մարդ պարկած ա, ղու արաւ, էկաւ դըպա տղէն որ վեր կալէ Ֆալախի օխտը ղաքը, առ գետնով, հազար քիփա անի. ասեց.— Էս էր իմ ճտեր ուտողը, զբւպա-զիրպա անեմ ըստուր:

Ճտերն ասեցին.— Մեզ պըծացնողը էգ ա, քամաւա արեմ տեղ:

Քամաւա արեց, տեհաւ մի վիշապ սպաներ ա:

Վեր էկաւ, տղի զլխի վերե կաղնեց. հով աքեց, ասեց.— Ինչ ուզի էս տղէն, պտի կատարեմ, իմ ճտերն ազատեց:

Տղէն զարթնեց, տեհաւ ղուրը գլխավերե կաղնած ա, տղն ասեց.— Մի վախենայ. ասա, ինչ ուզես, ես կը կատարեմ:

Ասեց.— Սըմաւոն Թաքաւորի քաղաքը պտի տանես ընձի:

Ասեց.— Գնա, Թաքաւորին տաս, բուդ կապի ընձի քառասուն օր. ջանս վրայ գայ:

Տղէն վեր կացաւ, գնաց Թաքաւորի մօտը:

— Այ տղա, ասեց Թաքաւոր. էս քանի օր ա որ տեղ իր:

Ասեց.— Թաքաւոր ապրած՝ գնացի մեռէն, ղեի բունը զթապարկեր՝ քներ ա, ճտերի ձէնը դուս էկաւ, զարթնայ, տեհայ վիշապ ճտերն ուտում էր, վիշապին սպանեցի: Ղոււն խօստացաւ որ ինչ տանի:

Թաքաւորն ասեց.— Ղեին կանչէք, գայ:

Գնացին Քիչել քաւկեսաւնին կանչեցին, էկաւ:

Թաքաւորն ասեց.— Խօստանը՝մ էս որ տանես ու բերես:

Ասեց.— Խօստանում եմ: Ասեց.— Եի կը տանես:

Ասեց.— Քառասուն օրէն կտ կը տանեմ, ճտերն էլ կը թռնեն:

Ասեց.— Օրական ինչ քաւ կուտես:

Ասեց.— Օրական ստաւ ոխչար՝ տասը լիտր էլ գինի, քառասուն օր պտի տաս: Կապեցին տաս ոխչար, տաս լիտր էլ գինի՝ քառասուն օր կերաւ. քառասուն օր քամեց, տեհաւ ճտերն հալաչէն թունըմ, տաս օր էլ մնաց:

Տղին ասեց.— Գնա՛, քառասուն լիտր գինի, քառասուն էլ ոխ-
չարի դմակ հագրա որ էթանք:

Հազրեց, Քեսաչալ ֆեառկեառեանը, էկաւ, իրան փորձեց:

Վեր կացաւ, ոտները տուեց իրար, Ֆալաֆի օխտը դաթը նի-
լաւ. էկաւ մի հինգ օր էլ պանս էլաւ:

Գնաց, ճտերին թուցրեց, ասեց.— Դու ձեր դուռը պահէք, ես
էթումեմ, ես գամ, ես չգամ. էդ էր իմ մուրազը, ճտերս թուցնէի,
էլ ըստուց դէն դառն չտունեմ:

Ղոււն էկաւ, Թաքաւորի պալատի առջևը վեր էկաւ:

Քառասուն լիտր գինին, քառասուն դմակը բերեցին, դրեցին
ըզրա թևերի վրայ, տղէն էլ նստեց թևերի վրայ, սաղ քաղաքը քօփ
էլաւ, էկաւ քամաւաւ:

Ղոււն ասեց.— Մնա՛ք բարին. ոտները տուեց գետին, կրակը
թափեց ոտներին, էլաւ Ֆալաֆի օխտը դաթը:

Ասեց.— Այ տղա՛, ախշաբքը ինչ դեար ա էրևում:

Ասեց.— Մի կալի դեար ա:

Էլի բանձրացաւ վերև, ասեց.

— Աչխար ինչպար ա էրևում:

Ասեց.— Մի մթիկ ա, թռնում դէս, թռնում դէն:

Ասեց.— Տղա՛, ժամանակն ա, վեր պտի գանք. Սմաւոն Թաքա-
ւորի քաղաքի վրայ, ղու կանեմ՝ դմակը, դի կանեմ, գինին քցայ:

Ըզենց ղու-ղի արեց. քցեց. դմակի մէկը վեր ընկաւ գետինը,
իրան պուճը կտրեց, արեւ դո՛ւ բերանը. ղոււը իմոցս լիզոււի
տակին պահեց: Էկաւ, քաղաքի դաղը էկան:

Ասեց.— Վեր կաց, գնա, տղա:

Տղէն քօփալ, քօփալ գնաց: Ասեց.— Արի՛, արի՛:

Լիզուի տակից հանեց, դրեց վրէն, լիզաւ՝ լիզելու բաւեան
սալացաւ: Ասաց.— Այ տղա՛, էս իրան պալատն ա, էս էլ քաղաքն ա,
էս էլ իրան պաղչան ա, էն էլ դարվազէն ա օր էրևում ա, իմ
բընբուլը կտամ քեզ, հինց որ նեղ. տեղը կընկնես, չախմախի կտաս,
ես քու կշտն հագիր էմ: Տղէն կեթայ:

Կեթայ, կը մտնի պաղչէն, ման կգայ:

Թաքաւորը փանճարից քամաւ կանի, կը տենայ մի տղայ
պաղչումը ման ա գալի, վազիրին կասի.— Կանչէք գայ. տենա՛նք
ինչ տղայ ա, մեր երկրի տղայ չի: Կեթան կանչեն, կգայ:

Կըգայ, Թաքաւորին դուռն կտայ օխտը անգամ, վրայ ութին
ձեռք կը բռնի կը կազնի: Կասի.— Ո՛րտուց էս: Կասի.— Նըրանայ:

Կասի.— Այ քու տունը չքանդուի, էրկու տարին մարդ չի կա-
նայ հասնի էս տե, դու ոնց ես էկե:

Կասի.— Եկերեմ Սըմաւոն Թաքաւորի խապարը տանեմ, Գիւլը

Սըմաւոն Թաքաւորին ինչ արեց, Սըմաւոն Թաքաւոր Գիւլին ինչ արեց:

Թաքաւորը ասեց.—Արի, գնա՛, էդ նաղլը ես չեմ ասի քեզ, որ ասեմ, գլուխդ կը կտրեմ:

Ասեց.—Թաքաւոր ապրած կենայ, ասա ու կտրա:

Ասեց.—Առանց ասել գլուխդ կը կտրեմ, գնա՛:

Ասեց.—Ասա ու կտրա. թախիւս լսեմ:

Ասեց.—Ձանլաս : Էրկու ջանլաս Թրեր ձեռներ. էկան, կայնան:

Ասեց.—Սա Սինամ Թաքաւորն եմ, Գիւլին էն դօտր կօրէի որ, հացը ուտելու վախօք չէի թողար, գետին նստէր, գլքիս կը նստէր, հաց կուտէր. որ տի որ ոտը կը դնէր, գիտայի իմ աչքի մէջն ա դնէմ. ինչ որ ասեմ, կը լսէի, մէկ օր դուս էկայ, գնացի ման գալու, դաւադի, ձիանոց մէջ. մի ջուխտ փառնել ձի ունէի, որ հաղոր մանեք էի տուեր՝ բերեր, էդ ձիանը ես ու Գիւլը կը նիւնէինք. մորդ իրաւունքը չուներ նիւնելու. Թամաւաւ արեցի, էդ ձիան, մէկէլ ձիանոց վրայ առնիս էն մնացեր, միջօտր բաւուն կանչեցի, ասեցի.—Շուն չան որդի, էս ձիան խի էն առնիս, ըստրանց ինչն ա գալաս. մի քանի օրէն ետը կգամ, որ առնիս էլաւ, քու գլուխը կը կտրեմ:

Միջօտը ասեց.—Սա չեմ կարայ քե ասի, կգաս, մի մի գչեր ըստե կը մնաս, քու աչքով կը տեսաս:

Ասեցի.—Գչերն կգամ. Դարձայ, գնացի պալատը. Գիւլին ասեցի.—Հաց բեր, ուտեմ. Հաց բերեց:

Պարկայ, քնայ, Գիւլն էլ գնաց, իրա օթաին քնաւ . . ես վեր կացայ, գնացի մէքարխանէն:

Մէքարի շորերն հագայ ու պարկայ, մէկէլ տեհայ դուռը ծեծեցին: Վեր կացայ, բաց արեցի, ասեցի.

—Ո՛վ էք: Գիւլը մի պլեօ չքաչեց՝ մի Թօփ, ասեց.—Քօռ չոնորդի, չես ճանաչում. ձիանը դուս քաչայ: Մտայ նեքսե, ասեցի.—Ո՛ր ձիանը: Էրկու պլէտ էլ քաչեց, ասեց.—Ո՛ր ձիանը, էն ձիանը Թաքաւորին հետ նիւնում էնք:

Թամքը մի եան, կեամը մի եան, չարի գթայ, մի տասը պլէտ էլ էկան, տուեցին:

Քաչեցի ձիանը դուս. իրանք նիւան. մէկը զանքաչս նիւա, մէկը Գիւլը նիւաւ, ինձ ասեցին.—Ընկի աղաք: Ընկայ աղաք:

Հմի ճանփէն չեմ գիտում, գալիս պլեքում էն:

Ընկայ աղաք բորիկ, ոտս էս քարին-էն քարին, սաղ ետալու էլաւ: Գնացի, հասայ ձորի մէջ մի արաբի կուշտ. արաբը գաղի դռան էթում ա գալի: Արաբն ասեց.—Ի՛րբ, անդգամ, էս գչեր յե-

տացեր էս. քու ոռին հազար վարոց տամ: Զանքաչս ասեց.—Գըլ-
խիդ արևիդ դուրպան, Գիւլս հազար վարոցի չի գիմանայ: Զան-
քանչս ասեց.—Աւլի քեցնը (մաշուած աւել) վեր կալ, ոռին տուր,
քու օրթումը տեղը կգայ: Բաց արեց ու ոռին տուեց: Որ տուեց,
ես իմացայ իմ աչքի մէջ տեղին տուեց:

Գիւլ ասեց արարին.—Էս մէյքար խամ էր. չուտ չթամքեց:

Էդ տեղ պարկան, իմ աչքի առաջ քեց արեցին:

Զանքանչս էլ էդ տեղ ուտել խմելու հետ քեց անըմ:

—Մէյքար, ձիան քաշայ, գայ, ասացին:

Ձիանը քաշեցին, արարը քամաւ արեց էրեսիս, ասեց.

—Գիւլ, կասես ըսդրա աչքեր Սըմաւոն թաքաւորի աչքերն ըլլի-
ն ասեց.—Արար ջան. ես քնացրեցի էկայ:

Նիւան, քշեցին, ես ընկայ առաջ, էկայ դուռը. ըսդոնք ձիանը
բրախ տուեցին, գնացին. ժամն էլ տուեց:

Էկայ մէյքարին վեր կացըցի: Մէյքար ասեց.—Տեսար:

Ասի.—Տեսայ:

Էկայ պալատը. տհայ Գիւլը ժամ ա գնացել իմ թագաւորա-
կան շորեր հագայ ու նստայ քախսը, հրամայեցի նազիրին, վազի-
րին ֆլա՛ն ձորի մէջ մէ գաղա կայ, մէկ արար կայ. բռնէք ու բե-
րէք: Գնացին, բռնեցին ու բերին: Արարին գնըրլով կապեցի: Խա-
պարը գնացեր ա Գիւլին թէ թաքաւորը մի արար բռնեց, կապեր ա.
զանքաչս Գիւլին ասեց էր.—Փողը գլխիդ, էս գշերուան մէյքարը
Սըմաւոն թագաւորն էր, մենք, հմի էթանք ինչ ճուղայ տանք. ամեն
բանը որ իրա աչքով տեսեր ա: Գիւլն ասեց.—Արխային կաց. ես
կեթամ, տես ըսդրա գլուխն ինչ կը հանեմ: Էկաւ, Գիւլը մտաւ
նեքսե, քամաւ արեց. արարին կապեր էմ, ասեց.

—Էս ինչ արար էս բերէր: Ասի.—Էս գշերուան արարն, ա հմի
էրկսիդ էլ կապեմ, քցեմ ծովը:

Մի հատ ճիպոտ կար ձեռը, ասեց.—Սըմաւոն թաքաւոր, ըլ-
լես մի հատ անտէր էշ: Էլայ մի անտէր էշ, ընկայ փլլուկները:

Արարին չինեց թաքաւոր, դրեց իմ տեղ:

Հըմի էլերէմ անտէր էշ, հոտաղ մշակ, նիլոււմ, չարչրում են:
Միջքիս ետէն բացուեց: Քիւլիւկի վրայից, տհայ զանքանչս, արա-
բը. Գիւլը էթըմին համամ: Գիւլն ասեց.—Նանի, էս էշը ճանաչըմ
էս: Ասեց.—Չէ, չեմ ճանաչըմ:

Ասեց.—Էդ Սըմաւոն թաքաւորն ա:

Զանքանչս ասեց.—Գիւլ էն դօր նիւեր են, մէջքը էլեր ա
եարա, մեղք ա, չինայ մի ուրիշ բան:

Էկաւ, վարոցը տուեց ընծի, ասեց.—Սըմաւոն թաքաւոր, ըլլես
մի անտէր քազի, քաղաքումը ինչ օար չուն կայ, թափի քու վրայ:

հեղդի քեզ: Ելայ մի անտէր քազի, քաղաքումը ինչ տար չուն կոյ, թափան վրէս, հեղդեցին, տարան, կոխեցին մեռէն. անճախ փախայ, պրծայ. չներն դառան էկան դըպա քաղաքը: Որ մութն ընկաւ, մեռեցը դուս էկայ, ասեցի.—Ուրիշ ճանապարհ կը գայ, ընկ կը հեղդի: Եկայ, մտայ քաղաքը. հմի շներից վախճմամ, պտտերի տակից ետված, ետված գալիս էմ, դըպա քաղաքը: Եկայ իմ բաղի խռոնակովը մտայ բաղչէն, գնացի, աշխանի գռանը նստայ, կոր բացուեց, քամաւ աւրեցի. արաբը, Գիւլը, զանազան լուացուցին, նստան, ղայֆա խմեցին. ետված, ետված մօտացայ, նստեցի, քամաւ աւրեցի: Գիւլն ասեց.—Նանի, քազին ճանաչում էա: Ասեց.—Չեմ ճանաչում, ո՛ւմ քազին ա:

Ասեց.—Ախր Սըմաւոն թաքաւորն ա, չինեցինք քազի:

Ասեց.—Մեղք ա, ուրիշ բան չինայ. չներ կը հեղդեն:

Ասեց.—Սըմաւոն թաքաւոր, ըլլիս մի կատու, ման գաս: Համա մի դըրպ տուեց, էլայ կատու:

Ելայ կատու, չատ ուրախացայ, ասեցի.—Ել Գիւլի աղաք չեմ էթայ, ըստերանք զաս մաս կուտեմ:

Գիւլը ո՛ր տե ման գար, էլ աղաքը չէի էթայ, ուր ուրիշ բան չչինէր: Մէկ օր ղաւաւաւեցի մէկն էկաւ, զիս մաժմըժեց, ասեց.—Սըմաւոն թաքաւոր, իմ աչքերը դուս գայ, հարապ, էլի կըլլի թաքաւոր թէ չէ:

Որ ըդենց ասեց, ես նըվընըվացի, ընդրա ձեռները լիկեցի ասեց.—Սըմաւոն թաքաւոր, ըտե կաց, Գիւլը ժամ ա գնացի, էթամ, տենամ, փէտն ընտե ա, բերեմ: Եղի գնաց, տեհաւ փէտը դօւակի տակին ա, բերեց, տուեց ընձի, ասեց.—Սըմաւոն թաքաւոր, ըլլէս էն թաքաւորը: Ելայ էն թաքաւորը, Փէտն առայ ձեռս, գնացի, մտայ պալատը, տեհայ արաբը քախտըմը նստած, տուեցի, ասեցի.—Աբաբ, ըլլիս մի սև ֆօթուկ, մուխը ստորին տատուկը ումիս քու վրիցը չպակսի, միսաս:

Ջանքաչա էկաւ, մօտաւ նեքսե, ասեցի.—Ըլլիս մի սև աթու, վրիդ նստեմ, դիւան կտրեմ:

Ելաւ մի սև աթու:

Խապարի գնաց Գիւլին, Գիւլն ասեց.—Սա էթամ, ֆանդի փէտը կառնեմ:

Գիւլ մօտաւ նեքսե, էլ չթողեց մօտ գար, հետը խօսար. փէտով տուեց, ասեց.—Ըլլիս մի չոր չինարի ծառ:

Ասեց Սըմաւոն թաքաւոր.—Այ տղա, լու անկանջ արիւր. Գիւլ էդ օյիմը հանեց իմ գլուխը, ես էլ էս օյիմը հանեցի: Ասեց, գէ էն ֆօթուկը էն արաբն ա, էս աթուը զանաչաւ ա, չոր չինարի ծառ:

էլ Գիւլն ա, հըմի էթըմ, փաթըթուըմեմ էս ծառին, ախ ու վախ եմ անըմ, փէտը ձեռս չընկնըմ, որ սաղացնեմ: Ասեց.—Լսեցիր, տղան, իմացար: Ասեց.—Հա: Ասեց.—Ճալլա՛ն:

Ճալլաս ձէն տալու բաճան տղէն ընկաւ Թաքաւորի ոտներ, ասեց.—Ինչ կէս ժամ ժամանակ տաս աղօթք անեմ: Գնաց բաղչէն կանգնաւ աղօթի. դուռի բնօրը հանեց, չախմախի տուեց. դուռն էկաւ, վեր կալաւ, հանեց Ֆալափի օխտը դաթը. Թաքաւորը ջուխտ ձեռով տուեց գլխուն, ասեց.—Իմ սրուը ընկաւ աշխարքը, էլ ապրեղն ընձի հարամ ա, վեր կացաւ, իրան քցեց ծովը:

Ղոււըը էդ տղին բերեց, Թաքաւորին մօտը վեր դրեց. Թաքաւորին ասեց.—Էս քու տուած տղէն ա, Սըմաւոն Թաքաւորի քաղաքը տարայ, ու բերեցի:

Թաքաւորը դէին բուդ կապեց, ամեն օր իրա վախտին կգար. իրան կուտը կուտէր ու կեթար:

Էդ տղին ճանապարհ քցեց, գնաց, հասաւ վիշապին. բամաւաւ արեց, տեհաւ որ իրա նեանաձին չատ լաւ պահեր ա, էնպէս, ինչպէս վարդ:

Սըմաւոն Թաքաւորը ոնց որ պատմեց էդ տղին, տղէն էլ պատմեց վիշապին:

Վիշապն ասեց.—Նա էլ Թաքաւոր եմ էլեւ, կնկայ դազապի եմ էկեւ, իմ տակը ոսկի ա, քանդէք ու տարէք:

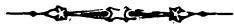
Տղէն ու ախլիկ քանդեցին, խուրճիմները լցրեցին. քցեցին ձիանոց վրայ, նիլան, էկան, ախլիկայ հօր տանը վեր էկան:

Ախլիկայ հէրն էկաւ, տեհաւ ախլիկն ու տղէն էկելը էն տուն, նոր տղին ասեց.—Էդ որ տի իք գնացելը, էն տար ման էկանք, ոչ գթանք, ոչ էլ սալղ տուող էլաւ:

Էն սահաքը հարսանիք կանգնացրեց:

Յխտը ցերեկ, օխտը գշեր հարսանիք արեց:

Ընդոնք հասան իրանց մուրազին:

ՕՁԻ ՀԱՒԱՏԱՐՄՈՒԹԻՒՆԸ ԿՆԿԱՆՆԵՑ ԾԱՏ ԷԼԱԻ

(Վաղարշապատի բարբառով *)

Մի կնիկ շատ չար էր, ընդրա մարդը ինչ անըմ էր, վրէ
չէր կարըմ. ընդրա ձեռիցը դաս էր անըմ:
Մէկ օր ջուլալ լվեր կալաւ. կնկան ասեց.— Էթանք թիթն
քօփ անելու: (Որ տանի, ճշովումը կուլցնի):
Գնաց, չովումը մի հատ ֆոր կար:
Կնկան ասեց — Արի. կախ տամ, ջուր հանայ, խմենք:
Կախ տուեց ֆորն ու մի հատ քար վեր կալաւ, քցեց բերին.
գնաց պաշտուեց. մի հատ օձ բռնեց. բերեց, քցեց էդ ֆորը, ո՛ր
էդ օձը կնկան տայ, սպանի:
Գնաց, մի հատ էլ գէլ բերեց, քցեց ֆորը:
Գնաց, մի էլ առջ բռնեց, բերեց, քցեց ֆորը:
Կնիկը ասեց.— Ըզրանք քցըմ էս, ինչ. դու ո՛ւր պտի պրծնի
իմ ձեռնէն. ես վա՞ր, ըսդիյան դուս գամ, քու հախիցը կգամ:
Ասեց.— Էդ ջանավարները քեզ սաղ չեն թողի որ դուս գա:
Մարդը թողեց, էկաւ տուն. մի շաբաթ մնաց, ասեց.— Հալա
էթամ, տենամ. ինչ էլաւ:
Գնաց, քարը շուռ տուեց, ջանավարները ձէն տուեցին:
— Աստուծոյ սիրուն, այ մարդ, դասպիդաս ըսդրա ձեռիցը. մի
ազատայ էս անդգամ կնկայ ձեռիցը, քու լաւութունի տակիցը դու
կգանք
Պարանը քցեց, մին մին հանեց, բախ տուեց:
Կնիկն էլ ասեց.— Ընձ էլ հանայ. թէ չէ, չես պրծնի իմ ձե-
ռիցը:

* Պատմած է Արսէն Դոփմեան:

Ասեց.— Խեղճացեր էս՝ որ հանեմ:

Ասեց էդ քու բանը չի. ինչ հանայ, ասըմեմ:

Պարանը քցեց, կնկան էլ հանեց:

Կնիկը դուռ էլաւ, ֆորի դրաղը մի լաւ հեղդեց իրա մարդին: ասեց.— Փողեմ գլուխդ, հըմի իմ տունը, տեղը ինչ էլաւ:

Վե կացան, գնացին տունը:

Իրիկունը գէլը գուռը ծեծեց:

Գնաց դուռը բացեց, տեհաւ գէլն ա. հինգ հատ ոխչար բերեց, ասեց.— Իէ, դու որ էն լաւութունը արիւր ընձի, բրախ տուիր, բերեցի քեզ էս ոխչարներ:

Կնիկն ասեց.— Ոխչարը ո՞ր դիւան ա:

Ասեց.— Էն քու կշտիդ գէլը բերեց:

Ասեց կնիկը.— Կարայ չբերի, էն իմ զարպն էր, բերեց:

Էն հեսի օրն էլ դուռը ծեծեցին. առջն էկաւ, մի դավա բեռ ճօթ բերեց.— Էդ ով բերեց հարցրեց կնիկը: Ասեց, — Առջ բերեց:

Կնիկ ասեց.— Է՛յ կիսի զարպ, առջն էլ բերեց իմ զարդիցը. մայ մարդ, ասեց կնիկը, գէլն ու առջը որ ընձանից վախում էն, դու ո՞ր տի կը մնաս:

— Կնիկ, ասեց մարդ, դաբս մի անի, դավեն ու ոխչար արեցինք դավուրմա, ճօթն էլ քեզ բօլ ա. ինչ կուզես, արա:

Մէկէլ տեհան, դալալը ձէն ա տալի փուչեքը.— Մի հատ բեռ թաքաւորին դավով կորեր ա. ով որ զթաւ, բերեց, պարգև կտանք, որ չբերեցին, ում տանը գթանք, էն մարդը, կորստական ա:

Կնիկը լսեց, էկաւ տուն, ասեց.— Էդ դավէն թաքաւորական ա:

Մարդն ասեց.— Այ կնիկ, ո՞ւրա կաց. Աստուծոյ խաբը, էդ բանը վերջանայ, էթայ:

Կնիկը ասեց.— Խի սուս պտի կենամ կեթամ, կասեմ. թաքաւոր ընձի պարգև պտի տայ, քեզանից էլ կը պրծնեմ. անճախ տեղըն էկաւ:

Մարդը ինչ տա՞ր մուցնաք արեց, չսեց, վեր կացաւ, գնաց. գնաց, թաքաւորին ասեց.— Քու դավէն իմ մարդն ա բերե, դավէն մորթե, դավուրմայ էնք արե, ճօթն էլ կտրտուրէնք. բիրասի եօղան, դօւակ, մինքանայ, բան էնք արե. իմ մարդը չէր թողում, ես զօռով փախեր էկիւրէմ. ասեցի, «թաքաւորական մալ ա, տա՞ր, տուր», ասկանջ չարեց:

Թաքաւորը էրկու մարդ ճանբեց. կնիկը տարաւ, նշանց տուեց: Էդ մարդին տարան, քցեցին դուքսախխանէն:

Թաքաւորը վճռեց, առաւօտը էդ մարդը հեղտին:

Էդ օձը իմացաւ, էկաւ, մտաւ պալատը. մի վեց ամսական թոռ

ունէր թաքաւորին, գնաց, փաթըթուաւ էն էրեխու չըլինքն ու ելաւ։
Կաււաւսը բիրտան տեսաւ օձը էրեխու շնքին, ճուաց ու փախաւ։
Մարդն ասեց. — Էդ խի ճուացիր։

Ասեց. — Օձը փաթթուեւր ա էրեխու շնքը։

Թաքաւորի տղէն ասեց. — Ձեռ չտաք, թաքաւորին իմացնենք։

Գնացին, թաքաւորին իմացրին. թաքաւորը վե կացաւ, էկաւ.
քաւաւաւ արեց, որ օձը փաթթուեւր ա էրեխու վիզը, գլուխը դրեւ
ա էրեխու բերնի վրէն։ Թաքաւորը ասեց. — Լղբան իլան չըլլի, մի
հնարով թէ յետ ըլլի։

Ըստի, ընտի որ ասեցին, էդ դուքսախխանի մարդը ասեց.
— Ըհը, էն իմ օձն ա. իմ հաւատին էկեր ա։ Ասեց. — Գնացէք, թա-
քաւորին ասէք, ընձի ազատի, էն օձը յետ անեմ, որ էրեխէն սկի
չիմանայ։

Թաքաւոր էդ մարդը կանչեց, գնաց. թաքաւորի աղաքը կող-
նեց, գլուխ տուեց։

Թաքաւորը ասեց. — Կարճա, օձը յետ անես. քեզ կը բախեմ
ինչ որ մեզք էս արի։

Ասեց. — Ինձ որ բախեցիր. իմ օձին էլ ձեռ չտաք, չսպանէք։

Ասեց. — Գնա, յետ արա, իրաւունք ունես։

Գնաց մօտը. փեւր բռնեց, ասեց. — Օձ ջան, արեւ, քու հնքի-
պարը իմ կնկանից շատ էր։

Օձը յետ էլաւ, կիտուաւ ըզրա գոգը։

Փեշը կողոնեց ու գնաց թաքաւորի մօտը. ասաց. — Թաքաւոր
ապրած, հըրէս, յետ արեցի. օձն էլ գոգս ա։

Թաքաւորն ասեց. — Ինչ արեցիր, որ յետ արեցիր։

Ասեց. — Բան չարեցի, ասեցի «Օձ ջան, քու հնքիպարը իմ
կնկանից շատ էլաւ», յետ էլաւ օձը։

Ասեց. — Էդ առարկէն ինձ պտի ասես։

Ասեց. — Յալաւ, օձը տանեմ, չոլը բրախ տամ, գամ, ասեմ։

Տարաւ, օձը բրախ տուեց, էկաւ, թաքաւորի կշտին նստեց,
ասեց, ինչ որ էլեր էր։

— Հըմի, ասեց. ինչ որ բալբալէք քաշըմ էմ, էդ կնկանից ա,
բերեց դարադանի տակ, ընձի պտի հեղդէր, էդ օձն ընձի ազատեց.
ընդուր ասեցի «քու հնքիպարը իմ կնկանից շատ ա»։

Թաքաւորը ասեց. — Էն կնկան բերէք, հեղդէք, էս մարդին մի
լաւ կնիկ ուղէք։

Էդ կնիկ հեղդեցին, էս մարդն էլ ազատուաւ մօտիցը։

Էդ բալբալիքը էկաւ, կնկան գլխին կաղնեց։

ՆՈՒՈՒՏԻ ՔԱՉԱԼ

(Վաղարշապատի բարբառով *)

Մի պառաւ կնիկ կար, մի թող ունէր. էլ զաճ չունէր.
էդ թողն էլ Քաչալ էր: Էդ Քաչալին տարաւ, նոգաւ
տուեց. չէլաւ, թողաց փախաւ. հորթարած տուեց, թողաց փախաւ.
Ինչ բանի տուեց, թողաց փախաւ:

Պառաւը ասեց.—Գրողը տանի քեզ, ինչ բանի տալիս էնք,
փախնում էս, մեր ճարը մոնց պտի ըլլի. քեզ պտի տանեմ,
մի հարուր մանեքի ծախեմ՝ բերեմ ուտեմ, չարի մեռնեմ. էլ իլան
չկայ:

Քաչալի թեիցը բռնեց. տարաւ բազար:

Ասեց.—Ծախում էմ էս մուսուլաք փաչալին. ինչ բանի տա-
լիս էմ, փախնում ա:

Ով էկաւ, էրեսին մտիկ արեց, ասեց.—Էդ պահելու բան չի:

Սարումը քառասուն գող կար. գողերի մէկն էկեր էր հաց
առնելու. հացն առաւ փռիցը, դրեց դօլթուղը, էկաւ որ պտի եթար
դպա սարը, էդ պառաւի կշտին կաղնեց, ասեց.—Պառաւ. ինչ փա-
չալ ա պահեր էս:

* Պատմած է Արսէն Ղուխան:

1 Քաչալներու վերայ 15-20 հեքիաթի չափ լսած եմ. կան ասողներ, որ ամե-
նուն եւս "փաչալ" անուն կ'սան. իսկ կան ասողներ, որ քացայայտիչով կ'որոշեն. օրի-
նակ Նօթուսի փաչալ, Փանփուսի փաչալ, Ֆիլժիլի փաչալ. Զոլամա փաչալ. Զիլգիլի
փաչալ, Մուսուրաք փաչալ, ելին:

Սորա մէկ նուղն գլխէ Օհան Փիլիպոսեան. աւելի կ'արգաւաւեալ կը
պատմէ:

Ասեց.— Էս իմ թոռնն ա. գրողի տալածն ինչ բանի տուցի, չմտաւ. հըմի բերեր էմ որ ծախեմ:

— Ի՞նչ ա գինը, ասեց. ես առնեմ, տանեմ, մեր ձիանը պահայ:

Ասեց.— Հարուր մանեք ա ըստրա գինը:

Հարուր մանեք տուեց ու առաւ:

Պառաւն ասեց.— Գրող տանի քեզ, դէ՛ գնա, ես քու էրեւիք պրծայ:

Էդ գողը նոխուսի փաշալին առաւ, քցեց ձիու աղաբը, ասեց.

— Դէ, վազի, էթանք սարը դպա: Տարաւ սարը, իրանց զաղէ:

Հաւամի բաւին դուս էկաւ զաղիցը, ասեց.— Խի յետոյոր, մենք սոված մեռանք, հէ:

— Հարուր մանեք տուեցի մի պառաւի, էս աղէն առայ:

Հաւամի բաւին տղին քամաւ աբեց, ասեց.— Այ հայ, էս ինչ մուսուկաք փաշալ ա, կորցրա. ափսոս քու հարուր մանեքը, ըստուց անպատճառ մեղ խաբայ կգայ. վեր կալ տար, կորցրայ:

Ասեց.— Մենք քառասուն ձիաւոր էնք, սաղ երկիրը մեզանից վախոււմ էն, էս ի՞նչ ա որ ըստուց խաբայ գայ. մի չափալախ տամ, կը մեռնի, բերերէմ որ մեր ձիանոց եմ տայ, ջրի, փէյիճը թափի:

Ասեց.— Ի՞նչ գիտաս:

— Դէ, ասեց. քամաւ արէք, բազրկեան գալին ա:

Քամաւ աբին, ասեցին.— Արեւելքի կողմիցը մի շատ ծանօր բազրկեան ա գալի:

— Որ ծանօր ա, դէ, ասեց: Բիրադինով նիւք ձիանը:

Ասեցին.— Քաշալ, ըստի կանց, չանք մենք էթանք, գանք:

Ընդունք գնացին ձորի միջով, որ պաւրաէն, գան ընկնէն չան փէն, աղաքները կտրեն:

Քաշալն քարերի վրով նիւաւ, քամաւ աբեց բազրկեաններին, ասեց.— Տենամ, ինչ դար բազրկեան կան:

Գնաց ու մտաւ բազրկեանի մէջ, ասեց.— Ձեր բազրկեան բաւին որն ա: Ընդիան մէկն էկաւ.— Կա, փաշալ, ինչ ես ասում:

Ասեց.— Հըմի քառասուն ձիաւոր ձեզ վրայ կտան. բռնեք ըստի վե ածէք, ժաժ մի գաք. մի թուր, մի դալխան առէք ինչ մի ուրիշ աբա էլ տուէք, հաքնեմ որ ինչ չճանաչեն:

Ապէն տուին, մի թուր ու դալխան էլ տուին, կապեց վրին, դալխանն էլ առաւ ձեռը, ասեց.— Եկերէմ ձեզ փմակ. ընձի հարստ մանեք փող տուէք, որ ձեզ ընդունց ձեռիցն ազատեմ:

Բազրկեանը հանեց, հարուր մանեք ալպեալը համբեց, Գաշալը դրեց ծոցը: Ասեց.— Ել չվախենաք, դալխան կաղնէք:

Էդ քառասուն ձիաւորը բազրկեանների վրայ տուեց. Գաշալը

եկաւ մեջսան կռիւ. որի ոտը կոտրեց, որի թևը կոտրեց. արի ձիունը տուեց:

Տասուերկու սահաք կռուեցին, մի զայս չկարացին տանել:

Հարամի բաժին ասեց.—Կասես էս մեր նոխուսի Քաչալն ըլլի. ըդրա սրձաթին ա:

Հարամիքը ետ գառան դըպա իրանց զաղեն:

Քաչալն ասեց.—Հարամի բաժի. էս քու թուրը, էս քու դալ-խաւը, էս էլ քու աղէն, բռնցէք ու գնացէք. ես էթումեմ:

Քաչալն սարիցը վե եկաւ, մտաւ զաղեն:

Մէկ էլ տհա՛ն, հըրէ՛ս հարամիք բիրաթի իրարու էտե եկան:

Հարամի բաժին թուրը քաշեց որ տայ, ողանի Քաչալին, ասեց.—Քեօփօղլի մուսուրաք Քաչալ, քեզ պէս բէս սրձաղ քաչալ-մէլ ընտի կար, չկարացինք մի զայս բերել:

Մէկէլ հարամիք ասեցին.—Էս թե՛ ա. ձեռիցը ինչ կդայ որ ըս-տուան սղանուտ էս:

Ասեց. բէս սրձաթ ա. ըստքան էրեսը ահա՛նդի բանը չյա-ջողուի:

Ձիանոցիցը վեր եկան, թաճերը վե կալաւ Քաչալը, թիմաբեց, քրտինքները սրբեց, կապեց. դարման, գարի տուեց:

Հարամի բաժին ասեց.—Տղէք, որը պտի էթայ, մեզ համար հաց բերի:

Հարամու մէկը ասեց.—Բիրաթի էլ ետրալու էնք. էթանք բազարը կը բռնուէնք. Քաչալին ղրկենք, էթայ, հաց բերի:

Հարամի բաժին ասեց.—Քաչալ ջան, արի՛ ըստե, մի տենամ: Քաչալը ղեի դայայ վազեց, աղաքը կաղնեց, ասեց.—Աղա ջան, հըրամահ:

Ասեց.—Առ տասը մանեք, էս սահաքը հաց կառնես ու կը գաս:

Քաչալն մի մեօօֆ վե կալաւ, թռաւ, գնաց դըպա բազարը, տասը մանեքի հաց առաւ:

Ասեց.—Մէ էթամ իմ տատին տենամ. մէ էրկու հաց էլ տամ. տատս ուտի:

Գնաց, մտաւ տուն, ասեց.—Բարեւ, տատի ջան:

—Վայ բարով, Քաչալ ջան, դու բարով եկա՛ր:

Ասեց.—Տատի, հօ սոված չես:

Ասեց.—Ձէ, հարուր մանեքից էրկու մանեք էմ խարեն:

—Առ, տատի, հարուր մանեք էլ բերերէմ՝ էս էլ դիր ըդրա ղըրայ:

Ասեց.—Դիւխդ դուքբան Քաչալ ջան, բանդ խո զօռ չի. էդ

որ տիան բերեցիր: Ասեց.—'ԻաՐՏ մի անէր, շատ կը բերեմ, մէր մեռնի Քաչալին, ընդոնք ինչ էն, որ ինչ նեղութուն տան:

Ասեց.—'Ին, տատի, յետացայ, մնաս բարին:

Ասեց.—Տատին քեղուբան, գնա:

Էրկու էրեսն էլ պաչեց, ճանապար դրեց:

Քաղաքից դուս ընկաւ, հենց արեւը մտաւ, մուկն ընկաւ. ճանփէն կորցրեց, գնաց դպա գերեզմանները:

Մտաւ գերեզմանատունը տաս տասներկու վույուր դրո էր, մտաւ մէջը, դուպուրի տակը պառկեց:

Գշերուայ կէսը անց էր կացեր, տեհաւ մի մարդ մտաւ ներս. մի մարդ. որ ջանաւարի պէս, ազգայիլի պէս, ասպաղ վրէն, ամեն բանը թափալ: Էկաւ, մեռելները բաց արեց, թամաւ արեց, ասեց.—էս մէկին տէր ունենայ, կը սաղանայ:

Բիրա՛նի ըղենց վարաւուրդ արեց. դուս էկաւ որ էթա: Քաչալ ասեց.—էս էլ տղամարդկութուն չի. էն գայ, թամաւ անի, ես ըստի պառկած մնամ. վազեց, ասեց.—Ո՛ւր էս էթում. դու Նոխուսի Քաչալի անուն չես լսե: Հասաւ բռնեց:

Իրար հեղգեցին, էնդար հեղգեցին, չարի լիսը բացուեց: Ուղում ա փախչիլ, Քաչալ չի թողում:

Անճախ փախաւ, պրծաւ. Քաչալ մաշիկը խեց:

Մաշիկը դրեց ծոցն ու հացն էլ վե կալաւ, դնաց:

Գնաց, հասաւ հարամիքանցը, մտաւ զաղէն:

Հարամի բաւին ասեց.—Մուսուբաթ Քաչալ, մեզ սոված կ'աորեցիր, էս խի յետացար:

Ասեց.—Աղա՛, ձեր բասնին անըմ բազրկանները, որ գլխ բռնէին ձեզ. տեսայ բան չէլաւ, էկայ:

Ասեց.—Ըսենց թեզ էկար, գշերը որ տի իր պա:

Ասեց.—Մնացի գերեզմանատանը:

—Մուսաբաթ Քաչալ, հարուր ձիաւոր սիրտ չի անի ընտե մեծ. դու մոնց մըտար: Մի ձի նիլ, առ տաս մանեթ, գնա հաց առ, արի ըստիան փոխեք, էթանք. թեզ պտի դաս, հա:

Քաչալն ձին նիլաւ, դպա քաղաքը, կրակի պէս ա գայի Էկա իրանց դռանը կաղնեց.—Տատի, տատի, ձէն տուեց:

Դուս էկաւ, ասեց.—Ինչ ա Քաչալ ջան:

Ասեց.—Տատի, տանը կաց, տեղ չէթաս. էս մաշիկը տանեմ, ծախեմ, փողը բերեմ, դնեմ տունը, էթամ:

—Վայ, փաւկայ քայն էլ բերէիր, ջուխս բլէր, կը հագնէի: Ասեց.—Տատի, էս կը ծախեմ, ջուխս մաշիկ կառնեմ, կգամ:

Գնաց, փոխը հաց տուաւ, քցեց ձիու վրա: ասեց.—Ես փախ մաշիկն էլ ծախեմ, նոր էթամ:

Գնաց, մի ջնուս սառաֆի մօտ կաղնեց:

Ասեց.—Էս մաշիկը չես առնի: Ասեց.—Տենամ:

Ասեց.—Առ, տեա:

Ջնուսը քամաւա արեց, մտքումը ասեց.—Կաժենայ տասը հազար մանեք:

—Քաչալ, ասեց. էս մաշիկը քե ճրդիան ա:

—Ասեց.—Որդիան, որդիան, քեզ ինչ. առնում էս, փողը տուր, չես առնում, իմ մաշիկը տու, էթամ:

Ասեց.—Իմ հօր խազիցէն կտրեր էն. էս մաշիկը միջին էր, ես անգալս իմ նեանէն գլխայ:

Ասեց.—Սուք էս ասում, իմ մաշիկը տու, ու հասաւ, եախեն քունեց:

Ջնուսն ու Քաչալը իւրար տուին, քաշըընելով իւրար տարան Թաքաւորի մօտը գանգատ:

Ջնուսն ասեց.—Թաքաւոր ապրած. իմ հօր խազիցէն կտրերին. անգալս նշանէն գլխայ:

Քաչալն ասեց.—Դրա մաշիկը չէ, սուք ա ասում:

Թաքաւորը մաշիկը առաւ, լաւ քամաւա արեց, ասեց.—Իմ խազիցէն ըսդրա կէս գինը չհանի:

Թաքաւորն ասեց.—Ջնուս, ըստրո քայը կայ, թէ հենց էս ա:

Ջնուսն ասեց.—Թայ չունի, հենց էս մին ա:

Ասեց.—Քաչալ. դու ինչ էս ասում. քայ ունի՞ թէ չունի:

Ասեց.—Աւնի քայ, կեթամ քայն էլ կը բերեմ:

Թաքաւորն ասեց.—Թէ քայը բերեցիր, ջնուսն ա սուք ասում, թէ չբերեցիր դու էս սուք ասում:

Ասեց.—Բերէք, պայման դրէք:

Ջնուսն ասեց.—Ես իմ ապրանքը գրաւ կը դնեմ ըստի, ինչ տար ունիմ:

Ասեց.—Քաչալ, դո՛ւ ինչ էս դնում:

Ասեց.—Ընձի զա՛ճ չունեմ, քառասուն աղբէր ունեմ, բէ, բռնայ, թէ մաշկի քայ բերեցի ըդրա մալը ինձ. թէ չբերեցի, իմ քառասուն աղբէր քեզ դուրբան, հեղդայ:

Ասեց.—Ի՛է, դնա՛, կանչայ գան:

Ասեց.—Իմ խօսքով չեն գայ, հազար ձիաւոր տուր ինձ, էթամ, բերեմ:

Թաքաւորը հազար ձիաւոր հանեց, տուեց Քաչալին. Քաչալ ընկաւ աղաք. գնաց, մտաւ ձորի մէջը:

Հարամի բաւին քամաւա արեց, ասեց.—Ջանըմ, էս Քաչալը խի՞ չէկաւ. տեհաւ Քաչալը աղաքը գալիս ա, ձիաւորներին էլ տուա ու տակ չկայ:

Հենց Հաւամբի բաւին նեքօս մտաւ, ասեց.—Վերէք. Քաշալ մեր տունը քանդեց, էնքան դժուար ա բերե մեր վրայ. ելէք, ձեռք նիւէք, քու բերած Քաշալը քու գլուխն ուտի:

Ձիաւորը էկան. հասան, զաղի դուռը բռնեցին. մէկն էլ չկարացին զաւրիցը դուռ գային:

Ձիաւորներու մեծը ասեց.—Ձեզ ուրիշ բան չկայ. թաքաւորը կանչում ա:

Հաւամբի բաւին ասեց.—Էս էլա՛ւ քու արած բանը, Քաշալ Քաշալ մաշիկը ծոցից հանեց. ասեց.

—Աղա, խի էս դարձ անում. էս մաշիկի տեղ ձեզ գրաւ էմ գնում: Թէ գնացի, ըստրա քայը գթայ, բերեցի կը պրծնէք. Թէ չգթայ ձեզ պտի հեղգեն, էլ ինչ կայ. խի էք դարձ անում ըդրա համար:

Հաւամբի բաւին բռնողին ասեց.—Քու գլուխն ուտի քու բերած Քաշալ, էն տեղը քցեց որ մեզ պրծնում չկայ:

Քաշալ ասեց.—Աղա ջան, գնացէք, էթանք, ըսկի մի մտածէք:

—Քաշալ, ասեց. տեղը չի. պրծար՝ մեր ջանն էլ գնաց:

Քաշալն ընկաւ աղաք, բերեց, թաքաւորի կշտին կաղնացրեց, Ասեց.—Թաքաւոր ապրած կենայ. էս իմ աղբրտանքը:

Թաքաւորն ասեց.—Վճիռն գիտա՛ք, ինչ ա, Թէ Քաշալը մաշիկ քայը բերեց, ջնուցի ապրանքը կառնեմ, կը տամ ձեզ. Թէ որ չի բերեց, ձեր քառասունն էլ պտի հեղգեն: Էդ քառասունի տաներն բխով դրեցին, քցեցին դուքսախխանէն:

Քաշալ ընկաւ ճանպիայ, գնաց դուզ գերեզմանատունը: Գնաց, պարկաւ լուպուրների մէջը:

Տասն օր պարկաւ. մարդ մաղաք չէկաւ:

Ցերեկը մեռելը բերում քցում ու էթումին. էդ Քաշալին հարցընումին. Այ քու տունը չքանդուի մուսուլաք, Քաշալ. ինչ ա, գլխ ցերեկ բանն էս էլե բտե:

Քաշալի իլանը կտրուաւ, էկաւ էլի քաղաքը:

Ասեց.—Էթամ ուրիշ քաղաքը, մաշիկի քայը ըտտե չէլաւ:

Գնաց, ասեց.—Էն մաշիկի տեղ գնացի, մաշիկ չկար բռն. մնաք բարով, ես էթումեմ մաշիկը բերելու:

Հաւամբի բաւին ասեց.—Քաշալ ջան. էն քառասունն ձին էլ քեզ, քառասունն ձեռք ասպապն էլ քեզ, քաֆիլան ըստիէն մեզ աղտայ:

Ասեց.—Ինչ էք դարձ անում, տաս օր անց կացեր ա, եռեռն օր հալաւ ժամանակ ունէք:

Քաշալը վեր կացաւ ու գնաց ուրիշ քաղաք:

Ասեց.—Էթամ ըստիան գերեզմանները ման գամ:

Գնաց գերեզմանները. գշերը ման էկաւ դէս, ման էկաւ դէն, էկաւ, մի քալի տակ պարկաւ:

Տեհաւ էն մաշկի տիրոջ պէս մի մարդ էկաւ բտե. էկաւ, մի գերեզմանաքար շուռ տուեց, ֆողը յետ տուեց, դուպաւը հանեց. դուպուրի բերանը բաց արեց, մի ճիպոտ կար ձեռին. մի ճիպոտ տուեց մեռելին. մեռելը սաղացաւ, էն մեռելի հետ նստեցին, քեֆ արին: Մի ճիպոտ էլ տուեց, էլի մեռաւ: Ֆողը տուեց վրէն, քարը քցեց վրէն որ էթար: Քաշալ վի կացաւ.— Հայ քու մէրը մեռնի, Նուխուսի Քաշալի անուռն չես լսե, ասեց. հասաւ բռնեց. իրար բռնուցին, իրար ջարդեցին: Հըմի մարդը ուզում ա փախնի, Քաշալ չի թողում ձեռաց: Քաշալը ձեռ. ա քցում ոտաց, անուռն ա մաշիկ չկայ ոտին: Ձեռը քցեց, էն ճիպոտը բռնեց. կրկու իրեք սանաք քաշեցին, էն դեն էր քաշում, էն դենը: Լիսը բացուեց, էդ մարդ ճիպոտը թողաց Քաշալի ձեռը, աննախ փախաւ:

Լիսը բացուաւ, էկաւ քաղաքի մէջը, տեհաւ բիրաւսի էդ քաղաքի մեծաւորները թեկըր ու էն կապե:

Ասեց.— Էս խի էն սե կապե:

Ասեցին.— Էս թաքաւորի տղէն իրեք օր ա մեռել ատ:

Ասեց.— Եւ թաքաւորի տղին կը սաղացնեմ, իմ ուղածը կտայ:

Ասեցին.— Ի՞նչ ուզես կտայ:

Խապար տարան թաքաւորին, ասեցին.— Մի Քաշալ մարդ ա էկե, ասում ա թաքաւորի տղին կը սաղացնեմ:

Թաքաւորն ասեց.— Հա զիտի, ճրտի կըլի, գթէք, բերէք:

Քաշալին դթան, տարան:

Քաշալը գնաց, օխտը անգամ դուխ տուեց, կաղնեց:

Ասեց.— Այ տղա, իրեք օր ա իմ տղէն մեռել ա. կարող էս սաղացնես:

Ասեց.— Հրամանքե, կարող էմ:

Ասեց.— Ի՞նչ, գնա, սաղացրա, ինչ որ ուզում էս, պտի տամ:

Վե կացան, Սինօղի անդամները թաքաւորի հետ գնացին դաւա գերեզմանները, Քաշալ էլ հետները:

Գնացին, գերեզմանի քարը շուռ տուցին, ֆողը յետ տուին, ղուպուրը հանեցին. դափաղը շաց արին, մի ճիպոտ տալու բաւեան, վե կացաւ, նստեց:

Վե կալան, ուրախութիւն արեցին. բերեցին պալատը:

Թաքաւորն ասեց.— Դէ. Քաշալ, ուզե որ պտի տամ՝ ինչ որ սիրող ուզում ա:

Մաշիկը հանեց, դրեց թաքաւորի աղաքը— Ըստրա քայն իմ աւզում, ասեց:

Թաքաւորը վե կալաւ, մաշկին քամաւա արեց, ասեց.— Կաժե-

նայ իրեք միլիօն: Ասեց.—Որդի՛, ըստրա քալը չունենմ: Տարե՛ք Քալի քաչով ոսկի տուէք:

Ասեց.—Թաքաւոր ապրած, զաս չեմ ուզում, որ ըստրա քալը չկայ. ես էթումեմ, ես մենակ մաշկի քային էմ ման գալի:

Ասեց.—Որդի՛, չկայ:

Քաչալն ընկաւ ճանապարհ, գնաց ուրիշ քաղաք:

Թամաւա արեց, էդ քաղաքի մանտրիցը, չարի մեծը լացին ըլլում, ասեց.—Խի՛ էք լաց ըլլում:

Ասեցին.—Տենում էս էն կեամին, ծովու մէջ բանս ա էլե, էն բիրաւի ցորին ու ալիր ա. պտի դուս գայ որ մենք հաց ուտենք. բանս ա էլե, մենք սոված կոտորուանք. ընդու համար է՛ք լաց ըլլում:

Ասեց.—Ես որ էթամ, տենամ կեամու տակը ինչ կայ. որ բերեմ, որաղը հանեմ, իմ ուզածը կտաք:

Ասեցին.—Ի՛նչ ուզես, կտամք:

Վ.ե կացան, լոքկեն գրեցին, տարան. կեամու մօտը կադ նացրին:

Մի խանչալ առաւ, սկուաւ ջրի տակը (մէրը մեռնի Քաչալին). հենց սկուաւ ու գնաց կեամու տակը:

Թամաւա արեց, մի հատ վիշապ, կեամու չորս բոլորը կտրեւ ա, գլուխը դրել ա սլոյի վրայ. կեամին ժած չի գալի:

Ձեռը քցեց, վիշապի պնչի վրայ մէ խզմա կայ, խզման բռնեց, խանչալով դօշին տուեց, խզմեն պոկ էկաւ, մնաց Քաչալի ձեռ, վիշապը փախաւ. կեամին երմիւ էլաւ: Մի քիչ տեղ գնաց, Քաչալ դուս էկաւ տակիցը, ասեց.—Մէրը մեռնի ձեռ, ուր էք քշում, Քաչալին թողնում էք. ձեռ էյթիպարն էս ա:

Ասեցին.—Վախումենք էլի կեամին բանս ըլլի:

Ասեց.—Մի վախենաք, կաղնացրէք:

Կաղնացրին, Քաչալը թռաւ, կեամու վրայ նստեց:

Քչեցին, էկան որաղը:

Սաղ քաղաքը բոփ էլաւ, էկան Քաչալին ուցախացրին, վեր կալան. թռցըրին, ասեցին.—Կեցցէ մեր Քաչալը:

Վ.ե կալան, քանի մարդով տարան Թաքաւորի մօտը. ասեցին.—Թաքաւորը սաղ ըլլի, էս չըլէր քաղաքը բիրաւի սոված կը կոտորուէին, գնաց, մտաւ կեամու տակը. պոկեց, լեւեց:

Թաքաւոր ասեց.—Այ Քաչալ, ուզայ որ պտի տամ:

Մաշիկը ծոցիցը հանեց, դրեց Թաքաւորի աղաքը ասեց.—Ըստրա քայն եմ ուզում:

Թաքաւորը վ.ե կալաւ, քամաւա արեց, տեհաւ էրկու-իրեք միլիօն արծողութուն ունի:

Ասեց.—Ըստրա քայլը չունեմ. ինչ տար ասկի ուզումես. փե-
կեց կտամ քեզ՝ առ տար:

Ասեց.—Որ չունես, էթամ:

Ասեց թաքաւորը.—Փայը չունես, ինչ պտի անես մաշիկը. էդ
էլ տուր ընձի. ինչ տար փող ուզես, կտամ:

Ասեց.—Ինչ էս ասում, քառասուն աղբէրս էս մաշիկի խաթեր
գրաւ էմ դրե. անկարելի բան ա, քայլը որ չգէթեմ, քառասուն աղ-
բօրս էլ կը հեղդեն:

Վե կացաւ, գնաց ձորի միջով. աղաքը ընկաւ մի բարակ ճան-
փայ, ու գնաց. գնաց, մութ ընկաւ, ընկաւ մի զաղի մէջ. գնաց մի
սլուճախում պառկաւ:

Քիչ մնաց, տեհաւ մի առչ էկաւ, պարկաւ:

Քիչ մնաց, մի գէլ էլ էկաւ. մի քիչ մնաց մի ասլան էլ էկաւ:

Գէլ առչին ասեց.—Ինչով էք պարապում:

Ասեց.—Ես պըտըտում եմ. որ տե ձեռս զաս ա ընկնում, ու-
տումեմ. որ չի ընկնում էթումեմ, քաղաքի դրաղը մի տեղ կայ,
պարկումեմ. ջուրը տակով կռկռալով էթում ա, անկանջ էմ անըմ,
էդ ա, իմ բանը:

Ասեց.—Բա, գէլ, դու ինչով էս պարապում:

Ասեց.—Ես էլ էթումեմ, պըտըտում եմ, թաքաւորի սուրույին
մէջ ճակատը դաշող մի սխար կայ, յաջքս ընդրա վրայա, ուզում
եմ էն սխարը բռնեմ, ուտեմ. թաքաւորի ախիկ կը մեռնի, հրանդ
ա, ժամ պատարագ կանի, ամեն բանը կը բօլանայ. Բաւա էն սխ-
արի գլուխը տան փուռը, էն ախիկ ուտի. կըլի մօրէ մէկ, կը
սաղանայ:

Ասեցին.—Ասլան, բա դու ինչով էս պարապում:

Ասեց.—Ես էլ ման էմ գալի, ման, էթումեմ, ծովի դրաղը
վեր էն դալի. իրեք հառ ախիկ էն ըլլում. լեղանում էն, յետոյ
խրխեք հաղնում էն, թռնում էն. իմ քամաւէն էլ էդ ա:

Լիւր բացուեց. ըդոնք վե կացան ու գնացին:

Քաչալը դուռ էկաւ ու գնաց:

Գնաց էդ քաղաքի դրալը. տեհաւ է, առչ գնացեր, էդ քա-
ղաքիցը դուռ պարկեր ա:

Գնաց, առչին մօտացաւ, հալանդ աւեց, առջը փախաւ:

Գնաց, առչի տեղը պարկեց, անկանջ սրեց գետինը:

Տեհաւ ջրի գըռգըռոցը լաւ դալիս ա:

Վե կացաւ, էկաւ էդ քաղաքի մէջը, ման էկաւ, տեհաւ էդ
քաղաքը բիրաթի Ծորի ջուր են խմում:

Ասեց.—Իմ ուզածը տաք, ես ձեզ համար ջուր կը բերեմ:

Թօփի էլան քաղաքի մարդիկը, — ասեցին. Քաչալ, որ ջուր բերես. բերանիլ ինչ պտըտայ, կտանք:

Ասեց.— Էրկու հարուր բահաւոր տուէք, էթանք վերև:

Էրկու հարուր բահաւոր վե կալաւ ու գնաց:

Գնաց, էդ առչի պարկած տեղը քանդեց. ջուրը բացուեց, հինգ ջաղացէն ջուր վե կալաւ, բերեց քաղաքը:

Էկան, քօփի էլան Քաչալի գլուխ, ասեցին.— Դէ ուզա՛, ինչ որ տանք, քեզ արժան ա:

Մաշկի քայը հանեց, դրեց ըստրանց աղաքը, ասեց.— Զատ չեմ ուզում. ըստրա քայն էմ ուզում:

Վե կալան, քամաւա արին, մէկը սալո չոուեց, ասեցին.— Ըստրա քայը չենք կարոյ գթնի:

Գնաց, սարը անցկացաւ էն դիհը, տեհաւ մի սուրու ոխար արածում ա. գնաց, յիշարի չոպանի մօտը հասաւ, ասեց.— Էս ինչ ոխար ա:

Ասեց.— Թաքաւորի ոխարն ա:

Ասեց.— Թաքաւորի կուշտ պտի էթամ, ինչ բանի կըլլի հրմի:

Ասեց.— Տունն ա, մի ախչիկ ունի հիւանդ ա. ընդրա վրայ պարպել է. ինչ տար հեքիմ էն բերում, չեն կարայ լաւացնի:

Սուրույին մէջը ման էկան. Քաչալը, ասեց.— Ես էթումեմ Թաքաւորի մօտը. որ ոխար էկան ուզելու, էս սիւտակ ոխարը կտամ, կը բերի:

Գնաց Թաքաւորի պալատի դռանը կաղնեց.— Լա ինչ հեքիմ էմ, ասեց. ինչ տար դժար հիւանդ ըլլի, ես կը լաւացնեմ:

Խապար տարան Թաքաւորին. — ըսենց մի լաւ հեքիմ եկեր:

Թաքաւորն ասեց.— Կանչէք, գայ ներս, տենանք:

Էկան կանչեցին. տարան Գլուխ տուեց, կաղնեց:

Ասեց.— Դո՛ւ ինչ մարդ էս: Ասեց.— Լաւ հեքիմեմ:

Ասեց.— Իմ ախչիկ էս էրկու տարիյա հիւանդ ա. որ լաւացրի, ինչ ուզես, կտամ: Վե կալաւ, տարաւ ախչկայ մօտը:

Ասեց.— Ղրկէք չօպանի մօտը, մի հատ սիւտակ, ճակտոր դաւոյա ոխար կայ, վե կալի, բերի:

Ղրկեցին. գնաց էն ոխարը բերեց: Բերեց, մորթեց, գլուխը քցեց փուռը, լաւ էփեց. ճղճղեց, միսը մի տարեքի մէջ գրեց. վե կալաւ, գնաց Թաքաւորի մօտը, Թաքաւոր ասեց.— Վե կալ, տար:

Տարաւ դրեց ախչկան աղաքը, դեղը ցանեց վրան, զօռով քիչ քիչ ուտացրեց, ոխարի գլուխը սաղ կերաւ. էլաւ մօրէ մէկ, կաղնեցաւ ըն առ:

Ըդ տեղ ասեց Թաքաւորը.— Մալըն մալալա վեր, պզըն քա

չալա, ես էդ ախիկը կտամ քեզ, դու կըլլես ինձ փեսայ. իմ պաշտօնի իրաւունքը ամենը կը յանձնեմ քեզ:

Ասեց.— Թաքաւոր ապրած. շնորհակալ էմ:

Մաշիկը ծոցից հանեց ու ասեց.— Ըստրա քայն էմ ուզում:

Թաքաւորը քամաւաւ արեց. ասեց.— Ըստրա քայը ոչ տեսեր էնք, ոչ էլ կըլլի:

— Շնորհակալ էմ, իմ ուզածը մաշիկի քայն ա, որ չկայ, ինչ անեմ:

Վե կացաւ, գնաց ծովի դրաշը, տեսաւ ասլանը դարի գլխին պարկիր աւ Ասլանը դրան տեսաւ. քաշուեց, գնաց:

Գնաց, ասլանի տեղը նստեց. ծովի դրաշն էր հնեց:

Երկու ռահաք նստեց. քամաւաւ արեց, տեսաւ, իրեք հատ աղունիկ էկան. խրխեքը հանեցին, իրեք հատ ախիկ էլաւ որ չուտես, չխմես, քամաւաւ անես ըդրանց:

Քաշալ ասեց.— Մերը մեռնի Քաշալի, ըդրանք չեռնի, չի դիմջանայ, դարի գլխիցը վազեց, չարի հասաւ, ըդոնք խըրխեքը հազան ու թռան, գնացին:

Քաշալն էկաւ, ծովի դրաշը կաղնեց, ասեց.— Մէրը մեռնի Քաշալին. ըսկի բան իմ ձեռիցս չպրծան, հաւա ըստոնք պրծան: Տեսաւ մէ բարալիկ մուխ ա դուս գալի ծովու միջիցը. հնեց էդ մուխն բռնեց, սըկուեց ջրի տակը. գնաց, տեսաւ մի լաւ օրախ ա. քամաւաւ արեց, հայիքը չորս գին չարած, դիւանիքը դրած. տեսաւ ստողների վրայ մի բլուխ փլաւ. մի աղունիկ էփած. դրած ա ըստեղ, տեսաւ ընտեղ էլ, ընտեղ էլ, իրեք ստղ էր, իրեքի վրայ էլ կար:

Գնաց մի ստղին վրայ կաղնեց, մի կտոր աղունիկից կտրեց. կերաւ, փլաւն էլ հետը. գնաց էն մէկիցն էլ կերաւ. գնաց էն մի ստղիցն էլ կերաւ: Մի քաւ էլ դինի խմեց:

Ման էկաւ, տեսաւ իրեք ջուխտ, մի քայ. հը՝ իրա մաշիկիցը. մինը վե կալաւ, գրեց ծոցը. էն մէկերն երուն ձեռ չտուեց:

Հըմի ման ա գալիս, դուս գայ, որ տե էթում ա, ջուր ա. չչկից, մնաց միջին. իլանը կտրուաւ. գնաց, մի սլունալի պարկեց:

Մէկ էլ էն տեսաւ, իրեք հատ աղունիկ Ֆուռալով էկան օրախի մէջ տեղը վեր էկան. խրխեքը հանեցին, իրեք հատ ախիկ դառան. աշխաբեումը ըդենց բան չկայ:

Ամեկը մի հատ ստղի վրայ նստեցին, ասեցին.— Վաղուց ա իրար չէինք տեսն. մի ուտենք, քե՛ն անենք:

Մեծ ախիկ ասեց.— Սալաւ, բան ասեմ. իմ ուտիլ խմիլը հաւամուեց. ես ֆելի արե, էթումի գերեզմանատունը մեռելներին քամաւաւ ի անում. մէկ օր էլ գնացի, քամաւաւ արի էլի. ուզեցայ, դուս գայի, էթայի. մուսուրաք քաշալ պատահեց. էն տար իրար:

առանք, իրար հեղդեցինք օր չար լիսը բացուեց. անճախ, մաշիկը ըզրա ձեռը մնաց, ես փախայ պրծայ. ինձ նարամ ձեռ ա դիպե, հալբաթ իմ փլաւիցն էլ կուտեն, իմ աղունիկիցս էլ:

Էն մէկը ասեց.—Այ քիւր, ես վաւ, իմն էլ ասեմ. սեր արեցի, թաքաւորի տղին մեռցրի, տարան, թաղեցին. գշերը կեթայի վե կացընէի. սերի վարոցով կտայի, կը սաղացնէի. չարի լիս հետը քե՛ն գանէի. էլի կտայի, կը մեռնէր, կը թողայի կեթայի. մի գշեր էլ վե կացրեցի թաքաւորի տղին, քե՛ն արեցինք, էլի մեռցրի. ուզումի էթայի. մի մուսուրաթ քաշալ էկաւ, ասեց.—«Քու մէրը մեռնի, «Քր էս էթում,» հասաւ ինձ. չարի լիս էն ցար իրար հեղդեցինք, անճախ ձեռիցս ճիպոտը խլեց. թողացի, փախայ. ինձ հարամ ձեռ ա դիպե, հալբաթ իմ փլաւիցն էլ կուտեն, իմ աղունիկիցն էլ:

Էն մի քիւրն էլ ասեց.—Ա քիւրեր, իմ վրայ էլ ա հարամոււ. ես վաւ, իմն էլ ասեմ. սեր ի արե, մի հատ վիշապ ի դառե ես, թաքաւորի քաղաքի կեամու չորս բոլորը կտրէր ի, ծովու մէջ տեղ բանց արի. Քաշալին մէկն էկաւ, ձեռ քցեց. դնչիս խզմէն բռնեց, դօճիս տուեց. խզմէն պոկ էկաւ, մնաց ձեռին. ես անճախ փախայ. ինձ հարամ ձեռ ա դիպե, հալբաթ իմ փլաւիցն էլ կուտեն, իմ աղունիկիցն էլ:

Ասեցին.—Էդ արողը ըստի պատահի, իրան մուրազը կը կատարենք:

Մի քիւրն ասեց.—Հնար չկայ, օձը իրա պորտովը, դուրը իրա դանասովը չի կարայ գայ ըստե. էն մոնց կարայ գայ:

Մի քիւրն էլ ասեց.—Մարդ չի կարայ գայ, բա էս փլաւից, աղունիկից ո՞վ ա կերե:

Ասեցին.—Ուտողը դոշախ ա, թո գայ, ըստե կաղնի:

Քաշալն դուս էկաւ, ասեց.—Մէրը մեռնի Քաշալին. Քաշալն ա կերե. վե կացաւ, կաղնեց:

Ասեցին.—Ուտիլը հաւատացինք, մեր նեանները բեր, տենանք:

Ասեց.—Նեաններդ թնչ ա:

Ասեցին.—Մի հատ մաշիկ ա, մի հատ ճիպոտ ա, մի տնչի խզմայա:

Քաշալը բերեց, իրեք հատն էլ գրեց մէջ տեղ:

Ախչկերքը հաւատացին. վե կալան դրան, աղբրի մէջը լեղացրին. որ լեղացրին, գլխին մազ էկաւ, սիրունացաւ. էլաւ հրեղէն:

Ախչկերքը բերեցին, մէջ տեղ նստեցրեցին. ասեցին—Դու մերն էս, միւրք քունն էնք, իրեք օր քե՛ն արեցին:

—Ախչկերք, ասեց Քաշալ. քառասուն աղբէր գրաւ էմ դրե, քառասուն օր քամեր ա, պտի հեղդեն. էդ մաշիկ քայը պտի տանեմ:

Նոր ախչկերքը ըզրան ծովիցը հանեցին. խրխեքը հագան,

էլան աղունիկ. Քաչալին դրին թեւերի վրայ՝ ու թռան. բերեցին, իրա տատի տանը վե գրին: Ասեց.—Տատի. ինչ կայ, ինչ էս լսումս Ասեց.—Քալիս, ինչ ասում էն. շուռ թողը քառասուն դուրսսախ ա բռնե, էս էրկու օրը պտի հեղդեն:

Վե կացաւ, զնաց թաքաւորի մօտը. թաքաւորին օխտը անգամ գլուխ տուեց. վրայ ութին կաղնեց, ասեց.—Հա, որդի, մաշիկը բերիր էս: Ասեց.—Հրամանքե, բերեր էմ, մէրը մեռնի Քաչալին, էթայ ու չը բերի:

Թաքաւոր ասեց.—Ին, հանայ, տենամ:

Քաչալ դասօթիւունը մէջքիցը յետ արեց, ասեց.—Թաքաւորը սաղ ըլլի, մի ջուխս քու կնկան փեւկաւ. մի ջուխս էլ հարսիդ փեւկաւ, մի ջուխս էլ քու ախչկան. էս էլ մաշիկը, էս էլ ընդրաքայլը: Թաքաւորը թամաւ ալեց, ասեց.—Ամեկը իրեք միլիօն ածի, Քաչալը ինը միլիօն բախչեց թագաւորին:

Մարդ զրկեց, ջիւսին կանչեցին. ջիւս էկաւ, կաղնեց:

Մաշիկին մի քայլը դրեց սեղի տակը. մի քայլը սեղի վրայ.—Ջիւս, ասեց. էս քու մաշիկն ա, քայլը չբերի. վե կու քու մաշիկը, գնա: Ասեց.—Ախր պայման ենք արե, էն քառասուն մարդը պտի հեղդուի:

Ասեց.—Որ մաշիկի քայլը բերեն:

—Որ բերեր, համ ինչ պտի հեղդէիր, համ իմ մալը պտի տայիր ըդրան:

Ասեց վճիռն ըտենց ա: Ասեց.—Ըտենց ա:

Թաքաւորը մաշիկի քայլը հանեց: զրեց մաշիկի կողքը:

Ջիւսը, որ տեհաւ, ձէնը կտրեց բիպ. էլ չկարաց խօսայ:

Թաքաւորը հրամայեց, ջիւսին հեղդեցին. տուն տեղ յանձնեցին Քաչալին: Գնացին էն քառասուն հարամուն հանեցին. բերեցին, թաքաւորի մօտը կաղնացին. քառասուն հարամուն էլ էդ պալատին մէջը պաշտօն տուեց, Քաչալին էլ կարգեց ամենի գլխաւոր:

Քաչալին ասեց.—Արի, քե պսակեմ, իմ ախչիկն էլ ուզես տամ Ասեց.—Ինչ ունեմ իրեք հատ նշանած:

Թաքաւորը հրամայեց, իրեքն ըդրա վրայ պսակեցին, ինքն էլ էլաւ քաւոր: Պայտաի ամեն իրաւունքը տուեց Քաչալին:

Քաչալն մի ջուխս մաշիկը տարաւ, հագցրեց, բերեց: Ընդոնք հասան իրանց մուրազին, դռը էլ ձեր:

Ջիւս էլ իր դագապին. նրհախ մարդու տեղ էդ ա:

ՂԱՀՐԱՄԱՆ—ԱՍԼԱՆ ԹԱԳԱՒՈՐՆԵՐ

41

(Վաղագրութեան բարբառով *)

Ղահրաման Թաքաւորին ավաս Բաւլաթ չունէր. միայն արեց, իրա վազիր-նազրէին կանչեց. էկան Բուփ էլան, ասեց.—Գիտաք ընչի համար էմ կանչե ձեզ, ինձ զաւակ չունեմ. ընձանից յետը, որ մեռնեմ ո՞վ պտի էս մալը ուտի. պտի ընձանից յետը Թաքաւոր նստի, խորհուրդ արէք. բալֆի մի տղայ ըլլի:

Ընտի վազիր-նազիր խորհուրդ արեցին. վազիրին մէկը վե կացաւ, կանչեց, ասեց.—Թաքաւոր ապրած կենայ, քու խազիքի դուռը բաց կանես. քու տներն էլ բաց կանես, սովածին հաց կտաս, տկլոզին շոր կտաս, չունեւորին փող կտաս: Աստուած կը քաղցրանայ, քեզ մի տղայ կտայ:

Ասեց.—Ինձ, իրաւունք տուի քեզ. մանց որ գիտաս, ընենց արա:

Վազիրը խազիքի դուռը բաց արեց. ցորնի ամբարն էլ. չունենողին տուեց:

Ընդի մի դարվիտ էկաւ նանախը ձեռին.—«Նա'հա'ւ, յարեց ու Թաքաւորի կշտին կողնեց, ասեց.—Հը, Թաքաւոր ապրած, էս ինչ տուրք ու տալիք ա:

Ասեց.—Իարվիտ բաբա, ընձի տղայ, չկայ, տալիս էնք, որ Աստուած քաղցրանայ, մի տղայ տայ:

Ասեց.—Ըսենց հինգ խազիքնայ փող, հինգ անբար էլ ցորնի փչացնես, Աստուած քե տղայ տուողը չի:

Ասեց.—Իարվիտ բաբա, աշխարհը ման գալով էս. ըստրտ վերջը մոնց պտի ըլլի:

---

* Պատմած է Արսէն Առիմեան:

Ասեց.—Թաքաւոր ապրած կենայ. վերջը քե ասեմ. մի հատ խնձոր ունեմ, կը կիսեմ, կէսը դու կուտես, կէսը քու կնիկը, քեզ ջուխտ տղայ կըլլի՝ որ խօստաճնաս, աղէքի մէկը տաւ, խնձորը կտամ, թէ չես տայ, չեմ տայ:

Ասեց.—Իարվիւր բաբա, որ ջուխտ ընի, մէկը քեզ փեօկաւ:

Ասեց.—Հաւատամ: Ասեց.—Հաւատա:

Ասեց.—Խօսքիցդ յետ չդառնաս:

Խնձորը կիսեց, կէսը տուեց, Թաքաւորը կերաւ, կէսը Թաքաւորի կնիկը:

Իարվիւր թողեց ու գնաց:

Իննը ամբար քամրմաւ, Թաքաւորի կնիկը չաքը տուեց գետինը մի ջուխտ տղայ բերեց:

Նազիր, վազիրը պիտաւի քօփ էլան, էկան, էկան աչկալիսէք:

Ասին.—Աչքդ լիս, Թաքաւոր ապրած կենայ:

Ասեց.—Իէ, աղէքի անըմը դրէք:

Վազիրին մէկը ասեց.—Շատ դադ բեդաս էր անըմ. անուն դնենք Դատ ու Բեդաս:

Տղէք մեծացան, գնացին վարժատունը կարդալու:

Էլան տասնըհինգ տարեկան. մէկէլ տեհան դարվիւրն էկաւ, ճանախը տուեց գետինը ու ասեց.—Հը՛, Թաքաւոր ապրած, խօսքիդ տէր էս:

Ասեց.—Քեզ ինչ էմ խօստացեր, խօսքիս տէր ըլնեմ:

—Թաքաւոր ապրած կենայ. ինչ չես ճանաչում, էն խնձորն որ տուեցի. դու, քու կնիկդ կերաք, որ ջուխտ տղայ ըլլէր, մէկը տալիս ինչ:

—Հա, դու էն դարվիւրն էս, որ խնձորը տուիր, տասնըհինգ տարիյա գնալդ, չեմ ճանաչում, օղորթ ա, խնձորը տուեցիր, զուր անց կացաւ, էրեխայ չէլաւ:

Ասեց.—Իմ խնձորը հնար չէր զուր անց կենար:

Ասեց.—Ինչ էլաւ, էլաւ, տարէք, դարվիւր բաբայի փեօկիւլը ոսկի լցրէք, թո տանի:

Ասեց.—Անկարելի ա, ես ոսկու դաբը չեմ:

Մէկէլ էն տեհան որ վարժատանից մի տղէն էկաւ:

Իարվիւրն ասեց.—Թաքաւոր ապրած. էս իմ խնձորիցն ա:

Ասեց.—Իարվիւր բաբա. էդ մի տղէն ընի, էդ էլ տամ քեզ:

Ասեց.—Թաքաւոր ապրած, որ էս մէկ ընի, քեզ փեօկաւ ա:

Մէկ էլ էն տեհան էն մի տղէն էլ էկաւ:

Ասեց.—Թաքաւոր ապրած, էս էլ իմ խնձորիցն ա:

Ասեց.—Իարվիւր բաբային տարէք խազինի դուռը, ինք ու ձին ինչ տար ոսկի՛ կը տանին, բա՛ւ ցէք:

Գարվիւն ասեց.—Անկարելի ա, հինգ ձիաբեռ, էլ տաս, ինչ պէտք չի, տղէքին մէկը պտի տաս:

Տղէքին մէկը էկաւ, մօտացաւ Թաքաւորին, ասեց.—Էս դարվիւի հետնա ինչ էք խօսում. ինչ կայ:

Ասեց.—Որդի, դու գնա, դարվիւի բալի մի հնարով հեռացնեն, ինչ բան տալիս էնք ըռագի չի ըլնում:

Ասեց.—Բա ինչ ա ուզում:

Ասեց.—Մի վախճ ինչ տղայ չկար խազիցի դուռը բաց արի, ցրուումի, որ ինչ Աստուած մի տղայ տար. յետոյ էս դարվիւն էկաւ, ասեց. «Էս ինչ խազիցայ էս ցրվում. Գարվիւին ասի, «դարվիւ բաբա ցրուեմ որ Աստուած ինչ մի տղայ տայ ճԳարվիւ մի հատ խնձոր հանեց, կիսեց. ասեց «կէսը դու կեր, կէսը քու կնիկը, ջուխտ տղայ կըլի, մէկը պտի տաս ինչ». ես էլ խօստացերէմ որ տամ. հըմի ձեզ չեմ ղմրում, ինչ ցաւ ոսկի տալիս եմ, ըռագի չի ըլնում:

Տղէն ասեց.—Խօսքիցդ դուս մի գայ, հենց ինչ տո՛ւր, ես էթա՛մ:

Թաքաւոր ասեց.—Գարվիւս բաբա, աչքդ լիս ընի, տղէն գալիս ա, արի տար:

Նստեցին, կերան, խմեցին:

Տղէն վե կացաւ հօր ձեռն էլ պաչեց, մօր ձեռն էլ. ընկաւ դարվիւի հետ, գնաց:

Իրեք օր գչեր, ցերեկ դարվիւ ըտրան ճանապար տարաւ, ընկան մի եապանի տեղ, սար-ձոր տարաւ, մի սարի գլխին կաղնեցրեց: Ասեց.—Թաքաւորի տղա, մի քամաւա արա էս ջրին:

Ասեց.—Թամաւա էմ անըմ:

Ասեց.—Մոնց ջուր ա, էս ջուրը:

Ասեց.—Նրկնքիցը բռնած՝ չարի գետինը ջուր ա, ճանապար չկայ:

Ասեց.—Ջրի էն գիհը տենըմ էս, լիս ա էրեւում, էն էլ կրակ ա, երկնքիցը բռնած չարի գետինը, Կրակի էն գիհը քառասուն արտ կայ, նաչախները ձեռներին. քսան էս գիհը կաղնած ա, քսան էն գիհը, ընդի մի զաղա կայ. արաքների միջով կեթաս, կը մտնես զաղէն, զաղի մէջ մի հատ ստղ կայ, սճղի վրայ մի հաս ֆիսըկ կայ, էն կը վե կալես, բերես. ընդի մի խանում ախչիկ կայ, որ ձէն կաայ, չես կաղնի, դառնաս, կգաս:

Տղէն տուեց ջուրն ու գնաց, դարվիւն ասեց.—Իրեք հարսւր տղայ եմ ղրկե, որը ջուրն ա հեղդե, որը կրակն ա էրե, որին էլ արաքներն էն տուե. հըմի էս գնաց, տենանք կարայ բերի թէ էս էլ պտի վերջանայ:

Դարվիւրը էդ բանի վրայ էր սլարապում որ փսիկը ձեռք բերէր:

Տղէն տուեց ու ջուրը ճղեց, անց կացաւ էն էրեսը. գնաց, կրակին մօտացաւ. կրակն էլ տուեց, անց կացաւ. դնաց քառասուն արաբի մէջ մտաւ. ըդ էլ տուեց, անց կացաւ. գնաց, մօտաւ զաղէն. տեհաւ մի հատ սեղ կայ. սեղի վրայ մի հատ փսիկ կայ, փսիկը վե կալաւ, դրեց ջեպը: Էն գհիցը մի ախչիկ ձէն տուեց, ասեց.—Թաքաւորի տղա. կաղնի, քե մի բան ասեմ:

Տղէն անկաջ չարեց, յետ դառաւ, արարենրի միջովն էկաւ. կրակի միջովն էկաւ. ջրի միջիցը դուս էկաւ:

Դարվիւրը որ տեհաւ, էն քառ ուրախացաւ, թեւերը վե կալաւ, հաղ արեց, ասեց.—Ապրիս թաքաւորի տղա, փսիկը տուր մէ տեհնամ: Ձեռը մեկնեց դպա թաքաւորի տղին: Թաքաւորի տղէն ձեռը տարաւ ջեպը, որ փսիկը հանէ, տայ դարվիւրին, բիրտան սեւ ամպը էկաւ դարվիւրի գլխին ու տրաքեց. որ տրաքեց, էդ սարը ժմպի տակին դողաց: Տղէն թամաւաւ արեց որ մղրալը տուեց, մուլթըն ընկաւ, աչկերը էլ զաւս չտեհաւ. վախուլթունի ուշքը գնաց, վեր ընկաւ: Մի սահաք, էրկու սահաք քաշեց, ուշքը էկաւ վրէն, Թամաւաւ արեց, տեհաւ արեւ, արքայութուն. վեր կացաւ, կաղնեց: ասեց.—Էս ինչ բան էր, տեհնամ դարվիւրն ուր գնաց:

Տղէն վեր կացաւ, դարվիւրին ման էկաւ.—Ահա՛ն, դարվիւրին քառասուն կտոր արեւ, ոտը մի եան ա, գլուխը մի եան ա, ձեռը մի եան ա. ցրուեր ա բիրտաքի:

Տղէն մի բարակ ճանբայ ընկաւ ու վազեց. էկաւ մի մեծ ճանապարհ ընկաւ. արեւը մտաւ, էկաւ մի քաղաքի ըռաստ էկաւ. գնաց մի խաւապաւ տեղ մտաւ: Ձեռը տարաւ ջեպը, ասեց.—Էս ինչ բան էր, հալա հանեմ, տեհնամ:

Հանեց, տեհաւ մի պուճուր ոսկեջւամասան կայ մէջը. միջին էլ մի հատ մում կայ: Ասեց.—Լաւ էլաւ: Մումը կպցրեց: Որ կըպցրեց, տեհաւ քառասուն արաբը, քառասուն մեծո՛ք ոսկին վե կալան էկան, ասեցին.—Հա՛, թաքաւորի տղա, էս քու փեւաւը: Արաբները ասեցին. Թաքաւորի տղա, մեզի իզին տու, էթանք. Ասեց.—Գնացէք: Ասեցին.—Շամասասանը վե կալ, տակին տուր, նոր կեթանք մենք:

Շամասանը վե կալաւ, իրեք անգամ տակին տուեց. արաբները գնացին, մէկ էլ տեհաւ քառասուն ախչիկ էկան:

Դաւղին, քնարը, մուզուկանդը չարի լիս ածեցին, էդ տղին ֆեճ շանց տուին: Լիսը բացուեց, ախչիկերքը ասեցին.—Իզին տուր, մենք էթանք:

Ասեց.—Գնացէք: Ասեց.—Չարի մումը չիչես, մենք չենք կա-

ըայ էթայ: Մուռն փչեց: Շամադանը դրեց ֆիսիկի մէջը, դրեց ջեպը: Վի կացաւ, գնայ քաղաքի մէջը. տեհաւ երեւիլի քաղաք էր: Հարցրեց.— Էս ինչ քաղաք ա:

Ասեցին.— Ասլան Թաքաւորի քաղաքն ա:

Ասեց.— Ըստե դարտակ դուքան կըլի, քեհնով վե կալեմ:

Մի մարդ ասեց.— Ինչ դուքան ունեմ:

Գնացին, տեհան, ամիսը տասը մանեք բարիւեցին քեհն:

Քառասուն համալին կանչեց, վե կալաւ տարաւ. քառասուն մեօֆ ոսկիք բերեց, կիտեց իրար վրայ, մի հատ դիֆիլ առաւ. դրեց դուքանի վրայ: Քաղաքի մէջ ընկաւ մի մեծ պլան, գնաց քամաւ առնելով Գնաց, դուս էկաւ մի մեծ դարվազայ, ասեց.— Էս ինչ դարվազայ ա: Ասեցին.— Ասլան Թաքաւորի բաղչի դարվազեմ ա: Ասեց.— Մտնեմ մէջը, ման գամ, հօ չեն խօսայ:— Բան ստող չըլի:

Մտաւ, ման էկաւ. տեհաւ մի մարմար հավուզ կայ ըտի, շատուան էլ քցեմ ա. ոտները ձեռները ու էրեւր լուաց ըտէ: Ասեց.— Էն դչեր էդ մուռն կպցրի՜ հոմի կպցնեմ, տենամ մոնց ա: Կըզցըրեց՝ տեհաւ քառասուն արաբը քառասուն մեօֆ ոսկին բերին: Ալիբալը շամաւանի տակին տուեց: Այաբները գնացին, քառասուն ախչիկները էկան: Մուռն փչեց, քառասուն ախչիկն էլ գնացին: Պարկաւ ու քնաւ էդ հավուզին վրայ:

Ասլան Թաքաւորի ախչիկը իրան փանճարից քամաւա էր անըմ ըդրան. իրա քառասուն դարավաշին կանչեց իրա մօաը. ասեց.— Ախչիկերք. տենըմ էք, հավըզի վրեն ինչ ա. ես քամաւա արեցի, մի տղա ոտ ու ձեռ լուաց. քառասուն արաբ էկան էդ քառասուն մեօֆը ըդի դրեցին, պարկած տղին զլուխ տուեցին, գնացին. յետոյ. քառասուն ախչիկ էկան, ընդոնք էլ էդ տղին զլուխ տուեցին. վեր էկէք, էթանք տենանք, ինչ ա:

Վեր էկան, ախչիկերքը ասեցին.— Խանոււմ, էն ապրանքը մեզ, էն աղէն քեզ, էկան, տղի գլխին կաղնեցին:

Ասեց.— Մեօֆները տեհէք, ինչ ա: Տեհան բիրաքի ոսկի ա:

— Ախչիկերք, բանը ոսկին չի, հնարն ա. վեր կացնենք, տենանք: Պտըտուեցին դեհ, պտըտուեցին դեն, տղէն զարթնեց:

Ասեց.— Նա, ընդրանց, հալա պտըտում էք. ես մուռն փչեցի որ էթայիք:

Թաքաւորի ախչիկն ասեց.— Մենք ընդոնք չենք. մենք ուրիշ ախչիկ ենք: Ընդոնք հետ էն ղսար քեհն ալիք, մի կէս սանաք էլ մեզ հետ քեհն արա:

Էլան, հրամայեցին. գինի, հաց բերեցին. դրին տղի ազաքը. մէ էլրկու քաւ խմացրին, ասեցին.— Քու հնարը ինչ էր, արաբները ոսկի բերեցին. յետոյ ախչիկերք էկան: Ձեռը տարաւ ջեպը, ոսկի շա-

մասանը հանեց, դրեց ըն տե, ասեց.— Էս մուսը բը կպցնեմ, արաբ-
ները ոսկի կը բերեն. Շամասանի տակին որ տամ, արաբները կեթան,
ախշկերքը կզան. մուսն էլ փչեմ, ախշկերքը կեթան, հնարն. էդ առ
Ասեց — Շամասանը չէս տայ ինձ:

Ասեց.— Հնար չկայ. չեմ տայ: Կոլոյեց, դրեց ջեպը:

Գինի խմացրին տղին քազասան:

Ախշիկ չորս մարդի կանչեց, ըստրան վե կալէք, կոխէք փալա-
տին մէջ:

Թաքաւորի ախշիկը ֆիսիկը հանեց, դրեց իրա ջեպը, կոխեցին
փալատին մէջ, դայիմ կարեցին. վե կալան գնացին հանոի տակին
գետի կար, քցեցին գետը:

Վե կալան, գնացին գետի կուշտը հասան. իրեք չորս մարդ
ընդհին տեհան, ասեցին.— Ապրանք ա, տանուս ա պահի. էթանք
խլենք ձեռներիցը:

Որ վապեցին ըդրանց, ընդոնք վե քցեցին ու փախան:

Էդ մարդիկ տեհան փալատի միջին մի զաւ ժած ա գալի:

Փալատը ճղեցին. տղէն միջից դուս էկաւ:

Նստեց, ըդրանց պատմեց.— Ընձի տանըմ ին գետը քցեն. դուք
պատահեցիք, ինձ ազատեցիք. արէք տանեմ ձեզ տաս տաս ոսկի
տամ:

Էդ մարդկանցը վե կալաւ, էկաւ, դուսանի դուռը բաց արեց,
ամենքին տաս հատ ոսկի տուեց:

Ասեց.— Քիսիկը ձեռիցս գնաց. էս փողն էլ բօլ ա, մէ հնար
գլխեմ, էթամ իմ երկիրը:

Խապարը տանք Թաքաւորի ախշկանիցը:

Թաքաւորի ախշիկը աղաքի ոսկիքը փայ արեց աղաքի մարդ-
կանցը: Էդ չորս մարդն էլ էկան, ասեցին.— Քցեցինք գետը, էկանք:
Հանեց մէկ մէկ բուռ ոսկի էլ տուեց:

Թաքաւորի ախշիկը գնաց Թաքաւորի մօտը, ասեց.— Մի հնար
գիտամ ես, էգուց կանչայ քու ոտու ձեռի մարդիկը բաղչեն: Կան-
չեց բաղչեն, ֆեճ արեցին:

Քիսիկի միջից Շամասանը հանեց, մուսը կպցրեց. դրեց ըն-
տեղ: Քառասուն արաբն էկան, նաճախները ձեռին, հասան էդ
տեղի նստող մարդկանցը, տուեցին՝ որի ոտը կոտուեցին. որի դը-
լուխը կոտուեցին, որի թեւը կոտուեցին. մի դուսան հանեցին ըդտե,
որ օրտոմունքը էլ ինչ ասեմ. մոնց էլաւ դիպան էդ Շամասանին,
մուսը ընցաւ. ընցնելու բաժան արաբները բիրաւի գնացին:

Թաքաւորը իրա ախշկան կանչեց, ասեց.— Գլուխդ ուտի քու
արած հնարը, էս էր քու արած հնարը:

Ասեց.— Թաքաւոր ապրած, ըսենց պտի չլլէր, էս քառասուն

արարն որ էկան, քառասուն մեօօօ ոսկի պտի բերէին. յետոյ քառասուն արար պտի էթային, քառասուն ախիկի պտի գար, քառասուն ախիկայ ձեռ մուզուկ կարմոն ըլնէր, պտի ընդոնք ածէին, խաղ անէին. մենք քամաւա անէինք:

Թաքաւորը ասեց.— Էս հնարը տէրը կանի. տէրը գթէք ու բերէք:

Սաղ քաղաքը ման էկան, ինչ տղայ կայ բերեցին ըտե:

Մէկը չկարաց տէր կաղնի:

Ասեցին.— Մի տղայ կայ, դուքանի դուռը նստեր ա:

Գնացին, կանչեցին բերին:

Էկաւ օխտը անգամ դուռն տուեց, վրայ ութին ձեռ բռնեց, կաղնեց Թաքաւորի աղաքը:

— Որդի, ասեց. էս փսիկն ու ճամասանը քոմն ա:

Ասեց.— Իմն ա: Ասեց.— Ինչ կպցրայ տենանք, հնարը ինչ ա: Կպցրեց, դրեց ըտե: Տնհան քառասուն արարն էկան, քառասուն մեօօօ ոսկին բերին, իրեք անգամ ճամասանի տակին տուեց. արարները գնացին. քառասուն ախիկն էկան ածելով, հաղ արեցին: Մոմը փչեց, ախիկերքը գնացին:

Թաքաւորն ասեց.— Ա՛յ տէրն էս էր:

Ասեց.— Ա՛յ տղա, դու ինչ տղայ էս:

Ասեց.— Ղահրաման Թաքաւորի տղէն էմ:

Ասեց.— Ես էմ, էս մէկ ախիկը, պտի տամ քեզ. քեզանից լաւ տղայ չեմ կորայ գթնի:

Բերեց, էդ ախիկը տուեց ըդրան, օխտը օր, օխտը գչեր հարսանիք արեց. հարսանիքից յետը տարաւ մի օթախի մէջ, ասեց.— Էս ա ձեր տեղը, էս տեղ քնէք:

Դռներն դալիմ շինեցին, որ պարկէն, քնէն:

Մի ջանաւար էկաւ. փանջարի էրկաթները ջարթեց, մոտանեցս. էդ տղէն զուլ տուեց ու գնաց:

Առաւօտը Թաքաւորը էկաւ իրա ախիկայ մօտը, դուռը բացեց, մոտանեցս, տեսաւ վախլութենէ իրա ախիկը մի պուճախ կպեր ա. մնացեր:

Ասեց.— Ախի, խի էս ըդենց էլե:

Ասեց.— Դռները շինեցինք որ պարկէինք, մի ջանաւար էկաւ, էրկաթները ջարդեց, էն տղին զուլ տուեց, գնաց:

Թաքաւորն իրա ախիկը վի կալաւ, գնաց, ասեց.— Ով ա գիտում, էդ տղէն ինչ Ֆելպազ մարդ էր, մեր գլխից ըռաւ էլաւ:

Խապարը տանք էդ տղիցը:

Ջանաւարը վի կալաւ, տարաւ ընտե, որ էդ փսիկը վեր էր կալե:

Էդ ջանաւարը էլաւ մի ախչիկ, էդ տղի կշտին նստեց, մի-
բուն ախչիկ, շատ սիրուն:

Ասեց.— Ինչ թողացիր, գնացիր թաքաւորի ախչկան առար:

Ասեց.— Որ էկար, ջուրը անց կացար, չհեղթուար:

Եկար, կրակը անց կացար, չի էրվար:

Եկար, արարն էլ անց կացար, քեզ չգարկին:

Որ փսիկը վե կալար. ձէն տուեցի, չկաղնեցիր:

Որ գնացիր, հասար դարվիւթին:

Դարվիւթը որ ձեռը մեկնեց, փսիկը առնէր:

Էն ամալը որ տրաքեց, դարվիւթին քառասուն կտոր արեց:

Էն ով էր.— Էն ես ի: Քեզ չվմեցի բան անիլը:

Հըմի հս քուն էմ, դու իմն էս. վե կաց, էթանք քու հօր քա-
ղաքը, ըստե մնալը մեզ հարկաւոր չի:

Վե կացան ախչիկն ու տղէն, էկան Ասլան թաքաւորի քա-
ղաքը. գնացին, մտան բաղչէն, մարմար հաւրդին վրայ նստեցին:

Թաքաւորի ախչիկ թամաւա արեց, տեհաւ. հաւրդի վրայ էն
տղէն ու մի ախչիկ նստած էն:

Ախչիկը վազէ-վազ գնաց, թաքաւորին ասեց.— Թաքաւոր ողջ
կենայ, էն տղէն մի ախչկայ հետ հաւրդի վրայ նստած ա:

Թաքաւորը տեղիցը վե կացաւ, կաղնեց. իրա կնկան, իրա
ախչկան վե կալաւ, էկաւ հաւրդի վրայ, էկաւ, բարև տուեց, կաղնեց:
Էդ տղին ասեց.— Քեզ ինչ էլաւ, ո՛ւր գնացիր:

Էդ ախչիկը վե կացաւ. ամին ըանը թաքաւորին պատմեց,
ասեց.— Թաքաւոր ասլաւ. էս տղէն որ իմն ա, քու ախչիկն էլ
տանեմք ըստրա աղբօրը. էրկուսն էլ մէկ էն, մի խնձորից էն:

Թաքաւորը իրա ախչիկը տուեց ըզրանց, ասեց.— Վե կալէք,
տարէք: Թաքաւորը իրա մալը կէս արեց, դրից ախչկայ բաժին:

Ախչիկը վե կալան, բերին, էկան Ղահրաման թաքաւորի քա-
ղաքը դուս էկան: Քաղաքի դրաղը տեհան մի հալիւոր մալդ ցախ ա
քօփ անում:

— Բարև, պապի, ասեց.— Աստըծու բարին, որդի:

Ասեց.— Ղահրաման թաքաւորը սաղ ա, ո՛ղջ ա:

Ասեց.— Փառք Աստծու, ողջ, առողջ ա:

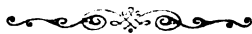
Ասեց.— Արի, քե մի բուռ ոսկի տամ, գնա թաքաւորին աչ-
քալիսէք տար, ասա. քու տղէն էկեր ա քաղաքի դրաղը:

Հալիւորը մի բուռ ոսկին ածեց ջեպը, էնպէս գնաց թաքա-
ւորի մօտը-ղօժ պէս:

Ասեց.— Աչքդ լիս, տղէդ էկեր ա քաղաքի դրաղը:

Մի բուռ ոսկի էլ թաքաւորը տուեց հալիւորին:

Թաքաւորը բորիկ վազեց քաղաքի դրաղը:
 Տղէն էլ, կնիկն էլ իմացան, ընդոնք էլ վազեցին:
 Փաթթուեցին իրար շրլնքովը, իրար պաչեցին:
 Տղէն ասեց.— Էս իմ նշանածն ա, էս էլ Ասլան Թաքաւորի
 ախչիկն ա, որ բերեր էմ աղբօրս համար:
 Էդ հալիւորի սիրտը չհամբերեց, էլի յետ դառաւ, էկաւ ըտե:
 Թաքաւորի տղէն շամասանը կպցրեց, սուռեց հալիւորի ձեռք.
 քառասունն արարն քառասունն ախչիկը էկան, հալիւորին ասեցին.
 — Դո՛ւզ գնա դպա պալատը:
 Քառասունն արարը նահախները առան ձեռքը, մէյսան բաց
 արեցին ու աղջրկերքը քերգելով հոլնար-հոլնար գնացին:
 Տարան ժամ, էրկու աղբօրն էլ պսակեցին:
 Օխտն օր, օխտը գչեր հարսանիք արեցին:
 Ընդոնք հասան իրանց մուրազին:

42

Ս Ո Ւ Ֆ Ր Է Ն

(Վաղարշապատի բարբառով *)

Վար-չկար մէկ Թաքաւոր. էդ Թաքաւորին իրեք տղայ ու-
 նէր, ինչ որ խորհուրդ ունէր, պզտիկ տղի հետ կանէր.
 պզտիկ տղէն խելօք էր: Մէկ օր խորհուրդ արեց, ասեց.— Ձեզ պտի
 պսակենմ: Պզտիկ տղէն ասեց.— Մեզ որ կը պսակես, ման արի օր,
 իրեք ախչիկը մի տանից բերես:

— Որդի՛, իրեք ախչիկը մի տանից չատ կայ, համա իմ հաւա-
 նածը պտի ըլի:

* Ասէն Ղրիմեան—էջմիածնայ Վանքի գիւեռապահը պատմած է. ինք
 լսած վի Մօլլադուրսունցիէ:

Տղէն ասեց.—'Ի՞նչ գիտաս, հալալաք քու հաւանածը ստի ըլի։
 Կանչեցին, վեզիրն էկաւ, ասեց.—Թաքաւորն ապրած կենայ,
 ինչ էք հրամայում Ասեց.—Ըսօր իմ պզտիկ աղի հետ խորհուրդ էմ
 արի, որ իմ տղէքին պատկէի. իմ պզտիկ տղէն ասեց.—Իրեք ախ-
 չիկը մի տանից ուզայ, հըմի իրեք ախչիկ մի տան շատ կայ, վեր,
 էթանք, ման գանք. որը հաւանենք, էն ուղենք։ Վեզիրը, ասեց.
 —Վեր, էթանք։

Երկու հատ ձի նիւան, ընկան քաղաքները ման գալու, ինչ
 դժար ման էկան, ինչ տուն մտան, իրանց գիր չէկաւ։

Ասեց.—Վեզիր, շատ ման էկանք, արի, էթանք Ստամբօլ էլ
 պտրտենք ու թողանք էթանք։ Գնացին Ստամբօլ, Ստամբօլա մէջն
 էլ շատ պտրտեցին, էլի չգէթան։

Ասեց.—Վեզիր, էկեր էնք Ստամբօլ, էթանք Թաքաւորին էլ
 տենանք, նոր Թողանք ու էթանք։ Գնացին Թաքաւորի մօտը, ղօնախ
 էլան. Թաքաւորը բերեց, ըդոնց հաց քաչից, իրեք հատ ախչիկ
 ըդոնց հաց ին բերըմ, Հաց բերեցին, կերան։

Ստամբօլու Թաքաւորը էդ Թաքաւորին ասեց.—Ի՞նչ լսանի
 համար էք էկեր։ Ասեց.—Թաքաւոր ապրած կենայ. ես իմ պզտիկ
 աղի հետ խորհուրդ արեցի, որ պատկէի, խորհուրդ տուեց որ ախ-
 չիկ կուզես, մէկ տանից ուզայ. հըմի էս ախչիկները որ հաց էն բի-
 լում, քու ինչն էն։ Ասեց.—Էս իրեքն էլ իմ ախչիկն էն։

Ասեց.—Սա իրեքին էլ հաւանում եմ, չեմ կտրայ վատ ասի,
 էս իրեք ախչիկն էլ կտամ իմ իրեք տղին։

Ասեց.—Իրեքն էլ քե փեւկաւ ա։

Թաքաւորը ձեռը տարաւ ջեպը, իրեք հատ մատանիք հանեց,
 դրեց սօսի վրայ, ասեց.—Իրեք ախչկան էլ կանչայ, գայ։

Իրեքին էլ կանչեց, էկան. Թաքաւորը ամեքին մի մատանիք
 դրեց մատները, ասեց.—Իրեքդ էլ էլաք ընձի հարս։

Թագաւսան կեր ու խում արեցին, շնահաւորեցին դրանց նեւան
 դրէքը։

Թաքաւորը ասեց.—Սա էթում եմ. մի ամիս ժամանակ կտաս,
 ես իմ տղէքին վե կուլեմ, կը գնամ. Թաքաւորը էկաւ իրա երկիրը։

Իրեք տղէքը էկան աղաքը. պզտիկ տղէն ասեց.—Թաքաւոր
 ապրած, որ շատ յետացար, ուզում էի գայի, ման գայի քեղ, լաւ
 էր, էկար։ Թաքաւորն ասեց.—Աչքնիդ լիս, իրեքիդ էլ նեւան էմ
 դրե, Ստամբօլու Թաքաւորի ախչիկերը։

Գնացին, վեր էկան իրանց պալատը. Թաքաւորը իրիկունը
 իրան տղէքին կանչեց, ասեց.—Մէկ ամիս ժամանակ էմ ուզե որ,
 մեր պատրաստութունը տեսանք ու էթանք, ախչիկերը բերենք։

Իրեք ձեռք ախշկայ չոր կտրեցին, ըզսնց ամեն բաները հեռ,
իրեք ձեռք էլ տղի չոր իրան աղէքին:

Ասեց.—Վեզիր, դե՛, ժամանակ է, էթանք, աղէքին տաննք.
հինգ հարուր էլ ձիաւոր վե կալենք. մեր հարսները բերենք:

Պզտիկն ասեց.—Բիրաճինով էթանք՝ էս պալատը ո՛վ ա մու-
ղաք կենուս. Թաքաւորն ասեց.—Մէկին կը յանձնենք, կեթանք
Ասեց.—Անկարելի ա, ես չեմ էթայ, ես կմնամ. դուք զնացէ՛ք,
բերէք:

Թաքաւորը ասեց.—Շատ լաւ ասում էս, դու կաց:

—Վեզիր, ասեց Թաքաւորը, մենք էրկու տղին կը տաննք, էս-
տե կը պսակենք. հարսը կը բերենք, ըստի կը պսակենք:

Պզտիկ տղէն ասեց.—Որ Ստամբուլու դուս կգաք, առաջին մի
կարմիր կոնտ կայ, տակին մի աղբուր կայ. որ կը հասնէք ընտի,
վեր չգաք. ընտի փորձանք կը սլատահի ձեզ. դու գիտաս որ ես
չատ էմ ման էկեմ, ամեն տեղն էլ դիտամ:

Թաքաւորը ասեց.—Շատ լաւ:

Առաւօտը ընկան ճանապար, թափով. զուռնով դնացին դպ
Ստամբուլ, Թաքաւորի պալատը վեր էկան:

Կերան, խմեցին. բերեցին ախշկերքին կաղնացրեցին մէյսան,
իրեքի չորերն էլ հազցրին: Էրկու տղէն բերին, էրկու հարսի ձեռք
բռնեցին, պուճուր ախշիկը ընենց կալնած մնաց:

Ստամբուլու Թաքաւորը ասեց.—Որ երկու տղայ ունէիր, իրեք
ախշիկ խի էիր ուզում, քու ծուռնութունը բէլլու արեց:

Ասեց.—Իմ գլուխը, քու գլուխը յիկայ որ. իրեք տղայ ունեմ,
էս մինն էլ պտի տանեմ, ընտի պտի պսակեմ. էն մնաց պալատը,
ընտի հաւատարիմ մարդ չունէինք:

Էդ էրկու տղին տարան, պսակեցին:

Էկան, քեֆ արեցին. առաւօտը Թաքաւորը ճանապար քցեց:

Ստամբուլու Թաքաւորը ասեց.—Արի, մի մին դայվայ խմեք,
նոր կեթաս, կը հասնես: Մի քիչ խօսացին, յետացաւ:

—Ի՛է, ասեց. մնաս բարի. էս էթամ, հասնեմ:

Ձեռ բռնեց ու ընկաւ ճանապար:

Ընդոնք զնացին, Կարմիր կոնտի կշտին կաղնեցին:

Վեզիրն ասեց.—Թաքաւորը յետացաւ, շատրը վեր տուէր:

Չատրը վեր տուեցին, կերակուր էփեցին, Թաքաւորը էկա,
հասաւ, ասեց.—Լստիան բարձէք. ըստի խի էք վեր էկեմ:

Վեզիրն ասեց.—Մութն ա, էս վախս ո՛ւր էթանք, առաւօտ
կեթանք: Ասեց.—Վեզիր, չլսեցիր, պզտիկ տղէս ինչ ասեց. «Կոնտ
վրայ վտանգ կպատահի»:

Ասեց.—Թաքաւոր ապրած, ինչ էս վախենում, հինգ հարուր ձիաւոր մեր կշտին ըլի, մենք վախենանք:

Ասեց.—Կացէք, որ ըտենց ա:

Լիսը բացուեց, տեհան մէ հատ վիշապ չորս բոլորները կըտրեր ա. վե կացան, ասեցին.—Սպանէք, անց կենանք:

Վիշապն ասեց.—Ի՞նչ մտքի էք. ուզում էք պոչս պտըտեմ, ձեր հինգ հարուրին էլ վերջացնեմ. Թաքաւորի պզտի տղին խնայեցի ձեզ: Թաքաւորը ասեց.—Ճանապարհ տուր, էթանք:

Ասեց.—Քու պզտիկ տղին տնւր ինձ, ես բիրաւսի բրախ տամ, գնացէք: Ասեց.—Կտամ:

Ասեց.—Ճանապարհ կտամ, էթաք որ նա ղրկես, գայ, համա ընդրա նեանածը չեմ թողայ տանէք:

Ճանապարհ տուեց, ամեն էլ անց կացան, պզտիկ տղին նեանածը մնաց կշտին: Ընդոնք ընկան ճանապարհ, էկան:

Խապաւ բերեցին պզտիկ տղին.—Աչքդ լիս, Թաքաւորն էկա:

Վեր կացաւ, մի հարուր ձիաւորով գնաց Թաքաւորի աղաքը:

Թաքաւորը որ տղին տեհաւ, լաց էլաւ:

Տղէն ասեց.—Թաքաւոր ապրած կենայ, պտի ուրախութուն անես, խի ես լաց ըլլում:

Ասեց.—Ընդրա համար եմ լաց ըլլում, քու պատուէրը չպահեցինք. ես ըստոնց ճանապարհ քցեցի, Թաքաւորի հետ մի քիչ խորհուրդ արեցի, յետացայ. էկայ տեհայ, քու ապած Կարմիր կոնտի վրայ վեր էն էկե, նեղացայ, ասեցի.—«Բարձէք, էթանք»: Վեզիրն ասեց «գչիրը մնանք ըստի, առաւօտը էթանք»: Ես էլ համոզուեցի, գչիրը մնացինք: Առաւօտը տեհանք մի հատ վիշապ չորս բոլորներս կտրել ա: Ուզեցանք վիշապին սպանէինք, որ անց կենայինք. վիշապն ասեց.—«Ինչ էք անըմ, ուզո՞ւմ էք պոչս պտըտեմ, ամենդ էլ սպանեմ. ձեզ պաղչեցի Թաքաւորի պուճուր տղին»: Ասեցի.—«Ճանապարհ տուր, էթանք»: Ասեց.—«Ճանապարհ կտամ» ամա, քու պուճուր տղէն պտի տաս ինձ». ես էլ խոստացայ, տուի: Ամենիս թողաց, էկանք, քու նեանածը չթողաց. էդ պատճառով լաց էմ ըլլում: Ասեց.—Ըսկի լաց մի ըլլի, եփոր մեռայ, լաց էլի, հըմի քե՛ն արաւ: Քե՛ն անելով բերեցին տուն: Երկու օր հարսանիք արեցին, պրծան:

Պուճուր տղէն ասեց.—Թաքաւոր ապրած, էս քու պալատը, էս էլ քու հարսները, ես էթամ վիշապի հաւաւին:

Թաքաւորը ասեց.—Մէթայ, էն վիշապը զարմանելի բան ա. արի, մէթայ. ինչ էլաւ, էլաւ:

Ասեց.—Ես իմ էթալու դարձը չեմ, դու Ստամբուլի Թաքաւորի կշտին ամթալի կը մնաս:

Ընկաւ ճանապարհ, գնաց. հասաւ վիշապին:

Վիշապի՛, ասեց. — Բարի էս էկե, հաղար բարին, իմ աչքին, էկե, տեսնո՞ւմ էս, քու նշանածը ոնց էմ պահե, ինչ որ ասեմ, պո՛ր ընձ անկաջ անես որ քու նշանածը տամ, տանես. որ չարեւի՛ր, չեմ տայ, տանես: Ասեց. — Ասա՛. քաւ դուլլուխին կաղնած էմ:

Ասեց. — Դէ, արի՛, գլխիս վրայ նստի՛:

Էկաւ, գլխի վրայ նստեց:

Ասեց. — Անկաջներիցս բռնա՛, չվախենաս. քեզ պո՛ր բարձրեցնեմ երկինքը:

Պտըտեց, պտըտեց ու Ֆալաֆի օխտը դաքը հանեց:

Ասեց. — Թամաշա արա՛ աջ կողմիդ վրայ:

Ասեց. — Թամաշ էմ անում:

Ի՞նչ ա էրեւում: . — Քաղաք ա էրեւում, ծառ ա էրեւում:

Ասեց. — Էն Զինաստանու թաքաւորի քաղաքն ա, օխտը ասե՛ծ մի պալատ էրեւում ա: Ասեց. — Երեւում ա:

Ասեց. — Առաջին մի չինարի ծառ ա էրեւում: Ասեց. — Էրեւում ա:

Ասեց. — Վերեւում մի ախչիկ պտըտուում ա, էրեւում ա:

Ասեց. — Էրեւում ա, կարմիր շորերը հագած պտըտուում ա:

Պտըտեց, վեր բերեց գետինը:

Ասեց. — Դէ, գնա՛, էն ախչիկը բեր ինձ համար՝ քու նշանածը տամ քեզ համար: Մի հատ դաստախուն տուեց. էս դաստախունը կտամ քեզ, ինչ վախս սովածանաս, դաստախունին մէջ կը գթնես: Վե կալաւ դաստախունը, ընկաւ ճանապարհ, շատ ու քիչ Աստուած գիտայ, գնաց. էրկու հաս դե լուստ էկան. էկան, բռնեցին, ասեցին. — Վաղուց ա իսանի միս չէինք կերի: Ասեց. — Ես ձեզ կշտեցնեմ, ընձանից ձեռ վե կը կալէք:

Ասեցին. — Որ մեզ կշտացնես, քու մուրագն էլ կը կատարենք:

Ասեց. — Ի՞նչ կուտէք: Ասեցին. — Օխտը հատ գոմէշ անցախ մեզ կշտացնի:

Սուֆրէն փռեց, ասեց. — Սուֆրա, օխտը հատ գոմէշ ուզում էմ քու միջին: Օխտը հատ գոմէշ միջին էլաւ:

Նստեցին. կերան, դըրդըրփոցն քցեցին, մի թիֆա օսկոր էլ չթողացին միջին, պիտաթի կերան:

Ասեցին. — Որ տեղ էս էթում: Զինաստան էմ էթում:

Տարան, իրանց սըմոռը անց կացրին. մի հատ մազ քաշին, տուին իրան, ասեցին. — Նեղ տեղ ընկնես. էտ կրակայ:

Ընկաւ ճանապարհ ու գնաց, տեսաւ մի դռուն ա դալի, որ տուտ ու տակ չիկայ: Գնաց, մօտացաւ, տեհաւ, պիտաթի ձիաւօր մըչեմ են, մէյմունցի հետ կռուեր են, յետ էն դարձե. դալիս էն:

Էկան, էդ տղին բռնեցին. վե կալան, տարան իրանց Թաքաւորի մօտը:

Թաքաւորը ասեց.—Տարէք, կերէք. ինչ էմ անում Տղէն ասեց.—Թաքաւորը սալ ըլլի. քեզ կըշտացնեմ, ընձնէ ձեռ կը վե կալէք:

Ասեց.—Որ կշտացնես, ձեռ կը վեր կալենք:

Ձեր կերածը ինչ ա:

Մեր կերածը ցորեն ա, գարի ու կորեկ:

Ասեց.—Ինչ դրսւր կուտէք:

Ասեց.—Հարուր խալվար կուտենք:

Սուճրէն փռեց, ասեց.—Հարուր խալվար ցորեն, գարի ու կորեկ ըլլի միշին: Ելաւ ու կ'ուշտ կերան:

Թաքաւորը հանեց ու մի թել տուեց իրան, ասեց.—Ինչ տեղ նեղ կընկնես. կը փաթեմ մասող, մենք քեզ կը հասնենք:

Վե կալան, տարան ճանապար քցեցին:

Գնաց, տեհաւ մի դռուն ա գալի, տուտ ու տակ չկայ:

Մօտացաւ, տեհաւ, պիրատի մեյմունն էն. ձիաւոր մըչեմի հետ կռուիր էն ու յետ էն դառն: Էկան էդ տղին բռնեցին. վե կալան, տարան իրանց Թաքաւորի մօտը:

Թաքաւորը ասեց.—Ձեզ փեւկեւ ա, տարէք, ինչ անում էք, արէք:—Որ ձեզ կշտացնեմ, ընձանից ձեռ կը վեր կալէք:

Ասեց.—Ձեռ կը վեր կալենք:

Ասեց.—Ձեր կերածն ինչ ա:—Մեր կերածը պատամ ա, պոպոկ ա, պնճուկ:

Ինչ դար կուտէք: Ասեց.—Կուտենք վաթսուն խալվար:

Սուճրէն փռեց, ասեց.—Վաթսուն խալվար պատամ, պոպոկ, ու պնդուկ ըլլի:

Ելաւ ու կերան: Շնորհակալ էլան տղիցը:

Հանեց էրկու հատ մատանիք տուեց: Մէկը էս մատին դրեց, մէկը էն ձեռի մատին: Ասեց.—Էս թաթխես ջուրը, կը պնդուի. վրովը կեթաս, էն թաթխես, ջուրը կեթայ:

Տարան, ճանապար քցեցին: Գնաց, հասաւ Զինաստանու քաղաքը:

Մի ջուր էր էթում քաղաքի դրաղովը. տեհաւ կարմունջ չկայ. վրէն, որ անց կենար, միտք արեց «մեյմունի Թաքաւորը ըսենց էր ասում», եսկաւ մի թաթխեմ ջրի մէջ, տեհում:

Թաթխեց, ջուրը սառեց: Վրովը անց կացաւ էն էրեսը:

Էն մի մատն էլ թաթխեց, ջուրը դնաց:

Գնաց քաղաքը ման էկաւ. մի պառոււի տուն վեր էկաւ:

Սուճրէն փռեց, պառոււի հետ նստեցին, հաց կերան:

Ասեց.—Նանէ, էս որ քաղաքն ա, ես չեմ հարցրել:

Ասեց.—Էս Չինաստանու թաքաւորի քաղաքն ա:

Ասեց.—Թաքաւորը մոնց ա, բարի թաքաւոր ա:

Ասեց.—Լաւ մարդ ա, մի հասա աղջիկ ունի. ո՛վ գալիս ա էդ ախչիկ ուզելու, Ֆանց ունի. ո՛վ որ Ֆանցը չի գտնում, ուզողներու գլուխը տալիս ա. էդ մէկը վատ ա անըմ: Մի տղայ էլ ունէր, էդ պատճառաւ կը հակառակէր թաքաւորին, թաքաւոր չի լսեց, գլուխը առաւ, գնաց, կորաւ:

Ասեց.—Նանի, կարամ ընդրա Ֆանցերը գթնի:

Ասեց.—Որդի, ընդուց ձեռ վե կալ, որ ինձ լսես, մի էթայ, ընդար մարդի գլուխը տուեր ա:

Ասեց.—Նանէ. ըստար ճանապար էկեր էմ, տայ, չտայ էթամ. թէ Ֆանցերը գթայ, ախչիկը կտանեմ. թէ չի գթայ, գլուխս թո կտրի:

Պարկան, ասեց.—Նանի, առաւօտը ինձ քեզ վեր կուցըրայ:

Առաւօտը լիսացաւ, պառաւը տղին վեր կացրեց:

Տղեն լուացուեց. Աստուած կանչեց, գնաց, թաքաւորի գոռ կաղնեց: Դռնապանը հարցրեց.—Ինչ խնդիր ունես:

Ասեց.—Նա թաքաւորի իրան հետ գործ ունեմ:

Գնացին, թաքաւորին իմացրին, ասեցին.—Մի տղայ էկեր ա. քու հետ գործ ունի: Ասեց.—Կանչէք, գայ:

Եկաւ թաքաւորի պալատը, օխտը անգամ գլուխ տուեց, վրո ութին ձեռ բռնեց ու կաղնեց:

—Հը՛, ասեց. ինչ ա ասութունդ:—Իմ ասութուն էն ա, էկեր էմ քու ախչիկ ուզեմ, ասեց:

Ասեց.—Այ տղա, դու ափսոս տղայ էս, մոնց էկերես, ընեց գնա՛, քու արընքի տակն էլ չի մտնեք:

Ասեց.—Թաքաւոր ապրած, հոքս մի քաշիր, ես ընդոնցից լուչեմ, ես էկերէմ քու ախչկայ համար:

Ասեց.—Նա Ֆանցեր ունեմ, իմ Ֆանցերը պտի գթնեա:

Ասեց.—Քու Ֆանցերին պատրաստ եմ, կը գթնեմ, կը տանեմ:

Նազիր վազիրին կանչեց, բիրաթի քօփ արեց, էդ չիմարի ծառին տակ նստացրեց: Լիքը ստաքանը ջուր լցրեց, տուեց տղին. բերեց չորս հատ ոսկի բողնոց, գրեց ծառի չորս բողորը, ասեց.—Նազիր, վեզիր, քամաւա արէք. էս տղէն էս ստաքանը ձեռ նիլնե ծառը, վեր գայ, որ ջուրը չթափի, որ թափեց, գլուխը կտրեմ:

Տղէն ծառին մօտացաւ, մատանիքը թաթխեց ջրին մէջը ու նիլաւ. Նիլաւ գլխին նստեց:

Թաքաւորը ասեց.—Վեր արի՛, լաւ նիլար:

Էկան քամաւա էն անըմ բողնոցների վրայ որ ջուրը թափի՝
իմանան: Տղէն քրտըներ էր, էրկու կաթիլ թափեց:

Թաքաւորը ասեց.—Վեր արի, քու անալն էկաւ, թափեց
ջուրը. ջալլաճ, ասեց. հազր կաղնի:

Վեր էկաւ, ստաւանը տարաւ, տուեց թաքաւորին:

Ասեց.—Գլուխը տուէք սրա.—Ոչ, ասեց. քրտինքս թափեց:

Ասեց.—Անկարելի ա, ջուրը թափեց:

Նազիր վեզիրը մօտացան, ասին.—Գլուխը խլի էս տալի: Մտը
տուին բողնոցի միջի ջրին, ասեցին.—Քրտինք ա:

Ասեցին.—Այ տղա, գնա, առաւօտը արի, ըսօր պրծար:

Գնաց պառաւի տունը. պառաւը ասեց.—Այ իմ աչքեր փռ-
նայ, արի, արի, նստիր:

Խապարը գնաց թաքաւորի ախչկան.—Մի տղայ, ստաւանը ձե-
ռին, ծառը նիւաւ, ջուրը չթափեց:

Առաւօտը լիսացաւ, էլի գնաց թաքաւորի պալատը:

Խապար տուին թաքաւորին.—Տղէն էկեր ա:

Թաքաւորը հրամայեց.—Կը կաղնացնէք չարի իրիկուն:

Տղէն կաղնեց. թաքաւորը ասեց.—Էրկու պղինձ 30 փքանոց
լիքը եղ կը լցնէք, կը տանէք, կը գնէք մի օթախի մէջ, կասէք «Էս
գչեր չարի լիս պտի ուտես, որ չուտես, թաքաւորը քու գլուխ
պտի կտրի: Տղէն մի թիւայ կերաւ, սիրտը արորեց, ասեց.—Է՛, թա-
քաւորը իմ գլուխ պտի կտրի: Բիրտան միտը ընկաւ գեւերը, համա
մազը կրակեց, կրակելու բաւեսան, մէկ էլ տեհաւ դուռը ճռացրին,
էրկու գե մօտան նեքս.—Հը՛, թաքաւորի տղա, ասեցին, բնչ ա:

Ասեց.—Տենըմ էք պղնձները, ձեզ կանչեցի որ ուտէք:

Ասեցին.—Էս քառասուն տարիյա եղի համ չենք տեհեր: Մըռ-
թըները կոխեցին մէյը, էրկու պղինձն էլ քամիզացրին, լիզեցին:

Ընդոնք պնացին, թաքաւորի տղէն դինջ քնեց:

Առաւօտը լիսացաւ. թաքաւորը վե կացաւ, նազիր վեզիրին
կանչեց, ասեց.—Էն մի բանիցը պրծացրիք, վաթսուն փութ եղը
հազար ջան չի կարայ ուտի, էն մինակ կարայ ըս գչեր ուտի. բեր
ու գլուխը զարկէք:

Գնացին, վեր կացրին, բերին թաքաւորի մօտը:

Ասեց.—Էրեկ պրծար, ըսօր ինչ էս ասըմ:

Ասեց.—Ըսօր էլ կը պրծնեմ, էգուց էլ:

Գնացին, տեհան, պղինձները քամուզ կերե, սրփե:

Ասեց.—Գնացէք ըստրա օթախը, պահած կըլի, գլխէք ու բերէք:

Գնացին, ման էկան, զաճ չգլթան: Էկան, ասեցին.—Ջաճ չկայ:

Ասեց.—Գնա, դիմնացի, իրիկունը արի:

Խապարը գնաց թաքաւորի ախչկան, էգ ախչիկը զարմացաւ:

Գնաց պսոռաւի մօտը, դիմնացաւ, իրիկունը վե կացաւ, էկաւ
խապարը տարան թաքաւորին.— Տղէն էկեր ա:

Թաքաւորը նազիր վեզիրին կանչեց, տղէն բերեցին, մի գռան
աղաք կաղնացրին:

Ասեց.— Տաւը խալուար կորեկ չափէք, բերէք ըստեւ. Տաւ
խալուար էլ ցորեն, տաս խալուար էլ գարի բերէք, խառնէք յիրար:
Օրթախին մէջ տեղ կիտէք:

Թաքաւորը հրամայեց, էս կորեկ, էս գարին, էս ցորեն իրա-
րից ստի ջոկես. որ առաւօտ գամ, չափեմ. թէ ջոկեցիր, ախչիկ-
տարար, թէ չջոկեցիր, գլուխդ անպատճառ պտի կտրուի:

Տղէն մի բուռ վե կալաւ որ ջոկի, կորեկի մի հատը քցեց մի
պսւնախը, մի հատ ցորեն մի պսւնախը, ասեց.— Չարի լիս մի
բուռ չեմ կարայ ջոկի: Բիրտան մընեմը միտը ընկաւ, թելը հա-
նեց, փաթթեց մատը, մէկ էլ տեհաւ, դուռը ճռացրեց. մընեմները
թափան, էկան: Ասեց.— Խնդրումեմ, էս գարին, էս ցորենը, էս կո-
րեկը ջոկէք, չուտէք համա, ձեր բաժինը գռանը կտամ, կուտէք ու
կեթաք:

Ըդրանց տուտը բացուեց, Մասիսու չարի Ալակեազ էկան, ջո-
կեցին ցորենը մի եան, գարին մի եան, կորեկը մի եան, մի հա-
շթողացին:

Դուռ էկաւ դուռը, սուճրեհն բացաւ, ըդոնց բաժին էլ տուեց.
գնացին. Դուռը դրեց ցորնի վրէն, ախսային քնեց:

Լիսը բացուեց, թաքաւորը վե կացաւ, նազիր վեզիրին կան-
չեց էլի, ասեց.— Դէ, բերէք. տղի վիզը զարկէք:

Գնացին, տղին վե կալան, բերեցին:— Վիզը զարկէք, հրամայեց:

Ասեց.— Խի ես զարկում իմ վիզը, ես ջոկեր էմ. մարդ զրկայ,
թո էթայ, տենայ. գայ: Մարդ զրկեց, գնաց, էկաւ, ասեց

— Թաքաւոր ապրած, ջոկած պրծած ա: Չափեցին, դուզ էլաւ:

Ասեց.— Դէ, գնա, առաւօտը արի:

Խապարը տարան թաքաւորի ախչկան. թաքաւորի ախչիկն
ասեց.— Հն գիտի, էն տղէն ճրտե ա մնում:

Ասեցին.— Մի պառաւի սա՛ն ա մնում:

Մի դարաժառ ունէր, հանեց մի բուռ ոսկի տուեց, ասեց.
— Բերնիցդ բան չհանես, կեթաս պառաւի տունը. պառաւին կասես,
էդ տղին ախչկայ շորեր հագցնի, իրիկուն բերի իմ մօտը:

Էդ ախչիկը վազէ վազ գնաց պառաւի տունը: Պառաւին ասեց.

— Թաքաւորի ախչիկը ասում ա, թող էդ տղին ախչկայ շորեր հագ-
ցնի, բերի իմ կուշտը:

Իրիկունը ախչկայ շորեր հագցրեց. վե կալաւ, տարաւ:

Իռնապանը դուռը չէր բաց անում: Ասեց.— Իմ ախչիկը տանում էմ թաքաւորի ախչկանից աւսում տունի:

Ասեց.— Խալխը ցերեկն են բերում, դու գշերն էս բերում:

Ասեց.— Հըմի պարապեցի, բերեցի:

— Ի՛է, սսեց. տար: Վե կալաւ, տարաւ:

Ասեց.— Խանըմ, իմ ախչկան ինչ կսարվացնես, սարվացրայ. գշերը չի կարայ ըստե մնայ:

Թաքաւորի ախչիկը հրամայեց.— Ամեն դարավաւ էթայ իրա օրախը, խամ ախչիկ ա, խօսացնես, տենամ, ինչ կայ հալա:

Ասեց տղին.— Ի՛նչ էդ Ֆանցերն որ իմացար, էգուց էլ կարան իմանայ: Ասեց.— Չեմ գիտում. ինչ Ֆանց պտի անի:

Ասեց.— Քառասուն ախչիկ պտի բերի, քառասուն ձեռք սե չոր հագցնի, սե ձիանը նիցընի, սե քողերը պտի քցի գլխներին, ջերկով կաղնացնի, քեզ պտի հարցնի,— Իմ ախչիկը որն ա՞: Ներքի դհիցը կը համբրես, տասնը ինը, վրայ քսանին ես էմ, չը երկրլես: Կանչեց պառաւին.— Պառաւ, արի, քու ախչիկը վեր կալ, տար, էգուց իրիկուն էլ բեր:

Լիւր բացուեց, տղէն գնաց թաքաւորի մօտը, թաքաւորը նազիր, վեզիրին կանչեց. ասեց.— Գնացէք, քառասուն ախչիկը բերէք. քառասուն սե ձիանը նիցըրէք, սե չորերը հագցրէք, սե քողերը քցէք գլխներին: Գնացին էնպէս արեցին, ջերկուն կաղնացրին: Տղին հրամայեց.— Իմ ախչիկն որն ա, գթի:

Մտքի միջին համբրեց տասնը ինը, դուզ գնաց վրայ քսանի ձիու կեամը բռնեց, ասեց.— Էս ա քու ախչիկը:

— Տղա, ասեց. գնա, առաւօտը արի:

Տղէն գնաց պառաւի տունը, ասեց.— Նանի. ախչկայ չորերը բեր, հագնեմ: Հագաւ, գնաց թաքաւորի ախչկայ մօտը:

Թաքաւորի ախչիկը ասեց.— Տղա, էգուց էլ կարմիր ձիանը նիլնենք, կարմիր չորերը կը հագնենք. կարմիր քողերը պտի քցենք գլխներին, ամենի վերջը ես կը կաղնեմ. կգաս, իմ ձիու կեամը կը բռնես:

Տղէն վեր կացաւ, գնաց պառաւի տունը:

Առաւօտը վեր կացաւ, գնաց թաքաւորի պալատը:

Թաքաւորը իրան նազիր, վեզիրի հետ դուռ էկաւ, հրամայեց.

Գնացէք, քառասուն ախչիկը բերէք. կարմիր ձիանը նիցըրէք, բերէք ըստի ջերկայ կաղնացրէք:

Էպէս արեցին: Ասեց.— Այ տղա, իմ ախչիկը որն ա, գթի:

Տղէն գնաց. վերջի ձիաւորի եախեն բռնեց, ասեց.— Էս ա քու ախչիկը: Ասեց.— Բոսր էլ պրծար, գնա. գնա, էգուց էլ արի:

Տղէն գնաց պառաւի տունը. ախչկայ շորերը հաքաւ. գնաց Թաքաւորի ախչկայ մօտը:

Թաքաւորի ախչիկը ասեց.— Եքուց էլ սիպտակ ձիանը կը նիւլենք, սիպտակ շորերը կը հագնենք. սիպտակ քողերը կը քցենք գլխըններիս, ամենի գլուխը ես կաղնեմ, կգաս. ձիու կեամը կը բռնես, քաշես, Թաքաւորի աղաքը կը կաղնացնես: Տղէն վե կացաւ, գնաց պառաւի տունը:

Լիսացաւ, առաւօտն էկաւ Թաքաւորի պալատը:

Թաքաւորը դուս էկաւ, հրամայեց.— Գնացէք, քառասուն ախչիկը բերէք, քառասուն ձեռք սիպտակ շոր հաքցրէք, սիպտակ ձիանը նիւլցրէք, սիպտակ քողները քցէք գլխըններին. բերէք ըստի, ջերկուն կաղնացրէք:

Եգպլս արեցին: Թաքաւորը ասեց.— Իմ ախչիկը ո՞րն ա, գնա՛, գթի՛, բեր:

Գնաց, գլխի ձիաւորի ձիու կեամը բռնեց. քաշեց, բերեց Թաքաւորի մօտը, ասեց.— Թաքաւոր ապրած կենայ. վեց օր ա, իմ ջանը քեզէ չխնայեցի, էս էլ քու ախչիկն ա. քու ախչկայ ջանն էլ ընձանից չխնայես:

Թաքաւորը հրամայեց ախչկերքին, ամենն էլ ձիանոցից վեր էկան: Ասեց.— Քողերներդ էրեսներիցդ վեր կալէք, էդ տղին վեր կալէք, տարէք պալատը:

Թաքաւորը գնաց պալատը տղի մօտը. հարցրեց.— Դու ինչ տղայ ես, իմ Ֆանսերը մէկն էլ չիմացան, դու վեցն էլ իմացար:

Ասեց.— Նա էլ Թաքաւորի տղայ եմ, էկայ քու ախչիկն ուզելու, Աստուած յաջողեց, վեցն էլ իմացայ:

Ասեց.— Պսակեմ ու իմ մօտին կաց:

Ասեց.— Խնդրում եմ, ինձ ճանապար քցէք, իմ պսակը իմ հայրը թող տենայ: Ասեց.— Դու գիտաս:

Առաւօտը զօրք զօրապետով ամենը դրեց ախչկայն հետ, ճանապար քցեց:

Տղէն ասեց.— Թաքաւոր ապրած, բան պէտք չէ, ամեն էլ քեզ փեցկեց, էրկու ձի տնւր, նիւլենք, էթանք:

Թաքաւորն ասեց.— Այ տղա՛, քեզ մի բան եմ տարմ. քոտնը հինք տարեկան իմ տղէն կորեր ա, ամեն բանը դու գիտում ես. դու կարող էս էդ տղին գթնիլը, որ գթար, բերեցիր, իմ Թաքաւորութունը կը յանձնեմ քեզ, դէ՛, բարի ճանապար ըլի՛, գնացէք:

Վեր կացան էկան մէյմունցի էրկիրը: Մէյմունցները վեր կալան, տարան իրանց Թաքաւորի մօտը, Թաքաւորը ասեց.— Բարի էկար. մեղ մի կշտացրայ, քեզ ճանապար քցենք: Ըտի սուճրէն փռեց, հօրուր խալվար պոպոկ ու բաղամի մէջ ուզեց:

էդի կերան, խմեցին. տղին քցեցին ճանապարհ:

Գնաց, ձիաւոր մըջեմի երկիրը հասաւ:

Ձիաւոր մըջեմները էկան աղաքը, վե կալան, տարան իրանց
Թաքաւորի մօտը:

Թաքաւորը ասեց.—Բարի էս էկեր, մեզ կշտացրայ, քեզ բարի
ճանապարհ քցենք:

Ըտի սուճրեկն փռեց, հարուր խալվաւ ցորեն ու գարի ու-
ղեց: Ըտի կերան, կշտացան. տարան իրանց սրնօռից հանեցին, ըն-
կան դեերի սրնօռը:

Դեերը էկան աղաքը, ասեցին.—Հա՛, Թաքաւորի տղան, մու-
րազիդ հասար: Սոված էնք, մեզ կշտացրայ, քեզ բարի ճանապարհ:

Սուճրեկն փռեց, ասեց.—Տապը գոմէշ ըլլի միջին: Տաս գոմէշ
էլաւ միջին, ըդոնք կերան, կշտացան:

Վե կալան, տարան իրանց սրնօռը անցկացրին:

Գնաց, հասաւ վիշապի մօտը:

Վիշապն ասեց.—Խի՛ յիտացար էդքան:

Ասեց.—Անճախ որ բերեցի, քիչ չարչարանք էր:

Ասեց.—Եդ ախչիկը մնայ իմ մօտը. դու գնա՛, քու նեանածը
հրեն, ընդի ծաղիկ ա թոփ անըմ, բեր:

Տղէն գնաց դպա իրան նեանածը, վիշապը ասեց.—Ախչի, մա-
ղերդ փաթայ իմ շնքովը:

Ախչիկը փաթաց շնքովը:

Վիշապը ճուաց ու էլաւ մի քսան հինգ տարեկան տղայ ու
ընդի կաղնեց:

Եդ տղէն ու ախչիկ էկան ըդրա մօտը, թուրը քաշեց որ ըդ-
րան սպանի. էդ տղէն ասեց.—Խի՛ էս տալի, էս իմ քիրն ա, բե-
րեցիր իմ մօտը, շատերին ղրկեր ի, որ իմ քւորը բերի. գնացեր
էր, չէր էկե. քեզ ղրկեցի, բերիր: Էս իմ քիրն ա, բաղչեցի քեզ:

Տղէն էլ ասեց.—Նս էլ իմ նեանածը բաղչեցի քեզ:

Նոր ձիանը նիւան, էրկու ախչիկ. էրկու տղայ, դպա Թաքա-
ւորի մօտը:

Խապարը գնաց Թաքաւորին.—Աչքդ լիս. տղէդ էկաւ:

Թաքաւորը վեր կացաւ, զօրք զօրապէտով գնաց աղաքը տղին:

Չինաստանի Թաքաւորի ախչիկայ վրէն իրան տղին պսակեց:

Օխտն օր, օխտն գշեր հարսանիք արեց:

Թաքաւորի տղէն ասեց.—Չինաստանի Թաքաւորի տղէն գթեր
եմ, վեր կալեմ, տանեմ իրան Թաքաւորի մօտը:

Եդ ախչիկն ու էրկու տղէն էլան. գնացին:

Գնացին, ճանփէն կորցրեցին, ընկան մի չով, ետպան տեղ:

քառասուն հաւամու մէջ ընկան, հաւամի բաւին ասեց.—Տարեկէ
էդ էրկու տղին, սպանէք, շորները հանէք, բերէք:

Թաքաւորի տղէն ասեց.—Սպանէք ձեր ձեռը ինչ կընկնի, եւ
էլ Թաքաւորի տղայ եմ, էս էլ Չինաստանու Թաքաւորի տղէն եւ,
ես խոստանում եմ, չարի ձեր մահը ձեզ պահեմ, հմի էլ ինչ որ սըրտ-
ներդ ուզում ա, ասէք. ուտացնեմ:

Ասեց.—Մեր սիրտը չատ բան ա ուզում, խորոված, ռիսոլ,
բան: Ծուֆրէն փուկեց մէյթանը:

Ըդոնց ուզած բաները բիրաթի սուֆրի մէջ գլխուաւ:

Կերան, խմեցին: Վե կացան ու գնացին, հասան Չինաստան:

Գնացին, Թաքաւորի պալատի դարվազի աղաքը՝ վեր էկան
Թաքաւորին խապար արին, դուս էկաւ.—Աչքդ լիս որ տղէդ էկաւ:

Տղին բերեց, պսակեց. օխտն օր, օխտը դէր՝ իրա յօժար կ-
մով Թաքաւորութունից վեր էկաւ. իրան տղին դրեց Թաքաւոր-
ըդրա քառասուն ձիաւորին ամենքին մի նշան տուեց. ընկան ն-
նապար, էկան իրանց Թաքաւորի կուշտը:

Էդ քառասուն հաւամի ձիաւորին նշան տուեց, պահեց:

Թաքաւորն էլ տղին յասեց.—Անումը իմը ըլլի, Թաքաւոր-
թունը դու արա:

Ընդունք հասան իրանց մուրազին:

(Վաղարօտապօսի քարքառով *)

Մէկ հալիւոր մարդ կար, մէկ քաղաքում. մի հատ էլ պառնաւ կնիկ ունէր. էդ հալիւորին իսկի իլլան չունէր, մի քօլածածուկ էլ տուն ունէր: Էդ հալիւորի փեռակն էն էր օրը մի օլակ ցախ կը բերէր, կը ծախէր, կտար իրան հացի. ըդով ապրուստ կանէին: Մէկ օր էլ պարանը վե կալաւ, զնաց հանդն, էլի ցախը չինեց. չլակը կապեց. ուզեցաւ չլակի, քամաւաւ արեց, տեհաւ մի եաւաւանի քօլի տակից մի օրսակ թռաւ, ասեց.—Էթամ տեհամ ինչ կայ միջին:

Գնաց տեհաւ իրեք հատ օրսակի ձու կայ. իրեք հատ ձուն էլ վե կալաւ ու չլակը չլակեց ու էկաւ. բերեց, բազաւր ծախեց ցախը. իրա տանը համար հաց առաւ, բերեց տուն. կնկան յսեց.—Պառաւ, Աստուած մեզ տուեց:

Ասեց.—Ինչ էս բերեր որ, Աստուած մեզ տուեր ա:

Ասեց.—Իրեք հատ օրսակի ձու եմ գլթե, սոված եմ. մէկը ձուածեղ արա, ուտենք:

Ձուածեղ արեց, կերան:

Առաւօտը վե կացաւ. էլի զնաց ցախի:

Բերեց ցախը, էլի ծախեց. հաց առաւ, բերեց տուն. ասեց.—Կնիկ, էն մի ձուն էլ ձուածեղ արա, ուտենք:

Ասեց.—Ուտելով ինչ կը հասկանանք, տանենք հարեանի հաւի տակ դնենք: ձուստ ըլլի, կը մեծանայ. մեզի հըմար ձու կածի. մըշտական կուտենք:

Հալիւորը զօռեց պառաւին, ասեց.—Գնա, բեր. մինը կուտենք, մինը թո մնայ. դու գիտաս, էն ինչ անըմ էս, արա:

Գնաց պառաւը էն մին էլ բերեց. էվեցին, կերան:

* Պատմած է Արսէն Ղափմեան:

Առաւօտը հալիւորը վե կացաւ, գնաց ցախի էլի, ցախը բերեց, բազարումը ծախեց, հաց առաւ. էկաւ տուն. պառաւը գնաց թագուն որ ձուն պահի, հենց տեհաւ մի օձ ձուիցը դուռ ա էկի, կուտապ ա էկի Պառաւը որ տեհաւ, շատ վախեցաւ, ու փախաւ. ճուալով էկաւ հալիւորի մօտը. Հալիւորը ասեց.—Պառաւ, ինչ էս ճըւճըւում:

Ասեց.—Աստուած քու տունը քանդի. էն ձուիցը մի հատ օձ ողորս էկի:

Ասեց.—Պառաւ, ինչ սուտ էս ասում. ձուիցն էլ օձ դուռ կգայ, գնա, էթանք, տենանք:

Պառաւն ասեց.—Փէտ վե կալ, էթանք. տանք, սպանենք:

Հալիւորն ասեց.—Փէտը ուր ա.

Պառաւ ընկաւ փէտի ման գալու:

Մէկ էլ էն տեհան օձը էկաւ, տան մէջը կաղնից. ասեց.—Հալիւոր-պառաւ, ինչ մտքի էք, ինչ էք անում:

Ասեցին.—Բանի ման չենք գալի:

Ասեց.—Բա փէտ-մէտի էիք ման գալի, որ գայիք, ընձի սպանէիք. դու չէ, սաղ ախշալքի մարդիքը, որ թափեն իմ վրայ, չեն կարայ հալայ. ամեքին մի դըհով կը քցեմ, կեթան. չըմի գու իմ պապն էս, էն էլ իմ նանն ա. ես էլ ձեր տղէն. ինչ լսեցիք, պակասութուն չէք քաջի. չլսեցիք, էրկըսիդ էլ կսպանենմ:

Հալիւորն ասեց.—Որդի, ինչ որ ասես, կը լսենք:

—Որ կը լսես, կեթաս, թաքաւորի պուճուր ախշիկը կուզես ինչ:

Հալիւորը վե կացաւ, փէտն առաւ ու գնաց:

Գնաց, պալատի դռան աղաքը կաղնից, խնամաքար ունէր, էն քարի վրէն նստեց:

Վազիրի մէկը դուռ էկաւ. դարվազի աղաքը տեհաւ հալիւորը քարի վրէն նստած ա, ասեց.—Հալիւոր, խի ես նստե ըդի, ինչ գանգատ ունես:

Ասեց.—Գանգատ չունեմ. էկերեմ, թաքաւորի ախշիկն ուզեմ իմ տղին:

Վազիրը մտաւ նեքսե, գնաց թաքաւորի մօտը. ասեց.—Աչքդ լիս, թաքաւոր ապրած կենայ. մի հալիւոր մարդ էկեր ա, քու ախշիկը ուզում ա իրա տղին:

Թաքաւորը ասեց.—Կանչէք, գայ, տենանք ինչ քավուր մարդ ա:

Վազիրն ասեց.—Կանչելու մարդ չի, էն հալիւորն ա, օրը մի ջակ ցախ ա բերում. մի պառաւ էլ կնիկ ունի, անճախ ապրուստ ա անում. ձմեռն էլ ընդրա հըմար ողորմութուն էն քօփ անում, եօլա ա էթում, ընկնում ա դարունք. էդ քավուր մարդը մոնց կանչէք քու մօտը:

Թաքաւորն ասեց.—Ա՛յ հայ, էդ թաւուր մարդ ա գալի, իմ ախչիկն ուղում:

Թաքաւորը ասեց.—Վազի՛ր: Ասեց.—Հրամայէ:

—Ջալլատին կը վե կալես, կեթաս, հալիւորի կշտին կը կաղնես. ջալլասին կը հրամայես, հալիւորին մէջ տեղիցը էրկու անի, էն էրկու կտորն էլ ամենքը էրկու կտոր անի, որ ըլլի չորս կտոր. կանես մեծօֆի մէջը, կտաս մէկ մարդի չափ. տանն քաղաքիցը դրաղ քցեն, շներն ուտեն, քաղաքը իմանայ, որ էդ թաւուր մարդ իմ դուռը չկայ:

Վազիւրը վե կալաւ, ջալլասին տարաւ, մոնց որ Թաքաւորը հրամայեր էր, էնպէս էլ կատարեց. ածեց մի մեծօֆի մէջը, ասեց.

—Տարէք, քաղաքիցը դրաղ ածեք, թօ շներն ուտեն:

Ընդոնք շակեցին, գնացին:

Վազիւրը մտաւ Թաքաւորի մօտը:

Թաքաւորն ասեց.—Ի՛նչ արիւր:

Ասեց.—Քո հրամանը կատարեցի:

Իմացաւ օձը, ասեց.—Նանի՛: Ասեց.— Ի՛նչ ա բալա:

Ասեց.—Պապին էն օրն քցե որ, Աստուած շանց չտայ. հըմի կգան, մեր դռնով կը տանն, գնա, աղաչայ, թօ բերեն տուն:

Պառաւը ոտին, գլխին տուեց ու գնաց, դուռը կաղնեց:

Տեհաւ մեծօֆով շակներին, հրեա, բերում էն:

Ասեց.—Բալա ջան, էդ ինչ ա:

Ասեցին.—Էն հալիւորն ա, Թաքաւորը սպաներ ա, տանըմնք, դեն քցենք:

Ասեց.—Թաքաւորի զուլումը մեր վրէն հասեր ա, բալա ջանք, բերէք մեր դուռը ածէք. գնացէք:

Ասեցին.—Քաղաքի դրաղը շատ հեռու ա, հազր ըստի մօտ ա. հենց ածենք ըստի ու թողանք, էթանք:

Տարան, քցեցին տուն ու փախան, գնացին:

Պառաւը նստեց, լաց էլաւ, ասեց.—Իմ տունը քանդուեց. էս ինչ օյիմ էկաւ իմ զլուխը, իրա ոտին, գլխին տուեց:

Օձն էկաւ.—Հը, նանի, խի էս լաց ըլնում:

Ասեց.—Քու տունը չքանդուի. արի՛, տես, էս ինչ ա էլի:

Ասեց.—Չորս կտոր էն արե, ինչ էն արե. Աստուած էլ բեքարիցն ազատի: Սաղ ա, սաղ, գնա, դու ըստե մի կաղնի. ալանջ մի անի. ջանը սաղ ըլնի, գնա դու:

Պառաւը գնաց. տեղը քցեց ու էկաւ:

Էկաւ տեհաւ որ հալիւորը սաղ ա. քներ ա, ֆսֆսում ա, ծիծաղաց:

Վե կալան, տարան, տեղը դրեցին:

Հալիւորը մի լաւ քնեց. առաւօտը վե կացաւ, տեղը նստեց:

Օձը էկաւ, կշտին կաղնեց. ասեց.—Պապի, էրեկ ղրկեցի Թաքաւորի մօտը, ինչ խապար բերեցիր ինձ հըմար:

—Գնացի, խնամաքարի վրէն նստեցի, վազիրը դուս էկաւ, ասեց. «Հալիւոր, խի էս նստե, ինչ գանգատ ունեմ»: Ասեցի. «Գանգատ չունեմ. Թաքաւորի ախիկը ուզեմ իմ տղին»:

Վազիրը մտաւ նեքսէն ու մի ջալլաճի հետ դուս էկաւ. ջալլաճին հրամայեց, ասեց. «տո՛ւր»: Զալլաճի տալն իմացայ որ տո՛ւնք, էլ չեմ զիտում ինչ էլ էլե, մէկ էլ տեհայ, ըստե քնած է՛մ, գալո՛ւ չեմ իմացել:

Ասեց.—Գե, վե, գնա՛, չվախենաս. ըսօր ինձ մի խապար բեր: Հալիւորը վե կացաւ, ու գնաց, խնամաքարի վրէն նստեց. վազիրը դուս էկաւ. տեհաւ էրեկուայ հալիւորը նստած ա. գնաց նեքսէ, ասեց.—Էրեկուայ հալիւորը էկեր ա էլի:

Թաքաւորը ոտը տուեց գետնով, ասեց.—Զըլլի իմ հրամանը չես կատարե:

Ուրիշ վազիրի կանչեց, ասեց.—Գնա՛ դուռը. մի տասը մարդի կանչայ, Թօ գան ըստե:

Գնաց, կանչեց, էկան. կաղնեցին Թաքաւորի աղաքը:

Ասեց.—Վազիր, էս տաս մարդին խօսացընըմեմ, որ իմ էրեկուայ հրամանը չես կատարե. ընդրա օրը քեզ կը քցեմ:

Են տասը մարդին հարցրեց,—Էրեկ որ դուս էկաւ վազիր, դարվազումն ինչ բան բռնեց:

Դուս էկաւ, ջալլաճը հետը, մի հալիւոր կար, չորս կտոր արեց, ածեց մեծօքը, տարան, դեն քցեցին:

Ասեց.—Աֆեքըմ վազիր, պրծա՛ր. նորից հրամայում եմ, գնացէ՛ք, չորս կտորը քիչ էր, հմի ըռչտի պէս կտորեքէ:

Վազիրները դուս էկան, ըռչտի պէս կտորեցին:

Ածեցին մի մեծօքի մէջ, տուեցին էրկու տղի շլակ, ասեցին.—Տարէք, ածէք ձորը, Թո ջուրը տանի:

Օձն իմացաւ, ասեց.—Նանի, պապին էն օրն էն քցե որ, Աստուած շանց չտայ, եաման հալօսայա. հըմի կը բերեն մեր գանով պտի տանեն, գնա՛, աղաչայ, բերեն տուն:

Վե կացաւ, պառաւը ոտին գլխին տուեց, դռանը լաց էլաւ: Տեհաւ էրկու տղայ մեծօքով բերում էն. ասեց.—Բալա, ձեր ոտին, գլխին դուրպան, էդ իմ մարդն ա, Թաքաւորի զուլումը հառեր ա, ըդենց կտորեք ա, ձեր էրեսին մեռնեմ. բերէք, ածէք տուն ու գնացէք:

Ասեց.—Պառաւ, քու տունը ո՛րն ա:

Ասեց.—Բաց դուռն ա:

Տարան, քցեցին հայեաքն ու փախան, գնացին:

Պառաւր նստեց, լաց էլաւ վրին:

Օձը դուռն էկաւ, ասեց.—Նանի, մի լաց ըլլիր. գնա՛ ֆուշի դուռը դայիմ շինայ, գնա՛ տեղը քըցայ:

Գնաց, շինեց ու գնաց տեղը քցեց:

Էդ օձը բերեց, մարմինը դեղեց, լիզուն քսելու բաժան էլաւ մօրէ՛ մէկ, նստաւ էդ հալիւորը:

Պառաւր տանից դուռն էկաւ, տեհաւ հալիւորը նստած ա. փաթըթուեց հալիւորի շինքը, հալիւորի էրեսները պաշեց:

Օձն ասեց.—Նանէ, պաշելու վախճը չի, տար տեղը, բան պտի հարցնեմ պապին:

Պառաւր թէր բռնեց, կաղնացրեց. տարաւ, տեղի մէջը նըստացրեց:

Օձն ասեց.—Պապի, քեզ տեղ ղրկեցի, ինչ խապար բերիր:

Ասեց.—Որդի, էն խեղ հօն խօսացրին էրկու բերան, էս հետ ըսկի բան չսկեցի:

Ասեց.—Դէ, վեր, գնա՛, թաքաւորի ախշիկն ուզայ ինձ հմար:

—Որդի, ասեց պառաւ. ախր էրկու շնդամ սպանեցին. բալփ սպանում էն:

Ասեց.—Մէրը մեռնի Օձ—Մայիլին, հարուր անգամ էլ սպանեն. ես կը սաղացնեմ:

Հալիւորն վեր կացաւ ու գնաց: Գնաց, քարի վրէն նստեց: Թաքաւորը իրան վազիր նազիրով դուռն էկաւ, տեհաւ մի հալիւոր մարդ քարի վրէն նստած ա, ասեց.—Էդ ինչ հալիւոր ա, մի հարցրէք, տեհէք:

Վազիրն, նազիրը տեհան էն հալիւորն ա, շատ վախեցան թաքաւորիցը, պատասխան չկարացին տայ թաքաւորին:

Ասեց թաքաւորը.—Վազիր, նազիր, բան ասեցի. դուք սուս կացաք:

Ասեց.—Թաքաւոր ապրած, էս էն հալիւորն ա, մէկէլ օրը չորս կտոր արեցինք, էրեկ էլ ըռչտի պէս կոտորեցին. էս օր էլ սաղ էկեր ա, նստեր ըս տեղ, մենք վախեցանք որ ըստրայ պատինք մեզ տաս. ընդուր չենք խօսացնում հալիւորին:

Ասեց.—Հալիւորին վե կալէք, տարէք պալատը. ըտի մի բան կայ:

Թաքաւորը ետ դառաւ, իրա քախսին նստեց, հալիւորին կանչեց. աղաքին կաղնացրեց, նազիր, վազիրը կանչեց. հալիւորին չորս բալորը կտրեցին:

Ասեց.—Հալիւոր, դու խի ես եկի:

Ասեց.—Էկեր էմ, քու ախշիկն ուզեմ իմ տղին:

— Էս քանի անգամ ա դու էկեր էս ըս տեղ:

— Ըս էլ իրեք անգամ, ասեց.

— Ի՞նչ պատասխան տուին էրկու անգամը քեզ:

— Առաջի անգամը դուս էկան, ասեցին: «Ի՞նչ էս էկե. » ասեցի. « Էկերեմ, Թաքաւորի ախիկն ուզեմ իմ տղին. » հենց թրի շրթկոյը լսեցի գլխիս մէջ տեղիցը. ընդուց դեն էլ չիմացայ, մէկ էլ տեհայ տանը պարկած էմ. տղէս ասեց. « Ինչ պատասխան բերեցիր, » ասեցի. « պատասխան չտուին, » էրեկ էլ ղրկեց, ըսկի յիստացրին, հենց գլխիս տուեցին. մէկ էլ տեհայ տանը պառկած էմ. էս օր էլ ղրկեց, ասեց. — Գնա, Թաքաւորի ախիկն ուզե, ըս օր էկեր էմ, էրես էրեսի, քու ախիկն ուղղում եմ իմ տղին: Ինչ ասելու ես, ասա:

Թաքաւորն ասեց. — Նազիր, վազիր. ըսդրայ խօսքով դուք պրծնում էք, էս հալիւորին բան անիլ էլ իլլան չկայ, ընենց բանի դէմ անենք, որ չկարենայ բերի:

— Թաքաւոր ապրած կենայ. էդ դու գիտաս:

Ասեց. — Պապի, քու տղէն ինչ փեռակի ա:

Ասեց. — Իմ տղէն փեռակ չունի. մի հատ օձ ա ու տանը կուտապ էկե, նստե:

Ասեց. — Իսան էլ չի, հա, քու տղէն:

Ասեց. — Չէ, մի հատ օձ ա:

Ասեց. — Որ օձ ա, ես խօստացայ իմ ախիկը տամ. գնա, ընենց տներ չինե, իմ պալատները տներմ էս, իմ պալատներից բանձր ըլլի, ընդրա հովը գայ, իմ պալատներին ծածկի. որ իմ ախիկը տամ քու տղին:

Հալիւորն էկաւ դպա տուն. մտաւ տուն, օձն էկաւ աղաքը, ասեց. — Հը', պապի. ինչ պատասխան բերիր:

Ասեց. — Որդի՛ գնա: Վնենց տներ չինե, որ հովը գայ իմ տներին ծածկի:

— Պապի, ասեց. էն օրակի ձուն որ բերեցիր, էն ծակը գիտա:

Ասեց. — գիտամ:

Ասեց. — Ինթաս, կասես, պստիկ խանոււմ, պստիկ աղէն ասըմ ա. մեր պստի փօփ ու սարէն ղրկի, գայ. իրան տասներկու ցօփաքն էլ հետը, քախոււմն էլ միջին ըլլի:

Գնաց, ձէն տուեց ըդենց. — Պստիկ խանոււմ, պստիկ աղէն ասըմ ա, պստիկ փօփ ու սարէն ղրկի գայ. միջի քախոււմն էլ հետը. տասներկու ցօփաքն էլ հետը:

Ասեց. — Հալիւոր, դու գնա, մենք ղրկեցինք:

Հալիւոր էկաւ, հասաւ տուն. տեհաւ տները օխտը պաք իրար վրայ ա: Նօփաքնեք էկան, հալիւորի հին շորերը հանեցին, քազա շորեր հագցրին, հազար մանեք ածողութուն ունէք. մի փաւր էլ

քցեցին վրին, հինգ հարուր մանեք ածողութուն ունէր. սամուրի քունք. մի լաւ գաւազան էլ տուին ձեռ, ակնունքով շինած էր ըզրա գլուխը, հազար մանեք ածողութուն ունէր:

Օչն էկաւ աղաքը, ասեց.—Պապի, գնա, արխային թաքաւորի ախշիկը ուզայ. վախճով հարսանիք անենք:

Հալիւորը վե կացաւ ու գնաց. մտաւ թաքաւորի պալատը:

Նազիրը էկաւ աղաքը, գլուխ տուեց ու կաղնեց:

Հալիւորն հրամայեց.—Կաղնելու վախճ չի. ինչ էս անըմ. գնա, իմացըրայ թաքաւորին:

Ընենց վազեց վազիրն, էլ ինչ ասեմ:

Թաքաւորն ասեց.—Հալիւորին կանչէք, նեքսե գայ:

Էկաւ նեքսե, կաղնեց. թաքաւոր տեհաւ ըզրա քաւախուսը զարմացաւ:

—Հը, հալիւոր, ասեց. իմ խօսքը կատարեն էս որ էկեր էս:

Ասեց.—Դե, բալկոնդ կաղնի ու քամաւա արա:

Թաքաւորը դուռ էկաւ, կաղնեց բալկոնումը, տեհաւ իրա տները հինգ դաթ ա, ըզրանը օխտը դաթ, իրա տները թրծած քեարփինն ա, ըզրա տները մի քեարփիննը ոսկի ա, մի քեարփիննը արծաթ. արեւ տուեր ա ըզրա տներին, ըզրա տների լուսը տուեր ա քաղաքին:

Ասեց.—Հալիւոր, ըսդուց դեն «Հալիւոր» չեմ ասի. «ննամի» պոթի ասեմ. քու տների վրայ զարմացայ. էդ ինչ հնար էր, մի բան էլ էմ ուզում քեզանից:

Հալիւորը ասեց.—Ի՛նչ ուզես, կտամ:

Ասեց.—Քեզանից ուզում եմ օխտը դաթաւ դալի բեռ ալմաստ, զմրութ, ալրութ, սելեան, բըռլեանդ բարցած ըլլի. սաւրվանը մի թիզ ըլլի. մուրուքը օխտը թիզ ըլլի, առաւօտը իմ դռանը չորած ըլլի:

Հալիւորը էկաւ իրա տունը: Գալու բաւժան օձը գնաց աղաքը. —Հը, ասեց. պապի, ինչ պատասխան տուեց:

Ասեց.—Օխտը դաթաւ դալա բեռ. ակնունք ա ուզում. սաւրվանը մի թիզ ըլլի, մուրուքը օխտը թիզ:

Ասեց.—Դէ, գնա էն ծակի կուշտը կաղնի, ձէն տուր.—Պատիկ խանըմ, պատիկ ալլէն ասըմ ա, օխտը դաթաւ դալա բեռ ակնունք չկայ, ամեն տեսակիցն էլ ըլլի. սաւրվանը մի թիզ ըլլի, մուրուքը օխտը թիզ, թաքաւորին դալան էմ զրկում:

Գնաց, հալիւորը ձէն տուեց էդպէս:

Ասեցին.—Գնա, մենք զրկեցինք:

Հալիւորը յետ դառաւ, էկաւ տուն. 'տեհաւ' օխտը դաքաւ դալիէն իրանց դռանը չոքած ա:

Էկաւ, տեհաւ չոքած ա օխտը դաքաւ դալիէն, սաւրվանը մի թիզ ա, մուրուքը օխտը թիզ, փաթըթեր ա մէջքը, ձեռները քշտեր ա, դալի նոխսէն բռներ ա:

Հալիւորն ընկաւ աղաք. տարան, թաքաւորի դռան չոքացրին: Հալիւորը վնաց թաքաւորի մօտը, ասեց.— Թաքաւոր ապրած կենայ, քու ուզածը բերեր էմ:

Թաքաւորը մի եմա մաղազա դարտըկեց, տարաւ, չուռ տուեց իրա մաղազի մէջը, մի բուռը վե կալաւ, իրա սաւառններին շանց տուեց, ասեց.— Հասն ինչ կաժենայ:

Ասեցին.— Թանկագին բան ա, հատը հազար մանեք կաժենայ: — Խնամի՛, ասեց հալիւորին. իմ ուզածը բերեցիր, մէկ բան էլ էմ ուզում. իմ դռնից քու դուռ, քու դռնից ժամի դուռը. ժամի դռնից էլի քու դուռը չինարի ծառ ըլլի, որ չորս մարդ իրար բռնն, հալա ձեռները չհասնի իրար. հաստութունը ընենց ըլլի:

Հալիւորին ճանապարհեց, էկաւ դպտ տուն:

Թաքաւորն ասեց.— Անկարելի ա ծառերը բերիլը, ըդով իմ ախչիկը կազատեմ ըդուց:

Հալիւորն էր, հասաւ տուն. Օձ-Մայիլն էկաւ աղաքը, ասեց.

— Հը, պապի, ինչ ասեց թաքաւորը:

— Թաքաւորն էն բանին դէմ արեց, չենք կարայ:

Ասեց.— Ի՛նչ ասեց.

Ասեց.— Ձիմարի ծառ ա ուզում մեր դռնից իրա դուռը, իրա դռնից ժամի դուռը. ժամի դռնից, էլի մեր դուռը:

Ասեց.— Էդ զօռ բան չի, գնա դպա էն ծակը, ձէն տուր, — Պատիկ խանոււմ, պատիկ աղէն ասըմ ա, չիմարի ծառերն զրկի գայ. ծառի վրի ղեհրն էլ հետը որ հրվըլան:

Ձէն տուեց.— Ղրկեցինք էկաւ, դու դնա:

Հալիւորը էկաւ, տեհաւ. էլ-էլ-էլ ծառեր ա դուռ էկե, Ֆալաֆ օխտը դաքը հասեր ա:

Էկաւ տուն, Օձ-Մայիլն ասեց.— Հը պապի. գնա, թաքաւորին տես, ինչ ա ասըմ:

Գնաց թաքաւորի պալատը. վազիւրը դռանը կաղնած էր, ասեց.— Վազի՛ր, գնա, թաքաւորին իմացրայ որ խնամին էկեր ա: Թաքաւորն ասեց.— Կանչէք, գայ նեքսե:

Էկան, հալիւորին կանչեցին, գնաց նեքսե:

Թաքաւորն ասեց.— Հա՛, իմ ասածը կատարեր էս, որ ասի:

Ասեց.— Դուս արի, քամաւա արա:

Դուս էկաւ, քամաւա արեց, տեհաւ դուզ ա:

Ասեց.—Էս ինչ ճշմարտացի ա գալի:

Ասեց.—Թաքաւոր ապրած կենայ, մի բան էլ ես էմ աւելացրեմ, ղեւերն էլ հետն եմ բերեմ:

Ասեց.—Պէ, զնա, իմ ասածն ասած ա. զնա, մի ձեռք չոր բեր որ էն կտորիցը իմ երկրումը չըլլի, կար չըլլի միջին. իմ ախջիկը հագնի, էթայ պսակ. օխտը ձեռք էլ տափ ու զուռնաչի բեր, ինչ դայսա ասենք, ածա, ածեն. իրանք չերևան: Օձ-Մայիլին էլ հետը բեր:

Հալիւորը յետ դառաւ իրանց տունը: Էկաւ, մոնց որ Թաքաւոր էր ասեր, էկաւ, ընենց ասեց

—Գնա էն ծակի վրայ ձէն տուր, ասա.—Պատիկ խանում, պըստիկ աղէն ասըմ ա, էն չորերը ղրկե որ ոչ ձեռ տուած ըլլի, ոչ կար ըլլի միջին. կտորից էս երկրում չըլլի,

Հանեցին մի պնտուկ տուին, ասեցին.—Ա՛ռ, էս պնտուկի միջին ա չորերը, վե կալ, տար:

Օխտը ձեռք էլ տափ ու զուռնա ղրկի գայ, ինչ դայդա ասենք, ածեն, իրանք չերևան:

Ասեց.—Ղրկեցինք:

Ասեց.—Դուք էլ համեցէք հարսանիք:

Ասեց.—Մեր տեղը հեռու ա, չենք կարայ գայ. դուք ընտի քեզ արէք. մենք էլ ըստի քեզ կանենք:

Հալիւորը յետ դառաւ, էկաւ տուն. տեհաւ օխտը ձեռք դափ ու զուռնէն զարկըմ էն. կռկռոցն ընկեր ա քաղաքին մէջ:

Գնաց, մտաւ հալիւորը տուն. տեհաւ Օձ-Մայիլը պոչի վրայ կաղներ ա, ասեց.—Պապի, հարևաններին քոփ արա, էթանք: Թոփ արեց ընկան ճանապարհ: Օձը ընկաւ աղաք:

Գնացին Թաքաւորի պալատը:

Թաքաւորը տեհաւ. էրկու հատ վագիր ղրկեց, Թեւրիցը բանցրացին. տարան Թաքաւորի աղաքը:

Ասեց.—Խնամի, զուռնաչին իմ ասածն ա, չորերն էլ բեր, տեհամ իմ ասածն ա:

Պնտուկը վե կալաւ, դրեց Թաքաւորի աղաքը. Թաքաւորը պնտուկը քարգեց. մի ձեռք չոր էկաւ դուռ միջիցը, իրա երկրումը էն կտորը չկար, կար էլ չկար միջին: Ղրկեց, իրա էրկու ախջիկը մարդի տուած ունէր, կանչեց, իրա կնիկն էլ կանչեց. իրա պուճուր աղջիկն էլ կանչեց որ տուեր ա Օձին:

Էկան, ընտի կաղնան:

Թաքաւորը ասեց.—Էս չորերը տեսէք, որ կտորիցը իմ երկրումը որ չկայ. կար էլ չկայ միջին. լաւ քամաւաւ արէք. հագցրէք որ էթայ պսակ:

Թաքաւորի կնիկն ու էրկու ախջիկն վե կալան. իրանց տուին գետնովք, ասեց.—Դու թաքաւոր ըլլես, մալի խափուես. քու քաղաքում բա տղայ չկամ որ մի տղի տայիր, տուեցիր օձի. մի գշեր կտայ, կը քաշուի մի պատի ճղակ:

Թաքաւորն ասեց.—Սա իմ խօսքիցը դուս չէկայ, իմանա՞նք էն մի ախջիկն էլ չկայ:

Թաքաւորի կնիկն ու էրկու ախջիկն էլ լաց էն ընում, շորերը հաղցընում: Թաքաւորը ոտը տուեց գետնովք, ասեց.—Էս ըօպէին հազցրէք:

Հազցրեցին, բերին ըտի կաղնացրին:

Էդ երկրի մէջ ըդենց տեսակին ախջիկ չկար,

Օձին հրամայեցին. ասեցին.—Արի:

Օձը վեր կացաւ, պոչի վրայ կաղնեց, օխտը անգամ թաքաւորին գլուխ վեր բերեց. դուռը պտըտեց, ինչ օտը մարդ կար, քամքից շնորհակալ էլաւ. գնաց, թաքաւորի ախջկայ մինքսանու փեփեցը բերնով բռնեց:

Վե կալան, տարան, պսակեցին. տարան հալիւորի տունը:

Չարի լիս կերան, խմեցին, բոմմա գնացին:

Մնաց Օձը, էդ ախջիկը, հալիւորը, էդ պառաւը:

Օձն ասեց.—Պապի, նանէ. գնացէք, քնէք:

Ընդոնք վե կայան, գնացին:

Թաքաւորի ախջկան ասեց.—Վե, դուռը չինի:

Թաքաւորի ախջիկը դուռը չինեց, էկաւ Օձի կշտին նստեց:

Ասեց.—Թաքաւորի ախջիկ, ինձանից չվախենաս դու. օտիդ բիդը բեր, պոչիս ծէրին հուպ տուր:

Ոտի բիդը տարաւ, պոչի ծերին հուպ տուեց:

Ճուաց ու մի տղայ դուս էկաւ խրղի միջիցը. ինչ օտը ախջիկն էր սիրուն, տասը էնօտը տղէն էր սիրուն:

Էկաւ, թաքաւորի ախջկայ ձեռը բռնեց, ասեց.—Թաքաւորի ախջիկ, իմ սուր մարդի չասես, ինձ քառասուն օր ժամանակ ունեմ. որ ըսենց իսանի պէս կեթանք թաքաւորի մօտը քառասուն օրէն ետը. համա, որ ասեցիր, էլ քու ձեռը չեմ ընկնի:

Ասեց.—Չեմ ասի: Ըտե փաթըթուան իրար. մի լաւ բէժ տրեցին: Պառկան քնան. բլրեան զարթնեցին, տեսան լիսը փանճարից ընկեր ա օրախի մէջը:

Օձը էլի խրխեն հագաւ, էլաւ օձ, կուտապ էկաւ պուճախին:

Թաքաւորը կնկան կանչեց. ախջիկըքին կանչեց, ասեց.—Գնացէք, տեսէք, էն ախջկայ հալը սնց ա, մեր սրուր մենք իմանա՞նք:

Թաքաւորի կնիկը, էրկու ախիկն էկան դըպա հալիւորի տունը. տեհան պառաւը դռներն սրբում ա, — Բարե, խնամի:

Ասեց պառաւը.— Աստըծու բարին:

Ասեցին.— Ո՞վ կայ վիրե:

Ասեց.— Հալիւորն ա, մարդ չկայ:

Գնացին վիրե, տեհան հալիւորն մի օթախի մէջ նստած ա:

Ասեցին.— Խնամի, փեսէն ու մեր ախիկը սրտեղ էն:

Ասեց.— Էն օթախում էն, իրիկւորէ մտեր էն ըտե, էլ ձէն ու ձուն չկայ:

Թաքաւորի կնիկ ասեց.— Փողը ըդրա բերողի գլխին ըլլի. իսան ա որ ձէն ու ձուն ըլլի:

Դուռը ծեծեցին, ախիկը բաց արեց:

Տեհան ախիկը ինչ ուրախ-ուրախ բաց արեց որ, ծիծաղ էրեսից թափում էր:

— Հը՛, ասեց. ախիկ, քեզդ ո՛նց ա:

Ասեց.— Փառք Աստըծու, չատ լաւ ա:

Ասեց.— Օձդ ո՛նց ա: Ասեց.— Խեղճ հայվանը կուչ ա էկե, ինչ պտի անի:

Ասեց.— Էս գշեր մեր քունը չի տարե. քու դարձն էնք քաշում:

Ասեց.— Իմ դարձը էլ չէք քաշի. արխային կը կենաք:

Բեյեց, ըդոնց մի լաւ պատիւ արեց. ընենց եմականեր քաչեց օր թաքաւորին էդ եմականերից չունէր:

Կերան, խմեցին, վե կացան:

Վե կացան էրկու քիրը, մէրը. ախիկան խօսացրին, ասեցին. — Ախի. էդ օձիցը ինչ էս հասկանում: Թաքաւորը մի անգամ տուեց ու իրա խօսքիցը դուռ չէկաւ. մի քար վեր կալ ու, հենց տու գլխին, սատկացրայ. քու ջանը ըդուց ազատուի:

Ախիկը ասեց.— Որ էդ խօսքը ինձ ասեցիք. ըս տերանքը էլ չգաք, էն ինձ համար շատ լաւ ա:

Վե կացան, իրեքն էլ գնացին Թաքաւորի մօտը:

Թաքաւոր հարցրեց.— Էն ախիկը մո՞նց ա:

— Ախիկը շատ լաւ էր, ուրախ էր օրտը. մի բան էլ ասերինք, որ օձին սպանի՝ մեր վրէն շատ նեղացաւ, մենք էլ թողացինք, էկանք:

Մի տասն օր ախիկայ մօտը չգնացին, տասն օրէն յետը Թաքաւորին մի ուրախութուն էլաւ, ձիաւորների քօփ արեց, որ իրա դուռն աղաքը մէյսան էր, հազ անէին:

Հազար ձիաւոր քօփ արեց, կնկան ասեց.— Գնացէք, էն ախիկան էլ բերէք. Թո՛ գայ, քամաւա անի, սիրտը բացուի:

Թաքաւորի կնիկը գնաց բերելու:

Օձ-Մայիլն իմացաւ, ասեց.— Թաքաւորի ախշիկ, հըմի մէրդ կգայ. քեզ կտանի. Թաքաւորը աթուռը դրիւր ա դռանը, նստեր ա. հազար ձիաւոր, հինգ հարուր էս դին ա կաղնած, հինգ հարուր էլ էն դիհը, ճրիճս էն հաղում. ես էլ, ասեց. բօզ ձինը նիւնեմ կգամ, սիպտակ շորերը կը հագնեմ, սիպտակ քօփուզը կառնեմ ձեռս, որին տամ շուռ կտամ, քու քրերը, քու մէրը ուրիշ բաներ կը խօսան քու վրէն. սկի պատասխան չես տայ. իմ սրուն էլ չես ասի. որ ասեցիր, էլ հնար չկայ. քու ձեռը չեմ ընկնի:

Խօսքը պլոծաւ. Թաքաւորի կնիկը մտաւ նեքսե, ասեց.— Ախշի, վեր, էթանք— էս օր դու էլ քամաւա արա, ուրախութունի օր ա: Ասեց.— Մոնց գամ. Օձ-Մայիլի կշտին մօրդ չկայ ախր:

Թաքաւորի կնիկն ասեց.— Փողեմ ըզրա դուռը, ըզուց ինչ էս հասկանում, չկայ-չկայ, ինչ անենք:

Օձն ասեց.— Նանի, ես էլ գամ, քամաւա անեմ:

Ասեց.— Հա, գաս ընկնես ձիանոց ոտի տակ, սատկես:

Ասեց.— Դէ, դու գնացէք, ես կը մնամ տանը: Ասեց.— Ախշի, քեզ արի, չմնաս ձեր տանը, ես մինակ չեմ կարայ մնայ:

Վե կացան ու գնացին. գնացին, տեհան ձիաւորը էնպէս ա հաղում, որ քամամ ա, Թաքաւորը նստեր ա:

Գնաց Թաքաւորի ձեռը բռնեց, պաշեց ախշիկը. Թաքաւորը ճակատը պաշեց, ասեց.— Ախշի, դաւոս մի անի, ըզուց կազատեմ քեզ:

Կաղնեցին քամաւա, տեհան մի բօզ ձիաւոր էկաւ, սիպտակ շորերը հագին, սիպտակ քօփուզը ձեռին, ձին որ քշում ա. ձիու ոտներին տակիցը կրակը Թափում ա: Էդ հազար ձիաւորին էնպէս արեց որ դումամը հանեց, որին տուեց, շուռ տուեց. որին տուեց, շուռ տուեց:

Քչեց, էրկու քենակալների քամակը ընկաւ, ամեքին մի դըրպ տուեց, ձիուցը վե քցեց:

Ըդոնց կնանիքը ասեցին.— Վայ Թեհրդ կոտորուի, մոնց տուեց, վեր քցեց:

Օձ-Մայիլի կնիկն ասեց.— Խի կոտորուի, էն էլ հալպաք մի մօրդ ա:

Քրերը ասեցին.— Լա, ֆողը քու բերողի գլխին ըլլի, հալա մերը իսան ա, կիթանք, հետը կը խոսանք. քունը բա մի օձ ա, գշերը կը կծի, կը քաշուի մի պատի ճղակ:

— Փողը ձեր գլխին ըլլի, իմ դաւոսը մի քաշէք սկի:

Ձիաւորը ցրլրուան, գնացին. էդ բօզ ձիաւորը էկաւ, քօփուզը տուեց գետինն ու կաղնեց Թաքաւորի ողաքը:

Թաքաւորը հանեց, մի նշան տուեց ըզրան:

Ասեց.— Անունդ ինչ ա, ասա:

Ասեց.—Վերջի օրը իմ անուամբ կասեմ. Թաքաւոր, մնաս բարին:
Մէկ էլ տեհան ձիու քօզն էրեաց, էլ ինքը չերեաց:

Թաքաւորը գնաց տուն, ախշկերքն էլ հետը:

Թաքաւորը էդ ախշկան ասեց.—Կնաց ըստի, մի էթայ:

Ասեց.—Չեմ մնայ, կեթամ:

Ասեց.—Ախշի. Օձից ինչ էս հասկանում, էթում էս:

Որ տուեր էս, ինչ ասեմ, մի բուռ ֆող ա, ինչ դապուլ ա:

Վե կացաւ ու գնաց. գնաց, տեհաւ օձը կուշ ա էկե:

Ասեց.—Ախշի, դռները շինայ, պոչիս ծերին հուպ տուր: Պոչի
ծերին հուպ տուեց:

Օձ-Մայիլ խիսիցը դուռ էկաւ. փաթթուան իրար, պաշպչեցին,
ասեց.—Թաքաւորի ախշիկ, ընտի մի բան խօսացիք, լաւ էր, բե-
րանդ պինդ ա, քիչ ա մնում քառասուն օրը քամմի. որ վե կալեմ
քեզ. ըսենց տղամարդի դալդայ Թաքաւորի աղաքը տանեմ քեզ:

Պարկան, քնան: Մի տաս օր էլ անց կացաւ. էլի Թաքաւորի
ուրախութունի օրն էր. ձիաւորները քօփ արեց, ասեց.—Գնացէք,
էն ախշիկն էլ բերէք, Թաքաւոր քամաւ անի:

Թաքաւորի կնիկը գնաց բերելու:

Օձ-Մայիլն ասեց.—Ախշի, Թաքաւորի ախշիկ, հրմի մէրդ կգայ,
քե կը տանի քամաւի. ես իմ կարմիր ձին կը նիւնեմ, կարմիր շո-
րերս կը հագնեմ. կարմիր քօփուզը ձեռս կառնեմ, կը գամ. կը
մտնեմ միջանի մէջը. ամենին էլ քօփուզով պտի տամ. ինչ որ կը
խօսան. իմ սրուն չես ասի:

Թաքաւորի կնիկը մտաւ դռնիցը, ասեց.—Ախշի. վեր, էթանք:

Ասեց.—Նանի, որ տանում էս, քեզ թող գայ. ոտ չունեմ, ձեռ
չունեմ որ հաց բերեմ, ուտեմ:

—Փողեմ գլուխդ. քու խուտելու դարձն էնք. չի էլ սատկում,
քուսն ըլի:

Վե կացան ու էկան ախշիկն ու մէրը, էկան Թաքաւորի, կըշ-
տին նստեցին:

Տեհան կարմիր ձիաւորն էկաւ, մտաւ միջան. էնպէս արեց էդ
հազար ձիաւորին, որ բռնմըքին էլ տուեց քօփուզով:

Ախշկերքն էլ ասեցին՝ իմ մարդը ըլի. էն ասեց՝ իմ մարդը ըլի.
ասեցին.—Մէրը իսան ա, հալա հետը խօսում էնք. սրան պա մի
օձ ա, որ սկի հետը չկարայ խօսայ:

Ասեց.—Ի՞նչ ձեր դարձը քաշէք, ինչ հետ ինչ գործ ունէք:

Ձին քաշեց. էկաւ, Թաքաւորի աղաքը կաղնեց:

Թաքաւորը հանեց, մի նշան էլ տուեց:

Նշան առաւ ու ձիու գլուխը թողաց, էլ ինքը չերեաց. ձիու
քօզն էրեաց:

Վե կացան, ցվրուեցին:

Ախլիան ուզոււմ են տուն տանէն, չգնաց. ինչ օտը զօռեցին:

Գնաց, տեհաւ օձ նստած ա, ասեց.—Հա, Թաքաւորի ախլիկ,

միտքդ փոխիր էիր որ իմ սրուը ասէիր:

Ասեց.—Չեմ ասի:

Մի քանի օր էլ անց կացաւ. մի ուրախութունի օր էլ էկաւ, ձիաւորները քօփ արեց, ասեց.—Ըսօր վերջի օրն ա. մի լաւ քեֆ անենք: Կնկան ասեց.—Գնա, էն ախլիան էլ բեր:

Թաքաւորի կնիկը գնաց:

Օձ-Մայիլն ասեց.—Ախլի, Թաքաւորի ախլիկ. հըմի մէրդ կգայ, քեզ կը տանի ընտե քամաւա, ես սե ձին կը նիլլեմ. սե շարերը կը հազնեմ, սե քօփուզը կառնեմ ձեռս. կգամ, էն մէյթանը լաւ կը հաղամ. բոմբի բերանը բաց մնայ. ինչ որ քե կասեն, իմ ուրը չասես, իրեք օր ա մնացեր որ քառասուն օրը քամմի, քառասուն օրը որ քամմաւ, տղամարդի ղայթայ կը տանեմ Թաքաւորի մօտը. նոր ընդուց գեն մենք կուտենք, կը խմենք, քեֆ կանենք: Մէկ էլ առըմեմ, «իմ սրուը չասես», որ ասեցիր, էրկաթէ տրխըներ կարես, հազնես, պողպատէ գաւազան առնես ձեռդ. էն դղար ման կգտո, պողպատե գաւազանի բռնելու տեղը կը մնայ, տրխըների էլ դրադները կը մնայ. տակը կեթայ. անճախ որ գթնես ինձ:

Տեհան Թաքաւորի կնիկը մտաւ նեքսի:

Ասեց.—Ախլի, վե էթանք, ըսօր լաւ ուրախութունի օր ա:

Օձ-Մայիլն ասեց.—Նանի, ընձ էլ տանես, գամ, քամաւա անեմ:

Ասեց.—Օրինակ էս, ես քե տանեմ, կընկնիս ձիանոց ոտի առիկ, կը սատկես:

Ասեց.—Դե, վեր կալ, տար, չեմ գայ:

Ախլիան վե կալաւ, տարաւ: Գնացին, Թաքաւորի կշտին կողնեցին քամաւա:

Տեհան մի սե ձիաւոր էն դհիցը դուս էկաւ. էկաւ. Թաքաւորի առջին կաղնեց. գլուխ տուեց, ասեց.—Թաքաւոր ապրած կենայ. կեթամ, ըսօր վերջի օրն ա ձիաւորի. հազար ձիաւորը մի եան կաղնացրե, ես մի եան կաղնեմ. քու հազար ձիաւորի հետ հաղ անեմ ես, ես իմ ձին կը քչեմ ընդոնց մէջը, որին ըլլի պտի աւամ. ընդոնք էլ իրաւունք ունեն որ ինձ տան:

Ասեց.—Իրաւունք ունես, գնա:

Ասեց.—Թաքաւոր ապրած, լաւ քամաւայ արա, տես, իրեք օրէն ետը, ես ու իմ նեանաձն էլ քեզ դօնաղ էնք:

Թաքաւորն ասեց.—Որ ինձ դօնաղ ըլլես. ես էլ ինչ պարզե կտամ, գնա:

Ընկաւ էդ ձիաւորների մէջը խախալատակեց (մաղեց), մէկին

ալա չթողաց, ամեքին մի քօփուզ տուեց. տալու բաժան Վեր էր քցում: Սաղ ինչ տար քամաւաւոր կար, էն մէկին ին քամաւայ անում: Իրար միջին խօսում ին ախչկերքը կնանիքը: Էն ասում է՛ն.

— Իմ մարդը բլի, էն ասում էր իմ մարդը բլի:

Թաքաւորի էրկու ախչկերքը ասին.—Մերը հալա մարդ ա. խօսում էնք, պա մեր քուրը օձ ա:

Ախչիկը ուզեցաւ ասեր էդ իմ մարդն ա. էլի հուպ տուեց իրան, չասեց:

Թաքաւորին մի ախչիկն ասեց.—Էն օրուայ բօզ ձիաւորը իմ մարդն բլի: Էն օրուայ կարմիր ձիաւորն էլ էս քուրս մարդը բլի: Բա օրուայ սև ձիաւորն էլ ըստայ մարդը բլի:

Էն մէկ ախչիկն ասեց.—Ախչի. ըդհնց խի էս ասում, մեր քուր սիրտը պղտորի. իրկիւնը կեթանք, հալա մեր մարդկանց հետ խօսանք, ըստրան հըպա մի օձ ա. ո՛ւմ հետ պտի խօսայ:

Էդ ախչկայ սիրտը պատուեց, ասեց.—Փողը ձեր գլխին բլի, ֆողը՝, էնդար ասեցիք, ես չեմ խօսում, բօզ ձիաւորն էլ ա մէկ, կարմիր ձիաւորն էլ ա մէկ, էդ սև ձիաւորն որ հաղում ա, էդ էլ ա մէկ. ընդար ասում էք «օձ, օձ.» էդ էն Օձ-Մայիլն ա, հա, ձեր ջանը դուս գայ. ֆողեմ ձեր գլուխը. իմ սիրտը պատուացիք:

Օձ-Մայիլը ձին քչեց. էկաւ Թաքաւորի աղաքը կաղնեց, ասեց.—Թաքաւոր, խօստացայ իրեք օրէն յետը գայի քեզ լօճախ, էլ չես տեսնի ինձ, գնացի: Պատճառը քու ախչկանից կիմանա:

Ձին քչեց. դնաց Թաքաւորի ախչկան ասեց.—Էլ ինձ չես տեսնի, ես որ գնացի:

Մէկ էլ տեսան ձիու քօզն էրեաց. էլ ինքը չէրեաց:

Թաքաւորի ախչիկը գլխին ու ոտին տուեց, լաց էլաւ:

Ձիաւորները, քամաւաւորները բիրաթի ցվրուան, գնացին:

Թաքաւորը ախչկերքի հետ, իրա կնկայ հետ գնացին:

Ասեց.—Ախչի, արի, տեսնամ ինչ էս ասում:

Օձ-Մայիլն ինչ որ ախչկան պատմեր էր, ընենց էլ ախչիկ Թաքաւորին պատմեց. Վերջի խօսքը ասեց. «Իրեք օր ա մնացե, քաւասուն օրը քամմի, որ քամմեց կը տանեմ Թաքաւորի մօտը . . . »

Ասեց. «Իմ սրը մի ասի, » ախչկերքը հետս ընկան, ասեցի սրը: Թաքաւորը ասեց.—Այ քու շլինքը կտորուի, բերանդ մի սահաք էլ խփէիք, էլի: Ասեց.—Դէ, հաց պատրաստէք, ուտենք:

Էկաւ, տեսաւ հալիւորն ու պառաւը նստած էն:

Ասեց.—Պապի, Օձ-Մայիլը գնաց, չտեսար:

Ասեց.—Էկաւ ինձ ձէն տուեց, ասեց. «Պապի, մնաս բարի, ես էթումեմ.» ասեց. ու գնաց:

Էդ ախչիկը քաղաքամ իրան ոտին գլխին տուեց ու լաց էլաւ:

Առաւօտը քեզ վեր կացաւ, գնաց դառբին ուստայ Մարքարի մօտը, ասեց.—Ուստայ Մարքար, ինձ համար մի ջուխս էրկաթե տրեխ շինայ, մի պողպաթէ գաւազան շինայ, ինչ որ հախն ա, կտամ:

Ալպեայը փութար փչեց ու շինեց:

Հագաւ տրխըները, գաւազանը առաւ ձեռը. գնաց, մի ձեռք էլ դառվիթի շոր առաւ, հագաւ. գնաց Թաքաւորի պալատը, գլուխ տուեց. Թաքաւորի աղաքին կաղնեց:

Թաքաւորն ասեց.— Այ-հայ, էդ ինչ կէյիմ էս մտե:

Ասեց.—Օձ-Մայիլն ինչ որ ասեր ա. ընենց էմ արե:

Թաքաւորը, իրա կնիկը, էրկու ախչիկը, ինչ իլան արեցին, չկարացին գլուխ հանի:

Գնաց, Թաքաւորի ձեռը պաչեց. մօր ձեռն էլ պաչեց, քրտորտանց հետն էլ ձեռ բռնեց, ասեց.—Ի՛է, մնաք բարի, ես գնացի:

Թաքաւորն ասեց.—Աստուած քու հետ, գնա:

Ընկաւ ճանապարհէ դէ ախչիկը, գնաց, Աշխարը ման էկաւ, չգտաւ. ինչ տեղ հարցրեց. սալղ տուող չէլաւ:

Գնաց, մի ախբրի վրէն նստեց, մի լաւ ջուր խմեց, պարկու ախբրի դրաղը քամակի վրայ, էրեսը թեքեց Աստուած վրեւ, ասեց.—Աստուած, իմ ֆողին եան ան, ես մի տեղ շանց տուր, ես ախշարքը ման գալով մեռայ, ըստիան տեղ չեմ կարայ էթայ:

Մէկ էլ տեսաւ, իրեք հատ ախչիկ կժեքը ուսներին էկան, ջուրը լցրեցին ախբրիցը. ջուր ուզեց, որից ուզեց, չտուին, առեցին—Ֆողեմ գլուխդ, մեր մօքոր տղէն ջուր ա ուզում, էրվում ա. դու ջուր էս ուզում:

Էդ էրկու ախչիկը վազ-վազ լցրեցին, գնացին: Յետոյ. էն պուճուր ախչկանից ուզեց: Ախչիկը կուժը լցրեց, տուեց. էն դառվիթը առաւ, խմեց: Ասեց. Ախչի, ես ջուր ուզեցի էն էրկու ախչկանից, խի իմ վրէն բարկացան:

Ասեց.—Թաքաւորի ախչկայ շինքը կոտորուի, մեր մօքոր տղէն, Օձ-Մայիլը գնացեր էր, ախչիկը առեր էր. պայման էր դրեր, քառասուն օրը չքամած ասեր ա հըմի խռովել ա, էկեր, ընկեր ա ըս տեղ, գչեր, ցերեկ ասում ա «էրվայ Թաքաւորի ախչկայ սէրին». Հըմի մէրս կշտին կաղնեք ա, գչեր, ցերեկ ջուր էնք ածում վրեն որ հովանայ. որ մեր մէկին առնի:

Դառվիթը ալպեայը իմացաւ որ իրա մարդն ա.—Ախչի, առեց. ջուրը մէկ էլ տուր, խմեմ ու գնա:

Առաւ, խմեց, մատանին քցեց կժի մէջը:

Ախչիկը ջուրը լցրեց ու տարաւ, տարաւ ածեց վրին:

Ախչկայ մէրը ախչկան վրին բարկացաւ. ասեց.—Լիբբ անզգամ, խի ետացար էղքան:

Ասեց.—Մի դարվիւ կար, հետը խօռացի, յետացայ:

Ջուրը աղջիկը որ ածեց վրին, ասեց.—Հովացայ-դիննացայ:

Մասունիքը ընկաւ աղաքը, վե կալաւ, դրեց մատը:

Օձ-Մայիլն ասեց.—Բերէք, իմ շորերը հագնեմ ու նստեմ. բօլ աւ Շորերը հագաւ, նստեց: Մօքիւրը ախչկերքին ասեց.—Գնացէք, էն դարվիւին վե կալէք, բերէք: Գնացին, բերեցին:

Մօքիւրն որ տեհաւ դարվիւին, ասեց.—Լիբբ անզգամ. դարվիւի չոր հագեր էս որ չճանաչենք. էս ինչ օրն էս քցե իմ քուր տղին, էս իրեք տարի ա գչեր, ցերեկ ջուր էնք ածըմ վրին, հալա չհովանըմ, քե պէս անզգամի: Խաթեր. հըմի քեզ կտոր-կտոր կանեմ, որ ամեն կտորդ մի չոլ քցեմ, որ քեզ տեհաւ. նոր հովացաւ:

Օձ-Մայիլն ասեց.—Մօքիւր. ձեռ մի տար, ես ըղբրան ճանապարհ կը քցեմ. դորն էկեր ա, գէնը էթայ:

Ասեց.—Հալա դու ափսոս էս գալի որ քե էդ օրը քցեց, քու կաշին կը պոկեմ, քու կաշին ձանապար է՝ քցում որ դու էթաս հետը, հասնես. ես պտի փչացնեմ, որ ըտուց ձեռ վե կալես:

Ասեց.—Գու գիտաս, մօքիւր, էլ չեմ կարայ բան ասի:

Մօքիւրն ասեց.—Ես ինչ կանեմ, կանեմ. չխօսաս էլ:

Ասեց.—Ախչի, մենք էթումենք բանջարի. էդ խնոցին արտըսնքով կը լցնես: Ըդոնք վե կացան, գնացին բանջարի:

Էդ ախչիկը նստեց խնոցու մօտը:

Օձ-Մայիլն ասեց.—Հը՛ խի նստար ըդի:

Ասեց.—Թանգե արե որ արտըսնքով լցնեմ:

Ասեց.—Կարճա լցընի: Ասեց.—Չէ:

Ասեց.—Մի բանի կուժ ջուր լցըրայ:

Բերեց ջուրը լցրեց լիքը.—Էրկու իրեք բուռ աղ քցայ մէջը:

Աղը քցեց: Ասեց.—Արի, կշտիս նստի, խօսանք:

Էկաւ կշտին, նստեցին, խօսացին:

Ասեց.—Ի՞նչ իմ սըռը խի՛ ասեցիր, որ ես էկայ, ընկայ ըստի, դու էլ չոլեչոլ ընկար:

Ասեց.—Բա մոնց պտի անես:

Ասեց.—Ինչ հնար անեմ. էն գիտայ:

Հենց դռնիցը մօքիւրը մտաւ նեքսե. ասեց.—Լիբբ անզգամ. խնոցին լցըրեր էս, որ նստեր էս, խօսըմ էս: Ասեց.—Լցըրեր էմ:

Գնաց, խնոցին տեհաւ լիքն ա, ձեռով ջուրը տարաւ բերանը. տեհաւ աղի ա, ասեց.—Այ քու սարվացընողի շինքը կտարուի. ինչ անենք կը սարվացնի քեզ: Էլ սրան իլան չկայ, դրկեմ քուրս տունը, ընտի կը վերջանայ, չկարայ էլ գայ:

Ասեց.—Ախչի, կեթաս էն սարի քամակը, կասես. «Մօքիբ, մօքիբը առափատէն ուզում ա որ հաց թխենք.» կը վե կալես. կզնաս: Իե, մենք էթըմենք ցախ բերենք: Ըդոնք գնացին ցախ բերելու:

Օձ—Մայիլն ասեց.—Ախչի:

Կեթաս, աղաքդ մի ջուր կգայ, շատ մուռսաբ ջուր ա. կը վեր կալես մի բուռ կը խմես, կասես. Օխա՛յ, ինչ անմահական ջուր ա: Զուրը ճանփայ կտայ, անց կը կենաս Կեթաս կը տենաս փուշ ու տատաշ ըռաս էկաւ. մի հատ կը վե կալես: Ֆոտ կը քաշես, կասես.—Էս ինչ անմահական ծաղիկ ա. էդ էլ ճանփայ կտայ, կանցնես կեթաս: Կեթաս, կը տենաս մի գէլ խոտն աղաքին ա, մի դոշ, մի դմակ աղաքին ա. խոտը կը վե կալես, կը քցես դոյի աղաքը, իմակը կը քցես գիլի աղաքը. կեթաս, կը տենաս մի դուռ յեռ արած ա, բաց կանես. կեթաս, կը տենաս մի դուռ էլ բաց ա, յեռ կանես: Ընտե էլ մի դուռ կայ. կը մտնես նեքսե. առափատէն դուռն գլխին կախ տուած ա. կասես «մօքիբ, մօքիբն առափատէն ուզում ա. կը վե կալես», կը փախնես. մօքիբը ձէն տայ, չես կազնի:

Ախչիկը վեր կենայ, կեթայ. Օձ—Մայիլ ի ասածի պէս կանի. դուռը կը մտնի, կասի, «Մօքիբ, առափատէն մօքիբն ուզում առ կասի.—Մօքիբն քե դուրբան, արի, նստի ըստե, առափատէն տամ: Դուռն գլխիցը կը վե կալե ախչիկն, կը փախնի: Էդ մօքիբն կընկնի քամակը, կասի.—Այ յետ արած դուռ, բռնայ ըզըրան.

Ասեց.—Նավաւ, մի քիչ բաց ըլլեմ, դիմնանամ, նոր կընկնեմ քամակը, բռնեցի, բռնեցի. չբռնեցի, իրա բաղդը:

Ասեց.—Բաց դուռ, դու բռնայ:

Ասեց.—Նավաւ, մի քիչ յետ ըլլեմ, դիմնանամ. բռնեցի, բռնեցի. չբռնեցի, իրա բաղդը: Ասեց.—Ղոշ, դու բռնայ:

Ասեց.—Սոված էմ, եավաշ. մի քիչ խոտ ուտեմ, կշտանամ, կընկնեմ քամակը, բռնեցի, բռնեցի. չբռնեցի, իրա բաղդը:

Ասեց.—Գէլ, դու բռնայ:

Ասեց.—Նավաւ, մի քիչ դմակ ուտեմ, կշտանամ. նոր ընկնեմ քամակը, բռնեցի, բռնեցի. չբռնեցի, իրա բաղդը:

Ասեց.—Փուշ աւ տատաշ գու բռնայ:

Ասեց.—Նավաւ, մի քիչ անմահական ծաղիկ ըլլեմ, բռնուաւ, բռնուաւ. չբռնուաւ, իրա բաղդը:

Ասեց.—Փիս-մուռսաբ ջուր, գու բռնայ:

Ասեց.—Նավաւ. մի քիչ ըլլեմ անմահական ջուր, բռնուաւ, բռնուաւ. չբռնուաւ, իրա բաղդը:

Պառաւը էկաւ, ջրի դրաղը կազնեց.—Դեն, ասեց. իմ ձեռքը չէի պըծնի դու, նամա քու սարվացնողի չիքը կոտրուի, թէ չէ. քեզ մի լաւ խորոված կանէի, կուտէի: Մօքիբը յետ դառաւ:

Առաքատէն ախշիկը բերեց Օձ-Մայիլի մօտը:

Օձ-Մայիլն ասեց. — Մննց էր:

Ասեց. — Քու ասածները որ չանէի, չէի կարայ գայ:

Ասեց. — Առաքատէն դիւ տաշտի մօտը, արի, խօսանք:

Մօքիրը մտաւ նեքսե, ասեց. — Ախշի, բերե՛ր էս:

Ասեց. — Բերե՛ր էմ:

Ասեց. — Ի՛նչ իլան անենք, կը սարկացնի:

Բօռաց, իրեք ախշիկն էլ էկան, մտան նեքսե:

— Ախշիկըք, ասեց իրա ախշիկերէն, իմ քուր տղին էն օրը քցեց, հալա ըդօց չի հովանում, էթանք մեռեմ, ամենքս մի սէլ ցախ շլակինք, գանք. փուռ կապենք, վառենք. էս ախշկայ ոտ ու ձեռ կապենք, քցինք կրակի մէջը, որ բիւն էլ չերկայ. որ իրա աչքովը տենայ, նոր հովանայ: Պարանները վե կալան, գնացին մեռեմ:

Օձ-Մայիլն ասեց. — Ախշի, ցախն որ բերին, դու ինչ պտի անես: Ասեց. — Չեմ գիտում, ինչ պտի անեմ:

Ասեց. — Իլլան չկայ, մենք պտի փախենք որ պրծնենք:

Սիպտակ ձիու պոչի մազը տուեց կրակին, ձին էկաւ. սիպտակ շորերը հագաւ. քօփուզն առաւ ձեռն ու ասեց — Ախշի, մի կտոր անդ վեր կալ, մի բուքուկայ ջուր վե կալան, մի սանտր վե կալան: Ախշկան քաշեց քաւքը, ձիու գլուխը թողաց. քօզն էրկաց, էլ ինքը չէրկաց: Մօքիրը ցախը շլակներին մտաւ նեքսե, տեհաւ, նա քաս վաւ նա համամ: Պուհուր ախշկան կանչեց, ասեց. Ախշի, կընկնես քամակը, կը բռնես, որ տի գլխես, կը բերես իմ մօտը. ես ըզըրա միսը ֆելփեքիցով կը պոկեմ: Ախշիկն ընկաւ քամակը:

Օձ-Մայիլն ասեց. — Թաքաւորի ախշիկ, յետ քամաւայ արւ, տես. հօ մարդ չի գալի:

Ետ քամաւայ արեց, ասեց. — Մի մարդ ա գալի որ քամու պէս ա գալի: Ասեց. — Սանտրը քցայ:

Սանտրը քցեց, էլաւ մի եփայ մեռայ:

էկաւ մեռի մէջ մտաւ, ըզըրա ջանը ճղճղեց:

Ասեց. — Թաքաւորի ախշիկ, յետ քամաւայ արւ, տես, ինչ ա:

Ասեց. — Մեռիցը դու էկաւ: Ասեց. — Աղաքարը քցայ:

Աղաքարը քցեց, էլաւ մի եփայ աղի սար, ըզըրա եաւալու ջանը մըռմոաց:

Ասեց. — Ախշի, մի յետ քամաւայ արւ, տես, ինչ էլաւ:

Ասեց. — Աղաքարիցն էլ դու էկաւ:

Ասեց. — Ջուրը քցեց, էլաւ մի ահագին ծով:

Ասեց. — Ետ քամաւայ արւ, տես ինչ էլաւ:

Ասեց. — Ծովիցը, հրեն, դու էկաւ:

Ասեց. — Էլ իլլան չըլի, վեր արի:

Վեր էկան, ինքը էլաւ մի հալիւոր մարդ, ձին չինեց սև հովոդ, կնիկը չինեց սիպտակ հովոդ, ինքն էլ կշտին նստեց:

Եկաւ, ասեց.— Հալիւոր, մի բօզ ձիաւոր, մի ախիկ քարֆին, տեսնա՛ր:

Ասեց.— Սև հովոդի գրուանքէն էլ իրեք կապէկ, սիպտակն էլ:

Ասեց.— Սա բան էմ ասըմ, դժւ ինչ էս ասըմ:

Ասեց.— Եդ ա, պակաս չենք տայ:

Ախիկը թքեց ու յետ դառաւ, էկաւ տուն:

Բզոնք նիւն, փախան:

Մէրն ասեց.— Ախիկի, ինչ արեցիր:

Ասեց.— Մարդ չպատահեց, մի հալիւոր պատահեց. հովոդ էր ծախում, ասեցիր.— «Հալիւոր, մի ըսենց մարդ տեսնա՛ր, թէ չտեսար, ասեց. «Սև հովոդն էլ իրեք կապէկ, . . » ես էլ յետ դառայ էկայ:

Մէրն ասեց.— Եան սևը պոտի առնէր, եան սիպտակը. ըղբը սէրը բօզմիւր կըլէր, կգար, ձեր մէկին կառնէր:

Միջնեկ ախիկն ասեց.— Կեթամ, եան սևը կառնեմ, եան սիպտակը: Բնկաւ քամակը: Ասեց. Օձ-Մայիլ— Թաքաւորի ախիկ, քամաւայ արա՛ւ տես, մարդ, մուրթ հօ չի գալի:

Թամաւայ արեց, ասեց.— Մէկը դումանի պէս գալիս ա:

Վե կալաւ, աղաք սանդրը քցեց. տեսաւ դուս էկաւ, աղը քցեց. տեսաւ աղիցն էլ դուս էկաւ, ջուրը քցեց. ջրիցն էլ դուս էկաւ, ձիուց վեր էկան. ինքը էլաւ բօսանչի, կնիկը չինեց դուքմայ, ձին չինէց եմիւ: Աղջիկը էկաւ, հասաւ, ասեց.— Բօսանչի աղբէր. մի ըսենց բօզ ձիաւոր, մի աղջիկ էլ քարֆին տեսնա՛ր:

Ասեց.— դուքմէն էլ մի Եանի. եմիւն էլ, որից ասըմ էս, առ: Ասեց.— Ես բան եմ հարձնում. դու ինչ էս ասըմ:

Ասեց.— Գինը էդ ա, պակաս չեմ տայ: Թքեց ու յետ դառաւ:

Օձ-Մայիլը վե կացաւ. ձիան սաղացրեց. կնկան էլ սաղացրեց,

Բօզ ձին պեզարեց, պրախ տուեց. կարմիր ձիու մազը կրակին տուեց: Կարմիր ձին էկաւ, կարմիր շորերը հաքաւ, նիւաւ ձիու վրէն, քաշեց քարֆն ու փախաւ:

Եկաւ աղջիկը, տուն հասաւ, մէրը հարցրեց.— Ի՞նչ էլաւ, չկարացիր բռնիր: Ասեց.— Մի բօսանչի, պատահեց, ասեցիր.— Բօսանչի մի ըսենց ձիաւոր. աղջիկ քարֆին տեսնա՛ր, ասեց.— «Եմիւն էլ մի չա՛ի»:

Ասեց.— Ա՛յ քու վիզը կոտրուի, եան դուքմէն առնէիր, եան եմիւր, ընդոր սէրը բօզմիւր կըլէր, կըգար, ձեր մէկին կառնէր.

Մենծն ասեց.— Ես կեթամ, եան եմիւր կառնեմ, եան դուքմէն:

Աղջիկ, ասեց. — Էլ բոց ձիաւոր չես հարցնի, կարմիր ձին ա նիւ-
լեւ Աղջիկը ընկաւ քամակը:

Ասեց. — Թաքաւորի աղջիկ. յետ քամաւայ արաւ, տես:

Ասեց. — Մէկը գալիս ա, դումանի պէս:

Ասեց. — Սանտր քցայ, քցեց. էլաւ մեռայ, տեսաւ մեռից դուս
էկաւ, աղը քցեց, էլաւ աղի սար, աղիցն էլ դուս էկաւ, ջուրը քցեց,
էլաւ եփայ ծով, ծովիցն էլ դուս էկաւ:

Ալպեալ ձիուցը վեր էկաւ, ինքն էլաւ համամչի, ձին շինեց
սառը ջուր, կնիկը շինեց տաք ջուր:

Եկաւ, ասեց. — Համամչի. մի ըսենց կարմիր ձիաւոր անց կա-
ցաւ, մի ախչիկ քարֆին, տեսար, թէ չտեսար:

Ասեց. — Տաք ջուրն էլ էրկու շահի լեղանալը, սառն էլ, որտի
լեղանում էս, լեղացի:

Ասեց. — Ես ինչ էմ ասում, դու ինչ էս ասում:

Ասեց. — Ըզենց ա, էրկու շահուց պակաս չենք առնի:

Թքեց ու էդ էլ յետ դառաւ:

Ձին սաղապրեց, կնիկն էլ սաղապրեց:

Սև ձիու պոչի մազը կրակեց: Սև ձին էկաւ, սև շորերը հա-
գաւ, ախչկան քաչեց քարֆն ու փախաւ:

— Ախչիկը գնաց, հասաւ առն:

Մէրն ասեց. — Ախչի, ինչ արեցիր:

— Գնացի, տեսայ մի համամչի, ասեցի «համամչի, մի ըսենց կար-
միր ձիաւոր, մի ախչիկ քարֆին տեսար», Համամչին ասեց. «տաք
ջուրն էլ էրկու շահի, սառն էլ, որտի լեղանում էս լեղացի»:

Ասեց. — Ֆողերը գլխիդ, ես սառը ջրին լեղանայիր. եան տաք.
ըդերա սերը փօզմիւս կրկէր, կգար, ձեր մէկին կառնէր, մեր տան
տեղի վրայ կը նստէր, հըմի սև ձին ա նիւլէր, որ մի ամսուայ ճա-
նապարհը մի օրն ա էթում, իմ ձեռիցը չկարայ պրծնի, ինչ հնար
անի, հս գլխամ, դե, մնացէք տանը. ես գնացի:

Օձ-Մայիլն ասեց. — Մի քամաւայ արաւ յետ:

Ասեց. — Մէկը գալիս ա, ընենց ա գալի, որ քամուցը ճանփի
քարերը դես ու դեն ա փախնում:

Ասեց. — Ինչ հնարք անենք. մօքիրը գլխայ. ըսդերան մնաց
աղաչանք անիր:

Ձիուցը վեր էկաւ. ձին շինեց վարդի փոշ, իրա դրաղները
բոլորիկ անկեց. ախչկան շինեց մի հատ բարալիկ ճպոտ, տնկեց
մէջ տեղը, ինքն էլաւ Օձ. ընենց փաթըթուեց ճպոտին, որ մի ասղի
ժէրի դրսաւ բաց չի մնայ. լիզուն հանեց ու ընկաւ աղաչանք:

Մօքիրն կրակի պէս էկաւ, հասաւ, ասեց. — Հը, Օձ-Մայիլ, քու
հեթիպարն էդ էր, էն լցաւ որ քու վրայ չարչարուեցինք, դու թո-

դեցիր. էկար, մի ասդի ծէրի դտար շանց տուր, տե՛ս, միտը պոկո՞ւմ է՞ս
Ասեց. — Մօքիւր, թէ ինչ տիրում էս. կտ դառ. գնա՛.

Ասեց. — Ի՛նչ անեմ, որտի տամ, քեզ կը դալնի, ըգըրան չի
դիպչում, իմ ջանն ա, մոնց տամ իմ ջանին:

Ասեց. — Վերէք, գնացէք, Աստուած ձեզ հետ:

Օձ-Մայիլն ասեց. — Մօքիւր, գնա՛, հեռուացիր մենք կե-
թանք:

Ասեց. — Հեռուանամ, ո՛ւր պտի պրծնէք իմ ձեռիցը, քու դուռը
վկայ՝ ձեզ բան չեմ անի. ձեզ պտի օրհնեմ, էթաք:

Նոր սաղացան, մօքիւրն էկաւ, Օձ-Մայիլի էրեսն էլ պաչեց,
ախչկայ էրեսն էլ. յետ դառաւ:

Իրանք ձին նիլան. գնացին, իրանց ծակի դէմը կաղնեցին:

Օձ-Մայիլը ձէն տուեց. — Պզտիկ խանրմ, դարվագէն բաց,
գանք նեքսե: Դարվագէն բաց արեց, մտան Իեքսե:

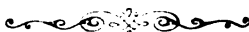
Ձին քաչեցին. տեհան, ըհր՛, էն ձիան էլ ըդի կապած ա:

Պզտիկ խանրմ Օձ-Մայիլին պաչեց, եմակնեքը սարքեց:

Նստան ուտել խմելու հետ, ասեց. — Պզտիկ խանրմ, էս ինչ
թօփերու կռկռոց ա գալի: Ասեց. — Թաքաւորի ախչիկը ըստի նըս-
տած ա. ասեմ, լաց կըլլի. Ասլան Թաքաւոր. Արզման Թաքաւորի
հետ կռիւ բաց արեց, բիրաքի քաղաքները օռաւ. փեսէք ետրալու
վեր էն ընկե, Աստուած ա մնացեր, եա մեռնէն, եա ապրեն. հմի
էլ քաղաքի չորս բողբը կտրեր ա, իրեք օր ա թօփ ա քցըմ. քիչ ա
մնըմ էս քաղաքն էլ առնի, որ առաւ. Թաքաւորութունը կոչնչանայ:

Պզտիկ խանրմը ու Օձ-Մայիլը նիլան ձիանք, գնացին մտան
էն դօժուելի մէջ, ըհենց ջարդեցին որ խապար տանող էլ չէլաւ,
իրանց երկրից հանեցին. տարան, Արզման Թաքաւորի քաղաքը
մտան. Թաքաւորին բռնեցին. թուրը դրեցին չլինքին. խօսք տուեց,
տարին քառսուն միլիօն փող տայ: Օձ-Մայիլ գնաց, Ասլան Թաքա-
ւորի պալատը: Տեհան Թաքաւորը, քիթ բերնի վրայ լաց ա ըլլըմ:
— Աչքդ լիս, ասեց:

Ասլան Թաքաւոր. վե կացաւ, տղի ճակատը պաչեց. Օձ-գնաց,
փեցեքը լգեց, էլաւ մորէ մէկ, Հարսանիքը դրեց . . .

ՏԱՆ ԴՅՈՒՄԱԹՐ

Վաղարշապատի բարբառով *)

Մէկ ժարդ կրլլի ժամանակով, չատ հարուստ կըլլի. ըզրա տղէքը աղբրտանքը տան մէջը վալմաղալ արին. իրար չլսեցին. Բեասիւպութունը յաղթեց, ցրուան. ամենը մի տեղ նօֆար էլան: Ընդրանց տան մեծն էլ գլուխ առաւ ու գնաց, մի գեղի մէջ մտաւ, էլաւ ջաղացպան: Ըզրա ջաղացները քաբս բանեցին: Զաղացատէրը էկաւ, ասեց.— Իմ ջաղացները չարի հըմի չիտակ բանըմին. հըմի դու էկար, խաբար արիւր Դուս արեց ըզրան, նոր ջաղացները չտկուեցին:

Էս մարդը գնաց էլաւ Բաղվանչի. էկաւ պտղի վախօր, բարը բիրաթի Թափաւ: Բաղի տէրը էկաւ, ասեց.— Դու Բնչ մարդ էս. ոտդ կոտորուէր, չգայիր, իմ տունն էլ, քու տունն էլ քանդեցիր: Բռնեց, դուս արեց. հախ էլ չտուեց:

Աչուն էկաւ. ո՛րտի մտնում էր, հօֆար չէին բռնում, ասումին. — Դու էն մարդն իս, ջաղացը գնաւ: Իս, խեք չտուիր. բաղը գնացիր, խեք չտուիր: Շատ պտըտեց, մի հալիւոր մարդ տեհաւ. ընկաւ ընդրա աղաքը, ասեց.— Էս ձմեռ փոր հացի ինձ պահան, ձմեռ ա, չեմ կարում տեղ էթամ: Էն մարդ վե կալաւ, տարաւ իրա տունը, ասեց.— Էս դաւաբը պահա չարի գատիկ, քե փող էլ կտամ, դու մեղք էս:

Իրեք ամիս ըզրա դաւաբը պահեց, մտաւ մեծ պաար: Ըզրան մի քած ունէր, ծնում էր, ասեց.— Չը քնես, էս գշեր քածին մուղաք կաց. ծնելու վախօր քածը չհեղդուի: Մուղաք կացաւ, բիրսան

* Պատմած է Վաղարշապատի Արսէն Ղուկասան:

քունը տարերի՛ էր, զարթնեց, տեսաւ քածը ծնելու աս. մի հալիւր մարդ կշտին կաղներ աս, ձագին ծըծացընում աս Ասեց.—Վայ քոն տարեր աս, աղէս էկեր, ձագին ծըծացընում աս. հըմի ինչ հետ կը կռուի: Գնաց, տեսաւ իրա աղէն չի, ասեց.—Պապի, դու ի՞նչ մարդ էս:

Ասեց.—'Ի՞նչ ինչ չես ճանաչի. ես որ չհասնէի, աղէն քեզ հետ կը կռուէր, քեզ էլ դուս կանէր, ես իրանց դաւաբը, իրանց ամէն բանը ինչ նեղ տեղ ըլլի, կը հասնեմ, ամենայն փորձանքից կտգտեմ. ես էս տան դովաքն էմ:

Ասեց.—Պապի, վիրե Աստուած, ներքե դու, ես էլ էմ հարուստ մարդ էլեք. հըմի քեանիպացեր էմ, էս օրն էմ ընկե, սրտե էթումեմ, իմ բանը չի յաջողում. իմ տունն էլ աս դովաք էլեք, հալաք խռովիլ աս, գնացել աս, հըմի դու տեղը գիտաս, ինչ տեղն աս. ես էթամ, բերեմ:

Ասեց.—Գու դովաքը խռովել աս, գնացեր աս Ալակեազու սարը. մտեր աս, ձորի մէջը զաղա կայ, զաղի մէջը պառկեր աս. երբի վրէ մի թիզ քօզ աս դրե՛ք էթաս, էն քօզը թափ տաս. կընկնես աղաչանք. կասես.—Վեր, էթանք: Ինչ դսաւ որ կը բարկանայ, կը թքի. կը մըրի քեզ, դու աղաչանք կընկնես. ինչ որ կտայ քեզ, չես տի՛ «քիչ աս,» կընկնես ճանապար, կգաս. Հալիւոր ասեց, էլ չէրեաց:

Ինքը գնաց, պարկաւ իրա տեղին, լիւր բացուեց, աղէն եկաւ, մտաւ գոմը, ասեց.—Այ որդի, քածը ծնէր աս:

Ասեց.—Ծնեք աս Գնաց, տեսաւ, ասեց.—Ձօրանաւ:

Հանեց ջեպիցը մի մանեք փող բաղչեց, ասեց.—Աղա, ես պտի էթամ, քեզանից չնորհակալ էմ:

—Որդի, ասեց, մի էթայ, կաց. զատկից յետը գնա:

—Շնորհակալ էմ, ասեց. ինչ ճանապար քցայ:

Հանեց հինգ մանեք փող տուեց, հագցրեց. մի խուրճին էլ հաց տուեց, քցեց թևը, ասեց.—Բարի ճանապար ըլլի, գնա՛ւ. է՛ք մարդը վե կացաւ. Ալակեազու սարը դէմ արեց աղաքը, գնաց: Կասաւ սարին, մտաւ ձորի մէջը, ընկաւ զաղէքը ման գալու. գնաց էն զաղէն-էն զաղէն: գնաց մէկ զաղէմ էլ, տեսաւ, հընս, էն զաղի մէջ պարկած աս, մօտացաւ, արեւն էլ մտաւ:

Գնաց, տեսաւ երբի վրայ մի թիզ ֆող աս դրե. ֆողը Թափ տուեց. դովաք զարթնեց, քամաւ արեց էրեսին, ասեց.—Դէ կորի, լիրբ. անմախ ձեր էրեսից փախեր էմ, պրծն, էլ էկար, զթափ:

Ասեց.—Պապի, վիրե Աստուած, ներքե դու, պտի գաս. էր Թանք: Անկարելի աս, քե պտի տանեմ:

Ասեց.—Շատ մի խօսա՛, մուծն աս. պարկի, քնի, առաւօտը

վեր կաց, գնա՛: Պարկեց, քնեց. լիսը բացուեց: էլ ընկաւ աղաչանք.
— Բեզ պտի տանեմ, ասեց:

Ասեց.— Էլ չեմ գար, ձեր դալմադալից, ձեր ուշուցիցը ան-
նախ-աննախ պրծեր էմ. հըմի մոնց որ էկերէս, դըվճըն էկերէս,
էլի դենը գնա՛:

Ասեց.— Իլան չկայ, քե պտի տանեմ, սոված կոտորուանք
մենք. մեղայ կգանք. էլ չենք անի:

Ասեց.— Որ շատ աղաչըմ էս, առ էս էրկու պոպոկն ու գնա՛,
ես կըգամ: Հենց առաւ ու էկաւ. էկաւ մի գեղի դաղը դուս էկաւ:
Տեհաւ էրկու տղա իրար հետ կուռում էն. գնաց, մօտացաւ. ասեց.

— Այ որդի, խի էք կուռում:

Ասեց.— Էս քարը ջրի միջիցն էնք գթե, կուռում ենք. ես ա-
սուճեմ իմն ա, էն ասըմ ա, իմն ա:

Ասեց.— Բերէք, տենամ էդ քարը: Քարը տուին ըզրան:

Ասեց.— Սավաւ, մի պոպոկ քե ասամ, մի պոպոկ ըզրան. հըմի
լաւ էլաւ: Էրեխէք ուրախացան:

Էդ քարը դրեց ջեպը, էկաւ տունը. տեհաւ տանը մթանը նըս-
տեր էն, ճրագլիս էլ չկայ տանը. էդ քարը հանեց ճեպիցը, դրից
պատուհանը, ճրագլի պէս լիս տուեց տան մէջ: Ասեց.— Էս ինչ լաւ
ա, մեզ ճրագ ա հագլի:

Հաց-մաց առաւ, նստան, ուտումին:

Աղբրտանցը, տղէքին սկսեց խրատ տալը. Ասեց.— Մի ժամա-
նակ մտներդ կըմ որ միւր դօլվաքը յըմենից շատ էր, մենք որ սկսե-
ցինք դալմադալ անիլը. իրար հուճաքութուն որ արեցինք, իրար
չլսեցինք, ընկանք էս օրը. հըմի ձեզանից խնդրումեմ. մեր բերնից
ուշուց, դալմադալ, բան դուս չգայ. Աստուած էլ էն դօլվաքը մեզ
կտայ:

Ասեցին.— Մոնց որ ասես, կը հնազանդենք քեզ:

Էդ քաղաքի դաղը էկաւ մի բեզրկեան վեր էկաւ. էդ բեզր-
կեան գչերը տեհաւ ամենի ճրագը անցաւ, էդ մէկի ճրագը չանցաւ:
Լիսը բացուեց, ասեց.— Սա պտի էթամ էս տունը, տենամ ինչ
թափուր տուն ա:

Գնաց, տեհաւ չորս պատն ա, գաց չկայ. մի քար պատուհանում
վառուում ա, ասեց.— Աղբէր. էս քարը չէք ծախի: Ասեց.— Չէ, ծա-
խենք, ինչ անենք. մենք ճրագլիս չունենք:

Ասեց.— Էն քար փող կաամ, ճրագլիս էլ կառնէք, ամեն բան
էլ կառնէք.— Ասեց.— Ինչ պտի տաս, որ ծախեմ:

Ասեց.— Հազար մանէք կտամ, որ ծախես:

Էդ մարդ իմացաւ բեզրկեան ըզրա վրայ ծիծաղում ա, ասեց.
— Իմ վրայ ծիծաղում էս:

Բեգրկեան իմացաւ որ քիչ ա տալիս, ընդրան ասում ա լի վրայ ծիծաղում էս,» ասեց.—Էրկու հազար մանեք կտամ:

—Իմ վրայ մի ծիծաղի, ասեց.

Ասեց.—Խի հմ ծիծաղում. երեք հազար մանեք կտամ: Վերջը շատ խօսալ չըմ գիտայ, հինգ հազար մանեք կտամ. տուր, եւ էթումնմ: Ասեց.—Տո՛ւր:

Հանեց հինգ հազար մանեք տուեց, ասեց.—Ա՛յ, մարդ, դու ինձ շատ դիր էկար. լաւ մարդ էս էրեւում, մի բան ասեմ, ինձ կը լսես:

Ասեց.—Ասա՛, տենաք:

Ասեց.—Նս, դու աղբերանանք, պայման տանք, պայման տանենք. ես մեռայ թեզ, իմ մալը քեզ, դու մեռար, քու մալը ինձ:

Բեգրկեան առաւ քարն ու գնաց:

Էդ մարդ վե կացաւ, հինգ հազար մանեք ապրանք առաւ. իրա սէլը, դաւաւը, գուլմանը, լցեց տանը:

Բեգրկեանն էլ վե կացաւ, գնաց պրտտեց էրկու տարի, քարը ծախեց վացցուն հազար մանեքի. էկաւ էդ քաղաքի դռադը վե էկաւ, ասեց.—Եթամ, էն մարդուն ասեմ զո՛ւ քարը վացցուն հազար մանեքի ծախեցիք. որ էն մարդի սիրտը պատուի, մեռնի. էն փառեն էլ մնայ ինձ:

Էկաւ, մտաւ տուն.—Հը՛, աղբէր, մոնց ես. ասեց:

Ասեց.—Փառք Աստըծու, ամեն բանս ջգուեւ ա:

—Պա քու էն տուած քարը չասեցիր, ընչի՛ հս ծախեր:

Ասեց.—Ընչի էս ծախե:

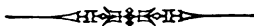
Ասեց.—Վացցուն հազար մանեքի:

Ասեց.—Ը՛, քու տունը չքանդուի. ես էն էրկու Պոպոկի էի առե:

Բեգրկեան էրկու ձեռքով իրան դիտուն տուեց, Վացցուն հազար մանեքի բանն էլ էրկու պոպոկի առնեն,» ասեց, ու սիրտը ճաքունեց, միռաւ:

Էս մարդը մոնց որ պայման էն դրե, վեր կացաւ, գնաց ընդրա ապրանքն էլ քաղաքի դրաղիցը բերեց, լցրեց իրա տունը:

Առաջուայ դօլվաթիցը ջանա շատ էլաւ:

ԴԵՐՁԻԿԻ ԱՂԶԻԿ

(Առաջագրութեան բարբառով *)

Ժամանակով ըլլում ա մի հատ դերձիկ, դրան աչքի սև ու
օրւտակ մի հատ ախշիկ ա ունենում: Էդ դերձիկը իրա
ախշիկը տանում ա մի հատ օղուկ ուշախի մօտ ձեռագործ սովորի:
Շատ ժամանակ էդ ախշիկ գնում ա կար անելու:

Էդ ուսօի տան գէմ ու գէմին Թաքաւորի պալատ ա ըլլում.
էդ Թաքաւորին մի հատ տղայա ունենում. էդ տղէն օրը չարի իրի-
կուն, բալկոնումը բոլթայա տալի, որ էդ ախշկայ էրեսը տենայ, կամ
խօսայ:

Ախշիկը իրա գլուխը կախ ա, կարում ա. մտիկ չի անում Թա-
քաւորի տղին,

Թաքաւորի տղէն ճարահատեալ ուզում ա խօսացնի, ասում ա
վերեկիցը.—Դերձիկ ախշիկ, շան ախշիկ, Թակալի կուժը քանի՞ ա:
Ախշիկը չի խօսում:

Թաքաւորի տղէն իրեք անգամ էդ խօսքը ասում ա:

Ախշիկը իրա գլուխը քաշ արած՝ ասում ա.—Թաքաւորի տղա,
շան տղա, էրկեքի աստղերն քանի՞ ա:

Ախշիկը գլուխը քաշ արած. վիրս չի քամաւ անում, ասում ա.
էդ խօսքը իրեք անգամ:

Միւս օրը Թաքաւորի տղէն շատ ա մտածում. որ ախշկան
խաղճ անի, սրտի հայիժը հանի: Կանչում ա ախշկայ ուսօին, ասում.
—Մայրիկ ջան. ինչ ուզում էս կտամ. ինչ պտի տանես քու աչա-
կերտի մօտ, ես պտի պաշեմ նրան:

Պառաւ ասում ա.—Շատ լաւ. Թաքաւորի տղա, գլխիդ արեւդ
դուբան: Միւս օրը պատրաստում ա մի հատ մեծ դուքիկ իրա-

* Պատմած է Եփրեմ Վառակեան:

տանը. Թաքաւորի տղին Թաքուն կանչում ա, ասում.— Բալա ջան, գլխիդ, արեւիդ դուրբան, արի, մօի տնտուկը:

Թաքաւորի տղէն մտնում ա .վրէն շորերով ծածկւմ ա:

Պառաւը ախչկան քանպա անում ա.— Բալա ջան, տուն էթուս ձեռացագործը կը դնես մեծ դուրին:

Ախչիկը, «լաւ», ասում ա, ձեռացագործը դնում ա դուրին:

Դնելու ժամանակ Թաքաւորի տղէն հասնում՝ ախչկան պալքմ:

Ախչիկը սուս ու փուս, մէկի էլ բան չի ասում, գնում տուն:

. Մէկ-էրկու օր չի գնում ուստի տունը. դաստիմայ հիւանդ ա պարկըմ, ասում ա.— Ա՛, մոնց անեմ, իմ ինացը հանեմ:

Հէրն ու մէրը տնում էն շատ մտածում ա, առում էն.— Բալա ջան, ինչ էս մտածում. ինչ ա սիրտդ ուզում. առնեմ, կարեմ:

Ախչիկ ասում ա.— Հայրիկ ջան, ինչ համար մի հատ ըռացոնեց կը կարես. էնպէս կը կարես որ, մենակ աչկերս էրեայ միջին, Թեւերը Թեպրներով կը չինես հրեշտակի ձեով. էդ ըռացոնեսի բոլոր պոծոծ կը շարես, որ մի ասեղի տեղ բաց չըլլի:

Հէրը կպատրաստի, կը բերի, կասի.— Այ որդի, մի հագի, էս գալըմը ման արի, աչքս տենայ:

Ախչիկը կը հագնի, իրան մի կը Թափահարի. կը տենայ լա հրեշտակի ձևի ա էլե. իրան ձեռնտու ա, կասի.— Եթում էմ ուստի տունը. էս գչեր չեմ գայ:

Ախչիկը կեթայ, իրա ուստին կասի.— Հէրս, մէրս տեղ էն գնացիր, գչերս էս տեղ պտի մնամ:

Կասի.— Ուրդի, լաւ, մնում էս, մնայ. ինչ անեմ:

Կգայ իրիկուն, հացից վերջնալէն յետոյ ախչիկը Թաքուն կը նիլին Թաքաւորի տղի ծառի մօտը, կասի.— Այ տղա, էս գչեր Թաքաւորի տղէն ինչ ուզեր ա. ես Թաքուն պտի էթամ մօտը, դուռը բաց. դու գնա, քնի. եթէ ուրիշի ասես, առաւօտուն Թաքաւորի տղէն քեզ քնալլա կանի:

Բոլորը քնելուց յետոյ ախչիկը իրա քազա ասպապը վե կալաւ. տարաւ. Թաքաւորի տղի հաւօրմը հագաւ, մտաւ Թաքաւորի տղի սենեակը. կաղնեց, իրան մի Թափահարեց, զրնգընկոյցը ընկաւ պալատը:

Թաքաւորի տղէն աչկերը բաց արեց, տհաւ մի այլակերպ բան ա կաղնած, ասեց.— Հը՛, ով ես. ինչ էս ուզում:

Ասեց.— Նս Գարբէլ հրեշտակն էմ. էկեր էմ քու հոգին առնեմ:

Ասեց.— Նս մին ու ճար էմ. խաղնայ դաժինայ տամ, իմ ֆագին մի տունի:

Ասեց.— Թէ որ ըդենց ա, ես քեզ, տաս օր ժամանակ կտամ. քու օրսխից մի նշանաբան պտի տանեմ:

Թաքաւորի տղի ձեռները, ոտները դողում էր վախիցը, ասեց.
— Դու գիտաս, ինչ աչքդ կը բռնի, վե կալ, տար:

Վե կալաւ ոսկե իբրուխ, լականը, ասեց.— Պատրաստ կաց.
տասն օրից յետոյ պտի գամ, քու հոգիդ էլ տանեմ:

Տուն էկաւ, էդ լալուխ, լականը իրա շորերի հետ սալաւ,
դրեց դուբու մէջ:

Լիսը բացուեց. ախիկը նստեց, իրա գործը արեց:

Թաքաւորի տղէն շատ ճարտրկաց, չկարաց վեր կենայ հրեշ-
տակի զարպիցը: Անճարացած վեր կացաւ, դնաց բալկոնը, ետ-
վաւ-ետվաւ, ասեց.— Մի բան որ ես պտի մեռնեմ. ետվաւ, էս
ախիկան խօսացնեմ, խայտառակ անեմ:

Ասեց.— Իերձրկի ախիկ, շան ախիկ, դուբու պաչը քանի ա:
էդ խօսքը իրեք անգամ ասեց:

Ախիկը իրան գլուխը բանձրացրեց, ասեց.

— Թաքաւորի տղա, շան տղա. Գարբէլ-Մուքէլը քանի ա:

Թաքաւորի տղա, շան տղա, իբրուխ լականը քանի ա:

Թաքաւորի տղա, շան տղա, տասն օրուայ մեռնիլը քանի ա:

Թաքաւորի տղէն շատ մտածեց.— Կայ-չկայ, ասեց. էս ախիկ
աստղաբաշ ա, առաջ աստղերուց հարցուց, հըմի էլ իմացաւ իմ
մեռնիլը: Գնաց, նորից պարկեց, արեց.— Ախ-վախ, ախ-վախ, ես
պտի մեռնեմ:

Թաքաւորի տղէն բիրտան պարկած տեղիցը մտածեց, ասեց.

— Կայ-չկայ իմ մեռնիլը էս ախիկը կիմանայ, որ համ էրկնքի աստ-
ղերով խօսաց իմ հետ, համ Գարբէլ Միքելով. ես պտի էդ ախիկան
առնեմ. ճար արեց, էդ ախիկը կանի:

Թաքաւորի տղէն իրան ծառէն զրկեց իրա հօր մօտը, ասեց.

— Սա մեռնում էմ, տէլտէր բերէք ինձ:

Հէրն ու մէրը էկան.— Այ որդի, մեր Թաքաւորութունի միջին
ինչ ա պակաս, «ախ-վախ» էս քաշում. մարդ զրկեմ, քաղաքէ քա-
ղաք, քեզ համար բժիշկ բերեմ:

Ասեց.— Կայ-չկայ, գերձրկի ախիկան պտի ուզէք:

Թաքաւորը ասըմ ա.— Շատ լաւ, զօրքով ընի կը բերեմ, խաթ-
րով ընի կը բերեմ, դու քափիլա լաւացի:

Նազիր-վազիրը կանչում, զրկում ա գերձրկի տունը ախիկան
ուզելու: Ախիկը տուն ա գալի, հէրն հարցնում ա.— Այ որդի, Թա-
քաւորի տղէն կառնես, էկեր էն քեզ ուզելու:

Ասըմ ա.— Որ դու տաք, ես էլ կուզեմ:

Բերըմ էն էդ ախիկան, պսակըմ էն Թաքաւորի տղի վրին:

Էդ ախիկը իրա ըռացնողը վեր ա առնում, ջինգ ա տանըմ
իրա համար:

Մի քանի օր մնում ա, էդ տղէն շատ յախ-վախ աւերմ, փշկայ ծոցը չի մտնում. ախչիկն ասում ա.—Այ տղան, որ ինձ հաւտ չէիր, իմ միջքի տակ խի մտար:

Թաքաւորի տղէն ասում ա.—Այ դերձըկի ախչիկ. ես պոփ մուշեմ, ինչ մտնեմ որ մնաց վեց օր իմ ժամանակը:

Ասեց.—Որ վեց օր մնաց, ես էթումեմ:

Հարսի չորեքը հագնում ա, մնաս բարեւ անում. գնում ա հաւեր, ըռասոնդը հագնում ա:

Տղէն հիւանդ պարկած ա ըլլում, ասում ա.—Կնիկս փախու, գնաց. ես հըմի պտի մեռնեմ:

Էդ մտքի միջին ախչիկը գալիս ա տուն. էդ ըռասոնդը վեր ժղահարում ա-թափ ա տալի:

Տղէն մտիկ ա տալում.—Օհօ, էն Գաբրէլ հրեշտակը էկեր օցերեկով:

Ասում ա,—Թաքաւորի տղան, հըմի որ պսակուեր էս, էս հեծողիդ պտի առնեմ:

Թաքաւորի տղի լեզուն կապւում ա. ձեռը, ոտը թռւաւում ա:

Կնիկը տենում ա. չէ, անհարացաւ, պտի հիւանդութունը հաստի. բզում ա Թաքաւորի տղին, ասում.—Ախմախ, վե՛, վե՛, ես հրեշտակ չեմ, ես քու կնիկն էմ:

Ասում ա.—Թէ որ իմ կնիկն էս. գնան, Իպրուխ, լականը բռնենանք:

Բաց ա անում կամոսի աչքը, իբրուխ լականը դնում ա Թաքաւորի տղի աղաքը:

Ասում ա.—Թէ որ ըղենց ա, չորեքդ հանան, տենան, իմ կնիկն էս:

Կնիկը չորեքը հանեց:

Թաքաւորի տղէն ասեց.—Այ կնիկ, որ ըղենց ա, դու հրաւնի էս, արի, ինձ դուզն ասա, հրեշտակների հետ յընկերութուն ունենա:

Կնիկն էլ ասում ա.—Ի՞նչ շատ կապրիս, էլ չես մեռնի. տախայիմ կաց:

Ասում ա.—Այ կնիկ, պա՛ էրկնքի աստղերն ինչ օտաւ ա որ հարցնում իր:

Ասում ա.—Պա կարի կուժը քանի ա, կարի կուժը չհամբուի, էրկնքի աստղերն էլ չհամբուի:

Թազաւան վեր էն կենում, օխտը օր, օխտը գշեր ֆեճ ուրախութուն:

Իբրեք հասան իրանց մուրազին, դուք էլ ձեքը:

ՅՈՒԼԻՊԱՅ ԽԱՆՈՒՄ

(Վաղարշապատի բարբառով *)

Վամանակով մի թագաւոր ա ընում. էդ թագաւորին մի տղայ, մի աղջիկ ա ունենում. վազիրի աղջկայ աջքը էդ թագաւորի տղի վրայ ա ընում: Թագաւորի տղէն էս աղջկան չի ուզում:

Թագաւոր կանչում ա վազիրին.— Իմ տղի հետ գնա՛, երկիրներ ման արի, իմ տղէն որ աղջիկ կը հաւանի, էն ուզի իմ տղին:

Վազիր կընկնի մտածութեան մէջ. կասի.— Եւալա՛ս, էնալէս աղջիկ ուզեմ, թագաւորը ըզրա լեզուն չհասկանայ. իմ աղջիկ չուզի, էթայ ուրիշ երկրներուց բերի:

Վազիր տղի հետ ընկնում ա ճանփայ, գալիս էն:

Շատ քիչ Աստուած գիտայ, մի գեղի հասնում էն. ման էն գալի, տեսնում էն մի աղջիկ դռնից դուս էլաւ:

Վազիրը տղին ասում ա.— Թագաւորի տղան, ես դրան չատ հաւանեցի:— Որ դու հաւանեցիր, ես կառնեմ, ասում ա:

Մտնում էն ուղղակի էդ տունը, բարե էն տալիս, հասում էն, ու ասում.— Մենք էկերէնք ձեր աղջիկը ուզինք թագաւորի տղին: Ուզում էք, մէ աղջիկ ա. թագաւորին լուրբան ա:

Վազիրն պելկեանն ու նշանը դնում էն. վեր էն կենում, գալի թագաւորի մօտը,

Թագաւորը սինոդապետներով ուղարկում ա, գնում էն հարս բերելու: Բերում էն, մի առ ժամանակ մնում ա:

էդ հարսն էնալէս ա վարուում, թագաւորին գլուխ չտալի:

---

* Պատմած է Սարգիս Ղազարեան: Սա լսած է իւր զգեսնչ Համասփիւռ Ամիրեանէ:

Այ հայ, ասում թագաւոր, իմ ծիր ժամանակիս, ես էի. մի ազայ, պսակեցի, որ ուրախանաինք, հալալ կաթնակիր չընկաւ մեր ձեռքը:

Գալիս ա, ժամանակով էդ թագաւորը հիւանդանում ա, կնկո՛ւ ասում ա. — Այ կնիկ, քե վասիյաք տնեմ անելու. ամանաք-ամանաք իմ Յուլիդայ խանում ու տղէն քեզ:

Թագաւոր հարսի կսկրծուն մռնում ա:

Որ թագաւոր մեռնում ա, թագուհու օրը սե ա ըլլում հարի ձեռիւնը, սա էլ ա հիւանդանում:

Որ հիւանդանում ա, կանչում ա իր աղին. — Այ որդի, ամանաք-ամանաք քեզ իմ Յուլիդայ խանումը վասիյաք տնեմ քեզ. աւաւօտուն մտնես Յուլիդայ խանումի օրախը «բարի լիս» առես. իրիկուն՝ «բարի իրիկուն» ասես, ամանաք-ամանաք:

Թագուհին էլ ա մեռնում: Էդ աղջիկ դուս չի դալիս սենեակից. Տղէն ա, աւաւօտուն մռնելուն. — «Բալի լիս քեզ, Յուլիդայ խանում քուրիկ». իրիկուն մտնելուն «Բարի իրիկուն, Յուլիդայ քուրիկ» ասում:

Յուլիդայ խանումն էլ ասում ա. — «Բարե էկար, աղբէր ջան». ասում ու վաթըթում յիրար:

Հարսը էն եանից տէնում, նոթերը կիտում ա. — Ես կինն ըր չեմ, ընձի էնպէս չտրի, իրա քուրը սիրի. եսվաւ, ես դրանց զուլիս մէկ օլիյա խաղամ:

Թագաւորի աղէն գալիս ա, հացը ուտում, էր էթում ա դիւանը:

Կնիկը վեր ա, կենում՝ տան մէջ ինչքան չոր կայ, հաւաքում ա, կրակը տալիս ա-էրում. գնում, տխուր նստում ա:

Իրիկունը մարդը գալի, մտնում ա քուր սենեակը. — «Բարի իրիկուն Յուլիդայ քուրիկ ջան»: — «Աստըծու բարին, աղբէր ջան»:

— Էդ էնչ մուլ ա, Յուլիդայ խանում, մեր տունը:

— Չեմ գիտում, աղբէր ջան, ես տանից դուս չեմ ըլլում:

Աղբէրն ա, մտնում ա իրա սենեակը, տնում ա կնիկը նիյաք. ները քաշե, նստի:

— Այ կնիկ, ընչի էս ըզենց տխրէ:

Ասում ա. — Բաւ իրիկուն գաս քուրդ «բարի իրիկուն» ասես, աւաւօտ «բարի լիս» ասես. էդ էր քու սիրած քիրդ, չորերը վառեց:

— Չայնամ թէ վառեց, չորեր դուրբան ըլլի իմ քուր, կնիկ. գու խի էս տրտում, էն ասա:

Կնիկ մտքի մէջ ասեց. — Է՛ս էլ չէլաւ, մի ուրիշ բան տնեմ:

Տղէրը քըցեցին, քնեցին. գչերը վե կացաւ կնիկը, իրա էրե- լին մորթեց. թագուն դանակը տարաւ, դրեց Յուլիդայ խանումի ջեպը: Տղէն էր, լիսը բացուեց, վե կացաւ, լուացուեց, գնաց Յու-

լիզայ խանութի մօտ. բարե տունեց, բարե առեց. փաթըթուան իրար չնքով:

Կնիկն որ էս տեսաւ, սիրտը ճաքեց, սկսեց լայ. իրա գլխին, իրա ոտներին տալ:

Ծառէք լսեցին. էկան, թափեցին նեքսև:

Թագունին հարա՛յ քցեց.—Այ հայ, թագաւորի տղին կանչէք դայ:

Տղէն էկաւ, տեսաւ կնիկ լաց-ցիւաւ.—'Ի՞նչ էլ չընես, քու քերն էլ չըլի:

—Ի՛նչ ա պատահե, կնիկ—էլ ինչ պտի պատահի. էրեկ չորեր կրակեց, ձէն շտուեցիր, էս օր էլ էրեխէս ա մորթե:

—Խի իմ քոր սիրտը քա՛ր ա. գայ, իմ էրեխին մորթե:

—Ըդենց էս անըմ որ չես հաւատում. արնոտ դանակը ում ջե-պից դուռ էկաւ. նա է իմ էրեխին մորթե:

Ահ կացաւ, կնկայ հետ զնաց, մտաւ քուր օրախը:

—Բարե քեզ, Յուլիդայ խանութն:—«Աստուծու բարին, աղբէր ջան:»

—Իմ էրեխին խի էս մորթե դու, Յուլիդայ:

—Աղբէր ջան, ինչ էրեխայ:

—Բա էս ինչ ա ասըմ, էրեխէն մորթեր ա:

—Աղբէր ջան. Աստուած ունեմ, խապաւ չունեմ, սութ ա:

—Հա, սութ ա, բե՛ ջեբերդ տենում:

Ջեպերից արնոտ դանակը հանում էն:

'Ի՜նչակը վեր է ունում աղբէրը, գնում, նստում դիւան. ս/նօ-դապետներին կանչում աւ Կանչում էն աղջկան էլ. թէ.—Իմ ք'ըր իմ էրեխին մորթեր ա, պէտք ա քեալլա անել:

Քիրը տեսնւմ ա իլան չի ըլլում.—Աղբէր ջան, մի բողոց նուշ բեր ըստե, դիր սեղանի վրէն:

Մի բողոց նուշ բերում. դնում էն սեղանի վրէն, ասըմ ա.—Աղբէր ջան, նուշը սեղանին կանանչի, Աստուած ունեմ, խապաւ չունեմ:

Իրեք անգամ ասըմ ա.—Աղբէր ջան, նուշը սեղանին կանա-չի...

Որ իրեք անգամ ասըմ ա, նուշը սեղանին կանանչում ա:

Կնիկը տաըմ ա.—Ձէ, սեմբալազ ա, իմ էրեխի արինը կու-գեմ, ես:

Թագաւոր բերեց, քոր էրկու ձեռքը արմընկներից կտրեց, տուեցին հումալալի շալալի, ասեցին.—Տար Թիլան մեռէն քցայ, էթայ, ջին, ջանաւաւ ուտի:

Տղին էր, իրա քոր էդ էրկու կունիը փաթըթեց բանրակի մէջ. տարաւ, իրա դուրին պահեց:

էդ համալսին էր, տարաւ, աղջկան մեռի մէջ թողեց:

Էդ աղջիկն էր, լաց ըլլելով, մղկըտալով ընկաւ էդ մեռի մէջը.
գնալով գնաց:

Շատ քիչ Աստուած գիտայ դուս էկաւ մի ուրիշ տէրութեան
մէջ. գնաց, մի ջաղացպանի փուռոցի պատահեց.

Ասեց. — Մերկ ուրեան եմ, մոնց մարդոց մօտ էթամ:

Մտաւ ջաղացի ջրտունը:

Գշերուայ մի վախճը փորսող-փորսող դուս էկաւ, էդ տեղ մի
բօսան կար, մտաւ էդ բօսանը, սկսեց կրծել ձմերուկ թէ եմբե.
սոված էր:

Առաւօտ բօսանչին վեր ա կենում, մտնում, տենում ա եմբե.
նեբը կրծած. — Այ հայ, ասում ա, էս ինչ ա պատահի իմ բօսանի
մէջ, կրծում ա:

Մի գշեր, էրկու գշեր բուսուն ա պահում, չի կարում բռնի.
գնում ա, թագաւորի տղին ասում. — Թագաւորի տղա, քու բօսանի
մէջ ջանալաւ ա փեյթա էկե, էս էրկու, իրեք գշեր ա, դուրավոյ
էմ կայնում, չեմ կարում բռնի:

Թագաւորի տղէն էրկու դարավուլով գալիս ա. գշերուայ մի
վախճը տենում ա խշխշոց ընկաւ բօսանի մէջ. բուսնքը դէմ արաւ
դրան. էդ աղջիկը ձէն ա տալի թէ. — Իսան էմ, վիրե Աստուած,
նեբքե դու, ինչ մի տուէք՝ աղջիկ էմ. մերկ ուրեան, մի ձեռք չոր
մի կնկայ հետ ուղարկէք, գայ:

Մի ձեռք չոր ուղարկում էն էդ աղջկայ մօտ:

Գալիս, տենում ա մի աղջիկ, ինչ աղջիկ. չուտես, չխմես, ըդ-
րա մահ ջամալին քամաւա անես. էրկու թեք չկայ:

Շորերը հագցնում ա. թագաւորի տղէն գալիս ա մօտը:

Աղջկան տենալուն պէս խելքը գլխիցը էթում ա. ասում ա.
— Ինս էս, ջինս էս:

Ասում ա. — Իսան էմ, այս ինչ քաղաքի միջիցն էմ:

— Թեքերդ ինչ ա իլե, ո՛վ ա կտուե:

— Խորթ մէրս կտրեց. տուեց, դուս արեց:

Թագաւորի տղէն ա, տենում ա սնաքը, ասում ա. — Աղջիկ, Աս-
տուած քե դամաք ա զրկէ, քու հունարը, շնորհքը ինչ ա, օր ես
քեզ առնեմ. — Թագաւորի տղա, թեք չունեմ որ ի՛նչ շնորքը ցոյց
տամ, ես Աստուծու հրամանքով տարին լրանալուն, ոսկե քաւով,
ոսկե ճկուտ աղջիկ ու տղայ կը բերեմ:

Վե ունում դո՛ւզ բերում ա պալատը. — Մայրիկ, ասում ա. էս
աղջիկը ես պտի առնեմ. իմ ճակատիս գրած ա:

— Այ որդի, մեզ կը նախատեն. առանցի ձեռներ ա, կասեն.
«Թագաւորի տղէն գնաց, սալսաք աղջիկ առաւ»:

—Այ մէջ, խօսան աւելորդ ա, ինչ ուզում էն, թող ասեն.
դամարն էկեր ա, պտի առնեմ:

Օխտը գշեր, օխտը ցերեկ հարսանիք արին, պրծան:

Մի ժուկ ժամանակ մնաց, ուրիշ թագաւոր էկաւ դրա վրա
կռիւ. տղէն էլ իրան պատրաստութուն տհաւ, որ պտի գնայ կռիւ.
Գնաց մօր մօտ.—Մայրիկ ջան, ես էթումեմ կռիւ. ամանաք-ամա-
նաք քե իմ Յուլիդայ խանում. մինչեւ իմ ետ գալը. ազատուելուց
էլ ինձ մի նամակ գրես. աչքալիսէք կը ղրկես:

Թագաւորի տղէն գնաց կռիւ:

Մէրը Յուլիդայ խանումի էնքան էր սիրում, էս աչքիցը էն
աչքը չէր փոխում:

էկաւ, ժամանակը լրացաւ, ազատուեց, էրկու տղայ բերեց,
ոսկեմաքու, ոսկե ճկուտ:

Ըտե թագուհին ուրախացաւ, նամակ գրեց.—Աչքդ լիս, թա-
գաւորի աղջիկ ազատուեց, էրկու տղայ բերեց, ոսկի ճկուտ, ոսկի
մաքու. քեզ էլ մեռնեմ քու էրեխեքին էլ:

Նամակը առնում, գալիս ա. գալիս ա Յուլիդայ խանումի հօր
պատի տակով անց ա կենում. հարսը տենում, կանչում ա.—Ի՞նչ
մարդ էս.—Ֆլան թագաւորի մարդն էմ, խանումս ազատուել ա.
գնումեմ ալիս աչքալիսէք տամ:

—Խանումդ ով ա.—Իմ խանըմը ձեռներ չունի,

Ըտե հարսը մատը կծում ա.—Կընի-չըլի Յուլիդան կընի:

Կանչում ա նեքսե, ըզրան լաւ պատիւ ա տալի, գինովացնում ա:
Վեր ա կենում, փախախի ծալից նամակը հանում ա, բաց ա անում,
կարդում ա որ Յուլիդան ա.—Միտը ուտեմ, ոսկորդ թողեմ, դու
հալա սաղ էս:

Նամակը բռնում, փոխում ա, գրում.—«Ոչ դու ըլլէիր, ոչ քու
քերած աղջիկը, թեքը, կռները ֆոտեր ա. ֆոտը ընկե պալատի
մէջը. ազատուել, բերիւ ա էրկու շան թուլայ, դետինը մոնէք
դրանից լաւ ա: Փակեթը գնում ա տեղը:

Մարդը առաւօտը վեր ա կենում, նստում ձին, էթում:

Շատ ու քիչ Աստուած գիտայ, հասնում ա թագաւորին. տա-
նում ա, նամակը տալիս թագաւորին: Թագաւոր բաց ա անում, կար-
դում, ասում ա.—Մայրիկ ջան, ամանաք-ամանաք իմ Յուլիդայ խա-
նում քեզ. շան թուլայ ա բերե. ինչ ա բերե, ինձ դապուլ ա, թո
մնայ, ես գամ, տհնամ:

Նամակը տալիս ա, մարդը առնում, բերում ա. գալիս ա էլ էն
տանը դօնախ ա ըլլում, քնում ա:

Հարսը վեր ա կենում, նամակ առնում, կարդում ա. նամակ
փոխում, գրում ա.—«Ոսկեմաքու ա, ոսկե ճկուտ ա. իրիկուն ես-

մակը կը հասնի, իրիկուն վերջացրէք. առաւօտուն կը հասնի առաւօտուն վերջացրէք, ես Թիֆլիսից քաւաս էմ լսիրում:

Նամակը դնում ա տեղը, մարդ առնում ա ու գալի, բերում տալիս Թագաւորի մօր, Թագաւորի մէր կարդում, տենում ա. «Ոսկեհաւու, ոսկե ճկուտ ինչ կըլի, կըլի, նամակս իրիկուն հասնի. իրիկուն կորցրէք. առաւօտ հասնի, առաւօտ»:

Ըդ տե մէրը գլիին, չոքերին տալիս ա, սուրմ.— Մոնց անէմ, ես իմ հաղչուն ձապելը մենց կորցնեմ:

Յուլիդայ խանում իմանում ա, կանչում ա մօլը.— Մոնց զան, չրի՛ իմ մարդին բան ա էլե, լաց էս ըլլամ:

Բան չի խօսում, հանում ա, նամակը տալիս ա Յուլիդայ խանուին: Բաց ա անում, կարդում. տենում ա գրած « . . . »:

— Մի լաց ըլի՛ր, մայրիկ զան, ինչ որ իմ ճակատին գրուեր ա. պատի անէք,

— Բալա զան. ասում ա. իմ ձեռները մոնց կեթայ որ ես ձեզ կորցնեմ:

Ը բերի, էրեխանց մէկը մի խուրճինի, մէկը մի խուրճինի քալը կը գնի, կատի.— Գնա, ես չեմ կարայ ձեզ կորցնի:

Էդ աղջկը վե կացաւ, լաց ըլի՛րով, մղկըտալով դնաց. ընկաւ չոլ, ետպսն, գնաց: Շատ, քիչ Աստուած դիտայ. գնաց, մի հասաւ ու սլաւահաւ, Թեքը չունէր որ քչտուեր. մտնէր, անց կենաւ. տուեց էնպէս չորերով ջրի մէջ:

Ջուրը վարար էր. յանկարծ խուրճինը ընկաւ ջուրը:

Էրեխէքը, ինչ հնար արեց, չը կարեցաւ բռնէր. դուս էկա: առուից, լաց էլաւ.— Աստուած, ասեց. դու ամեն անճարներին հասնես, նրանց ուսաղից էլ ինչ, էս ինչ ա իմ չարչարանքը:

Աստրծոյ հրամանքով էրկու հատ ծիտ էկան.— Յուլիդայ խանում մի լար, քու էրեխէքը բանս են էլե րնտե, գնա, վե կալ:

Մտերը ընկան աղաքը գնացին, տեհան որ էրեխէքը բանս էն էլե ինչ-մի ցըցի: Մտաւ, բերանով էդ խուրճինը քաշեց, հանեց դուս: Մտերն ասին.— Էն մեռի մէջ մի ձեռք տներ կայ. մարդ չկայ միջին, դնացէք ընտե, ձեզ համար աղօթէք:

Էրեխէքն առաւ, չորերն պատաստած, ճղճղած, Թրչուած. Աստուած կանչելով գնաց. գնաց, տեհաւ մի ձեռք տներ. մտան, մի առ ժամանակ ընտե մնացին:

Էրեխէքը Թրփօշացան, լեզուները բացուեց:

Էդ կնիկն էր. իրիկուն առաւօտ չոք կտար գետին, Աստուած կը կանչէր.— Աստուած, էս ինչ ա իմ նեղութունը, դոնէ իմ ձեռները լաւ ըլլէր, իմ էրեխանց, իմ չորերը կը կարկըտէի:

Մէկ օր. էրկու օր, Աստուած դրա աղօթքը լսեց, ձեռքերը
էկան. վե կացաւ, ուրախ-ուրախ իրա շորերը կարեց. էրեխանց շո-
րերը կարեց:

Ըդոնք թո ըստե մնան. խապարը տանք Յուլիդայ խանութի
մարդից:

Մարդն էկաւ կռուի տեղից, մտաւ տուն.— Մայրիկ, ասեց. իմ
Յուլիդայ խանութն ո՛ւր ա:

Ասեց.— Այ որդի, հալա դո՛ւ ես խօսում «յուր ա», չէ նա-
մակում գրէր էիր, «իրեկունը կը հասնի, իրեկունը կորցըրայ, առա-
ւօտը հասնի, առաւօտը կորցրայ, ես քաւաւ էմ բերլմ»:

— Մայրիկ, ինչ սպանել, ինչ բան, դու գրէր էիր թէ շան քու-
լայ ա բերած, ձեռքերը Ֆոտեր ա. . . > ես էլ գրեցի! — Ենչ էլ
ըլլի դապուլ ա:

— Այ որդի, էր՛իւ հատ ոսկի բաճուլ, ոսկի ճկուտ տղայ էր, էլ
իմ ձեռքը չգնաց կորցնէի, իմ տանից դուստրի:

Մայրիկ, ո՛ր եանով դուստրիւր.— Այ ինչ եանով:

Վե կացաւ, քուանքը առաւ ձեռ, ընկաւ ճանփայ:

Թող դնայ իրա ճանփով, մենք խապարը տանք Յուլիդայ
խանութի աղբօրից:

Էդ հարսը ընհնց ա արե, թաղաւորութուն էլ ա վերջացրե
միջև անգամ:

Աղբէրն էլ իրա կնկայ ձեռիցը դարձաւաւաւ էլե, ընկե չոլեր
— Էթամ, իմ Յուլիդայ խանութն գթնեմ:

Գալիս էն, փեսայ ու տներ առնում էն յիրար:

Յուլիդայ խանութն աղբէր սալմ ա.— Ինչ մարդ էս:

— Թէ ես էլ չեմ գիտում ուր էմ գնում:

— Որ ըդենց ա, ասում ա. արի, իրար հետ ընկեր ըլլենք:

Գնում, պատահում էն էդ մեծի մէջ, որտե Յուլիդայ խանութն ա:

Յուլիդայ խանութն տեսնում ա, մէկն իրա մարդն ա, մէկ իրա
աղբէրն ա. տեսաւ որ էկան, նստան չինարի ծառի տակ. Էդ էրե-
խէքն էլ մեծացեր էն. թրփօջացեր էն. վազեցին, էկան առաջ. մէ-
կին, քեռի, մէկին, հայրիկ, ասին:

Իրանք էդ էրեխէքանց վրայ շատ ուրախացան, էնպէս որ
սրտները ճղաց լրէները:

Երեխէք ասին.— Քեռի, հայրիկ. էթանք մեզ դօնախ:

Վերցրեցին, տարան առանձին օթախ:

Յուլիդայ խանութն պատրաստութուն տեսաւ, էրեխէքանց ձեռ-
քով կերակուլ ուղարկեց, կերան, պառկան քնելու:

Յուլիդայ խանութն բերեց, մի դուժին արծաթէ գդալ տուեց.
էրեխանց, ասեց.— Որին որ քեռի էք ասում, նրա խուրճինի մէջ կը
դնէք:

Տարան, քցեցին աղբոր խուրճին մէջ:

Լիւր բացուեց, վե կացան. տեհան, ինչ. Յուլիդայ խանում բալկոնում ման ա գալի: Մարդը ասեց.— Կասես իմ կնոջը նմանում ա, բայց ձեռքեր ունի:

Ախպէրն էլ ախ քաշեց: Ասեց էն մարդը.— Ինչու ախ քաշեցիր:

Ասեց.— Կարծես իմ քերն ըլլի. բայց իմ քերը թեւեր չունէր:

Շնորհակալութուն յայտնեցին, վեր էկան գնալու:

Մի խէլի տեղ գնացին. ըղըրանց կանչեց:

Դրանք էկանք, գլուխ տուին Յուլիդայ խանումին ու կաղնեցին:

Յուլիդայ խանում ասեց.— Ես ձեզ լաւութուն արեցի. դոնախ արեցի, դու իմ էրծաթ գդալները գողացաւ:

Ասեցին.— Խանում, մենք խապար չունենք. Աստուած, երկինք, գիտինք, մենք խապար չունենք:

Ասեց.— Պէտք ա ձեր ջեպերը, ձեր խուրճիները ման գամ:

Ման էկաւ, աղբոր խուրճին մէջ գլխաւ, ասեց.— Բա ասում էք, չենք գողացել, էս ճրտիյան դուս էկաւ:

Ասեց.— Աստուած վկայ, որ ես խապարութուն չունեմ:

Ասեց.— Որ խապարութուն չունես, այս ինչ թաղաւորին մի հարս կար. էրիկէն մորթեր էր, դանակը դրեր էր Յուլիդայի ջեպը. Յուլիդան նուշ բերել տուեց, Աստուած հրամանքով նուշը կանանչեց, ասեց. «Աղբէր, Աստուած ունեմ, խապար չունեմ»: Աղբէրը հնց չհաւատաց, ձեռները կտրեց. սուրկուն արեց տանից մի լաշաբ կնկայ պատճառով: Ասեց, ես քու քերը-Յուլիդայ խանումն էմ, էս էլ իմ մարդն ա:

Նոր էն տեղ փաթթուան իրար. ուրախացէք, որ ուրախացան:

Աղբէրն ասեց.— Այ քեր, քու ձեռներն մինչև հիմայ ես պահեմ էմ:

Ասեց.— Աղբէր ջան, իմ ձեռները Աստուած հասցրեց ընձի:

Հանեց նամակը քցեց աղբոր աղաքը, ասեց.— Էս էլ քու կընկայ ձեռնադիրն ա, որ իմ մարդի նամակը փոխեր էր, ըսենց գրեր ա:

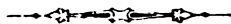
Վե կացան, ուրախ, ուրախ դնացին մարդի տունը:

Աղբէրն ասեց.— Յուլիդայ խանում ջան, ես պտի էթամ, կընկան մոնտր-մանսր կոտորեմ:

Քիւրն ասեց.— Աղբէր ջան, մի գնար. թող նրա պատիճը Աստուած տայ:

Էդ տեղ մնացին քեմ արին:

Աստուած տնից իրեք խնձոր իջաւ:

ՍԷՖԻԼ ՄԱՐԿՈՍ

(Խոյեցոց բարբառով *)

Այար-չկար ավալ ժամանակ մէ մարթ մէ կնիյ կար. դէանք շատ խեղճութան մէջ էն էր: Օրերէն մէ օր կնիյն ասաց. — Այ մարթ, պօլի մենք խեղճութոն քեանքնք, մե աստուրը մէ աստուրը չի, ըստէաղ բան չկայ անելիւ, քէլի շհարները. ախշատի. էդ մեր քիլները պահենք:

Մարթն ասաց. — Բեօ կաթն հարամ ըլի, դու ուզես էս ընձի օղորկես դարիպութոն, որ դու լրբութոն անես:

Կնիյն ասաց. — Այ մարթ. ես վաճաւ եմ դենի Սատու խետ, որ իմ խալալին խարամ չխառնեմ, շանքի օրն գերեզմանին:

Մարթը գիւս էլ ու, դիւսը տըսաւ. ի՜նչ մէ պառաւ կնիկ, ժողովք անելի, ասաց. — Այ նանա, ցերեկը խաց ժողովի, գշերը եարի իմ տունը քընի. մրդեաթ ել իմ կնկան, ես էթաս էմ դարիպութոն, չըլի որ իմ կնիկը լրբութոն անի. դարիպութոնէն որ դարձամ, էկամ, քեզի շատ լաւ կը շախեմ:

Սէֆիլ Մարկոսն էկաւ տուն, յիւր կնկան ասաց, — Կնիկ, տըսնես էս էս պառաւը, դէտըրը ջոջ էմ դենի էդ տան վրան. էդ կըլի քեօ կսիւր. դիւ դէտըր խարս, մնաս բարի, կեօ ես էթաս եմ:

Չարխըրները խաշաւ, խաց կապեց մէշքը, փէտն առաւ ձեռքը, ընկեաւ ճամբալս:

Թող Աստուած դէտըր խէտն ըլի, մենք դառնանք Սեֆիլ Մարկոսի կնկան: Գշեր-ցերեկ դէտըր աչկէն արսունքը չէր կտըռուելի, խեղճ տղները քաղցած օր էն էր անց կացընելի: Լո՞ւ պառաւը մէ քեանի օր լաւ շախեց տղներին. էթաս էր խաց էր ժողովելի, բիւրիս էր. ուտես էր մի դարի տակ, էդ քիլներին չէր էր տալի:

Մէյ օր էդ յիլները շատ քաղցածացան, էդ խեղճ կնկայ

* Պատմած է Սարգիս Ղազարեան: Սոյն բարբառի հնչիւններն մասնաւոր ինչ աղղած է Խոյեցոց բարբառին ծովօթ Պ. Ս. Կանայեան:

իլանը կտուռաւ, ասաց.—Մի լացէք, պալաներ, կըլիմ, բոնդիրը կը վառեմ, չեզ խըմա խորակ կեփեմ:

Ճծերը ուրախացան, էդ կնիյն էլաւ, բոնդիրը վառեց, տըղնէրին խափեց, օղորկեց դիւսը. գինքն էլաւ, էն մանտրը քարերէն ժողուեց, բերեց, լցեց պտուկի մէջը. դրեց բոնդրայ մրայ. գինքն էլ մտաւ մի պուճախ, չոքը տուեց գետինը, Աստուան աղաչեց, ասաց.—Աստուած, դու խառնես իմ պալաներին, էդ ինչի մեր քեաշած աստըւորը: Շատ լաց էլաւ: Ճծերն էլ հա ի գեսա էն էր: ասես էն էր.—Մամա՛ պա ինչ էլաւ մեր խորակը. էդ կնիյն էլ ասես էր.—Մըկայ Լեփուի, մէկ սընաթ կեփուի: Էդ խեղճ էրեխէքը է՛քան մնացին քաղցած. էկան ամեն մէկ կողմ պարզուան, քնան: Էդ կնիյն էլ հա լաց էր ըլիլի, ասես էր.—Աստուած, ես ինչսօ անեմ իմ պալաների խեւ. իմ ձեռնէն չի գետլի էթամ, ժողովք անեմ. իմ ձեռը թալիբ իմ քեօ փեքը. կուզես պախի, կուզես մեռցու: Զինքն էլ գլօխը դրեց, քընաւ: Առատունը լոսը բացուաւ. էլաւ, զատ ու մասերը ժողուեց. տըսաւ բարձի տակը օխտը խատ ոսկի. էլաւ, ուրախ-ուրախ լուացուաւ, ասաց.—Փառք քեզի Աստած, որ դիւ իմ Բօրփա նապալալներին ըռուզա խասուցիր:

Էկաւ, պառաւին ասաց.—Մամա՛, ել էդ ոսկին առ, քէլի պագաբը, խաց առ, բեր որ իմ տղներն ուտեն:

Ասաց.—Ախչի, էդ ոսկին վէճով ի տուի քեզի:

Էդ կնիյն ասաց.—Աստուած ըռուզկայ ի խասուցի ընձի:

Պառաւը ասաց.—Ի՛նչալ մէ բան կայ. քեօ խեղճ մարթն ասես էր, ես չեմ էր հաւատալի որ դիւ լըրութոն կանես:

—Մամա՛, վարքդ սըւտըկիր ի, խոքուդ մեղք մի՛ արա, ես իմ մարթու խես վատա Աստըծու եմ դրի, որ իմ խալալին խաբամ չը խառնեմ, ինչանքի գերեզման մանելը. թէ չես հաւատալի, կանոթ գչերը եարի, իմ մօտը քընի:

Էդ պառաւ էլաւ, մըրմըռթալով առաւ ոսկին, գնաց պագաբը. խաց-մաց առաւ, բերեց: Տղները էկան, նստան ու կերան: Ասայ. Մամա՛, դիւ էլ ժողովք մի՛ արա, դիւ էդ տան ճոչն ես: Աստուած ըռուզկայ ի տուի, կուտինք: փառք կտանք յիւրը:

Պառաւն ասաց.—Լա օ, ես քեօ գեօղութոն կը բռնեմ:

Ասայ.—Մամա՛, թող քեօ ասածն ըլի:

Իրիկունը էկաւ, տեղները քըցին, քընան. էդ պառաւն էլ. էլ էդ կնիկայ կուշտը քընաւ. ընչար իրօս դարաւուլ քաչեց: Լոսը բացուաւ. էդ կնիկը էլաւ, տեղաշորերը ժողուեց. Ասաց.—Մամա՛, դիւ բարձը վերց:

Պառաւը բարձը վերցեց, ըչկաց ինչ ի օխտը ոսկի. կնիկն ասաց.—Մամա՛, աչկովդ տըսա՛ր:—Խա, պալամ, դիւ արդար ես:

Էդ կնկիայ Աստըծոյ խրամանքով օրը հաւ օխտը ոսկի էկաւ. դովլաք կապեց, տներ չինեց, կովեր առաւ. էլ չես էր գինալի թէ էդ Սէֆիլ Մարկոսի տներն ի:

Էդ Սէֆիլ Մարկոսն էլ վարիպութոնից ետ էր դառնալի, իգեալի տունն էկաւ, տըսաւ.—Ջանըմ՝ էդ իմ տների տեղն ի, իմ տները չի, ասաց.—Եւսկաւ, մէ մտնեմ, խարցուցեմ. վէճովի գինալի, պալիմ իմ կնիյն անճարի էլի, ծախիւրի՝ կէրիւրի. իւրիչն էկիւրի, տուն ի չինի տէադ. մէկ դաժիլ մտնեմ, վայ թէ ջրոտուեն: Քիւչայի դուռը թփեց, մէ տղայ գիւս էլաւ, Ասաց.—Էդ վէճովի Ասաց.—Դիւսէարի, դարիւզ մարթ հմ:

Ասաց.—Էդ վիւր տներն ի: Ասաց.—Սէֆիլ Մարկոսի:

Ասաց.—Սէֆիլ Մարկոսն տունն ի:

Ասաց.—Չէ, էդ խի տարի ի գնացիր ի վարիպութոն. տըսնես էս, էդ զըմն Սէֆիլ Մարկոսի կնիյն ի չինի:

Ասաց.—Պա գիւ Սէֆիլ Մարկոսի իչն էս.—Դէար նօքալն էմ:

Սէֆիլ Մարկոսը տղայ ունի.—Իչիւս չունի, կեօ էթաս էն վարժատունը, կարդաս էն, էրկու տղայ, մէ ախչիկ ունի:

Ասաց.—Պա վէճով կայ տունը: Ասաց.—Պատի խաւրմն ի:

Դէարը օդորկեց, ասաց.—Դէ, քէլի, խանըմիդ ասա. «Սէֆիլ Մարկոսն էկիր իս: Զինքը յիւրը ասաց.—Խոււ կաթնակերին էյթիւսալար չկայ լըրութուն ի արի. ես դէարը շանց կտամ մկայ: Նօփարը դնաց, ասաց.—Խանըմ, աչքդ լոս, մարթդ էկիր ի քիւչայի դուռը, ասելի «ես Սէֆիլ Մարկոսն էմ»:

Կնիյն ուրախ-ուրախ էլաւ, վազկեց, ըչկաց որ յիւր մարթն ի. փաթըթուաւ մարթի վզովը.—Դիւ բարեով էկար. ընչի՛ չես էր մըտնելի տունը: Ասաց.—Ի՛չ մտնեմ էր. ասեմ, ես Սէֆիլ Մարկոսն հմ. էդ իմ տների տեղն ի, իմ տները չի, մնացիմ ջանիս վրայ չուար, դէար խըմայ էլ քիւչայի դուռը թփիմ, ասիմ. «վէճով ի նալի, կնիկս նաչար ի մնացի, ծախիւր ի»:

Կնիյն ասաց.—Ա՛յ մարթ, տըսնաս ես, գիւ գնացիր վարիպութոն, ես էս դսար մալ ու դովլաք եմ բերի: Ասաց.—Կեօ ես էլ հմ բերի Զիւն մեռայի մէջն ի. եարի, էրկսով էթանք, բերենք:

Կնիյն էլ ուրախ-ուրախ ելաւ, մարթի խետը ընկեան ճանախս, գնացին էդ մեռի մէջը. Ասաց.—Պա մարթ, յիւրի քեօ տալանքը:

Ասաց.—Ղաննըխ, քեօ սիրողն ի էդ մալ դովլաքը քըյի քիւ խըմայ. խո ընձ էլ սիրող չունեմ, ես էլ խիւանդացամ, չը գիցամ աշխատել:

Էդ կնիյն էլ ասաց.—Մարթ Աստըծու, էդենց բաներ մի ասա. ընձի, ես քեզ խետ վաճաւ Աստըծու հմ զրի, որ իմ խալալին խաւրամ չխառնեմ. չանքի օրն գերեզմանին:

Մարթն ասաց.—Քեօ կաթը խաւամ ըլի, պա դիւ էդ բանէն խապար չես, վէսով էդ փողերը տուի քեզի, որ դիւ էդ դղար մալ ու դեօլվաք էս յետ քցի. ես տեաղ ըլելուս վախսը ախշատոնք է՛մ էր անելի, շատ օրը քաղցած էնք էր քընելի, դիւ էդ կնիկ հալով վէսը տեղէն էս ախշատի:

Կնիյն ասեց.—Աստուած ընձի, իմ պալաններին ռուզկալի տուի. օրական օխտը ոսկի ի գեալի ընձի, գինաս էս, այ մարթ. ինչ խեղճութոն, նաչարութոն իմ քեաչի եմ պալանների խեռ, իմ աշկերի արսուքը չի կտուռելի. մէյ օր էն դժի քաղցած մնային տղներս, իլանս կառուաւ, դէանցը խափիմ, օղորկիմ դիւսը, էլամ, քոնդիբը վառիմ, էն չայլադի մանտը քարերէն ժողվիմ. լցիմ պտուկը, դրիմ քոնդուայ վրայ հա, գընացին էկան.—«Մամա, էգ ինչ էս էփելի», ասեսեմ էր, «պալամ, գնացէք, խաղացէք»: Լն դժի խափիմ, չանք իրիկուն. իլանները կառուաւ, ամեկը մէ տեղ քաւալան, քընան. էն գշեր սե էլաւ ընձ խըմայ. չանքի լոս աքթա արտունքը չը կտուռաւ, առատունը էլամ, իշկացիմ, չորերը ժողուեմ էր, տըսամ բարձի տակը-իշ-օխտը ոսկի կայ. ուրախ-ուրախ վիբցիմ. մամային ափիմ.—«Մամա, ել, Աստուած մեզ ռուզկալի տուի», մաման էլ չը խաւատաց ընձի. իշխօ դիւ ասես էս. «սիրօգ էս բունի»: Ասիմ.—«Մամա, թէ չես խաւատայի, կանոխ գշեր էլ դիւ ետրի. քընի մօտոս: Էկաւ Լն գշեր ինչանքի լոս դարավոյ քեաչեց. առատունը լոսը բացուաւ, պտուաւ յիւրը ձեռքով չորիք ժողուեց, իշկաց օխտը ոսկին կայ, ասաց. «Պալա, դիւ արդար է». Աստուած քեօ պալաններին ռուզկալ ի խաւացի:

Մարթն ասաց.—Չէ, քեօ կաթն խաւամ ըլի, կնկանը եհեթաղ չը կայ, քեզ կոտի սպանեմ:

Ասաց.—Ընձի սպանես, պա իմ պալաններին խաբը չկայ:

Մարդն ասաց.—Ձուրցալու տեղ չը կայ էլ. Ձուը ճխտեց, ճեւպէն չաղուն խանեց, կնիկը դրեց գետինը, վիզը կիսակուեց. գիճը խողեց էկաւ տունը:

Թող էդ կնիկը էդ մեռայի մէջը մնայ, Սէֆիլ Մարկոսն էկաւ տունը, իր տղները. մէկ էլ պառաւ ուրախ-ուրախ էկան առաջը: Ասաց Մարկոսը.—Իմանսրգ պառաւ, քեզ իմ տան վրան գրիմ դարավոյ, որ ըդենց պախես էր իմ կնկեան:

Պառաւն ասաց.—Ընչի, պալաս:

Ասաց.—Քեաթար, էդ դժը մալ ու դօլվաք վէսով էր տու ձեզի:—Պալամ, ասաց, Աստուած քեօ կնկես, աղօթքը լսեց, քեօ պալաններին ռուզկալ տուեց. դիւ էն ասա, խանվըս յիւր ի

Ասաց.—Քեզ էլ կը տանեմ դէար կուշտը:

Ասաց.—Ի՞նչիս դէպք կուշտը:—Կե՛հ, ասաց. տըսնես ես է՛ն մեռան, տարամ դէպք, վիզը կռիմ:

—Բնչի, ասաց. անաստուած, Աստուած քեզի կանիծի, է՛ն արգար էր:

Երեսէքը լաս է՛ն էր.—Դադա, մեր մաման ի՛նչ արիւ:

Դէանք թող դէպք մնան, մենք էթանք Սէֆիլ Մարկոսի կընկեան: Դէպք վիզը որ կռիւր են էր, անմախական ախպիւր էր բացուի, էլիւր էր մէ պատի առու. ընկիր էր էդ մեռայի մէջով էթաս էր: Սրերէն մէկ օր մէ բագրկեան էկաւ, էջաւ էդ մեռայի մէջը, յիւր նօքնաբնէրին ասաց.—Ըս տաղլանքը մէ չուռ էկէք, ետապ, առու-մառու չըկա՞յ. էդ էրկու աղունիկը մորէք, լուացէք, էփէք, ուտենք:

Նօքնաբնէրը չուռ էկան, տըսան. ի՛նչ մէ պատի առու:

Աղունիկը մորթին, ուզես է՛ն էր լուտն էր, սաղացաւ. թռաւ:

Մնացին չուարած. էկան բագրկեանին ասին:

Բագրկեանն ասաց.—Քեկէք, էդ ախպրի ալը գըտէք, տըսէք վէճար տէղ իւ Ելան կննացին, տըսան. ի՛նչ մէ կնիկ վիզը կռիւր է՛ն, ճիւրն էլիւր ի ախպուր, էթալիւ էկան բագրկեանին ասին:

Էդ բագրկեանն էլ էլաւ, գընաց, տըսաւ. ի՛նչ մէ կնիկ, չուտես. չը խմես, դէպքը խորոտութան քամաւա անես, ի՛նչիս քնուկ ըլիւ Բռնեց, վիզը ճիւտեց իրարու վրայ, Աստու խրամանքով փռչտաց, էլաւ նստաւ, ասաց.—Ախպէր ջան, ընձի ի՛նչ տէք ին սաղցուցիր. կնիյ տէք ին. քիւր տէք ին, թէ մեր տէք ին:

Բագրկեանն ասաց.—Սաղցուցիմ որ ես քեզ առնեմ:

Կնիյնը ասաց.—Նս իմ մարթի խես վաճա Աստրծու եմ դրի, որ իմ խալալին խաւամ չխառնեմ, ընչանքի գերեզման մտնիլը, կուգիս, տար թալ մէկ խորի մէջ:

Բագրկեանն էդ կնկեան վերցեց, տարաւ, թալեց մէ խորի մէջ. գիւնը թողեց, գնաց:

Աստրծու խրամանքով մէ քուլայ է վիեյսա էկեր էդ մեռայի մէջը. խաց ու մաց էր ժողուելի, բերելի, թալելի էդ խորի մէջը:

Մէ քեանի օր էդկեց եօլա էր էթալի:

Սրերէն մէկ օր մէկ բագրկեան էլ էկաւ, էջաւ էդ մեռան. էդ սանդախի քուլան էլ գընաց դէանցը գտտամանց կայնեց, քամաւա արաց. Բագրկեանն էլ ասաց.—Խաց թալէք, խափիւրիւրով բռնէք: Խաց թալին, թուլան տուաւ, փախաւ:

Բագրկեանն ասաց.—Դօլա, ի՛նչիս ասես էդ տեղրանքը բան կայ. որ խացը վերցելի, փախնելի. Կեսաւանքը դէպք քեամակէն գընային, ըլկացին. ի՛նչ.—Էդ քուլան մէ խորի վրայ կայնիր ի. կըզմըստալի. էկան ասին:

Բագրկեանն ասաց.—Քիչք, ըշկացէք, բալի դէանց դիւր բն-
կիր ի խորի մէջը։ Սարըլը վերցին, զընացին. կախին էդ խորի
մէջը։ Եդ կնիկը կաւ. նստաւ մէջը. դէանք քեաչին, խորէն խանին.
ըշկացին-իչ-մէ կնիկ, վազելով էկան, ասին.—Աղա, էնենց մէ կնիկ
որ չուտես, չխմես, դէտրը քամաւ առնես։

Ասաց.—Խշխօ, դօլա, խօ քեօ չի Ասին.—Չէ, իշ քեօ.

Ասաց.—Եդ վէտր անաստուածն է բերի, քցի։

Բագրկեանը զինքն էլ էկաւ, ըշկաց-իչ.—Մէ կնիկ ի. խեղք
գլխէն զընաց. էդ կնիկն ասաց.—Աղբէր ջան, ընձի իշ քեյին խա-
նիր, քիւր քեյին, մէր քեյին, թէ կնիկ քեյին։

Ասաց.—Նա քեզ խանել տուիմ որ քեզ առնես։

Ասաց.—Չէ, ես իմ մարթու խեղ վաթա Աստըծու եմ գրի, որ
իմ խալալին խաբամ չխառնեմ, ընչա՛ք ի դերեզման մտնելը. իշխօ
խանիր խորէն, էլ ընձի թալ խոր։

Բագրկեանը վերցեց դէտրը, տարաւ, թալեց ծովը։

Մէ խալեոր մարթ էլ թու էր քցելի ծովը, տըսաւ որ ինչ.—Եդ
բագրկեանն էդ կնիկը թալեց ծովը. զինքը թողեց զընաց։

Եդ խալեորը խառաւ, էդ կնիկան ծովէն խանեց։

Ասաց.—Պապի ջան. ընձի իշ քեյին խանիր։

Ասաց.—Օխտը քեօ ախչիկ ունիմ, մէկ էլ դիւ ութը թող ըլի։

Ասաց.—Պապի ջան. դէ, քէլի, էթանք. ընձի բուզկեայ ա-
նեմ. ես կը պախեմ քեօ ախչիկներն էլ, քեզ էլ. դէտա՛ք էլան, զը-
նացին տուեր. խալեորը վերցեց. ասաց.—Պալաներ, ձեզ մէ դադօ
էլ եմ բերի։

Ասին.—Խօ, մեզի շատ պախիր, մնաց որ դէտը պախես։

Ասաց.—Աստուած կը պախի։

Եդ գշերը քնան, ելաւ, տըսաւ որ օխտը ոսկի էլի կայ բարձի
տակը. խանեց, մէ՛ էրկու ոսկի տուեց, ասաց.—Պապի, առ, քէլի
պագար, այիւնոյին առ, բեր։

Կնիկը, զինքն էլաւ, մտաւ մի մութ պուճախ, սկսեց աշկերէն
թափել, ասաց.—Աստուած, իմ պալաները, իմ մարթը իշխօ են,
եաւապ, կուչտ են, քաղցած են, ընձի մրտեդ չը խանիր. վա՛ր տեղ
էլաւ, իմ բուզկեան տուիր, իմ պալաների բուզկեան էլ տաւ։

Ըշկաց-իչ—Խալլեոր դունէն մտաւ, էլաւ այնոյին ձեռնէն տ-
ուաւ, ասաց.—Պապի ջան, էլ չէթաս ծովը ձիւնա խանելիւ. Աս-
տըծու տուած բուզկեայով կապրենք։

Մէ առ ժամանակ մնաց էդ կնիկը. Ալան, Ղարօն մալի տէր
դարձաւ, մէ հավուզ չինել տուեց, մէ ծառ էլ տնկել տուեց. յիւր
պատկիրն էլ քեաչիկ տուեց, կպուցեց էտ ծառի վրան. մէ դարա-

ւուլ էլ բռնեց, գրեց, ասաց.— Վէ՛ճով էկաւ, ճիւր խմաւ— ախ քեա-
շեց, կը բռնէք:

Օրհրէն մէկ օր էն բագրկեանն էկաւ, տըսաւ պատկերքը, ախ
քեաշեց: Ղարաւուլը բռնեց. տարաւ աղայի կուշտը:

Կնիյն էլաւ տղամարթիւ չոր խաքաւ. ելաւ դիւս, իշկաց-իշ.— էն
բագրկեանն ի, ասաց.— Տարէք, մէ լաւ օթալս դրէք:

Մէ քեանի օրէն յետն էլ էն մէկէլ բագրկեանն էկաւ, ճիւր
խմեց, տըսաւ պատկերքը, ասաց.— Ի՛շխօ էն կնիյն ըլի: Ախ քեա-
շեց, Ի՛էտըն էլ բռնեց, տարաւ աղայի կուշտը:

Ասաց.— Ի՛էտըն էլ տարէք դէւր կուշտը:

Մէ վախս էլ մնաց, էդ Սէֆիլ Մարկոսն էլի ընկեաւ դառը
աղքատութեան մէջ. էլաւ, իւրը տուեց դարիպութոն, ասաց.— Իմ
կնկեայ անէծքն էր, որ ընձի բռնեց. մորթելիւ վախքն ասաց.
«Խնայի իմ պալաներին», ք հա դէտըն անկաճ չարիմ, արդար արուճ
թափիմ, դէտը սապալովն էլ ես կուշտ չիմ ուտեիլ:

Ելաւ, ընկեաւ ճանրախ, շատ ու քիչ Աստուած է գինա,
էկաւ, խասաւ էդ հաւուզի մօտը, ըշկաց էդ պատկերքին, ասաց.
— Ի՛շխօ իմ կնիկն ըլի: Ասաց. ուրը թըփեց դետինը. ախ քեաշեց:

Էդ դարաւուլ տըսաւ, զարմացաւ. դէտըր վերցեց, զօռով, զըռ-
մշտելով տարաւ յիւր աղայի կուշտը: Աղան ըշկաց որ յիւր մարթն
ի, ասաց.— Ի՛էտըն էլ տարէք դէանց մօտը:

Էկան, իրկուճը քրնան. լոսը բացուի ձեր վրայ, բացուաւ
դէանց վրայ: Աստուին էլան, կնիկը յիւրը դաղային կանչեց, ասաց.
— Նարի, էթանք էն մարթներին մօտը. տըսնանք դէտըք ի՛շ մարթ
եւ որ էկան, հաւուզէն ճիւր խման, ախ քեաշին:

Իլան, գրնացին էն մարթերի մօտը:

Առաջի բագրկեանէն խարցուց:

— Ընշի խըմայ հաւուզի ջիւրը խմար. ախ քեաշիր:

— Նա բագրկեան հմ էր. էկամ, էջամ մէ մեռայի մէջ. էրկու
աղունիկ տուիմ իմ կեանքաների ձեռքը, մորթին, լուան, դէանք շուռ
էկան, դղան մէ լարակ առու. աղունիկները մորթնն որ լուան
էն էր, թե առիւր էն էր, թուերին էր. էկան, ընձի ասին. օղորկիմ,
դընացին-իշ-մէ կնիկ մորթիր էն. գնացիմ, վիզը ճիտիմ յիրար վրայ,
կնիկը փուշտաց, նստաւ, ասաց.— Աղբէր, ընձի իշ սեյին խանիւր, քիւր
սեյին, մէր սեյին, թէ կնիկ սեյին: Նա էլ ասիմ.— Խանիւր որ քիզ
ասնիմ:

Կնիկն ասաց.— Նա Աստըծու առաջ ուխտ էմ տրի որ իմ խա-
լային խարամ չխառնեմ. իմ մարթու խետ ուխտ եմ արի չանք ի
օւն դերեզմանին:

Սէֆիլ Մարկոսը դէտաղ ուր մատը կծեց.— Էդ իմ կնիկը կըլի, ասաց:

Կնիկը խորցուց.— Պա, ինչ արիւր էն կնկեան:

— Թալիմ խորի մէջ, ասաց բազրկեանը:

Կնիկ էս խեռ մէկէլ բազրկեանին խարցուց:

— Դիւ ընչի ճիւր խմար, ախ քեաշիր:

— Յս էլ էդ կնիկը էդ խորէն խանիմ. ընձ էլ ասաց. «Աղբէր, ընձ, ինչ տէրիս խանիւր, քիւր տէրիս, մէլ տէրիս, թէ կնիկ տէրիս»: Ասիմ.— «Կնիկ տէրիս, » Ասաց.— «Յս իմ մարդու խեռ վաճառ Աստուծոյ եմ արի որ իմ խալալին խաւամ չխառնեմ. ընձի տար, թալ ծովը»:

— Է, դու ինչ արիւր.— Տարամ, թալիմ ծովը:

— Է՛, Խալիւոր, ասաց. դո՛ւ ինչ արիւր.— Յս էլ ծովէն խանիմ ասաց:

Ասաց.— Դիւ ինչ արիւր էդ կնկեան.— Դէտարը արիմ աղիզ պալա, ասաց:

Սէֆիլ Մարկոսին ասաց.— Այ մարթ, պա դու ընչի ախ քեաշիր:

— Ի՞նչ տեմ, ասաց. իմ վրայ կրակ կը թափի, էն ես էմ էր մորթիմ մեռալի մէջը. էն իմ կնիկն էր, էկամ դէտաղ. դէտար պատկերը տըսամ, ախ քեաշիր:

Կնիկն էդ բազրկեաններին, էդ խալիւորին ասաց.— Էդ կնիկը ես էմ էր, էդ էլ Սէֆիլ Մարկոսն ի իմ մարթը, Աստուած ընձի լո՞ւ արաց. իմ մարդն ընձի խառուց:

Բազրկեաններին ասաց.— Աստուած ձեզի յաջողութոն տայ. դուք գընացէք:

Բազրկեանները գընացին. կնիկը փաթըթուաւ Սէֆիլ Մարկոսին. ասաց.— Այ մարթ, տըսար քեռ տըքովդ ինչ էն էր ասելի էդ բազրկեանները. ես քեռ խեռ վաճառ Աստուծոյ եմ դրի, իմ խալալին խաւամ չեմ խառնի, ինչանք ի օրն գերիզմանին:

Խալիւորին ասաց.— Պապի ջան, ես էթասեմ իմ մարթի խեռ իմ պալանների կուշտը, իջքամ կարգ էմ քցի քեզ, քեզ փեռքեռ ըլի:

Նլաւ, խալիւորի ձեռը պագեց, քիւրերին ասաց.— Մնաք բարի ընկեան ճամբախ:

Մարթ ու կնիկ էկան, խառան իւրանց տունը:

Աստուած լոս արաց դէտնցը, լոս անի ամեն նեղածներին:

ՀԱՋԱՐԱՆ ԲԻԼԲՈՒԼ

(ՎԱԿԱՐՈՒԱԿԱՅԻ ԲԱՐՔԱՌՈՎ *)

Սար ժամանակով մէկ հալիւոր մարդ. բոռչի էր. իրեք ախ-
չիկ ունէր, մի կնիկ. ընդրան ուրիշ փեռակ չունէր. կե-
թար ձուկ բռնելու. ինչ դպար բոռ կը քցէր, հինգ հատ ձուկ կը
բռնէր չար իրիկուն. իրիկունը հինգ հատ ձուկը վեր կալեր, կը բե-
րեր տուն. հինգ ջան ին, ամեքը մէկը կուտէին:

Ըդրա կնիկը մեռաւ, գնաց, ուրիշ կնիկ բերեց իրա տունը:

Թուը վե կալաւ, գնաց ձկան. էլի հինգ հատ ձուկը բռնեց,
վե կալաւ բերեց տուն, տուեց կնկան. կնիկը հինգ հատ ձուկն էլ
էփեց. մի հատը թաքուն կերաւ: Մարդը էկաւ տուն, ասեց.— Կնիկ,
ձկները բեր, ուտենք:

Ձորա հատ ձուկը բերեց. էրկու հատը տուեց իրեք ախչկան,
կերան. էրկու հատը դրեց իրանց աղաքը: Ասեց.— Կնիկ, ես հինգ
հատ ձուկ էմ բերե. էդ խի՞ էրկուսը տալիս էս իրեք ախչկան, բա
մէկը ինչ էս արե:

Ասեց.— Սոված ի՞ մէկը կերայ, էդուց վեց հատ կը բերես, մի հատ
աւել կտամ ըդրանց:

Ասեց.— Անկարելի ա, հինգ հատից աւել չեմ կարայ բերի. մեր
ղսմաքը էդ ա. ըդով կառավարուենք:

Ասեց.— Որ էդ էր քու զսմաքը, էդ էր քու դըռիկը, առա-
ւօտ քու տանը չեմ մնայ:

Կասի.— Ի՞նչ պատճառով չես մնում:

— Օրը հինգ հատ ձուկ էս բերում. էդ ախչկերքը կորցրայ. կե-

* Պատմած է Վաղարշապատցի Արսէն Ղուկմեան:

Թաս էլի հինգ հատ ձուկը կը բերես. էրկուսը ես կուտեմ, էրկուսը դու, մէկի կէսը ես կուտեմ, մէկի կէսն էլ դու. կուշտ կուտենք, ապրուստ կանենք:

Ասեց.—Կնիկ, մոնց կորցնեմ. իմ ջիկեաբն էն:

Ասեց.—Անկարելի ա. կը կորցնես, կնիկ կըլլեմ, չես կորցնի. ես կը կորեմ. կորեմ լաւ ա, թէ սովամահ ըլլեմ:

Մարդն ասեց.—Ա՛յ կնիկ, դո՛ւ քու Աստուած. տանեմ, կորցընեմ. իրեք հատ աղի բլիթ թխայ:

Իրեք հատ աղի բլիթ թխեց. վե կալաւ իրեք ախշկան էլ ընկան ճանբայ ու գնացին. մէ մեծի մէջ մտան: Ախշիկներ ասեցին.
—Պապի՛ էս ո՛ւր էնք էթում:

—Ա՛յ որդի, էթումենք ցախի:

—Էս ցախերը քօփ անենք, տանենք. բա ո՛ւր էնք էթում:

—Լաւ ցախի տեղ գիտամ. էթումենք ընտի:

Գնացին, նստեցին մի տեղ, սովածացան. էդ աղի բլիթները հանեցին, կերան. շատ ծարաւեցին:

Ախշիկները ասեցին.—Պապի՛, ծարաւեցինք. ջուր ո՛ւր տի կար

Ասեց.—Է՛յ՛ էն բանցր դարը տենո՛ւմ էք:

Ասեցին.—Տենում էնք: Ասեց.—Ընդրա տակին ջուր կայ գնացէք. խմէք, էկէք, ես ըս տի կը նստեմ:

Ասեցին.—Պապի՛, արեւ մուլն ա, դարն էլ հեռու ա. ինչ անենք:—Գնացէք, ասեց. ես ըս տեղ էմ:

Էդ իրեք ախշիկն էլ գնացին դպա դարը. էդ հալիւօրը յետ դառաւ ու փախաւ. էկաւ տուն:

Ասեց.—Թողը վե կալ, գնա՛ ձկան:

Կնիկն ասեց.—Ախշիկերքը կորցըրին. Ասեց.—Կորցրեցի:

Ասեց.—Թողը քցեց, էրկու հատ ձուկը բռնեց. էլ ընդուց գն՝ ինչ դար քցեց. դարդակ դուս էկաւ քողը: Էրկու ձուկը վե կալաւ. էկաւ տուն. տուեց կնկան, կնիկն ասեց.—Բա էն իրեք ձուկն յո՛ւր տ:

Ասեց.—Էն իրեք ձուկն ընդոնց դամաթն էր. էն դատար արեցիր որ իմ ախշիկերքն էլ կորցրեցի:

Էդ հալիւօրը ասեց.—Էթամ. իմ ախշիկերքին էլի գթեմ, բերեմ Գնաց. ման էկաւ, չի գթաւ. դարտակ յետ դառաւ, էկաւ դպա տունը. օրն էրկու ձկով ապրուստ արեցին:

Խապարը տանք էդ իրեք ախշկանից: Գնացին, էն դարի տակ ջուր չի գթան. յետ դառան, էկան, իրանց հօրը ման էկան. չը գթան. իրանց ճանփէն էլ կորցրեցին. մի բարալիկ ճանբայ ընկաւ մեծի միջին ընդրանց աղաքը. էդ ճանփէն բռնեցին, ու գնացին: Գնացին, դուս ընկան մի քաղաքի դրաղ. ըդրանց ծարաւութենք

չափ էր կոխե, ջուր խմեցին ու նստան։ Մուժն ընկաւ. սովածութեանը ըզրանց չափ քնար արեց, մեծ ախշիկն ասեց.—Ախշկերքէկէք, ցեթենք, ո՛ւմ ցեթը կարճ ա. ընդրան ուտենք։

Պուճուր ախշիկն ասեց.—Ըդենց բան կըլլի, որ դուք ասեցիք։ Միջնեկ ախշիկն ասեց.—Բա՛ ինչ անենք. մեր հէլը մեզ կորցրեց. մեր մեռնիլը լաւ ա, քանց մեր սպրիլը։

Պուճուր ախշիկը ասեց.—'Ի՛նչ գիտաք։

Նստեցին, իրեքով ցեթեցին պուճուր ախշկայ ցեթը կարճ էլաւ. մենծ ախշիկն ասեց.—Դէ՛, պուճուր ախշկան ուտենք։

Պուճուր ախշիկն ասեց.—Մէ քիչ քնէք, վե կացէք, կերէք։

Ընդրանք պարկան, քնան. պուճուր ախշիկն վե կացաւ, Աստուած կանչեց, ասեց.—Ընձի ազատայ ըստրանց ձեռիցը, հըմի վե կենան, ընձի պտի ուտեն։

Նստեց. մատով գետիլը փորեց, միտք էր անըմ։

Էրկու հատ չամիչ դուս էկաւ գետնիցը. մի չամիչը դրեց էն քուր բերանը, մէկը էն քուր։ Մէկ էլ փորեց, իրեք հատ դուս էկաւ. մէկը քցեց իրա բերանը թեզ, մէկը էն քուր, մէկը էն քուր բերանը դրեց։

Ախշկերքը ասեցին.—Ա՛յ բիր, էդ ինչ էս գթնըմ։

Ասեց.—Ըստի փորումեմ, չամիչ ա դուս գալի։

Էկան իրեքով էլ փորեցին. մի լտրայ չափ չամիչ հանեցին. Նստեցին, կոճշտ կերան իրիքով էլ. էկան մէկ էլ փորեցին. մի ծակ էլաւ, մի ախշիկ գումարով ընկաւ ծակի մէջը. էդ ախշիկը քամաւ աւրեց. տեհաւ Թաքաւորի մէյսարխանէն ա. ձիանոց աղաքը չամիչը, խուրմէն, բասամի մէջը, պոպոնի մէջը սւտում էն, փեշը լիքը լցեց ու էդ ծակից դուս էկաւ. էն ախշկերքը ասեցին.—Ախշի, որ տի ընկար. մենք ասեցինք կորար։

Ասեց.—Չէ. Թաքաւորի մէյսարխանէն ա, ձիանոց աղաքը լիքն էր։ Իրեքով մտան էդ ծակը, գնացին մէյսարխանէն. փեռները լիքը լցեցին, դուս էկան։ Մի ամիս մնացին ըտտեղ, իրանց ժամանակին կեթային, թօփ կանէին, կուտէին. ըտտի ապրուստ կանէին։

Թաքաւոր մէկ օր դուս էկաւ ման գալու իրան, ցազիր-վեզիրի հետնայ. գնացին, մտան մէյսարխանէն. քամաւ աւրեց Թաքաւորը. տեհաւ ձիանը աւրդ էն. մէյսար Բաւուն կաղնացրեց աղաքը. բարկացաւ, ասեց.—Էս ձիանը խի են աւրդ, ուրիշ ձիանոց խոտ են տալի, ես իմ ձիանոց չամիչ եմ տալի. խուրմայ եմ տալի . . . դու թօփ էս անըմ. եան քո՛ւ տուեն էս տանըմ. եան դո՛ւ ես ուտում, եան գողը կը գթնես. եան գլուխդ կը կտրեմ, անպատճառ չարի լիս ինձ պատասխան տուր։

Թաքաւորը Թողեց գնաց. մէյսարը բերեց, խուրմէն, չամիչը.....

ածեց ձիանոց աղաքը. իրան ճկիթը դանակով կտրեց, աղ ու ագ-
դեղը արեց եւսրի վրէն, մոմուռը տուեց իրան ճիկիթը. գնաց,
էկաւ, քունը չի տարաւ: Մէկ էլ տեսաւ գոմի էն պունտախիցը մի
ծակ բացուեց, տեսաւ իրեք հատ ախլիկ իրար քամակից զէր էկան.
մին ասեց.—Ախլիկ, թեզ արէք. փեռները լցրէք, որ դուս գանք.
փեռները լցրեցին, էկան ծակի աղաքը, որ դուս գային. մեյտաւ
էկաւ, ծակի աղաքը կտրեց, ասեց.—Հը, ժաժ մի գաք, իրեքիդ էլ
կսպաննեմ: Ընկան ախլիկերը ըզրան աղաչանք.—Աստըժու խաթէր,
մենք ախլիկ ենք. բրախ սո՛ւ, էթանք. մեր հէրը մեզ կտրցրեց. է-
կանք, ըստեղ դուս էկանք: Ասեց.—Ձեր խաթեր, բա՛, թաքաւոր իմ
զլուխ կտրի: Ասեց.—Բրախ տու, չենք գայ, կեթանք. քաղաքի մէջ
զլխներս կը պահենք:

Ասեց.—Անկարելի ա, ձեզ պտի տանեմ թաքաւորին:

Մօտը չարի լիս պահեց, առաւօտը լիսացաւ. վն կալաւ, առ-
բաւ թաքաւորի պալատը, թաքաւորը դուս էկաւ. տեսաւ մեյտաւ
կաղնած ա, կանչեց. ասեց.—Հը, գչերով գողը բռներ էս, որ էկեր էս:

Ասեց.—Հրամանքէս, բռներէմ:

Ասեց.—Իրիկուայ իմ բարկութունը չըլլէր, չկիր բռնի. թնչ
մարդիկ են բռնէր էս:

Ասեց.—Մարդ չեն, իրեք հատ ախլիկ են:

Ասեց.—Վանչէք, դան, ախլիկէրքին:

Ախլիկերը էկան, թաքաւորի աղաքը կաղնեցին:

Ասեց.—Ի՛նչ ի՞նչ դժուր աներկուղ ախլիկ էք որ էդ բան անըմ
էք. որ գոմը ծակէք, ձիանոց աղաքիցը ամեն բանը վեր էք կտըմ,
տանըմ, դուք ուրիշ աշխատանք չէք կարայ անի:

Էդ ախլիկերը իրանց զլխի էկածը պատմեցին, ասեցին.—Մեր
հէրը կորցրեց, էկանք ըզրտի դուս էկանք. քաղաքումը մէկ մարդի
չէինք ճանաչում որ էթայինք, աշխատէինք. Աստուած էդ ծակը բաց
արեց մեզ համար, ըզրով ապրուստ էնք անըմ. Հըմի, թաքաւոր
ապրած, խնդրում էնք, բրախ տաս, էթանք, մեր զլուխը պահենք:

—Որ բրախ տամ, ընչով պտի պարապէք:

Մենծ ախլիկն ասեց.—Ինչ մէ փեռեկ ունեմ:

Ասեց.—Ի՛նչ փեռեկ: Ասեց.—Ես էնենց մի խալիչա կը գոր-
ծեմ որ, քու ղոթունը նստի վրէն. կէսը ծալած մնայ: Ասեց.—Լաւ,
դու էս դիհն արի:

Միջնեկ ախլիկան հարցրեց.—Քեզ ինչ փեռեկ ունեա:

—Մի պղնձով փլաւ կեփեմ. քու ղոթունը ուտի, կէսն էլ մնայ:
Ասեց.—Քուն էլ լաւ. դու էլ դէսն արի:

Էն պունտուր ախլիկան հարցրեց.—Քեզ ինչ փեռեկ ունեա:

Ասեց.—Թաքաւոր ապրած կենայ. ինձ փեռակ չունեմ, ոսկե ֆախիւաւոր տղայ կը բերեմ, ոսկե մազաւոր ախիկ:

Ասեց.—Էդ իրեքդ էլ ինձ պէտք էք, իրեքիդ էլ բրախ չեմ տայ. իրեքիդ էլ կառնեմ ինձ կնիկ. գիտա՞ք, ինչ կայ. իրեքիդ որը սուրճ դուս գայ. գլուխը կը կտրեմ: Տարաւ, իրեքին էլ առաւ:

Մնաց մէ ժամանակ, մենծ ախչկան ասեց.—Դու խալիչադ գործե՛, տեն՛ամ:

Ախիկն ասեց.—Արեւելից արեմուսք հինածդ արա՛, ես գործելով էթամ, գամ:

Ասեց.—Կորի՛, քունը սուրճ ա դուս գալի, ընդրանց էլ նոր կը փորձեմ:

Միջնիկ ախչկան կանչեց, ասեց.—Քւորդ խօսացրի, սուրճ դուս էկաւ. քունը փլաւը էփայ, տեն՛ամ. մոնց ա, սուրճ ա թէ օղորթ ա: Ասեց.—Թաքաւոր ապրած՝ մի պղինձ չինել տո՛ւր. քառասուն չափաւոր միջին բանին. չափճների ձէնը ուստիք չի լսեն:

Ասեց.—Ա՛յ հայ, քունն էլ ա սուրճ, դու էլ կորի:

Գնացին, պուճուր ախչկանն էլ կանչեցին, ասեց.—Էն էրկու քիրդ սուրճ դուս էկան. քունը մոնց պտի բլլի:

Ասեց.—Իմը, ես Աստըծու փեռն էմ բռնե՛, կըլլի:

Ասեց.—Որ քունը դրուտ կըլլի, ես գիտամ, դո՛ւ, քու պարգևը իմ աչքի վրէն. ընդրանց պատիժն էլ իմ աչքի վրէն:

Ասեց.—Վազիր, մի պառուռ կանչիլ տուր:

Պառաւը էկաւ: Թաքաւորը ասեց.—Կը տանես, էս ախչիկը կը պահես թաքաւորի ծախսովը, եփոր կազատուի, ոսկե ֆախիւաւոր տղայ կը բերի, ոսկե մազաւոր ախիկ. կգաս աչքալիսէք, քեզ կը գնեմ կշեռքի թայը. քու քաշովը ոսկի փեռկաւ կանեմ քեզ. տո՛ւր ու լաւ պահայ:

Պառաւը վի կալաւ, տարաւ. պահեց. էկաւ:

Թաքաւորի էրկու կնիկը ասեցին.—Պառաւ, մեր քիրը ազատուելու վախճը մեզի իմացրայ, քեզ շատ պարգև կտանք: Իննը ամիսը քամմեց, ինը սահաթը, ցաւը բռնեց. պառաւ գնաց, էրկու քուորն էլ իմացրեց, էկան. մի թեւը մի քիրը բռնեց. մի թեւը մի քիրը, ծունկը տուեց գետինը, երկու էրախայ բերեց ոսկե ֆախիւաւոր տղայ. ոսկե մազաւոր ախիկ:

Պառաւն ասեց.— Աչքներդ լիս . . .

—Ձէնդ կտրայ, ասեցին պառաւին: Պառաւը սուս կացաւ. էրեխէքը մնացին ըտի, ֆողի վրայ. ախչկան տարան, քցեցին տեղաշորի մէջ, էկան, պառաւին ասեցին.—Պառաւ, մի իլլան ունես, տես, էս էրեխէքը պտի կորցնես:

Պառաւն ասեց.—Սա մոնց կորցնեմ, պտի էթամ թաքաւորին աչքալիսէք:

Ասեցին.—Թաքաւորն ինչ պարզեւ կտայ, մենք հինգ էն դտար կտանք: Էրկու էրեխէն գրեցին պառաւի գոգը. պառաւը տարաւ իրա տունը, մէջ դուբու մէջ դրեց. դուբու բերանը մուսանայեց, տարաւ, քցեց ծովը, էկաւ իրա տունը. էրկու հատ թուլայ կար, փեկաւաւ, տարաւ, դրեց կնկայ աղաքը: Թաքաւորի մէկէլ կնանիք տասեցին.—Ի՛նչ ալիւր:

Ասեց.—Տարայ, քցեցի ծովը. էս էրկու թուլէն վեկաւայ, էկայ: Հանեցին, մին մին բուռ ոսկի տուեցին պառաւին, տասեցին.—Պառաւ, կեթաս, թաքաւորին կասես. «բու կնիկը էրկու թուլայ ա բերե»: Ըդոնք թողացին, գնացին:

Պառաւ վեկացաւ, գնաց թաքաւորի մօտը, թաքաւորը տասեց.—Հը, պառաւ, ինչ կայ.—Բան չկայ, տասեց:

Ասեց.—Ձըլլի աչքայիւսէք էս էկե, իմ կնիկը ազատուեր ա:

Ասեց թաքաւոր ապրած կենայ, տսելու բան չի:

Ասեց.—Ախլիկ ա, փառք իրան (Աստուծայ), տղայ ա, փառք իրան, տաս, ինչ որ տուեր ա. ես իմ Աստուածանից շնորհակալ էմ:

Ասեց.—Ասելու բան չի, համա պտի տսեմ, էրկու թուլայ ա բերե: Թաքաւորը ըտի ոտը տուեց գետինը. նազիւր վազիւրին կտնչեց, տսեց.—Նազիւր, վազիւր, ձեզ մի բան էմ տարմ. էս կնանիքն, իրեքն էլ, որ ես առայ, ամենքը մի փեւակի անուն տուեցին, որ սութ դուս էկաւ. էս կնիկը տսեց.—Ոսկե քաւրաւոր տղայ կբերեմ. ոսկե մազաւոր ախլիկ. ընդոնց փոխանորդը էրկու թուլայ ա բերե. որ ըդրանը դրուս ընէր, պատիճ ունէր էս էրկու կնկան. ըսգոնք թէ որ սութ դուս էկան, խնայեցի. էդ էլ սութ դուս գար, կը խնայէի. համա էրկու թուլայ ա բերե, էլ խնայել չկայ: Ըսդրած ինչ վճիռ տանք:

Ասեցին.—Խնդրում էնք. ըսդրան էլ խնայես. քու քաղաքիցը հանես, ուրիշ հրկիր էթայ:

Ասեց.—Անկարելի ա, վճիռ որ գուք չէք տալի, ես պտի տամ: Գնացէք, էրկու հաա գոմշի կաշի բերէք, մէկը քցէք տակը, մէկը վրէն, կուպրն ու ձութը հալէք, լցէք ըդրա վրեն, կաշիք կոշեն ըդրա ջանիցը. տարէք, դարւլագի աղաքը դրէք, Էթող գալողը Թքի էրեսին:

Գնացին, թաքաւորի ասածին պէս արեցին. էթող գալողը թքեց: Էդ էրկու կնանիք պառաւին կանչին. տասեցին.—Պառաւ, բերնիցդ բան չի հանես. թաքաւորն որ իմացաւ, մեզ էլ կը կորցնի, քեզ էլ: Պառաւը գնաց իրանց տուն:

Լափիմը տուեց ծովը, դուբին տալիս էն էրեսը, էն էրեսումը մի հատ մարդ կար, Ղ.սլտ անըմաւոր, ըտի մինակ բահամէր եկեր-

Ղովտին դաւաւր, մալ, դովլաթ չատ. ձին բերեց ծովի դրաւը ջրելու տեհաւ մի հատ դուքի ջրի դրաւը. ծովի միջին աւ Ղովտ ասեց. — Կեանքի ա կոտորուելի, ինչ ա, էս դուքին ընկեր ա ջրի էրես, էկեր ա Գնաց, դուքին բերեց դուս. բաց արեց, տեհաւ. ընա, միջին մի աղայ, մի ախչիկ, նոր էլած:

Ղովտն չոքեց, Աստուած կանչեց, ասեց. — Աստուած, հենց ինչ ուզում ի, էն տուեցիր. քեզանից խնդրումեմ. ըստեց կենդանութուն տաա. իմ ամալը չկորցնես. ըստեց ինչ ըստեց. Վե կալաւ, տարաւ իրա տունը. մի տարի կաթով պահեց. մի տարուայ հետեայ կաթից կտրեց. ընկան հացի, ասեց. — Իմ էրեխէքս մի տարի բերեր էմ, չեմ լեղացրի. դնեմ տաշտի մէջ, լեղացնեմ Դրեց, լեղացրեց, էրեխէքը հանեց. տեհաւ տաշտի ջուրը սառեց. էլաւ դուրս ոսկի. (քիւլայ): Թագաւան Ղովտը փառք տուեց Աստուծոն, ուրախացան, ասեց. — Ըստաւ մալ, դովլաթ ունեմ, ըստաւ ոսկի ունեմ. ինչ պտի անեմ, փառք քեզ, Աստուած:

Տասը հինգ տարի պահեց կշտին. տասը հինգ տարի կտքը Ղովտը իմացաւ որ պտի մեռնի. ախչկան ու աղին կանչեց մօտը, ասեց. — Որդի, ես կը մեռնեմ: Որ ասեց, «ես կը մեռնեմ», տղին ու ախչիկը իրանց գլխին տուեցին, ու լաց էլան. իմացան որ ըղբանից էն էլ: Ասեց. — Որդի, խի էք լաց ըլլում:

Ասեցին. — Որ դու մեռնես, մեք մենց անհեք. չենք կարայ ապրի: Ասեց. — Որդի, ես հարուր իցցուն տարի ա ընկեր էմ ըստի. երկիր կայ, թաքաւորութուն կայ, ախչիկ, կնանիք կան. ամեն տեսակ բան կայ աշխարհումը, ձեր էն սե ձինը տենում էք, որ օխտը կեմով կապած ա. էն ծովիցն եմ հանե. հրեղէն ձի ա. ձեր ապրանքը բարձէք դարբնեհիս, ձիանոցը, սե ձին կը քցէք աղաքը. դժուրը կեթայ, հետը կեթաք, որտի կը նստի. էն տի տեղ կառնէք. ձեզ տներ կը շինէք. ձին ինչ ասի, խօսքից դուս չէք գայ: Ասեց ու ֆոգին տուեց:

Քիւր ու ախպէրը լաց էլան. գլխներին տուին. գնացին, տեղը հիտեցին. մէկը ոտներիցը բռնեց, մէկը գլխից, տարան, քցեցին հիտն ու ֆոգը վրայ տուին: Եկան, իրանց ապրանքը բարձեցին. սե ձին քցեցին աղաքը, բնկան ճանփէն ու էկան. էկան, իրանց հօր քաղաքի լաւ շիւանի վրէն նստեց:

Ըտի թաքաւորի մէյսան էր, ինչ դուր ուրախութունի օր ըլլէր, կգար, կը նստէր. քամաւա կանէր. ազիզ օրը ըդուց էլ լաւ մէյսան չունէր. բռնները ըտի վեր ածեց. քուրը թողաց բռնելի մօտը, ինքը գնաց քաղաքը, տասը հատ նօքաւ բռնեց, բերեց քուր մօտը. մէկը ձիանը պահեցին, մէկը դաւաւր, ամեն նօքաւին մէ գործ տուեց:

Գնաց թաքաւորի պալատը. վազիրը դռանը կաղնած էր, ասեց. — Էկեր էմ թաքաւորի մօտը, գարծ ունեմ: Վեզիրը մտաւ թաքաւորի մօտը. — Մի ըսենց տղայ քու մօտն ա գալի, ասեց.

Վազիրին ասեց. — Գնա, կանչայ, գայ:

Էկաւ. կանչեց. գնաց, թաքաւորին մօտը կաղնեց, օխտը տնգամ գլուխ տուեց թաքաւորին. վրայ ութին ձեռը բռնեց դօշին, կաղնեց: Թաքաւորը որ տեսաւ, էդ տղի սընծաքը, ոնց որ իրա սիրտը ճղեն, տղէն կոխեն սրտի մէջը: Թաքաւորը մտքի միջին ասեց. — Ես թաքաւոր ըլնեմ, էս քաւուր տղայ չունենամ, ասեց. Ինչ որ էս տղէն խնդրուի, պտի կատարեմ: Թաքաւոր ասեց. — Ասա, տեսնամ. այ տղա, ինչ խնդիրք ունես:

Ասեց. — Քու քաղաքի դրաղը մի չիման դուզկեան տեղ կայ. էն ընձի ծախես:

Ասեց. — Էն տեղ քեզ փեկեցե ա, գնա, չինա:

Տղէն գլուխ տուեց որ յետ դառնար, էթար. թաքաւոր ասեց. — Մի դայֆայ քցէք, խմենք:

Ղայֆան խմեցին, տղի հետնայ եփեյիճա խօսաց. ասեց. — Ինչ դգար որ պարապես, գաս խօսանք:

Տղէն վե կացաւ, գնաց բազարը. հինգ հարուր ուստայ բռնեց. հազար Ֆանիլայ բռնեց. վե կալաւ, տարաւ. մի հատ ուստայ բաւի ա վերակացու դրեց, իրաւունքը տուեց ըղրան, ասեց. — Չափ ու ձեարա՝ օթախները, զոմերը ամեն տեսակը չինայ:

Տղէն չինիլ տուեց, վե կացաւ, թաքաւորին մօտը, ասեց. — Իմ տները չինեցի, պրծայ:

Թաքաւորի էդ էրկու կնիկը էկան թաքաւորի մօտը. էդ տղէն տեսան: Էդ տղէն վե կացաւ, գնաց.

Թաքաւորը էդ կնանոցը ասեց. — Տեղը քցէք, ես հիւանդ էմ:

Ասեցին. — Խի, ինչ էլաւ քեզ:

Ասեց. — Էդ տղէն իմ սրտի մէջը մտաւ, էդ տղի սիրուցը ես մեռնումեմ. հալ չկայ իմ վրէն. էդ տղի դարձը ինձ կոխեց:

Ասեցին. — Խի, ինչ էլաւ քեզ թաքաւոր ապրած:

Ասեց. — Իմ արին էդ տղի վրէն ընենց քուաց, որ գիտամ ինչանից ա. բաւկայ էդ տղէն չէթայ. գչեր ցերեկ իմ հետը խօսայ, իմ սիրտը կը բացուի:

Թաքաւորին պարկայցրին. չորերը քցին վրին. թաքաւորը քնեց, վե կացան, գնացին. իրանց միջին խորհուրդ արեցին. — Կառես, էս մեր քուր տղէն ըլլի: Պառաւին կանչեցին, էկաւ. տոնցին. — Դիմարգ. իմանա՞ գառաւ, գիտաս քու գլուխը ինչ կը հանենք. Աբի, դուռես ասա, էն էրեխէքը տարար. քցեցիր ծովը, ինչ արիր, բահամ էն

էկեւ. քիչ ա մերմ թաքաւորն իմանայ. որ իմացել ա, մեզ պըծնում չկայ, գաթի ինչ իլան ունես, տես: Ասեց.—Իմ վրայ խի էք բարկանում, էն էրեխէքը դրեր էմ դուքու մէջը, մուշամպեր էմ, քցել էմ ծովը. էս տասներհինգ, տասներկնց տարի ժամանակ անց ա կացեւ. հըմի կեթամ, էն տեղը կը ղրկեմ, որ էլ գալը չըլլի:

Հանեցին, ամենքը մի մին բուռ ոսկի տուեցին. ասեցին.—Վե, գնա, վախճուի բլաս արա:

Պառաւը վե կացաւ ու գնաց. դնաց, ըդրանց քուչի դուռը ծեծեց. ախչիկը գնաց, բաց արեց դուռը. ասեց.—Բարև, բալա ջան: Ասեց.—Աստըծու բարին, նանի ջան:

Ասեց.—Գնա. էթանք, ձեր տները ման գանք, տենանք, մոնց տներ էն չինե:

Ասեց.—Արի, էթանք, նանի ջան:

Տարաւ սլառաւին ամեն տեղը, օթախները, մառանը, գոմերը, բիրաթի ման ածեց:

Ասեց.—Բալա, ամեն բանը լաւ ա, մինակ էս. ափսոս:

—Բա ինչ անում, նանի:

Ասեց.—Ախրօրդ տաս, Հազարաբիրուլը բերի, ըստի երգի. դու անկաճ անես:

Պառաւ թողեց, գնաց, ախչիկը նստեց, նօթերը կիտեց:

Ախպէր էկաւ, տեսաւ քուր նօթերը կիտած ա, ասեց.—Ախչի, խի էս նօթերդ կիտե, փառք Աստըծուն՝ քամաւա էմ անում սկի պակասութուն չկայ:

Ասեց.—Խի չիկայ: Ասեց.—Ինչն ա պակաս:

Ասեց.—Մի Հազարաբիրուլ ըլլի, երգի, ես ականջ անեմ:

Ասեց.—Ա՛յ քիւր, ես ոչ Հազարաբիրուլի ձէն էմ լսե, ոչ տեղը գիտամ: Ասեց.—Որտիան ըլլի պօի բերես:

Ասեց.—Էթամ սե ձիու մօտ, տենամ:

Գնաց, գոմի դուռը բաց արեց, մաւա գոմը. ձին խրխնճաց. —Հա, ասեց. թաքաւորի տղան, ինչ կայ:

Ասեց.—Հազարանբիրուլը բերենք:

Ասեց.—Ա՛յ քու սարվացնողի շիները կոտրուի. Ղո՛վար, որ ինձ տուեց քեզ. ասեց ինձ, «էս տղի հետ կը մեռնես», էս տղի հետ կապրես. հըմի քու հետ պօի մեռնեմ. քու հետ պօի ապրեմ. գնա, օխտը փութ գարի բեր, ածա իմ աղաքը. ես մի լաւ ուտեմ: Օխտը փութ գարին ամեց աղաքը:

Ասեց.—Մի լաւ քիմարայ ինձ, մի լաւ քիմարեց:

Ասեց.—Թամքը վրէս դիր, դօլանները ղայիմ կապայ. էրկու հատ աքլորանուտ առ. ոտդ դիր զանկուն ու նիլ վրէս:

Ոտը դրեց զանկուն ու նիլաւ, ասեց.—Թաքաւորի տղան, ընենց

ջուխտ զանկու տուր փորիս, որ իմ մօր ծծած կաթը գայ իմ բերանը: Զուխտ զանկուն տուեց, մօր ծծած կաթը էկաւ բերանը. հանեց Ֆալաֆի օխտը դաթը. վե կալաւ, տարաւ մի փոսօ, ձին բեզարեց, ասեց.—Տղա, վեր արի, ինչ ման ածես: Ման ածեց. տեսաւ էն դէիցը մի սև դև էկաւ, էրկու ջաղացաբար առեր ա ձեռ. ծած տալով գալիս ա:

Ձին ասեց.—Ա՛յ տղա, քեզ արա, ոտդ դիր զանկուն, նիլ, սև դև էկաւ: Ասեց. Սև դև—Աչեմ, աչեմ, քեզ որ ատամիս տակը ճաշ անեմ, դենմ ատամիս տակը, ըսկի չես էրևայ:

Ձին ասեց.—Այ տղա, զանկուն տուր, հաւալանմիօ բլնեմ. թէ չէ, ըզրա ձեռիցը չես պրծնի:

Զանկուն տուեց, հանեց Ֆալաֆի մի դաթը:

Իկը ջաղացաբարը չաւտեց քամակիցը, կիւլլի պէս գնաց. սադրուն դպաւ: Տարաւ, մի բաղչի դրադ վե դրեց, ասեց.—Ոտի դիւն օրի կայ, քաղայ, դի իմ սադրու վրէն, որ սաղանայ:

Ալբեալը քաղեց, ծամեց, դրեց ետրի վրէն, սաղացաւ, ասեց.—Դէ, կը մտնես էդ բաղչի մէջ. մարմար հալուդ կայ, Հազարաբիւրուլը եդ հալուդի վրայ կախ առաւ ա. Հազարաբիւրուլի դաժասը վե կալես. մի հատ էլ կանանչ վարդենի ճպտո կայ տնկուած, էն էլ կը հանես, կը բերես, որ ձէն տան, ասեն.—Հազարաբիւրուլը տարան, ետ չի քամաւա անես. որ ետ քամաւա անես, քար կը կտրես. էրկու աքլորաճուտն բանցր քցայ. թէ կանչեցին, խեռ ա. կը պրծնենք ըստիան. թէ չի կանչեցին, չենք պրծնի: Էրկուսն էլ բանցր քցեցին, էրկուսն էլ կանչեցին: Ասեց.—Գնա, իմ ասածը կատարայ ու արի. էլ մի վախենայ:

Գնաց, դաժասը վե կալաւ, վարդի ճպտոն էլ հանեց, ձէն տուին. «Հազարաբիւրուլ տարան, տարան»:

Սո քամաւա չարեց. էկաւ, հասաւ ձիուն. ձին ասեց.—Դէ, ոտդ դիր զանկուն ու նիլ: Նիլաւ:

Զանկուն տուեց, հանեց Ֆալաֆի օխտը դաթը. բերեց, իրանց դաւանը վեր գրեց, ասեց.—Դե, տար, ճպտը բաղչի մէջ տեղ տնկայ: Տարաւ, տնկեց, Հազարաբիւրուլի քաղչի մէջ ինչ կար, ըզի էլաւ: Բիւրուլը հաւրդի վրիցը կախ տուեց. ըզի երգեց. «Ո՛ր որ լսում էր, հայպաք էր կտրում ըզրա քաղցը ձէնին: Եդ ախչիկ գչեր, ցերեկ քամաւա էր անըմ եդ բիւրուլին: Տղէն դուս էկաւ. գնաց ավ տնկու, Թաքաւորն էլ դուս ա էկե ավ անկու. տղէն տուեց, մի օեյ-րանի ճուտի. ճուտը գնաց, Թաքաւորի աղաքը վեր ընկաւ. տղէն գնաց, Թաքաւորի աղաքիցը վե կալաւ. Թաքաւորը ըսկի չի խօսաց. ասեց.—Նազիր, վազիր, [էլ յետ դառէք. էլ ավ անիւր չուդի: Յետ դառան, էկան. Թաքաւորը ասեց.—Իմ տեղաշորը քցա. ես մե-

ռայ: Կնանիքը ասին.— Խթ, ինչ էլաւ: Ասեց.— Էն տղէն մի շաբաթ էր չէր երևում. էս օր էկաւ, ասվը իմ աղաքից վե կալաւ, գնաց. հետո մի բերան էլ չի խօսաց: Կնանիքը պառկացրին, դպա պառաւին գնացին, ասեցին.— Պառաւ, էդ սրտի զրկեցիր, էլի էկեր աս: Ասեց.— Հըմի կեթամ, էն տեղ կը զրկեմ, չի գայ: Մի մի բուռ ոսկի տուեցին:— Գնա՛, ասեցին. մի կաղնի էլ: Պառաւը գնաց, ըդոնց դուռը ծեծեց. ախչիկը էկաւ, դուռը բացեց: Պառաւը ասեց.— Բարեւ, բալա ջան: Ասեց.— Աստըծու բարին, նանի ջան: Ասեց.— Հաղարարիլբուլը բերեր ա: Ասեց.— Բերեր ա: Վե կացան, գնացին. տեհան:— Ա՛յ հայ, ասեց. ո՛վ էթում էր, չիր գալի, էս մոնց բերեց: Գիտաս, ինչ կայ, բոլա ջան:— Ի՛նչ կայ, նանի ջան: Ասեց.— Որ էթայ, 'Խուլդուլ մատեանը բերի՝ օխտը քուռակ ունի. օխտը քուռակի ետլին օխտը մազ կայ. օխտը մազը օխտը մուղամ ձէն ա հանըմ, Պառաւը գնաց, իրիկունը ախպէրն էլ էկաւ տունը.— Խի էս նօթերդ կիտե, ասեց քուրը:— Գնա՛, 'Խուլդուլ մատեան բեր, օխտը քուռակ ունի, ամեկ քուռակու ետլին օխտը մազ ունի. ամեկ մազ օխտը մուղամ ձէն ա հանըմ: Տղէն գնաց ձիու մօտ, ձին ասեց.— Հը, ինչ կայ, թաքաւորի տղա՛:

Ասեց.— Պտի էթանք՝ 'Խուլդուլ մատեան բերենք: Ասեց.— Քուսարվացնողի վիզ կոտրի, էն իմ մօքօր ախչիկն ա. մօրից էլաւ, անըմը դրեցին 'Խուլդուլ, հըմի մեծացեր ա, քանի տարի ա ես հեռացեր եմ. Դե, ասեց, գնա՛, օխտը հատ ֆեշայ առ. օխտը գոմչի կաշի առ, օխտը փուք էլ ձութ ու ծամօն առ. հալայ, կպցրայ իմ տկոզ ջանին՝ մի ֆեշայ քցայ վրէս: Մի ֆեշան քցեց վրէն, մի ղօլանով կապեց՝ օխտը ֆեշէն էլ օխտը դաթ կպցրեց. ղօլանները քաշեց. թամբը դրեց վրին, օխտը փութ դարին ածեց աղաքը. ձին կերաւ, ոտը դրեց զանկուն, նիւաւ: Մի ջուխտ զանկու տուեց. հանեց ֆալաֆի օխտը դաթը, գնաց, մի ծովի դրաղը վեր էկաւ. տեհաւ մի ամաւաթներ կայ, որ օխտը աթեժ ա, ասեց.— Այ տղա՛, ծովի էն էրեսը պտի էթանք. կարմիր դեր կգայ, մենք չենք պրծնի, քեզ արա՛: Մէկ էլ տեհան կարմիր դեր էկաւ, մի գերան դրե ուսը. իրեք վերստ ա դրա երկարութունը, գալիս ա: Ասեց.— Այ տղա՛, ոտդ գիր զանկուն, նիւ: Նիւաւ: Կարմիր դեր ձէն տուեց.— Կացէք, ղօնախ էլէք, նոր գնացէք: Տղէն ականջ չարեց, զանկու տուեց: Զանկու տալու բաւտան վե կալաւ տղին, որ վե կալաւ, գերանը ջրինցի պէս քցեց ըդրա քամակը. չի հասաւ. գնաց ծովի մէջ տեղը տնկուաւ: Տարաւ, տղին ծովի էն էրեսը վեր դրեց.— Քու քաւարիք տեհ, ես կը մտնեմ ծովի տակը. փրփուրը թէ կարմրեց, կը փախնես, էլ քե պրծնում չի կայ. թէ սիպտակեց, ուրախացի: Զին գլուխ կօնծի

արեց, զնաց ջրի տակը, մի սահաք ըղենց ծովի տակը մնաց. քամաւ առեց, տեհաւ փրփուրը կարմրեց, տղէն թողեց. փախաւ. ը տեղան մի կէս սահաքէն ճանփայ գնաց, նաքսաւ կտրաւ. ասեց. —Սա ռւր էմ փախնըմ, իմ արինը սե ձիու արընից աւել ա. բնդ-բան սպանեցին, ինձ էլ սպանեն: Սո դառաւ, էկաւ էլի. տեհաւ, փրփուրը սիպտակըմ ա, շատ ուրախացաւ: Տեհաւ սր Դուլդուլ մատեանի եալից բռնեց, քաշեց դուս, ասեց.—Այ տղա. նոխսէն քցայ ըսդրա գլուխը: Նոխսէն քցեց, կապեց:

Տեհաւ օխտը քուռակն էլ ծովու միջից դուս էկան, հաղ արեցին: Ասեց.—Այ տղա, հը, ինչ տեհար. Ասեց.—Տեհայ փրփուրը կարմրեց: Ասեց.—Տեհըմ էս գլխո. ճակատիս սոււեցին: Ասեց.—Բա ռւր ա քու օխտը բեշէն.—Տուեցին, պոկեցին. էդ թամբը դիր վրէս, նիլ. նոխսէն դայիմ բռնայ, ինձ հետ քշայ: Քշեց ծովի էրետովը, օխտը քուռակն էլ քամակիցն էկան. բերեց, իրանց դռանը կաղնացրեց. դուռը ծեծեց. քիրը դուռը բաց արեց: Սե ձին ասեց.—Մատեանը բախ տու. էլ փախնողը չի: Բախ տուեց, քուռակները էլ հաղ արեցին, ըզրանց օխտը մազերիցը, ամեն մազիցը օխտը մուլամ ձէն էր դուս դալի:

Տղէն վե կացաւ. զնաց բազար, թաքաւոր փանճարից քամաւ առեց. տեհաւ էն տղէն ա.—Հէլ վախ, Ֆալաֆ, ասեց. ես թաքաւոր ըլլեմ, էս քալուր տղայ չունենամ, էս էլ չի կաղնըմ ինձ հետնայ խօսայ: Թաքաւոր իրա էրկու կնկան էլ կանչեց, ասեց.—Մի դայճա բերէք, ես խմեմ, պառկեմ. էն տղէն էս օր տեհայ, իմ դարսը քազացաւ: Կնանիքը վռազ, վռազ դայճան տուեցին. թաքաւորը խմեց, պառկեց: Կնանիքը զնացին պառաւի կուշտը. ասեցին.—Պառաւ, բոլ չի էս օղիյէն բերես մեր գլուխը: Ասեց.—Ի՛նչ, ինչ ա էլի: Ասեցին.—Էն տղէն էկեր ... Ասեց.—Էթամ. էն տեղը զրկեմ որ էլ իլլամ չըլլի գալու: Ամենքը մի բուռ ոսկի առին: Պառաւը զնաց. դուռը ծեծեց, ախչիկը դուռը բացեց: Հա, բարե, բալա ջան:—Աստըծու բարին նանի ջան. Ասեց.—Դուլդուլ մատեանը բերեց: Ասեց.—Բերեր ա: Ասեց.—Էթանք, տեհանք: Տեհաւ քուռակները էնպէս էն ջղիւր տալի. մի բօպա մի տեղ չեն կաղնըմ: Ասեց.—Բալա, տեհըմ էս քու նանը, ինչ լաւ նան ա, զրկեցի Հազարաբիլբուլը բերեց, զրկեցի Դուլդուլ մատեանը բերեց. Հըմի Հազարաբիլբուլը որ երգում ա, դիտամ, չես հասկանում, Դուլդուլ մատեանի քուռակների մուլամ ձէները որ հանում էն, էդ էլ չես հասկանում. պա որ էթայ Գիւլ փարին բերի, որ քե ալէս մէ ախչիկ ա, ինչ որ ալի, դու կը հասկանաս. կըլլի քեզ հարա, իրան կնիկ: Պառաւը զնաց: Իրիկունը ախպէրը էկաւ տուն, տեհաւ քուր նօթերը կիտած ա, ասեց.—Այ քիր, հըմի ինչ ա պահաւ: Ասեց.—Ո՛չ Հազար-

րաբիլլուլի ձէն էմ հասկանում, ոչ էլ Գուլգուլ մատեանի քուռակ-
ների մուղամ ձէները. գնահ, Գիւլ փարին բեր, որ ինձ հարս ըլլի,
քեզ էլ կնիկ. ինչ որ ասի, ես հասկանամ:

Տղէն գնաց Սև ձիու մօտը, ձին ասեց.— Հը, Ինչ կայ:

Ասեց.— Էթոնք, Գիւլ փարին բերենք:

Ասեց.— Քուռ օտարացնողի շլինքը կոտորուի. Դե, գնահ, օխտը
փուք դարիս բեր: Գարին կերաւ, ասեց.— Մի լաւ օտարիւմաւ մը
տուր ինձ. Թամքը դիր վրէս, մի ջուխտ զանկու տուր, իմ մօր ծծած
կաթ գայ իմ բերանը:

Էդպէսդ արեց, ձին հանեց ֆալափի օխտը դաթը, տարաւ մի
բաղչի դուռ վեր դրեց, մտաւ նիքսև:

Գնաց. յետ արած դռները բաց արեց, բաց արած դռները
յետ արեց, տեսաւ Գիւլ փարին քնարկեան ա անըմ, ասեց.— Գլխիդ
ղուրբան, արեիդ զուրբան, քու յեթիցդ էմ էկե: Իրեք անգամ ասեց,
էն չի խօսաց. վրա չորսին ասեց.— Մանց որ էկեր էս, ընենց գնահ.
Հըմ դմբըմ քեզ:

Ասեց.— Հնար չի կայ, դմբես, չի դմբես, քեզ պտի տանես:

Ասեց.— Որ իմ յեթիցս էս էկե, չարի ծնկներդ քար դառնաս:
Չարի ծնկները էլաւ քար:

Ասեց.— Ես քու սէրի խաթեր էկեր էմ:

Ասեց.— Դու չարի ծնկներդ էլիր էս քար, հալա խօսում էս.
չարի պոռտդ էլ ըլլես քար: Չարի պոռտը էլաւ քար:

Էլի ընկաւ աղաչանք, ասեց.— Պտի գաս, էթանք:

— Չարի շլինքդ ըլիս քար, ասեց:

Ձին էլ էլաւ չարի շլինքն քար, ինքն էլ:

Ասեց.— Այ տղահ, ուրիշներին մէկ անգամ ասելուն քար էի
չինում, վեր քցում. քեզ չեմ դմբում. քու ոսկե քափիլը որ փռու-
ուեց է՛յ քարի վրայ. իմ ջիկեարը մղկտում ա, քեզ որ լաւացնեմ,
կեթնս, Թէ էլի իմ եախէն պտի բռնես:

Ասեց.— Պտի բռնեմ քու եախէն, կուզես լաւացրայ, կուզես
չինայ քար, վերջանամ:

Ասեց.— Դէ, քարի միջից դուս արի ու արի:

Դուս էկաւ ու հասաւ Գիւլ փարուն. խտրտեց, պաչալընց էն
ընդրան, էն ընդրան, էն ընդրան:

Ձին էլ ընտի ուրախացաւ, ոտնաքանդ արեց: Ախչիկն ասեց.

— Այ տղահ, ես իրաւունք էմ տալի քեզ. փունջ մանուշակն ան, որ
քարին աաս, կը սաղանան:

Առաւ, որին տուեց, սաղացաւ. որին տուեց, սաղացաւ. էլաւ
տոտ հազար մարդ ձիաւոր. խառուան բիրաթի յիրար. Գիւլ փարին
իրաւունք տուեց.— Դէ, ամեն մարդ իրան ձին նիլնի ու էթայ իրա

տունը: Քօմմա գնացին, մնաց էդ Գիւլ փարին ու էդ տղէն: Գիւլ փարուն վե կալաւ, գնաց ձիու մօտը. նիլաւ ձին, ախչիկը քաշեց քարքը, ասեց ձին.—Այ տղա, մի լաւ զանկու տուր ընձի, իմ մօր ծծած կաթը գայ իմ բերանը: Հանեց Ֆալաֆի օխտը դաքը. ծոփ էն դրաղը վե դրեց: Նստեցին, հաց կելան, պրծան. ձին բերեցին որ նիլնէին. մէկ էլ տեհան բօզ դեւ մի ծառ ա դրե ուտին, ինչ դար դուրս ու դուռ-զանաւար կայ, կախ արե ծառի վրեն. դրեր ա ուսը. մի պռօշը երկինքն ա սրբում. մի սլօշը գետինը. էկաւ, ըդոնց տեհաւ, ասեց.—Էս դար զանաւարի մէջ մէկը իսանի մօր պէս քաղցր չըլլի, Աստուած ըս օր ջուխտն ա հասցրե:

Ձին ասեց.—Տղա, քեզ տրա, նիլ, դեւ էկաւ. Թռի իմ քամակը: Թռաւ ձիու քամակը, ախչկայ Թեկը բռնեց, քաշեց Թարկը: Դեւ էն դիէն ձէն տուեց.—Վաղնէք, ձեզ բան էմ ասըմ:

Ձին ասեց.—Իմ կողքերին մի ջուխտ զանկու տուր:

Որ տուեց. ձին վե կալաւ ըդրանց, դեւ տեհաւ, ծառը տուեց գետնովն ու ձիու քամակիցը վազեց. հասաւ, ձեռը քցեց որ ձիւ ոտը բռնէր. ձին մի ջուխտ քացի տուեց ճակատին, դեւ տասներկու կուռդկի՜ արեց ու վեր ընկաւ. ձին տարաւ իրան դռան աղաքը վե դրեց, դուռը ծեծեց. քիւրը բաց արեց, փաթթուեց ախչկան. էլ իրար պաչպըչիւր, Աստուած ազատի:

Էկան, բաղէն ման էկան, Գիւլ փարին ասեց.—Այ տղա, գնա. ուստայ բեր, մարքապէք չինի:

Գնաց, ուստէն բերեց, ոսկին տուեցին, իրա ձեռի մուգըը (հախը) տուին, ասեցին.—Տաս հազար ոսկե մարքապա չինայ: Շինել տուին, պրծան: Գիւլ փարին մի դաստայ ծաղիկ կապեց, տուեց տղին, ասեց.—Էն գոմի կաշու միջի կնիկը որ կայ. տաւ. տուր էն կնկայ ձեռը:

Ծաղիկը վե կալաւ, տարաւ, տուեց կնկայ ձեռը. կնիկն առաւ, քամաւա արեց. տղին էլ բան չի կարաց ասի, հենց ասեց.—Մա մեռայ, մեռայ:

Տղէն էկաւ Թաքաւորի պալատի տակով տուն. Թաքաւորը տեհաւ.—Նազիր, վազիր, ասեց. էս էլկու շաքաթ էդ տղէն իմ աչքովը չէր ընկե. էս սահաթը կը բերէք. ընձի հետ խօսայ: Գնացին ասին.—Թաքաւորը քե կանչում ա: Գիւլ փարին ասեց.—Էդուց Թաքաւորը էս վախըր մեզ դօնախ ա. տղէն չի կարայ գայ:

Էկան, Թաքաւորին ըդենց պատասխան տուեցին:

Թաքաւորը շաա ուրախացաւ. Թաքաւորի էրկու կնիկը Թաքաւորին քուն դրեցին. աքալ-Թափալ գնացին իրանց օթախը. պառա-

1, Գիլու վերայ գնդակի պէս գլորուիլ գնա:

ւին խապար զրկեցին, ասեցին.—‘Ինձնուր, իմանա՞րդ. էդ ո՞ր տեղ էս զրկե, էկաւ. ասեցին. դէ, գնա էս սնաքը զրկիլ տուր, որ էթայ: Ասեց.—Իրեք տեղ զրկեցի, էկաւ. հըմի ընենց տեղ պտի զրկիմ, էլ հնար չի կայ գալու:

Պառաւր գնաց, գուռը ծեծեց. ախչիկը դուռ էկաւ:

Ասեց.—Բարեւ, բալա ջան՝ մո՞նց ա, Գիւլ փարին բերեր ա:

Ասեց.—Նանի ջան. բերեր ա. բա ի՞նչ ա արե:

Գիւլ փարին ասեց.—Նանի, արի. ընձի հետ խօսա:

Ասեց.—Քեզ բերել տուեցի. մի տեղ էլ պտի զրկեմ:

Ասեց.—Հստիկանց գլուխը ինչ բալբալեմ էկեր ա, քեզանով էկեր ա. պառաւ: Ասեց.—Ի՞նչ ընձանով էկեր ա, ընձանով լաւաւ-թու՞ն ա հաս:

Ասեց.—Որ թողամ, չա՞տ կը խօսաս դու. ըլլես մի ցուտ ցախ աւել, ընկնես ը տեղ: Էլաւ մի ցուտ ցախաւել:

—Ախչի, ասեց. տա՛ր քցայ գոմը, ձիու տակը:

Տարաւ. քցեց գոմը: Տղէն նեքսեւ մտաւ:

Գիւլ փարին ասեց.—Արի, քեզ դարձ ու բալից ազատեցի, գնա բազարը՝ տասը հատ վաւար առ, էրկու խալուար բրինձ. կէս խալուար եղ. բե, քու հօր ու մօր ժամ-պատարագ արա: Գնաց էնպէսդ արեց. դաւաճեց ժողովրդի տուեց, կերակուրները էփիլ տուեց, զըրկեց, մարդիկը քօփ արեց. տղէն էլ թաքաւորին կանչեց. թաքաւորը էն սրնաքը էկաւ, էլ մանալ չիթողաց: Թաքաւորի կնանիք մարթ զըրկեցին պառաւին. տեհան պառաւ էրեկուտանից չիկայ. ըզոնց սիրտը ճաքում էր. իլաճ չիկայ ձեռ: Գնացին. նստան. հացը քայիլ տուեցին, կերան. իրանց աղաքի ոսկե մաքապէք էլ, տղէն հրամայեց, վե կալան, փոմա գնացին: Թաքաւորը մնաց, շատ ուրախացաւ. երկար խօսացին: Թաքաւորը տղին ու ախչկան բերնին մայիլ կտրեց, ասեց.—Ի՛նչ ուզում էք, ձեր լեզուն ինչ պտըտի պտի տամ:

Գիւլ փարին ասեց.—Քեզանից զատ չենք խնդրում, մի բան էնք ուզում: Ասեց.—Մի անգամ ասեր եմ, ուզա՛:

Ասեց.—Մենք էն դարվազի կապած կնիկն ենք ուզում, տաս մեզի: Ասեց.—‘Ի ուք բան ուզէք, էդ ի՛նչ էր:

Ասեց.—Մենք էն ուզում ենք: Ասեց.—‘Իե, ձեզ ըլլի:

Թաքաւորը պալատը գնաց, կնանոցը տասեց.—Ընձնից զա՞ս չուզեցին. էն կնիկը ուզեցին:

Կնանիքը շատ տրտմեցին: Գիւլ փարին ու ախչիկը գնացին. էդ դարվազի կնիկը գրեցին ուսներին, տարան համամը. տասն օր գրեցին ջրի մէջը, անձախ ըզրա կաշին կակղեց. մի լաւ լեզացրին, բերեցին տուն. մի ձեռք էնպէս չոր կտրեցին, կարեցին, ըսկի էդ

քաղաքում չի կար. հագցրին ըզրան, Փարին ասեց.—Մէկ էլ ժամ արա քու հօրն ու մօրը:

Տղէն մէկ էլ էդպէս պատրաստեց. կանչեց, էկան, ինչ դար մարթ կար, Փարին ասեց.—Գնա, Թաքաւորին էլ կանչայ:

Թաքաւորը կնանոցը ասեց.—Դե՛, վերէք, էթանք:

Կնանիքը ասեցին.—Մենք զանք, ինչ անենք, Թաքաւոր:

Թաքաւոր բարկացաւ.—Դե՛, թեզ արէք, ասեց:

Վե կացան, զնացին, մտան նեքսև: Էդ ախիկն ու Փարին էկան, Թաքաւորի ձեռը բռնեցին, տարան:

Թաքաւորը ասեց.—Այ հայ. ես Թաքաւոր ըլլեմ, էս քավուր ախիկերք, էս քավուր տղայ չունենամ:

Նմակը քաշեցին, կերտն, պրծան. տղէն ասեց.—Ամեն մարթ իրան առջևի ոսկե մաքրապէն վեր կալի:

Վե կալան, զնացին. Թաքաւորը. իրա կնանիքը մնացին:

Կիւլ փարին ասեց.—Ախի՛կ, զնա՛, էն ցախաւիլը գոմիցը վե կալ ու բեր, Գնաց, վե կալաւ, բերեց:

Ասեց.—Ախի՛կ դիր Թաքաւորին աղաքը:

Թաքաւորը նեղացաւ իրա միջին, ասեց.—Ձեր պատիւ տալը ասեմ, թէ էս վերջի բանը ասեմ:

Ասեց.—Թաքաւոր ապրած, մի նեղանայ, ինչ որ բան կայ, էդ ցախաւիլը կասի հըմի:

Փարին ասեց.—Յախաւիլ, էլի պառաւ:

Էլաւ պառաւը, նստեց ը տե:

Թաքաւորը ասեց.—Նա՛, էս միւր տան պառաւն ա:

Ասեց.—Դե՛, պառաւ. ինչ որ տեհեր էս, պատմա՛:

Պառաւը, ինչ որ էլեր էր, ամենը Թաքաւորին պատմեց:

Գիւլ Փարին ասեց.—Տեսնում էս, էս ոսկե քաւաւոր տղէն ու ոսկե մազաւոր ախիկ. էս կաշու միջի կնիկ ըսդրանց ինչն ա:

Ասեց.—Ըստրանց մէրն ա:

Թաքաւորը ըսդրանց ինչն ա: Ասեց.—Հէրն ա:

Ասեց.—Պառաւ, դու խի՛ իր էդպէսդ հանըմ ըզրանց գլուխը:

Ասեց.—Ինչ որ անըմ ին, էդ էրկու կնանիքն ին անըմ:

Թաքաւորը վե կացաւ, ոտը գետնով տուեց, ասեց.—Պառաւ, ըդո՛ք որ անըմին, դու խի՛ արեցիր:

Պառաւին տարան, քցեցին ծովը: Էրկու գիծ դաթիւ բերել տուեց. էդ էրկու կնկայ տմենքը էրկու դաթիւի պոչը կապեց. գիծ

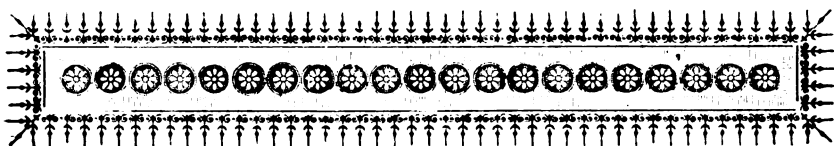
Թաքաւորը իրան կնկան առաւ քաղասան: Փարուն տղին վրայ պասկեց: Ինքը Թաքաւորութունից վէր էկաւ, տղէն դուրեց իրա տեղը:

ՅԱԻԵԼՈՒԱԾ

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՎԵՊԵՐ

I

ԴԱԻԻԹ ԵՒ ՄՅԵՐ

(Շասախի բարբառով *)

Օղորմին ջանք Մելիսէք քեախանին
 Օղորմին ջանք Սասման ջան,
 Օղորմին ջանք Մներ քաղաւորին,
 Օղորմին ջանք Աւագ սարին,
 Օղորմին ջանք Բանձրիկ Մարութկին,
 Օղորմին ջանք Չենով Յովանին.
 Օղորմին ջանք Մըսայ Մելիքին.
 Օղորմին ջանք Մըսայ Մելիքի զի Մելիքին,
 Օղորմին ջանք Քեռի Թորոսին.
 Օղորմին ջանք Թառլան Դաւթին,
 Օղորմին ջանք Խանճուք խանըմին.
 Օղորմին ջանք Դաւթի, զոյ Մհերին:

Մհեր Սասուն կը նստէր Թագեաւոր.

Մըսայ Մելիք Մըսըր կը նստէր Թագեաւոր.

Մըսայ Մելիքի կնիկ ճիծ չունէր:

* Պատմած է Մկրտիչ Յարութիւնեան. մօտ եռեսուն տարեկան. սեւադէմ. ցիհար եւ ծանրախօս. հայրը Յարութիւն Շասախի Աւետի Մեզրէ գիւղացի, որ նախ քնակած է Շասախու Թաղ գիւղն. ուստի արուցի պատնառաւ խոյս տուած է Փի-սանդաւոյ յԱռեղ գիւղն քնակած. ուր ծնած է Մկրտիչ. սա երբ 15 տարեկան կը լինի, կերբայ Շասախ. 2 տարի իր քեռու մօտ կը մնայ. ապա հօր հետ Բաղնաց գիւղը կգան. ուր հայրն Դաւթ Մհեր շարունակ կատէր. ինքն ինչպէս կատէ. իր հօրմէն սովորած, հայրն եւս Առեղ գիւղացի Մանասեռէն:

Մկրտիչ վերջին ետէք տարին Ապաղայի Խաչան գիւղը եղած է. Դաւթ եւ Մհեր շարունակ պատմած է. այժմ երկու տարի եւս Վաղարշապատ կապրի

Մըսրայ Մեղիքի կնիկ իրան մէջ կը մտածի:
 Մեղիքից իրաւունք կառնի, կըսի:
 —Ձի ճիժ չունեմ, որ Մըսըր Թագաւորը ընը,
 Սերմա փոխեմ, տղէմ ընը. ընը Մըսրայ Մեղիք:
 Մըսրայ Թագաւորութուն կանգնի:

Մըսըրայ Մեղիքի կնիկ կելնի, իշ կանի,
 Ուր գեօգիկ, լաչիկ կօղորկի Մհեր Թագաւորի խամար:
 Մհեր կը տիսնայ գեօգիկ, լաչիկ օղորկիբի ուր խամար,
 Ըսիր ի.—«Որ ես գեօգիկ, լաչիկ օղորկեր էմ.
 Էն չգեայ. քըն գիս շատ կնիկ ի»:
 Էն տեղ Մհեր իշ կըսի:

—«Որ նա խապար էն սուրիբի, ես տըհամ»:
 Կնիկ կըսի.—Մահդ, մէհայ, աղիկ բան չի քի խամար:
 Կըսի.—Կնիկ, ես տըհամ, ես չըհամ, ես էլ ինու ցեղ կնիկ էմ
 Ճարն ինչ ի, տըհամ, չըհամ, չըլնը: Իլաւ, գինաց:
 Էրկաւ գիշեր, եան իրեք գիշեր մօտը քնաւ:
 Դարձաւ էրի տուն:

Մըսրայ Մեղիք զինք մեռաւ:
 Ինը ամիս, ինը օր որ քըմմաւ, Աստուած ինու տղէմ խուս,
 Որ ինը ամիս քըմաւ, Մհեր էլաւ, գինաց Մըսըր:
 Ըսաց.—Տիսնանք, ինոր տղայ ձընէ տըլնը, Թի չէ չըլնը:
 Գինաց, տաւա մէկ տղայ իլիբի ինու:
 Ըսաց.—Սա գիտեմ. նա տղէն ձընէի:
 Մհեր մնաց Մըսըր տասն էրկու ամիս:
 Տղէն էլաւ տըսուերկու ամսական:
 Մհեր մէկ օր օթախներու վրին կաթ կայներ էր, կրիչկէր:
 Տաւա, մէկ սէլ էկաւ, լրուաւ չիմանի մէջ:
 Մհեր կը տիսնայ ուր մօտէն ծնուած Մըսրայ Մեղիք իշ կանի:
 Էլաւ, գինաց, սէլ լրուած տեղից ճամեր բռնեց, խանեց գիւս:
 Էն տեղ Մհեր բաղդակոծուաւ, ըսաց:

—Սմ աչքեր կօրնէր, ես զինացի, խալիսի արա-ջրի, կանաչաւ, եմ
 արտ չորցաւ:

Մհեր նորէն էլաւ, գինաց ուր տուն-Սասուն:
 Էրկու, իրեք շաբաթ մնաց՝ Աստուած խուս ինու կնիկն էլ
 մնաց տղով:

Ինը ամիս որ քըմմաւ, Աստուած ինու խուս տղէմ:
 Ինու աղէն կնքին, անուն գրին Դաւիթ:
 Դաւիթ քեառասընքի մէջն էր, մէլ մեռաւ:

Մհեր ըսաց.—Ընեմ, համ մօ Մըսըրայ Մեղիքի կնիկ. էն էլ
 ընձի կնիկ ի, Թըղ գԴաւիթ պախի:

Առեց զԴաւիթ. գինաց մօ Մըսրայ Մեղիքի մէր:

Որ գինաց, ըսաց.—Ա՛յ կնիկ, էդ էլ քիւ որդին ի, մէր մեռաւ.
դիւ տը պախես:

Ըսաց.—Ձաւար չկայ, կը պախեմ. էն էլ եմ տղէն ի:

Դաւիթ ընցկոն զօռեղ էր, պնդեր կը կտռտէր:

Էլաւ զննիլ բիրեց, արաւ պնդի թել:

Դաւիթ էն ղանցար ոժ ունէր, զննիլ չդիմացաւ, կտրաւ:

Ինչ բիրեց. ճար չիլաւ, կտրաւ:

Նոր բիրեց վոռուանք, փէխը մանեց:

Արաւ ինու պնդի թել, որ պախեց:

Նորէն որ չունչ կը խանի. վոռուանք կը կծկուի, թիպնայ
ուրուրոցին. էն ինչ որ նեճեա քեչի զինք, են ժամանակ վոռուանք
յերկընէր:

Որ ջոջանայ, ուրուրցից կը խանէն դիւս:

Դաւիթ կըլնը տաս-տըսուէրկու ամսական տղայ:

Թի խալիսի տղէն տարով կը ջոջանէր. էն օրով կը ջոջանէր:

Դաւիթ կըլնէր, կըհէր խալիի ճիծերու խեռ կը խաղէր:

Դաւիթ սկոն ոժով էր, չիմարի ծառ կը կոռէր:

—Տղէկներ, կըսէր. իկէք, խեծէք, դռնկուզայ խաղանք:

Տղէկներ կը խափէր, կը նստէն չիմարի ծառի վրէն:

Էն գեախ կը թըղնէր, ճօեր կը բանցրանէն, խըտ էրկնուց
կիւնէն տակ:

Որ կիւնէն տակ. վարու թե կը ջարդուէր, վարու մէշքը կը
կտռուրուէր. վարու աչկեր կ'օրնէր, որ բերաններ կը մընար բաց,
կըսէր.—Հա, փոխինձ կուղէք: Աւազ կը լցեր բերաներ, կըսէր.
—Առէք ձե փոխինձ.

Էն գեախ կըլնէն, կըհէն Մըսրայ Մեղիքին կը գեանգտուին:

—Քիւ աղբէր մեր տուն աւրեց, մեր տղէներ զըմեն սըպանեց.
մէ քանպի արա:

Էն տեղ քանպի կանի, կըսի 'Դաւթին:

—Ա՛ տղա, սկոն բան մի անի, խալի կգեան, գեանգեատ կտնեն:

Մէր կըսի.—Որդի, դիւ կըլնես կըհաս խըտ Ֆերզներաց հոլ
կը խաղաս, Դաւթին էլ տար խըտ քի. քիւ աղբէրն ի, թըղ աստը-
ւոր տիսնայ էն էլ:

Կըսի.—Աղէկ, մէրիկ, կը տանեմ խը ձի:

Մեղիք զԴաւիթ կը տանի մէկ սարի գլօխ կը դնի, չտանի դաշտ:

Մեղիք զինք կիջնի կեհայ Լուրայ դաշտ. կը խաղայ խըտ
Ֆերզներաց:

Մեղիքի սեյրամյոսեղ Լուրայ դաշտն ի:

Իրիկուն որ կըլնը, Մեղիք խըտ Ֆերզներաց հոլ կը զարկեն,

կրհան վրը Դաւթին ի վեր. Դաւիթ կառնեն, տուն կըհան:

Էն տեղ մէր կըսի.—Դաւիթ, իշ տըսար, իշ չտըսար:

Կըսի.—Ձի գրին սար, իրանք իջան Լուրայ դաշտ, խաղցին. ես գիլերու, առչիրու, աղուընիրու, գետզաննիրուն ախու չըժ քընի, նա քնիրէմ, նա դադարիրէմ:

Մէր կըսի.—Մըսըրայ Մելիք, այ որդի, ընչի Դաւիթը կը տանես, դնես սարը, դիւ կիչնես Լուրայ դաշտ, խաղաս. Դաւիթ գէլիւրու գետզաննիրու ախու չքնի:

Էն խըլխուռն Մելիք կըլնը վեր, գ'Դաւիթ կառնի, տանի, գնի էմէլ սարի մէջ. զինք կիչնի Լուրայ դաշտ, Ֆեղզներաց խեռ կը խաղայ:

Յեւթարին որ կըլնի, Ֆեղզներաց կըսի.—Հոլ վարկէք, Թըղ հա, դըպնայ Դաւթին. գ'Դաւիթ սըպանի, մօտէն ազատուենք:

Ֆեղզներ մէկ մէկու հոլ կը զարկեն, կըհան. կը խասնեն Դաւթին, մէկ էլ կը զարկին. հոլ կըհայ վրը Դաւթին:

Դաւիթ Աստուծոյ խրամանքով հոլ կը բռնի:

Դաւիթ գհոլ աջ ձեռնով կը թալի խըտ էրկնոց, ձախով կը բռնի: Մէ մէկու ետեւէն աջ ձեռնով կը թալի, ձախով կը բռնի:

Ֆեղզներ կըսին Մսրայ Մելիքին.—Այ հաւաւ, հոլ գ'Դաւիթ սըպանեց: Կըհան, կը տիսնան, իշ կը տիսնան:

Հոլ Դաւիթ առիւր ի, բռնե մըլ ձեռքիրուն:

Դաւիթ գհոլ աջ ձեռնով կը թալի խըտ էրկնուց, ձախով կը բռնի: Մսրայ Մելիքն ի, որ կը տիսնայ, կը զարմանայ:

Կըսի.—Հէյ վա՛խ, նարիկ ևմ թաղաւորութուն եմ ձեռնէն տ'տունի, պէտք ի ևս զնարիկ սըպանեմ:

Կառնի գ'Դաւիթ, տուն կըհան:

Կըսի Մսրայ Մելիք.—Մարէ, ես գ'Դաւիթ տ'սպանեմ:

Մէր կըսի.—Որդի, ընչի կսպանես, քիւ աղբէրն ի:

—Չէ, մարէ, տըսպանեմ. իլան չկայ:

Էն տեղ մէր կըսի.—Որ կըսպանես, բեր, մէկ քաս կըակ դի, մէկ արծաթ դի. էնի որ ձեռ. պարզեց դըլս արծաթ, ինու սը, պտնել հալսն ի. թի որ ձեռ չպարզեց արծաթ, պարզեց Թըլ կըակ, մեղք ի ինու սըպանել:

Կըսի.—Մարէ, ընչի մեղք ի:

Էն տեղ կը բիւրի մի աման արծաթ, Դաւիթ կուզի ձեռ պարզի Թըլս արծաթ. խրիչտակներ Աստուծոյ խրամանքով ձեռ կը զարկին վրը ձեռաց, տանին դնին վրը կըակին,

Մատ կիրիցի. չՖահմի պուտի գետին, սլուտի վրը ուր լեզուին. լեզուն կիրիցի. զինք Թլու կըլնը, զանչն. «Թլու Դաւիթ»:

Մեր կըսի.—Որդի, կեօ տըսար, որ նարու սըպանել մեղք ի:

չՖանմաւ, ձեռ տարաւ, դրեց վրը կրակին. մատ իրիցաւ, չՖանմաւ մատ պռտեր գետին, դրեց վար լեզուին, լեզուն էլ իրիցաւ. էլաւ թլուր:

Ապա Մարէ, չեւած բան ի, գ'Իաւիթ տ'ըսպանիմ:

—'Իէ, որդի, որ կսպանես, տա՛ր, եմ խող, ջրից խան դիւս. կսպանես, ի՛շ գիտես, էն արա՛ւ ես կաթ էմ տուե, եմ սիրտ կը մըռս-մռայ, եմ աչիչ գէմ մի՛ սպանի:

Էն տեղ Մելիք կրնի. կտայ էրկու Ֆերզի ձեռ. որ Ֆերզեր տանեն, Մըսրայ Մելիքի խող ջրից խանեն դիւս, սըպանեն, թալեն ջիւր: Ֆերզեր մէկ սահաք յառաջ կըհան. Իաւիթ մօտընեայց զատ կը մնայ. խըտ քարին, խըտ թըփին կը խաղայ:

Կը հան, կըլնին Մըրայ Միլիքի սընոռ ու Դաւթի խօր սընոռ: Կարմունջ մը էն տեղ կայ, գետ տկէն կընցնի:

Ֆերզեր կը կանչեն Դաւթ կըսի.—.Էն ընչի՛, չուր մըկայ սկոն ձընէ հեռու կը մնէք դիւ. յէռջև կերթէք, ձի չէք դանչի, էն ընչի՛ մկայ կը դանչէք:

—Ապա Դաւթ, չուր մկայ Մըրայ Մելիքի խող ջիւրն էր, դոր քիւ խօր խող ջիւրն ի, էն յապով քի կը դանչենք:

Դաւթ կըսի.—Սկոն չի, թըղ սկոն ըլնը:

Ինոնք՝ մէկ ընցաւ կարմնջի նա տուտ. մէկ մնաց նա տուտ:

Դաւթին կուզէն խափէն, թալեն ջիւր:

Դաւթ յիմցաւ. որ գէն տը թալին ջիւր:

Ղանչեց Աստուած. էրկու ձեռ էզար Ֆերզեայց փողպատ, տիեց յիրար. թալեց մըշ ջրուն, ըսաց.—Գինացէք, Մըրայ Մելիքին ճուսպ տարէք, սկնայ մարդ կայ աստըւոր:

Ֆերզեր խըտ ջրին գեացին, Մըրայ քեաղաք դիւս ընկան:

Քեաղքերցեր գՖերզներ մըշ ջրուն տիսան:

Ջանդկներ ջրուց խանին, Մըրայ Մելիքին շանց տուին:

Մըրայ Մելիք ըսաց.—Վայ, անիրաւ, եմ Ֆերզներ սպանե, գինք սաղ ի գինացե, պըծե:

Էն տեղ որթկարածներ, նախուրդներ, խովիւներ գեառնա-րածներ կը տիսնան գ'Դաւթ, կը ճանչնան ուր չորեւրաց (թագաւո-րական չոր կայ ինու վրէն) թի Ջոջանց տնից ի:

Ճուսպ գինաց ինու խրօղրէր-Ձէնով Յովանին:

Յովան կը լսնի, չատ կուրախանայ, կըսի.—Փառք քեզ, Աս-տուած, Դաւթ էկաւ, խասաւ եմ ձեռ:

Կըլնի դիւս, ձիաւոր կը վերցի, կըհայ, ուրախութունով գ'Դա-ւթ կառնի, տուն կգհայ:

Չուր մէկ սմիսմ դասաւ կը մնայ, չուր ինու դարիյութուն կոտրուի:

Դաւիթ կըհայ, խըտ քեաղքի ճծերուն կը խաղայ:

Դաւիթ սա տեղ էլ չիմարի ծառ կը կոռի:

Արսի.—Ճծեր, նարէք վըր չիմարի ծառին, դռնկեազա խաղանք:

Ճծերն ի, կը նստըցուցի վըր ծառին, ծառ կը թըղնի:

Էն տեղ ճր կը թըղնի, ճծեր ծառից կը բարձրանան, հասնին խըտ երկնուց, վիրուց կգեան տակ:

Որ կգեան տակ, վարու մէջք կը կոտորուի, վարու թև կը կոտորուի. վարու աչք կօրնայ:

Շարաթմ՝ էրկուս սկոն խաղ կանի, քեաղքի ճծերու կէս կը կուտորի:

Էն իշ ծառից կինին տակ, բերընքտիր՝ վարու կը մնայ բաց. Դաւիթ աւազ կը լցի բերընքտիր, կըսի.—Փոխինդ կուզէք, արէք ձե փոխինդ (ճիծ ի, խելք չկտրի):

Էն տեղ քեաղքըցեր կըլնեն. կեհան մօ Ձէնով Յովան գեառ-գեատ: Արսին.—Դաւթին քանկալ մը արա. մեր ճծերն զըմեն կուտուրեց:

Էն տեղ Ձէնով Յովան ուր քեաղքտիրուն կըսի.

—Ձարար չունի, ես Դաւթին քանկալի կանեմ:

Ձէնով Յովան զինք կըսի.—Պօշի, էսա անեմ գեառնարած, էհայ խըտ գեառնարուն, ճծեր չկուտորի:

Իի լուսուն Դաւթին կըսի.—Որդի, արի, քէ անեմ գեառնարած, գեառնարածութուն աղէկ բան ի:

—Ագեկ, կըլնեմ. Զուխտմ պողպըտե սոլ կարիլ տու, կեհամ:

Էն Զուխտմ՝ պողպըտե սոլ կարիլ կտայ. կը բերի, կըսի.

—Իլի, գեառներ տար, էրէծա:

Դաւիթ կը խաքնի պողպըտե սոլ, գեառներ կը տանի, կեհայ սար: Գէլն ի, աղուէսն ի, լապատրակն ի, իշ տինայ, կը ժողուի, յէվարին կառնի, կգեայ տուն,

Ձէնով Յովան կըսի.—Դաւիթ, որդի, գեառնարածութուն անոշ բան ի:

Արսի.—Անոշ ի, համա էրկու-իրեք խատ բալբալոս ուլ կայ միշներ, ընձի կը ցաւցըցին:

—Որդի, կըսի, մե բալբալոս ուլ չկայ:

—Ձէ, խրօխքէր, մէ քեանիմ խատ կայ:

—Մ'էլի, հաճք, գեառներ թոճղ, բալբալոս ուլեր ես տինամ:

Կըլնեն, կգեան, յգեօմի դիւռ կը բանան. գեառներ դիւռ կըլնեն:

Խրօխպէր կըսի.—Որդի, յիւր ի, բալբալոս ուլ չկայ մըլ գեառներուն:

էն տեղ Դաւիթ կըսի.— Խրօխբէր, դիւ կայնի դիւռ. ես կեհամ, գեոմի մէջէն կը խանեմ դիւս:

Դաւիթ կը մտնի ինե, փէտմ կը զարկի մէկ էն սան, մէկ էն սան: Գէլեր, աղուէսներ, լպստրակներ դիւս կըլնեն:

Խրօխբէր կը տիսնայ, գէլերու, աղուէսներու, լպստրակներուն կըսի Վալբալոս ուլ:

Խրօխբէր կըսի.— Որդի, Դաւիթ, թուղ, արի. թուղ, արի. էն քիւ բան չի, թուղ, արի, էհանք տուն:

Կը տանի գԴաւիթ, կըհայ տուն:

էն տեղ կըսի.— Դաւիթ, որթկարածութուն անոչ բան ի, արի, քի անեմ որթկարած:

Կը բերի, ջուխտմ պողպլտե սոլ կը կարի, կորողկի խըտ որթըկներաց:

Դաւիթ որթկներ տանի, կեհայ, կէրեծայ:

էն տեղ իշ գէլ կը տիսնայ, իշ աղուէս, լպստրակ կը տիսնայ, էլմ կը խառնի մըշ որթկներաց. կը բերի, քեաղքից դիւս կը թուղնայ. կը գեայ տուն:

Գէլիւր կը թուղնըն, կեհան սարնըլեր. որթկներ կգեան տիրոջ տներ:

Ձէնով Յովան էլմ կը տիսնայ գէլ, աղուէս, լպստրակ ժողուէր ի, բիրեր ի, կըսի.— Որդի, մէրթայ խըտ որթկներաց, քե կանեմ նախըրդ, նախըրդութուն անոչ բան ի:

էն տեղ ջուխտմ պողպլտե սոլ կը բերի, Դաւիթ կը խաքնի:

Յովան կորողկի նախիրի յէռջե. նախիր կը տանի, կէրեծայ:

Կը տանի, էլմէլ արչ, գէլ, աղուէս . . . իշ գեաղան կը տիսնայ, կը խառնի յառէջ. կառնի կգեայ տուն յէլարին:

էն տեղ-մըշ քեաղքին ճժով կնկտեր իշ կը տիսնան գեաղաններ, յաղդեց կառնեն, ճժեր կընցըցեն:

Ձէնով Յովան կը տիսնայ, կըսի.— Որդի, արի-արի, էն քիւ բանը չի, թուղ արի, էհանք տուն, էն քիւ բան չի:

Կեհան տուն, կըսի.— Որի, նեա անեղմ տամ քի, գնա, նեջիւր արա:

Էդ էլ կեհայ մէկ-էրկու-իրեք օր լոր կսպանի:

էն տեղ որ լոր կսպանի, կան կգեայ:

Պառու կորեկ կը գնդընի, մէջը նեջիւր կանի:

Մէկ օր պստաւ կեհայ, կը տիսնայ Դաւիթ լոր կսպանի:

— Այ թլոր Դաւիթ, կըսի. գլեօխդ խորեմ, ախար քիւ խօր— Մհեր թագաւորի սեյրաւատեղ Աւագ սար կայ, մկայ դիւ իկեր էս, մեր կորկին մէջ լոր կսպանես:

— Պառաւ, իշ-իշ:

Կըսի,—ինչը՝ ինչ, գլեօխդ խորեմ, Թլոր Դաւիթ (գառնայ, մէկ էլ կըսի), Թլոր Դաւիթ, քիւ խօր սեյրանատեղ-Աւագ սար:

Մարութայ բանձր Աստուածածին:

Մըսըրայ Մեղիք իկեր ի:

Գիւ խօր վանք Մարութեն քեակեր ի:

Բատաներ քեակիր ի:

Վերու օխչար բռնաւոր բռների. մկայ գիւ չըս էհայ ընտե. ես էմ, մէկ ախիկ, էս փշում կորեկ. եմ դսմաք կը կտրեմ վրը ձի:

Դաւիթ կըսի.—Պառաւ, Աւագ սարի ճանքախ վաճ տեղն ի, վաճ տեղէն կենայ:

Պառաւ Աւագ սարի ճանքախ չանք կտայ, կըսի.—Դէ, էնա տեղէն կենայ:

Դաւիթ կդեայ տուն, կըսի.—Խրօխբէր, իլի հանք Աւագ սար-եմ խօր սեյրանատեղ:

Խրօխբէր կըսի.—Որդի՛, քի խափիրեն, քիւ խօր սեյրանատեղ-Աւագ սար չկայ, քի խափիրէն-սուտ կըսին:

Չէ, խրօխբէր. ես դիտեմ, կայ, ես տ'էհամ, չըմ կայնի:

Դաւիթ կըլնի, կենայ Աւագ սար. լանկի կը զարկի, բազան կը քեակի, վէրու ոխչար կը թղնի, մէկ մընէ կը բռնի, կըսի.—Գեացէք, կերէք, խմէք, Դաւթի ջանին տուղա արէք:

Խրօխբէր կգեայ, կըսի քեռի Թուրոսին:

—Գիւ խարղէն-Դաւիթ դինաց Աւագ սար. մենքն էլ էհանք. տղայ ի Դաւիթ, չը վախենայ:

Խրօխբէր, քեռի Թուրոս կըլին. Դաւթի խոս կենան:

Կը տիսնան իչ, Դաւիթ լանկեմ զարկեմ, բացաններ քեակե. վէրու ոխչար թրղե գինացած, ըսիր ի վէրու ոխչարին.—Գինացէք, կերէք, խմէք. իմ ջանին տուղա արէք:

Էրկու ոխչար բռներ, զիններ ի Աստրծուն:

Էն ոխչար բռներ որ զիններ ի, կանի կերակուլ. գինք, ուր քեռին. խրօխբէր կուտեն, կը պառկեն, կը քընեն:

Դաւիթ աչքեր կը բանայ, կը տիսնայ մէկ բեօց կըլնը, կանի որ ըլնը վեր, բեօցին քամաւա անի. կը տիսնայ նուպի փեռ խօրօխբոր տակն ի, կըսի.—Թի խանեմ վեր եմ խրօխբէր, վայ թէ ըսի Վաւիթ վախեցաւ, թի նուպի փեռ կտրեմ, ափսոս իս Կըսի.—Ջայնամ թի ափսոս ի:

Դանակ կը բռնի, կտրի. կըլնի կայնի կըհայ, բեօցին քամաւա կանի:

Կըհայ մօտ, ձեռ կտայ բեօցին, չիրիցի ձեռ. խող կը թալի, չընցնի. նոր ուր խեղրին մէջ կը մտածի.—Նա Մարութիկ բանձր Աստուածածին կըսին, նա ի:

Կըլնը, կգեայ, խրօխբօր, քեռուն կըսի խաղով:

— Խրօխբէր, բեռի, ձեր անօգ ֆնուց վիւր իլեֆ:

Մարութայ Բանցր Աստուածածինը տեսնեմ:

Խրօխբէր կըսի. — Արի, որդի, արի քընի, ես Ձէնով Յովան էմ. քեռուն աւուր ճանքախ եմ ձէն կեհայ, կը կանչեմ, սարակ կը բերեմ, շինեմ:

Դաւիթ կգեայ, կը քընի:

Էն տեղէն մէկ էլ կը տիսնայ լոս քեռրի յեռջեհէն կը բոխայ:

Կը գեայ, կը նստի խրօխբօր գլխին ու քեռուն, ձէնով կըսի. Խրօխբէր, բեռի, ձեր անօգ ֆնից վիւր իլեֆ:

Տըսայ Մարութայ Բանցր Աստուածածինը լոս կը քոխէր:

Կըսի. — Որդի, քընի, ես ձէնով Յովան էմ, իշ կը վախենաս. քեռուն աւուր ճանքախ եմ ձէն կեհայ:

Էն տեղ Դաւիթ կեհայ, կը քընի:

Խրիստուն ձէնով Յովան կըլնի, կը պոռայ:

Որ կը պոռայ, խազար-խազար սարակ կը թափին:

Օրէ Մարութայ Բանցր Աստուածածին կը շինին:

Էն գիշեր կը քընին, կը տիսնան Մարութայ Բանցր Աստուածածին չկայ:

Քեռր ուր տեղն ի գինացեր. խող ուր տեղն ի գինացեր. աւաղ կաւ, իշ որ պատրաստութիւնն ի, ամեկ մէկ ուր տեղն ի գինացած:

Էն մէկէլ գիշեր կը քընին:

Դաւիթ կը տիսնայ Մարութայ Բանցր Աստուածածին կը գեայ էրազ. կըսի. — Խաւնալ քիւ մէջքէն քեշի, խիւ խաւնալի վրէն էսկի, պատի մատուռ մէլ ընծի շնի:

Օրէ կը շինես, կը բըմես, պատարազ մէջ ընծի կը մատուցես. որ ես վեր եմ խըման կայնեմ:

Էն գեախ կըլնի, խրօխբօր Ձէնով Յովանին, քեռի Թուրոսին ձէնով կըսի:

— Խրօխբէր, բեռի, ձեր անօգ ֆնուց վիւր իլեֆ:

Էս օր Մարութայ Բանցր Աստուածածին իկե բնծի էրազ:

Եմ մեքեֆեմ եմ խաւնալ կը ֆեքեմ:

Խիւ վըր եղ խաւնըրից կը դնեմ:

Պսիկ մատուռ ինու մեջ կը շինեմ, բըմըմեմ:

Պատարազ մեջ կը մատուցեմ:

Կըսի. — Դաւիթ, քընի, ես Ձէնով Յովան էմ, լուսուն կըլնեմ, էլ սարակ կը բերեմ քի խամար. մէկ էլ թըղ շինեն:

Խըլիսուն կըլնի վեր, Ձէնով Յովան կը պոռայ, խազար-խազար սարակ կը թափին, կգեան:

Խի լիսուն Դաւիթ կըլնի վեր- խանճաւ աւր մէջքէն կը քեչի- խիմ վրէն կը դնեն. պատի մատուռմ էլ մէջ կը շինեն. օրէ կը շինեն, կը թըմըմեն. պատարագ մէջ կը մատուցեն:

Նոր բանձրիկ Մարութայ Աստուածածին կայնի վեր ուր խըման:

Դաւիթ էն տեղ կը ժողուի քեառսուն սարկաւագ. կը ժողով քեառսուն տէրտէր. քեառսուն տիրացու, կը ժողուի քեառսուն վարդապետ կը ժողուի. քեառսուն բանուր միաբան կը ժողուի. իշ օր սարքն ի, զըմեն կը պատրաստի. մէջ կը դնի:

Դաւիթ զինք կըլնի, կը գեայ Ջոջ Սասմայ տուն. գլեռի կը դնի նաան գինին:

Ճուլայ կեհայ Մարայ Մեղիքին, կըսի.—Դաւիթ՝ Աւագ սար, որ դիւ վէրու դիւար բռնէր էր, Դաւիթ գեացե, Աւագ սար շինե. բռնաւոր զըմեն թըղե, պատան փուցե, Մարութայ Բանձր Աստուածածին տուն շինել:

Մարայ Մեղիք կըսի.—Կօզբահդին, դիւ իլի, գինն, Վանք Մարութեն քալնի, սա արի:

Կօզբահդին կըսի.—Մարայ Մեղիք, իլի վեր. էրկու քալուր ասկեար տու ձի. որ ես էհամ, Վանք Մարութեն քալնեմ, բիրեմ:

Կօզբահդին կըլնի, էրկու քալուր ասկեար կառնի, կգեայ Լուրայ դաշտ. էն տեղ մէկ մատակ փարով նախորդներուց կառնի. կը զինի, ինու գլեռի կառնի, կեհայ Վանք Մարութեն. դանչի, կըսի.—Միաբաններ, դռնաբաններ, դիւ բացէք: Չեն բանար:

Կըսի.—Ե՛յ անիրաւներ, մէկ քընց ձեր տէր զինիր էմ. դիւ դէր կը մնաք, որ դիւ չէք բանայ վրը ձի:

Գլեռի կը թալի, կըհայ ներս:

Գիչերուն, քնու մէջ ինոնք յախու կըլնեն, դիւ կը բանան:

Էն տեղ Կօզբահդին կը մտնի, վանքի մարդեր յըմեն կապանի, վանք քալնի, կը տանի:

Մէկ սարկաւագ մը ջանդակներուց միջէն կըլնի վեր, ժամու շապիկ կը թաթխի մըշ արնին, կըհայ Սասում. տիսնայ Դաւիթ գլեռի գրե նաան գինին:

Աք կառնի սարկաւագին, կը տիսնայ, կըսի.—Խունկն ի պակաս թի մում, սա, սամ:

Սարկաւագ կը տիսնայ գինով ի, ժամու շապիկ նոր կը թալի յէռջե Դաւթին:

Դաւիթ որ կը տիսնայ, կըսի խաղով.

—Հայ աւելեա կօրներ. մեչքս թղմեք, թիվեքս օլրուեր:

Դաւիթ ինչիս ուրին կանիծի. սկոն կանիծուի. աչկեր կը կօրնայ, մէշքը կը թռնայ, թիվեք կօլրուի,

Դառնայ, գինք կօրչնի, էլմ կը սաղնայ:

Կըլնի վեր, յինարի ծառ կը քիչի, դասս կանի Լուրայ դաշտ,
կըհայ, Կը տիսնայ Կօզբահդին առե ասկեար, նստե մըշ Լուրայ
դաշտին:

Ձինարի ծառ թափ կտայ, ասկեար զըմեն կուտորի:

Էն տեղ Կօզբահդին կը փախի, կըհայ, կը մտնի յաղբբի քեարի
տակ:

Կնկտիր կգեան ջրի, կը տիսնան Կօզբահդին կեօ քեարի տակ,
պախուիլը ի: Կըսին:

— Կօզբահդին ալան սալան:

Դիւ կեհեք Սասում բեհեք թալան:

Կօզբահդին կըսի:

— Քեալա նեօգեր, քեալա բեօգեր:

Ես գիտեք Սասում դաւս եք մէյսան:

Ես յըր գիտի քեար եք կապան:

Վաղուան օր գեօ կըգեայ գեարնան:

Ձեր իրկան նուն պլոր կը բիրի եղն ու չորքան:

Ընտե Կօզբահդին կըլնը, կըհայ. նուապ կը տանի Մըսըրայ
Մեղիքին. — Իշ կանես, իմ ասկեար կուտորեց. ես փախայ, պըծայ:

Կըսի. — Իլի, առ տաս-քսան ձիաւոր, գինա Սասում մօ Ձէնով
Յովան, ըսա, «քեառսուն տարուայ խարն Մըսըրայ Մեղիք կուզի»
տիսնանք. կտայ թի չի տայ:

Կըսի. — Քեառասուն ըղսաբեռ ոսկի կուզեմ:

Քեառասուն երկեն կնիկ կուզեմ, ուղս բառնան:

Քեառասուն կօլոս կնիկ կուզեմ, երկանմ աղան:

Քեառասուն ազապ աղջիկ կուզեմ աւմաղան:

Ըն տե կըլեն, կըգեան մօ Ձէնով Յովան, կըսին:

Ձէնով Յովան կըլնի, խիզիցի բիրան կը բանայ:

Էն տեղ պառուտ աղջիկն էլ տարեք էն:

Պառաւ կըլնի, Դաւթի իտե կան կգեայ:

Կըսի. — Դաւթի դոր ի, չէրեայ:

Կըգեայ. կը տիսնայ Դաւթի էլմէլ առե նետ անեղ. մտե մըշ
պառուտ կուրկին, լոր կըսպանի:

Կըսի. — Այ թլոր Դաւթի, գլեօխ խորեմ. ես էմ, մէկ աղջիկ.
քիւ սասամաքէն էն էլ տարան:

Դաւթի կըսի. — Ի՜նչ-ի՜նչ, պառաւ:

Կըսի. — «Ի՜նչ-ի՜նչ» գլեօխ խորեմ, թլոլ Դաւթի. Մըսըրայ Մեղիք.
Կօզբահդին յօրսղկե, քինէ խարն կառնի:

Կըսի. — Պառաւ, գոր ի:

Պառաւ կըսի. — Արի, ես քի շանք տամ:

Պառաւ գիււիթ կը տանի, նշանք կտայ:

Տիւնայ Կօզբահդին նստիւր ի վըր աթոռին. դալուն կրակեր ի խինդ արչին յէրկէն ի դալուն. դրիր ի վըր աթոռին, կը քեշի:

էն տեղ կը տիսնայ խրօխբէր: Եդ ինչ ի կանիս, կըսի:

—Որդի, կըսի. քիւ քեաքերն ի կը սրբեմ:

—Խրօխբէր, կըսի, դիւ չըս կէնայ եմ քեաք սրբի. իլի վեր, ես կը սրբեմ:

Խրօխբէր կըլնի վեր, 'Իաւիթ կը նստի, չափ կը կործի. փարէն կը լիցի չափի ուրին, փարէն չափի ուրին չի կայնի. կը լօզայ, կգեայ տակ:

Կօզբահդին կըսի.—Նա՛, ես քիւ թռանէն էմ, եմ թագաւոր քիւ թռանէն ի:

—Որ սկոն ի, կըսի 'Իաւիթ: Կըռքի, չափ կը տփի պատ, քեառսուն պատ յէռջն կը խրուի:

էն տեղ կըլնի, կայնի. Կօզբահդին լեզուն կը կտուի, պըրկըներ կը կտուի. քիթ կը կտուի. էրկու աստամ կը քեշի, պըրկըներ խըս լեզուին կը միտի վըր ճակտին:

Կօզբահդին խայտառակ կըլնը, կընայ թագաւորի քեադքի մէջ:

Կըսին.—Կօզբահդին ուրախ էկաւ, Աստուած խէրն անի. ժիծղայ:

Կընայ, կըլնի թագաւորի դիմաց, չկէնայ ճուապ տայ:

Կը տիսնան խայտառակ բան մի:

Մըսըրայ Մելիք կըսի.—Հա՛յ վա՛խ, նա 'Իաւիթ ըլնի, սկնայ բանըմ ինե եմ գլխօխ:

Կըլնի, ասկեաւր կանի, կըգեայ վըր Սասունմայ:

'Իաւիթ խի լուտուն կըլնի վեր, կը տիսնայ իշ-էրկնուց ասադերուն հաշիւ կայ, Մըսըրայ Մելիքի ասկիւն չկայ, կըսի.—Ինչիւ անեմ, ըլնեմ, հաւ մօ պառաւ, պալիքի էն ճարմ տիսնայ:

Կըլնի, կընայ մօ պառաւ:

Կըսի.—Պառաւ, իլի վեր, տես, էրկնուց ասադերուն ճըսապ կայ, Մըսըրայ ասկիւն չկայ. ես մինակ ինչիւ տ'անեմ:

Պառաւ կըսի.—Իլի վեր, գինա, քեառսուն տարուան գինի խըմըցուր քիւ խրօխբօր, քիւ խրօխբէր թըդ գինովնայ. ինու մաւրաւի մէջ կահ սարի. քեառսուն բանիւր կը գտնես. քեառսուն գոււ կը բանաս. ինչ ուզես, էն կը տիսնայ:

Կըլնի կընայ, քեառսուն տարուան գինին կը խմըցըցի ուր խըրօխբօր. քեառսուն բանիւր մըջ մուրսին կան կզհայ, կը գնանի. քեառսուն դիււ կը բանայ. կիչկայ քեառսուն ձի տխտախտեի մէջ կը տիսնայ, կընայ. ձեռ կտայ քեառսուն ձիու քեամկին, մէկն էլ չդիմանայ ինու ձեռաց յէռջն. կը գզգեն. կը տիսնայ մէկ խառ

բուռնակ խաւերու թառի տակ կապած ի, ծռտան վերէն. մըջ ծռտտին կուրիսեր ի Զեռ կտայ էն ձիու քեամկին. էն ձին մէկ լանկի կը զարկի պատին. կրակ, բեօց, ոտներաց յէռջէն կըհայ:

Դաւիթ կըօր.—Թի ձիուքեն անի ընձի, նա ձին ի:

Ըն տեղ էն ձին խանի դիւս. պառաւին կըսի.—Դիւ գլեօխ բռնի, քիւ աղջիկ ջիւր լցի, ես լուամ:

էն տեղ ձին կը լուայ. կըհայ ուր խօր շորեր կը բիրի, խազնի. Զռնեղեխէն չապիկ կը խազնի, քիւրք դաբրթին կը խազնի, ճգման Արզըրըմին կը խազնի. դավուխ դասիֆին կը գնի գլեօխ, Թրիկ կէծակին կը կապի վըր ուր, Ռըմիկ Զոջանին կը բռնի ուր ձեռ, Կիւրգիկ Ֆերգին կառնի:

Քեառսուն զիտր բանբակ կըդնի ճգման Արզըրըմին, նոր կըհայ տաներ:

Քեառսուն զիտր բանբակ կը գնի դաւուխ դադիֆին, նոր կըհայ գլեօխ:

Քեառսուն փաթ թրիրու դայիւններ կապի, նոր կը խաանի մէջ:

Քիւրկիկ ձալալին կը խեծնի:

Քիւրկիկ ձալալին կըսի.—Է՛յ անիրաւ, դիւ եմ տէր չես. ինչ խառ ունես ընձի խեծնես. քի կը խաղցըցնեմ խըտ ամպիրուն. քի կտամ էրեգեապան, կիրիցեմ, կանեմ քիւլ:

Կըսի.—Կը խաղամ մըջ քիւ էրկու թե:

—Է՛. անիրաւ, քի կտամ քեամուն:

—Կը խաղամ քիւ աջ կող:

Կըսի.—Է՛, անիրաւ, դիւ չըս կէնայ ընծի խեծնիս, քի կտամ գետին. կանեմ խաղար բրդուն, կսպանեմ:

Կըսի.—Կըլնեմ մէկ մազ. կըպնեմ քիւ ճակատ:

Է՛, անիրաւ, ինչ կարելի ի դիւ ընձի խեծնես. քի կտամ գետնով, քեառսուն տապակ գետին կհհաս:

Կըսի.—Կըլնեմ մէկ մազ, կպնեմ քիւ պոչ:

Կըսի.—Է՛. անիրաւ, քի կտամ գետին, ոտներուս յէռջ կը տրորեմ.— Կը խաղամ քիւ փորի տակ:

—Է՛, անիրաւ, ցեֆեսս որ խանեմ, ցեֆես՝ յէռջ կը թռնես, դիւ չըս կէնայ ընձի խեծնի:

—Կըլնեմ մէկ ձիաւոր, կը խեծնեմ քիւ քեամկի վերէն:

Քիւրկիկ ձալալին կըսի.—Դիւ եմ տէր, ես քիւ ձին:

Քիւրկիկ ձալալին կը խեծնի Դաւիթ, կը քըչի մըջ Սասան տան. Կիւրգ կտայ կող, կը խանի վեր խրօխբէր:

Խրօխբէր աչկեր կը բանայ, կը տիտնայ. Դաւիթ Քիւրկիկ ձալալին խիծեր, ուր խօր Մհերի շորեր խազեր ի, տըհայ կըիւ:

էն տեղ խօսաբէր կըսի.

— Խազար ափսոս, էլաւ Սասման օճէն զոնեխեղին շապիկ.
 Խազար ափսոս. էլաւ Սասման օճէն փաւրիկ դաբրթին:
 Խազար ափսոս, էլաւ Սասման օճէն ճգմէն Արզրմին.
 Խազար ափսոս, էլաւ Սասման օճէն թրիկ կեծակին:
 Խազար ափսոս, էլաւ Սասման օճէն Ըռըմիկ Ջոջանին:
 Խազար ափսոս, էլաւ Սասման օճէն Կիւրգիկ Ֆերգին:
 Խազար ափսոս, էլաւ Սասման օճէն Քիւռիկ Ճալալին:
 Խազար ափսոս, էլաւ Սասման օճէն Քառլան Իաւիթ:

Էն տեղ Դաւիթ կըսի.— Խօսաբէր, դուրպան ըլնես էսա մէկ խաղրին, թի չէ, քի կապանի:

Էն տեղ քչի, էհայ կռիւ:

Քեռի Թուրոս կըդեայ յէռջև, կըսի.— Տղա, արի՛, մէհայ. Սասման տան ինչ ըսես կայ. խրզիմայ ըսես, մալ ըսես, դէվլեթ ըսես, կայ. կտանք, քի կապատենք:

Կըսի.— Չէ, քեռի, համ. հնար չկայ. «ես Սասման տան գետա ըլնեմ, խալիսից չըմ վախենայ»:

Կըլնի, քըչի ո՛ր հա. քեռի Թուրոս կըսի.— Դաւիթ, կըհա՛տ, քիւ խօր սեյրանատեղ— Կաթնավ աղբուր կայ, էն տեղ ձին կը թուղնես, մէ քիչ քնես. խանգատանաս:

Դաւիթ կը քըչի, կը մոռնայ. ձիուն կը քչի, ձին չէհայ. ուեֆեպն կը զարկի ձիուն. որ կը զարկի, կտամ կաթ ձիու քթէն կը թալի:

Էն տեղ կըսի.— Եմ ձին քըն գի իմաստուն է, խօզի ես չէր զարկէ ձիուն:

Կըգեայ, կիջնի վըր աղբրին, մէ ճօթ խաց կուտի, խանգատանայ. քընի, կակխի, կը տիսնայ դավալիս դադիֆին գլխուց թուր է. ձգման Արզըրմին ոտներաց թուր է, թրերու դայիւներ զըմն կառեր է. էն քեռասուն զիտր բանբակ ձգման Արզըրումից կը խանի, նոր կըհայ ոտներ, քեռասուն զիտր բանբակ դավալիս դադիֆուց կը խանի. նոր կէհայ գլխօխ. մէկ մէկ փաթ թրի դայիւնեք կը կապի, նոր կը խասնի մէջք:

Էն տեղ կըլնի, ուր Աստուած կը դանչի. Քիւռկիկ Ճալալն կը խեծնի, կը քըչի, կըհայ, չաօրներաց դիմաց կը կայնի, կըսի.— Հալ վախ, թի նարանք ըլնեն բանբակ, ես ըլնեմ կրակ. վառելով չըմ կէնայ ինոնց պըծուցի. թի ինոնք ըլնեն յարգ. ես ըլնեմ քեռմի. չըմ կէնայ ինոնց փչի:

Չին կըսի.— Է՛յ անիրաւ, իչ կը վախենաս. քեանի քիւ թրի յէռջև էհան. էրկու սկոն եմ շնչիլս յէռջև կըհայ. է՛յ անիրաւ. ընչի՛ կը վախենաս. քեանիմ՝ քիւ թրի յէռջև կտրուի. էրկու սկոն եմ

ոտներաց դէմ կը տրորուի, իրեք սկում եմ պոչի յէռջն կըտրորուի:

Դաւիթ ձիւն ճակատը կը պագնի, կանչի Աստուած. քըշի մըշ կռուուն, մէկ գլխօխ կը քշի մէջ, կտռելով կենայ չուր գլխօխ, որ կը դառնայ մէկէլ գեայ մէջ, ասկեաւ կըսի.—Փօռդ, Դաւիթ. փօռդ: Ես փուռդ չեմ, փուռդ դիւք էք. ձեր խէրն ի փուռս:

Մէ տղայ կը վերցի, կըսի.—Քի մեռնեմ, Դաւիթ. մենք քի չենք ըսի փուռդ. մենք կըսինք փօռդ. փօռդ ասել-կայնի. Դաւիթ, ըսին, մե մի սըպանի, մենք խաբարով չընք իկե, գօռովի մե բերի. քիւ դիւսման կիօ, զըհան քըներ ի:

Կըսի.—Ինչպէս քրիստոնեայ, դիւ ձեր բաղդ կըտաք ընձի, որ խը ձի դիւսման չընէք: Էնոնք կըսին.—Խա:

Դաւիթ կըսի.—Որ սկում ի. Թըղէք, գինացէք, բան չըմ ըսիմ:

Դաւիթ քշի, կըհայ Մարայ Մեղիքի մօտ. կը տիսնայ Մարայ Մեղիք քըներ ի շատրի տակ. քեառսուն զիտը արճիճ կախեր ի շատրի գլխին, իշ ցեֆես կը խանի, արճիճ կը Թռնի վըր շատրի գլխին. ցեֆես որ կիջուցի, արճիճ կը դիպնայ փորին:

Դաւիթ կըսի.—Աղջի. էդ անիրաւ ձի խամար խանէք վեր:

Քեօր կըսի.—Քեառսուն օր գիշեր, ցերեկ կը քընի, չընի վեր. բե, խոփ կըակցու, Թալ ոտաց տակ, Թըլնի վեր:

Մէկ խոփ կըրակցըցի, Թալի ոտնիրու տակ. ոտներ կը պարզի, քիւրոջ կըսի.—Օ՛Ֆ, եմ տեղ աղէկ չըս չինե. լու ընձի կծեց:

Դաւիթ կըսի.—Իլի վեր, լու չէ, ես էմ:

—Օ՛Ֆ, կըսի, էս պըլպըլոտն ինչի, ուտեմ շարսեւս, ճաշ չմնայ. ճաշ ուտեմ, յընթրիս չը մնայ:

Դաւիթ կըսի.—Վեր, վեր, Աստուծոյ խրամանքով ամենամէկ բանն էլ կըլնի. շարսեւս էլ ուտես, կըլնեմ. ճաշ էլ ուտես, կըլնեմ: Իեյ կաւելնամ:

Էն տեղ կեղնեն վեր, խըտ մէ մէկու խոյանակ կը կռուին. չուր ճաշ մէ մէկու չըն յաղթի:

Էս անգամ կըլնեն, գեօմչանակ կը կռուեն:

Չիման ինչպէս գեթթան Թալիս. էնպէս ոտներու տակ խոջ կըրթայ, կգեայ. կը ճգնդուի:

Ֆերզանակ էլ կը կռուեն, մէ մէկու չըն յաղթի:

Դաւիթ կըսի.—Էսա պօս ի, կիւրգով կռուենք:

Մարայ Մեղիքի մէր էս տեղ խաղ կըսի:

—Որդի, արի. մի կռուեմ.

Գիւրեմ երազ եմ քիսե.

Էրազի մեջ զախախորի եմ,

Գիւրեմ մըտ երազին քիսայ,

Լուսնեակ վրա Սպամայ պոծառ եր.

Վրա Արարայ խաւար եր:

Էն տեղ կայնեն որ կռիւ անեն. 'Դաւիթ կըսի.—Նուպար եմ
ի, ես տը կայնեմ. ձի խէր, մէր չկայ, ես հեթիմ էմ. ձի սըղաճն
էլ զարար չկայ. խէր չունեմ, մէր չունեմ որ վըր ձի լան:

Էն տեղ 'Դաւիթ կը կայնի. Մըսրայ Մելիք Սատաղ ձին քնի,
կընայ ինչպէս չորս սահաքուան ճանրախ, կը գեայ, կը զարկէ 'Դաւ
թին. կըսի.—Խող էր. խող դարցար:

'Դաւիթ կըսի.—Սա խող էմ, խող չեմ գառնայ:

Կըսի.—Մէ քի Թափ տու:

'Դաւիթ զինք Թափ կտայ. բան չիլերի:

Մէլիք կըսի.—Սմ ձիու վինգ կոտրէր, մեցիկի կարճ էր:

Քչի, էսդուցէն վեց սահաքուան ճանրախ. կգեայ. կիւրզմ էլ

կը զարկի 'Դաւթին:

Կըսի.—'Դաւիթ, խող էր, խող դարձար:

Կըսի.—Խող էմ. խող չըմ գառնայ:

Կըսի.—Մէ քի Թափ տու: Թափ կտայ, բան չիլե-

Կըսի.—Սմ ձիու վիւ կոտրի. ձիուս մանցիկի կարճ էր:

Քչի իշ, երկու օր էլ աւել, դառնայ, կգեայ, կը զարկի մէ

կիւրզ, կըսի.—'Դաւիթ խող էր, խող դարձաւ:

'Դաւիթ կըսի.—Ըսկի բան էլ չիլե ընձի:

Կըսի.—'Դաւիթ, մէ քի Թափ տու:

'Դաւիթ Թափ կտայ. բան չիլե:

'Դաւիթ կըսի.—Մսրայ Մելիք' նա օղորթ, Նուպար եմն ի:

Կըսի.—Խա, քիւն ի:

Կըսի.—'Դաւիթ, մտնեմ մըջ եմ ձիու չորս ոտաց, քեարսուն

Թաղիք Թրչեմ, Թալեմ վըր ձի:

'Դաւիթ կըսի.—Թրչի, Թալ:

'Դաւիթ կանի որ մէկ կիւրզ զարկի. Մըսրայ Մելիքի մէր ծծեր
կը խանի պիւս, կըսի.—Որդի, կաթ էմ տուե. տուն եմ կաթի խար:

—էնա մէկ քիւ սիպաակ կաթի խար, կըսի:

Կիւրզ կը վերցի. մէկ կիւրզ էլ զարկի. Մըսրայ Մելիքի մէր
կըսի.—Որդի, քի շատ էմ պախե, շախե. դառն քիւն էմ !խարած
վար քի. տուն եմ քնու. եմ չարչարանքի խարին: Կըսի.—Նա մէկ
Թուրն էլ տամ քիւ չարչարանքի խարին:

Մնացեր ի մէկ կիւրզ, կը կանի որ զարկի:

Քիւր կգեայ յէռջև. Կըսի.—'Դաւիթ, ես քի շախեր էմ. տու
եմ խարին:

Կըսի.—Հայդե, բող անգգամ, էնի իրեք Թուր զարկեց. ողս ես
մէկ Թուր էլ չզարկեմ:

Թուրն կը զարկի Մսրրայ Մեկիքին. ձին կը կտռի. քեառսուն թաղիք կը կտռի, Մսրրայ Մեկիքին կը կտռի. քեառսուն կհազ էլ գետին կը կտռի:

Մէր կըսի.—Որդի, սպանիր եմ տղէն—զՄսրրայ Մեկիք. գաւաւ չկայ, դիւն էլ եմ տղէն էս, արի, ինու կնիկ ան. թագաւորութուն մնայ քի. Մսրրն էլ թագաւորութուն արա. Սասուն գաթի քեօն ի.

Դաւիթ կըսի.—Ես մօրէ որ ծնունք իմ, գեառնարատ էմ. ես եմ խալլալ լիւ ձեր խաւամ լեւերու չըմ խառնի:

Մսրրայ Մեկիքի մէր Դաւթին կանիծի, կըսի.—Ինչիս որ Մսրրայ Մեկիք թաժա պսակուած էր, ինու կնիկ մնայ անտէր, որ դիւն էլ պսակուես, քիւ կնիկն էլ մնայ անտէր:

Դաւիթ կըսի.—Կընծմընծացէք դելեր, կընծմընծացէք, ես կըհամ Սասուն:

Էլաւ, գինաց Սասուն, ուր խէրինական քեաղաք:

Դաւիթ կըլնի, կըհայ Սասուն. մէ-էրկու-իրեք օր կը մնայ Սասունայ քեաղքի մէջ. Ձէնով Յովան—Ինու խրօղբէր կըսի,—Որդի, արի, քի պսակեմ:

Դաւիթ կըսի.—Աղէկ, կը պսակուես. վիր աղջիկ կուղես ձիկ խամար:

Կըսի.—Որդի, Սըլթան Չմուշի աղջիկ կուղես քի խամար:

Կըսի.—Խրօղբէր, ես Սըլթան Չմուշի աղջիկ չըմ առնի:

Էն տեղ նուապ կըհայ Օղան-տօղան թագաւորի աղջիկ Խանտու խանըմին, կըսին.—Մըշ ախլքին Դաւիթ կտրիճ ֆեղ մի:

Խանտու խանըմ որ կը լոնայ, կըսի ուր աշղնիրուն:

—Գինացէք, ձի Դաւթի խըմա գեօվացէք:

Կըլնեն աւոյնիւր կգեան Դաւթի տուն:

Դաւիթ տուն չի, Աւագ Սար նէջիր ի գինացն:

Դաւթի խրօղբէր կըսի.—Դաւիթ ես էմ:

Ինոնք սազեր կառնեն ձեռ. զԽանտու խաթուն կը գեօվան: Գիտեն թի Դաւիթն ի, կըսին:

—Խանտու խանըմի նակօի լեմուքէն ըսենք.

Հալապա կեազ թամամ ի.

Խանտու խանըմի լեւի սըպսակութեն ըսենք

Քուլայ բամպկի նման ի.

Ինու աւկեր սենք, ինչպես ֆնանի-կասախի նման ի.

Ինու աւքի բարբալներ սենք, կռնկի նպա նման ի.

Ինու յեկնութեն սենք, քեառսուն Հալապա կեազ թամամ ի:

Դաւթի խրօղբէր կըլնի վիր, կը նեղանայ, կըլնի ինոնց սազեր. կը կտրիճ ինոնց կը տփի:

Կըլնեն իգոնք Դաւթին յիշունց տալով տնէն դիւս կըհան:
 'Դաւիթ Աւագ սարից նէջիր վեր թիւին կգեսայ ինոնց յիւջև:
 Կը տիսնայ էրկու մարդ 'Դաւթին խէր, մեռել, խառած յիշունց կտան, քիւֆր անելով կգեսան:
 'Դաւիթ կըսի.—Այ մարդեր, Դաւիթ ձե ինչ ի արեւը, դիւ Դաւթին յիշունց կտաք:
 Կըսին.—Պա, մենք Դաւթին յիշունց չտանք, մեր սագեր կտարեր ի:

'Դաւիթ կըսի.—Այ մարդեր, Ձեր սագեր ընչի ի կտարե:
 —Պա, կըսին. մինք էլանք, գինացինք, Օղան-տողան Թազաւորի աղջիկ-Խանտուլթ խանըմ 'Դաւթի խըմար գեօվացինք, 'Դաւիթ զարկեց. մեր սագեր կտարեց:
 'Դաւիթ կըսի.—Այ մարդեր, նա եմ խրօղբէրն ի իլե, 'Դաւիթ ես էմ. մէ ձի խամար գեօվացէք, տիսնանք ձեր Խանտուլթ խանըմ:
 Կըսին.—Մեր սագ կտարեց, անսագ ինչխ տը գեօվանք:
 Կըսի.—Ընձի վապուլ ի, անսագ գեօվացէք:
 Ինոնք կըլնեն, Խանտուլթ խանըմ անսագ կը գեօվան.
 —Մեր Խանտուլթ խանըմի նակցի լեճուքեն սենն,

Հալապայ կեազ քամամ ի,
 Մեր Խանտուլթ խանըմի աւեբ սենն
 Ձինի դասախի նման ի:
 Մեր Խանտուլթ խանըմի աւկիրու քարքայներ սենն
 Կռնկիւ ճղա նման ի,
 Մեր Խանտուլթ խանըմի լեճի կաղուքեն սենն,
 Քուլայ բամբկի նման ի.
 Մեր Խանտուլթ խանըմի յերկրնութեն սենն,
 Քեառտուն Հալապայ կեազ քամամ ի:

Ին տեղ 'Դաւիթ կըսի.—Դիւ գինացէք. ես տը գեսամ, ուրբաթ օր ձի խանըմ տիսնամ:

'Դաւիթ կըլնի. կըհայ տուն, խրօղբօր կնկեայ կըսի.—Նմ չօրեր լուայ, ես տեղ տըհամ:

Խրօղբէր կըսի.—Կայ-չկայ, էն շուն շանորդիք գինացած, տիւսած. ճամբխէն խանած:

'Դաւիթ կըլնի, կըխեծնի ուր ձին. որ էհայ Օղան-տողան Թազաւորի տուն Խանտուլթ խանըմ տիսնալու:

Կըլնի, կըհայ Օղան-տողան Թազաւորի քեաղքի մէջ:

Ղարիպ ի. դիւռ չը գիտի վար տեղէն ի. յըմեն բասան ի. յանկեմ կը զարկի, բասուն կը վլուցի. ձիւմ կը քչի, կըհայ Թազաւորի խաս պաղչի մէջ, ձին կը թուղնը՝ վարդ, ըռահանիրու միւ, կէրեծայ. գինքը անմախութենի հավուզի վըէն պառկի, կը քնի:

Ուրբաթ օր ի, Խանտուկ խանութ կըլնի՝ Դաւթի ճամբաղ կիշ-
կայ, տխնայ Դաւիթ եանի, կգեայ:

Կը տխնայ մէկ մարդ կեօ ձին թըղեր խաս պաղչի մէջ. վարդ
ըռահաննիրու մէջ կէրեծայ. գինք պառկե վրը հավուզին, քընիւր ի.
կըսի.—Կայ-չկայ, էն Դաւիթն ի. կըսէն «Դաւիթ կոպիտ, ծուռ
մարդ ի», էն Դաւիթ կըլնի, ինչ դանձաւ անփարսայ մարդ ի. գի-
նացէք, ըսէք, որ էն խասիյեթի տէրն ի. թըղ ըլնը, հա. մէկ խաց
էլ տարէք, թըղ ուտի, նոր կըսէք. «մեր Խանտուկ խանութ կըսի.
թըղ ըլնը» հա:

Խաց կը տանեն. դնեն Դաւթի յիռջև, Դաւիթ կուտի:

Ֆերգենը Դաւթին կըհան, կըսին.—Մեր Խանտուկ խանութ
կըսի.—Թըղ ըլնը հա, ինու վա՛վ ըսի՝ ըլնի, գեայ, ձին թըղնի մըջ
խաս պաղչին, վարդ ըռահան ուտի. տրորի, փայլկվան տայ (ձիու
գետին թապլուկիւր), էն ինոր խօր չիմաննի. օձ ուր պօռտով,
խաւք ուր թևով, մեր խաս պաղչի վրէն չէր լիջ. էն ի՛շ հատ ունի.
ուր գլխին գեայ, զարկի. պասան քեակի, մտնի մըջ պաղչին. ձին
թըղնի մէջ, էրեծայ. ինչ դանձաւ անվարիճաթ մարդ ի. թըղ ըլնը
հա, ափսոս ի, թէ չէ Ֆերգենը կգեան. ինու ջո՛ղ բրդուռ ինու ականջ
կը թղնին:

Դաւիթ կըսի.—Խոզի դիւ չոտ էր ըսե. քեանի ես խաց չիւր
կիրե. ինչ Ֆայսայ. խաց կերայ, պըծայ. նոր ըրըցիր. որ սկոն ի՛
ես չըմ էհայ. իշ ինոնց ձեռնէն կգեայ, թըղ չը խնայեն:

Ֆերգ կըընը Խանտուկ խանութին կըսի.—Դաւիթ սկնայ կըսի:

Խանտուկ խանութ կըսի.—Իլէք, գինացէք, ըսէք. թըղ գեայ
սղայ. գիւք սփրէն փռէք, ձեր թրիւր դրէք տակ. քեառսուն Ֆերգ-
ներ կըլնեն. ուրինց թրեր կը չըլտեն, կը դնեն սփրի տակ, սփրէն
կը փռեն վրէն. խաց կը դնեն . . .

Դաւիթն դանչեն կը գեայ, կըսին.—Խրամեցէք. խաց ուտենք:

Դաւիթ կըգեայ, կը նստի միամիտ. որ խեղդենը խաց ուտի:

Մէկ մէկ պատիկ քաս աւաղ կը բիրեն, կը խմեն, կըլնեն մէկ
մէկ քաս էլ գինի կտան:

Դաւթին որ կտան, Դաւիթ կառնի զըքաս: կը տփի պատ.
կըսի.—«Մա ուղտ գդելով կը ջրեն» բիրեք մէկ քեասա. ես գինի
խմեմ, կշտանամ:

Կըռքի Դաւիթ, սփրէն կը ծալի, կը տփի պատ. կը տխնայ
քեառսուն թուր կեօ չլուկ, սփրի տակն ի. կը ծալի զը թրեր,
կըսի.—Իշ խօրոտ եմ ձիու նալ, մեխ կըլնը:

Ֆերգենը՝ զարգանդ կտայ վըր Ֆերգենեայ, կը վախենան Դաւ-

Թի մօտէն, կըսեն. — Աստուած կամեցաւ. մինք չգարկինք Դաւթին, որ մենք գարկիր ինք՝ զըմի զըմեն էլ կսպանէր:

Կըհան, Խանտուլ խանըմին կըսեն. — Դաւթ սկնայ արաւ:

Խանտուլ խանըմ կըսի. — Գինացէք, դիւ քեանաւուն Զեռզ, կայնէք խը Դաւթին մէ տիզ, ես փաննարից խնձոր տը գարկեմ: Խանտուլ խանըմ իրեք դիր խնձոր կը թալի, իրեք դիր էլ կը գարկի Դաւթին:

Դաւթ Զեռզնիրու կըսի. — Գինացէք. Խանտուլ խանըմին սէք. թուղ գեայ, ես տիսնամ:

Խանտուլ խանըմ կըսի. — Գինացէք, սէք Դաւթին, թըզ ըլնըհա, սւրբաթ օր յըխտի օր ի, ես կըհամ ուխտ. թըզ գեայ յըխտատեղ. զը մէմէկ կը տիսնանք. Թի որ ձի չի նանչնայ, հմ բաթ քսան կեազ վըր խաթին բանցը ի:

Դաւթ կըլնի, կը խեծայ ձին, կը գեայ տուն:

Կը մնայ չուր ուրբաթ օր. ուր շորեր լուալ կտայ. կըլնի, հա ըխտատեղ Խանտուլ խանըմ տիսնալ:

Կըլնի, կըհայ. կը տիսնայ, ըխտաւորներ կըհան. կիչկայ կեօ մէկ աղջիկ մէջ ըխտաւորներուն շար բռնեք ի:

Կըսի. — Կայ-չկայ, Խանտուլ խանըմ էն կըլնի:

Կըհայ, կը խասնի. ուրախըմինը չգիտի ինչիս տ'անի՝ Խանտուլ խանըմի ճակատ կը պագի:

Խանտուլ խանըմ գեօմբ մը կը գարկի մըջ Դաւթի քըթին:

Դաւթի քըթէն կը յործնի էրուն, կը գեայ:

Դաւթ կըսի. — Բան չըմ ըսի, Աստուծոց կը խնդրուեմ, Սե թագաւորի ձիաւորնի գեան քիւ խօր վրէն, կռիւ ուզեն:

Որ կռիւ գեան ընձի մօնքան ըլնես, ես համ կռիւ՝ մա բան ի, մեռալ. եմ լեչ խաբաւ լեչերուց խանէք գիւս. ջոկէք՝ եմ նչանն էլ ինչ ի, եմ աջ թիւին վրէն մսե խաչ կայ:

Դաւթ կըլնը, կը թուղնը կըհայ ուր տուն:

Խանտուլ խանըմ կըհայ ուր տուն:

Խանտուլ խանըմ կը տիսնայ, իչ, էրկու սե ձիաւոր էկան մըջ ինու քեաղքին, թագաւորի քեօկ ու սաւէն կը խարցեն:

Կըհան Օղան-աօղան թագաւորի քեօկի սաւի յեռջե կըսին. — Ահան, եան Օղան-աօղան թագաւորի աղջիկ, Խանտուլ խանըմ տը տանեմ եմ տղին. եան էլ կռիւ տանեմ:

Ճուլայ օրողկեց Դաւթին, ըսաց. — Դաւթ, ինչիս անիծեր ի. սկոն էլ թը գեայ, ուր կռիւ անի, ճար իչ ի, Թի որ չանի, ես տըհամ. Սե թագաւորի տղին տ'առնեմ:

Դաւթ ըսաց. — Պօտ ի, տըլնեմ, տըհամ, կռիւ անեմ:

Դաւիթ էլաւ. ուր ձին քչեց դիւս, ուր չորեր խազեաւ, գինաց. գինաց մըշ կուռնւն:

Ինու քեռի Թուրոս քանպի էր արե, ըսեր էր.

— Ընձի քինէ ամանէ. կրհաս Սե թագաւորի կուլ. կիւրգ կը քեչնս. կը զարկես. էրկըթե սուն կայ, ինունց էրկըթե սուն, թի կտուեց՝ կտուեց, թի որ չկտուեց, յետ կը դառնաս, կգեաս:

Գինաց. խասաւ էրկըթե սան մօտ, կիւրգ քեչեց. անուն Աստըծուն իտուր, կիւրգ զարկեց էրկըթե սան:

Կիւրգ էրկըթե սուն կտուեր էր:

Համա խարաւ քեամին կըգէր, էրկըթե սուն կտրելու Բաւթան վըր ուր Բեօֆին կայնաւ:

Դաւիթ գիտցաւ որ կիւրգ էրկըթե սուն չկտուեց:

Լսաց.— Հայ, եմ վիզ կոտորուէր. եմ թեւ օլրուէր, եմ աչկերս խաւարէր, ես չիկե. եմ կիւրգ վըր էրկըթին չը նգպէր:

Դաւթի վիզ կուտրաւ, թեւ օլրուաւ, աչքեր խաւրաւ:

Դարձաւ գինք ուր օրչնեց, Աստըծոյ խրամանքով սալցաւ:

Մէկ էլ դանչեց Աստուած. կիւրգն զարկեց էրկըթե սան, կըտուեց, տիսաւ որ էրկթե սուն էրկու տեղով կըտրուկ ընկեաւ. Լսաց.— Հեղպէք ես էն գեախ չըչկուեր ի:

Անուն Աստըծու իտուր, քչեց ուր ձին. գինաց մըշ կուռնւն. գինաց, էկաւ էրկու գլխօս. Սե թագաւորի ասկեաւ կտրեց:

Սե թագաւոր իշ ըրաց. կէս գիշեր կըլնէր ժամանակ. զննիւներ թալեց վըր էրկըթե սներ. փակին զը Դաւիթ. կապին վըր սընեւրաց:

Գիշեր Ձէնով Յովան մըշ էրագին տիսաւ զը Դաւիթ կապին էրկըթե սներաց վրէն. քիչ ի մնացե սը սըպանին:

Ձէնով Յովան կըսի.— Կնիկ, յիլի վի, Դաւիթ վըր էրկթե սընեւրաց կապած. ճրագմ արա:

Կնիկ կըսի.— Այ տնաւէր: Բիթխուկ խալիւոր. քիւն քե քընի. էրագ Դաւթին տըսի. Դաւիթ Խանտութ խանըմի ծոց Բեօ կանի:

Ձէնով Յովան մէկն էլ քընաւ. էլմէլ մըշ էրագին տիսաւ Դաւիթ վըր սներաց կապած:

Էլաւ, էլմէլ ըսաց.— Կնիկ. Դաւիթ վըր սներաց կապած ի, նեղութենի մէջ ի:

Կնիկ կըսի.— Փթխուկ խալիւոր էս օր ծուեր ի:

Էլմէլ դառնայ, կանճարանայ, կը քընի:

Մէկն էլ մըշ էրագին կը տիսնայ, Դաւիթ էրկթե զննիւնեւրով վըր էրկթե սներաց կապած:

էլ կնկեան չը լսի. կըլնի վեր, ճրագ կանի. կըհայ ախօսխանէն, ձեռ կը դնի սև մատկու քեամկին, կըսի.

—Այ սև մատակ, ընձի եփ տը խասցըցես 'Խաւթին:

Կըսի.—Առաւօտուն ժամ զարկոցին, կը խասուցեմ:

Կըսի.—Հայ քիւ վիզ կռտրուի:

Կըհայ, ձեռ կը դնի կարմիր մատկու քեամկին, կըսի.—Կարմիր ձի. ընձի եփ կը խասուցես 'Խաւթին:

Կըսի.—Քիւ աշկեր բանաս, խփես. վըր ճանցկներաց թափարս կառնես:

Ձենով Յովան կըսի.—Քիւ մէջքը կանանչի:

Կըլնի, քիմարմ կըտայ. ճակատ կը պագի, կը խեծնի:

—Կանանչիս, որ դիւ էս օր եմ որդուն կը խատուցես,

Կը խեծնի, աշկեր կը խփի՝ բանայ, կը տիսնայ վըր ճանցրկներաց թափարս կառնի:

Քեառսուն աւուր ճանբախ գատն ի 'Խաւթ, կը պօռայ, որ կը պօռայ, քեառսուն աւուր ճանբախ ձէն կհայ, կըսի.—'Խաւթ, Աստուած քիւ տուն չաւրի. մէ յիշա Մարութայ բանցը Աստուածածին. Մսե խաչ որ պատրաստ ի քիւ աջ թէին. մէ քի թափ տու:

'Խաւթ կըսի.—Հայ վախ, եմ խրօղբօր ձէն ի. էկաւ, ձի խասաւ, աղուրթ կըսի. Աստուած եմ տուն ակոյի. մա ես ինչ զանսար ընձի մուցիրէմ. զանչեմ Մարութայ բանձը Աստուածածին:

'Խաւթ կը զանչի Մարութայ Բանձը Աստուածածին. զինք քափ կտայ. զճնրներ կը կտըրուի. 'Խաւթ կարձգուի էն զճնրներու կտորներ կը դիպնայ, ասկեաւ զըմեն կը ջարդուի: Կիչնի, կը տիսնայ, էն ասկից իրեք մարդ ի մնացեր. էլ զատ չկայ: Ըն տեղ 'Խաւթ կօւզի էն իրեք մարդ սըպանի: Մէկ էլ 'Խաւթ իշ կը տիսնայ. էրկուց աստղերու հաշիւ կայ, Սև թագեաւորի ասկիւն չկայ: 'Խաւթ էրկու բաթ-էրկու զլեօխ Քուռկիկ ձալալին կը քշի. զընոր գեացող ասկեաւ մէկ ձեռք էլ էկան. զըմեն ջարդեց:

'Խաւթ թուր արուն բռնե. էլ չխաղայ մըջ ճանդկին:

—Քիւռկիկ ձալալի. ապա դիւ կըտէր. «ես քի տը խաղցըցեմ խըտ ամպիրուն խըտ խարաւ քեամուն, խըտ էրեգեական»: Մկայ ես էլ անօթի էմ. դիւ էլ, թուրն էլ արուն բռնե. էլ կտուր չանի, յէս օր ես կուգեմ, դիւ ձի «խաղցըցես խըտ ամպիրուն»:

Քիւռկիկ ձալալին կըսի.—Իշ կուգես, խայ, ըսա, տիսնանք:

'Խաւթ կըսի.—Քիւռկիկ ձալալի, ես քինէ կուգեմ, ըձի թաւցես, տանես վըր պեօջ ջրի (առատաբուխ) վրէն դնես, թուրն էլ արնից լուամ. քի էլ թողնեմ, էրեծաս. դիւ էլ ըռահաքես. ես էլ խսցմ ուտեմ, ըռահաքեմ:

Քիւռկիկ Ջալալին կառնի զը Դաւիթ, կը թռնի խրտ ամպերուն, կը տանի էն սարով էն տեխ. պոռ ջրին վրէն կիջի, էն տեղ Դաւիթ զըՔիւռկիկ Ջալալին կը թռնը. թուր կը լուայ, Քիւռկիկ Ջալալին կէրեծայ. գինքն էլ խաց կուտի, երկըսով էլ կը ռաճաքին: Դաւիթ կըսի.—Իլի, Քիւռկիկ Ջալալի, քի խեծենմ, հանք, մեր կռիւն անհնք:

Դաւիթ կը խեծնի, կըհայ. էրկու գլեօխ կըհայ, կգեայ մըշ Սև թագաւորի ասկրին, կը կտրի. կուռց կը պըծնի:

Էն իրեք մարդ կըսեն.—Դաւիթ, մենք իրեք մարդ քիւ բաղդն էնք ընկե, քիւ Քիւռկիկ Ջալալու բաղդ, գմի չըսպանես. մինք քի կըլնեք դալուն կրակող, դայճայ, չայ իփող, քի ծառայութուն կանեք մինչև օր միռնելուն:

Ձէնով Յովան կգեայ, կը տիսնայ կեօ իրեք մարդ նստած խրտ Դաւիթի կշտին. կըսը.—Դաւիթ, էդ ի՛շ մարդ էն:

Կըսի.—Խրողբէր, իրեք Ֆազիւր մարդ էն:

Դաւիթ կըլնի, ոտաց ճանբախ էհայ. կըսի.—Նս համ, թուր թըղենմ, վախենամ եմ խրողբէր էն իրեք մարդ սըպանի, թուր տանեմ խրտ ձի. վայ թէ եմ խրողբէր ըսի. «վախեցաւ Դաւիթ»: Թուր չտարաւ խրտ ուր:

Չուր էկաւ. խրողբէր էն իրեք մարդ սըպանեց:

Դաւիթ էկաւ, ըսայ.—Խրողբէր, դիւ ընչի նա մարդիւր սըպանեցիր:

Ըսաց.—Որդի. դիւեման պա մարդ սաղ կը թռնը:

Դաւիթ մէ միջոց ծիրնի չիր ի կիրե, մէ խատ կողինծ ինու ջեպն էլ, կողինձ կառնի. թալի թըլս ուր խրողբէր. կառնի խրողբօր պլորին, ձուս կը փըթղըցըցի, խրողբօր ուշքը կհհայ, մեռուկ կընկի:

Դաւիթ էն տեղ կաշկի, տիսնայ. մէ սև ձիաւոր, ձին խեծե, էն տեղէն ջանդկներ ձախ առնելով՝ աջ թալելով կգեայ: Դաւիթ կիմնայ թի Խանտուլ խանըմն ի: Ձինքն էլ կը խեծնի Քիւռկիկ Ջալալին. կը ռեֆեպի, կըհայ յէռջև, կըսի.—Է՛յ, անիրաւ, էն ի՛շ դիւ իսև կան կգես. էրեկ էսա գեսի քե դուրպան էմ արե:

Խանտուլ կիւրգմ կը զարկի Դաւթին. Դաւիթ ուր կիւրգը կտայ յիւջև. Խանտուլ խանըմ կը փոխի որ մէկ կիւրգ էլ զարկի. Դաւիթ կըսի.—Է՛, գիւ կօր էս, ես էմ, դիւ ընձի չըս ճանչնայ:

Դաւիթ էն տեղ շատ կուրախանայ վըր Խանտուլ խանըմն. Խանտուլ խանըմն էլ շատ կուրախանայ վըր Դաւթին:

Կըլնեն, կգեսն շաքի տակ. կը տիսնան Ձէնով Յովան խելքեագնայ ընկեր ի: Խանտուլ խանըմ կըսի.—Դաւիթ, էդա ի՛շ մարդ ի, խելքեագնայ ընկեր ի:

Դաւիթ կըսի.—Սա զարկըցի, եմ խրօղբէրն ի:
—Հնչի զարկըցիր. մարդ էլ ուր խրօղբօր զարկի:
—Չուր էս ոտաց ճանրխուն, էկայ, իրեք Պուղարայ մարդ սպա-
նեց:

Խանտութ խանըմ դեղ տուեց, Ձէնով Յովան աղէկցաւ:
Առին Ձէնով Յովան ուրենց խետ, էկաւ Օղան-տօղան թա-
գեաւորի տուն: Ձէնով Յովան մնաց մէկ-իրեք օր ուր խնամի Օղան-
տօղան, թագեաւորի տուն. էլան Ձէնով Յովան ճանրու գրին, գինաց
Սասուն-ուր տուն: Մէկ-էրկու-իրեք տարի մնացին Խանտութ խա-
նըմի խէր Օղան-տօղան թագեաւորի տուն: Աստուած իտու. Դաւ-
թին մէկ տղայ իլաւ:

Տղէն որ ծնուաւ ինու ձեռ խփուած էր:
Դաւիթ ձեռ իտու. ուր տղի ձեռ բացեց:
Դաւիթ իշկայ մէկ պտուղ էրուն մը ինու ափան էր. ըսաց.
—Այ որդի, քեար քի մուտ տայ. խող չկէնայ պախի քի: Դաւիթ
զուր տղէն կնքել տուեց. ուր խօր անուն գրեց վըր ուր աղին.
տղի անուն գրեց Մհեր:

Մհեր էլաւ ութ-ին-տաս ամսական տղայ:
Դաւիթ Օղան-տօղան թագեաւորին ըսաց.—Ես տըհամ եմ թա-
գաւորութենի վըէն. մնացել ի անտէր:

Ըսաց.—Որդի, կըհաք, դիւ գիտէք. ես ձե չըմ կէնայ ըսի
մհնայ. (ընտե ըսաց) ձեր որդի Մհեր կտաք ընձի. թի ձեր տղէն ի
եմ տղէն էլի. հաշիւ չկայ. դիւք ջնել էք, ձե տղայ կըլնի, ամա ես-
ձի տղայ չըլնի, տղայ էլ չունեմ, Մհեր կը պախեմ. անեմ ձի տղայ:

Մհեր տուին Օղան-տօղան թագեաւորին:
Դաւիթ էլաւ, առեց գընանտութ խանըմ. էկաւ Սասուն. վըր
ուր թագեաւորութընին նստաւ:

Գեալիւ ժամանակ տը կէր, Սըլթան Չմուշ Դաւթին տիսաւ,
ըսաց.—Է՛յ, ձը խըտ քի կռիւ կայ անկիւս:

Դաւիթ ըսաց.—Խընդրեմ, խըտ ձի արգ կայ. յէս օր չըլնի:
Սըլթան Չմուշ ըսաց.—Դիւ կերդուըննաս, գիւ գեաս կռիւ:
Դաւթի ծոց մէկ համայիլն էր. մէկ սանտրն:

Դաւիթ ուզեց Սըլթան Չմուշ խափիլ, սանտրով յէրդում ու-
տէր, սանտր անէր համայիլ, յերդըլնէր, խալատաւ, համայիլ յերդում
կերաւ. էկաւ տուն. յէվարին ուր չորեք խառնեց, աշկեց վըր ուր
թիւին, տիսաւ մսե խաշ սեցեր ի, ըսաց.—Հէյ վախս—Հէյ վախ, ես
պատճուայ:

Էլաւ, ըսաց.—Ճարն ինչ ի, տըհամ. սպանուեմ:
Էն ժամանակուայ մարդ սութ չըր յերդուընայ. Դաւիթ տի-

սաւ գինք սութ ի յերգութեան. ըսաց.—Ճարն ինչ ի. տըհամ, Սըլթան Չմուշ ընձի սպանի:

Կնկեան ըսաց.—Սմ շորեր լաւայ. տեղ տըհամ: ընձի ցիւր դի, ընձի լողկըցըցու. այսպմ վըր ձիկ տիանաս՝ չիտաս իմ իրեսս:—Այ մանրդ, պա մինք իրիկ, կնիկ էնք. ինչիս քիւ այսպ տը տամ քիւ իրեսս:

Կնիկ բերեց, Դաւթին լողկըցըցուց:

Տիսաւ Դաւթի Մսն խաչ վըր աջ թիւին տեցիր ի:

Ըսաց.—Դաւթի Ըսաց,—Ձո՛ւ:

Էսաց.—Դաւթ քիւ մսն խաչ ընչի սըցիր ի:

Դաւթ ըսաց.—Կնիկ, քիւ վիզ կտարուի, սկոն ըսըցիր, ես տըհամ, զարարուեմ, էլ չըմ իգեայ:

Դաւթ էլաւ, ձեռ դարտակ գինաց. կիւրգ-բան չտարաւ ուր խետ ուր էրգումի խտքիր, սպանուեմ, մեղաց ազատուեմ: Իջաւ չիմաներ:

Սըլթան Չմուշ էն տեղ աղբրի քետրին տակ պախուեր էր. նետ անեղն զարկեց Դաւթի ձախ կողին Դաւթից եթ գեօմջիւ ձէն էլաւ:

Խանսութ խանըմ փօեկ ու սարի վերէն նստած էր. Դաւթի պոռալիւ ձէն լաւ. որ լաւ, ուր սրտի փառպուն գինք փօեկ ու սարիյ տփեց տակ:

Ինու գըլեօխ խրուաւ փօեկ ու սարի դռան յիւջիւ մըշ քեարին:

Մկայ էն տեղ հօթ հարասի (չափ) ցարեն կը վերցի:

Խանսութ խանըմն էլ մեռաւ, պրծաւ:

Դաւթ ու Խանսութ խանըմ-էրկուս մէկ տեղ տարան, խորին:

Աէնով Յոփան էլաւ վեր, բաց.—Սմ իշ անեմ. եմ թագեաւորութուն մեաց անտէր, Սասման անէն որցեղէն կտուաւ. ես էմ մեացս. Դաւթի զաւակ Մհեր, թի էն էլ սաղ ըլնի:

Ձէնով Յոփան կըրնի կըհայ Օղան-տօղան թագեաւորի քեաղաք, կըսի.—Սմ թու տու ձի, տանեմ. համ Դաւթի սրպանըցըն, Դաւթի թօլ առնենք. համ Սասում չմնայ անտէր. տէր կէնայ Ջոջանց տան. Կըսի.—Խնամի Յոփան, Դաւթի զաւակ Մհեր մեռեր ի, չկայ:

Կըսի.—Որ մեռեր ի, համ, ձեր գերեզմաններուն կաշկեմ. մեր տան մարդ որ մէկ տարեկան մեռնի, ինու տապան տաս Հալապափ կեազ ի, էրկու տարեկան մեռնի, քսան Հալապայ կեազ ի: Քեանի տարեկան սր մեռնի. յըմեն տարուան տաս-տաս կեազ ի ինոր գերեզման: Թի որ հարցնես մեր տան մարդ որ յիսուն տարեկան մեռնի խարիր կեազ ինու գերեզման տըլնի: Սմ թու Մհեր ըս տորի իրեք տարեկան ի. ես գիտեմ:

Կըլնի. կըհայ, գերեզմաններ կիչկայ, կաշի որ թնոնց տան ճնսի գերեզման էն տեղ չկայ. կըգեայ, կըսի.—Խնամի, գիւ ընչի

ընձի կը խափես, եմ թող որ իրեք տարեկան մեռնի. ինու գերեզման եռսուռն կեազ ի. եռսուռն կեազ գերեզման չկայ ձեր գերեզմաններու մէջ, ընչի՞ ձիկ կը խափես:

Կըսի.—Խնամի, պա սուտ չըմ ըսի, մեռեր ի:

Կըսի.—Ջանըմ, ես գիտեմ չմեռեր ի. դիւ չըս ուզի տայ:

Ձէնով Յովան կըլնի. մըշ քեազքին կը պոռայ—Մհեր, Դաւթի զաւակ Մհեր, դժբ իս, դիւս իլի:

Քեառսուռն աւուր ճանրախ Ձէնով Յովանի ձէն կըհէր:

Մէկ էլ ղանչեց.—Մհեր, Դաւթի զաւակ Մհեր, Դաւթի որպանիբր էն, արի, քիւ թօլ առ:

Ձէնով Յովան սկոն զարմանելի ձէն ունէր, բասաններ յիւջի խրուաւ. Մհերի օթխի բասան էլ խրուաւ:

Մհեր մօրէն իլեր էր, լոս, արեւ չըր տիսե ուր աչքով. շուշապանց յօդի մէջ էն պախէր. չըր գիտի արեւ ինչ էր, գիչեր ինչ էր. լուս-ցերեկ ինչ էր. բանըմ աստըւորէս չըր տիսե, չըր խասկըցե:

Ինու օթխի պատ որ էն գեախ խրուաւ. Մհեր տիսաւ արեւ առեց մըշ ինու օթխներու. մէկ մարդ ինու կը ղանչի, ըսաց Օղան-տօղան թագեաւորին.—Պապիկ. ընձի կը ղանչեմ. Ըսաց.—Որդի, էյ, Ֆաւրազա սինք մե սրտի խամար քի չընք խանի դիւս. զքի քառլան կապըցըցէնք մեր սրտի խամար, քեանի որ տղայ չունէնք. դիւ մեր տղէն էս, մեր սրտի փափաք առնենք քինէ. ախլար արեւ, առաքւոր, լոս կայ. քեաղաք, մարդ կայ. խազար Մհեր կայ. խազար Դաւթի կայ. մա մէնակ դիւ ես Մհեր:

Մհեր մէկ էլ կը տիսնայ մէ մարդ էլմէլ ղանչեց.—Մհեր, Մհեր, Դաւթի զաւակ. Խանտութ խանըմի զաւակ. Օղան-տօղան թագեաւորի թճու. դիւ չըս լսնայ, քե կը ղանչեմ. քիւ խէր, քառլան Դաւթի ուպանիլ էն. թօլ մնացե գետին, մա դիւ չըս իգեայ. քիւ խօր թօլ առնենք, ախլըր դիւ էլ Սասման տան խոյուց էս. Սասման տան խոյու գեառն էս:

Որ սկոն ըսաց, բասաններ զըմեն խրուան:

Որ բասաններ զըմեն խրուան. Մհեր դիւս իլաւ, գինաց:

Խրօղըր տիսաւ զՄհեր, ճակատ պագեց:

Լալելեն առեց զՄհեր, գինաց Սասում:

Ձէնով Ռոհան որ գինաց Սասում, Սասման տան չորեր, ճակեք խանեց. Մհերին տուեց. ըսաց.—Որդի, սու, խազի, Սասման տան գեառ դիւ էս մնացե. էլ ես խնայեմ վիւր խամար:

Մհեր շորեր խագեաւ.

Ջոնեղեղեն շապիկ խագեաւ.

Քիւրքիկ ղապուքին խագեաւ.

Ղաւուղ դադի՞մին դրեց ուր գլեօխ,
 Թրիկ կեծակին կապեց վրը ուր,
 Ռըմկի ֆէրզին առեց ուր ձեռ.
 Կիւրգիկ Ջոջանին առեց, դրեց վրը ուր թիւին.
 Ճգմեն Արզրըմին խագեաւ.
 Կեամիկ սաթափին եզաբի Գիւռկիկ Ջալալու բիրան,
 Թաւֆ սաթափին դրեց Գիւռկիկ Ջալալու քեամակ.
 Գիւռկիկ Ջալալին քեռեց դիւս:

Որ Գիւռկիկ Ջալալին քեռեց դիւս, Գիւռկիկ Ջալալին ըսաց.
 — Է՛, անիրաւ. դիւ ինչ հաս ունես ձի խեծես. քիւ բերան ի, ձի
 խեծես դիւ:

Մհեր ըսաց.— Գիւռկիկ Ջալալի. անբաղդութուն մանի խը ձի.
 ես էլ Սասման տան գեառներուց էմ:

Գիւռկիկ Ջալալին ըսաց.— Դաւթի խաթրի խամար. էդ մէկ
 խապար ըսըցի՛ր. քի ձէն չըմ իտայ. իլլի, ձի խեծի:

Մհեր կը խիծնի, խրօղբէր կտայ ուր յիւջի, կըհան Սըլթան.
 Չմուշկու կուռ մէջ:

Ձէնով Յովան կըսի.— Ես ինչ տեսմ, Մհեր տղայ ի, անյիմայ ի.
 գաւ չխառկանայ. ես էլ ծերացեր էմ, ձընէ կուիւ չգիտայ:

Գիւռկիկ Ջալալին կըսի.— Է՛, անիրաւ, իչ կը վախենաս, ես՝
 իրեք սկոմ ասկեաւ ընի, կը կոտորեմ. էն ինչ բան ի, եմ պոչի
 յէռջի. եմ ոտներու յէռջի, չնչիս յէռջի գէնոնք կը կոտորեմ:

Մհեր կըսի.— Խրօղբէր, մա մինք Սասման տնէն չընք. չէ՛, մինք
 Սասման տնէն էնք. մինք մեռնէնք, մեր գերեզմանի վրէն թագեա-
 ւորներ չըն կէնայ գետոյ. քչի, հանք. մինք մեր կուռն անենք:

Ձէնով Յովան ու Մհեր մտան կուռ:

Ձէնով Յովան բօզ մատակ խեծեր ի, ընկեր ի մըչ Սըլթան
 Չմըչի ասկրին կիսապանել կանի, կըսի.— Մհեր, որդի, ես կիսա-
 պանել կանեմ, դիւ քրմի:

Շատ կուռ արին. չուր յէվարին զարկուան:

Խրօղբէր կըսի.— Էսա ինչ անոչ բան ի, բանջար կը բըթեմ:

— Խրօղբէր, կըսի Մհեր, դիւ կը բրդես ամա, ես էլ քինէ ու-
 սայ, էլ անոչ կը բրդեմ:

Սըլթան Չմշկու ասկրի քեօօ կտուին:

Մհեր կըսի.— Ա՛խ էչ, եմ խօր թօլ առի:

Կըլնին, կը դառնան Սասման քեաղաք. ուրենց Սասման Ջոջ-
 տուն:

Ձէնով Յովան չատ կուրախանայ. կըսի.— Փառք քեզ, Աստ-
 աւած, եմ թող Մհեր ձի խասաւ. էլ չըմ վախենայ:

Երկու իրեք օր կը մնան տուն, կը խանգասանան:

Ձենով Յովան կընի, կհհայ Աւագ սար ցեղի:

Մհեր շատ խօրոտ տղայ ի. տեսակով, քաղցրաէջուն. ողորտակերպ ի:

Ձենով Յովանի կնկեայ սիրտ վըր Մհերին կաւրի:

Կըսի.—Որդի, արք, յէս օր ջիւր գի, ձի լողացըցու:

Մհեր կըսի.—Այ մէրիկ, սկոն բան չընք, ամօթ ի. կաւգիւ, ես ջիւր դնեմ. դիւ տար, լողացի:

Կըսի.—Մհեր, չըմ գիտի ամօթ-մամօթ. ջիւր կը դնիս, բիրիս. դընձի կը լողկըցնես:

Մհերի ճար կը կտրի, կըսի.—Ինքն ու ուր Աստուած, տանեմ, լողկըցըցեմ. Ջիւր կառնի, կըհայ չու, կըսի.—Արք, լողկըցի:

Կըսի.—Գիւ ջիւր լից վար եմ գլխուն, ես լողկանայ:

Մհեր իչ կանի, ձեռնէն չազատուի. ուր աչկեր կը խփի, ջիւր կը լսի վըր ուր խրօղբօր կնկեան: Շերեփի կը դիպնայ մըջ խրօղբօր կնկեան գլխին. գլուխ կը կուտրի:

Խրօղբօր կնիկ կընի, անզգամի նման կըհայ, կը նստի տուն. ուր գլեօխ կը ծածկի: Տիսնայ Ձենով Յովան ցեղից էկաւ տուն:

Մհերն էլ էլաւ, գինաց ուր խամար խաղալիւ:

Ձենով Յովան կըսի.—Կնիկ, ընչի չըմ ընի վեր, ցեղի եմ ձեռնէն առնի:

Կնիկ մաղտեց խառնե, խեղ խաղալու շտայ:

Ձենով Յովան.—Այ հաւար, կնիկ, էդ ինչ ի կանես եմ գլեօխ չօր ջոջութունով:

Կնիկ կըսի.—Եան քիւ թող կը մնայ նա տուն, եան ես:

Կըսի.—Կնիկ, ընչի.—Գիւ թող ձեռ կը թալեր թըխ ձի,

Ձենով Յովան կըսի.—Վայ, կնիկ, օր ջոջութենով նա խայտառակութեն ի: նա իչ ի, դիւ սուտ կըսիս. եմ թող սկնայ բան անի:

Կնիկ կըսի.—Ես շատ սկոն բաներ չըմ գիտի: Եան ես նա տուն պտի մնամ. Եան Մհեր:

Ձենով Յովան կըսի.—Կնիկ. դիւն ըլնես, քիւ Աստուած, սկոն մանի եմ գլեօխ, եմ թող եմ ձեռնէն մի խանի, դիւ կը տիտտ Սասման տնէն էն մէկ գեառն ի մնացե. Սասման տան Գրգերու քեօ մի կտուի. ափսոս ի Սասման տան քեօք էհա, ինի դռներ. Սասում մնալ անտէր:

—Որ սկոն ի, ես տըլնեմ, տըհամ. Մհեր կենայ քի խամար:

Ձենով Յովան կըսի.—Կնիկ, խայու օրէնքին մէջ պսակուկ կնիկ թըղնիւ չըլնը, ես Սասման Ջոջ տնէն էմ. եմ նամուսի խամար

ամօթ ի, դիւ քիւ Աստուած. իլի, դիւ շինի, Մհեր թըղ չգեայ:

Մհեր յեկարին կըգեայ. որ գեայ տուն, ձեռ կտայ դռան,
կաշկի դիւ փակ ի, Մհեր կը յիմանայ:

Կըսի.—Յմ խօղքօր կնկեան արածն ի:

Մհեր կըլնի, կը թըղնի. լալելէն կըհայ, կըսի.—Ինչա ընձի
յէս օր Սասման ջոջ տնէն զրկըցին:

Կըհայ վըր ուր խօր գերեզմանին կըլայ, խաղ կըսի.

—Խերիկ, քիւ անուս քնուց վեր իլի,

Ընձի յես օր Սասման Ջոջ քնէն պէքահր են արած:

Խերիկ, քիւ անուս քնուց վեր իլի.

Ընձի յես օր Սասման Ջոջ քնէն բէքահր են արած:

Աստուծոյ խրամանքով Դաւիթ կը փռչտայ, կըլնի, կընստի
մըջ ուր գերեզմանին, կըսի խաղով.

—Որդի, ինչ անեմ. գնացե՛ն ճանվար ձեռնես,

Գեօն-կերպ քափե՛ն յիրիսես,

Լոս կտուս ասկերես,

Օձ, կարին բեօն դրե՛ն վրես:

Ելմէլ Դաւիթ կը պառկի, գերեզման կգեայ յիրար:

Մըհեր կըլնի, կըհայ վըր ուր մէր Խանտուլ խանըմի գերեզ-
մանին, կըլայ, խաղ կըսի.

—Մարե, քիւ անուս քնուց վեր իլի,

Յես օր ընձի Սասման Ջոջ քնէն բէքահր արիւ են.

Մարե, քիւ անուս քնուց վեր իլի,

Յես օր ընձի Սասման Ջոջ քնէն բէքահր արիւ են:

Աստուծոյ խրամանքով Մհերի մէր. Խանտուլ խանըմ կը փը-
ռչտայ, կը նստի մըջ ուր գերեզմանին, կըսի խաղով.

—Որդի, ինչ անեմ, գնացե՛ն ճանվար ձեռնես,

Գեօն-կերպ կտուս իրիսես,

Կտուս լոս ասկերես,

Օձ, կարին բեօն դրած վրես.

Աստուծոյ խրամանքով Ելմէլ Խանտուլ խանըմ կը մտնի ուր
գերեզման, կըսի.

—Որդի, դիւ գնա, դիւ գնա.

Էն ճանքախ ի՞նչ դիւ քրհաս

Քեար քեղած ի, ասագ մաղած:

Մհեր ձին կը քշի. կըհայ գիւքան արող մարդմ կը տիսնայ,
Կըսի.—Ա՛յ մարդեր, բարի յաջողում ձե.

Կըսին.—Աստուծոյ բարին քե, Մհեր.

Կըսի.—Այ ախրէրներ, անօթի էմ, մէ ճօթ խաց չըք լտայ ձի:
Գիւթնի տէր կըսի.—Ընչի չընք իտայ. կեօ հան, արտի գլեօթ
խաց կայ, գինն, կի:

Մհեր կըլնի, կըհայ, կը տիսնայ խաց շատ կայ էն տեղ, եօթ
մարդու ջրայ ի. իրեք աւուր իրեք դանուայ:

էն խաց յըմեն կուտի Մհեր:

(Պա, Մհեր Ֆերգ ի, պա չուտի, ինչ անի):

Ինոնց մէկ կեզեզէ մշակ կըլնի. մշակ կըսի.—Այ մարդ. գիւ
մեր եօթ մարդու ջրեն իրեք աւուր՝ իրեք-իրեք դանուայ, կերոր
պիթուն մէկ դանուաւ. գիւ կգեսա մեր գիւքան մէ փաթ կան
տաս:

Մհեր կըհայ, Քիւռիկ Ջալալով եօթ փաթ կան կտայ:

Մշակ կըսի.—էնի քի հատ չի, էնի Քիւռիկ Ջալալու հետըն
էր:

Կիջի Մհեր, եօթ փաթ էլ ոտնով կան կտայ:

Կըլնի, կըխեծնի Քիւռիկի Ջալալին, կը հայ, գետին յէւջն Քիւռ-
կիկ Ջալալու տոաց կը թնդայ:

Մըհեր կըսի.—Հայ հօ, բօտ ի- գետինն էլ խալիւտըցեր ի. եմ
ձիու տոաց տակ չղիմանայ:

Աստուծոյ խրամանքով Մհեր կը հայ, կը խասնի Ակրփու քեար.
քեար կը բացուի. Մհեր ուր ձիով կը մտնէ մըշ քեարին. քեար կը
գեայ յիրար:

Կըսին.—Ըն օր իշ քեար քեաղեն. աւազ մաղեն. էն ժամանակ
Մհեր տը գեայ գիւս:

Կըսին.—Դեւ Մհեր գինքն էլ ուր ձին էլ սալ ի.

Մըկայ, կըսին, էն տեղ արած ի վանք:

Ամսն տարի խամբարձման կըհան էն տեղ ուխտ.

Շատերուց էլ լսեր էնք. էնու. ձին ուրբաթէ-ուրբաթ էնու
ջրուածք կըլնի. էն քեարի յէւջն կը թացուի. զըմեն մարդն էլ տի-
տի ի:

Քեառուուն օղորմին տանք Սասան Ջօջ տան:

Շէն ու պոծառ կենայ Մարութայ բանձը Աստուածածին վըր
ուր խըման:

2

ԴԱԻԻԹ ԵՒ ՄՅԵՐ

ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ՃԻՆՂ

ՅԱՌԱՋՍԲԱՆ

Վաւիթ Մհերի ներկայ ճիւղը պատմած է Արարատեան բարձրագոյն Մուրատ Յովսէփեան, որ այժմ Վաղարշապատի մօտ Մուշանոյ գիւղի բնակիչ է. Մուրատ միջահասակ, ծանրաբարոյ, բարեպաշտ մէկն է, 57—58 տարեկան հասակի մէջ. իր գիւղին մէջ միջին ստորճանի ապրուստ ունի, կնոջ հետ կապրի. զաւակ չունի, իւր երկու եղբայրներուն իբրև հայր խնամ տարած, ուսման և արհեստի տուած է, որք այժմ լաւ վիճակ ունին. մին Բագու է, միւսը Տփլիսի Մուրատի հայրն Մոկաց Գոմանից գիւղէն էր, որ «Ակոուռոյ շարժին» իւր գիւղէն դաղթած՝ մի սարի բնակած է Գառնիի կողմերը. Յովսէփ իւր տնէն դուրս դալէն իրեք տարի յետոյ Մուրատ ծնած է և ապաւած իւր հօր հետ Մուրատ Վաւիթ և Մհեր լսած է Բարսամ անուն մի աչըղէն, որ հա այնպէս Մոկաց Նանընից գիւղէն էր. և շարժի տարին իւր գիւղէն Արարատեան հրկիւրը, նախ Գառնի բնակած, ապա Արագածի ստորոտն Վղբր գիւղն հաստատուած էր իւր մեծ եղբօր Յակոբի հետ. Բարսամ ևս բարեպաշտ, բնատուր աչղ էր. շատ մոտ էր ժողովրդական աւանդութեանց, հէքիաթներուն. շատ լաւ չիտէր Վաւիթ և Մհեր. Ընտանեկան ապրուստը հէքիաթներ և երգեր ստելով կը հայթայթէր. Արարատեան ամեն գիւղեր ման կգար. ի լարձատրութիւն ժողովրդէն ցորեն, իւղ, պանիր, բրինձ ևլն. հաւաքելով ընտանեաց պիտոյքը կը հոգար. Բարսամ ունէր երկու որդի, մեծ որդուն անունը Մանասէր գրած էր իւր հօր անուան յիշատակ. իսկ իոքրին Ջաքարիա, որք այժմ կան, Վղբր կը բնակին և լաւ վիճակ ունին. Ներկայ վէպս պատմող Մուրատ Բարսամի հետ խնամութիւն ունենալով միշտ յարաբերութեան մէջ եղած է նորա հետ. որով միշտ սելով սովորած է. ինքն ևս շատ սէր ձգած է Վաւիթ և Մհեր սովորելու. Մուրատ ինքը թէ զգրար էր և թէ չալ գործող. երիտասարդ հասակէն սկսեալ գիւղեր ման կգար. իր սովորած Վաւիթ և Մհեր ամեն տեղ կը պատմէր. Նորա ստելով հարկըր գիւղի մէջ պատմած է Վաւիթ և Մհեր. Արարատեան դաշտի գիւղեր. Արարանայ գիւղեր. Շիրակ, Բանքակաձորի գիւղեր, Լօռի ևլն. իսկ շատ գիւղերու մէջ կրկնած է. որպէս Ախալքալաքի գիւղեր. Աբարանի Բաշ Աբարան, Ալիբուչակ, Վարաքիլիսա՝ նաև Բանքակաձորի Արթնաուռ, Համամուռ,

Կիւլ Ագարակ, Կուռտա, Վարդարուր և Զաւալ Օղլի Լօռի հայ կոթողիկ գիւղերու մէջ. Շիշթափայ. Վարժապետ, Շահնազար Լաւ պատմած է երկու Ղարաքիլիսաներու մէջ:

Մուրատի ցեղին կասեն Խանասկանց տուն, որ այժմ 40 տուն են:

Սոյն Վէպը Մուրատին սովորեցնող Բարսամ սովորած էր ինքիւ հօրմէն—Մանասերէն, որ կասեն շատ հանճարեղ կոյր էր, նոր յիշողութիւնը շատ թարմ էր, նա տունը նստած միջոցին կզգար թէ գուրսը պարզ է թէ ամպամած. ձիւն կը տեղար թէ անձրև:

«Աստուածատուր աչղ էր կասեն Մանասէր, նա սուտ չէր խօսէր. Կիւրակէն սուրբ կը պահէր. և տեղեցոց ևս թոյլ չէր տար որ նոյն օրը գործով պարապին:

Ա.

ՍԱՂՆԱՍԱՐ ԵՒ ԲԱՂԴԱՍԱՐ

Ո՛ւր էքանք, դառնանք,
 Ողորմին կսանք են Սաղնասարին.
 Ո՛ւր էքանք, դառնանք
 Ողորմին կսանք են Բաղսասարին.
 Ո՛ւր էքանք, դառնանք
 Ողորմին կսանք Քառսուն ճեղ ծամին (Սաղնասարի կին).
 Ո՛ւր էքանք, դառնանք,
 Ողորմին կսանք Իեղձուն հաքունին (Բաղսասարի կին),
 Ո՛ւր էքանք, դառնանք
 Ողորմին կսանք Զենով Յովանին (Բաղսասարի որդին).
 Ո՛ւր էքանք՝ դառնանք,
 Ողորմին կսանք Յուան Վեգոյին (Բաղսասարի որդին).
 Ո՛ւր էքանք, դառնանք.
 Ողորմին կսանք են Ջոջ Մհերին (Սաղնասարի որդին),
 Ո՛ւր էքանք, դառնանք,
 Ողորմին կսանք Գեօհար հաքունին (Զենով Յովանի կինը).
 Ո՛ւր էքանք, դառնանք,
 Ողորմին չիսանք Մսրայ Մելիին.
 Ո՛ւր էքանք, դառնանք.
 Ողորմին կսանք քառյան Դաւթին (Մհերի որդին),
 Ո՛ւր էքանք, դառնանք,
 Ողորմին կսանք խանճուք խանրմին.
 Ո՛ւր էքանք դառնանք,
 Ողորմին կսանք Պսիկ Մհերին (Դաւթի որդին).

(Պրհնեալ Տե՛ր մեր, Յիսուս, Քրիստոս.
Մեր Տիրոջ կամբը՝ օրհնութուն բարեարութուն,
Վրբ յականջ արողին ըլլի,
Վրբ շէն օճաղին ըլլի):

Ղումրիկ Թաքաւոր խաչապաշտ էր,
Էդ Թաքաւորին մէ ախչիկ կար,
Էդ ախչիկ շատ սիրուն, տեսակով էր.
Շատ ու շատ պատուելի, յարգելի էր՝
Մէ կռապաշտ Թաքաւոր կար,
Էդ Թաքաւոր շատ զօռեղ էր,
Էկաւ, Ղումրիկ Թաքաւորին առեց.

— Ախչիկդ տուր ինձ,

կտաս տուր, որ չի տուիր.

Քաղաքդ տակ ու վերև կանեմ.

Ղումրիկ Թաքաւոր շատ վախեցաւ.

Էկաւ իր ախչիկ տուաւ կռապաշտ Թաքաւորին.

Որ տուեց ըդրան, ախչիկն հրամայեց.

— Գնա՛, քու քաջարուկ տես.

Սա էլ իմ քաջարուկ տեսնեմ.

Նոր կգաս, ինձ կառնես, կը տանես:

Ախչիկը դնաց. իր հօրն ասաւ.

— Խէրիկ, ես խաչապաշտ էմ, էն կռապաշտ.

Մէկ խատ տէրտէր բէր, դիր ինձ խետ, գայ ըն տեղ,

Ժամ ասի ամեն վախք, ես աղօթք անեմ:

Հէրը բերեց, մէ տէրտէր տուեց ախչկան.

Թէ.— Կեթաս իմ ախչկայ խետ, ամենայն ժամ աղօթք կանես.

Թէ.— Իմ ախչիկը ամենայն ժամ աղօթք կանի:

Ախչիկը կանչեց.— Տէրտէր, դու մեր հոգական հայրն էս.

Լաւ չի ես էս բաւը խօսամ, ասեց, ամօթ ա,

Ամա բանը պէտք ա շարունակով ըլլի.

Դու քու մուրուսդ կնդի.

Բեղերդ էլ կնդի, գլխդ լաչի քցի,

Հենց իմանան թէ դու օղով ուտախ էս.

Ամենայն ժամ ընտեղ ժամ—աղօթք կասես.

Կռապաշտ Թաքաւոր չիմանայ դու տղամարթ էս:

Կռապաշտ Թաքաւոր էկաւ.

Էդ Ղումրիկ Թաքաւորի ախչիկը տարաւ.

Մնացին մէկ վախք ընդոնք էդ Թաքաւորի օրախի մէջ.

Էդ քըհանէն դիօղտիկ ժամ էր ասըմ,

Եդ Ղումրիկ Թաքաւորի ախիկ աղօթք էր անում.

Իրա Աստըծուն էր փառաբանում:

Եդ ախիկ մէկ օր նստաւ, լացաւ.

— Ստեղծող Տէր, ես ընկեր եմ էս կռապաշտի ձեռը,

Ընձի մէկ լուս ու ճար արա,

Ազատուեմ ըսղըրա ձեռիցը:

Մէկ օր Թաքաւորին խնդրուաւ, ասաւ.

— Թողաս. մէ էթամ, ման գամ, սէյրան անեմ:

Թաքաւորը հրամայեց թէ. — Իբաւունք ունես:

Ախիկը վեցրեց իրա ճառիյեքին, իրա քըհանին,

Որ հետը տարեր էր. գնաց ման գալու.

Գնաց, ծովի զրաղը պըտըտաւ.

Ինչ տեսնի, ծովի մէջ մէ ասա տեսաւ.

Ասաւ. — Էն ինչ ասայ ա:

Ճառիյեքն աւին. — Մենք խապար չենք.

Հրամայեց Թաքաւորի ախիկն, լօթկէն բերին:

Նստաւ լօթկէն, գնաց, էլու էն ասէն.

Մէ բարակ ճանփայ կար, էն ճանփէն բռնեց, գնաց.

Գնաց, տեսաւ մէկ զաղի դուռ էրեաց.

Մտաւ ներս, տեսաւ մէկ պստիկ վանք կայ էդ զաղի մէջ:

Եդ վանքի մէջ յաղբուր էր ըլլում.

Եդ յաղբուրը էթում, Թափում էր ծովը:

Սկսեց Թաքաւորի ախիկը. — Տէրտէր,

Հագր ըստի եկեղեցի ա, վանք ա, մէկ ժամ ասա.

Ըստի խալվաք ա, աղօթք անենք, աղաչենք,

Մեր Տէր Աստուած մէ դուռ բացի մեզ վրայ:

Տէրտէրը էլաւ, սկսեց ժամ տալը.

Եդի նստաւ, սկսեց աղօթք անիլը:

Աղօթք աշաւ, էկաւ, յաղբորի վրէն լուացուաւ.

Մէկ բուռ լիք ջուր խմաւ. մէկ բուռ էլ կիսատ էդ յաղբորից:

Էկաւ տունը, ինը ամիս որ թրմումաւ.

Իննը օր որ, իննը սահաք որ թրմումաւ.

Եդի չոք զարկեց գետին, էրկու տղայ բերեց.

Մէկի անուն դրեց Սաղնասար, մէկի Բաղդասար:

Եդ տղէքը ջրիցն էն բահամ էկե, օրական մեծանում ին.

Թէ մինք տարիկան էրկու մատ էնք բարձրանում.

Ընդունք օրական էրկու մատ են մեծանում.

Չունքի ըդունք Բեքըզի ազգ են, ջրից են բահամ էկե.

Մէրը տեսաւ տղէք էլան իրեք տարիկան, ասաւ.

— Տէրտէր, իմ տղէքին դաս տո՛ւր, կարդան.

Տղէքին դաս տուեց. տղէք զօղտիկ կարողմին

- Կռապաշտ թաքաւոր էս խեղին իմացաւ.— Ի՛նչ.
 Պստիկ կնիկը աղօթք ա անրմ. կռքի չեն հաւատում:
 Կնիկը, իր տղէքը ստեղծողին էն հաւատում:
 Մէկ օր ասաւ.— Կնիկ, տղէք մեծ կռքին մատաղ պտի անեմ:
 Կնիկը ընկաւ ոտները.— Աստրծու սիրուն, իմ տղէքին մի սպանի:
 Թաքաւորը չի լսաւ, զօռով տղէքը առաւ, տարաւ:
 Գնաց ճանվի կէսը.
 Քանի ըզոնք էթըմին, էն մեծ կռքը դէմներից փախնւմ էր.
 Թաքաւորը կանչեց կռքին թէ.— Ընչի էս փախնւմ մեր դէմից.
 Սա էս տղէքը բերեր էմ, անեմ քեզ մատաղ:
 Կռքի միջից ձէն դուս էկաւ.
 — Ը տեղ մորթի, մի բերի, ընձի ընդունելի ա.
 Ըդրանց զօռ գալըմ, ընձի փախցընւմ ա:
 Տղէք իմացան որ խէրը պէտք ա իրանց մորթի-մատաղ անի:
 Թաքաւորը էկաւ, բռնեց Սաղնասարին, դրեց գետին որ մորթէր.
 Բաղտասար կանչեց.— Թաքաւոր, Լո ինչ էս անւմ.
 Ասաւ.— Պէտք ա ձեր էրկըսին մատաղ անեմ մեծ կռքին:
 Բաղտասար կզուաւ գետին, մէկ քար վերցրեց, կզար էրկու լծար.
 — Է՛, ստեղծող Տէր, դո՛ւ ստեղծեր էս,
 'Իռ քու տուած լուս հոգին չի կորցնես, ասեց.
 Քարը զարկից թաքաւորի պոռնուճակին քամակից.
 Թաքաւորի ուշքը էս խեղին գնաց, ընկաւ վէր.
 Էրկու ախպէրով էլան, թաքաւորին սպանին.
 Որ իրանց խօր սպանին, էկան տուն, մէլն վերցրեց.
 — Որդի, պա էն կռապաշտն ի՛նչ արիք:
 Թէ.— Մէրիկ, էնի ուզըմ էր մեզի կռքին մատաղ անէր.
 Թէ.— Ձանկեր էնք, սպաներ էնք, թողեր. էկեր էնք:
 Մէրը վերցրեց.— Ը տեղ նստել էլ մեզի ձեռ չի տայ,
 Թէ.— Ելէք, էթանք մեր խէրական երկիրը:
 Էլան որ պտի էթին իրանց խէրական երկիրը:
 Խառան էն ծովի ափէն որ մէրը գնացեր՝ ջուր էր խմեր,
 — Որդի, ասաւ, դո՛ւ էլ գնացէք, էն անմախական յաղորդից խմէք:
 Տղերք գնացին, էդ ափի վանքի միջի յաղորդից խման.
 Լցուան, Աստրծու հրամանքին յէլան եմա տղամարթ.
 Վանքից յէլան, վանքի քամակ տեսան մէկ ձիան քուռակ կոյ.
 Ըն տեղ քուռակը բռնին էրկու ախպրով. առան բերին,
 էն յաղորի ջրից էն քուռակն էլ խմաւ, լցուաւ, մեծացաւ:
 Էդ տղէքը, վանքի մէջ մէկ դուռ կար, բացին.
 Պահարան էր, մէ թուր էլ կախուկ էր պատից,
 Մէկ ֆաս էլ էր դրուած, էն էլ վերցրին.

- Մէկ ջուհաւ սոլ էր կար, էն էլ վերցրին.
 Էս խետին թողին էկան, գնացին դպա խէրական երկիրը-Սասուն.
 Մէկ տուն շինին էրկու ախպրով, նստան մէջը,
 Իրանք իրեք ջան էն, մէկ էլ տէրտէր, չորս ջան.
 Բաղտասար ամեն օր կեթար ավ-դուռ.
 Մէկ օր գնաց, մեզի նման մէկ մարթ տեհաւ մեծի մէջ.
 Էդ մարթին վերցրեց, դեց իր ջեպը, բերեց,
 Իր ավն արաւ, պրծաւ, էկաւ տունը.
 Էրկու ախպրով, մէկ էլ մէրն ու տէրտէրը հաց էն ուտըմ.
 Ստաւանը գինի լցընըմ, խմում, քեֆ ին անըմ.
 Իրար ասին.—Անուշ ըլլի, Լն էնոր, էն էնոր.
 Էդ մարթ Բաղտասարի ջեպի մէջ յիրար էկաւ.
 Բաղտասար իմացաւ.—Հը, ընկաւ միտք, ասաւ.
 —Իմ մէրս, յէս օր մէկ բան էմ գթի, գրեւր էմ ջեպս.
 Ասաւ.—Խան, տեսիմ, ինչ բան ա, որդի,
 Խանեց, տեհաւ, մէկ բան ա մեզ նման.
 Էդ էլ Աստըծու ոտեղծածն ա, հաց տուէք, թո ուտի.
 Ասաւ.—Մէրս, էս մոնց դլօի պտի պահի:
 Ասաւ.—Որդի. դուք ջրից էք բանամ էկե,
 'Իուք ֆերգի ազդ էք, ձեր բանը զօռով ա.
 Ըդոնք խեղով կապրին:
 Ասաւ.—Որ խեղով ա, թօ ըլլի ձիան ջհորը տայ գլօխը,
 Քառսուն լիտը գարի ին լցընըմ մէջը,
 Բաղտասար վերցընըմ էր. բօյի խետ քցըմ էր գլօխը.
 Մէրն ասում ա.—Որդի. հըմի բանաւա արա, տես:
 Բաղտասար ասաւ էդ մարթին.
 —Էլի. իմ ձիան ջհորը տուր գլօխը,
 Տեսնիմ դուք ինչպէս խեղով պտի բանցէք.
 Էդ մարթն էլաւ, տոպրակի բերան բացեց.
 Ձին իրիչկաց, տեհաւ որ գարին էրեաց.
 Մուռթ ջիտեց գարու մէջ էս խետին ձինը.
 Էն մարթը էն ջհորի պարան քցեց ձիան անկնջնարի քամակ.
 Ձին էր, մուռթ վերցրից վիրե, ջհոր բանձրցաւ.
 —Իմ մէրս, ասաւ Բաղտասար, քու խօսքն ա,
 Նս զօռով բանցրցընըմի, էսի խեղով մուռթ մտուց մէջ..
 Ըսդոնք քընց մեկ շատ իմաստուն էն:
 Հաց կերան, քնան, չարի լուս բացուաւ.
 Էս խետին էս մարթին ասին.—'Իու ազատ էս, գնա.
 Էլաւ էդ մարթ որ էթար, մէր վերցրեց.
 —Որդի, ասաւ. անուն չիկայ էս տանը.

Եդ մարթին ասա. անուն ղնի էս տանը, նոր էթայ.
Բաղտասար ասաւ.—Ախպէր, արի, մեր տան դռաները պտըտի.
Մի անուն ղիւր մեր տան, նոր գնա,
Մարդն էլաւ որ պտըտէր, ասին.

- Ա՛ւ էս մէկ խաց. տար քեզ խետ, ուտես,
Անթի չմնաս, չարի մէկէլ ղռաղով զաս դռան վրէն,
Եդ մարթ խաց առաւ, ղրեց իր ծոց, գնաց.
Լուս յոր էր բայուե, արեմտեան ղռաղները պտըտաւ.
Արե ուր մտաւ, էկաւ. նորէն էն ղռաղը կայնաւ.
Ասին,—Ախպէր, մեր տան ղռաղը մոն էկաւ, տեսար.
Եդ մարթ վերցեց.—Հա, ման էկայ, տեսայ,
Բաղտասար ասաւ.—Էս տուն նոր էնք չին. անուն չիկայ,
Մէ անուն ղիւր մեր տան, նոր գնա,
Եդ մարթ վերցեց.—Ձեր տուն չէն ըլի,
Էս տուն չէք չինէր դուք, էս սասում աւ
Մնաց էս խետին էդ տան անուն Սասում.
Որ մկայ էդ տան տեղ միծ քաղաք աւ
Եդ մարթ էս խետին թսկաց, գնաց.
Բաղտասարի անուն, Սաղասարի բանցը էլաւ էս խետին,
Ձենները ընկաւ երկիր—էսենց, էսենց, էսենց:
Պղնձէ քաղաք Քառսուն ճեօղ ծամ կար,
Եդ էլ Թաքաւորի ախիկ էր, ղղոնց ձէն որ լսաւ.
—Ձեր ջոջ ախպէր ո՛ր մէկն ա, ընձի գա, տանի իր խըմար:
Բաղտասար էլաւ, խեծաւ ձին, գնաց.
Գնաց, Պղնձէ քաղաքի բաւանի մօտացաւ.
Էս խետին դուռ չիկայ որ էթայ ներս.
Եդի ղուրը հանեց, ղարկեց բաւանին.
Իրեք դրուլ որ ղարկեց, բաւան փլաւ, ձին քչից ներս.
Գնաց մէկ պառաւի տուն. ղօնախ էլաւ.
Մէկ վախք որ մնաց պառաւի տուն. մէկ օր ասաւ.
—Պառաւ, կարաս էթայ Թաքաւորի կուշտ:
Պառաւ ասաւ.—Նս չիմ կարայ.
Եդի խանեց մէկ բուռ ոսկի ջեպից, տուեց պառաւին.
Պառաւ ասաւ.—Առտուած յաջողայ, լուս բացուի, կեթաւ.
Թաքաւորին կիմացեմ, ինչ որ դու ասելու ես:
Ասաւ.—Գնա, Թաքաւորին ասա, ժիմ տուն մէկ ղօնախ էկե.
Մըկայ ուզում ա քու ախիկ ուզի.
Պառաւ էլաւ, գնաց. ղլօխ տուեց Թաքաւորին.
Օխտն անգամ ղլօխ իջացրեց, վրայ ութին ձեռ բռնեց, կայնաւ:
Թաքաւոր ասաւ.—Պառաւ, ինչ կայ, ասա,

- Եւ իմ տուն մէկ դօնախ ա էկե. քու ախչիկ ուզում առ:
Թաքաւորն ասաւ.— Պառաւ, գիտում էս, ինչ կայ.
Ընձի փայլեվան ունեմ, թո գայ խեռ գուլաւ կանի.
Թէ՛ տուեց գետին իմ փայլեվանին, իմ ախչիկ կտամ ընդրան.
Թէ՛ իմ փայլեվան տուեց գետին ընդրան, վիզ կը զարկիմ.
Դե, գնա՛, ջուղաք տար ընդրան:
Պառաւն էկաւ, ջուղաք բերեց Բաղտասարին.
- Ղօնախ ախպէր, թաքաւորը հրամայեց.
Ընձի փայլեվան կայ, թէ տուեց գետնով, իմ ախչիկ կտամ.
Թէ չտուեց գետնով, ընդրա վիզ կը զարկիմ:
Էն առաւօտ գնաց, գուլաւ կպաւ.
Էրկու փայլեվան կար թաքաւորին, էրկուսն էլ տուեց գետնով.
Դիօս իջաւրեց թաքաւորին, թողեց էկաւ պառաւի տուն.
Մէկ բուռ ոսկի տուեց պառաւին, ասաւ.
— Պառաւ, փայլեվաններին տուեր էմ գետնով.
Դե, դոչախ ել, գնա՛, էս խետին ուզի թաքաւորի ախչիկը,
Պառաւ ոսկիքը առաւ, ուրախ-ուրախ գնաց.
Թաքաւորը վերցրեց.— Պառաւ. յընչի՛ էս էկե.
- Թաքաւոր. ասիւր չիմ փայլեվաններին տայ գետնով,
Հըմի տուեր ա գետին, էլ ինչ էս ասըմ:
— Պառաւ, ասաւ թաքաւորը, ունիմ մէկ ասլոն՝ մէկ դափլան.
Թէ էկաւ, ասլանին, դափլանին տուեց գետնով, կտամ իմ ախչիկ.
Թէ չտուեց, զաթի կը ցրուեն յիրարուց, ըռաս կանին.
Պառաւ դառցաւ, էկաւ թէ.
- Որդի՛, էսպէսդ ա հրամայում թաքաւորը . . . :
Բաղտասար էլաւ, գնաց, գուլաւ կպաւ.
Ոտ դրեց, ասլանին էլ. դափլանին էլ ճղեց, թալեց դին.
Էկաւ թէ.— Պառաւ, տուեր, ճղեր էմ. գնա էս խետին.
Գնա՛, թաքաւորին տես, ինչ ա ասըմ:
Գնաց.— Թաքաւոր, էս խետին ինչ էս ասըմ:
Թէ.— Իմ խօսքը խօսք եմ, տուեր էմ, տուեր էմ.
— Գնա՛, քու քասաւուկ տես, ես էլ իմ քասաւուկ կը տեսնեմ.
Էզուց, ես էլ օր կը գնեմ ճանիւղ, թո տանին
Բոհնք մնացին, իրանց քասաւուկ տեսնելու
Իր ախպէրը միտք արաւ՝ էթամ, տեսնեմ, ախպէրս ինչ էլաւ.
Էսքան ժամանակ չէկաւ, հասաւ.
Էկաւ, հասաւ ախպօր Բաղտասարին թէ.— Ընչի յետացար:
Դե, թաքաւոր էր. անցաւ իմ տուեց իր ախչիկ.
Քսան մարն թալեր էր իմ դէմը.
Բաղտասար գնաց, պսակուաւ թաքաւորի ախչիկայ խեռ.

Ո՛ր պսակուում, էկաւ, Թաքաւորից շնորհակալութուն ուզին.
Թէ.— Թաքաւոր, մենք էլ Թաքաւորի որդի ենք. պէտք ա էթանք:

— Աստուած ձեր խեղ ըլլի, Աստրծու օրթնիքը ձեզ վրայ ըլլի.

Գնացէք. թէ կամենաք դուռն ձեզ հետ դնեմ:

— Թաքաւոր սաղ ըլլի, իմ ախպէր էկե, խասե ընձի.

Մենք էրկու ախպերով բօլ ենք, շնորհակալ էմ.

Դե, կաց բարի, չուր հազար հազար տարի.

Սա եմ եթալու, դու ես մնալու:

Վերցրից Թաքաւորի ախչիկն, էկաւ պառաւի տուն, շնորհա-
կալութուն խնդրեց պառաւից, բաւականի փող տուեց պառաւին:
էրկու ախպէրով խեղան ձիանը.

Թաքաւորի ախչիկն էլ խեղցըրին, քաղաքից ընկան դուս.

Չուր կէս օր ձիանք քին, մէկ դուզ ճանբախ ընկաւ դէմնք.

Տեսան մէկ սե ձիաւոր էն տեխին էկաւ դպա զրանք.

Վերցրից թէ.— Դու Քառսուն ճեօղ ծամ ո՛ր էք տանում.

Իմ կռիւն ա ձեր, ըս տե ուտի կռուենք.

Սա Աստուած ձեզի կտայ, եա ընձի:

Բաղդասար յառաջացաւ որ էն ձիաւորի խեղ կռուէր.

Սաղնասար վերցեց.— Ախպէր, դու չաւ էս կռուէր.

Դու քաջուե ղուաղ. ես դիմն էմ. ես գամ, կռուիմ խեղ:

Սաղնասար էկաւ. մէկ դըրալ զարկեց էդ ձիաւորին.

Ձիաւոր դառցաւ Սաղնասարի վրէն,

Չուր կէս օրին կռուան, չյաղթին իւտրի.

Մէկ դըրալ զարկեց Սաղնասարին էն ձիաւոր.

Սաղնասար իր մօր ծծած կաթ պնչներից էկաւ, կաթաց:

Սաղնասար վերցեց.— Սա ինչ օրուայ խաթեք էմ ապրըմ.

Հասաւ. էդ ձիաւորին, ձիան վրից վերցեց, զրեց գետին.

Չոք զարկեց սրտին. խաւնչալ քաչեց որ զարկի,

Տեսաւ, էնի պառկած տեղը ձեռ քցեց եախեն.

Կոճակները որ արցկեց, ծծվերը թռաւ դուս.

Բղրա որ դօշը բացուաւ. Սաղնասար ասաւ.

— Ի՛նչպէս դու օղուլ-ուշախ իր, ես չիմացայ.

Ասաւ.— Ս՛ա էլ Թաքաւորի ախչիկ էմ, ես օրթում ի կերե.

Ինչ մարթ իմ քամակ տար գետին, ես ընդրան առնէի.

Դու ընձի մարթ, ես էլ քեզի կնիկ.

Սաղնասար թողեց, էլաւ վեր, ասաւ.— Քու անուն ինչ ա:

Ասաւ.— Իեղձուն Խաթուն ա.

էլան, էրկու ախպէրով խեղան իրանց ձիանք.

էլան կնանիքն էլ խեղան իրանց ձիանք, առան բերին Սասուն.

Նոր ըն տեղ նստան էս խեղդին.

Բաղդասարից էլաւ Մհերը,

Սաղնասարից էլաւ Յռան Վեգոն, Ձէնով Յովան:

Բ.

ՄՅԵՐ ԵՒ ԴԱԻԻԹ

Սաղնասարից, Բաղդասարից յետ Մհեր էլաւ Թաքաւոր.

Ախարքը բիրասի ալք արաւ, զաւթեց,

Ձօռեղ Թաքաւոր էղաւ, զնաց չուր Մըսըր.

Մըսըրայ Մելիքի մօրը հետը նստաւ, կայնաւ.

Մըսըրայ Մելիք որ ասըմին, էդի ընդոնցից բախամ էկաւ:

Մհերից աւ Մելիքի մօրից էլաւ:

Մհեր Մըսըրայ էկաւ իրա տունը—Սասուն.

Մէկ վախք մնաց, ընդրան Աստուած մէկ տղայ տուեց.

Բերեցին էդ տղէն. մկրտեցին. անուն Դաւիթ դրին:

Մհեր-յինքն ընկաւ, մեռաւ. Դաւիթ մնաց յեթիմ հօրից.

Մէրն էլ ընկաւ, մեռաւ. մօրից էլ յեթիմ մնաց.

Ձէնով Յովան, Յռան Վեգոն էդ էրեխին պահըմին,

Տեսան էդ էրեխին չին կարում պահել, ինչ արին.

Միաք արին թէ.—Մհեր մէ վախք զնաց Մըսըր.

Մըսըրայ Մելիքի մօր հետ նստեց, կայնեց ա.

Էրեխին ըս տեղ պահող չի ըլի.

Բերենք, տանք Մըսըրայ Մելիքի մօր, թո պախի.

Էլան, վերցրին, տարան Մըսըր. տուեցին Մըսըրայ Մելիքի մօր.

Ասին.—Էս էրեխին պահող չիկայ, դո՛ւ պախի:

Մհեր որ մեռաւ, էս խեղդին Մըսըրայ Մելիք էլաւ Թաքաւոր.

Երկիրը բիրասի դարձրեց իր թրի տակը:

Բզրանց կանոնը-դայսէն ուրբաթ է ուրբաթ հոլ կը խաղային.

Ձիաւորներին քանպահ կանէր, կեթային դաշտի մէջ.

Դաշտի մէջ իրարի գուրգ կը թալէին.

Չորս-խինդ տարի էդպէս խաղ կանէին,

Դաւթի խինգ տարին որ քըմըմաւ, մէ ուրբաթ ասաւ.

—Քեռի, ընձ էլ տար, գամ, քանաւաւ անեմ գուրգ թալելուն:

Ասաւ.—Դաւիթ, բալամ, երանի դու էդ խօսք չասէիր ընձի.

Էս Մըսըրայ քաղաքն ա, հաղար-հաղար ձիաւոր դուս կգայ.

Քեզ տանեմ ըն տե, վայ թէ ձիանք տան ոտի տակ.

Թէ որ չի տանեմ, չատ մարթ պտի ասի.

Ենթիմ ա. Մեղք անկանջ չի դնում.

Տանեմ, փօմանեմ. չտանեմ՝ փօմանեմ.

Մարայ Մեղքի մէրը խելօք օղուլ-ուռալս էր.

Ասաւ.— Ուղի՛, բեր էրկու փայլեվան, դիր 'Կաւթի խեղը.

Թո ձեռը, ուր կապեն տանեն, դնեն մէ բանցր դարի գլօխ.

'Կաւթ թո ընտից քամաւա անի,

Փայլեվաններն էլ նստին կուշտը, մուղաք ըլլեն 'Կաւթին.

Զըլլի, գայ ցածր, ընկի ձիան ոտի տակը.

Մըսըրայ Մեղք ասաւ.— Մէրս, լաւ ասիւր դու.

Վերցրին ասարան, ձեռ, ոտ կապին, դրին դարի գլօխ.

Էդ փայլեվաններ-էրկուսն էլ նստան կուշտը վարաուլ.

Մըսըրայ քաղբի ձիանք դուս էկան էս խեղին.

Խեծան, որ խողան, մէյտան.

Բիրասի ժողուան. էկան քամաւա.

Մարայ, Մեղք խեծաւ իր ձին. քչից, էկաւ դօռունի մէջ.

Մէկ գուրգ կար Մարայ Մեղքի ձեռը,

Իրեք հարիւր, վաթսուս լիտը էր.

Խողցնրմ էր—տոնրմ էր աջ, բերրմ էր գուրգը ձեռի մէջը.

'Կանին՝ պտրտցնելով գուրգը, օխտը գրուանցայ կրակ էր թափմ.

'Կաւթը ընտից քամաւա արաւ, սիրտը դապուլ չարաւ.

Ասաւ էն փայլեվաններին թէ.— Դու գաք, իմ ձեռներ արցկէք.

Փայլեվաններ վերցրին թէ.— Թաքաւորի հրամանն ա.

Մենք քեզի պտի պահենք, չէթաւ, ձիաների ոտի տակը ընկնես.

'Կաւթ մէ եսվաւայիկ յիրտը տուեց իրան.

Կասուած պարտնը կարուաւ.

Էլաւ, տարու, բերեց. էրկու փայլեվանին էլ կապեց յիրարից.

Յինքն իջաւ, էկաւ. դնաց հոլտունը կայնաւ.

Մարայ Մեղքը դուրպին դրեց աչքին, իրիչկաց, տհաւ.

'Կաւթ էկեր ա, հոլտան մէջ կայներ ա.

Ընտից կանչեց 'Կաւթին.— 'Կաւթ, հոլ տնից վեր ել.

Յէս օր կը զարկիմ. խող էս. խող կը դարցնիմ.

'Կաւթ ձէն տուեց ընտից, տաւ.

— Բեռի՛, զարկ. թո գայ քո գուրգը.

Զըլլիմ, չիմոնամ էրկու մտանի ըլլես.

Ասաւ ծուց էնպէս գրած չի որ մեր ազգը, ձեր ազգի դէմ փախնի.

Ես էլ չեմ փախնի քու դէմից.

Մարայ Մեղք լսաւ էդ խօսքերը. սիրտը բարկացաւ.

- Գուրգը էնպէս զարկաւ՝ «խող է, խող դարձնեմ», ասաւ։
Գուրգն որ թալեց, էկաւ, Դաւիթ էլ էրկու ձեռքով չբռնեց։
Մէկ ձեռքը տարաւ դէմ, գուրգը բռնեց։
Որ գուրգը բռնեց, ծանտը թեթեւ արաւ, ասաւ։
- Ափսոս, հազար ափսոս, մէ քիչ թեթեւ ա էս գուրգը։
Քառասուն լիտր արճի՜ն ըլլէր, խալին, լցընենք վրէն։
Նոր լաւ կըլնէր։
Թալեց գուրգը Դաւիթը,
Գնաց, Մաւրայ Մեղիքի գլխի վրով ընցաւ։
Մէ աւուր ճանախ գնաց, դեն ընկաւ։
Մաւրայ Մեղիքը էս խեղին կանչեց խալխին, թէ։
- Արէք, էլ մէք խաղայ։ Էլ խաղալ մեղի չի ուրմըրի։
Փոք ու փոքման թողին ու էկան տունը։
Մաւրայ Մեղիք վերցրեց.— Մէրիկ, հա Դաւթին պտի մորթեմ։
Մէրը վերցրեց.— Որդի, ընչի՜ հա մորթում։
— Յէս օր էնի գուրգ թալեց. իմ գլխի վրով ընցըցրեց։
Մէրը միտք արաւ, էս խետ,
Մէկ վախճ Դաւթի խօր խետ նստեր, կայներ էր,
Սիրտը ցաւոց Դաւթի վրէն, դարձաւ, ասաւ։
- Որդի, մի մորթի Դաւթին, տղայ ա. մեղք ա։
Ասաւ.— Բն, ինչ տնեմ։
- Բեր, մի աման կրակ լից, մէ աման էլ ոսկի լից։
Դունից կանչայ, գայ, ասաւ.— «Էս դեղինից մէկը վեր կալ»։
Թէ որ ձեռ պարզեց դաւա կրակ, խելք բան չի կտրում։
Թէ որ ձեռ պարզեց դաւա ոսկին, էն վախճ մորթի։
Մաւրայ Մեղիք բեկեց, մի աման կրակ, մի աման էլ ոսկի լցրեց,
կանչեց.— Դաւիթ, արի, էն էրկու դեղինից մէկը վեր կալ։
Դաւիթն էկաւ, մտաւ օրախը. էւ էրկու դեղինից մէկը վերցնի։
Անտէր մնայ փողը, փաւէն քողցը ա մարթի։
Թէ դժողք կը տանի, թէ արքայութուն։
Էկաւ, ձեռ պարզեց դեխ ոսկին։
Աստըծու հրամանքին հրեշտակ Աստըծուն ձեռն օլորեց թեխ
կրակը։
- Մատ տուեց կրակին, կրակը կոլաւ մատից։
Էլ միտք չարաւ որ թափ տար կրակը, մատը ճիտեց բերանը։
Մատի կրակը կոլաւ լեզուից, թքեց դուս կրակը բերնից։
Լիզուն էրուտ։ Դաւիթ թլու էր խօսում։
Մէրն էն թեխէն ասաւ.— Մեղիք, որդի, տեհար։
Խելքը չի կտրեց, մատ տուեց կրակին։
Համ մատ էլ ուտ, համ ճիտեց, բերան, լիզուն էրուտ։

Որ ընդրա խեղճ կտրէր, էն ըղենց կանէր,
 Մեկը վերցրինք.—Բա, մէրիկ, ես ինչպէսդ անեմ.
 Իմ սիրաւը դապուլ չի անի, որ էնի մնայ իմ աչքի դէմը:
 —Որդի. որ չնա ուզում, բեր էրկու լաւ փայլեվան մարթ,
 Ղուլաթով ըլնեն, դիր 'Կաւիթ ընդոնց խետ.
 Ըողկի, թո էթայ իր խօր հրկիր, չմնայ քու աչքի դէմ:
 Մարայ Մեկը բերեց, էրկու քու հաւնած փայլեվան,
 'Իրեց խետը, ասաւ.—Կը տանէք չուր Անդղայ գետը.
 Ընտեղ կը մորթէք, անկնջներ կը բերէք ընձի հասիլա.
 Իմ մօրից գաղտիկ ըլլի, ինչ որ ուզէք. կտամ ձեզի:
 Ընդոնք վերցրին 'Կաւիթին, ընկան ճանբախ, ղըպա Սասուն
 Էկան, խասան չուր յԱնդղայ գետը.
 Մէկն էլաւ կտրմունջի վիրս, մէկն մնաց ներքև.
 Կանչին 'Կաւիթին.—Կաւիթ, արի, 'Կաւիթ, արի.
 Արի, մեր էրկըսի աւանքով ընցի, չընկնես ջուրը.
 Ասաւ.—Փայլեվաններ. իրեք օր է ճամբախ էնք ղալը:
 Ծովերի ղուաղ, գետերի ղուաղ, ես չըմ ընկնում ջուր,
 Մկայ ըստե ընչի պտի ընկնեմ ջուր.
 Թընցէք, յառէջ գնացէք, թէ չէ, որ դարձամ ձեզ վրայ.
 Ձեր մենծ կտոր ձեր յանկանջներ կը մնայ:
 Փայլեվաններ դառայ էն իրանցից. խասան թեխ 'Կաւիթ.
 'Կաւիթ իր ձեռ պարգեց, էն մէկի դօտից բռնեց.
 Էրկըսի քամակ բերից, ղարկեց յիրար.
 Ըդըրանց կողրանք մտաւ յիրարի մէջ:
 'Կաւիթ իր ձեռ քաշեց, ընդրանք էլ իրարից չի պոկուան.
 Էլան կայնան, էրկըսով խռովան, դարձան.
 Էն մէկ ըողուց դե, էն ծառեր շկում էր մէկէլին.
 Որ բեզըմ էր, գնըմ էր գետին. մէկէլն էր շկըմ.
 'Կաւիթ իրիչկաց, տեսաւ, էդոնք իրարից չեն պոկուում.
 Ասաւ.—Դե, ըղենց Սանդուխայ. բիւ բօխայ հաղտեցէ.
 Ջուղաք տարէք, թաքաւորին:
 —'Կաւիթ, բա մեր ախրը մոնց պտի ըլլի, չի պոկուենք իրարից.
 'Կաւիթ ասաւ.—Ձէ, չէք պրծնի իրարից չուր ձեր մահուայ օրը:
 Ասին.—'Կաւիթ, աիւ, քաշա, մեզ իրարից պրծըցրայ.
 Մենք քանի սաղ ու կենդանի էնք, քեզի ծառայենք.
 Առաջի Աստըծուն ուխտ ըլլի:
 'Կաւիթ գնաց, քաշեց, իրարից պրծացրեց.
 Էկան, ընկան 'Կաւիթի յառէջ.
 Սալամաք 'Կաւիթին բերին, տարան Սասուն:

- 'Դաւիթ էս խետին մէ նետ-անեղ շինեց իրա համար.
 Էթըմ էր, մէ կորեկի արտ կար,
 Չուր իրիկուն ճնճողուկ էր սպանում:
 Էդ կորեկը մէ պառաւ կնկան էր. ինքն էր մէ տղայ.
 Կգար, 'Դաւթին կասէր.—Վերցըվիս դու.
 Չուր եփ իմ կորեկ տրորես, Թափես,
 Ըմեն փշրուաւ, Թափաւ քու ոտների տակ.
 Սա էգուց ինչ պտի տամ, իմ տղէն ուտի:
 'Դաւիթ կորեկի միջից էլաւ, էկաւ սուռն:
 Էս խետին ճեթի խետ ճան կը խաղար.
 Ըղբրա ճանէր կը տանին, կասէր.
 —Իմ ճաներ սուէք ընձի.
 Ընդոնք էլ չին տայ, կասին.—Ընչի տանք, տարեր էնք.
 Էս խետին օխով կը զարկէր ըդրանց.
 Որ կը զարկէր, որի յանկնջներ կը բռնուէր.
 Որի էրես կեթար քամակ, որի լիզուն կը բռնուէր.
 Որը յախու կը հիւանդանար, կը դողցընէր,
 Քաղաքի մարթիք՝ Սասմա շեհերի մէջ ինչ ման ին գալըմ.
 Որ տուն մտան, տեհան տան տղի լիզուն բռնուէր ա.
 Ակնջներ բռնուած ա. յերես ծռած ա, գնացի քամակ.
 Որը խիւանդ պառկուկ.—Էս ինչ ա էլե ըղբանց,
 Թէ.—Վալա, 'Դաւիթն ա զարկի:
 —Արէք, որ էդպէսդ ա, ժողուենք, էթանք խօրողբօր կուշտ.
 Ընչի պտի ըդենց անի մեր էրեխեքին:
 Էրեխայ տերեր յըմեն ժողուան, գնացին գանգատ.
 —Ձեր էրեխին եա տուէք ուսումի. եա ղրկէք ուրիշ երկիր.
 Մեր էրեխեքին զարկեր ա. որը խիւանդ ա, որը . . .
 Մենք չենք ընդունի էդ բանը:
 Խօրողբրտանք վերցրին, Աստուած վերցնի էդ քավուր էրեխին.
 Մենք յինչ անենք, մենք կուզենք ըդենց անի.
 Էկան Թէ.—'Դաւիթ, ընչի էս զարկըմ խալխի էրեխեքին:
 Խօրողբրտանք միտք արին.—Թէ փեօ տանք.
 Վայ Թէ մէկ օր զարկի, իր ուստին, սպանի.
 —Պա ինչպէսդ անենք, բերենք տանք Ծորթարած ըդրան.
 Գեղ չի մնայ, որ խալխի էրեխեքին վնաս չտայ:
 Էկան.—'Դաւիթ, որդի, քեզ տուեր էնք Ծորթարած.
 Գնա, Փորթեր պահի:
 Ասաւ.—Դէ, արէք, էթանք, պարբենք իմ հախ:
 Գնացին քաղքի մէջը. 'Դաւիթ վերցրեց,
 —Դուք ընձի բռնեք էք Ծորթարած.

- Պախեմ ձեր ֆորթերը, հախս քամամ տաք.
 Պայման արին ըդենց.— Համա Աստըծու խաթր, դու գնձ.
 Գեղին վնաս մի տայ, մենք քու հախ կտանք:
 Էլաւ, լուս բացուաւ, ֆորթեր խանին դուս.
 Դաւիթ գնաց դէմ, մէ էրկաթե կօռ բռնեց ձեռք.
 Մէ պողպատե սօլ խազաւ. ֆորթերն առաւ, էլաւ սար.
 Ֆորթերն բռախեց, ինքը ընկաւ սարի մէջ.
 Ինչքան լապտարակ կար, աղուէս կար, գէլ կար. առջ կար,
 Ժողուեց, բերեց, լցեց ֆորթերի մէջը.
 Էն ինչ գէլերն ին, հասնումին թեխ հորթեր. ուտին.
 Դաւիթ խանըմ, պոչից բռնըմ, վերցնըմ, տփըմ էր գետին.
 Էն ինչ հորթեր իշկըմին թեխ գէլիւ. յախու չըն արածըմ.
 Ժողուեր ին իրարի վրէն, կաղնիերին ընտելո
 Դաւիթ էն դսար վազեր էր, նեղացեր էր.
 Ոտի պողպատե սօլը խանեց, տեհան ծակուեր ա.
 Կօռ որ բռնեւ ա ձեռ, էն դղար վազեր ա որ մաշուեր ա
 Իրիշկաց, տեհաւ խօրողքէր խաց ա բերըմ (կէս առուր հաց).
 Էկաւ, մօտացաւ ֆորթերին, տեհաւ.
 — Ախլար ինչ դար ջուռն ջանալար կայ,
 Ժողուեր ա. լցեր ա ֆորթերի մէջ:
 Ձէն տուեց Դաւիթին.— Արի, քու խաց տար.
 Դաւիթ ձէն տուեց.— Բեր դու, ես չեմ կարայ գայ
 Էն լապտարակներ որ ժողուեր էր, անուն չէր գիտում.
 Ասաւ.— Խօրողքէր, էս բալըալոսան ուլեր կը փախնին.
 Դու խաց բեր, տուր ընձի.
 Ասաւ.— Վալա, ես չեմ գայ, կը վախենամ էդ ջանալարների:
 Իր ձեռքի փէտ տնկեց գետին, հաց կապեց փէտից.
 Ասաւ.— Արի. քու խաց տար:
 Խօրողքէր էկաւ քաղաք, ձէն տուեց խալխին.
 — Աստըծու սիրուն ըլլի. էլէք.
 Դռներ խողէք, դաւեկեաններ փակէք.
 Դաւիթ, ախլար ինչ դար ջանալար կայ,
 Բերե լցե ֆորթերի մէջ,
 Իրիկուն որ էդի բերեց, կը լցուեն քաղաք.
 «Մէր գմանուկ կուրանայ,
 Էլան դաւեկեաններ փակին, դռներ հողին:
 Յիրկուն Դաւիթ հորթեր առաւ, էկաւ, ձէն տուեց.
 — Ձեր հորթեր դարիք էն, յէս օր տարէք.
 Վիւր մէկ էր, արեր էմ խինգ.
 Վիւր խինգ էր, արեր էմ տաս.

ԱՆՔ, ձեր ապրանք տարեք, տեղաւորեք.

Խէր տեսնա՞լք ձեր մայրից:

Մէկը՝ չուր լուս գոս չէկաւ յախու:

Դաւիթ իշկաց քաղցից մարդ դուս չրկւմ.

—Հայ գիտի ախշարք, ասաւ, արի՛, լաւութուն արաւ.

Նա յէս օր բիրթունք քրտինք ալուռն թափիմ, մալ ձողուիմ.

Դուք իմ ամակ չիմանաք: Թողեց, էկաւ տուն Դաւիթ:

ԷՆ ԻՆՅ ԳՈՒՆ ԳԱՆԱՎԱՐ ԷՐ, ԶԱՅՈՒՆԱԼ ՍԱՐ.

Էն ինչ հորթերն ին, մնացին էն տեղ կայնուկ.

Խալիս էլան, դռները բացին, հորթները բերին:

‘Իաւիթ’ Կնաց, քնաւ.

Լուս քաջուաւ, էկաւ, Նախրագնէն կաղնեց.

Առեց.—'Իհ, խանէք ձեր դավար, տանեմ, պախում:

Խալիսն ասին.—Այսպէր, էլ քեզ չենք բռնի հորթարած.

Ասաւ.—Ընչի՛ չէք բռնում,

Թէ.—Յէս օր էլ տանես, մեր հորթեր յախու կը սատկեն:

—Իսե՛, չէ՞ք բռնի: Ձէն տուեցին յրմենով.— Իսե, չենք բռնի.

ԴԱՆԻՔ ԷԿԱԼ ՄՈՒՆ.—Խօրոյրէր, ասաւ.

ՆԱ, ջՈՒՂ ՎԵՐԳ, ԿՈՒՆ ԷՂ ՎԵՐԳ:

Խօրհուրէր էլաւ, կոտոր ջուտալը վերցնց.

Դաւիթ ընկաւ յառէջ, գնաց տներ,

Լիսաւ.—Քու մայ խան դուս. տանեմ, պախեմ:

Ասիւն.—Մենք չենք բռնի քեզի ֆորթարած.

—Որ չես բռնի, իմ հայի տո՛ւ.

Սաղ քաղաքը պատրաստ է ընդունել

Իր հախա թամամ ժողուեց, էկաւ տուն:

Մնաց, էլի գնաց էրեխէքի խնտ խաղալու.

Էլի էդ օրին խանկոց էրիսէքի դիօխ:

նալի ժողովան, էկան թէ.—Իսաւրիթ մեր էրեխեքին կոտորեց՝

Եւ տուր ուսումնի, եւ թո էթայ ուրիշ էրկիր:

Փողոտան, խորհուրդ արին թէ.

—Իսկ թիւն, ինչպէս ֆորթարած արինք.

Ես խոտ էլ բերեցիք, նախրչի անհնք, մէկ ընկեր դնենք խետ.

Ասին.— Մուղաթ էլ, ցուն ու զանաւար չի լցուի նախրի մէջ։

Իսկ ի՞նչ անհավանական է, որ ինքնաբերական լինի ինչ-որ մեկի համար, որ ինքնաբերական լինի ինչ-որ մեկի համար, որ ինքնաբերական լինի ինչ-որ մեկի համար:

Ասաւ.— Ընկեր, էդ ի՞նչ մոլեխ ա.

Լսաւ.—Մէ հարուստ մարթ ա մեռի, ժամ էն անրմ.

Լսոււ. — Կարան մէ թիֆա էթաա, բերեա:

—Նա ինչ դդար պտի բերեմ որ, դու կուշտ սւտես,

Արի՛, դո՛ւ գնա, որ էրկուսս էլ կուշտ ուտենք.

Դէ, դաւար մուղաթ էլի, ես էթամ, ասաւ.

էն մուղաթ էլաւ, ինքը էկաւ որ էթայ, հաց բերի:
Գնաց, տեհաւ ժողովուրդ, քհանէն նստած էն.

Ասաւ.—Սրհնեա իտէր, էս ինչ հացկերութուն ա.

Ասին.—Մարթ ա մեռե, ժամ էն անլմ.

Ասաւ.—Օղորմի ձեր ննջեցելոց հոգուն.

Մէ քիչ կերակուր տուէք, մենք էլ տանենք, ուտենք:

Տան տիկին բերեց. կովկիթ հերիսայ լցեց.

Մէկ գրուանքի գետէ եղ կըլլէր, լցեց վրէն.

Չորս հինգ հաց բերեց, տուեց ըզրան.

Ասեց.—Որդի, տարէք, կերէք, ձեզ անուշ ըլլի:

Դաւիթ տեհաւ հէրիսի ամանը թունտիրն էր.

Սղ պղնձով խալուկ, կուշտ դրուկ էր.

Ասաւ.—Նանի, ձեր խաց սրտի ա.

Ասաւ.—Դէ, էն տեղ դարսուկ ա. խաց բոլ կայ.

Դաւիթ դռնից էլաւ դուռ. գնաց մէկ դարմնի կողով շկեց.

Գնաց. էդ խացը ծալալեծալ վերցեց, դրեց կողովի մէջը.

Ձեռ տուեց, հէրիսայի կճուճ թունտիրն էր. խանեց դուռ.

էդ պղնձի եղ յըմեն շուռ տուեց վրէն, կողով շկեց.

Հացը. հերիսի աման մէկ ձեռնով բռնեց. ասաւ.

—Դէ, տէրտէր, դու խաց օրհնի, չուր ես էթամ, դառնամ, գտն
խալիս տեհան որ էդ կողով խաց շկեց յըմեն.

էդ հերիսի աման էրկու հոգով չեն կարում յիրար տար.

Դաւիթ որ մինակ շկեց, էլ յախու մէկը չի խօսաց:

Դաւիթ տարաւ թեխ ընկերը—կերակուրը.

Յինք իր ընկերը կերան—էրկըսով.

Ընկերին ասաւ.—Սա բերեր էմ, դու էլ տար, տուր իրանց:

Ընկեր յիմացաւ որ խաց յըմեն բերեր էր.

Սղն էլ յըմեն բերեր էր.

Հերիսէն էլ յըմեն բերեր էր՝ ասաւ.

Սա չեմ կարայ շկի, տանի. ել, էլի դու տար, Դաւիթ.

Դաւիթ բերեց. ամաններ տուեց տիրոջ.

Տեհաւ թունդիր նոր քաղա մուխ էն քցում, վառում էն.

Թաղա կերակուր էն էփում, որ տան խալիսին, խալիս, ուտի

Դաւիթ էկաւ, ասաւ.—Շատ շնորհակալ եմ ձեզանից.

Աստուած օղորմի ձեր մեռելի հոգուն. կուշտ կերանք:

Դաւիթ էկաւ, տեհաւ ընկերը լալմ ա.

Ասաւ.—Ընչի էս լալմ. թո քիչ ուտիր, փորդ չէ՞ցաւար.

Ասաւ.—Ուտելուց չի, Դաւիթ.

—Պա ինչիցն ա, ասաւ Դաւիթն.

Ասաւ,—Քառսուռն հոգի հաւամբի դէներն էկան.

Ջարկին, ըռէսի եզը տարան. մենք իրիկուն ինչ ջուղաբ տանք:
Դաւիթ ասաւ.—Դ՛հր տարան.

—Դէս գնացին, ես ինչ գիտամ.

—Դէ, ասաւ, դու նախիր տար, ես էթամ եղան քամակ.

Գնաց, տեհաւ մէկ զաղի մէջ մէկ մուխ ա ըլլամ դուս.

Մտաւ զաղին, տեհաւ քառսուռն հաւամբի նստած էն.

Չորս, խինգ չամի գերան թալեր ին կրակի վրէն.

Քառսուռն կանթանէ դազան թալեր էն վրէն.

Էդ եզը կաշով, բանով դրեր էն պղնձի մէջ.

Էփրմ էն որ ուտեն:

Դաւիթ իրիչկաց, տեհաւ էդ պղնձին քառսուռն կանթ կայ.

Ասաւ.—Ես իմ դուլվաք էս պղնձին վրէն պտի ճուլեմ.

Տենամ, կարճմ էս պղինձ վերցնեմ, գետին դնեմ:

Ձեռ տուեց, վերցրեց. դրեց գետին.

Գետնից վերցեց, դրեց կրակի վրէն.

Դառցաւ որ բարեւ տար.

Տեհաւ եռսուռնը ինը հոգի փախան.

Էն մէկ սիպտակ—ծեր—խալիւոր էր. տեղպտեղ չորցաւ յախու.

Բերան բաց էր մնացե. Դաւիթ հենց իմացաւ թէ իր վրէն է
ծիծաղում

Էկաւ, ձեռ տուեց թէ.—Իմ խէրս, ընչի՛ իմ վրէն ծիծաղում էս.

Տեհաւ, չորցե, էլէ փէտ.

Մէկ բանալիք կար ընդրա մուրուսի մէջ.

Էդ բանալիքը արցկեց, բերեց մէ պստիկ դուռ կար, բացեց.

Տեհաւ ինչքամ արծաթ, ոսկի ուզես, ըտեղ կայ.

Մէ քիչ վերցեց, լցեց ջեպերը, գալլամ թեխ տունը.

Ընկեր նախիր տարեր էր գեղ. թեխ մութն էր.

Խօրողբրտանք էկան, խարցրին.—Մեր տղէն պա յո՛ւր ա.

Ասաւ.—Գողեր ըռէսի եզ տարան, զնոց եզան քամակ.

Ընդոնք էս խետին գնացին Դաւթի քամակ.

Դաւիթ սարիցն էր գալլամ, էկաւ, իրար լուսնաց էկան.

Տեհան մութն էր, էլ չի կարացին գար գեղը.

Ասին.—Պառկինք ըս տեղ, չուր լուսնայ, կըլլենք, կեթանք.

Պառկան, քնան ըտե:

Դաւթին քցին օրթալիս, իրանք ամէկ մէկ կողի պառկան.

Դաւթի մէկ փեռ մէկ քցեց տակ, մէկ փեռ մէկ քցեց.

Կէս գչեր էր, Դաւիթ զարթնաւ, յէլաւ նստաւ.

Տեհաւ դաշտի մէջ մէկ լուս ա էրևում.

Ուզեցաւ որ ըլէր, էթար, տեհաւ փեռեր խօրողբրտանց տակն ա.

Դանակ ջեպից խանեց, էն փեռ կտռեց.

Մնաց խորոդրօր տակը մէկէլ փեռ.

Էլ չի խանեց վեր, էն փեռն էլ կտրեց:

Գնաց խասաւ էն լուսին, տնհաւ կրակ չէ.

Խաչաձև բանցրանում ա վիրկ, գալում ա ցածր, կայնում.

Խամբուրեց էն լուսը. դառցաւ, էկաւ դպա խորոդրտանք.

Էկաւ, մտաւ էրկու խորոդրօր մէջ, պառկաւ.

Լուս որ բացուաւ, խորոդրտանք ասին.

— Դաւիթ, էլ, էթանք տուն:

Դաւիթ որ էլաւ, կայնաւ. փեռեր մնաց գետին.

Խորոդրտանք ասին. — Դաւիթ, էդ քու փեռեր խի ա կտրուկ.

Դաւիթ ասաւ. — Խորոդրէր, էս դչեր ես մէ լուս էմ տես.

Ասին. — Որդի, գութան ա, փաւվան ա, վար անող ա, ո՞վ գիտայ:

Ասաւ. — Նե գութան ա, նե փաւվան ա, նե ջրկալ ա:

Խորոդրտանք իմացան էս խետին, լացան.

Թէ. — Էնի, բալամ, քու խօր Մարութիկ Աստուածածին ա.

Ինչ քու հէր մեռեր ա. Մարայ Մելիք էկեր, քանդեր ա.

Մըսըրայ Մելիքի յախուն չենք կարայ չինի:

Դաւիթ էդ տեղ երգ կառայ.

— Խօրոդրէր, Աստուած կօյ արեւես,

Դեմ կը կայնեմ եմ քեաֆիւր Մելիքին,

Կուրուեսմ, ինչպէս յօրն յերեկին:

Խօրոդրտանք վերցրին. — Դաւիթ, ծախք շատ կուզի:

Դաւիթ վերցրեց.

— Ես իմ ոտովն եմ գեացե.

Իմ ձեռով դուռը բացե.

Իմ աւելով եմ տեսե.

Ոսկին ու արծաթ բերեցեմ,

Մարութիկ Աստուածածինն տե՛ս անեցեմ.

(Օրհնութուն, բարեբարութուն բափի),

(Վըր անկանջ արողաց),

(Վըր հազր նստողաց)

Ելան, էկան տունը, չորս խինդ եղ բռնին,

Տարան, էն արծաթ ոսկին բերին.

Ընէսի եղան հախ տուն.

Մնացող բերին, Մարութիկ Աստուածածինն չէն արին:

Վանք որ չինին պռծան, եպիսկոպոսն դրեց մէջ.

Վարդապետ, սարկաւագ դրեց մէջ.

Լն էրկու փայլեւան վանքի դռնապան դրեց.

— Ի՛նչ բան կը պակտի, էկէք, ընձի իմացրէք, ասաւ Դաւիթ:
Յինքն էկաւ տուն, նստաւ.

Խեղճն էս խետին կատարեալ էլաւ.

Էլ խալիսին չէր դիպնում էս խետին.

Ձէն ընկաւ աշխար թէ.— «Իաւիթ Մարութիկ Աստուածածին
չէն արե՞ս.

Ջուղաք գնաց Մըսըր—Մըսըրայ Մեղիքն էլ լսաւ հոգ ձէնը.

Մօրն ասաւ.— Այ մէք, էն օր չի թողիր, ես Դաւթին մորթէի.

Էգուց էլ ես ընդրա ճուղաք ինչպէս տամ:

Ջառ քցեց Մըսըրայ քաղաք, ասաւ.

— «Եսաւք մարդ կայ, գայ, էթայ Դաւթի գլօխ բերի.

Ո՛ր մէկ բերեց, ինչ լիզուն պտըտի, կտամ»:

Մէկ կուզ Բայդին կար, ըղըրա ձին վեց ոտանի էր.

Շառ ու փառ էր, ասաւ.

— Որ էրկու հազար ձիաւոր տաս ընձի, ես կեթամ.

Դաւթի գլօխ կը կտրեմ, յանկնջներ կը բերեմ հասիլա:

Մեղիք հրամայեց, էրկու խազար ձիաւոր ժողուան.

— Դէ, կուզ Բայտինի խետ գնացէք, ասաւ.

Կուզ Բայտին ընկաւ յառէջ ձիաւորների ընկան քամակ.

Շահաւից էլան դուս—մէ յաղըուր կար ըսհաւի կուշտ.

Կնանիք ջուր ին լցընըմ, որ տանին տները,

Տեհան Կուզ Բայտին էկաւ, էրկու հազար ձիաւոր հետն ա.

Ասին.— Կուզ Բայտին, եղ յո՛ւր ես եթում

Աստուած յաջողայ, յաջողայ.

Տերը քեզ հետք քլլի, քեզ հետք քլլի:

Ասեց.— Էթումեմ Աստուն, բերեմ թալան.

Կարմիր կովեր բերեմ կրան.

Սեւ եզներ բերեմ լծան.

Լեկէն կնիկ բերեմ, ուղտեր բառնան.

Կարն կնիկ բերեմ, երկանք աղան.

Ախշիկ բերեմ, արմաղան:

Կուզ Բայտին դնաց. ճանփի մէջ տեհաւ մէկ ֆեղ մարդի գլօխ.

Անկնջներ կտրեց, թալեց ջեպը, ասաւ.

— Էս Մեղիքին կը տանեմ հասիլա.

Կասեմ, էս Դաւթի յանկնջներն ա:

Կուզ Բայտին էկաւ, էլ յախու չի գնաց քաղաք.

Գնաց դպա վանքը, էրկու դռնապանին ձեռը, ոտը կապեց.

Մտաւ վանքը, վարդապետ, եպիսկոպոս, յըմն մորթին.

- Դարցաւ, թողեց, էկաւ դպա իրանց քաղաքը՝
 Մէկ տիրացու վանքից փախաւ.
 Ժամարարի շապիկ արնի մէջ շաղաղած էր.
 Առաւ, էկաւ դրպա Սասուն.
 Էկաւ տուն, հարցրեց.— Դաւիթն յո՞ւր ա.
 Ասին թէ. Գնացե ղօնախլըղ:
 Էս խնտին Դաւիթ էլի տաս, տասնըխինգ տարեկան.
 Էկաւ էդ ղօնախլըղի դռան վերէն,
 Ասաւ.— Դաւթին ասէք. դուս գայ, բան աչտի ասեմ:
 Դռան վրի դարձուկներ ասին.
 — Գնա տուն, խուկն, մոմ պակաս ա, տնից վեր կալ, տար.
 Դու Դաւթի խեղ ինչ գործ ունես:
 Տիրացուն սեհաւ չըն թողում էթայ ներս.
 Չեն էլ կանչում Դաւիթ գայ դուս.
 Ճարը կտրուաւ, շապիկ փանճարից չալտեց, գնաց ներս.
 Դաւիթ որ տեսաւ ժամարարի շապիկ արնոտ,
 Տուեց գլխի մէջ, լացաւ. ասաւ.
 — Կանչէք շապիկ բերող, էդ ինչ ա էլե,
 — Պա չեմ գիտում. դօշում փրթաւ ներս, բիրաւի ջարդեցին.
 Մարթ չիկայ ընձանից սավայի. էկայ, նուղապ բերեմ քեզ.
 Էդ տեղ Դաւիթ տուեց գլխին, ասաւ.
 — Աւելե ֆոն պիտէր Դաւթին,
 Չի տեսներ սպանում եպիսկապոսին.
 Ամեն վախթ քաղաք կտաւ Հայոց իշխաններին:
 Աւելե ֆոն պիտէր Դաւթին,
 Սպանում չի տեսներ վարդապետներին.
 Շաբաթ, կիրակի պատարագ կանեն Հայոց հաւատին:
 Աւելե ֆոն պիտէր Դաւթին,
 Սպանում չի տեսներ աւագ սարկաւագին,
 Ամեն վախթ բուռվար ման կտաւ մըջ ժողովրդին:
 Դաւիթ էլաւ, էլ տուն չի գնաց, գնաց վանք,
 Տեսաւ էրկու դռնապան կապուկ՝ ընտեղ թալուկ ա.
 Չեւներ արցկեց, ասաւ.— Էդ ինչ էլաւ,
 — Դօշում տուեց մեզ վրայ.
 Ասաւ.— Պա դժըր գնացին.— Դէսը գնացին:
 Դաւիթ ձեռ տուեց, մի ահագին բարտու ծառ ֆօխան արեց.
 Դրեց թէին. գնաց, խասաւ դօշումին.
 Դօշում, ինչպէս վանքի դօշում, ձիանք բրախեր ին.
 Որը ձին ա թիմարում, որը ասպապն ա սրբում.

Որը քննում ա, որը խող ասում:
 Դաւիթ ծառը դրեց գետին, բարակ ճղերից բռնեց.
 Մառի ֆոքը տարաւ-բերեց ընդրանց մէջը.
 Որի գլխին դպաւ, դուռն թռցրեց, տարաւ մէկ սահաք տեղ.
 Որի մէջքին դպաւ, ջարդ ու խուրտ արաւ.
 Որի ձիան դպաւ, ջարջու խուրտայ արաւ:
 Կուզ Բայտին իմացաւ, իր վեց ոտանի ձին խեծաւ, փախաւ.
 Դաւիթ ընկաւ էտե, խրկեց.
 Տեհաւ ծառը իրան ծանտուրութուն ա անում
 Թալեց գետին, հասկեհաս էլաւ Կուզ Բաշտինի ձիան.
 Իր չորերը ճղեց, թալեց, չփլախ կաղնեց թամբի մէջ.
 Դաւիթ քամակից գոռեց ձիան, քամակից հասցրեց իրան.
 Ձեռ քցեց, ձիան պոչ քաշեց:
 Լնի ձին զանկուլամիտ արաւ որ պրծնի.
 Ձիան պոչ ֆոխից պոկուաւ, մնաց Դաւիթի ձեռ.
 Ձին արընլուրիկ պրծաւ, գնաց, հասաւ էն յաղբուր.
 Տեհաւ կնանիք էլի ջուր ին լցընում.
 Կնանիք տեհան Կուզ Բաշտին էկաւ, իրանց մարդիկ հետը չէ.

Ասին.—Կուզ Բայնից, չե, դու գնացիր Սասուն բերիւր քալան.

Սեւ եզներ բերիւր լծան.

Կարմիր կովեր բերիւր կրան.

Էդ յո՛ւս ես գալլմ, բախքերան:

Ասաւ.—Ղանճըղ լաքեաքա, ես ինչ գիտի:

Սասմայ նեհերն ե գերան.

Որ ռե զարնեն, կանեն իրանց պաւհան:

Ասին,—Պա մեր մարդեր յո՛ւր ա.

Ասաւ.—Ձեր մարքեր սպաներ, լցեր են յԱնգղայ ձորը.

Ընդրանց ճուռ ու պլուր կը բերեմ,

Կանեմ ձեզի համար եղ ու չորքան

Կուզ Բայտին գնաց, ձիանից իջաւ, գնաց Մեղիքի կուշտ.

Քէ.—Մեղիք սաղ ըլլի, հալ ու հեքիաք էդպէսդ.

Դաւիթ էս օյին խանեց մեր գլխի:

Մեղիք կանչեց մօրը.

—Այ մէր, ամեն վախի դու իմ ջանին ըլլում էս պատիճ.

Դու չի թողիւր, ես իմ սրտովն աւէի.

Էն օր որ դու թողայիր, ես Դաւիթին կը մարթէի,

Յէս օր էս օյին չէր խանե մեր գլխի.

Մկայ, պա ես ինչպէսդ անեմ ընդրա խետ:

Մեկիք դառցաւ. ասաւ իր իշխաններին.
 — Գնացէք, մէջ ջոջ տաշտ բերեք,
 Գնացին, մէջ տաշտ առան, բերին, տուին Մեկիքին:
 Մեկիք ինչ արաւ.— Թուր զարկեց իր բժի մէջ.
 Մէջ տաշտ լիք արուն առաւ իր բժից.
 Կանչեց էրկու հոգի. գրագիր մարդ բերեց, ասաւ.
 — Դէ, ես կասեմ. իմ արընից դու գրէք.

«Թղթիկմ իմ արընից կը գրեմ,
 Ըրդկեմ Բաբա Ֆրէնկին.
 Թղթիկմ իմ արընից կը գրեմ,
 Ըրդկեմ Աստղիկ Պարոնին.
 Թղթիկմ իմ արընից կը գրեմ,
 Ըրդկեմ Անմու շահին.
 Թղթիկմ իմ արընից կը գրեմ,
 Ըրդկեմ Սուլթան Մուրադին.
 Թղթիկմ իմ արընից կը գրեմ,
 Ըրդկեմ Ֆրէնկի Պապին:

Յեւ օր ես շատ նեղ տեղում եմ ընկեր,
 Ձեզանից կուգեմ, Բառսուն խազար, խինգ խարիր խամաւ
 յերես մագ գալած չըլլի.
 Ձեզանից կուգեմ եռսունըխինգ խազար, խինգ խարիր խամաւ
 Բեղեր նոր մրած ըլլի.
 Ձեզանից կուգեմ եռսուն խազար. խինգ խարիր խամաւ,
 Մուրուս նոր քողած ըլլի.
 Ձեզանից կուգեմ Բառսուն խազար, խինգ խարիր խամաւ
 Մուրուս ալուխառ ըլլի.
 Ձեզանից կուգեմ Բառսուն խազար, խինգ խարիր խամաւ
 Մուրուս կանչի ըլլի.

Մի ամիս ժամանակ ըլլի.
 Ամիս որ քիսաւ, ժողովուրդ, գաւ ըստե.
 Յառջի դասէն որ գայ, ծովերու ջուր խմի.
 Մեջ տեղի դասէն որ գայ, ինչքան գետ, գետ լայ, խմի.
 Առու կայ խմի, ըմեն ջուրը ընտաւ ըլլի.
 Յետի դասէն որ գայ, էլ ջուր չըլլի.
 Զրի տեղ աւագ քալի բերան:

(— Օրհնեալ արարիչ, քաջաւոր Տէր,
 Օրհնութուն, բարեբարութուն,
 Վր յանկանջ դողաց ըլլի.
 Վր հագր նստողաց ըլլի):

Ամիս սր քմաւ, դօռուն ժողնուան, եկան, ա՛խ եկան,
 Քառսուն խազարէն բռնած,
 Տասնը ութ խազար եկաւ.
 Ծօրը քափաւոր եր, եօթից էլ եկան քօփուան, ախ քօփուան.
 Ղօռուն որ եկան, լցուան ֆազաֆ վրը յիւարու. ախ յիւարու.
 Էլ երկնի մասդի՛ն հաւիւ կայ.
 Գեթնի խող ու ֆարին հաւիւ կայ.

Մեկիքի դօռունին հաւիւ չկայ:
 Երկինք, գետին դօռունի դէմ դողում էր էս խեղին.
 Զարդանդ ընկաւ Մարրայ քաղաք.
 Ղօռուն առաւ որ էթայ Սասմայ վրէն կուիւ.
 Մէրն ասաւ Մեկիքին.—Որդի, էրազ էմ տեհն քեզ խամար:
 Ասաւ.— Աստուած խէրն անի, մէրիկ. սլատմիր. տեսնեմ:

Ասաւ,—Ես տեսայ, Սասմայ ձին կը խաղար,
 Մարրայ ձին դեմ կը փախներ:
 —Մերի՛կ, ասաւ. փուն քեզ խամար ես քրմրմ.
 Էրազ խալխին ես տեսնում:

Է՛լ էն օրը մեկիք չի գնաց:
 Մէկէլ օրը էլաւ, դօռուն վերցրեց, որ էթայ.

Մէրն էկաւ դէմ, ասաւ.
 —Որդի՛, Սասմայ վրէն պարզ արեւ եր.
 Մարրայ վրէն ամպեց. ախ ամպեց.
 Ես եմ զախախուրեւ, զախախուրեւ.
 Կարկուտ ու կրակ էր քափում.
 Արի՛, ֆար փու փեթից քափի, որդի՛.

—Մէրիկ, ասաւ, էս անհաղին դօռուն ժողուներ էմ.
 Էնի մէկ մարթ ա. ինչ պտի անի ընձի:
 Ղօռուն էս խեղին քաչեց, քաղաքից էլաւ դուս.
 Գնաց, Սասմայ դրաւները շատրները դարկեց, նստան:
 Մարրայ Մեկիք տաս ձիաւոր ըռդկեց.
 Էդ ձիաւորներ էկան Ձէնով Յովանի կուշտ.
 Վերցրին թէ.—Տաս ազապ ախչիկ ուզե Մեկիք.
 Որ քի՛. ընդոնք ճանճեր քչին:
 Էլան, Սասնայ շեհարից տաս ազապ ախչիկ տուին.
 Առան, տարան, տուին Մեկիքին:
 Մեկիք որ քընըմ էր, ախչիկներ խինգ մէկ կողմ ին.
 Խինգ էլ մէկ կողմ ին.
 Ուռի տերեւ ձեռներին բռնըմ, ճանճեր քչըմ ին:

Կանչեց, քսան ձիաւոր բերեց Մելիք.
 Ընդկեց Սասուն թէ,— Գնացէք, քսան բեռ փող բերեք:
 Յվրեմ դօշուկի վրէն, խաւովիս ըլլի իրանց.
 Ուտեն, խմեն. ըլլենք, թալենք քաղաքի վրէն.
 Բիրասի ջարդ ու խուրտ անենք.
 Սպանենք Դաւիթ. թողանք, էթանք էս խետին,
 էլան, էկան Սասում էդ քսան ձիաւոր.
 Գնացին Ձէնով Յովանի կուշտ, Յոան Վեգոյի կուշտ.
 Թէ.— Արէք, Մելիքի հրամանն ա, քսան բեռ փող տուէք.
 Յուզեր ա, տանենք, տանք իրան:
 Ձէնով Յովան էլաւ, կայնաւ.
 Կոտ վերցրին, գնացին. մտան խազիկէն.
 Յռան Վեգոն չափում էր.
 Դաւիթ իր նետ անեղն էլի առեր էր, գնացեր էր,
 Էն պառուի կորկի մէջ էլի լոր, ճնճուղ էր սպանում.
 Էդ կորկի տէր պառաւն էկաւ, ասաւ.
 — Դօ, բէ Մուրաս մեռնես դու, Դաւիթ.
 Չուրի եփ իմ կուկի տրորես:
 Մարբայ Մելիք էկեր ա, քաղաքի չորս դռաղ շատր զարկեր.
 Վախք ա, գան, քու զլօխ կտրին.
 Տասը ազապ ախչիկ տարան.
 Մկայ էլ էկեր են, քսան բեռ փող էն ուզում.
 Որ տանին, ցրուին դօշուկի վրէն.
 Մըկայ կգան. կը դնեն քու զլօխ քու մօր յառջրէքաւ:
 Դու քեզի մէկ ճար արաւ:
 Էդա պառաւ, Դաւթի խօր խետ նստեր էր, կայներ էր.
 Սիրտը ցաւում էր Դաւթի վրէն.
 Ընդուր ասաւ էդ խօսքերը:
 Դաւիթ ասաւ.— Պառաւ, ես ինչ անեմ.
 Քու խնոցին տուր, ես խեծնեմ.
 Քու շիրեփ տու, բռնեմ ձեռս.
 Ես ընչով էթամ կուլ, գաս չիկայ:
 — Գնա տուն, մկայ փող էն չափում, մի թող չափեր:
 Դաւիթ կորկի միջից էլաւ, էկաւ տուն.
 Տեհաւ խարսներ լալում էն, ասաւ.— Ընչի էք լալում:
 Ասին.— Մենք չի լանք, էլ ո՛վ լայ.
 Մըլըրայ Մելիք էկեր, շատր զարկեր ա քաղաքի չորս դռաղ.
 Առաւօտայ ճաշդալըդին էր, էկաւ տաս ձիաւոր.
 Տասը ազապ ախչիկ առան, տարան.
 Մկայ էլ էկեր էն քսան ձիաւոր, քսան բեռ փաւայ ին ուզի.

Քու խօրողբրտանց առան, տարան որ չափեն, տան:

Քուռնանք մենք, մեր հալը հարը պա մոնց պտի ըլլի:

Դաւիթ էլաւ, գնաց թեխ խաղիցէն.

Տեհաւ խօրողբրտանք փառայ ին չափում, ձէն տուեց.

Խօրողբէր, խորից ել դուս, խորից ել դուս. ես գամ, չափեմ.

Թէ կը շէկըռիմ, ընձի սորվըցրայ, խրօղբէր:

Խրօղբէր ձէն տուեց.— Դաւիթ, բալամ, դէ, արի, չափի:

Քու խէր մէկ ընձի վրայ կանչեր էր, էս իմ քումպան մուրսէր իմ.

Մէկ էլ դու կանչիր, էլ իմ քումպան մուրսըրէր իմ ես.

Սա էթումեմ իմ քումպան լուանալու, դէ, դու արի, չափի:

Դաւիթ ձեռ տուեց, էդ ջուալներ, փարեք յըմեն շուր տուեց.

Կոտ շուր տուեց բերնի վրէն, կորգեց կոտի ոռի վրէն.

Կոտի ոռի վրէն մէկ քանի փառայ քցեց, փէտ զարկեց.

Կովա սրբէր կոտի բերան, էն էլ թափեց գետին.

Դարտակ կոտ վերցրեց, շուռ տուեց շուալի մէջ.

Ասաւ.— Էս մէկ (կովա չափ ա անըմ):

Մէկ էլ չափեց էդպէսդ դարտակ կոտ.— Էս էրկու. ասաւ.

Նասալովներ ասին.— Այ տղա, դու ինչպէսդ էս չափ անըմ.

Դաւիթ ասաւ.— Ընչի, դու իմ չափին չէք հաւանըմ,

Ասին.— Դարտակ շուռ էս տալի, «մէկ», «էրկու» էս խամպըմ:

Դաւիթ ներքեաց կոտ տփեց ընդրանց ճակտի մէջ.

էլաւ, խասաւ, քսանի յանկանջներ պոկեց, զարկեց ճակատ.

Ատմեհր քաշեց, շարեց ճակատ, ձեռներ կապեց, ասաւ.

— Դէ, ջուղաբ տարէք ձեր Մելիքին:

Ընդոնք գնացին ջուղաբ տանել Մելիքին.

Դաւիթ էկաւ, էն վանքի կշտի գերանի նման մէկ գերան՝

էն որ ինչ Կուզ Բահտինի էտե գնաց.

Մէկ էնպէսդ գերան քաշեց, փօհան արեց.

Դրեց թեին որ էթայ կռիւ:

Կորկի տէր պառաւ էկաւ դէմը էլի, ասաւ.

— Էդ յո՛ւր էս էթում, Դաւիթ: Ասաւ.— Էթումեմ կռիւ.

Պառաւ ասաւ.— Տնաւորի ծուռ. փէտով էլ կռիւ կանին.

Մելիք երկիր մարդ չի թողե, ժողուե, բերե, դու փէտով կէթառ.

— Պա ինչպէսդ անեմ, պառաւ, ասաւ Դաւիթ.

— Քու խօրողբրտանց ասա, մէ-ձի տան, խէծի, գնա կռիւ:

Խօրողբրտանք վերցրին Դաւիթ, տարան բալախանէն.

Քսան ձի մէկ ջերկե՛կապուկ, քսան մէկ՝ բալախանէն.

Ասաւ.— Ո՛ր կը խաւանես. խէծի, առ գնա, բալամ:

Դաւիթ էկաւ. ձիան կուշտ, ձեռ դրեց ձիան քամկի վրէն.

Ձին փոր տուեց գետին.

էս ջերկէն բռնեց, էլաւ չուր զլօխ.
 Որի վրէն ձեռ տուեց, փոր տուեց գետին.
 Եկաւ, էլաւ դռան կողմ, խելք բան չկտրեց ձիաններից:
 Եկաւ, էլի գնաց, իր գերան վերցրեց.
 Դրեց թևի վրէն, ուզում էր էթար էլի կռիւ.
 Էն կորկի տէր պառաւ էկաւ դէմը էլի.

— Դաւիթ, ասաւ, ընչի՛ ձի չխեծար, բալամ.

Ասաւ.— Գնացիմ քաւախաճեմ, որ ձիան քամկի վրէն ձեռ տուիմ, փոր տուեց գետին. էն որ իմ ձեռին դայախ չի տարւի էն ձին կեթայ կռիւ:

— Դաւիթ. քու օղորմած խորդ կար Քիւռիկ Զալալին.

— Դաւիթ. քու օղորմած խորդ կար Թուր կայծակին.

— Դաւիթ. քու օղորմած խորդ կար Ճգմէն Մհերին.

— Դաւիթ. քու օղորմած խորդ կար Կապէն Աթէպին.

— Դաւիթ. քու օղորմած խորդ կար Փող Պղտրին.

Խաղի. կապուի, խեծի Քիւռիկ Զալալին, գնա կռիւ:

Ասաւ.— Նանէ, ախր չեմ գիտայ դրանց տեղ, դոր ա:

Ասաւ.— Գնա, քու խրօղբօր զօռի.

Ընդոնք կը տանին, քեզ նշանց կտան:

Դաւիթ դարցաւ, էկաւ տունը. խորողբրտանց ասաւ.

— Էլէք, ձի տուէ՛ր, ես խեծեմ, խորողբրտանք:

Խորողբրտանք չեն յըմբօմ ձին տային.

Դաւիթ ձեռ տուեց փէտ, էկաւ թեխ խորողբրտանք:

Խորողբրտանք տեհան Դաւիթ պտի զարկի.

Բանլիս վերցրին, գնացին, գոմի դռան վերէն կայնան.

Վեց դուռ բացին. վրայ օխտին բանլիս տուին Դաւթին.

Ասին.— Էլ մենք յախու չէնք կարայ էս դուռ բացի.

Առ բանլիս, բաց, գնա ներս:

Դաւիթ բացեց, մտաւ գոմի մէջ.

Տեհաւ թուրը, շորերը, ճգմէք պատից կախուկ էն.

Ձեռ տուեց ձիան քամակ՝ ձին քամակ վերցեց, տիկեց օճօք.

Ասործու հրամանքին ձիան լիզու էկաւ, ասաւ.

— Էդ ինչ պտի անես ընձի դու, Դաւիթ.

Ասաւ.— Քե պտի խեծնեմ, էթամ, ման գամ.

Ասաւ.— Քեզ կը վերցնեմ, արեգակի առէջ կլրիցես.

Ասաւ.— Կը հաղամ քու դօշի տակը:

Ասաւ.— Կը զարկեմ դետին, օխտը տապակ կեթաս գետին:

Ասաւ.— Կը հաղամ քու էրկու անկնջի մէջ.

Ձին ըն տեղ լացաւ, Դաւիթ ասաւ.— Ընչի՛ էս լալըմ.

Ձին ասաւ.— Պա, ես չիլամ, ո՛վ լայ.

Ասաւ.— Լալմ էս, ընչի՛ խաթեր.

Ասաւ.— Էս քանի տարի քու խէր մեռեր ա.

Նե՛՛ ընձի թիմարող ա էլի, նե՛՛ տակս սրբող.

Իմ ջուրն, իմ եմըն էլ յըրթըսից տուեր էն ընձի.

Որ էդպէսդ ա, խօրդ շորերը էս խետին խաքի:

Դաւիթ խօր քան դրեց գլօխ.

Մէկ լիտր բանբակ դրեց մէջը, հալա ընկնմ էր տակ գլխից.

Խօր արխալուխ բերեց. խաղաւ.

Ամեն ծոց մէ լիտր բանբակ դրեց.

Հալա լէն էր, կօճակները մէր քցելու:

Խօր ճգման բերեց, խաղաւ.

Ամեն ոտ մէկ լիտր բանբակ ճխտեց.

Հալա լէն էր. ստներից ընկնմ էր տակ:

Խօր մէշկապ բերեց, կապեց իր վրէն.

Իրեք փաթ մէշքի բոլորը պաշտեց, հալա էրկէն էր:

Խօր թուր բերեց, կապեց վրէն.

Մէ գեազ գետին քըրքաշ էթում էր— էրկէն էր:

Էկաւ. ձին թիմարեց, թամբ դրեց վրէն. կեամեց, քաշեց դուս.

Խեծաւ, էկաւ որ Սասմայ քաղքէն էթար.

Մէ քիչ տեղ ձին քշեց, միւրք տրաւ, տասաւ.

— Հայ գիտի սնբաղդ իսան:

Խօրողբրտանք— Ձէնով Յովան, Յուան Վեգոն էկան յառէջ.

Խարսնիր էկան, դէմ կայնան, խաղով ասին Դաւթին:

Դաւիթ, եթալ քեզ չըլլի, դառնալ քեզ ըլլի.

Դառնալ քեզ ըլլի, մեր ախպեր Դաւիթ.

Չուր պիտի խարսնուրուն չընք արեւ.

Նոր պիտի խարսնուրուն անեմք, մեր ախպեր Դաւիթ.

Նոր պիտի քու ձեռներին ջուր լցնեմք.

Քու ոտներին սօլ պիտի դնեմք.

Մեր ախպեր Դաւիթ.

Քեզ խարսնուրուն անեմք:

Դաւթի սիրտն էլ փլաւ, դարցաւ վրէներ.

— Խարսնեք, կանչեք Աստուածը.

Եթալ չըլլի, դառնալ ըլլի.

Տէր Աստուած նաւ անի.

Թե դարցայ ու էկայ,

Ձեզ կանեմ Սասմայ՝ չանսիկին:

Արարիչ Տէր Աստուծոյ խնամքը շատ ըլլի

«Օրհնուրուն բարեւարուրուն . . .»

Ձին քչեց, մէ խելի գնաց, խօրողբէր էկաւ կուշտը, առաւ.

—Ափսո՛ս, խազար ե՛՞՞՞՞ ափսոս Բիւռիկ Ջալալին.

Փեւկեւ պսի անէի Բաբա Ֆրէնկին.

Ափսոս, խազար ափսոս բուր կեծակին,

Փեւկեւ պսի անէի Անմու շահին.

Ափսոս, խազար ափսոս Փող Պղլուրին,

Փեւկեւ պսի անէի Ասդիկ Պարոնին.

Դաւիթ տեհաւ իրան ափսոս չեն գալլաւ.

• Բիւռիկ Ջալալուն թուր . . . . ափսոս գալլաւ.

Թուրը քաշեց որ զարկեւր խրօղբօր.

Խօրողբէր տեհաւ որ թուր քաշեց պտի զարկի,

Դարցաւ ձէն տուեց Դաւթին Ձէնով Յովան խաղով.

—Ափսոս խազար խիստ ափսոս

Թառլան Դաւրթին, Դաւրթին.

Յեսօր գնաց Սասմայ օջաղից, օջաղից.

Ճրագն բնցաւ Սասմայ օջաղին, օջաղին:

Դաւիթն առաւ. —Դու դուրբան ըլլես եդ մէկ խօսքին.

Չե՛, քեզ պտի սպանէի, նո՛ր պտի էթայի դաւա Մարբայ Մելի.

Ասաւ. —Խօրողբէր, դու կացե՛ք բարի.

Չուր հազար տարի, չուր հազար տարի.

Սա եմ եքալու, դու եմ մնալու, դու՛ք եմ մնալու.

Մնալու, մնալու, մնալու.

Դիօխ իջացրեց խօրողբութանց, «կաց բարի» արաց, ձին քչեց.
Գնաց, ճանփի մէջ մի փոս ըռատս էկաւ.

Ձին չոք տուեց գետին, չի գնաց էլ.

Դաւիթ մի էնպէսդ ջուխտ զանկու տուեց.

Ձիան ջուխտ կողն էլ կտորաւ, ձին տեղից չէլաւ.

Անըղաւ ձիանից, ձիանից իջաւ. պառկաւ, քնաւ.

Մէ խէլի մնաց, ձին էկաւ կուշտը, փոքոլ տրաւ.

Դաւիթ էլաւ. տեհաւ էն փոսից ջուր ա էլէ էթում ա, զարթեցրի.

էս խետին էլ ա ձիան Աստրծու խրամանքին լիզու էկաւ.

Ասաւ. —Դաւիթ, ինչ քու խէր մեռի, էտա յաղբուր ա չորցի,

Չուր մկայ յէս օր դու էկար, ըստե՛ ծնծնաց, տուեց գու.

էս ջուրը որ կայ, անմախական ջուր ա.

Չուր քու խէրը չիմէր էս ջրից, կուի չէր կարայ անի.

Դե՛, դու էլ խմե՛, լուացուե՛, մէ քիչ քո՛ի իմ կողբանքը.

Սա էլ կը խմե՛մ, էթանք կուի.

էս խեղ Դաւիթ լուացուաւ. էդ ջրիցը մէ բուն էլ խմաւ.
 Լցուաւ, ճռճոց ընկաւ փորը, ընկաւ գլխի, ընկաւ ոտները.
 Ղզմէք ոտներից խանեց. միջի բանբակ խանեց, թալեց.
 Չուր խազաւ, էրկու-իրեք տեղով վախք էր ճղեր,
 Մէշկապն արցկեց, կոճակներն էլ արցկեց.
 Արխալուխի ծոցից բանբակ խանեց, թափեց,
 Կոճակները, որ բերեց կոճակիւ, քամակը էրկու տեղ պատռուաւ.
 Գլխի Ֆաս բերեց, միջի բանբակ դարտկեց, անձախ գլխի մտաւ.
 Խօր մէջկապ որ իրեք փաթ էր. միայ մէկ փաթ անձախ խասաւ.
 Խօր թուր կապից վրէն, մէկ կեազ հալա կարճ էկաւ.
 Ձին բերեց, էս խետին քաշեց, խեծաւ.
 Քշեց, դնաց, դոճումին խասաւ.
 Ինք իր տեղ բանցր էր. դոճումին ցածր էր.
 Էդ տեղ զարգանդ կոխեց Դաւիթին.

Լացաւ. կանչեց Ասործուն, առաւ.

— Ես րլեմ Ասործու մահուան կրակ.
 Ըսդոնք րլեմ մահուան չոր եօնի դիգրանք.
 Ես րլեմ Ասործու մահուան կրակ.
 Ըսդոնք րլեմ զգած բանբակ.
 Ես րլեմ հրեղէն փափ.
 Ըսդոնք րլեմ երեցած փօթի.
 Քառսուն սարի չեմ կարայ երանի:

Ձին Ասործու խրամանքին լիզու էկաւ, առաւ.

— Տնաւեք, ընչի՞ Ես րզ սար վախենում, դու.
 Քու խեղ մե դոչախ մարք եր, պա դու ֆու խօր տղեն չե՞ս:
 Քու բուրն որ կայ, կայծակից ա,
 Էն դդար որ ֆու բուրք կերի,
 Էն դդար Ես կեամ ոթի տակ.
 Էն դդար որ ֆու բուրք կերի,
 Էն դդար իմ ֆամին կը քցի վեր:
 Էն դդար որ ֆու բուրք կերի,
 Էն դժար Ես իմ պոչով ջարդ խուրդ կանեմ:
 Կանչի Մարութիկ բանցր Ասործածածին:
 Խաչ պատարզին աչ թելին
 Ձեռդ բռնի բուր կայծակին,
 Մի վախենայ, ֆեի մըջ դոճումին
 Դոճումին հաշիւ չկայ. քշեց խասաւ դոճումին.

Նոր միտք արաւ 'Դաւիթ, առաւ.

—Ա. գիտի, անբաղդութուն կըլլի ըսենց քչեմ մէջները.
Որը քնուկ ա, որը ձին ա քիմաբում, որը ասպապ ա սրբւմ.
Կայնի, ձէն տամ, բիշաւի դարձնեն, ըլլեն վեր:
Բօռաց դօշումին վրէն 'Դաւիթ,
Իրանց քաճարուկ տեսնին.

Ասաւ խաղով.—Վե՛ր ելե՛ք յեւ օր, վե՛ր ելե՛ք.

Որը քնած է, ելե՛ք, նսեցե՛ք, նսեցե՛ք.

Որը նսած է, ելե՛ք, կայնեցե՛ք,

Որը կայնած է, ձե՛ր ձիանքը խեծե՛ք, խեծե՛ք.

Որը խեծած է, ձե՛ր քաճարուկ տեսե՛ք.

Չասե՛ք 'Դաւիթ գող ե՛ր.

Գողութենով մեր վրայ եկաւ.

Էդ որ կանչեց, ձէն ընկաւ դօշումի մէջ.

Զլզլոց ընկաւ, խառռւան յիրար.

Շատ մարդ չըշկուե՛ր է՛ր, ձին ուրից է՛ր կեմում, պոչից է՛ր կեմում:

Զին քչեց մըջներ է՛ս խեղին.

—Մէ չորս գլօխ գնաց ներքեւ, էկաւ վերեւ.

Վիրակի գլխից արուն էլաւ, մարթ էր տանում ներքեւ.

Մէկ ծեր խալիւոր արաւ.—Փօճ, փօճ, ճանքախ տուէք.

Նա էթամ, 'Դաւիթ տեսնեմ.

'Դաւիթ ձին քչեց թելս է՛դ խալիւորն, առաւ.

—Ընչի ես ընձի ասըմ փուճ.

Ասաւ.—Նա քեզ փուճ չեմ ասըմ, ես ասըմեմ «փօճ, փօճ».

Որ ճանքախ ըլլի, դամ, քեզ տեսնեմ.

Ասաւ.—Ինչ էս ասըմ, ընձի խեղ ինչ բան ունեմ:

Ասաւ.—'Դաւիթ, արեւիդ մեռնեմ.

Էս ըմեն խալիսին զօռով ա բերե Մելիք.

Էս խալիսին դու ընչի էս անմեղ տեղը Զարդամ:

'Դաւիթ ասաւ.—Պա՛. ինչ անեմ:

Ասաւ.—'Ե. քու դուռնան էն չաճրներին ա.

Գնա՛, ընդրա խեղ կռուի.

Թէ Աստուած քեզ տուեց, դու խաչապաշտ էս. քեզ կանկե
թաքաւոր.

Թէ Աստուած ընդրան տուեց, ընդրան զաթի կը ծառայեմ:

'Դաւիթ ձին դօշումի միջից խանեց, քչեց գնաց դպա կարմի
չաճրները: Տեհաւ Մարդայ Մելիք չաճրի մէջ պառկե, քներ ա.

Էն վախք որ բերնի բուղը խանում ա.

Չասըրժ օխտը գեազ բերնի բուղի դէմ բանցրանում ա.

Էն վախճ որ բերնի բուղը քաշում ա.

Չասրըը գալում, իր սների վրայ կայնում ա:

Էն ախչիկներ, ինչ, Սասմայ չեն բերած եսիր.

Խինգ մէկ կողմ էն նստած, խինգ մէկ կողմ.

Ուռի տերև էն վերցրած, ճանճեր էն քշում:

Էն մէկ ախչիկ վերցրեց.—Նա մեռնեմ 'Դաւթին.

Հաւատա՛, էկե. ընձի առնի, փախնի.

Էն մէկէլ վերցրեց.—Նա մեռնեմ նորախաս բօյին.

Էկե, ընձին առնի, տանի:

Ամեն մէկ բան ասաւ. Դաւիթ ըղըրանց խօսքին ականջ չարաւ:
—Ախչի, ասաւ. ես ձեզ խամար չեմ էկե.

Նա Մեկիբի խամար էմ էկե, խանէք վեր, կռուենք:

Ախչիկներ ասին.—Մենք չենք կարայ խանի:

—Պա՛, ասաւ, ըղըրա իլան մհնց պտի ըլի:

Մարայ Մեկիբի մէրն ասաւ.—Նա օխտն օր պտի քնի,

Նա չէ, գութանի խոփ պտի տաքցնին, դնեն ոտի վրէն, որ ըլնի:

Դաւիթ թուրը քաշեց, զնաց ըղըրա գլխի վրէն կայնաւ.

Թուրը որ զարկեց, կէս գեազ մտաւ ըղըրա ոտի մէջ.

Մարայ Մեկիբ ձեռ տուեց թրի տեղ, ասաւ.

—Ախչի՛, էս ինչ լու էր, ոտս կծեց, մեք թողայ իմ վրէն լու գայ:
Դաւիթ տհաւ չի ըլնում, ձէնով կանչեց էս խետին խաղով.

—Մեկի՛բ, վեր ելի, անմախ, քեզ մախ եմ բերե (կրկնել).

Մեկի՛բ, վեր ելի, անմախ, ես օր վե՞ր ելի.

Անգրող քու խոզին կառնեմ:

Էս խետին Մեկիբ աչկեր բացեց, տհաւ գլխի վրէն կայնած ա,
Թուրը ձեռքին, կրողի դայսայ.

Չարզանդը Մեկիբին կոխեց,

Էս խետին Մեկիբ ձէն տուեց Դաւթին.

— Իմ սիրելի գառնիկ, դու բարով ես եկե.

Քեզ ուսեմ առաւօտայ խաց.

Ճաշուայ յուս բերեմ:

Քեզ ուսեմ ճաշուայ խաց,

Իրիկուան խաց յո՞ւոս բերեմ:

Քեզ ուսեմ իրիկուայ խաց,

Առաւօտայ խաց յո՞ւս բերեմ.

Դաւիթ ասաւ.—Քեզ իրիկուայ հաց եմ,

Ճաշուայ եկելի.

Ճաշուայ հաց եմ,

Իրիկուայ կվելի.
 Իրեկուայ հաց եմ,
 Առաւօտուայ կվելի.
 Քեզ համար եմ եկե, Մելիֆ.
 Դե, ել կռուեմք:

Ասաւ.—Ի՛նչ, ի՞ջի, հանգստացի, նոր ընենք, կռուեք:

Դաւիթ ուզեց որ իջնէր, ձին չի թողաց:

Մարդայ Մելիքի սուֆրէն օխտը գոմշի կաշի էր,

Ղրաղները սաղ դուրանի բնաղայ-զննիլ, էրկաթ էր:

Ձին տհաւ Դաւիթ ուզում ա իջնի, տփեց գետին:

Մարդայ Մելիք հրամայեց իրա ծառաներին.

Դաւիթն բռնին, քցին սուֆրի մէջ.

Սուֆրէն քաշին, զննիլքեր քաշ տուին, տարան քցին արև դէմ.

Դաւիթ մէջ փաթուկ.

Արև ճիտեց, գոմշի կաշին չորցաւ, կռնծկուաւ յիրար վրայ

Խրոզրրտանք Դաւիթ ասող իշկացին, խաւար ա էրեւում.

Էկան, մէ ձի ունէն, անուն Մուրատ էր. կանչին.

—Մուրատ Աստուած, Մուրատ ձի, մեզ եփ կը խասցենս Դաւիթն:

Ձին ասաւ.—Ինչքամ ժամանակ մարթ նստի, խաց ուտի.

Ինքամ ժամանակ քեզ կը խասցենս Դաւիթն:

—Հայ, ասաւ. ինչքամ ամակ տուեր էմ քեզ, քու աշկեր բռնի:

Էլի ասաւ.—Մուրատ Աստուած, Մուրատ ձի,

Ընձի եփ կը խասցենս Դաւիթն:

Մի պապիրոս ինչքամ վախք մարթ քաշայ, էնքամ վախք կը խասցենս Դաւիթն:

Ասաւ.—Հայ, ինչքամ ամակ տուեր էմ, քու աշկեր բռնի:

Էլի ասաւ.—Մուրատ Աստուած, Մուրատ ձի,

Ընձի եփ կը խասցենս Դաւիթն:

Ասաւ.—Փլխուած խալիւորներ, դե, էլէք.

Ձեզի ընձի վրայ պինդ բռնէք.

Աշկեր խփէք, բացէք, տանեմ, խասուցեմ Դաւիթի կուշտ:

Էլան. ձին քաշին դուս. խեծան, քշին, քաղաքից ընկան դուս.

Ձէնով Յովան շատ ձէնով էր, ասաւ.—Ի՛նչ անեմ.

Թէ կանչեմ, Դաւիթ ջըլնի վեր.

Շատ մարթ յախու մուրուս պաի թափի:

Թէ չի բռում, տղէն ձեռաց կեթայ.

Թէ բռում, մեր տղէն ըլնի վեր.

Շաա կնանիք կան, էրեխով էն, էրեխէք կը թալին իմ ձէնի յախում:

Ձէնով Յովան մէջ ճանախին դանչեց.

—Դաւիթ, մէ ել վեր, քեզ կանչի Մարութիկ Աստուածածին.

Խաչ պատրաստի վեր աջ թևին.

Քեզ յիրար տուր, որ ազատես էդ նեղութենից:

Ձէնը գնաց, ընկաւ 'Դաւթի յանկանջ.

'Դաւթ պառկած էր, կապուած էր սուֆրի մէջ.

Կանչեց Մարութիկ Աստուածածին, ետպաշտիկ իրան յիրար տուց:

Ձննրի կտորներ սուֆրի դրագերից ամէկ մէ տեղ թռան.

'Դաւթ էլաւ, սուֆրի մէջ նստաւ:

Տեհաւ քրտինք էմբան լցուեր ա վրէն որ վախք ա խեղճութի.

Ասաւ.— չէ՛յ գիտի Մելիք ախպէր.

Էս ինչ բեքաղդութուն էր, արիւր դու ինձ վրայ:

Ասաւ.— Ինչ բեքաղդութուն էմ արե, 'Դաւթ ախպէր:

— Պահ, ասաւ, ընչի էր ընձի դրե սուֆրի մէջ, քցի արե.

Ասաւ.— Ի՛նչ դու ձիանից իջար, քու քունը տարաւ.

Վախեցայ մրսէիր. քեզ քաշեցի սուֆրի մէջ:

Խօրոգըրտանք էկան, խասան ձիով, ասին.

— 'Դաւթ, ր՛ : ձին յո՛ւր ա.

Ասաւ.— Որ ես ձիանից իջեր էմ, ձի չեմ տեսեր, չեմ գիտայ
մը տեղ ա.

Խրօղըրտանք գացին դպա ձին բերելու: Առան բերին:

'Դաւթ էլաւ, խեծաւ ձինը, կանչեց.

— Մելիք, դե՛, ե՛լ, կուռենք, Աստուած եա ընձի կտայ, եա քեզի:

Ասաւ.— Ես իմ ոտը կտուեր էմ, չեմ կարայ ձի խեծնի, իջի.

գուլաւ կպինք.

Ուզեց ձիանից իջնի 'Դաւթ, ձին չէր թողում.

Խրօղըրտանք էկան, ձին բռնին. 'Դաւթ իջաւ:

'Դաւթ Մարայ Մելիքի խետ գուլաւ կպաւ.

— Որը տայ գետին, էն ընդրան սպանի:

Էն վախք որ 'Դաւթ Մարայ Մելիքի ձեռ էր տալում, ճխտմ էր.

Մարայ Մելիք չէր կարում գէմ տալ դրա դուլաքի զարպից.

Գուլանի պէս դրա ոտերի տեղը խողը ճղում, էթում էր.

Էն տեղէն Մարայ Մելիք դառնում 'Դաւթի վրէն.

Հաւ երես ձեռով զարկում էր, ոտով զարկում էր.

Բերում, խոսցնում չուր էջմիածին. խօսքի խասկանալաւ խամար:

Իրեք օր գուլաւ կպան. իրարի չի յաղթին.

Էն ինչ 'Դաւթն էր, դուլաքով էր.

Էն ինչ Մարայ Մելիքն էր, Ղզըլպաւ էր, Ֆանսով էր:

Խրօղըրտանք ասին.— Էդենց չըլի, ջանըմ.

Արէք, ձիով կուռէք, Աստուած որին կտայ, մէկ տեղով կըլնի:

Էրկսով էլ խեծան ձիանք— Մարայ Մելիքն էլ, 'Դաւթն էլ:

Մարայ Մելիք տասաւ.— 'Դաւթ, լսեր էմ քու թուրը կայծակից ա.

Թող, իրեք դրոպ գարկեմ ես քեզի, թէ քեաւ արաւ, արաւ.
 Թէ քեաւ չարաւ, էս խեղճին դո՛ւ գարկ ընձի իրեք դրոպ:
 Մարըայ Մեղիք ձին խեղճած էր, գուրգ վերցրեց ձեռը:
 Իրեք խարիր վացցուն լիար էր ընդըրա գուրգը:
 Զանա պտըտցըրեց, աջ բերեց, աջ պտըտցրեց ձախ բերեց.
 Տասուերկու գրուանքա կրակ թափաւ դետին:
 Էն վախթ որ գարկեց, քո՛ղ ու դուման բռնեց գետին:
 Ասաւ.—Հայ գիտի խողածին, խող էր, խող դարցըրիմ:
 Էն վախթ որ էն դրոպը վրայ բերեց, գարկեր.
 Դաւթի ձինը խրեղէն էր. ըստից վերուց, դրեց Ալիբէկու:
 Քիչ որ մնաց, քոզն առաւ բարակել.
 Զին էլի բերեց, դրեց մէյսանի մէջ տեղ:
 Իրեք դրոպ էղենց գարկեց Մարըայ Մեղիքը.
 Իրեք դրոպին էլ ձին չի թողաց Դաւթին դրոպ դպնէր:
 Նօպաթն էկաւ Դաւթին:
 Ասաւ.—Ի՛ն, Մեղիք, քու քաջարուկ տե՛ս, պտի գարկեմ.
 Ասաւ.—Դաւիթ, ես քեզանից վախենում էմ.
 Կը խնդրեմ, թող, ես մէ քառսուն կեազանոց խոր փորեմ.
 Ես իջնեմ խորի տակը.
 Իմ ձին այարով բանով դնեմ իմ գլխին.
 Թողաս, օխտը գոմշի կաշի էլ քաշեմ խորի բերնի վրէն.
 Թողաս մէ ջաղչի քար էլ անծակել դնեմ խորի բերնի վրէն:
 Դաւիթ ասաւ.—Քանդի խորդ.
 Մարըայ Մեղիք չարխ բերել տուեց, խորը քանդեց.
 Իջաւ խորի տակ, կայնաւ ինք, ձին այարով.
 Դրին Մարըայ Մեղիքի գլխի վրէն օխտը գոմշի կաշի.
 Քաշին խորի բերան մէ ջաղչի քար էր
 Դաւիթ ձին հաղացրեց. էկաւ, կայնաւ խորի բերնի վրէն.
 Թուր քաշեց, որ գարկի.
 Մարըայ Մեղիքի մէր տեհաւ ձին հաղացնել Դաւթին.
 Ասաւ.—Տունը կաւրի Մեղիքին.
 Ծծուեր էն տեղէն թալից դուս, էկաւ.
 Դաւթի դէմ կայնաւ, ասաւ.
 —Դաւիթ, քեզ էս ծծեր տուեր էմ, չեմ կերեր.
 Քեզի մեղը, չաքարով էմ պախեր.
 Էդ մէկ դրոպը բաղչի ընձի:
 Ասաւ.—Նանի, էս մէկ դրոպը բաղչեր էմ քեզի.
 Պտըտցրեց ձինը. հաղաց Դաւիթը, էկաւ կայնաւ խորի վրէն.
 որ գարկի.
 Էս խեղճին մէրն էկաւ էն դիխէն էլի գէմը.

Ասաւ.—Դաւիթ, դու ըլլես, քու ստեղծող Աստըծուն.

էդ մէկ դրպը բաղչայ քու ստեղծող Աստըծուն.

Ասաւ.—Նանի, էս էլ բաղչիմ իմ ստեղծող Աստըծուն.

ես մնացի. իմ մէկ դրպ, էլ չի գաս իմ դէմ.

Մկայ մէկ դրպ պտի զարկիմ Մելիքին, ինք ուր բաղդ:
էկաւ կայնաւ խորի բերան Դաւիթ.

Թուրը քաշեց, կանչեց.—Մարութիկ Աստուարածին.

Խաչ պատրագին,

Թուր կայծակին,

Ջարկեմ կտրի ջաղչի փարին,

Օխսը գոմէի կաւին.

Ձին ու իր էյարին.

էթայ, խասնի Մարայ Մելիքին.

Դու չի տանես իմ ձեռի փամին:

Ջարկեց, ջաղչի քար կտրեց, գնաց խասաւ գոմշու կաշուն.

Կտրեց կաշիք, իջաւ ցածը թուրը, խասաւ այլար.

Ձիան կտրեց, գնաց. խասաւ Մարայ Մելիքի գլխի վրէն.

էս գլխից ճղեց, էկաւ, էրկու ոտաց արանքով կտրեց.

Իջաւ գետին. կէս կեւազ գնաց, մտաւ շգետնի տակը:

Մարայ Մելիք ներքեից ձէն տուեց Դաւիթին, ասաւ.

—Դաւիթ, դրպըդ վարկ, թող գայ, ես ցրտու մեռայ.

Ասաւ.—Ջարկեր էմ, քեզ յիրար տուր հուլա.

Ինչ յիրար տուեց Մարայ Մելիք իրանը,

էդպէսդ էր կտրե. որ դաւաղը իրարից չէր բացուե.

Որ յիրար տուեց, էլաւ էրկու կտոր:

էս խետին քար տուին դեն, կաշիք դեն.

Դաւիթ մէկ կտոր քաշեց, թաւեց դաւաղը.

Մէկէլ կտորն որ խանին դուս. պլօր բռնին, կտրին.

Ձախ սլօրն էր, բերին կշիւն, աստնեղկու լիար էկաւ:

Դաւիթ նստաւ, իր քրտինքը սրբեց ձեռնով:

Ձէնով մովան էկաւ կուշար, ասաւ.

—Տնաւէր չէղած, ընչի էդեմ էս քրտնէն.

Յռան վեգօն ձեռ քցեց, կզուաւ, բռնեց Դաւիթի թրի կոթից.

Քաշեց, խանեց դուս. գնաց ըստից քամկի վրայ առաւ գետին:

Դաւիթ ասաւ.—Խրօղբէր, որ ըդենց դուլարով էս.

Խի՛ չես գալըմ, բնձի խետ, կռիւ անի.

Ասաւ.—Խրօղբէր մեռնի քեզի, Դաւիթ, բալամ.

Ես քեանց քեզի էլ, քեանց քաւ խէրն էլ դուլարով էմ,

Ամա, ինչ կռուի անուն տալըմ էն, ես ոտաշորս ապականումնմ:

Մսրլայ Մելիքի մէր որ տեհաւ, իր տղին էնպէսդ խածին կտոր-կտոր, գլխ բացեց, Դաւթին անիծեց.

Թէ.—Դաւիթ, Աստուծոց կը խնդրեմ,

Քու մէշկապ, Խալաթայ մէջ. արընի մէջ շաղաղուի:

Էս խետին Դաւիթ իզին տուեց Մելիքի անահագին դօժումին:

Ղօժում էս խետ Դաւթից շնորհակալ էլաւ, դարցան, գնացին:

Դաւիթ էլ թողեց, խրօղբրտանց խետ դնաց:

Դաւթի ձէն էս խետին ընկաւ ախշլքի մէջ, տարաձայնուաւ.

«Դաւիթ էնպէսդ-էնպէսդ դօշաղութուն արի»:

«Մսրլայ Մելիքին սպանեմ ա».

Ասին.—Է՛լ ախշարք ըղենց զօռեզ մարդ կըլլի.

Դաւիթ բիրին, արին իրանց թաքաւոր:

Ձէն գնաց Կապուտ կալ քաղաք.

Խանդուկ խաթուն կար, թաքաւորի ախշիկ էր.

Էրկու աշղ բիրեց, ասաւ.

—Գնացէք Սասուն, Դաւթի կուշտը, բնձի գովացէք.

Բալի Դաւիթ գայ, բնձի տունի:

Մէ բուռ ոսկի տուեց էդ աշղներին.

Աշղներն իրանց սագերը առին, էկան դաւա Սասուն.

Էկան, չլկուան, էլ չի գնացին Դաւթի օթախը.

Գնացին Ձէնով Յովանի օթախը.

Էդ տեղ Խանդուկ խաթունին գովացին:

Ձէնով Յովան տեհաւ ընդո՛ք էկեր էն Դաւթին պտի խափեն.

Էլաւ ինչ արաւ-էրկըսի սագն էլ ջարդեց.

Տփեց.—Դորն էկերէք, էլի գեն պնացէք, ասաւ:

Էլան դուռ ընդոնք, անիծըմ ին Դաւթին.

Թէ.—«Աստուած Դաւթին տունը քանտե,

Դաւթին արեւ Աստուած կարճ անի»:

Դաւիթ էն դիտէն էկաւ, տեհաւ աշղները անիծըմ ին իրան.

Ասաւ.—Ընչի էք անիծըմ Դաւթին դուք:

Ասին.—Մենք աւղ էնք, էկանք, Խանտուկ խաթուն կար Կա-

պուտկող, էկանք, գովացինք Դաւթին խամար,

Էլաւ, մեր սագեր ջարդեց Դաւթի:

Դաւիթ տեհաւ ընդոնք խամ էն. գնացեր էն խրօղբօր օթախ.

Գնաց, բազարիցը էրկու սագ առաւ, տարաւ օթախ, ասաւ.

—Դէ, գովացէք. տեսնեմ ինչպէսդ ա ձեր խանում:

Նոր աւղներ ձէնով էդ տեղ ասին:

—«Յես օր երկու աւղ եմ եկե Կապուտկող քաղաքից,

Խանտուք խաթուն կայ, պիտի գովան.

Ընդրա բոյրն ասեմք.

Քառսուն կեազ ա, մե չափ եվելի:

Ընդրա ճակթի լեմք գովանք:

Իրեք կեազ ա, մե չափ եվելի:

Ընդրա սրթի լեմք գովանք,

Օխսը կեազ ա, մե չափ եվելի:

Ընդրա կարմրութուն ասեմք,

Քանց նռան գինին կարմիր ա:

Ընդրա սիպսրկութուն ասեմք,

Քանց մէկ օրուայ գալած ձուն սիպսակ ա:

Ընդրա կակդութուն ասեմք,

Քանց բանբակի բուլեն կակուղ ա:

Էն արժան չի մեզ նման աճուն-յաճունին,

Էն արժան ա եեզ նման քախաւորին»:

Դաւիթ սագն ձեռք առաւ, ասաւ:

—«Իմ սիրսը բանց աւագ ծովեր անարաս ա.

Քանց գարնան գետեր պղտորիկ.

Իմ սիրսն բանց Վանայ բերդն ասա,

Քլունկ առաւ, իմ խիմ բանդեցիք:

Իմ սիրսն բանց կաթն անարաս ա,

Մերան քալիք, մկռսիք:

՝Ի՛ն՝, գնացեք, ճուղապ սարեք ձեր խաթունին.

Ճաշ ուտեմ ճաժուան.

Ընթրիս ուտեմ Բանդամահու կարմունջ.

Հրամեց ուտեմ Կապուտ կող քաղաք:

Շաբաթ օր դոնախ եմ ձեր խանութին:

Շաբաթ օր ձին խեծաւ Դաւիթ.

Սասմայ մինչն ճաժուան օխտը աւուր ճանքախ ի.

Ճաժուանայ մինչն Բադումահու կարմունջ օխտը աւուր ճանքախ ի

Բանդումահու կարմունջից Կապուտ կող քաղաք օխտն աւուր

ճանքախ ի.

Դաւիթ ձին խեծաւ, չուր ճաշ խասաւ ճաժուան.

Ճաժուանայ քչեց, կէս օրին խաթաւ Բանդումահու կարմունջ.

Դաւիթ ձին քչեց, էկաւ տեհաւ օխտը գութան ճամբիս դաղը

վար անըմ ա.

—Ղարխոյ, ախպէր, արի, խաց անուշ արա, ասին.

Էկաւ, ձիանից իջաւ, ձին կապեց գութանի մահից:

Նստաւ ըզոնց խացի վրէն:

Օխտը գութանաւոր, ամեն գութանաւոր օխտը աւուր հաց բերին.

Դաւիթ էդ օխտը գութանաւորի օխտը աւուր հացը կերաւ.
Էլաւ, ուզում էր ձին խեծներ, էթար, էն մէկ հոտաղ վերցնէ.

— Բու ոտք կոտուէր, չի գիր էս տեղ:

Ասաւ. — Մենք ըստեղ փոքրաք էնք արեւ.

Ամեն մարթ օխտը աւուր խաց ա բերեւ,

Օխտն օր էս գութանը պտի վարեւ.

Դու էկար, մեր հացերը ըմեն կերար.

Պա մենք ըսդից վից օր ինչպէսդ վար անենք:

Դաւիթ որ տեհաւ էդ տղէն էդ խօսք տուեց.

Ելաւ, օխտը գութան կապեց յիրարից.

Կապեց իր ձիան կողքից, ձին քչեց.

Էդ տեղ վարեց, մնաց մէ միջնակ:

Մէկ հոտաղ վերցնէ. — Հունար իրան չէ, հունար ձիուն ա:

Դաւիթ էդ խօսքը լսաւ, գութանի զննիլներ քցեց իր թեւերից.

Յինք քաչեց, վարեց, էս խեռին պրծաւ:

Էդ խեռ բիրասնին ասաւ. — Ինչ, էլեք, առէք ձեր գութաններ,
գնացէք.

Ձին քչեց, կէս օրին խասաւ Բանդամահու կարմունջ.

Կէս օրուայ խաց կերաւ:

Քչեց Բանդամահու կարմնջից դուր Կապուտ կող քաղաք.

Յիրիկուայ ժամիրի վախք Խանտութ խաթունը դուրպիմ գրեց
աչքին, տեհաւ Դաւիթ ձիով գալում ա:

Թօզ, դուման ընկեւ ձիան ոտների տակից ըլլում ա:

Էլաւ Խանտութ խաթունը իր ձին քաչեց, խեծաւ.

Քչեց, գնաց Դաւթի դէմ՝ խասան իրարի:

Դաւիթ իրիչկաց, տեհաւ Խանտութ խաթուն,

Աւելներ ինչ գովացեր ին, հալա կէս չէն ասեր.

Դաւիթ ձեռ քցեց, Խանտութ խաթունի վիզ խտրուեց.

Էրեսներ պաչեց, ճակատն էլ պաչիլ ուզեց.

Խանտութ խաթուն ասաւ.

— Դաւիթ, էս մէկ երես քու ճամբիսին դուրբան, ինչ դու էկեր էս.

Մէկ էրես քու անիլութենին դուրբան,

Էլ իմ ճակատ պաչիլ ինչ հաւրգաւաւութուն ա.

Դու ընձի խրմայ գլխի էս բերեւ.

Դաւիթ անըղաւ, ձին դարցրեց, թեխ Սասում էկաւ.

Խանտութ խաթուն տեհաւ Դաւիթ խրովաւ:

Դարձաւ ձիանից իջաւ, բոբիլ ընկաւ Դաւթի էտեւ.

— Դաւիթ, ասաւ. մեռնեմ քու արեւին.

Մէ դարձի, իչկայ թեխ ընձի. նոր թող, գնա,

Դաւիթ դարձաւ, իրիչկաց, տեհաւ Խանտութ խաթուն.

- Որ բորիկ՝ ոտներ դնում ա փշերի մէջ, դալըմ.
Արուն էլե, ոտներ ծածկըմ ա:
Դաւթին սիրտ դարցաւ:
Քչին էս խտին ձիանք. էկան Կապուտկող քաղաք:
Ասաւ.— Դաւիթ, արեւդ մեռնեմ.
Դու կաց, ես իմ ձին քչեմ յառէջ, էթամ.
Սա էլ թաքաւորի ախշիկ էմ.
Ամօթ ա ընձի խամար, որ էրկըսով էթանք:
Ընտի Դաւիթ կայնաւ. Խանտութ խաթուն քչեց ձին, էկաւ.
Գնաց իր տուն, ձիանից իջաւ:
Դաւիթ քամակից քչեց. գնաց հասաւ դարկեանների վրայ.
Տեհաւ դռնապան կայնուկ ա:
Իրիշկաց, տեհաւ էդ դռնապանին.
Վերի պուռնիկ վերի շէմքի խեւ բանցր ա.
Ներքին պուռնիկ ներքի շէմքի խեւն ա:
Դաւիթ ը տեղ վախեցաւ ը դու բաց բերնից, ասաւ.
— Սա ձին քչեմ, էթամ. վայ թէ էս դռնապան ինձ ղուլ տայ:
Իր յախուն ը տեղ բարե տուեց դռնապանին:
Դռնապան իրիշկաց Դաւիթին, իր յախուն բարեն առաւ:
Դաւիթ ասաւ.— Սա մօրուց որ էլեր իմ,
Յէս օր իմ յախուն քեզ բարե տուի:
Դռնապան վերցեց.— Սա մօրուց էլերի,
Չուր մկայ մարդու բարե չեմ առե.
Յէս օր իմ յախուն քու բարեն առայ.
Արի, ձին քչի. դնա, Դաւիթ.
Թէ Աստուած յաջողեց, քու բան գլօխ գնաց, քու քաւոր ես էմ:
Դաւիթ ձին քչեց, էս խտին գնաց, հայաքի մէջ ձիանից իջաւ.
Նօգար էկաւ, ձին բռնեց, Դաւիթ չլաւ վիրե:
Քառսուն փայլեւան էն էլե.
Էն ասըմ ա, «ես առնեմ Խանտութ խաթուն, էն ասըմ ա «ես».
Քառսուն մարթ ուզում էր ինքը առնի:
Թրեր քաշին, դրին սուրճի տակ.
Սուրճեն իրեք գոմի կաշի էլ, ասին.
— Դաւթին ինչ կայ ըս տե, դարկինք, սպանենք.
Խանտութ խաթուն մեք առնենք:
Ամենք մէկ մէկ քսաւ գինի լցրին, ասին.
— Տա՛ք Դաւթին, խմե, գինովնայ, դարկենք, սպանենք:
Քառսուն քսան էլ Դաւիթ առաւ, խմաւ:
Իրիշեց, տեհաւ մէկ խմորի տաշտ կայ ընտեղ, ասաւ.
— Էս գինին յո՛ւստ էք լցընում:

- Ասին.—Կարաս լիքն ա, հաստատ ըլլի Խանտութ խաթուն
Քառսուն քաս էլ տաշտով խմաւ։
Տաշտը տարաւ էս խետին, կարասի կուշտ։
Լցըրեց կարասից, իրեք տաշտ խմաւ։
Բեղեր սրբեց, օրախի մէջ վոլքի էր տալում։
Ոտը հակաստան կպաւ սուրճին։
Սուրճէն ոտի դէմից գնաց դեն։
Տեհաւ քառսուն տկող թուր սուճերի տակն ա։
Թրեր ժողունց, փաթուկեց, արաւ բիլազուկ. Գօֆարին կանչեց։
—Արի, էս էրկաթ վերցրայ, տա՛ր, թալ մեր խուրճին։
Ինչ էթամ մեր տուն, Աստուած յաջողայ կը շինենք նալ ումթի։
Կը շինենք պիլ, կտանք էրեխէքին, գաշտ գրգիկ կը խանեն։
Խանտութ խաթուն խաց ըռղկեց որ ուտեն։
Խաց կերան. ամենք մէկ հնգանոց ոսկի տուեց խաց բերդին։
Դաւիթ կուշտ փող չի կար, տար, էն էլ տկլոր էր իմ նման։
Մէկ մատնիք կար ճկուկ. հանեց թալից սինու մէջ։
Խաց բերող սինին բռներ էր. չի կարաց զաւթեր։
Էդ օղի ծանտութունից սինին դաբալաւի ձեռից ընկաւ։
Որ ընկաւ, զրնկոցն էլաւ, Խանտութ խաթուն լսաւ էդ ձենը։
Դաւիթ սինին վերցրեց, տուեց խաց բերդի ձեռ։
Մատնիք բերեց, դրնց խաց բերդի թեւ։
Էկաւ, խասաւ չուրի վզի կուշտ, ինչպէս սէլի տող։
Ասաւ.—Դե՛, տա՛ր, էդ քեզ փեւկեց ըլլի։
Դաբալաւ մինչև գնաց Խանտութ խաթունի կուշտ, շատ նեղեցաւ։
Խանտութ խաթուն ասաւ.—Ախի՛, էն ինչ գունկոց էր։
Ասաւ.—խանում, Աստըծու սիրուն ըլլի։
Արի էս սէլի տող իմ թևից խան դուս։
Ասաւ.—էս ով ա տուե։
Ասաւ.—էս էն նոր դալողն ա տուե։
«Փող չունեմ, տար փեւկեց», ասաւ։
Ասաւ.—Ախի՛, էդ փաւէք քեզի ըլլի, մատնիք տա՛ր ընչի՛
Մատնիք սինուց վերցրեց. մտցրեց իր բուլբը։
ձուղաբ արաւ էն քառսունին։
—Էլէք, գնացէք. ձեզ չեմ առնի։
Դաւիթ ասաւ.—Խանտութ, մէ գուռ արի, պօյդ տեսնեմ։
Ասաւ.—Էգուց ես դուս կուգամ քառսուն ճառի խեւ։
Ամեն ճառիյի վրայ քառսուն անկունք բարցը էմ։
Իմացի որ ես էմ։
Խանտութ ճառիյէքին առաւ. գնաց սէլի անկու։
Դաւիթ քամակից գնաց, տեհաւ ըզրբանց։

Տեհաւ քառսուն անկունք բարցր ա դաբալաւեների վրէն,
 Դաւիթ խասաւ, ձեռ քցեց վզովը.
 Մէկէլ ձեռ պարզեց դպա ծըծկերը.
 Խանտուկ խաթուն իր թեւ դեմ բերեց.
 Էս արմունկ դպաւ Դաւիթի քթին.
 Դաւիթի քթը վրաւ, իրեք կաթ արուն կաթաց.
 Խանտուկ խաթուն տեհաւ Դաւիթ իր քթի արնի խետ, փախաւ:
 Դաւիթ գնաց ջրի վրէն, իր քիթ ու բերան լուաց.
 Էկաւ, քամակից խասաւ Խանտուկ խաթունին.
 Դաւիթեանի վրէն որ խասաւ, թուրը քաշեց.
 Ջարկեց, իրեք ճուղ ծամ Խանտուկ խաթունի գլխից կտրեց:
 Ասաւ.—Դաւիթ, ես գիտամ, արեիդ մեռնեմ.
 Քու սիրտ էլած էր, ես քու յախուն փախայ:
 Իրեք կաթ արուն օր քու գնչիցը կաթաց.
 Դու ձեռ ինչ մացըցիր իմ ծոցը.
 Իմ ծծկերը որ դու բռնէիր.
 Քու ղուկաքը գիտամ՝ ինչ պատ ա.
 Կը ճխտէիր, իմ մօր ծծած կաթ իմ պնչներից կզար տակ.
 Ես յախու իմ թե վերցրի վիրն.
 Իմ արմունկ դպաւ քու պնչին, իրեք կաթ արուն կաթաց:
 Ընձի ունեմ վեց ծամ, վեց էլ ախպէր ունեմ.
 Ամեն ախպէր, հեռի էս օնախից, որ մեռնի,
 Մէկ ծամ պտի կտրէի իմ ախպօր վրէն.
 Մկայ իրեք կաթ արուն քու քթից կաթաց գետին.
 Հըմի քամակից էկար, խասար ընձի.
 Թըով զարկիր, իմ իրեք ծամ կտրիր.
 Ամեկ ծամ քու մէկ կաթ արունի գին դուս գայ:
 Էրկոով էլ էկան տունը. Դաւիթ Խանտուկ խաթուն պսակուան.
 Նոր ըդ տեղ նստաւ, լացաւ. Աստրծուց կոխ ուզեց.
 Միտքը ընկաւ Խանտուկ խաթունի էն խօսքը, «գլօխ էս բերեր».
 Ասաւ խաղով.—Օրհնեալ բարեբաւ Աստուած,
     Եւ մախ սուր մեռանիմ.
     Եւ կոխ սուր, անեմ.
     Էս օր կնկայ ահ սուած եմ,
     Եւ մախ սուր մեռանիմ.
     Եւ կոխ սուր անեմ:
     Խանտուկ խաթունի մէ գլօխ բերեմ.
     Դե, բերեմ, դե, բերեմ:

Օխտն օր քմաւ էդ խօսք.
 Մէկ էլ տեհան նուղապ էկաւ.

(Օղան-տողան թաքաւորից) .

— «Դաւիթ, չըլլեմ, չիմանամ թէ Խանտու խաթուն տանիս .
Յան պտի գաս, ընձի խեռ կռուես .

Յան Աստուած ընձի կտայ, եան քեզի :

Դաւիթ իր քասարուկ տհաւ ուր էթար կռիւ :

Յէլաւ Դաւիթ ուր էթար, Խանտու խաթուն վերցընց .

— Դաւիթ, պտի էթան, Աստուած յաջողայ .

Մէկ պողպատե սուն կայ իմ սրնոռի մէջ .

Բու թուր ճոպի վրէն, թէ կռուեսց, գնա կռիւ :

Սուն ուր կընցնես, ընտե մէկ փոս կայ, ընտե քու ձին լցրայ .

Թէ թռաւ, ընցաւ, դու գնա կռիւ .

Թէ չի թռաւ, չընցաւ, դարցի, արի :

Ասաւ .— Խանտու խաթուն,

Մէկ խօսք ասելիք, իմ սիրտը դաղելիք .

Էս էլ էլաւ իրեք դաղ, թէ դառցայ էկայ, ես դիտամ :

Ձին քեցց ուր էթայ, Խանտու խաթուն էկաւ դէմ, տասաւ .

— Դաւիթ, դու կեթաս կռիւ, բալբի Աստուած չի յաջողայ .

Բալբի քեզի մի փորցանք գայ, պա ես քեզի ընչով ճանչնամ :

Ասաւ .— Ես էթըմեմ, օխտե աւուր վրայ թէ էկայ,

Վրայ ութին կգաս էն ջանդակների մէջ .

Իմ աջ թևի վրայ բազպինդ կայ, էն իմ ջանդակն ա .

Ձթողաս իմ խալալ ջանդակ էն խաբամ ջանդակների մէջ :

Դաւիթ ձին քեցց, գնաց, խասաւ պողպատե սանը .

Կանչեց .— Մարուքիկ Աստուածածին,

Խաչ պատրագին .

Թուր կայծակին,

Ջարկեմ, կտրի պողպատե սին .

Չօանիս իմ ձեռաց քամին :

Է՛նպէս դուվարով զարկեց ը տեղ էդ սանը, կտրեց .

Ղալամ դալամի վրէն մնաց, չուր չէկաւ . սա խապար չէլաւ .

Միտք արաւ .— Ջանրմ, էս դրոպն ուր ես զարկիմ,

Էդ սունը ընչի յիրար չէկաւ իր տեղից :

Ասաւ .— Սեւանաս, դու բեւիկ,

Ընչի դուվաք չտուիք իմ բազկին .

Ես զարկի, կտրի պողպատե սին :

Թե սեպաւ, էլաւ փոմուր .

Էս եանից (աջ) մէ բարակ քամի էն տեխէն էկաւ .

Ջարկեց, վերի դալամ ուր կտրեր էր, քամին քցեց, ներքին մնաց .

— Հայ գիթի, ասուաւ, քելիկ, կանանչես դու.

Դու. դուվաք տուիր իմ բազկին.

Կտուիմ պողպատե սին:

Ղալամ, ղալամի վրայ կայնաւ.

Քամին տուեց, շուռ տուաւ:

Թէն էլի կանանչաւ Աստուծոյ հրամանքին:

Ձին քչեց, ընցաւ, գնաց. խասաւ իսանդակիմ կուշտ.

Մէ էնպէսդ զանկու. տուեց ձիան կուշտ ու կողին.

Կողրանք մտան փորը, ձին թռաւ առուն, ընցաւ.

Հասաւ Օղան-տօղան թաքաւորի դօշուներն:

Օղան-տօղան թաքաւոր օխտը զլխանի էր.

Էն էլ Մարլայ Մեղիքի նման պօլ դօշուն ժողուեր էր:

Դաւիթ ձին քչեց մէջ, չորս օր կուտաւ.

Վրայ խնգին դօշունի մարթիկ թուղթ բացին.

Իշկացին բորմսաւներ թէ «ըսողոնց ազգ ջրից ա բանամ էկե.

Ըսողոնք Ֆերզ էն, բերլք, ջրի ճանբախ ըզրանց վրէն կտրենք:

Ջրի ճանբախ կտրին. չին թողում էթայ դպա ջուր.

Չունքի չուր իրիկուն կուտում էր, էթում, ընկնում էր ջուրը.

Յարէք միաւորում էր, առաւօտ էլի գալում էր կուտ:

Ջրի ճանբախ որ կտրին, գնաց, մտաւ մէկ մասուրի քօլի տակ:

Ղուտն իր թևով գալում էր, ետէքի միջով ընցնում էր.

Դաւիթ խապար չէր ըլլում:

Դաւիթ ը տեղ չատ նեղացաւ իր սրտի վրէն.

Կանչեց.— Աստուած, եան ընծի մախ տուր, եան մէ իմօստ տուր.

Ճար-ճանփէն իմ վրէն կտրեր էն, խեղճացեր էմ:

Էդ դօշունի մարթ վախենում էն, չին քչում վրէն.

Ասում էն.— Էթանք, ըլի մեզի պիրատի սպանի:

Համա էն դեխն ա ընկե Դաւիթ, մէկ էրախայ էլ կապանի.

Էն իր ցաւով: ա շեկուե.

Էնդոնք վախենում էն, վրէն չին քչում:

Խօղբորտանք էլան իշկացին Դաւիթի աստղն խաւար էր էրեւում.

Մէկ ձի ունէին, ասին.— Մուրատ Աստուած, Մուրատ ձի.

Մեզի եփ կը խասցենա Դաւթին:

— Մէկ հաց ուտելու ժամանակ ինչքան կը քաշի, ընքան ժամանակ:

Ասին.— Ինչպէս ւամակ տուեր էնք քեզի, քու աչկեր բռնի:

Ասին.— Մուրատ Աստուած, Մուրատ ձի.

Մեզ եփ կը տանես դէմ Դաւթին:

— Մէկ պապիրոս քաշելու վախօք ինչքան կը քաշի:

Ասին.— Հը, ինչքամ ամակ տուեր էմ քեզի քու աչկեր բռնի:

—Մուրատ Աստուած, Մուրատ ձի.

Մեզ երբ կը տանես դէմ Դաւթին:

Ասաւ.—Ելե՛ք. ձեզ ձիան վրայ պինդ բռնե՛ք.

էս սահաթին աւելե՛ր խփե՛ք, բացե՛ք:

Ձեզի տանեմ. խասուցեմ Դաւթին:

Ձին խեծան, էկան հասան դռունմի կուշտ.

Ձիանից իջան, շորեր փոխին, հարցրին.— Ե՞դ ինչ պախա ա.

Ղօռունմի մարդեր վերցրին.— Դաւիթ էկե, կռիւ ա անքմ.

Օղան-տօղան թազաւոր մեղի ժողուե, բերե. կռիւ անեք:

Ասին.— Պա որտի ա Դաւիթ: Ասին.— Մասըրի Բօլի տակն ա.

Մենք յախու չե՛ր, կարում էթանք վրէն կռիւ:

Ասին.— Ճանախա տուէք մե, էթանք վրէն կռիւ.

Բռնենք, բերենք տանք ձեր թաքաւորին.

Իզին տուին է՞դ էրկու մարդին. գնացին Դաւթի կուշտ.

Ըղըրանց բերնի բուղը. որ ըլլում էր,

Դաւթի բերնի բուղը քչեց տարաւ փորի մէջ.

Դաւիթ ը տեղ. լացաւ, ասաւ.

—Յես օր երկու հոգի եկեր եմ.

Ես մօռուց ելեր ի,

Դուվերն ի տուեր.

Ծնկներս չե՛ր տուեր ջուր:

Գետերն եմ զարկեր.

Ձաներս չե՛ր քշուեր:

Ես օր մե փոք տու եմ մտեր,

Ձուր ծնկներս ա ծալվեր.

Երկու խոփի եկեր ին.

Ձեմ գիտում, յես օր իմ խոփին պօր տոնին.

Թե չե՛ր ընձի իմտաւ պօր կայնին:

Արունի, բարուքի մէջ թաղուէր էր. խօրողբրտանք չէր ձանաւ.
Խօրողբրտանք խասան, վերցրին.

Մէկ շրկեց, մէկ ընկաւ յառէջ, որ մեծի միջից խանին գաւ.

Ղօռում ժողնուաւ վրէն.— Թո՛ղ, սպանենք, ասին.

Մէկ խօրողբէր շրկեր էր, մէկ թուր բռներ ընկեր դռունմի մէջ.

Ձէր թողում Դաւթի մօտ գային:

Դաւիթ տարան, քցին ջրին մէջ.

Ե՞դ էլ լեւացուաւ, ջրի մէջ լողացաւ, դիմզացաւ:

Ջրից յէլան դուս. իրեքով էլ էկան ընկան դռունմի մէջ

Ջարդ ու բուրդ արին պիտաթի.

Օղան-սողան թագաւոր բռնեցին.

Թեհր կապեց Դաւիթ, դրեց խրոզբրտանց կուշտը,
Ասաւ.— Դե, կայնէք,

Չուր ես էթամ առուի կուշտը, լուացունեմ, գամ:

Չուր խասաւ առուն, տեհաւ դալմադալն էլաւ.

էկաւ, տեհաւ, Օղան-Տողանի օխաը գլուխն էլ կտրեր էն.
Խորոզբրտանց վրէն նեղացաւ, ասաւ.

— Ընչի ըղբա՞ գլօխ կտրեր էս.

Ըղբ սալ պալ տանէի Խանտուկ խաթսունին հասիյա:

Ասին.— Մարդ իր դուռման կը թողնի սա՞ղ.

էդ տեղ մէկ խօսք Դաւիթից էլաւ, մէկ խրոզպրտանցից.

Կռուան. խրոզպրտանք ինաս արին, թողին գնացին:

Դաւիթ թողեց, էկաւ որ առուն լուացուի:

Օխտն օր քմեր ա, վրայ ութ աւուր ա.

Խանտուկ խաթուն տեհաւ որ Դաւիթ չէկաւ.

Խնքն էլաւ, ձին խեծաւ, էկաւ.

Մէկ ջանին մգրախը գարկում ջանդակներին,

Գետնէն եռսուն ջանձակ բանցրացնում էր վիրե.

(էյ գիտի դուվար, տունդ չի քանդուի).

Իրիշկում էր թեի վրէն, տեսնում բազալին չկայ.

Տփում գետին եռսուն ջանդակն էլ.

Ջարկում, եռսուն էլ ա վերցնում:

Դաւիթ առուից իրիշկաց, տեհաւ.

Խանտուկ խանում դանին մգրախ զարկում,

Նւսուն ջանձակ վերցնում բանցր:

Ձէն տուեց Դաւիթ.— Է՛յ, էդ ի՞նչ էս անում.

Քու սիրական ես էմ սպանի, քու դուռմանը ես էմ:

Խանտուկ խաթունի աչքերի սևը, սիւտակ խառուաւ յիրար.

Ձին քեց Դաւթի վրէն.

Չէլ ճանաչում իր սրտի հեռսից.

Էլ Դաւիթ ո՞րն ա, աչիւեր կարմրեր ա.

Մէկ դրոպ զարկեց Դաւթին:

Դաւթի չոք առաւ գետին, էլաւ, կայնաւ, ասաւ.

— Թէ ընձի այան չանեմ, զարկե, ընձի կսպանայ:

Մէկ դրոպ զարկեց Դաւիթ Խանտուկ խաթունին.

Խանտուկ խաթուն ձիանից ընկաւ տակ.

Ասաւ Դաւիթ.— Ընչի ես զարկում, Դաւիթն եմ ես:

Նոր յիրար ճանաչան, մարդ, կնիկ էլան, էկան տուն:

Գ.

ԴԱԻԻԹ ԵՒ ՄՅԵՐ

Մէկ ժամանակ մնացին, Աստուած ըզըրանց մէ տղայ տուց.
Անուն զրին Մհեր, Դաւթի խօր անուան վրէն.

Մհեր քոջացաւ:

Ամեն օր Խոնտութ խաթունի ախպրտանք կեթային ավ-դաւ:
Էս խետին Մհերին էլ տարան իրանց խետ.

Իրանք կը նստին ուտել խմելու, Մհեր կեթար ավ անելու.
Իրիկուն ավը կտար. քեռիք կը տանին տուն.

Ինքը դատարկ կուգար տուն:

Մէ օր Դաւիթ վերցրեց, ասաւ.

— Որդի, երանի դու իմ տղէն չեղնէր:

Ասաւ. — Որդի, մէկ օր էլ մէ ճնճուղ դու բերէր, ես ուտէր.

Ասաւ. — Իմ խէրս. սուրգ տուր, էն ղզար բերեմ.

Մի ամիս ուտես, չի պրծնի:

Էլաւ, քեռիքների խետ գնաց, դնացին մեծի մէջ.

Յէլաւ ինչ արաւ Մհեր.

Էրկու ծառ ծռացրեց, բերեց ցածր.

Էրկսի ծէր կպցրեց յիրար.

Իրեք քեռին մէ ծառի վրէն նստըցրեց,

Իրեք քեռին էլ մէ ծառի վրէն.

Ոտը ծառի վրից վերցրեց.

Ծառէը ղզուան, էն իրեքը տփին գեղի մէկ ղաւղը.

Ընդոնք ընտե մեռան, ընդոնք էլ ընտե:

Էլաւ, ինքը գնաց ավ անելու:

Մէ յիմարի ծառ փոխան արաւ, ավը շարեց վրէն.

Յիրիկուան բերեց, տուեց խօրը. ասաւ. — Առ քե:

Ասաւ. — Քու քեռիքն ուր են.

Ասաւ. — Իրեքն նա մեծի գլուխն էն ծիծաղում,

Իրեքն էլ մեծի մէկէլ պլուխն էն ծիծաղում:

Ասաւ. — Զըլլի սպաներ ես: — Զէ, չեմ սպաներ, ասաւ.

— Բաս ինչ արիր ընդրանց:

Ասաւ. — Ծառը բանցր, ցածր էնք խաղում.

Ոտս վերցրի վիրէ ծառի վրից.

Էն իրեք տփեց մեծի գլխի, էն իրեք գեղի գլխի:

Դաւիթ ասաւ. — Քու բաւարուկ տես.

Առաւօտ հս, դու պտի կռուենք:

Լուս բացուաւ, խէրն ու տղայ կպան իրար.

Խանտութ խաթուն տեհաւ խէրն ու տղայ զարկում են իրար.

Ասաւ.—Դաւիթ, մը զարկի իմ ճղին.

էն իմ կաթնակեր պալէն ա:

Դաւիթն ասաւ.—Պօի զարկեմ, Խանտութ խանում,

էն ֆու վեց ախպօրն սպաներ ա,

Պօի զարկիմ, ֆու վեց ախպօրն փոխը առնիմ:

Խանտութ խանում դարձաւ, տղին ասաւ.

—Ուրդի, մի զարկ ֆու հօր.

էն սրւակ մուրուս ա.

էն ֆու խեքն ա:

Ասաւ.—Մեքիկ մի բնկնիւր արանի.

Պօի զարկիմ ես.

էն սրւակ մուրուս

Գլխի վրայ բերեմ:

Զարկեց, խէրն ընկաւ.

Յէլան, Թորկին, էկան տուն, Դաւիթն իր կնիկ.

Ասաւ.—Կնիկ. ել էթանք մէ քաղաք.

Էլ էս տեղ նստելը հարամ ա մեզ վրայ.

Յէլան, Մհերին Թորին Կապուտ կող քաղաք.

Դաւիթն ու Խանտութ խանում էկան դպա Սասուն:

Էկան Խաթայ քաղաք, Խաթայիք էկան դէմ, ասին.

—Դաւիթ, արի կռուենք, նոր էդ Խանտութ խանում տար:

Դաւիթն ասաւ.—Ինձ հետ օղուլ ուռախ կայ.

Լաւ չի մկայ կռուեմ, ամօթ ա.

Էթամ տուն, յետոյ դամ. կռուենք:

Ասին.—Զես գայ.

Ասաւ.—Աստուած վկայ ըլլի, դամ:

Գնաց տուն, մի ամիս մնաց. մտահան արաւ:

Մէկ օր Խանտութ խանում ասաւ.

—Շորերդ խան, լուամ.

Խանեց որ լուացին, տեհաւ աջ եան յըմն սեցեր ա.

Իրիչկաց Խանտութ խանում, ասաւ.

—Ընչի ես քու մէկ եան սեցե.

Ասաւ.—Օրթում էմ կիրի, օրթում ընձի վերայ կոտորուեր ա.

Ուշացիր էմ. չեմ գնացի. շորեր տու խաղնիմ:

Շորեր խաղաւ ու գնաց Խաթայ քաղաք:

Գնաց ընտե, դօճուն ժողնուան էկան որ կռուին,
Իրեք օր կռուան, տեհան չեն յաղթում.

Վրայ չորսին Դաւիթ իջեր էր ջրի վրայ վազվում էր,
Վերևանց մէկ գութանի խոփ կարմրցրին.

Էն տաք խոփը տփին Դաւթի դօճին. ընկաւ վէր:
Խօրողպրտանք իշկացին, տեհան Դաւթի աստղը խաւար .
Ձին խեծան, էկան. խասան Դաւթին.

Տեհան Դաւիթ պէյուճ ընկած ա, հալ չկայ վրէն:
Գլուխ վերցրին Դաւթի, գրին իրենց չոփի վրէն.

Դաւիթ արև տուեց քու որդուն:

Թալուր սև կապին, առան բերին դպա Սասուն.
Խանտութ խաթուն էլաւ, իրիշկաց բասանից.

Տեհաւ Դաւթի քալուր սև էն բերրմ.

Իրան բասանի գլխից տփեց գետին.

Էն էլ էն տեխ մեռաւ:

Էրկուս մէկ տեղ բերին, տարան խորին:

Էկան տուն, միտք արին էրկու ախպէրով,

Ասին.— Դաւիթ սաքմ էր, մեզի տղայ կայ Կապուտ կող:
Էկան Կապուտ կող քաղաք որ առնեն, բերեն.

Ձէն տուն.— Մհեր, Մհեր, արի, էթանք.

Քու խօր Խլաթայ քաղաք սպանիր էն,

Արուն փոխ առնենք:

Էլան, առան իրանց խօրողպօր տղէն.

Առան, բերին Խլաթայ քաղաք:

Մտան քաղքի մէջ:

Էգեղէն, որցեղէն չթողին, յրմեն փրթին:

Տեհան մէկ պառաւ տաք տաք ասլուր խառնում,

Շերեփի միջից խանե, շերեփից բուղ ըլլում ա.

Ասին.— Պառաւ, էդ ուր էս էթում:

Ասաւ.— Ասքմին, «Դաւթի տղէն էկե»,

Էթամ, իմ շերեփի տփեմ գլխի մէջ. իմ սիրտ հովանայ.
Իմ վից տղէն սպաներ ա:

Մհեր ասաւ.— Արի մօտ, արի մօտ.

Անկնջներից ծանտը էմ, բան չեմ լսում:

Ասաւ ու ձեռ տուեց պառուին, դրեց գետին.

Մէ ոտ դրեց ոտի վրէն, մէ ձեռ քցեց մէկէլ ոտ.

Քաշեց, ճղեց, թալեց ընտեն:

Էլան, թողին, քաղքից էլան դուս, էկան Սասուն:

Մհեր չատ սիրուն տղայ էր.

Ամեն օր կեթար ավ-դուճ.

Ձէնով Յովանի կնիկ-Գոհար խաթունի աչկ ընկաւ Մհերին.

Մէ օր վերցրեց ասաւ.

— Յովան, դու գառ, էս որ էթաս ավ-դուռ.

Մհեր մնայ տուն, չորեր լուանք:

Ձէնով Յովան գնաց ավ-դուռ. Մհեր մնաց տունը:

Ջուր տաքացրեց կնիկ, տաաւ.

— Մհեր, արի. ջրից լից, ես իմ գլխի լուամ:

Մհեր էկաւ, նստաւ ըդրրա քամակ.

Մէկ ձեռ դրեց աչկերին, մէկ ձեռով ջուր լցեց գլխին.

Խօրողայօր կնիկ ասաւ.— Տեսնեմ ընձի քամաւա անըմ ա.

Գայ, ընձի խեղ նստի, կաղնի:

Տեսաւ աչկեր խփուկ ա, տաաւ.

— Մհեր, ընչի քու աչկեր խփեր էս:

Ասաւ.— Խարս, չէ մեղք ա, ես քու ջանքակ տեսնեմ:

Գոհար խաթուն էլաւ, կայնաւ, իրա չորեր ճղրտեց.

Իր էլեւ ճանկոտեց, գնաց տուն, նստաւ:

Յիրկուն մարթ էկաւ, ինչ իլահ արաց, չի խօսաւ.

Ասաւ.— Ջանըմ, ընչի չես խօսում.

Ասաւ.— Էդ բէ մուրա՞ս թողեր էս տունը բուլա.

Էս օր գնացեր ի լուացուելու,

Էկաւ, ընձի խայտառակ արաւ ջրի մէջ:

Ասաւ.— Կնիկ, ես ինչ անեմ, էն ճանիլ ա, ես անիլ էմ.

Առաւօտ կը զրկենք ավ-դուռ ընդրան.

Ինչ իրեկուն գայ, դռներ կը փակենք, դարկեաններ կը խողենք.

Կասենք. «որդից էկեր էս. գնա էլի ընտի»:

Առաւօտ Մհերին զրկին ավ-դուռ.

Յիրկուն էկաւ, տեսաւ դռներ փակ ա, դարկեաններ խողած ա.

Տեսաւ տեղ չիկայ էթայ ներս:

Նստաւ, լացաւ, կանչեց.

— Խերախոս խոողպեր,

Էս օր խէր չունեմ,

Արա խերութեմ.

Խերախոս խօողպեր.

Էս օր անէր իմ մնացի.

Արա տէրութեմ:

Խերախոս խօողպէր,

Էս օր էքրմ եմ մնացի.

Արա խերութեմ:

Անճար եմ մնացի.

Արա մեկ ճար.
Խեռախոս խօրոպէր.

Խօրոպօր սիրտը լցուաւ.

Էլաւ, բացանի գլուխ կայնաւ.

— Որդի, ասաւ, էդ բանը ինչ դու ես բռնե.

Մեր ազգի մէջ մէկը չի բռնե.

Ո՛րտից էկեր էս, էլի գնա էն տեղ.

Մեր ազգի մէջ ըդենց բռն չեկե:

Մհեր կանչեց խօրոպօր.

— Քու կնիկ ինչպէս իմ Խանութ խաբուն մերս,

Թե ես են բանից խապարութուն ունեմ.

Քու կնիկ իմ բերնի սրբութուն ըլլի,

Թե ես են բանից խապարութուն ունեմ.

Քու կնիկ իմ ճակտի մեռօն ըլլի,

Թե ես են բանից խապարութուն ունեմ.

Խազար ափսոս, խազար ափսոս.

Խեռախոս խօրոպէր, խեռախոս խօրոպէր.

Քու կնկան խափուած ես դու:

Յե՛, կաց բարի, չուր խազար տարի:

Ես եմ երալու, դու ես մնալու.

Ես եմ երալու, դու ես մնալու,

Խեռախոս խօրոպէր . . . :

Խօրոպէր իջաւ, դուռ բացեց որ Մհերին բերի ներս.

Տեհաւ Մհեր օրթում ա ուտում.

Ինչ դդար կանչեց, Մհեր չի դարցաւ:

Գնաց, ընկաւ խօր դերեզմանի տրանք, մօր:

Պարկաւ, կանչեց, լացաւ էս խեղին.

Խօրը ձէն տուեց. ասաւ.

— Հերիկ, վեր էլի, յես օր վեր էլի,

Քու տղեն անտէր մնացե, անտէր մնացե:

Քու տղեն դուներ անտէր մնացե.

Յես օր վեր էլի, Մարտ տու. ծառայեմ.

Յես օր դուներ անտէր երբմ եմ մնացե:

Գերեզմանից ձէն էկաւ դուս.

— Որդի, ես եմ մեծացեր.

Թափեր ա գլխիս մազեր

Մարտ Մարտայ Մելիքին ա:

էն օր դու ինչ ծնար.

Քու զլօխ Հալապն ա գրուեր:

Դարձաւ մօր — Մերիկ, վեր ելի, յեւ օր վեր ելի,

Քու կաթնակեր պալէն անսէր մնացեր.

էլի, Թեհրան թուր, եքամ, ծառայեմ.

էս օր եքքմ եմ մնացե,

Դուներ անսէր եմ մնացե:

— Ուղի, եւ օր ես եմ մեծացեր.

Թափեր ա գլխիս ծամեր.

Թեհրան Անմու շահին ա.

Քու զլօխ Հալապն ա գրուած.

Իմ կաթնակեր պալէն:

— Խերիկ վեր էլի.

Քու ամսկն բնծի խալալի. (կրկնել)

Խօր գերեզմանից ձէն չեկաւ, դարձաւ մօր.

— Մերիկ, վեր ելի.

Քու ծծի կաթ բնծի հալալի.

Տեհաւ ձէն չի ըլլում, էդ տեղ նոր կանչեց. լացաւ, ասաւ.

— Ուհնեալ բարերար,

Աւարիչ, Տեհ Աստուած,

Խնամքն եր շատ.

Օրհնութուն, բարերարութուն

Վրս անկանջ արողաց.

Վրս հազր նստուաց.

Ըստեղ Դաւիթ վերջացաւ:

Մհեր Թող էթայ դպաւ Հալապ:

Մհեր ընկաւ ճանրախ, եալաւ-եալաւ գնաց.

Միամիտ էր, չէր դիւրմ ճանրախ ինչպէսդ էր.

Գնաց, մի բաղ ըռաս էկաւ, ասաւ.

— Պեգրեր էմ, գնամ էթամ, էդ բաղի մէջ ջուր կըլլի, խմեմ:

Գնաց, նստեր էր հաւուզի վրէն ջուր խմելու.

Բաղից հեռու բանցր օթախ կար.

Փանճարից, ախչիկ կար, իրիչեց.

Տեհաւ բաղի մէջ մէ մարթ ա նստի:

Ղառավաւին ըռղկեց, ասաւ. — Թո ըլլի էթայ, մեղք ա.

Թէ իմ ախպէր տեհաւ, կսպանի:

Ղառավաւն էկաւ, ասաւ. — Այ տղան, էլի, գնա:

Ասաւ — Ես էկեր ի, զաթի սլաի էթայի. մկայ չեմ էթար,

Ով որ գալում ա, Թո դայ ղըպա ընձի:

- Ղառավառ գարցաւ, էկաւ տունը, ասաւ.
- Էն մարդն ասաւ. — Ես դաւիթ մարդ ի, պեզգած ի, Ասի ջուր խմիմ, էթամ, որ էնպէսդ ա, ընդրա տէրը թո գայ. Ես Աստուած ընդրա կտայ, ես ընձի:
- Ախի, էն մարդ սրտով մարթ ա էրևում.
- Գնա. կանչի, թո գայ, հաց ուտի:
- Ղառավառ էկաւ, խասաւ Մհերին, ասաւ.
- Ախպէր, իմ խանըմ քեզ կանչում ա տուն. արի, էթանք: Էլաւ, ընկաւ ղառավառի քամակը, գնացին օրախը. Խանըմ խաց բերել տուեց ընդրան, նստաւ. կերաւ: Մնաց, իրիկուայ պահին էր.
- Իրիկայ տեհաւ մէկ մարդ ճանրախ գալըմ.
- Մէկ չիմարի ծառ դրե թիւն.
- Վէրի ճղները վէրի օխչար վերի դաւաւ շարե.
- Ներքին ճղեր գետին քրքաշ էթում ա.
- Թօզ դուման տուե վրէն:
- Էդ խանըմ վերցրեց. — Ախպէր, դու գնա, քեզ պախեմ.
- Իմ ախպէր կգայ, քեզ կսպանի. Քուլընկի դեն ա.
- Դու ընդրա վրէն չես կարայ: Ընդրան պախեց:
- Ախպէր էկաւ տուն, չիմարին դրեց գետին.
- Ջանաւարներ որ շարեր էր վրէն, իջեցրեց ցածր.
- Բերեց ներս, ասաւ. — Քուլընկ, մեր տունը մարդախոտ ա գալըմ:
- Ասաւ. — Ախպէր, սարից, ձորից դու ես գալըմ.
- Մարդախոտ էս տեղ ինչ ա անըմ:
- Ասաւ, — Ջանըմ, դու ընձի մի խափի.
- Բաղի մէջ ոտատեղ կար, գնացեր էր հավուզը.
- Իզը բռներ էմ, խոտը առեր էմ, էկել էմ մեր տունը.
- Քուլընկ, առաջի Աստըծու ուխտ ըլի, էն մարդին չսպանեմ:
- Ախպէր, ասաւ, մէկը էկաւ, չի ղմրեայ ոպանել տայի:
- Դե, ել. զնա, որ տե պախեր էս, բեր:
- Գնաց, Մհերին պախած տեղից խանեց, բերեց:
- Դեն իրիկայ Մհերին, տեհաւ տեսակով տղամարդ ա.
- Սիրուն ա, բօյ-բուսաթով ա.
- Պա. ասաւ դեն, դու իմ անուն չես լսե.
- Ես Քուլընկի դեն էմ. դուեն իր թիւով, օձն իր պարտով իմ քիցոռի մէջ չկարայ գայ իմ յախու.
- Դու ինչպէս սիրտ արիւր. թող զիմ սիցուը, դնա.
- Ասաւ. — Դե ախպէր, Աստըծու շնորքը շատ ըլի.
- Աստըծուց սավայ մենք, մեր ազգը մարդից չենք վախենայ:
- Դեն ասաւ. — Ղօ՛ւախ էս, բիրտան բիր չեմ զարկի.

- Բերած ավերից կերակուր էփին, խաց քաշին, կերան։
Ասաւ.—Անբաղդութիւն չեմ անի. էլի, գուլաւ կպինք.
Թէ ես տուի գետին, կսպաննեմ.
Թէ դժու տուիր, իմ քուրը կտամ քեզի։
Քնան, լուսը բացուեցաւ.—Խեղճ բարին դայ ձեզ վրայ.
Էրկոտվ հասան իրարի. Մհեր վերցրեց դէին, տուեց գետին։
Ասաւ.—Որ ուխտ էմ արե, իմ քուրը պտի տամ քեզի.
Նս էլ քեզի ախպէր ըլլեմ։
Մհեր ասաւ.—Նս չեմ պսակուի. ես պտի էթամ Հալապ։
Էլաւ որ էթար, դէն ասաւ.—Դու մնակ մէթար.
Նս էլ պտի գամ քեզ հետ, օրթում էմ կերե, ախպէր ըլլեմ։
Էլան, ընկան ճանքախ, գնացին.
Շատ ու քիչ Աստուած գիտայ, չուր խասան Հալապ.
Գնացին մէկ տառուի.—Նանէ, ասին. դօնալ չես ուզի.
Պառաւ վերցրեց.—Որդի, դօնախ Աստրծու դօնախն ա.
Նե ուտելու ունեմ, ցե խմելու ունեմ։
Մհեր էլաւ, փող տուեց պառաւին.—Նանէ, ասաւ.
Նս էլ տեսնումեմ քու տունը զաւ չիկայ.
Տաւր, տուր խացի, եմակի. բեր, ուտենք.
Էվելի փողն էլ տուր, մէ ձեռք չոր առ, մէջը քենեք.
Մենք որ էթանք, ուրիշ դօնախ էլ կգայ, մէջը թո քնի։
Տհհան շաքաթը մէ անգամ թաքաւորը հրամայում ա.
Հալըը ժողովում ա, գալըմ, նստըմ, խօսում էն։
—Նանէ, մենք էլ էթանք ըն տե, մեզ խետ չեն կուռի։
Ասաւ.—Որդի, իրան վիճակի մարդն ա կանչլւմ.
—Նանէ, ասաւ, ես էլ թաքաւորի որդի էմ.
Ասաւ.—Որ էղպէսդ ա, իրաւունք ունես, էթաւ.
Մհեր գնաց թաքաւորի գլխ տուեց, օխտն անգամ.
Վրայ ութին ձեռ կապեց, կայնաւ.
Թաքաւորը իրկաց, տհհաւ ըղըրան.
Սիրուն տղամարդ ա, լիքն ա, բօլով-բօլսաթով ա.
Ասաւ.—Էսի կասես թաքաւորի ցեղ ըլլի։
—Այ տղա, ասաւ. դու յոգստ էս. ինչ ես ուզում.
Ասաւ.—Տէրութունը հաստատ ըլլի, ես Սասմայ էմ։
—Սասմայ ումանից ես դու.—Դաւթի տղէն։
Ասաւ.—Էն Դաւթ Մսըր քար ու քանդ արաւ.
Ընդրա ազգական էկան, գնացին Խաթ քար ու քանդ արին.
Մէ նա դինջ մարդ էք դուք, քու անուն ինչ ա.—Մհեր.
—Դաւթի տղէն Մհեր դժու ես.
Ինչ էկեր ես էս քաղաք. խելօք հասես, կայնես։

Ասաւ.—Դե, դարիւզ մարդ էմ, ինչ գործ ունեմ խալիի խեւ
Տեղ շանց տուեց.—Դե, ասաւ. գնա, նստի, խօսանք:
Էդ թաքաւորի սիրտը փոխուաւ Մհերի վրայ, սիրեց ըզըրո՛ւ.
Էլաւ մէկ կաթ արուն, ընկաւ թաքաւորի սրտին մէջ,
էն օր քիչ խօսացին. Մհեր էլաւ, շնորհակալ էլաւ, գնաց.
Մնաց մէկէլ օր, թաքաւորը խացի վախթ կանչեց ըզըրան.
Թէ.—Թաքաւորի ցեղ ա, մեղք ա, թո դայ, խաց ուտի.
Հաց քցին, նստան ուտիլու. ծիրանի չիւ ին էփեր,
Մհերը կերաւ, կոճերը ժողուեց ձեռի մէջ.
Էս խետին խաց վերցրին, սինօդապետներ էկան.
Կէս էս ճերկով. կէս էն ճերկով.
Ինքն էլ աթոռ դրեց, նստաւ ամենից բարցր:
Մհերն ամենից ցածր նստաւ.
Էդ կոճերը առաւ երկու մասի մէջ.
Ըսենց որ կոճերը մատների մէջ ճիտում էր.
Կոճը թունժ էր, դիպնում էր սինօդապետների կողքին.
Մէկէլ կողքից դուռ տալում էր:
Մէկէլ տեսնում էր, էն մարթ թաւալում էր ընտեղ.
Էս խետին մէկէլ եանից լունըցնում էր կոճը.
Էն ճերկի մարթ թաւալում ին գետին.
Ընկնումին քամկի վրայ, կողքի վրայ, փորի վրայ.
—Ջանքմ էս ինչ էր, էս մարթիկ պէյուռ էլան.
Նա թուանքի ձէն կայ, նա բան կայ, իրարու ասին.
—Էս տեղ մէ հնար կայ, էս մարթիկ էսպէսդ չըջան.
Էլան ձէն տուին. ընկնող մարթիկ էլ չի խօսացին.
Տեհան արուն էլաւ, էդ մարթիկ, շարեր ծածկեց:
Էլան, շորեր խանին, տեհան որի կողքից դպե,
Մէկէլ կողքից տուե կուռ.
Որի սրտից դպե, քամկից տուե դուռ:
—Ջանքմ, Մհեր, չըլլի բու բաներն ա.
Ըզըրան (Մհերի) ազգը սուլթ ասել չըն դիտայ.
Գողութուն, բողութուն չըն գիտայ. դուզ կը խօսային.
Որ հարցրին ասաւ.—Վալա, ծիրանի կտի խետ խաղում է.
Իմ մատի միջից ինչ պրծաւ, դպաւ ըզրանց.
Մէկէլ եանից դուռ տուեց. ես ինչ անեմ:
Ասաւ.—Ձեր ազգը, ես մէկէլ որը ասիմ.
Նա դիմն մարթիկ էք դուրս:
Էլ վախեցան ըտե Մհերից. չկարացին մօտանալ.
Կուռան խետը թէ.—Դու կը մնաս, էլ կը գորկես, կապանեմ.
Էդ բահաւ մարթիկ իմ քաղաքի մէջ չմնայ, էթայ:

- Մհեր վերցրեց.— Ես էկեր էմ. պտի էթիմ զաթի.
 Ես չեմ էթայ, դու ինչ կանես, արա ընձի.
 Թաքաւոր դօշուն ժողուեց, ասաւ.
 — Մինակ վայ թէ չի յաղթենք ըզրան:
 Էկան որ քաղքից խանէն, զրկեն ըզրան.
 Մհեր ասաւ.— Ես չեմ էթայ: Կռուան ըզ տեղ:
 Ղօշուն ջարդ ուխուրտ արաւ Մհեր, սքաւ չի թողաց.
 Ղօշունի մարթեր որ մնացեր ին, գնացին թաքաւորի մօտ.
 — Ջանքմ տաին, էդ էրկու օր էլ մնայ, քաղաքը կաւերի, կը թողե-
 իսկ որ ասքմ ին, Սասմայ ծռերիցն էն բողոնք.
 Կռուով ըզզրան չենք կարայ յաղթի: Ասին Մհերին.
 — Մհեր, թաքաւորի հրամանն ա. գուլաւ կպնենք.
 Թէ դու տուիլ դետին, Հալապ տրապըտես դու.
 Թէ մեր գուլաւչին տուեց գետին, քեզ կսպաննենք:
 Էկան որ գուլաւ կպնեն. Քեամանց քցին, ըզըրան բռնեցին.
 Հասկացրին թաքաւորին.— Ըզըրա դազապը ինչ ա.
 Ասաւ.— Էդ թաքաւորի ցեղ ա, սպանել մեղք ա.
 Տարէք, թալէք էն քառսուն զազանոց խոր, թո մնայ ընտե:
 Տարան, թալին խորին մէջ Մհերին:
 Էդ քաղաքին մէջ մէ պառաւ, քառսուն խառ էծ ունէր.
 Մէ ախչիկ էլ կար էդ պառուին, ասաւ.
 — Ես գիտամ. էգի թալեր էն խոր, պտի մեռնի անօթի.
 Ես պտի տանեմ խաց ըզըրան.
 Թո չի մեռնի, մինչև քառսուն օր.
 Իմ ախչիկ ըռդկեմ, էթայ կուշտը.
 Բալի մէ տղայ ըլլի, ըլլի Սասմայ ծռերից:
 Օրէն մէկ շալ խաց, մէ էծ մորթում էր.
 Տանքմ էր, պարանով իջոցնքմ էր ցած, ուտքմ էր.
 Քառսուն օր որ քմաւ. քառսուն էծ մորթեց.
 Քառսուն շալ խացի խետ էղի կերաւ.
 Յետի օր ասաւ.— Մհեր, քու սիրտ օղով ուշախ չի ուզում:
 Ասաւ.— Ընչի էս հարցընքմ:
 Ասաւ.— Մէ ախչիկ ունեմ, թո գայ քու մօտ.
 Միտք արաւ, ասաւ.— Գնա, ըռդկի, գայ.
 Պառաւ բերեց, ախչկան կախեց, գնաց ցածր.
 Մհեր էլաւ. պարան արցիկեց ախչկան մէջքից.
 Ախչկան էրիս իսկի չիրիչկաց, մէկ սահաթ փիփին մնաց.
 Ասաւ.— Ախչի, քու մօրն ասա, ընձի քաչի դուս.
 Թէ չէ, քեզ կսպաննեմ.
 Ախչիկը ձէն տուեց իրա յախու.— Նանի, ընձի քաչի, ասաւ:

- Էս խեղճին քաշեց, տեհաւ շատ ծանար ա.
 Ոտները տալըմ ա գետին, ճկուտըմ, քաշըմ ա.
 Մհեր իր մէջը տալըմ ա քարի էն դռաղը, էն դռաղը.
 Ոտները տալաղ անըմ մէկէլ պատերին.
 Պառաւ հա քաշըմ ա. ետլաւ հա ըլլում ա վիրէ.
 Պառաւ ասաւ.— Փառք քեզի Աստուած.
 Հալա չէր գնացե մօտ, մնաց էրկու հոգով.
 Քաշեց չար խորի բերան, տեհաւ Մհերն ա.
 Ասաւ.— Դու ախչիկ թողիր խորի տակ. ես կարամ էլ քաշի.
 Դու ընձի Ֆէնս էկար.
 Էս քառսուն օր ա. քառսուն էծ մորթեր էմ, քեզի պահերէմ.
 Որ դու ընձի փեսայ ըլլիր.
 Մհեր պարան վերցրեց, կախեց խորը, ասաւ.
 — Ես անբաղդուծուն չեմ անի, միւր ազգի մէջ էդ բան չի.
 Քու ախչիկ ըլլի իմ հանտուկ խաթուն մօր նման.
 Ձէն տուեց.— Ախի, պարան կապի քու մէջը.
 Պարան կապեց մէջը. Մհեր քաշեց, խտնեց դուս.
 Ասաւ.— Նանէ, քու մուկնաք քեզ վրայ ա:
 Էլաւ, ընկաւ դպա քաղաք Մհեր.
 Որցեղէն. էգեղէն չի թողաց, յըմն ջարդեց.
 Էկաւ, գնաց Սասման կուչտ.
 Շորեր փոխեց, էրես ուրիշ ըռանկ զարկեց.
 Լաւ թէ Ձէնով Յովանի կնիկ Գոհար խաթուն խիւանդ ա.
 Էկաւ, գնաց ընտուղ չորեր փոխուկ.
 Թէ,— Ես հախ դարվիւ էմ, թէ հեքիմ էմ.
 Որտե ետրալու ըլլի, կը դեղեմ, կը սաղացնեմ.
 Կանչին, Ձէնով Յովանի էկաւ տունը, հարցրեց.
 — Դարվիւ բաբա, բան գլխի կը խանես.
 Ասաւ.— Ընձի նման հեքիմ չիկայ ախշարք.
 Ասաւ.— Դե, ուզի, Գոհար խաթունին լաւացնես ետէք-փառէք.
 Քրքրուեր ա, Աստուած յետ ու հեռուն տանի.
 Ասաւ.— Իմ ուզածն էդի կըլլի,
 Ըզրա գլխը. ինչ ա էկե, որ ասաւ, ես կը դեղեմ.
 Վերցրեց Ձէնով Յովանին.— Հայրիկ, հայրիկ, արի իմ կուչտ.
 Էդ Գոհար խաթուն Ձէնով Յովանի կնիկն էր.
 Ասաւ Մհեր.— Նանէ, ինչ ա մանկուծունից պատահե.
 Քու գլուխ ինչ ա էկե, տողրուն ասա,
 Որ դուզն ասես, ես կը դեղեմ, սաղացնեմ.
 Ասաւ.— Մէ վախք իմ տէգոր տղէն շատ տեսակով էր.
 Աջը ընկաւ ընդրան, վայ ընձի. Մէկ օր իմ մարդին առի.

«Տնաչէն, էս Մհեր ինչ բերեր էք Կապուտ կող քաղաքից.

էս մէկ ամիս կըլլի, ընդրա շորեր անկուայ ա.

՚Խու գնա ավ-ղուց, ըղրա շորերը համ լուանք, համ թափ տանք.

իմ մարթը գնաց. ես ջուր տաքացրի. տարայ գոմը, ասի.

— Մհեր. արի, ջուր լից իմ գլխին, ես լողկընամ:

Մհերը լսաւ ընձի. էկանք, դնացինք գոմը.

Շորերս խանիմ, նստամ շօլի (դաշտ) մէջը.

Ասի.— Մհեր, ջուր լից իմ գլխին:

Տնչայ մէկ ձեռ դրե իրա աչկերին, աչկեր պինդ փակե.

Մէկ ձեռով էլ ջուր ա լցընւմ իմ գլխին:

Ասի.— Մհեր, քեզ բերի որ իմ ջանքակ տեսնես.

Քու սիրտ փոխուի, ընձի խեղ նստես, կայնես.

Մհեր ասաւ. «Իմ մէրս, չէ դու իմ մօրս տեղն էս.

Իմ խօրողորս կնիկն էս, մեր ազդի մշջ էդ բան չեղիւր ա.

Սա ինչպէսդ էդ բան անես:

Սա էլ էս խեղին Մհերին խեղ կուռայ.

Իմ շորեր ձղրտի, իմ էրես ճանկուտի:

Իրիկուն որ իմ մարթ ավ-ղուցի տեղից էկաւ.

Իմ մարթին գանգատուայ «ընդրան բուղայ ես բերե».

Իրիչկեց որ էրես մերես ճանկուտած՝ շորեր ճղրտուած:

Որ Գոհար խաթուն ասաւ յըմեն. Մհեր ասաւ.

— Խօրողբէր, դու քու անկնջով լսար:

Ասաւ.— Մէ ջուր բերեք որ ես իմ ձեռներ լուամ.

Իմ ձեռներ քամրգի, դեղ թալեմ եարեքի վրէն:

Բերեց ձեռները լուաց, որ էրեսն էլ լուաց,

՚Ինդրունք, որ քսեր էր, էրեսից գնաց.

Իր վրի դարվիւի շորերը իտանց, դեն թալեց.

— Խօրողբէր, ասաւ. չէ ես Մհերն էմ.

Իրիչկացին, տեհան էսի Մհերն ա օղորթ որ.

Ասաւ.— Խօրողպէր, դու քու անկնջով լսար.

Էլար, դռները չինիր, դարկեանները խողիր.

Ընձի չի թողիր, էն գշերով ես մնացիմ դուս:

Կնիկ կըուաւ, ընկաւ ոտը, Ձէնով Յովան փաթթուաւ վիզը.

Կնիկն ասաւ.— Սա մեղա Աստըծու.

Սա բէբաղդութուն արիմ, իմ հոգին կորցրիմ.

Դե, իսան ա, կը խափնուի. Ծառ չիկայ որ քամին չառնի.

Բաղչի քու Աստըծուն:

Ձէնով Յովան նոր փաթթուաւ վիզը, էրեսներ պաչեց.

— Որդի, ասաւ. դու բարով էս էկե. էն օր իմ աչկեր քօռցաւ.

Ինչպէս Ագամ Սւային խափուաւ. ես էս դելին խափուայ.

Սըրի, ես էլ. իմ կնիկն էլ դուրբան ըլլենք քու ոտի խողին.
 — Խօրողպէր, ես կարամ քեզ էլ, քու կնկան էլ սպաննի.
 Ես ջանիլ էմ, դու աճիլ էք.
 Համա, անբաղտութուն չեմ անի, ես լստե չի մնամ.
 Քու կնիկ պեքաղդութուն արաւ ինձ վրայ.
 Իմ սիրտը վաւոճւ չանի որ ըստե մնամ.
 Զէնով Յովան ինչ վար աղաչեց, աեհաւ չի կայնըմ.
 Ասաւ.— Որդի, Աստըծուց կը խնդրեմ,
 Քու տեղ Վանայ քարն ըլլի.
 Մհեր ձին խեծաւ, քչեց, գնաց Վան.
 Հեր կար, մտաւ հերի մէջ. Հերի դուռն էկաւ, առաւ յիրար
 Զին ինչ քչեց Սասմայ դըպա Վանայ բերդ.
 Տեհաւ ձին ոտներ չում չոքեր թաղուում ա խողի մէջ.
 Ասաւ.— Հայ գիտի ախշարք. Խող խալիւորցե.
 Մնաց էն քարի մէջ, չուր իրա մահուան օրը.
 Համբարձումէ համբարձում հերի դուռը կը բացուի.
 Կըլլի, ախշարք քամառա կանի.
 Մէ ախ կը քաշի, էլի կը քաշուի կը մտնի ներս,
 Դուռը կգայ, էլի յիրար կառնի:

Սեան, Զօրավանք, Ականց, Իշխանավանք.*
 Սուրբ խէր Անտօն Սծմըցին.
 Տղայ Սուրբ Գէորգ Կիւմանցին. Նարեկու Նարեկածին.
 Սուրբ Ալէքսիանոս Ստամբօլցին.
 Սուրբ Ստեփաննոս Կոճղցին. Սօթ խորան Կճաւցին.
 Պօղոս, Պետրոս Ֆրանկոստոնցին.
 Արծույ վանք. Ծաղկայ վանք. Թառամաղայ Կարմիր Աւետարան.
 Ամբաստանայ Սուրբ Խաչ. Արնթաթախ Գեղարթ.
 Ամենայն Փրկիչ. Խոր Վիրապ. Ատիւսամանայ Սուրբ Գէորգ.
 Նանէնից Աստուածածին. Քեափա Աստուածածին.
 Մարմնոյ վանք. Հոգոց վանք. Անգղենց վանք.
 Բաշ Աբարանայ Օճախ. Լուսապտուղ Սուրբ Սահակ.
 Քեափա Սուրբ Գէորգ. Կամակատար Աշլխանցին.

* Բաւաւմ Դաւթի վէպն աւարտելուն պէս իբրեւ բարեխօս երգելով վերայիցեալ սրբավայրերը կը յիշատակէր:

Սըփ Նշան Սանահնցին. Նորքայ Աստուածածին.
 Նորագաւթայ Սըփ Գէորգ. Չաղար Սըփ Նշան.
 Մարմար քար, Մոխրու թափէն. Ուստի բաղչի խոչ.
 Քհորփալուայ Սըփ Կարապետ. Սուրբ Վարդան.
 Տաթևու վանք. Սըփ Դէորգ. Սըփ Սարգիս.
 Քրիստոս, Նրուսաղէմ, Սըփ Կարապետ, Կառավանք.
 Սըփ Ռտեփաննոս Աղբակցին. Տէր Յուսկան որդին.
 Թուխ Մանուկ. Մեռել յարոյց Աւետարան.
 Գրիգոր Լուսաւորիչ. Սըփ Էջմիածին. Կանանչ մեռօն.
 Թաթոս Առաքեալ. Ջինաւոր Սըփ Գէորգ.
 Սուրբ Յարութուն. Սըփ Յակօբ. Ամենայն ժամ.
 Սըփ Մկրտիչ. Տիրամէր. Գօշայ Սըփ Գէորգ.
 Անավանքայ Սըփ Կարապետ. Ջէյրան Աւետարան.
 Ծափանց Սըփ Գէորգ. Սըփ Սահակին.
 Ղանտալինց Աստուածածին. Յիսուս Նազարեցին.
 Մուշեղուայ Սըփ Գէորգ. Գալարակեալայ Սըփ Խաչին.
 Մարկոս Աւետարան. Մարութիկ Աստուածածին.
 Ծառայ կըլլեմ Կարոս խաչին.
 Գայիանէն, Շողակաթ, Հոռօմսիմէն.
 Կարփուայ Սըփ Աւետիս. Դղրայ Աստուածածին.
 Գորգոյի Շէկ Աւետարան. Սլակեաղայ Ջօբախաչ.
 Պատէի տան Աւետարան. Թաքեալուայ կարմիր Աւետարան.
 Կարմրուր, Երևանայ Պօղոս, Պետրոս.
 Աստուած ընկալ. Ժամեր. Պատարագներ.
 Խոռոյթի տան Նարեկ. Բարի լուսու Քրիստոս Աստուած.
 Կէս օրուան դիւան դաւեկեալս Աստուած.
 Բարի կիրակմուտ. Ուրբաթմուտ, Չորեքշաբթմուտ.
 Իցցուն օրուայ ժամեր. Պատարագներ.
 Իրեք հարիւր վացցուն վեց հայրապետաց.
 Ճգնաւորաց, Կուսանաց, Հրչտակաց, Սրբոց
 Հաղար ու մէկ Սըփ Աստուածածին.
 Բարեխօս ըլլի առաջի մեր Տէր Յիսուսին.
 Չեզի ազատի դառ դժոխքից, կպրե կարասից.
 Կրճել ատամից, մազե կարմնջից, չար սաթայելից.
 Չար ճամբխից. նահալս չառից.
 Ղաւա քալից, ցուից, չօռից.
 Սասում պատուխասից, իլանիմ ձեռն անօրից.
 Տայ Թաղաւորներին դիմնութուն
 Երկրին խաղաղութուն. մահին թանկութուն.
 Յաւին փարատութուն. իմ հօրն ու մօրը արքայութուն.

Կարմունջ կապողաց. ճանրախ շինողաց.
 Բարի խրատ տուողաց.
 Բարեպաշտ Թագաւորաց. Աստուածասէր իշխանաց.
 Եթմիս իբի միլիթին դու օղորմանաս.
 Ազատես, օձից, Կորտից, ջրից, քամուց, կրակից.
 Կայծակից. Թուր ու սրից, գոյ աւազակից.
 Ես մեղաւոր սրտով դանչումեմ.
 Ավալսան ասըմեմ, հոգիս առ.
 Հողիս հոգու խառնի, տեղս դժոխք մի անի.
 Ընձի մարթ անես, մարթամէջ տանես.
 Դիւսմանաբիւմ չանես. Ամէն:

Изданія Высочайше утвержденного фонда Н. О. ЭМИНА.

Выпускъ I: Исторія Арменіи Моисея Хоренскаго, *новый* переводъ Н. О. Эмина, съ примѣч. и приложеніями: (посмертное изданіе). Москва, 1893, стр. XXXVI+323. Цѣна 2 руб.

Выпускъ II: Исслѣдованія и статьи Н. О. Эмина по армянской мнѳологіи, археологіи, исторіи и исторіи литературы (за 1858—1884 гг.), съ приложен. переводовъ изъ армянскихъ историковъ. Москва, 1896, стр. VII+431. Цѣна 2 руб.

Выпускъ III: Переводы и статьи Н. О. Эмина по духовной армянской литературѣ (за 1859—1882 гг.): апокрифы, житія, слова и др. Съ тремя приложеніями. М., 1897, стр. XXII+367. Ц. 2 р.

Выпускъ IV: Исслѣдованія Н. О. Эмина по армянскому языку, литературѣ и исторіи (за 1840—1855 гг.)—на армянскомъ языкѣ—съ портретомъ Эмина и матеріалами къ его біографіи. Москва. 1898, стр. VIII+272. Цѣна 1 руб. 50 коп.

Покупающіе четыре выпуска вмѣстѣ платятъ 6 руб.

ԱՐԽԵՍԱԳՐԱՆԻ ԸՍՏ ԹՐԱԳՐԱԿԱՆԻԹԵԱՆ ԿԱԽԵՆԱՅ ՄԵՐՈՑ

գրեալ ՅԼԶ թ. հայոց և յամի Տեառն 887. լատինիզ հրատարակութիւն գրադարի Լազարեան ձեմարանի տրեւել լիզուայ-Մանիւռա, ՌեթԷ — 1899, in 4°. Գիրք ձանադարհածարանով 20 րուրի (60 ֆրանք): (Евангеліе въ древне-арм. переводѣ, писанное въ 887 году. Фототипич. изданіе рукописи Лазаревскаго Института восточ. языковъ. Москва, 1899, in 4°.

Цѣна 20 руб. съ пересылкой (60 франковъ).

Складъ изданій въ Правленіи Лазаревскаго Института В. Яз., въ Москвѣ.

„ԷՄԻՆԵԱՆ ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ“

ՀԱՅՏԵՐԵԿՈՒԹԵԱՄԲ

ԼԱԶԱՐԵԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆԻ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԼԵԶՈՒԱՅ.

ՀԱՏՈՐ Ա. Փշրանքներ Շիրակի ամրարներէց. մասն ա. Ժողովրդ. գրականութեան տեսակներ—Հէքեաթ, առափ, առած, հանկուկ ևն: Մասն Բ. հաւատք և անողորմապաշտութիւն, ժողովրդական սովորոյթ, կենցաղ և զբաղմունք: Յաւելուած. Շիրակի բարբառի համառօտ բառարան: հաւաքեց Ա. Մէլիսեանց. Մոսկուա—Ալէքսանդրապօլ. 1901 թ. էջ ԺԴ + 338. Գինը 1 ա. (2 ֆռ. 50 սաննա):

ՀԱՏՈՐ Բ. Ժողովրդական վէպ (6 հատ) և հէքեաթ (42 հատ)—Տաճկահայ գաւառական բարբառներով: հաւաքեց Ա. Հայկունի: Մասն առաջին: Մոսկուա—Վաղարշապատ. 1901 թ. էջ Ժ + 447. Գինը 1 ա. 25 Կ. (3 ֆռանք):

ՀԱՏՈՐ Գ. Թուրքերենի ազգեցութիւնը հայերէնի վրայ և Թուրքերէնէ փոխառեալ բառերը Պօլսի հայ ժողովրդական լեզուին մէջ համեմատութեամբ Վանի, Ղարաբաղի և Նոր-Նախիջևանի բարբառներում: Գրեց Հ. Աճառեան. Մոսկուա—Վաղարշապատ. 1902 թ. էջ 2 + 381. Գինը 1 ա. 50 Կ.

ՆԵՐԿԱՅ ՀԱՏՈՐԻ ԳԻՆՆ Է

1 ա. 25 կոպ. (3 ֆռանք).

ԻՄՄԵԼՈՒ Է—ԼԱԶԱՐԵԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԼԵԶՈՒԱՅ. ՄՈՍԿՈՒԱ.
Institut Lazareff des langues orientales, Moscou (Russie).

3 2044 015 495 294

THE BORROWER WILL BE CHARGED
AN OVERDUE FEE IF THIS BOOK IS
NOT RETURNED TO THE LIBRARY ON
OR BEFORE THE LAST DATE STAMPED
BELOW. NON-RECEIPT OF OVERDUE
NOTICES DOES NOT EXEMPT THE
BORROWER FROM OVERDUE FEES.

~~WIDENER~~
~~OCT - 1 1992~~
~~BOOK DUE~~

~~WIDENER~~
~~MAR 28 1994~~
~~SEP 8 1996~~
~~CANCELLED~~
~~WIDENER~~
MAR 31 1994
MAR 28 1994

